3rd INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

24th- 26th October 2019, Iğdır, Turkey

III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ

24-26 Ekim 2019, Iğdır, Türkiye

IGDIR UNIVERSITY
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ

PROCEEDINGS BOOK

BİLDİRİLER KİTABI

Iğdır, 2019

3rd INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES

24th-26th October 2019, Iğdır, Turkey

III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ

24-26 Ekim 2019, Iğdır, Türkiye

PROCEEDINGS BOOK

BİLDİRİLER KİTABI

Iğdır, 2019

Eser Adı	**III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ BİLDİRİLER KİTABI (24-26 Ekim 2019, Iğdır Üniversitesi Iğdır, Türkiye)**
Editörler	Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL Doç. Dr. Ali KUYAKSİL Dr. Öğr. Üyesi Abdulmelik ARAS Dr. Öğr. Üyesi Âdem ERYİĞİT Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih NAS Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selim ŞILBIR Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nuri ATALAR
Iğdır Üniversitesi Yayınları No	09
ISBN	978-605-82038-8-4 (E-ISBN)
Yayıncılık Sertifika No	36201
Kapak Tasarımı	Nurhayat ÖZDEMİR
Sayfa Düzeni	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Selim ŞILBIR

This congress was supported by Iğdır University Scientific Research Projects (SRP) unit with III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ (Project Name), Project number: 2019-FBE-KSP03

Bu kongre Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) birimi tarafından “III. ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARADILIŞ KONGRESİ” (Proje Adı) 2019-FBE-KSP03 kodlu proje ile desteklenmiştir.

Organizing Committee

Honorary Chairman of the Congress

Prof. Dr. Mehmet Hakkı ALMA
Rector, Iğdır University, TURKEY

Chairman of the Congress

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ,
Vice Rector, Iğdır University, TURKEY

Executive Committee Members (Yürütme Kurulu)

Assoc. Prof. Dr. Ali KUYAKSİL	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Ahmet DİNÇ	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Abdülmelik ARAS	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Nuri ATALAR	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Salih NAS	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Harbi ÇALIMLI	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mubin KOYUNCU	(Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. M. Selim ŞILBIR	(Iğdır University, TURKEY)
Lecturer Kamil ATEŞ	(Iğdır University, TURKEY)
Lecturer Mustafa CESUR	(Iğdır University, TURKEY)

Organizing Commitee Members

Prof. Dr. Adem DURSUN (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Adem TATLI (Dumlupınar University, Retired, TURKEY)
Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL (Iğdır University, TURKEY)
Prof. Dr. Orhan ERDOĞAN (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Ömer GÜNDOĞDU (Iğdır University, TURKEY)
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREVİOĞLU (Atatürk University, TURKEY)
Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ (Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mehmet Nuri ATALAR (Iğdır University, TURKEY)
Assist. Prof. Dr. Mirpenç AKŞİT (Iğdır University, TURKEY)

Scientific Committee

Prof. Dr.	Ali ERBAŞ	President of Religious Affairs, Turkey
Prof. Dr.	Abdulhak Halim ULAŞ	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Adem KILICMAN	University of Putra, Malaysia
Prof. Dr.	Adem TATLI	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	Ahmet Zafer TEL	Iğdır University, Turkey
Prof. Dr.	Ali ALAŞ	Necmettin Erbakan University, Turkey
Prof. Dr.	Ali Osman BELDÜZ	Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr.	Amar DJIDEL	Université d'Alger, Algeria
Prof. Dr.	Atilla DOĞAN	Karadeniz Technical University, Turkey
Prof. Dr.	Behçet AL	Gaziantep University, Faculty of Medicine
Prof. Dr.	Fahrul Zaman HUYOP	University Technology Malaysia, Malaysia
Prof. Dr.	Fatih SATIL	Balıkesir University, Turkey
Prof. Dr.	Hasan AKAN	Harran University, Turkey
Prof. Dr.	Hikmet Yıldırım CELKAN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Huriye MARTI	Vice President of Religious Affairs, Turkey
Prof. Dr.	Hüseyin ZENGİN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	İbrahim DEMIRTAŞ	Çankırı Karatekin University, Turkey
Prof. Dr.	İdris MEHMETOĞLU	Necmettin Erbakan University, Turkey
Prof. Dr.	İlkay Erdoğan ORHAN	Gazi University, Dean of the Faculty of Pharmacy, Turkey
Prof. Dr.	İrfan TERZİ	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	İsmail KOCAÇALIŞKAN	Yıldız Teknik University, Turkey
Prof. Dr.	Kazım UYSAL	Dumlupınar University, Turkey
Prof. Dr.	Kazım YOLDAŞ	Bursa Uludağ University, Turkey
Prof. Dr.	Köksal PAPUÇÇU	Erzincan Binali Yıldırım University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet CESUR	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet Emin ERKAN	Rector of Şırnak University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet ÖZASLAN	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mehmet SÖNMEZ	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Mohd Shukrı AB YAJID	Management and Science University, Malaysia
Prof. Dr.	Moniruzzaman KHONDKER	University of Dhaka, Bangladesh
Prof. Dr.	Murat Ali KARAVELİOĞLU	Iğdır University, Turkey
Prof. Dr.	Murat SARICIK	Süleyman Demirel University, Turkey
Prof. Dr.	Musa Kazım YILMAZ	Harran University, Turkey
Prof. Dr.	Musa KOÇAR	Süleyman Demirel University, Turkey
Prof.Dr.	Mustafa YAZICI	Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey
Prof. Dr.	Naci İSPİR	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Necati AYDIN	Alfaisal University, Saudi Arabia

Scientific Committee

Prof. Dr.	Necdet ÇAĞIL	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	M. Nureddin TÜRKAN	İstanbul Medeniyet University, Turkey
Prof. Dr.	Nurullah GENÇ	Central Bank of the Republic of Turkey Councilor, Turkey
Prof. Dr.	Nurullah KURT	University of Kuwait, Kuwait
Prof. Dr.	Orhan ERDOĞAN	Atatürk University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Ömer İrfan KÜFREVİOĞLU	Atatürk University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Ömer GÜNDOĞDU	Iğdır University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Prof. Dr.	Ömer PAKİŞ	Rector of Hakkari University, Turkey
Prof. Dr.	Ömer VAROL	Muğla Sıtkı Koçaman University, Faculty of Science, Turkey
Prof. Dr.	Rahmi KASIMOĞULLARI	Dumlupınar University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Prof. Dr.	Ramazan BAL	Gaziantep University, Faculty of Medicine, Turkey
Prof. Dr.	Ramazan BİÇER	Sakarya University, Faculty of Theology, Turkey
Prof. Dr.	Recep YUMRUTAŞ	University of Gaziantep, Turkey
Prof. Dr.	Selahattin ÇELEBI	Iğdır University, Vice Rector, Turkey
Prof. Dr. Md.	Shaheed REZA	Bangladesh Agricultural University, Bangladesh
Prof. Dr.	Sıtkı GÖKSU	Gaziantep University, Faculty of Medicine
Prof. Dr.	Sinan ÖGE	Atatürk University, Faculty of Theology
Prof. Dr.	Süleyman KIZILTOPRAK	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University, Turkey
Prof. Dr.	Şehmus DEMİR	Gaziantep University, Turkey
Prof. Dr.	Veysel GÜLLÜCE	Atatürk University, Turkey
Prof. Dr.	Yehia MECHREF	Texas Tech University, Center for Biotechnology & Genomics, USA
Prof. Dr.	Yakup BULUT	Hatay Mustafa Kemal University, Turkey
Prof. Dr.	Yunus ÇENGEL	Adnan Menderes University, Faculty of Engineering, Turkey
Prof. Dr.	Yusuf SANCAK	Atatürk University, Faculty of Theology, Turkey
Prof. Dr.	Yusuf ULCAY	Bursa Uludağ University, Turkey
Prof. Dr.	Zeynel ÖZLÜ	Gaziantep University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Adnan KÜÇÜKALİ	Atatürk University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ali KUYAKSİL	Iğdır University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ercan KAYA	Atatürk University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Ercüment ERBAY	Hacettepe University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Gani Erhan TAŞAR	Adıyaman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Habib ÖZGAN	Gaziantep University, Faculty of Education, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet MURAT	Gaziantep University, Faculty of Education, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Mehmet Zülfü YILDIZ	Adıyaman University, Faculty of Arts and Sciences, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Yunus Emre GÖRDÜK	Balıkesir University, Faculty of Theology, Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Zeki TAN	Iğdır University, Faculty of Theology, Turkey
Assist. Prof. Dr.	Abdulhalim OFLAZ	Iğdır University, Faculty of Theology, Turkey

Scientific Committee

Invited Speakers

Prof. Dr.	Alparslan AÇIKGENÇ	Istanbul, Turkey
Prof. Dr.	Amar DJIDEL	Algeria
Prof. Dr.	Eşref Edip KEHA	Trabzon, Turkey
Prof. Dr.	İbrahim SARAÇOĞLU	Ankara, Turkey
Prof. Dr.	İ. Celalettin HAZNEDAROĞLU	Ankara, Turkey
Prof. Dr.	Mahdi MOHAMMADZADEH	Tabriz, Iran
Prof. Dr.	Najib Ali Abdullah AL-SOUDI	Yemen, Yemen
Prof. Dr.	Nevzat TARHAN	Üsküdar University, Turkey
Prof. Dr.	Ömer AKIN	Ankara, Turkey
Ret. MP.	Öner ERGENÇ	Retired M.P., Turkey
Assoc. Prof. Dr.	Hızır Murat KÖSE	Istanbul, Turkey
Columnist	Ali Erkan KAVAKLI	Istanbul, Turkey

Congress Topics

The truth of creation in the light of science

The truth of creation in the light of social science

The truth of creation in the light of science of religion

Questioning the evolutionist view

Questioning the deism view

Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation

An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries

Field Editors

Assoc. Prof. Dr. Ali KUYAKSİL

The truth of creation in the light of social sciences

Assist. Prof. Dr. Abdülmelik ARAS

Assist. Prof. Dr. Mehmet Nuri ATALAR

The truth of creation in the light of sciences

Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT

The truth of creation in the light of religious sciences

Assist. Prof. Dr. Mehmet Salih NAS

Assist. Prof. Dr. Mehmet Selim ŞILBIR

The truth of creation in the light of other sciences:

- *Questioning the evolutionist view*
- *Questioning the deism view*
- *Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation*
- *An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries*

Preface

Dear Scientists,

It is well known that the world of science has been under the influence of materialist philosophy for about two centuries. Whereas, when one objectively looks at anything in the universe, one can see that they are full of perfect balance, beautiful adornment, excellent art, and processes of wisdom. The structure and properties of a water molecule, the excellent art on the wings of a butterfly at a nanometer scale, and the programmed motion and actions of a honeybee during the honey making process are just a few examples. Everything is related to everything else, with the cooperation and helping one another at the centre of every action. For example, the necessity of sunlight for everything and the fact that the eye is a perfect optical instrument cooperating with each cell in the human body as well as the sun in the sky testify to this.

All these wonderful works can occur neither by blind force, nor deaf nature, nor inanimate and ignorant elements. All these perfect works indicate decisively and testify with thousands of tongues an inscriber (God) who writes a massive book in a single letter and inscribes a thousand inscriptions in a single inscription.

In the scientific community, there is one group of scientists who state that nature has done these works perfectly, misusing science for ideological atheism, while another group of scientists state that all these works are proofs of the existence of God who is All-Knowing, All-Wise and the Most Powerful.

The International Creation Congresses in the Light of Sciences will contribute to the vision of the latter group of scientists to explore and understand the nature and purpose of the creation of mankind as well as the universe. Furthermore, it is hoped that such congresses will motivate scientists to pursue new research. In addition, Evolution and Creation are evaluated in their own scientific platform in such congresses, and an important step is taken to prevent the idea of Evolution from being used in ideological thinking.

For this purpose, the first INTERNATIONAL CREATION CONGRESS IN THE LIGHT OF SCIENCES was held at Harran University in 2017, and the second one was held at Atatürk University in 2018. The third one was held in Igdir University on October 24-26, 2019.
We were honoured to host valuable scientists in Igdir, a cradle of civilization, very close to the highest mountain in Turkey.

Yours respectfully,
Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ
Congress Chair

Takdim

Değerli Bilim İnsanları,

Bilindiği gibi bilim dünyası yaklaşık olarak iki yüz yıldır ateizmi esas alan materyalist felsefenin tesiri altındadır. Hâlbuki kâinatta hangi şeye objektif bir nazarla bakılsa; mükemmel bir ölçü, güzel bir süsleme, harika bir sanat ve hikmetli yani fayda gözetilen bir işleyişin var olduğu görülür. Su molekülünün yapısı ve özellikleri, kelebeğin kanatlarında nanometre mertebesinde nakşedilen sanatın varlığı, bal arısının programlı hareketi ve bal yapma fiili örnek olarak sıralanabilir. Herşeyin herşey ile her bir fiilde işbirliği yapma ve yardımlaşma şeklinde münasebeti vardır. Örnek olarak, güneş ışığının herşey için gerekli oluşu ve gözün güneşle ve vücuttaki her bir hücre ile işbirliği içinde mükemmel bir optik alet oluşu bu gerçeğe şahitlik etmektedir.

Bu harika işler ne kör kuvvetin, ne sağır tabiatın, ne de aciz cansız ve bilgisiz maddelerin kendi başına yapacağı işlerdir. Bu işler ve işleyişler, bir harfte kocaman bir kitap yazan, bir nakışta bin nakşı nakşeden NAKKAŞ'ın yani YARATICI'nın varlığına binlerce dil ile şahitlik etmektedir.

Bilim dünyasında bu harika işleri anlattıktan sonra "doğa bunu bu mükemmellikte yapmıştır" diyerek ideolojik düşüncelere alet edenler olduğu gibi, "bu harika işler ancak ve ancak Alîm, Hakîm, Kadîr olan Allah'ın yaratması ile vücut bulabilir başka surette olamaz" diyen çok sayıda bilim insanı da vardır.

Kâinatın ve insanın mahiyetini ve yaratılışını daha iyi anlamada Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongrelerinin bilim camiasının düşünce ufkuna katkı sağlayacağı, araştırmalarında onlara yeni bir şevk ve enerji vereceği ümit edilmektedir. Ayrıca bu kongrelerde, Evrim ve Yaratılış konuları kendi ilmi platformlarında değerlendirilmekte ve Evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçilmesinde önemli adımlar atılmaktadır.

Bu amaçla, ULUSLARARASI BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ KONGRESİ'nin birincisi 2017 yılında Harran Üniversitesi'nde düzenlendi, ikincisi 2018 yılında Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Üçüncüsü ise, 24-26 Ekim 2019 tarihlerinde Iğdır Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleşecektirilmiştir. Siz değerli bilim insanlarını Türkiye'nin en yüksek dağının eteklerinde, medeniyetlerin beşiği Iğdır'da ağırlamaktan ve aramızda görmekten onur duyduk.

Saygılarımızla,

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ

Kongre Başkanı

Chapter 1
Bölüm 1
The truth of creation in the light of sciences
"Fen bilimleri ışığında yaratılış gerçeği"

Chapter 2

Bölüm 2

The truth of creation in the light of social sciences

"Sosyal bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

Chapter 3

Bölüm 3

The truth of creation in the light of religious sciences

"Dini bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

Chapter 4

Bölüm 4

The truth of creation in the light of other sciences

"Diğer bilimler ışığında yaratılış gerçeği"

Chapter 1

Bölüm 1

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF SCIENCES

FEN BİLİMLERİ IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

HOW LONG IS THE TIME OF THE FIRST HUMAN CREATION?

İLK İNSANIN YARATILIŞINDAN İTİBAREN GEÇEN ZAMAN NE KADARDIR?

Prof. Dr. Âdem Tatlı
Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya.
adem.tatli07@gmail.com

ABSTRACT

One of the most difficult subjects of scientific studies is to express opinions about the past of life. Because it is not possible to experience or relive the past in the laboratory.Another reason for the difficulty of the subject is the fact that the current laws of physics and chemistry did not work when the assets were first discovered. Because time, space and beings, that is, everything is created from nothing. Both radioactive and other methods used to determine the age of geological and archaeological materials are not of the desired sensitivity as they are based on a number of assumptions and estimates. In this study, the values of science and philosophy and the values reported by the holy sources are discussed separately in this study. According to the fossil record, the first appearance of life on earth is taken as 2 billion years before today. It is reported that today's human beings appeared on the earth during the Holocene period some 25 thousand years ago. All divine religions state that human beings were created by Allah. Although there are differences in various denominations and interpretations of Judaism, Christianity and Islam, there is the same consensus on creation. Divine religions; they agree that the matter is not eternal, that the universe has a beginning and an end, that the world is created by Allah (c.c.) and that another world will be destroyed by Allah (c.c.). In order to understand the past of the beings and mankind, it is necessary to know what the terms of day and year declared by Allah mean.Human life should be calculated by the movement of the earth around its axis. On the other hand, the life span from the first moment of life to the apocalypse must be calculated by the movement of the sun around its axis. In addition, the life of the universe must be calculated by the day of the movement of the Milky Way galaxy about its axis. In other words, the life of humanity is seven thousand years, and the life of the universe is seven thousand years, as well as seven thousand years. However, human life is evaluated on the basis of earth day, plant and animal life on the day of the sun and the life of the universe on the day of the Vega Star. If the human life span is seven thousand years with the Earth's day, it will be approximately two and a half thousand years with the sun day, from the beginning of life in supply, from the formation of plants and animals to the apocalypse. Considering that the age of the universe is one day of the Vega (Şemsü'ş-şümus) Star with the sign of the

Qur'an is fifty thousand years with the Earth's day, the period of seven thousand years will be 126 billion years with one year 360 days.

Keywords: Age of humanity, Age determination, Earth and sun day.

ÖZET

İlmî çalışmaların en zor konulardan birisi hayatın geçmişi hakkında görüş beyan etmektir. Çünkü geçmişi laboratuvarda denemek veya tekrar yaşamak mümkün değildir. Konunun güçlüğüne bir diğer sebep de, varlıkların ilk ortaya çıkarılışında, günümüzde cari olan fizik ve kimya kanunlarının işlememiş olmasıdır. Zira zamanın, mekânın ve varlıkların, yani her şeyin yoktan yaratılması söz konusudur. Jeolojik ve arkeolojik materyallerin yaşını tayinde kullanılan gerek radyoaktif ve gerekse diğer metotlar, birtakım kabullere ve tahminlere dayandığı için istenen hassasiyette değildir. İlk insanın yaratılış tarihini fen ve felsefenin ileri sürdüğü değerler ile kutsal kaynakların bildirdiği değerler bu çalışmada ayrı ele alınmıştır. Fosil kayıtlarına göre hayatın yeryüzünde ilk olarak ortaya çıkışı, günümüzden yaklaşık 2 milyar yıl önce olarak alınmaktadır. Günümüz insanın da yaklaşık 25 bin yıl önce Holosen Devri'nde yeryüzünde göründüğü bildirilmektedir. İlahî dinlerin tamamı insanın Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını ifade eder. Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslâm'ın çeşitli mezhep ve yorumlarında farklılıklar olmakla birlikte yaratılış konusunda aynı ortak görüş mevcuttur. İlahi dinler; maddenin ezeli olmadığını, kâinatın bir başlangıcı bir sonu olduğunu, âlemin Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını ve yine Allah (c.c.) tarafından yok edilerek başka bir âlemin başlayacağı ortak görüşünü kabul ederler. Varlıkların ve insanlığın geçmişini anlayabilmek için Allah tarafından bildirilen gün ve yıl tabirlerinin ne manaya geldiğinin bilinmesine ihtiyaç vardır. İnsanlık ömrü, dünyanın kendi ekseni etrafındaki hareketiyle hesaplanmalıdır. Yeryüzünde canlıların ilk teşekkül ettiği andan kıyamete kadarki canlılık ömrü ise güneşin kendi ekseni etrafındaki hareketi ile hesaplanmalıdır. İlaveten kâinatın ömrü de Şemsü'ş-şümus'un (Vega yıldızı) kendi ekseni etrafındaki hareketi ile meydana gelen gün ile hesaplanmalıdır.Bir başka ifade ile insanlık ömrü yedi bin sene olduğu gibi, canlılık tarihinin ömrü de yedi bin sene, kâinatın ömrü de yedi bin senedir. Ancak, insanlığın ömrü dünya günü, bitki ve hayvan ömrü ise güneş günü ile kâinatın ömrü de Şemsü'ş-şümus günü esas alınarak değerlendirilmektedir. İnsanlık ömrünün dünya günü ile yedi bin sene olması durumunda, arzda hayatın başlamasından, yani bitki ve hayvanların teşekkülünden kıyamete kadar, güneş günü ile iki yüz bin sene, yaklaşık 2,5 milyar dünya günü edecektir. Kâinatın yaşının da, Kur'an'ın işaretiyle Şemsü'ş-şümus'un bir gününün dünya günü ile elli bin sene olduğu dikkate alınırsa, yedi bin senelik süre, bir yıl 360 gün hesabiyle 126 milyar yıl olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsanlığın yaşı, Yaş tayini, Dünya ve güneş günü.

1.GEÇMİŞİ ANLAMADAKİ GÜÇLÜK

İlmî çalışmaların en zor konulardan birisi hayatın geçmişi hakkında görüş beyan etmektir. Çünkü geçmişi laboratuarda denemek veya tekrar yaşamak mümkün değildir. Konunun güçlüğüne bir diğer sebep de, varlıkların ilk ortaya çıkarılışında, günümüzde cari olan fizik ve ve kimya kanunlarının işlememiş olmasıdır. Zira, zamanın, mekanın ve varlıkların, yani her şeyin yoktan yaratılması söz konusudur.

Geçmişe ait yaş tayini hususunda özellikle gençlerin bu tarihlendirmeleri kesin değerler olarak algıladıkları görülüyor. Hâlbuki ölen hiçbir varlık nüfus kâğıdı ile gömülmez. Dolayısıyla onun yaşı bir takım metot ve kıyaslamalar ile ortaya konmaya çalışılır. Bu bakımdan elde edilen değerler çoğu zaman tahmini ve takribi rakamlardır.

Bunun ne manaya geldiğini anlamak için günümüzde gerek canlıların ve gerekse cansız varlıkların yaşlarını tayinde yaygın olarak uygulanan metotlardan kısaca bahsedeceğiz. Bunlar:

1- Felsefî Görüşlere Göre Yaş Tayin Metotları ve İnsanlığın Yaşı

2-Demografik Hesaplara Göre İnsanlığın Yaşı

3-Semavî Dinlere Göre İnsanlığın Yaşı

1.1-FELSEFÎ GÖRÜŞLERE GÖRE YAŞ TAYİN METOTLARI VE İNSANLIĞIN YAŞI

Günümüzün fen sahasında insanın geçmişi Darwinizme göre şekillendirilmektedir. Bu görüşte, insanın silsile halinde diğer canlılardan evrimle ortaya çıktığı iddia edilir ve insanın maymundan gelen atasının günümüzden yaklaşık 500.000 yıl önce ortaya çıktığı ileriye sürülür.

Kâinatın yaşını, canlıların yaşını ve insanların yaşını tayinde muhtelif metotlar kullanılır.

Kâinatın yaşı, yani kâinatın ilk yaratılışından bu güne kadar geçen zaman, yokluk âleminden varlık âlemine çıkarılan ve madde olarak şekillenen galaksilerin uzaklaşma hızı dikkate alınarak geliştirilen formüllerle hesaplanır.

Canlıların geçmişi hakkında en güvenilir kaynak fosillerdir. Mevcut fosiller dikkate alınarak yeryüzü beş zaman dilimine ayrılmıştır.

Bunlar; İlk zaman (Kriptozoik), 1. Zaman (Paleozoik), 2. Zaman (Mesozoik), 3. Zaman (Senozoik) ve 4. Zaman (Tropozoik). Bunlar da Devir ve Seri gibi daha alt birimleri ihtiva ederler.

İlk Zaman'ın Antekambriyan Devri kayaçlarında Suyosunu (Alg) fosillerine rastlanmıştır. Dolayısıyla ilk hayatın bu devirde, yani günümüzden takriben 2 milyar yıl önce suyosunları ile başladığı tahmin edilmektedir. Günümüzde de mevcut olan Suyosunları deniz ve göllerde yaşamaktadırlar.

Yerküre güneşten ayrılıp bugünkü yörüngesine yerleştirilmiş ve zamanla soğuyarak kabuk bağlamıştır. Denizlerin teşekkülü ile, önce bu denizlerdeki hayat şartlarına uygun ve az besinle yetinebilen Suyosunlarının yaratılmış olması, hikmet ve maslahata uygundur.

Zamanla yeryüzü şartlarının iyileşmesine paralel olarak, günümüzden takriben 550 milyon yıl önce Kambriyan Devri'nde Üç Bölmeliler (*Trilobitler*), Yumuşakçalar (Salyangozlar) (*Molluca*), Midye gibi vücudu iki kapaklı olan deniz hayvanları (*Brachiopoda)* görülüyor.

Dikkat edilirse aynı jeolojik devirlerde biyolojik olarak birbirinden farklı bitki ve hayvan türleri bir arada yer alıyor. Mesela karbonifer devrindeki çeşitlilik, evrimcilerin iddia ettiği gibi yapı ve şekil itibariyle türlerin birbirinin devamı şeklinde değildir.

Aynı şekilde ard arda gelen devirlerde de canlıların birbirinin devamını andırır tarzda bir silsile yoktur. İyileşen çevre şartlarına uygun olarak yüksek yapılı bitki ve hayvanların her birinin ayrı yaratıldığı anlaşılıyor (Tablo 1).

Yeryüzüne gönderilen canlı grupları, ortaya çıktığı devirden itibaren günümüze kadar hiç değişmeden gelmiştir.

Geçen zaman içersinde değişip sebeplerden dolayı Dinazorlar gibi bazı büyük canlı gruplarının belli bir devirde yaşayıp ortadan kalkmıştır. Dinazorlar kendine has özellikleriyle yaratılmış ve yine o şekilde yaratıcı tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Canlı ve cansız varlıkların yaşını tayinde ise, jeolojik ve paleontolojik metotla radyoaktif yaş tayin metodları kullanılır[1].

1.1.1-Jeolojik Yaş Tayini

Bu metotta mukayese esastır. Meselâ bir bölgedeki Karbonifer yaşlı arazi bir başka yerdekiyle taş benzerliği, fosil benzerliği ve morfolojik yapı benzerliği gösteriyorsa, bu ikinci bölgedeki arazinin de Karbonifer yaşta olduğuna hükmedilir.

1.1.2-Paleontolojik Yaş Tayini

Bu metotta bir kayacın yaşı, ihtiva ettiği fosil çeşidine göre yapılır. Jeolojik dönemlerde çok kısa devrelerde yaşayıp ortadan kalkmış olan fosiller vardır. Bunlara "Karakteristik veya **Kılavuz Fosiller" ya da** "**Kat Tayin Edici Fosiller**" adı verilir (Tablo 1).

Tablo 1. Jeolojik devirlerin yaşlarını tayinde kullanılan karakteristik organizmalar.

Jeolojik devir	Karakteristik organizmalar

[1] Daha geniş bilgi için: Âdem Tatlı. Evrim ve Yaratılış. Beşinci baskı, 2018. ISBN:975953790-7.

(Günümüzden ... yıl önce)	
Holosen (25 bin)	Günümüz insanı, hayvanı ve bitkileri
Pleistosen (50 bin)	Büyük memeliler ve birçok bitki
Pliyosen (2 milyon)	*Australopithecus*'un görünmesi. Çeşitli Memeliler
Miyosen (25 milyon)	Develer, kurtlar
Oligosen (34 milyon)	Kunduzlar, sincaplar, karıncalar
Eosen (55 milyon)	Maymunlar (lemur), gergedanlar
Paleosen (75 milyon)	Sıçanlar, kirpiler
Kretase (130 milyon)	Ördekler, pelikanlar
Jura (180 milyon)	Timsahlar, kaplumbağalar
Triyas (230 milyon)	Çam ağaçları, hurma ağaçları
Permiyen (260 milyon)	Kın kanatlılar
Karbonifer (280 milyon)	Eğrelti otları, hamam böcekleri
Devoniyen (330 milyon)	Köpek balıkları, akciğerli balıklar
Silüriyen (380 milyon)	Akrepler, mercanlar
Ordovisiyen (430 milyon)	Midyeler, denizyıldızları
Kambriyan (550 milyon)	Süngerler, sümüklü böcekler, deniz anaları
Prekambriyan (2 milyar)	Algler, bakteriler, mantarlar
Arkeen (4 milyar)	Bu devreye ait fosil yok

Kat belirleyici fosiller bir bakıma takvim gibidirler ve içinde bulundukları tortul tabakanın jeolojik yaşını ortaya koymada büyük ehemmiyete sahiptirler. Meselâ Paleozoik başında birden ortaya çıkan *Trilobitler* kısa zamanda çok geniş bir sahaya yayılmışlar ve Paleozoik sonunda aniden yok olmuşlardır. Dolayısıyla *Trilobitler'*in bulunduğu bir tortul tabakanın yaşı Paleozoik'tir. Aynı şekilde *Ammonitler* Mesozoik, *Nummulitler* Tersiyer, memeliler de Kuvaterner yaşını verirler.

Farklı periyotlarda yaşamış karakteristik fosiller dikkate alınarak, her devrin yaşı ve ihtiva ettiği kat belirleyici fosilleri gösteren "Jeolojik Sütun"lar teşkil edilmiştir. Herhangi bir beldede bulunacak olan karakteristik fosille o beldenin yaşı, bu jeolojik sütundan anlaşılabilir.

Yukarıda, kayaç yaşlarının, ihtiva ettikleri indeks fosillere göre tayin edildiğini belirtmiştik. Ancak hangi indeks fosillerin hangi yaşı gösterdikleri nasıl bilinecektir? Bunun cevabı, "Evrim"dir. Yani evrimin bütün dünyada aynı doğrultuda meydana geldiği ileri sürüldüğüne göre, belli bir çağda yaşayan organizmaların geçirdikleri evrim safhaları, bu çağda depolanan tortulları tanımak için şaşmaz bir kriter olarak alınır.

Kayaları kronolojik sıraya dizmek için kullanılan tek yol fosillerdir. Fosilleri bu kronolojideki spesifik yere oturtmak için gerekli olan kriter ise, "Hayatın basitten kompleksliğe doğru evrimleştiği" düşüncesidir.

Canlı varlıkların evrimleşmesi ise, fosil kayıtları üzerine bina edilir. Evrimin olduğuna ait delil, fosillerdir. Fosiller de evrim düşüncesine göre kronolojik sıraya dizilmişlerdir. Böylece mesele fasit bir daire şeklinde güçlü bir muhakeme sistemine dönmüştür[2].

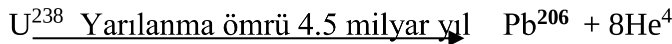
Hayatın basit formlardan evrimleştiğine ait tek delilin fosiller olduğu şöyle dile getirilir: *"Hayatın daha basit formlardan gittikçe kompleks formlara doğru evrim geçirdiğine dair tek tarihî bilgilere dayanan delili, fosiller sağlamaktadır*[3].

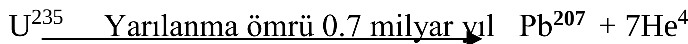
1.1.3-Radyaoatif Metodla Yaş Tayini

Radyoaktif elementlerin başında uranyum, toryum ve karbon 14 (C^{14}) gelir.

a-Uranyum metodu

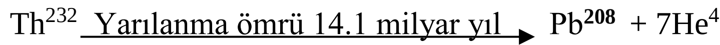
Uranyumun iki izotopu vardır. Bunlardan birincisi U^{238}'dir ve yarı ömrü 4.5 milyar yıldır. Diğeri U^{235}'in ise yarılanma ömrü 0.7 milyar yıldır. Bunlar belirli oranlarda helyum atomu vererek aşağıdaki gibi kurşun izotoplarının meydana gelmesine sebep olurlar.

U^{238} Yarılanma ömrü 4.5 milyar yıl $\rightarrow$ Pb^{206} + $8He^4$

U^{235} Yarılanma ömrü 0.7 milyar yıl $\rightarrow$ Pb^{207} + $7He^4$

b-Toryum Metodu

Toryumun (Th^{232}) yarılanma ömrü ise 14.1 milyar yıldır. Bunlar belirli oranlarda helyum atomu neşrederek kurşun izotoplarının teşekkülüne sebep olurlar.:

Th^{232} Yarılanma ömrü 14.1 milyar yıl $\rightarrow$ Pb^{208} + $7He^4$

Normal kurşun minerali olan galenitte (PbS) kurşunun üç izotopu bir arada yer alır. Bu elementleri ihtiva eden herhangi bir tabakada kurşunun dördüncü bir izotopu olan Pb^{204}'ü, diğer izotoplarla birlikte bulmak mümkündür. Bundan dolayı ona "yaygın kurşun" denir. Jeolojik zamanlar boyunca diğer izotopların miktarı gittikçe arttığı hâlde, Pb^{204}'ün miktarı hep aynı kalır. Bu bakımdan Pb^{204}'ün radyometrik yaş bulmada önemi büyüktür. Kurşun ihtiva eden bir mineralde Pb^{204}'ün miktarı genel kurşun miktarından

[2] Morrıs, H. and Parker,G.E. What is Creation Science? Master Book Publishers. California. 1982. Terc. Â.Tatlı, Keha, E., Marangoz, C., Solak, K. ve Hasenekoğlu, İ. Yaratılış Modeli. Millî E. Bakanlığı Basımevi. Ankara. 1985.

[3] Dunbar, C.O. Historical Geology. New York. John Wiley Sons. Inc. 1949, p.52.

çıkarılınca, geride radyoaktif bozunum ürünü olan Pb izotopları kalır. Bunların miktarının tayiniyle de, içinde bulundukları mineralin yaşı tespit edilebilir.

Uranyum Yaş Tayin Metotlarının Sakıncalı Tarafları

Uranyumun radyoaktif bozunumuna dayanan yaş tayin metotlarının sakıncalı taraflarını şöyle özetlemek mümkündür:

1. Uranyum mineralleri her zaman açık sistemlerde bulunur.

Uranyum ihtiva eden kayaç kapalı bir sistemde olmadığı için, dış etkilere maruzdur. Meselâ uranyum yer altı suyu tarafından kolayca çözülebilir. Ara elementlerden olan radon gazı, uranyum sisteminden dışarıya veya içeriye kolayca geçebilir.

Radyoaktif yaş tayini konusunda söz sahibi Henry Fauld, bu hususa şöyle dikkat çekmektedir:

"Jeolojik zamanda hem uranyum hem de kurşun, tortulu şistlerin içinde yer değiştirmişlerdir. Detaylı analizler, bu elementlerle uygun yaşların elde edilemediğini göstermiştir. Benzer güçlüklerle, uranyum ve radyum ihtiva eden maden damarlarının yaşını tayin etme teşebbüslerinde de karşılaşılır. Aynı noktadan alınan örnekler üzerinde farklı yaşların tespit edildiği ve birçok kimyevî aktivitenin vuku bulduğu bilinmektedir"[4].

2. Uranyum bozunum hızı değişken de olabilir.

Radyoaktif bozunmalar atomik yapı tarafından kontrol edildiklerinden, diğer olaylardan kolay kolay etkilenmezler. Fakat atomik yapıları etkileyebilen faktörler, radyoaktif bozunum hızını da etkileyebilirler. Bunun en bariz misali, kozmik radyasyon ve bunun ürünü olan nötrinolardır.

Bir başka misal de, reaktörlerden çıkan veya farklı yollardan hâsıl olan serbest nötronlardır. Eğer bu partiküllerin yerküredeki miktarlarını artıracak herhangi bir şey meydana gelmişse, radyoaktif bozunum hızlarını da artıracaktır.

3. Oğul ürünler, kayacın ilk teşekkülünde orada yer almış olabilir. Uranyum ve toryum bozunumuyla ortaya çıkan radyojenik oğul ürünlerin, bu mineraller ilk defa teşekkül ettiği zaman orada mevcut olması mümkündür. Günümüzde yerkürenin iç tabakalarından lavların akmasıyla meydana gelen kayaların, bazen hem radyojenik hem de müşterek kurşun ihtiva ettikleri bulunmuştur.

4. Oğul ürünlerin hepsi o kayaca has olmayabilir. Radyoaktif bozunmayla teşekkül eden oğul ürünlerin hepsi o kayaçta kalmayabileceği gibi, başka kayaçta teşekkül etmiş oğul ürünler de oraya gelmiş olabilirler.

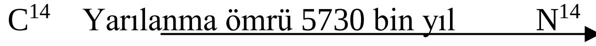
5-Radyoaktif element ihtiva eden kayacın, bu radyoaktif element onun bünyesinde yer almadan ne kadar zamnın geçtiğini tespit de mümkün değildir.

c-Radyokarbon On dört (C^{14}) Metodu

[4] Fault, H. Age of Rocs, Planets and Stars. NewYork. McGraw-Hill Book. Co. Inc. 1966, p.61.

"Radyokarbon," sabit olmayan karbon-on dört (C^{14}) izotopuna verilen isimdir. Karbon-on iki (C^{12}) ise "tabii karbon" olarak adlandırılır ve radyoaktif değildir. Radyokarbon, atmosferin üst kısmında, kozmik radyasyonla, atmosferdeki azot-on dört (N^{14})'ün aralarındaki reaksiyonlar sonucu hâsıl edilir. Yarılanma ömrü de 5730 yıldır.

Atmosferde teşekkül eden Karbon-14, derhâl CO_2 hâlinde oksitlenir ve havaya, suya ve organizma bünyesine yayılır. Normal olarak, havadaki radyoaktif karbondioksit ile radyoaktif olmayan karbondioksit oranının, yani C^{14}/C^{12} oranının sabit olduğu, bu sabit orana ulaşabilmek için de 100 yılın geçtiği kabul edilir.

Canlı organizmalardaki C^{14}/C^{12} oranının da sabit olması beklenir. Organizma yaşadığı sürece bu oranın eşitliği değişmez. Fakat canlı organizma ölünce, havadan CO_2 alamayacağı için C^{14}'ün C^{12}'ye oranı gittikçe azalacaktır. Bu azalma 1/2 değerini bulduğu zaman, o organizmanın ölümünden itibaren geçen sürenin 5730 yıl olması gerekir. Çünkü C^{14}'ün yarı ömrü 5730 yıldır.

Radyokarbon-ondört metodu, en çok 80 bin yıl öncesine kadar uzanan süreleri tespit için kullanılabilmektedir. Daha yaşlı materyaller, Uranyum Metodu'yla test edilir.

Radyokarbon-ondört Yaş Tayin Metodunun Sakıncalı Tarafları

Radyokarbon-ondört metodu birtakım kabullere dayandığı için tenkit edilmektedir. İtiraz edilen hususlar şunlardır:

1. Birçok canlı sistem, standart C^{14}/C^{12} oranına sahip değildir. Karbon-14 Metodu, bütün canlı organizmalar öldüğü zaman, onların hepsinin standart C^{14}/C^{12} oranını ihtiva ettiğini farz eden bir kabulle yola çıkar. Hâlbuki birçok numune bu oranı göstermemiştir. Meselâ bu metotla, yaşayan mollusklar 2300 yaşında tespit edilmiştir. Böyle bir değer, organizma çevresinin, tahmin edilenden daha fazla C^{14} ihtiva ettiğini, dolayısıyla organizma ile çevre arasında karbon değişimi olduğunu gösterir[5].

2. Radyokarbon, her organizmada sabit oranda azalmayabilir.

Radyokarbon bozunumları, çevrenin radyoaktivitesinden, özellikle serbest nötronlardan ve kozmik radyasyonlardan etkilenmekte ve dolayısıyla bozunma hızları değişmektedir.

3. Tabii karbon miktarı geçmişte değişik olabilir.

Geçmişte yeryüzünün bitki örtüsü, şimdikinden ya daha fazlaydı ya da daha az. Buna bağlı olarak da C^{14}/C^{12} oranı ya büyük veya küçük olacaktır. Dolayısıyla bu periyotlara ait materyallerin görünen radyokarbon yaşı da, gerçek yaştan ya büyük veya küçük

---

[5] Kieth, M.S. and Anderso, G.M. Radiocarbon Dating: Fictitious Tesults with Mollusc Shells. Science, August, 16. A. 634, 1963.

bulunacaktır. Aynı husus, atmosferdeki karbondioksit miktarı için de geçerlidir. Şayet geçmişte volkanlar dışarıya karbondioksit vermişse, bu durumda o zamanki karbondioksit miktarı, şimdikinden farklı olacaktır.

4. Radyokarbon oranı kararlı bir duruma erişmemiş olabilir. C^{14}/C^{12} oranının belirli bir sürede yerkürede kararlı bir duruma geldiği kabul edilir. Yani atmosferde teşekkül eden C^{14} miktarı, yeryüzünde bozulmaya uğramış C^{14} miktarına eşittir. Dolayısıyla giren ve çıkan toplam C^{14} miktarı aynı olmalıdır. Ama durumun böyle olmadığını gösteren hususlar da vardır. Nitekim dünyada bir yılda teşekkül eden radyokarbonun ölçülebilen miktarının, bozulmaya uğrayan radyokarbondan yüzde 25 oranında fazla olduğu belirtilmektedir[6,7,8].

Sonuç

Jeolojik ve arkeolojik materyallerin yaşını tayinde kullanılan gerek radyoaktif gerekse diğer metotlar, birtakım kabullere ve tahminlere dayandığı için istenen hassasiyette değildir. Bu bakımdan ortaya konan yaşların gerçek yaşlar olduğu hususunda tereddütler hâsıl olmaktadır. Ancak her materyalin yaşını tayinde benzer hatalar olduğu için, tespitler gerçek yaşlardan ziyade nispi yaş olarak önemlidir. Sözgelimi 150 milyon yaşında olduğu tespit edilen A materyali, 50 milyon yaşındaki B materyalinden üç kat daha yaşlıdır. Yani B materyali gerçekte 15 bin yaşında ise, A materyali de 45 bin yaşında olacaktır.

Yukarda sözü edilen metotların, daha iyi sonuç verecek başka alternatifleri de yoktur.

Canlılığın yeryüzünde ilk olarak ortaya çıkışının, fosil kayıtlarına göre, günümüzden yaklaşık 2 milyar yıl önce olduğu anlaşılıyor. Günümüz insanın da yaklaşık 25 bin yıl önce Holosen Devri'nde yeryüzünde göründüğü bildiriliyor (Tablo,1 ve 2).

Farklı türlerin belirli bir devirde bir arada bulunmaları, bunların gerek kendilerinden önceki ve gerekse kendilerinden sonraki devrilerde yer alan canlılarla, silsile halinde basitten mükemmele doğru bir gidişle bir türden başkasının meydana geldiği şeklindeki evrimci iddiayı doğrulamadığı ve türlerin tamamen birbirlerinden bağımsız olarak yaratıldığı görülüyor.

1.1.4-İnsanın atası olarak ileriye sürülen fosiller

Evrimci görüşe göre maymunla insan geçmişte ortak ataya sahiptir. İlk atanın *Parapithecus*'lar olduğu ileri sürülür. *Parapithecus*'lar hakkında bilgi, Mısır'da

---

6 Libby,W.F.Radiocarbon Dating. Universty of Chicago Press.1955, p.7.
7 Lingelfelter, R. E. Production of C-14 by Cosmic & Ray Neutrons. Reviews of Geographics. 1963, Vol. 1. p.51.
8 Suess, H.E. Secular Vanations in the Cosmic Ray Produced Carbon-14 in the Atmosphere and their Interpretations. Journal of Geophysical Research. 1965, Vol.7. p.594.

bulunmuş bir çene kemiği üzerindeki iki molar dişe dayandırılır. Yaş olarak da 38 milyon tahmin edilir.

Ancak bu varlık, kendisinden sonra gelen maymunlarda görülen diş özelleşmesine sahip değildir. Bunun bir kolunun bugünkü eski dünya maymunlarını, diğer kolunun da insansı maymunları ve insanın atasını hâsıl ettiği ileri sürülür. Fakat bu hususta değişik kanaatler hâkimdir. Zira Oligosen devrinde bulunmuş olan ve *Parapithecus*'lara ait olduğu belirtilen fosiller hem çok yetersiz, hem de hangi canlı grubuna ait olduğu belli değildir[9].

Bu serinin devamı olarak Hominid formlarından; *Ramapitheus, Australopithecus* ve *Homo erectus* nazara verilir. Hâlbuki sözü edilen formlar arasında şimdiye kadar hiç bir sistematik bağ kurulamamıştır (Tablo 2).

Tablo 2- Evrimciler tarafından insanın evrim şeması olarak ileriye sürülen hayali tablo.

Familya / Zaman		*Cercopithecidae*	*Pongidae*	*Hominidae*
Yakın Zaman 20.000 Yıl		Eski dünya maymunları; *Hylobates* (Gibbon)	*Orangutan* (Pango); *Şempanze* (Pan); *Goril*	Günümüz İnsanı
PLEISTOSEN	Geç			Cro-Magnon; Neanderthal
	Orta (500.000)			Homo sapiens; Homo erectus; A. africanus
	Erken (2 mily.)			A. robustus; Homo habilis; Australopithecus
Pliyosen (14 mily.)				Ramapithecus
Miyosen (25 mily.)		Pliopithecus	Dryopithecus	
Oligosen (38 mily.)			Aegyptopithecus; Propliopithecus; Parapithecus	

İnsanın atası olarak ileriye sürülen fosillerin hepsinin uydurma ve farklı canlıklara ait parçalar olduğu ispat edilmiştir.

9 Guyer, M.F. Animal Biology. New York. Harper; Brothers, London. 1937.

Buna rağmen ısrarlı ve sistematik bir şekilde dünyadaki toplumlara ateizme dayalı pozitivist felsefe ideolojisi olan insanla maymunun ortak ataya sahip olduğu düşüncesi devamlı bilimsel bilgi gibi takdim edilmektedir. Bunlara kısaca temas edeceğiz.

a- *Ramapithecus* (Uzun kollu maymun),

b-*Australopithecus* (Güneyin maymunu)

c- Java Adamı *(Pithecanthropus erectus*) (Homo erectus)

a- *Ramapithecus* (Uzun kollu maymun)

Çene kemiğinden bilinen ve Pliyosen'de, yani günümüzden takriben 14 milyon yıl önce yaşadığı varsayılan bu Primat, "maymun adam" olarak mütalaa edilir. Bunun çene ve diş yapılarının insan benzediği ileri sürülmektedir.

*Ramapithecus'*ların dişleri üzerinde son yapılan araştırmalarda bunların diş ve çene yapılarının insana değil, şempenza maymunlarına benzediği bildirilmiştir[10].

Ramapithecus fosili üzerinde yapılan araştırmalarda bunların, morfolojik, ekolojik ve davranış yönünden ileri yapılı maymunlardan şempanze veya gorile benzediği kabul edilir. Bunun dik yürüdüğüne ait delil de mevcut değildir[11].

b- *Australopithecus* (Güneyin maymunu)

Bu isim, Doğu Afrika'da Louis Leakey ve diğer birçokları tarafından bulunmuş değişik fosillere verilmiştir. Dart tarafından bulunan fosiller "*Australopithecus africanus*" (Afrika Adamı) olarak adlandırılmış, daha sonra *Zinantropus, Paranthropus, Pleisanthropus, Telanthropus* ve *Homo habilis*'ler de bu gruba dâhil edilmiştir. *Australopithecus*, iki-üç milyon yıl önce yaşamış, dik yürüyen ve kaba aletler kullanan hominid bir varlık olarak ileri sürülür. Beyin hacmi, bazı ileri yapılı maymunlardaki kadar, yaklaşık 500 cc'dir. Dişleri ise *Ramapithecus*'unkilere benzerdir.

Australopithecus iki tür altında gruplandırılmıştır. Birisi *Australopithecus africanus,* diğeri ise *Australopithecus robustus*'tur.

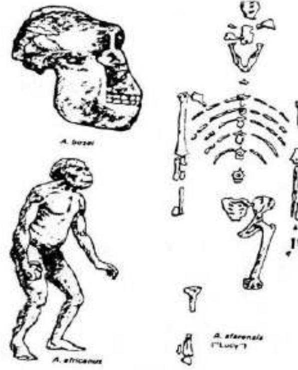
1- Australopithecus africanus (Afrika Adamı)

1924 yılında Dart tarafından Afrika'da bulunmuştur. Küçük dişli, küçük çeneli ve ince yapılıdır. Kafatası hacmi, günümüz insanının yaklaşık 1/3'ü kadar, yani 500 cc, yaşı da 1,8-2,6 milyon yıl olarak tahmin edilir (Şekil 1).

---

[10]Pilbeam,D.R .Nature. 1968, Vo1.219 p.1335;Eckhard, R.B. Population Genetics and Human Origins. Scientific American. 1972, Vol.226.

[11]Shipman, P. Baffling Limb on the Family Tree. Discover, 1986, September; Eckhard, R.B. Population Genetics and Human Origins. Scientific American. 1972, Vol.226.

Şekil 1. Afrika Adamı (*Australopithecus africanus*) (Lucy Adamı). Bu iskeletteki fosillerin her birisinin farklı canlılara ait olduğu belirtilir. Bu iskelete dayanarak sol alttaki resim çizilmiştir.

2-*Australopithecus boisei* (robustus, zinjanthropus)

Bu form, *Australopithecus robustus*'un varyetesi kabul edilir. 1959 yılında Leakey tarafından Tanzanya'da bulunmuştur. Çok kalın dişli, kalın çeneli, üst şakak kemikleri goril ve orangutanda olduğu gibi çıkıntılıdır. Diş kemeri ve çene kavisi çok paraboliktir. İleri yapılı maymunlardan orangutan ve şempanzeye benzer. Kafatası hacmi 500 cc, yaşı da 2 milyon yıldır.

Gerek *Australopithecus africanus* gerekse *Australopithecus robustus*'un leğen, kol ve ayak kemiklerinin bazı parçalarına dayanılarak, *Australopithecus*'un dik yürüyen bir varlık olduğu ileri sürülmüştür[12].

Australopithecus fosili üzerinde senelerce araştırma yapan Oxnard ve Zuckerman, *Australopithecus*'ların dik yürüyen bir varlık olmadığını belirtirler. *Australopithecus africanus*'un el, bilek, ayak, omuz ve leğen kemikleri üzerinde Oxnard ve Zuckerman'ın yaptığı çok yönlü istatistikî araştırmalarla, bunların insana değil, orangutan ve şempanzeye benzediği anlaşılmıştır[13].

Australopithecus africanus üzerinde bir ekiple 15 yıl çalışmış olan Zuckerman'ın ifadesi oldukça kesindir. O, bu hususta şöyle der:

"*Australopithecus africanus'un insanın atası olması imkânsızdır*"[14].

---

[12]Broom, R and Schepers, G.W.H.Transv. Mus.Mem. 1946, Vol.2. p.1-272; Clarck, G. Journal of Anatomy. London. 1947, Vol. 19.P.300-333.

[13]Oxnard, C. University of Chicago Magazine, 1974, p.8-12; Oxnard, C. The Place of the Austrolopithecines in Human Evolution: Graunds for doubt? Nature. 1975, Vo1.258. p.389-395; Zuckerman, S. Journal of the Royal Collage of Surgeons of Edinburg. 1966, Vol.l1. p.87-115.

[14] Zuckerman, S. Beyond the Ivory Tower. Toplinger Publ. Co.New York. 1970, pp. 11-12,64,75-94.

Montagu da kafa yapıları bakımından bütün *Australopithecus*'ların tamamen ileri yapı maymunlara (apes) benzediğini belirtir[15].

c- Java Adamı *(Pithecanthropus erectus*) (Homo erectus)

Java adamı'nın takriben 500 bin yıl önce yaşadığı kabul edilir. Dik yürüdüğü, beyin hacminin yaklaşık 1000 cc olduğu belirtilir.

Hollandalı anatomist Eugene Dubois, 1887 yılında karısı ve çocuklarıyla birlikte Doğu Hindistan'da Hollanda kolonisi olan Java'ya, "Hollanda ordusu sağlık elemanı" olarak yola çıktı.

Dubois'e, Trinil köyü yakınındaki Solo Irmağı kenarında kazıyı yapmak için mahkûm işçiler ve bu kazıyı kontrol etmek için de askerler verildi. Dubois'in bu kazılarda alan çalışmasına katılmadığı, mahkûm işçilerin periyodik olarak taşıdığı bulguları evinde incelemekle yetindiği belirtilir[16].

1891 yılında Dubois, önüne gelen kemikler arasından, bir ay arayla aynı fosil yatağında bulunmuş bir diş ile bir kafatasını ayırdı. Ancak bunların kazı esnasında kaydı tutulmadığı için tam yerleri tespit edilememişti.

Birkaç ay sonra mahkûmlar aynı kazı alanında bir uyluk kemiği buldular. Dubois bu parçaları birleştirerek *Pithecanthropus erectus* (Dik Yürüyen Maymun Adam)'u meydana getirdi. Bu varlığın beyin hacmi yaklaşık 900 cc kadardı. 1898 yılında da bir küçük azı dişi bulundu. Bu dişin de *Pithecanthropus*'a ait olduğu ileri sürüldü. Bu varlığın yaşı da 500 bin yıl olarak tahmin edildi (Şekil 2).

Dubois bu fosilleri 1895 yılında Leyden'de yapılan Milletlerarası Zooloji Kongresi'nde açıkladığı zaman, İngiliz zoologları bu fosillerin insana, Almanlar insan benzeri maymuna, Fransızlar ise ileri yapılı maymun ile insan arasında bir geçiş formuna ait olduğunu ileri sürdüler.

Şekil 7."İnsanın atası" olduğu farz edilen fosillere dayanılarak çizilmiş Jawa Adamı (*Homo erectus*) resmi.

Bazılarına göre Java Adamı'nın, "insanın atası" olduğu kesindir. Nitekim Atıf Şengün bunu şöyle ifade eder:

---

15 Montagu, A. Man: His First Million Years. Word Publishers. Yonkers. 1957, p.51-52.

16 Richard, M. Shattering the Myths of Darwinism. Terc. İ. Kapaklıkaya. Son Tartışmalar Işığında Darwinizm'in Mitleri. Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2003.

"*Aşağı yukarı 700 bin yıl önce görülen ve bugünkü insanın ceddi olduğundan şüphe edilmeyen varlık, Java Adamı (Pithecantropus erectus)'dır*"[17].

Koenigswald, Java Adamı'ndaki büyük iki azı dişinin orangutana, küçük azı dişinin de insana ait olduğuna dikkati çeker. Kafatasının da şempanze ve gibbonların kafataslarına benzediğini belirtir[18].

"Java Adamı" olarak adlandırılan varlık, hakikatte şempanze veya goril tipi bir maymundur. Burada maymuna ait kafatasının insanın uyluk kemiğiyle birleştirilerek buna "*Pithecanthropus erectus*" adı verilmiştir[19].

Nitekim Dubois kendisi de otuz yıl sonra, Java Adamı (*Pithecanthropus erectus)* olarak ileriye sürdüğü varlığın, aslında büyük bir gibbon maymunu olduğunu itiraf etmiştir[20].

Dubois'in bu açıklamasına Arkeoloji Ansiklopedisinde şöyle yer verilmiştir:

"*Dubois'in, önce 'dik yürüyen insan' ismini verdiği yeni statü, çok muhalefetle karşılaştı. Ama sonradan Dubois'in kendisi de fikrini değiştirip, bulduğu fosillerin büyük bir ape (iri yapılı maymun) olduğunu söylemesine rağmen, bu kafatası genel bir kabul gördü"* [21].

İşin garibi, özellikle İslâm âlemindeki bazı bilim insanlarının, ayet ve hadisleri, insanın atası olarak ileri sürülen bu Java Adam (*Homo erectus* grubu)'nı hakikat kabul edip ona göre yorumlamalarıdır. Bu geçmişte de böyle olmuştur, şimdi de bazıları ısrarla bu fosili insanın maymunla ortak atası olarak savunmaktadırlar. Bu bir safdillikse, bu kadar safdilliğin manasını anlamak mümkün değildir.

Geçmişe ait fosil materyallerinin hemen hiçbirisi bir bütünlük arz etmemektedir. Yani eldeki fosil materyal, ait olduğu ileri sürülen organizmanın çok az bir kısmını temsil eder. Bunda, farklı organizmalara ait parçaların, tek türe ait olduğu farz edilerek bir araya getirilmiş olmasının da rolü büyüktür. Ayrıca fosil yaş tayinlerinde de çok büyük hatalar olabilmektedir.

Şimdiye kadar Darwinciler tarafından insanın atası olarak ileriye sürülmüş; Pekin Adamı, Piltdown Adamı, Nebraska Adamı gibi varlıkların da kasten veya yanlış birleştirilmiş, bir kısmının alçı ile şekillendirilmiş maymun fosilleri olduğu ortaya konmuştur[22].

---

[17] Şengün, A. Evrim. Sermet Matbaası. Kırklareli. 1984, s.142.
[18] Boule, M. and Valoıs, H.M. Fossil Man. The Dreyden Press. New York. 1957, p.118-123.
[19]Gish, D.T. Evolution: The Fossils Say No! 1981. Terc. Âdem Tatlı, Fosiller ve Evrim. Cihan Yayınları, İstanbul. 1984.
[20]Howells, W. Mankind in the Making. Doubleday and CO. Garden City N.Y.P. 1967, 155-156.
[21] Cottrell, L. The Concise Encylopedia Archeology. Hawthorn. New York. 1960, P. 394.
[22] Bu konuda daha geniş bilgi için: Âdem Tatlı. Evrim ve Yaratılış. Beşinci baskı, Korkuteli, 2018.

d-Darwincilerin İnsan Atası İle İlgili İtirafları

Tarafsız bilim adamı gözüyle meseleye yaklaşan bazı evrimci bilim adamları, insanın atasının maymun veya daha aşağı yapılı bir varlığa dayanmadığını, insanın atasının müstakilen yaratıldığını itiraf etmektedirler. Bunlardan Schiller, insan neslinin diğer canlılardan ayrı olarak ortaya çıktığını şu ifadeyle belirtir:

"*İnsanın geçmişiyle ilgili fosiller, beklenen geçiş formlarını ortaya koyamadı. Bütün bunlardan sonra bizim, insandan aşağı bir varlıktan evrimleşmeyip doğrudan kendi neslimizden geldiğimiz rahatlıkla söylenebilir"* [23].

Pennsylvania State Üniversitesi'nden Antropoloji Profesörü Robert Eckhardt, Hominoid serisinde insanın atasının varlığını gösteren fosilin olmadığını şöyle ifade eder:

"*Hominoidler serisi, insanın hominid* (insanımsı) *atası olduğunu gösteren morfolojiye sahip bir fosil yoktur"*[24].

Ünlü paleontolog David Pilbeam, insanın geçmişiyle ilgili karar vermede ellerindeki materyallerin yetersizliğini belirtir:

"*Yayınlanan kitaplar şunu söylemeye çekiniyorlar ki, ben de dâhil olmak üzere, kuşaklar boyu insan evrimini araştıran kişiler, karanlık içinde çırpınıyorlar! Elimizde olan bilgiler, teorilerimizi şekillendirmek için son derece güvenilmez ve yetersizdir"*[25].

David Pilbeam, geçmişte ileriye sürdükleri teorilerinin ideolojik olduğunu şöyle dile getirir:

"*İnsanın geçmişiyle ilgili, içimize yerleşmiş bulunan ön kabullerin farkındayım. Bunları zihnimden çıkarmak için gerçekten çaba gösteriyorum. Geçmişteki teorilerimiz, elde olan gerçek bilgimizden çok, bizim o andaki ideolojimizi yansıtıyordu!*"[26]

Arizona Devlet Üniversitesi antropoloğu Geoffrey Clark, 1997 yılında yazdığı eserinde, insanın geçmişini tespitte peşin bir kanaat ve hükümle hareket edildiğine dikkati çekerek şöyle der:

"*Bir asırdan fazla bir süredir bilim adamları, modern insanın kökenleri konusunda bir uzlaşmaya varmaya çalışıyorlar. Niçin başarılı olamadılar? Çünkü paleoantropologlar farklı eğilimlerden, ön yargılardan ve varsayımlardan yola çıkmaktadırlar. Bu sebeple insanın evrimini açıklayan modeller sırt sırta binmiş iskambil kâğıtlarına benzemektedirler. Bir kâğıdı hareket ettirdiğinizde, tüm yapı çökme tehlikesiyle karşı karşıya gelir"*[27].

---

[23] Schiller, R. New Findings on the Origin of Man. Reader's- Digest. 1973, August,p.89-90.
[24] Eckhardt, R. Population Genetics and Human Origins. Scientific American, sayı 226,1972, s.94.
[25] Pilbeam, D. American Scientist, sayı, 66,1978, s. 379.
[26] Pilbeam, D. Rearranging Our Family Tree. Nature, Haziran, 1978.
[27] Clark, A.G. Thtough a Glass Darkly: Conceptual Issues in Modern Human Origins Research, s.60-76, 1997.

Kanadalı evrimci ve biyoloji felsefecisi Michael Ruse, evrimin bir "din" hâline getirilmesinden yakınmaktadır:

"*Eğer insanlar evrimi bir din yapmak istiyorlarsa, bu onların işidir. Fakat onlar, gerçek bilimin ötesine geçip ahlâkî ve sosyal düşüncelerin alanına girmekte ve teoremlerini 'her şeyi kuşatan bir dünya şeması' olarak görmekte ve böylece bilimden kayış sergilemektedirler"*[28].

Nature dergisi başyazarı Henry Gee, fosillerin yetersizliğine dikkati çekerek şunu söyler:

"*Hiçbir fosil, nüfus kâğıdıyla gömülmez. Fosilleri ayıran zaman aralıkları öylesine uzundur ki, ata ve soy yoluyla onların mümkün olan bağlantıları hakkında hiçbir şey söyleyemeyiz. Yazılı kayıtlarla bir insan tarihini birkaç yüzyıl öncesine götürmek bile hayli zordur. Yaklaşık beş ile 10 milyon yıl öncesi arasındaki birkaç bin canlı nesli, insan evrimine ilişkin tüm deliller küçük bir kutuya sığabilmektedir. Dolayısıyla, ata ve soy çizgileri şeklindeki hâlihazırdaki insan evrimi şeması, tamamen bir insan icadıdır ve insanın ön yargılarına göre şekillendirilmiştir. Bir fosil dizisini alıp onun bir nesli temsil ettiğini savunmak, test edilebilir bir bilimsel hipotez değil, çocukları uyutmak için anlatılan masallarla aynı geçerliliğe sahip bir değerlendirmedir. Eğlendirici, hatta öğretici olabilir, ama bilimsel değildir"*[29].

Bütün bunlardan, "insanın maymun benzeri bir atadan geldiği"ni destekleyen bir delilin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Maymundan insana doğru ilerleyen herhangi bir ara veya geçiş formu mevcut değildir. Hatta fosil kayıtları, diğer hayvan grupları arasında da geçiş formlarının bulunmadığını ortaya koymaktadırlar. Bu neticeler, insanın "özel olarak yaratıldığı" fikrini desteklemektedir.

1.2-DEMOGRAFİK HESAPLARA GÖRE İNSANLIĞIN YAŞI[30]

Ülkelerin demografik hesapları yapılırken gelecekteki nüfus tahminlerini yapmak için 1 no'lu

$F = Pe^{ni}$ (1) matematik modeli kullanılır[31].

Formülde F gelecekteki değeri, P şimdiki değeri, e tabii logaritmayı, n süreyi (yılı), i artış oranını gösterir.

---

28 Ruse, M. How Evolution became a religion. National Post. Mayıs 13, 2000, www.nationalpost.com/artslife.asp?f=000513/288424.html.

29 Gee, H. In Search of Deep Time: Beyond the Fosil Record to a New History of life. New York: The Free Press,, s. 23, 32, 113, 116-117, 202, 1999.

30 Okka, Osman, Kazak, Hasan (2015). İslâmi Finansal Yönetim: Sistem ve Uygulama. Basılmamış, Yazım Aşamasında Kitap.

31 Mesela TUİK verilerine göre 29 Ocak 2014 yılında Türkiye'nin nüfusu 76,6 milyon ve yılda artış hızı %0,137 ise 2050 yılında Türkiye'nin nüfusunun $F=76,6\ e^{39x0,0137}$= 130,69 milyon olması beklenir.

United Nation Population Division'a göre dünyadaki nüfus gelişimi de şöyle tahmin edilmiştir[32]:

Tablo 3- Dünya nüfus gelişimi.

Yıllar (MS)	Nüfus (milyon)
1000	275
1500	450
1650	500
1750	700
1850	1.200
1900	1.600
1950	2.550
2000	6.100
2010	6.800
2013	7.500

.

Bu tabloya göre 1950–2013 yılları arasında dünya nüfusu %1,7 oranında yüksek sayılabilecek bir büyüme oranı ile artmış olmasına rağmen, 1000–2013 yılları arasında ki artış oranı $i = \sqrt[n]{\frac{F}{P}} - 1 = \sqrt[1013]{\frac{7.500}{275}} - 1 = 0{,}003$ (binde üç) olarak hesaplanır ve bu oran Birleşmiş Milletler Nüfus Dairesi'nin kabul ettiği artış oranıdır.

Dünyada nüfus Hz. Âdem ve Hz. Havva ile başladığına, her yıl %0,3 oranında arttığına ve günümüzde yaklaşık 7,5 milyar insana ulaştığına göre Hz. Âdem'in (a.s.) dünyaya gelişinden günümüze kadar geçen süre 1 nolu formüle göre;

$n = \frac{\log F - \log P}{i * Loge} = \frac{\log 7{,}5x10^9 - \log 2}{0{,}003 * Loge^1} = 7.348$ yıl olarak hesaplanır. Eğer dünyanın ortalama nüfus artış hızı binde iki (%0,2) olsaydı Hz. Âdem'den günümüze geçen süre 11.022 yıl, binde bir (%0,1) olsaydı 22.045 yıl olurdu. Dünyadaki nüfusun tarihi büyüme hızına göre %,03 esas alınması uygun görüldüğüne göre kanaatimizce insanoğlunun dünyaya gelişinden günümüze kadar yaklaşık 7.348 yıl geçmiştir.

1.2.1-Matematik Metoduna Göre İnsanlığın Tarihi Darwin Görüşüyle Uyuşmamaktadır

Demografik hesaplar Darwin görüşünün gerçeklerle uyuşmadığını göstermektedir. Hatırlanacağı gibi ülkelerin nüfusunu $F=Pe^{ni}$ formülünü kullanarak hesaplıyorduk.

---

32 - http://www.worldometers.info/world-population/

Birleşmiş milletler Nüfus Dairesi dünyanın bugüne kadar ortalama nüfus artış oranının binde üç (%0,3) olduğunu kabul etmesine rağmen, biz dünya nüfusun binde bir (%0,1) arttığını ve sadece iki maymunun evrim yoluyla insan haline geldiğini kabul edersek, 500.000 yıllık bir süreç için günümüzde;

$$F= 2e^{(0,001x500.000)} = 5,1^{215}$$

insanın dünyada yaşaması gerektiği sonucuna ulaşılır. Matematikte $5,1^{215}$ sayısı tarif edilmemiş çok büyük bir sayıdır. Dünyamızda yaklaşık 7,5 milyar insan yaşamaktadır. Eğer Darwinistlerin iddia ettikleri gibi bir süreç işleseydi bugün dünyada yaşayan 7,5 milyar insan yerine, bunun $6,8^{205}$ katı insanın yaşaması gerekirdi ki böyle bir olayın varlığı hayal dahi edilemez. Mesela *Homo sapiens* 500 bin veya 250 bin yıl önce görülmesi yerine mesela 50 bin yıl önce görülseydi $1,01x10^{22}$ insanın dünyada bulunması gerekirdi ki bu var olan dünya nüfusun 1,34 milyar katı demektir ve akla ziyandır. Dünya nüfus artış oranını binde üç olursa şu andaki dünya nüfusu $5,1^{645}$ kişi olurdu ve görüldüğü gibi bu hesaplar Evrim görüşünün tutarsızlığının en büyük delilidir ve bu görüş gerçeklerle uyuşmamaktadır. Bu durumda insanların maymundan türedikleri görüşü nasıl ileriye sürülebilir?

1.3-SEMAVÎ DİNLERE GÖRE İNSANLIĞIN YAŞI

Semavî dinlerin tamamı insanın Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını ifade eder. Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslâm'ın çeşitli mezhep ve yorumlarında farklılıklar olmakla birlikte yaratılış konusunda aynı ortak görüş mevcuttur. İlahi dinler; maddenin ezeli olmadığını, kâinatın bir başlangıcı bir sonu olduğunu, âlemin Allah (c.c.) tarafından yaratıldığını ve yine Allah (c.c.) tarafından yok edilerek başka bir âlemin başlayacağı ortak görüşünü kabul ederler.

Varlıkların ve insanlığın geçmişini anlayabilmek için Allah tarafından bildirilen gün ve yıl tâbirlerinin de ne manaya geldiğinin bilinmesine de ihtiyaç vardır.

İnsanlığın geçmişiyle ilgili üç kitaptan bir kaç ayeti aşağıda nazarlarınıza sunacağız.

1.3.1-Tevrat

"*Başlangıçta Allah gökleri ve yerleri yarattı*"[33]. Bu ayetin devamında Allah'ın ışığı, denizleri, yıldızları ve canlıları da yarattığı açıklanır ve Hz. Âdem'den (a.s.) itibaren geçen sürenin 10.000 yıl olduğu belirtilir[34]-[35].

1.3.2- İncil

---

[33] Tevrat-Tekvin Bab 1-1.
[34] Allah.web.tr/kutsal -kitaplar-ve-yaratılış.htlm; Tevrat, Tekvin kitabı, 5. bap, 18-24.
[35] -http://www.ateistforum.org/index.php?showtopic=38811

"Dünyayı ve içindekilerin tümünü yaratan, yerin ve göğün Rabbi olan Allah… Herkese hayat, soluk ve her şeyi veren kendisi… Allah, bütün milletleri tek insandan türetti ve onları yeryüzünün dört bucağına yerleştirdi"[36].

"*İlk insan Hz. Âdem yaşayan can oldu…İlk insan yerden, yani topraktandır…*"[37].

"*Her şey O'nun* (Allah) *ile oldu. Ve olmuş olanlardan hiçbir şey O'nsuz* (Allahsız) *olmadı…*"[38].

1.3.3-Kur'an

Kur'an-ı Kerimde ilk insanın topraktan yaratıldığı, ondan eşi Hz. Havva'nın hasıl edildiği belirtilir ve bunların neslinin de, yani günümüzde insanların da anne karnındaki yaratılış safhaları muhtelif ayetlerde nazara verilir. Bunlardan bazıları şöyledir:

"Yemin olsun ki Biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık"[39].

"Yemin olsun! Biz insanı çamurdan, bir hulâsadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem'in neslini)*, sağlam bir yerde* (rahimde) *bir nutfe* (zigot) *yaptık. Sonra o nutfeyi yapışkan şey haline getirdik. Sonra o yapışkanı bir parça et yaptık. O et parçasını da birtakım kemikler haline getirdik. Derken kemiklere et giydirdik. Sonra ona başka bir yaratılış* (ruh) *verdik.* (Bak) *şekil verenlerin en güzeli olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir!..."*[40].

"İnkâr edenler görmediler mi ki, gökle yer bitişik bir haldeydiler de, biz onları ayırdık ve her canlıyı sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?[41]

Görüldüğü gibi İlahi dinler, bugün biyolojinin ve tıbbın keşfettiği, onayladığı şekilde yaratılışın, Allah (c.c.) tarafından bir kanuna, bir sisteme uygun olarak gerçekleştirildiğini, ifade etmektedirler.

Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva validemiz dünyaya gönderildiklerinde dünya insanoğlunun yaşayabileceği olgunluğa ulaşmış uygun bir yapıya sahip olmuştu ve kendileri Mekke yakınlarındaki Safa Tepesi'nde buluşmuşlardır. Ayrıca Hz. Âdem (a.s.) Mekke'de bulunan Kâbe'yi de inşa etmiştir. Günümüzde Mekke'yi ziyaret edenler hem Kâbe'yi hem de Safa Tepesi'ndeki buluşma yerini görürler.

İnsanoğlunun cennetten çıkarılıp dünyaya gelmesiyle birlikte yeme, içme, barınma, yaşama vb. fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak, avlanmak, üretmek, tasarruf etmek, paylaşmak ve tüketmek fiillerinin gerçekleştiği, ekonomik faaliyetlerin meydana geldiği açıktır. Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Havva validemizin dünyada bir araya gelmeleri,

[36] İncil, Elçilerin İşleri, 17:24-25.
[37] Pavlus'tan Korintlilere 1. Mektup, 15:24-25.
[38] İncildenguzelsözler.blogcu.com. s.1/3; İncil- Yuhanna, Bab 1–3.
[39] Hicr, 15/26.
[40] El-Mü'minûn, 23/ 12-14.
[41] El-Enbiya, 21/30.

aile oluşturmaları ve 930 yıl veya 1.000 yıl gibi uzunca bir süre ömür sürmeleri, ortaya 40.000 kişi tahmin edilen bir insan toplumunu çıkarmıştır[42].

İki kişi ile başlayan insan toplumu günümüzde 7,5 milyar civarındadır.

Peygamberimizden nakledilen bir hadiste " İnsanoğlunun ömrü 7.000 yıldır" denmektedir[43]. Bu hadis bir yaklaşımı ifade eder ve yukarıdaki nüfus hesaplarını teyit etmektedir.

1.3.4-İlâhî Fermanlardaki Zaman ve Gün Mefhumunu Nasıl Anlamalıyız?

İlahî dinlerde varlıkların yaratılış süreleri ile ilgili Allah'ın bildirdiği gün ve yılı anlamada farklı yorumlar vardır.

Bilindiği gibi gün, yerkürenin kendi etrafında dönüş süresidir ve 24 saattir. Yıl da yerkürenin güneşin etrafında bir tam dönüş süresidir ve yaklaşık 366 gündür.

Uzayda her bir gezegen ve yıldızın dönüş süresi farklıdır. Yerküre kendi etrafında bir günde dönerken, Merkür bu dönüşünü, dünya günü ile 58.5 günde yapar. Dünyanın güneş etrafındaki dolanımı bir yıl iken, Plüton'un güneş etrafında bir defa dönüşü, dünya günü ile 248 yıldır[44].

Dolayısıyla Allah'ın, kâinatın ve varlıkların yaratılışında beyan buyurduğu gün ve yıl mefhumunu buna göre değerlendirmek gerekecektir.

Nitekim Kur'an'da, Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır:

"*O Allah ki gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yarattı"* (Furkan 59).

Buradaki "Gün" tâbirinden elbette yerkürenin kendi etrafında bir dönüşünü anlamak mümkün değildir. Çünkü yaratılış ifadesi bütün kâinat için olduğuna göre, uzaydaki hangi gezegenin günü esas alınacağı belli değildir. Kaldı ki, o ilk yaratılışta gezenler de mevcut değildir. Zaten bir başka ayette de buna açıklık getirilmekte ve şöyle buyrulmaktadır:

"Bilinmeli ki, rabbinin katındaki bir gün sizin saymakta olduklarınızın bin yılı gibidir" (Hac 22/47).

1.3.5-İlk İnsanın Yaratılışından Ne Kadar Zaman Geçmiştir?

İnsanlığın geçmişi ve kâinatın teşekkül zamanı ile alâkalı çeşitli âyet ve hadisler mevcuttur. Ancak, bunlarda mesele, ya işaret nev'inden nazara verilmiş, ya da teşbihlerle belirtilmiştir. Bu sebepledir ki, gerek Hz. Âdem'in ne kadar zaman önce yaratıldığı ve gerekse kâinatın yaşının ne olduğu hususunda değişik rivayetler söz konusudur.

---

42 - Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, Akçağ yayınları, Ankara, 2007, s.495
43 -Ramûz El- Hadis, cilt.1 s. 208, No:6.
44 Taşkin, T. Uzay ve Ötesi. Boğaziçi Yayınları, ikinci baskı, 1995, 1–280.

Kur'an-ı Kerim'de göklerin ve yerin altı günde, arzın iki günde, bitki ve hayvanların ise dört günde yaratıldığı nazara verilir[45,46,47].

Ebu Hüreyre’nin rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Allah, toprağı Cumartesi günü yarattı. Ondaki dağları Pazar günü yarattı; ağaçları Pazartesi günü yarattı. Mekrûhları Salı günü yarattı. Nûru Çarşamba günü yarattı. Yerin üzerinde, hayvanları Perşembe günü yaydı. Âdem’i de Cuma günü ikindiden sonra mahlûkatın en sonunda ve Cum'a saatlerinin nihâyetinde, ikindi ile akşam arasında yarattı.”[48]

Cenâb-ı Hak, bir âyette bir günün, bizim saydığımız günlerle bin yıl, bir başka âyette ise, elli bin yıl olduğunu nazara verir. Dolayısıyla burada "gün" tabirinden neyin anlaşılması gerektiği hususunda tam bir açıklık olmadığı için İslâm âlimleri arasında konuya farklı yaklaşımlar olmuştur[49-50].

Bazı İslâm âlimleri tarafından, Kur’an-ı Kerim’de göklerin ve yerin altı günde yaratıldığından bahisle, insan dünyası ve hayvan âleminin altı gün yaşayacağı, kâinatın ömrünün de bu paralelde olabileceğine işaret edilir. Kur'an'da bildirilen bin ve elli bin Kur'an günü ise, asır ve seneleri temsil eden "devir" manasında ele alınır[51].

Bu süreyi tam olarak vermek mümkün olmamakla beraber, takribi bir rakam söylenebilir. Bazı kaynaklarda insanlık tarihinin, yani Hz. Âdem'den kıyamete kadar geçen sürenin yedi bin sene olarak alınabileceği belirtilir.

Bediüzzaman, ahirzamana işaret eden; *La tezelu taifetün min ümmeti zahirine alel hakkı, hatta ye'tiyallahu bi emrihi* hadisinin tefsirinde ve ebced hesabıyla yorumunda;

İman hizmetin Hicri 1506’ya kadar galibane, 1506’dan 1542'ye kadar mağlubane devam edeceğini, Allahu âlem, 1545’te de beşeriyet tarihinin sona ereceğini, sözü edilen hadisten böyle anladığını belirtir. Metnin aslı şöyledir:

“*Ahirzamandan haber veren mühim bir hadis*

“La tezelu taifetün min ümmeti zahirine alel hakkı, hatta ye'tiyallahu bi emrihi”

Ramazan-ı Şerifte onuncu günün ikinci saatinde birden bu hadis-i şerif hatırıma geldi. Belki, Risale-i Nur şakirtlerinin taifesi ne kadar devam edeceğini düşündüğüme binaen ihtar edildi.

“La tezelu taifetün min ümmeti” -*şedde sayılır, tenvin sayılmaz-fıkrasının makam-ı cifrîsi 1542 ederek nihayet devamına ima eder. Lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah.*

45 Hu Suresi, 7. ayet.
46 Furkan Suresi, 59. ayet.
47 Fussilet Suresi, 12. ayet.
48 Müslim, “Sıfatu’l-Kıyâme, 27.
49 Hacc suresi, 47. ayet.
50 Mearic Suresi, 4. ayet.
51 Nursi, S.B. Sözler. Envar Neşriyat, İstanbul. 1996, s. 163.

*"***Zahirine alel hakkı"** *-şedde sayılır-fıkrası dahi, makam-ı cifrîsi 1506 edip, bu tarihe kadar zahir ve âşikârâne, belki galibane, sonra tâ '42'ye kadar gizli ve mağlûbiyet içinde vazife-i tenviriyesine devam edeceğine remze yakın ima eder. Ve'l-ilmû indallah; lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah.*

*"***Hatta ye'tiyallahu bi emrihi"** *-şedde sayılır-fıkrası dahi, makam-ı cifrîsi 1545 olup kâfirin başında kıyâmet kopmasına ima eder.Lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah.*

Câ-yı dikkat ve hayrettir ki, üç fıkra bil'ittifak bin beş yüz tarihini göstermeleriyle beraber, tam tamına mânidar, mâkul ve hikmetli bir surette 1506'dan tâ '42'ye, tâ '45'e kadar üç inkılâb-ı azîmin ayrı ayrı zamanlarına tetabuk ve tevafuklarıdır.

Bu imalar gerçi yalnız birer tevafuk olduğundan delil olmaz ve kuvvetli değil; fakat birden ihtar edilmesi bana kanaat verdi. Hem kıyametin vaktini kat'î tarzda kimse bilmez; fakat, böyle îmalarla bir nevî kanaat, bir galip ihtimal gelebilir.

Fatiha'da sırât-ı müstakîm ashabının tâife-i kübrâsını târif eden

"Ellezine enamte aleyhim" *fıkrası, şeddesiz 1506 veya 7 ederek, tam tamına* **"Zahirine alel hakkı"** *fıkrasının makamına tevafuku ve mânâsına tetabuku ve şedde sayılsa "***La tezelu taifetün min ümmeti***" fıkrasına üç mânidar farkla tam muvafakatı ve mânen mutabakatı, bu hadisin imasını teyid edip remiz derecesine çıkarıyor…*

Ve'l-ilmû indallah; lâ ya'lemu'l-ğaybe illâllah" [52].

Diğer taraftan Asr suresinin tefsirinde bu tarih 1560 olarak verilmektedir. Fatiha suresinin tefsirinde ise 1547 veya 1577 zamanlarına işaret edilmektedir.

Metnin aslı şöyledir:

"Sûre-i Ve'l- Asr'in dağ meyvesi namındaki nüktesine bir haşiyedir.

"Essalihât"*daki âhirdeki "***tâ***"lar, ekseriyetçe vakfa rast gelmesiyle, cifirce "***he***" sayılabilir. "***İllâ***" beraberdir. Bu noktada (1358); bu zamanımızı gösterir. Ve telâffuzca "***he***" okunmadığından "***te***" kalabilir. Bu noktadan şeddeler sayılmazsa ve "***İllâ***" beraber değil, iki yüz küsur sene zamana kadar iman ve amel-i salihle beraber bir tâife-i azîme, hasârât-ı azimeye karşı mücahedeye devam edeceğine işaret edip, Fatiha'nın âhirinde "***Sıratellezine en amte aleyhim***" bin beş yüz kırk yedi veya bin beş yüz yetmiş yedi gösterdiği zamana; hem "***La tezelu taifetün min ümmeti zahirine alel hakkı, hatta ye'tiyallahu bi emrihi"** *birinci cümle, bin beş yüz makamıyla âhirzamanda bir taife-i mücahidînin son zamanlarına; ve ikinci cümle, bin beş yüz altı makamıyla, galibane mücahedenin tarihine; ve üçüncü cümle, bin beş yüz kırk beş makamıyla, pek az bir farkla hem Fatiha'nın, hem Ve'l-Asri Sûresinin iki cümlesinin gaybî işaretlerine işaret edip, tevafuk eder. Demek, bu hadis-i şerifin üç cümlesinden herbirisi, bin beş yüz tarihine ve mücahedenin ne kadar devam edeceğine dair işaretlerine, aynen bu "***Ellezine emenû ve amilûssalihat***" -şedde sayılmazsa-bin beş yüz altmış bir makamıyla, hem "***Vetevasavbilhakkı vetevasavbissabr"** *-şedde sayılır fakat* **"bissabr"** *da lâmdır-bin beş yüz altmış makamıyla iştirak edip, o taife-i azimenin mücahedatları ne kadar devam edeceğini mânâ-yı işârî ve cifriyle gösterirler. Ve Fatiha ve hadisin irae ettikleri tarihe,*

[52] Nursi, S.B. Kastamonu Lahikası Envar Neşriyat, İstanbul. 1995, s. 27–29,

makam-ı ebcedleriyle takarrüp edip, farklı bir derece tevafuk ederler ve mânâlarıyla da, tam tetabuk ederek, parlak bir lem'a-i i'câziye-i gaybiyeyi gösteriyorlar" [53].

Demek ki, insanlık tarihinin 7 bin sene olduğu farz edilirse, Milattan sonra yaklaşık 2150 yıl, Milattan önce ise 4850 yıla kadar uzandığı söylenebilir. Buradan, Hz. Âdem'in Milattan yaklaşık 4850 yıl önce yeryüzüne gönderildiği anlaşılıyor. Bir hadiste Hz. Âdem'in 940 sene yaşadığı belirtilir[54].

Yazının icadı, Milattan önce 4000 seneye kadar geriye götürülebildiğine göre, Hz. Âdem'le, yani ilk insanla yazı başlamış olmalıdır. Gerçeği ve doğruyu ancak Allah bilir.

Allah Hz. Âdem'i yaratıp ona konuşmayı ve isimleri öğrettiğini şöyle beyan buyurur:

"İnsanı yarattı. Ona konuşmayı öğretti[55].

"*Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip "Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin" dedi. Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin" cevabını verdiler. 'Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir' dedi. Onlara bunların isimlerini bildirince de "Size ben göklerin ve yerin gizlisini kesinlikle bilirim; yine sizin açıkladığınızı da gizlediğinizi de bilirim, demedim mi!" buyurdu*"[56].

Netice olarak, Bediüzzaman, hadis ve âyetlerden hareketle, insan nevi ve arzdaki canlı hayatı ile kâinatın ömürleri hakkında değerlendirme yapar. İnsanlık ömrünün dünya günü ile, canlı hayatının güneşin kendi ekseni etrafındaki dönüş günü ile, kâinatın ömrünün de Şems-üş-şumus (Vega yıldızı) günü ile hesaplanması gerektiğini belirtir.

Metnin aslı şöyledir:

"*Malûmdur ki, küre-i arzın mihveri üstündeki hareketiyle, gece gündüzler ve medâr-ı senevîsi üstündeki hareketiyle, seneler hâsıl oluyor. Güneşle beraber her bir seyyarenin, belki sevâbitin* (sabit yıldızların) *ve Şemsü'ş-Şümusun dahi, her birinin mihveri üstünde eyyam-ı mahsusalarını gösteren bir hareketi ve medârı üzerinde deveranı dahi, bir nevi seneleri gösteriyor. Hâlık-ı Arz ve Semâvâtın hitâbât-ı ezeliyesinde, o eyyam ve seneleri dahi irae ettiğine delili şudur ki: Furkan-ı Hakîmde;*

"Sonra bütün işler, sizin gününüzle bin sene kadar uzun olan kıyamet gününde Ona arz edilir." (Secde Sûresi, 5.ayet),

"Melekler ve Cebrâil, elli bin sene uzunluğunda bir gün olan kıyamet gününde, Allah'ın emrini almak üzere Arşa yükselirler." (Meâric Sûresi, 4.ayet).

Gibi âyetler ispat ediyor.

Evet, kış günlerinde ve şimal taraflarında, gurup ve tulû mâbeyninde dört saat günden ve bu yerlerde kışta sekiz dokuz saatten ibaret eyyamlardan tut, tâ güneşin mihveri üstünde bir aya yakın yevminden, hattâ kozmoğrafyanın rivayetine göre, tâ "Rabbü'ş-Şi'râ" tâbiriyle Kur'ân'da nâmı ilân edilen ve şemsimizden büyük "Şi'râ"

---

[53] Nursi, S. B. Kastamonu Lahikası. Envar Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 205-206.
[54] Canan, İ. a.g.e. hadis no: 1699, s.393.
[55] Rahmân, 55/3-7.
[56] Bakara Suresi, 31-33,ayetler

namında diğer bir şemsin, belki bin seneden ibaret olan gününden, tâ Şemsü'ş-Şümusun mihveri üstündeki elli bin seneden ibaret bir tek yevmine kadar eyyâm-ı Rabbâniye vardır.

İşte semavât ve arzın Rabbi, o Şemsü'ş-Şümus ve Şi'râ'nın Hâlıkı hitap ettiği vakit, o semavât ve arzın ecramına ve âlemlerine bakan kudsî kelâmında o eyyamları zikreder ve zikretmesi gayet yerindedir.

Madem eyyâmın lisan-ı şer'îde böyle ıtlâkatı vardır. İlmü't-tabakatü'l-arz ve coğrafya ve tarih-i beşeriyet ulemasınca, nev-i beşerin yedi bin sene değil, belki yüz binler sene geçirdiğini teslim de etsek, "Âdem'den kıyamete kadar ömr-ü beşer yedi bin senedir (el-Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr,* 3:547, hadis no: 4278) *olan rivayet-i meşhurenin sıhhatine ve beyan ettiğimiz altı bin altı yüz altmış altı sene, Nur-u Kur'ân hükümfermâ olduğuna münâfi olamaz, cerh edemez. Çünkü eyyâm-ı şer'iyenin, dört saatten elli bin seneye kadar hükmü ve şümulü var.*

Şu dünyanın bir ömrü, ve şu dünyadaki küre-i arzın dahi ondan kısa diğer bir ömrü, ve küre-i arzda yaşayan nev-i insanın daha kısa bir ömrü vardır. Bu birbiri içinde üç nevi mahlûkatın ömürleri, saatin içindeki dakika, saniye, saatleri sayan çarkların nisbeti gibidir. Nev-i insanın ömrü, küre i arzın iki hareketiyle hâsıl olan malûm eyyamla olduğu gibi, zîhayatın (canlıların) *vücuduna mazhar olduğu zamandan itibaren, küre-i arzın ömrü ise merkez-i irtibatı olan şemsin hareket-i mihveriyesiyle hasıl olan eyyamla olması hikmet-i Rabbâniyeden uzak değildir. Ve dünyanın ömrü ise Şemsü'ş-Şümusun hareket-i mihveriyesiyle hasıl olan eyyâm iledir.*

Şu halde nev-i insanın ömrü yedi bin sene eyyam-ı malûme-i arziyeyle olsa, küre-i arzın hayata menşe olduğu zamandan, harabiyetine kadar, eyyam-ı şemsiye ile iki yüz bin seneden geçer. Ve Şemsü'ş-Şümusa tâbi ve âlem-i bekadan ayrılıp küremize bakan dünyaların ömrü-Şemsü'ş-Şümusun işarât-ı Kur'âniyeyle herbir günü 50.000 (elli bin) sene olmasıyla-yedi bin sene, o eyyâmla yüz yirmi altı milyar (126.000.000.000) sene yaşarlar. Demek, eyyâm-ı şer'iye tâbir ettiğimiz eyyâm-ı Kur'âniyede bunlar dâhil olabilirler.

Evet, semâvât ve arzın Hâlıkı, semâvât ve arza bakan bir kelâmıyla semâvât ve arzın sebeb-i hilkati ve çekirdek-i aslîsi ve en mükemmel âhir meyvesi olan bir zata hitabında, o eyyamları istimal etmek, Kur'ân'ın ulviyetine ve muhatabın kemâline yakışır ve ayn-ı belâgattir.Haşiye.

Haşiye: Bu hesap Şamlı Hafiz, Kuleönünden Mustafa ve arkadaşı Hafiz Mustafa'nın şehadeti ile bir dakika zarfında ezber yapılmıştır (Sene üç yüz altmış gün hesabına göredir; kusur varsa bakılmamak gerektir) [57].

Demek ki burada, Kur'an-ı Kerim'deki âyet sayısının 6666 olmasının, bir bakıma Kur'an-ı Kerim'in ne kadar süre hüküm ferma olacağının işareti kabul edilir.

Hz. Âdem'den kıyamete kadar insanlık tarihinin, Kur'an günü ile yedi bin sene olduğu bir hadiste belirtilmektedir[58].

---

57 Nursi, B. S. Barla Lahikası. Envar Neşriyat, İstanbul, 1996, s. 324-326.
58 Ramûz El- Hadis, cilt.1 s. 208, No:6.

Mutlak fetret devrinin bundan çıkarılmasıyla, 6666 senenin elde edileceği, bunun da Kur'an âyetlerinin sayısına eşit bulunduğu, dolayısıyla Kur'an hakikatlerinin de bu kadar süre hâkim olacağı nazara verilmektedir.

İnsanlık tarihinin, yerkürenin ve kâinatın yaşlarının; arzın, güneş sisteminin ve galaksinin kendi etraflarında dönüşleriyle hesap edilebileceğine dikkat çekilir. Kur'an-ı Kerim'de bunların her birisine işaret edildiği belirtilir. Kur'an'da "Rabb-üş-şi'ra" (Herkül takım yıldızı) tâbir edilen ve güneşten büyük "Şi'ra" namındaki bir güneşin bir günü bin sene, Şems-üş-şümus'un (Vega yıldızı) bir günü elli bin senelik bir Kur'an gününün olabileceği nazara verilir.

Kâinatın bir ömrü, arzın ondan daha kısa bir ömrü ve küre-i arzda yaşayan insanın da ondan daha kısa bir ömrü vardır. Bu birbiri içindeki mahlûkatın ömürleri, saatin dakika, saniye ve saatleri sayan çarklarının birbiriyle olan münasebetine benzetilir.

İnsanlık ömrünün, arzın kendi ekseni etrafındaki hareketiyle, yeryüzünde canlıların ilk teşekkül ettiği andan kıyamete kadarki canlılık ömrünün ise, güneşin kendi ekseni etrafındaki hareketi ile, kâinatın ömrünün de, Şems-üş-şümus'un (Vega yıldızı) kendi ekseni etrafındaki hareketi ile meydana gelen gün ile hesaplanmalıdır.

Tarih, coğrafya, jeoloji ve antropolojik açıdan insanlık tarihi yedi bin sene değil, yüz binler sene olarak belirtilse bile, bu Hz. Âdem'den kıyamete kadar insanlık ömrünün yedi bin sene olduğunu belirten rivayete ve Kur'ani hakikatlerin 6666 sene hüküm ferma olacağı ifadesine ters düşmeyeceği, zira, Kur'anî günlerin 4 saatten elli bin seneye kadar şümulünün olduğu nazara verilmektedir.

Bir başka ifade ile insanlık ömrü yedi bin sene olduğu gibi, canlılık tarihinin ömrü de yedi bin sene, kâinatın ömrü de yedi bin senedir. Ancak, insanlığın ömrü arz günü, bitki ve hayvan ömrü ise güneş günü veya Şi’ra (Herkül takım yıldızı) günü ile, kâinatın ömrü Şemsü’ş-şümus (Vega yıldızı) günü esas alınarak değerlendirilebilir. Bilindiği gibi arz, kendi ekseni etrafında dönüşünü 24 saatte, yani bir günde tamamlar. Güneş ise, bütün sistemiyle birlikte, Herkül takım yıldızına saatte 7200 km. süratte gitmekte ve aynı zamanda kendi ekseni etrafında saatte 70.000 km hızla dönmektedir[59].

Güneş bu dönüşünü arz günü ile yaklaşık olarak 25 günde tamamlamaktadır.

Güneş sistemini de içinde barındıran Samanyolu galaksisi ise, bir bütün olarak kendi ekseni etrafında saatte 90 bin km. hızla döndürülmekte ve bir defa dönüşünü arz günü ile 200 milyon yılda tamamlamaktadır[60].

İnsanlık ömrünün arz günü ile yedi bin sene olması durumunda, arzda hayatın başlamasından, yani bitki ve hayvanların teşekkülünden kıyamete kadar, güneş günü ile iki yüz bin sene, yaklaşık 2.5 milyar arz günü edecektir. Kâinatın yaşının da, Şems-üş-şu-mus'un (Vega yıldızı), Kur'an'ın işaretiyle bir gününün arz günü ile elli bin sene olduğu

---

[59] http://www.renklinot.com/soru-cevap-2/gunes-kendi-etrafinda-kac-saatte-doner.html
[60] Taşkin, T. a.g.e. s. 56–59.

dikkate alınırsa, yedi bin senelik sürenin, bir yıl 360 gün hesabiyle 126 milyar yıl olacağı belirtilmektedir.

Sonuç olarak; dünyanın milyarlarca yıl önce yaratıldığı ve insanoğlunun atası olan Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Havva validemizin 7–8 bin yıl önce dünyaya gönderildikleri, tarih biliminin bunu teyit ettiği, Darwin'in Evrim görüşünün geçerli olmadığı anlaşılmaktadır.

EVIDENCES FOR CREATION FROM POLINATION
POLİNASYON'DAN YARATILIŞA DELİLLER

Prof. Dr. Ahmet Zafer TEL
Iğdır University Faculty of Science and Literature, Suveren Campus, Iğdır, Turkey
E-mail: ahmetzafertel@yahoo.com

ABSTRACT
The present study is designed to examine the proofs of creation from pollination event in plants. The mechanism of pollination is analyzed and explained in the light of metaphysical science and the proofs of creation are presented and discussed. According to this, the pollination mechanism is employed for the continuation of flowering plants' generations from the day it was created until today. Pollen is the reproductive cell of all seed plants on the earth. By continuous change in the atmospheric humidity and temperature, the pollen sac in the anther is opened and pollination is initiated. The opening shape of the anther varies based on the purpose of creation. The opening time of the pollen sac of most plants and the way the pollen is transported to the female reproductive organ (pistil) are created differently from each other. Pollination is carried out in two ways depending on the morphological and physiological structure of the flowers. Autogamy is self-fertilization and allogamy is a separate fertilization. Autogamy is rarely seen in the realm of plants due to the nature of their creation. Some flowers need to be pollinated (cleistogamy) before they open because of heredity and ecological conditions, while others need to fertilize themselves after flowering (chasmogamy). Since genetic diversity is low in autogamy pollination, some obstacles is created for this pollination type. These obstacles are known as self-sterile, heterostyle, dichogamy and hercogamy. The will and intent of the Creator is evident in this form of pollination. In addition to these four mechanisms that were created as an obstacle to autogamy, all the conditions directly or indirectly related to the flowers in the habitat where the plant lives are put by a Creator. The most common form of pollination in the plant kingdom is allogamy which is known as counter pollination. In Allogamy, the pollination created between two different flowers of the same plant is named geitonogamy and pollination created between two flowers of different plants is called xenogamy. In this type of pollination, pollinators are assigned. These pollinators could be inanimate beings such as water, wind and rain, as well as living beings including bird, insect, bee, butterfly and bat. All pollinators designated for pollination serve a purpose, intention and will. The aim is to ensure the fertilization of the plants, and eventually to obtain the fruits and seeds that other creatures, especially humans, need. In the pollination event where the meticulous goals and aims are observed, the Creator is introduced to those who contemplate by showing people how living things are running to the rescue of each other.

Keywords: Pollination, pollinator, creation

ÖZET

Bu çalışma, bitkilerde görülen tozlaşma hadisesinde yaratılış delillerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Polinasyon mekanizması analiz edilerek metafizik bilim ışığında açıklanmış, elde edilen yaratılış delilleri ortaya konmuş ve tartışılmıştır. Buna göre; çiçekli bitkilerin yaratıldığı günden günümüze kadar neslinin devam edebilmesi için polinasyon mekanizması vazifelendirilmiştir. Polen (çiçek tozu), yeryüzündeki tüm tohumlu bitkilerin cinsiyet hücresidir. Atmosfer nemi ve ısısının sürekli değiştirilmesiyle anterde bulunan polen kesesi açılır ve polinasyon başlatılır. Anterin açılış şekli yaratılış amacına uygun olarak değişik şekillerde olur. Çoğu bitkinin polen kesesinin açılma zamanı ve polenlerin dişi üreme organına (pistil) taşınma şekli birbirinden farklı yaratılmıştır. Polinasyon, çiçeklerin morfolojik ve fizyolojik yapısına göre iki şekilde gerçekleştirilir. Otogami kendini dölleme, allogami ise ayrı dölleme şeklidir. Yaratılış özelliğine dayalı olarak otogami bitkiler âleminde az görülür. Bazı çiçeklerin kalıtım ve ekolojik şartlar gereği daha açmadan tozlaşması gerekir (kleistogami), bazıları ise çiçek açtıktan sonra kendini döllemesi gerekir (kasmogami). Otogami tipi tozlaşmada genetik çeşitlilik az olacağından bu tozlaşma şekli için bazı engeller yaratılmıştır. Bu engeller; self steril, heterostili, dikogami ve herkogami olarak bilinir. Belli bir irade ve maksadın hedeflendiği bu polinasyon şeklinde Yaratıcının kast ve iradesi açıkça görülmektedir. Otogamiye engel olarak yaratılan bu dört mekanizmanın yanı sıra, bitkinin yaşadığı habitatta çiçekler ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olan tüm şartlar bir Yaratan tarafından konulmuştur. Bitkiler âlemindeki en yaygın polinasyon şekli allogamidir ve karşı tozlaşma olarak bilinir. Allogamide, aynı bitkinin iki farklı çiçeği arasında yaratılan polinasyon geitonogami, farklı bitkilerin iki çiçeği arasında yaratılan polinasyon ise ksenogami olarak isimlendirilir. Bu tip polinasyonda polinatörler (tozlaştırıcı) vazifelidir. Bu Polinatörler; su, rüzgâr ve yağmur gibi cansızlar olabildiği gibi, kuş, böcek, arı, kelebek, yarasa gibi polinatörler de olabilmektedir. Polinasyon için vazifelendirilmiş tüm polinatörler, bir kast ve irade ile bir amaca hizmet ettirilmektedir. Bu amaç, bitkilerin telkihini (döllenmesini) sağlamak, bunun sonunda başta insan olmak üzere diğer canlıların ihtiyacı olan meyve ve tohumların elde edilmesidir. En ince gaye ve maksatların gözetildiği polinasyon hadisesinde, canlıların birbirinin imdadına koşturulduğu insanların nazarına sunularak, tefekkür edenlere Yaratıcı (CC) tanıttırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Polinasyon, tozlaşma, polinatör, yaratılış.

GİRİŞ

Aristoteles Metafizik adlı kitabında “Bütün insanlar doğal olarak bilmek ister” der (Aristoteles, 1996, 980a). Analitikler kitabının ikincisinde bilmeyen kişilerin bildiklerine inandıklarını, bilenlerin ise nedenleri bildikleri için zaten bilen olduklarını söyler (Aristoteles, 2015, II 71b).

Belirli bir alana ilişkin doğru bilgiye ulaşabilmek için o alana uygun düşen doğru bir akıl yürütme yöntemi kullanılmalıdır. Aristoteles Topikler adlı kitabının hemen başında akıl

yürütme yöntemlerinin çeşitlerine dikkat çeker. Bu bakımdan akıl yürütme biçimleri şu şekilde sıralanır: bilimsel akıl yürütme, diyalektik akıl yürütme, eristik çıkarımlar ve paralogizmler. Bilimsel akıl yürütme yöntemi, ilkeleri ilk ve doğru olan öncüllerden başladığı için en kesin bilgiyi veren akıl yürütme biçimidir, dolayısıyla en güvenilir bilgiyi de bu türden akıl yürütmeler verir (Karadağ Thorpe, 2018).

En genel manada, bilginin olanaklı tek kaynağının deneyim ve gözlem olduğunu, deneyim ve gözlemden bağımsız bir bilginin söz konusu olamayacağını ve salt akılla ancak boş mantıksal ilişkilere dayalı doğrulara ulaşılabileceğini savunan ampirist felsefe anlayışı, Bacon'da peygamberini, Locke'da liderini, Hume'da eleştirmenini bulmuştur (Reichenbach, 1993: 63).

Sadece rasyonalist felsefe anlayışlarının değil, fakat aynı zamanda ampirist felsefe anlayışlarının da temel dayanaklarına karşı eleştirel tutumuyla felsefe tarihinde son derece önemli bir yere sahip olan Hume, özellikle metafiziğe ve dine yönelik septik ve eleştirel yaklaşımı, bilimciliği ve ahlakı duygulara bağlayan felsefe anlayışıyla, Aydınlanma düşüncesinin de en yetkin temsilcilerinden biridir. Hiç kuşkusuz onun, nedensellik ilkesini, yani "akıl yürütmelerimiz de dâhil olmak üzere, her şeyin bir nedeni olması gerektiğini bildiren ilke"yi eleştirel incelemeye ve sorgulamaya tabi tutan en önemli filozoflardan biri olması ve bu sorgulamanın sonucunda da nedenselliğin mantıksal bir zorunluluğa dayanmayıp sadece beşeri bir alışkanlığa bağlı olduğunu ortaya koyması, kendisinden sonra gelen pek çok felsefe anlayışının gelişmesi ve şekillenmesinde etkili olmuştur (Çıvgın, 2013).

Bitkilerdeki tozlaşma hadisesi göz önünde cereyan ederken, bu hadisenin birbirinden çok farklı unsurlar tarafından aynı amaca hizmet edilerek gerçekleşmesi dikkat süzgecine takılmıştır. Tozlaşma hadisesinde, birbirinden farklı unsurların bir "kast" ve "irade" ile hareket ettirilmesi ve aynı amaca hizmet ettirilmesi üzerinde düşünülmesi gereken bir mantık olarak görülmelidir. Tohumlu bitkilerde (Spermathophyta) tohum üretme ve bu sayede bitkinin neslinin devam etmesi amacı vardır. Bu amacın bitkiye ait olamayacağı

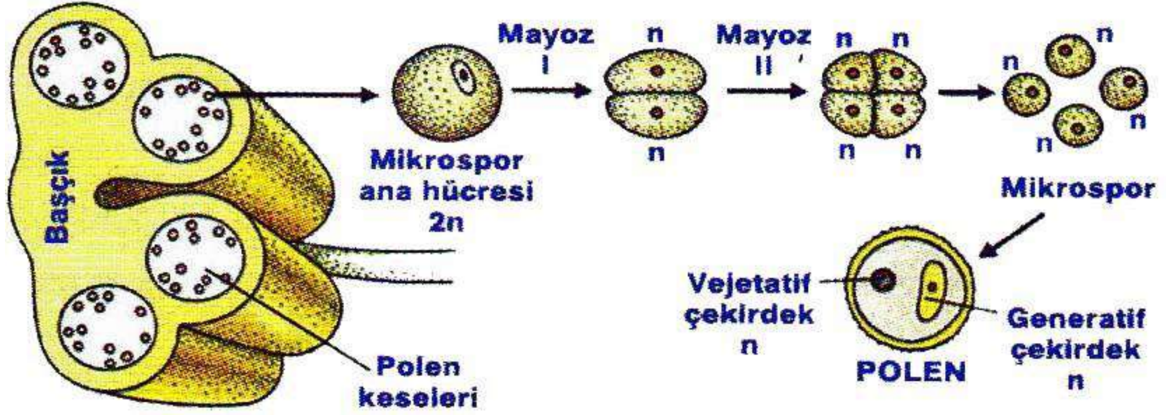
gerçeğinden yola çıkarak, akıl yürütme yoluyla tozlaşma hadisesinin altında yatan bu amacın kim tarafından ve nasıl güdüldüğünü araştırmak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

Materyal ve Metot

Bu çalışmanın materyali tohumlu bitkiler ve onların tohum üretmelerine yardımcı olması için vazifelendirilen polinatörlerdir (tozlaştırıcılar). Araştırma metodu ise bir kast ve irade ile tabiatta cereyan ettirilen tozlaşma mekanizmasının güncel bilgilerinin ortaya konulması ve bu hadisenin gerçekleşmesinde görev verilen aktörlerin gözlemlenmesidir. Tozlaşma hadisesi ve bunun nedenleri incelenip ortaya konarak "akıl yürütme" yöntemiyle bitkilerde görülen tozlaşma hadisesinde yaratılış delilleri ortaya konmuştur. Polinasyon mekanizması analiz edilerek metafizik bilim ışığında açıklanmış, elde edilen yaratılış delilleri incelenmiş ve tartışılmıştır.

Bulgular

Bitkiler aleminin (Plantae) en büyük gurubu tohumlu bitkilerdir (Spermatophyta). Bu guruba ait taksonların neslinin devamı, üretecekleri tohumlar sayesinde olmaktadır. Çiçekli (tohumlu) bitkilerin yaratıldığı günden günümüze kadar neslinin devam edebilmesi için polinasyon (tozlaşma) mekanizması vazifelendirilmiştir. Polenin (çiçek tozu) pistile (dişi üreme organı) taşınmasına polinasyon (tozlaşma) denir. Polen yeryüzündeki tüm tohumlu bitkilerin cinsiyet hücresidir ve erkek üreme organı olan stamenin anter bölgesinde bulunur. Atmosfer nemi ve ısısının sürekli değiştirilmesiyle anterde bulunan polen kesesi açılır, dişi üreme organı olan pistile doğru yola çıkarılır ve polinasyon hadisesi başlatılır. Anterin açılış şekli yaratılış amacına uygun olarak değişik şekillerde olur. Çoğu bitkinin polen kesesinin açılma zamanı ve polenlerin pistile taşınma şekli birbirinden farklı yaratılmıştır. Polen taneleri çok tabakalı anter çeperi ile çevrili olan polen keselerinde polen ana hücrelerinin mayoz bölünmeleri sonucunda yaratılmıştır (Şekil 1.).

Şekil 1. Polen ana hücrelerinin mayoz bölünmeleri sonucunda yaratılması (http://www.main-board.com)

Başlangıçta 2n sayıda kromozoma sahip mikrospor ana hücresi mayoz bölünme geçirerek kromozom sayısının yarıya düşmesi (n) sağlanır ve mikrospor yani polen yaratılır. Kromozom sayısının yarıya düşürülmesinin hikmeti aynı işlemin dişi üreme hücresi olan makrosporda da yaratılmasıdır. Bunun hikmeti (2n) kromozoma sahip olacak zigotun (canlı taslağın) türüne özgü kromozoma sahip olmasıdır. Buradaki ince kast ve hikmet bitkiye ait olmayıp, onu Yaratana aittir. Mayoz bölünme ile kromozom sayısı yarıya düşürülen polen tanesi son olarak yine belli bir hikmet için (n) sayıda kromozomu eşlemek suretiyle mitoz bölünme geçirir ve (n) sayıda 2 çekirdekli hale getirilir. Birinci çekirdek tozlaşma ile dişicik tepesine (stigma) taşınınca dişicik borusu içerisinde yol açmakla görevlendirilir. Açılan yolu takip ederek yumurtalığa (ovaryum) ulaşan ikinci çekirdek yine bir mitoz geçirerek kendini eşlemesi sağlanır. Binici çekirdek yumurta hücresini dölleyip zigotun yaratılmasını, ikinci çekirdek ise zigotun beslenmesi için gerekli besidokunun yaratılması yönünde dölleme vazifesini yerine getirir. Tüm bu hikmetli hadiseler tam zamanında ve yerli yerinde belli enzimler tarafından stimüle ettirilerek yaptırılır. Bu mekanizma için gerekli olan enerjinin ve iradenin kaynağı ise fizik ötesi bir Kudrettir.

Tozlaşma için ilk şart polen keselerinin açılmasıdır. Anterlerin açılması değişik şekillerde olabilir: Yarık şeklinde, porlarla, kapakla ve tozlaştırıcıyla olabilir. *Viola mirabilis* ve *Oxalis acetosella* (Şekil 2.) gibi bazı kleistogamik (su içinde çiçek açmadan oluşan

döllenme) çiçeklerde *anterler açılmaz*. Polenler, polen keseleri içinde çimlendirilir, döllenme sağlanır.

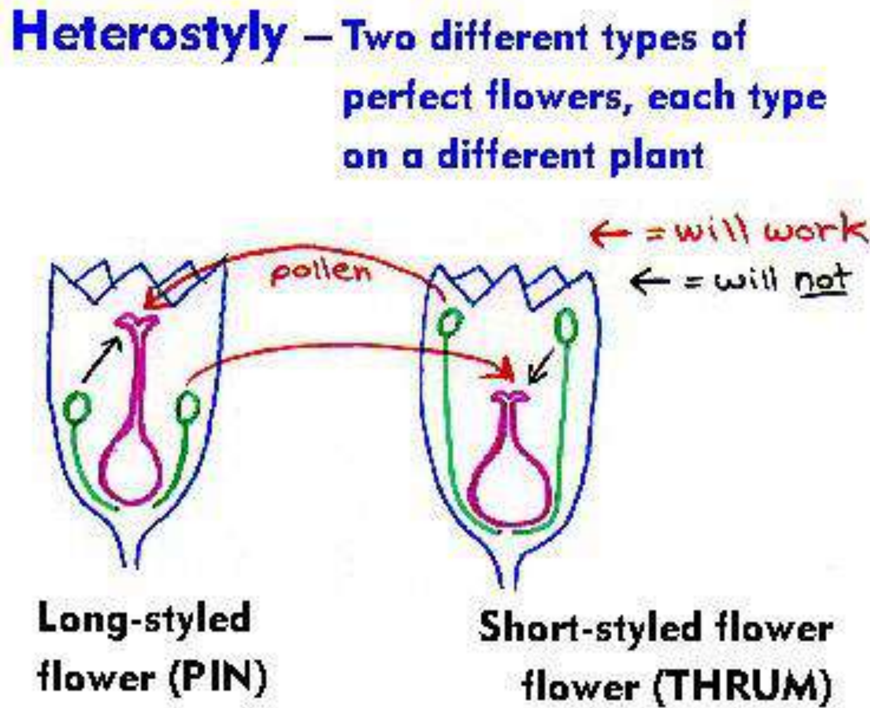
Şekil 2. *Viola mirabilis* (soldaki) ve *Oxalis acetosella* (sağdaki) kleistogamik çiçeklere örnek

Polinasyon, çiçeklerin morfolojik ve fizyolojik yapısına göre iki şekilde gerçekleştirilir. Otogami kendini dölleme, allogami ise ayrı dölleme şeklidir. Yaratılış özelliğine dayalı olarak otogami bitkiler âleminde az görülür. Bazı çiçeklerin kalıtım ve ekolojik şartlar gereği daha açmadan tozlaşması gerekir (kleistogami), bazıları ise çiçek açtıktan sonra kendini döllemesi gerekir (kasmogami). Otogami tipi tozlaşmada genetik çeşitlilik az olacağından bu tozlaşma şekli için bazı engeller yaratılmıştır. Bu engeller; selfsteril, heterostili, dikogami ve herkogami olarak bilinir. Bu engeller bitki tarafından değil onu Yaratan tarafından konulmuş ve O'nun tarafından yürütülmektedir. Kendileşmenin (otogami) engellenmesinde ve her engel mekanizmasının yaratılmasında bir kast ve bir hikmet vardır. Şöyle ki;

Selfsteril'de; Polenlerin stigma üzerine gelmesi tohum oluşumu için garanti değildir. Örneğin *Petunia hybrida'da* kendine tozlaşmadan sonra polen tüplerinin büyümesi stilusun bir yerinde durdurulur. Bazı bitkilerde ise polenlerin çimlenmesi stigmada önlenir. Kendi polenleri ile tozlaşmadan sonra döllenme olmayan ve tohum veremeyen bitkiler kendine uyuşmaz bitkiler olarak isimlendirilir. Hermafrodit bir çiçekte polen

tanelerinin dişi organın stigması üzerine ulaşabildiği, buna herhangi bir mekanik engel bulunmadığı halde, kendileşmeye genetik olarak engel olunmaktadır. Kendine kısırlık, S geni diye isimlendirilen bir genin allel gen serisi tarafından kontrol edilir. Bunların hiçbiri kendi kendine olmaz ve bitki tarafından yönetilmesi imkânsızdır.

Heterostili'de; Aynı türe ait farklı çiçeklerde birbirinden farklı uzunlukta stilus bulunma durumu vardır (Şekil 3.). Herositili ile kendine tozlaşmanın önlendiği bitkilerde, çiçekler stilus boyu, stamen boyu ve polenlerine bağlı olarak iki veya daha çok tipe ayrılır. Aynı türün farklı çiçeklerde uzunluk bakımından iki tip stilus bulunuyorsa buna Dimorf Heterostili (Distili) denir. *Primula, Linum, Forsythia* da durum böyledir. Eğer aynı türe ait farklı çiçekler uzunluk bakımından üç tip stilus taşıyorsa buna Trimorf Heterostili denir. Buna *Lythrum salicaria* örnek olarak verilebilir.

Şekil 3. Heterostili mekanizması (https://www.studyblue.com)

Dimorf heterostili gösteren *Primula vulgaris* de iki tip çiçek vardır. Birinci tip çiçeklerde uzun stiluslu, uzun stigmalı papilli, kısa stamenli ve küçük polen taneli çiçekler yaratılmıştır. İkinci tip çiçemlerde kısa stiluslu, küçük stigma papilli, uzun stamenli ve büyük polen taneli çiçekler yaratılmıştır. 2. tip çiçeklerde stigma 1. tip çiçeklerin anterleri ile aynı seviyededir. Ayrıca mekanik nedenlerle büyük polenler kısa stiluslu çiçeklerin stigması üzerinde tutunup çimlenemezler. Küçük polenlerin uzun stiluslu çiçeklerin stigması üzerine çimlenmesi de bir cins salgı ile önlenir. Ayrıca küçük polenler uzun stilus üzerine çimlense bile yedek besinleri az olduğu için polen tüpü embriyo kesesine erişemez. Kısaca verimli bir tozlaşma olabilmesi için kısa stilıslu çiçeklerin küçük polenlerinin kısa stilus stigmasına ulaştırılması gerekir. Stigma hücrelerinin hacimleri ve polenlerinin süsleri diğer tipin stigmasında polen adezyonuna yardımcı olur. Bugünkü bilgilerimize göre morfolojik farklılıkların uyuşmazlık olayının temeline çok da büyük etkisi yoktur, esas mekanizma genetik olarak kontrol altındadır. Bu da allogamiyi gerektirir. *Lythrum* ve *Oxalis* gibi bazı çiçeklerde 3 tip stilus vardır. Bu bitkilerde çiçekler stilus ve stamen boyu ile ilgili olark 3 çeşittir. Bir tipin polenleri kendi çiçeklerinin tozlaşmasında değil, diğer iki tip çiçeğin tozlaşmasında etkilidir. Bu tip bitkilerde 3 farklı hacimde polen vardır: en yüksekteki anterde en büyük, en kısadaki anterde en küçük ve orta seviyedekinde ara büyüklükte polenler vardır. Aynı seviyedeki anterlerden stigmalara taşınan polenlerle olan tozlaşmalar uyuşur (6 tane), farklı seviyedekiler arasındaki tozlaşmalar (12 tane) uyuşmaz şekilde yaratılmıştır.

Dikogami'de; kendileşmeye engel başka bir mekanizma yaratılmıştır. Bir çiçekteki erkek ve dişi organların farklı zamanlarda olgunlaştırılmasıdır. İki şekilde olabilir:

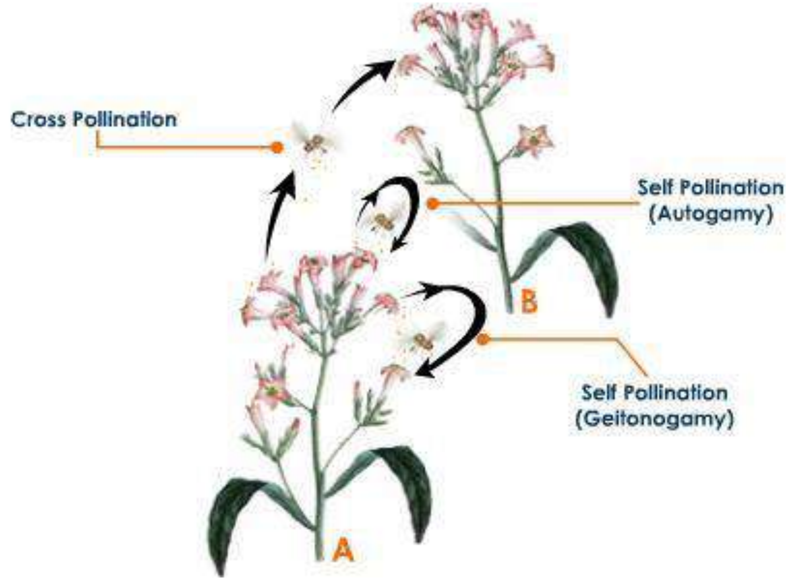
a) Proterandri (tezerlik): Hermafrodit bir çiçekte, andrekeumun ginekeumdan önce olgunlaşarak polenin yaratılmasıdır. Polenler olgunlaştığında ginekeum henüz gelişmemiş ve stigma yüzeyi polenleri kabul edecek duruma gelmemiştir. Dişi organ geliştiğinde polenler çimlenme yeteneklerini kaybetmiş durumdadır. *Geranium, Pelargonium, Malva* gibi bazı bitkilerde ve Umbelliferae (Apiaceae) ve Compositae (Asteraceae) familyalarına ait örneklerde proterandri görülür.

b) Proterogini (tezdişilik): Proterandrinin aksine ginekeum erken olugunlaşır, stigma polenleri kabul edecek duruma getirilir. Ancak bu sırada polenler henüz olgunlaşmamış, anter açtırılmamıştır. Polenler olgunlaştığında stigma polenleri kabul etme özelliğini kaybeder. Örnek olarak *Aristolochia, Plantago, Arum, Helleborus ve Magnolia* gösterilebilir.

Herkogami'de; Hermofradit bir çiçekte, dişi ve erkek organların autogamiye engel olacak şekilde birbirinden uzakta olmasıdır. Caryophyllaceae den bazı bitkilerin çiçeklerinde stigma stamenlerin ilerisine doğru uzanır ve böylece polenler stigma üzerine düşemez.

Kendileşmeyi engellemek üzere belli bir irade ve maksadın hedeflendiği bu polinasyon şeklinde Yaratıcının kast ve iradesi açıkça görülmektedir. Otogamiye engel olarak yaratılan bu dört mekanizmanın yanı sıra, bitkinin yaşadığı habitatta çiçekler ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili olan tüm şartlar bir Yaratan tarafından konulmuştur.

Bitkiler âlemindeki en yaygın polinasyon şekli allogamidir ve karşı tozlaşma olarak bilinir. Allogamide, aynı bitkinin iki farklı çiçeği arasında yaratılan polinasyon geitonogami, farklı bitkilerin iki çiçeği arasında yaratılan polinasyon ise ksenogami olarak isimlendirilir (Şekil 4.). Söğüt gibi çiçekleri ayrı eşeyli bitkilerde, karşı tozlaşma zorunludur fakat çiçekleri tek eşeyli olan bitkilerde de yukarıda anlatılan mekanizmalar nedeniyle bitkiler karşı tozlaşmaya zorlanır. Bu tip polinasyonda polinatörler (tozlaştırıcı) vazifelidir.

Şekil 4. Allogami (karşı tozlaşma) mekanizması (https://tarimvedestek.blogspot.com/)

Bu Polinatörler; su, rüzgâr ve yağmur gibi cansızlar olabildiği gibi, kuş, böcek, arı, kelebek, yarasa gibi polinatörler de olabilmektedir. Polinatörlerin bir kast ve iradesi yoktur. Kendilerinin olmayan bir amaca hizmet ederler. Bu da canlı ve cansız polinatörlerin kâinatı kuşan bir ilim ve kudretin vazifeli birer memurları olduklarını gösterir (Şekil 5.).

Şekil 5. Bir tozlaşma memuru (polinatör) (https://www.muhammetbayram.com)

Tartışma ve Sonuç

Polinasyon için vazifelendirilmiş tüm polinatörler, bir kast ve irade ile bir amaca hizmet ettirilmektedir. Bu amaç, bitkilerin telkihini (döllenmesini) sağlamak, bunun sonunda başta insan olmak üzere diğer canlıların ihtiyacı olan meyve ve tohumların elde edilmesidir. Tozlaşma hadisesinde, kendinleşme hadisesine engel mekanizmalarda ve tozlaşma memurlarında en ince gaye ve maksatların gözetildiği ortadadır. Polinasyon hadisesinde, canlıların birbirinin imdadına koşturulduğu insanların nazarına sunulmaktadır. Polinasyon olayı bir kast ve irade sonucu gerçekleşir. Bu kast ve irade bitkide ve hayvanda yoktur. Pozitivist (somut verilere dayanan bilginin tek sağlam bilgi türü olduğu görüşü) düşüncede kast ve irade'nin yeri yoktur. Pozitivist düşünce 4 ana başlık ihtiva eder. Bunlar;

1. Kendi kendine oluş (ispatı yoktur)
2. Sebeplere bağlayış (ispatı yoktur)
3. Tabiat (ispatı yoktur)
4. Rastlantısal tesadüf (ispatı yoktur)

Polinasyon mekanizması pozitivist yaklaşımla açıklanamaz, bilimsel hakikatlere dayalı holoistik (bütüncül) bakış açısı kullanılarak yaratılış görüşü açısından değerlendirilmelidir. Çünkü, pozitivist düşünce var olan bir şeyin adını koymaktan öte geçememektedir. Bir şeyin adını koymak ve tesadüfe havale etmek mekanizmayı açıklamaz. Adını koymak bir işi bitirmek değil, bir işe başlamaktır. *Bazen gayet derin ve bilinmez ve çok ehemmiyetli, bin cihette de hikmeti olan bir hakikate fennî bir nam takar. "Güya o nam ile mahiyeti anlaşıldı, âdileşti, hikmetsiz, manasız kaldı"* (Nursi S, 1950). *Yüz sahife ile tarif edilse ve hikmetleri beyan edilse ancak tamamıyla bilinecek derin ve geniş bir hakikat-ı meçhuleye bir nam takar; malûm bir şey gibi:* "Bu budur." *der ... sonra tutar tesadüfe, tabiata havale eder. Muzaaf bir eçheliyet gösterir* (Nursi S, 1950a).

- "Masnuatta hiçbir eser yok ki, çok mânâlı bir lafz-ı mücessem olmasın, Sani'-i Zülcelâl'in çok esmâsını okutturmasın" (Nursi, 1950b).

Allah'ın birer sanat eseri olan her varlık, her olay, her mekanizma *"çok mânâlı bir lafz-ı mücessem"*dir. Yani, o kadar çok manalar ve hikmetler taşır ki, sanki bu manalar cisimleşmiş de o varlık meydana getirilmiştir.

Tesadüfe ve tabiata havalesi hiçbir cihetle mümkün olmayan Polinasyon mekanizması ve bu mekanizmada çalıştırılan polinatörler, ilmi ve kudreti her şeyi kuşatan bir Yaratıcının (cc) eseridir.

Kaynakça

Aristoteles, (1996). Metafizik, çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Aristoteles, (2015). İkinci Çözümlemeler, çev. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Çıvgın, Ayşe Gül (2013). David Hume: Felsefe ve Metafiziğin Mahiyeti, KAYGI, Bursa.

https://www.studyblue.com/. Alıntılanma zamanı 22.10.2019.

http://www.main-board.com/. Alıntılanma zamanı 22.10.2019.

https://www.muhammetbayram.com/. Alıntılanma zamanı 22.10.2019

https://tarimvedestek.blogspot.com/. Alıntılama zamanı 22.10.2019

Karadağ Thorpe, Zübeyde (2018). Akıl Yürütme Yöntemleri Ve Bilgi, İzmir Felsefe Günleri, Konak Belediyesi Yayınları ISBN: 978-605-85453-4-2, İzmir.

Nursi Said (1950). Risale-i Nur Külliyatı, Sözler, Ondördüncü Söz, Ondördüncü Sözün Zeyli, s:245, Sözler Yayınevi.

Nursi Said (1950a). Risale-i Nur Külliyatı, Sözler, Ondördüncü Söz, s:161, Sözler Yayınevi.

Nursi Said (1950b). Risale-i Nur Külliyatı, Sözler, Onyedinci Söz, s:197, Sözler Yayınevi.

Reichenbach, Hans (1993). Bilimsel Felsefenin Doğuşu, çev. Cemal Yıldırım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

THE DILEMMAS OF ENDOSYMBIOTIC THEORY

ENDOSİMBİYOZ TEORİSİNİN AÇMAZLARI

Prof. Dr. Ali Osman BELDÜZ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Trabzon, Türkiye

belduz@ktu.edu.tr

ABSTRACT

The endosymbiosis hypothesis was first proposed by Lynn Margulis in her doctoral dissertation in 1965. This hypothesis claims that we all come from microbes. Mitochondria and chloroplasts were originally protobacteria and cyanobacteria respectively. They were engulfed by two separate ancesteral cells. When they are not digested and survived from digestion, they formed mitochondria or choloroplast of the cells where they reside. The reason for this claim is that mitochondria and chloroplasts have common features with protobacteria and cyanobacteria respectively. These common features are the fact that DNAs are in circular form, division by binary fission, and membrane and ribosome similarities.

However, there are some problems that endosymbiosis theory has not yet solved: 1) In order for the protobacter or cyanobacter to be stable and permanent in the host, the process of endosymbiosis requires a genetic integration between the host and the symbiont organism. For this integration, most of the organelle genes must be transported to the nucleus of the host. In addition, a protein transport mechanism is needed to transport gene products back to the organelle (1). If the only "tool" is mutation for evolution to take place, evolutionists must explain how new information is incorporated into the genome without any mechanism, because mutations cannot be the source of these protein transport pathways. If there was no way to form these pathways, then when the organelles began to transfer their genes into the nucleus, they would become obsolete and useless. Furthermore, if there was no pathway that brought proteins back to the organelles, the organelles would not function and the organelles would no longer be able to remain in the cell by selection because they no longer served for the purpose (2). 2) An eukaryotic protista, the living "intermediates", which will provide the connection between eukaryotes and bacteria, has not yet been discovered. The discovery that Archezoa, which was thought to be "the living "intermediates" until recently, possessed mitochondria-like structures also left the alleged, "the living intermediates" claims up to this point. 3) Evidence that mitochondria or chloroplasts are of prokaryotic origin, their genes and the genes transferred from them to the nucleus were claimed to be similar to those of prokaryotes such as protobacter or cyanobacter. Recent studies have shown the contrary of the alleged (4). This is a serious problem for the evolutionary history based on endosymbiosis, namely the lack of evidence for the presence of bacterial genes in both the mitochondrial DNA and the cell nucleus genome.

The fact that mitochondria and chloroplasts have common properties with proteobacteria and cyanobacteria cannot be the only evidence that their source is endosymbiosis. Again, the common ancestor or creator will still be questioned.

Furthermore, it cannot help us understand the origin of complex processes such as ATP formation or photosynthesis in proteobacteria or cyanobacteria.
Keywords: Endosymbiosis, Mitochondria, Chloroplast, Mutation, Evolution

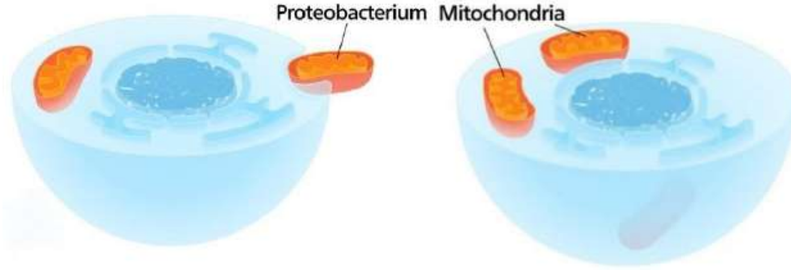
ÖZET

Endosimbiyoz hipotezi, ilk defa 1965 yılında Lynn Margulis tarafından doktora tezinde önerilmiştir. Bu hipotez, hepimizin mikroplardan geldiğimizi iddia etmektedir. Bazı mikroplar diğerlerini yutup sindirirken, bazıları sindirimden kurtulmuş ve sindirimden kurtulan mikroorganizma, protobakter ise mitokondriyi veya siyanobakteri ise kloroplastı oluşturmuştur. Bu iddianın sebebi, mitokondri ve kloroplastların protobakteri ve siyanobakterilerle ortak özellikler içermesidir. Bu ortak özellikler, DNA'ların halka halde olması, binari fizyon ile bölünerek çoğalmaları ve membran ve ribozom benzerlikleridir.

Fakat endosimbiyoz teorisinin henüz çözemediği bazı sorunlar vardır: 1) organellerin, konak içinde kararlı ve kalıcı olması için, endosimbiyoz süreci, konak ile simbiyont organizma arasında genetik bir entegrasyonu gerektirir. Bu entegrasyon için, organel genlerinin çoğunun konağın çekirdeğine taşınması gereklidir. Ayrıca gen ürünlerinin geriye organele taşınması için bir protein taşıma mekanizmasına ihtiyaç vardır (1). Evrimin gerçekleşmesi için tek "araç" mutasyon ise, yeni bilgilerin herhangibir mekanizma olmadan genoma nasıl dahil edildiğinin evrimciler tarafından açıklanması gereklidir çünkü mutasyonlar bu protein taşıma yolaklarının kaynağı olamaz. Bu yolakları oluşturmanın bir yolu yoksa, o zaman organeller genlerini çekirdeğe aktarmaya başladıklarında kullanılamaz, işe yaramaz duruma düşeceklerdi. Bundan başka, proteinleri organellere geri getiren bir yolak mevcut olmaz ise, organeller fonksiyon yapamayacak ve organeller artık amaca hizmet etmedikleri için seleksiyon ile hücrede kalamayacaklardı (2). 2) Ökaryotlar ile bakteriler arasındaki bağlantıyı sağlayacak ökaryotik bir protista'nın yani araformun henüz keşfedilmemiş olmasıdır. Yakın zamana kadar "canlı araform" olarak düşünülen Archezoa'nın mitokondri benzeri yapılara sahip olduğunun keşfedilmesi de bu güne kadar savunulan araform iddialarını da mesnetsiz bırakmıştır (3). 3) Mitokondri veya kloroplastın prokaryot kökenli olduğunun delili olarak, bunlarının genlerinin ve bunlardan çekirdeğe aktarılan genlerin protobakter veya siyanobakter gibi prokarlyotların genlerine benzer olduğu iddia edilmekte idi. Son yapılan araştırmalar iddia edilenin aksini göstermiştir (4). Bu durum, yani hem mitokondriyal DNA'da hem de hücre çekirdek genomunda bakteri kökenli genlerin varlığına dair delil yetersizliği, endosimbiyoza dayalı evrimsel hikaye için ciddi bir sorundur.

Mitokondri ve kloroplastların, proteobakterilerle ve siyanobakteriler ile ortak özelliklerinin bulunması, onların kaynağının endosimbiyoz olduğunun tek başına delili olamaz. Yine ortak ata veya yaratıcı kim sorularının cevabı verilemez. Ayrıca, proteobakterilerdeki veya siyanobakterilerdeki ATP oluşumu veya fotosentez gibi kompleks süreçlerin kaynağını anlamamıza yardımcı olamaz.
Anahtar Kelimeler: Endosimbiyoz, Mitokondri, Kloroplast, Mutasyon, Evrim.

GİRİŞ

Şekil 1. Ökaryotik bir hücrenin enine kesiti. Merkezdeki karanlık çekirdeği ve turuncu cisimcikler ise, hücre için enerji üreten iki mitokondriyi gösterir. Bazı DNA içeren Mitokondri. Model, protobterin ökaryotik bir hücreye edinilmesiyle mitokondrinin kökenini önermektedir. Resimler, Kelvinsong. Wikimedia Commons.

Endosimbiyoz hipotezi, ilk defa 1967 yılında Lynn Margulis tarafından bir makalesinde önerilmiştir (1). Dr. Lynn Marguliss, "seri endosimbiyoz teorisi" adı verilen bu hikâyeyi 1970'li yılların sonlarına doğru popülerleştirdi (2). Bu hipotez, hepimizin mikroplardan geldiğimizi iddia etmektedir. Bazı mikroplar diğerlerini yutup sindirirken, bazıları sindirimden kurtulmuş ve sindirimden kurtulan mikroorganizma, protobakter ise mitokondriyi veya siyanobakteri ise kloroplastı oluşturmuştur.

İlk ökaryotik ortak ata (LECA), onları (bakterileri) yiyerek mitokondriye nasıl sahip oldu? Ya mitokondriler vardı ve hücreler bunları yuttu ya da hücreler bakteri gibi prokaryotları yutarak, onlar ile simbiyotik bir ilişki kurup, bunları mitokondriye dönüştürüp, hücreye enerji sağladı. Vücudumuzdaki kan hücreleri gibi hücreler atıkları ve kendinden daha küçük mikroorganizmaları yuttuğundan, görünüş olarak benzerlik içerdiğinden, bu teoriye *endosimbiyoz teorisi* adı verildi ve bu görüş evrimcilerce makul kabul edildi (1). Çünkü mitokondriler ile prokaryotlar arasında bazı benzerlikler vardı. Her ikisi de küçüktür. Mitokondri ve prokaryotların hem kendilerine ait DNA'ları hem de kendi genlerini proteine çevirmek için ribozomları vardır. Her ikisinin de genomik DNA'ları halkadır. Ancak mitokondriyal DNA'nın bakteriyel genomik DNA'dan çok daha küçük olması gibi göz ardı edilmemesi ve dikkate alınması gereken açık farklılıkları vardır.

Çok hücreli organizmalar, ökaryotik hücrelerdir. Evrimcilerin çoğu mitokondrilerin evriminin çok hücrelilere enerji sağlamaları bakımından evrimde bir sıçrama tahtası olarak düşünürler. Fakat mitokondrilerin ne zaman evrimleştiği, proto mitokondrilerin kayıp genlerinin akibeti ve hangi bakterilerin mitokondrilerin atası olduğu ile ilgili sorular hala cevaplanmayı beklemektedir:

Birinci soru: Organel proteinlerinin çekirdekten organele transport mekanizması nasıl oluşmuştur?

1a) Yolaklar ve yolakta görevli proteinler nasıl oluşmuştur?

Endosimbiyotik teorisine göre, organel proteinlerinin genleri, bakterilerin /siyanobakterilerin indirgenme prosesinin bir parçası olarak çekirdeğin genomuna transfer edilmiştir. Bu durumda şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır: Hücre çekirdeğinde üretilen organel proteinleri, mitokondriye veya kloroplasta transport edilmelidir. Transport işlemi için transport yolağına ve bu yolağa ait proteinlere ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar 5 yolak tesbit edilmiştir. Her bir yolak, birçok proteinden oluşmaktadır. Bu proteinlerin bazıları, bu yolaklar için ortaktır. Diğerleri ise, herbir yolağa özeldir. Böyle yolak veya yolakların oluşması gerekir ki, çekirdekte üretilen proteinler, organellere taşınabilsin. Böyle kompleks yolakların mutasyonlar ile oluşma ihtimali yoktur (3, 4).

Evrimin gerçekleşmesi için tek “araç” mutasyon ise, yeni bilgilerin herhangibir mekanizma olmadan genoma nasıl dâhil edildiğinin evrimciler tarafından açıklanması gereklidir çünkü mutasyonlar bu protein taşıma yolaklarının kaynağı olamaz. Bu yolakları oluşturmanın bir yolu yoksa, o zaman organeller genlerini çekirdeğe aktarmaya başladıklarında kullanılamaz, işe yaramaz duruma düşeceklerdi. Bundan başka, proteinleri organellere geri getiren bir yolak mevcut olmaz ise, organeller fonksiyon yapamayacak ve organeller artık amaca hizmet etmedikleri için seleksiyon ile hücrede kalamayacaklardı (4).

Endosimbiyoz teorisine göre, bilim adamlarının ve medyanın iddia ettiği gibi, hücrelerimizdeki mitokondrilerin sadeleştirilmiş (yalınlaştırılmış) bakteriler olduğu

varsayılır fakat hiç de öyle değildir, bu henüz ispat edilmemiştir. Çünkü bir mitokondrinin genomu bir bakterinin genomundan çok daha küçüktür ve mitokondrilerin fonksiyon yapabilmesi ve üreyebilmesi için gerekli genlerin birçoğu, mitokondriye ev sahipliği yapan hücrenin çekirdiğindedir. Bu durumda bu tutarsızlığa bir izah getirebilmek için, uzun zaman önce evrimciler hikâyelerini hücreye giren proto-mitokondrinin genlerini konuk olduğu hücrenin çeğirdeğine transfer ettiği iddiasını ileri sürdüler. Bu mümkün gibidir çünkü kloroplastlar ile hücre çekirdeği arasında horizontal gen transferi mümkündür. Ama hücre tarafından yutulmuş fakat sindirilmemiş bakterinin genlerinin çoğunluğunun konak hücrenin çekirdeğine aktarılması ve bu genlerin konak hücre DNA'sının fonksiyonel bileşenleri haline getirilmesi, küçümsenemeyecek derecede komplek bir işlemdir. Bu geçiş (transisyon) aşamasında hücrelerin uyumu, riske atılmış olmasının yanında, bu yeni sistemin tüm bileşenleri tam yerini alıncaya kadar, yeni mitokondriler fonksiyonel olamayacaktır(5). Bu bakımdan da organel proteinlerini üreten genlerin çekirdeğe aktarılıp, çekirdekte kromozoma entegre olması ve orada ekspres olması da mümkün değildir. Organel proteinlerinin çekirdekten organele taşınma yolağının nasıl oluştuğu bir sorundur. Bundan önce evrimcilerin cevaplaması gereken asıl soru ise, organel genlerinin çekirdeğe aktarıldığı, kromozoma nasıl entegre olduğu ve nasıl ekspres olduklarıdır (3).

1b) Neden genlerin tamamı aktarılmadı?

Proto-mitokondiryal simbiyont, genlerinin çoğunu nükleusa verirken, neden diğerlerini yani hepsini vermedi? Neden bazılarını kendine sakladı. Neden nükleus gibi, nükleik asitler için emniyetli bir yer var iken, mitokondri gibi enerji üretiminin bir yan ürünü olan ve hücrede hasara ve mutasyonlara sebep olma eğiliminde olan, serbest radikallerin üretildiği bir yerde sakladı. Evrimsel süreçler, neden milyonlarca yıldır mitokondrinin fonksiyonu için önemli olan DNA'yı böyle bir çevre içerisinde sakladı. Endosimbiyont masalını bir tarafa bırakıp, aynı soruyu yaratıcının mitokondri bileşenleri için önemli olan DNA'yı neden hasar görebileceği yere yerleştiği sorusunu da sorabiliriz? (6)

Johnston ve Williams, mitokondri genomundaki genlerin çoğunun mitokondri ribozomlarını inşaa etmek için kullanıldığını buldular. Ayrıca mitokondri de üretilen proteinlerin ağırlıklı bir kısmı ise elektron taşıma sisteminde kullanılan proteinlere aittir. Bu sayede, çekirdeğin merkezi kontrolüne bağlı olmak yerine, her mitokondri kendi enerji üretimlerini lokal olarak kontrol edebilme özelliğine sahip olmaktadır. Ayrıca Johnston ve Williams, mitokondri genlerinin hasara olağandışı derecede dirençli olduğunu buldular. Yani mitokondri genlerinin kompozisyonu da, mutasyon ve hasara sebep olabilen bir ortamda, mutasyon ve hasara uğramayacak bir kompozisyona sahiptir (7)

Şu ana kadarki verilere baktığımızda, hiçbir verinin evrimi desteklemediğini, evrimsel sonuçların araştırmacıların kendi varsayımlarına dayandığını tekrar hissediyoruz. Elde edilen bilgilerden anladığımız, mitokondrilerin nasıl evrimleştiği değil, daha çok onların içine girdiği hücrelerin ne kadar kompleks olduğu ve ne kadar harika tasarlandıklarına dair bilgidir. Mitokondri gibi hücresel yapılar hakkında daha çok bilgi edindikçe, yaratıcının yarattığında herşeyi mükemmel yarattığını, yaratıcının büyüklüğünü, yarattığı her şeyin hala daha mükemmel çalıştığını görüyoruz. Araştırmacılar, mitokondrinin nasıl evrimleştiğine dair değil, mitokondrinin tasarımı ve fonksiyonuna dair daha fazla bilgi sahibi oldukça, mitokondriyal hastalıklı kişilere daha iyi nasıl tıbbi yardım yapabileceklerini belirleyeceklerdir.

1c) Genlerin yaşı mitokondrilerin alımını (yutulmasını) desteklemiyor

Şubat 2016 'da *Nature* dergisinde Fransız bilim adamları, Alexandros Pittis ve Dr. Toni Gabaldón, genlerdeki farklılıkları araştırarak, mitokondrinin ne zaman kazanıldığına dair çalışmalar yaptılar. Yaşamakta olan birçok organizmanın mitokondriyal genomunu inceleyerek, hücrenin evrimsel tarih süreci içinde mitokondrilerin oldukça geç evrimleştiğini ilan ettiler (8).

Pittis ve Gabaldón, ata hücreye (LECA, ancestral cell) benzediklerini düşündükleri birçok bakterinin genomlarını karşılaştırdılar. Ortak protein ve yapı genlerinin ne kadar farklı olduğunu belirlemeye çalıştılar. Çünkü bakterilerin en eski

genlerini ortak bir atadan aldığına inanıyorlardı. En fazla farklılık gösteren genlerin en eski genler olduklarına inanmaktaydılar çünkü en eski genlerin değişmek için en fazla zamana sahip olan genler olduğuna inanmaktaydılar. Aralarında benzerlik oranı fazla olan genlerin ise, ata hücreler tarafından daha sonraki bir zamanda kazanılan genler olduğuna inanmaktaydılar. Bakteriler arasında en fazla farklılık gösteren genlerin, kompleks hücrelerin farklı parçaları (mitokondri ve nükleus'dan başka organeller) tarafından kullanılan proteinleri kodlayan, enerji üretimiyle ilişkili olmayan proteinleri kodlayan genler olduğunu buldular. Enerji üretimiyle *ilişkili olmayan* proteinler ile mitokondriler ve nükleus ile *ilgili* genlerin, farklı prokaryot aileleri arasında en az değişkenlik gösteren genler olduğunu buldular. Bu yüzden, ata hücrenin, proto-mitokondriden genleri kendi genomlarına adapte etmeden önce, birçok farklı bakteri türünün genetik bileşenlerini biraraya getiren, oldukça kompleks yapıda olduğu kanatine vardılar. Yani LECA, mitokondrili canlılara evrimleştirecek güç üreten mitokondriyi ve dolayısıyla enerjiyi edinmeden önce, evrimsel yolu boyunca oldukça gelişmiş bir durumdaydı (9).

Çalışmaları, " hücreler tarafından mitokondrinin kazanılmasından önce hücrenin zaten hücre evriminin geç bir safhasında olduğu ve hücre mitokondriye kazandığı zaman zaten hücrenin kompleks bir yapıya sahip olduğu " sonucuna ulaştırmıştırr. Yani çalışmaları, en büyük evrimsel sıçrama olarak kabul edilen basamakların kırılmasına sebep olmuştur (9). Tüm organizmalar için ortak olan genleri takip etmişler ve evrimlerini inşaa etmeye çalışmışlardı. Ellerindeki delillere göre, mitokondri alımı ile ilgili proteinlerin hücrenin diğer bölümleriyle ilişkili olanlardan daha sonra hücreye girdiğini tesbit etmişlerdir (5).

Hakikat şu ki, çalışmaları, hipotetik bir ata hücrenin mitokondri kazandığını göstermemiş veya böyle bir olayın gerçekleştiğini yani hücrenin mitokondri edindiğini göstermemiştir. Gözlemlerinden hiçbiri farklı organizma türlerinin tek bir ortak atadan evrimleştiğini göstermemiştir. Netice olarak araştırmaları, inceledikleri bakterilerde, mitokondri ve enerji üretimi ile ilgili genlerin, hücrenin diğer bileşenlerini kodlayan genlerden daha az değiştiğini, daha az farklılık içerdiğini göstermiştir.

İkinci soru: Araform (living intermediates) iddiaları mesnedi nedir?

Bitki, hayvan ve insanların evrimsel ilişkilerini oluşturmak, evrimsel soyağaçlarını oluşturmak için, fosil delilleri kullanılır ama bakteri ve protistlerin bu evrimsel ilişkileri aydınlatmaya yardımcı olacak canlı ara formlarının var olduğu kabul edilir. Archezoa'nın, mitokondriye sahip olmadığı ve Archezoa'nın, mitokondriler endosimbiyotik olarak hücreye girmeden önce ayrıldığı düşünülmüştü. Parazit *Giardia* bu duruma bir örnek olarak sunulurdu. Şimdiki sınıflandırmada Archezoa tipinde sınıflandırma terk edilmiştir (10). Son bulgular *Giardia*'nın indirgenmiş mitokondri benzeri yapılara sahip olduğunu göstermiştir. Membran yapıları ve protein taşıma sistemleri mitokondrilerle benzerlikler içermektedir. Ancak fonksiyonlarında farklılıklar vardır. İndirgenmiş de olsa mitokondridirler. Mitokondrisi olmayan aracanlı bulunsa bile, bu yine de ortak bir kökeni ve daha sonraki bir endosimbiyotik olayı desteklemez.

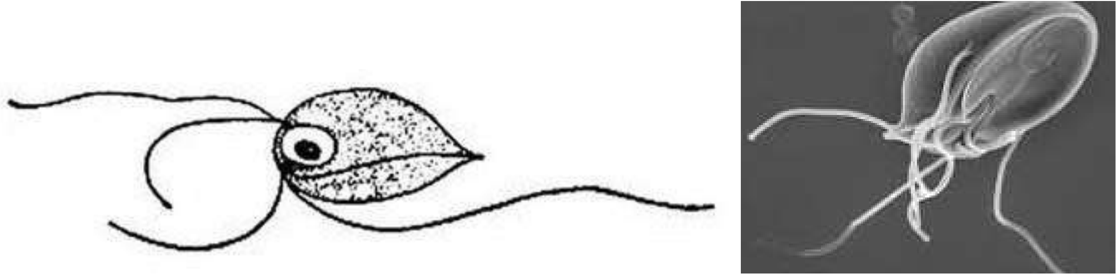
Yakın zamanda mitokondrisi olmayan protista (*Monocercomonoides*) keşfedilmiştir. Ama günümüzdeki tüm ökaryotların mitokondri veya mitokondri ile ilgili organellerinin temel unsurlar olduğu yaygın bir görüştür ve mitokondriyal endosimbiyozun günümüzde mevcut ökaryotlar ortaya çıkmadan gerçekleştiği iddia edilmektedir (11). Başka bir deyişle, evrimciler mitokondri'nin tüm ökaryotların ortak atalarında geliştiğini ve bu nedenle bu ökaryotta (*Monocercomonoides*) mevcut olması gerektiğini kabul ederler.

Dr. Karnkowska ve çalışma arkadaşları, tek hücreli protistlerin atasının mitokondri ile evrimleştiğine fakat daha sonra ihtiyaç duymadıklarından *Monocercomonoides*'lerin mitokondrilerini kaybettiklerine inanıyor. Bu nedenle, Dr. Karnkowska, "Bu organizmanın biyologların çevrelediği bilinen sınırların ötesine geçti" ğini iddia etmektedir (12).

Fakat unutmayalım ki, *Monocercomonoides,* bir zamanlar kendilerinin mitokondriye sahip olduklarına dair hiç bir iz içermezler. *Monocercomonoides*, aslında mitokondri içermemişlerdir. Peki *Monocercomonoides*'i dünyaya tanıtan bilim adamları, protistlerin atalarının bir zamanlar mitokondriye sahip olduklarını neye dayanarak

söylüyorlar? Çünkü evrimci biyologlar, gözlemlere dayanarak değil, evrimsel varsayımlarına neyin uygun olduğuna göre, evrime yön vermeyi tercih etmektedirler.

Monocercomonoides, bir zamanlar mitokondriye sahip olsa ve daha sonra bunu kaybetmiş olsa bile, bu Darwinci evrimi desteklemez, Darwinci evrimin ihtiyaçlarını karşılamaz. Çünkü bir organelin kaybı, beraberinde bir genetik bilgi kaybı olacaktır. Bir organelin veya yapının kaybı, yeni bir organel veya yapı için yeni bilgi elde edilmesi ile aynı şey değildir. Daha fazla kompleksliğe doğru evrimi desteklemez.

Şekil 2. Flagellalı protistlerden olan *Monocercomonoides'e ait bir tür. Monocercomonoides*, mitokondrisi olmadığı tesbit edilen ilk ökaryottur. Fotoğraf: Lois Roth ve Edwin Willis, via Wikimedia Commons.

Üçüncü soru: Benzerlikler, mitokondrilerini kökeninin bakteriler olduğuna dair delil olamaz?

Endosimbiyoz teorisinin özü, mitokondri ve kloroplastın, organel çoğalırken, kromozomdan bağımsız olarak çoğalabilen halka mitokondri DNA'sına sahip olmasıdır (13). DNA'ları şekil olarak bakteri DNA'sına benzer, bakterilerinki gibi replike olurlar ama görüntü benzerliği aldatıcıdır.

Uzak bir geçmişte bir prokaryotik hücrenin (muhtemelen arkea) bir bakteriyi (muhtemelen bir proto-bakteriyi) yuttuğu, bir büyülü bir sıçrama ile yüzlerce genin bir şekilde, yeni amaçlar için şekillenderildiği, bu şekillendirme sırasında binlerce genin çekirdeğe aktarıldığı, binlercesinin atıldığı ileri sürülmektedir. Bu fikrin temeli, hem mitokondri hem de ökaryot çekirdek genomlarında, özellikle bakteri genlerine benzer bölgelere rastlanılmış olmasıdır. Ama şimdiye kadar incelenen mitokondriyal

proteomlarda α-proteobakteriyel sinyallerine en fazla, % 10-% 20'si benzerlik bulunmuştur (14). Bu durum endosimbiyozun evrimsel hikâyesi bakımından ciddi bir delil eksikliğine sebep olmaktadır.

Netice olarak, mitokondrinin çalışması için gereken genlerin kaynağının bakteriler olmadığını, aksine bulunduğu türe özgü olarak yaratıldığını göstermektedir. Bazı benzerliklerin sebebi ise, benzer sorunları çözmek için benzer veya ortak kodların kullanılmasının gerekliliğidir. Hergün artmakta olan genom verileri, endosimbiyoz teorisi ile birlikte her alanda evrim fikrini tamamen zayıflatmaktadır.

Organel ribozomlarının bakteri ribozomlarına benzerliği, mitokondrinin organellerin kökeninin bakteriler olduğuna delil gösterilmektedir. Mitokondriler, kendi DNA'sına sahip oldukları gibi kendi ribozomlarına da sahiptirler ve bakteri ribozomları ökaryotik ribozomlardan küçüktür ve mitokondri ribozomları büyüklük yönüyle bakteri ribozomlarına benzer.

Ribozomlar gibi yapıların büyüklükleri sedimentasyon katsayısı ile belirlenir. Sedimentasyon katsayısı, hem yapının büyüklüğü, hem yapının yoğunluğu ve hem de ribozomu oluşturan bileşenlerin karakterleri gibi birçok karakterden etkilenir. Yani, sedimentasyon katsayısı, kendi başına karar vermek için yeterli değildir.

Prokaryot ribozomları 70S, ökaryot ribozomları 80S fakat mitokondri ribozomları 55S'dir (15, 16). Mitokondri ribozomları, prokaryotik ribozomlardan daha küçük sedimentasyon katsayısına sahip olmakla birlikte daha büyük ve daha ağırdır. Bu da mitokondri iç yapılarının prokaryot ribozomlarının iç yapılarından belirgin bir biçimde farklı olduğunu göstermektedir. Genetik bilginin protein yapısına translasyonu bütün canlılarda mevcut olduğundan, bazı bileşenlerin benzer olması sürpriz değildir, bu durum moleküler seviyede yapısal ve fonksiyonal farklılıklar mevcut olduğunu ispat etmektedir. Ribozomlar, arasındaki farklılıklar da benzerliklerin, organellerin kökeni açıklamak için yeterli olmadığının diğer bir delilidir.

Evrimle ilgili yayınların çokluğunun bir sebebi de, evrimle ilgili çalışmalara sağlanan bütçenin büyüklüğüdür. ABD devletlerinde 2002 yılından 2014 yılına kadar

hayat ağacını oluşturmayı öneren 275 projeye 177.738.326,00 ABD doları destek sağlanmıştır. Desteğin büyüklüğü, cazipkar olup, bu alandaki (ve/veya inanç yönü zayıf) bilim adamlarının bu konuda proje önermelerini ve yayınlar üretmesini teşvik etmektedir (17).

Kaynaklar

1) *Margulis (Sagan), L (1967). "On the Origin of Mitosing Cells".* Journal of Theoretical Biology. ***14*** *(3): 225–274.*
2) *Dillon Riebel, Austin Fogle, Filiberto Morales, and Kevin Huang (Fall 2012).* "History: The Endosymbiotic Hypothesis". *The Endosymbiotic Hypothesis: A Biological Experience. Charles A. Ferguson,* University of Colorado Denver. Retrieved September 16, 2017.
3) Inouye Isao, Okamoto Noriko. Changing concepts of a plant: current knowledge on plant diversity and evolution. Plant Biotechnology. 22(5):505-514, 2006.
4) Lodish et al, Molecular Cell Biology, 5th Edt. W.H.Freeman Company, 2004
5) Center for Genomic Regulartion, "Team Sheds Lights on a Crucial Moment in the Evolution of Life: When Cells Acquired Mitochondria," Phys.org, February 3, 2016, *http://phys.org/news/2016-02-team-crucial-moment-evolution-life.html).*
6) Cell Press, "Why Do We Still Have Mitochondrial DNA?," Phys.org, February 18, 2016, http://phys.org/news/2016-02-mitochondrial-dna.html.)
7) Johnston Ian G. and Williams Ben P., "Evolutionary Inference Across Eukaryotes identifies Specific pressures Favoring Mitochondrial Gene Retention," *Cell Systems* 2 (February 24, 2016): 101–111, http://dx.doi.org/10.1016/j.cels.2016.01.013.) (Araştırmacılar, inceledikleri her türdeki mitokondriyal DNA'nın, nükleer DNA'sı ile karşılaştırıldığında, kimyasal olarak oksidatif hasara aşırı derecede dirençli olduğunu buldular).
8) Rochette N. et al., "Phylogenomic Test of the Hypotheses for the Evolutionary Origin of Eukaryotes," *Molecular Biology and Evolution* 31, (2014): 832–845, doi:10.1093/molbev/mst272.

9) Alexandros Pittis and Toni Gabaldón, “Late Acquisition of Mitochondria by a Host With Chimaeric Prokaryotic Ancestry,” *Nature* 531 (2016): 101–104, doi:10.1038/nature16941
10) Martin Embley T. and William Martin, “Eukaryotic Evolution, Changes and Challenges,” *Nature*, 440 (March 30, 2006): 623–630, doi:10.1038/nature04546).
11) Karnkowska A1, Vacek V2, Zubáčová Z2, Treitli SC2, Petrželková R3, Eme L4, Novák L2, Žárský V2, Barlow LD5, Herman EK5, Soukal P2, Hroudová M6, Doležal P2, Stairs CW4, Roger AJ4, Eliáš M3, Dacks JB5, Vlček Č6, Hampl V7. A Eukaryote without a Mitochondrial Organelle. Curr Biol. 2016 May 23;26(10):1274-84. doi: 10.1016/j.cub.2016.03.053. Epub 2016 May 12.
12) Change the Textbooks: This eukaryote completely lacks mitochondria." ScienceDaily. ScienceDaily, 12 May 2016. <www.sciencedaily.com/releases/2016/05/160512124908.htm>.
13) Martin, W. et al. 2001. An overview of endosymbiotic models for the origins of eukaryotes, their ATP-producing organelles (mitochondria and hydrogenosomes), and their heterotrophic lifestyle. *Biological Chemisty.* 382 (11): 1521–1539.
14) Gray, M. W. 2015. Mosaic nature of the mitochondrial proteome: Implications for the origin and evolution of mitochondria. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 112 (33): 10133–10138.
15) Greber BJ, Bieri P, Leibundgut M, Leitner A, Aebersold R, Boehringer D, Ban N. Ribosome. The complete structure of the 55S mammalian mitochondrial ribosome. Science.17;348(6232):303-8, 2015. doi: 10.1126/science.aaa3872. Epub 2015 Apr 2.
16) *Criswell, Daniel C. A Review of Mitoribosome Structure and Function does not Support the Serial Endosymbiotic Theory. Answers Research Journal 2 (2009):107–115.* www.answersingenesis.org/arj/v2/serial-endosymbiotic-theory.pdf
17) Tan C., Tomkins J. Information Processing Differences Between Bacteria and Eukarya—Implications for the Myth of EukaryogenesisAnswers Research Journal 8 (2015):143–162. www.answersingenesis.org/arj/v8/eukaryogenesis-bacteria-eukarya.pdf

OUR THIRD EYE: PIENAL GLAND
ÜÇÜNCÜ GÖZÜMÜZ: PİNEAL GLAND

Ali AKBEN
Kırklareli University, Retired Faculty Member, Doctor of Neurology, Akdeniz Cad. No:24 Akşemsettin Mah. Fatih/İSTANBUL
E-mail: aliakben@aliakben.com

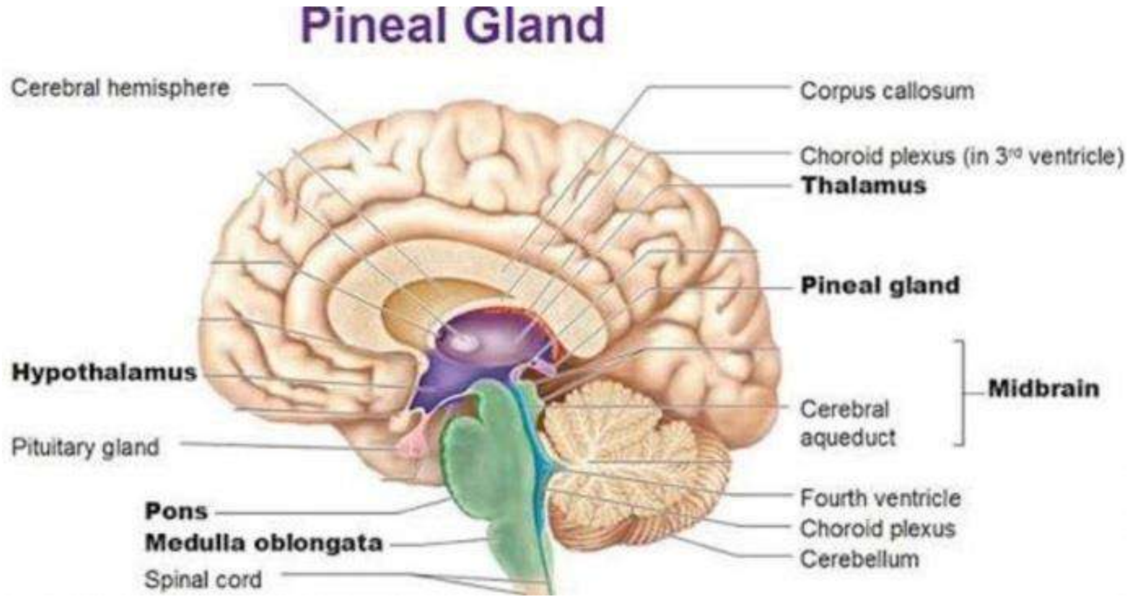
ABSTRACT
Pienal Gland is a very small piece in brain. For a long time, it was seen as a useless, non-functional part in our body. Some scientist claimed it as an useless part from early perioed of evolution. However nothing is useless and not functional in our body. Pienal gland is the first formed part of the brain but we explored it latest. It secretes melatonin hormone , only at nights. Melatonin hormone is secreted in harmony with daily rhythm, start with darkness and ends with light. Pienal gland, also functions in eye, sends light message to every organ. This light message reaches pienal gland with complicated neural connections. Since that it is called as the third eye also. This complicated gland is a small gray-white structure, 3-7mm in an adult, has a size of pea bean, weighes around 100-150 mg.It is the smallest part of body, yet it uses the blood most in body compared to its size.
Keywords: Pienal Gland, Melatonin, Light

ÖZET
Pineal gland, diğer adıyla epifiz bezi, beyinde çok küçük bir parçadır. Yakın zamana kadar hiçbir önemi olmadığı, vücudumuzda bir rolü bulunmadığı iddia edilen; aktivitesi ve fonksiyonu yok sayılan bir organdı. Evrimin erken aşamalarından kalan fonksiyonunu kaybetmiş, işe yaramayan bir kalıntı olarak görüldü. Hâlbuki bedenimizdeki hiçbir şey önemsiz ve gereksiz değildir. Gerçekten pineal bez beynimizde ilk oluşan ancak ne işe yaradığı son zamanlarda keşfedilen bezdir. Beynin en etkili ve aktif maddelerden biri olan melatonin hormonunu salgılar. Üstelik sadece geceleri salgılanmaktadır. Melatonin, pineal bezde belirgin gün içi ritimle sentez edilir. Melatonin üretimi ve salınımı karanlık ile başlar, aydınlık ile sonlanır. Pineal glandda aynı zamanda serotonin ve DMT hormonları da salgılanmaktadır. Pineal bez, görme sisteminin bir uç organı olarak ritmik ışık mesajının organizmadaki her organa iletilmesi işlemini görür. Işık uyarısı pineal beze karmaşık, çok nöronlu bir sistemle ulaşır. Bu yüzden üçüncü göz de denilmektedir. Bu kadar çok görevi olan pineal bezin cüssesi ne kadar dersiniz? Çam kozalağını andıran minik gri beyaz yapısı ile yetişkin bir insanda boyutları sadece 3-7 mm civarında, irice bir bezelye büyüklüğündedir. Ağırlığı ise 100-150 mg (yani 1 gramın onda biri kadar) gelmektedir. Kısacası pineal bez, bedenimizin en küçük organıdır. Ancak kanlanması oldukça güçlüdür ve böbreklerden sonra en fazla kanlanan organdır.
Anahtar Kelimeler: Pineal, Bez, Melatonin, Işık

GİRİŞ

Pineal bez (epiphysis cerebri, corpus pineale, glandula pinealis diğer isimleri), önemli bir nöroendokrin organımızdır. Milattan önceki yıllardan beri bilinen ancak önemi ve

misyonu son yıllarda daha iyi anlaşılan bu bez evrimsel süreçte anatomik yapısının küçülmesi bilim insanlarının dikkatinden kaçmıştır. 1950'li yıllara kadar bu sürecin devam ettiğini gözlemliyoruz.

Tıbbın teknoloji ile gelişim sürecinde birçok hastalığın teşhis ve tedavi protokollerinin değişmesi bu beze yönelik bilimsel araştırmaları çoğaltmıştır. Embriyolojik olarak üçüncü ventrikülün arka üst kısmından gelişen Pineal bez, Hipotalamus'un suprakiazmatik çekirdeği ile birlikte biyolojik-iç saatimizi oluşturan ossilatuar salınımlı sirkadyen biyo-ritmlerden sorumludur. Gözümüzde bulunan koni hücrelerine benzer hücreler ihtiva etmesi ve ışık uyarısına hassas hücreleri (retinadaki konilere benzer) sayesinde ışık mesajı tüm doku ve organlara bu bezin marifeti ile yayılır(7). Üçüncü göz denmesinin bilimsel açıklaması bu gerçeklikle bağlantılıdır. Pinealosit hücrelerin salgıladığı hormonların düzenli ve dengeli dağılmasında glia hücreler fonksiyon görerek beynimiz ve sempatik, parasempatik sinir sistemimizle entegrasyonu sağlanmaktadır. Böbreklerden sonra en çok kanlanan organ olmasının esrarı üzerinde yoğun çalışmalar hala devam ediyor.

Sirkadyen ritmin ortaya çıkmasında pinealositlerden salınan Melatonin başat rol oynar(1). İmmün-sistemin modifikasyonu, antioksidan etki, üreme döngüleri yanında bilinç düzeylerindeki değişikliklerin ve uyku-uyanıklık döngüsünün oluşturulması Pineal bezin en önemli görevleri arasındadır. Melatoninin ayrıca hafıza, bilgi işleme, cinsellik,

uykuda beyin onarımı gibi önemli işlevleri de vardır (6). İlk defa Descartes tarafından ruh ile bedenin irtibat noktası olarak tarif edilen Pineal bezin, ruh-zihin-beden üçlüsünde kavşak noktasını oluşturduğu, nöro-hormonların kontrol edilmesinde görevli çok önemli bir nöro-glandüler yapı olduğuna ait deliller giderek artmaktadır(6). Yakın zamanlarda Pineal bezden, Melatonin ile birlikte Pinolin (Pn), Dimetil-triptamin(DMT) ve 5-MeO-DMT gibi nöro-hormonların da salgılandığı saptanmıştır.

Doğal halüsinojen olarak da isimlendirilen DMT ve diğer aminlerin, değişik kültürlerin mistik ritüellerinde kullanılan bir takım bitkilerde de bilincin farklı durumlarına yol açan etken madde olarak varlığı tespit edilmiştir(2,3,4,6). Pineal bezden salgılanan Melatonin, Pinolin ve DMT gibi nöro-hormonlar üzerinde yoğun araştırmalar yapılmaktadır. DMT; insanda mistik zevk ve halleri, metafizik âleme geçişi tetikler. Mesela, çeşitli bitkilerin tohum ve meyvelerindeki DMT molekülü, yiyecek veya içecek olarak vücuda alındığında, Pineal bezden salgılanan DMT molekülüne benzer tesirlere yol açar. Pineal bezden salgılanan bu aminlerin yoğun salınım zamanlarında (sirkadiyen ritmin belirli dönemlerinde) insan, bilincin farklı durumlarına daha yatkın olabilir. Aslında çok uzun süredir kadim gelenekler, mistik deneyimleri ortaya çıkarabilmek için pek çok dini nitelikte ritüele/pratiğe sahiptir (5).

Pineal bezin, gece saat 03.00 civarında maksimum aktiviteye ulaşmasıyla insanın ruhsal/mana âlemlerine açıklık ve yatkınlık kazanması arasında enteresan bir paralellik bulunmuştur. Bu açıdan geceler ve seher vakitleri ruh-zihin-beden sisteminde, ruhun bedenin tesirinde daha az kaldığı ve seyahatinin daha kolay olduğu zaman dilimleridir. Gecenin sonuna doğru kişi uyandığında (02-04 arası) Pineal bez maksimum seviyede aktif olup başta Melatonin olmak üzere diğer tüm salgılar da bu saatlerde maksimum seviyededir.

Melatoninin yararları saymakla bitmez:

- Hastalık yapan mikroplara ve virüslere karşı vücudumuzun direncini artırır.
- Koroner kalp hastalığına yakalanma riskini düşürür.

- Uykuyu getirir. Rahat uyumayı sağlar, uykunun kalitesini yükseltir.
- Uzun yolculuklarda ortaya çıkan rahatsızlıkları azaltır.
- İnsanın canlılığını artırır, fiziksel faaliyetleri düzenler.
- Ergenliği başlatan hormondur.
- Üreme üzerine etkilidir.
- Vücut ısısını azaltır.
- Antioksidan (dinçleştirici) etkiye sahiptir.

Pineal bezin işleyişine tesir eden faktörler; anormal gece-gündüz ritimleri (jetlag'da olduğu gibi), ışık şiddeti ve süresi, radyasyon, manyetik alanlar, beslenme bozuklukları, florür katkılı maddeler, günlük stres seviyeleri ve sıcaklıktır.

Ayrıca deniz seviyesinden yüksekliğe bağlı olarak bezin aktivite seviyesinde de dikkate değer farklılıklar tespit edilmiştir. Deniz seviyesinde düşen hormonal salgılanmalar, dağların zirvesinde en yüksek seviyeye çıkmaktadır. Bu özelliğini en çok bazı ibadethanelerin ve inziva/halvet yerlerinin seçilişinde görmekteyiz.

Tibet gurularının çok yüksek ve kayalıklı Tibet Dağlarında, kadim Hristiyan Manastırlarının yüksek dağlarda, Hz. Peygamber'in Cebel-i Nur'daki Hıra Mağarasında (rakım yaklaşık 1000m.) ve birçok bilge insanın dağlık bölgelerde yetişmesinin birçok hikmetlerinden birisi, belki de bezin bu durumu ile alakalıdır. Nitekim *"Işık terörü"* olarak isimlendirilen vakalarda, aşırı parlak ve bol ışıkla aydınlatmanın yapıldığı yerlerde bezin sağlıklı işleyişinin bozulduğu rapor edilmiştir. Bu da başta uykusuzluğa ve bunun neticesinde kronik strese, immün-sistem zafiyetlerine ve birçok psikosomatik hastalıklara sebep olmaktadır.

DMT vb. moleküller biz insanları bilimden ruhsal dünyaya taşıyan uyarıcıdırlar. Bu yüzden Pineal bez, birçok ezoterik fizyolojik otorite tarafından ilgi ve önemle incelenmiştir. Bazı bilim adamlarına göre stres sırasında Pineal bez çok önemli oranda DMT hormonu salgılar. Hatta meditasyon, oruç tutmak, inziva/halvete çekilmek, ilahi söylemek, sükutla içimize yönelme/az konuşma sırasında Pineal bez aktivasyonu artar ve

DMT seviyesinde bir patlama oluşabilir. Yoğun meditasyon sonuçları ile DMT vb. moleküllerin (psikedelik) etkileri de birbirine çok benzer.

Tarih boyunca insanoğlunun deneyimlediği halüsinasyonlarda DMT'nin önemli bir payı vardır. Bazı Yahudi âlimlerin yüzyıllardır biriken kadim uygarlık şifrelerine göre Pineal bezin aktif faaliyeti, ruhun insan bedenine giriş-çıkışını kolaylaştırdığı yönündedir. Sadece mistik deneyimler değil ayrıca ölüme yakın deneyimler de DMT salgılanmasını artırırlar. DMT molekülü, Triptofan aminoasidinden iki ayrı enzim yoluyla elde edilir. DMT, tüm canlılarda sentezlenen asıl metabolizmanın önemli bir parçasıdır. Bitkilerde, doğada yaygınca bulunurlar. Taşıdıkları anlam bilinmemekle birlikte, bitkilerin doğadaki diğer organizmalarla olan bağlantılarının bu DMT ile sağladıkları düşünülmektedir. DMT'nin insanlardaki işlevi ise; kâinatta bilinen tüm canlılardaki mevcut haliyle bu molekülün, insanın evrendeki tüm canlılarla (varlıkla) arasındaki ortak bir dil olabileceği yönündedir. Hatta belki de Dünya gezegenimiz ve diğer gezegenler, galaksiler ve bilinen tüm varlık ile ortak rezonans dili olabileceği ileri sürülmüştür.

Amazon yerlilerinin dini ritüellerde binlerce yıldır kullandıkları çok yüksek enerji içeren Ayahuasca bitkisi de DMT içermektedir. Çeşitli yollarla alınan Ayahuasca görsel halüsinasyon yapmakta ve 1,5-2 saat boyunca kişinin ayaklarını yerden keserek gerçeklik algısını bozmaktadır. Bu insanlar kullandıkları bu bitkiyle doğayla, bitkilerle ve hayvanlarla ortak bir dil kullandıklarını ifade etmektedirler. Bunları içen kişiler ruhani âlemlerle iletişime geçmektedir. Mesela insana 1 gr. üzerlik (Peganum harmala) tohumu çiğnetilirse veya bunun tütsüsü yapılırsa, Serotonini katabolize eden Monoamin-Oksidaz(MAO) enzimi inhibe edilir. Böylece Serotoninin parçalanması durdurulduğunda DMT sentezi uyarılır ve kişi trans haline geçer. DMT etkisi, bedenden ayrılmış bilincin mümkün olduğunu açıkça göstermektedir. LSD ve Meskalin gibi psikedelikler de DMT etkileri oluşturabilmesine rağmen, DMT onların içlerinde bilinen en güçlü ve en temel psikedeliktir(6).

Dr. Strassman tarafından orijinal bir çalışma olarak yayınlanan klinik araştırmaya göre DMT, ilk kez onlarca gönüllü insanlar üzerinde kullanılarak denendi. 1995'de tamamlanan gönüllü insanlardaki bu çalışma; DMT'nin özellikle kardiovasküler,

otonomik ve nöro-endokrinolojik etkileri hakkında insanların kendi öznel/içsel deneyimlerini ortaya çıkardı. Bu çalışmada DMT'nin gönüllüler üzerinde en sık ve ortak etkisi bedenden ayrılma hissiyle birlikte (embodiment), zamansızlık ve mekânsızlık algısıydı. Yine en önemli bir ortak deneyim de deneklerin, yaklaşık 15 dk süren ayılmalarına kadar geçen süreyi, sonsuz bir zaman-dilimi olarak algılamaları ve kelimelerle tarif edemedikleri çok yüksek düzeyde mutluluk hissetmeleriydi. Aslında hepsinin yaşadığı bilinç-üstü deneyim gerçekte beyin kimyasının değişmesinden başka bir şey değildi (6).

Mutluluk hormonu olarak bilinen serotonin ve ruh molekülü olarak kabul edilen DMT ile ilgili bilimsel çalışmalar ilgi ile takip edilmektedir(6). Doğum ve ölüm anında kanda DMT'nin maksimum seviyelere çıkması ve ölüm anı ile ilgili yaşanmışlıklar bu maddeyi alanlarda da gözlenince ruh molekülü olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Evrimcilerin yıllardır kör bir organ olarak lanse etmeye çalıştığı bu küçük organın her gün yeni bir fonksiyon ve işleyişi ile karşılaşan bilim insanları önümüzdeki yıllarda bugün cevabını veremediği ruh-zihin -beden ilişkileri gibi kavramlara açıklama getirmede bu küçük bezin rolü olacağa benziyor.

Sonuç

Çam kozalağı anlamına gelen epifiz bezi anatomik olarak beynimizin tam ortasında talamusun arka üst bölümünde bulunan kanlanması çok yüksek en küçük organımız olmasına rağmen insan hayatiyeti için gerekliliği giderek daha iyi anlaşılmaya başlamıştır. Üçüncü göz denmesinin sebebi barındırdığı hücrelerin büyük çoğunluğunun retinada bulunan görme hücrelerinden zengin olmasıdır.

Pineal bez; melatonin, serotonin, pinolin ve DMT hormonlarının ana üretim merkezi olması yanında gizemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Evrimcilerin yıllardır yok gözü ile baktıkları bu bezin salgıladığı hormonların hayati olması ve ruh ile zihni ve bedeni buluşturucu misyonu ve ölüm ötesi ile anılması gizemini her geçen gün daha da artırmaktadır. Kendisi çok küçük ama misyonu sayılamayacak kadar büyük bir organı yaratan Rabbim akıl sahiplerini birçok durumda olduğu gibi burada da düşünmeye ve ibret alıp dersler çıkarmaya davet ediyor.

(*) Emekli Dr. Öğretim Üyesi. Nöroloji ve Tamamlayıcı Tıp Uzmanı

Kaynaklar

1. GooleyJJ, SaperCB. Anatomyof the mamalian circadiansystem. (in Sleep medicine.eds.KrygerMH, Roth T,Dement WC.)Elsevire 2005 pp,335-350
2. Shen HW,Jiang XL, Winter JC and Yu AM. Psychedelic 5-Methoxy-N, N-dimetyltriptamine;Pharmacokinetics, Druginteractions,and Pharmacologial Actions.Curr Drug Metab, 2010 october; 11(8):659-666.
3. Fantegrossi WE, Murnane AC and Reissig CJ. The behavioral pharmacology of hallucınogens. BiochemPharmacol.2008January 1;75(1): 17-33
4. Su TP, Hayashi T and Vaupel DB. Whenthe Enogeneous Hallucinogenic Trace Amine N,N Dimetyltriptamine Meetsthe Sigö-ma -1Receptor. SciSignal. 2011;2(61):p 12
5. 0rstein R. Yeni Bir Psikoloji. İnsan Yayınları 2003.
6. Strassman,R.J(2001) DMT : The spirit Molecule A Docror's Revolutionary Researchingto the bıology of Near-Deathand Myistical Eksperiences İSBN 0-89281-927-8 Park strret press 384 pages;
7. Fawcett DW. A Textbook of Histology, Philadelphia, WB Saunders Co. 1997: 164-5

EVALUATION OF MUTATIONS IN THE CONTEXT OF NEGATIVE ENTROPY

NEGATİF ENTROPİ KAVRAMI BAĞLAMINDA MUTASYONLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Bahri GÜR[1], Dr. Öğr. Üyesi Fatma GÜR
Iğdır Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyokimya Bölümü, 76000 Iğdır, Türkiye
bahri.gur@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Mutation which occurs in the DNA molecule of living organisms is defined as the process by which an organism changes or changes in its genome sequence as a result of radiation, X-ray, ultraviolet, sudden temperature changes, and chemicals. Mutations range from single base pairs to deletion, insertion, duplication and inversion events that occur from multiple base pairs. When we question the characteristic of life and when a substance is alive; We respond to the fact that matter has properties that move, do or maintain things, exchange and sensitize the environment, use the energy it gains from food to grow and reproduce, and sustain similar events for a long time. When a non-living system is isolated, all movements usually stop very quickly as a result of various types of friction, equalize electrical or chemical potential differences, substances that tend to form a chemical compound reach equilibrium, temperature becomes homogeneous by heat conduction revenue. As a result, the whole system becomes an inert bulk and a permanent situation is achieved without observable events. In physics, this is defined as the state of thermodynamic equilibrium or 'maximum entropy. Living systems tend to go into a constant order, ie, Ent Negative Entropy. This is a violation of the second and third laws of thermodynamics. As a result of the irregularity of the environment as well as the system going to order, total entropy increases in the universe and thermodynamic rules are valid again. Mutations are conditions that cause irregularities and tend to have maximum entropy. If the maximum entropy level is accepted as death, the life claimed to be the result of mutations consists of a system in which the sum of reactions remains in an imbalance state. When mutations and characteristics of life are considered together with the concept of maximum entropy; the fact that an organism survives and the whole system remains intact in the inert inertia suggests the concept of negative entropy that is not normally possible. So much so, that from the earliest times of human thought some special non-physical or supernatural force (vis viva, entelechy) was claimed to be operative in the organism, and this claim has revealed the fact of creation.

Keywords: DNA, maximum entropy, viability, isolated system, viva, entelechy

ÖZET

Canlı organizmaların DNA molekülünde meydana gelen mutasyon, bir organizmanın radyasyon, X ışını, ultraviyole, ani sıcaklık değişimleri ve kimyasallar sonucunda genom dizisindeki herhangi bir değişiklik veya değişikliklerin meydana geldiği süreç olarak

tanımlanır. Mutasyonlar, tek bir baz çiftinden birden fazla baz çiftlerine kadar meydana gelen delesyon, insersiyon, duplikasyon ve inversiyon olaylarına kadar uzanır. Yaşamın karakteristik özelliği ve bir maddenin ne zaman hayatta olduğunu sorguladığımızda; maddenin hareket eden, bir şeyleri yapan veya devam ettiren, çevresiyle alış-veriş yapan ve çevresine duyarlılık gösteren, besinlerden kazandığı enerjiyi büyümek ve çoğalmak için kullanan ve buna benzer olayları uzun bir süre boyunca devam ettiren özelliklere sahip olması cevabını alırız. Canlı olmayan bir sistem izole edildiğinde tüm hareketler genellikle çeşitli sürtünme türlerinin bir sonucu olarak çok kısa sürede durur, elektriksel veya kimyasal potansiyel farklılıkları eşitlenir, kimyasal bir bileşik oluşturma eğiliminde olan maddeler dengeye ulaşır, sıcaklık ısı iletimi ile homojen hale gelir. Sonuçta tüm sistem etkisiz bir madde yığınına dönüşür ve gözlenebilir olayların meydana gelmediği kalıcı bir duruma ulaşılır. Fizikte bu termodinamik denge durumu veya “maksimum entropi” olarak tanımlanır. Canlı sistemler sürekli bir düzene gitme yani “Negatif Entropi” eğilimindedir. Bu durum termodinamiğin ikinci ve üçüncü yasalarının ihlali demektir. Sistemin düzene gitmesi yanında çevrenin düzensiz olması sonucunda, evrende toplam entropi artar, termodinamik kurallar yine geçerli olur. Mutasyonlar düzensizliğe sebep olan durumlardır ve maksimum entropi eğilimdedir. Maksimum entropi düzeyi ölüm olarak kabul edilirse mutasyonlar sonucu ortaya çıktığı iddia edilen yaşam, reaksiyonların toplamının dengesizlik durumunda kaldığı bir sistemden ibaret olur. Mutasyonlar ve yaşamın karakteristiği maksimum entropi kavramı ile birlikte düşünüldüğünde; bir organizmanın canlılığını sürdürmesi ve tüm sistemin inert eylemsizlik halinde bozulmadan kalması gerçeği normal şartlarda mümkün olmayan negatif entropi kavramını düşündürür. Öyle ki, insan düşüncesinin ilk zamanlarından itibaren bazı fiziksel veya doğaüstü özel kuvvetlerin (viva, entelekya) organizmada etkin olduğu iddia edilmiştir ve bu da yaratılış gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: DNA, maksimum entropi, canlılık, izole sistem, viva, entelekya

1. TEMEL KAVRAMLAR

Yaşamın karakteristik özelliğini ve bir maddenin ne zaman hayatta olduğunu sorguladığımızda birçok farklı özelliklerin ortaya çıkmasını bekleriz. Bunlar maddenin hareket eden, bir şeyleri yapan veya devam ettiren, çevresiyle alış-veriş yapan ve çevresine duyarlılık gösteren, besinlerden kazandığı enerjiyi büyümek ve çoğalmak için kullanan ve buna benzer olayları uzun bir süre boyunca devam ettiren özellikler olarak karşımıza çıkar.

Bu özellikler bağlamında düşünüldüğünde yaşamın karakteristiğinin daha iyi anlaşılabilmesi için iki önemli temel kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi entropi ikincisi ise mutasyondur.

1.1. İLGİNÇ BİR KAVRAM: ENTROPİ

Modern bilim için, zaman ve entropi çok yakından ilişkili iki tema olarak karşımıza çıkmaktadır. (Müller, 2002). Arthur Eddington'un entropi kavramı için "zamanın oku" olarak adlandırdığı bildirilmiştir. (Prigogine, 1989) Entropi çok ilginç ve garip bir kavram olarak değerlendirilmiş ve beraberinde bazı kavramsal boyutları ortaya çıkarmıştır. Zamanın oku kavramının entropi ile çok derinlemesine bir bağlantısı vardır. Elinizdeki yumurtayı yere düşürürseniz yumurtanın kabuğu kırılır paramparça olmuş bir şekilde içi etrafa dağılır. Entropi kavramına göre bir şey düzenden düzensizliğe veya az düzenli bir halden daha düzensiz bir hale gitme eğilimindedir. (Grandy Jr, 2008)

Entropi anlayışı, onun anlayışından, Truesdell gibi birçok başarılı bilim insanı için bile, onunla birlikte hafif bir gizem ve karışıklık havası taşımıştır. Truesdell'e göre entropi: "kuvvet gibi tanımlanamayan bir nesnedir ve onu tanımlamaya çalışırsanız, on yedinci ve on sekizinci yüzyılların kuvvet tanımlayıcıları ile aynı kaderi paylaşırsınız: Ya çok özel bir şey elde edersiniz ya da bir daire içinde koşup durursunuz." İfadesiyle tanımlanmıştır.(Grandy Jr, 2008), (Truesdell, 1966).

Fiziksel bilimlerde, kavram genellikle denge termodinamik sistemleriyle sınırlandırılmıştır. Entropinin şu anda bilgi teorisi ve doğrusal olmayan dinamikler gibi alanlarda bir rol oynadığı bilinmektedir. Makroskobik termal olaylar bu kavram ile açıklanırken entropinin zamana bağlı olaylara açık bir şekilde nasıl entegre edildiği ve entropinin tüm termal fizik boyunca genişleyen birleştirici rolünün nasıl ortaya konduğu yapılan çalışmalarda açıklanmıştır. (Adams, 2004).

Klasik mekaniğin, kuantum mekaniğinin ve göreceliliğin bizim için bilinen tüm fiziksel dünyayı tanımladığı söylenebilir. Önümüzdeki her şey klasik yörüngeler veya dalga fonksiyonları ile açıklanabilirse, entropi ile hangi olayı ya da olayları açıklayacağız? Entropi motor üzerine araştırma yapan insanlar için faydalıdır ve mühendisler entropiyi öğrenmelidir. Günümüzde entropi, geniş bilim alanlarında giderek daha önemli hale gelmiştir. Entropi çevremizdeki evren hakkında bir şeyler söyler. Entropinin mesajı nedir? Boltzman'ın sorgusunun ana konusunu oluşturan "çevremizdeki

entropi, Makroskobik dünyada entropi" nedir? Entropinin dinamik temelleri nelerdir? Clausius tarafından yapılan ilk ifadeleri hatırlatan "dünya enerjisinin sabit olduğunu ve dünyanın entropisinin arttığını hatırlatan "kozmolojik entropi bağlamı" ifadesini bugünkü kozmoloji bağlamında nasıl anlayabiliriz? Soruları günümüz araştırmalarının dikkat çeken başlıkları olmuştur.

Çevremizde meydana gelen bazı değişimler herhangi bir dış müdahale olmaksızın kendiliğinden gerçekleşmektedir. Daha sıcak bir kaynaktan/ortamdan daha soğuk bir kaynağa/ortama ısının transfer edilmesinde herhangi bir dış müdahaleye gerek duyulmaz. Ya da kimyasal bir reaksiyon olayında reaktiflerin tamamen ürünü oluşturması sonucu meydana gelen denge olayı sonrası elde edilen ürünün kendiliğinden reaktif maddelere dönüşmesi mümkün değildir. Bu tür olaylar kendiliğinden gerçekleşmeyen olaylar olarak adlandırılır.

Öte yandan soğuk bir demir çubuğun sıcak bir kaynağa temas etmesi sonucu çubuğun bir ucunun ısı transferi sonucu sıcak olması, diğer ucuna ısı transferinin olmaması ve soğuk kalması gibi bir olay ya da soğuk bir kaynaktan sıcak bir kaynağa ısı transferi gibi olaylar ise kendiliğinden gerçekleşmeyen olaylar olarak adlandırılır.

Termodinamik açıdan değerlendirildiğinde belirli şartlar altında bir olayın ya da kimyasal bir reaksiyonun kendiliğinden gerçekleşen bir olay olup olmadığını anlamak için önemli bir kriter olan "Entropi" kavramı karşımıza çıkmaktadır. (Onganer, 2010)

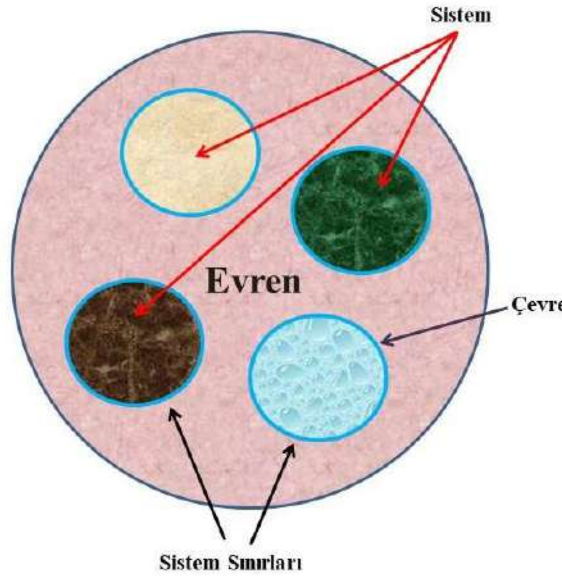
1.2. MUTASYONLAR

Canlı organizmaların DNA molekülünde meydana gelen mutasyon, bir organizmanın radyasyon, X ışını, ultraviyole, ani sıcaklık değişimleri ve kimyasallar sonucunda genom dizisindeki herhangi bir değişiklik veya değişikliklerin meydana geldiği süreç olarak tanımlanır. Mutasyonlar, tek bir baz çiftinden birden fazla baz çiftlerine kadar meydana gelen delesyon, insersiyon, duplikasyon ve inversiyon olaylarına kadar uzanır. (Fitzgerald & Rosenberg, 2019; Nei, 2013) Mutasyonlar, kopmalara, yer değiştirmelere sebep olur ve bu çoğu zaman yüksek tahribatlarla

sonuçlanır. Bu durumda canlının protein veya enzim yapısı ve beraberinde metabolizması değişir.

2. TERMODİNAMİĞİN II. KANUNU "ENTROPİ"

Termodinamik enerji transferi ile ilgili bir terim olarak tanımlanmış ve belirli bir miktarda sabit kütle, sınırlı bir alan, uzayda bir bölge veya üzerinde yoğunlaşılan kapalı bir yüzey tarafından sınırlanan kontrol hacmindeki enerji transferi ile uğraşan bir bilim olmuştur. Termodinamik sistemler, Şekil 1.1'de gösterilmiştir.

Şekil 1.1. Termodinamik Sistemler

Şekil 1.1'de Termodinamik Sistemlerde incelenen alt başlıklar Evren, Sistem sınırı, Sistem ve Çevre olarak gösterilmiştir. Bunlar daha geniş anlamda aşağıdaki gibi açıklanabilir.

a) Evren: Sistemler ve çevre birlikte evren olarak bilinir.

b) Sistem: Evrende bulunan ve incelenmek istenen evrenin bir kısmı olarak tanımlanır.

c) Çevre: Evrende sistemle ilişki halinde bulunan kısımdır. Sistem sınırları dışındaki alan veya herhangi bir şey çevre olarak bilinir.

d) Sınır: Termodinamik sistem (veya sadece sistem olarak bilinir), onu diğer sistemlerden ve evrenden ayıran kapalı bir yüzey ile sınırlandırılır. Bu kapalı yüzey sınır veya sistem sınırı olarak bilinir. Bu sınırlar sabit veya hareketli olabilir. Bir boru / hatta belirli bir miktar sıkıştırılmış akışkan kütlesi ve belirli bir hacimdeki su tankı, sırasıyla sabit ve hareketli sınır örnekleridir. Sınır, doğada gerçek veya hayali olabilir. (Bhattacharyya, 2009); (Onganer, 2010)

Termodinamik sistemler kapalı sistem, açık sistem ve izole sistem olmak üzere üç gruba ayrılabilir. Kapalı sistemlerde, çevre ve sistem arasında herhangi bir madde alış verişi meydana gelmez. Belirli bir miktardaki sabit kütlenin sistemin sınırları içerisinde yer aldığı kabul edilir. Bu sistemde, enerji sistem sınırını geçebilir, ancak sistem sınırları boyunca herhangi bir kütle aktarıma izin vermez. Başka bir deyişle, ısı ve iş enerjisi, işlem sırasında sistemin sınırlarını aşabilir, ancak işlem sırasında, çalışılan maddenin orijinal kütlesinin eklenmesi veya kaybolması söz konusu değildir. Bu nedenle, sistemin kontrol hacminde bulunan çalışan maddenin kütlesi sabittir.

Açık sistemlerde, hem enerji (ısı ve iş enerjisi) hem de çalışılan maddenin kütlesi, işlem sırasında sistemin sınırlarını aşabilir. Çalışılan maddenin sistemin kontrol hacmi içindeki kütlesi sabit olmayabilir.

İzole sistemde, ne enerji (ısı enerjisi ve iş enerjisi) ne de çalışılan maddenin kütlesi, işlem sırasında sistem sınırını geçemez. Devam eden işlem sırasında, kontrol hacmi içerisinde yer alan enerji ve çalışılan madde kütlesinin eklenmesi veya kaybı yoktur. (Bhattacharyya, 2009)

Termodinamiğin birinci yasası "Enerjinin Korunumu" olarak bilinir. Bu yasaya göre bir sistemin iç enerjisindeki değişim miktarı, o sisteme ilave edilen ısı miktarı ile sistemin çevresine uyguladığı iş arasındaki farka eşittir. Diğer bir ifadeyle “Enerjinin Kantitatif Korunumu Yasası” olarak tanımlanır. Termodinamiğin ikinci yasası ise çevre ile etkileşime giren tüm sistemlerinin bir değişim yasası olarak yorumlanabilir. Yani “Kantitatif Enerjinin Tükenmesi Yasası” olarak tanımlanabilir. Bu prensibi enerji tükenmesini hızlandırma yasası olarak ta anlayabiliriz. Herbert Müller, “Was ist

Entropie? Eine Frage–zehn und eine Antwort?" başlıklı çalışmasında "doğal yollarla kendi kendine sona eren süreçler için oluşum, yaratıcı mühendisin yaratıcılık olanakları sayesinde entropi arttırıcı, yani enerji arttırıcı etkisi nedeniyle uygulanır ve büyük ölçüde azaltılabilirdir" ifadeleriyle kendiliğinden meydana gelen olayları entropi ve yaratıcı bağlamında değerlendirmiştir. (Müller, 2002)

Evrende meydana gelen olayların kendiliğinden olup olmayacağı konusunda bir kriter oluşturan ve bize bir fikir veren kanun Termodinamiğin II. Kanunu olan Entropi'dir. Entropi terimi ilk olarak Clausius tarafından tanımlanmıştır. Entropi dönüşüm demektir. Sistemde bulunan (çalışılan) bir maddenin ısı ilavesiyle artan ve uzaklaştırılmasıyla azalan önemli bir termodinamik özelliğidir. Nitekim entropi değişimini tanımlamak, entropi terimini tanımlamaktan daha kolaydır. Entropi değişimi (dS) mutlak sıcaklık (T) ile çarpıldığında, çalışılan madde tarafından absorplanan veya yayılan ısıyı (δQ) verir. Matematiksel olarak, çalışılan madde tarafından absorplanan ısı:

$\delta Q = TdS$; $dS = \delta Q/T$ olarak ifade edilir. (Bhattacharyya, 2009)

Bu yüzden entropinin değişimi, birim mutlak sıcaklık başına ısı değişimi olarak ifade edilir. Entropi bir başka ifade ile ısının işe dönüşme olasılığını gösteren, ısının kantitatif bir fonksiyonu olarak ta tanımlanmıştır. Entropi artışı, sisteme yüksek sıcaklıkta ısı ilave edildiğinde küçük olurken aksine ısı ilavesi düşük sıcaklıkta olduğunda daha entropi artışı daha büyük olmaktadır. Dolayısıyla, minimum entropi için ısının işe dönüşümünde maksimum kullanılabilirlik, maksimum entropi için ise ısının işe dönüşümünde minimum uygunluk aranmaktadır. Aynı zamanda entropi bir silindir içinde madde genişlediğinde veya geri dönüşümlü olarak ters çevrilebilir olarak ifade edildiğinde maddenin sabit kalan termodinamik özelliği olarak ta tanımlanabilir. (Bhattacharyya, 2009)

Bir sistem ve çevre arasında meydana gelen entropi değişikliği evrenin entropisinde değişime neden olur. Diğer bir ifadeyle sistemin entropi değişimi ile çevrenin entropi değişiminin toplamı evrenin entropi değişimidir. Bu tanımlara göre dönüşümlü ve

dönüşümsüz olayların belirtildiği şartlarda gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hakkında fikirler yürütülmektedir.

Dönüşümlü olaylar gerçekleşirken sistemden çevreye ısı akışı olmakta ve aynı miktarda çevreden de sisteme ısı akışı olmaktadır. Entropi sıcaklığın bir fonksiyonu olarak ısıda meydana gelen değişim olarak tanımlandığında dönüşümlü olaylarda sistemde ve çevrede meydana gelen entropi değişimi mutlak değer olarak eşit olacaktır ve sonuçta evrenin entropi değişimi sıfır olur.

Sadece ısı alış verişinin olduğu kapalı bir sistem için dönüşümsüz olaylarda sistemin entropisi artmaktadır. Sistem ve çevre arasında ısı alış verişinin olmadığı izole bir sistemde sistemin entropisi her türlü dönüşümsüz proseste artmaktadır. İzole bir sistem çevre ile birlikte düşünüldüğünde yine izole bir sistem olacağından evrenin entropi değişimi dönüşümsüz olaylarda artacaktır.

Sonuç itibariyle evrenin entropisinin dönüşümsüz olaylar için artması olayların kendiliğinden gerçekleştiğinin bir göstergesi olmaktadır. Dönüşümlü olaylarda evrenin entropi değişimi sabit kalırken dönüşümsüz olaylarda evrenin entropi değişimi artmaktadır. Sistemde ve çevrede meydana gelen entropi değişimlerinin toplamının sıfırdan küçük olması durumu yani evrenin entropisinin azalacağı yönde bir olayın gerçekleşmesi termodinamik açıdan mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle kendiliğinden gerçekleşmeyen olaylarda toplam entropi değişimi negatif olamaz.

2.1. BİR SİSTEMDE NEGATİF ENTROPİ OLABİLİR Mİ?

Entropinin geri dönüşümlü olaylar için sıfır olduğunu ve geri dönüşümsüz olaylar için her zaman pozitif olduğunu biliyoruz. Negatif entropiye sahip bir sistem olup olmadığı yine termodinamik kanunları ile tartışılmıştır.

Negatif entropi olup olmadığını belirlemek için tek bir nesneye belirli bir zamanda tek bir noktadan bakamazsınız. Negatif entropiyi belirlemek için, nesnenin zaman içinde bir önceki veya daha sonraki bir noktada kendisiyle veya başka bir şeyle karşılaştırılması gerekir.

1850’lerde (Carnott) entropi mekanik enerjiye dönüştürülemeyen ısı enerjisinin bir kısmının nispi ölçüsü olarak algılanmış ve esas olarak ısı motorlarının verimliliği ifadesi olarak tanımlanmıştır. 16 yıl sonra, 1866, Boltzmann istatistik mekaniğine dayanan tamamen yeni bir yaklaşım geliştirdi. Bu yaklaşım bir odanın içinde dağılan birkaç gaz molekülünün dağılımını ele almıştır. Örneğin, tüm bu parçacıkların aynı anda odanın sağ yarısında olması ihtimalinin düşüklüğünü hesaplayabiliriz. Bu yaklaşımın esası sadece tanımlayıcı niteliğinde değildir. Enerji, iş ve geri dönüşümsüz lük burada ayrılmaz bir bileşendir. Aynı zamanda, bir sistemin durumu hakkında elde edilebilecek ve elde edilemeyecek bilgi ya da öngörülebilirlik ve sistemin durumunda beklenen değişiklikler arasındaki ilişki hakkında fikir verir. “*Maxwell'in şeytanı*” bu ilişkiyi göstermek için kullanılabilir. *Maxwell'in şeytanı* düşünce deneyi için ortaya atılmış varsayıma dayalı bir yaratıktır. Bu yaratık, eğer varsa, kapalı bir alandaki yüksek enerjili moleküller ve düşük enerjili moleküller arasında sıralama yaparak bir tür kapı koruma görevi görür. Bu tür bir sıralama işlemi entropiyi azaltma eğiliminde olacağından bu hayali yaratık termodinamiğin ikinci yasasını ihlal eder; bu, gazla dolu bir odayı iki parçaya bölen ve hızlı moleküllerin bir yönde hareket etmesine ve yavaş hareket etmesine izin veren bir bölümdeki küçük bir deliği kontrol eder. Delikler boyunca diğer yönde hareket eden moleküller; bu kabın bir kısmının daha sıcak ve diğerinin soğumasına neden olur, böylece entropiyi azaltır ve termodinamiğin ikinci yasasını ihlal eder.(Riedl, 1992; Schrödinger, 1944)

Artan entropinin, düzensizliğin artmasıyla, hatta ulaşılamayan bilginin artmasıyla veya imkânsız öngörü ile artmasıyla eşitlendiği, sadece bir örnekleme olarak verilmiştir. Bu örneklemede maksimum entropi, tüm yapıların kaybı, bir kaos hali veya evrenin (nispeten soğuk) "ısı ölümü", yani tüm moleküllerin düzgün dağılımı ve tüm sıcaklık gradyanlarının tesviyesi ile karşılaştırılmıştır. Isı ölümü, maksimum entropiye ulaşmış bir termodinamik sistemin durumudur; sıcaklık her tarafta homojendir ve iş yapmak için kullanılabilir enerji yoktur. Aynı şekilde entropinin azalması, sırasıyla artış ile karşılaştırılmıştır. Başka bir anlamda, bu zaten çekimin bir sonucu olarak yıldızların doğumunu mümkün kılar. Aynı zamanda, bu bozunumun tersine çevrilmesi başka bir

deyişle, düzen oluşturulması, Clausian termodinamiğinden elde edilemez. En iyi ihtimalle bu, Termodinamiğin III. Kanunu olan mutlak sıfır (0 Kelvin) bir sıcaklıkta ideal bir kristalin durumu ile örneklenebilen sıfır entropide sona erer. Negatif işaretli entropi ise artan düzenin bir ölçüsü olarak düşünülebilir. Ancak negatif entropinin kabulü Termodinamiğin III. Kanunu'nun tanımına göre bir zıtlık ortaya koyacaktır. Çünkü bu kanun "Mutlak sıfır sıcaklığına inildiğinde tüm parçacıklarının entropilerinin bir sabite yaklaşarak eşit olacağını belirtmektedir. Entropinin bir sabite yaklaşması sırasında tüm işlemler giderek yavaşlar ve sabitte durma noktasına gelir." Olarak tanımlanmıştır. Aksine entropinin sıfır olması ve negatife geçmesi ile artan düzenin dolayısıyla yaşamın karakteristiğinin tanımları ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak negatif entropi kavramı açıkça düzen olgusuna teknik bir yaklaşım olarak geliştirilmiştir. (Riedl, 1992)

Termodinamiğin ikinci yasasına göre, sisteme bir bütün olarak baktığımızda, entropi her zaman artacaktır, çünkü negatif entropi en büyük olasılıkla daha fazla pozitif entropi ile dengelenmelidir. Negatif entropi ancak dünyanın küçük bir kısmına baktığımızda ortaya çıkabilir. Eğer entropi, düzensizliğin bir ölçüsü olarak düşünülürse, negatif entropi, bir şeyin daha az düzensizliği veya daha fazla düzeni olduğu anlamına gelir. Negatif entropi olarak daha fazla düzeni düşünmek kafa karıştırıcı olabilir. Entropinin düzensizliği ifade etmesi negatif entropinin ise daha az düzensizliği ifade etmesi bu karışıklığı önleyecektir. (Riedl, 1992)

2.2. NEGATİF ENTROPİ VE TEPKİMELERİ

Termodinamik kanunlar çerçevesinde düşünüldüğünde dünyadaki doğal durum daha da düzensizleşme eğilimi içindir. Hiçbir şeyin reaksiyonları etkileyemediği kapalı bir sistemde olsaydık, tüm reaksiyonlar daha fazla düzensizlik yönünde giderdi. Öyleyse eğer bu doğal bir durum ise, o zaman tepkiler nasıl olumsuz sonuçlanır? Clausius tarafından "entropi" bilimsel terimini oluşturmak için kullanılan Yunanca terim, dönüşümsel (evrimsel) bir çağrışıma sahiptir. Eğer entropi hakkında konuşursak, şu soruyu soruyoruz: Evrimsel bir dünyada mı yaşıyoruz? Evrimsel bir dünyada en az üç koşul yerine getirilmelidir: (1) Birincisi, evrim varsa, geçmiş ve geleceğin farklı olması gerektiği gibi geri dönüşümsüzdür. (2) Olasılık kavramını tanıtmak zorundayız. Ayın

hareketini tarif ettiğimizde, sistemin her durumu (gelecekte veya geçmişte olabilir) "sıfırdan" olarak hesaplanabileceğinden, evrim hakkında doğru konuşmak için hiçbir neden yoktur. Hava tahmini konusunda her şey çok farklı, burada yalnızca olası ifadeler oluşturabiliriz. (3) Yeni, organize fenomenlerin ortaya çıktığı evrimsel bir evreni açıklamak için bir miktar tutarlılık mekanizmasına da ihtiyacımız var. Geri dönüşümsüzlük, entropi ile ilgilidir ve herhangi bir sistem için entropi dönüşümü, iki önemli başlığa ayrılabilir. Bunlardan biri çevre ile entropi değişimlerinin muhasebesi, diğeri iç entropi üretimi için diğeri ise geri dönüşümsüz olanı sunan sistemler için daima olumludur. Sonuç olarak, entropi akışı olmadığında (izole sistemlerde olduğu gibi), entropi yalnızca büyüyebilir ve maksimuma ulaşır. Entropi üretimi geri dönüşü olmayan süreçlerle ilgilidir. Tüm kimyasal ve biyolojik olaylar geri dönüşümsüzdür, ancak klasik fizik, sürtünmeyi en aza indirgeyebilecek ya da yok edebilecek idealizasyonları kullanır, bu durumda tüm işlemler geri dönüşümlü hale gelir. Bu durum kimya ve biyoloji için uygun değildir ve Max Planck'ın çok üzerinde durduğu bir konudur.

2.3. ENTROPİ ÜRETİMİNİN ROLÜ NEDİR?

Genellikle çift bir işlevi vardır: zorunlu olarak düzensizliğe ya da israfa yol açmaz, ancak genellikle düzen üretmek için bir mekanizmadır. Bu, termal difüzyon gibi çok basit örneklerde görülebilir. Hidrojen ve azot olmak üzere iki bileşenli kapalı bir sistem kullandığımızda, uniform sıcaklıkta, homojen bir hidrojen ve azot dağılımı vardır. Eğer biri sisteme termal bir derece uygularsa, bir sıcaklık gradyanı eklerse, bir konsantrasyon gradyanı gözlenir. Burada, entropi üretiminin iki etkisi vardır: ısı akışı üreten bir bozuklukla ilişkilidir, ancak aynı zamanda hidrojen ve azotun kısmen ayrılmasını sağladığı için düzen anlamına gelen "difüzyon karşıtı" ile de ilişkilidir. Bu çifte etki birçok durumda görülebilir. Biyolojide, bir DNA molekülünün üretimi, diğer moleküllerin imhası ile birleştirilir. Bizim evren baryonların üzerinde foton büyük miktarda fazla (bir baryon için yaklaşık 10^9 foton) karşılık gelen ikili bir yapıya sunmaya göründüğü gibi kozmolojide, biz de benzer bir durumla karşı karşıya. Fotonlar "atık ürünler" gibi görünürken, baryonlar "fosil", dengesiz nesnelerdir. Kısacası, yapının

entropi artış yasasına aykırı olduğu doğru değildir. Aksine, bu yasa muhtemelen yaşamın ve evrenin varlığından sorumlu olan temel yasadır. (Prigogine, 1989)

3. ENTROPİNİN GENEL BİR GÖRÜNÜM İLE CANLI SİSTEMLERE UYGULAMASI

Entropi büyüleyicidir ve özünde kolay anlaşılabilir bir boyut değildir ve bu nedenle zaman zaman tekrar tekrar bunları anlamaktır. Bunu yapmak, yalnızca sürekli büyüyen nesiller için değil, aynı zamanda kendi bilimlerinin bilim, teknoloji ve toplumdaki yeni bilgi ve gereksinimlerle yüzleşmesi nedeniyle de gereklidir. (Müller, 2002) Müller entropinin zamansal davranışına dikkat çekerek olası malzeme / enerji süreçlerine etkili olabileceğini vurgulamıştır. Bu özelliğin öneminin göz ardı edilmemesi gerektiğini - hem doğal hem de insani gelişme süreçlerini etkilediğini açıklamıştır. Doğal ve teknik sistemler ne kadar karmaşık olursa, sürecin ilerlemesi doğada doğrusal olmayacaktır; bu, özellikle canlı sistemlerde birden fazla işleme potansiyel olarak izin verir (bu, tanımlayıcı doğrusal olmayan denklem sistemlerinin çözüm çeşitliliğine karşılık gelir). Ebeling ve Feistel'e göre, canlı ve cansız sistemlerin karmaşıklığı bu karmaşıklığa karşılık gelen fizikokimyasal işlemlere izin veriyorsa, o zaman termodinamiğin birinci yasasına göre mümkün olan tüm işlemlerin her zaman bu işlemlerin tercihi sırasında gerçekleşmesi gerekir. Sonuç olarak bu durum entropi üretimini en hızlı veya en sürdürülebilir şekilde arttırılabilir.(Ebeling & Feistel, 1982), Bu konuda Jantsch "Evrimin karakteristik özelliklerinden biri, yeni yapılar inşa ederken entropi üretiminin maliyetlerinden uzak durduğu, çünkü onlar için belirlediği yapılar, mümkün olan en az entropi üretimini harcar." açıklamasını yapmıştır. (Jantsch, 1980)

Canlı sistemler dâhil evrendeki tüm maddi sistemlerin tanımlaması için yeni fikirler ve kavramların ortaya çıkması açık sistemlerin termodinamiğinin incelenmesi ile ortaya çıkmıştır. Termodinamiğin ikinci yasası çevre ile etkileşime giren tüm malzeme sistemlerinin bir değişim yasası olarak yorumlanmıştır. En önemli miktar, entropi dengesi ile tanımlanan entropidir. Yani evrenin toplam entropisinin sistem ve çevre entropileri toplamına eşit olması sonucu tanımlanan evrenin toplam entropi değişimi dengesidir (dS_{evren}). Entropi üretimi, sistemlerdeki süreçler hakkında bilgi verir. Entropinin

taşınması, sistem durumlarının istikrarı hakkında bilgi verir. Uygun dış koşullar altında, dalgalanmalar sistemleri dengesizliğe zorlayabilir. Sonuç, yeni dağıtıcı yapıların oluşturulması ya da bozulmasıdır. Yeni dağıtıcı yapı ortaya çıktığında, sistem termodinamik dengeden yeni kararlı duruma geçer. Bununla birlikte, eğer dağınık yapı kaybolursa, sistemler termodinamik dengeye eğilimli olacaktır. Biyolojik açıdan termodinamik denge ölüme eşittir. (Marsik, Novotny, & Tomas, 2017)

3.1. MUTASYONİZM

Hollandalı bir botanikçi ve ilk genetikçilerden biri olan Hugo Marie de Vries, başta genler kavramını önermiş ve Gregor Mendel'in çalışmalarından habersiz olarak 1890'larda kalıtım yasalarını yeniden keşfetmiştir. “Mutasyon” terimini ilk tanıtan ve mutasyon ile evrim teorisini geliştirdiğine inanılan de Vries’in mutasyonu, fenotipik karakterlerin herhangi bir kalıtsal değişikliğine dayanıyordu. Mevcut bilgimizle bu: nükleotid sübstitüsyonları, nükleotit eklemeleri / delesyonları, gen kopmaları / delesyonları, gen transpozisyonu, gen etkileşimlerindeki değişiklikler, çeşitli kromozomal değişiklikler ve genom çoğalması dâhil olmak üzere herhangi bir genetik materyal değişikliği anlamına gelmektedir. De Vries’in zamanında, bu ayrıntılı genetik değişikliklerin hiçbiri bilinmiyordu ve çalışabileceği tek şey, morfolojik veya fizyolojik karakterlerin kalıtsal değişimleriydi. (Nei, 2013)

Mendel genetiği ilerledikçe, genler miras birimi olarak tanımlanmış ve mutasyonlar genellikle genlerin kalıtsal değişikliklerini ima etmiştir. Bu arada kromozomal değişiklikler keşfedilmiş ve bazı morfolojik karakterleri etkilediği gösterilmiştir. Ancak bu değişikliklerin her zaman spesifik olmadığı için düzenli olarak çalışılmamıştır. Poliploidizasyonun (normalden daha fazla sayıda kromozom setine sahip olma durumuna yol açan hibridizasyon) ayrıca yeni genetik varyasyon ürettiği gösterilmiştir, ancak fenotipik evrim üzerindeki etkisinin az olduğu düşünülmüştür (Nei, 2013; Stebbins Jr, 1950). Bu nedenlerden dolayı, mutasyonlar genellikle kromozomal değişikliklerden ziyade protein kodlayan genlerdeki değişiklikleri ifade eder. Bu özellikle Thomas Morgan'ın (1916, 1925, 1932) ve ekibinin çalışmalarında görüldüğü bildirilmiştir. (Nei, 2013) Bu nesil merkezli dönemde de Vries’in, yeni bir türün tek bir mutasyon olayı

tarafından üretilebileceği fikri göz ardı edilmiştir. Bunun yerine, Thomas Morgan'ın liderliğinde genetik mutasyonla evrimi savunan yeni bir düşünce baskın hale gelmiştir. Morgan'ın görüşüne kısmen uygun olmayan bir şekilde mutasyonizm denir.(Nei, 2013)

1900'de Mendelizm'in yeniden keşfedilmesinden sonraki ilk 15 yıl boyunca, genetik çalışmalarında büyük ilerleme kaydedilmiştir. İlk olarak, "Karışmalı Kalıtım teorisi" onaylanmamıştır ve ayrık karakterlerin Mendelian kalıtımının bitki ve hayvanlarda birçok karaktere uygulandığı gösterilmiştir. Bu, genetik değişkenliğin biseksüel üreme ile bozulmadığını, ancak popülasyonlarda sürdürülebileceğini göstermiştir (Nei 2013 yılında Castle 1903; Hardy 1908; Weinberg 1908, 1963 kaynaklarından aktarmıştır). İkincisi, Johannsen'in saf çizgi teorisi, Darwin'in sürekli varyasyonunun kalıtsal ve kalıtsal olmayan bir varyasyondan oluştuğunu ve ikinci varyasyonda seçimin etkisiz olduğunu göstermiştir. (Johannsen, 1909; Nei, 2013) Üçüncüsü, (Nei, 2013; Nilsson-Ehle, 1909), (East, 1910) ve (Emerson & East, 1914), nicel karakterlerin mirasının, allellerin çoklu lokuslarda bağımsız olarak ayrılmasıyla açıklanabileceğini göstermiştir. Nei ve ark. Weinberg (1910, 1984) ve Fisher (1918)'den aktardığına göre biyometri uzmanları Galton, Weldon ve Pearson tarafından gözlemlenen akrabalar arasındaki nicel karakterlerin korelasyonunun Mendel mirası ile açıklanabileceğini göstermiştir. (Nei, 2013) Bu bulgular biyometrisyenler ve Mendeliler arasındaki sıcak tartışmaları sona erdirmiştir. Dördüncü olarak, (Thomas Hunt Morgan, 1915) ve (H. Muller & Altenburg, 1919), yeni mutasyonların kendiliğinden çok düşük fakat ölçülebilir bir frekansla ortaya çıktığını ve Mendel karakterleri olarak kalıtsal olduklarını göstermiştir. (Nei, 2013) Mutasyonların çoğunun zararlı olduğu, ancak bir kısmı neredeyse nötr ya da biraz avantajlı olarak görülmüştür. (Nei 2013 yılında (Nilsson-Ehle, 1909), (East, 1910), (Emerson & East, 1914), Weinberg (1910, 1984) ve Fisher (1918), (Thomas Hunt Morgan, 1915) ve (H. Muller & Altenburg, 1919)'tan nakletmiştir). (Nei, 2013)

Morgan'ın evrim teorisi (1916, 1932) genetikçilerin yukarıdaki bulgularına dayanıyordu. Bu bulgular Bateson ve de Vries tarafından yapıldığı gibi yenilikçi karakterler oluşturma sürecini ve bu karakterlerin evrimde korunma sürecini kapsıyordu.

Ona göre ilk işlem, karakterin sürekli ya da süreksiz olup olmadığına bakılmaksızın, her genetik lokusta meydana gelen rastgele mutasyonlarla ortaya çıkıyordu. Yeni mutasyonların korunması için ikinci işlem de doğal seleksiyon veya genetik kayma ile oluyordu. Bu görüş, Darwin'in "varoluş mücadelesinde tercih edilen ırkların korunması" için harekete geçmesi beklenen doğal seleksiyon görüşünden biraz farklıydı. Darwin'e göre popülasyonda her zaman ortaya çıkan özellikler "tercih edilen ve edilmeyen yarışlar" olarak kabul ediliyordu. Dahası, tercih edilen veya beğenilmeyen ırkların genetik varlıkları Darwin'in zamanında bilinmediğinden, varoluş mücadelesinin sonucu her zaman belirsizdi. Morgan, yeni genetik bilgiden dolayı doğal seleksiyonun kavramsal formülasyonunda Darwin'den daha iyi bir pozisyondaydı. İlk günlerinde (T.H. Morgan, 1903), doğal seleksiyonun etkinliğini eleştirmiş ve biraz teleolojik bulmuştur. Bununla birlikte, 1916 ve 1932 yıllarında yayımladığı kitaplarında, mutasyon seçimi teorisinin net bir formunu sunmuştur.(Nei, 2013)

Bazı yazarlar Morgan'ın bir tipolog olduğunu ve popülasyon kavramının olmadığını belirtmişlerdir (örneğin, (Allen, 1978; Mayr, 1982). Bununla birlikte, Evrimin Bilimsel Temelleri (Morgan 1932) adlı kitabında, popülasyon ve nicel genetik hakkında daha ileri belirgin bir olguyu ortaya koymuştur. 132. sayfada, "Mutant baskınsa ve baskın karaktere sahipse, mutant karakter, popülasyonun yarısında ortaya çıkar ve eğer avantajlı ise, yani birey ve var olma mücadelesinde yaşam şansı yüksek ise mutant karakter, var olma mücadelesinde giderek artan bir yayılma eğilimi gösterir Yeni mutant eski karakterden ne daha fazla ne de daha az avantajlı değilse, şansa bağlı olarak ortaya çıkar. Fakat bir mutasyon tekrar tekrar tekrar nesillerde ortaya çıkıyorsa, büyük olasılıkla orijinal karakterin yerini alacaktır. Eğer yeni karakter dezavantajlı bir karakterse, zamanla ortadan kalkacaktır.. "Bu ifade Morgan'ın popülasyon genetiği kavramını iyi kavradığını gösteriyor. (Nei, 2013)

Morgan mutasyonizmi yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde oldukça popüler olmuştur. Aslında bu görüş, o zamanlar çoğu evrimsel genetikçi tarafından da desteklenmiştir. Morgan onlar için sadece bir sözcü olmuştur. (Wright, 1960). Mutasyonizm veya mutasyon seçimi teorisinin bir diğer lideri, matematikte Morgan'a göre daha yetkin olan

Herman Muller olmuştur (H. J. Muller, 1929). Bu teori, fenotipik karakterlerin herhangi bir evrimsel değişiminin, genlerin mutasyonel değişimini inceleyerek araştırılması gerektiğini açıkça göstermiştir ve bu fikir, sadece fenotipik değişiklikleri araştıran bazı evrimciler olmasına rağmen, sonsuza dek evrim kavramını değiştirmiştir. Bununla birlikte, mutasyonlar ve polimorfik aleller araştırması ilerledikçe, mutasyona elverişsiz olan bir takım gözlemler fark edildi. İlk olarak, laboratuvarlarda gözlenen mutasyonların çoğu zararlıydı ve hiçbir şekilde evrime katkıda bulunmadığı görülüyordu. İkincisi, morfolojik karakterler çoğunlukla niceldi ve değişkenliklerinin çok sayıda gen ve çevresel faktörün etkileşiminin bir ürünü olduğu düşünülüyordu. Bu nedenle, mutasyon ve seleksiyon arasındaki ilişki belirsizdi. Üçüncüsü, bazı ayrık karakterler görünüşte Mendelian kalıtım gösterseler de, karakterler genellikle ek değiştirici genler tarafından kontrol edildi. Örneğin, kobay (guinea pig) tüy renklerinde karışık desene sebep olan kalıtsallık birden fazla genle açıklanabilir, çünkü farklı genler arasında karmaşık bir etkileşim vardır (Nei, 2013; Wright, 1927).

Bu gözlemleri açıklamak için Morgan mutasyonizmi çok basit göründü. Morgan, bir araştırmacı olarak popülasyon kavramını oldukça iyi kavramış olmasına rağmen, matematik konusunda uzman değildi ve zaman zaman 1920'lerde ve 1930'larda ilerleyen popülasyon genetiğinin matematik teorisi olarak geride kalmıştır.

Neo-Darwinizm terimi, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından bu yana çeşitli Darwinizm biçimlerini temsil etmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte, şu anda, genellikle (Fisher & Bennett, 1999; Haldane, 1990; Wright, 1931, 1932) tarafından formüle edilen evrim teorisini ifade eder. Evrim, popülasyonların veya türlerin uzun vadeli genetik değişimini ifade eder, bu yüzden deneysel çalışmalarla bu genetik değişimleri ispatlamak zordur. Ancak, Mendel genetiği kurulduktan sonra, popülasyonların evrimsel değişikliklerini basitleştirilmiş varsayımlar altında tahmin etmek mümkün olmuştur. Bu tahmin üstün körü olmasına rağmen, sezgisel spekülasyonlardan çok daha iyiydi. 1920'lerde ve 1930'larda popülasyon genetiğinin üç kurucusu olan Fisher, Wright ve Haldane'nin kapsamlı matematiksel araştırmaları sonucunda, mutasyondan çok daha önemli olan doğal seleksiyon fikri anlam kazanmıştır.

Bu çalışma mutasyonizm görüşünün tam tersi bir durum ortaya koydu. Bu gelişme yeni bir neo-Darwinizm dönemi başlattı ve neo-Darwinizm'in yükselişi Morgan'ın mutasyonizminin giderek azalmasına neden olmuştur. Şu an Morgan'ın görüşü genellikle "mutasyon" olarak adlandırılıyor, ancak Darwin'in yaptığı gibi, uygun olmayan genotipleri ortadan kaldırmanın bir ajanı olarak kabul edilen doğal seçilim nedeniyle bu gerçekten uygun değildir. (Nei, 2013)

4. NEGATİF ENTROPİ VE MUTASYON İLİŞKİSİ

İnsan vücudu, görevlerine göre mükemmel biçimde dizayn edilmiş 22 organdan müteşekkil birçok sistemden oluşmaktadır. Bu organlar dokulardan yapılmıştır ve insan vücudundaki günlük yaşamımızı destekleyen dokularla kaplı 50 ila 75 trilyon hücreden oluşmaktadır. Bu hücrelerin tümü kök hücreden gelişmiş ve farklılaşmıştır.(Panchmatia, 2011) (How Many Cells Are In The Human Body)

Bir kök hücre, benzersiz farklılaşabilme yeteneğine sahip bir vücut hücresidir. Belirli koşullara yerleştirildiğinde, kök hücre kendi kendini çoğaltmaya ve diğer tüm vücut hücrelerine farklılaşmaya teşvik edilebilir. Ayrıca, kök hücrelerin sözde insan vücudunda sınırsız olarak bölünebildiği söylenebilir. Bu özellik kök hücrelerin doğru şekilde hedeflenmesi ile hasar görmüş dokuları onarabilme veya vücuttaki kayıp hücreleri yenileyebilen hücrelere dönüşebilme gibi tıp mesleğinde hayati öneme sahip bir role sahip olmalarına neden olur. İnsan vücudu 200'den fazla hücre tipi içerir, ancak kök hücreler özellikle üç durumda bulundukları için benzersizdir: embriyonik kök hücreler, yetişkin kök hücreler ve kordon kanında bulunan kök hücreler.

Hücre teorisi yaşamın başlangıcının hücrelerin başlangıcına dayandığını savunur ve çap aralığı 10-100 mikrometre (μm) olan hücreleri (ökaryotlar için) yaşamın en temel birimi olarak kabul eder. Yapı itibariyle bir hücre, cansız maddelerden oluşan protein esaslı bir "mikro-makine"dir ve çevreye duyarlılık gösterir, besin aracılığıyla kazandığı enerjiyi büyümek ve çoğalmak için kullanır, değişkenlik gösterebilir, mutasyona uğrayabilir ve ölür. Tüm bunlar yaşamın karakteristiğidir ve bu nedenle hücre yaşam mıdır? Sorusu aklımıza gelebilir. Bir hücrede saniyeler içinde milyonlarca kimyasal

reaksiyon gerçekleşir. Termodinamiğin ikinci yasasına göre izole bir sistemin entropisi hiçbir zaman negatif olamaz çünkü böyle bir sistem kendiliğinden termodinamik dengeye ulaşır ki bu da maksimum entropi aşamasıdır. Maksimum entropi düzeyini ölüm olarak kabul edersek; yaşam, reaksiyonların toplamının dengesizlik durumunda kaldığı bir sistemden mi ibarettir? Sorusunu sormamız gerekir. (Schrödinger, 1944) (Selin, 2019)

Öte yandan canlı organizmaların DNA molekülünde meydana gelen mutasyon, bir organizmanın radyasyon, X ışını, ultraviyole, ani sıcaklık değişimleri ve kimyasallar sonucunda genom dizisindeki herhangi bir değişiklik veya değişikliklerin meydana geldiği süreç olarak tanımlanır. Mutasyonlar, tek bir baz çiftinden birden fazla baz çiftlerine kadar meydana gelen delesyon, insersiyon, duplikasyon ve inversiyon olaylarına kadar uzanır. (Fitzgerald & Rosenberg, 2019; Nei, 2013)

Yaşamın karakteristik özelliği ve bir maddenin ne zaman hayatta olduğunu sorguladığımızda; maddenin hareket eden, bir şeyleri yapan veya devam ettiren, çevresiyle alış-veriş yapan ve çevresine duyarlılık gösteren, besinlerden kazandığı enerjiyi büyümek ve çoğalmak için kullanan, ve buna benzer olayları uzun bir süre boyunca devam ettiren özelliklere sahip olması cevabını alırız. Canlı olmayan bir sistem izole edildiğinde tüm hareketler genellikle çeşitli sürtünme türlerinin bir sonucu olarak çok kısa sürede durur, elektriksel veya kimyasal potansiyel farklılıkları eşitlenir, kimyasal bir bileşik oluşturma eğiliminde olan maddeler dengeye ulaşır, sıcaklık ısı iletimi ile homojen hale gelir. Sonuçta tüm sistem etkisiz bir madde yığınına dönüşür ve gözlenebilir olayların meydana gelmediği kalıcı bir duruma ulaşılır. Fizikte bu termodinamik denge durumu veya 'maksimum entropi' olarak tanımlanır. (Schrödinger, 1944; Sherman, 2018). Hawking bu hususta “Gerçekte galaksileri ve yıldızlarıyla bizimki gibi bir evren tümüyle olanaksızdır. Eğer bir kimse ortaya çıkarılabilen sabitleri ve yasaları düşünürse, bizimki gibi bir yaşamı üreten bir evrenin var olmama olasılığının gerçekte çok yüksek olduğunu kabul edecektir.” Sözüyle bu durumu açıklamıştır. Hawking, Büyük Sorulara Kısa Yanıtlar , Çev.:M.A.Arslan, (İstanbul, 2018) Yılmaz, S. (2019).

Canlı sistemler sürekli bir düzene gitme yani "Negatif Entropi" eğilimindedir. Bu durum termodinamiğin ikinci ve üçüncü yasalarının ihlali demektir. Sistemin düzene gitmesi yanında çevrenin düzensiz olması sonucunda, evrende toplam entropi artar, termodinamik kurallar yine geçerli olur. Mutasyonlar düzensizliğe sebep olan durumlardır ve maksimum entropi eğilimdedir. Maksimum entropi düzeyi ölüm olarak kabul edilirse mutasyonlar sonucu ortaya çıktığı iddia edilen yaşam, reaksiyonların toplamının dengesizlik durumunda kaldığı bir sistemden ibaret olur. Mutasyonlar ve yaşamın karakteristiği maksimum entropi kavramı ile birlikte düşünüldüğünde; bir organizmanın canlılığını sürdürmesi ve tüm sistemin inert eylemsizlik halinde bozulmadan kalması gerçeği normal şartlarda mümkün olmayan negatif entropi kavramını düşündürür. Öyle ki, insan düşüncesinin ilk zamanlarından itibaren bazı fiziksel veya doğaüstü özel kuvvetlerin (viva, entelekya) organizmada etkin olduğu iddia edilmiştir ve bu da yaratılış gerçeğini ortaya çıkarmıştır. (Behe, 2019; Lents, Swamidass, & Lenski, 2019; Schrödinger, 1944). Hawking bu hususta "Gerçekte galaksileri ve yıldızlarıyla bizimki gibi bir evren tümüyle olanaksızdır. Eğer bir kimse ortaya çıkarılabilen sabitleri ve yasaları düşünürse, bizimki gibi bir yaşamı üreten bir evrenin var olmama olasılığının gerçekte çok yüksek olduğunu kabul edecektir.

2. KAYNAKLAR

Allen, G. E. (1978). *Thomas Hunt Morgan: the man and his science*: Princeton University Press.

Behe, M. J. (2019). *Darwin Devolves: The New Science about DNA that Challenges Evolution*: HarperCollins.

Bhattacharyya, B. (2009). *Mechanical Science-II*: New Age International.

East, E. M. (1910). Notes on an experiment concerning the nature of unit characters. *Science*, *32*(811), 93-95.

Ebeling, W., & Feistel, R. (1982). Physik der Evolution und Selbstorganisation. In: Berlin: Akademie-Verlag.

Emerson, R. A., & East, E. M. (1914). The Inheritance of quantitative Characters Maize. *Molecular and General Genetics MGG, 12*(1), 166-166.

Fisher, R., & Bennett, J. (1999). The genetical theory of natural selection: a complete variorum edition: Oxford University Press. In: USA.

Fitzgerald, D. M., & Rosenberg, S. M. (2019). What is mutation? A chapter in the series: How microbes "jeopardize" the modern synthesis. *PLoS genetics, 15*(4), e1007995-e1007995. doi:10.1371/journal.pgen.1007995

Grandy Jr, W. T. (2008). *Entropy and the time evolution of macroscopic systems* (Vol. 10): Oxford University Press on Demand.

Haldane, J. B. (1990). *The causes of evolution* (Vol. 5): Princeton University Press.

Jantsch, E. (1980). The self-organizing universe: Scientific and human implications of the emerging paradigm of evolution.

Johannsen, W. (1909). *Elemente der exakten Erblichkeitslehre. Deutsche erweiterte Ausgabe*: Fischer.

Lents, N. H., Swamidass, S. J., & Lenski, R. E. (2019). The end of evolution? In: American Association for the Advancement of Science.

Marsik, F., Novotny, P., & Tomas, M. (2017). *What Is Entropy-A Generalized Outlook and Application to Living Systems* (Vol. 11).

Mayr, E. (1982). *The growth of biological thought: Diversity, evolution, and inheritance*: Harvard University Press.

Morgan, T. H. (1903). *Evolution and adaptation*: The Macmillan company.

Morgan, T. H. (1915). *The mechanism of Mendelian heredity*: Holt.

Muller, H., & Altenburg, E. (1919). The rate of change of hereditary factors in Drosophila. *Proceedings of the Society for Experimental Biology and Medicine, 17*(1), 10-14.

Muller, H. J. (1929). *The gene as the basis of life.* Paper presented at the Proc. Internat. Congr. Plant Sci.

Müller, H. (2002). Was ist Entropie? Eine Frage – zehn und eine Antwort? *Forschung im Ingenieurwesen, 67*(3), 107-108. doi:10.1007/s10010-002-0085-0

Nei, M. (2013). *Mutation-driven evolution*: OUP Oxford.

Nilsson-Ehle, H. (1909). Kreuzungsuntersuchungen an Häfer und Weizen Lunds Universitets Arsskrift. *5 (1909): 1–122; EM East,"A Mendelian interpretation of varia*, 65-82.

Onganer, Y. (2010). Fizikokimya Ders Kitabı, Ataürk Üniversitesi.

Panchmatia, H. (2011). STEM CELLS AS A TREATMENT FOR OSTEOARTHRITIS.

Prigogine, I. (1989). WHAT IS ENTROPY. *Naturwissenschaften, 76*(1), 1-8. doi:10.1007/bf00368303

Riedl, R. (1992). Schrödinger's negentropy concept and biology. In *Erwin Schrödinger's world view* (pp. 59-69): Springer.

Schrödinger, E. (1944). *What is life? The physical aspect of the living cell and mind*: Cambridge University Press Cambridge.

Selin, B. (2019). Yaşam Algısı. Retrieved from https://tabella.org/2019/03/04/yasam-algisi/

Sherman, T. F. (2018). *Energy, entropy, and the flow of nature*: Oxford University Press.

Stebbins Jr, C. L. (1950). Variation and evolution in plants. *Variation and evolution in plants.*

Truesdell, C. (1966). Rational mechanics of materials. In *Six Lectures on Modern Natural Philosophy* (pp. 1-22): Springer.

Wright, S. (1927). The Effects in Combination of the Major Color-Factors of the Guine Apig. *Genetics, 12*(6), 530.

Wright, S. (1931). Evolution in Mendelian populations. *Genetics, 16*(2), 97.

Wright, S. (1932). *The roles of mutation, inbreeding, crossbreeding, and selection in evolution* (Vol. 1): na.

Wright, S. (1960). "Genetics and Twentieth Century Darwinism"—A Review and Discussion. *American journal of human genetics, 12*(3), 365.

Yılmaz, S. (2019) Her şeyin teorisi (Tanrı ve Fizik). https://www.academia.edu/40538986/Her_%C5%9Feyin_teorisi_Tanr%C4%B1_ve_Fizik_.

"How Many Cells Are In The Human Body?" eNotes Editorial, 9 Oct. 2011, https://www.enotes.com/homework-help/how-many-cells-human-body-289063. Accessed 23 Oct. 2019.

THE ART OF ALLAH'S SYMMETRY AND THE REFLECTION OF EARTH

ALLAH'IN SİMETRİ SANATI VE YERYÜZÜNDEKİ YANSIMASI

Öğr. Gör. Dinçer ATASOY
Iğdır Üniversitesi, Iğdır Meslek Yüksekokulu,
dincer.atasoy@igdir.edu.tr

ABSTRACT

In this study, the effects of mathematics and symmetry in particular are explained with examples. Our study consists of three parts. The symmetry and perfect order in the branches and leaves of the trees and plants, the unique difference and symmetry in the snowflakes, and the golden ratio with the examples. When we look at the plants and trees around us, we see that the branches of plants and trees are covered with many leaves. It is unreasonable to think that their arrival is distributed beautifully and scattered. An in-depth examination reveals an extraordinary mathematical order. Famous physicist and mathematician Galileo o Evren was written in mathematics. Letters, triangles, circles and other geometric forms. Without them, one word cannot be understood; ent But in a dark maze. This extraordinary miracle of our Lord is revealed in Surat al-Aqsa as follows: asında m You cannot see any mek contradiction and non-conformity ures (tefavüt) in the creation of the Most Merciful. Here is the nudes; Do you see any cracks or distortions? Then turn the eye two more times; He shall return to you with exhaustion, with hope (by incompatibility). um (Surat al-Mulk, 3-4). It is also possible to see this extraordinary creation in the design of snowflakes. The structure of a snowflake is one of the most beautiful indicators of God's art. Each snowflake is considered a complex lattice of frozen water molecules with great symmetry (Zafer magazine, 2019). Wilson (Alwyn), the first known photographer of the snowflakes, is the unique jewel of Allah.

Keywords: Art of symmetry, Snowflakes, Golden ratio

ÖZET

Bu çalışmada yaratılışta matematiğin ve özelde simetrinin etkileri örneklerle anlatılmıştır. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Ağaç ve bitkilerin dal ve yapraklarındaki simetri ve kusursuz düzen, kar tanelerindeki eşsiz farklılık ve simetri son olarak ta örneklerle altın oran anlatılmıştır. Çevremizdeki bitki ve ağaçlara bakıldığında, bitki ve ağaçların dallarının çok fazla yaprakla kaplı olduğu görülmektedir. Bunların gelişi güzel ve dağınık dağıtıldığını sanmak akıldan uzak bir ihtimaldir. Derinlemesine incelendiğinde olağanüstü bir matematik düzen karşımıza çıkmaktadır. Ünlü Fizikçi ve matematikçi Galileo "Evren matematik diliyle yazılmıştır. Harfleri, üçgenler, daireler ve diğer geometrik biçimlerdir. Bunlar olmadan tek sözcüğü bile anlaşılamaz; bunlarsız ancak karanlık bir labirentte dolanır insan." diye söylemektedir. Allah(c.c.) bu mükemmelliği Mülk Suresi'nde şu şekilde bildirmektedir: "… Rahman (olan Allah)ın yaratmasında hiçbir 'çelişki ve uygunsuzluk' (tefavüt) göremezsin. İşte gözü(nü) çevirip-gezdir; herhangi bir çatlaklık (bozukluk ve çarpıklık) görüyor musun? Sonra gözünü iki kere daha çevirip-gezdir; o göz (uyumsuzluk bulmaktan) umudunu kesmiş bir halde bitkin olarak

sana dönecektir." (Mülk Suresi, 3-4). Bu olağanüstü yaratılışı kar tanelerindeki dizaynda görmek te mümkündür. Bir kar tanesinin yapısı, Allah'ın sanatının en güzel göstergelerinden biridir. Her bir kar tanesi muhteşem simetriye sahip donmuş su moleküllerinden oluşan karmaşık bir kafes olarak değerlendirilir (Zafer dergisi, 2019). Allah'ın yeryüzüne indirdiği eşsiz mücevherler olan kar tanelerinin bilinen ilk fotoğrafçısı Wilson (Alwyn) Bentley yıllarca yaptığı çalışmaların sonunda "Allah, şanını bildirmek için eserler yaratır" diyerek mikro âlemden öğrendiği bir gerçeği haykırmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Simetri sanatı, Kar taneleri, Altın oran

GİRİŞ

Çevremizdeki bitki ve ağaçlara bakıldığında, bitki ve ağaçların dallarının çok fazla yaprakla kaplı olduğu görülmektedir. Dalların ve dalların üzerindeki yaprakların gelişigüzel ve dağınık dağıtıldığını sanmak bitki bilimini bilmediğimizi göstermektedir. (https://www.saadetgunesi.com). Oysa bu bilim dalı incelendiğinde bitki ve ağaçlarda dalların nasıl olması gerektiği, eğilip bükülme açısının kaç derece olacağı ve yaprakların dallar etrafındaki dizilişleri belli bir matematik kuralına göre olduğu görülecektir. Ağaçlardaki yaprakların nereden çıkacağı, çiçeklerin dizilişi ve onlardaki simetriklik tamamıyla mucizedir. Bitkilerdeki yaprak düzeni günümüzde en ince ayrıntısıyla ortaya konmuş, hatta bu konu botanikte özel bir araştırma dalı haline gelmiştir. Her bitki türüne göre farklılık gösteren yaprak diziliş sistemi botanikte "phyllotaxy" adı altında incelenmektedir. (www.biologydiscussion.com). Yapılan araştırmalara göre her bitkinin ve her ağacın kendine özgü yaprak diziliş oranları vardır ve dünyanın neresine giderseniz gidin aynı türde bir ağacın ya da bir bitkinin üzerindeki yaprakların dizilim oranı değişmemektedir. Risale-i Nur külliyatında bu konu sarı çiçek örneğiyle şöyle vurgulanmıştır; "**sarı çiçek** kâinat tezgâhında dokunması cihetiyle Allah'ın varlığını ve birliğini gösteren bir sikke olduğu gibi, üzerinde Cenab-ı Hakk' ın Halık, Rab, Müzeyyin gibi çok esmâsını okutturması yönüyle de bir turradır. O çiçeğin yazıldığı mekân bir mektup olarak düşünüldüğünde o çiçek, mektubun sonuna vurulan hâtem (mühür) gibi olur; "bu çiçek kimin ise bu mekân da onundur" manasını ifade eder. Yine o çiçek, Allah'ın varlığını bildiren bir nişan gibidir."(Sözler,29.pencere) Botanikte "yaprak diverjansı" olarak da adlandırılan bu oranlara göre, her bitkide yaprakların gövde ya da

dal etrafındaki dizilişleri belirli bir sayısal düzene göre belirlenmiştir. (http://www.baskent.edu.tr) Yaprak, her zaman üst tarafını gökyüzüne doğru döndürür. Bu sayede tüm yüzeyi ile havadaki çiği daha iyi bir şekilde alabilmektedir. Yapraklar, bitkiler üzerinde öyle bir şekilde dizilmişlerdir ki, bir yaprak diğerini mümkün olan en az oranda örtmektedir. Yaprakların bu sırası havanın ve Güneş'in yapraklara girebilmesi için gerekli açıklığı sağlar. Bu dizilim sayesinde birinci yapraktan dördüncü yaprağa düşen damla aynı şekilde altıncı yaprağa da düşebilmektedir. (www.docplayer.biz.tr). Kâinatın yaratıcısı yüce Allah, Ali imran süresi 190. Ayette şöyle buyurmaktadır; "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için gerçekten açık, ibretli deliller vardır." Fizikçi ve matematikçi büyük bilim insanı Galileo şöyle der; "Evren her an gözlemlerimize açıktır; ama onun dilini ve bu dilin yazıldığı harfleri öğrenmeden ve kavramadan anlaşılamaz. Evren matematik diliyle yazılmıştır. Harfleri, üçgenler, daireler ve diğer geometrik biçimlerdir. Bunlar olmadan tek sözcüğü bile anlaşılamaz; bunlarsız ancak karanlık bir labirentte dolanılır."

Rabbimiz bu olağanüstülüğü Mülk Suresi'nde şu şekilde bildirmektedir: "… Rahman (olan Allah)ın yaratmasında hiçbir 'çelişki ve uygunsuzluk' (tefavüt) göremezsin. İşte gözü(nü) çevirip-gezdir; herhangi bir çatlaklık (bozukluk ve çarpıklık) görüyor musun? Sonra gözünü iki kere daha çevirip-gezdir; o göz (uyumsuzluk bulmaktan) umudunu kesmiş bir halde bitkin olarak sana dönecektir." (Mülk Suresi, 3-4)

İnsanoğlu Kâinatı, doğayı, hayvanları, bitkileri ve insan vücudunu inceledikçe Allah'ın sonsuz sanatının örneklerini daha yakından fark eder ve bu yaratılış harikalıkları kişinin imanda derinleşmesine, Allah korkusunun ve Allah sevgisinin artmasına vesile olur.

İngiliz Fizikçi, gökbilimci ve matematikçi James Jeans'ın dediği gibi "Kâinatın mimarı usta bir matematikçi olsa gerek. " Evet, bu usta mimar en küçük hücremizden, atomlardan, galaksilere kadar belli tasarımlarla geometrik oranları kullanarak maddi âlemde şaheserini ortaya koymuş ve bunu yaparken de makro kozmostan, mikro kozmosa kadar aynı harfleri kullanmıştır. Bizden istediği bu harfleri ve dili daha iyi öğrenerek

Evrenin ve kendimizin bilgisine daha kolay ulaşmamızdır. Gözümüzün önünde tüm açıklığıyla duran bu muhteşem tasarım daha iyi anlaşılmak için çağlar boyunca bize göz kırptı. Kim bilir belki de insanlığın her yönden refah ve sulh içinde yaşamasının formülü, bu bilime daha çok önem vermek, anlamak ve sahip çıkmaktan geçiyordur. "Göklerin ve yerin mülkü O'nundur; çocuk edinmemiştir. O'na mülkünde ortak yoktur, herşeyi yaratmış, ona bir düzen vermiş, belli bir ölçüyle takdir etmiştir." (Furkan Suresi, 2)

1.1. SİMETRİ

Simetri, genel anlamda denge, orantılılık, parçaların birbirine benzeşmesi şeklinde ifade edilebilir ve bir yapının görsel düzenliliği ile ilgilidir. (Atasay ve Erdoğan, 2017) Matematiğin ve özellikle Geometrinin önemli bir konusu olan simetri de birçok sanat dalıyla ilişkilendirilmekte ve sanat eserlerinin içindeki simetrilerle ahengin ve düzenin sağlandığı vurgulanmaktadır (Koç, 1995; Bora, 2002). İçinde yaşamımızı sürdürdüğümüz dünyada ve dünyanın yer aldığı evrende çok büyük bir uyum vardır. Pencereden dışarıya sadece bir göz attığımızda bile bu uyumun pek çok deliliyle karşılaşırız; gökyüzündeki bulutlar, ağaçlar, çiçekler, hayvanlar ve bunlara benzer tüm örneklerde kusursuz bir düzen ve simetri söz konusudur.(www.allah-insanati.blogspot.com). Evrendeki uyumu sağlayan en dikkat çekici konulardan biri de kuşkusuz ki simetridir. Canlılar simetrik bir yapıya sahiptirler. Doğada gördüğümüz herhangi bir şey; örneğin bir tohum, bir meyve ya da herhangi bir yaprak incelenecek olursa yapılarındaki simetrinin varlığı hemen görülecektir. Yapraklı bir bitkiyi ele alalım. Yapraklar gövdenin etrafına bir spiral gibi dolanırlar. Bu da belirgin bir simetri oluşturur. Aynı şekilde bir tohumun çekirdeklerinin yerleştirilişinde de, yaprağın damarlarının dizilişinde de belirgin bir düzenlilik hâkimdir.(www.ateistlerecevap.org).

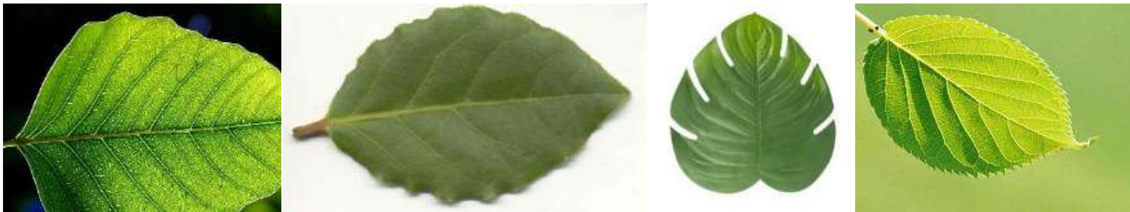
1.1.1. Ağaç ve Bitkilerin Dal ve Yapraklarındaki Simetri

Çevremizdeki bitkilere, ağaçlara baktığımızda dalların birçok yaprakla kaplı olduğunu görürüz. Uzaktan baktığımızda, dalların ve yaprakların gelişigüzel, dağınık bir şekilde dizilmiş olduklarını düşünebiliriz. Oysa her ağaçta, hangi dalın nereden çıkacağı ve yaprakların dal çevresinde dizilişleri, hatta çiçeklerin simetrik şekilleri dahi belirli sabit

kurallar ve mucizevi ölçülerle belirlenmiştir. Bitkiler ilk yaratıldıkları günden beri bu matematik kurallarına harfi harfine uyarlar. Yani hiçbir yaprak veya hiçbir çiçek tesadüfen ortaya çıkmaz. "Hem meyvedar bir ağacın bir çekirdekten İcadı gibi, bir tırnak kadar bir odun parçasından çok Mu'cizatlı bir usta, yüz okka muhtelif taamları, yüz arşın muhtelif kumaşları yapsa; bir adam o odun parçasını gösterip dese: "Bu işler, tabiî ve tesadüfî olarak bundan olmuş." O Ustanın Hârika san'atlarını, hünerlerini hiçe indirse, ne derece bir hamakattır." (Sözler, 14.sözün zeyli)

Şekil 1.1. Ağaç Dallarındaki Simetri

Şekil 1. 2. Yapraklardaki Simetri

1.1.2. Hayvanların Yaratılışında Simetri

Kelebeklerin her iki kanadında da aynı renk tonu ve aynı desen vardır. Bazı kelebeklerde özellikle kanatların gövdeye yakın kısımlarında pullardan oluşmuş büyükçe koyu renkli benekler vardır. Her iki kanatta simetrik olarak yer alan bu benekler kelebeklerin uçabilmesi için çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Uçmak için gerekli olan vücut sıcaklığına ulaşabilmek için kelebekler bu beneklerden faydalanırlar. (http://sorularlaevrim.blogspot.com) Bir kanatta bulunan desen diğer kanatta da aynı

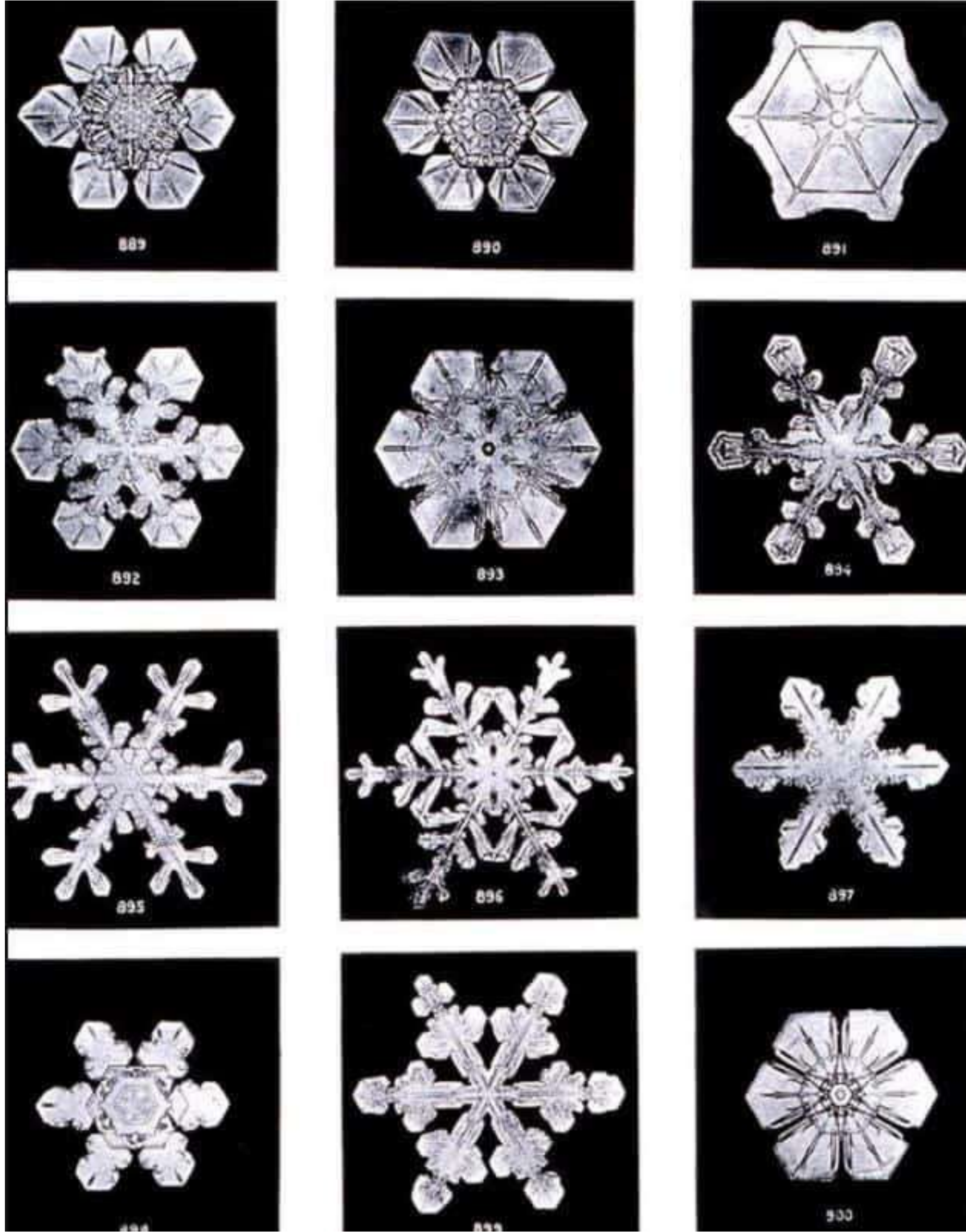
yerde olacak şekilde mevcuttur. Bu durumu Allah(c.c.), Kur'an'ı kerimde şöyle anlatmaktadır; "O, takdir ettiği gibi yaratan, canlıları örneği olmadan var eden, biçim ve özellik veren Allah'tır. En güzel isimler O'nundur. Göklerdekiler ve yerdekiler hep O'nu tesbih ederler. O üstündür, hikmet sahibidir." (Haşr Suresi, 24)

Şekil 1. 3. Kelebek Kanatlarındaki Simetri

1.1.3. Kar Tanelerindeki Simetri

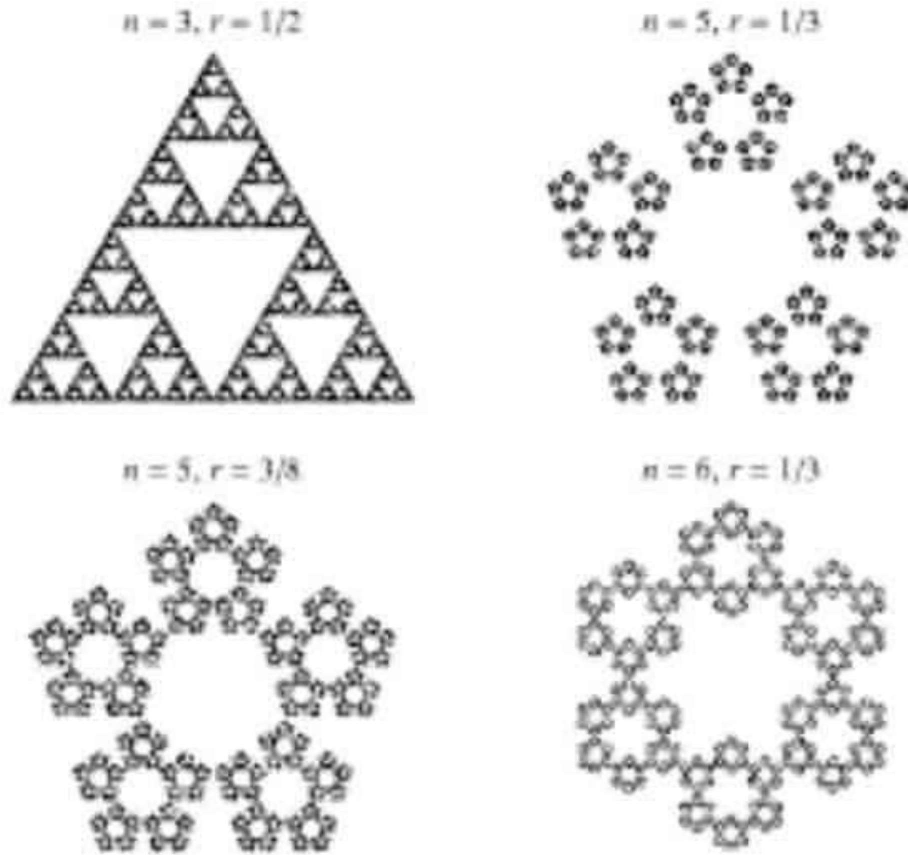
Kar taneleri hakkında mikroskobik ortamda çalışmalar yapan ilk bilim insanı Amerikalı Wilson Bentley elinde bulunan tüm kar taneleri örnekleminin incelenmesi neticesinde Şekil 1.4 teki gibi 800'e yakın farklı modelleri resmetti. Wilson Bentley ne kadar bir Amerikalı bir fotoğrafçı olarak anılsa da yazdığı 3 kitapta – ki bu kitapların hepsi kar tanelerinin eşsiz durumunu betimliyordu – kar tanelerinin simetrik bir yapıya sahip olduğundan bahsetmiştir. Birçok kar tanesini inceledi fakat hepsi birbirinden farklı bir şekle sahip olduğunu gördü. Wilson Bentley şu eşsiz tespi yapmıştır; "Mikroskobun altında kar tanelerinin mucizevi güzellikte olduğunu keşfettim. Bu güzelliğin başkaları tarafından görülmemesi ve gerekli önemin gösterilmemesi büyük bir kayıp. Her kristal bir tasarım harikası ve hiçbir dizayn bir daha tekrarlanmıyor…"

Şekil 1. 4. Kar Tanelerindeki Simetri

Kar tanelerinin oluşum biçimi kaos teorisinin ilgilendiği bir daldır. Matematiksel olarak her bir kar tanesi iç içe geçmiş n ve r olmak üzere tanımlanan altıgen şekillerinin bir fraktal düzeni ile oluşur. Buradaki n altıgen sayısı ve r ise genişliğidir. Amerikalı Fizik Profesörü Kenneth Libbrecht kar kristallerinin bu muhteşem yapısı üzerinde araştırma yapan bir başka bilim adamıdır. Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'nde çalışmalarını

yürüten Libbrecht kar tanelerinin gerçek fotoğraflarını çekerek, Allah'ın yaratma sanatındaki kusursuz güzelliği gözler önüne sermiştir. Kar tanelerinde bulunan fraktal geometri yapısı kar tanelerinin matematiksel yapısını bizlere gösteren en önemli delillerden biridir. Kar taneleri "Koch Düzenine" göre Kaos kuramını sürdürecek şekilde dizayn edilmiştir. İç içe geçmiş sonsuza dek uzayan bu kar taneleri bir fraktal oluşturur.

Şekil 1. 4. Kar Tanelerindeki Fraktal Örnekleri

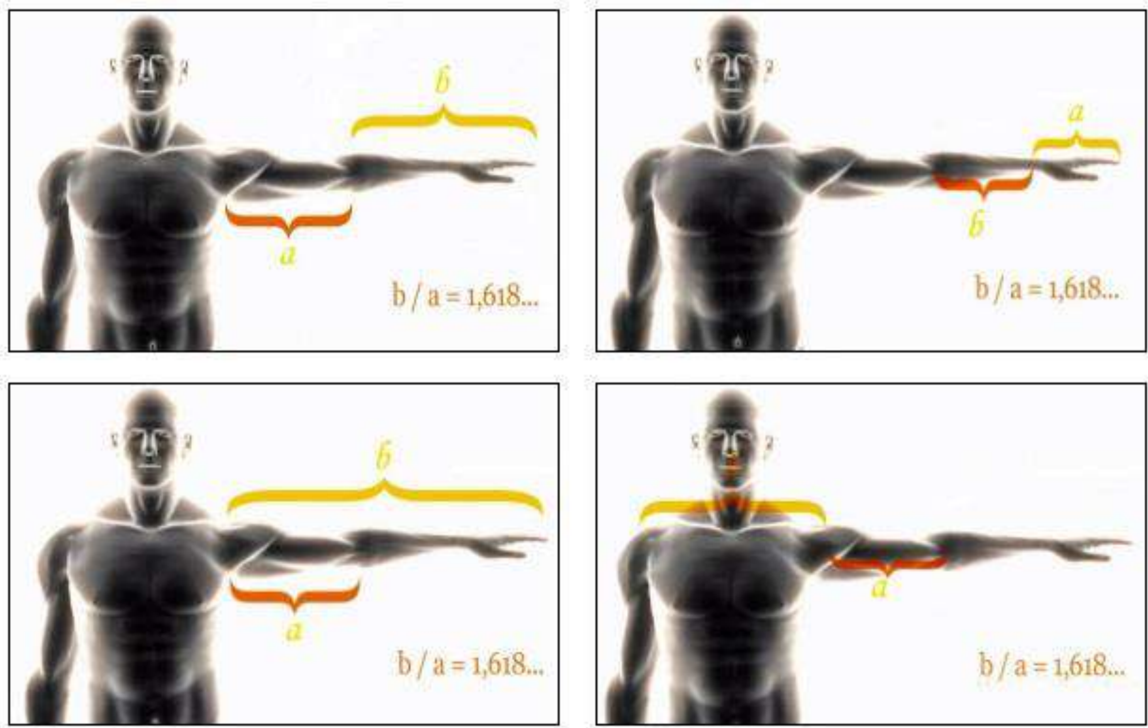
1.2.ALTIN ORAN

Altın oran, matematik ve sanatta, bir bütünün parçaları arasında gözlemlenen, uyum açısından en yetkin boyutları verdiği sanılan geometrik ve sayısal bir oran bağıntısıdır.(http://www.aoder.org). Oran, aynı türden iki şeyin nicelik açısından karşılaştırılmasıdır.(Özsoy ve Şençiçek, 2013). Altın oranın karşılık geldiği 1,618

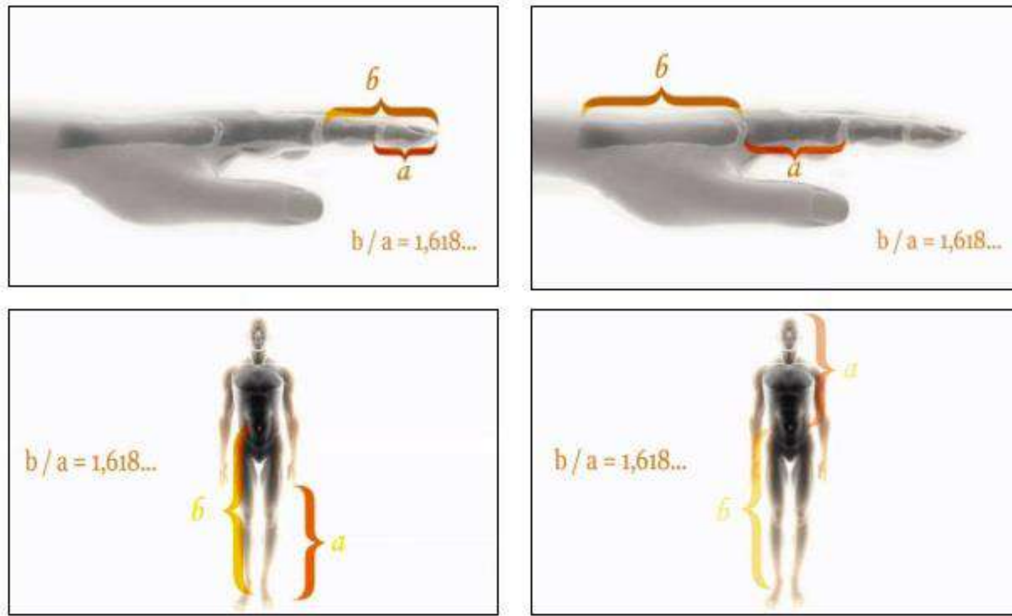
sayısının matematikteki en şaşırtıcı yanı, tersinin bir eksiğine; karesinin ise bir fazlasına eşit olmasıdır.

1.2.1. İnsan Vücudundaki Altın Oran

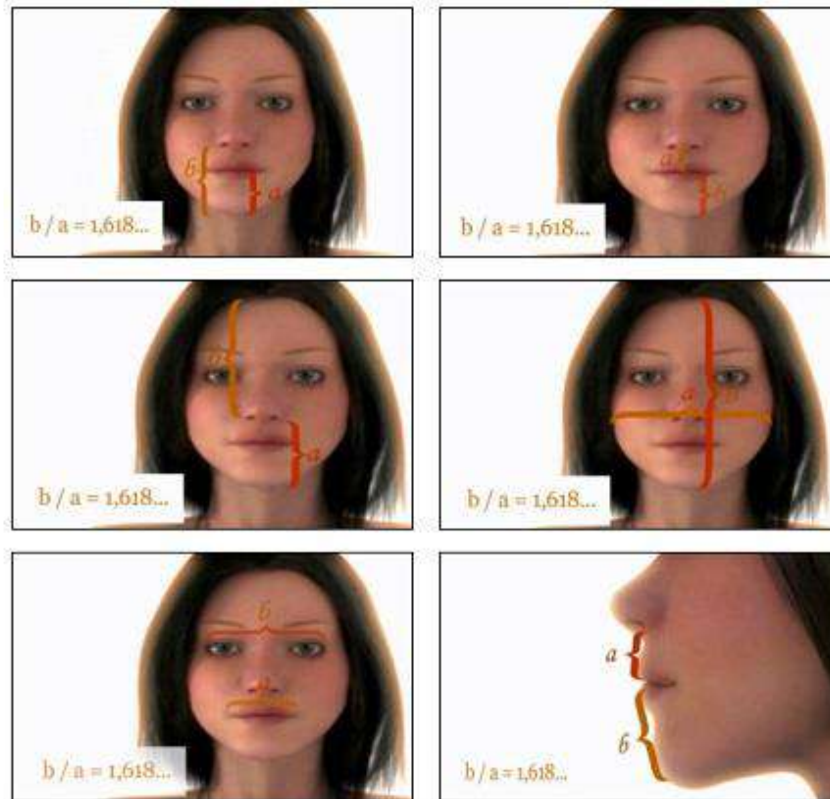
Elimize bir cetvel alıp ölçmeye kalkmayalım. Zira bu ölçümler bilim adamlarınca kabul edilen ideale en yakın vücut ölçüleri içindir. Ölçüler bu orana ne kadar yakın ise o kadar ideal kabul edilmiştir. (http://www.aoder.org.tr/). Bu durumu Allah(c.c.), Kur'an'ı kerimde şöyle anlatmaktadır; "Biz insanı ahsen-i takvimde (en güzel biçimde) yarattık."(Tin Suresi, 4). Ahsen-i takvim, Türkçe'mize *"en güzel şekilde yaratılmış olma"* şeklinde tercüme ediliyor ve bundan, çoğu kez, insanın sima ve beden güzelliği anlaşılıyor. Halbuki, insan denilince öncelikle insan ruhu anlaşılmalıdır. Beden o misafirin kaldığı bir hanedir. Misafirin şerefi haneye de aksetmiş, onun mükemmelliği sebebiyle hanede mükemmel olmuştur. O hâlde ahsen-i takvim**,** insan mahiyetinin diğer bütün mahiyetlerden üstünlüğünü ifade eder. (https://sorularlaislamiyet.com)

Şekil 1.5. İnsanın kol ve omuzundaki altın oran örnekleri

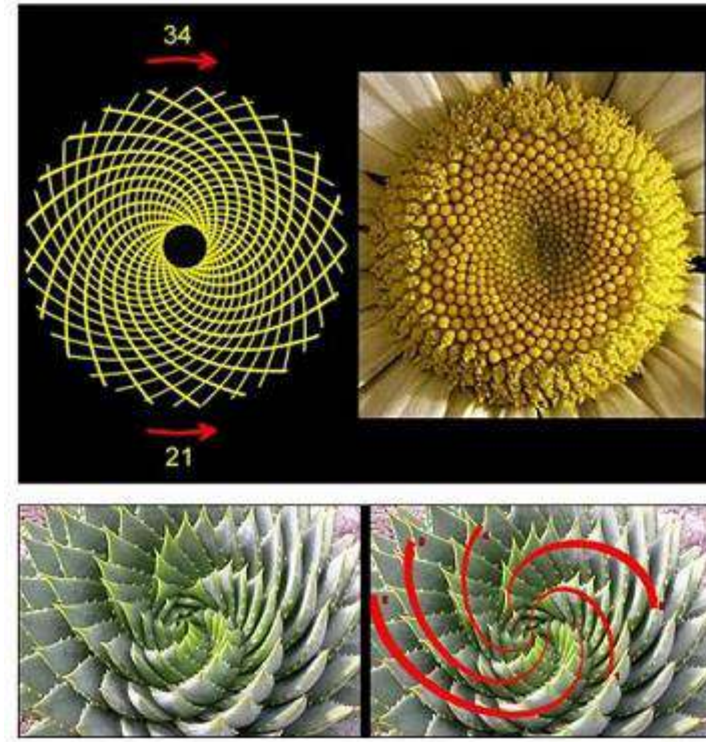
Şekil 1.6. Parmak ve elde altın oran. Dikey olarak altın oran

Şekil 1.7. İnsan yüzündeki altın oran

1.2.2. Bitki ve Hayvanlardaki Altın Oran

Ayçiçeği'nin merkezinden dışarıya doğru, sağdan sola doğru ve soldan sağa doğru tane sayılarının birbirine oranı altın oranı verir. Deniz kabuğunun yapısı incelendiğinde bir eğrilik tespit edilmiş ve bu eğriliğin tanjantının altın oran olduğu görülmüştür. Salyangozun Kabuğu bir düzleme aktarılırsa, bu düzlem bir dikdörtgen oluşturur. İşte bu dikdörtgenin boyunun enine oranı yine altın oranı verir.(www. docplayer.biz.tr).

Şekil 1.8. Aloe Polyphylla ve Ayçiçeği bitkilerindeki altın oran

Şekil 1.9. Salyangozun Kabuğundaki altın oran

KAYNAKLAR

Atasay, M., ve Erdoğan, A. (2017). Matematik ile Sanatın İlişkilendirilmesi: Mandala Desenlerinin Simetri Öğretiminde Kullanımı. Öğretim Teknolojileri & Öğretmen Eğitimi Dergisi, 6(2), 58-77.

Bergil, M. S. (2009). Doğada, bilimde ve sanatta altın oran. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Bora, U. (2002). Bilim ve sanatın kesiştiği nokta: Matematik ve müzik ilişkisi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 53-68.

Koç, S. (1995). Marthart: Matematiksel sanat. *Bilim ve Teknik, 330*, 44-47.

Nursi, Said Sözler, 33. Söz, 29. Pencere ve 14. Sözün zeyli, RNK yayınları.

Özsoy N., ve Şençiçek S. (2013) Sanatta Matematik ve Geometri. 1. Uluslararası Iğdır Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildiri Kitabı, 163-173

http://allah-insanati.blogspot.com/p/uyum-ve-simetri-sanati.html

http://sorularlaevrim.blogspot.com/2009/10/kelebek-kanatlarndaki-estetik.html

https://www.ateistlerecevap.org/2018/05/dogada-ki-simetri-ve-uyum-sanati.html

https://sorularlaislamiyet.com/insanin-ahsen-i-takvimde-yaratilmasi-ne-demektir

https://www.saadetgunesi.com/indir/tefekkur.pdf

http://www.biologydiscussion.com/leaf/leaf-types-terms-and-phyllotaxy-with-diagram/33972

http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/zv/2008/fibonacci3.htm

https://www.ateistlerecevap.org/2018/05/dogada-ki-simetri-ve-uyum-sanati.html

https://docplayer.biz.tr/14856988-Fibonacci-dizisi-ve-altin-oran.html

SOME CONTRIBUTIONS OF MUSLIM (ISLAMIC) MATHEMATICIANS TO MATHEMATICS

MÜSLÜMAN MATEMATİKÇİLERİN MATEMATİĞE YAPTIKLARI BAZI KATKILAR

Doç. Dr. Erhan PİŞKİN
Dicle Üniversitesi, Z.G. Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Diyarbakır
E-mail: episkin@dicle.edu.tr

ABSTRACT
In this study, the history of mathematics in the Islamic world will be summarized. In order for this purpose, some verses in the Quran and hadiths that encourage Muslims to work will be expressed, at the first part. At the second part, the statements about Muslim mathematicians by Western mathematicians will be presented. Some of the examples illustrating the important contributions to mathematics by Muslims will be given at the third part. Moreover, some of the mistakes that are accepted as truth in the history of mathematics will be expressed. At the forth part, the reasons for the decline of mathematics in the Islamic world will be pointed out.
Keywords: History of Mathematics, History of Mathematics in the Islamic World.

ÖZET
Bu çalışmada İslam dünyasında matematik tarihi özetlenecektir. Bu amaçla; birimci kısımda; Müslümanları çalışmaya teşvik eden bazı Ayet ve Hadisler ifade edilecektir. İkinci kısımda; batılı matematikçilerin Müslüman matematikçiler hakkında söyledikleri bazı ifadelere yer verilecektir. Üçüncü kısımda; Müslümanların matematiğe yaptığı önemli katkılardan örnekler verilecektir. Özellikle matematik tarihi ile ilgili doğru bilinen bazı yanlışlar ifade edilecektir. Dördüncü kısımda; İslam dünyasında matematiğin gerileme sebepleri ifade edilecek.
Anahtar Kelimeler: Matematik Tarihi, İslam Dünyasında Matematik.

1. GİRİŞ

Müslüman bilim insanları Astronomi, Fizik, Kimya, Matematik, Tıp,… gibi bir çok alanda çok önemli çalışmalar yapmışlar. Çünkü Müslümanları düşünmeye, çalışmaya, üretmeye, yeni şeyler öğrenmeye teşvik eden birçok ayet ve hadis vardır. Bunlardan bazılarını ifade edelim. Hemen burada şunu belirtelim ki ayetler ilmi ezeli olduğundan burada ifade edeceğimizin dışında çok farklı anlamları da barındırmaktadırlar. Bazı ayet ve hadisler şöyledir:

- Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?[61]
- Ne de az düşünürsünüz![62]
- Aklınızı kullanmaz mısınız?[63]
- İlim ve hikmet müminin yitik malı gibidir. Onu nerede bulursa alır.[64]
- İlim talep etmek / öğrenmek her Müslümana farzdır.[65]
- Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz.

Dikkat edilirse ayet ve hadisler düşünmeyi, akletmeyi, araştırmayı teşvik etmektedir. Bunlar gibi daha birçok ayet ve hadis vardır. İşte bu nedenlerle Müslüman bilim insanları bilimin pek çok alanına önemli katkılar yapmışlar. Bu katkıları pek çok batılı yazar da ifade etmektedir.

2. BATILILARIN GÖZÜNDEN İSLAM BİLİMİ

Bilim tarihine bakılırsa birçok medeniyetin katkıları açıkça görülecektir. Yani bilim insanlığın ortak ürünüdür. Benzer şey matematik tarihi için de geçerlidir. Matematiğe Mısır, Yunan, Mezopotamya, Hint, Çin, İslam, Avrupalı gibi pek çok medeniyet önemli katkılarda bulunmuştur. Fakat birçok bilim tarihçisi uzun yıllar boyunca Müslümanların katkılarını görmek istemediler:

> “Tarihçiler Arapların bilimini, Ortaçağ’da Batı Avrupa’nın tanıyıp bildiği kadarıyla sınırlı tuttular uzun zaman, ama artık bütün boyutlarıyla benimsiyorlar IX. ve XV. yüzyıllar arasında İslam uygarlığı, çok çeşitli kökenlere sahip alimlerin ortaya koyduğu yüksek düzeyde birtakım bilimsel bilgilerin doğmasına olanak verdi.”[66]

> “Müslümanlık artık kültür hayatının zirvesine ulaşmıştı. Kurtuba’dan, Semerkand'a kadar uzanan bin camide çalışan ilim adamlarının sayısı, camilerdeki sütunların sayısından daha fazlaydı; belâgatle konuşmaları dünyayı titretiyordu. Devletin yolları daha fazla öğrenmek için ilim peşinde koşan coğrafyacı, ilâhiyatçı, tarihçilerle doluydu. Fethedilen toprakların

[61] Kuran’ı Kerim, Zümer Suresi 9. Ayet.
[62] Kuran’ı Kerim, Mümin Suresi 58. Ayet.
[63] Kuran’ı Kerim, Bakara Suresi 44. Ayet.
[64] Tirmizi, İlim 19; İbn Mâce, Zühd 17
[65] İbn Mace, Mukaddime, 17
[66] D. Jacquart, Bilimde Arapların Altın Çağı, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

eski kültürleri Müslümanlar tarafından emilmiş, sindirilmişti. Müslümanlar öylesine büyük bir müsamaha sahibiydiler ki, şâirler, ilim adamları ve filozoflar arasında Arap kanından olanlar pek azdı. Diğerleri ilim ve edebiyat dili olan Arapça'yı kullanırdı."[67]

Birçok matematik tarihi kitabında İslam dünyası matematikçileri ve dolayısıyla bu matematikçilerin yaptıkları katkılar pek anlatılmaz. Öklit, Pisagor,… gibi birkaç ilk çağ matematikçisinden sonra 16. Yüzyılda Euler, Newton, Leibniz,.. anlatılır. Yani arada sanki hiçbir çalışma olmamış gibi atlanır. Evet ortaçağda batı dünyasında pek bir gelişme olmadığı ve kargaşa olduğu doğrudur. Fakat İslam dünyası altın çağ yaşamaktadır. Bu gerçeği birçok matematik tarihçisi artık itiraf etmek zorunda kalmıştır.

"Önceleri, Arapların matematik bilimine fazla bir şey katmadıklarına inanılmış olsa da, son araştırmalarla sonradan ortaya çıkan birçok yenilikçi düşüncenin temellerini Arapların ortaya koyduğunu göstermektedir."[68]

"Muhteşem olan Doğuluların büyüyen bir güçle dünyanın yarısına boyun eğdirmeleri fakat bundan çok daha muhteşem olan bir şey ise kendilerini sadece iki nesil içinde en düşük kültür seviyesinden inanılmaz bilimsel bir dünyaya taşımış olmalarıdır. Bu yüzyıllar boyunca Doğu dünyasında astronomi ve matematik alanındaki gelişmeler batıdakileri ciddi biçimde gölgede bırakmıştır."[69]

"Arapların övgüye değer çalışmalarına tanıklık ettik. Araplar, başlarındaki hükümdarlar bilime değer verdikleri ve daha da ilerlemek istedikleri için çok şanslıydılar. Halifelerin saraylarında, bilim adamlarına, kütüphaneler, rasathaneler temin edilmiştir. Arap yazarlar, gök bilim ve matematik hakkında sayısız eser üretmişlerdir. Arapların bilge oldukları, fakat bildikleri her şeyi aslında hep başka milletlerden öğrendikleri iddia edilmekteydi. Ancak Arapların yaptıkları sağlam ve başarılı çalışmaları düşünecek olursak, bu görüşün tekrardan ele alınması gerektiği görünmektedir. Araplar, geometrik çizim yaparak üçüncü dereceden denklemleri çözmüş, trigonometriyi mükemmelleştirerek kayda değer bir noktaya getirmiş ve matematik, fizik ve astronomi alanlarında küçük küçük birçok önemli buluş yapmışlardır. Yunanlıların ve Hintlilerin öğretilerini benimseyip, bildiklerini unutmamak için çok çaba

[67] W. Durant, İslam Medeniyeti, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser 1972, s. 89.
[68] F. Cajori, Matematik Tarihi (Çev. Deniz İlalan), ODTÜ yayıncılık, 2014, s. 121.
[69] F. Cajori, Matematik Tarihi (Çev. Deniz İlalan), ODTÜ yayıncılık, 2014, s. 132.

göstermişlerdir. Batı dünyasında bilim aşkı başladığında, Araplar en kıymetli hazinelerini, yani sahip oldukları bilgiyi Avrupalılara miras bırakmışlardır. Böylece Sami ırkı, bilim dünyasında karanlık bir devir yaşayan Avrupa'da, Hint-Avrupa (Aryan) bilim dünyasının bekçisi olmuştur."[70]

"Bildiğim kadarıyla, Müslüman matematikçilerin küresel geometriye, cebire, sayılar teorisine, trigonometri ve astronomiye özgün katkıları olmuştur ve bu katkılar hiç de küçümsenecek ölçülerde değildir. Ayrıca, insanlığın ortak ürünü olan bilimin önemli bir halkası, eskiyle yeniyi bağlayan halkası İslam bilimidir. Bu halka olmadan, bilimin bugünkü düzeye gelmesi herhalde mümkün olmayacaktı."[71]

"Batı'ya matematik şu üç yoldan girmiştir:

a) İki yüz yıla yakın bir süre Ortadoğu'da kalan ve burada dört krallık kuran Haçlılar vasıtasıyla,

b) Arap medreselerinde okuyan Batılı öğrenciler vasıtasıyla, ve

c) Endülüs'ten."[72]

3. MÜSLÜMANLARIN MATEMATİĞE YAPTIĞI BAZI KATKILAR

a. Sayılar

İslamiyetten önce Romalılar roma rakamlarını, diğer milletler de kendi rakamlarını kullanıyorlardı. Araplar da uzun süre

٠ ١ ٢ ٣ ٤ ٥ ٦ ٧ ٨ ٩

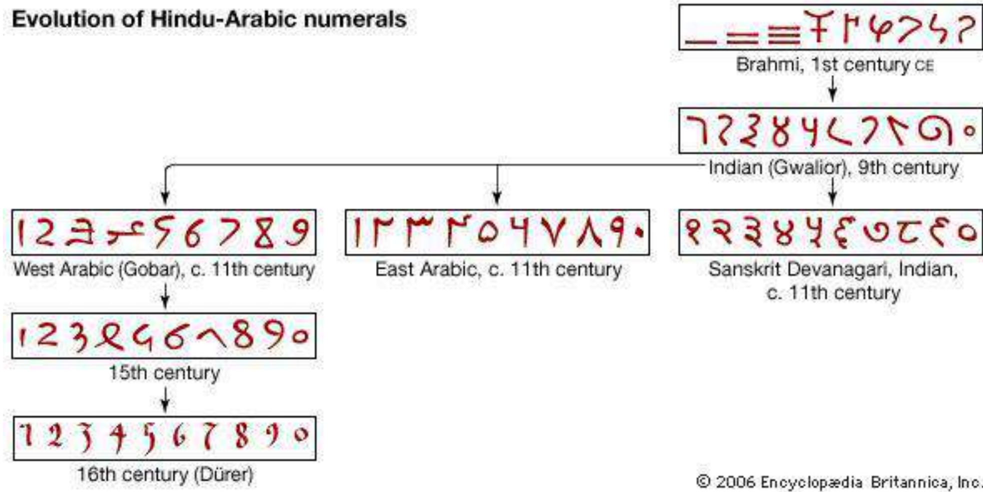
rakamlarını kullandılar ve günümüzde de bu rakamları da halen kullanmaktadırlar. Fakat özellikle günümüzde kullandığımız ve harf devrimi ile batıdan aldığımız

0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

rakamları aslında Müslüman matematikçilerin icatlarıdır. Elbette Müslüman matematikçiler kendilerinden önceki milletlerden faydalanmış ve aldıkları bilimi geliştirmişlerdir. Bu nedenle bazı matematikçiler bu rakamları Hint-Arap rakamları

[70] F. Cajori, Matematik Tarihi (Çev. Deniz İlalan), ODTÜ yayıncılık, 2014, s. 135.
[71] A. Ülger, Matematiğin Kısa Bir Tarihi, Matematik Dünyası Dergisi, 2013 Güz, s. 56.
[72] A. Ülger, Matematiğin Kısa Bir Tarihi, Matematik Dünyası Dergisi, 2013 Kış, s. 52.

olarakta adlandırıyor. Bu rakamlar Endülüs matematikçiler ve çeviri eserler yoluyla batıya geçmiş, daha sonra harf devrimi ile tekrar tarafımızdan kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla bize batıdan geldiği için batılıların bu rakamları bulduğu gibi yanlış bir algı vardır. Bu gerçeği batılılarda kabul etmektedir. Örneğin aşağıda Hint-Arap rakamlarının gelişimi ünlü Britannica eserinden alıntılanmıştır:

(Kaynak: https://www.britannica.com/science/decimal-number system/media/155116/85041)

Sonuç olarak; günümüzde kullandığımız rakamlar Müslüman matematikçilerin icatlarıdır.

b. Cebir Bilimi

Cebir kelimesi ilk defa Harezmi (780- 850) tarafından, zamanın bilim dili olan Arapça yazılan **El-Kitab'ül Muhtasar fi Hesab'il Cebr ve'l Mukabele** (Cebir ve denklem hesabı üzerine özet bir kitap) adlı eseri ile İslam dünyasında kullanılmıştır.[73]

Günümüzde önemli bir bilim dalı olan cebir, matematik bölümlerinde okutulan derse ve bir bilim dalına isim olmuştur. Bu kelime İngilizce algebra, Fransızca algèbre, Almanca algebra olarak kullanılmaktadır.

Batıya Harezmi ismi Al-Khwarizmi olarak geçmiş ve zamanla bu isimden "adım adım uygulanan kurallar dizisi" anlamına gelen "algoritma" (İngilizcesi "algorithm")

[73] L. Göker, Matematik Tarihi ve Türk-İslam Matematikçilerinin Yeri, Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 94.

kelimesi türemiştir. “Logaritma kelimesi de etimolojik olarak değerlendirildiğinde karşımıza Harezmi çıkar.”[74]

Matematikte bilinmeyenler genel olarak ***x*** harfi ile gösterilir. Müslümanlar bilinmeyen yerine “şey” kelimesinin kısaltılışı olarak “ş” harfini vermişlerdi. Bu sözcük Endülüs’teki İspanyolca eserlere “xey” olarak geçtiğinden, zamanla *x* şeklini aldı ve bilinmeyeni göstermekte kullanılan *x* doğmuş oldu.

c. Cebirin geometriye Uygulanması

F. Wöpcke, L’Algebre d’Omar Alkhayyami[75] eserinde

> “Cebiri geometriye, geometriyi cebire tatbiki ilk uygulama şerefi Müslümanlara aittir.”[76]

diye yazar. Bunu ilk defa Harezmi 830 yılında yazdığı El-Kitab’ül Muhtasar fi Hesab’il Cebr ve’l Mukabele kitabında ikinci dereceden denklemleri çözerken yapmıştır. Fakat maalesef birçok kitap, cebir ve geometriyi birleştiren kişi olarak Fransız matematikçi Descartes olduğu söyler.

d. π sayısının Yaklaşık Değerinin Hesabı

π sayısı; bir çemberin çevresinin çapına oranı olarak tanımlanması Yunan filozofu Archimedes (M.Ö. 287-212) tarafından yapılmış ve yaklaşık değeri verilmiştir. Daha sonra farklı milletlerden pek çok kişi π sayısının yaklaşık değerlerini hesaplamışlar.

14. yüzyılda Müslüman matematikçi Giyaseddin Cemşit (1380-1429), Er-Risâletü’l Muhi-tiyye fi İstihracı Muhiti’l Daire (Dairenin Çevresinin Bulunması Üzerine İnceleme) isimli eserinde

$$\pi = 3{,}1415926535898732$$

değerini bulmuştur. Yani π sayısının günümüzdeki değerine oldukça yakın bir değer. Batı dünyası bu kadar yakın bir değeri ancak 200 yıl sonra elde edebilmiştir.

---

[74] L. Göker, Matematik Tarihi ve Türk-İslam Matematikçilerinin Yeri, Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 140.
[75] F. Wöpcke, L'algèbre d'Omar Alkhayyami, B. Duprat, 1851.
[76] M. Bayrakdar, İslam’da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Diyanet Vakfı Yayını, 2012, s. 51.

e. Toplam Formülleri

El-Kerhi (953-1023), *El-Fahri fi'l-cebr ve'l-mukabele* kitabında

$$1+2+3+\cdots+n=\frac{n.(n+1)}{2},$$

$$1^2+2^2+3^2+\cdots+n^2=\frac{n.(n+1).(2n+1)}{6},$$

$$1^3+2^3+3^3+\cdots+n^3=(1+2+3+\cdots+n)^2$$

formüllerini ilk defa elde etti[77]. Daha sonra El-Kaşani sayıların dördüncü kuvvetlerinin toplamını hesapladı. Ayrıca El-Kerhi

$$ax^{2n}+bx^n=c$$

formundaki Diyafont denkleminin pozitif çözümlerini bulmuştur.[78]

Kerhi, Fermat'tan çok daha önce; iki sayının küpleri toplamının hiçbir zaman bir tam küp olamayacağını söylemiştir.[79,80]

f. Trigonometri

Müslüman matematikçiler astronomiye özel bir önem vermişler. Güneş, ay ve gezegenlerin hareketlerini incelerken trigonometriyi geliştirmiş ve bu sayede trigonometri müstakil bir bilim dalı haline gelmiştir. Durant, İslam Medeniyeti adlı çalışmasında "Trigonometrinin bugün kullanılan şekliyle formülleştirenin" El-Battani (850-929) olduğunu ifade eder.[81] Durant kitabının bir başka yerinde ise

---

77 M. Bayrakdar, İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, Diyanet Vakfı Yayını 2012, s. 33.
78 G. D. Allen, Islamic Mathematics and Mathematicians, 2007, (http://www.math.tamu.edu/~dallen/masters/islamic/arab.pdf) s. 7.
79 A. Baki, Matematik Tarihi ve Felsefesi, Pegem Akademi Yayıncılık 2014, s. 104.
80 Ş. Döğen, İslam ve Matematik, Gençlik Yayınları 2000, s. 99.
81 W. Durant, İslam Medeniyeti, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser 1972, s. 99.

> "Bir nesil sonra Nasirüddin Tûsî, trigonometriyi ilk defa müstakil bir ilim olarak ele alan eserini yayınladı. Bilgin, trigonometriyi, astronomiye bağlı olarak inceliyordu. Bu eser iki asır boyunca rakipsiz kaldı."[82]

demektedir.

Eski Mısır, Mezopotamya ve Hintlilerin trigonometri ile ilgili bazı çalışmaları vardır. Fakat özellikle trigonometrinin gelişimi Müslüman matematikçiler Sabit bin Kurra, El-Battani, Ebu'l Vefa, İbn-i Yunus, Beyruni, Nasreddin Tusi ve Gıyaseddin Cemşit tarafından yapılmıştır.

Müslümanlardan önce sinüsün Hintliler tarafından bilindiği düşünülmektedir. Fakat sinüsü bilimsel bir disiplin içinde inceleyen, tanjant, sekant ve kosekant kavramlarını tanımlayan ilk kişi Ebu'l Vefa'dır.[83]

$$\sin(a+b) = sina.cosb + sinb.cosa,$$

$$\sin(a-b) = sina.cosb - sinb.cosa$$

toplam-fark formüllerini,

$$\sin(2a) = 2sina.cosa$$

yarım açı formülünü ve üçgende sinüs teoremi olarak bilinen

$$\frac{a}{sinA} = \frac{b}{sinB} = \frac{c}{sinC}$$

formülünü ilk defa Ebu'l Vefa elde etmiştir.

Günümüzde kosinüs formülü olarak bilinen

$$a^2 = b^2 + c^2 - 2bc.cosA$$

formülü Beyruni'ye aittir.

4. İSLAM DÜNYASINDA MATEMATİĞİN GERİLEME SEBEPLERİ

Müslümanların matematiğe katkılarından bir kısmını ifade etmeye çalıştık. Hiç şüphesiz 8. ve 15. yüzyıllar arasında Müslümanlar bilimde altın çağlarını yaşadılar. Daha sonra Müslümanlar duraklama ve gerileme dönemlerine girdiler. Hiç şüphesiz gerilemenin birçok nedeni vardır. Bunlardan bazılarını maddeler halinde sıralarsak:

---

[82] W. Durant, İslam Medeniyeti, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser 1972, s. 245.
[83] L. Göker, Matematik Tarihi ve Türk-İslam Matematikçilerinin Yeri, Milli Eğitim Basımevi, 1997, s. 197.

- Liyakat ve ehliyetin bozulması,
- Rehavete kapılma,
- Kötü idareciler,
- Haçlı seferleri ve Moğolların yaptığı tahribatlar.

5. SONUÇ

İslam dünyasında yapılan matematik çalışmalarının ancak çok küçük bir kısmını verebildiğimiz bu makaleden de görüldüğü gibi özellikle 8. ve 15. yüzyıllar arasında Müslümanlar matematik bilimine çok fazla katkı yapmışlardır. Bu küçük çalışmadan da anlaşılabileceği üzere Müslümanların "bilime fazla katkı yapmadığı" düşüncesi insafsız ve cahilce bir düşüncedir.

MICRO PATTERNS IN SEED COAT
TOHUM KABUĞUNDAKİ MİKRO DESENLER

Prof. Dr. Fatih Satıl
Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Balıkesir
E-mail: fsatil@balikesir.edu.tr

ABSTRACT

On the outer surface of the seed, which provides the reproduction of the plants, there is a layer called "seed coat-testa". Seed coat; protects the embryo against mechanical damage and pathogen attacks. It is responsible for keeping the embryo in the dormancy until proper germination conditions. Although the basic structures are the same, the structure of this protective layer surrounding the seed, thickness and patterns are different in different seeds. The outer surfaces of the seeds have extremely varied and remarkable micro-level pattern. In this study, the characteristic patterns on the seed surface of different plants were examined on the table top electron microscope. The mechanisms of formation of these patterns were investigated from different sources. The formation mechanisms and design reasons of these patterns are discussed in the light of literature data. Many genes and mutations have been found to be effective in the development of seed coat by recent genetic studies on *Arabidopsis* seeds. However, the development process and control of the seed coat is not yet fully explained. In addition, some studies show that a signal from the endosperm initiates the development of the seed coat from the integument cells of the ovule. However, detailed information about the structure and mechanism of this signal that initiates this differentiation has not been established yet. Between infinite shapes and measurement options, the seeds are uniform in special shapes and sizes and these special characteristic ornamentations on the seed surface show that these structures did not occur by random. Genes and hormonal signals also is not self-evident that this ornate patterns in seed coat. Every person with wisdom and conscience can understand the fact of creation when he explores this perfect design in the seed coat.

Keywords: Creation, Development, Evulation, Seed, Testa

ÖZET

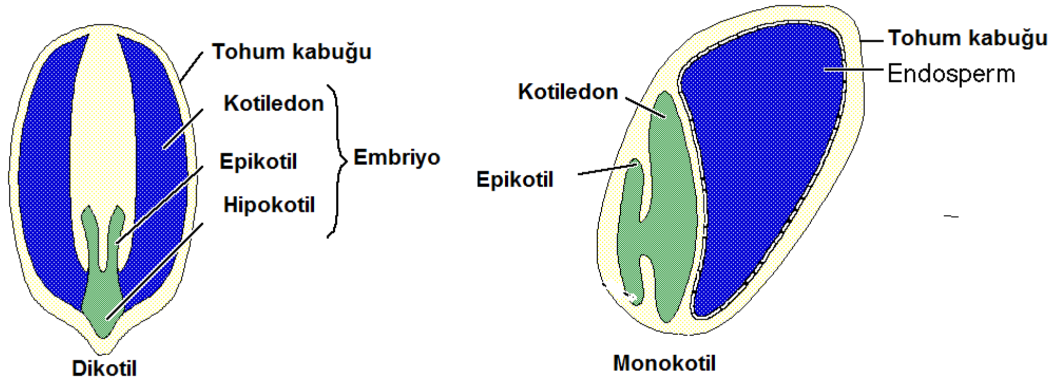
Bitkilerin çoğalmasını sağlayan tohumun dış yüzeyinde, "tohum kabuğu-testa" adı verilen bir tabaka bulunur. Tohum kabuğu; embriyoyu mekanik hasarlara ve patojen saldırılara karşı korumak ve uygun çimlenme koşullarına kadar embriyonun dormanside kalmasını sağlamakla görevlidir. Temel yapıları aynı olmasına rağmen her tohumu çevreleyen bu koruyucu tabakanın yapısı, kalınlığı ve üzerindeki süslemeleri farklılıklar gösterir. Tohumların dış yüzeyleri, son derece çeşitli ve dikkat çekici mikro seviyede süslemelere sahiptir. Bu çalışmada, farklı bitkilere ait tohum yüzeyindeki karakteristik desenler masa üstü elektron mikroskonunda incelenmiştir. Bu desenlerin oluşum mekanizmaları ve tasarım nedenleri literatür verileri ışığında tartışılmıştır. *Arabidopsis* tohumları üzerinde yapılmış son genetik çalışmalarda, tohum kabuğunun gelişiminde birçok gen ve mutasyonların etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte tohum kabuğunun gelişim süreci ve kontrolü henüz tam olarak açıklanmış değildir. Ayrıca, bazı çalışmalar, endospermden gelen bir sinyalin, ovulün integüment hücrelerinden tohum

kabuğunun gelişimini başlattığını göstermektedir. Ancak tohumda sözkonusu farklılaşmayı başlatan bu sinyalin yapısı ve mekanizması hakkında ayrıntılı bilgiler henüz ortaya konamamıştır. Tohumların sonsuz şekiller ve ölçüler içinde, özel şekil ve ölçülerde muntazaman olması ve tohum yüzeyindeki bu özel karakteristik süslemeler, bu yapıların tesadüfi olarak oluşmadığını göstermektedir. Gen ve hormonal sinyallerin de kendi kendine bu süslü desenleri yapamayacağı açıktır. Akıl ve vicdan sahibi her insan tohum kabuğundaki bu kusursuz tasarımı inceledikçe yaratılış gerçeğine şahit olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Gelişme, Testa, Tohum, Yaratılış

GİRİŞ

Tohum, genellikle tohum kabuğu adı verilen testa ile çevrilmiş bir embriyo ve endosperm adı verilen bir besi dokudan oluşur (Yentür, 2003, Satıl 2013). Bir tohumda dıştan içe doğru; testa (tohum kabuğu), besi-dokular (perisperma ya da endosperma) ve embriyo bulunur (Şekil 1).

Şekil 1: Tohum morfolojisi

Testa adı verilen tohum kabuğu, tohum içerisindeki bitki embriyosunu çevreleyen koruyucu bir dış örtüdür. Tohum kabuğunun birçok önemli işlevleri vardır: Embriyoyu mekanik hasarlara ve patojen saldırılara karşı korumak, uygun çimlenme koşullarına kadar embriyonun dormanside (dinlenme) kalmasını sağlamakla, ayrıca tohum embriyosunu UV hasarından korumak ve tohumun yayılmasında görevlidir (Windsor ve ark. 2000).

Tohum kabuğu, tohumlu bitkilerin yaşam döngüsünde önemli bir bileşenidir. Bu nedenle tohum yapısını ve gelişimini anlamak biyologlar için önemli bir hedef olmuştur.

Ayrıca, tohum kabuğu morfolojisi mükemmel bir taksonomik karakter olması nedeniyle, pek çok türün tohum yüzey yapısı ile ilgili de çok sayıda çalışma yapılmıştır (Vaughan ve Whitehouse 1971; Gunn 1981, Werker 1997, Kaya ve ark. 2009; Satıl ve ark. 2012; Heywood, 1971; Buth & Roshan, 1983; Brochmann, 1992; Koul *et al*., 2000).

Tohum yüzey morfolojisi ile ilgi çok sayıda çalışma olmasına rağmen tohum kabuğunun gelişim süreçleri ile ilgili henüz ayrıntılı bir çalışma yoktur. Tohumlar üzerinde moleküler genetik ve gelişim kontrolü konusundaki çalışmalar yenidir. Son zamanlarda, *Arabidopsis* tohumları üzerinde yapılan genetik çalışmalar, tohum kabuğu biyolojisinin birçok yönünün anlaşılmasını sağlamıştır (Windsor ve ark. 2000, Dean 2011). Bununla birlikte tohum kabuğunun gelişim süreci ve kontrolü henüz tam olarak açıklanmış değildir.

Temel yapıları aynı olmasına rağmen her tohumu çevreleyen bu koruyucu tabakanın yapısı, kalınlığı ve üzerindeki süslemeleri farklılıklar gösterir. Bu açıdan bakıldığında tüm tohumlar bir tasarım harikası olarak karşımıza çıkarlar. Tohumların dış yüzeyleri, son derece çeşitli ve dikkat çekici mikro seviyede süslemelere sahiptir. Bu çalışmada, gözlerden uzak toprak altında kalan bu tohumların yüzeylerindeki süslemelerin nasıl oluştuğu ve neden böyle bir süslemeye ihtiyaç duyulduğu sorularına cevap aranacaktır.

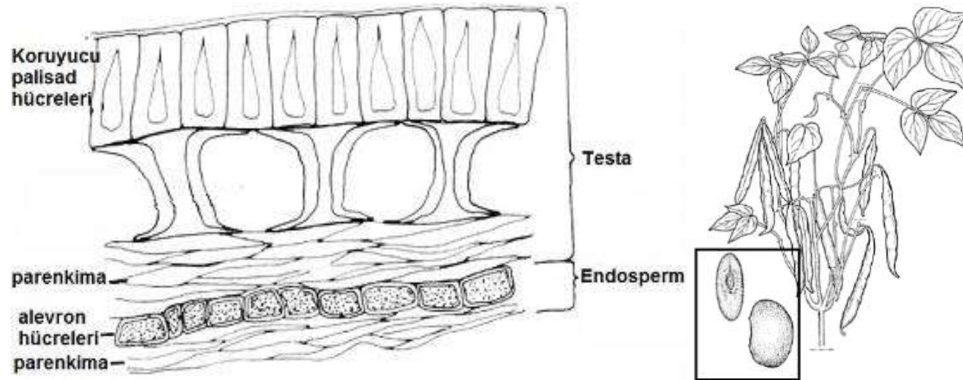
Testa (Tohum Kabuğu)

Döllenmeden sonra tohum taslağındaki integument denilen yapıların farklılaşmasıyla meydana gelen testa, tohumu dışarıdan gelecek etkilere karşı korumakla görevlidir. Tohum kabuğu yüzeyleri, genellikle karakteristik şekiller ve çeşitli hücresel desenlerden oluşur. Tohumların dış yüzeylerinde bulunan bu değişik yapı ve süslerin sistematik değeri vardır. Bu karakteristik yapıların çoğu, çevre koşullarına göre değişmediği için bitkileri ayırt etmede yararlı olabilir (Gunn 1981, Pandey ve Jha 1990, Francisco 2001, Rudal 2007, Bojňanský and Fargašová 2007).

Tohum kabuğunun histolojik yapısı bitki türlerine göre çok büyük farklılıklar gösterir. Açılmayan kuru meyvelerin tohumları hariç, testa oldukça karışık bir yapı

sergiler. Testa genellikle belirli şekilde birbirinden ayrılabilen, farklı tip hücrelerden oluşan tabakalardan yapılmıştır (Şekil 2). Dış veya dışa yakın kısımda, kalın çeperli, hücre arası boşlukları taşımayan, radyal yöneltide dizilmiş hücrelerden yapılmış bir tabaka bulunur. Kalınlaşmış çeperlerde kütin ve lignin birikmiştir. Bu tabakaya koruyucu tabaka denir. Nar gibi bazı bitkilerde bu tabaka sukulent parenkima hücrelerinden yapılmıştır.

Testanın diğer bir tabakası, en iç veya orta kısımda yer alan, başlangıçta besin maddeleri bakımından zengin olan ancak daha sonra içleri boşalmış, ezilmiş parenkima hücrelerinden ibaret olan bir tabakadır (Şekil 2). Bazı tohumlarda, testada bu tabakalardan başka taş hücreleri, parenkima hücreleri gibi farklı hücrelerden yapılmış, farklı kalınlıkta başka tabakalar da bulunabilir.

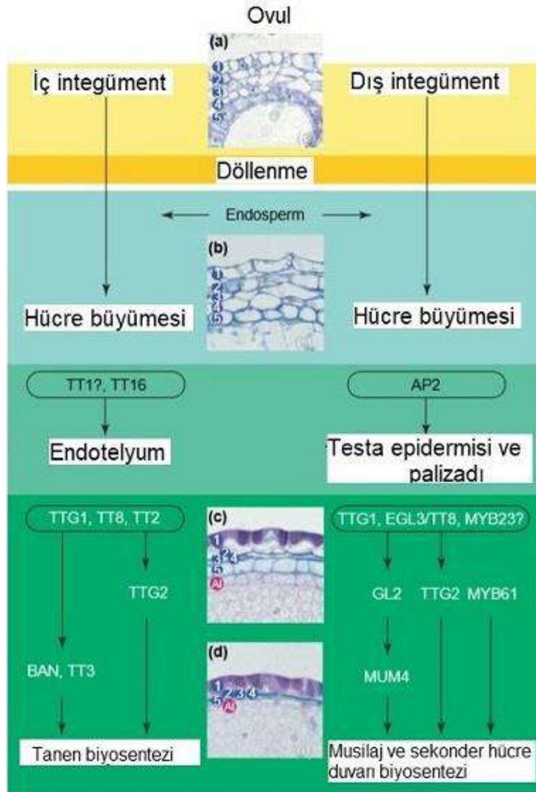

Şekil 2: Tohum anatomisi (Fabaceae-Baklagiller)

Tohum Kabuğundaki Süslemelerin Oluşum Mekanizması

Arabidopsis tohumları üzerinde yapılmış son genetik çalışmalarda, tohum kabuğunun gelişiminde birçok gen ve mutasyonların etkili olduğu görülmüştür. Buna ilave olarak, endospermin hem tohum kabuğunun büyümesi hem de farklılaşması üzerinde etkisi olduğuna dair yapılmış bazı çalışmalar da vardır. Bu çalışmalar, sinsitiyal endospermden gönderilen bir sinyalin, ovulün (tohum taslağı) integüment hücrelerinden tohum kabuğunun gelişimini başlattığını göstermektedir. Ancak tohum kabuğu farklılaşmasını başlatan bu sinyalin yapısı ve mekanizması halen tam olarak anlaşılabilmiş değildir.

Haughn ve Chaudhury (2005) tarafından yapılan çalışmalarda, tohum kabuğunun gelişim ve farklılaşma aşamaları ile gelişen tohum kabuğunun detayları verilmiştir (Şekil 3, 4).

Şekil 3. Tohum kabuğu farklılaşması ovülün döllenmesiyle başlayan bir seri düzenli basamak ile kontrol edilir.

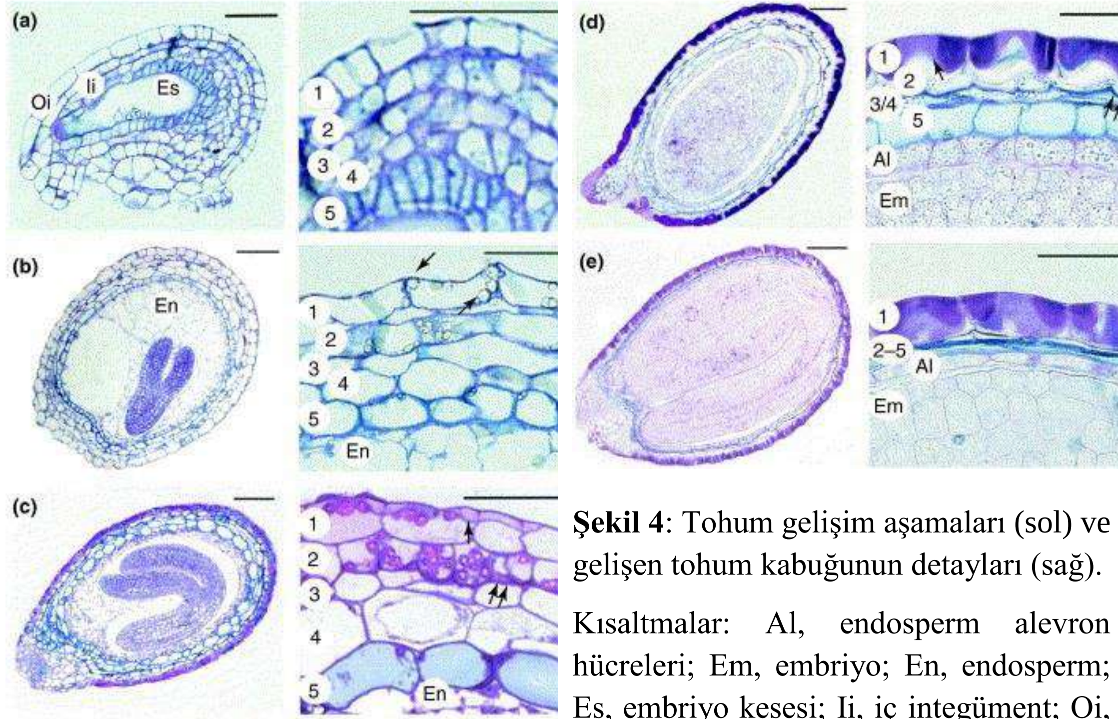
a) Gelişmekte olan endosperm tohum kabuğundaki integüment gelişimini etkiler,

b) ve tabakaya özgü düzenleyici basamaklar farklılaşmaya yol açar,

c-d) PA ve musilaj biyosentezi için gerekli enzimleri kodlayan genlerin transkripsiyonunda artış gerçekleşir.

1-5) Tohum kabuğunun hücre tabakaları.

Al: Alevron hücreleri (Haughn and Chaudhury 2005).

Şekil 4: Tohum gelişim aşamaları (sol) ve gelişen tohum kabuğunun detayları (sağ).

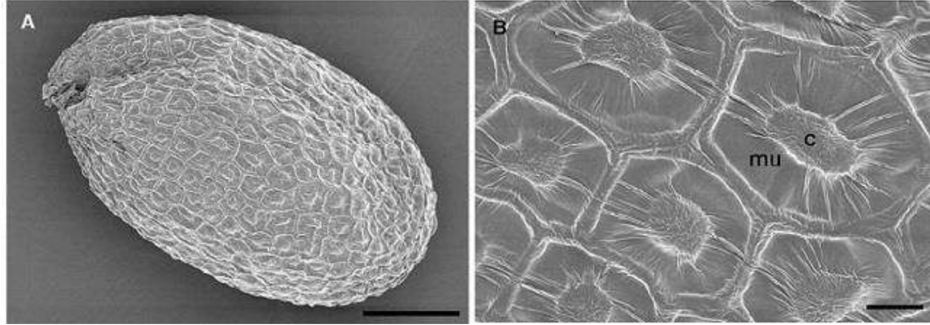
Kısaltmalar: Al, endosperm alevron hücreleri; Em, embriyo; En, endosperm; Es, embriyo kesesi; Ii, iç integüment; Oi, dış integüment.

Bar: 80 µm (b-d, sol); 40 µm (a, sol, a-d, sağ).

Tohum kabuğunun gelişim ve farklılaşma aşamaları:

1. Döllenme ve ovül gelişimi
2. Endosperm’den sinyalin gelmesi ile integümentlerde değişimin başlaması
3. Tohum kabuğu farklılaşması
    a. Endotel tabakadaki farklılaşma
    b. Epidermal gelişimi
    c. Programlanmış hücre ölümü

Tohum kabuğunun büyümesi ve farklılaşması, döllenme ile başlar, embriyo ve endospermin büyümesi ile uyumlu olarak devam eder. Tohum gelişimi sırasında, ilk tohum kabuğu dokusu olan integümentler, özel hücreler içeren katmanlara farklılaşır (Şekil 4, 5).

Şekil 5: *Arabidopsis thaliana* tohumu (A), tohum kabuğundaki süsler (B) (McFarlane ve ark. 2008).

Endotel tabakadaki farklılaşma: Endotel tabaksının (en içteki hücre tabakası), önce tanenleri, sonra birçok türün olgun tohumunda görülen kahverengi pigmentasyonu vermek üzere oksitlenen proantosiyanidinleri (PA) sentezleme görevi vardır (Radchuk and Borisjuk 2014). *Arabidopsis*'te endotel hücrelerinin farklılaşmasında görevlendirilmiş genler tanımlanmıştır. Bu genler iki genel sınıfa ayrılabilir. Bir gen sınıfı, flavonoid bileşiklerin biyosentezi ve bölümlenmesi için gerekli proteinleri kodlamakla görevlidir ki bunlar; *TT3, TT4, TT5, TT6, TT7, BAN, TT12, TT19, TDS4/TT18* ve *AUTOINHIBITED* H^+*-ATPase ISOFORM 10* (*AHA10*)'dır. İkinci TT gen sınıfı ise, transkripsiyon faktörlerini kodlamakla görevli TT1, TT2, TT8, TT16, TTG1, TTG2 genleridir. Tüm bu genlerin etkisi ile endotesyumdaki hücrelerde değişim ve farklılaşmalar gerçekleşir (Haughn and Chaudhury, 2005; Sylvain et al. 2018).

Epidermal gelişimi: *Arabidopsis*'te epidermis hücrelerinin farklılaşmasında görevlendirilmiş iki gurup gen vardır: [Mucilage Modified (MUM), TTG, MYB PROTEİN 61 (MYB61), APETALA2 (AP2), GLABRA2 (GL2), ENHANCER of GLABRA3 (EGL3) ve TT8]. Bunlar müsilaj biyosentezini ve farklılaşmasında görevlidirler. Ayrıca, tohum kabuğu epidermisinin normal farklılaşması için yedi ek gen daha görevlendirilmiştir ki bunlar transkripsiyon faktörlerini kodlar (*TTG1, TTG2, MYB61, AP2, GL2, EGL3 ve TT8*). Yukarıda bahsedilen genlerin etkisi ile tohum kabuğu epidermisinde değişim ve farklılaşmalar gerçekleşir.

Programlanmış hücre ölümü: Tohum kabuğu olgunlaştığında, tüm tabakalardaki hücreler ölür. Çeşitli katmanlar, farklı gelişim zamanlarında ve sırasıyla ölür, bu da hücre ölümünün farklılaşma sürecinin bir parçası olarak programlandığını göstermektedir (Haughn and Chaudhury 2005).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sonuç olarak, yapılan bilimsel çalışmalar; tohum yüzeylerindeki süslemelerin oluşumunun bazı genler tarafından kontrol edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda, genlerin de bu işi endospermden gelen sinyallerle başlattığına dair bir kısım bugular elde edilmiştir.

Bu durumu Yaratılış gerçeği açısından ele alacak olursak. Cansız moleküllerden yapılmış olan Gen denilen yapıların bu işi tek başına yapabilecek bir ilmi ve aklı yoktur ki başka türlerden farklı olarak o bitkiye özgü özel tohum yüzey süsleri tasarlasın. Zaten yapılan bilimsel çalışmalar da bu işi genlerin tek başına organize etmediğini, genleri bu işe teşvik eden yani onları uyaran bir sinyalin endospermden gönderildiğine dair bulgular tespit edilmiştir. Bu durumda endoperm hücreleri, bu farklılaşma işinden sorumlu olan genleri binlerce gen arasından nasıl tanımakta ve uyarmaktadır? Endosperm hücreleri bu farklılaşma emrini ne zaman ve nasıl vereceğini nerden bilmektedir? Endospermden gönderilen sinyalleri genler nasıl okuyabilmektedir?

Evrim görüşünü savunanlar, “**Genetik materyaldeki bu bilgiler, çok uzun süren evrim ve eleme süreçleri sonucunda edinilmiştir ve edinilmeye/kaybedilmeye devam edilmektedir.**” şeklinde bir açıklama yapmaktadırlar. Sonsuz seçenekler arasında diğer türlerden farklı olarak o türe özgü tasarımı seçmek, her şeyi gören bir göz ve her şeyi düşünen sonsuz bir ilim gerektirir. Bu durumda, her bitki tohumu için en uygun tohum yüzey karakterinin ne şekilde olacağına kim karar vermektedir?

Şüphesiz ki son derece karmaşık olan bu durumu; akıl ve şuurdan yoksun olan genlerin, hormonların ve tesadüflerin eseri olan sebepler ile açıklanması aklı tatmin etmemektedir. Bilim dünyasında materyalist bakış açısıyla olaylara yaklaşanlar, tohum

gelişiminin sadece "Genlerin kontrolü" ve "Hormonal yönlendirme" ile gerçekleştiğini açıklayarak bu mucizevi olayları adileştirip sıradanlaştırıyorlar. Güya bu mekanizmaların genler tarafından kontrol edildiğini söylemekle olayların mahiyeti anlaşıldı sanıyorlar. Böylece bunun gibi mucizevi olayların arkasında iş gören harika kudreti bilerek ya da bilmeyerek perdeliyorlar.

Tüm biyolojik olaylarda olduğu gibi her şeyin bir sebebi olması ya da her şeyin bir sebebe bağlanarak açıklanabilir olması felsefi bir kavramdır. Bu felsefi görüşe göre, kâinatta her şey sebeplerin tasarrufunda ve idaresinde olduğu kabul edilerek Allah'ın kâinat üzerindeki tedbir ve tasarrufu inkâr edilmeye çalışılmaktadır. Böylece, bilinç altında sebepler bir nevi ilahlaştırılmakta, neticeler sebeplerden bilinmektedir. Oysa sebepler neticeleri yaratmıyor, sadece onların ortaya çıkmasına aracılık yapıyorlar. Tabiri caiz ise, Allah kâinatta sebepler vasıtası ile iş görüyor.

Tohum Kabuğundaki Harika Tasarımın Nedeni

Görüldüğü gibi, bitkilerin devamlılığı adına varlıkları zorunlu olan tohumların korunmaları için çok detaylı tedbirler alınmıştır. Tohumlar adeta özel olarak ambalajlanmışlardır. Temel yapıları aynı olmasına rağmen her tohumu çevreleyen koruyucu tabakanın yapısı, kalınlığı ve üzerindeki süslemeleri farklılıklar gösterir. Bu açıdan bakıldığında tüm tohumlar bir tasarım harikası olarak karşımıza çıkarlar. Tohumların dış yüzeyleri, son derece çeşitli ve dikkat çekici her bitki gurubuna özel mikro seviyede süslemelere sahiptir (Şekil 6). Bu süslemelerin bir kısmı çokgen, bir kısmı ağ şeklinde, bir kısmı daha farklı geometrik şekillerde olabilmektedir. Öyle ki botanik ilmi ile uğraşan uzmanlar tohum yüzeylerindeki bu süslemelere bakarak farklı bitki türlerini birbirlerinden ayırt edebilmektedirler.

Şekil 6: Tohumların dış yüzeylerindeki mikro süslemeler

Bilimsel çalışmalar bu süslemelerin amacının, tohumları dış etkenlere (mekanik, sıcaklık vb.) karşı korumak ya da tohumun farklı etkenler (rüzgar, böcek vb.) tarafından uzaklara taşınmasına yardımcı olmak şeklinde açıklama getirmektedir (Windsor ve ark. 2000). Bu durumda insanın aklına şu sorular geliyor: Sadece tohumu dış etkenlerden koruma görevi olan tohum kabuklarının bu kadar özenle ve tasarım harikası süslemelerle süslenmesinin nedeni ne olabilir? Gözlerden uzak toprak altında karanlık bir ortamda kalan bu tohumlarda acaba neden böyle bir süslemeye ihtiyaç duyulmuştur?

Bu durumu evrimle izah etmeye çalışanlar "evrimsel olarak dizayn edilmiştir" ifadesi ile konuyu açıklığa kavuşturduklarına inanmaktadırlar. Oysa evrim tesadüflere dayalı bir süreci savunur; "dizayn" yani "tasarım" kavramı ise bir aklın varlığını gösterir.

Akıl ve vicdan sahibi her insan tohum yüzeyindeki bu kusursuz tasarımı ve tohum içerisindeki olağanüstü bilgiyi inceledikçe bunun kendi kendine tesadüfen oluşamayacağını ve sebeplerin yapamayacağını anlayacak ve yaratılış gerçeğine şahit olacaktır. **Tohumlardaki tüm bu harika süslemelere ibretle bakan her akıl sahibi tohumları bu şekilde süsleyen kasıtlı bir iradenin olduğunu görür.** Bu gerçek yüce kitabımız Kur’an’ı Kerimde şöyle bildirilmektedir: **“Şüphesiz ki taneleri ve çekirdekleri yaran Allah'tır. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden de ölüyü çıkaran O'dur…” (En'am Suresi, 95).**

“Allah her şeyi yaratmış, ona ölçü, biçim ve düzen vermiştir.” (Furkan, 2)

“Biz, herşeyi belli bir ölçüye göre yarattık” (Kamer, 49)

Tohum yüzeylerindeki bu çok ince ve çok hârika sanatlar belli ki yalnız şuur sahipleri için yaratılmamıştır, başka maksatlar da vardır. Çünkü şuur sahiplerinin bu sanatları mütalaası sınırlıdır ve tüm sanat harikalarına nüfuz etmesi de mümkün değildir. Bununla birlikte, güzellikleri yaratıp da onları seyredecek gözler yaratmamak, her şeyi hikmetle yaratıp da onları düşünecek akıllar yaratmamak, hakikate de hikmete de uygun değildir. Demek ki; şu kâinatın yaratıcısının, şu tohumları acayip şekillerde ve ziynetlerle

süslendirmek suretinde yapması ve şuur sahibi mahlûkatını seyir ve tenezzüh ve ibret ve tefekkür için ona idhal etmesi ve hikmetinin gereğidir.

Son söz olarak, tohumlardaki bu ölçülü ve süslü dizilişi, **nihayetsiz bir hikmet, hadsiz bir kudret ve muhit bir ilim sahibinden başkası yapamaz.** Tohumları genetik kodlarla bu şekilde süsleyen Zat, sanattan anlayan kullarına kendini eserleriyle böyle tanıtmaktadır.

KAYNAKLAR

Bojňanský V. and Fargašová A. 2007. Atlas of Seeds and Fruits of Central and East-European Flora. - Springer, Dordrecht, The Netherlands.

Brochmann C. 1992. Pollen and seed anatomy of Nordic *Draba* (*Brassicaceae* phytogenetic and ecological implications. *Nordic J. of Botany*, 12(6): 657-673.

Buth G.M. and Roshan A. 1983. Seed coat anatomy of some cultivated *Brassica*. *Phytomorphology*, 31: 69-78.

Dean G. 2011 Analysis of gene expression patterns during seed coat development in *Arabidopsis*. Mol Plant. 4(6):1074-1091.

Francisco H. 2001.The seed coat as a modulator of seed-environment relationships in Fabaceae. Brazilian Journal of Botany, 24: 365-375.

Gunn C.R. 1981. Seed topography in the Fabaceae. Seed Science and Technology 9:737-757.

Haughn G and Chaudhury A. 2005. Genetic analysis of seed coat development in *Arabidopsis* TRENDS in Plant Science Vol.10 No.10, 472-477.

Heywood V.H. 1971. The characteristics of the scanning electron microscopes and their importance in biological studies. In: *Scanning electron microscopy: Systematic and Evolutionary applications*, (Ed.): V.H. Heywood. 4: London.

Pandey AK, Jha SS. 1990. Development and Structure of Seeds in *Phaseoleae (Papilionoideae-Fabaceae). Flora, 184:*, 369-379

Kaya A, **Satıl F,** Gogel F. 2009. Nutlet surface micromorphology of Turkish *Satureja* (Lamiaceae). *Biologia* 64 (5): 902-907.

Koul K.K., Nagpal R. and Raina S.N. 2000. Seed coat microsculpturing in *Brassica* and Allied genera (Subtribes *Brassicinae, Raphaninae, Morcandinae*). *Annals of Botany*, 86: 385-397.

McFarlane H.E., Young R.E., Wasteneys G.O., Samuels. A. L. 2008. Cortial microtubules mark the mucilage secretion domain of the plasma membrane in Arabidopsis seed coat cells. Planta 227:1363–1375

Radchuk V. and Borisjuk L. 2014. Physical, metabolic and developmental functions of the seed coat. *Frontiers in plant science*, 5: 510.

Rudall P. (2007). Seed and fruit. In Anatomy of Flowering Plants: An Introduction to Structure and Development (pp. 99-110). Cambridge: Cambridge University Press.

Satıl F. 2013. Bitki Anatomisi ve Morfolojisi, Eğitim Basım-Yayın, Balıkesir.

Satıl F. Kaya A. Akçiçek E. Dirmenci T. 2012. Nutlet micromorphology of *Stachys* L. (sect. *Eriostomum*, Lamiaceae) and its systematic implications in Turkey. *Nordic Journal of Botany*, 30: 352–364.

Loubéry S. De Giorgi J, Utz-Pugin A, Demonsais L, Lopez-Molina L. 2018. A Maternally Deposited Endosperm Cuticle Contributes to the Physiological Defects of transparent testa Seeds. Plant Physiology, 177 (3): 1218-1233.

Vaughan J.G. and Whitehouse J.M. 1971. Seed structure and the taxonomy of the Cruciferae. Botanical Journal of the Linnean Society 64:4, 383-409.

Werker, E. 1997. Encyclopaedia of Plant Anatomy: Seed Anatomy. The Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem.

Windsor J.B, Symonds V.V., Mendenhall J, Lloyd A.M. 2000. *Arabidopsis* seed coat development: morphological differentiation of the outer integument. The plant journal, 22:6, 483-493.

Yentür S. 2003. Bitki Anatomisi. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınları, No: 227, İstanbul.

EVALUATION OF SPACE PHOTOGRAPHY AND SOUNDINGS IN TERMS OF THE TRUTH OF CREATION

UZAY FOTOĞRAFÇILIĞI VE SONDAJLARI' NIN YARATILIŞ HAKİKATİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan Emre Ulutop
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, YL Öğrencisi
e-posta: eulutop@gmail.com

ABSTRACT

The scientific developments that changed the way we view the universe have left their mark on the last two or three centuries and have changed their cosmological, cosmogonic and eschatological readings about the universe. The method of interpretation of cosmogony, which can be described as the universe initial science, has been changed with the theory of the big bang and the discovery of subatomic particles. On the other hand, the observation of the observable universe has been differentiated by the discovery of the observable universe employing satellites and spacecraft.
Since named "Voyager 1" and "Voyager 2 have been launched, they have accomplished many tasks such as visiting Saturn, Uranus, Jupiter and Neptune, and are an external solar system and a space probe beyond. These vehicles, which have been traveling in the depths of space since 1977, have been eighteen billion kilometers away from the Earth, but have not yet reached the Oort cloud, the so-called boundary of the sun's field of influence. Considering that the speed of nuclear power vehicles per hour is approximately sixty thousand km, it is expected that it will take approximately thirty thousand years for the sun to go out of the effect area. In addition to these space probes, there are space telescopes such as Kepler, Hubble and James Webb, which take high-resolution photographs of the universe by orbiting the earth or the sun. Observing the existence of hundreds of billions of systems in our Milky Way Galaxy and hundreds of billions of galaxies in the universe gives us an idea to imagine the boundaries of the universe in which we live. This dazzling size of the universe tells us that the Qur'an says, "O Humans! Come on, if you can get out of the boundaries of the heavens and the diameters of the earth". In the continuation of the verse, it is requested to make a proof from the work by emphasizing that this is possible only with the permission of the Creator. What we will explore in this article is to explain how space photography and soundings signify creation. Firstly, information about space probes and space telescopes will be given. Then, it will be explained how these scientific developments support the verses that draw attention to creation.
Keywords: Telescope, Space Probe, Space Photography

ÖZET

Kâinata bakışımızı değiştiren bilimsel gelişmeler son iki üç asırlık döneme damgasını vurarak evren hakkındaki kozmolojik, kozmogonik ve eskatolojik okumalar çehrelerini değiştirmişlerdir. Bir yandan büyük patlama teorisi ve atom altı parçacıkların keşfi ile

evren başlangıç bilimi olarak nitelenebilen kozmogoninin yorum yöntemi değişmiş, öte yandan gönderilen uydular ve uzay araçları vasıtasıyla gözlemlenebilir evrenin keşfedilmesiyle de kozmolojiye bakış farklılaşmıştır. “Voyager 1” ve “Voyager 2” adlı araçlar fırlatıldıklarından günümüze değin Satürn, Uranüs, Jüpiter ve Neptünü ziyaret gibi birçok görevi tamamlamış olup bu iki araç aslında bir dış güneş sistemi ve ötesi uzay sondasıdırlar. 1977’den beri uzayın derinliklerinde yol alan bu araçlar dünyadan on sekiz milyar kilometre uzakta bulunmalarına rağmen henüz güneşin tesir alanının sınırı olarak tabir edilen Oort bulutuna ulaşabilmiş değillerdir. Nükleer enerji ile çalışan araçların saatteki hızları yaklaşık altmış bin km olduğu göz önüne alındığında güneşin tesir alanının dışına çıkmaları yaklaşık otuz bin yıl sürmesi beklenmektedir. Bu uzay sondalarının yanında dünyanın veya güneşin yörüngesine oturtularak evrenin yüksek çözünürlüklü fotoğraflarını çeken Kepler, Hubble ve henüz gönderilmeyen James Webb gibi bir de uzay teleskopları vardır. Samanyolu galaksisinde güneş sistemimiz benzeri yüz milyarlarca sistem ve evrende de yüz milyarlarca galaksinin var olduğunun gözlemlenmesi, yaşadığımız evrenin sınırlarının hayal edilmesi için bir fikir veriyor. Kâinatın bu baş döndürücü büyüklüğü bize Kur’anın “Ey İnsanlar! Haydi, göklerin ve yerin çaplarından hudutlarından çıkın çıkabiliyorsanız” ayetini hatırlatmaktadır. Ayetin devamında ancak Yaratıcı’nın izni ile bunun mümkün olduğu vurgulanarak eserden müessire bir istidlal yapılması istenmektedir. Bizim bu bildiride araştıracağımız şey, uzay fotoğrafçılığı ve sondajlarının yaratılışa nasıl delalet ettiklerini açıklamaktır. Öncelikle uzay sondaları ve uzay teleskopları hakkında bilgi verilecek, ardından bu bilimsel gelişmelerin, yaratılışa dikkat çeken ayetleri nasıl desteklediği izah edilecektir.
Anahtar Kelimeler: Teleskop, Uzay Sondası, Uzay Fotoğrafçılığı

GİRİŞ

Evren başlangıç bilimi (kozmogoni) olarak da nitelenebilen çalışmalar ve ilgili hipotezlerin gündeme gelişi XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıla damgasını vurmuştur. Aynı tarihlerde bilim ile dinin yorum alanlarının belirlenmesi ve aralarında çelişkinin imkânı üzerine de tartışmalar alevlenmiştir. Batıdaki protest hareketi doğuran kilise baskısı bilimin gelişmesinin önünde daha fazla duramayarak yıkılmış ve Descartes, Galileo ve Newton gibi düşünürler tarafından şekillendirilen alem tasavvuru, determinist bir alan olarak tasarlanarak Tanrı’ya ancak açıklanamayan boşlukların izahında yer verir bir hal almıştı. Din ile bilimin alanlarını bu şekilde tayin edip ayrım yapan fikri hareketin yanında din ile bilimin her ne kadar konuları aynı olsa da kullandıkları dil itibariyle farklılık arz ettiklerini savunan bir başka grup vardı. Bu incelikli dilsel tahlilin arkasında ise bilime referans olarak ‘önermeler’ ve dine referans olarak ‘kurallar’ arasında yapılması zorunlu olduğu söylenen ayrım yatmaktadır. Esas itibariyle din ve bilim tikel birer kavram olarak ele alınırsa ikisinin ilgilendiği konular arasındaki ilişki mantıkî bir çıkarımla ancak dört ihtimali netice verir;

1- Her ikisinin tüm konuları aynıdır (A) ki bu neticenin batıl olduğu herkesçe malum.
2- Din ile bilimin hiçbir ortak konuları yoktur (E) ki haklarında bunca yazılıp çizilenler bu görüşünde isabetsiz olduğunu açığa çıkarır.
3- Ya birinin konuları ötekinin muhteviyatını kuşatır ya da öteki berikinin konularını içerir. (I)
4- İkisinin konularından bir kısmı ortaktır. (O)

Bu ihtimallerden ilk ikisinin imkânı muhal olduğundan son iki önerme bağlamında din-bilim ilişkisini incelemek makul ve itirazlardan korunmuş gözükmektedir (Işık, 2007). Din ve bilimin en azından bazı ortak konuları olduğunu gösterdikten sonra dinin bu konuları ele alışındaki istidlâlî üslubu ile bilimin bu konulardan bahsedişindeki kullandığı dile de işaret etmek gerekmektedir.

Bilim, bilgi teorisi itibariyle yanlışlanabilir bilgiyi temsil etmekte ve buna bağlı olarak da zamanla bazı teorilerinde ve hipotezlerinde değişkenlik göstermektedir. Din ise vahyi bilgiye dayanması itibariyle hakikati temsil etmekte ve koyduğu kurallar tartışmaya açık olmamaktadır. Her ne kadar zamanla yorumlamada bir takım farklılıklar olsa da bu teviller dinin özüne değil uygulamaya yönelik bir takım farklılıklar olup bu konu kelamcıların tabiriyle zamanın ilerlemesiyle mesailin değişmemesi vesailin değişmesinden ibarettir. Yani insanlığın ilerlemesiyle bilimin ve fikriyatın gelişmesiyle meydana gelen gelişmeler dinin emirlerinin anlaşılmasına kuvvet vermekte, Kur'an' ın her asra bakan tazeliğinin anlaşılmasına zemin oluşturmaktadır.

Batıda ki bu gelişmeler karşısında Müslüman coğrafyada da Ernest Renan' a cevap üretilmeye çalışılmış ve bu kaygı bilimsel tefsiri doğurmuştur. Tüm bu mülahazaların arkasında din ile bilimin epistemik süreçlerinin ve yapılarının farklı olduğu ön kabulü yatmaktadır.

Bilimsel tefsir ile amaçlanan şey "Kur'an' ın bilime engel olmadığı, tam tersine destek olduğu" hakikatidir. Çağdaş yönelişler açısından çok popüler olan bu tefsir yönelişinin en büyük handikaplarından birisi henüz ispatlanmamış teorilerde dâhil olmak üzere tüm bilimsel verilere Kur'an' dan dayanak bulma arzusu olmuştur. Bilimsel verinin yanlışlığının ortaya çıkması ile tefsirine konu olduğu ayet hakkında zihinlerde şüphe uyanması, büyük oranda istidlalin doğru usullerle yapılmamasından kaynaklanmaktadır. Masadak olabilecek ifadelerin mana yerine ikame edilmesi ve bir nevi tevil kapsamında değerlendirilebilecek yorumların tefsir zannedilmesi, maalesef sathî nazarları tereddütlere sevk etmiştir.

Avrupa'da ki kozmoloji devriminin kökleri Kopernik (ö. 1543)' e kadar uzansa da bu durumun Osmanlı coğrafyasına nakli XIX. yüzyılda olmuştur. Yeni ilm-i kelam

dönemi olarak adlandırılan bu dönemde Osmanlı uleması, kevnî ayetleri ortaya çıkan yeni gelişmeler ışığında yorumlayarak Kur'an' ın bahsi geçen bilimsel araştırmalar ve deneylerden elde edilen neticeler muvacehesindeki yorumsal konumunu belirlemeye çalışmışlardır. Abdüllatif Harputî (1842-1916), İsmail Hakkı İzmirli (1869-1946), Arapkirli Hüseyin Avni (1864-1954), Ömer Nasuh Bilmen (1882-1971), Bediüzzaman Said Nursi (1878-1960) gibi son dönem Osmanlı uleması bu dönemin önde gelen temsilcilerindendir (Bulğen, 2015).

Öte yandan Kur'an-ı Kerim tüm insanlara ve cinleri muhatap alması itibariyle evrensel bir kitap olup kendi ifadesi ile yaş kuru ne varsa hepsini bünyesinde barındırmaktadır. Bu zengin muhteviyatı kimi zaman zahiren kimi zaman batınen, bazı ayetlerde işareten bazılarında remzen ve delaleten uhdesine almış olup indiği günden günümüze kadar tefsir edilmekle anlam katmanları tükenmemiş olması, O'nun i'cazının bir delilidir.

Kur'an' ın i'cazının hangi noktalarda düğümlendiği konusu ihtilaflı olsa da ana unsurlar olarak nazmı, gaybî haberleri, câmiiyyeti, her bir asra hitap etmesiyle oluşan tazelik ve ihatası, verdiği haberlerdeki doğruluğu, tesis ettiği İslamiyet, i'caz-ı zevkîsi sayılabilir. Diğer tüm i'caz vecihleri bu külli unsurlardan neşet edip parlar. İşte bahsi geçen camiiyyet ki, lafız itibariyle Arapçanın en sahih ve münasip olanını seçmiş, mana itibariyle tüm evliyaların, fakihlerin, kelam âlimlerinin mezheplerini ihata etmiş, ahkâm itibariyle dünya ve ahiret saadetinin düsturlarını, sosyal hayatın kurallarını zikretmiş, ilim itibariyle hem pozitif ilimleri hem manevî ilimleri baştan aşağı kaplamış, makasıd itibariyle mükemmel bir dengeyi, müthiş bir düzenliliği, yaratılış prensiplerine uygunluğu gözetmiştir.

İşte Kur'an belağatın en yüksek derecesinde bulunmasından ötürü, hemde maksadı itibariyle tevhid, nübüvvet, haşir ve adaleti gözetmesinden kaynaklı olarak kâinattan bahsi istitradî olmuştur. Yani kâinattan yaratıcısına delil olması cihetiyle bahsetmiştir. Bu tümevarımsal/ indüktif/ istikrâî bakış açısını kainatan bahsin geçtiği her yerde görmek mümkündür. Öte yandan yöntem itibariyle Kur'an tümdengelimsel/ dedüktif/ nazarî yöntemi de ihmal etmemiş, müessirden esere çıkarımı da bünyesine almıştır. Bir de bu iki yöntemin birleştirilmesinden oluşan temsil/ alegori vardır ki her ne kadar mantık literatüründe zan ifade eder denilse de on sekizinci yüzyıl mantıkçılarının gayru mütearaf kıyaslar başlığı altında işledikleri meseleler ışığında bakıldığında temsilin belli şartlarda burhandan daha kesin bilgi ifade edebileceği söylenebilir. Kur'an bu yöntemi de en yüksek edebî seviyede kullanmıştır.

Kur'an- ı Kerim edebiyatın zirvede olduğu bir dönemde ilk muhataplarını kendisi gibi bir kitabın getirilmesi hususunda meydan okuyarak Allah'ın kelamı olduğuna bu

meydan okumayı delil göstermiştir. Bu meydan okuma - tehaddi – farklı seviyelerde gerçekleşmiş ve Allah (c.c.) kendisine cevap veremeyen münkirlerin damarlarına dokunurcasına meydan okumasını bir kısa sûre seviyesine kadar indirmiştir. Fakat yine de bu muarazaya hakiki bir cevap gelmemiş ve böylece Kur'an' ın mu'ciz olduğu dost düşman herkesçe aşikâr olmuştur. Yapılmaya çalışılan nazireler ise sahipleri için utanç verici, gülünç birer hatıra olarak tarihe geçmiştir. Kur'an' ın meydan okuduğu ayetler sadece kendisinin benzeri bir kitabın getirilmesi ile sınırlı olmayıp buna bir misal olarak " يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍ" (Rahman, 55:33) (Ey cinler ve insanlar topluluğu! Eğer göklerin ve yerin sınırlarından çıkıp gitmeye gücünüz yeterse, haydi, çıkın. Fakat Allah'ın vereceği bir kuvvet olmadan çıkamazsınız.) ayetini örnek verebiliriz.

Ayette yerin tekil göklerin ise çoğul siga ile kullanımından yola çıkarak müfessirler göklerden kastın ne olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu tevillerden bir tanesi de göklerin kuturları, çaplarından kastın evrenin sınırlarıdır. Bu mana itibariyle tüm kâinatın yaratıcısı olan Allah (c.c.) insanlara ve cinlere kâinatın sınırlarından çıkma konusunda meydan okumuş olmakta ve bunun ancak bir "sulta" ile olabileceğini vurgulamaktadır. Bugün modern bilimin ulaştığı bilgiler ışığında kâinatın gözlemlenebilir kısmı itibariyle bir takım bilgilere sahibiz. Uzayda yörüngelere oturtulan teleskoplardan alınan yüksek çözünürlüklü evren fotoğrafları ve uzayın derinliklerine gönderilen uzay sondaları bunlardan bir kaçını oluşturmaktadır. İnsanlık bir yandan uzayın derinliklerinde olan biteni araştırma konusunda gayret ederken öte yandan atom altı âlemi keşif için hızlandırıcılar ile deneyler yapmaktadır.

CERN adı verilen parçacık hızlandırıcı laboratuarında yapılan deneyler başta olmak üzere, uzayın derinliklerine gönderilen güneş sistemi ötesi uzay sondaları, yüksek çözünürlüklü teleskoplar vasıtası ile en azından evrenin gözlemlenebildiği kadarıyla çekilen fotoğrafları, Kur'an' ın yaratılış modeli olarak bize sunduğu kozmogonik modeli iltizam yoluyla desteklemektedir. Bizim bu makalede araştıracağımız mesele Kur'an' ın göklerin ve yerin sınırlarının aşılması konusunu bir meydan okuma unsuru olarak kullanması ve bu meydan okumanın modern bilimin ulaştığı neticelerle nasıl desteklendiğidir.

1. DİN – BİLİM KAVŞAĞINDA GÜNÜMÜZ KOZMOLOJİSİ

Aristo (mö. 384-322) ve Batlamyus' a (mö. 168) dayanan kozmolojik okumalar, bin yıldan fazla süre kendini muhafaza ederek Kopernik' e (ö. 1543) kadar gelmiş ve ilk büyük meydan okuma ile bu yüzyılda karşılaşmıştır. Bu durum sadece kozmolojiyi değil aynı zamanda İlahî dinlerin alem tasavvurunu da yakından ilgilendiriyordu. İlahi metinlerdeki kâinata dair bahisler, din bilim kavşağında bu ayetlerin nasıl yorumlanacağı

hususu üzerinden açılan, din ile bilimin arasında bir çatışmanın var olduğu iddiası ile yakından ilgilidir.

Kur'an' ı Kerim' de bulunan kevnî ayetlerin anlaşılması ifrat ve tefritten korunmuş olarak, Kur'an' ın ana maksatları ve kainattan bahsinin istidlal için olduğu gözetilerek, kaynağın ilahî menşe'li olduğu göz önünde bulundurularak ontolojik zaruretten ötürü tenezzülat-ı ilâhiye tabir edilen üslûba haiz olduğu nazarıyla bakılarak, delil olarak getirilen ayetlerin kıyamete kadar tüm insanlarla muhatabiyeti düşünülerek belli mecaz ve müteşabihleri, istiare ve kinayeleri barındırdığı itibara alınarak yapılacak yorumlarla mümkündür(Turan, 2010).

Aksi halde bir tarafta ifrat cihetinde olanlarca cinlerin mikrodalgalardan oluştuğu, zamanda yolculuğun takyonlar ile gerçekleştiği iddia edilirken öte taraftan tefrit cihetinde olanlarca günümüz biliminin en kesin neticelerinin tam aksi yönde bir fetva yayınlanabilmektedir. Bu durum Kur'an' ın birbiriyle taban tabana zıt iki düşünceye birden kaynaklık edebiliyor olması gibi bir fikri doğurmaktadır. Zaten ifrat ve tefriti körükleyenlerin ana gayeleri de bu fikrin alevleriyle Kur'an' a olan güveni sarsmaktır(Özdemir, 2007).

1.1.KUR'AN' DA KEVNÎ AYETLERİN YORUMU

Altı bin küsur ayeti bulunan Kur'an' da yedi yüz elli kadarının bir şekilde kozmoloji ile ilişkili olmasının nedenini Allah ile âlem tasavvuru arasında bulunan sıkı bağda aramak gereklidir. Zira bir çok ayette Zat-ı Zülcelâl' in şuunatı anlatılmakta her an mükevvenata olan müessiriyeti zikredilmekle, fiilin failsiz olamayacağı vurgulanmaktadır. Ontolojik açıdan alemin Vâcib'e ihtiyacı onun varlığının bir lazımı konumunda olmakla beraber sürekli değişim ve dönüşüm içinde bulunan bu alemdeki tüm nizam, intizam O'nun varlığının ve birliğinin delillerindendir(Cahız, 1969).

Duyularımız ile algıladığımız bu alemi tanımadan tanrı tasavvuru üzerine konuşmanın zorluğu aşikardır. Cüveynî' nin kitabına ulûhiyet bahislerine başlamadan önce atom, cisim, boşluk, hareket, nedensellik gibi kozmolojik konuları işlemesi bu bakış açısından kaynaklanmaktadır(Cüveynî, 1969). Zira İslam Tarihinde alemin tanımında kullanılan "Allah'ın gayrısındaki her şey" tanımı, Kur'an' ın ana gayesinin tevhîdî bir uluhiyet tasavvuru ortaya koyarak, kainattan bahisleri ve diğer tüm mevzuları bu ana gayeye, maksada yardım edici unsurlar olarak istihdam etmesinin bir göstergesidir.

Kur'an' ın muhatap kitlesi indiği günden kıyamete kadar tüm insanlık olması ve belağatın en üst derecesini temsil etmesi O'nun bir derece insanların hissiyatına ihtiramını netice vermiştir. Bir yandan ilâhî kaynaklı bir kitap olmakla birlikte öte yandan muhataplarının zihin dünyasında bir anlama konu olmaktadır. Bu anlam muhatabın tefsir

yahut tevili neticesini vermektedir. Tefsir, bir anlamda Allah'ı yapılan yoruma şahit tutmak olmasından ötürü ancak Kur'an' ın kendisi yahut sahih sünnet ile mümkündür. Ki bu anlamda tefsirden maksat İlâhî murad bu ayette budur demektir. Tevile gelince tefsir tarihindeki tüm yorumlar buradan çıkmaktadır ki müfessirin sosyal çevresi, fıtratı, mezhebi, meşrebi, mesleği, kültürel birikimi burada etkili olmaktadır.

İslam tarihi boyunca kevnî ayetlerin yorumunda müfessirler genel itibariyle çevre kültürlerden yahut felsefi tercümelerden elde ettikleri bilgileri birer malzeme olarak kullanarak Kur'an' ı yorumlamışlardır. Böylelikle alem ile alemin Sanii arasında en azından yaşadıkları dönem itibariyle anlamlı bir ilişki, bir bağ kurabilmişlerdir.

Bahsettiğimiz tefsir ile tevil ayırımı esasında Allah' ın o ayete yüklediği anlam ile muhataplar olarak bizim zihnimizde oluşan anlam arasındaki farktır. Zamanla nakilcilik ve gelenek taassubu ayetlerin zaman ve zemine göre değişen tevilleri ile değişmeyen anlamlarını birbirine karıştırarak, yapılan tevillerin kutsanmasına yol açmıştır. Böyle olunca da Müslümanlar o ayetin değişen, beşerî yorumuyla tüm asırlarda kendilerini sorumlu tutma gibi bir zorlayıcı çaba içine girmişlerdir. İşte din- bilim çatışması vehmi buradan neşet etmektedir ki bu yeni ortaya çıkan bilimsel verilerin bazı geleneksel yorumlarla uyuşmamasıdır(Kırca, 2000).

Bu sayılan amillerle birlikte düşünüldüğünde Kur'an' ın her asırda tekrar tefsir edilmesi ve bu tefsirin artık anlamını yitirmiş önceki dönemlerde kalmış bir alem tasavvurunu değil yeni gelişmelerle bezenmiş asrının insanlarına hitap eden yeni bir tanrı-alem tasavvurunu içermesine işaret eden nebevî beşaret daha iyi anlaşılacaktır. Zira yetkin bir müfessir ancak tarif edildiği şekilde yapmasıyla tefsirini asrın problemlerine çare olarak sunmaya muvaffak olabilecektir(Bulğen, 2015).

1.2.İSTİDLAL ÇEŞİTLERİ

En temel manada iki şey arasında bulunan ilişki söz konusu olduğunda bunu mutabakat, tazammun ve iltizam olarak nitelenebilen üçlü bir taksimle ifade edebiliriz. Örneğin kitap kelimesi, kitabın kendisine mutabakat, kitabın yapraklarına veya cildine tazammun, kitabın yazarına iltizam yolu ile delalet etmektedir. Öte yandan iki şey arasındaki ilişkiye ait hükmün üzerine verilmiş hüküm olarak tanımlayabileceğimiz modalite, bu iki şey arasındaki ilişkinin ya zarûrî ya mümkün ya da muhal olabileceği şeklinde özetlenebilir(Öner, 1967). Kitap örneğinden ilerlersek bu kitabın yapraklarının veya cildinin olması mümkün, kitabın yazarının olması zarûrî, kitabın yazarının olmaması muhaldir. Zira kimse şimdiye kadar yazarı olmayan bir kitap görmemiştir.

Bununla birlikte bir meseleyi delillendirme konusunda klasik dönem itibariyle belli başlı istidlal yolları kullanıldığına şahit olmaktayız. Kıyasu'l-ğâib ale'ş-şâhid olarak

isimlendirilen bu yöntem ile kelamcılar duyularla algılanamayanı duyularla algılanana kıyas etmişler ve özellikle sıfat teorilerini bunun üzerine kurmuşlardır. Yani biz bazı şeyleri görüyoruz, duyuyoruz, Allah için bu düşünüldüğünde O her şeyi hakkıyla duyar ve her şeyi hakkıyla görür gibi. Sebr ve taksim metodunda bir mesele ile ilgili hatalı olan ihtimallerin yanlışlığını ispat ettikten sonra doğru olan ihtimalin geçerliliğine hükmetmektir. Mesela bu alemin varlığı ile ilgili ihtimaller düşünüldüğünde, sebeplerin tesirinin olmadığı, tabiatın iktiza etmesinin muhaliyeti, kendi kendine olmasının imkansızlığı ispat edildikten sonra her şeyi Allah yaratıyor demek gibi. Mucize ile, sona başlangıçla, dil mantığıyla, akıl yürütme şekilleriyle, hissiyat ile, bedihiyyat ile, mütevatirat ile, kıyas ile, sem'iyyât ile, muarızca doğruluğu kabul edilen bilgiler ile istidlal başta olmak üzere bir çok delillendirme yöntemi mevcuttur.

Bu başlıklar sadece birer külli isimlendirmeden ibaret olup esasen her biri diğerini bir manada içerebilir, bir manada diğerinin neticesi olabilir. Mesela yukarıdaki tüm başlıklar bünyelerinde bir kıyası barındırmaları itibariyle kıyas ana başlığı altına girebilmekte olmalarıyla beraber, kıyas ana başlığı duyularla kurulan bir istidlalde hissiyatın altında yer alabilmektedir.

Mantıkta burhana ulaşmak için kurulan iki öncül önermede orta terimin yüklem yahut özne gibi bulunduğu konuma göre tekrarlanma şeklinden dört şekil elde edilmiş olup bunlardan en kuvvetlisi olarak da birinci şeklin birinci durumu gösterilmiştir(İmamoğlugil, 2019). Yani orta terim büyük öncülde özne küçük öncülde yüklem ise bu en kuvvetli kıyas olarak adlandırılmakta ve nitelik açısından küçük öncülün olumlu, nicelik açısından büyük öncül tümel, modalite açısından küçük öncül bi'l fiil/ mutlaka-i âmme olma şartlarıyla kurgulanmış bir kıyasın neticesinin(Pehlivan – Çelik, 2018) kesin bilgi ifade ettiği kabul edilmektedir(İmamoğlugil, 2011).

Tümdengelim olarak adlandırılan bu yönteme yöneltilen en büyük eleştiri bu yöntemin yeni bir bilgi üretmediği sadece öncüllerde zaten mevcut olan bir bilgiyi açığa çıkartmak olduğudur. Bu eleştiri sadece modern dönemde seslendirilmekle kalmamakta kökleri İmamü'l Haremeyn el-Cüveynî'ye (ö. 478/1085) kadar uzanmaktadır(Hasırcı – Tekin, 2019). Tümevarım ise istikra olarak nitelenmekte ve Aristo' dan itibaren Gazali 'ye kadar tam tümevarım ancak ama ancak konu ile ilgili tüm fertlerin incelenmesiyle sağlanabilir görüşü hâkim olmuş durumdadır. İstikra-i tam olarak nitelenen yönteme yöneltilen en büyük eleştiri ise çoğu zaman tüm bireyleri inceleme imkanının olmaması ve bunun neticesinde de "insanların ölümlü olduğu" önermesinin bile doğruluğunun kabul edilemeyeceği şeklindedir.

Bu anlatılan durum neticesinde temsil yöntemi yani analoji veya batıda ki adı ile alegori, bu iki yöntemi birleştirerek her ikisinden daha kamil manada bir anlam ifade

etmektedir. İşte Kur'an' ın anlatım üslubundaki sembolik unsurlar bağlamında temsil bu kabilden olup bunu XVIII. yüzyıl mantıkçıları gayru mütearaf kıyaslar başlığı altında ve müstakil risalelerde işlemişlerdir(Nik, ts.).

Bu istidlal bahislerini anlatmamızdan maksat hangi bilimsel verilerin hangi Kur'an ayetlerini hangi istidlal yöntemi ile desteklediğinin belirlenmesine duyulan ihtiyaçtır. Söz gelimi modern verilerin ışığında ispatlanan, büyük patlama teorisi, kozmik fon radyasyonu yayılımı, gözlemlenen gök cisimlerinin birbirlerinden uzaklaştığı gerçeği gibi bulgular Kur'an' ın evrenin genişlemesi ile ilgili ayetini mutabakat yoluyla desteklemektedir. Öte yandan fizik yasalarının çalışmadığı en küçük boyut olarak nitelenen ve bu boyutun öncesini anlamak için yeni fizik kanunlarına ihtiyacımız olduğu söylenen Planck boyutunun ötesinde farzedilen tekillik (singularity) kavramı, her ne kadar kelamın hudus delilindeki madum kavramıyla aynı olmasa da, alemin ezeli olmadığı, sonradan olduğu, değişken olduğu konularını iltizam yoluyla desteklemektedir. Aynı şekilde madde – karşıt madde asimetrisi, kelamcıların imkan delilini bir müreccihin varlığı, evrenin sonradan olduğu yani modalite itibariyle mümkin varlık olduğu gibi noktalardan desteklemektedir.

İşte kainat bahsi Kur'an' da yeri gelmişken söylenen söz mertebesinde olup, her bir zerrenin sanatkarına olan tümevarımsal yolla yani eserden müessire bir silsile ile delalet edip işaret etmeleri, O' nun varlığına delil olmaları cihetindendir. Bu noktadan gaflet ile henüz ispatlanmamış verilerin tamamını Kur'an' da bulup göstermek ile ifrata düşen bir takım tefsirlerdeki bu yaklaşım maalesef sathî nazarları bir takım tereddütlere sevk etmektedir. Demek ispatlanmış kesin olan bilimsel veriler ışığında ancak ilmî tefsir yapmak gerekli olup, Kur'an ayetlerinden her bilimsel veriye bir mehaz bulma çabasına girme beyhude bir çaba olup, neticeleri itibariyle de zararlı bir takım sonuçlara sebep olmaktadır.

1.3.MEYDAN OKUMA KAVRAMI VE RAHMAN SURESİ 33. AYETİ

İ'cazu'l Kur'an meselesi, yani Kur'an' ın mucizevî oluşunun kaynaklarının netliği her asırda farklı ana gündem maddelerinde konuşulagelmiş olup, asıl itibariyle lafız-mana bütünlüğünde olduğu görüşü ana damarı yansıtmaktadır. Ortaya konan bir kitap olarak Kur'an farklı mertebelerde muhataplarına meydan okumuş, kendisi gibi bir kitabı getirme konusunda onları zorlamış ama Kur'an' ın bu meydan okumasına eskisiyle yenisiyle insanoğlu cevap vermekten aciz kalmıştır. Kelimelerin etimolojik kökenlerine, yahut hangi asırlarda kullanılmaya başlandığı ile ilgili detaylara girmeksizin zikretmemiz gerekirse, i'caz, tehaddî, mu'araza, nazîre, taklit gibi kelimeler konumuzla ilgili temel kavramlardır. Kur'an evvelâ kendi gibi bir kitabı getirme konusunda muhataplarına tehaddîde bulunmuş. Fakat O'nun kendini takliden bir nazire istemesi ile ilgili bu

muarazasına hakiki bir cevap vermekten insanoğlu aciz kalarak, Kur'an' ın i'cazı tebellur etmiştir. Bu muaraza, meydan okuma sadece belli bir asra ve belli bir zümreye has olmayıp, kıyamete kadar her asırda geçerli bir tehaddîdir.

Burada Kur'an' da bulunan insan ve cinleri muhatap alan bir ayeti de hatırlamamızda fayda vardır. Bu ayet Rahman Suresi otuz üçüncü ayet olup يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُواۜ لَا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانٍۚ şeklinde nazil olmuştur. Yani "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp öteye geçebilirseniz haydi geçin! Ama (tarafımızdan verilmiş) bir güç olmadıkça geçemezsiniz." diyerek Allah (c.c.) bir meydan okumada daha bulunmaktadır. Her ne kadar bu ayet Kur'an' ın benzerininin getirilmesi konusundaki muaraza ayetleri arasında zikredilmese de ayetteki mana bir tehaddîyi ve tehdidi içinde barındırmaktadır.

Ayette geçen göklerin aktarı yani kuturları yani çaplarından kastın ne olduğu konusunda müfessirlerin yorumlarından birkaç numune şöyle aktarabiliriz;

Mukatil bin Süleyman' ın Tefsir-i Kebiri'nde: Bu Allah'tan bir tehdittir. Allah "Ey cin ve ins toplulukları! Size aranızdan resuller gelmedi mi ? (Enam, 6/130) buyurmaktadır. Çünkü şeytanlar her ikisinide saptırdı. Bu sebeple Allah onlara, aralarından resuller göndermiştir.

…Eğer göklerle yerin aktarından (yani, iki tarafından) kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın (yani, ölümden kaçmak amacıyla göklerin ve yerin köşe bucaklarından kaçabiliyorsanız kaçın), ama bir sultan olmadıkça (mülkümden) kaçamazsınız. (Çünkü nereye yönelirseniz orası benim mülküm altındadır ve Ben sizi ölümle yakalayacağım)(Mukatil, 2006).

Ebu Mansur el-Maturîdi' nin Te'vilâtü'l Kur'an' ın da: Bu ilahî beyan iki şekilde yorumlanır. Birincisi ölümden kaçılamayacağı şeklindedir. İkincisi insanların ötelere geömekten aciz oldukları manasına gelir. Yani bu alemden çıkmaya yahut göklerin ve yerin sınırlarını aşıp ötelere geçmeye sizin gücünüz yetmez. Şayet böyle bir imkanınız olsa, orada benim hükümranlığımı saltanatımı görürdünüz. Yani nerede olursanız olun benim saltanatımdan mülkümden çıkmaya güç yetiremezsiniz. Aksine nereye giderseniz gidin benim mülküm dahilinde olursunuz, ölümden ve helak olmaktan kurtulamazsınız(Maturîdî, 2019).

İbn Kesir'in Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri'nde: Bu Allah'ın kullarına bir tehdididir. Göklerin ve yerin çevresinden geçip gitmeye gücünüz yetiyorsa geçip gidin. Ama üstün bir güç olmadan geçemezsiniz. Yani Allah'ın takdirinden ve emrinden kaçamazsınız, O sizi kuşatmıştır(İbn Kesir, 1986)…

Elmalılı Hamdi Yazır' ın Hak Dini Kur'an Dili'nden: Yani ey insan ve cin topluluğu! Semavat ve arzın aktarından göklerin ve yerin hudud-u eb'adından çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa, yani Allah'ın saltanatının hükmünün altından, O' nun mülkünden kaçabilirseniz haydi kaçın gidin mümkünse kendinizi kurtarın. Bu emir ta'ciz emridir. Fakat çıkamazsınız bir sultan olmadıkça. Yani bütün o göklerin ve yerin kuvvetlerini mağlup edecek başka bir güç ve saltanat olmadıkça çıkamazsınız ki öyle bir kuvvetinizde yoktur.

Kurtubî' nin el-Cami' li Ahkâmi'l- Kur'an' nında: Cinlerde insanlar gibi bu ayete muhatap olup onlar dahi göklerin ve yerin sınırlarından kaçamazlar.

Aynı manaya Ebussuud Efendi, İsmail Hakkı Bursevî, Seyyid Kutup, Said Havva, Muhammed Ali Es-Sâbûnî, Vehbe Zuhaylî gibi müfessirlerde işaret etmişlerdir.

Celal Yıldırım ilgili aytein tefsirinde "Göklerin ve Yerin Sınırlarını Aşmak Mümkün mü? şeklinde dikkat çekici bir başlık atarak şu açıklamalarda bulunmuştur;

Ayette göklerin ve yerin aktarından söz edilmektedir. Kutr' un çoğulu olan bu kelime bir şeyin, bir gölgenin veya kesimin çevresi, sınırı cihetleri anlamına gelir. Ayrıca köşegen ve çap manasındada kullanıldığı olur.

Burada göklerin ve yerin aktarından maksat yerçekimi kuvvetinin sınırları veya madde aleminin sınırları olabilir. Diğer bir yorumla "zikr-i cüz, irade-i küll" kuralınca Allah' ın mülkünün ve tasarruf alanının dışına çıkabilme imkanı bulunmadığını ifadeye yönelik bir anlatım tarzı sayılabilir. Ancak yerçekimi kuvvet sınırı maksada daha uygun görünmektedir.

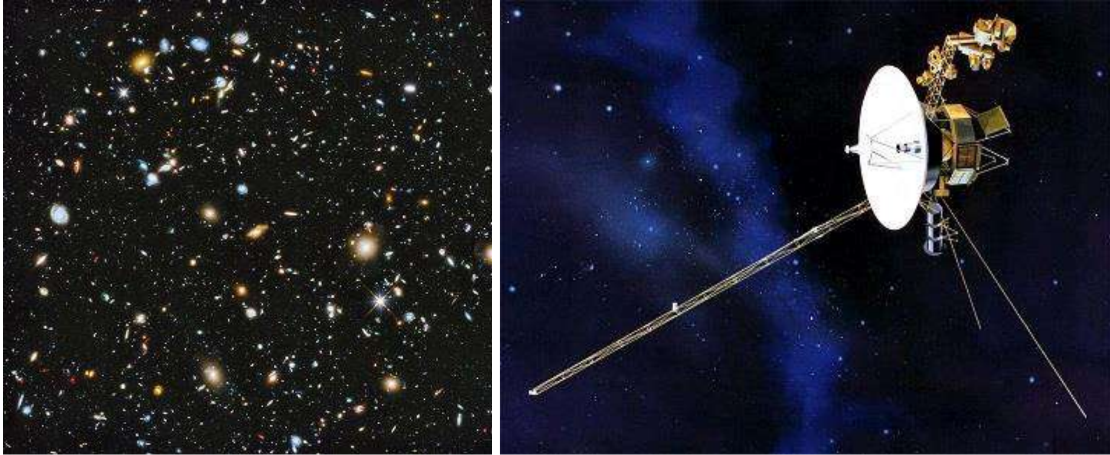
Böylece insanlarla cinler yeryüzünün ağırlık merkezini oluşturmalarına ve birçok şeylerin bu iki ayrı cinsin emrine verilmesine rağmen her ikisininde ilmi aklı ve idrak alanı sınırlıdır. Ne fizik alemini aşmaya, ne ilahî mülkün dışına çıkmaya, ne de O'nun tasarrufundan sıyrılmaya güçleri yeter. Bunun için Cenab-ı Haki mükerrem yarattığı insana ve çok seri hız ve harekete sahip cine hitapla, bir çok husususlarda acizlik içinde bulunduklarına işarette bulunmakta ve hiç kimsenin ilâhî kuvvet kedretle yarışamayacağını dolaylı şekilde işlemektedir"(Yıldırım, 1989).

2. UZAY FOTOĞRAFÇILIĞI VE UZAY SONDALARI

Şu ana kadar içinde yaşadığımız âlemi keşfetmek için uzayın derinliklerine yüzlerce araç gönderildi ve bu araçlar bizlere farklı birçok bilgi verdi. Uzay sondası veri toplamak maksadıyla uzaya gönderilen ve uzayın derinliklerinde ilerlerken bir yandan da dünyaya işlenebilecek veriler gönderen araçlardır. Uzay sondalarının en temel görevleri, gezegenleri ve uydularının yakınından geçerek bilhassa dünyadan göremediğimiz

kısımlarının fotoğraflarını çekmek, asteroitler, kuyruklu yıldızlar hakkında bilgiler toplamak ve topladığı tüm bu verileri dünyaya göndermektir. Rusya, ABD, Avrupa Birliği, Japonya, Çin ve Hndistan' ın uzay ajansları Güneş Sistemi' nin bir çok gezegenine inceleme maksatlı yüzlerce sonda göndermiştir. Bunlardan yaklaşık on beş kadarı aktif olarak görevlerine devam etmektedirler.

Bu uzay sondalarının yanında bir de gözlemlenebilir evrenin yüksek çözünürlüklü fotoğraflarını çeken uzay teleskopları vardır. Bunlardan en meşhuru Hubble Teleskopu olup 1990 tarihinde fırlatılarak Dünya' nın yaklaşık 547 km üzerinde yörüngesine oturtulmuştur. Hızı saatte yaklaşık 18.000 km olan teleskop güneş enerjisi ile çalışmakta ve en önemli keşfi "Hubble Ultra Deep Field" adlı bir görüntü olup şimdiye kadar görüle en uzak galaksileri göstermektedir.

Şekil 1 Hubble' ın Ektrem Derin Alanı adlı 10 yıllık verilerle bir araya getirilen 10.000 galaksi içeren fotoğraf

Şekil 2 Voyager 1

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanlık uzaya birçok uzay sondası göndermiştir. Bu sondalar tek yönlü bir yolculuk yapabilmekle beraber bazıları topladığı numuneleri dünyaya geri getirme görevini de başarmıştır. Sondalarla iletişim çoğu zaman radyo sinyalleri ile sağlanıp, bu sondalar tarafından radyometreler, manyetometreler, kızılötesi, görünür ve ultraviyole ışığa duyarlı televizyon kameraları, mikrometreler, kozmik ışınlar, gama ışınları ve güneş rüzgârı için özel dedektörler gibi cihazlar taşınabilmektedir.

Önemli uzay sondalarından bir kaçını zikretmek gerekirse, Ay'ın yumuşak zeminine iniş yapıp numune alarak yeri dönen Luna 9' u, Merkür hakkında ilk araştırmyı yapan Mariner 10'u, Venüs'ün yüzeyine ilk inen uzay aracı Venera 7'yi, Marstaki ilk

gezici sonda Sojourner'i, bir kuyruklu yıldıza gerçeklen ilk görev sahibi Halley Armada' yı, ilk güneş rüzgarı numunesi alıp geri dönüş yapan Genesis'i, bir asteroitten numune alan ilk sonda Hayabusa'yı, Jüpiter'e giden ilk sonda Pioneer 10'u, Uranüs ve Neptün'ü ziyaret ederek 40 yıldan fazladır uzayın derinliklerinde ilerleyen Voyager 2'yi zikredebiliriz.

Uzay sondaları enerjilerini güneş panelleri vasıtasıyla güneşten temin edebildikleri gibi, bunun imkân dâhilinde olmadığı durumlarda radyoaktif malzemenin çürümesiyle elktrik üreten küçün radyoizotoplu termoelektrik jeneratörleri kullanırlar.

Gönderilen ilk sonda 4 Ekim 1957' de Sputnik 1 adlı, Eski Sovyetler Birliğine bağlı uzay aracıdır. Bunu takip eden yılda ABD tarafından gönderilen Explorer 1 ile birlikte ABD- Sovyetler Birliği arasındaki Uzay yarışı başlamış olmaktadır.

İnsan eliyle yapılarak dünyamızdan en fazla uzaklaşmayı başaran uzay sondası Voyager 1' dir. 1977' de fırlatılmış olup hızı yaklaşık 60.000 km/saat' dir. 2025 yılına kadar görevine devam edecek ardından iletişimimiz kesilerek uzayın derinliklerinde yol almaya devam edecektir. Ayrıca bu sonda Güneş sistemi'nin bir anlamda dışına çıkarak yıldızlar arası uzaya giren ilk sondadır. Fakat Güneş' in tesir alanının son noktası olarak tabir edilen Oort bulutunun sınırlarına ulaşması yaklaşık otuz bin yıl sürmesi beklenmektedir. Galaksimizde yaklaşık 100 milyar yıldız, gözlemlenebilir evrende ise yaklaşık 150 milyar galaksi olduğu tahmin edilmektedir. İş bu sınıra ulaşmakla kalmamakta çünkü sürekli genişleyen bir evrende yaşamaktayız("Uzay Sondası Nedir", 2019). Peki evren ne kadar hızlı genişlemektedir?

Hız ifade edilirken bir cismin bir saniyede kaç km yol aldığı hesaplanır. Fakat evrendeki genişleme her noktadan olduğu için esasen bir hızdan ziyade bir ötelenmeden bahsetmek daha doğru olabilir. Çünkü nisbî olan bir ötelenme sözkonusudur. Mesela bir megaparsek (3.26 milyon ışık yılı) uzaktaki bir cisim hiçbir hareketi olmasa dahi sadece aradaki evrenin genişlemesinden ötürü bizden yaklaşık olarak 70 km/s hızla uzaklaşır. Eğer iki megaparsek uzağa bakarsak bu değer 140 km/s olur. Bunun en nihayetinde ışık hızına ulaşacağı beklide geçeceği akıl yürütmenin bir neticesidir. Özel göreliliği ihmal yönünde bir itiraza burada mahal yoktur çünkü söz konusu olan cismin öz hızı değil, ötelenmeye bağlı nisbî bir hızdır. İşte bu değerin ışık hızına ulaştığı nokta Hubble Hacmi olarak adlandırılan hayalî bir kürenin sınırlarıdır. Bu noktadan çıkan bir ışık huzmesi bize asla ulaşamaz, yani evrenin genişlemesinden ötürü ışığın önündeki yol bir türlü bitmez. Her ne kadar evrenin genişleme hızı gerçek bir hız olmadığı için onu ışık hızıyla kıyaslamak hatalı gibi gözükse de evren gerçekten de saniyeden de küçük bir zaman diliminde şu anki boyutlarına genişlemiştir ve biz bu genişlemenin sınırları tabir edilen

Hubble hacminin sınırlarından çıkmamız en azından bugünkü bilimsel verilerle mümkün gözükmemektedir(Kayalı, 2019).

Şekil 3 Voyager 1'in konumu ile Oort Bulutunun temsili mukayesesi

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gerek uzay teleskopları ile gerekse de uzay sondaları ile yapılan tespitlerden anlaşılan netice içinde yaşadığımız evrenin hudutlarının genişliğine elimizin ne denli ulaşamadığıdır. Evrenin genişlemesi üzerine basit bir çıkarımla, genişleme ivmesini hesaba katarak yapılacak bir akıl yürütmede her insan bu sınırlardan çıkamayacağı konusundaki acizliğini hisseder. Kur'an bu acizliği insanlara ve cinlere bir tehdit ve bir meydan okuma ile dile getirmektedir. İnsanlar ve cinlerin Allah' ın mülkü olan şu kainatın sınırlarından çıkamamış olması ve bu muazzam genişliğin sürekli artması, en azından bugünkü bilimsel verilerin, ayetin ifade ettiği yerin ve göklerin sınırlarından henüz çıkılamamış olması hakikatını desteklediği konusu bizim ulaştığımız neticedir.

KAYNAKLAR

Bulğen, Mehmet. "Son Dönem Osmanlı Kelamcılarının Kevnî Ayetleri Yorumlama Yöntemleri Üzerine: Ömer Nasuhi Bilmen Örneği". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 13/1 (2015): 61-89.

Câhız. *Kitabu'l Hayevân* (thk. Abdusselam Muhammed Harun). Beyrut: 1969, 134.

Cüveynî, İmamu'l Haremeyn. *Eş-Şâmil* (thk. Ali Sâmi Nâşir ve diğerleri.). İskenderiye: 1969, 140.

Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. MAhmud el-Maturîdî es-Semerkandî. *Te'vilâtü'l Kur'an Tercümesi* (Terc. Kemal Sandıkçı). İstanbul, Ensar Vakfı Yayınları, 2019.

Elmalılı Hamdi Yazır. Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul, Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Hasırcı, Nazım – Tekin, Alaattin. "İmamü'l Haremeyn el-Cüveynî'nin Mantıkî Kıyasa Yönelik Eleştirileri". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/22 (2019): 29.

Işık, Aydın. "Din-Bilim İlişkisi Problemine Mucizeler Üzerinden Genel Bir Bakış: Vahiy Nesnesinin Mucizeliği Tartışması". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007): 87-88.

İbn Kesir. Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri (Terc. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner). İstanbul, Çağrı Yayınları, 1986.

İmam Kurtubî. El-Cami' li Ahkâmi'l- Kur'an (Terc. M. Beşir Eryarsoy). İstanbul, Buruc Yayınları, 2002.

İmamoğlugil, Halil. "Kilisli Abdullah Efendi' de Kıyasın İşlenişi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2011): 111-114.

İmamoğlugil, Halil. "Necati Öner'e Göre Klasik Mantıkta Akıl Yürütme". *Mantık Araştırmaları Dergisi* 1 (2019): 49-50.

Kayalı, Ögetay (2019, 8 Ağustos). "Evren Işık Hızından Hızlı mı Genişliyor?" Rasyonalist(8 Ağustos 2019). Erişim: 29 Eylül 2019. https://rasyonalist.org/yazi/evren-isik-hizindan-hizli-mi-genisliyor/

Kırca, Celal. "İlmi Tefsir Ekolünün Problemleri". *Günümüz Din Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu*. Samsun: 1989, 197.

Kırca, Celal. "Kur'an ve Tabii Bilimler". *Kur'an ve Tefsir Araştırmaları* I (2000): 195.

Mukatil bin Süleyman. *Tefsir-i Kebir* (tahk. Abdullah MAhmud Şehhate). İstanbul: İşaret Yayınları, 2006.

Nik, Meliha İhsani. "13. Yüzyıl Mantıkçıları ve Gelenbevî' nin Kıyas Teorisi Hakkındaki Görüşlerinin Mukayesesi". Terc. Demirkol, Murat. Uluslararsı 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri 177-181.

Öner, Necati. "Klasik Mantıkta Modalite I Modal Önermeler". *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*. XV (1967): 69-85.

Özdemir, Metin. “Selefi Aklın Kozmik Sistemi Anlamadaki Yöntem Sorunu”. *İslâmiyât* X/1 (2007): 98.

Pehlivan, Necmettin – Çelik, Muhammet. “Kıyasın Tarifi Bağlamında Gayru Mute‘araf Kıyas: Osman b. Mustafa et-Tarsûsî’ nin Risale-i İstidlaliyye’ si Örneği”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59/1 (2018): 32-36.

Turan, Maşallah. “Kur’an’ ın Anlatım Üslubunda Sembolik Unsurlar”. *Marife* 10/1 (2010): 107-128.

“Uzay Sondası Nedir?”. Astronomi evi (2019). Erişim: 29 Eylül 2019. http://www.astronomievi.com/nedir-kimdir/uzay-sondasi-nedir/

Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri*. İstanbul, Anadolu Dağıtım Basın Yayın, 1989.

EVIDENCES OF DIVINE UNITY IN PLANTS

NEBATATIN TEVHİD DİLİ

Prof. Dr. Hasan KILIÇ
Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü 12000 BİNGÖL/TÜRKİYE
email. kilichasan@yahoo.com

ABSTRACT

The actions of a disposer and artist with an infinite knowledge and power behind an imperious activity that turns, transforms and renews all the assets in the earth, where there are millions of galaxies and stars with extremely well ordered movements and orbits and all the beauties of life and heavens with unknown boundaries manifest, cannot be denied. The importance of this world is based on the existence of life. Since, most shiny and decisive proofs of the existence and unity of disposer and maker of the cosmos concentrate on life with all their manifestations. Of the 1.7 million species that have been identified on earth, about 0.4 million species are plants. The survival of each species that are in utmost order and beauty, for millions of years through their special genetic codes without a change from the main features and without error; despite being homologous, diversity in nutrition and defense mechanism, reproductive biology, adaptation to climatic conditions, wise and conscious integration of plant types with different taste and color characteristics of fruits into the ecosystem could not be a work of blind force, unconscious nature and aimless chance. Whereas, "*Causes are but an apparent veil; nature is the set of rules of His creation, a collection of His laws, and the way in which He demonstrates His power*" (Sözler, 30. Söz). The presence of viability in the cells of plants within the framework of the coded DNA program for each species clearly demonstrates a manifestation of divine will, which is called knot of life. Hundreds of wise, compassionate and artistic reactions, syntheses and integration between organelles and other activities occurring in the tissues and cells that constitute the basis of all plant organs, could not be a work of unconscious molecules and atom instead they are acting at the command of an All-Wise, All-Knowing, All-Powerful and Generous commander.

Keywords: Causes, Creation, Divine unity, Plants

ÖZET

Muntazam hareket ve yörüngeleri ile milyonlarca galaksi ve yıldızların yer aldığı ve sınırları bilinmeyen semavat ile hayatın tüm güzellikleriyle tecelli ettiği arzımızdaki tüm mevcudatı çeviren, tebdil ve tecdit edip kâinatı ihata eden hâkim bir faaliyetin arkasında sonsuz ilim ve kudret sahibi bir müdebbir ve sanatkârın ef'ali inkâr edilemez. Arzımızı ehemmiyetli kılan en önemli unsur hayatın varlığıdır. Zira kâinat Mutasarrıfı ve Sani'inin varlığının ve birliğinin en parlak ve en kat'i delilleri tüm cilveleri ile hayatta temerküz etmektedir. Yeryüzündeki tespit edilebilen 1.7 milyon canlı türünün yaklaşık 0.4 milyon türünü bitkiler teşkil etmektedir. Gayet ziynetli ve muntazam her bir türün özel kodlanmış genetik şifreleri vasıtasıyla milyonlarca yıl ana hususiyetlerinden bir değişme olmaksızın hatasız bir vaziyette günümüze kadar gelebilmeleri, esasta ve neticede ana organları bakımından birbirine benzemekle beraber, beslenme, savunma mekanizmaları, üreme biyolojileri, iklim şartlarına adaptasyonları, meyvelerin tad, renk, vb özellikleri yönünden

farklı teçhiz edilen bitki türlerinin sanatkârane, hikmet dairesinde müdebbirane tam muvazene ile bulunduğu bölgenin ekosistemine şuurdarane entegre olmaları elbette kör kuvvet ve şuursuz tabiat ve serseri tesadüfün işi olamaz. Hâlbuki "*esbab, bir perde-i zahiriyedir; tabiat, bir zatın şeriat-ı fıtriyesidir ve kanunlarının bir mecmuasıdır ve kudretinin bir mistarıdır* (Sözler, 30. Söz). Bitkilerin hücrelerinde her türe mahsus kodlanan DNA yazılım programı çerçevesinde canlılığın mevcudiyeti, ukde-i hayatiye tabir edilen bir cilve-i irade-i İlahiyeyi aşikâre göstermektedir. Tüm bitki organlarının esasını oluşturan doku ve hücrelerde hakîmâne, rahîmâne ve sanatkarane meydana gelen yüzlerce reaksiyonlar, sentezler ile organeller arasındaki entegrasyon ve diğer faaliyetler, şuursuz molekül ve atomların işi olamayacağı, belki gayet kadîr ve alîm ve gayet hakîm ve kerîm bir Âmirin emriyle hareket ettikleri aşikare anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Esbap, Nebatat, Tevhid, Yaratılış.

GİRİŞ

Kâinat kitabını bilhassa tabiatı incelerken hayatın menşei ve işleyişinin serseri tesadüf ve kör sebepler havale etmenin muhaliyeti ile eşyanın sonsuz ilim ve kudret sahibi bir zatın tasarrufunda olduğunun bilinmesi zihayat ile alakalı ilmi araştırmalara ayrı bir boyut ve bakış açısı kazandırır. Nitekim Kur'an nuruna istinad eden İslam medeniyeti miladı 11.'i asra kadar ilim ve yaşayışta kemalini bulmuş, mensuplarının yazdıkları eserler ve araştırmalarla Avrupa'nın Ronesans'ını motive etmiştir. Ancak bu gelişme trendi aynı hızla devam edememiş, miladi 11. asırdan 19. asra kadar İslam medeniyeti duraklama dönemine girmiştir. Taassup ve ilim düşmanlığının zulmü altında ezilen Avrupa'da ise 17. yüzyıldan itibaren fen ilimlerinde kat edilen mesafe ve keşifler materyalist felsefenin etkisiyle birçok ilim adamı ve filozofun elinde inkâr laboratuvarına çevrilmişti (Uç, 2012). Her ne kadar Kierkegaard (1813-1855) gibi bir kısım batılı filozof Hristiyanlıktaki tutarsızlıkları anlatarak inancın bu şekilde olmaması gerektiğini belirtmelerine rağmen Hristiyanlığın fen ilimleri ile din ilimlerini imtizaç etmedeki acizliği ve papazların halk üzerindeki teslimiyetçi tavrı ve ilme mesafeli duruşu, materyalist inkâr düşüncesinin yayılmasını hızlandırmıştır. Hiristiyanlığın akait düzeni içinde yaşam muammasını hal etme gayretleri gerek ilim adamalarını, gerekse filozofları zor duruma sokmuş, Newton gibi anlaşılanlar olmakla birlikte, öldürülenler ve yakılanlar çok olmuştur (Uç, 2012).

Bilimi ilahi tasarrufun dışında değerlendiren materyalist düşüncenin etkileri Avrupa ile sınırlı kalmamış çoğunluğu Devlet-i Osmaniye'nin elinde bulunan İslam coğrafyasında da özellikle Osmanlı ilim adamlarında bir takım tereddütler oluşturmuştur. Bu tereddütler ehl-i medresede, fen ilimlerini dini yok etmek için kullanılan bir alet olarak algılanırken, dini esas almayan ehl-i fünunda da dinin fen ilimlerine karşı bir unsur olarak görülmesine sebep olmuştur. Bu karşılıklı yanlış anlamalardan dolayı her iki taraf birbirine mesafeli ve soğuk durmuşlardır. Mesela, 1869'da İstanbul medreseleri hakkında bilgi veren bir vesikada, medreselerde okutulmakta olan dersler arasında Matematik ve Fen Bilimlerinin yanı sıra Tefsir ve Hadis ilimlerine de yer verilmediği görülmüştür (Kütükoğlu 1977; Şanal 2003). II. Meşrutiyet sonrası eğitim programlarına fen ilimlerinin de ilave edilmesiyle alakalı yapılan teşebbüsler bu sahadaki boşluğu doldurmaya

yetmemiştir. İslam âleminin bilhassa Osmanlının Avrupa'dan ilim ve teknoloji bakımından geri kalmasının esas sebeplerini teşhis edip tavsiyelerde bulunan Bediüzzaman Said Nursi, Münazarat isimli eserinde "*Maarif-i cedideyi medârise sokmak için bir tarik ve ehl-i medresenin nefret etmeyeceği saf bir menba-ı fünun açmaktır. Zira mükerreren söylemişim: Fena bir tefehhüm, meş'um bir tevehhüm şimdiye kadar set çekmiştir*" şeklinde beyan etmiştir**.** Ayrıca ilmin hürriyeti ve medreselerde fen ilimlerinin beraber okutulması yanında ihtisas şubelerinin tesisi ile meselenin aşılabileceğini ifade etmiştir. "*Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder*" veciz beyanıyla da reçeteyi hülasa etmiştir.

Din, akaid, sanat ve ilim sahasında Kur'an-ı Kerim'den aldığı geniş ve ihâtalı bir dürbün ile asrın fehmine uygun farklı bir boyut kazandıran Bediüzzaman Said Nursi, kitab-ı kebiri kâinatın her unsurunda cilveleri bulunan esma-i İlahiyye'nin perde arkasında gözle görülür derecede bilen, gören, işiten, kudret sahibi, istediğini yapabilen bir zatın varlığı hissedildiğini, Kur'an'ın da bu kâinat kitabının kırâatı olduğunu eserlerinde işlemiştir. Gerek cemadat ve gerekse zihayat âleminde cereyan eden hadiselerin serseri tesadüf ve kör tabiatın işi olmayıp bir olan ve sonsuz kudret ve ilim sahibi bir mutasarrıfının eliyle, kemâl ve cemalini görmek ve göstermek isteyen bir zatın cilveleri olduğunu cerh edilmez delillerle ispat etmektedir. Bu dünyadaki bütün canlıların tek hücreli bir canlıdan bu kadar değişik ve birbirini tamamlayıcı hale dönüşmüş ve tesadüfen her bir değişim diğer değişimi tamamlamış olduğu teorisi, hangi istatistiki teoriye bakarsanız bakınız bu kadar birbirini tamamlayıcı değişim olma ihtimalini kimse hesaplayamaz (Üstün, 2016).

Bu çalışmada nebatatta cereyan eden ve kanunlarla tesmiye edilen hadiselerin başıboş serseri tesadüf ve kör tabiatın işi olmadığı ancak sonsuz ilim ve kudret sahibi bir zatın tasarrufuyla olduğunun delilleri işlenmeye çalışılmıştır.

Zihayatın esas unsuru hücre

Zihayatın temel unsuru olarak bir defteri kavanin-i emriye ve bir ukde-i hayatiye mahiyetinde yaratılan hücre, temsil ettiği türün kulanım kılavuzu olan genetik şifresinin noksansız bir kopyasını taşır. Hücrenin san'atındaki incelik ve kemalat, organeller arasındaki dizayn ve meharetli süslendirme sonsuz bir ilmi gösteriyor. *Çünkü, binler vaziyet-i muhtemele içinde, muntazam ve müzeyyen, san'atlı ve hikmetli bir vaziyeti intihap etmek, derin bir ilimle olur* (Mektubat 22. Mektup). Değil bir hücrede tüm eşyada bu tarzda görülen sanatlı ve hikmetli faaliyetler sonsuz bir ilme delalet etmez mi? Her biri bir fabrika misillü yaklaşık 12 adet temel organelden oluşan hücrenin tüm işlevleri, nükleusta yer alan DNA şifrelemesi esas alınarak organize edilir. Proteinleri oluşturan ribozomlardan tutun enerji santrali hükmündeki mitokondri, hücrenin emniyetini temin eden ve zararlı maddeleri bertaraf eden endoplazmik retikulum, enzimlerin üretildiği golgi cisimciği, hücrevi tüm faaliyetlerin murakabe edildiği ve binlerce proteinin tüm bilgilerinin depolandığı hücrenin beyni hükmündeki nukleusa kadar tüm sentez ve fonksiyonlar 10 µm çapındaki bir hücrede belirli bir program ve düzen içerisinde yapılmaktadır. Organeller arasındaki bu teavün, tesanüd, teanuk ve tecavübteki tezahür

tek bir mutasarrıfın mührünü gösterir. Hücredeki bu karışık vaziyet ile birlikte binlerce ihtimaliyet yolları içinde hiç şaşırmadan ve karıştırmadan hiçbir organelin hiçbir cihazatı noksan bırakılmayarak mu'cizatlı bir surette yaratılmaları, güneş gibi sonsuz bir ilme ve gündüz gibi mutlak ve Alim-i Mutlakın terbiye ediciliğine şehadet eder. Şuursuz, kör ve sağır atomlardan teşkil edilen ökaryotik bitkiye ait bir hücreyi, bileşenleri 10 µm çapında minyatürüze edilmiş bir havalimanına benzetebiliriz. (Resim 1 ve Resim 2). Havaalanının besleyen jeneratörler, havaalanı trafiği, birimler arası koordinasyon ve diğer tüm işlemlerin organize edildiği yaklaşık 12 bin dekar alanda 4.549 bilgisayar, 9.000 adet güvenlik kamerası, 1.700 km uzunluğunda fiber kablo, 20 mil GB lık data alanı ve daha sayamadığımız binlerce alt unsurlar ve 100 bin çalışanı ile sağlanabilmektedir. Buna rağmen, rötarlar, hatalar, çakışmalar bazen de yolcuların isyanına varan uygulama hataları da sıradan hadiseler olarak kabul edilmektedir. Söz konusu havaalanındaki sistemler ile tüm alet ekipman ve diğer unsurlar 10 µm çapındaki bir hücrede nasıl yerleştireceksiniz?

Resim 1. Yaklaşık 30 µm çapında ökaryotik bir bitki hücresi (Kaynak: Ryding, 2019).

Resim 2. Yaklaşık 12.000 dekar alana sahip sıradan bir havaalanı

Her şeyi tesadüfe ve uzun zamana havale eden felsefi düşünce, hücredeki düzen, ahenk ve ilmi faaliyeti kabul etmesine rağmen, hakim, alim, kadir ve ihtiyar sahibi bir zatın tasarrufunun eseri olmasını kabul etmemeleri anlaşılabilir değildir. Zira*, "ilmin her delili Zat'ı Alim'in mevcudiyetine dahi delildir"* (Şualar 15. Şua). *Çünkü, bu kadar basîrâne nazik san'at ve şuurkârâne ince hikmet ve müdebbirâne tam muvazeneye, elbette kör kuvvet ve şuursuz tabiat ve serseri tesadüf karışamazlar ve onların işi olamaz ve mümkün değildir. Ve kendi kendine teşekkül edip öyle olması ise, yüz derece muhâl içinde muhâldir* (Şualar 3. Şua*).* Zira, kendi kendine oluyor diyebilmek için, hücredeki her bir organelin ilah gibi diğer organellerle münasebetini bilecek, görecek ihatalı bir ilim ve gücü bulunacak sonra hücrenin organizeli kusursuz faaliyeti ona havale edilebilir. Şuursuz ve kör organellerin milyonlarca yıl tekamül ederek bu günkü hallerini aldığını iddia etmek, basınç ve çekme emniyet gerilimlerinin en ince hesaplarla dizayn edildiği kargir bir kubbeyi oluşturan taşların kendi kendilerine anlaşıp bir araya gelerek bu mükemmel yapıyı oluşturmalarına inanmak ile eşdeğerdir. Bir hücrede "kemal-i intizam içinde çalışan orgenellerin sehivsiz ve hatasız işlemeleri ve her daim o harika halin

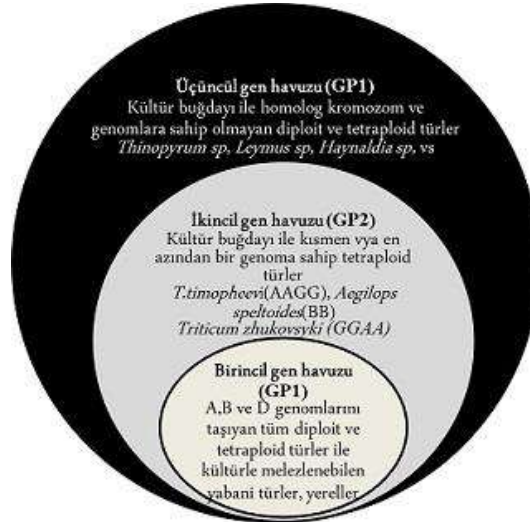
devamı ustalarının harika maharetini ve mu'cizatlı ilmini zi-şuûra göstererek sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Sânî'lerini güneş gibi bildiriyorlar.

Bitkilerde Döllenme sınırları (Gen havuzu)

Milyonlarca yıl yüzbinlerce bitki türünün bazı morfolojik özellikler hariç esasta değişmeden günümüze kadar gelebilmeleri şüphesiz genetik yapılarında hafiziyet tecellisi ile saklanan şifreler vasıtasıyla mümkün olmuştur. Döllenme, esasta ayni türün bireyleri arasında olmakla birlikte az da olsa tanınan sınırlar içinde yakın akraba türler arasında da sınırlı nispette gen alışverişinin olduğu bilinmektedir. Milyonlarca yıl süregelen ve tek yıllık bitkilerin yegâne çoğalma şekli olan döllenme sonucu oluşan tohumların sonraki yıllar çimlenmesi ile nesli devam eden türler, günümüze kadar temel yapılarında bir değişme olmaksızın gelebilmelerine imkân tanınmıştır. Nitekim kromozom sayıları her tür için sabittir ve değişmez (Kumar and Bhatia, 2013; Bağcı 2017; Harlan ve D Wet, 1971). Bitkilerin sınıflandırılmasında, benzer özellik gösterenler aynı grup içinde değerlendirilerek isimlendirilir. Tür tanımı konusunda bazı tartışmalar olmakla birlikte birbirleriyle çiftleştiklerinde verimli döller meydana getirebilen bitkiler aynı tür içinde değerlendirilmektedir. Bu güne kadar yaklaşık 400 bin farklı bitki türü keşfedilebilmiştir.

Tohum, kök, gövde, dal, yaprak, çiçek ve meyve gibi esas azaları birbirine benzemekle Sani'in vahdetine, şekil, tad vb morfolojik özelliklerde temayüzleri Sani'in muhtar ve hakîm olduğuna gayet açık bir delildir. Modern taksonominin kurucusu İsveç'li ilim adamı Carolus Linnaeus (1707-1778) türleri tasnif ederken tabiattaki müşahede ettiği mükemmel düzen ve güzellik karşısındaki hayretini "Systema Naturae" kitabının son bir baskısının önsözünde "*Allah'ın dünya ve üzerindeki canlı tabiat içindeki bütün eserlerinde görülen muhteşem yaratma faaliyetinin son noktası insandır"* cümlesi ile ifade etmiştir (Latince orijinal cümlesi= Finis creationis telluris est gloria Dei ex opere Naturae per Hominem solum) (Grigg, 2015; Anonim 2019). Kültür bitkilerinin sınıflara ayrılması ve akrabalık seviyelerinin belirlenmesinde temelde 1926 yılında Rus bilim adamı Aleksandr Sergeevich Serebrovskii tarafından ortaya atılan 3 gen havuzunu ile izah edilmeye çalışılmış (Anonim 2008) ve her bir türün tanımlanmış gen havuzları sınırları dahilinde gen alışverişinin cereyan ettiği bildirilmiştir (Harlan ve D Wet, 1971, Harlan ,1976). Örneğin, hexaploid ekmeklik buğday için çizilen gen havuzu Şekil 1'de verilmiştir. Buna göre; Birincil gen havuzu (GP1): Doğrudan birbiriyle çiftleşebilen ve fertil döl verebilen türleri bir başka ifade ile A, B ve D genomlarını taşıyan tüm diploid ve teraploid türler ve yerel popülasyonlar yer alırken, İkincil Gen havuzu (GP2)'da ise A, B ve D genomlarından en az birini taşıyan tetraploid türleri (*T.timopheevi, Aegilops speltoides* vs) ihtiva eder. Ancak, akrabası olduğu kültür bitkileriyle melezlendiğinde çiftleşip fertil döl verebilmelerinin önünde çok bariyerler mevcuttur. Misalen, ekmeklik buğdayın (*Triticum aestivum*) ikincil gen havuzundaki iki yabani akrabası *Aegilops*

tauschii ve *Aegilops speltoides* diploiddir. Bunun anlamı: bu iki yabani akraba diploid kromozomlara sahip iken ekmeklik buğday hexaploid'tir. Söz konusu bu uyumsuzluk çeşit geliştirmede ıslahçılar için büyük zorluklar oluşturmaktadır. Üçüncül gen havuzunda (GP3) ise homolog kromozomları olmayan uzak yabani akrabalar (*Leymus sp* ve *Thinopyrum sp* vs) mevcuttur. Bu gen havuzunda yer alan türlerin hexaploid buğday ile melezlenip fertil döl verebilmeleri neredeyse imkânsızdır. Ancak embriyo kurtarma veya ikincil havuzdaki türler ile *köprü kullanma* vb teknikler kullanılarak melezlemeler yapılmaya çalışılmaktadır (Bhattacharjee 2018.). Günümüzde biyoteknolojik teknikler ile bazı özelliklerde gen transferi mümkün olabilmektedir.

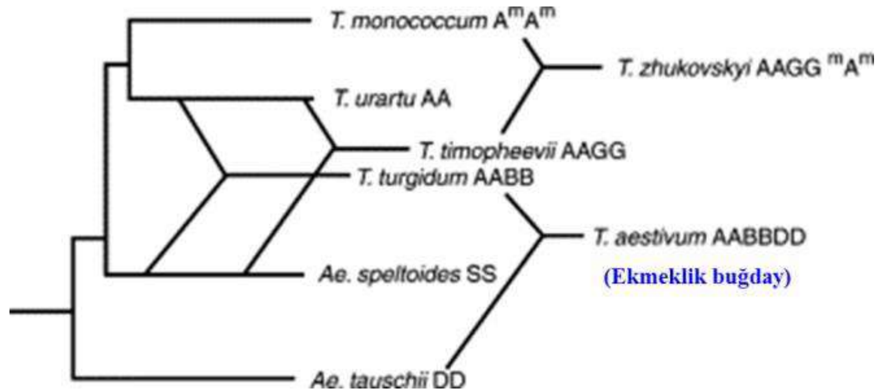

Şekil 1 Buğday gen havuzu (Chaudhary et al, 2013)**, .**

Tabiatta gen alışverişi her tür için belirlenen gen havuzu sınırları içinde meydana gelmektedir. Bu çalışmamızda Hexaploid ekmeklik buğdayı örneklerle izah etmeye çalışacağız. Gerek tetraploid ve gerekse hexaploid buğdayların, günümüzden yaklaşık 10 bin sene önce kültüre alındığı bildirilmiştir (Dubcovsky and Dvorak 2007). Araştırıcılar (Kihara 1944; McFadden and Sears 1946; Dvorak, 2001; Jia ve ark. 2013; Zimin ve ark., 2017) hexaploid Ekmeklik (AABBDD) buğdayın AB genomunu muhtemelen GP1'de yer alan *Triticum turgidum (2n==4x=28)*'dan, D genomunu da muhtemelen *Aegilops taushii (2n=2x=14) den aldığını* rapor etmektedirler (Şekil 2). Bu yaklaşımlar kuvvetli tahminler olduğu bildirilmekle birlikte hakikatte vaki olmuş olsa bile hexaploid buğdayın *T.turgidum* ile *A.taushii* ile benzer genomları taşıması, buğdayın rastlantı ve tesadüf eseri olarak meydana gelmiş olduğu iddiasını desteklemez. Nitekim *T.turgidum*'un A ve B genomlarını *T.urartu* ve *A.speltoides*'ten almış olduğu bildirilirken daha öteye gidildiğinde *T.urartu* ve *A.speltoides*'in nasıl ortaya çıktığı ile alakalı tatminkâr bir izaha gidilememektedir. Kâinatta her şey tagayyüre maruz olup bir başlangıcı olduğu (hudus hakikatı) Biyoloji (Tatlı, 2019) ve Jeoloji (Tuna, 2016) ilim sahasınca da ifade

edilmektedir. Aksi takdirde türlerin atalarını sonsuza kadar devam etmesi mümkün değildir. *Bu neviler için birer "âdem" ve birer evvel-baba lazımdır. Bu evvel-babaların ve ademlerin daire-i vücutta olmayıp ancak mümkinattan olduklarına nazaran, behemehal vasıtasız, kudret-i İlahiyeden vücuda geldikleri zaruridir* (İşarat'ül İ'caz). *Madde dedikleri şey ise; suret-i mütegayyire, hem de hareket-i zâile-i hâdiseden tecerrüd etmez. Demek hudûsu muhakkaktır"* (Muhakemat 3. Makale).

Nihayette Hexaploid buğdayın bu tarz genomlarını söz konusu iki türden aldığının bu iki türün de hangi türlerden genom aldıklarının delillerini (filogenetik) tartışmaktan ziyade bu genomların tesadüfen kendiliğinden oluşmasının muhal olduğu, hükmü her şeye geçen sonsuz kudret ve ilim sahibi bir zatın tasarrufundan hariç kalamayacağıdır. Çünkü mevcudatın yaratılması tek elden yani bir Halık'tan sudur etmiştir. Mühür ve sikke bir olduğundan genomların benzer olmaları da halikın vahdetine bir hüccettir. Bir bitkinin ***kün*** emri sonucu (ol deyince oluvermesi) yoktan yaratılması ile bazı bilim adamlarınca doğal melezleme olarak isimlendirilen ancak yaratıcının inşa suretinde bir yaratması olarak kabul edilebilecek farklı türlerin melezlenmeleri sonucu ortaya çıkması arasında mülkünde istediği gibi tasarruf eden Halik'a herhangi bir nakise getirmemektedir. *Evet, Kadir-i Mutlak'ın iki tarzda hem ibda hem inşa suretinde icadı var* (*Asa-yı Musa 3. Hüccet*). Kâinatın mutasarrıfı bir kısım zihayatı yoktan var ettiği gibi bir kısmını da mevcudattan terkip yani inşa suretinde halk etmektedir.

Şekil 2. Ekmeklik buğdayın A, B ve D genomlarını kazanım şeması (Dvorak (2001)

Zira her baharda 400 bin nebatatın envaını her baharda canlandıran bir kudret ve ilmi gözümüzle müşahede ediyoruz. Görünüşte doğal melezleme olarak görülen hakikatte ise perde arkasında görünmez bir elin tasarrufuyla olduğunun delilleri, döllenme mekanizmasının fizyolojik esasları incelendiğinde anlaşılmaktadır. Hadisenin tesadüfen ve rastgele meydana gelmesi ihtimali hesap rakamlarına sıkışmaz bir büyüklüktedir. Gerek tür içi ve gerekse türler arası melezlemeler, bir cıvata ve somunun bağlantısı gibi basit bir hadise olarak görülmemelidir. Yaklaşık 17 milyar baz çiftinden oluşan buğday DNA'sının doğada kendiliğinden bu şekilde hexaploid bir genetik özelliğe kazanmış olması her halde tesadüf ve şuursuz sebeplere havale edilemez. *T.turgidum* x *A. taushii*

çiftleşmesinde 2n=21 kromozoma sahip yeni melez kısır olacağından fertil olabilmesi için kromozomların ikiye katlanması icab etmesi yanında yüzlerce kimyevi ve fiziki süreçlerden geçmesi gerekmektedir. Bu hadiselerden yalnızca kromozom katlanması, (21x2=42) laboratuvar şartlarında kolçisin maddesi kullanılarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu itibarla, doğal ortamda şuursuz koromozom ve kromozomlarda yer alan genlerin fertiliteyi düşünerek katlamayı planlayarak yapmaları elbette beklenemez.

Tüm canlılarda olduğu gibi bitkiler de en ufak bir kromozom düzensizliği ve noksaniyetine oldukça hassastırlar. Ya kısır veya yavru bireylerde deformasyonlar şeklinde tezahür edip nadiren canlı kalabilmektedirler. Örneğin bir kromozomun eksikliği olarak isimlendirilen *monozomi* durumunda bir sonraki kuşakta bitkinin üremesi mümkün değildir. Mahlukatta bilhassa nebatattaki sanat, melekûtiyet (dahili) cihetiyle daha harikadır. İki bitki arasındaki bir çiftleşme veya döllenme (Pollination) kanunlara bağlanmış yüzlerce esbabın rol aldığı fiziko-kimyasal süreç ve olaylarla gerçekleşebilmektedir. Zahir nazarda sebepler dest-i kudrete perde olmuştur. Akıl gözüyle sebeplerin arkasındaki müessiri hakikiyi görebilmek asıl basirettir. Aşağıda döllenme olaylarının şekillerle izah edilen olayların kemâl-i mizan ve intizamla, hiçbir şey unutulmadan ve şaşırmadan tedbir ve terbiye edilmesi öyle bir sikkedir ki, şüpheye mahal olmayacak güneş gibi parlak ve hükmü tüm kâinata geçebilen bir zatın mührü olduğu anlaşılır. *Hadsiz bir kudret ve muhit bir ilim ve nihayetsiz bir hikmet sahibinden başka kimin haddi var ki, o hadsiz derecede harika olan şu idareye karışsın? Çünkü, şu birbiri içinde girift olan envâları, milletleri, umumunu birden idare ve terbiye edemeyen, onlardan birisine karışsa, elbette karıştıracak. Halbuki,* فَارْجِعِ الْبَصَرُ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُورٍ *(Mülk 3) sırrıyla, hiçbir karışık alâmeti yoktur. Demek ki hiçbir parmak karışamıyor.*

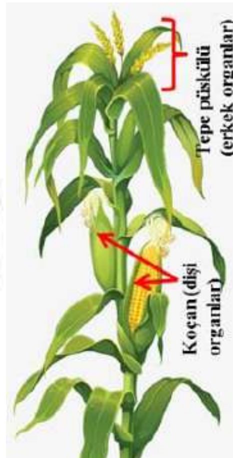
Günümüzde benzer şekilde buğday gen havuzuna dahil yakın akraba türlerle sentetik buğday hatları elde edilebilmektedir. Örneğin, CIMMYT'nin Uluslararası verim denemelerinde yer alan hatların yaklaşık olarak %20'sinin *T.durum* ve *A.speltoides'*ten gen transferi ile sentetik olarak elde edildiğini göstermektedir (Rosyara et al., 2019). Ayrıca, *Hordeum chilense* ile *Triticum turgidum* arasında Triordeum olarak isimlendirilen fertil amfidiploid'ler ($AABBH^{ch}H^{Ch}$) üretilmektedir (Martin ve ark. 1996). Bir başka misal ise günümüzde tanesi için yaygın olarak kullanılan tritikale, durum buğdayı ve çavdar melezinden oluşan hekzaploid (2n=42) amfidiploid form olup, klasik genom dizilimi AABBRR'dir (Yıldırım vd., 2007). Tabiatta canlı cansız bütün varlıkların nasıl hareket edeceklerini belirleyen kâinat Mutasarrıf'ının koyduğu değişmez düzen ve kurallara adetullah denir. Bu adetullah kanunları çerçevesinde aynı gen havuzunda yer alan yakın akraba türler arasında melezleme ile yeni amfidiploid bitkiler elde edilebilmektedir. Araştırıcı (ıslahçı), bir amfidiploid bitkinin meydana gelmesinde rol oynayan binlerce şarttan birkaç tanesine müdahale edebilmektedir. Halbuki her şeye gücü yeten yaratıcı, dâhilde karanlık ortamda hiç şaşırmadan ilahı sanatın cilvelerine bir ayine olan atomların hareketini irade ve gücüyle tayin ve halk etmiştir. Sonsuz şahitlere sahip gayet derecede makul bu hakikatleri kabul etmek mi veya döllenme hadisesinde rol alan cansız, şuursuz basit olan sebep ve tabiat dediğimiz maddelerin alimane ve hakimane olan bu vazifeleri kendi kendilerine yaptıklarına inanmak mı daha makuldür?.

Nebatatta Döllenme Biyolojisi (Telkih).

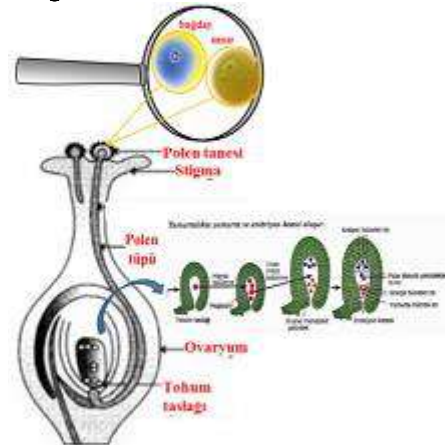
Yeryüzünü de yayıp uzattık, oturaklı dağları içine kazık gibi çaktık. Orayı güzelleştiren her bitkinin erkeğini de dişisini de bitirdik.(Kaf 50/7); *Gökten bir su indirdi ve onunla çeşit çeşit bitkilerden eşler çıkardık***."**(Taha, 53). Kur'an bu ayetleriyle, temel mekanizma ve fonksiyonlarının ancak 19 yüz yılda anlaşılabilen bitkilerdeki dişi ve erkek üreme azalarının varlığını sarihen kromozomların homolg (çifter) olduğunu da işari bir tarzda beyan etmektedir. Bazı türlerde (hurma, selvi ve adam otu) erkek ve dişiliğin milattan önceki yüzyıllarda bilindiğine dair kayıtlar bildirilmekle birlikte bitkilerde üreme organlarına ait ilk ilmi tespit 1671 yılında Grew tarafından, polenin işlevi ve fonksiyonları konusundaki tecrübeye dayalı tespitler ise ancak 1964 yılında Camerarius tarafından keşfedildiği bildirilmiştir (Anonim, 1960). Gerek hayvanat ve gerekse nebatatta her türe ait genetik şifreleri taşıyan kromozomların adetleri vücut ve üreme organlarında farklı sayılarda yerleştirilmiştir. Örneğin tahıllar grubuna dahil durum buğdayında kök, sap ve yapraklar ile tohumun endosperminde kromozom sayıları 2n=28 durumunda iken üreme organlarında n=14'tür. Erselik (hermafrodit) olan buğdayın erkek ve dişi organlar aynı çiçek üzerinde olup kendine döllenme (Autogamy) hâkimdir. Yabancı döllenmenin (Allogamy) hâkim olduğu ve erkek ve dişi organın bitkinin farklı yerlerinde bulunduğu (Monoecious) bir tahıl üyesi olan mısır bitkisinde de kromozomların üreme organlarındaki durumları farklı değildir.

Şekil 3. Buğday başağı ve çiçeği

Şekil 4. Mısır bitkisi

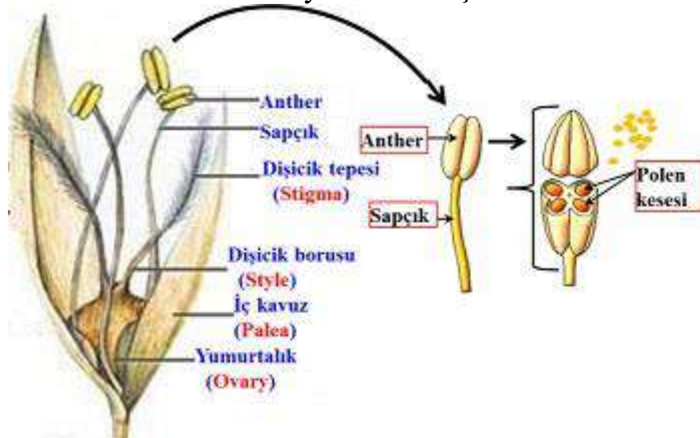

Şekil 5. Tahıl çiçeğinde döllenme

Çok sayıda fizyolojik süreçlerle gerçekleşen döllenme hadisesi hakkında sayılamayacak kadar ilmi araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Burada sebeplerin döllenme hadisesini gerçekleştirmede kuvvetlerinin kifayet etmeyeceği, sebeplerin bir perde oldukları dolayısıyla müsebbebleri yapanın başkası olduğunun delaletiyle, hadiseler teferruata girişmeden kısa ve öz verilmeye çalışılmıştır. Buğday ve mısır gibi bitkilerde polenler olgunlaştığı zaman, antherler içinde yer alan polen keselerinin ana çeperleri erir ve polenler yer çekimi ve rüzgar vasıtasıyla stigmaya taşınır. Polenin stigma üzerinde çimlenmesi genetik uyumu gerektirir. Zira aynı ortamda çok farklı türlere ait polen bulunmasına rağmen stigma bunlardan yalnızca kendi türüne ait ve genetik uyuma sahip polenleri kabul eder (Şekil 5). Polenin stigma üzerinde çimlenmesi ile alakalı fizyolojik süreçlerin işleyişi ayrı bir mevzu olarak ele alınabilir. Polenler, kapıyı açmak

için özel şifrelenmiş bir anahtar gibi de düşünülebilir. Bitkilerde cereyan eden ve yüzlerce fizyolojik süreçleri ihtiva eden hadiseler, bir kanun ismi vermek suretiyle uzun bir zaman sürecinde kendiliğinden tesadüfe hamledilip sonsuz ilim ve kudrete sahip zat-ı Ehad-ı Samed'e verilmezse, her bir çiçekte sonsuz bir kudret ve her şeyi çevreleyen bir ilim ile her şeyi idare edecek bir irade olduğunu adeta her atoma bir uluhiyet vermek gibi yolların en çıkmazını ihtiyar etmek gerekecektir.

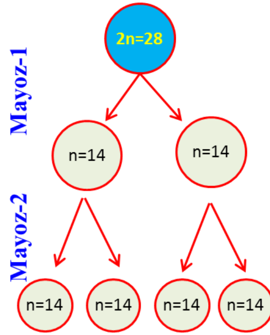
Buğday çiçeğinde boyu 2.99-3.84 mm arasında değişen her bir antherde yaklaşık olarak 1.746 ile 2.856 ad. polen tanesi (50 µm) bulunabilmektedir (De Vries, 1974**)**. Bu sayı mısır antherinde 2.500 civarında olup bitki başına 3-5 milyon polen tanesi demektir. Stigma üzerinde genetik program çerçevesinde tüm bariyerleri geçen ve çimlenmesine izin verilen polenlerden yalnızca bir tanesi (n yapıdaki vegetatif ve generatif çekirdekleri ihtiva eden) çimlenerek türlere göre değişmekle birlikte insan saçı kalınlığının yaklaşık 1/20 civarındaki kanaldan (style) saatte 1-2 cm hızla yol alarak tohum taslağına ulaşır. Polen tüpünün uzunluğu türden türe değişmekte olup, örneğin mısır bitkisinde 20 cm ye kadar ulaşabilmektedir.

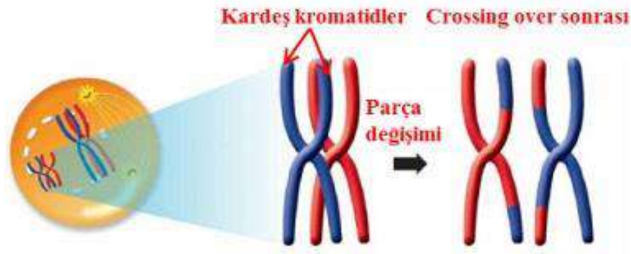
Şekil 6 Buğday çiçeğinde antherlerin görünümü (Kaynak; Vikipedia).

Bitkinin eşey hücreleri dışındaki tüm organların hücrelerinde bölünme ve çoğalma eşit sayıda kromozoma sahip mitoz ile gerçekleştirilirken, antherler ve yumurta hücrelerinde ise mayoz olarak isimlendirilen bölünme ile kromozom sayısı yarıya indirgenmektedir (Şekil 5).

Durum buğdayını örnek alırsak, mayoz bölünme sırasında üretilen A ve B genomlarından oluşan gametler (n=14), gerek yumurta hücresi ve gerekse antherlerde bir dizi allele sahiptir. Bunlar, döllenme sonrasında bir araya gelerek (2n=28), yeni bireyin genetik hususiyetlerini oluştururlar. Bu şekilde mayoz bölünme ile gametler oluşturulurken, kromozom sayısı yarıya indirilerek döllenme esnasında kromozom sayısının katlamalı artışı önlenmiş olur. Bir bitkinin DNA'sında muhafaza edilen genetik bilgi, o bitkinin genomunu oluşturur.

Şekil 7. Durum buğdayı üreme hücrelerinde mayoz bölünme

Şekil 8 Mayoz-2 profaz safhasında (Crossing over) parça değişimi

Gametler oluşturulurken meydana gelen ilginç olaylardan birisi de mayoz 1'in profaz evresinde homolog kromozomların kardeş olmayan kromotitlerinin birbirine karşılık gelen kısımları arasında meydana getirilen parça alış verişi hadisesidir (Şekil 8). Crossing over ismi verilen bu safhada rekombinant kromozomlar meydana gelir. Bu sayede aynı türün bireylerinde Sani'in genetik olarak yerleştirdiği genlerin farklı kombinasyonları ile ana babadan farklı zengin bir genetik çeşitlilik devam ettirilmiş olur. Ancak crossing over her bölünmede olacak diye bir kaide yoktur. Bu da Sani'in fail-i muhtar olduğunu göstermektedir. Biri anadan diğeri babadan gelen *n* sayıdaki homolog kromozomları (gametlerin) zigotu oluşturmak üzere 14 kuzunun 14 anne koyunu bulması gibi karanlık ortamda gayet alimane, hikmet dairesinde hiç şaşmadan eşleşmeleri, şuursuz tabiat, sağır esbab ve tesadüfe havale ile izah edilebilir mi? Son derece mükemmel, hiç şaşmaz ve ilmi düsturlar ile vaziyet alan bu şuurkârane hadiseleri şuursuz kromozom ve genleri oluşturan atomlara vermek veya tabi oldukları fizik ve kimya yasalarını icracı görmek, hücrede acip vazifeleri gören kromozomların her şeyi görecek bir göze ve her şeyi bilecek bir ilime sahip olmaları ile mümkündür ki, o ince ve mükemmel vazife-i hayatiyeyi yapabilsinler.

Ciltlerle kitap ile tarif edilip hikmetleri izah edilse ancak tamamıyla bilinecek döllenme hadisesini mayoz, crossing over, dominanslık, DNA replikasyonu vb kanunları müessiri hakiki bilip gayet derin bu hakikatleri şuursuz sebeplere vermek, bir taburun savaş galibiyetini askeri taktik ve düzenin eseri olduğunu kabul edip, harp başarısını hükumete ve bir komutana bağlılıkları olmayan askerlere veren adam misali gibidir. *Hem herbiri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve herbiri birer intizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü hey'ât, yine o ilm-i muhîte işaret eder. Çünkü, intizam ile iş görmek, ilimle olur. Ölçü ile, tartı ile san'atkârâne yapan, elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar. Hem bütün mevcudatta görünen muntazam miktarlar, hikmet ve maslahata göre biçilmiş şekiller, bir kazânın düsturuyla ve kaderin pergâriyle tanzim edilmiş gibi meyvedar vaziyetler ve heyetler, bir ilm-i muhîti gösteriyor* (Mektup 20. Mektup).

Özetle, mevcudatın bilhassa zihayatın menşeini sınırlı sayıdaki fosil örneklerini esas alarak uzun zaman ve tesadüf ile tabiata vermek, zihayatın teşkilinde tek bir ilahı reddedip yüzlerce ilahi kabul etmek zorunda kalan şahıs gibidir. Oysa, ilk yaratılıştan sonra göz önünde müşahede edilen ve her mevsimde 400 bin türün hiçten canlanmaları

ile hayatlarının devamı için gerekli olan şartların temini, hükmü tüm kainata geçen sonsuz ilim ve kudret sahibi bir mutasarrıfın varlığı ile mümkündür. *Halbuki tabiat misali bir matbaadır, tâbi' değil; nakıştır, nakkaş değil; kàbildir, fâil değil; mistardır, masdar değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değil; şeriat-ı iradiyedir, hakikat-i hariciye değil* (Mesnev-i Nuriye, Nokta). *"Bir köy muhtarsız olmaz, bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz, bir harf kâtipsiz olamaz; biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur?* (Sözler, 10. Söz). Bu hakikat bile tek başına mevcudatın varlığı ve idaresinin keyfiyetini izah etmeye ve meselemizin anlaşılmasına kâfi gelmektedir.

KAYNAKLAR

Anonim 1969. On the earliest microscopical observations of pollen grains Review of Palaeobotany and Palynology**.**9**(**1–2**)**:5-6. Erişim tarihi 05.09.2019

Anonim 2008. Animal genetics, evolutionary theory, eugenics. Encylospedia .com. B. Tula, Russia, 18 February 1892; d. Moscow, U.S.S.R., 26 June 1948) https://www.encyclopedia.com/science/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/serebrovskii-aleksandr-sergeevich

Anonim 2019. Quotes**,** Wikiquote, Carl Linnaeus. https://en.wikiquote.org/wiki/Carl_Linnaeus

Asa-yı Musa. 2016. Bediüzzman Said Nursi. Envar Neşriyat

Bağcı S.A. 2017. Geçmişten Günümüze Bitki Islahı. 11 Mayıs Bitki Islahçıları Günü Bilecik. Erişim Tarihi 11.09.2019. http://bisab.org.tr/upload/dosyalar/Ge%C3%A7mi%C5%9Ften%20G%C3%BCn%C3%BCm%C3%BCze%20Bitki%20Islah%C4%B1%20S.%20Ahmet%20BA%C4%9ECI.pdf

Bhattacharjee I 2018. Concept of gene pools. Erişim Tarihi: 14.09.2019. https://www.slideshare.net/indranilbhattacharjee58/03-concept-of-gene-pools

Chaudhary HK, Kaila V., Rather SA., Badiyal A., Hussain W., Jamwal NS. and Mahato A.2013. Wheat Alien Gene Transfer in Crop Plants, Volume 2: 1 Achievements and Impacts, Edition: 2014 Chapter: 1 Publisher: © Springer Science+Business Media, LLC 2014 Editors: A. Pratap and J. Kumar https://www.researchgate.net/publication/270280504_Wheat

De Vries. 1974. Some aspects of cross-pollination in wheat (*Triticum aestivum* L.). Anther length and number of pollen grains per anther. Euphytica, 23(1):11–19

Dubcovsky J, Dvorak J (2007) Genome plasticity a key factor in the success of polyploid wheat under domestication. Science 316:1862–1866

Dvořák J. 2001 Triticum Species (Wheat) in Encyclopedia of Genetics, Edit: Sydney Brenner 2800 p, ISBN 978-0-12-227080-2 Erişim Tarihi 24.09.2019 https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/triticum

Grigg R. 2015. Carl Linnaeus: the scientist who saw evidence for God in everything in nature *Creation* **37**(4):52–55, October 2015. https://creation.com/carl-linnaeus

Harlan, J. R. &J. M. J. De Wet, 1971. Toward a rational classification of cultivated plants. Taxon 20: 509-517.

Harlan, J. R 1976. Genetic Resources in Wild Relatives of Crops[1] Crop Science Abstract -16(3):329-333. Erişim Tarihi:14.09.2019. https://dl.sciencesocieties.org/publications/cs/abstracts/16/3/CS0160030329

Jia J, Zhao S, Kong X et al. *Aegilops tauschii* draft genome sequence reveals a gene repertoire for wheat adaptation. Nature 2013;496(7443):91–95. [PubMed] [Google Scholar]

Kihara H (1944) Discovery of the DD-analyser, one of the ancestors of ¹riticum vulgare (in Japanese). Agric Hortic 19 : 13—14

Kumar V and Bhatia SS. 2013. Complete Biology Puplished by Mc Graw Hill Education. 1308 sayfa. ISBN: 978-1-25-906430-2 India https://books.google.com.tr/books?id=kTdVAQAAQBAJ&pg=PA19&lpg=PA19&dq=chromosome+numbers+are+constant+for+each+species+and+do+not+change&source=bl&ots=jDJJF_Ohwg&sig=ACfU3U00EHoOytOwmpZi170kHsnqABWHSA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjz8v3YzpjkAhXNR5oKHSLLAtk4ChDoATAAegQICRAB#v=onepage&q=chromosome%20numbers%20are%20constant%20for%20each%20species%20and%20do%20not%20change&f=false

Kütükoğlu M. 1977. 1865'de Faal İstanbul Medreseleri, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı:7-8'den Ayrı Basım, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, s.1-13.

Martin A, MA C, Rubiales D and Ballesteros J. 1996. TRITORDEUM: TRITICALE'S NEW BROTHER CEREAL. Triticale: Today and Tomorrow In: Guedes-Pinto H., Darvey N., Carnide V.P. (eds) Triticale: Today and Tomorrow. Developments in Plant Breeding, vol 5. Springer, Dordrecht pp 57-72. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-009-0329-6_9

McFadden ES, Sears ER (1946) The origin of ¹riticum spelta and its free-threshing hexaploid relatives. J Hered 37 : 81—89, 107—116

Mektubat, 2016. Bediüzzman Said Nursi. RNK Neşriyat.

Rosyara U., Kishii M., Payne T., Sansaloni C.P., Singh RP., Braun H.J ve Dreisigacker S. 2019. Genetic Contribution of Synthetic Hexaploid Wheat to CIMMYT's Spring Bread Wheat Breeding Germplasm. *Scientific Reports* volüme 9, Article number: 12355 (2019)

Ryding S. 2019. What are Plasmodesmata? Erişim Tarihi: 14.09.2019. https://www.news-medical.net/life-sciences/What-are-Plasmodesmata.aspx

Sözler, 2016. Bediüzzman Said Nursi. Türkiye Diyanet Vakfı. 968 sayfa.

Şanal M. 2003. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 14 Yıl: 2003/1 (149-168 s.)

Şualar, 2016. Bediüzzman Said Nursi. Sözler Neşriyat

Tatlı A. 2019. Yaratılış. Sorularla evrim.com. e kitap. Erşim tarihi: 24.09.2019. http://www.sorularlaevrim.com/sites/default/files/yaratilis-ekitap.pdf

Tuna T. 2016. Ol Dedi Oldu. Şule yayınları No: 293/7 ISBN: 978-975-6446-81-1.

Uç, H. 2012. Bediüzzaman'ın Fikir ve San'at Dünyası. Rislae Akademi. 770 sayfa.

Üstün. A. 2016. Buğdayın Evrimi. İlkeli Yazılar. Erişim Tarihi: 26.08.2019. http://www.ilkeliyazilar.com/?Syf=22&Mkl=865881

Yıldırım, M., Şentürk, Ş., Tülek, A., 2007. 1875'ten Bugüne Tritikale. Türkiye VII. Tarla Bitkileri Kongresi, 25-27 Haziran, Erzurum, (1) 26-29.

Zimin AV, Puiu D, Hall R, Kingan S, Clavijo BJ and Salzberg SL. 2017. The first near-complete assembly of the hexaploid bread wheat genome, *Triticum aestivum.* Gigascience. 2017 Nov; 6(11): 1–7.

IS THE UNIVERSE AND LIFE, A BLIND CHANCE OR A CONSCIOUS CREATION? A NEW APPROACH IN THE LIGHT OF THE QUR'AN AND SCIENCE

EVREN ve HAYAT, KÖR BİR TESADÜF MÜ, BİLİNÇLİ BİR YARATILIŞ MI? KUR'AN VE BİLİM IŞIĞINDA YENİ BİR YAKLAŞIM

Dr. Öğretim Üyesi Hasan ERYILMAZ
Artvin Çoruh Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çevre Müh. Bölümü
h.eryilmaz@artvin.edu.tr

ABSTRACT

The Euro-American system, which has seized political, economic, social and cultural superiority worldwide for the last three centuries, is attacking the Islamic world with all its strength. The aim of their attacks is to refute the fact of creation firstly, and then to create an atheist worldview. The most important weapon they use for this, is a theory which does not have a scientifically background but just an unproven theory "Darwinist Evolution Theory". Although it has been revealed that many frauds involving under scientific masks have been introduced to impose this theory, there is still heavy propaganda. Since there cannot be a contradiction between the Qur'an, Right Religious İslam and "the Laws and Rules of Science" which is a sunnetullah, it is imperative that faithful scientists demonstrate the inaccuracies of this theory in the light of scientific data. In this study, after taking a brief but necessary study on creation of the universe, utilizing "The Big Bang Theory" which is still the most solid and scientific view of the beginning of the Universe; we'll put forward the concepts of enthalpy, entropy, free energy which are the most basic concepts of physicochemistry, at a short and understandable level; and then we'll examine "Photosynthesis reaction" which is the most basic biological life reaction, makes organic glucose molecule from inanimate-inorganic water and carbon dioxide molecules as the starting material and basic food of all life, in terms of free energy exchange firstly; and then we'll demonstrate that this reaction never and ever cannot happen spontaneously by chance in the light of science. Then, according to the entropy rule, we'll demonstrate that; protein, cellulose, and starch polymerizations, the formation of single living cells, the formation of live cell clusters, the formation of simple animals from multiple clustering cells, and finally the formation of human intelligence, which is the summit of living things, can never occur spontaneously by a blind chance. God willing, hopefully, we'll attain "The Absolute Creator" belief, from the universe and creatures.

Keywords: Darwinist Evolution Theory, Big Bang Theory, enthalpy, entropy, free energy, photosynthesis, glucose molecule.

ÖZET

Yaklaşık son üç yüzyıldır siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel üstünlüğü, dünya çapında ele geçiren Avro-Amerikan sistemi, bütün alanlarda olanca gücüyle İslam dünyasına

saldırıyor. Saldırılarının hedefi, öncelikle yaratılış gerçeğini çürütmek ve sonra ateist bir dünya görüşü oluşturmaktır. Bunun için kullandıkları en önemli silah, bir bilim olmayan, sadece ispatlanamamış bir teori olan "Darwinist Evrim Teorisi". Bu teoriyi kabul ettirebilmek için bilim kılıflı birçok sahtekârlıkların yapıldığı ortaya konmasına rağmen, halen ağır bir propaganda sürdürülüyor. Kur'an ve Hak Din ile, bir "sünnetullah" olan "Bilim Kanun ve Kuralları" arasında bir çelişki olamayacağına göre, inançlı bilim insanlarının bilimsel veriler ışığında bu teorinin yanlışlıklarını ortaya koymaları şarttır. Biz de bu çalışmamız da, "Evrenin Başlangıcı" ile ilgili halen en sağlam ve bilimsel görüş olan "Büyük Patlama" teorisinden yararlanarak, kısa fakat gerekli bir yaratılış bölümü incelemesinden sonra; fizikokimyanın en temel kavramları olan "entalpi, entropi, serbest enerji" kavramlarını kısa ve anlaşılabilir bir seviyede açıklayacak ve sonra; biyolojik hayatın en temel reaksiyonu olan "Fotosentez" ile, cansız-inorganik su ve karbondioksitten, hayatın başlangıç maddesi ve temel gıdası olan organik glikoz molekülünün oluşum reaksiyonunu, serbest enerji değişimi açısından irdeleyerek; bilimin ışığında bu reaksiyonun asla ve asla kendiliğinden-tesadüfen olamayacağını ortaya koyacağız. Daha sonra da entropi kuralı gereği; protein, selüloz, nişasta polimerleşmelerinin, bunlardan tek hücre oluşumunun, bir araya gelip kümeleşen tekli hücrelerden çoklu hücrelerin oluşumunun, bu çoklu hücrelerden hayvanların oluşumunun ve nihayet, canlıların zirve noktası olan insanın zekâ-akıl yapısı oluşumunun da, kendiliğinden-tesadüfen asla meydana gelemeyeceğini ortaya koyacağız. İnşallah, böylece de, mahlûkattan "Mutlak Halik" inancına ulaşmış olacağız.

Anahtar Kelimeler: Darwinist Teori, Büyük Patlama, Entalpi, Entropi, Serbest Enerji, Fotosentez, Glukoz molekülü.

1. GİRİŞ

Çok değil 100 yıl öncesine kadar, çoğu bilim insanlarına ve tüm ateistlere göre evren, zaman ve mekân bakımından başı sonu olmayan, nasıl oluştuğu bilinmeyen, kendiliğinden var olduğu peşinen kabul edilen bir yıldızlar, gezegenler, aylar topluluğu idi. Dolayısıyla varlığını açıklamak için bir yaratıcıya da ihtiyaç yoktu. Ancak bu zihni rahatlık, 1929 yılında yıldızlardan gelen ışığın spektrumunda, renk frekanslarının kırmızıya doğru kaydığının tespit edilmesiyle bitti ve "Big Bang" teorisi doğdu. Bu teori, evrenin bir başlangıcı olduğunu, evrenin-yıldızların-güneşin-dünyanın yaşlarının hesaplanmasını ve bundan sonra evrenin ne olacağı araştırmalarının yapılmasını getirdi. Aşağıdaki bölümlerde önce "Big Bang" teorisini kısaca inceleyecek ve sonra, "Entalpi, Entropi ve Serbest Enerji Değişimi" üzerine kısa ve yeterli bilgiler vererek, canlı hayatın kendiliğinden ve tesadüfen, asla ve asla olamayacağını ortaya koyacağız.

2. EVRENİN YARATILIŞI

2.1. Big Bang Teorisi Kısaca Nedir?

Amerikalı gökbilimci Edwin Hubble, galaksileri teleskopla incelerken, galaksi ışınları elektromanyetik spektrum tayflarının, kırmızı uca doğru kaydığını fark etti. Yani dünya ışığının tayfındaki renklerin dalga boyları; galaksilerden gelen ışığın tayfında, daha büyük dalga boylarına doğru yani daha kırmızı doğru kaymaktaydı.

Bunun anlamı, galaksilerin bizden uzaklaşması demekti. Tıpkı yanımızdan hızla geçip, bizden uzaklaşan bir ambulansın siren sesinin -gerçekte ses değişmediği halde- bize daha kalınlaşmış olarak gelmesi gibi. Bu keşif, bir devrim niteliğindeydi. O zamana kadar yaşamış ve yaşayan en büyük bilimcileri, evrenin durağan ve sonsuz olduğuna inanıyordu. Bu keşifle beraber bilim çevresinin evrene olan bakış açısı büyük ölçüde değişti. Birkaç galaksi dışında bütün galaksiler görünüşe göre uzaklaşıyordu. Bunun anlamı gayet açıktı; bütün galaksiler birbirinden uzaklaşıyorsa, bunların uzaklaşmasına sebep olan bir çeşit patlama olması gerekiyordu. Patlayan bir bombayı kameraya aldığımızı düşünelim: Videoyu geri sardığımızda etrafa dağılan parçaların birbirine yaklaşması ve başlangıçtaki henüz patlamamış bütün bombayı ortaya çıkarması gibi, bu galaksiler de bir zamanlar tek bir yerden geliyor olmalıydı (URL-1). Bu tek noktadaki, korkunç-muazzam yoğun enerjinin patlayıp genişlemeye başlamasıyla birlikte, evren de oluşmaya başlamıştı. Edwin Hubble, bu büyük patlamayla başlayan evrenin yaratılışını, "Genişleyen Evren" modeli ile açıkladı.

1948'de Rus asıllı Amerikalı fizikçi- kozmolog George Gamow, genişleyen evren modelinden yola çıkarak, "Evren büyük patlama ile yaratılmışsa, erken evrenin çok sıcak, çok yoğun ve akkor parlaklığında olması, oluşan ışımaya ilişkin fotonların evrende savrulması, evren genişledikçe fotonların dalga boylarının artması (yani enerjilerinin azalması) ve zamanımızda ancak çok küçük enerjili mikrodalga ışıması olarak algılanabilmesi gerektiğini" ileri sürdü (Gamow,1964). Ve gerçekten 1978 yılında A. Penzias ve R. Wilson adlı iki araştırmacı, büyük patlamanın ilk dönemlerinden kalan ve evrenin tüm uzay boşluğuna yayılmış olan bu en eski (13,8 milyar yıllık) artık fon radyasyon dalgalarını keşfederek, Nobel Ödülü kazandılar. Bu keşif aynı zamanda, big

bang teorisinin de kesin kanıtı oldu. Bu azalmış, soğuk, kozmik, artık, fon radyasyon enerjisi nedeniyle bugün, dünya dışındaki uzay boşluğunun sıcaklığı; mutlak sıfır noktasında yani tüm atomik ve moleküler titreşimlerin bittiği mutlak soğuklukta olmayıp, biraz daha sıcak yaklaşık 2,75 K (-270,4 ^{o}C) sıcaklığındadır. Yani mutlak sıfırdan yaklaşık üç derece daha sıcaktır. Birçok araştırmalardan sonra, 20.yüzyılda iyice olgunlaşan "Büyük Patlama-Big Bang" teorisi, kozmolojinin (evrenbilim) ve kozmogoninin (evrendoğum); tüm oluşumları makro düzeyde açıklayan, tek ciddi bilimsel teorisidir. Bu modelin diğerlerinden farkı, bilim insanlarının bu kuram hakkında, 2018 yılında ölen ünlü fizikçi ve gök bilimci Stephen Hawking de dâhil, büyük çoğunlukla, hem fikir olmalarıdır.

2. 2. Evrenin Yaşı, Gelişimi ve Şimdiki Hali Nedir?

Evrenin yaşı, "Big Bang " oluşumundan beri geçen zaman, yaklaşık 13,8 milyar yıl olarak hesab ediliyor. En yeni veriler olarak, Planck uydusunun 2015 yılı sonuçlarına göre, evrenin yaşı, 21 milyon yıl duyarlılıkla 13.799 (±0.021) milyar yıl olarak hesaplanmıştır (URL-2). Yani yaklaşık 13,8 milyar yıl önce evrenin macerası, tek bir noktada oluşan büyük patlama (Big Bang) ile başlamıştır. İlk anda sadece korkunç büyüklükte, çok yoğun bir enerji vardı ve sıcaklık sözle ifade edilemeyecek ancak rakamlarla yazılabilecek şekilde, 10^{32} K (veya burada, santigrat) dereceden fazlaydı. Allâh (c.c.) 'ın emriyle oluşmuş bu çok yoğun enerji noktası, yine Allâh (c.c.) emriyle, patlayıp ışık hızıyla genişlerken, Einstein'dan beri bildiğimiz meşhur "$E = mc^2$" formülüne göre enerji maddeye dönüşerek; sırasıyla atom altı parçacıklar, atomik parçacıklar, önce hidrojen ve hafif elementler, sonra ağır elementler, ve nihayet sıcak gaz halinde ışık hızına yakın hızlarla genişleyen uzay dumanı oluştu. Bu uzay dumanının yer yer kümeleşme-yoğunlaşmasıyla, göklerin tabakalaşması, karadelikler, galaksiler ve yıldızlar oluştu. Ve güneş sisteminin oluşumu yaklaşık 9 Milyar yılda tamamlandı. Big Bang'tan yaklaşık 9, 2 milyar yıl sonra, yani günümüzden yaklaşık (milyon yıl kadar bir duyarlılıkla tayin edilmiş olarak) 4,543 milyar yıl önce güneş, dünyamızı doğurdu . Süregelen kümelenme ve çarpışmalarla uzayda gezegenler, aylar, kuyruklu yıldızlar,

meteorlar, uzay tozları vs. oluştu. Milyarlarca yıldır süren bir yaratılış-yok oluş macerası… Birkaç yıl öncesine kadar evrendeki tüm galaksi sayısı 200 milyar, tüm yıldız sayısı 100 trilyon olarak verilirken; şimdilerde teleskopların artan hassasiyetlerine bağlı olarak, sadece gözlenebilir galaksi sayısının 2 trilyon, tüm galaksi sayısının da 6-8 trilyon olduğu belirtiliyor. Dünyamız kendi ekseni etrafında saatte 1.670 km hızla dönerken, güneş etrafında 108.000 km hızla dönüyor. Güneş Samanyolu galaksisi içindeki yörüngesinde saatte 720.000 km hızla dönerken, bizzat Samanyolu galaksisinin kendisi de uzayda 950.000 km hızla uzaklaşıyor (Akkurt, s.293-294). Korkunç bir hız ve kargaşa içinde, muhteşem bir düzen!... Allahuekber!

Yüce Rabbimiz, Kur'an'da anlamını bugün daha iyi anladığımız şu ayetinde, bu büyük patlama (Big Bang) olayını şöyle açıklıyor (Enbiya 30):

"O kâfirler bilmez mi ki, gökler ve yer (başlangıçta) bitişiktiler ve sonra biz onları ayırdık ve bütün canlıları sudan yarattık. Buna rağmen (hala) inanmayacaklar mı? "

2. 3. Evrenin Genişliği Nedir?

Ucu bucağı olmayan ateist evren inancı, tabii olarak Big Bang'tan beri çöpe gitti. Sınırlarını göremesek bilemesek bile, uzayın büyüklüğünü, sınırlarını yani sonunu hesaplayabiliyoruz. Nasıl mı? Çok kolay: 13,8 milyar yılı saniyeye çevir ve sonra bir saniyedeki ışık hızı ile çarp, işte sana uzayın maksimum yarıçapı. Tekrar iki ile çarp, uzayın maksimum çapı yani genişliği!.. Yaklaşık olarak 2,6x 10^{23} km gibi bir genişlik. Tabi bu, sabit olmayan bir çap. Her an ışık hızına yakın bir hızla genişleyen evrenin, çapı da sürekli artıyor ama yine de sınırlı bir miktar. Ayet şöyle söylüyor (Zariyat 47) :

"Ves semâe, beneynâhâ bi eydin ve innâ, le mûsiûne" : " Semaya gelince, Biz onu büyük bir güç-kudret- kuvvet ile bina ettik (yarattık). Ve şüphesiz ki (onu) genişletenler elbette Biziz."

DİB Kur'an Yolu tefsirinde, bu ayetteki "mûsiûne" kelimesi; hem " genişlik ve kudret sahibiyiz", hem "darda kalanlara genişlik veririz", hem de" Evreni genişletmekteyiz" şeklinde yorumlandığı için; biz de, hem konumuza uygunluk, hem de evrensel-fizik gerçeğe uygunluk bakımından "genişletenler" ifadesini tercih ettik.

2. 4. Evrenin Zaman Olarak Sonu Var mı?

Çevremizde gördüklerimizden anlıyoruz ki, sonu olmayan hiçbir şey yoktur. Canlıların zaten hepsi ölümlüdür. Cansızlara gelince, makro düzeyde galaksiler, yıldızlar bile parçalanıp ölüyorlar. Mikro düzeyde atomlara gelince; uzun ya da kısa sürede atomlar da ölüyor. Radyoaktif elementler, bu gerçeği bize apaçık gösteriyor. Bu ölümü, fizikde "yarılanma ömrü" denen bir kavramla ifade ediliyor. Bu ömür her radyoaktif madde için farklı. Örnek olarak, radyoaktif Hafniyum-174 atomunda bu ömür, $2x10^{15}$ yıl gibi kelimelerle ifadesi bile mümkün olmayan, hatta evrenin yaşını bile aşan çok çok uzun bir süre. Yani çevremizdeki her şey ölümlü, bize sabit gibi geliyorsa da gerçekte, bizim tespit edemeyeceğimiz kadar uzun ömürleri olduğundan. Tüm elementlerin çekirdeklerinde bulunan protonlar arası korkunç büyük itişmeye rağmen, radyoaktif olmayan çekirdeklerin parçalanmadan durmaları bile bir mucize. Fizikçiler bu durumu, çekirdekteki elektromagnetik kuvvet gluonu, zayıf etkileşim gluonu, kütle çekim gluonu, kuvvetli etkileşim gluonu gibi yapıştırıcı kuantlarla açıklamaya çalışıyorlarsa da, bu defa bu gluonların nereden çıktığı çözülemeden ortada duruyor. Sonuç olarak ölümlü parçalardan oluşan evrenin de ölümlü olacağı, apaçık bir mantık gereğidir. Ayrıca "Evrenin Entropik Ölümü" veya "Genişleyen, sonra duran ve tekrar içe çöken Evren Modeli" gibi çok tartışılmış konular da, evrenin bir sonu olduğunu kesinlikle ortaya koyuyor. Yani zamanı ne olursa olsun, er veya geç, ölüm tüm evren için de kaçınılmaz bir sondur. Her ne ki yaratılmıştır, mutlaka ölecektir! ...

Stop emri, bir kuyruklu yıldız, bir büyük meteor veya bir anti madde kütlesi çarpması mı olacak; ya da yerin merkezindeki nükleer fırının binlerce yanardağ patlaması şeklinde yeryüzünü kaplaması mı olacak; veya merkezkaç hızı azalarak dünya, güneşin çekim gücü nedeniyle güneşle mi birleşecek; ya da kendi etrafında saatte 1670 km'lik bir hızla dönmekte olan dünyanın hızının bir anda sıfırlanmasıyla, bütün dağlar tepeler yerlerinden koparak birbirleriyle çarpışarak her yanın toz duman kaplamasıyla mı hayat bitecek; veya henüz bilmediğimiz daha bir başka şey mi olacak; bilmemiz mümkün değil, sadece Allâh(c.c.) bilir. O, hiçbir senaryoya uymak zorunda değildir. Her şeyi, "**ecelün**

müsemma" ile, yani isimlendirilmiş(yazılmış), belli bir ecelle, yani belirli bir süreyle yarattığını söylüyor. Ve o süre gelince stop düğmesine basılacak, "sura üflenecek", ve tüm varlıkların yok oluşu ile birlikte, yeni bir yaratılış başlayacaktır. Rabbimiz Kur'an'da, o günü şöyle anlatıyor (Enbiya 104):

"O gün göğü, yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreriz, ilk yaratmaya başladığımız gibi onu (önceki haline) iâde ederiz (çeviririz)…"

2. 5. Big Bang Gerçeğinin Yorumu

Bu gerçek, tabii ve zorunlu bir şekilde, zaman ve mekân olarak başı–sonu olmayan, durağan evren teorisini yıkmaya yeter. Evren ezeli yani başlangıcı olmayan bir varlık değildir, bir zamanlar evren de yoktu, ancak belli bir zamanda, yani günümüzden 13,8 milyar yıl önce var olmuştur ve işte, "KESİN GERÇEK" budur! ...

Peki, bu neden ve nasıl oldu? Tesadüfen mi?... Daha henüz hiçbir şeyin olmadığı bir yerde tesadüf mü olur?... Hiçbir şeyin kendiliğinden olamayacağını ve genel "Etki = Tepki" fizik kuralı gereği; bir tepkinin bir oluşumun, kesinlikle ve ancak bir "dış etki-kuvvet " sonucu olabileceğini bilen ve bu anlayışla; evrende geçerli birçok teori- yasa-matematiksel formüller keşfeden "bilimsel bir kafa", buna asla ve asla tesadüf diyemez. Tesadüfün olduğu yerde, ne düzen, ne yasa, ne metot, ne de matematik formül olabilir.

"Canlılığın varlığı için olmazsa olmaz şartlardan olan doğadaki yasalar ve sabitlerdeki hassas ayarlar, Allah'ın varlığı için tarih boyunca en çok kullanılmış delil olan tasarım delilinin, matematiksel bir formatta ve modern bilimin verileriyle destekli bir şekilde savunulmasına olanak tanımıştır. Canlılığın varlığının bu kadar hassas ayarlara bağlı olmasını mutlu bir tesadüfle açıklamak da, böylesine bir durumu bizim gözlemci etkimizle geçiştirmek de, çok-evrenlere atıfla bu hassas ayarları önemsizleştirmek de, mümkün değildir" (Taslaman, s.360).

Doğru çalışan bir kafa, büyük patlamayla başlayan bu yaratılış serüveninde, bir ilk sebebin, bir ilk gücün, bir yaratıcının olduğunu görür, anlar, bilir. Bunun tersi, asla

düşünülemez. Yaratılışa tesadüf demek, apaçık bir şekilde 'Yaratıcı' nın yerine, bile bile ve inat ile; belirsiz, anlamsız, soyut bir "tesadüf putu " oturtmak demektir.

Fransız kimyacı Lavoisier' nin 1787 yılında ortaya koyduğu "Kütlenin Korunumu yasası", nükleer reaksiyonların anlaşılmasından sonra bugün "Enerji ve Kütlenin Korunumu Yasası" haline dönüşmüş bir biçimde bize şunu söylüyor: " Madde ve enerji toplamı sabittir, var olan yok olmaz, yoktan da yeni bir şey var olmaz." Tabii ki bu, Allâh (c.c.) için değil, kullar için geçerlidir. Şu halde, Allâh'ın (c.c.) iradesini hesaba koymadığımız takdirde; ateist-inkârcı bir kafayla, "big bang öncesi" açıklanamaz. Daha öncesi evren için yokluk olduğuna göre; yokluktan varlık olamaz ancak yokluk olabilir; yani yoktan var olmaz yoktan ancak yok olur. Yokluktan varlık âlemi olamaz. "Yokluk ve Tesadüf" şartlanması ile "Var olan Evren" için hiç bir açıklama getirilemez. Şu halde tek çıkış yolu; "Var olan evren" den önce "var olan" ve "Yok"u "Var" eden bir başka "VARLIK" olmasıdır. Yani mahiyetini bilmesek ve kavrayamasak da, evreni var eden bir " İLK VARLIK " olması şartdır... İşte O mutlak varlık; yerin ve göklerin sahibi, yüce "TEK YARATICI" olan ve adı da "ALLÂH "(c.c.) olan, yüce ve tek Rabbimizdir. Sağlıklı bir kafa için, normal düşünen bir akıl için, bu böyledir. Başka bir açıklaması yoktur ve olamaz. Ve bu, tartışmaya gerek olmayacak şekilde, çok açıktır. Ama illa da tartışacak ve inkâr edecek birileri geçmişte olduğu gibi bundan sonra da çıkacaktır.

3. CANLI HAYATIN YARATILIŞI

3.1 Entalpi, Entropi ve Serbest Enerji Değişimi Ne Demektir?

Günlük hayatımızda milyarlarca değişik fiziksel veya kimyasal olaylar meydana gelir. Fizikokimya kanunlarınca keşfedilmiş "sünnetullah" gereği olarak, bunların bazısı kendiliğinden olur bazıları da kendiliğinden olmaz dış destek, yani dıştan gelecek bir enerji ister: Dağdan kopan bir kaya parçası daima aşağı düşer, yukarı çıkmaz. Pınardan çıkan su da daima aşağıya akar, yukarıya akmaz. Kayayı da suyu da, yukarı taşımak için bir insan, bir cihaz gerekir. Bir ağaç tutuştu mu, oksijen var olduğu sürece, bitesiye kadar kendiliğinden yanmaya devam eder, tersi ise asla olmaz; yani yanma sonu oluşmuş su buharı, karbondioksit karışımından geriye doğru asla bir ağaç oluşmaz. Örneklerden

anlaşılacağı gibi bir sistem, dışarıya enerji vererek daha düşük enerjili bir hale gelirse, kendiliğinden bu dönüşüm olur. Bu genel bir kuraldır, ama enerji kaybetmediği, aksine enerji kazandığı halde, kendiliğinden oluşan değişimler de vardır. Örnek olarak; buzdolabından çıkarılan buzun dışardan enerji alarak kendiliğinden erimesi, rüzgârda ağzı açık olarak bırakılan bir kap içindeki suyun yine dışarıdan enerji alarak kendiliğinden buharlaşması, dışarıya asılan ıslak çamaşırların güneşli ve hele de rüzgârlı bir havada enerji alarak kendiliğinden kuruması gibi. Burada güneşin olması şart değildir; havanın nemi doygunluk sınırının altında ise, güneşsiz soğuk havada bile, bir süre sonra kuruma meydana gelir; ıslak çamaşırlar, kuruma için gerekli enerjiyi soğuk havadan bile alır. Yani olayın kendiliğinden meydana gelmesi için enerji kaybı, tek şart değildir. İkinci bir şart, sistemin düzenli bir halden, düzensiz ya da daha az düzenli bir hale geçmesidir. Buz halindeyken buz içinde belirli ve sabit olan su molekülleri, eriyince düzensiz bir hal alır, yerleri belirsizleşir ve gelişigüzel hareket etmeye başlarlar. Kap içindeki veya ıslak çamaşırdaki su buharlaşınca da, atmosfer içinde her yere dağılır gider, su molekülleri tamamen düzensiz bir hale gelir, yani fizik diliyle **entropileri artar**. Kendiliğinden olan değişimlerde genellikle, ısı (**entalpi**) azalması olayı, (- **ΔH**) ile gösterilirken; sistem düzensizliğindeki artış, yani bilimsel ifade ile **entropi artışı**, (+**ΔS**) ile gösterilir. Her hangi bir değişimin kendiliğinden oluşumuna, her iki faktör birden katılır ve sonucu, **serbest enerji** değişimi dediğimiz (Δ**G**) belirler. Hepsi "**ΔG = ΔH – (Tx ΔS)**" formülü ile birbirine bağlanır. Buradaki "T" sembolü, Kelvin derece cinsinden, değişimin olduğu ortamın sıcaklığını gösterir.

Eğer, son ΔG değeri (-) ise, reaksiyon kendiliğinden olacak demektir, fakat tersine (+) ise, kendiliğinden olmayacak demektir. Bütün fiziksel-kimyasal-biyolojik reaksiyonların, kendiliklerinden olup/olmayacağını tayin eden tek ve son belirleyici faktör, işte bu serbest enerji değişimidir. Eğer bir sistem, hem enerji kaybediyor hem de düzensizliği artıyorsa, kendiliğinden değişim olur. Yok, eğer hem enerji kazanıyor hem de daha düzenli hale geliyorsa, bu değişim kendiliğinden asla ve asla olmaz, olamaz.

Ara durumda, yani enerji kaybederken entropisi azalıyorsa veya enerji kazanırken entropisi artıyorsa; sonuç, iki faktörün toplamına bağlı olur: Sonuç çok (-) ise, reaksiyon

yani değişim kendiliğinden olacak demektir; yok çok (+) ise, kendiliğinden asla ve asla olmaz demektir. Küçük (-) veya (+) değerlerde ise, belli bir denge halinde kısmen ileri, kısmen de geri yöne doğru reaksiyon gerçekleşir. Yani olay veya reaksiyon, %100 olmaz da; örnek olarak, % 20, % 50, % 80 vs. gerçekleşir.

Aşağıdaki alıntılar, dileyen kaynağına baksın diye İngilizcedir (Petrucci, s. 843):

"$\Delta G^o > 0$ signifies that the forward reaction is nonspontaneous when reactants and products are in their standard states. It further signifies that $K < 1$, whatever the initial concentrations or pressures of reactants and products."

Daha kolay anlaşılması için konulan parantez içi ifadelerle birlikte, şöyle diyor: "ΔG^o (bir reaksiyonda son ve ilk haller arasındaki serbest enerji değişimi) sıfırdan büyük (yani +) ise, başlangıç maddeleri ve ürünler standart şartlar altında iken, ileri doğru reaksiyon kendiliğinden oluşmaz. K sabiti (reaksiyonun ne kadar oluşabileceğini gösteren denge sabiti), reaksiyona katılanların, ayrı ayrı konsantrasyonları ve basınçları ne olursa olsun, daima 1 değerinden küçüktür." Yani reaksiyon ileriye doğru değil, tam tersine geriye doğru yürür. Buradaki K denge sabiti basitçe; ($A \rightarrow B$) gibi bir reaksiyonda, reaksiyon dengeye geldikten sonra, ortamda bir arada bulunan B ve A maddelerinin dengedeki konsantrasyonlarının oranıdır: $K = [B] / [A]$.

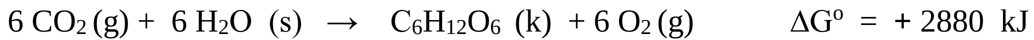
Genellikle inorganik reaksiyonların serbest enerji değişimleri çok eksi veya çok artı olur ve buna bağlı olarak reaksiyon tam veya tama yakın olarak gerçekleşir ya da gerçekleşmez. Örnek olarak; kuvvetli asitlerin kuvvetli bazlarla karıştırılmasıyla "tuz oluşum reaksiyonları" böyledir. Organik reaksiyonların ise neredeyse hemen hemen tamamı, kısmen gerçekleşen, dolayısıyla ortamda hem başlangıç maddelerinin, hem de sonuç maddelerinin(ürünlerin) bir arada bulundukları denge reaksiyonlarıdır. Tüm canlı hayatın başlangıç maddesi olan glukozun yeşil yapraklı bitkilerce karbondioksit ve sudan sentezi de, böyle bir denge olayı, organik bir denge reaksiyonudur.

3.2. Canlı Hayatın Temeli Olan Glukoz Sentezi

Bu giriş bilgilerinden sonra, bütün hayatın esası olan reaksiyona, yani bitkilerin yeşil yapraklarında oluşan **Fotosentez reaksiyonuna** bakalım. Bu reaksiyonda, cansız birer inorganik madde olan su ve karbondioksit gazlarından; hayatın vazgeçilmez ve başlangıç organik molekülü ve gıdası olan glukoz meydana gelirken, yine hayatın sürmesi için gerekli oksijen gazı elde edilmekte ve atmosfere verilmektedir. Daha sonra glukoz molekülleri birbirlerine α glikozit bağları ile bağlanarak, nişasta şeklinde stoklanırken; β bağları şeklinde bağlanarak bitki gövdesini oluşturan selüloza dönüşürler. Diğer monosakkaritler (mono şekerler) de, böyle oluşurlar.

Topraktan alınan azot, fosfor, kükürt gibi elementlerin de, canlı bünyede, binlerce farklı enzimlerin katalizörlüğünde, binlerce basamak üzerinden, organik reaksiyonlara katılmasıyla birlikte; canlıların yapısını oluşturan, asit, baz, alkol, ester, amin, şeker, yağ, protein, vitamin, enzim, aminoasit gibi, canlı yapı için gerekli milyonlarca çeşitli organik bileşikler sentezlenirler. Canlı hücreler, organlar, gövdeler ve vücutlar, bu yapı taşlarından yapılır. B itkilerin bünyesinde, cansız inorganik bileşikler, canlı yapılarda kullanılabilecek organik bileşiklere dönüşürken; bitkilerin kök, gövde, yaprak, çiçek ve meyvelerini yiyerek beslenen hayvanlar da, bedenin yapı taşları ve enerjisi için gerekli gıdaları, böylece bitkilerden sağlamış olurlar ve gelişmelerini sürdürürler. Şimdi her tür canlılığın olması için, olmazsa olmaz olan, yani asla vazgeçilemez olan, hayatın temelini oluşturan, bu ana reaksiyona gelelim (Petrucci, s.1287):

$$6\,CO_2\,(g) + 6\,H_2O\,(s) \rightarrow C_6H_{12}O_6\,(k) + 6\,O_2\,(g) \qquad \Delta G^o = +\,2880\ kJ$$

Konumuz açısından burada bizi asıl ilgilendiren bilgi; glukoz sentezindeki serbest enerji değişimini gösteren ΔG değerinin, büyüklüğüdür. Glukoz sentezi her ne kadar tek kademeli değil, çok kademeli bir reaksiyon olsa da, +2880 kJ o kadar büyük bir rakamdır ki, bu metotla laboratuvarda glukoz sentezinin asla ve asla meydana gelemeyeceğini gösterir. Serbest enerji değişimini gösteren ΔG değeri ile denge sabiti K arasında var olan ($\Delta G = -\ RT\ LnK$) formülüne göre hazırlanmış Şekil 1'deki

ΔG°	K	Significance
+200 kJ/mol	9.1×10^{-36}	Equilibrium favors reactants
+100	3.0×10^{-18}	
+50	1.7×10^{-9}	
+10	1.8×10^{-2}	
+1.0	6.7×10^{-1}	Equilibrium calculation is necessary
0	1.0	
−1.0	1.5	
−10	5.6×10^{1}	
−50	5.8×10^{8}	Equilibrium favors products
−100	3.3×10^{17}	
−200	1.1×10^{35}	

Şekil1: Serbest Enerji Değişimi ile Denge Sabitinin Değişimi (Petrucci, s.843)

tablodan görülebileceği gibi; bırakınız +2880 kJ değerini, ΔG^{o} = +50 kJ değerindeki bir reaksiyon için bile, denge sabiti K = $1.7x10^{-9}$ olarak veriliyor ki, böyle bir reaksiyonda dengeye vardıktan sonra başlangıç maddesi yanında ürün miktarının sadece $1.7x10^{9}$ 'da 1 yani 1,7 milyarda bir olduğu anlaşılır ki, bu reaksiyon pratikte gerçekleşmemiş sayılır. Yani +2880 kJ değerine bakılırsa, glukozun gerçekleşme ihtimali kesinlikle sıfırdır, sıfır, asla ve asla kendiliğinden olamaz. Normal şartlar altında, normal fizikokimya kanunlarına göre böyle bir reaksiyon olamaz, glukoz meydana gelemez, glukoz olmayınca bitkiler olamaz, bitkiler olmayınca hayvanlar olamaz, bitki ve hayvanlar olmayınca tabii onlarla beslenecek insanlar da olmaz, olamaz! … Ayrıca bu, sadece fizikokimyasal termodinamik kanunları açısından böyledir. Üstelik elinizde, daha fotosentez reaksiyonu için ortamda bulunması şart olan **klorofil katalizörü** de yok. Henüz glukozu bile yapamadınız ki, onun çok daha ileri bir ürünü olan ve daha büyük daha karışık olan klorofil bileşiği olsun. Şu halde tek yol var: Yaratan Allah(c.c.)'ın iradesi!.. Klorofili de yaratan, cansız fizikokimyasal yasalarla olması mümkün olmayan reaksiyonları; mahiyetini henüz bilemediğimiz muhtemelen de asla bilemeyeceğimiz, **can-ruh gücü** ile mümkün hale getiren, yüce Rabbimizin yüce iradesi, yaratıcı gücüdür, tesadüf putu değil! …

3.3. Miller Deneyleri ve Ateistlerin Hayal Kırıklığı

1953 yılında ABD'li kimyacı Stanley Miller ve ekibi tarafından iddialı bir deney gerçekleştirildi. Dünyanın ateş halinde olduğu o günün sıcak atmosfer şartlarında bulunması mümkün olmayan "Cold Trap" gibi sistemleri de ekleyerek yaptıkları deneyler ve daha sonra (2006),bundan daha uygun ve daha ileri teknolojik şartlarda tekrarlanmış benzeri başka deneyler; bütün ateistler için tam bir hayal kırıklığı oldu. Başta cansız H_2O, CH_4, NH_3, H_2, CO ve daha sonra CO_2, H_2S ve SO_2 molekülleri de kullanılarak yapılan denemelerde maddeden şeker – protein benzeri maddeler sentezleme girişimlerinde; çoğu iki karbonlu en basit glisin olmak üzere 22 amino asit, 5 amin , biraz hidroksi bileşikleri bulunan bir organik çorba (URL-3)ele geçti ki; bu da, yüksek sıcaklıklarda proteinlerin oluşması değil, tam tersine, varsa bile proteinlerin parçalanacağı ve yağlar, polisakkaritler gibi büyük organik bileşiklerin bozulacağı anlamına gelir. Düşük sıcaklıklarda parçalanma engellenebilirse de, bu defa bu organik çorba oluşmaz. Yoksa küçük bir organik molekül olan "üre" bileşiğinin laboratuvarda inorganik maddelerden sentezi daha 19. yüzyılda gerçekleştirilmişti. Önemli olan tuğlalar değil, o tuğlaları birbirine bağlayan ve binayı ören usta! Laboratuvarda cansızlardan canlı imalatı, bugün evrimci otoriteler tarafından bile tamamen terkedilmiş bir hayaldir ve mevcut bilgilerimiz ışığında da, gerçekleşmeyecek ateist bir ütopyadır, ham bir hayaldir (URL-4). Bu güne kadar yapılamadığı gibi bundan sonra da, entropi kanunu gereği yapılamayacaktır. Cansız maddeden canlı üretmek için, kesinlikle bir bakteri, bir mikrop, bir tohum, bir nutfe, bir kök hücre gibi canlı bir varlık kullanmak zorundasınız. Bu minik canlılar, sizin sunduğunuz cansız organik moleküller çorbasından beslenerek, yeni canlı hücreler yapacak ve çoğalacaktır. Aksi takdirde yani canlı bir varlık kullanmadan, cansız karışımdan canlı üretimi, asla yapılamayacaktır. İçinden hiçbir şey çıkarmadığınız, üstelik canlı yapmak için gerekli tüm organik ve inorganik bileşikler içinde olmasına rağmen, sadece suda pişirdiğiniz bir yumurtadan bile, asla ve asla yeniden canlı bir civciv çıkaramazsınız. Bugüne kadar bunu, hiçbir Darwinci ateist cambaz yapamadı ve yapamayacak da!

3.4. Cansız Organik-İnorganik Gıda Çorbasından Tesadüfen Canlı Olur mu?

Problem sadece inorganik maddelerden organik madde üretimi değil. Canlı hücre için gerekli bütün organik bileşikleri, hem de ayarlanabilen şartlar altında bir araya getirseniz bile bu çorbadan bir canlı çıkmaz. Çünkü içinde su olmayan hiçbir canlı ve canlılık olayı yoktur. Dolayısıyla, sulu ortamda, bir canlının katalitik etkisi olmaksızın bu maddeler; proteinleri, polisakkaritleri, yağları, lipitleri oluşturacak şekilde polimerleşemez, büyüyemezler. Hatta tam tersine var olanlar bile, normal şartlarda hidrolizle yani su ile reaksiyona girerek, parçalanır, küçülür ve yok olurlar. Yani **entropi kanunu gereği** olarak, kendiliğinden olan dönüşüm; birleşme değil parçalanma-dağılma, inşa değil ifna, evrim değil yıkım yönündedir. **Doğal akış, ölüme doğrudur, yoksa hayata doğru değil**. Bunun tersi, yani cansızın canlıya dönüşümü, ancak ve ancak "**Yaratıcı**" iradesiyle olur.

Bir an için bileşikler çorbasında bir maddi kümelenme olabileceğini var sayalım. En küçük bir hayvan hücresinde bile (çekirdek, çekirdekçik, golgi, koful, lizozom, mitokondri, ribozom, sentrozom…) gibi daha küçük, iç organeller var; gelişigüzel bir kümelenme değil, bir tür için daima aynı şekilde tekrarlanan bir iç düzen, bir organizasyon var. Hatta hücrede kullanılacak organik bileşiklerin cinsleri ve miktarları bile belirlidir, gelişigüzel değil! ... Kendiliğinden olacak bir canlı toparlanma için, yine entropi yasası gereği, bu kadar bir düzenlenme imkânsızdır.

İmkânsız ama yine bir an için, denizlerdeki organik-inorganik madde çorbasından, tesadüfi bir kümelenme ile canlı bir hücrenin oluştuğunu var sayalım. Bilindiği gibi tek hücreli bakterilerin erkeği dişisi yoktur, belli bir beslenme döneminden sonra, ortadan bölünerek ikiye ayrılırlar, iki yeni hücre olarak hayatlarına devam eder ve birbirlerine yapışık olarak kalmazlar, ayrılıp dağılırlar. Bu tek hücreli mikroorganizmalar, bugün bile varlıklarını bu şekilde sürdürürken ve buharlaşan su moleküllerinin atmosferin her tarafına yayılması gibi, birbirlerinden ikiye bölünerek ayrıldıktan sonra, su ortamında her yere son derece seyreltik bir şekilde dağılmışken ve bu seyreltik ortamda asla bir araya gelmeleri mümkün değilken; bu minik canlılar yaklaşık 2,6 milyar yıl denizlerde tek hücreli olarak yaşadıktan sonra, neden bir araya gelerek çok hücreli canlıları oluştursunlar, çok hücreli olarak sürdürülmesi çok daha zor bir hayatı kurmaya

kalksınlar? Kendiliğinden olacak iş mi? Entropi yasasına göre gerçekten kendiliğinden olacak iş değil, bir araya gelmeleri değil tam tersine, tesadüfen bir araya gelse bile dağılmaları gerekiyor. 2,6 milyar yıl tesadüfen asla olmamış bir şey, tesadüfen daha sonra da olmayacağına-olamayacağına göre, bir **YARATAN** olduğu çok açık!

Çok hücreli ve çok organlı daha yüksek hayvanlardaki, erkek-dişi hücrelere ve erkek-dişi çiftlere gelince, iş daha da karışıyor. Neslin sürmesi için erkek ve dişi cinslerin aynı zamanda ve zeminde birlikte evrimleşmeleri gerekiyor. Aksi halde aygır ile kısrak nasıl birleşecek ve at cinsi varlığını nasıl sürdürecek? Her ikisinin de aynı zamanda ve yerde tesadüfen evrimleşme ihtimali ne? Kocaman bir sıfır!

3.5. Anne Rahminde Bebeğin Gelişimi Tesadüfen Olur mu?

Bir ana ve bir baba tohumu birleştikten sonra oluşan nutfe (embriyo), yani ilk kök hücre nasıl gelişiyor? Biliyoruz ki önce, 2 → 4 → 8 → 16… şeklinde gelişip-bölünerek, sayıları her defasında ikiye katlanarak artan ve tamamen birbirinin kopyası olan embriyo hücreleri; yaklaşık altı gün içinde 100-150 hücrelik bir top haline geliyorlar (Karaçay, s.237). Fakat sonra nedendir bilinmez, bir "hücreler topu" şeklinde büyümek yerine; hiçbir düzensizlik, hiçbir tesadüflük olmaksızın; beyin – sinir – damar – göz – kulak – kalp- kemik gibi organları oluşturmak üzere 200 küsur farklı hücreye dönüşmeye başlıyorlar. Hem kendileri şekil değiştiriyor, hem de yavrunun minicik bedeninde belli bölgelerde yoğunlaşıp organize oluyorlar ve yavru vücudunun biçimini oluşturuyorlar. Bu akılsız(!) hücreler, hiçbir akıllı insan topluluğunun yapamayacağı mükemmellikte iş bölümü ve işbirliği ile, mükemmel bir bebek inşa ediyorlar. Üstelik farklılaşma öncesinin orijinal " embriyonik kök hücreleri", yeni oluşan organlarda " yetişkin kök hücreler" haline dönüşerek, ilerde organ hasarlarının tamirinde kullanılmak üzere bu akılsız hücreler tarafından, yedek hücre olarak depolanıyorlar (Karaçay, s.233-235). Peki, bu akılsız(!) hücrelerin, kendiliğinden "**hücre farklılaşması**" denilen ve hala nasıl olduğu anlaşılamamış olan bu işi yapma ihtimalleri ne? Entropi kuralına göre SIFIR, evet sıfır, ama yapmışlar ve yapıyorlar. Şu halde onları yönlendiren, yapan bir aklın varlığı çok açık

değil mi? Ne yazık ki, kafasını kuma gömmüş birilerine, kumun üstündeki gerçeği göstermenin imkânı yok.

Embriyodaki DNA ile her şeyi açıklamak çok kolay. Yaratılmışları en gelişmişi olan insandaki zekâyı da içeren ve **biyolojik kaderimizin** yazıldığı bu muhteşem DNA, tesadüfen olabilir mi? Hele bir de DNA'sı bulunmayan HİV virüsü gibi "Retro virüsler"de sadece RNA olduğu keşfedilince, (DNA geni → mRNA sentezi → protein sentezi) tezi çöktü, **eski bilgiler çöpe.** Retro virüsler, DNA 'sız da yaşıyor!

3.5. Evrim Teorisi, Bilim Değil, Bilim-Kurgu

Yaklaşık yüz yıldır ateist evrimciler, Lamarck'ın "çevre baskısıyla türlerin oluştuğu" tezini terkettiler. Weismann'ın 20 nesil boyunca kuyruklarını kestiği farelerin 21. nesilde yine kuyruklu doğması, binlerce yıldır sünnet olan Müslüman ve Yahudilerin çocuklarının sünnetsiz doğması gibi gerçekler üzerine "Yeni Darwinciler", canlı türlerin oluşumunu "Tesadüfi mutasyon-Doğal seleksiyon" tezine oturttular. Ancak, " 1910 yılından itibaren, hızlı üreme özelliklerinin avantajları gibi sebeplerle sirke sinekleri (*Drosophila*) üzerinde laboratuvar ortamında X ışını vermek gibi müdahaleler ile mutasyon deneyleri yapıldı… yapılan deneylerde, mutasyona uğratılan sirke sineklerinin vücut ve göz renklerinin değiştiği, vücut büyüklük ve şekillerinde farklılaşma olduğu gözlemlenmiştir. Bu değişikliklerin çok büyük çoğunluğu sirke sineğine zarar veren yapıdadır, ayrıca bu değişimlerin hiçbirinde yepyeni organların oluşması gibi olgular gözlemlenemedi " (Taslaman, s.151-167). Mutasyon bir gerçek fakat sağlıklı bir yapı için tehlikedir, zararlıdır. Ortalama bir insan vücudunda kişiye göre, günde 2-3 trilyon defa hücre bölünme gerçekleşir, bu bölünmelerde 10-100 bin mutasyon oluşur. Bu mutasyonların bir kısmı tamir edilir; tamir edilemeyenler de, bağışıklık sistemimiz tarafından, yabancı mikrop gibi algılanarak yok edilir. Aksi takdirde vücudun kendi orijinal hücresi olmayan bu mutajenik zararlı hücreler, zamanla kanserleşmeye başlarlar. Anlaşılacağı gibi, vücudumuz, her gün binlercesi meydana gelen mutasyonları yaşatmak üzere değil, yok etmek üzere programlandırılmıştır. Sağlıklı bir vücutta mutasyon birikmesi olmaz, dolayısıyla kademe kademe tür değişimi de olmaz. Bu durumda

evrimciler, can simidi olarak "**sıçrama** " kavramına sarılıyorlar. " İlk insan oluştan günümüze kadar geçen serüvende, "**çok merkezli evrimin yerini tek merkezli evrim görüşü"** daha çok alırken, 10 ile 50 bin yıl arasındaki periyotta **nedenini anlamakta zorlandığımız bir sıçrayışın olduğu** görüşü yaygınlaşmaktadır" (Tan, 2011). Tabii ki **sıçrama demek**; aynı zamanda ve zeminde, (aynı vücut-aynı hücre-aynı DNA'da), bir değil binlerce değişimin(yani mutasyonun), üstelik hepsinin kötü değil iyi yönde, ayrıca hepsinin de birlikte ve bir anda olması demektir. Peki, bu kadar çok şartın tesadüfle gerçekleşme ihtimali ne? Hele de varlıkların en gelişmişi olan insan beyni-zekâsı için gerekli çok çok yüksek bir sıçramanın, Allah'ın iradesi olmadan, kendiliğinden ve tesadüfen gerçekleşme ihtimali ne? Kesinlikle sıfır!.. Nitekim " Fosilbilimci Duane T. Gish, Kambriyen devrinde çok hücreli canlıların birden ortaya çıktığını belirterek, bunun Evrim Teorisi'nin beklentilerine aykırı olduğunu söyler" (Taslaman, s.203). Bu konuda söylenecek çok şey varsa da, Schumacher güzel özetlemiş: "**Evrimcilik bilim değildir; bilim-kurgu, hatta bir çeşit muziplikt ir. Çok başarılı bir hiledir** ve moder n insanı bilim ile din arasında uzlaşmaz bir çatışmaya benzeyen bir konuma hapsetmiştir. İnsanlığı yücelten bütün inançları yok etmiş ve onların yerine insanlığı aşağı çeken bir inanç ikame etmiştir." (Schumacher, s.135).

4. SONUÇ: EVRİM DEĞİL İLÂHİ PLAN

Bir zamanlar dev dinozorlar, dev ağaçlar, dev eğrelti vardı, şimdi yoklar. Nerede evrim? Milyarlarca yıldan beri var olan milyonlarca mikrobiyolojik canlı türü, hala hiç evrimleşmeden yaşıyor. Kartallar bizden daha iyi görüyor, köpekler bizden daha iyi koku alıyor, aslanlar bizden daha güçlü, çitalar bizden daha hızlı koşuyor, balinalar ve kaplumbağalar bizden daha uzun yaşıyor… Ör neklere bakılırsa, hayvanlar insanlardan daha çok evrimleşmiş!!!

Allâh(c.c.) gökleri, yeri ve canlıları adım adım yaratırken, her an, her tür oluşuma müdahildir. Dolayısıyla, O'ndan bağımsız gelişen, hiçbir tesadüfi evrim-devrim saçmalığı yoktur. Sadece "Ana Kitap" içinde yazılı ama içeriğini bizim bilmediğimiz "İlâhi Ana Plan" gereği; her şey, tesadüfi bir evrim değil ama, bakteriden insana, belli

bir sıraya, belli bir kronolojiye göre yaratılmaktadır. Burada hiçbir keyfilik, tesadüf, kendiliğindenlik yoktur. O, gücü her şeye yeten, "Mutlak Yaratıcı"dır:

"O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "ol!" der ve hemen olur" (Bakara: 117). Bu oluşum yerine göre, bir top mermisiyle ölüm gibi hemen olur, bebeğin anne rahminde büyümesi gibi bir zaman içinde olur, ya da kıyamet günü diriliş gibi gelecekte olur, ama mutlaka olur… O; göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyi yaratıcısı ve sahibidir… Allâhuekber, Lâ ilâhe illallâh !!!

5. KAYNAKLAR

1. Akkurt İlhan, 2018. Kapitalist Egonomi ve İnsan Medeniyeti, Yüzleşme Kitab, İstanbul.

2. Gamow George, 1964. "Bir, İki, Üç,.. Sonsuz, İlmin Gerçekleri ve Analizi", Ç. C. Agar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

3. Karaçay Bahri, 2012. Yaşamın Sırrı DNA, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 3. Basım, Ankara.

4. Petrucci Ralph H. et all., 2011. General Chemistry: Principles and Modern Applications, 10th ed., Pearson Canada Inc., Toronto).

5. Schumacher E.F., 1990. Aklı Karışıklar İçin Kılavuz, Çevirmen:Mustafa Özel, İz Yayıncılık , İstanbul

6. Tan Akif, 2011. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi 18. http://www. sdplatform.com/Dergi/ 492/ Mitokondriyal-Havva.aspx

7. Taslaman Caner, 2016. Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı, 20.Baskı, İstanbul Yayınevi, İstanbul.

8. URL-1, https://www.muhendisbeyinler.net/buyuk-patlama-teorisi-big-bang-nedir/Mart 2015

9. URL-2, https://rasyonalist.org/yazi/kozmoloji-evrenin-yasi-nasil-hesaplanir/ Eylül 2018

10. URL-3, https://tr.wikipedia.org/wiki/Miller-Urey_Deneyi / Alıntı Eylül 2019

11. URL-4, http://blog.milliyet.com.tr/evrim-teorisi-ve-miller-deneyi-efsanesi/ Blog/?BlogNo= 218954/Aralık 2009

FOOD PRODUCTION AND FOOD CHAIN IN ECOSYSTEMS

EKOSİSTEMLERDE BESİN ÜRETİMİ VE BESİN ZİNCİRİ

Prof. Dr. Kâzım Uysal
Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye
kazim.uysal@dpu.edu.tr

ABSTRACT

Materialist explanation of food and nutritional relations in ecosystems has caused to the value judgment such as "Life is a struggle', 'powerful survive'. This also has fueled the thriving of two common thought and conflicts in the societies. The share of this misrepresentation has a big role in forming the ideas of Social Darwinism and the eugenics, which are the disgrace of human history. This misunderstanding and concept has also an influential effect in the corruption of values such as cooperation, solidarity, fondness, respect, friendship and altruism among people and societies.

In this report, incorrect opinions of evolutionary materialism that do not correspond to science and Islamic civilization about 'Food production and food chain in ecosystems were discussed and the subject has been explained with a view of science and tawhid. The report focuses on the following important issues:

1) The ecosphere has been created in purpose with suitable conditions for live-beings and producing of food they need. 2) In ecosphere, the matter serve to the live-beings, and the matter and plants together serve to the animals, and the matter, plants, and animals serve to the human being. 3) All live-beings feed according to the conditions and their needs. 4) The differences between food production and food chain among water and land ecosystems 5) Cooperation in ecosystems is superior to struggle. Every creature has important ecosystem services. 6) The ecosystem services of carnivorous in water and land ecosystems, and wisdoms in their creation (It was planned as two separate papers due to the importance of the subject). 7) The privilege, position, and importance of human being in the ecosphere (It was planned as a separate paper due to the importance of the subject). The differences between the materialist and tawhid belief have been assessed in these issues concerning food and nutrition in ecosystems and emphasized on the importance of tawhid belief in universalizing values such as cooperation, respect, and compassion which are important in social life.

Keywords: Creation, evolution, cooperation, struggle, food chain, ecosystem service

ÖZET

Ekosistemlerdeki besin ve beslenme ilişkilerinin materyalist bir bakışla anlatımı 'Hayat bir mücadeledir', 'güçlü olan hayatta kalır' gibi değer yargılarının yerleşmesine sebep olmuştur. Bu da toplumlarda kargaşa ve kavgayı körüklemiştir. İnsanlık tarihinin yüz karası olan Sosyal Darwinizm (evrim teorisinin sosyal hayattaki karşılığı) ve öjeni (İnsan ırkının ıslahı) fikirlerinde de bu yanlış anlatımın payı büyüktür. İnsanlar ve toplumlar arasında yardımlaşma, dayanışma, sevgi, saygı, hürmet, dostluk ve diğerkâmlık gibi

değerlerin zayıflamasında ve yok olmasında da yine bu yanlış anlayış ve anlatım etkili olmuştur.
Bu bildiride'ekosistemlerde besin üretimi ve besin zinciri' konusu ile ilgili materyalist evrimci anlatımın ilme ve İslam medeniyet anlayışına uymayan yanlışlıkları tartışılmış ve konu ilmî ve tevhidi bir bakışla anlatılmıştır. Bildiride şu önemli konular üzerinde durulmuştur:
1) Dünya ekosistemi kasıtlı olarak canlılar için ve canlıların ihtiyaç duyduğu gıdaların üretimi için uygun şartlarda yaratılmıştır. 2) Dünya ekosisteminde cansızlar canlılara hizmet ederler, cansızlar ve bitkiler hayvanlara hizmet ederler, cansızlar, bitkiler ve hayvanlar da insanlara hizmet ederler 3)Tüm canlılar yaşadığı şartlara ve ihtiyaçlarına uygun şekilde beslenir. 4) Su ve kara ekosistemleri arasındaki besin üretimi ve besin zinciri farklılıkları 5) Canlılar arasında mücadele değil, yardımlaşma hâkimdir. Her canlının önemli ekosistem hizmetleri vardır. 6) Su ve kara ekosistemlerinde yaşayan karnivor (etle beslenen) canlıların ekosistem hizmetleri ve yaratılmalarındaki hikmetler (Konunun öneminden dolayı, iki ayrı bildiri olarak planlandı). 7) Ekosferde insanın ayrıcalığı, yeri ve önemi (Konunun öneminden dolayı, ayrı bir bildiri olarak planlandı).
Ekosistemlerdeki besin ve beslenme ile ilgili bu konularda materyalist evrimci ve tevhidi bakışlar arasındaki farklılıklar değerlendirilmiş, toplum hayatında önemli olan yardımlaşma, saygı ve merhamet gibi değer yargılarının yerleştirilmesi için tevhidi bakışın önemi vurgulanmıştır.
Anahtar kelimeler: Yaratılış, evrim, yardımlaşma, mücadele, besin zinciri, ekosistem hizmeti

1. Giriş

Yaratıcının varlığını ve yaratığı varlıklara müdahalesini reddeden materyalist evrimci görüşe göre; ekosfer (dünya ekosistemi) tesadüfen var olmuştur ve ilk canlı da yine garip tesadüflerle cansız, akılsız ve şuursuz maddelerin bir araya gelmesi ile meydana gelmiştir. Bu görüşe göre dünya üzerindeki ekosistemler ve ekosistemlerde yaşayan mevcut canlı çeşitliliği de tesadüflerin ve doğal seçilimin neticesidir. Materyalist evrimciler ekosferin kasıtlı olarak canlılar için ve canlıların ihtiyacı olan besinleri üretmek için tasarlandığını görmek istemezler. Canlıların tüm özelliklerini ve donanımlarını kendi mücadele güçleri ile elde ettiklerini, ekosferde güçlü olan ve en iyi uyum sağlayan canlıların hayatta kaldıklarını, zayıf ve sisteme uyamayan canlıların ise yok olduklarını iddia ederler. Ekosferde geçerli olan şefkat, merhamet, yardımlaşma gibi kanunları görmezler veya görmek istemezler. Materyalist evrimci felsefe avcı hayvanların beslenme davranışlarına bakarak '*Hayat bir mücadeledir*' '*Güçlü olan hayatta kalır*' ve '*Büyük balık küçük balığı yer*' gibi insan fıtratına ve toplum yapısına hiç uymayan prensipler benimsemiş ve bu merhametsiz prensiplerin toplumlarda yerleşmesine sebep olmuştur. Sosyal Darwinizm ve öjeni gibi uygulamalarla insan toplumları arasında kavga ve çatışmayı körüklemiştir.

Materyalist evrimci görüş, cansız madde âleminin canlılar için tasarlandığını, tüm sistemin hayata hizmet ettiğini, bitkilerin ve hayvanların karşılıklı olarak birbirlerinin

elzem ihtiyaçlarını karşıladıklarını görmemiş veya görmezden gelmiştir. Tüm bitki ve hayvanların doğrudan veya dolayı olarak insana hizmet etmesini, anne karnındaki ceninlerin harika bir tarzda korunmasını ve beslenmesini, aciz ve zayıf yavruların doğumdan sonra tam ihtiyaç vaktinde ve uygun terkipte rızkının gönderilmesini, ebeveynlerin yavrularına karşı şefkatlerini hep göz ardı etmiştir. Çok yaygın ve açık görülen bu gerçekleri görmezden gelmiştir. Çünkü bu manalar ve gerçekler materyalist evrimci felsefeye zıttır.

Özellikle Darwin'den sonra materyalist evrimci düşüncenin yaygınlaşması ile birlikte hem fen bilimleri hem de sosyal bilimler materyalist evrimci felsefe etkisi altında kalmıştır. Kitaplar, belgeseller hep materyalist düşünce ile şekillenmiştir. Özellikle hazırlanan belgesel filmlerde karnivor (Etle beslenen) avcı hayvanların beslenme davranışları ile ilgili hususları ön plana çıkarmışlar ve felsefelerine uygun belgeseller yapmışlardır. Hâlbuki ekosistemlerdeki karnivor canlıların ekolojik dengeleri koruma, temizlik yapma, enfeksiyon önleme, avı olan hayvanların kabiliyetlerini arttırma gibi çok önemli ekosistem hizmetleri vardır (Roemer ve ark. 2009, Letnic ve ark. 2012, Krumm ve ark. 2010, Ritchie ve ark. 2012, Ripple ve Beschta 2003, Konar 2000, Tucker ve ark. 2016, Ferretti ve ark. 2010). Karnivor canlıların yaratılış hikmetini nazara vermeden felsefelerini yerleştirmek, dikkat çekmek ve reyting sağlamak için karnivor hayvanların avlarını kovalama ve parçalama manzaralarını abartılı olarak nazara vermişlerdir. Materyalist bakışla yazılmış kitaplar ve hazırlanmış belgesellerle şekillenen toplumlarda ise hayatın mücadeleden ibaret olduğu yerleşmiş, şefkat, merhamet ve yardımlaşma gibi en temel insanî değerler kaybedilmiştir. Günümüz dünyasının kaotik durumunda, akan kan ve gözyaşında materyalist evrimci görüşün etkisi büyüktür. Bu İlah tanımaz felsefe, İslam Dininin temel prensiplerine ve İslami anlayışa da tamamen zıttır.

İslam medeniyet anlayışına göre; Sistem ve sistem içindeki tüm canlılar kasıtlı olarak yaratılmıştır ve tesadüflere yer yoktur. Yaratıcının isim ve sıfatları madde âleminde, özellikle canlılarda açık bir şekilde tecelli eder. Yaratıcının isimlerinin yansımaları olan temizlik, adalet, hikmet, şefkat, merhamet gibi hakikatler çok açık görünür ve okunur. Materyalist evrimci görüşün tam Tersine ekosistemlerde yardımlaşma hâkimdir ve karnivor canlılar dâhil tüm canlılara önemli ekosistem hizmetleri yüklenmiştir. Bu çalışmada ekosistemlerde mücadele mi (Materyalist evrimci görüşün iddiası), yoksa önemli ekosistem hizmetleri yapma ve yardımlaşma mı (İslamî görüşün iddiası) daha yaygın ve belirgin olduğu tartışılmıştır. Hem kara hem de su ekosistemlerinde yaşayan karnivor canlıların yaratılış gayeleri ve yaptıkları önemli ekosistem hizmetleri anlatılmıştır. Ekosferdeki baskınlığı ve ekosistem hizmetleri bakımından insan ve hayvanlar karşılaştırılmış ve materyalist evrimci görüşün insanı hayvan olarak değerlendirmesinin yanlışlığı ve mahsurları nazara verilmiştir. Materyalist evrimci görüşün etkisi ile kan ve gözyaşı ile ıslanan dünyamızdaki mevcut kaotik

durumun izalesinin ancak İslam medeniyetinin galebe etmesine bağlı olduğu, bunun da özellikle ders kitapları ve belgesel filmlerin materyalist evrimci düşüncelerden arındırılması ve İslamî bir bakışla yeniden inşa edilmesi ile mümkün olacağı sonucuna varılmıştır.

2. Kâinat tesadüflerin değil, planlı yaratılışın eseridir

Ekosfer (dünya ekosistemi) kâinat içinde hayat için tasarlanmış küçük bir mekândır. Hem Kâinat hem dünya ekosistemi ilmi ve kudreti sonsuz bir yaratıcının kasıtlı ve planlı yaratması neticesinde var olmuş ve O'nun her an müdahalesi ile varlığını devam ettirmektedir. Bilindiği gibi kâinatın oluşumunda en kabul gören görüş, büyük patlama olarak bilinen teoridir. Bu teoriye göre evren yaklaşık 14 milyar yıl önce (Özel 2003) bir patlamayla yoktan veya yoğunluğun sonsuza yakın olduğu bir özden var edilmiştir. Büyük patlama ile birlikte madde yaratılmıştır. Büyük patlamadan sonra kâinat ani ve çok hızlı genişletilmiş, gökada ve yıldızlar serpilmiştir. Şu an ise kâinat artan bir hızla genişletilmektedir. Büyük Patlama teorisi ile materyalist felsefe iflas etmiş, maddenin ezeli olmadığı, sonradan yaratıldığı netlik kazanmıştır. Büyük patlamadan sonra maddenin özellikle hayat için lüzumlu elementlerin hassas oranlarda yaratılması, yıldız ve gezegenlerin feza boşluğunda dengede tutulması ve gayeli dönme hareketleri yaptırılması, ekosferin hayata uygun olarak şekillendirilmesi ve cansız maddelerin organize edilerek canlıların yaratılması tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile izah edilemez. Büyük patlamanın ve sonrası genişlemelerin her anı Yaratıcının kontrolünde gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. Çünkü tesadüflerin hâkim olduğu, kontrolsüz hiçbir patlamadan düzenli bir sistem ortaya çıkmaz. Bilakis her kontrolsüz patlama, ortamı bir önceki vaziyetten daha fazla bozar. Evrenin oluşumunda sebep olarak gösterilen büyük patlama tamamen kontrol altında ve planlı bir olay olmasaydı, bu hayret verici sistem meydana gelebilir miydi? Bilimlerin konusunu oluşturan tüm kanunlar olur muydu? Böyle muhteşem bir kâinatın varlığı, Yaratıcının varlığının delilidir. Sistemin milyarlarca yıldır bozulmadan devam etmesi de Yaratıcının sisteme her an müdahale ettiğini gösterir. Kâinatın var oluşunu açıklayan büyük patlama teorisi ile birlikte materyalist felsefe iflas ettiği gibi, deist felsefe de iflas etmiştir. Çünkü büyük patlamadan sonra geçen milyarlarca yılda sayısız yıldız ve gezegenler dengede tutulmakta, dünya ve şartları hayata uygun şekilde tanzim edilmektedir. Yaratıcı sisteme her an müdahale etmese; sistem ayakta duramaz, dengeler korunamaz, sayısız canlıların hayatının devanı için lüzumlu besinler hazırlanamaz.

3. Ekosfer kasıtlı olarak canlılar için ve canlıların ihtiyacı olan gıdaların üretilmesi için tasarlanmıştır.

Dünyamızdaki tüm canlılar ve canlıları etkileyen cansız fiziki çevreye ekosfer denir. Materyalist evrimci düşünceye göre, ekosferin meydana gelmesi tamamen tesadüfler neticesidir ve var olmasında herhangi bir gaye yoktur. Hâlbuki ekosfer tüm

özellikleri ile müthiş bir tasarım harikasıdır. Ekosferde faydasız ve gayesiz hiçbir varlık ve canlı yoktur. Dünyamızın güneşten uzaklığı, uygun terkipte bir atmosferle sarılı olması, çok hikmetli dönüş hareketleri (mevsimleri ve günleri netice verecek ayarda), toprağın ve suyun yapısı vb. tüm özellikler dünyamızın hayat için özel tasarlandığını göstermektedir.

Dünyamızdan başka diğer gezegenlerde ve şu ana kadar bildiğimiz milyarlarca gök cisimleri içerisinde hayat ve hayatı destekleyecek şartlar yoktur. Çünkü hayat, yüzlerce şartın aynı anda dengeli ve ayarlı bulunması ile var edilmekte ve varlığı devam ettirilmektedir. Hayatı destekleyen şartlardan bir tanesinin bile olmaması veya ayarının bozulması ile bazen canlı hayatı sona ermektedir. Faydalar düşünülerek yapılan tasarımlar, tesadüflerle (materyalist evrimcilerin iddia ettikleri gibi) izah edilemez. Gayeli tasarımlar, şuurlu bir tasarımcıyı gösterir. Ekosfere biraz dikkatli bakan akıllı ve vicdanlı bir kişi, sistemin tasarımcısını ve sahibini bulabilir. Yeter ki; sebeplerde boğulmasın, apaçık gerçeklere gözünü kapamasın! Sanattan anlayan akıllı ve vicdanlı bir insan Selimiye Camisi'ne bakarak Mimar Sinan'ı tanıdığı ve mimarlık vasfını takdir ettiği gibi, maddede boğulmayan akıllı ve vicdanlı bir kişi de ekosfere bakarak Yaratıcıyı tanıyabilir, isim ve sıfatlarını takdir edebilir.

3.1. Güneşin büyüklüğü ve uzaklığı hayata göre tasarlanmıştır

Güneşin kütlesiyle dünyayı çektiğini ve belli mesafede tuttuğunu biliyoruz. Ancak onca mesafeden bu işi nasıl yaptığını bilmiyoruz. Görünürde arada etkileşimin taşıyıcılığını yapan bir nesne veya varlık (iple kement atma veya direk dikme gibi) yoktur. Hâlbuki en küçükten (atomu oluşturan atom altı parçacıkların hassas ölçülerle bir arada tutulması) en büyük varlıklara (gök cisimlerinin dengeli bir şekilde bir arada tutulması) kadar bir çekim kuvvetinin olduğu açıktır. İşte varlıklar arasındaki çekimde görev alan bazı taşıyıcı parçacıkların (bozon, foton ve gluon gibi) olması gerektiği veya olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu konu hakkında hala anlaşılmayan çok noktalar vardır ve günümüzde bile gizemini korumaktadır. Küçük-büyük tüm varlıkların birbirlerine yapışmaması ve ayakta kalmaları için kütle çekimlerini dengeleyecek zıt başka kuvvetlere de ihtiyaçları vardır. Bu da varlıkların hareketi ile sağlanmaktadır. İşte güneş ve diğer gezegenlerle birlikte dünyamız ve dünyamızı oluşturan tüm atomlarda karşılıklı çekim ve itim kuvvetlerinin dengede tutulması ile küçük-büyük sayısız cisimler ayakta duruyor, dünya hassas bir şekilde dönüyor ve hayat devam ediyor. Bu işlerin tesadüfen olduğunu iddia etmek (materyalist evrimciler gibi) bir kişinin gün ortasında 'güneş yoktur' demesinden ve güneşi inkâr etmesinden daha komiktir ve daha saçmadır. Böyle tüm varlıkları kuşatmış hassas dengelerin varlığı İlmi ve Kudreti sonsuz bir Yaratıcıyı gösterdiği gibi, dengelerin devam etmesi de O'nun devamlılığını ve her an sisteme müdahale ettiğini göstermektedir. Bundan dolayı materyalist felsefe gibi deist felsefe de bir hezeyandır ve açık gerçeklere karşı göz kapamaktır.

Dünyamıza en yakın orta büyüklükte bir yıldız olan güneş, ekosferde hayatı destekleyen sebeplerden sadece birisidir. Yaklaşık 1.300.000 adet dünyayı içine alabilecek kadar büyük olan güneşin kütlesi dünya kütlesinin 330.000, çapı da 110 katıdır. Güneş sisteminde bulunan tüm gezegenler, güneşin büyüklüğünün ancak %2'si kadardır. Güneşin yüzey sıcaklığı yaklaşık 5800 ^{o}C, merkez sıcaklığı ise 15 milyon ^{o}C'yi bulur. Güneş, ekosfer için hem soba (ısıtma), hem de lamba (aydınlatma) vazifesi görür. Güneş böylesine büyük ve sıcak bir ateş kütlesi olmasına rağmen, ekosferde hayatın varlığı ve hayat için lüzumlu besinlerin hazırlanması dünyanın güneşe olan uzaklık ayarının hassas yapılmasındandır. Mesela güneşe yakın olan gezegenler çok sıcaktır ve hayat yoktur. Güneşe en yakın gezegen olan Merkürde sıcaklık gündüzleri yaklaşık +400 ^{o}C, geceleri ise -200 ^{o}C civarındadır. Bu sıcaklık şartlarında ise dünyamıza benzer bir atmosferin ve hayatın var olması imkânsızdır. Dünya ise güneşe yaklaşık 150 milyon kilometre uzaklıktadır. Bu uzaklık da canlı hayatı düşünülerek tayin edilmiştir. Dünyamız güneşe şimdiki uzaklığından yaklaşık %5 daha yakın olsaydı yaşanmayacak kadar ısınacak, şimdiki uzaklığından yaklaşık %1 daha uzak olsaydı hayata imkân vermeyecek kadar soğuyacak ve buzullarla kaplı olacaktı. Nitekim Güneşe dünyadan daha yakın gezegenlerde hayat olmadığı gibi daha uzak gezegenlerde de hayat yoktur.

Canlıların yaşayabileceği ve canlılar için bitkilerin besin üretebileceği sıcaklık aralıkları oldukça azdır. Güneş enerjinin sadece iki milyarda biri dünyamıza gelir. Aşçının yemek pişirirken ocaktan çıkan ateşin şiddetini ayarladığı gibi, Yaratıcı da dünya sarayının bitki mutfaklarında pişirilen gıdalar için güneş ocağının ısısı ve ışığını çok iyi ayarlamıştır. Bitkilerin sıcaklık ve ışık şiddetine dayanabilme kabiliyetleri genetik yapılarında programlanmıştır. Mesela asmada en verimli fotosentez etkinliği 20-30 ^{o}C arasındadır. Asmanın vejetasyon döneminde 10 ^{o}C'nin altındaki ve 35 ^{o}C'nin üzerindeki sıcaklıklar olumsuz etki yapar. Sıcaklık gibi ışık miktarının azlığı da yüksekliği de bitki gelişimini ve fotosentezi olumsuz etkiler (Hunter ve Bonnard, 2011, Köse 2014), belli bir dereceden sonra ise bitki hayatı sona erer. İşte güneşten dünyamıza gelen enerji ile bitkilerin genetik yapılarındaki sıcaklık ve ışığa dayanabilme programları uygunluk arz etmektedir. Dünyamıza güneş enerjisi lüzumundan çok fazla veya çok az gelmiş olsaydı, bitki hayatının varlığı ve devamlılığı mümkün olmayacaktı. O halde güneşi mevcut özelliklerde yaratan ve dünyayı çok hassas bir uzaklığa yerleştiren ile bitkilerin genetik yapısını dünyadaki sıcaklık şartlarına uygun programlayan aynı İlahi İradedir.

Dünyamız hem içten hem de dıştan ısıtılan sıcaklık ayarlı bir fırın gibidir. Bilindiği gibi dünya, kâinat içinde binlerce yıldızdan biri olan güneşten ayrılmıştır. Dünyada hayatın var edilmesi ve devam ettirilmesi için sadece güneşten gelen enerji değil, dünya merkezindeki yüksek sıcaklık da lüzumludur. Dünyamızın hassas sıcaklık ayarında (özellikle derin deniz sularında) dünya merkezindeki yüksek sıcaklığın da etkisi vardır. İşte yeryüzünde hayatın varlığı ve devamı hassas sıcaklık ayarlarının yapılmasına

ve devam ettirilmesine bağlıdır. Bu da materyalist evrimcilerin iddiası gibi tesadüflerle değil, ancak İlahi Kudret ve irade ile olan bir tasarımdır.

Güneşin kütlesinin %75'i hidrojen, %25'i helyum, geri kalan %1'i ise diğer elementlerden oluşur. Güneşte saniyede yaklaşık 564 milyon ton hidrojen 560 milyon ton helyuma dönüştürülür. Bu dönüştürme esnasında yaklaşık 4 milyon ton madde ise ısı ve ışık enerjisi olarak uzaya yayılır. Güneşin yaratılmasından bu yana (yaklaşık 5 milyar yıldır) kaybettiği kütle (4 milyon ton/sn) şimdiki kütlesinin 1/5000'i kadardır. Kalan ömrü ise yaklaşık 5 milyar yıl hesaplanmıştır. Tarihte ateşe tapan insanlar (Mecusiler) olmuş ve yaktıkları ateşi söndürmemek için olağanüstü çaba göstermişlerdir. Ancak günümüzde insanın yakmış olduğu ve hiç söndürmediği ateş yoktur. Akıllı ve şuurlu insanlar bile yaktığı ve söndürmemeye niyet ve gayret ettiği ateşlerin sürekliliğini sağlayamamış iken, güneşin milyarlarca yıldır hayata uygun kıvamda yakılması tesadüflerin neticesinde olmuş olabilir mi? Güneş ortalama 1 µW/kg güç üretir. İnsan vücudu ise yaklaşık güneşin milyon katı (1.2 W/kg) güç üretir (Altın 2008). Yani güneşin yakıtı yavaş ve ölçülü tüketilmektedir. Enerji kaynağı olarak yaratılan güneşin yanması, dünyada hayat ne kadar devam edecek ise ona göre ayarlanmıştır. Güneş dünyada hayatı desteklemek, bitkileri yetiştirmek ve bitkiler eli ile gönderilen sebze ve meyveleri pişirmek için dengeli ve ölçülü yakılmaktadır. İyi ki öyle! Yoksa kontrolsüz yansaydı, güneş kısa zamanda yakıtının hepsini tüketir, beyaz bir cüceye dönüşürdü. Böylesine büyük bir ateş, kontrollü yakılmamış olsaydı, bunca yıldır yanma dengesi korunabilir miydi? Gıdalarımız bunca yıldır kıvamında pişirilebilir miydi?

3.2. Dünyamızın dönme hareketleri hayata göre tasarlanmıştır

Dünyanın güneş etrafında döndürülmesi gayesiz bir hareket değil, hayatın yaratılması ve hayat için lüzumlu besinlerin üretilmesi içindir. Mesela dünya 23 derece 27 dakika bir açı ile eğik olmasaydı veya güneş etrafında dönme hareketi yapmasaydı, mevsimler meydana gelmezdi. Mevsimler olmadan da dünyamız hayat için elverişli bir ortam olamaz ve canlıların tekrarlanan besin ihtiyacı karşılanamazdı. Besin üretimin ve gıda çeşitliliği için kış aylarının soğukluk ayarı da yaz aylarının sıcaklık ayarı da lüzumludur. Mesela kış soğukları ekosistemler ve birçok canlı için önemlidir. Kış aylarının çok soğuk geçmesi ekosistemleri ve hayatı olumsuz etkilediği gibi, kış aylarının daha ılıman geçmesi de hayatı olumsuz etkiler. Birçok meyve türü genetik yazılımı gereği uygun soğuklanma sürelerine ihtiyaç duyarlar. Bazı meyve ağaçları uygun soğuklanma sürelerine maruz kalırsa, çiçeklenme ve meyve tutumu dengeli olur ve yüksek kaliteli meyve elde edilir. Küresel ısınmadan dolayı dünyanın ortalama sıcaklığındaki çok az bir artma, ortalama kış sıcaklıklarını da arttıracağından çoğu meyve türünün olumsuz etkileneceği tahmin edilmektedir (Luedeling 2012, Campoy ve ark. 2011). Ayrıca bazı bitki tohumları çimlenebilmesi için belli bir süre kış soğuklarına maruz kalmalıdır. Kış

soğuklarına maruz kalmayan bazı tohumlar durgunluk (dormansi) dönemini sonlandırıp çimlenemez.

Yaz sıcaklarının gereğinden fazla olması da hayat için zararlıdır. Mesela ortalama yaz sıcaklığındaki artış, kirazda ikiz meyve miktarının artmasına sebep olur. Kirazda bir önceki yılın çiçek tomurcuğu farklılaşması döneminde 25°C sıcaklıkta normal tek dişi organ oluşurken, 30°C'de çift dişi organ oranının arttığı, 35°C ve üzeri sıcaklıklarda ise bu oranın % 80'e çıktığı belirlenmiştir (İmrak ve Küden, 2012, Şahin ve ark. 2015). Görüldüğü gibi ortalama kış soğukları ve yaz sıcaklarındaki çok az değişimler bile hayatı olumsuz etkilemektedir. Diğer bitki ve hayvanlara sıcaklığın etkileri ile ilgili birçok misaller verilebilir. Sıcaklığın bitki ve hayvanlara etkileri ile ilgili ilmi verilerden şu netice çıkmaktadır: Yaratıcı, dünyayı mevsimleri oluşturacak şekilde terbiye etmiş, mevsimleri hayat için lüzumlu besinlerin temini maksadı ile tasarlamış, mevsim sıcaklıklarını hayat için olması gereken seviyelerde ayarlamış, bitki ve hayvanları da bu ayara uygun olarak programlamıştır. Hayat için kışın soğuğu da, yazın sıcağı da lüzumludur. Belli bir amaca göre terbiye edilen bir eser, akıllı ve şuurlu bir terbiye ediciyi gösterir. Son derece önemli tasarımlar ise, tasarımcısız olamaz. Dünya gibi akılsız ve şuursuz kocaman bir kütle kendi başına çok hikmetli dönme hareketleri yapamaz. Hele de intizamlı ve gayeli işleri milyarlarca yıldır devam ettiremez. İşte dünyamızın bu acayip hikmetli hali kendi varlığından daha açık bir şekilde Yaratıcısını göstermektedir. Akılsız ve şuursuz bir cismin (dünyanın) akıllı ve şuurlu işler yapması ve bir gayeye göre çalışması elbette Yaratıcının varlığının delilidir. Çünkü gayeli fiiller, şuurlu bir faili gösterir.

3.3. Dünyamızı saran atmosfer tabakası hayata göre tasarlanmıştır

Dünyamız etrafındaki atmosfer tabakasının varlığı ve muhtevası da hem Yaratıcının varlığını hem de dünyanın kasıtlı olarak hayat için tasarlandığını gösterir. Atmosfer tabakasının, dünyamızı gök taşlarından ve güneşin zararlı ışınlarından koruması, dünyamıza sera etkisi yaparak hayat için uygun sıcaklıkların oluşturulması, hayat için gerekli suyun dünyada tutulması, tüm canlılar için lüzumlu gazların uygun oranlarda bulundurulması vb. birçok görevleri vardır. Bu kadar önemli ve hikmetli görevleri olan atmosfer tabakasının dünya etrafına sarılması şuursuz sebeplere ve kör tesadüflere verilemez. Hayatın var edilmesi ve devam ettirilmesi maksadı ile yapılan bu hikmetli işler bir Yaratıcının varlığını gösterir.

Dünyamızda atmosfer tabakası hiç olmasaydı veya hayat için uygun terkipte olmasaydı, elbette yeryüzünde hayat da olmazdı. Nitekim atmosferi olmayan, olsa da hayat için uygun terkipte olmayan bilinen tüm gezegenlerde hayat yoktur. Atmosferin görevleri ile ilgili çok şey söylenebilir. Mesela son yıllarda en çok konuşulan ozon tabakasının incelmesi ve sera etkisini ele alalım:

Ozon (O_3) tabakasının görevi canlılar için zararlı olan ultraviyole (UV, morötesi) ışınlarını soğurmaktır. Atmosferin stratosfer tabakasındaki ozon eksilmesi %3-5 arasındadır. Ozon tabakasında meydana gelen azıcık bir azalmanın bile yeryüzüne ulaşan morötesi ışınların artmasına, insanlarda bağışıklık sisteminin zayıflamasına, enfeksiyonların ve kanser vakalarının artmasına, erken yaşlanmaya, ayrıca bitkilerde fotosentezin azalmasına ve bitki gelişiminin engellenmesine sebep olduğu bildirilmiştir (Güler 2002, Kerr ve McElroy 1993). Ozon tabakasının hiç olmaması durumunda ise güneşin zararlı ışınları süzülemeyecek ve belki de dünyamızda hiç hayat olmayacaktı. Buradan şu netice çıkmaktadır. Dünyamızı saran atmosfer tabakası hayata göre tasarlanmıştır. İnsan etkisi ile ince ayarların azıcık bozulması bile hayatı olumsuz etkilediğine göre, mevcut olan hassas ayarların tesadüfen oluşması imkânsızdır. O halde bu muhteşem sistem için her şeye gücü yeten bir Yaratıcının varlığı zaruridir.

Dünyamızın etrafına sarılan atmosfer tabakası sebebi ile yeryüzü yaşanabilir sıcaklıklarda tutulmaktadır. Atmosferde tabii sera etkisi olmasaydı, dünyamızın ortalama sıcaklığı -18 °C civarında olacaktı. Atmosfer sayesinde dünyanın ortalama sıcaklığı +15 °C civarında tutulmaktadır (King 2005, Sunay 2000). Buna rağmen dünyamızda belli bölgeler (çöl ve kutuplar gibi) hayatı zorlayan aşırı uç sıcaklıklara sahiptir. Zaten aşırı uç sıcaklıkların olduğu kutup ve çöllerde ılıman bölgelere göre biyoçeşitlilik oldukça azalmaktadır.

Atmosfer tabakasının sebep olduğu sera etkisinin az olması da çok olması da canlılar için yıkıcı neticeler meydana getirir. Mesela atmosfer tabakasının sera etkisinin biraz artması ile son 100 yılda dünyamızın ortalama sıcaklığının 0.5-0.8 ^{0}C arttığı bildirilmiştir (Sağlam ve ark., 2008,Yılmaz 2005). Sanayi devriminden günümüze dünyamız sıcaklığının yaklaşık 0.85 ^{0}C yükseldiği, tedbir alınmaz ise önümüzdeki 20 yıl içinde 0.4 ^{0}C'lik ilave sıcaklık artışı meydana geleceği bildirilmiştir (IPCC, 2014). Dünyamızın ortalama sıcaklığındaki azıcık sıcaklık artışları (1 ^{0}C den daha az) bile çok önemlidir. Çünkü günümüzde meydana gelen buzulların erimesi, ormanların azalması, çölleşmenin artması, iklimle ilgili yıkıcı hadiselerin (düzensiz yağışlar, sel baskınları, kasırgalar vb) olması, biyoçeşitliliğin azalması gibi değişimlerin küresel ısınma ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Sıcaklık artışı tüm bitki ve hayvan hayatını da olumsuz etkiler. Mesela sıcaklığın artması buğdayların daha hızlı gelişimine ve kısa sürede tane bağlamasına vesile olur. Lakin buğdayların kısa sürede dane bağlaması fayda değil, zarar getirir ve verimin düşmesine vesile olur. Yazlık buğdayların gelişme döneminde normalin üzerindeki her 1 ^{0}C'lik artış, 5.7 kg/da verim kayıplarına vesile olmaktadır. Küresel ısınma kaynaklı iklim değişikliği nedeniyle gelişmekte olan ülkelerde olası buğday verim kayıplarının %20-30 civarında olması beklenmektedir (Sayılğan 2016). Dünyamızda ortalama sıcaklık artışının 2 ^{0}C'nin üzerine çıkması durumunda, dünya ekosisteminin % 20'sinden daha fazlasının etkileneceği tahmin

edilmektedir. Küresel ısınmada sadece 1 ^{0}C'lık bir artışın ekonomik maliyetinin 2050 yılında yıllık 2 trilyon dolara ulaşabileceği bildirilmiştir (Bayraç ve Doğan 2016, Doğan ve Tüzer 2011). Dünya ortalama sıcaklığındaki çok az sıcaklık değişimleri bile ekosferde bu kadar istenmeyen değişimlere sebep oluyor. Hâlbuki dünyanın güneşe mesafesi, atmosfer tabakasının kalınlığı ve terkibi, suyun yapısı ve miktarı gibi sebepler uygun şekilde ayarlanmamış olsaydı, dünya sıcaklığı mevcut halinden çok daha düşük veya yüksek olacaktı. Bu durumda ise dünyamızda hiç hayat olmayacaktı. Mesela atmosferindeki sera gazlarının etkisiyle Venüs gezegeninde sıcaklık 1000 ^{0}C'yi bulur. Mars gezegeni ise o kadar soğuktur ki su sıvı halde bulunamaz (Kasımoğulları ve Uysal 2018). O halde dünya ekosistemi tüm şartları ile çok iyi planlanmış, planlamada hayat esas alınmıştır. Böylesine ince tasarımlar, hayata özel yapılan hassas ayarlar materyalist evrimcilerin iddiası gibi kör tesadüflere ve şuursuz sebeplere verilemez. Harika tasarımlar tasarımcısız, ince ayarlar ise ilimsiz olamaz. Yaratıcı yaptığı hikmetli işlerle, ortaya koyduğu eşsiz eserlerle ve icra ettiği harika fiillerle akıl sahiplerine varlığını açıkça göstermekte ve kendini sıfatları ile tanıtmaktadır.

Günümüzde dünyada atmosferin sera etkisinin artmasının sebep olduğu küresel sıcaklık artışı insan kaynaklıdır. Sanayi ve tarım gibi faaliyetlerle atmosfere karbondioksit (CO_2), koloroflorokarbonlar (CFC), metan (CH_4) gibi gazlar verilmiştir. Bu gazların atmosferdeki miktarının artması ise atmosferin sera etkisini arttırmıştır. Sera etkisinin artması da dünyanın ortalama sıcaklığında artmaya sebep olmuştur. Hâlbuki atmosferdeki sera gazları artışları öyle çok büyük oranlarda da değildir. Mesela dünya atmosferinin karbondioksit oranı 1750 yılında yaklaşık %0.028 (280 ppm) civarında iken, günümüzde %0.038 (380 ppm) civarına yükseldiği bildirilmiştir (IPCC, 2014, Bayraç ve Doğan 2016). Karbondioksit gazının sera etkisindeki hissesi ise takriben %50–60 civarındadır. İşte atmosferin muhtevası içerisinde yüzde bir bile hissesi olmayan bir gazın (karbondioksit) insan etkisi ile azıcık değişimi bile dengede felaket derecesinde değişimlere ve yıkımlara yol açmaktadır. Böylesine hassas dengelerin varlığı, dengeyi kuran bir Yaratıcının varlığını gösterir. Hiçbir şekilde hassas dengeler, kör tesadüf ve sağır sebeplerle izah edilemez. Dengelerin devamlılığı ise Yaratıcının müdahale ettiğinin delilidir. Zira müdahale eden olmazsa, hiçbir sistem dengede kalamaz. İnsan etkisi ile dengelerin bozulması ise, insanın mesuliyetinin büyüklüğünü göstermektedir. Bundan dolayı sisteme bu kadar etki eden, ciddi bozulmalara sebep olan insan ben de bir hayvanım ve hayvan gibi yaşarım diyemez ve mesuliyetten kurtulamaz.

3.4. Suyun mahiyeti ve miktarı hayata göre tasarlanmıştır

Su molekülü iki hidrojen ve bir oksijen atomunun mucizevî bir şekilde bir araya getirilmesi ile yapılmıştır. Bilinen gök cisimleri içinde dünyamız suyun katı, sıvı ve gaz olarak bulunabildiği tek gezegendir. Dünyada su ve kara ekosistemlerinde yaşayan canlılar için suyun üç haline de ihtiyaç vardır. Kaldı ki su dünyada hayatı destekleyen

hususlardan sadece birisidir. Hayatın yaratılması için dünya şartlarının suyun bu üç halde bulunabilmesine imkân vermesi gerekir. Mesela bazı gök cisimlerinde su olsa da diğer şartlar suyun üç halde bulunmasına müsait değildir. Bilinen gök cisimlerinin çoğunda hiç su bulunmazken, bazılarında sadece gaz, bazılarında ise sadece katı olarak bulunur. Bundan dolayı da şimdiye kadar bildiğimiz tüm gök cisimlerinde dünyadakine benzer bir hayat yoktur. Bilindiği gibi hücrelerin kütlece %65-90'i sudur. Su olmadan hayatın var olması düşünülemez. Su öylesine hayata uygun tasarlanmıştır ki kaynama sıcaklığı 100 ^{0}C olmasına rağmen, her sıcaklıkta buharlaşabilecek özelliktedir. Bu sayede dünyanın her yerinde yağışlar mümkün olmakta, hayat için uygun şartlar oluşturulmakta ve hayata lazım besinler üretilebilmektedir.

Su molekülündeki iki hidrojen oksijenle hassas bir açı ile (104.5°) birleştirilmiş, elektrik yükü bakımından molekülün oksijen tarafı negatif, hidrojenlerin ağırlık merkezi ise pozitif (iki kutuplu) olarak ayarlanmıştır. Bu mucizevi özel tasarım sayesinde yakıcı ve yanıcı özelliklere sahip iki gazdan ateşi söndüren ve hayat kaynağı olan çözücü özellikte su yaratılmıştır. Suyun hayat için uygun bir ortam olması ve su ekosistemlerinin yüksek biyolojik üretkenliği su molekülünün iyi bir çözücü özellikte planlanmasından kaynaklanır. Dağlardan göl ve denizlere doğru sürekli akan sular, taş ve topraklardaki organik maddeleri ve mineralleri çözerek yapısına katar. Suda çözünmüş mineraller ve bileşikler de besin ve oksijen üretim fabrikaları olan bitkilerin hammaddeleridirler. İşte denizlerdeki suların bulutlara yüklenip dağlardan ve ovalardan tekrar denizlere doğru akıtılması ile ve denizlerdeki dalgaların sürekli çakıl ve kumları sürüklemesi ile besin ve oksijen üretim fabrikaları olan bitkilere hammadde yetiştirilir. Bitkilerin topraktaki mineralleri alması, tüm canlılardaki biyokimyasal olayların gerçekleşmesi, suyun temizlik işlerinde kullanılması gibi sayısız fonksiyonlar da su molekülünün iki kutuplu tasarımı sayesindedir. Materyalist evrimciler ekosistem elamanlarının birbirleri ile uyumlu çalışmalarını, karşılıklı yardımlaşmalarını, birbirinin imdadına koşmalarını, birbirlerinin ihtiyaçlarına cevap vermelerini gördükleri halde, tüm bu hikmetli işleri yapanı görmezden gelirler. Hikmetli işleri görüp, iş yapanı görmemek mantıksızlıktır. Gayeli tasarımları görüp, tasarımcıyı tanımamak ise körlüktür.

İki su molekülünün birbirine bağlanması da hayata göre yapılan bir tasarımdır. Bir su molekülünün oksijen ve hidrojenleri arasında kullanılan kovalent bağlar çok güçlü iken iki su molekülünü birbirine bağlamak için kullanılan hidrojen bağları çok zayıftır. İki su molekülünü bağlayan hidrojen bağlarının ömrü 1-20 pikosaniye (1 ps $=10^{-12}$s, yaklaşık saniyenin yüz milyarda biri) gibi insan aklının almayacağı kadar azdır (Nelson ve Cox, 2017). Bu, şu anlama gelmektedir. Bir su molekülünü diğer su molekülüne bağlayan bir hidrojen bağı saniyede 100 milyar kere kırılmakta (var edilmekte) ve 100 milyar kere yapılmaktadır (yok edilmekte). Bir saniye içerisinde sayısız kırılma ve tamirin olduğu suyun saf, temiz, berrak, kokusuz ve tatsız olması Allah'ın akıl ermez derecede harika bir

işidir. İşte Allah'a ait işler o kadar intizamlı ve süratli cereyan etmektedir ki, yapılan işler ve fiiller görünmez ve bilinmez olmaktadır. Ancak ilmin keşfi ile bilinebilmekte ve anlaşılabilmektedir. Su molekülleri arasındaki ömrü çok kısa olan mucizevi zayıf hidrojen bağları sayesinde su akıcı özellik kazanmakta ve hayatı destekleyen bir sıvı olmaktadır. Suya benzer moleküller oda sıcaklığında gaz halindeyken, hayata göre özel tasarlanan hidrojen bağları sayesinde su akışkandır. Suyun içilebilir ve temizlik yapılabilir özellikte olması, yağmurun damla damla olup zarar vermeden yağdırılması, bir böceğin su üstünde yürüyebilmesi, balığın ve geminin suda yüzebilmesi gibi sayısız fonksiyonlar su molekülleri arasındaki mucizevi özelliklere sahip hidrojen bağları sayesindedir.

Suyun tüm ısıl özellikleri (özgül ısı, donma sıcaklığı, kaynama sıcaklığı, sıcaklık-yoğunluk ilişkisi vb) hayata göre tasarlanmıştır. Üstelik bu özel tasarım benzer sıvılarda geçerli olan fizik kuralları ile değil, suya özel yapılmıştır. Mesela kural olarak bir molekülün kütlesi azaldıkça erime ve kaynama noktası düşer. Ancak su moleküllerini birbirlerine bağlayan hidrojen bağlarının sayı ve yapısının özel tasarımından dolayı, su diğer benzer bileşiklerde geçerli olan kurallara uymaz. Benzer bileşiklerde geçerli kurallara uyulmuş olsaydı su, yaklaşık -100 ^{0}C'de donması ve -80 ^{0}C'de kaynaması gerekirdi (Kasımoğulları ve Uysal 2018). Dünyada tüm şartlar mevcut halde olsaydı, sadece suyun kaynama noktası diğer benzer moleküllerde geçerli olan kurala göre ayarlanmış olsaydı (su -80 ºC'de kaynasaydı) dünya ekosistemi nasıl olur, hayat nasıl etkilenirdi? Suyun buharlaşma ısısı, ekosferin yağış miktarının ayarlanmasında önemlidir. Suyun buharlaşma ısısının -80 ^{0}C'gibi çok düşük sıcaklıklarda olması durumunda mevcut tüm su buhar olacaktı. Dünya atmosferle sarılı kapalı bir sistemdir ve mevcut suyun atmosfer dışına çıkması mümkün değildir. Atmosferin üst katmanlarında suyun sıvı hale geçmesi için düşük sıcaklıklar mevcut olduğundan muhtemelen her an deniz ve okyanuslar kadar su yağmur olup dünyaya geri düşecekti. Elbette bu özellikteki su ile dünyada hayatın var olması ve devam etmesi de imkânsız olacaktı. Suyun buharlaşma ısısının daha yüksek olması durumunda ise, dünyamızda yağış oluşmayacak veya yetersiz oluşacaktı. O halde hayata göre özel tasarlanan su, Allah'ın canlılara rahmetinin eseri ve şefkatinin neticesidir. Dünyamızdaki yağış düzeninde su molekülünün buharlaşma ısısının yanında, dünyanın su ve kara oranı, dünya atmosferinin özel yapısı, güneşin varlığı ve dünyaya uzaklığı gibi faktörler de etkilidir. Bütün bu faktörlerin uygun ayarlanması sayesinde dünyamızda yağışlar düzenli olmaktadır. Yağışların düzenli olması sayesinde hayat devam etmekte ve besin üretilmektedir. İnsan yapımı en hassas bitki sulama sistemleri bile devamlı bakılmazsa arızalanır. İşte dünyamızda bitki ve hayvanların su ihtiyacının karşılanması Allah'ın varlığını gösterdiği gibi, sistem ve şartların canlıların milyonlarca yıldır su ihtiyacını karşılayacak özellikte tasarlanması ve sürdürülmesi de Allah'ın sisteme müdahale ettiğini göstermektedir.

Ekosfer o kadar hassas dengeler üzerinde durmaktadır ki, insanın sisteme biraz müdahalesi ile (mesela atmosfere verilen sera gazları) yağış düzeni bozulmakta ve hayat son derece olumsuz etkilenmektedir. Bu durum ise insanın Allah'ın kurduğu düzene müdahale edebilecek kadar yetkiye sahip olduğunu gösterir. O halde hiçbir canlıya verilmeyen yetki ve makama sahip olan insanın görevleri ve mesuliyetleri de diğer canlılardan farklı ve büyük olmalıdır.

Suyun özgül ısısının yüksek olması da hayata göre yapılan bir tasarımdır. Bu özel tasarım sayesinde su geç ısınır ve geç soğur. Suyun özgül ısısının yüksek olması, sucul ekosistemlerde yaşayan kan sıcaklığı sabit tutulamayan soğukkanlı canlılar için oldukça önemlidir. Suda yaşayan soğukkanlı canlılar yaz ve kış arası tedricen değişen sıcaklıklara alışabilirken, ani değişen sıcaklıklara alışamazlar. Suyun özgül ısısının yüksek tutulması ile sucul canlıların fizyolojik ihtiyaçları karşılanmış, sucul ekosistemlerin yaşanabilir bir ortam olması sağlanmıştır. Ayrıca Suyun özgül ısısının yüksel olması sayesinde dünyamız aşırı soğumaktan, aşırı ısınmaktan ve ani sıcaklık değişimlerinden korunmuştur. Dünyada bu kadar çok suyun nasıl var olduğunu, hangi sebeplerle meydana geldiğini tam olarak bilmiyoruz. Ancak dünyada hayat için suya, hem de yeryüzündeki deniz ve okyanuslar kadar çok suya ihtiyaç olduğunu iyi biliyoruz. İşte dünya yüzeyinin kara ve su oranı da tesadüflerle değil, hayata göre özel tasarlanmıştır.

Suyun katı halinin sıvı halinden daha hafif olması da hayat esas alınarak yapılan bir tasarımdır. Su haricindeki hemen tüm maddelerin katı hali sıvı halinden daha yoğundur ve yoğunluğu sıcaklıkla ters orantılıdır. Su ise en yüksek yoğunluğa yaklaşık +4 ^{0}C'de ulaşır. Suyun bu özellikte tasarımı soğuk kış günlerinde suların tamamen donmasına mani olur. Hava ne kadar soğuk da olsa donan buz göl ve deniz üstünde kalır, hava ile suyu yalıtır. Yüzeydeki buz alt katmanların daha fazla soğumasını engeller. Buz altında kalan suda hayat devam eder. Sularda çok hayati olan ve bahar mevsimlerinde meydana gelen dikey yönlü su hareketleri de suyun yaklaşık +4 ^{0}C'de en yüksek yoğunluğa ulaşması sayesindedir. Mevsime bağlı su hareketleri ile sular oksijenlenmekte, dip kısımda oluşan zararlı gazlar giderilmekte ve organik maddelerin ayrışması ile oluşmuş bitki besin tuzları da bitkilerin olduğu ışıklı bölgeye taşınmaktadır. Hülasa, suyun tüm özellikleri hayat için ve hayata lüzumlu besinlerin üretilmesi için tasarlanmıştır. O halde suyu ve hayatı yaratan İlahi Kudret ve İrade aynı olmalıdır.

3.5. Toprak ve elementler hayata göre tasarlanmıştır

Hem su hem de kara ekosistemlerinde toprak ve toprağın yapısı önemli bir ekolojik faktördür. Özellikle karalardaki hayat ve hayat için lüzumlu besinlerin üretilmesi toprak ve toprağın bileşimine bağlıdır. Bilindiği gibi canlı hayatı ve hayatın sağlıklı devamı için onlarca elemente ihtiyaç vardır. Türkçe yazılmış tüm kitapların alfabemizdeki 29 harf kullanılarak yazıldığı gibi, canlı veya cansız tüm varlıklar da elementler kullanılarak yapılmaktadır.

Acaba toprak, su ve havada bulunan ve varlıkların yaratılmasında kullanılan elementler nasıl var edildi? Kâinatın nasıl yaratıldığı ile ilgili en kabul gören Büyük Patlama teorisine göre; Yaratıcı her şeyi yoktan veya bir özden yaratmıştır. İlmi hesaplamalara göre evrenin yaklaşık 14 milyar yıl önceki ilk saniyelerinde madde olarak yalnızca protonlar, elektronlar ve biraz da helyum çekirdekleri yaratıldı. Sonraki saniyelerde ise elektron ve protonlar birleştirilerek hidrojen ve bir miktar da helyum atomu yaratıldı. Bu temel maddelerden zaman içinde (ilk 1 milyar yıl içinde) gökadalar ve yıldızlar oluşturuldu. Daha sonra da önce basit, daha sonra da karmaşık elementler, özellikle de yeryüzündeki hayat için çok gerekli olan karbon, azot ve oksijen gibi atomlar sentezlendi. Bu atomların yaratılması yıldızların merkez bölgelerinde milyon veya milyar derece sıcaklıklarda (her elemente göre farklı) hidrojen ve helyum gibi hafif elementlerin yakılması ile (nükleer füzyon yoluyla) birleştirerek oluşturuldu. Kâinatın kütlece %75'i hidrojen, %23 kadarı da helyumdan oluşmaktadır. Hidrojen ve helyum dışındaki 90 element ise sadece %2 oranındadır. Kâinatın hammaddesi aslında hidrojen ve helyum çekirdekleridir. Diğer tüm elementler de bu iki elementin çekirdeklerinin özel şartlarda kaynaştırılması ile elde edilmiştir. Hatta büyük patlama ile temel parçacıklardan önce hidrojen, hidrojenden de diğer tüm yıldız ve elementler yaratmıştır. İşte bir şeyden her şeyi yaratan, ancak her şeye gücü yeten sonsuz İlim ve Kudret sahibi Yaratıcıdır.

Bir yıldız (güneşimiz de orta büyüklükte bir yıldızdır) ve yıldızda elementlerin nasıl yaratıldığı ile ilgili bilimin izahı şu şekildedir. Bir yıldızın yaratılması için önce hidrojen bulutlarına bir şok dalgası uygulanır. Bunun neticesinde hidrojen bulutlarında kütle topaklanması meydana gelir. Bu hidrojen yığınının merkez sıcaklığı 10-15 milyon Kelvine ulaşınca hidrojen çekirdekleri kaynaştırılarak helyum üretilir. Yani hidrojen elementinden helyum elementi yaratmak için hidrojenden oluşmuş bir fırının (yoğun hidrojen bulutu) sıcaklığını 10-15 milyon Kelvine kadar çıkarılması gerekir. Bu şartlarda (hidrojen çekirdekleri kaynaştırılıp helyum oluşturulurken) yıldızın yaşı ilerler ve merkezindeki basınç ve sıcaklık artar. Sıcaklık 100 milyon Kelvine ulaşınca (demir 1535 ^{o}C=1808.15 Kelvinde erir) merkezdeki helyum çekirdekleri kaynaştırılarak karbon çekirdekleri oluşturulur. Bu safhada yıldız iç kısmında helyum, dış kısmında da hidrojen yakan bir katmandan oluşur. Yıldızın iç kısmında üretilen karbon çekirdekleri daha ağır olduklarından dibe çöker. Merkezde sıcaklık daha da arttıktan sonra ise karbon çekirdekleri kaynaştırılarak oksijen üretilmeye başlanır. Böylece hayat için çok lüzumlu olan karbon ve oksijen üretilmiş olur. Diğer elementlerin yaratılması da hidrojen, helyum, karbon ve oksijen elementlerinde olduğu gibi çok özel şartlarda mümkündür. Bir yıldızın kütlesi güneşin kütlesinin 10 mislini aşarsa, nükleer yanma helyum tükendikten sonra da devam eder (süpernovalar). Bir süpernova yıldızında karbonca zenginleşen merkez kısım büzüşerek karbonu oksijene, sonra neona, silikona, kükürde ve nihayet nikele dönüştürecek sıcaklıklara ulaşır. Sıcaklığın korkunç derecelerde arttığı bu şartlarda nikel

elementinden demir elementi yaratılır. Bir süpernova yıldızında farklı şartların oluşturulması ile farklı elementler sentezlenir. Mesela bir süpernovada yoğunluk atom çekirdeğinin iki katına, yani 500 milyar ton /cm^3'ü, sıcaklık ise 10 milyar Kelvini aşabilir (Woosley ve Janka 2005, Altın 2008).

Elementlerin yaratılmasını bir aşçının fırında pişirdiği gıdalara benzetebiliriz. Basit bir pastanın fırında pişirilmesi bile ancak pasta yapmayı bilen birisinin malzemeleri doğru oranlarda karıştırması, fırın sıcaklığını uygun şekilde ayarlaması ve zamanı gelince de fırını kapatması ile mümkündür. İşte hayat için lüzumlu elementler de yıldız mutfaklarında çok özel şartlarda, her elemente göre farklı milyonlarca (bazen milyarlarca) derecelik sıcaklıklarda yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bir pasta bile şartların tesadüfen bir araya gelmesi ile oluşamayacağına göre hayat için lüzumlu elementler de materyalist evrimcilerin iddiası gibi tesadüflere dayalı kimyasal evrimle oluşmuş olamaz. Çünkü yoktan veya bir özden büyük bir patlamanın neticesinde gayeli ve planlı olarak hayat için her şeyin yapılması tesadüfen olamaz. Yoktan veya bir özden basit bir maddeyi (hidrojeni) var etmek ve bir maddeden de her şeyi (tüm elementleri) var etmek ancak İlmi ve Kudreti her şeye yeten bir Yaratıcının işi olabilir.

Atomlar çok küçük olmakla birlikte büyük kısmı boşluktur. Atomun boyutu 10^{-10}, çekirdeğinin boyutu 10^{-14}, elektronların boyutu ise 10^{-18} metre kadardır (Altın 2008). Çekirdek atomdan 10000 kat daha küçüktür. Mesela atom çekirdeği 1 cm^3 hacmindeki bir bilye kadar olsaydı, atom da 1000000 m^3 lük 100x100x100 metre boyutlarındaki bir kapalı stadyum kadar olacaktı. Yani maddenin neredeyse tamamı boşluktur. Çoğu boşluk olan bir alanda çekirdek ve atom altı parçacıkların intizamla tutulması ve böyle garip yapıtaşları kullanılarak canlı ve cansız sayısız varlıkların hikmetli bir şekilde inşası elbette materyalist evrimcilerin iddiası gibi tesadüflerle olamaz. Tüm sistem ve elamanları İlmi ve Kudreti sonsuz bir Yaratıcının İradesi ile vücuda geliyor ve ayakta duruyor. Yaptığı eserlere bakarak Yaratıcının sıfatlarını okumayı ve anlamayı da akıllı, şuurlu ve idrak sahibi insanlar yapabiliyor.

Hayat için lüzumlu elementlerin İlmi ve Kudreti sonsuz bir yaratıcı tarafından yapıldığının bir delili de dünyamızdaki elementlerin hayatı netice verecek oranlarda yaratılmış olmasıdır. Mesela hayat için lüzumlu elementlerden bir tanesinin bile (hidrojen, oksijen, çinko, bakır, demir vb) olmaması durumunda canlı hayatı devam etmeyeceği gibi, mevcut oranlardan daha yüksek olması durumunda da hayat olumsuz etkilenir, hatta sona erer. Kâinat, dünya ve insanda elementler farklı oranlarda yaratılmıştır (Tablo 1).

Elementler			Bulunma oranları (%)		
İsmi	Simge	Atom num.	Kâinat	Dünya	İnsan
Hidrojen	H	1	91	0.14	9.5
Helyum	He	2	9	*	*
Karbon	C	6	0.02	0.03	18.5

Azot	N	7	0.04	*	3.3
Oksijen	O	8	0.06	47	65
Sodyum	Na	11	*	2.8	0.2
Magnezyum	Mg	12	*	2.1	0.1
Fosfor	P	15	*	0.07	1
Kükürt	S	16	*	0.03	0.3
Klor	Cl	17	*	0.01	0.2
Potasyum	K	19	*	2.6	0.4
Kalsiyum	Ca	20	*	3.6	1.5
Demir	Fe	26	*	5	*
* Eser miktarda					

Tablo 1. Elementlerin kâinat, dünya ve insanda bulunma oranları (Altın 2008) Tablo 1'de görüldüğü gibi elementlerin kâinat, dünya ve insanda bulunma oranları farklıdır. Bu farklılık tesadüfî bir olay değil, Yaratıcının hikmetli tercihi ile olmuştur. Çünkü dünyadaki element oranlarının belirlenmesi özellikle hayat ve en önemlisi de insan hayatı esas alınarak yapılmıştır. Oksijenin dünyada fazla olması anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü bitkilere oksijen ürettirilmektedir. Gerçi bitkilere fotosentez yolu ile ürettirilen oksijen mevcut su ve karbondioksitteki oksijenin açığa çıkarılmasıdır, yoksa yıldızlarda olduğu gibi daha hafif elementlerin çekirdeklerinin birleştirilerek (füzyon yolu ile) oksijen atomu yaratmak değildir. Tablo 1'de oksijenden sonra gelen sodyum, magnezyum, fosfor, kükürt, klor, potasyum, kalsiyum ve demir gibi ağır elementlerin kâinatta eser miktarda bulunmasına rağmen dünyada daha çok bulunmasını nasıl izah edeceğiz? Bu elementler iki türlü üretilebilir. Birincisi protonlarının yükleri sayesinde bir elektrik alanında hızlandırıp çarpıştırmak ve kaynaştırmak (maddenin yapısını araştırmak için kullanılan hızlandırıcılar). Fakat dünya şartlarında doğal hızlandırıcılar geçmişte de günümüzde de yoktur. İkinci yöntem ise proton başına yaklaşık beş milyar Kelvin gibi yüksek sıcaklıklar kullanmaktır. Ne geçmişte ne de günümüzde dünyada bu kadar yüksek sıcaklıkları oluşturabilecek bilinen hiçbir mekanizma olmadı. Üstelik her elementin üretim şartları farklıdır ve birinin üretildiği şartlarda hepsi üretilemez. Ayrıca doğal elementlerin farklı sayılarda izotopları da vardır.

3.6. İzotoplarının yaratılma şartları da farklıdır

Ağır hidrojen (döteryum da denir) hidrojen elementinin sabit izotoplarından birisidir. Ağır hidrojen izotopunun yaratılması için; sıcaklığın hidrojen çekirdeklerinin oluşmasına imkân verecek kadar yüksek (milyonlarca derece) olması, fakat oluştuktan sonra da ağır hidrojenin yaratılması ve kararlı halde kalabilmesi için sıcaklığın ansızın (saniyeler veya dakikalar içerisinde) milyonlarca derece düşürülmüş (soğutulmuş) olması gerekmektedir (demirin ısıtılıp soğuk suya sokularak sertliğinin arttırılması gibi). Böyle bir sıcaklık aralığı ise (yani çok yüksek sıcaklıklardan aynı zamanda veya ansızın sıcaklığın milyonlarca derece düşürüldüğü şartlar) kâinatın bilinen geçmişinde,

sınırlarında ve şartlarında yoktur. Bu şartlar nasıl ve nerede oluşmuş olabilir? Bununla ilgili yapılan deneysel çalışmalarda ve hesaplamalarda bir yöntem bulunamadı, yani şimdiye kadar bilimin getirdiği bir açıklama yoktur. Bundan dolayı bu duruma '*döteryum darboğazı*' denmektedir[84].Hâlbuki kâinatın kütlece %0,015'i, deniz ve okyanus sularının ise 1/6666'sı ağır hidrojen çekirdeklerinden oluşmaktadır (Altın 2008). Bu hususlar dikkate alındığında dünyamızdaki elementlerin başka yerlerde üretildikten sonra dünyaya getirilmiş oldukları ve bu işin de kasıtlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Dünyadaki bu elementlerin dünya dışından geldiğini bilim de (Altın 2008), dini kaynaklarımız da (Hadid 57/25) doğrulamaktadır. Kur'an-ı Kerimde Hadit süresi 25. Ayette '*Demiri indirdik, onda çetin bir sertlik ve insanlar için birtakım menfaatler vardır*' denilmektedir. Bu ayetin tefsirlerinde 'inzal (indirdik)' kelimesinin 'ikram ve yaratma' anlamlarında kullanılabileceği gibi, demirin dünya dışından üretilip dünyaya getirildiği (indirildiği) anlamında da kullanılabileceği bildirilmiştir. Nursi (2018b) ilgili ayetin tefsirinde '*Demirin gökten gelen rahmet, hararet ve ziya gibi öyle şümullü faydaları var ki, kâinat tezgahından gönderiliyor, Küre-i arzın dar ambarından değil*' ve '*Hâlık-ı Zülcelal Küre-i Arzı güneşten ayırıp insanlar için indirdiği zaman, Demiri de beraber inzal etmiş (indirmiş)*' İfade etmektedir. Demir zahirde toprak ve taştan çıkarılmaktadır. Kur'an-ı Kerim bir insan yazması olsaydı 'indirdik' kelimesi değil 'çıkardık' kelimesi tercih edilmeliydi. İşte günümüzde bilimin ulaştığı netice, Kur'an-ı Kerim'de asırlar önce (yaklaşık 1500 yıl önce) bildirilmiştir. Bu da Kur'an-ı Kerim'in insan yazması bir kitap değil, demiri yaratan, tüm canlıların ve özellikle insanların demire ihtiyacını bilen ve kasıtlı olarak dünyaya indiren Yaratıcı olabilir. Dünyadaki demir oranının kâinatta ve insanda bulunan oranlardan (Tablo 1) çok daha yüksek olması nasıl izah edilebilir? Sadece canlı ihtiyacı için olsaydı ve insan ihtiyacı gözetilmemiş olsaydı dünyada bu kadar demire ihtiyaç yoktu. Hâlbuki bu gün sanayi ve medeniyet demir üzerinedir. Dünyada yılda 1 milyar ton demir cehveri üretilmektedir (Altın 2008). Demirin olmadığı bir dünyada günümüz insan ihtiyaçları nasıl karşılanacaktı? Dünyada sadece demir değil, hayat için lüzumlu diğer elementler de olması gereken oranlardadır. O halde dünya, canlılar özellikle de insan için özel tasarlanmış bir mekândır.

---

[84] *İslami kaynaklarda çehennem denen, Allah'ın asi ve azgın kullarını cezalandıracağı yerde sıcaklığın hem çok yüksek hem de azabı arttırmak için çok düşük (Soğuk) olacağı bildirilmiştir. Nursi (2018a) ilgili ayetin tefsirinde 'Ateşin bütün derecatına (derecelerine) ve umun envaına (çeşitlerine) câmi (kendinde toplayan) olan cehennem içinde elbette zemheririn (cehennemde soğuğu ile yakan bir ateş derecesi) bulunması zaruridir'* der. *Aynı yerde ve aynı anda hem yüksek hem de düşük sıcaklıkların olması akılları zorlayan bir husus olmuştur. Hâlbuki bu dünyadaki ağır hidrojen izotoplarının yaratılması için tefsirlerde anlatılan cehennem şartlarına benzer şartlara ihtiyaç vardır. Yani hayat için lüzumlu elementleri cehenneme benzer acayip şartlarda var eden bir Gücün (Allah) cani ve isyankâr kulları için böyle ortam ve şartları yaratacak olması akıldan uzak değildir. Zaten ağır hidrojen yaratmak için böyle şartları yarattığını bilim ifade etmektedir(Altın 2008*)

Canlı bileşiminde yer alan element oranları kâinat ve dünyadaki element oranlarından farklıdır. Bu durum canlılarda yapıtaşı olacak elementlerin bilerek ve kasıtlı olarak seçilip kullanıldığını göstermektedir. Mesela insan vücudunun kütlece %99'u sadece altı elementten (oksijen, karbon, hidrojen, azot, kalsiyum ve fosfor) yapılmıştır. İnsan vücudunun ağırlıkça yaklaşık %65'i oksijenden müteşekkildir. Elementin atom numarası arttıkça genelde kâinattaki bolluk oranları azalmaktadır (Altın V. 2008). Akılsız ve şuursuz elementler kendi başlarına şuurlu bir tercih yapamazlar, akıllıca hareket edip belli oranlarda bir yerde toplanamazlar. İşte elementlerin var edilmesindeki özel şartlar Yaratıcıyı gösterdiği gibi kâinat, dünya ve insandaki kasıtlı dağılımları da hem Yaratıcının varlığını hem de tasarrufunun devam ettiğini göstermektedir. Materyalist evrimciler dünyamız üzerindeki hayatın tesadüfen kendiliğinden ortaya çıktığına inanırlar ve bunun hakkında ikna edici delillerin olduğunu iddia ederler (Özel 2003). Hâlbuki akıl ve şuur noktasında taşlardan hiç farkı olmayan elementlerin garip bir patlama ile meydana gelmesi, meydana geldikten sonra da hassas oranlarda organize olarak canlı gibi mucize eserler yapması kendiliğinden ve tesadüfen olabilecek işler değildir. Taşlar kendiliğinden organize olarak bir saray yapamazlar. Büyük patlama ile elementlerin yaratılması da, elementlerin organize edilerek canlı yaratılması da Yaratıcının son derece planlı bir işidir.

4.7. Canlı, canlıdan olur. Elementler kendi başına canlı oluşturmaz

Cansız elementlerin kendi başına organize olmaları ile canlı meydana gelmiş olsaydı (Materyalist evrimcilerin iddia ettiği gibi), bu durumun günümüzde de devam etmesi gerekirdi. Bilim tarihi şimdiye kadar cansız elementlerden canlı olduğuna rastlamamıştır. Kaldı ki ekosferin günümüz şartları, ilk şartlara göre hayat için daha elverişlidir. Bundan dolayı biyolojinin en temel prensiplerinden birisi 'Canlı ancak canlıdan olur, cansızdan canlı meydana gelmez' ilkesidir. O halde Yaratıcı her canlı sınıfının ilk protipini cansız elementleri organize ederek yapmıştır. İlk Yaratılıştan sonrası ise canlılar beslenme kanunları ile kendini, üreme kanunları ile de neslini devam ettirirler.

4.8. Doğal yollarla türler arası geçiş mümkün müdür?

Materyalist evrimcilerin türler arası geçiş görüşü de tıpkı cansız elementlerden ilk canlının kendiliğinden meydana geldiği gibi geçersizdir. Çünkü türler arası geçiş İlahi İradenin dışında tesadüflere dayalı evrimsel mekanizmalar ile meydana gelseydi bunun günümüzde de devam etmesi gerekirdi. Yani türler arasında evrimini tamamlayamamış sayısız geçiş formları olması gerekirdi. Mesela insanımsı hayvan veya hayvanımsı insanlar olması gerekirdi. Hâlbuki şu ana kadar hiç böyle bir durumla karşılaşılmamıştır. Meydana gelen bazı anomaliler ise bu durumu desteklemez.

Materyalist evrimciler bir alev başka alevleri başlatabildiği (kendisini yaratabilme) gibi, hayatın da kendiliğinden ortaya çıkabileceğini ve çeşitlenebileceğini savunurlar. Kontrolsüz yanan hiçbir ateşten düzenli neticeler alınamaz. Üstelik

kontrolsüz yanan tüm ateşler sürekli tahrip eder. Ateş kullanılarak gayeli işlerin yapılması (ışın tedavi yöntemleri gibi), yaptığı işi bilen ilim sahibi birisi ile olabilir. Çünkü bir gayeye yönelik akıllıca yapılan işleri, ancak akıllı ve şuurlu birisi yapabilir. İşte Büyük patlama ve sonrasında çok hassas şartlarda elementlerin yaratılması, sonrasında kâinat ve dünya ekosisteminin şekillendirilmesi, sistemin ve elamanlarının hayata musahhar edilmesi Yaratıcının İradesi ve Kudreti iledir.

4.9. Sayısız yıldızlarda neden sürekli element üretiliyor?

Kâinatta binlerce gök ada kümesi, birkaç yüz milyar gökada ve her gök adada birkaç yüz milyar yıldız vardır (Özel 2003). Samanyolu kâinat içinde, dünya da samanyolu içinde çok küçük bir yerdir. Üretilen bu elementler hayat için ise, sayısız yıldızlarda üretilen elementler hangi gaye için üretilmektedir? İşte bu sorunun cevabını da ancak semavi dinlerde bulabiliriz. İslami inanca göre; bu dünya hayatı insanları tecrübe ve imtihan içindir. Dünya hayatından sonra ebedi bir hayat başlayacaktır. Sayısız yıldızlarda üretilen elementler de ebedi hayatın yapıtaşları olacaktır. Nursi (2018c) konu ile ilgili ayetlerin tefsirinde '*Yıldızların bir kısmı ahret âlemlerine bakarlar ve vazifesiz değiller; belki baki olan âlemlerin güneşleridirler*' ifadesini kullanır. Bu izah bilime uygun olduğu gibi, akla da uygundur. Materyalist evrimci anlayışa göre ise sayısız yıldızlarda sentezlenen elementlerin bir gayesi yoktur ve tamamen tesadüflerin eseridir. Hâlbuki çok iyi incelediğimiz dünyada gayesiz hiçbir şeyin yaratılmadığını görüyoruz. Her bir varlığın bir değil bazen onlarca vazifesi ve görevi vardır. Dünyada gayesiz hiçbir şey yaratmayan Yaratıcı, elbette sayısız yıldızları da gayesiz yaratmaz, boşu boşuna yandırmaz. İşte '*Sayısız yıldız fırınları gelecekteki hayat için yakılıyor. Yeni yıldızların yaratılması ile gelecekteki hayatın yapıtaşları hazırlanıyor*' demek akla yatkın mantıklı bir cevaptır. İlk yaratıldıkları zaman olan on iki milyar yıl öncesi Samanyolu gökadasına veya beş milyar yıl öncesi güneşe gidelim. Samanyolu gökadası veya güneşin yeni yaratılmış halini hayalen düşünelim. Müthiş sıcaklıklarda hidrojenden başlayarak helyum, karbon, azot, oksijen gibi günümüz hayatında lüzumlu elementlerin sentezini ele alalım. Nasıl ki o zamanlarda planlı bir şekilde günümüz dünya hayatı için lüzumlu elementler sentezlenmiş ise, günümüzdeki sayısız yıldızlarda da istikbaldeki hayat için lüzumlu elementler sentezlenmektedir. Bu iddia akıldan uzak olmadığı gibi, bilime de uygundur. Bütün mesele sistemin sahibini kabul edip etmeme ile ilgilidir. Sistemin bir sahibi varsa (varlığına sistem ve sistem içindeki her varlık şahittir), sayısız yıldızları boşu boşuna yaratmaz, iş olsun diye yakmaz, bunca masraf edip (!) sonsuz hayata yetecek kadar malzeme (element) yapmaz.

5. Ekosferde cansızlar, canlılara hizmet ederler

Dünya ekosistemi (Ekosfer) kasıtlı olarak hayat için tasarlanmıştır. Elementlerin yaratılmasında hayat esas alındığı gibi, elementlerden yapılan cansız varlıkların yaratılmasında da hayat esas alınmıştır. Sistemin tüm cansız elamanları hayata hizmet

ederler ve hayat için çalıştırılırlar. Toprak, su, hava hepsi hayata hizmet ettiği gibi, koca dünya ve güneş de hayata hizmet ederler ve hayat için çalıştırılırlar.

6. Ekosferde bitkiler insan ve hayvanlara hizmet ederler

Tüm canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri için enerjiye, enerji için besine, besinlerin yakılması için ise oksijene ihtiyaçları vardır. Besin ve oksijen bulamayan canlı, hayatını devam ettiremez. Bundan dolayı canlılar içerisinde ilk olarak besin ve oksijen üretiminde görevli olan bitkiler yaratılmıştır. Bitkilerdeki besin ve oksijen üretim mekanizması (fotosentez), öylesine karmaşık ve mükemmeldir ki; insanoğlunun icat ettiği hiçbir teknoloji harikası fabrika veya makine ile kıyaslanamaz. Fotosentez mekanizması ile basit maddelerden güneş enerjisi kullanılarak besin üretilir. Bu olay kısaca; '*güneş enerjisi + karbondioksit + su = glikoz (şeker)*' ifade edilebilir. Bitkilerde besin ve oksijen üretme amacı ile gerçekleştirilen fotosentez olayı, bitki hücrelerinde kloroplast adı verilen ve milimetrenin binde biri büyüklüğünde olan yeşil renkli organellerde cereyan eder. Bu kadar küçük bir organelde zar, stroma, enzim, ribozom, RNA ve DNA gibi birçok yapılar ve kimyevi maddeler yer alır ve birbirleri ile uyumlu çalıştırılır. Üstelik kloroplastlarda bilim insanlarının yüzlerce yıldır çözemediği karmaşık kimyevi reaksiyonların yüzlercesi kısa zamanda gerçekleştirilir. Kloroplastlarda güneş enerjisi tutulur ve besin üretiminde kullanılabilecek forma dönüştürülür. Su parçalanarak oksijen üretilir. Hayvanların solunumda dışarı verdiği zehirli bir gaz olan karbondioksit kullanılarak şeker ve nişasta gibi besin maddeleri üretilir. Eser ustasız, fiil failsiz olamaz. Belli bir amaca yönelik yapılan harika işler kör tesadüflere ve şuursuz bitkilere verilemez.

Materyalist evrimciler hala birçok noktası aydınlatılamayan fotosentez mekanizmasının tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile oluştuğunu iddia ederler. Buna delil olarak da fotosentez mekanizması biraz farklı olan (yeşil sülfür bakterileri gibi) bakterileri gösterirler. Fotosentezi kontrol eden genlerin keşfi ile olayın çözüldüğünü varsayarlar. Materyalist evrimcilerin dediği gibi fotosentez yapan bir hücrenin veya hücre içerisindeki kloroplastın zaman içerisinde tesadüfen oluşması imkânsızdır. Çünkü kloroplast içindeki bir yapının veya sentez reaksiyonlarında görev yapan bir enzimin olmaması, kloroplastı çalışmaz hale getirir. Kloroplastın iş görmesi için tüm parçaları ve mekanizmaları birlikte tasarlanmış ve yapılmış olması gerekir. Bu ise evrim görüşüne tamamen terstir. Kaldı ki akıl almaz derecede karmaşık olan ve gayeli çalışan kloroplastın parçaları zaman içerisinde yapılmış olsa bile, tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile oluşamaz. Parçaları farklı zamanlarda imal edilen ve sonra bir araya getirilerek birleştirilen ve çalışır hale getirilen bir gıda fabrikası sahipsiz ve ustasız olabilir mi? İnsanlar günümüz teknolojisi ile böylesine mükemmel bir fabrikayı tasarlaması ve yapması şöyle dursun, kloroplastın içinde olan olayları bile anlayabilmiş ve çözebilmiş değildir. İşte bitkilerde gözle görülmeyecek kadar küçük ortamlarda yapılan bu harika işler, İlahi İlim ve Kudretin varlığını gösterdiği gibi, O'nun bir olduğunu da açıkça

göstermektedir. Çünkü bitki kloroplastlarında bulunan klofrofiller güneş ışığı ile uyum içerisinde çalışırlar. O halde kloroplastın ve klorofilin tasarımcısı, aynı zamanda güneşin de tasarımcısı olmalıdır.

Ayrıca fotosentez mekanizmasında farklılıkları olan bazı bakterilerin gen yapılarını çözmek ve aralarında benzerlikler olduğunu ortaya koymak da materyalist evrimcileri haklı çıkarmaz ve tesadüflere dayalı evrime delil olamaz. Çünkü insan yapımı yazılımlarda (canlılardaki genler de bir yazılımdır) elbette benzerlikler olur. Ancak benzerliklerin olması, yazılımı yapan programcının olmadığını göstermez. Bilakis yazılımı yapan programcının, benzer diğer yazılım ve programları da bildiğini ve yaptığını gösterir.

Bununla birlikte bitki kloroplastlarında yapılan işler gayelidir. İnsan ve hayvan hayatı düşünülerek tasarlanmıştır. İnsan ve hayvan hayatının devamı için lüzumlu olan oksijen ve besin üretilmektedir. Bitkiler eli ile üretilen karbonhidratlardaki (glikoz, nişasta, selüloz ve sakaroz gibi) enerji sayesinde hayvanların enerji ihtiyaçları karşılanmaktadır. O halde besin ve oksijen üretim fabrikaları olan kloroplastların tasarımcısı, aynı zamanda hayvan ve insanların da tasarımcısı ve yaratıcıdır. Hayvan ve insanlar için besin ve oksijen üretilirken, insan ve hayvanların zehirli atığı olan karbondioksitin kullanılması da işlerin ne kadar hikmetli yapıldığını göstermektedir. Çünkü dünyamızda insan, hayvan ve sanayi tesislerinden çıkan karbondioksit bitkiler tarafından dengelenmemiş olsaydı, hayat yaratılmış olsa bile sürdürülemezdi. Nitekim dünyamızda binlerce yıl devam eden hassas dengelerin insan müdahalesi ile bozulması neticesinde küremiz ısınmış ve hayat olumsuz etkilenmiştir. İnsanoğlu dengeyi bozanın kendisi olduğunu bilir. Lakin dengeyi kuranı ve binlerce yıldır koruyanı bilmek ve tanımak istemez.

Ufacık bir yaprakta milyonlarca kloroplast vardır. Dünyadaki tüm ağaçlar ve bitkilerdeki kloroplastlar herhalde sayı ile ifade edilemeyecek kadar çoktur. Besin ve oksijen üretim fabrikaları olan kloroplastlar öylesine mükemmeldir ki; hammadde (karbondioksit, mineraller ve bitki besin tuzları) hava, toprak ve sudan alınır, güneş enerjisi kullanılarak besin üretilir. Yapraklardaki binlerce besin üretim fabrikalarında üretilen yağ, protein, şeker, vitamin vb. besin maddeleri günümüzün en ileri laboratuvarlarında bile yapılamıyor. Bitkiler eli ile ikram edilen sebze ve hububatın mutfaklarda pişirilmesi, akıllı ve şuurlu bir aşçının varlığı ve iş yapması ile mümkündür. Hazır un, yağ ve şekerden pasta yapmak bile tesadüflerle olamaz. Basit çorba bile, bilmeden pişirilemez. O halde bitkilerde kurulan küçücük fabrikalarda ihtiyaca göre, vaktinde ve tam kıvamında hazırlanan besinler akılsız ve şuursuz sebeplere ve tabiata verilemez. Toprak, su ve ışık ancak besin üretimi için gerekli olan hammaddelerdir. İşte hazır un, yağ ve şekerden pasta yapmak bizim işimiz olduğu gibi, toprak, hava, su ve ışıktan un, yağ ve şeker yapmak da Allah'ın işidir. Ağaçlardaki milyarlarca besin üretim

fabrikalarını planlayan, vaktinde çalıştıran, ihtiyaca göre besin hazırlatan İlmi ve Kudreti nihayetsiz yüce Yaratıcıdır. Kabaca bakınca bile Yaratıcının bitkileri hayvan ve insan hayatına hizmet ettirdiği anlaşılır. Materyalist evrimciler cansızların canlılara, bitkilerin hayvan ve insanlara yaptıkları bunca fayda ve yardımları görmezler. Bir bitkiye hikmetli olarak ürettirilen zehirli maddelere bakıp bitkilerin mücadele için bunu yaptıklarını iddia ederler. Hâlbuki öncelikle bitkinin aklı ve şuuru yoktur ki mücadele etmekten anlasın. Bitkide o kadar akıl olsaydı kendilerine zarar veren insanoğluna binler çeşit meyveleri vermez ve hayatı için lüzumlu oksijeni sentezlemezlerdi! Kaldı ki bazı bitkilere bazı zehirli maddelerin de sentezletilmesi hem ekosistem için hem de insan için zarardan çok faydalıdır. Bu zehirli maddelerin bir kısmı bitkilerin savunma silahıdır, bir kısmı ise insanlar için önemli faydalar sağlar. Mesela bitkilerin ürettikleri zehirli kimyasallar doğaya ve insana çok zararlı sentetik zirai ilaçlar yerine kullanıldığı gibi, tıpta ilaç yapımında ve sanayide ihtiyaç olan birçok kimyasalların elde edilmesinde de kullanılmaktadır. İleride bitkilere ürettirilen zehirli maddeler daha yaygın kullanılacak ve belki de çok zararlı olan sentetik zirai ilaçların yerini alacaktır. Kısaca ekosferde canlı ve cansızlar bir amaç için çalıştırılırlar. Yaptıkları bazı hizmetler insanın hoşuna gitmese de dolaylı olarak hem ekosistem hem de insan için faydalıdırlar.

7. Canlılara ihtiyacına uygun besin veriliyor

Ekosistemlerde her canlıya yaşadığı şartlara uygun, hayatının devamı için ihtiyacı olan rızık veriliyor. Allah canlıyı hangi şartlarda yaratıyor ve hangi cihazlarla donatıyor ise besinini de ona uygun olarak hazırlattırıyor. Mesela yerinde sabit duran ağacın, gezen koyunun, denizin dibindeki balığın, toprağın içindeki solucanın besin ihtiyaçları uygun şekilde karşılanmıştır. Kur'an-ı Kerim de '*Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a ait olmasın….*' (Hud/6) ve '*Allah, gökleri ve yeri yaratan ve gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü ürünler çıkarandır…'* (İbrahim/32) ifadeleri ile rızkın doğrudan doğruya Allah'a ait olduğu bildirilir. Bitki ve hayvan hücrelerinde besinlerin üretilmesi tamamen Yaratıcıya aittir. Karbon, hidrojen, oksijen ve azot gibi elementleri kullanarak şeker, yağ ve protein gibi besinler insan yapımı hiçbir laboratuvar ve fabrikada yapılamaz. İnsan, besinleri ancak hücre, bitki ve hayvan yetiştiriciliği yaparak elde edebilir veya un, şeker ve yağ gibi bitki ve hayvanlar eli ile ürettirilen hammaddeleri karıştırarak yapabilir. Bundan dolayı tüm canlıların besinleri Allah'ın bitki ve hayvan hücrelerinde kurduğu küçücük tezgâhlarda imal edilmekte ve tüm canlıların ihtiyaçlarını karşılayacak kadar çok ve çeşitli üretilmektedir.

Anne karnındaki yavruların rızık ihtiyaçlarının şartlara uygun karşılanması, doğan bebeklere tam vaktinde ve mükemmel şekilde rızıklarının verilmesi açıkça gösteriyor ki; canlıyı yaratan, rızkının da yaratanıdır. Başka türlü olamaz. Canlıların rızıklarının mahiyetine, gönderilme şekli ve zamanına bakınca işlerin görerek, bilerek, şefkat ve merhametle yapıldığı anlaşılıyor. Akılsız ve şuursuz sebeplere ve kör tabiata şefkat ve

merhamet isnat edilemeyeceğine göre; perde arkasında tüm canlıların, özellikle aciz yavruların ihtiyaçlarını gören bir Yaratıcının varlığı zaruri oluyor.

Nasıl beslendiğimizi düşünelim! İhtiyaçlarımız sadece bildiğimiz nimetler değildir. Sağlıklı yaşam için hangi maddelere ne miktarda ihtiyacımız olduğunu biliyor muyuz? Elzem amino asitlere, yağ asitlerine, minerallere, vitaminlere günlük ihtiyacın ne kadar olduğunu ancak uzmanı bilebilir. İşte ihtiyacımız olan tüm besin maddeleri gıdalarda mükemmel bir terkipte depolanmış ve bizler için hazırlanmıştır. Muhtevası, ambalajı, rengi, kokusu ve tadı ile tam bize uygun gıdaları, ne yaptığından haberi olmayan vasıtalardan alıyoruz. Elsiz bir böcekten ipeği giyiyor, zehirli bir böcekten balı yiyoruz. Kendisi ot yiyen inek, bize süt ve et veriyor. Ağaçların incecik dallarında, bitkilerin başlarında bize ikram edilen nimetlere bakalım! Kısaca nereye bakarsak bakalım, hangi sebep veya vasıtanın elinden alırsak alalım; bizi tanıyan ve ihtiyaçlarımızı bilen şefkat ve merhamet sahibi birisinin varlığını görürüz.

Özellikle bitkiler eli ile insan için gönderilen besinlerde merhamet, şefkat, sevgi ve cömertlik gibi manalar daha açık görülüyor. Kargo şirketinde çalışan biri çok güzel ambalajlanmış kıymetli bir paket getirse; paketin mahiyetinden ziyade manasına nazar eder, sevildiğimize yorarız. Bazen gönderilen bir gülden '*seni seviyorum*' manasını anlarız. Akılsız ve şuursuz bitkiler eli ile gönderilen ambalajı, şekli, kokusu ve tadı mükemmel besinlerle de sevildiğimizi anlıyoruz. İnsan sebeplere takılıp, manayı göremiyor. Aslında nimetleri aldığımız vasıtalar birer bankamatik gibi hizmet ediyor. Belki onlara ikrammatik demek daha doğrudur. Akıl ve şuur noktasında bir bankamatikle ağacın dalının yani odunun ne farkı var? Elbette hiçbir farkı yok. Bankamatik, gönderilen parayı almak için tasarlanmış bir cihaz olduğu gibi, bitki, ağaç ve hayvan gibi sebepler de gönderilen nimetleri, ikramları almak için tasarlanmış vasıtalardır. Gönderilen hediyeden ve yapılan ikramdan hediye sahibini tanımak, ikram edene teşekkür etmek ve verilmek istenen mesajı anlamak ise ancak insana yakışan bir davranıştır.

Şimdi bak şu materyalist evrimci arkadaşa! '*Her şey tabiatın eseridir ve evrim mekanizmaları ile meydana gelmiştir*' der. '*Hayat bir mücadeledir, güçlü olan hayatta kalır*' söyler. Bütün elementlerin ve cansız ekosfer elamanlarının hayata hizmet etmesi ve hayatı netice vermesi, bitkilerin insan ve hayvan ihtiyaçlarını karşılamaları, tüm hayvanların yaptığı ekosistem hizmetleri ve insana sağladığı faydalar, aciz yavruların şefkatle beslenmeleri nasıl bir mücadeledir? İşte bu derecede körlük ve bu seviyede nankörlük ancak materyalist evrimcilere mahsustur. Bunların hali Araf süresi 198. Ayette şöyle tasvir edilmiştir. '… *Bakarlar, ama görmezler*'. Şu veciz ifade de tam materyalist evrimcilere uyar: '*Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir, göz ise maneviyatta kördür*' (Nursi 2018d). Elbette gözlerini kapatmış karanlıklar içerisinde kalmış inatçı birisine, ışıktan bahsetmenin ve varlıklardaki güzellikleri anlatmanın anlamı yoktur. Duymamak için kasıtlı olarak kulaklarını tıkayan birisine de, nağmeli mest edici

musikinin anlamı ve kıymeti olmaz. Materyalist evrimcilerin hata yapmasının sebebi; hastalıkların, musibetlerin ve ölümün hikmetlerini kavrayamamaları ve etle beslenen hayvanların beslenme davranışlarını ve ekosistem hizmetlerini yanlış yorumlamalarıdır. Bu konu sonraki iki makalede ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

8. Besin zinciri ve besin ağları

Bir canlı beslenerek kendini, üreyerek neslini devam ettirir. Bu, Yaratıcının koymuş olduğu bir kanundur. Canlılar ise beslenme özelliklerine göre *üreticiler (ototrof)* ve *tüketiciler (heterotrof)* olarak ikiye ayrılırlar. Bitkilere hem kendilerine hem de hayvanlara ihtiyaç olan besinler ürettirilir. Fotosentez mekanizması ile besin ürettirilen bitkilere *birinci üreticiler*, bitkilerin üretimine *birinci üretim*, ürettirilen besinlere de *birinci ürün* denir. Bitkilerden başka özellikle ışığın olmadığı derin denizlerde hidrojen sülfür bakterileri gibi klorofili bulunmayan prokaryot bazı mikroskobik canlılar da inorganik maddelerin oksidasyonu ile açığa çıkan kimyasal enerjiyi kullanarak organik madde sentezlerler (kemosentez). Bitkilerin ürettiği besinleri tüketen hayvanlara otçul hayvanlar (herbivor), otçul hayvanların üretimine *ikinci üretim*, bu havanların ürettiği besinlere de *ikinci ürün* denir. Ot yiyen hayvanlarla beslenen hayvanlara *etçil hayvan (karnivor veya predatör)*, etçil hayvanların üretimine üçüncü üretim, bu hayvanların ürettiği besinlere de *üçüncü ürün* denir. Ekosistem özelliklerine göre bu silsile uzatılabilir. Ekosistemlerde bir canlının veya canlı gurubunun beslenme ilişkilerinin ve enerji naklinin gösterimi *besin ağı, besin zinciri* ve *besin piramidi* denen şemalarla yapılır

Materyalist evrimci görüşe göre evrimsel süreçte bitkilerden hayvanlara geçişte besin üretim mekanizması kaybedilmiştir. Burada şu sorular akla gelmektedir. 1) Bitkiden hayvana geçişte neden böylesine harika ve faydalı bir besin üretim mekanizması (fotosentez) terk edilsin ki? 2) Bitkilerin fotosentez mekanizmasını kaybedip, hayvanlaşma süreci sadece bir dönemde mi olmuştur? Eğer böyleyse bu evrim mantığı ile bağdaşmaz. Şayet her zaman devam eden bir mekanizma ise neden günümüz bitkileri de fotosentez mekanizmasını kaybedip hayvanlaşmıyor? Günümüzde de bitkilerden hayvanlara geçiş aşamasında olan bir çok bitkimsi hayvan veya hayvanımsı bitki olması gerekmez mi?[85] Materyalist evrimsel mantık çıkmaz yoldur, gerçeklere aykırıdır, bilimle ve akılla bağdaşmaz.

9. Termodinamik yasaları, canlılık ve besin üretimi

[85] *Öğlena ışıklı ortamda fotosentez yaparak besin üretebilirken, ışıksız ortamda hazır besinlerle beslenir. Özellikle azotça fakir bölgelerdeki bazı böcek kapan bitkiler de fotosentez mekanizmasının yanında azot ihtiyacını da böceklerden karşılarlar. Lakin bu canlılar bitki hayvan arası geçiş formları değildirler. Fotosentez özelliği evrimle kazanılan veya kaybedilen bir özellik olsaydı bu mekanizmanın günümüzde de işler olması gerekirdi. Kaldı ki bir canlı neden fotosentez gibi çok işe yarayan bir besin üretim mekanizmasını terk eder? Mesela insanda böyle bir özelliğin olduğunu düşünelim. Güneşe çıkıldığı zaman fotosentez yaparak besin ihtiyacı karşılanmış olsaydı, bu durum kesinlikle çalışıp besin bulmaktan daha kolay ve tercih edilen bir yöntem olurdu ve hiçbir insan bu mekanizmayı terk etmek istemezdi.*

Termodinamiğin birinci yasası '*enerjinin korunumu yasası*' olarak bilinir ve kâinattaki toplam enerjinin sabit olduğunu söyler. Einstein, maddenin de enerjinin bir formu olduğunu ve bütün enerjilerin aynı özden yapıldığını ileri sürmüş ve bunu da Enerji (E) = Kütle (M) x Işık hızı^2 (C) formülü ile anlatmıştır. Termodinamiğin ikinci yasası ise 'Entropi yasası' olarak bilinir. Entropi yasası; enerjinin sürekli daha kullanılabilir bir formdan daha az kullanılabilir bir forma doğru değiştiğini ifade eder. Bu da Evrendeki düzensizliğin sürekli ve tek yönlü olarak arttığı anlamına gelir. Tek yönlü süreçler sonun habercisidir. Hayat da tek yönlü bir süreçtir. Bundan dolayı hayatı tadan her canlı ölümü de tadacaktır. Evrenin genişlemesi de tek yönlü bir süreçtir ve mutlaka evrenin de sonu gelecektir ve ölecektir. Entropi yasasına göre, sonu olanın başı da olmalıdır. Başlangıcı olan bir varlığın var olması için kendi dışında bir sebebi olmalıdır. Materyalist evrimci felsefe, Yaratıcının değil madde ve evrenin ezelî ve ebedî olduğunu iddia eder. Entropi yasası materyalist evrimci felsefenin iflas etmesine yol açmıştır. Bunun yanında entropi yasasının ileri sürdüğü neticelerin hepsi Yaratılış mantığına uygundur. Yaratılış felsefesine göre; başlangıcı olan madde ve evrenin var olması için lüzumlu olan kendi dışındaki sebebi Yaratıcıdır. Ayrıca materyalist evrimci felsefe tabiatı ilah olarak kabul eder. Canlı gibi harika tasarımları tabiata verir. Kâinatın başının ve sonunun olması; Yaratıcının tabiat olmadığını ve tabiatın da Yaratıcı olmadığını gösterir. Kâinattın büyük bir patlama ile yoktan var olması ve mevcut şeklini alması, ayrıca entropi yasasına rağmen milyarlarca yıldır intizamını ve düzenini muhafaza etmesi Yaratıcının varlığını ve devamlı sisteme müdahale ettiğini gösterir. Ayrıca kâinat ve madde düzensizliğe (entropi) doğru giderken, akılsız ve şuursuz madde ve sebeplerden sanat harikası canlıların yapılması ve canlı hayatının devamı için besin üretilmesi de Yaratıcının varlığını ve sisteme her an müdahil olduğunu gösterir. Entropi yasasına göre cansız maddelerin kendi başına organize olarak canlı meydana getirmesi imkânsız olduğu gibi, bir hücreli bir canlının kendi başına mükemmele gitmesi de imkânsızdır. Cansız veya canlı bir varlık düşük organizasyonlu seviyeden yüksek organizasyonlu seviyeye terakki etmiş ise mutlaka ilim, kudret ve irade sahibi birisi olmalıdır. İnsan yapımı her şey bu kaideye dâhildir. İnsan yapımı bir cihazın bir üst modelini elde etmek için insanlığın bilgi birikiminin yanında, mühendisler ARGE projeleri yapıyorlar, çok emek ve paralar harcıyorlar. Biraz vicdan sahibi birisinin idrak (akıl) terazisi ile tartması neticesinde bile akılsız ve cansız maddelerin kendi başına organize olarak canlıyı meydana getirmelerinin mümkün olmadığı, hele de sürekli gelişerek mükemmele gitmelerinin imkânsız olduğunu anlar. Entropi yasasına göre enerji ve madde daha yoğundan daha az yoğuna gidiyorsa, gözümüzün önünde basit maddelerden yapılan harika canlılara, canlıların ihtiyaçlarına göre gönderilen mükemmel hazırlanmış besinlere ne diyeceğiz? Yaratıcı olmadan bu yapılan işler entropi yasasına ters olmaz mı? Aslında dünyada en şaşılacak husus, bilim

insanı unvanına sahip bazı insanların bu gerçekleri bilmesine rağmen, İlah tanımaz materyalist evrimci görüşü benimsemeleri ve savunmalarıdır.

10. Besinlerdeki enerjinin besin zincirinin üst halkalarına nakli

Entropi yasası, besinlerde depo edilen enerjinin besin zincirinin bir alt halkasından bir üst halkasına aktarılırken de geçerlidir. Bir canlının aldığı besinlerdeki enerjinin yaklaşık %90'ı ısı halinde çevreye yayılmakta, enerjinin sadece %10'u (%10 kuralı) canlı dokusunda kalmaktadır. Mesela bir kg tuna balığı için yaklaşık 10 kg orta büyüklükte balık, 10 kg orta büyüklükteki balık için yaklaşık 100 kg küçük balık, 100 kg küçük balık için yaklaşık 1000 kg zooplankton, 1000 kg zooplankton için ise yaklaşık 10000 kg fitoplankton tüketilmelidir. Buradan hareketle enerji maliyeti açısından insanın besin zincirinin beşinci basamağında olan tuna balığından 1 kg tüketmesinin, besin zincirinin birinci basamağında olan fitoplanktonlardan 10000 kg tüketmesine eşdeğer olduğu söylenebilir. Besin zincirine ve besin zincirinde enerji nakline bakınca şu önemli netice çıkar. Ekosfer hayat için tasarlanmış ve ekosfer elamanları hayata hizmet ediyorlar. Bitkiler insan ve hayvanlara, hayvanlar da doğrudan veya dolaylı olarak insanlara hizmet ediyorlar. İnsan ekosferde besin piramidinin en üstünde oturur, besin zincirinin her halkasındaki canlı doğrudan veya dolaylı insana çalışır ve ekosferde tutulan enerjinin büyük kısmını tüketir. İnsanın ekosferdeki ayrıcalığı, görevleri ve mesuliyetleri dördüncü bölümde (makalede) ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

11. Zehirli maddelerin farklı beslenme seviyelerindeki birikimi

Çevre ve besinlerdeki kimyasal maddeler besin zincirini oluşturan canlıların dokularında farklı seviyelerde birikir. Canlıların farklı dokularında zararlı seviyelerde biriken zehirli kimyevi maddelere DDT (*diklorodifeniltrikloroetan* isminde böcek öldürücü bir ilaç), PCB (*Poliklorlu Bifeniller*) gibi sentetik organik maddeler, bazı radyoaktif maddeler ve bazı ağır metaller (Cd, Hg ve Pb gibi) misal olarak verilebilir. Bu maddeler ekosistemlerde uzun süre kalırlar, akarsu, göl ve nehirlere yayılırlar ve besin zinciri yolu ile canlılarda birikirler. Canlının atamadığı bu kimyevi maddeler besin zincirinin alt halkalarında daha az miktarlarda iken, üst halkalarında çok yüksek miktarlara ulaşabilirler. Ancak burada besin zincirinde enerji nakli için geçerli olan %10 kuralı değil, x10 kuralı geçerlidir. Yani besin zincirinin bir alt halkasından bir üst halkasına çıkışta canlı tarafından atılamayan zehirli kimyasalların birikimi 10 kat artmaktadır. Bundan dolayı çevrede olan zehirli maddelerden insan diğer canlılara göre daha çok etkilenmektedir. Mesela fitoplanktonlarda 1 ppm olan DDT, zooplanktonlarda 10 ppm, küçük balıklarda 100 ppm, orta büyüklükteki balıklarda 1000 ppm ve orta büyüklükteki balıklarla beslenen tuna balığında 10000 ppm seviyelerine çıkabilmektedir. Tuna balıklarını yiyen insan da diğer tüm canlılardan daha fazla etkilenebilmektedir. Bundan dolayı İnsan ekosferin en ayrıcalıklı canlısı iken, çevreye verdiği zehirli atıklar ve maddeler yüzünden aynı zamanda en çok zarar gören canlısı olmuş ve kanser başta

birçok ölümcül hastalıkla boğuşmak zorunda kalmıştır. Bu husus ayet-i kerimede (Rum/41) '*İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozulur; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırır*' ifade edilmiştir.

12. Su ve kara ekosistemleri arasındaki besin üretimi ve besin zinciri farklılıkları

Ekosfer içinde farklı ekosistemlerin yaratılması ile canlı çeşitliliğinin arttırılması sağlanmıştır. Her canlı türü de yaratıldıkları ekosistemlere uygun cihazlarla donatılmıştır. Ekosfer içinde çok farklı ekosistem çeşitleri olmakla birlikte temelde su ve kara ekosistemleri olmak üzere iki çeşit ekosistem vardır. Su ve kara ekosistemleri arasındaki temel farklılıklara uygun olarak besin üretimi ve besin zincirinde de farklılıklar vardır. Su ve kara ekosistemlerinde yaşayan canlılar bu faklılıklara uygun donanımda yaratılmışlardır.

Su ekosistemlerinde genelde kökü, iletim demetleri ve çiçekleri olmayan mikroskobik bitkiler (algler) yaygındır. Su ekosistemlerinde ışığın ulaşabildiği bölgelerde yaşayan algler besin ve oksijen üretme görevi yaparlar. Kara ekosistemlerinde ise kökü, iletim demetleri ve çiçekleri olan makroskobik bitkiler hâkimdir. Yaratıcı her iki ekosistemin şartlarına uygun bitkileri yaratmış ve aynı ekosistem hizmetlerini (besin ve oksijen üretimi) yapmakla görevlendirmiştir.

Su ekosistemlerinde genelde etçil, kara ekosistemlrinde ise otçul beslenme yaygındır. Su ekosistemlerdeki en iri cüsseli canlılar genelde etçil, kara ekosistemlerdeki en iri cüsseli canlılar ise otçuldur. Bundan dolayı su ekosistemleri insanların hayvani protein kaynağını, kara ekosistemleri ise nebati protein kaynağını oluştururlar. Su ekosistemlerinde bitki üretimi karalara göre daha az olmasına rağmen, hayvani üretim nasıl daha fazla olmaktadır? Çünkü hikmetli iş yapan Yaratıcı su ekosistemlerinde organik atıklarla beslenen hayvanları çoklukla yaratmıştır. Kara ve su kaynaklı organik atıklar bu canlılar tarafından besin olarak alınır. Böylece hem bu canlılar beslenir, hem de sular temizlenir.

Ayrıca su ekosistemlerinde suspansivor (hareketli olmasına rağmen solunun ortamı olan suyu süzerek beslenen canlı) beslenen ve sesil (bir yere tutunarak sabit yaşayan ve suyu süzerek beslenen hayvan) yaşayan hayvan çoktur. Mavi balinalar, süngerler, midyeler, rotiferler gibi farklı büyüklüklerdeki birçok hayvan suyu süzerek beslenir. Bu canlılar suda asılı bulunan organik parçacıklar, mikroorganizmalar ve küçük canlıları süzerek beslenirler. Böylece suların temizlenmesinde önemli görevler yaparlar. İnsanoğlu yüzyıllarca suları kirletmesine rağmen bu temizlikçiler sayesinde sular temiz kalır. Aynı zamanda doğrudan veya dolaylı olarak insanlara da besin temin etmiş olurlar. Suspansivor beslenme ve sesil yaşam karasal ekosistemlerde yaşayan hayvanlarda görülmez. Bilmeden ve planlamadan hikmetli işler yapılamaz. Ekosistemlerin

şartlarına göre yapılan bu hikmetli işler ancak her şeyi bilen ve gören bir Yaratıcı tarafından yapılabilir. Akıllı ve şuurlu bir insan birkaç balık bulunan küçük bir akvaryumun temizliğinde bile yetersiz kalıyor, akvaryumun uzun süreli temiz kalması için plan yapıyor ve masraf ediyor. Sayısız canlının yaşadığı suların tertemiz kalması, temiz kalması için sistemlerin ve görevlilerin olması ancak Yaratıcının varlığı ve planlaması ile mümkündür.

Su ekosistemlerinin yaklaşık 200 metreden daha derinleri ışıksızdır. Bu yüzden 200 metreden daha derin denizlerde fotosentez yapan bitkiler ve algler bulunmaz. Hâlbuki deniz ve okyanusların binlerce derinlikte olan yerleri vardır. Işığın ulaşmadığı derin denizlerde ise Yaratıcı bazı bakterilere kemosentez mekanizması ile besin üretimi yaptırır. Karalarda ise mağaralar dışında ışıksız ortam yoktur ve kemosentez denizler kadar yaygın değildir. .

Sucul ekosistemlerin ışık almayan derin bölgelerinde yaşayan canlılar genelde etçil beslenirler. Oksijen az ve basınç yüksek olduğundan az hareket ederler ve genelde yukarıdan sağanak halinde yağan ölü canlılarla beslenirler. Böylece suların dip kısımlarının temiz kamasına hizmet ederler. Derin sular karanlık olduğu için ise burada yaşayan balıklarda genelde göz yoktur. Ancak Yaratıcı göz eksiğini telafi etmiş ve besinlerini bulmaya yarayan mekasensör his organları yaratmıştır. Bu yüzden besin bulmakta çok sıkıntı çekmezler. Ağız, diş ve çene yapıları da şartlara göre en iyi iş yapacak şekilde tasarlanmıştır. Hülasa tüm canlılara yaşadığı ekosistemlere münasip cihazlar ve donanımlar verilmesi, hayatlarını idame ettirecek besinlerin şartlara göre hazırlanması ve istifadelerine sunulması Yaratıcının hem varlığını hem de şefkat ve merhametini göstermektedir.

13. Netice ve tavsiyeler

Dünya dışındaki bilinen yıldız ve gezegenlerde hayatı destekleyecek şartlar mevcut olmadığından hayat da yoktur. Acaba dünyada hayatı destekleyen sebepler tesadüfen mi bir araya geldi (materyalist evrimcilerin iddiası), yoksa kasıtlı bir tasarımın neticesi midir? Ekosfer elamanları arasında mücadele mi (materyalist evrimcilerin iddiası), yoksa yardımlaşma ve hizmet mi daha belirgin ve yaygındır?

1. Öncelikle kâinatın büyük bir patlama neticesi yoktan var edilmesi Yaratıcının varlığının su götürmez bir delilidir. Büyük patlama sonrasında milyarlarca yıldır sayısız yıldız ve gezegenlerin dengede tutulması ve hayatı destekleyecek tüm sebeplerin bir araya getirilmesi ile ekosferin yaratılması da Yaratıcının sisteme her an müdahil olduğunu göstemektedir. Yoksa materyalist evrimcilerin iddia ettikleri gibi böyle muhteşem bir kâinatın ve dünya ekosisteminin tesadüflerle meydana gelmesi ve milyarlarca yıl dengesini koruması imkânsızdır.

2. Hayat için lüzumlu elementler çok yüksek sıcaklıklarda ve çok özel şartlarda yaratılmıştır. Bu ise ancak sonsuz bir Kudret ve İlim ile olabilir. Elementlerin bulunma

oranlarının kâinat, dünya ve insanda farklı olması seçici ve tercih edici birisinin var olduğunu gösterir. Çünkü elementler dünyada ve insanda ihtiyaca göre gerektiği oranlarda bulunmaktadır. Cansız elementler organize edilerek canlılar yaratılmakta ve canlıların besin ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bilmeyi, görmeyi ve aklı gerektiren böylesine harika işleri ise elementlerin kendisi değil, ancak İlmi ve Kudreti sonsuz bir Yaratıcı yapabilir. Elementlerin canlı vücudunda yer alması çarpışma ve mücadele değildir, Yaratıcının koyduğu kurallara uymaktır, verdiği emirlere itaattir.

3. Bir ekosistemde hayatın varlığı ve besin üretilerek devamlılığı için ısı ve ışık enerjisine ihtiyaç vardır. Ekosistem için ihtiyaç duyulan enerji milyonlarca km uzaktaki güneşten karşılanır. Ekosfer-güneş ilişkisinde hiç mücadeleden söz edilemez. Büyüklüğü ve uzaklığına rağmen güneş, hayata hadimdir (Yardımcı) ve İlahi emre itaatkâr bir memurdur.

4. Ekosfer içindeki farklı ekosistemlerin sağlıklı işleyebilmesi ve canlılara besin üretilebilmesi için mevsimlere ihtiyaç vardır. Çünkü yaz mevsimi ile birlikte besinler üretiliyor ve sofralar kuruluyor. Gıda üretimi ve başka maksatlar için diğer mevsimler de ekosistemlere sayısız faydalar sağlıyor. Mevsimlerin gelmesi için Dünyanın dönmesi gerekir. Taş, toprak ve sudan oluşan böylesine büyük bir kütleyi feza boşluğunda durduran ve belli bir amaç için gezdiren ancak Yaratıcının iradesi ve Kudretidir. Dünyanın hem kendi hem de güneş etrafında yaptığı gayeli dönme hareketleri ise hayata hizmettir ve Yaratıcının iradesine isyansız itaattir. Dünyanın yaptığı hikmetli ve gayeli işleri görüp '*Hayat bir mücadeledir, güçlü olan hayatta kalır*' diyenlerin akıl ve vicdan terazileri hatalıdır.

5. Tuzlu denizlerden arıtılan su, bulutlara bindirilerek karalarda yaşayan canlıların imdadına koşturuluyor. Şefkatsiz bulutlar sanki susuz kalmış bitki ve hayvanlara acıyıp şefkat ediyor. Dünyamızın su arıtma ve taşıma sistemi olan su döngüsünde çarpışma ve mücadele değil, şefkat ve merhamet okunuyor. Ekosistemin hava ve toprak gibi diğer tüm cansız elamanları da akılsız ve şuursuz olmalarına rağmen, sanki şuurlu işler yapıyorlar. O halde ekosistemin tüm cansız elamanları hayata hizmet ediyorlar, Yaratıcının yüklediği görevleri yapıyorlar.

6. Bitkiler ekosistemin besin ve oksijen üreticileridirler ve isyansız hayvan hayatına hizmet ederler. Hayvanlar da bitkiler için hayati bir gaz olan karbondioksit üretirler. Böylece ekosistemde bitkiler ve hayvanlar karşılıklı yardımlaşma ile hayatlarını devam ettirirler. Ekosistemlerde mesela bir koyunun bitkileri yemesi, materyalist evrimcilerin iddiası gibi mücadele değildir. Şeriat-ı fıtriyenin (Yaratıcının koyduğu kurallar) bir kuralıdır ve bitkilerin hayvan hayatına yaptığı yardımdır. Bu ilişkiyi ne bitki, ne de koyun mücadele olarak bilir. Bitki şeriat-ı fıtriyenin kendisine yüklediği vazifeye göre hareket eder, koyun da aynı şeriatın emirlerini yerine getirir. Ne bitki kaybedendir, ne de koyun kazanandır. Her biri ekolojik dengenin bir unsurudur ve ekosistemin sağlıklı işlemesine

yardımcıdır. Ekosistemde otla beslenen koyun, geyik, inek gibi herbivor (Ot yiyen) hayvanların bir görevi de otu ete dönüştürmektir. Bu, ekosferde et üretmenin bir kuralıdır. Bazı hayvanlar ot yiyecek ki, et ve süt gibi besinler üretilebilsin.

İşte ekosistemlerde besin zincirinin buraya kadar olan kısmı tamamen yardımlaşma amaçlıdır. Besin pramidinin ana omurgasını da zaten bu kısım oluşturur. Aslında materyalist evrimcileri yanıltan, buraya kadar anlatılan canlı ve cansızlar arası karşılıklı ilişkiler ve yardımlar değildir. Onlar, bu açık gerçekleri görmezler veya göremezler. Onlar, ekosistemlerde felsefelerine uygun zannettikleri olayları görürler. Özellikle karnivor (etçil) hayvanların besin ve beslenme ilişkilerine bakarak hayatta en geçerli kuralın mücadele olduğunu söylerler. Bu, hayvanlar arasında geçerli olan fıtrat kanunlarına, materyalist bir gözlükle bakmanın sonucudur. Ekosistemlerde avcı hayvanların yaratılış gayelerini ve yaptıkları ekosistem hizmetlerini bilememe veya yanlış yorumlamalarının neticesidir. En kötüsü de; insanı da hayvanlar sınıfına koymaları ve mücadeleyi esas alan felsefelerinin insanlar arasında da geçerli olduğunu kabul etmeleri ve uygulamalarıdır. Su ve kara ekosistemlerindeki etle beslenen avcı hayvanların yaratılış hikmetleri ve ekosistem hizmetleri ayrı iki makalede incelenmiştir. Ekosferde insanın ayrıcalığı, yeri ve önemi de ayrı bir makale olarak ele alınmıştır.

13. Kaynaklar

1. Altın V. 2008. Elementlerin oluşumu. Bilim ve Teknik (TÜBİTAK), Mart 2008 Sayısı.
2. Bayraç H.N. ve Doğan E. 2016.Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri,11(1), 23- 48.
3. Campoy J.A., Ruiz D. ve Egea J. 2011. Dormancy in Temperate Fruit Treesin a Global Warming Context: A Review. SciHortic (Amst) 130(2), 357–372.
4. Doğan, S. ve Tüzer, M. 2011, Küresel İklim Değişikliği ve Potansiyel Etkileri, C.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12 (1), 21-34.
5. Ferretti F., Worm B., Britten G.L., Michael R. Heithaus M.R. ve Lotze H.K. 2010. Pattern sand ecosystem consequences of shark declines in the ocean, Ecology Letters, 13, 1055–1071.
6. Güler Ç. 2002. İklim değişikliği ve sağlık. Hacettepe Tıp dergisi, 33(1), 34-39.
Hunter, J.J. ve Bonnardot, V. 2011. Suitability of some climatic parameters for grapevine cultivation in South Africa, with focus on key physiological processes. S. Afr. J. Enol. Vitic, 32(1), 137-154.
7. IPCC, 2014. The Fifth Assessment Report (AR5), The Intergovernmental Panel on Climate Change, Geneva, Switzerland, (http://www.ipcc.ch.).
8. İmrak, B. Ve Küden, A. 2012. Bazı Kiraz Çeşitlerinin Subtropik İklim Koşullarındaki Çoklu Dişi Organ Oluşumu Sorununun Çözümüne İlişkin Araştırmalar. Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi. 28(5), 62-71.

9. Kasımoğulları R. Ve Uysal K. 2018. A water molecule is a miraculous material designed for living things, II. International CreationCongress on the Ligth of Sciences, 8th-9th November 2018, Erzurum, Türkiye.
10. Kerr J.B. ve McElroy C.T. 1993. Evidence for large Upward Trends of Ultraviolet-B Radiation Linked to Ozone Depletion, Science, 262, 523-524.
King, D. 2005. Climate Change: The Science and The Policy. Journal of Applied Ecology 42, 779–783.
11. Konar B. 2000. Limited effects of a key Stone species: trends of sea otters and kelp forests at the Semichi Islands, Alaska. Marine Ecology Progress Series 199, 271–280.
12. Köse B. 2014. Işık ve Sıcaklığın Bağcılıktaki Yeri ve Önemi, Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 1, 203-212.
13. Krumm C.E., Conner M.M., Hobbs T.H., Don O., Hunter D.O., Miller M.W. 2010. Mountain lion sprey selectively on prion-infected mule deer, Biol. Lett. 6, 209–211.
14. Letnic M., Ritchie E.G., Dickman C.R. 2012. Top predators as biodiversity regulators: the dingo Canislupus dingo as a casestudy. BiolRev 87, 390–413.
15. Luedeling E. 2012. Climate change impacts on winter chill for temperate fruit and nut production:A review, Scientia Horticulturae 144, 218–229.
16. Nelson D.L. ve Cox M.M. 2017. Lehninger Principles of Biochemistry, International Edition, Chapter 2,Water (7th edn) New York, 1328 pp.
17. Nursi B.S. 2018a. Sözler, RNK neşriyat, Istanbul, s. 287
18. Nursi B.S. 2018b. Latif Nükteler, RNK neşriyat, Istanbul, s. 13
19. Nursi B.S. 2018c. Tarihçe-i hayat, RNK neşriyat, Istanbul, s. 369
20. Nursi B.S. 2018d. Mektubat, RNK neşriyat, Istanbul, s. 537
21. Özel M.E. 2003. Dünya Dışı Yaşam. Bilim ve Teknik (TÜBİTAK), Ocak 2003 Sayısı.
22. Ripple W.J. ve Beschta R.L. 2003. Wolf reintroduction, predation risk, and cotton wood recovery in Yellowstone National Park, Forest Ecology and Management 184, 299–313.
23. Ritchie E.G., Elmhagen B., Glen A.S., Letnic M., Ludwig G. ve McDonald R.A. 2012. Ecosystem restoration with teeth: what role for predators?, Trends in Ecology and Evolution, 27 (5), 265-271.
24. Roemer G.W., Gompper M.E. ve Valkenburgh B.V. 2009. The Ecological Role of the Mammalian Mesocarnivore, BioScience, 59 (2), 165-173.
25. Sağlam N.E., Düzgüneş E. ve Balık İ. 2008. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. Ege Universty Journal of Fisheries and Aquatic Sciences. 25, 89-94.
26. Sayılğan Ç. 2016. Küresel Sıcaklık Artışının Buğdayda Beklenen Etkileri ve Yüksek Sıcaklığa Toleranslılığın Fizyolojik Göstergeleri. YYÜ Tar. Bil. Derg. 26(3), 439-447.
27. Sunay Ç. 2000. İnsanlık geleceğiyle mi oynuyor? İklim değişiyor. Bilim ve Teknik, 392, 36-46.

28. Şahin M., Topal E., Özsoy N. ve Altunoğlu N. 2015. İklim Değişikliğinin Meyvecilik ve Arıcılık Üzerine Etkileri Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi 6 (2), 147-154.
29. Tucker S., Hipfner J.M. ve Trudel M. 2016. Size-and condition-dependent predation: a sea bird disproportionately targets substandard individual juvenile salmon, Ecology, 97(2), 461–471.
30. Woosley S. ve Janka T. 2005. The Physics of Core-Colapse Supernovae, Nature Physics 1 (3),147–154.
31. Yılmaz, E. 2005. İklim geleceğimiz. Bilim ve Teknik, 451, 38-48.

ECOSYSTEM SERVICES ASSIGNED TO PREDATOR ANIMALS IN TERRESTRIAL ECOSYSTEMS

KARA EKOSİSTEMLERİNDE AVCI HAYVANLARA (PREDATÖR) YÜKLENEN EKOSİSTEM HİZMETLERİ

Prof. Dr. Kâzım Uysal
Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye,
kazim.uysal@dpu.edu.tr

ABSTRACT

Each creature has critical creation purposes and ecosystem services. However especially the purpose in creation of predator animals could not be understood clearly and even they were thought as harmful animals. Evolutionary materialism explains the existence of living creatures with evolution mechanisms based on coincidences with no purpose. According to this view, life is a struggle and the stronger ones can survive in this struggle. The reason of this false claim is because they misinterpret the creation and ecosystem services of predators such as, lion, wolf, tiger, and eagle. The most crucial result of considering life as a struggle has caused justification of fights and struggles among societies. However predators are created with important purposes and they have essential ecosystem services. For example, 1) They do the keystone missions, they are the ecosystem engineers and they protect ecological balance. 2) They have missions of preserving biodiversity. Especially the apex predators repress mezo predators and help to preserve small vertebrates like birds. 3) They wipe off the animals which are substandard, infected and dead. They also prevent the spread of diseases, and serve to keep the population healthy. 4) They balance the large herbivores in terrestrial ecosystems and preserve the plant cover. 5) As a result, they also help to prevent erosion, river-bed attrition and lake aging indirectly.

In an ecosystem without apex predators, these missions can not be performed and it will eventually lose its balance and collapse just like an archway without a keystone. Apex predators with keysone missions have extincted in many terrestrial ecosystems. As a result, ecosystems have lost their balance and biodiversity have been facing the danger of dissipation. This article explains the fact that predator animals, living in terrestrial ecosystems, actually perform their services for the ecosystem and they do not survive because of their power and rapaciousness as the evolutionists claim. On the contrary, we claim that predators are created for crucial ecosystem services, their mission is indispensable for their hunt, all units of ecosystem, and human beings.

Keywords: Terrestrıal ecosystems, predators, ecosystem service, creation, evolution, creation mission

ÖZET

Her canlının önemli yaratılış gayeleri ve ekosistem hizmetleri vardır. Ancak özellikle avcı hayvanların (Predatör) yaratılış gayeleri tam anlaşılamamış, hatta zararlı hayvanlar olarak düşünülmüştür. Materyalist evrimci görüş canlıların var olmasını tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile açıklar ve bir gayenin gözetilmediğini iddia eder. Materyalist evrimci

görüşe göre; hayat bir mücadeledir ve bu mücadelede üstün olan canlılar hayatta kalır. Bu yanlış kanaatlerinin sebebi; aslan, kurt, kaplan ve kartal gibi avcı hayvanların yaratılış hikmetlerini ve yaptıkları ekosistem hizmetlerini yanlış yorumlamalarıdır. Hayatı bir mücadele olarak görmenin en önemli sonucu ise; toplumlar arasında kavga ve mücadeleyi meşrulaştırmak olmuştur. Hâlbuki avcı hayvanlar önemli gayeler için yaratılmışlardır ve çok önemli ekosistem hizmetleri yaparlar. Mesela; 1) Ekosistemlerde kilittaşı görevi görürler, ekosistem mühendisleridirler ve ekolojik dengeleri muhafaza ederler. 2) Biyoçeşitliliğin korunmasında görev yaparlar. Özellikle tepe avcılar (Apex predatör), orta sınıf avcıları (Mezopredatör) baskılayarak kuşlar gibi küçük omurgalı canlıların muhafaza edilmelerini sağlarlar. 3) Standart altı hayvanları, enfekte olmuş veya ölmüş bireyleri ekosistemden alırlar, hastalıkların yayılmasına mani olurlar ve popülasyonların sağlıklı kalmasına hizmet ederler. 4) Kara ekosistemlerinde iri cüsseli otçul canlıları dengeleyerek bitki örtüsününün muhafaza edilmesini sağlarlar. 5) Dolaylı olarak erozyonu engellerler, nehir yataklarının aşınmasını ve göletlerin yaşlanmasını önlerler.
Tepe avcıları olmayan bir ekosistemde bu görevler yapılamaz, kilittaşı olmayan bir kemer gibi dengesini kaybeder ve çöker. Günümüzde birçok kara ekosisteminde kilittaşı gören tepe avcılar kalmamıştır. Bunun neticesi olarak da ekolojik dengeler bozulmuş, biyoçeşitlilik kaybolmuştur. Bu makalede kara ekosistemlerinde yaşayan avcı hayvanların, materyalist evrimcilerin iddia ettikleri gibi, ekosistemlerde mücadele etmedikleri, güç ve yırtıcılıkları sayesinde hayatta kalmadıkları anlatılmıştır. Avcı hayvanların önemli ekosistem hizmetleri için yaratıldıkları, yaratılış vazifelerinin hem avları hem tüm ekosistem elamanları ve insanlar için çok önemli olduğu sonucuna varılmıştır.
Anahtar kelimeler: Kara ekosistemleri, avcı hayvanlar, ekosistem hizmeti, yaratılış, evrim, yaratılış gayesi

1. Giriş

Güçleri, zarafetleri ve asalaetleri ile hayranlık uyandıran avcı hayvanlar önemli gayeler için yaratılmışlardır ve hayati ekosistem hizmetleri görürler. Ancak iİnsanoğlu kara ekosistemlerinde yaşayan avcı hayvanların yaratılış gayelerini bilememiş ve yaptıkları ekosistem hizmetlerini yeterince anlayamamıştır. Ayrıca tepe avcılar insanlara zaman zaman tehdit oluşturabildiklerinden ve evcil hayvanları da avladıklarından insanlar için hem korkutucu olmuşlar hem de zararlı hayvanlar olarak bakılmışlardır. Materyalist evrimci felsefenin '*Hayat bir mücadeledir*' ve '*Güçlü olan hayatta kalır*' düsturları da bu hayvanların yaptıkları ekosistem hizmetlerinin yanlış yorumlanmasından kaynaklanmıştır. Bu yanlış yorum ve bakışın neticesinde dünya genelinde tepe avcılar (Apex predatörler) büyük oranda kaybedilmiştir. Mesela büyük memeli avcılar Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'nın yaklaşık % 95'inde tamamen kaybolmuştur. Hâlbuki büyük etçiller karasal kommutilerde yukarıdan aşağıya denge unsuru olmakla kalmayıp, aynı zamanda biyolojik çeşitliliği korumak için de önemlidirler (Berger ve ark. 2001).

Bir kara ekosisteminde aslan, kurt gibi büyük memeli avcılar kilittaşı hizmeti görürler. Kilit taşı türler, ekosistem üzerinde hayati derecede önemli etkiye sahip türlerdir. Kilittaşı türler ekolojik bir kommunitenin yapısını korumada, bir ekosistemdeki

diğer birçok organizmayı etkilemede ve kommunitedeki çeşitli diğer türlerin bolluğunu belirlemede önemli rol oynarlar. Bir kilit taşı türün ekosisteminde gördüğü vazife, bir kemerin kilit taşının gördüğü vazifeye benzer. Bir kemerdeki tüm taşlar kilit taşına çok hafif derecede bir baskı uygular. Lakin kilit taşı, tüm taşlara yerinde ve dengede tutacak kadar baskı uygular ve kilittaşı olmadan kemerin dengesi bozulur, taşların birbirleri ile ilişkisi kopar ve kemer çöker. Benzer şekilde; türler biyokütle veya üretkenlik özellikleri ile ekosistemin küçük bir parçası olmasına rağmen, kilit taşı görevi gören bir tür çıkarılırsa, ekosistemde telafisi zor bozulmalar ve çöküşler meydana gelir. Bu kavram koruma biyolojisinde oldukça önemlidir.

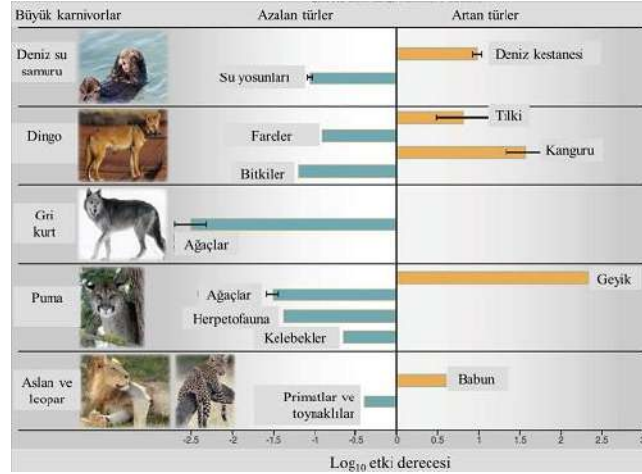
Ekosistemi yukarıdan aşağıya kadar düzenlenme görevi kilittaşı türlere verilmiştir. Kilit taşı türlerini kaybeden ekosistemler çoğu zaman tüm besin ağı boyunca zararlı etkilere maruz kalır, hatta işlevsiz hale gelebilir. Bunların yok edilmeleri durumunda orta sınıf avcılar (mezopredatörler;15 kg'dan daha küçük) sayıca çoğalırlar. Orta sınıf avcılar ise kuşlar ve diğer küçük omurgalıların temel avcılarıdırlar. Orta sınıf avcıların aşırı çoğalmaları kuş ve diğer küçük omurgalı popülasyonlarının gerilemesine, hatta neslinin tükenmesine neden olur. Kuşların ekosistemden dışlanması, yaprak biti gibi bitki haşerelerinin kontrolünü olumsuz etkiler. Tepe avcıların (Apex predatör) sistemden çıkarılması ile dolaylı olarak bitki gelişimi de olumsuz etkilenmiş olur (Crooks ve Soulé 1999).

Mesela kara ekosistemlerinde kurtlar geyik ve diğer büyük toynaklı hayvanları dengeler. Kurtların yokluğunda geyikler aşırı çoğalır ve odunsu bitki örtüsünü aşırı tüketilir. Ekosistemde odunsu bitkilerin azalması da kunduz (*Castor canadensis*) bolluğunu ve birçok türün yuvalanma habitatlarını azaltır. Hatta erozyonu artırarak nehir kıyısındaki habitatların hidrolojik özelliklerini olumsuz etkiler (Ripple ve Beschta 2004, Beschta ve Ripple 2008). Büyük memeli avcıların uyguladığı yukarıdan aşağıya baskı, ekosistem içinde dalgalanmakta ve ekosistemlerin düzenli işlemesine vesile olmaktadır.

Bu makalede kara ekosistemlerinde yaşayan hem tepe avcıların hem de orta sınıf avcı hayvanların önemli yaratılış gayeleri anlatılmış ve yaptıkları önemli ekosistem hizmetleri literatürde yer alan bilimsel yayınlar esas alınarak değerlendirilmiştir. Ekosistemlerde yaşayan avcı hayvanların materyalist felsefenin iddia ettiği gibi mücadele ederek hayatta kalmadıkları, hatta nesli tükenmeye karşı daha hassas oldukları, beslenme davranışları ile ekosistemlere çok önemli faydalar sağladıkları ve ekolojik dengelere hizmet ettikleri nazara verilmiştir. Günümüzde ekosistemleri yönetmek ve dengesi bozulmuş ekosistemleri eski haline getirmenin, tüm hayvanların yaratılış hikmetlerinin ve yaptığı ekosistem hizmetlerinin anlaşılması ile mümkün olacağı anlatılmıştır.

2. Kara ekosistemlerinde yaşayan tepe avcıların (Apex predatör) yaptıkları ekosistem hizmetleri

Memeli avcı türlerin yokluğunda ekosistemlerde meydana gelen bazı değişimler şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Ekosistemlerde tepe avcı yokluğundaki değişimler (Ripple ve ark. 2014).

Tepe avcılar ekosistem hizmetlerini yapabilmeleri için popülasyon yoğunlukları belli seviyenin altına düşmemelidir. Tepe avcılar genelde fırsatçı türlerdir ve avları için çok fazla enerji harcamak istemezler. Kara ekosistemlerinde bir avcı hayvanın tercih ettiği bir av azalırsa, alternatif avlar arasında geçiş yaparak daha kolay avlara yönelir. Böylece tepe avcılar ekosistemlerde yukarıdan aşağıya tüm popülasyonları dengelemiş olurlar (Miller ve ark. 2001, Erlinge ve ark. 1984). Ekosistemlerde 2 kg dan daha büyük avcı hayvanların (Deniz samuru hariç) büyüklüğü ile ekolojik etkisi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır (Ripple ve ark. 2014). Yani avcı hayvanların büyüklüğü arttıkça, ekolojik etkisi de artar. Şimdi karalarda yaşayan ve besin piramidinin tepesinde bulunan bazı avcı hayvanların yaptıkları önemli ekosistem hizmetlerine biraz daha ayrıntılı göz atalım.

2.1. Aslanlar ve leoparların ekosistem hizmetleri

2.1.1. Aslan ve leoparlar kara ekosistemlerinde kilittaşı görevi görürler, iri cüsseli memeli otçulların popülasyonlarını düzenlerler

IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği)’e göre aslan (*Panthera leo*), savunmasız türler, leopar (*Panthera pardus*) ise yakın tehdit altında olan türler listesindedir. Bollukları son on yılda habitat kaybı ve insanlar tarafından öldürülmesi nedeniyle önemli derecede azalmıştır (Ripple ve ark. 2014).

Aslanlar bir kara ekosisteminde en güçlü ve en iri cüsseli yaratılan besin piramidinin en tepesinde olan tepe avcıdır. Aslanlara, kara ekosistemlerinde fil (*Loxodonta africana*), zebra (*Equus burchelli*), zürafa (*Zürafa camelopardalis*), manda veya buffalo (*Syncerus caffer*) ve su aygırı (*Hippopotamus amphibius*) gibi büyük memeli herbivorların (Otçulların) popülasyonlarını düzenleme görevi verilmiştir. Aslanlar, bir başka tepe avcı olan sırtlan (*Crocuta crocuta*) ile birlikte Serengeti ekosistemindeki

büyük herbivor predasyonunun (Avlayarak öldürme) % 85'inden mesuldürler. Yapılan bir çalışmada aslan yoğunluğunun düşük olduğu zamanlarda manda popülasyonunun % 200 artış gösterdiği tespit edilmiştir (Kissui ve Packer 2004). Aslanlar büyük otçul hayvanları dengelemekle daha az rekabetçi küçük otçul türlerin hayatlarını sürdürmelerine vesile olurlar.

2.1.2. Aslan ve leoparlar orta sınıf avcı hayvanların (Mezopredatör) popülasyonlarını düzenlerler

Ekosistemde aslanlar ve leoparlar azalır veya yok olursa, orta sınıf avcı hayvan sayıları artar. Bu duruma mezopredatör (Orta sınıf avcı) salınımı denir. Orta sınıf avcılar insanlara genelde tepe avcılardan daha fazla zarar verirler. Bazı bölgelerde aslan ve leoparın ekosistemden çıkması babun ve bazı toynaklı popülasyonlarının aşırı artmasına neden olmuştur. Ekosistemde babun popülasyonunun artmasının da, antilop azalmasına (Babunlar küçük antilopları avlar), mahsulün (Mesela mısır) zarar görmesine, kuş türlerinin azalmasına (Yuvalarına baskın yapar) ve hatta çocukların okul hayatından uzak kalmasına (Mısır tarlalarını korumak için) sebep olduğu bildirilmiştir (Prugh ve ark. 2009).

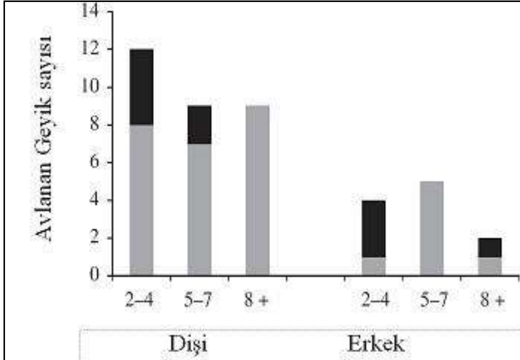
2.1.3. Aslanlar ve leoparlar bitki örtüsünün ve biyoçeşitliliğin korunmasını sağlarlar, türlerin neslinin tükenmesine mani olurlar

Tepe avcılar yüksek biyolojik çeşitliliğin bir göstergesidir (Oswald ve ark. 2010). Aslanlar nehir kıyısındaki habitatlarda dolaşan toynaklı türlerin (Zebra, geyik vs.) popülasyonlarını düzenleyerek bitki örtüsünü korumaya hizmet ederler. Mesela, Yosemite Ulusal Parkı'ndaki dağ aslanlarının kaybı, kara meşe popülasyonundaki azalma ile ilişkilendirilmiştir (Ripple vve Beschta 2008). Benzer şekilde, Zion Ulusal Park'ta dağ aslanlarının yokluğu, kavak ağaçlarının azalmasına neden olmuştur. Bitki topluluklarındaki değişimler ise daha fazla akarsu erozyonuna neden olmuştur. Bu durum çiçekler, kelebekler, sürüngenler ve amfibiler gibi kara ve su türlerinin sayısında düşüşe yol açmıştır. Genel tür çeşitliliğini etkilemeye ek olarak, yerli balıkların bolluğunun da dağ aslanlarına sahip bölgelerde olmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Ripple ve Beschta 2006)

2.1.4. Aslanlar ve leoparlar enfeksiyonların yayılamsına mani olurlar, av hayvanlarının popülasyon sağlığına hizmet ederler

Aslanlar sıklıkla bir av popülasyonundaki enfekte olan bireyleri avlayıp yerler. Aslanların, bulaşıcı hastalıklarla enfekte olmuş sürü üyelerini ortadan kaldırmaması durumunda, popülasyon içinde enfeksiyon daha hızlı yayılır ve popülasyon büyüklüğü daha da azalır (Prugh ve ark. 2009).

Yapılan çalışmalarda dağ aslanlarının (*Puma concolor*) daha ziyade prion hastalıklı yetişkin katır geyiklerini avladıkları tespit edilmiştir (Şekil 2).

<table>
<tr>
<td>

</td>
<td rowspan="2">Prion hastalığı (Chronic wasting disease, CWD) geyiklerde görülen bir hastalıktır. Prion hastalığı; ilerler, hayvanı aşırı zayıflatır, davranışları farklılaştırır, koordinasyon bozukluğu ve uyku halini arttırır. Enfekte olmuş geyikler, enfekte olmayanlara göre daha çok avlanırlar. Çünkü daha az temkinlidirler, tehditleri tanıma ve cevap verme dereceleri düşüktür. Tepe avcıların hasta veya standart altı avları seçmesi enerji tasarrufu sağlar ve yaralanma riskini azaltır.</td>
</tr>
<tr>
<td>Şekil 2. Dağ aslanlarının avladığı prion hastalıklı (Siyah) ve sağlıklı (Gri) katır geyikleri sayısı. Genç (2-4 yaş), orta yaşlı (5-7 yaş), daha yaşlı (8 yaş ve üstü) (Krumm ve ark. 2010).</td>
</tr>
</table>

Bu nedenle, genelde avcı hayvanlar yaşlı, hasta, zayıf, yaralı ya da deneyimsiz bireyleri sağlıklı ve kodüsyonu iyi hayvanlarından daha yüksek oranda yakalarlar. Enfekte bireylerin aslanlar tarafından seçici olarak avlanması ve popülasyondan çıkarılması, hastalığın yayılmasını azaltır ve prion hastalığı bir derece kontrol altına alınır (Krumm ve ark. 2010, Pierce ve ark. 2000, Gross ve Miller 2001, Krumm ve ark. 2005; Miller ve Conner 2005). Dağ aslanları beyin dokusu da dâhil bir geyik karkasının % 85'inden daha fazlasını tüketirler. Bundan dolayı geyiklerde görülen prion hastalığını önemli ölçüde azaltırlar. Prion hastası geyiklerin popülasyondan alınmaması durumunda, hastalık daha da yaygın hale gelebilir. Bu bakımdan aslanlar aslında avı olan geyikler için de önemli hizmetler yaparlar.

Materyalist evrimcilerin aslanlara yüklenmiş önemli yaratılış vazifelerini (Mesela bir aslanın hasta bir geyiği avlayıp yemesini) yanlış yorumlayıp, hayatı mücadeleden ibaret görmesi, üstelik bu prensibi insanlar âlemi içinde de geçerli bir kural olarak kabül etmesi elbette büyük bir hatadır. Çünkü aslanlar geyikleri avlamakla aslında mücadele etmiyorlar, Yaratıcı tarafından onlara yüklenen vazifeyi yapıyorlar. Materyalist evrimcilerin aslanların sistem içinde mücadele ederek bu pozisyonu kazandıklarını iddia etmeleri de akıldan uzaktır. Çünkü ilerki bölümlerdeki anlatımlardan da görüleceği gibi, günümüzde aslanların nesilleri ciddi dercede tehlike altındadırlar. Aslanlar aslında sistemin en hassas ve korunmaya en muhtaç canlılardır. Aslanların sağlıklı ve yavru geyikleri de avlamaları bu kuralı değiştirmez (Bu husus 5. bölümde ayrıca ele alınmıştır).

2.2. Kurtların ekosistem hizmetleri

2.2.1 Kurtlar kara ekosistemlerinde kilittaşı görevi görürler, ekosistem mühendisleridirler, sisteme baştan sona etki ederler

Gri kurt, dünyada en yaygın dağılım gösteren, grup halinde avlanan, yıl boyunca aktif olan, besin piramidinin en tepesinde bulunan, davranış ve biyolojisi en çok çalışılan

bir tepe avcıdır. Kurtlar ve ayılar genellikle geyik aşırı artışını sınırlar ve dengeler. Kuzey Amerika'da geyik yoğunluğu, kurtsuz bölgelerde, kurt olan bölgelere göre yaklaşık altı kat daha yüksektir (Ripple ve Beschta 2012, Peterson ve ark. 2003). Kurtlar, ekosistem hizmetleri en iyi anlaşılan tepe avcılardandır. Ekosistemlerde kurtların yok edilmeleri, otçul hayvan popülasyonlarını aşırı arttırır, bu da bitki türleri bolluğunu azaltır. Otlak alanların, ormanların ve nehir kıyısı yaşam alanlarının bozulmasına, kuşların azalmasına yol açar. Bununla birlikte, kurtların ekosisteme yeniden sokulması, dengesi bozulmuş habitatları restore eder. Çakal popülasyonlarını azaltır, antilop ve diğer küçük memeli popülasyonlarını ise arttırır (Ripple ve Larsen 2000, Berger ve ark. 2001).

Yellowstone National Park'da 1926 yılında kurtlar tükenmiştir. 1995 yılında ise tekrar sisteme ilave edilmişlerdir. Kurtlar sisteme girdikten sonra Söğüt ve kavak ağaçları başta olmak üzere ormanlar yeniden büyümüştür. Zira ağaç fidelerini yiyen geyik popülasyonları azalmış ve geyikler ormanlık alanlara girmeye karşı daha temkinli davranmışlardır. Orta sınıf bir avcı olan çakal sayısı yarı yarıya düşmüştür. Kunduz sayıları artmış, kuş çeşitliliği ve sayıları da çoğalmıştır (Beschta ve Ripple 2009). Kurtların bir ekosistemden çıkarılması ile meydana gelen ekolojik değişimler ana hatları ile şekil 3'de özetlenmiştir.

Şekil 3. Kurtların yok edilmesi ile tetiklenen ekolojik olaylar (Beschta ve Ripple 2008).

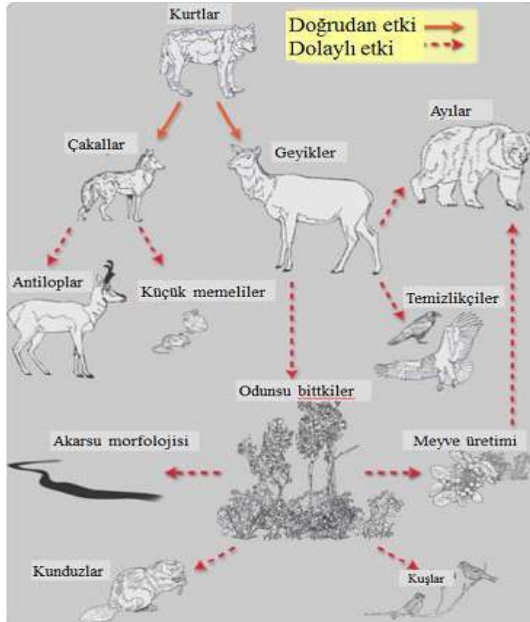
Kuzey Amerika'da Yellowstone ekosisteminde kurt (*Canis lupus*) ve boz ayı (*Ursus arctos*) neslinin tükenmesiyle besin ağında meydana gelen değişimler ve tetiklenen ekolojik olaylar dizisi şu şekilde özetlenebilir.

1. Nehir kenarına bağımlı bir otçu olan çift toynaklı (Çift tırnaklı) herbivor geyiklerdeki (*Alces alces*) aşırı artış.
2. Geyiklerin aşırı artışı neticesi nehir kenarı vajetasyon (bitki) yapısının değişimi,
3. Vejetasyon yapısının değişimi ile birlikte tek toynaklı (tek tırnaklı) herbivor hayvan (zebra, eşek, katır vb.) sayılarındaki artış,
4. Nehir kenarı söğüt ormanlarındaki azalma,
5. Kuş tür ve sayılarındaki azalma. Kuş tür sayısındaki azalma sadece bitkilerin tahrip edilmesi ile olmamıştır. İri cüsseli avcılar görevini yapamayınca, orta cüsseli avcılar (çakal ve tilki gibi) çoğalmıştır. Bu da küçük omurgalı canlıları baskılamış ve poülasyonlarını geriletmiştir. Ayrıca çakal ve tilki sayısındaki artış tavuk gibi evcil hayvanlara zarar verdiğinden insanlara da dolaylı zarar vermiştir.
6. Nehir yatağının genişlemesi ve erozyunun arması,
7. Göl ve gölet çanaklarının dolması,
8. Nehir ve göllerde bulanıklığın artması ve sucul hayatın olumsuz etkilenemsi (Berger ve ark. 2001, Beschta ve Ripple 2008).

Kurt gibi tepe avcılar avlarının davranışlarını değiştirerek de ekosistemler için olumlu hizmetler yaparlar. Mesela kurt olmayan bölgelere göre, kurt olan bölgelerdeki geyikler (*Cervus*

elaphus), daha temkinlidirler, daha düşük üreme oranlarına ve daha küçük buzağılara sahiptirler (Christianson ve Creel 2010). Kurtlar gibi tepe avcılar ekosistem restorasyonunda ekolojik mühendisler olarak hayati bir rol oynarlar (Ritchie ve ark. 2012). Kurtların kara ekosistemlerinde kilittaşı hayvanlar oldukları da rapor edilmiştir (Ripple ve Beschta 2003). Yellowstone ekosistemine yeniden giren Gri kurtların ekosistemde sebep olduğu değişimler şekil 4'de verilmiştir.

Akarsu kenarlarında özellikle odunsu bitkiler ve diğer bitkilerin fazla olmasının çok sayıda ekolojik faydaları vardır. Bu faydalar kısaca; gölgelenmiş alanların arttırılması, sıcaklık dengelenmesinin sağlanması, odunsu ağaçlardan elde edilen ahşap ve meyve gibi ekonomik faydaların artması, akarsu kenerlarında erozyonunun önlenmesi ve akarsu yatağında su akış dengesinin sağlanması, hem kara, hem de sucul canlılar için gıda ağının desteklenmesi ve üretkenliğin arttırılması, biyoçeşitliliğin arttırılması sayılabilir. Yapılan bir çok çalışma ile kurtların ekosistemlerden çıkarılması ile yukarıda sayılan faydalardan mahrum kalındığı, kurtların tekrar sisteme dâhil edilmesi ile ilgili faydaların tekrar sağlandığı tespit edilmiştir.

Şekil 4. Yellowstone ekosistemine yeniden giren Gri kurtların doğrudan (düz kırmızı çizgi) ve dolaylı (kesik kırmızı çizgiler) etkileri (Ripple ve ark. 2014).

Kurtların olmadığı bir kara ekosisteminde ot yiyen hayvanlar aşırı artar ve mevcut bitkileri tahrip ederek, bitki gelişimine müsaade emez. Kurtların sisteme girmesi hem doğrudan hem de dolaylı dengeleme yaparlar. Kurtların bozulan ekosistemlere tekrar dâhil edilmesi ile ekosistemlerin restorasyonu sağlanır, biyoçeşitlilik kurunur. Toprak ve suyun fiziksel ve kimyasal yapısı korunur (Estes ve ark. 2011, Alverson ve ark. 1988, Berger ve ark. 2001). Aynı enlemde, toynaklı hayvan biyokütlesi kurtların olmadığı bölgelerde kurtların bulunduğu bölgelerden 5-7 kat daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Crête ve Manseau 1996).

2.2.2. Ekosistemdeki diğer canlılara besin temin ederler

Kurtlar yıl boyunca leş varlığı sağladıkları için, leşle beslenen kuşlara ve diğer çöpçü canlılara besin sağlarlar. Bir kurt sürüsü bir büyük hayvanı öldürdüğünde, bütün bir kommuniteyi besler. Kurtlar leşten uzaklaştıktan sonra, kuzgunlar, tilkiler, kartallar ve diğer orta ve küçük cüsseli etçiller karkastan beslenmek için gelirler. Sonra çöpçü canlılar gelir. En sonunda mikroorganizmalar kalan parçaları temizlerler (Wilmers ve ark. 2003).

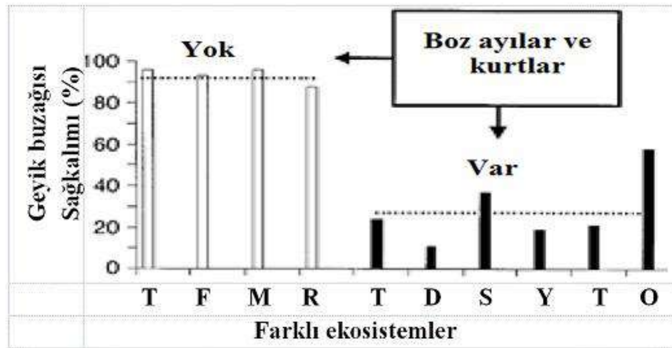
2.2.3. Kurtlar ekosistemler arası besin maddeleri dağıtıcılarıdırlar

Balıkla beslenen kurtlar su ekosistemlerinden karalara azot taşırlar (dışkı ve karalara bıraktıkları balık leşleri ve artıkları ile) ve karaların azotça zenginleşmesine vesile olurlar.

2.2.4. Kurtlar genelde hasta ve düşük kondüsyonlu hayvanları avlarlar

Kurtlar, avın en savunmasız olanına saldıran fırsatçı avcılardır. Yaşlı, hasta ve zayıf hayvanları öldürmeyi tercih ederler. Kurtlar böyleve enfeksiyonların yayılmasına mani olurlar ve av popülasyonların daha sağlıklı kalmasını sağlarlar. Böylece kurtlar aslında avı olan hayvanlara da hizmet etmiş olurlar. Çünkü enfekte olan av hayvanları popülasyondan alınmaması durumunda, enfeksiyonun daha da artması ve popülasyonun tamamen çökmesi söz konusu olabilir.

2.3. Ayıların ekosistem hizmetleri

Şekil 5. Boz ayılar ve kurtların geyik buzağısı sağkalımı üzerine etkisi. Noktalı çizgiler ortalama sağkalımı gösterir (Berger ve ark. 2001).

Ayılar da tıpkı diğer avcı hayvanlar gibi ekosistemlerde ekolojik dengeleri koruma ve kilittaşı görevi görürler. Otçul hayvanların popülasyonlarını düzenlerler (Şekil 5). Ayılar ekosistemde genellikle geyik aşırı artışını sınırlar ve dengelerler (Peterson ve ark. 2003).

2.4. Vaşak ve dingoların ekosistem hizmetleri

Yepe avcı hayvanlar av hayvanları bolluğunu doğrudan etkilerler. Bunun yanında yoğunluklarını ve rekabetlerini azaltarak orta sınıf avcıları (mezopredatör) da etkilerler. Mesela Norveç'te, Avrupa vaşağı kızıl tilkileri avlar (Sunde ve ark. 1999). Avustralya'da ise dingolar (*Canis dingo*) kırmızı tilkileri, yabani evcil kedileri (Avustralya'da istilacı bir tür) ve orta büyüklükteki keselileri avlarlar. Böylece vaşaklar ve dingolar orta sınıf avcıları dengelerler (Letnic ve ark. 2012).

Avustralya'da Tazmanya Kaplanı'nın (*Thylacinus cynocephalus*) soyunun tükenmesinden sonra, dingo tepe avcı olmuştur. Dingoları Avustralya'nın ana koyun otlatma bölgesinden uzak tutmak için tasarlanmış 5500 km'lik bir çitin inşasından sonra dingo popülasyonları kıta genelinde olumsuz etkilenmiştir. Bu durum aslında dingonun ekolojik rolünü anlamada bir deney imkanı da vermiştir. Ekosistemde dingoların en iyi bilinen görevi, yerli ve yabancı herbivor popülasyonlarını, bir egzotik orta sınıf avcı olan kırmızı tilki (*Vulpes vulpes*) popülasyonlarını kontrol etmesi ve dengelemesidir. Bu türlerin dingolar tarafından bastırılması, bitki gelişimine ve daha küçük yerli avların artmasına vesile olur. Bundan dolayı dingoların ekosistemde kilittaşı tür oldukları düşünülür. Dingoların ekosistemden dışlanması keseli ve

kemirgen hayvanların nesillerinin tükenmesine sebep olabilir (Ripple ve ark. 2014, Letnic ve ark. 2012, Wallach ve ark. 2010).

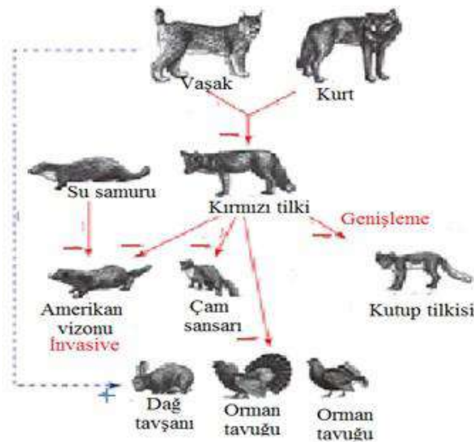
İstilacı orta sınıf avcıları azaltmak için, dingo kullanımının zehirli ilaç kullanmaktan daha iyi olduğu bildirilmiştir (Letnic ve ark. 2012). Dingolar aynı zamanda orta sınıf avcıların davranışlarını değiştirirler. Orta sınıf avcılar, tepe avcıların bulunduğu bölgelerden uzak dururlar (Hayward ve Marlow 2014).

Avrasya vaşağı **(***Lynx lynx***)** doğu ve kuzey Avrasya'da geniş bir dağılıma sahiptir. Ancak Batı Avrupa'nın büyük bölümlerinde tükenmiştir. Vaşakların yırtıcı etkisi sert kış şartlarında artar. Vaşak hem avı olan karaca geyik, hem de kızıl tilki bolluğunu sınırlar ve dengeler. Vaşaklar da diğer tepe avcılara benzer ekosistem hizmetleri yaparlar. Avrasya vaşağının korunması ile kızıl tilki bolluğunda bir düşüş, orman tavuğu (*Tetrao tetrix* ve *T. urogallus*) ve dağ tavuğu (*Lepus timidus*) bolluğunda ise bir iyileşme olmuştur (Ripple ve ark. 2014, Mortensen ve ark. 2013).

İsveç'te, kurtların (*Canis lupus*) ve Avrasya vaşağının ortadan kaldırılması, yerli bir orta sınıf avcı olan kızıl tilki (*Vulpes vulpes*) istilasına neden olmuş ve biyoçeşitlilik azalmıştır. Daha sonra da, uyuz salgını tilkilerin azalmasına neden olmuştur. Tilkilerin azalması ile de tilkinin avı olan birkaç tür aşırı artmıştır.

Güney Finlandiya'da, vaşağın geri kazanılması ile tilki popülasyonunun baskılandığı tespit edilmiştir. Bunun neticesinde de orman tavuğu (*Tetrao tetrix*) ve dağ tavşanı (*Lepus timidus*) artmıştır (Elmhagen ve ark. 2010). Bununla birlikte, tepe avcıların tilkileri bastırma derecesi, ekosistem verimliliğine bağlıdır. Tepe avcıların yüksek yoğunluğa ulaştığı verimli bölgelerde, tilkilerin güçlü şekilde baskılandığı tespit edilmiştir (Elmhagen ve Rushton 2007, Ritchie ve ark. 2012).

Karmaşık avcı topluluklar, orta sınıf avcıların ve istilacı avcı türlerin etkilerini azaltırlar. Bir ekosistemde vaşak ve kurt gibi tepe avcıların çeşitliliği, istilacı türlere karşı da bir tampon hizmeti görür. Mesela bir ekosistemde tepe avcıların tükenmesi, yerli Kızıl Tilki salınımına sebep olmuştur. Bu da avları (sansar, vizon, tavşan ve orman tavuğu) ve rakiplerini (yerli kutup tilkileri) bastırmıştır.

Şekil 6. Bir ekosistemde tür etkileşimleri. Kırmızı ok (-): olumsuz etki; Çizgili

Kırmızı tilkilerin olduğu alanlarda kutup tilkileri üremekten kaçınmışlar, sayıca azalmışlardır. Vaşakların tekrar artması ile kırmızı tilkiler kontrol altına alınmış ve tilkinin avı olan hayvanlar tekrar artmıştır (Şekil 6). Tepe avcılar sadece ekosistem hizmetleri ile değil, aynı zamanda insanları doğrudan ilgilendiren hizmetleri ile de önemlidirler. Burada tepe avcıların ekonomik ve pastoral (Kırsal kesimlerde büyük ve küçükbaş hayvan yetiştirme ile ilgili) hizmetlerinden de kısaca bahsedelim.

mavi ok (+): Dolaylı olumlu etki (Ritchie ve ark. 2012).

2.5. Tepe avcıların ekosistemlerin besin dinamiği üzerine etkileri

Ekosistemde mikrobiyal türler, organik maddeyi bitkiler için gerekli mineral elementlere dönüştürme hizmetleri nedeniyle, besin dinamiğinin en kritik itici gücüdürler. Ekosistemlerin besin dinamiği üzerinde tepe avcılar da önemli katkılar sağlarlar. Bunlar; 1) Yırtıcı hayvanlar seçici avlandıkaları (Tepe memeli avcılar, iri cüsseli otçul hayvanları avlarlar) için av kommunitelerin Karbon:Azot:Fosfat (C:N:P) muhtevasını değiştirirler. 2) Bitki veya detritus temelli besin ağlarının farklı basamaklarında yer alırlar. 3). Yırtıcı hayvanlar aynı habitatlar içerisinde besin maddelerini tüketirler ve serbest bırakırlar. 4) Tüketilen besin maddelerini habitat sınırları boyunca taşırlar. 5) Avların ekosistem içinde farklı yerlere bulunmaları sebebi ile yırtıcılar karkasları ekosistemin farklı yerlerine dağıtırlar. 6) Herbivorlar, yırtıcıların etkisi ile ekosistemin farklı yerlerine dağılırlar, böylece tepe avcılar kommunite kompozisyonunu ve besin dinamiklerini değiştirirler (Oswald ve ark. 2010). 7) Ayılar ve su samurları deniz, göl ve akarsu ekosistemlerinden karalara besin taşırlar. Aslında Besin maddeleri sürekli karalardan su ekosistemlerine taşınmaktadır. Ayılar, su samurları ve su kuşları gibi tepe avcılar vasıtası ile de su ekosistemlerinden kara ekosistemlerine besin taşınır. Somon karkaslarının akarsulardan nehir kenarı bölgelerine taşınması ve somon kaynaklı besinlerin tüketilmesi ve atılması yoluyla, Alaska boz ayısı nehir kenarı azot bütçelerinin % 24'ünden sorumludur (Helfield ve Naiman 2006).

2.6. Tepe avcıların ekonomik hizmetleri

Tepe avcılar Yaratıcı'nın muhteşem sanat eserleri olması, karizmatik yapıları nedeniyle turizmle ilgili doğrudan ekonomik faydalar sağlar. Afrika gibi bazı yerlerde tepe avcıları gözlemleme önemli bir turizm faaliyetidir ve gelir kaynağıdır. ABD de Yellowstone Milli Park'ında kurtlarla ilgili turizm gelirlerinin yılda 22-48 milyon ABD doları arasında olduğu bildirilmiştir (Ripple ve ark. 2014, Richardson ve Loomis 2009).

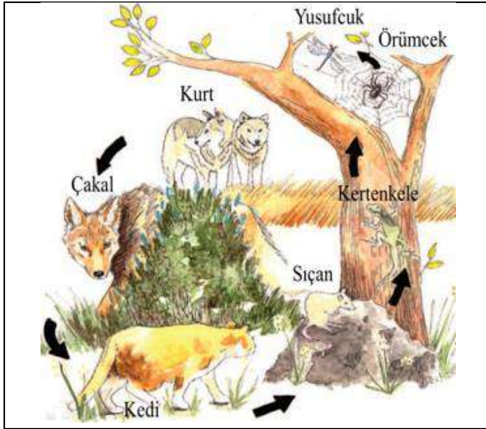
2.7. Tepe avcıların pastoralizme (Büyük ve küçükbaş başhayvan yetiştiriciliği) hizmetleri

Özellikle küçükbaş hayvan otlatanlar büyük etçilleri istemezler, hatta devamlı çaltışırlar. Tepe avcılar en büyük çatışma içinde oldukları pastoralizm için de çok önemli hizmetler sağlayabilir. Yabani otçulları dengeleyerek ve üretkenliği arttırarak, tepe avcılar sürdürülebilir pastoral faaliyetlere imkân sağlarlar (Wallach ve ark. 2010, Bommel ve Johnson 2012). Tepe avcılar av popülasyonlarında hastalık yayılmasını azaltır. Böylece tepe avcılar özellikle evcil hayvanlara da hastalıkların bulaşmasına mani olurlar ve tarımsal maliyetleri azaltmaya hizmet ederler (Packer ve ark. 2003).

3. Orta sınıf avcı hayvanların (Mezopredatör) ekosistem hizmetleri

Kara ekosistemlerinde çakal, kedi, sıçan, kertenkele ve örümcek gibi hayvanlar orta sınıf avcı hayvanlardır. Orta sınıf avcı tanımı ekosistemler arası farklılıklar gösterebilir. Mesela kurtların bulunduğu ekosistemlerde çakallar orta sınıf avcılar, kurtlar ise tepe avcılar olarak görev yaparlar. Tepe avcı konumundaki bir hayvan ekosistemi baştan sona etkiler ve kontrol altına alır (Şekil 7).

Günümüzde iri cüsseli tepe avcıların yok edildiği birçok ekosistemde çakallar tepe avcılar (Apex predatörler) görevini üstlenmişlerdir. Benzer şekilde, yabani kediler (*Felis catus*) bazı ekosistemlerde orta sınıf avcı, bazı ekosistemlerde ise tepe avcı olarak hizmet ederler. Bununla birlikte, besin zincirinin tepesine yükselen orta sınıf avcılar, hiçbir zaman ekosistemden çıkarılan aslan ve kurt gibi büyük memeli tepe avcıların gördükleri ekosistem hizmetlerini göremezler (Prugh ve ark. 2009, Roemer ve ark. 2009, Crooks ve Soulé 1999).

Şekil 7. Tepe avcılar tüm avcıları etkiler. Şekilde kurtlar tepe avcılardır. Çakal, kedi, sıçan, kertenkele ve örümcek gibi avcı hayvanlar ise orta sınıf avcılardır (Prugh ve ark. 2009).

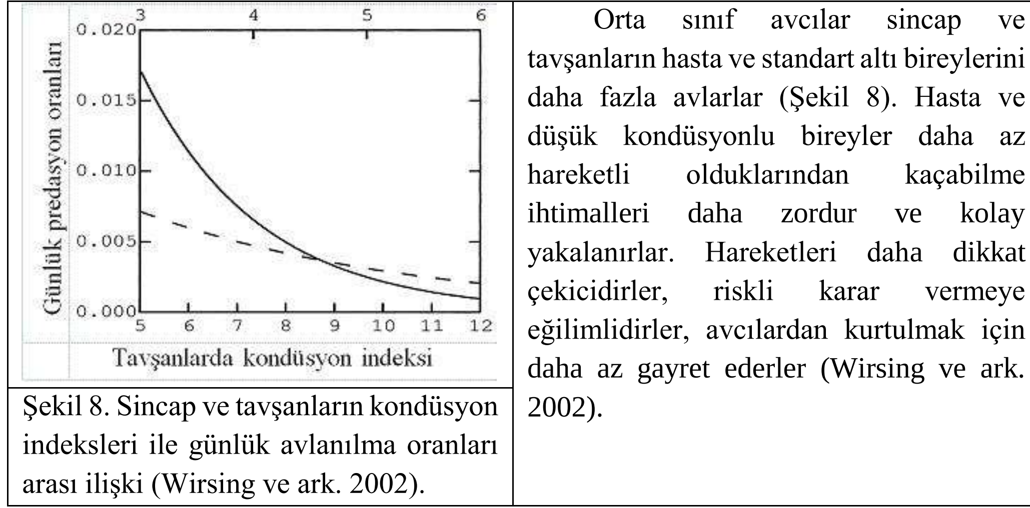
Tepe avcıların olmaması durumunda, orta sınıf avcıların sayısı artar. Buna orta sınıf avcı salınımı (mezopredatör salınımı) denir. Ekosistemlerde orta sınıf iki veya daha fazla avcı, genelde aynı av için yarışırlar ve genelde daha iri cüsseli avcı baskın duruma geçer. Orta sınıf avcılar genellikle 15 kiloğramın altındadırlar. Kara ekosistemlerinde orta sınıf avcılar tepe avcılardan tür çeşitliliği ve davranış farklılığı bakımından çok daha zengindirler, sayıca daha fazladırlar ve genellikle insanlara daha yakın bulunurlar (Roemer ve ark. 2009).

Yaratılan her hayvanın mutlaka hayati ekosistem hizmetleri vardır. Şimdi orta sınıf bazı avcılara yüklenmiş önemli ekosistem hizmetlerine göz atalım.

3.1.Tohum dağıtıcıları olarak hizmet ederler, habitatlar arası gen akışını sağlarlar, yeryüzünü ağaçlandırırlar

Orta sınıf avcılardan kızıl tilkiler ve porsuklar Mahlep bitkisinin (*Prunus mahaleb*) tohum dağıtıcıları olarak bilinirler. Kuşlar, mahlep tohumlarını ancak kısa mesafelere (<250 m) dağıtırlar. Hâlbuki orta sınıf avcılar tohumların çoğunu 650 ila 1000 m arasında dağıtabilirler. Üstelik kızıl tilki ve porsuk gibi orta sınıf avcılar tohumları çimlenme oranlarının daha yüksek olduğu açık habitatlara taşırlar ve açık alanların ağaçlandırılmasına vesile olurlar. Böylece habitatlar arası gen akışında da görev yaparlar. Bundan dolayı bir ekosistemde orta sınıf avcıların kaybı, gen akışını ve ağaçlanma oranını ciddi şekilde etkileyebilir. Orta sınıf avcılar tohum yiyen hayvanları baskılayarak da dolaylı olarak bir ekosistemin ağaçlandırılmasına hizmet ederler. Tohumla beslenen kemiricilerin çoğu, besini olan tohumları ağaçtan veya ağacın altından alırlar ve daha sonra kullanmak için farklı yerlere istiflerler. Tohumla beslenen kemirgen, öldüğü, avlandığı veya tohumları istiflediği yeri kaybettiği zaman bir tohum dağıtıcısı haline gelmiş olur (Jordano ve ark. 2007; DeMattia ve ark. 2004, Roemer ve ark. 2009).

3.2. Orta sınıf avcılar genelde hasta ve standart altı hayvanları avlarlar, hastalığın yayılmasına mani olurlar ve popülasyon sağlığına hizmet ederler

Şekil 8. Sincap ve tavşanların kondüsyon indeksleri ile günlük avlanılma oranları arası ilişki (Wirsing ve ark. 2002).

Orta sınıf avcılar sincap ve tavşanların hasta ve standart altı bireylerini daha fazla avlarlar (Şekil 8). Hasta ve düşük kondüsyonlu bireyler daha az hareketli olduklarından kaçabilme ihtimalleri daha zordur ve kolay yakalanırlar. Hareketleri daha dikkat çekicidirler, riskli karar vermeye eğilimlidirler, avcılardan kurtulmak için daha az gayret ederler (Wirsing ve ark. 2002).

3.3. Biyoçeşitlilğin arttırılmasına hizmet ederler

Kara ekosistemlerinde otçul hayvanların fazla bulunması bitki biyokütlesini azaltır. Otçul hayvanların biyokütlelerini kontrol vazifesi de etçil hayvanlara verilmiştir. Bu nedenle, kara ekosistemlerinde otçul hayvanları dengeleyen etçil hayvanlar büyük ekolojik değere sahiptirler. Etçil hayvanlar ekosistemin sağlıklı işlemesine ve tür çeşitliliğine katkıda bulunurlar. Günümüzde canlıların nesillerinin tükenme hızı, eski tarihlere göre 1000 kat daha hızlanmıştır. Ekosistemlerde avcı hayvanların azalması veya yok olması ekosistem süreçlerini önemli ölçüde bozar. Ancak ekosistem süreçlerini bozan sadece avcı hayvanların olmaması değil, tozlayıcılar, tohum dağıtıcılar ve hatta görünmeyen mikorganizmalar biyolojik toplulukların yapısına ve işlevine büyük ölçüde katkıda bulunurlar. Ekolojik kontrol, ekosistemlerin yapısı, işlevi ve çeşitliliği üzerindeki etkilerle yapılır. Kara ekosistemlerinde kilttaşı vazifesi gören avcı hayvanlar, ekolojik kontrol vazifelerini yukarıdan aşağıya düzenleme ile yaparlar. Avcı hayvanlar ekosistem vazifelerini yaparlarsa, çeşitlilik korunabilir. Avcı hayvanlar avlarını doğrudan (Avlayıp yerler) ve dolaylı yöntemlerle (Davranışlarını değiştirerek) kontrol ederler. (Miller ve ark. 2001, Berger ve ark. 2001, Menge 1992, Schoener ve Spiller 1999).

Tepe avcılar orta sınıf avcıları dengeler. Bu da tüm kommuniteyi etkiler. Küçük avların dağılımı ve bolluğu ise tohum dağılımı, hastalık epizootikleri, toprak gözenekliği, toprak kimyası, bitki biyokütlesi ve bitki besin içeriği gibi ekolojik faktörleri etkiler (Crooks ve Soulé 1999, Miller ve ark. 2001). Şimdi bazı orta sınıf avcıların yaptıkları özel ekosistem hizmetlerine bakalım.

3.4. Çakalların ekosistem hizmetleri

Çakallar genellikle hayvancılık üzerindeki etkilerinden dolayı zarar görürler. Bunun yanında başka hayvanlar için kurulan mekanik tuzaklar, zehirler, bilinçsiz öldürmeler vb sebeplerle çakal popülasyonları günden güne azalmaktadır. Çakal sayısı azalınca tilkiler, porsuklar ve rakunlar (Tilkiye benzeyen bir hayvan) gibi diğer orta sınıf avcılar önemli ölçüde artmış (mezopredatörler salınımı) ve böylece çevre ekosistemi değişmiştir. Çakallar diğer orta sınıf avcılarla rekabet eder ve genelde onları avlar ve aşırı artışlarına mani olurlar. Kara ekosistemlerinde çakalların azalması veya olmaması durumunda meydana gelen diğer orta sınıf avcıların salınımı ise tür çeşitliliğini, özellikle kuş ve kemirgen popülasyonları gibi daha küçük avların yoğunluğunu azaltır. Kuşlar ve kemirgenler genelde tohum dağıtıcılardır. Bundan dolayı

bolluklarındaki dalgalanmalar ekosistemin bitki popülasyonu üzerinde önemli etkiye sahiptir (Henke ve ark. 1999). Yapılan çalışmalarda çakal olan bölgelerde, çakal olmayan bölgelere göre daha fazla kuş türü olduğu bildirilmiş, çakal olmayan bölgelerde kuş türlerinin azaldığı tespit edilmiştir. Çakal olmayan bölgelerde kuşlar ve kemirgenleri avlayan keseli sıçanların (*Didelphis virginianus*), tilkilerin (*Vulpes spp.*) ve ev kedilerinin bolluğunun arttığı, hareket alanlarının genişlediği ve davranışlarının değiştiği tespit edilmiştir (Soulé ve ark. 1988, Crooks ve Soulé 1999, Miller ve ark. 2001).

3.5. Porsukların ekosistem hizmetleri

Porsuklar, kazıcı etçil hayvanlardır. Genellikle sincaplar, sıçanlar, böcekler, kertenkeleler gibi toprak içinde yaşayan hayvanları avlayarak bu hayvanların aşırı artışını kontrol ederler. Porsuklara avlarını bulabilmek için güçlü koku alma duyuları verilmiştir. Güçlü koku alma duyuları sayesinde toprak içindeki avlarının yerini kolayca tespit ederler. Porsuklar diğer hayvanların barınakları olarak da kullanılabilen geniş bir yuva yaparlar ve yer altında kazdıkları bu yuvalarda yaşarlar. Gerek yuva yapma gerekse avlanma maksadı ile toprağı kazarlar. Toprak kazma faaliyeti ile de toprağı havalandırmaya, toprak içindeki organik maddelerin minerilizasyonuna, toprağın daha verimli olmasına ve toprak neminin korunmasına hizmet ederler. Porsukların yaptığı bu önemli ekosistem hizmetleri ile de doğal bitki türleri yetişir ve yaygınlaşır (Eldridge 2009).

3.6. Orta sınıf avcılar, tepe avcıların yaptığı hizmetleri yapabilirler mi?

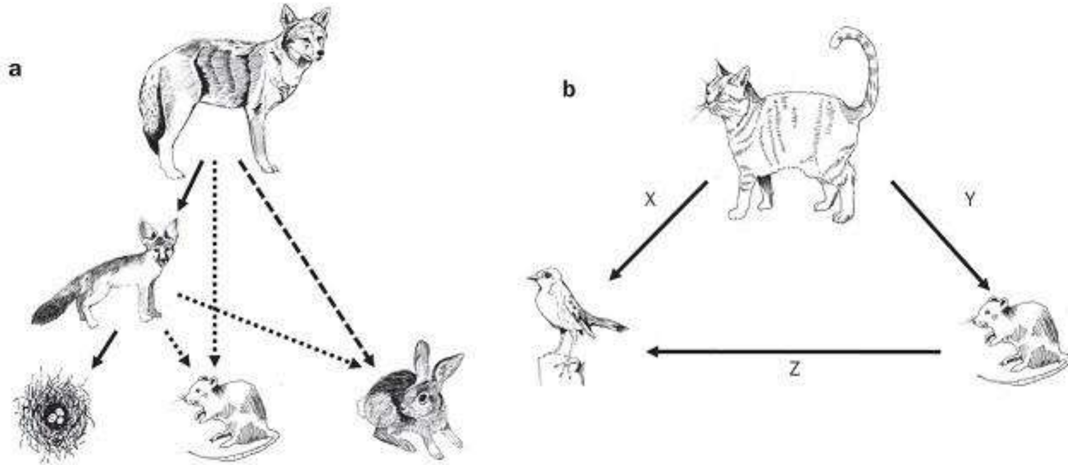
Farklı büyüklükteki avcılar farklı ekosistem hizmetleri için yaratılmışlardır. Tepe avcılar orta sınıf avcıların, orta sınıf avcılar da tepe avcıların yaptığı ekosistem hizmetlerini yapamazlar. Ekosistemlerde orta sınıf avcıların yaptığı tohum dağıtıcılığı ve tohum avcılarının dengelenmesi hizmetini tepe avcıların yapma ihtimali yoktur. Çünkü memeli tepe avcılar, avlarını iki hususa göre belirlerler. Birincisi net enerji kazançlarıdır, ikincisi ise avları yakalamak için harcanan enerji miktarıdır. Bu iki husus avcı hayvanlarda av seçimini kısıtlar. Tepe avcılar, enerji ihtiyaçlarını orta sınıf avcıların avı ile karşılayamazlar. Bundan dolayı da orta sınıf avcıların yaptıkları ekosistem hizmetlerini yapamazlar.

Orta sınıf avcıların aşırı artışı genelde insanlara daha çok zarar verir. Öncelikle tepe avcılar genellikle insan egemen bölgelerden kaçınırlar. Orta sınıf avcılar ise tepe avcıların olmadığı bölgelerde yüksek yoğunluklara ulaşırlar. Bu da hastalık salgınlarını ve insanlar ile orta sınıf avcılar arasındaki çatışmayı arttırır. Ek olarak, tepe avcılar orta sınıf avcılardan genelde daha fazla et ağırlıklı beslenirler. Omnivor olan ve genelde tarım bitkilerini de tüketen orta sınıf avcılar (Babun ve yaban domuzu gibi) yüksek yoğunluklara ulaşabilirler. Çakallar omnivordurlar, fırsatçı beslenirler. İnsanlardan yoğun zulüm görmelerine rağmen insanlara tepe avcılardan daha yakın olabilirler. Bu özelliklerden dolayı, çakallar ve diğer orta sınıf avcılar tepe avcıların ekosistem hizmetlerini tam olarak asla yerine getiremezler ve tepe avcıların yerini dolduramazlar.

Ekosistemlerde tepe avcılar olmadığı ve hizmetlerini yapmadığı zaman, meydana gelen orta sınıf avcı salınımı (mezopredatör salınımı) genellikle habitatlarının kaybı ve parçalanması ile meydana gelir. Çünkü; A) tepe avcılar orta sınıf avcılardan daha fazla alana ihtiyaç duyarlar. B) Parçalanmış ve daralmış habitatlarda tepe avcıların insanlarla karşılaşma ve çatışma ihtimali daha fazladır. C) Parçalanmış habitatlar orta sınıf avcıların kullanabileceği kaynakları (Evcil hayvanlar ve yemleri, ekili alanların artması ve buralarda yetişen mahsülün çoğalması, çöpler vb) arttırır (Prugh ve ark. 2009, Wangchuk 2004).

Orta sınıf avcı salınımı ekosistemelrde beklenmeyen ve çoğu zaman istenmeyen değişimlere sebep olur. Mesela yerli bir tepe avcı olan Asya Yaban Köpeği (*Cuon alpinus*) ve Kuzey Amerika'daki yerli kurtlar çiftlik hayvanlarını avladıkları için insanlar tarafından düşman olarak görülmüş ve sayıları azaltılmıştır. Ancak bunun neticesinde orta sınıf avcı salınımı meydana gelmiş ve insanlar daha çok zarar görmüşlerdir. Benzer şekilde Florida'da deniz kaplumbağası yumurtalarını korumak için orta büyüklükte hepçil bir memeli olan rakunların (*Procyon lotor*) sayıları azaltılmıştır. Bunun neticesinde beklenmedik şekilde kaplumbağa yumurtaları daha fazla avlanmıştır. Çünkü başka bir yumurta avcısı olan bir yengeç (*Ocypode quadrata*) türü rakun baskısından kurtulduğu için aşırı çoğalmış ve yumurtalara musallat olmuşlardır (Prugh ve ark. 2009).

Tepe avcılar, orta sınıf avcılar ve bunların avları arasındaki etkileşimler doğrusal veya üçgen yapıda olabilir (Şekil 9). Şekil 9'da, çakal-tilki-kuş etkileşimi doğrusaldır: Çakallar nadiren kuşları avlar. Bu nedenle bu türler arasında doğrudan bağlantı yoktur. Buna karşılık, kedi-sıçan-kuş etkileşimi üçgendir, çünkü kediler hem fareleri hem de kuşları yoğun olarak avlarlar. Tepe avcılardaki azalma, orta sınıf avcıların artmasına, avların ise azalmasına sebep olur (Prugh ve ark. 2009).

Şekil 9. Avcılar ve avları arası etkileşimler. a) Doğrusal (Çakal-tilki-kuş), b) Üçgen (Kedi-sıçan-kuş) av avcı ilişkileri. a'daki noktalı çizgiler doğrusal etkileşimin bir parçası olan genişletilmiş gıda ağını temsil eder. B'deki X, Y ve Z okları türler arasındaki etkileşim gücünü gösterir (Prugh ve ark. 2009).

Orta sınıf avcılar çoğu zaman tepe avcıları da dengelerler. Tepe avcılar genelde orta sınıf avcılardan enfeksiyon kaparlar. Bu yolla tepe avcıların popülasyonları da dengelenir. Mesela bazı aslan popülasyonları, köpeklerden bulaşan köpek distemeri (*Canine distemper*) gibi hastalıklarla düzenlenir veya dengelenir (Kissui ve Packer 2004, Roemer ve ark. 2009).

4. Tepe avcılardan kartalların yaptığı ekosistem hizmetleri

Kartallar bir ekosistemde tepe avcılardır. Diğer tepe avcılar gibi kartallar da ekosistemi baştan sona doğrudan veya dolaylı olarak etkilerler (Şekil 10). Kartalların yaptığı ekosistem hizmetleri şu şekilde özetlenebilir.

4.1. Kartallar doğrudan domuz popülasyonunu dengeler

Bir ekosistemde kartal etkisi şekil 10'da verilmiştir. Öncelerde Kaliforniya Kanal Adaları'nda sadece iki yerli memeli avcı türünün ve sadece bir birkaç kemirgen türünün olduğu bildirilmiştir.

Şekil 10. Kartallar bir ekosisteme baştan sona etki ederler. Siyah oklar avları, kesik siyah oklar daha az tercih edilen avları, mavi oklar rekabeti, beyaz oklar ise herbivoriteyi gösterir (Roemer ve ark. 2009).

Kaliforniya Kanal Adaları'nda önceden domuz olmamasına rağmen sonradan domuzlar da getirilmiş ve kısa sürede oldukça artmıştır. Daha sonra adalara domuzların yavrularını avlayan bir tepe avcı olan altın kartal (*Aquila chrysaetos*) gelmiş ve domuzlar dengelenmiştir (Roemer ve ark. 2009).

4.2. Kartallar tilki popülasyonunu dengeler

Kartallar domuzların yanında gündüz avlanan ada tilkilerini de avlamış ve adalardaki tilki popülasyonun gerilemesine neden olmuştur. Bu durum adaların besin ağlarının yeniden düzenlenmesine yol açmıştır. Öncelerde tilkiler, kokarcaları besin olarak kullanır ve kokarca popülasyonunu baskılarken, sonradan kartalların gelmesi ve tilkilerin azalması ile bazı adalarda kokarca popülasyonu onlarca kat artmıştır. Kokarcalar gece aktif olduklarından kartallar kokarca popülasyonu üzerinde etkili olamamıştır (Roemer ve ark. 2009**)**.

4.3. Kartallar dolaylı olarak bitki bolluğuna hizmet ederler

Tilkiler ve kokarcalar etçil canlılardır ve ada geyik fareleri önemli besinleridir (Şekil 10). Kokarca olmayan bazı adalarda kartal etkisi ile tilki populasyonundaki düşüş, ada geyiği fareleri (*Peromyscus maniculatus*) popülasyonunda artışlara neden olmuş ve bu canlıların istilası ile sonuçlanmıştır. Acı baklagil tohumları, ada geyik farelerinin önemli besinidir. Ada geyik faresi popülasyonunun artması, azot fikse ederek toprağı azotça zenginleştiren ve üretkenliğini arttıran acı baklagil (*Lupinus spp.*) popülasyonlarını azaltmıştır. Bu da toprağın fakirleşmesine ve birincil üretimin azalmasına sebep olmuştur. Acı bakla tohumlarının kemirgenlerden ve fidelerinin herbivorlardan korunması acı bakla popülasyonlarının iyileşmesine ve bolluğunun artmasına vesile olur. Tohum yiyen kemirgenlerin artması acı baklagil popülasyonlarını önemli derecede çökertirken, kemirgenlerin azalması önemli derecede arttırır (Roemer ve ark 2009, Roemer ve ark. 2001, Jones ve ark. 2008).

4.4. Kartallar istilacıları dengeler, biyoçeşitliliği muhafaza eder Fin takımadaları'nda istilacı Amerikan vizonunun, adalardaki tür çeşitliliği ve bolluğu üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Bu adalara deniz kartallarının yeniden girmesi, yerli türler üzerindeki vizon etkisini azaltmıştır (Şekil 11). Deniz kartalları vizonu hem doğrudan hem de dolaylı olarak

dengelemiştir. Deniz kartallarının vizonu avlaması, kartalların vizon üzerindeki doğrudan etkisidir.

Şekil 11.Finlandiya takımadalarında tür etkileşimleri. Kırmızı ok: olumsuz etki. Mavi ok: olumlu etki. Çizgili ok:Dolaylı etki (Ritchie ve ark. 2012).

Vizonun, avlanma korkusu ile yüzme mesafesini azaltması ise kartalın dolaylı etkisidir. Vizon, yüzerken kartallara daha çok maruz kalmaktadır. Böylece kartal varlığında vizon dolaylı olarak baskılanmış olur. Bu çalışmalar tepe avcıların bulunmadığı ekosistemlerde ekolojik dengelerin ve besin ağlarının nasıl değiştiğini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bir ekosistemde tepe avcıların olmaması durumunda orta sınıf avcıların da tepe avcıların rolünü bir dereceye kadar üstlenebileceğini ve ekosistemde bir denge unsuru olduklarını göstermektedir.

4.5. Kartallar daha çok hasta ve standart altı hayvanları avlar

Kartal, şahin gibi avcı kuşlar rastgele avlanmazlar. Öncelikle hasta, yaşlı, zayıf ve genç olmak üzere standart altı avları (Mesela martıları) tercih ederler (Penteriani ve ark. 2008). Kartalların bu ekosistem hizmeti, av hayvanları arasında salgın hastalıkaların önlenmesi ve popülasyonların daha sağlıklı olması açısından önemlidir. Ayrıca kartal ve şahin gibi avcı kuşların yakalamak için martı ve serçe gibi avlara saldırmaları, avların istidat ve kabiliyetlerini genetik yazılımın müsaade ettiği ölçüde artmasına vesile olur.

5. Avcı hayvanların ekosistem hizmetleri ile ilgili materyalist evrimcilerin bazı prensiplerinin değerlendirilmesi

5.1. Avcı hayvanlar ekosistemde mücadele ile değil, verilen hizmetleri yaparak yaşarlar

Materyalist evrimci felsefenin esasını teşkil eden iki temel prensip vardır. Bunlardan birincisi '*Hayat bir mücadeledir*', ikincisi de '*Güçlü olan hayatta kalır*'. Bu iki prensibin çıkış noktası da; kara ve su ekosistemlerinde yaşayan avcı hayvanların beslenme davramışlarıdır. Materyalist evrimciler bu temel prensiplerin insanlık âleminde de geçerli olduğunu varsaymışlar ve insanlık âleminin yüz karası olan öjeni gibi uygulamalara imza atmışlardır. Bu vahim hataları zaman geçtikçe daha iyi anlaşılmakta ve insanlık âlemini nasıl çıkılmaz bir yola sürükledikleri daha iyi görülmektedir.

Hâlbuki avcı hayvanlara verilen çene, ağız, diş, tırnak ve pençe gibi avcılıkta işe yarayan donanımlar Yaratıcı'nın canlının genetik yapısına yazdığı proğram çerçevesinde yaratılır. Moleküler biyoloji ve genetik biliminin günümüz imkânları ile ancak anlayabildiği molekül ve atomlarla yazılan canlıdaki karmaşık proğramlar, proğramcı olmadan tesadüflerin eseri olamaz.

Avcılıkla ilgili donanımlara uygun olarak avcı hayvanlara verilen ruh (Materyalist evrimciler İçgüdü gibi kelimelerle üstünü örterler) da yine tabiatın ve tesadüflerin eseri olamaz. Mesela bir geyiğin morfolojisi, fizyolojisi ve ruhunun yansıması olan davranışları ne kadar uyumlu ise, bir aslan veya kartal gibi avcı hayvanların da öyledir. O halde avcı hayvanların ruhları ile uygun donanımda yaratılmaları, ancak Yaratıcının kastı ve iradesi ile olabilir.

Yaratıcının avcı hayvanları yaratması ile neyi kastettiğini de, her ne kadar geçmişte anlayamamış isek de, günümüzde çok iyi biliyoruz. İşte Yaratıcının avcı hayvanları yaratmasındaki kastı, bu makalede anlatılan onlarca ekosistem hizmetidir. O halde ekosistemlerde yaşayan avcı hayvanlar beslenme davranışları ile mücadele etmiyorlar, kendilerine yüklenen vazifeleri yapıyorlar.

5.2. Avcı hayvanların verdikleri zararları nasıl değerlendirmeli?

Materyalist evrimciler, Kâinatta düzen ve dengenin değil, kaosun olduğunu iddia ederler. Bazı yıldızların ölmesi, kuyruklu yıldızların hareketleri veya dünyamıza gelen gök taşları gibi hadiselere bakarak kaos fikirlerinde ısrar ederler. Israrla sayısız gök cisimleri arası denge ve düzeni görmez veya görmek istemezler. Çünkü düzen ve dengenin kabülü, Yaratıcı'nın da kabülü anlamına geleceğini çok iyi bilirler. Aynı şekilde, ekosistemlerde de kaosun olduğunu varsayarlar. Bu varsayımlarında ise, ekosistem hizmetlerini icra eden avcı hayvanların beslenme davranışlarını delil olarak gösterirler. Yaratıcı olsaydı, bu olumsuzluklara müsaade etmezdi derler. Bu hata yaklaşımları, yaratılış mantığını bilmemenin neticesidir.

Yaratılışta hayır ve fayda esastır. Şer ve olumsuzluklar ise büyük faydaların yanında çok küçük kalır. Mesela ateşin yaratılması hayırdır. Lakin ateş bazan şerre de sebep olabilir. Tedbirini almayan ve ihmalkâr davranan bir insan, evini yakabilir ve içinde yanabilir. Bu kötü durum, hiçbirzaman ateşin şer veya kötü olduğunu göstermez. Aynı şekilde yağmurun yağdırılmasında çok faydalar vardır. Ancak yağmur sularından kaynaklanan seller, bazen dere yatağına ev yapan birine de zarar verebilir. Avcı hayvanların durumu da böyledir. Bu makalede anlatıldığı gibi, avcı hayvanların yaratılmalarında büyük faydalar vardır. Sebep oldukları zararlar ise faydalarının yanında çok küçük kalır. Mesela tepe avcılar birçok ekosistem hizmetleri yaparken, korunması gereken türler için de ciddi bir tehdit oluşturabilirler. Nitekim pumalar (*Puma concolor*) 1990'larda nesli tükenmekte olan Sierra bighorn koyunlarının (*Ovis canadensis sierrae*) neslinin tükenmesine katkıda bulunmuşlardır (Wehausen 1996). Ancak bu vb durumlar tepe avcıların ekosistem ve av popülasyonlarına yaptıkları büyük faydalara gölge düşürmez.

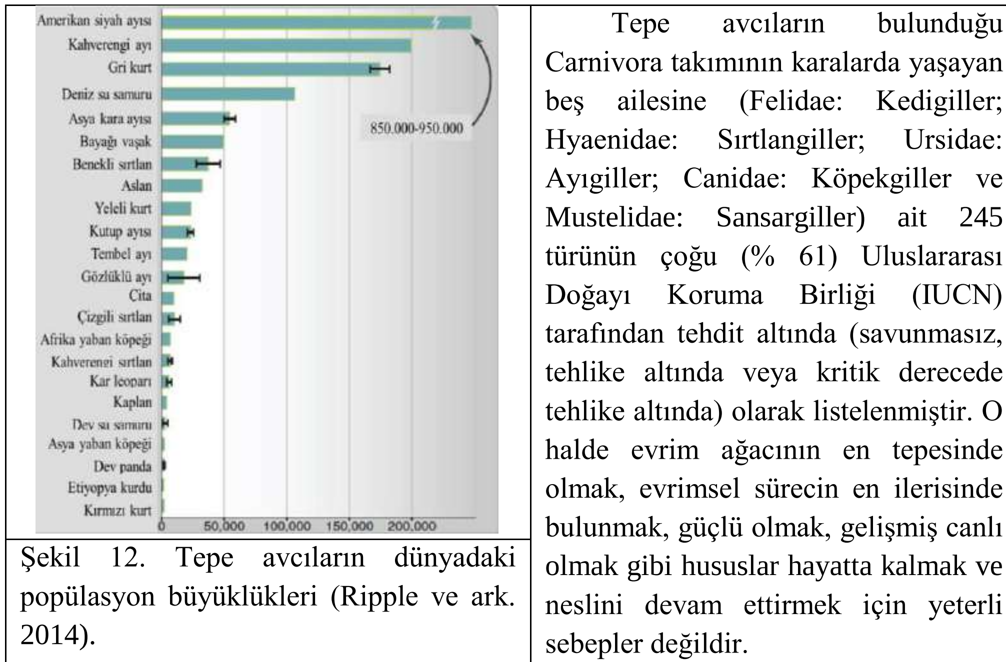
Verdiği bazı zararlardan dolayı, ekosistemlerde tepe avcıların olmaması ekonomik olarak karlı gibi görülebilir. Ancak bu sürdürülemez ve kaybettirdikleri kazandırdıklarından daima daha çoktur. Mesela kuzey Atlantik Okyanusunda aşırı avlanma, avcı bir tür olan morina balık popülasyonunun çökmesine yol açmıştır. Bu durum karides ve yengeç popülasyonlarının yukarıdan aşağıya kontrolünü rahatlattığı için, bolluklarını arttırmıştır. Neticede morinadan daha ekonomik ve karlı bir durum ortaya çıkmıştır. Ancak tepe avcıların yokluğu ekonomik olarak avantajlı gibi gözükse de, bu durum genellikle sürdürülemez. Çünkü zaman içinde ekonomik değeri düşük olan veya olmayan alg, denizanası ve zooplanktonca daha fazla dolu bir okyanusa yol açabilir (Frank ve ark. 2005, Jackson 2008).

5.3. Neslin devamında güç ve kuvvet çok fazla etkili değildir. Tepe avcılar nesli tükenmeye karşı daha savunmasız ve hassastırlar

Materyalist evrimci felsefenin temel esaslarından birisi şudur: ‘*Doğada en güçlü ve en iyi uyum sağlayan canlılar hayatta kalır, güçsüz ve uyum sağlayamayan canlılar ise elenir ve nesilleri kesilir*’

Öncelikle hayvanlardaki hem güç hem de uyum özellikleri, genetik yapının müsaade ettiği derecededir. Canlılar, genetik zenginliği ve özellikleri ile çevre şartlarına uyum sağlarlar. Getetik yapısı ve yazılımı müsait olmayan canlılar bu değişimi gösteremezler ve nesilleri kesilir. İşte materyalist evrimcilerin en büyük hatalarından birisi, canlılardaki genetik proğramları tabiat ve tesadüflere vermeleridir. Canlılardaki harika proğramları bilmelerine rağmen, programcıyı (Yaratıcıyı) görememişler ve anlayamamışlardır.

Materyalist evrimci felsefeye göre; avcı hayvanlar evrim ağacının en tepesindedirler. Yani, tepe avcılar en gelişmiş ve evrim sürecinin en ilerisinde olan hayvanlardır. Ancak tepe avcılar ekosistemlerde en nadir bulunan türlerdir ve çoğunun nesilleri tehlike altındadırlar. Tepe avcılar nesli tükenmeye karşı diğer canlılara göre daha hassastırlar. Birçoğu özellikle son iki yüzyıl boyunca dünya genelinde önemli derecede azalmıştır (Şekil 12).

Şekil 12. Tepe avcıların dünyadaki popülasyon büyüklükleri (Ripple ve ark. 2014).

Tepe avcıların bulunduğu Carnivora takımının karalarda yaşayan beş ailesine (Felidae: Kedigiller; Hyaenidae: Sırtlangiller; Ursidae: Ayıgiller; Canidae: Köpekgiller ve Mustelidae: Sansargiller) ait 245 türünün çoğu (% 61) Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) tarafından tehdit altında (savunmasız, tehlike altında veya kritik derecede tehlike altında) olarak listelenmiştir. O halde evrim ağacının en tepesinde olmak, evrimsel sürecin en ilerisinde bulunmak, güçlü olmak, gelişmiş canlı olmak gibi hususlar hayatta kalmak ve neslini devam ettirmek için yeterli sebepler değildir.

Avcı hayvan popülasyonları, av hayvanlarının popülasyonları kadar hızlı toparlanamazlar ve nesli tükenme ihtimalleri daha kuvvetlidir. Çünkü tepe avcıların artış hızı, avları olan hayvanlardan genelde daha düşüktür (Miller ve ark. 2001; Erlinge ve ark. 1984). Böyle olması, ekosistemlerde dengenin korunması için gerekli bir husustur. Tepe avcıların üreme güçleri ve artış hızları besin zincirinin daha alt kısımlarında bulunan hayvanlar gibi yüksek olsaydı, elbette ekolojik dengelerden de söz edilmeyecekti. İnsanın bile üreme sistemine ve potansiyeline hükmü geçmesken, akıl ve şuurdan yoksun hayvanlar üreme sistemlerini ve artış potansiyellerini nasıl ayarlasınlar? Ekosistem işleyişine böylesine uygun işler ve hikmetli planlamalar, elbette tabiat ve tesadüflerle olamaz. O halde bu hikmetli işler, ancak İlmi ve Kudreti sonsuz Yaratıcı’nın işi olabilir.

Yüksek metabolik ihtiyaçları nedeni ile tepe avcılar genellikle büyük av ve geniş habitatlar isterler. Gıda ve geniş habitat ihtiyaçları çoğu zaman onları insanlarla karşı karşıya getirir. İnsanlar ise tepe avcılara genelde hoşgörüsüzdür. İşte tepe avcıların hızla azalması ve nesillerinin tehlike altına girmesi; habitat kaybı ve bozulması, insanların zararlı görmeleri ve kasıtlı öldürülmeleri, spor amaçlı avlanmaları, farklı amaçlarla kullanılmaları ve avların tükenmesi gibi sebeplerdir.

5.4. Ne 'doğa ana', ne 'vahşi doğa'

Aslan, kurt, kartal gibi avcı hayvanlar öncelikle hasta, yaşlı ve zayıf olmak üzere standart altı avları tercih ederler (Krumm ve ark. 2010; Penteriani ve ark. 2008). Bu durum aslında ekosistem sağlığı ve özellikle de av popülasyonları için önemli bir hizmettir. Avcı hayvanların bir komuniteyi (Bir ekosistemdeki tüm türler) baştan sona dengelemeleri gibi diğer hizmetleri de düşünüldüğünde ne kadar faydalı ekosistem hizmetleri yaptıkları anlaşılır. Materyalist evrimciler üst yırtıcı hayvanların ekosistem hizmetlerinden yola çıkarak 'vahşi doğa' yakıştırması yapmışlardır (Genovart ve ark. 2010). Bu, tam bir çelişki örneğidir. Çünkü topraktan çıkarılan bitkilerin vasıtası ile ikram edilen hububat, meyve ve sebzelere bakıp 'doğa ana' ifadesi de yine bu materyalist anlayışın ürünüdür. Doğa aslında ne vahşidir, ne de ana gibi şefkatlidir. Doğa sadece yaratıcı tarafından kurulmuş bir sistemdir, doğayı oluşturan canlı ve cansız tüm varlıklar ise sisteme hizmet eden akılsız ve şuursuz memurlardır. Yalnızca verilen hizmetleri yaparlar.

5.5. Evrim için değil, ekosistem ve popülasyon sağlığı için

Materyalist evrimciler kurt, kartal gibi üst yırtıcı hayvanların genelde hasta, standart altı veya düşük kondüsyonlu bireyleri avlamalarını evrimde önemli bir seçici kuvvet olarak kabül etmişlerdir. Yırtıcı hayvanların genelde hasta ve düşük kondüsyonlu bireyleri avlamaları ile doğal seleksiyon hizmeti gördükleri ve böylece yeni türlerin oluşumuna katkı sağladıkları iddia edilmiştir (Svensson ve Friberg 2007; Genovart ve ark. 2010).

Avcı hayvanların ekosistem hizmetleri ile popülasyondan hasta ve standart altı bireyleri aldığı ve popülasyon sağlığına hizmet ettiği doğrudur. Lakin avcı hayvanların yaptığı bu hizmet ile yeni türlerin meydana geldiği, sadece bir varsayımdan ibarettir. Doğada bu tezi doğrulayan bir delil olmadığı gibi, ilmi metodlarla isbatı da mümkün değildir. İlmi metotlarla yapılan ıslah çalışmaları neticesinde şimdiye kadar yeni türler elde edilememiştir. Gelecekte ıslah çalışmaları ile günümüzde kabül gören tür tanımına uyan bireyler elde edilse bile; bu, materyalist evrimcileri yine haklı çıkarmayacaktır. Çünkü Yaratıcı'nın Rububiyetine (terbiye etmesine) müdahale yetkisi verdiği akıllı ve şuurlu olan insanın ilmi çalışmalar neticesinde yaptığı bir eseri, akılsız ve şuursuz doğanın da yaptığını söylemek tam bir hezeyan örmeğidir. Materyalist evrimcilerin 'canlının ancak başka bir canlıdan hâsıl olduğu' hakikatini görmezden gelip, ilk canlının cansız maddelerden tesadüfen meydana geldiğini savunmaları ve tüm canlı çeşitliliğinin avcı hayvanların sebep olduğu seleksiyon ve tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile meydana geldiğini iddia etmeleri bundan daha akıl dışı bir hezeyandır. İşte ilme uygun ve akla yatkın olan şudur; avcı hayvanlar yaptıkları ekosistem hizmetleri ile yeni türlerin oluşmasına değil, ekosistemlerin sağlıklı işletilmesine hizmet ederler, Yaratıcı'nın tayin ettiği vazifeyi yaparlar.

6. Netice ve tavsiyeler

İnsanoğlu tepe avcıların yaratılış gayelerini bilememiş ve onlara zararlı hayvanlar olarak bakmıştır. İnsanların av kaynaklarından beslendikleri ve ve bazen insanlara doğrudan zarar verdikleri için tepe avcılar düşman olarak görülmüşlerdir. Özellikle materyalist evrim görüşüne göre, avcı hayvanlar tesadüfi evrim mekanizmalarının bir neticesi olarak görülmüştur, doğal seçilim neticesinde oluştukları ve ekosistemlerdeki konumlarını mücadele ile kazandıkları varsayılmıştır. Bu yanlış algılar neticesi önemsenmemiş ve çoğunun ekosistemlerde görev yapamayacak dercede sayıları azalmış veya nesilleri kesilmiştir. Günümüzde insanoğlu tepe avcıların yaratılış gayelerini daha iyi anlamış ve yaptıkları ekosistem hizmetlerinin farkına varmıştır. Bu makalede anlatılan avcı hayvanların ekosistem hizmetlerini maddeler halinde sayalım.

1. Ekosistemlerde kilittaşı veya ekosistem mühendisi olarak hizmet ederler. Ekosistemlerde popülasyonların dengelenmesi ile görevlidirler.
2. Biyolojik çeşitliliğin arttırılmasına vesile olurlar.
3. Doğal bitki çeşitliliğinin yeniden tesis edilmesini sağlarlar,
4. Otçul hayvanların sayısını sınırlayarak dolaylı olarak karbon depolamayı artırırlar, iklim değişikliğini tamponlarlar,
5. Av hayvanların dağılımını, bolluğunu ve çeşitliliğini kontrol ederek besin ağındaki tüm türleri doğrudan veya dolaylı dengelerler.
6. İstilacı türlerin, özellikle ekosistem dışından gelen yabancı türlerin yayılmasına ve ekosistem dengelerini bozmasına mani olurlar.
7. Nehir kenarlarında odunsu bitkilerin büyümesine yardımcı olurlar, nehir kıyılarının aşınmasını önlerler, restorasyonunu sağlarlar.
8. Dolaylı olarak erozyonun önlenmesine, toprak yapısının muhafazasına, su kalitesinin arttırılmasına, taşkınların önlenmesine vesile olurlar.
9. Hastalıkların yayılmasını önlerler, av hayvanlarının popülasyonlarını daha sağlıklı kalmasına vesile olurlar,
10. Turizm açısından önemlidirler, önemli ekonomik katkılar sağlarlar.

Günümüzde tepe avcıların korunması ve dengesi bozulan ekosistemlere tekrar yerleştirilmesi yönetim çözümlerinin merkezi olmuştur. Hatta tepe avcıların korunması ve olmayan ekosistemlere bırakılması devlet kurumları tarafından da desteklenmektedir. Netice olarak; tepe avcılara Yaratıcı'nın özel görevler yüklediği bir mahluku olarak bakamadığımız sürece, yüksek bütçeler ve artan insan çabalarına rağmen biyçeşitliliği kaybetmeye devam edeceğiz.

7. Kaynaklar

1. Alverson W. S., Waller D.M. ve Solheim S.L. 1988. Forests too deer: edge effects in northern Wisconsin. Conservation Biology 2, 348-358.

2. Berger J., Stacey P.B., Bellis L. ve Johnson M.P. 2001. A mammalian predator–prey imbalance: grizzly bear and wolf extinction affect avian neotropıcal migrants, Ecological Applications, 11(4), 947–960.

3. Beschta R.L. ve Ripple W.J. 2008. Wolves, trophic cascades, and rivers in the Olympic National Park, USA. Ecohydrology 1, 118–130.

4. Beschta R.L. ve Ripple W.J. 2009. Large predators and trophic cascades in terrestrial ecosystems of the western United States. Biological Conservation 142, 2401–2414
5.Bommel L.V. ve Johnson C.N. 2012. Good dog! Using livestock guardian dogs to protect livestock from predators in Australia's extensive grazing systems. Wildlife Res. 39, 220–229.
6. Christianson D. ve Creel S. 2010. A nutritionally mediated risk effect of wolves on elk. Ecology 91, 1184–1191.
7. Crête, M. ve Manseau M. 1996. Natural regulation of cervidae along a 1000 km latitudinal gradient: change in trophic dominance. Evolutionary Ecology 10, 51-62.
8. Crooks K.R. ve Soulé M.E. 1999. Mesopredator release and avifaunal extinctions in a fragmented system. Nature 400, 563–566.
9. DeMattia E.A., Curran L.M. ve Rathcke B.J. 2004.Effects of small rodents and large mammals on Neotropical seeds. Ecology 85, 2161–2170.
10. Eldridge, D. J. 2009. Badger (Taxidea taxus) mounds affect soil hydrological properties in a degraded shrub-steppe. The American Midland Naturalist 161, 350-358.
11. Elmhagen B., Ludwig G., Rushton S.P., Helle P. ve Lindén H. 2010. Top predators, mesopredators and their prey: interference ecosystems along bioclimatic productivity gradients. J. Anim. Ecol. 79, 785–794.
12. Elmhagen B. ve Rushton, S.P. 2007. Trophic control of mesopredators in terrestrial ecosystems: top-down or bottom-up? Ecol. Lett. 10, 197–206.
13. Erlinge S., Goransson G., Hogstedt G., Jansson O., Liberg J., Loman I.N., Nilsson T., Schantz V. ve Silvan M. 1984. Can vertebrate predators regulate their prey? American Naturalist 123,125-154.
14. Estes J.A., Terborgh J., Brashares J.S., Power M.E., Berger J., Bond W.J., Carpenter S.R., Essington T.E., Holt R.D., Jackson J.B.C. ve ark. 2011. Trophic downgrading of planet earth. Science 333, 301–3067.
15. Frank K.T., Petrie B., Choi J.S. ve Leggett W.C. 2005.Trophic cascades in a formerly cod-dominated ecosystem. Science, 308, 1621–1623.
16. Genovart M., Negre N., Tavecchia G., Bistuer A., Parpal L., Oro D. 2010. The Young, the Weak and the Sick: Evidence of Natural Selection by Predation, PLoS ONE 5 (3), 1-5.
17. Gross J. E. ve Miller, M. W. 2001. Chronic wasting disease in mule deer: disease dynamics and control. J. Wildl. Manage. 65, 205–215.
18. Hayward M.W. ve Marlow N. 2014. Will dingoes really conserve wildlife and can our methods tell? J Appl Ecol 51, 835–838.
19. Helfield J. ve Naiman R.J. 2006. Keystone interactions: Salmon and bear in riparian forests of Alaska. Ecosystems 9, 167–180.
20. Henke S. E. ve F. C. Bryant. 1999. Effects of Coyote Removal on the Faunal Community in Western Texas. Journal of Wildlife Management 63, 1066-1081.
21. Jackson J.B.C. 2008. Ecological extinction and evolution in the brave new ocean. Proceedings of the National Academy of Sciences. 105, 11458–11465.
22. Jones K.L,VanVuren D.H. ve Crooks K.R. 2008. Sudden increase in a rare endemic carnivore: Ecology of the island spotted skunk. Journal ofMammalogy 89, 75–86.

23. Jordano P., Garcia C., Godoy J.A. ve Garcia-Castano J.L. 2007. Differential contribution of frugivores to complex seed dispersal patterns. Proceedings of the National Academy of Sciences 104, 3278–3282.
24. Kissui B.M. ve Packer C. 2004. Top-down population regulation of a top predator:Lions in theNgorongoro Crater. Proceedings of the Royal Society of London 271, 1867–1874.
25. Krumm C.E., Conner M.M., Hobbs T.H., Don O., Hunter D.O. ve Miller M.W. 2010. Mountain lions prey selectively on prion-infected mule deer, Biol. Lett. 6, 209–211
26. Krumm, C. E., Conner, M. M. ve Miller, M. W. 2005. Relative vulnerability of chronic wasting disease infected mule deer to vehicle collisions. J. Wildl. Dis. 41, 503–511.
27. Letnic M., Ritchie E.G. ve Dickman C.R. 2012. Top predators as biodiversity regulators: the dingo Canis lupus dingo as a case study. Biol Rev 87, 390–413.
28. Menge B. A. 1992. Community regulation: under what conditions are bottom-up factors important on rocky shores. Ecology, 73,755-765.
29. Miller M. W. ve Conner M. M. 2005. Epidemiology of chronic wasting disease in free-ranging mule deer: spatial, temporal, and demographic influences on observed prevalence patterns. J. Wildl. Dis. 41, 275–290.
30. Miller B., Dugelby B., Foreman D., Martinez del Río C., Noss R., Phillips M., Reading R., Soulé M.E., Terborgh J. ve Willcox L. 2001. The Importance of Large Carnivores to Healthy Ecosystems, Endangered Species, 18 (5), 202-210.
31. Mortensen M. P., Pyykönen M. ve Elmhagen B. 2013. Where lynx prevail, foxes will fail – regulation and limitation of a mesopredator in Eurasia. Glob. Ecol. Biogeogr. 22, 868–877.
32. Oswald J., Schmitz O.J., Hawlena D. Ve Trussell G.C. 2010. Predator control of ecosystem nutrient Dynamics, Ecology Letters, 13, 1199–1209.
33. Packer C,, Holt R.D., Hudson P.J., Lafferty K.D. ve Dobson A.P. 2003. Keeping the herds healthy and alert: Implications of predator control for infectious disease. Ecol. Lett. 6, 797–802.
34. Penteriani V., Delgado M.D.M., Bartolommei P., Maggio C., Alvarez C.A. Ve Holloway G.J. 2008. Owls and rabbits: predation against substandard individuals of an easy prey. J Avian Biol 39, 215–221.
35. Peterson R.O., Vucetich J.A., Page R.E. ve Chouinard A. 2003. Temporal and spatial aspects of predator–prey dynamics. Alces 39, 215–232.
36. Pierce B. M., Bleich, V. C. ve Bower, R. T. 2000. Selection of mule deer by mountain lions and coyotes: effects of hunting style, body size and reproductive state. J. Mammal. 81, 462–472.
37. Prugh L.R., Stoner C.J., Epps C.W., Bean W.T., Ripple W.J., Laliberte A.S. ve Brashares J.S. 2009. The rise of the mesopredator. Bioscience 59 (9), 779-791.
38. Richardson L ve Loomis J. 2009. The total economic value of threatened, endangered and rare species: An updated meta-analysis. Ecol. Econ. 68, 1535–1548.
39. Ripple W.J., Estes J.A., Beschta R.L., Wilmers C.C., Ritchie E.G., Hebblewhite M., Berger J., Elmhagen B., Letnic M., Nelson M.P., Schmitz O.J., Smith D.W., Wallach A.D. ve Wirsing A.J. 2014. Status and Ecological Effects of the World's Largest Carnivores, Science, 343 (6167), 1241484.
40. Ripple W.J. Ve Beschta R.L. 2012. Large predators limit herbivore densities in northern forest ecosystems. Eur. J. Wildl. Res. 58, 733–742.

41. Ripple, W. J. ve Beschta R. L. 2008. Trophic cascades involving cougar, mule deer, and black oaks in Yosemite National Park. Biological Conservation 141, 1249-1246.
42. Ripple W. J. ve Beschta R. L. 2006. Linking a cougar decline, trophic cascade, and catastrophic regime shift in Zion National Park. Biological Conservation 133, 397- 408.
43. Ripple W.J. ve Beschta R.L. 2004.Wolves and the ecology of fear: Can predation risk structure ecosystems? BioScience 54, 755–766.
44. Ripple W.J. ve Beschta R.L. 2003. Wolf reintroduction, predation risk, and cottonwood recovery in Yellowstone National Park, Forest Ecology and Management 184, 299–313.
45. Ripple W. J. ve Larsen E.J. 2000. Historic aspen recruitment, elk and wolves in northern Yellowstone National Park, USA. Biological Conservation 95, 361- 370.
46. Ritchie E.G., Elmhagen B., Glen A.S., Letnic M., Ludwig G. ve McDonald R.A. 2012. Ecosystem restoration with teeth: what role for predators?, Trends in Ecology and Evolution, 27 (5), 265-271.
47. Roemer G.W., Gompper M.E. ve Valkenburgh B.V., 2009. The Ecological Role of the Mammalian Mesocarnivore, BioScience, 59 (2), 165-173.
49. Roemer G.W., Coonan T.J., Garcelon D.K., Bascompte J. ve Laughrin L. 2001. Feral pigs facilitate hyperpredation by golden eagles and indirectly cause the decline of the island fox. Animal Conservation 4, 307–318.
50. Schoener, T.W. ve Spiller D.A. 1999. Indirect effects in an experimentally staged invasion by a major predator. American Naturalist 153, 347-358.
51. Soulé M.E., Bolger D.T., Alberts A.C., Wright J., Sorice M., ve Hill S. 1988. Reconstructed dynamics of rapid extinctions of chaparral-requiring birds in urban habitat islands. Conservation Biology 2, 75-92.
52. Sunde P., Overskaug K. ve Kvam T. 1999. Intraguild predation of lynxes on foxes: evidence of interference competition? Ecography, 22, 521–523.
53. Svensson E.I. ve Friberg M. 2007. Selective Predation on Wing Morphology in Sympatric Damselflies. Am. Nat. 170, 101–112.
54. Wangchuk T. 2004. Predator-prey dynamics: The role of predators in the control of problem species. Journal of Bhutan Studies 10, 68–89.
55. Wallach A.D., Johnson C.N., Ritchie E.G. ve O'Neill A.J. 2010. Predator control promotes invasive dominated ecological states. Ecol. Lett. 13, 1008–1018.
56. Wehausen J.D. 1996. Effects of mountain lion predation on bighorn sheep in the Sierra Nevada and Granite Mountains of California. Wildlife Society Bulletin 24, 471–479.
57. Wilmers C. C., Crabtree R.L., Smith D. W., Murphy K.M. ve Getz W.M. 2003. Trophic Facilitation by Introduced Top Predators: Grey Wolf Subsidies to Scavengers in Yellowstone National Park. Journal of Animal Ecology 72, 909-916.
58. Wirsing A.J., Steury T.D. ve Murray D.L. 2002. Relationship Between Body Condition And Vulnerability To Predation in Red Squirrels And Snowshoe Hares, 3(3), 707–715.

ECOSYSTEM SERVICES OF PREDATOR ANIMALS SUCH AS SHARKS, OTTERS AND AQUATIC BIRDS IN AQUATIC ECOSYSTEMS

SU EKOSİSTEMLERİNDE KÖPEK BALIĞI, SU SAMURU VE SU KUŞLARI GİBİ AVCI HAYVANLARIN (PREDATÖR) YAPTIĞI EKOSİSTEM HİZMETLERİ

Prof. Dr. Kâzım Uysal
Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye,
kazim.uysal@dpu.edu.tr

ABSTRACT
While herbivores are common in terrestrial ecosystems, carnivora and predators are common in aquatic ecosystems. Materialistic evolutionists have claimed some principles like ‘Life is a struggle’, ‘The strong survives’, ‘The big fish eat little fish’ considering the nutritional behaviours of carnivora and predators living in aquatic ecosystems. They also assumed these principles valid for human societies and this led to some inhuman practices. However, the apex predators living in water ecosystems such as, sharks, otters and aquatic birds have essential ecosystem services.
In this study, important ecosystem services of apex predators living in water such as, protecting ecological balance, controlling invasive species, preventing illnesses, maintaining clean water, carrying food between aquatic and terrestrial ecosystems are explained. We also discussed the incorrect facts of materialistic evolutionist point of view.
In this article crucial questions such as, Is the fact ‘The big fish eat little fish’ a struggle and violence or a mission and service flaw attributed to living creatures by the Creator? Is ovulation of fish in great numbers a result of evolution or a plan of Creator? Why do the living creatures that enjoy life so much live a short life and have a suffering death? Why do these unfortunate natural events happen in spite of the Creator? were answered. It is explained that in aquatic ecosystems life continues not with struggle but with the service attributed by each living creature. This article explains how the nutritional behaviours of predators coincide with the gracious name of Creator. We also pointed the fact that apex predators living in water have the keystone mission and serve as ecosystem engineers. We concluded that the restoration of deteriorating water ecosystems will be possible by caring and protecting apex predators as creatures assigned with important services by Creator (not by considering them as struggling creatures in ecosystem like materialistic evolutionists).
Keywords: Aquatic ecosystem, predators, creation, evolution, nutrition, ecosystem service

ÖZET
Kara ekosistemlerinde otçul beslenen canlılar (Herbivor) yaygınken su ekosistemlerinde etçil beslenen canlılar (Karnivor ve predatör) yaygındır. Materyalist

evrimciler su ekosistemlerinde yaşayan canlıların karnivor beslenme özelliklerine bakarak; 'Hayat bir mücadeledir', 'Güçlü olan hayatta kalır' ve 'Büyük balık küçük balığı yer' gibi prensipler çıkarmışlardır. Bu prensiplerin insan toplumları arasında da geçerli olacağını kabül etmişler ve insani olmayan uygulamalara yol açmışlardır. Hâlbuki su ekosistemlerinde yaşayan başta köpek balıkları, su samurları ve su kuşları gibi tepe avcı hayvanların önemli ekosistem hizmetleri vardır.

Bu makalede su ekosistemlerinde yaşayan tepe avcıların ekolojik dengelerin korunması, istilacı türlerin kontrol altına alınması, hastalıkların önlenmesi, suların temiz tutulması, su ve kara ekosistemleri arasında besin taşınımı gibi önemli ekosistem hizmetlerinin olduğu anlatılmış ve materyalist evrimci görüşün bu konuda yaptıkları yanlışlar tartılışılmıştır.

'Büyük balıkların küçük balıkları yemesi mücadele ve vahşet mi, yoksa Yaratıcı'nın canlılara yüklediği bir görev ve hizmet kusuru mu? Balıkların çok yumurta yapması evrimin neticesi mi, yoksa yaratıcıya ait bir planlama mı? Hayatı çok seven canlılar neden kısa süre yaşıyor ve acı çekerek ölüyor? Yaratıcı varsa, neden buna müsaade ediyor?' gibi önemli sorulara cevaplar verilmiştir. Su ekosistemlerinde hayatın mücadele ile değil, her canlıya yüklenen hizmetlerin yapılması ile devam ettiği anlatılmıştır. Avcı hayvanların beslenme davranışlarının Yaratıcı'nın Rahim ismi ile nasıl uyuştuğu açıklanmaya çalışılmıştır. Suda yaşayan tepe avcı hayvanların kilit taşı görevi gördükleri ve ekosistem mühendisleri olarak hizmet ettikleri nazara verilmiştir. Bozulan su ekosistemlerini sağlıklı hale getirmenin tepe avcılara Yaratıcı'nın önemli hizmetler yüklediği mahlûkları olarak bakmakla (Materyalist evrimcilerin iddia ettiği gibi ekosistemlerde mücadele eden canlılar olarak değil) ve koruma altına almakla mümkün olacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Su ekosistemleri, avcı hayvanlar, yaratılış, evrim, beslenme, ekosistem hizmeti

1. GİRİŞ

Su ekosistemlerinde hayat, ekosistem elamanları arası mücadele ile değil, yaratıcının koyduğu düzen ve canlılara yüklediği özel görevler sayesinde devam eder. Tıpkı bir canlı gibi ekosistemler de çok hassas bir organizasyonun neticesidir. Hem canlılarda hem de ekosistemlerde hayat verme ve öldürme birliktedir ve dengededir. Canlı hayatı, yaratma ve öldürmenin dengeli olması ile (Yaratılan hücreler ile öldürülen hücrelerin dengeli olması) devam eder. Ekosistem hayatı da canlıların yaratılması ve öldürülmesi arasındaki dengenin korunması sayesinde devam eder. Ölüm ve öldürme kelimesi hoşumuza gitmese de, varoluşun değişmez bir hakikatıdır. Mesela canlıdaki hücrelerin belli bir süre sonra yaşlandırılıp öldürüldüğü gibi, ekosistemlerdeki popülasyonlara ait bireyler de belli bir süre yaşatılır ve öldürülür. Canlılarda dengeyi (Homeoztasi) sağlamak için proğramlı öldürme mekanizması olduğu gibi, ekosistemlerde de dengenin sağlanması tepe avcıların yaptığı ekosistem hizmetleri iledir. Ekosistemlerdeki avcı hayvanların yaptıkları hizmet, canlılarda proğramlı öldürme mekanizmasının yaptığı hizmete benzetilebilir. Bundan dolayı su ekosistemlerinde köpek balıkları, su samurları ve su kuşları gibi tepe avcılar kilit taşı tür olarak adlandırılır.

Denizlerin kilit taşı türleri sayesinde ekolojik dengeler tesis edilir. Kilit taşı bir türün yükselişi ve düşüşü, tüm besin zincirini kademeli olarak etkiler ve değiştirir.

Günümüzde ekosistemlerde tabii dengelerin bozulması ve biyoçeşitlilik kaybı en ciddi çevre problemlerinden birisidir. Bunun da en temel sebebi, ekosistemlerde tepe avcıların yok edilmesi veya görevlerini yapamayacak derecede azaltılmasıdır. Tepe avcıların nesillerinin kesilmesi veya azalmasının sebebi ise, insanların tepe avcıların yaratılış gayelerini ve yaptıkları ekosistem hizmetlerini anlayamamasıdır. Materyalist evrimci felsefe tepe avcılara tesadüfi evrim mekanizmaları ile ortaya çıkan, ekosistem elamanları ile mücadele eden, güçlü olduğu için hayatta kalan canlılar olarak bakmıştır. Halbuki ekosistemlerdeki tepe avcılar kasıtlı olarak önemli hizmetler gördürmek için yaratılmışlardır. Sistem elamanları ile mücadele etmezler, bilakis sistemin ve avı olan türlerin lehine hizmetler yaparlar. Hayatta kalma ve neslini devam ettirme ihtimalleri yüksek değil, oldukça zayıftırlar. Bu makalede su ekosistemlerinde yaşayan köpek balıkları, su samurları ve su kuşları gibi tepe avcı hayvanların yaratılış gayeleri ve yaptıkları ekosistem hizmetleri anlatılmış ve materyalist evrim felsefesinin ilgili konularda ortaya koyduğu prensipler tartışılmıştır.

2. Köpek balıklarının ekosistem hizmetleri

2.1. Köpekbalıkları, sağlıklı deniz ve okyanusların kilittaşı türleridir.

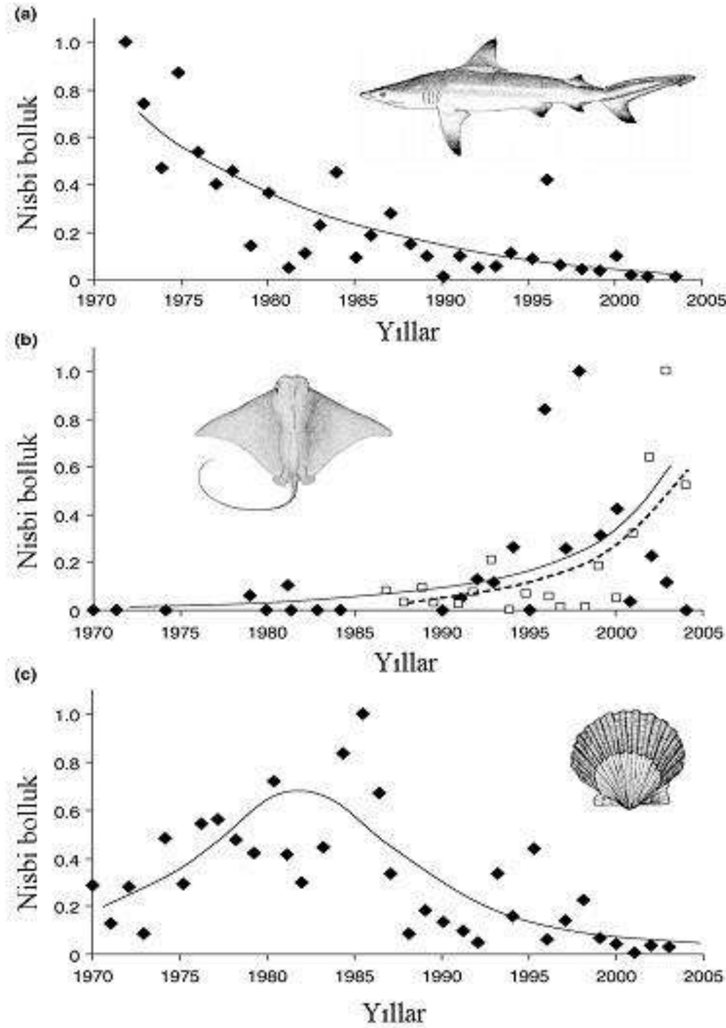
Köpekbalıkları su ekosistemlerinde en tepe avcılardır. Az sayıda doğal avcıları vardır. Köpek balıkları, deniz ekosistemlerinin dengesini düzenler ve korur. Av popülasyonlarını doğrudan sınırlar. Genelde tüm tepe avcıların diyetleri oldukça çeşitlidir. Bu, bazı av popülasyonları düşük olduğunda, üst avcıların av türlerini değiştirmesine izin verir. Böylece av türlerinin devamlılığı sağlanmış olur (Sergio ve ark. 2006). Köpek balıkları gibi tepe avcılar sadece avlarını tüketerek popülasyon dinamiklerini etkilemezler. Aynı zamanda potansiyel avların mekânsal dağılımını korkutma yoluyla da kontrol ederler. Köpekbalıklarına av olma korkusu, bazı türlerin habitat kullanımlarını ve aktivite seviyelerini değiştirmelerine neden olur. Bu da daha alt trofik seviyelerde bol miktarda kaymaya neden olur. Tepe avcılar, ekosistem boyunca üsten aşağıya dengeleme etkisi ile ekosistemdeki diğer tüm canlı populasyonların yapısını etkilenir.

Tepe avcılar ekosistemlerde bir türün sınırlı bir kaynağı tamamen ele geçirmelerine mani olurlar. Böylece ekosistemin tür çeşitliliğini arttırırlar. Daha basit bir ifade ile ekosistemlerde daha fazla avcı, daha fazla çeşitliliğe yol açar. Tepe avcıları olan ve olmayan alanların karşılaştırılması ile tepe avcıların olduğu alanların olmayanlara göre daha fazla biyoçeşitliliğe sahip oldukları anlaşılmıştır. Tepe avcıları olmadan, diğer orta ve alt sınıf avcı türler kontrol edilemez. Özellikle otçul av türleri tarafından bitki örtüsü aşırı tüketilir. Sonuçta sistemdeki tür zenginliği ve bolluğu olumsuz etkilenir. Köpek balıkları ve diğer avcı türler, ekosistem sağlığı ve özellikle de biyoçeşitliliğin korunması

için lüzumlu bileşenlerdir. Köpek balıkları gibi tepe avcılar çöpçü ve temizlikçi hayvanlar için de temel gıda kaynağı sağlarlar (Sergio ve ark. 2006, Glen ve ark. 2007).

Köpekbalıklarının ekosistemlerden çıkarılması tahmin edilemeyen yıkıcı sonuçlar doğurur. ABD'nin doğu kıyıları boyunca büyük köpekbalıkları (iki metreden uzun) bolluğu önemli derecede düşmüş ve ekosistem hizmetlerini gerçekleştirememişlerdir. Bundan dolayı köpekbalıklarının avları olan vatozların bolluğunda on kat artışlar meydana gelmiştir. Köpekbalıklarındaki düşüşün etkisi ekosistemin tamamında yayılmış ve bir asırlık midye ve yumuşakça balıkçılığının çökmesine neden olmuştur. Köpekbalığı azalınca bol miktarda artan türler (özellikle vatozlar) midye ve istiridye bolluğunu önemli ölçüde azaltmıştır (Şekil 1). Midye, tarak ve istiridye önemli ekonomik getirisi olan türlerdir. Bu durum köpekbalıklarının ortadan kaldırılmasının ekosistemlerin yanı sıra ekonomiye de ne denli zarar verebileceğini göstermiştir (Myers ve ark. 2007, Heithaus ve ark. 2008).

Çift kabuklu yumuşakçalar suda asılı partikülleri, özellikle fitoplanktonları süzerek beslenirler. Beslenirken de deniz suyunu temizlerler ve deniz suyunun kalitesini arttırırlar. Filtre sistemi bozulmuş bir yüzme havuzu suyunun kirlenmesi ve kokuşması gibi, midye ve istiridye gibi çift kabukluları olmayan bir deniz suyunda da kontrol edilemeyen alg çoğalmaları meydana gelir, kirlenir ve kokuşur. Dolayısı ile çift kabuklular sadece vatozların besini değil, aynı zamanda deniz suyunu temizleyen filtrelerdir. Çift kabukluları olmayan bir deniz, filtrelerini kaybetmiş demektir (Brierley 2007). Hiç düşündünüz mü midyeler neden kirli bölgelerde daha çok ürerler? Bunun temel nedeni, aslında kirlettiğimiz suların temizlenmesidir.

Şekil 1. Köpekbalıkları baştan sona tüm ekosistemde denge unsurudur. ABD'nin doğu kıyılarında büyük köpekbalıkları, vatoz ve denniz tarağı nisbi bolluk durumlarının yıllara göre değişimi (Heithaus ve ark. 2008)

Aşırı avcılık yapılan, canlı kaynakalrı aşırı sömürülen bir su ekosisteminin en temel özelliklerinden biri, tepe yırtıcıların azalması veya yok olmasıdır. Sucul ekosistemlerde biyoçeşitlilikdeki değişimler, yalnızca tepe avcıları uzaklaştırmanın sonucu değil, habitatların değiştirilmesi de biyoçeşitliliği etkileyen önemli bir faktördür. Köpekbalıkları yokluğunda sayıca artan ve sularda aç dolaşan vatozlar besini olan çift kabuklu canlı aramak için denizlerin bentik bölgelerini daha çok karıştırırlar ve deniz çayırlarını daha çok tahrip ederler. Bu ise balıkların üreme alanlarının tahribi anlamına gelir (Myers ve ark. 2007). Bundan dolayı köpekbalıklarının deniz ekosistemlerine dolaylı etkilerinden birisi de deniz dibinin, deniz çayırlarının ve dip bölgedeki biyoçeşitliliğin korunmasıdır.

2.2. Köpek balıkları korkutarak da ekosistem hizmeti yaparlar

Tepe avcıların korku ve risk etkileri doğrudan avlanmadan daha önemli olabilir. Çünkü doğrudan avlama genellikle sınırlı sayıda bireyi popülasyondan uzaklaştırır. Populasyonlarda tepe avcıların doğrudan avlaması ile meydana gelen kayıp da genellikle telafi edici mekanizmalarla (Üreme veya büyümedeki değişimler, rekabetin yönünün değiştmesi veya azaltılması vb. faktörleler) telafi edilir ve popülasyonda önemli derecede bir azalmaya neden olmayabilir. Tepe yırtıcı hayvanların çıkarılmasından sonra, av bolluğundaki artışlar genellikle predasyon (avlanma) oranının azalmasından kaynaklandığı varsayılsa da, bu değişimlar daha ziyade avların risk algılarındaki değişimlerin neticesidir (Heithaus ve ark. 2012, Creel 2011).

Köpekbalığı korkusu, avların (özellikle deniz çayırı kommunitelerinin) dağılımını değiştirir. Köpekbalıklarının avı olan dugong (orta büyüklükte bir deniz memelisi, *Dugong dugon*) ve yeşil deniz kaplumbağaları, köpekbalıklarının varlığına dayalı olarak habitat seçimini değiştirirler. Köpekbalığı korkusu ayrıca şişe burunlu yunuslar ve karabataklar gibi diyetlerinde nispeten nadir bulunan türlerin habitatlarını da etkilir. Köpek balıkları, av türlerin güvenlik ve gıda kalitesi arasında bir denge oluşturmalarına sebep olurlarlar. Dugonglar ağırlıklı olarak deniz çayırları ile beslenirler. Otlanırken deniz diplerinin yapısını, deniz çayırları çeşitliliğini ve yapısını, besin içeriğini değiştirirler. Geniş denizçayırları arasında beslenirken, dugongların köpekbalıklarından kaçmaları çok zordur. Köpekbalıkları korkusu dugongları habitat seçimini değiştirmeye zorlar, bu da denizçayırlarının aşırı otlanmasını engelleyerek deniz dibi kommunitelerini nispeten sabit seviyelerde tutar. Böylece kaplan köpekbalıkları, deniz çayırı yataklarını ve dolaylı olarak da bentik canlı kommunitelerinin yapısını kontrol ederler (Aragones ve ark. 2006, Wirsing ve ark. 2007).

Yeşil deniz kaplumbağaları da benzer bir tepki gösterirler. Yeşil deniz kaplumbağaları, deniz çayırlarının üst kısımlarını kopararak beslenir. Deniz çayırlarının üst kısımları kaplumbağalar için yüksek kalitede besin sağlarken, deniz çayırları için de bir nevi budama görevi görür ve daha sağlıklı ve hızlı büyümelerini sağlar. Ancak aşırı otlama deniz çayırlarına zarar verir. İşte köpekbalıkları deniz çayırlarının dengeli otlanmasını sağlamış ve deniz dibi ekosistemini dengelemiş olur (Aragones ve ark. 2006, Bjorndal ve ark. 2000). Ayrıca kaplan köpekbalıkları mevcudiyetinde, sağlıklı yeşil deniz kaplumbağaları daha güvenli olan düşük kaliteli deniz çayırlarının bulunduğu habitatlarda (yaşam alanlarında) beslenirler. Hâlbuki hasta, yaralı ve düşük kondüsyonlu yeşil deniz kaplumbağaları ise, genelde yüksek kaliteli deniz çayırlarının olduğu habitatlarda beslenirler ve av olma ihtimalleri daha yüksektir (Heithaus ve ark. 2007). Böylece köpekbalıkları, kaplumbağa popülasyonlarının sağlıklı kalmasına da vesile olurlar.

2.3. Köpekbalıkları mercan resiflerinin korunmasına hizmet ederler

Sağlıklı mercan resifleri, tür çeşitliliğini ve bolluğunu destekleyen karmaşık, üç boyutlu bir yaşam alanı sağlar. Resif ekosisteminden köpekbalığı kaybı, tüm besin zincirinde zincirleme bir etkiyi tetikler ve mercan resiflerinin yerel ve hatta bölgesel ölçekte bozulmasına yol açar (Mumby ve ark. 2007).

Ekosistemde tepe avcılar olan köpekbalıklarının yokluğu, diğer balık türlerini yiyen orfoz (*Serranidae* familyasından bir balık türü, *Epinephelus marginatus*) sayısının artmasını sağlar. Orfozlar da sırası ile sistemdeki papağan balıkları (*Scaridae*) ve Kaya balıkları *(Gobiidae)* gibi herbivor sayısını azaltırlar. Resiflerde makrogaller yerleşmek için mercanlarla rekabet ederler. Mercanların gelişip büyümesi için makroalgleri besin olarak kullanan ve mercanlara yer açan herbivorlara ihtiyaç vardır. Bundan dolayı otçul balıkların azalması mercanların gelişimine mani olur. Yosun yiyen otoburlar olmadan, yosunlar resif sistemini ele geçirirler. Makroalglerin aşırı gelişmesi, habitatı homojen hale getirir, balık türleri için mevcut nişlerin sayısını ve tür çeşitliliğini azaltır (Bascompte ve ark. 2005, Wilson ve ark. 2006).

Jamaika Mercan Resifleri, köpekbalığı yokluğu ve aşırı avcılıktan kaynaklanan değişime güzel bir misaldir. Son yıllarda Jamaika'daki biyoçeşitlilik büyük ölçüde değişmiştir. Köpekbalıkları, levrekler, İstavritler ve orfozların yerini artık küçük otçul balıklar almıştır. Tür kompozisyonundaki bu değişimin yanı sıra, mercan bolluğu oldukça azalmıştır. Mevcut balıklar otobur olsalar bile, mercandan yosun ağırlıklı sisteme geçişi tersine çevirmek için çok küçüktürler (yarıdan fazlası üreme boyutunun altındadır). Mercanlar makroalglerle rekabet edemediğinden, makrogal artık resiflerin yüzde 90'ından fazlasını kaplamaktadır. Jamaika, bir ekosistemde köpekbalığı kaybının mercan resifleri ile kaplı bir ekosistemin nasıl yosunla kaplı bir ekosisteme dönüştüğünün net bir misalidir (Hughes 1994).

2.4. Köpek balıkları kommunite sağlığına hizmet ederler

Tepe avcılar sağlıklı olan avlarını yakalamak için önemli derecede çaba ve enerji harcarlar. Standart altı avlar avcılar tarafından daha kolay yakalandığı için tepe avcılar genelde hasta, yaşlı, zayıf, engelli ve standart altı avları tercih ederler ve populasyondan uzaklaştırırlar. Tepe avcıların bu şekildeki beslenme davranışları av türleri için de faydalar sağlar. Enfeksiyonların yayılması önlenir, daha sağlıklı bireyler hayatta kalır, kaynaklar sağlıklı bireyler tarafından kullanılır ve üreme özelliği olan bireylerin hayatta kalma ihtimali artar. Genetik bozukluğu olan bireyler popülasyondan alınarak daha sağlıklı popülasyonlar elde edilir ve türün hayatta kalma gücü arttırılmış olur (Tucker ve ark. 2016, Levi ve ark. 2012, Genovart ve ark. 2010; Temple 1987, Sergio ve ark. 2006).

Su ekosistemlerindeki tepe avcıların standart altı av seçim modellerinin kara ekosistemleri modellerine benzediği varsayılır. Bununla birlikte, su ekosistemlerinde doğrudan gözlem yapmak daha zordur. Çoğu çalışmada suda yaşayan avcıların mide içeriği analizleri ile tahminler yapılmaktadır (Tucker ve ark. 2016, Duffy ve Beauchamp

2008). Deniz ortamında bu tür çalışmalar ve gözlemler yapmanın zorluğundan dolayı güvenilir veriler yoktur. Ancak en azından sağlıklı balıkların yırtıcı balıklardan daha iyi kaçacağı ve korunacağından dolayı avlanma ihtimallerinin daha düşük olacağı söylenebilir. Ancak genelde deniz ekosistemlerinde yaşayan avcıların, kara ekosistemlerinde yaşayan avcılara göre daha az ayrım gözeterek avlandıkları söylenebilir (Tucker ve ark 2016).

2.5. Köpek balıkları orta sınıf avcıları (Mezopredatörler) dengelerler

Açık deniz pelajik ekosistemlerinde ton balığı ve kılıç balığı gibi büyük cüsseli avcı balıklar, diğer türlerin dinamiklerini önemli ölçüde etkilemeden köpekbalıklarının ekosistem hizmetlerini bir dereceye kadar görebilirler. Bu nedenle, köpekbalığı düşüşünün olumsuz etkileri açık pelajik sistemlerden ziyade kıyılarda ve kıyıların demersalinde (deniz tabanında) daha belirgin olacağı söylenebilir (Kitchell ve ark. 2002).

Büyük köpekbalıkları bazen sadece küçük keski solungaçlılarla (elasmobranch) beslenir. ABD'nin Doğu bölgesinde, 14 küçük elasmobranch türünün avlanma oranlarındaki önemli artışın büyük avcı köpekbalıklarının azalmasından kaynaklanmış olabileceği bildirilmiştir (Myers ve ark. 2007). Büyük köpek balıkları genellikle deniz memelileri ve sürüngenleri avlarlar. Bunun yanında tropikal ve ılıman enlemlerde yüzgeç ayaklıları (foklar gibi) ve denize dalan kuşları da dengeler. Mesela kaplan köpekbalıkları yunuslar, deniz kaplumbağaları, deniz yılanları ve karabatakların temel avcılarıdırlar (Ferretti ve ark. 2010, Heithaus ve ark. 2008). Büyük köpek balıkları orta sınıf avcıları dengelemekle kalmaz, aslında tüm ekosistemi dengeler.

2.6. Köpek balıkları nesli tükenmeye karşı daha hassastırlar

Kıkırdaklı balıkların (*Chondrichthyes*) çoğu, kemikli balıklara kıyasla düşük büyüme oranları, geç cinsel olgunluğa erişme ve daha az yavru veya yumurta yapma ile karakterizedir (Frisk ve ark. 2001). Ayrıca, kıkırdaklı balıkların neslinin azalması veya tükenmesinden sonra tekrar iyileşme kabiliyetleri kemikli balıklara göre daha düşüktür. Bu da balıkçılık faaliyetlerine karşı onları daha savunmasız yapmaktadır. Köpek balıklarının balıklçılık faaliyetlerinden etkilenme derecesi kemikli balıklardan daha yüksektir. Aşırı avcılık çoğu zaman kemikli balıkların erken cinsel olgunluğa ulaşmalarını ve fazla yumurta üretmelerini teşvik eder (Ferretti ve ark. 2010, Jorgensen ve ark. 2007).

Köpekbalıklarının da dâhil olduğu keski solungaçlılar (*Elasmobranchs*) sınıfı tepe avcılar balıkçılık faaliyetlerinden (% 96.1), habitat kaybından (2.9 %) ve kirlilikden (0.4 %) dolayı ciddi dercede tehdit altındadırlar. Balıkçılık faaliyetleri içindeki dağılım ise ticari olarak avlanma (31.7 %), hedef dışı avcık (% 57.9), eğlence veya rekreasyonel amaçlarla (% 0.7) ve zanaat/geçim (% 5.8) oluşturur. Dünyadaki keski solungaçlı türlerinin % 90'ından fazlası demersal ekosistemlerinde yer alır. Bu durum da onları trol balıkçılığına karşı savunmasız kılar. Açık okyanustaki endüstriyel balıkçılık 1950'lerde

öncelikle açık denizlerde ton balığı ve kılıç balığı yakalamak için başladı. Açık denizlerde yapılan endüstriyel balıkçılıkta köpekbalıkları önemli miktarda hedef dışı av olmuştur (Ferretti ve ark. 2010, Shepherd ve Myers 2005).

Dünya genelinde yılda 100 milyondan fazla köpekbalığı öldürülmektedir. Köpek balığı yüzgeci dünyanın en pahalı deniz ürünlerinden biridir. Sadece yüzgeçleri için her yıl on milyonlarca köpekbalığı avlanmaktadır. Köpekbalığı bolluklarının bazı bölgelerde %75'den, bazı bölgelerde ise %90'dan fazla azaldığı tahmin edilmektedir (Heithaus ve ark. 2008, Baum ve ark. 2003).

3. Su samurlarının ekosistem hizmetleri

Deniz su samurları (*Enhydra lutris*), genelde 16-45 kg ağırlığındadırlar ve deniz kestanesi populasyonunu dengelerler. Deniz su samuruları esmer su yosunu (kelp) ormanlarının korunmasını sağalarlar. Deniz su samurularının su ekosistemlerinden kaybı, denizkestanesi (*Stongylocentrotus spp.*) popülasyonunun aşırı artışına neden olur. Denizkestaneleri ise deniz su yosunları populasyomlarını çökertir ve deniz yataklarının çoraklaşmasına neden olur. Deniz su yosunları denizlerin oksijen üreten akciğerleridir. Ayrıca yosun ormanlarını saklanma ve üreme alanı olarak kullanan yosuna bağımlı çok sayıda tür vardır. Yosun ormanlarının kaybedilmesi ile biyoçeşitlilik önemli ölçüde azalır (Estes ve ark. 1998). Denizlerde esmer su yosunu ormanları tür çeşitliliğinin en yüksek olduğu habitatlardır. Deniz su samurlarının avlanmaları yasaklandıktan sonra esmer su yosunu ormanlarının yeniden geliştiği görülmüştür (Estes ve ark. 2010).

Nehir su samuru (*Lontra canadensis*) tatlı su ekosistemlerinde tepe avcılardır. Su ekosistemlerinden kara ekosistemlerine nutrient (Besin) taşıma (Dışkıları vb ile) hizmeti yaparlar. Su samurlarının dışkıladığı alanlar diğer bölgelere göre azot ve fosforca daha zengindir. Böylece kıyı boyunca habitat heterojenitesine de katkıda bulunurlar (Crait ve Ben-David 2007). Balık, su samuru gibi canlılarla beslenen boz ayılar da azot ve diğer besin maddelerinin denizden kara ekosistemlerine geçişinde görev alırlar (Gende ve ark. 2002). Su samurları su ve kara ekosistemlerini birbirlerine bağlama görevi üstlendiği gibi, katil balinalar da pelajik ve deniz kıyısındaki toplulukları birbirine bağlarlar (Estes ve ark. 1998).

Etobur deniz su samurları, deniz ekosisteminde kilittaşı türlerdir. Kürk ticareti nedeniyle deniz su samuru düşüşünü takiben, deniz omurgasız otoburları sayıca artmış ve yosun ormanları tahrip olmuştur. Yosun ormanlarının tahribi neticesinde balık, su kuşu ve omurgasız çeşitliliği azalmıştır. Deniz samurunun kademeli olarak toparlandığı ekosistemlerde yosun ormanları da normale dönmüştür. Su samuru varlığında otobur omurgasızlar azalmış ve deniz yosun ormanları artmıştır. Bu durum da diğer sınıfların çeşitliliğinin artmasına vesile olmuştur (Estes ve ark. 1998).

Deniz samurları öncelerde kürk elde etmek için yoğun olarak avlanmıştır. Son zamanlarda avlanmasının yasaklanması, koruma altına alınması ve muhtemelen katil

balinaların da azalması ile deniz su samuru popülasyonları kısmen toparlanmaya başlamıştır. Deniz su samurları otçul deniz kestanelerini sınırlar ve dengeler. Bunun neticesi de kıyı ekosistemlerinde kahverengi yosun ve diğer makroalganın bolluğunu ve dağılımını arttırırlar.

Su samurları iyi avcılar değildir. Ancak balık, kerevit, kurbağa, böcek ve kuş gibi çok çeşitli hayvanlarla beslenebilirler Bu yüzden su samurlarının varlığı, besin zincirinde daha alt kademelerde bulunan hayvanların popülasyonlarını düzenler. Ek olarak, su samuru sudaki besin maddelerinin karasal ekosistemlere dağıtılmasında önemli bir rol oynar. Aslında su kenarındaki habitatların azotça zenginleşmesine hizmet etmekle birlikte, dolaylı olarak da suyun temiz kalmasına hizmet ederler. Birincil üretime katkı sağlarlar. Nehir su samuruları nehir kıyısındaki habitatlarda bitki topluluğunun yaygınlığını ve büyümesini arttırır.

4. Su kuşlarının ekosistem hizmetleri

Su kuşlarının ekosistem hizmetleri genel olarak dört sınıfta incelenebilir. 1) Tedarik hizmetleri, 2) Destekleme hizmetleri, 3) Düzenleme hizmetlerive 4) Kültür hizmetleri (Tablo 1).

Tablo 1. Su kuşlarının ekosistem hizmetleri (Green ve Elmberg 2014)

	Ekosistem hizmeti
Tedarik hizmetleri	Et tedariki Giyim ve süs eşyaları (tüylerden) tedariki Su yalıtımı için yağ tedariki
Destekleme hizmetleri	Hayvan dağılımı (yumurta, spor vs) Bitki dağılımı (parça, spor vs ile) Besin döngüsü Birincil üretimi teşvik eder Çürüme ve ayrışmayı teşvik eder Metan üretimini azaltırlar Bitki çeşitliliğini arttırırlar Hayvan çeşitliliğini arttırırlar Predatörlerden koruma sağlarlar Bitkilerin biyoindikatörleridirler Hayvan biyoindikatörleridirler Besinlerin ve/ kirleticilerin biyoindikatörleridirler
Düzenleme hizmetleri	Haşere kontrolü sağlarlar Sulakalanların rejim değişimlerini düzenlerler
Kültür hizmetleri	Rekreasyonel avcılık Kuş gözlemciliği Ekoturizm

	Sulak alanları korumanın amiral gemileridirler Sanat

4.1. Su kuşları biyoçeşitliliğinin arttırılmasına hizmet ederler

Su kuşları sucul biyoçeşitliliğin arttırılmasına hizmet ederler. Bitki ve hayvanların parça, spor, yumurta vb kısımlarını su ekosistemelrine taşırlar. Kazlar sulak alanlarda rekabeti düzenleyerek ve birincil üretimi teşvik ederek biyoçeşitliliğin korunmasını sağlarlar (Jasmin ve ark. 2008).

Bir ekosisteminde tilkilerin kazları azaltması, otlama baskısını kaldırır ve adanın bitki biyoçeşitliliğinde azalma meydana getirir (Maron ve ark. 2006). Benzer şekilde, kuğuların otladığı alanlarda su bitkilerinin kışın hayatta kalma ihtimali artar. Çünkü otlanmamış büyük bitkiler güçlü akıntılara karşı koyamaz. Kuğu ve kazların otladığı bitkiler kışın güçlü akıntılara karşı kökleri sayesinde tutundukları bölgede kalma ihtimalleri daha yüksektir. (Wood ve ark., 2012). Bununla birlikte, kazların aşırı otlatılması, toprak erozyonuna, toprak tuzlanmasına, toprak azot tutma kaybına ve diğer olumsuz etkilere neden olabilir (Buckeridge ve Jefferies 2007). Su kuşları, diğer taksonlar için avcılardan koruma sağlayabilir. Mesela Kanada kazları (*Branta canadensis*) yuvalarını potansiyel yırtıcı hayvanlara karşı güçlü bir şekilde savunurlar. Bundan dolayı yakın çevresinde bulunan diğer kuşlar daha fazla üreme başarısı gösterirler (Allard ve Gilchrist 2002).

4. 2. Su kuşları biyoindikatörler olarak hizmet ederler

Bazı su kuşları su biyoçeşitliliğinin iyi bir göstergesidir. Mesela, ördek ve su tavukları sudaki çeşitlilik üzerinde, özellikle su bitkileri çeşitliliği ve zenginliği üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Su kuşları, göl ve sulak alanlardaki balık topluluğunu kabaca değerlendirmek için zamandan ve paradan tasarruf sağlayacak şekilde kullanılabilir. Su kuşu tüyleri ve diğer dokular, ağır metallerin ve diğer kirleticilerin biyokomitörleri olarak da çok faydalı olabilir (Taggart ve ark. 2006; Burger ve Eichhorst 2007).

4.3. Su kuşları çöpçülük hizmeti yaparlar

Martılar, leylekler vb su kuşları çöplüklerden insan atıklarını toplarlar. Çöplükleri karıştırarak kokuyu azaltırlar. Lakin su kuşlarının bu ekosistem hizmetlerinin bazı olumsuz sonuçları da olabilir (Whelan ve diğerleri 2008).

4.4. Su kuşları biyojeokimyasal döngüye hizmet ederler

Su kuşları hem su hem de kara ekosistemleri için gübre kaynağıdırlar. Bundan dolayı ekosistemlerin verimliliğinin arttırımasında görevlidirler. Martı, leylek, kaz, kuğu gibi su kuşları hem suda hem de karada beslenirler. Bu nedenle su kuşları su ve karalar arasında enerji ve besin taşınımında görev alırlar. Ormanlardaki su kuşları üreme kolonileri dışkıları ile önemli besin taşınımı sağlarlar. Su kuşları toprak kimyası, azot ve diğer elementlerin çevriminde büyük bir etkiye sahiptirler. Su altında kalmış makrofitlerle beslenen kuğular gibi su kuşları, sedimanların oksidasyonunu artırarak

güçlü bir sera gazı olan metan üretimini azaltırlar (Kameda ve ark. 2006, Bodelier ve ark. 2006). Böylece küresel ısınmanın önlenmesine de hizmet etmiş olurlar.

4.5. Su kuşları haşereleri kontrol altına almakla görevlidirler

Böcek ve böcek larvaları su kuşlarının önemli besinleridir. Pirinç tarlalarında ve diğer sulak alanlarda zarara sebep olan *Chironomidae* larvalarını azaltırlar. Su kuşları ayrıca, önemli zararlılar ve hastalık vektörleri olan sivrisinek kontrolünde de görev alırlar. Sivrisinek larvaları ördeklerin iyi bir besinidir (Miles et al., 2002) .

Zebra midyeleri (*Dreissena polymorpha*) oldukça istilacıdır ve Avrupa ve Amerika'daki istila edilmiş su ekosistemleri üzerinde büyük bir ekonomik ve ekolojik etkiye sahiptir. Zebra midyelerinin yalnızca ABD'de verdiği zarar ve ilgili kontrol maliyetleri 1 milyar dolar/yıl olduğu tahmin edilmiştir. Ördekler genellikle sığ alanlardaki istilacı midyeleri büyük oranda azaltırlar. Su kuşları, pirinç bitkisini yiyen salyangozların biyolojik kontrolü için de değerlidir. Ördekler Kuzey Avrupa'da istilacı sümüklü böcek sayısını azaltmada önemli görevler yaparlar (Pimentel ve ark. 2005; Yusa ve ark. 2006; Werner ve ark. 2005).

Leylek, balıkçıl ve martı gibi su kuşları, hem su hem de kara habitatlarında yoğun olarak bulunur ve tarım zararlılarının kontrolünde önemli görevler görürler. Doğal sularda oksijen yetmezliği, termal şok vb sebeplerden dolayı sıklıkla toplu balık ölümleri görülür. Toplu balık ölümlerinin görüldüğü bölgelerde ölü balıklar su kalitesini olumsuz etkiler (Hoyer ve ark. 2009). Toplu balık ölümlerinden kaynaklanan ekosistem bozulmalarını su kuşları önler veya hafifletirler. Su kuşları olmasaydı, toplu balık ölümlerinden kaynaklanan ekosistem bozulmaları daha ağır olurdu. Mesela balıkçı ve leylek gibi su kuşları, kuraklığa bağlı olarak su seviyeleri azaldıkça su ekosistemlerinden balık popülasyonlarını önemli ölçüde azaltırlar. Böylece oksijen yetersizliğinden kaynaklanan toplu balık ölümlerini önlemiş olurlar. Su kuşlarının bu hizmeti sayesinde ölü balıkların parçalanmasından kaynaklanan anoksi olayları ve hastalık salgınları da azaltılmış olur. Su kuşlarının 12 gün içinde 10 cm derinliğindeki havuzlardaki balıkların hepsini, 28 cm derinliğindeki havuzlardaki balıkların ise %50’sini çıkardıkları tespit edilmiştir (Gawlik 2002).

Göllerin su kalitesini iyileştirmek için balık popülasyonları kontrol altında tutulmalıdır. Bu amaçla sıklıkla biyomanipülasyon projeleri yapılır. Bu projelerde genelde ekolojik dengesi bozulmuş, rekreasyon amaçlı kullanılan göletlerden Cyprinidlerin (sazanlar) çıkarılması veya azaltılmasının yanında balık yiyen balıkların aşılanması teklif edilir ve uygulanır (Jeppesen ve ark. 2007). Ancak bu tür uygulamaların genelde maliyeti yüksektir ve neticesi tam bilinemez ve tahmin edilemez. Su kuşlarının balık aktivitesi üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerinden dolayı, özellikle sığ göllerde böyle pahalı bir iyileştirmeye ihtiyaç önlenebilir. Örneğin, karabataklar, balıkları kontrol etmeleri nedeniyle su şeffaflığını arttırırlar (Dirksen ve ark. 1995).

4.6. Su kuşları ekosistem mühendisliği görevi yaparlar

Özellikle kuğular ve flamingolar gibi büyük kuşlar beslenirken sedimenti (sulak alanların dip kısımlarında bulunan çamur) karıştırırlar (Bioturbation) ve sedimenti dağıtırlar (Scott ve ark. 2012). Bu vazifeyi yaparken sularda bataklık gazları olan ve su canlıları için zehir etkisi yapan metan ve hidrojen sülfür oluşumunu da azaltmış olurlar. Bataklık gazı olan metan küresel ısınmada da etkili olduğu için, su kuşları dolaylı olarak küresel ısınmanın önlenmesine de katkıda bulunurlar.

4.7. Su kuşları bitki, tohum ve omurgasızların dağıtımı hizmeti yaparlar

Tohum dağıtıcılığı karada yaşayan kuşların yaptığı en önemli ekosistem hizmetlerinden biridir (Şekercioğlu 2006). Su bitkileri, omurgazızlar (Kabuklular, yumuşakçalar, rotiferler, annelitler vb), fitoplanktonlar, diyatomlar, siliatlar, bakteriler, arkalar ve mantar sporları gibi canlıların taşıyıcılığı hizmetini de su kuşları yaparlar (Green ve Figuerola 2005; Green ve ark. 2008). Su omurgasızlarının çoğu göller veya nehir havzaları arasında hareket edemezler. Su kuşları omurgasız hayvanları popülasyonlar arasında taşıyarak gen akışını sağlarlar. Su omurgasızları su kuşlarının sindirim sistemi içinde taşınabileceği gibi, tüylere ve ayaklara yapışarak da taşınabilirler (Brochet ve ark. 2010).

Su kuşları su ekosistemlerindeki kilit türlerin dağıtılmasında da görev alırlar. Su ekosistemlerindeki kilit türler makrofitlerin yanı sıra, Daphnia spp. ve Artemia spp. gibi kabukluları ihtiva eder. (Frisch ve ark. 2007). Daphnia spp. ve Artemia spp. fitoplankton bolluğunu düzenleyen ve ekosistemleri temiz su, yüksek biyoçeşitlilik durumunda koruyan baskın zooplanktonlardır. Hususan Artemia spp., tuz üretiminde yüksek kaliteli tuzlu su sağlamada önemli hizmetler yapar. Öte yandan, su kuşları istilacı omurgasız türler için de önemli taşıyıcılardır (Amat ve ark. 2005; Green ve ark. 2005). Su kuşları, yeni ve restore edilmiş sulak alanlara su bitkileri ve hayvanlarının taşınmasında da hayati görev alırlar. Su kuşlarının genelde ayaklarına yapışan balık yumurtaları farklı sulak alanlara taşınır. Bitkilerin bir yerden başka bir yere taşınmasında ördek bağırsakları ayaklarından daha önemlidir. Ördek rektumundan alınan dışkı örneklerinden önemli miktarda bitkinin çimlendiği tespit edilmiştir (Brochet ve ark. 2010).

4.8. Su kuşlarının kültür hizmetleri

Anatidae (ördekgiller) ve diğer su kuşları, dünyanın birçok yerinde önemli bir kültürel değere sahiptir. Ördekler, hem kırsal kesimlerde, hem de şehirlerde insanın ilgisini çeken, hoşuna giden canlılardır. Ördekler, kazlar, kuğular, flamingolar ve diğer su kuşları genel olarak sucul ekosistemlerin korunmasında öncülük etmişler ve koruma konusunda daha fazla farkındalığın oluşmasına sebep olmuşlardır. Sulak habitatların korunmsına yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesini sağlamışlardır.

Anatidae, Rallidae, kıyı kuşları ve diğer su kuşları, dünya üzerinde sanki insani tüketim için toplanırlar. Su kuşları dünyanın birçok bölgesinde yerli halkın beslenmesinin

önemli bir parçasıdırlar. ABD'de yalnızca Mississippi eyaletinde, su kuşları avcılığının toplam ekonomik büyüklüğünün yılda 155 milyon dolar olduğu beldirilmiştir. Doğal çayır ve sulak alanları koruma ile ördek avcılığından kaynakalnan ekonomik faydaların, bu arazileri tarım arazisine dönüştürmenin sağladığı faydalardan daha fazla olduğu düşünülmektedir (Gascoigne ve ark., 2011). Su kuşları sadece etleri ile değil, yumurtaları, tüyleri, yağları (Yalıtım malzemesi vb) ile de önemli ekonomik katkılar sağlarlar.

4.9. Su kuşları populasyon sağlığının korunmasına hizmet ederler

Göç eden alabalıklara (*Oncorhynchus mykiss*) etiket takılarak yapılan bir çalışmada, avcı kuş türlerinin orantısız bir şekilde kötü kondüsyonlu (vücudu yaralı, yüzgeçleri hasar görmüş, hasta veya parazitle enfekte olmuş zayıf) breyleri daha çok avladıkları tespit edilmiştir (Hostetter ve ark. 2012). Su kuşları bu hizmetileri ile popülasyonları salgın hastalıklardan kormaya da yardım ederler.

5. Materyalist evrimci ve islami görüşlerin bazı önemli konulardaki farklılıkları

5.1. Büyük balıkların küçük balıkları yemesi adaletsizlik midir?

Adaletin en genel tanımı; dengelerin korunması, hakkın gözetilmesidir. Ekosistemler hassas dengeler üzerine kurulmuştur. İnsan müdahalesi olmadığı takdirde, genelde dengeler korunur. Mesela bir balık milyonlarca yumurta yapabilir. Balık yumurtalarının ve yavrularının çoğu diğer balıkların rızkı olmasaydı, işte o zaman dengeler bozulur, adaletsizlik olurdu. Denizler birkaç yıl içerisinde balıkla dolar, toplu ölümler olur ve kokuşurdu. Böyle olması ise, denizde yaşayan bütün canlılara, hatta karada yaşayan canlılara da haksızlık, adaletsizlik olurdu. Kaldı ki canlıların ölmesi de adaletsizlik değildir. Ölümün olması değil, olmaması adaletsizliktir. Küçük, daracık bu dünyada ölüm olmasaydı, bunca hayvan ve insan nereye sığacaktı? Kaldı ki ölüm, her canlının başına gelecek değişmez bir hakikattir, adaletsizlik değildir.

Büyük balıkların küçük balıklarla beslenmesi aslında küçük balıklar için de faydalar sağlar. Mesela büyük balıkların küçük balıklara saldırması; küçük balıkların kabiliyetlerini geliştirir, küçük balıkları daha çevik ve canlı yapar. Ayrıca hasta veya ölmüş balıkların sudan toplanması da çok önemlidir. Eğer hasta ve ölmüş balıklar sudan toplanmamış olsalardı, salgın hastalıklar daha hızlı yayılacak ve balık sürülerinin toplu ölümlerine sebep olacaktı. Su ortamı balık ölüleriyle dolup kokuşacaktı.

Ayrıca genelde küçük balıklara büyük balıklardan daha fazla üreme özelliği verilmiştir. Aşırı üreyen küçük balıkların bir kısmı diğer balıkların rızkı olacak ki, dengeler korunsun. Kaldı ki balıklar küçük olsun büyük olsun, hayatlarından gayet memnun yaşarlar. Hiçbir zaman adaletsizliğe maruz kaldıklarını düşünüp isyan etmezler. Netice olarak, büyük balıkların küçük balıkları besin olarak tüketmesi: 1) Küçük

balıkların zararına değil, faydasınadır. 2) Ekosistemin zaraına değil, faydasınadır. 3) İnsanların zararına değil, faydasınadır. 4) Büyük balıkların küçük balıklarla mücadelesi değil, büyük balıklara yüklenmiş bir ekosistem hizmetidir. 5) Büyük balıkların küçük balıklara yaptığı bir adaletsizlik değil, küçük balıkların yüksek üreme gücünü dengeleme amaçlı büyük balıklara yüklenen ve adaleti netice veren bir ekosistem hizmettir.

5.2. Balıkların çok yumurta yapması evrimin neticesi mi, yoksa yaratıcıya ait bir planlama mı?

Balıklar omurgalı hayvanlar içerisinde en çok yumurta yapan ve en yüksek üreme gücüne sahip canlılardır. Mesela 5 kg ağırlığında bir pullu sazan balığı (*Cyprinus carpio*) bir milyondan fazla yumurta yapabilir. Materyalist evrimciler balıkların yüksek üreme gücünü, tabiata ve tesadüflere verirler ve evrim mekanizmaları ile izah ederler. Hâlbuki balıkların çok yumurta yapmasında ve yüksek üreme potansiyelinde birden çok tasarım delili vardır. 1) Üreme sistemi akılsız ve şuursuz tabiat ve tesadüflerle meydana gelemez. Bir canlı harika bir makine gibidir. İnsan yapımı ve teknoloji harikası hiçbir makine, kendi gibi makineler yapan bir sisteme sahip değildir. İşte balık ve diğer canlıların üreme sistemi, kendileri gibi canlıların yapılmasına vesile olan, neslin devamı düşünülerek tasarlanmış mükemmel bir sistemdir ve kudreti sonsuz bir Yaratıcı'nın varlığını lüzümlu kılar. 2) Üreme hücreleri tam bir tasarım harikasıdır ve yaratılmaları esnasında hiçbir laboratuvarda sentezlenemeyen, tesadüflerle olması imkânsız olan biyomoleküller (ihtiyaca uygun ve zamanlaması mükemmel yağ asitleri, aminoasitler, enzimler, hormonlar vs) sentezlenmektedir. 3) Balıkların üreme potansiyelinin yüksek olması ve çok yumurta yapmaları hem balıklar hem diğer canlılar için faydalar sağlayan bir tasarımdır. Şöyle ki; balık yumurtalarının besin değeri çok yüksektir. Balık yumurtaları suda, hatta karada yaşayan hayvanlar için önemli bir besin kaynağıdır. Mesela denizlerden karalardaki tatlısulara doğru göç eden (anadrom) somon balıkları yumurtaları hem su canlıları, hem de soğuk kış aylarında besinin az olduğu karalarda yaşayan ayı, kurt, çakal, kartal vb canlılar için çok önemli bir besin kaynağıdır. Bu özelliğinden dolayı somonlar hem su hem de kara ekosistemlerinin kilittaşı türü olarak tanımlanırlar. Bununla birlikte bazı balık yumurtaları (Havyar) insan için de önemli bir besindir. Mesela mersin balığı yumurtaları tüm dünyada en çok aranan ve yüksek ekonomik değeri olan besinlerdendir. 4) Balıkların çok yumurta yapması geleceğe yönelik bir tasarımdır ve rızkın garanti altına alındığının delilidir. Yaratıcı günümüz insanının ihtiyacı olan madenleri ve petrolü önceden tasarladığı ve yer altı depolarında biriktirdiği gibi, artan insan nüfusunun gıda ihtiyacını da düşünmüş ve hazırlamıştır. Bu gün dünya gıda ihtiyacının karşılanmasında balık yetiştiriciliği önemli bir yere sahiptir ve gelecekte de can simidi olarak görülmektedir. Dünya gıda örgütü (FAO) verilerine göre balık yetiştiriciliği en hızlı büyüyen gıda sektörüdür. Balıklar artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılayabilecek potansiyele sahip Yaratıcı tarafından tasarlanan rızık

hazineleridir. İşte balıkların çok yumurta yapması ve balık yetiştirmek için koca denizlerin olması istikbaldeki insanların rızık ihtiyaçlarının karşılanması içindir. Faydalar gözetilerek yapılan işler, tesadüflerin eseri olamaz. Balıkta bunları düşünebilecek akıl olsaydı, insanın suya attığı oltaya takılıp rızık olmazdı.

5.3. Hayatı çok seven canlılar neden kısa süre yaşıyor ve acı çekerek ölüyor? Yaratıcı varsa, neden buna müsaade ediyor?

Materyalist evrimciler bu sorunun cevabını bulamadıkları için Yaratıcı'yı inkâr edip materyalist olurlar. Lakin materyalist bir bakışın da meseleyi çözmediği açıktır. İlmin ilerlemesi ile mikro ve makro âlemlerde görülen tasarım delilleri de materyalizmi çürütmüş ve Yaratıcı'nın varlığını lüzumlu kılmıştır. O halde 'Hayatı çok seven canlılar neden kısa süre yaşıyor ve acı çekerek ölüyor? Yaratıcı varsa, neden buna müsaade ediyor?' gibi sorular semavi dinlerin cevaplaması gereken en önemli sorulardandır. İslami açıdan bu önemli sorulara verilen cevap kısaca şu şekilde özetlenebilir.

Dünya ebedi kalmak için yaratılan bir mekân değildir. Önemli olan yokluk âleminden çıkmak ve hayatı tatmakdır. Hayvanlar yaratılış gayelerine göre ekosistem hizmetlerini yaparlar ve ölürler. Herbir hayvan öldükten sonra ebedi âlemin (Cennet) bir yapı taşı olacak ve ruhen ebedileşecektir. Burada yaptıkları hizmetlerin ve çektikleri sıkıntıların karşılıkları orada telafi edilecektir. Dünya hayatından esas maksat, ebedi hayata liyakat kazanmaktır. Ebedi hayata göre dünya hayatı ne kadar uzun da olsa önemi yoktur. Bundan dolayı ömrün uzunluğu ve kısalığı da çok önemli değildir. Aslında Ahiret inancı ile taşlar yerine oturmakta ve ilgili sorular cevap bulmaktadır. Aksi takdirde Yaratıcı'nın adaletine gölge düşmekte ve kabülde zorlanılmaktadır. İşte materyalist evrimciler sadece bu dünya hayatını esas alarak meseleye bakarlar ve içinden çıkamazlar. Bundan dolayı Yaratıcı'yı inkar edip, maddeye taparlar.

İnsan ve hayvanların acı çekmesi fizyolojik olarak lüzümlü bir mekanizmadır. İnsan ve hayvanlar acı hissi olmadan hayatlarını muhafaza ettiremezler. Eli yanan insan acı hissetmeseydi, elini ateşten çekemez ve felaket olurdu. Ölüm ve yaralanmadan dolayı acı çekmeyen bir hayvan, kolayca av olurdu. İşte hayatı muhafaza etmek için verilen acı hissi de aslında tüm hayvanlar için bir nimettir. Allah'ın şefkatinden fazla şefkat olmaz. Hayvanlara acı hissini vermesi O'nun hayvanlara acımamasından veya şefkat etmemesinden değildir. Tam tersi, hayvanlara acımasının neticesidir.

5.4. Ekosistemlerdeki avcı hayvanların yaptığı hizmetler, canlılardaki proğramlı hücre ölümü mekanizmasının yaptığı hizmetlere benzer

Ekosistemlerde hayat, ekosistem elamanları arası mücadele ile değil, yaratıcının koyduğu düzen ve canlılara yüklediği özel görevler sayesinde devam eder. Bir canlı gibi ekosistemler de çok hassas bir organizasyonun neticesidir. Bu organizasyonda yaratma ve öldürme birlikte vardır ve denge ancak böyle sağlanır. Hem canlı hem de ekosistem hayatı, hayat verme ve öldürmenin dengeli olması durumunda devam eder. Bu açıdan

ekosistemlerdeki tepe avcı hayvanların yaptığı ekosistem hizmetleri, canlılardaki proğramlı ölüm mekanizmasının yaptığı hizmetlere benzer (Tablo 2).

Mesela insanın embriyonal gelişimi esnasında doku ve organların normal şeklini alması, parmaklar arasındaki mezenşimal hücrelerin kaldırılması, mutasyona uğramış kontrolsüz çoğalan hücrelerin öldürülmesi, yaşlanmış veya virüslerle enfekte olmuş hücrelerin öldürülmesi ve ortamdan kaldırılması gibi hayati birçok iş proğramlı hücre ölümü ile yapılır. İnsanda homeostazinin (denge ve ölçünün) korunması da proğramlı ölüm mekanizması iledir. Günlük insanda proğramlı ölümle öldürülen hücre sayısı yaklaşık 50 milyar civarındadır. Proğramlı ölüm mekanizması olmasaydı barsak uzunluğumuz yaklaşık 16 km civarında olacaktı. Tüm canlıların yaşlandırılması ve öldürülmesi de proğramlı hücre ölümü ile yapılır. Yani tüm canlılarda hayat, aslında ölüm proğramının sağlıklı işletilmesi ile devam eder. Canlıda proğramlı hücre öldürme mekanizmasının işlememesi demek, canlı hayatının da sona ermesi demektir.

Tabii ekosistemler de tıpkı bir canlı gibidir. Ekosistemlerde hayat ve ölüm dengeli olursa, ekosistemler sağlıklı olur. Aksi takdirde denge bozulur, ekosistemler çöker ve ölür. Canlıda hücrelerin öldürülme hizmeti proğramlı ölüm mekanizması sayesinde yapılırken, ekosistemlerde ise bu hizmet tepe avcılara yaptırılır. Ekosistemlerde popülasyonların dengelenmesi, özellikle istilacı türlerin kontrol altına alınması hizmetleri avcı hayvanlar tarafından yapılır. Ekosistemlerde yaşlı, enfekte olmuş hasta ve standart altı hayvanlar da avcı hayvanlar tarafından avlanır. Avcı hayvanların bu hizmeti sayesinde salgın hastalıklar önlenir ve ekosistemler sağlıklı işler. Bundan dolayı su ekosistemlerinde köpek balıkları, su samurları ve su kuşları gibi tepe avcılar kilit taşı tür olarak adlandırılır. Denizlerin kilit taşı avcı türleri yukarıdan aşağı tüm kommuniteyi kontrol eder. Kilit taşı avcı bir türün yükselişi ve düşüşü, tüm besin zincirini kademeli olarak etkiler. Kilit taşı avcı türlerin yokluğu ekosistem dengelerini bozar ve ekosistemleri çökertir. Hem canlılarda hem de ekosistemlerde benzer mekanizmaların işletilmesi, canlıları ve ekosistemlerini aynı tasarımcının organize ettiğini gösterir.

Tablo 2. Canlılarda proğramlı hücre ölümü ile ekosistemlerde avcı hayvanların yaptıkları hizmetlerin karşılaştırılması

	Canlıda proğramlı hücre ölümü	**Ekosistemlerde avcı hayvanlar**
Dengenin korunması	Canlılarda proğramlı hücre ölümü sayesinde homeostazi (denge) korunur. Bu denge sayesinde canlı hayatı devam eder.	Ekosistemlerde avcı hayvanlar sayesinde pülasyonlar dengelenir, ekosistemler sağlıklı işler.
Hastalıkların önlenmesi	Canlılarda proğramlı hücre ölümü sayesinde görev yapamayan arızalı hücreler	Ekosistemlerde avcı hayvanlar sayesinde hasta hayvanlar

	öldürülür ve canlı hastalıklardan korunur.	uzaklaştırılır ve ekosistem salgın hastalıklardan korunur.
İstilacıların kontrol altına alınması	Canlılarda tüm dokuları istila etmek isteyen kanserli hücreler proğramlı hücre ölümü ile öldürülür.	Ekosistemlerde ekolojik dengeleri bozma kabiliyetinde olan istilacı türler, avcı hayvanlar sayesinde kontrol altına alınırlar.
Yaşlıların öldürülmesi	Canlılarda ömrünü tamamlamış yaşlı hücreler proğramlı hücre ölümü ile öldürülür, yeni hücrelerin yaratılması için imkân sağlanır.	Ekosistemelrde yaşlanan ve görev yapamayan hayvanlar avcı hayvanlar tarafından avlanır ve yeni canlılar için imkân sağlanır.
Ölülerin ve çöplerin temizlenmesi	Canlıda ölen hücreler ve kalıntıları proğramlı hücre ölümü mekanizması ile temizlenir. Bu yüzden canlıda enflamasyon oluşmaz.	Ekosistemlerde ölmüş hayvan leşleri ve kalıntıları avcı hayvanlar tarafından temizlenir. Bu yüzden çevrede leş ve çöp birikmez.
Görev ihmali durumu	Canlıda proğramlı hücre ölümü mekanizması işlemez veya görev yapamaz ise canlı hayatı devam etmez ve canlı ölür.	Ekosistemlerde avcı hayvanlar görev yapamaz ise, ekosistemlerde denge bozulur, ekosistem işlemez ve çöker.

6. Netice ve tavsiyeler

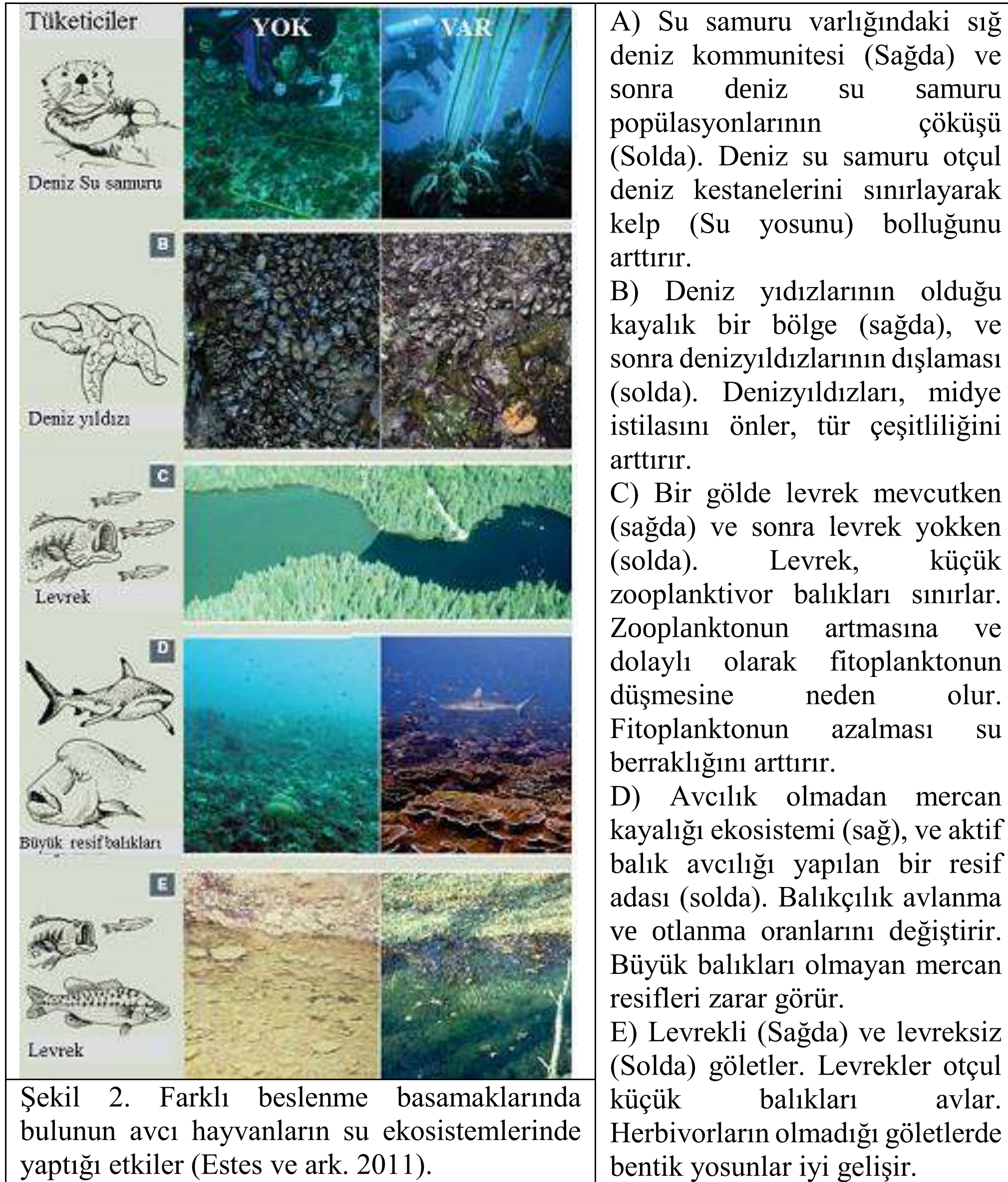
Her canlı, Yaratıcı'nın antika bir sanat eseridir. Bir ressam resim yapmaktan hoşlandığı gibi, Yaratıcı da yaratmaktan ve antika eserler meydana getirmekten ilahi bir zevk alır (Temsil içindir, yoksa Yaratıcı'nın yaratmaktan aldığı mukaddes mana tarif edilemez). Bundan dolayı çok farklı canlılar yaratmakta ve resmi geçit yeri olan bu dünyada sergilemektedir. Ayrıca bir ressam yaptığı resimlerin başka insanlar tarafından takdir edilmesinden de hoşlanır ve bu mana için sergiler açar. Yaratıcı da sanattan anlayan akıl ve vijdan sahiplerinin bu sanat eserlerine bakması ve takdir etmesini istemektedir. Bu mana için de birbirlerinden çok farklı eşsiz eserleri sergilemektedir. Ayrıca bu dünya kısa süreli bir sergi yeridir. Asıl ve ebedi olan ise Ahirettir. Ölüm ise canlıyı Ahiret alemine götüren bir vasıtadır. Hastalıklar ve musibetler gibi hayatta çekilen sıkıntıların ise çok hikmetleri vardır. İnsan olsun, hayvan olsun bu dünyada yaptığı hizmetlerin ve çektiği sıkıntıların karşılığını fazlası ile Ahiret aleminde alacaktır. İslami bakışa göre Yaratmadaki esas gayeler bunlardır.

İlmi çalışmaların neticesinde Yaratıcı'nın Ekosistemlerde görevi olmayan hiçbir canlıyı yaratmadığı ve her canlıya önemli ekosistem hizmetleri yüklediği anlaşılmıştır. Materyalist evrimciler ekosistemlerdeki avcı hayvanların beslenme davranışlarını yanlış yorumlanmışlar ve sistemde mücadele ettiklerini zannetmişlerdir. Üstelik mücadele prensibinin tüm sistemde geçerli olduğunu varsaymışlardır. Bu konuda materyalist evrimci görüşün hatalarını maddeler halinde sayalım.

1. Kara ekosistemlerinde yaşayan avcı hayvanlar besin piramidinin üstünde küçük bir alanı oluştururlar. Yani kara ekosistemlerinde besin üreten bitkiler ve bitkilerle beslenip et üreten hayvanlar hâkimdir. Etle beslenen hayvanlar ise azınlıktadır. İşte materyalist evrimcilerin sanki tüm canlılar arasında rekabet ve mücadele varmış gibi netice çıkarmaları hatadır.

2. Materyalist evrimci düşünce doğada güçlü olanın varlığını sürdürmesini ve zayıf olanın yok olmasını bir ilke olarak kabul eder. Hâlbuki beslenme ve hayatta kalmada güç ve kuvvet çok fazla etkili değildir. Nesli tükenmiş veya günümüzde nesli tehlike altında olan genelde iri yapılı ve güçlü hayvanlardır. Bir zamanların en güçlü ve büyük hayvanları olan dinazorlar artık yaşamıyor. Aslan ve kaplan gibi birçok güçlü ve kuvvetli hayvanların ise nesli tehlike altındadır. O halde materyalist evrimcilerin felsefelerini teşkil eden temel ilkeleri hatalıdır.

3. Avcı hayvanlar ekosistemlerde mücadele değil, bu makalede anlatılan biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekolojik dengelerin düzenlenmesi, zararlı böceklerin kontrol altına alınması, salgın hastalıkların önlenmesi, kara ve su ekosistemleri arasında besin taşınması gibi onlarca ekosistem hizmeti yaparlarlar. Avcı hayvanların yaptığı hizmetler, avı olan hayvanların da faydasınadır. O halde avcı hayvanlar ekosistemlerde mücadele etmiyorlar, Yaratıcı tarafından takdir edilen hizmetleri yapıyorlar. Avcı hayvanlar ekosistemlerde denge unsurudur ve kilit taşı görevi görürler. Ekosistem dengesi ve sağlığı ancak avcı hayvanların hizmetlerini yapmaları ile mümkündür. Farklı beslenme seviyelerinde bulunan bazı avcı hayvanların varlığında ve yokluğunda ekosistemlerde meydana gelen değişimler Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Farklı beslenme basamaklarında bulunun avcı hayvanların su ekosistemlerinde yaptığı etkiler (Estes ve ark. 2011).

A) Su samuru varlığındaki sığ deniz kommunitesi (Sağda) ve sonra deniz su samuru popülasyonlarının çöküşü (Solda). Deniz su samuru otçul deniz kestanelerini sınırlayarak kelp (Su yosunu) bolluğunu arttırır.
B) Deniz yıdızlarının olduğu kayalık bir bölge (sağda), ve sonra denizyıldızlarının dışlaması (solda). Denizyıldızları, midye istilasını önler, tür çeşitliliğini arttırır.
C) Bir gölde levrek mevcutken (sağda) ve sonra levrek yokken (solda). Levrek, küçük zooplanktivor balıkları sınırlar. Zooplanktonun artmasına ve dolaylı olarak fitoplanktonun düşmesine neden olur. Fitoplanktonun azalması su berraklığını arttırır.
D) Avcılık olmadan mercan kayalığı ekosistemi (sağ), ve aktif balık avcılığı yapılan bir resif adası (solda). Balıkçılık avlanma ve otlanma oranlarını değiştirir. Büyük balıkları olmayan mercan resifleri zarar görür.
E) Levrekli (Sağda) ve levreksiz (Solda) göletler. Levrekler otçul küçük balıkları avlar. Herbivorların olmadığı göletlerde bentik yosunlar iyi gelişir.

4. İnsanın bir hayvanı kesip etini yemesi normal olsun da, neden bir hayvanın rızkı olarak yaratılan başka bir hayvanı yemesi normal olmasın? Nasıl ki, Yaratıcı balıkları ve eti yenen hayvanları bizim rızkımız olarak takdir etmiştir. Aynen öyle de; mesela bir balık da başka bir balığın rızkı olabilir. Bundan dolayı, bir balığın başka bir balığı yemesi, bir insanın diğer bir insanı yemesi gibi değildir. Belki, insanın rızkı olan balıkları veya diğer hayvanları yemesi gibi algılanmalıdır. Burada yanlış olan; materyalist evrimcilerin hayvanlar arasındaki besin ve beslenme ilişkilerine bakarak hayatın bir mücadeleden ibaret olduğunu düşünmeleri ve felsefelerini buna bina etmeleridir. En büyük hataları ise; insanın insanları sömürmesinin meşrulaştırmasıdır.

5. Günümüzde ekosferdeki canlı çeşitliliği materyalist evrimcilerin iddiası gibi mücadele ve doğal seçilimle meydana gelmiş değildir. Genetik ilmi göstermiştir ki; türler arasında geçiş doğal şartlarda mümkün değildir. Mesela insanla insanın atası olarak gösterilen hayvanlar arasında bir ara forma rastlanmamıştır. Daha açık bir ifade ile, günümüzde milyarlarca insan arasında maymunumsu insan veya insanımsı maymun bir canlı yoktur. Eğer materyalist evrimcilerin tezi doğru olsaydı; günümüzde insan mı, maymun mu olduğu ayırt edilemeyen milyonlarca canlı olmalıydı. Aslında canlılardaki bu kadar çeşitlilik Yaratıcının farklı isimlerinin farklı tecellilerinin neticesidir. Ondan dolayıdır ki; bazı canlılarda cemal, bazı canlılarda ise celal tecelli eder. İşte materyalist evrimciler Yaratıcının isimlerinin bir aynası olan canlıları, şuursuz tabiatın eserleri olarak gördüğü için hata etmiştir.

6. Materyalist evrimciler avcı hayvanları evrimin ileri basamakalrında bulunduklarını, diğer canlılardan daha fazla evrimleştiklerini ve ileri olduklarını varsaymışlardır. Halbuki ekosistemlerde en savunmasız ve nesli tükenme riski en yüksek olan hayvanlar avcı hayvanlardır. Netice olarak, materyalist evrimci felsefenin hayata bakışı ve prensipleri iflas etmiştir. Hayvanlar alemine bakarak çıkardıkaları yanlış prensiplerin, insanlık aleminde de geçerli olduğunu düşünmeleri ve tatbik etmeleri ise insanlığı felakete sürüklemiştir. İslami bakışa göre ise; Yaratılış gayesi ve yüklenen ekosistem hizmetleri bilinmese de, her canlı Allah'ın antika bir sanat eseridir ve çok kıymetlidir. Canlının önemi yaptığı ekosistem hizmetlerinden ve insana sağladığı faydalardan ziyade, Yaratıcı'nın sanat eseri olmasından kaynaklanır. Bundan dolayı Dünya genelinde bozulan ekosistemleri eski haline getirmenin ve nesli tükenme eşiğine gelmiş türleri korumanın en kolay yolunun, islami bakışın yaygınlaştırılması olduğu söylenebilir.

7. Kaynaklar

1. Allard K. ve Gilchrist H.G. 2002. Kleptoparasitism of Herring Gulls taking eider eggs by Canada Geese. Waterbirds, 25, 235-238.

2. Amat F., Hontoria F., Ruiz O., Green A.J., Sanchez M.I., Figuerola J. ve Hortas F. 2005. The American brine shrimp as an exotic invasive species in the western Mediterranean. Biological Invasions, 7, 37-47.

3. Aragones L.V., Lawler I.R., Foley W.J., ve Marsh H. 2006. Dugong grazing and turtle cropping: Grazing optimization in tropical seagrass systems? Oecologia, 149, 635-647.

4. Bascompte J., Melian C.J., ve Sala E. 2005. Interaction strength combinations and the overfishing of a marine food web. PNAS, 102(15), 5443-5447.

5. Baum J.K., Myers R.A., Kehler D.G., Worm B., Harley S.J., Doherty P.A. 2003. Collapse and conservation of shark populations in the Northwest Atlantic. Science, 299, 389- 392.

6. Bjorndal K.A., Bolten A.B. ve Chaloupka M.Y. 2000. Green turtle somatic growth model: evidence for density dependence. Ecological Applications, 10(1), 269-282.
7. Bodelier P.L.E., Stomp M., Santamaria L., Klaassen M. ve Laanbroek H.J. 2006. Animal-plant-microbe interactions: direct and indirect effects of swan foraging behaviour modulate methane cycling in temperate shallow wetlands. Oecologia, 149, 233-244.
8. Brierley A.S. 2007. Fisheries ecology: Hunger for shark fin soup drives clam chowder off the menu. Current Biology, 17(14), 555-557.
9. Brochet A.L., Guillemain M., Fritz H., Gauthier-Clerc M. ve Green A.J. 2010. Plant dispersal by teal (Anas crecca) in the Camargue: duck guts are more important than their feet. Freshwater Biology, 55, 1262-1273.
10. Buckeridge K.M. ve Jefferies, R.L. 2007. Vegetation loss alters soil nitrogen dynamics in an Arctic salt marsh. Journal of Ecology, 95, 283-293.
11. Burger J. ve Eichhorst B. 2007. Heavy metals and selenium in grebe feathers from Agassiz National Wildlife Refuge in northern Minnesota. Archives of Environmental Contamination and Toxicology, 53, 442-449.
12. Crait J.R. ve Ben-David M. 2007.Effects of river otter activity on terrestrial plants in trophically altered Yellowstone Lake. Ecology, 88, 1040–1052.
13. Creel S. 2011. Towards a predictive theory of risk effects: hypotheses for prey attributes and compensatory mortality. Ecology, 92, 2190–2195.
14. Dirksen S., Boudewijn T.J., Noordhuis R. Ve Marteijn E.C.L. 1995. Cormorants Phalacrocorax carbo sinensis in Shallow Eutrophic Fresh-Water Lakes - Prey Choice and Fish Consumption in the Non-Breeding Period and Effects of Large-Scale Fish Removal. Ardea, 83, 167-184.
15. Duffy E.J. ve Beauchamp D.A. 2008. Seasonal piscivory by coastal cutthroat trout (Oncorhynchus clarki clarki) in Puget Sound: implications for juvenile salmon. Transactions of the American Fisheries Society, 137, 165–181.
16. Estes J.A., Tinker M.T.,Williams T.M. ve Doak D.F. 1998. Killer whale predation on sea otters linking oceanic and nearshore ecosystems. Science, 282, 473–476.
17. Estes J.A., Tinker M.T. ve Bodkin J.L. 2010. Using ecological function to develop recovery criteria for depleted species: Sea otters and kelp forests in the Aleutian Archipelago. Conservation Biology, 24, 852–860.
18. Estes J.A., Terborgh J., Brashares J.S., Power M.E., Berger J., Bond W.J., Carpenter S.R, Essington T.E., Holt R.D., Jackson J.B.C., Marquis R.J., Oksanen L. Oksanen T., Paine R.T., Pikitch E.K., Ripple W.J., Sandin S.A., Scheffer M., Schoener T.W., Shurin J.B. Sinclair A.R.E., Soulé M.E., Virtanen R. Ve Wardle D.A. 2011. Trophic Downgrading of Planet Earth. Science, 333.
19. Ferretti F., Worm B., Britten G.L., Heithaus M.R. ve Lotze H.K. 2010. Patterns and ecosystem consequences of shark declines in the ocean, Ecology Letters. 13, 1055–1071.

20. Frisk M.G., Miller T.J. ve Fogarty M.J. 2001. Estimation and analysis of biological parameters in elasmobranch fishes: a comparative life history study. Can. J. Fish. Aquat. Sci., 58, 969–981.
21. Frisch D., Green A.J. ve Figuerola J. 2007. High dispersal capacity of a broad spectrum of aquatic invertebrates via waterbirds. Aquatic Sciences, 69, 568-574.
22. Gascoigne W.R., Hoag D., Koontz L., Tangen B. A., Shaffer T.L. ve Gleason R.A. 2011. Valuing ecosystem and economic services across land-use scenarios in the Prairie Pothole Region of the Dakotas, USA. Ecological Economics, 70, 1715-1725.
23. Gawlik D.E. 2002. The effects of prey availability on the numerical response of wading birds. Ecological Monographs, 72, 329-346.
24. Gende S.M., Edwards R.T., Willson M.F. ve Wipfli M.S. 2002. Pacific salmon in aquatic and terrestrial ecosystems. BioScience, 52, 917–928.
25. Glen A.S., Dickman C.R., Soule M.E., ve Mackey B.G. 2007. Evaluating the role of the dingo as a trophic regulator in Australian ecosystems. Austral Ecology, 32, 492-501.
26. Genovart, M., Negre N., Tavecchia G., Bistuer A., Parpal L. ve Oro D. 2010. The young, the weak and the sick: evidence of natural selection by predation. PLOS ONE, www.plosone.org. 5 (3), e9774.
27. Green A.J. ve Elmberg J. 2014. Ecosystem Services Provided by Waterbirds, BiologicalReviews,http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/%28ISSN%291469-185X
28. Green A.J., Jenkins K.M., Bell D., Morris P.J. ve Kingsford R.T. 2008. The potential role of waterbirds in dispersing invertebrates and plants in arid Australia. Freshwater Biology, 53, 380-392.
29. Green A.J. ve Figuerola J. 2005. Recent advances in the study of long-distance dispersal of aquatic invertebrates via birds. Diversity and Distributions, 11, 149-156.
30. Green A.J., Sanchez M.I., Amat F., Figuerola J., Hontoria F., Ruiz O. ve Hortas F. 2005. Dispersal of invasive and native brine shrimps Artemia (Anostraca) via waterbirds. Limnology and Oceanography, 50, 737- 742.
31. Heithaus M.R., Frid A., Wirsing A.J., Dill L.M., Fourqurean J.W., Burkholder D., Thomson J., ve Bejder L. 2007. State-dependent risk-taking by green sea turtles mediates top-down effects of tiger shark intimidation in a marine ecosystem. Journal of Animal Ecology, 76, 837-844.
32. Heithaus, M.R., Wirsing A.J., ve Dill L.M., 2012. The ecological importance of intact top-predator populations: a synthesis of 15 years of research in a seagrass ecosystem, Marine and Freshwater Research, 63, 1039–1050.
33. Heithaus M.R., Frid A., Wirsing A.J. ve Worm B., 2008. Predicting ecological consequences of marine top predator declines, Trends in Ecology and Evolution, 23(4), 202-210

34. Hostetter N. J., Evans A.F., Roby D.D., Collis K., Hawbecker M., Sandford B.P., Thompson D.E., ve Loge F.J. 2011. Relationship of external fish condition to pathogen prevalence and out-migration survival in juvenile steelhead. Transactions of the American Fisheries Society, 140, 1158–1171.
35. Hoyer M.V., Watson D.L., Willis D.J. ve Canfield JR, D.E. 2009. Fish kills in Florida's canals, creeks/rivers, and ponds/lakes. Journal of Aquatic Plant Management, 47, 53-56.
36. Hughes T.P. 1994. Catastrophes, phase shifts, and large-scale degradation of a Caribbean coral reef. Science, 265 (5178), 1547-1551.
37. Jasmin J.N., Rochefort L. ve Gauthier, G. 2008. Goose grazing influences the fine-scale structure of a bryophyte community in arctic wetlands. Polar Biology, 31, 1043-1049.
38. Jeppesen E., Meerhoff M., Jacobsen B.A., Hansen R.S., Sondergaard D.M., Jensen J.P., Lauridsen T.L., Mazzeo N. ve Branco C.W.C. 2007. Restoration of shallow lakes by nutrient control and biomanipulationthe successful strategy varies with lake size and climate. Hydrobiologia, 581, 269-285.
39. Jorgensen C., Enberg K., Dunlop E.S., Arlinghaus R., Boukal D.S., Brander, K., Ernande B., Gardmark A., Johnston F., Matsumura S., Pardoe H., Raab K., Silva A., Vainikka A., Dieckmann U., Heino M., Rijnsdorp A.D. 2007. Managing evolving fish stocks. Science, 318, 1247–1248.
40. Kameda K., Koba K., Hobara S., Osono T. ve Terai M. 2006. Pattern of natural N-15 abundance in lakeside forest ecosystem affected by cormorant-derived nitrogen. Hydrobiologia, 567, 69-86.
41. Kitchell J.F., Essington T.E., Boggs C.H., Schindler D.E. ve Walters C.J. 2002. The role of sharks and longline fisheries in a pelagic ecosystem of the Central Pacific. Ecosystems, 5, 202–216.
42. Levi T., Kilpatrick A. M., Mangel M., ve Wilmers C.C., 2012. Deer, predators, and the emergence of Lyme disease. Proceedings of the National Academy of Sciences USA, 109, 10942–10947.
43. Maron J.L., Estes J.A., Croll, D.A., Danner E.M., Elmendorf, S.C. ve Buckelew S.L. 2006. An introduced predator alters Aleutian Island plant communities by thwarting nutrient subsidies. Ecological Monographs, 76, 3-24.
44. Miles A.K., Lawler S.P., Dritz D. ve Spring S. 2002. Effects of mosquito larvicide on mallard ducklings and prey. Wildlife Society Bulletin, 30, 675-682.
45. Mumby P.J., Harborne A.R., Williams J., Kappel C.V., Brumbaugh D.R., Micheli F., Holmes K.E., Dahlgren C.P., Paris C.B. ve Blackwell P.G. 2007. Trophic cascade facilitates coral recruitment in a marine reserve. PNAS, 104 (20), 8362- 8367.

46. Myers R.A., Baum J.K., Shepherd T.D., Powers S.P., ve Peterson C.H. 2007. Cascading effects of the loss of apex predatory sharks from a coastal ocean. Science, 315, 1846-1850.
47. Pimentel D., Zuniga R. Ve Morrison D. 2005. Update on the environmental and economic costs associated with alien-invasive species in the United States. Ecological Economics, 52, 273-288.
48. Scott J.J., Renaut R.W. ve Owen R.B. 2012. Impacts of flamingos on saline lake margin and shallow lacustrine sediments in the Kenya Rift Valley. Sedimentary Geology, 277–278, 32–51.
49. Sergio F., Newton I., Marchesi L. ve Pedrini P. 2006. Ecological justified charisma: preservation of top predators delivers biodiversity conservation. Journal of Applied Ecology, 43, 1049-1055.
50. Shepherd T.D. ve Myers, R.A. 2005. Direct and indirect fishery effects on small coastal elasmobranchs in the northern Gulf of Mexico. Ecol. Lett., 8, 1095–1104.
51. Şekercioğlu C.H. 2006. Increasing awareness of avian ecological function. Trends in Ecology & Evolution, 21, 464- 471.
52. Taggart M.A., Figuerola J., Green A.J., Mateo R., Deacon C., Osborn D. ve Meharg A.A. 2006. After the Aznalcollar mine spill: Arsenic, zinc, selenium, lead and copper levels in the livers and bones of five waterfowl species. Environmental Research, 100, 349-361.
53. Temple S.A. 1987. Do predators always capture substandard individuals disproportionately from prey populations? Ecology, 68 (3), 669-674.
54. Tucker S., Hipfner J.M. Trudel M. 2016. Size-and condition-dependent predation: a seabird disproportionately targets substandard individual juvenile salmon, Ecology, 97(2), 461–471.
55. Werner S., Mortl M., Bauer H.G.ve Rothhaupt K.O. 2005. Strong impact of wintering waterbirds on zebra mussel (Dreissena polymorpha) populations at Lake Constance, Germany. Freshwater Biology, 50, 1412-1426.
56. Whelan C.J., Wenny D.G. ve Marquise R.J. 2008. Ecosystem services provided by birds. Year in Ecology and Conservation Biology, 2008 1134, 25-60.
57. Wilson S.K., Graham N.J., Pratchett M.S., Jones G.P. ve Polunin N.V.C. 2006. Multiple disturbances and the global degradation of coral reefs: are reef fishes at risk or resilient? Global Change Biology, 12, 2220-2234.
58. Wirsing A.J., Heithaus M.R., ve Dill L.M. 2007. Fear factor: do dugongs (Dugong dugon) trade food for safety from tiger sharks (Galeocerdo cuvier)? Oecologia, 153, 1031-1040.

59. Wood K.A., Stıllman, R.A., Clarke, R.T., Daunt, F. ve O'hare M.T. 2012. The impact of waterfowl herbivory on plant standing crop: a meta-analysis. Hydrobiologia, 686, 157-167.

60. Yusa Y., Sugiura N. ve Wada T. 2006. Predatory potential of freshwater animals on an invasive agricultural pest, the apple snail Pomacea canaliculata (Gastropoda: Ampullariidae), in southern Japan. Biological Invasions, 8, 137-147.

THE DIFFERENCE OF HUMAN FROM ANIMALS IN RESPECT TO ECOSYSTEM SERVIES AND THE PRIVILEGE, DOMINATION AND IMPORTANCE OF HUMAN IN ECOSPHERE

EKOSİSTEM HİZMETLERİ BAKIMINDAN İNSANIN HAYVANLARDAN FARKLILIĞI VE İNSANIN DÜNYA EKOSİSTEMİNDEKİ AYRICALIĞI, ÜSTÜNLÜĞÜ VE ÖNEMİ

Prof. Dr. Kâzım Uysal
Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Kütahya, Türkiye,
kazim.uysal@dpu.edu.tr

ABSTRACT

Human beings are exceptional and exclusive creatures and their excellence/dominance over ecosphere is indisputable. All the members of ecosphere serve human directly or indirectly. They are unique creatures and separated from animals in respect to their position in food chain and their services in ecosystem. Human can feed on almost any trophic living beings and consume approximately 40% of primary food production on lands. Human and domesticated animals make up 97% of vertebrate biomass in terrestrial environment. On the other side, the survival of human depends on other animals predominantly, while none of the other creatures need the existence of human. While the extinction of any animal impairs the ecosystem, the absence of human has favorable effects on ecosystem. All creatures carry out important services for the ecosystem, while human with no services for the ecosystem at all. Besides, serious environmental problems are only caused by humans.

How human beings achieve and secured their exclusive and superior position in ecosystem? Evolutionary materialism claims that there is no purpose in human creation and this creation originates from apes or ape-like beings with evolutionary mechanisms based coincidences. Islamic belief takes human being as private beings distinguished from animals and created by Allah with important missions. This article reaches the following results by focusing on the superiority of human in ecosystem, their privilege in food chain, and their services and damages over ecosystem; 1) Human can resemble animals in matter; however, their exclusive position in ecosystem is exceptional. 2) Human is created with special purposes different from other creatures. 3) The responsibilities of human are also crucial as their position in ecosystem. 4) The definition of human according to Islamic belief is rather scientific and logical. This is also important to find solutions for current social and environmental problems. 5) It is a serious mistake that human beings are classified and taken as animals claimed by evolutionary materialism and this thought should be considered as improper and avoiding from moral responsibilities. We also claim that evolutionary materialism is the main reason for majority of environmental and social problems.

Keywords: Human, animal, creation, evolution, ecosystem services, privilege

ÖZET

İnsan ekosferde (dünya ekosistemi) müstesna bir konumdadır ve tartışmasız olarak ekosferin hâkimidir. Tüm ekosfer ve elemanları ya doğrudan ya da dolaylı olarak insana hizmet ederler. İnsan besin zincirindeki yeri ve ekosistem hizmetleri bakımından hiçbir hayvana benzemez. İnsan hemen hemen tüm trofik seviyelerdeki canlılarla beslenir. Tüm karalardaki birincil üretimin yaklaşık % 40'ını tüketir. Karalarda yaşayan tüm omurgalı canlı biyokütlesinin yaklaşık % 97'sini insanlar ve insan gıdası olan evcil hayvanlar oluşturur. Öte yandan; Hayatın devamı için insanın genelde tüm canlılara ihtiyacı varken, hiçbir canlının insana ihtiyacı yoktur. Herhangi bir canlının olmaması ekosistemleri olumsuz etkilerken, insanın olmaması olumlu etkiler. Tüm canlıların önemli ekosistem hizmetleri varken, insanın önemli bir ekosistem hizmeti yoktur. Hiçbir canlı günümüzün önemli çevre problemine sebep olmazken, genelde tüm çevre problemlerinin sebebi insandır.

İnsan ekosferdeki üstünlüğünü ve ayrıcalıklı konumunu nasıl elde etmiştir? Materyalist evrimciler insanın var olmasında bir gayenin olmadığını, maymun veya maymunumsu bir hayvandan tesadüflere dayalı evrim mekanizmaları ile meydana geldiğini iddia ederler. İslami inanışa göre ise insan, Allah tarafından tüm canlılardan çok farklı ve müstakil olarak yaratılmıştır ve önemli görevler yüklenmiştir. Bu makalede insanın ekosferdeki üstünlüğü, besin zincirindeki ayrıcalıklı konumu, ekosistem hizmetleri ve ekosistemlere verdiği zararlar araştırılmış ve şu neticeler çıkarılmıştır. 1) İnsan maddesi olarak hayvanlara benzese de, ekosferdeki ayrıcalıklı konumu açısından hiçbir hayvana benzemez. 2) İnsan diğer canlıların yaratılış gayelerinden farklı özel gayeler için yaratılmıştır. 3) İnsanın makamı gibi mesuliyetleri de büyüktür. 4) İslami düşüncenin insan tanımı daha ilmi ve mantıklıdır, günümüz çevre ve sosyal problemlerin çözümünde de önemlidir 5) Materyalist evrimci görüşün insanı hayvanlar sınıfına koyması ve hayvan olarak değerlendirmesi yanlıştır ve mesuliyetten kaçmaktır. Materyalist evrimci görüş günümüz çevre ve sosyal problemlerin de yegane sebebidir.

Anahtar kelimler: İnsan**,** hayvan, yaratılış, evrim, ekosistem hizmeti, ayrıcalık

1.GİRİŞ

İnsan nedir ve nasıl mutlu olur? Hayvanlar alemi içinde değerlendirip, bir hayvan gibi mi yaşamalıdır? Yoksa semavi dinlerin tanımladığı gibi; hayvanlar alemi ile ilgisi olmayan, apayrı bir konumda yaratılan, özel görevler yüklenen bir yaratık olarak değerlendirip, semavi dinlerde yer alan insani değerleri esas alarak mı yaşamalıdır?

Materyalist evrimciler insanı hayvanlar içine koymuş ve evrimin üst basamaklarında olan gelişmiş bir hayvan olarak değerlendirmişlerdir. Bundan dolayı hayvanlar âlemine bakarak çıkardıkları bazı prensipleri insanlar içinde de geçerli olacağını düşünmüşlerdir. Mesela materyalist evrimcilerin '*Hayat bir mücadeledir, güçlü olan hayatta kalır*' felsefelerine esas olan ekosistemlerde etle beslenen hayvanlardır. Etle

beslenen karnivor hayvanların yaratılış hikmetlerini bilmeden, ekosistemlerdeki görevlerini anlamadan basit bir nazarla bakmışlar, hem yanılmışlar hem de yanıltmışlardır. Hazırladıkları belgesellerde genelde aslan, kaplan, kartal, köpek balığı vb. yırtıcı hayvanlar anlatmışlardır. Bazen günlerce beklenerek ve özel takip yöntemleri kullanarak bir aslanın parçalama sahneleri kaydedilmiş ve hazırladıkları belgesel film bu sahneler üzerine kurgulanmıştır. Bunu hem materyalist evrimci felsefenin esası olan '*Hayat bir mücadeledir, güçlü olan hayatta kalır*' felsefesini yerleştirmek için, hem de merak ve heyecan uyandırıp seyirci sayısını arttırmak (reyting) için yapmışlardır. Materyalist evrimci felsefe ile yazılan kitaplar ve hazırlanan belgesel filmlerle insani değerler kaybedilmiş, insan toplumları arasında yırtıcı hayvanlar arasında geçerli olan kanunlar tatbik edilmiştir. Sosyal Darwinizm, vahşi kapitalizm ve öjenik uygulamalar (insan ıslahı çalışmaları) işte hep bu materyalist evrimci felsefenin sonuçlarıdır. Böylece mahlûkat içerisinde en mesut ve bahtiyar olması gereken insan, mahlûkatın en kederlisi, en dertlisi yapılmıştır. Fıtrata, bilime ve gerçeklere hiç uymayan bu çarpık felsefe insanlık âlemini kan ve gözyaşında boğmuştur.

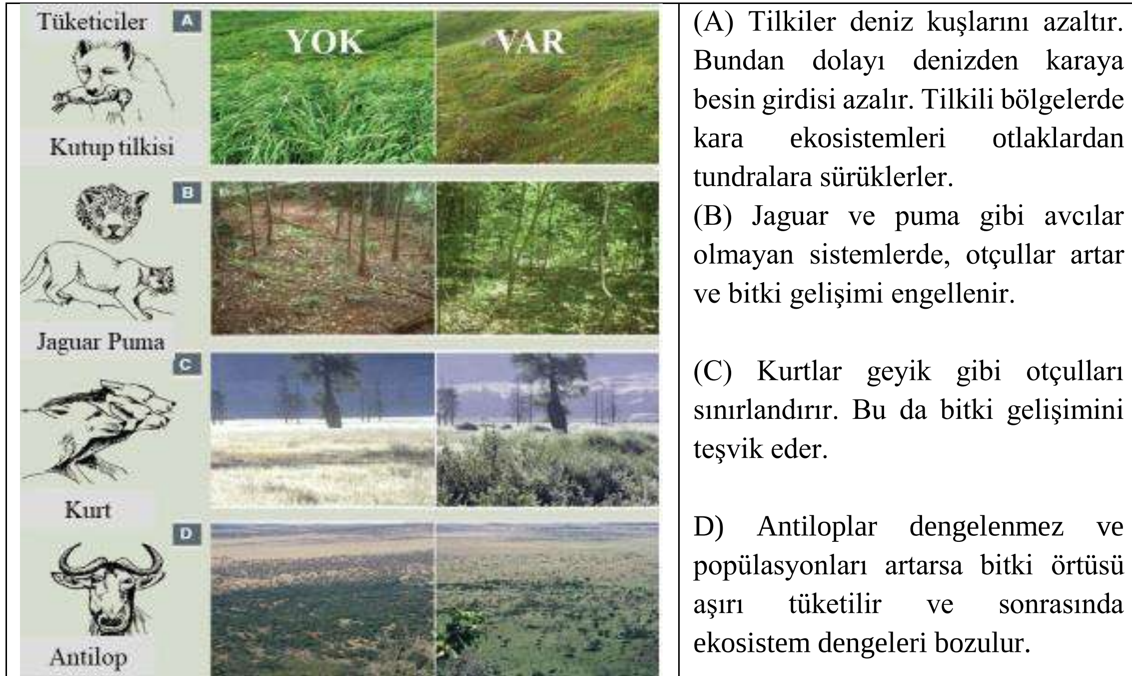
Halbuki biyolojik olarak insanın atasının hayvan olduğuna dair tatmin edici hiçbir delil yoktur. Günümüzde ani etkili mutasyonlarla yeni organlar ve türler meydana gelemeyeceği anlaşılmıştır. Mesela insan ve diğer canlılarda mutasyon neticesi olarak meydana gelen kanser vakaları ile daha faydalı olan hiçbir sistem veya organ meydana gelmemiştir. Aksine mutasyonların canlıları daha kötüye götürdüğü ve ölümüne sebep olduğu görülmüştür. Nötr mutasyon hipotezine göre ise değişim çok yavaştır ve canlılar çok uzun zamanlar içerisinde değişime uğrar. Halbuki türler bu yöntemle oluşmuş olsalardı, günümüzde her türe ait ara formların da yaşıyor olması gerekirdi. Mesela materyalist evrimcilerin iddiası gibi, insan maymun veya maymunumsu bir canlıdan gelmiş olsaydı maymunumsu insan veya insanımsı maymunların da yaşıyor olması gerekirdi. İnsan biyolojik olarak bazı yönleri ile hayvanlara benzese de davranış, anlayış, konuşma, geleceği düşünme, problem çözme vb noktalardan hiçbir hayvana benzemez.

İnsan ekosistem hizmetleri bakımından da hiçbir hayvana benzemez. Her hayvanın önemli ekosistem hizmetleri olmasına rağmen, insanın önemli bir ekosistem hizmeti

olduğu söylenemez. Mesela doğal ekosistemlerden herhangi bir canlının çıkarılması ekosistemde bozulmalara yol açar. Özellikle aslan, kurt, köpekbalığı gibi kilittaşı konumunda olan hayvanların çok önemli ekosistem hizmetleri vardır ve ekositemlerden çıkarılmaları çok ciddi bozulmalara, hatta ekosistemin çökmesine sebep olur. Ancak insanın dünyadan çıkarılması ile dünya ekosisteminde hiçbir bozulma olmaz. Hatta ekosistemler daha da iyiye giderler. Bu çalışmada insan ve avcı hayvanlar ekosistem hizmetleri bakımından incelenmiş, insanın ekosistem hizmetleri bakımından hiçbir hayvana benzemediği ve hayvanlar alemi içinde değerlendirilmesinin hata olduğu sonucuna varılmıştır.

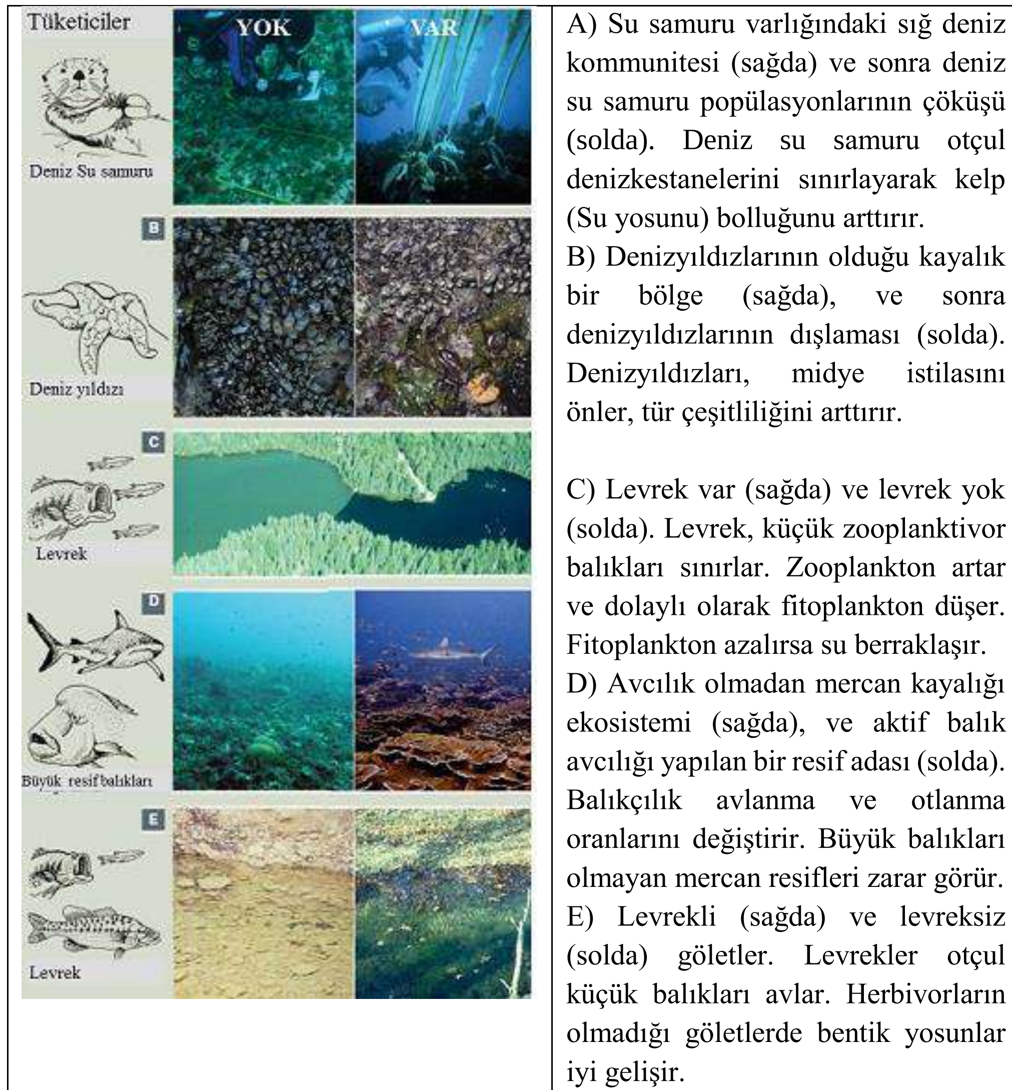
2. İNSAN VE HAYVANLARIN EKOSİSTEM HİZMETLERİ

Ekosistemdeki tüm canlıların, özellikle de materyalist evrimcilerin besin piramidinde insanla birlikte gösterdikleri tepe avcıların çok önemli ekosistem hizmetleri vardır. Tepe avcı hayvanların yokluğunda ekosistemde çok önemli olumsuz değişimler meydana gelmekte ve dengeler bozulmaktadır (Şekil 1 ve 2).

Şekil 1. Besin pramidinin en üstünde bulunan avcı hayvanların olup olmamasına göre kara ekosistemlerindeki değişimler (Estes ve ark. 2011).

Kara ekosistemlerindeki aslan, kaplan, kurt, kartal gibi, su ekosistemlerindeki köpekbalığı, etçil balıklar, su kuşları ve su samuru gibi yırtıcı hayvanlar ekosistemlerin dengelenmesinde görevli kilit taşı hayvanlardır, enfeksiyonların yayılmasına mani olan sıhhiye ve temizlik memurlarıdırlar. Tepe avcıların olmaması durumunda ekosistem dengeleri bozulur ve tür çeşitliliği azalır.

A) Su samuru varlığındaki sığ deniz kommunitesi (sağda) ve sonra deniz su samuru popülasyonlarının çöküşü (solda). Deniz su samuru otçul denizkestanelerini sınırlayarak kelp (Su yosunu) bolluğunu arttırır.
B) Denizyıldızlarının olduğu kayalık bir bölge (sağda), ve sonra denizyıldızlarının dışlaması (solda). Denizyıldızları, midye istilasını önler, tür çeşitliliğini arttırır.

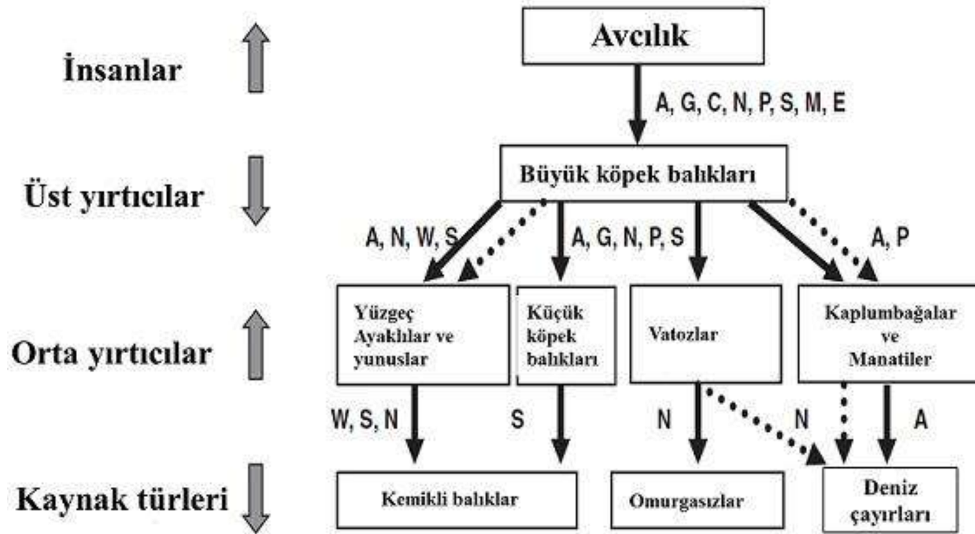
C) Levrek var (sağda) ve levrek yok (solda). Levrek, küçük zooplanktivor balıkları sınırlar. Zooplankton artar ve dolaylı olarak fitoplankton düşer. Fitoplankton azalırsa su berraklaşır.
D) Avcılık olmadan mercan kayalığı ekosistemi (sağda), ve aktif balık avcılığı yapılan bir resif adası (solda). Balıkçılık avlanma ve otlanma oranlarını değiştirir. Büyük balıkları olmayan mercan resifleri zarar görür.
E) Levrekli (sağda) ve levreksiz (solda) göletler. Levrekler otçul küçük balıkları avlar. Herbivorların olmadığı göletlerde bentik yosunlar iyi gelişir.

Şekil 2. Besin pramidinin en üstünde bulunan avcı hayvanların olup olmamasına göre su ekosistemlerindeki değişimler (Estes ve ark. 2011).

2.1. Deniz ekosistemlerine insan ve köpek balıklarının etkisi

İnsan etkisi olmayan ekosistemlerde köpekbalıkları genellikle yüksek bolluk ve çeşitlilik gösterirler ve görevlerini ifa ederler. İnsanın hafif balıkçılık baskısı bile, hassas

balık türlerinde, özellikle de büyük köpekbalıklarında güçlü popülasyon düşüşlerine sebep olur. Bunun neticesinde orta sınıf yırtıcılar artar ve kaynak türler (Şekil 3) ciddi zarar görür. İnsanın köpek balıklarına ve deniz ekosistemine yaptığı etkiler şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3. İnsanlar, köpekbalıkları ve av türleri arasındaki besin (Siyah düz oklar) ve davranış (noktalı oklar) ile ilgili etkileşimler. Etkileşimlerin belgelendiği bölgeler A, Avustralya; C, Karayipler; E, Avrupa; G, Meksika Körfezi; M, Akdeniz; N, Kuzey Amerika Doğu Kıyısı; P, Orta Pasifik; S, Güney Afrika; K, Kuzey Amerika Batı Kıyısı (Ferretti ve ark. 2010).

2.2. İnsanlar tepe avcıların rolünü üstlenebilir mi?

Tepe avcılar ekosistemlerde kilit taşı türlerdir. Bu türlere ekosistemi baştan aşağıya kadar kontrol görevi verilmiştir. Özellikle orta sınıf avcı (mezopredatör) salınımına mani olurlar. Ancak insanlar ekosistemlerdeki tepe avcıları istemezler. Bunun nedeni korkutucu olmaları ve bazen insan ve evcil hayvanlara zarar vermeleridir. Buna ilaveten tepe avcılar daha büyük alanlar isterler. İnsanların tepe avcıların rolünü üstlenerek, orta sınıf avcıları dengelemesi mümkün müdür? Ekosistemlerde orta sınıf avcı hayvanların insanlara verdiği zararlar kesinlikle tepe avcılardan daha fazladır. Orta sınıf avcılar insanlara daha yakın yaşarlar, daha hızlı ürerler. Orta sınıf avcıların kontrol altına alınmaları daha zordur ve dağılım alanları daha geniştir. Orta sınıf avcıları öldürerek kontrol etmek, çimleri biçmeye benzer, popülasyonlarda kuvvetli bir büyümeye neden

olur. İnsan çabası ile orta sınıf avcı popülasyonlarını kontrol emek hem çok zordur hem de maliyeti çok yüksektir (Palomares ve ark. 1995, Prugh ve ark. 2009).

Tepe avcılar sadece doğrudan öldürmeyle değil, aynı zamanda korkutarak da orta sınıf avcılarda davranış değişikliğine neden olurlar. Besin ağlarında avlanma korkusu, av olmaktan daha güçlü bir etkiye sahiptir. Bir ekosisteme kurtların yeniden sokulması geyik popülasyonlarını azaltır. Ancak ekosistemdeki kurt etkisi, daha ziyade korku kaynaklı geyik davranışlarının değişimi ile olur. Geyikler nehir kıyısındaki alanlardan uzak durmaya ve daha güvenli bölgelere taşınmaya başlar. Dere kenarlarındaki bitki örtüsü tekrar gelişler ve kunduz (*Castor canadensis*) popülasyonları tekrar eski haline gelir (Ripple ve Beschta 2004).

Yapılan çalışmalar neticesinde insanın hiçbir zaman tepe avcılara verilen ekosistem hizmetlerini yapamayacağı tespit edilmiştir. Aslanların olmadığı bir ekosistemde, kurtlar aslanların yaptığı ekosistem hizmetlerini üstlenebilir. Besin zincirinin en tepesinde olmasına rağmen, insan ne aslanların ne de kurtların yaptıkları ekosistem hizmetlerini yapabilir. Bununla birlikte insan tüm önemli çevre problemlerinin de sebebidir. Özellikle son 200 yıldır insan sekülerleşmiş (dünyevileşmiş) ve ahlaki değerlerini yitirmiştir. Problemin asıl kaynağı da budur. Ahlaki değerleri yeniden inşa etmekle ve biyosfer ile yeniden bağlantı kurmakla problem çözülebilir veya hafifletilebilir.

Yapılan çalışmalar yaratılan her hayvanın ekosistemde önemli görevleri olduğunu göstermiştir. Ancak ekosferdeki tüm besin ağlarına ihtiyacı olmasına ve kullanmasına rağmen, dünyadaki hiçbir canlının ve ekosistemin insana ihtiyacı yoktur. Herhangi bir canlının ekosistemden çıkarılması önemli bozulmalara sebep olmasına rağmen, insanın ekosistemden çıkarılması olumlu etki yapmakta ve belli bir eşik seviye aşılmamış ise dengeler yerine gelmektedir. Buradan şu önemli netice çıkarılabilir: Tüm hayvanların önemli ekosistem hizmetlerinin olması, insanın ise önemli bir ekosistem hizmetinin olmaması gösteriyor ki insan farklı gayeler için yaratılmıştır.

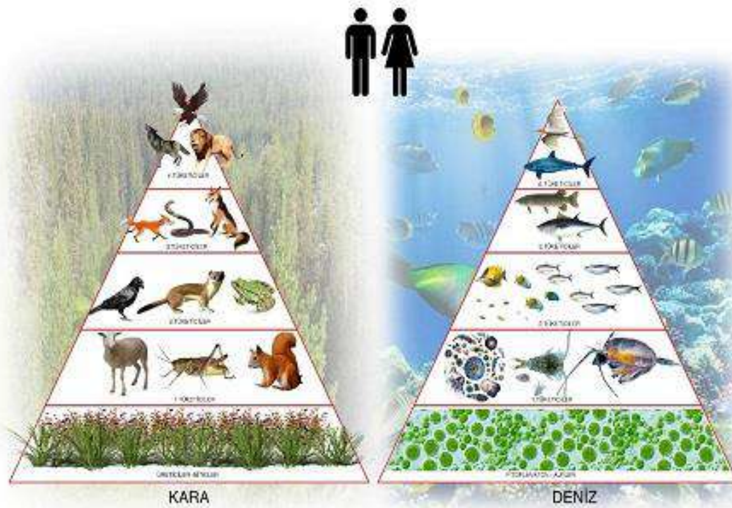
3. İNSANIN DÜNYA EKOSİSTEMİNDEKİ YERİ VE AYRICALIĞI

Dünya ekosisteminin cansız kısmı canlılara hizmet ederler. Mesela dünyanın döndürülmesi, yağmurun yağdırılması, atom ve moleküllerin hareket ettirilmesi hep hayat

içindir, hayatı devam ettirmek içindir. Güneş, dünya, ay, bulut, su, atomlar ve elementler gibi cansız ve akılsız varlıkların canlıların ihtiyaçlarını karşılamak için akıllıca işler yapması, sonsuz bir kudretin iradesi ile hareket ettiklerini göstermektedir.

Dünya ekosistemindeki bitkiler de doğrudan veya dolaylı olarak insan ve hayvanlara hizmet ederler. Karasal birincil üretimin yaklaşık %40'ını sadece insanlar tüketmektedir. Hayvanlar ise yine doğrudan veya dolaylı olarak insana hizmet ederler. İnsan tüm besin (trofik) seviyelerdeki hayvanları avlar, hayvan yetiştirmek için karasal alanların neredeyse yarısını kullanır. Deniz bitkileri ve hayvanlarının çok büyük bir kısmını tüketir (Strong ve Frank 2010, Duarte ve ark. 2009, Vitousek ve ark. 1997, Vitousek ve ark. 1986).

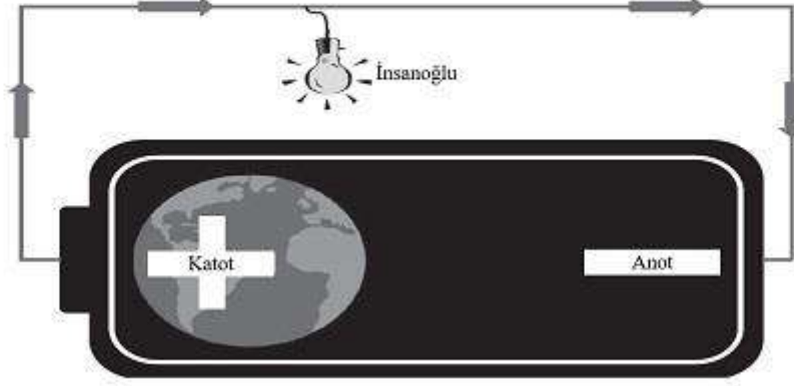
Ekosistemlerde yaşayan canlılar ya doğrudan ya da dolaylı insana hizmet ederler. Mesela küçük balık büyük balığın besinidir. Küçük balıklar ve büyük balıklar da insanın besinidir. Yani insan besin piramidinin en üstünde, yeryüzü sofrasının başköşesinde oturmaktadır. Ekosistemlerde yaşayan canlılar arasındaki besin ve beslenme ilişkilerine bakınca insana yapılan pozitif ayrımcılık dikkat çekmektedir (Şekil 4). Yaratıcı insan sofrasını çok çeşitlendirmekle ve insanı bu sofranın başköşesine oturtmakla insanı tanıdığını ve sevdiğini göstermektedir.

Şekil 4. İnsan ekosistemlerdeki diğer canlılardan farklı bir konuma sahiptir

3.1. Dünya-uzay bataryasını insan tüketiyor

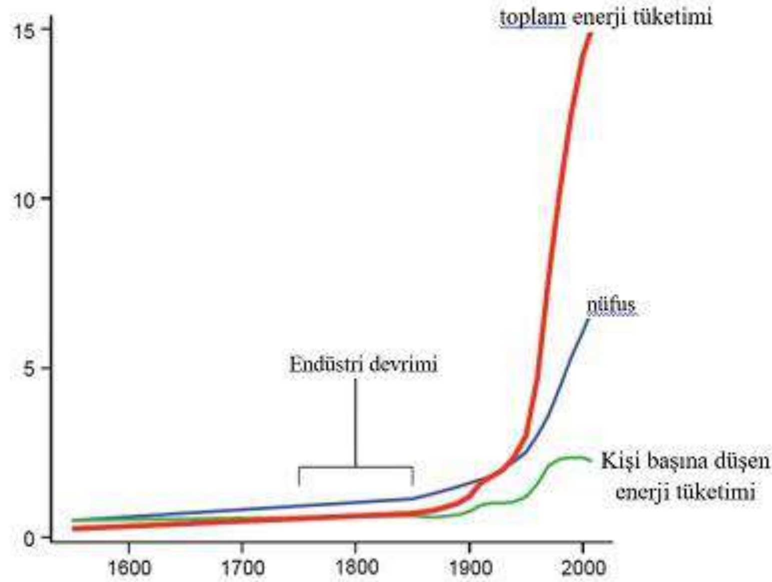
Dünyamız ve uzay bir bataryaya veya aküye benzetilebilir (Şekil 5).

Şekil 5. Dünya-uzay bataryası (Schramskia ve ark. 2015)

Dünya-uzay bataryasında enerji, dünyamızda (katot) biyokütle ve fosil yakıtlar (kömür, petrol ve gaz gibi) şeklinde depolanmıştır. Dünyada depolanan bu enerji insanlar tarafından kullanılmakta ve uzaya (anaot) ısı olarak yayılmaktadır. Dünyadaki enerjinin asıl kaynağı ise güneştir. Güneş enerjisi fotosentez mekanizması ile önce bitkilerde, sonra da hayvanlarda depolanmaktadır. Geçmiş zamanlardaki bitkiler ve hayvanlardaki enerji de özel ve planlı mekanizmalar vasıtası ile fosil yakıtlara dönüştürülmüş ve günümüz insanı için muhafaza edilmiştir. Bu gün insanoğlunun kömüre, petrole ve gaza ne kadar ihtiyacı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. İnsanoğlunun ihtiaçlarının yüzyıllar öncesinden düşünülmesi ve karşılanması işlerin bilerek ve kasıtlı yapıldığını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Yaratıcının insanı bildiğini, insanın ihtiyaçlarını gördüğünü ve insana acıyıp merhamet ettiğini de göstermektedir. İşte materyalist evrimci felsefe insan ihtiyaçlarının karşılandığını görmesine rağmen, ihtiyacı karşılayanı görmez, tabiata ve tesadüflere verir.

Belli aralıklarla şarj edilmediği takdirde bir batarya veya aküdeki enerji biter. Bataryasındaki enerjisi biten cihazlar kapanır ve tüm fonksiyonları sona erer. Aydınlatma, ısıtma, soğutma ve pişirme gibi tüm işlerin bir kez şarj edilmiş bir bataryadan sağlanan bir evde, batarya boşaldığında elektrikle yapılan tüm işler yapılamaz ve aletler kullanılamaz. Dünya bataryası da özellikle endüstri devriminden sonra hızla deşarj (enerji boşalması) olmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Tarihi olarak kişi başına düşen enerji tüketimi (kilovat, kW), nüfus (milyar) ve toplam enerji tüketimi (teravat, TW) (Schramskia ve ark. 2015)

3.2. Bir gün dünya bataryası tükenir ve hayat sona erer mi?

İnsanoğlunun enerji tüketimi şekil 6'da görüldüğü gibi artarak devam ederse dünya bataryasında fosil yakıtlarda depolanan enerji belli zaman sonra tükenecektir. Çünkü termodinamik kanunları dünya bataryasının yavaş yavaş şarjı (dolması) ve hızlı deşarjı (boşalması) arasındaki farkın sürdürülemez olduğunu bildirmektedir. Ancak insana verilen kabiliyetler sayesinde fosil yakıtlardan farklı enerji kaynakları da keşfedilmekte ve kullanılmaktadır. Alternatif enerji kaynaklarının keşfi, fosil yakıtlara talebi azaltmak için lüzumludur. İnsan dünya bataryasındaki depo enerjiyi aşırı tüketmesinin yanında binlerce kimyevi maddeyi de dünyaya bırakmaktadır. Bu durum dünyanın giderek hayat için daha elverişsiz hale geleceğini göstermektedir. Kısaca termodinamiğin ikinci kanununun (entropi kanunu) dünya ekosisteminde de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Yaratıcı dünya sarayını insan için hazır hale getirmiş ve insanın istifadesine sunmuştur. Ancak dünyamızı ebedi kalmak için tasarlamamıştır. Her canlı ölüme programlı olduğu gibi, yaşadığı dünya da ölüme programlıdır. Akıllı ve şuurlu bir insan dünyanın haline bakıp şu soruları sormalı ve cevaplamalıdır: Bu dünyanın inşa edilmesindeki amaç nedir? Dünyanın ve dünyadaki tüm varlıkların insanın emrine ve

kullanımına verilmesinin hikmeti nedir? İnsanın yaratılış hikmet ve gayesi nedir? İnsan ve yaşadığı dünya neden sonlu yaratılmıştır? Bu geçici dünyayı kuran ebedi kalmaya müsait başka bir dünya kurabilir mi ve kuracak mı?

3.3. İnsana yapılan pozitif ayrımcılık

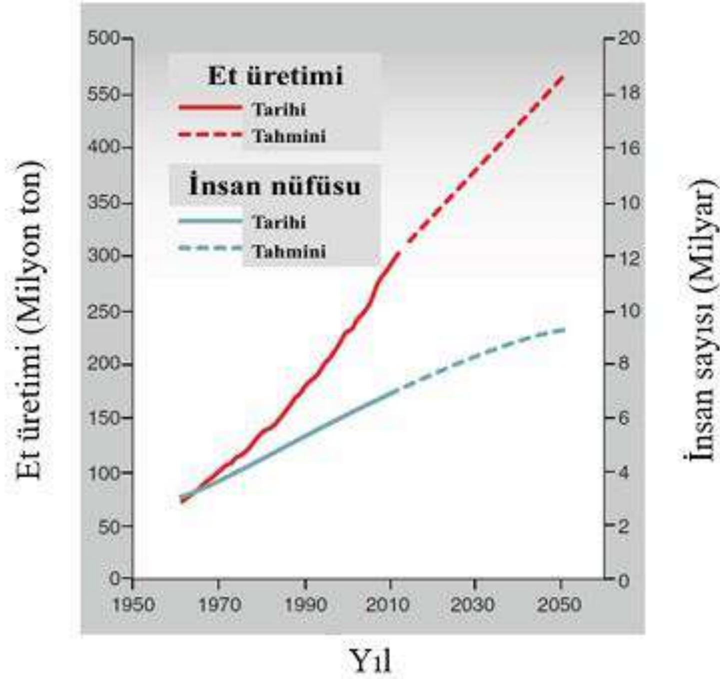
İnsan, dünya ekosisteminde çok müstesna bir yere sahiptir. Ekosistemlerin sabit bir iklimi sürdürmek, temiz hava sağlamak, azot ve fosfor gibi besin maddelerini geri dönüştürmek, su döngüsünü düzenleyerek insanlığa tatlı su sağlamak, gıda, yakıt, kereste, tıbbi ve endüstriyel maddeler temin etmek gibi birçok hizmetleri vardır (Tablo 1).

Ekosistem Hizmetleri		
Tedarik (Temin) hizmetleri	**Düzenleme hizmetleri**	**Kültürel hizmetler**
Gıda Temiz su Ahşap Elyaf Yakıt İlaçlar Yeni kimyevi bileşikler	İklimi düzenleme Taşkın düzenleme Hastalık düzenleme Su düzenleme Tozlaşma hizmetleri Erozyon önleme Hava kalitesi düzenleme	Estetik Kültürel Eğlence Manevi ve ruhi
Destek hizmetleri veya habitat hizmetleri		
Habitatların korunması ve bakımı Genetik çeşitliliğin muhafaza edilmesi Toprak oluşumunun sağlanması Fotosentez hizmeti veya birincil ürünün sağlanması		

Tablo 1: Doğal ekosistemlerin insana sağladığı hizmetler (Whitmee ve ark. 2015)

3.3.1. İnsanın et ihtiyacı ve et tüketimi

İnsanın et ihtiyacı ve et tüketimi günden güne artmaktadır (Şekil 7). Artan et ihtiyacını karşılamak için hayvan yetiştiriciliği artmakta, vahşi hayvanların ihtiyaç duyduğu araziler et üretimi için kullanılmaktadır. Bunun neticesinde de su kalitesi düşmekte, biyolojik çeşitlilik, sera gazları salınımı, ormansızlaşma ve çölleşme artmaktadır (Ripple ve ark. 2014).

Şekil 7. Yıllara göre tarihi ve tahmini insan nüfusu ve et üretimi (Ripple ve ark. 2014).

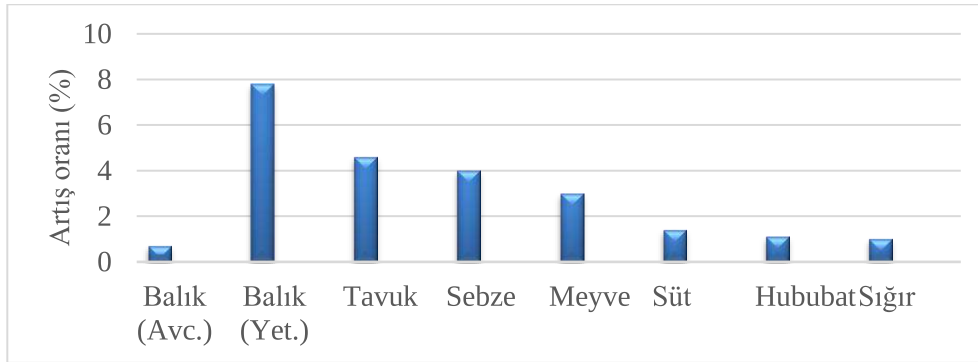
3.3.2. Artan et ihtiyacı nasıl karşılanacak? Balıklar gibi hayvanlara yüksek üreme gücü verilmesinin hikmeti nedir?

İnsan nüfus artışına paralel olarak gıda (özellikle et) ihtiyacı da artmaktadır. Hâlbuki dünya kaynakları sınırlıdır. Dünyada doğal olarak üretilen gıda miktarı, günümüz insan ihtiyacını karşılaması ise mümkün değildir. O halde akla şu soru gelebilir. Yaratılan insanların gıda ihtiyacı neden düşünülmemiş?

Yaratıcı amaçsız ve manasız bir iş yapmaz. Mesela madenlerin, petrolün ve gazın geçmişte yer altı depolarında depolanması, günümüzde insan ihtiyacının karşılanması içindir. Bazı canlılara özellikle balıklara yüksek üreme gücü verilmesi de gelecekteki insanların gıda ihtiyacını karşılamak içindir. Materyalist evrimciler balıklardaki yüksek üreme gücünü balıkların dış döllenme ile üremelerine bağlarlar. Tesadüfe dayalı evrimin neticesi ve şuursuz doğanın eseri olduğunu iddia ederler. Hâlbuki balıklardaki yüksek üreme gücü hikmetli bir iştir ve gelecekteki insanların ihtiyacını karşılamaya yönelik akıllıca bir tasarımdır. Mesela eskiden balık yetiştiriciliği bilinmiyordu. Zaten ihtiyaç da çok yoktu. Çünkü fıtri olarak mevcut olan balık miktarı insan ihtiyacını karşılamaktaydı. Ancak günümüzde doğal sulardaki balık miktarının insan ihtiyacını karşılaması

imkânsızdır. İşte her şeyi sonsuz ilmi ile bilen Yaratıcı, balıklara yüksek üreme gücü vermiş, insana da balık yetiştirebilecek akıl vermiştir. İnsanoğlu Yaratıcının balıklara vermiş olduğu yüksek üreme gücünü kullanarak bir balıktan milyonlarca yumurta elde edebilmekte ve tonlarca balık üretebilmektedir.

Su ürünleri yetiştiriciliği en hızlı büyüyen gıda sektörüdür. Gelecekteki insanlar için balık yetiştiriciliği can simidi olarak görülmektedir. Tatlı su ve deniz sistemlerinde balık ve kabuklu deniz hayvanlarının yetiştirilmesi 1990 ve 2009 arasında dünya genelinde yıllık % 7,8 oranında artmıştır; Aynı dönemde kümes hayvanları (% 4,6), süt (% 1,4), sığır (% 1,0) ve tahıllar (% 1,4) oranlarında artmıştır (Şekil 8).

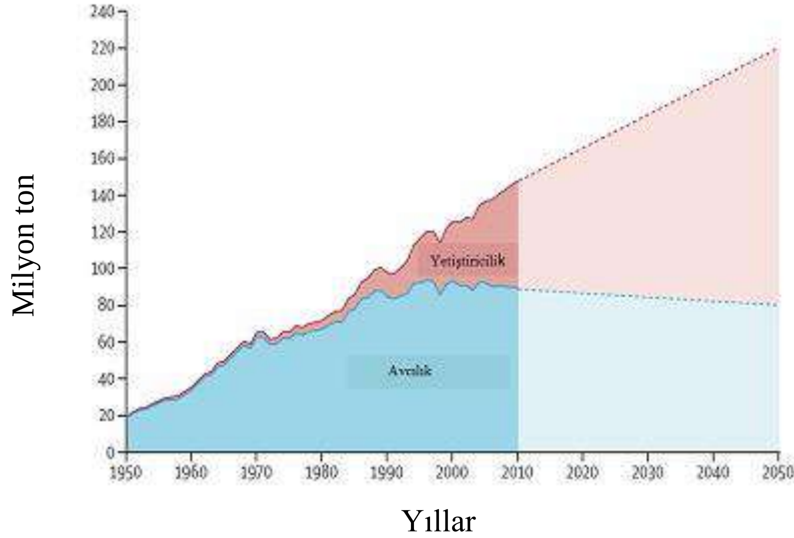

Şekil 8. 1990-2009 yılları arasında temel gıdaların artış oranları (Troella ve ark. 2014)

Balık insan için önemli bir gıdadır ve dünya genelinde hayvani protein tüketiminin % 17’sini ve toplam protein tüketiminin ise % 6,5'ini teşkil etmektedir. 2012 yılında dünya balıkçılığının ekonomik değeri yaklaşık 129 milyar ABD Doları değerindedir. Dünyada kişi aşına düşen balık tüketimi 1961'de 12,7 kg/yıl iken 2010 yılında 21,4 kg/yıl a yükselmiştir. Günümüzde insan enerjisinin% 95'i, 30 ürün türünden karşılanmaktadır. Bu 30 üründen sadece dördünden (pirinç, buğday, mısır ve patates) toplam ihtiyacın üçte ikisi karşılanmaktadır. Et üretimi ise keçi, sığır ve kümes hayvanları gibi yaklaşık 20 farklı karasal hayvan türünden oluşmaktadır. Su ürünleri üretimi ise 600'den fazla farklı tatlı su ve deniz hayvan türünü ihtiva eder (Troella ve ark. 2014, Whitmee ve ark. 2015).

2010 ve 2050 yılları arasında avcılıkla elde edilen balık miktarında % 10'luk bir düşüşün olacağı ve yetiştirilerek üretilen balık miktarında ise yılda 2 milyon tonluk bir artışın olacağı tahmin edilmektedir (Şekil 9). İşte balıklara yüksek üreme gücü verilmesi

aslında insan ihtiyaçları düşünüldüğü içindir. İnsan gıdası olarak kullanılabilen çok çeşitli balık türlerinin olması ise insanın sofrasını zenginleştirmek içindir.

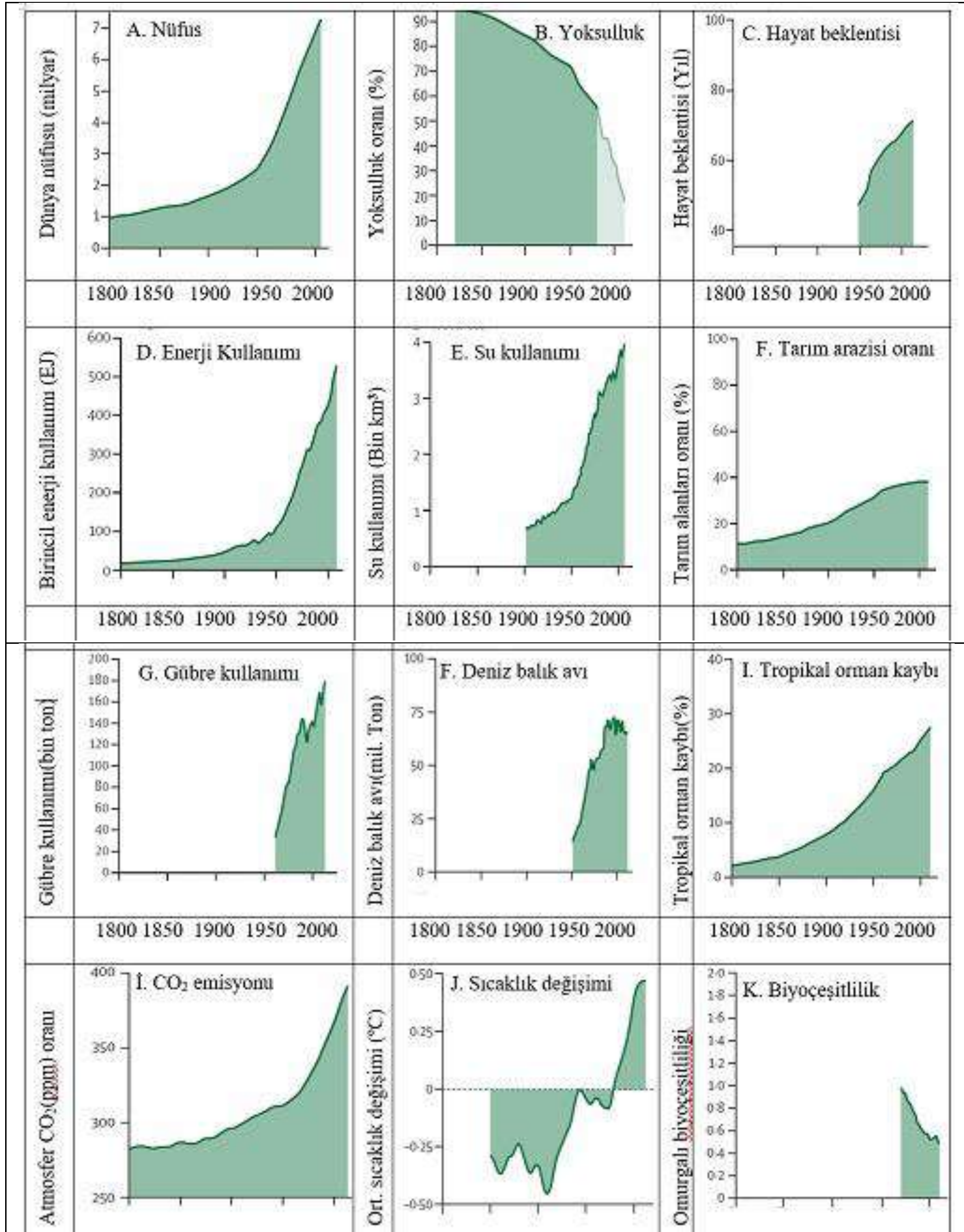
Şekil 9: 2010 yılına kadar yetiştirilerek ve avcılıkla elde edilen balık miktarı ve gelecekteki tahmini durumu (Whitmee ve ark. 2015).

Eğer ekosistemlerde yaşayan canlılar arasında besin ve beslenme ilişkileri olmasaydı şimdiki balık çeşitliliğinin belki de binde biri bile olmazdı. İnsan hem yüzlerce çeşit balığı afiyetle yer, hem de sistemi kuran Yaratıcısına isyan eder. Bir balığın diğer bir balıkla beslenmesindeki hikmeti anlayamaz ve isyan eder. Aslında şerefine çok zengin sofralar kurulan insanın üstüne düşen; 'Bana binlerce çeşit nimetler veren ve binlerce farklı lezzetleri tattırmak isteyen Rabbimin maksadı nedir? Bu kadar nimetlere karşı nasıl mukabele edebilirim?' gibi soruları sorup, cevaplarını aramaktır. İşte materyalist evrimcilerin insana yapılan pozitif ayrımcılığı görmemeleri ve insanı da hayvanlar arasına koymaları büyük bir hatadır.

4. İNSANIN DÜNYA EKOSİSTEMİNDEKİ BASKINLIĞI

İnsan dünya iklimi ve biyoçeşitliliğini önemli ölçüde etkilemiş ve değiştirmiştir. Günümüzde canlıların nesil tükenme oranları eskiye göre onlarca ya da yüzlerce kat daha yüksektir. Günümüz Antroposen çağında (endüstri devrimi ile başlayan yaklaşık son 200 yıl) karasal biyosferin insan egemenliği özellikle dikkat çekicidir (Şekil 10). İnsan kütlesi (dünyadaki 7,5 milyar insanın vücut ağırlığının toplamı) karadaki bütün omurgalıların

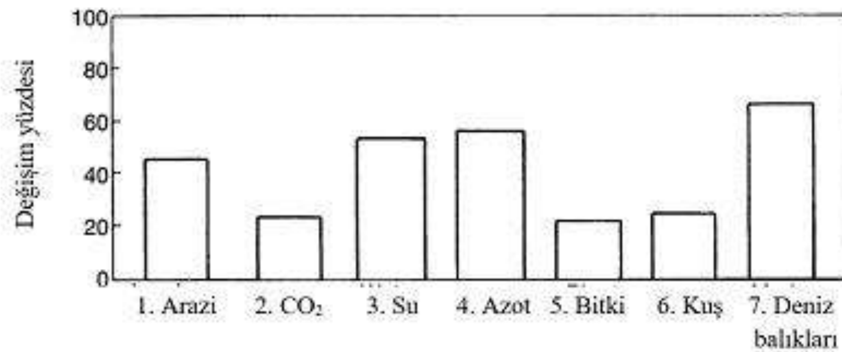
(memeliler, sürüngenler, kuşlar ve amfibiler) toplam kütlesinin yaklaşık % 32'sini, sığır ve koyun gibi evcil hayvanlarımız % 65 ini, yabani karasal omurgalılar ise % 3'ünü oluşturmaktadır (Steffen 2019, Ceballos ve ark. 2015, Smil 2011).

Şekil 10. Antroposen döneminde meydana gelen küresel değişimler (Whitmee ve ark. 2015). *A) Dünya nüfusu B) Yoksulluk verileri (1820-1980 arasında günde 2 dolardan daha az kazanan yoksul oranı (koyu yeşil) ve dünyadaki 1984–2011 arasında Uluslararası yoksulluk sınırı olan günlük 1 - 25 doların altında kazanan yoksul oranı (Açık yeşil). C) Ortalama hayat beklentisi, D)*

Enerji kullanımı E) Su kullanımı, F) Kullanılan (mera dâhil) tarım alanları, G) Gübre (azot, fosfat ve potasyum) tüketimi, H) Deniz balıkları av miktarı, I) Tropikal orman kaybı (1700 yılına göre), İ) Karbondioksit emisyonu, J) Sıcaklık değişimi, K) Omurgalı biyoçeşitliliği (endeks değeri; 1970 = 1)

İnsan dâhil tüm organizmalar çevrelerini değiştirir. Ancak insanın dünya ekosistemindeki baskınlığı ve dünya ekosistemini değiştirme oranı hiçbir hayvanla kıyaslanamayacak derecede fazladır (Şekil 11).

Şekil 11. Dünya ekosistemi ana bileşenlerinde insan etkisi ile meydana gelen değişim oranları. (*1. Dönüştürülen arazi yüzdesi, 2. Atmosferdeki mevcut CO_2 miktarının insan etkisi ile meydana gelen kısmı, 3. Kullanılan erişilebilir tatlı su yüzdesi, 4. İnsan kaynaklı karasal azot fiksasyon (Tespit, bağlama) yüzdesi, 5. Kanada'da insanlığın başka yerlerden getirdiği bitki türlerinin yüzdesi, 6. İnsan faaliyeti neticesinde iki bin yılda nesli tükenmiş kuş türlerinin yüzdesi, 7. Tamamen sömürülmüş, aşırı tükenmiş veya tükenmiş başlıca deniz balıkçılığı yüzdesi*) (Vitousek ve ark. 1997).

4.1. Çevre problemleri ve insan

Çevre problemleri endüstri devrimi ile birlikte başlamış ve günümüzde ciddi boyutlara ulaşmıştır. Günümüzün önemli çevre problemleri aşağıda verilmiştir.

-Plansız kentleşme ve alt yapı problemleri

-Yeşil alanların tahrip edilmesi çölleşme ve erozyon

-Nükleer deneme ve santrallerden kaynaklanan kirlilik

-Genetiği değiştirilmiş ürünler (GDO)

-Küresel ısınma ve buzulların erimesi

-Hava kirliliği

-CO2 gazından ileri gelen sera etkisi ve iklim değişiklikleri

-Ozon tabakasının incelmesi ve zararlı güneş ışınlarının zararları

-Zararlı gazlar ve asit yağmurları

-Pestisitlerle verimli toprakların kirlenmesi

-Verim artışını sağlamak için fazla gübre kullanımı

-Biyolojik zenginliğin yok olması

-Atıklar nedeni ile doğal hayatın tahrip edilmesi

-Ağır metal kirliliği (Cd, Hg, Pb)

-Akarsu ve göllerdeki organik ve anorganik kirlilik

-Denizlerde petrol kirliliği

-Şehirlerde betonlaşma

-Çöp sorunu

Burada sayılan çevre problemlerine daha başkaları da ilave edilebilir. Tüm bu çevre problemlerinin sebebi genelde insandır. Görüldüğü gibi çevre problemlerine sebep olma noktasından da insan hayvanlardan çok farklıdır. İnsan dünya ekosisteminde hizmet eden değil, hizmet edilen konumundadır. İnsanın makamının büyüklüğü nispetinde dünyaya verdiği zararı da büyüktür. O halde insanın mesuliyetleri de büyük olacaktır.

4.2. İnsan neden çevre problemlerinin sebebidir?

İnsan ile hayvanların en önemli farklarından biri; hayvanların sisteme uymaları, insanların ise sistemi kendine uydurmaya çalışmalarıdır. Mesela; kışa karşı her hayvanın tepkisi farklıdır. Bazıları soğuklar bastırınca ölür, bazıları kış uykusuna yatar, bazıları uygun yerlere göçer, bazıları da uygun donanımda yaratılışları sayesinde soğukta yaşarlar. Hayvanların yuvaları basittir ve zamanla geliştiremezler. Mesela bülbül kuşunun yuvası bin yıl önce nasılsa günümüzde de aynıdır. Ancak insan bu hususta çok farklıdır. İnşaat ve yalıtım teknolojilerinin gelişimi, çeşitli enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve kullanılması ancak insana özgü davranışlardır. İnsanoğlu hem soğuktan hem de sıcaktan korunmuş, şartlara uymamıştır. Bu da çevre problemlerini beraberinde getirmiştir.

İnsan ile hayvanın diğer bir önemli farkı ise; hayvanların duyguları ve kabiliyetleri sınırlı, insanın ise sınırsızdır. Sınırlı duygularından dolayı hayvanın ihtiyaçları da sınırlı iken, insanın sınırsız duygularından dolayı ihtiyaçları da sınırsızdır. Hayvanların ihtiyaçları artmaz. Mesela yüz yıl önceki serçe kuşlarının ihtiyaçları ile günümüz serçe kuşlarının ihtiyaçları aynıdır. Ancak insan öyle mi? İnsanın zaten çok olan ihtiyaç listesi

günden güne artmaktadır. Büyük marketlerde sergilenen binlerce çeşit ürünler ihtiyaçlarımızın ne kadar çok olduğunun en iyi misalidir. Daha önce hiç görmediğimiz, ilk gördüğümüzde ihtiyacımızın olduğunu anladığımız birçok ürünle karşılaşıyoruz. İşte insanoğlunun ihtiyaçlarının çokluğu ve zamanla daha da artması doğal kaynakların daha çok sömürülmesine sebep olmuştur. Bu da çevre problemlerini beraberinde getirmiştir. Kısaca insan hayvanlardan farklı özellikleri sayesinde ayrıcalıklı yaşamaktadır. Bundan dolayı da şerefine hazırlanan dünya ekosistemini bozmaktadır.

Dünyadaki mangrov ekosistemlerinin yaklaşık% 50'si dönüştürülmüş veya insan faaliyetiyle tahrip edilmiştir. İnsanoğlu dünyadaki nehirlerin % 60'ından fazlasını mahvetmiştir. Omurgalı türlerin popülasyon büyüklükleri son 45 yılda yarı yarıya azalmıştır. Ekosistemlerin sağladığı hizmetlerinin % 60'ı bozulmuş veya sürdürülemez şekilde kullanılmaktadır. Günümüzde insan hastalıklarının yaklaşık dörtte birinin değiştirilebilir çevre faktörlerine bağlı olduğu tahmin edilmektedir (Whitmee ve ark. 2015). Ekosistemleri ve ihtiva ettikleri biyoçeşitliliği korumak dolaylı olarak insanın hastalık riskini azaltmaktadır.

4.3. Günümüzdeki ekosistem bozulmaları ve insanlığın ortalama ömür süresi arasındaki çelişki

Çoğu ekosistem önceki yıllardan daha bozulmuş olmasına rağmen insanın ortalama ömür süresi artmıştır. Mesela ortalama hayat süresi 1950–1955'te 47 yıl iken, 2005–2010 yıllarında 69 yıla yükselmiştir. Dünyada 5 yaşın altındaki çocuklarda ölüm oranları, 1950–1955'te canlı doğumların binde 214'ü iken 2005-2010'da binde 59'a düşmüştür. İlk bakışta, dünyadaki ekosistem bozulmaları ile insanlığın ortalama ömür sürelerinin artması arasında çelişki olduğu düşünülebilir. Bunun sebebi olarak; A) Gıda üretiminin artması, muhtemelen diğer ekosistem hizmetlerinin bozulmasından kaynaklanan olumsuz etkilerden ağır basmıştır. B) Teknoloji kullanımı (mesela su arıtma vs) ekosistem bozulmalarını daha az hissettirmiştir. C) Tıp bilimindeki ilerlemeler ekosistem bozulmalarının sağlık üzerine yaptığı olumsuzluklardan daha hızlı olmuştur. Ancak bu durum sürdürülebilir değildir (Whitmee ve ark. 2015).

5. NETİCE VE TAVSİYELER

İnsan ekosistem hizmetleri bakımından hiçbir hayvana benzemez. Her bir hayvanın önemli ekosistem hizmetleri olmasına rağmen insanın önemli bir ekosistem hizmeti olduğu söylenemez. Bundan dolayı herhangi bir hayvanın sistemden çıkarılması ile dengeler olumsuz yönde etkilenirken insanın çıkarılması sistemi olumlu etkiler. Bunun yanında tüm sistem ve içindeki canlı cansız her yaratık ya doğrudan ya da dolaylı olarak insana hizmet eder.

İnsanlar ve hayvanlar arasındaki bu önemli fark, insanların hayvanlar arasında değerlendirilmesinin yanlış olduğunu göstermektedir. Ancak materyalist evrimci felsefe insanı hayvan olarak değerlendirmiş ve İslam medeniyeti ile taban tabana zıt prensipler ortaya koymuştur. Şimdi insan toplumlarını kökünden etkileyen ve değiştiren materyalist evrimci felsefe ile İslami bakış arası temel farklılıklara göz atalım ve insanlık için hangisinin daha faydalı olduğunu inceleyelim.

5.1. İslam medeniyet anlayışı ve materyalist evrimci felsefe arasındaki temel farklılıklar

İslam medeniyeti ve materyalist felsefenin ortaya koyduğu prensipler ak ile kara gibi veya tatlı ile acı gibi birbirlerinden tamamen farklıdır (Tablo 2). En temel farklılık materyalist evrimci felsefe madde hesabına yaratıcıyı inkâr eder. Maddeye ve sebeplere ilahlık verir ve maddenin ezeli olduğunu kabul eder. Evrende düzen değil kargaşanın hâkim olduğunu ileri sürer ve mevcut düzenin ise tesadüfler veya rastlantılarla oluştuğunu açıklar. Materyalist felsefenin savunucularından Karl Marx ve Engels, Darvinizmin temel kazanımının 'teleolojinin ölümü' olduğunu söyler ve bir organizmanın önceden belirlenen bir hedefin sonucu olduğuna dair tüm düşünceleri yıktığını ileri sürerler. Kısaca bu anlayış tüm semavi dinlerin temel felsefesine de zıttır.

İslamî anlayışta ise; gücü ve kudreti sonsuz, evveli ve sonu olmayan bir yaratıcı vardır. Sistem ve içindeki tüm varlıklar Yaratıcı'nın eseridir. İslamî anlayışı ve materyalist evrimci görüşü benimsemiş iki kişi, sanki şeffaf ve siyah gözlük takmış iki şahıs gibidirler. Aynı varlıkları farklı renkte görürler, aynı olaylara farklı manalar verirler. Hal böyle olunca anlaşmaları da mümkün değildir. Siyah bir gözlük takmış birisi, taktığı gözlüğün farkında değilse, varlıkları siyah görecek ve bunun da normal olduğunu iddia

edecektir. Şimdi İslami anlayış ve materyalist evrimci görüşün temel bazı prensiplerine ve bu prensiplerle şekillenen medeniyetler arasındaki farklılıklara kısaca göz atalım.

Tablo 2. İslam medeniyeti ve materyalist evrimci düşüncenin bazı temel özellikleri

Temel esaslar	**İslam medeniyeti prensipleri**	**Evrimci materyalist prensipler**
Sistem ve canlılar	Allah yarattı, insana emanet	Tesadüflerin ve tabiatın eseri
Dayanak noktası	Hak ve adalet	Kuvvet ve güç
Hedefi	Fazilet	Menfaat
Hayatın temel prensibi	Yardımlaşma	Çarpışma, mücadele
Kavimler veya milletler arası ilişki	Kardeşlik, üstünlük takvada	Mücadele, evrim neticesi üstün ırk
İnsanın değeri	Eşref-i mahluk, Muhatab-ı İlahi	Hayvan (*Homo sapiens*)
Varlıkların değeri	Manalı mektup, sanat eseri	Madde ve faydası nispetinde
Para ve servet	Emanet, dağıtım memuru	Ben kazandım, benim malım
Üstünlük	Hakta ve takvada	Güç ve kuvvette
Ahiret inancı	Hesap vereceğine inanır	Hesap vereceğine inanmaz
Gözetlenme duygusu	Her zaman ve her yerde	Kamera ve inzibat ile sınırlı
İsraf anlayışı	Haram	Yok
Duyguları tatmin	Hepsi burada olamaz	Doyuma ulaşmaya çalışır
Yoksula yardım	Farz ibadet (Zekat), sevap (Sadaka)	Yok. Olsa da ben merkezlidir
Çevre ve insana hizmet	İbadet	Yok. Olsa da ben merkezlidir
NETİCE	**ASR-I SADET**	**SOSYAL DARWİNİZM VAHŞİ KAPİTALİZM ÖJENİ HAREKETLER SÖMÜRGECİLİK**

5.1.1. Materyalist evrimci felsefenin temel prensipleri

Materyalist evrimci düşünce, cansız dünyada herhangi bir gayeli isleyişin olmadığını kabul eder. Canlılardaki hikmetli ve gayeli yapılışı ise nedenselliğe bağlar. Yani kör tabiata ve tesadüflere verir. Bu düşünceye göre, cansız sistem tesadüfen oluştuğu gibi, ilk canlı da tesadüflerin eseridir. Günümüzdeki bitki ve hayvan sanat harikası tüm canlılar ise ortak bir atadan evrimleşerek tesadüflerin neticesi olarak meydana gelmişlerdir (Tablo 2). İnsan ise, tabiî ayıklanma ve hayat mücadelesinin neticesi olarak maymun veya maymunumsu bir ortak atadan türemiştir. Materyalist evrimci görüşün

sosyal alana da doğrudan yansımaları olmuş ve toplumların dinî ve geleneksel ahlak anlayışlarını kökten değiştirmiştir (Ardoğan R. 2011).

Materyalist evrimci düşüncede insanın değeri hayvandan farksızdır. Hâlbuki hukuk, adalet, fazilet, ahlak, sanat ve medeniyet gibi insanî değerler öncelikle insanın değerini kabul etmeye bağlıdır. Materyalist evrimci görüşün en olumsuz tarafı ise; doğada güçlü olanın hayatta kalmayı, zayıfların ise yok olmayı hak etmesi anlayışıdır. Bu görüşe göre insan evrim sonucu oluştuğundan, insan toplulukları arasında daha iyi evrimleşen üstün ırk ve evrim sürecinin geri basamaklarında aşağı ırk anlayışı vardır. Mesela materyalist bir evrimci olan Alman biyolog ve fizikçi Haeckel şöyle der: '*Medeni adamın derin düşünen zihni ile vahşinin düşüncesiz hayvan ruhu arasındaki uçurum oldukça büyüktür. Vahşinin ruhunu köpeğin ruhundan ayıran uçurumdan da büyüktür. Avustralya zencileri gibi aşağı ırklar, psikolojik bakımdan, medeni Avrupalılardan ziyade memelilere (maymun ve köpeklere) daha yakındırlar. Bu yüzden, onların hayatları için tamamen farklı bir değer tayin etmeliyiz*' (Haeckel 1904). İşte bazı milletleri hayvandan da aşağı gören batı toplumlarına hâkim olmuş bu yüzkarası anlayış, tüm insani değerleri kaldırmış ve sömürgeciliği ve vahşi kapitalizmi meşrulaştırmıştır.

Materyalist evrimci düşüncenin hâkim olduğu özellikle batı toplumlarına, onların geçmişteki ve günümüzdeki vaziyetlerine bakınca olay daha da netleşir. Batı toplumlarının sömürge kültürünün alt yapısında materyalist evrimci zihniyet vardır. Materyalist evrimci düşünceye göre hayvanlar arasında olduğu gibi milletler arasında da evrim farklılıkları vardır. Bazı ırklar evrim sürecinde daha önde ve bazı ırklar ise hayvanlara daha yakındır. Hâlbuki günümüzde insanlar arasında ırk derecesindeki bir farklılık asla kabul edilmeyen ve kınanan bir düşüncedir. İlmi hiçbir dayanağı da yoktur. Bu düşünce temellerini bizzat Darwin'den alır. Darwin'e göre hayatta kalmanın nedeni mücadele ve tabii seleksiyondur. İşte bu düşünce, Sosyal Darwinzm, öjeni, faşizm ve sömürgeciliği netice vermiş ve meşrulaştırmıştır. Darwinist düşünce insan ve toplumlara koruyucu ve iyileştirici yönde yapılan müdahalelere de karşıdır. O'na ve O'nun gibi düşünenlere göre bu tarz müdahaleler evrimleşmeye ve türlerin ıslahına manidir. Mesela hastalıklardan korunmak için yapılan aşılar ve ekonomik yönden geri kalmış toplumlara

yapılan yardımlar yanlış uygulamalardır. Bu konuda şu ifadeler gayet manidardır. '*Aşı yapmanın eskiden çiçek hastalığına dayanamayan zayıf yapılı binlerce insanı koruduğuna inanmak için neden var. Böylece uygar toplumun zayıf üyeleri, kendi türlerini çoğaltırlar. Evcil hayvanların ıslahına çalışan hiç kimse, bunun (asının) insan ırkı için oldukça zararlı olduğundan kuşkulanmayacaktır. Bakımsızlık veya yanlış uygulanan bakımın nasıl çarçabuk evcil bir ırkın dejenerasyonuna yol açtığı şaşırtıcıdır, fakat insanın kendi durumunu hariç tutarak söyleyelim, neredeyse hiç kimse en kötü hayvanlarının çoğalmasına izin verecek kadar bilgisiz değildir*' (Darwin 1882)

Darwin'in evrimci materyalist düşüncesi öjeni (Soy ıslahı) hareketlerin de zeminini oluşturmuştur. Öjeni düşünceye göre, toplumda engelli, sağlıksız, hasta, güçsüz insanlar elenir, sağlıklı ve zeki insanlar çoğaltılırsa insan kendi evrimini pozitif yönde yönlendirir. Üstün insan ırkları ancak bu yöntemle elde edilebilir. Çünkü Darwin'e göre türler doğal seleksiyonla meydana gelmektedir ve bu doğanın en geçerli kuralıdır. Bunun yapılması için de, istenen birey ve ırkların fazla çoğalması teşvik edilmeli, istenmeyen birey ve ırkların ise çoğalmasına engel olunmalıdır. Hal böyle olunca, çok katı bir ırkçılık anlayışına yol açılmıştır. Meşhur evrimci biyolog Earnst Haeckel, Öjeni fikrinin öncülerindendir. Haeckel sakat bebeklerin, cüzzamlıların, kanserlilerin ve akıl hastalarının öldürülmesi gerektiğini savunmuştur. Bu görüşler Nazi rejiminin vahşi ırk arındırma uygulamalarına ilham kaynağı olmuştur. Alman ırkının ıslahı için kıstaslarına uygun sarışın, mavi gözlü genç bireylerden oluşan üreme çiftlikleri kurmuşlar, doğan gayr-i meşru çocuklardan arı Alman Irkı elde etmeye çalışmışlardır. Kıstaslarına uymayan binlerce masum insanı da kobay olarak kullanmışlar, öldürmüşler, hatta fırınlarda yakmışlardır.

Ötanezi (iyi ölüm) ve öjeni (iyi dogum) gibi süslü kavramlarla gerekçelendirilen cinayetlerin İslamî anlayış ve insanlık vicdanına göre hiç savunulacak tarafı yoktur (Ardoğan R. 2011).

5.1.2. İslam medeniyetinin temel prensipleri

İslam medeniyetinin en temel düsturu, kuvvete bedel hakkı ve adaleti esas almasıdır (Tablo 2). Bu temel prensip şüphesiz başta Kur'an ve Hz. Peygamberin sünnetinden

iktibas olunmuştur. Hakkın ve adaletin gözetilmesi hususunda onlarca ayet-i kerime vardır. Mesela Mâide Suresi 8. Ayette '*Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi âdil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah'a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkı ile bilmektedir*' buyurulur. Ayrıca her Cuma günü genelde Cuma namazları hutbesinde okunan Nahl suresi 90. ayette de mealen '*Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor*' ifade edilir. İslami anlayışta Kur'an-ı Kerim'de geçen bir emir veya yasak tüm Müslümanları bağlar. O, sıradan bir söz değil, kâinat ve içindeki her varlığı yaratan, her an görüp gözeten Allah'ın kelamıdır. Bu iki ayet-i kerimede bile ne kadar güçlü bir hak ve adalet vurgusu vardır. Bundan dolayı bir Müslümanın en önemli hayat prensiplerinden biri adalet olmalıdır. 'Her hak sahibine hakkını ver' sözü de İslam peygamberi Hz Muhammed'e aittir (Buhari, Savm, 51).

İslamın medeniyet anlayışı menfaati değil fazileti esas alınır. İnsanların Allah'ın yanında ve toplumdaki yerini fazileti tayin eder. İnsanın kıymeti başkalarına ve topluma menfaati dokunması nispetindedir. Yine bu konu ile ilgili birçok ayet ve hadis vardır. Mesela bir ayet-i kerimede '*Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır*' (Hucurat, 49/13) ifade edilir. İlgili iki hadiste de '*Allah, sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. O, sadece sizin kalplerinize ve işlerinize bakar*' (Müslim, Birr, 34; İbn-i Mace, Zühd, 9) ve '*Allah, insanlara acımayan kimseye acımaz*." (Sahih-i Buhari, c.4, s.175) buyurulur.

İslam medeniyetinin diğer önemli bir prensibi de ırkçılık yerine kardeşliği esas alır. Materyalist evrimci düşüncenin üstün ırk anlayışı ile Sosyal Darwinizm ve öjeni düşüncelerinin utanç verici uygulamalara vesile olduğu düşünülünce bu İslamî prensibin ne kadar önemli olduğu anlaşılır. Bir Müslüman sadece insanları değil, tüm varlıkları Yaratandan dolayı sever ve önemli bulur. Günümüz dünyasında özellikle insanlar arasında kardeşlik bağlarının yerleşmesi çok ihtiyaç vardır. Bu da materyalist felsefe ile

değil İslamın fıtrata uygun öğretileri ile mümkündür. Kardeşlik ile ilgili birçok ayetten mesela '*Ey insanlar! Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanıyasınız diye sizi milletler ve kabileler hâline koyduk. Allah katında en değerliniz O'na en çok saygılı olanınızdır. Allah bilendir, haberdardır*' (49/13) ve '*Mü'minler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltin ve Allah'tan korkup-sakının; umulur ki esirgenirsiniz*' (Hucurat 10). İlgili birçok hadis içerisinden özellikle şu ikisi çok dikkat çekicidir '*Birbirinizden nefret etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir Müslüman'ın din kardeşiyle üç günden fazla küs durması helâl olmaz*' (Buhari, Edep, 62) ve '*İman etmedikçe cennete giremezsiniz, aranızda sevgi ve muhabbeti ikame etmedikçe de iman etmiş olamazsınız*' (Müslim, İman, 93).

İslam medeniyetinin hayattaki temel bir düsturu ise yardımlaşmadır. İslam anlayışına göre; Dünya, hayat için tasarlanmıştır. Cansızlar canlılara, bitkiler hayvanlara, tüm sistem ise insana direk veya dolaylı hizmet eder. Materyalist evrimci felsefenin iddiası gibi; canlıların var olması ve hayatın devam etmesi mücadele ve çarpışmakla değil, yardımlaşma iledir. Yardımlaşma hem canlı cansız sistemin tamamında en açık görünen bir hakikattir, hem de Allah ve Resulünün insanlara emri veya tavsiyesidir. Şefkat ve merhamet İslam medeniyetinin en önemli esaslarındandır. Birçok ayet ve hadis İslam medeniyeti temel prensiplerinin ilham kaynağıdır. Mesela bir ayette '*Allah insanlara karşı şefkatli ve merhametlidir*'*(Bakara, 2/143)* buyurulur. Başka bir ayet-i kerimede ise '*İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir*' (Maide süresi 2) ifade edilir. Konu ile ilgili birçok hadis-i şeriften '*İnsanlara acımayana Allah da acımaz*'*(Müslim, Fedail, 66) ve 'Merhamet etmeyene merhamet edilmez*' *(Buhari, Edep, 18)* oldukça dikkat çekicidir.

İslamî anlayışa göre, Yüce Allah kendisini varlıklarda tecelli eden Esma-i Hüsna ile tanıtmaktadır. Esma-i Hüsna'dan Kuddüs (Temizleyen), Adl (Adalet eden), Hakim (Hikmetli), Rahim (Şefkatli) sadece bazılarıdır. Allah'ın insanları sevmesinin bir ölçüsü de, Esma-i Hüsna'ya mazhariyet derecesine göredir. Yani kim daha çok temiz, adaletli,

hikmetli, şefkatli ise Allah onu en çok sever. İşte İslamî medeniyeti günümüz insanının çok muhtaç olduğu müspet esaslar üzerine bina edilmiştir. İnsanlığın saadeti ve huzuru da ancak İslam medeniyetinin temel esaslarının insan toplumları arasında yerleşmesi derecesinde mümkün olacaktır.

7. KAYNAKLAR

1. Ardoğan R. 2011. Ekolojik düzeni okumada iki yanlış: Sosyal darvinizm ve öjenik. KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 18, 1-36.

2. Ceballos G., Ehrlich P.R., Barnosky A.D. ve ark. 2015 Accelerated modern human-induced species loss: Entering the sixth mass extinction. Science Advances 1: e1400253.

3. Darwin C. 1882. The Descent of Man and Selection in Relation to Sex, D. Appleton and Company, New York.

4. Duarte C.M, Holmer M, Olsen Y, Soto D, Marba N, ve ark. 2009. Will the oceans help feed humanity? BioScience 59, 967–76.

5. Ferretti F., Worm B., Britten G.L., Heithaus M.R. ve Lotze H.K. 2010. Patterns and ecosystem consequences of shark declines in the ocean, Ecology Letters. 13, 1055–1071.

6. Haeckel E. 1904. The Wonders of Life -A Popular Study of Biological Philosophy, translated by Joseph McCabe, Watts & Co., London.

7. Palomares F, Gaona P, Ferreras P, Delibes M. 1995. Positive effects on game species of top predators by controlling smaller predator populations: An example with lynx, mongooses, and rabbits. Conservation Biology 9, 295–305.

8. Prugh L.R., Stoner C.J., Epps C.W., Bean W.T., Ripple W.R., Laliberte A.S, Brashares J.S., 2009. The Rise of the Mesopredator, BioScience,59 (9), 779-791

9. Ripple WJ, Beschta RL. 2004.Wolves and the ecology of fear: Can predation risk structure ecosystems? BioScience 54: 755–766.

10. Ripple W.J., Estes J.A., Beschta R.L., Wilmers C.C., Ritchie E.G., Hebblewhite M., Berger J., Elmhagen B., Letnic M., Nelson M.P., Schmitz O.J., Smith D.W., Wallach A.D., Wirsing A.J., 2014. Status and Ecological Effects of the World's Largest Carnivores, Science, 343, 1241484.

11. Schramskia J.R., Gattiea D.K., ve James H. Brownb J.H. 2015. Human domination of the biosphere: Rapid discharge of the earth-space battery foretells the future of humankind. Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS), 112 (31) 9511–9517.

12. Smil V. 2011. Harvesting the biosphere: The human impact. Population and Development Review 37, 613–36.

13. Stallings CD. 2008. Indirect effects of an exploited predator on recruitment of coral-reef fishes. Ecology 89: 2090–2095.

14. Steffen W. 2019. The Anthropocene: Where on Earth are we going? The Ecological Citizen, 2 (2), 129-130.
15. Strong D.R., Frank K.T., 2010. Human Involvement in Food Webs, Annu. Rev. Environ. Resour, 35, 1–23.
16. Troella M., Naylorc R.L., Metianb M., Beveridged M., Tyedmerse P.H., Folkea C., Arrowf K.J., Barrettg S., Crépina A.S., Ehrlichh P.R., Grena A., Kautskyi N., Levinj S.A., Nyborgk K., Österblomb H., Polaskyl S., Schefferm M., Walkern B.H., Xepapadeaso T. ve Zeeuwp A. 2014. Does aquaculture add resilience to the global food system? Proceedings of the National Academy of Sciences (PNAS), 16 (37), | 13257–13263.
17. Vitousek P.M., Mooney H.A., Lubchenco J., Melillo J.M. 1997. Human domination of Earth's ecosystems. Science 277,494–499.
18. Vitousek P.M., Ehrlich P.R., Ehrlich A.H., ve Matson P.A. 1986. Human appropriation of the products of photosynthesis. Bioscience, 36: 368–373.
19. Whitmee S., Haines A.,, Beyrer C.,, Boltz F., Capon A.G., Dias B.F.S., Ezeh A., Frumkin H., Gong P., Head P., Horton R., Mace G.M., Marten R., Myers S.S., Nishtar S., Osofsky S.A., Pattanayak S.K., Pongsiri M.J., Romanelli C., Soucat A., Vega J., Yach D. 2015. Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation–Lancet Commission on planetary health. Lancet 386, 1973–2028.

CREATURE, THE SCIENCE OF TAXONOMY, CREATOR, AND CREATION

MAHLUKAT, TAKSONOMİ İLMİ, YARATICI VE YARATILIŞ

Prof. Dr. Lütfi BEHÇET
Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
lbehcet2000@yahoo.com

ABSTRACT

The science of taxonomy, revealing the principles related to the classification of living things; provides the functioning of systematic science which tries to identify living things according to similarities and differences between living things. The identification and identification of species can only be carried out by scientists (taxonomists) specialized in a particular species or group. To distinguish one species from the same genus; if there is a need for a person who possesses life, who is intelligent, who sees, thinks, discern and compare, and who specializes after university education; to have individuals belonging to the species of the genus in question; it is essential that there is a Creator who has life, who sees, knows, and will duly gather and produce that creature from the universe. Presenting blind, deaf natural events as a very rich creature world as a science by chance, which is deprived of planning ability; presenting it as science is also impossible for those who think and judge.

Keywords: Creature, Science of Taxonomy, Creative, Creation

ÖZET

Taksonomi bilimi, canlıların sınıflandırılmaları ile ilgili prensipleri ortaya koyarak; canlılar arasındaki benzerlik ve farklılıklara göre canlıları teşhis etmeye çalışan sistematik biliminin işleyişini sağlar. Canlı türlerinin tespiti ve teşhisini ancak belli canlı tür veya grubunda uzmanlaşmış bilim adamları (Taksonomist) yapabilmektedir. Aynı cinse ait türleri biri birinden ayırt etmek için; hayat sahibi, akıllı, gören, düşünen, muhakeme ve mukayese eden, üniversite tahsilinden sonra ihtisas yapan insana ihtiyaç varsa; söz konusu cinsin türlerine ait fertleri var etmek için; **hayat sahibi, gören, bilen ve o canlıyı bütün kainattan usulüne uygun toplayıp var edecek bir Yaratıcının olması zaruridir**. Planlama kabiliyetinden mahrum, kör, sağır tabiat olaylarını bu kadar çok zengin bir canlılar dünyasını tamamen tesadüflerle yaratıcı diye bilim olarak takdim etmek, bilim adamının işi olmadığı gibi; bunu ilim olarak takdim etmek de düşünen ve muhakeme edenler için imkansızdır.

Anahtar Kelimeler: Mahlûkat, Taksonomi İlmi, Yaratıcı, Yaratılış

1. GİRİŞ

Kainatın varlığı ve bu kainatı teşkil eden mahlukatın çeşitliliği herkesin kabul ettiği veya etmesi gereken bir gerçektir. Alemdeki canlı ve cansız varlıklar çok farklı özelliklere sahiptirler. Bu varlıkların kimlikleri de zaten diğer varlıklardan farklı olan özellikleri ile

temayüz eder. Canlı varlıklar gibi cansız yapıların da sahip olduğu ve o cansıza nitelik kazandıran temel özellikleri vardır. Mesela; bilinen element sayısı 100'den fazladır (Şekil 1).

Her elementin diğer elementlerden ayrılan temel özellikleri vardır. Herhangi bir kaya veya toprak parçasının hangi elementleri ihtiva ettiği konusu; söz konusu toprak içindeki element ve bileşiklerin temel özelliklerine dayanılarak ortaya konur. Elementlerin temel özellikleri olmadan, bilinmeden bu elementlerin ne çeşidi, ne de miktarı konusunda bir değerlendirme yapılamaz ve bir sonuç elde edilemez. Yüzden fazla elementin kimliklerine dayanılarak onların sınıflandırılması da bir çeşit taksonomik çalışmadır**.**

Şekil 1. Elementlerin peryodik tablosu

Farklı elementlerin (altın, demir, bakır, hidrojen v.s.) sahip oldukları özellikler (her elementteki partikül dizaynı, atom ağırlığı, diğer elementlerden etkilenme ve etkileme davranışları gibi) elementlere nasıl kazandırıldı veya elementler bu özelliklere nasıl sahip olduğu sorusu bilimin ölçüleri ile araştırıldığında acaba nasıl cevap bulunabilir? Diğer bir ifade ile neden bütün kainat sadece altın veya karbon yahut kalsiyum elementi olmadı da

bu günkü şekilde element çeşitliliği ortaya çıktı. Bu gün bilinen element çeşitliliği kimin veya hangi gücün irade ve gücü ile şekillendi?

Acaba ateizm felsefesinde (Planlayıcı, Yaratıcı olmadan mevcudatın var olduğu ve düzenin devam ettiğini iddia eden görüş sahipleri) bu elementlerin parçacıkları (proton, nötron, elektron gibi) element yapısını teşkil ederken o lazım olan plan, bilgi ve kudrete nasıl sahip olabildiler?

Kainattaki bütün varlıkların temel taşları elementler ve bu element yapı taşları ile meydana getirilmiş bileşikler canlıların madde kısmında yer almaktadırlar. Fakat canlı varlıkların sahip oldukları element ve bileşikler dışında madde cinsinden olmayan bir diğer hususiyetleri de inkar edilemez.

Yani ölen bir insanın maddi yapı kütlesi ölmeden önceki ağırlığı ile karşımızda dururken; canlı iken sayılamayacak kadar faaliyeti gerçekleştiren o yapı ölünce; bir bileşik ve elementler yığını haline gelmiştir. Ölüm denilen olay bu canlılık özelliğinin o insanın maddesinde olmayışı olarak tanımlanmaktadır. Yani canlı deyince maddesi yanında muhakkak onun varlığının ve metabolik faaliyetlerinin devamı için olmazsa olmazı olan bir gerçek daha vardır ki biz buna biyolojide **hayat veya can** diyoruz.

Hayat veya can nedir sorusunu tanımlamada maddi kriterlerle bir cevap bulmakta zorlansak bile; **her canlı varlık; maddesi dışındaki bu esrarlı canlılık özelliği ile temayüz eder.** Yani kartal denilen kuş türü, maddesi yanında kartal ruhu ve hayat özelliği ile kartaldır; fare, maddesinin yanında farelik hayat özellikleri ile faredir ve incir bitkisi maddi kısımlarının haricindeki canlılık özellikleri ile farklı bir canlıdır.

Kainatı teşkil eden mahlukatın (canlı ve cansız) çeşitliliği herkesin kabul ettiği veya etmesi gereken bir gerçektir. Bilim insanları bu çeşitliliği inceleyip araştırabilmeyi kolaylaştırmanın yolunu sınıflandırma ve gruplandırmada bulmuşlardır. Sadece canlıları değil cansızlar için de bu zarureti her kes kabul etmektedir. Buraya kadar inanan veya inkar eden herkes hem fikirdir. Böyle düşünülür ve böyle kabul görür.

Dünyada kaç canlı türü vardır? Burada tür olarak kabul edilecek canlının özellikleri neler olmalı sorusuna cevabı; bilim insanları–konunun uzmanları tarafından ortaya konmalıdır. Bu belirlenmeden neye tür denebileceği kesinlik kazanamaz ve bu soruya da cevap verilemez. Benzer şekilde Dünyamızda kaç kuş türü mevcuttur? sorusuna da kuş konusunda uzmanlar cevap verebilir. Bu uzmanlar ilk ve lise tahsili sonrası biyoloji lisans programından mezun olmuş ve kuş konusunda da ihtisaslaşmış olmalı.

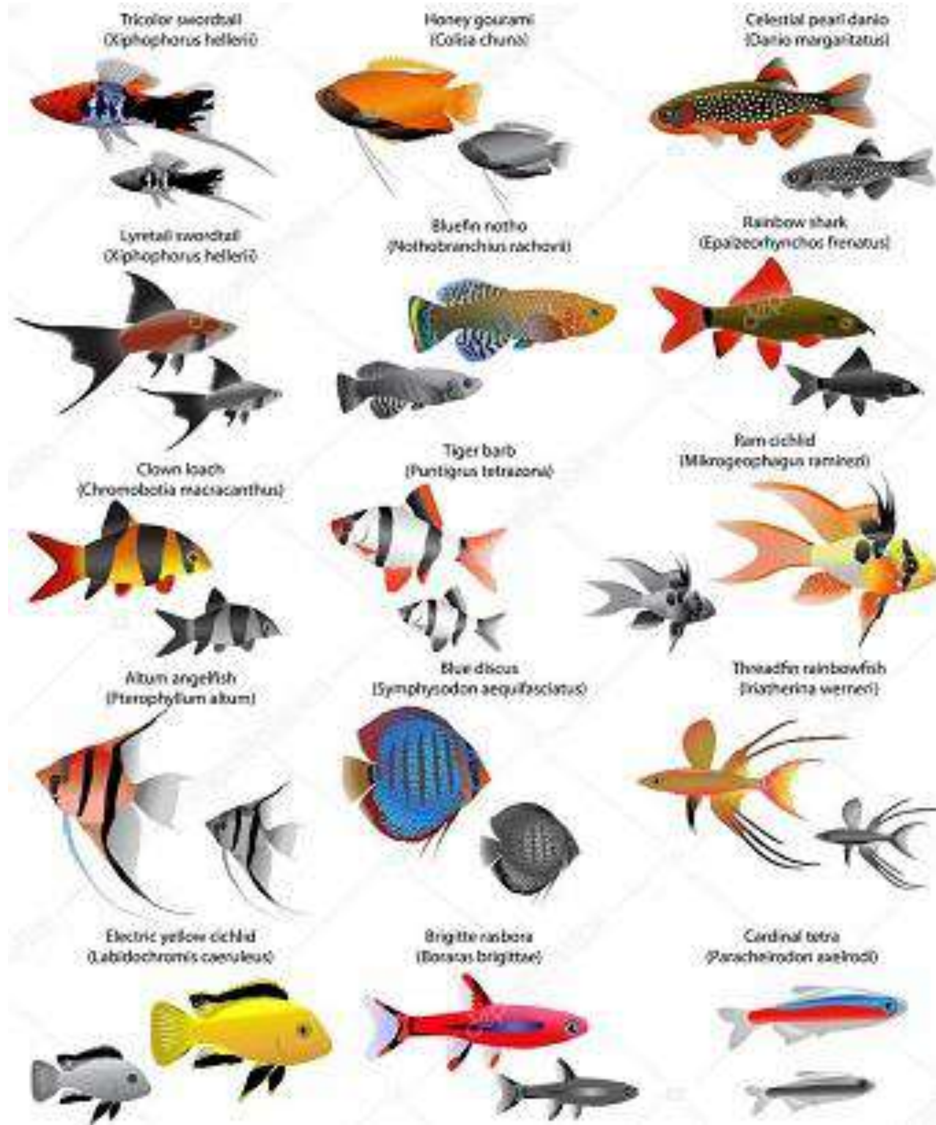
Şekil 2. Dünyadaki canlı çeşitliliğinden bir görünüm

Canlı tür sayısı (Şekil 2.) ile ilgili bilinen toplam sayı 1 750 000 (550 000 bitki, 1 200 000 hayvan) civarındadır (Efe, 2010). Fakat Dünyadaki tür sayısının bu sayıdan çok fazla olduğu (yaklaşık 5 milyon civarında tür) da iddia edilmektedir. Her canlı türünün yer yüzündeki fert sayısını hesaplamak (bazı türler için imkansızdır) ne kadar zor olduğu her kesin malumudur. Yani dünyada kaç insan bu gün yaşıyor sorusuna yaklaşık bir cevap verilebilir; ama kaç tane kara sinek, kaç tane sivrisinek veya kaç tane yonca bireyi var bunları bilmek adeta imkansızdır.

Bu gün bilinen türlerin tespitini, teşhisini ancak belli canlı tür veya grubunda uzmanlaşmış bilim adamları (**Taksonomist**) yapabilir. Hastalıkların teşhisi doğru yapılamayınca hastalığın tedavisi sağlıklı olarak yapılamadığı gibi; bazen yanlış teşhis ölümle sonuçlanan vahim neticelerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. **Taksonomi bilimi, canlıların sınıflandırılmaları ile ilgili prensipleri ortaya koyarak; canlılar arasındaki benzerlik ve farklılıklara göre canlıları teşhis etmeye çalışan sistematik biliminin işleyişini sağlar** (Seçmen ve ark, 2011).

Mesela Dünyadaki balık türleri belirlenirken hangi yapılar ve kriterler kullanılarak değişik türlerin var olduğunu, teşhis edilebileceğini balık taksnomisi ile ilgili bilim adamları karar verirler. Sistematikçi, taksonomistlerin ortaya koyduğu kriterlere, anahtarlara göre bir alandaki balık tür çeşitliliğini teşhis edip belirler. Aynı şekilde damarlı (vasküler) bitkiler konusunda gerekli donanıma sahip olmayan kişiler de bitki taksonomisi ve teşhisi konusunda ne doğru çalışabilir ve ne de söz sahibi olabilirler. Her canlı grubunun kendilerine has özellik ve yapılarının bilinmesi ile ancak onları bilimsel tasnif ve teşhisi söz konusu olabilir.

Kullanılacak yapı özellikleri olmadan sınıflandırma ve teşhisten söz edilemez. Yani balıkların farklı türlerinin (Şekil 3.) mevcudiyeti yanında; her türün yaşadığı bölgelerdeki temel yapı özellikleri aynı veya benzer olacak ki balık taksonomisinden bahsedilebilsin. Farklı balık türlerinin yapısal farklılıklarını bilmek ve bu özelliklere göre balık türlerini teşhis etmek ancak insan aklı-eğitimi ile gerçekleşebilecek bir bilimsel realitedir. Balık yapıları konusunda gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmayan, balıkları tasnif ve teşhis edemez.

Şekil 3. Farklı balık türleri ile ilgili bir görünüm

Balık konusunun uzmanı veya bitkilerden üç binden fazla türü bulunan geven (*Astragalus* sp.) (Podlech et al., 2013) yahut binlerce türü bulunan papatya (Şekil 4.) (*Anacyclus* sp., *Anthemis* sp, *Tanacetum* sp. *Triplerospermum* sp., *Matricaria* sp.) (Davis, 1975), konusunda ihtisası olan bilim adamı; kuş sistematiğinde söz sahibi olmadığı gibi; bu konuda söyleyecekleri de bilimsel anlamda kale alınmaz. Bilgisi yetersiz insan canlıyı doğru tanıyıp teşhis edemiyorsa bu canlıyı teşhis etmek için insan dışında başka bir mahluk yoktur.

Anthemis sp. *Tanacetum* sp.

Tripleurospermum sp. *Matricaria* sp.

Şekil 4. Farklı papatya türleri ile ilgili bir görünüm

2. SONUÇ

Aynı cinse ait türleri biri birinden ayırt etmek için; hayat sahibi, akıllı, gören, düşünen, muhakeme ve mukayese eden, üniversite tahsilinden sonra ihtisas yapan insana ihtiyaç varsa; söz konusu cinsin türlerine ait fertleri var etmek için; **hayat shibi, gören, bilen ve o canlıyı bütün kainattan usulüne uygun toplayıp var edecek bir Yaratıcıya** ihtiyaç yok mudur? Ateizm felsefesine göre ihtiyaç yoktur. Çünkü Ateizm düşüncesinin hedefi bilimsel gerçeğe varmak değildir. Ateist nefsinin gayrı meşru arzularına sınırlama getiren hiçbir sınırlamayı kabul etmez. Meşru yaşamak yerine her aklına geleni (zulüm

ve nefsin alçakça arzuları da olsa) yapmayı, zevk almayı temel hedef olarak kabul eder. Ayrıca her türlü davranışında sınırsız serbestlik ister. Hesap verme sorumluluğundan kaçmak için Yaratıcının olmaması arzusunu inanç olarak savunur (komünizm felsefesi). Ateistin bütün gayreti; Yaratıcının olması gerekir gerçeğini bir takım felsefi çarpıtmalarla (cerbezeyi bilim olarak göstermek sureti ile) inkâr etmeye yöneliktir.

KAYNAKLAR

1. Efe R. 2010. *Biocoğrafya.* Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık Ltd. Şti. No: 16215. Bursa

2. Seçmen, Ö., Gemici Y., Leblebici, E., Görk G. and Baket L. 2011. *Tohumlu Bitkiler Sistematiği*. Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.

3. Davis, P. H., (ed.). 1975. *Flora of Turkey and the east aegean islands*. Vol. 5, Edinburgh, Edinburgh Univ. Press.

4. Podlech, D, Zarre S. H (with collaboration of Ekici M, Maassoumi AAR. Sytin A) 2013. *A Taxonomic Revision of the Genus Astragalus L. (Leguminosae) in the Old World*, Vol.I-III. Vienna, Austria: Naturhistorisches Museum Wien.

ARE THERE NANOTECHNOLOGICAL CNC MACHINES IN SOIL?
TOPRAKTA NANOTEKNOLOJİK CNC TEZGÂHLARI MI VAR?

Prof. Dr. Mehmet Ali BOZKURT
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Van
malibozkurt@hotmail.com

ABSTRACT

Soil is composed of three important mineral components. These are sand, silt and clay. While the largest of these particles is sand, the smallest particle is called clay and particle diameter is 2 micrometer or less. Clay minerals have a crystalline structure and are subsequently formed minerals that are not found in the bedrock structure. The aim of this study is to reveal who can make clay minerals in soil which are planned with nanometric measuremets. In the last century, evaluations made using electron microscopy and x-ray provided a better understanding of the crystalline structure of clay minerals. Different types of clay are formed with different arrangement of Si tetrahedral and Al octahedral units in clay minerals. For example, the inter-layer distance in kaolinite clay is 0.72 nanometer (nm=10^{-9} m), while in illite clay it is 1.0 nm. The distance between oxygen atoms in the silica tetrahedral unit is 0.26 nm, while in the Al octahedral unit it is 0.29 nm. This information shows the presence of nanometric units arranged in clay particle. Assuming that there are around 90 billion clay particles in a gram of clay, a loamy field soil measuring about 1 square meter has a plow depth of about 6 quadrillion clay particles. Considering that there are thousands of Si tetrahedral and Al octahedral units in a clay particle in the soil, there are at least 6 kentillion (6×10^{18}) nanometers made of Si and Al units in the soil of 1 square meter. When we consider that the use of nanotechnology is 30-40 years, the question of who and how the crystal units made by the nanotechnology wonder clay particles in the soil is a question that should be answered today. In this case, we will either accept the presence of CNC machines and chemistry engineers working with nanometric precision in every gram of soil, or accept the existence of an infinite, powerful infinite master.

Keywords: Soil, Clay minerals, Nanotechnology

ÖZET

Toprak üç önemli mineral bileşenden oluşmaktadır. Bunlar, kum, silt ve kildir. Bu tanecikler arasında en büyüğü kum iken, en küçük taneciğin ismi kildir ve tanecik çapı 2 mikrometre (10^{-6} m) veya daha küçüktür. Kil mineralleri kristal bir yapıya sahiptir ve ana kayanın yapısında bulunmayan sonradan oluşan minerallerdir. Bu çalışmanın amacı, toprakta nanometrik ölçülerle planlanmış olan kil minerallerinin kim tarafından yapılmış olabileceğinin ortaya konulmasıdır. Son yüzyılda elektron mikroskobu ve X- ışınları kullanılarak yapılan değerlendirmeler kil minerallerindeki kristal yapının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Kil minerallerindeki Si ve Al ünitelerinin farklı şekillerde dizilişi ile farklı kil tipleri ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, kaolin grubu

killerde tabakalar arası mesafe 0.72 nanometre (nm = 10^{-9} m) iken, illit grubu killerde 1.0 nm'dir. Silisyum tetraheder (4 yüzeyli) ünitede oksijen atomları arası mesafe 0.26 nm iken, Al oktaheder (8 yüzeyli) ünitede oksijen atomları arası mesafe 0.29 nm'dir. Bu bilgiler, toprakta kil tanecikleri içerisinde nanometrik ölçülerle dizilmiş ünitelerin varlığını göstermektedir. Bir gram kilin içinde 90 milyar civarında kil taneciği olduğunu kabul edersek, 1 metrekare büyüklüğündeki orta bünyeli bir tarla toprağının pulluk derinliğinde yaklaşık 6 katrilyon kil taneciği bulunmaktadır. Topraktaki bir kil taneciğinde binlerce Si tetraheder ve Al oktaheder ünitesi olduğunu düşünürsek 1 metrekare büyüklüğündeki tarla toprağında en az 6 kentilyon ($6X10^{18}$) adet nanometrik ölçülerle yapılmış Si ve Al ünitesi bulunmaktadır. Bilim adamlarının nanoteknoloji kullanım geçmişinin 30-40 yıl olduğunu düşündüğümüzde, topraktaki nanoteknoloji harikası kil taneciklerinin sahip olduğu kristal ünitelerin kim tarafından ve nasıl yapıldığı sorusu bugün cevaplanması gereken bir soru olarak önümüzde durmaktadır. Bu durumda ya her gram toprakta nanometrik hassasiyetle çalışan CNC makineleri ve kimya mühendislerinin varlığını kabul edeceğiz ya da, ilmi sonsuz, kudreti sonsuz bir Yaratıcı'nın tezgahından çıktığını kabul edeceğiz.

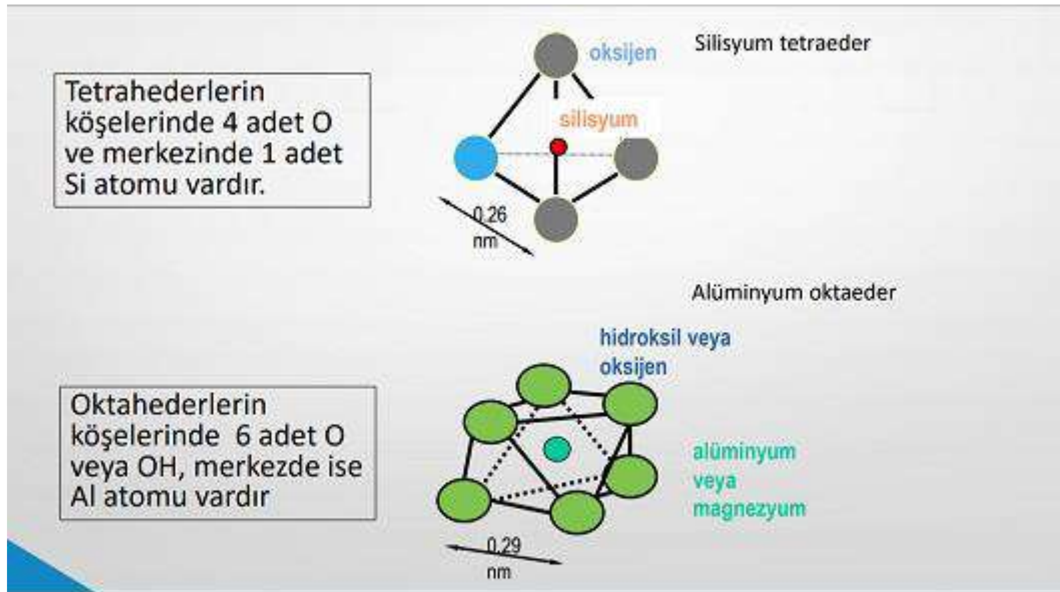
Anahtar Kelimeler: Toprak, Kil minerali, Nanoteknoloji

1. GİRİŞ

Toprak oluşumunda beş faktörün etkili olduğu kabul edilmektedir. Bunlar: ana materyal, topografya, iklim, canlılar ve zamandır. Oluşan toprak bu faktörlerden bir veya birkaçının baskın olup olmamasına göre farklı özellikler kazanmaktadır. Buna göre, yeryüzünde çok farklı özellikte topraklar oluşmuştur. Bu faktörlere ek olarak, akarsular, rüzgarlar, buzul hareketleri, sıcaklık değişimi ve çeşitli kimyasal olaylar da kayaların parçalanarak toprağa dönüşmesine yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle baktığımızda, toprak oluşumunu parçalanma ve ayrışma olayları olarak değerlendirebiliriz. Böylece, büyük kayalar parçalanarak kum, silt ve kil denilen milimetrik ve daha küçük parçacıklara dönüşmektedir. Buna karşılık, toprak oluşum süreci sadece kayaların parçalanıp ufalanmasını değil, yeni oluşumları da içine almaktadır. Bunlardan en önemlisi kil mineralleridir. Kil mineralleri ana kayanın yapısında yer almadığı halde, toprak oluşum sürecinde primer minerallerden oluşmuştur. Bundan dolayı kil minerallerine sekonder (ikincil) mineraller de denilmektedir (Ergene, 1987).

2. KİL MİNERALLERİ VE KRİSTAL YAPILARI

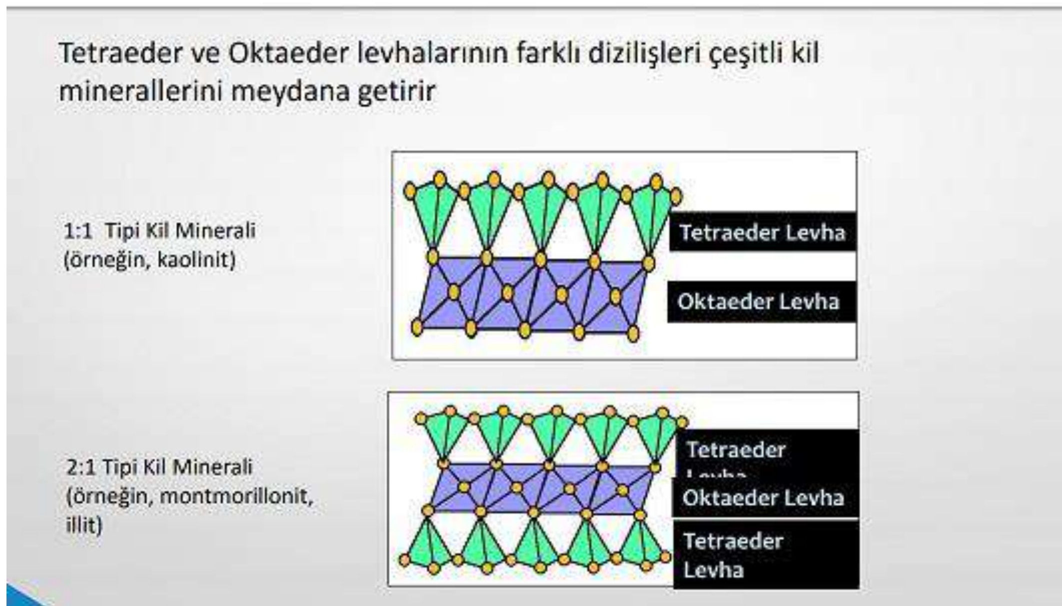
Kil, toprak oluşum sürecinde oluşan ve tanecik büyüklüğü 2 mikrometreden (0,002 mm) küçük olan mineral toprak parçacığının adıdır. Bununla birlikte, kristal yapıya sahip kil minerallerinin tanecik büyüklüğünün yaklaşık 0,1-1,0 mikrometre arasında olduğu kabul edilmektedir. Kil minerallerinde iki çeşit temel kristal ünite bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, merkezinde silisyum atomu bulunan dört yüzeyli (tetraheder) ve ikincisi merkezinde alüminyum veya magnezyum bulunan 8 yüzeyli (oktaheder) ünitedir (Şekil 1.)

Şekil 1. Kil minerallerinin temel kristal yapısı

Bu iki çeşit ünite ortaklaşa kullanılan oksijen ve hidroksil ile bağlanarak kristal yapıyı oluşturmaktadır. Böylece, tetrahederlerin birleşmesi ile silisyum tabakası, oktaheder ünitelerin birleşmesi ile alüminyum tabakası oluşmaktadır. Bu tabakaların üst üste dizilmesi ile kil minerali ortaya çıkmaktadır. Diziliş iki farklı şekilde olduğundan kil mineralleri iki tabakalı (1:1 tipi, Silisyum-Alüminyum) veya üç tabakalı (2:1 tipi, Silisyum-Alüminyum-Silisyum) olmak üzere, genel olarak, iki büyük gruba ayrılmaktadır (Şekil 2.). Daha açık ifade etmek gerekirse, bir silisyum tabakasının bir alüminyum tabakası ile ortaklaşa kullanılan oksijen atomları ile sıkı bir şekilde bağlanması sonucu 1:1 tipi killer oluşur. Bu kil mineralinin en önemli temsilcisi kaolin grubu killerdir. Şayet kristal yapı, iki silisyum tabakası arasında bir alüminyum

tabakasının zayıf oksijen bağları ile birleşmesi şeklinde ise, bu durum 2:1 tipi kil mineralinin oluşması demektir. Bu kil minerali grubunun en iyi bilinen üyesi montmorillonit grubu killerdir. Genel olarak, 1:1 tipi kil minerallerinde silisyum tetraheder ve alüminyum oktaheder tabakaları birbirine sıkı bir şekilde bağlı ve bu nedenle topraktaki katyonları tutma gücü düşüktür. Buna karşılık, 2:1 tipi montmorillonit grubu killerde, silisyum ve alüminyum tabakaları arasındaki zayıf oksijen bağlarından dolayı tabakalar arasına su ve çeşitli katyonlar girebilir. Bu durum toprağın su ve katyon tutma gücünün çok daha yüksek olmasına ve toprak verimliliğinin artmasına sebep olmaktadır (Karaçal, 2008)

Şekil 2. Farklı kil tiplerinde kristal ünitelerin dizilişi

Günümüzde tanımlanan çok sayıda farklı kil minerali olmakla birlikte, bilinen önemli kil minerallerinden bazıları; kaolinit, montmorillonit, illit, vermikülit ve klorittir. Kristal yapıdaki bazı farklılıklar farklı kil tiplerinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Toprakta farklı kil tiplerinin oluşmasına sebep olarak, ana materyal, toprak pH'sı, yağış ve sıcaklık gibi iklim özellikleri gösterilmektedir. Bununla birlikte, zamanla şartların değişmesine bağlı olarak kil minerallerinin dönüşümü de söz konusu olabilmektedir.

Son 70-80 yılda, elektron mikroskobu ve x-ışınları kullanılarak yapılan değerlendirmeler kil minerallerinin yapısının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Kil minerallerinde kristal yapıyı oluşturan silisyum tetraheder ünitede bulunan oksijen atomları arası mesafe 0,26 nanometre (nm) iken, alüminyum oktaheder ünitedeki hidroksil veya oksijen atomları arası mesafe 0, 29 nm olarak ölçülmüştür. Kaolin grubu killerde, silisyum tetraheder ve alüminyum oktaheder tabakaları arası mesafe 0,72 nm iken, illit grubu killerde tabakalar arası mesafe 1.0 nm olarak belirlenmiştir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Toprağı oluşturan üç önemli mineral tanecik büyükten küçüğe doğru, kum, silt ve kildir. Bir kum taneciğinin çapı yaklaşık 1-2 mm civarında iken, bir kil taneciğinin çapı 1-2 mikrometre veya daha küçüktür. Bir gram kumda yaklaşık 5.000 tanecik bulunurken, bir gram kil yaklaşık 90 milyar tanecikten oluşmaktadır. İlaveten, bir gram kumun yüzey alanı toplamı 45 cm^2 civarında iken, bir gramda bulunan 90 milyar kil taneciğinin yüzey alanı toplamı 8 milyon cm^2 (800 m^2) civarındadır. Bu bilgilerle, topraktaki kil taneciklerinin toprağa ne kadar büyük bir yüzey alanı kazandırdığını görmekteyiz. Bu geniş yüzey alanı toprak tanecikleri tarafından su ve besin elementlerinin tutulmasında büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, toprağa düşen yağmur kumlu bir topraktan kısa sürede uzaklaşırken, yeterince kil içeren bir toprakta yağmur suyu haftalarca veya aylarca toprakta tutulabilmektedir.

Benzer olarak, her bir kil taneciği dış yüzeylerinde potasyum (K^+), amonyum (NH_4^+) ve kalsiyum (Ca^{+2}) gibi katyonları tutma gücüne sahiptir. Kil minerali ve tutulan katyonun özelliğine göre değişmekle birlikte her bir kil taneciğinin onlarca veya yüzlerce katyonu tutma gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Bu durumda, toprağın su besin elementleri bakımından ne kadar zengin bir kaynak olduğu kumlu toprakların neden verimsiz, yeterince kil içeren toprakların neden bu kadar verimli oldukları daha iyi anlaşılmaktadır. Burada önemli bir husus, montmorillonit gibi, 2:1 tipi kil minerallerinde, silisyum tetraheder ve alüminyum oktaheder tabakaları arasındaki esnek oksijen bağlarından dolayı tabakalar arası mesafe genişleyebilmektedir. Bu özellik

montmorillonite diğer killerden daha fazla su ve besin elementi depo edebilmesini sağlamaktadır.

Kil minerallerinin kristal yapısı ve bu yapı içindeki atomların nanometrik dizilişine tekrar bakarsak, bir metrekare büyüklüğündeki tarla toprağının pulluk derinliğinde yaklaşık 6 katrilyon (6 X 10^{15}) kil taneciği ve her bir kil taneciğinde binlerce silisyum tetraheder ve alüminyum oktaheder ünitesi bulunduğunu görmekteyiz. Tüm kil taneciklerinde kristal yapı içerisinde silisyum tetraheder ünitesindeki oksijen atomları arası mesafenin 0,26 nm olması mükemmel üstü bir planlamayı ve ustalığı göstermektedir. Bu durum aynı tarladaki kil tanecikleri için aynı olduğu gibi, dünyanın farklı bölgelerinde bulunan kil tanecikleri için de aynıdır. Yani Van yöresi topraklarındaki kil taneciklerinde oksijen atomları arasındaki mesafe 0,26 nm olduğu gibi, başka bir kıtada bulunan bir kil taneciğindeki oksijen atomları arası mesafe de 0,26 nm olarak ölçülmüştür.

Şimdi dünya üzerinde bulunan topraklarda rakamlarla ifade edemeyeceğimiz kadar çok sayıdaki kil taneciğindeki nanometrik büyüklükteki bu dizilişi kimin yaptığını veya nasıl ortaya çıktığını birlikte düşünelim. Bu mükemmel işlerin kendi kendine olduğu veya çeşitli faktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu veya tabiatın yaptığı veya sonsuz ilim ve kudreti olan biri tarafından yapıldığı söylenebilir. Dünyadaki en akıllı varlık olan insanın kil mineralini fark etmesi ve kristal yapıyı incelemesi geçmişinin 70-80 yıl olduğunu düşündüğümüzde, en akıllı sebep olarak gördüğümüz insanın elinin ne kadar kısa olduğunu anlamaktayız. Kayalar, yağmur suyu, topografik şartlar, rüzgâr, sıcaklık değişimleri, toprakta yaşayan canlılar ve çeşitli iyonlar bir araya gelerek kil minerallerini ve sahip oldukları nanometrik dizilişleri oluşturdular demek, insan aklının kabul edebileceği bir düşünce değildir. Çünkü aklı ve planlama gücü olmayan bu varlıkların birleşerek böyle bir ürünü oluşturmaları mümkün değildir. Bir diğer ihtimal kil minerallerinin tesadüfen oluştuğudur. Bu ihtimal de insan aklının sınırlarını zorlayan ve akıldan istifa etmeyi gerektiren bir düşüncedir. Bu durumda geriye kalan tek görüş, ilmi sonsuz, planlama gücü sonsuz, kudreti sonsuz ve her şeye gücü yeten tek bir Yaratıcı (Allah)'nın bu işleri yapmasıdır.

Topraktaki kil taneciklerinden gökyüzündeki yıldızlara kadar nereye baksak mükemmel bir düzen içerisinde yapıldığını görmekteyiz. Dünya üzerindeki topraklarda bulunan ve rakamlarla ifade edilemeyecek kadar çok kil taneciğindeki bu mükemmel kristal yapı, üstelik dünyanın farklı kıtalarında bile bu kristal dizilişin aynı olması tek bir Allah'ın kudret tezgahından çıktığını göstermektedir. Sonuç olarak, tek bir yaratıcıyı kabul etmezsek, ya toprakta kil taneciği sayısı kadar kimya mühendisinin varlığını ve nanometrik hassasiyetle çalışan CNC tezgahlarını kabul edeceğiz, ya da kayalara, suya, rüzgara ve sıcaklığa, kısacası tabiata sözü geçen ve ilmi ve kudreti sonsuz olan bir Allah'ın varlığını kabul etmek zorundayız.

4. KAYNAKLAR

1. Ergene, A. Toprak Biliminin Esasları. Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum; 1987.

2. Karaçal, İ. Toprak Verimliliği. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara; 2008.

THE MIRACULAR MOLECULES THAT CARRY ENERGY IN LIVING: ATP

CANLILARDA ENERJI TAŞIYAN MUCİZEVİ MOLEKÜL: ATP

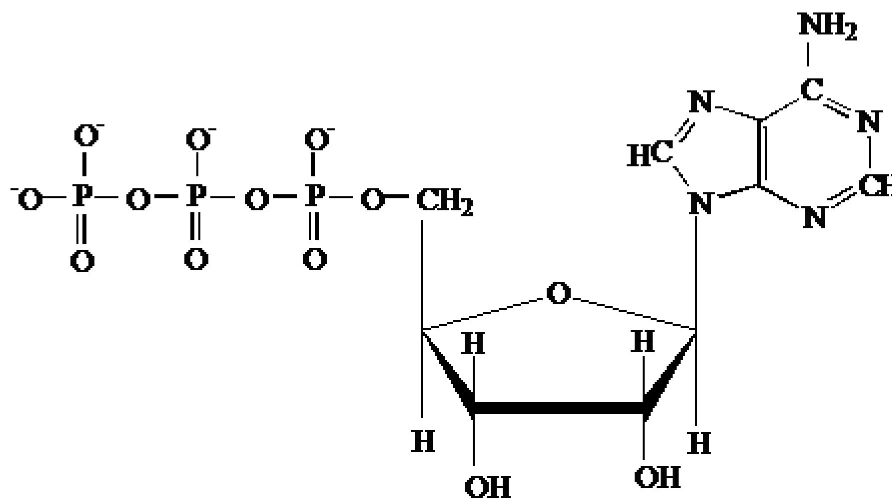
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREVİOĞLU

Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, Biyokimya Anabilim Dalı, Erzurum

okufrevi@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Living beings require a continuous free energy source for the synthesis of biomolecules from simple starting compounds by active transport of molecules and ions, mechanical work in muscle contraction and other cellular movements. This energy comes from food or light energy. Some of the free energy derived from the oxidation of food and light is introduced into a special shape before being used in motion, active transport and biosynthesis. This particular free energy carrier is adenosine triphosphate (ATP). ATP is a compound containing an adenine, a ribose and a triphosphate unit. The clear formula is shown below:

Adenosine triphosphate (ATP)

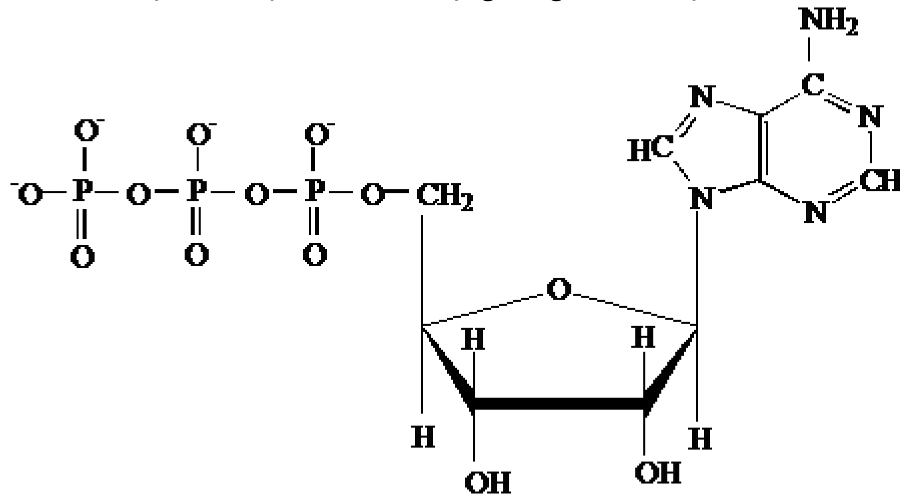
ATP is produced continuously in mitochondria mainly by oxidative phosphorylation or in chloroplasts by photosynthetic phosphorylation. A liver cell contains about 2000 mitochondria, which means that there are 2000 power plants in a single cell. The most important role of ATP in energy transport is the triphosphate unit. Because in this part of the molecule, there are two phosphoanhydride bonds in which a high proportion of free energy is released when hydrolyzed. The reaction equilibrium with an ATP hydrolysis shifts in favor of the products 10^8 times. A reaction equilibrium in which 3 ATPs is hydrolyzed will vary by 10^{24}.

ATP acts as an immediate source of energy when needed, rather than the storage of free energy in biological systems. In cells with mitochondria, ATP is used within a few minutes of its formation. The cycle between ADP and ATP is very fast. For example, a

person at rest uses 40 kg of ATP within 24 hours. In the case of exercise, it consumes 0.5 kg of ATP per minute.
The synthesis and expenditure of ATP in a cell takes place in a controlled manner. These events run against our will and cannot be said to be made by unconscious molecules. This perfect use of energy in living beings is one of the clear proofs of the existence of God, who has infinite knowledge and might.
Keywords: ATP, energy consumption, mitochondria, chloroplast

ÖZET

Canlı varlıklar, kas kasılması ve diğer hücresel hareketlerdeki mekanik iş, molekül ve iyonların aktif transportu ile basit başlangıç bileşiklerinden biyomoleküllerin sentezi için devamlı bir serbest enerji kaynağına ihtiyaç duyarlar. Bu enerji gıda maddelerinden veya ışık enerjisinden sağlanır. Gıdaların oksidasyonundan ve ışıktan türetilen serbest enerjinin bir kısmı hareket, aktif transport ve biyosentezde kullanılmadan önce özel bir şekle sokulur. Bu özel serbest enerji taşıyıcısı adenozin trifosfat (ATP)'dır. ATP, bir adenin, bir riboz ve bir de trifosfat birimi ihtiva eden bir bileşiktir. Açık formülü aşağıda gösterilmiştir:

Adenozin trifosfat (ATP)

ATP, esas olarak oksidatif fosforilasyon ile mitokondrilerde veya fotosentetik fosforilasyonla kloroplastlarda sürekli üretilir. Bir karaciğer hücresi yaklaşık 2000 kadar mitokondri ihtiva eder ve bu tek bir hücrede 2000 enerji santrali bulunması anlamına gelir. ATP'nin enerji taşıyıcısı özelliğinde en önemli rolü trifosfat birimi oynamaktadır. Çünkü molekülün bu kısmında, hidrolizlendiği zaman yüksek oranda serbest enerjinin açığa çıktığı iki adet fosfoanhidrit bağı mevcuttur. Bir ATP hidroliziyle reaksiyon dengesi 10^8 defa ürünler lehine kayar. 3 ATP'nin hidrolizlendiği bir reaksiyon dengesi 10^{24} oranında değişecektir.
ATP, biyolojik sistemlerde serbest enerjinin depolanma şeklinden çok, ihtiyaç olduğu anda enerjinin acil kaynağı olarak görev görür. Mitokondrisi olan hücrelerde ATP, oluşumundan sonra birkaç dakika içinde kullanılır. ADP ve ATP

arasındaki devir çok hızlıdır. Mesela, istirahat halinde bir insan 24 saat içinde 40 kg ATP kullanır. Eksersiz halinde ise, dakikada 0,5 kg kadar ATP harcar.
Bir hücre içindeki ATP'nin sentezlenmesi ve harcanması ihtiyaca göre kontrollü cereyan eder. Bu olaylar irademiz dışında yürür ve şuursuz moleküller tarafından yapıldığı söylenemez. Canlılardaki enerjinin bu mükemmel kullanımı, sonsuz bir ilim ve kudret sahibi olan Allah'ın varlığının apaçık delillerindendir.
Anahtar kelime: ATP, enerji sarfiyatı, mitokondri, kloroplast

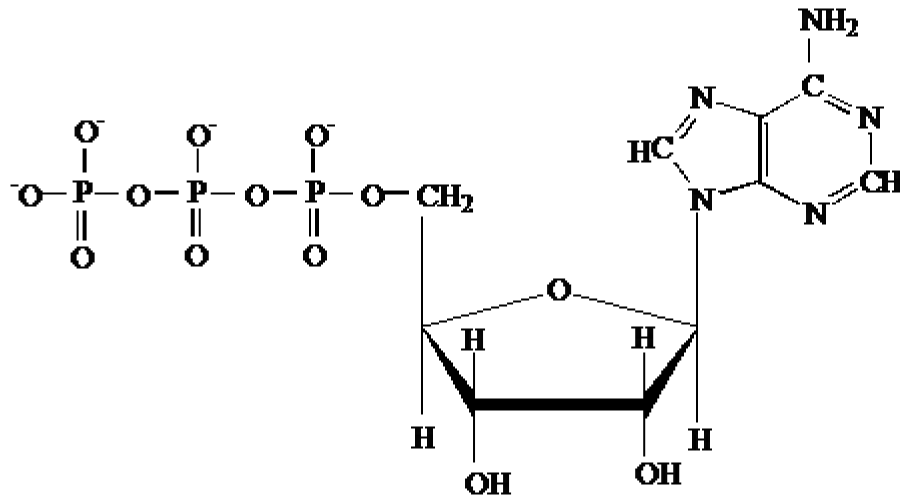
1.GİRİŞ

Canlı varlıklar biyolojik fonksiyonlarının yerine getirilmesi için sürekli bir enerji kaynağına ihtiyaç duyarlar. İstirahat halinde bile canlı bünyelerinde molekül ve iyonların hücrelerin içine taşınması, biyomoleküllerin yapı taşlarından sentezi gibi milyonlarca biyokimyasal olay meydana gelir.

Canlılarda meydana gelen bu olaylar için enerji kaynağına ihtiyaç vardır. İnsan gibi kemotrof olarak ifade edilen hücre yapısına sahip canlılar, bu enerjiyi gıda maddelerinin sindiriminden sağlarlar. Bitki hücreleri gibi fototrof olarak ifade edilen hücre yapısına sahip canlılar da başlıca güneş olmak üzere ışıktan enerjiyi alırlar. Gıdaların sindiriminden veya ışıktan türetilen enerji kullanılmadan önce özel bir molekül yapısına sokulur. Bu özel serbest enerji taşıyıcısı adenozin trifosfat (ATP)'dır.

2.ATP'NİN KİMYASAL YAPISI VE ENERJİ TAŞIMA ÖZELLİĞİ

ATP, bir adenin, bir riboz ve bir de trifosfat birimi ihtiva eden bir bileşiktir. Açık formülü aşağıda gösterilmiştir.

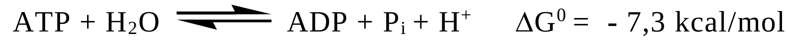

Adenozin trifosfat (ATP)

ATP'nin aktif şekli Mg^{+2} veya Mn^{+2} iyonları ile kompleks teşkil eden yapısıdır. ATP'nin enerji taşıyıcısı özelliğinde en önemli rolü trifosfat birimi oynamaktadır. Çünkü molekülün bu kısmında, hidrolizlendiği zaman yüksek oranda serbest enerjinin açığa çıktığı iki adet fosfoanhidrit bağı mevcuttur.

ATP'nin yüksek enerjili molekül olmasında üç faktörün etkili olduğu görülür; 1) elektrostatik itme, 2) rezonans kararlılığı ve 3) entropi artışı. pH 7,0'de ATP'nin trifosfat birimi dört tane negatif yük taşımaktadır. Bunlar birbirlerine yakın olduklarından aralarında kuvvetli bir itme meydana gelir. ATP'nin yüksek grup transferi potansiyeline sebep olan ikinci faktör de, ADP ve P_i'nin ATP'ye göre daha yüksek bir rezonans kararlılığa sahip olmasıdır. Üçüncü faktör de ATP'nin hidrolizi sonucu ürün molekül veya iyon sayısının daha fazla olmasıyla ortaya çıkan entropinin artışıdır.

ATP, adenozin difosfat (ADP) ve fosfata (P_i) hidrolizlendiği gibi, adenozin monofosfat (AMP) ve pirofosfata (PP_i) da parçalanabilir. 1 mol ATP parçalandığında yaklaşık - 7,3 kcal/mol enerji açığa çıkmaktadır. Açığa çıkan bu enerji de biyolojik olayların gerçekleşmesine katkıda bulunur.

$$ATP + H_2O \rightleftharpoons ADP + P_i + H^+ \quad \Delta G^0 = -7,3 \text{ kcal/mol}$$

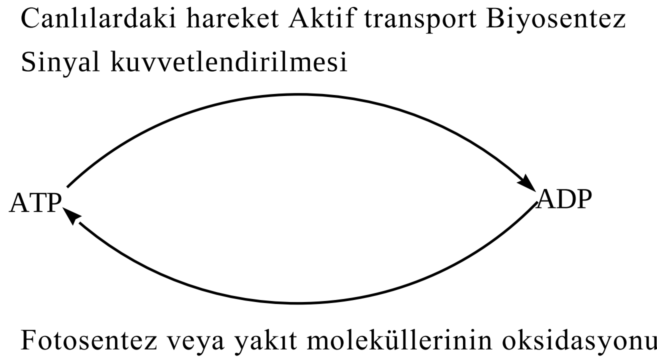

$$ATP + H_2O \rightleftharpoons AMP + PP_i + H^+ \quad \Delta G^0 = -7,3 \text{ kcal/mol}$$

Termodinamik yönden yürümesi mümkün olmayan reaksiyonlar ATP beraberliğinde mümkün hale gelir. ATP'nin taşıdığı yüksek enerji vesilesiyle reaksiyon dengesi ATP hidroliziyle 10^8 kat ürünler lehine kayar. Eğer n molekül ATP hidrolizlense, denge sabiti 10^{8n} defa büyüyecektir. 3 ATP'nin hidrolizlendiği bir reaksiyon dengesi 10^{24} oranında değişecektir.

ATP, biyolojik sistemlerde serbest enerjinin depolanma şeklinden çok ihtiyaç olduğu anda enerjinin acil kaynağı olarak görev görür. Enerjinin gerektiği olaylarda rol alan enzimler, transport proteinleri, kas enzim ve proteinleri enerji kaynağı olarak büyük ölçüde ATP'ye spesifiktir. Hücrelerde ATP, oluşumundan sonra birkaç dakika içinde kullanılır. ADP ve ATP arasındaki devir çok hızlıdır. Mesela, istirahat halinde bir insan 24 saat içinde 40 kg ATP kullanır. Eksersiz halinde ise, dakikada 0,5 kg kadar ATP harcar. Söz konusu ATP sarfiyatının 1/3'ü Na^+-K^+ pompasında olmaktadır. Canlılardaki hareket, aktif transport, sinyal

kuvvetlendirilmesi ve biyosentez ancak ve ancak ATP'nin sürekli olarak üretilmesiyle mümkündür.

Şekil 1. Biyolojik sistemlerdeki ATP-ADP devri.

ATP sentezinin birinci yolu, fosfoenolpiruvat gibi bir bileşik bünyesinde bulunan fosfat grubunun ADP'ye aktarılması ile ATP sentezidir. Buna **substrat seviyesinde fosforilasyon** adı verilir. Glikoliz gibi bazı katabolik yollarda bu şekilde ATP üretilir. Ancak asıl ATP üretimi oksidatif fosforilasyon veya fotosentetik fosforilasyon adı verilen metabolik yollarda üretilir.

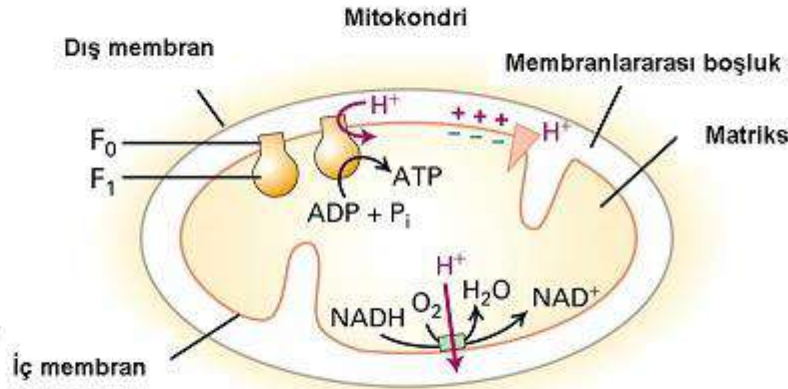
2.OKSİDATİF FOSFORİLASYON

Glikoliz, yağ asitleri oksidasyonu ve sitrik asit devri gibi metabolik olaylarda NADH ve $FADH_2$ molekülleri oluşur. Bu moleküller her biri yüksek indirgeme potansiyeline sahip olan bir elektron çifti ihtiva eder. Bu elektronlar O_2'ye aktarıldığı zaman büyük miktarda enerji salınır (yaklaşık 52,6 kcal/mol). Bu enerjinin ATP sentezinde kullanılabilmesi için bir defa da değil de, yavaş yavaş salıverilmesi gerekir (aynen nükleer enerjinin bir anda salıverilmesiyle atom bombasına, yavaş salıverilmesi ile nükleer santrallerde elektrik enerjisine dönüştürülmesi gibi).

İşte NADH ve $FADH_2$'deki elektronların O_2'ye transferinin bir seri elektron taşıyıcıları vasıtasıyla (solunum zinciri veya elektron transport sistemi) gerçekleşir. Bu sırada bir pil reaksiyonu cereyan eder. Oluşan enerji ile protonlar mitokondri matriksinden mitokondrinin iki zarı arasında bulunan bölgeye (intermembran boşluk) pompalanır. Protonlar, üç çeşit elektron transfer kompleksi

tarafından pompalanır. Daha sonra bu protonların mitokondri matrikisine ATPaz enzimi içinde geri dönerken ATP sentezlenir.

Bu şekilde ATP'nin sentezlendiği olaya **oksidatif fosforilasyon** adı verilir (Şekil 2).

Şekil 2. Oksidatif fosfoilasyon'un şematik gösterimi (Keha ve Küfrevioğlu, 2018)

Dış membranın bir çok küçük molekül ve iyonlara karşı geçirgen olmasına karşılık, mitokondri iç membranı hemen hemen bütün iyonları ve yüksüz moleküllerin çoğunu geçirmez. ADP ve uzun zincirli yağ asitleri gibi bazı molekül ve iyonların matrikse taşınması iç mitokondri_membranında bulunan spesifik protein yapısında taşıyıcılar aracılığıyla gerçekleşir.

ATPaz enzim kompleksi, F_1 ve F_0 ile gösterilen başlıca iki kısımdan ibarettir. ATP sentezini gerçekleştiren F_1, iç mitokondri membranının matriks yüzünde bulunur ve 5 çeşit polipeptid zincirinden ibarettir. Molekül ağırlığı 360 kdal olan bu kısım elektron mikroskobunda küresel yapılar halinde görülmektedir. F_0 ise, membran içine gömülmüş, dört polipeptid zincirinden ibaret ve hidrofobik yan gruplara sahip amino asitlerden bol miktarda ihtiva etmektedir. Bu kısım, proton geçişi için bir kanal görevini görmektedir. ATPaz enzim kompleksinin şekli genel olarak bir elma şekerini andırmaktadır. Proton akışının doğrudan ATP sentezleyen kısmı etkilediği ve bunun sonucu olarak da P_i'nin aktifleşerek aynı anda ADP ile birleştiği ön görülmektedir.

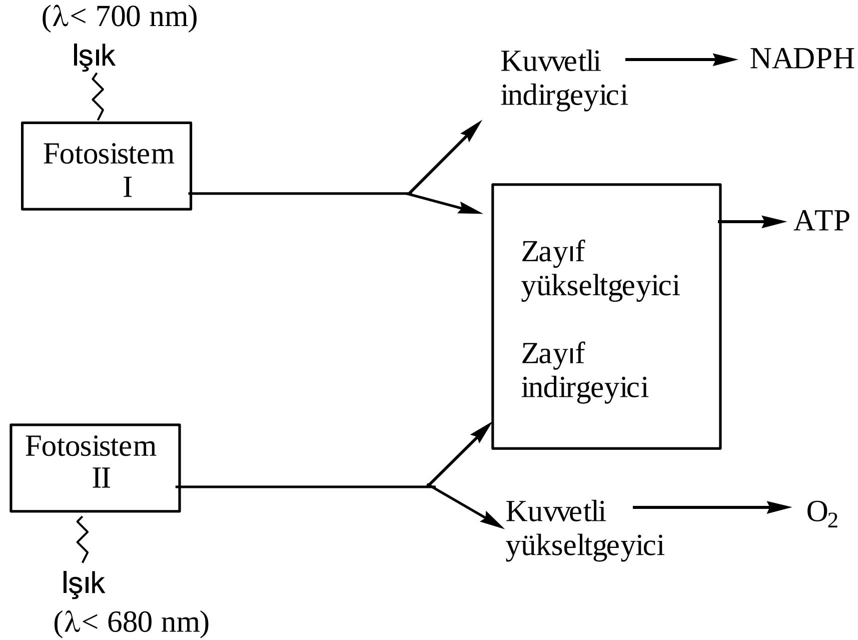
ATP, ADP ve fosfat (P_i) iç mitokondri zarından serbestçe difüze olamazlar. Bu çok yüklü bileşikler özel taşıyıcı proteinler tarafından taşınır. ATP-ADP taşıyıcısı matrikse bir ADP molekülünü geçirirken aynı zamanda da bir ATP molekülünü dışarı çıkarır. Yani, bir takas söz konusudur. Bu olay yaklaşık 58 kdal ağırlığında iki benzer alt birimden ibaret **ATP-ADP translokaz** tarafından yürütülür. Bu protein iç mitokondri zarında bol miktarda bulunur, toplam proteinlerin yaklaşık % 14'ünü oluşturur.

3.FOTOSENTETİK FOSFORİLASYON

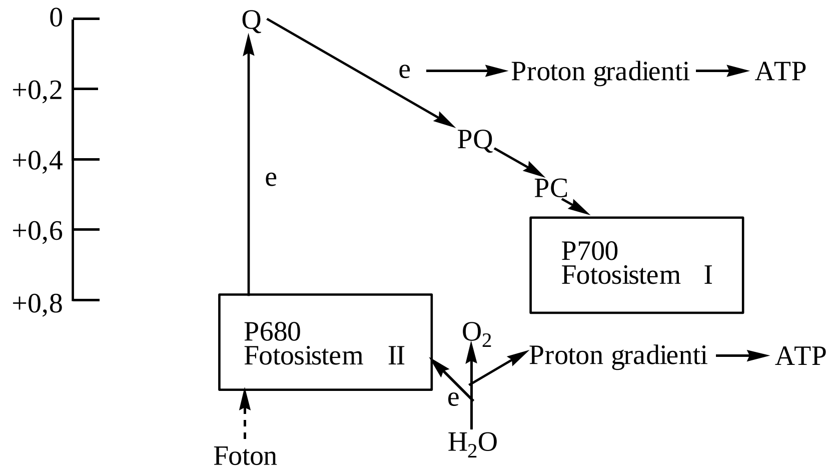
Biyolojik sistemler tarafından kullanılan serbest enerjinin kaynağı, fotosentez sırasında tutulan güneş enerjisidir.

Fotosentez olayları başlıca 2 kısım halinde ele alınabilir: 1. NADPH ve ATP'nin oluşturulduğu ışık reaksiyonları, 2. Işık reaksiyonlarında oluşan NADPH ve ATP vasıtasıyla CO_2'nin karbohidratlara ve diğer indirgenmiş ürünlere dönüştürüldüğü karanlık reaksiyonları.

Kloroplastlarda iki farklı foto sistemin mevcuttur. Fotosistem I, 700 nm'nin altındaki dalga boyu ışıkla uyarılır; bu sırada kuvvetli bir indirgeyici oluşur ve bu da NADPH'ın oluşumuna sebep olur. Buna karşılık fotosistem II, 680 nm'nin altındaki dalga boylu ışığa ihtiyaç duyar ve O_2 oluşumuna sebep olan kuvvetli bir yükseltgeyici üretir. Ek olarak fotosistem I zayıf bir yükseltgeyici, fotosistem II zayıf bir indirgeyici oluşturur. Bu her iki sistemin karşılıklı etkileşmesi sonunda da ATP meydana gelir. Daniel Arnon tarafından keşfedilen fotosentezin bu bölümü fotosentetik fosforilasyon veya fotofosforilasyon olarak tanımlanır (Keha ve Küfrevioğlu, 2018)

Şekil 3. Fotosentezde fotosistem I ve II'nin karşılıklı etkileşmesi (Keha ve Küfrevioğlu, 2018)

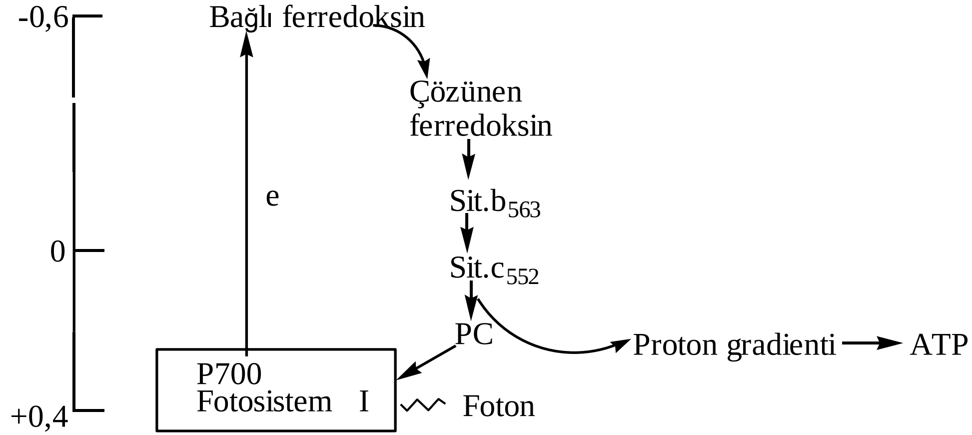

Şekil 4. Fotosistem II vasıtasıyla O_2 oluşumu ve bir elektronun fotosistem I'e aktarılması. Bu şekilde tilakoid membranında bir proton gradienti meydana gelir (PQ: plastokinon, PC: plastosiyanin) (Keha ve Küfrevioğlu, 2018)

Fotofosforilasyon: Kloroplastlardaki ATP sentezinin mekanizması mitokondrilerdekine çok benzerlik gösterir. Her ikisi de proton-motif kuvvetle gerçekleştirilir. Kloroplastlardaki ATP oluşumunu katalizleyen enzim kompleksi, mitokondrilerdeki F_1-F_0 kompleksine benzer şekilde CF_1-CF_0 kompleksidir (C:

Kloroplast, F:faktör). CF_1, 325 kdal molekül ağırlığında 5 farklı alt birimden oluşur ve ADP ile P_i'den ATP oluşumunu katalizleyen bileşendir. CF_0 ise üç farklı alt birimden oluşan proton kanalı ihtiva eden bileşendir.

Fotofosforilasyon için gerekli olan proton gradienti fotosistem II'den gerçekleşir. Bu şekilde ATP'nin sentezine **devirli olmayan fotofosforilasyon** denir. Bunun yanında fotosistem I'den de devirli bir elektron akışı sırasında ATP meydana gelebilir. Bu proses **devirli fotofosforilasyon** olarak ifade edilir (Şekil 5). Bu şekilde NADPH yerine ATP meydana gelir. Bu olaya fotosistem II katılmadığı için sudan oksijen oluşmaz. NADPH'ın $NADP^+$'ya oranı yüksek olduğu zaman bu olay meydana gelir.

Şekil 5. Devirli fotofosforilasyonda elektron akışı ve ATP sentezi.

Yeşil bitkilerde fotosentezin ışık reaksiyonlarında oluşan NADPH ve ATP, CO_2'nin karbohidratlara ve diğer indirgenmiş ürünlere dönüştürülmesinde kullanılır. Calvin devri adı verilen metabolik yolda 1 mol glukoz için 18 mol ATP ve 12 mol NADPH harcanır. Yani şekerin maliyeti oldukça yüksektir.

4.SONUÇ

Canlı âleminde ATP'nin sentezi mucizevi bir şekilde ve farklı yollarla yapılır. Harcanması da ihtiyaca göre kontrollü cereyan eder. Bu olaylar iratemiz dışında yürür ve şuursuz moleküller tarafından yapıldığı söylenemez. Canlılardaki enerjinin bu mükemmel kullanımı, sonsuz bir ilim ve kudret sahibi olan Allah'ın varlığının apaçık delillerindendir.

KAYNAKLAR

1. Keha, E.E., Küfrevioğlu, Ö.İ. , Biyokimya, Aktif Yayınevi, 9.Baskı, 2012.
2. Lehninger, A.L., (1983), Biochemie (übersetzt von H. Kleinig und B. Liedvogel), Weinheim, Verlag Chemie, 2.Auflage.
3. Lehninger, A.L., Nelson, D.L., Cox, M.M. (1993), Principles of Biochemistry, New York, Worth Publishers, Inc., second edition.
4. Berg, J.M., Tymoczko, J.L., Stryer, L., (2014), Biyokimya, 7.Baskıdan çeviri (ed. Deanizli, A., Özden, A.K., , Ankara, Palme Yayıncılık.

READING THE NAMES OF ALLAH FROM THE ARTS
ALLAH ’IN İSİMLERİNİN SANATLARINDAN OKUNMASI

Prof. Dr. Rüstem GÜL
Iğdır Üniversitesi, Iğdır, Turkey
rustem.gul@igdir.edu.tr

ABSTRACT
Allah has unlimited beauty, perfection and superior attributes. All kinds of beauty and perfection that appear in all universe and artifacts are the signs, signs and proofs of His beauty and perfection. Because restrained, uniform, excellent and fine arts are obtained as a result of a beautiful program. A perfect and beautiful program is evidence of a beautiful science and a beautiful mind and a beautiful spiritual ability. Spiritual beauty of the soul appears in art through knowledge and power. Here, the material beauties of all beings, each of which is a marvel of art, are the leaks of a spiritual and scientific beauty. So all creatures with artistic works in the universe are in the service of Allah's beauty and perfection.
How complete, complete and incomplete, uniform, san ’equestrian, palace-like work, evidence of an orderly functioning. And a perfect, orderly work, necessarily witnesses an excellent and adept master who does this work and the habit of knowledge and skill of the master. And the perfect adjective, and that habit of perfect knowledge and skill, shows that a perfect talent is in that master. And if it is an excellent talent, the master is a high Spirit and a person worthy of respectreports.
Here, each of them is a wonderful work of art and all assets, a perfect work and work if the name, the name is adjective and adjective and person is evidence. In this presentation, how the names, adjectives, consciousness and essence of Allah are reached from the arts in the world? It will be explained that each name is evidence for its existence and unity.
Keywords: Noun, adjective, ability, person.

ÖZET
Allah’ın hadsiz güzelliği, mükemmelliği ve üstün sıfatları vardır. Bütün Kâinata ve sanat eserleri olan varlıklarda görünen güzellikler ve mükemmelliklerin bütün çeşitleri, Onun güzelliğinin ve mükemmelliğinin belirtileri, işaretleri ve delilleridir. Çünkü Ölçülü, muntazam, mükemmel ve güzel sanatlar güzel bir programın neticesinde elde edilir. Mükemmel ve güzel bir program ise, güzel bir ilme ve güzel bir zihne ve güzel bir ruhi kabiliyete delil olur. Ruhun manevi güzelliği ilim ve kudret vasıtasıyla sanatta görünür. İşte her biri birer sanat harikası olan bütün varlıklardaki maddi güzellikler bir manevi ve ilmi güzelliğin sızıntılarıdır. Demek Âlemdeki sanatlı eserleri olan bütün varlıklar Allah’ın güzelliğine ve mükemmelliğine ayinedir.
Nasıl eksiksiz tam ve noksansız, muntazam, san’ atlı, saray gibi bir eser, düzenli tertipli bir işleyişe delil olur. Ve mükemmel, muntazam bir iş, zorunlu olarak bu işi yapan mükemmel ve mahir bir ustaya ve ustanın yaptığı san ‘ata bilgi ve beceri alışkanlığına şahit olur. Ve mükemmel sıfat ve o mükemmel bilgi ve beceri alışkanlığı, mükemmel bir kabiliyetin o ustada bulunduğunu gösterir. Ve mükemmel bir yetenek ise, ustanın yüksek bir Ruh ve hürmete layık bir şahıs olduğunu bildirir. İşte her biri harika san’ at eseri olan

bütün varlıklar, mükemmel bir işe ve iş ise o işi yapana ve unvandan gelen isme, İsim ise sıfata ve sıfat ise şe'ne ve şe'n ise Zâta delil olur.
Bu sunuda âlemdeki sanatlardan Allah'ın isimlerine, sıfatlarına, şuunatına ve zatına nasıl ulaşıldığı? Her bir ismin onun varlığına ve birliğine delil olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.
Anahtar kelimeler: İsim, sıfat, kabiliyet, Zat.

1. GİRİŞ

Nasılki bir Sultanın kendi hükûmetinin dairelerinde ayrı ayrı ünvanları ve raiyyetinin tabakalarında başka başka nam ve vasıfları ve saltanatının mertebelerinde çeşit çeşit isim ve alâmetleri vardır.

Meselâ: Adliye dairesinde "Hâkim-i Âdil" ve mülkiyede "Sultan" ve askeriyede "Kumandan-ı Â'zam" ve ilmiyede "Halife". Daha buna kıyasen sair isim ve unvanlarını bilsen anlarsın ki; birtek Padişah, saltanatının dairelerinde ve tabaka-i hükûmet mertebelerinde bin isim ve ünvana sahib olabilir. Güya o hâkim, herbir dairede şahsiyet-i maneviye haysiyetiyle ve telefonuyla mevcud ve hazırdır; bulunur ve bilir. Ve her tabakada kanunuyla, nizamıyla, mümessiliyle meşhud ve nâzırdır, görünür, görür. Ve herbir mertebede perde arkasında, hükmüyle, ilmiyle, kuvvetiyle mutasarrıf ve basîrdir; idare eder, bakar. Öyle de: Ezel ebed Sultanı olan Rabb-ül Âlemîn için, Rubûbiyetinin mertebelerinde ayrı ayrı, fakat birbirine bakar şe'n ve namları ve Ulûhiyetinin dairelerinde başka başka, fakat birbiri içinde görünür isim ve nişanları ve haşmet-nüma icraatında ayrı ayrı, fakat birbirine benzer temessül ve cilveleri ve kudretinin tasarrufatında başka başka, fakat birbirini ihsas eder ünvanları var. Ve sıfatlarının tecelliyatında başka başka, fakat birbirini gösterir mukaddes zuhuratı var. Ve ef'alinin cilvelerinde çeşit çeşit, fakat birbirini ikmal eder hikmetli tasarrufatı var. Ve rengârenk san'atında ve mütenevvi' masnuatında çeşit çeşit, fakat birbirini temaşa eder haşmetli Rubûbiyeti vardır. Bununla beraber kâinatın herbir âleminde, her bir taifesinde, esma-i hüsnadan bir ismin ünvanı tecelli eder. O isim o dairede hâkimdir. Başka isimler orada ona tabidirler, belki onun zımnında bulunurlar. Hem mahlûkatın herbir tabakasında az ve çok, küçük ve büyük, has ve âmm herbirisinde has bir tecelli, has bir rubûbiyet, has bir isimle cilvesi vardır. Yâni, o isim herşeye muhit ve âmm olduğu halde öyle bir kasd ve ehemmiyetle bir şeye teveccüh eder; güya o isim yalnız o şeye hastır. Hem bununla beraber Hâlık-ı Zülcelâl,

herşeye yakın olduğu halde, yetmiş bine yakın nuranî perdeleri vardır. Meselâ: Sana tecelli eden Hâlık isminin mahlûkıyetindeki cüz'î mertebesinden tut, tâ bütün kâinatın Hâlıkı olan mertebe-i kübra ve ünvan-ı a'zama kadar ne kadar perdeler bulunduğunu kıyas edebilirsin. Demek bütün kâinatı arkada bırakmak şartıyla mahlûkıyetin kapısından Hâlık isminin müntehasına yetişirsin, Daire-i sıfâta yanaşırsın. Mâdem, perdelerin birbirine temaşa eder pencereleri var. Ve isimler birbiri içinde görünüyor. Ve şuûnat, birbirine bakar. Ve temessülât, birbiri içine girer. Ve ünvanlar, birbirini ihsas eder. Ve zuhurat, birbirine benzer. Ve tasarrufat, birbirine yardım edip itmam eder. Ve rubûbiyetin mütenevvi terbiyeleri, birbirine imdad edip muavenet eder. Elbette gerektir ki, Cenabı Hakk'ı bir isimle, bir ünvan ile, bir rubûbiyetle ve hâkeza.. tanısa, başka ünvanları, rubûbiyetleri, şe'nleri, içinde inkâr etmesin. Belki, herbir ismin cilvesinden sair esmaya intikal etmezse zarar eder. Meselâ: Kadîr ve Hâlık isminin eserini görse, Alîm ismini görmezse gaflet ve tabiat dalâletine düşebilir.

Eğer o yüksek hakikatları yakından temaşa etmek istersen, git fırtınalı bir denizden, zelzeleli bir zeminden sor. "Ne diyorsunuz?" de. Elbette "Ya Celil, Ya Celil, Ya Aziz, Ya Cebbar" dediklerini işiteceksin. Sonra deniz içinde ve zemin yüzünde merhamet ve şefkatle terbiye edilen küçük hayvanattan ve yavrulardan sor. "Ne diyorsunuz?" de. Elbette "Ya Cemil, Ya Cemil, Ya Rahîm, Ya Rahîm" diyecekler. Semayı dinle. Nasıl "Ya Celil-i Zülcemâl" diyor. Ve arza kulak ver. Nasıl "Ya Cemil-i Zülcelâl" diyor. Ve hayvanlara dikkat et. Nasıl "Ya Rahman, Ya Rezzak" diyorlar. Bahardan sor. Bak nasıl "Ya Hannan, Ya Rahman, Ya Rahîm, Ya Kerim, Ya Latif, Ya Atûf, Ya Musavvir, Ya Münevvir, Ya Muhsin, Ya Müzeyyin" gibi çok esmayı işiteceksin. Ve insan olan bir insandan sor. Bak nasıl bütün esma-i hüsnayı okuyor ve cephesinde yazılı. Sen de dikkat etsen okuyabilirsin. Güya kâinat, azîm bir musika-i zikriyedir. En küçük nağme, en gür nağamata karışmakla, haşmetli bir letafet veriyor. Ve hâkeza kıyas et. Fakat çendan İnsan bütün esmaya mazhardır, fakat kâinatın tenevvüünü ve melaikenin ihtilaf-ı ibadatını intac eden tenevvü-ü esma, insanların dahi bir derece tenevvüüne sebeb olmuştur. Enbiyanın ayrı ayrı şeriatleri, evliyanın başka başka tarîkatları, asfiyanın çeşit çeşit meşrebleri şu sırdan neş'et etmiştir. Meselâ: İsa Aleyhisselâm, sair esma ile beraber Kadîr ismi onda

daha galibdir. Ehl-i aşkta Vedud ismi ve Ehl-i tefekkürde Hakîm İsmi daha ziyade hâkimdir.

İşte nasıl eğer bir adam hem hoca, hem zabit, hem adliye kâtibi, hem mülkiye müfettişi olsa; onun herbir dairede birer nisbeti, birer vazifesi, birer hizmeti, birer maaşı, birer mes'uliyeti, birer terakkiyatı ve muvaffakıyetsizliğine sebeb birer düşman ve rakibleri oluyor. Ve Padişaha karşı çok ünvanlarla görünüyor ve görür. Ve çok lisanlarla ondan meded ister. Ve âmirinin çok ünvanlarına müracaat eder. Ve düşmanların şerrinden kurtulmak için, muavenetini çok suretlerle taleb eder. Öyle de: Çok esmaya mazhar ve çok vazifelerle mükellef ve çok düşmanlara mübtela olan İnsan, münacatında, istiazesinde çok isimleri zikreder. Nasılki nev-i insanın medar-ı fahri ve elhak en hakikî insan-ı kâmil olan Muhammed-i Arabî Aleyhissalâtü Vesselâm, Cevşen-ül Kebir namındaki Münacatında binbir İsmiyle Dua ediyor; ateşten İstiaze ediyor (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

2. HAZRETİ ÂDEM (A.S.) ESMANIN TALIM EDİLMESİ

Bakara suresinde 31. Ayette Rabbimiz mealen: Âdeme bütün isimleri öğrettik buyurmasıyla "Hazret-i Âdem aleyhisselâm'ın dava-yı hilafet-i kübrada mu'cize-i kübrası, talim-i esmadır" diyor. İşte sair enbiyanın mu'cizeleri, birer hususî hârika-i beşeriyeye remzettiği gibi, bütün enbiyanın pederi ve divan-ı nübüvvetin fatihası olan Hazret-i Âdem aleyhisselâm'ın mu'cizesi umum kemâlât ve terakkiyat-ı beşeriyenin nihayetlerine ve en ileri hedeflerine sarahate yakın işaret ediyor. Cenab-ı Hak (Celle Celâlühü), manen şu ayetin lisan-ı işaretiyle diyor ki: "Ey Benî-Âdem! Sizin pederinize, melaikelere karşı hilafet davasında rüchaniyetine hüccet olarak, bütün esmayı talim ettiğimden, siz dahi mâdem onun evlâdı ve vâris-i istidadısınız. Bütün esmayı taallüm edip, mertebe-i emanet-i kübrada, bütün mahlûkata karşı, rüchaniyetinize liyakatınızı göstermek gerektir. Zira kâinat içinde, bütün mahlûkat üstünde en yüksek makamata gitmek ve zemin gibi büyük mahlûklar size musahhar olmak gibi mertebe-i aliyeye size yol açıktır. Haydi ileri atılınız ve birer ismime yapışınız, çıkınız. Fakat sizin pederiniz bir defa şeytana aldandı, cennet gibi bir makamdan rûy-i zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyatınızda şeytana uyup hikmet-i İlâhiyyenin semâvatından, tabiat

dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. Vakit be-vakit başınızı kaldırıp esma-i hüsnama dikkat ederek, o semâvata uruc etmek için fününunuzu ve terakkiyatınızı merdiven yapınız. Tâ fünun ve kemâlâtınızın menbaları ve hakikatları olan Esma-i Rabbaniyeme çıkasınız ve o esmanın dûrbîniyle, kalbinizle Rabbinize bakasınız...

Şu ayet-i acibe, insanın câmiiyet-i istidadı cihetiyle mazhar olduğu bütün kemâlât-ı ilmiye ve terakkiyat-ı fenniye ve havarik-ı sun'iyeyi "talim-i esma" ünvanıyla ifade ve tabir etmekte şöyle latif bir remz-i ulvî var ki: Herbir kemalin, herbir ilmin, herbir terakkiyatın, herbir fennin bir hakikat-ı aliyesi var ki; o hakikat, bir ism-i İlahîye dayanıyor. Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemâlât, o san'at kemalini bulur, hakikat olur.Yoksa yarım yamalak bir surette nâkıs bir gölgedir.

Muselâ: Hendese bir fendir. Onun hakikatı ve nokta-i müntehası,Cenab-ı Hakk'ın ism-i Adl ve Mukaddir'ine yetişip, hendese âyinesinde o ismin hakîmane cilvelerini haşmetiyle müşahede etmektir.

Meselâ: Tıb bir fendir, hem bir san'attır. Onun da nihayeti ve hakikatı; Hakîm-i Mutlak'ın Şâfî İsmine dayanıp, eczahane-i kübrası olan rûy-i zeminde rahîmane cilvelerini edviyelerde görmekle tıb kemâlâtını bulur, hakikat olur.

Meselâ: Hakikat-ı mevcûdattan bahseden hikmet-ül eşya, Cenab-ı Hakk'ın (Celle Celâlühü) "ism-i Hakîm"inin tecelliyat-ı kübrasını müdebbirane, mürebbiyane; eşyada, menfaatlarında ve maslahatlarında görmekle ve o İsme yetişmekle ve ona dayanmakla şu hikmet hikmet olabilir. Yoksa ya hurafata inkılab eder ve malayâniyat olur veya felsefe-i tabiiye misillü dalâlete yol açar. İşte sana üç misâl... Sair kemâlât ve fünunu bu üç misâle kıyas et. İşte Kur'an-ı Hakîm, şu ayetle beşeri, şimdiki terakkiyatında pek çok geri kaldığı en yüksek noktalara, en ileri hududa, en nihayet mertebelere, arkasına dest-i teşviki vurup, parmağıyla o mertebeleri göstererek "Haydi arş ileri" diyor. Bu ayetin hazine-i uzmâsından şimdilik bu cevherle iktifa ederek o kapıyı kapıyoruz...

Hem meselâ: hâtem-i divan-ı nübüvvet ve bütün enbiyanın mu’cizeleri onun dava-i risaletine birtek mu’cize hükmünde olan enbiyanın serveri ve şu kâinatın mâ-bihil iftiharı ve Hazret-i Âdem'e (Aleyhisselâm) icmalen talim olunan bütün esmanın bütün

meratibiyle tafsilen mazharı (Aleyhissalâtü Vesselâm) yukarıya celâl ile parmağını kaldırmakla şakk-ı kamer eden ve aşağıya cemâl ile indirmekle yine on parmağından kevser gibi su akıtan ve bin mu'cizat ile musaddak ve müeyyed olan Muhammed aleyhissalâtü vesselâm'ın mu'cize-i kübrası olan Kur'an-ı Hakîm'in vücuh-u i'cazının en parlaklarından olan hak ve hakikata dair beyanatındaki cezalet, ifadesindeki belâgat, maânîsindeki câmiiyet, üslûblarındaki ulviyet ve halâveti ifade eden: Çok ayât-ı beyyinatla ins ü cinnin enzarını, şu mu'cize-i ebediyenin vücuh-u i'cazından en zahir ve en parlak vechine çeviriyor. Bütün ins ve cinnin damarlarına dokunduruyor. Dostlarının şevklerini, düşmanlarının inadını tahrik edip, azîm bir teşvik ile, şiddetli bir tergib ile dost ve düşmanları onu tanzire ve taklide, yâni nazirini yapmak ve kelâmını ona benzetmek için sevk ediyor, hem öyle bir surette o mu'cizeyi nazargâh-ı enama koyuyor; güya insanın bu dünyaya gelişinden gaye-i yegânesi; o mu'cizeyi hedef ve düstur ittihaz edip, ona bakarak, netice-i hilkat-ı insaniyeye bilerek yürümektir.

Elhasıl:Sair enbiya aleyhimüsselâm'ın mu'cizatları, birer havarik-ı san'ata işaret ediyor ve Hazret-i Âdem aleyhisselâm'ın mu'cizesi ise; Esasat-ı san'at ile beraber, ulûm ve fünunun, havarik ve kemâlâtının fihristesini bir suret-i icmalîde işaret ediyor ve teşvik ediyor.

Amma mu'cize-i kübra-i Ahmediye (A.S.M.) olan Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan ise, talim-i esmanın hakikatına mufassalan mazhariyetini; Hak ve hakikat olan ulûm ve fünunun doğru hedeflerini ve dünyevî, uhrevî kemâlâtı ve saadâtı vazıhan gösteriyor. Hem pek çok azîm teşvikatla, beşeri onlara sevkediyor. Hem öyle bir tarzda sevkeder, teşvik eder ki; o tarz ile şöyle anlattırıyor: **"Ey İnsan! Şu kâinattan maksad-ı a'lâ; tezâhür-ü rubûbiyete karşı, ubûdiyyet-i külliye-i insaniyedir ve insanın gaye-i aksası, o ubûdiyyete ulûm ve kemâlât ile yetişmektir."** Hem öyle bir surette ifade ediyor ki, o ifade ile şöyle işaret eder ki: "Elbette nev'-i beşer, âhir vakitte ulûm ve fünuna dökülecektir. Bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise, ilmin eline geçecektir." Hem o Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyan, cezalet ve belâgat-ı Kur'aniyeyi mükerreren ileri sürdüğünden remzen anlattırıyor ki: "Ulûm ve fünunun en parlağı olan belâgat ve cezalet, bütün enva'ıyla ahir zamanda en mergub bir suret alacaktır. Hattâ

İnsanlar, kendi fikirlerini birbirlerine kabul ettirmek ve hükümlerini birbirine icra ettirmek için, en keskin silâhını cezalet-i beyandan ve en mukavemet-sûz kuvvetini belâgat-ı edadan alacaktır.

Elhasıl: Kur'anın ekser ayetleri, herbiri birer hazine-i kemâlâtın anahtarı ve birer define-i ilmin miftahıdır (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

3. İNSANIN ALLAH'IN İSİMLERİNE AYİNE OLMASI

3.1. BİRİNCİ NOKTA

İnsan, üç cihetle Esma-i İlâhiyyeye bir âyinedir.

3.1.1. Birinci Vecih

Gecede zulümat, nasıl nuru gösterir. Öyle de: İnsan, za'f ve acziyle, fakr ve hacatıyla, naks ve kusuru ile, bir Kadîr-i Zülcelâl'in kudretini, kuvvetini, gınasını, rahmetini bildiriyor ve hakeza.. pek çok evsaf-ı İlâhiyyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hattâ hadsiz aczinde ve nihayetsiz za'fında, hadsiz a'dasına karşı bir nokta-i istinad aramakla, vicdan daima Vâcib-ül Vücud'a bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hacatı içinde, nihayetsiz maksadlara karşı bir nokta-i istimdad aramağa mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîm'in dergâhına dayanır, dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in barigâhı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir.

3.1.2. İkinci Vecih

âyinedarlık ise: İnsana verilen nümuneler nev'inden cüz'î ilim, kudret, basar, sem', mâlikiyet, hâkimiyet gibi cüz'iyat ile Kâinat Mâlikinin ilmine ve kudretine, basarına, sem'ine, hâkimiyet-i rubûbiyetine yinedarlık eder. Onları anlar, bildirir. Meselâ: "Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikiyim ve idare ediyorum. Öyle de şu koca kâinat sarayının bir ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder ve hâkeza.

3.1.3. Üçüncü Vecih

Ayinedarlık ise: Meselâ: Yaradılışından **Sâni'**, **Hâlık i**smini ve hüsn-ü takviminden Rahman ve Rahîm isimlerini ve hüsn-ü terbiyesinden **Kerim, Latif** isimlerini ve hâkeza... Bütün a'za ve âlâtı ile, cihazat ve cevarihi ile, letaif ve maneviyatı ile, havas ve hissiyatı

ile ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösteriyor. Demek nasıl esmada bir ism-i a'zam var, öyle de o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı a'zam var ki, o da insandır.

Ey kendini insan bilen insan! Kendini oku... Yoksa hayvan ve camid hükmünde insan olmak ihtimali var!

3.2. İKİNCİ NOKTA

Mühim bir sırr-ı ehadiyete işaret eder. Şöyle ki: İnsanın nasıl ruhu bütün cesedine öyle bir münasebeti var ki: Bütün a'zasını ve eczasını birbirine yardım ettirir. Yâni, irade-i İlâhiyye cilvesi olan evamir-i tekviniye ve o evamirden vücud-u haricî giydirilmiş bir kanun-u emrî ve latife-i Rabbaniye olan ruh, onların idaresinde onların manevî seslerini hissetmesinde ve hacatlarını görmesinde birbirine mani olmaz, ruhu şaşırtmaz. Ruha nisbeten uzak-yakın bir hükmünde. Birbirine perde olmaz. İsterse, çoğunu birinin imdadına yetiştirir. İsterse bedenin her cüz'ü ile bilebilir, hissedebilir, idare edebilir. Hattâ çok nuraniyet kesbetmiş ise, herbir cüz'ü ile görebilir ve işitebilir. Öyle de Cenab-ı Hakk'ın mâdem onun bir kanun-u emri olan ruh, küçük bir alem olan İnsan cisminde ve a'zasında bu vaziyeti gösteriyor. Elbette alem-i ekber olan kâinatta o Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un irade-i külliyesine ve kudret-i mutlakasına hadsiz fiiller, hadsiz sadâlar, hadsiz dualar, hadsiz işler, hiçbir cihette ona ağır gelmez, birbirine mani olmaz. O Hâlık-ı Zülcelâl'i meşgul etmez, şaşırtmaz. Bütününü birden görür, bütün sesleri birden işitir. Yakın uzak birdir. İsterse, bütününü birinin imdadına gönderir. Herşey ile her şeyi görebilir, seslerini işitebilir ve her şey ile herşeyi bilir ve hâkeza (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

4. SONUÇ

Umum kâinattaki umum kemâlât, bir Zât-ı Zülcelâl'in kemalinin ayâtıdır ve cemâlinin işaratıdır. Belki hakikî kemaline nisbeten bütün kâinattaki hüsün ve kemal ve cemâl, zaîf bir gölgedir. Şu Hakikatın beş hüccetine icmalen işaret ederiz.

4.1. BİRİNCİ HÜCCET

Nasılki mükemmel, muhteşem, münakkaş, müzeyyen bir saray; mükemmel bir ustalık, bir dülgerliğe bilbedahe delalet eder. Ve mükemmel fiil olan o dülgerlik, o nakkaşlık; bizzarure mükemmel bir fâile, bir ustaya, bir mühendise ve "nakkaş ve

musavvir" gibi ünvan ve isimleriyle beraber delalet eder. Ve mükemmel o isimler dahi, şübhesiz o ustanın mükemmel, san'atkârane sıfatına delalet eder. Ve o kemal-i san'at ve sıfat, bilbedahe o ustanın kemal-i istidadına ve kabiliyetine delalet eder. Ve o kemal-i istidad ve kabiliyet, bizzarure o ustanın kemal-i zâtına ve ulviyet-i mahiyetine delalet eder. Aynen öyle de: Şu Saray-ı Âlem, şu mükemmel, müzeyyen eser; bilbedahe gayet kemaldeki ef'ale delalet eder. Çünki eserdeki kemâlât, o ef'alin kemâlâtından ileri gelir ve onu gösterir. kemal-i ef'al ise, bizzarure bir fâili mükemmele ve o fâilin kemal-i esmasına, yâni âsâra nisbeten Müdebbir, Musavvir, Hakîm, Rahîm, Müzeyyin gibi İsimlerin kemaline delalet eder. İsimlerin ve ünvanların kemali ise, şeksiz şübhesiz o fâilin kemal-i evsafına delalet eder. Zira Sıfat mükemmel olmazsa, Sıfattan neş'et eden isimler, ünvanlar mükemmel olamaz. Ve o evsafın kemali, bilbedahe şuûnat-ı zâtiyenin kemaline delalet eder. Çünki sıfâtın mebde'leri, o şuunu zâtiyedir. Ve şuun-u zâtiyenin kemali ise; biilmelyakîn Zât-ı Zîşuunun kemaline ve öyle lâyık bir kemaline delalet eder ki; o kemalin ziyası, şuun ve sıfât ve esma ve ef'al ve asâr perdelerinden geçtiği halde, şu kâinatta yine bu kadar hüsnü ve cemâli ve kemali göstermiş. İşte şu derece hakikî kemâlât-ı Zâtiyenin bürhan-ı kat'î ile vücudu sabit olduktan sonra, gayra bakan ve emsal ve ezdada tefevvuk cihetiyle olan nisbî kemâlâtın ne ehemmiyeti kalır, ne derece sönük düşer, anlarsın...

4.2. İKİNCİ HÜCCET

Şu Kâinata Nazar-ı İbretle bakıldığı vakit, Vicdan ve Kalb bir hads-i sadıkla hisseder ki: Şu kâinatı bu derece güzelleştiren ve süslendiren ve enva'-ı mehasin ile tezyin edenin, nihayet derecede bir cemâl ve kemâlâtı vardır ki, şöyle yapıyor.

4.3. ÜÇÜNCÜ HÜCCET

Malûmdur ki; mevzun ve muntazam ve mükemmel ve güzel san'atlar, gayet güzel bir proğrama istinad eder. Mükemmel ve güzel bir proğram ise, mükemmel ve güzel bir ilme ve güzel bir zihne ve güzel bir kabiliyet-i ruhiyeye delalet eder. Demek Ruhun manevî güzelliğidir ki; İlim vasıtasıyla san'atında tezâhür ediyor.

İşte şu kâinat, hadsiz mehasin-i maddiyesiyle, bir manevî ve ilmî mehasinin tereşşuhatıdır. Ve o ilmî ve manevî mehasin ve kemâlât, elbette hadsiz bir sermedî hüsün ve cemâlin ve kemalin cilveleridir.

4.4. DÖRDÜNCÜ HÜCCET

Malûmdur ki; ziyayı verenin ziyadar olması lâzım.. tenvir edenin nuranî olması gerek. İhsan gınadan gelir. Lütuf latiften zuhur eder. Mâdem öyledir; Kâinata bu kadar hüsün ve cemâl vermek ve mevcûdata muhtelif kemâlât vermek; ışık, güneşi gösterdiği gibi, bir Cemâli Sermedîyi gösterirler. Mâdem mevcûdat, zeminin yüzünde büyük bir nehir gibi kemâlâtın lem'alarıyla parlar geçer. O nehir, güneşin cilveleriyle parladığı gibi, şu seyl-i mevcûdat dahi, hüsün ve cemâl ve kemalin lem'alarıyla muvakkaten parlar gider. Arkalarından gelenler aynı parlamayı, aynı lem'aları gösterdiklerinden anlaşılıyor ki: Cereyan eden suyun kabarcıklarındaki cilveler, güzellikler, nasıl kendilerinden değil; belki bir güneşin ziyasının güzellikleri, cilveleridir. Öyle de: Şu Seyl-i Kâinattaki muvakkat parlayan mehasin ve kemâlât, bir Şems-i Sermedî'nin lemaat-ı cemâl-i esmasıdır.

4.5. BEŞİNCİ HÜCCET

Malûmdur ki; üç dört muhtelif yoldan gelenler, aynı bir hâdiseyi söyleseler, yakîni ifade eden tevatür derecesinde o hâdisenin kat'î vukuuna delalet eder.

İşte meşrebce ve meslekçe ve istidadca ve asırca gayet muhtelif ayrı ayrı bütün Muhakkikînin muhtelif tabakatından ve Evliyanın muhtelif turuklarından ve Asfiyanın muhtelif mesleklerinden ve Hükema-yı Hakikiyenin muhtelif mezheblerinden olan bütün Ehl-i Keşif ve Zevk ve Şuhud ve Müşahede, Keşif ve Zevk ve Şuhud ile İttifak etmişler ki: kâinat mezahirinde ve mevcûdat âyinelerinde görülen mehasin ve kemâlât, bir tek Zât-ı Vâcib-ül Vücud'un tecelliyat-ı kemalidir ve cilve-i Cemâl-i esmasıdır. İşte bunların İcmaı, sarsılmaz bir Hüccet-i Katıadır (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

5. KAYNAKÇA

1. Bediüzzaman Said Nursi,.Risale-i Nur Külliyatından 24. Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016
2. 1.Kuran-i Kerim, Bakara süresi, 31 Ayet
3. Bediüzzaman Said Nursi,.Risale-i Nur Külliyatından 20. Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016
4. Bediüzzaman Said Nursi,.Risale-i Nur Külliyatından 32. Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016
5. Bediüzzaman Said Nursi,.Risale-i Nur Külliyatından 33. Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016

THE WISDOM OF HUMAN CREATION

İNSANIN YARATILMASININ HİKMETİ

Prof. Dr. Rüstem GÜL
Iğdır Üniversitesi, Iğdır, Turkey
rustem.gul@igdir.edu.tr

ABSTRACT

A man who has a miracle of the infinite power of Allah, the purpose of creation, a great embroidery and an amazing and astonishing nature to all the names of Allah in terms of art, he has been sent to this world as an officer and a guest, and he has been given the most important talent and ability. Because man is created in the most beautiful way and given to him the features and abilities that collect everything in himself; From the lowest of the lowest to the highest of the highest, from the ground to the highest floor of everything that surrounds the sky, from the smallest part of the matter to the sun lined up to the authorities, the order, the lowest and highest degrees can enter and fall into a square of material and spiritual endless thrown. two roads leading to descent and ascension were opened in front of him. And according to those abilities and abilities, important duties were entrusted to him. And in order to employ man for that purpose and those duties, severe incentives and terrifying threats have been made.

In order to achieve the purpose of creation; It is sent to the realm through knowledge and prayer to mature and prosper. As to nature and intelligence, everything depends on science. And the essence and source of all true sciences, and the Light and Spirit; To know God in his names and attributes. The principle and way of achieving this have been revealed to all the prophets, especially the greetings of Adam Aleyhi, The father of mankind.

In this presentation; The wisdom and purpose of human being sent to this world; To know the Universal Father and to Believe in Him and Worship Him. And it will be tried to be explained that the real duty of the human being and the duties which are absolutely necessary is to know the faith in Allah and God in their names and attributes and to confirm the existence and unity of Allah firmly and definitively.
Keywords: Allah, faith, human, worship, wisdom.

ÖZET

Allah'ın sonsuz gücünün bir mucizesi, yaratılışın gayesi, sanat bakımından Allah'ın bütün isimlerine mazhar bir büyük nakşı ve şaşırtıcı ve hayret verici mahiyete sahip olan İnsan, şu dünyaya bir memur ve misafir olarak gönderilmiş, çok ehemmiyetli kabiliyet ve yetenek ona verilmiştir. İnsan en güzel şekilde yaratıldığı ve ona her şeyi kendinde toplayan özellikler ve yetenekler verildiği için; Aşağıların en aşağısından tâ yükseklerin en yükseğine, yerden tâ göğün her şeyi kuşatan en yüksek katına, maddenin en küçük parçasından tâ Güneşe kadar dizilmiş olan makamlara, mertebelere, en aşağı ve en yukarı derecelere girebilir ve düşebilir bir imtahan meydanına atılmış, maddi ve manevi olarak nihayetsiz alçalmaya ve yükselmeye giden iki yol onun önünde açılmıştır. Ve o kabiliyet ve yeteneklere göre ehemmiyetli vazifeler kendisine emanet olarak bırakılmış. Ve İnsanı,

o gayeye ve o vazifelere çalıştırmak için, şiddetli teşvikler ve dehşetli tehditler yapılmıştır.
İnsanın yaratılış gayesine ulaşması için; Bu Âleme İlim ve Dua vasıtasıyla olgunlaşmak ve gelişmek için gönderildiği. Mahiyet ve istidat itibariyle her şey İlme bağlı olduğu. Ve bütün hakiki ilimlerin esası ve kaynağı ve Nuru ve Ruhu; Allah'ı isim ve sıfatlarıyla tanımak olduğu. Bunu başarmanın, esası ve yolu ise, Allah'a iman olduğu başta insanlığın babası olan Âdem Aleyhi selam olmak üzere tüm peygamberlere bildirilmiştir.
Bu sunuda; İnsanın bu dünya gönderilmesinin hikmeti ve gayesinin; Kâinatın Yaratanını tanımak ve Ona İman edip İbadet etmek olduğu. Ve İnsanın asıl vazifesinin ve yapılması kesinlikle gerekli olan görevlerinin, Allaha iman ve Allah'ı isim ve sıfatlariyle tanımak ve şüphesiz, sağlam ve kesin olarak varlığını ve birliğini tasdik etmek olduğu anlatılmaya çalışılacaktır.
Anahtar kelimeler: Allah, iman, insan, ibadet, hikmet.

1.GİRİŞ

Hikmet sahibi olan Allah sonsuz yardımı ve Hikmetin gereği, şu dünyayı tecrübeye mahal ve imtihana meydan ve güzel isimlerinin tecellisine âyine ve Kalem-i Kader ve Kudretine sahife olmak için yaratmıştır. Tecrübe ve imtihan ise büyüme ve gelişmeye sebebdir. Büyüme ve gelişme ise, kabiliyet ve yeteneklerin ilerlemesine sebebdir. O ilerleme ise, kabiliyetlerin ortaya çıkmasına sebebdir. Kabiliyetlerin ortaya çıkması ise, şartlara, durumlara ve birbirlerine göre ortaya çıkan, göreli hakikatların görünmesine sebebdir. Göreli hakikatlerin ortaya çıkması ise, Celâl sahibi Allah'ın güzel isimlerinin nakışlarının tecelliyatını göstermesine ve Kâinatı hiç bir şeye ihtiyaci olmayan ve her şeyin ona muhtaç olduğu Allah'ın mektubu suretine çevirmesine sebebdir. İşte şu sırr-ı İmtihan ve sırr-ı teklif iledir ki; yüksek ruhların elmas gibi cevherleri, kötü, alçak ruhların kömür gibi maddelerinden tasaffi eder, ayrılır. İşte bu mezkûr Sırlar gibi daha bilmediğimiz çok ince, âlî Hikmetler için, Âlemi bu surette İrade ettiğinden şu Âlemin tegayyür ve tahavvülünü dahi o hikmetler için İrade etti. Tahavvül ve tegayyür için zıdları birbirine hikmetle karıştırdı ve karşı karşıya getirdi. Zararları menfaatlara mezcederek, şerleri hayırlara idhal ederek, çirkinlikleri güzelliklerle cem'ederek, hamur gibi yoğurarak şu Kâinatı tebeddül ve tagayyür kanununa ve tahavvül ve tekâmül düsturuna tabi kıldı. Vaktaki meclis-i imtihan kapandı. Tecrübe vakti bitti. Esma-i Hüsna hükmünü icra etti. Kalem-i Kader, mektubatını tamamıyla yazdı. Kudret, nukuş-u san'atını tekmil etti. Mevcûdat, vezaifini îfa etti. Mahlûkat, hizmetlerini bitirdi. Herşey, mânasını ifade etti.

Dünya, ahiret fidanlarını yetiştirdi. Zemin, Sâni'-i Kadîr'in bütün mu’cizat-ı kudretini, umum havarik-ı san'atını teşhir edip gösterdi. Şu âlem-i fena, sermedî manzaraları teşkil eden levhaları zaman şeridine taktı. O Sâni'-i Zülcelâl'in Hikmet-i Sermediyesi ve İnayet-i Ezeliyesi; o imtihan neticelerini, o tecrübenin neticelerini, o Esma-i Hüsnanın tecellilerinin hakikatlarını, o kalem-i kader mektubatının hakaikını, o nümune-misâl nukuş-u san'atının asıllarını, o vezaif-i mevcûdatın faidelerini, gayelerini, o hidemat-ı mahlûkatın ücretlerini ve o kelimat-ı ktab-ı kâinatın ifade ettikleri mânaların hakikatlarını ve istidad çekirdeklerinin sünbüllenmesini ve bir Mahkeme-i Kübra açmasını ve dünyadan alınmış misâlî manzaraların göstermesini ve esbab-ı zahiriyenin perdesini yırtmasını ve herşey doğrudan doğruya Hâlıkı Zülcelâl'ine teslim etmesi gibi hakikatları iktiza etti ve o mezkûr hakikatları iktiza ettiği için, kâinatı dağdağa-i tegayyür ve fenadan, tahavvül ve zevâlden kurtarmak ve ebedîleştirmek için o zıdların tasfiyesini istedi ve tagayyürün esbabını ve ihtilafatın maddelerini tefrik etmek istedi. Elbette kıyameti koparacak ve o neticeler için tasfiye edecek (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

İşte yukarıda bahsedilen hikmetlere binaen İnsanlığın babasi olan Hazret-i Adem (A.S.) Cennet’ten Dünya’ya bir misafir ve memur olarak gönderildi ve ebedi bir saadeti kazanmak için bir imtahana tabi tutuldu. Eğer Hazret-i Âdem(A.S.) Cennet'te kalsaydı; Melek gibi makamı sâbit kalırdı, İnsanlığın istidatları inkişaf etmezdi. Halbuki yeknesak makam sâhibi olan melâikeler çoktur, o tarz ubûdiyet için insana ihtiyaç yoktur. Nihayetsiz makamları kat edecek olan insanın istidatları emir ve yasaklarla yükümlü, bir imtahan yeri gerektirdiği için, cennet'ten ihraç edildi. Demek Hazret-i Âdem'in (A.S.) cennet'ten ihracının hikmeti, vazifelendirilmektir. İnsanlığın maddi ve manevi ilerlemeleri ve bütün istidatlarının gelişmesi, genişleyip yayılması ve mahiyetinin Allah’ın bütün isimlerine çok geniş ve yüksek kapasiteli bir ayine olması, o vazifenin neticelerindendir. İnsanın bu dünya gönderilmesinin hikmeti ve gayesinin; Kâinatın yaratanını tanımak ve Ona İman edip İbadet etmek olduğu: Zariyat süres, 51-56 Ayetlerde Rabbimiz tarafından mealen ‘’Cinleri ve insanları ancak beni tanısılar ve bana iman ve ibadet etsinler diye yarattım.’’buyrulmasıyla kesinlik kazanmaktadır. İnsanın mahiyeti ve insane verilen maddi ve manevi cihazlar incelendiğinde ayni sonuca varılmaktadır.

2. İNSANIN MAHİYETİ İLE VAZİFESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Evet İnsan, nihayetsiz şeylere muhtaç olduğu halde; sermayesi hiç hükmünde... Hem nihayetsiz musibetlere maruz olduğu halde; iktidarı, hiç hükmünde bir şey. Âdeta sermaye ve iktidarının dairesi, eli nereye yetişirse o kadardır. Fakat emelleri, arzuları ve elemleri ve belaları ise; dairesi, gözü, hayali nereye yetişirse ve gidinceye kadar geniştir. Bu derece âciz ve zaîf, fakir ve muhtaç olan ruh-u beşere ibadet, tevekkül, tevhid, teslim; ne kadar azîm bir kâr, bir saadet, bir nimet olduğunu, bütün bütün kör olmayan görür, derk eder (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

İnsan zaîftir, belaları çok... Fakirdir, ihtiyacı pek ziyade… Âcizdir, hayat yükü pek ağır... Eğer Kadîr-i Zülcelal'e dayanıp tevekkül etmezse ve itimad edip teslim olmazsa, vicdanı daim azab içinde kalır. Semeresiz meşakkatler, elemler, teessüfler onu boğar. Ya sarhoş veya canavar eder.

İnsan; fıtraten gayet zaîftir. Halbuki, her şey ona ilişir, onu müteessir ve müteellim eder. Hem, gayet âcizdir. Halbuki, belâları ve düşmanları pek çoktur. Hem, gayet fakirdir. Halbuki, ihtiyâcâtı pek ziyadedir. Hem tenbel ve iktidarsızdır. Halbuki, hayatın tekâlifi gayet ağırdır. Hem, İnsâniyyet onu kâinatla alâkadar etmiştir. Halbuki, sevdiği, ünsiyyet ettiği şeylerin zevâl ve firakı, mütemâdiyen onu incitiyor. Hem, akıl ona yüksek maksadlar ve bâki meyveler gösteriyor. Halbuki eli kısa, ömrü kısa, iktidarı kısa, sabrı kısadır. İşte bu vaziyette bir ruh, fecir zamanında bir Kadîr-i Zülcelâl'in, bir Rahîm-i Zülcemâl'in dergâhına niyaz ile namaz ile müracaat edip arzuhal etmek, tevfik ve meded istemek ne kadar elzem ve peşindeki gündüz aleminde başına gelecek, beline yüklenecek işleri, vazifeleri tahammül için ne kadar lüzumlu bir nokta-i istinad olduğu bedâheten anlaşılır (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

İnsan binler çeşit elemler ile müteellim ve binler nevi lezzetler ile mütelezziz olacak bir zîhayat makine ve gayet derece acziyle beraber hadsiz maddî, manevî düşmanları ve nihayetsiz fakrıyla beraber hadsiz zahirî ve bâtınî ihtiyaçları bulunan ve mütemadiyen zevâl ve firak tokatlarını yiyen bir bîçare mahlûk iken, birden iman ve ubûdiyyetle bütün kainatin sahibi olan bir Padişah-ı Zülcelâl'e intisab edip bütün düşmanlarına karşı bir nokta-i istinad ve bütün hacatına medar bir nokta-i istimdad bularak, herkes mensub

olduğu efendisinin şerefiyle, makamıyla iftihar ettiği gibi, o da böyle nihayetsiz Kadîr ve Rahîm bir Padişaha iman ile intisab etse ve ubûdiyyetle hizmetine girse ve ecelin i'dam ilânını kendi hakkında terhis tezkeresine çevirse ne kadar memnun ve minnettar ve ne kadar müteşekkirane iftihar edebilir, kıyas ediniz (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

İnsan, Kâinatın ekser enva'ına muhtaç ve alâkadardır. İhtiyacatı alemin her tarafına dağılmış, arzuları ebede kadar uzanmış. Bir çiçeği istediği gibi, koca bir baharı da ister. Bir bahçeyi arzu ettiği gibi, ebedî Cennet'i de arzu eder. Bir dostunu görmeğe müştak olduğu gibi, Cemil-i Zülcelâl'i de görmeye müştaktır. Başka bir menzilde duran bir sevdiğini ziyaret etmek için o menzilin kapısını açmaya muhtaç olduğu gibi; berzaha göçmüş yüzde doksandokuz ahbabını ziyaret etmek ve firak-ı ebedîden kurtulmak için koca dünyanın kapısını kapayacak ve bir mahşer-i acaib olan ahiret kapısını açacak, dünyayı kaldırıp ahireti yerine kuracak ve koyacak bir Kadîr-i Mutlak'ın dergâhına ilticaya muhtaçtır. İşte şu vaziyette bir İnsana hakikî Mabud olacak; yalnız, herşeyin dizgini elinde, herşeyin hazinesi yanında, herşeyin yanında nâzır, her mekânda hazır, mekândan münezzeh, acizden müberra, kusurdan mukaddes, nakıstan muallâ bir Kadîr-i Zülcelâl, bir Rahîm-i Zülcemâl, bir Hakîm-i Zülkemal olabilir. Çünki nihayetsiz hacat-ı insaniyeyi îfa edecek, ancak nihayetsiz bir kudret ve muhit bir ilim sahibi olabilir. Öyle ise, Mabudiyete lâyık yalnız Odur. İşte ey İnsan! Eğer yalnız Ona abd olsan, bütün mahlûkat üstünde bir mevki kazanırsın. Eğer ubûdiyyetten istinkaf etsen, âciz mahlûkata zelil bir abd olursun. Eğer enaniyetine ve iktidarına güvenip tevbe ve duayı bırakıp, tekebbür ve davaya sapsan; o vakit iyilik ve icad cihetinde arı ve karıncadan daha aşağı, örümcek ve sinekten daha zaîf düşersin. Şer ve tahrib cihetinde; dağdan daha ağır, taundan daha muzır olursun (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

İnsanın mahiyetinin icmali: Esmâ-i İlâhiyyeye aid garâibin fihristesi.. hem Şuûn ve Sıfât-ı İlâhiyyenin bir mikyası.. hem kâinattaki alemlerin bir mîzanı.. hem bu alem-i kebîrin bir listesi.. hem şu kâinatın bir haritası.. hem şu kitab-ı ekberin bir fezlekesi.. hem kudretin gizli defînelerini açacak bir anahtar külçesi.. hem mevcûdâta serpilen ve evkata takılan kemâlâtının bir ahsen-i takvîmidir. İşte mahiyet-i hayatın bunlar gibi emirlerdir (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

Yukarıda görüldüğü gibi mahiyeti insaniyeden; İnsanın bu dünya gönderilmesinin hikmeti ve gayesinin; Kâinatın yaratanını tanımak ve Ona İman edip İbadet etmek olduğu anlaşılmaktadır.

3. CİHAZATİ İNSANİYE İLE VAZİFESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ey sersem nefsim ve ey pürheves arkadaşım! Âyâ, zannediyor musunuz ki, vazife-i hayatınız; yalnız terbiye-i medeniye ile güzelce muhâfaza-i nefs etmek, ayıb olmasın, batın ve fercin hizmetine mi münhasırdır? Yâhut, zannediyor musunuz ki, hayatınızın makinesinde dercedilen şu nâzik letâif ve mâneviyat ve şu hassas âzâ ve âlât; ve şu muntazam cevarih ve cihâzât ve şu mütecessis havas ve hissiyatın gaye-i yegânesi; şu hayât-ı fâniyede nefs-i rezîlenin, hevesât-ı süfliyyenin tatmini için isti'maline mi münhasırdır? Hâşâ ve kellâ! Belki vücudunuzda şunların yaratılması ve fıtratınızda bunların gaye-i idhâli, iki esastır:

Biri: Cenab-ı Mün'im-i Hakikî'nin bütün ni'metlerinin herbir çeşitlerini size ihsas ettirip şükrettirmekten ibarettir. Siz de hissedip şükür ve ibadetini etmelisiniz.

İkincisi: Âleme tecellî eden Esmâ-i Kudsiyye-i İlâhiyyenin bütün tecelliyatının aksâmını, birer birer, size o cihâzât vasıtasıyla bildirip tattırmaktır. Siz dahi tatmakla tanıyarak Îman getirmelisiniz. İşte bu iki esas üzerine kemalât-ı İnsaniye neşv ü nema bulur. Bununla insan, insan olur. İnsaniyetin cihazatı, hayvan gibi hayat-ı dünyeviyeyi kazanmak için verilmemiş olduğuna şu temsil sırrıyla bak:

Meselâ, bir Zât bir hizmetçisine yirmi altın verdi; tâ mahsus bir kumaştan kendisine bir kat libas alsın. O hizmetçi gitti, o kumaşın âlâsından mükemmel bir libas aldı, giydi. Sonra gördü ki: O Zât, diğer bir hizmetkârına bin altın verip, bir kâğıt içinde bazı şeyler yazılı olarak onun cebine koydu, ticârete gönderdi. Şimdi, her Aklı başında olan bilir ki; o sermâye, bir kat libas almak için değil. Çünki evvelki hizmetkâr, yirmi altınla en âlâ kumaştan bir kat libas almış olduğundan, elbette bu bin altın, bir kat libasa sarf edilmez. Şayet bu ikinci hizmetkâr, cebine konulan kâğıdı okumayıp, belki evvelki hizmetçiye bakıp, bütün parayı bir dükkâncıya bir kat libas için verip, hem o kumaşın en çürüğünden ve arkadaşının libasından elli derece aşağı bir libas alsa, elbette o hâdim nihayet derecede ahmaklık etmiş olacağı için şiddetle tâzib ve hiddetle te'dib edilecektir. Ey nefsim ve ey

arkadaşım! Aklınızı başınıza toplayınız. sermâye-i ömür ve istidâd-ı hayâtınızı hayvan gibi, belki hayvandan çok aşağı bir derecede şu hayât-ı fâniye ve lezzet-i maddiyeye sarfetmeyiniz. Yoksa sermâyece en âlâ hayvandan elli derece yüksek olduğunuz halde, en ednâsından elli derece aşağı düşersiniz. Ey gafil nefsim! Senin hayâtının gayesini ve hayatının mahiyetini, hem hayatının sûretini, hem hayatının sırr-ı hakîkatını, hem hayatının kemâl-i saâdetini bir derece anlamak istersen, bak: Senin hayatının gayelerinin icmâli dokuz emirdir:

Birincisi şudur ki: Senin Vücudunda konulan duygular terâzileriyle, Rahmet-i İlâhiyyenin hazînelerinde iddihar edilen ni'metleri tartmaktır ve küllî şükretmektir.

İkincisi: Senin fıtratında vaz'edilen cihâzâtın anahtarlarıyle Esmâ-i Kudsiye-i İlâhiyyenin gizli defînelerini açmaktır, Zât-ı Akdes'i o Esmâ ile tanımaktır.

Üçüncüsü: Şu teşhirgâh-ı dünyada, mahlûkat nazarında, esmâ-i ilâhiyyenin sana taktıkları garib san'atlarını ve lâtif cilvelerini bilerek hayatınla teşhir ve izhar etmektir.

Dördüncüsü: Lisân-ı hâl ve kalinle Hâlıkının Dergâh-ı Rubûbiyyetine Ubûdiyyetini ilân etmektir.

Beşincisi: Nasıl bir asker, pâdişahından aldığı türlü türlü nişanları, resmî vakitlerde takıp pâdişahın nazarında görünmekle Onun İltifâtât-ı Âsârını gösterdiği gibi, sen dahi Esmâ-i İlâhiyyenin cilvelerinin sana verdikleri letâif-i insâniyye murassaatıyle bilerek süslenip o Şâhid-i Ezelî'nin Nazar-ı Şuhud ve İşhadına görünmektir.

Altıncısı: Zevilhayat olanların tezahürat-ı hayatiye denilen, Hâlıklarına tahiyyatları; ve rumûzat-ı hayatiye denilen, Sâni'lerine tesbihatları ve semerat ve gayât-ı hayatiye denilen, Vâhib-ül Hayât'a arz-ı ubudiyetlerinim bilerek müşâhede etmek, tefekkür ile görüp şehadetle göstermektir.

Yedincisi: Senin hayatına verilen cüz'î ilim ve kudret ve irâde gibi sıfat ve hallerinden küçük nümûnelerini vâhid-i kıyâsî ittihaz ile, Hâlık-ı Zülcelâl'in sıfât-ı mutlakasını ve şuun-u mukaddesesini o ölçüler ile bilmektir. Meselâ sen cüz'î iktidarın ve cüz'î ilmin ve cüz'î irâden ile bu haneyi muntazam yaptığından, şu kasr-ı âlemin senin hanenden büyüklüğü derecesinde, şu âlemin ustasını o nisbette Kadîr, Alîm, Hakîm, Müdebbir bilmek lâzımdır.

Sekizincisi: Şu âlemdeki mevcûdâtın herbiri kendine mahsus bir dil ile Hâlıkının Vahdâniyyetine ve Sâniinin Rubûbiyyetine dair mânevî sözlerini fehmetmektir.

Dokuzuncusu: Acz ve za'fın, fakr ve ihtiyacın ölçüsüyle Kudret-i İlâhiyye ve Gına-yı Rabbâniyyenin derecât-ı tecelliyâtını anlamaktır. Nasılki, açlığın dereceleri nisbetinde ve ihtiyâcın envaı miktarınca taamın lezzeti ve derecâtı ve çeşitleri anlaşılır. Onun gibi sen de, nihayetsiz aczin ve fakrınla, nihayetsiz Kudret ve Gınâ-yı İlâhiyyenin derecâtını fehmetmelisin. İşte senin hayâtının gayeleri, icmâlen bunlar gibi emirlerdir. Şimdi senin Hayatının sûreti ve tarz-ı vazifesi şudur ki: Hayatın, bir kelime-i mektûbedir. Kalem-i Kudretle yazılmış hikmetnüma bir sözdür. Görünüp ve işitilip esmâ-i hüsnâya delâlet eder. İşte hayatının sûreti bu gibi emirlerdir. Şimdi hayatının sırr-ı hakîkatı şudur ki: Tecellî-i Ehadiyyete, Cilve-i Samediyyete, âyineliktir. Yâni bütün Âleme Tecelli eden esmânın nokta-i mihrâkiyyesi hükmünde bir câmiiyyetle Zât-ı Ehad-i Samed'e âyineliktir. Şimdi hayatının saadet içindeki kemâli ise: Senin hayatının âyinesinde temessül eden Şems-i Ezelî'nin Envârını hissedip sevmektir. Zîşuur olarak ona şevk göstermektir. Onun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin göz bebeğinde aks-i nurunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni Âlâ-yı İlliyyîne çıkaran bir Hadîs-i Kudsî'nin meal-i şerîfi olan: Ben göklere ve yere sığmam, fakat mü'min kulumun kalbine sığarım denilmiştir (İmam-ı Gazalı). İşte ey nefsim! Hayatının böyle ulvî gayâta müteveccih olduğu ve şöyle kıymetli hazîneleri câmi' olduğu halde, hiç akıl ve insâfa lâyık mıdır ki: Hiç-ender hiç olan muvakkat huzûzât-ı nefsâniyyeye, geçici lezâiz-i dünyeviyyeye sarfedip zâyi edersin! Eğer zâyi etmemek istersen geçen temsil ve hakikata remzeden ûresindeki Kasem ve Cevâb-ı Kasemi düşünüp amel et (Bediüzzaman Said Nursi, 2016).

4. SONUÇ

İnsanın bu dünya gönderilmesinin hikmeti ve gayesinin; Kâinatın Yaratanını tanımak ve Ona İman edip İbadet etmek olduğu. Ve İnsanın asıl vazifesinin Allaha iman ve Allah'ı isim ve sıfatlariyle tanımak ve şüphesiz, sağlam ve kesin olarak varlığını ve birliğini tasdik etmek olduğuna binler delillerinden yalnız hayvan ve İnsanın dünyaya gelmelerindeki farkları, o mes'eleye vâzıh bir delildir ve bir Bürhan-ı Katı'dır. Evet İnsaniyet, Îman ile İnsaniyet olduğunu; İnsan ile hayvanın dünyaya gelişindeki farkları

gösterir. Çünki hayvan dünyaya geldiği vakit âdeta başka bir Âlemde tekemmül etmiş gibi istidadına göre mükemmel olarak gelir, yâni gönderilir. Ya iki saatte, ya iki günde veya iki ayda, bütün şerait-i hayatiyesini ve Kâinatla olan münasebetini ve kavanini hayatını öğrenir, meleke sahibi olur. İnsanın yirmi senede kazandığı iktidar-ı hayatiyeyi ve meleke-i ameliyeyi, yirmi günde serçe ve arı gibi bir hayvan tahsil eder, yâni ona İlham olunur. Demek hayvanın Vazife-i Asliyesi; Taallümle Tekemmül etmek değildir ve Marifet kesbetmekle terakki etmek değildir ve aczini göstermekle meded istemek, Dua etmek değildir. Belki Vazifesi; istidadına göre taammüldür, amel etmektir, Ubûdiyyet-i Fiiliyedir. İnsan ise dünyaya gelişinde herşeyi öğrenmeye muhtaç ve hayat kanunlarına cahil, hattâ yirmi senede tamamen şerait-i hayatı öğrenemiyor. Belki âhir-i ömrüne kadar öğrenmeye muhtaç, hem gayet âciz ve zaîf bir surette dünyaya gönderilip bir-iki senede ancak ayağa kalkabiliyor. Onbeş senede ancak zarar ve menfaatı farkeder. Hayat-ı beşeriyenin muavenetiyle, ancak menfaatlarını celb ve zararlardan sakınabilir. Demek ki, İnsanın Vazife-i Fıtriyesi; Taallümle Tekemmüldür, Dua ile Ubûdiyyettir. Yâni: "Kimin Merhametiyle böyle hakîmane İdare olunuyorum? Kimin Keremiyle böyle müşfikane Terbiye olunuyorum? Nasıl birisinin Lütuflarıyla böyle nazeninane besleniyorum ve idare ediliyorum?" bilmektir ve binden ancak birisine eli yetişemediği hacatına dair Kadı-ül Hacat'a lisan-ı acz ve fakr ile yalvarmaktır ve istemek ve Dua etmektir. Yâni aczin ve fakrın cenahlarıyla Makam-ı A'lâ-yı Ubûdiyyete uçmaktır. Demek İnsan bu Âleme İlim ve Dua vasıtasıyla Tekemmül etmek içingelmiştir. Mahiyet ve istidad itibariyle herşey İlme bağlıdır. Ve bütün Ulûm-u Hakikiyenin Esası ve Madeni ve Nuru ve Ruhu; Marifetullahtır ve onun Üss-ül Esası da Îman-ı Billahtır. Hem İnsan, nihayetsiz acziyle nihayetsiz beliyyata maruz ve hadsiz a'danın hücumuna mübtela ve nihayetsiz fakrıyla beraber nihayetsiz hacata giriftar ve nihayetsiz metalibe muhtaç olduğundan, Vazife-i Asliye-i Fıtriyesi, Îmandan sonra "Dua"dır. Dua ise, Esas-ı Ubûdiyyettir. Nasıl bir çocuk, eli yetişmediği bir meramını, bir arzusunu elde etmek için, ya ağlar, ya ister. Yâni ya fiilî, ya kavlî lisan-ı acziyle bir Dua eder. Maksuduna muvaffak olur. Öyle de: İnsan bütün Zîhayat Âlemi içinde nazik, nazenin, nazdar bir çocuk hükmündedir. Rahmanürrahîm'in Dergâhında; ya za'f ve acziyle ağlamak veya fakr ve ihtiyacıyla Dua etmek gerektir. Tâ

ki, makasıdı ona musahhar olsun veya teshirin Şükrünü eda etsin. Yoksa bir sinekten vaveylâ eden ahmak ve haylaz bir çocuk gibi; "Ben kuvvetimle bu kabil-i teshir olmayan ve bin derece ondan kuvvetli olan acib şeyleri teshir ediyorum ve fikir ve tedbirimle kendime itaat ettiriyorum." deyip küfran-ı nimete sapmak, İnsaniyetin Fıtrat-ı Asliyesine zıd olduğu gibi, şiddetli bir azaba kendini müstehak eder (Bediüzzaman Said Nursi, 2016). ً

5. KAYNAKÇA

1. Kuran-i Kerim, Zariyat süres, 51-56 Ayetler.
2. Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyatından 3. Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016.
3. Bediüzzaman Said Nursi,.Risale-i Nur Külliyatından 13.Söz, Meyve Risalesi, 6.Mesele, Diyanet Vakfı yayınları; 2016.
4. Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyatından 23. Söz, 2. Makamı, Diyanet Vakfı yayınları; 2016.
5. İmam-ı Gazalı, İhya-u Ulumiddin.
6. Bediüzzaman Said Nursi, Risale-i Nur Külliyatından Onbirinci Söz, Diyanet Vakfı yayınları; 2016.

CAN SCIENCE PROVE THE EXISTENCE OF GOD?
BİLİM ALLAH'IN VARLIĞINI KANITLAYABİLİR Mİ?

Seçgin KARAGÖZ
Bursa Technical University, Department of Chemical Engineering, Bursa, Turkey
secgin.karagoz@btu.edu.tr

ABSTRACT

Whether or not GOD exists is a question that has reverberated throughout history and continues to be the source of heated debate and polarization. Especially in the last two centuries, the questions "Can science prove the existence of GOD?" and "Does Science Disprove GOD?" has gained some momentum. At this point, a scientific argument is a combination of the expectations generated by a scientific idea and the actual observations relevant to those expectations. A scientific argument uses evidence to make a case for whether a scientific idea is accurate or inaccurate. Though the elements of a scientific argument (scientific idea, expectations generated by the idea, and relevant observations) are always related in the same logical way, in terms of the process of science. Logic as a science seeks to discover rules that distinguish good reasoning from poor reasoning, rules that are then simplified and systematized. A proof is a sequence of logical statements, one implying another, which gives an explanation of why a given statement is true. In this study, by a combination of the concepts of scientific argument, logic science and proof methods, we aim to prove the existence of the GOD by demonstrating the imposibility of the proposed other options ("Causes create this.", or "It forms itself; it comes into existence and later ceases to exist.", or "It is natural; Nature necessitates and creates it.") aginst to GOD. Even though, there are many techniques that can be used to prove the statements, we use the technique of Reductio ad absurdum. Especially, we will use Bediüzzaman's arguments (in 23. Flash) to show how he utilizes the Reductio ad absurdum for proving the existence of GOD.

Keywords: Reductio ad absurdum, proof, scientific argument, logic

ÖZET

Allah'ın var olup olmaması sorusu, tarih boyunca insanları meşgul eden ve büyük tartışmalara sebep olan bir meseledir. Özellikle yaklaşık son iki asırdır, "Bilim Allah'ın varlığını kanıtlayabilir mi?" ve "Bilim Allahın Varlıgını Çürütüyor mu?" soruları bir ivme kazandı. Bu noktada, bilimsel bir argüman, bilimsel bir düşüncenin yarattığı beklentilerin ve bu beklentilerle ilgili gerçek gözlemlerin bir birleşimidir. Bilimsel bir argüman, bilimsel bir fikrin doğru veya yanlış olup olmadığına dair bir durum için kanıt kullanır. Bilimsel bir argümanın unsurları (bilimsel fikir, fikrin meydan getirdiği beklentiler ve ilgili gözlemler), bilim süreci açısından her zaman aynı mantık silsilesi içinde ilişkilidir. Bir bilim olarak mantık, bilimsel (mantık dahilinde) akıl yürütmeyi bilimsel gerçeklikten uzak (mantık haricine çıkan) akıl yürütmekten ayıran, basitleştirilebilen ve sistematik hale getirilebilen kuralları keşfetmeye çalışır. Kanıt, verilen ifadenin neden doğru olduğuna dair bir açıklama yapan, biri diğerini ima eden bir mantıksal ifadeler dizisidir. Bu çalışmada, bilimsel argüman, mantık bilimi ve ispat

yöntemlerinin bir araya getirilmesiyle, Allah'a alternatif olarak önerilen diğer seçeneklerin ("Evcedethü-l esbab" veya "Teşekkele binefsihi" veya "İktezathü-t tabiat") imkansızlığını göstererek Allah'nın varlığını ispatlamayı amaçlıyoruz. Her ne kadar birçok ispat tekniği olsa da, bu çalışmada olmayana ergi ispat tekniği kullanılmaktadır. Özellikle, Allah'ın varlığını kanıtlamak için olmayana ergi ispat tekniğini, nasıl kullandığını göstermek için, Bediüzzamanın argümanlarını kullanacağız.

Anahtar kelimeler: Olmayana ergi ispat tekniği, kanıt, bilimsel argüman, mantık

1. INTRODUCTION

Whether or not God exists is a question that has reverberated throughout history and continues to be the source of heated debate and polarization. Especially in the last two centuries, the questions "Can science prove the existence of God?" and "Does Science Disprove God?" has gained some momentum. Certainly!, since the concept of proof involves into these two issues, it is essential to look at these issues in the light of scientific facts. Already, this is what scientists have already claimed in theory, but, in practice, this is not happening. Unfortunately, many top scientists prefer the way of moving against the scientific realities that bring them success in their professions, and use the science to deny that is purely selfish. They claim that the science and the scientific facts are contrary to the existence of God, and they sign under a lie as big as the worlds. On the other hand, as believers, there are groups that state that efforts to prove the Creator's existence are unnecessary, impossible or even dangerous. In the light of all these arguments, we can express the purpose of this study as follows: (1) First of all, to define the most basic scientific concepts at the point of existence or nonexistence. Because, as the source of all the mistakes made at the concept of proof (which is the center of this study), we can express as ignorance or neglecting of these concepts. The defination of these concepts such as scientific arguments-the basic elements of scientific arguments, logic-consistency-the logic of science, proof-types of proof and scientific experiments' or observation's methods. (2) By considering the concepts in part 1, evaluating the expectations or hopes about the possibility of proving nonexistence of creator (3) Our main topic is the potential of science to prove the creator's existence, how it does it, and which method works.

1.1. SCIENCE, LOGIC AND LOGIC OF SCIENCE:

Science: A science is a systematic study of some aspect of the natural world that seeks to discover laws (regularities, principles). Whereas botany studies plants, astronomy studies the sky, and anatomy studies the body, logic studies the mind as it reasons, as it draws conclusions from other information. In this context, science is not a creator, but a logical explanation of what already exists and the expression of causal relationships. Science is objective, there is no expression in science such as "according to me (meaning that I desire like that without any evidence)."

Logic[1]: Logic is both the science and art of reasoning well. Logic as a science seeks to discover rules that distinguish good reasoning from poor reasoning, rules that are then simplified and systematized. These would include the rules for validity, of inference and replacement, and so on. Logic as an art seeks to apply those rules to rational discourse.

Logic of Science[2]: In the particular sense, a discipline that applies the concepts and technical apparatus of modern logic to the analysis of systems of scientific knowledge. The term is also often used in reference to the laws by which a science develops (the logic of scientific development), the rules and procedures of scientific investigation (logic of investigation), and the study of the psychological and methodological presuppositions of scientific discoveries (the logic of scientific discovery).

The sphere of problems encompassed by the logic of science includes the study of the logical structures of scientific theories; the study of the manner in which the artificial (formalized) languages of science are constructed; the investigation of the various types of deductive and inductive inferences used in the natural, social, and technical sciences; the analysis of the formal structures of fundamental and derived scientific concepts and definitions; the examination and perfection of the logical structures of research procedures and operations and the development of logical criteria to test their heuristic effectiveness; and the investigation of the logicoepistemological and logicome-thodological content of the reduction of the scientific theories (and such processes as abstraction, explanation, prediction, and extrapolation) most often used in all spheres of scientific activity. A special place in the logic of science is occupied by problems related

to the empirical substantiation and verification of the theories and hypotheses of the natural sciences and sociology.

1.2. SCIENTIFIC ARGUMENTS, LOGIC OF SCIENTIFIC ARGUMENTS, CONSISTENCY AND SCIENTIFIC EXPERIMENTS:

Argument = line of reasoning: To argue, says the dictionary, is to seek to show by reasoning: hence an argument is a line of reasoning.

Parts of an argument: A premise is the starting point of an argument. It's often expressed as a hypothesis, a supposition. A conclusion is the finishing point of an argument, what the argument 'proves'.

What to do in an argument: Three words — refute, infer and imply — are used carefully by logicians but often used inaccurately in the non-logical world. You refute an argument by showing that it is logically mistaken. People in trouble, though, sometimes say that they 'refute' an accusation when in fact they are denying it, simply stating that they don't believe it and that neither should you. Denial is easier than refutation, but refutation is stronger: refuting an argument demolishes it; denying is just shouting 'No!'.

You infer a conclusion by reasoning. Inference is something you can choose to do. You imply a conclusion if you provide evidence for it, but don't actually do the work to infer it.

Consistency[2]: If you believe something and at the same time you also believe its opposite, you are surely confused. Mathematicians would say that your beliefs are inconsistent, and inconsistency is not a good idea. If you accept, for example, that today is Thursday and at the same time that it is Tuesday, your head is in a mess. If you really believe it's Thursday then you believe that it's the third day since Monday; if you believe it's Tuesday then you believe it's the first day since Monday. So you believe that $n = 3$ and at the same time that $n = 1$; that means, according to the normal rules of algebra, that you believe $1 = 3$ and we can lead you a merry arithmetical dance. You had better sort your head out before you decide what to do today.

The consistency principle is "contradictions aren't allowed[2]: A contradiction is the simultaneous acceptance and rejection of some remark: if that describes your state of mind then, clearly, you are confused, your thoughts are inconsistent, and — according to the principles of logic — you can't reason properly any more.

However, when we look closely at anti-science arguments, we generally find that they stem from a fundamental lack of scientific understanding and a poor knowledge of the rules of logic. Unfortunately, most people do not intuitively know how to think critically. The average person needs to be taught how to think rationally, and we should admit that this was the case for everyone.

In debates, we often see that people are unwilling to accept the rules of logic, and they make foolish comments like, "well you're entitled to your opinion." In reality, the rules of logic are like the rules of mathematics. They are an inherent and immutable property of existence, not opinions. Just as 2+2 always equals four, the rules of logic are always true and must always be followed. To illustrate, the most basic rule upon which all other rules rely is known as the Law of Noncontradiction. It states that something cannot be A and not A simultaneously. In other words, two mutually exclusive things cannot exist simultaneously. For example, you cannot have a circular triangle, because a circle, by definition, has no straight lines and no corners, and a triangle, by definition, has three straight lines and three corners. An object cannot simultaneously have zero corners and zero lines and three corners and three lines. That's not an opinion, it's an immutable property. If you reject the rules of logic, then you have just acknowledged the possibility of a triangular circle, and, in fact, all rational thought disintegrates. You see, we all inherently and intuitively know that the rules of logic work, and we apply them in our daily lives, we just don't often think about them in technical terms.

The logic of scientific arguments[3]: Taken together, the expectations generated by a scientific idea and the actual observations relevant to those expectations form what we'll call a scientific argument. A scientific argument uses evidence to make a case for whether a scientific idea is accurate or inaccurate.

Scientific idea+expectations+observations=Scientific argument

Though the elements of a scientific argument (scientific idea, expectations generated by the idea, and relevant observations) are always related in the same logical way, in terms of the process of science, those elements may be assembled in different orders. Sometimes the idea comes first and then scientists go looking for the observations that bear on it. Sometimes the observations are made first, and they suggest a particular idea. Sometimes the idea and the observations are already out there, and someone comes along later and figures out that the two might be related to one another.

What are experiments?[3]: An experiment is a test that involves manipulating some factor in a system in order to see how that affects the outcome. Ideally, experiments also involve controlling as many other factors as possible in order to isolate the cause of the experimental results.

Natural experiments[3]: Some aspects of the natural world aren't manipulable, and hence can't be studied with direct experiments. We can't move the planets around to see how their orbits would be altered by a new configuration. And we can't cause volcanoes to erupt in order to investigate how they affect the ecosystems that surround them. However, such ancient, distant, and large-scale phenomena can be studied with the methods, and in many cases, we can observe the results of natural experiments on these systems. Natural experiments occur when the universe, in a sense, performs an experiment for us — that is, the relevant experimental set-up already exists, and all we have to do is observe the results.

More than just experiments[3]: For many ideas in science, testing via experiment is impossible, inappropriate, or only part of the picture. In those cases, testing is often a matter of making the right observations. For example, we can't actually experiment on distant stars in order to test ideas about which nuclear reactions occur within them, but we can test those ideas by building sensors that allow us to observe what forms of radiation the stars emit. Similarly, we can't perform experiments to test ideas about what *T. rex* ate, but we can test those ideas by making detailed observations of their fossilized

teeth and comparing those to the teeth of modern organisms that eat different foods. And of course, many ideas can be tested by both experiment and through straightforward observation. For example, we can test ideas about how chlorofluorocarbons interact with the ozone layer by performing chemical experiments in a lab and through observational studies of the atmosphere.

Scientists typically weigh multiple competing ideas about how something works and try to figure out which of those is most accurate based on the evidence. We've seen that evaluating an idea in science is not always a matter of one key experiment and a definitive result. Scientists often consider multiple ideas at once and test those ideas in many different ways. It's no wonder then that the evaluation of scientific ideas is iterative and depends upon interactions within the scientific community. Ideas that are accepted by that community are the best explanations we have so far for how the natural world works. But what makes one idea better than another? How do we judge the accuracy of an explanation? The most important factors have to do with evidence — how well our actual observations fit the expectations generated by the hypothesis or theory. The better the match, the more likely the hypothesis or theory is accurate.

1.3. PROOF AND TYPES OF PROOF

What is a proof?[4]: A proof is a valid argument that establishes the truth of a statement. A proof is a sequence of logical statements, one implying another, which gives an explanation of why a given statement is true. Particularly, in mathematics, a proof is a demonstration that the conclusion is a necessary consequence of the set of premises, i.e. the conclusion must be true if the premises are all true. Also, in logic, a proof is formally meant to be a sequence of formulas in some deductive system that shows the transformation from the set of premises (expressed as formulas) into the conclusion (also expressed as a formula) by the rules specified in the deductive system. The notion of proofs in this sense is a subject of the study in the field of proof theory. Previously established theorems may be used to deduce the new ones; one may also refer to axioms, which are the starting points, "rules" accepted by everyone. Mathematical proof is absolute, which means that once a theorem is proved, it is proved for ever.

Proof Terminology[4]: "Theorem: statement that can be shown to be true", "Proof: a valid argument that establishes the truth of a theorem", "Axioms: statements we assume to be true".

Scientific proof and disproof by demonstration[2]: In science and in everyday life a proof is a practical demonstration of the truth of a claim. You point to (demonstrate) something and say 'there's the proof'. If you claim that all your apples are good, and you show all apples are good in your box, you've proved your claim. Scientific and everyday disproof is also a demonstration, showing that a claim is false. If you claim that all your apples are good, and I can show you a bad apple in your box, I've disproved your claim. Proof by demonstration — scientific proof — is a slippery thing. Scientists work hard to find out what is and isn't true about the physical world, and are always sure that they have never quite found it.

Mathematical proof and disproof by argument[2]: Mathematical truths, if they exist, aren't a matter of experience. Our only access to them is through reasoned argument. Even an obvious truth like 3 > 2 has to be demonstrated by appealing to notions of counting and one-to-one correspondence, requiring the audience to abstract from reality and to generalize from experience.

For mathematicians, therefore, a proof is always a convincing reasoned argument. A really good proof is one which would convince anybody of its conclusion. Sometimes the argument can be really simple: if all that is required is a demonstration that we can make some sort of mathematical object, then we just describe how to make one. More often we have to make intricate arguments with many steps of reasoning.

There are many techniques that can be used to prove the statements. When one wishes to prove the statement $p \rightarrow q$ there are two fundamental approaches; direct proofs and indirect proofs. Direct proof assumes a given hypothesis, or any other known statement, and then logically deduces a conclusion. Indirect proof, also called proof by contradiction, assumes the hypothesis (if given) together with a negation of a conclusion to reach the contradictory statement. It is often equivalent to proof by contrapositive, though it is

subtly different. Both direct and indirect proofs may also include additional tools to reach the required conclusions, namely proof by cases or mathematical induction.

Direct proof (Proof by Construction)[5]: A direct proof of a conditional statement $p \rightarrow q$ first assumes that p is true, and uses axioms, definitions, previously proved theorems, with rules of inference, to show that q is also true. In a constructive proof one attempts to demonstrate $p \rightarrow q$ directly. Direct proof is probably the easiest approach to establish the theorems, as it does not require knowledge of any special techniques. The argument is constructed using a series of simple statements, where each one should follow directly from the previous one. It is important not to miss out any steps as this may lead to a gap in reasoning. To prove the hypothesis, one may use axioms, as well as the previously established statements of di erent theorems. There are only two steps to a direct proof:

1. Assume that p is true.

2. Use p to show that q must be true.

Proof by cases[5]: Proof by cases is sometimes also called proof by exhaustion, because the aim is to exhaust all possibilities. The problem is split into parts and then each one is considered separately. It is often very useful to split the problem into many small problems. Be aware though, the more cases, the more room for errors. You must be careful to cover all the possibilities, otherwise the proof is useless!

To prove a conditional statement of the form:

$$(p_1 \vee p_2 \vee \ldots \vee p_n) \rightarrow q$$

Each of the implications $p_i \rightarrow q$ is a case.

Proof by Induction[5]: Mathematical induction is a very useful mathematical tool to prove theorems on natural numbers. Formally, this method of proof is referred to as Principle of Mathematical Induction.

Proof by Contrapositive[5]: Proof by contrapositive is in essence a "submethod" of a proof by contradiction. The argument begins in the same way in both cases, by assuming the opposite of the statement. So when showing that

statement p→ statement q;

we assume "*not q*", but this time we argue to arrive at "*not p*". The trick here is the fact that the statements "*p → q*" and "*not q → not p*" are equivalent.

Proof by contradiction[5]: Proof by contradiction is a very powerful technique, but the method itself is simple to understand.

When trying to prove

Statement p → statement q;

assume that *p* is true and that *not q* is true and try to reach a contradiction. The method is often used in proofs of the existence theorems, so the statements of the form "there is no x such that. . . ". Here, instead of proving that something does not exist, we can assume that it does and try to reach nonsense. it can be used to prove any kind of statement whatsoever.

The proof by contradiction is grounded in the fact that any proposition must be either true or false, but not both true and false at the same time. We arrive at a contradiction when we are able to demonstrate that a statement is both simultaneously true and false, showing that our assumptions are inconsistent.

The method of proof by contradiction.

1. Assume that *p* is true.

2. Assume that *not q* is true.

3. Use *p* and *not q* to demonstrate a contradiction.

Reductio ad absurdum (RAA)[6]: In logic, reductio ad absurdum also known as argumentum ad absurdum, apagogical arguments or the appeal to extremes, is a form of

argument that attempts either to disprove a statement by showing it inevitably leads to a ridiculous, absurd, or impractical conclusion, or to prove one by showing that if it were not true, the result would be absurd or impossible. This technique has been used throughout history in both formal mathematical and philosophical reasoning, as well as in debate. Greek mathematicians proved fundamental propositions utilizing reductio ad absurdum. This technique, called proof by contradiction has formed the basis of reductio ad absurdum arguments in formal fields like logic and mathematics.

In this study, we utilize this technique as proof method. Therefore, lets construct this method step by step.

Here we assume the negation of the conclusion and show that this leads to a contradiction, thus the negation cannot be true; thus the conclusion must be true:

1. State the hypothesis.

2. Assume that the hypothesis implies the negation of the conclusion.

3. Make your first argument in a sequence that will show a contradiction.

4. ⁝ (this symbol indicates a variable number of steps).

5. Make your final argument.

6. Since this a contradiction, the negation of the conclusion cannot be true.

7. The conclusion must then be true.

For example (Theorem):Let a be rational number and b irrational. Then, $a + b$ is irrational.

Notes. First of all we need to recall what it means to be rational (can be expressed as a fraction) or irrational (cannot be expressed as a fraction).

Proof: Suppose $a + b$ is rational, so $a + b=m/n$. Now, as a is rational, we can write it as $a=p/q$. So, $b=(a+b)-a=(m/n)-(p/q)=(m*q-p*n)/(n*q)$, hence b is rational, which contradicts the assumption.

In this study, Reductio ad absurdum will be used as a method of proving the existence of the creator. In the next section, it will be explained in detail how this method is used to prove the existence of the creator by its steps.

2. THE APPLICATION OF REDUCTIO AD ABSURDUM ON THE PROOF OF GOD'S EXISTENCE.

When we look at the literature at the point of proof of creator' existence, it is seen that Reductio ad absurdum method is the best applied by Bediüzzaman in Risale-i Nur (The twenty-third flash). 23. Flash puts forward its thesis in this way, and the reductio ad absurdum method is expressed as follows: "*Indeed, since beings exist and this cannot be denied, and since each being comes into existence in a wise and artistic fashion, and since each is not outside time but is being continuously renewed, then, O falsifier of the truth, you are bound to say either that the causes in the world create beings, for example, this animal; that is to say, it comes into existence through the coming together of causes ("Causes create this."), or that it forms itself ("It forms itself; it comes into existence and later ceases to exist."), or that its coming into existence is a requirement and necessary effect of Nature ("It is natural; Nature necessitates and creates it."), or that it is created through the power of One All-Powerful and All-Glorious. Since reason can find no way apart from these four, if the first three are definitely proved to be impossible, invalid and absurd, the way of Divine Unity, which is the fourth way, will necessarily and self-evidently and without doubt or suspicion, be proved true.*"[7]

1. *p*:beings exist (for example, this animal)→*q*: "Causes create this." or "It forms itself; it comes into existence and later ceases to exist." or "It is natural; Nature necessitates and creates it."

2. "if the first three (alternative available possible ways, explained in 1) are definitely proved to be impossible, invalid and absurd" (So the assumptions are that *p* is true *not q* is also true.)

3. Now, on this part, demonstrating a contradiction by using *p* and *not q*. In this part, 23. Flah uses nine impossibilities (themselves comprising at least ninety impossibilities) to

argue the impossibility of the alternative ways. However, in here, I only introduce one impossibility, as following:

"*First Impossibility: Imagine there is a pharmacy in which there are hundreds of jars and phials filled with quite different substances. A living potion and a living remedy are required from those medicaments. So we go to the pharmacy and see that they are to be found there in abundance, yet in great variety. We examine each of the potions and see that the ingredients have been taken in varying but precise amounts from each of the jars and phials, one ounce from this, three from that, seven from the next, and so on. If one ounce too much or too little had been taken, the potion would not have been living and would not have displayed its special quality. Next, we study the living remedy. Again, the ingredients have been taken from the jars in a particular measure so that if even the most minute amount too much or too little had been taken, the remedy would have lost its special property.*

Now, although the jars number more than fifty, the ingredients have been taken from each according to measures and amounts that are all different. Is it in any way possible or probable that the phials and jars should have been knocked over by a strange coincidence or sudden gust of wind and that only the precise, though different, amounts that had been taken from each of them should have been spilt, and then arranged themselves and come together to form the remedy? Is there anything more superstitious, impossible and absurd than this? If an ass could speak, it would say: "I cannot accept this idea!", and would gallop off!

Similarly, each living being may be likened to the living potion in the comparison, and each plant to a living remedy. For they are composed of matter that has been taken in most precise measure from truly numerous and truly various substances. If these are attributed to causes and the elements and it is claimed, "Causes created these," it is unreasonable, impossible and absurd a hundred times over, just as it was to claim that the potion in the pharmacy came into existence through the phials being knocked over; by accident.

I n S h o r t : The vital substances in this vast pharmacy of the universe, which are measured on the scales of Divine Determining and Decree of the All-Wise and Pre-Eternal One, can only come into existence through a boundless wisdom, infinite knowledge and all-encompassing will. The unfortunate person who declares that they are the work of blind, deaf and innumerable elements and causes and natures, which stream like floods; and the foolish, delirious person who claims that that wondrous remedy poured itself out when the phials were knocked over and formed itself, are certainly unreasonable and nonsensical. Indeed, such denial and unbelief is a senseless absurdity."[7]

23. Flash's arguments continue by sequencing. In adition the 23. Flash, Bediuzzaman shows in Risale-i Nur that there are numerrous evidences for his hypothesis (the existence of creator). For example, in 32. Words, 22. Words, 33. Words and other parts, the imposibility of the alternative three ways is shown by the observations, logical and scientific facts. Bediuzzaman repeat his arguments by capturing the whole universe. Especially, his arguments captures from the smallest one (atoms or molecules) to largest one (stars). In the previous section, we have stated how these observations are experiments of nature for us.

4. ⁝

5. Final argument: "the way of Divine Unity, which is the fourth way, will necessarily and self-evidently and without doubt or suspicion, be proved true"

6 and 7. Since this a contradiction, the negation of the conclusion cannot be true: Again, this step is expressed in 23. Flash as following;

"*T o C o n c l u d e : Since beings exist, and as was stated at the beginning of this treatise, reason cannot think of a way to explain the existence of beings apart from the four mentioned, three of which were each decisively proved through three clear Impossibilities to be invalid and absurd, then necessarily and self-evidently the way of Divine Unity, which is the fourth way, is proved in a conclusive manner. The fourth way, in accordance with the verse quoted at the beginning:*

Is there any doubt about God, Creator of the heavens and the earth?[8]

demonstrates clearly so that there can be no doubt or hesitation the Divinity of the Necessarily Existent One, and that all things issue directly from the hand of His power, and that the heavens and the earth are under His sway."[7]

3. CONCLUSIONS AND DISCUSSION

In section 2, the existence of the creator was examined under the light of scientific, logical and physical facts. We tried to demonstrate that how Bediüzzaman uses the method of Reductio ad absurdum to prove the existence of God. First of all, Bediüzzaman constructs his hypothesis (all beings are created by God). Then, he lists all the other alternatives (derived along the centuries) against his hypothesis. Then, he assumes that all these alternatives are being reason for creation. Then, he establishes contradictions between the creation and these alternatives (by showing their impossibility). Finally, he mentions his final conclusion, the existence of GOD is only logical and scientific explanation for the concept of creation. It is impossible and not logical to accept the opposite. As a final step, we have to say that "The conclusion must then be true". Indeed, in this study, we cannot include all of the arguments (imposibilities) in 23. Flash. And it is in the universe that these paths are simply impossible to reach the creator's existence in the light of scientific, logical and physical data. And, contrary to what is presumed, every scientific fact emerges day by day as proof of the existence of the creator (not the nonexistence of it). If we give them examples, the numbers will reach millions.

On the other hand, there is no any scientific data or logical and scientific fact in the hands of those who claim that there is no creator. In here, I list some precious studies from the "II. INTERNATIONAL CREATION CONGRESS ON THE LIGTH OF SCIENCES" to power my argument in terms of the evidence of the God in universe and nature: "The fact of creation in the light of positive sciences", "Mathematical Aspects and Balancing in the Creation of the Universe", "The Rise of Genetic Science and the Collapse of Evolution Hypothesis", "Natural Causes in the Fish Reproduction Shows That Existence of A Creator", "Is It Possible for Material Causes in the Nature to Come

Together and Form/Create Living Things?", "The Truth of Creation 2: From Mathematics Perspective (Mathematics in Bee)", "The Miracle That has Come with Milk Springs That Have Been Cascading for Centuries: Marvelous Food, Mother's Milk", "Some Plants From The Creation Miracle And Their Presentation", "Understanding the Creation by the Language of Leaves", "The Evidence of the Existence of God in Our Body", "Excellent Control of Metabolic Pathways in Living Beings" and so on. I'm sure that many valuable studies also will be presented in this year's confarence.

In the final part of the my study, I will go over the idea that "the efforts to prove the Creator's existence are "**unnecessary, impossible or even dangerous**". My goal here is not to start a controversy or criticize anyone. I just want to go over these claims under the light of logic, science and reality.

The most powerfull weapon of the time is the science. The people, nations, countries takes their power from science. And the provision and force will be in the hands of science. Therefore, if you want to win in the area of the science, you have to prove your claims. First, you have to have idea and then, logical and scientific equipments to persue your arguments. Otherwise, you are doomed to lose. The mind is an essential for Islamic faith. Throughout the centuries, scholars have learned from the Qur'an to present the evidences about the existence of God, and showed great efforts to convey this knowledge to others. The Qur'an persistently emphasizes to think on the creation by many verses and says that there should be no doubt about the existence of God. Because, the existence of God is as apparent as the existence of the sun. But, of course, religion is a test, but it doesn't necessitate the lack of proof of God. For example, in a class, you teach students algebra and all the the concepts in algebra is provable. When you want to test the students, most of them will fail from exam. Then, what is going to be your counclusion?: The students could not reach the enough level to learn and understand all these concepts in algebra. You never say there is no way to test students since all the concepts in algebra is provable. So, the test is about knowledge, level, hard work and so on. The proof of God does not abolish the test. As a final remark, the effort I show in this study for people, especially for young people, to lead them in a logical and scientific way about the concept of God.

So, they can apply all these approaches in their life to not make logical mistakes. People needs evidences, scientific and logical arguments to believe and accept. And Islam has this knowledge and potential, but mindless people prevent it, then let's listen to real scholars and scientists, not fakes (very good logic!)…

4. REFERENCES

1. Henning, M. A. An Introduction to Logic and Proof Techniques. This is a free download from a course website: http://www. southernct. edu/~ fields/GIAM/GIAM.

2. Bornat, R., 2005. Proof and disproof in formal logic: an introduction for programmers.

3. https://undsci.berkeley.edu/article/howscienceworks_07.

4. Troelstra, A. S. and H. Schwichtenberg., 2000. Basic Proof Theory, Second edition. Cambridge University Press. ISBN 978-0521779111

5. Bloch, E. D., 2011. Proofs and fundamentals: a first course in abstract mathematics. Springer Science & Business Media.

6. https://tr.wikipedia.org/wiki/Reductio_ad_absurdum.

7. Nursi, Bediuzzaman Said. The Flashes. Sukran Vahide, tr. Istanbul: Sozler Publications, 2009.

8. Qur'an, 14:10.

A TRUTH INDICATING THE CREATOR AS BRILLANT AS THE SUN: FUSION REACTION

YARATICI'YI GÖSTEREN GÜNEŞ GİBİ PARLAK BİR HAKİKAT: FÜZYON REAKSİYONU

Prof. Dr. Selahattin ÇELEBİ
Iğdır Universitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü
selahattin.celebi@igdir.edu.tr

ABSTRACT

The age of the universe was estimated to be about 14 billion years. Through the certain testimony of hundreds of sciences such as astronomy, physics, chemistry and biology, the universe has been adorned with innumerable instances of wisdom, purposes, and beneficial things within a faultless, perfect order. The fact that what happened in the first three minutes are crucial, meaningful and full of wisdom as well as connected to the life in the Earth 14 billion years later declares a clear, strong and brilliant message. This message is "Whoever owns the particles must also own all the places it enters."
Protons and neutrons are composed of quarks. The proton consists of two up (u) quarks and one down (d) quark (uud) giving the correct charge of proton (1.6×10^{-19} C). The neutron consists of two down quarks and one up quark (udd), giving a net charge of zero. The total masses of proton and neutron 938.27 and 939.57 MeV, respectively. The mass difference between them being only approximately 1.4% (Hogan, 2000). The stability of proton depends on the difference between the masses of the up and down quarks, m_u-m_d. If this difference in quark masses varied by only a small fraction either way, nuclear astrophysics would change in a major way. It can be concluded that these quantities might be fine-tuned to make the subsequent development of the universe possible (Finney, 2010). All elements including hydrogen, oxygen, and carbon are directly connected to this feature of proton.
A water molecule consists of hydrogen and oxygen atoms (H_2O). Water with its unique properties is basis of the life on the Earth. The properties of water molecules which make them so important to life depend to great extent on their polar structure or dipole moment. Properties of water such as its high-specific heat, high latent heat of vaporization, high latent heat of fusion, the lower density of ice and high polarity making it a powerful solvent are so important that water can be named as liquid of life. That is to say, life without water is impossible.
The heat of the Sun and its light are the products of FUSION. It is well known that all life on Earth exists because the light generated by the Sun produces food that we need and warms our privileged planet. Therefore, we can say that fusion reaction taking place inside the Sun is also the basis for our life.
Furthermore, it should be noted that carbon and oxygen are also as important as light and water for our life. The theoretical astrophysicist Fred Hoyle underlined this fact with the following statements: "A common sense interpretation of the facts suggests that a super intellect has monkeyed with physics, as well as with chemistry and biology, and that there

are no blind forces worth speaking about in nature" (Hoyle, 1981). Interestingly if a resonance level in the carbon nucleus had differed from its actual value by a very small percentage, carbon would have been a rare element, and organic chemistry and life a mere dream. It is reported that Fred Hoyle found nothing that could shake his atheism as much as this discovery (Gingerich, 1994). In a book entitled Just Six Numbers, Astronomer Martin Rees points out six numbers that describe our physical world whose precise values are essential for a life-bearing universe (Rees, 2000).
From minute particles to the Sun, there is no sign of fault, defect, or confusion to be seen. Thus the order of the universe and of creatures and the balance of beings, demonstrate most brilliantly the existence of GOD, who is All-Knowing, All-Wise and the Most Powerful, and testify to divine unity. This truth is expressed in the verse "So turn your vision again; do you see any flaw?" (Qur'an, 67:3) and some other verses in Qur'an.
Keywords: Quark, fusion, water molecule, carbon, oxygen, God

ÖZET

Kainatın yaşı yaklaşık 14 milyar yıl olarak tahmin edilmektedir. Astronomi, fizik, kimya ve biyoloji gibi yüzlerce bilim dalının kesin şehadetiyle, bu kainat kusursuz mükemmel bir intizam içinde sayısız hikmetler ve faydalarla tezyin edilmiştir. İlk üç dakikada olan şeylerin çok önemli, anlamlı ve hikmetli olması ve 14 milyar yıl sonra dünyadaki hayatla bağlantılı olması; apaçık, kuvvetli ve parlak bir mesaj vermektedir. Bu mesaj, *"Zerre kimin ise gezdiği bütün yerlerde onundur."*
Protonlar ve nötronlar kuarklardan hasıl edilmektedir. Proton iki tane yukarı (u) ve bir aşağı (d) kuarkdan meydana getirilir (uud) ve protonun elektrik yükünü ($1.6x10^{-19}$ C) verir. Nötron iki aşağı (d) ve bir yukarı (u) kuarkdan teşekkül eder (udd) ve yüksüzdür. Protonun ve nötronun kütleleri sırası ile 938.27 and 939.57 MeV enerjiye eşdeğerdir. Bunlar arasındaki kütle farkı yaklaşık olarak % 1.4' tür (Hogan, 2000). Protonun kararlılığı, yukarı ve aşağı kuarkların kütle farkına bağlıdır, m_u-m_d. Eğer bu kütle farkı çok küçük bir kesirle az veya fazla olsa, nükleer astrofizik çok büyük ölçüde değişecekti. Kainatın ard arda gelişimini mümkün kılmak için bu nicelikler çok hassas ayarlandığı sonucuna varılabilir (Finney, 2010). Hidrojen, Oksijen, Karbon dahil tüm elementler, protonun bu özelliği ile doğrudan ilişkilidir.
Bir su molekülü hidrojen ve oksijenden oluşur (H_2O). Su kendine has özellikleri ile dünyadaki hayatın temelidir. Su moleküllerini hayat için çok önemli yapan özellikleri büyük ölçüde onların kutupsal (polar) yapısına veya dipol momentine bağlıdır. Suyun yüksek öz ısısı, yüksek buharlaşma ısısı, yüksek erime ısısı, buz iken daha düşük yoğunluğa sahip olması ve onu güçlü bir çözücü yapan kutuplanabilirliği (polarity) gibi özellikleri hayat icin o kadar önemlidir ki hayat sıvısı (âb-ı hayat=hayat suyu) olarak adlandırılabilir. Yani, susuz hayat imkansızdır.
Güneşin ısısı ve ışığı FÜZYON reaksiyonunun sonucudur. Çok iyi bilinmektedir ki yeryüzündeki tüm hayat, Güneşte üretilen ışıkla ve imtiyazlı gezegenimizi ısıtma görevini yerine getirmesi ile mümkündür. Dolayısı ile, Güneşte hasıl edilen füzyon reaksiyonu da hayatın temelidir diyebiliriz.

Bundan başka, karbon ve oksijenin de hayat için ışık ve su kadar önemli olduğune belirtmek gerekir. Teorik astrofizikçi Fred Hoyle şu ifadelerle bu gerçeğin altını çizmiştir: "Gerçeklerin aklı selim yorumu göstermektedir ki bir süper akıl fizik kanunlarını kimya ve biyolojiyi ile birlikte hesaba katmıştır ve tabiatta hakkında konuşmaya değer kör kuvvet yoktur" (Hoyle, 1981). İlginç bir şekilde eğer karbon çekirdeğindeki rezonans seviyesi gerçek değerinden çok küçük bir yüzdelikle farklı olsaydı, karbon nadir bir element olacaktı ve organik kimya ve hayat sadece bir hayal olacaktı. Fred Hoyle'un ateizmini hiç bir şey bu keşif (gerçek) kadar sarsmadığı rapor edilmektedir (Gingerich, 1994). Sadece Altı Sayı başlıklı kitabında Astronomi Bilimci Martin Rees, hassas değerleri hayat taşıyan kainat için temel olan ve fiziksel dünyamızı tanımlayan altı sayıya vurgu yapmaktadır (Rees, 2000).
Zerreden Güneşe kadar, hiçbir kusur, noksan ve karışıklık eseri yoktur. Dolayısı ile kainattaki nizam ve yaratılan her şeydeki ölçü ve denge, gayet parlak bir şekilde Alîm, Hakîm ve Kadîr olan ALLAH'ın varlığını göstermekte ve yaratıcının birliğine şehadet etmektedir. Bu hakikat, Kur'an'da "Haydi, çevir gözünü: En küçük bir kusur görüyor musun?" (Kur'an 67:3) ayeti ve daha başka ayetlerle ifade edilmektedir.
Anahtar Kelimeler: Kuark, füzyon, su molekülü, karbon, oksijen, Yaratıcı

GİRİŞ

Kainatın yaşı yaklaşık 14 milyar yıl olarak tahmin edilmektedir. Kâinatın var oluşu hakkında çeşitli hipotez ve görüş vardır. Bununla beraber en çok kabul gören ve deneysel verilerle desteklenen teori, big bang teorisidir. Bu teoriye göre, kâinat yaklaşık 14 milyar sene önce sonsuz yoğun bir noktadan patlama ile var oldu. "Big bang" tan hemen sonraki an, son derece yüksek bir enerjinin olduğu ve dört temel kuvvetin birleşik olduğu andı. Eğer zamanın başlangıcı big bang alınırsa ilk 10^{-43} s esnasında sıcaklık yaklaşık 10^{32} K civarında (yani demiri eriten sıcaklıktan milyar kere milyar kere milyar kat daha fazla) idi ve güçlü, zayıf, elektromanyetik ve gravitasyonel kuvvetler olarak adlandırılan dört temel kuvvet birleşik (unified) idi. Big bang'tan sonraki 10^{-35} s de önce gravitasyonel kuvvet diğerlerinden ayrıldı. Kâinat hızlı bir şekilde genişledi ve soğudu. Kâinat soğumaya ve genişlemeye devam ederken diğer kuvvetler de birbirinden ayırıldı. Bu sırada kâinat kuarklar ve leptonlardan ibaretti ve henüz protonlar, nötronlar, çekirdek ve atomlar yoktu. Big bang'tan 700 000 yıl sonra kâinat yaklaşık 3000 K sıcaklığına

soğuduğunda, elektronlar protonlara bağlı hareket ederek atomlar teşkil edildi. Atomlardan sonra moleküller, gaz bulutları, yıldızlar ve son olarak galaksiler yaratıldı[1].

Big bang zamanın başlangıcı olarak kabul edildiğinde, ilk mikro saniyede (10^{-6} s) kuark-gluon plazması, 10 mili saniyede (10^{-4} s) çapı metrenin katrilyonda birine eşit (10^{-15} m) proton ve nötronlar ve daha sonra yani ilk üç dakikada füzyon reaksiyonu ile küçük kütleli atomların çekirdeklerinin teşekkülü; öyle hikmetli ve intizamlıdır ki akılları hayrette bırakır. Çünkü 14 milyar sonra yeryüzündeki canlıların hayatı, ilk üç dakikada olanlarla fen bilimleri (fizik, kimya, biyoloji, matematik vs.) çerçevesinde ilişkili olması zerrelerin yani atom ve atom altı parçacıkların istihdam edildiğini gösterir. Su (H_2O), oksijen, karbon, fotosentez ve ışık, her birisi hayat için olmazsa olmazlardandır. Bu mükemmel işleyişten sırası ile örnekler verilecek, ve her birisi hem ayrı ayrı hem de hepsi bir ağızdan bir tek dil ile YARATICI'ya işaret ettiği izah edilecektir.

KUARKLARIN KüTLESİNDEKİ İNCE AYAR

Protonlar ve nötronlar kuarklardan hasıl edilmektedir. Proton iki tane yukarı (u) ve bir aşağı (d) kuarkdan meydana getirilir (uud) ve protonun elektrik yükünü ($1.6x10^{-19}$ C) verir. Nötron iki aşağı (d) ve bir yukarı (u) kuarkdan teşekkül eder (udd) ve yüksüzdür. Protonun ve nötronun kütleleri sırası ile 938.27 and 939.57 MeV enerjiye eşdeğerdir. Bunlar arasındaki kütle farkı yaklaşık olarak % 1.4' tür.[2] Protonun kararlılığı, yukarı ve aşağı kuarkların kütle farkına bağlıdır, m_u-m_d. Eğer bu kütle farkı çok küçük bir kesirle az veya fazla olsa, nükleer astrofizik çok büyük ölçüde değişecekti. Kainatın ard arda gelişimini mümkün kılmak için bu nicelikler çok hassas ayarlandığı sonucuna varılabilir[3]. Protonu oluşturan kuarkların kütlelerindeki bu çok hassas ayar, kararlı bir parçacık olan

---

[1] *Serway, R.A. and Jewett, J.W. 2010 " Physics for Scientists and Engineers with Modern Physics", Eighth Edition*

[2] Hogan, C. J. 2000. Why the universe is just so. Rev. Mod. Phys. 72: 1149-1161.

[3] Finney, J. L. 2010. "Fine–Tuning and Small Differences between Large Numbers." In Ruth M. Lynden-Bell, Simon Conway Morris, John D. Barrow, John L. Finney, Charles L. Harper "Water and Life: The Unique Properties of H_2O" Taylor and Francis Group, New York, p.178.

proton için çok önemli olduğu gibi, bir protondan oluşan Hidrojen, sekiz protondon oluşan oksijen, on protondan oluşan su molekülü, ve altı protondan oluşan karbonun ve diğer elementlerin teşekkülü için de çok önemlidir. Fotosentez için gerekli olan ışık da güneşte gerçekleştirilen hidrojen (^{1}H)-helyum (^{4}He) nükleer füzyon reaksiyonunun sonucudur ve yine proton ve nötronlardaki sözü edilen farklı kuark kombinasyonu ile ilişkilidir.

İlk üç dakikada[4] yaratılan parçacıkların (elektron, proton, nötron ve küçük kütleli çekirdekler gibi) çok önemli, anlamlı ve hikmetli olması ve 14 milyar yıl sonra dünyadaki hayatla ilim ve hikmet çerçevesinde bağlantılı olması; apaçık ve Güneş gibi parlak bir mesaj vermektedir. Bu mesaj, "Zerre kimin ise gezdiği bütün yerler de onundur." Yani atomu yaratan, atomun görev yaptığı her şeyi (yıldızlar, bitkiler, hayvanlar, insanlar vs.) yaratandan başkası olamaz. Bu hayret verici harikulade işler; muhit ilim, mutlak hikmet ve sonsuz kudret sahibi Yaratıcı'yı göstermektedir.

KARBON-12'NİN REZONANS SEVİYESİ OLMASAYDI NE OLURDU?

Karbon ve oksijenin hayat için çok önemli iki element olduğu bilinmektedir. Nükleer reaksiyonlar sonucu oluşan karbon ve oksijenin tam olması gereken bir bollukta olması oldukça hayret vericidir. Helyumdan karbon teşekkül ederken şu üçlü alfa (^{4}He) reaksiyonu gerçekleşmektedir:

$^{4}He + {}^{4}He \rightarrow {}^{8}Be$ (1)

$^{8}Be + {}^{4}He \rightarrow {}^{12}C$ (2)

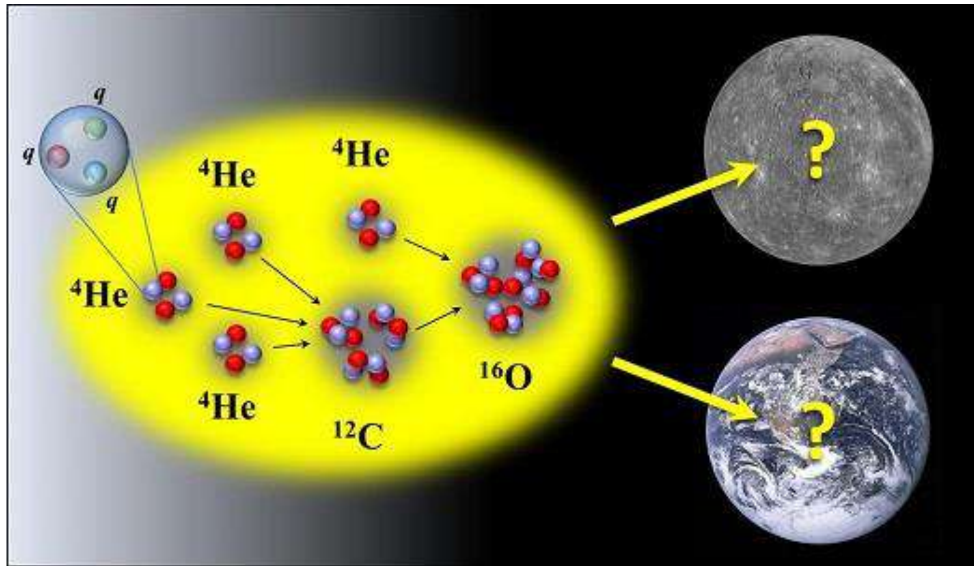

$^{12}C + {}^{4}He \rightarrow {}^{16}O$ (3)

^{8}Be kararsız bir çekirdektir. İkinci reaksiyonun gerçekleşmesi için yeterli ömrünün olması gerekir. Bundan başka üçüncü reaksiyon gerçekleşmemelidir. Aksi takdirde karbon kararlı olmayacaktı.

Üçüncü reaksiyon denk.(3) için $^{12}C^{*}$ 'nin uyarılmış rezonans seviyesi 7.65 MeV' tur.[2] Bu, $^{4}Be + {}^{4}He \rightarrow {}^{12}C$ (7.37 MeV) enerjisinden çok az miktarda (0.28 MeV) fazladır. %4 'ten düşük bu küçük fark, ^{8}Be bozunmadan önce denk.(2) ile verilen

[4] Weinberg, S. 1977 "The First Three Minutes", Bantam Books.

reaksiyona izin verecek niteliktedir. Denk.(3) ile verilen reaksiyonun mümkün olması için, bu farkın hassas değeri kritiktir: ^{16}O'nin enerji seviyesi 7.1187 MeV' tur ki bu değer, ^{12}C + ^{4}He (7.1616 MeV) enerji değerininin sadece 0.043 MeV aşağısındadır. Eğer ^{16}O'nin enerji seviyesi sadece %0.6 fazla olsaydı, denk.(3) ile verilen reaksiyon, karbonu yok edecekti ve karbon temelli hayattan söz edemeyecektik.[5] Bu hakikat, şekil 1 de özetlenmektedir. Yani üçlü alfa (^{4}He) reaksiyonu ile hayatsız bir gezegen yerine, yüz binlerce bitki ve hayvan türlerinin ve en önemlisi milyarlarca insanın yaşadığı hayat dolu gezegen olarak dünyamızın tercih edildiğini şematik olarak göstermektedir. Bu hikmetli ve kasıtlı tercih ise hayret verici bir şekilde Yaratıcı'ya işaret etmektedir. Kör kuvvet, serseri tesadüf ve sağır tabiat bu harikulade işlere parmak karıştıramaz.

Şekil 1 Yukarı(u) ve aşağı(d) kuark kütle farkından, protonun kararlı bir parçacık olmasına dolayısı ile ^{4}He çekirdeği, karbon (^{12}C) ve oksijenin (^{16}O) olması gereken bollukta teşekkülüne ve karbon temelli bir hayatın zincirleme gelişimine giden sürecin şematik gösterimi. (Dean Lee. Earth and Mercury images from NASA)

[5] Finney, J. L. 2010. "Fine–Tuning and Small Differences between Large Numbers." In Ruth M. Lynden-Bell, Simon Conway Morris, John D. Barrow, John L. Finney, Charles L. Harper "Water and Life: The Unique Properties of H_2O" Taylor and Francis Group, New York, p.178.

Teorik astrofizikçi Fred Hoyle şu ifadelerle bu gerçeğin altını çizmiştir: **"Gerçeklerin aklı selim yorumu göstermektedir ki bir süper akıl fizik kanunlarını kimya ve biyolojiyi ile birlikte hesaba katmıştır ve tabiatta hakkında konuşmaya değer kör kuvvet yoktur"**[6]. İlginç bir şekilde eğer karbon çekirdeğindeki rezonans seviyesi gerçek değerinden çok küçük bir yüzdelikle farklı olsaydı, karbon nadir bir element olacaktı ve organik kimya ve hayat sadece bir hayal olacaktı. Fred Hoyle'un ateizmini hiç bir şey bu keşif (gerçek) kadar sarsmadığı rapor edilmektedir.[7] Stephen Hawking and Leonard Mlodinow, bu üçlü alfa (^{4}He) reaksiyonu ile karbon ve oksijen teşekkül ederken çok hassas ayarlarla tam olması gerektiği bollukta olduğunun önemini şu ifadelerle belirtmişlerdir: **"Bu hesaplamalar gösteriyor ki güçlü çekirdek kuvvetinde % 0.5 veya elektrik kuvvetinde % 4 kadar küçük bir değişiklik; her yıldızda ya hemen hemen tüm karbonları ya da tüm oksijenleri yok edecekti ve dolayısı ile bildiğimiz hayat mümkün olmayacaktı."**[8]

SU DAHİL HERŞEY HAYATA GÖRE TANZİM EDİLMİŞTİR

Protonu oluşturan kuarkların kütlelerindeki sözü edilen bu çok hassas ayarın, canlılar için çok önemli olan su ile de ilişkili olduğu aşikardır. Çünkü su (H_2O), bir protondan oluşan hidrojen ve sekiz protondon oluşan oksijenden oluşan bir moleküldür. Yani su molekülünde, altısı hidrojen atomlarında ve kırk sekizi oksijen atomunda görev yapan elli dört kuark vardır.

Su, molekülden küresele (atmosfer ve okyanus) tüm ölçeklerde dünyadaki hayatın merkezindedir.[9] Su, canlı organizmaların temel bileşenidir. İnsan vücudunun yaklaşık

---

[6] Hoyle, F. 1981 "The Universe: Past and Present Reflections."*Engineering and Science*, November, pp.8–12.

[7] Gingerich, O. 1994. "Dare a scientist believe in design." In J. M. Templeton (ed.), Evidence of Purpose, New York NY, Continuum, p. 24

[8] Hawking, S. and Mlodinow, L., 2010 "The Grand Design", Bantam Books.

[9] Vaida, V. L., Tuck A. F. 2010. "Water: The Tough-Love Parent of Life" In Ruth M. Lynden-Bell, Simon Conway Morris, John D. Barrow, John L. Finney, Charles L. Harper "Water and Life: The Unique Properties of H_2O" Taylor and Francis Group, New York, p.243.

%60'ı sudur ve hergün 2 lt civarında suya ihtiyaç duyar, bundan dolayı susuz sadece 4-5 gün yaşanabilir. Dünyanın % 70' i sudur. Dünyadaki hayvan ve bitki türlerinin yarıdan fazlası suda yaşamaktadır. Yiyeceklerimizin çoğu sudur: Domates (%95), Ispanak (%91), Süt (%90), Elma (%85), Patates (%80), Et (%61). Su 4 derecede en yoğundur, buz iken daha düşük yoğunluğa sahip olur; bundan dolayı soğuk havalarda denizler ve göller yüzeyden donmaya başlar. Sıvılar içinde sadece suya verilen bu özellik, hem denizdeki canlılar hem de karadaki canlılar için çok önemli bir ayrıcalıktır. Eğer suya bu özellik verilmeseydi, denizler ve göller soğuk havada tabandan donmaya başlayarak buz yığını olacaktı. Dolayısı ile hem denizdeki canlılar yaşayamayacaktı hem de suyun çevrimi mümkün olamayacağından karadaki canlılar yaşayamayacaktı. Tanfor 1980 yılında yazdığı kitapta şu ifadelere yer vermiştir*:*

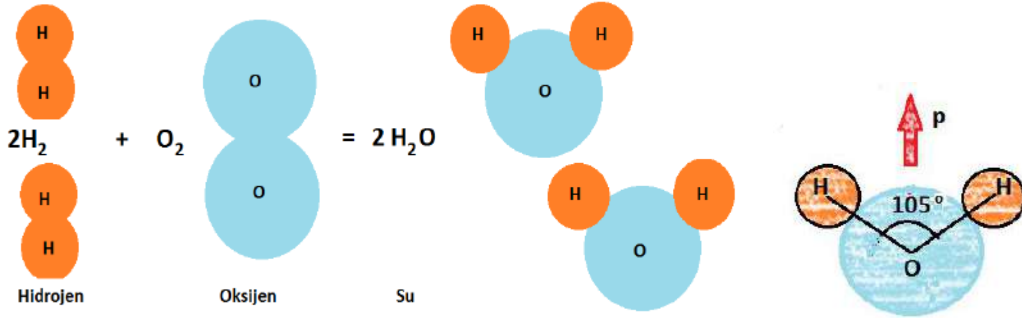
"Suda başladığını bildiğimiz hayat, suyun yokluğunda olmayacaktı."[10]

Su, atmosferde buhar olarak bulunmasının yanısıra sıvı ve katı hallerde de bulunur. Su, öz ısısı yüksek olan bir sıvıdır. Donma ısısı yüksek olan bir sıvıdır. Buharlaşma ısısı en yüksek olan sıvıdır. Bu özellikler ısı transferi, ısı alış verişi ve dünyanın yaşamaya elverişli olan iklimi gibi konular için oldukça önemlidir.

Su molekülü iki hidrojen molekülü ile bir oksijen molekülünün ($2H_2+O_2 \rightarrow 2H_2O$) reaksiyonu ile teşekkül eder. Bir oksijen atomu ile iki hidrojen atomu aralarında 105° lik açı olacak şekilde şekil 2'de görüldüğü gibi kovalent bağ oluşturur. Bunun neticesinde bu üç atom güçlü bir elektrik dipol momenti ($\vec{p}$) oluşturacak şekilde tanzim edilmiştir. Dipolar olma veya dipol momentine sahip olma özelliği biyokimyasal reaksiyonlar için suya hem önemli bir bileşen, hem de en iyi çözücü [tuzun sodium (Na^+) ve klor (Cl^-) iyonuna ayrılması gibi] sıfatlarını kazandırmıştır. Biraz sonra ele alacağımız, hayat için çok önemli bir faktör olan **fotosentez olayında** da **su molekülü** önemli rol oynar.

---

[10] Tanford C. 1980 "The Hydrophobic Effect. New York, NY:John Wiley and Sons.

Şekil 2 Su molekülünün teşekkülü ve 105° lik bağ açısının şematik gösterimi

Bütün bu hikmetli, israfsız ve fayda gözetilerek yapılan işler; bir irade ve kasıt olduğuna işaret etmekte ve tesadüfü reddetmektedir. Su molekülleri, cansız ve şuursuz olmalarına rağmen bir gayeye göre çalışmaları ve iş görmeleri onların istihdam edildiğini ve istihdam edenin irade sahibi bir Mürid, hikmetli iş gören Hakîm, muhit ilmi olan Alîm, sonsuz kudrete sahip Kadîr olan Allah'ın fiilleri olduğunu ispat etmektedir. Bu hakikata Kur'an şu ayetle işaret etmektedir:

"İnsan, yediklerine bir baksın. Biz ***suyu*** *bol bol indirdik. Toprağı yardıkça yardık. Ondan daneler, üzümler, sebzeler, zeytinlikler, hurmalıklar, bol ağaçlı bahçeler, çeşit çeşit meyveler ve otlar bitirdik size ve hayvanlarınıza rızık olsun diye."*[11]

Bu ayetin verdiği mesajı, islam mütefekkiri ve Kur'an müfessiri Bediüzzaman, şu şekilde özetlemektedir:

"İşte şu âyet-i kerîme, mu'cizat-ı kudret-i İlahiyeyi bir tertib-i hikmetle zikrederek esbabı (sebepleri) müsebbebata (sebeplerin sonucunda olanlar) rabtedip en âhirde ***bir gayeyi gösterir*** *ki o gaye, bütün o müteselsil (zincirleme) esbab ve müsebbebat içinde o gayeyi gören ve takip eden gizli bir mutasarrıf bulunduğunu ve o esbab, onun perdesi olduğunu ispat eder. ...Manen der:* ***Size ve hayvanatınıza rızkı yetiştirmek için*** *su semadan geliyor. O suda, size ve hayvanatınıza acıyıp şefkat edip rızık yetiştirmek kabiliyeti olmadığından su gelmiyor, gönderiliyor demektir...*

[11] Kur'an Abese ayet 24-32

İşte şu beyanattan Rahîm, Rezzak, Mün'im, Kerîm gibi çok esmanın matla'ları (doğuş yeri) görünüyor."[12]

Bediüzzaman, Mektubat isimli eserinde de Yaratıcı'yı ispat eden şu mantıklı ifadelere yer vermiştir:

Bütün mevcudatta görünen bütün hikmetler, o ilme işaret eder. Çünkü hikmet ile iş görmek ilim ile olur. Hem bütün inayetler(yardımlar), tezyinatlar(süslemeler) o ilme işaret eder. İnayetkârane, lütufkârane iş gören; elbette bilir ve bilerek yapar. Hem her biri birer mizan içindeki bütün intizamlı mevcudat ve her biri birer intizam içindeki bütün mizanlı ve ölçülü hey'at, yine o ilm-i muhite işaret eder. Çünkü intizam ile iş görmek, ilim ile olur. Ölçü ile tartı ile sanatkârane yapan, elbette kuvvetli bir ilme istinaden yapar.[13]

FÜZYON REAKSİYONU

Güneş, Güneş Sistemi'nin merkezinde yer alan bize yaklaşık 149,5 milyon km uzakta olan en yakın yıldızdır. Gün ışığı şeklinde Güneş'ten yayılan enerjinin, fotosentez yoluyla Dünya üzerindeki hayatın hemen hemen tamamında katkısı vardır. Dünya'nın iklimi ile hava durumunun üzerinde önemli etkilerde bulunur. Samanyolu Gökadasında bilinen yaklaşık 200 milyar yıldızdan birisi olan Güneş'in kütlesi sıcak gazlardan oluşur ve çevresine ısı ve ışık şeklinde radyasyon yayar. Güneş, yaklaşık olarak, Dünya'nın hacminin 1,3 milyon katına ve kütlesinin 333 bin katına sahiptir. Güneş kendi ekseni etrafında saatte 70.000 km hızla döner ve bir tam turunu yaklaşık 25 günde tamamlar. Güneş, Samanyolu merkezinin çevresinde yaklaşık 26.000 ışık yılı (ışık yılı 9,5 trilyon km uzaklığa eşittir) uzaklıkta döner, *yani ilim ve kudreti sonsuz Yaratıcı tarafından döndürülür.* Galaktik merkez çevresinde bir dönüşünü yaklaşık 225–250 milyon yılda bir tamamlar. Yaklaşık yörünge hızı saniyede 220 kilometredir. Güneşin yüzey sıcaklığı

[12] Nursi B S Sözler 471
[13] Nursi B S Mektubat 270

5500 °C ve çekirdeğinin sıcaklığıysa 15,6 milyon °C'dir. Güneş'in üç günde yaymış olduğu enerji, Dünya'daki tüm petrol, ağaç, doğal gaz vb. yakıta eşdeğerdir[14].

Güneşin ısı ve ışık olarak yaydığı ve yeryüzünde hikmetli bir şekilde kullanılan hayati öneme sahip bu enerji nasıl meydana gelmektedir? Güneşte bulunan 4 hidrojen çekirdeği (^1H) nükleer füzyon reaksiyonu ile bir helyum çekirdeğini (^4He) oluştururken binde yedi (% 0.7) oranında kütle kaybı ($0.048x10^{-27}$ kg), $E=mc^2=(0.048x10^{-27}kg)(3x10^8m/s)^2=0.43x10^{-11}$ J kadar enerjiye dönüşür. Güneşin yaydığı enerji saniyede 10^{38} (100 milyar kere milyar kere milyar kere milyar) reaksiyon ile gerçekleşir yani 5 milyon ton kütle her saniye enerjiye dönüşür[15]. İlim çerçevesinde ve sonsuz kudreti gerektiren bu işleyiş ve fiiller sayısız diller ile yüksek bir sesle hak söyleyen ayetler olarak hep O'na işaret ediyor, O'ndan haber veriyor. Bu hakikata Kur'an şu şekilde yer vermektedir:

"Güneşi de bir kandil yaptık."[16] ve *"Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu kudreti herşeye galip olan ve ilmi herşeyi kuşatan Allah'ın takdiridir."*[17]

FOTOSENTEZ

Fotosentez işlemi için, bitkiler havadan karbondioksit (CO_2), topraktan su (H_2O) ve güneşten ışık almaları gerekir. Bu işlemin ana ürünü şekerdir ($C_6H_{12}0_6$). Israfsız ve mükemmel bir işbirliği esasına göre çalışan bu işlemdeki tüm unsurlar yine 14 milyar önce ilk iç dakikada hassas ayarla yaratılan kuarklar ve dolayısı ile protonlarla ilişkilidir. Çünkü yukarıda sözü edilen 4 hidrojen çekirdeği (^1H), nükleer füzyon reaksiyonu ile bir helyum çekirdeğini (^4He) oluştururken elektromanyetik ışıma enerjisi ortaya çıkar. Gamma ışınları- X ışınları-Mor ötesi (UV) ışınlar-Görünür ışık- Kırmızı altı (IR)-Mikrodalga- Radyo dalgaları gibi bantlardan oluşan elektromanyetik spektrumun

---

14 https://tr.wikipedia.org/wiki/Güneş
15 Seeds, M. A., Foundations of Astronomy, 10th Edition ,Thomson Brooks/Cole, Belmont USA, 2008, p. 157.
16 Nuh Sûresi, 71:16.
17 Yasin Sûresi, 36:38.

fotosentezde kullanılan kısmı, insan gözünün algıladığı görünür ışık kısmıdır. Yani 400 nm (mavi) ile 700 nm (kırmızı) dalga boyu arasında kalan bölgedir (1nm=10^{-9}m dir). E=(1240/λ(nm)) eVnm denklemine göre enerjisi 3.1 eV ile 1.8 eV arasında olan ışık fotosentez işleminde görev yapmaktadır. Yani 149.5 milyon km uzaktan gelen ve füzyon reaksiyonunun neticesi olan ışık, buluttan gelen su ve havadaki karbondioksit ile hayatın devamı için işbirliği yapması istihdam edildiklerini gösterir.

Ayrıca insanların hayatı için olmazsa olmazlardan biri olan oksijen (O_2) de fotosentez işleminde bitkiler tarafından salıverilir. Detayları biyoloji kitaplarında verilen fotosentez işlemindeki ($6CO_2+12H_2O$ + ışık enerjisi → $C_6H_{12}0_6+6O_2+6\ H_2O$) tüm unsurların hem “reactant” olarak işbirliğine, hem de ürün olarak çıkanların başka işlemler (ürün olan oksijenin solunum sisteminde veya hücrelerimizde enerjiye dönüşen reaksiyonlarda kullanılması gibi) için olmazsa olmaz oluşuna dikkatli bir nazarla bakıldığında şu sonuca varılacaktır: Bu harika işler fizik, kimya ve biyolojiyi birlikte hesaba katan ve matematik formüllere göre her an iş gören sonsuz ilim sahibi Allah’a has bir nişandır.

SONUÇ VE DEGERLENDiRME

İnsan vücudunda birçok biyokimyasal reaksiyon gerçekleştirilir. Glikoliz, TCA devri vb. Bu kimyasal reaksiyonların yan ürünü olan karbondioksit (CO_2); bitkilerde gerçekleştirilen ($6CO_2+6H_2O$ + ışık enerjisi → $C_6H_{12}0_6+6O_2$) fotosentez işleminde su gibi önemli bir bileşendir. Yani **ışık** kaynağı olan güneşteki **füzyon reaksiyonu**, yeryüzündeki **suyun çevrimi**, ürünü oksijen ve glukoz olan **fotosentez** işlemi, oksijeni ve glukozu kullanarak **hücrelerimizde enerji üretilmesi** ve fotosentez için gerekli olan **karbondioksitin salıverilmesi** gibi mükemmel işler; hepsine hükmü geçen, hepsindeki işleyişi bilen, hepsini çok büyük bir gaye ve hikmete göre istihdam eden bir **YARATICI**’ya işaret ve şehadet eder.

Aklın ışığı olan fen bilimleri ile kalbin ve vicdanın ışığı olan din bilimleri birlikte değerlendirilirse hakikat ortaya çıkar. Çünkü kainatta olan (yıldızlar, gezegenler, insanlar, hayvanlar, bitkiler, bulutlar, atomlar vs.) herşey, Yaratıcı’nın kudret sıfatından gelen

kevnî ayetlerdir. Yaratıcı'nın kudret sıfatından gelen yukarıda bahsi geçen kevnî ayetler gibi, Yaratıcı'nın kelam sıfatından gelen ayetlerde aynı hakikatı ifade etmektedir. Örnek olarak Kur'an denizinden birkaç damla olarak şu ayetler sıralanabilir:

"…Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner."[18]

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?"[19]

"O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratandır. Her biri bir yörüngede yüzmektedirler."[20]

"Göğü kudretimizle biz kurduk ve şüphesiz bizim (her şeye) gücümüz yeter."[21]

"Göklerin, yerin ve onlarda yaydığı canlıların yaratılışı da O'nun âyetlerindendir. Dilediğinde onların hepsini huzurunda toplamaya da O'nun gücü yeter."[22]

"Göklerin ve yerin yaratılışı ile dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da Onun âyetlerindendir. İlim sahipleri için elbette bunda deliller vardır."[23]

"Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşey üzerinde hakkıyla görüp gözeticidir. Göklerin ve yerin tedbir ve tasarrufu O'na aittir."[24] *Zümer Sûresi, 62-63.*

Yaratıcı'ya inanma konusunda çok sayıda bilim insanından bazı meşhur fizikçilerin düşünceleri de aşağıda verilmiştir.

Termodinamiğe önemli katkıları olan ünlü fizikçi ve matematikçi Lord Kelvin yeterince dikkatli düşünen birisinin Yaratıcı'yı bulacağını şöyle ifade eder:

---

[18] Kur'an 67:3-4
[19] Kur'an 21:30
[20] Kur'an 21:33
[21] Kur'an 51:47
[22] Kur'an 42:29
[23] Kur'an 30:22
[24] Kur'an, 39:62-63

"Serbest düşünmeden korkmayın. Eğer yeterince dikkatli ve derin düşünürseniz, bilim tarafından Yaratıcı'ya inanmaya zorlanırsınız."[25]

Kuantum fiziğine önemli katkıları olan Max Planck hem din hem de fen bilimlerinin Yaratıcı'ya inanmayı gerektirdiğini şöyle ifade etmiştir:

"Hem din hem de fen bilimleri Yaratıcı'ya inanmayı gerektirir. İnananlar için, Yaratıcı başlangıçtadır. Fizikçiler için O, tüm düşüncelerin sonunda varılan sonuçtur..."[26]

Kuantum mekaniğinin önemli şahsiyetlerinden 1932 de Nobel ödülü alan Werner Heisenberg de düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

"Fen bilimleri bardağından alınan ilk yudum sizi bir ateist yapacak gibidir, fakat bardağın tabanında Yaratıcıya inanç size beklemektedir."[27]

Klasik fiziğe çok önemli katkıları olan Newton aynı zamanda bir ilahiyatçı gibi şu düşünceleri paylaşmıştır:

" O halde, biz ezeli ve ebedi olan (eternal), heryerde hazır ve nazır olan (omnipresent), herşeyi bilen (omniscient), herşeye gücü yeten (omnipotent),… her şeyi yaratan bir tek Yaratıcıyı (one God) kabul etmeliyiz." [28]

"Sadece Altı Sayı" başlıklı kitabında Astronomi Bilimci Martin Rees, hassas değerleri hayat taşıyan kainat için temel olan ve fiziksel dünyamızı tanımlayan altı sayıya vurgu yapmaktadır.[29] Bu sayıların çok küçük farklılığı, her şeyi alt üst edecek nitelikte olduğu, bizim varlığımız ve hayatımızın devamı bu sayılardaki çok ince ayarla (fine tuning) ilişkili olduğu yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

Sonuç olarak : Kâinatın yaratılışından günümüze kadar yapılan veya yaratılan her şeyde sonsuz bir ilim ve kudret sahibinin iş gördüğü anlaşılmaktadır. Kainatın ilk

---

[25] Hutchings D., McLeish T. 2017. Let There Be Science: Why God Loves Science and Science Needs God, Lion Hudson, England. p.155.
[26] Hutchings D., McLeish T. 2017. Let There Be Science: Why God Loves Science and Science Needs God, Lion Hudson, England. p.86.
[27] Hutchings D., McLeish T. 2017. Let There Be Science: Why God Loves Science and Science Needs God, Lion Hudson, England. p.87.
[28] Burtt, E. A 1973 The Metaphysics of Newton p.132
[29] Rees, M. 2000. Just Six Numbers, Basic Books.

yaratılışında, milyarlarca galakside, her bir galakside bulunan ışıkları sönmeyen birbirine çarpmadan seyahat eden milyarlarca yıldızda veya gezegende, özellikle gökyüzünün göz bebeği olan imtiyazlı gezegen denebilen dünyamızda, dünyamızda yaşayan canlılarda, canlılaları oluşturan trilyonlarca hücrelerde, hücreleri oluşturan moleküllerde, molekülleri oluşturan atomlarda, atomları oluşturan proton ve elektronlarda, protonları oluşturan kuarklarda yani kısaca her şeyde; hem birer birer hem de birbirleriyle beraber çalışan heyet veya gruplar halinde, mizan, intizam, ölçü, ilim, hikmet, kudret, işbirliği ve yardımlaşma vardır. Kainattaki bu nizam ve yaratılan her şeydeki ölçü ve denge, gayet parlak bir şekilde Alîm, Hakîm ve Kadîr olan ALLAH'ın varlığını göstermekte ve yaratıcının birliğine şehadet etmektedir.

RELATION BETWEEN ENTIRETY AND PART, AND A SUPERFICIAL VIEW

BÜTÜN-PARÇA İLİŞKİSİ VE YÜZEYSEL BAKIŞ

Dr. Öğr. Üyesi Selami YEŞİLYURT
Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Biyoloji Eğitimi ABD. Öğretim Üyesi
selamiy@atauni.edu.tr

ABSTRACT

The universe and every single thing in it are dependent and interrelating each other, and they form an entirety. As for that, the entirety can only continue its existence under favor of a balance that can be established with consistent relationships. This aspect signifies the fact that "the entirety which is made up of the particles belongs to One who has the parts under his command and disposal over them". According to this logic whoever subatomic particles belongs to, atom is also his. Whoever atoms belong to, everything and creatures also belongs to him. In this respect, one can say that, the universe and every single thing inside it also belongs to him. At this respect, one who is not the master and true owner of the whole universe, for sure such a one cannot be the owner of the tiniest particle of it. Or in other words, being the true owner of the universe is the only way for one to be the true owner of a tiny thing. With the premise that a creator does not exist, it can only be the result of a superficial and unthinking view to explain the universe and every single magnificent artistry in it by the conscious movement of the atoms, in other words saying that the atoms create everything, or saying that everything is created by the nature, or saying that conscious does not exist. On the other hand a scientist saying that "everything is nature, or everything which are the bulk of atoms, are formed incidentally, or everything are the result of the basic forces and the laws" is not be able to make any logical or satisfying explanations on the questions that must be answered such as "Why the atoms act in a such pattern of behavior which is subjected to the same laws", "For what reason the universe has a structure that requires a complex mathematical knowledge to be formed?", "How did the magnificent framework observed in the DNA formed?", and "How can a human being made up of non-living atoms have features and feelings such as consciousness, grudge, pride, compassion, affection, love?". When it is admitted that a creator does not exist, suggestions and their logical backbones about matters such as the beginning of the universe, precise equilibrium in the universe, beginning of life, the meaning of the life, death and hereafter, ethics, value, aesthetic, consciousness, love, passion, trust, compassion, and affection might suddenly become meaningless. After all, if a scientist gives up his superficial view and beware of the unity of the universe, he will understand that the causes that looks like to have a role in the existence are only a veil. He is going to find the creative power behind every single event in the universe, only if he may be able to raise the veil.

Keywords: Superficial View, Relation between Entirety and Part, Creative Power

ÖZET

Evren ve içindeki her şey birbirine bağımlı ve bağlantılı olup bir bütünü oluşturmaktadır. Bütün ise tutarlı ilişiklerle kurulabilen bir dengeyle varlığını sürdürebilir. Bu durum, "Parçalar kimin emrinde ve tasarrufunda ise parçalardan teşkil olunan bütün de onundur." manasını gösterir. Bu mantık çerçevesinde atom altı partiküller kiminse atom da onundur. Atomlar kiminse atomlardan yapılan her şey, her varlık onundur. Dolayısıyla evren ve içindekiler de onundur denilebilir. Bu noktada evrenin tamamına sahip olamayan küçücük bir parçasına da sahip olamaz. Ya da küçücük bir şeye sahip olabilmek evrene sahip olabilmekten geçer. Yaratıcıyı ön kabulle yok kabul ederek, yaratıcı dışında evren ve içindeki bütün muazzam sanatları atomların bilinçli hareketi ile izah etmek yani atom her şeyi icat ediyor demek ya da her şey doğa ile oluyor demek ya da bir bilinç yok demek ancak dikkatsiz ve yüzeysel bir bakışın sonucu olabilir. Buna mukabil "her şey doğadır veya atomlar yığını olan her şey tesadüfler sonucu oluşmuştur veya her şey temel kuvvetler ya da kanunların bir ürünüdür" diyen bir bilim insanı, "Hep aynı kanuna tabi olan atomlar neden bu şekilde davranmaktadır?", "Evren neden matematiksel bilgileri gerekli kılan bir yapıya sahiptir?", "DNA'da gözlemlenen muhteşem sistem nasıl oluştu?", "Cansız atomlardan oluşan insanda bilinç, ahlâk, kin, gurur, şefkat, muhabbet, aşk gibi duygu ve özellikler nasıl var oldu?" şeklinde cevaplanması gereken sorulara mantıklı ve tatmin edici bir açıklama getirememektedir. Evrenin başlangıcı ve hassas ayarlar, canlılığın oluşumu, hayatın anlamı, ölüm ve sonrası, ahlâk, değer, estetik, bilinç, sevgi, güven, şefkat, muhabbet, aşk gibi konularda ortaya konulan iddialar ve bu iddiaların akla uygun temelleri bir yaratıcıyı kabul etmeyince anlamsız hale gelebilmektedir. Bununla birlikte bir bilim insanı yüzeysel bakışı terk ederek evrenin bütünlüğüne dikkat ederse evrende işlevi varmış gibi görünen olayların aslında birer perde olduğunu görecektir. Eğer bu perdeleri yırtmayı da başarabilirse her şeyin arkasındaki yaratıcı gücü varlığına kolaylıkla ulaşacaktır

Anahtar kelimeler: Yüzeysel bakış, bütün-parça ilişkisi, yaratıcı güç

1. GİRİŞ

Bilim insanı, bir bütünü anlamaya ve anlatmaya çalışırken, dünyayı ve içindekileri bilmenin bir yolu olan bilimi ve bilimsel yöntemi kullanır. Bütünü oluşturan parçalar üzerinde deney ve gözlemler yapar. Elde ettiği verilerden bütüne ait yorumlarda bulunarak sonuçlar çıkarmaya çalışır (Luskin, 1999). Ancak elde edilen sonuçların ve yapılan yorumların doğruluğunda, bilim insanının kullandığı metot, bakış açısı, ön yargıları, ideolojileri ve çıkarları gibi sebepler önemli etkilere sahiptir (Berk 2016; Luskin, 1999).

Bir bilim insanı üzerinde önemli etkilere sahip olan sebeplerden biri yüzeysel ve sınırlı bakış açısıdır. Bu etkiyi bir örnekle açıklayalım. Mesela; camdan bakmakla cama bakmak birbirinden çok farklı iki kavramdır. Pencere camından bir manzara seyrederken asıl bakış dışarıdakileredir dolayısıyla cam derinlemesine incelenmeden üstünkörü geçiştirilir. Ancak bizzat cam incelendiğinde ise bu defa asıl bakış camadır, dolayısıyla dışarıdakiler incelenmeden üstünkörü ve yüzeysel geçiştirilir (Anonim 1, 2011). Buradan hareketle denilebilir ki, bir bilim insanı da bütün çabasını belli bir alana yönlendirdiğinde diğer alanlar onun için yüzeysel yani ikinci planda kalabilir. Daha az dikkat kesildiği diğer alanlarda büyük yanılmalarla çok büyük hatalar yapabilir. Bu bağlamda bir bilim insanı örneğin; evren ve içindekileri yapan gücü ararken, yani bütün dikkati bu güç üzerinde iken, sebepler önüne çıkar, sebeplere de dikkat kesilmediği için, sebepleri bu güç zannedebilir. Dikkat azlığından dolayı imkânsızı mümkün görebilir (Anonim 2, 2013; Satıl, 2018). Bunun yanında, ilgilendiği konuda ön yargı ve ön kabule de sahipse gerçek olduğundan farklı görülebilir. Bunu bir örnekle daha iyi anlayabiliriz. Mesela; bir hücrede iş gören bir atom parçacığı hareket ve durumunu yapısına katıldığı hücrenin genel sistemine uygun bir şekilde düzenlemek zorundadır. Zira atomun her hareketi sistemin bir parçası bir unsurudur. Rastgele atılacak bir adım ya da hareket hücrenin zarar görmesine veya yok olmasına yol açabilir. Bu durumda o atom parçası, çalıştığı hücrenin bütün sistem ve yapısını bilip ona göre hareket etmesi gerekir. Bu demek oluyor ki o atom parçası bütün hücrenin yapısını ve evren ile olan ilişkilerini bilecek bir bilgiye ve kudrete sahip olması lazım gelir. Aynı zamanda hücrenin hayat bulabilmesi ve hayatını devam ettirebilmesi için de hücrenin yapısındaki sistem ile evren sistemi bütünleşik çalışması gerekir. Bu çalışma prensibi, hücre içindeki yapılar için de hücrenin bir araya gelerek teşkil ettiği dokular ve devamında organlar, organ sistemleri, organizma, popülasyon, komünite, ekosistem, biyosfer, güneş sistemi, galaksiler ve nihayetinde evrenin tamamı için de geçerlidir.

Evren ile atom arasındaki ilişki bütün ile parça arasındaki ilişkiye benzer. Literatürde meronimi olarak da bilinen parça – bütün ilişkisi aynı zamanda bir varlığın bütününün, hangi parçalardan oluştuğunun bilgisini de barındırır (Amasyalı ve Yazıcı, 2011) . İlişki

parça-bütün veya parça-parça arasında da olabilir (Toptaş, Han ve Akın, 2017). Ancak bir bütün kendisini oluşturan çok sayıda parçayla var olsa da parçaların sadece bir araya gelmesiyle de oluşmaz. Bütünü oluşturan parçaları bir araya getirip belirli bir sıralamayla, birbirini tamamlayacak şekilde bütünleyebilecek bir bilgiye, iradeye ve güce ihtiyaç vardır (Alan, 2017; Anonim 3, 2017).

Genel bir kaide olarak öncelikle bir bütünün amaç ve beklentiye göre bütünsel olarak tasarlanması ve planının yapılması gerekir (Alan, 2017). Bu olaya eğitimde yer alan bütünlük ilkesine göre bakıldığında, bir bütüne ait bilgilerin biri birine bağlı ve birbirini tamamlar mahiyette olması gerekir (Ergün ve Özdaş, 1997). Tasarımcı açısından ise, bütünlüğü sağlamanın yolu tasarım içerisinde yer alan tüm öğelerin birbirleri ile ilişki içerisinde olduğunun farkında olmakla mümkündür (Balcı Çınar, 2017). Bütünlük ilkesine göre bütünün oluşturulması için bütünün tamamının görülüyor olması gerekir (MEB, 2011). Sonra bütüne gereken parçalar hesaplanarak üretilebilir ve daha sonra parçalar kendine has bir düzen ve planla olması gereken yerlerine, kendisine özel bir bağlantıyla monte edilebilir. Nihayet bütüne ulaşılır (Alan, 2017). Evren ve içindekiler arasında bütünlüğün sağlanmış olması ise verilmek istenen mesajı anlamayı ve yorumlamayı kolaylaştırır (Anonim 4, 2014; Koşar vd. 2003). Nihayetinde bütüne ulaşıldığında elde edilen kompleks yapının, kendini oluşturan parçalardan çok daha farklı, yepyeni özelliklere sahip bir şey olduğu görülür (Alan, 2017, Taslaman, 2006).

Mesela; insanı örneklediğimizde ilk bütün, insan vücududur. Erişkin bir insan vücudunda (bütün), özelleşmiş bazı işlevlere sahip yaklaşık 200 farklı tipte, yaklaşık 100 trilyon (10^{14}) hücre (Boyunağa, 2002), ve her bir hücre de ise 100 trilyon atom (İnan, 2003; Özdemir, 2018) bulunur. Ancak insan vücudunun (bütünün) oluşması için atomların, doğru bir plan çerçevesinde, doğru sırada ve düzende, senkronize çalışacak bir şekilde bir araya gelmesi gerekir. Bu durum tıpkı bir uçağın beklenen amaca uygun olarak baştan tasarlanıp planlanması, sonra parçalarının üretimi ve daha sonra da parçaların planlanan düzende ve uçağın senkronize çalışmasını sağlayacak şekille montajının yapılarak bütüne ulaşılmasına benzer. Nasıl uçağı oluşturan parçalar kendi içinde bir bütün teşkil etse de hiçbir şekilde uçak olarak isimlendirilemezse, insanda bulunan atomlara, organellere,

hücrelere, dokulara, organlara ve hatta organ sistemlerine de insan denilemez. Parçalar senkronize çalışmasını sağlayacak şekilde bir araya getirilip bütünü ifade eden insan vücudu teşkil olunmazsa, insan vücudunu oluşturan parçalar da tek başlarına anlamını kaybeder. Bu noktada insan denilen organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için çeşitli işlevlere sahip bütün temel parçaların senkronize çalışacak şekilde yerli yerine konulması gerekir.

İnsan vücudunu oluşturan parçaların birbirine olan bağımlılığı ve bağlantısı sonucu ortaya çıkan uyumluluk, parçaların uyumla çalıştığı bir bütünü oluşturur (Anonim 5, 2017; Göktaş, 2007). Tüm canlı türlerinde net ve kolaylıkla görülebilen, bütünlük içerisinde kendini gösteren bu bağımlılık ve bağlantı aynı zamanda evren ve içindeki her şeyin her şeyiyle, parçalanmayı ve bölünmeyi kabul etmeyecek kadar sıkı bir ilişki ve birleşme içinde olduğunu, bir denge ve ahenkle varlığını sürdürebildiğini akıl gözüne gösterir (Anonim 5, 2017; Anonim 6, 2010; Anonim 7, 2013; Anonim 8, 2015; Anonim 9, 2017;). Bu denge ve ahenk ise evren içindeki tüm unsurların bir bütün halinde beraberce çalışması ve işlemesiyle ortaya çıkabilir (Anonim 10, 2016; Ören, 2018; Sancak, 2018).

2. SONUÇ

Canlı türlerinde daha net bir şekilde kendini gösteren, çözülemeyecek şekilde birbirinin içine girme, bir plan ve programa tabi olma, evreni bölünmez ve parçalanmaz bir bütün haline getirmektedir (Yıldırım, 2014). Bu durum, parçalar kimin emriyle bir plan ve program çerçevesinde hareket ediyorsa parçalardan teşkil olunan bütün de onundur, manasını gösterir. Bu mantık çerçevesinde atom altı partiküller kiminse atom da onundur. Atomlar kiminse atomlardan yapılan her varlık da onundur. Dolayısıyla evren de onundur denilebilir. Bu durumda evrenin tamamına sahip olamayan bir güç küçücük bir parçasına da sahip olamaz. Ya da küçücük bir şeye sahip olabilmek evrene sahip olabilmekten geçer.

Geoffrey Chew tarafından ortaya atılan, doğa maddenin yapı taşlarına indirgenemez; bütünlüğü içerisindeki iç tutarlığı ile anlaşılması gerektiğini ifade eden bütünlük ilişkisi (Ayakkabı Bağı Felsefesi ya da Potin bağı teorisi (Bootsstrop)) ile evrendeki her şeyin

derinlemesine birbiriyle bağlantılı olduğu fikrini öne süren David Bohm’un "holistik evren" anlayışına göre evrendeki varlıklar dinamik olaylar ağını teşkil etmekte ve ancak karşılıklı ve tutarlı ilişikler sayesinde var olabileceği düşünülmektedir (Anonim 10, 2016; Yıldırım, 2014, Jones, 2014; Tokdemir Reis, 2013; Anonim 11, 2016). Kuantum Alanlar Kuramına göre de bir nesnenin bütünün bir fonksiyonu olarak anlam kazanmasında hem makroskopik hem de mikroskobik boyutlarda bir karşılığı vardır (Anonim 11, 2016). Bu bağlamda, atom ile hücre arasındaki sağlam bağlantının benzeri atom ile galaksiler ve nihayetinde evrenin bütünü içerisinde de mevcuttur. Evren ve içindeki her şey domino taşları gibi birbirine yaslanmış en küçük ile en büyük arasında doğrudan ya da dolaylı bir bağlantı bulunmaktadır. Bohm’a ifadesiyle; gördüğümüz maddesel evrene, gördüğümüz maddesel dünyanın tezahürüne sebep olan bir ‘düzen’ sinmiştir. Canlı ve cansız âlem arasındaki sınır ise zihnin bir yaklaşımıdır; bu mutlak bir bölünme değildir (Tokdemir Reis, 2013;), gerçekte bir bütünlük söz konusudur. Bu durumda bütünü kontrol edemeyen birisi bütünün en küçük parçasını da kontrol edemez. Bir hayatın oluşabilmesi için evrendeki her şeyin ortak ve birlikte hareket etmesi gerekir, bu ise bir hayata sahip olmak için bütün evrene sahip olmayı gerektirir (Anonim 11, 2016).

Bir bilim insanının aklına takılabileceği gibi, düşünen her insanın aklına da “Akılsız, şuursuz mahlûkları birbirinin imdadına, atomları hücrenin imdadına koşturan kimdir?” şeklinde bir soru takılabilir. Zira evren içindeki her şey özellikle de canlı türleri, kendisi dışındakilerin yardımıyla varlığını sürdürmekte, ihtiyaçlarını yerine getirmektedir. Büyük varlıklar küçüklere hizmet etmektedir. Eğer bu hizmetin nedenini izah ederken ilim, hikmet ve güç sahibinin varlığına işaret eden bir hakikat kabul edilmezse her bir canlının bütün bir evreni, kendi dilemesi ve gücüyle kendine hizmet ettirdiğini kabul etmek gerekecektir. Veyahut bu durum tesadüfler, mutasyonlar, doğal seçilim, temel kuvvetler vs ile izah edilmeye çalışılacaktır. Ancak bu tarz bir izah, hizmetin nedenine ait cevaplarda çıkmaza girilmesi demektir. Evren ve içindekiler arasındaki bütünlüğe ve bugünkü şeklinde olmasına sebep olarak, tek bir ilah dışında zikredilen tüm farklı güçler, farkında olunsun veya olunmasın bilimsellik adına bilim insanlarınca ilah yerine konulmuş olacaktır. “Tesadüf kavramı, ateizm görüntüsü altında, kendisine tapınılan bir

ilah hâline gelmiştir" ifadesiyle Pierre Grassé (1977) ve "Birçok bilim adamı ve teknoloji uzmanının Darwin Teorisi'ni savunmalarının tek sebebi, bu teorinin bir yaratıcının varlığını reddetmesinde aranmalıdır" ifadesiyle Antropolog Walker (1982) bu duruma dikkat çekmektedir. Çakmak (2018) ise bilimin ateizme alet edilmesiyle bilinçaltımıza sessizce subliminâl mesajların fısıldandığını, seküler bilimin evrende gerçekleşen olaylarda, olayı perde arkasında gerçekleştirene gerek yokmuş gibi "olay şu bu o sebeplerden oluyor" diyerek dikkatleri sebeplere yönelttiğini, bu ifade tarzının ise bir ön kabulle "bu işi Allah yapmıyor" demenin farklı bir yolu olduğunu ifade etmiştir.

Bilim insanı, gözlemlere ve iyi tasarlanmış deneylere dayanarak ve geçmiş tecrübelere dayalı doğrulanmış sağlam bilgi birikimini kullanarak, gözlemlediği olgunun nasıl ve hangi prensiplere göre oluşmakta olduğu belirlemeye çalışarak, bulduklarını raporlar (Çengel, 2016). Ancak bu raporda yer alan, evrende birbirine bağlı ve ilişkili olan her şey arkasında varlığı hissedilen fakat görünmeyen mekanizma veya işi yapan hakkında olabilecek bir değerlendirme ise bilim insanının kendi görüş ve kanaatidir, dolayısıyla bir inanç meselesidir. Herhangi bir olgu ile ilgili olarak; teist, deist, ateist, materyalist veya evrime inanan herhangi bir bilim insanı ortaya konulan durum veya olguların üstüne kendi inanç ve düşünce gömleğini giydirerek yorum ve değerlendirmelerde bulunabilir. Olaylara ilmi bir kılıf veriliyor gözükmesi ise bu görüş ve kanaatlerin bir inanç olduğu gerçeğini değiştirmez. Yaratıcıyı ön kabulle yok kabul ederek, evrenin bütünlüğü için mutlak gerekli olan denge, ahenk ve düzeni ve birbirinden farklı sanatlı harikaları, atomların bilinçli hareketi ile izah etmek yani atom her şeyi icat ediyor demek ya da her şey doğa ile oluyor demek ya da bir bilinç yok demek ya da evreni mevcut standartları ve sınırları içinde değerlendirmeden her şeyde kusur bulmaya çalışmak ancak dikkatsiz ve yüzeysel bir bakışın sonucu olabilir.

Bir kısım bilim insanının, sebebin sonucu yaptığı tezini ön kabulle doğru kabul ettiği görülebilir (Çakmak, 2018). Ancak buna rağmen sonuçları sebeplerin yaptığı, bilim insanları tarafından hiçbir şekilde ispat edilememiştir. Örneğin her şeyi maddede arayan bir bilim insanı güneş ışığı, su, hava vs. gibi sebeplerin besinin oluşumunda etken faktörler olduklarını söylerler. Bunu "ispat" etmek için de, bir bitkiye, meselâ su veya

güneş ışığı vermeyerek bitkinin sararıp solduğunu, yani fotosentez yapılmadığını; dolayısıyla besin üretilemediğini gösterirler. Daha sonra raporlarında, su veya güneş ışığı olmazsa besin üretilmediğini belirterek, "Su veya güneş ışığı besin üretir" sonucuna ulaşırlar. "Güneş ışığı olmadan fotosentez yapın da görelim" diyerek tezlerini ispat etmiş olduklarını zannederler. Dikkat edilirse, bu yaklaşım hatalıdır. Bu, bir ispat değildir. Aslında yapılan izahlar, belli bir sonucun belli bir sebep/sebepler ile beraber yapıldığının, sebep-sonuç ilişkisinin bir düzen içerisinde kurulduğunun ispatıdır (Mermer, 1995).

Bütün bunların yanında “her şey doğadır veya atomlar yığını olan her şey tesadüfler sonucu oluşmuştur veya her şey temel kuvvetler ya da kanunların bir ürünüdür” diyen bir bilim insanın evrendeki hiçbir olaya mantıklı ve tatmin edici bir açıklama getiremediği de bir gerçektir. Örneğin; “Hep aynı kanuna tabi olan atomlar neden bu şekilde davranmaktadır?” “Evren neden matematiksel bilgileri gerekli kılan bir yapıya sahiptir?” “DNA’da gözlemlenen muhteşem sistem nasıl oluştu?” “Cansız atomlardan oluşan insanda bilinç, ahlâk, kin, gurur, şefkat, muhabbet, aşk nasıl var oldu?” gibi sorular böyle bir bilim insanının nazarında geçmişte olduğu gibi şimdi de cevaplanmayı beklemektedir. Evrenin başlangıcı ve hassas ayarlar, canlılığın oluşumu, hayatın anlamı, ölüm ve sonrası, ahlâk, değer, estetik, bilinç, sevgi, güven, şefkat, muhabbet, aşk gibi konularda ortaya konulan iddialar ve bu iddiaların akla uygun temelleri bir yaratıcı kabul edilmeyince anlamsız hale gelebilmektedir.

Özellikle fen ve felsefe terbiyesinde yetişirken benlik ve egosu aşırı artan ve her sorunu soyut akıl ve fenni bilgilerle halledebileceği zannederek yanlış bir fikre kapılan bir bilim insanının âleminde akıl ve fen ile halledilemeyecek hiçbir sorun yoktur. “Laboratuvara girmeyen hiçbir şeyin aslı ve esası yoktur." şeklindeki bir duygu da onda yerleşmiş ve vazgeçilmez bir huy durumuna gelmiş ise aksini düşünemeyebilir (Anonim 12, 2009). Sürekli gördükleri ve iç içe oldukları nimetleri, imkânları ve olayları, ülfetle nasıl olsa her zaman oluyor diye geçiştirip, üzerlerinde düşünmeye gerek görmeyebilir. “Neyini düşüneyim, bildiğim şey. Zaten bunun böyle olması gerekiyor.” diyerek nice mucizeleri ve sanatlı eserleri yüzeysel bir bakışla dikkate almayabilir (Anonim 12, 2015; Sözüer, 2018). Ancak mutlak doğru, sınırlı bakış açısı ile kavranamaz, evrendeki her şeyi

kapsayan, tümel bir bakış açısı lâzım ki kavranabilsin (Nursi, 2018). Anlayamadığı veya aklına sığdıramadığı şeyleri inkâra meyilli olan bir bilim insanının önünde birçok gerçekler vardır ki soyut akıl ve fen bilimlerinin ölçüşü ile anlaşılması mümkün görünmemektedir (Anonim, 13, 2009). Bütüncül yaklaşıma sahip olmayan ve bütüncül bir düşünce yapısını kabulde zorlanan böyle bir bilim insanı, en büyük problemlerinden biri olan ülfetin kaynağı olan yüzeysel bakışı (Yıldırım, 2014, Anonim 12, 2015; Sözüer, 2018) terk edip evrenin bütünlüğüne dikkat edebilirse evrende işlevi varmış gibi görünen olayların veya sebeplerin aslında birer perde olduğunu görecektir. Eğer bu perdeleri yırtılabilirse, bunların gerisinde yaratıcı bir gücün varlığına ulaşacaktır.

“Evrendeki her şeyin arkasında bir gücün var olması gerektiğini” bütün bilim dünyası zaten kabul etmektedir (Çengel, 2016; Mermer, 1995; Alan, 2017; Taslaman, 2006; Satıl, 2018). Ortada sadece bu gücün ne olabileceği veya kim olduğu ile ilgili tartışmalar vardır. Bu noktada bir bilim insanı, evrendeki her şeyin birbirine bağlı ve ilişkili olması ile ilgili, bilimin ortaya koyduğu olgulardan yola çıkılarak, her şeyin arkasında her şeyi görür ve her şeyin birbiriyle olan ilişkisini bilen bir yaratıcının olması gerektiği şeklinde ortaya konulan bir tezi, bilimim şüpheciliği içerisinde göz ardı etmeyerek kabul etmeli ve ön yargılarından kurtulmalıdır. Zira bilimsellik bunu gerektirmektedir. Mermer (1995)’in de ifadesiyle “bilim ve bilimsel çalışma adı altında, evren ve içindekileri anlamsızlığa, hikmetsizliğe, tesadüfe mahkûm etmek bilim adına bir cinayet” olacağı da unutulmamalıdır.

Sonuç olarak evren ve içindekilerle ilgili ifade edilen ne varsa yüzeysel bakış ve ön yargılardan arınmış bir şekilde yeniden tanımlanmalıdır.

3. KAYNAKLAR

Alan, H. (2017) Bütün-Parça İlişkisi -I-. https://www.huseyinalan.com/2017/01/15/butun-parca-iliskisi-i/ Erişim: 3.7.2017

Amasyalı, M, Yazıcı, E. (2011). Kavramlar Arası Anlamsal İlişkilerin Türkçe Sözlük Tanımları Kullanılarak Otomatik Olarak Çıkartılması/Matic Extraction of Semantic Relationships using Turkish Dictionary Definitions. EMO Bilimsel Dergi, 1 (1), 1-14. Retrieved from http://dergipark.org.tr/emobd/issue/5502/74635 Erişim: 28.9.2019

Anonim 1 (2011) Sathi baktırmak ve tebei nazar arasındaki fark nedir? http://188.125.169.53/sathi-baktirmak-ve-tebei-nazar-arasindaki-fark-nedir_____Erişim: 28.9.2019

Anonim 2 (2013)_"Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü envâ gibi umur-u bâtılaya neden ihtimal veriliyor?" cümlesini izah eder misiniz? http://188.125.169.53/ezeliyet-i-madde-ve-harekat-i-zerrattan-tesekkul-u-enva-gibi-umur-u-batilaya-neden-ihtimal-veriliyor Erişim: 28.9.2019

Anonim 3 (2017) Zihni Özil'in "Parça ve Bütün" sergisi Galeri Eksen de. https://www.turizmgunlugu.com/2017/10/18/zihni-ozilin-parca-butun-sergisi-galeri-eksen-de/ Erişim: 28.9.2019

Anonim 4 (2014) GÖRSEL TASARIM ÖĞELERİ. http://gorseltasarimilkeleri.blogspot.com/ Erişim: 28.9.2019

Anonim 5 (2017) "Arzı ve bütün nücum ve şümusu tesbih taneleri gibi kaldıracak ve çevirecek kuvvetli bir ele mâlik olmayan kimse, kâinatta dâvâ-yı halk ve iddiayı icad edemez. Zira her şey her şeyle bağlıdır." İzah eder misiniz? http://188.125.169.53/arzi-ve-butun-nucum-ve-sumusu-tesbih-taneleri-gibi-kaldiracak-ve-cevirecek-kuvvetli-bir-ele-malik Erişim: 28.9.2019

Anonim 6 (2010) " Eşyanın arasında muntazam tesanütle halk ve yaratmak, tecezziyi kabul etmez bir külldür, bazıyet yoktur." ifadesini açıklar mısınız? http://188.125.169.53/esyanin-arasinda-muntazam-tesanutle-halk-ve-yaratmak-tecezziyi-kabul-etmez-bir-kulldur-baziyet_Erişim: 28.9.2019

Anonim 7 (2013) "Teavün", "tesanüd", "teanuk" ve "tecavüb" kavramlarını örneklerle izah eder misiniz? http://188.125.169.53/teavun-tesanud-teanuk-ve-tecavub-kavramlarini-orneklerle-izah-eder-misiniz Erişim: 28.9.2019

Anonim 8 (2015) "Ferdiyet cilvesi, kâinat yüzünde öyle bir sikke-i vahdet koymuştur ki, kâinatı tecezzî kabul etmez bir küll hükmüne getirmiştir. Bütün kâinata tasarruf edemeyen bir zat, hiçbir cüz'üne hakikî mâlik olamaz..." Buradan "Ehad" ismini nasıl anlayabiliriz? http://188.125.169.53/ferdiyet-cilvesi-kainat-yuzunde-oyle-bir-sikke-i-vahdet-koymustur-ki-kainati-tecezzi-kabul-etmez-bir_Erişim: 28.9.2019

Anonim 9 (2017) "Arzı ve bütün nücum ve şümusu tesbih taneleri gibi kaldıracak ve çevirecek kuvvetli bir ele mâlik olmayan kimse, kâinatta dâvâ-yı halk ve iddiayı icad edemez. Zira her şey her şeyle bağlıdır." İzah eder misiniz? http://188.125.169.53/arzi-ve-butun-nucum-ve-sumusu-tesbih-taneleri-gibi-kaldiracak-ve-cevirecek-kuvvetli-bir-ele-malik_Erişim: 28.9.2019

Anonim 10 (2016) "Eğer bu zerreler, yaptıkları vazifelerde memur olup Cenab-ı Hakk'ın emir ve iradesine tâbi oldukları kâfirane inkâr edilirse, o zerre herhangi bir bünyeye girse, o bünyenin bütün cihazatını, keyfiyetiyle teşekkülünü bilmesi lâzımdır." İzahı. http://188.125.169.53/eger-bu-zerreler-yaptiklari-vazifelerde-memur-olup-cenab-i-hakkin-emir-ve-iradesine-tabi-olduklari Erişim: 28.9.2019

Anonim 11 (2016) "Bir zerreye hakikî rab olmak için, bütün yıldızlara sahip olmak lâzım gelir." Mesela, yazı yazmak için yemek yapmayı bilmek gerekir mi? Bir alemi yaratmak için, diğer alemleri de bilmek neden gereksin, sonuçta hepsi birbirinden farklı şeyler değil mi? http://188.125.169.53/bir-zerreye-hakiki-rab-olmak-icin-butun-yildizlara-sahip-olmak-lazim-gelir-mesela-yazi-yazmak-icin Erişim: 28.9.2019

Anonim 12 (2015) "İ'lem Eyyühel-Aziz! İnsanları fikren dalalete atan sebeblerden biri; ülfeti, ilim telakki etmeleridir..." İ'lem'in tamamını izah eder misiniz? http://188.125.169.53/ilem-eyyuhel-aziz-insanlari-fikren-dalalete-atan-sebeblerden-biri-ulfeti-ilim-telakki-etmeleridir Erişim: 28.9.2019

Anonim 13 (2009) "Azamet ve kibriya ve nihayetsizlik noktasında, ya gaflete veya mâsiyete veya maddiyata dalmak sebebiyle darlaşan akıllar, azametli meseleleri ihata edemediklerinden, bir gurur-u ilmî ile inkâra saparlar ve nefyederler." Açıklar mısınız? http://188.125.169.53/azamet-ve-kibriya-ve-nihayetsizlik-noktasinda-ya-gaflete-veya-masiyete-veya-maddiyata-dalmak Erişim: 28.9.2019

Balcı Çınar, A. (2017) Tasarım İlkeleri "BÜTÜNLÜK". https://www.medyacuvali.com/blog/tasarim-ilkeleri-butunluk Erişim: 28.9.2019

Berk, Ö. Y. (2016). Ön Yargılar bizim akıl öncemiz. https://tr.linkedin.com/pulse/%C3%B6n-yarg%C4%B1lar-bizim-ak%C4%B1l-%C3%B6ncemiz-%C3%B6znur-yilmaz-berk Erişim: 19.07.2018

Boyunağa, H. (2002). Bilim ve teknik yeni ufuklar/hücre. Ankara: TÜBİTAK

Çakmak, O. (2018) Bilginin Sekülerleşmesi Sorunu Ve Sonuçlar. Bilimin Ateizm Ve Materyalizmin Egemenliğinden Kurtarılması. II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Bililiriler Kitabı, s.225-238, 8-9 Kasım 2018, Atatürk Üniversitesi Erzurum, Türkiye.

Çengel, Y. (2016). Bir tanrı varmış gibi davranmak çılgınlık mı? https://sorularlaislamiyet.com/bir-tanri-varmis-gibi-davranmak-cilginlik-mi Erişim: 12.7.2019

ERGÜN, M. ve ÖZDAŞ, A. (1997). Öğretim ilke ve yöntemleri. İstanbul: Kaya Matbaacılık

Göktaş, Y. (2007) Materyal Tasarım İlkeleri. http://materyaltas.blogspot.com/2007/11/materyal-tasarm-ilkeleri.html________Erişim: 28.9.2019

Grassé, P. P. (1977) Evolution of Living Organisms. Academic Press, New York.

İnan, Y. (2003) Kozmos'tan Kuantum'a 1. Doruk yayıncılık, Ankara. 301s. ISBN 975-8304-67-4 http://www.yalcininan.com/kitaplar/kk-1.pdf Erişim: 3.7.2019

Jones, M. (2014) David Bohm and The Holographic Universe. https://futurism.com/david-bohm-and-the-holographic-universe Erişim: 10.07.2019.

Koşar, E., Yüksel, S., Özkılıç, R., Avcı, U., Alyaz, Y., Çiğdem, H. (2003) Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme. Öğreti, Pegem A Yayınları, Ankara.

Luskin, C.(1999) Science and Creationism: A View from the National Academy of Sciences, Second Edition. Washington, DC: The National Academies Press, 48p, https://doi.org/10.17226/6024.

MEB (2011). Türk edebiyatı dersi öğretim programı ve kılavuzu. Ankara: MEB Basım Evi

Nursi, S. (2018) Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Üçüncü Şule. Diyanet İşleri Yayınları.

Ören, K. (2018) Vahid-i Kıyasî, Mana-yı İsmi, Mana-yı Harfi, Üçgeninde Yaratılış Gerçeği. II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Biliriler Kitabı, s.371-378, 8-9 Kasım 2018, Atatürk Üniversitesi Erzurum, Türkiye.

Özdemir, Ö. (2018) Malzemelerin Yapısı ve Atomik ve İyonik Düzenler/Malzeme Bilimi Ders Notu http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/70503/28951/2._hafta.pdf Erişim: 3.7.2019

Sancak, Y. (2018) Varlık, Yaratılış Ve İnanma. II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Biliriler Kitabı, s.503-511, 8-9 Kasım 2018, Atatürk Üniversitesi Erzurum, Türkiye.

Satıl, F. (2018) Bitki Yaprak Dizilişindeki Matematiksel Düzen (Phyllotaxy) Yaratılışa Mı Yoksa Evrime Mi Delildir? II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Biliriler Kitabı, s.75-80, 8-9 Kasım 2018, Atatürk Üniversitesi Erzurum, Türkiye.

Sözüer (2018) Tabiattaki Maddî Sebeplerin Bir Araya Gelerek Canlıları Oluşturması Mümkün Müdür? II. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Biliriler Kitabı, s.53-63, 8-9 Kasım 2018, Atatürk Üniversitesi Erzurum, Türkiye.

Taslaman, C. (2006) Tanrı-Evren İlişkisi ve Mûcize Sorunu Açısından Determinizm, İndeterminizm ve Kuantum Teorisi M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 31 (2), 163-186.

Tokdemir Reis, H. (2013) Herşey Bütünün Parçasıdır. http://www.lovepeaceandharmony.org/profiles/blogs/hersey-butunun-parcas-d-r Erişim: 11.7.2019

Toptaş, V , Han, B , Akın, Y . (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Kesirlerin Farklı Anlam ve Modelleri Konusunda Görüşlerinin İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (33), 49-67. Retrieved from http://dergipark.org.tr/sakaefd/issue/30775/282190

Walker, M. (1982) Quadrant. Ekim, s. 44.

MERMER, Y. B. (1995) Risale-İ Nur'da Sebep-Sonuç İlişkileri. "20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursî" 3. Bediüzzaman Sempozyumu 24-26 Eylül 1995 Atatürk Kültür Merkezi & Akgün Hotel, İstanbul, Organizasyon: İstanbul İlim ve Kültür Vakfı, s.37-49. https://www.iikv.org/assets/uploads/files/37-49-Dr_-Yamina-Bouguenaya-MERMER.pdf Erişim: 28.9.2019

Yıldırım, H. (2014) Hologram, Mikrokozmos, Makrokozmos ve Bütüncül(Holistik) Evren Algılayışı. http://www.felsefetasi.org/hologram-mikrokozmos-makrokozmos-ve-butunculholistik-evren-algilayisi/ Erişim: 10.07.2019

STRUCTURAL ANOMALIES IN CHROMOSOMES DO NOT SUPPORT EVOLUTION

İNSAN KROMOZOMLARINDAKİ YAPISAL DEĞİŞİMLER EVRİMİ DESTEKLEMİYOR

Uz. Dr. Selçuk ESKİÇUBUK
Emekli, Kütahya
drselesk@gmail.com

ABSTRACT

The chromosome number and its structure are constant for each species. However, there may be numerical and structural changes in chromosomes for various reasons. These changes are defined as "chromosomal abnormalities" in biology. There are around 25,000 genes in humans, each located in different loci. There are about 3 billion base pairs in the human genome, which are written in a 4-letter alphabet (A, C, T and G). The protein-encoding part of the genes (exon) is about 2% of the entire genome. The remaining parts (introns, psudogenes, telomers, satellite DNA, etc.) do not encode proteins, but are responsible for regulating the expression of genes. The subject of this proceeding is to present what the structural changes in human genes are and compare the results of mutations with the evolutionary views by making logical thinking and putting forward opinions. For this reason, some of the most common diseases in the society will be examined to understand the mutations that cause structural changes in human genes, such as "deletions, translocation, duplication and insertions."Is there a place for chance, apparent causes and self-formation in the perfect functioning of human genes in these examples? Have you ever encountered a perfect person by chance with these mutations in the world? What do people, living with serious diseases, tell us in the language of genetics? Is there a science, will, intent and infinite power behind the causes in the events-like chain of cause and effect seen in the human body? Answers to such questions will be sought.

Keywords: Structural anomalies, Deletion-microdeletion, Translocation, Duplication and Insertion

ÖZET

Her canlı türü için kromozom sayısı ve yapısı sabittir. Fakat kromozomlarda çeşitli nedenlerle sayısal ve yapısal değişiklikler olabilir. Bu değişimler biyolojide **"kromozom anomalisi"** olarak tanımlanır. İnsanda her biri farklı lokuslarda yer alan **25.000 civarında gen** vardır. İnsan genomunda yaklaşık 3 milyar baz çifti vardır ve bunlar 4 harfli (A,C,T ve G.) bir alfabeyle yazılmıştır. Genlerin protein kodlayan kısmı(**ekzon**), tüm genomun yaklaşık %2'sidir. Geri kalan kısımlar**(intron)** ise protein kodlamazlar ama genlerin ifadesinin düzenlenmesi için görevlidirler**.(2)** Bu bildirinin konusu insandaki kromozomlarda meydana gelen yapısal değişikliklerin neler olduğu ve bu mutasyonların sonuçları üzerine **"mantıksal düşünce ve fikir yürütme**" yaparak evrimci görüşlerle karşılaştırmaktır. Bu nedenle insanın kromozomlarında yapısal değişiklik meydana

getiren mutasyonlardan, "**Delesyon, Translokasyon, Duplikasyon** ve **İnsersiyonlar"** gibi değişimlerin hangi hastalıklara neden oldukları, toplumda çok bilinen örnekler üzerinden incelenecektir. Ve bunlara bakarak mantıksal akıl yürütme yapılacaktır. Bu örnekler üzerinden insandaki genlerin mükemmel işleyişlerinde tesadüflerin, görünür sebeplerin ve kendi kendine oluşların bir yeri var mıdır? Mutasyonlar ile tesadüfen mükemmel bir insanın dünyaya gelmiş midir? Mutasyon sonucu oluşan düşükler veya daha az oranda meydana gelen doğumlarla sonuçlanan yaşamlarda ağır hastalık tablosu ile yaşamak zorunda olan insanlar genetiğin diliyle bizlere neler anlatıyor? İnsan vücudunda görülen sebep-sonuç zinciri şeklindeki olaylarda sebeplerin arkasında **gizli bir el ile ilim, irade, kasıt ve sonsuz bir kudret** var mıdır? gibi sorulara cevaplar aranacaktır.

Anahtar kelimeler: Yapısal anomaliler, Delesyon-mikrodelesyon, Translokasyon, Duplikasyon, İnsersiyon

GİRİŞ

İnsan vücudunda 38 triyon hücre, 200 den fazla hücre çeşidi, 100 milyar sinir hücresi ve her hücrede 23 çift kromozom vardır. Son insan genom projesine göre 20-25 bin civarında gen olduğu tespit edilmiş bulunmaktadır. İnsan genomun ancak %0,1'inin bireyler arası farklılık arz ettiği görülmüştür**. (9)**

Hücre çekirdeğindeki kromozomlardan 22 çifti üreme ile ilgili olmayan özelliklerden sorumludur. Üreme ile ilgili (X) kromozomu dişiliğe, (Y) kromozomu ise erkekliğe ait özelliklerin belirlenmesiyle görevlidir. Dişiler (XX),erkekler XY kromozomlarını taşır**.(11)**

Bir organizmaya ait DNA dizi bilgisinin bütününe **Genom** denir. Her kromozom 50 ile 250 milyon baz çifti kapsamaktadır. **Genler** kromozomlar üzerine yerleşmiş kalıtım bilgilerinin taşındığı yerlerdir. Genomun ancak %1-1.5'i protein kodlayan genlerden oluşmaktadır.

Genlerin %25 kadarlık kısmı, kodlanmayan **intron** bölgelerini kapsamaktadır. Genomun geriye kalan esas büyük kısmını ise , %50-60 ile tekrarlayan gen bölgeleri, %13.5 ile de pseudogenler, boşluk dizileri, translasyona katılmayan bölgeler gibi dizilimler oluşturmaktadır. **İnsan genomu, yaklaşık olarak 20.000 psödogen içermektedir.** Henüz gerçek görevleri tamamen bilinmiyor, Gen ekpresyonlarını düzenledikleri yeni keşfedildi**.(17)**

Yenidoğan bebeklerin % 2-3' ünde çoğu genetik bozukluk sonucu oluşan doğuştan anomaliler saptanmaktadır. Yaşamın daha sonlarındaki evrelerinde ortaya çıkan genetik hastalıklarla bu oran % 7-8' e ulaşmaktadır**.(22)**

Bir de nadir görülen hastalıklar vardır ki yaklaşık 800 kadardır ve bunların yüzde sekseni genetik kökenlidir, maalesef tedavileri de yoktur**(23)**

Kromzomdaki yapısal anomaliler sayısal anomalilere göre çok daha az oranda görülen anomalilerdir. Bir istatistik vermek gerekirse tüm kromozomal anomalilerin %21'ini yapısal anomaliler oluşturmaktadır. Yapısal anomaliler, 375 yeni doğanda 1 oranında görülür**.(3)**

Hastalıkları teşhisinde yapısal bozuklukları göstermek için yapılan genetik panel testleri içinde en çok rastlanan mutasyonlar **Delesyonlar** ve **Translokasyonlar** olmaktadır.

1 A-DELESYON HASTALIKLARI

Delesyon: Kromozomların uç kısmından olmayan parça kayıplarına denir. Bu grupta birçok hastalık vardır. Biz bu kongrede en çok görülenler hakkında bilgiler vereceğiz.

Mikrodelesyon: Kromozomlardan çok küçük parça kayıplarına denir. Bir gen ortalama 100.000 bazdan oluşur ve 3 milyon bazlık bir mikrodelesyonda yaklaşık 30 gen bozulmuştur**.(24)** Kromozom analizinde band düzeyi civarında ise 6 megabaz (6 milyon) bazlık parçasına ait bozukluklar görülebilir.

Delesyonlara örnek olarak 3 hastalık hakkında bilgi verilecektir.

aa-SMA (GEVŞEK BEBEK HASTALIĞI)

Sinirleri ve kasları tutan bir grup kalıtsal hastalıklara verilen ortak bir addır. Hastalık **5.kromozomun uzun kolu(q13)** te bulunan **survival motor neuron** (**SMN1**) genindeki küçük bir kopma nedeniyle oluşan resesif kalıtım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan bir hastalıktır**.(13)**

1/6.000 –10.000 canlı doğumda görülür, otozomal resesif bir hastalıktır. Taşıyıcı bir anne babadan olacak bütün çocukların % 25 inin hasta, % 50 sinin taşıyıcı olma riski ve %25' nin ise normal olma şansı vardır. **(1)**

Bu genetik hastalıkta omuriliğin ön boynuz hücrelerinde dejenerasyon meydana gelir ve sonuçta **vücutta istemli kasların kuvvetsizliği ve erimesine** doğru gider. Çok ciddi tablolar olur. Oturamayanlar-oturabilenler, yürüyemeyenler -yürüyebilenler, olarak gruplandırılabilir.

ab-KİSTİK FİBROSİS

Hastalık çocuğa sadece anneden ya da sadece babadan geçmez. Bir elmanın iki yarısı gibi hem anneden hem de babadan gelen genlerin birleşmesi ile çocukta hastalık oluşur.**1/3.000 doğumda görülür,** akraba evliliklerinde daha sık görülür**.(1)**

7.somatik kromozomun uzun kolunun(7q31)bölgesine haritalanan **gen (CFTR)** 250 kb uzunluğunda olup, iyon kanalı olarak fonksiyon gösteren bir membran proteinini

kodlamaktadır.**(21)** Bu geninin en yaygın mutasyonu T5 varyantı, bunu takiben F508 del ve R117H mutasyonları olur. M470V polimorfizmi gösteren erkeklerde bu olay **kısırlık** sebebidir.

Esas olarak akciğerleri ve sindirim sistemini etkileyen bir hastalıktır. Genetik değişiklik nedeni ile kistik hastalarda vücuttaki bütün salgılar susuz, koyulaşmış ve yoğun kıvamda olup akışkan özelliği kaybolmuştur. **En sık rastlanan şikayetler**: Tekrarlayan akciğer enfeksiyonları, aldıkları besinleri yeterince sindiremedikleri için bol miktarda yağlı pis kokulu dışkılama ve yetersizi kilodur

1-Çocuklar çok sık ve ağır solunum yolu enfeksiyonları geçiriyorsa,

2-Yediği halde kilo alamıyorsa ve çok miktarda yağlı, kokulu dışkılama yapıyorsa,

3-Çocukları öptüğünüz zaman dudaklarınıza ciltte tuzlu tat geliyorsa kistik fibrozis düşünülmesi ve araştırılması gerekir.

ac- RETİNOBLASTOM

Bir göz tümörüdür**.** Yeni doğanlarda görülme oranı 15.000-34.000 de birdir. Yüzde 90'ı 5 yaş öncesinde ortaya çıkar. **(28)** On üçüncü kromozomun (**13q14) bölgesinde delesyon** vardır. Ailesel olabildiği gibi olmayanları da vardır.

I B-MİKRODELESYON SENDROMLARI

Kromozom analizi ile tanımlanamayan ve **mikrodelesyon sendromları** olarak isimlendirilen bir grup kromozomal hastalık vardır ki doğumsal bozukluklar içinde önemli yer tutarlar. Sıklıkla **1000 canlı doğumda 1 oranında görülür.**

Down sendromundan sonra en sık rastlanılan kromozomal bozukluktur. Tek gen hastalıklarında, gen içi mutasyonlar oluşurken, mikrodelesyonlarda, komşu birkaç genin ortadan kaldırıldığı mutasyonalar vardır.

Mikrodelesyonlar **3 megabazdan (3 milyon**) küçüktür ve kromozom analizi ile görülemezler. FISH metodu ile 1-5 milyon bazlık DNA mutasyonları tanımlanabilir

Mikrodelesyonlar hemen hemen tüm kromozomlarda görülebilirler. **Şimdiye kadar 50 farklı mikrodelesyon sendromu tanımlanmıştır.**

Mikrodelesyon sendromlarından 6 tanesi örnek olarak anlatılacaktır.

ba-CRİ DU CHAT SENDROMU (KEDİ MİYAVLAMASI)

Yeni doğan döneminde düşük doğum ağırlığı, kedi miyavlaması şeklinde tiz ve yüksek sesli ağlama, geniş yüz,köprü burun, şaşılık, adale tonüsü azalması, küçük çene, küçük

kafatası ile ciddi zeka geriliği görülür. Hiperaktivite, agresyon(saldırganlık), kendine zarar verme, seslere aşırı duyarlılık gibi davranışsal problemler, sendromun diğer klinik özellikleridir.**(12,18, 20)**

Görülme sıklığı 1:15000 ile 1:50000 arasında değişir. Ölüm oranı yüksek olan bu sendroma sahip olguların **%75-90'ının hayatın ilk yılı içinde kaybedildiği** bildirilmiş olmakla birlikte ellili yaşlara dek yaşayan olgular bildirilmiştir.

Sadece kromozomunun bir kısmını kaybederek delesyon gösteren ve hayatta kalan bireyler bulunmaktadır. Bu durum, **parçalı delesyonlar** olarak adlandırılır. 1963'te, ilk kez Jerome Le Jeune böyle bir vakayı rapor etmiştir. **5. kromozomun kısa kolunun(-P) küçük bir kısmının eksik olduğu** bu vaka olarak tanımlanmıştır. Olgunların %15 'inde 5 'no lu kromozomun translokasyonu saptanmıştır. %10 'u 5 nolu kromozomun kısa kolundaki resiprokal translokasyon için heterozigot olan anne ve babaya sahiptir.**(16)**

bb-15.KROMOZOM MİKRODELESYONLARI

1- *ANGELMAN (MUTLU ÇOCUK SENDROMU);*

Anneden gelen 15. kromozomun uzun kolunun(q) 11-13 bölgesindeki**(15q11-13)** mikrodelesyonu sonucu ortaya çıkar.

Ağır zeka geriliği, epilepsi(sara), sebepsiz ani gülme atakları tipik bulgularıdır. Farklı genetik sebeplerle de ortaya çıkabilir:

*%70 Mikrodelesyon (Anneden gelen kromozomda)

*%3-5 Paternal Uniparental disomi: Homolog iki kromozomun aynı ebeveynden gelmesi

*%2-4 Tek gen mutasyonu UBE3A Geni

*%7-9 İmprinting center mutasyonu

*%10-20 Bilinmiyor

2-PRADER WİLLİ SENDROMU

Babadan gelen 15. kromozomun uzun kolunun(q) 11-13 bölgesindeki **(15q11-13)** mikrodelesyonu sonucu ortaya çıkar. Canlı doğumlarda 1/10.000 oranında görülür. Hastalarda kas tonüsünde azalma, şişmanlık, hafif-orta zeka geriliği, inmemiş testis, küçük el ve ayaklar, yetersiz hipogonadotropik hypogonadizm dir.

Erkeklerde hipofizden salgılanan gonadaotrpik hormonların salınmasına bağlı dış cinsel görüntüde bozukluk ile kısırlık görülür.

Angelman sendromu gibi farklı genetik sebeplerle meydana getirilir:.

***%70 mikrodelesyon (Babadan gelen kromzomda)**

*%25-30 Maternal uniparental disomi

*%1-5 İmprinting center mutasyonu vardır.

bc-22q11.2 DELESYON SENDROMLARI

22. kromozomun uzun kolunda 11.2 bölgesinin **(22q11.2) delesyonu** sonucunda **Di George sendromu (DGS),Velokardiofasial (Shprintzen) sendromu (VCFS), Konotrunkal anomali face sendromu, Cayler sendromu** ve **Opitz GBBB** sendromu gibi farklı klinik fenotipler ortaya çıkabilir.

Delesyona uğamış kromozom genellikle anneden alınandır. Olguların %5–10 kalıtsaldır. Bu durumda bir sonraki çocuk için risk %50'dir. Hastaların çoğunda ağır kalp-damar hastalıkları vardır. Gelişme geriliği, öğrenme zorluğu, yüzde bozukluk, kalsiyum düşüklüğü görülür. Bu grup hastalıkların klinik önemi **olguların %75'inde ağır kalp damar hastalıkları** olmasıdır**.(25)**

Bu gruptan bir tane örnek vereceğiz.

Dİ GEORGE SENDROMU(DGS)

22. kromozomun **(22q11)** **mikrodelesyonu** (bir bölgenin silinmesi) ya da **translokasyonu** (başka bir kromozoma taşınması) sonucu kromozomun yeniden oluşması ile oluşan bir genetik anomalidir. Di George sendromu yaklaşık **her 4,000 canlı doğumda bir (1/4000)** olmak üzere oldukça nadir görülür.

Bu bölge timus bezi, paratiroid bezleri, aort, dudak ve kulakların alt kısımlarına ait bölgelerin gelişmesiyle ilgili olduğundan hastalık tabloları da ona göre olur. Mesela Timus bezi bağışıklık sisteminin temel bir organı olduğundan T hücreler üretilemez ve bağışıklık sisteminde ağır yetmezlik olur.

Kalp ve büyük damarlarda anomaliler, yüz anomalileri (küçük çene, düşük kulak, gözler arası mesafenin fazla olması, üst dudağın ortasındaki oluğun kısa olması) ,kalsiyum düşüklüğü ve buna bağlı havaleler görülür**.(6)**

bd-1p36 DELESYON SENDROMU

1 numaralı kromozomlardan bir tanesinde meydana gelen küçük bir parça kopmasından kaynaklanır. Bu çocuklarda, orta derecede zekâ problemi ve önemli bir kısmında da cerrahi veya medikal tedavi gerektiren kalp anomalileri saptanır. Ayrıca, hastaların yarısında nöbetler ve/veya davranış bozuklukları bulunur. Bazı hastalarda, fizik tedavi gerektiren kas güçsüzlüğü ile işitme ve görme kaybı saptanır. Hastalık, yaklaşık olarak her 5.000 canlı doğumda bir gözlenir.

be-Y KROMOZOM MİKRODELESYONLARI

İnsanda Y kromozomu tüm genomun yaklaşık %2– 3'ünü oluşturur. Kısa kolu Yp ve uzun kolu Yq olarak adlandırılır. **Y kromozomunun kısa kolundaki (Yp) genler (SRY) testis gelişiminde, uzun kolundaki (Yq) genler ise spermatogenezde rol alırlar.**

Y kromozomunda bulunan bu genlerin mikrodelesyonlarıyla kısırlık arasında bağlantılar bulunmaktadır**.** Bu bozukluk sperm sayısında azalma veya hiç canlı sperm hücresi bulunmamasına bağlı olarak gelişen kısırlık ile kendini gösterir. Bu da bir toplumsal sorun olarak ilerde karşımıza çıkar**.(29)**

Y kromozomu üzerinde sperm yapılmasıyla ile ve erkeklik karakterlerinin gelişmesiyle ilgili bölgeler bulunmakta ve bu bölgelerde de çok sayıda genler görev yapmaktadır. Y kromozomunun uzun kolu(q) üzerinde bulunan bu genlerin bölgesine önceleri **DAZ** (deleted in azospermia) adını daha sonra **AZFc** (2000-3000 kilobaz) bölgesi adı verilmiştir.

Y kromozomu uzun kolu üzerinde bulunan **q11 bölgesinde** sperm yapımı ile ilişkili AZF (AZFa, AZFb, AZFc) bölgeleri vardır. Azospermia factor (AZF) bölgesin deki delesyonlar erkek kısırlığının bir sebebidir. **Delesyonlar en sık AZFc bölgesinde görülmekte ve sperm hücre sayısını etkilemektedir.(29)**

Y kromozomunun kısa kolu(p) üzerinde bulunan **SRY** (Sex Determining Region/ Cinsiyeti Belirleyen Bölge) bölgesindeki genetik mutasyonlar da erkeklik cinsiyet teşekkülünde bozukluklara neden olur.

2-TRANSLOKASYON HASTALIKLARI

Resiprokal(karşılıklı)translokasyon:

Kromozomlarda kırılmalar sonucunda oluşan kromozom materyalinin karşılıklı değişimine denir. Genellikle bu değişimler sırasında kromozom materyal kaybı olmadığından dolayı dengeli bir translokasyon şeklinde olur.

Resiprokal translokasyonlar insanlarda en yaygın görülen yapısal bozukluklardır. Robertsonian translokasyonlar genel populasyonda 1000'de 1 frekansta görülürken resiprokal translokasyonlar yaklaşık olarak 500 bireyde 1 görülmektedir**.(8,11)**

Tekrarlayan düşükleri olan çiftlerin yaklaşık %4'ünde, eşlerden biri ya dengeli bir resiprokal translokasyon ya da bir robertsonian translokasyon taşıyıcısıdır.

Robertsonian translokasyon(sentrik tip):

İki akrosentrik **kromozomun (13, 14, 15, 21 ve 22)** sentromeri üzerinden ya da sentromere yakın bölgeden kırılıp birbiri ile birleşme durumuna denir**.(4)** Bu yeni düzenlemede 2 farklı kromozoma ait uzun ve kısa kollar kendi aralarında birleşir, birleşen kısa kollar genellikle kaybolur, sadece sentromer bölgesinden birleşen iki uzun kol gözlenir.Dengesiz genetik yapıya sahip gamet hücreleri görülme oranı yüksektir. En çok görüleni **rob(13q14q) tiptir**.

Tüm kanserlerin yüzde 10'unda genetik faktörlerin yer aldığı bilinmektedir(10). Aşağıda onlardan birkaç örnek sunulacak

***Akut Lenfositer lösemi(ALL):**

Lösemiler, yaşamın her döneminde yaygın olarak görülen malign(kötü) hastalıklardır. Kemik iliğinde kan yapıcı hücrelerin farklılaşma yeteneklerini kaybederek kontrolsüz çoğalması ile oluşurlar.

ALL çocuklarda daha yaygın olarak görülmektedir. Tüm çocuk kanserlerinin yaklaşık %30'unu ve çocuk lösemilerinin hemen hemen %80'ini oluşturur**.(14)**

Çocukluk çağı ALL'lerin %75'inde kromozom **translokasyonları** görülmektedir. Bunların içinde **t(9;22), t(4;11), t(8;14), t(1;19**) ve **t(10;14**) en önemli kromozomal translokasyonlardır. Ayrıca **9p, 6q ve 12p delesyonlarına** da sık rastlanır**.**

***Kronik myelositer Lösemi(KML):**

Kronik miyelösiter lösemide **kromozom 9 ve 22 arasında gelişen ve Philadelphia kromozomu(Ph1)** oluşumu ile sonuçlanan **t(9;22) translokasyonu** vardır. 9q34 bölgesine yerleşmiş olan ABL1 geninin 5' kısmına yakın bir bölgeden kırılması sonrasında 3' tarafında kalan parçanın, 22q11 BCR geninin 3' kısmına yakın bir bölgeden kırılması ve kırılan bu bölgeye füzyonu sonrasında ortaya çıkar.

Kanserleşmede rol oynayan genom değişiklikleri mutasyonlarla sınırlı olmayıp ayrıca epigenetik değişiklikler de rol oynamaktadır. Bu alanda üzerinde en çok çalışılan konu DNA'daki hiper veya hipometilasyonlardır.

***Burkitt lenfomasında**

8.kromozomda görülen **t(8;14)** translokasyonunda, kromozom 8q24'te bulunan MYC proto-onkogeni kromozom 14q32'de bulunan immünglobülin ağır zincir lokusünün distaline yerleşmektedir**.(5)**

2;9 Translokasyonu :

Taşıyıcı kadınlarda görünürde bir problem yoktur ancak sağlıklı erkek bireylerle evliliklerinde tekrarlayan düşükler ile karşımıza çıkar.

3-İNVERSİYON

İnversiyon, kromozomda bir parçanın 180^{0} ters dönerek tekrar aynı kromozoma bağlanmasına denir. Kromozomun sentromeri ters dönen parçaya ait ise, buna "**perisentrik inversiyon**" denir. Fakat sentromer ters dönen parça içinde değilse bu da "**parasentrik inversiyon**"

X KROMOZOMUNDA İNVERSİYON

HEMOFİLİ A

Hemofili hastalığı bir kanama bozukluğu hastalığıdır. Hemofili A 5.000-10.000 doğumda bir görülür. Tüm Hemofili hastalarının %85 i A, geri kalanı Hemofli B dir. **X kromozomun uzun kollarında** (**Xq 27 ve Xq 28**) bozukluk vardır. Pıhtılaşmayı sağlayan **Faktör VIII ve IX yapımı** bozulmuştur. Hastalık taşıcı annelerden erkek çocuklarına geçer.

Ağır Hemofili hastaların %50 sinde veya tüm vakaların %30 unda **"Faktör VIII intron 22 inversiyon mutasyonu"** vardır. Hemofili hastalarında vücudun değişik kısımlarında aşırı kanamalar olur ve bu faktör VIII ve IX'un kan seviyesine bağlı olarak değişir. FVIII veya FIX eksikliğinde bir kan testi olan parsiyel tromboplastin zamanı **(aPTZ)**uzar.

Genellikle 1-2 yaşlarında tanı konur. Yürümeye ve koşmaya başlayan bebeğin kol ve bacaklarında çarpmalar ve düşmeler sonrası morarmalar ile diz ve dirsek gibi eklemlerde ve adale içinde ağrılı şişlikler ortaya çıkar. Bu şikayetlerin nedeni deri altına ve eklem içine olan, durmayan kanamalardır. Eklem içi kanamalar tekrarlarsa ve tedavi edilmezse eklemde kalıcı hasarlara yol açabilir. Kaslara veya organ boşluklarının içine, en önemlisi beyin içine kanamalar olabilir. Durdurulamayan burun kanamaları, dişeti kanamaları, sünnet sonrası kanamalar ve kesilen yerin geç iyileşmesi hastalığın diğer belirtileridir**.(7,26)**

4-DUPLİKASYON

X KROMOZOMUINDA DUPLİKASYON

Erkeklerde X kromozomunun uzun kolunda duplikasyon olması durumunda, tümünde çeşitli anomaliler görülürken kızların çoğu normal fenotipe sahiptir. Kızlarda, X kromozomu uzun kolunun duplikasyonu ile fenotipik bulgular arasındaki ilişki tam olarak aydınlatılamamıştır. Neden bazı kızlarda çok sayıda anomali ve ağır klinik tablo oluşurken, bazılarında herhangi bir bulguya rastlanmadığı çözüme kavuşmamıştır.

46,XX,dup(X)(q21.3q24)

Xq parsiyel duplikasyonu erkeklerde kısa boy, zeka geriliğ, hipotoni, beslenme güçlüğü ve hipoplastik genitalya ile seyreder. Xq duplikasyonu ve buna ait fenotipik bulguların belirtildiği kız hastalarda bildirilen vakalardaki fentopik bulgular; kısa boy,küçük kafa, anne karnında büyüme geriliği, mental motor retardasyon, adele güçsüzlüğü(hipotoni), beslenme güçlüğü, vücut asimetrisi, küçük el ve ayaklar, skolyoz, club foot ve gonadal disgenezidir**.(19)**

SONUÇ

İnsan, hayvan ve bitkileri incelediğimizde her canlının kendine özel hücresi, her türün kendine ait kromozom sayıları ve yapıları olduğunu görüyoruz. Peki bunlar nasıl meydana gelmiştir? Bu konuda tarih boyunca çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.

Yeryüzünde hayatın; cansız maddelerden tesadüfen, kendi kendine veya tabiat vasıtasıyla bir araya gelmesiyle ilk canlı hücrenin oluşmuştur görüşü **bilim çevrelerinde en çok ileri sürülen evrimsel görüştür ama bilimsel bir görüş değildir.** Bunlar **doğmatik felsefi** görüşlerdir.

Canlıların oluşumu ile görüşlerin bilimsel olabilmesi için laboratuarda deneylere tabi tutulmaları ve her defasında aynı sonuçları vermesi gerekmektedir. Yapılan onca çalışmalara, onca bilgi birikimi ve deneysel çalışmalara rağmen bugüne kadar laboratuarda cansız maddelerden canlı bir hücre meydana getirilmemiştir. Yüzyıllardan beri insanı laboratuarlarda inceleyen bilim insanları; hücre denilen sihirli kutunun sırlarını açmak için çalışmaktadır.

İnsanoğlu tabiatı en iyi gözlemleyebilen, düşünen ve aynı zamanda isterse **mantıksal akıl yürütme** yollarını kullanabilen bir varlıktır. İnsanoğlu yetenekleriyle birçok şeyleri başarabilir, ama yapabilecekleri sonsuz değildir onun da bir sınırı vardır.

5n 1k yöntemi bir olayı çözümlemek için ”**Kim? Ne? Nerede? Ne Zaman? Nasıl? Niçin?**“ sorularını sorarlar. Biz de bilimsel verileri, çalışmaları ve sebep sonuç ilişkilerini yorumlarken bu soruları sormalıyız. Sebeplerin öyle sonuçlar vermesini kim istemiştir? Bunların tesadüfen, kendi kendine olması veya tabiatın yapması akli ve mantıki midir? Bu soruları kendimize sormak ve cevabını bulmak zorundayız.

Biz dogmatik felsefi görüşleri bilimsellik adına körü körüne savunmak yerine insan kromozomundaki yapısal değişimler üzerinden mantıksal akıl yürütme yaparak bir sonuca varmak istiyoruz.

Yukarda örneklerini verdiğimiz; kromozomun yapısal bozukluklarına bağlı meydana gelen hastalıklara baktığımızda, insandaki küçücük hücrenin çekirdeğine yerleştirilmiş kromozomlar, onların üzerinde konulan genlere yüklenmiş görevler öyle tesadüfen, kendi kendine olacak, tabiatın yapacağı veya adına **doğal seçilim** dediğimiz basit bir kavramlarla açıklanacak şeyler değildir.

Bunların sağlanması sonsuz bir güç, ilim, irade ve hikmet ve daha bir sürü sıfatı taşımayı gerektirmektedir. Bunların hiçbiri hücrenin içinde yoktur, orada yazılmış çok üstün programlar vardır ve bir hücrenin kusursuz işleyişi sadece genlere de bağlı değildir. Epigenetik mekanizmalar da vardır. Hücre içindeki her şey organın bütünüyle ve bütün organlar birbiriyle uyum içinde çalışmaktadır. Buradaki olaylar kocaman bir ordu içinde

her askerin görevinin belli olması ve komutanın bir emriyle hareket etmesine veya devlette görevli her bir memurun emredileni yapması olayına benzemektedir.

İşte bu kusursuz işleyişin bir yerinde küçücük bir arıza olduğunda nasıl sonuçlar ortaya çıkıyor yukarıda hastalıklara bakınca onları gördük. Bu hastalıklar faaliyet diliyle bizimle aslında konuşuyor ve diyorlar ki:

"Gözünüzü açın ve bakın! Kâinata veya onun küçük bir örneği olan insana, onun en küçük parçası olan hücresine, organellerine, kromozomlarına, genlerine, DNA'larına RNA'larına. Buradaki mükemmel, mucizevi organize ince işlere tesadüfün eli karışabilir mi? Onlar öyle sebepsiz kendi kendine olacak şeyler midir? Tabiat denen şeyin kendisi, bu faaliyeti yapabilir mi? Evet, öyleyse bunları kim yapıyor?

Görüyoruz ki sebep ve neticelerin arkasında görünmeyen gizli bir el var. İnsanın yapısında mucizevi bir işleyiş var. Evrendeki ve hücredeki olaylar sebep-netice ilişkisi içinde görünüyor ama onların gücüne bağlı değil, tabiata verilemez, kendi kendine de olamaz. Akıl ve mantık bu üç yolun olamayacağını söylüyor.

İster evreni gözlemleyen ister sıradan biri olsun isterse laboratuarlarda çalışan bilim insanları olsun evrenin ve canlıların işleyişini "**Varlığının kabulü zorunlu olan** "bir zata yani bir **"Vacib-ül Vücud'a "**vermek zorundadır. Bu da 4. yoldur.

Ve o Yaratıcının da bazı sıfatları olmalıdır ki evrenin ve canlıların yaratılışını kusursuz, işleyişlerini mükemmel yapabilsin. İnsanın varlığında o Yaratıcının 70 den fazla isimlerinin yansımaları vardır**. (15)**

Ancak yukarıda özelliklerinden bir kısmını anlattığımız Yaratıcı, **'' Akıllı tasarım''** gibi görüşçülerinin'' inandıkları yaratıcıdan farklıdır. Bizim anlattığımız görüş **"İslami yaratılışçı görüş"**tür. Yaratıcı eğer bu özelliklere sahip değilse ne evreni yaratabilir ne dünyadaki canlıları yaratabilir ne de onların kusursuz işleyişini sağlayabilir.

Evet, bu işler ancak vücudu zorunlu, ezeli ve ebedi bir zatın, sonsuz ilim, irade, güç ve hikmet sahibinin işleri olabilir.

KAYNAKÇA

(1)Alanay, Y. http://www.milliyet.com.tr/7-milyon-kisinin-sorunu--nadir-pembenar-detay-genelsaglik-1843643/

(2) Aytekin.M. http://metinaytekin.com/dersler/2014-11-11-GENOMUN_yapisi_fotokopi.pdf

(3)Balasar Ö, Yapısal kromozomal düzensizliği olan erkek bireylerin sperm nükleuslarında interkromozomal etkinin fish yöntemiyle araştırılması, Uzmanlık tezi

http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/8558/248846.pdf?sequence=1&isAllowed=y

(4) Başaran,S. Artan,S. Birsen Karaman,B. Karaoğuz Yirmibeş,M., Kromozom Anomalilerinin Tanısında İzlenecek Laboratuvar Akış Şemaları

(5)Çefle K,Kanser genetiği http://www.klinikgelisim.org.tr/eskisayi/kg22_3/9.pdf

(6) Çocuk genetik hastalıkları derneği, http://www.cocukgenetik.com/Di-George-Sendromu-DGS

(7) Çocuk genetik hastalıkları derneği web sayfası.
http://www.cocukgenetik.com/Hemofili
(8)) Erol D ,Yüce H, Fırat tıp dergisi, 2;9 Translokasyonu Taşıyan Bir Olgu Sunumu

http://www.firattipdergisi.com/text.php3?id=559

(9) Fidanoğlu P ve arkadaşları, Genom projeleri 5N1H
http://www.journalagent.com/turkhijyen/pdfs/THDBD-14890-REV IEW-OZDAG.pdf

(10) Karkucak.M. https://www.haberler.com/toplumda-gorulen-genetik-hastaliklar-konulu-8312646-haberi/

(11) Karkucak M,Kromozom anomalileri ve fertilite problemleri

http://www.journalagent.com/z4/vi.asp?pdir=androloji&plng=tur&un=AND-07279

(12) Kesik V , Vurucu.S. ,Kul .M., Demirkaya E., Akın.R. , Gül.D. , Gökçay.E.,

http://www.gulhanemedj.org/uploads/pdf/pdf_GMJ_266.pdf

(13) Kocatürksel S, Yüksek lisansa tezi,2005,Spinal müsküler atrofi hastalarında smn geni ekzon 7 ve 8'inmoleküler analizi
http://library.cu.edu.tr/tezler/5747.pdf

(14)Koçer E, Yüksek lisans tezi, **Kromozomlarındaki sayısal anomalilerin fısh tekniği**. **kullanılarak incelenmesi** .

http://acikerisim.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/1418/306187.pdf;sequence=1

(15) Nursi S, *(SÖZLER,33.Söz,31.Pencere)*

(16) Sezgin,İ Süngü,Y.S , Özdemir,Ö, Çakar,E.Ş.
http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/898.pdf

(17) Sönmez D.ve arkadaşları**,** Sahte ismini haketmeyen genler; psödogenler

https://www.researchgate.net/publication/301305518_Sahte_Ismini_Haketmeyen_Genler_Psodogenler

(18) **Şen,** T, A **,**Melek, H.,Köken N.,İmirzalıoğlu, N.

http://www.guncelpediatri.com/makale_764/Cri-Du-Chat-Sendromu-5p-Delesyonu-Saptanan-Bes-Aylik-Kiz-Olgu-Olgu-Sunumu

(19) Şimşek S, Alpaslan K. Tuzcu2, Oral, D, Budak T, 46,XX,dup(X)(q21.3q24) karyotipli olgu sunumu *A Case with 46,XX,dup(X)(q21.3q24) karyotype*

http://dergipark.gov.tr/download/article-file/54125

(20) **Tepe,** B.**,** Kromozom Mutasyonları: Kromozom Sayısı ve Düzenindeki Değişiklikler

http://www.bektastepe.net/course-slides/8-kromozom-mutasyonlar.pdf

(21) Tuğ.E,Tuğ.T.Kistik Fibrozis ve Moleküler-Genetik Yaklaşımlar
http://turkthoracj.org/sayilar/151/buyuk/pdf_Toraksder_330.pdf

(22) Tunçbilek E. vekadaşları, Sağlık personeli için el kitabı

https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/genetik.pdf

(23)Tümer,L.https://www.ntv.com.tr/saglik/nadir-hastaliklarin-yuzde-80i-genetik-kokenli, VpzHW8bNMkCo43H6Tk6Fag

(24) Tüysüz,B. Mikrodelesyon sendromları.

http://www.perinataldergi.com/Files/Archive/tr-TR/Articles/PD-20050131134tr.pdf

(25) Tüysüz,B. Mikrodelesyon sendromları.

http://www.perinataldergi.com/Files/Archive/tr-TR/Articles/PD-20050131134tr.pdf

(26) Türk Hematoloji derneği,Hemofili tanı ve tedavi klavuzu 2011.
http://www.thd.org.tr/thdData/userfiles/file/kilavuz-1.pdf

(27) https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/metiner-sezer/394639.aspx

(28) Utine A.C, Utine, E.G.,

https://www.researchgate.net/publication/273362368_Oftalmolojide_Genetik_III_-_Arka_Segment_Hastaliklar

(29) Yiğin K.A,Gökçe A,Androloji bülteni, kromozomu mikrodelesyonları ve erkek infertilitesi http://www.journalagent.com/androloji/pdfs/AND_18_65_126_129.pdf

Chapter 2

Bölüm 2

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF SOCIAL SCIENCES

SOSYAL BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

THE PLACE OF EVOLUTION THEORY IN THE INDUSTRIAL SOCIETY
EVRİM TEORİSİNİN SANAYİ TOPLUMDAKİ YERİ

Assoc. Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKALİ
Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Erzurum, Turkey
E-mail: adnankucukali@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Human history has been in a continuous change and transformation from the day mankind existed. Unlimited human needs forced societies to make big or small many changes. Therefore, the transformations which continue from primal living conditions to more advanced living conditions came up. Europe of the 19th. century that switched from agricultural society to endustrial/modern society is the fastest region to experience this social transformation. The community of this period experienced that the capitalist economical system created a life style which is cruel and is far from expectations. The scientist and thinkers that are affected by values and attitudes of their time; were not late to produce new theories about needs of the industrial society. This situation had an important effect not only on social sciences but also science. In this study; the research subject is the fact that Darwin's evolution theory that explains the survival of strong beings and extinction of weak beings with "natural selection", is in an effort to make capitalist and secular understanding legitimate.

Keywords: Industrial Revolution, Evolution Theory, Social Structure, Integration of Evolutionary.

ÖZET

İnsanlık tarihi, insanların var olduğu günden bu yana, sürekli olarak bir değişim ve dönüşümün içerisinde olduğunu göstermektedir. Sınırsız insan ihtiyaçları, toplumları büyük veya küçük birçok değişimlere zorlamış böylelikle daha ilkel çevre ve yaşam şartlarından, daha gelişmiş yaşam şartlarına doğru devam eden dönüşümler ortaya çıkmıştır. Toplumsal değişimin en açık ve hızlı yaşandığı coğrafya ise tarım toplumundan, sanayi/modern topluma geçiş yapan 19. yüzyıl Avrupa'sıdır. Dönemin halk kitleleri yeni karşılaştıkları kapitalist ekonomik sisteminin beklentilerinden oldukça uzak ve acımasız bir yaşam tarzı ortaya koyduğunu kısa bir sürede yaşayarak tecrübe ettiler. Tarih boyunca içerisinde yaşadıkları toplumun ve çağın değer, tutum ve kabullerinden etkilenen bilim ve düşünce insanları, sanayi toplumun ihtiyaçları doğrultusunda yeni teoriler üretmekte de gecikmemişlerdir. Bu durum yalnızca sosyal bilimlerin teorilerini değil fen bilimlerinin de teorilerinin şekillenmesinde önemli etkilere sahip olmuştur. Bu çalışmada; doğada uygun ve güçlü canlıların kalıp, güçsüz ve zayıfların ortadan kalkmasını, elenmesini "doğal seleksiyon" la açıklayan Darwin'in evrim teorisinin, dönemin kapitalist ve seküler dünya anlayışını meşrulaştırma çabası içerisinde olduğu araştırma konusu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Sanayi Devrimi, Evrim Teorisi, Toplumsal Yapı, Evrimsel Bütünleşme.

1. GİRİŞ

Her disiplinin kendi uğraşı ve ilgi alanı vardır. Disiplinler dar anlamlarından çıkarılıp, temel çalışma alanlarının ötesinde geniş anlamlarında işletildiklerinde çok daha farklı ve değişik problemlere, bilimsel yetkinlikleri ve ilgileri çerçevesinde girebilmekte böylelikle de çok farklı değerlendirmelerin oluşumuna neden olabilmektedirler.

Toplum ve insanın etkileşimi üzerine yoğunlaşan sosyoloji bilimi de toplumda var olan olgu ve olaylara yüzeysel değil, ortaya çıkış nedenlerini de göz önüne alarak derinlemesine analizler yapar ve kendi penceresinden sonuçlar çıkarmaya çalışır.

Toplumlar canlı birer organizma gibi doğar, büyür, ölebilir veya değişirler. Bu değişiklikleri yaşarken de çoğu zaman dış çevrenin etkisi altında kalırlar. Toplum içerisinde yaşayan ve onun bir parçası olma durumundaki bilim insanları da her zaman çevre etkisinin çekim alanı içerisindedirler.

Gerek sosyal bilimciler gerekse fen ve sağlık bilimciler içerisinde yaşadıkları ortamdan az veya çok etkilenirler. Bu nedenle bilim insanları ta başından bilimsel bir araştırmaya başlarken çevresini ve dönemin ihtiyaçlarını göz ardı etmemeye çalışır. Genellikle toplumun ihtiyaçları hatta ön kabullerini göz önüne alarak talep edilen alanlara doğru bir yoğunlaşma yaşarlar.

Sanayileşme ile moderniteyi yakalamış bir toplum, her şeyden önce gerçekliği sadece deneyle elde edip bilinebileceği düşüncesinden oluşan teziyle, metafiziğe kapalı hatta metafizikle kavgalı bir toplumdur. Pozitivizmi kutsayan bir anlayışının hâkim olduğu bir ortamda çalışma yapacak olan uygulayıcıların da benzer anlayışla hareket etmesi gayet olağan bir durumdur. Zira araştırmacının da “insan” olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. Bu durumda bilim insanının düşünce açıklama ve değerlendirmelerinde hatta kullandığı teknik yöntemlerinde egemen kültürün etkisinden tamamen kurtulması da beklenemez. (Radick, 2003: 143-145; Glass, 2002: 29-40).

Varlığı ve varoluşu tarihin hemen her döneminde araştırma problemi hatta birçok inanç sisteminin önemli bir rüknü olarak değerlendiren toplumlar insanlığın var olması

probleminde de zaman zaman evrimci düşünceye benzer yaklaşımlarla karşılaşmışlardır. Ancak mikroskopun dahi yeni yeni kullanıma başladığı ve oldukça ilkel teknolojinin kullanıldığı bir dönem olan sanayi/modern toplumunda evrimci anlayış o güne kadar hiç görmediği bir kabule maruz kalmış teori, yasa hatta dogma şekline bürünmüştür.

18 ve 19. yüzyıl yalnız Avrupalının değil hemen tüm dünya milletlerinin çok ağır bedeller ödediği oldukça zor ve çirkin bir yüzyıldır (Harman, 2016: 317). Ortaçağ feodalitesiyle yıpranmış köle gibi gücün ve otoritenin emrinde yüzyıllarca, boğaz tokluğuna çalışmış geniş halk kitleleri büyük umutlarla dâhil olduğu sanayi toplumunda daha farklı egemen yapının mutlak itaati ile yüzleşmiştir. Ortaçağ boyunca hükmeden kraliyet ve onun hamisi dini otorite, yerini sermayenin sahibi burjuvaya terk ederken sermayenin sahibi bu yeni güç insanlara onurlu bir yaşamı vaat etmekten uzak bir sistemi getiriyordu. Sistem; güçlü olanın yaşamda kalma zayıfın ortadan kalmasının doğallığı hatta gerekliliği üzerine inşa edilmekteydi

Bu araştırma, 19. Yüzyılda Charles Darwin'le yeniden hayat bulan evrim teorisinin sanayi toplumunun vahşi kapitalist anlayışına bir meşrulaştırma çabası içerisinde olduğu varsayımını nedensellik anlayışıyla araştırmak ve tarihsel verilerden yararlanılarak tikel/özgül olanı sosyolojik yaklaşımla (Cengiz, 2011: 194) sorgulamak amacıyla yapılmıştır.

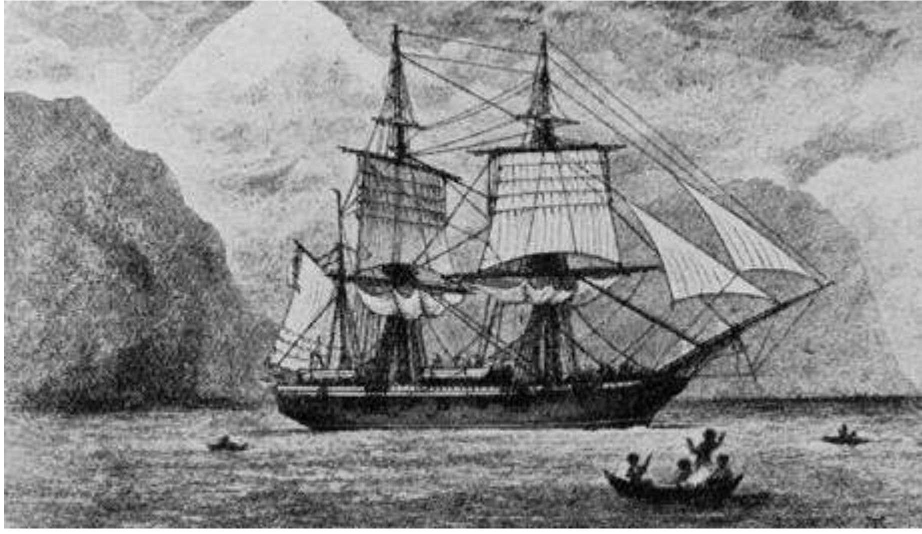
2. CHARLES DARWİN

12 Şubat 1809 yılında zengin bir ailenin çocuğu olarak doğan Charles Darwin, bir İngiliz hekimi, doğa filozofu, fizyolog, mucit ve şair gibi çok farklı alanlarda çalışması olan büyükbabası Erasmus Darwin (1731-1802)'in canlıların bir evrim süreciyle oluştuğu düşüncesinin dile getirildiği bir ortamda büyümüştür (Sloan, 2003: 18).

Babası ve dedesinin izinden giden Darwin, 1825 yılında Edinburgh Üniversitesi'nde tıp okumaya başlamış ve burada transmutasyon üzerine teorileri olan insanlarla tanışarak, 1820'lerde evrim fikrine en yakın şey transmutasyon teorilerinden haberdar olmuştur. Ancak doktor olmak istemediği düşüncesi kendisinde hâkim olunca, kariyerine kilisede devam etmeye karar vererek; 18 yaşında Cambridge'de teoloji ilmi almış ancak burada da

biniciliği derslerine tercih etmiş nihayetinde1831'de mezun olmuştur (BBC News, 2019).

Bir din adamı olarak çalışmaya fırsat bulamadan Cambridge Üniversitesi'ndeki hocası, kendisini bilimsel araştırmalar ve gözlemlerde bulunmak üzere dünyayı gezecek HMS Beagle gemisine davet edince başta Amerika olmak üzere birçok coğrafyayı 5 yıl süre ile gezme ve inceleme fırsatı bulabilmiştir (BBC News, 2019).

Resim 1. Beagle Gemisi (Kaynak: BBC News, 2019).

Darwin'in 5 yıl oldukça zor şartlarda geçen gemi seyahati, 4 Ekim 1836'da Londra'da son bulmuş, 22 Kasın 1859'da ise Evrim Teorisini anlattığı meşhur "**Origin of Species**" (Türlerin Kökenleri) isimli kitabını yayınlamıştır. Kitap kısa sürede tükenerek beklenenin üzerinde bir ilgiye mazhar olmuştur (biyografi.info, Darwin 2019).

Yalnızca Avrupa değil, Darwin'in kendisi ve ailesi de zor şartlar altında hayatını sürdürme durumunda idi. 30 yaşında evlilik yapan Darwin'i seyahatlerinde yakalandığı hastalıklar bir türlü yakasını bırakmadığı gibi eşi ve sahip olduğu 10 çocuğu da hastalıklarla geçen bir hayat sürmektedir. Bunlardan biri erkek ikisi kız olmak üzere 3 çocuğu hastalıkları nedeniyle vefat etmiş diğerleri ise sürekli hastalıklarla mücadele etme durumunda kalmışlardır. Kendisi 73 yaşında iken 19 Nisan 1882'de Londra'da vefat etmiştir (biyografi.info, 2019).

Charles Darwin yaşamı ve içerisinde bulunduğu ortamlar "hayatta kalmanın" zor olduğu, artan eşitsizlik ve gerilimlerin zirve yaptığı dönemlerdir (Harvey, 2010: 22; Aron, 1994: 66). Bir anlamda evrim teorisiyle Darwin, "hayatta kalma işlevlerinin" çağdaşı bazı fen bilimcileri gibi -hayatı anlamlandırabilmek adına- 'doğal seleksiyon adını verdiği yeni bir inanç sistemi'nin kapısını aralamakla meşguldür.

3. EVRİM KAVRAMI VE TEORİSİ

Evrim kavramı antikçağdan modern topluma kadar geçen binlerce yıl içerisinde birçok disiplinde ve düşünürde farklı anlamlarda (Johnson, 2003: 29; Yıldırım, 1989: 12) yorumlansa da genellikle ortaya çıkan değişim, dönüşüm ve başkalaşımı ifade etmek için kullanılmıştır (Küçükali, 2019: 48; Meyer ve Keas, 2003, s.1).

Günlük hayatta daha ziyade gelişim (tekâmül) anlamında kullanılan evrim, birçok düşünür ve disiplinde bazı nüanslarıyla farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin evrim, Schellig'de doğa merkezli, Hegel'de idealist ve insanlık tarihi merkezli, Marks'ta materyalist ve ekonomik ilişkilerin belirlediği tarih merkezli, biyolog Darwin'de ise bütün canlı türlerinin birbirinden oluşması merkezli bir değişimi anlatmak için kullanılır (Taslaman, 2013, s.75).

En genel hatlarıyla evrim düşüncesi, evrimleşmenin bir sonucu olarak türlerin değişimini ve yeni türlerin oluşumunu, evrime etki eden faktörler ve mekanizmalar ile açıklayan bir teoridir. Evrimci bilim insanlarına göre canlılığın başlangıcı olarak kabul edilmesi gereken tarih, günümüzden yaklaşık 3,8 milyar önceye kadar gider. O dönemde dünyada bazı moleküllerin organizma adı verilen oldukça geniş ve karmaşık yapılar oluşturarak canlılığı başlattığı ve bu canlının günümüze kadar değişik türleri meydana getirdiği varsayımından hareket edilir (Harari, 2015: 7). Evrimci düşünce canlılardaki genetik kompozisyonunun rastgele mutasyonlar yoluyla değiştiğini, ilk kez günümüzden yaklaşık 1.1 milyon yıl önce dinoflagellat adı verilen bir gurup canlının kendi içinde türleşmesi ile başlayan gen ve özellik dağılımlarının ise nesiller içerisindeki değişiminin devam ettiğini iddia ederler (Küçükali, 2019: 49).

4. EVRİMCİ DÜŞÜNCENİN DİĞER DİSİPLİNLERDE KARŞILIK BULMASI

Sanayileşmenin oluşumu ve devamında asıl itici kuvvet matematik ve fen bilimlerine dayılı makineleşme olsa da hemen tüm kurumlarıyla değişimi çok hızlı yaşayan ve toplumundaki dönüşümleri anlamlaştırma uğraşısı içerinde olan diğer bilimciler de sosyal bilimcilerdir. Sosyal bilimciler Antik Yunandan ortaçağ İslam bilginlerine nihayet klasik sosyologlar olarak tanımlanan modern dönem sosyologlarına kadar toplumlardaki değişimi sınıflandırma ve durum tespiti yapmanın çabasını göstermişlerdir.

H. Spencer, A. Comte E. Durheim ve K. Marx ve M. Weber gibi klasik dönem sosyologları, insanların on binlerce yıl içerisinde kazanmış oldukları bilgi ve tecrübelerindeki değişim ve gelişimden hareketle ilkel toplum, tarım toplumu ve modern toplum gibi farklı toplum tiplerini meydana getirdikleri tezlerini ileri sürmüşlerdir. Sosyologlar daha ziyade evrimin çevreye uyum sağlama fikriyle ilgilenirler. Onların çoğuna göre biyolojik evrimde olduğu gibi farklı formdaki insan toplumlarının hayatta kalması ve dolayısıyla topyekûn gelişiminin dışsal şartlara farklı uyum sağlama kapasiteleri ile yakından alakalıdır (Gıddens, 2011: 128-129).

Darwin, on dokuzuncu yüzyılda oldukça etkili olan ve ciddi bir taban bulan klasik sosyologlara ait bu toplumsal değişim düşüncelerini, biyoloji gibi bambaşka bir alana uygulayarak türlerin de değiştiği, farklılaştığı teorisi ile kendisine destek bulmaya çalışmış ve istediği desteği de bulabilmiştir. Darwin'in teorisini bu anlamda siyaset, kültür, bilim ve ekonomide olan değişimlerin canlılar dünyasında da kendisine açıklama bulması olarak nitelendirmek mümkündür (Thaxton, Bradley & Olsen, 1984: 202-205).

Yine bu anlamda yalnızca sosyoloji değil A. Smith ve R. Thomas Malthus'un gibi klasik dönem iktisatçılarının yazılarında rekabet ve mücadele fikirleri aynı anda ekonomi ve biyolojiden ilham almıştır. Buna göre, bir dereceye kadar, biyolojik metaforlar her zaman modern iktisat teorisi ön planda veya arka planda olmuştur. Darwin ise çok geçmeden bu etkileşimi daha kuvvetlendirebilmenin alt yapısını oluşturma amacıyla çalışmalar yapmıştır (Hodgson, 2005: 105-107).

5. SANAYİ DEVRİMİ İLE BİRLİKTE TOPLUMSAL YAŞAMDA ORTAYA ÇIKAN DÖNÜŞÜM

On binlerce yıl tarımla oldukça kısıtlı bir üretim ve zanaatkârlıkla çalışma hayatlarını devam ettiren toplumlar (Günay, 2002: 8) buhar makinasının icadıyla yalnızca kitle ve seri üretime geçişi değil aynı zamanda modern topluma geçişi de gerçekleştirmiş oldular.

Sanayi devrimi değişim ve dönüşümün tarihin hiçbir döneminde bu yoğunlukta ivme kazanmadığı bir dönemindir (McNEIL, 1994: 466-463; Aslan ve Yılmaz, 2011:94). 18. Yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkıp kısa zamanda Avrupa ve diğer kıtalara yayılarak üretim teknolojisinde ve toplum hayatında köklü dönüşümlere neden olan sanayi devrimi (Tutar, 2013: 67) bir anlamda binlerce yıl yeterince karşılanamamış insan ihtiyaçlarına bir cevap bulma arayışıdır.

Sanayileşme ile modern dünyanın kapılarını aralayan geniş halk kitleleri; ortaçağ boyunca bilme ve yeniliğe kapalı kilise ve öğretilerinin artık son bulması gerektiği yaklaşımı ile dini ve dini olan hemen her türlü bilgiyi (inancı) sorgulamak durumunda olmuştur. Zira toplum yaşadığı olumsuzlukların birçoğunda kilisenin asırlar boyunca ortaya koyduğu yaklaşımların etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bazı yazarlara göre bu durum Hristiyanlığın çöküşü olarak da tanımlanabilir (Şenocak, İ. 2019).

İnsanlığın on binlerce yılda yapılamayanların sanayileşme ile çok kısa sürede yapılır olması bilimin ve bilimselliğin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar baş tacı edilmesine bir anlamda kutsanmasına neden olmuştur. Başta bilim insanlarında olmak üzere toplumun genelinde, fen ve matematik bilimlerine yoğunlaşmanın, dini olandan da uzaklaşmanın gerekliliği düşüncesi hâkim olmuştur.

Modern dünyada artık pozitivizm ve sekülerizm, bir parçanın iki yarısı hükmündedir. Doğru bilginin kaynağının, yalnızca deneysel verilerde bulunduğunu belirten pozitivist (Frolov, 1984: 331) bilim yaklaşım, toplumsal olay ve kurumları anlamlandırmada seküler dünya görüşü ***(Casanova, 2011: 54)*** ile perçinleşerek materyalist bir anlayışın hâkim olduğu yeni bir dünya düzenine doğru bir yönelişi ve bambaşka bir ideolojiyi de beraberinde getirmiştir. Böylelikle 18. yüzyıl Avrupa'sında pozitivistçi bilim anlayışı seküler yaşam tarzıyla bütünleşince toplumun geleneksel yapısını, kültürünü derinden etkilemiş ve geleneksel kurumlaşmış dini inançları,

uygulamaları, kurumları, normları ve değerleri etkileyerek köklü bir değişim ve dönüşüme neden olmuştur (Abuzar, 2017: 54).

6. YENİ BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ OLUŞTURMA ÇABALARI

Toplumların tarihi ve yaşadıkları kültürün özellikle insana yönelik teorilerin oluşumunda etkili olduğu sıkça rastlanılan bir durumdur (Radick, 2003: 162-163). Yaşam şartlarının zorlaştığı buna karşılık mülkiyet dağılımındaki paylaşımın giderek arttığı bir toplumda gücün etkisi hayatın hemen her alanında kendisini gösterir.

Bu duruma David Hume'ın 1748'de yazdığı "Ulusların Karakterleri" denemesinde rastlanmaktadır. Hume, "Siyahlar ve öteki yaratıklar doğal olarak beyazlardan daha aşağıdır." ifadesini kullanmıştır. Aynı şekilde Immanuel Kant da, 1764'te "Yüce ve Güzel Olanı Hissetme Üzerine Gözlemler" başlıklı eserinde, "Afrika siyahlarının doğadan zekâ almadıklarını" ileri sürmüştür. Hegel Tarih Felsefesi isimli çalışmasında ise "siyahların insanlığın yüzkarası olduğunu ve Afrika'nın dünya tarihinin bir parçasını oluşturamayacağını çünkü bu yönde bir gelişme sergilemediğini" ifade etmekten çekinmez (Taş, 1991: 40; Körlü, 2015: 10).

Endüstrileşmenin ilk dönem sosyologlarından Saint Simon'un çalışmaları Comte'un, Durkheim'in ve Marx'ın düşüncelerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Endüstri toplumunun yönünün ve düzeninin aylakları tarafından değil, bilim adamları ve sanayiciler tarafından belirlenmesi gerektiğini, bu toplumdaki krizin de pozitivizme dayanan yeni bir din ile çözülebileceğini savunuyor (Pickering, 1993:68).

Bilim insanlarının bir kısmı Darwin' in evrim teorisinden salt bir ateizm çıkarmayı hedeflemediğini düşünürken bazı bilim adamları ve felsefeciler ise ateizm ile evrim teorisi arasında güçlü bağlar olduğu görüşündedirler. Örneğin, Richard Dawkins, ateizmin ancak evrim teorisi sayesinde rasyonel olabildiğini veya bu teoriyle birlikte ancak entelektüel açıdan tatmin olmuş bir ateist olabildiğini ifade etmiştir. Teorinin 19. yüzyılda yükselen değer olan pozitivizme zemin hazırladığını düşünen William Dembski ise "Darwin olmasaydı bile pozitivistlerin onu icat etmesi gerekirdi" şeklinde ilginç bir değerlendirmede bulunmuştur (Çakmak, 2013: 63; Dawkins, 2004: 1; Dembski, 2001: 560-571).

7. SANAYİ TOPLUMUNDA EVRİM TEORİSİNİN KARŞILIK BULMASI

Darwin evrime yönelik olmak üzere gerek aile ve çevresinden gerekse de kendisini önceleyen düşünürlerden farklı fikirleri devralmıştır. Bununla yetinmeyen Darwin, evrim fikrini teori haline getirmek ve bu teoriden genellemeler yapabilmek için uzun yıllar çalışarak, evrimin temel paradigmalarını oluşturma gayreti içerisinde olmuştur. Ancak 'bilim yapmak' dediğimiz eylemin, içinde bulunulan atmosferden etkilendiğini unutmamak gerekir. Bu nedenle evrim teorisinin, 19. yüzyılda esas itibarıyla İngiltere'deki felsefî, bilimsel, teolojik ve sosyo-kültürel paradigmadan özetle sanayi toplumundan bağımsız olarak ortaya konulduğunu söylemek gerçekçi bir değerlendirme olmaz (Taslaman, 2007: 121).

19. yüzyıl fen bilimlerinde ve sanayileşmede yaşanılan harikulade gelişmeler ilerlemeler sevindirici gelişmeler olmakla birlikte işçi işveren arasındaki çatışma, yoksulluğun kronikleşmesi ve büyük halk kitlelerinin memnuniyetsizliklerindeki artış, sosyal bilimcilerin ve sermaye sahibi işverenlerin ortaklaşa hareket etmelerini zaruri kılmıştır. Bilim insanlarını yaşanan toplumsal sorunlara yönelik çalışmalara yöneltmiştir.

Resim 2. Erasmus Darwin (1731-1802) gibi bilim insanları ve sanayicilerin bir araya gelerek yemek yediği, bilimsel ve teknolojik ilerleme üzerine konuştuğu The Lunar Society kulübünün gravürü. **Kaynak**: BBC News, 2019.

Sanayi toplumu hemen tüm toplumsal kurumlarıyla toplumsal değişimin çok hızlı yaşandığı bir zaman dilimidir. Sanayileşmeyle tarım toplumunun yaşam ve üretim tarzından hızla uzaklaşan Avrupa ve Amerika yaşadığı değişim ve dönüşümü evrim düşüncesi aracılığıyla siyasi ve kültürel boyutta bir yerlere yerleştirme arayışı içerisinde olmuştur.

Evrim teorisi yalnızca ateistler ve pozitivistler için bir ilham kaynağı olmamış, ilginç bir şekilde birbirine taban tabana zıt olduğunu bildiğimiz sosyalizm, kapitalizm ve faşizm gibi ideolojilerin kendileri için kullandıkları bir argümana da dönüştürülmüştür. Örneğin, ‘Sosyal Darwinizm’ olarak adlandırılan anlayışın mimarı olan Herbert Spencer (1820-1903) teoriden ilhamla, doğanın çetin bir rekabet âleminden ibaret olduğunu ve toplumların bu âlemin dışında kalamayacağını söylemiştir. Benjamin Kidd (1858-1916) doğal seçilim kavramının, kapitalizmin ‘bırakınız yapsınlar’ mantığının yansıması olduğunu iddia etmiştir. Karl Marx (1818-1883) Darwin’in düşüncelerini İngiliz kapitalizmiyle özdeşleştirmiş, onun bütün biyoloji tasvirini İngiliz toplumunun iş bölümü biçimiyle ve Thomas Robert Malthus (1766-1834)’un “var olma savaşı” kavramıyla birlikte düşünmüştür. Fakat diğer taraftan evrim teorisinin canlı yaşamının kökenine dair bir bilinçli bir yaratımı öngörmemesi Marksizm’in Tanrı ve din algısının temellendirilmesi açısından bir işlev görebileceği düşünülmüştür. Nazi Almanya’sında ise Hitler’in arî ırk yaratma amacını gerçekleştirirken bu teorinin ona ilham vermiş olma ihtimali göz ardı edilemez. Ayrıca Amerika ve Avrupa’nın yakın tarihinde ‘Sosyal Darwinizm’ den ilham alan bir anlayışla toplumdaki dezavantajlı gruplara fiziksel ve zihinsel engelli insanlara, güçsüz ve zayıf milletlere yönelik zülüm ve katliam derecesine varan uygulamaları tarihi gerçeklikler olarak ortadadır (Çakmak, 2013: 64).

Klasik İktisadi Düşünce İle Evrim Teorisinin Entelektüel Beraberliği, isimli çalışmamızdaki tespiti burada paylaşmak problemin tanımlanması adına yerinde olacaktır: *“17. yüzyıl başından 19. yüzyıl ortalarına kadarki geniş zaman boyutu, başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesinin farklı coğrafyalarında yaşayan görece geri kalmış toplumlara hükmetme, beşeri ve ekonomik sermayelerine sahip olma tutkularının en yoğun yaşandığı dönemdir. Bir anlamda Darwin’in evrim teorisi bu durumun*

legaliteye kavuşturulma (meşrulaştırma) misyonunu rahatlıkla üstlenmiş görünmektedir…(Küçükali, 2019: 50)"

7.1. Evrim Teorisinin Toplumsal Hayatta Uygulanması ve Konko Örneği

Darwin'in evrim teorisinin genişletilerek toplumsal alanda uygulanması, sosyal Darwinizm adı verilen yeni bir terimin kullanılmasının önünü açmıştır. Sosyal Darwinizm; Darwin'inin teorisinde iddia ettiği şekilde bireysel organizmalar arasındaki rekabetin çevreye en uygun olanın idame etmesi yoluyla biyolojik evrimsel değişikliğe neden olması gibi; bireyler, gruplar veya uluslararasındaki rekabetin de insan topluluklarında sosyal evrime neden olduğunun doğallığını ileri sürer.

Canlı türleri arasında yaşanıldığı iddia edilen değişiklik olgusunun kısa bir süre sonra biyolojik alandan sosyal alana aktarılması; 19. Yüzyılda birçok masum ve mazlum ülke insanlarına yaşatılan zulüm ve katliamların doğal hayatın parçası hatta yaşanılması gereken zorunluluğu olarak kabul edilmesi sonucunu doğurmuştur. Sanayileşme ile güçlenen Batılı ülkeler; kapitalizm, faşizm, nasyonal sosyalizm ve emperyalizm gibi sistemlerinde Sosyal Darwinizm'i zayıf toplumları düzenin dışına atabilmek ve ortadan kaldırmak için uygun bir argüman olarak değerlendirmişlerdir (Körlü, 2015: 13-17).

Genel bir değerlendirme ile Sosyal Darwinizmin iki tarz kullanımı söz konusu olmuştur; bunlardan ilki klasik iktisadi düşüncede işçi ve işveren ilişkilerinin düzenlenmesinde sermayeden yana tavır takınması, "bırakınız yapsınlar" anlayışını doğanın kanunu gibi öne sürmesi, ikincisi ise; ırkçı ve emperyalist düşünceleri desteklemesi şeklinde vücut bulmuştur. Teorinin birinci tarzda kullanımı İngiltere ve Amerika'da, ikinci tarz kullanımı ise; kıta Avrupa'sında söz konusu olmuştur (Doğan, 2012: 65).

7.1.1. Orta Afrika Ülkesi Konko'da Yaşanılan Zulüm ve Katliam

Sanayileşen Batının, evrim teorisine sığınarak, dünyanın birçok yerinde nasıl zulüm ve katliamlara yol açtığını Harari şu şekilde anlatır: Londra ve Paris borsalarında işlem gören özel köle ticareti yapan şirketler tarafından 16. yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar yaklaşık 10 milyon Afrikalı kölenin Amerika'ya getirilmesi ve bunların yüzde 70'inin şeker çiftliklerinde çalıştırılması dönemin çarpıcı örneklerindendir. Bunların çoğu kısa ve

sefil bir yaşam sürüyor, milyonlarcası da köle ele geçirmek için yapılan savaşlarda veya Afrika'nın iç bölgelerinden Amerika'ya götürülürken uzun seyahatlerde ölüyordu. Bütün bunlar, Avrupalılar şekerli çay içebilsin ve tatlı yiyebilsin, böylelikle de şeker baronları muazzam kârlar elde edebilsin diye yaşanıyordu. Sanayileştikçe banker ve sermayedarları daha çok zenginleşmekte milyonlarca işçi daha fazla sefalet ve fakirliğe mahkûm ediliyordu (Harari, 2015: 250-252).

1876' da Belçika Kralı II. Leopold, tarafından köle ticaretini önleme amacı ile Afrika ülkesi Kongo'ya giden Belçikalılar çok kısa süte içerisinde yerel halkı maden ve çiftliklerde çalıştırmaya başladılar. Özellikle kauçuk endüstrisi çok vahşiydi. Hızla talep büyümesi yaşayan kauçuk ihracatı Kongo'nun önemli gelir kaynağı olmuştu. Kauçuk toplayan Afrikalı köylülere giderek daha yüksek hedefler konmaya başlandı, bu hedeflere ulaşamayanların da "tembelliklerinden" dolayı, vahşice cezalandırılıp kolları kesiliyor zaman zaman da köylerin tamamı katlediliyordu. En ılımlı tahminlere göre, 1885 ile 1908 yılları arasında büyüme ve kâr sevdası yaklaşık 6-10 milyon arasında insanın yaşamına mâl olmuştur. Bu rakam ülke nüfusunun %20'sine karşılık gelmekteydi (Harari, 2015: 250-252).

8. SONUÇ

Endüstrileşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplum düzeni, toplumun hemen tüm yapısını bir değişime uğratmış ve yepyeni bir toplum tipinin doğmasına neden olmuştur. Klasik tarım toplumunda var olan değer ve tutumlar sorgulanır olmuş toplum yeni kapitalist ekonomik anlayış ve pozitivist biliminin rehberliğinde seküler bir dünya görüşü ile baş başa bırakılmıştır. Batı toplumlarında ekonomi o denli baş tacı edilmiştir ki kaynaklara ulaşmak ve onlar üzerinde tasarruf etmek için güçlü olmak yegâne şart olarak kabul edilmiştir.

Ülkelerin ve dünyanın yeni düzeninde yalnız güçlünün yaşamasının, güçsüzün ise doğal olarak yok olmasının bir zaruret olarak görülmesi gerektiği, Darwin'in evrim teoriyle meşrulaşma sürecine girmiştir. Özellikle dönemin kapitalist işverenleri ve sömürü tüccarlarının birçoğu, Darwin'in teorisini coşkuyla karşılamışlardır. Çünkü o dönem, işçilerin rahatsızlıklarının olduğu, çalışma reformu için baskı yapıldığı, işçi-

işveren ilişkisinde gerilimin en üst düzeyde olduğu bir dönemdi. Burjuvazi, işbölümü sürecini makineleştiren güçsüzü makinanın çarklarında öğüten yeni fabrika sistemini onaylayacak sağlam bir gerekçeye muhtaçtı. Bu noktada Darwin'in teorisi sosyal bilimcilerin de biricik dayanak noktası olma durumunda olmuştur. Zira iktisadın "verimlilik için ayrışma" kavramı yalnızca ülke içi sömürü değil küresel sömürüyü de doğal bir sürecin olması gereken bir unsuru olarak sunmaktaydı.

Batı toplumları bilimin ve gelişmenin önündeki asıl engellin kilisenin dogmaları olduğunda hem fikirdiler. Kilisenin ve diğer ilahi dinlerin en temel öğretisi ve başlangıç noktası tüm varlıklardan farklı her şeye hâkim ve güç yetiren bir ilahın görünen ve görünmeyen âlemleri yarattığına olan inançtır. Ancak bu inancın sarsılması ile din toplumsal hayatın dışına itilebilir, ateist pozitivist ve materyalist bir düşünce ile güçlünün üstün olduğu yeni bir toplum var edilebileceği kanaati toplumda egemen bir anlayış haline gelmiştir. Yalnızca bir fen bilimci olarak Darwin değil, klasik dönem sosyologları da birçoğu konjonktüre de uygun olarak, bilme yeni bir insanlık dini, statüsü kazandırmanın gayreti içerisinde olmuşlardır.

Sanayileşmeden umduğunu bulamayan giderek yoksullaşan geniş halk kitleleri yeni toplumun yapısından rahatsızlık duymaya başladılar. Zira çalışan ve üreten kesimler bekledikleri refahı bir türlü elde edemediler. Bu durum toplumsal kargaşa, ayaklanma ve olayların ana nedeni olarak uzunca yıllar anarşinin tetikleyicisi olmuştur. Fabrika, atölye vb. üretim araçlarının sahipleri, güç ve sermayelerini artırdıkça emekçi kesim ters orantılı olarak daha fazla yoksullaşmakta halkın yaşam şartları bir türlü iyileştirilememektedir. Protesto ve ayaklanmalarla kendine çıkış yolu arayan emekçi kesim gücün karşısında sürekli çaresizlik içerisinde kalmıştır.

19. yüzyıl Avrupa ve Amerika'sındaki egemen kapitalist anlayış, daha çok üretim daha çok kâr üzerine oluşturulmuş insani olanı ikinci plana atmış bir ekonomik sistemdir. Bu sistemde zayıfın güçsüzün hakkı yok denecek kadar azdır. Köylerini ve büyük aile yapılarını terk ederek şehirlere yerleşen büyük halk kesimleri için yaşam eskisinden de zor ve yorucudur. Ağır şartlar altında yaşam mücadelesi veren emekçilerin ortalama yaşam süreleri 40'tır. Kentlerde üretim patlaması yaşanmasına rağmen, düşük ücretle

çalıştırıldıklarından çalışan kesimde kıtlık, açlık ve hastalıklar kol gezmekte insanlar yoksulluk ve yoksunluğu hiç olmadıkları kadar derinden hissetmektedirler.

Sanayici ve iş adamlarının ortak problemi fabrikalarda çalışan ancak düşük ücrete razı olmayan işçilerdir. Köleleştirilmiş kesim yalnızca Avrupa ve Amerika'nın yerleşik halkından değil; başta Afrika olmak üzere dünyanın değişik kıta ve ülkelerinden zorla getirilen ve düşük ücretlerle istihdam edilme zorunluluğunda bırakılan farklı dil, din ve milliyete sahip insanlardan da oluşturulmuştur. Sermaye hükmedenler yoksul konumdaki kendi halkına ve dünyanın diğer milletlerinden oluşturdukları çalışan kesimlere hayatı cehenneme çevirmekten geri durmamışlardır.

19. yüzyıl ile birlikte ulus devletlerin oluştuğu, sınırlarının çizilmeye başlandığı Avrupa'da yeni ülkeler ve yönetim şekilleri birer birer baş göstermiştir. Kendi yönetimlerini sağlamlaştırmak ve hükmettikleri alanları genişletme sevdasında bulunan diktatör yönetimler Adolf Hitler, Mussolini gibi faşist, Stalin ve Mao gibi komünist liderler dahi Darwin'in evrim teorisini bir dayanak noktası olarak ustalıkla kullanmaktan geri durmamışlardır. Zira teori gücün mutlak hâkimiyetini doğal ve ahlaka uygun bulmaktadır.

Zamanla burjuva, dönemin bilim insanlarından işledikleri zulümleri meşrulaştıracak ve dinin yaratılış inancına alternatif oluşturabilecek yeni bilimsel yaklaşımlar ortaya konması taleplerinde bulunmuşlardır. Çünkü yapılan ve yaşanılanların altı doldurulamamıştır. Darwin'in doğada sürekli olarak var olan yaşam savaşında, güçlü ve doğal yaşam şartlarına uygun olan canlılar hayatta kalabilmesi, kaçınılmaz bir yasa oluğuna yönelik biyolojinin verileri ile şekillendirilmiş teorisi kapitalist dünya anlayışının fen bilimleri ile temellendirmesinden başka bir şey değildi.

Mikroskopun henüz yeni yeni kullanıldığı teknolojiden uzak bir Avrupa'da cansız inorganik maddelerin milyarlarca yıl içerisinde canlı, organik varlıklara döndüğünü iddia etmek büyük bir zorlamanın eseridir. Teoriye göre varlık yalnızca canlı olmamakta, bireysel ihtiyaçları ve şartlar gereği türden türe de değişebilmekte, türler arası geçişi de sağlayabilmektedir. Bu durumda ancak milyarca yılda oluşabilmektedir.

Günümüze kadar farklı yorumlar getirilse de evrimci görüşün ulaştığı son nokta, dört milyar yıla yakın bir süredir gezegendeki her bir organizmanın doğal seçilime uygun olarak değiştiği ve hiçbiri akıllı yaratıcı tarafından tasarlanmadığıdır. Ancak insanlığın bugün ulaştığı noktada dört milyar yaşındaki doğal seçilim düzeni tamamen farklı bir meydan okumayla karşı karşıyadır. Bilim insanları dünyanın dört bir yanındaki laboratuvarlarda, doğal seçilim yasalarını bozarak bir organizmanın özgün özelliklerini bile dikkate almadan farklı canlıların ortaya çıkmasında rol oynayabiliyorlar. Akıllı bir tasarımın bir anlamda yeni bir varlık meydana getirdiğini gören insanlık canlıların evrimle oluşmasını zorunlu gören yaklaşımlara bilimsel zorbalıklara karşı oldukça kuvvetli argümanlarla karşı gelebilme durumundadır.

Harari'nin ifadesiyle dünyanın dört bir yanındaki biyologlar akıllı tasarım hareketiyle girdikleri mücadelenin içinde sıkışmış durumdadır. Akıllı tasarım taraftarları okullarda Darwinci evrim teorisinin öğretilmesine karşı çıkıp biyolojik karmaşıklığın bütün biyolojik detayları daha en baştan düşünmüş olan bir yaratıcının varlığını kanıtladığını öne sürüyorlar.

KAYNAKLAR

*Abuzar, C. (2017). "*Din-Toplum Etkileşimi ve Eğitim*",* **Harran Maarif Dergisi,** 2 (2), 50-58.

Aron, R. (1994). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev. K. Alemdar, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aslan, S. & Yılmaz, A. (2001). "*Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm*", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2 (2).

BBC NEWS, (2019). "Darwin: Evrim teorisini ortaya atan bilim adamının sıra dışı hayatı", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47197862, Erişim Tarihi: 03.07.2019.

Biyografi. İnfo (2019). "Charles Darwin", https://www.biyografi.info/kisi/charles-darwin, E. Tarihi: 08.10.2019.

Casanova, J. (2001). Civil society and religion: Retrospective reflections on Catholicism and prospective reflections on Islam. **Social Research: An International Quarterly**, *68 (4), 1041-1080.*

Cengiz, C. (2011). "*Tarihsel Sosyolojide Yöntemi Bulmak Ya Da Doğan Ergun Üzerine Bir Deneme"*, Ankara: **Folklor Edebiyat Dergisi**, 17 (66): 189-217.

Çakmak. M. (2013). "Evrim Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit midir?" **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 22, (2) 55-81.

Dawkins, R. (2004). **Gen Bencildir**, çev. Asuman Ü. Müftüoğlu, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Dembski, W. A. (2001). "Intelligent Design as a Theory of Information", Robert T. Pennock (Ed.), **Intelligent Design Creationism and Its Critics**, Massachusetts Institute of Technology: A Bradford Book,. 553-574.

Doğan, A. (2012). **Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm**, Haz. Semih Atiş, İstanbul: Küre Yayınları.

Gıddens, A. (2011). **Sosyolojinin Savunucu**, çev. İ. Kaya, İstanbul: Say Yayınları.

Glass, B. (2002). **The ethical basis of science**. In: Bulger RE, Heitman E, Reiser SJ eds. "The Ethical Dimensions of the Biological and Health Sciences-Selected Policies and Resources", 2nd ed. Cambridge University Press, 29- 40.

Günay, D. (2002). "Sanayi ve Sanayi Tarihi", **Mimar ve Mühendis Dergisi**, 31, (8), 8-14.

Harari *Y. N. (2015).* **Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi**, Çev. Ertuğrul Genç *2. Baskı İstanbul: Berdan Matbaacılık.*

Harman, C. (2016). **Halkların Dünya Tarihi**. 6. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap Basın ve Yayın Ticaret.

Harvey, D. (2010). **Paris Modernite'nin Başkenti**, Çev. B. Kılınçer, İstanbul: Sel Yayıncılık.

Hodgson, G. (2005). Decomposition and growth: Biological metaphors in economics from the 1880s to the 1980s. In K. Dopfer (Ed.), **The Evolutionary Foundations of**

Economics (pp.105-148).Cambridge: Cambridge University Press.

I. T. Frolov (1984). **Dictionary of Philosophy**, edited by Murad Saifulin, New York: International Publishers.

Körlü, A. (2015). **Avrupa Irkçılığı Ve Beden Politikaları, İ**stanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: basılmamış Y. Lisans Tezi.

Küçükali, A. (2019). "Klasik İktisadi Düşünce İle Evrim Teorisinin Entelektüel Beraberliği", **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, 8 (20), 43-58.

Mcneıl, W. (1994). **Dünya Tarihi**, (Çev. A. Şenel), Ankara: İmge Kitabevi.

Pickering, M. (1993). Auguste Comte: An Intellectual Biography, Vol:1 Cambridge: Cambridge University Press, pp. 277- 314,

Radick, G. (2003) **The Cambridge Companion to DARWIN**, "Is the theory of natural selection independent of its history?" Edited by Jonathan Hodge, J. and Radick, G. , New York: Published in Cambridge University Press.

Sloan, P. R. (2003). **The Cambridge Companion to DARWIN**, "The making of a philosophical natüralist" Edited by Jonathan Hodge, J. and Radick, G. , New York: Published in Cambridge University Press.

Şenocak, İ. (2019). "Dünyevileşme/Sekülerizm ya da Hristiyanlığın İflası", https://www. ihsansenocak.com/dunyevilesme-sekulerizm-ya-da-hristiyanligin-iflasi/ Erişim tarihi: 05.07.2019.

Taslaman, C. (2013). **Evrim Teorisi Felsefe ve Tanrı**, 6. Baskı, İstanbul: İstanbul Yayınevi.

Taş, M. (1999). **Avrupa'da Irkçılık: Göçmenler ve Aşırı Sağ Partiler**, Haz. Suavi Aydın, İstanbul: İmge Kitabevi.

Thaxton, C. B., Bradley, W. L. & Olsen, R. L. (1984). **The Mystery of Life's Origin: Reassessing Current Theories**, Philosophical Library, New York, pp. 202-205.

Tutar, H. (2013). **İşletme ve Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlük**, Ankara, Detay Yayıncılık.

Yıldırım, C. (1989). **Evrim Kuramı ve Bağnazlık**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

SOME EVALUATIONS ON THE CREATION OF HUMANKIND AND ADAM'S SENT ON EARTH IN THE NARRATIVES OF HATAY DÖRTYOL DIALECT

HATAY DÖRTYOL AĞZINDA İNSANOĞLUNUN YARATILMASI VE HAZRETİ ÂDEM'İN DÜNYAYA GÖNDERİLMESİ ANLATISI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Assist. Prof. Dr. Ahmet HAŞİMİ
Hatay Mustafa Kemal University, Faculty of Science and Literature, Hatay, Turkey
E-mail: ahmethasimi@mku.edu.tr

ABSTRACT

The era that we have been living in is the era of positivism, and this results in some conflicts between the conveyed religion rooted informations and the logic when this conveyed information is reasoned out. In this day and age the people in Anatolia, who do not know the method of explanation of the quran, have been experiencing difficulties. Moreover they end up with losing their faiths. Like in many other compilations also in narratives including religious contents many words and writing patterns indigenous to the region are used commonly. Although the availability of the mass media and the rate of education have helped the local dialect to come under the influence of the formal language, still many indigenous dialectic words exist in some regions. In this study, after the incident of the creation, the expulsion of prophet Adam from heaven and his sent to the world in the dialect of Dörtyol and the mentioning of these incidents in the books written in the method of İslamic theology were briefly compared. These incidents written in the dialect of Dörtyol were examined and evaluated in a matter of vocabulary and writing patterns. At the end of the examination it was established that there exist some differences between the formal language and the compiled narrative text in a matter of lexicon and the way sentences were built. In the end it was firmed that although the narrative of local dialect attract the people living in the region, due to its method it failed to stand the test of time.

Keywords: Creation, Dialect of Dörtyol, Narrative

ÖZET

İçerisinde yaşadığımız asrın pozitivizm asrı olması nedeniyle nakil yoluyla öğrenilen dini bilgi akıl süzgecinden geçirildiğinde akılla nakil bazen karşı karşıya gelmektedir. Bu zamanda asrın ihtiyacına uygun Kur'anî izah usulünü bilmeyen Anadolu insanı oldukça zor durumda kalmış hatta bunlardan bir kısmı çeşitli şüpheler neticesinde itikadını kaybetmiştir. Anadolu ağızlarından yapılan derlemelerde birçok konuda olduğu gibi dini içerikli anlatılarda da bölgeye mahsus sözcük ve üslup kullanılmaktadır. Her ne kadar kitle iletişim araçları ve eğitim seviyesinin artması, yerel ağızları ölçünlü dilin etkisi altına girdirse de birçok ağız özelliği belli bölgelerde halen varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada Dörtyol ağzından yapılan derlemelerden hareketle insanoğlunun yaratılışı ve Hazreti Âdem'in cennetten çıkarılması ve dünyaya gönderilmesi hadisesi, Dörtyol ağzındaki şekliyle güncel kelam ilmi metoduyla yazılan kitaplardaki şekli kısaca bahis

olarak karşılaştırıldıktan sonra Dörtyol ağzı metni incelenerek kelime bilgisi ve üslup değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Yapılan inceleme sonucunda derlenen anlatı metninde gerek kelime dağarcığı gerekse kelimelerin bir araya getirilerek meydana getirilen üslup açısından ölçünlü dilden birtakım farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Neticede yerel ağızla anlatılan anlatının, bölge insanı açısından dil ve üslup olarak çekici olmasına rağmen metot açısından zamana yenik düştüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Dörtyol Ağzı, Anlatı

1. GİRİŞ

Bu başlık altında araştırmanın amacına, kapsamına, sınırlılıklarına ve yöntemine değinilmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Hatay Dörtyol ağzından derlenen İnsanoğlunun *Yaratılışı ve Hazreti Âdem ile Havva'nın Cennetten Çıkarılması* konulu bir halk anlatısında üslup özelliklerinin tespit edilmesi ve bu anlatının metod olarak güncel tefsirlerle karşılaştırılmasıdır.

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma Hatay Dörtyol ağzından derlenen metnin üslup özellikleri ve ve anlatının güncel tefsirle yöntem açısından karşılaştırılmasıdır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada önce sahadan metin derlemesi yapılmış, derlenen bu metin transkripsiyonlu yazıyla deşifre edilmiştir. Bundan sonra elde edilen metinde üslup bakımından orijinal ifadeler tespit edilerek kısaca incelemesi yapılmıştır. En sonunda da maneviyat hususunda bu asrın ihtiyacından bahsedilerek derlenen anlatı metni ile güncel tefsirlerle halk anlatısı arasındaki farklılıklardan söz edilecektir.

2. HALK ANLATILARININ GÜNÜMÜZDEKİ DURUMU VE KULLANIM İŞLEVİ

Geçmişten günümüze anlatma ve dinleme ihtiyacı, anlatı türlerinin icrasını devam ettirmekle birlikte yeni anlatı türlerinin de ortaya çıkmasına imkân vermektedir. Linda Degh anlatmanın sürekliliğini ifade ederek hikâye etme ve hikâye edileni dinlemenin bir ihtiyaç olarak insanlık tarihi boyunca var olduğunu belirtir. Mit, masal, efsane, alt tür olarak menkıbe ve memorat gibi anlatı türleri, geçmişten günümüze insanların ihtiyaçlarına ve toplumun içinde bulunduğu şartlara göre üretilip tüketilmeye devam

etmektedir. Anlatı türleri onların oluşumunu sağlayan şartlar devam ettikçe üretilip tüketilmeye devam etmekte, bu şartlar ortadan kalkınca da üretim durmakta ancak tüketim bir süre daha sürmektedir. Dinleyicisi ve anlatıcısı kalmadığında ise süreç onu sahneden çekilmeye itmektedir. Ancak üretimi ve tüketimi duran türler tamamen ortadan kalkmamakta, bazı anlatım özellikleri ve motifleriyle sonradan ortaya çıkan türlere kaynaklık etmektedir *(Erdoğan, 2014: 93).*

Eğitim seviyesinin artması ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması nedeniyle anlatı geleneği gün geçtikçe kaybolmaya başlamıştır. Bununla birlikte iletişim unsurlarının zayıf olduğu bölgelerde ailelerin çocuklarını dini ve sosyal anlamda eğitmek için anlatıları tercih ettiklerini de görmekteyiz. Bunun yanı sıra sosyal medya aracılığıyla anlatı tarzı dini ve sosyal içerikli eğitim faaliyetleri de devam etmektedir. Anlatılarda gelenekselleşmiş akıcı ve etkileyici bir üslup kullanılmaktadır. Anlatıcılar kişilerin duygularına doğrudan hitap etmekte onlara, çeşitli konularda ikna için uygun bir zemin hazırlamaktadırlar. Böylece dinleyiciler hak ve hakikati kalben kabul edecek duruma gelmektedirler. Aileler anlatılarla dünyevi anlamda çocuklarını yetiştirdikleri uhrevi meselelerde de onları yetiştirmek isterler.

3. DERLEME METNİ

1. Derleme Metni

Konuşan: Mehmet Fil

Yaşı ve Mesleği: 76, Emekli İşçi

Derleme Yeri: Hatay/Dörtyol

hazreti ādem şėyden yapıldı, balçaġdan. çamırdan. ė şĭėnen, **cebrail**i saldı **üce rabbım** tobraġ vėrmedi. cehemmemde yanar dĭėn. ondan soramĭe, şĭė saldı, **mikail**i saldı, vermedi. azreile dėdi sen alıñ. ben dedi alîm amma dėdi, canın satın alıcım dėdi, ayle efratı bize bėdda ėder dėdi. durdu, neyse sen alıcıñ dėdi **üce rabbım**. ĭė ondan sonamĭe, bir pança izinsiz ġırmızı tobrăa vurdu, bir pençe şĭė vurdu, siyaha. bir pençe şĭe vurdu, beyaza. üçünü bir aldılar melegler, yūrdular, kokuladılar bu şĭe, ikĭe pöldüler. birin cennete addılar birin cehenneme. duyuşumuz. ondan sōnamĭe. orda, cenneddā kokulandı,

burculandı geldî, cehennemdā da ġavrıldı geldi, yandı. cehennemliglig cennedlig orda ayrıldı geldi. uruflar yaratıldı işde şėy. **adem**. **adem** babamız şĭėy oldu, şėy yani.

cennetle cehennemden geldi topraklar geri

hē hē . cennedden de geldi cehennemden de. gėri ġatıldı, yūruldu, ādem babamızıñ ġalafatı yapıldı. yapılınca ġalafatı; şėy dėdi. şėytan da mücerripidi orda. ė melegleriñ hocasîdi. kibirlendi marurlandı, şeytan. ė sejde ėt dėdiler kibirlendi şėytan. ben dėdi ateşperesdenim dėdi, **ādem** dėdi tobraġdan. sejde ėdmem dėdi. dörd tarafını bir dolandı, iki sefer üç sefer şėytan, göbāne tükürdü, orta yerine. tükürdü, tükürünce; melegler de ġıvraddı o göbăe addı. ondan sona **ādem**i hāsil ėddiler yani. **ādem**e can vėrdiler üs tarafına, ayücü balçaġ. göbegden aşşāsı, üs yanna can vėrdiler. dedikine **ādem**e, bĭöglenme baġ, böbürlenme, tobraġdansıñ. balçaġdan dėdiler **ādem**e. **ādem**i gėri bayılddılar, gėri her tarafı insana kesdi, āladı yalıñızım dĭė. ālĭence gėri bayılddılar, şĭė **hava**yı; böyüg bir ġız şĭeyden oldu. amelĭet ėddiler. amelĭet de ondan ġaldı, bōründen bir ėye çıbī aldılar, sol tarafından melegler. sol tarafından **ādem**iñ, o şĭė alınça çıbī **hava**yı hāsil ėddiler, **Allah**'ıñ emrînen yaraddılar. ordan, şĭapınca, bu **ādem**i geri cana getirdiler, **hava** da başucunda oturĭodu. **ādem** elini sündü, **havĭ**e. dur dėdiler melegler bilānden yapışdılar. nikah yog haram saña şindi dėdiler. melegler nikahini ġıydı, **havĭ**enen şĭė cennete goydu **ādem**i. ondan sōnamĭe nikahini gıydıķ kėri cennete goydular. şėyten atıldı ādemiñ yüzünden, şeyden, melegleriñ hocalīndan. atılınca şĭoldu, naledleme toku geşdi, şėytana. … ġalana çoġ üzüldü, **ādem**e dėdi ömür boyu kötülüg yaparım, **ādem**den törĭene dėdi. şaşırdırım kötülüg yaparım dėdi. o zamanançame, bunnar cenneddĭekînen yılan da cennetiñ begcisîdi deve şeklinde, deve gimîdi boyu, yılanıñ. şėytan naled gelĭo, yılan dėdi ki dėdi nĭe ālioñ dėdi, nĭe ālamĭem dėdi. **ādem** beni ġōdurdu dėdi şindi cennedde dėdi. ben bunnarı yoldan nasıl çıkarrım dėdi. o da dėdikine, dilimiñ altına gir dėdi küçül dėdi, gonuş dėdi. o ağaşdan buyda acından yėrsenîz, şĭėaparsınız,ölmessiñiz. şėytanıñ diliniñ altına girdi, ondan sōramĭe şiėy, dedikine **ādem**e şo dėdi şeyden yėmesseñiz ölürsüñüz. **ādem** dėdikine **Allah** yasaġladı dėdi biz dėdi ası gelemeg dedi yėmem dėdi. yėmedi **ādem**. avrada geldi avrad dėdikine, avrada, o dėdi buydaydın yėmesseñiz ölürsüñüz dėdi şeytan. o da dėdikine **ādem**e danışıyım da dėdi. **ādem**e danışdı, **ādem** kesinligle yėme hā

dėdi. şeytan yavraldı, ölürsüñüz dedi. burada dėdi galmassıñız, ölürsünüz amma buyda ağacını yėrseñiz ölmessiñiz dėdi. halbukı yasaġ. bu duddu **hava** ökeyinen bir pança ġabdı yėdi. yĭėnce **ādeme** dedikine ben sā ġallım sen ölüñ dėdi, yavraldı, dizleriniñ önüne çögdü, ille sen de yė. **ādem** dedikine yog āsı gelirig, yok. duddu **ādem**iñ şĭėnden aldı yėdi. şĭe **ādem**i de şaşırddı avrad. avrad şaşırddı, şėytan şaşırdamadı, yėdi. **ādem** de yėdi. bunnar yėdî. bunnardan bir pislig hāsil oldu, ayŭuşlarından. burunnarına tuddular burun ġılı biddi. yani kokulĭence burun ġılı biddi. ondan sōna ġoltuglarına çaldılar, eteg ġılı, şĭė ġoltuġ ġılı etāne çaldılar eteg ġılı, bunnar atıldı. cennedde pislig ġabil olmaz. he hē ġabil ėdmez cenned. bunnar atıldılar. biri **hiccĭ**e atıldı, biri **ciddĭ**e. bir livayete göre yėdi gün, bir livayete göre yėdi sene, bulamadılar birbirini. hava anamız, dutardı iki daşı birbirine çakardı balī bişirir yėrdi. **ādem** babamız āç susuz **havĭ**e arardı. gece gündüz arardı. **hava** gėce gündüz arardı, **ādem** babamız gėce yatar, gündüz arardı. şindi duddu şĭabdı. bunnarı **serenceg** dā mı dĭollar ne dĭollar, orda birleşdiler gėri ġayanıñ arkasında. **ādem** babamız uyumuş gece atirafın dolanmış **hava**. dolanınca dėmişki işallah dėmiş izini gördüm, yüzünü de görrüm demiş **ādem** babamız **hava**nıñ. **hava** etirafın dolanmış **ādem** babamız uyĭerkana, beni demiş şindi bulursa dėmiş, **hava** anamız, mudarėddiñ geldiñ dėr dėmiş **hava** anamız, **ādem** dėmiş. mudara ėdmĭem dėmiş ġayanıñ arkasına geçmiş. **ādem** babamız uyanmışkine izi orda, işallah izini buldum dėmiş, gendin de bullum dėmiş. aramışkine ġayanıñ arkasında. orda birleşĭollar, orda, ondan sōra çocuġ doğuyör, bir çid çocug doğuyör her sene. bu seneki çocū öbür seňie töremeg için o seneki çocū bu senĭe. **habil**inen **ġabil** de biribirin öldürüyör. fesadlıġ ondan ileri geliyör, **habil**inen **ġabil**den. onnar şey için, benim bacım güzel seniki çirkin. bir de **habil ġabil**i, diyörkine sene diyör ġoyun güdürĭör seni çoġ sevĭör yaylada, beni sēmĭör harman çıkaddirör, dĭör. onuñ içi, ġısġaçlīndan. dīî o tarafdan, anaşidler, gısġaçlıġ orda, ondan sōra da dā çekilig gedĭör. ondan soramiye da işde şĭapĭör, yasağlanĭör, haram olĭör, yėdi göbeg berinden hala ġızından haric, emmi ġızından dayı ġızından haric, düşmez insana birbirine. añ yakın bunnar yani. evet, Allah'ıñ emri. bȫle işde yĭenim, **ādem** babamızıñ hayatı böle.

Peki dünya nasıl yaratılmış onu da biliyor musunuz?

benim bilgim yoġ ondan. bunu duyūm.

4. DERLEME METNİNDE TESPİT EDİLEN ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Derleme metninde tespit edilen halk anlatılarında dil ve üslup açısından halka maruf olmuş ve bu sebeple halkın beğenisini kazanan bazı üslup özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

üce rabbım "Yüce Rabbim" (1-1)

ondan soramĭe "ondan sonra" (1-2), *ondan sonra* zarf grubuna pekiştirme amaçlı ekler getirilmiştir.

mikaili saldı "Mikail (A.S.)'ı gönderdi" (1-2)

bir pança "bir avuç" (1-4)

cenneddā kokulandı, burculandı "cennetteki kokuyla karıştırldı, güzel kokuyla karıştırıldı" (1-7)

geldî "güzel bir şekilde geldi, anlamında vurgulu söyleniş" (1-7)

ġalafatı yapıldı. "vücudun beden kısmı oluşturuldu" (1-12)

kibirlendi marurlandı "yakın anlamlı sözcüklerle kurulan ikileme" (1-13)

dedikine "*dedi ki* anlamında sonuna ek getirilerek pekiştirilmiş kalıplaşmış üslup" (1-17)

bĭöglenme "kibirlenme" (1-17)

her tarafı insana kesdi "insan vücudunun bütün azalarının canlı duruma getirilmesi" (1-18)

bōründen bir ėye çıbī aldılar "*göğüs kafesi kemiklerinden birisini çıkardılar. Göğüs kafesi kemiği ėya çıbī olarak ifade edilmiştir.*" (1-20)

bu **ādem**i geri cana getirdiler "Hz. Âdem'i bayıltılmış durumdan uyandırmak" (1-22)

ādem elini sündü "Hz. Âdem elini uzattı."(1-22)

ġalana çoġ üzüldü "artık, bundan sonra çok üzüldü" (1-26)

o zamanançame "*o zamana kadar* anlamında pekiştirme ekleriyle kuvvetlendirilmiş bir ifade" (1-27)

bunnar cenneddĭekînen "*bunlar cennetteyken* anlamında pekiştirme ekleriyle kuvvetlendirilmiş bir ifade" (1-27)

şėytan naled gelĭo "şeytan-ı lāin Farsça tamlamasının Türkçeleştirilmiş şekli" (1-28)

ası gelemeg "āsi olamayız" (1-33)

dĭî o tarafdan, anaşidler"tā o zamandan anarşistlerin olacağına işaret edilmiş" (1-58)

Yukarıda kelime, kelime grubu ve cümlelere bakıldığında; benzetmeler, mecazlı ifadeler, somutlaştırmalar, tekrar grupları, ses, ek ve kelime düzeyinde pekiştirmeler, Türkizm, vurgularla anlamlandırmalar, kavramların genellikle Türkçe kelimelerle ifade edilmesi gibi üslup özellikleri tespit edilmektedir. Bu üslup özellikleri anlatıları dinleyen bölge insanlarına hoş gelmekte ve dinleyicilerin kalplerinde verilmek istenen manaların kabule bir meyil uyandırmaktadır.

5. BU ASRIN HUSUSİYETİ

Bu asırda din ve İslâmiyet düşmanları, evvelâ imanın esaslarını zayıflatmak ve yıkmak plânını, programlarının birinci maddesine koymuşlardır. Hususan bu yirmibeş sene içinde, tarihte görülmemiş bir halde münafıkane ve çeşit çeşit maskeler altında imanın erkânına yapılan sû'-i kasdlar pek dehşetli olmuştur, çok yıkıcı şekiller tatbik edilmiştir.

Halbuki imanın rükünlerinden birisinde hasıl olacak bir şübhe veya inkâr, dinin teferruatında yapılan lâkaydlıktan pek çok defa daha felâketli ve zararlıdır. Bunun içindir ki; şimdi en mühim iş, taklidî imanı tahkikî imana çevirerek imanı kuvvetlendirmektir, imanı takviye etmektir, imanı kurtarmaktır. Her şeyden ziyade imanın esasatıyla meşgul olmak kat'î bir zaruret ve mübrem bir ihtiyaç, hattâ mecburiyet haline gelmiştir. Bu, Türkiye'de böyle olduğu gibi; umum İslâm dünyasında da böyledir.

Evet, temelleri yıpratılmış bir binanın odalarını tamir ve tezyine çalışmak, o binanın yıkılmaması için ne derece bir faide temin edebilir? Köklerinin çürütülmesine çabalanan bir ağacın kurumaması için, dal ve yapraklarını ilâçlayarak tedbir almaya çalışmak, o ağacın hayatına bir faide verebilir mi?..

İnsan, saray gibi bir binadır; temelleri, erkân-ı imaniyedir. İnsan, bir şeceredir; kökü esasat-ı imaniyedir. İmanın rükünlerinden en mühimmi, İman-ı Billah'tır; Allah'a imandır. Sonra Nübüvvet ve Haşir'dir. Bunun için, bir insanın en başta elde etmeye çalıştığı ilim; iman ilmidir. İlimlerin esası, ilimlerin şahı ve padişahı; iman ilmidir.

İman, yalnız icmalî bir tasdikten ibaret değildir. İmanın çok mertebeleri vardır. Taklidî bir iman, hususan bu zamandaki dalalet, sapkınlık fırtınaları karşısında çabuk söner. Tahkikî iman ise sarsılmaz, sönmez bir kuvvettir. Tahkikî imanı elde eden bir kimsenin, iman ve İslâmiyeti dehşetli dinsizlik kasırgalarına da maruz kalsa, o kasırgalar bu iman kuvveti karşısında tesirsiz kalmaya mahkûmdur. Tahkikî imanı kazanan bir kimseyi, en dinsiz feylesoflar dahi, bir vesvese veya şübheye düşürtemez.

İşte bu hakikatlara binaen, biz de tahkikî imanı ders vererek, imanı kuvvetlendirip insanı ebedî saadet ve selâmete götürecek Kur'an ve iman hakikatlarını câmi' bir eseri, sebat ve devam ve dikkatle okumayı kat'iyyetle lâzım ve elzem gördük. Aksi takdirde, bu zamanda dünyevî ve uhrevî dehşetli musibetler içine düşmek, şübhe götürmez bir hakikat halindedir. Bunun için yegâne kurtuluş çaremiz, Kur'an-ı Hakîm'in imanî âyetlerini ve bu asra bakan âyet-i kerimelerini tefsir eden yüksek bir Kur'an tefsirine sarılmaktır *(Nursî, 1991: 750).*

6. RİSALE-İ NUR'DA HAZRETİ ÂDEM'İN CENNETTEN İHRACI MESELESİ

Birinci Sualiniz: Hazret-i Âdem'in (A.S.) Cennet'ten ihracı ve bir kısım benî-âdemin Cehennem'e idhali ne hikmete mebnîdir?

Elcevab: Hikmeti, tavziftir. Öyle bir vazife ile memur edilerek gönderilmiştir ki; bütün terakkiyat-ı maneviye-i beşeriyenin ve bütün istidadat-ı beşeriyenin inkişaf ve inbisatları ve mahiyet-i insaniyenin bütün esma-i İlahiyeye bir âyine-i câmia olması, o vazifenin netaicindendir. Eğer Hazret-i Âdem Cennet'te kalsaydı; melek gibi makamı sabit kalırdı, istidadat-ı beşeriye inkişaf etmezdi. Halbuki yeknesak makam sahibi olan melaikeler çoktur, o tarz ubudiyet için insana ihtiyaç yok. Belki hikmet-i İlahiye, nihayetsiz makamatı kat'edecek olan insanın istidadına muvafık bir dâr-ı teklifi iktiza ettiği için, melaikelerin aksine olarak mukteza-yı fıtratları olan malûm günahla Cennet'ten

ihraç edildi. Demek Hazret-i Âdem'in Cennet'ten ihracı, ayn-ı hikmet ve mahz-ı rahmet olduğu gibi; küffarın da Cehennem'e idhalleri, haktır ve adalettir.

Onuncu Söz'ün Üçüncü İşaretinde denildiği gibi: Çendan, kâfir az bir ömürde bir günah işlemiş, fakat o günah içinde nihayetsiz bir cinayet var. Çünki küfür, bütün kâinatı tahkirdir, kıymetlerini tenzil etmektir ve bütün masnuatın vahdaniyete şehadetlerini tekzibdir ve mevcudat âyinelerinde cilveleri görünen esma-i İlahiyeyi tezyiftir. Onun için, mevcudatın hakkını kâfirden almak üzere, mevcudatın sultanı olan Kahhar-ı Zülcelal'in kâfirleri ebedî cehenneme atması, ayn-ı hak ve adalettir. Çünki nihayetsiz cinayet, nihayetsiz azabı ister *(Nursî, 1994: 43).*

7. SONUÇ

Halk anlatıları, anlatılan meseleleri dinleyicinin ilgisini çekecek özgün bir üslupla coşkulu bir şekilde dinleyiciyi heyecana getirerek ifade etmektedir. Bundan dolayı bu gelenek ve tarz yüzyıllardır süregelmektedir. Bu sayede birçok kişi halk anlatılarından kazandıklarıyla dünya ve ahiret noktasında kendilerine çeki düzen vermektedir. Tespit ettiğimiz anlatıda kıssadan hisse ile birlikte daha çok kıssa üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte içerisinde bulunduğumuz asrın pozitivizm asrı olması nedeniyle hakikatlerin iddia ve ispat yöntemiyle ortaya konulmasını adeta bir zorunluluk haline getirmiştir. Netice olarak insanın aklı bir nur istediği gibi kalbi de bir feyz ister, insanların fıtratları farklı farklı olduğundan istifade yöntemleri de farklı farklıdır. Kur’an’ın feyzinden her bir meslek ve meşreb sahibi istidadına göre istifade etmektedir. İnhisar altına almamak gerektir.

KAYNAKLAR

Erdoğan, Oğuz. “Dinî Şahsiyetler Etrafında Oluşan Anlatı Türlerinin Tasnif ve Derlenmesi Üzerine Düşünceler: Aziz Mahmud Hüdâyî Örneği”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 2014, C. 49, s. 95-118.

Nursî, Bediüzzaman Said. **Sözler**, Ankara, Envar Neşriyat, 1991, s. 749-750.

Nursî, Bediüzzaman Said. **Mektûbat**, Envar Neşriyat, 1994, s. 42.

SOCIAL DARWINISM AND THE DESCRIPTION OF SOCIAL DARWINISM IN THE WORKS OF SAID NURSI

SOSYAL DARWİNİZM VE SAİD NURSİ'NİN ESERLERİNDE SOSYAL DARWİNİZM BETİMLEMELERİ

Assoc. Prof. Dr. Ali KUYAKSİL
Iğdır University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Iğdır, Turkey
E-mail: ali.kuyaksil@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Throughout the history, struggle between faith and denial has continued and it has continued its existence till the present day. These movements that have led people to deny are Darwinism, Scientific Materialism, Positivism, Septism and Social Darwinism which emerged by the effect of the Darwinism. Darwin was influenced by Thomas Malthus' views and wrote his book, On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life. In short, according to Darwin, in the struggle for survival the strong would crush the weak, hence, and the growing population would be balanced by this way. It is accepted that the struggle which is seen in the nature, exists in human nature, too. For this way, a scientific legitimacy was given to powerful nations to crush to nations, which they perceive as weak. So, the application of Darwin's Theory of Evolution to a wider social field is called "Social Darwinism. According to this theory, this struggle is partly beneficial for the development of the abilities of living creatures. However, in the West, Social Darwinism was used as a reference to racist and imperialist ideas, so it led to the most ruthless, bloody and deadly wars in human history. Social Darwinists considered the phenomenon of religion / belief as a manifestation by human product and the inability of man against the nature. In nature, the frightened man has found God because of his need for asylum to someone more powerful than himself. In the late of Ottoman period especially during the Tanzimat, Said Nursi was aware of the dangerous ideas, which exported by the west and these ideas could harmed Islam. In particular, he wrote his works to prevent attacks on Islam under the name of science. In this study, in the works of Said Nursi the reflections of denialism, which is one of the results of Social Darwinism, in the worldwide relationships and social life, will be revealed. In this study, descriptive research method, which is one of the qualitative research methods, was used. As a source, Said Nursi's works include articles, books etc., as well as historical information, memories and documents from the period which he lived, were used as secondary sources.

Keywords: Darwinism**,** Social Darwinism, Said Nursi, Risale-i Nur Collection

ÖZET

Tarih boyunca iman ve inkâr arasındaki mücadele devam ederek günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde insanları inkâra götüren bu akımlara Darwinizm, Bilimsel Materyalizm, Pozitivizm, Septizm ve Darvinizmin etkisiyle gelişen Sosyal Darwinim'i örnek olarak verebiliriz. Darwin Thomas Malthus'un görüşlerinden etkilenerek Türlerin

Kökeni: Doğal Seleksiyon Yoluyla Yaşam Mücadelesinde Kayırılmış Irkların Korunması isimli kitabını yazmıştır. Kısaca Darwin'e göre yaşam mücadelesinde güçlü olanlar zayıf olanları ezecekler ve bu şekilse artan nüfus da dengelenmiş olacaktı. Tabiatta görünürdeki çatışmaların insanın da tabiatında var olduğu kabul ediliyor. Böylece güçlü milletlerin zayıf gördükleri milletleri ezerek yok etmelerine bilimsel bir meşruluk kazandırılmıştır. İşte Darwin'in Evrim Teorisinin genişletilerek sosyal alana uygulanmasına "Sosyal Darwinizm" denmektedir. Mücadele, canlıların kabiliyetlerinin gelişmesinde kısmı olarak faydalıdır. Ancak Batı' da Sosyal Darvinizm ırkçı ve emperyalist düşüncelere referans olarak kullanılarak, insanlık tarihinin en acımasız, kanlı ve ölümcül savaşlarına neden olmuştur. Sosyal Darvinistler tarihin her devrinde var olan din/inanç olgusunu insan ürünü ve onun tabiat karşısında aczinin tezahürü olarak değerlendirmektedirler. Tabiatta korkan insan, kendinden daha güçlü olan birisine sığınma ihtiyacı ile Tanrıyı bulmuştur. Said Nursi, Osmanlı'nın son zamanlarında Tanzimat ile beraber Batı'dan gelen fikir akımlarından ve İslam'a zarar verecek düşüncelerden haberdardır. Özellikle ilim adı altında İslam'a yapılan saldırılara yönelik eserler ortaya koymuştur. Bu çalışmada Said Nursi'nin eserlerinde Sosyal Darvinizm'in sonuçlarından birisi olan inkârcılığın dünyadaki ilişkilerde ve sosyal hayatta yansımalarını ortaya konulacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Kaynak olarak Said Nursi'nin eserleri, yaşadığı döneme ait tarihi bilgiler, hatıralar ve belgeleri içeren makale, kitap vb. ikincil kaynaklar kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darwinizm, Sosyal Darvinizm, Said Nursi, Risale-i Nur Külliyatı.

1.GİRİŞ

Üç kıtada toprakları bulunan, İslam ümmetinin Batı'ya karşı koruyucusu olan Osmanlı devletinin yöneticileri on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren kaybedilen savaşların ardından, Batının özellikle askeri alanda, daha ileri düzeyde olduğunu anlamışlardır. Batı karşısında bu gerilemenin önünün nasıl alınabileceği konusunda Garpcılık/Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük, Meslek-i İçtimai ve sosyalizm gibi cereyanlar ortaya çıkmıştır (Kuyaksil, 2014: 222). Bu akımlar içerisinde Batıcılık en güçlü bir hareket haline gelmiş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra devlete yön verenler Batıcılar olmuştur. Bu konu Tunaya'nın (1960), *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri,* isimli eserinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Tunaya'yanın Batı hakkındaki görüşü özetle: Batı medeniyeti ortak bir medeniyettir. Cumhuriyet rejiminin fikir hayatı içinde, Batılılaşmak, üzerinde en fazla durulan meselelerden birisi olmuştur… Batılılaşmak Türkiye için bir yaşama prensibidir. Batılı prensip ve kurumların rasyonel

bir şekilde alınışı Türkiye'yi Türklerin vatanı olmaktan çıkarmayacaktır (Kuyaksil, 2014: 225).

Tanzimat sonrası dönemin batılılaşma akımı içerisinde yetişen pek çok Osmanlı aydını ve siyaset adamı 19. yüzyılda Batı düşünce dünyasını büyük ölçüde etkisi altına alan Sosyal Darwinizm'den etkilenmiştir. Ancak bu alan üzerinde pek de fazla çalışmaya rastlanmamıştır. YÖK tez aramadan tespit edebildiğimiz kadarı ile Sosyal Darwinizm ile ilgili olarak 6 Yüksek Lisans, 1 Doktora tezi tespit edilmiştir. Yüksek Lisans Tezleri: 1- Felsefede Bencillik Kavramı ve Sosyal Darwinizm Eleştirisi (Kesikoğlu, 2016), 2- Mahmut Sadık'ın Tekâmül Romanında Garpçılık ve Sosyal Darwinizm (Tugay, 2013), 3- İngiliz Romanında Darwin ve Amerikan Romanında Sosyal Darwinizm: 1870-1890 (Çetiner, 2012), 4- Batı Avrupa'da Sosyal Darwinizm Tartışmaları ve Osmanlı Düşünce Dünyasına Etkileri (Tanar, 2011), 5- Kelamî Açıdan Sosyal Darwinizm (Taşkaya, 2010), 6- Sosyal Darwinizm'in Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (İnce, 2005). Doktora Tezi: 1- Sosyal Darwinizm ve Osmanlı Aydınları Üzerindeki Etkileri (1860-1914) (Doğan, 2003).

Sosyal Darwinizm özellikle 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde etkili olmuştur. Hem 19'uncu hem 20'nci yüzyılın olgularını doğrudan etkilemiştir. Bunların başında emperyalizm, hayat alanı arayışları ve milletlerin bekâ mücadelesi olarak topyekûn savaş gelmektedir. Bu etki daha çok söz konusu olguları savaşa yönelten meşruiyet bağlamında gerçekleşmiştir (Yücel ve Taşar, 2016: 309). Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına fikren yol açıcı etkisi olmuştur.

Özellikle Batılı Devletler, Sosyal Darwinizm bakış açısıyla gücü tükenmiş ve zayıf düşmüş hasta adam olarak gördükleri Osmanlı Devleti'nin yeryüzünden ayıklanması sonucunda kalacak mirasın paylaşılması derdine düşmüşlerdir. 1827 yılında açılan ve Fransızca eğitim veren Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne 1838 yılında Galatasaray'a taşınmıştır. 1839 yılında ise okula Viyana'dan Karl Ambroso Bernard getirilmiş ve okul icraatlarında tamamen serbest bırakılmıştır. Bu döneme kadar alçı modeller üzerinde icra edilen anatomi dersleri, Bernard'ın okula gelmesiyle birlikte kadavra üzerinde yapılmaya

başlanmıştır. Türk öğrenim tarihinde önemli bir kilometre taşı olan bu uygulama; Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'yi Osmanlı materyalizminin temellerini atan başlıca kurum haline getirmiştir (Polat ve Özkan, 2018: 190). Özellikle son dönem Tıbbiye mezunu pek çok Osmanlı aydını Sosyal Darwinizmi benimseyerek, materyalist olmuştur. Tıbbiyeli çıkışlıların önde gelenlerini oluşturduğu Jön Türkler kendilerini "İçtimaî Tabip" rolüne oturtarak, gayelerinin hasta adamın iyileştirilmesi olduğunu, bunu da meşrutiyeti getirerek yapacaklarını açıklamışlardır (Mardin, 2019: 20).

İman ve inkâr, insanlık tarihi boyunca en önemli konulardan birisi olmuştur. Tarihten günümüze kadar önceleri felsefi daha sonra da bilimsel görüşler şeklinde inkârcı düşünceler varlıklarını devam ettirmişlerdir. Günümüze yakın olanlardan örnek olarak Tabiatçılık, Septizm, Freudizm, Pozitivizm, Darwinizm, Bilimsel Materyalizm ve Sosyal Darwinizm verilebilir.

"Batı Avrupa'da Sosyal Darwinizm Tartışmaları ve Osmanlı Düşünce Dünyasına Etkileri" isimli çalışmada Tanar, (2011: 88-112), Osmanlı düşünürlerinden Ahmet Şuayb, Rıza Tevfik, Bedî Nûri, Doktor Ethem Necdet, Âsâf Nefî ve Hakkı Behiç'i düşüncelerine değinmiştir. Taşkaya'nın (2010) "Kelamî Açıdan Sosyal Darwinizm" isimli çalışmasında, 19. yüzyılda hem Batı, hem de Türk düşünce dünyasında büyük yankı uyandıran Sosyal Darwinizmin fikirsel anlamda dini inkâra giden akımlara yol açmasına değinilmiştir. Bahsettiğimiz bu çalışma ve yukarda isimlerini verdiğimiz çalışmalarda, büyük oranda Garpçılar/Batıcılar olarak kabul edilen Osmanlı aydınlarına değinilmiştir. Atila Doğan'ın (2003: 270-316) çalışması on tane aydının bu konudaki görüşlerini inceleyen en kapsamlı çalışmadır. Bu çalışmada, İslamcılar arasında değerlendirilen Said Nursi'nin eserlerinde Sosyal Darvinizm'in sonuçlarından birisi olan inkârcılığın dünyadaki ilişkilere ve sosyal hayata yansımalarını ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. SOSYAL DARWİNİZM

Sosyal Darwinizm 16. yüzyıldan itibaren 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı'nın gerilemesinin aksine Batıda bilimsel sahada harikulade gelişmeler yaşanmıştır. 19. yüzyılda jeoloji ve fizik alanındaki gelişmeler evrenin mekanik yasalara bağlı olduğu

fikrini doğurmuş; bu gelişme de enerjinin korunumu yasasının doğmasına vesile olmuştur. Enerjinin korunumu yasasının anlamı şudur: Enerji hiç bitmez, sadece bir yerden bir yere aktarılır. Bu düşüncenin biyolojik alandaki yansıması ise çok çarpıcı olmuştur: "Evrendeki tüm hücreler de tek bir hücreden geliyor ve asla yok olmuyor!" Bu gelişme Darwin'in ünlü "Türlerin Menşei" adlı eserini yazmasındaki hareket noktası olmuştur. Ancak Darwin'den önce bu gelişmeden etkilenen ve bu konuda çalışmalar yapan, yaptıkları çalışmalarla da Darwin'e ışık tutan bazı isimler öne çıkmaktadır: Thomas Robert Malthus, Jean-Baptiste Lamarck ve Herbert Spencer (Polat ve Özkan, 2018: 191).

Evrim teorisinin ilgi görme sebebi şu şekilde açıklanmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesiyle başlayan ve 19. yüzyılın ortalarında A. Comte, K. Marx ve H. Spencer tarafından ideolojilere dönüştürülen "toplumsal ilerleme" düşüncesini –mutlak doğruluğuna inanan pozitif bilime dayanarak- destekleyici basit, mekanik ve kapsayıcı bir felsefe olmasıdır (Yücel ve Taşar, 2016: 320).

2.1. Tanım

Darwin'in biyoloji ya da evrim teorisini insan toplumlarının tarihsel gelişimine uygulayan ve bu çerçeve içinde "varoluş mucadelesi" ya da "yaşama savaşı" ve "doğal ayıklanma" ya da "en güçlünün ya da koşullara en iyi bir biçimde uyum sağlayanın ayakta kalışı" fikirlerine özel bir önem atfeden görüştür (Cevizci, 2010: 1432). Collins Wells, 1907 yılında yayınladığı "Sosyal Darwinizm" adlı çalışmasında, Sosyal Darwinizm'i, nüfusun çok fazla artmasından dolayı, eldeki kıt kaynaklara ulaşmak için ortaya konulan mücadelede başarılı olanların ve çevreye uyum sağlayanların yaşamını sürdürmesi, diğerlerinin elimine edilmesi ve ırksal verimliliğin sürekliliği için aralıksız bir mücadele ve eleme sonucunda yaşanan ilerleme olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2003: 78). Benzer bir tanım da Sosyal Bilimler El Sözlüğü'nde (Arda, 2003:537) şöyledir: "En güçlü olanın yaşamını sürdürmesi'nin önemini veya gelişimin motoru olarak kişilerin, grupların veya toplumların arasındaki mücadeleyi vurgulayan, sosyal evrimin eski ve artık çoğunlukla itibar edilmeyen görüşü. Sosyal Darwincilik çok popüler oldu ve genelde

mevcut eşitsizlikleri temize çıkarmak için kullanıldı". Sosyal Darwinizm, terim olarak ilk kez, 1879'da Oscar Scmidth tarafından *Polpüler Bilim* dergisindeki bir makale de kullanılmıştır. Sosyal Darvinizm'de amaç, üstün bireyleri desteklemek, zayıf bireyleri sistem dışına atmaktır (Gökhan, 2013: 196'dan naklen Dursunoğlu, 2016:216).

Sosyal Darwinizm toplumun, en güçlü olanların ayakta kaldığı bir varoluş mücadelesine sahne olduğunu, toplumda, tıpkı doğada hüküm süren doğal ayıklama gibi, güçsüzü toplum dışına iten ya da marjinalleştiren bir toplumsal ayaklanma sürecinin söz konusu olduğunu, bu yaşama savaşının bir bütün olarak toplumun gelişmesine ve ilerlemesine hizmet ettiğini savunur. Bu anlayış, güçlüyü, toplumsal mücadelede ayakta kalanları, bencil, yarışmacı, tutkulu, yaratıcı ve zengin, zeki ve saldırgan olarak , buna karşın yaşama savaşından yenik çıkanları da güçsüz, pısırık, özgeci, korkak, budala gibi terimlerle tanımlar… Söz konusu anlayışa göre, varoluş mücadelesi, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin sonucu olarak nispeten yatışmış ve yalnızca şartlara en iyi bir biçimde uyum sağlayan insanların değil de, yok olmaya mahkûm olan bireylerin de varoluşlarını sürdürecekleri bir durum ortaya çıkmıştır (Cevizci, 2010: 1432).

Teorik olarak ortaya konulduğu dönemden itibaren Sosyal Darwinizmi anlamak ve tanımlamak oldukça zor olmuştur. Teori, kimi çevrelerce elitizme, kimi çevrelerce faşizme, kimi çevrelerde liberalizme referans gösterilmiştir (Dursunoğlu, 2016: 216).

2.2. Sosyal Darwinizmin Batı Medeniyetine Yansımaları

Aydınlanma çağı ile dini sağlamlığın yerini bilimsel sağlamlık almaya başladı. Bunun sonucu her alanda delile dayanma ortak yöntem oldu. Charles Darwin "Türlerin Menşei" adlı eserinde biyolojik evrim teorisini bilime dayandırarak bütün varlığın oluşumuyla ilgili kapsayıcı bir açıklama getirmeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra modernleşme sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda inanırlığını yitirmeye başlayan Hıristiyanlığa bir alternatif olma iddiası önemli tartışmalara yol açmıştır. Darwin'in biyolojik evrimi doğal ayıklanmaya dayandırması, bir taraftan içinde bulunulan dönemin sosyal ve siyasal gerçekliğine "uygunluğu" nedeniyle yaygın bir kabul görmesine yol açarken diğer taraftan da böyle bir anlayışın toplumsal yaşam için doğuracağı sakıncalar

nedeniyle yoğun bir eleştiri almıştır. Eleştiriler, alternatiflerini de beraberinde getirmiştir. Alternatiflerden birisi olan *Reformcu Darwinist Düşünce*; canlıların evrimleşmesinde doğal ayıklanmanın değil, canlıların birbirleriyle dayanışma ve işbirliğinin esas olduğunu, dolayısıyla toplumsal yaşamda da bu güdülerin geçerli olduğunu savunmuştur. İkinci alternatif ise, evrimleşmede çevreye uyumu kabul eden Lamarkçı düşünce olmuştur (Doğan, 2003: 316-317).

Sosyal Darwinizm Malthus'un "nüfus teorisi", Spencer'ın "en iyinin hayatta kalması" teorileri üzerine temellenmiş olan Darwin'in "doğal ayıklanma" tezinin toplumsal hayattaki yansımasıdır. Bu yansıma teorinin ortaya çıktığı dönemin en güçlü devleti olan Victoria İngilteresi'nin de emperyalist politikalarını meşrulaştırıcı bir bilimsel kılıf haline gelmiştir. Kapitalist ülkelerin sömürü politikalarını meşrulaştırıcı bir kılıf olan Sosyal Darwinizm, Osmanlı İmparatorluğu ve toprakları sömürgeci devletlerin saldırılarına açık olan diğer zayıf devletleri de, hayatta kalabilmek için tekâmül etmek, çağa ayak uydurmak gibi söylemlerle reformcu politikalar izlemeye itmiştir (Polat ve Özkan, 2018: 192).

2.2.1. Sosyal Darwinizm, Pozitivizm ve Dünyevileşme İlişkisi

Darwin'in başarısı evrim teorisi ile türlerin evriminde veya seleksiyonunda bir mekanizma bulmuş olmasıdır. Evrim, 1800'lerin başlarında biyolojinin sınırlarını aşıp ideolojik görünüm kazanınca, bu sefer değer yüklü duruma girmiştir. Aydınlanma esnasında tabiat insana verili ancak yazılı olmayan bir türde yorumlanmaktaydı. Özellikle bir şey ilerleme ile değiştirilebilir veya aşılabilirdi. Daha sonraları ise tabiat mutlak norm dayatan bir paradigma olarak görülmüştür. "Tabiat en iyisini bilir" görüşüne romantik tabiat tasavvuru ve tabii bilimlerin evrim teorisi yakınlaşır. Bu anlam farklılaşmasında tabiat veya tabiat düzeni çoğu zaman yorumlarda teolojik yaklaşımlı dünya görüşlerinde Tanrı'nın yerini almıştır (Yücel ve Taşar, 2016: 319-320).

Sosyal Darwinizm Malthus'un "nüfus teorisi", Spencer'ın "en iyinin hayatta kalması" teorileri üzerine temellenmiş olan Darwin'in "doğal ayıklanma" tezinin toplumsal hayattaki yansımasıdır. Bu yansıma teorinin ortaya çıktığı dönemin en güçlü

devleti olan Victoria İngilteresi'nin de emperyalist politikalarını meşrulaştırıcı bir bilimsel kılıf haline gelmiştir. Kapitalist ülkelerin sömürü politikalarını meşrulaştırıcı bir kılıf olan Sosyal Darwinizm, Osmanlı İmparatorluğu ve toprakları sömürgeci devletlerin saldırılarına açık olan diğer zayıf devletleri de, hayatta kalabilmek için tekâmül etmek, çağa ayak uydurmak gibi söylemlerle reformcu politikalar izlemeye itmiştir (Polat ve Özkan, 2018: 192).

Darwin'in kuzeni ve öjenizmin kurucusu olan Fransız Galton gibi Ribot da insanlardaki ayıklanma ile ilgili olarak, üstün bireylerin eşleştirilmesiyle insan ırkının mükemmelleştirilmesi ihtimalinin mümkün olduğunu, üstün ırkla "geri" ırkın birbiriyle karışması durumunda ise gelecekte geri ırkın yok olacağını belirtmiştir… Fransa'da Darwinizm ile ilgili tartışmalar sadece aydın çevrelerde kalmamıştır. 1878'de iki gencin süt satan yaşlı bir kadını parası için öldürmeleri nedeniyle basında yaşanan tartışmalar, Darwinizmin geniş halk kitlelerine ulaşmasına neden olmuştur. Çünkü birçok muhafazakâr yazar bu cinayetin nedeni olarak, "iğrenç" iki çağdaş eğilimi göstermiştir: Radikal politika ve Darwinizm. Bu cinayeti işleyenlerden biri olan ve ateist olduğu açıkça bilinen tıp öğrencisi cinayeti işlemeden önce Darwinizm ve din üzerine konferans vermişti. Zanlıları suçlayan resmi belgede bu konferansa göndermede bulunularak şu ifadeye yer vermişti: "Her canlı, doğadaki çok dar ziyafette yer almak için mücadele eder ve kuvvetli zayıfı boğmaya teşebbüs eder". Yargılamanın ilk gününde mahkeme başkanı da yaptığı konuşmada suçluların geçmişine ve felsefelerine dikkat edilmesi noktasında jürüyü uyarmış ve tıp öğrencisi Lebiez'in verdiği konferanstan, yaşamak için mücadele ve insanla hayvan arasındaki ilişki hakkında, uzun bir alıntı okumuştu. Üstelik savunma avukatı da Darwinizme göndermede bulunarak bu zararlı doktrinin müvekkillerinin yoldan sapmalarına neden olduğunu belirtmişti. Fakat bütün bunlara rağmen şahıslar suçlu bulunmuş (Doğan, 2003: 144).

Pozitivist söylem bilim adamını "peygamber" konumuna yükseltir. Sosyal Darwinizde de tam bu gerçekleşmiş, âdeta bu görüşün temsilcileri peygamber olarak algılanmış, dönemin sivil ve asker bürokratları üretilen bilgileri sorgulamaksızın kabul etmişlerdir… İdeal veya evrensel durum, bilim adamlarının öne sürdükleri durumdur.

Pozitivist bilim ideolojisinin en temel normu budur; insan ve toplum bütün boyutlarıyla bu norma göre dizayn edilmelidir. Bilimsel bilgi güç ve meşruiyetini Doğa'dan almaz, onu inşa eden epistemik cemaatten alır… 19'uncu yüzyılın hemen bütün düşünce akımları kendi düşüncelerinin haklılığını evrim teorisi ile desteklemeye çalıştılar. Nasıl doğanın canlılar kesiminde, bir yanda bireyler beslenme ile hayat alanı uğruna kavgaya, öte tarafta da türler arasında üreme ile yayılma sahası için mücadele söz konusuysa, aynı şekilde, gerek bireysel gerek toplumsal seviyede dur durak bilmez çekişme ile savaş hüküm sürdüğü düşüncesi Sosyal Darwinizm'in temeli oldu (Yücel ve Taşar, 2016: 320).

2.2.2. Sosyal Darwinizm ve Emperyalizm

Bir devletin öteki devletler aleyhine genişlemesine, onları siyasi ve ekonomik egemenliği altına almasına dayanan, yayılmacı politikalar izlemesi, bunun için giriştiği siyasal, toplumsal, kültürel ve ekonomik yayılma ve sömürgeleştirme eylemlerinin tümü, yayılımcılık, tekelci anamalcılık (TÜBA, 2011:411). Daha çok İkinci Dünya Savaşı öncesi ve hatta yüzyılımızın başı ile ondan önceki yüzyılların siyasi tablosuna uygun ve o devirlere ait bir deyimdir. Kelime anlamına uygun olarak bir ülkenin imparatorluk biçimi, bir egemenlik kurması için başka ülkelere veya bölgelere doğru yayılma politikasıdır. Bugün kelimenin tam anlamına uyan imparatorluklar yavaş yavaş kaybolmuşlardır. Uzun yıllar emperyalizmin etki alanında bulunan pek çok Asya ve Afrika ülkesi, son 20 yılda bağımsızlık almış, milli kişiliğini bulmuştur. Bu nedenledir ki, bugün Birleşmiş Milletlerin üye sayısı artmıştır. Bu kadronun yarısından çoğu, emperyalizmden çıkmış yeni bağımsız ülkelerdir (Arda, 2003:537).

Darwin, evrime dair görüşlerini 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında açıklamıştır. Dolayısıyla Evrim ve Sosyal Darwinizmin ortaya çıktığı bu dönem İngiltere'nin Victoria Devri (1837-1901) olarak nitelendirilmektedir. Söz konusu dönem Sanayi Devrimi etkisiyle ortaya çıkan ilerleme düşüncesi ve Aydınlanma Pozitizmi'nin özellikle fen bilimlerine yaptığı büyük etkisiyle bilimsel bulguların vahiy olarak anlaşıldığı, değişmez yasalar olarak kabul edildiği bir dönemdir… Antropoloji, arkeoloji gibi yeni bilim dalları da revaçtadır ve bunlar aracılığı ile Victoria Devri'nde Avrupalıların üstünlüğü

üretilmektedir. Avrupa, 1871'de Alman Birliği'nin gerçekleşmesinden sonra 1914'e kadar sürecek olan göreli bir barış dönemine girmiş, tüm enerjisini (savaşma arzu ve iradesini) kıta dışına, sömürgelerine yöneltmişti. Bu yüzyılın teknolojik gelişmeleri ve onlara bağlı olarak yeni icat edilen ateş ve imha gücü yüksek silahlar Avrupalılar tarafından yüzyılın son çeyreğinde sömürgelerde denenmiştir… Alman birliğinin gerçekleşmesi özellikle Almanya'da "organik devlet düşüncesi" ve buradan ortaya çıkan "hayat alanı" arayışlarını tetiklemiştir (Yücel ve Taşar, 2016: 317-318).

Sosyal Darwinizm, doğum yeri İngiltere dışındaki Avrupa ülkelerinde de etkili olmuş, ancak en yoğun tartışmalar Almanya'da yaşanmıştır. Hatta öyle ki, Sosyal Darwinizm asıl yuvasını Almanya'da bulmuştur. Zira birliğini henüz tamamlamış, sanayileşme yolunda hızlı adımlar atmaya çalışan ancak sömürge yarışında arayı kapatmaya çalışan Almanya için, "*güçlü olan haklıdır*" sloganı ile temellendirilen Sosyal Darwinizmin çekiciliği, inkâr edilemez bir gerçek olmuş, Almanya'da Sosyal Darwinist düşünce, iki dünya savaşının da tetikleyici düşünsel zeminini oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı'nda, sömürge elde etme ve Avrupa'da başat güç olma isteğinin, II. Dünya Savaşı'nda ise, ilkinin bir parça farklılaşmasıyla, "*üstün*" Alman ulusunun "*yaşam alanı*"nı genişletme arzusunda olan Nazi iktidarının politikalarının da temelinde Sosyal Darwinist mücadele ve "*güçlü olan haklıdır*" anlayışı yatmaktadır. Sosyal Darwinist düşünce, geleneksel kurumlara muhalefet aracı olarak da kullanılmıştır. Bu durum Alman düşünürlerin görüşlerinden oldukça etkilenen Osmanlı Aydınlarının görüşlerinde de görülmektedir (Tanar, 2011: 113-114).

2.2.3. Sosyal Darwinizm ve Kapitalizme Etkisi

Sosyal Darwinizmin Amerikan versiyonu olan ve "Laissez Faire, Laisses passer" (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) şeklinde ifade edilen liberal anlayış, devletin rolü ve müdahalesinin nerede ise hiç olmadığı ekonomik bir düzeni, mutlak bir liberalizmi temsil etmektedir. Biyolojik var olma savaşını, ekonomik ve sosyal ayıklanmanın toplumsal çatışma mekanizmalarını kapitalist rekabet toplumuna taşımış ve bunları tabiat yasaları olarak kabul etmiştir. Bu Sosyal Darwinizm yorumu sınırlı kalmamış, toplumun

tüm katmanlarına sirayet eden bir siyasi kültürün karakteri olmuştur. Rekaber stratejik dingil haline gelmiştir... Rekabet toplumsal düzenin tabii bir ilkesidir ve kısmen bu durum devletler / milletler için de geçerlidir. Dolayısıyla Sosyal Darwinizm ve Laissea-Faire görüşü, kapitalizmi ve siyasî muhafazakârlığı desteklemek için kullanılmıştır (Yücel ve Taşar, 2016: 324). Sosyal Darwinizmin Kapitalizme etkisi olmuştur. Kapitalist güçler, işçilerden ekonomik sisteme gelen tehditleri ve reform isteklerini engellemek için Sosyal Darwinizm teorisini kullanarak doğada da aynı sistemin geçerli olduğunu öne sürerek, kendilerince bilimsel bir kanıt oluşturmuşlardır. Sosyal Darwinistler, toplum düzeni için uygulanan yasalara karşı, doğal seleksiyon ve görünmez el tarafından düzenlenen, deneme yanılma şeklinde yavaş yavaş gerçekleşen bir değişimi savundular. Böylelikle teori, aynı zamanda sosyal reformlar isteyen, içinde bulundukları ağır ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için yasal tedbirler alınması gerektiğini savunan işçi ve yoksullara karşı burjuva sınıfının eline sağlam bir savunma aracı vermiş oldu (Taşkaya,2010: 77-78)

Liberal ekonomik sistem, zenginliğin küçük bir kesimde oluşmasının, geniş halk kitlelerin ise kıtlık ve yokluk içerisinde kalmasının önünü açmaktan öteye politikalar geliştirememiştir. Sistem "*bırakınız yapsınlar*" ilkesiyle, bu mücadelede zenginin daha güçlenerek çıkmasında rol oynamış, sermaye sahibinden yana tavır almıştır. Nüfusun geometrik bir şekilde çoğalırken, yiyecek arzının aritmetik bir şe-kilde artacağını ve bu durumun kitlesel açlığa yol açacağını öngören Klasik dönem iktisatçısı Thomas Robert Malthus'un nüfus teorisi; çağdaşı biyolog Darwin'de evrim teorisi olarak karşılık bulmuştur. Çünkü Malthus'un teorisinde yer alan; mevcut gıda kaynaklarının yetersizliği nedeniyle fakir, beceriksiz ve güçsüz olanların, bu kaynaklara diğerleri kadar başarılı bir şekilde erişememesi ve böylece ölerek elenmeleri, güçlü olanın yaşaması, güçsüzün ise '*doğal seleksiyon*'a uğraması anlamını taşımaktadır. Klasik iktisatçıların teorileri üzerinde yapılacak olan detaylı araştırmalar evrim teorisinin dönemin klasik iktisadi düşüncesinden etkilendiğini daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Darwin'de bu etkilenme aynı zamanda klasik iktisadî anlayışın ortaya koyduğu vahşi kapitalizmi meşrulaştırma çabasına dönüşmüş ve teorisini bu anlamlar doğrultusunda oluşturmuştur (Küçükali, 2019: 56).

Sosyal Darwinizm fikrinin ortaya atılmasına neden olabilecek temel argüman liberalizmin temel kavramlarından "*kendiliğinden düzen*" anlayışıdır. Bu kadar ürkütücü bir tablonun gerçekleşmesi ihtimalinin (çok düşük olsa bile) "*kendiliğinden*" olabileceği liberal bakış için oldukça doğal karşılanabilir. Genel olarak düşünüldüğünde, liberal düşüncede, bir yandan birey kendi amaçlarını gerçekleştirirken diğer yandan da sosyal düzenin de "*kendi kendine*" işlediği, kurulduğu varsayılmaktadır. Birey kişisel kazanımlarının hesaplarını yaparken rasyonel davranmakta, bütün etkinlikleri amaçlı, tasarlanmış, niyetli bir nitelik taşımaktadır. Adam Smith'in "*görünmez el*" kavramı da, bireylerin niyetlenmiş davranışlarının niyetlenmemiş sonucu olarak gördüğü "sosyal düzenin" dış müdahale olmaksızın, kendiliğinden sağlanacağı düşüncesini içermektedir. Böylesi bir akıl yürütmede oluşabilecek her türlü "sosyal düzen" doğal olarak sosyal Darwinizm'i de içerir (Tosun, 2010: 89).

2.2.4. Sosyal Darwinizm ve Faşizm

Günümüzde halen etkileri devam eden ideolojik akımlardan birisi de faşizm veya ırkçılıktır. Irkçılık insanların doğuştan verilen veya doğduğu çevrenin etkisiyle geçen unsurların ön plana alınmasıdır. Milletler ve toplumlar, bu düşüncenin etkisiyle kendilerini başka milletlere ve toplumlara dayatmaya hatta onları sömürmeye kalkışabilirler (Taşkaya,2010: 86). Emperyalizme dayanak olan "*ırk üstünlüğünü*" Darwin neredeyse bir tabiat yasası olarak görmüş ve uygar toplumların "ilerleme-yükselme-yayılma"sını ırk üstünlüğüne bağlamıştır. Ona göre uygar bir toplumda "*zihnî ve ahlâki yetileri yüksek insan sayısı*" çoktur ve toplumun yükselmesi de buna bağlıdır… Darwin'e göre uygarlığın ilerlemesi, "*çok zeki, enerjik, yiğit, yurtsever ve iyiliksever insanları en çok sayıda yetiştiren bir ulusa*" bağlıdır ve bu ulus "geri kalmış" uluslara genellikle egemen olur… En kanlı uygulaması da Nasyonal Sosyalizm altında gerçekleşmiştir. Asıl çarpıcı olan doğal ayıklama yerine yapay ayıklamanın savunulması ve şayet yapay ayıklanma olmazsa ulusun bekâsı ve ilerlemesinin tehlikeye düşeceği iddiasıdır. Bu husus şöyle ifade edilmiştir: "toplumun tasasız, bozuk ve başka bakımlardan aşağı üyelerinin, iyi insanlardan daha hızlı çoğalması önlenemezse, dünya tarihinde pek sık görüldüğü gibi ulus geriler, ilerlemenin değişmez bir yasa olmadığını

unutmamalıyız" (Yücel ve Taşar, 2016: 316-317). Bunun bir üst versiyonu olarak da her durumda güçlü olan insan ırkının savaştan galip çıkacağı ve istediğini elde edeceği ileri sürülmüştür. Sosyal Darwinizm sayesinde Avrupa'nın medeniyetin merkezini oluşturduğu ve Avrupa insanının "*üstün insan*" olduğu iddiası meşruluk kazanmıştır.

Irkçılık kapitalistleşme sürecine uygun bir sıra içerisinde İngiltere, Fransa, ABD, Japonya ve yakın yıllarda ise Almanya'da doruk noktasına ulaşmıştır… Sosyal Darwinizmin etkisiyle oluşan ideolojilerden birisi Nazi ideolojisidir. Nazi ideolojisi Faşizmle irtibatlı olmakla beraber anti-semitik bir karakter taşır. Nazi ideolojisi veya faşizm denince akla Adolf Hitler (1889-1945) gelmektedir. Nazizm'i Hitler eserleriyle güçlendirmiş olmakla beraber birçok düşünür tarafından benimsenip savunulmuştur… Hitler, güçlü ırkla güçsüz ırkların karışmasına karşı çıkmış, böyle yapmanın insanlığa karşı büyük bir suç olacağını ifade etmiştir. O, güçsüzlere yardım yapmayı da kötü görür. Hitler kendi ırkını üstün ırk, Aryan ırkının yaşamaya "en layık ırk" olduğunu, onların sağlık sorunlarının giderilmesi gerektiğini, buna karşılık Yahudilerin ise yaşadıkları toprakları bozan bir ırk olarak yok olmayı hak ettiklerini iddia eder. Almanya'da Sosyal Darwinizmi savunanların en önemlisi bir zoolog olan Ernest Haeckel (1834-1919), birçok kişiye göre Nasyonel Sosyalizmin fikir babasıdır. Heackel, ırkların birbirinden üstün olduğunu ve bu üstünlüğün ırkların dillerine ve saç yapılarına bakarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur… "Güçlü haklıdır" ilkesine dayalı olan Nazi rejiminin, Sosyal Darwinizm ile sıkı bağları olduğu açıktır. Nazi rejimi Sosyal Darwinizm'den esinlenmekle kalmamış, onu eylemlerinde meşrulaştırıcı bir araç olarak da kullanılmıştır (Taşkaya,2010: 78-79).

Sosyal Darwinist düşüncelerin doruğa çıkması öjeni hareketleriyle mümkün olmuştur. Öjeni, ırkın biyolojik olarak arındırılması ve güçlendirilmesini ifade etmektedir. Darwin'in kuzeni olan Galton, 1883'te öjeni kavramını ortaya çıkarmış, bu kelimeyle aslında insanların daha doğarken güçlü ya da güçsüz güçsüz olduğu fikrini savunmuştur… Toplumsal alana müdahaleler, her çeşit deneye müsait olan ABD'de görülmüştür. 1907'de İndiana eyaletinde kusurlu ve noksan olarak görülen kişilerin kısırlaştırılmasını öngören yasa kabul edilmiştir. Bu yasanın hedefinde toplumdaki deli,

geri zekâlı, cani vb. kişiler vardır. 1933 yılına kadar, Amerika'nın yaklaşık 29 eyaletinde buna benzer yasalar çıkarılmıştır. Tahminlere göre ABD'de907-1974 yılları toplum nezdinde, kusurlu olarak kabul gören yüzbinlerce insan kendi istekleri dışında hadım edilmiştir… Bir dönem öjenizm dalgası dünyayı öylesine sarmıştı ki, kabuğuna çekilmiş olan Osmanlı Türkiye'sinde bile, çökmekte olan imparatorluğun kurtuluşunu Avrupa'da ülkeye damızlık ırk etmekte görenler olmuştur. Bu soy arıtım dalgası o kadar kabul görmüştür ki, bu düşünce 12 yıllık Nazi iktidarı sırasında milyonlarca Yahudi'nin ölümüne sebep olmuştur (Dursunoğlu, 2016: 219).

Sosyal Darwinizm'in Nasyonal Sosyalistler tarafından kabul edilmesinde şu faktörler rol oynamıştır: 1) Seleksiyon teorisinin insanın toplumsal, ahlâki ve ekonomik gelişmesinde bir ölçüt olarak algılanması, 2) İyi ve kötü kalıtımı bir birinden ayrıştırması, 3) Toplumun görevinin iyi kalıtımı teşvik etmek, kötü kalıtımı dışlamak olduğu… Nasyonal sosyalistler Darwin'in tabiat kanunu olarak ortaya attığını "daha güçlü olanın hakkı" olarak yorumlamışlar ve uygulamışlardır. Uyum sağlayanın / uygun olanın hayatta kalması, seleksiyonunu ölümcül bir imhaya dönüştürmüşlerdir. 14 Temmuz 1933 tarihinde "İrsi Hastalıklı Nesillerin Önlenmesi Yasası" gereğince fiziki ve ruhi engelli çocukların öldürülmeleri gerçekleşmiştir. Aynı yasa 1 Ocak 1940'da Avusturya'da uygulanmaya başlanmış ve yaklaşık 10.000 çocuk öldürülmüştür (Yücel ve Taşar, 2016: 329).

3. GARPÇILARA / BATICILARA GÖRE DARWINIZM VE SOSYAL HAYAT

Sosyal Darwinizm, 1870‟lerden itibaren, Osmanlı aydınlarının da dikkatini çekmeye başlar. Tanzimatın pozitif bilim öğreten okullarından yetişmiş genç kuşak, tek tanrılı dinlerin yaratılış ilkesi ile çelişen (tüm türlerin tek bir atadan türediği, doğal seçilimle bir kısmının ortadan kalktığı ve insanoğlunun da bu türlerin dallarından biri olduğu) görüşünü ülkede tanıtmaya başlar. 18. yüzyıldan sonra devletin Avrupa'daki "*beka*" sorunu ile hemen her savaşta hayati bir şekilde yüzleşmek zorunda kalan Osmanlı ricali de, bu görüşe kısmen ilgi duyar. Kafası "*devleti nasıl kurtarabiliriz*" sorusuyla meşgul olan devlet adamları ve aydınlar için, sosyal Darvinizmin "*ancak güçlü olanlar*

ayakta kalır" savı, Avrupalılardan merhamet dilenmeksizin ayakta kalmanın bir çaresi olarak ilginç bulunur. İslamcılar, Türkçüler veya Batıcılar, Darwinizmin "*hayat mücadeledir*" önermesini açık bir ampirik hakikat olarak onaylarlar. "Biz" tanımı içine giren unsurun bekası için uluslara arası güç mücadelesinde insafa yer olmadığı görüşü sık sık dile getirilir. Bu yüzden devamlı güçlü ve uyanık olmak lazım gelir (Tugay, 2013: 20-21).

Osmanlı Devleti son dönem Garpçılarının tekâmülden ne anladıkları ve Darwin'in tekâmül kuramının sosyal hayata uyarlanması demek olan Sosyal Darwinizm'e dair görüşlerine dair kısa bir değerlendirmenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Osmanlı aydınlarından Sosyal Darwinist ilk önemli temsilcisi Ahmet Mithat Efendi'dir. Batı'nın tekniğine, bilimine ve felsefesine hayran olan Ahmet Mithat'ta Darwinci doğal ayıklanma değil, Lamarkçı çevreye uyum anlayışı hâkim gözükmektedir. Hoca Tahsin ile başlayan, Ahmet Mithat ve Beşir Fuad'la devam eden evrimci materyalist düşünce, Hüseyinzade Ali ile birlikte etki alanını daha da genişletecektir. Beşir Fuad'ın materyalist düşünce savunuculuğu onu intihara kadar götürmüştür (Yücel ve Taşar, 2016: 332).

Dönemin Batıcılarının Sosyal Darwinist ilkelerin toplumsal hayata uygulanmasına dair perspektifleri şöyle özetlenebilir: Büyük bir kısmı pozitivist olan batıcı yazarlar, eserlerinde açık veya örtük bir şekilde batılı pozitivist düşünürlerin görüşlerini dile getirirler. Artık onlar için din temel bir referans olma özelliğini yitirmiştir. Kimi Osmanlı aydını için "tekâmül" Darwinist anlamlarından uzak, sadece "terakki", "istihale" gibi değişim anlatan bir kelimedir. Örneğin Ali Rıza Seyfi ve Osman Nuri gibileri için tekâmül, sadece tarihsel gelişmeyi ve evrilmeyi anlatan kültürel bir terimdir. "*Avamın ilmi dindir, havâsın dini ilimdir*" diyen Abdullah Cevdet'in ve pozitivist Baha Tevfik'in İslâmiyet ile Batı düsturlarını bağdaştırmayı öneren sentezci tutumlara karşı çıkan köktenci ve toptancı Batıcılığına karşı Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı, Tevfik Fikret, Mustafa Asım, Mahmut Sadık gibi isimler, İslam dininin 1350 yıldır yapılagelen mistik ve kaderci yorumunu reforme etmeyi önerirler. Ancak çok daha önemli sayıda Osmanlı aydını kelimeyi bilinen anlamında kullanır ve savunur. Abdullah Cevdet ve çevresinin

Gustave Le Bon’un popüler pozitivizmi ve bilimciliği etkisiyle ileri sürdüğü melezleşme yoluyla zayıf ırkların güçlenebileceği tezi bunların başında gelir (Tugay, 2013: 24-25).

4. SAİD NURSİ’NİN HAYATI VE GAYESİ

Bediüzzaman Said Nursi ve Risale-i Nur Külliyatı hakkında onlarca kitap yazılmıştır. Araştırma içerisinde bir alt başlıkta bu konuda kısa bir bilgi vermeyi faydalı gördük. Bu nedenle fazla ayrıntıya girmeden Bediüzzaman Afyon hapsinde mevkuf (tutuklu) iken kendi izni ile avukatları tarafından kaleme alınarak Başbakanlık, Adalet ve İçişleri bakanlıklarına gönderilen yazıyı kısaltarak aktarıyoruz (Nursi, Şualar, TY: 495-498).

Bitlis vilayetine tâbi Nurs köyünde doğduğunu, öğrencilik hayatında rastgelen âlimlerle mücadele ederek, ilmî münakaşalarla karşısına çıkanları inayet-i İlahiye ile mağlub ede ede İstanbul'a kadar geldiğini ifade etmektedir. İstanbul’da afetli bir şöhret içinde iken rakiblerin ifsadatıyla merhum Sultan Abdülhamid'in emriyle tımarhaneye gönderilmiştir. Hürriyet ilânıyla ve "31 Mart Vak'ası"ndaki hizmetleriyle "İttihad ve Terakki" hükûmetinin dikkatini çekmiştir. Van'da Câmi-ül Ezher gibi "Medreset-üz Zehra" namında bir İslâm üniversitesinin açılması teklifi ile uğraşmış, hatta temeli atılmıştır. Birinci harbin patlamasıyla talebelerimi başına toplayarak gönüllü alay kumandanı olarak harbe katılmış ve Kafkas cephesinde, Bitlis'te esir düşmüştür. Esaretten kurtularak İstanbul'a geldikten sonra, "Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye"ye a'za olmuştur. Ateşkes zamanında, İstanbul'da işgal kuvvetlerine karşı elinden geldiğince çalışmıştır. Millî hükûmetin galibiyeti üzerine, yaptığı hizmetler Ankara hükûmetince takdir edilerek Ankara’ya çağrılmış ve Mecliste Van'da üniversite açmak teklifini tekrarlamıştır.

Kaderin cilveleri, kendisini sürgün olarak çeşitli yerlerde bulundurmuştur. Bu esnada Kur'an-ı Kerim'in feyzinden kalbine doğan füyuzatı yanındaki kimselere yazdırarak bir takım küçük kitapçıklar meydana gelmiştir ve bu kitapların geneline "*Risâle-i Nur*" ismini vermiştir. Bu kitapçıklar bir takım îman sahibleri tarafından birbirinden alınarak elle yazılarak çoğaltılmıştır. Yüzotuzu bulan bu risaleler tamamen âhiret ve îman bahislerine ait olup, siyasetten ve dünyadan kasdî olarak bahsetmediğini

ifade etmektedir. Bu yüzotuz kitapçıktan hiç birisinde dünya işini alâkalandıran bir maksat olmadığı, hepsinin Kur'an nurundan alıntı yapılarak âhiret ve îman ile ilgilidir. Ne siyasî ve ne de dünyevî hiç bir gaye ve maksat yoktur. Nitekim hangi mahkeme işe başlamış ise, aynı kanaatle beraat kararını vermiştir. Dilekçenin sonunda gayesini aşağıdaki şekilde belirtmektedir (Nursi, Şualar, 1995: 497):

> *Bir tek Gayem Vardır: O da, mezara yaklaştığım bu zamanda, İslâm memleketi olan bu vatanda bolşevik baykuşlarının seslerini işitiyoruz. Bu ses, âlem-i İslâm'ın iman esaslarını zedeliyor. Halkı, bilhassa gençleri imansız yaparak kendisine bağlıyor. Ben bütün mevcudiyetimle bunlarla mücadele ederek gençleri ve Müslümanları imana davet ediyorum. Bu imansız kitleye karşı mücadele ediyorum. Bu muahedem ile inşallah Allah huzuruna girmek istiyorum, bütün faaliyetim budur. Beni bu gayemden alıkoyanlar da, korkarım ki bolşevikler olsun! Bu iman düşmanlarına karşı mücahede açan dindar kuvvetlerle el ele vermek, benim için mukaddes bir gayedir. Beni serbest bırakınız. El birliğiyle, komünistlikle zehirlenen gençlerin ıslahına ve memleketin imanına, Allah'ın birliğine hizmet edeyim.*
>
> *Mevkuf Said Nursî*

5. RİSALE-İ NUR KÜLLİYATINDA SOSYAL DARWİNİZM BETİMLEMELERİ

Said Nursi'nin hayatı Türkiyenin siyasi ve sosyal yapısı açısından adeta bir laboratuvar gibidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Van'da Tahir Paşa'nın konağında misafir iken gelen gazete ve yeni kitaplardan aydınlar arasında Batıdan gelen fikirleri günlük gazeteleri okuyarak haberdar olmaktadır. Bu arada bir rüyasında; "*Ağrı dağının patlayıp dağ gibi parçarı dünyanın hertarafına dağıttığını, büyük bir zatın kendisine Kur'an'ın mu'cize olduğunu dünyaya duyurmasını istediğini*" görür. Bu rüyanın dışında gelen bir gazete haberinden İngiliz Sömürgeler Bakanının Avam Kamarasındaki bir konuşmasında, Kur'an-ı Kerim'i eline alarak, "*Bu kitap müslümanların elinde bulunduğu sürece, biz onlara hakiki olarak hakim olamayız. Ya Kur'anı yeryüzünden kaldırmalıyız, ya da Müslümanları Kur'andan soğutmalıyız*" dediği haberini okur. Bunun üzerine, "*İnşallah Kur'anın sönmez ve söndürülmez bir nur olduğunu dünyaya göstereceğim*" der. Tefsirin mukaddimesi olarak Muhakemat isimli eseri yazmıştır. I. Dünya sayaşı sırasında da düşünmüş olduğu 60-70 ciltlik tefsirin ilk cildi olan "İşârâtü'l- İ'câz" isimli kitabı yazmıştır. Rusya'da esareti sırasında pozitivizm, materyalizm ve kominizm gibi cereyanların Müslüman ve Hristiyan dünyasının imanları üzerinde meydana getirdiği

tahribatı görmüştür. Bunun üzerine 60-70 ciltlik tefsirden vazgeçerek, günün inanç problemlerine çözüm üretmeye yönelik ayetleri kaleme almayı tercih etmiştir.

Ayrıca kendisi de Osmanlı Devleti'nin hastalığının tespiti ve tedavisi konusunda o da bir aydın olarak matbuat lisaniyle görüşlerini dile getirmiştir. Bu konudaki görüşlerini makaleler ve kitaplarında dile getirmiştir.

Biz onun tespit ettiği hastalık ve tedaviyi yine onun ifadesiyle şu şekilde özetleyebiliriz: "*Bizim düşmanımız; cehalet, zaruret, ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı sanat, marifet, ittifak silahıyla cihad edeceğiz*" (Nursi, Divan-ı Harbi Örfi: 2003: 15). Burada sözü edilen cehalet geniş kapsamlıdır. Hem medreselerin bozulması sonucu dini bakımdan bilgilerdeki, hem de fenni ve teknik bilgilerdeki cahilliğimize bakar. Buna karşı, marifet ve ilim silahı ile karşılık vereceğiz. Bu cehaleti gidermenin yolu dini açıdan doğru İslamiyeti ve İslamiyete layık doğruluğu öğrenmek ve öğretmektir. Maddi açıdan ise, fenni ve tekniki ilimlerde gelişmektir. Zaruret ise ülkenin ekonomik yönden zayıf kalması, fakirlik, yoksulluk, fen ve teknikte geri kalmışlık anlamlarına geliyor. Dolayısı ile bu düşman gibi hastalığın ilacı da sanat, ticaret, ziraattir. Sanattan kastın sanayi ve teknoloji olduğu anlaşılıyor. Keza eskilerin zanaat dedikleri belli bir alanda usta olmak da buna dahil edilebilir. Yani üretimi artıracak sanayi gibi tabi zengin olma yollarında gelişip ilerlemektir. İhtilaf ise ayrışma, parça parça olmak demektir. Yani ittifakın zıddıdır. Aslında tüm Müslümanları birbirine sımsıkı bağlayacakyüzlerce nurani bağlar dinimizde vardır. Bu bağların bilinmemesi veya uygulanmaması sebebiyle, İslam alemi birbirine yabancı hatta bazen düşman hale gelmiştir. Bu nedenle, İslam dinindeki kardeşlik bağlarını artırıcı unsurları aramızda yaymak ve kuvvetli bağlar kurmalıyız.

Said Nursi'nin bu kısa değerlendirmesinden sonra konuyu biraz daha özelleştirmek yararlı olacaktır. Batıdan gelen materyalizm, süphecilik, pozitivizm, tabiatçılık, kendi kendine görülmez el tarafından yapılma, sosyal darviniz, ırkçılık vb akımların milletimizin önce iman yapısına sonra da sosyal yapısına yönelik bir tehdit olduğunu görmüştür. Bu doğrultuda imkanları ölçüsünde milletimizi uyandırmak ve bilinçlendirmek için ömrünün sonuna kadar çalışmalarına devam etmiştir.

5.1. İnkarcılığa Karşı Uyarma ve Önlem Olarak Tabiat Risalesini Yazması

Said Nursi'nin büyük kitaplardan *Le'alar* isimli kitabın içerisindeki 23. Lem'a, "Tabiat Risalesi" ismini taşımaktadır. Baş kısmında kitabın yazılış gerekçesi şu şekilde anlatılmaktadır (Nursi, Lem'alar, 1990: 169-186):

Bu risalenin sebeb-i te'lifi; gayet mütecavizane ve gayet çirkin bir tarz ile hakaik-i imaniyeyi tezyif edip, bozulmuş aklı yetişmediği şeye hurafe deyip, dinsizliği tabiata bağlayarak, Kur'ana hücum edilmesidir.

Bediüzzaman 1922'de M. Kemal Paşa'nın isteği ile Ankara'ya davet edilir ve gider. Orada İslâm ordusunun Yunan askerlerini yenmesinden mutluluk duyan müslümanların fikir dünyasına, gayet müdhiş bir zındıka fikri, içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için dessasane çalıştığını gördüğünü söylemektedir. Bediüzzaman "*Eyvah bu ejderha imanın erkânına ilişecek! o zındıkanın başını dağıtacak derecede Kur'an-ı Hakîm'den alınan kuvvetli bir bürhanı, Arabî risalesinde yazdım*" diyerek Batıdan gelen İslam inançlarına muhalif fikirler ile mücadele ettiğini belirtir. Fakat üzülerek Arabça bilenlerin az ve ehemmiyetle bakanlar da nadir olduğunu belirtir. Aynı zamanda, gayet kısa ve öz bir surette anlatıldığı için o kuvvetli bürhanın tesirini göstermemesi sebebiyle o dinsizlik fikrinin inkişaf edip kuvvet bulduğunu, mecburiyetle o bürhanı Türkçe olarak bir derece beyan edeceğini, diğer risalelerde benzer konuların bu bürhanda birleşerek konuyu tamamladıklarını ifade ediyor. Said Nursi'nin bahsettiği Tabiat Risalesinin özeti, Mesnev-i Nûriye içerisinde Habbe isimli bölümün sonunda "Zezlü'z –Zeyl" içerisinde yer almaktadır (Nursi, Mesnevi-i Nûriye, 2016: 206-210).

Kitapçığın ayrıntısını merak edenlere havale ederek kısaca özetlenecektir: İnsanların ağzından çıkan ve dinsizliği gizlice yayan dehşetli kelimeler bulunup, inanan insanlar bilmeyerek kullanıyorlar. Bunlardan üç tanesi kitapta incelenerek tartışılmıştır. Birincisi: Sebeler bu şeyi icad ediyor. İkincisi: Kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor. Üçüncüsü: Tabiîdir, tabiat iktiza edip icad ediyor. Evet, madem varlık alemi var ve inkâr edilmez. Hem, her mevcut san'atlı ve hikmetli vücuda geliyor. Hem madem eskiden beri var değil, yeniden oluyor. Herhalde, ey doğru yoldan çıkan kişi,

bu varlığı, meselâ bu hayvanı, ya diyeceksin ki, sebeplerin birleşmesinden o varlık vücut buluyor; veyahut o kendi kendine teşekkül ediyor; veyahut, tabiatın tesiriyle vücuda geliyor; veyahut bir Kadîr-i Zülcelâlin kudretiyle icad edilir. Madem aklen bu dört yoldan başka yol yoktur. Evvelki üçyol muhal, battal, akıldan uzak, kabul olunamaz oldukları kat'î ispatedilse, bizzarure ve bilbedâhe, dördüncü yol olan yaratıcının tek olan Allah olduğu şeksiz, şüphesiz sabit olur.

Özet olarak birinci meselede, sebeplerin tesiriyle varlıkların yaratılmasının imkansızlığının üç muhalle îzâhı yapılmaktadır. İkinci meselede, varlıkların kendi kendine oluşmasının üç muhalle (akıldan uzak olduğunun) îzâhı yapılmaktadır. Üçüncü meselede, tabiatın gereği olarak varlıkların oluştuğu iddiası üç muhalle anlatılır. Hatta başka bir yerde buna benzer izahları yaptıktan sonra Sofestaileri / Septikleri de işin içine katar. Bu konuda şöyle der: "*Hattâ, diyebilirim ki, ehl-i küfrün içinde, kâinatın vücudunu inkâr ettiklerinden ahmak zannedilen Sofestâîler, en akıllılarıdır. Çünkü, kâinatın vücudunu kabul etmekle Allah'a ve Hâlıkına inanmamak kabil ve mümkün olmadığından, kâinatı inkâra başladılar. Kendilerini de inkâr ettiler, "Hiçbir şey yok" diyerek, akıldan istifa ederek, akıl perdesi altında sair münkirlerin hadsiz akılsızlıklarından kurtulup bir derece akla yanaştılar"* (Nursi, Lem'alar, 1990: 299).

5.2. Eserlerinde İman ve Küfür Karşılaştırması Üzerinde Çok Durması

Said Nursi, "*Risali-i Nur bu dünyada bir menevi cehennemi, dalalete (dinden sapanlara) gösterdiği gibi, imanda dahi bu dünyada mânevî bir Cennet bulunduğunu ispat ediyor*" diyerek; "iman, Cennetin bir mânevî çekirdeği ve küfür ise, Cehennem zakkumunun bir tohumu olduğunu gösteren" eserlerindeki parçaları, bir araya getirmiştir. Bu eserin ismini "İman ve Küfür Muvazeneleri, Hidayet ve Dalâlet Mukayeseleri" koymuştur (2016: 1-215). Aşağıda Said Nursi'nin eserlerinden örnekler vererek konu ele alınmıştır.

5.2.1. Kainattaki Olaylara Cesaret ve Korkaklık Penceresinden Bakmak

Evet, her hakikî hasenât gibi, cesaretin dahi menbaı imandır, ubûdiyettir. Her seyyiât gibi cebânetin (Korkaklık) dahi menbaı dalâlettir. Evet, tam münevverü'l-

kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki, harika bir kudret-i Samedâniyeyi lezzetli bir hayretle seyredecek. Fakat, meşhur bir münevverü'l-akıl denilen kalbsiz bir fâsık feylesof ise, gökte bir kuyrukluyıldızı görse, yerde titrer, ‘Acaba bu serseri yıldız arzımıza çarpmasın mı?’ der, evhâma düşer. (Bir vakit böyle bir yıldızdan koca Amerika titredi. Çokları gece vakti hanelerini terk ettiler.) (Nursi, İman ve Küfür Muvazeneleri, 2016: 18).

5.2.2. Kur’anın Hikmetinin ve Felsefenin Sosyal Hayatta Verdiği Terbiyeler

Said Nursi, Kur’an hikmeti ve Felsefe hikmeti ile yetişen talebelerin farklı açılardan mukayesesini 12. Söz isimli eserinde yapmıştır (Nursi, Sözler, 2016: 155-163). Biz sosyal hayata yönelik kısa bir karşılaştırma aktarıyoruz. Benzer bir karşılaştırma daha geniş olarak Mesnevi-i Nuriye’de (2016: 219-226) de bulunmaktadır.

Amma hikmet-i felsefe ise, hayat-ı içtimaiyede nokta-i istinadı “kuvvet” kabul eder. Hedefi “menfaat“ bilir. Düstur-u hayatı “cidal“ tanır. Cemaatlerin rabıtasını “unsuriyet, menfi milliyeti“ tutar. Semerâtı ise, “hevesât-ı nefsâniyeyi tatmin ve hâcât-ı beşeriyeyi tezyiddir.”

Halbuki, kuvvetin şe’ni tecavüzdür. Menfaatin şe’ni, her arzuya kâfi gelmediğinden, üstünde boğuşmaktır. Düstur-u cidâlin şe’ni çarpışmaktır. Unsuriyetin şe’ni, başkasını yutmakla beslenmek olduğundan, tecavüzdür. İşte bu hikmettendir ki, beşerin saadeti selb olmuştur.

Amma hikmet-i Kur’âniye ise, nokta-i istinadı, kuvvete bedel “hakkı“ kabul eder. Gayede menfaate bedel “fazilet ve rıza-i İlâhîyi” kabul eder. Hayatta düstur-u cidal yerine “düstur-u teâvünü” esas tutar. Cemaatlerin rabıtalarında unsuriyet, milliyet yerine “rabıta-i dinî ve sınıfî ve vatanî“ kabul eder. Gayâtı, hevesat-ı nefsâniyenin tecavüzâtına sed çekip ruhu maâliyâta teşvik ve hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder ve insanı kemâlât-ı insaniyeye sevk edip insan eder.

Hakkın şe'ni ittifaktır. Faziletin şe'ni tesanüddür. Düstur-u teâvünün şe'ni, birbirinin imdadına yetişmektir. Dinin şe'ni uhuvvettir, incizaptır. Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçılamakla serbest bırakmanın şe'ni, saadet-i dâreyndir.

5.2.3. Ahiretin Varlığına İmanın Sosyal Hayat İçin Gerekliliği

Said Nursi, sosyal hayatın mutlu bir şekilde devamlığı için ahiret inancının olması gerektiğini 9. Şua ve 11. Şua'nın 8'inci meselesinde geniş bir şekilde anlatmıştır. Dokuzuncu şua'nın birinci noktasında; ahiret inancı, toplumsal ve ferdî hayatin saadetinin esasıdır diyerek dört delil göstermiştir. Birincisi, İnsanlığın yarısını teşkil eden çocuklar için ahiret inancının faydasından bahseder. İkincisi, ihtiyarlar için ahiret inancının dünyevî faydalarını izah eder. Üçüncüsü, gençler için faydasını izah eder. Dördüncüsü, aile hayatı için faydasını izah eder (Nursi, Şualar, 1995: 182-184 ve 222-229). Aşağıda ahiret imanının gençler ve sosyal hayatın modern bir göstergesi olan şehir yaşamı üzerindeki etkilerini gösteren iki paragraf aktarılmıştır.

> *Üçüncü delil:* İnsanların hayat-ı içtimaiyesinin medarı olan gençler, delikanlılar, şiddet-i galeyanda olan hissiyatlarını ve ifratkâr bulunan nefis ve hevâlarını tecavüzattan ve zulümlerden ve tahribattan durduran ve hayat-ı içtimaiyenin hüsn-ü cereyanını temin eden, yalnız Cehennem fikridir. Yoksa, Cehennem endişesi olmazsa, "El-hükmü li'l-galib" (Hüküm, galip ve kuvvetli olanındır / Sosyal Darwinizm ilkesi) kaidesiyle, o sarhoş delikanlılar, hevesatları peşinde bîçare zayıflara, âcizlere, dünyayı cehenneme çevireceklerdi ve yüksek insaniyeti gayet süflî bir hayvaniyete döndüreceklerdi (Nursi, Şualar, 1995: 183).

> *Hem herbir şehir* kendi ahalisine geniş bir hanedir. Eğer iman-ı âhiret o büyük aile efradında hükmetmezse, güzel ahlâkın esasları olan ihlâs, samimiyet, fazilet, hamiyet, fedakârlık, rıza-yı İlâhî, sevab-ı uhrevî yerine (İman olmazsa veya zayıf kalıp, tesirini göstermezse) garaz, menfaat, sahtekârlık, hodgâmlık, tasannu yapmacık hareket, zorla bir şeyi daha iyi göstermeye çalışma, riya, rüşvet, aldatmak gibi haller meydan alır. Zâhirî âsâyiş ve insaniyet altında anarşistlik ve vahşet mânâları hükmeder; o hayat-ı şehriye zehirlenir. Çocuklar haylâzlığa, gençler sarhoşluğa, kavîler zulme, ihtiyarlar ağlamaya başlarlar (Nursi, Şualar, 1995: 227).

5.2.5. İnançsızlığın / Sosyal Darwinizmin Ekonomik Hayatı Yansıması ve Çaresi

Batı'da iktisat, sınırlı kaynakların, sonsuz insan ihtiyaçları arasında optimal biçimde dağıtılması yöntemlerini araştıran bir bilim olarak ortaya çıkmıştır. Teorik olarak optimal dağılımı "görünmez el" ifadesi ile tam rekabet piyasası şartlarına bağlamıştır. Bu mekanizma ile iktisadi kayat "Kendi kendine" dengelenmektedir. İktisat ilmi daha sonra, Sosyal Darwinizmin etkisi ile "İktisadi Emperyalizm"e dönüşmüştür. Genellikle gelişmiş ülkeler tarafından gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler üzerine uygulanır. Bu kavram gelişmiş bir ülkenin, sahip olduğu büyük iktisadi, siyasi ve gerekirse askeri gücü kullanarak kendisine göre daha geri kalmış diğer ülkelerede, kendi sanayisi için ihtiyacı olan hammadde, kendi ürünleri için pazar ve karlı yatırım alanları elde etmesi anlamına gelmektedir (Arda vd., 2003: 278).

Said Nursi, peygamberimizin hadislerinde belirtildiği gibi insanların sosyal hayatında intizam ve asayişi temin eden köprünün zekât olduğunu ifade etmektedir. İnsanlığın ilerlemesine engel olan isyan ve ihtilallerden doğan felaketlerin ilacının yardımlaşma olduğunu belirtmektedir. Sosyal hayatta görünen ihtilâller, fesatlar ve bütün ahlâk-ı rezilenin iki kelimeden doğduğunu belirtmektedir. Bunlardan birisi,"*Ben tok olayım da, başkası açlığından ölürse ölsün, bana ne!*" İkincisi: "Sen zahmetler içinde boğul ki, ben nimetler ve lezzetler içinde rahat edeyim." İnsanlığın yıkılmaya yaklaştıran birinci kelimeyi sildirenin ancak zekâttır. İnsanlığı umumî felâketlere sürükleyen ve bolşevikliğe sevk edip terakkiyatı, asayişi mahveden ikinci kelimeyi kökünden kesip atan, hurmet-i ribadır / faizin haram kılınmasıdır. Zekâtın vacip olması ve faizin haram kılınmasına uyulmadığı zaman, tabakalar arası gittikçe gerginleşir, aradaki bağ kalmaz. Bu yüzdendir ki, aşağı tabakadan yukarı tabakaya ihtiram, itaat, muhabbet yerine ihtilâl sadâları, haset bağırtıları, kin ve nefret çığlıkları yükselir. Kezalik, yüksek tabakadan aşağı tabakaya merhamet, ihsan, taltif yerine zulüm ateşleri, tahakkümler, şimşek gibi tahkirler yağıyor. Özet olarak, tabakalar arasında barışın temini ve münasebetin tesisi, ancak ve ancak İslam'ın şartlarından olan zekât ve zekâtın yavruları olan sadaka ve bağışın Sosyal Hayatta yüksek bir düstur ittihaz edilmesiyle olur (Nursi, İşârâtü'l- İ'câz, 2014: 162).

5.2.6. Irkçılığın, Menfi Milliyetçiliğin ve İslam Kardeşliğinin Sosyal Hayata Etkisi

Said Nursi Hucurat Sûresi'de, (49:13) "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; sonra da, birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık*" ayetini, 26. Mektup 3. Mebhaste tefsir etmektedir (Nursi, Mektubât, 2016: 411-418). Said Nursi'nin halkı kendisinden uzaklaştırmak ve halk üzerindeki dini tesirini kırmak isteyenler bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı halkın milliyetçilik duygularını kullanmak ister. Derler ki "*Siz Türk'sünüz. Mâşâallah Türklerde her nevi ulemâ ve ehl-i kemâl vardır. Said bir Kürt'tür. Milliyetinizden olmayan birisiyle terîk-i mesâî etmek hamiyet-i milliyeye münâfiîdir*?". Said Nursi bu sorunun cevabını da 29. Mektup, Altıncı Kısım, Dördüncü Desîse-i Şeytânye' de vermektedir (Nursi, Mektubât, 2016: 540-547).

Said Nursi'in bu konudaki görüşlerini genel olarak değinilecektir. Said Nursi'ye göre milliyetçilik fikri bu asırda çok ileri gitmiştir. Özellikle dessas Avrapa zalimleri bu düşünceyi, İslâm dünyası içinde onların zararına olacak bir şekilde uyandırıyorlar ki, islam dünyasını küçük parçaları ayırıp yutsunlar. Nitekim geçmişte bu uygulama olduğu gibi gönümüzde de hala devem etmektetir. Milliyetçilik fikrinde, nefsin hoşuna gidecek bir zevk ve uğursuz bir bir kuvvet var. Onun için, şu zamanda sosyal hayat ile meşgul olanlara "Fikr-i milliyeti bırakınız" denilmez. Fakat milliyet fikri iki kısımdır: Bir kısmı menfidir, uğursuzdur, zararlıdır. Başkasını yutmakla beslenir, diğerlerine adâvetle devam eder, uyanık davranır. Şu ise, düşmanlık ve karışıklığa sebeptir.

Evet, başkalarına düşmanlık üzere kurulan olumsuz milliyetçiliğin tarihçe pek çok zararları görülmüş. Ezcümle, Emevîler, bir parça milliyetçilik fikrini siyasetlerine karıştırdıkları için, hem âlem-i İslâmı küstürdüler, hem kendileri de çok felâketler çektiler. Hem Avrupa milletleri şu asırda ırkçılık fikrini çok ileri sürdükleri için, Fransız ve Alman'ın birbirine karşı çok uğursuz ebedî düşmanlıklarından başka, Dünya Savaşındaki müthiş hadiseler dahi, başkalarına düşmanlık üzerine kurulu milliyetçiliğin insanlığa ne kadar zararlı olduğunu göstermiştir (Nursi, Mektubât, 2016: 412-413).

Said Nursi Asya'da uyanan milletlerin, milliyetçilik fikrine sarılarak birçok manevi değerlerini o yolda feda etmelerine de karşı çıkmaktadır. Her milleti endam ve uzunluğunun değeri farklı olduğunu, bir cins kumaş bile olsa ayrı ayrı tarzda olması

gerektiğini belirtir. Körü körüne taklidin maskaralık olacağını ifade eder. Said Nursi 29. Mektup, Altıncı Kısım'da, Dördüncü Desîse-i Şeytânye' de İslâm kardeşliği ile menfi milliyetçiliğin toplum kesimleri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini ayrıntılı bir şekilde karşılaştırmaktadır (Nursi, Mektubât, 2016: 542-545).

> Eğer zerre miktar hamiyet ve şuurun ve insafın varsa, şimdiki taksimata bak, cevap ver. Şöyle ki: Türk milleti denilen şu vatan evlâdı altı kısımdır. Birinci kısmı, ehl-i salâhat ve takvâdır. İkinci kısmı, musibetzede ve hastalar taifesidir. Üçüncü kısmı, ihtiyarlar sınıfıdır. Dördüncü kısmı, çocuklar taifesidir. Beşinci kısmı, fakirler ve zayıflar taifesidir. Altıncı kısmı gençlerdir. Acaba bütün evvelki beş taife Türk değiller mi? Hamiyet-i milliyeden hisseleri yok mu? Acaba altıncı taifeye sarhoşçasına bir keyif vermek yolunda o beş taifeyi incitmek, keyfini kaçırmak, tesellilerini kırmak hamiyet-i milliye midir, yoksa o millete düşmanlık mıdır? "El-hükmü li'l-ekser" sırrınca, eksere zarar dokunduran düşmandır, dost değildir! (Nursi, Mektubât, 2016: 542).

> İşte, ey frenkmeşrepler ve propagandanızla hakikî kardeşlerimi benden soğutmaya çalışan mülhidler! Bu millete menfaatiniz nedir? Birinci taife olan ehl-i takvâ ve salâhatin nurunu söndürüyorsunuz. Merhamete ve tımar etmeye şâyan ikinci taifesinin yaralarına zehir serpiyorsunuz. Ve hürmete çok lâyık olan üçüncü taifenin tesellisini kırıyorsunuz, ye's-i mutlaka atıyorsunuz. Ve şefkate çok muhtaç olan dördüncü taifenin bütün bütün kuvve-i mâneviyesini kırıyorsunuz ve hakikî insaniyetini söndürüyorsunuz. Ve muavenet ve yardıma ve teselliye çok muhtaç olan beşinci taifenin ümitlerini, istimdatlarını akîm bırakıp, onların nazarında hayatı mevtten daha ziyade dehşetli bir surete çeviriyorsunuz. İkaza ve ayılmaya çok muhtaç olan altıncı taifesine, gençlik uykusu içinde öyle bir şarap içiriyorsunuz ki, o şarabın humârı pek elîm, pek dehşetlidir. Acaba bu mudur hamiyet-i milliyeniz ki, o hamiyet-i milliye uğrunda çok mukaddesâtı feda ediyorsunuz? O Türkçülük menfaati, Türklere bu suretle midir? (Nursi, Mektubât, 2016: 546).

6.GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İman ve inkâr arasındaki mücadele insanlık tarihi kadar eskidir. Günümüzde de devam etmektedir. İnkâr, tarih buyunca farklı biçimlerde devam etmiştir. Özellikle İncilin tahrip edilmesi sonucu, kilisenin engizisyon mahkemeleri baskısı ile bilim adamlarının fikir ve düşüncelerini açıklayamaz duruma gelmişlerdir. Bu durumu Batılılar, "Ortaçağ Karanlığı" olarak adlandırmıştır. Bu aşamadan sonra "bilim insanı" olmak demek kiliseye ve dine karşı olmakla özdeşleşmiştir. Batı karşısında geri durumda olan devletler, Batının teknolojisini aldıktan sonra kültürlerinden de etkilenmişlerdir. Aydınlanma dönemi

içerisinde inkâra yönelik felsefi akımlar daha da çoğalmış ve güçlenmiştir. İnsanları inkâra götüren bu akımlara Darwinizm, Bilimsel Materyalizm, Pozitivizm, Septizm ve Darvinizmin etkisiyle gelişen Sosyal Darwinizm'i örnek olarak verebiliriz. Darwin'in Evrim Teorisinin genişletilerek sosyal alana uygulanmasına "Sosyal Darwinizm" denmektedir. Bu çalışmada Said Nursi'nin eserlerinde Sosyal Darvinizm'in sonuçlarından birisi olan inkârcılığın dünyadaki ilişkilerde ve sosyal hayatta yansımalarını ortaya konulmuştur. Said Nursi Batıdan gelen materyalizm, süphecilik, pozitivizm, tabiatçılık, kendi kendine görülmez el tarafından yapılma, sosyal darwinizm, ırkçılık vb akımların milletimizin önce iman yapısına sonra da sosyal yapısına yönelik bir tehdit olduğunu görmüştür. Bu doğrultuda imkanları ölçüsünde milletimizi uyandırmak ve bilinçlendirmek için ömrünün sonuna kadar çalışmalarına devam etmiştir.

Yapılan inceleme ve araştırma sonuçları kısaca maddeler halinde aşağıya çıkartılmıştır:

1- Said Nursi, genç yaşta Batı'dan gelen inkâra yönelik felsefi akımların farkında olmuştur. Hayatı boyunca, inkarcılık ve ateizm ile mücadele etmiştir.

2- İmani mücadelesini özellikle yazı ile yaparak 6000 sayfalık bir eser külliyatı ortaya çıkarmıştır. Böylece şahıs eksenli değil, kitap eksenli bir hizmet modeli ortaya koymuştur.

3- Bu eserlerin içerisinde "Tabiat Risalesi" inkârla mantıki mücadele açısından en fazla dikkat çeken eserlerden biiridir.

4- İman ve küfür karşılaştırmalarını kainat düzeninden, insan terbiyesinden, sosyal hayattan ta ekonomik hayatı kadar her alanda yapmıştır. Böylece her alanda imanın gerekliliğini ve inkarın akıldan uzak olduğunu vurgulamıştır.

5- Said Nursi yazmış olduğu kitapları ve ateizme yapmış olduğu mücadele ile Allah'a inanan tüm insanlarıhayvan olma esaretinden çıkararak, inanlık onurunu kurtarmıştır.

6- İnkârcı bakış açısı, insanların isteklerini yerine getirmekten aciz, sahipsiz, koruyucusuz olduğunu telakki eder. Adeta ağlayan yetimler gibi görür. İman nazarı ise, canlı mahlûkatı ağlar yetimler gibi değil, ancak görevli memur, vazifeli zikir eden ve tesbih okuyan kullar sıfatıyla bakar.

KAYNAKLAR

Arda, E., Kılıçgedik, N., Bakan, S., Bakan, İ., ve Kemer, B., 2003. **Sosyal Bilimler El Sözlüğü**, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

Cevizci, A., 2010. **Paradigma Felsefe Sözlüğü**. Paradigma Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş İlâveli 7. Baskı, İstanbul.

Çetiner, B., 2012. İngiliz Romanında Darwin ve Amerikan Romanında Sosyal Darwinizm: 1870-1890. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı / İngiliz Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Ankara.

Doğan, A., 2003. Sosyal Darwinizm ve Osmanlı Aydınları Üzerindeki Etkileri (1860-1914). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Dursunoğlu, İ., 2016. Sosyal Darwinizm. **Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2016 (1), 210-221.

Gökhan, H., 2013. **100 Terimde Bütün Felsefe**. Kafekültür Yayıncılık, İstanbul.

İnce, H. T., 2005. Sosyal Darwinizm'in Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Kesikoğlu, S., 2016. Felsefede Bencillik Kavramı ve Sosyal Darwinizm Eleştirisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Anabilim Dalı / Felsefe Bilim Dalı, Ankara.

Kuyaksil, A., 2014. **Türkiye'de Siyaset Biliminin Gelişimi ve Tarık Zafer Tunaya**. Orion Kitabevi, Ankara.

Küçükali, A., 2019. Klasik İktisadi Düşünce İle Evrim Teorisinin Entelektüel Beraberliği. **HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, Cilt: 8 Yıl: 8 Sayı:20 (2019/1), 43-58.

Mardin, Ş., 2019. **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**. İletişim Yayınları, 22. Baskı, İstanbul.

Nursi, S., 2003. **Divan-ı Harbi Örfi**, Envar Neşriyat, İstanbul.

Nursi, S., 2016. **İman ve Küfür Muvazeneleri**, rnk Neşriyat, On İkinci Baskı, İstanbul.

Nursi, S. 2014. **İşârâtü'l- İ'câz**, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı Ankara.

Nursi, S. 1990. **Lem'alar**, Sözler Yayınevi, Dördüncü Baskı, İstanbul.

Nursi, S., 2016. **Mesnevi-i Nûriye**, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Nursi, S. 2016. **Sözler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Nursi, S., 1995. **Şualar**, Envar Neşriyat, İstanbul.

Polat F. ve Özkan E., 2018. Sosyal Darwinist Bir Jön Türk: Rıza Revfik'in Sosyal ve Siyasal Fikirleri. **Turkhish Studies**, Volume 13/7, Winter 2018, p.187-205, Ankara.

Taşkaya, M., 2010. Kelamî Açıdan Sosyal Darwinizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı / Kelam Bilim Dalı, Sivas.

Tosun, C. M., 2010. Liberalizm ve Sosyal Darwinizm Karşisinda John Rawls. **FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)**, 2010 Güz, sayı: 10, s. 81-94.

Tugay, A., 2013. Mahmut Sadık'ın Tekâmül Romanında Garpçılık ve Sosyal Darwinizm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya.

Tunaya, T. Z., 1960. **Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**. Yedigün Matbaası, İstanbul.

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi), 2011. **Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü / Sosyal Bilimler**. Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara.

Yücel S. ve Taşar, M. M., 2016. Sosyal Darwinizm: Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Erken Cumhuriyet'e Etkisi. **Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları**, Mart 2016, Sayı 29, s. 309-340.

AHMED AVNI'S ONTOLOGY OF CREATION BASED ON HIS CONCEPTION OF UNIVERSE

AHMED AVNİ'DE ÂLEM ANLAYIŞINA DAYALI YARATILIŞ FELSEFESİ

Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç
Türkiye Bilimler Akademisi, Emekli Öğretim Üyesi, Üsküdar Üniversitesi (yarı zamanlı)
İstanbul

ABSTRACT

The late Ottoman thinker Ahmet Avni Konuk (d., 1938) is a versatile scholar who had his training both in the traditional Islamic educational system and in the modern Western scientific tradition. In his traditional education, he was able to acquire both madrasa and tasawwuf education, this way enabling himself thoroughly trained as an erudite scholar in these traditions. He added a very significant "Introduction" (Mukaddime) to his four volume commentary written on the great Muslim thinker, Ibn al-Arabi's important work, *Fusûs al-Hikam*. By combining the philosophical accumulation of Islamic thought with the tasawwuf philosophy in this Introduction and taking into account the accumulation of knowledge in contemporary sciences, he established an original philosophical system. His system has a strong philosophical structure that will compete with philosophers such as Hegel and Spinoza in the West. In his *Mukaddime* he developed an original philosophical system based on the ideas of his predecessors such as the earlier Sufi thinkers, Ibn al-'Arabi (d. 1240), Mawlana Jalal al-Din al-Rûmî (d. 1273), Abd al-Razzâq Kâshânî (d. 1335), Adududdin Îjî (d. 1355), Abdurrahman Jâmî (d. 1414) and Abd al-Karîm al-Jîlî (1428). What makes his thought significant is the fact that he built a coherent system by combining those doctrines and ideas with his original theories that is logically consistent with them. In this study, we will examine how Avni Konuk arrives at the Visible Universe (*'âlam al-shahâdah*) from the Unseen World (*'âlam al-ghayb*) through divine theophanies (*tajalliyât*) and at the same time how he develops a scientific explanation of creation in this universe. In an earlier study we took up this topic by emphasizing the creation in the visible world (*'âlam al-shahâdah*). In this study, however, the emphasis will be in the Unseen universe (*'âlam al-ghayb*) trying to investigate his ontology of universes leading to a dynamic theory of creation.

Keywords: Ahmed Avni Konuk, creation in tasawwuf, *'âlam al-ghayb*, ontology of creation, creationism

ÖZET

Son dönem Osmanlı düşünürlerinden Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) hem geleneksel İslam bilim geleneğinde hem de yirminci yüzyıl Batı bilim geleneğinde eğitim almış zülcenaheyn (iki yönlü) denen bir filozoftur. Avni Konuk, geleneksel eğitiminde hem medrese hem de tasavvuf eğitimini ve bu geleneklerdeki birikimleri tam olarak elde edebilmiş bir düşünürümüzdür. Büyük İslam mütefekkiri İbnu'l-Arabi'nin *Füsûsu'l-Hikem* adlı önemli eserine yazdığı dört ciltlik şerhe çok önemli bir "Mukaddime" eklemiştir. Bu Mukaddimede İslam düşünce tarihindeki felsefi birikimi tasavvuf

açısından birleştirip günümüz bilimlerinde oluşan bilgi birikimini de dikkate alarak tamamen kendine has yeni bir felsefi sistem kurmuştur. Bu sistem Batı'da yetişen Hegel ve Spinoza gibi filozoflarla boy ölçüşecek derecede güçlü bir felsefi alt yapıya sahiptir. Avni Konuk İbnu'l-Arabi (ö. 1240), ve Mevlâna Celaleddin Rûmî (ö. 1273), Abdürrezzâk Kâşânî (ö. 1335), Adudüddin Îcî (ö. 1355), Abdurrahman Câmî (ö. 1414) ve Abdülkerîm el-Cîlî (1428) gibi kendinden önceki birçok düşünürün görüşlerini kullanarak özgün bir düşünce sistemi geliştirmiştir. Bu çalışmamızda Avni Konuk'un tecelliyat-ı ilahiyelerden sonra âlem-i gaybdan âlem-i misal vasıtasıyla âlem-i şehadete yaratılış silsilesinin nasıl geldiğini ortaya koyduğu âlem anlayışına dayalı yaratma anlayışını inceleyeceğiz. Aynı konuda daha önce yaptığımız bir çalışmada şehadet âlemindeki yaratılışın nasıl olduğuna vurgu yaparak yaratılış gerçeğini felsefi ve ilmi boyutta nasıl ortaya koyduğunu incelemiştik. Bu çalışma ise 'alem-i şehadetten önceki yaratılışın gaybdaki tecellileri üzerinde durarak bunun önemini ortaya koymaya çalışacağız. Onun için bu bildiride yaratılışın ontolojik yönü incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Ahmed Avni Konuk, yaratılış, gayb âlemi, âlem ontolojisi, tasavvufta yaratılış

GİRİŞ

Umumiyetle yaratılışı açıklamaya çalışan görüşler, İslam düşüncesinde "şehadet âlemi" olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz bu maddi âlemde olup bitenle ilgili olarak geliştirilmiştir. Bu görüşlerin tamamı bilimsel olarak "yaratılış nazariyeleri" olarak nitelendirilmelidir. Günümüzde bu hususta bilim çevrelerinde geçerli olan en yaygın bilimsel nazariye "evrim" (evolution) olarak bilinmektedir. Ancak İslam düşüncesinde bu yaratılış anlayışına ek olarak daha önce gelen ve asıl şehadet âlemindeki yaratılışın temelini teşkil eden ve bu cihetle ona anlam kazandıran ruhani diyebileceğimiz bir yaratılış fikri daha vardır. Bu iki yaratılışı bir birinden ayırt etmek için şehadet âlemindeki yaratılışa "kevnî yaratılış", ruhanî âlemdeki yaratılışa da "gaybî yaratılış" diyebiliriz. Bu hususa zannedersem burada sunulduğu şekilde ilk defa ele aldığımız için henüz konunun başında tam olarak bu yaptığımız ayırım anlaşılmayabilir. Ancak bu çalışmanın amacı kevnî ve gaybî yaratılışların mahiyetini ve bu ayırımın gerekliliğini son dönem önemli bir Osmanlı düşünürü olan Ahmet Avni Konuk'un felsefi sistemi açısından ortaya koymaktır.

Önce Ahmet Avni Konuk'un hayatı ve aldığı çok boyutlu eğitimi hakkında kısa bilgi verelim çünkü bu bilginin onun neden ve nasıl böyle iki kademeli diyebileceğimiz bir yaratılış anlayışı geliştirdiğini açıklayıcı mahiyettedir.[1] Avni Konuk 1868/9'a tekabül eden Rumî takvime göre 1285 yılında Üsküdar'da doğmuştur. İlköğrenimini burada tamamladıktan sonra Galata Rüştiyesine devam ederken henüz 9-10 yaşlarında birkaç ay

[1] Ahmet Avni Konuk'un hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için şu güzel çalışmaya bakılmalıdır: Savaş Şafak Barkçin, *Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2009).

ara ile anne ve babasını kaybeder. Okutacak kimsesi kalmadığından bu sıralarda yetimler için açılan Darüşşafaka'ya kaydedilir. Çok başarılı bir öğrenci olduğu okul hayatından anlaşılmaktadır. Darüşşafaka yetimler için açılmış bir okul olduğu için burada ders vermenin çok sevap olduğuna inanan dönemin en önemli ilim adamları burada meccanen ders vermekteydi. Onun için Ahmet Avni'nin hocaları devrin önemli âlimlerinden ve Mevlevî dedelerinden oluşmakta idi. Bu yüzden Darüşşafaka mezunları Osmanlı bürokrasisinde tercih edilen bir okul durumuna gelmişti. Avni Konuk Darüşşafaka'dan 1890 yılında mezun olduğunda Galata İttihad Postahanesine posta memuru olarak Sultan Abdulhamid'in iradesiyle tayin edilmiştir.

Memurluğunun ilk yıllarında meşhur cami derslerine devam ederek eski usülle medrese tahsilini de ikmal ederek icazetnamesini almıştır. Ayrıca çok başarılı bulunduğundan posta idaresi eğitimini sürdürmek için izin vermiş ve kendisi de Mekteb-i Hukuk-i Şahâne'ye devam etmiş ve günümüz hukuk fakültesine denk olan bu okulu da birincilikle bitirmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, Recâizâde Ekrem ve Muallim Naci gibi önemli şahsiyetler buradaki hocalarından bazılarıdır. Böylece Darüşşafaka'da başladığı Fransızca öğrenimini ve diğer fizik, kimya, astronomi, kozmoloji ve paleontoloji gibi kevnî ilimleri de ilerletme fırsatı ele geçirmiştir. Fransızca yanında İngilizce de önemli ölçüde bildiğini tahmin ediyorum çünkü Mesnevî şerhinin Mukaddimesine bakılırsa "Müsteşrikler hakkında mütâlaât" başlığı altında Reynold Nicholson'un Mesnevî tercümesini değerlendirdiğini görmekteyiz. Hâlbuki bu tercüme İngilizce'dir. Demek ki, İngilizce biliyor olması akla daha uygun düşmektedir, çünkü bu kısımdaki sözleri şöyledir: "Mr. Reynold A. Nicholson İngiltere'de Mesnevî-i Şerif'in metnini bastırmış ve bir de İngilizce mukaddime yazmıştır. Bu mukaddimede Mesnevî-i Şerif'in nüshalarına ve bunların münderecatındaki ihtilaf-ı ebyât ve kelimâta dair uzun uzadıya yazdığı mütâlaâta bakılırsa, bunların tedkîki husûsunda kendisinin ne büyük zahmetler çektiği anlaşılır. Şarkın dînine ve tasavvufuna ve ahvâl-i sülûkuna yabancı olan bir müsteşrikin taharri-i hakîkat ve ilim hususunda kendisini bu derece üzmesi ve yorması şayân-ı takdirdir; fakat maatteessüf bu yabancılık neticesi olmak üzere, bu kadar yorgunluktan sonra bu zâtın çıkardığı hükümler hülâseten şunlardır" diyerek bu sonuçları eleştirmiştir.[2] Son dönem Osmanlı ulemasının önemli bir özelliğini de burada müşahede etmekteyiz: Yabancı dilde okunan bu eserler Türkçeye aktarılırken veya eleştirilirken mümkün olduğu kadar kavramların bizdeki karşılıkları bulunarak dil neredeyse tamamen İslam bilim geleneğinin kavramlarına sadık kalınarak kullanılmıştır. Mesela müsteşriklerin Vahdet-i vücûd anlayışı için kullandıkları "panteizm" kelimesini hiç kullanmamış buna karşılık olarak "vücûdîlik felsefesi" kavramını türetmiştir. Bu husus, bizim için bugün

---

[2] Ahmed Avni Konuk. *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, yay. Selçuk Eraydın ve Mustafa Tahralı, 13 cilt. (İstanbul: Kitabevi, 2008), 1: 49.

bir örnek olmalı ve Batılı kavramlar yerine kendi ilim geleneğimizin ıstılahâtını mümkün mertebe kullanmalıyız.

Ahmed Avni Konuk'un bundan sonraki hayatı, çalıştığı posta idaresi ile ilmî ve tasavvufî yaşantısının geçtiği Mevlevî dergâhları ve sohbet ve musiki meşk ettiği çalışmalarıdır. Posta idaresinde umum müdür muavinliğine kadar yükselmiş ve sonra hukuk müşavirliğinde kısa bir süre bulunduktan sonra 1933 yılında emekli olmuştur. Bunda beş yıl sonra da ilmi faaliyetlerini sürdürürken 1938 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Merkezefendi, Yenikapı Mevlevihanesi kabristanına defnedilmiştir. Böyle bir âlim ancak kendi kurumu olan Mevlevihane'de öğrenci yetiştirirdi; diğer taraftan Cumhuriyet döneminde bütün tekke ve zaviyelerle birlikte Mevlevîhaneler de kapatıldığından yetiştirdiği önemli bir düşünür talebesi maalesef olmamıştır. Bir eğitim kurumuna mensup olmamanın özellikle Cumhuriyetin ilk döneminde yaşayanlar için önemli bir arıza oluşturduğunu belirtmek gerekir. Ancak onun en önemli özelliğini burada belirtmek yerinde olacaktır: kısa hayat hikâyesinden de anlaşılacağı üzere Ahmed Avni, aldığı resmi eğitim kurumlarından ve Fransızca, İngilizce bildiği için kaynakları takip edebilecek donanıma sahip olduğundan günündeki ilimleri tam manasıyla elde etmiştir. Bunun yanında cami derslerine devam ederek medrese ilimlerini ve Mevlevihanede de tasavvuf ilimlerini elde etmiştir. Böylece şahsında her üç geleneğe de tam bir vukufiyet elde etmiş olan nadir Osmanlı âlimlerindendir. Bilindiği gibi bu üç geleneğin Medresetüz Zehra modelinde bir üniversitede birleştirmeye çalışan diğer bir âlim de Bediüzzaman Said Nursi'dir. Onun içindir ki, kullandıkları dil açısından iki ilim adamı da karşılaştırılırsa büyük bir benzerlik göstermektedirler. Aralarındaki önemli fark ise, Avni Konuk felsefi ve bilimsel bir yaklaşımla konuları incelemesine karşılık Nursi, bilimsel meselelerle ilgilenmek yerine onları iman yolunda meseleleri açıklamak için kullanmış olmasıdır. Yani birisi ilmi meselelerle felsefi bakış açısı geliştirmeye çalışırken diğeri ise bu ilmi meseleleri İslam yolunda istihdam etmeye çalışmıştır. Bu umumi açıklamalar Avni Konuk'un yaratılış anlayışını neden gaybî ve kevnî bakıştan ele aldığını anlamada bir kısa açıklama olarak alınmalıdır. Nursi ise, bu meselelerle hiç ilgilenmemiş Allah'ın yaratma gerçekliğinin kabul edilmesinin önemini işlemiştir.

YARATILIŞ ONTOLOJİSİ

Ontoloji varlıktan bahseden felsefe dalıdır. Ahmet Avni'nin varlık anlayışı onun yaratılış ile ilgili görüşlerinin temelini teşkil etmektedir. Ona göre varlık kavramı evvel emirde iki ayrı manada kullanılır: Birincisi, vücûd-u hakikî, ikincisi de vücûd-u izafîdir. Bu varlık anlayışı yani ontoloji üzerine kurulan Avni Konuk'un âlem anlayışı giriş cümlesi ile âdeta şu şekilde özetlenmektedir:

> Lisan-ı imkân-ı ilahisi ile Zat-ı vacibil'l-vücûda hamd olsun ki, medıyk-ı ademde bunalıp kalan sıfat ve esma-i namütenahisini nefes-i rahmanisi ile

> tenfis ederek onlara vücûd-i pür-cûdundan her bir mertebe-i tenezzülün icabına göre birer vücûd bahş ve kematat-ı ilahiyyesini tafsilen müşahede etmek için onların hey'et-i mecmuasına ayine ittihaz eyledi.[3]

Vücûd-u hakikî yani gerçek varlık (hakiki vücûd veya varlık) "öyle bir mefhum-i küllî-i vâhidul-'ayndır ki, hudûd ve cihet kabul etmez" olarak tanımlanmıştır.[4] Hakikat varlık cihetiyle, yani ontolojik olarak gerçek varlık bir ve tek olduğundan Vücûd-i hakiki birdir, yegânedir. Buna göre bir had, yani sınır olsa sınırın bittiği yerde başka bir varlığın başlaması gerekir. Ancak bu bir çelişkidir ve hakiki varlığın tekliğine münafidir. Cihet ise "yön" anlamına geldiğine göre, yönü olan bir varlığın haddi, yani sınırı var demektir; hâlbuki biz gerçek varlığın sınırının olmadığını bir önceki önerme ile ispatladık. Ancak bu hakiki varlığın "vahdaniyeti" yani birliği sayısal birlik değildir; "belki bir muhit-i namütenahi olan varlıktan ibarettir."[5] Hakiki varlığın veya Avni Konuk'un ifadesiyle "vücûd-i hakikî"nin mebdei, yani başlangıcı yoktur; aksine kendisi bütün diğer mevcudatın, yani varlıkların mebdei ve menşeidir, yani başlangıcı ve kaynağıdır. Onun için kâinatın neresine gidersek gidelim sonuna ulaşmak mümkün değildir; nitekim sonsuz uzayda gidildiği kadar gidelim bütün seyahat bizzat varlığın içinde cereyan etmektedir. Demek ki, "feza-yı la-yetenahi *'ayn*-ı vücûddur." Bu cümledeki "*'ayn*" kelimesi Türkçe'deki özdeşlik anlamına gelmemektedir. Çünkü öyle olsa hemen aşağıda belirteceğimiz gibi vücûd-i hakikî mutlak anlamda Allah'ın Zâtını ifade etmektedir. Bu manada "'*ayn*" kelimesi Türkçe'deki özdeş anlamında alınırsa uzay ile Allah özdeş olmuş olur ki bu da bir nevi panteizme yol açar. Hâlbuki Avni Konuk, *Mesnevi* şerhinde vahdet-i vücûd ile panteizm arasındaki farkı maddeler halinde sıraladıktan sonra bu felsefi görüşü red etmektedir. Nitekim İbn 'Arabi'nin *Fütuhât*'ından şu alıntı ile konuyu açıklamaya çalışır: "tenzih ederim o zatı ki, eşyayı ızhar etti; hâlbuki o zat eşyanın "*ayn*"ıdır. O zat-ı Hak zuhurda her şeyin '*ayn*'ıdır. O'nu tenzih ederim ki, eşyanın zatlarında eşyanın *'ayn*'ı değildir. Belki O, O'dur ve eşya dahi eşyadır" cümleleriyle teyid etmektedir. Ancak "Müsteşrikler, bu sözleri anlayamayıp onları (Sûfîleri) vücûdî feylesoflar zannederler. Değil müsteşrikler, senelerce medreselerde Kur'an ve Hadis derslerinde dirsek çürütmüş hocalar bile bu sözlerdeki dakâyıkı (incelikleri) anlamaktan aciz kalırlar" demektedir.[6]

Vücud-i izafi ise "bir asl-ı hakikiye müstenid olup, ondan neş'et eden bir varlık" olarak tanımlanmıştır. Demek ki Konuk'un ontolojisinde yani varlık felsefesinde bir hakiki ve asıl olan varlık vardır ki bu varlık mutlaktır ve Cenab-ı Hakk'ın zatına râcidir. Diğeri ise bu varlıktan kaynaklanan izafi bir varlıktır. O halde Allah'ın dışında olan bütün

---

[3] Ahmet Avni Konuk. *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, yayına haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, 4 cilt (İstanbul: Marmara İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 1: 1.

[4] A.e., 7.

[5] A.y.

[6] A. Avni Konuk, *Mesnevi-i Şerif Şerhi*, "Mukaddime", 1: 27-28.

varlıklar veya bizdeki temel kelam kavramına göre bütün *masiva* görecelidir. Bunların varlıklarına gölge varlık, mümkün varlık ve bağımlı varlık gibi birçok isimler verilmiştir. Ahmed Avni Bey vücud-i izafinin Vücud-i mahz ile adem-i mahz arasında vaki olduğunu söylemektedir. "Bir yüzü varlığa bir yüzü de yokluğa bakar demektedir. Dolayısıyla bağımsız bir varlığa sahip değildir. "Belki vücud-ı mahz-ı latifin sıfat-ı arızası olan mertebe-i kesafetten ibarettir."[7] Avni Konuk açıkça belirtmiş oluyor ki, vücûd-ı izafi vücûd-ı hakikinin arızi bir sıfatı olarak varlık düzeyine çıkarlar, yani yaratılmış olurlar. Ancak onların yaratılması birçok mertebelerden geçerek ve *tecelli* ile gerçekleşir. İşte yaratılışın kaynağı olan vücûd-u hakiki diğer bütün varlıkların vesile-i tezahürleridir. Şimdi yaratılışın düzeylerini Ahmed Avni bey nasıl beyan buyurmuşlar bunu incelemeye çalışalım.

TECELLİYÂT-I VÜCÛD

Vücûd, gerçek manada Cenab-ı Hakk'ın sadece Zâtı için kullanıldığından Zât hiçbir şekilde bilinemediğinden sadece varlığına delaleten anlaşılmalıdır. Bunun dışında ne ifade ettiği bilinemez. Bu yüzden ona *gaybu'l-guyûb* diyoruz. Bilinmemesi yine tecelli etmediğinden *ta'ayyun* olmamasındandır. Onun için vücud bu mertebede mutlaktır; onun için bu mertebeye Ahmet Avni "La-ta'ayyun Mertebesi" demektedir. Bu mertebede "vücud-i mutlak cemal-i zatisinde müstağraktır." İstiğrakda meşiet olmadığından vücûd-i hakikinin tecellisi iktiza-yı zatisi ile gerçekleşir. Diğer bir deyişle açıklayacak olursak diyebiliriz ki, neden kâinat yaratıldı? Veya daha geniş kapsamlı bir soru soracak olursak neden varlıklar var da yok değiller? Çünkü hakiki varlığın iktiza-yı zatisi yaratılmalarını gerektirmiştir. Buna yine de neden diye sorup ısrarla yaratma neden oldu diye sual eden olursa Avni Bey'in verdiği cevap meşhur hadis-i kudsiye dayanır. Bu açıklama tam olarak bu konumuzu ilgilendirmediği için ancak merak-ı mucib bir mesele olması hasebiyle kısa bir alıntı ile neden yaratılanlar yaratıldı sorusuna Ahmed Avni'nin cevabını aktaralım:

> Seneden zayıf ve keşfen sahih olan كنت كنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف، فخلقت الخلق لاعرف ya'ni "Ben gizli bir hazine idim; bilinmeğe muhabbet ettim; halkı bilinmem için yarattım" hadis-i kudsisi mucibince, vücud mertebe-i vahdete, ya'ni hakikat-ı Muhammediyye mertebesine tenezzülünden sonra kendi zatına ve sıfatına şuuru hasebiyle zatında mündemic olan kemalati ızhara muhabbet etti. Bu zuhur ve ızhar, ancak kendi zatından; yine kendi zatınadır. Ve hafa dahi yine kendi zatına nazarandır. Vücudda kendinden gayrı bir şey yoktur ki, ondan hafi olsun. Binaenaleyh bu hadis-i şerif, kable'z-zuhur kendi kemalatının yine kendisine hafi olduğunu beyandan ibarettir. Ya'ni "kable'z-

[7] Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 9.

> zuhur kendimden gizli olan kemalatımı zevk-i şuhudi ile bilmeğe muhabbet ettim; ve halkı bu zevk-i şuhudi ile bilinmem için yarattım" demektir.[8]

İşte asıl yaratılış böylece hakiki vücûddan kaynaklanmış olur. Bizim kendi dilimizle söyleyecek olursak "yaratılış böylece başlamıştır" deriz; ancak bu doğru değildir, çünkü ezeli olan hakiki varlık için başlangıçtan söz edilemez. Biz insanların anlayabileceği dil budur, nitekim Kur'an da yaratılışı sanki bir başlangıcı varmış gibi Rum suresi 11. Ayetinde bize şöyle ders vermektedir: اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ yani "Allah, yaratmaya başlar, sonra bunu tekrar eder. Sonunda O'na döndürüleceksiniz." Demek ki, her yaratılış bir başlangıç ile olur fakat bu yaratılışların süreç olarak bir başlangıcı olamaz. Yani her yaratılan ve her tecellinin bir başlangıcı vardır ve başlangıcı vücûd-u hakikidir. Böylece vücûd-u hakiki tenezzül suretiyle meratib-i muhtelifede tecelli eder. Ancak Ahmed Avni şunu belirtir:

> Bu meratib keşfe ve akla göredir; yoksa zaman ile asla münasebetleri yoktur. Zira vücûdun tenezzülatı ve tecelliyatı vücûd ile beraber kadimdir. Hudus, ancak suver-i kesire-i avalimin efradına nazarandır. Ve âlem bizim âlemimizden ibaret değildir. Feza-yı la-yetenahide avalim-i bi-nihaye mevcut olup, peyderpey tekevvün ve tefessüd etmektedir. Bu tekevvün ve tefessüdün ne evveli ne de ahiri vardır. Zira keyfiyyet-i halk ezeli ve ebedi olup, ne evveli ve ne de ahiri vardır. Evveliyyet ve ahiriyyet, ancak efrad-ı mahlukata nazarandır.[9]

Demek ki yaratılışın başladığı kaynak La-Taayyun olarak ifade edebildiğimiz vücûd-i hakikidir ki bu O'nun "mertebe-i ıtlakı olup, cemi'-i nu'ut ve sıfat izafesinden münezzeh ve her kayıddan, hatta kayd-ı ıtlaktan dahi mukaddestir. Bu mertebe Hak Teala hazretlerinin künhü olup, onun fevkinde başka bir mertebe yoktur." Bu açıklamaları yanlış anlaşılmaması için mümkün olduğu kadar Ahmet Avni Konuk'un kendi kullandığı kavramlarla vermeye çalışıyorum. Zira buradaki kelimelerimiz insan bağlantılı olduğu için Allah'ın Zâtı hakkında tanımlayıcı olarak kullanılamaz; ancak insan dilinden başka bir dil ile de konuşmadığımızdan zorunlu olarak bu kelimelerle ilahi hakikatleri açıklamak durumundayız. Onun için burada Kur'an'ın bir mucizesi olarak bize sunulan kelimeleri kullanmamız en doğru olan yoldur. Zira Kur'an mucizekârane bir şekilde Arapça'daki en somut kelimeleri hafifleterek latifleştirip inceltmiş ve böylece ruhani âleme ait hakikatleri soyut olarak ifade edebilecek bir mahiyete büründürmüştür. Yani mucize olan, en somut kelimeleri soyutlaştırmıştır. Çünkü böyle olmazsa manevi ve ruhani âlemlerin mahiyetleri yanlış anlaşılabilir. Onun için dikkat edelim, Avni Konuk Cenab-ı Hakk'ın Zâtı hakkında sadece bu türden kelimeleri kullanmıştır. Bu kelimeleri

---

[8] A.e., 47. Bunun daha geniş açıklaması için aynı sayfada "Bidayet-i Hilkat" (yaratılışın başlangıcı) başlıklı bölüme bakılabilir.

[9] Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 10.

günümüz Türkçesinde ifade edebilmek mümkün değildir; o kelimelerin somut karşılığı Türkçemizde mevcuttur fakat onların kazandığı manevi ve ruhani soyut anlamları yoktur. Bu kelimelere örnek olarak yukarıda kullandığımız- tenezzül, tecelli, vücûd-i hakiki, ıtlak, künh ve mukaddes, münezzeh kelimelerini- verebileceğimiz gibi diğer kullanacağımız kelimeleri de okuyucularımız seçebilirler. Bunların aynen öğrenilip kullanılması felsefi ve bilimsel dilimizin güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

İlk olarak La-Ta'ayyun kavramını ele alalım: ta'ayyun, a-y-n kökünden gelmektedir. Türkçe'ye de "aynı" kelimesi olarak geçmiştir. Fakat burada kullanıldığı bağlama göre hakikat, gerçeklik, belirgin anlamlarını ifade eder. Buna göre "taayyün" belirginleşen demektir. Bunun başına "la" olumsuzluk edatı gelince La-Ta'ayyun mertebesi belirginsizlik mertebesi anlamına gelir. Cenab-ı Hakkın Zâtı bizce hiçbir şekilde bilinmediği için bu şekilde adlandırılmıştır. Nitekim Hadis-i Şerifte buyurulmuştur: "Bunun için a'ref-i enbiya (s.a.v.) Efendimiz تَفَكَّرُوا في الْخَلْقِ وَلا تَفَكَّرُوا في ذات الله kavl-i şerifi ile hâdisül'l-vücûd olan abdin fikir ile bu mertebe-i vücûdu idrak edemeyeceğini tefhim buyurmuşlardır."[10] Buna göre bizim için belirsiz olan bir şeyin özellikleri, nitelikleri de olamaz. Onun için yukarıdaki alıntımızda La-Ta'ayyun "mertebe-i ıtlak olup, cemi'-i nu'ut ve sıfat izafesinden münezzeh ve her kayıddan, hatta kayd-ı ıtlaktan dahi mukaddestir" denmiştir. Bu mertebeye bundan dolayı ayrıca "mertebe-i ahadiyyet" yani yegânelik mertebesi denmiştir.

Zât-ı bahtın istiğrak-ı cemalîsinden, mertebe-i âgahiye tenezzülü ilk ta'ayyündür ki bu varlık mertebesine "ta'ayyun-u evvel" denir. Her tenezzül ve tecelli aslında "halk-ı cedid" yani yeni bir yaratmadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Avni Konuk vücûd-i hakikinin La-Ta'ayyun mertebesinden ta'ayyun-u evvel mertebesine tenezzül ile tecelli etmesi iktiza-i zatisindendir. Yani O'nun zatı bu tecelliyi dilemekte ve bu dileme de tecelliyi gerektirmektedir. İlk yaratma bu şekilde tecelli ile başlar. Fakat yanlış anlaşılmasın yaratma başladı derken henüz yaratılan bir izafi varlık yok; sadece saf tecelli olduğundan artık Allah diye hitap edeceğimiz zâtın tecellisi vardır ve bunu yine akıl ile ihata etmek mümkün değildir. Ahmed Avni'ye göre son derece güç anlaşılan bu incelikleri "zevk" ve "vicdan" ile anlamak için önce bunun, Kur'an, hadis-i şerifler ve enbiya ile evliyanın ledünni ilimlerinin lübbü olduğuna şüphe etmeksizin inanmak gerekir. Sonra da bu ilmin hakikatine vasıl olmak için "bir insan-ı kâmilin terbiyesi ve gözetimi altında, ale't-tedric sülûk görüp hal-i fenayı tahsil tahsil etmek lazımdır." Hâlbuki diğer felsefi ilimleri anlamak için "akl-ı dimaği ve zeka-yı tabii" yeterlidir.[11]

[10] A.e., 6.

[11] A.e., 60.

Burada yapılan vurguya dikkat etmek gerekir. Bu mertebelerdeki tecelliyi özellikle maddede saplanıp kalan herkes algılayamaz. Bunu Avni Konuk şöyle vurgular:

> İmdi maddiyyunun madde kanununu beyan ettikleri sırada "umumiyet itibariyle kâinatın sebebi yoktur" demeleri, hakikat-ı emirdeki cehillerinden ve küllün numunesi olan kendi nefislerinden gafil bulunmalarından neş'et etmiştir. Ve bu cehil ve gafletin menşei de esfel-i safilin olan âlem-i tabiattan a'la-yı illiyyin olan zata sırf akıl ve zekâ ile uruc edilebileceği zannolunarak, enbiya (aleyhimüs-selam) ve onların varisleri olan evliya-yı kiram hazaratının akval-i aliyye ve ihbarat-ı seniyyelerine kulak asmamaktır.[12]

Zâtın mertebe-i âgâhisi olan bu ilk tecelliye "mertebe-i uluhiyyet" denir. Vücud-i mutlak bu mertebede "kendisindeki sıfat ve esmayı ala-tariki'l-ihata mücmelen bilir. Ve sıfat bu mertebede kendisinin aynı olduğundan bu ilim, kendi zatına olan ilminden ibarettir." Bu açıklama yaratmanın başlaması olsa dahi henüz bu mertebede Allah'tan başka bir varlığın olmadığını belirtmekten ibarettir. "Zira bu mertebede zatın şu'uru ve vicdanı ma'lum; ve gayriyyet kaydı olmaksızın mutlaktır. Buna 'vahdet-i hakiki' mertebesi de derler."[13]

GAYBÎ YARATILIŞ

Bundan sonraki tecelli üçüncü mertebe olan ta'ayyun-u sânî mertebesine olur. Burada diyebiliriz ki bu tecelliler sadece Zâttan Zâtadır. Yani vücud-i hârici henüz yoktur. Ama bunlar bizim "gaybî yaratılış" dediğimiz mertebeleri oluşturmaktadır. Bunu Konuk şöyle açıklar: "Vücud, taayyun-i evvel mertebesinde esma ve sıfatını mücmelen bilmekle beraber bu esma ve sıfatın icab ettirdiği cemi'-i maani-i külliye ve cüz'iyenin sûretleri, bu ta'ayyun-i sani mertebesinde ayrılırlar." Burada dikkat edelim La-Ta'ayyun mertebesinde esma ve sıfattan söz edemiyoruz çünkü bunun için düşünürümüz bu mertebe "O'nun "mertebe-i ıtlakı olup, cemi'-i nu'ut ve sıfat izafesinden münezzeh ve her kayıttan, hatta kayd-ı ıtlaktan dahi mukaddestir" demişti. Bu mertebede ise taayun-u evvelde mücmelen tezahürleşen esma ve sıfatta bütün varlıkların suretleri ayrışır, yani Zâta belirginleşir. Bu suretler aslında eşya-yı kevniyye hakayıkından ibarettir. Ancak onların varlığı ve temeyyüzleri ilmidir; onun için vücud-i haricileri yoktur. Vücud-i hakiki "bu suver-i ilmiyye sebebiyle müteaddid (çeşitlenip) ve mütekessir olur. Ta'bir-i diğerle bu suver-i ilmiyye, zat-ı uluhiyyetin emr-i icada illeti olurlar." Demek ki bu ilmî suretler kevnî yaratılışın sebepleridir. Fakat bunlar bu dünyada bildiğimiz türden sebepler değildir, çünkü onlar âdeta Cenab-ı Hakk'a "Ya İlahena! bizleri gerçekleştir ve hakikatimizi açığa çıkar" der gibi dua ile yaratmaya vesile olurlar.[14] Onların sebep olmaları sadece bundan

---

[12] A.e., 14.

[13] A.e., 11.

[14] A.e., 14.

ibarettir; asıl yaratma sadece Allah'a aittir. Burada yaratmaya vesile olan ve sadece vücud-i ilmileri olan bu suretlere "a'yan-ı sâbite" (tekili *'ayn-ı sâbite*) denmektedir. Bu isimlendirme İbn Arabi'den gelmektedir. Dikkat edecek olursak bu kavram yine *'ayn* kökünden türetilmiştir. Buna sadık kalarak Türkçeleştirmeye çalışırsak "değişmeyen belirginler" diyebiliriz.

Burada önemli bir hususa dikkatimiz çekilmektedir: a'yan-ı sâbite tecelli ile ayrıştıkları için aklımıza bunların yaratılarak var oldukları gelebilir. Hâlbuki bunların vücud-i haricilerinin olmadığını belirttik. O halde a'yan-ı sâbite sadece Allah'ın ilminde ezeli olarak vardırlar ve bu açıdan tecelliye vesiledirler. Böylece:

> Vücud, ta'ayyun-i sani ve vahidiyyet mertebesinden sonra, suver-i ilmiyye (a'yan-ı sabite) hasebiyle mertebe-i ervaha tenezzül eder. Ve bu mertebede suver-i ilmiyyeden her biri birer cevher-i basit olarak zahir olurlar. Bu cevahir-i basitadan her birinin şekli ve levni olmadığı gibi, zaman ve mekân ile de muttasıf değildirler. Zira zaman ile mekân cisme terettüb eden i'tibarattandır. Bunlar ise cisim değildirler. Ve cisim olmadıklanndan hark ve iltiyam dahi kabul etmezler. Ve işaret-i hissiyye, âlem-i ecsamın icabatından olduğundan bu âleme havass-i zahiriyye-i insaniyye ile işaret etmek mümkin değildir. Bu mertebede her bir ruh kendini ve kendi mislini ve kendi mebdei olan Hak Sübhanehû ve Teâla hazretlerini müdrüktir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de A'râf Suresi, 172. ayetinde "elestu birebbikum, kâlû belâ" buyurulmuştur.[15]

Ruhların yaratılması gayb âleminde olduğundan onların yaratılması "gaybî yaratılıştır." Bu yaratılış bir açıdan bu şehâdet âleminde olan yaratılışa benzerdir, çünkü ilk harici varlığı olanlar ruhlardır. Bundan önceki mertebelerde harici vücûd yoktur; her tecelli Zât'tan Zât'adır. Onun için o mertebelerde yegânelik (ehadiyyet) ve birlik (vahidiyyet) söz konusudur. Ervâh mertebesinde ise, artık çokluk vardır. Buna işareten müellif şöyle der: "İmdi bu mertebe, ayrılık ve gayriyyetten bir nevi' üzerine Zât'ın hâriçte zuhûrundan ibarettir." Ruhun mahiyetinin bilinmesi çok zordur; özellikle akıl ile bu bilginin elde edilmesi mümkün değildir. Keşif ehli büyük zatlar onun hakkındaki keşiflerini uzun mücahede ve seyr-i ruhani ile ancak bir miktar elde edebilmişler; bunları işaret yoluyla teşbih ve temsillerle ifade etmenin dışında açıklamamışlardır. Ruhun bu mahiyette yaratılmış olmasındandır ki, Hak Teâla Hicr suresi 29. ayette فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُواْ لَهُ سَاجِدِينَ buyurmuşlardır. Ve yine Enbiya, 91'de وَالَّتِي اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ buyurulmuştur.[16] Böylece ruh artık yaratıldıktan sonra kendi zatı ile kaimdir. Onun için bedene muhtaç değildir fakat âlem-i şehadette ruhun görülebilmesi için beden ona suret görevini yerine getirir ve ruhun asıl kemali

---

[15] A.e., 24-5.

[16] "İffetini korumuş olan kadını da an! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık." Burada bahsi geçen kadın Hz. Meryem'dir.

beden ile olur. Bedenler yaratılınca onun güzelliğine aldanıp tuzağa ilk düşen ruh olmuştur. Yani beden bir nevi ruhun tuzağı gibidir. Fakat bu ikisinin birleşmesi ile oluşan güzelliklere vesile olmaları cihetiyle Cenab-ı Hak da onu kendine “halife” (temsilci) tayin etti. Böylece insana gizli rahmet hazinelerinin anahtarları emanet olarak verildi ve bu varlık âleminde tasarruf yetkisi ona bahş edilmiş oldu.

Avni Konuk’a göre ruhların yaratılması ile birlikte hayat başlamıştır. Ancak şuna dikkat edelim yaratılan ruhlar sadece insan ruhları değildir, melekler, cinler, İblis gibi bütün ruhlardır. Böylece ruhların yaratılması ile hayat denizinden bir büyük nehir bu tarafa doğru akmaya başladı. Bu anlatım şüphesiz ki teşbih ile olan bir anlatımdır. Nitekim bunu doğrudan Ahmet Avni bey *Misbahu’l-Hidaye*’den Türkçeye aktarmıştır.[17] Buna göre su hayatın kaynağı olduğu gibi ruh da bedenlerin hayat kaynağıdır: “feyz-i hayat daima ondan istimdad eder ve ecza-yı kevn üzerine ifaza eder.” Bediüzzaman Said Nursi’nin şecere-i hilkat kavramı ile Risale-i Nurlarda çok ayrıntılı işlediği hususlar burada hayat nehri olarak ifade edilen hususa benzerlik arz etmektedir. Mesela:

> Evet, kâinatta dikkat edilse görünür ki; içinde iki unsur-u esasî var, her tarafa uzanmış. İki kök var ki; tahassul ve temerküz ile ebedîleşse, Cennet-Cehennem olacaklardır. Cennet-Cehennem ise, şecere-i hilkatten ebed tarafına tedellî eden dalının iki meyvesidir. Ve silsile-i kâinatın iki neticesidir. Ve seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir. Ve ebede karşı cereyan eden mütemevvic mevcudatın iki havzıdır. Ve lütuf ve kahrın iki tecellîgâhıdır. Ki dest-i kudret, bir hareket-i şedide ile kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havz mevadd-ı münâsibiyle dolacaktır.
>
> Hakîm-i Ezelî, inayet ve hikmet-i ezeliyesinin iktizâsıyla şu dünyayı tecrübe ve imtihana meydan olmak için yarattı. Tecrübe ve imtihan neşvünemâya sebeptir. O neşvünemâ, istidâdâtın inkişafına sebeptir. O inkişâf, kabiliyatın tezahürüne sebepdir. O tezahür, hakâik-i nisbiyenin zuhuruna sebeptir. O hakâik-i nisbiye, ahirette hakâik-i hakikiyeye inkılâb ettiği gibi; dünyada da bütün kâinatın revabıtı ve tutkalı hükmünde olan meratib-i nisbiyenin takarruruna sebeptir.[18]
>
> İnsan dahi masnuatın en câmi ve en garibi olduğundan, şecere-i hilkate bir semere-i şuuriyedir. İnsan bir semere gibi olduğu cihetle kâinatın eczası arasında en câmi ve baîd bir cüzdür. İnsan zîşuur ve câmi olduğu cihetle, nazarı âmm, şuuru küllî olur. Nazarı âmm olduğundan şecere-i hilkati tamamıyla

[17] A.e., 25. Aslı Farsça olan *Misbahu’l-Hidaye,* İzzüddîn Mahmûd ibn Alî ibn Muhammed el-Kâşânî’nin (ö. 735/1334) eseridir.

[18] Bediüzzaman Said Nursi. *Nokta Risalesi* (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1337), Üçüncü Makam, Üçüncü Nokta.

> görür, şuuru da küllî olduğundan, Sâniin makasıdını bilir. Öyleyse, insan Sâniin muhatab-ı hâssıdır.[19]

Sonra Allah ruha iki özellik hediye olarak verdi (keramet-i cenab-ı ilahi ona iki nazar bahş etti):

"**Biri,** celal-i kudret-i ezeliyyetin müşahedesi için; bu hediye akl-ı fıtrîdir. Bunun özelliği "mukbil" olmasıdır; yani, yüce ve yönelen bir özellikte olmasıdır. Bunun sonucu olarak "muhabbetullah" hâsıl olur.

İkincisi, cemal-i hikmet-i ezeliyyetin mülahazası için olup "akl-ı halki ve müdbir"den ibarettir ve onun neticesi "nefs-i külli"dir.

Burada yaratılan, kavramları biraz daha basitleştirecek olursak, ruh ve nefistir; ancak diğer ruh ve nefislerle karıştırılmaması için bunlar "Ruh-i izafi" ve "nefs-i külli" olarak adlandırılmışlardır. Şimdi ruh-i izafinin celal-i kudret-i ezeliyyetin müşahedesinden elde ettiği muhabbetullah bir feyz verir. Bu feyzi ondan alan nefs-i küllidir. O zaman bu feyz nefs içinde yayılır. Bununla ruhlar ikiye ayrılırlar ve erkeklik, dişilik hâsıl olur. Ancak erkeklik özelliği faailiyet hasebiyle ruha ait olarak kalır, dişilik ise edilgen olduğu için nefse ait bir özellik olur. İkisinin birleşmesi varlıkların gerçekleşmesine sebep olurlar. Demek ki bütün varlıklar ruh ile nefsin sonucudur; nefs, ruhun ve ruh da emrin sonucudur. Çünkü ruhun Allah'ın emrinden başka hiçbir ara veya görünür sebebi yoktur. Diğer bütün mahlûklarda arada sebep varmış gibi görünür ama ruhda durum böyle değildir. Bunun dışındakileri ruh vasıtasıyla görünür âlemde açığa çıkardı ki, zaten yaratma da bundan ibarettir. Böylece "âlem-i şehadette vücud-ı Âdem mazhar-ı ruh oldu; ve vücud-ı Havva mazhar-ı suret-i nefs oldu."[20] Böylece insanlardan dünyaya erkek olarak gelenlerin sureti ruh-i külliden gelmektedir ancak nefsin özelliği ile birleşmiş durumdadır (çünkü bir kadından doğmaktadır). Kadın olarak doğanların ise sureti nefs-i külliden gelir ancak bunlar da ruhun özelliğinden almış olurlar. Peygamberlik toplumda tasarruf etme özelliğine ve erkeklik özelliğine fail olması cihetiyle sahip olduğu için peygamberler sadece erkeklerden gelir. Buradaki açıklamalarımız yanlış anlaşılmasın diye Ahmed Avni Konuk'un kendi anlatımıyla da hemen aşağıda verilecektir.

> Şebeke-i vücûda düşen ilk sayd ruh idi. Meşiyyet-i kadime onu âlem-i halkta kendi hilafetine nasb etti. Esrar-ı vücûd hazinelerinin makalidini ona tefviz eyledi; ve onu onda tasarrufa me'zun kıldı. Ve onun üzerine bahr-ı hayattan bir nehr-i azim açtı, ta ki feyz-i hayat daima ondan istimdad ede ve ecza-yı kevn üzerine ifaza eyliye. Ve suret-i kelimat-ı ilahiyyeyi makarr-ı cem'den, ya'ni zat-ı mukaddesten mahall-i tefrikaya, ya'ni âlem-i halka eriştire ve a'yan-ı tefasilde ayn-ı icmalden münkeşif ola. Ve keramet-i cenab-ı ilahi ona iki

[19] Bediüzzaman Said Nursi. M*esnevi-i Nuriye*, mütercim Abdulmecid Nursi (İstanbul: Sözler Neşriyat, 1998), Reşhalar, Onikinci Reşha.

[20] A. Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 26.

> nazar bahş etti: Biri celal-i kudret-i ezeliyyetin müşahedesi için; ikincisi cemal-i hikmet-i ezeliyyetin mülahazası için. Birinci nazar "akl-ı fıtri"den ibarettir ki mukbildir; ve onun neticesi, muhabbet-i Cenab-ı ilahidir. İkinci nazar "akl-ı halki ve müdbir"den ibarettir; ve onun neticesi "nefs-i külli"dir. Ruh-i izafinin ayn-ı cem'den istimdad eyledigi herbir feyzi, nefs-i külli kabul eder ve onun mahall-i tafsili olur. Ruh-i izafi ile nefs-i külli arasında fiil ve infial ve kuvvet ve za'f sebebiyle zükuret ve ünûset zahir oldu. Ve onların rabıta-i imtizac ve vasıta-i izdivacı ile mütevellidat-ı ekvan mevcud oldular. Binaenaleyh kâffe-i mahlûkat ruh ile nefsin neticesi ve nefis ruhun neticesi ve ruh 'emr'in neticesi oldu. Zira Hak Teâla ruhu hiçbir sebeble değil, ancak zatının zatiyyeti ile ızhar eyledi. "Emr" ile işaret olunması o sebebledir. Vesaireyi de vasıta-i ruh ile ızhar etti ki, "halk" ondan ibarettir. Ve âlem-i şehadette vücud-ı Âdem mazhar-ı ruh oldu; ve vücûd-ı Havva mazhar-ı suret-i nefs oldu. Beni Âdem'in suret-i zükurunun tevellüdü, ruh-i külli suretinden müstefaddır; velakin sıfat-ı nefs ile mümtezicdir; ve tevellüdat-ı inas, sıfat-ı ruhun imtizacı ile nefs-i külli suretinden zahir oldu. Ve bu cihetten bir nebi, suret-i inasta meb'us olmadı. Zira nübüvvet nüfûs-i Beni Âdem'de tasarruf ve âlem-i halkta te'sir hususunda zükuret nisbetini haizdir. Ruh-i izafinin ayn-ı cem'den istimdad eylediği herbir feyzi, nefs-i külli kabul eder ve onun mahall-i tafsili olur. Ruh-i izafi ile nefs-i külli arasında fiil ve infial ve kuvvet ve za'f sebebiyle zükuret ve ünûset zahir oldu. Ve onların rabıta-i imtizac ve vasıta-i izdivacı ile mütevellidat-ı ekvan mevcud oldular. Binaenaleyh kâffe-i mahlûkat ruh ile nefsin neticesi ve nefis ruhun neticesi ve ruh "emr"in neticesi oldu. Zira Hak Teâla ruhu hiçbir sebeple değil, ancak zatının zatiyyeti ile ızhar eyledi. "Emr" ile işaret olunması o sebepledir. Vesaireyi de vasıta-i ruh ile ızhar etti ki, "halk" ondan ibarettir. Ve âlem-i şehadette vücud-ı Âdem mazhar-ı ruh oldu; ve vücud-ı Havva mazhar-ı suret-i nefs oldu. Ve Beni Âdem'in suret-i zükurunun tevelludu, ruh-i külli suretinden müstefaddır; velakin sıfat-ı nefs ile mümtezicdir; ve tevellüdat-ı inas, sıfat-ı ruhun imtizacı ile nefs-i külli suretinden zahir oldu. Ve bu cihetten bir nebi, suret-i inasta meb'us olmadı. Zira nübüvvet nüfûs-i Beni Âdem'de tasarruf ve âlem-i halkta te'sir hususunda zükuret nisbetini haizdir.[21]

Ruhlar âlemi (*âlem-i ervâh*) olarak adlandırılan bu mertebede Zât'ın esma ve sıfatı tecelli ile temeyyüz edip ayrışmış ve esmânın suver-i ilmiyyeleri olan a'yan-ı sâbite de birbirinden ayrışmışlar ve böylece ruhların da ayı ayrı şahsiyetler olarak temeyyüz etmelerine vesile olmuştur. Onun için Avni Konuk "bu mertebe dahi zatı i'tibariyle vahid ve nisebi i'tibariyle kesirdir" sonucuna ulaşmıştır. Bu mertebede Zât, birdir fakat nisbeti çoktur. Burada "nisbet" (çoğulu '*niseb*') kavramını anlamak gerekir ki konu takip edilebilsin. Bilindiği gibi bir şeyin diğer bir şeye nisbeti bir ilişkiyi ifade etmektedir. Tabi nisbetler çeşitli şekillerde olabilir. Mesela burada varlıkların Allah'a nisbeti var olma açısından ona bağımlı olmalarını ifade eder ve ilahi cihetten ise Allah'ın yaratıcı olmasını ifade eder. La-Ta'ayyun mertebesinde esma ve sıfat henüz tecelli etmediğinden ve bu mertebe Cenab-ı Hakkın Zâtının mertebesi olduğundan henüz her hangi bir nisbetten söz edilemez. Nisbetler (niseb), ta'ayyun-u sâni mertebesinde olur ve mertebe-i ervah olarak anlatmaya çalıştığımız bu seviyede bizzat yaratıklara olan ilişkisi söz konusu olur. Burada

---

[21] A.e., 26.

artık vücûd-i harici vardır fakat zaman ve mekândan söz etmek mümkün değildir. Onun için Konuk açıkça bu hususu şöyle ifade etmiştir: "Bu cevahir-i basitadan her birinin şekli ve levni olmadığı gibi, zaman ve mekân ile de muttasıf değildirler." İnsan ruhları da bu mertebede yaratıldığı için ve ruh da insanın hakikatini teşkil ettiği için bu mertebeye aynı zamanda "hakikat-ı insaniye mertebesi" de denir. Şimdi bu mertebeden sonraki yaratmalar kâdir isminin tecellisi ile gerçekleşir ki kudret sıfatının mezahiri "kuvâ"dır. Bilindiği gibi kuva, kuvvetler demektir. Buna göre varlığın gerçekleşmesi için gereken güçler olmalıdır; onun için Kur'an'da Allah, "zu'l-kuvveti'l-metîn" olarak anlatılmıştır. Kudret Allah'ın diğer sıfatları gibi Zât'ın şuunatından olduğu için O'nun gayrı değildir. Materyalistler gücü ayrı bir gerçeklik zannettikleri için yaratılış veya onların deyişiyle "oluş ve çöküş" iki sebeple olur: madde ve enerji (kuvvet).[22] Şimdi bir fiilin gerçekleştirilmesi için güce ihtiyaç vardır; Allah'ın da buradan sonraki yaratmaları fiil olduğundan ki topluca bunlara "ef'al-ı ilahiye" diyoruz, bir güç veya kudrete ihtiyaç vardır. Allah'ın bu yaratma gücü "kuva-yı ilahiyye" olarak adlandırılmıştır; ancak "lisan-ı enbiya aleyhimü's-selamda buna "melâike" denmektedir." Nitekim 'melek' kelimesinin sözlük anlamı 'kuvvet' ve 'şiddet' demektir. Böylece Avni Konuk Meleklerin âlem-i ervahtaki mahiyetlerini açıklamaktadır. Ayrıntıları atlayıp bu âlemde yaratılan diğer bir "ruh"tan kısaca bahsedelim: İblis.

> Ma'1ûm olsun ki, İblis, ism-i Mudill'in mazhar-ı etemm ve ekmeli olan bir ruhdur. Ve mertebe-i ervah ayrılık ve gayriyyetten bir nevi' üzerine Zat'ın hariçte zuhûrundan ibarettir. Ve Vahid'in isneyniyyet dairesinde rü'yeti bu mertebeden başlar. Binaenaleyh ism-i Mudill'in zuhûr-ı ahkâmının ibtidası bu mertebedir. "Idlal" şaşırtmak demektir. Bir vücudun yekdiğerine mugayir olarak iki görülmesi şirk; ve şirk ise ayn-ı dalâldır. Ve bu tarz-ı rü'yet, kuvve-i vahimenin şanıdır. İmdi bu kuvvet mazhar-ı ism-i Mudill olup, hakikat-ı İblis'tir. Zira şanı 'telbis'tir; ve 'iblis' ismi de bundan müştaktır. Ve iblis bu hasiyeti ile avâlimi muhittir. Ve onun taht-ı tabiiyyetinde la-yuad ve la-yuhsa ervah mevcuttur ki, cümlesi ıdlâl ve iğvaya me'mûrdurlar. Ve bunlar âlem-i tabayi'de cemi'-i eşyaya sâridir. (S.a.v.) Efendimizin: "Her kimse ile beraber bir şeytan doğar; ve ben benimle doğan şeytanı İslâm'a getirdim" buyurmaları, nefs-i insanideki "vehm"e işarettir. Zira kuvve-i vahime asla kizbden ictinab etmez. Ve şanı bi'l-cümle kuva üzerine isti'lâdır. Ve vücûdundan eser olmayan bir şeyi mevcûd ve hadd-i zatında mevcud olan şeyi ma'dum gösterir. İmdi kuvve-i müfekkire aklın hükmüne tabi' olursa ona "zakire-i mütefekkire"; ve eğer vehmin hükmüne tabi' olursa ona "mütehayyile" derler. Hakikat-ı iblisiyye, akl-ı küll olan hakikat-ı insaniyyeye diğer kuva-yı

[22] Burada yaptığımız yorum Ahmet Avni'nin şu cümlelerine dayanmaktadır: "Ma'1um olsun ki, vücûdun, balada tafsil olunan suver-i ilmiyye, ya'ni hakikat-ı insaniyye mertebesinden tenezzülü, yine o mertebede sabit olan sıfat-ı kudretin mezahiri, yani kuva ile vaki'dir. Zira vücûtta kudret ve kuvvet olmayınca irade ettiği bir şeyin icadı mümkün olmaz. Allah Team hazretleri "zü'l-kuvveti'l-metin"dir. Ve kudret sıfat-ı saire gibi vücûd-ı hakikinin şuunatından bir şe'n olduğu cihetle zatının gayrı değildir. Böyle olduğu halde maddiyyûn onu müstakil bir şey zannedip, menşe'-i tekvini iki müstakil vücuda istinad ettirdikten sonra, birine 'madde', diğerine 'kuvvet' demişlerdir." *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 27.

> ulûhiyyet gibi ser-fürû etmesi teklifine karşı أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ "Ben ondan daha üstünüm" (A'raf, 7 /12) dedi. Bu cevap, kendisini ayrı görmek demektir. Biri iki görmek ise vehimdendir.[23]

Buna göre yaratılanlar arasında İblis bütün esma ve sıfat-ı ilahiyyeyi câmi akl-ı külle tâbi olmayıp "kişilik" (teferrüd, ferdiyet; yani bir bakıma ben tek iyiyim demek) dava etmeye başladı ve böylece üstünlük iddia etmeye başladı. Bunu yaparken vehmin etkisinde idi bu yüzden biri iki gördü, varı yok; yoku da var görmeye başladı. Bunun üzerine Allah onu meleklerin arasından kovdu.[24] İblis'in ve onun erbabının insanları aldatması çeşitli suretlere girerek vehim kuvvesini kullanması ile olur. Onun ilk aldattığı da Âdem ile Havvâ'dır ve onların da ruhu bu âlemde yaratılmıştır. Ancak bu seviyede her ikisi de bedenen yaratılmamışlardır. İkisinin ruhî suretler olarak birleşmesi sonraki varlıkların çeşitli sayısız taayyünatların zuhura çıkmasına yol açmıştır. Nitekim buna işareten ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının." (Nisa, 4/1)[25] Ancak burada yaratılan yeni varlıklar bu dünyada yaratılacak olan insanların suretleridir:

> Ve bu taayyünat içinde pek çok suver-i faile ve münfaile zuhura geldi. Ve suver-i faile rical ve suver-i münfaile de nisadır. Ve efrad-ı insaniyyenin suret-i failesi olan rica1 ve suret-i münfailesi olan nisa ekmel-i vech ve ahsen-i takvim ile zahir oldu. İmdi efrad-ı insaniyyenin ebeveyni Âdem-i hakiki olan "akl-1 küll" ile, Havva-yı hakiki olan "nefs-i küll"dür. Bunlar cennet-i zatta, ya'ni mertebe-i uluhiyyette mestur idiler. Kur'an ki, cemi'-i esma ve sıfatı cami' olan zattır ve bu taayyünat ki, zat-ı ulûhiyyetin varlığında hayalat ve rü'yadan ibarettir; ve bu keserat ve taayyünat-ı hayaliyye ki, çekirdeğin içindeki ağaç gibi dal budak salıverip, esfel-i safiline doğru uzamıştır ve mertebe-i zattan baiddir; işte bu şecere, Kur'an'da mezkûr olan şecere-i mel'une ve matrudedir. Ve onun meyvesi ve habbesi zulmet-i tabiiyyedir.[26]

İşte bu ruhlar âleminde akl-ı küllün sureti olan Âdem'in ruhu ve nefs-i küllün sureti olan Havva, Bakara Suresinde belirtilen ilahi emir ile bu habbeye yaklaşmadıkları sürece cennet-i Zât'tan âlem-i suret ve taayyünata nüzul etmediler. Fakat onların yasaklanan bu ağaca yaklaşmaları "iblis-i vehmin nefs-i külle, yani önce Havva'ya, ve nefs-i küllün dahi akl-ı külle galebesi ile vaki' oldu ki, bu âlem-i kesafette onların zürriyyâtı olan efrad-ı

---

23 *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 30-1.

24 قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ (A'râf, 7/12-3). Allah buyurdu: "Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?" (İblîs), "Ben ondan daha üstünüm; çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi. Allah, "Öyle ise in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Artık sen aşağılıklardansın!" buyurdu.

25 يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثِيراً وَنِسَاءً

26 *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 32.

âdemiyye dahi her an keserat-ı hayaliyyeye ve Kur'an'daki şecere-i mel'ûneye meftun olmuşladır." İsra suresi 60. Âyeti buna işaret etmektedir.[27] Avni Konuk'a göre buradaki emir bütün ruhlar için geçerli bir emirdir. Ancak bu sadece bütün insan ruhlarını temsil eden Âdem ve Havva suretinde hikâye edilmiştir. Cennet ise henüz ruhlar âleminde Zât ile oldukları için bu varlık âlemi bir cennettir. Onun için yukarıdaki alıntıda belirtildiği gibi bu olaylar cennet-i Zâtta cereyan etmiştir. Âdem ile Havva henüz bedenen yaratılmamışlardır. Peki, bedenen yaratılmaları nasıl olmuştur? Malum olduğu üzere bedenler maddi âlemde olduklarından şehadet âlemine gelmek gerekir ki onların yaratılmaları orada olacaktır. Ancak bu gayb âlemindeki yaratmaların son bulduğu bir âlem olması gerekir ve bu âlemin ruhlar âleminden şehadet âlemine geçişi sağlaması gerekir. İşte bu geçiş âlemine İslam düşüncesinde "âlem-i misal" adı verilmiştir. Tasavvuf düşünürleri bunu çok kullanmaktadır. Bu âlem-i misal mertebesine tecelli ile zuhuru Avni Konuk şöyle açıklamaktadır:

> Bu mertebe, zatın hariçte gayr-ı kabil-i teczie ve inkısam ve hark ve iltiyam, bir takım suver ve eşkal-i latife ile zuhûrudur. Bu mertebeye "âlem-i misal" tesmiye olunmasının sebebi budur ki, âlem-i ervahtan zahir olan her bir ferdin, âlem-i ecsamda iktisab edeceği surete mümasil bir suret bu âlemde hâsıl olur. Ve bir taife ona "hayal" derler. Zira bu suretlerin müdriki, kuvve-i hayaliyedir.[28]

Görüldüğü gibi misal âlemi artık bizim bedenen var olduğumuz âleme geçiştir. Bu geçişi sağlayan her cismin misal âlemindeki yaratılan görüntüsüdür. Bu görüntüleri algılamak sadece hayal kuvvesi ile mümkündür. Hayalin idrak ettiği yani algıladığı bu görüntülere "misâl" denmektedir. Onun içinde âlem-i şehadetteki varlıkların gerçek misallerinin bulunduğu bu âleme, "misal âlemi" denmektedir. Ancak tasavvuf düşünürlerinin, yani eski tâbiriyle muhakkikin-i sufiyyenin, görüşüne göre iki türlü misâl vardır: birincisi, bizim hayal kuvvemizin algıladığı misaller ki, bunlar rüyalarda gördüğümüz veya hayal ederken algıladığımız misâllerdir. Bu algılama bazen hatalı olur bazen de doğru olur. Konuk'un belirttiğine göre muhakkikin buna "misal-i mukayyed" veya "hayal-i muttasıl" demektedir. İkincisi ise, göz ile de görülebilen misâllerdir. Buna örnek olarak aynadaki veya parlak bir cisimdeki görüntü verilmektedir. Muhakkikîn bunlara "misâl-i mutlak" veya hayal kuvvesine bağlı olmayıp ayrı olduklarından "hayal-i munfasıl" demişlerdir. Bu demektir ki, birinci tür misâllerin bağımsız varlıkları yoktur ancak bu ikinci tür misâllerin varlığı bağımsızdır. İşte ruhlar bir cesed rengine bürünerek

[27] "Hani sana, "Rabbin insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı ve Kur'an'da lânetlenen ağacı, sadece insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkutan uyarılarda bulunuruz, fakat bu onların taşkınlıklarını iyice arttırmaktan başka bir şey sağlamaz." (İsra, 17/60). *Füsûs Şerhi*, 32.

[28] *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 33.

bu şekilde temessül edebilirler ki bu durumda gözle görülebilirler. Meselâ daha önce vefat etmiş bir yakınımızı rüyada gördüğümüzde onların ruhu bir bedenle görünür hâlbuki onların bedeni yoktur; bize görünen onların ruhunun misâline bürünmüş hâlidir. Bu şekilde görünen misâller gerçektir bunlarda hata olmaz. Buna göre Ahmet Avni Konuk "âlem-i misâl âlem-i ervahın feyzini, âlem-i ecsama îsâle vasıtadır. Ve ervâh ile ecsâm arasında bir berzahtır."[29] İki şey arasında olan bir şey her iki tarafında olana da benzerlik arz eder ve her ikisinin de özelliklerinden alır. Berzah, geçiş bölgesi anlamına geldiği için ruhlar âleminden cisimler âlemi olan bizim bedenen varlığımızın olduğu şu âleme geçiş bölgesi misâl âlemidir. Bu durumda misâl âlemi ruhların hem de cisimlerin özelliklerini muhtevidir. Böylece âlem-i misâl, "gayb ve şehâdet arasında hadd-i fasıldır."[30] Diğer bir deyişle âlem-i misâl, gayb âlemi ile şehâdet âlemini birleştiren sınırdır. Yalnız buradaki berzah âlemi öldükten sonra ruhların girdikleri berzah âlemi ile karıştırılmamalıdır çünkü bu ikinci berzah, dünya ile âhiret arasındaki berzah âlemidir. Bu ikinci berzah da âlem-i misâl nev'indendir ancak bu birinci berzah olan âlem-i misâlden farklıdır. İkinci berzaha geçen ruhlar "neş'et-i dünyeviyyede hâsıl olan a'malin sûretleri ve ahlak ve efalin netayicidir." Mahmud Şebüsteri (ö. 1320), *Gülşen-i Râz* adlı eserinde bunu çok güzel dile getirmiştir.[31] Ahmed Avni Konuk'un bu şiir için yazdığı açıklama gerçekten ibret vericidir.

> Ten gömleğinden soyunduğun, yani öldüğün vakit, ayıpların ve hünerlerin birdenbire zâhir olur [yani açığa çıkar]. İntikal etmiş olduğun âlem-i berzahta bir vücûdun olur. Lâkin bu dünyadaki vücûdun gibi kesif değil. Öyle su gibi ondan sûret görünür, yani suya mukabil olan sûret, o suya nasıl mün'akis olursa, senin vücûd-ı berzahına dahi amellerinin ve ahlâkının sûretleri öylece in'ikas eder. O berzahta bütün zamair aşikâr olur. Eğer delil-i nakli istersen يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾ (Tarık, 86/9-10) ya'ni, "O günde nefs-i insanide merkûz olan sırlar aşikâr olur. İnsan için bu hali def' edecek bir kuvvet ve nasır [yardımcı] yoktur. Zira sırlarının aşikâr olması verilen vücûd-i berzahi iktizasındandır" ayet-i kerimesini oku! Ve bu akisten başka senin ahlakın âlem-i has olan berzahın ahvaline muvafık olarak ecsam ve eşhas olurlar. Ahlakın kötü ise suver-i kabîha, iyi ise suver-i hasene olup sana refik [arkadaş] olurlar. Sen, bir takım a'razdan ibaret olan a'mal ve ahlakın libas-ı surete [görünen elbise şekline] bürünerek müteayyin olmalarını [belirmelerini] istib'ad etme! [aklıma sığmıyor deme!] Nitekim bu dünyada kuvvet ve unsurdan mevalid-i selase [üç unsur] zahir oldu; ya'ni müvellidü'l-ma' [hidrojen], müvellidü'lhumûza [oksijen], azot, karbon ilh. ... gibi anasır-ı basîta gaz halinde bi-sûret olduklan halde tekasüf edip maadin, nebat ve hayvanat

---

[29] A.y.

[30] A.e., 34.

[31] Bu eser hakkında daha geniş bilgi için bk. H. Ahmet Sevgi, "Gülşen-i Râz" maddesi, *DİA* (*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*: https://islamansiklopedisi.org.tr/sebusteri). Yine Şebüsteri hakkında bilgi için Adnan Karaismailoğlu'nun "Şebüsterî" maddesine bakılabilir *DİA*.

> sûretlerinde aşikâr oldu. İşte böylece senin bütün ahlakın âlem-i canda ba'zan envar ve ba'zan da niran [ateş] sûretinde zahir olur.[32]

Şimdi bu iki berzah arasındaki fark, âlem-i misâl olan birinci berzahtaki suretler bizim âlemimize intikal ettikleri halde ve bu şekilde rüya vesaire hallerde görülebilmelerine rağmen ahirete giden ikinci berzahtan hiçbir varlığın bizim âlemimize dönmesi mümkün değildir. Rüya ve benzeri durumlarda onların görünmeleri bu âleme dönmeleri anlamına gelmez. İşte âlem-i misâle kadar olan yaratılmalar tamamen gaybî olup bu âlemde gördüğümüz yaratılmalardan farklıdır. En önemli fark ise, sebep ve sonuç olarak bu âlemdeki yaratılmaları müşahede edebilmemizdir. Âlem-i misâle kadar olan yaratmalar tecelli ile gaybda zuhur oldukları için duyu organları ile algılanmaları mümkün olmadığı gibi akıl ile de bunların bilgisinin elde edilmesi mümkün değildir. Mertebelerine göre bu varlıklar ruh, sır ve hafâ gibi tamamen manevi latifelerle hissedilebilir ve burada yapmaya çalıştığımız gibi bir miktar akıl ile ifade edilebilecek bir söylem ile anlatılabilirler. Ancak kullanılan dil ve anlatım Ahmed Avni Konuk'un yaptığı gibi ona uygun olacak bir şekilde yapılmalıdır. Şehâdet âlemi dediğimiz bu maddi âlem Zât'ın tecelli ederek hâriçte suver-i ecsam ile zuhurundan ibarettir.[33] Bu âleme "âlem-i kevn ü fesâd" derler. Çünkü burada kevn, yani oluş ki bu yaratılış demektir, yeni bir suretin yaratılmasından veya İslam düşünce tarihinde ifade edildiği gibi "hudûsundan" ibarettir. Fesâd ise, meydana gelen suretin in'idamından yani yok olmasından ibarettir. Mesela suyu kaynattığımızda buhar olur ve onun "suluk" sureti (suret-i mâyi'iyyeti) kaybolur ki buna "fenâ" veya fesâd" denir. Fakat bu oluşumda yeni bir gaz hava suretinde meydana gelir ki buna da "kevn" denir. Bu madde âleminde hiçbir şey sabit olmayıp bu şekilde olup yok olurlar, buna da kevn ve fesâd denir.

Avni Konuk'un özgün bir yönü burada mutsavvifenin ileri sürdüğü görüşü açıklamasıdır. Buna göre âlem-i şehâdette her şey arazdan ibarettir ve cevher diye bir şey yoktur. Burada filozoflar varlığı cevher ve araz olarak ikiye ayırmışlarıdır. Cevheri ise kendi zatı ile kâim olan diye tanımlamışlardır. Hâlbuki bütün cevherler arazlarla kâimdir, buna göre nasıl kendi başına kâim olabilirler? Demek ki bütün varlıklar arazdır ve bu bakımdan yaratılmaya muhtaçtırlar. Araz ise, iki zamanda bâkî olmayan demektir. Yani bir şey şimdi var ancak biraz sonra yok ise bu araz olur. Bu âlemdeki bütün cisimlerin özelliği böyledir, o halde âlem-i şehadette olan her varlık arazdır.[34] Demek ki, "âlem-i şehadet, esma-i ilahiyye muktezasından olarak ale'd-devam mevcud ve ma'dum olur. Zira Mûcid, Muhyi, Mubdi, Rahman, Mun'im, Musavvir, Halk ve Kayyûm ve bunun emsali esma mevcadatın vücudunu ve mezahirin zuhûrunu iktiza eder. Ve Mumit, Dârr, Kahhâr,

---

[32] Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 35.

[33] A.e., 36.

[34] A.e., 38.

Kâbız, Ferd ve Vâhid ve bunun emsali esma dahi mezahirin ademiyyetini ve hafâstını iktiza eder. Suver-i âlemin kâffesi daima halk-ı cedid (yeniden yaratılma) içindedir. Her lahza başka başka halk ve yeni vücud gelir. (Rahman, 55/29)"[35]

Artık buradaki yaratma açık bir şekilde kevnî yaratılıştır; yani oluş ve çöküşten ibaret olan düşünürümüzün zikrettiği esmânın muktezasıyla bir var bir de yok olan mahlûkattın görünüp kaybolmalarından ibarettir. Ancak bunlar bir mekân üzre gelip giderler ki bu mekân Avni Konuk'un en özgün yönü olan modern felsefenin bir kavramının yorumlanmasıdır: tabiat. Bilindiği gibi on dokuzuncu yüz yılda tabiatçılık çok güçlü bir felsefi akım olarak inkârcılığın kalesi hâline gelmişti. Onun için tabiat bilimde çok yaygın ve kabul edilen bir kavram olduğu için böyle bir bilim kavramının inkârı o zamanın bütün bilimini red etmek anlamına geleceğinden ya yeniden yorumlanmalı idi ya da onun yerine kâim edilebilecek yeni bir bilimsel nazariyeye ihtiyaç vardı. Bunu iki önemli âlim yeniden yorumlayarak mâlum din dışı bilim anlayışının yerine *mana-yı harfiye* dayalı yeni bir anlayışa dayalı tabiat kavramı oluşturdular. Bunlardan Bediüzzaman Said Nursi tabiatın mevhum bir kavram olduğunu ve şayet bir hakikati varsa sadece Allah'ın dest-i kudretinin bir mezraası olarak telakki etmek gerektiğini söylemiştir.

> Elhasıl, tabiiyyunların, mevhum ve hakikatsiz, tabiat dedikleri şey, olsa olsa ve hakikat-i hariciye sahibi ise, ancak bir san'at olabilir, sâni olamaz. Bir nakıştır, nakkaş olamaz. Ahkâmdır, hâkim olamaz. Bir şeriat-ı fıtriyedir, şâri' olamaz. Mahlûk bir perde-i izzettir, hâlık olamaz. Münfail bir fıtrattır, fâtır bir fâil olamaz. Kanundur, kudret değildir, kadîr olamaz. Mistardır, masdar olamaz.[36]

Ahmed Avni ise tabiatı mevhum değil aksine gerçek bir varlık olarak yorumlamaktadır; ancak bu durumda Allah'ın îcadı için bir varoluş alanıdır. Bunu açıklaması ise gayet beliğdir: "Ma'lûm olsun ki, fezâda menfûh olan nefes-i rahmanî ulûhiyyetin zâhiri olan "tabiat" üzerine vaki' olur. Dest-gâh-ı tabiat bu nefesi nesc edip enva'-ı sûrete ifrağ eder."[37] Nitekim buna göre, "Tabiat, mertebe-i ilm-i ilahide sabit olan suver-i esmaiyyenin intibaına müsaid bir ayineden başka bir şey değildir. Ve o ayinenin vücûdu dahi, zat-ı latife-i Hakk'ın kesafeti ile mevcut olduğu için zahiridir."[38] Böylece yaratılış devam edip gider. Ancak tabiat âlemindeki yaratmanın nasıl başladığı henüz açıklanmadı. Gerçi Ahmed Avni'nin tabiat ile ilgili açıklamaları çok ilginçtir ancak konumuz yaratılış olduğuna göre mesele bu açıdan ele alınmalıdır. Bu hususu Avni

[35] A.e., 39. Bu ayeti كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍۚ yazar şöyle çevirmiştir: "Hak her anda bir şe'n-i diğerdedir."

[36] Bediüzzaman Said Nursi. *Lem'alar*, "Tabiat Risalesi", Yirmi Üçüncü Lem'a, Üçüncü Kelime, Üçüncü Muhal, İkinci Misal (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2006), 303.

[37] Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 41.

[38] A.e., 42.

Konuk "ibtida-i hilkat" başlığı altında incelemektedir. Ki bu da bizim "kevnî yaratılış" olarak adlandırdığımız husustur.

KEVNÎ YARATILIŞ

Bu yaratılışı daha önce ayrıntılı olarak işlediğimiz için burada ayrıntılara girmeden özellikle gaybî yaratılışa irtibatı açısından kısaca değineceğiz.[39] İlk önce şunu anlamak gerekir: yaratılış, Zât'ın mündemiç olan kemalâtının ızharıdır. Kemalât ise sonsuz olduğundan sonsuz yaratılışlarla bu ızharlar devam etmiş ve edecektir. Gayb âlemindeki ızhar bize büyük ölçüde mahfi (saklı) kalmıştır. O zaman yaratılanların sadece maddi olması yeterli olmadığı gibi türlü türlü varlık âlemlerinde farklı sonsuz türden varlıkların olması da bir hakikattir. Buna göre, "biz anlamıyoruz ve aklımıza sığmıyor" diyerek gayb âlemindeki yaratılışı red etmek yanlıştır çünkü burada açıkladığımız gibi gaybî yaratılışın olması gerektiğini aklımız gayet açık olarak alabilir. Avni Konuk buna örnek olarak bir çekirdeği verir: çekirdekte sonsuz ağaçlar vardır fakat mahfidir, yani içinde saklıdır. Çekirdekte saklı olan ağacın dal ve budakları, gövdesi, meyveleri açığa çıkmadan bilinmez. Ancak çekirdek yeşerir de büyürse dal ve budaklar oluşur meyve verirse artık çekirdekteki mahfi olan hakikat ve güzellikler bilinir. Şimdi çekirdek açmadan önce içinde mahfi olan kemalât ilmen bilinirdi. Ancak açtıktan sonra bilmüşahede bilindi. Aynı şekilde (*lillahi meselül a'lâ*):

> İşte eltaf-ı latif olan zat-ı ulûhiyyet kemalatını zevk-i şuhûdi ile bilmeğe ve gayriyyet-i i'tibariyye yüzünden bilmeğe muhabbet ettiğinde, muhit olduğu feza-yı bi-nihayede hubb-i zuhûrun harareti ile nefes-i rahmanisini tenfis ve irsal eyledi. Bu tenfis neticesinde feza-yı la-yetenahide, ya'ni kendi vücûd-i latifinde öbek öbek inbisat eden nefes-i rahmani, avâlim-i bi-nihayenin "heyûla"sıdır. Ve nefesin şiddet-i irsalinden hareket hâsıl oldu. Ehl-i hey'et indinde bu madde-i ûlaya "sehab-ı muzi" ta'bir ederler. Gerçi bunlar tarafından menşe'-i kâinat hakkında muhtelif nazariyyeler bast ve beyan olunmuş ise de, heyûla-yı kâinatın sehab-ı muzi' halinde olduğunda cümlesi müttehiddir. Onlar ehl-i keşfe i'timad etmediklerinden tekevvün ve intizam-ı seyyarat hakkında türlü türlü nazariyelere zahib oldular. Burada bunların tafsili zaiddir. Yalnız şu kadar diyelim ki, vücûd-ı insani zübde-i kâinat olduğundan, her sırrın miftahıdır. Sehab-ı muzi'ye tekabül eden nutfe-i bi-sûret-i beşer, tabiata tekabül eden rahm-ı maderde ne keyfiyyet ile sûret kesb etmekte ise, "insan-ı kebir" tesmiye olunan manzume-i şemsiyemizin dahi sehabeden tarz-ı tekevvünü ve iktisab-ı sûreti bu kavaid dairesinde olmak icab eder. Zira insan-ı kebirin tekamülat-ı tedriciyyesi milyonlarca seneler zarfında olduğu halde,

[39] Alparslan Açıkgenç. "Ahmet Avni Konuk'un Yaratılış Felsefesi", I. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Tebliğleri, editörler Âdem Tatlı, Hasan Akan, İsmail Kocaçalışkan ve Veysel Güllüce (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Yayınları, 2018), 183-200.

> insan-ı sağirin tekamülatı rahm-ı maderde dokuz ay gibi kısa bir zamana sığar.[40]

Burada zannedersem insanın bedenen yaratılması ile ilgili söylenenler insanlık tarihinde verilen uzun zamanlarla uyuşmaktadır. Bu ise İslam düşünce tarihindeki yaratılış görüşlerinin tamamını bir değerlendirilmesi olarak görülebilir.[41] Kevnî olan bu yaratılış gaybî yaratılışa şöyle bağlanmaktadır: "İmdi nefes-i rahmani, feza-yı bi-nihayeyi muhit olan zat-ı eltaf-ı latifin haricine irsal olunmadı. Çünkü onun hârici mutasavver değildir. Bu tenfis, zatın kendi zatında, yine kendi zatına, kendi zatı ile vaki' olan bir tecellisidir. Ve nefes-i rahmani zatın aynıdır. Bu, ancak, zat-ı uluhiyyetin zatını ve nefesini [veya nefsini] teksif buyurmasından ibarettir."[42] Bu yaratmalar artık gayb âleminde olmadığından bilimsel araştırmalarla açıklanabilecek bir mahiyettedir. Ancak bu bilimsel açıklamalar ile nasslar çelişebilir. Bu durumda nassların yorumlanmaya ihtiyacı vardır. Mesela Ebû Rezin el-Ukaylî'den gelen bir hadis vardır. Bu hadiste Hz. Ukayli Efendimiz aleyis selatu vesselama sorar: "Ya Resulallah! Rabbimiz yaratıkları yaratmadan önce neredeydi? اين كان ربنا قبل ان يخلق الخلق Resulullah s.a.v. cevaben buyururlar: كان في عماء، ما فوقه هواء وما تحته هواء. Bunu Ahmed Avni Konuk'un anlatımı ile verelim:

> Fevkında ve tahtında hava olmayan "ama"da idi. buyurdular. Hazret-i Ebû Rezin el-Ukayli, bizim manzûme-i şemsiyyemize mensub bir mahlûk-i ilahi olduğğu ve merbûbiyyeti, kendi emsalini teşriken, nefsine izafe eylediği halde, a'ref-i enbiya (S.a.v.) Efendimiz avalim-i bî-nihayenin bidayet-i hilkatlerine de teşmilen: "Rabb'imiz suver-i eşyanın ızharından mukaddem bî-sûret olan 'ama'da idi ki, onun fevkı ve tahtı 'hala' olup, oralarda anasırdan terekküb eden hava yoktur" buyurdular.[43]

Bunun gibi diğer ayet ve hadisler kendi zamanındaki bilimsel bilgiler çerçevesinde tevil edilmektedir. Örnek olarak onun şu hadisi yorumlamasına bakılabilir: "Allah Teâlâ bir büyük inci yarattı; celâl ve heybeti ile nazar etti. İnci hayâdan eridi. Onun yarısı su ve yarısı ateş oldu. Ondan bir duman hâsıl oldu. Semavâtı dumandan arzı da onun köpüğünden halk eyledi. İmdi onun arşı su üzerine vâki oldu."[44] Bu yüzden tekvin olarak veya kevn olarak adlandırılan bu yaratılış ona göre dört temel nazariyeden ibarettir:

Birincisi, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yaratılış hakkında geçen nassların sadece zahirinden hareket ederek "müfessirin-i kiram taraflarından beyan buyrulan kavildir."

---

[40] Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 44.

[41] Bununla ilgili daha geniş bilgi için şu çalışmamıza bakılabilir. Alparslan Açıkgenç. "Bilim Geleneklerinde Yaratılış ve İslam Bilim Geleneği", Bilimlerin Işığında Yaratılış, yayına hazırlayan Âdem Tatlı (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017), 313-355.

[42] Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 45.

[43] A.e., 46.

[44] A.y.

Bu görüş nassları aynen yorumsuz aldığı için kâinatın belli zamanda yaratıldıktan sonra yeryüzü yaratıldığını belirtir. Sonra Allah teâla Hz. Âdem'i (a.s.) çamurdan şekillendirip, ona ruh nefh etti (üfledi); ve melaikeye ona secde etmelerini emretti. İblis "Ben ondan hayırlıyım, çünkü beni nardan ve onu topraktan halk ettin" diyerek secde etmeyi kabul etmedi. Bunun üzerine İblis huzur-u izzet'ten atıldı. Sonra Âdem'in sol kaburga kemiğinden Hak Teâla Havva'yı yarattı. Yiyip içerek cennette kalmalarını ancak yasak ağaca yaklaşmamalarını emretti. Fakat İblis onları yanıltı onlar yasak ağaca yaklaştılar. Hak Teâla: "ihbitu" (Bakara, 2/38) (oradan çıkınız) emriyle onları cennetten ihrac edip, ruy-i zemine indirdi. Âdem ile Havva arzda bi't-tenasül (cinsi birleşme ile) nev'-i Beni Âdem türedi (çoğaldılar). Ehl-i tefsirin kavline (görüşlerine) göre hilkat-i Âdem'den bu ana değin (ilk insanın yaratılışından günümüze kadar) yedi bin sene kadar bir müddet mürur etmiştir."[45]

İkincisi: Kur'an ve hadislerin zahiri değil batın, manasına dayanarak geliştirilen görüştür. Bu görüş birinci görüşün delillerini yorumlayarak yaratmayı açıklamaya çalışmıştır. Ni'metullah[46] (k.s.) hazretleri gibi sufiler bu görüşü savunmuşlardır. Nuh suresinin, 71/17. ayet-i kerimesinin tefsirinde şöyle buyururlar: "Allah Teâla sizi arzdan ibdai olarak bitirmek suretiyle inbat eyledi (bitki olarak yerden bitirdi). Ve sizi enva' ve esnaf olarak yaptı. Evvela nebat cinsinden, saniyen hayvan ve sonra da iman ve ma'rifete kabil insan oluncaya kadar terbiye etti. Ba'dehu rütbe-i beşeriyyeden, mertebe-i hilafete ve niyabet-i ilahiyyeye irtikânız ve göz görmedik ve kulak işitmedik ve kalb-i beşere hutur etmedik şeye faiz olmanız için size tekâlif-i şakkayı (zorlu bir sorumluluk) teklif etti (yükledi)." Sath-ı arzda (yeryüzünde) nev'-i Beni Âdem'in (insan türünün) netice-i istihalat olarak (aşamalardan geçerek) tekâmülat-ı tedriciyye ile zuhurunu (yavaş yavaş gelişerek ortaya çıktığını), pek açık beyandan ibaret olan bu tefsire diğer mütalaat (açıklamaların) ilavesine hacet görülemez. Avni Konuk örnek olarak Mevlana'nın Mesnevî'sinden örnek vermektedir:

> Cemadlıktan öldüm ve nebat oldum; ve nebatlıktan öldüm, hayvan mertebesinde zahir oldum. Hayvanlıktan öldüm, âdem (insan) oldum. Böyle olunca ne korkayım, ne vakit ölmekten noksan oldum! Diğer bir hamlede de beşer mertebesinden ölürüm. Akıbet melaike arasından kanat ve başkaldırırım. Diğer defa da melek mertebesinden kurban olurum. O şey ki vehme gelmez, o olurum.
>
> (Secde, 32/7) ayet-i kerimesi Âdem'in arzdan ne vech ile inbat buyrulduğunu tafsil ve baladaki (yukarıdaki) ayet-i kerimeyi tefsir ediyor. Demek ki, … ayet-i kerimede "sümme" (sonra) kelimeleri meratib-i istihalata (halden hale

[45] A.e., 56-7.

[46] Ayrıntılı bilgi için bk. Abdülbaki Turan, "Baba Ni'metullah Nahcivânî ve *el-Fevatihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefatihu'l-Gaybiyye* İsimli Tefsiri", *Selçuk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1985), 61-76.

> mertebelerle geçerek gelindiğine) işaret olduğuna şüphe yoktur. Bu ıstıhalat birinci kavil erbabı (birinci teoriyi savunanlar) tarafından böyle tefsir olunur: "Hz. Âdem'in halk-ı cesedi hame'-i mesnûndan, ya'ni yıllanmış, kokmuş çamurdan oldu. Ve onun vücûdundan Havva halk olundu. Âdem, topraktan çıkan nebatatı ve ekl-i nebatat ile neşvü nema bulan hayvanatı ekl etti (yedi). Bunlar vücûd-ı Âdem'de sudan ibaret olan nutfe oldu. Bu su, rahm-i Havva'ya munsabb oldu (konduğunda); ve orada etvar-ı muhtelife geçirdikten sonra, suret-i âdemiyyeye girip, tevellüd eyledi. Hâlbuki Hak Teâla sure-i Ankebut'da: "Arzda geziniz, Allah Teâla'nın halka nasıl başladığına nazar ediniz!" (Ankebut, 29/20) buyuruyor. Hilkat-ı beşerin (insanın yaratılışının) bidayeti (başlangıcı), ehl-i tefsirin bu beyanatı vech ile olursa, bunu görmek için arzda gezmeğe lüzûm yoktur. Çünkü bu istihalat ve etvarı, insan arzın herhangi bir noktasında mukim ve sakin olmakla da görüp öğrenebilir. Ve "arzda geziniz!" teşviki, arzın gezilmek mümkin olan yerlerine şamildir. Arzın sathında gezmek mümkin olduğu gibi, hafriyyat neticesinde, arzın ka'rında da (derinliğinde) gezilebilir. İmdi bu ayet-i kerimenin ma'na-yı münifinden müstebân oluyor (anlaşılıyor) ki, arzda gezip tedkikat icra etmekle, hilkat-ı beşerin başlangıcına dair ilm-i müstehasatta (fosil bilimi) görülüp anlaşılacak şeyler vardır. Esasen muhakkıkîn, berazihi (berzah âlemlerini) beyan ettikleri sırada, cemadat ile nebatat arasındaki berzahın "mercan"; ve nebat ile hayvan arasındaki berzahın da "hurma ağacı"; ve hayvanat ile insan arasındaki berzahın da "maymun" olduğunu açıktan açığa gösterirler.

Üçüncüsü (yaratılış teorisi) Hz. Âdem'in, aşamalardan geçerek tedricen değil, aksine topraktan def'i olarak yaratılmıştır. Bu görüşü savunan da *Varidat* (adlı eserin yazarı) olan Bedreddin Simavi ile diğer bazı düşünürler savunmuşlardır. Cenab-ı Bedreddin Kitab-ı Varidat'ında şöyle buyurur: "Avamın zu'm ettikleri şey üzere (halk kitlelerinin zannettikleri gibi) haşr-ı ecsad (bedenlerin oluşması) sahih (doğru) değildir. Velakin mümkindir ki, nev'-i insandan âlemde bir şahsın kalmadığı bir zaman gele; ve ba'dehu topraktan babasız ve anasız bir insan tevellüd ede. Sonra da tenasül ile doğa."[47]

Dördüncü yaratılış teorisi bizim bildiğimiz evrim teorisidir. Fosillerin incelenmesine dayanarak tabiat tarihçileri ve paleontologlar bu görüşü ileri sürmüşlerdir. Avni Konuk kendi zamanındaki biyoloji ve paleontolojideki gelişmelere dayanarak bunu uzunca açıklamaya çalışmış ve red etmemiştir. Bu şekilde de insanların yaratılmış olabileceğini şöyle belirtmiştir.

> İnsan, kanun-ı tekâmül neticesinde zuhur etmiş ve silsile-i hayvanatın en mükemmeli bulunmuştur. Meşimeler arasında insanın en yakın ceddi "perimat"lar oldugu gibi, onların da en yakın ceddi "şibh-i beşer" (insan

[47] A.e., 59.

benzeri) denilen "Kariniyen"lerdir. Paul ve Firic Sarasen[48] namında iki hayvanat âlimi (zoolog) tarafından 1893 tarihinde icra edilen tedkik ve tenkidler neticesinde "Seylan"ın ibtidai ahalisinin kendi teşekkülleri i'tibariyle diğer ırklardan ziyade maymuna yakın olduğu anlaşılmıştır. "Anthropoid" denilen şibh-i beşerler arasında ise insana en çok benzeyenleri "şempanze" ile "goril"lerdir. 1894 senesinde Cava'da keşfedilen bir kafatası ile beraber bir oyluk kemiği ve birkaç diş, Layt'da mün'akid (düzenlenen) hayvanat (zooloji) kongresinde, hayvanat ve nebatat ve müstehasat âlimleri (zoologlar, botanikçiler ve paleontologlar) tarafından tedkik olundukda, bunların bir şibh-i beşere ait olduğu takarrür eyledi. Bu suretle tekevvün eden insanların zuhurundan şimdiye kadar tahminen beş yüz bin sene kadar bir zaman geçmiştir."[49]

Sonuç:

Ahmed Avni Konuk'un anlayışına göre yaratma sadece maddi yaratmadan ibaret değildir. Maddi yaratmanın âdeta kökleri hükmünde bir buz dağı gibi görünmeyen tecelliyat-ı gaybiyye vardır ki mahiyeti ancak manevi keşifle anlaşılabilir. Biz sadece bunların varlığını akıl yolu ile sahih haberlere dayanarak ayet ve hadislerde mecazen anlatıldığı kadarını çıkarabiliriz. Burada gayet kısa olarak tahlil etmeye çalıştığımız bu yaratılış anlayışını uzun tefekkür ve teemmül ile ancak bir derece idrak etmemiz mümkündür. Ancak bunun günümüz Türkçesi ile anlatılması çok zordur. Kavramlar henüz yerleşmemiş ve pozitivist bilim anlayışı ile bütün dünya dilleri aşırı maddeci olmuştur. Bunlardan büyük ölçüde soyutlanıp incelmiş ve ruhaniyet kesp etmiş tasavvuf kavramları ancak bu hakikatleri bir derece beşer kelamı ile ifade edebilir. Bununla ilgili olarak Ahmed Avni Konuk'un savunduğu önemli epistemolojik tahlilleri de göz ardı etmemek ve bunları da anlamaya çalışmak gerekir. Ayrıca bunun bağlı olduğu ontoloji de iyice kavranmalıdır çünkü onun yaratılış anlayışı büyük ölçüde varlık anlayışına dayanmaktadır.

Avni Konuk'un sonucu çok güzel bir ifade ile bütün hususları dile getirmiştir: Allah'ın varlığını, meleklerini, elçilerini, vahiyle gönderdiği kitaplarını, ahiret gününü, kaza ve kaderi inkâr etmedikten sonra nev'-i Beni Âdem'in hilkati, yaratılışı ne sûretle olursa olsun fark etmez. "Kitab-ı tabiatı tedkik ile meşgul olup da bunları inkâr edenler, tedkik ettikleri şeyin netayicini idrak edemeyen ve bir şeyde istiğrakları hasebiyle hey'et-i mecmua-i ma'rifeti ihata edemeyen mahdûdu'l-efkâr ve nakısu'l-isti'dad kimselerdir."[50]

---

[48] Paul Sarasin (ö. 1929) ve Fritz Sarasin (ö. 1942) kardeşler İsviçreli tabiat tarihçisi zoologlardır. Bk. Bernhard C. Schär, "Earth Scientists as Time Travelers and Agents of Colonial Conquest: Swiss Naturalists in the Dutch East Indies", *Historical Social Research* 40 (2015), 2, 67-80.

[49] Ahmed Avni Konuk, *Füsûs Şerhi*, "Mukaddime", 60.

[50] A.e., 61.

GAZALI'S HUMAN CAN BE TRAINED FROM CREATION AND COMPARED WITH CONTEMPORARY THOUGHT

GAZÂLİ'YE GÖRE İNSANIN YARATILIŞTAN EĞİTİLEBİLİR OLMASI VE ÇAĞDAŞ DÜŞÜNÜR GÖRÜŞLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Assoc. Prof. Dr. Bayram ÖZER
Ondokuz Mayıs University, Faculty of Education, Samsun, Turkey
E-mail: ozer.bayram@gmail.com

ABSTRACT

It is not possible for nations that cannot establish their own education systems with their own value and belief systems. Nations that are not based on their own history, historians and thinkers cannot survive. There are numerous thinkers and philosophers in the history of each nation. Each thinker is national value and should be reflected in educational practices based on their views. There are many famous thinkers and scientists and Turkish - Islamic thinkers in our country that will shed light on scientific studies and add horizons. Ibn Sina, Mevlana, Ibn Khaldun and Ghazali are just a few of them. Imam Ghazali, who has made its presence felt in every field in the history of Islamic thought and maintains its vitality today, continues to influence with his works both in his time and in various fields. In every innovation, the study was carried out with the aim of revealing the commonalities by examining the views of the modern thinkers, inspired by the West and whose ideas were taken as an example, by mutually examining the views of Ghazali.

Keywords: Ghazali, Views on Education, Ghazali and Contemporary Thinkers, Ghazali's Views on Education

ÖZET

Kendi değer ve inanç sistemleriyle özgün eğitim sistemlerini kuramayan milletlerin varlıklarını sürdürmelerine imkân yoktur. Kendi tarihini, tarihçilerini, düşünürlerini temel almayan milletler varlıklarını sürdüremezler. Her milletin tarihine bakıldığında sayısız düşünür ve felsefeci mevcuttur. Her bir düşünür milli değerdir ve onların görüşleri temel alınarak eğitim uygulamalarına da yansıtılmalıdır. Ülkemizde bilimsel çalışmalara ışık tutacak ve ufuk katacak çok sayıda ünlü düşünür ve bilim adamı, Türk - İslam düşünürü bulunmaktadır. İbn Sina, Mevlana, İbn Haldun ve Gazali bunlardan sadece birkaçıdır. İslam düşünce tarihinde varlığını her alanda hissettirmiş olan ve günümüzde de canlılığını koruyan İmam Gazali, gerek yaşadığı dönem gerekse çeşitli alanlarda yazdığı eserleriyle etkisini sürdürmektedir. Her yenilikte Batı'dan esinlendiğimiz, fikirlerini örnek alıp uygulamaya koyulduğumuz modern düşünürlerin savundukları görüşleri Gazali'nin görüşleri ile karşılıklı olarak inceleyerek ortak yönlerini ortaya çıkarma hedefleri ile çalışma yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İmam-ı Gazali, Eğitimle İlgili Görüşler, Gazali ve Çağdaş Düşünürler, Gazali'nin Eğitim Görüşleri

1. GİRİŞ

Kendi değer ve inanç sistemleriyle özgün eğitim sistemlerini kuramayan milletlerin varlıklarını sürdürmelerine imkan yoktur. Kendi tarihini, tarihçilerini, düşünürlerini temel almayan milletler varlıklarını sürdüremezler. Her milletin tarihine bakıldığında sayısız düşünür ve felsefeci mevcuttur. Her bir düşünür milli değerdir ve onların görüşleri temel alınarak eğitim uygulamalarına da yansıtılmalıdır.Ülkemizde bilimsel çalışmalara ışık tutacak ve ufuk katacak çok sayıda ünlü düşünür ve bilim adamı, Türk – İslam düşünürü bulunmaktadır. İbn Sina, Mevlana, İbn Haldun ve Gazali bunlardan sadece birkaçıdır. İslam düşünce tarihinde varlığını her alanda hissettirmiş olan ve günümüzde de canlılığını koruyan İmam Gazali, gerek yaşadığı dönem gerekse çeşitli alanlarda yazdığı eserleriyle etkisini sürdürmektedir. Her yenilikte Batı'dan esinlendiğimiz, fikirlerini örnek alıp uygulmaya koyulduğumuz modern düşünürlerin savundukları görüşleri Gazali'nin görüşleri ile karşılıklı olarak inceleyerek ortak yönlerini ortaya çıkarma hedefleri ile çalışma yürütülmüştür.

Günümüzde sürekli eğitim sistemleri, müfredatlar değişmekte ve bu değişmeler olurken de hep batı ve batılı düşünürler örnek alınmaktadır. Çözüm aradığımız her durum ile aslında bundan çok daha önce de karşılaşılmış ve o zamanda çeşitli yöntemlerle sorunlar çözülmüştür. Her yeniliği batıdan getirmek yerine kendi tarihimizde yaşamış düşünürlerimizin görüşlerini araştırmak ve uygulamaya koymak tarihimiz ve kültürümüz için daha fazla fayda sağlayacaktır. Tarihimizi, milli değerlerimizi ve düşünürlerimizi araştırarak batıdan alınan pek çok bilginin aslında kendi tarihimizde de olduğunu muhakkak göreceğiz. Tüm bu sebeplerden hareketle kendi düşünürlerimizi tanımak ve onların görüşlerini ortaya çıkarmak gerekmektedir. Bu netice sonucunda yapılmış olan çalışmalar da tarihimizdeki düşünürlerin fikirlerini araştırmanın önemi bize göstermektedir.

Süngü'nün yapmış olduğu yüksek lisans tezi ' İbn Haldun'un Eğitim Felsefesi' üzerinedir. Bu çalışmada İbn Haldun'un eğitimde dikkat çektiği noktalara değinilerek eğitim üzerine felsefesinden bahsedilmiştir. Öğretmenin ders işlerken anlattığı konunun dışına çıkmaması ve konuyu dağıtmaması gerektiği, bilgilerin basitten karmaşığa doğru

ve kolaydan zora azar azar verilmesi gerektiği gibi fikirler ortaya atmış ve eğitim sistemine günümüzde de uygulanmakta olan bir bakış açısı ortaya atmıştır.

Çelikel hazırlamış olduğu doktora tezinde ‘Gazali’nin Eğitim Görüşü’nü araştırmış ve Gazali’nin eğitim düşünceleri hakkında pek çok bilgi sunmuştur. Gazali yaparak – yaşayarak öğrenmeye vurgu yapmış ve ‘insanın, tabiatlaşıncaya kadar iyi şeyleri yapmakta kendisini zorlaması’ gerektiğini söylemiştir. Yine Gazali problem çözmeyi aktif öğrenmenin soyut ve sorunlu konulardaki uygulaması olarak görmüştür. Yaparak – yaşayarak öğrenmeyi büyük ölçüde psikomotor(beceri) öğrenmeler olarak nitelerken problem çözmeyi ise kas – beyin koordinasyonu yerine zihinsel çalışma, üst işlem basamaklarında bilgiyi işleme ve keşif olarak nitelendirmektedir. Çelikel çalışmasında Gazali’nin söylemiş olduğu fikirlerini ortaya çıkarmıştır.

Akyüz, yayınlamış olduğu makalesinde ‘İbn Sina’nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri’ konusu araştırmıştır. Bu çalışmada İbn Sina’nın tıp ve eğitim tarihinde çok önemli bir yer tuttuğunu fakat ülkemizde pek az tanındığını ve eğitim görüşleri üzerinde ise hiç durulmadığını söylemiştir. Buradan hareketle çalışmasını hazırlamış ve İbn Sina’nın eğitime ilişkin bazı görüşlerini anlatmıştır. İbn Sina’ya göre ahlak eğitiminde nefsin isteklerine kesinlikle uyulmamalı, yalandan uzaklaşılmalı, verilen sözde durulmalı ve dini emirlere uyulmalıdır. İbn Sina öğretmenin öğrenciye çevresinde karşılaştığı olayları, bunların nedenlerini ve etkilerini öğretmesi gerektiğini söyler. Bu görüşleri vurgulayan yazar İbn Sina’nın yeterince ülkemizde tanınmadığını da vurgulamaktadır.

Oruç, hazırlamış olduğu doktora tezinde ‘ İmam-I Gazali’nin Eğitim Anlayışı’ üzerine çalışmış ve Gazali’nin eğitim üzerine fikirlerine vurgu yapmıştır. Gazali’ye göre eğitim ve öğretim insandaki gizli güçlerin açığa çıkarılmasından ibarettir.Ona göre bilgi, her nesnenin özünü; eğitim ise bu özü açığa çıkarmayı temsil eder.Gazali, eğitimi insanın iç dünyasından başlatarak çevresine doğru yaygınlaştırır. Başarılı öğretmenin özelliklerine de değinen Gazali ;Öğretmenin çamura şekil veren bir usta gibi olduğunu söyler. O, öğretmenin bilgiyi hayatında içselleştirerek uygulamak ve bunun sonucu olarak uygulamalarını halka yansıtması gerektiğini vurgular. Oruç, hazırlamış olduğu çalışmayla Gazali’nin eğitim üzerine görüşlerini ortaya koymuştur.

Çomaklı, hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde ‘Mevlana’nın Mesnevi Adlı Eserinde Yer Alan Hikayelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi’ konusu çalışmış ve yüzyıllar önce yaşamış bir düşünürümüzün görüşlerinin derslerimizde nasıl kullanılabileceğine dair örnekler vermiştir.Müfredatta yer alan bilimsellik, duyarlılık, sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı, çalışkanlık, farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, adil olma ve barış değerlerinin Mevlana’nın Mesnevi’nde yer alan hikaylerin içinde tespit edilerek öğretim programında yer verilmesini çalışmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, XI. Yüzyılda yaşamış olan ünlü İslam düşünürü Gazâlî’nin eğitim görüşlerini tespit edip bunlardan yola çıkarak görüşlerini çağdaş düşünür görüşleriyle karşılaştırmaktır.

2. EĞİTİMİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Eğitim; “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Ertürk, 1972:2). İnsanın varoluşundan itibaren eğitimde var olmaya başlamıştır. Eğitim, öğrenme ve öğretmenin de tarihidir. En ilkel toplumlardan tutun da en gelişmiş toplumlara kadar var olmuş her toplumda eğitim söz konusudur. Yazının kullanılmaya başlanmadığı dönemlerde eğitim rol model olarak, yaptıklarını yaparak informel bir şekilde gerçekleşmekteydi. Bu şekilde gerçekleşen eğitimde taklit etme, gözlem yapma, rol modeli alarak öğrenme söz konusu idi. Yazının keşfi ile birlikte eğitim informel boyuttan formel bir boyuta dönüştü. İnsanlık tarihine bakıldığında ilk uygarlıkların doğuda gelişmiş olduğu ve yazının gelişimiyle Mezopotamya, Çin ve Hint Medeniyetlerinin oluştuğu görülür.

“Batıda ilk çağ filozoflarından bu yana eğitimle ilgili çeşitli görüşler ve uygulamalar gündeme gelmiştir. Eğitimin ayrı bir çalışma ya da bilim alanı olarak görülmesi ve gelişmeye başlaması ise yakın zamanlardadır. Bugünkü Batı uygarlığının ve kültürünün temeli, düşünce, hukuk ve ahlak sistemleri yönünden, Eski Yunan ve Eski Roma kültürleriyle birlikte Hristiyan inanç sistemine dayanır. Dolayısıyla eğitimle ilgili çeşitli anlayış ve uygulamalarda da bunların etkileri vardır“ (Şişman, 2011:46).

3. TÜRK EĞİTİM TARİHİNDEKİ ÖNEMLİ TÜRK-İSLAM DÜŞÜNÜRLERİ

3.1. İbn-i Sina (Ö. 1037 M.)

Meşhur İslam filozofu, İbn Sina adı ile maruf, Ebu Ali Hüseyin bin Abdullah bin Sina, Avrupa'daki meşhur adıyla Avicenne, 980 yılında Buhara yakınlarında Afşana'da doğmuştur. Onun Belh'de doğduğunu, babasının Nuh b. Saman zamanında Buhara'ya yerleştiğini söyleyenlerde vardır. Önce Kur'an'I sonra Arap edebiyatını ezberledi. Sonra fıkıh, geometri, Yunan felsefesi ve mantık öğrendiğini biliyoruz. Daha sonar kendi başına biyoloji, fizik ilimleri, matematik ve tıb çalışmış ve 16 yaşında iken bir bilim adamı olarak meşhur olmuştur.

Filozofun babası Fatımi davetçilerini sık sık evinde misafir ediyordu. Bundan dolayı, kendisine İsmaili (Batıni) gözüyle bakılıyordu. İbn Sina bu evde yapılan konuşmaları dinliyor, dailerin telakkilerini öğreniyordu. Genellikle konuşulan konular felsefe, geometri ve Hind hesabı idi.

İbn Sina'nın eğitim görüşleri incelenirken onun once bilgi hakkındaki yaklaşımı ortaya koyulmalıdır. İbn Sina'ya gore bilgi, irade ve eylem hiyerarşisinin temelidir. Buna göre bu irade ve eylemin kaynağı olan ameli akil, temel ilkelerini, bilginin elde edilme mekanizması olan nazari akıldan alır. Bu yüzden İbn Sina, Pratik (ameli) aklın faaliyet alanine ahlaka; nazari aklın faaliyet alanine metafiziğe dayandırır. Zaten ameli felsefe de bütün olarak nazari felsefenin gösterdiği hedefleri gerçekleştirmek için çalışır.

Eğitim genel olarak, her ne kadar ameli felsefenin ilgi alanı içindeymiş gibi görünse de, aslında nazari felsefenin temel konuları olan metafizik meseleler, varlık – yokluk, Allah – kainat ilişkisi, alemin yaratılması, değerler ilmi, hayr – şer, bilgi teorisi ve insanın yetenekleri gibi konular, İbn Sina'nın eğitim anlayışının temel noktalarıdır. Bir felsefeci olması açısından felsefenin bu temel problemlerine eğilen İbn Sina, bu konuları incelerken eğitim alanine da girmekte, eğitimin gücü ferdi farklılıklar, insan istidatları gibi konularda ilgi çekici görüşler ileri sürmektedir. Bu bilgilerin kimisine eğitim ve öğretim olayını bu sahaya ait özel bilgiler olarak vermiş, kimisini ortaya koyarken genel manada söz konusu etmiştir.

Bilgi problem konusunda akılcı, müşahedeci ve tecrübeci bir yol izleyen İbn Sina, hissi bilgiyi kesin olarak görür. Bu bilginin değerini düşüren tek husus, bunların maddesinden ayrılmayan suretlerden elde edilmiş olmasıdır. Belki bu özelliği sebebiyle yanılmalara sebep olabilir. Hayali ve vehmi bilgi türlerinin yanılgıya açık olduğunu düşünen filozofumuz akli bilgiyi en kesin bilgi olarak kabul eder. Bundan dolayı da ona göre akıl, din ile çelişmez.

İnsanın bilgilenme yollarını inceleyen İbn Sina, İnsandaki öğrenme, bilgilenme, akletme ve düşünme mekanizmaları üzerinde durur. Bunların ahlaki eylem ile ilişkilerini ele alır. Öğrenme psikolojisi konusunda İbn Sina'nın görüşlerinden şu sonuçlara ulaşılabilir:

Öğrenme psikolojisi (algı) hem eğitimde hem de öğretimde önemli bir yere sahiptir. Sağlıklı olarak işleyen bir duyum ve algılama mekanizması öğrenmeyi kolaylaştırır. Eğitimciye ve eğitilene daha büyük mesafeleri daha çabuk ve daha kolay kat etmeyi sağlar.

Ahlaki davranış kazanma açısından mütehayyilenin çift yönlü işlevi üzerinde duran İbn Sina, insandaki ahlaki yücelme gerilme mekanizmasının aynı gücün faaliyetleri ile işlediğine dikkat çekerek, insanın ahlaki gelişmesinin ve gerilemesinin hayvansal nefsin çift yönlü çalışılabilen bir gücü (mütehayyile) tarafından gerçekleştirildiğini vurgular. Karmaşık bir yapı ve geniş bir faaliyet alanine sahip bu gücün elde ettiği sonuçların bizi yanıltmaması için onun ilişkilerinin çok hassas oranlarda kurulması gerektiği hususunda bizi uyarır. Çoğu zaman insanı yanıltabilen bu güç, ona iyilik yaptığı kanaati vererek kötülüğe sürükleyebilir.

İnsandaki öğrenme ve ahlak ilişkilerini bu şekilde ele alan İbn Sina'ya göre, insan bilgilerle aklını geliştirmelidir. Bunun sonucunuda ahlaki davranışlarına yansıtmalıdır. Öyleyse eğitimci, öğrencisine sağlam ve sağlıklı bilgiler vermelidir.Bu bilgileri pratiğe intikal ettirmesini sağlamalıdır. Yanlış bilginin insanı yanlış davranışlara götüreceği son derece tabiidir. Öğrenci de öğreneceği bilginin sıhhatine dikkat etmeli, aynı zamanda kendisine doğru gibi görünen bazı bilgilerin yanlış olabileceğini daima hatırda tutmalıdır (Köylü-Koç,2016:183-190).

3.2. Mevlana Celaleddin-i Rumi (Ö. 1273 M.)

Büyük düşünür, şair ve mutasavvıf Mevlana Celaleddin-İ Rumi'nin yetiştiği 18. Yy. Anadolu Selçuklularının en sıkıntılı dönemidir. Bu yüzyıl Anadolu'da mezheplerin kaynaştığı, dinlerin buluştuğu bir devir görünümünde iken, siyasi manzara pek iç açıcı değildir. Zira Selçuklularda Moğol akınının meydana getirdiği sosyal düzensizlik, merkezi otoriteyi tamamen ortadan kaldırmış bütün ülkeye huzursuzluk getirmiştir. Bu asrın sonlarına doğru Moğollara tabi bir beylik haline gelen Selçuklu Devletini temsil eden sultanlar bazen Moğollar tarafından alınır, bazen öldürülür ve bazen de moğollara sığınarak hüküm sürer olmuştur. Bu arada beylerin isyanları ve bir kısım vezirlerin Moğollarla ittifak edip isyan etmeleri, halkı şaşırtmış kime tabi olacağını bilemez duruma getirmiştir.

Mevlana, Burhaneddin Muhakkik'in ölümünden sonra, irşat ve öğretim faaliyetlerine geçer. 1241-1245 yılları arasında babasının ve hocalarının metotlarını takip ederek fıkıh ve din bilimleri üzerine dersler verir. Din bilimleri tahsil eden öğrencilerden 400 kişini Mevlana'nın medresesinde hazır bulunduğu rivayet edilir.

Öğretim faaliyetinin yanında manevi eğiticilik görevini de sürdüren büyük sufi, zikir meclisleri kurar, insanları Allah'a davet ederdi. Kendisi fakih olduğundan sarığını fakihler gibi sarardı. Ulu bilginlerin geleneği olan geniş kollu hırka giyerdi. Bu arada kendisinin etrafında pek çok mürid toplanmıştı. Demek ki Mevlana, üç yönlü bir eğitim ve öğretim faaliyeti sürdürmekteydi: Medresede din ilimleri öğreticiliği, müritlerini manen geliştirmek için zikir halkaları ve cami kürsülerinden halka yaptığı vaazlar.

Mevlana'nın eğitimciliği Şems'le buluşmasından sonra derinlik ve yoğunluk kazanır. Mevlana bir gün İplikçi Medresesi'nden çıkmış, öğrencileriyle beraber yolda giderken, ansızın Şems ile karşılaşır. Aralarında geçen konuşmadan sonra Mevlana, Şems'i medresesine götürür. Bir rivayete kırk gün, diğer bir rivayete göre ise üç ay baş başa kalırlar. Bu müddet zarfında Şems'ten oldukça etkilenir. Bu durum onun eğiticilik faaliyetine de tesir eder. Mevlana Şems'le buluşmasının sonunda öğretim kürsüsünü ve vaaz minberini terk eder. Şems'in huzurunda diz çöker. Ona öğrenci olup ondan aldığı feyizle öğreticiliğine devam eder.

Mevlana kendisinden önce başlayan İslam düşüncesinde öğretim ile eğitimi birbirinden ayırma geleneğine uyarak öğretim için amuht ve ta'lim kavramlarını kullanır. Öğretimi Hak (Allah) öğretisi ve insan öğretisi diye gruplandırır. Bazı yerlerde Cebrail öğretisinden bahsetmiş olsa da biz bu öğretiyi ilahi öğretiden ayıramayız. Allah ile kul arasındaki öğretime dikkati çeken Mevlana, insan öğretisi yanında ruh ile beden arasındaki öğretiyi de zikreder. Ruhun beden öğretisini tamamen tasavvufi bir çizgide ele alır. Bunu şu beytinden anlamak mümkündür: 'Canın gezip yürümesi neliksizdir, niteliksizdir; bedenimiz yolculuğu canımızdan öğrenmiştir.''

Diğer yandan Mevlana, terbiye ya da eğitim için edeb kelimesini kullanır. Edebi anlatırken, insanın değer anlayışına göre edep anlayışının da değişeceğini belirterek tanıma izafilik kazandırmaya çalışır. Bu çerçevede beden ehli edebi görünüşe bağlarken gönül ehli 'içi gözetmedir' şeklinde tanımlar.

Mevlana eğitimi bir sihirli değnek olarak görmez. Çünkü eğitim yaratılışta var olanı geliştirir. Fıtri olmayanı var edemez. Ona göre kalp akça olan kafirlerle, altın olan temiz kişiler aynıeğitim potasına girmelerine ragmen kafirler kararır, temiz kişiler ise parlar. (Köylü-Koç,2016:381-390)

3.3. İbn-i Haldun (Ö. 1406 M.)

Asıl adı Ebu Zeyd Veliyuddin Abdurrahman b. Muhammed b. El- Hadrami olan İbn Haldun (1332-1406), Yemen'in Hadramut bölgesinden olup, 13. Yüzyıldan az önce Endülüs'ün fethi sırasında buraya gelen ve daha sonra da Kuzey Afrika'ya göç edip yerleşen zengin ve ilmi geçmişi olan bir aileden gelir. 1322'de Tunus'ta dünyaya gelen İbn Haldun, ilk eğitimini babasından alıp, hafız olduktan sonra hadis, Arapça, fıkıh ve edebiyat derslerini almış, 1347'de Ifrıkiye'ye hâkim olan Sultan Ebu'l Hasan'ın yanına gelen bilginlerden el-Abilli'den nakli bilimler yanında mantık, felsefe ve matematik bilimlerini öğrenmiştir.

İbn Haldun eğitime çocuklarla başlar ve çocuklara Kur'an öğretmenin dinin en temel özelliklerinden birisi olduğunu belirtir. Zira Kur'an öğretmek, çocukların kalplerinde iman ve inancın yerleşip kalmasına neden olmaktadır. Bu yüzden Müslümanlar, her yerde çocuklarına Kur'an ve hadisten bazı metinleri öğretmeyi

kendilerine bir görev kabul etmişlerdir. Kur'an, öğrenilecek bilgilerde meleke edinmenin bir temeli sayılır. Müslümanların bu yolu seçmelerinin nedeni, küçük yaşta öğretilen bilgilerin kalplerde yerleşip kalmasıdır. Küçük yaşta öğretilen bu bilgiler bundan sonra öğretilecek bilgiler için bir temel teşkil eder. Her yapı temeline uygun; yapının sağlamlığı da temeline göre olduğundan, sonradan verilen bilgiler de önceden çocukların kalplerinde yerleşen bilgiye dayanır ve ona göre sağlam olur.

Bundan sonra İbn Haldun, değişik İslam ülkelerindeki Kur'an eğitiminden bahseder. Kimi İslam ülkelerinde yalnızca Kur'an okumaya ağırlık verilirken kimi İslam ülkelerinde de hem Kur'an okumaya hem de hadis, Arapça ve yazmaya ve şiir öğretimine yer verildiğinden söz eder.

İbn Haldun baskı, şiddet ve zorlama nasıl çocukların karakterini bozuyorsa, bu tarz olumsuzluklar milletin karakterini de bozar. Ona göre başkalarının zulmü ve boyunduruğu altına giren kavimlerin hali de böyledir. Emir ve işi kendi elinde olmayıp da başkalarının elinde bulunan, idare ve egemenliklerini kaybeden her milletin hali de böyledir. Emir ve işi kendi elinde bulunan idare ve egemenliklerini kaybeden her milletin hali de böyledir. Bunun en tipik örneği ise Yahudilerdir. Başkalarının kötülüğü ve boyunduruğu altında yaşamanın bir sonucu olarak Yahudilerin karakteri bozulmuş, her yerde ve asırda haraç olarak tavsif olunmuşlardır. Bunun nedeni, başkalarının kahrı ve zulmü altında yaşamalarıdır.

Son olarak İbn Haldun, günümüzde de hala geçerliliği olan bazı eğitim ilk eve prensiplerini ortaya koymuştur. Bunları da şu şekilde özetleyebiliriz: Öğretimde tedricilik yönteminin izlenmesi, önemli olan verilen bilginin öğrencide bir melekeye (yeteneğe) dönüşmesi, öğrenciye bilgi sunarken fazla yüklenilmemesi, öğrenilen bilgilerin yetenek haline dönüşmesi için bol bol tekrar edilmesi, öğrenme anında zihnin aynı anda birden çok konuya bölünmemesi, önemli olan eğitim süresinin olmayıp, işlevi ve kalitesinin olması, öğrencilere sert davranılmaması ve mümkün olduğunca fiziki cezalardan kaçınılması ve öğrenim için zaman zaman gezi gözlem yapılmasıdır. (Köylü-Koç,2016:515-536)

3.4. Gazali (Ö. 1111 M.)

Gazali'nin (1058-1111) asıl adı Muhammed'dir. Muhammed b. muuhammed'in oğludur. İslam dinine yaptığı büyük hizmetlerden dolayı İslam âleminde "İmam, Zeynü'd Din, Huccetü'l İslam" gibi unvanlarla anılır. 1058 tarihinde Horasan'da, bugün adI Meşhed olan, Tus şehri civarında 'Gazale' köyünde doğmuş ve daha sonra doğduğu köye nispetle Gazali adını almıştır. Onun Gazali adını babasının mesleği olan ve Arapça'da yün eğirme anlamına gelen 'Gazzal' sıfatından aldığı da kaynaklarda yer almaktadır. Ancak ağır basan görüş doğduğu yere nispetle söz konusu adı aldığıdır. Bu görüşü amcasının ulemadan olması ve 'Büyük Gazali' adıyla tarihe geçmesi de desteklemektedir.

Gazali, daha çocukken babasını kaybetmiş, babası ölmeden önce oğulları Muhammed ile Ahmet'i (Gazali ve küçük kardeşi) bir sofiye teslim etmiştir. Onlara geçinmeleri için bıraktığı malı bitince sofi onları bir medreseye yerleştirmiştir. Sonraları Gazali bu hadiseye işaret ederek 'Biz Allah rızası için ilim tahsiline başlamadık fakat ilim Allah rızası için olmaktan başka bir amacı Kabul etmedi' demektedir. Gazali öğrenimini Tus'da yapmış daha sonra Cürcan'a giderek orada Şafii fıkhının yanı sıra diğer ilimleri de öğrenmiştir (Çapak,2016. s.2).

Gazali 1058 yılında Tus, Taberan'da doğdu. 1071 yılında babasının vefatından sonra medresede yatılı kalmaya başlayan Gazali, Ebu Ali Ahmed Radkani'den Fıkıh tedris etti. 1072 yılında Cürcan'a gitti ve burada Ebu Kasım İsmaili'den Fıkıh dersleri aldı. 1077 yılında Nişabur'a gitti. Burada Nizamiye Medresesinde Cüveyni'nin önde gelen öğrencisi oldu ve ona muidlik (asistanlık) yaptı. Meşhur mutasavvıf Ebu Ali Farmadi ve Ömer Hayyam ile tanıştı. 1058 yılında Cüveyni ölünce Nişabur'u terk ederek, Nizamülmülk' ün ordugâhına gitti. 1091 yılında Bağdat Nizamiye medresesine baş müderris oldu ve evlendi. 1092 yılında Nizamülmülk Bâtıniler tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Bağdat'tan ayrılan Gazali, 1096-1104 yılları arasında medrese dışında faaliyetlerine devam etti. Şam'a gitti ve Ebu Said Ribat'nda İhya'yı yazmaya başladı. Dımeşk camiinde ve Kudüs'te Beytü'l-Mukaddes'te itikafa girdi. Hacca gidip geldikten sonra tekrar Dımeşk camiinde itikafa girdi.Bu esnada İhya'yı tamamladı ve 11042te memleketi Tus'a dönerek uzlete çekildi. 11052te Nizamülmülk' ün oğlu vezir Fahrü'l

Mülk'ün davetiyle Nişabur Nizamiye Medresesinde müderrisliğe döndü. 1106 yılında vezir, bir Bâtıni tarafından öldürüldü. 1108 yılına kadar burada müderrislik yapan Gazali, Tus'da uzlete çekildi. Bu arada Bağdat müderrisliği için yapılan teklifi reddetti. Kendi medresesini kurdu ve 14 Cemaziyülahır 505/24 Aralık 1111 yılında vefatına kadar burada öğrenci yetiştirdi.

Fıkıh, Kelam, Felsefe, Mantık, Tasavvuf ve Ahlak alanlarında bir çok eseri olan Gazali'nin basilica eserleri şunlardır:

- El-Mustasfa
- Mi'yaru'l-İlm
- El-Kıstasu'l-Mustakim
- Fedaihu'l-Batıniyye
- El-İktisad fi'l-İ'tikad
- İhyau Ulumi'd-Din
- Kimya-yı Saadet
- El-Münkızu mine'd-Dalal

Eğitim açısından Gazali'nin teorisinin merkezi vurgusu olarak ahlakın onun hemen hemen bütün görüşlerinin zemininde yer aldığını söylemek mümkündür. Mesela Gazali'de göze çarpan ilim-amel bütünlüğü onun bilginin işlevi konusunda bu hassasiyetini yansıtmaktadır. Bunu dini ilimler bakımından yorumladığımızda onun temel arayışının dini bilgiye ideal düzeyde öngördüğü işlevi yeniden kazandırmak olduğunu da söyleyebiliriz. Dinin aslını ahlakla özdeşleştiren bir düşünür olarak o, bilgiye sahip olmanın ahlaki sorumluluk bilinciyle birlikte belli bir tutarlılığı da besleyeceği kanaatindedir. Yine söz konusu tutarlılığın devamlılığı bakımından değerlere bağlılık Gazali'nin vurguladığı bir husus olarak dikkati çeker. Onun ahlaki bir varlık olarak insan açısından değerlere yaptığı atıf, değerlerin kaynağı tartışması dahilinde değerlendirilebilecek niteliktedir. Bununla birlikte o, ahlaki yetkinlik yolunda aklın da rolünü inkâr etmez.

Gazali'nin eserlerini incelediğimizde eğitim – öğretimle ilgili *ta'lim, teallüm, tahsil, tefekkür, edeb, tehzib, tezkiye ve ıslah* kavramlarını kullandığını görürüz. Bu kavramlara

dikkatlice baktığımızda bunların hem bilişsel hem de duyuşsal alanla ilgili olduğu görülecektir. Gazali bilişsel süreç dahilinde değerlendirilebilecek konulardan bahsederken *ta'lim, teallüm, tahsil, tefekkür* kavramlarını, duyuşsal süreçle ilgili hususlar söz konusu olduğunda ise *edeb, tehzib, tezkiye ve ıslah* kavramlarını kullanır.Bununla birlikte bunlardan *edeb* kavramının onun teorisini daha çok yansıttığı da söylenebilir. (Köylü-Koç,2016:287-304)

3.4.1. Felsefeye Bakışı

Gazali'ye göre hakikati araştıranlar dört gruptan ibarettir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Birinci sınıf, rey ve istidlal sahibi olduklarını iddia eden kelam âlimleridir. İkinci sınıf, talim ashabından olduklarını, hakikatleri 'Masum İmam'dan öğrendiklerini söyleyen Batınilerdir. Üçüncü sınıf, mantık ve burhan erbabı olduklarını iddia eden felsefecilerdir. Dördüncü sınıf, Allah'ın huzurunda bulunduklarını, müşahede ve keşf ashabından olduklarını iddia eden mutasavvıflardır.

Kelam ilmini bitirdikten sonra felsefeye başladığını ifade eden Gazali, bir ilmi son derecesine kadar öğrenemeyen kimsenin o ilimdeki bozukluğu bilemeyeceğini ifade eder. Ona göre bir ilmin fasit olduğunu iddia edecek kimse o ilimde en büyük alim sayılan kimseye eşit olmakla kalmayıp onun derecesini geçmeli ve onun kavrayamadığı derin noktaları kavramalıdır. Ancak bu durumda o ilmin fasit olduğuna dair iddiası doğru olabilir. Gazali'ye göre kelamcıların kitaplarında, felsefecileri reddettikleri yerlerde onlardan aldıkları bilgiler vuzuhsuz, tenakuz ve fesatla doludur. İlimlerin inceliklerine nüfuz ettiğini iddia edenler şöyle dursun, cahil halktan bir kimse bile o sözlere kanmaz. Gazali, felsefe öğrenimine ciddiyetle sarıldığını bu konuda yazılmış kitapları bir üstattan yardım görmeğe muhtaç olmadan okumaya başladığını ifade ederek Allah'ın boş zamanlarındaki mütalaalarla iki seneden az bir zamanda onu bu ilmin en son derecesine muttali kıldığını söyler (Çapak,2016. s.9). İranlı yazar Hatem Kadiri, Kameri takvime göre 55, Şemsi takvime göre ise 53 yıl süren Gazzali'nin hayatını her biri belli bazı işaretler ve özellikler taşıyan dört döneme ayırmıştır:

1. **450-484/1058-1091 Yılları:** Gazali'nin çocukluğu, gençliği ve öğrenimi bu yıllar arasında geçmiş saltanat ve hilafet makamları özellikle de saltanat makamı ve nüfuzlu şahsiyetlerle yakınlaşması ve sonunda Bağdat Nizamiye Medresesi'ne müderris oluşu bu dönemde gerçekleşmiştir. Selçuklu Devleti'nin en güçlü olduğu dönem Alparslan ve Melikşah'ın muktedir veziri Nizamülmülk'ün zamanına rastlamaktadır. Bu dönemde öncekilere nispetle huzur ve asayiş göz doldurmaktadır. Selçuklu Sultanlığı kendisinden önceki dağılmışlığın, parçalanmışlığın yerine birliği getirmeyi başarmıştır.
2. **484-488/1091-1095 Yılları:** Bu yıllara Gazali Bağdat'ın etkin dini-siyasi şahsiyetlerinden biri ve Nizamiye Medresesi'nin meşhur müderrisi ve halifenin yakınında duran bir şahsiyettir. Fakat, Melikşah'ın ölümü ve Nizamülmülk'ün öldürülmesi ve Bekyaruk'un saltanatını takiben baş gösteren taht kavgaları ve kısaca anlatılan diğer mücadeleler karanlık bir gelecekten haber vermektedir.
3. **488-498/1095-1104 Yılları:** On yıllık zaman bir süreyi kapsayan bu zaman dilimi, Gazali'nin Bağdat'tan uzaklaşarak değişik yerlerde özellikle Suriye'de uzlete çekildiği ve hac görevini yerine getirdiği bir dönem olmuştur. Bu yıllarda Sultan Berkyaruk'un kardeşleri Muhammed Tapar ve Sencer'le birbirini izleyen savaş ve barışları görülmektedir. Gazali'nin bütün hayatı boyunca var olan iktidar gücünün bölünmüşlüğü bu yıllar içerisinde en son noktasına ulaşmıştır. Siyasi güçlerin parçalanmışlığı, her biri saltanat iddiasında bulunan prenslerden birinin vezirliğini yapmakta olan Nizamülmülk'ün çocukları arasında da baş göstermiştir. Öyle ki bunlardan Müeyyedülmülk H. 500 yılında canını bu yola vermiştir. Selçuklular'ın bu durumundan başka Mısır'daki Fatımi halifeliğinde idari zaaflar ortaya çıkmaya ve son olarak Suriye'yi hedef alan ilk Haçlı Savaşı bu yıllarda yaşanmıştır.
4. **498-505/1105-1111 Yılları**: Bu, Gazali'nin on yıllık inzivasının son bularak Tus'a döndüğü ve başka bir şekilde hayatını sürdürdüğü yıllardır. Mütefekkirmiz Gazali'nin hayatının bu son birkaç yılında Berkyaruk'un ölümüne ve Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar ile Horasan Meliki Sencer'in yönetimleri altında nispeten huzurlu günlere tanıklık etmiştir. Gazali, kötü niyetli kimseleri engelleme

çabalarına ragmen sultanların sevgisinden nasipdar olmuşsa da artık o 450-484 yılları arasındaki Gazali değildir.(900. Vefat yılında İmam Gazali,2012. S94).

4. YÖNTEM

Değerlerimiz ve kültürümüz doğrultusunda hazırlayacağımız bir eğitim programı benliğimizi kaybetmeden varlığımızı sürdürebilmemimiz için gerekli bir durum olarak düşünülmüştür. Nitel veri toplama yöntemi ile ele alınan bu çalışmada, doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Döküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Karasar, 2002).

4.1. Verilerin Analizi

Gazali ve eğitim kelimeleri kodlanarak kaynaklar taranmış ve eğitim ile ilgili bulgular maddelendirilmiştir. Ardından bu görüşlerle ortak düşen veya çelişen çağdaş eğitim düşünürlerine ait eserler ve bu eserlerin yorumlandığı eserler incelenmiştir. Kesişen görüşler tek tek tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

5. BULGULAR

Aşağıda Gazali ve bilinen birçok modern düşünürün (Rousseau, Vygotsky, Dewey vb.) görüşleri karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Tablo 5. 1. Gazali'nin ve Rousseau'nun sosyal çevrenin bireyin ahlakı üzerine etkisi ile ilgili görüşleri

Gazali (Muhammed bin Ahmed Tûsî) - 1058	**Jean Jacques Rousseau -** 1712
• İnsanın sosyal çevresinin ilk aşamada aile, ikinci aşamada okul olduğunu belirtir. Bir insanın yetişmesinde bu iki kurumun hayati bir yere ve öneme sahip olduğunu ifade eder. • İnsanın temiz doğasının sonradan dış etkiler yoluyla bozulduğunu savunur. • İlahi terbiye yoluyla kalıtımsal olarak kendisinde iyi ve kötüye yönelik bir yetenekle yaratılan insan, doğumuyla beraber bu etkilerden hangisine yöneleceğini çevrenin telkinleri sonucunda belirler (akt: Koç,2016).	• "Her şey yaratıcının elinde iyidir."(Emile, tarih; sayfa). • İnsan tabiatının özü itibariyle iyi olduğunu kabul eder. Çocuk eğitiminden bahsederken çocuğun iyiliğe meyyal olduğunu ancak toplumun onu bozduğunu belirtmektedir. • Gelişimde çevrenin etkisine önem verir. Çocuk doğmadan önce çevresi oluşmaya başlar. Çevrenin insana etkisini geniş bir çerçevede ele alarak coğrafi şartlar, dil eğitimi gibi hususlar üzerinde de durur (Rousseau, Emil Yahut Terbiyeye Dair, s. 35-36)

Gazali, insanın yaratılış itibariyle temiz bir doğası olduğunu ancak bu temiz doğanın içinde yetiştiği çevre ile farklılaştığını savunur. Gazali'ye göre insan iyi veya kötüden hangisine yöneleceğini çevreninde telkinleri sonucunda belirler. Gazali'den yaklaşık 650 yıl sonra yaşamış olan Jean Jacques Rousseau ise yazmış olduğu 'Emile' isimli kitabında insanın çevresine vurgu yapar. Onun çevresinin daha dünyaya gelmeden şekillendiğini, insanın doğuştan iyi olduğunu ancak çevresinin onun bu iyiliğini bozduğunu söyler. Yaşadıkları dönem arasında yüzlerce yıl olmasına rağmen aynı yönde fikir belirten bu iki düşünür ortak bir paydada buluşabilmişlerdir.

Tablo 5. 2. Gazali, John Locke ve Lev Vygotsky'nin ahlak üzerine düşünceleri

<table>
<tr><th>Gazali – 1058</th><th>John Locke – 1632</th></tr>
<tr><td rowspan="3">İnsan ahlaki açıdan doğuştan nötrdür.
İnsanın iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesi sonradan içine doğduğu çevreden gelişen kendi yapıp etmelerine bağlıdır ki bu, onun ikinci tabiatıdır. İşte eğitimde tam da bu noktada işlevsel hale gelmektedir (Çelikel, 2006).</td><td>İnsan zihninin ilk doğduğu anda boş levha, başka bir söylemle 'Tabula Rasa' olduğunu söyler.
Dünyayla ilgili fikir edindiğimiz deneysel bir teori ortaya atmıştır. İnsan zihninin tecrübelerin üzerine geliştiğini söyler (Bilgiç, 2009).</td></tr>
<tr><td>Lev Vygotsky 1896</td></tr>
<tr><td>Bilişsel gelişimin çocuğun kendi keşiflerinin değil aynı zamanda çevreden edindiği yaşantıların da bir eseri olduğunu, bilişsel gelişimin onun çevresinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini ve çocuğun çevresiyle olan iletişiminin hem düşünce gelişiminde hem de dil gelişiminde büyük bir rolü olduğunu söyler.
Bilişsel gelişimin kaynağı kişisel psikolojik süreçler değil, sosyal çevredir (Öncü, 1999).</td></tr>
</table>

Gazali, insanın doğuştan getirdiği temiz doğasının sonradan çevresindeki yapıp etmeleriyle değiştiğini ve iyi ya da kötü olarak nitelememizin kendi yaptıkları sonucunda olduğunu söyler. Gazali'den 600 yıl sonra yaşamış olan ve 'tabula rasa' fikri ile hatırladığımız John Locke aynı düşünceleri savunmuştur. Locke'a göre insan zihni boş bir levhadır yani iyi veya kötünün baskınlığı yoktur. İnsan zihninin bireyinde yaşamında edindikleri tecrübelerinin sonunda şekillendiğini savunur. Aslında Locke'a ait olarak bilinen bu teorinin aslında yüzlerce yıl öncesinde Gazali tarafından ortaya atıldığını söyleyebiliriz.

Vygotsky ise çocuğun bilişsel gelişiminin sadece kendi yaşantıları ile sınırlandırılamayacağını bu gelişimde çevrenin etkisinin göz ardı edilemeyeceğini söylemiştir. Ona göre bireyin bilişsel gelişiminde kaynak kişisel süreçler değil sosyal çevredir. Vygotsky, Gazali'den yaklaşık 800 yıl sonra yaşamış olmasına rağmen ona paralel olarak aynı düşünceleri vurgulamıştır.

Tablo 5. 3. Gazali ve John Dewey'in eğitim ve ahlak ilişkisi üzerine görüşleri

Gazali – 1058	**John Dewey –** 1859
• İnsan eğitime yatkın bir varlıktır. Bütün kötü huylar ilim ve amel ile tedavi edilir. • İnsanın gayesi eğitim yoluyla içimizde bulunan olumsuz güdüleri (öfke, şehvet, saldırganlık vb.) normal seviyede tutmaktır. • Eğitimin genel amacı saadet/mutluluk ve ahlaki yetkinliktir (Oruç, 2009).	• Ahlak gelişimi bireyin eğitimiyle yakından ilgilidir. • Eğitim bireyde psikolojik fonksiyonlarının (zihinsel, duygusal, psikososyal) tam bir şekilde olgunlaşmasına olanak veren ortamların, şartların sağlanmasıdır. Eğitim söz edilen psikolojik boyutların gelişmesine yardımcı olurken bireyde değerler sisteminin gelişmesine de yardımcı olur (Öztürk, 2008).

İnsanın eğitime yatkın bir varlık olduğunu vurgulayan Gazali, kötü huyların eğitim ile tedavi edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre eğitim, içimizde var olan olumsuz güdüleri dengede tutar. Gazali'ye göre ahlaki yetkinlik, saadet ve mutluluk eğitimin amaçları arasında bulunmaktadır. Yine Gazali'den 800 yıl sonra yaşamış olan John Dewey eğitim ile ilgili olarak, eğitimin ahlak gelişimiyle yakından ilgili olduğunu, bireyin psikolojik fonksiyonunun tam bir şekilde olgunlaşması için gerekli ortamların ve şartların eğitim ile sağlanacağını vurgulamıştır. Her iki düşünürde eğitimin ahlak gelişimine olan etkisini ortak paydadan ele almıştır. (Yetkinlik; nitelik bakımından kendinin üstünde bir şey düşünülmemesi hali, her bakımdan en üstte olma, tam ya da saf olma, arızi ve rastlantısal olmama halidir (Mutluel, 2013)).

Tablo 5. 4. Gazali ve Immanuel Kant'ın ahlaklı ve erdemli olma düşüncesi

Gazali – 1058	**Immanuel Kant –** 1724
● Çocuğun terbiyesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husus da onun arzu ve eğilimlerinin iyi yöne kanalize edilmesi ve iradesinin güçlendirilmesidir. ● Bilişsel hedeflerden bahsederken belirginleşen husus 'aklın şehveti dengeleyen rolüdür. Duyuşsal hedeflerde ise 'dinin hevayı dengeleyen rolü' belirginleşmektedir. ○ Heva: İnsanın nefsani arzu ve düşünceleridir (Parlatır, 2017). ● Ahlaklı olma ve erdemli olma ayrımı; ○ *Erdemli olma;* İnsanın tam bir ahlaki olgunluğa ulaşmasıdır. ○ *Ahlaklı Olma;* İnsanın belli ahlak kaidelerine göre yaşamasıdır. ● Bu yüzden erdemlilik hali, ahlaklılık halinden daha ileridir. Erdem sahibi insan kendisinden beklenenin daha fazlasını verir, ahlak konusunda da başkalarına hep örnek olur (Çelikel, 2006).	● Ahlaki olarak iyi bir insan yalnızca iyiliğin özünü geliştiren kişi değil daha ziyade kötü meyle karşı savaşan kimsedir. 'Erdem' kavramı hem Grekçe'de hem de Latince 'de 'mücadeleci, savaşçı' bir anlam taşır. İnsan iradesi ödevi yerine getirmek için güçlü bir hale getirilmelidir. Ancak insanın doğası ve eylemin realitesi gereği ödeve uymayı zorlaştıran eğilimler hesaba katılmaksızın bu gerçekleşemez. Yani insanda erdemli bir niyeti ancak duyusallık ile akıl birlikte oluşturabilir. İnsanın, duyusallığının baskılarını hissetmediği, ahlaki duyarsızlık (apathi) diye adlandırabileceğimiz bir duruma erişmesi, bir başka deyişle ödeve karşı olmayan eylemleri alışkanlık derecesinde edinebilmesi için uzun ve yorucu bir yol alması gerekir. Varılan bu noktayı ise şöyle ifade eder; "İstiyorum çünkü bunu ödev buyuruyor." ● Bu şekilde saf-pratik aklın bu yetisine ilişkin bilinç (erdem), eylem aracılığıyla kişinin eğilimlerine egemen olacak bilinci meydana çıkarabilir. İradenin güçlülüğü olarak "erdem" insanın ahlaki yaşamda erişebileceği en üst aşamadır (Çilingir, 2004).

Gazali'ye göre çocuk terbiye edilirken onun arzuları ve isteklerinin iyiye yönlendirilmesi gerekir. Gazali'ye göre bilişsel hedeflerde akıl şehveti dengelemeli, duyuşsal hedeflerde ise din hevayı(arzu ve istekleri) dengelemelidir. Ayrıca ona göre erdemlilik hali ahlaklılık halinden daha üstündür. O erdemli insanın ahlaki yetkinliğe erişmiş insan olduğunu savunur. Gazali'den yaklaşık 700 yıl sonra yaşamış olan Immanuel Kant, ahlaklı insanın iyiyi geliştirmekten ziyade kötüye karşı savaştığını savunur. Kant, iyi davranışları yapabilme ve alışkanlık haline getirme durumunu 'ödev' olarak nitelendirir. Gazali gibi erdemlilik halini yüceltir ve onu iyi alışkanlıkları kalıcı

olarak yapabilen insan davranışı olarak niteler. Bu noktadan bakıldığında Kant ve Gazali'nin farklı dönemlerde yaşamalarına rağmen ortak fikirler beyan ettikleri görülür.

6. GENEL DEĞERLENDİRME SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

Bu araştırmada İmam Gazali'nin eğitim üzerine görüşleri ve bunların çağdaş düşünür görüşleriyle karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla Gazali'nin eserleri ve o eserleri yorumlayan çalışmalar incelenmiştir. Yapılan taramanın ardından J.J. Rousseau, John Dewey, Immanuel Kant, Lev Vygotsky ve John Locke gibi yabancı düşünürlerin eserleri ve yorumlamaları üzerine bir tarama çalışması yapılmış ve ortak paydadaki konular tablolaştırılarak ele alınmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Gazali, insanın yaratılış itibariyle temiz bir doğası olduğunu ancak bu temiz doğanın içinde yetiştiği çevre ile farklılaştığını savunurken Gazali'den yaklaşık 650 yıl sonra yaşamış olan Jean Jacques Rousseau ise insanın çevresine vurgu yaparak; onun çevresinin daha dünyaya gelmeden şekillendiğini, insanın doğuştan iyi olduğunu ancak çevresinin onun bu iyiliğini bozduğunu söyler. O zaman bu bilgilerden şu sonuç çıkmaktadır; literatürde Rousseau'ya atfedilen çocukların doğasına uygun eğitim yapmanın önemli olduğu ve bu düşünceye dayanan romantik eğitim felsefesi bir anlamda Gazali'de de mevcuttur. Bir başka deyişle Dewey'in de önemle üzerinde durduğu öğrenci doğasının eğitimde önemli olduğu ilkesi ve öğrenme ortamının öğrencinin bireysel özelliklerine göre düzenlenmesi gerektiği vurgusu Gazali tarafından XI yüzyılda yapılmıştır.

Gazali, insanın doğuştan getirdiği temiz doğasının sonradan çevresindeki yapıp etmeleriyle değiştiğini ve iyi ya da kötü olarak nitelememizin kendi yaptıkları sonucunda olduğunu söylerken Gazali'den 600 yıl sonra yaşamış olan ve 'tabula rasa' fikri ile hatırladığımız John Locke'a göre de insan zihni boş bir levhadır yani iyi veya kötünün baskınlığı yoktur. İnsan zihninin bireyin yaşamında edindikleri tecrübelerinin sonunda şekillendiğini savunur. Aslında Locke'a ait olarak bilinen bu teorinin yüzlerce yıl öncesinde Gazali tarafından da ortaya atıldığı görülmektedir.

Aynı konudan hareketle Vygotsky ise çocuğun bilişsel gelişiminin sadece kendi yaşantıları ile sınırlandırılamayacağını bu gelişimde çevrenin etkisinin göz ardı edilemeyeceğini, bireyin bilişsel gelişiminde kaynağın kişisel süreçler değil sosyal çevre olduğunu söyleyen Vygotsky, Gazali'den yaklaşık 800 yıl sonra yaşamış olmasına rağmen ona paralel olarak aynı düşünceleri vurgulamıştır.

İnsanın eğitime yatkın bir varlık olduğunu vurgulayan Gazali, kötü huyların eğitim ile tedavi edilmesi gerektiğini; eğitimin, içimizde var olan olumsuz güdüleri dengede tuttuğunu söyler. Ahlaki yetkinlik, saadet ve mutluluğun eğitimin amaçları arasında olduğunu belirten Gazali'den 800 yıl sonra yaşamış olan John Dewey eğitim ile ilgili olarak, eğitimin ahlak gelişimiyle yakından ilgili olduğunu, bireyin psikolojik fonksiyonunun tam bir şekilde olgunlaşması için gerekli ortamların ve şartların eğitim ile sağlanacağını vurgular. Her iki düşünürde eğitimin ahlak gelişimine olan etkisini ortak paydadan ele alır.

Gazali'ye göre çocuk terbiye edilirken onun arzuları ve isteklerinin iyiye yönlendirilmesi, bilişsel hedeflerde akıl şehveti dengelemeli, duyuşsal hedeflerde ise din hevayı (arzu ve istekleri) dengelemelidir diyen Gazali erdemlilik halini ahlaklılık halinden daha üstün görür. Erdemli insanın ahlaki yetkinliğe erişmiş insan olduğunu savunan Gazali'den yaklaşık 700 yıl sonra yaşamış olan Immanuel Kant ise ahlaklı insanın iyiyi geliştirmekten ziyade kötüye karşı savaştığını ve iyi davranışları yapabilme ve alışkanlık haline getirme durumunu 'ödev' olarak nitelendirir. Gazali gibi erdemlilik halini yüceltir ve onu iyi alışkanlıkları kalıcı olarak yapabilen insan davranışı olarak niteler. Bu noktadan bakıldığında Kant ve Gazali'nin farklı dönemlerde yaşamalarına rağmen ortak fikirler beyan ettikleri görülür.

İsmi anılınca, kendi alanında özel bir yere sahip oluşu ve İslam düşüncesinde vazgeçilmez bir yerde olmasıyla Gazali, iyi bir hukukçu, yaşadığı toplumu fevkalade tanıyan bir sosyolog, klasik felsefe düşüncesine sahip bir filozof ve başarılı bir eğitimcidir. Gazali'nin eğitimci kimliği örnek alınarak eğitime dair görüşlerinin ele alındığı çalışmada Gazali'nin eğitim düşüncesinde temel noktanın bireyin merkezde

olması ve eğitime onun yetenekleriyle başlanması gerektiği yer almaktadır. Eğitim ile ilgili olarak çeşitli fikirleri sunulan Gazali'nin örnek olarak alıp fikirleri uygulanmaya çalışılan pek çok modern düşünürden yüzlerce yıl önce aynı durumları ele alarak fikirlerini beyan ettiği ortaya koyulmuştur. Buradan hareketle özenilen Batı kültürünün yerine düşünürlerimizin fikirleri araştırılmalı ve onlara sahip çıkılmalıdır.

6.2. Öneriler

Değerlerimiz ve kültürümüz doğrultusunda hazırlayacağımız bir eğitim programı benliğimizi kaybetmeden varlığımızı sürdürebilmemiz için gerekli bir durum olarak düşünülmüştür. Bu amaçtan hareketle ünlü İslam düşünürü Gazali'nin eğitim görüşleri araştırılmış ve çağdaş yabancı düşünürlere ait olan görüşlerin pek çoğunun Gazali tarafından da ifade edildiği görülmüştür. Buradan yola çıkarak sunulan öneri maddeleri çoğaltılabilir ve çalışma sonucunda eğitim programına bu görüşler yerleştirilebilir. Böylelikle kendi eğitim programımızın hazırlanabileceği ve kendi değer sistemimizle yeni nesiller yetiştirebileceği düşünülmektedir.

Eğitimde yapılan yenilikler her zaman için iyi örneklerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Dolayısıyla iyi örneklerin hepsi diğer toplumlar ya da yabancı bilim adamları tarafından bulunmamıştır. Ülkemize ait kültür ve tarih incelendiğinde de iyi örneklere ve örnek şahsiyetlere ulaşmak mümkündür. Ve bu örnek şahsiyetlerin düşünce ve fikirleri günümüze de ışık tutacak niteliktedir. Dolayısıyla Türkiye'de eğitimle ilgili yapılacak her türlü iyileştirme ve yenilik çalışmasında Gazali'nin düşünce ve fikirlerinden de yararlanılmalıdır.

KAYNAKLAR

Güvenç, B. (1972). **İnsan ve Kültür**. İstanbul, Remzi Kitabevi.

Özakpınar, Y. (2018). *Eğitim, Peygamberler, Filozoflar, Düşünürler,* **Eğitim ve Toplum**, Mayıs, 2007, http//stu.inonu.edu.tr/gkopan/%F6dev.html adresinden Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

Ertürk, S. (1979). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara, 9. Baskı, Meteksan A.Ş.

Cafoğlu, Z. (2010). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, 2. Baskı, Grafiker Yayınları.

Şişman, M. (2011). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, 8. Baskı, Pegem Yayıncılık.

Karip, E. (2010). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, 3. Baskı, Pegem Yayıncılık.

Avcı, A. (2014). **Eğitim Bilimine Giriş**. İstanbul, Elit Kültür Yayıncılık.

Kıroğlu, K., ve Elma, C. (2010). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, 2. Baskı, Pegem Yayıncılık

Saylan, N. (2007). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, Anı Yayıncılık.

Aslan, K., Aslan, N. ve Arslan, B. (2012). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, Pegem Yayıncılık.

Karslı, M. (2008). **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara, 2. Baskı, Pegem Yayıncılık.

Çapak, İ. (2016). **Gazzali ve Dikkat Çektiği Bazı Meseleler**, Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2(2), 7-31.

İSAV, (2011). 900. Vefat Yılında İmam Gazali, **Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı**, İstanbul.

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, **Eğitim ve Bilim**, 23 (112), 10.

Karasar, N. (2002). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayıncılık

Rousseau, J. J. (1989). ***Emil Yahut Terbiyeye Dair***, İstanbul, 4. Baskı, Türkiye Yayınları, 35-36

Parlatır, İ. (2017). **Açıklamalı İslami Terimleri Sözlüğü**. İstanbul, 1. Basım, Akçağ Yayınları, 562.

Mutluel, O. (2013), **İslam Düşüncesinde Yetkinlik Kavramı ve İnsanın Yetkinleşmesi**, Ankara, Ötüken Neşriyat Yayınları, 35.

Süngü, A. (2009). *İbn Haldun'un Eğitim Felsefesi* (Yüksek Lisans Tezi), Isparta

Çelikel, B. (2006). *Gazali'nin Eğitim Görüşü* (Doktora Tezi), İzmir.

Akyüz, Y. (1982), İbn Sina'nın Türk ve Dünya Eğitim Tarihindeki Yeri, ***Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi***, 1(15).

Oruç, C. (2009), *İmam-I Gazali'nin Eğitim Anlayışı,* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Do Doktora Tezi), İstanbul

Çomaklı, K. (2015). *Mevlana'nın Mesnevi Adlı Eserinde Yer Alan Hikâyelerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki Değerlerin Öğretiminde Kullanımının İncelenmesi,* Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Öncü, T. (1999). Lev Vygotsky'nin Gelişim Kuramı, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi**, cilt:39, sayı 1-2, s.227

Çilingir L., ve Küçükali, R. (2004). **Immanuel Kant'ın Eğitim Anlayışı**, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı:10

Öztürk, M. (2008). **John Dewey'in Eğitim Felsefesi**, Kor Yayınevi, İstanbul.

Bilgiç, E. (2009). *John Locke'un Eğitim Görüşleri Işığında Gerçekleştirilebilir Eğitim Anlayışı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Koç, A., ve Köylü, M. (2016). **Klasik İslam Eğitimcileri**, İstanbul, Rağbet Yayınları.

HOW IS EVERYTHING TAKING PLACE WITH DIVINE POWER?

HER ŞEY İLAHÎ KUDRETLE NASIL MEYDANA GELİYOR?

Ediz SÖZÜER
Presidency of Revenue Management, Yeğenbey, Tax Administration, Ankara, Turkey
E-mail: edizsozuer@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of study is to clearly point out whether it is possible for the materialistic factors in nature to come together and give life to things. The real faith in Oneness (Tawheed) is not complete with the simple acceptance of Allah as the creator of the apparent universe. Such a belief is the first step of the hierarchy of the faith, and comes short of fundamental qualities of the faith requested by Allah in his Quran. In fact, what is really wanted, in addition to acceptance of the fact that every matter and object appearing and every activity taking place in this universe is created directly and ruled by the divine power itself, the complete and absolute rejection of the existence of anything that is supposed to be interfering and assisting in these activities and rulings. This is an unbelievably great and magnificent issue. In order to reach this level of belief in Allah and a “doubtless and informed faith based on strong evidence”, it is necessary to make a serious and detailed investigation. We are dealing with the explanations of important facts: How everything happens with divine will and they continue to depend on that and the ease of this for Allah and that it is easy for Allah to create and control everything with the same ease He creates and controls just one thing. The analysis is performed through analogies that are built upon various scientifically accepted data, comparisons and logical reasoning methods. The end of the study: it will be clearly demonstrated that the creation and management of all creatures and inanimate from the same center and of being created by Allah, which we would accept as a single and independent creator, is the necessity to an extent impossible to think alternatively.

Keywords: Existence of creator, The real faith in Oneness (Tawheed), The Genesis model, Atheism, Philosophy of science.

ÖZET

Bu çalışma, tabiattaki maddî sebeplerin bir araya gelerek canlıları ve canlılığı oluşturmalarının mümkün olup olmadığının açık bir şekilde ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Hakikî bir tevhid inancında, şu görünen kâinatın yaratıcısının Allah olduğunu kabul etmekle iş bitmez. Hatta böyle bir inanç, imanın nihayetsiz mertebelerinden sadece ilk basamağa adım atmaktır ve Cenâb-ı Hak’kın Kur’ân’ında bizden talep ettiği imanın temel özelliklerinden çok eksiktir. Hâlbuki asıl istenen şey, kâinat içinde görünen bütün eşyanın ve vücuda gelen her eşya ve faaliyetin doğrudan doğruya ilahî kudret tarafından yaratıldığını ve O’nun tarafından sevk ve idare edildiğini kabul etmekle beraber, söz konusu olan bütün idare ve icraatında O’ndan başka her türlü müdahaleciyi ve her çeşit yardımcıyı tamamen ve kesin olarak reddetmektir. Bu gerçekten akıl almaz büyüklükte, azametli bir meseledir. Allah’a imanın bu gerçek mertebesine çıkmak ve “sağlam

delillerle temellendirilmiş, bilgiye dayalı şüphesiz bir inancı" oluşturmak için, ciddî ve ayrıntılı bir incelemeye ihtiyaç vardır. Her şeyin ilahî kudretle meydana gelmesi ve her zaman ilahî iradeye bağlı olması ve bunun Allah için çok kolay bir iş olması ve her şeyi, bir tek şeyi yaratıp idare ettiği kolaylıkta yaratması, sevk ve idare etmesi gibi büyük bir meseleyi nasıl açıklayabileceğimiz üzerinde durulacaktır. Yürütülen çözümleme, kabul görmüş muhtelif bilimsel bilgilere dayalı olarak yapılan benzetmeler (anolojiler), karşılaştırmalar ve mantıkî çıkarımlar yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda; bütün canlı ve cansızların aynı kudret tarafından yaratıldığını, sevk ve idare edildiğini, eşi ve benzeri olmayan bir yaratıcı olarak kabul edeceğimiz Allah tarafından yaratıldığının; başka bir alternatifinin düşünülemeyeceği tüm açıklığıyla ortaya konulmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcının varlığı, Hakikî tevhid inancı, Yaratılış modeli, Ateizm, Bilim felsefesi.

1.GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, tabiattaki maddî sebeplerin bir araya gelerek canlıları ve canlılığı oluşturmalarının mümkün olup olmadığının açık bir şekilde ortaya koyulmasıdır. Her şeyi (yardımcısız ve vasıtasız olarak) kendi başına yapabilen ezelî bir kudretin ve manen her eşyanın yanında bulunan bir yaratıcının, zaman ve mekân kayıtlarına bağlı olmaması nedeniyle, eşyaya etki ederken maddeten yanında olması gerekmez. Manevî bir sebep gibi düşünülebilecek elektrik sinyallerinin etkisi, o ekranın her bir pikseline aynı anda etki eder. Etkisi süreklidir ve her bir noktasının manen yanında olarak işler. O sinyalin etki etmesinde, ekranın tamamı ile tek bir noktası arasında zorluk ve kolaylık farkı yoktur, hepsi birdir. Bir anda zamansız gibi vücuda gelebilir. Fakat maddî bir sebeple o yazıların oluşması için, her bir harfin maddî bir kalemle tek tek yazılması gerekecektir.

2.SİNEK MUCİZESİ

Bir sineğin oluşumunu da, eğer tabiî sebepler ve maddî unsurların hareketiyle açıklayacaksak, o unsurların sineği oluşturma esnasında maddeten yanında bulunduklarını ve içinde çalıştıklarını elbette kabul edeceğiz. Peki bu nasıl olacak, hiç düşündünüz mü? Aslında derin fakat cevabı basit olan şu sorunun cevabını verebilmek ve bu olayı anlayabilmek için şunu yapmamız gerekiyor: Bir an için bize anlatılanları ezber tarzında kabul etmekten çıkıp gerçekten kabul etmeye çalışın. "Maddî sebepler bu sineği yapıyor" deniliyor. Peki neyi kabul etmemiz gerekiyor bunun için? Nasıl olacak

bu iş? İşte bu çok ilginç bir sorudur. Çünkü önceden de incelediğimiz gibi tabiattaki maddî sebepler, her biri farklı bir yöne ölçüsüzce hareket eden, oldukça düzensiz ve birbirleri ile uyum içinde olmayan, dışarıdan bir müdahale olmadıkça da hudutsuzca rastgele akıp giden bir özellik gösterirler. Hâlbuki o sineğin vücudunun oluşması için, birçok maddenin belli ölçülerde bir araya getirilmesi lazımdır. Daha sonra da, o bir araya getirilen maddelerin birbirleriyle uyumlu olarak doğru yerlerine yerleştirilmeleri lâzımdır. O maddelerden oluşturulacak ve belli ölçülerde bulunan vücut parçalarının, her birine özel olarak belirlenmiş şekilleri ve ince kıvrımları vardır. Bu ölçüler tam olarak tutturulmazsa, o sineğin vücudu meydana gelemez. Özellikle ilk seferinde plansız ve kalıpsız olarak, geçmişten aktarılan bir DNA bilgisi de olmadan üretilecek bir sineğin küçücük vücudunun hem dışında hem de içinde, bu kaba saba, düzensiz ve birbiriyle uyum içinde çalışmayı düşünemeyen tabiattaki maddî ve şuursuz unsurlar, nasıl bir araya gelerek bu sineği yapabileceklerdir? Bu nasıl mümkün olacak? Hayal edebiliyor musunuz? Bunun olabilirliği var mı?

Rüzgâr bir yerden eser, estiği eşyayı diğer tarafa sürer götürür. Su bir yerden akar, aktığı yeri ölçüsüzce ıslatır ve rastgele akıp, sürüklediği eşyayı diğer bir tarafa götürür. Yüzünü nereye çevirirseniz oraya giden bir unsur. Güneş bir eşyayı ısıtır, sıvı hâlden katı hâle döndürür, bazen tamamen kurutur ve o hâlde bırakır, gider. Hiç umurunda olmaz. Yerçekimi ise düşen bir eşyanın kırılmasına aldırış etmez, onu düştüğü yerde terk eder. Bir kayayı kendi hâline bırakırsanız ve işlemezseniz, ya yılların geçmesiyle un ufak toz hâle gelir ya da parça parça irili ufaklı taşlara dönüşür. En fazla etki sahibi olduğu söylenen, canlılığa kaynaklık ettiği söylenen unsurlardan toprak ise, ıslandığında balçık gibi bir çamur ve kuruduğunda kendine menfaati olmayan cansız bir maddedir. İçinde yapılacak bir maddenin gerekli nem, ısı ve basıncının hassas ayarını belirlemeyi bilmez. Hâlbuki neler çıkıyor içinden değil mi? Yıldırımlar, yanardağlar, fırtınalar da temas ettikleri yeri küle çeviren, dağıtan, yapısını bozan ve zarar vermekten başka bir işe yaramayacak gibi görünen diğer büyük unsurlardır.

“Bunlar yaptı!” deniliyor. Peki gerçekten öyle mi? Eldeki malzemeye ve sahip oldukları kabiliyete bir bakalım. Bu hiçbir işe yaramayacak gibi görünen maddeler ile

oluşturulmasına çalışılan bir sineğin hem dıştan, hem içten ne kadar detaylı bir sanat ve teknoloji harikası olduğuna dikkat edelim bir de. "Sineğin gözündeki birkaç milimetrelik alan içinde 8000 tane mercek mevcuttur. Bu merceklerin her biri görüntüyü farklı açılardan görürler. Sinek bir çiçeğe baktığında çiçeğin tüm görüntüsü, sineğin sahip olduğu 8000 ayrı mercekte ayrı ayrı belirir. Sineğin beynine ulaşan bu farklı görüntüler, bir yap-boz oyunundaki parçaların birleşmesi gibi birleşirler. Bu binlerce farklı parçanın birleşmesi sonucunda ise sinek için anlamlı bir çiçek görüntüsü oluşur." (Wollard, 1999) Sadece birkaç milimetrelik bir alan içine 8000 tane mercek yerleştirebilecek ve bunların her birine görme yeteneği verebilecek bilgi ve teknoloji, günümüzde mevcut değildir. Bunların ışığı algılamasını sağlayacak ve bu algıyı mükemmel bir şekilde görülür hâle getirecek bir sinir sistemini oluşturmak ise, şu an itibarıyla sahip olduğumuz en hassas ve küçük makinelerle bile tamamen imkânsızdır.

Vücudunun ince kıvrımlarıyla, şaşırtıcı göz yapısıyla ancak ilahî bir teknolojinin sanat eseri olabilecek harika bir canlı makine olan sineğe, daha önce hiç bakmadığınız bir şekilde bakmak ve hayret etmek için internette bir arama sitesinin görseller bölümüne girin ve "Sineğin Göz Yapısı" yazın ve sadece karşınıza çıkan resimleri inceleyin. Tefekkür ufkunuz alabildiğine açılacak ve o sineğin "Benim tesadüfe ve tabiata havale edilmem imkân haricidir!" diye yüksek sesle ilan ettiğini göreceksiniz. İşte saniyede iki yüz defa çırptığı kanatlarıyla ve uçaklara ilham veren uçuş sistemiyle böyle hayranlık uyandıran bir sineğin fantastik vücudunu, tabiatın ve maddî sebeplerin oluşturduğunu iddia etmek için, sineğin o küçücük gözünde tabiattaki maddî unsurların bir fabrika işçisi gibi, inanılmaz ince bir işçilikle ve ustalıkla çalıştıklarını kabul etmek gerekiyor. Çünkü sebep maddî olduğundan içinde, dışında ve birlikte çalışacaklar. Başka türlü nasıl yapabilirler? Böyle bir şeyi kabul etmenin ise, en mümkün olmayan hayalleri bile zorlayarak ihtimal ve akıl dairesinin dışında kaldığı, bizim kanaatimizce gözle görünüyor. Akıl gözü ve maddî göz bunu görüyor. Gördüklerimizi birleştirerek yapılacak mantıklı yorum ve doğru çıkarım ise bize düşüyor. İmtihan sırrı gereği matematik kesinliğinde olmamakla birlikte; gördüğümüzden, görmediğimize intikal etmek temelinde şekillenen bilgiye dayalı imanın delillerinin, neredeyse o derecede kesin olduğu kanaatindeyiz.

3.GÖZ MUCİZESİ

Şimdi ele alacağımız imkânsızlığın ve delilimizin dayandığı temeller: 1- Kâinatın her tarafıyla irtibatlı olan ve tamamıyla vazgeçilmez bağlarla bağlı bulunan eşyanın iç içe girmiş bağlantıları. 2- Meydana gelen her canlının durağan, sabit ve basit bir madde olmayıp sürekli yenilenen bir özellikte bulunması. “Kendi kendine oluyor” iddiasının beraberinde getirdiği neticeler vardır. Bir eşyanın veya işin biri tarafından kendi başına -hariçten müdahale olmadan ve yardım alınmadan- yapıldığını söylemek; o eşya veya iş yapılıyorken neler olup bitiyorsa hepsinin, bu işleri kendi başına yaptığı iddia edilen sebep tarafından bizzat meydana getirildiğini ve o eşya veya işin yapılması için nelere ihtiyaç varsa her şeyin onun kendi öz kaynaklarıyla karşılandığını söylemek demektir.

Bir insanın vücudu, sürekli yenilenmekte olan ve çevresinden bağımsız düşünülemeyecek bir makine, hatta sürekli işleyen bir fabrika gibidir. Ölen hücrelerin, sistem dengesini bozmalarına fırsat vermeden onların yerlerini alacak yeni hücreleri muntazaman üretebilen ve belli zaman aralıklarında tüm hücrelerini yenileyen organlarıyla hayret verici bu yapı içinde çalışan kalp yirmi yılda, akciğer bir yılda, kemikler on yılda, karaciğer altı ayda, cilt iki haftada, saçlar üç yılda, mide duvarı üç-beş günde bir tüm hücreleriyle yenileniyor. Yaygın bir görüşe göre ise, altı aylık bir zaman içinde tüm vücut hücreleri büyük oranda tazeleniyor. Canlı vücudundaki hücrelerin çalışma ve işleyişlerini anlatan biyoloji ve tıp ilmine göre her canlı, ekosistemin dengesine hizmet eden vazifelerine tamamen uygun mükemmel davranışlar sergilemektedir. Bir hücrenin kendi vücudu ile irtibatlı birçok işlevi ve vazifesi bulunur. Hiçbir hücrenin ekosistemden (dış dünyadan) ve vücut işleyişinin bütünlüğünden bağımsız hareket etme lüksü yoktur ve zaten tam da bu şekilde yani âdeta içinde bulundukları bu düzeni bozmamak için çok büyük bir dikkatle hareket etmektedirler. Böyle olduğu nereden anlaşılmaktadır? Vücudun hassas dengesinin ve düzgün işleyişinin bozulmadan devam edebilmesi, tüm hücrelerin üstlendikleri vazifeleri aksatmadan yapmalarına bağlıdır. Çok hikmetleri bulunan istisnaî hastalık durumlarının haricinde hiç bozulmayan bu hassas denge, elbette üstlenilen vazifelerde gösterilen özenli dikkati ortaya çıkartmaktadır.

Örneğin gözümüz, kendisinden başka birçok organımızla koordineli çalışır ve diğer organların da vazifelerini yerine getirmekte yardımcı rol oynar. Yürürken ve koşarken göz, beyin, sinir sistemi ve iskelet sisteminin tam bir iş birliği ve veri alışverişi vardır. Dengemizi kaybetmeden yürüyebilmemiz ve bir tehlikeyle karşılaştığımızda doğru ve zamanında karşılık verebilmemiz, gözümüzün reflekslerimizle koordinasyonuna bağlıdır. Gözün görebilmesi için güneş ışığına ihtiyacı vardır. Acaba şu an gördüğümüz dünya zihnimizde nasıl oluşmaktadır? Dış âlemdeki ışığın, gözümüz ve beynimiz tarafından alınıp işlenmesiyle değil mi? Peki acaba gözün belirli yapısını bildiği için, güneş mi ışığını göze göre ayarlamıştır? Yoksa güneşin gökteki konumunu ve ışığının özelliklerini gözeterek göz hücreleri mi kendilerini güneşe göre tasarlamışlardır? Yoksa (daha sıradışı bir tasavvurla) hepsi toplu bir iş birliği içinde mi çalışmaktadırlar? Bu sorular, tesadüfen hareket eden hücrelerden kendi kendine oluştuğu söylenen göz için ne anlam ifade etmektedir? Göz hücreleri, akıl ve teknolojiyle üretilmiş en başarılı kameramızdan daha mükemmel bir görüntüyü ortaya çıkaracak teknik ayarlamayı ve tasarımı nasıl yapabilmiştir?

“Bir merkezden idare edilme ve emir altında çalıştırılma”nın kolaylığından koparılarak, o hücrelerin her birinin kendi başlarına işledikleri yani başıboş oldukları kabul edilse; çalıştıkları yerde üstlendikleri görevlere ilave olarak, irtibatlı oldukları ve düzenine uygun hareket etmeleri gereken vücudun işleyişini de bilmeleri ve sürekli kontrol edebilmeleri ile birlikte, dış dünyada birçok ilişkileri ve alışverişleri bulunan ekosistemi dahi tanımaları ve işleyişini takip ve kontrol ederek ona göre hareket etmeleri gerekmeyecek midir? Yoksa tabiatçı ve maddiyatçı felsefe, iddialarının böyle bir neticeyi gerektirdiğini zaten bilmekte ve bunu gayet normal ve kolay mı görmektedir?

Kendi kendine oluştuğu söylenen o hücrelerin, âlemin etrafından toplatılıp getirilen ve o vücutta bir araya getirilerek çalıştırılacak herhangi bir organın nereden toplanıp, nelerden meydana getirileceği ile ilgili kaynak temini ve üretim şekli tespitlerini, önceki nesillerden itibaren devam edip gelen, şimdiki ve gelecek nesillerde de devam edecek olan tüm vücutlar için düşünmeleri ve o kaynakları bulmaları, getirmeleri, çalıştırmaları ve hepsinin birden ekosistem içinde uyumlu ve sürekli olarak idarelerine gerekli olan

müthiş bir bilgi ve zekâ potansiyeline sahiplik etmeleri lâzımdır ki, gözümüz önünde eserleriyle kendini gösteren bu harika işlerin hakikî işleyicileri ve gerçek sebepleri olabilsinler. Ancak ondan sonra o hücreye kendi kendine işliyor denilebilir. Özellikle böyle akıl dışı bir işe ihtimal verebilecek zeka düzeyindeki bir insanın her bir hücresinin, böylesine yüksek bir zekâ ve bilgiye kaynaklık ettiğini kesin olarak reddediyoruz.

4.KALIP OLMADAN ÜRETİM OLMAZ! (CANLI ÜRETİMİ ALTERNATİFLERİ)

Belirli görevleri yerine getiren, sanatlı bir görselliğe ve düzenli bir şekil bütünlüğüne sahip yapıdaki her eşya iki şekilde yapılabilir: (Üretim şekli alternatifleri de diyebiliriz buna.) (Sözüer, 2017)

1- Eşyaya doğrudan müdahale edebilen akıl, şuur, irade, ilim ve kudret sahibi birinin, o eşyayı bizzat kendi eliyle yapması ile. Örneğin bir resmin fırçayla çizilmesi, bir mektubun kalemle yazılması, bir halının elle örülmesi, bir heykelin mermerin yontulmasıyla elle yapılması, bir araba maketinin elle inşa edilmesi, bir ok veya sapanın elle üretilmesi gibi. Eşyayı bu tarzda yapacak kişi, eşyanın şeklini, planını, modelini ve özelliklerini zihninde tasarlar ve haricî, maddî bir kalıp kullanmaya ihtiyaç hissetmeden o eşyayı yapabilir. Biyonik makineler olan bizler, böyle çalışıyoruz. Eşyanın zihinde tasarlanan özel şekli ve belirlenmiş miktarı, yapılacak eşyanın manevî kalıbı gibidir. Eşyayı yapanın zihninde bilgi olarak mevcut olan, fakat hariçte görünmeyen, yaptığımız zaman ortaya çıkan soyut kalıbı, yani ilmî vücudu olan manevî kalıp, diğer bir deyişle ilmî kalıp yani bilgiye dayalı kalıp üzerinde eşyayı oluşturacak maddeler işlenir ve vücuda getirilir. İşte ilahî kudretin (yoktan yaratmak dışında) inşa şeklinde yaratımı da böyledir, bu şekilde işler. Cenâb-ı Hak, ezelî ilmiyle belirlediği bir plan, program ve model olan, eşyanın manevî kalıbı mahiyetindeki kader cetveli üzerinde, kudret kalemiyle, zerreler mürekkebiyle kâinat kitabını her vakit gözümüz önünde kolayca, süratle, sanatlı, intizamlı ve hikmetli olarak yazar. Sahip olduğu güzelliğin mükemmelliğini ve mükemmelliğinin güzelliğini bu suretle bizlere gösterir.

2- Bu maddede eşyanın bir diğer yapılış şeklini inceleyeceğiz. Eğer eşya, oluşum planını yapan, nasıl ve ne şekilde olacağına karar veren bilinçli bir işleyici tarafından

bizzat yapılmayacaksa ve eşyanın yapımında, bilerek iş yapma kabiliyeti bulunmayan cansız maddeler kullanılacaksa, maddî bir kalıp gerekecektir. Hatta çoğu incelikli işlerde, cansız maddelere bizzat temas eden bilinçli bir işleyicinin olduğu durumlarda bile maddî kalıpların kullanılması, işin hatasız yapılması ve gerekli ölçülerinin tutturulabilmesi açısından gerekli olur. Örneğin siz elbette sadece elinizi kullanarak, göz kararıyla da bir harita veya proje çizebilirsiniz. Fakat bu işin doğru ölçülerde ve düzgün bir şekilde olabilmesi için, bir cetvele ve ölçeğe ihtiyaç hissedersiniz. Elbette kendi kendine, tabiat ve maddî sebeplere bağlı olarak yapıldıkları iddia edilen canlıların her bir sanatlı parçasının ve her bir düzenli oluşumunun yapımı için, maddî kalıplara olan ihtiyaç muhakkaktır.

Hepimiz her zaman ve her yerde şahit oluyoruz ki, topraktan çıkan bitkiler, çiçekler ve ağaçlar bir kalıptan çıkmışçasına ve bir plana dayalı olarak tasarlanmışçasına düzenli, sanatlı ve işlevsel yapılıyorlar. O hâlde, o toprağın içinde şekilleri birbirinden farklı tüm bitki türleri, hatta hiçbiri tamamen aynı aynına olamayan her bir bitki adedince maddî kalıpların bulunması gerekmektedir ki, gözümüz önünde görünen bu intizamlı ve sanatlı iş gerçekleşebilsin. Böyle maddî kalıplar o toprakta görünmediğine ve o toprağın içinde de bulunmadığına göre, o toprak üzerinde görülen işler için gerekli kalıplar ilmî ve manevî olmalıdır. Yani o toprak, yapılan her bitkinin vücut yapısını ilmi ile bilmeli ve kudreti ile de oluşumu için gerekli maddeleri, o manevî kalıplara bilerek yönlendirmelidir. Çıkarımımızda nereden nereye intikal ediyoruz lütfen dikkat edin. Çıkan sonuç çok basit, çok derin ama aynı zamanda çok bilimsel ve çok kesin. Matematik kesinliğinde neredeyse.

Ayrıca ulaştığımız sonucu teyit eden deneysel tarzda bir somut delilin bulunmamasının, aklî delil ve çıkarımlarımızın bilimsel nitelikteki kesinliğine zarar vermediğine dikkatinizi çekmek isteriz. Demek ki ya toprak parçacıklarında çok sayıda manevî kalıpların varlığının kabul edilmesi veya dışarıdan bir müdahalenin yapıldığının ve o toprak parçacıklarının yönlendirildiklerinin kabulü açıkça gerekiyor. Yoksa, sayısız şekil ve miktarlarda olabilen madde parçacıklarının bir tek şekil ve miktarda oluşmaları, düzensiz ve hızla akıp giden maddî unsurların parçalarının miktarsız ve kalıpsız oldukları

hâlde dağılmayarak, birbiri üstünde kitle hâlinde muntazaman durdurulmaları ve bütün organları birbiriyle uyum içinde çalışan bir canlı vücut meydana getirebilmelerinin imkânı bulunmamaktadır. (Nursî, 1996) Maddî bir kalıp eğer görünürde yok ise, o hâlde manevî bir kalıp bulunmalıdır. Madde parçacıklarına maddî bir kalıbın içinde eritilip dökülerek şekil vermeye benzer şekilde, o canlı vücutlarının manevî bir kalıpta şekillendirilmeleri şarttır ki, bu sayede dağılmasınlar ve düzenliliklerini bozmasınlar.

Sanayide "Kalıp Olmadan, Üretim Olmaz" diye esaslı bir kaide vardır. (Moment-expo, 2009) Sıvı veya katı hâldeki işlenmemiş bir maddenin, belirlenmiş şekil ve miktarlara sahip, ölçülendirilmiş bir alan içinde sıkıştırılması suretiyle ürünün oluşturulması olarak ifade edilen kalıpçılık; birçok ürünün maliyeti düşük bir tarzda, talep edilen özelliklerde ve süratle yapılması için en elverişli metot olarak, medeniyetin ilk devirlerinden beri kullanılmaktadır. Esas itibarıyla "Kalıp Olmadan, Üretim Olmaz" kaidesinin ifade ettiği gerçek anlam şudur: "Çok sayıda, çok hızlı, çok kolay ve çok düşük bir maliyetle yapılan bir üretim, hatasız ve yüksek kaliteli olamaz ve sayılan özelliklere sahip olması ise, ancak standart bir kalıp kullanılarak sağlanabilir" demektir. O hâlde son derece basit ve ucuz maddelerden süratle, kolayca ve çok sayıda yapıldıkları hâlde düzenli ve sanatlı olan eşyayı ve canlıları üretecek tabiatın, elbette çok sayıda tabiat kalıplarına muhtaç olacağı muhakkaktır, yoksa yapamayacaktır.

Her canlı türü ve hatta her bir canlı ferdi, kendine özel sistemi ve birbirinin tamamen aynısı olamayan farklı şekilleri ve özelleşmiş suretleri ve fonksiyonlarıyla ayrı bir kitap, ayrı bir sayfa, hatta çok küçük bir hücre ve protein bile, son derecede karmaşık yapıları nedeniyle içinde ince hatla koca bir kitap yazılmış büyük bir harf gibi olmalarından, elbette her biri kendilerine ayrı ve özel kalıplar isterler. O kalıplar olmadan kendi kendilerine, maddî sebeplere ve tabiata bağlı olarak vücuda gelemezler ve kalıpsız vücuda geldiklerini tasavvur etmek de, ilmî bir kalıba lâzım olan yüksek ilim ve şuurun tabiatta bulunduğunu düşünmek de; hayalcilik, fantezi ve hurafe bir bilim kurgu olarak görülmelidir. Evet, kendi kendine oluşumun doğru bir bilimsel yaklaşım olarak aklen kabul edilebilmesi için, bilim dünyasından şunu isteriz: Canlıları ortaya çıkaran tüm oluşumlar adedince maddî veya manevî tabiat kalıplarının varlığının kabulünü... Fakat

imkânsızlık derecesinde zor görünen bu kabulle iş bitmez. O kalıplar da, ürettikleri iddia edilen canlılar gibi yapılmış olacaklarından ve bir düzen içinde işlemeleri ve bir sanat estetiğine sahip bulunmaları gerektiğinden, onları yapmak için de ayrıca başka kalıpların mevcudiyeti gerekecektir ve bu kalıpların yapılması için de başkaca kalıplar... İşte böylece içine girdiği kısır döngüde zincirleme olarak dönüp duran ve çıkmaz bir yolda tıkanıp kalan imkânsız ve zorlu bir yol. Bizim ne mecburiyetimiz var ki, böyle zorlu ve akıl dışı bir yoldan gidelim? Neden bu yolu tercih edelim?

Zaten, bütün maddî sebepler toplansa ve iradeleri de olsa, bir tek sineğin vücudunu ve o vücut için şart olan maddî, manevî alet ve edevatını, gerekli ve hassas özel ölçülerinde toplayamazlar. (Nursî, 1996) Toplasalar da, o vücudun oluşumu için gerekli olan belirli miktarlarında, sınırlarında durduramazlar. Daha ileri gidelim: Durdursalar da, daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan maddeleri, sürekli düzenli bir şekilde çalıştıramazlar. Bir adım daha ileri gidelim. Hadi çalıştırdılar diyelim. Peki o canlının vücudunun işleyişine yabancı olan ve dışardan sürekli o vücudun içine giren madde parçacıklarına, devamlı ve aksamadan çalışması gereken o vücudun çalışma sisteminde üstlenecekleri vazifeleri nasıl öğreteceklerdir? Bunların hiçbirini yapamayacakları çok açıktır. Öyleyse, kesin bir şekilde ortaya çıkıyor ki, maddî sebepler veya tabiat, bu eşyaya mucitlik iddiasında bulunamayacaklardır.

"Ben yaptım bu resmi!" şeklindeki bir iddiaya karşı "Delilin nedir? Resim kabiliyetin var mı? O resim yapılırken bizzat başında mıydın? Şahidin var mı? " diye sorular hemen arkasından gelir. Ya da "Bu resmi filanca kişi yapmıştır!" diye iddiada bulunduğunuz zaman hemen sorulması gereken ilk soru şudur: "Bu resmi yaptığını iddia ettiğin kişinin, resim yapma kabiliyeti var mı? Resmin yapılma anında yanında mıydı ve resmi yaparken görüldü mü?" Eğer kabiliyet mevcut değilse nasıl iddia edilebilir? Resim kabiliyeti olmayan bir insan, tuvalin başında duruyor. Kör, sağır, topal, resim kabiliyeti olmayan, cahil bir insan. Bu insanı elinden tutup getiren biri iddia ediyor ki: "Bu resmi, bu adam yapmıştır!" Neden? "Resmin yanında bulunuyor!" Yanında bulunması yetmez. Yapabilecek kabiliyete, bilgiye sahip mi biz ona bakarız. Eğer yoksa başka sebep ararız. Tabiatın ve maddî sebeplerin de eşyanın yanında bulunması yetmez ve o eşyayı

yapabilecek kabiliyet ve bilgiye sahip olmadıkları hâlde, sırf eşyanın yanında bulunuyorlar diye eşyaya mucitlik iddiasında bulunamazlar. Demek onları çalıştıranın bir başkası olduğu mecburiyetle kabul edilecektir.

Aradığımız yaratıcı, bir araya getirerek yaratımını gerçekleştirdiği elementlerin vücudu dışında, tüm canlıların bütün farklı şekil ve suretlerini hiçten ve yoktan icad ettiğinden; ilminde her şeyin planı, programı, işleyiş kaideleri ve şekillerinin ölçüleri belirlenmiş olduğundan ve tüm atomlar, elementler ve unsurlar O'nun ilmi ve kudreti ile hareket ettiklerinden, her şeyi (maddî bir kalıba ve modele ihtiyaç duymadan) bir anda kolayca icad edebilir ve gözümüz önünde her an yeniden icad etmektedir. Evet, öyle görünüyor. Her şey son derecede hızla ve kolaylıkla vücuda gelmiyor mu? Bununla beraber her eşya sanatlı, düzenli ve işlevsel olarak yapılmıyor mu? Tam da böyle olduğunu, etrafına bakan herkes kendi gözleriyle görmüyor mu? Tüm bu işlerin böyle gerçekleşmesi, eğer her şeyin her şeyini bilen, çok büyük bir ilimle ve her şeye sözü geçen bir iradeyle ve her şeyi emri altında çalıştıran bir kudretle işlerin yapıldığını ve tüm eşyanın tek bir elden idare edildiğini göstermiyorsa, bunun böyle olduğunun görülebilmesi için başka hangi harika faaliyet hayal edilebilir ki?

5.HER ŞEY İLAHÎ KUDRETLE NASIL MEYDANA GELİYOR?

Hakikî bir tevhid inancında, şu görünen kâinatın yaratıcısının Allah olduğunu basitçe kabul etmekle iş bitmez. Hatta böyle bir inanç, imanın nihayetsiz mertebelerinden sadece ilk basamağa adım atmaktır ve Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân'ında bizden talep ettiği imanın temel özelliklerinden çok eksiktir. Hâlbuki asıl istenen şey, kâinat içinde görünen bütün eşyanın ve vücuda gelen her eşya ve faaliyetin doğrudan doğruya ilahî kudret tarafından yaratıldığını ve O'nun tarafından idare edildiğini kabul etmekle beraber, söz konusu olan bütün idare ve icraatında O'ndan başka her türlü müdahaleciyi ve her çeşit yardımcıyı tamamen ve kesin olarak reddetmektir. Bu gerçekten akıl almaz büyüklükte, azametli bir meseledir. Allah'a imanın bu gerçek mertebesine çıkmak ve "sağlam delillerle temellendirilmiş, bilgiye dayalı şüphesiz bir inancı" oluşturmak için, ciddî ve detaylı bir incelemeye ihtiyaç vardır. İşte başlıyoruz: Acaba etrafımızda görünen her şeyin her işinin ilahî kudretle meydana gelmesi ve her anda ilahî iradeye bağlı olması ve

bunun Allah için çok kolay bir iş olması ve her şeyi, bir tek şeyi yaratıp idare ettiği aynı kolaylıkta yaratması ve idare etmesi gibi büyük bir meseleyi nasıl açıklarız? (Sözüer, 2015)

Bu sorunun cevabını doğru olarak verebilmemiz için öncelikle net bir surette görmemiz gereken bir şey vardır: Etrafımızda sürekli bir yaratım faaliyeti var ve bu faaliyet tüm eşyayı gayet güzel bir görsellikte, sanatlı olarak ve gayet düzgün bir mükemmellikte, estetik bir biçimde yaparak kendini gösteriyor. Akıl almaz sayıda meydana gelen bu oluşumlar, âdeta inanılmaz bir seri üretimle çok hızlı bir tarzda yapılıyor. Bir arada bulunması çok zor ve birbiriyle çelişen özellikler, şaşırtıcı bir şekilde iç içe görülüyor. Mâlumdur ki bir şey çok hızlı yapılırsa, düzgün ve güzel bir şekilde yapılması zorlaşır. Çok kaliteli bir ürünün, hem çok sayıda, hem çok kolay yapılması düşük bir maliyetle gerçekleşemez. Yeryüzündeki üretim faaliyetlerinde ise birbirine zıt birçok özellik, bir arada görünüyor. Çok sayıda olduğu halde son derece düzgün bir şekilde, çok süratli, gayet estetik bir güzellikte, müthiş kolay bir yapılışla, inanılmaz kaliteli bir tarzda, akıl almaz bir düşük maliyetle, basit ve ucuz maddelerden ortaya çıkıyor tüm bu oluşumlar. Acaba bunu ne ile açıklayabiliriz?

Açıkçası hiç de karmaşık, düzensiz ve rastgele hareket eden ve iş birliği yapmaktan aciz unsurların ve şuursuz mekanizmaların kendiliğinden ortaya çıkan işleri gibi görünmüyor. Eğer öyle olsaydı, bu kadar çok sayıda olamazdı diye akla geliyor. Yeryüzünde 10 milyon canlı türü var ve bu türlerin trilyonlarla ifade edilen ferdleri, sanki görünmez bir fabrikanın seri üretiminden fırlayıp hayat sahnesine hızlıca atılıyor gibi, her taraftan irili ufaklı canlılar meydana geliyor, her köşeden hayat fışkırıyor. Böyle bir şeyin gözünüzde canlandırılması bile çok zor değil midir? Peki tüm bu oluşumları binlerce (belki milyonlarca belki daha da fazla) yıl boyunca sürekli olarak gerçekleştirmek, ne kadar zor bir iştir acaba? Fakat ne ilginçtir ki, bu derece çok sayıda ve çeşitlilikteki canlıların, hiç de öyle zorlukla oluştukları göze görünmüyor. Yapılmaları için, çok uzun bir zamana da ihtiyaç olmuyor. Ayrıca yine gözden kaçırılmaması gereken acaip bir şey ki, ibretli ve hikmetli sebeplerini gayet kuvvetli hissettiren, çok nadir istisnalar haricinde, hemen hepsi kusursuz bir mükemmellikte yapılıyorlar. Sanki bu kadar nadir gerçekleşen

"düzensiz zannedilen oluşumlar" ve yüzeysel bakan gözümüze "kusurlu görünen o istisnaî canlılar", kulağımıza bağırarak fısıldıyor: "Bizler kusurlu bir tasarım ve üretim hatası değiliz! Bizde kasıtlı bir hikmet var. Eğer biz serseri tesadüfün ve şuursuz tabiatın elinden çıkmış olsaydık, bizim gibi aynı tezgâhta yapılan arkadaşlarımızın çoğu, bize benzeyeceklerdi! Düşünün ve ibret alın!" Bakınız Darwin "Türlerin Kökeni" isimli meşhur kitabının "Teorinin Zorlukları" bölümünde neler yazmış: "Eğer gerçekten türler öbür türlerden yavaş gelişmelerle türemişse, neden sayısız ara geçiş formuna rastlamıyoruz? Neden bütün tabiat bir karmaşa hâlinde değil de, tam olarak tanımlanmış ve yerli yerinde? Sayısız ara geçiş formu olmalı, fakat niçin yeryüzünün sayılamayacak kadar çok katmanında gömülü olarak bulamıyoruz? Belki de bu, benim teorime karşı ileri sürülecek en büyük itiraz olacaktır." (Darwin, 1859)

Eğer gerçekten ileri sürüldüğü gibi tabiat ve maddî sebepler gibi şeyler canlıları kendi başlarına yapıyor olsalardı, bu çoklukta üretemezlerdi, böyle kolayca oluşturamazlardı, bu kadar az zamanda yapamazlardı ve bu derece kusursuz vücuda getiremezlerdi diye düşünmemiz gerekiyor. Belki yüz tanesinden, hatta bin tanesinden ancak birkaç tanesi doğru düzgün oluşup, diğer ferdler veya başka türler çoğunlukla birçok yerlerinde şekil bozukluklarıyla zorlukla ortaya çıkmalıydılar veya hiç oluşamamalıydılar diye kolayca öngörebilmeliyiz. Böyle bir hâlde bunu da rahatça söyleyebilmemiz gerekir ki: Bu durum ve şu vaziyet, eşyanın tek bir yerden yapılıyor olmasından ve bir tek merkezden idare edilmesinden ve tek bir kişinin icadı ve işi olmasından kaynaklanıyor olmalı ki, işler böyle gerçekleşiyor. Tüm ihtişamıyla ortada görünen bu mükemmel tablonun doğru açıklaması, başka olamaz. Böyle bir kabul, göz önünde görünen bu durum karşısında yapılacak en mantıklı ve bilimsel nitelikte çıkarımdır. Eğer böyle olmamış olsaydı, iki liraya aldığımız bir meyvenin, iki yüz liraya bile alamayacağımız kadar zor bulunması gerektiğini, hatta belki o meyvenin oluşma imkânı bile bulamayacağını tahmin etmek hiç de güç görünmüyor. Risale-i Nur'da detaylı analizi yapılan diğer bir meselenin üzerinden devam edeceğiz. Eşyanın yapılması, ya yoktan var edilerek olabilir veya madde parçacıklarının bir araya getirilmesiyle gerçekleşebilir. (Nursî, 1996)

1- Eğer eşyanın tek birinin icadı olduğu ve eşyayı yoktan var ettiği kabul edilse, o birinin herhâlde her şeyi bilebilen bir ilmi ve her şeye sözü geçebilen bir kudreti bulunacak. Böyle biri tarafından yapılacak bir eşyanın bütün planları, işleyiş şekilleri ve tasarımının görsel ölçülerinin bilgisi, elbette kendi ilminde manen mevcut bulunacak. Bu durumdaki bir eşyanın, maddî olarak vücuda gelmeden önce (âdeta manevî bir vücudu hükmünde) ilmî bir varlığı ve sahip olduğu manevî kalıpları mevcut olacak. Madde parçacıkları, o manevî kalıbın belirlenmiş sınırlarına yerleştirilecek ve sınırların dışına taşmalarına müsaade edilmeyecek. Böylece düzenli işleyiş ve şekillerini koruyabilmeleri mümkün hale gelecek. Bir mimarın eserinin maddî olarak vücuda gelmesinden önce, o eserin plan ve proje çizimi ve hatta zihnindeki tasarımı, o mimarî eserin manevî ve ilmî bir varlığı gibidir. Bu tarzda bir yapılışta, görsel planda varlığı görünmeyen ama aslında tasarımcının ilminde manevî bir varlığı, planı, programı ve şekli mevcut olan o eşyaya maddî bir vücud vermek ise, oldukça basit bir iştir. Bu yapılışın ne kadar kolay olduğu, Risale-i Nur'da şu iki mükemmel misalle anlatılmıştır: Görünmez mürekkeple yazılan yazının kâğıdının üzerine, o yazıyı görünür hâle getiren maddeyi sürmekle yazıyı göstermek ne kadar kolay ise (Nursî, 1996) ve bir fotoğraf makinesinin içindeki fotoğraf filminin üzerindeki şekillerin kâğıt üzerine aktarılması ne kadar kolay bir işlem ise (Nursî, 1996); kendi ilminde planları, programları, şekilleri ve miktarları belirlenmiş olan eşyayı yokluktan varlık sahasına çıkarmak da, ilahî sanatkâr açısından öyle kolay bir iştir.

2- Eğer o tek şahsın, eşyayı madde parçacıklarından bir araya getirdiğini düşünürsek, herhâlde o şahıs maddenin bütün parçacıklarını emrinde çalıştırabiliyor ve istediği gibi kullanabiliyor olacak. Böyle birinin emri altında çalışan madde parçacıkları, o şahsın iradesi ve ilmi ile ve işleyiş prensiplerini belirlediği hareket kanunlarının altında ilerleyecekler. Âdeta bir komutanın, emri altındaki bütün askerlerini tek bir komutla kolayca harekete geçirmesi ve hepsinin o emri aynı anda yerine getirmesi gibi. Bir canlının vücudunu oluşturmak için geldiklerinde ise, o şahsın ilminde mevcut bulunan plan ve programın manevî kalıbı içine, belirlenmiş şekiller ve miktarlar ölçüsünde girecekler ve duracaklar. Hudutlarından taşmayacaklar, düzeni bozmayacaklar, işleyişi aksatmayacaklar, hassas dengeyi ihlal etmeyecekler. Bu ifadeler size tanıdık geldi mi?

Etrafınızdaki kâinatın işleyiş şekline ne kadar da benziyor, öyle değil mi? Sakın bu kâinat, tam da bu şekilde işletiliyor olması nedeniyle böyle görünüyor olmasın!

Eğer eşyanın oluşumunu tabiat ve maddî sebeplerin gerçekleştirdiği kabul edilse, o eşya ve oluşumlar, modern bilimin de kabul ettiği gibi yoktan ve hiçten icad edilmeyecek. Çünkü eserleriyle ve işleyiş tarzıyla, her şeyi kuşatan bir ilmi ve her şeye hükmü geçen bir kudreti bulunduğunu gösteren tek bir yaratıcının varlığı haricinde, tabiat ve maddî sebeplerin işlettiği mekanizmalar, elbette yoktan var edemezler. O hâlde etraftaki maddeleri bir araya toplayıp öyle çalışacaklar. Tabiîdir ki, en basit bir canlının vücudundaki element çeşitliliği ve vücudunda bulunan unsurların hassas ve belli ölçülerde bir araya getirilmesi gerekliliği düşünüldüğünde, bu toplama işi oldukça zahmetli ve zaman alıcı olacaktır. Hem bir araya getirebildiklerini farz ettiğimizde dahi, böyle bir oluşumu meydana getirebilmek için manevî ve ilmî kalıpları olmadığından, o canlının bütün organları ve hücreleri sayısınca somut kalıplara ve gelişmiş fabrikalara ihtiyaçları olacaktır.

Yoksa getirdikleri türlü çeşit maddeyi, vücudun oluşumu için gerekli olan belirlenmiş miktarlarında nasıl durduracaklar? Durdursalar da, daima tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan maddeleri, sürekli düzenli bir şekilde nasıl çalıştıracaklardır? Bir adım daha ileri gidelim. Hadi çalıştırdılar diyelim. Peki o canlının vücudunun işleyişine yabancı olan ve dışardan sürekli o vücudun içine giren yeni madde parçacıklarına, devamlı ve aksamadan çalışması gereken o vücudun çalışma sisteminde üstlenecekleri vazifeleri nasıl öğreteceklerdir? Bunların hiçbirini yapamayacakları çok açıktır. Öyleyse, kesin bir şekilde ortaya çıkıyor ki, maddî sebepler veya tabiat, bu eşyaya mucitlik iddiasında bulunamayacaklardır. Demek onları çalıştıranın bir başkası olduğu, mecburiyetle kabul edilecektir. Eşyanın tek bir elden yapılmasının işi ne kadar kolaylaştırdığını, çok sayıda ellerin işe karıştıkça karıştıracağını ve zorlaştıracağını anlamamızı çok kolaylaştıran ve Risale-i Nur'da geçen iki misal: (Nursî, 1996)

1. Misal: Yüz askerin bir tek subayın emir ve idaresine verilmesi gayet kolaydır ve düzeni netice verir. Fakat bir askerin idaresi, aynı anda yüz subaydan birden istenilse, her biri birbirinden bağımsız hareket etmek, emir ve hükmetmek isteyen o subaylar, zorluğa

ve karmaşıklığa sebep olurlar. Bunu o askerin üzerinde bulundurduğu askerî teçhizat için de düşünebiliriz. Tek bir merkezden ve bir tek fabrikadan yapılmaları ne kadar kolaylığa sebeptir. Âdeta tüm ordunun teçhizatının yapılması, bir tek askerin teçhizatının yapılması kadar kolaydır. Eğer her birinin teçhizatını başka fabrikanın yapması istenilse, yani çok sayıdaki fabrikalardan yapmaları talep edilse, her bir askerin teçhizatı, bütün ordunun teçhizatı kadar, belki daha da zor olacak. Çünkü o bir tek asker için de, orduya lâzım olan aynı fabrika yine gerekiyor. 2. Misal: Bir ağacın tek bir merkezden gönderilen maddelerle beslenen meyvelerin her birine gerekli olan gıda maddelerinin, her biri için farklı merkezlerden gönderilmesinin istenmesi, her bir meyvenin o ağaç kadar zor yapılması anlamına gelir. Çünkü koca bir ağacın hayatı için gerekli olan maddeler, bir çekirdek veya bir meyve için de aynen gerekiyor.

Demek ki, düzenli bir sistemin parçası olan her bir unsurun tek bir merkezden idare edilmeleri, o unsurların her birinin çok sayıdaki merkezlerden, hatta ayrı ayrı merkezlerden idare edilmelerinden çok daha kolaydır. Artık çok parlak ve açık bir şekilde görülüyor ki, bütün eşyanın birinin icadı olması, çok büyük bir kolaylığı ve zorunluluğu yanında taşıyor. Çok sayıdaki karmaşık maddî sebepler tarafından yapılması ise âdeta imkânsızlık derecesinde zorluğu beraberinde getiriyor. Detaylı tetkiklerle anladık ki, her şeyin bir tek merkezden yapılması, maliyeti düşürüyor, adedi artırıyor, işi kolaylaştırıyor, süreyi kısaltıyor, düzenliliği, estetiği ve kaliteyi en iyi dereceye çıkartıyor. Aynen tam da gözümüz önünde her an şahit olduğumuz bu dünyanın mevcut şekli gibi bir şekil alacağı muhakkak olduğundan, dünyamızın tek bir merkezden idare edildiğini düşünmememiz için mantıklı hiçbir sebep kalmıyor. Bunun zıddının, yani tabiat ve çok sayıdaki maddî sebepler tarafından yapıldığı tasavvur edilen bir dünyada ise nadiren ve çok zamanda, zorlukla meydana gelen eşya ve tüm canlılar; gayet kıymetsiz, sıradan, çoklukla bozuk, düzensiz, sanatsız ve estetiksiz, kalitesiz bir şekilde olacaktı. Koca dünya berbat bir hâlde görünecekti.

6. SONUÇ

Madem bu dünya gayet güzel ve düzenli görünüyor. İçindeki canlılar da hayranlık uyandıracak bir mükemmellikte, görsel estetiğe sahip bir şekilde kolayca, çoklukla ve az zamanda meydana çıkıyorlar. O hâlde gözünün gördüğüne inanan herkesin tereddütsüz kabul etmesi gereken bir gerçek vardır: O da, bütün eşyanın aynı merkezden icad ve idare edildiği ve tek ve bağımsız bir yaratıcı olarak kabul edeceğimiz biri tarafından bu dünyanın yaratılmış olduğu ve başka bir alternatifin düşünülemeyeceğidir. Aksini düşünebilmek için, gördüğümüz her şeyin şeklini değiştirmek, dünyanın üzerindeki mükemmel yaratımlı, görsel estetikli tüm canlıları kaldırıp atmak ve onun yerine anlamsız, önemsiz ve kalitesiz, estetikten yoksun oluşumlarla doldurmak gerekir ki, ancak o zaman tevhid hakikatinin haricinde bir başka sebep, işin içine girme şansı elde edebilsin. Şu anki şekliyle gözümüz önünde görünmeye devam eden bu güzel dünyamızın ve muhteşem kâinatımızın hiçbir köşesinde, hiçbir maddî sebebe ve tabiata, en küçük bir icad ve müdahale hakkını kesinlikle vermiyoruz!

Yapılan analizler sonucunda; bütün eşyanın aynı merkezden icad ve idare edilerek, tek ve bağımsız bir yaratıcı olarak kabul edeceğimiz biri tarafından yaratılmasının; başka bir alternatifinin düşünülemeyeceği derecede zorunlu ve bilimsel nitelikte bir gereklilik olduğu, tüm açıklığıyla ortaya koyulmuş tur.

KAYNAKLAR

Wollard K, How Come? **Planet Earth**, Workman Publishing, New York, 1999

Sözüer E, Olağanüstü Bir Hazinenin Keşif Yolculuğu: Risale-i Nur Eğitim Programı temel/kaynak kitabı ve akademik ders müfredatı, Cinius Yayınları. 2017

Nursî S, **Lem'alar**, Envar Neşriyat 1996

"Kalıp Olmadan, Üretim Olmaz" isimli (yazarsız) kapak yazısı, Moment-expo dergisi, 10.sayı, Mart 2009

Sözüer E, **Tabiat Risalesi Açılımları**, Google Books 2015

Darwin C, Türlerin Kökeni (Origin of Species), s. 172, 280, John Murray yayınevi, 1859

Nursî S, **Şualar**, Envar Neşriyat 1996

THE CASE OF CREATION IN AHMET HAMDI TANPINAR'S ADAM AND EVE STORY

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN ÂDEM'LE HAVVA HİKÂYESİNDE YARATILIŞ OLGUSU

Assist. Prof. Dr. Enes Buğra TÖKEL
Kastamonu University, SBE, Dept. of Turkish Language and Literature, Kastamonu, Turkey

ABSTRACT

All humanity has always had the desire to tell stories from its creation to the present day. Because, by nature, man is an entity that wants to tell and be understood. In this context, different narratives have been spread from language to language in different geographies, cultures and societies. Each event described also preserves the cultural characteristics of the society in which it is described. But some stories have become common property of all humanity in terms of their subjects. One of these common narratives is undoubtedly the story of "Adam and Eve", the first story of humanity. This story, in which the creation of the first human being and its removal from heaven, is explained in the holy books of all heavenly religions. This story of creation has attracted the attention of the authors in every period. Many authors have created new stories by addressing the story from different aspects such as removal from heaven, first coming to earth, first creation, first sin, man and woman, creater and human. In this paper, Ahmet Hamdi Tanpınar's story "Adam and Eve " is discussed in terms of the case of creation. Tanpınar is an artist who frequently takes sacred and traditional texts as subjects in his works. The author, who created his own texts in his own style, also wrote the story of Adam and Eve from his own perspective. In the story, Adam, whose life changed with the creation of Eve, could not make sense of what was happening at first, and then he honored Eve with great love. In addition, Tanpınar perceieves the sending of two people to the world as an opportunity, not as a punishment. This story, which is an important legacy of humanity, is an important source of world cultural heritage from the perspective of Ahmet Hamdi Tanpınar, one of the most creative and well-equipped personalities of Turkish literature. The aim of the study is not to examine the accuracy and proximity of the text, but as a literary work, to reveal the artist's view of the first creation and woman in the context of rewriting.

Keywords: Creation, First person, Adam and Eve, Ahmet Hamdi Tanpınar, Story.

ÖZET

Bütün bir insanlık, yaratılışından bugüne, içerisinde her zaman hikâye anlatma arzusu barındırmaktadır. Çünkü insan, doğası gereği anlatmak ve anlaşılmak isteyen bir varlıktır. Bu bağlamda, dünyanın farklı coğrafyalarında, her kültürde ve her toplumda, birbirinden farklı anlatılar, dilden dile kulaktan kulağa yayılmıştır. Anlatılan her olay, anlatıldığı toplumun kültürel özelliklerini de içinde muhafaza eder. Fakat bazı hikâyeler, işledikleri konular itibariyle tüm insanlığın ortak malı haline gelmiştir. Bu ortak anlatılardan bir tanesi de kuşkusuz ki, insanlığın ilk öyküsü olan ''Âdem'le Havva''nın hikâyesidir. İlk

insanın yaratılışının ve cennetten çıkarılmasının işlendiği bu kıssa, bütün semavi dinlerin kutsal kitaplarında da anlatılmaktadır. Söz konusu bu yaratılış öyküsü, her dönemde yazarların ilgisini çekmiştir. Birçok yazar, kıssayı; cennetten kovulma, dünyaya ilk geliş, ilk yaratılış, ilk günah, erkek ve kadın, yaratıcı ve insan gibi birbirinden farklı yönleriyle ele alarak, yeni öyküler oluşturmuştur. Bu bildiride Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, *Âdem'le Havva* adlı öyküsü, ''yaratılış olgusu'' açısından ele alınmıştır. Tanpınar, kutsal ve geleneksel metinleri eserlerinde sıklıkla konu edinen bir sanatkârdır. Metinlerini kendine has üslubuyla oluşturan yazar, Âdem'le Havva'nın öyküsünü de yine kendi bakış açısıyla kaleme almıştır. Hikâyede, Havva'nın yaratılmasıyla birlikte hayatı değişen Âdem, ilk başta olup bitenleri anlamlandıramasa da sonrasında Havva'ya büyük bir sevgi besleyerek, onu yüceltmiştir. Ayrıca Tanpınar, yaratılan iki insanın dünyaya gönderilmelerini, bir ceza olarak değil, bir fırsat olarak görmektedir. İnsanlığın önemli bir mirası olan bu kıssa, Türk edebiyatının en yaratıcı ve en donanımlı şahsiyetlerinden olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın olaya bakış açısıyla, dünya kültür mirasının önemli bir kaynağı konumundadır. İncelemede amaç, metnin doğruluğunu ve gerçeğe yakınlığını incelemek değil, bir edebi eser olarak, yeniden yazma bağlamında sanatçının ilk yaratılışa ve kadına bakış açısını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, İlk insan, *Âdem'le Havva,* Ahmet Hamdi Tanpınar, Hikâye.

1.GİRİŞ

Bütün bir insanlık, yaratıldığı günden bu yana her zaman, içerisinde hikâye anlatma arzusu barındırmaktadır. İnsan, ister sözlü isterse yazılı kültür içerisinde olsun, daima anlatma ihtiyacı hisseder. Bunun yanı sıra yalnızca anlatmak değil, dinlemek de en az diğeri kadar önemli bir ihtiyaçtır.

Sözlü ya da yazılı olarak ortaya konan hikâyenin şeklini ve sınırlarını elbette anlatıcı/yazar çizmektedir. Fakat her ne kadar belirleyici kişi anlatıcı/yazar olsa da onun da olayları anlatış/kurgulayış tarzını belirleyen; dil, kimlik, kültür, dönem, coğrafya gibi kavramlar vardır. Özellikle edebi nitelik taşıyan eserlerde, metnin alacağı hal ülkeden ülkeye, kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Böyle bir farklılık ise, son derece anlaşılırdır. Çünkü anlatıcı/yazar oluşturacaklarını kendi dünyasında şekillendirmekte ve muhatabına aktarırken de yine kendi görüş süzgecinden geçirerek aktarmaktadır. Buradaki durum yalnızca bakış açısı ile sınırlı kalmamaktadır. Her yazar/anlatıcının metninde yoğunlaşmak istediği, anlatmak istediği, diğerlerinden daha fazla önemsediği alanlar vardır. Zaten 'edebiyat' kavramı tam da bu şahsi kararın üzerine inşa edilmiştir.

Edebiyat, son birkaç yüzyıl öncesine kadar ancak eğitici bir işlevi olduğu sürece kendisini kabul ettirebilir bir halde idi. Fakat özellikle romantizm akımı ve modern dönem sonrasında bu eğitici kimliğini kaybeden ve hatta son yüzyılda postmodern düşünce ile birlikte adeta kimliksizleşen edebiyatın temelleri bu 'eğitim' kavramı üzerinden atılabilir. Philip Sidney'in edebiyatın işlevi hakkındaki şu fikirleri, aynı zamanda edebiyatın nasıl bir şey olduğuna dair ipuçları da vermektedir:

''İnsanlara, doğru yaşamasını öğretecek bilgilerin arasında en önemlileri ahlâk felsefesi ve tarihtir. Fakat her ikisi de eksiktir. Çünkü felsefe kuramsal olduğu için sadece bir takım soyut kurallar kor ortaya ve bu kuruluğu yüzünden pek etkili olamaz. Tarih ise somuttur, canlıdır, ama alanı dardır, yalnız olmuş olanı anlatır, olması gerekeni bildiremez. (…) Edebiyat hem olayları somut hale sokmakla felsefenin kuruluğunu ve soyutluğunu, hem de olması gerekeni telkin etmekle tarih noksanlığını giderir.'' (Moran 2013: 37)

Sidney bu söyledikleriyle, eğitici kimliği üzerinden edebiyatın nasıl bir işe yaradığını anlatıyor. Fakat daha yakından bakıldığında, bu sözlerin içerisinde edebiyatın ne olduğu soruna dair cevaplar alabilmek de mümkün. Edebiyat, ne tarih kadar kesin sınırları olan, ne de felsefe kadar kuramsal ve soyut olan bir kavramdır. Her şeyden öte, hikâyeyi *yaratan*, bir insandır. Karakterleri, olayları, duygu ve düşünceleri belirleyen kişi, anlatıcı/yazardır. Bu sebepledir ki, yazarın şahsi kararı oldukça önemlidir. Ona bu imkânı veren ise, edebi metnin/anlatının ön kabulleridir. Wayne Booth söz konusu bu ön kabulü şu sözlerle aktarmaktadır:

''Hikâye anlatıcısının en bariz yapay araçlarından biri, aksiyonun yüzeyinin altına inerek karakterin zihni ve kalbi konusunda güvenilir bir bakış açısı elde etmektir. Doğal yoldan hikâye anlatmaya dair fikirlerimiz ne olursa olsun, mahut gerçek hayatta hiç kimsenin bilemeyeceği bir şeyi yazar bize anlattığında yapaylığı görmemek mümkün değildir. Hayatta sadece kendimizi tamamen güvenilir içsel işaretler sayesinde biliriz ve çoğumuzun kendimize dair görüşleri bile kısmidir. O halde edebiyatta daha en başından itibaren güdülerin doğrudan ve yazar tarafından belirtilmesi, kendi hayatlarımızda

başkaları söz konusu olunca asla kaçınamadığımız altı boş çıkarımlara dayanma zorunluluğunun devreye girmemesi tuhaf bir durumdur.'' (Booth 2010: 15)

Bu noktada Booth son derece haklıdır. Çünkü okur/dinleyici her ne anlatılırsa anlatılsın edebi metindeki bütün olanlara inanmak zorundadır. Bu, okur ile yazar arasındaki adeta bir sözsüz anlaşmadır. Eserin ilk cümlesinden son satırına kadar okur/dinleyici, olanlara koşulsuz şartsız inanacağını taahhüt eder/etmek zorundadır.

Edebiyatın ne olduğu sorusu üzerinden, yaratıcı olarak yazar ve sanatçının metne olan hâkimiyeti bu bağlamda açıklanabilir. Diğer bir yandan, sanatçının imkânları bu kadarla da sınırlı değildir. Yazar, kendisine kaynak olarak daha önceden kurgulanmış, yazılmış ya da yaşanmış bir metni de alabilir. Dahası, yaşanmış bir olayı –kendisi o an orada olmamış bile olsa- kendi arzusu yönünde farklı değişim ve dönüşümlere uğratabilir.

Yazarların ilk hedefleri kuşkusuz ki, anlaşılabilirliktir. Çünkü hiçbir sanatçı kendisi için bir metin ortaya koymaz. Hedef daima ötekidir ve bu aktarımın tam anlamıyla sağlanabilmesi için bazı temel şartlar varıdır. Okuyucu/dinleyici, anlatılanları kendisi tahayyül edebilmeli, anlatılmak istenen olayları kendisi ile özdeşleştirebilmeli ve nihayetinde yapılacak olan çıkarımları kendi hayatına uygulayabilmelidir. Bu şartlar sağlanmadığı takdirde, okur ile yazar arasındaki uçurumun boyutları genişleyebilir. Çünkü edebi eserde her şeyden önce asıl amaç estetik haz uyandırmaktır. Aradaki boşluğun büyüklüğü, okurun alacağı estetik zevkin azalmasına sebep olacaktır.

İnsanlık tarihi boyunca pek çok farklı coğrafyada pek çok farklı hikâye anlatılıp kaleme alınsa da içlerinde bazıları vardır ki bütün bir insanlığın ortak malı haline gelmiştirler. Birbirinden farklı varyasyonları bulunsa da, temel olarak aynı olayın kaynak alındığı bu öykülerde yazarlar, evrenselliği amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu evrensellik, anlaşılabilirliği de beraberinde getirdiğinden, sanatçılar tarafından rağbet görmektedir. Bazen bir karakter, bazen bir olay, bazense öykünün bitiminde çıkarılacak bir sonuç söz konusu bu rağbetin nedenlerinden olabilir.

İnsanlık, tarihler boyunca kendisini anlamlandırmaya çalışmıştır. Dünyaya geliş sebebini, yaratıcının varlığını ve onunla arasındaki ilişkiyi anlayabilmeyi arzulamıştır. Bu

bağlamda dikkati çeken konulardan biri de Hz. Âdem ve Havva'nın hikâyeleridir. Semavi dinler tarafından insanlığın başlangıç noktası olarak kabul edilen bu iki insanın yaşantıları üzerine sayısız çalışmalar yapılmıştır. Bireysel olarak bakıldığında, hem peygamber olması hem de ilk insan olması sebebiyle Hz. Âdem oldukça önemlidir. Hz. Havva ise, gerek (bazı anlatılara göre) ilk günah sebebi olması gerekse erkeğin tamamlayıcısı rolünü üstlenmesi bakımından önemlidir. Tek tek bakıldığında teolojik anlamda da seküler anlamda da ikisinin de önemi yadsınamaz. Fakat diğer bir yandan birbirlerinin tamamlayıcısı olarak bakıldığında erkek ve kadının birbirleriyle olan ilişkisi ve devamında toplumların şekillenmesi bakımından da oldukça önemlidirler.

Buradan hareketle, yetişmiş oldukları kültür ne olursa olsun tüm yazarların dikkatini çeken ''Âdem'le Havva''nın öyküsü, ilk günah; dünyaya ilk gönderiliş; yaratıcı ile insan ilişkisi; hayatın başlangıcı; gibi konular ışığında defalarca kaleme alınmıştır. Yazarlar, edebi söylemin onlara tanıdığı genişliği kullanarak bu kadim hikâyenin farklı yönlerine eğilmiş ve kendi üsluplarınca şekillendirerek aktarmışlardır.

Kutsal metinler de birbirlerinden farklılıklar göstermektedirler. Dünyanın yaratılışı, Hz. Âdem ve Havva'nın birbirlerini buluşu, gönderilme sebepleri bu farklılıklardan bazılarıdır. Örneğin, İncil ve Tevrat'ta kadının erkekten yaratıldığına dair anlatımlar mevcut iken, Kur'an-ı Kerim'de direkt olarak Hz. Havva'nın yaratılışına dair bir anlatım söz konusu değildir. Fakat bazı ayetler ve peygamber efendimizin (SAV) hadislerinden hareketle, kadının; erkekten yaratıldığı sonucu çıkarılmaktadır. Genel kanı bu yönde olsa da bazı âlimler hadisenin böyle gerçekleşmediği kanaatindedirler.

Kur'an-ı Kerim ile diğer metinler arasındaki başka bir farklılıkta dünyaya gönderilişin sebebi noktasındadır. Yahudi ve Hıristiyan cephelerinde Hz. Havva tabiri caiz ise ayartıcı konumundadır. Yani yasak meyvenin yenmesine, ardından da dünyaya gönderilmelerine sebebiyet veren hamlenin başlatıcısı kadındır. Kur'an-ı Kerim'de ise, bu yollu bir tasvir bulunmamaktadır. ''Şeytanın, ikisinin içine vesvese soktuğu (A'râf 7/20), ikisine de hata işlettiği (Bakara 2/36) bildirilmektedir. Tâhâ sûresinde (20/120-121), 'Şeytan onun aklını karıştırdı ve 'Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve sonu gelmez

bir saltanatı göstereyim mi?' dedi. Bunun üzerine ondan (ağacın meyvesinden) yediler' denilmektedir.'' (Harman 1997: 544).

2. ÂDEM'LE HAVVA HİKÂYESİNDE YARATILIŞ OLGUSU

Tanpınar'ın Âdem ile Havva olayına bakışı kutsal metinlerden oldukça farklıdır. O, kendi dünyasından hareketle bir yaratılış tasviri yapmaktadır. Kaleme aldığı öykü doğası gereği gerçeklik olgusunun kırıldığı bir metindir. Bir üst âlemde yaratılan insanların dünyayla tanışması ve orada yaşadıkları hadisesini konu edindiği eserinde birden fazla gerçeküstü öğelere yer verir. Yazarın sanat anlayışına göre bu 'harikulade' öğeler oldukça önemlidir. Eserlerinde de söz konusu tarzı sıklıkla kullanmıştır.

Öykü, Âdem'in uyutulması ve rüyasından uyandıktan sonra Havva'nın yaratılışını fark edişiyle beraber başlamaktadır. Bu da, Tanpınar'ın, metnin Kur'an tasvirinden yola çıkarak yazmadığının bir işaretidir. Çünkü kitapta böyle bir anlatım söz konusu değildir. Dahası yazarın anlatışına oldukça benzer tasvirler Tevrat'ta mevcuttur.

"Rab Allah Âdem'e ağır bir uyku getirmekle, uyudukta anın eye kemiklerinden birini alarak yerini et ile doldurdu ve Rab Allah Âdem'den aldığı eye kemiğinden nisa yaratıp anı Âdem'e götürdü ve Âdem'e "şimdi bu kemiklerinden kemik ve etinden ettir, bu insandan alındığı için ana nisa tesmiye olunsun dedi. Bu cihetle Âdem peder ve validesini terk ederek, zevcesine mülasık olup yekvücut olacaklardır''

Tanpınar her ne kadar kutsal metinlerden hareketle eserini kurgulamış olsa da yaptığı bazı değişikliklerle hikâyenin seyrini başka bir yöne çevirmiştir. Örneği, Havva'nın konumu öyküde genel kanıya göre çok farklı bir yerdedir. Yazar, Havva'yı günaha teşvik edici, caydırıcı rolünden arındırmıştır. Ona göre kadın ''imkânlar güneşidir.'' Bir diğer farklılık ise, dünyaya gönderilişin anlamındadır. O, dünyayı, cennetten kovulmuşların sürünecekleri yer olarak değil, insanların kendini gerçekleştirebileceği bir fırsatlar bütünü olarak tasvir eder. Yine başka bir farklılıkta insanlığın dünyayı öğrenişinde kendini gösterir. Âdem ile Havva büyük siyah bir şeyin içinde dünyayla karşılaşırlar ve bu karanlığın karşısında beraber durmaktadırlar. Acıyı, mutluluğu, sevgiyi, varlıkları, denizleri kısacası ''kader''lerini beraber öğrenirler.

Âdem'in dünyadaki varlıkların isimlerini öğrenmesi hadisesi, Tanpınar'ın kaleminde bu tarz bir değişikliğe uğramıştır. Çünkü o, hikâyesinde, yeryüzüne gönderilmenin avantajını bu erkek ve kadın birlikteliğinde görmektedir. Bunun yanı sıra kadının suçlu gösterildiği, diğer bir anlamda aşağılandığı noktada onu yücelterek, ona dünyadaki kurtuluşun anahtarı görevini yüklemiştir.

Kadının yaratılışı, Âdem'in merkezinde bir değişikliğe sebep olmaktadır. Havva onun için o kadar ehemmiyetli bir konuma gelir ki, erkek onda tanrısal bir yakınlık hisseder. *''Burada bütün yakınlıklar Rabb'a giderdi. Ondan gayrısına kimse kendini yakın bulmaz, hiçbir şey ondan gayrısına bağlanmazdı. Hâlbuki şimdi bu küçük mahlûka kendisini çok yakın buluyordu.''* Âdem'in hissettiği bu yakınlık onu dünyada bir ev sahibi edecektir. Çünkü yaşayacağı bütün dertleri kadının göğsünde unutabileceğini düşünmektedir. Daha henüz ne olduğunu anlamadan, onu tanımadan hissettiği bu yakınlık ileride muazzam bir bağlılık hissi doğuracaktır.

Yaratılışından itibaren meleklerle dost olmaya alışmış olan Âdem, meleklere yanındaki şeyin ne oluğu sorduğunda ''Yalnızlığın aynası'' cevabını alır. Bu cevap onda bir şaşkınlığa sebep olur çünkü dostları melekler sayesinde yalnızlık çekmemektedir. ''Fakat ben yalnız değilim ki sizler varsınız'' dediğinde ise artık onlardan ayrıldığını öğrenir. Âdem'in yaşadığı bu yeni durum, onu Havva'ya daha da yakınlaştırmaktadır. Kader ortağının yüzünü elleri arasına aldığında hissettiği duygu hayranlıktan başka bir şey değildir: *''Onu kollarının arasına aldı. Uzun uzun baktı. Daha sonra Serendip'te o kadar yorgunluktan sonra ilk rast geldiği kaynaktan nasıl içmişse şimdi de Havva'ya öyle doyamadan bakıyordu. Ne kadar güzel, ne kadar sıcak, ne kadar her şeyin yerine geçebilecek gibiydi. Yan göğsüne gömülmüş yüzüyle, kendisini seyreden kısık gözleriyle, utanan nefsiyle kendisine her şeyin üstünde göründü.''*

Tanpınar'ın öyküsünde Âdem'in cennetten ayrılığı dünyaya gönderilmeden, meleklerin ona ''artık yalnızsın'' deyişiyle birlikte başlar. Bu durumda artık Rabbini göremeyeceğini düşünür. İçini kaplayan hüznü ise Havva'nın göğsünden başka hiçbir yerde dindiremeyeceğini bilir.

‘’Ayıbı çok büyüktü, meleklerin en üstünü, şimdi onu kaybetmişti. Onlar bunu biliyor, bulundukları yükseklikten onu belki de seyrediyor, ona acıyor, yahut çamurun çocuğu diye küçümsüyorlardı. Ve Âdem bunu görmemek, bunu düşünmemek için Havva'nın vücuduna doğru gittikçe daha fazla gömülüyordu.''

Tüm bu olup bitenler, Âdem’in gözünde kadının konumunu yüceltir ve içten içe yaratıcı ile Havva’nın yerini değiştirmesine sebep olur. Sığınacak tek yer olarak kadını bilmeye başlar. Her beklenmedik durumda kadına doğru gitmeye başlayış elbette psikanalitik bir bakışla okumayı da mümkün kılmaktadır. Burada Âdem’in Havva’ya olan yönelimleri, Freud’un söylemiyle anne karnına olan dönüşün de birer simgesidir. ‘Oudipus kompleksi’ olarak isimlendirilen bu durumda, öznenin babaya ya da otoriteye karşı duruşu oldukça önemlidir. Bu düşünce, babayı öldürmek veya ondan öç alabilmek için anne karnına duyulan özlemi merkeze alır. Âdem’in tanrısal olandan uzaklaştırılması ve diğerlerinin gözünde çamurdan yaratılmış bir ‘’öteki’’ye dönüşmesi, onda yaratıcıya karşı bir mağlubiyet ve suçluluk hissi ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple de sürekli olarak Havva’ya (anneye) dönüş arzusunda olan erkek, her seferinde kendisini onun göğsünde huzur içerisinde bulunur.

Ahmet Hamdi Tanpınar, batı düşüncesine son derece hâkim bir kişiliktir. İyi bir entelektüel olmasının yanı sıra iyi bir yazar olması sebebiyle eserlerinde düşünce sistemlerini yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Freud ve onun sistemini çok iyi bilmektedir. Bu öyküde yalnızca anne karnına dönüş değil, rüya kavramı da ön plandadır. Bilindiği üzere rüya kavramı Freud için önemlidir. O, bilinçaltının insan karar mekanizmasının merkezi olduğunu söyler ve bilinçaltı en iyi rüyalarda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada *Âdem’le Havva*’nın öyküsünü iki açıdan birbirine bağlayabiliriz. Birincisi, Havva’nın yaratılışı; ikincisi ise, yazarın ‘’yaratılış olgusuna bakışı’’dır.

Öyküde Havva, Âdem uykudayken yaratılır. Yani bir manada Havva onun rüyasının bir ürünü olarak okunabilir. Diğer bir yandan melekler kadını yalnızlığın aynası olarak tanımlarlar. Yani rüyada var olan bir aynadır o. Tıpkı Freud’un bilinçaltına yüklediği anlam gibidir. Âdem’in kendisinin ortaya çıktığı yerdir ve yalnızlığın aksidir.

Birliktelikten ortaya çıkan bir anlamlar bütünüdür. Tanpınar da kuşkusuz ki metinlerini kaleme alırken kendinden bir şeyler katmaktadır. Yine Freud'cu bir söylemle dile getirilirse, edebi metin, yazarın bilinçaltının ortaya çıktığı düzlemdir. Öyküde ise, Havva'nın önemi tam da bu noktadan yükselmektedir. Tanpınar'ın hayatında kadının yeri oldukça önemlidir. O, özel yaşamında da kadını bir *imkânlar peteği* olarak görür ve yaratılış olgusuna kendi penceresinden bir anlam katarak, Havva'yı tanrısallaştırır. Onun gözünde kadın, kadim anlamının daha da ötesindedir. Ulaşılması gereken parlaklıktır. Varlığın bir aksidir, yansımasıdır.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde birbirleriyle meşgul olan ikiliyi, gökten gelen bir ses uyandırır. Kalktıklarında, siyah bir noktanın gittikçe büyüyerek kendilerine yaklaştıklarını fark ederler. Onlarla birlikte bütün bir mahlûkat, yaklaşmakta olana bakmaktadırlar. Fakat ortamın huzuru bozulmuştur melekler dâhil herkes tedirginlikle sağa sola kaçışmaktadır. Duyduğu utangaçlığı unutuveren Âdem, meleklere bu gelen siyahlığın ne olduğunu sorduğunda, birisi hırsla ''Kader uykusundan uyandı!'' ve bir diğeri de hasetle gülerek ''Toprağın çocukları mesut olun! Artık sizin devriniz başlıyor.'' der. Tanpınar'ın, dünya hayatının başlangıcını böyle bir üslupla anlatmasının sebebi yine kadına yüklediği yücelik özelliğinin zedelenmesini istememesinden kaynaklanır. Çünkü herkesçe bilindiği üzere anlatıların genelinde suçlu olan ve *yasak meyveyi* yiyen, ardından erkeğe yediren kadındır. Kendi istediği tanrısallaşmış kadın algısına zarar gelmesini istemez.

Yazar yaklaşan karanlığı şu sözlerle anlatmaktadır: *''Yalnız Havva ile Âdem ona büyülenmiş gibi bakıyorlardı. Bu siyah çığı, gittikçe büyüyen karanlığı, nerede ise çarparak her şeyi kül edecek ayrı ve bilinmez varlığı, onun döne döne yaklaşışını seyrediyorlardı. O, kendileriyle başlayan bir şeydi. O, manasını henüz bilmedikleri, fakat adını tanıdıkları Kader'di. Aden bahçelerinin çok uzağında, büyük karanlıklarda mahpus imkânlar silsilesi idi.''*

Büyüyerek yaklaşan kader, ikisinin önünde durur ve onlar o karanlığın içinde bütün bir yaşamı görüp öğrenirler. Ağaçları, nehirleri, avlanan hayvanları, mevsimleri,

geceyi ve gündüzü, gençliği ve yaşlılığı ve en sonunda karanlık ölümü görürler. Âdem bu olup bitenler karşısında tedirgin olur fakat Havva, onun aksine gururludur ve yaşadığı bu gururla birlikte karnı parıldamaktadır. Bunu gören Âdem, daha dirayetli bir tutum sergiler. Kadını karnında öperek, imkânlar peteğini bir kez daha seyrederek huzur bulur.

Bu noktada metinde orijinaline göre temel bir farklılık daha ortaya çıkmaktadır. Aslında Âdem dünyayı ve eşyalara ad vermeyi tek başına öğrenirken, yazarın kaleminde ikisi yan yana öğrenmektedir. Havva'nın yüceliği –ve en azından erkek kadar değerliği olduğu- eserin bu satırlarında bir kez daha rahatlıkla fark edilmektedir.

Kaderin öğrenilişinin ardından Rab yanlarına gelir. Âdem uzun bir süre sonra tekrar yaratıcısını görmenin hoşluğu; Havva ise, Rabbi tanımanın hayranlığı içerisinde ona hayranlıkla bakmaktadır.

''- Yolunuz açık olsun, diyordu. İnsanoğluna ve toprağa bizden rahmet ve selamet.

Ve ses devam etti:

- Sizi kendi suretimce yarattım. Size arz'ı bahşettim. Ayı ve yıldızları ve güneşi bahşettim. Sizi hayatın ve ölümün efendisi yaptım. Rahmet ve selametimiz toprağın ve insanoğlunun üzerine olsun.''

Yaratıcının bu uğurlaması, Tanpınar'ın hikâye genelindeki en bariz farklılığını ortaya koymaktadır. Yazar, bilinen öyküdeki ''Yasak olanı işlediniz, o zaman cennetten çıkıp dünyaya gidin!'' algısının dışında bir söylem yaratmaya çalışmaktadır. Amacı, insanoğlunun kendisini gerçekleştirmek için yakaladığı bu fırsatı, yaratıcı ile yaratılmış olan arasındaki samimi uğurlamada gözler önüne sermektir.

Rabb son sözlerini üç kez tekrar eder ve bütün bir mahlûkat onlara secde eder. Sonrasında karanlık nokta etraflarına dağılarak onları çevreler. Onlar ''*kaderin mahpusu olduklarını bilirler.*'' Yeryüzüne ulaşmak için çıktıkları yolculukta büyük rüzgârların, kasırgaların içinden geçerler. Âdem, bu karanlığın içerisinde yine Havva'nın vücuduna sarılır. Havva ise onu göğsüne alıp güven vermekten dolayı memnundur. Burada bir kez daha Tanpınar'ın gözündeki kadının yüceliği görünmektedir. Koruyup kollayan, acıları

dindiren ve sığınılan olan kadındır.

Dünyaya indiklerinde ise birbirlerinden uzak diyarlara düşmüşlerdir. Alışmışlığın ardından gelen ve ilk kez tadılan hasret duygusu içerisinde bağıra bağıra birbirlerini aramaya başlarlar. Âdem'in sesinden bir tek ''Havva!''; Havva'nın sesinden ise, bir tek ''Âdem!'' yakarışları duyulmaktadır. Birbirlerini arayan bu iki insanın yakarışları, dünya denen yeni evlerinde ilk defa yankılanır. Böylelikle evin eski üyeleri yeni işittikleri bu sesle hareketlenmeye başlar.

3. SONUÇ

Âdem ve Havva'nın yaratılış öyküsü, oldukça merak uyandıran bir konudur. Evrensel niteliğe sahip bu hikâyenin pek çok farklı varyasyonu, pek çok farklı yazar tarafından kendi kültürlerince değiştirilip dönüştürülmüştür. Sanatçıların yaptığı ekleme ve çıkartmaların ardından her bir metin kendi başına bir *kurgusal gerçekliği* temsil etmektedirler. Bu nedenle bu bildiride Tanpınar'ın metninin gerçekliğe olan yakınlığı değil, yaratıcı bir yazar olarak kendi bakış açısıyla kurguladığı dünyanın ''yaratılış'' açısından incelenmesi olmuştur.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hikâyesi, ana hikâyeden iki temel noktada ayrılmış durumdadır. Birincisi Havva'nın konumu, ikincisi ise erkek ve kadının dünyaya gönderilişleridir. Yazara göre kadın, *imkânlar peteği*dir. Erkekten de yaratılmış olsa, her durumda huzura erişilecek bir aydınlıktır. Karnı ve doğurganlığı Tanpınar'ın gözünde kadına verilmiş bir ceza değil, kendilerini gerçekleştirebilmeleri için gönderildikleri dünyada canlılığın ve hayatın devamını sağlayabilmesi için ona bahşedilmiş bir güzelliktir. Dünya ise cezanın çekileceği yer olmaktan daha ötedir. İkisi de her ne kadar Rabb'dan uzaklaşmış olmanın hüznünü yaşıyor olsalar da, yaratıcıları tarafından tasdik edilmiş aşklarıyla dünyaya gönderildikleri ve ondan selam getirdikleri için hem mutlu hem de gururlulardır.

Sanatçının niyeti doğrultusundan metinde değişikliğe gidilen bir diğer nokta ise *yasak elma* hadisesidir. Öyle ki Tanpınar o bölümü eserine dâhil etmemiştir. Genel amaç olarak kadının yüceliğini ve bir manada erkek için tanrısallaşmasını anlatmayı hedeflediği

için kadının suçlandığı bölümü eklemeye gerek görmemiştir.

Kadın, öyküde temsil ettiği tek anlam cinsiyeti değildir. O, Havva'yı Freud'cu bir gözle şekillendirmiştir. Havva anneyi, anne karnını temsil ederken, erkek ise, anne karnına geri dönüşü temsil etmektedir. Genel anlamda baba (yaratıcı) tarafından öteki konumuna getirilen öznenin kadına (anneye) olan dönüşlerini simgeleyen pek çok unsur öyküde bulunmaktadır. Her üzüntüsünde kadının kolları arasında rahatlaması, huzura kavuşması bunun en belirgin örneklerindendir. Yine bu tarz bir imge, Havva'nın karnının Âdem'in gözüne bir imkânlar peteği olarak görünmesidir. Tüm bunlar metni psikanalitik açıdan da okumaya müsait kılmaktadır.

Nihayetinde öykü, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kaleminde değişim ve dönüşümlere uğrayarak, yazarın niyeti doğrultusunda belli noktalara vurgular yapılan, bazı noktaların ise yine aynı amaç için silikleştirildiği bir eser olarak ortaya çıkmıştır. Yaratıcı bir yazarın gözünden, dünyaya gönderilişin ve ilk yaratılışın konu edildiği hikâyede özellikle kadının yüceliğine ve yer yer tanrısallaştığına dair vurgular rahatlıkla görülebilmektedir.

KAYNAKLAR

Booth, W. C. (2010). **Kurmacanın Retoriği**, Metis Yayınları, İstanbul

Gülsoy, M. (2017). **Büyübozumu: Yaratıcı Yazarlık**, Can Yayınları, İstanbul

Harman, Ö.F. (1997). **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara

Kaplan, M. (2005). **Hikâye Tahlilleri**, Dergâh Yayınları, İstanbul

Kaplan, M. (2013). **Tanpınar'ın Şiir Dünyası**, Dergâh Yayınları, İstanbul

Kitabı Mukaddes (Tevrat ve İncil) (2016), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul

Moran, B. (2013). **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İletişim Yayınları, İstanbul

Oğuzertem, S. (2018). **Eleştirirken**, İletişim Yayınların, İstanbul

Özek A., Karaman H., Çağrıcı M., Turgut A., Gümüş S., Dönmez i. (2017). Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Tanpınar, A.H. (2011) **Hikâyeler**, Dergâh Yayınları, İstanbul

THE BENEFITS OF VALUES TO SOCIAL AND INDIVIDUAL LIFE

DEĞERLERİN TOPLUMSAL VE BİREYSEL HAYATA OLAN FAYDALARI

Erol AKYILDIRIM
Iğdır University, Iğdır, Turkey
E-mail: akyildirimerol@gmail.com

ABSRACT

The purpose of this article is to examine the existence of the body of the perpetrator and the proofs who are embodied on the earth. If there is a creator, it should be known by him that the social norms and the way of living should be, and those who argue otherwise would be irrational. In the social and individual life of mankind, a few of the thousands of benefits of the ressurrection are discussed. Children who make up an important chunk of society can only withstand the horror and crying death seen by them with the idea of paradise. It is only the idea of paradise that could provide peace to the old who have concern for their beloved life that is close to the death. It is the idea of hell that could stop the young who, otherwise, will turn the lives of the weak into a disaster with the philosophy based on “strong is right, the power is in his hands order. It is pointed out that family life, which causes the biological growth of the society is not limited to this brief worldly life, that family life can continue with sincere reverence and affection between spouses, with respect for serious and self-sacrifice, and that all these issues will have meaning in the degree of believing in eternal life. In addition, in this literature study, the existence of the creator and the benefits of a more religious life for social and individual life are discussed based on the views of Western thinkers and the light of the Qur'an, the source of Islamic gratitude. As a result, it is mentioned that cultural values leave a spiritual prohibitor and police against the evil in the hearts of everyone in the society, thus ensuring a social peace without committing a crime. As cultural values have a preventive effect in preventing crime, it provides a corrective benefit without allowing it to emerge. It is a fact that force has a more important function than law enforcement.

Keywords: Social Norm, Creative, Poppy, Young, Old, Child

ÖZET

Bu makalenin amacı beşerin bir yaratıcısının olduğu, bahar sayfasında serilen intizamlı, nizamlı eşyanın bir yaratıcıya işaret ettiğini, yeryüzünde cisimleşmiş olan burhanlarla failin vücudunun varlığı incelenmiştir. Eğer bir yaratıcı varsa toplumsal normların ve yaşayış tarzının ne şekilde olması gerektiğinin de O’ nun tarafından bilinmesi gerektiğini, aksini iddia edenlerin akıl dışı bir düşüncede bulunduğu hususlarına değinilmiştir. Nevi beşerin toplumsal ve bireysel hayatında haşir akidesinin binler faydalarından birkaç tanesine parmak basılmıştır. Toplumun önemli bir rüknünü oluşturan çocukların ancak cennet fikriyle onlara dehşetli ve ağlatıcı görülen ölüme karşı dayanabileceğini, ihtiyarların yakınlarında bulunan ölüm hakikatinin, çok alakadar oldukları hayatlarının sönmesinin onlar için yalnız baki bir âlemin varlığının onları teskin edebileceğini, akıldan

ziyade hissiyatı dinleyen gençlerin, ifratkar hissiyatlarını tecavüzattan, zulümden durduran ve set çeken, ancak gazabı şiddetli bir yaratıcın cehennem fikrinin olabileceği, aksi halde hevesatları galeyanda olan gençlerin, varlığını idame ettiren acizlerin ve zayıfların hayatını cehenneme çevireceklerini ve delikanlıların, inkârcı felsefenin "kuvvetli olan haklıdır, kuvvet kimin elinde ise hüküm ve hak onundur" hükmüne göre hareket ederek toplumsal hayatı felce uğratacağı, toplumsal kurumlar arasında toplumun biyolojik olarak büyümesine sebebiyet veren aile hayatının kısacık olan bu dünya hayatıyla münhasır olmadığını, aile hayatının eşler arasındaki samimi hürmet ve muhabbetle, ciddi ve fedakârına hürmet ile devam edebileceğini, bütün bu hususların ebedi uhrevi bir hayat inancının olması derecesinde anlam kazanacağı hususlarına değinilmiştir. Ayrıca bu literatür çalışmasında yaratıcının varlığı ve uhrevi bir hayatın toplumsal ve bireysel hayata bakan faydalarını, Batılı düşünürlerin görüşleri ve İslam mütefekkirlerin kaynağı olan Kur'an'ın ışığıyla temellendirilmiştir. Sonuç olarak kültürel değerlerin toplumda herkesin kalbinde fenalığa karşı manevi bir yasaklayıcı ve polis bıraktığını, böylelikle suç işlenmeden toplumsal bir huzurun temin ettiği hususlarına değinilmiştir. Kültürel değerlerin suçu önlemede önleyici bir etkisi olduğundan, meydana çıkmasına imkân vermeden ıslah edici bir fayda sağladığından, kuvvet kollukların yaptığı asayişten daha önemli bir işleve sahip olduğu gibi hususlar tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumsal Norm, Yaratıcı, Haşir Akidesi, Gençler, İhtiyar, Çocuk

1. GİRİŞ

Dinsiz bir millet olmadığı gibi, yaşamında da güçlüklerle karşılanması kaçınılmaz olabilir. Çünkü nev-i beşerin mahiyetinde, mayasında hadsiz bir acizlik ve fakirlik derç edilmiştir. Dolayısıyla toplumun en küçük yapısı olan bir bireyin kendi yaratıcısına karşı deve kuşu misali, başını yaratıcının olmadığı yönünde inkâr kumuna sokması cehaletin en echelidir. Teknolojik gelişmelerin insanın doğaya hükmetme acizliğini yavaş yavaş ortadan kaldırdığı yönündeki düşünce, beşerin kendisini kandırmasından başka bir şey değildir. Çünkü medeniyet harikaların gelişmesi aslında insanın acizliğini ve fakirliğini daha da derinleştirmektedir. Misal olarak kozmoğrafya (astronomi) ilminin gelişmesiyle hadsiz hava boşluğunda denizleri dökmeden, dağıtmadan, dünya ve yüzünde bulunanları feza boşluğuna fırlatmadan direksiz cevvi semada duran dünya gezegenimizin durumu beşeri titretmekte ve bu ve benzeri hadsiz galaksileri bu şekilde birbirine çarptırmadan idare eden bir yaratıcıya karşı gafletin ve hadsiz acizliğin ve fakirliğinin derecesi daha revnaktar bir şekilde anlaşılmaktadır (Nursi, Asay-ı Musa: 203). Semada bulunan hadsiz cirimlerin sevk ve idaresinde hadsiz aciz olan beşer, aynı zamanda yer küresinde bulunan hadsiz hayvan ve nebatatın (bitki) idaresi vb. durumlarda da bir o kadar aciz ve fakirdir.

Demek teknolojik gelişmeler beşerin mahiyetinde dercedilen acizliğini ve fakirliğini ortadan kaldırmıyor bilakis (tersine) ziyadeleştirmektedir. Bu sebeple toplumun maddi olarak ilerlemesiyle kaderciliğin, tevekkülün ortadan kalkacağı düşüncesi realiteyi göstermemektedir.

Nevi-i beşerin acizliği ve fakirliği hususuna bir başka bakış açısıyla bakıldığında, bu dünyanın sürekli dolar boşanır bir han olduğu görülmektedir. Eğer ölüme bir derman bulunsaydı, ecel celladı durdurulsaydı, firak ve zevalin rüzgârı esmeseydi, insanlığın acizliği ve fakirliği ortadan kalkacağından bir yaratıcıya olan istinada gerek kalmayabilirdi. Fakat beşer her gün yüzbinlerce insanın 'ölüm haktır' hükmünü imzaladığından, onda, bu dünyaya 'Nerden geldim, Niçin geldim ve Nereye gideceğim' gibi soruların cevabını arama meyli uyanmıştır. Bu dehşetli soruların cevabı, hissiyatları iptal edilmemiş bireylerin kafasını daima meşgul etmiştir. Beşeri sürekli olarak uyandıran ölüm realitesi beşerin dinsiz kalamayacağı hususunu hatırlatmaktadır. Burada en çok önem arz eden bir yaratıcı varsa neden görünmediği hususudur. Eğer tevhid inancı ilmen ispatlanabilirse mukaddesatlara, dine olan inançta o nispette artacaktır. Bu ve benzeri soruların cevapları ilerleyen satırlarda daha revnaktar bir şekilde açılanacaktır.

2. ALLAH KİMDİR, VARLIĞI NASIL ANLAŞILIR

Kâinat kitabı olan şu âlemin bahar sahifesine nazarımızı gezdirdiğimizde her yer, her eşya, her canlı kendi lisan-ı mahsusu ile Allah diye haykırmaktadır. Baharda dirilen hangi çiçek, hangi bitki, hangi haşere, hangi hayvan vb. intizamsız, sanatsız, ilimsiz, nakışsızdır. Gözleri kamaştıran bu nihayetsiz sanatlar elbette bir sanatkâra delalet eder. Nursi'nin (Sözler: 53). "*Bir köy muhtarsız olmaz, bir iğne ustasız olmaz, sahipsiz olamaz, bir harf kâtipsiz olamaz; biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur*?" ifadesi ne kadar yerinde olduğunu aklı başında bulunan her insan anlar. Aklın yolu bir olması kaidesince madem bir köyün bir sahibi, bir iğnenin ustası, bir harfin kâtibi varsa ve bu hakikati aklı başında her ziakıl kabul ettiğine göre, şu âlemde özellikle bahar sahifesinde kendisini perde-i gayb arkasında bize antika sanatlarıyla tanıttıran bir sanatkâr olmaz mı? Pikasso' nun çizdiği resimlerin, tabloların (şuanda kendisi dünyada olmamasına rağmen) sanatkârının kendisi olduğunu ifade

edmektedir. Eğer bu resimlerin, tabloların Picasso' ya ait olmadığını, sebeplerin, tesadüfün, tabiatın yaptığı ifade edilirse akıl dışı bir durum olur. Aklen biliyoruz ki o eserlerin sahibi ilim, kudret, irade vb. sıfatlara sahip bir sanatkardır. Onu yapan bir ustadır, faildir. Eren bis bireyin yaptığı sanant onun sanat eseridir. Dolayısıyla eder sanatkarını gösterir. Sağır tabiatın orta parmaka karıştıracak yeri bulunmamaktadır. "*Nasıl ki bir zat, hem ressam, hem hattat, hem aşçı olsa, yaptığı her bir resim, yazdığı her bir hat, pişirdiği her bir yemek onun sanatına delalet eder"(Eren, 2013: 3)* ifadesindeki hakikati inkar eden evvelen kendisini inkar etmesi gerekmektedir. Çünkü bir fiil fali, bir sanat sanatkarı vb. güneşin gündüzü gösterdiği nisbette göstermektedir. Aynen bu misallerde olduğu gibi şu bahar sahifesinde istif edilen nihayetsiz antika sanatların da elbette ilim, kudret, irade vb. sıfatlara malik bir sanatkârı vardır. Nitekim Kur' an' da *"Şimdi çevir gözünü, bir kusur görebilir misin? Sonra bir daha bir daha çevir. Sonunda göz yorgun bir vaziyette zelil olarak sana geri dönecektir."(Mülk, 3-4)*

Yeryüzünde bütün sanatlarda ince dokunmuş sık elenmiş bir desen vardır. Aklı hayale bindirerek hayvanat âlemine bir bakılacak olursa; hangi sürüngen çeşidi, hangi kuş ve sinek çeşidi, hangi kelebek çeşidi, balık çeşidi kısaca hangi hayvan çeşidi sanatsızdır. Madem insanın gözünü kamaştıran bir sanat var elbette tüm bunlar bir sanatkâra, yaratıcıya işaret etmektedir. Eğer bir eşyada sanat varsa, fiil varsa bir faile işaret, delalet etmektedir. Nitekim Kur'a' da "*Onlar bakıp görmezler mi ki, biz azimuşşan kudretimizin eseri olmak üzere pek çok faydalı hayvanlar yarattık...* "(Yasin (36),71) şeklinde ifade ederek kudret harikası olan ve beşere pek çok faydası olan hayvanlara işaret etmektedir. Nursi *"...Mâdem şu kâinat ve mevcudât var ve içinde ef'âl ve icad var. Hem mâdem muntazam bir fiil fâilsiz olmaz, mânidar bir kitap kâtipsiz olmaz, san'atlı bir nakış nakkaşsız olmaz. Elbette, şu kâinatı dolduran ef'âl-i hakîmânenin bir fâili ve yeryüzünün mevsim bemevsim tazelenen hayretfezâ nukuşlarının, mânidar mektubâtının bir kâtibi, bir nakkaşı vardır"* (Nursi, Sözler: 614) beyanında yeryüzünde bulunan nakışların bir nakkaşı olduğunu ifade etmektedir. Pınar, duyularımızın aklımıza -bir yaratıcının varlığı noktasında- malzeme üretmektedir. Bu malzemelerin de kainatta görülen düzen, ahenk

ve eşyadaki tüm güzelliklerin insanı yaratıcıya götüreceğini ifade etmektedir (Pınar, 2018: 273).

Ru-i zemini enva-ı nimetiyle dolduran, elbette insanların midesini bilen birisidir. Baharda vagonlarla adeta gaipten gelmiş gibi envai çeşit nimetleri gönderen gizli bir kudret eli vardır. Çünkü baharda midenin hararetini bilen birisi var ki ona göre nimetleri (kavun, karpuz vb.) gönderiyor. Hakeza kışa göre ayrı salata, ayrı meyve…. Yani yer kürede yaşayan insanların kış şartına göre ayrı nimetler, yaz şartına göre de ayrı nimetler gönderiyor. Demek insanı bilen, tanıyan perde-i gayp arkasında bir kudret eli vardır. Kışta erzakı tükenen yüzbinler hayvan ve insanın imdadına yetişen bir rahmet eli görünmektedir. Toprak, hava, su ve güneşin bunları yapacak akılları, şuurları bulunmamaktadır. Sebepler sırf zahiri birer perdedir. Toprağın aklı, şuuru, iradesi bulunmamaktadır. Bir odundan, ağaçtan çeşit çeşit meyveleri gönderen gizli bir kudret eli bulunmaktadır. Örneğin bal arısının yaptığı o mükemmel balın kendisine verilmesi akıl dışıdır. Çünkü kapalı bir evde ya da araçta bulunan arıya açık cam gösterildiği halde, sürekli olarak kapalı camdan çıkmaya çalışmaktadır. Demekki o balı yapacak bir ilme, akla sahip değil. Dünyanın tüm ilim sahibi insanların yapamadığı balı yapan bal arısı yolunu bulmaktan aciz, şuursuz bir konumda olduğu görülecektir. Demek sebepler sırf zahiri bir perdedir. İşin arkasında işleyen, iş gören ilim, kudret vb. sıfatlara sahip bir yaratıcı bulunmaktadır.

Balı yapan arı ya da sütü yapan ineğin o ürünü çeşitli gözlemlerle belirli sistemler çerçevesinde yapıldığı yani arı makineciğin çiçeklerden aldığı maddenin midesinde çeşitli merhalelerden geçtiği gibi iddialar yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle bulutların suyu, yağmuru ve doluyu ne şekilde kendi içerisinde ameliyatı cerrahiye geçirdiği yani sebeplerin yaptığı iddia edilmektedir. Hâlbuki o sistemi icra eden birisi vardır. Gerek arı, gerekse de inek ve bulutun içerisindeki o sistemi dizayn eden kimdir sorusu akla gelmektedir. O mükemmel tasarımı yapan kimdir. Dolayısıyla sebepler, kendisine takılan ya da verdiği üründen habersiz durumdadır. Sahip olduğu bedenden, sistemden bihaber durumdadır. Örneğin kelebek, balık ya da tüm muntazam bir şekilde yaratılan haşerelerin kendi zahiri ve batını elbisesinden haberi bile yoktur. Bu enva-ı çeşit elbiseleri bu akılsız,

şursuz, iradesiz hayvancıklara giydiren kim? Odun gibi ağaçların elllerine enva-ı çeşit meyveleri koyan, takan kim? Nasıl ki insanlık, bedenimi anne karnında kendim yaptım, oluşturdum diyemeyecekse, diğer tüm sebeplere de bu düşünceyle yaklaşılabilir. Keskin, Nursi'nin yaklaşımına benzer bir ifade kullanarak bir fiilin bir faali olması gerektiğini, aksini iddia edenlerin akıl dışı bir düşüncede bulunduğunu ifade etmektedir:

> "*Pamuğun eğirilmiş ip, sonra dokunmuş kumaş haline gelmesi dokumacı, hikmet ve bilgi sahibi bir sanatçı ve müdebbir olmaksızın mümkün olamaz. Pamuğu alıp herhangi bir dokumacı ve usta olmaksızın önce eğirilmiş ip, sonra da dokunu/muş kumaş olmasını bekleyen birisi cahilce ve ahmakça bir iş yapmış olur. Aynı şekilde bina bulunmayan boş bir arsada mimar ve usta olmaksızın, toprağın önce tuğla haline gelmesini ve onların da dizilerek bina meydana getirmesini bekleyen de ahmaktır.*"(Keskin, 2003: 7)

Başka bir misal vererek akıl gözümüze daha da yaklaştıracak olursak: aklı, şuuru, hissi olmayan cansız, ruhsuz olan demiri, kumu, çimentoyu, kalıbı vb. inşaat malzemelerini boş bir arsaya bırakılsın ve bir sene hatta yüz sene beklenilsin. Bu şuursuzların kendi kendine bir yapı oluşturduklarını iddia etmek cahilliğin en eçhelidir. Bu malzemelerle bir yapının oluşturulabilmesi için akıl, şuur, irade vb. vasıflara sahip bir ustanın olması lazımdır. Aksini iddia etmek imkansızdır, safsatadır. Aynen bu misalde olduğu gibi şuursuz, düşüncesiz, akılsız, kör sebepler olan güneş, hava, su ve toprağın bir araya gelerek meyveli ağaçları, sanatlı çiçekleri, otları, yaprakları vb. oluşturduğunu iddia etmek akıl dışı bir düşüncedir. Bu sebepleri bir araya getirip intizamlı hale gelebilmesi için; ilim, kudret, irade sahibi bir zat lazımdır.

Neden doğrudan yaratıcıyı göremiyoruz. Sebeplere ne gerek vardır sorusuna verilecek cevaplardan birkaç tanesini zikredecek olursak: Bu durumda kömür ruhlu insanlarla elmas ruhlu insanlar bir olmaz mıydı? Yani eğer şu kâinatı yaratan yaratıcı celal sıfatıyla ya da cemal ismiyle kendisini beşere gösterse tüm insanlar secdeye kapanmaz mı? İyi ile kötü nasıl tefrik edilecek. Başka bir misal verecek olursak bir öğretmen belli bir süre sınıftaki tüm öğrencilere ders vermektedir. Çalışkanla çalışkan olmayanın ayırt

edilebilmesi için bir imtihanın yapılması şarttır. Bu imtihan zamanında öğretmen soruları sorup hemen arkasında da cevapları söylese bu imtihanın bir manası kalır mı? Dolayısıyla sebeplerin varlığı bir cihette imtihan sırrıdır. Yani Yaratıcı sebepler olmadan da doğrudan gözümüzün önünde yaratabilirdi. Bu durumda da çirkin ile güzelin farkı olmazdı.

Dünyayı insanın emrine koyan ve onun ihtiyaçları için güzelce dizayn eden gizli bir kudret eli bulunmaktadır. Nursi bu hususu özetle:

"*Meselâ, tıp fenninden sual olsa, "Bu kâinat nedir?" Elbette diyecek ki: "Gayet muntazam ve mükemmel bir eczahane-i kübrâdır (büyük eczahane). İçinde herbir ilâç güzelce ihzar ve istif edilmiştir."*
Fenn-i kimyadan sorulsa, "Bu küre-i arz nedir?" Diyecek: "Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahanedir." Fenn-i makine diyecek: "Hiçbir kusuru olmayan, gayet mükemmel bir fabrikadır."
Fenn-i ziraat diyecek: "Nihayet derecede mahsuldar, her nevi hububu (tohum) vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir."
Fenn-i ticaret diyecek: "Gayet muntazam bir sergi ve çok intizamlı bir pazar ve malları çok san'atlı bir dükkândır."
Fenn-i iaşe (beslenme bilimi) diyecek: "Gayet muntazam, bütün erzâkın envâını câmi bir ambardır." Fenn-i rızık diyecek: "Yüz binler leziz taamlar beraber, kemâl-i intizamla içinde pişirilen bir matbah-ı Rabbânî ve bir kazan-ı Rahmânîdir."
Fenn-i askeriye diyecek ki: "Arz bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni taht-ı silâha alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş dört yüz bin muhtelif milletler o orduda bulunduğu halde, ayrı ayrı erzakları, ayrı ayrı libasları(giysi), silâhları, ayrı ayrı talimatları, terhisatları, kemâl-i intizamla, hiçbirini unutmayarak ve şaşırmayarak, birtek Kumandan-ı Âzamın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle, hazinesiyle, gayet muntazam yapılıp idare ediliyor." (Nursi, Asay-ı Musa: 185) şeklinde ifade etmektedir. Adeta yer küresini beşerin ihtiyacı için ihzar etmiştir. Dağların yüzlerini envaı nebatatla süsleyen, karnını madeniyatın cinsiyle dolduran irade sahibi, beşerin ihtiyacını bilen kudret sahibi birisine işaret etmektedir. Dağların karnını kim tuz, kömür, demir, bakırla doldurdu. Serseri tesadüf mü, sağır tabiat mı, kör kuvvet mi, akılsız, şuursuz sebep mi? Yer küresini

insana musahhar eden kimdir. İnsanın en küçük hatıratı kalbini işiten ve ona fiilen cevap veren kimdir. Elbette dünyayı, bitkileri, ağaçları, hayvanları insana musahhar eden Halik-ı kâinattır.

Dünya gezegeninde düşünen insan için yaratıcıya giden birçok yol bulunabilir. Taslaman yaratılan varlıkların düzen ve yaratılış gayesinden yola çıkarak, bunların Bir Tasarımcı' sının varlığına gidilebileceğini ifade etmektedir (Taslaman, 2016: 77). Bahar sahifesinde bulunan hadsiz eşyadaki nizam, ölçü, desen vb. bireyi eser sahibine götürmektedir. Nursi'nin "*Madem eşya (yaratılan tüm varlıklar) var ve san 'atlıdır. Elbette bir ustaları var*" (Nursi, Sözler: 513) ifadesi yerinde bir realitedir. Tüm bu sanatlar kör, şuursuz, cansız, serseri kuvvetler, sebepler yapamayacağına göre bir yaratıcının varlığı akla gelmektedir. Aklen şu husus kesinlikle anlaşılır ki: yaratılan çiçek, haşareler, meyveler, ağaçlar, bitkiler vb. tümü sanatlıdır ve inkar edilemez. O halde bu antika olan sanatların bir sanatkarı elbette olacaktır. Dolayısyla madem kainatta bir tasarım, düzen ve denge var elbette bu dengeyi dengelyen bir tasarımcı söz konusu olmalıdır. Materyalist fikirli ateistler bu sanatları tasarlayanların ancak kendileri olabileceği gibi aklın düsturlarına uymayan fikirler öne sürmektedirleri. Halbu ki sebepler, kör, şuursuz, cansız vb. özelliklere sahiptirler. Sebeplerin bu eylemi yapabilmesi için ilim, kudret, irade vb. özelliklere sahip olması gerekldir (Aygün, 2017: 98-99).

ABD' li fizikçi Wilson Bentley yaklaşık 5.000 bin kar tanesi incelemiş ve 2453 tane kar tanesinin içeren "Snow Crytals" adlı kitabı, 1931 yılında yayınlandı. Kendisiyle yapılan röportajda "Yaratan; eserlerinin sınırsız olağanüstülüğü ve güzelliği bakımından eşsiz ve ulaşılmazdır" ifadesi onun birbirinde farklı ve muhteşem sanatlı olan kar krıstallerine olan hayranlığını ifade etmektedir.*** Dolayısıyla o kar tanesindeki eşsiz güzellik bir ustayı ifade etmektedir. Atılmış bir pamuk gibi havada muallakta durdurulan bulutun şuuru yoktur böyle desenli kar tanesini yapmada. Mikroskopla belli bir seviyede büyütülen kar tanelerindeki o eşsiz güzellikler bir sanatkara işaret etmektedir. Her bir kar tanesinin ayrı, muazzam bir sanatı vardır. Bunun yanında şuursuz buluttan yeryüzüne nazik, nazenin bir şekilde inen kar, dolu, yağmur gibi belli ağırlığı olmasına rağmen, beşerin hayatını felce uğratmıyor. Bu durum fennen sebepler noktasında bazı

sürtünmelerle açıklanmakatadır. Fakat akla şu soru gelmektedir: bu sürtünmeleri yapan kimdir? Hızlanarak yere düşen doludan insanların zarar göreceğini bilen birisi varki çeşitli sürtünme yollarıyla yavaş yavaş yeryüzüne inmektedir. Yani ortada mükemmel fiil, faaliyet bulunmaktadır. Bunun da bir ustası vardır.

Bir padişahın fermanını gören birisi elbet şunu diyecektir: "Bu turra, sikke, hatem benim padişahımındır. O burda görünmüyorsada mazuru yok. Çünkü bu onun varlığına en büyük delildir" şeklinde bir yaklaşımda bulunacaktır. Aynen öylede O gaybi zat olan Halık-ı Kainat beşere enva-ı çeşit antika sanatlarıyla, rahmani nimetleriyle kendisini bizlere bildiriyor, sevdiriyor, tanıttıryor. Gündüz ortasında güneşin olmadığını inkar etmek gözünü kapayan birisinin vaziyetidir. Her ağaç, bitki, yaprak, hayvan kendi lisan-ı mahsusuyla Allah diye haykırmaktadır. Bunlara karşı gözünü kapamak gündüz ortasında güneşin olmadığını iddia etmek demektir. Bunuda insan değil hayvanda kabul etmez.

3. YARATICI VE TOPLUMSAL NORMLAR

Madem kendisini her vesileyle beşere tanıttırmak isteyen gizli bir Yaratıcı vardır. Elbette beşerin toplumsal yapısıyla alakadar olacaktır. Yoksa hem insanları yaratsın hem de beşerin nasıl bir toplumsal yapı ve davranış ölçüleriyle hareket etmesini bilmesin. Bu düşünce aklın ölçüleriyle örtüşmemektedir. Çünkü bir bilgisayarın tüm programlarını, yazılımını, donanımını, tasarımını vb. yapan bir mühendis bulunmaktadır. Daha sonra bu mühendisin kendi oluşturduğu, yaptığı cihazın örneğin 'enter' tuşunun nasıl kullanılacağını, ne tür işlevlere sahip olduğunu belmemesi akıl dışı bir düşüncedir. Aklen, mantıken kabul edilen şu ki: bu mühendis kendi oluşturduğu cihazın müştemilatını tam manasıya bilmektedir. Başka bir ifadeyle cihazda bulunan tüm göstergelerin, tuşların ne işe yaradığını, nasıl kullanılması gerektiğini gayet iyi bilmektedir. Aynen bu misallerden anlaşıldığı madem bu dünyanın bir sahibi var. İnsanlığın bir yaratıcısı var. Elbette insanın nasıl bir cihaz olduğunu, nasıl kullanılması gerektiğini, nasıl bir toplumsal normla yaşaması gerektiğini de bilmesi gereklidir. Çünkü bir sanatı yapanın kendi sanatından bihaber olması aklın ölçülerine, yapısına ters düşmektedir. Dolayısıyla yeryüzünde bulunan tüm insnaların ne tür bir toplumsal yapıyla yönetileceğini, bu yapıda hangi

toplumsal kurumlarla yaşamını sürdürmesi gerektiğini de elbette kendisi tarafından bilinmelidir. Aksi takdirde Marx' ın ifade ettiği "din halkın afyonudur, din palavradır, insana hiçbir şey katmaz" gibi bilimsel bir yönü olmayan ifadelerin yukarıdaki raliteye karşı ne kadar akıldan uzak düştüğü açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

İğne ucu gibi en küçük bir haşerenin ihtiyacına fiilen cevap verdiğine göre -İslam anlayışında insanların yeryüzünün halifesi nazarıyla bakılması hasebiyle- kendisine muhatap telakki ettiği insanların ihtiyaçlarına göz yumması düşünülemez, imkansız bir durumdur.

İnsanlığa göndermiş olduğu dört kutsal kitapla kendi marziyatını ifade etmiştir. Fakat bu istediğini sadece teoride bırakmayarak bir uygulayıcı, muallimde tayin etmiştir. Örneğin İslamın toplumsal yaşamında, Peygamberin davranışları (sünnet) fevkalade önem arz etmektedir. Komşuya, akrabaya, ebeveyne, çocuklara, topluma vb. karşı yapılması gereken ödevlerinin ne olması gerektiği yönünde İslam Peygamberin ef'alleri (fiil) örnek alınmaktadır.

Zamanın, teknolojinin vb. değişmesi kainat sahibinin kanunlarının değişmesi gerektiği anlamına gelmez. Bazı ince teferruatların fetvaları verilmiş olabilir. Fakat ana direkleri, asası, temeli daima güçlüdür, işlevseldir. Nursi *"Evet Kur'anın düsturları, kanunları, ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Daima gençtir, kuvvetlidir"* (Nursi, Sözler: 408) ifadesiyle şu kainatı yaratanın hükümlerinin, düsturlarının beşerin eserlerine benzemediğini vurgulamaktadır. Örneğin su, hava, toprak vb. unsurlar geçmişte olduğu gibi şimdide de aynıdır.

4. HAŞİR (DİRİLİŞ) AKİDESİNİN TOPLUMSAL FAYDALARI

Haşir akidesini (inanç) toplumda bulunan bireylerin yaşlarına göre gruplara ayırarak onların üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu akıl gözüne yakınlaştıracak olursak;

Toplumsal yaşamda önemli bir sayı teşkil eden çocuklar ölümlere, vefiyatlara karşı ancak cennet düşüncesi, ölümden sonraki yaşamın varlığı onları teskin edebilir. Çünkü gayet zayıf, nazik, en küçük bir olaydan çabuk müteessir olan ruhlarını o dehşetli ayrılığa

karşı ‘cennet fikri’ ümidiyle olabilir. Misal olarak o çocuk der: “*Benim küçük kardeşim veya arkadaşım öldü, Cennet'in bir kuşu oldu. Cennet'te gezer, bizden daha güzel yaşar*." (Nursi, Sözler: 96) şeklinde bir teselliyle hayatına devam edebililir. Aksi takdirde kendi yaşıtında olan ve yakınlarında bulunan çocukalrın ölümleri, oların iç dünyasında öyle bir yara açacaktır ki tarif edilmez.

İnsanının yaşının ilerlermesiyle davranışlarıyla çocuklara benzeyen ihtiyarların yakınlarında bulunan kabre, ölüme karşı ancak ebedi bir alemin varlığı ruhunu teskin edebilir. Çünkü yakında bulunan hayatlarının sönmesi, üzerine titrediği ruhunun, dünyasnın sönmesine karşı, farklı bir aleme göç edileceği düşüncesi ona kuvvetli bir teselli verebilir. Aksi takdirde kendi emsallerinin hayatlarının kapanması, sönmesi onların ruhlarında öyle bir vaveyla-i ruh-i hissettirecekti ki; dünya onlara karanlıklı, kasafetli olurdu (Nursi, Sözler: 96).

Dünyada anarşizmin maşabası olan gençlik hissiyatını durduracak en etkili yöntem cehennem fikridir. Çünkü şiddetli bir çoşku, kuvvet ve canlılık sahibi olan gençlerin aşırı olan istek ve arzularına gem vuran, cehennem fikridir. Aksi takdirde zülümleri, tecavüzleriyle toplumsal hayatın lezzetini kaçırarak hayatı yaşanılmaz bir azap hükmüne getireceklerdir (Nursi, Sözler: 96).

Toplum hayatında önemli bir rükün teşkil eden aile hayatıdır. Aile toplumun biyolojik olarak büyümesini sağldığından önemli bir yer teşkil etmektedir. Aile hayatında ahiret hayatının varlığı, anlayışı gelişmezse ve çiftin aralarında ciddi ve samimi karşılıklı bir anlayış şekli olmazsa aile hayatın ruhu kaçar, dağılır. Daimi bir hayatın varlığı çiftler arasında "*Bu haremim, ebedî bir âlemde, ebedî bir hayatta, daimî bir refika-i hayatımdır. Şimdilik ihtiyar ve çirkin olmuş ise de zararı yok. Çünki ebedî bir güzelliği var, gelecek. Ve böyle daimî arkadaşlığın hatırı için herbir fedakârlığı ve merhameti yaparım."* (Nursi, Sözler: 96) fikri hakim olduğundan evliliğin ilerleyen dönemlerinde son derece önemli bir teselli vermektedir.

Dört yaş grubunda görüldüğü gibi insanın deve kuşu misali, başını ölümün gerçek yüzünün güzelliğine karşı gaflet kumuna sokarak, medeniyetin fantaziyeleri hükmünde olan çeşitli zevk ve eylencelerle unutmaya çalışması gerçek manada bir çözüm

olmayabilir. Dolayısıyla ahiret inancının toplumsal fayda ciheti kuşkusuz önemli bir yere sahiptir. Aksi takdirde Saatçıoğlu ve Ukray' ın tüm bu realitenin karşısında durarak dinin ancak çocuklukta öğretilen bir öğreti olduğunu, insanın olgunlaşmasıyla bir kenara bıkılması gerektiği, beşerin hayatını doya doya yaşaması gerektiği, din desteğine ve başka bir dünyanın sahte yaşam avuntusuna ihtiyaç duyulmaması gerektiğini ifade ederek yukarıda zikredilen tüm hakikatlere karşı adeta güneşin olduğu bir vakitte gündüzü inkar edecek bir duruma düşmek gibi bir durumdur (Saatçıoğlu ve Ukray, 2018: 210). Yapılan tüm delillere rağmen yaratıcının olmadığı yönündeki açıklamalar bireyin kendisini avutmaktan başka bir şey değildir. Bu deve kuşu misaline benzemektedir. Avcı deve kuşunu avlamak ister. Deve kuşu kaçarak avcının gördüğü bir açıklıkta başını kuma sokarki ta avcı onu göremesin. Halbu ki koca gövdesi dışarda avcı hattındadır. Aynen bu misal gibi beşerin başını 'hayatını doya doya yaşa, yaratıcıyı düşünme, ölen sen değilsin vb.' gibi gaflet kumuna sokması da deve kuşu misali gibi bir durumdur.

Neticede bireylerde fenalığa, suç işleme yönünde kalbe manevi bir yasaklayıcı bırakmaktadır. Böylelikle suç imkanatta vukua gelmeden önleneceğinden kuvvet kollukların maddi asayışını azaltmaktadır. Dinin daha sayılamayacak pek çok toplumal faylarının olduğunu ilgili ihtisas sahiplerin malumudur.

5. SONUÇ

Sonuç olarak ikinci başlıkta görüldüğü gibi yeryüzünde eşyada bulunan tüm güzellikler, sanatlar desenler bir yaratıcıya delalet etmektedir. Madem bu kainatın bir yaratıcısı vardır elbette beşerin ne tür bir toplumsal normla yönetileleceğini bilecektir. Dolayısıyla beşerin bulaşık eliyle ortaya atılan ideolojilerin, zamanın değişmesiyle beşer gibi ihtiyar olacaktır. Fakat beşerin kullanma klavuzu hükmünde olan Kur' an'nın düsturları daima gençtir, kuvvetlidir.

KAYNAKLAR

Nursi, S. 2009. **Sözler**, RNK Neşriyat, İstanbul, (Altıncı Baskı) sf: 53, 96, 408, 513, 614.

Nursi, S. 2009. **Asay-ı Musa**, RNK Neşriyat, İstanbul, (Altıncı Baskı) sf: 185,203.

Taslaman, C. 2016. **Allah'ın Varlığının 12 Delili**, 13. Baskı. İstanbul. Destek Yayınları. sf: 77.

Kur'an-ı Kerim "(Yasin (36),71), *(Mülk, 3-4)*

Keskin, Halife. 2003. Eş' Ari'nin Allah'ın Varlığı ve Sıfatları Hakkında Kullandığı Bazı Argümanların Degerlendirilmesi, Adana. **Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 3-2.

Bentley, Wilson. Kar Tneleri: Allah' ın Yer Yüzüne İndirdiği Eşsiz Mücevherleri https://www.zaferdergisi.com › makale › 10818-kar-taneleri allahin-yeryu 07.10.2019 14:14 tarihinde alıntı yapılmıştır.

Eren, Ş. 2013. Kur'an'da Esma-i Hüsna: Allah'ın Güzel İsimlerine Mazhariyet. **Iğdır University İlahiyat Fakültesi Dergisi**. Sayı: 1-14, sf: 3.

Pınar, F. 2018. Seyyid Kutub'a Göre Allah'ın Varlığı Ve Birliğinin Delilleri. **Van Y.Y. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. S.42. sf: 273.

Aygün, F. 2017. Allah'ın Varlığı'nı Aklen Bilmeye İlişkin Güncel Tartışmaların Temel Ekseni. **Kocaeli İlahiyat Dergisi**. S.1- 2. s. 98-99.

Saatçıoğlu, F. ve Ukray, M. 2018. **Das Kapital: Hayatı ve Das Kapital Üzerine Bir İnceleme**. Yason Yayıncılık. Ankara. Sf: 210.

ACCORDING TO SEYF-İ FERGÂNÎ UNDERSTANDING THE TRACES OF CREATION IN THE PRECENSES

SEYF-İ FERGÂNÎ'YE GÖRE MAHLÛKATTAKİ YARATILIŞIN İZLERİNİ ANLAMAK

Dr. Hakan YAMAN
Mardin Artuklu University, Faculty of Literature, Dept. of Persian Language and Literature, Mardin, Turkey
E-mail: hakanyaman@artuklu.edu.tr

ABSTRACT

Allah SWT Almighty created us to know Himself by consciously serving Him. He created identifiers to introduce himself to people. At the beginning of these the Holy Quran and Hz. Muhammad (sav) comes. In addition to these, there is a universe book that introduces us to Allah SWT and informs Him. Every creature in the universe is a book that informs us of its creator. The most perfect and artistic creature is man. In this article, we will try to read the human being written by Allah SWT in the universe book. When we look at human beings, we will try to find the traces of the creator that should be seen behind a normal look that is usually seen. In doing so, we will benefit from a ghazal of Seyf'i Fergânî. Below is the first couplet and brief description of that gazelle

گر کسی را حسد آید که ترا می نگرم
من نه در روی تو، در صنعِ خدا می نگرم

If someone gets jealous because I'm looking at you
I'm not in your face; I look at the art of Allah SWT

Seyf speaks of the title of Nakkaş-ı Ezel of Allah SWT. The world of being is full of embroidery by the great Creator. As long as there are those who follow and read these embroideries, Allah SWT is not hidden. Saying "As long as the door stays behind the curtain, It does not appear." Seyf says, when the curtain is lifted, the door appears. In other words, if we open the veil on the embroidery in the world of being, the true owner Allah SWT of that embroidery will appear. In this context, Seyf sees the art of Allah in beloved. She looks at beloved's face. He actually sees Allah SWT there.

Keywords: Allah, Qur'ân-ı Kerim, Seyf-i Fergânî, Universe book.

ÖZET

Allah Teâla, bizleri kendisine bilinçli bir şekilde kulluk ederek kendisini tanımamız için yarattı. Bunun içinde kendisini insanlara tanıttıracak tanıtıcılar halk etti. Bunların başında Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav) gelmektedir. Bunların yanında bir de bize Allah'ı tanıtan ve O'ndan haber veren kâinat kitabı vardır. Kâinattaki her bir mahlûkat bir kitaptır ki yaratanından bize haber verir. Mahlûkattaki en mükemmel ve sanatlı mahlûk ise insandır. Biz bu makalemizde kâinat kitabında Allah tarafından yazılmış olan insanı okumaya çalışacağız. İnsana bakınca genelde görülen normal bir bakışın arkasındaki asıl görülmesi gereken yaratanın izlerini bulmaya çalışacağız. Bunu yaparken de Seyf-i Fergânî'nin bir gazelinden istifade edeceğiz. Aşağıda o gazelin ilk beyti ve kısa açıklaması bulunmaktadır.

گر کسی را حسد آید که ترا می نگرم
من نه در روی تو، در صنعِ خدا می نگرم

Sana bakıyorum diye birisi kıskanırsa
Ben senin yüzüne değil; Allah'ın sanatına bakıyorum.

Seyf, Allah Teâlâ'nın Nakkaş-ı Ezel sıfatından bahseder. Varlık âlemi yüce Yaratan'ın nakışlarıyla doludur. Bu nakışları takip eden ve okuyabilenler olduğu sürece de Allah Teâlâ gizli kalmaz. "*Kapı perdenin arkasında kaldığı sürece gözükmez*" diyen Seyf, perde kaldırıldığında kapı gözükür demek ister. Yani varlık âlemindeki nakışların üzerindeki perdeyi aralarsak o nakışların gerçek sahibi Nakkaş-ı Ezel olan Allah ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda Seyf, sevgilide Allah'ın sanatını görür. Görünüşte sevgilinin yüzüne bakar, aslında orada Allah'ı görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Allah, Kur'ân-ı Kerim, Seyf-i Fergânî, Kâinat kitabı.

1. GİRİŞ

İnsanlar Allah'ın zatını, hakikat ve mahiyetini bilemezler. O'nu eserleri ve eserlerinin delalet ettiği sıfatları ve isimleriyle tanıyabilirler. Allah'ın eserleri isimlerine, isimleri sıfatlarına, sıfatları da zatına delalet eder.[1]

Allah Teâlâ gözden gizlidir. Yani dünya gözüyle O'nu görmeye yetkimiz yoktur. Fakat O'nun isimlerinin tecellisi dünya üzerinde müşahede edilebilir. Seyf'e göre asıl

---

[1] İsmail Karagöz, (haz.), *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, 23.

mana peşinde olanlar için kâinatta Allah'ı bulmak, beden için can gibidir. Nasıl ki can olmayan beden hiçbir şey ifade etmiyorsa, dünya hayatında yaratanın izlerini bulamayan kişi de cansız bir beden gibidir.

دوست در باطنِ معنی طالبان چون جانست
به اثر ظاهر و پیدا ز نظر پوشیده

Sevgili mana peşinde olanların içinde can gibidir.
İzi aşikâr ve bellidir; ama kendi gözden gizlidir. (285/2)

Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım."[2] kudsi hadisinden anlaşılacağı üzere Allah Teâlâ sonsuz ve mutlak isim ve sıfatlarıyla gizli bir hazine gibidir. O'nu en iyi şekilde tanıyabilecek, anlayabilecek ve sevecek ve O'na ayna olabilecek bir mahlûk yaratmak istemiş ve yaratmıştır. *Hani rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım."demişti.*[3]*, Hakikatte biz insanı katışık bir nutfeden yarattık; imtihan edelim diye onu işitir ve görür kıldık.*[4] *Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*[5] vb. gibi ayetlerde bu husus açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Yetenek sahibi bir insan, sahip olduğu yeteneklerini görmek ve göstermek ister. Mesela bir ressam yetenekleri kâğıt üzerine resmeder ki önce kendisi eserine bakıp lezzet alsın, sonra da diğer kişilerin bakıp onu tebrik etmeleriyle ayrı ve özel bir lezzet alsın. Onların resmini görüp hayret ederek "ne kadar güzel resim" demelerini işitmesi onların gözüyle resmini görmek anlamına gelir ki bu da farklı bir duygudur. Allah da sonsuz ve eşsiz güzellik ve mükemmellikte olan sıfatlarını her şeyden önce kendisi görmek istemiş ve kendisi bunu temaşa etmek için mahlûkatı yaratmıştır. Ve sonra da bu sanatını şuurlu varlıklara göstermiştir.

[2] Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-cerrâhî, keşfu'l-hafâ ve muzîlü'l-ilbâs amme iştehara mine'l-ehâdîsi ala elsineti'n-nâs, I-II, Şam 1351 hş., II/132
[3] Bakara: 2/30
[4] İnsan: 76/2
[5] Tin: 95/4

نور حسنیست در آن روی، بدان ملتفتم

من در آن آینه از بهر صفا می نگرم

O yüzde güzellik nuru vardır. Ona iltifat edenim.

Ben o aynaya temaşa için bakıyorum. (298/5)

İnsan dışındaki yaratılan mahlûkat Allah'ı kapsamlı olarak anlama ve O'na şuurlu bir ayna olma özelliğine haiz değildir. İnsan ise şuurlu bir ayna olarak üzerinde tecelli eden Allah'ın isimlerinin tecellilerinin tezahürünü müşahede edebilecek kabiliyette yaratılmıştır. Ayrıca cansız varlıklarda, bitkilerde ve hayvanlarda Allah'ın bütün isimleri tecelli etmez. Zaten tecelli eden isimlerini de anlayacak ve idrak edecek kabiliyette olmayan bu mahlûkları da okuyup, anlayacak olan sadece insandır. Yeryüzünde halk edilen her bir mahlûk, aslında okunmayı bekleyen bir sayfadır. Esas olan ise bu sayfayı okuyarak o sayfanın her şeyle bağlantılı olduğunu tespit etmektir. Bu bağlantıların da gittiği tek yerin eşi ve benzeri olmayan mutlak güç sahibi Allah olduğu sonucuna varabilmektir.

2. YARATILANLARIN YARATICIYI GÖSTERMESİ

Seyf, dünyayı bir kitaba, onun içinde yaratılan her bir varlığı da Allah'ın ayetine benzetir. Bu şekilde dünya kitabının Allah'ın ayetleriyle dolu olduğunu ifade eder ve sevgilinin güzelliğinin bir ayet olduğunu düşünür. Kâinat sayfasına Allah tarafından yazılan bir güzellik ayetidir. Tabi ki bu ayeti okumayı bilenler okuyabilir.

گو مکن وقف هیچ جا گرچه

مصحفِ کون پُر ز آیت اوست

Gerçi dünya kitabı O'nun ayetleriyle doludur; ama o,

Hiçbir yerde durmasın. (64/9)

آیتِ حسن تو در نسخِ مه و مهر چنان

محکم افتاد که حکمش نپذیرد تغییر

Senin güzellik ayetin, ay ve güneşin hükmünü kaldırmada
Öyle sağlam oldu ki hükmü değiştirilemez onun. (148/9)

Mesela bahar sayfasında yaratılan bir elmayı ele alalım. Elmanın olması için su, hava, toprak, dünya, güneş, güneş sistemi, samanyolu galaksisi, galaksiler vb. birçok şeye ihtiyaç vardır. Dünyanın kendi etrafında ve güneş etrafında dönmesi gerekir. Güneşin mevcut bulunduğu konumu koruması gerekir. Dünyaya ne fazla yaklaşacak ne de fazla uzaklaşacak. Çünkü fazla yaklaşırsa dünya yanacak; fazla uzaklaşırsa dünya donacak ve yaşam son bulacak. İşte bu sayfalar da tam anlamıyla bilim ışığında okunabilir. Astronomi okuyan birisi buradaki intizam, azamet ve dengeyi gördüğünde ve bunların bütün kâinat ile alakasını fark ettikçe aslında bütün bilimlerin Allah'ın kudret ve azametini anlamamıza yardımcı olan unsurlar olduğunu anlayacak. Biyoloji okuyan birisi yine insanın yaratılışındaki mükemmeliyeti ve diğer mahlûkat ile olan münasebeti görünce anlayacak ki bütün bu kâinatı elinde tutan ancak bir zat olabilir. O da Allah'tır diyecek.

Tabi ki geniş âlemleri okumak biraz daha zor olabilir. Semayı, yıldızları, galaksileri okurken zorlanabiliriz. Önceliği kendimizi yani insan sayfasını okumayla başlayabiliriz. Buradan başlayarak geniş âlemlere doğru okuma yelpazesi genişletilebilir.

İnsan şuurlu bir ayna olarak kendisini ve çevresindekilere baktığında orada yaratıcının izlerini göremezse diğer yaratılanlardan fazla bir farkının kalmayacağı ortadadır.

من از آن توام و هر چه مرا هست توراست

روشن است این که به چشم تو، تو را می نگرم

Ben seninim ve benim sahip olduğum her şey senindir.
Bu açıktır ki senin gözünle seni görüyorum. (298/2)

Her şeyin Allah'tan geldiğini bilen kişi anlamıştır ki sahip olduğu her şey Allah'ındır ve kendisine emanet olarak verilmiştir. Emanet olarak kullanılan her ne olursa olsun gerçek sahibi olmadığımız için kendi isteğimiz doğrultusunda heva ve heveslerimiz için kullanamayacağımız aşikârdır. Mesela birisinden kitap ödünç aldık. Bu kitap emanet olduğu için bu kitap üzerinde istediğimiz gibi tasarrufta bulunmamız doğru olmaz. Üzerine yazılar yazmak, sayfalarını koparmak vb. gibi tasarruflarda bulunamayız. Aynen öyle de başta bu beden ve azaları olmak üzere sahip olduğumuz her şey Allah tarafından bize verilen emanetlerdir. Bu yüzden onları istediğimiz gibi kullanamayız. Onun asıl sahibi nasıl kullanmamızı istiyorsa öyle kullanmamız gerekiyor. Konumuzla bağlantılı olarak göz bize yüce yaradan tarafından emanet olarak verilen bedenimizdeki organlarımızdan sadece birisidir. Gözün nerelerde nasıl kullanılacağının sınırları bellidir. Gözü, en başta haramlardan sakınmalı ve ilim tahsilinde kullanarak Allah'ı tefekkür etmede derinleşmelidir. Gözü, Allah'ın haram olarak belirlediği her şeyden uzak tutmalıyız. Allah'ı daha iyi anlamak için çabalamalı ve bu yolda göz yoğun bir şekilde kullanılmalıdır.

Seyf, sevgilinin yani Allah'ın güzelliğini bu dünyadaki sahip olduğumuz gözlerle göremeyeceğimizi, sevgilinin yaratılan olmadığı; tamamen nur olduğu için bizim gözümüze gizli olduğunu düşünür. Aynı yaratılışa sahip iki kişinin gözü aynı şeye baksalar bile birisinin görmezken diğerinin hakikati görebileceğini ifade eder. Gözün insana veriliş amacının sevgilinin yüzünü görmek olduğunu; aksi halde gözün ve görmenin bir manasının olmayacağını söyler.

همه لطفی و از آن می نکنندت ادراک
همه جانی تو از آنی ز نظر پوشیده

Tamamen lütufsun; ondan dolayı seni anlamıyorlar.
Tamamen cansın; ondan dolayı sen gözden gizlisin. (284/2)

اینت اعجوبه که در پیشِ دو کس بر یک چشم

مُنکَشِف باشد و بر چشمِ دگر پوشیده

İşte sana ilginç bir şey ki iki kişinin önünde
Bir göze görünür; ama diğer göze gizli kalır. (285/3)

Allah'ı tanıma yolunda, kâinat sayfasına yazılan en önemli eserlerinden birisi olan insan sayfasını okumak en başta yapmamız gereken okumalardan biridir. Şairimizin bu okumayı yaptığı görülmektedir. *"Söylüyor ki onun yüzüne bakmak uygun değildir. İster uygun olsun ister olmasın, ben bakıyorum."* diyen Seyf'in sonrasında söylediği "*Ben senin yüzüne değil; Allah'ın sanatına bakıyorum."* cümlesi durumu tam olarak açıklamaktadır.

گر کسی را حسد آید که ترا می نگرم
من نه در روی تو، در صنعِ خدا می نگرم

Sana bakıyorum diye birisi kıskanırsa
Ben senin yüzüne değil; Allah'ın sanatına bakıyorum. (298/1)

با چنین نقش که دارد ز تو دیوارِ وجود
نشوی از پس هر پرده چو در پوشیده

Varlık duvarında senden bu kadar nakış olduğu için
Her perdenin arkasındaki kapı gibi gizli kalmazsın. (284/10)

Seyf, Allah Teâlâ'nın Nakkaş-ı Ezel sıfatından bahseder. Varlık âlemi yüce Yaratan'ın nakışlarıyla doludur. Bu nakışları takip eden ve okuyabilenler olduğu sürece de Allah Teâlâ gizli kalmaz. "*Kapı perdenin arkasında kaldığı sürece gözükmez*" diyen Seyf, perde kaldırıldığında kapı gözükür demek ister. Yani varlık âlemindeki nakışların üzerindeki perdeyi aralarsak o nakışların gerçek sahibi olan Nakkaş-ı Ezel olan Allah ortaya çıkacaktır. Bu perde de en kapsamlı şekilde bilim ışığı altında aralanabilir. Aslında

her bir bilim Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki nakışlarının açığa çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda Seyf, sevgilide Allah'ın sanatını görür. Görünüşte sevgilinin yüzüne bakar. Aslında orada Allah'ı görmektedir.

ز روی تو بعالم در اثرهاست

بهار آنک یکی ز آثارِ رویت

Dünyada senin yüzünden eserler vardır.
Bahar, senin yüzünün eserlerinden birisidir. (253/8)

"*Dünyada senin yüzünden eserler vardır. İlkbahar, senin yüzünün eserlerinden birisidir."* diyerek ilkbaharın güzelliğinin Allah'ın Cemal isminin bir tecellisi olduğunu ifade eder. Bahar mevsimindeki her ağaç, çiçekler, yapraklar vb. her şey renkleri, süsleri, kokuları, vb. özellikleriyle Allah'ın eserlerinden sadece birisi olan İlkbahar sayfasındaki yazılan yazılardır.

خِصم گوید که روا نیست نظر در رویش
من اگر هست و اگر نیست روا می نگرم

Dost diyor ki onun yüzüne bakmak uygun değildir.
İster uygun olsun ister olmasın, ben bakıyorum. (298/3)

Şehevani niyeti kasdederek, güzellerin yüzüne bakmanın uygun olmadığının söylenmesi üzerine Seyf, sevgilinin güzel yüzünde Allah'ın Cemal isminin tecellisini görebilen bir âşık olduğundan kimin ne dediğine önem vermez ve "Uygun ya da değil, ben bakıyorum" der. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Allah'ın Cemal isminin tecellisini görebilen bir âşık olmak…

بجز عاشق نبیند کس جمالِ روی جانان را
نمودن کارِ خورشیدست و دیدن کارِ بینایی

Âşıktan başka kimse sevgilinin yüzünün güzelliğini göremez.

Görünmek güneşin işi, görmekse görenin işidir. (13/11)

Kâinatta yaratılan her şeye bu gözle bakabilmek, farklı bir özelliktir. Bu şekilde bakamayan kişi güzelin güzelliğinde boğulur. Güzellikte boğulan kişi yaratılıştaki güzelliğin gerçek sahibi olan Allah'ı aklına getiremezse zamanla bu güzellikleri o mahlûkun zatına, sebeplere ya da tabiata vermeye başlar. Yaratandan kopuşla başlayan bu sürecin sonu bu şekilde devam ettiği sürece hakiki güzelliğin kaynağı olan Cemal isminden tamamen uzaklaşır.

نام تو در میان و همه غافل از تو آری
مهتاب در مجالسِ کوران چه قدر دارد

Senin ismin ortadadır; ama herkes senden gafil. Evet!
Körlerin meclisinde ay ışığının ne değeri vardır! (15/3)

Burada asıl vurgulanması gereken nokta şudur: Dünyada bulunan bütün güzelliklerin kaynağı Allah'ın Cemal ismidir. Bir diğer tabirle, Bütün güzellikler Cemal İsminin bir yansıması ya da gölgesi niteliğindedir. İşte biz insan sayfasını bu şekilde okuyabilirsek, gölgeleri veya yansımaları böyle güzel olan bir yaratıcının güzelliği nasıldır acaba… diyerek bir kapı aralamış oluruz. Fakat bu kapıyı aralayamazsak gören kör konumuna düşmüş oluruz.

Gelin iki isimle bu kapıyı aralamaya çalışalım.

Bizler bir ailemizin ihtiyaçlarını karşılama zorlanırken "Rezzak" ismiyle insanları ve hayvanları besleyen Allah'ın kudretini düşününce söylenecek tek bir şey kalıyor: Allahu Ekber.

Bu beslemeyi yaparken merhametiyle bizlere muamele etmesi tabi ki gözlerden kaçmıyor. "Rahîm" isminin tecellisi… Ayrıca bütün annelerin merhametinin kaynağı -buna inek, koyun vb. bütün hayvanlar da dâhil- "Rahîm" ismidir. Bu ismin küçük bir yansıması ya da tecellisidir. Allah'ın isimlerinin tek tek bu şekilde tecellileri müşahede edilebilir.

دلم ز معنيِ عشقت تُهی نخواهد شد
اجل اگر چه کند صورتم ز جان خالی

Ecel her ne kadar benim bedenimi ruhumdan ayırsa da,
Gönlüm senin aşkının manasından yoksun kalmayacak. (1/5)

İnsan, asıl manayı anlayarak bu dünyada Allah'ın izlerini bulup O'nu tanıdıkça muhabbeti artacak. Muhabbeti artıkça O'nu daha çok tanımayı isteyecek. Yaratanı bu derece tanıyıp, seven kişi için ölüm bile bu muhabbeti engelleyemez. Ölüm kişinin bedenini ruhundan ayırabilir; ancak gönüldeki Allah aşkının kesilmesine ya da devam etmemesine sebep olamaz.

Aşk, sevginin insanı tamamen hükmü altına alması, sevginin son mertebesi, varlığın yaratılış sebebi, varlığın aslı demektir.[6] İnsan tanıdıkça sever; sevdikçe de onu daha çok tanımaya çalışır. Allah'ı tanımanın yolu da O'nun yeryüzünde yaratmış olduğu mahlûkatı tanımakla mümkündür. Mahlûkatı tam anlamıyla tanımak ise bilim ile mümkündür. Bilim dallarının bulduğu ve bundan sonra bulacağı her şey aslında Allah'ı tanımamıza yardım ediyor. Tanıdıkça da hayretimiz ve sevgimiz artıyor. Sevginin son mertebesi olan aşka eriştiğimizde ölüm bile gelse Allah ile olan bağımızı koparamaz.

3. SONUÇ

Sonsuz ve mutlak isim ve sıfatlarıyla gizli bir hazine gibi olan Allah Teâlâ, kâinatın yaratılışında, varlıkların intizamında görülen sayısız hikmetler, gözetilen sayısız amaçlar, yüce Yaratıcının bizlere vermek istediği bazı mesajların olduğunu göstermektedir. Bu mesajların başında, hiç şüphesiz Allah'ın kendini bizlere tanıtması gelir. Bizler de O'nun kâinat üzerindeki isim ve sıfatlarının tecelli ve yansımalarının farkına vararak O'nu daha iyi tanıma yolunda oldukça fazla yol almamız gerekiyor.

[6] Karagöz, 40.

Allah'ı tanıma anlamına gelen marifetullahta kendimizi her zaman daha da geliştirip kâinat kitabını okumaya yoğunlaşmalıyız.

İnsan, marifetullahta ne kadar ilerlerse muhabbetullahı (Allah'a sevgisi) o derece artacaktır. Muhabbetullahı artan kişinin de Allah'a olan imanı ziyadeleşecektir. Aslında insan özellikle kâinat kitabını okumakla Yaratan'ını daha iyi tanıma fırsatı buluyor. Yaratılıştaki güzellik ve eşsizlik karşısında kayıtsız kalamayan insan tamamen Yaratan'a yönelme eğilimine giriyor. Bu da yukarıda da zikrettiğimiz gibi bilim ışığında yapılırsa tekâmül ederek kâmil noktaya ulaşmaya vesile oluyor. Yani bilim, İslam dinine karşı olması bir yana tamamen onu destekleyen ve onun daha iyi anlaşılmasına yardım eden konumundadır.

KAYNAKLAR

Kur'ân-ı Kerim.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-cerrâhî, keşfu'l-hafâ ve muzîlü'l-ilbâs amme iştehara mine'l-ehâdîsi ala elsineti'n-nâs, I-II, Şam 1351 hş.

Fergânî, Seyf, **Dîvân-ı Seyf-i Fergânî** (tsh. Zebîhullah Sâfâ), (2. Baskı), İntişârât-i Firdovs, Tahran 1392 hş.

Karagöz, İsmail (haz.), **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

CREATION AND FORBIDDEN FRUIT IMAGE IN SECOND NEW POETRY

İKİNCİ YENİ ŞİİRİNDE YARATILIŞ VE YASAK MEYVE İMGESİ

Hayri Samet KOPARAN
Kastamonu University, SBE, Dept. of Turkish Language and Literature, Master of Arts

ABSTRACT

Having gained a privileged position with the virtues of thinking and producing in the creature that exists in the universe, the human has always been in need of believing in an absolute creator from the first days of being thrown on the world stage. As a result of the steps taken to make sense of human existence, this attitude was reflected in the literay products put forward, and the artists frequently brought religious feelings and issues to their agenda. The phenomenon of religion is one of the main sources that Turkish literature has been feeding since the beginning. Pre-Islamic and Islamic-influenced Turkish literature, especially, in the field of poetry, especially in the field of religiously framed text, continued to make its presence in the post-Republican period, poets, monotheism, worship, prophets, blessed days and nights and so on. They have written poems that contain subjects, themes and images originating from religion. Among the subjects and themes in question, the prables of the prophet were the most preferred. Artist mostly Hz. They have made a lot of reference to the story of Adam in the context of creation and forbidden fruit. Ikinci Yeni which constitutes an orginal step of the efforts of modernization in Turkish poetry after the Republic is a poetry movement whose first examples have appeared in various periodicals such as Yeditepe, Şimdilik, Pazar Postası since 1954. One of the images frequently used by the Ikinci Yeni poets in their works is the creation of the sacred books and the phenomenon of forbidden fruit. It is quite remarkable that the Ikinci Yeni Poets – except for Sezai Karakoç- did not show any tendency in belief, but they put an important place in the poetry of creation and the image of the forbidden fruit.
In this study, the creation and the forbidden fruit image used in the Ikinci Yeni poem will be examined with examples.

Keywords: The Ikinci Yeni Poetry, Hz. Adam, Religion, Creation, Forbidden Fruit.

ÖZET

Kâinatta varlık bulan mahlûkat içinde, düşünme ve üretme meziyetleriyle ayrıcalıklı bir konum edinen insan, dünya sahnesine atıldığı ilk zamanlardan itibaren daima mutlak bir yaratıcıya inanma ihtiyacı içerisinde olmuştur. İnsanın varoluşunu anlamlandırma yolunda attığı adımların bir sonucu mahiyetindeki bu tutumu, ortaya konulan edebi ürünlere de yansımış, sanatkârlar dini duygu ve meseleleri eserlerinde sıkılıkla gündeme getirmişlerdir. Din olgusu, Türk edebiyatının başlangıcından bugüne beslendiği temel kaynaklardan bir tanesidir. İslamiyet öncesi ve İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatında, bilhassa şiir alanında örneklerine fazlasıyla rastlanılan dini çerçeveli metinler, Cumhuriyet sonrası dönemde de varlığını hissettirmeye devam etmiş, bu dönem

şairleri, tevhid inancı, ibadetler, peygamber kıssaları, mübarek gün ve geceler vb. gibi din kaynaklı konu, tema ve imgeleri ihtiva eden şiirler kaleme almışlardır. Söz konusu konu ve temalar arasında en çok tercih edileni ise, peygamber kıssaları olmuştur. Sanatçılar ekseriyetle Hz. Âdem kıssasına yaratılış ve yasak meyve hususları bağlamında çokça atıfta bulunmuşlardır. Cumhuriyet sonrası Türk şiirindeki yenileşme çabalarının özgün bir basamağını teşkil eden İkinci Yeni, ilk örnekleri 1954'ten itibaren Yeditepe, Şimdilik, Pazar Postası gibi çeşitli süreli yayınlarda kendini gösteren bir şiir hareketidir. İkinci Yeni şairlerinin eserlerinde sıklıkla başvurdukları imgelerden biri, kutsal kitaplarda yer alan yaratılış hadisesi ve yasak meyve olgusudur. İkinci Yeni şairlerinin -Sezai Karakoç dışında- inanç konusunda herhangi bir eğilimde bulunmamalarına karşın, şiirlerinde yaratılış ve yasak meyve imgesine önemli bir yer ayırmaları oldukça dikkat çekici bir durumdur.
Bu çalışmada İkinci Yeni şiirinde kullanılan yaratılış ve yasak meyve imgesi örneklerle ele alınarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Yeni Şiiri, Hz. Âdem, Din, Yaratılış, Yasak Meyve.

1.GİRİŞ

Türk şiirindeki, Tanzimat dönemi ile birlikte yeşermeye başlayan, geleneksel kalıpların dışına çıkarak, modern bir şiir anlayışına kavuşma çabaları; Cumhuriyet dönemine gelindiğinde hem hız hem de olgunluk kazanır. Her ne kadar Cumhuriyetin ilk çeyreğinde, Ahmet Hâşim ve Yahya Kemâl'in imtisal alındığı yerleşik anlayışa uygun şiirler kaleme alınsa da bu durum uzun sürmediği dikkat çeker. Bilhassa 1940'tan itibaren oldukça modern sayılabilecek şiir anlayışları yaygınlık kazanmaya başlar. Bu bağlamda Türk şiirinin Cumhuriyet sonrası yıllarını; Modern Türk Edebiyatı sahasında ürün veren sanatkârların yeni bir şiir dili, üslup, imge dünyası vs. inşa etme eksenli yönelimlerinin esaslı bir kimlik kazandığı ve bir atılıma dönüştüğü dönem olarak nitelemek mümkündür. Bu dönemde şiir nev'inin geleneksellikten moderniteye doğru vitrinlerarası geçişinde, 1954-60 yılları aralığında etkinlik gösteren İkinci Yeni devinimin oldukça önemli bir payeye sahip olduğu görülür. İkinci Yeni, ilk nüveleri 1954'ten itibaren Yeditepe(1950), Yenilik(1952), Salkım(1954), Şimdilik(1955) ve A(1956) gibi muhtelif dergilerde kendisini gösteren bir şiir hareketidir. Hareketin daha bütüncül ve ses getirir bir hüviyete evrilişi ise haftalık "Pazar Postası" gazetesinin kültür-sanat eki vesilesiyle gerçekleşir.

İlhan Berk(1918-2008), Turgut Uyar(1927-1985), Ömer Edip Cansever(1928-1986), Cemal Süreya(1931-1990), Ece Ayhan Çağlar(1931-2002), Sezai Karakoç(1933) ve Ülkü

Tamer(1937-2018) hareketin öncü şairleri olarak kabul edilirler. Adları zikredilen bu şairler gerek dilin sınırlarını zorlayan, alışılmadık imgeler ve tuhaf bağdaştırmalarla örülü şiirler kaleme alarak, gerekse poetik yazılarıyla Türk şiirinin yepyeni bir yönelimle tanışmasına olanak sağlayıp, dönemin edebi ortamının gündemini belirler.

İkinci Yeni şiiri, kendinden önce teşekkül eden şiir anlayışlarının büyük bir çoğunluğunda olduğu gibi, birbirleriyle bağlantılı olan sanatkârların bir araya gelerek, planlı bir şekilde oluşturdukları bir hareket değildir. "Yeniyi deneyen, dünya görüşü ve beslenme kaynakları bakımından birbirlerinden çok farklı olan şairlerin eserlerinde sonradan tespit edilen benzerliklere dayanılarak o'na bu ad verilmiştir."(Enginün, 2016:123) Nitekim hareketin İkinci Yeni adıyla anılagelmesi de Muzaffer İlhan Erdost'un "Pazar Postası" gazetesinde yayımlanan "İkinci Yeni" başlığını taşıyan yazısı vesilesiyle olur.

İkinci Yeni'ye atfedilen bir diğer isim de hareketin öncü simalarından Sezai Karakoç'un gündeme getirdiği "Yeni Gerçekçi Şiir" dir. Karakoç, poetik yazılarını bir araya getirdiği "Edebiyat Yazıları" adlı eserinde, çoğunluğun aksine bir hareket değil akım olarak gördüğü İkinci Yeni'nin adı ile ilgili şu ifadeleri kullanır(Emrioğlu, 2015:220): "*Bu şiirin vaftiz adı İkinci Yeni. Ben bu şiire 'Yeni Gerçekçi Şiir' diyorum. Orhan Veli şiiri, şiirimizin gerçekçi akımıydı. Bu akım ise Yeni Gerçekçi akım."* (Karakoç, 1982: 31'den akt. Emrioğlu,2014:221)

İkinci Yeni şirinin doğumunu tetikleyen pek çok etken bulunmasına karşın; 1950'li yılların edebi ortamı ve siyasi karakteristiğinin diğer etkenlere nazaran daha belirleyici olduğu dikkat çeker. Garip ve Toplumcu şiire karşı çıkış, dönemin edebi ortamının temel dinamiğini teşkil ederken; Demokrat Parti'nin politikaları siyasi karakteristiğinin omurgasını belirler.

Hareketin vitrin isimlerinden İlhan Berk'e göre İkinci Yeni, Garip ve Toplumcu şiir anlayışlarına yönelik bir tepkinin ürünüdür. Söz konusu bu iki şiir nazariyesinin modern şiirin gerekliliklerine tam anlamıyla cevap verememesi ve tekdüzeliğe hapsolması yeni ve daha elit bir şiir anlayışının teşekkülüne zemin hazırlamıştır:

"İkinci Yeni'yi Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet şiirine bir karşı çıkış olarak anlıyorum. Ama yalnız o şiire karşı da değil İkinci Yeni. Benim içinden geldiğim orada beslenip büyüdüğüm o günkü Toplumcu şiire de karşı bir şiir. İkinci Yeni'nin bunlara karşılığı her şeyden önce bu iki tür şiirin tekdüzeliğidir. Birinci Yeni şiirin ilkelerini çok daraltmıştı; şiiri de tekyanlı kalmıştı... Toplumcu şiir ise tıkanmıştı… İkinci Yeni işte bu tıkanıklığın, tekdüzeliğin önünü açmak, daha geniş olanaklara akmak için çıktı." (Türk Dili, 1977: 526'dan akt. Emiroğlu,2014:218)

İkinci Yeni hareketi ile ilgili dikkate değer saptamalarda bulunan Mehmet H. Doğan da İlhan Berk'in görüşleriyle doğru orantılı olarak hareketin ortaya çıkışını Garip şiirinin etkinliğini yitirmesine bağlar. O'nun nazarınca Garip akımı çatısı altında üretilen şiirler; artık basit, alelade bir kimliğe bürünmüştür. İkinci Yeni şairleri ise bu kimliğin olabildiğince uzağına kovuşlanarak, günlük konuşma dilinden uzak, anlaşılması güç şiirsel bir tavır sergilemişlerdir.(Enginün, 2016:123)

Hareketin doğumuna zemin hazırlayan bir diğer etmen de dönemin siyasi havasıdır. İkinci Yeni'nin teşekkülü ile ilgili gerek akademik; gerekse edebi alanlarda ileri sürülen görüşler dikkate alındığında, dönemin siyasi erki Demokrat Parti iktidarının tavrı ve politikalarının yeni bir şiir nazariyesinin ortaya çıkışında oldukça etkili olduğu gözlemlenir. İktidarın baskıcı tutumunun yeşerttiği buhran, kültür- sanat alanın da fazlasıyla hissedilir. Sanatçılar sosyal ve politik meseleleri gündeme getirmemeye özen gösterirler. Bunun neticesinde de bireyselliği önceleyen, anlaşılması güç, apolitik bir şiir cereyanı yaygınlık kazanır.

Geleneksel olanın uzağına konumlanmak, imgeyi ön planda tutmak, duygu ve çağrışım gücüne başvurmak, konu ve mısra bütünlüğünü dikkate almamak, sıradan çoğunluğa değil elit azınlığa hitap etmek(Çalışkan,2010:178); İkinci Yeni şiirin en belirgin özellikleri olarak dikkat çeker. Bütün bu özelikler onu Türk şiirinin en özgün ve kült yönelimlerinden bir tanesi haline getirirken bir diğer taraftan da muhtelif eleştirilere maruz kalmasına sebebiyet verir. Söz konusu eleştirilerin genel çerçevesini ise İkinci Yeni şairlerinin dili tahribata uğratan, kapalı ve faydasız şiirler kaleme aldıkları iddiaları belirler.

İkinci Yeni şiirinin başlangıcından itibaren en ciddi muhaliflerinden bir tanesi olan Attila İlhan, "Maskeli Beşler"(İlhan Berk, Cemal Süreya, Muzaffer Erdost, Turgut Uyar, Edip Cansever) olarak nitelendirdiği akımın temsilcilerini herhangi bir kıymeti bulunmayan, içi boş, şiirin özüne zarar veren şiirler kaleme aldıkları gerekçesiyle hedef tahtasına oturtur. İlhan'ın nazarında İkinci Yeni; tam anlamıyla bir "skandal"dır.(Emrioğlu, 2014:223)

İkinci Yeni şiirine yönelik tepkilerin genel portesini yansıtması bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer iki eleştiri de Orhan Kutlugil ve Necati Cumalı'ya aittir. Kutlugil, İkinci Yeni temsilcilerinin anlamsız, şiirin esas mahiyetinden uzak şiirler kaleme aldıklarını ileri sürer. Hareketin başat yayın organlarından bir tanesi olan Pazar Postası'ın Kültür-Sanat sayfası editörlerine seslenerek, gazetenin pek çok sayfasının "şaircilik oynayan bir koloninin" ürünleriyle dolu olduğu iddia eder. Kutlugil'inki ile benzerlik gösteren bir diğer eleştiri de Necati Cumalı tarafından dile getirilir. Cumalı, İkinci Yenicilerin manasız ve kapalı bir şiir anlayışını benimsemelerine yergide bulunur.(Karaca, 2010:284)

Ele alınan tüm bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, İkinci Yeni şiiri ile ilgili genel kabul, o'nun geleneksel olanın uzağında, apolitik ve asosyal bir şiir anlayışı olduğu yönündedir. Ancak bu durumun kesin sınırlarla sahip bir mahiyette olmadığı da belirtmek gerekir. İkinci Yeni şairlerinin eserlerinde dikkatli bir yolculuğa çıkıldığında, muhtevasında sosyal, siyasal ve geleneksel unsurlar barındıran şiirlerin varlığıyla karşı karşıya gelinecektir. Bu unsurlardan bir tanesi de Türk şiirinin yüzyıllar boyunca beslene geldiği bir kaynak olan Hz. Âdem kıssasıdır. İkinci Yeni şairleri söz konusu kıssaya yaratılış hadisesi ve yasak meyve olgusu bağlamında atıfta bulunurlar.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında kutsal kitaplarda yer alan Hz. Âdem kıssası ile ilgili bilgiler verilecek, akabinde söz konusu hadisesinin İkinci Yeni şairlerinin eserlerinde ne şekilde imgeleştirildiği izah edilmeye çalışılacaktır.

2. YARATILIŞ VE YASAK MEYVE İMGESİ

Kâinat şiirinin mısra- i bercestesi konumundaki Âdemoğlu, dünya ile merhabalaştığı ilk devirlerden itibaren daima varoluşsal arka planını aydınlatmak istemiştir. İnsanın

ontik serüveni ile ilgili mevcut bilgiler arasından bugün en çok kabul göreni kutsal kitaplarda yer alan yaratılış hadisesidir. Yaratılış hadisesinin kutsal kitaplardaki ortak paydası, ilk insan Hz. Âdem'in yaratılması, bir süre cennette yaşaması ve yasak ağaca yaklaşarak cennetten dünyaya gönderilmesi aşamalarını içermesidir.

Allah (C.C.), Cebrail ve Mikail(a.s)' e sırasıyla yeryüzünden balçık getirmelerini buyurmuş, ancak her iki melek de toprağın Allah'a sığınarak aman dilemesine merhamet gösterdikleri için bunda muvaffak olamazlar. Bunun üzerine son olarak Hz. Azrail (a.s) görevlendirilir. Hz. Azrail (a.s) yeryüzünün bütün yakarışlarına rağmen "Rabbimin emrini yerine getirmekten geri dönmem" diyerek yeryüzünden bir parça balçık alıp, Allah'ın huzuruna getirir. (Altuntaş,2015:27) Allah bu topraktan ilk insan Hz. Âdem'i yaratarak, o'nu düşünme ve üretme nimetleriyle donatır.

İnsanın topraktan yaratılması, üç kutsal kitaptaki yaratılış hadisesin de değişmez ögesidir. Kıtab-ı Mukaddes'e göre Allah Âdem'i topraktan ve kendi suretinde yaratmıştır. Kur'anı Kerime göre ise Âdem, mutlak bir şekilde arzın toprağından yaratılmıştır. Bununla birlikte Kur'an- ı Kerim'de insanın topraktan yaratılma merhalelerine de değinilmiştir. Kur'an'da insanın yaratılışındaki toprağın; çamur, süzme çamur, yapışkan çamur ve kurumuş çamur olmak üzere dört farklı şekilde ifade edildiği görülmektedir. (Şentürk, 2011:33-34)

Allah ü Teala, Hz. Âdem'i yarattıktan sonra bütün meleklere o'na secde etmelerini buyurmuş, Meleklerin tamamının bu emri kabul etmesine karşın Şeytan ateşten yaratıldığı gerekçesiyle böbürlenmiş ve itaatsizlik etmiştir. Bunun neticesinde de ilahi gazaba uğrayarak cennetten kovulmuştur. Kitab- ı Kerim'de Şeytan'ın Hz. Âdem'in üstünlüğünü yok sayarak, asilik göstermesi şu şekilde nakledilmektedir (Altuntaş, 2015:28):

"*Meleklerin hepsi secde ettiler lakin İblis secde etmedi. O kibirlendi ve kafilerden oldu. Allah buyurdu. İblis, benim ellerimle yarattığım mahlukuma neden secde etmedin? Gururlandın mı yoksa kendini çok yükseklerde mi görüyorsun. İblis ' ben ondan üstünüm çünkü beni ateşten o'nu ise topraktan yarattın dedi."*

Allah'ın lanetiyle yüzleşip, ilahi gazaba uğrayan Şeytan; Allah'tan kıyamet kopuncaya dek, Âdem soyuna kötülüğü fısıldayıp, günaha teşvik etme muktedirliğini dilemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Nitekim Hz. Âdem ve Havva'nın günah işleyerek cennetten kovulmalarında Şeytan'ın ciddi bir payının olduğu bilinmektedir.

Kâinatta var olan pek çok mahlukatta olduğu gibi insan da eril ve dişil olmak üzere çift yaratılmıştır. Allah (c.c.) Hz. Âdem'i yarattıktan sonra O'na eş, yoldaş olması için Hz. Havva'yı yaratmış ve onları mükemmel bir mekân olan cennetine yerleştirmiştir. Allah ü Teâla Âdem ve Havva'ya buradaki her türlü nimetten istifade edebileceklerini lakin yasak olan bir ağaca yaklaşmaları gerektiğini bildirmiştir. Ne ki kibrine yenik düşüp, Allah'ın sonsuz lanetine uğrayan Şeytan, kendisine bahşedilen günaha davet etme özeliklerini de arkasında alarak onları kandırmış ve yasak ağacın meyvesini yemeleri suretiyle cennetten kovulmalarına neden olmuştur. (Tural,2001:29-30)

İncil'de söz konusu yasak ağacın meyvesi "elma" olarak aktarılmaktadır. Tevrat'ta ise "iyiyi ve kötüyü bilme ağacı gibi" daha soyut bir ibare geçmektedir. Kur'an-ı Kerimde ise yasak ağaçtan söz edilmekle birlikte, ağacın cinsi hakkında malumat verilmemektedir. Bununla birlikte yasak ağacın meyvesi ile ilgili olarak İslami kaynaklarda çeşitli görüşler gündeme getirilmiştir. Kimi müfessirler bu ağacın meyvesinin elma olduğunu iddia ederken, kimileri de yasak ağacın meyvesinin zeytin, üzüm ve hurma olabileceğini savunmuşlardır. Müfessirlerin büyük bir çoğunluğunun mutabık kaldığı görüş, yasaklanan meyvenin buğday olmasıdır.(Tural, 2001:227-230, Kahraman, 2013:199)

Hz. Âdem ve Havva'nın topraktan yaratılmalarıyla başlayan hikâyelerinin son faslı yasak ağaca yaklaşmaları sonucu cennetten çıkarılarak dünya gönderilmeleri hadisesidir. "Rivayete göre Hz. Âdem Denha Buz Dağı'na veya Hindistan'da Serendip adasına, Hz. Havva Arabistan'da Cidde'ye indirilmiştir. Müzdelife' de buluşmuşlardır."(Altuntaş, 2015:30)

Kutsal kitaplarda yer alan Hz. Âdem kıssasının, bünyesinde insanın yaratılışı, yasak meyve, cennetten kovulma, kadın erkek arasında ilişki gibi çok katmanlı olguları ihtiva ediyor oluşu, o'nu Türk şiirinin yüzyıllar boyu başvurduğu daimi kaynaklardan bir tanesi haline getirmiştir. Divan şiirinde aşk, kadın, günah, cennet vb. gibi temalar ekseninde

sıkılıkla dikkatlere sunulan kıssa, Cumhuriyet sonrasında da kullanılmaya devam etmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemin gelenekle bağları en zayıf halkası olarak görülen İkinci Yeni şiirinde dahi Hz. Âdem kıssasının izlerine rastlamak mümkündür. İkinci Yeni şairlerinin şiir anlayışları ve dünya görüşleri doğrultusunda söz konusu kıssayı insanın yaratılışı ve yasak meyve hususları bağlamında imgeleştirdikleri görülmektedir.

Yaratılış hadisesi, İlhan Berk şiirinde insanın yaratıldıktan sonra bir süre ikamet ettiği ve Allah'ın rızasını kazandığı takdirde öldükten sonra yeniden yaşamaya devam edeceği bir mekân olarak kabul edilen "Cennet" e yönelik merak duygusu bağlamında canlılık kazanır. Berk, "İlk Şiirler" adlı kitabında yer alan "Cennet'e Sual" şiirinde; dünyada var olan objeler üzerinden cennetin nasıl bir yer olduğunu okumaya çalışır:

CENNET' E SUAL

"Acep nen olabilir ki buraya benzemez

Göklerin göz alabildiğine yüksek mi

Çeşmelerinden akan şerbet

Oluklarından dökülen yağmur mu

…………………………….

Ağaçların, gemilerin, limanların uzak mı

Orada da doyuran toprak mı"

(Berk, 2016:66)

"Acep ne olabilir ki buraya benzemez" ifadesini içeren ilk dizenin bütün bir şiirin özeti mahiyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Cennet; insan belleğinin, tahayyül mekanizmasının tam olarak idrak edemediği doğaüstü bir mekândır. Bu sebeple insan duyular yoluyla kavrayıp, tanımlayabildiği Dünya ile birtakım bilinmezlikler ihtiva eden Cennet arasındaki farklılığı merak eder. Şair Dünya'da karşılaştığı nesnelerin Cennet'te var olup olmadıklarını, var ise ne gibi farklılıklar gösterdiklerini sorgulayarak, insanın bu tutumunu gözler önüne serer. Gökyüzü, cami, liman gibi mekânı bu dünya olan simgelerin Cennet'teki durumunu "Acep ne olabilir ki buraya benzemez" sorusu

ekseninde irdeler. Bu durumun şiirin genel hüviyetinin bir portesi niteliğinde olduğu belirtilebilir.

İlhan Berk şiirinin, Cennet'i ele alışının bir diğer ciheti de, Cennet'in türlü zevk ve nimetlerle dolu bir mekân olarak görülmesidir. Şair insanın Cennet'te geçirdiği dakikaları bir hatıra olarak hala zihinleri ve kalpleri meşgul etmesi hususunu yoğun metaforlarla bezendirerek şiirin imkânlarına emanet eder. Cennetteki günleri bir resme benzeterek, tekrardan Cennet'e gitme arzusu dile getirir:

O eski resimler ki hala hatıralarda yaşar

Hangi el aralayacak bize kapılarını

Gizli zevklerle dolu cennetin"

(Berk, 2016: 71)

Şiirlerinde yaratılış hadisesine atıfta bulunan bir diğer İkinci Yeni temsilcisi de Turgut Uyar'dır. Turgut Uyar şiirinde söz konusu hadise, yaratılan ilk insan olarak bilinen Hz. Âdem vurgusu çerçevesinde kendisini gösterir. Şair, insanın bu dünyadaki yapık ettikleri ve genel özeliklerini, o'na Hz. Âdem'den aktarılan atasal hususiyetlere bağlar. Buna göre bireyin sabırsızlıkları, aşkları, özlemleri bütün insanlığın Hz. Âdem'den miras kalan ortak fıtratıdır:

"Bir tohum atılmış toprağa Âdem'den sabırsız ve ürkek

Durmuş, süt mavi gecesine yazların

………………………………………….

En incesine beyazların

Ergeç boy verecek

(Uyar,2015:67)

"Asır yirminci asırdır amenna

Bir yanımda sevilerim bir yanımda sancım

…………………………………………

Bir define çıkarır gibi kayalardan

Sımsıcak sevgilere muhtacım"

(Uyar, 2015:71)

Turgut Uyar şiirinde yaratılış hadisesi ile ilgili verilebilecek bir diğer örnek de, şairin "Her Pazartesi" adlı kitabında yer alan "Eski Ahit" şiirinin "Tekvin" bölümüdür. "İnsanın yaratılmasıyla ilgili pasajlar, Eski Ahit'in Tekvin bölümden yer alır" (Şentürk, 2011:33) Uyar'ın şiirin başlığını ve içeriğini Eski Ahit'i referans alarak belirlediği aleni bir şekilde görülmektedir:

"*Ve böyle bir yaz geçirdik Tanırının bahçesinde*
Bozuk paralarda, sinemalarda, gerçeklerde

Uzak görüşlülüğüne inanıp suların her şeydi taze
Yalnızlığımız değil
...
Her şeyde bir başlangıçtık ve sonduk
Ve kimbilirdi aş nerde, oteller nerde

İndik ve yorgun argın ve saygımız idi yok
..."

(Uyar, 2015:425-426)

Şiirin genel akışı, insanın yaratıldıktan sonra bir süre Tanrı'nın yanında yaşamaya başlaması ve günaha meyletmesi sonucunda dünyaya gönderilmesi durumu düzleminde biçimlenir. Bu durum Eski Ahit'te yer alan bilgiler referans alınarak dikkatlere sunulur. "Eski Ahit'e göre Âdem yaratıldıktan sonra doğuda, Aden'de içinden ırmaklar geçen, hayat ağacı iyi ve kötüyü bilme ağacı bulunan bir bahçeye yerleştirilmiş ve bu bahçeyi işlemekle görevlendirilmiştir."(Şentürk, 2011:34) O'na burada bulunan her türlü nimetten yaralanabileceği lakin "iyiyi ve kötüyü bilme ağacı"ndan uzak durması gerektiği tebliğ edilmiştir. Ancak Âdem, Şeytan'ın karşısında yenik düşmüş, ağaca yaklaşmak suretiyle Cennet'ten dünyaya sürgün edilmiştir. Şair, "*Ve böyle bir yaz geçirdik Tanırının bahçesinde/ Uzak görüşlülüğüne inanıp suların her şeydi taze, Yalnızlığımız değil/ Her şeyde bir başlangıçtık ve sonduk/ İndik ve yorgun argın ve saygımız idi yok/* mısraları ile

hadisenin Eski Ahit'teki insanın Tanrının bahçesinde yaşamaya başlayıp, dünyaya indirilerek saygınlığın yitirmesine kadar olan sürecini şiirselleştirir.

Yaratılış hadisesi, Sezai Karakoç şiirinde ise; Hz. Âdem ve Havva'nın Cennet'ten kovulmalarında pay sahibi olan "Şeytan" ve "Yılan" unsurları dairesinde kendisini gösterir. Karakoç, "Yitik Cennet"'te insanın şeytansız düşünülemeyeceğini belirtir. O'na göre Âdemoğlunun günaha düşerek tövbe etmesi o'nu daha da güçlü kılar.(Altuntaş, 2015:32) Şairin bu düşüncesini Taha'nın kitabında yer alan aşağıdaki mısralarda şiir yoluyla da dillendirdiği görülür:

"Şeytan gerek şeytan
Göğe bir şeytan gerek
Mermerin şeytanı"
(Karakoç, 2016:303)

Mermer'in şeytanı dizesindeki mermer, Selahattin İpek'e göre Batı medeniyetini simgelemektedir. (İpek, 2010: 176'dan akt. Altuntaş, 2015:32) Bu minvalde şairin Allah tarafından lanetlenen Şeytan ile Batının İslam medeniyetine karşı takındığı tavır arasında bir bağlantı kurduğu görüşü ileri sürülebilir. Nasıl ki insanın güçlenmesi için şeytan gerekli ise İslam medeniyetinin yükselebilmesi için de Batı'nın şeytani düşmanlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Sezai Karakoç şiirinde Yılan imgesinin Hz. Âdem kıssasıyla bağlantılı olarak kullanımı ise, zehirli bir kara hayvanı olan Yılan'ın İblisi sembolize etmesi üzerinden ilerler. Malumdur ki Tevrat'ta yılan Hz. Âdem ve Havva'nın Cennet'ten çıkarılmalarında İblis'in işbirlikçisi konumundadır. İblis Hz. Âdem'e secde etmediği için lanetlenmiştir. Bu sebeple Cennet'e girememektedir. Yılan'dan yardım ister. Yılan bu isteği kabul ederek Hz. Havva'nın aklını çeler. Hz. Havva da Hz. Âdem'i ikna edip, yasak meyveyi yemesini sağlar. (Yılmaz,2015:284) Böylelikle insanın Cennet'teki ömrünün tükenip çile ve ıstırapla dolu Dünya sahnesine atılması sürecinin ilk perdesi aralanmış olur.

Şair Tevrat'ta anlatılanlardan hareketle, Şeytan'ın kötü hasletlerini Yılan imajı vasıtasıyla zihinlere davet eder:

YILAN

"*Gittin ve bozdun büyüsünü yuvanın*

...

Girdin ve bozdun sessizliği

Güneşin doğuşunu

Işığın camlardan geçişini

Durdurmak istedin

Uğursuz ıslığınla

...

Sen yılan olmaya mahkûm

Gecenin ta kendisi

Kara kaderlerin çerçisi"

…

(Karakoç,2016:450-451)

Şiir, habis, hilekâr, güzeli çirkin, aydınlığı karanlık kılma vb. gibi şeytana has hasletlerle bezeli bir Yılan fotoğrafı çeker. Şeytanın elle tutulup, gözle görülebilen bir vekili konumundaki Yılan, tıpkı Hz. Âdem ve Havva'ya yaptığı gibi insanı yuvasından, huzurdan, Allah'ın rahmetinden mahrum bırakmak ister:

"*Sen yılan olmaya mahkûm*

Gecenin ta kendisi

Kara haberlerin çerçisi"

Yılanın insanla olan ilişkisinin, İblis'in safında yer alarak Hz. Âdem'e fenalık etmesiyle başlaması o'nu kıyamete kadar şeytani tıyneti çağrıştıra gelecek bir varlık haline getirmiştir. İnsanın nazarında o her daim kötüdür, şairin deyimiyle de gecenin ta kendisi, kara haberlerin çerçisidir.

Sezai Karakoç şiirinde Yılan imajının, Yaratılış hadisesini akla getiren pek çok çağrışım öbeğiyle iç içe verildiğini de belirtmek gerekir. Şairin "Ve Mona Roza" başlıklı şiirinde geçen aşağıdaki bend bu hususta esaslı bir örneklik teşkil etmektedir:

"*Ve toprağın rüyaya yılan gibi girişi*

Sana da Mona Roza taş bebeği bıraktık

Ellerinde kılçıklı balıkların bir dişi

Senin hatıran gibi büyük, yeni, karanlık

Senin hatıran gibi Allah ve Şeytan işi"

(Karakoç,2016:32)

"Ve toprağın rüyaya yılan gibi girişi" ifadesini içeren ilk mısrada insanın ham maddesi olan toprak, cennetten kovulma hadisesinde şeytanın ortağı olan yılan, gibi semboller vasıtasıyla yaratılış hadisesine göndermede bulunulur. Buradaki rüya kavramının ise dünyayı imlediği söylenebilir. Zira Tasavvuf anlayışına göre, "insan uykudadır, ölünce uyanır" hadis- i şerifinden de hareketle dünya hayatı bir rüya olarak addedilmektedir.

"*Senin hatıran gibi büyük, yeni, karanlık"*

Hz. Âdem ve Havva'nın yaratılmaları, yaşamlarını belirli bir süreliğine Cennette sürdürmeleri ve dünya indirilmeleri insanoğlunun en kadim hatırasıdır, denebilir. Bu hatıra bütün bir Tarih-i Beşeriye'yi kapsayıcı bir hacme sahiptir. Araya milyonlarca yıllık bir mesafe girmesine ve birtakım muğlaklıklar ihtiva etmesine karşın, zihinlerde hala güncelliğini muhafaza etmektedir.

"Senin hatıran gibi Allah ve Şeytan işi"

Allah ve Şeytan, şairin büyük bir hatıra olarak gördüğü yaratılış hadisesinin iki aktörüdür. Birincil aktör olan Allah, insanı var ederek o'na hayat bahşetmiş, Şeytan ise kendisine Allah tarafından verilen günaha teşvik edici yönüyle; insanın Cennet'le vedalaşmasına zemin hazırlamıştır.

İkinci Yeni şiirinde Yaratılış hadisesinin kullanımı noktasında adları zikredilmesi gereken bir diğer iki şahsiyet de Edip Cansever ve Cemal Süreya'dır. Hadise her iki şair

tarafından da Hz. Âdem ve Havva'nın Cennet'ten azledilmelerine sebep olan yasak meyve bağlamında okuyucuya sunulur. Hem Cansever hem de Süreya yasak meyvenin "elma" olduğu kanısından yola çıkarlar. Bilindiği üzere "İncil'de yasak olan ağacın meyvesinin elma olduğu malumdur"(Tural,2001:230) Bununla birlikte Kur'an-ı Kerimde yasak olan ağacın cinsinden söz edilmesine karşın Müslüman halk arasında yasak ağacın elma ağacı olduğu inancı yaygındır.

Edip Cansever, "Uzak Yakınlık*"* şiirinde kadın ve erkeğin birbirlerini bertaraf edici vasıflarını, elma imajı üzerinden, Hz. Âdem ve Havva'ya göndermede bulunarak betimler:

"*Yarısı yenmiş iki elmaydık bana sorarsan*
İkimiz iki kişi değildik
Bakıyorsak birlikte bakıyorduk gözlerimizin içine
Birlikte gözlerinin içine bakıyorduk senin
Yanlıştı, doğruydu hiç bilmeden
Sanki bir bakıma ayrılık böyle"
(Cansever,2016:630)

Şair, yarısı yenmiş iki elma olarak nitelendirdiği iki kişiden söz eder. Bu iki kişinin -tasvir edilen özelliklerine bakıldığında- bir kadın ve bir erkekten oluştuğu rahatlıkla söylenebilir. Tek vücut halinde hareket ederler. Şairin söylemiyle yalnız ikisi vardır lakin iki kişi değillerdir. Tek bir göğüsten nefes alırlar, aynı gözle temaşa ederler dünyayı ve beraber yanlışa düşerek ayrılığa boyun eğerler. Şiirin ana odağına konumlanan bütün bu hususlar Hz. Âdem kıssasının iki kişisi, Hz. Âdem ve Havva'nın durumuyla benzerlik ihtiva eder. Hz. Âdem ve Havva birbirlerinin bir parçası olarak, tamamlayıcı nitelikte yaratılmışlardır. Cennet bahçelerinde birlikte dolaşmışlar, lütuflarından yararlanıp Allah'a birlikte şükretmişlerdir. Ve nihayetinde de Elma'yı birlikte tadarak hem Allah'ın gölgesinden hem de yerküreye indirildiklerinde birbirlerinden uzak kalmışlardır.

ELMA
Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun
Elma da elma ha allahlık
Bir yarısı kırmızı bir yarısı yine kırmızı
Kuşlar uçuyor üstünde
Gökyüzü var üstünde

Hatırlanacak olursa tam üç gün önce soyunmuştun
Bir duvarın üstünde
...
Ben de çıplağım ama elma yemiyorum
Benim öyle elmalara karnım tok
Ben öyle elmaları çok gördüm ohoo
...
İstanbul'da bir duvar duvarda bir kilise
Sen çırılçıplak elma yiyorsun
…
(Süreya, 2018:25)

Cemal Süreya'nın "Elma" şiiri erotizmin lirik bir nefesle desteklendiği bir hüviyete sahiptir. Şiirde cinsel birleşmeyi işaret eden elma, kadının çıplak olma haliyle iç içe geçerek asli dokunun erotik bir tem üzerine bina edilmesini sağlar. Ayrıca kadına karşı duyulan coşku ve aşk duyguları da şiirin bünyesine dâhil edilerek erotizmin yanına lirizm de eklemlendiği görülür.

Elma'nın asli cihetinin erotizm sembolize etmek olduğunu söylemekle birlikte şiirin belirli kısımlarının yasak meyve bağlamında okunabileceğini da belirtmek gerekir. Şair yer yer Hz. Âdem'in Hz. Havva tarafından elma yemeye ikna edilmesini durumunu zihinlere çağırır:

Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun
...
Ben de çıplağım ama elma yemiyorum
Benim öyle elmalara karnım tok
Ben öyle elmaları çok gördüm ohoo

"Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun" ifadesi, Hz. Âdem ve Havva'nın yasak meyve (elma)yi yemeleri sebebiyle Cennet'ten çıkarılıp çıplak bir şekilde Dünya'ya gönderilmeleri olayına bir atıf olarak değerlendirilebilir. Sonraki mısralarda ise Hz. Âdem'in elmayı Havva'nın telkiniyle yemesi durumuyla erkeğin kadının cazibesi karşısında şehvetine yenik düşüp günah işlemesi arasında bir benzeşim kurulduğu gözlemlenir. Zira ilk erkek olan Hz. Âdem'in ödediği bedel hafızalarda hala tazedir. Bu durumun farkında olan şair, öyle elmalara karnım tok diyerek, aslında bütün erkekler adına konuşmuş olur.

3. SONUÇ

Türk şiirinin modernleşme sürecinde belirleyici bir misyon ifa eden İkinci Yeni, ilk tohumları 1954'ten itibaren -Pazar Postası başta olmak üzere- çeşitli süreli yayınlarda atılan bir şiir hareketidir. Hareketin, bünyesinde barındırdığı özellikler itibariyle kendisinden önceki şiir anlayışlarından ciddi farklılıklar ihtiva etmesi, onu hararetli yergilerin odağında yer alan bir yönelim haline getirir. Söz konusu yergilerin genel çerçevesini ise İkinci Yeni şairlerinin dili tahrip ettikleri ve anlaşılmaz oldukları iddiaları belirler.

İkinci Yeni şiiri, imgeyi ön plana almak, soyut olana yönelmek, sıradan çoğunluğun yerine elit azınlığa hitap etmek vb. gibi hususiyetleri dolayısıyla kapalı, apolitik ve asosyal bir şiir anlayışını temsil etse de bu durumun kesin sınırları olan bir mahiyette olmadığı görülür. İlhan Berk, Turgut Uyar, Sezai Karakoç, Edip Cansever, Cemal Süreya gibi İkinci Yeni temsilcilerinin eserleri irdelendiğinde, muhtevasında sosyal, siyasal ve geleneksel olgular barındıran şiirlerin varlığı dikkat çeker. Bu olgulardan bir tanesi de Türk şiirinin yüzyıllar boyunca başvurageldiği bir kaynak olan Hz. Âdem kıssasıdır. Sanatkârlar Hz. Âdem kıssasına dünya görüşleri ve şiir anlayışları çerçevesinde çeşitli şekillerde atıfta bulunurlar.

Hz. Âdem kıssası, İlhan Berk şiirinde, insanın yaratıldıktan sonra yaşadığı ve Allah'ın rızasının kazandığı takdirde öldükten sonra yeniden yaşamaya devam edeceği bir mekân olarak kabul gören Cennet olgusu ekseninde canlılık kazanırken; Turgut Uyar şiirinde yaratılan ilk insan olan Hz. Âdem'i ön plana çıkarıcı mahiyette kendisine yer bulur. Sezai Karakoç şiirinde ise, insanın Cennet'ten çıkarılmasında pay sahibi olan Şeytan ve Yılan unsurları dairesinde dikkatlere sunulur. Edip Cansever ve Cemal Süreya şiirinin Yaratılış hadisesine gündeme getirişi ise Hz. Âdem ve Havva'nın Cennet'ten çıkarılmalarına yol açan Yasak meyve unsuru üzerinden ilerler. Söz konusu yasak meyve her iki şairde de elma olarak ele alınır.

İkinci Yeni şairlerinin Hz. Âdem kıssasına atıfta bulunurken başvurdukları kaynağa bakıldığında Tevrat ve İncil ön plana çıkar. Kıssasının Kur'an- ı Kerim'deki şekline ise nereyse hiç başvurulmadığı göze çarpar. Bu durum İkinci Yeni temsilcilerinin

– Sezai Karakoç- dışında İslami duyarlılık noktasında herhangi bir eğilim içerisinde bulunmamaları ile izah edilebilir

KAYNAKLAR

Altuntaş, S. (2015). *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Peygamber Kıssaları*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Berk, İ (2016). **Eşik**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cansever, E. (2018). **Sonrası Kalır II**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çalışkan, A. (2010). *Ana Çizgileriyle Cumhuriyet Devri Türk Şiirine Teorik Bir Yaklaşım,* **Journal of International Social Research** 3.10.

Emiroğlu, Ö. (2014). **Türkiye'de Edebiyat Toplulukları**, Ankara: Akçağ Yayınları

Enginün İ. (2016). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karaca, A. (2010). **İkinci Yeni Şiiri ve Resim**, Turkish Studies 5: 2.

Karakoç, S. (2017). **Gün Doğmadan**, İstanbul: Diriliş Yayınları.

Süreya, C. (2018). **Sevda Sözleri,** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Şentürk, M. (2011). *Kitâb-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'e göre Yaratılış*, **Journal of İslmaic** 22:1.

Tural, Ş. (2001). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinde Din Duygusu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Uyar, T. (2015), **Büyük Saat**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yılmaz, H. (2016). *Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Geçen "Yılan" ve "Süt" İmgelerini Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Okumak*. **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi** 6, 279-310.

AN EVALUATION ON THE CONCEPT OF CREATION IN ANCIENT WESTERN WORLD
ESKİÇAĞ BATI DÜNYASINDA YARATILIŞ KAVRAMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Hatice P. ERDEMİR[1], Assoc. Prof. Dr. Halil ERDEMİR[2]
[1]Celal Bayar University, Faculty of Science and Arts, Manisa, Turkey
[2]Celal Bayar University, Applied Sciences Vocational School, Manisa, Turkey
E-mail: [1]haticeerdemir@yahoo.com.tr
[2]uygula@yahoo.com

ABSTRACT

Man is curious by nature and wants to explain his existence in the world. Some of the written texts obtained from Mesopotamia, Egypt, Anatolia and Iran which are the first places where today's historical research and written documents can be determined within the framework of historical science, show that the people of that era have some ideas about the concept of creation. The Greek and Roman world, whose foundations are connected to this known old world in terms of culture and civilisation in the historical course, dominates the understanding that they transfer some religious and earthly knowledge and thoughts to Greek and Roman societies either directly or indirectly, intact or distorted. Within this framework, it is understood that the divine concepts and thoughts were shaped, discussed and written in human thought world either by changing or developing in the same age or from time to time in the Ancient World which started with Greek age and continued with Rome.
Creation should basically explain the relationship between the creator and the created; it is expected to answer a series of questions or provide clues such as who created, whom created, which elements created, for what reason, how and under what conditions created. Since the mythology in ancient societies is the theology of that era, it is possible to obtain information about the creation of the texts that have survived to the present day with Greek mythology and mythological expressions. In this sense, the first known written text of Greek society is Theogonia of Hesiod. This text also describes the creation of the universe, the gods, the people, man and woman, the beings, and their relationship to each other. This text, which consists of stories that Hesiodos treats as a whole, has been handled or evaluated by Greek philosophers and writers in various kinds of narratives. The Romans, on the other hand, accepted and continued the understanding of the ancient Eastern cultures and the Greeks on this subject without adding much to the existing ones. Although there are changes in the names and terms in the subjects related to the creation of geographic space and historical course from the Mesopotamia to the Greek and Roman societies in the ancient world, it is possible to see similar motifs. The issue of creation was directly influential in the emergence of Greek philosophy as well as in trying to understand the origin of everything on earth. The first Greek philosophers, Miletus naturalistic philosophers especially, thought about the source of existence and creation and put forward various opinions.

The purpose of this paper is to reveal the similarities and differences of divine religious (religions sent by God), which began with the existence of humanity, to the pagan period and especially to the concept of the ancient West.

Keywords: Creation, Cosmogony, Mythology, Greek, Rome.

ÖZET

İnsan, varoluşundan gelen tabiatı gereği meraklıdır ve dünya üzerindeki varlığını açıklamak ister. Günümüzün tarih araştırmaları ile tarih biliminin esasları çerçevesinde yazılı belgelerin tespit edilebildiği ilk yerler olan sırasıyla Mezopotamya, Mısır, Anadolu ve İran'da ele geçen bazı yazılı metinler, devrin insanlarının yaratılış kavramı hakkında birtakım fikirlere sahip olduklarını göstermektedir. Tarihi seyir içerisinde kültür ve medeniyet bakımından temelleri bu bilinen eski dünyaya bağlanan Hellen ve Roma dünyasının da, doğrudan ya da dolaylı, bozulmadan ya da tahrif olarak bazı dinî ve dünyevî bilgi ve düşünceleri Hellen ve Roma toplumlarına aktardıkları anlayışı hâkimdir. Bu çerçevede önce Hellen çağı ile başlayıp, Roma ile varlığını devam ettirmiş olan Eskiçağ Batı dünyasında da ilahî kavramlar ve düşüncelerin aynen veya zaman zaman değişikliğe uğrayarak ya da geliştirilerek insanın düşünce dünyasında şekillendirildiği, tartışıldığı ve yazıldığı da anlaşılmaktadır. Yaratılışın temel anlamda, yaratan ve yarattığı arasındaki ilişkiyi açıklaması gerektiğine göre; kimin yarattığı, neyi (neleri) yarattığı, hangi unsurlardan (neden) yarattığı, ne sebeple yarattığı, nasıl ve hangi şartlarda yarattığı gibi bir dizi soruya cevap vermesi ya da ipuçları sunması beklenmektedir. Eskiçağ toplumlarında mitoloji o devrin ilahiyatı olduğundan Hellen mitolojisi ve mitolojik anlatımlarıyla günümüze kadar ulaşabilmiş olan metinlerden yaratılış ile ilgili olarak bazı bilgiler edinilebilmektedir. Bu anlamda Hellen toplumuna ait bilinen ilk yazılı metin Hesiodos'un *Theogonia*'sıdır. Bu metinde evrenin, tanrıların, insanların, erkeğin ve kadının, varlıkların yaratılması ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmaktadır. Hesiodos'un bir bütün halinde ele aldığı hikâyelerden oluşan bu metin, farklı türden anlatımlar içerisinde Hellen filozofları ve edebiyatçıları tarafından da çeşitli vesilelerle ele alınmış ya da değerlendirilmiştir. Romalılar ise var olana çok fazla bir şey eklemeden, daha çok eski Doğu kültürlerinin ve Hellenlerin bu konudaki anlayışlarını kabul etmiş ve sürdürmüşlerdir. Eskiçağ dünyasında Mezopotamya'dan Hellen ve Roma toplumlarına kadar uzanan coğrafî mekân ve tarihî seyir içerisinde yaratılış meselesi ile ilgili konularda isim ve terimlerde değişiklikler olsa da benzer motifler görmek mümkündür. Yaratılış konusu, dünya üzerindeki her şeyin kökeninin anlaşılmaya çalışılması kadar, Hellen felsefenin doğmasında da doğrudan etkili olmuştur. İlk Hellen filozofları olan, Miletoslu tabiat filozofları varlığın ve yaratılışın kaynağı üzerinde düşünmüş ve çeşitli görüşler ortaya atmışlardır.
Bu bildirinin amacı, insanlığın varoluşu ile başlayan ilahî dinlerden (Allah tarafından gönderilmiş dinler) pagan dönemlere ve özellikle Eski Batı anlayışına aktarılan yaratılış kavramını ele almak, varsa benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Kozmogoni, Mitoloji, Felsefe, Hellen, Roma.

1.GİRİŞ

İnsan, tabiatı gereği dünya üzerindeki varlığını açıklamak ister. Bu çerçevede, her medeniyet çevresinde olduğu gibi Eskiçağ Batı dünyasında da nev-i şahsına münhasır bir yaratılış anlayışı vardır. Eskiçağ Batı dünyasındaki yaratılış anlayışının anlaşılabilmesi için, öncelikle "yaratılış" kavramının açıklanması ve sınırlarının çizilmesi önem arz etmektedir. Yaratılışı en basit haliyle, "ilahî bir güç tarafından meydana getirilme, yoktan var edilme" olarak tanımlamak mümkündür. Batı dünyasında yaratılışa dair kavramlardan biri de *kozmogoni*dir. Günümüz Türkçesine Fransızca'dan geçmiş olan bu sözcüğün kökeni, Hellence'deki *kosmos* ve *gonos* kelimelerinden gelmektedir. *Kosmos*, evren; *gonos* ise döl-doğmak anlamına gelmektedir. Türkçe'ye "evrenin doğumu" olarak da çevrilebilen bu kavram, kozmolojiden farklı olarak daha belirgin bir alanı incelemektedir. Kozmogoni, evrenin doğuşu, nasıl ortaya çıktığı ve evrenin kökenlerini konu almıştır.

Tarihin ilk zamanlarından itibaren, hemen hemen tüm medeniyetlerin üreticisi olan insan toplulukları, nasıl ve ne için meydana geldiklerini merak etmişlerdir. Zamanımızın ilahî din kitaplarında (muharref ya da orijinal) "yaratılış" kavramı ile ilgili açıklamalar, bu kavramın insanlığın varoluşundan itibaren insanlara gönderilen ve aynı kaynaktan gelen tüm ilahî dinlerde varolduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Binlerce yıl boyunca aynı ilahî kökten gelmiş olan ve kitaplar halinde nesilden nesile bozulmadan aktarılmış olan bu ilahî metinler, asılları bozulmadığı ve sadakatle korunduğu sürece insanların hayatına rehber olabilmiştir. Tabii afetlerden ve felaketlerden sonra da insanın temel dürtülerinden olan "merak" ve "bilme arzusu" bitmemiş ve ilahî metinlerin birçok kısmında olduğu gibi, yaratılış ile ilgili konularda da esasen çoğu zaman kendi yaşantılarının ürünü olan yaratılış hikâyelerini oluşturmuşlardır. Bu bilme isteği, eski dinlerin temelini oluşturduğu gibi yaratılış hikâyelerinin de merkezinde yatan dürtüdür. Birbirlerinden uzakta yaşamış olsalar dahi nerede ise tüm toplumların benzer yahut farklı yaratılış hikâyelerine sahip olmaları, bu yaratılış hikâyelerinin temelinde insanlığın ortak bir dürtüsünün olduğunu destekler niteliktedir.

Kozmogonik yaratılış hikâyelerinin kaynağı, daima yaratılmamış/varolan, insanüstü varlıklara ve olgulara dayanır. Bu olgular bazen tanrılar, bazen de kozmik/ilahî

güçlerdir. Zira kaynağını yaratılmamış, insanüstü bir güçten almayan bir yaratılış hikâyesi, bireyi bir paradoksa sürükleyebilir.

Yaratılış kavramı, Hellen felsefesinde de önemli bir yere sahiptir. İlk filozoflar olan Miletoslu tabiat filozofları, yaratılışın kaynağı üzerinde durmuşlardır. Bu durum Hellen felsefesinin önemli bir kısmını oluşturduğu gibi, felsefenin doğuşuna da sebep olmuştur. Romalılar ise daha çok fetih ve yönetim işleriyle uğraştıklarından bilim ve felsefeye zaman ayıramamışlar ve daha çok Hellenlerin ve Etrüsklerin ürettiklerinden hayatlarına uyarlamışlardır. Yaratılış kavramı, ilk Hellen filozoflarında "arkhe problemi" olarak olarak ele alınmıştır.

2.VAR OLAN VE YARATILMAMIŞ İLKELER

Eskiçağ Batı dünyasında yaratılış ile ilgili ilk ayrıntılı bilgiler İÖ 8. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Hesiodos'un *Theogonia* (Tanrıların Doğuşu) adlı eserindeki mitolojik hikâyelere dayanmaktadır. Hesiodos eserinde, dünyanın oluşumu, tanrıların doğuşu, insanın yaratılması şeklinde mitolojik hikâyelerle sunmuştur.

Hellence *"mythos"* (söylenen söz) ve *"logos"* (söylemek, konuşmak) kelimelerinden gelen mitoloji kelimesi, bir topluma ve o toplumun dinine ait olan efsanelerin tümünü kapsayan bir kavramdır. Mitoloji, büyük ölçüde insanların izah arayışı ve kendi hayatlarını anlamlandırma istekleriyle ortaya çıkmıştır. Bu mitolojide en önemli husus, insanın ve üzerinde yaşadığı evrenin yaratılışıdır.

Bu Theogonia'da evrenin yaratılışı, *"Khaos'tu hepsinden önce var olan, Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak, Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin, Onlar ki tepelerinde otururlar karlı Olympos'un, Ve yol yol toprağın dibindeki karanlık Tartaros'ta, Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların, O Eros ki elini ayağını çözer canlıların, Ve insanların da tanrıların da ellerinden alır, Yüreklerini, akıl ve istem güçlerini..."* [1]

İnsanlar tarafından oluşturulmuş, tüm yaratılış hikâyeleri, kökenini görünmeyen bir yaratıcıya değil, ebedî bir kozmik kaynağa dayandırmıştır. Hesiodos'un Theogonia'sında bu kozmik güç *Khaos* olarak nitelenmiştir. Ona göre *Khaos*, evrenden, tanrılardan ve

[1] Hesiodos, *Theogonia*, 115-125.

insandan önce varolmuştur. *Khaos*, "boşluk", "hiçlik" manasına gelmektedir. *Khaos* sözcüğü, henüz madde formuna geçmemiş, biçim bulmamış öğeler anlamında kullanılmıştır.[2] Yani Hesiodos, tüm evrenin ve içindeki varlıkların kökenini, hiçliğe dayandırmaktadır. Hesiodos'un bu anlatımı, mitolojik bir anlatımdan ziyade, günümüzde evrenin yaratılışına dair yapılan bir fizik teorisini destekler mahiyettedir. Ancak her şeyin kaynağı olarak gösterilen *Khaos*'un diğer unsurların oluşumunu nasıl etkilediği konusuna herhangi bir açıklama getirememiştir. *Khaos*'tan, *kozmoz*a geçiş konusu belirsizdir. Hesiodos'un bu aradaki boşluğu neden açıklamadığı/açıklayamadığı müphemdir. *Khaos*'tan sonra bir anda Gaia ve Eros ortaya çıkar. Araştırmacılar Gaia ve Eros'un *Khaos*'tan çıktığı konusunda hemen hemen hemfikirdir. Gerçekten de her şeyin kökeninin *Khaos* olduğunu kabul edersek, bu durumun başka bir izahı yoktur. Ancak Hesiodos, *Khaos*'tan doğanları ayrıca belirtmesine karşın, Gaia ve Eros'un kökenleri konusunda herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Khaos'a dair açıklama yapan başka bir şair de Roma çağının İÖ 43-17 yılları arasında yaşamış olan ünlü şairlerinden Ovidius'dur. Ovidius, *Metamorphoses* (Dönüşümler) adlı eserinde *Khaos*'u: *"...Denizler, karalar, bunları kuşatan gökyüzü varolmadan, tek görünümlüymüş evrende doğa, Khaos deniyordu ona, kımıldamaz, biçimsiz, düzensiz bir yığın, ağır. Nesnelerin türlü öğeleri, içinde karmakarışık, ışık vermiyordu yeryüzüne...[3]"*

Hesiodos gibi Ovidius da, herşeyden önce var olan bir ilke olarak *Khaos*'u göstermektedir. Ancak Hesiodos'un aksine Ovidius, *Khaos*'u daha ayrıntılı betimlemiş ve işlevini daha iyi izah etmiştir. "*...Nesnelerin türlü öğeleri İçinde karmakarışık..."* ifadesinden de anlaşılacağı üzere evrendeki herşeyin kaynağı olarak *Khaos*'u göstermiştir.

Khaos'a dair başka bir husus da, onun toplum tarafından ne şekilde algılandığıdır. Ovidius'un ve Hesiodos'un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, *Khaos*, klasik

---

[2] Erhat, 2015, 178.
[3] Ovidius, *Metamorphoses* (Dönüşümler), I. 5-10.

mitolojideki tanrılar ile paralellik göstermez. *Khaos* bir tanrıdan ziyade evrenin doğumuna sebep olmuş kozmik/ilahî bir ilke niteliğindedir.

Hesiodos, *Khaos*'un ardından Gaia'nın var olduğunu, "*...Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak, Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin...*" şeklinde belirtmiştir. "*Geniş göğüslü*" ifadesi, Gaia'nın, bir dişi bir varlık olduğunu ve doğurganlık özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Annellik özelliğinin bir yansıması olarak çocuklarını her zaman koruyup beslemiştir. Toprağın bizzat kendisine, doğurganlık, annelik, dişilik, gibi özelliklerin atfedilmesi, anlaşılması güç olmayan bir husustur. Bu yönü ile Gaia, özellikle Anadolu'da karşımıza sıkça çıkan "Ana Tanrıça Kültü" ile paralellik göstermektedir. Diğer taraftan Gaia ilerlemeyi ve değişimi yönlendiren verimli kuvvetin kişileşmesi olarak algılanmalıdır. Bu aşamada Dünya'yı dev bir rahim olarak hayal etmek mümkündür. Bu çerçevede Gaia'nın cinsel birleşme eylemi, aslında tüm varlıklardaki cinsel birleşmenin gerçek doğası olan bir şeyler meydana getirme dürtüsü şeklinde telakki edilebilir. Bu gücün bir ifadesi olarak Gaia, Khaos haricindeki her şeyin atasıdır.[4] *Khaos* gibi Gaia da bir tanrıdan ziyade, kozmik bir ilke olarak yeryüzünün ta kendisidir. Kanaatimizce, Gaia'nın dişilik ve annelik vasıfları ile yeni tanrılar meydana getirmesi, bu kozmoginide, mekân ayağı olarak tezahür etmektedir. Hesiodos, maddelerin kaynağının ardından, mekânın oluştuğunu aktarmıştır. Gaia'nın yaratılıştaki rolü, kozmozun erken farklılaşması ve fizikî gelişimi konusundaki temel önemi, evrenin şekillenmesinin ilk dönemlerinde belirginleşir. Gaia, ortaya çıkan ikinci evrensel ilkedir. Gaia, tüm tanrı ve insanların oturduğu yer olarak tezahür eder. Bu betimlemenin ifade ettiği en önemli şey, ilk mekân ve maddenin varlığının göstergesidir. Sonradan Tartaros'un da ortaya çıkması Gaia'yı daha da geliştirir. Bu sayede Gaia derinlik kazanır. Onun mekân anlamında kendine eşit Uranos'u yaratması ile tanrılar için sonsuz bir kaynak olarak bu mekân gelişimi ve farklılaşma da devam eder. Bu nedenle Gaia, evrenin yaratılış aşamasındaki ilksel kozmozda merkezî ve ilk mekan açısından bir referans noktası, üretim, gelişim ve

[4] Boulding, 2015, 55.

ilerlemenin ana kaynağıdır. Gaia'nın kozmosa getirdiği bu temel özellikler, insan hayatının fizikî olarak mümkün olduğu bir çevreye yönelik temel ön şartlardır.[5]

Diğer taraftan evrenin yaratılışındaki kozmik güçlerden biri olmasına rağmen Gaia, esasen pasif ve bağımlı bir varlıktır. Ayrıca kısmen çocuklarını herhangi bir şiddete karşı savunmada da diğer varlıklara bağımlıdır. Çünkü doğurganlık ilkesinin bir sonucu olarak tabiatının temelinin tahrip olma ihtimali vardır. Bu nedenle onun yerinde hareket etmesi için genellikle başka bir güce ihtiyacı vardır. Gaia, kaba güçten ziyade dolaylı olarak kendini ve çocuklarını savunmak için kurnazlık ve işbirliğini kullanır.[6]

Hesiodos, Gaia'nın ardından, "*Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların, O Eros ki elini ayağını çözer canlıların, Ve insanların da tanrıların da ellerinden alır Yüreklerini, akıl ve istem güçlerini...*" ifadeleriyle Eros'u var olan son ilke olarak betimlemiştir. Eros da, tıpkı *Khaos* ve Gaia gibi klasik bir tanrıdan ziyade kozmik bir güç niteliğindedir. Eros, bu kozmogoni anlatımında aşkı, güzelliği ve cinselliği temsil etmektedir.

Acaba Hesiodos, niçin cinselliği ve aşkı temsil eden bu gücü, evrenin var oluşundaki kozmik ilkelerden biri olarak saymıştır? Bu durumun anlaşılabilmesi için, Hesiodos'a göre bu üç ana ilkenin ardından gelen, yeni ilkelerin ve tanrıların ne şekilde meydana geldiğini anlamak gerekir. Bu yeni öğeler iki farklı yolla meydana gelmiştir. Birincisi *parthenogenesis*tir.[7] İkincisi ise eril ve dişi varlıkların cinsel birleşmesi ile gerçekleşir. Yani Hesiodos'un kozmogoni anlatımında, yaratılışın iki yönteminden birisi cinselliktir. Bu açıdan bakıldığında, cinsel arzunun ve aşkın bizatihi kendisi olan Eros'un, evrenin doğumdaki üç temel ilkeden birisi olarak sayılması hiçte mantıksız değildir.

Açıkçası, tanrılar ve insanlar kendi tercihlerine bırakılır ise cinsel aktivitelere katılmamayı tercih edebilirler. Bu nedenle, evreni doldurmaları için bir güç tarafından sınırlandırılmaları gerekmektedir. Eros, Hesiodos'a göre, sadece basit bir duygu değil, aynı zamanda insanî bir dürtüdür. Ölümlülerin sık sık daha güçlü ve bazen daha az hissettiği bir tutkudur. Bu nedenle, Eros karşı konulmaz, kozmik uyarma ve hareket gücü sayesinde, tüm varlıkları birbirleriyle ilişkilere girmeye zorlayacak ve daha fazla varlık

---

[5] Kirk, 2002, 28.
[6] Boulding, 2015, 58.
[7] *Parthenogenesis*: Herhangi bir cinsel birleşme olmaksızın gerçekleşen doğum.

üretmeye başlayacaktır. Eros bir tür hareket kuvveti olarak tanıtıldıktan sonra, cinsel üremenin baskın bir ilkesi, ilahî nesillerin çoğalmaya başlayabileceğinin bir sembolüdür.[8]

Eros'u cinsel üretime iten soyut bir güçten daha farklı bir tanrı olarak görürsek, o zaman Hesiodos'un onu betimlemesinde iki belirgin özelliği anlamak daha kolay hale gelir. Birincisi, Eros diğer insanların çocuk sahibi olmasını sağlarken, kendisi çocuksuzdur. Çünkü o, tahayyül edilen diğer tanrılar gibi maddî bir tanrı değil, bir başlangıç noktası, diğer tanrıları (ve aynı zamanda insanları) baştan çıkaran itici güçtür. İkinci olarak, Eros'un kendisi Hesiodos'un kozmogoni anlatımında ortadan kaybolabilir. Çünkü bu kozmogonide önemli olan Eros'un kişiliği değil, daha ziyade sahip olduğu ve uyguladığı üreme enerjisidir. Bu Hesiodos'un mitolojik anlatımında tüm nesiller için geçerli olmaya devam edecektir.[9]

İşte Hesiodos, evrenin doğumuna dair ana ilkeler olarak *Khaos*, Gaia ve Eros üçlüsünü sıralamaktadır. *Khaos*, maddelerin kaynağını, Gaia, mekânı, Eros ise bu güçlerin birleşmesine sebep olan cinsel arzuyu temsil etmektedir.

3.TANRILARIN DOĞUŞU VE DÜNYEVİ OLGULARIN ŞEKİLLENMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Bu üç ana ilkenin ardından Hesiodos, Erebos ve Nyx'i (karanlık Gece) sıralamaktadır. Erebos ve Nyx, *Khaos*'tan gelmiş tanrılardır. *Khaos*'tan, Erebos çıkmış ve Khaos'un onunla sevişip birleşmesinden Nyx meydana gelmiştir. Nyx, gecenin karanlığını simgelerken, Erebos ise yeraltındaki karanlığın sembolüdür.[10]

Ardından Hesiodos, *"Toprak bir varlık yarattı kendine eşit: Dört bir yanını saran Uranos, yıldızlı Gök'ü, Mutlu tanrıların sürekli, sağlam yurdunu*" sözleriyle, gökyüzünün Gaia tarafından yaratılışını anlatmıştır. Gökyüzü ve yeryüzü Gaia tarafından yaratılmış olmalarına karşın, bir elmanın iki yarısı gibi eşit sayılmıştır. Bu eşitlik büyük ölçüde mekân bakımından olmalıdır. Ataerkil Hellen toplumunda, göğün toprağı sarmaladığı düşünülmüş ve bu iki varlık birbirine eş olarak görülmüştür. Bu eşlikte gökyüzüne erillik

---

[8] Most, 2012, 165.
[9] Most, 2012, 166.
[10] Eyüboğlu-Erhat, 1977, 49.

atfedilmiştir. Ardından yüksek dağların ve denizin (Pontos) Gaia tarafından yaratıldığı aktarılmıştır. Gaia bu üç varlığı herhangi bir cinsel birleşme olmaksızın yaratmıştır.

Uranos'un Gaia ile birleşmesinden Titanlar meydana gelmiştir. Bunlar: Okeanos, Koios, Krios, Hyperion, Iapetos, Kronos, Theia, Rheia, Themis, Phoibe, Mnemosyne ve Tethys'tir. Bunun haricinde de Gaia ve Uranos'un çocukları olmuştur. Bunlar: Brontes, Steropes ve Arges adında üç Kyklop[11] ve Kottos, Briareus, Gyes, adında üç adet, yüz kollu devdir.

Ancak Uranos, çocuklarından iğrenir ve onları toprağın bağrında saklar ve günyüzüne çıkartmaz. Uranos'un hakimiyetinde ilk defa nesil reddi durumu göze çarpmaktadır. Bu red Uranos'un yıl boyunca güvenilir bir rehber olarak hizmet etmesine ve dünya ile ne zaman ne yapmamız gerektiğinin sinyallerini veren çeşitli takımyıldızlarına dayanmaktadır.[12] Bu duruma sinirlenen Gaia, çeliği yaratır, ondan koca bir tırpan yapar ve çocuklarını, babalarına karşı kışkırtır. İçlerinden Kronos, babalarından öç almak için gönüllü olur. Uranos, Gaia ile birleşmeye geldiğinde, Kronos, annesinden aldığı tırpan ile babasının hayalarını keser. Bundan gebe kalan Gaia, yıllar sonra öç tanrıçaları Erinys'leri, Orman Perileri'ni ve Devleri doğurur. Kesilen hayaların denize atılmasının ardındansa, Aphrodite dünyaya gelir.

Ardından Nyx'in (gece) çocukları sayılır. Moros (ecel), Ker, Thanatos (ölüm), Hypnos (uyku), Düşler, Momos (kınama), Oizys (sefalet), Hesperidler, -Klotho, Lakhesis ve Atropos (kader tanrıçaları)-, Nemesis (öç alma), İhanet, Kara Sevda, Eris'tir (kavga). Eris'den doğanlar ise İhtiyarlık, Ponos (zahmet), Lethe (unutma), Limos (açlık), Algos (acı), Hysmine (dalaşma),[13] Makhe (dövüş), Phonos (cinayet), Androktasia (katliam), Neikos (çatışma), Logos (sözlü kavga), Amphillogia (anlaşmazlık), Dysnomie (kötü yasa), Ate (gaflet)[14] ve Horkos'tur (yalan yere yemin etme). Gecenin ürkütücü

[11] Tek gözlü dev.
[12] Priou, 2014, 237.
[13] Günümüzde kökeni Arapça olarak bilinen Türkçe'de "düşmanca" anlamına gelen hasmane kelimesi de Hysmine'nin kökeniyle aynı olmalıdır.
[14] Günümüzde kökeni arapça olarak bilinen Türkçe'de "devinimsizlik, tembellik, çalışmadan oturma, gevşeklik, uyuşukluk, işsiz kalma, işsizlik, dinginlik, durağanlık, devinimsizlik" anlamına gelen atalet kelimesi Ate'nin kökeniyle aynı olmalıdır.

karanlığına dayanılarak olmalıdır ki; Nyx'in soyundan gelen tüm bu tanrılara, olumsuz kavramlar atfedilmiştir.[15]

Deniz, babacan tanrı Nereus'u yaratmıştır. Deniz'in, Toprak ile birleşmesinden Thaumas, Phorkys, Keto ve Eurybie doğmuştur. Nereus'un, Okeanos'un kızı Doris'den elli kızı olmuştur. Thaumas'ın Okeanos'un kızı Elektra ile birleşmesinden ise İris, Harpyalar, Bora ve Kasırga doğmuştur. Phorkys'in kardeşi Keto ile birleşmesinden ak saçlı Graialar, Gorgolar doğmuştur. Perseus, bu Gorgolar'dan, Medusa'nın kafasını kestiğinde (Medusa Gorgolar içinde tek ölümlü olandı) onun kanından, Khrysaor ile Pegasos dünyaya gelmiştir. Khrysaor'un, Okeanos kızı Kallirhoe ile birleşmesinden üç kafalı Geryon ve yarı insan yarı yılan Ekhinda doğmuştur. Ekhinda'nın Typhon ile birleşmesinden ise Orthos, Kerneros, Hydra, Khimaira gibi birçok mitolojik yaratık dünyaya gelmiştir.[16]

Okeanos ile Tetyhs'in birleşmesinden ırmaklar meydana gelmiştir. Bunlar: Nil, Alpheios, Eridanos, Strymon, Maiandros, İstros, Phasis, Rhesos, Akheloos, Nessos, Rhodios, Haliakmon, Heptaporos, Granikos, Aisepos, Simoeis, Peneios, Hermos ve Kaikos, Sangarios, Ladon ırmağı, Parthenios, Euhenos, Adreskos ve Skamandros'dur. Okeanos ile Tetyhs'in başka çocukları da olmuştur. Bunların sayısı üç bindir.[17]

Hyperion'la kardeşi Theia'nın birleşmesinden Güneş, Ay ve Şafak doğmuştur. Krios'la sevişen Eurybie, Astraios, Pallas ve Perses'i doğurmuştur.[18] Astraios'un şafak tanrıçası Eos ile birlikteliğinden ise rüzgarlar meydana gelmiştir. Bunlar: Zephyros, Boreas'ı ve Notos'dur. Bunlar dışındaki rüzgarların soyu Typhon'a bağlanmış ve bu diğer düzensiz rüzgarlar uğursuz olarak görülmüştür.[19] Okeenos'un kızı Styx'in, Pallas'la birlikteliğinden Zetos, Nike, Kratos ve Bie dünyaya gelmiştir.[20] Phoibe ile Koios'un birlikteliğinden Leto ile Asterie dünyaya geldi. Asterie'nin, Perses ile birleşmesinden de Hekate doğmuştur.[21]

---

[15] Hesiodos, *Theogonia*, 210-230.
[16] Hesiodos, Theogonia, 230-265.
[17] Hesiodos, Theogonia, 335-345.
[18] Hesiodos, Theogonia, 375.
[19] Hesiodos, Theogonia, 380.
[20] Hesiodos, Theogonia, 385-400.
[21] Hesiodos, Theogonia, 405.

Rheia ile Kronos'un birleşmesinden ise üçüncü tanrı kuşağı sayılan Olymposlular doğmuştur. Bunlar: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ve Zeus idi. Ancak babaları Kronos, çocuklarından birinin kendi tahtını ele geçireceği üstüne olan bir kehanet yüzünden çocuklarını doğar doğmaz yutuyordu. Anneleri Rheia'nın yakarışları üzerine, son çocuğu Zeus, Gaia tarafından saklandı. Kronos, Zeus yerine kundağa sarılmış bir taşı yuttu. Çabucak büyüyüp gelişen Zeus, babasını mağlup ederek tüm ölümlü ve ölümsüzlerin hâkimi oldu.[22]

Hesiodos'un Theogonia'sı görüldüğü üzere mitolojik bir kozmogoni anlatımıdır. Bu kozmogoni kademeli bir yapıya sahiptir. Evren bir ilahî bir güç tarafından bir anda oluşturulmamıştır. Evren yeni tanrı ve tanrıçaların doğumu ile birlikte zaman içinde şekillenmiştir. Hesiodos, evrendeki birçok unsuru tanrılar ile özdeşleştirmiştir. Evrene dair bu unsurlar arasında sadece kozmolojik ve coğrafî varlıklar gibi maddî unsurlar değil aynı zamanda soyut unsurlar da yer almıştır. Her yeni bir tanrı veya tanrıçanın doğumu ile birlikte, yeni bir evrensel unsur da doğmuştur. Tanrıların doğuşu ve evrenin şekillenmesi arasındaki bu ilişki, Eros'un evrenin başlangıcındaki ilk üç ana unsurdan biri olmasının sebebidir. Aksi görülmekle birlikte, Hesiodos'un Theogonia'sında yeni tanrılar ve dolayısıyla yeni evrensel unsurlar, tanrı ve tanrıçaların cinsel birlikteliği ile gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Eros, adeta bu kozmogoni anlatımında birleştirici bir ilke niteliği taşımaktadır.

Felsefenin doğuşundan önce, Hellenler, benzer bir gelişim aşamasındaki diğer insanlar gibi, doğal olaylarda iyi huylu veya öfkeli tanrıların güçlerini ve etkilerini görüyorlardı. Gök gürültüsü ve şimşek Zeus'un silahlarıydı, fırtınalar ve depremler Poseidon'un eseriydi. Hesiodos, dünyanın kökenlerini tanımlarken, daha evrenin başlangıcında mevcut olduğu belli olan güçleri de ortaya koymuştur. Bu güçler ve aynı zamanda dünyanın tabii güçleri (Dünya ve Gökyüzü, Gece ve Gündüz) ve evrenin işlemesindeki mihenk taşları olduğu gibi aynı zamanda kişiselleştirilmiş karakterlere de sahipti. Kişisel karakterleri nedeniyle evrenin değişimi ve gelişimi bu kozmik güçlerin kişiselleştirilmesi sebebiyle insansı evliliklere ve doğumlara benzer şekilde açıklanmıştır.

[22] Hesiodos, Theogonia, 455-505.

İhtiyaç duyulan tek şey sevginin veya arzunun tanrısıdır. Düşünceye göre bu şekilde süreç sorunsuz bir şekilde devam edebilmiştir.[23]

4. DİĞER KOZMOGONİLER

Orfizm, adını mitolojik bir karakter olan, destansı ozan Orpheus'tan almıştır. Aristotales'e göre gerçekte var olmayan Orpheus,[24] Trakya Hükümdarı Oiagros ve Musa Kalliope'nin oğludur. Liri kendisine bizzat Apollon tarafından hediye edilmiş, ve bu liri çalmayı da kendisine Musalar (ilham perileri) öğretmiştir. Orpheus, öylesine bir lir ustasıdır ki, o lirini çalmaya başladığı zaman, vahşi hayvanlar uysallaşıp kendisini dinler, ağaçlar ve kayalar ona eşlik edermiş.[25]

Orpheus'a dair en meşhur mitlerden birisi, eşi Eurydike'nin ölümü ile igilidir. Orpheus'un eşi Eurydike, bir yılan tarafından ısırılır ve hayatını kaybeder. Eşi Eurydike'nin ölümüne çok üzülen Orpheus, ağıtlar yakar. Bu ağıtlar yeraltı dünyasını yöneten Hades ve Persephone'nin dikkatini çeker. Hades ve Persephone, Orpheus'u çağırırlar ve ona bir teklif yaparlar. Tek bir şartla Orpheus'un eşini tekrar yeryüzüne gönderebileceklerini söylerler. Buna göre Orpheus'un, yeryüzüne dönene kadar asla arkasına bakmaması gerekmektedir. Ancak Orpheus, dönüş yolunda sevdasına yenik düşerek eşinin arkasında olup olmadığını kontrol etmek için arkasını döner ve eşi Eurydike'yi sonsuza kadar kaybeder.[26] Orpheus, liri ile tanrıları dahi büyülemiş ve nerede ise ölümü mağlup etmiştir.

Bu mitin de vurguladığı üzere, İÖ 6. yüzyılda ortaya çıkan Orphizm kültü, ruhun ölümsüzlüğünü ve tanrısallığını vurgular. Gerçek insanın aslen ruh olduğunu kabul eden Orfizm kültünde ölüm, bir kurtuluş sayılırken, içinde yaşadığımız dünya ve beden bir hapishane olarak nitelendirilmiş ve kişinin ancak ölüm sonrası mutlu olabileceği fikri kabul edilmiştir.[27] Orphizm'de tek tanrı inancına yöneliş de gözlemlenmektedir. Orphizm'i eski dinden ayıran şey büyük ölçüde onun mistik yapısıdır. Bu sayede Orphizm, "*tapınma ve ibadet kuralları olan bir tarikat*" haline gelmiştir. Orphizm'de

---

[23] Guthrie, 1957, 15.
[24] Berk, 2010, 109.
[25] Graves, 2010, 137.
[26] Berk, 2010, 4.
[27] Berk, 2010, 5.

görülen en meşhur ibadet biçimlerinden bir tanesi de "*çilecilik*"tir. Bu ibadet şeklinin arkasında yatan sebep yine bedenin tutsaklığından kurtulmaktır.[28]

Ruh ve varoluş noktasında bu temel felsefeye sahip olan Orfizm'e göre de bir yaratılış anlatımı mevcuttur. Buna göre, herşeyden önce zaman vardı. Zamandan sonra var olanlar Aither (gökyüzü), Khaos (düzensizlik) ve Erebos (karanlık) idi. Kronos, Aither'in içinde kozmik bir yumurta şekillendirdi. Bu yumurtanın ikiye ayrılması sonucu, çift cinsiyetli ve muhteşem güzellikte olan Phanes meydana geldi. Ayrıca Phanes; Protogonos, Eriepaios, Metis, Ge, Eros, Kore ve Dionysos olarak da isimlendirilmektedir.[29] Phanes, Nyx'i (gece) doğurdu ve ona asasını vererek evrenin ikinci hâkimi ilan etti. Nyx; Gaia ve Uranos'u doğurdu. Onların birleşmesinden ise Titanlar dünyaya geldi. Daha sonra Gaia, Kader'i, Kyklopları ve Yüzkollu Devler'i doğurdu. Titanlar'dan Kronos ve Rhea'nın birleşmesinden Olymposlular adı verilen tanrı kuşağı doğdu.[30] Zeus'un, Phanes'i yutmasının ardından, evrendeki herşey yeniden yaratıldı.[31] Böylece Zeus, evrenin tek hâkimi oldu.

Hesiodos'un aksine Orfistler'e göre ilk var olan kozmik ilke Zaman olmuştur. Maddelerin özütünü içinde barındıran *Khaos*'un aksine Zaman'ın ilk var olan ilke olarak sayılması anlaşılabilir bir husustur. Çünkü Zaman kavramının olmayışı, insanoğlu tarafından algılanması güç bir durumdur.

Diğer taraftan Orfik kozmogoni anlatımı devamında büyük ölçüde, Hesiodos'un *Theogonia*'sından etkilenmiş görünmektedir. Bu iki kozmogoni anlatımında ziyadesiyle benzer figürler bulunmaktadır. Orfist kozmogoni de Hesiodos'unki gibi kademeli bir yapıya sahip olmakla beraber, birbirlerinden net bir şekilde ayrıştığı durumlar da vardır. Meselâ, kozmik yumurta figürü, Orfik kozmogonin en ayırıcı özelliklerinden biridir. Bu kozmik yumurtadan çıkan Phanes'in (Eros) de, kozmogonide oynadığı rol ziyadesiyle farklıdır. Phanes, adeta Zeus'tan önce evrenin hâkimi konumundadır. Bunun haricinde

---

[28] Atış, 2009, 63.
[29] Locke, 1997, 7.
[30] Locke, 1997, 7.
[31] Locke, 1997, 8.

Hesiodos'un eserindeki tanrıların güçlerini aralarında paylaşmaları hususu, Orfik kozmogonide yoktur. Zeus nerede ise tek tanrı niteliğindedir.

İÖ 6. yüzyıl allegori şairlerinden Syros'lu Pherikides'in kozmogonisinde ise, beş kozmik ilke esas alınmıştır. Bunlar: Khronos (Zaman), Zeus (Zas), yer tanrıçası olan Khtonia, Sis ve Karanlıklar'dır. Khornos'tan ateş, su ve hava vücuda gelmiştir. Daha sonra da bu elementlerden çeşitli tanrı kuşakları doğmuştur. Başlangıçta bu tanrıların her biri dünyada kendi bölgelerini sahiplenmiştir. Ancak sonrasında bilinmeyen bir sebeptle tanrılar arasında bir savaş çıkmıştır. Bu savaş sırasında tanrılar, yılan tanrı Ophienus'a karşı savaşmışlardır. Bu savaştan sonra Zeus ya da Zas, Eros'a dönüşür.[32] Birtakım eklemeler ve eksikliklerle bu kozmogoni anlatımı da Hesiodos'tan esinlenmiştir. Hesiodos'un *Theogonia*'sında olduğu gibi, Pherikides'in kozmogonisinde de, diğer tüm olgulardan önce var olan kozmik ilkeler kendini göstermektedir. Tanrılar arasında geçen savaşta da Hesiodik esintiler görmek mümkündür. Bununla birlikte bu kozmogonide elementlere önemli bir yer ayrılmış, diğer tanrı kuşakları bu elementlerden türemiştir. Zeus'un, Eros'a dönüşmesi hususu da hayli ilginçtir. Eros, Hellen kozmogonilerinde karakteristik bir özellik olarak defaatle karşımıza çıkmaktadır.

Hellen kozmogoni yazarları arasında, sudan yaratılış ve var olan ilk ilke olarak suyu sayan kozmologlar olduğunu bilinmektedir. Bu konu hakkındaki bilgiler Homeros'a ve Aristoteles'in, Thales hakkında söylediklerine dayanmaktadır. Homeros, elbette bir kozmolog ya da kozmogoni yazarı değildir. Ancak destanlarında defaatle, Okeanos'u "*tanrıların atası*", Tethys'i de *"ana Tethys"* olarak betimlemiştir.[33] Aristoteles,*"Gerçekten onlar dünyayı meydana getiren varlıklar olarak Okeanos ve Tethys'i kabul etmekte ve Tanrıların, şairlerin Styks adını verdikleri su üzerine yemin ettiklerini söylemektedirler."*[34] sözleriyle ilk Hellen kozmologlarının bu konuda görüşlerini özetlemiştir. Bu, diğer pekçok toplumda olduğu gibi, Hellen kozmogoni anlatılarında da varlığın ilk ilkesi olarak suyun gösterildiği anlaşılmaktadır.

---

[32] Arslan, 2010, 80.
[33] Homeros, *İlyada*, XIV. 300.
[34] Aristoteles, *Meta ta Phsyka* (*Metafizik)*, 983b 30.

5. İNSANLARIN YARATILIŞI

Hesiodos'un, *Erga kai Hemerai* (İşler ve Günler) adlı eserinde, insanların yaratılışından Soylar Efsanesi[35] adı altında söz edilmiştir. Hesiodos'un bu efsanesine göre Olymposlu tanrılar, beş farklı insan soyu yaratmıştır. İlk ölümlü insan soyu Olymposlu tanrılar tarafından, Kronos'un hâkimiyeti döneminde yaratılmıştır. Bu soy Altınsoy olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde insanlar, tanrılar gibi yaşar, acı, kaygı, dert nedir bilmezler ve yaşlanmazlardı. Toprak bu insanlara kendiliğinden nimetler saçar, bu insanlarsa şölenlerde eğlenirlerdi. Ölümün acısını dahi hissetmeyen bu insanlar, tatlı bir uykuya dalar gibi ölürlerdi. Olymposlu tanrılar tarafından yaratılan bu ilk insan soyu ölünce, Zeus'un isteği ile insanları ve toprağı koruyan cinlere dönüştüler.

Sonrasında Olymposlu ölümsüzler, ikinci bir insan soyu yarattı. Bu soy ise gümüşsoydu. Bunlar fizikî ve zihnî olarak altın soylulara göre daha farklıydı. Bu insanların yetişkinliğe geçmeleri yüzyıl sürerdi. Yetişkinliğe adım attıklarında ise aşırı ölçüsüz davranıp başlarını derde sokarlardı. Bu soy, tanrılara saygı gösterip, onları onurlandırmaz, tapınaklara gitmezdi. Bu duruma kızan Zeus, onları toprağa gömüp, yeraltı cinlerine dönüştürmüştü.

Ardından Zeus, üçüncü bir soy olarak tunç soyluları yarattı. Bunlar güçlü ve korkunç insanlardı. Yürekleri acıma nedir bilmezlerdi. Gittikleri yere korku götürürlerdi. Bu insanların evleri ve silahları tunçtandı. Çünkü demiri kullanmayı bilmiyorlardı. Bu insanlar, kendi sonlarını kendileri getirdi ve sonları Hades'in ülkesi oldu.

Bu soy da yok olunca, Zeus yeni bir kuşak daha yarattı. Bu soy, yarı tanrı kahramanlar soyuydu. Yiğitlikleri ve kahramanlıkları ile öne çıkan bu soydan insanların bazıları Thebai'de, bir kısmı Kadmos'ta ve diğer bir kısmı da Troia'da savaşırken ölmüşlerdi. Kimilerine göre Zeus, onları ölümsüz yapmış ve Okeanos'un kıyılarında onlara bir yurt ve mutlu bir hayat vermiştir.

Hesiodos, beşinci soydan bahsederken, kendisinin de bu soya dâhil olduğunu söyler ve bu soyu demir soylular olarak adlandırır. Ancak bu soyun, son soy olmayacağını

---

[35] Hesiodos, *Erga kai Hemerai (İşler ve Günler)*, 110-200.

söyler. Zeus, bu demir soyluları yok edecek ve ardından ak saçlı insanların soyu başlayacak. Bu soy içlerinde tanrı saygısı olmayan, kötü insanlardan oluşacaktır.

Hesiodos'un aktardığı soylar efsanesi bu şekildedir. İnsanların yaratıcısı olarak, Olymposlu tanrılar ve özellikle Zeus görülmüştür. Tanrılara saygılı olmayan soylar yok edilmiş ve yerlerine yeni soylar getirilmiştir. Tanrılara saygı gösteren soylar ise ölümden sonra dahi mutlu bir hayata kavuşmuşlardır.

Kadınların yaratılışı da, Hesiodos'un *Theogonia*'sında ayrı bir yere sahiptir. Hesiodos'un aktardığına göre kurnaz tanrı Prometheus, bir öküzü ikiye böler ve yarısını yağlı et ve bağırsak ile yarısını da kemikle doldurur. Amacı Zeus'u aldatmaktır. Bu duruma sinirlenen Zeus, ölümlülerin çok işine yarayan ateşi, ölümlülerden sakınır. Ancak kurnaz tanrı Prometheus, ateşi bir kamışın içinde kaçırarak ölümlülere sunar. Zeus'un ilk cezası Promethus'a olur. Promethus kardeşi ile de sınanır.

Mitolojiye göre Zeus, insanlığı cezalandırmak için Prometheus'un kardeşi Epimeheus ile evlendirmek üzere bir kadın yaratmalarını ister. Hephaistos'a balçıktan bir kadın yaratmasını emreder. Bunun üzerine Hephaistos, Olympos'daki diğer tanrılardan yardım ister ve bu kadının yaratılıp, donatılmasında neredeyse bütün tanrılar el birliği ile çalışırlar. Afrodit, ona peşinden koşulacak bir güzellik bağışlar. Hermes (Hermesias) ona konuşmayı, daha doğrusu insanları sözle ustaca kandırmayı öğretir ve ayrıca onu utanmak sıkılmak bilmeyen, düzenbaz bir insan yapar. Athena, onu bir güzel giydirir. Letafet perileri Kharitesler onun güzel boynunu altın gerdanlıkla süsler, mevsim tanrıçası Horai ise başını taze bahar çiçekleri ile taçlandırır. Bütün bu işlemlerden sonra Hermes, onun adını, baştan aşağıya donatılmış, herkes kendisine bir şeyler vermiş anlamına gelen "Pandora" koyar. Pandora, aslında tanrılar tarafından insanlığın başına felaket getirmesi için tasarlanmış bir tür beladır. Pandora, Epimetheus'a, Zeus'un kendisine evlilik hediyesi olarak bir çömlek (pithos) hediye ettiğini ve evlilik bilfiil gerçekleşinceye kadar verdiği hediyeyi açmamalarını öğütlediğini belirtir. Buna rağmen Pandora kadına özgü bir merakla Zeus'un senaryosuna uygun olarak, merakına yenik düşüp, çömleği açar. Böylece Zeus'un önceden kutuya yerleştirdiği tüm kötülükler, musibetler, hastalıklar ile Keres adı verilen ve kazara ölümlerden tutun da, savaş, kıyım, ağır hastalık vb. nedenlerle

meydana gelen acılı ölümlere varıncaya kadar, hemen her tür ölümden sorumlu olan dişi ölüm cinleri serbest kalıp kutudan çıkarlar. Böylece, Pandora'nın bu merakı sonucu, insanlığın kaderi de bir daha geri dönülemez bir biçimde, ebediyen değişir. "Kötülüklerin anası" anlayışına sebep olan Pandora, insanlığın başına büyük bir felaket açmıştır. Oysa Pandora kutusunu açmadan önce, insanlar her türlü illet ve musibetten uzak, mutlu, mesut ve bahtiyar yaşamaktadırlar. Bunu farkedince Pandora hemen çömleği kapatmış ve geride insanlar için tek şey olarak "umut" kalmıştır. Böylece Zeus, sadece insanlara yardım eden Promethus'a (kardeşi yoluyla) olduğu gibi ölümlülerin başına bela açmak için insanlara da ceza olarak kadını yaratmıştır.[36] Bu durum, Hellen toplumunda kadının ve kadın erkek ilişkilerinin nasıl algılandığının önemli bir açıklaması olarak görülebilir. Bu anlayışa göre kadın, hilelerle, aldatmacalarla, süslenerek erkeğe sunulmuş bir beladır. Tabir-i caizse "kötülüklerin anası"dır. Kadının yaratılması konusunda, Hellenler kendi mizojinist (kadın düşmanı) bakış açışlarını mitolojiye yerleştirmiş görünmektedirler.

Orfizmde ise insanlar Titanlar'ın küllerinden doğmuşlardır. Rivayete göre, Zeus'un oğlu Dionysos, Titanlar tarafından parçalanarak yenir. Ancak Athene, Dionysos'un kalbini Zeus'a ulaştırmayı başarır. Zeus bu kalbi baldırında saklar ve o kalpten Dionysos ikinci kez doğar. Oğluna yapılanlar karşısında Zeus, Titanlar'ı cezalandırmak için onları şimşeği ile çarparak küle çevirir. İşte insanoğlu, Dionysos'un kalbini yiyen bu Titanlar'ın küllerinden doğmuştur.[37] Orfizmde ruhun tanrısallaştırılması ve bedenin ise bir hapishane olduğu öğretisinden daha önce bahsetmiştik. Bu hikâyede Dionysos insanın ruhunu, Dionysos'un kalbini yiyen Titanlar ise insanın bedenini simgelemektedir.

İlk dönem Hellen kozmogonileri, *kozmos* ve *pantheon*un oluşumu hakkında bilgi vermekle birlikte, insanın yaratılışından bahsetmezler. Bu antik dönem muhtemelen Titanların Hellen tarihinin ilk evrelerinde insanların yaratılışı ile bağlantı kurmasına neden olmuştur. İlk Hellenlerin insanlığın kökenini Titanlarla bağlamasının nedeni sarih değildir, ancak daha eski, ana kara geleneklerinin Doğu'dan etkilenmiş olması ihtimali kuvvetlidir.[38]

---

[36] Hesiodos, *Theogonia*, 570-605.
[37] Berk, 2010, 6.
[38] Bremmer, 2004, 26-27.

Bununla birlikte insanların Prometheus tarafından yaratıldığına dair mitler de mevcuttur. İÖ 4. yüzyılda ortaya çıkan bir mite göre insanlar Prometheus tarafından suya, ya da gözyaşına kil karıştırarak insan bedenini yaratmıştır. Prometheus, insanın sadece bedenini yapmıştır. İnsana ruhu veren Athena'dır.[39] İlk insanın Prometheus tarafından yaratılması konusu anlaşılabilir bir husustur. Zira Prometheus kurnaz ve cin fikirli olarak betimlenmesinin yanında mitolojide insanların dostu olarak kendini göstermektedir.

6.BATI YARATILIŞ KAVRAMININ DİĞER KÜLTÜRLER İLE BENZERLİKLERİ

6.1. İlksel Deniz ve Sudan Yaratılış

Var olan ilk ilke olarak denizin sayılması, Hesidos'un kozmogonisine uymamakla birlikte Hellen toplumunda görülmektedir. Aristoteles'in aktardığı üzere, bu durum ilk Hellen kozmologlarında karşımıza çıkmaktadır. Homeros'ta da yaşamın yaratıcı ilke olarak suyun gösterilmesine dair atıflar mevcuttur. Bu görüş, Thales ile birlikte, Hellen felsefesine de yansımış, hatta felsefenin doğumuna ortam hazırlamıştır.

Sümer mitolojisinde, Gök ile yere yaşam veren bu tanrıça Nammu Sümer, *ilksel deniz* olarak karşımıza çıkmaktadır. Nammu'nun, Sümer toplumu tarafından daima var olduğu farzedilmiştir. Babil kozmogoni anlatımında *Enuma Eliş* destanına göre başlangıçta ilk ilke olarak sadece "su" vardır. Daha sonra tatlı suların efendisi Apsu ve tuzlu sulara yöneten Tiamat ortaya çıkar ve sonraki tanrılar kuşağı bu tanrıların birleşmesinden meydana gelmektedir.

Birden fazla kozmogoni anlatımına sahip Mısır toplumunda da, var oluşun ilk ilkesi olarak denizin sayıldığı yaratılış hikâyeleri mevcuttur. Bu durum özellikle Heliopolis'te Güneş-Tanrı kültünde karşımıza çıkmaktadır. Ölüler kitabına ait bir mitte *"Ben, kaosun sularından yükselen kadim tepecikte tek başına görünen Atum'um... Ben, su içinden yükseldim ve üzerinde duracağım bir yer yaptım"*[40] ifadeleri, bu kültte Tanrı'nın dahi sudan gelmiş olduğunu göstermektedir.

---

[39] Cömert, 1999, 21.
[40] Peker, 2006, 23.

İlksel deniz motifi, Türk kozmogonisinde de karşımıza çıkan bir motiftir. Verbitskiy tarafından derlenen Altay Yaratılış Destanı'nın başlangıcında, yerin ve göğün yaratılmasından önce her yerin deniz olduğu belirtilmiştir. Yakut Türkleri'nde de benzer kozmogoni mitleri bulunmaktadır.

Çin ve Japon mitolojisinde de su motifi kendini göstermektedir. Çin kozmogoni anlatımına göre, evrenin başlangıcında iki okyanus ve bir kara parçası bulunmaktaydı. İlk tanrılar olan Shu ve Hu da bu iki okyanusun tanrısı olarak görülmektedir. Aynı şekilde bir Japon kozmogoni anlatımına göre, çok belirgin olmamakla birlikte evrende var olan ilk ilke olarak yağdan bir deniz görülmektedir. Bu deniz, içinde hayatın kaynağını barındırmaktadır.

6.2. Kozmik Yumurta Motifi

Yumurtalar, eski Mısır'daki lahitler gibi içlerinden yeni hayatlar yayılan sanal evrenler olarak düşünülebilir. Yumurtalar, uçabilen, gökyüzünün kenarlarına ulaşan uçabilen, canlıların eseridir. Bu bağlamda düşünüldüğünde, bu canlılar Tanrılar âlemine insanlardan daha yakındırlar. Göksel varlıklar ve yumurtaların ataları olan kuşların dünyasındaki arketiplerin ve sembollerin kullanılması (gökyüzünde neredeyse "ilahî" özelliğe sahip olduklarından ve başlangıçta cansız yumurtalarından hayat yaratmalarından dolayı) yaratılış hikâyelerinde karakteristiktir. Kozmik yumurta motifinin en önemli özelliklerinden birisi de çeşitli antik kültürlerde yaygın olmasıdır. Farklı antik uluslarda benzer kavramların ortaya çıkmış olması, bu durumun kendi aralarında iletişim kurmaları ya da birinden diğerine taşınması durumunu gerektirmemekle birlikte bu devletler arasında bazı etkileşimler olduğu gerçeğini değiştirmez.[41] Yumurta motifinin yaratılış ile ilişkilendirilmesi anlaşılabilir bir husustur. Zira yapısı gereği yumurta, yaratılışın ve doğumun bir yansımasıdır. Aynı zamanda yaratılışa dair bir motif olarak yumurta, dişiliğin başka bir sembol üzerinden imgeleştirilmesidir. Bu durum da yumurta motifine toplumların kozmogonilerinde bu kadar sık rastlamamızın sebeplerinden birisi olmalıdır.

---

[41] Maravelia, 2019, 26-28.

Hellen kozmogoni anlatımları arasında, kozmik yumurta figürü Orfizm'de de bulunmaktadır. Orfist kozmogonide evrenin Zeus'tan önceki hâkimi olan Phanes, Kronos tarafından, Aither'in içine yerleştirilen kozmik bir yumurtadan çıkmıştır. Orfizim'in en karakteristik özelliklerinden biri olan kozmik yumurta figürü, farklı toplumların kozmogonilerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Bu motifin Hellen edebiyatında da karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bir kozmogoni örneği sayılmamakla birlikte, Aristophanes'in, *Kuşlar* adlı tiyatro eserinde *"Herşeyin başında Khaos vardı, Karanlık vardı, Kara Erebos ve Tartaros dolduruyordu Evreni. Hava yoktu, Toprak yoktu, Gök yoktu. Derken kara kanatlı Gece bir yumurta yumurtladı bembeyaz, Erebos'un geniş göğsüne koydu yumurtasını, İşte bu yumurtadan Sevgi doğdu..."*[42] şeklindeki açıklamalar, devrin yaratılış ve kozmik yumurta figürleri hakkında bir fikir verebilmektedir. Bu açıklamalar, Aristophanes'in yumurta figürünü kozmogonik bir motif olarak ifade ettiği görüşünün, Hesiodos kozmogonisi ve Orfist anlayış arasında kaldığı düşüncesi uyandırmaktadır.

Kozmik yumurta motifi Mısır'da Amon kültü ile birlikte kendini göstermektedir. Yeni Krallık döneminde ise Amon yaratıcı tanrı olarak görülmüştür. Kendini ve diğer tanrıları yaratan Amon, ilk tepenin üzerindeki kozmik bir yumurtanın içindedir.

Hindu mitolojisinde de benzer bir figür görülmektedir. Tanrı Vişnu, Maha Yuga'nın ardından, Şiva-Rudra'ya dönüşür ve dünya üzerindeki yaşamı yok eder. Bu sırada, altından bir yumurta ortaya çıkar. Bu yumurtanın içerisinde yaşamın tohumları bulunmaktadır. Bin yıl süren yokoluşun ardından Vişnu, uyanır ve bir lotus çiçeğinin içinden Brahma olarak ortaya çıkar. Orfizim'de gördüğümüz yumurta figürü burada da mevcuttur. Fakat buradaki yumurta içerisinde bir tanrıyı değil dünya üzerindeki canlı formlarının tohumları bulunmaktadır. Orfizm'de gördüğümüz yumurta figürü, burada daha ziyade lotus çiçeğine benzemektedir.

Çin ve Japon kozmogonilerinde de bu motif defaatle karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumların kozmogonilerinde kozmik yumurta motifi, tıpkı Orfizm'de olduğu gibi karakteristik bir maiyettedir. Bir Çin kozmogoni anlatısına göre evren, kozmik bir kaos

[42] Aristophanes, *Kuşlar*, s.71.

yumurtası halindedir ve bu yumurtadan Pan-ku doğar. Pan-ku'nun doğum materyalinden evren şekillenir. Japon kozmogoni anlatısında da evren, ilk olarak şekilsiz bir kütle halindedir ve bu şekilsiz kütle, yumurta biçimindedir. Zaman içerisinde bu kütleden evren şekillenmiştir. Çin ve Japon mitoslarında kozmik yumurta motifine, diğer toplumlardan farklı olarak, fazladan bir görev daha eklenmiştir. Yumurtanın içinden çıkan tanrılar haricinde, yumurtanın kendi materyali evrenin doğumu için ana materyal görevindedir.

Zerdüşt kozmogonide de evren yaratılmadan önce gök, bir yumurta biçiminde ve parlak bir maden şeklindedir. Evrendeki tüm materyaller bu yumurtanın içinde yer almaktadır.

Bir yeniden doğuş sembolü olarak yumurta figürü, Hristiyanlık'ta da karşımıza çıkmaktadır. Her yıl bahar aylarında kutlanan, Hristiyan bayramı Paskalya bu hususta önemli bir örnektir. Aslında paganist geleneğin bir devamı olan bu bayramın temelinde tanrıça Ostara ve bahar ilişkisi yer almaktadır. Paskalya'nın en karakteristik sembolleri Paskalya Yumurtası ve Paskalya Tavşanıdır. Bununla birlikte, bu iddiaları destekleyecek gerçek bir kanıt yoktur. Yumurta muhtemelen Paskalya'nın en bilinen sembolü olmakla birlikte ilk dönem kilisesinde çok büyük öneme sahiptir. Bahar yumurtaları, soğuk kış aylarından sonra yeni hayatın başlangıcını müjdeler. Ayrıca bu durum Hristiyanlık'ta muhtemelen İsa'nın yeniden doğumu üzerine bir metafor olarak düşünülmüş olmalıdır.[43] Bahsettiğimiz üzere orjinalinde paganist geleniğin bir devamı olan ve yeniden doğuşu sembolize eden bu bayramın Ostara[44] gibi dişilik özellikleri ön planda olan bir tanrıça ile ilişkilendirilmesi (ki günümüzde östrojen olarak isimlendirilen dişilik hormonu bu tanrıçanın isminden gelmektedir) anlaşılabilir bir husustur.

6.3. İnsanların Yaratılışına Dair Ortak Motifler

Hellen toplumunda, insanların yaratılışına dair farklı anlatımlar mevcuttur. Bu anlatımlar arasında hemen hemen tüm toplumlar ile ortak motifler ve benzer hikâyeler görmek mümkündür.

---

[43] Sermon, 2008, 340.

[44] Tabiatın yeniden doğuşunu metaforik olarak Hz İsa'nın doğumuna bağlayan bahar kutlamaları yine Ostara adından kaynağını alarak Almanca'da Osterei, İngilizce'de Easter şekline dönüşmüştür.

İnsanın yaratılışı hususunda Sümer mitolojisinde farklı anlatımlar mevcuttur. Bu hikâyelerden birinde insan, Enki ve Nammu tarafından kilden yapılmıştır. Kilden yapılan insana Enki can vermiştir. Hellen toplumunda da insanın kilden yaratıldığına dair mitler mevcuttur. İÖ 4 yüzyılda ortaya çıkan bir mite göre insanlar Prometheus tarafından suya, ya da gözyaşına kil karıştırarak insan bedenini yaratmıştır. İnsana ruhunu veren ise Athene'dir.[45] Bu noktada insanın yaratılışına dair tek benzerlik, onun kilden yapılması değildir. İnsana can veren tanrının Enki olması gibi, Prometheus'un yarattığı bedene ruh, Athene tarafından verilmiştir. Enki (erkek) diğer özelliklerinin yanı sıra, Athene (dişi) gibi bilgelik tanrısıdır. Başka bir versiyonda ise insan, kendisini yaratmak için öldürülen iki tanrının kanından doğmuştur.[46] Bu mit ise bize Orfizm'i andırmaktadır. Orfist öğretiye göre insan, Dionysos'un etini yiyen Titanlar'ın küllerinden doğmuştur. İnsanın, ölmüş tanrısal varlıkların kalıntılarından doğması hususundan doğan bu iki mit arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Babil mitolojisinde ise Marduk, öldürdüğü tanrıların kalıntılarından insanları yaratmıştır. Ölen tanrıların kanlarından ve kalıntılarından yaratılma hususu, Orfizm'de insanların yaratılışını andırmaktadır. Marduk'un insanları tanrı kalıntılarından yaratması, Orfist anlayışın Mezopotamya'daki bir öncülü sayılmaktadır.[47] Bununla birlikte aralarında bariz farklar da mevcuttur. Orfist anlayışta insanın yaratılması, daha trajik bir biçimde gerçekleşir.

Mısır'da görülen Güneş-Tanrı kültünde, insanların yaratılışı Güneş-Tanrı tarafından şu şekilde anlatılmıştır: "*...Ben ağladım ve benim gözyaşlarımdan insanlar yaratıldı.*"[48] Güneş-Tanrı'nın insanları gözyaşından yaratması, yine Hellen toplumunda görülen, Prometheus'un gözyaşına, kil karıştırarak, insan bedenini oluşturmasına benzemektedir. Ayrıca Yukarı Mısır'da rastlanan bir kültte insanların Khnum tarafından çömlekçi tezgâhında yaratıldığına dair bir mit de mevcuttur.

---

45 Cömert, 1999, 21.
46 Eliade, 2003, I. 81.
47 Eliade, 2003, II. 222.
48 Peker, 2006, 23.

İnsanların, kilden yaratılması hususu, Türk mitolojisinde de karşımıza çıkmaktadır. Bir Altay destanında, Tanrı Ülgen, denizin üstünde duran kilden ilk insan olan Erlik'i yaratmıştır. Yakut destanlarında da benzer bir anlatım söz konusudur.

Çin mitolojisinde de insanların topraktan ve çamurdan yaratıldığına dair bir anlatım söz konusudur. Nü-kua isimli bir tanrı, insanları topraktan ve çamurdan yaratmıştır. Burada diğer toplumların mitolojilerinden farklı olarak, insanların yaratılış malzemesi ikiye ayrılmıştır. Sarı topraktan yaratılan insanlar soylu, çamurdan yaratılanlarsa fakir ve sefil insanlar olarak görülmüştür. Burada mitolojinin toplum hayatını geçerli kılma işlevi ortaya çıkmaktadır.

6.4. Soylar Şeklinde Yaratılış

Hesiodos *Soylar Efsanesi*'yle insanların soylar halinde yaratıldığını ve yaşadığını anlatmıştır. Hellen toplumunda Hesiodos'un *Soylar Efsanesi* ile yer etmiştir. Hesiodos'un aktardığına göre beş farklı insan soyu Olymposlu Tanrılar tarafından yaratılmıştır. Farklı özelliklere sahip soyların, farklı dönemlerde yaşamasının benzerlerine Hindu ve Kelt toplumlarında rastlamak mümkündür.

Hindu dininde, varolan hayatın dört evresi vardır. Bunlar: *Krita Yuga, Treta Yuga, Dvapara Yuga ve Kali Yuga*'dır. Dünya üzerinde varolan bu dört evre, bize Hesiodos'un, insanların tanrılar tarafından ne şekilde var edildiğinden bahsettiği, soylar efsanesini hatırlatmaktadır. Birbirleri ile net bir şekilde ayrıştıkları noktalar olmakla birlikte, bu iki hikâyede dikkat çekici benzerlikler bulunmaktadır. Hindu yaratılışının ilk evresi olan Krita Yuga'da yaşayan insanlar ile Hesiodos'un, Olymposlu Tanrılar tarafından ilk yaratılan soy olduğunu söylediği altın soyluların tasviri ve yaşam biçimleri, hemen hemen aynıdır. İki soy da doğa tarafından beslenmektedir; iki soy da acı nedir bilmemektedir; iki soy da yüksek erdeme sahiptir ve iki soy da tanrılarına bağlılık göstermektedir. Bu iki hikâyede de farklı soylar geldikçe, insanlar ve dünya üzerindeki yaşam daha kötü bir hal almaktadır.

Kelt toplumunda ise, kozmogonik bir mitolojiden ziyade, insanların ve tanrıların İrlanda'daki varoluşları ile ilgilenmişlerdir. Çeşitli çağlarda, çeşitli ırklar İrlanda'da hâkimiyet kurmuşlardır. Bu durum bize Hesiodos'un, "soylar efsanesini"

hatırlatmaktadır. Hesiodos'un, insanların varoluşunu aktardığı bu efsanede, İrlanda'da olduğu gibi, farklı dönemlerde farklı soylar yaşamıştır.

6.5. Tanrılar Savaş ve Yılan Motifi

Çeşitli kozmogonilerde yaratılışın öncesinde ya da hemen sonrasında tanrılar arasında bir savaş olduğu görülmektedir. Bu savaş bazen belirli bir motife (yılan gibi) karşı verilmekte, bazen de bir üst tanrı kuşağına karşı verilmektedir. Bu savaşın galibi, evrenin hâkimi, baş tanrı olarak görülür. Bu noktada Hellen mitolojisi ile diğer toplumların mitolojileri arasında benzerliklere rastlamak mümkündür. Zira bir üst tanrı kuşağına karşı verilen savaş Hellen mitolojisinde karakteristik bir unsurdur.

Babil mitolojisinin baş tanrısı olan Marduk'un, bir üst tanrı kuşağından olan Tiamat ve Kingu'ya karşı verdiği savaş bu duruma güzel bir örnektir. Zeus'ta tıpkı Marduk'un Tiamat'a karşı verdiği mücadele gibi, babası Kronos ve Titanlar'a karşı bir mücadele vermiş ve bunun sonucunda evrenin hâkimi olup, düşmanlarını hapsetmiştir. Zeus da Marduk gibi, verdiği mücadeleyi kazandıktan sonra, evrensel hâkimiyetini kardeşleri arasında paylaştırmıştır.

Evrensel hâkimiyetin tanrılar arasında paylaştırılması, Hellen mitolojisi ile diğer mitolojiler arasındaki başka bir benzerliktir. Sümer dininde de, evrensel hâkimiyetin, tanrılar arasında paylaşılması söz konusudur. An, Enlil ve Enki isimli üç tanrı yerin ve göğün hâkimiyetini paylaşmışlardır. Bunlar arasında hâkim tanrı olan An bir çeşit gökyüzü tanrısıdır. Zeus da, babası Kronos'u yendikten sonra, evrensel hâkimiyeti kardeşleri arasında paylaştırmıştır. Zeus, gökyüzünün; kardeşi Poseidon yeryüzünün; Hades ise yeraltının hâkimiyetini almıştır. Bununla birlikte başka benzer bir nokta da, Hellen panteonunun başı sayılan Zeus'un, An gibi gökyüzünde hâkimiyet kuran tanrı olmasıdır.

Mısır'daki Güneş-Tanrı kültünde de tanrıların yaratılışı sonrası verdikleri bir mücadeleden bahsedilir. Tanrılar, yılan Apophis'e karşı birleşerek bir savaş verirler. Pherikides'in kozmogonisinde de tanrılar arasında çıkan bir savaş esnasında, yılan tanrı Ophienus'a karşı verilen bir mücadeleden bahsedilmektedir.

Tanrılar arası savaş, Zerdüşt kozmogoninin de en karakteristik özelliklerinden biridir. Evren, ışıktan ve hakikatten ibaret olan Ahura Mazda ve karanlık ve yalandan ibaret olan Angra Mainyu'nun birbirlerine karşı verdikleri sonsuz savaşın bir yansıması olarak meydana gelmiştir. Zerdüştlükte yaratılış, Hindu kozmogonisine benzer şekilde, bölümlere ayrılmış bir süreçtir. Bu süreç ise Ahura Mazda ve Angra Mainyu tarafından iyi ve kötü varlıkların yaratılması ve bunların birbirlerine karşı mücadele vermesi şeklindedir.

6.6. Hiçlikten Yaratılış

Hiçlikten yaratılış, Hesiodos'un kozmogonisinin mihenk taşıdır. Hesiodos, yaratılışın kaynağını *Khaos*'a bağlamış ve var olan ilk ilke olarak onu saymıştır. Yaratılışın öncesinde mutlak bir hiçliğin olması, diğer toplumların kozmogonilerinde de karşımıza çıkan bir motiftir.

Mısır'da yaratıcı tanrı olarak görülen Ptah'ın evreni yaratmadan önceki tasviri, bu bağlamda güzel bir örnektir; *"PTAH var olan her şeyi yarattı. Ondan evvel, Veda'larda yazılı olduğu gibi «ne varlık, ne de yokluk vardı. Yukarda ne uzay, ne de gökyüzü vardı."*[49] Ptah'a dair olan bu mitos, tam anlamı ile olmamakla birlikte bize *Khaos*'u hatırlatmaktadır. Hesiodos'un kozmogonisinde, evrenin yaratılışına dair ilk ilke olan *Khaos*, Ovidius tarafından "*...Denizler, karalar, bunları kuşatan, Gökyüzü varolmadan, tek görünümlüymüş evrende, Doğa, chaos deniyordu ona, kımıldamaz, biçimsiz, Düzensiz bir yığın, ağır...*" şeklinde betimlenmiştir.[50] Görüldüğü üzere, Hellenlerdeki *Khaos* ile Mısır'daki Ptah arasında tam anlamıyla bir benzerlik söz konusu değildir. Ancak ikisinde de, evrenin yaratılışından önceki durumun betimlenmesi bir hayli benzemektedir.

Germen mitolojisi ile Hellen mitolojisindeki kozmogonik hikâyeler, fazla ortak motif paylaşmamakla birlikte Ginnungagap denilen sonsuz uçurumun tasviri, bu kozmogoni anlatımında adeta hiçliği temsil etmektedir. Bu durum Hesiodos'un *Khaos*'unu andırmakla beraber, bu iki ilke arasında bariz işlevsel farklar vardır.

---

[49] Champdor, 1984, 13.
[50] Ovidius, *Dönüşümler*, I. 5-10.

6.7. İlahi Dinler ile Benzerlikler

İslam'da Allah'ın evreni yaratmasından önce, "*herhangi bir varlığın olmayışı*" durumu söz konusudur. İbnü'l-Arabî *"Allah vardı, O'nunla birlikte başka bir şey yoktu"* diyerek İslam'da varlığın birliğine işaret etmiştir.[51] Kur'an'da da bu durumu onaylayan ayetler mevcuttur: *"O, ilktir (kendisinden önce hiçbir varlık yoktur,) sondur (kendisinden sonra hiçbir varlık yoktur. Her şey yok olurken O kalacaktır,) zahirdir (delilleriyle varlığı gün gibi açıktır,) batındır (zatının hakikati gizlidir, akıllar O'nun özünü idrak edemez,) O, her şeyi bilendir."*[52] denilerek Allah'ın ilk ve son varlık olduğu vurgulanmış ve evrenin yaratılışından önce herhangi bir varlığın olmayışı doğrulanmıştır. Eski Ahit'te de bu durum söz konusudur. Yaratılış'ın ilk ayetinde Rab'bın yeryüzünü yaratmadan önceki şekli şu şekilde geçer: "*Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde hareket ediyordu."*[53]

Söz konusu olan bu durum Hellen kozmogoni anlatımında da yer almaktadır. Hesiodos'un kozmogonisinde var olan ilk ilke sayılan *Khaos*, *"boşluk", "hiçlik"* manasına gelmektedir. Yani Hesiodos'un kozmogonisinde varlıktan önce hiçlik bulunmaktadır. İslam'da ve diğer semavî dinlerde de olduğu gibi evrenin yaratılmasından önce, kâinatta herhangi bir varlık söz konusu değildir.

İslam'da evrenin yaratılmasından evvel göklerin ve yerin bitişik olması durumu söz konusudur. Bu durum Kur'an'da *"O Allah'tan gelen gerçekleri örtbas edenler, görmüyorlarmı ki göklerin ve yerin başlangıçta bir bütün olduğunu, sonradan onları bizim ayırdığımızı; yaşayan her şeyi su sayesinde canlı kıldığımızı? Hâlâ inanmayacaklar mı?"* şeklinde açıklanmıştır. Göklerin ve yerin yaratılmasına dair başka bir ayette şu şekildedir: *"Şüphesiz, Rabbiniz o Allah'tır ki, gökleri ve yeri altı zaman devresi içinde yarattı, sonra kâinat üzerinde hükümranlığını kurdu. O, geceyi, hemen arkasından kendisini kovalayan gündüze örter. Güneş, ay ve yıldızları da daima iradesine boyun*

---

[51] Demirli, 2007, 40.
[52] Hadîd, 57/3.
[53] Yaratılış, 1/2.

eğmiş durumda var etmiştir. Bilesiniz ki yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!"[54]

Hellen kozmogonisinde göklerin ve yeryüzünün bitişik olması durumundan açıkça bahsedilmemektedir. Hellen toplumunda, yeryüzü (toprak) Gaia olarak isimlendirilmiş ve ona kutsallık atfedilmiştir. Hesiodos, kozmogonisinde *Khaos*'un ardından var olan ilk varlık olarak Gaia'yı yani toprağı sayar. Gökyüzü, Gaia tarafından oluşturulur. Uranos olarak isimlendirilen Gökyüzü, Gaia tarafından herhangi cinsel bir birleşme olmadan yaratılmıştır. Hellen mitolojisinin karakteristik bir özelliği olarak yeni tanrılar ve dolayısıyla yeni olgular, diğer tanrıların cinsel birleşmesi sonucu meydana gelmektedir. Ancak Gökyüzü için bu durum söz konusu değildir. Gaia, Uranos adeta kendinden çıkarmış ve kendisine eş olarak yaratmıştır. Bu husus, gerçekten de İslam'daki gök ve yerin birleşik olması hadisesini andırmaktadır. Bu durumu destekleyecek başka bir hadise ise yeryüzünün daha önce varlığa gelmesidir. İslamiyet'te de durum bu şekildedir. *"Dahası O, duman halinde olan semaya iradesini yöneltti; ardından ona ve arza, 'İsteyerek veya istemeyerek (varlık sahnesine) gelin!' buyurdu. 'İsteyerek geldik' dediler."*[55] Bu ayetten anlaşılacağı üzere yer, gökten daha önce yaratılmış olmalıdır. Farklı ayetlere istinaden farklı görüşler olsa da genel kanaat bu şekildedir.[56] Yani Hellen kozmogonisinde Gaia'ın, Uranos'tan önce var olması gibi, İslamiyet'te de yer, gökten önce varedilmiştir.

Hellen kozmogoni anlatımları arasında sudan yaratılış pekçok medeniyette olduğu üzere mevcuttur. Aristoteles'in de işaret ettiği üzere, muhtemelen içinde Homeros'un da bulunduğu ilk Hellen kozmogonistleri, yaratılışın kaynağı olarak suyu görmüşlerdir. Canlı varlıkların sudan yaratılması hususu, İslamiyet'te de kendine yer bulmaktadır. Enbiya suresinin 30. ayetinde *"İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı?"*[57] denilerek canlıların varlıkların yaratılışı

[54] Araf, 7/54.
[55] Fussilet, 41/11.
[56] Arnaldez, 2007, 310.
[57] Enbiya, 21/30.

suya bağlanmıştır. Nur suresinde *"Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratır, Allah her şeye kādirdir"*[58] denilerek, yine canlı varlıkların sudan yaratıldığı üzerinde durulmaktadır.

İnsanların yaratılışı hususunda, Hesiodos'un kozmogonisinde olmasa da, insanın ana maddesi olarak toprağın gösterilmesi Hellen toplumunda yer bulmuştur. İnsanların Prometheus tarafından yaratıldığı bu anlatımda, Prometheus, insan bedenini kilden şekillendirmiştir. İnsanların topraktan yaratılması konusu, Kur'an'da defaatle dile getirilmiştir. İlk insanın topraktan yaratılması Kur'ân'da zengin bir kavram çeşitliliğine sahiptir. Yaratılış malzemesi olarak, toprağın farklı şekillerdeki durumu söz konusudur. Kur'anda, Âdem'in biyolojik gelişiminden tam anlamda bahsedilmese de bu durumu bir sıraya sokmak mümkündür. İnsan ilk olarak t*oprak*, daha sonra *çamurda süzülen bir öz* ve biyolojik gelişimin ilk evresi olan *nufte (zigot)* şeklinde yaratılmıştır.[59] Hicr Suresi'nde "*Gerçekten biz insanı, kuru pişmemiş çamurdan; kokuşmuş bir balçıktan (mesnûn) yarattık.",* [60] Mü'minun Suresi'nde "*Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hülasadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem'in nesli olan insanı sarp ve metin bir karargâhta (rahimde) bir nutfe (zigot) yaptık. Sonra o nutfeyi alaka (yapışan şey) haline getirdik, derken o alakayı mudga (bir çiğnem et) yaptık, o bir çiğnem eti kemik(lere) çevirdik (ve) o kemiklere de et (kaslar) giydirdik. Sonra onu başka yaratılışla inşa ettik (can verdik, konuşma verdik)*",[61] Secde Suresi'nde "*O'dur ki her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı.*",[62] Fatır Suresi'nde "*Allah sizi (Hz. Âdem'i) bir topraktan, sonra bir meniden (Hz. Âdem'in neslini) yarattı.*"[63] Âl-i İmrân Suresi'nde *"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona 'ol' dedi ve oluverdi."*[64] ve Rûm Suresi'nde *"O'nun kanıtlarından biri, sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra bir de baktınız ki, çoğalarak yeryüzüne dağılmış*

---

[58] Nur 24/45.
[59] Kavşut, 2012, 299.
[60] *Hicr, 15/26.*
[61] *Mü'minun 23/12-14.*
[62] *Secde, 32/7.*
[63] *Fatır, 35/11.*
[64] Âl-i İmrân 59.

beşer topluluğusunuz.”[65] denilmektedir. Görüleceği üzere Kur’an’da insanın topraktan yaratıldığına dair pek çok açıklama mevcuttur. Eski Ahit’te de Adem’in topraktan yaratılması söz konusudur. Yaratılış kitabının 2. bölümünde “*RAB Tanrı Adem’i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.”*[66] denilerek Adem’in topraktan yaratıldığını konusunun üzerinde durulmuştur.

Tevrat’ta da insanın yaratılışı konusunda ayrıca geçen bir husus da Tanrı’nın Adem’i kendi suretinde yaratması söz konusudur. Yaratılış kitabının birinci bölümünde *“Tanrı, ‘Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım’ dedi...”*[67] şeklinde geçmektedir. Bu anlayışa çok yakın bir düşünceye, Platon’da rastlanılmaktadır. Platon’a göre Tanrı, evreni ve insanı kendisine benzer bir biçimde yaratmıştır. Bunun sebebi, Tanrı’nın en mükemmel biçimde olması ve evreni ve insanları da bu mükemmel biçimde yaratmak istemesidir. İslamiyet’te de insanın en güzel biçimde yaratılması durumu mevcuttur. Kur’an’da: *“Andolsun, insanı en güzel biçimde yaratırız. Sonra onu aşağıların aşağısına indiririz.”*[68] şeklinde üzerinde durulan bu konu, Allah’ın insanı kendi suretinde yarattığı şeklinde yorumlanabilir. Bakara suresinde de bu durumu destekleyici bir ayet mevcuttur. “… Hani rabbin meleklere, *‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar, ‘Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah ‘Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim’ buyurdu.”*[69]

İslam’da, insanların toplu bir şekilde mi yaratıldığı hususu, tartışmalı bir konudur. Bu konuda İslam camiasında farklı görüşler mevcuttur. İnsanların belli bir topluluk olarak yaratıldığı iddiasını savunanlar bu durumu savunmak için Kur’an’dan bazı ayetler göstermektedirler.[70] *“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına*

[65] Rûm Suresi 20.
[66] Yaratılış, 2/7.
[67] Yaratılış, 1/26.
[68] Tin, 95/4.
[69] Bakara, 2/30.
[70] Ateş, 2016, 354.

riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[71] *"Ey insanlar, şüphe yok ki biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi, aşiretler ve kabileler haline getirdik tanışın diye; şüphe yok ki Allah katında sevabı en çok ve derecesi en yüce olanınız, en fazla çekineninizdir; şüphe yok ki Allah, her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."*[72] Bu örneklerden bazılarıdır. Belirttiğimiz üzere bu husus, tartışmalı bir konudur. Ancak bu duruma Hesiodos'ta rastlamaktayız. Hesiodos, insanların nasıl yaratıldığını ayrıntılı olarak ele almamakla birlikte, insanların soylar şeklinde yaratıldığından ve bu şekilde yaşadıklarından bahsetmektedir.

Yaratılışa dair Eski Ahit'te geçen başka bir husus da Cennet'ten kovulma hikâyesidir. Yılan, Havva'yı kandırarak, ona Tanrı'nın yasakladığı meyveyi yedirir ve Adem ve Havva'nın Cennet'ten kovulmasını sağlar.[73] Hellen mitolojisinde de benzer motiflere rastlamak mümkündür. *"Hesperides'in Bahçesi"* miti bu duruma güzel bir örnektir. Bu bahçede meyveleri altın elmalar olan bir ağaç yetişmektedir. Bu ağacın meyvelerinden yiyenlerin ölümsüz olacağı düşünülmektedir.[74]

Eski Ahit'te Tanrı, Adem'i yasak meyveyi yediği için şu şekilde cezalandırır: *"Karının sözünü dinlediğin ve sana, Meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için Toprak senin yüzünden lanetlendi" dedi,"Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın."*[75] Bu durum Hesiodos'un soylar efsanesini hatırlatmaktadır. İlk insan soyu olan altın soylular, Tanrılar'ı dinledikleri ve onları onurlandırdıkları için bizzat toprağın kendisi tarafından beslenmektedirler. Ancak diğer soylar, Tanrılar'ın sözünü dinlemedikleri için bu nimeti kaybetmişlerdir.

Cennet'ten kovulma hususunda başka bir ortak nokta da, kadınların yaratılışı konusudur. Eski Ahit'teki anlatıya göre Havva, Adem'i elmayı yemesi için ikna etmiş ve Cennet'ten kovulmalarına sebep olmuştur. Eski Ahit'e göre yasak meyveyi ilk önce yiyen kişi Havva'dır. Hristiyanlık'ta da bu inanç paylaşılmaktadır. Havva'nın Adem'i aldatması bir günah olarak görülmüş, ve Havva'nın bu günahtan çocuk doğurmak suretiyle

---

[71] Nisa 1/4.
[72] Hucurât 49/13.
[73] Yaratılış, 3/1-10.
[74] Doana, 1882, 11.
[75] Yaratılış, 3/17.

arınacağı düşünülmüştür. Bu yüzden erkek, daha üstün görülmüştür.[76] Bu noktada Hellen toplumunda da benzer bir anlatı söz konusudur. Hesiodos'un Pandora efsanesinde anlattığı üzere kadın, Zeus'un buyruğu ile insanoğlunun başına bela açmak için yaratılmıştır. Bu algının, Hellen toplumunda gerçekten de yerleşmiş olduğu anlaşılmaktadır. Euripides'in Medeia isimli oyununda *"....Ve nihayet, tabiat, biz kadınları iyilik hususunda tamamiyle elverişsiz yarattı ise, fenalık için, evet hiç olmazsa fenalık için bizden daha ehli yoktur."*[77] Görüldüğü üzere, Hellen toplumunda kadının yaratılışına bakış açısı, gerçekten de Hesiodos'un efsanesinde aktardığında farklı değildir. Kadınlara, yaratılış itabari ile kötü özellikler atfedilmiştir. İslam'da ise böyle bir anlatım veya algı söz konusu değildir. Kur'an'da kadınların yaratılışı ile ilgili ayetlerde bu durum açıkça kendini belli etmektedir. *"Sizleri bir tek nefisten (döllenmiş yumurtadan) yaratan O'dur. Eşini de o nefisten yarattı ki biri diğerinin yanında rahat etsin. Erkek onu sarınca hafif bir yük yüklenir. Onunla gezip dolaşır. Yükü ağırlaşınca ikisi de Rableri olan Allah'a yalvarır; 'Bize iyi bir evlat verirsen, görevlerini yerine getirenlerden olacağız' derler"*[78], *'Sizi bir tek kişiden yarattı, sonra ondan da eşini halketti ve sizin için davarlardan erkekli dişili, sekiz tane çift mahlûk meydana getirdi; sizi, analarınızın karınlarında ve üç karanlık içinde yaratıştan yaratışa düşürür;'*[79] Bu ayetlerde eş kelimesi için kullanılan kelime *zevcehâ* kelimesidir. Zevc kelimesi, yalnızca kadınlar için değil, her iki cinsiyet için de kullanılmaktadır. Kelime eşi ve çifti olan şeylerden her biri adına kullanılmaktadır. Bu kelime aynı zamanda benzer olmak manasına da gelmemektedir.[80] Yani iki manası ile de belirli bir cinsiyeti işaret etmez. Buradan da anlaşılacağı üzere, İslam'da kadın ve erkek arasında yaratılış bakımından bir fark yoktur. Yani İslamî anlayışta erkek ve kadın birbirlerine eş olarak yaratılmış ve herhangi bir cinsiyete yaratılıştan gelen olumsuz bir özellik atfedilmemiştir.

[76] Karauğuz, 2013, 45.
[77] Euripides, *Medeia*, 405.
[78] Arâf, 7/189.
[79] Zümer, 39/6.
[80] Arpakuş, 2010, 589.

7. SONUÇ

Yaratılış anlatımı olmayan bir toplum neredeyse yoktur. Bu durum insanlığın ortak bir dürtüsünden kaynaklanmaktadır. İnsan daima dünya üzerindeki varlığını açıklamak ister. İnsanlığın temel bir dürtüsü olarak bilme arzusu, insanları bu konu hakkında düşünmeye itmiştir. Bu noktada bilgi eksikliğinden doğan boşlukları, insanın hayal gücü tamamlamıştır. Eskiçağ Batı dünyasında da durum bu şekildedir.

Yaratılış kavramı açısından, Eskiçağ Batı toplumu ile diğer toplumlar arasında ziyadesiyle ortak motifler bulunmaktadır. Bu durum birkaç şeyi işaret etmektedir. Herşeyden önce insanlık, çok tanrılı dönemlere geçmeden önce ilahî din ve emirler çerçevesinde yaşadıktan sonra yine tabiatı gereği, kendilerine yaratan tarafından gönderilmiş olanları tahrif etmiştir. Bundan sonra insan zihninin ve hayal gücünün ürünü olan varlıklarla ancak ilahî metinlerin de etkisini taşıyacak şekilde yeni ilahlar üretmiştir. Bu insan zihninin ne kadar bozgunculuğa yatkın olduğunu ve toplumlar arasında bu anlamda hızlı bir etkileşim ve etkilenme olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan genelde ve dinî ve ilahî emirler özelinde insanlığın ortak hafızasında bazı önemli olayların ve değerlerin bulunduğunu da ortaya koymaktadır. Bunlar toplumlar arasında, ne denli bir kültür alışverişi olduğu konusunda fikir sahibi olmamıza yardımcı olabilmektedir.

Yaratılış hususu, semavî dinlerde de önemli yeri olan bir konudur. Antik dinler ve semavî dinler bu çerçevede incelendiğinde, diğer toplumların inançları ve semavî dinler arasında bir paralellik kurmak ve ortak motiflere rastlamak mümkündür. Evrenin yaratılışı, insanın yaratılışı gibi pek çok konuda semavî dinler ile antik dinler arasındaki benzerlik hayret vericidir. Bazen bu motifler sadece şekil bakımından benzerlik gösterirken, kimi zaman nerede ise birbirlerinin aynısıdır. Görüleceği üzere, dünya üzerindeki pek çok din ile semavî dinler arasında yaratılış anlatımları bakımından benzerlikler kurmak mümkündür. Bu benzerlikler, tüm bu hikâyelerin benzer bir kaynaktan geldiği fikrini uyandırmaktadır. Semavî dinlerin sonrasında var olan ya da sonrasında değişiklikler göstermiş olan dinlerde ise, pagan dinlere inanmaya başlayan toplumlar muhtemelen semavî dinlerin açıkladığı bazı hususları mantıklı bir şekilde açıklayamayarak, semavî dinleri kendilerine göre şekillendirmişlerdir. İlahî metinleri de

kendilerince yorumlayarak sürdürmeyi tercih etmiş gibi görünmektedir. Sadece dünyanın ve insanın yaratılması hususunda bile ilahî dinlerle pagan dinler ve Batı dinlerindeki benzerlikler bile toplumdan topluma, mekândan mekâna ve zamandan zamana aktarılagelen bu benzerlikleri ortaya koyması ve bu hususa dikkat çekebilmesi açısından oldukça önemlidir.

Sonuç olarak Hellenlerdeki "yaratılış kavramı", Hellen ve Roma hayat anlayışının çok önemli ve vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Eski dünyadaki yaratılış kavramının anlaşılabilmesini sağlayan Hellen mitolojisi ve felsefesi Roma dünyasına hemen hemen aynı şekilde aktarılmıştır.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Aristophanes, **Kuşlar**, Çev. A.Erhat - S. Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966.

Aristoteles, **Metafizik**, Çev. A. Arslan, Divan Kitap, İstanbul, 2017.

Aristoteles, **Ruh Üzerine**, Çev. Aygün, A. – Sev, Y. A., Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Euripides, **Medeia**, Çev. Tanpınar, H. A., Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

Herakleitos, **Fragmanlar**, Çev. C. Çakmak, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009.

Hesiodos, **Theogonia – İşler ve Günler**, Çev. S. Eyüboğlu – A. Erhat, İş Bankası ve Kültür

Yayınları, İstanbul, 2017.

Homeros, **İlyada**, Çev. A.Erhat – A. Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 2008.

Ovidius, **Dönüşümler**, Çev. İ. Z. Eyüboğlu, Payel Yayınları, İstanbul, 1994.

Platon, **Devlet**, Çev. S. Eyüboğlu – M. A. Cingöz, İş Bankası ve Kültür Yayınları, İstanbul,
2017.

Platon, **Parmenides**, Çev. S. Babür, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1994.

Platon, **Timaios**, Çev. F. Akdemir, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

Tetkik ve Telif Eserler

Ahmetbeyoğlu, A. – Ş., Hüseyin, “Eski Türk Dininin Kozmolojisi Ve Kozmogonisi”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, Cilt: 119, S: 234, 2018, 45-74.

Aksoy, T., Mitoslarda Yaratılış Motifleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

Appleton, R. B., **The Elements Of Greek Philosophy**, Methuen & Co. Ltd., London, 1922.

Arpakuş, H. K., “Kur’an Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış”, **Tarihten Günümüze Kur’an’a Yaklaşımlar**, İlim Yayma Vakfı Yayınları, 2010.

Arnaldez, R., “Kur'ân’da Yaratma Kavramıyla İlgili Ayetler Hakkında Semantik Bir Tahlil”, **Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, S: 28, Erzurum, 2007, 305-316.

Arslan, A., **İlkçağ Felsefe Tarihi I**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Arslan, A., **Felsefe Tarihi II**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

Arslan, A., **Felsefe Tarihi III**, , İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Arslan, S., Türklerde Ağaç Kültü Ve “Hayat Ağacı”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt: 1, S. 1, 2014, 59-71.

Ateş, A. E., “Kur’an’da İnsanların Yaratılışı Meselesi”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.30, 2016, 353-369.

Atış, N., “Grek Düşünce Dünyasında Felsefe Din ve Mitoloji İlişkisi”, **Kaygı**, 2009.

Berk, F. M., “Düalist Bir Öğreti Olarak Orfizm”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2010, 107-118.

Boulding, K., Gastêr, Nêdys, and Thauma: Feminine Sources of Deception and Generation in Hesiod’s Theogony, Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts, Halifax, Nova Scotia, 2015.

Bremmer, J. N., “Remember the Titans. Greek fallen angels: Kronos and the Titans”, **The Myth of the Fallen Angels**, 2004, 35-61.

Cevizci, A., **Felsefe Sözlüğü**, , Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Champdor, A., **Eski Mısır'ın Ölüler Kitabı**, Çev. S. Tahsuğ, Ruh ve Madde Yayınları, İstanbul, 1984.

Conford, F. M., **Plato's Cosmology**, Hackett Publishing Company, Indianapolis, 1997.

Cömert, B., **Mitoloji ve İkonografi**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1999.

Çağrı, E., "Empedokles", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, S.s.175-182, 2005.

Çığ, M. İ., **Ortadoğu Uygarlık Mirası-1**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014.

Davis, F. H., **Myths and Legends of Japan**, George G. Harrap Company, London, 1912.

Demirli, E., "Varlık Olmak Bakımından Varlık İfadesinin Sûfîlerce Yeniden Yorumlanması ve Bu Yorumun Mezafizik Sonuçları", **İslâm Araştırmaları Dergisi**, S. 18, 2007, 27-47.

Doana, T. W., **Bible Myths and Their Parallels in Other Religions**, The Truth Seeker Company, New York, 1882.

Eliade, M., **Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi Cilt I**, çev. A. Berktay, Kabalcı Yayınevi İstanbul, 2003.

Eliade, M., **Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi Cilt II**, çev. A. Berktay, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2003.

Eliade, M., **Şamanizm**, çev. İ. Birkan, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

Ercan, C. A., "Germen Mitolojisinde Yaratılış", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** 2014, 121-132.

Erhat, A., **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2015.

Eyüboğlu, S. - Erhat, A., **Hesiodos Eseri ve Kaynakları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1977.

Graves, R., **Yunan Mitleri**, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Guthrie, W. K. C., **In the Beginning**, Cornell University Press, New York, 1957.

Guthrie, W. K. C., **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, çev. C. Ahmet, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999,

Heidel, A., **Enuma Eliş**, çev. İ. Birkan, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.

Karauğuz, G., **Ademin Çocukları**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2013.

Kavşut, M. S., "Kur'ân'da İnsanın Yaratılış Aşamaları - Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme", **e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 7, 2012, 289-301.

Kirk, S. A., The Ambivalence of Gaia and Pandora, A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies in Partialfulfılment of the Requirements for the Degree of Master of Arts, Alberta, 2002.

Kramer, S. N., **Sümer Mitolojisi**, Çev: H.Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999.

Locke, L. "Orpheus and Orphism:Cosmology and Sacrifice at the Boundary", **Folklore Forum** 28: 2, 1997.

Long, A. A., **Companion to Early Greek Philosophy**, Cambridge University Press, 2006.

Mackenzie, D. A., **Çin ve Japon Mitolojisi**, Çv: Akten, K., İmge Kitabevi Ankara, 1996.

Maravelia, A., "The Conception of the Cosmic Egg (swHt) in the Ancient Egyptian and in the
Orphic Cosmovision", **Сходознавство The Oriental Studies**, Vol. 83, pp.25-52, 2019.

Most, G. W., "Eros in Hesiod", **Oup Corrected Proof – Fınal**, 164-174, 2012.

Muharrem, E., **Orhun Abideleri**, Hisar Kültür Gönüllüleri, E-kitap, 2003.

Ögel, B., **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2010.

Peker, H., "Eski Mısır Mitolojisinden Örnekler", **Navisalvia: Dr. Sina Kabaağaç'ı Anma Toplantısı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, İstanbul, 2006.

Priou, A., "Hesiod: Man, Law and Cosmos", Polis, **The Journal for Ancient Greek Political Thought** 31, 233-260, 2014.

Roberts, J., **Chinese Mythology A to Z**, Chelsea House Publishers, New York, 2010.

Roberts, J., **Japanese Mythology A To Z**, Facts on File Inc, New York, 2004.

Rosenburg, D., **Dünya Mitolojisi**, Çev: K. Akten ve Diğerleri, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

Satı, S., Sofistlerin Bilgi Ve Varlık Anlayışı: Epistemolojik Ve Ontolojik Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 2013.

Sayım, H., "Zerdüştîlik'de Kozmogoni Ve Yaratılış", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** S. 16, 2004.

Sermon, R., "From Easter to Ostara", **Time and Mind: The Journal of Archaeology, Consciousness and Culture**, Volume: 1, 331-344, 2008.

Yardımcı, A. N., "Milet Okulu Doğa Filozofları Bağlamında Tanrının İmkanı", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 43, 2016, 1329-1333.

Yıldız, N., Protagoras'ın Görelelik Anlayışı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.

Ziyayi, N., Zerdüştiliğin Kutsal Kitabı (Avesta) Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

CREATION MYTHS IN MIDDLE EAST GEOGRAPHY
ORTADOĞU COĞRAFYASINDA YARATILIŞ MİTOSLARI

Res. Assist. İsmet TUNÇ[1*] Nurgül ÇELEBİ ÖZMEN[2]
[1]Şırnak University, Faculty of Theology, History of Religins Dept., Şırnak,Turkey
[2]Ankara University, Institute of Social Sciences, History of Religins Dept., Şırnak,Turkey
*E-mail: tuncismet@gmail.com
nurgul.celebi85@gmail.com

ABSTRACT

Mythological thought is one of the earliest thinking features of humankind. The theocentric centered explanations of the holy books are substantially standard, and the phenomenon of creation is dealt with in different cultures with different myths. Therefore, it is always interesting to deal with a subject like creation -which is difficult to understand and comprehend- from mythological perspective. In the Middle East, where the tradition of Abrahamic religion appeared, there are various myths that being the source of the theocentric views. The common features of these myths are trying to describe some inanimate natural beings in an anthropomorphic way -by attributing certain human characteristics to them- as they are divine beings. It was also believed that gods and goddesses constantly chose the sky as their place of residence and ruled the earth from there. In this study, by touching to the myths of creation of Middle Eastern cultures, the similarities and differences between these myths will be determined. Also, the religious thought of the Middle East will be tried to be understood through some cultural phenomena that originate from these myths to monotheistic religions. Especially, the creation stories of Babylonian, Egyptian mythology -as the earliest civilizations- will be examined. It will be tried to understand to what extent the Hebrew/Jewish tradition -as the earliest monotheistic religion- was influenced by these myths. This study will mostly be handled according to historical comparison method and phenomenological method.

Keywords: Creation, Mythos, Middle East Mythology, The Relation Between Religion and Mythology

ÖZET

Mitolojik düşünce insanoğlunun sahip olduğu en erken düşünme özeliklerinin başında gelir. Kutsal kitapların teosantrik merkezli açıklamaları büyük oranda standarttır ve yaratılış fenomeni değişik kültürlerde farklı mitoslar eşliğinde ele alınır. Dolayısıyla yaratılış gibi anlaşılması ve kavranmasında güçlük çekilen bir konunun mitolojik perspektiften ele alınması her zaman ilgi çekici bulunur. İbrahimi din geleneğinin ortaya çıktığı Ortadoğu topraklarında, teosantrik görüşlerin kaynaklık ettiği çeşitli mitoslar mevcuttur. Bu mitosların ortak özellikleri, kimi cansız doğa varlıklarını antropomorfik bir tarzda -insana ait bir takım özelliklerin bunlara atfedilmesi yoluyla- tanrısal varlık olarak açıklama yoluna gitmeleridir. Ayrıca tanrı ve tanrıçaların ikametgâh olarak sürekli gökyüzünü seçtiklerine ve yeryüzünü oradan idare ettiklerine inanılmaktadır. Bu çalışmada Ortadoğu kültürlerinin yaratılış mitoslarına değinilerek, bu mitoslar arasındaki

benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye ve bu mitoslardan tek tanrılı dinlere kaynaklık eden kimi kültürel olgular üzerinden Ortadoğu dinsel düşüncesi anlaşılmaya çalışılacaktır. Özellikle en erken medeniyetler olarak Babil, Mısır mitolojisinde yer alan yaratılış öykülerine bakılacak, en erken tek tanrılı din olarak İbrani dini geleneğinin bu mitoslardan ne ölçüde etkilendiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma çoğunlukla tarihi karşılaştırma yöntemine ve fenomenolojik yönteme göre ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Mitos, Ortadoğu Mitolojisi, Din ve Mitolojisi İlişkisi

1. GİRİŞ

Gerek bilim gerekse de din, yaratılış konusunda çoğunlukla karşı karşıya getirilmek istenen konuların başında gelir. Esasen dünyevi olanı anlamaya yönelik çalışmalarıyla bilim, uzak geçmişte ne olduğu konusunda bazı yöntem ve pratiklerle birtakım sorulara cevaplar arama gayretinde olur. Ortaya çıkan sonuçlara göre de belli çıkarsınımlara varır ve bu çaba bilimsel bir kültürün ortaya çıkmasına olanak verir. Fakat bu çaba kişilerin dinsel ya da ideolojik kimi yargı ya da önyargılarına göre değişik biçimler alabilir, hatta doğma olarak kabul edilebildiği gibi tümden ret de edilebilir. Dolayısıyla yaratılış gibi bir konuda bazı konular üzerinde görüş beyan etmek çoğunlukla kimi zorlukları da beraberinde getirir.

Bu çalışmada temel amaç, bilimsel çalışmalar aracılığıyla elde edilen kimi materyallerin yorumlanmasıyla geçmişin bazı yönlerden anlaşılmasına olanak tanımaktır. Dolayısıyla inananlar açısından mutlaklaştırılan kimi olay ve olguların geçmişteki kimi olay ve uygulamalarla benzerlik göstermesi şaşırtıcı olabilir. Bu çalışmada da kadim zamanlardan günümüze aktarımı sağlanan kimi inanmaların izlerini sürmek ve insanın inanç yolculuğunda etkileşim noktalarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktır. Özellikle Sümer, Babil ve Mısır mitolojisinin yaratılış konusundaki benzerlik ve farklılıklarının anlaşılması için karşılaştırma yöntemine başvurulmuş ve bunların Tek Tanrılı dinlerdeki kutsal metinlerine nasıl yansıdıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

2. İLAHİ DİNLERDE YARATILIŞ

Yaratılış, insanlık tarihi boyunca hakkında en fazla konuşulan konuların başında gelir. Bu konuda dinsel otoritelerin sorgulanamaz açıklamaları, konu hakkında daha fazla merakın ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Teosantrik ya da kutsal metinlerin

merkeze alındığı açıklamalar inananlar açısından bir sorun teşkil etmezken, geçmişin derinliklerinde nelerin yaşanmış olabileceğini merak edenler için yeni araştırma alanları ve konuları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla doğa bilimlerinden sosyal bilimlere kadar birçok bilim dalı yaratılışı araştırma nesnesi haline getirmiştir. Bu konuda mitolojilerde dağınık bir anlatım söz konusu olmasına karşın yaratılışın öznesi benzerlik gösterir. Tek Tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde yaratılış ile ilgili anlatımlar genellikle Tanrının yüceliğine vurgu yaparcasına kısa ve net ifadeler içermektedir.

Tevrat'ta yaratma eylemi aşama aşama olarak anlatılmaktadır. Tevrat'ta da altı gün ifadesi geçmekte ve bu altı günde ilkin evrenin yaratılması, daha sonra canlıların meydana gelmesi ve nihayetinde insanın tanrının suretinde yaratılmasıyla altı günlük yaratma eyleminin tamamlandığı yazılıdır. Tevrat'a göre Tanrı yaratma eyleminin altıncı gününde Adem'i topraktan yaratmış ve burnuna yaşam soluğunu üfleyerek O'nun yaşayan bir varlık olmasını sağlamıştır. Akabinde de Havva'yı, Adem'in kaburgasından yaratmıştır.[1]

Hristiyanlıkta yaratma eylemi Yahudi kutsal kitabı olarak ilk aşamayı oluşturan Eski Ahit'te antropomorfik özellikleri baskın bir yaratıcı tanrı imgesi ön planda iken, Yeni Ahit ile içkinleşen ve teslis olarak ifade edilen üç boyutlu bir tanrı anlayışı ön plandadır ve yaratılış "oğul tanrı" aracılığıyla gerçeklemiştir ve Teslis'in birinci kişisi olarak baba (tanrı) dolaylı olarak evreni yaratmıştır. Yuhanna İncilinde Tanrı, oğul aracılığıyla yaratma eylemini gerçekleştirmiştir. Buna göre *"Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı"*[2] denilerek Logos kavramı ile vahyin kendisi yani Oğul işaret edilmektedir.

İslam düşünce tarihinde her dönem yaratılış ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Ortaya atılan düşünceler genel olarak dine dayandırma ya da akıl yoluyla bir çıkarsama girişimi ile gerçekleşmiştir. Kuran'ı Kerim, yaratılış konusunda çok da ayrıntılı izahlar yapmaz.

---

[1] Yaratılış, 1/1-27; 2/7; 2/21.
[2] Yuhanna, 1-3.

Allah'ın yaratma eylemine vurgu yapma göze çarpmaktadır.[3] Allah gökleri, yeri ve her ikisi arasındaki her şeyi altı günde ya da evrede yaratmıştır. Birçok surede toprak, çamur ya da çamura benzer balçık, yapışkan toprak gibi maddelerden yaratma eyleminin gerçekleştiği anlaşılmaktadır.[4] İnsanın yaratılışı ile ilgili de "insan" (el-insân) dışında zaman zaman "beşer", "adem" ifadeleri de mevcuttur. İslami düşüncede sözcüklerin manaları konusunda bir tartışma söz konusudur. Yine Allah'ın Adem'i yeryüzünün her tarafından alınan toprakların karışımından yarattığı şeklinde düşünceler de mevcuttur.[5]

3. MİTOSLAR VE GERÇEKLİK

Karen Armstrong'a göre mit gerçeklere dayalı bilgi verdiği için değil, etkili olduğu için gerçektir. Ancak, eğer hayatın derin anlamına yepyeni bir ışık tutmuyorsa, başarısız olmuş demektir.[6] Mitlerin insan yaşamındaki önemi düşüncelerin izdüşümleri olarak ortaya çıkar ve hayata dair tasarlanan çoğu ayrıntıda bu mitlerin izdüşümlerine rastlamak olasıdır. Sinemadan, edebiyata, görsel sanatlardan müziğe kadar birçok alanda, mitoloji, temel başvurula kaynağı durumundadır.

Yaygın kanı, mitosların, kutsal metinlerin olduğu bir çağda pek de inanılması gerekmeyen ve geçmişin bir takım gizemli hikayeleri barındırdığıdır. Buna göre kutsal metinler mutlak olan gerçekliği ifade etmekte, geçmişin bu bilinmeyen esrarengiz hayali unsurları, modern dönemin sabiteleri belli olan inanç doktrinleriyle uyuşmamaktadır. Ancak, arkeoloji ve antropoloji gibi bilimler, bizlere, kültürün devamlı birbirini etkilediğini ya da ortak kültürel olguların düzenli olarak form değiştirerek varlıklarını devam ettirdiklerini göstermektedir. Eliade, "Mitlerin Özellikleri" adlı çalışmasında hemen hemen tüm dünya mitolojilerinden verdiği örneklerde bu aktarıma dikkat çeker.[7]

Joseph Campbell, *"Tanrının Maskeleri"* kitabının ön sözünde yeni baskıya hazırlanma evresinde ortaya çıkan bazı arkeolojik kalıntıların, daha önceki anlatıları nasıl

---

[3] "Yaratan Rabbinin adıyla oku." Alak, 96/1.
[4] Kur'an-ı Kerim'de yaratılış hakkında birbirine yakın ifadeler geçmektedir. Ayrıntılı bk. Sad, 71; Hicr, 28; Nuh, 14, 17; Hac, 5; Rahman, 14; Hicr, 26; Secde, 4, 7; Müminun, 12; Hûd, 11/7.
[5] Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 2. Baskı (İstanbul: KURAMER, 2016), 151-152.
[6] Karen Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi* (İstanbul: Merkez Kitaplar, 2006), 12.
[7] Mircea Eliade, *Mitlerin özellikleri* (İstanbul: Om Yayınevi, 2001).

gerçekçi hale getirdiğini çarpıcı şekilde ifade etmektedir. Ona göre ilkel olarak adlandırılan ve yer altında çıkan, binlerce yıl öncesinin yaşam ve düşünce biçimini yansıtan bu semboller, kabartmalar ve heykel ve heykelcikler hiç de ilkel olarak tanımlanmayı hak etmemektedirler. Bunlar *"sakin ve doğal hayatı"* yansıtan özel yapımlardır. Milattan önce yaklaşık 5500 yıl öncesinde toplumların zihinsel olarak, doğalcılıktan soyutlamaya, görsel olandan kavramsal düşünceye doğru bir gelişmenin içinde olduğu görülmektedir.[8] Aynı zamanda dönemin inanç nesneleri olarak ortaya çıkarılan materyaller açıkça inançsal olarak, insan toplulukları arasındaki binlerce yıllık zamansal farklılık, kolektif zihnin bir anlam dünyası oluşturmayı gerekli gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu bakımdan mitsel anlatımlar günümüz modern anlayışın çok gerisinde kalarak tümden değerlerini yitirmemişlerdir. Aynı şekilde Eliade de mitlerin sadece insanların, hayvanların ve bitkilerin geçmişini anlatmadığını, aynı zamanda insanın günümüz koşullarının oluşumuna dek geçirmiş olduğu tüm değişimi de aktardığına işaret etmektedir. Böylece geçmişten günümüze tüm olaylar mitler aracılığıyla bizlere ulaşmış olur.[9]

Kutsal kitapların iddialı ve sarsılmaz anlatılarının sağlam bir temele oturtulması çoğunlukla mitolojik anlatımların sağladığı malzemelerden oluşmaktadır. Hiçbir toplum tecrit edilmiş bir şekilde kendine ait bir kültür alanı oluşturarak varlık sürdürmemiştir. Dolayısıyla dinsel inançlar başta olmak üzere bir toplumun tüm yapısını belirleyen temel argümanlar daima başka topluluklar ve onların kültürel aktarımları sayesinde varlık göstermiştir. Bu bakımdan mitoslara sadece "geçmişin hikayeleri" ya da "abartılmış kimi anlatılar" olarak yaklaşmak tarihsel süreci de görmemezlikten gelmek anlamına gelmektedir. Batuk'a göre her mit, başlangıç öyküsü doğrultusunda bir öykünün meydana gelmesine olanak vermektedir. Bu nedenle kişilerin ya da toplumların başlangıç öykülerine sahip olmaları son derece önemlidir. Bu bir anlamda kişinin anlam dünyasının zenginleşmesine ve hayata değerler katmasını sağlar.[10]

---

8 Joseph Campbell, *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*, 2. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 8-9.
9 Eliade, *Mitlerin özellikleri*, 20.
10 Cengiz Batuk, *Mitoloji ve Tarihsellik: Hırisitiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2006), 11.

Mezopotamya uygarlıklarının tabletler aracılığıyla bize ulaşan bilgilerine göre, bunların, dönemin en gelişmiş uygarlıkları oldukları, Hristiyan uygarlığının iki önemli kaynağı olarak Kitab-ı Mukaddes ve daha erken dönemlerde ortaya çıkan Helen dünyasına kaynaklık ettikleri açıkça görülmektedir. Bu nedenle *"arkaik, özgün ve doğurgan bir kültür bölgesi"* olarak Mezopotamya,[11] sayısız mitolojik anlatının beşiği olarak günümüzde de inanç çeşitliğiyle hâlâ dünyanın merkezi konumundadır. Ancak geçmişin anlatıları olarak kalan mitosların günümüzde sahicilikleri konusunda modern insanın zihninde bir kesintiye uğradıkları pek açıktır. Arkaik dünya olarak tabir edebileceğimiz kadim uygarlıkların, günlük tüm hayattaki ya da toplumsal hayatlarında önemli olan eylemleri ve düşüncelerindeki dinsellik bugün için bir anlam ifade etmeyebilir. Ancak dönemin yaşam biçiminde *"dindışı"* olarak tabir edilebilecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Yani günlük yaşamın tüm aktiviteleri dinsel yaşamın bir parçasıdır. Evlenme, avlanma, tarlada çalışma, oyun oynama, dans, çatışma vb. aktiviteler kutsal alana dahil olmanın bir gerekliliğidir. Eliade *"belirli bir amaca yönelik her sorumlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir"* demektedir.[12] Bu bakımdan günümüz için belli saiklerle yapılan ve ritüel olarak adlandırılan söz ve eylemler dinsellik olarak anlam kazanırken, kadim uygarlıklar için günlük yaşamın neredeyse her eylemi dinselliğin gereği olarak yerine getirilmektedir.

4. YARATILIŞ MİTOSLARI

Yaratılış mitoslarında genellikle benzer izahatlar mevcuttur. Dolayısıyla Ortadoğu coğrafyasında yaratılış ile ilgili kadim uygarlıkların ve Ortadoğu dini geleneği içinde yer alan tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında bu anlatımların nasıl olduğuna bakmakta yarar vardır. Samuel Hooke'nin belirtmiş olduğu üzere antik dönem yaratılış mitoslarının hiçbirinde *exnihilo* (hiç yoktan) yaratılış söz konusu değildir. *"Tüm eskiçağ, mitoslarında yaratılış, başlangıçtaki kargaşa (kaos) durumuna bir düzen verme eylemi*

[11] Jean Bottéro - Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 4.
[12] Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Mitosu* (Ankara: İmge Kitabevi, 1994), 41.

olarak görünür".[13] Dolayısıyla yaratılış var olan kargaşa ve düzensizliğin sona erdirilmesi için başlatılan bir girişimdir.

Bu coğrafyada öne çıkan başlıca yaratılış mitosları arasında Sümer Yaratılış Mitosu ve onunla birçok yönden benzer olan Babil Yaratılış Mitosu (Enuma Eliş) ile Mısır Yaratılış Mitosunda (Ra'nın hikayesi) bulunmaktadır. Bu üç mitosun, Ortadoğu dinleri ve inanç sistemlerinde yer alan yaratılış hadiseleriyle olan bağ ve benzerlikler nedeniyle dikkatle incelenmesi kayda değerdir. Birtakım farklılıklar göstermekle birlikte bu mitoslarda dört temel nokta dikkat çekmektedir. Yaratılışın ilk evresinde yer ve gökyüzünün birbirinden ayrılması, ilk insanın topraktan veya balçıktan yaratılması, insanın düşüşü -bazı mitoslarda bu ilk tanrısal anne babadan olan tanrısal çocuğun kendi yaratıcılarına karşı çıkması ve onlara karşı savaşması olabilmektedir- ve son aşamada yeniden doğuşu.

4. 1. Yer ve Göğün Ayrılması

Yaratma eyleminde yer ve göğün yaratılmasından önce suyun varlığından söz edilmektedir. Mitlerde yaratılış ve yeniden yaratılış olguları daima su ile başlamaktadır. İlkin su yaratılır ve yaratıcı suya hükmederek canlıların yaşayabilecekleri bir ortamı meydana getirir. Bu bakımdan su yaşamın kaynağı olarak kabul edilir.[14] Gerek mitolojik anlatımlarda gerekse de kitabî dinlerde yaratma hadisesi söz konusu olduğunda yaratma eylemine çoğunlukla suyun çekilmesinden sonra yer ve göğün ayrılması hadisesi meydana gelir. Mustafa Öztürk, Taberî, Suyûtî, Şevkâni gibi müfessirlerin, Allah'ın yaratılış ayetlerini, Kur'an'ın ilk muhataplarının nasıl yorumlamadıklarıyla ilgili olarak, mitolojik bir anlatıma başvurduklarını ifade eder. Buna göre Allah ilkin suyu yarattı. Ardından suyu kurutup arzı meydana getirdi ve tek katmanlı olan arzı yedi kat olarak düzenledi. Arza dağların yerleştirilmesi ve verimli toprağın yaratılmasıyla canlılar için yaşanılabilir bir ortam ortaya meydana getirdi ve bunlar ilk dört gün meydana gelmiştir. Daha sonra Allah duman halindeki göğe yöneldi ve su buharından meydan getirdiği tek

[13] Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 4. Baskı (Ankara: İmge Yayınevi, 2002), 22.
[14] Ahmet Gül, "Su Kültü ve Tufan", *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağu Sempozyumu*, ed. Hamdi Gündoğar v.dğr. (İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014), 186.

katmanlı semayı yedi kat olacak şekilde düzenledi. Bunlar da iki günlük sürede meydana getirilmiş ve Adem'i de yarattıktan sonra arşa yükselmiştir.[15] Her ne kadar mitolojik anlatımlar söz konusu olsa da Kur'an'da yer ve göğün ayrılması hadisesi açık şekilde ifade edilmektedir.[16] Öztürk burada geçen arş kelimesini *"Allah'ın hükümranlığı"* şeklinde mecazi bir anlama da gelebileceğini ifade etmektedir. Öztürk, Tekvin'de yer alan *"Başlangıçta Tanrı yeri ve göğü yarattı. Yer boştu, yer yüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu"*[17] şeklindeki ifadelerle Kur'an ve Tevrat metinleri arasındaki paralelliğe dikkat çekmektedir .

Kutsal kitaplarda yaratılışın anlatımında belli bir sistematik söz konusu olmasına karşın, çivi yazılı tabletleri meydana getiren ve zengin bir arkeolojik miras olarak elimizde bulunan Sümer çiviyazısı tabletlerden anlaşılacağı üzere, *"Gök'ü ve Yer'i doğuran ana"* olarak tanımlanan tanrıça Nammu adında uçsuz bucaksız bir su bulunmakta ve tanrıça o sudan büyük bir dağ ortaya çıkarmaktadır. Gök ve Yer olgularına tanrısallık atfedildiği ve Gök'ün, tanrı An;[18] Yer'in ise, tanrıça Ki şeklinde isimlendirildiği görülmektedir. Bu iki tanrısal gücün birleşmesinden doğan Enlil (hava-tanrı) göğü ve yeri birbirinden hava ile ayırmaktadır. Ayrılan gök, Gök Tanrısı tarafından alınırken, kalan yer ise Hava Tanrısı Enlil ve Yer Tanrıçasına ait olmaktadır. Daha sonra Bilgelik Tanrısı ve Hava Tanrısı yer yüzünü ağaçlar, bitkiler, hayvanlar ve sularla donatarak yaşanacak bir yer durumuna getirilmektedir .

Eliade'ye göre gök ve yerin ayrılmasına ilişkin Ortadoğu ve Akdeniz'de kaydedilmiş diğer kozmogoniler, büyük olasılıkla Sümer anlatısından türemiştir.[19] Dolayısıyla Sümer'dekine benzer bir durum Babil Yaratılış Mitosunda da karşımıza çıkmaktadır. Babil Yaratılış (*Enuma Eliş*) mitosu ile ilgili ilk dikkat çeken konu yer ve göğün henüz var olmadığı bir zamanın *başlangıç* olarak işaret edildiğidir. Bu mitosa göre

---

[15] Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 57-58.
[16] Hûd: 11/7.
[17] Tekvin: 1/1-2.
[18] An Sümerce'de 'gökyüzü' anlamına gelir ve yaratılışta ilk hareketi sağlayan gök tanrısının adıdırJeremy Black - Anthony Green, *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü. Tanrılar, İfritler, Semboller* (İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003), 29..
[19] Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012), 80.

ilk tanrısal ana baba Apsû (tatlı su okyanusu) ve Ti'âmat'ın (tuzlu su okyanusu) birlikte oluşturdukları kütle, Yer ve Gök'ün meydana gelmesinden evvel oluşmuştur. Bu ikisi arasında yükselen buğu/hava veya sis ise onların oğlu Mummu olarak betimlenmektedir. Tıpkı çoğu yaratılış mitosunda olduğu gibi yer ve göğün birbirinden ayrılması kozmosun oluşmasının ilk aşamasıdır. Apsû ve Ti'âmat ilk çocuklarını yaratır ve bunlar ilk insanın yaratılışını sağlayan tanrılardır.[20]

Mısır Yaratılış Mitosunda da henüz hiçbir oluşum söz konusu değilken varlığından bahsedilen *Nun* adında büyük bir su kaynağı dikkat çekmektedir. Bu kaynaktan yükselen tümsek yaratılışın ilk evresini yani yerin oluşmasını sağlar. Mısır Yaratılış Mitosunun bir başka versiyonunda ise Nun'un sonsuz karanlıkta parlayan bir yumurtayı meydana getirmesi söz konusudur. Bu yumurta Tanrı Re-Atum'dur. *"Nil deltasının ucunda yer alan Heliopolis kentinin güneş teolojisine göre, tanrı Re-Atum-Khepri ilk tanrısal çifti, Şu (Hava) ve Tefnut'u yarattı; bu çift Geb (yer) ile tanrıça Nut'un (gök) ebeveyniydi"*.[21] Sümer Yaratılış Mitosunda olduğu gibi Hava tanrısı Şu onları ayırana dek Mısır Gök ve Yer birbiriyle iç içeydi. Buradan hareketle bu üç mitosta da Yer ve Gök'ü birbirinden ayıran fenomenin "hava" olduğu anlaşılmaktadır.

Nihayetinde bu üç yaratılış mitosu karşılaştırıldığında hiçbir şey henüz var edilmemişken var olan su veya su kaynağı ortak nokta olarak nitelendirilebilir. Her üç mitosta başlangıçta var olan kaos tanrılar tarafından düzene sokularak evren meydana getirilmiştir. Ancak; Sümer ve Babil Yaratılış Mitoslarından farklı olarak Mısır Yaratılış Mitosunda Güneş Tanrısı Re yaratılışta önemli bir role sahiptir. Mezopotamya'nın Güneş Tanrısı Şamaş'ın -ya da Sümer'deki adıyla Utu- yaratılışta bu derece önemli bir rolü hiçbir zaman olmamıştır.[22]

4. 2. İlk İnsanın Topraktan/Balçıktan Yaratılması

Sümer Mitolojisinde irili ufaklı birçok tanrı bulunmaktadır. Evrenin düzenlenmesinin ardından bu tanrılara yiyecek ve giyecek sağlamaları için Enlil, sığır-

---

[20] Alexander Heidel, *Enuma Eliş: Babil Yaratılış Destanı* (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000), 12-13.
[21] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*, 114-115.
[22] Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 72.

tanrı Lahar ve tahıl-tanrıça Aşnan'ı yaratır. Bu iki tanrı arasında çıkan anlaşmazlık zamanla görevlerini yerine getirmemelerine yol açınca tanrılara hizmet etmesi için insanın yaratıldığı görülmektedir. Sümer Mitolojisinde insanın Enki'nin emriyle Nammu ile doğum tanrıçası Ninmah tarafından balçıktan yaratıldığından bahsedilmektedir.[23] İnsanın kilden yoğurularak yaratılışına dair Nammu ve Enki arasında geçen diyalog tabletlerde şu şekilde geçmektedir:

"Ey oğul kalk yatağından, …bilgeliğini göster,
Tanrılara hizmetkarlar biçimle, onların… onlar üretsin" der.
"Ey ana, sözünü ettiğin 'yaratık' var edildi,
Onun üstüne tanrıların … yerleştir,
Deniz dibinin yüzeyindeki kilden yüreğini yoğur,
İyi ve soylu şekillendiriciler kili sağlamlaştıracaklar.
Sen onun uzuvlarını ortaya çıkar,
Ninmah (toprak ana) senin üstünde çalışacak,
Doğum tanrıçaları sen biçimlerken yanında olacaklar,
Ey ana, yeni doğanın yazgısını belirle,
Ninmah onun üstüne tanrıların… yerleştirecek… insan olarak".[24]

Sümer mitolojisinde insanın yaratılışına dair farklı anlatıların da bulunduğunu belirtmek gerekir. Bunlar arasında insanların ot gibi yerden bittiklerini anlatan mitin yanı sıra onların tanrıça Aruru tarafından yaratıldığını anlatan mit de yer almaktadır. Bir diğer versiyona göreyse, insan kendisini yaratmak için öldürülen iki tanrının kanından var edilmiştir. Daha başka anlatılar da yaratılış konusunda farklı versiyonlar olduğunu göstermektedir. Buna göre insanın yaratılmasının en önemli nedeni olarak tanrılara hizmet etmen gerekliliğinin ortaya çıkmasıdır. Burada önemli olan husus, insanın tapınmasının tanrılara hizmet olarak algılanmasıdır. Eliade'ye göre insanlar tanrıların hizmetkarları olmalarına karşın, onların köleleri değillerdi.[25]

---

[23] Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 27-28.
[24] Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi* (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999), 132-133.
[25] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*, 81.

Babil Mitolojisinde ise tanrıça Mami (diğer adıyla Ninhursag) Enki ve diğer tanrıların isteği üzerine öldürülmüş bir tanrının kanı ile balçığı karıştırarak ilk insanı yaratmıştır.[26] Bu mitosta insanın yaratılmasında bir tanrının kanının kullanılmış olması Sümer mitosuyla benzerlik göstermektedir. İnsanın yaratılışında tanrıların kanının da kullanılmış olması onun tanrısal bir *öz*'e sahip olduğunu gösteren önemli bir olgudur. Buradan hareketle kitabî dinlerde insanın tanrının suretinde yaratılmış olduğu yönündeki ifadeler anlam kazanmakta ve tasavvufta, her insanın aslında Tanrı'nın bir parçası, ondan bir damla olduğu yönündeki anlayış da bu bağlamda değerlendirilebilmektedir.

Mısır Yaratılış Mitosunda "tanrı Khnum'un insanları çömlekçi çarkında biçimlendirdiğini gösteren resimler"[27] bize, bu mitosta da insanın topraktan yapıldığı kanısının var olduğunu göstermektedir. Fakat Sümer ve Babil Mitoslarının aksine Mısır Yaratılış Mitosunda ilk insanın yaratılışına pek vurgu yapıldığını ifade etmek mümkün değildir.

Bu üç mitosta insanın topraktan yaratılması bahsi, bölgede doğup yayılan kitabî dinlerde (İslamiyet, Yahudilik ve Hristiyanlık) insanın yaratılması hadisesiyle benzerlik göstermektedir. Yahudi inancında Adem'in topraktan yaratılmış olduğu çeşitli pasajlarda geçmektedir.

"Toprağa dönünceye dek
Ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.
Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın
Ve yine toprağa döneceksin."[28]

İnsanın yaratılışında toprağın mitolojilerde ve büyük dini geleneklerde önemli bir yer alması nedensiz değildir. Günümüz toplumu için toprak, kadim zamanlardan beri insan algısında yer edindiği önemi devam ettirmektedir. Örneğin "toprak ana" terimi günlük dilde çokça kullanılan ve çoğunlukla toprağın besleyici ve kucaklayıcı yönüne vurgu yapar. Aynı zamanda "topraktan gelip toprağa dönme" ifadeleri de günlük hayatta

[26] Heidel, *Enuma Eliş: Babil Yaratılış Destanı*, 98.
[27] Samuel Henry Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 2. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), 75.
[28] Yaratılış 3: 19

sıklıkla duyulan sözlerin başında gelir. Çoğu mitolojide yaratma eylemi toprak aracılığıyla yapılır. Bu bakımdan toprak mitolojide bereket ve bolluğun simgesi olarak görülmüş ve özellikle kadın toprak ile özdeşleştirilmiştir.

4. 3. Düşüş

Ortadoğu coğrafyasında etkili olan söz konusu üç mitosta dikkat çeken ve monoteist inancın bulunduğu kitabî dinlerde de karşımıza çıkan bir diğer olgu düşüş hadisesidir. Bu mitosların her birinde -hikâye farklılık gösterse de- temelde insanın veya ilk tanrıların yarattığı ardıl tanrıların yaratıcı tanrılarına karşı gelmesi durumu bulunmaktadır.

Sümer Yaratılış Mitosunda Enki'nin kilden yoğurarak yarattığı insanın hareket edemediği ve konuşamadığı geçmektedir. Oysa Enki'nin emriyle, 'tüm tanrıların anası' tarafından yaratılmış olan ilk insan başarılı bir şekilde yaratılmıştı. Sümerce tabletlerde ilk insanın yaratılışında 'iyi ve soylu şekillendirici'nin onun bedenini sağlamlaştırmış olduğu belirtilmektedir.[29] Dolayısıyla ilk insan iyi ve kusursuz yaratılmıştı. Fakat Enki ve Ninmah'ın yaptığı hatalar nedeniyle kusursuz insan kusurlu hale gelmiştir. Buradan hareketle kendi yaratıcısı olan tanrılara karşı gelen Enki ve Ninmah'ın düşüşünü, insanın cennetten düşmesi, asli günah gibi inanışlarla ilişkilendirmek mümkün olabilir.

Babil Yaratılış Mitosunda ise ilk ana baba tanrılar olan Ti'amat ve Apsû'nun, kendi yarattıkları tanrıların tavırları ve aşırı gürültülü olmalarından rahatsızlık duymaları düşüşe zemin hazırladığı görülmektedir. Böylece Apsû kendi yarattıkları tanrıları yok etmeye karar verir. Fakat bunu öğrenen Marduk'un Apsû'yu öldürmesi üzerine bu, tanrıların lanetlenmesine sebep olur.[30] Böylece kendi yaratıcısını öldüren Marduk ile kocası oğlu tarafından öldürülen Ti'âmat arasında amansız bir savaş başlar. Bu iki tanrı arasındaki savaş düşüşün mihenk taşı olarak kabul edilebilir.

Mısır Yaratılış Mitosunda, yaratıcı tanrının *İlk Su*ların üstünde belirmesinden Horus'un tahta çıkışına kadar süren dönem *Tep zepi* (ilk Çağ) dönemi olarak

[29] Kramer, *Sümer Mitolojisi*, 132-133.
[30] Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 44-45.

adlandırılmak ve mükemmel çağ olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde herhangi bir günahın ve dolayısıyla da düşüş ve ölümün bulunmadığı anlaşılmaktadır. Eliade bu dönemi "İlk Çağ, mutlak mükemmelliğe sahip ve öfke veya gürültü veya kavga veya kargaşa ortaya çıkmadan önceki altın çağı oluşturmakladır. Re'nin veya Osiris'in veya Horus'un 'zamanı' olarak nitelenen bu harika çağda ne ölüm ne de hastalık vardı" sözleriyle ifade etmektedir. Fakat bir anda kötülüğün müdahalesi kargaşaya yol açarak bu dönemin sonlanmasına neden olmuştur.[31]Söz konusu mükemmel/ilk çağın sona ermesini ve dolayısıyla insanların 'ölüm' kavramıyla tanışmasını, diğer mitoslardaki düşüş anlayışıyla benzer bulmak mümkündür.

4. 4. Yeniden Doğuş Miti

Yeniden doğuş miti hemen hemen tüm mitolojilerde işlenen bir konudur. Özellikle tufan hadiselerinden sonra insanlık yeniden yaşama imkanı bulur ve yaşam yeniden kurgulanır. Kendisini yaratan tanrılara karşı gelen veya onların koydukları kuralları çiğneyerek düşmüş sayılan insanın yenilenmesi/yeniden doğuşu söz konusu olur. Sümer mitolojisinde insanın yeniden doğuşu hadisesi kozmik düzenin sürekli sarsılmasıyla başlar. Buna göre önce dünyayı "kaos"a indirgeme tehdidini savuran "Büyük Yılan" sonra da çeşitli ritüellerle kefaret ödemek ve "arınmak" isteyen insanların suçları, yanlışları ve hataları bu sarsıntıları yaratır. Ama Yeni Yıl bayramıyla dünya dönemsel olarak yenilenir, başka bir deyişle "yeniden yaratılır." Bu bayramın Sümercedeki adı olan a-ki-til 'dünyayı yeniden yaşatan güç' anlamına gelir.[32] Sümer'de her sene kutlanan bu bayramda kozmosun yeniden var oluşu sembolik olarak tekrarlanır ve Dumuzi'yi temsil eden Sümer kralının tanrıça İnanna ile kutsal evliliği -yani hieros gamos- Yeni Yıl bayramı sırasında gerçekleştirilirdi.[33]

Babil yaratılış mitosunda Yeni Yıl Şenliği olan "Akitu", yeniden doğuşu simgelemekte ve Sümer mitosundakine oranla daha büyük bir öneme sahip olmaktadır.[34]

---

[31] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*, 113-114.
[32] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*.
[33] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*, 95.
[34] Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 43.

Akitu, oldukça yaygın bir mitsel-ritüel senaryonun, özellikle de kozmogoninin yinelenmesi olarak görülen Yeni Yıl bayramının Mezopotamya versiyonunu temsil eder. Evrenin dönemsel yenilenmesi insanlar için büyük umut kaynağı oluşturmaktadır.[35]

Mısır mitolojisine baktığımızda ise 'yeniden doğuş' anlayışının Babil ve Sümer'dekinden daha farklı olduğunu ifade etmek gerekir. Mısır'da bu anlayışın, reenkarnasyon inanışıyla doğrudan alakalı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Reenkarnasyon kavramının Mısır inançlarındaki önemini gösteren en belirgin unsur mumyalama işlemidir. Dolayısıyla Mısır mitolojisinde yeniden doğuş anlayışını diğerlerinden ayrı ele almak yerinde olacaktır.

Yeniden doğuş anlayışının bu mitostaki temeli ise tanrı Re'nin insanların kendisine karşı fesat kurduğunu keşfetmesiyle başlar. İnsanları yok etmeye karar veren Re, katliam görevini Hathor'a verir. Fakat tanrıçanın insan ırkını tamamen yok edeceğini anlayınca Re, onu durdurmak için sarhoş eder. Böylece insan ırkı tamamen yok edilmekten kurtulmuştur.[36] Tanrı Re'nin kendi yarattığı insanları yok etme kararından vazgeçmesi ve onları kurtarması; Hristiyanlıkta Tanrı'nın cezalandırdığı insanları, onlara karşı duyduğu sevgi nedeniyle Oğlu İsa'yı kurtuluşun bir parçası olarak kurban etmesiyle büyük benzerlik göstermektedir. Buradaki asli günah, Tanrı'nın kurtuluş planı için gerçekleşmesi gereken önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Mısır Mitolojisinde hem de Hristiyanlıkta insanın Tanrı tarafından kurtarılması onun yeniden doğuşu olarak görülebilir.

Diğer yandan Mısır mitolojisinde, ilk kral olan Osiris, Geb ve Nut'un oğlu, ölümsüz yaşam için "diriliş" tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tahtın diğer varisi olan kardeşi Set tarafından tuzağa düşürüp öldürülmesi, İsis'in Osiris'i bulmak için verdiği mücadele ve Osiris'ten mucizevi bir şekilde hamile kalması neticesinde Horus'un doğması Mısır kültürüne ait en önemli miti meydana getirmiştir. Fakat konumuz gereği bu mitte Osiris'in dirilişi daha büyük bir öneme sahiptir. Kardeşi Set tarafından bir tabuta konulup Nil nehrine bırakılan Osiris kız kardeşi -ve aynı zamanda karısı- İsis tarafından

[35] Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1*, 94.
[36] Hooke, *Ortadoğu Mitolojisi*, 75.

bulunur ancak bu durumdan hiç hazzetmeyen Set bu defa Osiris'in bedenini on iki parçaya bölüp Mısır'ın farklı bölgelerine gömer. Oğlu Horus'un da yardımıyla Osiris'in bedenine ait her bir parçayı bulup birleştiren İsis, çeşitli büyülerle onun yeniden dirilmesini sağlar. Buradaki diriliş elbette sıradan bir diriliş değildir. Osiris yeniden baharın gelişi gibi doğarak tüm tabiata bereket getirdiğine inanılır.[37] Dolayısıyla yaşayan Firavunlar kendilerini Osiris'in oğlu Horus ile ilişkilendirirken, ölen bir Firavun da Osiris'in kendisi ile ilişkilendirilmektedir.[38]

Ortadoğu mitolojilerinde yeniden yaratılış mitleri benzerlik göstermekle birlikte, Mısır mitolojisi Sümer ve Babil mitolojisinden kısmen değişiklik göstermekle birlikte sonuçları itibariyle doğanın yenilenmesi ve ölümsüzlük düşüncesi bağlamında paralellik göstermektedir. Bundan dolayı Mısır'da mumyalama uygulamasının başlaması ve devam ettirilmesi bu bağlamda düşünülmelidir.

5. SONUÇ

Ortadoğu coğrafyasında varlık gösteren yaratılış mitolojilerinin temel benzerlikler gösterdiği ve bu benzerliklerin bölgedeki tek tanrılı dinlerden de etki ve/veya yansımaları olduğu anlaşılmaktadır. Yahudilik, İslamiyet ve Hristiyanlıkta insanın yaratılışında kullanılan temel maddenin toprak olması bu dinlerden çok daha eski olan Sümer, Babil ve Mısır Yaratılış mitoslarında bahsi geçen "insanın topraktan var edilmesi" hadisesini öne çıkarmaktadır.

Neredeyse tüm dinlerde yer alan asli günah ve insanın düşüşü anlayışlarının da bahsi geçen yaratılış mitoslarında izlerine rastlamak mümkündür. Yaratıcı tanrılara karşı gelen insanlar lanetlenir veya yok edilmekle karşı karşıya gelir. Ancak Yüce Tanrı'nın bağışlayıcı olan yönü, onların affedilerek yeniden doğuşunu sağlar. Böylece Ortadoğu coğrafyasında var olan yaratılış mitoslarının benzer olay örgülerine sahip olduğu görülebilir.

---

[37] James George Frazer, *Adonis, Attis, Osiris: Doğu Dinleri Tarihi Çalışmaları II* (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018).
[38] Ninian Smart, *The World's Religions* (London: Cambridge University Press, 1993), 199; Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi*, 38.

KAYNAKLAR

Armstrong, Karen. *Mitlerin Kısa Tarihi.* İstanbul: Merkez Kitaplar, 2006.

Batuk, Cengiz. *Mitoloji ve Tarihsellik: Hırisitiyanlığın Asli Günah Mitinin Tarihsel Dönüşümü.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.

Black, Jeremy - Green, Anthony. *Mezopotamya Mitoloji Sözlüğü. Tanrılar, İfritler, Semboller*. İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003.

Bottéro, Jean - Kramer, Samuel Noah. *Mezopotamya Mitolojisi*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Campbell, Joseph. *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri.* 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

Çığ, Muazzez İlmiye. *Kur'an, İncil ve Tevrat'ın Sümer'deki Kökeni.* 42. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.

Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 1.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

Eliade, Mircea. *Ebedi Dönüş Mitosu.* Ankara: İmge Kitabevi, 1994.

Eliade, Mircea. *Mitlerin özellikleri.* İstanbul: Om Yayınevi, 2001.

Frazer, James George. *Adonis, Attis, Osiris: Doğu Dinleri Tarihi Çalışmaları II.* İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018.

Gül, Ahmet. "Su Kültü ve Tufan". *Uluslararası Hz. Nuh ve Cudi Dağu Sempozyumu*. Ed. Hamdi Gündoğar - Ömer Ali Yıldırım - M. Ata Az. 183-194. İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2014.

Heidel, Alexander. *Enuma Eliş: Babil Yaratılış Destanı.* Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000.

Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi.* 4. Baskı. Ankara: İmge Yayınevi, 2002.

Hooke, Samuel Henry. *Ortadoğu Mitolojisi.* 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

Kramer, Samuel Noah. *Sümer Mitolojisi.* İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1999.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali. Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri.* 3 Baskı. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış.* 2. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2016.

Smart, Ninian. *The World's Religions.* London: Cambridge University Press, 1993.

THE GENESIS FACT IN THE QASIDAS OF FOUNDING POETS IN TURKISH CLASSICAL POETRY

KLASİK TÜRK ŞİİRİNİN KURUCU ŞAİRLERİNİN KASİDELERİNDE YARATILIŞ GERÇEĞİ

Prof. Dr. Murat Ali KARAVELİOĞLU
Iğdır University, Faculty of Science and Literature, Iğdır, Turkey
E-mail: murat.karavelioglu@igdir.edu.tr

ABSTRACT

When we analyze the Classical Turkish poetry totally, we can see that all poets realized the universe and Allah's creation graces perfectly. However, it is impossible to fit the observations of the thousands of poets of a literature that goes on for centuries in a paper. For this reason, in this paper, qasidas of Ahmed-i Dai, Şeyhi and Dehhani who are the significant figures of the founding era of the classical poetry, are goint to be mentioned. Because qasidas, especially in the introduction part, contains natural descriptions and universal observations in detail. Poets give good lessons in detail about the skies, grounds, situations of the winter and spring, animals like horses which were praised by Allah before to tell their main subjects. In this paper, it is going to be held the qasidas of the significant figures of the classical Turkish poetry and their point of view about the genesis and the perceptions of the master of Turkish classical literature who lived between the second half of the 14th century and first quarter of the 15th century. Thus, it is going to be tried to mention the perception of Turkish people by focusing on the basics of classical Turkish literature traditions.

Keywords: Genesis, Univers, Classical Turkish poetry, Literature, Qasida

ÖZET

Klasik Türk şiiri baştan sona tetkik edildiğinde her şairin kâinatı mükemmel bir şekilde gözlemlediğini ve Allah'ın yaratış cilvelerini tastamam fark ettiğini görürüz. Ancak asırlarca devam etmiş bir edebiyatın binlerce şairinin bu gözlemlerini bir bildiri metni içine sığdırmak mümkün değildir. Bu sebeple bu bildiride klasik şirimizin kuruluş devrinde öncü ve kurucu şairler olarak öne çıkan Ahmedi, Ahmed-i Dai, Şeyhi ve Dehhani'nin kasideleri ele alınacaktır. Çünkü kasideler, özellikle nesip (giriş) bölümlerinde tabiat tasvirlerine ve kâinat izlenimlerine geniş yer veren metinlerdir. Şairler, asıl maksatlarını anlatmaya geçmeden önce göklerden, yerde olanlardan, kış veya bahar ahvalinden, Allah'ın övdüğü at vb. hayvanlardan bahsederek okuyucuya az sözle geniş ve derin manalar bildiren dersler verirler. Ruhlarındaki şair hassasiyeti, bu manaları öyle sanatsal biçimde sunar ki pek çoğumuzun fark edemediği hakikatler, güzel benzetmeler ve yerinde telmihlerle ruhumuzu titretir. Nihayet şairlerin, Allah'ı "Nakkaş-ı Ezeli, Sani'-i Zü'l-celal vb." sıfatlarla anmasının ne kadar yerinde olduğu anlaşılır. Bu bildiride Klasik Türk şiirinin önde gelen şairlerinin kasideleri, başka bir deyişle devrinin birer aydın ve düşünürü olan şairlerin zihin ve hayal dünyası "yaratılış" gerçeği merkezinde ele alınacak ve 14. yüzyılın ikinci yarısıyla 15. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış büyük edebiyat dehalarının bütün bir kâinat ve yaratılış algıları tespite

çalışılacaktır. Böylece klasik edebiyat geleneğimizin dayandığı esaslar vurgulanarak milletimizin kâinat algısına dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Kâinat, Klasik Türk şiiri, Edebiyat, Kaside

1. GİRİŞ

Kainatta var olan canlı veya cansız her şeyin hal lisanıyla Yaratıcı'yı zikrettiği gerçeği ve Kuran-ı Kerim'de insanoğlunu, yaşadığı âleme ibret nazarıyla bakmaya sevk eden ayetler, insan olmanın şuur ve mesuliyetini aklımızdan çıkarmamayı ilzam eder. Böylece insan, niçin yaratıldığını ve neden bu âlemde bulunduğunu idrak ederek kendisine bahşedilen dünya hayatını ve türlü nimetleri derin bir tefekkürle fark eder. Özellikle bilim adamları ve sanatkârların tefekkürü, sıradan insanlara nazaran daha derin ve kuşatıcıdır. Biri sonuca ulaştığında Yaratıcı'yı bulurken diğeri henüz eserine başlamadan kâinatı gözlemler, düşünür ve hayal kurar. Bunun sonucunda ise eser ortaya koyar. Bilim adamı, hangi alanda çalışıyor olursa olsun, buluş ve keşifleriyle Allah'ın kudret ve azametini müşahede eder. Sanatkâr ise ortaya koyduğu sanat eseriyle O'nun noksandan münezzeh yegâne Yaratan olduğunu ispatlar. Bütün kâinat bilim adamı için her çeşit ecza ile mücezzeh bir eczahane iken sanatkâr için zihne doğan düşünceler ve gönüle akseden engin hayallerle dopdolu bir atölyedir. Bunlar arasında şairlerin bilhassa önemli bir yeri vardır. Nesneler ve isimleri, bunlar arasındaki her türlü ilişki ve nihayet hayatın kendisi şairin hayal atını koşturduğu bir talimhanedir denilse mübalağa edilmiş olunmaz.

Yaşadıkları toplumların düşünen, hayal kuran, bir mefkûre taşıyan simaları içinde düşünürler kadar şairleri de görmekteyiz. İster yaşadığı cemiyetin veya tüm dünyanın meselelerini ele almış olsun isterse sanatını yalnızca ruhunun coşkusuna teslim etmiş bulunsun şairler, muhakkak insanların hislerine tercüman olurlar. Eski devirlerin yaşantısı, dünya görüşü, hayata ve ölüme bakışı, ölüm ötesi hayat, her türlü sevinç ve hüzünler şairlerin zihin ve hayal ekseninde damıtılır, süzülür ve kaleme dökülür. Kâinatın ve insanlığın yaratılışı meselesi de onları meşgul eden konuların başında gelir. Yüce Yaratıcı, O'nun her an yeni bir yaratmada oluşu, yaratılışın gayesi gibi ulvi meseleler

düşünen, araştıran ve merak eden zihinleri hep meşgul edegelmiştir. Esasen bu, Allah'ın her bir kulundan istediği birşeydir.

Klasik Türk edebiyatına bütüncül bir bakış atıldığında, uzun asırlar devam eden bir edebi gelenek içinde her devirde hemen her şairin yaratılış gerçeğine kafa yorduğu söylenebilir. Bu bakımdan şairler biraz da filozoflara benzerler. Ne var ki şairi filozoftan ayıran temel fark, işin içine duyguların, daha yoğun gözlemlerin ve sanat kudretinin girmesidir. Böylece şair, kolayca kavranması herkes için mümkün olmayan girift meseleleri edebiyatın ruha ve zihne beraber hitabeden letafeti sayesinde ele alır ve anlaşılır kılır. Genel olarak edebiyat sahrasında at koşturmuş çeşitli devirlerin nice şairi bir yana klasik devir şairlerimizin de bunu yoğun fakat latif mısralarla başardığı bir gerçektir. Ruhlarındaki şair hassasiyeti, bu manaları öyle sanatsal biçimde sunar ki pek çoğumuzun fark edemediği hakikatler, güzel benzetmeler ve yerinde telmihlerle ruhumuzu titretir. Nihayet şairlerin, Allah'ı "Nakkaş-ı Ezeli, Sani'-i Zü'l-celal ve'l-kemal vb." sıfatlarla anmasının ne kadar yerinde olduğu anlaşılır.

Anadolu sahası Türk edebiyatının kuruluş dönemi olarak nitelendirilen on dördüncü yüzyıl ile on beşinci yüzyılın ilk yarısı, her biri sonraki şairlere örnek teşkil etmiş bulunan güçlü şairler görmüştür. Bunlardan yukarıda isimlerini saydıklarımız, devirlerinin ve hatta bütün bir klasik Türk şiirinin önde gelen şairleridir. Ebedi vatanımız olan bu topraklarda klasik şiir geleneği çerçevesinde eser vermiş olan bu şairler, eserleri ve buna bağlı olarak haklı şöhretleri dikkate alınarak seçilmiştir. Hemen her konuya değindikleri eserlerinde kuşkusuz yaratılış hakikatini de terennüm etmişlerdir ve günümüzde dahi müslüman dünyasının kâinat algısına tesir etmeklikleri bakımından önemlidirler. Onların âleme bakışları önce yaratılışın sebebi olarak neyi gördüklerini anlamakla tebellür etmektedir. Ancak bundan sonra yaratılış gerçeği, yaratılışın felsefesi olarak nitelendirilebilecek olan vahdet-i vücud mefhumu, Allah'ın yerde ve gökte tecellisi, O'nun "Nakkâş, Sâni¤" olarak nitelendirilmesi, bilhassa ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinin yaratılış hakikatini ne şekilde gözler önüne serdiği ve nihayet Allah'ın tefekkür için sık sık atıfta bulunduğu gökyüzünün ilk devir şairlerinin şiirlerinde nasıl ele

alındığı muhtasar örnekler üzerinden incelenerek yaratılış kavramının edebiyatımızda karşımıza çıkan özüne inilebilir.

2. ÂLEMİN YARATILIŞ SEBEBİ

Kuruluş devri şairlerinin kâinat ve yaratılış kavramına bakışlarında tevhid inancının öncelikli yer tuttuğu görülmektedir. Âlemin ve insanoğlunun yaratılış sebebi üzerinde düşünen şairler, tevhid akidesinin yani "lâilahe illallah" fermanının, içindekilerle birlikte tüm kâinatın yaratılmasına bir sebep olduğunu dile getirirler. Şeyhi'nin aşağıdaki beyti, bu manayı ilam etmektedir:

Âlem ü âdemin zuhûru nedür

Mazher-i lâ-ilâhe illallâh (Şeyhi: K.1, byt.5)

Kelime-i tevhidi redif olarak ele alıp bu mana üzerinde düşünen şair az değildir. Aynı şairin tezatlarla örülü aşağıdaki beytinde ise Hz. Peygamber güneşe, varlık doğuya, küfür ve sapkınlık karanlığa, yokluk ise batıya/batışa teşbih edilmiştir. Şaire göre Hz. Peygamber güneş gibi varlık doğusundan doğunca küfür ve dalalet zulmeti yokluk batısında batmış, ortadan kalkmıştır. Varlık gibi olumlu çağrışımı bulunan bir mefhum yine diriliş manası taşıyan doğuya, yokluk gibi olumsuz mana ihtiva eden bir kavram da batıya nispet edilmiştir. Hz. Peygamber'in güneş olarak ifade edilmesiyle diğer peygamberlerin gökteki yıldızlara benzetildiği kolayca anlaşılabilir:

Çü doğdu şems-i Muhammed vücûd şarkından

Adem gurûbuna irdi zalâm-ı küfr ü dalâl (Şeyhi: K.3, byt.45)

3. ÂLEMİN YARATILIŞI

Yaratılışı en iyi anlatan ifade "kün (=ol)" emridir. Allah, bir şeyin olmasını dilediğinde yalnızca bu emri verir, o da derhal meydana gelir. Âlemlerin, bir "ol" emriyle ve bir lahzada yaratıldığı inancı Kur'an-ı Kerim'e dayanır ve inanç sistemimizde geniş yer tutar. Yasin Suresi ve başka birkaç yerde geçen "kün feyekûn" (Yâsîn/36, 82) ayetine

atıfta bulunduğu aşağıdaki beyitte Şeyhi, “kün (=ol)” emrini kudret kalemi olarak tavsif etmektedir:

Çü kâf u nûn ile kevneyn nüshasın yazdı

Pes âdemün elifin kıldı ayn-ı âleme dâl (Şeyhi: K.3, byt.16)

“Allah, kâinat sayfasını ‘kün’ emriyle yazdığında âdemin (=insanoğlunun) başındaki elif harfini âlemin gözüne (=kâinatın yaratılışına) işaret kılmıştır.” Görüldüğü gibi beyitte, insanın yaratılmasının, kâinatın yaratılmasında önemli bir aşama olduğu vurgulanmaktadır. Yaratılış gerçeğini şiirlerinde çokça ele alan Ahmedi, konuya değişik bakış açıları sergileyerek yaklaşır ve meselenin farklı vechelerini dikkatlere sunar. Bu manayı şair, aşağıdaki beytinde insanın yaratılışıyla da bağdaştırarak vermektedir:

Kâf ü nûndan yaradur emri anun cism ile rûh

Âb ü gilden düzedür sun¤ı anun hatt ile hâl (Ahmedi: K.50, byt.4)

“Allah’ın emri ‘kün’den cismi ve ruhu yaratır. O’nun sanatı su ve topraktan yanaktaki tüyler ve ben (gibi güzellik unsurlarını) ortaya çıkarır.” Şeyhi de âlemin yaratılışını varlık-yokluk tezadı içinde ve mazi ve istikbal düzleminde ele alır. Öteyandan tendeki ben anlamına gelen hal ile halihazır anlamına gelen hal ve yazı anlamına gelen hat ile yanak ve yüzdeki tüy anlamına gelen hat arasındaki sesteşlik ilişkisi dikkati çekicidir:

Çekildi sath-ı adem safhasına hatt-ı vücûd

Misâl-i mâzî vü müstakbel oldu sûret-i hâl (Şeyhi: K.3, byt.17)

“Yokluk sayfasına varlık yazısı yazıldı. Mazi ve müstakbel ben suretinde (bir nokta halinde) yaratıldı.” Allah’ın, âlemleri yaratmasında ve elbette hiçbir işinde herhangi bir alete edevata ihtiyaç duymaması, yarattığı en küçük bir zerreden en büyük âlemlere kadar herbir şeyde yardımcıya ihtiyacı olmaktan münezzeh bulunması Ahmedi’nin şu beytinde dile getirilir:

Âdemün nakşını yazdun bî-devât ü bî-kalem

Âlemün vasfını düzdün bî-edât ü bî-misâl (Ahmedi: K.2, byt.4)

"İnsanın şeklini divitsiz ve kalemsiz yazdın. Âlemi de alete ihtiyaç duymaksınız ve benzersiz (=kusursuz) yarattın." Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetinde Allah'ın, en küçük bir eşyaya yahut bir yardımcıya muhtaç olmadığı ve bu kâinatı, nice âlemleri, içindekileri ve elbette insanoğlunu böylece yaratması anlatılır ve O'nun bu hususta bir şeye ihtiyacı olmadığı vurgulanır. Göklerin sütunsuz yaratılmış olması da bu meyanda hatırlanabilir. Gündüzün ve gecenin yaratılması, aydınlık ve karanlığın bir nimet olarak hilkati, yerin ve göklerin vücuda getirilmesi, ayların ve yılların halk edilmesi aslında yaratılış gerçeğini bir bütün olarak ortaya koyar. Ahmedi, aşağıdaki beytinde tüm bu hilkat hakikatini özlü bir şekilde ifade etmektedir:

Yir ü gögü düzüp itdün nûr ile zulmet ıyân

Dün ü güni nazm idüp râst kıldun mâh ü sâl (Ahmedi: K.2, byt.5)

"Ey Allah'ım, yeri göğü yaratıp aydınlığı ve karanlığı var ettin. Gece ile gündüzü birbiri ardınca getirip ayları ve yılları sıraladın." Beyit, yaratılış hakikatinin özünü kapsayıcı biçimde sunmaktadır. Gerek İslam öncesi devirlerde gerekse İslami dönemde toplumların inanç dünyalarına önemli ölçüde tesir eden ortak anlayışlar vardı. Bunlardan bir tanesi, kâinatın yaratılması ve dünyada hayatın devamlılığı hususlarında anasır-ı erbaa denilen hava, su, toprak ve ateş mefhumları; diğeri ise göklerin dokuz kat olarak soğan zarı gibi birbiri üzerine tabaklanmış olduğudur. Ahmedi, aşağıdaki beytinde insan dışındaki mahlukatı madenler, bitkiler ve hayvanlar olarak üç çocuğa benzetmiş; dört unsuru bir anneye, dokuz kat gökleri de bir babaya teşbih etmiştir:

Üç oğlanı ki ma¤den ü hayvândur nebât
Bu dört anadurur iden ol tokuz ata (Ahmedi: K.5, byt.16)

"Maden, hayvan ve nebat adı verilen üç çocuğu doğuran bu dört ana ve o dokuz babadır." Dokuz baba ile dört annenin üç çocuk doğurması mümkün olmadığına, hatta imkan dahilinde olsa bile mantıksız bulunduğuna göre beyitte kastedilen dört unsurun bir anne, dokuz kat göğün de bir baba olduğu tasavvuru kolayca anlaşılır. Ahmedi'nin, kâinatın yaratılışını derli toplu anlattığı bir kasidesi vardır. Burada şair, insanın, bitkilerin, hayvanların, madenlerin, yerin ve göklerin, gece ile gündüzün yaratılışını tamamen

Allah'ın kudretine istinat ile terennüm eder. Söz konusu kasideden birkaç beyti, bir örnek olması bakımından aşağıya almak yerinde olacaktır:

Ademden altı günde itdi îcâd
Bir emr ile tokuz evyân-ı mînâ (Ahmedi: K.4, byt.2)

Kim itdi yili yir yüzine ferrâş
Kim itdi bâğa bulıtları sakkâ

Kamışdan kim düzetdi nûş-ı dârû
Dikenden kim bitürdi tâze hurmâ

Kim itdi nergisün gözin mükahhal
Kim itdi lâlenün yüzini hamrâ

Befeşe zülfini kim itdi müşgîn
Gülün ruhsârını kim kıldı ra¤nâ

Çemen ferşini kim itdi mutavves
Ağaçlar hullesin kim kıldı hadrâ

Diriden ölüyi kim itdi zâhir
Ölüden diriyi kim kıldı peydâ

Giceden gündüzi kim itdi rûşen
Yazı kışdan kim eyledi hüveydâ

Kim ider sahrâdan yâkût-ı ahmer
Kim ider katreden lü'lü-yi lâlâ

Kim itdi âlemün tertîbin ibdâ¤
Kim itdi âdemün terkîbin inşâ

Hudâvendâ cihân kim kudretinden
Yir ü gök oldı vü arş-ı muallâ (Ahmedi: K.4, byt.9-18)

Allah'ın hem gözden nihan hem de kalp gözüyle bakana herşeyden ayan olduğu gerçeği, klasik Türk şairlerinin sıklıkla vurguladığı bir hakikattir. Çünkü Allah, gözlere

görünmez ise de yarattığı her şeyde, koyduğu her kanunda kullarına kendisini açıkça tanıttırmaktadır. Şeyhi bunu veciz bir dille ifade eder:

Akl şem¤i nice idrâk itsün envâr-ı Celâl

Çün ki yetmiş bin hicâb ardından olur muktebes (Şeyhi: K.2, byt.5)

"Akıl mumu Allah'ın nurunu nasıl idrak etsin? Çünkü o nur, yetmiş bin perde ardından parıldar." Bu beyit, Türk edebiyatının büyük şairlerinden Baki'nin mısralarına ilham olmuş görünmektedir. Nitekim Baki, bir gazelinde bu manayı şöyle dile getirmektedir:

Bin hicâb-ı kibriyâ ardında göstermez yüzin
Kendüyi gözlerden ol sultân-ı hûbân gizlemiş

Hep mezâhir üzre zâhir çeşm-i nâzırdan nihân
Kendü envârında kendin mihr-i rahşân gizlemiş

4. ALLAH NAKKÂŞ-I EZELÎDİR

Yeri ve gökleri, tüm kâinatı, madde ve manayı en kusursuz bir şekilde yaratan Allah, özellikle şairler tarafından "Nakkâş-ı Ezel, Sâni¤-i Zü'l-celâl ve'l-cemâl" vb. sıfatlarla tavsif edilmiştir. Şairlere göre Allah, kusursuz bir sanatkârdır. Fakat insan için nakıştan ziyade Nakkaş'ı görmek önemlidir. Her nimetin ardında O'nu görmek, her güzelliğin arkasında O'nu seyretmek ancak insana yakışır. Yine Şeyhi, kasidelerinden birinde perdelerden sıyrılıp kâinatı yaratan Allah'ın varlığını, varlığının ve birliğinin delillerini, kudret ve azametini görmek gerektiğini söyler:

Gönlüm bu reng ü nakşı ko Nakkâşa kıl nazer

Gözle yakîn cemâlini gitsin hicâb ü zan (Şeyhi: K.7, byt.22)

"Ey gönlüm, bu çeşit çeşit renkleri, bu türlü türlü nakışları bırak da Nakkaş'a (=Yaratana) bak. O'nun apaçık tecelli eden cemalini gözle de aradan perde ve şüphe kalksın."

5. İLKBAHAR

Genel itibariyle edebiyatın bütün alanlarında, ama hususi olarak kasidelerde bahar tasvirleri geniş yer tutar. Bilhassa bahariye kasideleri, baharın gelişini ve bereketini, güzelliğini tüm yönleriyle ortaya koyan metinlerdir. Baharın, insan hayatı üzerinde derin tesirleri olduğu bir gerçektir. Çetin kış şartlarının geride kalışı, tabiatın dirilmesi, süslenip güzelleşmesi, toprağın bereketlenmesi sadece insanları değil hayvanlar ve bitkiler âlemini de ilgilendirir. Ruha ferahlık bahşeden bahar, haşır ve neşirin dünyadaki numunesidir. İşte bütün bu cihetler dikkate alındığında yaratılış hakikatinin en yoğun terennüm edildiği edebiyat ürünlerinin şiirler ve özellikle kasideler olduğu görülecektir. Kasidelere bu gözle bakıldığında ibret nazarıyla bakışın öne çıktığı görülür. Ahmedi bir kasidesinde gül fidanını minbere, bülbülü hatibe benzetir. Sabah esintisini, yağmurun müjdecisi bulut gibi hayat kaynağı olarak görür. Yerde ve gökte Allah'ın pek çok rahmet eserinin var olduğunu söyleyerek insanları ibret almaya davet eder:

Menâbirinde gülün uş hatîb olup bülbül
İşit ne nağmeler ile seherde itdi hitâb

Virür nebâta hayât esdügince bâd-ı sabâ
Olur mübeşşir-i rahmet belürdügince sehâb

Bu rahmetün eserinden toludurur yir ü gök
Nidâ-yı "fe'tebirû minhü yâ ulü'l-elbâb" (Ahmedi: K.10, byt.6-8)

"İşte bülbül, gülün minberlerinde (=dallarında) hatip oldu (=ötmeye başladı). Seher vaktinde ne nağmeler ettiğini duy. Sabah yeli estikçe bitkilere hayat verir. Gökte bulut belirdikçe rahmetin müjdecisi olur. Yer ve gök bu rahmet eserleriyle 'ey akıl sahipleri, ibret alın' nidasıyla doludur." Öte yandan bahar mevsimi haşir ve neşirden haber verir manası Şeyhi'nin, bitkilerin yeniden hayat bulmasının haşir ve neşir ahvalinden haber verdiğini dile getirdiği şu beytinde çok veciz ifade edilmiştir:

Hayâta nice irerdi nebâtın emvâtın
Gözet ki keşf olına hâl-i haşr ü neşr ü hisâb (Şeyhi: K.15, byt.2)

"Ölü bitkileri nasıl da hayata kavuşturduğunu gözet de haşir, neşir ve hesabın hakikatini anla." Bir başka kasidesinden alınan aşağıdaki beyitlerde ise Ahmedi, çeşitli mazmunları ustaca kullanmasının yanında bazı peygamberlerin kıssa veya mucizelerine de atıfta bulunarak okuyucuya etkileyici bir bahar tasviri sunar:

Çemen Erteng nakşın gösterür kim

Sabâya Hakdan irdi rûh-ı Mânî (Ahmedi: K.72, byt.2)

"Allah, sabah yeline Mani'nin ruhundan eriştirdiğinden yeryüzü, Erteng'in nakışları (=çizimleri, süslemeleri) gibi oldu." Bu beyitte şair, klasik Doğu edebiyatlarında adı sıkça geçen efsanevi Çin ressamı Mani'yi ve onun muhteşem güzellikteki çizimlerini ihtiva eden kitabı *Erteng*'i anarak baharın binbir çeşit güzelliğine vurgu yapmaktadır. Bir başka beyit de şöyledir:

Ağaçlarun görüp neşv ü nemâsın

Heves ider ki yire ine Tûbâ (Ahmedi: K.72, byt.3)

"Tuba ağacı, ağaçların nasıl yeşerip tazelendiğini, dirilip serpildiğini görünce yere inmeye heveslenir." Şairin bu beyitteki istinat noktası Tuba ağacıdır. Bilindiği gibi Tuba, cennette bulunduğuna inanılan, kâinat ağacı olarak da anılan ve kökü yukarıda, dalları semayı kuşatıcı olarak tasvir olunan bir ağaçtır. Cenneti hakeden insanların, onun gölgesinde oturmaktan zevk alacağı, meyvesinden yiyeceği, bereketli ve daima olumlu manalar ifade eden bir ağaç olduğuna inanılır ve doğu kültür ve edebiyatlarında yaygın bir motif olarak kullanılır. Beyitte şair, bahar mevsiminde ağaçların durumunu, dolayısıyla baharın güzelliğini anlatırken Tuba ağacını yere inmeye heveslendirecek bir tablo çizmiştir. Böylece Allah'ın yaratma kudretini ve rahmet eserlerini vurgulamaktadır. Burada tuba ağacının başaşağı olduğu inancı ile yerdeki ağaçlara heves etmesi anlamı arasında pek latif bir ilişki söz konusudur. Aşağıdaki beyitte ise hayal ufkunu bir hayli genişlettiği görülmektedir:

Şecerde rûşen ü nâr-ı şükûfe

Meğer girü tecellî buldı Mûsâ (Ahmedi: K.72, byt.4)

"Çiçek koru ağaçta görünmektedir. Herhalde Hz. Musa, yeniden tecelliye mazhar oldu." Baharın gelmesiyle ağaçların dallarında açan kırmızı çiçeklerin her birini birer kor parçasına benzeten Ahmedi, bu hayalden hareketle Hz. Musa'nın, ailesiyle Mısır'a doğru giderken karanlıkta bir ateş koru görmesi, o tarafa yönelince bunun bir ağaçta parıldadığını farketmesi ve ardından Allah'ın tecellisine mazhar olarak onunla mükalemesi hadisesine telmihte bulunmaktadır. Böylece baharda çiçeklerle bezenen ağaç dallarının güzelliğini, Yüce Allah'ın her an bir yaratmada olduğu hakikatini açıklarken resmetmektedir. Ahmedi, baharı ve Allah'ın kudretini dile getirdiği aynı kasidenin şu beytinde ise bu kez Hz. İsa'nın, Allah'ın izniyle ölüleri diriltme, hastaları şifaya kavuşturma, sakatları iyileştirme mucizesine telmihte bulunur:

Sabâ ölmiş yiri uş kılur ihyâ

Zî virilmiş ana i¤câz-ı Îsâ (Ahmedi: K.72, byt.5)

"İşte sabah yeli ölmüş toprağa hayat veriyor. Hz. İsa'nın mucizesi onun özüne verilmiş." Bilindiği üzere Hz. İsa devrinde tıp ilmi çok ilerlemişti. Bu sebeple onun mucizeleri genellikle tıp alanında görülmüştü. Çiçeklerin açılmasına, polenlerin dağılmasına, çiçek döllenmelerinin gerçekleşmesine sebep olan sabah yeli, böylece yaratılış hakikatinin gözler önüne serilmesinde önemli bir dinamiktir. Onun bu işlevi, Hz. İsa'nın, Allah tarafından kendisine bahşedilen nefesine dayalı mucizeleriyle ilişkilendirilmiş ve yaratılış mefhumu Ahmedi tarafından bir de böyle ele alınmıştır.

Anadolu sahası klasik Türk şiirinin kurucu şairlerinin kasidelerinde yaratılış gerçeğinin izlerini ararken karşımıza çıkan beyitler sayıca çok fazla idi. Bildiri sınırlarını aşmamak adına ancak bir kısmına yer verilebilen beyitlerden, son derece etkileyici tasvirler ve telmihler içeren birkaçını daha anmak yerinde olacaktır. Germiyanlı Şeyhi, aşağıya aldığımız beytinde çiçeklerin itibarlı durumunu baharın gelişine bağlarken Hz. Yusuf'u anmadan geçmez:

Anun içündür çemen Mısrında çiçekler azîz

Kim dahi gül Yûsufunun gonceler zindânıdur (Şeyhi: K.9, byt.7)

"Goncalar gül Yusufunun zindanı olduğundan çemen Mısrında çiçekler azizdir." Hz. Yusuf kıssasından bir bölüme telmihte bulunulan bu beyitte baharın gelişiyle yeryüzünün çiçeklerle bezenmesi, Mısır ülkesi, Mısır azizi, Hz. Yusuf'un zindana atılması olayları ekseninde bir bahar tasviri yapılmakta ve Allah'ın tabiatı diriltmesi anlatılmaktadır. Gül olarak nitelenen Hz. Yusuf, zindana atılmakla adeta gülün kapalı hali olan gonca içine hapsedilmiştir. Aziz olmaya en layık kişi olan Hz. Yusuf böyle olunca diğer çiçeklerin Mısır ülkesine benzetilen çemende aziz olmaları kaçınılmazdır. Şeyhi'nin bu beyti, Fuzuli'nin *Gül Kasidesi*nde geçen şu beyti hatırlatmaktadır:

San Züleyha halvetidür gonce-i der-beste kim

Çıhdı andan dâmen-i çâkiyle Yûsuf-vâr gül

"Kapalı gonca, Züleyha'nın odası gibi olup gül ondan Hz. Yusuf gibi yırtılmış entarisiyle çıktı." Hz. Yusuf kıssasına atıfta bulunmak suretiyle aynı manayı benzer ifadelerle dile getirmiş olan kurucu şairlerimizden Hoca Dehhani, aşağıya alınan beytinde baharın gelişiyle gülün Hz. Yusuf gibi Mısır ülkesine aziz olduğunu, öte yandan bülbülün ise Hz. Yakup gibi feryat edip inlediğini söyleyerek gerçekten de muhteşem bir bahar tasviri ortaya koyar:

Çü Yûsuf Mısr şehrinde azîz oldı gül ü bülbül

Uş ider gice vü gündüz figân çün Pîr-i Ken¤ânî (Dehhani: K.1, byt.4)

"Gül, Hz. Yusuf gibi Mısır şehrinde aziz oldu. Ancak bülbül, Hz. Yakup gibi gece gündüz inleyip ağlamaktadır." Bahar mevsiminde sergilenen yaratılış mucizelerinden biri de goncanın açmasıdır. Ahmedi, şu beytinde goncanın kapalı halini haya sahibi bir insana benzeterek şair hayalinin genişliğini gösterir:

Nikâb ile gelür gülzâre gonce

İy rahmet ana kim ehl-i hayâdur (Ahmedi: K.30, byt.3)

"Gonca, gül bahçesine örtüsüyle gelir. Ne de haya sahibidir, ona rahmet olsun." Aynı şair, süslü bir geline benzettiği gül üzerinden bahar tasviri yapmakta ve gülün açılmasına sebep olan bahar yelini gelin süsleyici bir kadına teşbih etmektedir:

Arûs-ı gül kamu reng oldı vü bûy

Meger meşşâta-i bâd-ı sabâdur (Ahmedi: K.30, byt.7)

"Sabah rüzgârı gelin süsleyici olmalı ki gül gelini baştan başa renge ve kokuya boyandı (=pek güzel süslendi)." Şiirlerinde ve özellikle kasidelerinde yaptığı tasvirlerle Türk edebiyatının öncü şairlerinden olan Ahmedi'nin, Allah'ın yaratma sanatındaki kudretini göz önüne serdiği bahar tasvirlerini muhtevi aşağıdaki beyitlerinde çiçeklerin renkleri ve tazelikleri çeşitli telmihlerle dile getirilmektedir:

Dökile la¤l ile dînâr toprağ üstinde

Meğer ki çıhdı bu yirden hazâyin-i Kârûn (Ahmedi: K.65, byt.4)

"Yakut ve paralar toprak üstüne dökülmüş. Herhalde bir yerden Karun'un hazineleri çıkmış olmalı." Şair, toprak üzerinde açmış rengârenk ve taze çiçekleri görünce sanki Karun'un kendisiyle birlikte yere geçmiş hazinelerinin fışkırdığını düşünmektedir. Ahmedi, "sıbgatullah (=Allah'ın boyası)" (el-Bakara/2, 138) ayetine telmihte bulunduğu şu beytinde ise baharda yeşermiş ağacın bilahare çiçeklerle bezenmesini, Allah'ın ayetlerinin hak olduğunu vurgulayarak dile getirmektedir:

Yeşil ağaca nazer it ki "sıbgatullâh"dan

Nice benefş ü kızıldur u saru vü gül-gûn (Ahmedi: K.65, byt.5)

"Yeşil ağaca bir bak, 'sıbgatullah' ayetinin bir tecellisi olarak nasıl da eflatun, kızıl, sarı, pembe/kırmızı renklere boyanmaktadır." Hristiyanların, yeni doğmuş çocuklarını sarımtırak renkte bir su ile vaftiz etmeleri/ettirmeleri âdetine karşı çıkan bu ayet-i kerimede asıl boyanın Allah'ın boyası olduğu, O'nun boyasıyla boyanmanın da iman ve inanç esaslarına, Kur'an hükümlerine uygun yaşamak demek olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan tabiatın güz ve bahar aylarında çeşit çeşit renklerle gözümüz önüne serilmesi; ağaçların, çiçeklerin ve çimenlerin türlü türlü renklere bürünmesi Allah'ın boyası olarak ifade edilmektedir. Şair, baharın gelişiyle önce yeşeren ağaçların sonra cinsine göre nasıl da rengârenk çiçekler açtığını hatırlatarak yaratılış hakikatini düşündürmektedir.

Dehhani ise bahar mevsimi ve kâinat sayfasının yenilenmesini, bülbülün ötüşünü Hz. Davud'un güzel sesine, söğüt ağaçlarının göğerip serpilmesini Hz. Süleyman'ın otağına benzeterek ifade etmektedir. Bilindiği gibi Hz. Davud ve Hz. Süleyman Peygamberler, hem ülkelerinin lideri hem de peygamberi idiler. Hz. Davud, kendisine indirilen Zebur'u güzel sesiyle okumaktaydı ve Kur'an'ın ifadesiyle onu kuşlar ve vahşi hayvanlar bile hayranlıkla dinlemekteydi. Şairin, Hz. Süleyman otağından bahsetmesi de onun hükümdar olmasıyla ilgilidir:

Aceb değül eğer bülbül kılursa nağme-i Dâvûd

Ki gül üstine dutmışdur söğüd çetr-i Süleymânı (Dehhani: K.1, byt.3)

"Eğer bülbül Hz. Davud gibi güzel sesiyle öterse buna şaşılmaz. Zira (bahar gelmiştir ve) söğüt ağacı gül üstüne Hz. Süleyman'nın otağı gibi örtülmüştür." Bütün bu örneklerden sonra anlaşılmaktadır ki bahar mevsimi, Allah'ın yegâne ve kusursuz yaratıcımız olduğunun gözler önüne serildiği bir zaman dilimidir. Şeyhi, kalender bir şair edasıyla söylediği aşağıdaki beyitte, bahara erişenin onu iyi değerlendirmesi gerektiğini hatırlatmakta, bunun insan ömrüne ömür katacağını dile getirmektedir:

Bu dördü her ki arada gördi bin yaşadı

Mey ü miyân-ı çemen dilber ü kenâre-i âb (Şeyhi: K.15, byt.19)

"Şarap, çimenlik (=bahçe), sevgili ve su kenarını bir arada gören kişi bin yaşadı (demektir)."

6. SONBAHAR

Yaratılış hakikatinin, klasik şairlerimizin dilinde terennümünde bir başka unsur sonbahar mevsimidir. Tıpkı bahar gibi yeryüzünde meydana gelen değişimlerin açıkça gözlenebildiği bir zaman dilimi olan güz mevsimi, Allah'ın, baharda âlemi nasıl dirilttiğini, güzde ise bu canlılık ve hayatiyeti nasıl aldığını gözler önüne sermektedir. Bu bakımdan şairler, bilhassa kasidelerinde sonbahar tasvirlerine de ağırlık vermişler, tabiattaki değişimleri gözlemleyerek hayatı ve ölümü anlayıp anlatmaya çalışmışlardır. Anadolu sahasının kurucu şairlerinde de bu tasvirler, sonra gelen şairleri etkileyek çokluk

ve niteliktedir. Ahmed-i Dâi, bir kasidesinin aşağıya alınan beyitlerinde çeşitli meyve ve çiçeklerden hareketle yaratılış gerçeğini haykırmakta ve bu nimetlerin, güzelliklerin ve hilkat mucizelerinin kıymetini bilmeyen kimselerin hüsrana uğrayacağını söylemektedir:

Almanun yüzin kızartdı nükteden bâd-ı hazân

İlle nârun gusse birle bağrını kan eyledi (Ahmed-i Dâi: K.17, byt.5)

"Sonbahar rüzgârı, bir nükte yaparak elmanın yüzünü kızarttı, gam ve kasavetle narın bağrını kan eyledi." Bu beyitte şair, elmanın sonbaharda kızarmasını latif hüsnütalililer ile güz yelinin bir nükte yaparak elmayı utandırdığı, bu yüzden de onun yüzünü kızarttığı şeklinde ifadelendirirken sonbahar meyvelerinden olan narı ise gam ve kaygıya sevk ederek bağrını kanla doldurduğunu söyler. Güz rüzgârı adeta kışın habercisi olarak narı kaygılandırmıştır. Şair, Allah'ın bu meyveleri yarattığını, onlara renk, tat ve özellik verdiğini böylece vurgulamaktadır. Ayva ve turunç ile ilgili beyit ise şöyledir:

Ayvanun benzin sarartdı ol turuncun gabgabı

Benzer ol anı görüp yâd-ı zenehdân eyledi (Ahmed-i Dâi: K.17, byt.6)

"Turuncun gerdanı ayvanın benzini sararttı. Galiba (ayva) o güzelliği görüp çene çukurunu hatırladı." Bu beyitte kış mevsimi meyvelerinden olan portakal ve mandalina zamanının yaklaşmasıyla bir güz meyvesi olan ayvanın, onların adeta bir güzelin gerdanı gibi olan gerdanını görüp içi gitmiş, benzi sararmıştır. Bilindiği gibi ayvanın rengi sarıdır. Şair bu hakikati yine bir hüsnütalil ile başka bir sebebe bağlamıştır. Çene çukuru edebiyatta sevgilinin güzellik unsurlarından biri olarak sıklıkla geçer. Ayvanın benzinin sararması, turuncun gerdanını görüp güzelin çene çukurunu hatırlaması sebebiyledir. Burada da Allah'ın yaratma mucizesi çeşitli edebi mazmun ve ifadelerle dile getirilmektedir. Sonraki iki beyitte ise bahar mevsiminin, -hem dünya nimetlerinin bolluğu hem de ibret nazarıyla bakabilmek açısından- kıymetinin bilinmesi, aksi takdirde kış mevsimi gibi çetin bir cezayla karşılaşılacağı iddia edilmektedir:

Nev-bahârun faslını her kim ganîmet tutmadı

Lâ-cerem anun cezâsın Hak zemistân eyledi (Ahmed-i Dâi: K.17, byt.7)

"İlkbahar mevsimini ganimet bilmeyen kişinin şüphesiz Allah cezasını kış olarak verdi." Keza baharda yeşeren, yazın uzun süre yeşil kalan ağaçların sonbahar rüzgârıyla yapraklarını dökmesi İlahi bir kanundur ve Allah'ın yaratma kudretinin yansımalarındandır. Bu gerçeği çok iyi bilen şair, güz geldiğinde yaşananları aynı edebi ve estetik hayalle şükürsüzlüğe yormakta ve insanlara bir ibret nazarı takındırmayı amaçlamaktadır:

Her ağaç kim yaşıl atlas hil¤ate şükr itmedi

Uş hazân yili tutup soydı vü uryân eyledi (Ahmed-i Dâi: K.17, byt.8)

"Yeşil atlas hırkaya şükretmeyen ağacı işte sonbahar yeli tutup soydu ve çırılçıplak bıraktı." Beyte göre ağacın, Allah'ın kendisine giydirdiği ve şair tarafından atlas kumaştan hırka/elbise olarak yorumlanan yapraklarını güz yeliyle dökmesi, şükretmemesi sebebiyledir. Yani nimetin elden gitmesine şükürsüzlük sebep olmuştur. Burada da yaratılış gerçeğine mesaj yüklü bir yorumla açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Yaratılış kavramına özellikle kasidelerinde geniş yer veren Ahmedi'nin bir kasidesinden alıntılanan şu beyitlerde de Ahmed-i Dâi'nin anlatımlarına benzer ifadelere rastlanır. Beyitlerde çimenlerin, ağaçların, çiçeklerin sonbaharda geçirdiği değişim üzerinde durulur ve son iki beyitte dünyanın faniliğinden, her gelenin gideceğinden, her doğanın öleceğinden, felek değirmenin öğütücülüğünden bahisle herşeyin fani, yalnız Allah'ın zatının baki olduğu gerçeği haykırılır. Bu haykırış, şairin kasidesini yazmaktaki amacını açıklayan bir sesleniş olarak karşımıza çıkmaktadır:

Bozardı sebze vü sarardı ol yeşil yaprağ

Döküldi gül yile gitdi benefşe olup mahzûn

"Çimenler ve yeşil yapraklar sararıp bozardı. Gül döküldü, menekşe mahzun olup yele gitti (=mahvoldu)."

Yumuldı nergisün uş gözi düşdi lâle yire

İçi karara yanup taşı oldı garka-i hûn

"İşte sonunda nergisin gözü yumuldu. Lâle yere düştü de içi karardı, dışı kana boyandı."

Biten yiter dirilen ölür ü gelen gider

Bu yirde evvel ü âhir hemîn budur kânûn

"Çıkan kaybolur, dirilen ölür, gelen gider. Bu dünyada daima geçerli kanun budur."

Felek değirmenine ibret ile bah göresin

Ki degzinüp niçelerün sünügin eyledi un

"Felek değirmenine ibretle bak da dönüp durdukça nice kimselerin kemiklerini una çevirdiğini gör."

Ale'l-hakîka Hakundur hemîn vücûd-ı bekâ

Dahi ne varsa bekâsı fenâyadur makrûn (Ahmedi: K.65, byt.16-20)

"Hakikat, Allah'ın varlığının sonsuz olmasıdır. Bunun dışında ne varsa onun ömrü sona ermeye yakındır (=son bulucudur)."

7. GÖKYÜZÜ

Yüce Yaratıcı'nın yaratılış hakikatini sergilediği yer ve yönlerden biri de gökyüzü olup klasik Türk şairlerinin başta kasideleri olmak üzere hemen bütün şiirlerinde çeşitli hayal örgüleri içinde gökyüzü tasvirleri çizildiğini görmekteyiz. Anadolu sahası Türk şiirinin kurucu şairlerinin kasideleri de bu bakımdan hem çok sayıda örnek içermekte hem de asırlarca süren geleneğe böylece tesir etmiş bulunmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde Allah, kullarına yeryüzünde gezip dolaşmalarını, gözlerini gökyüzüne çevirip bakmalarını emretmektedir. Herşeyden önce her biri çok iyi birer gözlemci olan şairler tıpkı yeryüzünü gözlemledikleri gibi, tıpkı içinde yaşadıkları toplumu irdeledikleri gibi gökyüzünü de seyretmişler; gördüklerini zihin ve hayal potasında damıtarak sanat kabiliyetleri, yani duygularıyla birleştirmişlerdir. Böylece Allah'ın kusursuz yaratmasını, şiir kudretleri nispetinde terennüm etmişlerdir. Ahmedi, aşağıya aldığımız beytinde ay,

güneş ve yıldızların gökyüzüne süs; hayvan ve bitkilerin de yeryüzüne güzellik olduğunu ve bunların hepsinin Allah'ın lutfu bulunduğunu söylemektedir:

Encüm ü ay u gün ile göklere virdün safâ

Yire hayvân ü nebât ile bağışladun cemâl (Ahmedi: K.2, byt.6)

"Ay, güneş ve yıldızlarla gökleri süsledin. Hayvan ve bitkilerle yeryüzüne güzellik bağışladın." Yine Ahmedi, gökte ayın evreleri üzerine düşünüp aşağıdaki beyitlerinde çok latif bir hüsnütalil ile ayın artıp dolunay halini almasını recâ (=Allah'a ümit bağlama), eriyip hilal haline gelmesini de havf (=Allah'tan korkma) şeklinde yorumlamaktadır:

Havfinden ay erir ü recâ ile artar uş

Kul oldurur ki anda ola havf ile recâ (Ahmedi: K.5, byt.38)

"Ay, Allah'ın korkusuyla erir, ancak yine O'ndan ümit ederek artar. Kul, kendisinde Allah korkusu ve Allah ümidi olan kişidir."

Lutfı vü kahrı recâsından u havfinden anun

Ay her ayda gehi bedr olur gâhî hem hilâl (Ahmedi: K.50, byt.5)

"Allah'ın lutfu umuduyla ve kahrı korkusuyla ay, her ay bazen dolunay haline gelir, bazen hilal olur." Ahmedi'nin gökyüzüne dair gözlemlerinden biri de şafaktır. Günümüz toplumunda şafak, yaygın olarak seher vakti güneş doğarken ufukta görünen kırmızılık olarak bilinse de aslında şafak, akşam gün batımı kızıllığıdır. Şair, her iki durumu birlikte ele almış ve bakanların gönlüne ferahlık ve sürur bahşeden bu kızıllığın aslında insanın kendi kanı olduğunu iddia etmiştir. Şaire göre felek değirmeni sabah akşam dönüp durdukça insanın ömrü kısalmakta, bir bakıma kanı dökülmektedir. Böyle bir bakış açısı gerçekten de ibret nazarıyla bir bakışı ifade etmektedir:

Sabâh u şâm kanundur senün sen ol rengi

Görüp zî-reng diyü hâtırun olur mesrûr (Ahmedi: K.24, byt.12)

"Sabah ve akşam vakitlerinde gördüğün (kızıllık) senin kanındır. Oysa sen o rengi görüp ne de güzel diye gönlünü sevindirirsin." Şairin, insanı Allah'ın mutlak yaratıcı olduğu sonucuna ulaştıran göklere ve yere yönelik gözlemleri bu kasidede baştan sona çeşitli soru örnekleriyle vurgulanmaktadır. Yerde ve gökte, yaratıldığından bu yana var olan mükemmel düzen, sadece bu yönüyle bile Allah'ın kudret sahibi yegâne yaratıcı olduğunu ispata kâfidir. Ahmedi, yerde ve gökteki bu nizam ve intizamı; doğruluk, düzgünlük ve birlik ifadesi olan elif harfiyle açıklamakta ve bu akıllara durgunluk veren dirliği, O'nun varlığına ve birliğine elif gibi şahit tutmaktadır:

Zerre zerre yir ü gök rast durup şöyle ki elif

Varlığına dahi birliğine şâhiddür ü dâl (Ahmedi: K.50, byt.9)

"Yer ve gök her zerresiyle bir düzen içinde durarak Allah'ın varlığına ve birliğine elif harfi gibi bir şahit ve işarettir." Ahmed-i Dâi'nin tasviri ise kayan yıldızla ilgilidir ve sonraki dönem şairlerinin bir çoğuna ilham kaynağı beyitlerden biri olduğu hususunda kuşkuya yer yoktur. Şaire göre şihab (=kayan yıldız, kuyruklu yıldız) adeta memduhun düşmanlarına gürz ve değnek/kırbaç fırlatan bir kişidir. Böylece Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'de yer verdiği şihab, O'nun yaratma kudretinin eserlerinden biri olarak vurgulanmıştır:

Şihâb-ı çerhi gör her lahze oddan

Düzer a¤dân içün gürz ü makâri¤ (Ahmed-i Dâi: K.11, byt.19)

"Felekte düşmanların için her an ateşten gürz ve değnek/kırbaç yapmakta olan kayan yıldızı gör."

8. YARATILIŞIN FELSEFİ VE TEVHİDİ ARKA PLANI VE VAHDET-İ VÜCUD DÜŞÜNCESİ

Klasik Türk şiir geleneği içinde eser vermiş şairlerin şiirlerinde ait oldukları İslam medeniyetinin türlü etki ve yansımalarının, yaşadıkları devirlerin her çeşit hayat tarzı, örf ve geleneklerinin tezahürünün yoğun olarak görülmesi çok doğaldır. Bu her devir ve her şair için geçerlidir. Hatta edebi sahanın dışında düşünen ve eser kaleme alan münevverler

de bir ölçüde böyledir ve bu da pek tabiidir. Şairler, edebi kimliklerinin yanı sıra zihin dünyalarını, düşünsel atmosferlerini edebi geleneklere uygun olarak okuyucuya yansıtırlar. Ele aldıkları konuları bazen felsefi boyutta tartışırlar ve tefekkür sathında ele alırlar. İslam düşünce tarihinde vahdet-i vücud anlayışının, büyük kuramcısı İbnü'l-Arabi'den önce var olduğu bilinmektedir. Bu anlayışa göre aslında Allah'ın varlığından başka gerçek varlık yoktur. Gördüklerimiz ve hissettiklerimiz hep onun yüce varlığının tecellilerinden ibarettir. Yani varlık birdir, bir görüntünün çoklu yansımasıdır. Tasavvuf literatüründe yerleşen vahdet-i vücudun İslam dışı akım, anlayış ve kuramlardan etkilendiği de bir hakikattir. Ancak doğrudan konumuz içinde olmadığından burada bu hususa temas etmek düşüncesinde değiliz. *Ahmedi Divanı*'ndan alınan aşağıdaki iki beyitte ömrün geçiciliği, dünyanın faniliği, hiçbir mahlukun Yaratıcısından ayrı olmadığı sade bir dille ifade edilmiştir. Meselenin bu yönüyle ilgili diğerlerinden daha fazla ilgilenen Ahmedi'nin bu vasfında medrese tahsilinin ve ilim adamlığının payı olsa gerektir:

Ömr yil üzredür ana ne bekâ

Hâk su üzredür ana ne sebât (Ahmedi: K.11, byt.3)

"Ömür bir yel gibidir, bekası yoktur. Toprak su üstündedir, sebatı yoktur."

Halk Hakdan cüdâ değül zîrâ

Sâye-i Hakdurur bu mevcûdât (Ahmedi: K.11, byt.20)

"İnsanlar, Allah'tan uzak değildir. Çünkü bu varlık, Allah'ın gölgesidir." Ahmedi, kâinatın yaratılışı üzerine düşünür. Allah'ın, yaratmaya göklerden mi yoksa yerden mi başladığı sorusunu sorar. Bir şair olarak elbette buna net bir cevap vermez, ancak her iki halde de hikmetler bulunduğunu ihsas eder:

Bu gök midür ki yaradıldı evvel ü âhir

Vücûde geldi yirün cirmi ile cibâl ü bihâr

"Acaba ilk olarak gökyüzü mü yaratıldı da sonra yeryüzüyle dağlar ve denizler mi halkedildi?"

Veyâ yir midür ol ki oldı evvel-i merkez

Nite ki dâireye nokta dönicek pergâr (Ahmedi: K.22, byt.47-48)

“Yoksa önce yer yaratıldı da pergelin sabit ayağının merkezi mi oldu?” Şair bu kasidesinde kâinatın yaratılışı, burçların ahvali, insan, ölüm gibi konular hakkında sorular sormakta ve cevabını memduhu olan Şehzade Emir Süleyman Çelebi’den istemektedir. Böylece aslında ona nasihat de etmektedir. Aşağıdaki beytinde ise ömür verilen herşeyin Allah’tan olduğu ve sayıca ne kadar çok olursa olsun mahlukatın bir olan Allah’tan neşet ettiği vurgulanmaktadır:

Ne bekâ varsa Hakdan oldı ıyân

Ne aded varsa birden aldı vücûd (Ahmedi: K.17, byt.8)

“Ömür biçilen ne varsa Allah’tan çıkıp geldi. Kaç tane olursa olsun hepsi bir olan Allah’tan vücut buldu.” Şaire göre aynada yansıyan görüntü ile ona bakan aslında bir tektir. İnsanın onu iki görmesi bir yanılgıdır. İşte varlığın yaratılması da böyledir, asla ikilik yoktur:

Gözgüdeki sûret ü nâzır hemîn

Birdurur iki görür anı beşer

“Aynadaki görüntü de ona bakan da aslında birdir. İnsan onu iki görür.” Aynı manayı, bir başka kasidesinden alınan aşağıdaki beyitlerde de dile getirmektedir:

Şahs u sâye iki degül birdurur

Gökdekidür suda görinen kamer

“Kişi ve gölge iki değil bir tanedir. Suda yansıması görünen ay, göktekidir.”

Bir yüzi yüz gösterür yüz âyîne

Zâtı birdür lîk çokdurur suver

“Allah’ın zatı birdir, fakat suretleri (=yansımaları) çoktur. Yüz ayna bir yüzü yüz tane gösterir.”

Gör hayâl oynayanun lu¤betlerin

Dürlü dürlü nicesi gelür gider (Ahmedi: K.42, byt.6-9)

"Hayal oyunu oynayanın, sergilediği türlü türlü nice oyunlarını gör." Şairin, yağmurla sulanan topraktan nice çeşit bitkinin çıkmasını, Allah'ın yaratma kudretini anlatmak için ele aldığı aşağıdaki beytinde gök gürültüsü, kıyamet sabahı üflenecek olan sur'a teşbih edilmektedir. Nasıl ki sur'a üflenince kıyamet kopacak ve sonra insanlar dirilip kabirlerinden kalkacaksa yağmurun müjdecisi olan gök gürültüsüyle birlikte toprak altında adeta ölü gibi duran tohumlardan da bitkiler baş gösterecektir. Ahmedi'nin yaratılış mucizesini böylece tasviri gerçekten de onun şairlik kudretini gösteren örneklerdendir:

Ra¤d sûr urdı vü yir altından

Baş götürdi girü mevât-ı nebât (Ahmedi: K.13, byt.4)

"Gök gürlemesi sura üfleyince ölmüş bitkiler yer altından yeniden baş gösterdi."

9. SONUÇ

Bütün bu örnekler ve daha fazlası üzerinde bir değerlendirme yapıldığında her noksandan münezzeh ve mutlak yaratıcı olan Allah'ın, bilgi, tefekkür, ilim ve sanat düzleminde; devirlerinin aydınları olan şairlerin kaleminde, yer yer çok etkileyici ve orijinal ifadelerle anlatıldığına şahit olunur. Böylece O'nun yaratma sanatındaki üstün kudret ve azameti, hikmet ve rahmeti ortaya çıkar. Yaşadıkları topluma ve yöneticilerine karşı sorumlu olan şairler, -zaman zaman bu sorumluluklarını unutsalar da- sözün güzelini söyleyen, en karmaşık meseleleri dile olan hakimiyetleri ve sanat kudretleriyle çözen ve geniş halk kitlelerine ulaştıran insanlardır. Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin henüz kurulduğu yıllarda yaşayan büyük şairlerin kasidelerinden alınan örnek beyitlerle, klasik Türk şiirinin ilk devirlerinde yaratılış gerçeğine nasıl yaklaşıldığı hakkında bir fikir edinmek mümkün olmaktadır. Türk şiir ve edebiyatının bütünü bu yönden ele alındığı takdirde hem felsefi arka planı olan hem de engin hayal ufuklarını gösteren metinlerle karşılaşılacağında şüphe yoktur.

KAYNAKLAR

Ahmed-i Dâ¤î Divanı *(Metin-Gramer-Tıpkıbasım)*, (haz. Mehmet Özmen), TDK Yayınları, Ankara 2001.

Ahmedî, Dîvân, (haz. Yaşar Akdoğan), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

Hoca Dehhânî Divanı, (Hazırlayanlar: Ersen Ersoy – Ümran Ay), TÜBA Yayınları, Ankara 2017.

Şeyhî Divanı, (haz. Mustafa İsen – Cemal Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara 1990.

AN INVESTIGATION ON THE PROBLEM OF CREATION OF THE UNIVERSE IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS PHILOSOPHY

DİN FELSEFESİ BAĞLAMINDA EVRENİN YARATILIŞ PROBLEMİNE DAİR BİR İNCELEME

Lecturer Nuray BAYAT USTA
Iğdır University Tuzluca Vocational School, Iğdır, Turkey
E-mail: uzra1976@hotmail.com

ABSTRACT

Aristotle enters Metaphysics with the following sentence: “All people naturally want to know, and knowing begins with amazement.” (Metaphysics 982b 11) According to Aristotle, philosophy is the beginning of man's admiration for the universe. This endless admiration is a universal curiosity about what exists. In the pre-philosophical period, teh first people were interested in what they had in mind but could not explain. Afterwards, a number of parameters have been created by dealing with the problem of the formation of the moon, sun, star and universe, for example, and some difficulties have been faced with some parameters. Although religious and mythological answers have been given to this question about the formation of the universe, it is actually the subject of philosophy. Within the philosophical fields, especially in the context of the philosophy of religion, the following questions are sought under the title of the creation of the universe. 1. Is the universe created or is it everlasting and eternal? 2. What is the relationship between God and the universe? 3. Is God the universe itself or is it separate from it? Then, by explaining the concepts of deity, theism and pantheism from the concepts of divinity about the creation of the universe, I will try to find out whether the universe was created or whether the universe was before or after and If it leads us to the existence of a God? The answer to the questions will be provided from the literature.
Keywords: Philosophy of Religion, Creation of the Universe, Theism, Deism

ÖZET

Aristoteles *Metafizik* adlı eserine şu cümleyle giriş yapmaktadır: “Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler ve bilmek hayretle başlar.” (*Metafizik* 982b 11) Aristoteles’e göre felsefe insanın evren karşısında duyduğu hayranlığın başlangıcıdır. Bu son bulmayan ve bitmek bilmeyen hayranlık, var olanlar hakkında duyulan evrensel bir meraktır. Felsefe öncesi dönemde, ilk başlarda insanlar göz önünde bulunan ancak açıklayamadıkları şeylere ilgi duymaktadırlar. Sonra yavaş yavaş daha büyük varlıklara yönelerek örneğin ay, güneş, yıldız ve evrenin oluşu problemiyle ilgili bir takım parametreler oluşturulmuştur ve bazı parametreler karşısında da bir takım güçlüklerle karşı karşıya kalınmıştır. Evrenin oluşumuyla ilgili bu soruya her ne kadar dini ve mitolojik cevaplar verilmiş olsa da aslında bu konu felsefenin konusudur. Felsefi alanlar içerisinde, özellikle din felsefesi bağlamında ise evrenin yaratılışı ile ilgili başlık altında şu sorulara cevap aranmaktadır. 1. Evren yaratılmış mıdır yoksa ezeli ve ebedi midir? 2. Tanrı ile evren arasında nasıl bir ilişki vardır? 3.Tanrı evrenin kendisi midir yoksa ondan ayrı mıdır?

Daha sonra evrenin yaratılışı ile ilgili yine ulûhiyet anlayışlarından deizm, teizm ve panteizm kavramlarını açımlayarak, evrenin yaratılmış olup olmadığı veya evrenin öncesiz veya sonrasız oluşu, “Bizi bir Tanrı’nın varlığına götürüyor mu?” sorusunun cevabı kullanılacak literatür taraması yöntemi ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Evrenin Yaratılışı, Teizm, Deizm

1. GİRİŞ

Çalışmamızda din felsefesinde ortaya çıkan temel problemler arasında bulunan “Evrenin yaratılış problemi” ile ilgili bazı kavram ve filozofların öğretilerine yer vererek, bu problemi meydana getiren ilgi çekici cevapların bazılarını ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştık. Din felsefesi, dinin varoluş hareketi için rasyonel bir meşrulaştırma sağlamayı hedefler ve din karşısında eleştirel, nesnel bir tavır alır. Dinin, dini tecrübenin ve onun ifadesinin doğasını belirler. Genel olarak din felsefesi, Tanrı’nın varlığını veya dinin öğretilerini felsefi yollarla temellendirilmesini amaçlayan “doğal teoloji” kadar, bu inançları çürütmeye çalışan şüpheci, agnostik veya ateistik yaklaşımları da içine alır (Kılıç ve Reçber, 2014). Teoloji bağlamında Hegel de felsefeye Tanrı’nın tam olarak kendini gösterdiği alan olarak işaret etmektedir. Felsefe tarihi boyunca Tanrı-evren ilişkisini belirlemede farklı yaklaşımlar ortaya çıktığı görülür. Din felsefesinin rolü, neye inanıldığını, bir şeye niçin inanıldığını ve inancın pratikte nasıl ifade edildiğini keşfetmektir. Yani bir anlamda dinin felsefi açıdan ele alınması, sorgulanması, araştırılması ve rasyonel bir açıdan değerlendirilmesidir. (Pailin, 2005) Özel bir felsefe disiplini olan din felsefesinin temel kavramları arasında Tanrı ve evren kavramı da yer alır. Tanrı varlıkların nedeni olarak doğanın ötesinde ve üstündedir. Dolayısıyla Tanrı ve evren ilişkisi ile ilgili yapılan sorgulamalar önem kazanmaktadır.

2. EVREN YARATILMIŞ MIDIR YOKSA EZELİ VE EBEDİ MİDİR?

Evren, insanlık tarihi boyunca hem filozofların hem de teologların araştırma konusu olmuştur. İnsanoğlu doğası gereği akıllı ve sorgulayan bir varlık olarak, içinde yer aldığı evren ile ilgili şu sorulara cevap aramıştır: Evren nasıl oluşmuştur? Evrenin bir başlangıcı var mıdır? Ve şayet varsa ne zaman var olmuştur? Evrenin varlığa gelmesi kendinden mi yoksa kendi dışındaki bir neden mi kaynaklanmaktadır? Bu sorular ve

sorgulamalar birikimlerle ilerlerken farklı bilim alanları oluşmuştur. Özellikle evrenin varoluşuyla ilgili teistik yaklaşımların kutsal kitaplarında bildirilen tanrısal bilgiyle birlikte farklı varoluş teorileri ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi ezeli madde teorisi, ikincisi yoktan yaratma, üçüncüsü ise sudur teorisidir (Şimşek, 2018).

2.1. Antik Yunanda Evren Nasıl Meydana Gelmiştir?

Evren acaba Tanrı'nın yoktan yarattığı bir şey midir? Antik Yunan düşünce geleneği maddeyi ezeli olarak kabul eder, hiçbir zaman yoktan varlığa gelme anlayışını kabul etmemişlerdir. Çünkü Onlara göre hiçten hiçbir şey çıkmaz, "Ex nihilo nihil est"dir, yani yoktan hiçbir şeyin varlığa gelemeyeceği veya var olamayacağı ilkesidir (Arslan, 2012). Bu ilke Doğa filozofları ve Parmenides, Empedokles, Demokritos gibi filozofların materyalist görüşlerinin temel dayanağıydı. Madde yaratılmamıştır ve sonradan meydana gelmemiştir ve yok edilemez. Varlıklar belli bir zamanda ortaya çıkmamışlardır. Özellikle Demokritos'a göre varlığın kaynağı olan yapı taşları atomlardır. Atomlar yaratılmış ve meydana gelmiş olmadıkları gibi, ortadan da kaldırılamazlar. Onlar bölünemez, parçalanamaz ve nitel bir değişime uğrayamaz, varlığa gelmemiş, varlıktan da kesilmeyecek şeylerdir. Demokritos evrenin varoluşuyla ilgili mekanist bir görüş ortaya koyar. Evrende hiçbir şey rastlantı değildir, her şey belirlenmiştir ve zorunlu olarak meydana gelir. Evrende hiçbir erek mevcut değildir. Her şey mekanik bir nedensellik sonucu ortaya çıkar. Demokritos da materyalizmin tüm iddiaları karşımıza çıkmaktadır. Var olan her şey maddedir; maddi değilmiş gibi görünen varlıklar da duyum, düşünce, zihin gibi maddenin hareket ve değişimlerine indirgenebilir (Aslan, 2013). Sonuçta, o dönemdeki bu anlayış, maddenin tek gerçeklik olması ve maddenin sonsuz ve ezeli olması daha sonra günümüz materyalizmine kaynaklık etmiştir.

Diğer yandan varoluşu ezeli bir madde ve onun yanında aşkın bir neden ile açıklama biçimi Antik Yunan düşüncesinin temel karakteristiğidir. Hemen hemen bütün Yunan filozofları tarafından, bir yandan başlangıçta bulunan ezelî ilk madde, öte yandan varlığın yapısını teşkil eden, değişenin altında değişmeyen, her şeyin kendisinden meydana geldiği şey anlamında kozmogonik ve ontolojik bir ilke kullanılmıştır. Bu ilke onlar açısından hem başlangıçta var olan şeyin ne olduğu, kozmosun nereden çıktığı hem de

evrenin şu haldeki yapısı ile temelinde neyin bulunduğu ve varlıkların neden oluştuğu sorusunun cevabını oluşturmaktadır (Aslan, 2005).

2.2. Platon İle Aristoteles'in Evren ve Tanrı Anlayışı

Teistik düşünürler tarafından da daha sonra ele alınan evrenin varlığa gelmesiyle ilgili teorilerden diğer birisi de Platon'un şekil veren aşkın ilkesidir. Platon evrenin oluşuyla ilgili problemi *Timaious* diyaloğunda ele alır. Timaios'ta yer alan bu oluş hikâyesi, Tanrı'ya özgü olan ve Kutsal dini metinlerde kendisine yer bulan bir yoktan (ex nihilo) yaratılış değildir. Bu daha önce var olan bir maddeye götürülen bir oluş hikâyesidir. Platon'a göre evren gözle görülebilir olduğundan ezeli değil bir başlangıca sahiptir. Ancak kozmosta, Demiurgos ona düzen verinceye kadar ve ona ihtimam gösterinceye kadar bir kaos hakimdi. Evren ilahi düzenin gelmesiyle birlikte aklın kavrayabileceği bir hale geldi. Demiurgos tıpkı bir marangozun kendi modeline bakarak yaptığı işler gibi kendi modeli üzerinde düşünerek evreni meydana getirdi. Düzensiz, ilksel maddeye, ebedi ideanın tasarısına göre yeniden şekil vererek, düzenli dünyaya varlık kazandırdı. Duyuların konusu olması bakımından evren, varoluşun da bir nedene bağlı olarak varlığa gelir. İdealar dünyasında en yüksek olan "İyi ideası" yani Tanrı, evrendeki en yüksek, eksiksiz olgusallık olarak dünyayı meydana getirdi. Platon'a göre bu meydana gelme, Demirgurgos'un kendi iyiliği ve cömertliği gereği idi. O'na göre kendi iyi olan Tanrı iyilik yapmadan duramaz. Timaios'ta ki şu sözler bunu açıkça ortaya koyar. "Yaratan iyi idi, iyi olanda da hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs duymadığından her şeyin elden geldiği kadar, kendisine benzemesini istedi"(Platon, 2015). Evrenin yapıcısı onu değişmeyen, her zaman kalıcı, doğmamış olana göre yapmıştır. Çünkü bunu yapan İyi ideasıdır. Görüldüğü üzere Platon varlığı maddi olmayan bir şeye, ruhsal ve zihinsel olana indirgemektedir.

Aristoteles, oluş ve hareketin kökenini soruşturarak İlk Hareket Ettirici'nin varlığının zorunlu olduğunu savunur ve hareketi bir şeyin kuvve halinden fiil haline geçmesi olarak tanımlar (Aristoteles, 2010). Hareket, kuvve halinden fiil haline geçiş olduğuna göre, bu geçişi sağlayan nedir? Hareket eden her nesnenin, bir şey tarafından hareket ettirilmesi zorunludur, çünkü nesne hareket ilkesini kendisinde taşımıyorsa başka

bir şey tarafından hareket ettirilmelidir. Bir nesne hareketini, hareket eden başka bir nesneden alıyorsa, onun da bir hareket ettiricisi var demektir ki, böylece sonsuza kadar gitmesi gerekeceğinden, bir İlk Hareket Ettirici'nin var olması zorunludur (Aristoteles, 2010). İlk Hareket Ettirici'yi kozmolojik bir ilke olarak ortaya koyan Aristoteles, bu ilkenin Tanrı ile aynı şey olduğunu belirtir ve bu ilkeye "teolojik bir mahiyet" (Pay, 2016) kazandırır. Şeyleri hareket ettirme veya onlar üzerinde etkide bulunma gücüne sahip olan bir şey varsa, fakat fiilen bunu yapmıyorsa, hareket zorunlu olarak var olmayacaktır. Çünkü bir kuvveye sahip olanın onu kullanması zorunlu değildir. Bil kuvve olan var olmayabilir. O halde tözünün kendisi fiil olan bir ilkenin var olması gerekir (Aristoteles, 2010). İlk Muharrik zorunlu bir varlıktır ve zorunlu olarak var olması bakımından da onun varlığı iyi olandır ve bu anlamda da o, ilkedir. İşte bu üstün sıfata sahip olan Tanrı, Hayat fiilinin kendisidir, bu fiil Tanrı ile kaimdir ve ezeli ebedidir. Bundan dolayı biz, Tanrı'yı ezeli-ebedi, m mükemmel bir canlı olarak adlandırırız (Aristoteles, 2010).

İlk hareketi başlatan fiziki temas değil istek nesnesi olarak gerçekleşmektedir. Nihai neden olarak Tanrı, evreni sevgi ve istekle hareket ettirir. O, maddi olmadığı için cisimsel bir hareketin olmaması gerekir. Onun hareketi salt tinsel olup etkinliği düşüncedir. Tanrı'nın nesnesi mümkün olanların en iyisidir. Onun bilgisinde değişim olmaz (Copleston, 2013). Bu nedenle Tanrı-varlık ilişkisi açısından Aristoteles için varoluş, yaratılış temelinde düşünülemez. Çünkü onun İlk Hareket ettiricisinin yaratıcı özelliği yoktur. Dolayısıyla onun için gerçek bir fiilden de bahsedilmez. Onun Tanrı'sı Platon'da olduğu gibi var olan ezelî maddeye şekil veren daha doğrusu hareket ettiren bir yapıcı, ya da mimardır. Tanrı kendisi gibi ezelden beri var olan maddeye sadece form vermiştir (Şimşek, 2018).

3. TANRI İLE EVREN ARASINDA NASIL BİR İLİŞKİ VARDIR? TANRI EVRENİN KENDİSİ MİDİR YOKSA ONDAN AYRI MIDIR?

Bu sorular başlığı altında "Tanrı doğaya aşkın bir varlık mıdır yani doğaüstü bir varlık mıdır yoksa Tanrı evrene içkin midir?" sorusunun cevabını aramak yerinde olacaktır. Filozofların Tanrı ile evren arasındaki ilişkiye dair bu sorgulamaları din

felsefesinde bazı ulûhiyet anlayışlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar teizm, deizm, panteizm ve ateizm gibi anlayışlardır. İlk olarak teizm anlayışından söz edelim.

3.1. Teizm

Tanrının var olup olmadığıyla ilgili yapılan tartışmalar geçmişten günümüze insanlığı meşgul etmiştir. Felsefeciler, bilim insanları ve teologlar oldukça farklı iddialar sunmuş ve kendi görüşlerinin tutarlılığını savunarak diğer iddiaları çürütmeye çalışmışlardır. İşte bu görüşlerin başında gelen teizm, Yunanca tanrı anlamına gelen theos kelimesinden türemiştir ve **tanrıcılık** demektir. Teistler bir Tanrının var olduğuna ve bu Tanrının insanlığı doğru yola ulaştırmak için farklı yollarla onlara ilahi dinler ve peygamberler gönderdiğine inanırlar. Teizm de Tanrı tarafından insanlara din gönderildiği inancından kaynaklanarak, Tanrı dışında, peygamber, kutsal kitap, vahiy, kader gibi kavramların hepsinden söz edilir. Onlara göre Tanrı evreni yarattıktan sonra da evreni başıboş bırakmamıştır; aksine Tanrı dünya ve insanlarla sürekli ilişki içindedir.(Arslan, 2005)

Teizm açısından Tanrı'nın en temel özelliği tek, eşsiz ve maddi olmayan bir varlık olmasıdır. O, fenomenler dünyasındaki herhangi bir varlık gibi maddi olarak düşünülemez ve biçimlendirilemez. Tanrı aşkın olmanın yanında aynı zamanda içkin bir varlıktır. Tanrı'nın içkin olması O'nun bir neden olarak her yerde ve her şeyde hazır bulunmasıdır. Bu düşünce şekli Tanrı'nın varlık dünyasında bulunması ya da onların bir parçası olarak yer alması şeklinde anlaşılamaz. Tanrı'nın evrene içkin olması, evrendeki varlıklarda bir yaratıcı, düzenleyici ve hayat verici olarak bulunmasıdır (Arıcan, 2014).

Teisttik uluhiyet anlayışında Tanrıya yüklenen yaratıcılık vasfı yoktan yaratıcılıktır. Bu açıdan evrenin varlığa gelmesi noktasında üç farklı yoldan söz edilebilir: Birincisi var olan bir maddeden meydana getirme, ikincisi sudur, üçüncüsü ise yoktan yaratmadır. Teist anlayışta yoktan yaratma diğer iki var oluş teorisinden daha üstün kabul edilir. Çünkü var olan bir maddeden yeni bir varlık meydana getirmede Tanrı'nın yaratma fiili, önceden var olan bir madde ile sınırlandırılmış olur. Yoktan yaratmanın sudur teorisinden üstün olmasının sebebi ise, sudur teorisinde yaratılan ile yaratıcı arasındaki mutlak bir farklılığın ortadan kalkmasıdır. Oysaki Teizmde Yaratıcı Tanrı, yaratılmış bir

varlık dünyasından tamamen farklı olandır. Tanrı'nın yoktan yaratması mutlak mükemmelliği ile ilintilidir. Tanrı varlık dünyasını yaratmakla kalmamıştır aynı zamanda devamını da sağlamaktadır (Arıcan, 2014).

Teistik anlayışa sahip İslam filozoflardan olan İbni Sina, Tanrı ve evren arasındaki ilişkiyi sudûr teorisiyle açıklamaktadır. İbni Sina'ya göre zorunlu varlık olan Tanrı kendini bilen, mahiyet ve varlığı aynı olan, zorunlu varlıktır. Bu durumda onun hem varlığı hem de bilgisi tektir. Varoluş bu tek varlığın bilgisinden meydana gelir. Her şeyin ondan olması, her şeyin o olmasını engeller, Tanrı ilk sebeptir ve sebebi olmayan tek varlıktır. İbni Sina'ya göre Tanrı'nın kendisini düşünmesi varlık için bir sebeptir. Tanrı zâtını zorunlu olarak düşünür. Onun zâtını zorunlu olarak düşünmesi neticesinde varlığın ondan çıkması zarurîdir. Onun özü itibariyle zorunlu olması her bakımdan zorunlu olmasını gerektirir. Kendini düşünmesi zorunludur. Dolayısıyla kendini düşünmesi ile meydana gelen varlıkta zorunlu olacaktır. Zorunlu varlık'ın kendini zarurî olarak düşünmesi neticesinde akılların ilki olan, madde ve sureti bulunmayan, sayıca bir olan İlk Akıl ondan sudûr eder. Tanrı'dan sudur eden bu ilk akla ait üç çeşit bilgi neticesinde çokluk başlar. Bir önceki aklın Tanrı'yı zorunlu olarak bilmesi sebebiyle hemen onun altında başka bir akıl meydana gelir. Bu durum Faal Akıl'da durur. Faal Akıl ay altı âleme şekil veren akıldır (Kaya, 2006).

3.2. Deizm

Deizme göre evrenden ayrı yani evrene aşkın olan bir Tanrı vardır ve O, evreni zaman içinde kendi bilgisine ve iradesine uygun yaratmıştır. Tanrı, ilk neden olarak evreni yaratmıştır. Ancak evreni yaratmakla işi bitmiştir. Evren artık kendi yasalarıyla işlemektedir. Tanrı'nın sürekli olarak evrene müdahale etmesi söz konusu değildir. Deistler bu inançları dolayısıyla vahiy, elçi (peygamber), kader, kutsal kitap gibi kavramların tümünü reddederler. Bu kuramın temelinde 17.Yüzyılda doğa bilimlerinin gelişmesinin etkisi büyüktür. Özellikle Galile, Kepler, Harvey, Newton gibi büyük doğa bilginlerinin ortaya koydukları şeyler, filozoflar ve bilim adamlarını şu şekilde düşünmeye götürmüştür: Evren bir kez yaratıldıktan sonra kendi kendine yeten bir makine gibi örneğin tıkır tıkır işleyen bir saat gibidir ve meydana gelen olaylar mekanik

bir şekilde açıklanabilir. Bu doğa tasarımı Tanrı ile ilgili bizi şu sonuca götürüyordu. Bir eser ya da makine ne kadar mükemmelse, onu yaratan da o kadar mükemmel bir varlıktır. İşte Tanrı bu makineyi yapan bir mühendis, bu saati yaratan bir saatçiydi. O bu saati en iyi ilkelere göre yapmış ve daha sonra onun işleyişine müdahale etme ihtiyacı duymamıştır (Aslan, 2013).

Görüldüğü üzere deizmin çıkış noktası akla ve bilime duyulan güvendir ve bu görüş evrene müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışını ortaya çıkarmaktadır.

3.3.Panteizm

Panteizm iki kelimeden oluşur: Pan ve theos kelimelerinden, Pan Grekçe’de her şey, “theos”da Tanrı anlamına gelmektedir (Arıcan, 2014). Panteizm Tanrı ve evren ikiliğini ortadan kaldıran, Tanrı’nın her şeyi ihtiva ettiğini, hatta onun her şey olduğunu, dolayısıyla ne tabiatın ne de insanın müstakil varlıklar olduğunu, onların sadece ilahi varlığın farklı tarzdaki açılımlarından ibaret olduğunu ileri süren dini ve felsefi doktrindir (Aydın, 1992). Panteizm, deizmin dünyaya ve insana uzak Tanrı anlayışına karşı çıkar. Panteizme göre, evrendeki en yüksek güç, evreni aşan bir varlık değil evrenin her tarafına yayılan bir varlık olarak Tanrı’dır. Tanrı her şeydir ya da her şey Tanrı’dır. Tanrı, nesnelerin dışında değil içindedir, tek Tanrılı dinlerde var olan Tanrı-evren, yaratan-yaratılan ayrılığı panteizmde yoktur. Evren ve Tanrı aynıdır ya da evren Tanrı’nın kendisi açımlama biçimidir.

Panteist ulûhiyet anlayışında yaratıcı bir Tanrı tasavvuru yer almaz. Bu görüş felsefe tarihinde başta Plotinos, İslam dünyasında Farabi, İbni Sina Batı felsefesinde ise Spinoza ve Hegel tarafından savunulmuştur. Plotinos’un sudur öğretisi, evreni Tanrı’dan taşma, sudur etme, Tanrı’nın kendini göstermesi olarak düşünülür.

Spinoza'nın felsefi sisteminde Tanrı kavramının merkezi bir yeri olduğunu söylemek gerekir. Tanrı, bu felsefi sistemin hem başlangıç noktası hem de son noktasıdır: "Var olan her şey Tanrı içinde vardır ve Tanrı olmaksızın hiçbir şey ne var olabilir ne de kavranabilir". Spinoza Tanrı ve evrenin özdeş olduğunu ve Tanrı’nın evrene içkin olduğunu düşünür.

3.4.Ateizm

Ateizm yani tanrı tanımazcılık, bazı nedenlerden hareketle Tanrı'nın ya da herhangi bir ruhsal ve uhrevi varlığın olmadığını savunan bir düşünce biçimidir. Bu düşünce biçimini savunanlara Ateist denir. A-teizm terimi, Tanrı anlamına gelen Grekçedeki "theos" ve Latincedeki "deus" sözcüklerinden türetilen ve kelime olarak "tanrıcılık" anlamına gelen "teizm" teriminin önüne "sız" anlamında olumsuzluk bildiren "a" ön ekinin getirilmesi ile oluşturulmuştur (Aydın, 1997).

Genel mânada ateist sadece "teist olmayan", başka bir deyimle "Tanrıyı hayatına sokma gereğini duymayan" kişi, olarak tanımlanabilir. Dar manada ise ateist, düşünerek ve tartışarak Tanrı'nın var olmadığını ileri süren kişidir. Bu tanımlardan, ikincisine "pozitif ateist" birincisine de "negatif ateist" denmektedir. Pozitif ateist, yalnız Tanrı'nın varlığına inanmamakla kalmaz, aynı zamanda O'nun yokluğunu kanıtlamaya çabalar. Felsefede ise önemli olan, bu ikinci tür yani pozitif ateizmdir. Bunlar zihinlerinde ve gerekse günlük yaşantılarında Tanrı inancını reddeden bunun yanında çevresinde Tanrı'yı hatırlatan her türlü fikir, sembol ve davranışa karşı savaş açmışlardır. Felsefede ki temsilcileri arasında L.A. Feuerbach (1804-1872), F. Nietzsche (1844-1900), S. Freud(1856-1940) ve K. Marx (1818-1883) gibi ünlü düşünürler de bulunmaktadır. (Arslan, 2005)

Ateizmin ortaya çıkışıyla ilgili şunlar söylenebilir. Ateistler Tanrı'yla alâkalı birtakım tezler ileri sürmüşler ve dinî inançlar hakkında bazı iddialarda bulunmuşlardır. Bunlar içerisinde dikkate alınabilecek felsefî eleştiriler bulunduğu gibi, bünyesinde pek çok tutarsızlığı içeren ideolojik varsayımlarda yer almaktadır. Ateistler ortaya koydukları düşüncelerde tutarlılık sağlamak yerine, karşı tarafın iddialarını eleştirerek tepkisel davranışlar sergilemişlerdir. Özellikle çağımızda bu tepkiler pratikte yıkıcı tavra dönüşmüş ve hiçbir kural tanımamıştır. Eleştirilerin çoğunda da karşıdan istenen ölçütler alabildiğince ihlâl edilmiş, akıl dışı ve ön yargılı tavırlar sergilenmiştir (Topaloğlu, 1998). Ateizm son yıllarda felsefi bir ölüm yaşamaktadır. Bundan kastettiğimiz şey dünyada daha az ateistin olduğu değil, sadece ateist bir tutumu sergilemek için düşünsel zeminlerin çöktüğü dolayısıyla daha az nedenin olduğudur. (Geisler, 1997)

Ateizm Tanrı'nın var olmadığını ileri sürmenin yanında evreninde yaratılmadığını savunur. Ateist filozoflardan Georges Politzer "Felsefenin Başlangıç İlkeleri" kitabında bunu şöyle belirtir: "Evren yaratılmış bir şey değildir. Eğer yaratılmış olsaydı, o takdirde Evren'in Tanrı tarafından belli bir anda yaratılmış olması ve Evren'in yoktan var edilmiş olması gerekirdi. Yaratılışı kabul edebilmek için her şeyden önce Evren'in var olmadığı bir anın varlığını, sonra da hiçlikten bir şeyin çıkmış olduğunu kabul etmek gerekir" (Politzer, 1989).

Tüm materyalist felsefelerin maddenin ezeliliği noktasındaki ortak görüşlerine karşılık tek Tanrılı dinler evrenin bir başlangıcı ve sonu olduğuna dair ortak görüş beyan etmişlerdir. Big Bang'in sonuçları içerisinde en önemlisi evrenin başlangıcı olduğunu göstermesidir. Tarih boyunca aşağı yukarı tüm ateistler, evrenin ezeliliğini, Tanrı'nın varlığına alternatif olarak göstermişlerdir. Fred Hoyle gibi astronomlar, Big Bang'e bu yüzden karşı çıkmışlardır. Hoyle, Big Bang'in olmadığını iddia ediyordu ve eğer bu teori doğru olsaydı yoktan yaratılışa karşılık geleceğini kabul ediyordu. Hoyle'ye göre Big Bang, zamanda geriye doğru gidildiği takdirde, her şeyin başlangıç noktasında yokluğa kapanması sonucuna götürür. Kısacası Big Bang'in düşmanları bile, O'nun yoktan yaratılışın açıklaması olduğunu görmüşlerdir (Taslaman, 2011).

Swinburne göre "Eğer bir Tanrı varsa, O'nun bir evrenin sınırlarına ve karmaşıklığına sahip bir şey yaratacak olma olasılığı oldukça yüksektir. Evrenin nedensiz yere var olduğu oldukça olasılık dışıdır, fakat Tanrı'nın nedensiz var olduğu çok daha fazla olasıdır. Dolayısıyla evrenin varlığından Tanrının varlığına uzanan argüman, iyi bir tüme varımsal argümandır." Flew bu argümanla ilgili şu yorumu yapmaktadır: Sonuçta evren açıklama isteyen bir şey olduğundan Swinburne'ün kozmolojik argümanı oldukça umut verici muhtemelen de doğru bir argümandır (Flew, 2011) .

4. SONUÇ

Kozmolojik kanıt Platon, Aristoteles, İbni Sina, Aquinolu Thomas gibi filozoflar tarafından kullanılmıştır Kozmolojik kanıt ile ilgili Platon ve Aristoteles, evrendeki hareketin kökenini soruşturmuşlardır. Evrenin kökeni ve evrendeki oluşa dair açıklamalar Pre-Sokratik filozoflara kadar götürülebilse de, kozmolojik delilin ilk biçimlerini

Platon'dan itibaren görürüz. Platon ve Aristoteles'in sistemlerindeki kozmolojik delillerden sonra Batı felsefesinde teolojik gerekçelerle bu delili geliştiren Thomas Aquinas'tır. O'na göre Tanrı'nın varlığı ilke olarak kanıtlanabilir bir meseledir. Dolayısıyla Tanrı'nın varlığını kanıtlamak üzere olan Hareket delili, Aquinas'a göre en açık seçik delildir. Evrende gördüğümüz bazı şeylerin hareket halinde oldukları açık ve kesindir. Hareket eden her şey bir başkası tarafından hareket ettirilir. O halde, başka hiçbir şeyin hareket ettirmediği bir ilk hareket ettiriciye varmak zorunludur ve bu da Tanrı'dır (Pay, 2016).

Sonuç olarak kozmolojik delille ilgili ortaya çıkabilecek en önemli noktalardan birisi de bir Tanrı'nın sadece teizmin Tanrısı olup olmayacağıdır. Teistik dinlerde esas olan Tanrı'nın varlığına kesin olarak inanmaktır. Böyle bir itiraz aslında, delil ile inancı özdeşleştirmek gibi yanlış bir tutumdan kaynaklanmaktadır. Çünkü delil, inancın kendisi değil, ancak inancın gerekçelerinden biri olabilir. Bu delil de Tanrı inancımız için iyi bir gerekçe olduğunu gösterir. Nitekim inanan insanın, sahip olduğu inancına dair farklı gerekçeleri vardır ve delil de bu gerekçelerden biri olabilir (Pay, 2016).

Tanrı'nın varlığını "ispat etmek" veya en azından böyle bir fikrî çabaya koyulmak da, felsefe ve ilâhiyatın en önemli problemi olmuştur. Evrene varlık veren, onu idare eden fakat ondan bağımsız bir "varlığın", "gücün" bulunup bulunmadığı sorusu, tarihin her döneminde sorgulanmıştır. Bu yüzden, Tanrı'yı evrenin temeline "zorunlu bir neden" olarak koyup, tüm süreci onunla ilişki kurarak izah edip anlamaya çalışan filozof ve ilahiyatçılar olduğu gibi, evreni O'ndan bağımsız, kendi başına ve kendi nedeni olarak gören, dışardan bir sebebe asla ihtimal vermeyen yaklaşımlar da olmuştur.

Din Felsefesinin bu noktada pragmatik bir etkisi göze çarpmaktadır. Felsefe, bu açıdan insanın, neye nasıl inandığı, inandığı dinin ya da değerlerin anlamının ne olduğu ve temellendirilmesi ya da herhangi bir din ya da Tanrı kabulüne sahip olmayan kişiler açısından yine sorgulama sürecinin yürütülmesini sağlamaktadır. Tanrı-İnsan-Evren ilişkisinde insanın evren içindeki yeri, insan ile Tanrı arasındaki ilişki felsefenin eleştirel, tutarlı, sistematik ve akılsal soruşturmasının konusu edilmektedir.

İnanç ile akıl arasındaki ilişki de aklımıza Ortaçağ Hristiyan filozoflardan Tertullianus gelmektedir. Tertullianus inançtan öte iman edilen vahyin akılsal bir delilden üstün olması gerektiğini savunmuştur. Tertullian, 'Credo quia absurdum est', yani 'saçma olduğu için inanıyorum' diyerek vahyin üstünlüğünü bu denli ileri götürmüş ve aklın ötesine yerleştirmiştir. (Özçelik, 2017)

Son olarak vardığımız sonuç Kant'ın da dediği gibi Tanrı, kozmos ve diğer metafizik sorular zihnimizi sürekli meşgul edecektir. Ancak Tanrı konusu hangi açıdan hangi zeminde ele alınırsa alınsın O'nun varlığını çürütmediği gibi Tanrı'yı gündeme getirip Tanrı inancını kuvvetlendirecektir. Çünkü Tanrı'nın varlığı düşüncesi her şeyin Tanrı ile düzenlendiğini onaylama anlamına gelir. Kant da nihai olarak şu noktaya varıyor; İki şey, içimi hep artan bir hayranlık ve korkunç saygıyla dolduruyor: üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası. (Elmas, 2005)

KAYNAKLAR

Aristoteles. **Metafizik**, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul,2010.

Arslan, A. **İlkçağ Felsefe Tarihi Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Arslan, A. **Felsefeye Giriş**, Adres Yayınları, Ankara, 2012.

Aydın, M. **Din Felsefesi**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 2014.

Copleston. **Aristoteles**, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul,2013.

Elmas, M. 2015. Kant'ta Pratik Aklın Eleştirisi Merkezinde "Tanrı" ve "Ruhun Ölümsüzlüğü". **Mavi Atlas** , (5) , 103-114 . DOI: 10.18795/ma.30551.

Flew, A. **Yanılmışım Tanrı Varmış**, Kültür Bakanlığı Yayınları; Çev: Zeynep Ertan-Hasan Kaya, İstanbul, 2011.s: 122.

Geisler, NL. Ateizm ve Bilim, Yaran CS. editör. **Din ve Bilim**.1. baskı. s.131-151,Sidre Yayınları, Samsun, 1997.

Kaya, T. 2006. Platon ve İbni Sina'da Tanrı ve Evren İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 68.

Kılıç, R. Reçber MS. **Din Felsefesi**, Grafiker Yayınları, Ankara,2014.

Özçelik, Y. Saçma olduğu için mi inanıyorum? , rzimturkiye.com/makaleler/sacma-oldugu-
icin-mi-inaniyorum/ Erişim Tarihi: 19.08.2019.

Pailin, DA. 2005. Din Felsefesi, Gazi Üniversitesi **Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, sayı: 7-8: s. 121-154.

Pay, M. 1997. Kozmolojik Delil, **Dini Araştırmalar**, 48. 25- 52.

Platon, Timaios, Çev. **Furkan Akderin**, Say Yayınları, İstanbul, 2015.

Politzer, G. **Felsefenin Başlangıç İlkeleri**, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1989.

Şimşek, İ. 2018. Düşünce Tarihinde Ortaya Çıkan Varoluşa Dair Teoriler, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi** / The Journal of International Social Research, Samsun, 60: 675-683.

Taslaman, C. **Big Bang ve Tanrı**, İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2011.

Topaloğlu, A. **Ateizm ve Eleştirisi**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2004.

THE PHILOSOPHY OF CREATION AND EXISTENCE IN NECIP FAZIL'S CREATING A MAN

NECİP FAZIL'IN BİR ADAM YARATMAK ADLI ESERİNDE YARATILIŞ VE VAROLUŞ FELSEFESİ

Özgür ARSLANGÖRÜR
Kastamonu University, SBE, Dept. of Turkish Language and Literature, Kastamonu, Turkey

ABSTRACT

Necip Fazıl Kısakürek's "Bir Adam Yaratmak" has been a closed box office play for a long time at the Istanbul City Theater during the 1937-1938 theater season. The work was made in 1978 by Yücel Çakmaklı as a television film. He is one of the theatrical works in which most critics in Turkish literature carry out ideas.
Necip Fazıl Kısakürek's sahne stage epic of the great soul ordeal I have spent"; It is formed around themes of creation, existence, destiny, trust and death. The work contains fatalist images from classical tragedy. There are existentialist influences around the psychic depression and fear of death. The decor and lighting techniques used on the stage remind the dark and stifling atmosphere of the Scandinavian theater. It contains important details about the role of heredity in human life and the father complex. In addition to mystical quests, "Bir Adam Yaratmak" reflects the psychology of the artist. Throughout the work, the world of art faces reality. In this study, the construction of fiction in fiction will be dealt with primarily through theatre Fear of Death, which is the subject of the "Bir Adam Yaratmak". Afterwards, it will be focused on how the themes of self-analysis, the philosophy of creation and existence, the themes of fate and death are handled around the two games that run parallel to each other.

Keywords: Necip Fazil, Bir Adam Yaratmak, Existence, Fear Of Death, Genesis.

ÖZET

Necip Fazıl Kısakürek'in *Bir Adam Yaratmak* adlı eseri, 1937-1938 tiyatro sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda uzun süre kapalı gişe oynamıştır. Eser, 1978 yılında da Yücel Çakmaklı tarafından televizyon filmi olarak çekilmiştir. Türk edebiyatında tenkitçilerin hakkında en çok fikir yürüttüğü tiyatro eserlerinin başında gelmektedir.
Necip Fazıl Kısakürek'in "geçirdiğim büyük ruh çilesinin sahne destanı" şeklinde nitelendirdiği bu oyun; yaratılış, varoluş, kader, tevekkül ve ölüm temaları etrafında şekillenmiştir. Eserde klasik trajediden fatalist imgeler bulunur. Oyunda üzerinde çokça durulan ruh buhranı ve ölüm korkusu etrafında egzistansiyalist tesirler vardır. Sahnede kullanılan dekor ve ışık teknikleri, İskandinav tiyatrosunun karanlık ve boğucu atmosferini hatırlatır. Irsiyetin insan hayatındaki rolü ve baba kompleksine dair önemli ayrıntılar içerir. *Bir Adam Yaratmak*, mistik arayışların dışında, sanatkârın psikolojisini de yansıtır. Eser boyunca sanatın dünyası ile gerçek karşı karşıyadır. Bu çalışmada öncelikli olarak *Bir Adam Yaratmak* adlı tiyatro eserinde konu edilen "Ölüm Korkusu" adlı piyes vasıtasıyla "kurgu içinde kurgu"nun inşa ediliş biçimi ele alınacaktır. Daha

sonra da birbirine parelel ilerleyen iki oyun etrafında benlik çözümlemesi, yaratılış ve varoluş felsefesi, kader ve ölüm temalarının nasıl işlendiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl, *Bir Adam Yaratmak*, *"Ölüm Korkusu"*, Yaratılış, Varoluş.

1. GİRİŞ

Necip Fazıl Kısakürek Türk edebiyatında daha çok şair olarak tanınmasına rağmen, neredeyse istisnasız her türde eser vermiş, edebiyatımızın en verimli sanatkârlarındandır. Bu kertede verimli olmasının bir sonucu olarak; geride muazzam bir külliyat bırakmıştır.

Bir dava adamı olarak da adlandırabileceğimiz Necip Fazıl, henüz lise yıllarında yazdığı şiirleriyle dikkat çekmiş ve zamanla edebiyat çevresinin saygısını kazanmıştır. Özellikle şiirlerinde benimsediği mistisizm ve metafizik unsurlar; Necip Fazıl'a 'Mistik Şair' yakıştırmasının yapılmasına sebep olur. Ölüm, zaman, buhran gibi konular, Necip Fazıl'ın edebiyatında; ilk dönemlerinden beri kendini göstermektedir. *"Necip Fazıl'ı kız kardeşi Selma ve dedesi Hilmi Efendi'nin ölümü derinden etkiler. Necip Fazıl'ın ruhunda ölüm düşüncesi metafizik ürperti olarak ilk defa bu yıllarda ortaya çıkar."* (Şahin, 2018)

Gençlik yıllarında Paris'e giden ve burada Batı edebiyatını yakından inceleme fırsatı bulan Necip Fazıl; yurda döndüğünde de Batı edebiyatını takip etmeyi bırakmaz. Özellikle 1930'lu yıllardan sonra yazmaya giriştiği tiyatro eserlerini incelediğimizde Batı fikir ve edebiyat dünyasını çok yakından takip ettiğini görebilmekteyiz.

Necip Fazıl'ı tiyatro yazmaya sevk eden sürece değinmeden önce belirtmek gerekir ki; Necip Fazıl tiyatroya çok büyük bir değer atfeder. Tiyatro; cemiyet için, edebiyat için oldukça değerlidir. *"Tiyatroyu 'sanat dalları içinde en büyük keşif' olarak gören yazar, tiyatroya verdiği önemi, tiyatronun zamanla olan ilişkisini izah etmek suretiyle ortaya koyar. Buna göre, tiyatro zamanı 'kavanoz içinde bütün madde ve hareket kadrosiyle dondurabilmektedir.' Bu hal, yazara, bütün hayatı boyunca en büyük meselelerinden olan zamanla mücadelesinde, zamanı bir nebze de olsa kavrama ve tahdit etme imkânını sunuyor olması bakımından önemli gelmektedir."* (Coşkun, 2005)

Tiyatroyu büyük bir keşif olarak değerlendiren Necip Fazıl, şairliği ile felsefesini yoğurarak, bu alana yönelmiş ve tiyatroda en ciddi payı ise 'tematik öze' vermiştir. *"Şekli ne olursa olsun Necip Fazıl'ın tiyatrolarında yoğun bir 'tematik öz' vardır. Necip Fazıl Kısakürek oyunlarında ruhun gücünü ve manevi değerleri yücelten Doğu'yu savunur."* (Sağlık, 2005) Dolayısıyla Necip Fazıl'ı tiyatroya yazmaya sevk eden en temel sebep de işte burada yatmaktadır. Cemiyete ulaşabilmek ve davası için tezlerini ifade edebilmek.

2. ŞİİRDEN TİYATROYA: "BİR ADAM YARATMAK"A GİDEN SÜREÇ

Necip Fazıl, Bâbıâli adlı eserinde tiyatro yazma sürecinin en başına giderek kendisini tiyatro yazmaya iten gerekçelerin bir kısmını anlatır. Tiyatro yazmaya meyletmesinde en ciddi etkenlerden birisi ileride samimi dost olacağı Muhsin Ertuğrul'a olan hayranlığıdır. *"Ertuğrul Muhsin'i Rus Konsolosluğunda Bâbıâli şövalyelerinde verilen bir çayda tanımıştı. Daha evvel de Giresun Osmanlı Bankasında çalışırken onu bir eczanede görmüş, eczahane sahibiyle şöyle konuştuğuna şahit olmuştu:*

- Dünkü 'Cehennem' temsiline doğrusu bayıldım. O ne harikulade iktibas ve bilhassa temsil!... Aslı 'Baba', değil mi o piyesin?..

- Evet

- Çok cesur bir eser!

- Öyle!.. Benim anladığım, cesur ve küstah sanattır.

Mistik Şair de o temsilde bulunmuş ve Muhsin'in piyes kahramanını canlandırışında, bel kemiğinden aşağı bir yılan kaymışçasına ürpertilerle dolmuştu. Bu adam, sahnede, hususiyle yırtınan rollerde fevkalâde, eşi görülmemiş bir şeydi." (Kısakürek, 2004) Muhsin Ertuğrul'a olan hayranlığı Necip Fazıl'ın tiyatro yazma serüvenine atılışında bir milat olarak değerlendirilebilir.

Necip Fazıl yine Bâbıâli adlı eserinde Sovyet Elçiliği Kültür Ataşesi Mihailof adlı birinden bahsederek onun için *"Mihailof korkunç bir adamdır."* (Kısakürek, 2004) demektedir. Korkunç bir adam olarak değerlendirmesinin temelinde ise ideolojik kaygılar

yatmaktadır. Kısakürek'e göre *"Mihailof çok iyi bilmektedir ki, komünizmanın göz diktiği yerlerde evvelâ ruh birliğini harap etmek olan usulü, Türkiye'de, Bâbıâli tepesini ele geçirmekle zafer kazanabilirdi. Bâbıâli'de zaten harap halde bulunan bu birlik, usta bir (strateji) ve (taktik) mütehassınca ele alındı mı, mesele yoktur."* (Kısakürek, 2004)

Adı geçen Mihailof, Necip Fazıl ve Peyami Safa için de oldukça fazla çaba sarf ettiğini de yine aynı eserde okuyabilmekteyiz. Sürekli olarak Komünizm savunuculuğu yapan bu zât, Necip Fazıl'a sürekli bir yakınlık kurma telaşındadır. Necip Fazıl ile Mihailof arasında geçen uzunca bir diyalog ise oldukça dikkat çekicidir:

"Ve Komünizma düşmanlığını yakından bildiği ve gördüğü sanatkârı şöyle avlamak istemişti:

- *Siz kapitalist misiniz, anti kapitalist mi?*
- *Biri sermaye istipdadı, öbürü de mülkiyet yağmacılığının rejimleri olan bu sistemlerden hiçbirine bağlı değilim.*
- *İyi ama bugün dünya yalnız bu iki sistem arasında bocalıyor. Ya birinden olacaksınız ya öbüründen…*

İşte bu kaba tasnif; hayvanları et yiyenlerle ot yiyenler şeklinde bu kuş bakışı ayırış, her inceliği donduran komünizma yobazlığının en katı misallerinden biri… Et yiyenler arasında arslan da var, yılan da… Ot yiyenler arasında hem serçe, hem katır… Benim dünya görüşümde bunların hakkını ahenkleştiren ve etle ot ihtiyacını aynı bünyede birleştiren bir mâna var… Ne fert hakkını cemiyet, ne de cemiyet hakkını ferde kaptırmak… İki tarafı da koruyucu sistem…" (Kısakürek, 2004)

Bu diyalogla beraber esasında Necip Fazıl'ın sahip olduğu özcü felsefeyi rahatça gözlemleyebilmekteyiz. Bu özcü felsefe ile artık tiyatro yazmayı aklına koyan Necip Fazıl; *"Geçirdiği kanlı fikir buhranından sonra, ruhunun, suları sığ barajına gökten feyz yağmuru inmeye başladığını hissetmişti. Bütün melekleri taşıran, onlara sulayacak tarlalar aratan, hayat getiren bir yağmur… Kitaplık çapta eser verme devri açılmıştır."* (Kısakürek, 2004) diyerek işe koyulur. Muhsin Ertuğrul'un "Siz niçin yerli bir tiyatro

eseri yazmıyorsunuz?" sorusuna "Yazarsam o piyeste oynar mısınız?" sorusuyla cevap veren Necip Fazıl, "evet" cevabını alınca ilk tiyatro eseri olan *"Tohum"*u kaleme alır.

Necip Fazıl ilk tiyatro eserini yedi gün içerisinde yazarak Muhsin Ertuğrul'a verir. Muhsin Ertuğrul eseri gözyaşlarıyla okur ve çok beğenir. Derhal temsil hazırlıklarına başlanır ancak, eser beklenen tesiri yaratamaz. Bu süreç Necip Fazıl için oldukça zorlu bir süreç olur. Nihayetinde Muhsin Ertuğrul'a zarar verdiği hissiyatına da kapılan Necip Fazıl, seçkin zümrenin şaheser olarak değerlendirdiği bir piyesin neden halk nazarında aynı değeri görmediğini sorgulaması aynı zaman da "Bir Adam Yaratmak" adlı piyesinin temelini oluşturur.

"Eseri nazariyede 'şâheser' kabul etmiş olan Selâmi İzzet, ameliyedeki bu iflâsı görünce, kulu kölesi olduğu Ertuğrul Muhsin hesabına, bir temsil gecesi, Mistik Şair'in kulağına eğilip fısıldadı:

- *Yaktın adamı… Yazık oldu Muhsin'e!...*

Bu söz Mistik Şair'in ciğerine işledi. O, halkın ne demek olduğunu ve olta balıkları gibi hangi yeme koştuğunu pekâlâ bildiği halde suçu topyekûn ona yüklemedi, üzerine aldı; ve Çin (manderan)leri kadar nadir bir topluluğu tatmin etmenin keyfiyet cevheri içinde halkı da doyuracak hamur terkibini sanat sırlarının başında görmeye başladı. Efendi Hazretlerini tanıdıktan sonra ruhunda zuhura gelen büyük inkılâp, ona, içinde çöreklendiği fildişi kuleyi yıkıp yerle bir etmeyi ilham etmişti. Balının gölünde ölüp giden ve peteğinin bir hücresinde kıvrılıp kalan bir arı olmak sefaletti artık onca…" (Kısakürek, 2004)

Böylece Necip Fazıl'ın tiyatro serüveninde *"Tohum"* adının hakkını verdi ve iki yıl sonra *"Bir Adam Yaratmak"* adlı piyesle tam manasıyla bir şahesere dönüştü.

2.1. Bir Adam Yaratmak

1937 yılında tamamlanan piyes, muazzam bir ilgi görmüştür. Hem seçkin zümre hem de aşağı tabakadan olan halk oyuna büyük rağbet göstererek, sanatkârı mükafatlandırılmıştır. Piyes 1937-1938 tiyatro sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda

uzun süre kapalı gişe oynamıştır. Necip Fazıl bu hususta: *"Seyirciyi (fizik) acıya boğacak bir (metafizik) örgü içinde aksiyon şartlarının en dinamikleriyle bir arada bir piyes yazmayı düşündü. Öyle bir piyes ki, kendi buhranının mücerret plânda hem en yırtınıcı fikir irtifaına çıkacak, hem de müşahhas kadroda sâik ve sebeplerin en hak vericileriyle su sızmaz bir mantık ve görülmemiş bir entrika değerini kendinde toplayacak… Kısacası, hem vaka, hem fikir, birbiriyle tam barışık ve kıvamlı, (elit) zümreyle aşağı tabakayı bir arada kucaklayacak… Yazılış, oynayış, topladığı alâka ve taşıdığı mâna şekli ileride gösterilecek olan bu eser, "Bir Adam Yaratmak", dâvayı halletti ve Mistik Şair'in "Tohum" piyesinde öldürdüğünden bahsedilen Muhsin'i diriltmeyi, halktan ve münekkit geçinenlerden de hıncını almayı bildi."* (Kısakürek, 2004) tespitlerini yaparak eserin gösterdiği başarıyı da vurgulamaktadır.

Eserde klasik trajediden fatalist imgeler bulunur. Oyunda üzerinde çokça durulan ruh buhranı ve ölüm korkusu etrafında egzistansiyalist tesirler vardır. Sahnede kullanılan dekor ve ışık teknikleri, İskandinav tiyatrosunun karanlık ve boğucu atmosferini hatırlatır. Esere ait tüm bu özellikler de tam olarak Necip Fazıl'ın yukarıda hedeflediği kurguyu başarmasına olanak sağlar.

Eser; esasında kurgu içinde kurgu şeklinde izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Öyle ki zamanla kurgu olan gerçeğe dönecek ve başlangıçta hedeflenen ile sonuçta ulaşılan çok farklı olacaktır. Bu da okuru ve izleyenleri; eserin mana yönünün derinliğine götürecektir.

2.1.1. Kurgu içinde Kurgu

Piyesin baş kişisi Husrev isimli bir sanatkârdır. *"Ölüm Korkusu"* adlı bir piyes yazan Husrev, kamuoyunun ilgisini celp etmiş ve önemli bir başarı yakalamıştır. Piyes; Turgut isimli bir gazetecinin Husrev ile yaptığı bir röportaj sahnesiyle başlar. İlk cümle ile Husrev'in bu piyesinde yarattığı kahramanın babasının kendisini bir incir ağacının dalına astığını öğreniriz. İlerleyen diyaloglarda Turgut'un gazeteci hassasiyetiyle bazı sorular sormasıyla Ölüm Korkusu adlı piyesin ayrıntılarına ulaşmaktayız. *"Ölüm Korkusu"* piyesinin baş kişisi babasını kaybettikten yıllar sonra silahını temizlerken

kazara annesini vurur ve bu kazaya kadar fark edemediği bir şey, beynine öyle bir yerleşir ki, sonunda bu şeyle baş edemez ve kendisini aynı incir ağacının dalına asar ve hayatına son verir.

Bu piyesin vakalarının Husrev'in hayatıyla yakından ilgili olduğunu da eserin ilerleyen bölümlerinde görebilmekteyiz. Esasında Husrev'in de babası kendisini bahçelerindeki incir ağacının dalına asmıştır. Böyle bir intiharla sarsılan Husrev, bir bakıma kendi yaşamından ilhamla *"Ölüm Korkusu"*nu yazmasına karşın eserin ilk bölümlerinde bu durum çok kere görmezden gelinmiş ve muharrire bu durumun sorulması saygısızlık olarak değerlendirilmiştir.

Husrev'in, gazeteci Turgut ile diyalogundan sonra piyesinin baş aktörü Mansur, annesi Ulviye ve halasının kızı Selma ile olan diyalogları neticesinde, fikri bunalımları olan ve çıkmazlar içinde boğuşan bir muharrir olduğunu görebiliriz. Özellikle Selma ile olan diyaloglarında kendine fazlaca değer vermediğini ve zaafları olan zayıf bir insan olduğunu sıkça tekrarlaması, Husrev'in içinde bulunduğu buhranı da gözler önüne sermektedir.

Toplamda üç perdeden oluşan *"Bir Adam Yaratmak"* eserinin ilk perdesi bu şekilde başlar ve ilk perdenin sarsıcı sonuna değin izleyiciye ön planda; Husrev ve piyesi *"Ölüm Korkusu"* takdim edilir. İlk perde de Husrev'in dostları olarak izleyici karşısına çıkan akliyeci Nevzat, gazete sahibi Şeref ve eserin ilerleyen bölümlerinde Husrev ile yıllar önce ilişkisi olduğunu öğrendiğimiz Şeref'in eşi Zeynep'in de yer aldığı bir meclis kurulur. Husrev'e bu mecliste özellikle Zeynep tarafından piyesi hakkında sorular gelmekte, Husrev de piyesini bu sorular karşısında savunmaktadır. Zeynep'e göre *"Ölüm Korkusu"* piyesinde yaşanan o kaza, esasında gerçekleşmesi mümkün görünmeyen absürt bir durumdur. Bu yaklaşıma karşın Husrev'in verdiği örnekler ve yaptığı savunma, eserini yazarken etkilendiği fikriyatın deşifresi açısından kıymetlidir. Husrev'in bu sorulara verdiği şu cevap, absürt anlayışının piyesteki yerini anlayabilmemiz açısından değerlidir: *"Evet, kelimesi bu: Tuhaf. Bir kahraman düşünün! Dünyada atlatmadığı tehlike kalmamıştır. Ne korkulu işleri kendi iradesiyle doğurmuş, kendi iradesiyle yenmiştir. Bir*

gün bu adam evinden çıkarken ayağı bir taşa takılır, düşer ve ölür. Ne dersiniz?" (BAY: 44) Bu absürt durum, yazar için hiç de şaşırılmaması gereken bir şeydir. Bunlar normaldir ve ölüm korkusunu da esasında bu absürtlük kamçılamaktadır. Husrev ve diğer kahramanların diyalogları devam eder. Birinci Perde işte tam bu diyalogların sonunda Husrev'in piyesinde yer verdiği kaza anını canlandırma gayreti sonucu halasının kızı Selma'yı vurmasıyla sona erer. Bu kazadan sonra kurgu gerçeğe dönüşür. Artık Husrev'in kurguladığı *"Ölüm Korkusu"* piyesinde baş kişisine çizdiği kader, Husrev'in kendi gerçek kaderi olacaktır. Bu vurucu sahneyle birinci perde kapanır ve artık ikinci perdeyle beraber kurgu ile gerçek birbirine paralel bir şekilde ilerler.

İkinci perde ise; daha çok Husrev'in buhranlarıyla doludur. Husrev tıpkı piyesindeki kahramanının düştüğü duruma düşer. İçinde kopan kıyameti anlamaya çalışır. *"Muvazenemi kaybediyorum öyle mi? Muvazene dediğin ne? Dünyamı kaybediyorum. Dünya benim için artık o dünya değil. Kırk sene içinde yaşadığım âlem, o âlem değil. Kırk sene inandığım hakikatler, başımı bir yastık gibi dayadığım emniyetler, üstüne binalar kurduğum nisbetler, avucumdan kayıp gidiyor. Hiçbir şey eskisini andırmıyor. Her şeyin içinden başka yüz çıkıyor. Şu koltuk, koltuğa; şu ayna, aynaya benzemiyor. Hangi dünya doğru, bu mu, evvelkisi mi?"* (Kısakürek, 2019) diyen Husrev, zihninde ciddi fikir buhranları yaşarken bir yandan da ruh çilesinin içerisinde debelenmektedir. Husrev'in içerisinde bulunduğu acziyeti göstermesi bakımında dikkate değer bir diyalog da ise; *"Dipsiz bir uçuruma sarkıyorum. Yakalayabildiğim bir iki ot tutuyor beni. Bu otlar sökülüyor. Yumuşak toprağın içinden kökleriyle beraber geliyor. Düşüyorum."* (Kısakürek, 2019) diyerek halet-i ruhiyesini göstermektedir.

Kurgu içerisinde kurguyu çok net olarak birbiri üzerine yapıştıran Necip Fazıl, bu durumu Husrev'in ağzından çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır: *"Âlemin maskarası oldum. Zehir yutturulmuş sokak köpeklerinden farkım yok. Kaldırımlar üstünde can çekişiyorum. Genç, ihtiyar etrafımda halkalanmış. Herkes beni seyrediyor. İşte yazdığını yaşayan adam! Beni bu gülünç kadere insan irâdesi sokmadı. Tepemde başka bir irâde var. Onu bir kanat gölgesi gibi, üzerimde duyuyorum. Fakat elimle tutamıyorum. O böyle istiyor."* (Kısakürek, 2019) Ayrıca bu bölüm ile Husrev'in artık farklı bir manaya

yöneldiğini de görebilmekteyiz. Eserin üçüncü yani son perdesinde ulaştığı noktanın temeli böylece atılmaya başlanmış ve izleyici artık Necip Fazıl'ın eserinin temelinde yatan öze yaklaşmaya başlamıştır.

İkinci perdenin diğer mühim olayları ise Husrev'in esasında dostu olarak görünen akliyeci Nevzat, gazete sahibi Şeref ve Şeref'in eşi Zeynep'in, eserdeki esas rollerinin ortaya çıkışıdır. Nevzat ve Şeref, Husrev gibi kamuoyunca kıymetli bir muharrir üzerinden kazanç sağlamak peşindeyken, Zeynep ise geçmiş yıllardan kalma bir hıncı almanın peşindedir. Olay örgüsüne dinamizm katması ve izleyici daha da etkilemesi bakımından etkili olan bu durumlar, Husrev'i daha da şiddetli bir biçimde esas teze sürüklemektedir. Ancak ikinci perdede Husrev'in kendisine yaptığı eleştiri, hem ikinci perdenin özünü ortaya koymakta hem de üçüncü perde ulaşılacak noktaya işaret etmektedir. *"Ben ne yaptım? Bir hududu zorladım. Kendimin dışına çıkmak isterken, kendime rast geldim. Meğer kul olduğumu anlamak için Allahlık taslamalıymışım! Meğer nasıl yaratıldığımı anlamak için bir adam yaratmaya kalkmalıymışım! Ben ne yaptım? En sağlam basamağı ayağımdan kaydırdım. Körlüğü zedeledim. Şimdi görünen şeye nasıl bakayım? İnsan kaderini bir rüya gibi uykuda bulur. Bu rüyayı uyanık nasıl seyredeyim? Allahla kalabalık arasında kaldım. Boşlukta nasıl durayım?*" (Kısakürek, 2019) Bu bölüm, Husrev'in *"Ölüm Korkusu"* adlı piyesi ile aslında kendi kaderini görmeyi amaçladığını, kendi kaderinin dışına çıkıp onu alt edebileceğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak ulaştığı yargı Necip Fazıl'ın vermek istediği tezi apaçık bir şekilde göstermektedir. Husrev, kurgusunun kuyusuna düşmüş ve kendi kaderinden kaçamamıştır. Yani yazdığı oyunun başrolü kendisi olmuştur. Birçoğu tarafından deli olarak değerlendirilen Husrev, eserin üçüncü perdesinde artık birçok şeyin farkında olan bir kul olarak kendini gerçekleştirecektir.

Üçüncü perdede üç olay dikkat çekicidir. Birinci olay; Husrev'in hem hayatının hem de piyesinin en mühim parçasından birisi olan incir ağacının kesilmesidir. Husrev'in annesi Ulviye Hanım'ın emriyle hizmetçi Osman tarafından dibinden toprak hizasında kesilen incir ağacı, Husrev için büyük bir yıkım olur. Ağacın kesilmesi üzerine yaşanan şu diyalog Husrev'in yaşadığı yıkımı daha net görmemize olanak sağlamaktadır:

"Çünkü o babamdı. O bendim. O çocukluğumdu. O her şeyimdi. Küçükken onun dibinde oynardım. Ona yaslanır, bulutları seyrederdim. Gölgesine sığınırdım. O benim dalımdı. O senden sonra en sevdiğim şeydi. En sevdiğim şeyden en büyük fenalığı gördüm. Babam kendisini ona astı. O benim yine en bağlı olduğum şey kaldı. Böylece dünyamı kesmiş oldunuz. Artık anlıyorum ki, dünyam, ta dibinden ve toprak hizasından kayboldu." (Kısakürek, 2019)

İkinci olay ise; Husrev'in Osman ile olan diyalogunda gizlidir. Husrev artık görünenle değil görünmeyenle ilgilenmekte, asıl manayı bulmaya doğru yol almaktadır. Bir tövbe olarak da değerlendirilecek bu bölüm, Necip Fazıl'ın eseriyle vermek istediği tezinin de bir takdimi gibidir:

"Husrev: Osman!

Osman: Efendim, beyim?

Husrev: Allah var mı?

Osman: Elbette var, elbette var.

Husrev: Ne biliyorsun?

Osman: Bilmez miyim? Biliyorum.

Husrev: Göster öyleyse!

Osman: Gösteremem. Fakat var.

Husrev: Osman! Ben de gösteremem. Fakat bence de var. Sorsana niçin diye?

Osman: Niçin efendim?

Husrev: Görünmediği için. Görünen şeylerden olmadığı için.

Husrev: Ben görünen şeylerdenim. Beni görüyorsun değil mi?

Osman: Evet, efendim.

Husrev: Neye benziyorum?

Osman: Beyefendi! İhtiyar uşağınıza acıyın! Hiç böyle şey sorulur mu? Neye benzeyeceksiniz?

Husrev: Beni bir şeye benzet! Herkes bir şeye benzer.

Osman: Allah benzetmesin efendim, babanıza benziyorsunuz." (Kısakürek, 2019)

Artık gerçek manayı bulma yoluna giren Husrev, piyesinde kahramanına söylettiği sözleri açığa vurarak yanılgılarını ifşa etmektedir. Görünmeyen o derin mana artık içinde filizlenmiştir. Sonunda Mansur ile olan diyalogunda filizlenen bu mana vücut bulur:

"Husrev: Deli olmasam hiç başıma gelenler için kabahati annemde bulur muydum? Kabahat bende.

Mansur: Niçin sende olsun Husrev?

Husrev: A! Bilmiyor musun?

Mansur: Bilmiyorum.

Husrev: Çünkü bir adam yaratmağa kalkıştım. Bir adam yaratmak. Bir adam yaratmak… ona bir kafa, bir çift göz, bir burun, bir ağız uydurmak. Ona göre bir beyin yapmak ve göğsünün içine bir kalb takmak. Saat gibi işlesin, kanını vücudunda döndüren bir kalb. Bir kalb, anlıyor musun? Gûya duyan, acılarına, sevinçlerine yataklık eden yer de orası. Bir kalb. Bitti mi? Biter mi? Bu adama bir de kader çizmek lâzım. Bu adam yaşıyacak, gezecek, tozacak, başından bir şeyler geçecek. Bu adamın muselâ bir babası olacak. O baba bir incir dalına asılmış bulunacak. Sonra o da… Eeee? Ben Allah mıyım? (Kısakürek, 2019)

Mansur: Husrev, bırak!

Husrev: Bırakmam Mansur! Ötesi var. Biz bu dünyada her şey, en sefil nebattan tut, en uzak yıldızdan tut, en kudretli insana kadar bütün mevcutlar, bilerek Allahtan gelen cazibenin kasırgası içindeyiz. Sonbaharda yapraklar nasıl boranın çektiği istikamete çullanırsa, hepimiz, her şey, Allaha doğru gidiyoruz.

Husrev: Biz, bu dünyada her şey, Allahın birer meczubuyuz. O, Allah, kemâllerin kemâli. O noktaya tutkun, bilerek bilmiyerek ondan onu istiyoruz. Bu yolu açan, bu ateşi bizde

yakan da o, biz değiliz. Biz Allahın muradı nisbetinde kemâle bürünebiliriz. Fakat o, Allah olabilir miyiz?

Husrev: Allah gayedir. Her varılan şey gâye olabilir mi? Yollar uzun, yollar sonsuz, yollar açık… bilerek bilmiyerek Allaha doğru yol almak vardır, varmak yoktur. Varabildiğimiz hiçbir şey, hiçbir ufuk Allah değildir. Allah sonsuzluktur. Hiç sonsuzlukla boy ölçüşmek olur mu? Hiç adetler, milyonlar ve milyarlar sonsuzlukla yarışabilir mi?

Husrev: Az kaldı, rahata çıkıyorum.

Husrev: Bir adam yaratmağa kalkıştım. Ona bir surat ve kader bulmak… Nerede bulayım? Kendimi buldum. Suratsız ve kadersiz adam şahlandı. Zincirini kırdı. Elimden kaçtı. Ben insanım. Beni arkamdan vurdu. Suratsız ve kadersiz adam benim suratımı takındı. Kalıbımı giyindi. Kaderimin içine yattı. Benim de kaderim buymuş.

Husrev: Ben tırmanmak istediğim kayadan düştüm. Meğer çok ileriye gitmişim. Yasak ülkelere girmişim. Gözü kör, yürürken, bir çiyan yuvasına basar gibi bazı sırların üstüne bastım. Onlar gaipler âleminin bekçileriydi. Ürktüler ve beni çarptılar. Yaratıcı neymiş, yaratmağa kalkışarak tanıdım. Yalancı ilâh, doğrusunu tanıdı. Gölge artist öz sanatkârı tanıdı. Ben şimdi, şu anda tanıyorum Allahı. İlminin, sanatının karşısında aklımı veriyorum. Aklım bir cephane deposu gibi patlıyor, kül oluyor. Bekle, az kaldı.

Husrev: Ölüm Korkusu piyesimin baş aktörü! Piyesimi sen oynamadın. Oynayamadım. Ben oynuyorum. Nasıl iyi mi oynuyorum?" (Kısakürek, 2019)

Üçüncü ve son olay ise; Husrev'in hükümet doktoru nezaretinde hastaneye yatırılmaya razı oluşu sonrası annesine verdiği cevapta gizlidir. Annesinin Husrev'i durdurma çabasına karşın Husrev'in verdiği cevap hem piyesin son cümlesi olması hem de içerdiği mana bakımından oldukça tesirlidir. *"*Ne yapayım anne! Kestiniz incir ağacını!*"* (BAY: 148) İncir ağacının kesilmesi, Husrev'in ulaştığı noktanın anlaşılması bakımından mühimdir. Çünkü incir ağacı aynı zamanda intiharı da çağrıştırmakta ve Husrev'in babasıyla aynı sonu yaşaması ihtimalini taşımaktadır. Bu nedenle Necip Fazıl'ın ulaşmak istediği tezin tamamlanabilmesi için ağacın ortadan kaldırılması, dikkat

çeken bir ayrıntıdır. *"Ölüm Korkusunda yani Husrev'in piyesinde ölüm intihar şeklinde tecelli ederken, Necip Fazıl'ın Bir Adam Yaratmak'ında incir ağacı kesilir, intihâr akîm kalır. Böylelikle inanca aykırılık da önlenmiştir."* (Coşkun: 2005)

2.1.2. Görünenden Görünmeyene: Mânâ Arayışı

Necip Fazıl, gençlik yıllarını Paris'te geçirmiş, Batı'yı yakinen bilen bir aydın olarak, Batı düşünce sistemini de oldukça iyi bilmektedir. Bir Adam Yaratmak adlı eserinde yer alan varoluşçuluk kuramının taşıdığı izleri görmemiz, bu tespiti yapmamıza olanak sağlamıştır. Özellikle 1940'lı yıllardan sonra popülerliğini arttıran bu kuram, Necip Fazıl'a da tesir etmiş ve Varoluşçuluk kuramından tesirle yola çıkan Necip Fazıl; Husrev'e *"Ölüm Korkusu"* piyesini yazdırmıştır. Burada özellikle Necip Fazıl'ın *"Ölüm Korkusu"* ismini seçmesinin bu kuramla ilişkili olduğunu söyleyebilmekteyiz.

"Varoluşçuluk öğretisine göre evrende kendi varlığını kendi yaratan tek varlık insandır ve insandan başka tüm varlıklar kendi varoluşlarından önce yaratılmışlardır. Daha açık bir deyişle, ağaç ağaçlığını kendisi yapmaz, ama insan insanlığını kendisi yapar ve nasıl yaparsa öylece varolur, değerlerini kendi yaratır, yolunu kendi seçer. İnsan yaşamaya başlamadan önce yaşam yoktur ve yaşama anlam veren yaşayan insandır. Gerçekte doğada insana yol gösterecek kendinden başka hiçbir şey yoktur. O halde insan özgürdür, yaşamını hangi biçimde isterse çizebilir, ne var ki insan kendi sorumluluğunu yüklenebildiği derecede özgürdür." (Geçtan: 1974) Bu tanım ve anlayış özellikle 1940'lı yıllardan sonra önce Avrupa ve sonra da Amerika'da geniş kitlelerce benimsenmiş bir anlayışı özetlemektedir. İnsan kendi varlığının anlamını kendisi yaratmaktadır. Bu yaratma sürecinde ise başat iki etken bulunmaktadır: Birincisi insanın seçimlerinde özgür oluşu, ikincisi ise; bu özgür seçimlerinin getirdiği sorumluluğu üstlenişidir.

"Doğmuş olduğumuzu ve yaşamın bir gün ereceğini biliriz. Ölümün kaçınılmaz olması yokluk ve hiçlik duygusunu yaratır ve işte bu bunalım insanı doyumlu ve anlamlı bir biçimde yaşayıp yaşamadığı konusunda kaygılandırır. Böylece varoluşçu öğreti her insanın varlığına sahip çıkmasının, tüm sorumluluğu kendi omuzlarına almalarının özgür

bir yaşam için gerekliliğini ortaya koymaktadır." (Geçtan; 1974) Husrev, *"Ölüm Korkusu"* piyesindeki kahramanına da işte tam bu noktada yüklenir. Piyesin kahramanı varoluşunu anlamakta, yokluk ve hiçlik karşısında büyük bir bunalım yaşamaktadır. *"Allahım, ben yok olamam! Her şey olurum, yok olamam. Parça parça doğranabilirim. Nokta nokta lekelere dönebilirim. Tütün gibi kurutulabilir, ince ince kıyılır, bir çubuğa doldurulur, içilir, havaya savrulabilirim. Fakat yok olamam."* (Kısakürek, 2019) *"Ölüm Korkusu"* piyesinin kahramanı için Husrev tarafından yazılan bu bölüm, yokluk ve hiçlik kaygısının eserdeki yerini algılayabilmemiz açısından da oldukça değerlidir.

Hem *"Ölüm Korkusu"* hem de *"Bir Adam Yaratmak"* adlı iki kurguyu birbirine bağlayan çok fazla ortak nokta olmasına karşın, her iki kurguda da ana kahramanlar için dönüm noktaları, yaşadıkları o talihsiz kaza anlarıdır. *"Ölüm Korkusu"*nda kahramanın annesini vurması, *"Bir Adam Yaratmak"* ta ise Husrev'in Selma'yı vurması hem kahramanlar hem de kurgu için dönüm noktalarını oluşturmaktadır. Her iki kahraman da bu olaylardan sonra hep bildikleri ancak tam anlamıyla kavrayamadıkları bir mânâ arayışına savrulurlar. Özgür seçimler ve bu seçimlerin sorumluluğu noktasında, kahramanların başından geçen bu iki ilginç kaza, ölüm korkusunu ve hiçlik kaygılarını kabartmış, sonucunda da içinden çıkılamaz bir buhran ve cinnete ulaşacak derecede bir deliliğe kapı aralamıştır. Burada dikkat çeken husus ise; *"Ölüm Korkusu"* piyesinin kahramanının ulaştığı sonla Husrev'in ulaştığı sonun aynı olmamasıdır ki bu da Necip Fazıl'ın eserinin özünü teşkil etmektedir. Çünkü görünenlerden çıkan mânâ ile görünmeyende gizli olan mânâ aynı değildir. Burada belirmek gerekir ki, bir öz arayışına doğru itilen Husrev, özellikle son sahnelerde (Uşak Osman ile olan) öze ilişkin mânâyı bulmuş ve Mansur'la girdiği diyalog neticesinde de kendi gerçekliğini kavramıştır. Mansur ile olan diyalogunda arada geçen şu replik *"Az kaldı, rahata çıkıyorum."* ile artık mânâyı kavradığını ve kendi kurguladığı kahramandan uzaklaştığını eserin muhataplarına bildirmektedir.

Husrev'in eserin sonuna doğru ulaştığı mânânın temelinde, İslamî yaratılış felsefesine uygun olarak kader anlayışı kendisini göstermektedir. Kadere inanıp inanmadığı ile ilgili eserin başlarında ipuçları veren Husrev'in, gerçek mânâda özü

kavrayıp kavrayamadığı, eserin sonlarına doğru belirginleşmektedir. Burada Necip Fazıl'ın *"Bir Adam Yaratmak"* adlı eseri üzerine ifade ettiği görüşler oldukça kıymetlidir. *"Evvelâ sanatkâr nedir? Bütün imkânların erişilmez ucu, gâyelerin gâyesi, kemâllerin kemâli, mâveraların mâverası olan Allah'a doğru, sonsuz bir tekâmül yolunda giden insanoğluna mahsus "vücut veriş" nevileri içinde en zengin ve güzel hissenin üzerine oturmuş mâhluk… Sanatkâr bir mahluktur, fakat yaratmak cehdinde bir mâhluk!... Onun bir eseri, bir de kendisi vardır. İşte sanatkâr, çok defa, yaratmaya kalkıştığı tipin, yaratılmış olan ta kendisidir." "Bu piyeste sanatkâr, bir yemişin gizlice olurken ve bir madenin toprak altında pişerken geçirdiği göze görünmez vücuda geliş safhaları gibi, mahrem hayatı ve iç planı içinde resmedilmek istenmiştir. Buna mukâbil, o, her insan gibi sadece bir insandır. Bir hayat ve kadere sahiptir. Bu eserde sanatkâr, yaratmak istediği tipe öz eliyle çizdiği kaderin kuyusuna düşmüş, o tip tarafından istilâ edilmiş, eserine hayatiyle iştirak etmiş gösteriliyor."* Necip Fazıl'ın son olarak sanatkârın kaderine ilişkin olarak; *"Piyesteki sanatkâr bir mesut körlüğü zedelemiş, yaratma cehdi içinde şaşkınlıkla yasak mıntıkaya girmiş, peçesine el sürülemez sırları ürkütmüş ve birdenbire Allah'ın hükümranlığı ve şu emriyle karşılaşmıştır: "Yazdığı eseri yaşasın, yaratmayı dilediği adam kendisi olsun!"* (Kısakürek, 2019) ifadeleri de, eserin anlaşılması ve sindirilmesi kertesinde eserin muhataplarına ışık tutmaktadır.

3. SONUÇ

"Bir Adam Yaratmak" kaleme alındığı 1937 yılından günümüze taraflı tarafsız birçok insanın takdirini kazanmış, şaheser niteliğinde bir eserdir. Bu denli bir değere sahip oluşu, kuşkusuz Necip Fazıl'ın tiyatroya ve bilhassa bu eserine verdiği önemde yatmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in *"geçirdiğim büyük ruh çilesinin sahne destanı"* şeklinde nitelendirdiği bu eser, içerdiği temalar bakımından da hem dönemin aydın ve seçkin kesimini hem de halkı derinden etkilemiştir.

Eserin sahip olduğu felsefi zenginlik, varoluşçuluktan kaderciliğe, ölümden hiçliğe ve sonunda asıl manaya uzanan bu trajik ve sürükleyici yolculuk, içerdiği mistisizmin de etkisiyle büyük bir başarı yakalamıştır. Bu başarı neticesinde de 1978

yılında Yücel Çakmaklı tarafından televizyon filmi olarak çekilmiş ve çok geniş kitlelere ulaştırılmıştır.

KAYNAKLAR

Coşkun, S., 2005. **Necip Fazıl'ın Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme**. Hece Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı, Ankara.

Geçtan, E., 1974. **Varoluşçu Psikolojinin Temel İlkeleri**. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 7(1).

Kısakürek, N. F., 2004. **Bâbıâli**. Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.

Kısakürek, N. F., 2019. **Bir Adam Yaratmak**. Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.

Sağlık, Ş., 2005. Tiyatro Yazarı Olarak Necip Fazıl. **Hece Necip Fazıl Kısakürek Özel Sayısı**, Ankara.

Şahin, V., 2018. Necip Fazıl Kısakürek'in 'Bir Adam Yaratmak' Adlı Tiyatrosu Üzerine Bir İnceleme. **Karaman Uluslararası 1. Dil ve Edebiyat Kongresi Bildiri Kitabı** İçinde. Karaman: Karaman Üniversitesi.

PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE THAT IS THE MOST BASIC RIGHT OF HUMAN RESULTING FROM CREATION

İNSANIN YARATILIŞTAN KAYNAKLANAN EN TEMEL HAKKI OLAN HAYAT HAKKININ KORUNMASI

Prof. Dr. Recep GÜLŞEN
Iğdır University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dept. of Political Science and Public Administration, Iğdır, Turkey
E-mail: recep.gulsen@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Right is defined as the benefit protected by law. The most fundamental right that man has with creation is the right to life. The right to life; body immunity, freedom of movement, freedom of travel, freedom of communication, and sexual freedom in all aspects such as the right to freedom, immunity to housing, private life, property and the right to honor all rights are at the top. Because all the rights and freedoms attached to the personality cannot be used because the personality of a deceased person has ended. In this respect, the right to life in all legal systems is recognized as an absolute right that can be asserted both to the person himself and to all public officials exercising the authority of the state, to the parents and to everyone, and is protected by various regulations.

Keywords: Creation, Right, Law, Right to Life, Protection of Right to Life

ÖZET

Hak, hukuk düzeni tarafından korunan bir yarar olarak tanımlanmaktadır. İnsanın yaratılışla birlikte sahip olduğu en temel hakkı ise, hayat hakkıdır. Hayat hakkı; vücut dokunulmazlığı, hareket hürriyeti, seyahat hürriyeti, haberleşme hürriyeti ve cinsel hürriyet gibi tüm yönleriyle hürriyet hakkı, konut dokunulmazlığı, özel hayat, mülkiyet ile şeref hakkı gibi tüm hakların başında yer alır. Zira ölen bir kimsenin kişiliği sona erdiği için kişiliğe bağlı olan diğer tüm hak ve hürriyetler de kullanılamaz. Bu itibarla, tüm hukuk sistemlerinde hayat hakkı, hem bizzat kişinin kendisine hem devlet yetkisini kullanan tüm kamu görevlilerine hem ana-babaya hem de herkese karşı ileri sürülebilen mutlak bir hak olarak kabul edilmekte ve çeşitli düzenlemelerle korunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Hak, Hukuk, Hayat Hakkı, Hayat Hakkının Korunması

1. GİRİŞ

Kişinin hayat hakkı, yaratılışla birlikte doğumla söz konusu olmakta ve tüm hak ve hürriyetlerin başında yer almaktadır. Hayat hakkı devlete üç şekilde yükümlülük yüklemektedir: 1)Negatif yükümlülük: Devletin, organları aracılığıyla, izin verilen istisnai haller dışında, bir kimsenin hayatını hukuka aykırı olarak ortadan kaldırmaması

gerekir. 2)Pozitif yükümlülük: Devletin, insan hayatını etkili olarak korumak için gerekli adımları atması, bu bağlamda bireyleri diğer kişilerin hayati tehlike oluşturan fiillerinden korumak için uygun tedbirleri alması, hayata kast eden fiilleri caydırıcı, etkili ceza hükümlerine yer vermesi, bu hükümlerin ihlal edilmesini önlemeye ve cezalandırmaya yönelik ceza kovuşturmasını etkin bir şekilde organize etmesi ve bu yaptırımların infazını sağlayan bir mekanizmayı kurması gerekir. 3)Usuli yükümlülük: Pozitif yükümlülüğün bir uzantısını oluşturan bu yükümlülüğe göre, doğal olmayan nedenlerden kaynaklanan, özellikle de devlet görevlilerinin kuvvet kullanması neticesinde oluşan ölüm olaylarının devlet tarafından etkin şekilde soruşturulmasını içermektedir (Tezcan ve ark., 2016).

Hayat hakkı, hukukun çeşitli alanlarında birçok açıdan düzenlenerek güvence ve koruma altına alınmaktadır.

2. HAYAT HAKKININ ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI

2.1. Anayasa'da Hayat Hakkının Düzenlenişi ve Sınırlandırılması

Anayasanın **"***Kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı" başlıklı* 17.maddesine göre, **"herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.** …**Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.** Görüldüğü üzere, bu düzenleme ile kural olarak herkesin yaşam hakkına sahip olduğu belirtildikten sonra, istisnai durumlarda bu hakkın sınırlanabileceği hallere de yer verilmiştir.

Diğer yandan, Anayasanın 12/1.maddesine göre, herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Yine, Anayasanın 15/2.maddesi uyarınca, **savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde,** milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen

durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. **Ancak bu durumlarda dahi, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz.**

2.2. Anayasa'da İdam Cezasının Kaldırılması

Anayasanın 17.maddesinde, daha önce idam cezası öngörülmüşken, 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı Kanunun 3.maddesiyle, bu fıkranın başında geçen, "Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile" ibaresi madde metninden çıkartılmıştır. Böylece hayat hakkının korunması için, idam cezası Anayasadan çıkarılmış ve TCK ve diğer ceza kanunlarındaki idam cezaları da kaldırılmıştır. Daha önceleri idam cezası, Anayasayı ihlal ve taammüden öldürme gibi çok önemli bazı suçlarda idam cezası kabul edilmişti. Bu cezanın kesinleşmesinden sonra infazı, TBMM'nin onayına tabi tutulduğu için, 1984 yılından 2004 tarihli idam cezasını kaldıran Anayasal değişikliğe kadar da fiilen uygulanmamıştır.

Halen de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen hain darbe teşebbüsü nedeniyle meydana gelen olaylar dolayısıyla idam cezasının geri getirilmesi konusunda halkın yoğun bir talebi bulunmaktadır. Ancak Anayasa değişikliği için TBMM üye tam sayısının 1/3'ünün yani 200 milletvekilinin yazılı teklifi ve üye tamsayısının en az 3/5'inin yani 360 milletvekilinin kabulü gerekmektedir. Bunun için bu teklif, 360-400 arasında milletvekili ile kabul edilmişse Cumhurbaşkanı, Anayasa değişikliğini ya meclise iade eder veya halkoylamasına sunar. Bu halde, Meclis aynen kabul ederse Cumhurbaşkanı isterse bunu halkoyuna sunabilir. Karar nisabı 2/3'ün altında yani 400'den az milletvekilinin oyu söz konusu ise, Cumhurbaşkanının veto yetkisi vardır. Cumhurbaşkanı, Anayasa değişikliğini TBMM'ye geri gönderdiği takdirde, burada değişikliğin yeniden oylanması için en az 360 milletvekilinin oyuna ihtiyaç bulunmaktadır. Bu durumda Cumhurbaşkanı anayasa değişikliğini referanduma sunulmak üzere Resmi Gazete ile ilan eder, ayrıca zorunlu halkoylaması gerekmektedir **(zorunlu halkoylaması)**. Buna karşılık 400 (dahil) ve daha fazla milletvekilinin oyuyla

Anayasa değişikliği mecliste kabul edilmişse, Cumhurbaşkanı istediği takdirde bu değişikliği halkoyuna sunabilmektedir **(ihtiyari halkoylaması)** (Fendoğlu, 2017).

2.3.Bireysel Başvuru Sonucunda Hayat Hakkı İle İlgili Olarak Anayasa Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar

İç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra 1987 yılında tanınan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel olarak başvuru hakkının kullanılması sonucunda yaşam hakkı, kişi hürriyeti, işkence ve bir çok hak ihlali dolayısıyla bir çok olayda Türkiye aleyhine kararlar çıkmıştır. Bunun üzerine, bu mahkemeye gitmeden önce kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı 2010 Anayasa Değişikliği ile birlikte kabul edilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin, kendisine yapılan bireysel başvurularda, yaşam hakkına ilişkin olarak bir çok ihlal kararları söz konusudur. Bu bağlamda, daha çok etkili soruşturma yapılmaması nedeniyle bir çok ihlal kararları verilmiştir. Örneğin, 2013/3908 sayılı Doğan Demirhan'ın başvurusu üzerine 6/1/2016 tarihli kararında, ölüm olayı üzerine yürütülen soruşturmada yetkili merciler tarafından müteveffanın solak olduğu ve ölüme neden olan ateşlemeyi sağ eliyle yapmasının hayatın olağan akışına aykırı olduğu iddiasının araştırılmaması, şüphelinin ifadesinin kolluk tarafından alınmasından sonra el svapları üzerinde yapılan inceleme sonucunda atış artığının saptanması üzerine ifadesinin yeniden alınmasının gerektiğinin gözetilmemesi nedenlerinden dolayı, delillerin toplanmasında makul olan tüm tedbirlerin alınmayarak ölenin intihar ettiğinden bahisle kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesinde Anayasanın 17.maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkı kapsamında usul yükümlülüğünün ihlal edildiğini belirterek yeniden soruşturmanın etkili şekilde yapılması gerektiğinden bahisle kararın bir örneğinin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine hükmetmiştir (Bkz. Resmi Gazete, 11.3.2016-29650)

Aynı şekilde Anayasa Mahkemesi, 2013/3711 sayılı Elif Mutlu ve Ferhat Mutlu'nun başvurusu üzerine 7/1/2016 tarihinde, Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne ait bir yetiştirme yurdunda idarenin hizmet kusuru nedeniyle intihar etmesi olayında, başvurucuların açtıkları hukuk ve idare

mahkemesi önünde görülen davalarının süratli ve etkili bir şekilde yürütülmesinde menfaatlerinin bulunması ve gecikmede esaslı bir etkilerinin olmaması, davanın tarafını oluşturan kişi sayısının azlığı ve dava konusu olayın karmaşık olmaması gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda, adli ve idari yargıda 15 yılı aşkın bir sürede sonuçlandırılabilen yargılama sürecinin makul olmaması nedenleriyle, davanın makul bir sürede sonuçlandırılmaması dolayısıyla Anayasanın 17.maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkı kapsamında etkili soruşturma yükümlülüğünün ihlali nedeniyle başvuruculara müştereken net 35.000 TL manevi tazminat ödenmesine karar vermiştir (Bkz. Resmi Gazete, 22.3.2016-29661)

Yine, 2013/1595 sayılı İpek Deniz ve Diğerlerinin başvurusu üzerine 21/4/2016 tarihli verdiği kararında, başvurusu sonucunda, toplumsal olaylara müdahale ve sonrasında yapılan yakalama işlemi sürecinde kolluk görevlilerinin güç kullanımı sonucu gerçekleşen ölüm olayının etkili şekilde soruşturulmaması nedenleriyle Anayasanın 17.maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkının ihlal edildiğine ve bu hakkın usul boyutunun ihlal edildiğine ve bu ihlalin sonuçlarının ortadan kaldırılması için bu kararın gereği yapılmak üzere ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmesine karar verilmiştir (Bkz.Resmi Gazete, 22.6.2016-29750). Buna karşılık, 2014/5785 sayılı Nesrin Demir ve Diğerlerinin başvurusu üzerine 29/9/2016, tarihli kararında ise, başvurusu sonucunda, başvurucuların yakınlarının, kolluk görevlileri tarafından hukuka aykırı şekilde öldürülmesi ve bu olaya ilişkin etkili bir ceza soruşturması yapılmaması nedenleriyle yaşam hakkının ihlal edildiği iddialarına ilişkin olarak yaşam hakkının maddi boyutunun ihlal edilmediğine, buna karşılık usul boyutunun ihlal edildiğine bu nedenle başvuruculara müşterek olarak net 30.000 TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir (Bkz.Resmi Gazete, 20.10.2016-29863).

3. HAYAT HAKKININ AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE MAHKEMESİ İÇTİHATLARI AÇISINDAN KORUNMASI

3.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Hayat Hakkının Düzenlenişi ve Sınırlandırılması

Avrupa Konseyi üyesi ülkelerin imzaladığı ve Türkiye'nin de kabul ettiği İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşmenin kısaca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin **"yaşama hakkı"** başlıklı 2.maddesine göre, 1) Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez. 2) Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz: a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması için; b)Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için; c) Ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması için (Bu sözleşme metni için bkz.Tezcan ve ark., 2016).

3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek Protokollerde İdam Cezasının Kaldırılması

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bakımından başlangıçta, usulüne uygun olarak verilen ölüm cezası hukuka uygun sayılmıştır. Ancak 28.3.1983 tarihli ve 6 No'lu Ek Protokol ile barış döneminde olmak üzere, daha sonra 3.5.2002 tarihli 13 No'lu Ek Protokol ile her durumda ölüm cezası kaldırılmıştır.

Türkiye, her iki protokolü onaylamış ve bu onaylamayı 25 Ekim 2005 tarihinde TBMM'de kabul etmiştir. Aynı şekilde, ölüm cezasını kaldıran "Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan, Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşemeye Ek İkinci İhtiyari Protokol" de, 28/10/2005 tarihli 5415 sayılı kanunla onaylanması uygun hulunmuş olup, Bakanlar Kurulu tarafından 12/12/2005 tarihinde bu protokolün onaylanması kararı verilmiştir (Tezcan ve ark., 2016).

3.3 Bireysel Başvuru Sonucunda Hayat Hakkı İle Olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Tarafından Verilen Kararlar

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, bu sözleşme, biyolojik-fiziksel anlamda bir insanın hayatını değil, hukuksal değer olarak kişinin hayat hakkını korumaktadır. Bu itibarla, bir kişi fiilen ölmemiş olsa dahi, hayat hakkını tehlikeye sokan

eylemlerin hedefi olduğu takdirde, bu temel hakkın ihlal ettiğine karar vermektedir. Türkiye ve diğer devletlere karşı yapılan ihlal başvurularına ilişkin olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yerleşmiş içtihatlarında gözaltında kayıp olayları bakımından da somut olaylardan hareketle bir kimsenin ölmüş olduğu karine olarak kabul edilmiştir. Bu içtihatlara göre, devletin denetimi altında olduğu bir kimsenin sağlığında meydana gelen olumsuz değişiklikleri açıklama yükü devlete ait olduğu gibi, bu kişi güvenlik güçleri tarafından denetim altınmış olup en son onların elinde görülmüş ve bir daha ortaya çıkmamışsa onun akıbetinden de devlet sorumlu olur ve bu takdirde bu sözleşmenin 2.maddesini ihlal etmiş olur (Tezcan ve ark., 2016).

Yine, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarına göre, özellikle hükümlü ve tutuklular ile gözaltındaki kişiler açısından hayat hakkı için özel bir koruma gereklidir. Zira, bu kişiler devletin gözetim ve denetim altında olduklarından hassas konumda bulunmaktadırlar. Bu itibarla, bu yerlerde gerçekleşen intihar olaylarında gerekli tedbirlerin alınmadığı tüm olaylarda bu sözleşmenin 2.maddesinin ihlal edildiği açıklanmıştır (Tezcan ve ark., 2016).

Aynı şekilde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarında, bir kişinin hayatına ilişkin tehlikenin varlığı istihbarat bilgileri sayesinde biliniyor veya daha önceki sistematik saldırılar dolayısıyla bilinmesi gerekiyorsa buna rağmen makul gerekli tedbirlerinin alınmaması olaylarında (Akkoç/Türkiye davası, 10.10.2000; Kılıç/Türkiye davası, 28.03.2000; Dink/Türkiye davası, 14.9.2010); gerekli yasal tedbirlerin alınmaması dolayısıyla kadın eşe karşı koca tarafından şiddetin artarak devam etmesi, daha sonra kadın eşin bıçak veya ateşli silahla öldürülmesi olayında (Opuz/Türkiye davası, 9.6.2009) Türkiye tarafından bu sözleşmenin 2.maddesinin ihlal edildiğine hükmedilmiştir(Tezcan ve ark., 2016).

Diğer yandan, kişilerin-özellikle devlet organları tarafından- güç kullanılması sonucunda öldürülmesi olaylarında, sorumluları ortaya çıkarabilmek amacına uygun, ciddi ve etkili bir soruşturma yapılmadığı takdirde, ilgili devlet aleyhine 2.maddeden dolayı ihlal kararları verilmiştir. Bunun gibi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin bir çok içtihatlarında, kolluk güçleri tarafından orantısız güç kullanımından dolayı ölçülü ve

zorunlu güç kullanımının aşılması durumlarında da yaşam hakkının ihlalinin söz konusu olduğu belirtilmiştir(Tezcan ve ark., 2016).

4. HAYAT HAKKININ MEDENİ HUKUK AÇISINDAN KORUNMASI

Hayat hakkı, kişinin kendi kişiliği üzerindeki mutlak haklardandır (Atay, 2012). Bu hak, kişilik haklarından en önemli olanı olup, kişinin kişi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, hayat hakkına yönelik fiiller haksız fiil sayılmıştır. Bu hak, sadece dışarıdan gelen saldırılara karşı korunmamış, aynı zamanda hak sahibine karşı da korunmuştur. Bu itibarla, kişi hayat hakkından vazgeçemez, bu yöndeki irade açıklamaları geçersizdir. Bu durum, Türk Medeni Kanununun 23.maddesinde açıkça düzenlenmiştir (Zeytin ve Ergün, 2018). Gerçekten söz konusu bu maddeye göre, kimse, hak ve fiil ehliyetlerinden kısmen de olsa vazgeçemez. Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlâka aykırı olarak sınırlayamaz.

Diğer yandan, Türk Medeni Kanununun 24.ve 25.maddeleri uyarınca, kişilik haklarına saldırı hukuka aykırı olduğundan ilgili kişi, saldırı tehlikesinin önlenmesini, devam eden saldırıların durdurulmasını isteme ve bu saldırı failine karşı maddi ve manevi tazminat hakları da bulunmaktadır (Atay, 2012).

5. HAYAT HAKKININ İDARE HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI

5.1. İdari Tedbirlerle Hayat Hakkının Korunması

Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun(PVSK) 1.maddesine göre, Polis, asayişi amme, **şahıs,** tasarruf **emniyetini** ve mesken masuniyetini **korur.** Halkın ırz, **can** ve malını **muhafaza** ve ammenin istirahatini temin eder. Bu durum, polisin kamu düzeninin bir unsurunu teşkil eden güvenliği (asayiş) sağlaması olarak ifade edilmektedir (Çağlayan, 2018). Bu düzenleme ile polis, yaşam hakkının korunmasında kanun tarafından görevlendirilmiş olmaktadır. Böylece, kendi hayatına son vermek isteyen kimseyi bu kararından vazgeçirmek veya intiharı önlemek, polisin yükümlülüğü arasında bulunmaktadır (Şahin, 2012).

Diğer yandan, uygulamada personel eksikliği ve benzeri nedenlerle bazen yeterli devriye görevlerinin yapıl(a)maması dolayısıyla hatta adliye koridorlarında kan davaları veya kavga gibi durumlarda kişilerin hayatı tehlikeye girebilmekte ve sona erebilmektedir.

5.2. Kolluk Kuvvetlerinin, Silah Kullanma Yetkisi Dolayısıyla Kişilerin Hayat Hakkına Müdahalesi

Mevzuat gereği, kolluk kuvvetlerinin silah kullanma yetkilerinden dolayı hayat hakkına müdahale edilebilmektedir. Gerçekten PVSK'nun 16.maddesine göre, Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir. Polis; a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında, b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde, c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, d) Kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.

Polis Vazife ve Salahiyet Tüzüğünün 17.maddesinde de **"Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun on altıncı maddesi mucibince polis için silah kullanmak salahiyetinin kabul edildiği hallerde silah kullanılması silah kullanmaktan başka bir çare bulunmadığı hallere munhasırdır. Bu takdirde mümkün olduğu kadar suçlunun öldürülmekten ziyade yaralı olarak yakalanmasına dikkat edilmesi ve kalabalık yerlerde silah kullanmaktan imkan nispetinde sakınılması icap eder"** denilmiştir.

Bu düzenlemelerden hareketle belirtmek gerekir ki, kolluğun (polis veya jandarmanın), kamu düzenini sağlaması açısından zor kullanma ve gerektiğinde ateşli silah kullanma yetkisi vardır. Ancak kolluğun silah kullanması son çare olarak başvurulan bir husustur. Bu itibarla kolluğun bu yetkilerini kullanırken hafiften ağıra doğru tedricen uygulaması gerekir. Örneğin, kolluğun kanuna aykırı bir gösteriyi dağıtması sırasında önce aykırı davranışta bulunanları uyarması, gerekenlerin yapılması için zaman tanıması, uyarıya uyanlara yardımcı olması, direnenlere karşı da önce hafiften ağıra doğru sırasıyla fiziki güç, tazyikli su, biber gazı, gerekirse silah gibi güç kullanması ölçülülük ilkesine uygundur. Aksi takdirde davranış kaba güç haline dönüşürse sorumluluğu söz konusu olabilecektir (Çağlayan, 2018).

Diğer yandan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun Ek 2.maddesi uyarınca, Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda "teslim ol" emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk görevlileri, tehlikeyi etkisiz kılabilecek ölçü ve orantıda, doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı silah kullanmaya yetkilidirler. Bu maddede iki durum söz konusudur. Birincisi, terör örgütü mensuplarının “teslim ol” emrine itaat edilmemesi nedeniyle kolluk görevlileri tarafından silah kullanılmasıdır. Bu takdirde, **“teslim ol”** veya **“dur”** ihtarı karşısında kaçan örgüt mensuplarının yakalanmalarını sağlayacak ölçüde orantıda doğrudan ve duraksamadan silah kullanılabilecek, böylece onların yakalanmalarını sağlayacak derecede yaralanmalarını sonuçlayacak şekilde silah kullanılmasına müsaade etmektedir. İkinci olarak, terör örgütü mensuplarının silah kullanmaya teşebbüs etmesi dolayısıyla kolluk görevlileri tarafından silah kullanılmasına ilişkindir. Bu takdirde, durumu meşru savunma hükümleri çerçevesinde değerlendirerek, savunma amacıyla gerçekleştirilen fiilin saldırıyı etkisiz kılacak ölçü ve oranda olması gereklidir(Özgenç, 2006).

6. HAYAT HAKKININ CEZA HUKUKU AÇISINDAN KORUNMASI

6.1. Çocuğun Düşürülmesi veya Düşürtülmesi Suçu Açısından

Ana rahminde bulunan bir kimsenin cenin halinde iken, dünyaya gelmesine engel olan kişiler (ana-baba dahil) Türk Ceza Kanununun (TCK) 99. ve 100.maddeleri

çerçevesinde çocuk düşürme veya düşürtme suçu nedeniyle cezalandırılmaktadır. Gerçekten, TCK'nın 99.maddesine göre, (1) Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur. (3) Birinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi altı yıldan oniki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması halinde, onbeş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (4) İkinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması halinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. (5) Rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürtülmesi halinde; iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan diğer fiiller yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, bu fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılarak hükmolunur.

Yukarıda belirtilen düzenlemelerde görüldüğü üzere, tıbbi zorunluluk olmaksızın kadının rızası dışında çocuğu düşürtmek suç sayılmıştır. Buna karşılık, kadının rızası ile 10 haftayı aşmayan çocuk düşürtmek cezalandırmaya tabi tutulmamıştır. Ayrıca, TCK'nın 100/1.maddesi uyarınca, gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi halinde, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur. Bu düzenleme ile gebelik süresi 10 haftayı aşmayan çocuğu herhangi bir nedenle düşüren kadına bu konuda tasarruf hakkı tanınarak ceza verilmemesi öngörülmektedir (Gülşen, 2009)

Diğer yandan, kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir. Burada kadının ırzına geçilerek gayri meşru ilişki nedeniyle

hamile kalması dolayısıyla töre cinayetine kurban gitmemesi için belirli şartlarla 20 haftaya kadar çocuğu düşürtmesi halinde düşürten hekime ceza verilmemektedir (Gülşen, 2008).

6.2. Kasten Öldürme Suçu Açısından

TCK'nın 81.maddesine göre, **"**Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır". TCK'nın 82.maddesinde ise, bu suçun nitelikli halleri düzenlenmiş ve ceza olarak ağırlaştırılmış hapis cezası öngörülmüştür. Buna göre, (1) Kasten öldürme suçunun; a) Tasarlayarak, b) Canavarca hisle veya eziyet çektirerek, c) Yangın, su baskını, tahrip, batırma veya bombalama ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal silah kullanmak suretiyle, d) Üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı, e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı, f) Gebe olduğu bilinen kadına karşı, g) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle, h) Bir suçu gizlemek, delillerini ortadan kaldırmak veya işlenmesini kolaylaştırmak ya da yakalanmamak amacıyla, i) Bir suçu işleyememekten dolayı duyduğu infialle, j) Kan gütme saikiyle k) Töre saikiyle işlenmesi halinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

Diğer yandan, TCK'nın 83.maddesinde ihmali şeklinde kasten öldürme suçu düzenlenmiştir. Buna göre, 1) Kişinin yükümlü olduğu belli bir icrai davranışı gerçekleştirmemesi dolayısıyla meydana gelen ölüm neticesinden sorumlu tutulabilmesi için, bu neticenin oluşumuna sebebiyet veren yükümlülük ihmalinin icrai davranışa eşdeğer olması gerekir. (2) İhmali ve icrai davranışın eşdeğer kabul edilebilmesi için, kişinin; a) Belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanuni düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunması, b) Önceden gerçekleştirdiği davranışın başkalarının hayatı ile ilgili olarak tehlikeli bir durum oluşturması, gerekir. (3) Belli bir yükümlülüğün ihmali ile ölüme neden olan kişi hakkında, temel ceza olarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası yerine yirmi yıldan yirmibeş yıla kadar, müebbet hapis cezası yerine onbeş yıldan yirmi yıla kadar, diğer hallerde ise on yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunabileceği gibi, cezada indirim de yapılmayabilir.

Bu düzenleme uyarınca, ana-baba, dağcılık rehberi, yüzme öğretmeni, sürücü kursu öğretmeni garantör olduğu gibi, korumalar, itfaiye erleri, havuz cankurtaranlar, doktorlar, hemşireler, bekçiler ve polis memurları da garantördürler (Hakeri, 2003). Bu kişiler, ihmali surette kasten yardım etmeyerek müdahale etmeleri gerektiği halde ihmal ederek ilgili kişinin ölümünü istedikleri veya kabullendikleri takdirde kasten (TCK m.81, 82) veya olası kastla (TCK m.21/2) öldürme suçuna göre cezalandırıldıktan sonra TCK'nın 83.maddesindeki indirime tabi tutulabileceklerdir.

6.3. İntihara Yönlendirme Suçu Açısından

Hayat en önemli hukuki değeri oluşturduğundan TCK'nın 84.maddesinde, bir kişinin intihara yönlendirilmesi de suç olarak düzenlenmiştir. Gerçekten bu madde gereğince, 1) Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) İntiharın gerçekleşmesi durumunda, kişi dört yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (4) İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan veya ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenlerle cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten öldürme suçundan sorumlu tutulurlar.

Bu maddeden anlaşılacağı üzere, bir kişinin intihara teşebbüsü suç sayılmamıştır. Buna karşılık, bir başka kişinin intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişi, ilgili kişinin ölümü gerçekleşmese dahi cezalandırılmakta; ölüm gerçekleşmişse faile verilecek ceza daha fazla olmaktadır. Yine, belirsiz kişilere yönelik olarak basın yayın, televizyon veya herkesin görebileceği yerlerde alenen intihara teşvik fiilleri de bu suç kapsamında kabul edilmektedir.

6.4. Taksirle Öldürme Suçu Açısından

TCK'nın 85.maddesindeki düzenlemeye göre, (1) Taksirle bir insanın ölümüne neden olan kişi, iki yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Fiil, birden fazla insanın ölümüne ya da bir veya birden fazla kişinin ölümü ile birlikte bir veya birden

fazla kişinin yaralanmasına neden olmuş ise, kişi iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Bu maddede, TCK'nın 22/2.maddesinde dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyerek gerçekleştirilmesi olarak tanımlanan taksirle bir kişinin ölümüne yol açılması veya 2.fıkrada öngörülen şekilde ölüm ve yaralanmalara neden olunması cezalandırılmaktadır. Kırmızı ışık veya sollama yasağı ihlali ve aşırı hız gibi nedenleriyle meydana gelen kazalarda söz konusu olan ölüm hallerinde bilinçli taksir hallerinde bu maddedeki cezalar, TCK'nın 22/3.maddesi uyarınca ceza üçten birden yarısına kadar artırıma tabi tutulmaktadır (Artuk ve Gökcen, 2017).

6.5. Kasten Yaralama Sonucu Ölüme Neden Olma Suçu Açısından

Bir kişinin hayatı bazen kasten öldürme amaçlı fiillerle değil, kasten yaralama sonucunda da sona erebilmektedir. Bu takdirde, TCK'nın 86.maddesinin son fıkrasındaki düzenleme uyarınca fail cezalandırılmaktadır. Bu düzenlemeye göre, kasten yaralama sonucunda ölüm meydana gelmişse, yukarıdaki maddenin birinci fıkrasına giren hallerde sekiz yıldan oniki yıla kadar, üçüncü fıkrasına giren hallerde ise oniki yıldan onaltı yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

6.6. Ölüme Rızanın Geçerli Olmaması Hususu Açısından

Hayat, üzerinde mutlak olarak tasarruf edilebilecek bir hak olmadığından kişinin kendisinin öldürülmesine rızası geçersizdir. Bu nedenle, talep üzerine öldürme veya ötanazi durumunda ilgilinin rızasına rağmen fail kasten öldürme suçundan dolayı cezalandırılmaktadır.

Ötanazi, tıbbi açıdan iyileşmesi imkansız olan bir hastalığa yakalanan ve acı çeken hastanın, acılarını dindirmek amacıyla aktif veya pasif bir hareketin icra edilmesi şeklinde ölmesine yardım edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, aktif ötanazi ve pasif ötanazi olmak üzere iki çeşit ötanazi söz konusu olmaktadır (Hakeri, 2019;Şahin, 2012). Ötanazi durumunda hakim tarafından fail hakkında TCK'nın 61.maddesindeki takdiri

cezai indirim uygulanabilir. Ötanaziden söz edebilmek için, hastanın hayatta olması şarttır. Örneğin, bitkisel hayattaki kişilerde henüz beyin ölümü gerçekleşmediğinden bu kişilere yönelik ötanaziden söz edilebilir. Buna karşılık, beyin ölümü oluşmuş kişilere yönelik vantilatörün kapatılması suretiyle fişin çekilmesi ya da tıbbi desteğin yavaşlatılması veya kesilmesi ötanazi olarak nitelendirilemez (Hakeri, 2019).

6.7. Kişinin Ölümü Halinde Soruşturmanın Re'sen Olması

Hayat hakkı o kadar değerlidir ki, ceza kanununa göre, kasten öldürme, kasten yaralama sonucu ölüme neden olma veya taksirle öldürme suçlarında takibat şikayete tabi değildir. Bu nedenle fail hakkında herhangi bir şikayet olmasa dahi re'sen soruşturmaya gidilmekte ve ölenin yakınları tarafından şikayetten vazgeçilse yahut kan parası veya tazminat gibi ödemeler kendilerine yapılsa dahi, açılan kamu davaları düşmemektedir.

6.8. Cezaların Etkinliği Sorunu

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107.maddesine göre, ceza infaz kurumunda ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası için 30 yıl, müebbet hapis için 24 yıl, süreli hapis cezaları için cezanın 2/3'ü çektikten sonra iyi halli olan hükümlülere koşullu salıverme hükümleri uygulanmaktadır. Ancak geçmişte zaman zaman fail lehine çıkarılan af veya koşullu salıverme ile ilgili düzenlemeler ile yakında çıkarılacak yeni yargı paketinde de cezanın ½'sinin infazından sonra şartla salıvermenin uygulanmasına ilişkin düzenlemelerin varlığı, insan hayatını korumaya yönelik olarak verilen cezaların etkinliğini ve ileride hayata yönelik olarak işlenebilecek fiillerin caydırıcılığını azaltmaktadır.

7. SONUÇ

İnsanın sahip olduğu en temel hakkı hayat hakkıdır. Bu hak, doğuştan ve yaradılıştan kaynaklandığı için bu haktan tamamen vazgeçilemez. Bu hak, mutlak bir hak olarak herkese karşı ileri sürülebilmektedir. Kişinin bizzat kendisi, diğer insanlar, ailesi ve hatta devlet dahi bu hakkı ortadan kaldıramaz. Devlet, hayat hakkını korumak ve ona

yönelen saldırıları bertaraf etmek zorundadır. Nitekim tüm devletlerde hayat hakkı Anayasa'da düzenlenip güvence altına alınmakta, kanun ve diğer mevzuat hükümleri ile çeşitli şekillerde korunmaktadır. Bu hak ihlal edildiği takdirde hukuk, ceza ve idari yargı yollarına başvurularak korunması talep edilebilmektedir. Hatta hak ihlallerine karşı 2010 Anayasa değişikliği ile birlikte Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu da kabul edilmiştir. Böylece, iç hukuk yolları tüketildikten sonra uluslararası alanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi uluslarüstü mahkemelere de başvurularak bu hakkın korunması mümkün olabilmektedir.

KAYNAKLAR

Artuk, ME ve Gökcen A, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 11. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi; 2017.

Atay, C. **Hukuka Giriş**, Bursa: Sentez Yayıncılık; 2012.

Çağlayan, R, **İdare Hukuku Dersleri**, 5. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi; 2018.

Fendioğlu, HT, **Anayasa Hukuku**, İkinci Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları; 2017.

Gülşen, R. Hekimlerin Çocuk Düşürtmede (Kürtaj) Oluşan Cezai Sorumluluğu, in: **II. Sağlık Hukuku Kurultayı**, Ankara: Ankara Barosu Yayını; 2009, ss.183-200.

Gülşen, R. Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi, in: **Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları V.Türk Alman-Tıp Hukuku Sempozyumu**, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını; 2008, ss.1209-1228.

Hakeri, H, **Ceza Hukukunda İhmal Kavramı ve İhmali Suçların Çeşitleri**, Ankara: Seçkin Yayınevi; 2003.

Hakeri, H, **Tıp Hukuku**, 16.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi; 2019.

Özgenç İ, **Terörle Mücadele Kanunu**, Ankara: Seçkin Yayınevi; 2006.

Şahin, ME, **Ceza Hukukunda Rıza**, İstanbul: XII Levha Yayıncılık; 2012.

Tezcan, D, Erdem, MR, Sancakdar, O, Önok RM, **İnsan Hakları El Kitabı**, 6.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi; 2016.

Zeytin, Z. Ergün, Ö, **Türk Medeni Hukuku**, 4.Baskı, Ankara: Seçkin Yayınevi; 2018.

EVALUATION OF THE WORDS RELATED TO CREATION IN THE CUNEIFORM DOCUMENTS

ÇİVİYAZILI BELGELERDE GEÇEN YARATMA İLE İLGİLİ KELİMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM
Ankara University, Faculty of Language and History-Geography, Ankara, Turkey
E-mail: bayrams@ankara.edu.tr

ABSTRACT

When the words related to the concept of creation from different periodical uniform texts are handled and analyzed, it is understood that human being have quite extensive and in-depth knowledge about "genesis" ca. 4,000 years ago. The questioning of how they have accessed to quite extensive and in-depth knowledge about "genesis" is required. It is not a satisfactory answer to state that people are only the inspiration of their events of life and experiences to obtain this information. In addition, it should never be ignored that some divine information has been delivered to them, in other words Allah has given them information by means of prophets. Akkadian dictionaries and related texts will be studied to determine the meanings of the words about creation by example sentences. In the notification, additionally, Akkadian words about creation will be compared with their equivalents in the Qur'an and a general evaluation will be made.
Keywords: Ancient Mesopotamia, Creation, Cuneiform Documents, Qur'an

ÖZET

Çiviyazılı muhtelif dönemlere âit metinlerde geçen yaratma kavramı ile ilgili kelimeler ele alınıp araştırıldığında, günümüzden yaklaşık 4.000 yıl önce insanların "yaratılış" hakkında oldukça geniş ve derinlemesine bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Onların yaratılış ile ilgili bu kadar geniş ve derinlemesine bilgiye nasıl ulaştıkları, sorgulanması gereken bir durumdur. İnsanların bu bilgiyi elde etmek için sadece yaşadıkları olayların ve edindikleri tecrübelerin ilham kaynağı olduğunu ifade etmek her halde tatmin edici bir cevap olmaz. Bunların yanında ilahi birtakım bilgilerin kendilerine ulaştırılmış olması, yani peygamberler vasıtası ile Allah'ın kendilerine bilgi vermiş olması asla göz ardı edilmemelidir. Akadca sözlükler ve ilgili metinler taranarak yaratılış hakkındaki kelimelerin örnek cümlelerle hangi anlamlara geldiği belirlenecektir. Tebliğde yaratılışla ilgili Akadca kelimeler, Kur'an'da geçen karşılıkları ile kıyaslanacak ve genel bir değerlendirme yapılacaktır.
Anahtar Kelimeler: Çiviyazılı Belgeler, Eski Mezopotamya, Kur'an, Yaratılış

1. GİRİŞ

Bu tebliğde ağırlıklı olarak şu hususlara temas edilecektir:

a. Çiviyazılı metinlerde geçen yaratma ile ilgili örnek cümleler verilecek ve bunlardan insanların konu hakkında hangi seviyede olduğu tespit edilecektir.

b. İnsanlığın o gün için bilgi ve bilim seviyesine kısaca temas edilecektir.

c. Bu iki maddedeki bilgileri insanların akılları ve tecrübeleri ile edinemeyecekleri dolayısıyla “yaratılış” ile “tâlim-i esma”nın hakikat olduğu vurgulanacaktır.

2. ÇİVİYAZILI AKADCA (ASURCA VE BABİLCE) METİNLERDE GEÇEN YARATMAK ANLAMINDAKİ FİİLLER VE ÖRNEK CÜMLELER

Akadca’da geçen ve “yaratmak” karşılığında da kullanılan fiiller şunlardır: ***banû, bašāmu, bašû, epēšu, u/izuzzu, patāqu I, rehû/rahû šakānu, šuklulu(m) II, walādu, (w)apû.***

Şimdi Akadca metinlerde geçen yaratma ile ilgili olarak geçen kelimeleri, zamanın insanının nasıl anladığını ve konu hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olduğunu ortaya koyan örnek metinleri verelim:

2.1. *Banû* Fiili İle İlgili Örnekler

Bu fiil hem “yaratmak” hem de “inşa etmek” anlamlarında kullanılmıştır. Fiilden ism-i fâil formunda türetilen müennes ***bānû*** ve müzekker ***bānītu*** kelimeleri ise “yaratan, doğmasına sebep olan baba, sebep olan kimse”, “inşa eden, kuran, yaratan” anlamlarında kullanılmıştır. CAD B 83 vd.da ele alınan ***banû*** A fiili, konuyla ilgili olarak aşağıda örnekleyebileceğimiz pek çok metinde geçmektedir.

İlk dört örnek genel olarak tanrının insan(lığ)ı yaratması ile ilgilidir:

- **1.** *Ea bēl tenīšēte ša qātāšu ib-na-a amēluttu* Ea, the lord of mankind, whose hands have fashioned man: Ea, insanlığın efendisi, onun elleri insanı şekillendirdi Šurpu IV 91.
- **2.** *inūma ilū ib-nu-ú awīlūtam* when the gods created mankind: tanrılar insanlığı yarattığında Gilg. M. iii 3.
- **3.** *šarri qadmi Narru ba-nu-ú apâtu* primeval king Narru, who created mankind: insanlığı yaratan kadim kral Narru, Lambert BWL 88:276.
- **4.** *ina damēšu ib-na-a amēlūtu* he (Ea) created mankind out of his (Kingu's) blood: o, (Ea) insanlığı onun (Kingu’nun) kanından yarattı En. el. VI 33, cf. En. el. VI 35, also *nišī ša ib-nu-ú šikitti napšu* man whom they had created, endowed with breath: insan ki onu onlar nefesle donatılmış (olarak) yarattı En. el. VI 129.

5. ve 6.ncı örnekler tanrının fertleri yaratması ile ilgilidir:

- **5.** *Marduk rā'imka ... ib-ni-ka* Marduk, who loves you, has created you: seni seven Marduk, seni yarattı CT 6 27b:36, cf. *Marduk rā'imka ša ib-nu-ka* CT 43 105:2 (both OB letters).

- **6.** *anāku aradki* RN *ša ib-na-a-na qātāki* I am your servant Assurbanipal, whom you (Ištar) yourself have created: ben senin hizmetkârın Asurbanipal'im, ki onu sen (İştar) kendin yarattın / ben senin kendi yarattığın hizmetkârın Asurbanipal'im OECT 6 pl. 13 K.3515:15.

7-10. örnekler genel olarak tanrının kozmosu yaratmasına dairdir:

- **7.** *la uttakkar mimmū a-ban-nu-u anāku* nothing I create shall be changed: yarattığım hiçbir şey değiştirilmeyecek En. el. II 128.

- **8.** *enūma Anu ib-nu-ú šamê* when Anu created the heavens: Anu gökleri yarattığında RAcc. 42:19.

- **9.** *ina balika šamû u erṣeti la i-ban-nu-ú* [x] without you (Marduk) heaven and nether world cannot create [...] : sen (Marduk) olmaksızın semavat ve yeryüzünü / cennet ve cehennemi […] yaratamaz KAR 26:18. Aynı metnin aynı ciltte *balu* kelimesi ile ilgili olarak ele alındığı yerde Marduk yerine Šamaš tercih edilmiştir.

- **10.** *ultu Anum ib-nu-ú šamê šamû ib-nu-ú erṣeti erṣetu ib-nu-ú nārāti nārāti ib-na-a atappāti atappāti ib-na-a rušumta rušumta ib-nu-ú tultu* after Anu had created the heaven, the heaven had created the earth, the earth had created the rivers, the rivers had created the ditches, the ditches had created the mud, the mud created the worm: Anu gökyüzünü yarattıktan sonra, gökyüzü yeryüzünü yarattı, yeryüzü nehirleri yarattı, nehirler hendekleri yarattı, hendekler çamuru yarattı, çamur solucanı yarattı CT 17 50:1-6.

11. örnek genel bir yaratılışa ilişkindir:

- **11.** *atti nāru ba-na-ta* (var. *DÙ-at) ka-la-ma* you, river, who have created everything: sen, nehir, herşeyi yarattın KAR 64 r. 6.

12-14. örnekler tanrıların yaratılışı hakkındadır:

- **12.** *ib-ni-šu-ma* *dLahmu* (var. *Ea) abašu*: Lahmu (Ea), onun babası onu yarattı En. el. I 83, and passim in En. el.; note: *minâ nīnu ša ni-ib-nu-ú nušhallaqma* why should we destroy what we have created? : ne için bizim yarattıklarımızı yok etmemiz gerekiyor? ibid. I 45.

- **13.** *ba-nu-ú šūt šamê pātiqu huršāni* he who created the heavenly host, who fashioned the mountains: göksel ev sahipliğini yaratan, dağları şekillendiren BA 5 652 No. 16:15.

- **14.** *amēlūta āribu panūšunu ib-nu-šú-nu-ti-ma ilū rabûti* the great gods created them as (people with partridge bodies and) human beings with raven heads: yüce tanrılar onları (keklik gövdesi ve) kuzgun kafaları olan insanlar olarak yarattı AnSt 5 98:32 (Cuthean Legend).

15-21. örnekler soyut kavramlar ve diğer hususlara ilişkin örneklerdir:

- **15.** *ša ib-nu-u tuquntu* who created warfare: ki o savaşı yarattı En. el. VI 23, 25 and 29.

- **16.** *lib-ni-ma šip-ti ilū linūhu* let him create the conjuration so that the gods become appeased: tanrılar yatış(tırıl)sın diye sihir yaratmasına izin versin En. el. VII 11.

- **17.** *ib-ni imhulla šāra lemna* he (Marduk) created the *imhullu*, the evil wind: o (Marduk) *imhullu*'yu, kötülük rüzgârını yarattı En. el. IV 45, cf. *ušēṣamma šārī ša ib-nu-ú sibittišunu* he released all the seven winds which he had created: yarattığı yedi rüzgârın hepsini serbest bıraktı En. el. IV 47.

- **18.** *ana hulluqu lemnūti ib-nu-ku-nu-ši Anu* Anu created you (the stars) to destroy the evil ones: Anu sizi (yıldızları) kötüleri yok etmek için yarattı BMS 8 r. 24.

Fiilin ettirgen formda inşa etmek ve yaratmak karşılıkları şiirlerde de sözkonusudur, 19 ve 20. örneklerdeki gibi:

- **19.** *ša Ea ... uš-tab-nu-ú kališ paqdāka* (var. *paqdāta)* everything that Ea created is entrusted to you: Ea'nın yarattığı her şey sana emanet edilmiştir Lambert BWL 126:24.

- **20.** difficult: *pāšī kazzūzī u sulā'i ... eli bā'erūtim uš-ta-ab-ni-i-ma* he (Sin) created axes, falcons and runs (to catch game) better than the hunter's craft: o (Sin) (oyunu yakalamak için) avcı gemisinden/hünerinden daha iyi baltalar/eksenler, şahinler ve koşular/seferler yarattı // o (Sin) (oyunu) avcı gemisinden/hünerinden daha iyi (yakalamak için) baltalar/eksenler, şahinler ve koşular/seferler yarattı CT 15 5 ii 6 (OB lit.).

Fiilin pasif formda kullanılması ile ilgili örnekler:

- **21.** *šarru ... ša ina milki u ṭēmi ib-ba-nu-ú* the king who was created with careful planning: dikkatli planlama ile yaratılan kral TCL 3 115 (Sar.).
- **22.** my second-born son *ša ina šēpē Aššur ib-ba-nu-u* who was begotten at the feet of Aššur('s image) : Asur('un görüntüsünün) ayaklarında yaratılan ikinci oğlum OIP 2 150 No. 10:3 (Senn.).
- **23.** *ib-ba-nu-ú-ma ilū qerebšun* the gods were created therein: orada tanrılar yaratıldı En. el. I 9, and cf. AN.ŠÁR u dKI.ŠÁR *ib-ba-nu-u(var.* adds *-ma)* ibid. I 12.
- **24.** *šamû u erṣetu ib-ba-nu-ú ittini* heaven and nether world were created with us (when Anu created us, the demons) : (Anu bizi yarattığında) gökyüzü ve yeryüzü bizimle (demonlarla) yaratıldı BMS 61:7. Dingir determinatifi kullanılarak yazılan demonların kutsal addedilmelerini ortaya koyan ifade, onların gökyüzü ve yeryüzü ile birlikte yaratıldıklarını da anlatır.
- **25.** *māmītu ib-ba-ni ittinim[a]* the (personified) oath itself was created with us (i.e., at the same time) : (temsili) yemin kendisi bizimle (aynı zamanda) yaratıldı BMS 61:9, dupl. LKA 153 r. 9. Bir önceki maddede ele alınan metinle aynı olup satır numaraları da ardarda geldiği için yemin kavramının da demonlarla aynı zamanda yaratıldığı ifade edilmiştir diyebiliriz.
- **26.** *ina lišāniša ib-ba-nu-ú rūhūa* through her (the sorceress') tongue magic is created against me: onun (büyücünün) dil büyüsü bana karşı yaratıldı Maqlu III 91.

Fiilin ism-i fâil (partisip/isim-fiil) formda, *bānû,* tanrıların yaratıcı olarak kullanılmasıyla ilgili örnekler, 27-32.

- **27.** *īmuršuma* DN *ba-nu-ú abišu* Anu, who had created his father, saw him: onun babasını yaratan Anu, onu gördü En. el. I 89.

- **28.** zi An.šár Ki.šár en ama.a.a dEn.líl.la [x].sag sa_7.ga [dingir.re.ne].ke_x hé.pà : *nīš Anšar Kišar bēli abi u umme ša Enlil ašaridu ba-nu-tú(vars. -ti, -tum) ša ilī lu tamâta* be conjured by the lives of Anšar and Kišar, the lords, father and mother of Enlil, the leader, creators of the gods: Anšar ve Kišar'ın hayatları vasıtasıyla çağrılan/yalvarılan, efendiler, lider Enlil'in babası ve annesi, tanrıların yaratıcısı LKA 77 i 3, see ArOr 21 361:3.

- **29.** *Nergal ilum ba-ni qaqqadija* Nergal, the god who created me (probably translating Sum. sag.dù, see lex. section) : beni yaratan tanrı Nergal (muhtemelen Sum. sag.dù'nun tercümesi) RA 11 92 ii 19 (Kudur-Mabuk).

- **30.** *ana abija ša ilšu ba-ni-šu lamassam dārītam iddinūšum* to my father, to whom the god who created him has granted a permanent protective spirit: babama, onu yaratan tanrısı ona kalıcı bir koruyucu ruh kazandırdı TCL 17 37:1. Ruh ve devamlılığı hakkında bilgi vermektedir.

- **31.** *kīma ili ba-ni-ia lultammarki* I will worship you (fem.) as I do the god who has created me: beni yaratan tanrıya yaptığım gibi sana (kadın) ibadet edeceğim Maqlu VI 118.

Bu fiille alakalı olmakla beraber bir başka fiille geçişi dikkate alınarak orada (CAD E 32, *edēšu* 2b2') verilen bir başka örnek:

- **32.** when Anu, Enlil and Ea entrusted to the great gods: Anu, Enlil ve Ea büyük tanrılara emanet ettiklerinde *u_4-mu ba-na-a* ITI *ud-du-šú* to create the day, to renew the months: günü yaratmak, ayları yenilemek (free Akk. translation of the Sum. ud.sar mú.mú.da iti ù.tu.ud.da ibid. line 4) STC 2 pl. 49:12, dupl. ACh Sin 1:3 and 7 (introduction to Series UD.AN. Enlil), with comm..

2.2. *Bašāmu* A Fiili İle İlgili Örnekler

- **33.** *uṣurāt Esagila* GIŠ.HUR.HUR *ša ib-ši-mu Ea-Mummu* the plan

of Esagila, a plan which Ea-Mummu (himself) had created: Ea-Mummu'nun (kendisinin) yarattığı bir plan olan Esagila'nın planı BHT pl. 9 v 16 (Nbn. Verse Account).

- **34.** *ištu ibnanni* DN DN_2 *ib-ši-mu nabnītī ina ummu* after Erua had created me (and) Marduk formed my features within my mother: Erua beni yarattıktan sonra (ve) Marduk, annemdeki özelliklerimi şekillendirdi VAB 4 122 i 24 (Nbk.).
- **35.** *ú-ba-áš-šim manzāza an ilī rabûti* he (Marduk) created the constellation(s) for the great gods: o (Marduk) büyük tanrılar için burçlar yarattı En. el. V 1.
- **36.** nobody but you, Šamaš, can give an oracular utterance [...] *dAnum u dEnlil ú-ba-áš-ši-mu-nim* (concerning them whom) Anu and Enlil have created (i.e., mankind) : hiç kimse değil ancak sen, Šamaš, Anu ve Enlil'in yarattığı (insanlık hakkında) bir kehanet/(anlamlı) ifade verebilirsin/söyleyebilirsin […] LKA 49:12.

2.3. *Epēšu* Fiili İle İlgili Örnekler

- **37.** *e-piš* UN.MEŠ *ina mím-mi-šú-un* who created mankind in their ....: onların ….da insanlığı kim yarattı En. el. VII 90.
- **38.** *e-pi-šú kibrātim* who created the (four) regions: dört bölgeyi kim yarattı En. el. VII 89; *i ni-pu-uš* u_4*-mu* En. el. I 125.

2.4. *İzuzzu* Fiili İle İlgili Örnekler

* **39.** *uš*(var. *uz*)-ziz(var. *zi-iz*) *bašmu mušhuš u lahamu* (Tiāmat) created a horned serpent, the *mušhuššu* snake, and a *lahamu* monster : (Tiāmat), boynuzlu bir yılanı, *mušhuššu* yılanını ve bir *lahamu* canavarını yarattı En. el. 1 141. Aynı ifade CAD B 141'de *bašmu* 1a)'da şu şekilde tercüme edilmiştir: she (Tiamat) arrayed (for the battle) a *b.*, a *mušhuššu*-snake, and a *lahamu*-monster : o (Tiamat), (savaş için) bir *bašmu*'yu, bir *mušhuššu*-yılanını ve bir *lahamu*-canavarını sıraya dizdi.

Aynı yerdeki bir diğer örnek:

- **40.** *ša … šer'u la šu-zu-za-at-ma* where no furrow have been created: ki orada saban izi yaratılmadı Hinke Kudurru ii 30.

2.5. *Patāqu* A Fiili İle İlgili Örnekler

- **41.** *aššu ašra ibnâ ip-ti-qa* (vars. *ip-ti-qu*, [. . .]-*tiq) dannina* (see *danninu*) En. el. VII 135. Metinde tercüme yok ama aynı metin CAD D 91'de daha teferruatlı olarak şöyle verilmiş: *aššu ašrī ibnâ iptiqa dan-ni-na bēl mātāti šumšu ittabi abu dEnlil* because he created the (heavenly) places and fashioned the nether world, Father Enlil called him lord of the lands : (göksel) yerleri yarattığı ve diğer dünyayı şekillendirdiği için, Baba Enlil onu ülkelerin efendisi olarak adlandırdı En. el. VII 135.
- **42.** (Aššur) *bānû šūt šamê pa-ti-qu huršāni* maker of things in heaven, creator of the mountains: semadaki şeyleri yapan, dağları yaratan (Aššur) BA 5 652:15.

2.6. *Šamāhu* A Fiili İle İlgili Örnek

- **43.** *ilāni rabûti qereb* É.ŠÁR.RA *bīt zārīšunu kēniš immalduma iš-mu-hu gattu* the (statues of the) great gods (Bēl, Bēltija, Bēlet-Bābili, Ea, and Madānu) were properly created in their father's house, Ešarra, and grew beautiful in figure: büyük tanrıların (Bēl, Bēltija, Bēlet-Bābili, Ea ve Madānu) (heykelleri) babalarının evinde, Ešarra'da, uygun bir şekilde yaratıldı ve şekil olarak güzelliği gelişti. Borger Esarh. 83 r. 36.

2.8. *(W)apû* A Fiili İle İlgili Örnek

- **44.** *enūma ilū la šu-pu-u(var. -ú) manāma* when none of the gods had yet been created (lit.: appeared) : tanrıların hiç biri henüz yaratılmamışken (met. ortaya çıkmamışken) En. el. I 7.

2.9. *Nadānu* Fiili İle İlgili Örnekler

- **45.** used in Achaem. royal inscrs. in the sense of "to create": *ša qaqqaru aga' id-din-nu ša šamê annûtu id-din-nu ša amēlūtu id-din-nu ša dumqi ana amēlūti id-din-nu* (the god) who created this earth, created this heaven, created mankind, granted blessings to mankind : bu dünyayı yaratan, bu semayı yaratan, insanlığı yaratan, insanlığa bereketi/refahı/nimeti/duayı bağışlayan (tanrı) VAB 3 107 § 1: 2ff., 101 § 1: 3ff., and passim in Achaem. inscrs., replacing *ib-nu-ú,* e.g., ibid. 111 § 1: 2f.
- **46.** *itti Eama ibašši šipru šu-ú-ma ull[a]l kalama ṭiddam liddinamma*

anākcu lūpuš (it is not proper for me to do it) Ea alone is able to do the work, he can purify everything, let him give me the clay and then I will create : (onu yapmak benim için uygun değil) yalnız Ea işi yapabilir, o her şeyi temizleyebiliyor, bana kil versin ve sonra ben yaratacağım Lambert-Millard Atra-hasis 56 I 202 (OB).

2.10. Diğer Kelimeler İle İlgili Örnekler

- **47.** *anāku aradki* RN *ša ibnâ qātāki [ba]la abi u ummi ša tu-rab-bi-i*

I, your servant, Assurbanipal, whom your own hands have created, whom you have raised without father or mother: Ben, senin hizmetkârın, Asurbanipal, senin kendi ellerinin yarattığı, babasız veya annesiz büyüttüğün OECT 6 pl. 13:16.

- **49.** [an] ní.bi.ta tu.[ud.da.àm ki n]í.bi.ta tu.ud.da.àm : *[šam]û ina*

ra-ma-ni-šú-nu [ib]bani erṣetu ina ra-ma-ni-šá-ma ibbani the heavens were created by themselves, the earth was created by itself: gökler onlar tarafından yaratıldı, yeryüzü onun tarafından yaratıldı STT 199 :1ff. (SB inc.).

- **49.** *Ea kīma rid-di ina amēlūti ibnīšu* Ea created him (Adapa) as . . . .

among mankind: Ea onu (Adapa'yı) insanlar arasında … olarak yarattı BRM 4 3:6 (= Picchioni Adapa p. 112).

- **50.** e.ne.em.zu . . . ú.a.ú.a ka.nag.gá mu.un.lu.lu : *amatka* . . . *[ri]-i-*

tam u mašqītu udašša your word creates abundance in pasture and watering place: senin sözün çayırda ve sulama yerinde bolluk yaratır 4R 9: 61f.

Çivi yazılı Sumerce metinlerde geçen ve ele almaya değer ifadeleri itibarıyla insanın yaratılışı ile ilgili kısımları da burada dikkate sunmak isteriz.

- **51.** Enki insanı, kalbinde iyi ve asil olarak[1] tasavvur ederek, en eski

deniz olan annesi Nammu'ya şöyle der:

Ey annem! İsmini vereceğin yaratık oldu,
Onun üzerine tanrıların görüntüsünü koy,
Dipsiz suyun çamurunun özünü karıştır,
İyi ve asil bir şekilde çamuru yoğunlaştır,

[1] Burada yaratılacak olan insanın "iyi ve asil" olarak tasavvur edilmesi, inancımızdaki "ahsen-i takvim" kavramıyla karşılaştırılabilir.

Kol ve bacakları meydana getir,

Ninmah (Yeryüzü ana tanrıçası) ... yanında olacak şekil verirken,

Ey annem! Onun (yeni doğanın) kaderini kararla,

Ninmah, onun üzerine tanrıların görüntüsünü (?) koyacak,

... insan olarak ...

3. KUR'AN AYERLERİNDE VE TEFSİRİ RİSALE-İ NUR'DA YARATMA KAVRAMI

Konu ile ilgili bazı âyetlerin mealini ve Risale-i Nur'daki birkaç yeri de çiviyazılı meetinlerde geçenlerle kıyaslamak ve sağlıklı bir değerlendirme yapmaya yardımcı olmaküzere aktarmak istiyoruz.

"Allah sizi (Hz. Âdem`i) bir topraktan, sonra bir meniden (Hz. Âdem`in neslini) yarattı." *(Fatır, 35/11).*

"Biz insanı en güzel biçimde yarattık." *(Tin, 95/4).*

"O`dur ki her şeyin yaratılışını güzel yaptı ve insanı yaratmaya çamurdan başladı." *(Secde, 32/7).*

"Andolsun ki biz insanı çamurdan süzülmüş bir hülasadan (özden) yarattık."*(Mü`minun, 23/12).*

"... sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere: 'Âdem`e secde edin.' dedik..." *(Â'raf, 7/11).*

"Onun (şeklini) düzeltip ona ruhumdan üflediğim zaman, kendisi için derhal (bana) secdeye kapanın."*(Sa`d, 38/72).*

"Halbuki O, sizi çeşitli merhaleler hâlinde yarattı." *(Nuh, 71/14).*

Lem'alar, Yirmi Üçüncü Lem'a: *"Kader, ilmin bir nevidir ki, herşeyin manevî ve mahsus kalıbı hükmünde bir mikdar tayin eder. Ve o mikdar-ı kaderî, o şey'in vücuduna bir plân, bir model hükmüne geçer. Kudret icad ettiği vakit; gayet sühuletle o kaderî*

mikdar üstünde icad eder. Eğer o şey muhit ve hadsiz ve ezelî bir ilmin sahibi olan Kadîr-i Zülcelal'e verilmezse; -sâbıkan geçtiği gibi- binler müşkilât değil, belki yüz muhalat ortaya düşer. Çünki o mikdar-ı kaderî ve mikdar-ı ilmî olmazsa; binler haricî ve maddî kalıplar, küçücük bir hayvanın cesedinde istimal edilmek lâzım gelir.[2]"

Sözler Onaltıncı Söz, İkinci Şua: *Meselâ, nasıl ki terzi gibi bir san'atçı, birçok külfetler, maharetlerle musannâ birşeyi icad eder ve ona bir model yapar. Sonra onun emsalini külfetsiz, çabuk yapabilir. Hattâ bazan öyle bir derece suhulet peyda eder ki, güya emreder, yapılır. Ve öyle kuvvetli bir intizam kesbeder saat gibi güya bir emrin dokunmasıyla işlenir ve işler.*

Öyle de, Sâni-i Hakîm ve Nakkâş-ı Alîm, şu âlem sarayını müştemilâtıyla beraber bedi' bir surette yaptıktan sonra, cüz'î ve küllî, cüz ve küll herşeye bir model hükmünde bir nizam-ı kaderî ile bir miktar-ı muayyen vermiştir. İşte, bak, o Nakkâş-ı Ezelî, herbir asrı bir model yaparak mu'cizat-ı kudretiyle murassâ, taze bir âlemi ona giydiriyor. Herbir seneyi bir mikyas ederek havârık-ı rahmetiyle musannâ, taze bir kâinatı o kamete göre dikiyor. Herbir günü bir satır yaparak dekaik-i hikmetiyle müzeyyen, mücedded mevcudatı onda yazıyor[3].

Mesnevi-i Nuriye, Lasiyyemalar: *Bir ateşin sür'atle tedvirinden hâsıl olan daire-i vehmiye gibi, herşeyin tarih-i hayatını bildiren ve kadere medar olan ve mukadderat-ı eşya denilen şu ikinci suret, mâkuledir. Suret-i maddiye itibarıyla herşeyin bir nihayeti, bir gayesi olduğu gibi, suret-i mâneviye itibarıyle de bir nihayeti ve gizli bazı hikmetler için bir gayesi de vardır. Binaenaleyh, herşeyin suret-i maddiyesinde, kudret-i Rabbânî ustadır, kader mühendistir. Suret-i mâneviyesinde ise, kader mistardır, yani, teşekkülâtın çizgilerini çizer; kudret mastardır, yani o çizgiler üstünde yapılan teşekkülât, kudretten sudur eder[4].*

---

[2] Said, Nursi, **Lem'alar**, Sözler Yayınevi, Dördüncü Baskı, 1990, İstanbul, s.185.
[3] Said, Nursi, **Sözler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, 2016, Ankara, 234

[4], Said, **Nursi Mesnevi-i Nûriye**, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, Ankara, 71.

4. SONUÇ

M.Ö. III. Binyıl'dan itibaren çiviyazısını kullanan Sumerlilerin, Asurluların ve Babillilerin, günümüzden 5000-3000 yıl önce yaratma ile ilgili kavramların detaylarına bu kadar vâkıf olmalarını sadece kendi tecrübelerinin ve muhayyilelerinin ürünü olduğunu düşünmek safdillik olur. Esasen yazının icadından önceki safhalarda da insanlığın âleminde bu bilgilerin pek çoğunun mevcut olduğunu düşünmek gerekir. Ayrıca insanlığın o zamanlar itibarıyla edinmiş olduğu bilgiler ve bilimsel konulardaki seviyesi de bu hususu teyid eder.

Nitekim söz konusu kavimlerin yazıyı icad etmeleri ve kendi dillerine tatbik ederek kullanmaları, oluşturulan tablolar ve çözümleriyle birlikte hazırladıkları problemler ile matematikteki seviyeleri, eğitim kurumlarını teşkil etmeleri, coğrafya, madenbilimi, bitki bilimi, hayvan bilimi, edebi ve dini metinler oluşturmaları, kanunlar vaz'etmeleri, gökbilim hakkındaki bilgileri ve takvim oluşturmaları bu hususlarda sayabileceğimiz başlıca faaliyetleridir. [5]

Bu, elbette daha sonra çocuklarına ve torunlarına intikal edecek olan Hz. Âdem'e Allah'ın isimleri bildirmesi kavramı içerisinde insanlığın faydalandığı bir durumu ifade etmektedir.

Dolayısıyla pagan bir anlayışla kaleme alınmış olsa da bu metinlerin içerisinde peygamberler tarafından getirilen bilgilerin yer aldığını kabul etmek makul ve tutarlı bir durum arz eder. Sadece gördüğüne inanan, akıl gözüyle de bazı şeylere inanmak gerektiğini kabul etmeyenlere söyleyecek sözümüz yoktur. Ama diğer latifeleri yanında aklını da kullanıp doğruyu bulmak isteyenler için bu tebliğ bir ipucu vermektedir kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

Kramer, S. N. **Tarih Sumer'de Başlar**. Kabalcı Yayınevi: 138. 2014. İstanbul.

Nursi, S. 1990. **Lem'alar**, Sözler Yayınevi, Dördüncü Baskı, İstanbul.

Nursi, S., 2016. **Mesnevi-i Nûriye**, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

[5] A. Sayılı, **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp**. TTK Yayınları VII/52. 1966; S. N. Kramer, **Tarih Sumer'de Başlar**. Kabalcı Yayınevi: 138.

Nursi, S. 2016. **Sözler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Sayılı, A. **Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp,** TTK Yayınları VII/52. 1966. Ankara.

HISTORY OF CREATION IN ANCIENT BELIEFS AND MYTHS
ESKİ İNANÇLARDA VE MİTLERDE YARADILIŞ ÖYKÜSÜ

Lect. Suzan MOÇ
Iğdır University, Iğdır Vocational School, Iğdır, Turkey
E-mail: suzan.moc@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Creation is the belief that humanity and the universe are created from nothing by a supernatural force whose existence was already accepted. Since the first man, researches have been conducted about creation in every period of history. As one finds answers to questions about his/her own creation, he/she assumes his/her role in the society in which he/she is involved and has directed (shaped) his/her life. By researching the creation of the universe and man, people have tried to make sense of their lives. Mankind`s curiosity towards creation has led to the emergence of myths in this context. Beliefs are generally evaluated within the framework of religion. Myths, which aim to explain the phenomenon of creation in the cultural process of societies since the early periods of mythic thought, have often produced similar explanations on similar symbols in different geographies and communities. Myths are in the foreground as a source in religious texts. The reason why creation myth is more important than others is that it gives information about society. In this study, rather than the creation of the world and the universe, religious approaches and myths about how humanity is created are mentioned. Myths and beliefs about how man and woman are created by God in different beliefs are explained, and subconscious formations of societies about creation are mentioned. The influence of the geography and religion in which myths are told is undoubtedly important in shaping myths. In this study, the creation process is discussed and information is given about the stories and myths of the ancient Greek mythology and Aztec culture, Mesopotamia, Central Asia, Turkish epics, Islam, Iran and Egyptian civilizations.

Keywords: Creation, Mythology, Belief, Culture.

ÖZET

Yaratılış, insanlığın yaşamın ve evrenin, varlığı önceden kabul edilmiş doğaüstü bir güç tarafından yoktan meydana getirildiği inancıdır. İlk insandan bu yana tarihin her döneminde yaratılış ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. İnsan kendi yaratılışı ile ilgili sorulara cevap buldukça içinde bulunduğu toplumda ki rolüne sahip çıkmış ve yaşamını bu şekilde yönlendirmiştir. Evrenin ve insanın yaratılışını araştırarak insanlar yaşamlarını anlamlandırmaya çalışmışlardır. İnsanoğlunun yaratılışa karşı olan merakı bu bağlamda mitlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İnançlar genellikle din çerçevesinde değerlendirilmiştir. Mistik düşüncenin gelişmeye başladığı erken dönemlerden itibaren toplumların kültürlenme süreçlerindeki yaratılış olgusunu açıklamayı amaçlayan mitler, farklı coğrafyalarda ve topluluklarda çoğu zaman benzer simgeler üzerinden benzer açıklamalar ortaya koymuştur. Dini metinlerde kaynak olarak ön planda mitler yer almıştır. Bunlar içinde yaratılış mitosunun diğerlerine göre daha önemli olmasının sebebi,

toplum hakkında bilgi vermesidir. Bu çalışmada dünya ve evrenin yaratılışından ziyade insanlığın nasıl yaratıldığını anlatan dini yaklaşım ve mitlerden bahsediliştir. Farklı inançlarda erkeğin ve kadının Tanrı tarafından nasıl yaratıldığına dair, mitler ve inançlar anlatılırken toplumların yaratılışla ilgili bilinçaltı oluşumlarından da bahsedilmiştir. Mitlerin anlatıldığı coğrafyanın ve dinin etkisi şüphesiz ki mitlerin şekillenmesinde önemlidir. Çalışmamızda yaratılış süreci ele alınırken Antik Yunan mitolojisinde ve Aztek kültüründe, Mezopotamya'da, Orta Asya'da, Türk destanlarında, İslam, İran ve Mısır medeniyetlerinde yaratılış hikâyeleri ve mitleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Mitoloji, İnanç, Kültür.

1. GİRİŞ

Yaratılış kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda iki farklı yazımla karşılaşıyoruz. Yaratılış tanrı tarafından yaratılma iken, Yaradılış insan fıtratı demektir. Tevrat ve kurandaki anlatımlara göre Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır.

Kuran'a göre:

Kaf suresi 38. Ayet; "Gökleri, yeri ve ikisi arasındaki bulunanları altı günde yarattık. Bize bir yorgunlukta dokunmadı. Başlangıçta yer ve gök bitişiktir. Her yer sularla kaplıdır. Allah ın arşı yani mekânı ve tahtıda sular üzerindedir. Hiçbir şey, yok evren yok, dünya yok ama sular vardır''

Hud suresi 7. Ayet; O hangimizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde yaratandır.

Tevrat'a göre: Allah önce ışığı yaratmıştır, sonrada geceyi ve gündüzü daha evren, yıldızlar ve güneş hiç ortada yokken. Kuran'da bunun aksini ifade eden bir ayet yoktur. Sonra suları ortadan ikiye ayırmış ve yerin üzerinde bir gök kubbe oluşturmuştur. Alttaki suları bir yerde toplamış suların olduğu yere deniz, olmadığı yere kara demiştir, sonra yeryüzünde bitkileri, meyve ağaçlarını yaratmıştır ve ardından iki büyük ışık kaynağı olduğu sanılmaktadır, Kuran'da da böyledir.

Yaratılış insanlar tarafından bilinmeyen bir zamana ve bilinmeyen bir mekâna aittir. Karmaşık bir şekilde hayal kuran insan bilinmezliği kaos olarak tanımlar. Kaos mitolojilerde yaratılış öncesini ifade eden bir kavramdır. Kaos ortamı belirsizliğin olduğu, hiçbir şeyin var olmadığı bir boşluktur. Bu boşluktan ortaya çıkacak olan kozmos, kaosun

tam karşısında yer alır. Kaostan kozmosa geçiş evresi kutsal şeylerin oluşum ve başlamasını ifade eder.

Kaos belirsizken, kozmos yaratılışın gerçekleştiği ve ilahi gücün tüm hammaddelerinden varlık âlemini meydana getirdiği anı ifade eder.

Evrenin doğduğu anı yani kozmogoniyi ifade eder. Kozmogoniler yaşamla ilgili ilkeleri oluşturur. Yaradılışın ideal bir model olması onun başlatıcısının Tanrısal bir güç olmasıyla ilgilidir. (Uğurcan, 2016)

Kozmogoniyi anlatan birçok mit vardır. Evrenin ve insanın yaratılışını anlatan mitlere antropogonık mitler denmektedir. İlk insanın yaratılışının anlatıldığı mitler, kozmogonik mitlerin içinde yer alır.

2. İLK İNSANIN YARATILMA SEBEBİ

Antropogoni Mitleri incelendiğinde sadece yaratan ve yaratılan hakkında bilgilerin olmadığı yaratma ve yaratılma nedenlerininde yer aldığı görülebilir. Bu sebepler üç başlık altında toplanabilir.

İlki yalnızlık duygusudur. Yalnızlık duygusu iki şekilde baş gösterir. Biri Tanrıların yalnızlığı diğeri ise yaratılan varlıkların yalnızlığıdır. Bu durum Nijerya mitinde şöyle anlatılmış; Yalnızlık duygusuyla yaratma eylemi başlamıştır.

İkinci sebep; Guatemala (Maya) mitinde kendisini göstermektedir. Tanrıların kendilerini övecek ve kendilerine saygı duyacak, onlara varlıklarını hissettirecek varlıklar yaratma arzusudur.

Üçüncü sebep ise Babil mitinde görülür. Babil mitinde hem çok çalışmaktan yorulan hem de kendilerine hizmet edilmesini isteyen tanrılar tarafından insan yaratılmıştır (Erdal, 2018).

İnsanın yaratılma sebebini mitlerden hareketle özetleyen Koçak; "Mitleri yaratan insan yaratılış nedenini ihtiyaçlarına göre belirledi, " Kozmik dağ üzerine yerleşen tanrılar, onlar gibi yalnızlıktan sıkılıyor, çalışmaktan yoruluyordu. Onları övecek, yalnızlıktan kurtaracak ve onların hizmetini görecek varlık insandan başkası değildi "sözleri ile benliğin uyandığına işaret etmektedir (Koçak, 2016).

Mit; genel anlamda söylenen ve duyulan bir söz, masal öykü yada efsane anlamına gelen bir anlatıya karşılık gelmektedir (Nar, 2014).

Geçmişi eski çağ tarihine Eski Yunan tarihine kadar uzanan mitler savaş, adalet, din, iktidar ve mücadele gibi konularla anılır. Geçmişten bugüne aktarılarak süregelen mitler, tanrıların doğuşunu özelliklerini ve aralarındaki ilişkilerini insanların, şehirlerin ve dünyaların nasıl ortaya çıkmış olduklarını açıklamaya çalışır. Özetle toplumu ilgilendiren geçmişe ilişkin kültüre dair pek çok komplex olaylar dizisi mitler içinde değerlendirilir.

Erken dönem araştırmalar daha çok mitlerinin Yunan kaynakları üzerine olduğunu savunur. Oysaki antik yunan toplumu ile sınırlanmayacak kadar geniş bir özellik gösterir. Diğer toplumlara ilişkin incelemeler özellikle 19.yy.da arkeoloji ve filoloji araştırmacılarının Mezopotamya ve doğu halklarını incelemeleriyle gerçekleşmiştir. Sümer, Babil, Hitit ve Asur mitlerine ilişkin bilgiler mitlerin salt eski yunan kaynaklı olmadığını ortaya koymuş aynı zamanda kökenine yönelik yeni bir tartışmaya da neden olmuştur (Nar,2014).

Aslında bir Akdeniz çevresi efsaneler topluluğu vardır , onu Yunanistan ve Roma'ya mal etmemiz bu efsanelerin Yunanistan ve Roma uyruklu yazarların kalemiyle Yunanca ve Latince yazılmış olmasından ileri gelir .Oysa bu efsanelerin çıkış yeri ne Yunandır ne de İtalya, Anadolu' dur, Girit'tir, Mezopotamya'dır , Fenike'dir , Mısır'dır yada bütün bu yerlerdeki sözlü geleneklerin karışımından meydana gelmiş bir bütündür (Yonar, 2015).

Yaratılış Mitleri, Medeniyetleri yüzyıllar sonrasını inişli çıkışlı bir kader çizgisi üzerinde taşıyan tılsımlar gibidir.

Mit ile kutsalı mükemmel bir denge ile tanımlayan ünlü dinler tarihi uzmanı Mircea Elaide mitolojik anlatılar, içindeki kozmogonik mitlerin yeri için şunları söyler;

Genel olarak bütün mitlerin, herhangi bir şeyin nasıl var olduğunu anlattığı söylenebilir. Dünya ,insan , herhangi bir hayvan türü toplumsal kurum vb.. Ama dünyanın yaratılışı her şeyden önce geldiği için , kozmogonin özel bir saygınlığı vardır .

Mitolojinin dini bir boyutu olduğu gerçeğini bize en iyi yaratılış mitleri anlatır. En çıplak mitler, köken (orijin / yaratılış)mitleridir. Nereden gelmişliğimizin kodlarını bu uzun ve aslında aynı zamanda kısa yolculuğun, sembollerini içinde taşır.

Eliade'nin " İlahi öykü dediği şeydir mit, bir Yaratılış öyküsüdür''. Mit gerçek şeylerin nasıl var olduğunu akla yatkın olmayan usulde de olsa anlattığı için hakiki ve hakikate dönük bir hikâyedir.

Mitler dünyanın insanın ve yaşamın olağanüstü bir kökeni ve tarihi olduğunu, bu tarihin anlamlı, değerli ve ibret alınacak olaylarla dolu olduğunu ortaya çıkarır. Bu yönü ile mitler bize en az dinler kadar lazımdır. Mitler olmasaydı neyin eksik kalacağı konusunda cesaretle kültürler ve dinler diye cevap verebiliriz. (Yonar, 2015)

İlk insanın yaratılışının anlatıldığı mitler, kozmogonik mitlerin içinde yer alır. Evrenin dünyanın tabiatın yaratılması makro kozmosu oluşturuyorsa, insanın yaratılması da mikro kozmosu oluşturmaktadır. Evrenin yaratılmasında kullanılan toprak, kil, ağaç kamış gibi unsurların insanın yaratılmasında da kullanılması bu düşünceyi desteklemektedir. (Taş, 2012).

Mitler tarihsel açıdan kesin doğruluk taşımamakla birlikte tarihsel bir olayın sonucunda ortaya çıksın veya çıkmasın önemli dini değerlere sahiptirler. Birçok ayin (ritüel) tarihsel bir olayın sonucunda değil zaman içerisinde toplumda yaygınlaşıp gelişerek ortaya çıkmıştır (Mutlu, 2016).

Yaratılış (kozmogoni ve kozmoloji)ilk destan ve efsanelerin temel konusudur. Günümüze kadar Sümerlere ait evrenin yaratılışına ait bir mit ortaya çıkarılmışsa da, yaratılışla İlgili ilk kozmogonik kavramları Gılgamış destanında da görüyoruz.

Değişik bölgelerde yaşamış olan ve birbirlerinden dağlar ile yalıtılmış olan geniş toplumlarda dil ve etnik ayrılıklara rağmen eski doğu dünyası insanları inanç ve efsaneler bakımından birbirlerine benzerlik göstermektedir. Eski doğu devletlerini oluşturan Sümer, Hitit, Urartu, Asur, Ahamenid, ve bu uygarlıkların etkilemiş oldukları komşu toplumların ortak özelliklerinden biride kültür benzerliğinin olmasıdır (Belli,2012).

3. MEZOPOTAMYADA YARATILIŞ MİTLERİ

3.1. Gılgamış Destanı

Gılgamış Destanı (Enome Eniş), büyük bir kısmı Akkad`ca çivi yazısı ile yazılmış on iki tabletten oluşmaktadır. Destanda Gılgamış`ın başından geçenler konu edilir. Eser, kahraman merkezli (heroic) bir destandır.

Türklerde "yaratılış" konusunu işleyen birçok destan ve efsane vardır. Gılgamış, kahraman merkezli (heroic) bir destandır ve "yaratılış" ve "tanrı" kavramlarını doğrudan karşılamaktan uzaktır. Destan incelendiğinde bu kavramları karşılayan kahramanlara ait özellikler verilmiştir. Yaratılış efsanesinde ise "Tanrı" ve "yaratma" temel kavramlar olarak öne çıkmaktadır. Bu efsanedeki Tanrı Kayra Han, Gök Tanrı inancını destekler mahiyettedir ve Gılgamış destanındaki tanrı inancından farklıdır. "Bazı Türk destan ve hikâyelerinde muhtemelen dış etkilerle ve şüphesiz müteakip dönemlerde, Tanrı`nın çocuklarından söz edilmekle birlikte bu durum en azından menşeî formu itibarı ile Türklerde Gök-Tanrı inancı için geçerli olmayıp; Eliade`ın da kuvvetle ifade ettiği üzere Türk Tanrı anlayışında temelde, "kutsal evliliğe" (hiégmaie) rastlanmamaktadır. Yani Türk Gök-Tanrı`sı Asur, Babil, Yunan ve Roma tanrıları gibi tanrıçalarla evlenmez. Türk mantalitelerinde ve dil mantıklarında başka birçok kavmin dilinde görülenin aksine erkek-dişi ayrımına yer verilmemekte; kâinat Türklere bir bütün olarak görülmekte; bu nedenle de Türklerde dinî bir anlayışın gereği olarak kadın-erkek ayrımı bulunmamaktadır (Yılter, 2017).

Gılgamış destanında mitoloji, efsaneler, tarih ve dinî inançlar iç içe geçmiştir. Destanda sedir ormanı, ihtiyarları gençleştiren ot, meşe ağacı (huluppu), Babil`in kapısı, ikiz dağlar, ölümcül suyu olan deniz mitolojik unsurlardır. Üçte ikisi tanrı üçte biri insan olan Gılgamış`ın kendisi, Enkidu`nun eşekten insana dönüşmesi, tanrılar tarafından sedir ormanını korumakla görevlendirilen Humbaba ve onun Gılgamış ile Enkidu tarafından öldürülmesi, Gılgamış`ın Gökyüzü Boğasını öldürmesi destandaki efsanevî hikâyelerdir. Destan Mezopotamya`da geçmektedir ve yaklaşık olarak milattan önce 2650`li yıllarda yazılmıştır. Nuh (Utanapişti) Tufanı, Gılgamış, Dumuzi ve Lugalbanda (Öfkeli Kral), site devletler gibi tarihî unsurlar dikkati çekmektedir (Yılter,2017).

"Tanrı`(lar), -dönemin Mezopotamya`sındaki mitolojik inanç sistemine göre-gökteki tanrılar, yer ve deniz tanrıları (İgigiler) ve yeraltı tanrıları olmak (Annunakiler) üzere üçe ayrılır. Sümerlerde tanrı, yaratma (doğurma fonksiyonu) özelliği nedeniyle daha çok "kadın" şeklinde düşünülmüştür. Mezopotamya`da en güçlü tanrıların "kadın" şeklinde tasavvur edilmesi bu kanıyı kuvvetlendirmektedir. Tanrıların en yücesi tanrıça Aruru`dur. Mezopotamya`da ve her yerde Panteon`u ve evreni yöneten üç büyük tanrı vardır. Bunlar Anu (gök tanrısı), Enlil (yeraltı tanrısı) ve Ea (yer tanrısı)`dır. Bu tanrılar Aruru`dan daha az güç sahibidirler ve her şeyi onun izniyle yaparlar (I / V: 214-215) (Bottéro, 2008: 78).

Gılgamış destanı ve Yaratılış efsanesi karşılaştırıldığında her iki metinde de Yüce Tanrı`nın (Aruru ve Tengere Kayra Han) göğün en yüksek yerinde (on yedinci katta) bulunduğu görülmektedir. Gılgamış destanında Tanrılar, erillik-dişilik özelliği gösterirken, yaratılış efsanesinde yer alan tek dişi varlık Ak Ana Tengere Kayra Han`a yaratma ilhamı verir. Tanrı her iki metinde de yaratma vasfına sahiptir; insanları ve insanüstü varlıkları yarattıktan sonra yalnız başına bırakmaz, ancak onlara bazen kızar. Yaratılış efsanesinde Tengere Kayra Han gücünü kimse ile paylaşmaz. Gılgamış`ta ise Tanrı güçlerini üç büyük Tanrı (Anu, Enlil ve Ea) ile paylaşmıştır. Bu paylaşım katmanlar halinde mesela şehir devletlerine ait tanrılar, olağanüstü güçlere sahip tanrı-insanlar gibi-yeryüzüne doğru genişlemektedir. Yeryüzüne doğru inildikçe/çıkıldıkça tanrıların güçleri azalmaktadır. (Erlik ile Enlil) aynı işlevleri olan varlıklardır. İkisi de yerin altında ve dünyanın sonuna kadar kalıcıdırlar; kötülük tanrısıdırlar. Erlik yaratma özelliğine sahiptir ancak bunu Tanrı`dan gizli yaptığı için cezalandırılmıştır. Mangdaşire ve Gılgamış tanrı-insan özelliği taşırlar. Tanrı onları özel olarak insanların arasından seçmiştir (Yılter, 2017).

3.2. Sümerlerin İnanışına Göre Yaratılış Mit

1- Başlangıçta ilksel deniz vardı; kökeni ve doğuşu konusunda bir şey söylenmemektedir. Sümerler onu her zaman varmış gibi düşünmüş olabilirler.
2- İlksel deniz gök ile yerin birliğinden oluşan kozmik dağı vücuda getirdi.

3- Tanrılar insan biçiminde kişiselleştirildiğinde Anu (Gök) , Eril (yer)dişildi. Onların birleşmesinden Hava Tanrısı Enlil doğdu.

4- Hava tanrısı Enril yerden göğü ayırdı ve babası Anu göğu ele geçirirken, Enlil annesi Ki`nin birleşmesi–tarihsel devirlerde Ninmah, "Yüce Kraliçe", Ninhursak, "Kozmik Dağların Kraliçesi"; "Nintu "Doğurgan Kraliçe" gibi çeşitli adlar verilen Tanrıçalarla özdeşleştirilmiş olabilir. Evrenin düzenlenmesi insanın yaradılışını ve uygarlığın kuruluşunu başlattı.

Bu konu aşağıdaki "Gılgamış, Enkidu ve Ölüler diyarı " adlı Sümer şiirinin giriş bölümünde şöyle anlatılmaktadır.

Gök yerden uzaklaştıktan sonra
Yer gökten ayrıldıktan sonra
İnsan adı konulduktan sonra
Anu göyü ele geçirir
Enlil yeri ele geçirdikten sonra
Ereşkigal Kur'un ödülü olarak ele geçirilip götürüldükten sonra
O denize açıldıktan sonra
(Kur) Krala ufak taşlar fırlattı
Enkiye koca taşlar fırlattı
Onun küçük taşları, kamışların taşları
Enki nin gemisinin omurgası
Saldıran kasırgaya benzeyen savaşta yenildi;
Krala karşı geminin serenindeki sular,
Kurt gibi yutuyordu
Enki ye karşı geminin ardındaki sular,
Aslan gibi vuruyordu.

Şiirden anlaşıldığı üzere başlangıçta bütün olan gök ve yer birbirlerinden ayrıldı ve böylece insanın yaratılışı buyruldu. Anlatılan gök Tanrısı Enlilde yerin hâkimi oldu.

Sümer Mitlerinde İnsanın Yaratılışı; Sümer mitolojisinde insanın Tanrılara hizmet etmesi için yaratıldığı anlatılır. Hava Tanrısı Enlil Tanrılara hizmet etmeleri maksadıyla Enki'nin tavsiyesiyle Tahıl Tanrıçası Aşnan ile Sığır Tanrıları`nı yaratmıştır.

Adem inancına da kaynaklık ettiği düşünülen Adapa Efsanesi ; Yasak meyve , cennet ve sonsuz yaşamdan kovulma medeniyet bilgilerine veya sanatlarına sahip olma gibi Adem'e atfedilen diğer sıfat ve fillere benzer niteliklere sahiptir.

3.3. Sümerlerde Tanrı ve Tanrıça İsimleri

Abzu; Yeraltı Tanrısı

Akrep insanlar; Akrep insanlar ülkesi. Tufan varsayımının ilk biçimi Sümerlerin Gılgamiş öyküsünde anlatılır. Tufanda kurtularak ölümsüzlüğe kavuşan Utnapiştim 'in Oturduğu yer, Akrep Ülkesini öğrenmek için büyük dedesi Utnapiştime gitmek için bu ülkeden geçer.

An; Gök tanrı Anum da denir.

Anşar; Gökyüzü Tanrısı.

Annunakiler; İkinci derece Tanrılar. Bunlar baş Tanrı Marduk'tan kendilerine bir hizmetçi vermesini istemişler oda insanı yaratmış.

Aruru: Sümer Tanrıçası Gılgamiş Destanında adı A-ru-ru diye geçer.

Boğa; Bolluk ve Güçlük simgesi

Ea; Su Tanrısı. Enki adıyla da anılır.

Enkidu; Gılgamışın arkadaşı. Kimi araştırmacılar onun bir insan olamadığını belkide bir arslan olduğunu ileri sürmektedirler.

Enlil; Yeryüzü –Tanrısı

İştar; Ulu Tanrıça veya Ana Tanrıça, Aşk ve savaş Tanrıçası.

Kingu; Devler ve canavarlar ordusunun komutanı

Lakmu; Erkek yılan- Dişi yılan birleşmesinden meydana gelmiştir.

Lilitu; Dişi gece demonu

Moummou; Sonsuzluk Tanrısı

Nana; Ana Tanrıça

Ningürsu; Savaş Tanrı

Ninhursag; Kış bölgesi Tanrıçası

Ninhil; Tanrı Enilin Karısı, Ninginsunun annesidir.

Sin ; Ay tanrı . Sümerlerin en büyük Tanrısısdır.

Utu; Güneş Tanrı Ud yada Utta denir.

UTNAPİŞTİM; Sümerlerin Nuhu. Şurrupak kentinde kralmış bilgeymiş ve rahipmiş. Adının sözlü anlamı "Hayatı görendir" Ubara – Tututnun Oğluymuş. Tufanı atlattıktan sonra ölümsüzlüğe karışan ve tanrılarca DİLMUN (cennet)yaşamasına izin verilen Utnapiştim aynı zamanda atası bulunduğu Gılgamış'a ünlü su baskınını şöyle anlattı. İnsanlar çoğalıp gürültü yapmaya başlamışlar. Tanrıların gözüne uyku girmez olmuş. Bunun üzerine insanları yok etmeyi planlamışlar. Tanrı Ea "önceden verdiği sözü tutarak "Utnapişme haber vermiş ve bir gemi yapmasını sağlamış. Geminin yapımı bitince tufan patlamış korkunç bir kasırga başlamış Tanrılar bile göğün en yüksek katına çıkmışlar. Altı gün ve altı gece boyunca gök ve yer birbirine karışmış, yedinci günde tufan yatışmış Utnapiştimin gemisi Nisir Dağının tepesine oturmuş. Orada gemiden inip adak kurbanı kesmişler. Tanrılar Utnapiştim ve karısına ölümsüzlük bağışlayıp çok uzakta yaşaması için Dilmun'a yerleştirmişler. Bu yüzden Sümerler ona uzaktaki de derler (www.mitoloji.com).

Babil efsanelerinde geçen Sümer medeniyeti ve Asurlularda benzeri olan Dünyanın yaratılışı hakkındaki bir efsaneye göre yerin ve göğün olmadığı zamanlarda Sular Tanrısı Apsu, suyunu Tiamat'ın (düzensizlik ve kargaşa tanrısı) suyuna katmıştır. Bunun sonucunda tüm âlem meydana gelmiştir. Fakat Tiamat düzene ve evrene karşı olduğundan dolayı evreni yutmuştur. Böylece düzensizlik evrene tekrardan hâkim olmuştur. Bunun üzerine Marduk, Tiamat ile savaşmaya başlamıştır. Savaş sonrasında Marduk, Tiamat'ı öldürerek iki parçaya bölmüştür ve bir parçasıyla yeri diğer parçasıyla da göğü yaratmıştır. Bu nedenle yeryüzündeki kargaşa devam ederken Marduk, gücüyle yeri ve göğü eski kargaşalardan korumaya çalışmaktadır (Yıldırım,2012).

Mısır'da yaratılış ile ilgili birçok mit vardır. Bu mitlerden birine göre, ilk başlangıçta yalnızca su vardır. Sudan bir ada ortaya çıkmıştır. Bu ada ile birlikte yaşam başlamıştır. Bir diğer anlatıma göre, evren ilksel bir yumurtadan doğmuştur ve "Atum"

adı verilen görünmez üstün tanrı, “Re” kudretli güneş tanrısıdır. Yer ile gök temel elementler olup kozmogonide yer almaktadır. Sonrasında Teogoni gelerek Osiris, İsis, Seth gibi diğer tanrılar ortaya çıkmıştır. Mısır mitlerinde insanın yaratılışı tanrılar ve evrenin yaratılışı kadar önemli görülmemiştir. İnsan trajik biçimde Re’nin gözyaşlarından doğmuş ve Tanrı Re insanların yaşaması için yeri ve göğü yaratmıştır. İnsanlar Re’ye karşı gelerek hilelere başvurunca Re insanoğlunu yok etmeye karar vermiştir. Ancak çeşitli entrikalar nedeniyle insanoğlunu yok etmeyi başaramamıştır (Aydın ve Aslıturk Erbay 2017).

Yunan mitolojisine göre öğrenilmek istenilen ilk şey dünyanın yaratılışıdır. Eski Yunanlılar bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadığı için tabiat olaylarını canlı bir varlık olarak düşünerek incelemeye başlamışlardır. Bu nedenle yeryüzü, gökyüzü ve sular birer tanrı olarak kabul edilmiştir (Can, 2015: 21). Uçsuz bucaksız bir karanlığı ihtiva eden bir Khaos vardır. Khaos, yaratılıştan önce var olan ilk boşluğun kişileştirilmiş halidir (Grimal, 2012: 368).

Khaos’dan geniş göğüslü olan Gaia (yer) ortaya çıkmıştır. Gaia, dünyayı, yeri ve evrensel bir öge olarak toprağı simgelemektedir. Sonrasında sevginin temeli olan, her şeyi birleştiren, çoğalma sembolü olan Eros doğmuştur. Eros Aşk Tanrısıdır. En eski teogonilerde yer ile birlikte doğmuş olan, Khaos’tan çıkma olan bir tanrı olarak da bilinmektedir (Grimal, 2012: 178).

Khaos’dan Erebos (gece) doğmuştur. Gaia ölümsüzlerin yeri olan ve yıldızlarla dolu göğü yani Uranus’u doğurmuştur. İlk insan bir Titan olan Prometheus tarafından balçıktan yaratılmıştır. Prometheus, kile şekil vererek ilk insanı yaratan kahramandır (Grimal, 2012: 667).

İlk insanın vücudunu yapmak için balçığı su ile değil de gözyaşı ile yoğurarak yapmış ve ilk insanı yaratmıştır (Can, 2015: 26). Bu sebeple insan tabiatın en aciz varlığı olarak görülmektedir.

4. ESKİ AHİTLERDE YARATILIŞ

Tevrat'ın Tekvin bölümünde başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yaratmıştır. Tanrı'nın kâinatı yarattığında yer ıssız ve boştur. Okyanus karanlıkla kaplıdır ve Tanrı'nın ruhu suların üstünde hareket etmektedir. Tanrı ışığı yaratarak ve gece ile gündüzü meydana getirmiştir

. Akşam ve sabah olmuştur ve bu ilk gündür. İkinci günde, göğü ve suları birbirinden ayırmıştır. Üçüncü günde, denizleri ve karaları birbirinden ayırarak karalar üzerinde çeşitli bitkiler yaratmıştır. Dördüncü günde, günler, aylar ve yılların belirlenmesinden sonra iki büyük ışık olan gündüze hükmeden güneşi ve geceye hükmeden ayı yaratmıştır. Yıldızları da güneş ve ay ile birlikte yaratmıştır. Beşinci günde, denizlerde deniz canlılarını, gökyüzünde gök canlılarını, kara hayvanlarını ve insanı yaratmıştır. Denizlerde ve karadaki hayvanlara çoğalmaları için kutsamıştır. Altıncı günde, Tanrı gökleri, yeryüzünü ve içindeki tüm canlıları yarattıktan sonra, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Tanrı ilk insan çiftini kutsamıştır. Üreme yoluyla yeryüzünde çoğalması, yeryüzü ile yer ve göklerdeki canlılar üzerinde hâkimiyet kurması emredilmiştir. Yiyecek olarak yerin bitirmiş olduğu her bitki, meyvesi olan her ağaç kendilerine sunulmuştur (Tevrat/Tekvin BAP 1, 2005: 1-2).

Yedinci günde Tanrı yapmış olduğu işi bitirmiş ve istirahat etmiştir. Tanrı yedinci günü kutsamıştır çünkü bütün işlerinden o gün istirahat etmiştir (Tevrat/Tekvin BAP 2, 2005)

Tevrat'taki yaratılış hikâyesi şöyledir; Tanrı ilk insanı ya da ilk Âdem'i topraktan şekil vererek ve burnuna hayat nefesi üfleyerek yaratmıştır. Sonrasında doğu tarafında Aden'de bahçe yaparak orada topraktan meyve veren güzel görünüşlü ağaçlar bitirmiştir. Tanrı hayat ağacını ve iyiyi ve kötüyü bilme ağacını bahçenin tam ortasında yaratmıştır. Bahçeyi sulama için Aden'den bir ırmak çıkmıştır. Irmak bölünerek dört kola (Pişondur, Gihon, Dicle ve Fırat ırmakları) ayrılmıştır. Tanrı, bahçenin korunması ve bakımı ile ilgilenmesi için yaratmış olduğu Âdem'i yetiştirmiştir. Bahçedeki bütün ağaçlardan yiyebileceğini ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yerse öleceğini bildirmiştir. Tanrı sonra Âdem'in tek başına olmasının iyi olmadığını düşünerek onun için uygun bir

yardımcı yaratmaya karar vermiştir. Ayrıca her cinsten hayvanlar yaratmıştır. Âdem bu yaratılan hayvanlara isim vermiştir. Hayvanların her birinin adını ne koydu ise hayvanlar o isim ile anılmaktadır. Fakat Âdem için uygun bir yardımcı bulunamamaktadır. Bu durum üzerine Tanrı Âdem'e derin bir uyku verir ve Âdem uykudayken Tanrı Âdem'in kaburga kemiklerinden birini alarak kadını yaratmıştır. Âdem, kadın kendisine verildiğinde kemiklerinden ve etinden olduğu için kadına anne babasından daha çok sıkı bağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Âdem ve kadının çıplaktır ve utançları yoktur (Tevrat/Tekvin BAP 2, 2005: 2-3).

Kadın yaratıldıktan sonra Tanrı'nın yaratmış olduğu tüm kara hayvanlarının içerisinde en hilekâr olan yılan, kadına bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yasak hakkında soru sorar. Kadın her ağaçtan yiyebileceklerini fakat Tanrı'nın bahçenin ortasındaki ağaçtan yemeyi ve ağaca yaklaşmayı yasakladığını anlatır. Bunun üzerine yılan kadına eğer ağaçtan yerlerse ölmeyeceklerini ve eğer yerlerse tam tersi gözlerinin açılarak iyi ve kötüyü ayırt etmede Tanrı kadar iyi olabileceklerini anlatmıştır. Kadın ağacın güzel ve hoş olduğunu, insanı anlayışlı yaptığını düşünerek ağacın meyvesinden yer ve kocasına da vererek ona da yedirir. Böylece birden gözleri açılır ve çıplaklıklarını fark ederler. İncir yapraklarından kendilerine örtü yaparlar. Tanrı'nın geldiğini görünce ağaçların arasına gizlenmişlerdir. Tanrı, Âdem'in yasak meyveden yediğini öğrendiğinde sorgulama başlamaktadır. Âdem, meyveyi kadının kendisine verdiğini söylemiştir. Kadın kendisini yılanın kandırdığını söylemiştir. Tanrı yılana, kadına ve Âdem'e cezalarını bildirmiştir. Yılanın cezası; lanetlenerek karnının üzerinde yürümek, ömrü boyunca toprak yemeye mahkûm olmak ve kadın ile kendi arasına ve zürriyetleri arasına düşmanlık konmasıdır. Kadının cezası; doğum ve gebelik acılarının artırılması, kocasına meyletmesi, gönül vermesi ve kocasının kendisine hâkim olmasıdır. Âdem'in cezası; Tanrı'nın yasağını çiğnediği ve karısının sözünü dinlediği için toprağın kendisinden dolayı lanetlenmesi, yiyeceğini topraktan zahmet ile elde etmesi ve tekrardan toprağa dönene kadar alın teri ile ekmeğini kazanmasıdır. Âdem karısına yaşayan anlamına gelen Havva ismini vermiştir. Tanrı, Âdem'i ve Havva için deriden bir kaftan yaparak giydirmiştir. Tanrı, iyilik ve kötülük ağacından yiyen Âdem'in iyiyi ve kötüyü bilmede

kendisi gibi olduğunu ifade eder. Tekrar bir hata yapıp hayat ağacına uzanarak ebediyete ulaşmasın diye Tanrı Âdem'i Aden bahçesinden kovmuştur ve hayat ağacı için Aden bahçesinin dört yanını her tarafa dönen kılıçlar yerleştirmiştir. İnsanlığın yeryüzü macerası başlamıştır (Tevrat/Tekvin BAP 3, 2005; Aydın, Erbay Aslıtürk, 2017)

5. TÜRKLERDE YARATILIŞ DESTANI

Daha hiçbir şey yokken "Tanrı Kara Han`a "su" vardı. Kara Handan başka gören, sudan başka görünen yoktu. Kara Han yalnızlıktan sıkılıp ne yapayım diye düşünürken su dalgalandı. "Ak Ana" çıktı. Kara Hana "yarat" deyip yine suya daldı. Bunun üzerine Kara Han "kişi" yi yarattı. Kara Hanla kişi ebedî suyun üstünde iki kara kaz gibi uçuyorlardı. Fakat kişi halinden memnun değildi. Kara Handan daha yüksekte uçmak istiyordu. Onun bu dileğini sezen Kara Han, kişiden uçmak kabiliyetini aldı. Kişi sonsuz suya yuvarlandı. Boğuluyordu. Yaptığına pişman olarak Tanrı Kara Handan bağışlanmasını diledi. Tanrı Kara Han kişiye sudan yükselmesini buyurdu.

Denizden bir yıldız yükseltti. Kişi bunun üstüne oturarak batmaktan kurtulacaktı. Kişi artık uçamayacağı için Tanrı Kara Han dünyayı yaratmak istedi. Suyun dibine dalarak toprak çıkarmasını kişiye buyurdu. Kötü düşünceden hâlâ vazgeçmeyen kişi denizin dibinden toprak çıkarırken kendisi için de gizli bir dünya yaratmak istediğinden ağzına biraz toprak sakladı. Kişi avucundaki toprağı su yüzüne serpince Tanrı Kara Han toprağa "büyü" diye buyruk verdi. Bu büyüyen toprak dünya oldu. Fakat aynı zamanda kişinin ağzındaki toprak da büyümeğe, başlayıp onu boğacak hâle geldi.

Tanrı Kara Han "tükür" diye buyruk vermeseydi boğulup gidecekti. Kara Hanın yarattığı dünya dümdüzdü. Kişi tükürünce ağzından çıkan topraklar bu dümdüz dünyaya fırlıyarak üzerinde bataklık tepeler meydana getirdi. Buna kızan Tanrı Kara Han bu itaatsiz kişiye "Erlig" (= Şeytan) adını verdi ve onu kendi ışık âleminden kovdu. Bundan sonra yerden dokuz dallı bir ağaç bitirerek her dalın altında bir adam yarattı. Bunlar dokuz insan ırkının ataları oldular.

Erlig bu insanların bu kadar güzel ve iyi olduklarını görünce Kara Handan onları kendisine vermesini istedi. Kara Han vermedi. Fakat Erlig onları kötülüğe sürükliyerek kendisine çekebiliyordu. Kara Han insanların bu akılsızlığına, Erliğe kanmalarına kızarak

onları kendi başlarına bıraktı. Erliği yer altındaki karanlıklar dünyasının üçüncü katına kovdu. Kendisi için de on yedinci kat göğü yaratarak oraya yerleşti. İnsanları korumak için de meleklerinden birini

Erlig bu güzel göğü görünce o da kendisine bir gök yaratmak için Kara Handan izin aldı. Kendi göğüne tebaasını, yani kandırdığı kötü ruhları yerleştirdi. Erliğin tebaası Kara Hanınkilerden daha iyi yaşadıkları için Tanrı Kara Hanın canı sıkıldı. Meleklerinden birini göndererek Erliğin göğünü yıktırdı. Bu gök yıkılıp dünyaya düşünce yıkıntılarından dağlar, boğazlar, ormanlar meydana geldi.

Kara Han, Erliği dünyanın en derin katına sürdü. Bu güneşsiz, aysız, yıldızsız yerde dünyanın sonuna değin oturmasını buyurdu. Tanrı Kara Han on yedinci kat gökten kâinatı idare etmektedir. On altıncı kat gökte "Bay Ölkün" Altın Dağda, altından bir tahtta oturur. Yedinci katta "Gün Ana", altıncı katta "Ay Ata" oturmaktadır (Banarlı,1987).

Yaratılış destanının ana çizgileri bunlardır. Burada “ Kişinin’’ kendisini yaratandan daha yükseklerde uçmaya kalkması ve hayatında durmaksızın değişiklik arayan ruhta olması derin bir insanlık görüşünün ifadesidir. Bundan daha mühim bir çizgi, Tanrıya bile yaratma ilhamının bir kadın hayali tarafından verildiğini düşünen fikri ve estetik görüşüdür. Bu görüş üzerinde hassasiyetle durmak gerekir. Yunan mitolojisinde Kadının ve kadın tanrıların gerek doğuşları gerek çevrelerinde yarattıkları aşk, ihtiras ve sanat hayatlarıyla nasıl âlemler dolduran bir vazife gördükleri çok iyi bilinir. Bir misal olarak Aprhrodite`nin doğuşu böyle bir mana taşır. Latinlerin Venüs dedikleri bu güzellik tanrıçası, tanrı kanıyla denizköpüğünden doğmuştur: Semada iki tanrı vuruşmuşlar, bunlardan birinin kanı Akdeniz’in sularına dökülmüş; deniz, Tanrı kanını saygıyla taşıyarak onu köpüren dalgalarıyla itip sahile götürmüştür. Kıbrıs kıyılarına yaklaşınca da Yolda tanrı kanıyla denizköpüğünün birleşmesinden bedenlenen Aphrodite kanatlı meleklerin ihtiramla karşıladıkları bir ilahe olarak karaya ayak basmıştır (Banarlı,1987).

Genel olarak bütün dini ve mitolojik sistemlerde görülen kozmogonik mitten sonra ilk insanın yaratılası, Türk mitolojisi içinde karakteristik bir özelliktir. İnsan tabiat elementlerinden yaratılmıştır. Bu hammaddeler tanrı tarafından bir araya getirilerek insan

formunda canlı bir varlık yaratılmıştır. İnsanın yaratılmasında kullanılan malzemeler evrenin yaratılmasında da kullanılmıştır (Erdal, 2017).

6. SONUÇ

Sonuç olarak yaratılış insanlar tarafından bilinmeyen bir zamana bilinmeyen bir mekâna aittir. Çalışmamızda medeniyetlerin, uygarlıkların, eski ahitlerin destan ve mitlerinde ayrıca semavi dinlerde yaratılış öyküsünün nasıl anlatıldığını anlatmaya çalıştık.

Eski çağlarda Yunan tarihine kadar uzanan mitler, savaş gerek dünya mitlerinde gerekse Türk mitlerinde insanın yaratım süreci öncelikle bir yaratıcı ile başlamaktadır. Kimi mitlerde bu Türk ve Dünya Mitlerinde İnsanın Yaratılışı ve Toprak yaratıcının hem adı hem de cinsiyeti belli iken kimi mitlerde ise belli değildir. Bazı mitlerin büyük bir kısmında ilk insan erkek olarak yaratılmıştır. Kadın ise ya sonradan ya da erkeğin bir parçasından yaratılmıştır. Yaratılan insanlar toprağın türevleri olan balçık, kil ve çamurdan hammaddesinden yaratılmış olup, çeşitli yollarla insanlara şekil verilmiştir. Özellikle dünya mitlerinde yer alan bazı mitlerde yaratıcı insanların bir kısmını özenerek yaratmışken bir kısmını da alelade yaratmıştır. Bu şekilde bir yaratım günümüzdeki insan tiplerini (ten rengi, beden engeli, beden deformasyonu vb.) açıklamak için anlatılan bir mit niteliği taşımaktadır. Dünya mitlerinin kimilerinde yaratıcı sıkıldığı ya da işleri yapacak biri olmadığı için bir insan yaratma ihtiyacı hissetmişken, bu düşünce Orta Asya ve Sibirya Türk mitlerinde görülmez. Türk mitlerinde yaratıcı Tanrı Ülgen, erkek olarak geçmektedir. Bu ifade ile Ülgen'e erkek cinsiyeti verildiği anlaşılmaktadır. Altay yaratılış mitinde tanrı Ülgen, Ak Ana/İne'nin telkinleri ile insanı yaratır ve kendisine kardeş yapar. Tanrının bu şekilde yalnızlığı giderdiği düşünülebilir.

Yaratıcı, insanı yaratmış olduğu dünyanın bir parçası olarak tasavvur etmiş ve makro kozmik yaratılış olarak tasarladığı dünyaya mikro kozmik yaratılış olan insanı da ekleyerek yaratım sürecini tamamlamıştır. Toprak, hem mitik dönemlerin hem de büyük dinî geleneklerin insanoğlunun yaratılışını içeren anlatılarında temel unsur olarak ele alınmıştır. Mitlerde toprağa, yaşam döngüsünün başlangıç maddesi olarak ve de insanın ölümlü oluşunun sembolizmi anlamında güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Buraya kadar

özetlenen veya alıntı yapılarak aktarılan metinlerde, insanın topraktan yaratılmasının, Tanrının ona üfleyerek ruh ve hayat vermesinin Kitab-ı Mukaddes'le büyük oranda benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Böylece insanoğlu yaratıcıdan da bir parça ile varlık kazanmış ve tecelli olmuştur (Erdal, 2017).

KAYNAKLAR

Aydın, Canan-Aslıturk, Erbay. Gül, (2017). Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yöneliş Düşünceler, **İdil Dergisi**. Cilt: 6,Sayı:30, s715-734

Banarlı, Nihat, Sami (1987). **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1**, Destanlar Devrinden Zamanımıza Kadar, İstanbul.

Belli, Oktay (2012). **Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme**, Anadolu Araştırmaları.

Bottero, Jean (2008). **Gılgamış Destanı–Ölmek İstemeyen Büyük İnsan**, YKY, İstanbul.

Can, Şefik (2015). **Klasik Yunan Mitolojisi, İstanbul**: Ötüken Yayıncılık(13. Baskı)

Erdal, Tuğçe (2017). Türk ve Dünya mitlerinde insanın Yaratılışı ve Toprak, **Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi TAED**- 61,Ocak, Erzurum.

Erdal, Tuğçe (2018). Türk ve Dünya Mitlerinde İnsanın Yaratılışı ve Toprak, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayfa: 113-126, Erzurum.

Grimal, Pierre (2012). Çev. Sevgi Tamgüç, **Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma,** Kabalcı Yayınevi (1. Baskı) İstanbul.

Koçak, Aynur (2016). **Mitlerle Varoluş Yolculuğu**, İstanbul, Alfa yayınları.

Mutlu, A. Suzan (2016). "Eski Mezopotamya Nevruz kutlamaları", **Archivu Anotolicum**

Nar, Mehmet Şükrü (2014). Günümüz Toplumunda Mitler, Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme, **Folklor ve Edebiyat Dergisi**, Cilt 20, sayı:79, sayfa: 56.

Taş, İsmail. (2002). **Türk Düşüncesinde Kozmogoni –Kozmoloji**, Konya: Kömen Yay.

Uğurcan, Fatma Zehra (2016). Altay destanları üzerine bir inceleme-Yaratılış, Yaşam, Öte Dünya - Yıldız Teknik Ünv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Edeb. Yüksek Lisans Tezi.

www.mitoloji.com/sumer.mitolojisi, erişim tarihi: 08.07.2019

Yıldırım, Nimet, 2002: 23,"İran mitolojisi", **Nüsha**, 2 (7), 19-44

Yılter, Sait (2017). Mecmua, **Uluslararası, Sosyal, Bilimler, Dergisi**, Yıl:2, Sayı:4, sayfa: 29-40

Yonar, Gönül (2015),**Yaratılış Mitolojileri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

FIRST CREATION AND ADAM AND EVE IN NAZAN BEKIROGLU'S NOVEL *LA SONSUZLUK HECESİ*

NAZAN BEKİROĞLU'NUN *LA SONSUZLUK HECESİ* ADLI ROMANINDA İLK YARATILIŞ VE HZ. ÂDEM'LE HAVVA

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
Kastamonu University, Faculty of Science and Arts, Dept. of Turkish Language and Literature, Kastamonu, Turkey
E-mail: sahmurat30@yahoo.com

ABSTRACT

The creation of all beings and Adam and Eve are one of the numerous common grounds of monotheistic religions. Creation of things and first human being Adam and then Eve, equipping Adam with skills, the event that caused Adam and Eve to be evacuated from the Eden, the start of their life on earth, regret, repentance and anecdotes of Cain and Abel are the subjects that are intensively studied both in Turkish literature and World literature. These subjects are frequently used in other fields of art in addition to literature. Nazan Bekiroglu, who is one of the most widely read author of contemporary Turkish Literature, handles the cases of first creation and adventures of Adam and Eve poetically in her novel *La Sonsuzluk Hecesi*. In the novel, the creation of Adam, the aim of his creation and his relations with the God are primarily dealt with. Afterwards, the creation of Eve and following incidents are transferred to readers in a chronological order. In this context, the verses from Quran, Prophet Mohammad's sayings and anecdotes that shed light on the issue are utilised. Furthermore, other monotheistic books are made use of. In addition, the author's imagination provides new viewpoints to the first creation, the events occurring around Adam and Eve, fills the gaps with wisdom and adds a literary perspective to the events, removing them from being historical events. Thus, she tries to open a path for the comprehension of the events by readers by putting on the agenda the relations of Adam and Eve with the God and the aim of their creation. Then, she paves the way for empathy by emphasizing the shared destiny between the readers and the characters of the novel departing from the anecdotes in the novel. At the final stage, she gives her final message to the readers referring to the aim of creation of all living and non-living things and their duties. In this paper, the projection of the philosophy of creation on the literary ground will be handled departing from the novel *La Sonsuzluk Hecesi*. In this context, creation and how the adventures of Adam and Eve are reflected and presented to the reader in the novel will be examined. Moreover, the hidden questions and possible answers in the novel will be examined by emphasizing what respect the issues, reawakened by Nazan Bekiroglu, in the novel such as creation, the relations of human beings with the God, the aim of creation of Adam and Eve and all human beings and their duties, the reason behind the creation of things and the start of the world life and its consequences are handled.

Keywords: *La Sonsuzluk Hecesi*, Nazan Bekiroğlu, Novel, Creation.

ÖZET

Varlık âleminin yaratılması ve Hz. Âdem'le Havva'nın var edilmeleri, semavi dinlerin birçok ortak noktalarından biridir. Eşyanın yaratılması, ilk insan Hz. Âdem'in ve sonrasında Hz. Havva'nın var edilmesi, Hz. Âdem'in marifetle donatılması, cennetten çıkarılmalarına vesile olan hadise, yeryüzündeki hayatlarının başlaması, pişmanlık, tövbe, Habil ile Kabil'in kıssaları vb. gerek Türk edebiyatında gerekse dünya edebiyatında çokça işlenmiş konulardandır. Bunlar, edebi saha dışında diğer sanat dallarında da sıklıkla geçer. Çağdaş Türk Edebiyatının yaşayan ve en çok okunan yazarlarından Nazan Bekiroğlu, *La Sonsuzluk Hecesi* adlı romanında ilk yaratılış ve Hz. Âdem ile Havva'nın maceralarını, şiirsel bir dille kaleme alır. Eserde Hz. Âdem'in var edilmesi, yaratılış amacı ve Yaratıcıyla olan münasebetleri öncelikli olarak ele alınır. Sonrasında Hz. Havva'nın yaratılması ve bunu takip eden hadiseler, kronolojik bir kurguyla okuyucuya aktarılır. Bu bağlamda konuya ışık tutan ayet, hadis ve kıssalardan istifade edilir. Ayrıca diğer semavi kitaplardan da faydalanılır. Bunlara ilâve olarak yazarın muhayyilesi de ilk yaratılış ve Hz. Âdem'le Havva etrafında cereyan eden hadiselere etkin bir faaliyetle yeni bakış açıları sunar, boşlukları hikmetle doldurur ve yaşanmışlıkları tarihi bir hadise olmaktan çıkararak, ona edebi bir hüviyet katar. Bu bağlamda Hz. Âdem'le Havva'nın Yaratıcıyla olan münasebetleri ve yaratılış gayelerini gündeme getirerek, ilk adımda okuyucular nezdinde hadisenin kavramasına kapı aralar. Daha sonra romanda anlatılan kıssadan hareketle okurla romandaki kahramanlar arasındaki ortak kadere işaret ederek ve empatiye zemin hazırlar. Son adımda ise, başta insan olarak bütün varlık âleminin yaratılış gayesi ve vazifelerine işaret ederek, okura son mesajını verir. Bu bildiride, *La Sonsuzluk Hecesi* adlı romandan hareketle yaratılış felsefesinin edebi zemindeki iz düşümü ele alınacaktır. Bu bağlamda yaratılış hadisesi ve Hz. Âdem'le Havva'nın maceralarının romanda nasıl ele alındığı ve okura nasıl takdim edildiği irdelenecektir. Ayrıca, roman vasıtasıyla Nazan Bekiroğlu tarafından tekrar gündeme getirilen yaratılış, Yaratıcı ile insanın münasebeti, Hz. Âdem ile Havva'nın dolayısıyla bütün bir beşeriyetin yaratılma gayeleri ve vazifeleri, eşyanın var edilme sebebi, dünya hayatının başlangıcı ve neticeleri vb. gibi meselelerin eserde hangi düzlemde işlendiği üzerinde durularak, eserde örtük bir şekilde sorulan sorular ve verilmeye çalışılan cevaplar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *La Sonsuzluk Hecesi*, Nazan Bekiroğlu, Roman, Yaratılış, Âdem ile Havva.

1. GİRİŞ

Sanat; rutinleşmenin köreltiği dünyayı, farklı açılardan yeniden görmeyi sağlarken genelgeçer durumu genellikle dışlar, formunu bozar ve başka bir biçimde tekrardan üretir. Sanatçı, dünyayı ve insanı dilde deneyimlerken körelen algılama biçimlerini uyandırma uğruna metaforik dönüştürmeler de yapar. Genellikle don değiştirme, tebdil-i kıyafet

etme, başka bir varlığa dönüşme gibi motifler; masallar ve mitoslardan beri en çok kullanılan dönüştürme figürleridir.

George Eliot'un "Klâsik Nedir" makalesi en temele indirgendiğinde şu sonuç ile karşılaşılır: "Hiçbir metin kendinden önceki metinden yararlanmadan veya ona göndermeler yapmadan varolamaz. Eğer bir varolma söz konusu ise bu şüphesiz saklanmış örtülmüş bir metnin varlığını gösterir." Bu nedenle metinlerin her biri, okuyucuyu başka bir metnin varlığından haberdar eder, demek yanlış olmaz. Her metnin içinde bütün metinlerin varlığından söz etmek burada bir paralel yapının varlığını gösterir. Manganelli, bu yapıyı kitaplar hakkında şöyle bir çıkarım yaparak ortaya koyar: "Her kitabın içinde bütün kitaplar vardır; her sözün içinde bütün sözler; her kitabın içinde bütün sözler, her sözün içinde bütün kitaplar vardır. Demek ki bu "paralel kitap" ne yandadır ne marjdadır, ne de sayfa dibindedir; bütün kitaplar gibi "iç"tedir çünkü "paralel" olmayan kitap yoktur." (Manganelli, 2011: 123).

Hikâyelerde de bu yapının varlığı, yani bir paralellik gözardı edilemez bir gerçektir. Çünkü, *Binbir Gece Masalları*; girişinden itibaren metinlerin birbiriyle olan münasebeti, hikâyelerdeki paralel yapının varlığını kesin olarak kanıtlar. Ancak buradaki paralel yapı, dışardan göründüğü kadar oluşan bir tariften ibaret değildir; burada yapılan bir sanattır ve o sanatın adı da "intihal" değildir. Çünkü zaman, mekân ve olay örgüsü bir süreklilik kırılması yaşayarak başka metinde tekrar canlanarak hayat bulur. Calvino, bu sanatı şöyle tarif eder: "Şehrazat içinde bir başka öykünün, o başka öykü içinde bir başka öykünün, vb. anlatıldığı bir öykü anlatır. Şehrazat'ın her gece hayatını kurtarmasına olanak sağlayan sanat, bir öyküyü bir ötekine bağlamasını bilmek ve gerektiği anda öyküyü kesebilmek sanatıdır." (Calvino, 1994: 55).

Bu sanatı, metinler arasında gerçekleştirmek yazarın görevidir. Bu çok sesli yapıyı çözebilme işi ise metin yorumcularına ve okurlara aittir. Okurların burada yapması gereken, labirentin önüne gelip durmak, sonra bir ayna yardımıyla labirente bakmak ve sonra hiçbir şey olmamış gibi her duvarın birbirine paralel yapıda olduğunu düşünerek metinin içerisine dalmaktır.

2. YENİDEN YAZMAK

Metinlerarası ilişkiler bağlamında bir yöntem olarak anılan yenidenyazma, bir yazarın başka birine ait bir metni, bir gönderge metnini, bir alt-metni yeniden yazması, onu yeni bir durumda, yeni bir bağlamda, yeni bir okur kitlesi için, yeni işlevlerle, yeni hedeflere dönüştürme işlemi olarak tanımlanır. Yeniden yazma genel olarak hangi türden olursa olsun, önceki bir metnin, onu taklit eden, dönüştüren, açık ya da kapalı bir biçimde ona gönderen başka bir metinde yinelenmesi olarak tanımlanır. Çağdaş yazın eleştirisinin

metinlerarasılık konusunda yaptığı kuramsal tanımlamalara bakıldığında yeniden yazmanın her yazının temel ilkesi durumuna getirildiği, Batı kültüründe yeniden yazma işlemine yazarların sıklıkla başvurdukları, kendi metinleri dışında başka yazarların metinlerini yenidenyazdıkları, onları biçimsel ve anlamsal dönüşümlere uğrattıkları görülür.

Yeniden yazma yalnızca yazınsal bir köken sorunu bağlamında sıkışıp kalmaz, yazın içerisinde sürekli olarak okur karşısına çıkar. Yeniden yazma işlemi, özgünlüğü bütünüyle ortadan kaldırma ereği gütmez, hatta zorunlu olduğu bile söylenebilir. Çünkü her dönemde önceki dönemlerdeki aynı okur kitlesine rastlanmaz. Zamanın akışına bağlı olarak okurun bakış açısı da değişir. Yeniden yazma işlemi bir metne/konuya yeni bir açıdan bakma olanağı sağlar, yenidenyazılan metnin yeni bir gözle değerlendirilmesinin önünü açar.

Yeniden yazma işlemi bir dönüştürme, yeni anlam olanakları yaratma işlemidir. Yöntemleri ise, çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin; kimi yapıtların izlekleri dönüştürülüp, yapıları yeni bir metne uyarlanabilmekte ya da yazının özellikleri yeni bir bağlama aktarılabilmektedir. Bir metnin izleksel olarak yinelenmesi durumunda, örneğin; bir yüzyıldan ötekine anlamsal değişime uğrayan bir söylem yeniden yazılabileceği gibi bir yapıt, bir sahne ya da bir betimleme yinelenebilir. Dönüştürme işlemi kuşkusuz kimi beklentileri beraberinde getirir. Çok sevilen bir yazar taklit edilebilir, oyun merkezli bir işlemle başka bir metin yeniden yazılabilir ya da bir yapıtın temel bir sahnesi daha etkin kılınmak istenebilir. Dönüştürüm işlemlerinin çeşitliliği, yazarların niyetlerine bağlı olarak, yenidenyazma işlemi aracılığıyla yenidenyazılan metinlerin yinelenmesine imkân sağlar.

Gökkubbe altında herşey söylenmiştir ancak daha önce söylenmiş her şey; söylenmeye, yazılmaya ve yeniden yazılmaya devam edilecektir. Böylece bir metnin yeniden yazılması; o metnin belli bir dönemde az sayıda kişi tarafından okunması sınırını ortadan kaldırmış; bir dönemden ötekine, bir yüzyıldan başka bir yüzyıla, bir okurdan başka bir okura ulaşarak, çağları aşmış ve "bir yapıtın yaşamını sürdürmesi"ne imkan sağlamıştır.

Volter, daha evvel kaleme alınmış eserlerin yeniden yazılmasıyla ilgili olarak *Felsefi Mektupları*'nda ateş imgesini kullanır. Ona göre neredeyse her şey bir taklittir. En özgün kafalar bile birbirlerinden malzeme alırlar. Bunu, geçmiş devirlerde evden eve dolaşan ateşe benzetir. Bazı kitaplar; evden eve, elden ele dolaşan ve en temel ihtiyaçlardan olan ateş gibidir: "Bu ateşi komşudan alırsın, kendi evinde yakarsın, başkalarına aktarırsın, bu ateş herkesindir."

Postmodern yazım kuramcılarınca insanoğlu her yönüyle metinlerarası bir dönemde yaşamaktadır ve bu sebeple yeniden yazmak kaçınılmaz bir sonuçtur.

Yazarların önceki eserleri/yazarları yeniden yazmalarının nedenleri çeşitlilik arz etmektedir. Kimi yazarlar, bazen birbirlerine borçlu oldukları yapıtlarının tabanının bir yerlerde olduğu duygusuna kapılırlar.

Bazıları da okuyup beğendikleri eserin cazibesine kapılarak onu yeniden üretip daha farklı biçimde dönüştürmeyi denerler.

Kimi yazarlar ise, önceki yazarların metinlerini yeniden yazarlarken bir tür hesaplaşma içerisindedirler. Belli bir geleneği izleme yoluna gitmeyip eski dönem yazarlarıyla "göbekbağlarını" yenidenyazma işlemiyle keserler. Bu yolla onlara üstünlük sağlamaya, kendi metinlerinin daha üstün olduğunu ispatlamaya çalışırlar.

Kendi eserlerinde, yeniden yazma konusundaki kuramsal söylemlerini en uç noktaya vardıran, bir yenidenyazma yazarı olan Borges'e göre yazın uçsuz bucaksız bir kaynak, bir tür oluşumdur. Borges'in okuma ve yazma anlayışının odağında Heraclite'in bir hükmü yer alır. Buna göre insan hiçbir zaman aynı nehirde yüzmez. Borges, bu hükümden hareketle bir eserin yeniden her okunmasını, okuyucunun zihninde yeniden yazma olarak kabul eder. Bunu şu ifadeyle dile getirir: "Durmadan değişiyoruz ve bir kitabın her okunmasının, her yeniden okumanın, bu yeniden okumanın her anısı metne yenilik katar. Metnin kendisi de Herakleitos'un değişen nehridir." Bu çerçevede Borges, dünyayı da her yeniden fark edilme yönüyle yeniden yazılan bir metin olarak niteler.

3. *LÂ SONSUZLUK HECESİ*; İLK İNSAN İLE İLK KADININ İLK YARATILIŞI

Borges'e göre yazar; önceki bir metni yenidenyazarken yeni bir metin oluşturur. Okur için de aynı durum söz konusudur. Yani her okur, kendi zamanının ruhuna, kendi idrak seviyesi ve algı biçimine göre, okuduğu metni kendi zihin dünyasında yeniden inşa eder. Böylece farklı zamanlarda yeniden yazılan ve tekrar okunan her metin, yazarın ifade ediş şekli ve okurun algı seviyesi itibariyle yeni baştan üretilir ve çok katmanlı bir anlam dünyasına sahip olur.

Bu bildiride konu edinilen Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ilk yaratılma hadisesi, suhuf ve kutsal kitapların dışında; gerek Türk gerekse dünya edebiyatında farklı edebi türler vesilesiyle birçok defa yeniden yazılmıştır. Konuyu tekrar gündeme getiren bir eser de *Lâ Sonsuzluk Hecesi* (Bekiroğlu, 2008)adlı romandır. Nazan Bekiroğlu, bu eser vasıtasıyla ilk insan ve ilk kadının ilk yaratılışını yenidenyazarak, meseleyi edebî zeminde yeniden gündeme taşımış –ki eser, bu zamana kadar 43. baskısını yapmış ve yaklaşık olarak 1 milyon sayısına ulaşmıştır- ve bu roman vasıtasıyla yaratılış hadisesine

öncekilerden farklı olarak yeni bir bakış açısı kazandırmaya çalışmıştır. Yine bu eser vasıtasıyla ilk yaratılış meselesinin farklı okurlar tarafından yeniden okunmasını sağlayarak mevzuun okuyucu sayısı kadar zihinsel anlamda yeniden üretilmesine zemin hazırlamıştır.

Nazan Bekiroğlu, *Lâ Sonsuzluk Hecesi* adlı romanına evrenin yaratılış gayesini açıklayarak başlar. Ona göre varlık âlemi, Yaratıcının "bilinmeyi istemesi"nin tezahürü olarak vücuda getirilmiştir:

"Gizli bir hazineydi; görünmeyi, bilinmeyi sevdi.

Sıfırdan zamana, sonsuz ân'dan ânbeân'a,

nâ-mevcûddan vücûda, lâ-mekândan mekâna,

noktadan mükemmele,

kelimeden cümleye,

emirden vâkiye.

Muhabbeti aşikâr kuvveyi fiil eyledi

OL, dedi.

OL'uverdi.

Kûn!

Bir kâf. Bir nûn.

Sonra sükûn"(s. 18).

Bütün varlık âlemi, Yaratıcı'ya ayna olması için yaratılmış ve Yaratıcı her bir mahlûkla bilinmek istemiştir. Her bir isim, sıfat ve fiilinin nihayetsiz olması ve mahlûkatın sonsuz nura ayna olamaması sebebiyle yarattıklarının üzerine mutlak nurundan sınırlı birer ışık düşürmüştür. Bununla birlikte yüce Yaratıcı, isim ve sıfatlarını tümüyle benliğinde toplayıp taşıyabilecek bir varlığı da muradetmektedir. Bu varlık; Bekiroğlu'na göre, önceki yarattıklarının hepsinden daha mükemmel, bir bakıma Yaratıcı'yı temsil etmeli, O'nu hatırlatmalı, O'na misal olmalı, O'nu yansıtmalı, kısaca şuur ve iradesiyle yeryüzünde O'na halife olmalıdır.

Halife olacak bu yeni varlık; hür iradesiyle O'nu tanıyıp, O'na ibadet edecektir. Yaratıcı; kendi isim, sıfat ve fiillerine olan muhabbetinin neticesi olarak Hz. Âdem'i yaratacaktır:

"Yarattıklarının üzerine isimlerinden, sıfatlarından, fiillerinden bariz bir ışık düşürüverdi. Lâkin tümünü taşımaya güç yetiremezlerdi. Bölüştürdü bu yüzden. Kimine bir kimine üç, kimine beş emanet etti.

Oysa sonsuzdu isimleri ve O hâlâ gizli bir hazineydi.

O'na imdi, ismini esmasını, sıfatını vasıflarını, benliğinde tümüyle taşıyıp toplayacak,

sonra bir ayna olup yansıtacak, ışıtacak,

bir bakıma O'na temsil O'na misal, O'na halife olacak, O'nu hatırlatacak,

O'na emanet, O'na emin,

şimdiye kadar yarattıklarının hepsinden daha güzel, daha mükemmel, bir şey lazımdı.

İsimlerinin kelime kelimesi değil, cümlesi, ez-cümlesi,

ve şuursuz değil, ne olduğunun farkında, şuur sahibi,

sahip olmakla kalmayıp

bu şuurla yapabilen, edebilen,

öyleyse iradesiz değil iradeye sahip birisi.

Belli ki,

Âlemlerin Varedicisi,

bal ve süt ırmakları akan cennetinde, hata yapmaya yeteneği, kabahat işlemeye meyli, muhalefet edecek hilkati olmayan, masum kılınmış meleklerinin kusursuz tapıncıyla yetinmedi. Hür iradesiyle kendisini bilecek, bilgisiyle kulluk edecek insanın boz bulanık taşkını önündeki bendi bu yüzden çekti.

Gizli saklı hazineydi. İki nokta arasındaki yek-cümlede kendi sırrını kendine açmak istedi. Evvelini saklı tuttu. Ahirini gösterdi.

Varlığın özü muhabbet.

Âdem'e sıra geldi akıbet"(s. 20-21).

Hz. Âdem, yaratılmış mahlûkat içinde henüz yoktur ve Kudret'in Eli'nden çıkmış olan metnin eksik cümlesidir. Kitapta yazılmamış bir kelime, bir resimdir önce. Sonra vücut bulmaya başlar. Önce çamuru yoğrulur. Bekiroğlu, bu bölümü *Kur'an*'da ifade edilen

"Şüphesiz, Allah katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi."(Âl-i İmran, 59) ve "…iki elimle yarattığıma…(Sâd, 75) mealindeki ayetlere uygun bir metinle kurgular:

Kudretin Eli, Âdem'in çamurunu cennet göklerinin altında, esenlik toprağının üzerinde yoğurdu.

Ama has bahçelerin arasında OL, deyip de oluruna bırakmadı. Dokundu, Bu toprağa kendisinden bir temas hatırası bıraktı. Üzerine doğrudan bir yakınlık kattı. İki eliyle âyetinin sırrınca yarattı."(s. 22).

Yaratıcı; Âdem'in çamurunu, yaratılışın sırrını göstermek için bir anda değil aşama aşama olgunlaştırır, döndürür, çevirir ve bekletir. Hz. Âdem'in hamuruna muradettiği kıvamı verirken çamuruna türlü zıtlıkla birlikte sonsuz rahmetini de tecelli ettirir. O'nun mayasına ahenk, düzen, meyil, temizlik, kararsızlık, unutkanlık ve sabırsızlık katar:

"Âlemlerin Rabbi bu hamura, gazapla rahmeti, celâlle cemâli, korkuyla ümidi ve ikisinin arasında duran yüzlerce binlerceyi, tek tek değil bir arada kattı. Zıtlıklar mihenk taşı, zıtlıkları bir araya topladı. Âdem'in hamurunu tezadın teknesinde kardı.

Ahenk ve düzenli yaratışının temeli. Yarattığının doğasına, bütün zıtlıklara rağmen, ahenge doğru bir meyil, düzene dair bir akış isteği verdi. Ancak doğasının güzelliğinde dinlenecekti. Bu haliyle kötülük yoktu Âdem'in mayasında, özünde temizdi, iyiydi. Lâkin sınav yeriydi dünya. İyiliği ve merhameti sınırsız olan, Âdem'in hamuruna kötülük koymadı ama kötülüğü taşıyabilecek bir kıvam ekledi. Sonra da bu kıvama bir parça kararsızlık, biraz unutkanlık, epeyce de sabırsızlık ilâve etti."(s. 23)

Yüce Yaratan, Hz. Âdem'e eğri ile doğruyu ayırabilmesi için aklı yaratır. Akıl, sınırlıdır ve kavrayamadıklarını reddetmeye meyillidir. Bu nedenle Yaratıcı, kalbi yaratır ve Âdem'in sol tarafına yerleştirir. Kalp, aklın çıkamadığı noktalara çıkacaktır:

"Bu kadar katışığın karışığın arasında Âdem eğri ile doğruyu birbirinden ayırabilsin diye, Yaratan, aklı yarattı. Diri ve parlak bir varlıktı. Onu Âdem'in başına koydu. Lâkin bir manası da düğüm olan akıl, kendi kendisiyle sınırlıydı. Kavrayamadığını reddediyordu. Bunun üzerine Kalpleri Sağlam Tutucu, kalbi yarattı, Âdem'in göğsünün sol yanına bıraktı. Kalp, aklın çıkmadığı yücelere çıkacaktı. Akıldan daha diri ve parlaktı."(s. 23)

Lâ Sonsuzluk Hecesi'nde yavaş yavaş kıvamını bulan Hz. Âdem'in çamuru/balçık; önce yaş hâlde kıvama getirilir sonra da kurutulur. Kurumuş hâlde beklerken daha sonra da çatlamaya başlar. Yaratılışın bu evresi, "Andolsun, insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan yarattık." (Hicr, 26) ayetinde de vurgulanır. Çatlayıp kuruyan madde bir süre

kendi hâline bırakılır. Cennet bulutlarının gölgesinden sonra üzerine cennet yağmurları yağdırılıp latif rüzgârlar estirilir. Kısacası su, hava ve latif kokularla varlığı hâlden hâle geçirilip şekle şemaile kavuşturulur. Ancak henüz O'na can verilmemiştir. Bu hâliyle bile mükemmeldir. Bütün cennet ahalisi, O'nu merak etmekte ne olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Sonunda yaratılışın son aşamasına gelinmiştir. Âdem'e ruh verilecektir:

"Nefes hayatın ruhu. Makamın kopuş yeri.

Âlemlerin Rabbi bu toprak bedene,

nefesinden nefha,

suretinden suret, ruhundan ruh verdi.

Ona, ruhumdan, dedi.

Söze harfe, rakama sayıya sığmaz ilişki. Böyle bir gramer kime nasip olmuş ki?"(s. 24)

Hz. Âdem'e verilen vücudun özü, çamurdur. Ancak alnında halifelik mührü ve varlığında da O'nun ruhundan bir ruh taşımaktadır. "Rabb'in meleklere demişti ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu biçimlendirip ona ruhumdan üflediğim zaman derhal ona secdeye kapanın."(Sâd, 71-72) ayetinde de belirtildiği gibi Âdem'e ruh verilmesiyle ilk insanın zahiri ve batını tamamlanmış ve en mükemmel varlık ortaya çıkmıştır:

"O zaman ruh ile ceset arasındaki örtü kalktı. Toprağın topraklığı, cesedin zenginliği arttı. Âdem'in zahiri gibi bâtını da tamamlandı. Bumbuz beden ısınıp da ilk nefesiyle devinirken, damarına kan yürüyüp yüzüne gün, kalbine hayat düşerken,

Yaratan yarattığına baktı.

Güzel değil en güzeldi.

Mükemmel değil ekmeldi. Dahası yok, mükemmelin de mükemmeli."(s. 24)

Hz. Âdem'e cennette filbahri ağacının altında ruhun üflenmesi ve hayat bulmasıyla birlikte evvela üzerinden bir ürperti geçer. Yerinden silkinir. İçinde coşku ve sevinç hisseder. Cennetin aydınlığını tenine düşer. İçine güzel kokular dolmaya başlar. Yüzünde tebessüm belirir ve ilk defa görmeye başlar. Sonra sağ dirseğine dayanarak yavaşça doğrulur ve ayağa kalkar. Daha sonra da ilk adımlarını atar. Nihayetinde Yaratıcının varlığı ve kulluk bilincini idrak eder:

"Yüzünü nereye çevirse oradaydı ve baktığı her cihette O'nunla kendi arasında kurulmuş olan bağın manasına rastladı. Yaratılmışlığının sebebini kavradı ve kulluğuna hiç

şaşırmadı! Kendisini cennetin daha ilk sabahında, ilk ânında bile Âdem, cinnet aşkıyla şuurlu kulluk arasında emre âmade buldu. Aşkın da aşkıydı bu.

Dizlerindeki dermanın boşaldığı ânda varlık sınırını kavradı. Bir daire içine aldı kendisini, bedenini tuttuysa da ruhunu taşırdı. Güzellik ile korkunun iç içe durduğu o eşsiz ihtişam ânında daha fazla dayanamadı, kendisini büyük bir coşkuyla bıraktı, alnını cennet toprağına yasladı. Ateş geçen alnını, yazısının sarhoşluğunda yıkadı"(s. 26-27)

İlk insan Hz. Âdem yaratılmış, bütün cennet ahalisinin hayranlık dolu bakışları arasında aşkın bir oluş hâliyle alnını cennet toprağına koymuş ve vecd içinde Yaratıcısına secde ederek ferahlamıştır. O daha alnını secdeden kaldırmadan meleklere, Hz. Âdem'e secde ile selam etmeleri emredilmiştir. Bunun üzerine melekler, Hz. Âdem'e derhal selam secdesine dururlar. Bu durum, "Andolsun, Biz sizi yarattık, sonra size suret (biçim-şekil) verdik, sonra meleklere: "Adem'e secde edin" dedik. Onlar da İblis'in dışında secde ettiler; o, secde edenlerden olmadı." (Araf, 11), ayetinde de açıkça belirtilir. Melekler, secde ederken, O'nun halifeliğinin Yaratıcıya vekâleten olduğunun bilincindedirler. O; "sureten", "temsilen" ve "mecazen" halifedir. Mahlûkat içinde Yaratıcı için varedilmiştir ve onların içinde O'nun yerinedir. Bu öz bilgiye; Hz. Âdem daha yaratılırken hayret ve merak dolu sualleri olan "Sen orada kan dökücü, fesat çıkarıcı birini mi yaratacaksın?" cümlesi neticesinde onlara verilen dersle ulaşırlar.

Melekler, Hz. Âdem'in halife olarak seçilmesinde Yaratıcının O'na verdiği "özgür bilinç hâli"ni idrak eder ve O'nda bulunan irade ve tercih hakkının Âdem'e nasıl bir üstünlük kazandırdığını fark ederler. Meleklerin selam secdesinde muhatap, sadece Hz. Âdem değildir. Melekler, O'na secde ederken bütün bir beşeriyetin sırrı, o ân Hz. Âdem'de gizlidir. O; ezel bezmindeki o muhteşem suale cevap verenlerin tamamını arkasına almış, hepsine imam olmuştur. Dolayısıyla secde edilen sadece Hz. Âdem değil, bütün bir insanlık âlemi ve onun yüklendiği emanettir:

"Melekler secde etti.

Halleri. Kelâma sığar gibi değildi.

Doğrusu, kendisine secde edilen de, bu toprak beden, bu Âdem değildi.

Âdem sadece Âdem değildi.

Bütün insanlığın temsili onda gizli. Ezel bezminin tek sorusuna o uğultulu cevabı verenlerin, kıyamete değin şu dünya üzerinden gelip de geçeceklerin hepsiydi. Âdem hepsini arkasına almış, muazzam bir insanlık ümmetinin önünde tek imam, tek müezzindi.

Şimdi önünde secde edilen, kendisine selam verilen, kadri kıymeti bilinen, değeri fark edilen de bütün bir insanlık ailesi, benîâdem'di."(s. 41)

Meleklerin secdesinden kaçınan Şeytan kibrine yenik düşer. Kendisi ateşten, Âdem, çamurdan yaratılmıştır. *Kur'an- Kerim*'de Şeytanın bu tavrı şu ayetle dile getirilir: "(Allah) Dedi: "Sana emrettiğimde, seni secde etmekten alıkoyan neydi?" (İblis) Dedi ki: "Ben ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."(Araf, 12) Kibir, bu yönüyle secdenin tam zıddı bir konumda yer alır. Şeytan, kendini "herkesten daha iyi bilir." Bunun neticesinde de"gözden düşer." Şeytan, "düşenlerin ilkidir." Bu düşüşte Hz. Âdem'i suçlu bulur ve O'ndan intikam almaya yemin eder. Sadece Hz. Âdem değil, kıyamete kadar bütün Âdemoğullarını yoldan çıkarmak için Yaratıcıdan izin ister. Bu mühlet Aldığı müsaade üzerine, Hz. Âdem'in mi yoksa kendisinin mi üstün olduğunu ispatlama uğruna insanların damarlarında dolaşacak ve onları kıyamete kadar kötülüklere sevk edecektir. Kur'an-ı Kerim'de bu izin ve mühletin Şeytana verilme hadisesi şöyle ifade edilir: "Rabbim dediöyleyse yeniden dirilecekleri güne kadar bana süre ver. Buyurdu: "Haydi sen süre verilenlerdensin". O belli vaktin gününe kadar. İblis dedi: Senin izzet ve şerefine and olsun ki, onların tümünü azdıracağım"(Sâd, 79-82).

Hz. Âdem, Yaratıcının halifesi sıfatıyla en şerefli varlık olarak yaratılmış ve Şeytan'ın kibirli isyanına kaşın bütün meleklerin selam secdesine muhatap olmuştur. Ancak cennette yalnızdır. Bir ara üzerine ağır bir uyku çöker. Rüyasında sol yanını birdenbire boşaldığını hisseder. Tebessümle uyanır, yüzünde bir tebessüm belirir. Merak içinde ne olduğunu anlamaya çalışır ama nafile. Sol yanındaki boşluğun yeri sızlamaktadır. Sol yanında meydana gelen boşluktan yeni bir insan, ilk kadın ve ilk eş yaratılmıştır: "O, sizi tek bir nefisten yarattı ve kendisiyle durulup-yatışması için ondan eşini var etti."(Araf, 189) Hz. Âdem, sol yanındaki sızıyı hissederken bir ışıltıyla gözleri kamaşır ve gördüğü varlık karşısında bütün bildiklerini bir ân için unutur. Gördüğüne daha evvel rastlamamıştır ama O'nu sanki ezelden tanımaktadır. Bu Havva'dır. Havva'dan gözlerini ayıramaz ancak O'nun kendisini görmesinden korkar.

Hz. Âdem güçlü, güzel ve heybetlidir. Toprağı dünyadan, suyu cennettendir. Bu sebeple gölgesi vardır. Cennet ahalisi, Havva yaratılana kadar O'ndan daha güzelini görmemiştir. Ancak Havva yaratılınca bütün cennet ahalisinde susar ve O'nu seyre başlar. Hz. Havva sadece güzel değil aynı zamanda tatlı ve sevimlidir. Sıcak, cana yakın ve gönüldendir. Teni, Hz. Âdem'den daha parlak, gözleri ve bakışları daha gizemli; fıtratı yalın, berrak ve ışıltılıdır. Bazen karanlık, bazen uçurum bazen de ırmağı andırmaktadır. Bir kararda durmayan halden hale giren çetrefilli bir yapıdadır:

"Havva sadece güzel değildi.

Aynı zamanda tatlıydı, sevimliydi

Sıcak, cana yakın ve gönüldendi.

Boyu boyuna uygundu Âdem'in, endamı endamına.

AMA sanki teni onunkinden daha parlak, gözleri, bakışları daha gizemliydi. Ve sanki daha çetrefildi. Ve bu çetrefil açık değil gizliydi. Zahirde değil içteydi. Her halde Havva aynı ânda çok şeydi. Ve ona ilk bakışla son bakış birbirinin aynı değildi.

Duruydu ilk bakışta. Yalın. Işıltılı. Akıcı. Sanki sudan yaratılmıştı ve meylinde güneş ışığı oynaşan sular gibi berraktı. AMA her ân değişiyordu. Bir kararda durmuyor, iki bakış arasında halden hale giriyordu. Karanlıkları, uçurumları, ırmakları vardı. İşten değildi gölgesine düşenin yitip gitmesi. AMA yitip gideni bulup çıkaracak olan da yine Havva'nın eliydi."(s. 64)

Hz. Havva, yaratılmış ve cennette yaşamaktadır ancak daha ismi yoktur ve O, kendi adının ne olduğunu bilmez. Âdem'i de daha görmemiştir. Kimin sol yanını boşalttığını, kimi eksiltip, kimi tamamlayacağını bilmemektedir. Ancak içinde büyük bir merak vardır. Sonunda kendisine Hz. Âdem gösterilir. Şelâle suyunun kenarında başı omuzuna kaymış, bir kolunu kendi göğsünün üzerine atmış, diğer kolunu da gövdesinden aşağı sarkıtmış vaziyette uyumaktadır. Çok güzeldir. Havva, O'na yaklaşır ve hayranlıkla uzun uzun O'nu seyreder. Sonra O'ndan korkar ve saklanır. O'nu uzaktan seyreder. Ama sabredemez ve yerinden çıkarak Âdem'e ilk adımlarını atar:

"Dudakları biraz açık, gözleri biraz kapalı. Bir şebnem tanesi süzülüyordu yanağının üzerinden. Havva ona yaklaştı. Kendisine bu kadar yaklaşıldığını Âdem bilmedi.

O kadar güzeldi ki.

…

Usulca eğildi Âdem'in üzerine. Boydan boya inceledi. Kokusunu içine çekti. Perçemlerine, kirpiklerine, yanağına, boynuna dokunmak, omzunu yoklamak istedi. Öyle bir yakınlık hissettiyse de cesaret edemedi. İsteğini yarı yolda bıraktı. Ama aklı da onda kaldı.

…

Âdem derin bir nefes alarak belli belirsiz irkilince, sağdan sola hafifçe devinince. Havva korktu, bir adım geriye sıçradı, güzel gözlü ceylanlar da onunla birlikte sıçradı.

…

Âdem'i göz hapsine aldı. Çok geçmeden sıkıldı. Sabırsızdı. Yerinden çıktı. Her şeyi göze aldı. Âdem'e doğru iki adım attı."(s. 86-87)

Bu ilk karşılaşmadan sonra iki ilk insan arasında muarefe başlar. Hz. Âdem, ilk kadın olan bu yüce varlığa Havva ismini verir. Ancak O'na bir ismin yetmediğini fark eder ve her defasında farklı bir isim ya da vasıfla seslenir:

"Âdem'in ismini Yaratıcı vermişti. Havva'yı Âdem adlandırdı.

Âdem, suya, ışığa ve parıltıya, renge, kokuya ve buğuya bu denli yakışanın kim olduğunu fark etti. Havva. İsmini tekrar etti.

Ama aynı ânda o kadar aydınlık ve o kadar kapalıydı ki bir isme sığmazdı bu güzellik. Belli ki onu tanımak için bir isim yetmeyecekti. Elinden gelse Âdem bildiği bütün isimleri Havva'ya verecekti.

Bildiği isimlerin hepsini Havva'ya verenedi ama her defasında ona bambaşka bir isimle seslendi. Bambaşka bir vasıfla vasfetti. Havva'ydı bu, hazineydi."(s. 69)

Ne Havva, Âdem'e eşit ne de Âdem, Havva'dan üstündür. Aralarındaki münasebet bir eksiklik ve tamlık ilişkisi üzerine kurulmuştur ve bundan ilk aşk doğmuştur:

" Ne eksikse Âdem'de, Havva'da o fazla. Ne fazlaysa Âdem'de, Havva'da o eksikti.

Ayrı ayrı da güzellerdi.

Fakat bir araya gelince. Bir başka güzellerdi."(s. 71-72)

4. YASAK MEYVE, KADERİN TAHAKKUKU VE CENNET HAYATININ SONU

Bekiroğlu, eserde Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yaratıldığı cennet ve içindekilere dair bir hayli tasvirde bulunur. Roman sayfalarında en çok sözü edilen varlıklardan biri de yasak meyveyi üzerinde barındıran ağaçtır. Yaratıcı, yasak meyveli ağaca yaklaşmamaları hususunda onları uyarmıştır: "Ve ey Âdem, sen ve eşin cennete yerleş. İkiniz dilediğiniz yerden yiyin; ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz."(Araf, 19) Bu ağaç, "teraslar üzerinde iç içe açılarak yükselen üç defne bahçesinin tam ortasındadır." Yasak meyveli ağaç; menedilmesi itibariyle Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya çok uzak; güzelliği, uyandırdığı merak ve cazibesiyle de çok yakındır.

Hz. Âdem ile Hz. Havva, Şeytan'ın yönlendirmesiyle bu ağaca, karşı konulmaz bir merak duyarlar. Hatta birbirlerinden habersiz bir vaziyette bu ağacı görmeye bile giderler. Ağaç; yaprak, gövde dal, yaprak ve meyveleriyle çok cezbedicidir:

“Ağaç!

Ağaç, az gelirdi onu tanımlamaya.

Bütün bir bahçeydi. Baştan başa meşcerdi.

Hep aynı değildi. Değişkendi. Her defasında yenidendi.

Bir baktılar, meyvelerini saklamış, kökten uca yaprak.

Bir baktılar, bütün yapraklarını örtbas etmiş, sadece dal ucunda meyveydi.

Bir baktılar, yaprak meyve, kucak kucağa iç içeydi.

Yani ağaç, kimi, dallarını birbirine sardı, örttü kendini, kimi döndü gösterdi.

Ama meyveleri olmasa ağaçtan kim söz edecekti? Gördüler ağacın meyvelerini. Hele içlerinden en fazla dal ucunda duran birisini.

Evet! Işıktandı, sudandı, kokudandı, hazdandı.

Rengarenkti, camdandı.

Ye yedikçe tükenecek, ne eksildikçe bitecek gibi duruyordu. Tek değil çoktu. Ve bilinmedik ne vaadler taşıyordu.

Acaba tadı nasıldı?”(s. 96)

Şeytan; Hz. Âdem ile Hz. Havva’yı sürekli alarak yasak ağaca yönlendirerek aldatmaya çalışır. Onlar, yasak ağaca yaklaştığında defne ağaçları, Hz. Âdem ile Havva’nın önünde bent olur; hatta filbahri ağacı, önlerine çıkıp onları yollarından alıkoymaya çalışır: “Âdem, dedi, yapma dön geri. Yoldan çıkma. Şeytana uyma. O büyük uyarıyı unutma.”(s.97).

Hz. Âdem ile Havva, Şeytan’ın yönlendirmelerinden her defasında kurtulsalar da şeytanın hilesi tükenmez. “Sonunda Şeytan ona vesvese verdi; dedi ki: "Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?"(Taha, 120) ayetinde de vurgulandığı üzre, onlara yasak ağacın meyvesinden yerlerse ölümsüz olacaklarını fısıldar.

“Şu ağaç var ya!

Âdem, hani sen ölümlüsün ya!

Bir süre sonra bütün bu saltanat bitecek ya!

Sizler gideceksiniz, geriye ölümsüz melekler kalacak ya, siz biteceksiniz bu bahçe burada duracak, esenlik cennetinde hayat sissiz de devam edecek ya!

Hatıranız bile kalmayacak üstelik, var olduğunuzu siz bile hatırlamayacaksınız ya!

Ama bir kez şu ağacın meyvesinden yerseniz. Gözünüzün önünden kalkacak tüm perdeler. O zaman gerçeği göreceksiniz. Her şeyi bileceksiniz. Bilgi sizsin olunca ey Âdem, böylece cennette, melekler gibi sonsuz bir yaşam süreceksiniz. Ölmeyeceksiniz.

Söylesene Allah aşkına ey Allah'ın sevgilisi,

ey Havva'nın Âdem'i,

ey Âdem'in Havva'sı,

melekler gibi olmayı, sonsuz yaşam sürmeyi, esenlik bilgisini istemez misiniz?"(s. 99-100).

Şeytan bu sözlerin ardından, Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya söz konusu ağacın meyvesinden yedikleri takdirde ölümsüzlüğe kavuşacakları tekrar eder. Hatta "ölümsüzlük" için fazlasına gerek kalmadan, "yalnızca tek ısırık"ın yeterli olacağını söyler ve uzaklaşır.

Seytan defaatle farklı yollar deneyerek çağrılarını yineler. Meyvesi yasak olan ağaç da çok davetkârdır. Şeytan sanki ağacın içine girmiş ve ağacın bütün cazibesini kullanarak, Hz. Âdem'i aldatmaya çalışmaktadır:

"Ağaç masumdu aslında. Onun ne kabahati vardı? Kendiliğinde Âdem'i kandırmaya yeltenmemişti ki hiç, kendiliğinden gel, dememişti. Ağacın ağzından konuşan, gövdesinden, ışığından ses veren bambaşka biriydi."(s. 103).

Hz. Âdem ile Hz. Havva, Şeytan'ın tuzakları karşısında her defasında uçurumun kenarından dönerler. Şeytan son kozunu oynarken artık bütün zorlayıcılığıyla yoldan çıkarıcıdır:

"Ey âdem'le Havva!

Dediklerimi hatırlayın bir bir. Vaadlerimi hafife almayın.

Feda edilecek ne varsa bu uğurda, çekinmeyin feda etmekten. Dağlar parçalansa gözlerinizi kapatın. Çünkü göze almazsanız hiçbir zaman tam anlamıyla bilemeyeceksiniz.

Isırın sakın korkmayın. Artık korkularınızı bir tarafa, ısırın artık, dişinizi damağınızı, dilinizi genzinizi sakınmayın."(s. 111).

Şeytan; Hz. Âdem ile Hz. Havva'ya yasak meyveyi yedirmek için onları iyice zorlar. Hatta meyveyi nasıl koparıp yiyeceklerini bile gösterir. Meyveyi iştahla yedikten sonra meyvenin kendisine bir zarar vermediğini söyleyerek, onları cesaretlendirir:

"Eğilmiş dallardan birine baktı. Nefti gölgeli, incecik bilekli ellerini uzattı. Meyvelerden birini çekti kendisine, kopardı. Her parmağı arzu her zerresi iştahtı. Eşi görülmemiş bir hevesle ısırdı. Bakın, dedi. Bakın, işte hiçbir şey olmuyor. Aramızda ne fark var ki bana olmayan size olsun? Eşit bile değiliz. Hani ya siz en üstün olarak yaratılmışsınız. Bir yanı ruh, bir yanı topraktınız. Öyleyse benden daha güçlü daha korunaklısınız.

Melekleşmenin bedeli ağırdır ama melek olmak ancak bu bedeli ödemeyi göze alanların hakkıdır. Her şeyi bilmek ve sonsuzluk. Neredeyse Tanrı gibi! Öyle değil mi?"(s. 111-112)

Hz. Âdem, içinde büyüyen merak ve ölümsüzlük hevesiyle arzularının önüne artık geçemez olur. Sonunda kendini yasak meyveli ağacın altında bulur. En alımlı meyveyi kopardığında eli, Hz. Havva'nın enline dokunur. Hz. Havva da oradadır ve Hz. Âdem ile aynı anda o da başka bir meyveyi koparmıştır. Büyük bir heyecan içinde nefes nefese kalırlar. Sonra ağacın altına oturur ve birbirlerine yasak meyveden ikram ederler. Hz. Âdem, Havva'nın; Hz. Havva da Âdem'in elinden yasak meyveyi yer:

"Uzandı iki eliyle Âdem. Dalı kendisine doğru çekti. En ışıklı, en güzel, en kokulu meyveyi seçti.

Bir temas ânı.

Kopardı.

Yasak ağacın yasak meyvesini eline aldığı ânda Havva'nın da elini kavradı.

Ani bir sevinç düşüncesi geçti içinden. Hiçbir şey olmamıştı işte. Bu sevinçle fazla uzaklaşmadılar. Ağacın altına, cennet toprağının üzerine oturdular. Hem yıldızların hem güneşlerin altında, el ele, kucak kucağa, ağız ağza, diz dize, nefes nefeseydiler şimdi. Yer ve gök de göz gözeydi. Âdem Havva'nın elinden, Havva Âdem'in elinden Birbirlerine sundular, tattırdılar yasak meyveyi. Ağırladılar, azizlediler birbirlerini.

Büyük ağacın altına ne biri sonra, ne diğeri önce geldi. Ne biri gecikti ne de öbürü acele etti. O ânde Âdem'le Havva ayrı ayrı değillerdi. Ama içlerinde dolaşan da ancak

kendileri. Herkes o ânda kendi kadardı. Üstelik arada bir ucu divaneliğe çıkan arzu, Âdem'in Havva'yı, Havva'nın Âdem'i zorlaması vardı."

Ne geldiyse başlarına birlikte geldi. Öznesi çiftti bu cümlenin. Eylemi tekildi. Suç tekti ama işleyeni ikiydi. İkisi ayrı ayrı tadına baktı ayrı ayrı çiğnedi. Ama damaklarına aynı tat, dişlerine aynı kamaşma aynı ânda yayıldı. Bir bedende iki ruh, iki bedende aynı bir ruh olarak yediler yasaklanmış meyveyi. Kimse kandırmadı kimseyi. Suçu ne Âdem Havva'ya yükledi ne de Havva Âdem'ini itham etti.

Ancak çok büyük bir suçu paylaşanların duyabileceği bir yakınlıkla yakındılar şimdi. Yasak meyvenin tadıyla tatlanan Havva, Âdem kadar suçlu, Âdem kadar suç ortağıydı. Âdem de ancak Havva kadar suçlu Havva kadar suç ortağıydı. Tek nefisten yaratılmış, tek candan ayrılmışlardı. Suç onları birleştirdi. İkisi bir kez daha tek nefiste bir'leşti."(s. 115-116)

Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesinde farklı din ve inançların tesiriyle Hz. Havva'nın sorumlu tutulması genel bir kanaat olarak yaşamaya devam etmektedir. Ne var ki Bekiroğlu, ilk günahın birlikte işlendiği fikrindedir ve bu düşüncesinde *Kur'an-ı Kerim* belirleyici rol üstlenmiştir:

"Hem İncil'e hem Tevrat'a baktığımızda yasak meyveyi yeme esnasında Hz. Havva, Hz. Âdem üzerinde zorlayıcı figürdür. Önce kendisi yer şeytanın aldatmalarına kanarak, sonra da Hz. Âdem'i kışkırtır, yemesi için onu da zorlar. Fakat İslâmiyet'te öyle değil. İslâmiyet'te ana kaynakta kadına olumsuz bir rol atfedilmediğini söylerken bunu kastetmiştim. Kur'an'daki ifade hiçbir şekilde tartışılmayacak şekilde açık ve net: Birlikte yediler. Yani ne Hz. Havva önce yedi, Hz. Âdem'e zorla yedirdi, ne de Hz. Âdem önce yedi, Hz. Havva'ya yedirdi. İkisi birlikte yediler."(Gökmen, 2011: 64).

Bekiroğlu'nun bu yaklaşımı, üstünlük ya da eşitlik ilkesini savunan feminist söylemler yerine daha insanî bir çerçeveye oturtulmuştur. O, başka bir söyleşide bu durumu, yani her iki cinsiyetin münasebet ve toplum içindeki konumunu, birbirini tamamlayan ögeler olarak tanımlar:

"Kadın ve erkeği birbiri karsısında eşitlik itibariyle ölçülüp tartılması gereken figürler olarak görmüyorum. Tam tersine kadın ve erkek arasındaki evrensel gramer ilişkisinin "bütünleyicilik" sözcüğü ile ifade edilebileceğini düşünüyorum. Kadın ve erkek ezeli evrensel yapılanmada birbirleriyle eşit olması düşünülen figürler değildir. Onlar birbirlerini bütünleyen figürlerdir. Birinde eksik olan şey öbüründe bambaşka biçimde takviye edilmiştir. Yani erkek güçlüdür ama kadın üretkendir gibi bir takviye ilişkisinin doğurduğu bütünlük grameri olarak algılıyorum bu meseleyi." (Gökmen, 2011, 114)

Yasak meyvenin yenmesi ve ilk günahtan sonra Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı kuşatan duygu, pişmanlık ve utançtır. Yasak meyveyle ölümsüz olunamayacağını, bu söylemin Şeytanın bir aldatmacası olduğunu anlamaları çok sürmez:

"Âdem bir ân için kendisini cennetin sakini değil, sahibi sandı.

Ama sonsuzluğa en fazla karıştığı ânda sonsuz olmadığını da anladı.

Ölümsüz olduğunu en fazla zannettiği solukla, ölümlü olduğunu kavradı.

Bir sonsuzluk vehmi. Bitimsiz bir şimdi. Lâkin geçti.

Hazdan acıya, arzudan utanca döndüğü ânda Âdem, henüz cenneti yitirdiğini bilmeden cenneti özledi.

Acıyı bilmiyordu cennet yurdunda, ilk acıyı sonsuzluk vehminde fark etti.

Hissettiği sonsuzluk vehim, duyduğu acı gerçekti."(s. 117).

Yasak meyveyi yemelerinin hemen ardından Hz. Âdem ile Hz. Havva'yı derin bir pişmanlık ve utanç kaplar. İşledikleri fiilin utancı, onları yok olmayı isteyecek kadar ağırdır. Ayrıca, "Böylece ikisi ondan yediler, hemen ardından ayıp yerleri kendilerine açılıverdi, üzerlerini cennet yapraklarından yamayıp-örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine karşı gelmiş oldu da şaşırıp-kaldı."(Taha, 121) ayetinde verilen bilgiye paralel olarak yasak meyveyi yemelerinin hemen ardından çıplaklıklarını fark eder ve bundan da ayrıca utanmaya başlarlar:

"Utanma. Libas-ı fıtrî. İçten gelen giysi. Açığa çıktı.

Olmasa açığa çıkmazdı.

Çırılçıplak olduklarını fark ettiler çaresizlikle. Üstelik anladılar ki bu ürkütücü çıplaklık yeni de değildi, geçmişten beriydi.

Utanç sadece ikisinin değil bütün bir cennetin üzerine çöktü. Durgun su, bağrına kocaman bir taş düşmüş gibi bulandı. Bir daha da durulmadı.

O zaman; Âdem gibi tepeden tırnağa utanca bürününce, örtün beni, dedi Havva. Gözlerimi de örtün. Ne ben kimseyi göreyim ne kimse beni görsün.

Geceydi bütün günahları örten. Ayıpları yok eden. Ama cennette bir hata yoktu ki şimdiye kadar, gecenin de böyle bir örtüsü olsundu.

Bir kez daha, örtün beni, dedi Havva. Cennetin bütün örtülerini örtünsem, kalbimdeki bu utancın yoksulluğuna yetmez. Bu günahı gidermez. Toprak olsam. Yok olsam. Örtünmek yetmez, gizleyin beni.

Cennet toprağı da sessizdi.

Nerelere gitse nerelere saklansa bu utançtan kurtulabilirdi? Sapından kırılmış bir çiçek gibi iki büklüm, etrafına bakındı. Cennette her şey kendisine bakıyor sandı. Sırtında ürperti, cennetin gözleri. Işık bile üzerine ağır geldi.

O acıyla, kendi elleriyle örtmeyi, kollarıyla sarmayı, saçlarıyla saklamayı aklına getirebildi. Ama elleri hiç bu kadar küçük, kolları bu kadar zayıf olmamıştı. Saçlarıysa, hani Âdem onları hazinem diye okşar, arasına gevherler bırakırdı, meğer ne kadar azdı.

Hiçbir şey bu çıplaklığı örtmeye yetmeyince, duramadılar, bir yerlere sığmadılar. Sırtlarını büyük ağaca dönüp kaçmaya başladılar"(s. 122-124).

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın duyduğu büyük utanç ve pişmanlığı, af dilemeleri takip eder. Uzun süren yalvarıp yakarmalardan sonra affedilirler ve bu affedilmeyle birlikte onlar için cennet hayatının sonu gelmiş olur.

Hz. Âdem ile Hz. Havva kusurlarına mukabil bahane üretmezler. İşledikleri hatada ısrar etmezler. Pişmanlık duymaları ve utançları, onların affedilmesine vesile olur:

"Kaderi düşmekmiş? Düşmekle kalmadı.

Kalkmaya çalıştı.

Koşmadı kaderine. Kaderinden kaçtı.

Niyet ve gayret: Kaderin anlaşılabilir anlamı. Niyeti halis gayreti yüksek çıktı Kudret'in iki eliyle yarattığının. Yaratan yarattığından bir kez daha hoşnut kaldı.

Büyüktü hataları. Ama. Ama'sı vardı. Bu kitapta Tevbe vardı Af vardı.

…

Edepli durdu âdem'le Havva. Hatada ısrarlı olmadı.

Tevbeydi. Pişmanlıktı.

…

Yo! Geri dönmek yoktu bu serüvende. Bu serüvenin çizgisi üzerinde ancak ileri gidilebilirdi. Ama düzdü yol. Düz yolda düşen erken kalkabilirdi.

Bu yüzden hatanın dönülebilir ucunda Hz. Âdem ve onun Hz. Havva'sı hâlâ, şerif değil eşreflerdi."(s. 137-138)

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın tövbeleri kabul olunur ve affedilirler ancak artık cennette de kalamazlar. Ayetteki "Ve dünyada bir süre kalın" emri üzere dünya hayatı başlayacaktır artık:

"İkisi, basları önlerinde, yine el ele, suçlu çocuklar nasıl yürürlerse. Öyle.

Çıktılar cennetten. Her şey geride kaldı.

…

O ikisinin çıkışıyla birlikte bütün bir insan soyunun önünde cennet yolu açıldı. Hayret! Bu çıkış, daha çok insan cennete girsin diye mi, düşünemediler bile."(s. 150)

5. SONUÇ

Nazan Bekiroğlu, *Lâ Sonsuzluk Hecesi* adlı romanında dünya edebiyatında birçok şair ve yazar tarafından farklı zaman ve biçimlerde ele alınan Hz. Âdem ile Hz. Havva kıssasını, yeniden yazmıştır. Bu vesileyle kıssayı yeniden işleyip yeniden üreterek edebiyat gündemine taşımış ve okura farklı bir bakış açısıyla tekrar sunmuştur. Eserin şimdiye kadar 43 baskı yapması ve baskı adedinin 1 milyona ulaşması, meselenin en az 1 milyon okurun gündemine yeniden taşınması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kıssa, bir yandan yazar tarafından baştan kaleme alınıp hayal gücüyle roman sayfalarında yeniden inşa edilirken; bir yandan da zihinlerde tekrar canlandırılıp zihinsel anlamda okurun algı ve donanımına paralel bir şekilde okuyan kişi sayısınca yeniden yazılmıştır. Kıssanın metin olarak, zihinsel üretim boyutunda zenginleşerek yaşamaya devam etmesine zemin hazırlayan bu çift taraflı ameliye; hem okur, hem yazar, hem edebiyat dünyası hem de toplum açısından büyük bir kazançtır.

Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ilk yaratılışı, eserde *Kur'an-ı Kerim* ve hadislere uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Hz. Âdem'in yaratılışı, meleklerin ilk tavrı ve Yaratıcının emri ile Âdem'e secde etmeleri, Şeytanın isyanı, Hz. Havva'nın yaratılışı, yasak meyve, Şeytan'ın hileleri, yasak meyvenin yenmesi, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ilk günahtan sonra yaşadıkları utanç ve cennetten çıkarılmaları vb. ana hatlarıyla *Kur'an*'a birebir bağlı kalınarak işlenmiştir. Bu bağlılık, kimi ayetlerden iktibas yapmak suretiyle de roman sayfalarında okura gösterilmiştir. İlk insan ve ilk kadının ilk yaratılışı, ana hatlarının

dışında kalan bölümler itibariyle yazarın muhayyilesinde canlandırılıp zengin tasavvurlarla resmedilmiş ve ayrıntılı bir biçimde okuyucuya sunulmuştur.

Hz. Âdem'in fizikî özellikleri, mayasına katılan hususiyetler, Hz. Âdem'e kalp ve aklın verilmesi, cennette ilk defa canlanması ve gözlerini ilk açtığında gördükleri, cennet ahalisi ve meleklerin O'na bakışı, cennetteki yalnızlığını hissedişi, Hz. Havva'yı ilk görüşü, Hz. Havva'nın sureti, cennettekilerin O'nu temaşası, O'nun Hz. Âdem'i ilk görüşü, yasak meyveli ağaç, bu ağacın içinde bulunduğu bahçe, yasak meyve, Şeytan'ın kimi hileleri, yasak meyvenin ardından duyulan utanç gibi *Kur'an-ı Kerim*'de yer verilmeyen tarif ve tasvirler, bu tür ayrıntılardandır. İlk yaratılış ve sonraki safhalara ait söz konusu muhayyel tasvirler; sanatçı duyarlılığı ile metni zenginleştirmek, *Kur'an* ve hadislerde belirtilmeyen ayrıntılardan hâsıl olan boşlukları tamamlamak için kullanılmıştır.

KAYNAKLAR

Bekiroğlu, Nazan (2008). **Lâ Sosnsuzluk Hecesi**, Timaş Yayınları, İstanbul.

Doğan, Meryem. (2019). *Nazan Bekiroğlu'nun Romanlarında Yapı ve Tema*, Kırşehir Ahi
Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.

Doğan, Safiye (2015). Nazan Bekiroğlu'nun Hikaye ve Romanları Üzerine Bir İnceleme,
Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Giorgio, Manganelli (2011). **Pinokyo: Bir Paralel Kitap**, (Çev. Sema Rifat), Alef Yayınları, İstanbul.

http://www.nazanbekiroglu.org/soylesiler/yasar-iliksizin-roportaji-haber7-bolum1la.html;
(Erişim Tarihi: 15.09.2019)

İtalo, Calvino(1994). **Amerika Dersleri,** (Çev. Kemal Atakay), Can Yayınları, İstanbul.

Kur'an-Kerim ve Yüce Meâli (1975). (Haz. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

Ümmühan, Gökmen (2011). *Nazan Bekiroğlu'nun Hikaye ve Romanlarında Kadın*

Kahramanlar, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Zöhre, Demir (2013). Nazan Bekiroğlu'nun Hayatı, Hikaye ve Romanlarının Çözümlenmesi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

“THE PHENOMENON OF CREATION” IS AT THE STORY CALLED *DOES GOD SEE ME*? OF MURAT GÜLSOY

MURAT GÜLSOY’UN TANRI BENİ GÖRÜYOR MU? ADLI ÖYKÜSÜNDE ‘’YARATILIŞ OLGUSU’’

Assist. Prof. Dr. Şenol DANIŞMAN
Kastamonu University, SBE, Dept. of Turkish Language and Literature, Kastamonu, Turkey
E-mail: sdanisman95@gmail.com

ABSTRACT

However literary works are being fiction, they have an ability to point to the reality. Contact with true of the text is increasing much more, with topics selected by authors. Therefore the artists, show a tendency towards universal topics as a basis for themselves. Because taking such a topic both is allowed to address to the bigger communıty and increasing to be understandable in the same direction. In this contex, the phenomenon of creation is often approached by the artists nearly every term under titles like first man, first creation, first birth, formation of societies and relation ship between The God and the man. In this notice : “The story called Does the God see me” by Murat Gülsoy is approached from the point of relation between the god and the man. Gülsoy talks about seeking of man himself in nearly his work. The writer who often talks about metafiction, struggles for his similarities between ‘creator and writer’ and ‘human and fictional heros’ by using opportunities of this tecnique. Considering this bilateral relationship, which is mentioned by Gülsoy, the similarity can easily be noticed. What the author does in creating his text is to give life to the hero in a sense. He is the one who determines the hero, his name, who he is, what he likes, his past, what he does and more, his future. The fictional character can only exist within the limits set by the author. It can be said from this that the artist, like the creator, draws the fate of the hero he creates and follows it at any moment. The fictional one needs his creator, the author, to continue his life. If he is cut off from the author, he cannot survive. One of the mentioned layers is the reader in this relationship which is put forward on the literary text. Although the created hero owes its existence to the author, the target he wants to achieve is always the reader. His life is possible only when the reader accepts his existence, that is, reading, interpreting and giving the meaning it. The aim of the study is to reveal the similarities between the layers of existence in the fictional literary text and the phenomenon of creation in the universe.

Keywords: Murat Gülsoy, *Does God See Me?,* Creative, Presence, Author, Hero.

ÖZET

Edebi eserler, her ne kadar kurgu olsalar da dünyadaki bir gerçekliğe işaret edebilme yeteneğine sahiptir. Yazarların seçtiği konular doğrultusunda metnin hakikate olan teması daha da artabilmektedir. Bu nedenle sanatçılar, kendilerine zemin olarak evrensel konuları seçmeye karşı bir eğilim gösterir. Çünkü böyle bir konuyu ele almak yazarın daha büyük bir kitleye hitap etmesine imkân tanımış ve aynı doğrultuda anlaşılabilirliğini de arttırmış olur. Bu bağlamda *yaratılış olgusu*; ilk insan, ilk

yaratılış, dünyaya ilk geliş, toplumların oluşumu ve yaratıcı ile insan arasındaki münasebet gibi başlıklar altında hemen her dönemde sanatçılar tarafından sıklıkla ele alınmıştır. Bu bildiride; Murat Gülsoy'un "*Tanrı Beni Görüyor mu?*'' adlı öyküsü, "yaratıcı ile insan arasındaki ilişki" açısından ele alınmıştır. Gülsoy, hemen her eserinde bireyin kendini arayışını konu edinir. Metinlerinde üstkurmacaya sıklıkla yer veren yazar, bu tekniğin imkânlarını kullanarak "yaratıcı ile yazar" ve "insan ile kurgusal kahraman'' arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışır. Gülsoy'un değindiği bu ikili ilişki üzerine düşünüldüğünde aradaki benzerlik rahatlıkla fark edilebilir. Metnini oluştururken yazarın yaptığı şey bir anlamda kahramana can vermektir. Kahramanının; adını, kim olduğunu, nelerden hoşlandığını, geçmişini, yapıp ettiklerini ve dahası geleceğini belirleyen odur. Kurgusal olan karakter ancak yazarının belirlediği sınırlar içerisinde var olabilir. Buradan hareketle söylenebilir ki sanatçı tıpkı yaratıcı gibi, oluşturduğu kahramanın kaderini çizer ve onu her an izler. Kurgusal olan, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Edebi metin özelinde ortaya konan bu ilişkide söz konusu katmanlardan birisi de okurdur. Çünkü yaratılan kahraman, varlığını yazara borçlu olsa da asıl ulaşmak istediği hedef her zaman okuyucudur. Onun yaşamı, ancak okuyucunun onun varlığını kabul etmesiyle yani okuması, yorumlaması ve anlamlandırmasıyla mümkündür. İncelemenin amacı, kurgusal olan edebi metindeki varlık katmanlarıyla evrendeki yaratılış olgusu arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Murat Gülsoy, *Tanrı Beni Görüyor mu?,*Yaratıcı,Varlık, Yazar, Kahraman.

1. GİRİŞ

1980 sonrası kuşak içinde yer alan Gülsoy; öyküler, romanlar ve inceleme yazıları kaleme almış bir yazardır. Edebiyat sahasına adım attığı "Hayalet Gemi" ile birlikte öyküler yazmaya başlar. Etkilendiği yerli ve yabancı yazarların edebiyat düşüncelerine de paralel olarak deneyselliği, yenilik ve farklılıkları, anlatının kendi kendini konu edinmesini ön plana çıkarır. Öykülerinde tema olarak bireyi, bireyin yalnızlığını, yazma sorunsalını, gerçek hayat ve kurgu ilişkisini, aşkı ve var olmayı ele alan Murat Gülsoy, bu çerçevede eserler ortaya koyar.

Tanrı Beni Görüyor mu? Murat Gülsoy'un altıncı kitabıdır. Kitabın içinde toplam on dokuz öykü vardır. Bu öyküde üç farklı öykü kişisinin, üç ayrı bölümde benzer kişilik özellikleri sergiledikleri görülür. Tanrı'nın varlığının sorgulandığı bu öykü, üç bölümden

oluşur. Birinci bölümde bir askerin ruh durumu anlatılır. Asker, Tanrı'nın kendisini gördüğünü hissettikten sonra ölür. Aynı durumu öğrenci de yaşar. Yazar ise ansızın kendisinin de bir öykünün içerisinde olabileceğini düşünür, tıpkı asker ve öğrenci gibi Tanrı'nın onu izleyip izlemediğini sorgular. Yazar, diyaloglar yardımı ile konuyu açmaya çalışır. Kahramanların isimsiz oluşu ve belirsizliği de öyküde başka bir sorun olarak okur karşısına çıkar. Anlatıcı rolündeki öykü kahramanları, yazarını ve okuyucusunu bulmaya çalışır. Öykü kahramanları, bu iki unsuru da bulamazsa varlık sorunu ile karşılaşırlar. Hikayede, kurmaca yazarında diğer kahramanlar gibi bir başkası tarafından kaleme alınması ile öykü son bulur. Kurgu içerisinde kurgunun olması, okuyucunun da metne çekilmesi ile öyküde çok katmanlı bir yapı oluşturulur.

2. ÜSTKURMACA

Üstkurmaca (metafiction) terimi, sözlük anlamı olarak edebiyattan sonra ya da edebiyat hakkında anlamına gelir. Yazma edimini nesnesi olarak kullanan bir edebiyat tekniği olarak tanımlanabilir. Postmodern edebiyatın en temel kurgu ögesinden birisidir. Yıldız Ecevit'e göre üstkurmaca:*"Yazma ediminin kurmaca metnin içinde kurgulanması demektir."*(Ecevit, 2008:142) Bu, yazarın metnini nasıl öykülediğini, hangi kitaplardan etkilendiğini, hangi otobiyografik yaşantısını kurmaca düzlemine aktardığını o metnin içinde anlatmasıdır.*"Üstkurmaca, en bilinen tanımıyla roman teorisini roman yazma pratiği içerisinde gösterme işidir. Farklı bir söyleyişle yazma sürecinin kurmaca metin içinde kurgulanmasıdır. Diğer bir deyişle de yazarın kurmacayı oluşturma sırrına, okuru ortak etmekdir."* (Arık, 2007:339) Bu teknikte anlatıcı okura seslenerek okuru metnin dokusuna dahil edebilir. Üstkurmaca, anlatının kendini anlatması, yani kurmacanın kurmacasıdır. "*Anlatı içinde anlatı, kurguyu başka bir düzlemde yeniden yazarken indirgenen örnekçeden ayrılmaz. Özgün metnin karmaşıklığı, uzunluğu yalınlaştırılır, böylelikle özet yoluyla kurgunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlanır. Bir ikinci gösterge biçiminde işleyen anlatı içinde anlatı yöntemi, işlevsel olarak yalnızca ilk metnin (yani onu kapsayan metnin) anlamsal olarak vermek istediği bildiriye daha da açıklık getirir, ona anlamsal olarak daha zengin bir boyut katar. Bağlamın yeterince*

gerçekleştiremediği, anlam alanının genişlemesi onunla gerçekleşir." (Aktulum, 1999:162)

Postmodern anlayış ile beraber okur, artık kendini eserdeki kahramanlarla her zaman özdeşleştirmez. Üstkurmaca bir metinde bilgi, okura doğrudan verilmez; okurun bilgiye kendi çabası ve problem çözme kabiliyeti derecesinde erişmesi istenir. Yazarın örtük veya açık bir şekilde kurmacanın kendisini anlattığı üstkurmaca eserlerde, somut yaşam tabakasıyla kurmaca gerçeklik tabakaları iç içedir. Kurgu ile gerçek ayrılmaz bir bütün oluşturur. Yazar; eserinde karşıt, birbiriyle çelişkili gerçeklik düzlemleriyle somut dünya arasında bir diyalog kurar. Üstkurmaca anlatıda dil artık öyküyü anlatmak için bir araç olmaktan çok bir amaca dönüşür. Çünkü anlatılmak istenen, kelimelerin ve cümlelerin arasında gizlidir ve okuyucunun bu gizli ahengi ve manayı bulup çıkarması gerekir. Calvino'nun dediği gibi "romansıl bir oyundur" bu ve bu, bir tür "satranç oyunu"dur. Bu oyunda okur, metin içinde ulaştığı bulguların neticesinde ve kendi kişisel kapasitesi çerçevesinde metni çözümleyip anlamlandırmakla sorumludur. Bu nedenle okurun, metnin dokusuna serpiştirilmiş gizli oyunları keşfetmesi için yeterli dikkati ve zekâyı göstermesi gerekir.

Üstkurmaca eserlerde gerçek ile kurmaca iç içe olduğu için olaylar, öykü karakterlerinin her birinin zihin süzgecinde yeniden oluşur. Bu nedenle hikayede dil ve üslup, sanatsal bir nitelik kazanır. Postmodern edebiyatta yazmak ve yaşamak eylemi, metnin kurgusunu gerçek olmayan bir dünyaya iter. Anlatıdaki bir kahraman hem eseri yazabilmekte hem de eşzamanlı olarak eserin içinde yaşayabilmektedir. Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar* adlı eserinde ana kahramanlardan Hikmet'i şöyle konuşturmaktadır: *"...gecekonduya da bu nedenle geldim. Kimsenin eşine rastlamadığı bir roman yaratacaktım. Yaratıcı kahramanlarıyla birlikte yaşayacaktı."(*Atay,1984:332) Görüldüğü gibi bir üstkurmaca metinde yaşama dair her şey kurmacadır. Somut gerçek ile kurmaca, eşzamanlı bir düzlemde oyunsu bir anlatımla yaşamaktadır. Yazar, bu şekilde kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi belirginleştirerek metnin kurmaca yapısına bilinçli ve sistemli bir

şekilde dikkat çekmeyi amaçlar. Üstkurmacayı okura ya açık bir şekilde sunar ya da satır aralarına serpiştirerek örtük olarak vermeye çalışır.

Üstkurmaca metinlerde, kimi zaman da yaşam ile kurmaca gerçek arasında sürekli gelgitler olur. Murat Gülsoy'un *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde, gerçek ile kurmacanın birbirine geçtiği söylenebilir. *"Düşmanca bir bakış değil. Tam tersine ısıtan şefkat dolu bir bakış. Sevgilinin bakışı gibi. Bir annenin bakışı gibi. Bir yazarın yarattığı kahramanına baktığı gibi. Güneş doğmuş gibi."* (Gülsoy, 2010:286) Öyküdeki kahraman, kurgusal gerçeklik içinde yaşadığını bilir ve bu durumdan da oldukça memnundur. Ayrıca hikaye kahramanları, kendisine yöneltilen o bakışın sevgi ve şefkat dolu olduğunu söyler. Bu durum anlatı içindeki kurmaca gerçeklik ile kahramanın içinde yaşadığı gerçek ile örtüşür. Yazar, üstkurmaca tekniğiyle içi içe geçmiş gerçeklik duygusunu öykü kahramanlarına ve okura hissettirir. Kahraman, içinde yaşadığı dünyanın içinden okuruna yaratılmış olmanın mutluğunu sunar. Okuyucu da bu durum karşısında yaşadığı dünyanın içinde bir kurmaca gerçeklik var mı, yok mu düşüncesine kapılır. Yazar, kahramanın içinde yaşadığı yaratılma olgusunu, okuyucunun zihninde bir gerilim oluşturarak göstermeye çalışır. Öykünün birçok yerinde şu cümle tekrarlanır: *"Gerilim insanın zihnini bulandırır, bunu biliyordu."(*Gülsoy, 2010:287) Bu cümle üç öykünün de içinde yer alarak okura belirsizlik aşılar. Bu şekilde okuyucu, yaşadığı dünyayı da sorgulamaya başlar. Okur, bu durumda Platon'un idealar alemi gibi yeni bir dünya aramaya başlar. Yazar, metne dahil olduğunda "yazarın kendi gerçekliği" de sorgulanabilir hale gelir: *"Tabii ya diyordu kendi kendine, eğer ben buraya yazıldıysam, gerçekten varsam yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı bu durumda yazar da yok."* (Gülsoy, 2010:291) Yazar, öykünün içinde bir kahraman olarak okur karşısına çıkıp kendi gerçekliğini sorgular. Metnin içinde varolma sorunu yaşayan öykü kahraman gibi yazar da okuyucu karşısında bu sorunu derinden hisseder. Fakat yazar, okuyucunun varlığı ile kendi varlığını kanıtlamaya çalışır. Bununla birlikte varlık ve yokluk kavramları, yazarın esere dahil olması ile anlatıdaki konum faklı bir boyuta taşınır.*"Üstkurmaca anlatıda yazar metnin içine girer ve kendisinden karakter listesinde bahseder. Gergin bir şekilde hatırlayan*

okur ayırt edilebilir özellikleriyle her bir karakteri sınıflandırır, öyle ki onların kaderleri daha kolaylıkla takip edilebilir. Bu, genellikle geleneğe atfedilen artan inanırlığın ve otoritenin etkisini tersine çevirir ve metinde tematik açıdan ifade edilen ilgilerin ve şüphelerin bazılarını biçimsel olarak ifade eder." (Waugh, 1996:74)

Öyküde yazar ve kahramanlar, iç içe geçmiş karmaşık bir yapıyı andırır. Yazar, kahramanının ardına gizlenerek öykü kişilerini nasıl yazdığını, yazmadaki amacının ne olduğunu ve öyküyü kurgularken karşılaştığı sıkıntıları dile getirir. İç içe geçmiş üç öykü metninde, öykü kahramanları kurmaca ve gerçeğin içinde kaybolur. Bu yüzden okur, gerçek ile kurmaca arasındaki ayrımın farkına varmakta zorlanır. Yazar, anlatıda boşluklar bırakarak okurunu söylenmeyeni sezgisel şekilde tamamlaması için yönlendirir. *"Gökyüzüne saçılmış yıldızların bilmediği bir dilin harfleri olduğunu hissetti. Bedenindeki benler gibi. Keşke okumasını bilseydi…[Oku!]"* (Gülsoy, 2010: 286) Aslında bu, yazar ile okurun iletişime geçtiği gösterme, gizleme ve keşfetmenin bir araya geldiği bir buluşmadır. Anlatıcı bu yöntemle okurla sürekli bir iletişim haline girer ve anlatı boyunca okurun aktif bir şekilde olayların içerisinde yer almasını sağlar.

Okuyucuyu karşısına alarak söz konusu kahramanlar üzerine onunla sohbet eder. Yazar, okuru yaşadığı dünyayı sorgulamaya ve yeni şeyler keşfetmeye yöneltir. Okur ise karşısındaki metnin bir kurmaca olduğunun bilincindedir ve geleneksel anlatıda olduğu gibi kurmacanın belirli bir olaylar zincirini takip etmekten çok kurmacanın kendisi ve kuruluş şekli ile ilgilenir. Üstkurmaca anlatıda okur etken, yazar edilgen konumdadır. Üstkurmaca düzlemde oluşturulan eserlerde geleneksel anlatıcıların, okuru yönlendirici, ona güven verici desteği görülmez. Okur, metni anlamlandırmada yalnızdır. Bu sayede okur kalıplaşmış hükümlerden kurtulur ve özgürleşir.

Üstkurmaca anlatıda anlatıcı da aslında metnin kurmaca dokusunun bir ögesidir. Bu bakımdan yazar zaman zaman okuruna, metnin otobiyografi olarak telakki edilmemesi için satır aralarında seslenerek telkinde bulunur. *"Bedenindeki benler gibi. Keşke onlarla yazmasını biseydi…[Yaz!]"* (Gülsoy, 2010:291) Bu telkinler ile yazar, metnin kurmaca

dokusu içine dahil olup okur ile iletişime geçer. Yazar, öykü içinde okuyucuya “oku ve yaz” gibi telkinlerde bulunarak aslında yaratılma olgusunu ortaya çıkarmaya çalışır. Okuyucunun çevresindeki dağları, denizleri yani bütün kainatı incelemesini ister. Bu şekilde yazar, kurmaca alemden gerçek aleme doğru bir köprü kurmak ister. Yazar; gökyüzündeki yıldızların, vücuttaki benlerin bir dili olduğunu söyleyerek okuru yaratılmanın sırları üzerine de düşünmeye davet eder. Bu teknikle kurulan metinlerde yaşam ile kurmaca iç içedir. Bu nedenle yaşam, yazma eylemidir.

Üstkurmaca metinde anlatıcı, eserin içeriğinin değil, kurgusunun anlatıldığı bölümlerde görülür. Bu durumda anlatıcı, birçok noktada kitabın yazarıyla aynileşir. *“Üstkurmaca romanlarda, metinlerin nasıl kurgulandığının anlatıldığı kesitlerde kahraman-anlatıcı, yazar-anlatıcıya dönüşür.”* (Ecevit, 2011:117) Bu nedenle okur, anlatıcı ile yazarı ayırmada güçlük çeker ve okurun kafası karışır. Üstkurmaca, postmodernizmin ana kurgu ögesidir ve anlatıyı bir “oyun” olarak değerlendirir. Bu bağlamda anlatılar; somut-soyut, kurmaca-gerçek gibi karşıtlıkların birbirine harmanlandığı bir düzleme dönüşür. *“Üstkurmacada kurmaca ve gerçeklik arasındaki ilişki her zaman ön planda tutulur ve metin temel olarak bu ilişkinin ortaya koyduğu oyun ve gerçeklik arasındaki ilişkiye odaklanır.”* (Waugh, 1996:38) Murat Gülsoy’un *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde, üstkurmaca şu başlıklar ahalinde tasnif edilebilir.

(a). Kahramanın/anlatıcının okunan öykünün yazarı olduğunu söylemesi.

(b). Bir öykü yazımının ya da okunmasının konu edilmesi.

(c). Öykü yazarının, öykü içinde bir kahraman olarak yer alması.

(d). Kahramanın yazarla diyaloga girmesi.

(e). Öyküde okurun yönlendirilmesi.

(f). Okurun dikkatini kurgusal ögelerin üzerine çekilmesi.

(j). Kahramanın bir öykünün kahramanı olduğunun bilincinde olması.

(k). Okurun özgür ve özgün düşünce üretebilmesi için anlatıcının yabancılaştırma etmeni işlevini üstlenmesi.

Murat Gülsoy, kurmacayı ve kurmaca içinde kurmaca fikri üzerine çok düşünmüş ve birçok yönden bu konuyu ele alan öyküler kaleme almıştır. *"...Yazarın 'yazma eylemi' ni kurmaca metnin parçası durumuna getirmesi, 'nasıl yazıldığını anlatması' ve romanın içerisinde yazma eylemi ile ilgili sorunlar konusunda düşünce üretmesi, özetle roman teorisini roman yazma pratiği içerisinde göstermesi; bir adım sonra da okuyucuyu bu sürece dahil etmesi, postmodern romanın temel esaslarından birisidir."* (Çetişli, 2015:179) Gülsoy'un öyküleri her ne kadar kurmaca olsa da öykülerin gerçek yaşamda karşılıkları vardır. Bu çerçeveden bakıldığında yazı hem kurmaca dünyanın kapılarını aralayan hem de gerçek dünyanın kurmaca gibi algılanmasını sağlayan bir araçtır. Çünkü okur, okuduğu öykünün sihrine kapılır ve kendi gerçek yaşamında öykünün işaretlerini arar. Bu durum yazarın gökyüzünde yıldızlar ve insan bedenindeki benlerin dilinden bahsedilen bölümde görülür. Kurmaca metindeki kahramanın veya somut dünyadaki gerçek okuyucuların okuduğu olay ve durumların kendi başına gelmesi yazının, yaşamın kendisi olması özelliğini de gösterir. Ömer Lekesiz, Gülsoy hikâyelerinde okuru metne dahil etme tercihinin sebepleri üzerinde dururken dünya üzerindeki büyük siyasî gelişmelere dikkat çeker. "*Bu çerçevede Gülsoy'un 1990 sonrasında meydana gelen Rusya'nın yıkılması, küreselleşme vb. önemli olaylar neticesinde ideolojiler devrinin kapandığına hükmettiğini ve Toplumcu Gerçekliği de dışlayarak, tahkiyeyi bir tür kurgusal iç yaratım süreci olarak alıp, öykülerinde dilsel ve kurgusal işçiliği öne çıkardığını belirtir."* (Lekesiz, 2006: 98). Yazarın birbirine benzer üç olay içinde kullandığı sözcük, cümle ve konu düzeyinde kullandığı tekrarlar öyküde ön plana çıkar. Yazar, iç kurgu yaratım süreci içinde tasarladığı yaratma ve yaratılma sorunu üstkurmaca tekniği ile aşmaya çalışır.

3. GERÇEK / KURGU / OKUR

Murat Gülsoy'un bazı öykülerinde gerçekliğin sorgulandığını görülür. Sanatçı, *Tanrı Beni Görüyor mu?* adlı öyküsünde gerçek dünyada herbir bireyin az önce kurgulanmış bir

evrende yaşıyor olduğu ihtimalini ve yaratılma sürecini dikkatlere sunar: *"Tabii ya, diyordu kendi kendine, eğer ben buraya yazıldıysam, gerçekten varsam yazarda var ve beni görüyor, gördüğü için buradayım."* (Gülsoy, 2010:291) Bu sözleri öykü kahramanına söylettiren yazar, okuyucuyu da bu kurgu evreni içine sokmaya çalışır. Bununla birlikte yaratılma olgusunu, okurun da içinde bulunduğu dünyaya taşımaya çalışır. Yazar, öykü kahramanlarına kurgusal dünya ve kurgunun sahibi olan yazar ile ilgili sorular sordurarak aslında okuyucuya da yaşadığı evreni ve bunun yaratıcısını sorgulatmaya çalışır. Okuyucuyu metnin içine katmak için okura sürekli sorular sorma, onu muhatap alma, kimi zaman telkinde bulunma, karşısında bir okuyucu olduğu bilgisine sahip olma durumları da yazarın kullandığı tekniklerden bazılarıdır.

Yazar, okuyucusuyla sohbet ediyormuş havasında detay olarak adlandırılabilecek irili ufaklı bilgiler vererek "yaratılma olgusunu" parantez içinde ek açıklamalar halinde verir: *"Gökyüzüne saçılmış yıldızların, bilmediği bir dilin harfleri olduğunu hissetti. Bedenindeki benler gibi. Keşke okumasını bilseydi…[Oku!]"* (Gülsoy, 2010: 286) Öykü kahramanından okuyucusuna gönderilen bu telkin, aslında okuyucuyu düşündürmeye ve yaşadığı evreninde bir kurgusal gerçeklik olduğuna yönelik bir girişimdir. Yaratma ve yaratılma sorunsalı içinde yaşayan öykü kahramanları, yazarın da telkini ile okuru bu denklem içine çekmeye çalışır. Yazar, gerçek ve kurgu kavramlarını kullanarak Mevlana'nın "Mesnevi" sine örtük bir göndermede bulunur. Mevlana; gerçekte varlığı 'gayb ve kifayet aleminin ateşinden çıkan bir duman ve tertemiz can denizi üzerindeki köpük olarak' teşbih eder. Gülsoy, sürekli bir gizemden bahsederek öykü kahramanlarını başka bir dünyanın olduğuna inandırır. Bu gizem ile birlikte, bu dünyanın gayb aleminin bir yansıması olduğu fikrini savunan Mevlana'ya yaklaşır. Öykü kahramanları da aslında bu kaygı içindedir. Yazar, yaşadığı evrenin bir rüya ya da kurgusal bir gerçeklik olduğu duygusunu okuyucuya birçok yerde aktarır. " *Ve ağrı ile birlikte doğan korkunç bir düşünce: Ya ben yoksam! Burada yok olsam ne fark eder ki? Kim farkına varır ki? Aklına kimse gelmedi. Sonra yine gözetlendiği duygusu. Garip bir biçimde yukarıdan bir yerden kendisine bakıldığını hissediyordu."(*Gülsoy, 2010:291) Öykü kahramanlarındaki 'yaratılış olgusu' Mevlânâ'nın "Dîvân-ı Şems" teki bahar ve güz üzerine olan şiirlerini

anımsatır. Bahar ve güz Mevlânâ'da gaybın kaynağını hatırlatmak, okuyucunun dikkatini bütün görünenlerin aslı olan görünmeyen aleme ve eşyanın hakikatini ve künhünü düşünmeye çekmek için birer bahane oluverir. Öykü kahramanları da okuyucu ile birlikte yaşadığı evrenin gerçek bir alemin görüntüsü olduğunun farkındadır. Bu durum hem öykü kahramanlarının hem de okuyucunun yaratma/yaratılma olgusunu düşünmesini sağlar.

4. YARATMA OLGUSU

"İnsanın alem hakkındaki görüşü, alemin bir parçası niteliğinde olan insanın kendisi hakkındaki görüşünü de belirler. Çünkü alemi Allah'ın kudret ve sanatının eseri olarak gören anlayışın hayat görüşü de Allah'ın isteği doğrultusunda şekillenir." (Taslaman, 2012:9) İnsanın bu alem ile ilgili görüşü, Allah'ın yaratma fiili ile kendini gösterir. İnsandaki yaratma düşüncesi, insanın tüm düşünce sistemini etkileyen en önemeli faktördür. Bu yaratma düşüncesi; yaşamda, ölümde, hayatın birçok alanında kendini gösterir. Yaratılışa verilen anlamlar çerçevesinde, insanda olumlu veya olumsuz birçok durum ortaya çıkabilir. Bu aşamada en önemli husus, insanın bilme ve merak etme gücünü ön plana çıkarma arzusudur. İnsanın bu alemdeki en önemeli yaratılış düşüncesi "nasıl yaratıldım?" sorusudur. Bu soru hayatı anlamlandırma açısından çok önemlidir. Yaratılış konusu insanlığın var oluşu ile ortaya çıkan, birçok yönüyle kapalı ve insanın ilgisini çeken bir konudur. Her dönemde bu konuda bir şeyler söylenmiş ve herkes kendi söylemlerine göre deliller getirmeye çalışmıştır. Tarih boyunca ne idim, nasıl oldum, ne oldum ve ne olacağım soruları insan zihnini sürekli meşgul etmiştir. Bu konuyla ilgili farklı fikirler yüzyıllar boyunca öne sürülmüştür. Fakat kesin bir bilgiye henüz ulaşılmış değildir. Modern çağda bu tür sorular, insanları fazlası ile meşgul etmektedir. Semavi kaynaklarda insanın yaratılışı ile ilgili kısmi bilgiler yer almaktadır. Kutsal kitaplarda yaratılışı anlatan ayetler, Allah'ın kudreti, birliği ve azameti ön planda tutularak sunulmuştur.

İnsanın bu dünyadaki en büyük yaşam gayesi, kendini tanımak, anlamlandırmak ve bir yere konumlandırmaya çalışmaktır. Yaratılış konusu, insanın hayatını anlamlandırması

açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu olgu insanın ortaya koyacağı davranışları yönlendiren temel faktörlerden biridir. Çünkü insanın davranışlarını yönlendiren ve şekillendiren temel etken inançtır. Bu açıdan yaratılış olayı, insanın inanç boyutunu oluşturur. Yaşadığı alemde, tek yetkin varlık olan insanın, üretme, araştırma, irade ortaya koyma, tercih etme, anlama, kavrama gibi özellikleri de onun bu arayışlarının sebebidir. Ölmekle yok olmak veya öldükten sonra ne olacağı sorunu, insan tabiatının en çok merak ettiği konuların başında gelir. Bu merakı gidererek hayatı anlamlandırmanın tek yolu, yaratılış ve gayesini anlama ve anlamlandırmaktan geçer. Bu gayenin insan için hayati öneme sahip olmasının nedeni ise insanın Tanrı'ya ulaşmak istemesidir. Genel olarak ifade edilecek olursa Tanrı'ya ulaşmak, yaratıcı olanı tanımaya çalışmak ile olur. Bu amaçla asıl gaye, yaratılışın nasıl olduğundan çok yaratma fiilinin sahibi olan Tanrı'dır.

Yaratılış anlatılarının olmazsa olmaz iki unsuru vardır: Yaratan ve yaratılan. Yaratılan, doğası gereği, yaratandan izler taşır ve ilk yaratılıştan sonraki her yaratma eylemi ve hatta her eylem ve durum, Eliade'nin deyişiyle *"Her şeyin öncesindeki kozmolojik eylemi tekrarlar."* (Elias, 1998:15) *Tanrı Beni Görüyor mu?'* da yaratılma olgusu öykünün ana izleğini oluşturur. Hikaye kahramanları, örtük bir şekilde Tanrı'ya ulaşmak ve hayatı anlamlandırmak için sürekli sorgulama içindedir. Yaratılma problemini çözmeye çalışan öykü kahramanları, yaratana ulaşmak için evreni tanımaya çalışır. Yaşadığı dünya içinde kendilerini konumlandırmaya çalışan kahramanlar hem kendilerini anlamlandırmaya hem de yaşamın gayesini bulmaya çalışır. Kahramanların bu meraklarını giderme arzusu aslında Tanrı'ya ulaşma isteğindendir. Ayrıca Tanrı'ya ulaştığını düşünen her kahraman bir belirsizlik içinde ölümle karşılaşır. Ölümün bir uyanış belki gerçek bir aleme kapı olduğu düşünülürse bu belirsizlik açıklanmış olur. Yine nöbet tutan asker, kitap okuyan öğrenci ve kurulu metinler üzerine çalışan yazar üzerinden varlık felsefesine dair çeşitli sorular gündeme getirilir. Bu sorgulama kimi zaman öykü kahramanlarının kendilerini mutlu hissetmelerini de sağlar: "*Ne ağrı ne sızı. Tabii ya, diyordu kendi kendine, eğer ben buradaysam, gerçekten varsam Tanrı da bazen beni görüyor, gördüğü için buradayım. Eğer Tanrı yoksa ben de yokum. Tanrının yokluğu yanında benim yokluğumun ne önemi olabilir! İçi sevinçle doldu. Şarkı söylemek istiyordu."* (Gülsoy, 2010:287) Öykü

kahramanları, var olmalarını Tanrı'nın varlığına bağlamakta ve bu yüzden de mutluluk duymaktadır. Hatta bu yaratılma gerçeğini öğrendiklerinde nasıl öldüklerini bile fark edemezler. Kurşun sesini bile duymayan asker ile betona çarparken çıkan sesi işitemeyen öğrenci ve son cümlenin içinde olduğunu fark edemeyen yazar, ölüm gerçeği ile yaratılma olgusunu bulmaya çalır.

Öykünün içinde varolma sorunu yaşayan öykü kahramanı yazar ise yaratılma olgusuna yazarı/okuyucuyu katarak biraz da mizah ile öyküye bir başka bir boyut kazandırır: *"Acaba şu anda Tanrı beni görüyor mudur? Bana bakıyor mudur? Sayfanın üzerinde büyüyen karanlık dünyanın, sadece bir bakışın sonucu olduğunu hayal ediyordu. Yukarıda bir yerlerde, bir gözün onu izlediğine, hatta yazdığını artık öylesine emindi ki… Başka türlüsü olabilir mi? Bir an için beni unutsa var olmayı sürdüremem ki…Bu düşünce o kadar heyecan vericiydi ki korkmayı unuttu. Sanki kuş tüyü bir yataktaydı. Ne ağrı ne sızı.Tabii ya diyordu kendi kendine eğer ben burada yazıldıysam, gerçekten varsam, yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için ben buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı yazar da yok. İçi acı bir alayla doldu. Şarkı söylemek istiyordu. Yazarını zor duruma düşürdüğü için o kadar mutluydu ki son cümlenin içinde olduğunu fark edemedi bile."*(Gülsoy, 2010:291)

Öykü kahramanı olan yazar, yaratılma olgusu içine okuyucuyu da katar. Okuyucun bu satırlar okuması hem kurgusal yazarı hem de gerçek yazarı varolma sorunundan kurtarır. Çünkü varoluş katmanları, bu şekilde tamanlanmış olur. Bu durum gerçek ve kurgusal yazarın varlığını ortaya çıkarmakla birlikte Tanrı'nın varlığına da işaret eder. Yaratılma olgusu da varlık sorununun çözümü ile daha belirgin hale gelir. Kurgusal olan öykü kahramanları, ancak yazarının belirlediği sınırlar içerisinde varolmayı sürdür. Öykünün sonunda son cümle içinde yer alan kurgusal yazar, gerçek yazarın kendisine nasıl bir sınır belirlediğinin farkındadır. Bu sınırlar içinde hayatı anlamlandırmaya çalışan öykü kahramanları, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Yazar, eserini ve eserin içindeki kahramanı yaratıp onun neyi ne kadar yapacağına yaratıcısı olarak kendisi karar verir.

Yazar ve vücuda getirdiği eser, okuyucunun varlığı ile bir anlam kazanır. Okuyucu eseri okumadığı takdirde kahramanın, eserin ve yazarın bir anlamı olmaz. Buradan hareket ile Allah ve Allah'ın vücuda getirdiği âlem ve bu âlemin farkına varan insan arasında da aynı ilişki vardır. İnsanın neyi ne kadar yapacağı Allah'ın takdiri ile belirlenir. Tıpkı kurmaca yazarın, yazar tarafından kurgulandığı gibi. Dolayısıyla gerçek hayatta da insanlar ile yaratıcı arasında da yaratma, yaratılma sürekli olarak yaratıcının belirlediği kader çizgisinde benzer bir ilişkinin olduğuna dikkat çekilir.

5. VARLIK SORUNU

"İslam kelamı ve felsefesinin temel konusu varlıktır. 'Varlık' kelimesi Yunanca'on', Latince 'esse' Fransızca 'etre' İngilizce 'being', Almanca 'senit' fiillerinin karşılığındadır. Bu kelimeler anılan dillerde hem fiil hem de isim olarak kullanıldığı halde, Türkçede 'varlık' yalnızca isim olarak kullanılır. Türkçede ise 'dır' eki tam olarak varolma halini gösterir." (Ülken, 2014:124)

Sanat eserinde varlık, dış dünyayı bulunduğu çerçeve içinde her varlık gibi ontolojik olarak açıklamaya çalışır. Fakat bu ontoloji aynı zamanda varlıkların ortaya çıkmasında ve dış faktörlerde etkilidir. Varoluşçu görüşler, varlığı incelerken farklı varlıklar arasındaki bağa dikkat çekerler. Sanat denilen faaliyet bir süreçtir ve bu sürecin ilk başladığı yer sanatçının kendisidir. Sanatçı olmadan eser olamayacağına göre eserin varlığı yaratıcısına işaret eder. Sanatçı, eserin oluşmasını sağlayan en önemli güçtür. Aristoteles'in söylediği üzere *"Bir şeyin ilk nedeni anlaşılırsa o şeyle ilgili birçok şey anlaşılabilir."* Eğer bir eserin kökeni o eserin varoluşuna işaret ediyorsa incelemeye kökenden başlanması daha sağlıklı olur. Sanat eserinin kökeni ise sanatçının ta kendisidir. Bundan ötürü sanatçı ile eser arasındaki ilişkiye dikkat çekmenin eserin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağını düşünmek gerekir. Sanat eserinin anlaşılmasında Kant ve Hegel dışında birçok düşünür, sanatçının önemine vurgu yapar. Öteden beri birçok sanat felsefecisi de sanatçının özel bir varlık olduğunu ve sanat eserinin sanatçının imgelem gücünde meydana geldiğini dile getirir.

Sanat eserinin her parçasında sanatçının imgelem dünyasının etkileri görülür. Eserin varlık yapısı ele alınırken sanatçının imgelem dünyasının etkisine değinmek gerekir. Çünkü malzemeyi esere dönüştüren imgelem dünyasının izleridir. "Ontolojik metodu edebî eserlere uygulayan Roman Ingarden, aynı zamanda alımlama estetiğinin de önde gelen temsilcilerindendir. Roman Ingarden, edebî eserde her şeyin belirlenemeyeceğini, metinde bazı belirsizliklerin başka bir ifadeyle anlam boşluklarının olabileceğini dile getirir. Okuyucu varolan anlam boşluklarını kendine göre doldurarak metni yeniden kurmaya çalışır. Okuyucu anlam boşluklarını doldururken aynı zamanda edebî eser ile ilgili yorumlarını başka alanlarla bağdaştırarak yeni anlam evreleri kurmaya çalışır. Ingarden, bu durumu ise yeniden kurma olarak isimlendirir. "*Wolfgan Iser de Ingarden'e benzer bir şekilde anlımlamayı okuyucu ile metnin ortak üretimi sürecinin sonucu olarak oluştuğunu söyler."* (Iser, 1990:39 aktaran Toprak, 2003: 141)

Sanat denilen etkinliğinin bir varola süreci olduğu düşünülürse bu sürecin unsurları sanatçı, eser ve okuyucudur. Sanat, yazarın zihninde başlar ve sanat eserinde somut hale gelir. Murat Gülsoy, bu öyküde varolma sorununu; öykü kahramanı, yazar, okuyucu ve Tanrı ekseninde ele alır. Hikaye kahramanları varlık problemini sürekli olarak irdeleme peşindedir. Bu sorgulama kimi zaman onları rahatsız edecek bir boyuta ulaşır: *"Ağrı ile birlikte doğan korkunç bir düşünce: Ya ben yoksam! Burada yok olsam ne fark eder ki? Kim farkına varır ki aklına kimse gelmedi."* (Gülsoy, 2010: 288) Öyküde yine kitap okuyan öğrenci, gözetlendiği duygusuna kapıldığında bir anda içinde şefkat dolu bir bakış hisseder. Sonra bu bakıştan yola çıkarak Tanrı'nın varlığını hissetmeye başlar. Tanrı'nın var olduğu düşüncesi, kitap okuyan öykü kahramanını heyecanlandırır ve ona korkmayı unutturur. Bu durum, nöbet tutan askerde de kurulu metinler üzerine çalışan yazarda da aynı şekilde tezahür eder. Varlık ve yokluk içinde kıvranan öykü kahramanları bir an bile yokluğa tahammül edemez: *"Başka türlüsü olabilir mi? Bir an için beni unutsa var olmayı sürdüremem ki… Bu düşünce o kadar heyecan vericiydi ki korkmayı unuttu."* (Gülsoy, 2010: 291) Varolma duygusuna kendini kaptıran nöbet tutan asker, öğrenci ve öykü kahramanı yazar ölmek üzere olduklarının bile farkında değillerdir. Bu arada yazarın imgelem dünyasında varlık ve yokluk somut olaylar üzerinden anlatılır. Kendi

varlığını sorgularken ölen asker kurşun sesini işitemez. Yine şarkı söyleyerek mutlu olan genç kız, betona çarparken çıkan sesi duymaz. Yazarını zor duruma düşürdüğü için mutlu olan kurgu yazar, son cümlenin içinde olduğunun farkında değildir. Son öyküde öykü kahramanı olan yazar, varolma sorununu ince bir mizah ile harmanlayarak tekrar gündeme getirir: *"Eğer ben burada yazıldıysam, gerçekten varsam, yazar da var ve beni görüyor, gördüğü için ben buradayım. Fakat bu satırları okuyan biri yoksa ben de yokum, işin komik yanı yazar da yok. İçi acı bir alayla doldu. Şarkı söylemek istiyordu."* (Gülsoy, 2010:291) Varolma ve yaratılma sorununu, Tanrı'nın varlığını da sorgulatarak bir arada vermeye çalışan yazar daha sonra okuyucuyu da bu işin içine katar. Okuyucu eseri okumadığında ya da yazarın mesajı okura ulaşmadığında kahramanın, eserin, ve yazarın varlığı bir anlam ifade etmez. Benzer bir şekilde yaratıcının yarattığı bütün varlıklarda bunları okuyacak ve anlamlandıracak bir varlığa ihtiyaç duyar. O da insandır. İnsan âlemdeki sanat eserlerinin farkına varmaz, Gülsoy'un ifadesi ile yıldızları okumaz ise yıldızların varlığı bir anlam ifade etmez. Okuyucu bu denklemde hem yaşadığı evreni ve bunun sahibini sorgulayan hem de yazarın ve eserin varlığına şahit olan kişi görevini üstlenir.

6. SONUÇ

Öykülerinde tema olarak bireyi, bireyin yalnızlığını, yazma sorunsalını, gerçek hayat ve kurgu ilişkisini, varlığı ve yokluğu ele alan Murat Gülsoy, bu çerçevede eserler ortaya koyar. Yazar, *Tanrı Beni Görüyor mu?* öyküsünde üç ayrı bölümde benzer kişilik özellikleri sergileyen üç kişinin ruh durumunu varlık/yaratılış/yaratıcı kavramları ile irdeler. Yazar, kendi imgelem dünyasında oluşturduğu kavramları evrensel dünyadaki gerçekliğe işaret ederek açıklamaya çalışır. Bunu yaparken de üstkurmaca tekniğinden yaralanır. Ayrıca yazarın seçtiği konuların evrensel boyutta olması onu daha büyük bir kitleye hitap etmesine imkan tanımış ve aynı doğrultuda anlaşılabilirliğini de artırmıştır. Murat Gülsoy bu hikayede yaratılış olgusunu merkeze alır. Yazar bu olgu üzerinden kişilerin varolma sorununu inceler. Varolma sorunu yaşayan öykü kişileri, varlık ve yokluk alemi içinde kendine bir yer bulmaya çalışır. Bu sorgulamalar neticesinde

Tanrı'nın varlığını kabul eden öykü kişileri; bilinme, tanınma, görülme ve var olmanın mutluluğuna erişir. Varoluş sürecini tamamlayan öykü kişilerince varlık ve yaratıcı kavramları birçok defa tekrarlanır. Yazar, öyküde üstkurmaca tekniğinin imkânlarını kullanarak "yaratıcı ile yazar" ve "insan ile kurgusal kahraman''arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalışır. Gülsoy'un değindiği bu ikili ilişki sayesinde metnin ana izleği daha net bir şekilde ortaya çıkar. Yazar; kurgu ve gerçek arasında gidip gelmeler yaşayan öykü kahramanlarını, üstkurmaca tekniğiyle ortaya çıkarmaya çalışır. Kurgusal olan karakterler, varolma ve yaratılış sorununu Tanrı'nın varlığı üzerinden okuyucuya aktarır. Tabii sanatçı ve okuyucu da bu öyküde bir bakıma Tanrı işlevi görür. Kurgusal olan, hayatına devam edebilmek için yaratıcısına, yani yazarına ihtiyaç duyar. Eğer yazar ile bağı kesilirse yaşamını sürdüremez. Edebi metin özelinde ortaya konan bu ilişkide söz konusu taraflardan birisi de okurdur. Eser ve kahraman varoluş sürecinde satırları okuyan okuyucu da pay sahibidir. Çünkü yaratılan kahraman, varlığını yazara borçlu olsa da asıl ulaşmak istediği hedef her zaman okuyucudur. Onun yaşamı, ancak okuyucunun onun varlığını kabul etmesiyle yani okuması, yorumlaması ve anlamlandırmasıyla mümkündür.

Okuyucu eseri okumadığında ya da yazarın mesajı okura ulaşmadığında kahramanın, eserin, ve yazarın varlığı bir anlam ifade etmez. Buradan hareket ile Allah ve Allah'ın vücuda getirdiği âlem ve bu âlemin farkına varan insan arasında da aynı ilişki vardır. İnsan bu âlemdeki sanat eserlerinin farkına varmadığı zaman, Gülsoy'un ifadesi ile "yıldızları okumaz ise" yıldızların varlığı bir anlam ifade etmez. Bu durumda yazar, eser, kahraman ve okuyucunun varlığı üzerinden Tanrı ve yaratılış gerçeği kabul edilmiş olur. Bu şekilde kurgusal olan edebi metindeki varlık katmanlarıyla evrendeki yaratılış olgusu arasında büyük bir benzerlik ortaya çıkmış olur.

KAYNAKLAR

Aktulum, Kubilay (1999). **Metinlerarası İlişkiler**, Öteki Yay., Ankara.

Arık, Şahmurat (2007). Kurmacanın Üstkurmacaya Dönüştürülmesinde Murat Gülsoy Hikâyeleri, *Hikayenin Bugünü Bugünün Hikayesi* / ***80 Sonrası Türk Hikayesi***

***Sempozyumu:19-20 Ekim 2007-İstanbul**: Bildiriler* (s.338-356). İst: Ümran. Bld.

Atay, Oğuz (1984). **Tehlikeli Oyunlar,** İletişim Yayınları, İstanbul.

Ecevit, Yıldız (2008). **Orhan Pamuk'u Okumak**, İletişim Yayınları, İstanbul.

Elias, Canetti (1998). **Kitle ve İktidar**, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Çetişli, İsmail (2015). **Batı Edebiyatında Edebi Akımlar**, Ankara.

Gülsoy, Murat (2010). **Tanrı Beni Görüyor Mu**?, (1. Baskı), Can Yay., İstanbul.

Lekesiz, Ömer (2016). **Kuramdan Yoruma**, Selis Kitaplar, İstanbul.

Toprak, Metin (2003). ***Hermeneutik** (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat* , Bulut Yay., İstanbul.

Taslaman, Caner (2012). ***Evren'den Allah'a***, Etkileşim Yay., İstanbul.

Ülken, H.Z, (2014). **Varlık ve Oluş**, Doğu Batı Yay., İstanbul.

Waugh, Patricia (1996). **Metafiction**, New Fetter Lane, London.

EVALUATION OF THE TRUTH OF TEACHING NAMES IN TERMS OF CREATION

TALİM-İ ESMA HAKİKATİNİN YARATILIŞ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Vehbi KARA
İstanbul University, Faculty of Water Sciences, İstanbul, Turkey
E-mail: vehbikara1@hotmail.com

ABSTRACT

The creation of Adam, the ancestor of humans, is in the most beautiful form. For this reason, the names have been taught. Other creatures do not have this feature. Therefore, their authorities are fixed. Unfortunately, most of humans could not understand the relevant parts of the Qur'anic verses. They are also reluctant to learn the beautiful names of Allah. They have been thrown into great danger by seeing themselves as devils. In this study, the teaching of the names and the creation event is explained. If human sticks to the beautiful names of Allah, he will reach an authority above all creatures and will attain happiness both in this world and in the Everlasting Hereafter. Considering the concept of great trust, human beings will contemplate and learn the beautiful names of Allah and rise to the highest authority in the universe. But instead, it is striking that the majority of people who act in a religious order or even rebellious. On the other hand, under the concept of sanctifying nationality, the act of associating with God is hidden. One of the nationalists' fathers, Ernest Renan, said, “it is the ancestor who makes us who we are”. In this study, it is also tried to express how dangerous racism is by considering the views of Renan and his peers.

Keywords: Teaching Names, Contemplate, Great Trust, Nationalism, Creation.

ÖZET

İnsanların atası olan Âdem’in yaratılışı en güzel surettedir. Bu nedenle talim-i esma olayına muhatap olmuştur. Yaratılan diğer canlılar ise bu özellikten mahrumdurlar. Bu nedenle makamları sabittir. İnsanoğlunun büyük bir kısmı ise ne yazık ki Kur’an ayetlerinin ilgili kısımlarını anlayamamış ve idrak edememiştir. Allah’ın güzel isimlerini öğrenme konusunda da isteksiz kalmaktadırlar. Şeytan gibi kendilerini büyük görerek büyük bir tehlikenin içine atılmışlardır. Bu çalışmada talim-i esma hadisesi ve yaratılış anlatılmaktadır. İnsan, Allah’ın güzel isimlerine yapışsa; bütün mahlûkatın üzerinde bir makama çıkarak hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir. Emanet-i kübra denilen kavram üzerinde düşünüldüğü takdirde insanoğlu tefekkür edecek ve Allah’ın güzel isimlerini öğrenerek kâinattaki en yüksek makama çıkabilecektir. Fakat bunun yerine dini emirlerde lakayt davranan, hatta isyankâr davranan insanların çokluğu da göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, milliyeti kutsallaştırmak kavramı altında Allah’a ortak koşmak fiili gizlenmiştir. Milliyetçilerin fikir babalarından Ernest Renan’ın “ecdada tapma en meşru bir ibadettir; bizi olduğumuz hâle getiren ecdattır” sözü bunu

göstermektedir. Bu çalışmada aynı zamanda Renan ve emsalinin görüşleri ele alınarak ırkçılığın ne derece tehlikeli bir hastalık olduğu da ifade edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Talim-i Esma, Tefekkür, Emanet-i Kübra, Milliyetçilik, Yaratılış.

1. GİRİŞ

Allah, ilk insan Hz. Âdem'i (as) yarattığında ona eşyanın isimlerini öğretti. İslâm terminolojisinde bu olaya "Talim-i esma" adı verilir. İlim öğrenmenin diğer bir manası da eşyanın isimlerini öğrenmek demektir.

Eşyanın hakikati; Allah'ın esma-i İlâhiye denen güzel isimlerinin tecellîsinden ibarettir. Hz. Âdem (as) eşyanın isimlerini öğrenerek İlâhî isimler ile Allah'ı tanımak gibi derin ve geniş bir bilgiye erişmiştir.

İnsanın arzın halifesi olarak yaratılması ancak ilimle mümkün olabilirdi. Etrafımızda gördüğümüz her şeyin şeklinden, yapısından, mahiyetinden, duruşundan, hareketinden, doğmasından, büyümesinden, ölümüne kadar meydana gelen olayların açıklanması işte ayetlerde geçen talim-i esma hakikati (Karaman, 2019, s. 5) ile izah edilebilmektedir.

Bu nedenle çevremizde gördüğümüz bütün varlıklar bir kitaptır. Buna bazı İslam alimleri "kitab-ı kebîr" (Nursi, 2016, s. 441) adını vermiştir. Çünkü âlem; ilimden gelir, oda Rabbü'l-Âleminden vücut bulmuştur.

Allah, Kur'ân'da ilmin, üç çeşidine yer vermiştir. Birincisi ilmelyakîn (Özek, 1987, s. 599) yani bir şeyi ilmen doğru olarak bilmek; diğeri aynelyakîn, yani görerek bilmek; ve üçüncüsü ise hakkalyakîndir. Yani tadarak, içine dalarak bizzat öğrenmek, başka bir ifadeyle ruh ve vücudumuzun her yönüyle algılamasıdır. İşte insanlar bu sayede ilme dayalı hazza ve mutluluğa ulaşabilir.

İşte "Hazreti Adem Babamızın en büyük mucizesi ve mesleği "talim-i esma" hakikatidir. Bu hususu yaratılış açısından değerlendirmek gereklidir. Kısaca "talim-i esmâ" yani Allah'ın güzel isimlerinin öğretilmesi, "Cenâb-ı Hakk'ın, Hz. Âdem'e bu isimleri öğretmesi" demek olup insanın diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliğidir.

2. İNSANIN DİĞER ŞUURLU VARLIKLARA KARŞI ÜSTÜNLÜĞÜ

Allah, yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklere bildirdiğinde, onlar bunu hayretle karşılarlar ve bu ilâhî iradenin hikmetini, kendilerine mahsus bir lisanla sorarlar. Bunun üzerine Rabbimiz, Âdem peygambere bütün isimleri öğretir ve melekleri bir imtihana tâbi tutar.

İşte Âdem babamızın mesleği olduğu gibi bütün canlılardan üstün tutulmamız "talim-i esma" iledir. Kuran'da geçen ayetlerde ve dini kitaplarda bu konuya geniş yer ayrılmıştır. İnsanın yaratılan bütün varlıklara karşı üstünlüğü "talim-i esma" ile mümkün olmuştur. Bakara Suresi 31. Ayet'te "Ve allemel Ademe esmae külleha" geçen "Ve Adem'e bütün isimleri öğretti (Hayrat, 2013, s. 5)" meselesi bunun en büyük delilidir.

Bu ayet bütün insanların pederi olan Hazreti Adem'in en büyük mucizesidir. Talim-i esma ile insanoğlu; melekler de dâhil olmak üzere bütün hayat sahipleri arasında en üstün mertebeye çıkmıştır. Bunu "Adem'e secde edin" Bakara Suresi 34. Ayet Meali" ayeti ile anlıyoruz. Fakat İblis, Allah'ın emrine karşı gelerek isyan etti ve dedi ki "Ben çamurdan yarattığın kimseye secde eder miyim! (Karaman, 2019, s. 5)"

İşte bütün melekler: "Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederiz! Senin bize öğrettiklerinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. Muhakkak ki sen Âlim ve Hakimsin (Karaman, 2019, s. 5)" diyerek bu talim-i esma hakikatini tasdik etmişlerdir.

Kendi nevinin üstünlüğünü dava eden İblis ise talim-i esma hakikatini anlayamamıştır. Çünkü öyle güçlü bir kibri vardır ki; kendisini ebedi olarak azaba sokmuştur. Allah, Şeytanı lanetlemiştir (Nisa Suresi 118. Ayet Meali, Araştırma Merkezi, 2009, s. 96).

Ne yazık ki; insanoğlunun büyük bir kısmı dahi bu ayetlerin manasını anlayamamış idrak edememiştir. Allah'ın güzel isimlerini öğrenme konusunda çok cahildir. Aynı İblis gibi kendini büyük görerek; talim-i esmayı ve Kuran'ı öğrenmek

için çaba sarf etmemektedir. Hâlbuki insan, bütün mahlûkatın üzerinde bir makama çıkaracak olan Allah'ın güzel isimlerine yapışsa; hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir.

Esma-i hüsna'ya dair özgün çalışmalarıyla bilinen Dr. Senai Demirci, son yıllarda sürdürdüğü psikoterapi çalışmaları ile birlikte esma-i hüsnanın anlamları üzerinden yürüyen bir program başlatmıştır. Şöyle demektedir (Senai Demirci, 2019):

"Kuran'ın esma talimi, insanın tüm zamanlara ve mekânlara uzanan duygulanımlarını kucaklayan, geliş gidişlerine refakat eden, duygusal labirentinin tüm kıvrımlarına dokunan bir gök inşa eder. Esma-i hüsna, dünyanın kuyusuna düşmüş, arzın darlığına mahkûm olmuş insan ruhunun kanatlarına sonsuz bir anlam göğü sunar. İnsan ruhu, esmanın semasından nefeslenir, esmanın anlam ufkundan aydınlanır, esmanın kandilinden ümit devşirir".

Demirci, psikolojinin temel kuramlarını yanına alarak, esma-i hüsnanın kucaklayıcı anlamlarına doğru bir yürüyüş yapmıştır. Güzel isimlerin sınırsız anlamlarını, içimizde açılmayı bekleyen duygu tohumlarına yağmur yumuşaklığında dokundurarak, heyecanlı bir terapi yolculuğuna çıkmıştır.

3. BATI FELSEFECİLERİNİN ALLAH'IN GÜZEL İSİMLERİNİ ANLAMADAKİ ZAAFİYETLERİ

Bazı kişiler Allah'ın güzel isimlerini Batı felsefesinin çirkin üslubu ile ele alarak göstermemiz gereken saygı ölçülerini yitirmektedirler. Konuşmalarında ve yazılarında "Allah emek verdi" gibi aciz insanlara mahsus sıfatlarla Cenab-ı Allah'a acziyet isnat etmektirler (Vehbi Kara, 2019).

Hâlbuki Allah; sonsuz kudret sahibidir, Kadir-i Zülcelaldir. Her şeye gücü yeter. Ol deyince olur. Esma-ı hüsnadan yani onun güzel isimlerinden bir başka ismi Hakim'dir. Hikmetle iş görür. Anlamını bilmesek dahi yaptığı işlerde hikmet ve güzellik vardır.

Allah, Âlim'dir. Sonsuz ilim sahibidir. Allah'ı anmak veya ifade etmek lüzumu doğduğunda onun güzel isimlerini kullanmak vaciptir. Sübhanallah dediğimiz zaman Allah'ı her türlü noksaniyetten münezzeh olduğunu ifade ederiz. Hiçbir kusur ona arız olamaz...

Esma-i Hüsna yani Allah'ı güzel isimleri ile ilgili olan Haşr Suresi 24. Ayette: "O Allah ki; Yaratan'dır, Bâri'dir (yokken var eden), Musavvir'dir (şekil verendir), güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbih eder. Ve O; Azîz'dir (yücedir), Hakîm'dir (hüküm ve hikmet sahibidir), (Karaman, 2019, s. 547)

İşte Allah'ı andığımızda O'nu esma-i hüsna ile anmak gerekir. Haşa acziyet isnat eden isim, sıfat ve fiillerden sakınmak bir Müslüman'ın dikkat etmesi gereken hususlardan bir tanesidir.

Kuran-ı Kerim'de, Allah'ın güzel isimleri ki; 99 tanesi geçmektedir. İnsanlara ve aciz mahlûklara ait isimlerle değil; bu isimlerle Allah'a dua etmeliyiz. Her namazdan sonra tesbihat esnasında bu isimleri okumak sünnettir.

4. YERYÜZÜNÜN İNSANIN EMRİNE VERİLMESİ VE TALİM-İ ESMA

Yeryüzünü insanın emrine veren Allah, hayat sahipleri içinde en yüksek makamı dahi insana vermiştir. (Tin Suresi 4. Ayet Meali, Karaman, 2019, s. 596). Bu nedenle insanı en güzel surette yaratan Allah'a ne kadar şükredilse yine azdır. Emaneti kübra yani insanlara verilen büyük emanet; imtihandır. İnsan, imtihanı düşünerek, tefekkür ederek ve Allah'ın güzel isimlerini öğrenerek en yüksek makama çıkabilir

Bu açıdan isim verme konusunda, İslam düşünürlerine göre; Rabbimizin, insanları üstün tuttuğu, talim-i esma (isimlerin öğretilmesi) ile anlaşılmakta, idrak edilebilmektedir. Bu özelliği sayesinde bir tekâmül ve ilerleme çizgisinde olan insanın, diğer canlılardan ayrışması mümkün olabilmektedir.

Allah, insanı arzın halifesi olarak yaratmıştır. (Yargıcı, 2016, s. 85) Ona hayvanlardan cinlerden ve meleklerden farklı yetenekler vermiştir. İnsan mahlukatın en şereflisi olduğu gibi hayvanlardan dahi daha aşağıya düşecek kabiliyetleri de vardır.

Demek ki insan; Şeytan gibi kendisini üstün görmeye başladığı anda isyan etmeye başlamış olmaktadır.

Allah'ın güzel isimlerine dayanarak her alanda en yüksek makama çıkma yolu; herkes için açıktır. Bütün sosyal ve pozitif ilimlerde en yüksek seviyeye çıkma istidadı her insanda vardır. Fakat bu konuda gayret ve çaba gereklidir. Zira insana ancak çalıştığının karşılığı vardır (Necm Suresi 39. Ayet Meali, Karaman, 2019, s. 526).

Talim-i Esma hakikatini İşaratul İcaz isimli tefsir kitabında Bakara Suresinin 31. Ayetini Nursi şu şekilde ele almaktadır (Nursi, 2014, s. 145.): "Şahs-ı Âdem'e talim-i esma unvanıyla nev-i benî-Âdeme ilham olunan bütün ulûm ve fünunun talimini ifade eder" demektedir.

Sözler isimli eserinde ise Hazreti Muhammed (asm) "Hazret-i Âdem'e icmalen talim olunan bütün esmânın bütün meratibiyle tafsilen mazharı" olmuştur denilmiştir. Bu hususu şu şekilde açıklamak mümkündür:

Hz. Âdem'e öğretilen isimlerin icmali olduğu, yani çekirdek mânâsında öz bilgilerden meydana geldiği, bu isimlerin ahir zaman Peygamberinde (asm) ise tafsilatlı ve mükemmel şekilde tahakkuk ettiği ifade edilmektedir. Bunun hikmetini ise şöyle ifade etmektedir: "Fakat sizin pederiniz bir defa Şeytana aldandı, Cennet gibi bir makamdan rû-yi zemine muvakkaten sukut etti. Sakın siz de terakkiyâtınızda Şeytana uyup hikmet-i İlâhiyenin semâvâtından tabiat dalâletine sukuta vasıta yapmayınız. (Nursi, 2016 s.)"

İnsan sık sık başını kaldırıp Allah'ın güzel isimlerine dikkat ederek o yüksek seviyeye yükselmelidir. Bunun için bugüne kadar elde edilen teknoloji ve fenlerden istifade ederek tefekkür edilmelidir. Belki bu sayede esma-i hünsanın asıl manası anlaşılmış olacaktır.

İşte Hazreti Adem'in Cennetten çıkarılmasının arka planında da dini emirlerde lakaytlık, hatta isyan vardır. Milliyeti kutsallaştırmak (mâbud ittihaz etmek) gibi bir şirk gizlenmiştir. Milliyetçilerin fikir babalarından Ernest Renan "ecdada tapma en meşru bir ibadettir; bizi olduğumuz hale getiren ecdattır." sözüyle milliyetçiliğe kutsiyet

kazandırmak istemiştir. Bediüzzaman'ın "Milliyetçiler, milliyeti mâbud ittihaz ediyorlar" tespitinde Renan ve emsalinin görüşleri özetlenmiştir (Vehbi Kara 2019).

Ahzab Suresinde geçen "Biz emâneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik; hepsi de onu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korktular. İnsan ise onu yüklendi. Gerçekten insan çok zalim, çok cahildir (Ahzab Suresi 72. Ayet, Karaman, 2019, s. 426)" Ayetini şu şekilde tefsir etmiştir (Nursi, 2016, s. 441).

"Âlemin miftahı insanın elindedir ve nefsine takılmıştır. Kâinat kapıları zahiren açık görünürken, hakikaten kapalıdır. Cenâb-ı Hak, emanet cihetiyle insana ene namında öyle bir miftah vermiş ki, âlemin bütün kapılarını açar; ve öyle tılsımlı bir enâniyet vermiş ki, Hallâk-ı Kâinatın künûz-u mahfiyesini onun ile keşfeder. Fakat ene kendisi de gayet muğlâk bir muammâ ve açılması müşkül bir tılsımdır. Eğer onun hakiki mahiyeti ve sırr-ı hilkati bilinse, kendisi açıldığı gibi, kâinat dahi açılır. Şöyle ki: Sâni-i Hakîm, insanın eline, emanet olarak, rubûbiyetinin sıfât ve şuûnâtının hakikatlerini gösterecek, tanıttıracak, işaret ve numûneleri câmi' bir ene vermiştir; tâ ki, o ene bir vâhid-i kıyasî olup, evsâf-ı rubûbiyet ve şuûnât-ı ulûhiyet bilinsin. Fakat vâhid-i kıyasî, bir mevcud-u hakiki olmak lâzım değil. Belki, hendesedeki farazî hatlar gibi, farz ve tevehhümle bir vâhid-i kıyasî teşkil edilebilir. İlim ve tahakkukla hakiki vücudu lâzım değildir."

Cenâb-ı Hakkın sıfât ve esmâsının bilinmesi enaniyete yani insandaki benlik duygusuna bağlıdır. Çünkü mutlak ve muhît bir şeyin hududu ve nihayeti olmadığı için, ona bir şekil verilmez ve üstüne bir suret vermek için hükmedilmez, mahiyeti ne olduğu anlaşılmaz. Meselâ, karanlıksız bir ziya, bilinmez ve hissedilmez. Ne vakit hakiki veya sanal bir karanlık ile bir hat çekilse, o vakit bilinecektir.

İşte, Allah'ın, ilim, kudret, Hakîm ve Rahîm gibi sıfat ve isimleri sonsuz, hudutsuz, ortaksız olduğu için, onlara hükmedilmez. Esma-i Hüsna bilinmez ve hissedilemez. Öyle ise, hakiki nihayet ve hadleri olmadığından, farazî ve vehmi bir haddi çizmek lâzım geliyor. Onu da enaniyet yani benlik yapar.

İnsan kendinde gerçek olmayan bir malikiyet, bir kudret, bir ilim tasavvur ederek bir had çizer, bu sayede sonsuz isim ve sıfatları anlamaya çalışır. "Buraya kadar benim, ondan sonra Allah'ındır" diye bir taksim yapar. Kendindeki ölçücüklerle esma-i hünsayı yavaş yavaş anlayabilir.

Bu duruma örnek olarak kendine ait bir mülkünde tasarrufu ile kainattaki Allah'ın rububiyetini ve tasarrufunu anlar. İnsan kendi görünüşteki zahiri malikiyetiyle, Allah'ın hakiki malikiyetini düşünebilir. Diyebilir ki; "Bu eve malik olduğum gibi, Allah da şu kâinatın malikidir" der. (Nursi, 2016, s. 668)

İnsan kendisinde bulunan bu küçücük ilmi sayesinde Allah'ın sonsuz ilmini düşünebilir. Kendi elde ettiği küçük sanatıyla Allah'ın sanatını ve yaratıcılık kudretini anlar. Küçücük evini inşa ve tanzim ettiği gibi şu dünyayı da Allah'ın tanzim ettiğini bilir. Kısaca bütün İlahı şuunat ve sıfatlar benlik sayesinde bir parça kavranabilir.

5. SONUÇ

Allah, insanı dünyanın halifesi olarak yaratmıştır. Hayvanlardan cinlerden ve meleklerden farklı yetenekleri vardır. Mahlukatın en şereflisi olduğu halde hayvanlardan dahi daha aşağıya düşecek kabiliyetleri de bulunmaktadır. İşte Şeytan gibi kendisini üstün görmeye başladığı anda isyan etmeye başlamış olmaktadır. Eğer insan, kibir ve enaniyetinden vazgeçmez, af dilemez ise kendisini çok kötü bir son beklemektedir.

Yaratılış konusunda da en önemli kaynağımız Kuran'dır. Kuran'ın manalarını öğrenmek için ne kadar çaba göstersek azdır. İnsan, bütün mahlukatın üzerinde bir makama çıkaracak olan Allah'ın güzel isimlerine yapışsa; hem bu dünyada hem de sonsuz ahirette saadete erişecektir.

Birçok insan bahse konu ayetlerin manasını tam olarak anlayamamış ve idrak edememiştir. Belki de insanoğluna düşen görevlerden en önemlisi Allah'ın güzel isimlerini öğrenmektir. Fakat insanın diğer bir yönü ise tembel ve cahil olmasıdır. İblis gibi kendini büyük görerek; büyük bir tehlikeye düşer.

İnsanda mevcut benlik duygusu ile Allah'ın güzel isimleri hissedilebilir ve kısmen anlaşılması mümkün olur. Gerçek manası ile anlaşılması ise Cennette ve huzuru İlahide olacaktır. Bunun içinde Allah'a iman etmek ve Hazreti Muhammed Aleyhissalatü vesselama iman etmek şarttır.

KAYNAKLAR

Araştırma Merkezi, **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, Yeni Asya Gazetecilik Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2009)

Demirci, S., http://www.tyb.org.tr/dr-senai-demirci-ile-esma-terapi-31602h.htm (Erişim Tarihi: 12.09.2019)

Kara, V., https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/vehbi-kara/uluslararasi-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-29347.html (Erişim Tarihi: 12.09.2019)

Kara, V., https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/vehbi-kara/irkcilik-hastaligi-ve-illeti-27480.html (Erişim Tarihi: 12.09.2019)

Karaman, H.-Çağrıcı, M.-Dönmez, İ. K. Gümüş, S., **Kur'an Yolu Meali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2019.

Meal Heyeti, **Kur'an-ı Kerim ve Karşılıklı Muhtasar Meali**, Hayrat Neşriyat, Isparta, 2013.

Nursi, S., **İşaratül İcaz**, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2014.

Nursi, S., **Sözler**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 2016. S.780.

Özek, A.-Karaman, H.- Turgut, A.- Çağırıcı, M,- Dönmez, İ. K.- Gümüş, S., Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Medine, 1987.

Yargıcı, A., Kur'anca Yaşamak, İltek A.Ş., Ankara, 2016)

WHAT DOES GOBEKLI TEPE TELL: BIRTH, DEATH AND LIFE CYCLE

GÖBEKLİ TEPE NE ANLATIYOR: DOĞUM, ÖLÜM VE HAYAT DÖNGÜSÜ

Prof. Dr. Yusuf KILIÇ[1], Lecturer Elvan ESER[2]
[1]Pamukkale University Faculty of Science and Literature, History Dept., Denizli, Turkey
[2]Pamukkale University, Denizli Social Sciences Vocational School, Denizli, Turkey
E-mail: ykilic@pau.edu.tr
eeser@pau.edu.tr

ABSTRACT

The question of why the Göbekli Tepe area, uncovered by German researcher Klaus Schmidt, was built in 1995 has brought many problems that have not yet been resolved. The assumption that this area was built in 10,000 B.C. and the claim that it was the work of "hunter-gatherer" groups, contrary to what is known, has brought the problem to a dead end. So that, it weakened the theory of formation of the established order of life, on the other hand, scientific efforts were made to prove that it was the first example of temple centered city formation processes. At this point, accepting the idea that Göbekli Tepe is the first example of a temple-centered city, the columns in the settlements of the area with 20 temple structures and the symbolic descriptions on these columns are of great importance for showing the level of thought and belief of the ancient people. As a matter of fact, by examining the symbols that make up the descriptions, it becomes apparent that the concept of creation is intended to be symbolized and explained. In fact, these symbols represent a composition in which the theme of sexual intercourse, birth, death and life cycle is intended to be explained and organized by a creative force.

Keywords: Gobekli Tepe Findings, Birth Death and Life Cycle

ÖZET

1995 yılında Alman araştırmacı Klaus Schmidt tarafından gün yüzüne çıkarılmaya başlanan Göbekli Tepe alanının ne amaçla inşa edildiği meselesi henüz çözüme kavuşturulamamış pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu alanın M.Ö. 10.000 yılında inşa edilmiş olduğunun kabul edilmesi ve bilinenin aksine "avcı-toplayıcı" grupların eseri olduğu iddiası sorunu daha da çıkmaz bir boyuta taşımıştır. Öyle ki, bir taraftan yerleşik hayat düzeninin oluşum teorisini zayıflatmış, diğer taraftan ise tapınak merkezli kent oluşum süreçlerinin ilk örneği olması noktasının ispatı için ilmi çaba sarf edilmiştir. Bu noktada Göbekli Tepe'nin tapınak merkezli kent oluşumunun ilk örneği olduğu düşüncesini kabul ederek 20 tapınak yapısına sahip olan alanın yerleşimlerinde bulunan sütunlar ve bu sütunların üzerinde yer alan sembolik betimlemeler eskiçağ insanının düşünce ve inanç seviyesini göstermesi açısından büyük önem arz etmektedir. Nitekim betimlemeleri oluşturan sembollerin incelenmesi ile yaratılış kavramının sembolize edilerek anlatılmak istendiği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, betimlemeleri oluşturulan bu sembollerle cinsel birleşme, doğum, ölüm ve hayat döngüsü

temasının anlatılmak istendiği ve bütün bunların yaratıcı bir güç tarafından organize edildiği bir kompozisyona işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Göbekli Tepe Buluntu, Doğum Ölüm ve Hayat Döngüsü

1. GİRİŞ

Bilimi var eden insan için en büyük bilinmez yine kendisi olmuştur. Belki de insan yaradılışından bu yana kendine dair her ne varsa zihni için bir merak konusu yapmış ve böylelikle bilimin doğuşu (Koyre, 2010:52/Yıldırım, 1995:2) gerçekleşmiştir. Nitekim bilim için bugünün insanını anlamak, ona dair olanı, yapıp ettiklerini, nedenlerini, niçinlerini izah edebilmek ehemmiyetli bir iştir. Kaldı ki, herhangi bir araştırmanın temelinde tarih öncesi çağlar ve evvel insanın yapıp ettikleri söz konusu ise bilim adına meseleye getirilen izahların her biri birer keşif mahiyetinde olur. Bu keşfin zor olan yanı ise yanılgıya düşmeden, anakronizm yapmadan, hali hazırda var olan bilginin "ben doğruyum benim ötemde başka bir doğru yoktur!" çığırtkanlığına şüpheyle yaklaşarak, farklı yollardan ilerlemek ve belki de en doğruya ulaşabilmektir. Gerçekten sosyal bilimler içerisinde belkemiği sayılabilecek ve geçmişi incelemenin sanatı olan tarih ilmi içerisinde de insan keşiflere gebe büyük bir muammadır. Öyle ki, tarih bir noktada biyolojik olarak bizimle aynı olan fakat kültürel noktada binlerce yıllık ayrımlar yaşadığımız ezel insanla günümüz insanının akıl çatışmasıdır. Bu er meydanının galibi ise hiç şüphesiz ki, elinde söz konusu döneme dair belgeyi bulunduran ve bu belgenin lisanına malik olan ilim insanıdır. Zira çağlar öncesini araştıran bilim insanının en kudretli silahı evvel insanın lisanına malik olmasıdır. Bu noktada insanı anlama gayesinde olan sosyal bilimciler arasında en şiddetli sancıyı çekenler muhakkak ki, yazı öncesi çağları araştırma gayesinde olanlardır. Nitekim tarihi çağlar üzerine kalem oynatan bilim insanları için ellerinde bulunan tarihi meta bir yazı sistemine sahip ise onunla onun dilinde konuşmaları meşakkatlidir, lakin anlaşılmaz ve imkânsız değildir. Dahası bu belge sembol diliyle[1] aktarılmış mitolojik (Leeming, 2017:15-26) ya da teolojik kaynaklı değil

[1] Yunanca; sözleşme, simge, nişan, ve kimlik anlamını karşılayan sumbolon kelimesinden gelen "sembol" sözcüğü "bir araya getirmek" anlamına gelen sum-ballein fiilinden türemiş bir isimdir. Ayrıca sumbolon, Yunancadan, Latinceye (symbolus olarak), Latinceden diğer batı dillerine (İtalyanca: simbolo, Almanca: Symbol, İngilizce: symbol, Fransızca: symbole olarak) geçmiştir. Sözcüğün anlam tarihi incelendiğinde,

ise onun doğruları ve yargıları nettir. Öyle ki, belirli bir yazı sistemine bağlı kalarak nakşedilmiş olan belge onunla haşir neşir olan bilim insanına ulaşmak istediği doğruyu tüm açıklığı ile iletebilecek kudrettedir. Lakin malik olunan tarihi bulgu bilinen herhangi bir yazı sistemi dâhilinde oluşturulmamış ve yazıdan yoksun kalmış ise onun anlatmak istediklerine kulak kesilmek zor zanaattır. Bu noktada arkeoloji ilmi buluşlarıyla "ben kimim" diye soran insan zihnine her geçen gün yeni yeni doneler teslim ederek elde edilen bulgular yoluyla insanoğluna tarihi dillendirme fırsatı vermektedir. Bu maksatla da Alman arkeolog Klaus Schmidt (Başgelen, 2019) geçtiğimiz on yıllar içerisinde tarihin akışını değiştirecek ve doğru kabul edilen birçok doktrini temelden sarsacak büyük bir keşfe imza atmıştır. Nitekim 1994'te Göbekli Tepe'nin ikinci kez keşfiyle[2] birlikte insanın geçmişe dair algısını değiştiren ve ata yaşamına ve inancına dair merak ettiği birçok soruya farkı yanıtlar veren bulgular elde edilmiştir. Önceleri bölgeye ve kazılar neticesinde ise gün yüzüne çıkarılan bulgulara temkinli yaklaşan pek çok bilim insanı zaman içerisinde Göbekli Tepe'nin anlatmak istediklerine kayıtsız kalamamış ve meseleyi kendi uzmanlık alanlarının odağına oturtmuştur. Öyle ki, kazı alanında başta arkeoloji olmak üzere antropoloji, astroloji, teoloji, jeoloji, mühendislik ya da flora ve

---

onun geçmişte bütünü tanımayı sağlayan parçaların her birini ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Buna göre Antik Yunanda bir çömlek parçası ikiye bölünür ve bu iki parçanın her biri kendi aralarında sözleşme yapan iki kişiye verilirdi. Sözleşme kapatılacağı zaman her iki tarafın da kendilerini tanıtmak maksadıyla ellerindeki iki kırık parçayı tam olarak bir birine ekleyebilmeleri (sumballein) gerekiyordu. Sumbolon terimi, bu şekilde yeniden birleştirildiklerinde ortak bir kökene sahip olduğunu ispat eden kırılmış bir nesnenin iki parçasını ifade etmek için kullanılıyordu. Dolayısıyla sembol, bir tanıma ve tanınma işareti niteliğinde olan nesneyi ifade ediyordu. Birbirlerini tanımak için kullanılan parçalar düşünüldüğünde parçalardan her birinin anlamın tamamını vermediği, parçaların bir araya gelmesi ile sembolün tam anlamını kazandığı anlaşılmaktadır. İki parçanın ayrı ayrı sembol olarak ifade edildiği düşünüldüğünde sembollerin tek başlarına tüm anlamın bir parçasını verdiği, onu temsil ettiği anlaşılmaktadır. Yani sembol, bütün anlamın bir parçasını vermekte onu temsil etmekte, bütünün anlamlı bir parçası olarak tüm anlam hakkında fikir vermektedir. Sembol için kullanılan nesne, resim, renk, işaret, kelime, ya da jestin tam olarak ne anlama geldiği parçaları birleştirmekle ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sembol fikrinin tamamlama düşüncesi üzerine temellendiği ifade edilebilir. Daha geniş bilgi için bkz. Hayrettin Kızıl, "Dini Sembolizim Üzerine", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.9, S.20, 2018, s. 329-330. (327-351)

[2] 1963 yılında İstanbul Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi'nin ortaklaşa yürüttüğü bir çalışma neticesinde hazırlanan raporda bölgenin Neolitik sit alanı olduğu düşünülmüş ve Göbekli Tepe'den ziyade ekip çalışmalarını Diyarbakır'ın Ergani ilçesindeki Çayönü sit alanına çevirmiştir. Bu sebeple de Göbekli Tepe'nin önemi 1963 yılındaki araştırma ile anlaşılamamış neticede asıl keşfi 1994 yılında Alman arkeolog Klaus Schmidt tarafından gerçekleştirilmiştir. Bkz. Andrew Collins, *Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu*, (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2016, s. 38.

fauna özelliklerine dair incelemelerde bulunan biyoloji gibi bilim dallarının alanlarında dünya çapında uzmanlaşmış pek çok bilim insanı araştırma yapmıştır. Lakin bölgede paleografi ve filoloji üzerine yapılan araştırmalar ve buna bağlı olarak da Göbekli Tepe'ye dair tarihi perspektiften sunulan izahlar son derece sığ kalmıştır. Bunun nedeni ise tarih ilminin bilinmezlik karanlığı ardında duran gerçeği aydınlığa ulaştırırken kullandığı en etkin meşale olan yazı sisteminin henüz kullanılamamış olmasıdır. Bu sebepledir ki, bölgedeki tarih çalışmaları diğer ilim alanlarına kıyasla daha ağır aksak ilerlemektedir. Peki, tarih bilimsel olarak yazının kullanılmadığı çağlara ait olan Göbekli Tepe'nin gerçeklerini nasıl gün yüzüne çıkaracaktır? Gerçekten de yazının keşfinden (M.Ö. 3200-3000) (Kınal, 1983:37-45) 7500 yıl önce inşa edilmiş olan Göbekli Tepe bizlere bünyesinde barındırdığı yazı ya da dil sistemiyle değil salt oval yapıda inşa edilmiş tapınakları ve söz konusu tapınaklarda sembollerle örülmüş dikili taşlarla ve devasal bloklarla seslenmektedir. (Ek. 1) Ancak sembol örgüsünün sistemli ilk alfabe olarak kabul edilen hiyeroglif (Aral, 2018:435) yazının prototipi olduğu düşünülürse Göbekli Tepe'de pek çok dilden ve yazı sisteminden daha üstün (ki, bu üstünlüğü onun evrensel oluşundan gelmektedir) bir filoloji yapısının varlığı kabul edilmelidir. Öyle ki, D Tapınağı buluntuları içerisinde yer alan 43 nolu taş blok analojik yaklaşımla bizlere çok şey anlatmaktadır. Peki, alelade seçilmedikleri belli olan ve bir vakayı aktarmak gayesi ile bir kompozisyonu tamamladığı görülen bu sembol örgüsü bizlere ne anlatmaktadır?

İşte bu noktada genel kabule göre her türlü bilim dalının temellinde yatan ilk adım felsefi düşüncedir. Ancak felsefi düşünce de kendisini tamamlayıcı ve bir noktada sağlayıcısı durumunda bulunan mantık ilminin doktrinlerine gebedir (Korkmaz, 2015:16). Bu hal çerçevesinde Göbekli Tepe'ye dair bilimsel düşünmelerin mantık sisteminde bir temele oturtulması gerekmektedir. Ancak bu düsturla doğru düşünmek mümkündür. Ayrıca mantık ilmine göre doğru düşünmenin ilke ve kuralları akıl yürütme yoluyla ortaya koyulmaktadır. Akıl yürütmek ise daha çok bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde etme işidir. Bu yüzden mantık çerçevesinde akıl yürütebilmek için iki veya daha fazla önermeye ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim söz konusu bu önermelerin onaylanması başka bir önermenin kapısını açmaktadır. Gerçekten de akıl

yürütmek için bir öncül bir de sonuç durumundaki en az iki önermenin bulunması gerekmektedir. Yani akıl yürütmek için elimizde bir kanıtlayan diğeri kanıtlanan konumunda bulunan iki önerme olmalıdır. Böylece çıkarım önermeler arasındaki bir kanıtlama ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Eroğlu, 2012:184-185). Mantık için akıl yürütme iki şekilde gerçekleşmektedir. Buna göre bunlardan ilki "doğrudan veya vasıtasız akıl yürütme" iken, diğeri de "dolaylı veya vasıtalı akıl yürütme"dir. Burada çalışmamız adına takip edeceğimiz yöntem ise "dolaylı veya vasıtalı akıl yürütme" metodu olacaktır. Zira dolaylı akıl yürütme metodunun benimsediği; tümdengelim, tümevarım ve analoji olmak üzere üç farklı yöntemi vardır (Eroğlu, 2012:186). Ki, bunlar içerisinden analojik yöntem bizler için Göbekli Tepe'nin anlattıklarına izah getirebilmemizi sağlayabilecek düşünme yöntemlerinden biridir. Nitekim bir yönüyle tümdengelim ve tümevarım metotlarından mürekkep gibi görünen analoji olay ve nesnelerden hareketle benzer olay ve nesnelere doğru genelleme yapmayı sağlamaktadır. Analoji ile bir olay ya da nesnedeki özelliğin başka bir olay ya da nesnede de olacağı var sayımı yapılır. Ayrıca ortak özellik, yani benzerliğin sayısı arttıkça sonucun doğru olma olasılığı da paralel bir şekilde artar. Ancak genelleme yapılarak ulaşılan sonuç zorunluluk ifade etmez. Neticede o, bir olasılık ifade eder. Analojide bazen eksik ve geçici benzerlikler de bulunabilir. Ama en yakın özellik bir benzerlikten başka bir benzerliğe geçiştir (Eroğlu, 2012:188-190). Analoji yöntemi benimsenerek Göbekli Tepe'ye ve özellikle de spesifik olarak D Tapınağı 43 numaralı dikilitaşa bakıldığında, ölüm olgusunun işlendiği bu taş kendisinden yaklaşık olarak 7500 yıl sonra Sumerler tarafından çivi yazısı kullanılarak nakşedilmiş olan KUR mitlerinden "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" adlı öykünün sembolik olarak betimlenmiş hali ile karşılaşılmaktadır. Bu noktada çivi yazısı kullanılarak günümüze aktarılmış olan "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" adlı mitolojik öykü benzerlikleri sebebi ile Göbekli Tepe'nin bilinmezliklerine ışık tutmaktadır. Böylece bilinen hükümlere dayanarak bilinmeyen hükümler elde edilebilir. Öyle ki, analojik olarak burada KUR Mitleri meseleyi kanıtlayan iken, Göbekli Tepe D Tapınağı 43 numaralı dikili taş meselenin kanıtlayanı durumundadır denilebilir.

2. GÖBEKLİ TEPE'NİN KEŞFİ

Son dönemlerin en ehemmiyetli buluşlarından biri olarak literatüre giren Göbekli Tepe ağır aksak bir serüvenin geç kalmış bir keşfi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 1963-64 yıllarında Chicago Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nin ortaklaşa yürütmüş olduğu çalışmalar sırasında Göbekli Tepe insanlığa bünyesinde bulundurduğu sır perdesini açmak istemiştir. Lakin çalışmaya katılan bilim insanları bölgenin T biçimli dikili taşlarının üst kısımlarına istinaden ve yerel halkın topraktan çıkarıp bir kenara yığdığı kireçtaşı parçalarına bakarak bölgenin araştırılabilir bir yanı olmadığına kanaat getirmiştir (Hancock, 2018:31). Chicago Üniversitesi'nden antropolog Peter Benedict bölgenin Bizanslılara ait bir mezarlık olduğu kanısına varmıştır (Collins, 2016:38). Bu sebeple de yerel halkın şekline atfen verdiği isimle Göbekli Tepe[3] tarih öncesi dönemle herhangi bir bağı olmadığı gerekçesiyle araştırmaya değer bulunmayarak daha önemli olduğu düşünülen Nevali Çori[4]'ye geçiş yapılmıştır. Bu süreç Göbekli Tepe'nin keşfi adına olumsuzmuş gibi görünmesine istinaden kâşifi adına gelecekte önemli bir adım olmuştu. Nitekim K. Schmidt'in göstermiş olduğu başarının temeline bakıldığında arkeoloğun Göbekli Tepe öncesinde Alman arkeolog Dr. Hauptman'ın liderliğinde yürütülen Nevali Çori sit alanındaki kazılarda 1983-1992 yılları arasında çalışmış olmasına bağlanabilir (Collins, 2016:44). Zira Diyarbakır'da bulunan ve Atatürk Barajı suları altında kalan Nevali Çori (M.Ö. 8500-7600) avcı-toplayıcı topluluklardan erken dönem yerleşik hayata geçiş sırasında kullanılmış ve kireç taşından imal edilmiş büyük T biçimli taş yapılarıyla Göbekli Tepe'nin bir yansıması gibidir (Hancock: 2018:31-32). Öyle ki, pek çok katmandan oluşan sit alanında birçok birbirinin tekrarı yapı ile karşılaşılmakla birlikte içlerinde bir tanesinin inşa tipi ve dizilimi Göbekli Tepe ile bağlantısı adına büyük önem taşımaktadır. T biçimli dikilitaşlardan oluşmuş olan yapıda eşit aralıklarla sıralanmış 12 dikilitaş bulunmaktadır. İkinci tabaka olarak adlandırılan bu

---

[3] K. Schmidt bu ismi Almancaya Bauch Berg veye Gebauchter Berg olarak tercüme etmiştir. Göbekli Tepe İngilizcede ise Abdomen Hill, Tummy Hill ya da Belly Hill olarak karşılık bulmuştur. Bkz. Karl W. Luckert, *Göbekli Tepe*, (çev. Leyla Tonguç Basmacı), Alfa Yayınları, İstanbul 2018, s. 56-58.

[4] Nevali Çori *salgın hastalığın olduğu yer* manasını taşımaktadır. Ancak bu mana "salgın hastalığın yayıldığı yer"i mi yoksa "salgın hastalığın tedavi edildiği yer"i mi kastediyor bilinmemektedir. Bkz. Levent Sepici, *Göbekli Tepe*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 57.

kesitin tarihi ise M.Ö. 8400-8000 yılları arasına denk gelmektedir. İkinci tabakanın yakın denilebilecek sathında yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde yüzü olmayan yontma bir baş bulunmuştur. "Dazlak" olarak adlandırılan ve normal insan başı boyutunda olan dahası kulakları dahi betimlenmiş bu kafa yapısının ense tarafında ise kıvrılmış bir yılana benzeyen son derece enteresan görünen bir atkuyruğu vardır (Collins, 2016:46). Nevali Çori sit alanında bulunan söz konusu T biçimli 12 dikilitaştan oluşmuş inşa ya da kazı neticesinde ortaya çıkarılmış kafa yapısı ve üzerine nakşedilmiş yılan motifi yapılış tekniği adına Göbekli Tepe mühendisleri ve sanatçıları ile aynı ihtiyacın ve zevkin ortak kesişim noktası gibi durmaktadır. Gerçekten de Göbekli Tepe'ye mahsus olduğu düşünülen T biçimli dikilitaşlar salt Göbekli Tepe'ye değil modern Türkiye'nin Güneydoğu sathına yayılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Diyarbakır'daki Nevali Çori, Çayönü, Şanlıurfa yakınlarındaki Hamzatepe, Sefertepe, Taşlıtepe, Karahantepe gibi Neolitik Dönem sit alanlarında da karşımıza çıkmakta ki, bunlar arasında Şanlıurfa'daki Karahantepe henüz kazılmamış olmakla birlikte yayıldığı saha adına Göbekli Tepe ile denk olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlarla birlikte Adıyaman'a yakın bir nokta olan Kılışık söz konusu bölgelerle yakinen bağlantılı görülmektedir. Görünen o ki, söz konusu T biçimli sembolik ve bir o kadar da kutsal ile bağıntılı olabileceği düşünülen yapının yayıldığı saha 160 kilometre karelik bir alan içerisinde yaygın olarak tekrarlanmıştır. Asıl enteresan olanı ise sözü edilen bu 160 kilometre karelik sahanın sadece geneli spiral düzende dizilmiş T formundaki dikili taşlara ev sahipliği yapıyor olması değildir. Zira bu bölge aynı zamanda günümüz tahılının genetik kökenini oluşturan yabani Einkorn'un yetiştirildiği Karacadağ'ı da içerisine alan temel sahadır. Gerçekten de Neolitik Devrimin ateşleyicisi olarak da rol oynayan bir diğer tanımlama ile "altın üçgen" diye adlandırılan (Collins, 2016:76-77) bu saha zannımızca Neolitik Devrim'e ev sahipliği yapmadan önce kutsalın sistematikleşmesinde ve din denilen yapının ibadethane boyutuna ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Bu sebepledir ki, birbiri ile bağıntısı olduğu çıplak gözle dahi tespit edilebilen Diyarbakır, Şanlıurfa ve Adıyaman Protoneolitik dönem yapıları içerisinde insanoğluna ilk olarak seslenen Göbekli Tepe olması vesilesiyle modern Şanlıurfa yerel halkı içinde hali hazırda kutsal

görünen Göbekli Tepe tarihin bilinen ilk tapınağı olarak da literatüre geçmiştir. Gerçekten de K. Schmidt bölgeyi nekropol yani "ölü şehir" olarak adlandırmakta ve tamamen teoloji ile bağlantılı olan kutsal tepenin içinde bulunan T biçimindeki heykelleri de kutsal varlıkları temsil eden birer ikon olarak görmektedir. Ayrıca 12.000 yıl öncesine tarihlendirmekle şuana kadar dünya bazında gün yüzüne kavuşturulmuş pek çok dinsel ve anıtsal yapıdan (Malta'daki Gigantiga ve Mnajdra, İngiltere'deki Stonehenge ve Avebury veya Gize, Mısır piramitleri) daha da eski olduğunu dillendirmektedir (Hancock: 2018:21-35). Ancak bu kadar eski olduğu düşünülen Göbekli Ttepe tapınakları tek tek incelendiğinde daha eski döneme ait anıtsal yapıların daha genç olan anıtsal yapılara oranla gelişmişlik düzeylerinin daha da önde olduğu görülmektedir. Daha yakın tarihli olanların ise niteliklerinde büyük oranda çöküşlerin yaşandığı izlenmektedir (Hancock: 2018:23). Ayrıca bu bilgi irdelendiğinde Göbekli Tepe tapınımının temelinde bulunan itikattın ortaya çıkışını kronolojik olarak daha geç bir döneme kadar götürülmesi mümkün görünmektedir. Lakin günümüze kadar Göbekli Tepe' de 7 ana yapı (A,B,C,D,E ve F yapıları ile Aslanlı Dikilitaş yapısı) incelenmiştir. Ancak 2003 yılında yapılan jeomanyetik bir araştırma sonucuna göre şuana kadar ulaşılan bölüm Göbekli Tepe'nin gerçeklerinin çok küçük bir kısmını bizlere göstermektedir. K. Schmidt'e göre henüz ulaşılamayan kısımlarda 15 tane daha yapının olabileceği ve dikilitaşların sayısının 200'e ulaşacağı yönündedir (Collins 2016:77-78).

3. D TAPINAĞI 43 NUMARALI DİKİLİTAŞ VE KUR MİTLERİ

Göbekli Tepe'de bulunan yapılara bilimsel olarak herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına ortaya çıkarılma yıl sırasına göre alfabetik isimlendirme yapılmıştır. Pek tabi ki, her biri bir diğerinden ehemmiyetli olan bu tapınak yapıları içerisinde eşitler arasında birinci sıfatını hak eden ise hiç şüphesiz ki D Tapınağıdır. Nitekim C yapısının kuzeybatısında bitişik nizamda konuşlanmış olan D Tapınağı Göbekli Tepe inşaları arasında en sofistike olanıdır. 18X14.5 m boyutlarında ve oval olarak inşa edilmiş yapıda esasen 12 T biçimli dikilitaş bulunmasına rağmen taşlardan biri günümüze ulaşamamıştır. D Tapınağının merkezinde 2 tane devasa dikilitaş vardır. Taşlar günümüze tek parça halinde ulaşabilmişlerdir. Her biri 5.5 m yüksekliğinde olan dikilitaşların ağırlığı yaklaşık

15 tondur. Dikilitaşlar ana kayaya oyulmuş, dikdörtgen kaidelerin içerisine yerleştirilmişlerdir (Collins 2016:73-74). Gerçekten de Göbekli Tepe'deki yapıların hemen hemen hepsinin de oval bir duvar içerisinde 12 T biçimli dikilitaştan oluşmuş oldukları görülmektedir. 12 rakamının burada hangi vesile ile tercih edildiği ve bundan yaklaşık 12.000 yıl önceki insan için bu sayının bir öneminin olup olmadığı da ayrı bir merak konusudur. Ayrıca T biçimli dizilmiş olan dikilitaşların sadece sağ yüzünde sembolik resim ve kabartmaların kullanılması, buna istinaden sol cephenin tamamen boş bırakılması da bir ibadethane olarak düşünülen Göbekli Tepe'de kutsal bir geçiş töreni tertip edildiği takdirde ziyaretçilerin saat yönünde hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Zira saat yönünün tersine hareket edildiği durumda ziyaretçilerin T biçimindeki dikilitaşlarda şifrelenmiş sembolik anlatımdan mahrum kalacağı görülmektedir (Collins 2016:92). Anlaşılan o ki, semavi dinlerde asli ritüellerden biri olan ve özellikle İslamiyet'te de ehemmiyetli bir yeri bulunan ve Haç vazifesinin ifasında bir zaruret olan tavaf, Göbekli Tepe tapınımında da ibadi nizamin belirleyicisi gibi görünmektedir (Öğüt:2013:178). Göbekli Tepe'deki kutsal yapı salt tavafı zaruri kabul etmesiyle değil, söz konusu tavaf sisteminin devasa blok taşlar etrafında yapılıyor olmasıyla da dikkate şayandır. Zira rivayet edilen odur ki, yeryüzündeki ilk tavaf Hz. Âdem tarafından Allah'a şükür etmek gayesi ile Cennetten indirilen Arapça "siyah taş" anlamına gelen Hacerü'l-esved etrafında yapılmıştır (Öğüt, 2013:433). Bu yönü ile Göbekli Tepe'de de icra edilen ibadetlerin spiral bir düzende, saat yönünde, taş bloklar etrafında yapılıyor olması son derece manidardır. Ayrıca mitolojide spiraller yine yaradılışla bağlantılı semboller olarak görülmekte ölümsüzlük ve sonsuzluğu sembolize etmektedir (Ateş, 2014:89-90). Bu izahlardan hareketle Göbekli Tepe ibadi hayatında spiral düzende bir ritüelin belirlenmiş olması doğrudan sonsuzluk, doğurganlık ve yaratılışla olan bağından ileri gelmektedir denilebilir.

Göbekli Tepe'ye dair merak edilen bir diğer konu ise spiral düzende dizilmiş olan dikili taşların ortasında neden yan yana duran T biçimli iki figürün bulunduğu (Collins 2016:50) ve bu figürlerin tam olarak neyi ifade ettiğidir. D Tapınağının merkezindeki dikilitaşların içerisinde durduğu kaidelerin güneye bakan yüzünde 7 adet kuş figürü

bulunması (Collins 2016:74) da aynı şekilde D Tapınağı ana dikilitaşının yaşam, üreme ve her şeyden önce yaradılışla alakalı olduğuna bir kanıt gibi görülmektedir. Zira dönemin sembolizminde ve mitolojisinde kuş ve kuşa dair olanlar tüm yaratılmışların yumurtadan geldiği inanışına atıfta bulunmaktadır. Buna göre üzerinde kuş motifleri bulunduran kaideler kadını temsil ederken üzerine dikilmiş phallus formlu dikilitaşlar bizzat erkek üreme organı olarak tasvir edilmiş ve bu birleşim yaratılışla taçlandırılmıştır.

Söz konusu bu iki dikili taşın yüzlerinin kült yapısının güneyinde yer alan kapıya bakıyor oluşu da bir diğer dikkat çekici husustur (Collins 2016:50) Bu yöneliş kutsal varlık olarak yani rahip olarak kabul edilen merkez figürlerin bir diğer ve belki de başlıca kutsala yönelişi manası taşıyor olmalıdır. Bir diğer değişle bu yöneliş “kıble”e dönüşü temsil ediyor denilebilir. Zira gerek semavi dinlerde gerekse de diğer dinlerde inananların özellikle bazı bedenî ibadetleri yerine getirirken belli bir istikamete doğru yönelmeleri gerekli görülmüştür. Kutsala doğru olan bu yöneliş, bütün ferdî ve içtimaî alanları kapsamasına rağmen bir varlığı kendisinden başka bir gerçeklikle ilişkilendirmeyi hedeflediğinden bütün hakikatlerin bir araya geleceği bir merkez meydana getirir. Kutsalla bir şekilde irtibatlandırılan yer veya yönler insanlar tarafından seçilmemiş, sadece keşfedilmiştir. Çünkü kutsal mekânlar ilâhî bir işaretle belirlenmiştir. Nitekim Kâbe’nin yeri Hz. İbrâhim’e Allah tarafından gösterilmiş (Kuran-ı Kerim, Hac-22/26) Kudüs’teki mabedin yeri de Dâvûd’a Tanrı tarafından melek aracılığıyla bildirilmiştir (Tevrat, II. Samuel-22/16-15). Ayrıca hemen hemen bütün dinlerde kutsal kabul edilerek ibadet anında kendilerine yönelinen bu tür mekânlarda mabetler yapılmak suretiyle kutsallıkları teyit edilmiştir (Güç, 2013:364). Göbekli Tepe’de ise inşa edilmiş olan tapınakların kuzeydoğu-güneybatı ekseninde konuşlandığı görülmektedir (Collins 2016:50). Aynı zamanda sahada kıble olarak da güney yönünün belirlendiği açıktır. Zira her bir tapınağın merkez sahasında bulunan dikilitaşların yönelişlerinin tümünde güney yönünü tercih etmeleri bir tesadüften ziyade bir zaruret gibi durmaktadır.

Göbekli Tepe Tapınakları arasında merkez dikilitaş yönünden en dikkat çekici olanı D Tapınağı taş blokları olduğunu ifade etmiştik. Nitekim D Tapınağındaki 18 numaralı dikilitaş üzerinde yer alan H ve C biçimli gliflerin yan yana tekrar ediyor olması da D

Tapınağının gizem ibresini biraz daha yukarılara çıkarmaktadır. Meseleye dair pek çok bilim adamı birbirinden bağımsız ya da bazı hallerde birbiri ile kesişen ya da nihayetinde aynı noktaya temellenen pek çok nazariye ile H ve C formundaki gliflere bir açıklama getirmeye çalışmışlardır. Öyle ki, Göbekli Tepe'nin T formunda pek çok dikilitaştan ibaret olmasından kaynaklı olarak H şeklinin de uç uca birleşmiş T şekli olduğu fikrini öne sürenler bile vardır. Onlara göre, H şekli T formlu yapıların aynadaki yansımasıdır. Ayrıca söz konusu formun Şamanizm'de öte dünyayla bağlantıya geçişte kullanılan kutsal kâseye benzediğine ya da iki dünya arasındaki bağlantıyı sağlayan bir köprü olduğuna dair iddialar da bulunmaktadır. Dahası Aborjin şifacılarının kullandığı bir sembol oluşundan, Mısır Güneş Tanrısı Ra'nın sembolü olmasına kadar çeşitli yaklaşımlarla konu aydınlatılmaya çalışılmıştır (Collins 2016:77-87). Ayrıca C şekli de birbirinden bağımsız pek çok yaklaşımla izah edilmeye çalışılmıştır. Ancak bunlar içerisinde en baskın olanı C şeklinde nakşedilmiş formun ayın sembolik yansıması olarak kullanıldığı iddiasıdır. Nitekim bu fikri ortaya atanlar C şeklinin ay ile ayın ise kadınla bağlantısı olduğunu savunmaktadırlar. Gerçekten de öne sürülen fikirler arasında mantığa en yatkın olanı da bu gibi görünmektedir. Zira ay, spiral, yılan, inci, istiridye, boncuk, geyik, kuş, kırmızı renk gibi unsurların hepsi kadın ve kadınla alakalı olarak doğum ve yeniden doğum temasının sembolik öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Ateş,2014:86). Nitekim Üst Paleolitik ören yerlerinde bulunan tanrıça figürlerinin üzerinde ay sembollerinin kullanılıyor olması kadın ve ay arasındaki bağlantı için güzel bir örnektir. Laussel yine kadın ve doğurganlığa dair yumurtanın üstlendiği önemi vurgulaması adına önemlidir. Nitekim ay, kadın, yumurta ve doğurganlık Üst Paleolitik Dönem'den bu yana vurgulanan bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Üst Paleolitik Dönem'e gelindiğinde ise dönemin sanat erbaplarının yılan benzeri çizimleri dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte Paleolitik Dönem'de başlayan kadının ay, erkeğin ise güneş tarafından sembolize edilişi milattan sonraki dönemde de pek çok sanat eserinde kendisini göstermiştir (Schımmel, 2017:52).

Dikilitaşın üzerindeki betimlemelerin Sumer KUR Mitleri ile olan bağlantısına gelince, Sumerce yazılmış olan çivi yazılı tabletlerde karşımıza çıkan "KUR" sözcüğü mana olarak yorumlanması ve kavram değerinin açıklanması adına Sumerologları en fazla zorlayan kelimelerden biri olmuştur. Sumer tabletlerinde sözcüğün sıklıkla "dağ" (Kınal, 1983:17) kelimesine karşılık kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Sumercede dağ sözcüğünü göstermek için kullanılan işaretin de gerçek bir dağı çağrıştırması son derece manidardır (Durmuş, 2018:194). İlerleyen süreçte dilin zenginleşmesiyle birlikte bu sözcükten "ülke" ya da "yabancı ülke" kelimeleri de türetilmiştir. Nitekim kendi ülkelerini de KUR-GAL yani "Büyük Ülke" olarak tanımlayan Sumerlerin, memleketi dağlık alanlarla çevrelenmekle birlikte söz konusu bu dağların ardındaki diğer toplumlar Sumer memleketi için hep bir tehlike olarak kabul edilmiştir (Kramer, 2001:142). Bu cümleden hareketle KUR kelimesinin aynı zamanda hem maddi hem de manevi olarak tehdit unsuru taşıyan olgular için de kullanıldığı görülmektedir. Zira yabancı memleket manası taşıyan KUR kelimesi felsefik boyutta ölüm getiren bilinmezi de karşılamaktadır. Nitekim Sumerlere ölüm getiren düşmanlar bu memleketlerde yaşamaktadırlar. Bu sebepledir ki, bilemedikleri ve gidenin bir daha dönmediği "Ölüler Diyarı" da Sumer toplumunda KUR olarak adlandırılmıştır. Özellikle "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" ve "Gılgamış, Enkidu ve Ölüler Diyarı" gibi mitolojik öykülerde "Ölüler Diyarı" terimine karşılık olarak "KUR" sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Öyle görünüyor ki, "KUR" kelimesi kozmik olarak Sumercede yer kabuğu ile ilksel deniz arasındaki boş alanı[5] ifade etmek için kullanılmıştır (Kramer, 2001-142) ve oraya sadece ölülerin gölgesi gitmektedir (Kramer, 1998:133). Bu sebepledir ki, "Ölüler Diyarı" ile ilgili olan metinlere Sumerologlar tarafından KUR Mitleri adı verilmiştir.

KUR mitleri içerisinde en meşhur olanı ise hiç şüphesiz ki, gökyüzünün, savaşın, aşkın, cinselliğin ve doğumun tanrıçası olarak kabul edilen İnanna'ya (Baigent, 2010:176) ait olan anlatıdır. Lakin söz konusu olan anlatıya ait pek çok farklı nüsha

---

[5] İlksel deniz terimine tekabül eden Kur kelimesine Eski Ahit'te de sıklıkla yer verilmiştir. Bkz. Eski Ahit: Psalm: 77/17-36/7-33/7-135/6-106/9-78/15-107/26-148/7-104/6-42/8-71/20. Genesis: 1/2-7/11-8/2-49/25. Jab: 28/14-38/16-38/30-41/24-42/8. Isaiah: 63/13-51/10. Proverbs: 3/20-8/24/27/28. Ezekiel: 26/19-31/4/15. Deuteronomy: 8/7-33/13. Amos: 7/4. Jonah: 2/6. Habakkuk: 3/10. Exodus: 15/5.

bulunmakla birlikte elde edilmiş olan tabletlerin tahribat boyutundan kaynaklanan bazı tercüme farklılıkları yaşanmaktadır. Öyle ki, Tanrıça İnanna'ya ait olan ve tanrıçanın Ölüler Diyarı'na inişini anlatan metinler üzerinde çalışan Samuel Noah Kramer tanrıçanın yeraltına iniş sebebini kaleme aldığı iki farklı eserinde mevzuyu iki farklı gerekçe ile aktarmıştır. Nitekim S. N. Kramer "Tarih Sümer'de Başlar" adlı muazzam eserinde Tanrıça İnanna'nın sadece göğün değil, aynı zamanda Yeraltı Dünyası'na da hâkim olmak istediğini bu sebeple de tüm tanrısal meziyetlerini kuşanarak dönüşü olmayan memlekete indiğini yazmıştır (Kramer, 1998, 134). Ayrıca aynı müellif "Sümer Mitolojisi" adlı eserinde ise Tanrıça İnanna'nın kocası Çoban tanrısı Dumuzi'yi (Tammuz) (Memiş, 2006:69) kurtarmak için, Ölüler Diyarı'na indiğini aktarmaktadır (Kramer,2001:158).

Günümüze değin Tanrıça İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı bu mitolojik anlatı sadece Sumer panteonu ve dolayısı ile teolojisi hakkında önemli bilgiler barındırmaktaydı. Ancak Göbekli Tepe'de devam eden arkeolojik çalışmalar neticesinde gün yüzüne çıkarılan D Tapınağı 43 numaralı dikilitaş ile birlikte kanaatimizce İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı anlatı Sumer teolojisinden ziyade daha gizemli dönemlere ışık tutabilecek durumda olan tarihi bir belge hüviyeti kazanmıştır. (Ek.2) Öyle ki, 43 numaralı dikilitaş ve üzerindeki semboller irdelendiğinde taşın üzerine nakşedilmiş olan çizimlerin kendisinden yaklaşık 7500 yıl sonra çivi yazısıyla kaydedilmiş olan Sumer mitolojisi içerisinde yer edindiği görülmektedir.

İlk bakışta 43 numaralı dikilitaşın üzerinde sanki birbiriyle bir bağlantısı bulunmayan pek çok sembolik kabartmanın rastgele harmanlandığı düşüncesi hâsıl olmaktadır. Bu dizilim ve seçilen figürler birbiriyle alakasız gibi görünmekle birlikte sütun irdelendiğinde mana değeri olarak muazzam bir kompozisyonla karşılaşılmaktadır. Ayrıca 43 numaralı dikilitaş fiziksel olarak irdelendiğinde de üç parçaya bölünebilecek durumda olduğu görülmektedir. Buna göre dikilitaş; "baş" ve "gövde" olmak üzere iki ana bölümden ibaret T formunda bir yapı arz etmektedir. Ancak "baş" olarak adlandırılan bölümün de kendi içinde net bir hatla ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu tasnif edişte hiç şüphesiz ki, taşın izah ettiği anlatının büyük önemi vardır. Zira taşın "baş" olarak

adlandırılan bölümü kozmik gökyüzünü ve yeryüzünü karşılarken, gövde dediğimiz bölüm ise yeraltını yani Ölüler Diyarı'nı karşılamaktadır.

Buna göre bizimle konuştuğuna inandığımız 43 numaralı dikilitaşın ilk cümleleri tıpkı Sumer KUR mitlerinde olduğu gibi ilksel denizle başlamaktadır. Bu sebepledir ki, T formundaki sütun kozmik olarak yer kabuğu ile ilksel denizin tasvir edildiği su dalgaları ile başlamaktadır. Dahası yer kabuğu ve ilksel deniz olarak tasvir edilmiş olan alanın tam ortasında boş kalan kısımda yan yana dizilmiş üç tane dağ benzeri motif işlenmiştir. Söz konusu bu dağ motiflerinin her birinin kendi sathına da bir hayvan silueti yerleştirilmiştir. Analojik olarak 43 numaralı dikilitaş ile İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi adlı anlatı arasında bir bağ kurulduğunda dağ olarak çizilmiş motiflerin Sumerce memleket manasına gelen KUR'lara[6] tekabül ettiği görülmektedir. Dahası bu memleketlerin ismini tespit etmek de mümkün gibi görünmektedir. Buna göre söz konusu olan memleketler sırasıyla Sumerlerin kült şehirleri olan Nippur, Ur ve Eridu'dur.

İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi anlatısı şöyledir: *"Ölüler Diyarı"nın hanımefendisi yani sahibesi Tanrıça İnanna'nın ablası olan Ereşkigal* (Oates,2004:183-184)*dir. Ölüler Diyarı'nda ablasının kendisini öldüreceğinden korkan İnanna, yardımcısı/veziri Ninşubur'a şayet Ölüler Diyarı'na indikten üç gün sonunda tekrar yeryüzüne dönmezse göğe giderek tanrıların huzurunda onun için ağıt yakmasını söyler. Sonra da Nippur kentine gidip, İnanna' yı Ereşkigal'in pençelerinden kurtarmak için tanrı Enlil'in önünde gözyaşı döküp yakarması talimatını verir".*

Metnin bu bölümünde anlatıldığına göre KUR olarak tasvir edilmiş ilk çizim Tanrı Enlil'in şehri olan Nippur'dur. Anlatı söyle devam etmektedir:

"Enlil reddederse, Ur'a giderek yüce ay tanrısı Nanna'nın huzurunda bir daha yakaracaktır".

[6] 43 No'lu dikili taşın üst kısmında bulunan 3 çanta veya kova figürü gök bilimci Giulio Magli tarafından "Gökyüzündeki Evler" şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca Graham Hancock bu figürlerin tanrı Enlik ve Enki'nin simgeleri olduğunu dile getirmektedir. Bkz. Graham Hancock, *a.g.e.*, s.356.

Bu cümleden bizlere taş üzerine nakşedilmiş ikinci KUR'un ise ay tanrısı Nanna'nın şehri Ur olduğu anlaşılmaktadır. Metnin devamında ise üçüncü ve son KUR olarak bilgelik tanrısı Enki'nin şehri olan Eridu zikredilmektedir ki, bu 43 numaralı sütunda da son KUR olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Nanna' da redderse Erudu' ya gidecek ve bilgelik tanrısı Enki'nin huzurunda ağlayıp yakaracaktır".

Böylece hem Göbekli Tepe D Tapınağı'nda yer alan ve sembol diliyle konuşan 43 numaralı dikilitaşta, hem de Sumer mitolojisinin başyapıtlarından çivi yazısıyla yazılmış olan "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" adlı KUR mitinde Mezopotamya'nın başlıca tanrıları ve onların kült şehirlerinin zikredildiği görülmektedir.

Yine metinden anlaşıldığına göre İnanna, yardımcısı/veziri Ninşubur'a tanrıça şayet ölüler diyarına indikten üç gün sonra geri dönmezse son bir kurtarıcı olarak elinde yaratma meziyeti bulunan tanrı Enki'nin yanına gitmesini tembihlemektedir. Gerçekten de İnanna'nın Ninşubur'u Enki'ye yönlendirmesinin ne kadar isabetli bir karar olduğunu metnin ilerleyen satırlarında görmekteyiz.

Anlatının ikinci bölümü olarak kabul edebileceğimiz kısım ise Ay tanrısı Sin'in kızı olan Tanrıça İnanna'nın yeryüzündeki silueti ile başlamaktadır. İnanna (Bauer, 2013:150) çoğunlukla kutsal hayvanı aslan üzerinde betimlenen kanatlı bir savaş tanrıçasıdır (Oates, 2004:183). İnanna Sumer panteonunda ve pek çok rölyefte büyük kanatlı bir kuş siluetinde de tasvir edilmiştir.

Tanrıçanın görkemli bir kuş olarak tasvir edilmesi tamamen kadına bahşedilen doğurganlık meziyetine atfendir. Zira kuş ayağı yani pençesi sembolik manada kadın jenital organı olarak tarih öncesi pek çok çizimde kullanılmıştır. Öyle ki, D Tapınağı'nda bulunan 43 numaralı dikilitaşa baktığımızda doğal olarak en heybetli ve gösterişli şekilde tasvir edilmiş varlığın elinde kesik bir erkek başı tutan, kanatlarını açmış, boynunda sıra sıra dizilmiş gerdanlığı ile arzı endam eden bir kuş olduğu görülmektedir. Söz konusu olan bu çizimin ise Tanrıça İnanna'nın kuş formunda sembolleştirilmiş halini temsil ettiği

anlaşılmaktadır. Ayrıca dikilitaşa bakıldığında akrep sembolünün merkez değerinde önemli bir noktaya tüm kıvrımları usta bir işçilikle çizilmiş olduğu görülmektedir. Çalışmamızın kanıtlayıcısı mahiyetinde bulunan "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" adlı anlatıda ise söz konusu akrep sembolü "Ölüler Diyarının Baş Kapıcısı" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte eskiçağ toplumlarında Ölüler Diyarı'nın yerin altında olduğuna dair gelişmiş olan kanı 43 numaralı dikilitaşta da kendini göstermektedir. Zira baş ve gövde olarak iki kısma ayırabileceğimiz taş sütünün ikinci parçası olan "gövde" bölümü yeni bir hayat düzeni olarak akrep sembolüyle başlatılmıştır. Yazılı metnin konu ile alakalı kısmı ise söyle aktarılmıştır:

"Önlemlerini alan İnanna ölüler diyarına iner ve Ereşkigal'in lacivert taşından yapılmış tapınağına yaklaşır. Kapıda ona kim olduğunu soran ve neden geldiğini öğrenmek isteyen baş kapıcı ile karşılaşır. İnanna bir bahane uydurur ve kapıcı onu, hanımı Ereşkigal'in talimatı üzerine ölüler diyarının yedi kapısından geçirir".

Ayrıca 43 numaralı sütünün gövde kısmının ölüler diyarını temsil ettiğine dair bir diğer kanıt ise tasvirler içerisinde bulunan ve tahminen döneminde en baskın karakter olarak çizilmiş olan lakin günümüze bir miktar tahrip olmuş şekilde ulaşan pençeli yırtıcı hayvan figürüdür. Söz konusu olan bu varlık kanıtlayıcı durumda bulunan yazılı metinde Ölüler Diyarı'nın kraliçesi ve tanrıça İnanna'nın ablası Ereşkigal'dir. Zira Ereşkigal metinde pençeleri olan korkunç bir varlık olarak zikredilmiştir. Metnin ilgili kısmı şu şekildedir:

"İnanna, yardımcısı/veziri Ninşubur'a şayet Ölüler Diyarı'na indikten üç gün sonunda tekrar yeryüzüne dönmezse göğe giderek tanrıların huzurunda onun için ağıt yakmasını söyler. Sonra da Nippur kentine gidip, İnanna' yı Ereşkigal'in pençelerinden kurtarmak için tanrı Enlil'in önünde gözyaşı döküp yakarması talimatını verir".

43 numaralı dikilitaşın yeryüzü olarak kabul ettiğimiz ikinci kısmında tüm güzelliği ile tasvir edilmiş olan Tanrıça İnanna, Ölüler Diyarı olduğunu düşündüğümüz üçüncü kısımda bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. (Ek.2) Burada da yine sembolik hayvanına atfen kuş şeklinde tasvir edilmiştir. Ancak tanrıça bir önceki yeryüzü

çiziminde gözlemlediğimiz güzelliğini ve gösterişini yitirmiş görünmektedir. Kanıtlayıcı konumda bulunan yazılı metin söz konusu duruma şöyle açıklama getirmektedir.

"Tanrıça geçtiği her kapıdan giysi ve takılarını bırakır sonuncu kapıdan geçtiğinde çırılçıplaktır ve Ereşkigal ile ölüler diyarının korkunç yargıçları olan yedi Anunnaki'nin huzurunda diz çöktürülür. Bunların ölüm bakışları İnanna'nın üzerine çevrilince cesede döner ve kazığa asılır" (Kramer, 2001:158).

Metinden anlaşılan o ki, tanrıça ablasının hüküm sürdüğü ve kendisinin ait olmadığı Ölüler Diyarı'na geçiş yapınca yaşam meziyetini kaybetmiş ve Yeraltı Dünyası'nın diğer sakinleri gibi ölümle tanışmıştır. Anlatıya göre, tanrıçanın Ölüler Diyarı'nda geçirdiği süreç içerisinde yeryüzü ve Kozmik Dünya bölümlerinde de önemli olaylar gerçekleşmiştir. Metinde bu durum şöyle aktarılmıştır:

"İnanna'nın Ölüler Diyarı'na gidişinin ardından üç gün üç gece geçer. Dördüncü gün hanımının geri dönmemesi üzerine Ninşubur, onun verdiği talimatlara göre tanrıları sırayla dolaşmaya başlar. İnanna'nın öngördüğü gibi Nippur'lu Enlil ve Ur'lu Nanna yardım etmeyi reddeder. Buna karşın Enki onu tekrar yaşama döndürmek için bir plan tasarlar. İki cinsiyetsiz yaratık, kurgarru ve kalaturru şekillendirilir ve onlara "Hayat İçeceği" ile "Hayat Yiyeceği"ni verip, ölüler diyarına gitmelerini ve bu yiyecekle içeceği İnanna'nın cansız bedenine 60 kez dökmelerini emreder. Buyruğu yerine getirilir ve İnanna canlanır (Kramer, 2001:159).

Anlatının bu kısmı 43 numaralı dikilitaş üzerinde tasvir edilmiş olan ve sanki belirli bir cinse mensup ya da bilinen bir hayvan türüne ait değillermiş gibi duran iki sembolik çizime daha açıklık getirmektedir. Metinde zikredildiğine göre isimlerinin *kurgarru* ve *kalaturru* olduğu anlaşılan bu iki yaratık dikilitaşın yeryüzü olarak tasvir edilen bölümünde H glifti biçiminde nakşedilmiş ve daha önceki izahlardan da Tanrı Enki'nin kudretinde olan yaratılışla alakalı "hayat yiyeceği" ve "hayat içeceği" olduğunu düşündüğümüz yatay ve dikey biçimde aktarılmış iki sembolik çizimin dibinde duran iki figüre de açıklama getirmektedir.

Ayrıca metnin devamından anladığımıza göre Tanrıça İnanna Tanrı Enki'nin müdahalesi ile tekrar diriltilmiştir. Lakin bu diriliş yine de Ölüler Diyarı'nda gerçekleşmiş ve tanrıça yeryüzüne ya da kozmik dünyaya geri dönüş yapamamıştır. Nitekim teolojik kurallara göre anrıçanın tekrar yeryüzüne ya da Kozmik Dünya'ya geçebilmesi kendi yerine Ölüler Diyarı'na inecek birisini bulmasına bağlıydı. Bu mesele tablette şu şekilde izah edilmiştir:

"…..Tanrıçanın "Dönüşü Olmayan Ülke" olarak da adlandırılan Yeraltı Dünyası'ndan çıkabilmesi için kendi yerine başka bir tanrıyı bırakması gerekmektedir. Bu sebeple İnanna Ölüler Diyarı'ndan ayrılırken peşine acımasızlıkları ile bilinen kalabalık bir cin gurubu takılmıştır. Tanrıça bu çirkin cinlerle birlikte öncelikle Umma ve Bad-tibira isimli iki Sumer şehrine gitmiş ve bu şehirlerin koruyucu tanrıları olan Şara ve Latarak üzerlerindeki tanrısal meziyetlerinden ve kıyafetlerinden sıyrılarak çuval giyinmiş ve kendilerini yerlere atarak Tanrıça İnanna'ya sadakatlerini bildirerek onun yerine Ölüler Diyarına inmeye razı olmuşlardır. Bu durumdan İnannan'nın yanındaki cinler memnuniyet duysalar da İnanna kendisine sadakat gösteren bu Tanrıların Ölüler Diyarı'na inişine razı olmamıştır". (Kramer, 1998:136)

Metnin ilerleyen satırlarında Tanrıça İnanna'nın cinlerle birlikte kocası Dumuzi'nin şehri olan Kullap'a geldiği yazmaktadır. Lakin bu şehirde tanrıça eşi olan Çoban Tanrısı Dumuzi'den umduğu alakayı bulamamıştır. Dumuzi İnanna'nın önünde tanrısal hiçbir vasfından vazgeçmediği gibi merasim elbiselerini kuşanıp yüce tahtında oturmaktadır (Kramer, 1998:136). Dumuzi'nin bu tavrına sinirlenen Tanrıça İnanna ise kocasını cinlere teslim ederek onu kendi kefareti olarak Ölüler Diyarına göndermek istemiştir. Bunun üzerine Dumuzi kayınbiraderi Güneş Tanrısı UTU[7] ya yalvararak ellerini ve ayaklarını yılana çevirerek ölüm cinlerinden kurtulmasını sağlamasını talep etmiştir (Kramer, 1998:136).

---

[7]Sumerlere ait olan Dumuzi ve Ekumdu adlı mitosta Tanrıça İnanna'nın kendisine bir eş seçmesi gerekmektedir. Tanrıça Dumuzi ve Ekumdu arasında karar verememiştir. Bu seçimde İnanna'nın abisi olan Güneş Tanrısı UTU kız kardeşiyle evlenmesi için Dumuzi'nin yanında yer almıştır. İşte bu vesile ile Dumuzi İnnan'a ile sorun yaşayınca arabulucu olarak yine Güneş Tanrısı UTU'yu seçmiştir. Bkz. S. H. Hooke, *a.g.e.*, s. 36.

4. SONUÇ

1995 yılında Alman arkeolog K. Schmidt tarafından kazılmaya başlanan Göbekli Tepe'de oval biçimdeki mimari yapılarıyla sonsuzluğa işaret eden birçok tapınak gün yüzüne çıkarılmıştır. Söz konusu tapınak yapılarının çevre duvarlarında çok sayıda T şeklinde dikilitaş ile tapınakların bazılarının merkezinde dikilitaşlar bulunmaktadır. Bu dikilitaşların üzerinde özellikle saat yönünde çeşitli hayvan betimlemeleri ve glif figürler yer almaktadır. Söz konusu bu kabartma ve çizimlerin sembolik değer bakımından incelenmesi ile o dönemin insanının yaşantısı ve özellikle de inanç dünyası hakkında önemli sonuçlar elde edilmektedir. Bahsi geçen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür. Göbekli Tepe'de çok sayıda tapınak olmasına rağmen heykeli, çizimi veya kabartması bulunan herhangi bir somut tanrı varlığına rastlanmamıştır. Bu durum tapınak dindarlarının soyut ve ulaşılamaz güçlü bir varlığa tapındıkları düşüncesini akla getirmektedir. Ayrıca T biçimindeki dikili taşların üzerinde bulunan çeşitli hayvan betimlemeleri de tapınak sakinlerinin kutsala ulaşma aracı olarak görülmektedir. Zira burada kutsal ile kurulması istenilen ilişkide üreme ve buna bağlı olarak sonsuz olma düşüncesinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Buna en güzel örnek ise H Tapınağı 56 nolu T biçimindeki dikilitaşın üzerine işlenmiş olan kazayağı ve yılanımsı yaratıkların varlığıdır (Ek.3). Ayrıca D Tapınağı 43 nolu T biçimindeki dikilitaşın üzerine işlenmiş olan kompozisyon tapınakların inşa tarihinden tam 7500 yıl sonra çivi yazısı ile kaleme alınmış olan Sumerlerin KUR Mitlerinden "İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" isimli mitsel hikâye ile aynılık göstermekte olup, insanlık inancındaki ölüm ve öte dünya anlayışının devamlılığına büyük ışık tutmaktadır. Burada betimlenen her varlığı görev ve fonksiyonlarıyla Sumer mitinde tespit etmek mümkündür.

Kısacası Göbekli Tepe'yi salt bir arkeolojik kazı alanı veya 12 000 yılık tapınak yerleşimi şeklindeki kısıtlayıcı ifadelerle anlatmak insanlık düşüncesinin ortaya konulması noktasında çok eksik ve haksız bir davranış olur. Nitekim Göbekli Tepe'nin ortaya çıkarılmış olan buluntuları ve yerleşim konumu bir bütün olarak irdelendiğinde, doğumundan-ölümüne kadar devam eden insan yaşantısını konu edindiğini ve hatta ölüm

ötesi inancına sahip insanlar tarafından inşa edilip dini ziyarete bulunulduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

Aral, E. (2018). Ortak Dil Olarak Tinlemler. **Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi**. 1: 434-451.

Ateş, M. (2014). **Mitolojiler ve Semboller**. İstanbul: Milenyum Yayınları;.

Baigent, M. **Babil Kehanetleri**. (Çev. Ayşe Müge Esenerli). İstanbul: Yakamoz Yayıncılık; 2010.

Başgelen, N. Klaus Schmidt'in Anısına. **Aktüel Arkeoloji Dergisi**. 46. http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/46-sayi---gobekli-tepeyi-anlamak

Bauer, SW. (2013). **Antik Dünya**. (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Alfa Yayınları;.

Collins, A. (2016) **Göbekli Tepe ve Tanrıların Doğuşu**. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı). İstanbul: Alfa Yayınları;.

Durmuş, İ. (2018). Sümerlilerin Kökeni ve Kültürü. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi** Prof. Dr. Hüseyin Sever'e Armağan Özel Sayısı. 17: 177-200.

Eroğlu, G. 2012. Akıl Yürütme Formlarının Mantık ve Bilimlerdeki Yeri ve Değeri. **Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**. 10: 183-196.

Güç, A. 2013. "Kıble". **İslam Ansiklopedisi**. 364-365.

Hancock, G. (2018), **Tanrıların Büyücüleri**. (Çev. F. Nagehan Öztürk). İstanbul: Ganj Yayınları.

Hooke, S.H. (1991). **Ortadoğu Mitolojisi**. (Çev. Aleddin Şenel). Ankara: İmge Kitapevi;.

Kılıç Y, Eser E. (2017). Eskiçağ Toplumlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı. **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**. 13: 122-156.

Kınal, F. (1983). **Eski Mezopotamya Tarihi**. Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Kızıl, H. (2018). Dini Sembolizim Üzerine. **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 20: 327-351.

Korkmaz, H. (2015). İlkçağ'dan Başlayarak Bilimsel Düşüncenin Gelişim Seyri İçerisinde Psikoloji'nin Yeri. **Asya Öğretim Dergisi**, 3: 1-20.

Koyre, A. (2010). **Yeniçağ Biliminin Doğuşu**, (Çev. Nuran Demir-Nurten Sıcakyüz). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Kramer, SN. (2001). **Sümer Mitolojisi**. (Çev. Hamide Koyukan). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Kramer, SN. (1998). **Tarih Sümer'de Başlar**. (Çev. Muazzez İlmiye Çığ). Ankara: TTK. Yayınları;

Leeming, DA. (2017). **Dünya Mitolojisi**. (Çev. Nurdan Soysal). İstanbul: Say Yayınları.

Luckert, KW. (2018). **Göbekli Tepe**. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı). İstanbul: Alfa Yayınları.

Memiş, E. (2006). **Eskiçağ Medeniyetler Tarihi**. Bursa: Ekin Kitapevi.

Memiş, E. (2007). **Eskiçağda Mezopotamya**. Bursa: Ekin Kitapevi.

Oates, J. (2004). **Babil**. (Çev. Fatma Çizmeli). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Öğüt, S. (2013). "Hacerü'l-esved". **İslam Ansiklopedisi**. 433-435.

Öğüt, S. (2013). "Tavaf". **İslam Ansiklopedisi**. 178-180.

Schımmel, A. (2017). **Sayıların Gizemi**. (Çev. Mustafa Küpüşoğlu). İstanbul: Alfa Yayınları.

Sepici, L. (2014). **Göbekli Tepe**. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

Yıldırım, C. (1995). **Bilimin Öncüleri**. Ankara: TUBİTAK Yayınları.

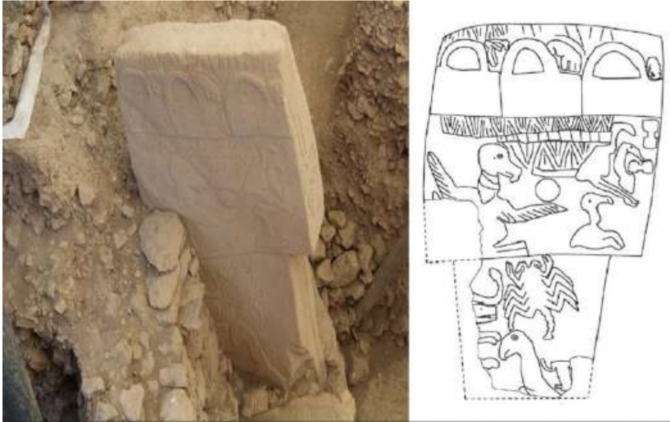
EKLER:

Ek 1.

Göbekli Tepe'nin oval düzendeki tapınak yapıları.

Ek 2.

Ölüm olgusu ve öteki dünya inancının resmedilişi.

"İnanna'nın Ölüler Diyarına İnişi" isimli Sümer mitosundaki öteki dünya anlatısının resimlerle betimlenmesi.

Ek 3.

Üreme ve sonsuz/ölümsüz olma düşüncesinin kazayağı ve yılanımsı yaratıklarla sembolize edilmiş hali.

Chapter 3

Bölüm 3

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF RELIGIOUS SCIENCES

DİNİ BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

THE CREATION OF HUMAN FROM THE QUR'AN PERSPECTIVE

KUR'AN PERSPEKTİFİNDEN İNSANIN YARATILIŞI

Assist. Prof. Dr. Abdulkadir KARAKUŞ
Siirt University, Faculty of Theology, Tafsir Department, Siirt, Turkey
E-mail: akarakus@siirt.edu.tr

ABSRACT

In the Qur'an, while it is clearly emphasized in a way that will not allow any discussion of who the creator is and why the creation occurs, the issue of how creation is realized is not put forward with the same clarity. Some elements such as water, various derivatives and soil / mud and sperm have been pointed out in order to serve as an instrument of worship and to point out the power and might of Allah. However, the beginning of creation and how creation has been realized are not explained in an understandable manner. However, those who want to learn about the arbitrary nature of creation are also guided through the Qur'anic verses are advised to travel on earth, conduct research through experiments and observations. Thus, it was advised to those who wondered how the creation took place in the light of their understanding and scientific data of the period in which they were able to access the right information. Inspired by this verse, the first period commentators asked the people they believed that they could reach the right information in their environment and chose the way to overcome their curiosity, received answers to satisfy their own curiosities and used this information in exegesis. While the latter should not accept this information as absolute truth and update it with information sources of their own age, this was often not the case and the previous comments were blessed. Thus, the creation scenario, composed in the first period in the context of Israeli narratives was accepted in later periods. However, the messages that Allah wants to give in verses of the Qur'an constitute the subject of religion. The messages that he wants to give with the verses placed in the universe are the subject of science. These two areas are independent but complementary and explanatory for each other. Therefore, it is necessary to apply to science in matters not related to religion, such as the arbitrariness of creation, and to try to understand the issue with its data. As the scientific data is variable and constantly moving towards perfection, it is necessary to update the previous information in each cycle. One of the most important tasks of the scholars who deal with exegesis today should be to try to enlighten and understand the issues that the Qur'an does not reveal clearly in the light of scientific data. If it is possible to present papers in this symposium, a study that will contribute to updating information about creation will be put forward.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Human, Creation, Science.

ÖZET

Kur'an'da yaratıcının kim olduğu ve yaratılışın niçin meydana geldiği hiçbir tartışmaya meydan vermeyecek şekilde açıkça vurgulanırken, yaratılışın nasıl gerçekleştiği hususu

aynı açıklıkta ortaya konulmuş değildir. İbrete vesile olması ve Allah'ın güç ve kudretine işaret etmesi için su, değişik türevleri ile toprak/çamur ve nutfe gibi bir takım unsurlara Kur'an'da işaret edilmiş ancak özellikle yaratılışın başlangıcı ile yaratılışın nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği hususu kapalı bir biçimde ifade edilmiştir. Ancak yaratılışın keyfiyeti ile ilgili bilgi edinmek isteyenlere de bizatihi Kur'an ayetleriyle yol gösterilerek "yeryüzünde gezmek, deney ve gözlemler yoluyla araştırmalar yapmak" tavsiye edilmiştir. Böylece yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere, yaşadıkları dönemin anlayışı ve ilmi verilerinin ışığında meraklarını izale ederek doğru bilgiye ulaşabilecekleri öğütlenmiştir. Bu ayetten de ilham alarak ilk dönem müfessirleri çevrelerinde doğru bilgiye ulaşabileceklerine inandıkları kişilere sorular sorarak bu meraklarını giderme yolunu seçmişler, meraklarını giderecek cevaplar almışlar ve bu bilgileri tefsirde kullanmışlardır. Daha sonrakilerin bu bilgileri mutlak doğru olarak kabul etmeyip kendi çağlarındaki bilgi kaynaklarıyla güncellemeleri gerekirken çoğu zaman böyle olmamış ve önceki yorumları kutsama yoluna gidilmiştir. Böylece ilk dönemlerde İsrâilî rivayetler bağlamında oluşturulan "yaratılış senaryosu" daha sonraki dönemlerde de aynen kabul görmüştür. Hâlbuki Allah'ın Kur'an ayetleriyle vermek istediği mesajlar dinin konusunu, kâinata yerleştirdiği ayetleriyle vermek istediği mesajlar da bilimin konusunu oluşturmaktadır. Bu iki alan birbirinden bağımsız; ancak birbirinin tamamlayıcısı ve açıklayıcısıdır. Dolayısıyla yaratılışın keyfiyetini, bilime de müracaat ederek ve konuyu onun verileriyle anlamaya çalışmak gerekir. Bilimsel verilerin değişken olması ve devamlı mükemmele doğru seyir hâlinde bulunması sebebiyle her devirde önceki bilgilerin güncellenmesi gereklidir. Günümüzde tefsirle uğraşan ilim adamlarına düşen önemli görevlerden bir tanesi, Kur'an'ın açıkça ortaya koymadığı hususları bilimsel veriler ışığında aydınlatmaya ve anlamaya çalışmak olmalıdır. Bu bildiride yaratılışla ilgili bilgileri güncellemeye katkı sağlayacak bir anlayış ve çalışma ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, İnsan, Yaratılış, Bilim.

GİRİŞ

İnsanoğlu kendini tanımaya başladığı andan itibaren; "Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gidiyorum?" sorularına cevap aramıştır. Dünyada her an yeni doğumlara ve ölümlere şahitlik ederken, "Bu dünyaya niçin geldim?" sorusu da zihnini meşgul etmeye devam etmiştir. Akıllı ve düşünen bir varlık olması sebebiyle bu soruların cevabını ararken vahyin verdiği cevaplarla karşılaşmıştır. "Tüm varlığın yüce bir güç tarafından yaratılmış" olduğunu ve kendisinin de o varlık tarafından yaratılmış olup onun yardımı ve himayesiyle hayata devam ettiğini öğrenmesi kendisi için büyük bir güvence oluşturmuştur.

Din adı verilen olgu insanoğlunun bu tür önemli ve temel sorularına tatmin edici cevaplar vermektedir. Tüm dinlerin belirttiği gibi Kur'an'a göre de her şeyin yaratıcısı

Allah'tır. O, kâinattaki her şeyi sınırsız güç ve kudretiyle yaratmış ve onlar üzerinde hâkimiyet kurarak onlara hayat vermiştir (Bk. el-En'âm 6/102; er-Ra'd 13/16; ez-Zümer 39/62; el-Mü'min 40/62). Ancak sorular bitmemiştir. Bu sefer de nasıl yaratıldım sorusu devreye girmiştir. Bu soruya da vahiyden cevaplar aramaya çalışılmıştır, ama istenen cevap bu kaynakta bulunamamıştır. Çünkü yaratılışın nasıl gerçekleştiği vahyin konusu değildir.

Allah'ın insanlara vahiyle gönderdiği ayetlerinin yanında kâinata nakşettiği kevnî ayetleri de vardır. Vahiyle gönderilen ayetler dinin, kevnî ayetler ise bilimin konusunu oluşturmaktadır. Yaratılışın nasıl olduğu, kevnî ayetlerdeki sırların keşfedilmesi ile alakalı bir husus olan bilimin konusudur. Bu yönüyle din ve bilim birbirini tamamlayan unsurlardır. Nitekim dini de bilimi de yaratan Allah'tır. Bu yüzden din ve bilim kendi sahalarında kaldıkları, bilimsel bilgi dogmatik hale getirilip onun tek bilgi türü olduğu iddia edilmediği ve bu durum zorla dayatılmadığı sürece aralarında herhangi bir uyumsuzluğun olması mümkün değildir (Alıcı, 2018). Tabii ki bilim ve dinin ilgi alanları aynı değildir, ama aralarında çok yakın bir ilişki vardır. Zira vahiyle bildirilmiş ayetleri anlayabilmek için kevnî ayetleri iyi anlamak gerekir. Bu durum, Kur'an'ın muhataplarından özellikle istediği bir husustur.[1] Çünkü dünyada yapılan tüm bilimsel

---

[1] Bu ayetlerin bir kısmı şunlardır: "Göklerin ve yerin egemenliği üzerinde, Allah'ın yarattığı her bir nesne üzerinde ve kendi ecellerinin yaklaşmış olabileceği hususunda hiç kafa yormadılar mı? Ona değilse hangi söze inanacaklar?" (el-A'râf 7/185); "De ki: 'Bir bakın da görün, göklerde ve yerde neler var?' Fakat iman etmeyecek topluma ne o kanıtların ne de uyarıların yararı olabilir." (Yûnus 10/101;. "Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır." (en-Nahl 16/79); "Düşünmediler mi ki, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerlerini de yeniden yaratmaya kādirdir! Allah onlar için bir vade takdir etti, bunda kuşku yoktur. Ama zalimler inkârcılıktan başkasını kabullenmediler." (el-İsrâ 17/99); "Kendilerini her yönden kuşatan göğe ve yere bakıp düşünmezler mi? Dilesek onları yerin dibine geçirir veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Kuşkusuz bütün bunlarda Allah'a yönelen her kul için alınacak bir ders vardır." (es-Sebe' 34/9); "Görmezler mi ki kendi kudretimizin eserlerinden olmak üzere onlar için sahip oldukları nice hayvanlar yarattık." (Yâsîn 36/71); "Onlar düşünmüyorlar mı; gökleri ve yeri yaratan, bunları yaratma konusunda acze düşmeyen Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?

çalışmalar ve araştırmalar Allah'ın yaratmış olduğu evrendeki yaratılış kanunlarını anlamaya yöneliktir. Allah'ın vahiy yoluyla gönderdiği ayetleri okuyup anlamaya çalışan kimseler ne kadar önemli ve kutsal bir iş yapıyorlarsa, Allah'ın evrene yerleştirdiği kanunları öğrenmeye yönelik bilimsel faaliyet yapan kişiler de aynı şekilde önemli ve kutsal bir iş yapmaktadırlar.

Allah kendi güç ve kudretini bir takım sebeplerin arkasına gizlemiştir. Bundan dolayı insanlar Allah'ın, kudretini içerisine gizlediği sebepleri araştırıp ortaya çıkarmak durumundadır. Allah yağmur yağdırır, bu yağmurla yeryüzü canlanır ve insanlara pek çok nimetler sunulur. Yağmuru yağdıranın Allah olduğu, insanlara fayda sağlamak için yağmurun Allah'ın bir lütfu ve ikramı olduğu ve yağmurda, insanların Allah'ın eşsiz kudretini anlayabilecekleri ibretler bulunduğu gibi hususlar dinin ilgi alanında bulunmaktadır. Ancak yağmurun nasıl oluştuğu sorusunun cevabını dinde ve dinin ana kaynağı olan kutsal kitaplarda bulma imkânı yoktur. Zaten hiç kimse yağmurun nasıl oluştuğunu Kur'an'da aramaz. Çünkü bu husus bilimin konusudur. Yağmuru yağdıran Allah'tır, fakat yağmurun sebepleri bellidir. İnsanlar yağmurun yağması için suyun buharlaşarak yükselmesi, bulut haline gelmesi ve yeryüzüne yağmur olarak yağabilmek için soğuk hava kütlesiyle karşılaşarak su damlacıkları haline dönüşmesi gerektiğini bilimsel araştırmalar sonucunda öğrenmiştir.

Hâsılı Allah yağmurun yağmasını belli kanun ve kurallara bağlamıştır. Sistem içerisinde bu kurallar kusursuz işleyerek, Allah'ın kudretiyle ve ince hesaplamalara dayalı planlamasıyla yağmur yağmaktadır. İnsanların yağmurun yağmasına tesir eden bu sebepleri bilmesi Allah'a olan hayranlığının artmasına vesile olacaktır. Allah'a

---

Şüphe yok ki O her şeye kādirdir." (el-Ahkâf 46/33); "Kur'an'ı okuyup düşünmezler mi? Yoksa kalpler üzerinde kilitleri mi var?" (Muhammed 47/24). "Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik." (Kâf 50/6); "Üstlerinde kanatlarını aça kapaya uçan kuşları hiç görmediler mi? Onları (havada) rahmandan başkası tutmuyor. Şüphesiz O her şeyi görmektedir." (el-Mülk 67/19); "Peki, insanlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?" (el-Gâşiye 88/17-20).

inanmayan bir kişinin tüm bu olanları tesadüfe veya tabiatın kendi kabiliyetine bağlayarak Allah'ı inkâr etmeye vesile kılması da asıl gerçeği değiştirmeyecektir. Çünkü bilim, kâinat ve ondaki muhteşem düzeni ortaya çıkarmaya çalışır. Bu muhteşem sistemin kim tarafından oluşturulduğu bilimin ilgi alanında değil dinin ilgi alanında olan bir konudur. Bu yüzden din ve bilim birbirinin alanlarına müdahale etmemeli, ama birbirlerinden faydalanmalıdırlar.

Yaratılış konusunun da hem dini hem de bilimi ilgilendiren yönleri vardır. Dini ilgilendiren yönlerini bilimde aramak insanı imansız kılar. Bilimi ilgilendiren hususları dinde aramak ise onu hakikatten uzaklaştırır. Bu tebliğde Kur'an'ın insanın yaratılışı ile ilgili ortaya koyduğu ilkeler ele alınıp yaratılışın nasıl meydana geldiği sorusuna cevap aranmaya çalışılacak ve bu konuda din ve bilimin sınırları belirtilmeye gayret edilecektir.

1. KUR'AN'A GÖRE İNSANIN YARATILIŞI

Kur'an insanın yaratılışı ile ilgili iki hususu çok açık bir biçimde ortaya koyar. Bunlardan bir tanesi yaratıcının kim olduğu diğeri ise yaratılışın niçin gerçekleştiği hususudur. Kur'an'da şöyle buyrulur:

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَٓا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ وَكيلٌ

"İşte bu Allah sizin rabbinizdir. O'ndan başka ilah yoktur. O her şeyin yaratıcısıdır. Öyleyse O'na kulluk edin, O güvenilip dayanılacak tek varlıktır." (el-En'âm 6/102). Bu ayet yaratanın kim olduğunu ve niçin gerçekleştiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayetin hükmüne göre bir Müslümanın, yaratıcının Allah olduğuna ve ona kulluk etmesi gerektiğine inanması zorunludur.

Bu iki hususun dışında Kur'an'da Allah'ın güç ve kudretine işaret olmak üzere bazı yaratılış özelliklerinden bahsedilir. Bu konuda da dört husus öne çıkarılır. İlk olarak:

اَوَلَمْ يَرَ الَّذينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقاً فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ

"İnkâr edenler, göklerle yer bitişikken, bizim onları ayırdığımızı ve her şeyin canlılığını sudan verdiğimizi görmediler mi? Hâlâ inanmayacaklar mı?" (el-Enbiyâ 21/30).

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى بَطْنِهٖ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰٓى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ

"Allah bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir." (en-Nûr 24/45) ayetlerinde her şeyin canlılığının kaynağının su olduğu bildirilmiştir.

İlk ayette bahsi geçen suyun "*Nutfe*" anlamında olduğu ile ilgili tefsirler yapılmış olsa da (Mücâhid, 1410/1989); Mâtürîdî, 1426/2005) bu yorumun isabetli olma ihtimali yoktur. Çünkü bitkiler de canlıdır ve onların *nutfe*den meydana gelmesi mümkün değildir (Yazır, ts.) Dolayısıyla burada, hayatın temelinin suya dayandığına işaret edilmek üzere canlı olan her şeyin hayatına suyun sebep kılındığı bildirilmektedir (Zemahşerî, 1407; Yazır, ts.). Bilimsel verilere göre canlıların oluşumunda mutlaka su vardır ve insan vücudunun yüzde yetmişi sudur. Tüm canlılar gibi insan da susuz yaşayamaz. Allah'ın su gibi muhteşem bir hayat kaynağı var etmesi O'nun gücünü ve kudretini gösteren önemli bir mucizedir.

Muhammed Esed (ö. 1992) ilk ayetin tefsiriyle ilgili şöyle demektedir: "Allah her canlıyı sudan yarattı" ifadesi günümüz bilim dünyasının ortaya koyduğu bir gerçeğe vurgu yapmaktadır ve bu ifade üç boyutlu bir anlam taşımaktadır: 1. Su bütün canlı türlerinin ilk örneğinin ortaya çıktığı ortamdır. 2. Var olan veya tasarlanabilen bütün sıvılar içinde yalnızca su, hayatın ortaya çıkıp tekâmül etmesi için uygun ve gerekli özelliklere sahiptir. 3. Hayvansal veya bitkisel, canlı her hücrenin fiziksel temelini oluşturan ve içinde hayat olgusunun belirebileceği yegâne madde ortamı olan protoplazma büyük ölçüde sudan ibarettir ve bütünüyle suya dayanmaktadır. Evrenin başlangıçtaki fiziksel birliğine işaret eden önceki ifadeyle canlı âlemin elementer birliğine işaret eden bu ifadenin birlikte ele alınması, bütün yaratılış olgusunun dayandığı tek bir

planın, tek ve tutarlı bir yaratma eyleminin ve buna bağlı olarak da tek bir yaratıcının varlığına götürmektedir (Esed, 2015).

Bu yorumlar esas alındığında insanların da içerisinde bulunduğu canlıların sudan ve topraktan yaratıldığı şeklinde bir ikilem ortaya çıkmaktadır ki bu bir çelişki olarak da algılanabilir. Kur'an çelişkilerden uzak olduğuna göre Müslümanların yaratılış anlayışlarını yeniden gözden geçirmeleri büyük bir gereklilıktir.

İkinci olarak:

هُوَ الَّذي خَلَقَكُمْ مِنْ طينٍ ثُمَّ قَضٰى اَجَلاً وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

"O öyle bir Rabdir ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra size bir ecel tayin etmiştir. Ayrıca O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz." (el-En'âm 6/2) ayetinde olduğu gibi çamurdan yaratılmadan bahsedilmektedir. Muhtelif ayetlerde insanın yaratıldığı ham madde olarak "*Türâb*" toprak (İlgili ayetler için bk. Âl-i İmrân 3/59; el-Kehf 18/37; el-Hac 22/5; er-Rûm 30/20; Fâtır 35/11; el-Mü'min 40/67), "*Tîn*" çamur (İlgili ayetler için bk. el-En'âm 6/2; el-A 'râf 7/12; el-İsrâ 17/61; es-Secde 32/7; Sâd 38/71-72), "*Sülâletün min tîn*" özleşmiş cıvık çamur (İlgili ayet için bk. el-Mü'minûn 23/12), "*Hamein mesnûn*" kokuşmuş kara çamur (İlgili ayetler için bk. el-Hicr 15/26, 28, 33), "*Tîn-i lâzib*" yapışkan çamur (İlgili ayet için bk. es-Sâffât 37/11) ve "*Salsâl-i ke'l-fahhâr*" kurumuş çamur (İlgili ayet için bk. er-Rahmân 55/14) gibi suyla karışmış farklı kıvamda topraklardan bahsedilir. Bunların *türâb* hariç tamamı toprağın suyla karışmış değişik hallerini ifade etmektedir.

Bu ayetteki "çamurdan yaratılma" ile ilgili olarak müfessirlerin yaptığı yorumlar iki grupta mütalaa edilmektedir. Bunlardan birincisi, ayetteki "Sizi çamurdan yarattı" ifadesiyle Âdem'in kastedildiği ve tüm insanların onun çocukları olması münasebetiyle herkesin topraktan yaratılmış olacağı itibarıyla "Siz" diye ifade olunduğu şeklindedir (Taberî, 1420/2000; Mâtürîdî, 1426/2005; Râzî, 1420; Kurtubî, 1384/1964; Beyzâvî, 1418; Nesefî, 1419/1998; İbn Kesîr, 1420/1999). Ancak sadece Âdem'in topraktan yaratıldığı mutlak gerçek ise, diğer insanlar için "Sizi topraktan yarattık" şeklinde bir

hitabın anlamının çok ikna edici bir şekilde ortaya konması icap etmektedir. Ayetin yorumlarda ifade edilen "Tüm insanların Âdem'in çocukları olması münasebetiyle, Allah tüm insanlığa hitaben sizi de topraktan yarattık dedi" şeklindeki ifade ikna edici olmaktan uzaktır. Nitekim ikinci bir yorum şu şekildedir: Ayette "Sizi topraktan yarattık" ifadesi kullanılmaktadır. Dolayısıyla tüm insanlar topraktan yaratılmıştır. Çünkü insanlar hayatlarını devam ettirmek için toprağa muhtaçtır. Yedikleri tüm gıdalar topraktandır. Hayvansal gıdalar da esasen topraktan beslenen varlıklardan alınmadır. İnsanların ham maddesi olan meni, annesinin rahminde beslenirken aldığı kan hayatını devam ettirmek için aldığı gıdaların tamamı topraktandır (Râzî, 1420). Hâsılı Allah tüm insanları topraktan yaratmıştır ve yaratmaya devam etmektedir.

Üçüncü olarak da:

هُوَ الَّذي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخاً وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى مِنْ قَبْلُ وَلِتَبْلُغُوا اَجَلاً مُسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ

"O, sizi topraktan, sonra bir damla sudan (meniden), sonra rahim duvarına yapışmış olan aşılanmış yumurtadan yaratan, sonra sizi bir bebek olarak dünyaya getirendir. Nihayet olgunluk çağına ulaşır, sonunda yaşlanırsınız. Bazılarınız bu yaşa gelmeden ölür, bir kısmınız da belirlenen eceliniz gelinceye kadar yaşarsınız. O halde bütün bunları düşünüp ibret almalısınız." (el-Mü'min 40/67) ayetiyle ve daha başka pek çok ayetle (İlgili ayetler için bk. en-Nahl 16/4; el-Kehf 18/37; el-Hac 22/5; el-Mü'minûn 23/13-14; Fâtır 35/11; Yâsîn 36/77; en-Necm 53/46; el-Kıyâme 75/37; el-İnsân 76/2; Abese 80/19) meniden yaratılışa dikkat çekilmektedir. Bu ayetlerde, topraktan beslenerek büyüyen ve varlığını toprakla devam ettiren tüm bitki ve hayvanlardan alınan gıdalarla beslenme devresinden başlayıp, ana rahminde ete kemiğe bürünüp ardından tam bir insan halini alıncaya kadarki süreç içerisinde, her insanın başına gelen biyolojik yaratılış mucizesi ele alınmaktadır.

Dördüncü olarak ise Allah Kur'an'da:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً كَثيراً وَنِسَّاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذي تَسَّاءَلُونَ بِه وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقيباً

"Ey insanlar! Sizi *nefsi vâhide*den yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir." (en-Nisâ 4/1) ayeti ve başka ayetlerde (İlgili ayetler için bk. el-En'âm 6/98; el-A'râf 7/189; ez-Zümer 39/6) ifade edildiği gibi yaratıcının kendisi olduğunu vurgulamakta ve "Sizi *nefsi vâhide*den yarattı" ifadesiyle de belirttiği gibi insanları *nefs-i vahide*den yarattığını bildirmektedir.

İlk dönemlerden itibaren *nefs-i vâhide* ile ilgili yorumlar yapılmış ve bu kelimenin Hz. Âdem'i, ondan yaratılan eşin de Hz. Havva'yı ifade ettiği ve Havva'nın da Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı beyan edilmiştir (Mücâhid, 1410/1989; İbn Ebî Hâtim, 1419; Mâtürîdî, 1426/2005; İbn Ebî Zemenîn, 1423/2002; Mekkî b. Ebî Tâlib, 1429/2008; Vâhidî,, 1415; İbn Atiyye el-Endelüsî, 1422; Zemahşerî, 1407; Râzî, 1420; Kurtubî, 1384/1964; Beyzâvî, 1418; Nesefî, 1419/1998; Ebû Hayyân el-Endelüsî, 1420). Kaynakların hemen hemen tamamında *nefs-i vâhide*nin Âdem, ondan yaratılan eşin de Havva olduğu şeklindeki yorumlar, yaratılışla ilgili o günün anlayışıyla alakalıdır ve bu, Kur'an'ın açık bir beyanı değildir.

Nitekim konumuz olan Nisâ suresi 1'inci ayetinin tefsiriyle ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler Tevrat'ta geçen bilgilerle birebir uyuşmaktadır. Mesela ayetteki " وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا" "o *nefsi vâhide*den de eşini yarattı..." bölümü Tevrat'ta şu ifadelerle geçmektedir; "Rab Allah Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi." (Tekvin 2/21-22). O günün Müslümanlarınca inanılan bir gerçek olan bu açıklamalar doğal olarak hemen hemen tüm tefsir kaynaklarında ve en muteber hadis kitaplarında yer almıştır (Buhârî, "Ehâdîsü'l-enbiyâ",

1; "Kitâbü'n-nikâh" 79-80).[2] Yaratılışla ilgili olarak hem Tevrat'ta hem de tefsir kaynaklarında aynı ifadelerin kullanılmış olması, bu fikirlerin ehli kitaptan alındığına bir işarettir.

*Nefsi vâhide*nin Âdem olmasına imkân tanımayan durumlardan bir tanesi de ayette "Sizi *nefsi vâhide*den yarattık" şeklinde bir beyanın olmasıdır. Eğer burada kastedilen Âdem ise o zaman tüm insanlık Havva olmaksızın ondan türemiş gibi bir mana da ortaya çıkmaktadır ki bu mümkün değildir.

"Sizi *nefsi vâhide*den yarattık" ifadesinden, tüm insanların *nefsi vâhide*den yaratıldığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu ifadeden kastedilenin Hz. Âdem olduğunu söylemek çok mümkün görünmemektedir. Zira klasik tefsir kaynaklarında "Canlı birey" anlamı verilen "*Nefs*" kelimesine, "tür / cins" anlamı (Zemahşerî, 1407; Âdil en-Nu'mânî, 1419/1998; Âlûsî, 1415; Reşîd Rızâ, 1990) vermek de mümkündür. Zaten "*Nefs*" kelimesi Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde (İlgili kullanımlar için bk. Âl-i İmrân 3/164; et-Tevbe 9/128; en-Nahl 16/72) bu manada kullanılmıştır. Böylece bu ifadenin, insan soyunun biyolojik özü olan "Canlı bir öz" anlamına gelebileceği rahatlıkla anlaşılabilir. Bu canlı özün erkeği olduğu gibi dişisi de vardır, bu dişi de erkeğin yaratıldığı özden yaratılmıştır. Bundan dolayı bu özün içerisinde, erkek veya dişi olma kabiliyetini barındıran bir insanlık potansiyelinin mevcut olduğu söylenebilir. İşte insanlık böyle bir özden yaratılmıştır ve bu yaratılış da hâlâ devam etmektedir (Konuyla ilgili ayrıntılı yorumlar için bk. Tuksal, 2018).

Yaratılıştan bahseden bu dört grubu oluşturan ayetlerin tamamında Allah'ın mutlak güç ve kudreti ile onun yaratıcılıkta tek ve yegâne olduğu vurgulanmaktadır. Bunun sonucunda da diğer tüm varlıkların Allah'ın kendilerini yarattığı gayeler istikametinde

[2] Bu hadislerin cerh ve tadil açısından kritiğe tabi tutulduğu bir çalışmada bu hadislerin tamamının senet açısından problemli olduğu ortaya konulmuştur. Bk. (Birinci, 2014).

hayatlarını devam ettirdikleri, yani O'nu zikrettikleri gibi[3] insanoğlundan da Allah'ın kendisini yarattığı gayeler istikametinde bir hayat sürmesi,[4] gurur ve kibre kapılmadan, aslını unutmadan bir ömür geçirmesi istenmektedir.

Hâsılı Kur'an, yaratılışla ilgili olarak tüm varlıkların Allah tarafından yaratıldığını, hayatlarını sürdürmek için de Allah'a muhtaç olduklarını beyan eder. Bunun karşılığında insan dışındaki varlıkların tamamının Allah'a itaat ederek O'nun yaratılışta koyduğu ilkelerin dışına çıkmadığından bahseder. İnsandan da aynı itaat ve teslimiyetin beklendiğini ortaya koyar. Bu durum:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (ez-Zâriyât 51/56) ayetiyle ifade edilmiştir. Böylece Kur'an, varlıkları kimin yarattığını ve niçin yarattığını hiçbir tartışmaya ve yanlış anlamaya meydan vermeyecek şekilde açıklamıştır.

2. YARATILIŞIN KEYFİYETİ

Allah yaratılışla ilgili temel ilklerden bahsetmiş, ancak anlaşılabilir bir hikâye şeklinde ilk yaratılışın nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği ile ilgili olarak ayrıntı vermemiştir. Bu konuyu merak edenlere de tabiatta araştırma ve incelemeler yapmayı önermiştir. Yaratılışla ilgili olarak: "Peki onlar, Allah'ın yaratmayı nasıl başlattığını, sonra onu art arda sürdürdüğünü görmezler mi? Kuşkusuz bu, Allah için kolaydır." (el-Ankebût 29/19) buyurduktan sonra;

---

3 "Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmiştir. O, Aziz'dir, Hakîm'dir." (el-Hadîd 57/1); "Kâinatta hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz onların bu tesbihlerini fark etmiyorsunuz." (el-İsrâ, 17/44).

4 "De ki: "Allah'a ve Resule itaat edin; eğer yüz çevirirlerse, şüphesiz Allah kâfirleri sevmez." (Âl-i İmrân 3/32); "Allah'a ve Resule itaat edin ki rahmet olunasınız." (Âl-i İmrân /132); "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Resule ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin..." (en-Nisâ 4/59); "Ey iman edenler! Allah'a ve Resulüne itaat ediniz..." (el-Enfâl 8/20). Aynı konuda başka ayetler için bk. el-Enfâl 8/46; en-Nûr 24/51, 52, 56; el-Ahzâb 33/31, 71; el-Haşr 59/7; et-Tegâbün 64/12.

قُلْ سيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَديرٌ

"(Resulüm!) De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah'ın yaratmayı ilkin nasıl başlattığını inceleyip araştırın. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir." (el-Ankebût 29/20) diyerek ilk yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere, tabiata yönelerek gözlem ve deneyler yapmayı, yeryüzünde seyahatler ederek bilimsel araştırmalar gerçekleştirmeyi, gerektiğinde toprağı kazıp yer altında çeşitli bilimsel incelemeler yapmayı tavsiye etmiştir.

Kur'an'da insanlığa yaratılışın başlangıcının nasıl olduğu ile ilgili olarak yüklenen bu görevin yanında: "İnsan, neden yaratılmış olduğunu bir araştırsın!" (et-Târık 86/5) buyrularak insanın kendi yaratılışına da yönelmesi ve bu konuda araştırma ve incelemeler yapması tavsiye edilmiştir. Aynı konuda: "Sağlam düşünce ve inanç sahipleri için yeryüzünde açık deliller vardır. Hatta kendinizde bile. Bunları hiç görmüyor musunuz?" (ez-Zâriyât 51/20-21) şeklinde önerilerde bulunularak bilimsel araştırmalar yoluyla yaratılışın ve yaratılmışların tabi olduğu ilke ve kanunların anlaşılması istenmiştir.

Bütün bu Kur'anî tavsiyeler istikametinde Müslümanlar ilk dönemlerden bu yana Allah'ın kitaptaki buyruklarını anlamak için çevrelerindeki bilgi kaynaklarını kullanmışlardır. Yaratılışla ilgili hususlarda da aynı şeyi yapmışlar ve etraflarında konuyla ilgili bilgi sahibi olduğuna inandıkları kimselere özellikle de ehli kitaba sorular sormuşlar, aldıkları cevapları da tefsirde kullanmışlardır (Cerrahoğlu, 1998; Demirci, 2016). Bunu yaparken aldıkları bilgileri tenkit süzgecinden geçirmişler ve Kur'an'a uygun olanları almışlar, ancak daha sonraları bu hassasiyet kaybolmuş ve alınan her malumat tefsire malzeme yapılmıştır. Bunun yanında yeni Müslüman olan Yahudilerin hepsi aynı samimiyet içerisinde olmamış, hatta bunların içlerinde art niyet taşıyanlar bile bulunmuş ve kendi dinlerinde olan malumatları yeni dinlerine taşımışlardır. Bir kısmı da samimiyetle İslâm'ı seçmiş olsalar bile eski dinlerine ait olan inanç ve alışkanlıklarını yeni dine taşımaktan kendilerini alamamışlardır (İbn Haldûn, 1996; Cerrahoğlu, 1988; Şimşek, 2014). Her ne şekilde olursa olsun, ilk dönem Müslümanları Kur'an'da ayrıntılı

bilgi verilmediği konularda olduğu gibi, yaratılışın nasıl olduğu hususunda da etraflarında bulunan kişilere sorular sorarak ayrıntılar konusunda bilgi sahibi olmaya çalışmışlar ve aldıkları cevaba göre de bir yaratılış senaryosu oluşturmuşlardır. Daha sonra gelenler bu senaryoyu dini kesin bilgi gibi kabul edip Kur'an'ın mutlak hükmü olarak algılamış ve aynı yorumu günümüze kadar taşımışlardır. Hâlbuki her dönemde yaşayan Müslüman ilim adamları kendi dönemlerinin bilgi kaynaklarını kullanarak meseleyi yorumlamaları ve her geçen gün en doğru bilgiye doğru bir yolculuk yapmaları gerekiyordu. Ancak durum böyle olmamış, yaratılışın nasıl olduğu ile ilgili ilk dönemde oluşturulan Yahudi teolojisinin ürünü olan senaryo mutlak doğru kabul edilmiştir.

O günün insanlarının ilmi bir merak neticesinde, yaratılışla ilgili sorularına cevap olarak buldukları şeyleri tefsirlerine yazmaları çok yadırganacak bir hadise değildir. Çünkü insanlar merak ettikleri hususları yakın çevrelerindeki bilgi edinme araçlarını kullanarak öğrenmeye çalışırlar. Burada asıl yadırganacak olan husus, daha sonra gelen insanların aynı bilgileri Kur'an'ın bir ayetiymiş gibi kabul ederek onların hiç değişmeyen hakikatler olduğunu kabul etmeleridir. Hâlbuki daha sonra gelenlerin, merak ettikleri hususları kendi çağlarındaki bilgi edinme kaynaklarını kullanarak anlamaya çalışması gerekirdi. Ancak durum bu şekilde gelişmemiş ve insanlar Allah'ın, yaratılışın başlangıcı ile ilgili bilgilere, bilimin verilerinin kullanılarak ulaşılabileceğine dair beyanını görmezden gelerek, ilk dönemlerdeki vahiy ürünü olmayan ve o günün insanlarının özellikle ehli kitabın anlayışını yansıtan bilgileri güncellemeksizin kullanmışlardır. Hâlbuki bilimin verileri devamlı yenilenmekte ve her geçen gün Allah'ın kâinatı yaratırken ortaya koyduğu kuralların / sünnetullahın hikmeti ve sırları daha iyi anlaşılmaktadır. Müslümanlar, yaratılışla ilgili olarak merak ettikleri şeyleri bilimsel metotlar kullanarak öğrenmeleri gerekirken, geçmişte yapılan yorumları Kur'an'ın değişmez verileri olarak kabul etmişlerdir. Bunun sonucunda da, dinsel ve bilimsel alan birbirlerinin sınırlarını ihlal ederek ayıklanması zor ve içerisinden çıkılması güç bir hale gelmiştir.

İnsanoğlu bazen merak bazen de ilmî gerekçelerle yaratılışın keyfiyeti ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmıştır ve yapmaya devam etmektedir. Her devrin çalışması kendi

dönemi içerisinde takdir edilmeye layıktır. Zira bu tür çalışmaları bizzat Allah Kur'an ayetleriyle (Bk. el-Ankebût 29/20) teşvik etmiştir. Ancak yapılan bu çalışmaların ve sonucunda elde edilen bulguların daha sonraki dönemlerde yetersiz veriler haline gelmesi kaçınılmazdır. Çünkü bilim devamlı gelişmekte ve ileriye doğru sürekli bir mesafe kat etmektedir.

Her devrin bilgisi, kendi döneminde yaşayanların faydalanması için önemli bir kaynaktır ve bu sayede Kur'an mesajının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Muhtemelen geçmişin bilimsel verilerinin bu güne söyleyeceği şeyler çoğu zaman azdır veya yetersizdir. Bu sebeple her devrin bilgisinin üretilmesi Müslümanlar üzerine önemli bir vecibedir. Bu görevin ifa edilerek evrenle ve yaşanılan çevreyle ilgili bilimsel hakikatlerin ortaya çıkarılması, Allah'ın vahiy yoluyla gönderdiği ayetlerinin daha doğru olarak anlaşılmasının önünün açacaktır.

SONUÇ

İnsanoğlu belki var olduğu günden bu yana varlığın hikmetini, kendi varlığının nasıl meydana geldiğini merak etmiş, Allah tarafından gönderilen dinler de bu soruya cevaplar vermiştir. Dinin verdiği cevaplar içerisinde ilk yaratılışın nasıl meydana geldiği sorusu yine bulunamamış ve bu cevabın Allah'ın kâinata nakşettiği kevnî ayetlerinde gizli olduğu, usulüne uygun bir şekilde inceleme ve araştırmalar yapılabilirse bu sorunun cevabının da bulunabileceği ihsas ettirilmiştir. Zira Allah'ın vahiyle gönderdiği ayetlerinin yanında kevnî ayetlerinin de bulunduğu, vahiyle gelen ayetlerin dinin, kâinata yazılan ayetlerin ise ilmin konusu olduğu bildirilmiştir. Bu iki alan birbirinden bağımsız, yani bilgi edinme usul ve esasları farklı olmakla beraber aralarında birbirini tanımlayan ve açıklayan yakın bir ilişki mevcuttur. Ama dini alan ile bilimsel alanın konuları birbirinden tamamen farklıdır. Bir alanın konusu diğer alan içerisinde ele alınmamalıdır, eğer böyle olursa dini olanla bilimsel olan birbirine karışır ve anlam karmaşaları meydana gelir. Yaratılış konusunda da bu şekilde iç içe olan bir durum söz konusudur. Bu yüzden dini olan ile bilimsel olanın tespit edilmesi son derece önem arz etmektedir.

Kur'an'da yaratıcının kim olduğu ve yaratılışın niçin meydana geldiği açık bir şekilde beyan edilmiş ve yaratılışla ilgili olarak su, toprak / çamur, *nutfe* ve *nefs-i vâhide* gibi ham maddelerden bahsedilmiştir. Bunlar anlatılırken yaratıcının kim olduğu, yaratılışın niçin gerçekleştiği ve yaratıcının güç ve kudretinin büyüklüğü ortaya konmuştur. Ama yaratılışın keyfiyeti, yani nasıl meydana geldiği aynı açıklıkta anlatılmamıştır. Bunu merak edenlere de bizzat Kur'an aracılığıyla "yeryüzünde gezmek, deney ve gözlemler yoluyla araştırmalar yapmak" tavsiye edilmiştir. Böylece yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak edenlere yaşadıkları dönemin bilgi kaynakları ve ilmi verilerinin ışığında araştırmalar yaparak doğru bilgiye ulaşabilecekleri bildirilmiştir.

Kur'an'ın gözlem ve deney yoluyla araştırmalar yapıp bilgi edinme emrinden de ilham alan ilk dönem müfessirleri, ilk yaratılışın keyfiyeti gibi Kur'an'ın açık beyanda bulunmadığı hususlarda çevrelerinde doğru bilgi alabileceklerine inandıkları kişilere sorular sorma yolunu seçmişler ve edindikleri bilgileri de tefsirde kullanmışlardır. Daha sonrakiler ise bu yorumları dinin bir yorumu gibi kabul ederek kendi dönemlerinin verileriyle güncellememişlerdir. Böylece ilk dönemlerde oluşturulan Yahudi teolojisinin yaratılış anlayışı daha sonraki dönemlerde de dini bir anlayış olduğu algısıyla aynen kabul görmüştür.

Bugünün İslâm araştırmacılarının yapması gereken ilk yaratılışın nasıl gerçekleştiği ile ilgili bilimsel araştırmalar ışığında Kur'an'daki yaratılış ayetlerinin yeniden yorumlanması ve yaratılışla ilgili bilgilerin buna göre güncelleştirmesi olmalıdır. Dolayısıyla yaratılışın keyfiyeti gibi dinin konusuna girmeyen bir hususun bilimsel verilere müracaat edilerek yeniden anlaşılmaya çalışılması önemli bir husustur. Çünkü bilimsel veriler her ne kadar her zaman kesinlik arz etmese de geçen zaman içerisinde en sahih sonuçlara doğru çok büyük bir hızla yolculuk yapmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Alıcı, M. 2018. "İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 6/14 (Ocak): 59-89.

2. Âlûsî, Şihâbüddin Muhammed b. Abdillah el-Hüseynî. 1415. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Thk. Ali Abdülbârî Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

3. Beyzâvî, Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. 1418. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.

4. Birinci, Z. 2014. "'Nefs-i vâhide' İfadesinden Hareketle Kadının Yaratılışı Hakkında Bir Değerlendirme". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 47 (Aralık): 151-164.

5. Buhârî. 1422. *Sahîh.* Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât.

6. Cerrahoğlu, İ. 1988. *Tefsir Tarihi*. Ankara: DİB Yayınları.

7. Cerrahoğlu, İ. 1988. *Tefsir Usûlü.* 6. Baskı. Ankara: TDV Yayınları.

8. Demirci, M. 2016. *Tefsir Tarihi*. 38. Baskı. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

9. Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil en-Nu'mânî. 1419/1998. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb.* Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvıd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

10. Esed, M. 2015. *Kur'an Mesajı.* Trc. Cahit Koytak – Ahmet Ertürk. 9. Baskı. İstanbul: İşaret Yayınları.

11. İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Temmâm. 1422. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz.* Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfî Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

12. İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdirrahmân b. Muhammed b. İdrîs. 1419. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtim.* Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 3. Baskı. Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz.

13. İbn Ebî Zemenîn. 1423/2002. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîz.* Thk. Ebû Abdillah Hüseyn b Ukkâşe – Muhammed b. Mustafâ el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-hadîse.

14. İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddin. 1996. *Mukaddime.* Trc. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: MEB Yayınları.

15. İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer.1420/1999. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm.* Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, 2. Baskı. 8 Cilt. b.y.: Dâru't-tayyibe li'n-neşr ve't-tevzî'.

16. Kurtubî, Ebû Abdillah Şemsüddin. 1384/1964. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş. 3. Baskı. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye.

17. Mâtürîdî, Ebû Mansûr. 1426/2005. *Tefsîru'l-Mâturîdî – Te'vîlâtü ehli's-sünne.* Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

18. Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. 1429/2008. *el-Hidâye ilâ bülûği'n-nihâye fî 'ilmi meâni'l-Kur'ân ve tefsîrih ve ahkâmih ve cümelin min fünûni ulûmih.* Thk. Ed. eş-Şâhid el-Bûşeyhî. 13 Cilt. Şârika: Mecmûati bühûsi'l-kitâbi ve's-sünne.

19. Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Haccâc. 1410/1989. *Tefsîru Mücâhid.* Thk. Abdüsselâm Ebü'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslâmi'l-hadîse.

20. Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. 1419/1998. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. Thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib.

21. Râzî, Fahruddin. 1420. *Mefâtîhu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr.* 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî.

22. Reşîd Rızâ, Muhammed. 1990. *Tefsîru'l-menâr.* 12 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-âmmeti li'l-kütüb.

23. Şimşek, M. S. 2014. *Günümüz Tefsir Problemleri.* 12. Baskı. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.

24. Taberî, Muhammed b. Cerîr. 1420/2000. *Camiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân.* Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle.

25. Tuksal, H. Ş. 2018. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. 7. Baskı. Ankara: Otto.

26. Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali. 1415. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz.* Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dımeşk: Dâru'l-Kalem.

27. Yazır, Elmalılı Hamdi. ts. *Hak Dini Kur'an Dili.* İstanbul: Eser Kitabevi.

28. Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. 1407. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. 3. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî.

AN ANALYSIS ON THE ISLAMIC THEOLOGICAL DEBATE CONCERNING THE CREATEDNESS OF HUMAN ACTS

İNSAN FİİLLERİNİN YARATILMASI SORUNU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Assist. Prof. Dr. Adem ERYİĞİT
Iğdır University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: adem.eryigit@igdir.edu.tr

ABSRACT

The issues of predestination, free will, and justice have been at the centre of debate throughout Islamic theological and philosophical history. The issue of the predestination and divine creation of human acts has been theological a problem since the first century of Islam. Originating in political and moral debates, the problem of predestination (*qadr*) continues to be one of the main problems of discussion in *kalām* (theological debate) literature. Two opposing views, those of the Jabarites and Qadarites, form some of the first responses to this philosophical problem. The Jabarite view holds that people in all religious and other matters, including actions, are a function of absolute predestination and Divine control. The opposing, Qadarite view holds that people are given freedom in their actions and thus that divine predestination cannot extend to individual human acts. The Qadarite position took full form in the second century *hijrī*, and was continued in the Mu'tazilite theology for centuries after. The Mu'tazilites held that peoples actions originate in their individual free will which form one of the five principles of their theological precepts, justice (*'adālah*). In holding true to this principle, in their view, the Mu'tazilites held the impossibility of predestination over free will and thus denied it, while affirming the impermissibility of ascribing bad (i.e., unjust) acts to Allah. Concerning the creation of human acts, they deny the position that "Allah is the creator of human acts" and took the position that "people are creators fo their own acts". This article shows how the Mu'tazilite position criticized the view of the *Ahl al-Sunnah wa al-Jamā'h* (People of Prophetic Tradition, the central believing Muslim body) while falling into major misconceptions concerning the attributes of Allah. In this study, we aim to analyze and critique of the various positions taken by the aforementioned positions and their approaches concerning the issue of predestination and the Mu'tazilite thesis of "humans creating their own actions”.

Keywords: Human Acts, Free Will, Predestination, Fate, Kalām, Ahl al-Sunnah.

ÖZET

İnsanın özüne ilişkin bir sorun olan insan fiilleri konusu, insanın yeryüzündeki hayat serüvenine paralel olarak kader, irade hürriyeti, hak, adalet ve benzeri konu başlıkları altında çok eski dönemlerden beri ilahiyat ve felsefenin en önemli meselelerinden birisi olagelmiştir. İnsan fiilleri konusu İslâm’ın birinci yüzyılı tamamlanmadan kader problemi olarak ortaya çıkmıştır. İlk başlarda daha çok siyasi ve ahlâkî bir muhtevaya sahip olduğu görülen kader sorunu, İslâm Kelamının önemli problemlerinden biri olmakla kalmamış,

aynı zamanda onu doğuran sebeplerden biri olmuştur. Problemin çözümüne yönelik ilk girişimler Cebrîlik ve Kaderîlik olarak ortaya çıkmıştır. Cebrî görüş, insanı, dinî sorumluluğa temel teşkil eden bütün unsurlardan mahrum etmiş ve insan fiillerini ilahî kudretin zaruretine bağlamıştır. Bu görüşe karşı Kaderî görüş ise, insana fiillerini yerine getirme konusunda tam bir hürriyet vermiş ve insanın ahlâkî özgürlüğünü sağlamak adına ilahî kudreti sınırlandıran bir itikada ulaşmıştır. Kaderî görüş, hicrî II. asrın başlarında ortaya çıkan Mutezile içerisinde devam etmiştir. Mutezile, insan fiillerinin kendisinin özgür iradesinin ve kudretinin sonucu olduğunu benimsemiştir. Mutezilenin bu görüşü, mezhebin beş temel esasından biri olan adalet prensibi ekseninde gelişmiştir. Mutezile tarafından insanın hür olduğunu ve iyi-kötü bütün fiillerinin kendine ait bulunduğunu savunurken, kaderi nefyetmiş ve kötü fiillerin Allah'a nispetinin caiz olmadığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda insan fiillerinin yaratılması konusunda "insan fiillerinin yaratıcısı Allah'tır" demenin bir hata olduğunu iddia etmiş ve "insan kendi fiilinin yaratıcısıdır" demiştir. Bu görüşü nedeniyle Mutezile, "Ehl-i Sünnet" geleneği temsilcileri tarafından şiddetle eleştirilmiş ve Allah'ın sıfatları konusunda çok ciddi hatalara düştüğü öne sürülmüştür. Biz bu çalışmamızda insan fiillerinin yaratılışı probleminin ortaya çıkışını ve bu problem etrafında oluşan tartışmaların genel karakterini ele almayı hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İnsan Fiilleri, Kader, Kelam, Mutezile, Ehl-i Sünnet.

İslam Toplumunda İnsan Fiillerinin Tartışılmaya başlandığı Süreç

Hz. Peygamber hayatta iken İslam toplumunda önemli fikri ihtilaflar yaşanmamıştır. Çünkü sahabe anlayamadığı bir hususu doğrudan Hz. Peygamber'e arz etmekte ve ondan en sahih bilgiyi almaktaydı. Vahiy sürecine de şahit olan sahabe, bu ilahî mesajın ilk ve en doğru tevilini bizzat Hz. Peygamber'den öğrenmekteydi. Bu dönemde Hz. Peygamber'e sorulan sualler genellikle, namaz, oruç hac gibi ibadetlerle ilgili konular yada kıyamet halleri, cennet ve cehennemle ilgili hususlardı. Bununla beraber sahabilerin hiçbir îtikâdî konuda fikir yürütmedikleri, tartışmadıkları ve Hz. Peygamber'e soru sormadıklarını söylemek de doğru olmayacaktır. Kur'an'da da bildirildiği üzere ruh ile ilgili sorular sorulmuştur. Bazı müteşâbihâtın tevili ve kader konusu da sahabilerin gündemine gelmiş ancak bu durum öğrenme sınırlarını aşmamış, Hz. Peygamber'in izahları ile yetinilmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Müslümanlar, halife seçimi meselesiyle karşı karşıya kalmışlar ve bu hususta ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilaf bir sorumluluk bilinci içerisinde insiyatif alan sahabîler tarafından çözülmüş ve halife seçimi

tamamlanmıştır. İlk iki halife Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde Müslümanlar arasında birlik ve beraberlik sağlanmış, fakat Hz. Osman'ın son dönemlerinde bazı siyasi sorunlar yaşanmış ve Hz. Osman'ın şehid edilmesi ile son bulmuştur. Hz. Ali döneminde de istikrar sağlanamamış, Hz. Osman'ın katillerinin bulunması etrafında Müslümanlar arasında yaşanan ihtilaflar savaşma seviyesine gelmiş ve Cemel ve Sıffin vakaları yaşanmıştır. Bu savaşlarda birçok insanın hayatını kaybetmesi, ölen ve öldürenlerin Müslüman olması İslam toplumunu bazı konularda düşünmeye sevk etmiş ve çözümü zor bazı îtikâdî problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Büyük günah işleyen (mürtekib-i kebîre) bir müminin iman bakımından durumunun ne olacağı tartışılmaya ve dolayısıyla imanın tarifi, sınırı ve mahiyetinin ne olduğu sorgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca öldürme fiilini işleyen kimsenin bu fiili işlerken özgür bir irade ile mi hareket ettiği, yoksa takdir edilmiş olan ilahi kaderin mecburi bir uygulayıcısı konumunda mı olduğu hususu gibi kaderle ve insan fiilleri ile ilgili sorular ve münakaşalar ortaya çıkmıştır.

Bazı sosyal ve siyasi etkiler sonucunda oluşan fikirlerine ve ön kabullerine, Kur'an ve sünnetten temel arayan Cebriyye ekolü Kader ve insan fiilleriyle ilgili bazı sualler etrafında oluşmuştur. Sonrasında Cebriyye'ye tepki olarak Mutezile ve Ehl-i Sünnet ekolleri problemi daha dikkatli ele almış, Kur'an'a ve akla uygun bir şekilde çözmeye çalışmışlardır.[1]

Cebriyye ve İnsan Fiilleri

Cebriyye insan fiilleri meselesinde cebir düşüncesinde olanlara verilen isimdir. Cebr, fiilin ortaya çıkışını her yönüyle Allah'a vermek, fiili insandan nefyetmek ve insana hiçbir imkan tanımamak demektir.[2] Cebrî fikirleri ilk ortaya atan kişi olarak kabul edilen Cehm b. Safvan(ö. 128/745)'a nisbetle Cebriyye'ye Cehmiyye'de denilmektedir.[3]

---

[1] Mevlüt Özler, Kelam el Kitabı, edt. Şaban Ali Düzgün, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 34.
[2] Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerîm Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ebî Muhammed Muhammed b. Ferîd, Kahire, Mektebetu't-Tevfikıyye, 2003, s. 99.
[3] Tarihte Cebriyye adında bir mezhep olduğu konusunda bir genel kabul olmakla beraber, Ebû Hanife'ye nisbet edilen Fıkhu'l-Ekber ve el-Vasiyye'de, günümüze ulaşmış önemli bir Mutezile kaynağı olan el-İntisar'da, Mezhepler Tarihi'nin temel kaynaklarından olan Makalât'da, el-İbâne ve et-Tenbîh ve benzeri

Cebrî düşünceye göre, kul fiilerinde mecburdur. İnsanın kendine has bir yapabilme gücü (istitâa) ve seçme hürriyeti (ihtiyar) yoktur. Allah'tan başka hiç kimsenin ne fiili ne de ameli vardır. Amellerin yaratılmışlara nispeti mecazi bir nispettir. Allah insandaki fiilleri diğer cansız varlıklarda yarattığı gibi yaratır. Bu anlamda fiiller insana cansız varlıklara nispet edildiği gibi mecaz olarak nispet edilir. Bu nispet, bizzat kendileri yapmadığı veya vasıflandırıldıkları şeyi yapabilmeye güçleri yetmediği halde bazı varlıklar için "ağaç meyvelendi, su aktı, taş yuvarlandı, güneş doğdu, semâ bulutlandı ve yağdı denilmesi" gibidir.[4] Kuru otun rüzgar tarafından sağa sola savrulduğu gibi insanın bir istiaatı yoktur, isyan ve küfre mecburdur.[5]

Cebriyye'nin görüşlerinin dayandırdığı bazı nasslar mecuttur. Onlar birçok ayeti tek taraflı bir bakış açısıyla incelemişler ve cebrî görüşü destekleyen nasslar olarak ortaya koymuşlardır. özellikle zahiren cebr ifade eden ayetleri seçmişler ve insan hürriyetini açığa vuran, insanın sorumluluğuna dikkat çeken, Allah'ın insanları fiillerinde zorlamadığına delalet eden ayetleri göz ardı etmişlerdir. Cebriyye'nin esas aldığı nasslardan bazıları şunlardır:

"*Allah kimi dilerse onu şaşırtır, kimi dilerse onu doğru yola koyar.*"[6]

"*Allah dileseydi sizi tek ümmet yapardı, fakat O dilediğini saptırır dilediğini de doğru yola iletir*."[7]

"*Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (bir şeyi dilemenize izin vermesi) sayesinde (o şeyi) dileyebilirsiniz*."[8]

önemli eserlerde Cebriyye'ye rastlanmamaktadır. W. Montgomery Watt, Free Will and Predestination in Early İslam, London, 1948; Bununla beraber birçok klasik dönem eserinde Cehmiyye'den bahsedilmekte ve cebr düşüncesinin Cehmiyye fırkasının içinde olduğu belirtilmektedir. Bkz. Şehrisâtanî, *el-Milel*, s. 99; Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail Eşarî (ö. 324/936), Makâlâtü'l-*İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, takdim: Naîm Zerzûr, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2012, s. 219; Abdulkadir b. Tahir b.Muhammed Bağdadi, el-*Fark beyne'l-Firak*, nşr. Muahmmed Zahid el-Kevserî, Neşru's-Sekafeti'l-İslâmiyye, Kahire, 1948, s. 128-129. Bağdadi, kendi yaşadığı dönemde Cehmiyye'den bazı grupların var olduğundan bahseder. Onlardan bir kısmının Eşariliğe çağrıldığını ve bu çağrı üzerine ksımen Eşariliği benimsediklerini dile getirir. Bağdadi, *el-Fark*, s. 129.

[4] Şehristânî, *el-Milel*, s. 100; krş. Bağdadi, *el-Fark*, s. 128; Eşari, *Makâlât*, s. 219.

[5] Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Bahru'l-Kelâm,* trc. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 60.

[6] Enâm, 6/39.

[7] Nahl, 16/93.

[8] Tekvîr, 81/98.

"*Eğer biz dileseydik herkesi elbette hidayete erdirirdik.*"[9]

"*Allah kimi saptırırsa bundan sonra onun hiçbir hamisi yoktur*."[10]

Aktardığımız bu ayetler ve benzeri diğer bazı ayetler, ilk bakışta insan fiilinin tamamen Allah'a ait olduğu intibaını veriyor gibi görülebilir. Ancak bu ayetler, nazil oldukları süreç ve bağlamdan bağımsız, siyak ve sibakı dikkate alınmadan ve Kur'an'ın bütünlüğü göz ardı edilerek okunmamalıdır. Böyle bir okuma, birçok hususta Kur'an'ın bütünlüğüne ve yüce Allah'ın muradına aykırı düşünce, görüş ve tevillerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Kur'an'da insanın fiillerinde hür olduğuna ve yaptıklarından sorumlu olduğuna delalet eden birçok ayet bulunmaktadır. Bu ayetleri Mutezilenin görüşlerini ele alırken aktaracağız. Ancak meseleye örneklik teşkil etmesi bakımından birkaç tanesini zikredebiliriz. "*Allah her şahsa gücü yettiği kadar sorumluluk yükler. Herkesin kazandığı ya kendi lehine ya da aleyhinedir*."[11] "*Kim doğru yolu bulursa, o doğru yolu kendi faydasına bulmuş olur. kim de sapıklık ederse, o da yalnız kendi aleyhine sapmış olur.*"[12] "*De ki O (Kur'an) Rabbinizden (gelen bir) haktır. Artık dileyen iman etsin, dileyen kafir olsun*."[13]

Bu iki ayet grubu arasında herhangi bir zıtlık ve çelişki yoktur. İnsanın fiillerinde zorunlu olduğunu ifade ediyor gibi görünen ayetler aslında Allah'ın her şeyi kuşatan mutlak irade ve kudretini göstermektedir. İnsanın fiillerinde hür olduğu ve irade sahibi olduğunu beyan eden ayetler ise, Allah'ın her şeyi kuşatan irade ve kudretinin yanında ve sınırları içinde insanın da hür bir irade ve yapabilme gücüne sahip olduğuna dikkati çekmektedir. Bu şekilde insana özgür bir hareket alanı tanınmış ve bunun neticesi olarak da insan yaptıklarından sorumlu tutulmuştur.

Mutezile ve İnsanın Kendi Fiillerinin Yaratıcısı Olması Düşüncesi

[9] Secde, 32/13.
[10] Şûrâ, 42/44.
[11] Bakara, 2/286.
[12] İsrâ 17/15.
[13] Kehf, 18/29.

İnsanın fiillerinde hiçbir özgürlüğü olmadığını savunarak bu konuda aşırı bir uç oluşturan Cebrî düşünce karşısında, insanın tam özgürlüğünü savunan ve kul fiillerinin yaratılmasına insanı muktedir kabul eden ve kaderi reddeden aşırı özgürlükçü bir grup bulunuyordu. Bu kimselere kaderi inkar ettikleri için *Kaderiyye* adı verilmiştir. Bu düşüncenin ilk temsilcilerinin Mabed el-Cühenî (ö. 80/699) ve Gaylan ed-Dımeşkî (ö. 125/742) olduğu nakledilir. Kaderiyye, Havâric ve Şia'dan sonra ortaya çıkmıştır. İlmî ve îtikâdî bağlamda ilk fırka olarak kabul edilir. Bu fırka zamanla etkisini kaybetmeye başlamış ve kaderiye tarafından ortaya koyulan görüşler daha mutedil bir anlayış ile Mutezile tarafından temsil edilmiştir. Mutezilenin kurucularından olan Vasıl b. Ata (ö. 131/748)nın kader ve insan iradesi ile ilgili konularda Ma'bed el-Cühenî ve Gaylan ed-Dımeşkî'nin yolunu takip ettiği rivayet edilir.[14]

Vasıl b. Ata'nın yaşadığı dönemde Mutezile'nin beş esası henüz oluşmamıştı. Ancak onun görüşleri içerisinde insan fiilleri ile ilgili kanaatlerini *adl* ve *va'd-vaîd* prensiplerini yansıtmaktadır. Şehristânî, Vasıl b. Ata'nın şöyle dediğini nakleder: Bâri Teâlâ hakîmdir, âdildir. O'na zulüm ve şer izafe edilmesi caiz olmaz. Kullarından emrettiğinin dışında bir şey istemesi ve insanlar hakkında bir şeyle hükmedip, sonra o şeyden dolayı onları cezalandırması caiz değildir. Kul, iyilik, kötülük, iman küfür, taat ve masiyetin failidir. Yaptığının karşılığını görecektir. Allah kulu, bütün bu fiilleri yapmaya muktedir kıldı. Kulun fiilleri, hareketler, hareketsizlikler, niyetler, düşünme ve ilim gibi şeylerdir. Allah'ın kula yapamayacağı ve yapmak için kendisinde güç ve fiil hissetmediği bir şeyi 'yap' diye hitap etmesi (emretmesi) imkansızdır. Kim bunu inkar ederse zorunluluğu inkar etmiş olur.[15]

Mutezile, insanların fiillerinin kendilerine ait hür bir irade ve müstakil bir kudretle meydana geldiğini öne sürerek, kulun fiillerinin meydana gelişinde ilahî bir müdahalenin söz konusu olmadığını ortaya koyar. Onlara göre bu suretle insanın cebir altında olmadığı ispat edilmiş olur. Çünkü insanın cebir altında bulunması Allah'ın adil olmasıyla çelişecektir. Allah'a zulüm isnat edilemeyeceğine göre, insanın yaptığı fiiller

[14] Şehristânî, *el-Milel,* s. 67-68.
[15] Şehristânî, *el-Milel,* s. 68.

de Allah'a isnat edilemez. Kul iyi ve kötü bütün fiillerini kendisi ihdas eder, yaratır.[16] Bu fiillerinden de insanın kendisi sorumludur. Allah, şer ve zulüm gibi fiillerin kendisine isnat edilmesinden münezzehtir. Eğer zulmü o yaratmış olsaydı zalim olurdu. Allah sadece salah ve hayrı yapar ve kullarının hikmetinin gereği olarak kulların maslahatına riayet etmek zorundadır.[17]

Mutezile alimleri Allah'ın küfür ve günahları yaratmadığı konusunda ittifak halindedirler. İnsanın küfür, kötülük ve günahları da barındıran fiilerini kendisinin yarattığının söylenmesi yani Allah'a has olan *yaratma* (hâlık) kavramının insan için kullanılması konusunda ise farklı yorumlara gitmişlerdir. Eşarî'ye göre, bir kısım Mutezilîler fail ve hâlıkın aynı manada olduğunu dile getirmişler ancak insan hakkında *yaratma* ifadesini kullanmamışlardır. Bazıları ise yaratmanın aletsiz ve organsız bir fiil olduğunu belirterek bunun insan için imkansız olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazı Mutezilîler ise, hâlıkın, kendisinden mukadder olarak bir fiil vâki olan anlamına geldiğini dolayısıyla ister kadîm ister hâdis olsun, kendisinden böyle bir fiil vâki olanın hâlık olduğunu öne sürmüşlerdir. [18]

Mutezile, Cebriyye'nin insan iradesini yok sayan, her şeyi Allah'ın takdirine ve mutlak iradesine bağlayan görüşlerine karşı çıkmış ve Allah'ın adaletini merkeze alarak insanın kendi fiilini yaratacak derecede hür olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Allah'ın adaletine verdikleri önemden dolayı Mûtezilîlere *ashâbu'l-adl ve't-tevhîd* ve *adliyye* de denilmiştir.[19]

İnsanların irâdî fiillerini kendilerinin yarattığı görüşünü öne süren Mûtezile, insanda bulunan bu kudretin, Allah'ın insanı bu konuda kâdir kılması ve bu kudretle yaratması ile meydana geldiğini savunur. Onlara göre insanın fiilleri hem insana hem de Allah'a isnad edilemez. İnsan fiillerinin insanlardan başka bir faili ve muhdisi yoktur. Çünkü bir makdûr iki kâdirin kudreti altında bulunamaz. Bir fiilin iki failden hudûsu

---

[16] Konuyla ilgili geniş açıklama, aklî ve naklî deliller için bakınız. Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, nşr. Abdülkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1988, s. 344-345, 354 ve devamı.
[17] Şehristânî, *el-Milel,* s. 66.
[18] Eşarî, *Makâlât,* s.181.
[19] Şehristânî, *el-Milel,* s. 65.

mümkün değildir.[20] Bu suretle kesb nazariyesi de makul görülmemiş ve reddedilmiş olmaktadır. Mûtezile düşüncesinde insanın irâdî fiillerinin muhdisi insanın kendisi kabul edilirken, insanın uzun veya kısa boylu olması gibi kendi elinde olmayan ve bundan dolayı sorumlu olmadığı halleri ise Allah'ın yaratmasına bağlanmaktadır.[21] Burada belirleyici unsur insanın sorumlu tutulabilmesi ve mesul olmasıdır. Bu kaygı ile insana tam bir hürriyet ile kudret veren ve Allah'ın müdahalesinden bağımsız kılan Mutezilî alimler, insan fiilleri konusunda insana mutlak bir hürriyet tanımayan herkesi cebrîlikle suçlama yoluna gitmişlerdir.

Mutezilî alimler ortaya attıkları görüşlerine delil olarak birçok ayet zikretmektedirler. Bu ayetlerin bazıları insanın yaptığı fiillerinden dolayı sorumlu olduğunu bildiren ayetler, bazıları da insanın fiillerini özgürce yaptığını gösteren ayetler ve bazıları da insanın fiilerinin yaratıcısı olduğuna delalet ettiğini öne sürdükleri ayetlerdir. Örnek olması bakımından bazılarını aktarabiliriz.

"*Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler çok ağlasınlar*"[22]

"*Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin*"[23]

"*Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kafir, kiminiz mümindir*"[24]

"*Çok merhametli olan Allah'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin*"[25]

"*O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış*"[26]

Son iki ayette Allah'ın yaratmasındaki düzenlilik ve güzellikten bahsedilmektedir. Mutezileye göre Allah'ın fiilleri her zaman düzenli ve güzeldir. Eğer insanın fiilleri Allah'ın yarattığı şeylerden olsaydı onlarda düzensizlik ve çirkinlik olmaması gerekirdi.

[20] Kâdî Abdülcebbâr, İmamdüddîn Ebu'l-Hasan Abdülcebbâr b. Ahmed, *el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîd*,nşr. Tâhâ Hüseyin ve diğerleri, I-XX, ed-Dâru'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1382-85/1962-65, c. VIII, s. 3.
[21] Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse,* s. 332.
[22] Tevbe, 9/82.
[23] Kehf, 18/29.
[24] Teğabün, 64/2.
[25] Mülk, 67/3.
[26] Secde, 32/7.

Çirkinlik ve düzensizlik olduğuna göre o halde bu fiiller her yönüyle insana aittir.[27] Mutezile, bunların dışında yaratmanın sadece Allah'a mahsus olduğunu beyan eden ayetleri ise çeşitli şekillerde tevil ederek, insanın Allah'ın bahşettiği bir kudretle fiillerini yarattığını öne sürer.[28]

Mutezilî alimler *adl* esasına çok önem vermişler ve Allah'ın adaleti gereği insanın fiilleri konusunda herhangi bir müdahalesinin ve önceden belirlenmiş bir kaderin olmadığını iddia etmişlerdir. Hatta bu konulara ilişkin bazı ayet ve hadislerin tevilinde aşırı yorumlara gitmişlerdir. Mutezilenin kurucularından kabul edilen Amr b. Ubeyd'le ilgili bazı rivayetler bu hususta dikkat çekicidir. Tebbet suresinde geçen "*Ebû Leheb'in elleri kurusun, kurudu da*" ayetinde Levh-i Mahfuzda Ebû Leheb hakkında kesinleşmiş bir bilginin varlığı söz konusu olmaktadır. Amr b. Ubeyd bu ayetin "Ebû leheb'in yaptığı gibi yapanların elleri kurusun" şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak, ayette zahiren geçen mananın levh-i mahfuzda olması halinde insanların yaptıklarından dolayı sorumlu tutulmasının, kınanmasının ve Allah'ın onlara karşı bir delilinin olmasının mümkün olamayacağını ifade eder.[29]

İbn Mesud'un rivayet ettiği "*Sizden birinizin yaratılışının başlangıcı, annesinin karnında kırk günde derlenir toplanır. Sonra ikinci kırk günlük süre içinde pıhtı haline döner. Sonra da bir o kadar zaman içinde bir parça et olur. Daha sonra Allah bir melek gönderir ve melek, ona ruh üfler. Bu melek dört şeyle; anne rahmindeki canlının rızkını, ecelini, amelini, iyi biri mi, yoksa kötü biri mi olacağını yazmakla emrolunur*"[30] hadisini de Amr b. Ubeyd yine adalet anlayışına aykırı bulur. Bu hadis hakkında şunu söyler: "Bu hadisi A'meş'den duysam onu tekzib ederdim. Zeyd b. Vehb'den duysam ona cevap vermezdim. İbn Mesud söylerken duysam, bunu kabul etmezdim. Peygamber söylerken

---

[27] Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse,* s. 355-357.
[28] Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, s. 380 ve devamı.
[29] Ebû Bekr Ahmed b. Ali Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz, c. XII, s.171.
[30] Buharî, Bed'ü'l-halk 6, Enbiya 1, Kader 1; Müslim, Kader 1. Ayrıca bkz. Ebu Davud, Sünnet 16; Tirmizî, Kader 4; İbni Mace, Mukaddime 10. Hadisin devamında İbn Mesud tarafından kaderle ilgili yapılmış bazı yorumlar da rivayetle beraber aktarılmaktadır. Bu yorumlara karşı duyulan bazı tepkiler, yer yer hadisin de tartışılmasına sebep olmaktadır.

işitsem, reddederdim. Allah söylerken işitseydim, O'na 'bizden aldığın misak böyle değildi' derdim."[31] Bu cüretkar ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, ilk Mutezilîlerden Amr b. Ubeyd'in bağlı olduğu *adl* ilkesi, onun kaderin varlığına dair her türlü rivayet ve yorumu reddetmesine sebep olmuştur.

Sonuç olarak Mutezile "Adl" prensibi gereği, insanın sorumluluğunun Allah'ın adaletine uygun bir surette gerçekleşmesi için sorumlu ve mükellef mahluk olan insanın fiillerini kendisine ait olan hür bir irade ve kudretle yapması/yaratması gerektiği görüşünü benimsemiştir. Aksi halde insanın fiillerini Allah yaratır ve sonra da onu bu fiillerinden dolayı hesaba çekerse bu zulüm olacak ve Allah'ın adaletine aykırı bir durum ortaya çıkacaktır.

Bu konudaki görüşlerini mantıki izahların yanı sıra nasslarla da desteklemişlerdir. Ancak görüşlerine delil olarak ayetleri aktarırken daha çok insan özgürlüğünü vurgulayan ayetleri dikkate almışlar, insanın özgürlüğünün sınırlarını belirleyen ve Allah'ın her şeyi ihata eden mutlak irade ve kudretini beyan eden ayetleri görüşleri doğrultusunda tevil etmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de yaratma konusundaki ayetler oldukça sarihtir. Bu ayetler yaratmayı tamamen Allah'a nisbet etmiş ve bu hususta Allah'a hiçbir ortağı kabul etmemiştir. Kur'an'a göre Allah yaratma meselesinde mutlak anlamda tektir. Bu durumda ne surette olursa olsun yaratma fiili Allah'tan başkasına verilemez. Kur'an yaratma işini ilahlığın bir hususiyeti olarak sunmaktadır. Bu hususta bazı ayetleri zikredebiliriz.

"*Sizi de, yapmakta olduklarınızı da Allah yaratmıştır.*"[32]

"*Acaba onlar herhangi bir yaratıcısız mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?*"[33]

"*Sizi gökten ve yerden rızıklandıracak Allah'tan başka bir yaratan var mı? O'ndan başka hiçbir Tanrı yoktur.*"[34]

---

[31] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd,* c. XII, s.172.
[32] Sâffât, 37/96.
[33] Tûr, 52/35.
[34] Fatır, 35/3.

"*Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan şerikler (ortaklar) buldular da, bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O birdir, güçlüdür ve kahredicidir*."[35]

Mutezile, insana kudreti verenin ve o kudreti dilediği kadar insanda tutanın Allah olduğunu söylemesi makul görülebilmektedir. Ancak insana verilen bu kudretle insanın kendi fiillerini, Allah'ın değil insanın yarattığını iddia etmesiyle, insana da yaratma kudretini tanıması, insanı Allah'tan müstağni gördüğü ve tevhidin sürekliliğine aykırı düştüğü için tevhidle bağdaşmaz. İnsan fiillerinin meydana gelişini, Allah'ın yaratma alanının dışında tutmak tevhidle uyuşmaz. Çünkü insan fiilleri konusunda Allah'ın tevhidi yaratma noktasındadır. Mutezilîler insanın hürriyet ve sorumluluğunun gerçekleşmesini, Allah'ın insanın fiilleri ile ilişkisinin olmamasında görmüşler ve yanılgıya düşmüşlerdir. Mutezile'nin bu anlayışa varmasında etkili olan nedenlerden birisi Cebriyye gibi Kur'an ayetlerini tek taraflı yorumlamasıdır. İnsan hürriyetinde aşırı yoruma gitmesinin diğer sebebi de siyasidir. Yaşadıkları dönemin siyasilerinin yaptıkları zulüm ve baskıları kadere hamlederek kendilerini sorumsuz göstermeye çalışmaları ve cebrî düşünceye sahip çıkmalarıdır.[36]

Eşarilik ve İnsanın Fiillerini Yaratması Görüşüne Karşı Kesb Teorisi

Eşarilik, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Eşarî'nin (ö. 324/936) kurucusu olduğu îtikâdî bir mezheptir. Ebu'l-Hasan el-Eşarî Basra ve Bağdat şehirlerinde yaşamıştır. Kendisinin uzun yıllar Mutezile mezhebi mensubu olarak yaşadığı, kırk yaşından sonra bu mezhebi terk ettiği ve Mutezile'yi şiddetle eleştirenlerden olduğu nakledilir.[37] O, Ehl-i Sünnet geleneğinin en önemli temsilcilerinden sayılır. Mutezile, Hâriciyye, Cehmiyye, gibi mezheplere ve döneminin bazı felsefe akımlarına sert eleştiriler yönelten eserler kaleme almıştır.

---

[35] Ra'd, 13/16.
[36] Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde İnsan Özgürlüğü*, Rağbet Yayınları, 2010, İstanbul, s. 125-127.
[37] Tâcuddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali es-Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-III nşr. Mahmud Muhammed Tanahî-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kâhire, 1976, c. III, s. 347.

Kulun sorumluluğunun temel unsurları olan irade hürriyeti ve yapma gücünü insana vermediği halde, insanı fiillerinden dolayı sorumlu tutmakla Allah'ın adaletine gölge düşüren Cebriyye düşüncesi ile ahlaki hürriyet adına insan fiilleri alanını Allah'ın mutlak kudretine kapatıp onu sınırlandıran Kaderiyye düşüncesi, İslam ümmetinin büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmemiştir. İlâhî adalet ve kudretle insanın sorumluluğu ilişkisine rasyonel bir izah ve konuyu dengeli bir zemine oturtma çabasında olan Mutezile, ilâhî kudret yerine ilâhî adaleti öne çıkararak insanın sorumluluğu ve hürriyeti üzerinde ısrarla durmuş ve muhaliflerinin onu itham ettikleri gibi, bu konuda büyük ölçüde kaderî görüş hattında kalmışdır. İnsan fiilleri ile ilgili gelinen bu merhalede, düşüncenin diyalektik karakteristiği kendisini bir kez daha gösterecek ve bir yandan, insan fiilleri de dahil alemdeki her şeyi Allah'ın mutlak kudret ve yaratmasının dışına terk etmeyecek, diğer yandan, insanın sorumluluğunun temellendirilmesi için bir şekilde insanın da bu faaliyete katılmasını sağlayacak bir formül ortaya çıkacaktır. İşte bu iki zıt görüşü uzlaştırma çabası gibi görünen bu formül İmam Eşarî ile özdeşleşen kesb teorisidir.[38]

Eşarî ekolü açısından insan fiilleri konusu Mutezile düşüncesine zıt bir şekilde gelişmiştir. Onlara göre, kulun fiilleri zorunlu olsun ihtiyarî olsun, itaat ve masiyet yada hayır ve şer türünden olsun hepsini Allah yaratmaktadır. İnsanın kendi fiillerini yaratması imkansızdır. Kul fiillerinde insanın irade ve kudretinin bir etkisi yoktur. İnsan Allah'ın yaratmış olduğu bu fiilleri kesbeder. Fiillerin meydana gelmesinde insanın etkisi sadece "kesb" işiyledir.

İmam Eşarî'ye göre, kesb, fiilin kesbeden kimsede (müktesib) hadis (yaratılmış) bir kudretle meydana gelmesidir.[39] Kesbi bu şekilde tanımlayan Eşarî "*Sizi de yaptıklarınızı da Allah yaratmıştır*"[40] ayetine dayanarak insanın kesbinin de aslında Allah'ın mahluku olduğunu belirtir.[41] Ona göre, Allah dışında fiilin hakikati üzere

---

[38] Kasım Turhan, *Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri "Amiri'nin Kader Risalesi ve Tercümesi",* İFAV Yayınları, İstanbul, 2003, s. 85.
[39] Ebu'l-Hasan el-Eşarî, *el-Lüma' fi'r-Red alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida*', takdim Hammuda Garâba, Matba'atü Mısır (Şeriketün Müsehimetün Mısrıyyetün), 1955, s. 76.
[40] Saffât, 37/96.
[41] Eşarî, *Lüma'*, s. 69.

gerçekleşmesini sağlayan bir faili bulunmadığı gibi, o fiili gerçekte var olduğu şekliyle yaratma kudretine malik bir başka kimse de yoktur. Kesb, kendisini olduğu şekliyle yaratan faile delalet eder, ancak bu durum ne kesbin failinin aynı zamanda kendisinin müktesibi olduğunu ne de gerçekte kesbin müktesibi olan kimsenin, onu hakikati üzere yaratan fail olduğunu gösterir. Çünkü müktesib, fiili sonradan elde edilen hâdis bir kudretle meydana getirdiği için o fiilin müktesibi olur. Allah'ın ise, bir şeye hâdis bir kudretle kadir olması imkansızdır. Bu nedenle Allah, kesbin hakiki faili (yaratıcısı) olsa da onu kesb eden müktesib olarak nitelendirilemez.[42]

İnsan fiillerinin yaratılması konusunda insana herhangi bir pay verilmemesi konusunda çok ciddi bir hassasiyet taşıyan Eşarî, insanın sorumluluğuna sebep olacak olan kesbin herhangi bir şeyi hakikati üzere vukua getirebileceğini kabul etmemekte, her şeyi olduğu gibi o kesbi de hakikati üzere Allah'ın yarattığını dile getirmektedir. O, bu hususa şöyle bir örnek verir. "bir kimse imanı kesb etti" denildiğinde "o şeyi hakikati üzere kesb etmeksizin ona hâdis bir kudretle iman etti" manası kastedilmiş olur. Çünkü onu hakikati üzere var eden sadece Allah'tır.[43] Allah, bizi kesbî bir herekete muktedir kılması halinde, bir kesbimiz olarak bizde meydana getirdiği bu hareketin yaratanı yine Cenab-ı Hak olmalıdır. Çünkü Allah bizde meydana getirmeye kâdir olduğu bir fiili yapmadığı takdirde, bizde kesb olarak yaratacağı fiili terk etmiş olur. bizim kebimiz olan bu fiili terk ettiğinde de, bizim o fiilin müktesibi olmamız imkansız hale gelir. Bunlar da gösteriyor ki, Allah bir fiili bizim için kesb olarak yaratmadıkça biz o fiili kesb edip işleyemeyiz.[44] İmam Eşarî'nin bu görüşleri neticesinde, insanın fiillerinde kesb sahibi olmasının, onun fiillerinde tamamen hür olduğu manasınsa gelmeyeceği sonucuna varılabilir.

Eşarî'nin kesb teorisi ilâhî irâde ve kudret ile sonradan yaratılmış bir kudret arasındaki münasebete dayanmaktadır. Ancak burada Allah'ın mutlak irâde ve kudretinin fiillerin ortaya çıkmasındaki etki ve rolüne nisbetle kulun sahip olduğu kudretin rölü biraz

---

[42] Eşarî, *Lüma'*, s. 72-74.
[43] Eşarî, *Lüma'*, s. 74.
[44] Eşarî, *Lüma'*, s. 78.

muğlak görünmektedir. Acaba insanda yaratılan bu kudretin etki alanı nedir ve her zaman insanda bulunmakta mıdır?

İnsanın fiillerini yerine getirirken insanda yaratılan kesb ve kudretinden bahseden Eşarî, insanın sahip olduğu bir iradeden çok bahsetmez ve onun görüşlerinde bu husus pek açık değildir. Eserlerinde daima Allah'ın ezelî iradesini vurgulamakta hayır ve şer her şeyin Allah'ın dilemesiyle meydana geldiğini belirtmektedir. Hatta insanın dilemesinin dahi önce Allah'ın dilemesine bağlı olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır.[45] Bu noktada kulun da özgürce karar verdiği bir iradesinin olduğunu kabul etmekten endişe duyduğu söylenebilir. Çünkü onun kader ve insan fiilleri hakkındaki görüşlerini dile getirirken büyük oranda Mutezile'ye reddiye şeklinde bir üslup içerisinde olduğu sıklıkla Mutezile görüşlerine atıfta bulunduğu görülür.

Eşarî'nin görüşleri kendisinden sonra gelen Eşarî mektebi mansubu alimler tarafından da devam ettirilmiştir. Sonuç olarak Eşarî kelam ekolünde insan iradesi konusunda genel bir belirsizlik vardır. Onlar, Mutezile gibi Allah'ın iradesi yanında müstakil bir insan iradesinin varlığından endişe duymakta ve ondan söz etmemektedirler. Bu nedenle insanın fiillerini gerçekleştirmede bir iradesi vardır sözünü açıkça söylememişlerdir. Onlar bu konuda orta yolu tutmayı tercih istemişler, ne Cebriyye'nin insanın iradesiz oluşu görüşünü ne de Mutezile'nin savunduğu insanın müstakil bir iradesinin olduğu görüşlerini benimsemekten uzak kalmayı tercih etmişlerdir.[46] Ancak Cebriyye'ye daha yakın bir konumda kalmışlardır.

Maturîdîlik ve İnsan Fiillerinin Yaratılması

Ehli Sünnet geleneğinin en önemli okullarından birisi de Maturîdîliktir. Kurucusu Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. el-Mâturîdî'dir(ö. 333/944). İmam Maturîdî, Semerkand'da yaşamıştır. O, itikâdî konularda İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin

[45] Eşarî, *Lüma'*, s. 47-48,53-54,56.
[46] Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya, 2012, s. 249.

yolunu takip etmiş ve onun temellerini attığı kelam düşüncesinin geliştirmiştir.[47] Yaşadığı dönemde İslamî ilimlerin birçok alanında eserler kaleme almış, Rafıza ve Mutezile'ye sert eleştiriler yöneltmiştir.

Maturîdî Kitâbu't-Tevhid adlı eserinde insan fiilleri konusunu ele almadan önce bu konuda ortaya çeşitli fırkaların görüşlerini aktarmış ve incelemeye tabi tutmuş yer yer kendi görüşlerini de ifade etmiştir. İnsan fiilleri ve kader konusunu detaylı bir şekilde ele alırken de Mutezilî alimlerden Ebu'l-Kâsım el-Ka'bî'nin(ö. 319/931) görüşlerini eleştirmek suretiyle fikirlerini serdetmiştir. Maturîdî, insan fiilleri konusunda Eşarî gibi Mütezile'yi eleştirmiş ve Mutezilî düşüncede ortaya çıkan insanın kendi fiillerinin muhdisi ve yaratıcısı olması görüşünü reddetmiştir. Aynı zamanda insan iradesini yok sayan ve her şeyi ilahî takdire bağlayan Cebriyye'yi de tenkide tabi tutmuş, hatta cebrî düşünce temsilcilerini görüşlerinin tutarsızlığı nedeniyle kabil-i hitap kabul etmemiştir.[48]

Maturîdî, insan fiillerinin yaratılması hususunda, kulun kendi fiilini yarattığı tezini birçok naklî ve naklî deliller ortaya koyarak reddetmiştir. Ona göre, ilâhî beyanla sabit olan "Allah'ın her şeyin yaratıcısı olduğu"[49] genel ilkesi bu konuda da esas alınmalıdır. Var olan her şey Allah tarafından yaratıldığı gibi kullara ait bütün fiiller de Allah'ın, dilediği kimsenin elinde dilediği keyfiyet ve plan çerçevesinde yarattığı eylemlerdir. Eğer Allah kulların fiillerinin yaratıcısı olmasaydı, Allah'ın başlangıcından sona ereceği zamana kadar yarattığı ve yaratacağı âlemde aktif olan yönetimi, kendi içinde tutarsız hale gelirdi. Çünkü yeryüzünde Allah'ın yarattığı bazı işler bazı yaratılmışların fiiliyle oluşup tamamlanmış olur. Bu durumda ise, Allah başkasının yardımı ve fiili ile ortaya hüccet koymaya çalışan biri durumuna düşer ki bu da O'nun hakîm ve kâdir olmasına zıttır.[50] Allah'ın kullarının fiillerinin mâliki ve rabbi olmaması

---

[47] Ebü'l-Hayr İsamuddin Ahmet Efendi Taşköprüzâde, *Mevzuâtu'l-Ulûm*, İstanbul, 1985, c. I, s. 595-596; Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2000, s. 146 ve devamı.
[48] Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturîdî es-Semerkandî, *Kitâbu't-Tevhîd,* thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2017, s. 323.
[49] En'âm 6/102.
[50] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd,* s. 331.

durumunda O'nun rubûbiyyet ve mâlikiyyeti eksik ve sınırlı kalır.[51] Eğer kulun fiilleri kula nisbet edilir ve o fiile yönelik ilâhî kudret ortadan kaldırılırsa, Allah bazı şeylere bizzat değil başkası sayesinde kâdir olur. Allah böyle bir şeyden yüce ve münezzehtir.[52] İnsanın fiillerinin yaratılmışlığı göklerin ve yerin yaratılmışlığından daha belirgin bir durumdadır.[53]

Maturîdî'ye göre, Allah Teâlâ bazı ayetlerde kulların fiillerinin yaratma bakımından kendisine ait olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Mesela "*Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur*"[54] "*… ve bu kasabalar arasında yürümeyi konaklara ayırdık. Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin dolaşın, dedik*"[55] ayetlerinde Allah, yürümeyi belirlemenin ve yürütmenin kendi fiili olduğunu haber vermiştir, yürüyüp gezinme fiili de yürüyen kimsenin varlığı da bununla gerçekleşmektedir. Maturîdî, Allah'ın insanın sadece fiziksel fiillerinin değil, kalbinde olan gizli fiillerinin de yaratıcısı olduğunu ifade eder ve buna delil olarak da Allah'ın bu fiillerle kendi ilminin mevcudiyetine istidlâl yapmasını sunar. Ona göre, bir kimse yapmadığı işi bilemez ve başkasının fiili ile istidlalde bulunamaz. Bu hususa işaret eden delil: "*Sözünüzü ister gizleyin ister açığa vurun; O, Kalpleriniz de olan her şeyi bilmektedir. Yaratan bilmez mi hiç? O, en ince işleri görüp bilen ve her şeyden haberdar olandır*"[56] ayetidir.[57]

"ilahî fiil"in anlamı olan "icad etmek" ve "yokluktan varlığa çıkarmak" işinin Mutezile tarafından kula verildiğini söyleyen Maturîdî, onların bu suretle kula kesb kudreti verdiklerini ancak, insan fiilleri konusunda bu kudreti Allah'a nisbet etmediklerini öne sürer. Ona göre, Mutezilîler bu suretle kulu kudret bakımından Allah'tan daha önemli bir konuma getirmişlerdir. Çünkü insanın kudreti Allah'ın kudretine nisbetle daha zengin bir alana yönelebilmekte, Allah'ın kudreti ise iki seçenekten yalnızca birini yani *hayrı* gerçekleştirebilmektedir. İşlenişi tek yönlü olan fiil

---

[51] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 329.
[52] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 356.
[53] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 355.
[54] Yunus, 10/22.
[55] Sebe, 34/18.
[56] Mülk, 67/13-14.
[57] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 354.

tab'an gerçekleşen fiil iken, çift konumlu olan ise kudrete dayanıp irade ile meydana getirilen fiildir. Bu bağlamda Mutezilîler, kulun kendi iradesini ortadan kaldıracak bir fiili Allah'ın işlemesine yine kulun mani olabileceğini kabul ederler ve böyle bir kudreti Allah'a nisbet etmezler. Dolayısıyla benzer birçok tutarsızlık ortaya çıkar.[58]

Yukarıda aktardığımız görüşlerinde görüldüğü gibi Maturîdî, Mutezile'nin ilahiyat konularındaki temel görüşlerinden birisi olan Allah'ın adil olmasından dolayı şer ve kötülüğü yaratmayacağı ve böyle bir fiilde bulunmayacağı iddiasını da eleştirmekte, onların bu görüşünün ilahî kudreti sınırlandırdığı ve kulların fiillerine Allah'ın müdahale edemeyeceğini salık verdiğini belirtmektedir. Bu hususta eleştirisinin dozunu biraz daha arttıran Maturîdî, Mutezile'nin bu görüşleri ile bu konu özelinde evrenin yaratılışını iki tanrıya irca eden Senevîler ve Mecûsîleri bile geride bıraktıklarını ifade eder. Ona göre, onlar kainatı iki tanrının yarattığını söylerken, Mutezile'nin kainatın önemli bir kısmını oluşturan kul fiillerini ve şerleri Allah'ın yaratmadığını ileri sürerek yaratma işini sayılamayacak kadar kişiye (fiil işleyen insanlara) havale etmektedir.[59] Burada şunu da belirtmek gerektir ki aslında Maturîdî, Mutezile alimlerinin kulların fiillerini işlerken Allah'ın yarattığı bir kudret ile işlediklerini yada yarattıklarını söylediklerini ve insanların yoktan kendilerinde var ettikleri bir kudretle buna muktedir olduklarını iddia etmediklerini bilmektedir. Ancak dönemin tartışma ve reddiye üslubunun doğası gereği onların fikirlerinin tutarsızlığını ispatlamak için bazen muhataplarını uluhiyeti insanlara taksim ettikleri gibi ağır ifadelerle eleştirmektedir.

Allah'ın insan fiillerinin yaratıcısı olduğu konusunda Eşarî'de müşahede ettiğimiz hassasiyet Maturîdî'de görülmektedir. Her iki alim de Mutezile'nin bu husustaki iddialarına karşı ciddi bir reaksiyon göstermişler ve var güçleri ile onların görüşlerini reddetmişlerdir. Ancak Eşarî insanların ihtiyari fiillerdeki etkisi meselesinde çok fazla bir şey söylemez ve insana gözle görülür bir özgürlük alanı tanımaktan kaçınırken Maturîdî, bu konuda Cebriyye'nin karşısında yer alarak kulun sahip olduğu cüz-i irâde ve kudrete belirgin bir şekilde yer vermektedir.

---

[58] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 332-333.
[59] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 333.

Maturîdî, Allah'ın mutlak irade ve kudreti gereği insanın ihtiyarî fiillerinin de yaratıcısı olduğunu kabul etmiştir. Ancak bu durumun insanın fiillerini işlemekte mecbur kılmadığını, insanın da hürriyet, irade ve güç sahibi olduğunu devamlı bir surette vurgulamıştır. Ona göre, insanın ihtiyarî fiillerinin Allah'a izafe edilmesi, bu fiillerin kullara aidiyetini ortadan kaldırmaz. Fiiller, mahiyetleri bakımından Allah tarafından yaratılmaları ve bir zamanlar yokken O'nun tarafından icat edilmeleri itibariyle Allah'a, kesb edilmeleri ve işlenmeleri açısından da insanlara aittir. Bundan dolayı Allah insanlara emirler ve yasaklarda bulunmuştur. Eğer kendisine ait fiil bulunmasaydı insana emir ve yasak yöneltmek imkansız olurdu. Allah Teâla "*Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder*"[60] buyurmuştur. Şayet muhatapta hakikat manasında[61] fiil işleme fonksiyonu olmasaydı ona bir şey emredilemezdi.[62] İnsanın hakiki anlamda bir fiili vardır, bu fiillini kendisine ait olan hür bir irade/ihtiyar ile gerçekleştirir, kulun bu konumu kendisi açısından tercih edilmeye ve sevilmeye en çok layık olan şeydir, bu fiilin yaratılmış olması insanı etkilemez, sevkedici ve zorlayıcı bir etki etmez. Allah'ın kulun fiilini yani ne yapacağını bilmesi, bunu levh-i mahfuzda yazmış olması, -kulu fiilini yapmaya icbar etmediği ve fiile sevk etmediği için- insanı emir ve nehye, azap ve mükâfata tabi tutması güzel ve yerindedir.[63]

İnsanın özgür bir iradeye sahip olmasıyla beraber, kaza ve kaderin varlığı ve insan fiillerini Allah'ın yaratması durumunun birbiriyle bağdaşmaması ve bu durumda bir cebir söz konusu olduğu gibi bir anlamın ortaya çıkmasına karşı, Maturîdî çeşitli görüşler ortaya koymuştur. Bu hususta özellikle, insanın özgür bir iradeye sahip olduğunu bizzat kendi nefsinde hissetmesini delil olarak öne sürer. O, her mükellef kişinin kendisinin fail, yaptığı işlere güç yetiren ve yaptığının alternatifine de muktedir kılınan bir durumda olduğunu bildiğini ifade eder. İnsanın aynı zamanda yaptığı şeyin aksini de tercih edebileceğinin şuurunda olduğunu, herkesin bu gerçeği benliğinde hissettiğini ve böyle bir gerçeğin inkar edilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Ona göre, bu konu

---

60 Nahl, 16/90.
61 "Hakikat manası" ifadesiyle kastedilen mecazî anlamda olmadığını ifade etmektir.
62 Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 322.
63 Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 341.

herkes için yanılmış olabileceği tasavvur edilemeyecek derecede müşahede ve hisle sabit olmuş gerçekler gibi bir hakikattir. Bunun aksini iddia eden kimse kendi aklına meydan okumakta ve hislerine karşı inatlaşmaktadır/direnmektedir.[64]

İnsanın mükellef olarak yaratıldığını belirten Maturîdî, Allah'ın insanı iyiyi kötüden ayıran temyiz ehli kıldığını, bu özelliğinin de akıl ve zihin kapasitesi sayesinde olduğunu belirtmiştir.[65] Eşarî, insanın ihtiyarî fiillerini hakiki anlamda kula nisbet etmezken Maturîdî, kesb açısından ve hakikat manasında insanın ihtiyarî fiillerinin kullara nisbet edilebileceğini, aynı zamanda yaratmak ve hakikat manasında da Allah'a nisbet edilebileceğini söylemiştir.[66]

Sonuç

Müslümanlar Hz. Peygamber'in aralarından ayrılmasından sonra dinî konularda bazı fikrî ihtilaflar yaşamışlar ve bu ihtilafların etkisiyle, tartışılan konulara farklı çözümler üretmeye çalışmışlardır. Bu konuların başında insan fiilleri, insanın sorumluluğu ve Allah'ın adaleti meseleleri etrafında oluşan kader meselesi gelmektedir. Çalışmamızda incelemeye çalıştığımız insan fiillerinin yaratılması tartışması ise kader ve insan özgürlüğü arasındaki ilişkinin açıklanması sadedinde, îtikâdî mezhepler arasındaki tartışmalarda en önemli başlıklardan birisi olmuştur.

İnsan fiillerinin yaratılması hususunda Cebriyye, insanın kendine has herhangi bir yapabilme gücüne ve hürriyete sahip olmadığını öne sürmüş, Allah'tan başka hiç kimseye fiil ve amelin isnad edilemeyeceğini, yaratılmışlara amellerin nisbet edilmesinin mecazi olduğunu iddia etmiştir. Onlar açısından Allah insanın fiillerini diğer cansız varlıklarda yarattığı gibi yaratır. Cebrî düşüncenin ortaya koyduğu görüşler, açık nasslar ile çelişmekte ve İslam dininin temel meseleleri olan, Allah'ın insanlara emir ve nehiyde bulunması, peygamberler göndermesi, insanı yaptıklarından sorumlu tutması, ceza ya da

[64] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 412-413.
[65] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 317.
[66] Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 325

mükafat ile uyarması gibi birçok hususu anlamsız kılmaktadır. Bu anlamda cebir görüşü İslam'ın özüyle bağdaşmamaktadır.

Mutezile mezhebi mensupları ise mezheplerinin beş asasından birisi olan adalet prensibini merkeze alarak konuya yaklaşmışlar ve insanın iradî fiillerini, kendisine önceden verilmiş olan bir kudretle meydana getirdiği ve yarattığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre Allah'ın adaleti, sorumlu tuttuğu insanın fiillerine müdahale etmemesi ve insanın tam bir bağımsızlığa sahip olmasıyla tecelli eder. Allah şerleri yaratmaz, insanın fiillerindeki şerler ve hayırları tamamen insan icad eder. Mutezile bu ve benzer görüşleri ile sorumluluk sahibi insana, özgür bir alan açmaya çalışırken, her şeye kâdir olan yüce Allah'ın yaratma sıfatını şerlerin yaratılması konusunda sınırlandırmak durumunda kalmıştır. Mutezilî anlayışa göre, Allah sadece hayırları yapabilmekte, insan ise hem hayrı hem de şerri yapabilmektedir. Mutezile, bu görüşleriyle insana hürriyet verme çabasına girişmiş ve bazı sarih ayetlere ters düşmüştür. Esasen Kur'an insanın özgürlüğünü kabul etmekle beraber, yaratma işini sadece Allah'a has kılmış ve ona hiçbir ortak tanımamıştır.

Sünnî kelam çevrelerinde bu iki görüş arasında bir orta yol bulma arayışı 3/9. Asırda başlamış ve 4/10. asırda Ebu'l-Hasan el-Eşarî ile mezhep haline gelmiştir. O, yaratma işinin yalnızca Allah'a has kılınması gerektiği esasından yola çıkarak, her şey gibi insan fiillerinin de Allah tarafından yaratıldığını dile getirmiştir. Ona göre, insandaki kudreti ve insanın fiillerindeki rölü kabul edilen kesb yaratılmıştır. Yaratılan bu kudret sadece tahsis edildiği şey için geçerlidir. İnsan, kesb işine niyeti nedeniyle etkide bulunur ve kesbinden dolayı sorumlu olur. Eşarî'nin bu konudaki izahları içerisinde irade konusu açıkça dile getirilmemiş ve bu nedenle o cebir düşüncesine yaklaşmakla itham edilmiştir.

İmam Eşarî ile aynı dönemlerde yaşamış olan, İmam Maturîdî ise insan fiillerinin Allah tarafından yaratıldığını ifade etmekle beraber, insan fiillerinin oluşumunda Allah'ın ve insanın eş zamanlı etkinliğini öngörmüştür. O, insanın sorumlu olabilmesi için fiillerinin, bir açıdan da insana nisbet edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Ona göre, insan fiilini yaratan Allah, kesbeden insandır. İnsanda kasıt ve azim anlamına gelen bir şeyi diğerine tercih eden bir irade mevcuttur. Bu irade nedeniyle

insan teklif ve sorumluluğa muhatap olmaktadır. Bu anlamda Maturidî, insanın yaptığı fiillerinde sorumlu olmasının, –Mutezile'ye muhalif olarak- insanın fiillerini yaratması tezi dışında başka bir metot ile açıklanabileceğini ortaya koymuştur.

İnsan fiilleri ve kesb meselesinde Eşarî geleneğin ortaya koyduğu izahlar, karakteri bakımından anlaşılması biraz zor, muğlak ve cebrî düşünceye yakın bir görünüm arz ederken, Maturîdî geleneğin bu konulara getirdiği yorumlar ise, daha sade, anlaşılır ve insanın iş yapabilme hürriyeti ile ilahî iradenin mutlak hakimiyetini dengeleyen bir yapıya sahip olmuştur.

KAYNAKÇA

Abdülcebbâr, el-Kâdî Abdullah b. Ahmed Ebu'l-Hüseyin, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, nşr. Abdülkerim Osman, Mektebetü Vehbe, Kahire, 1988.

____________*el-Muğnî fî Ebvâbi't-Tevhîd*, nşr. Tâhâ Hüseyin ve diğerleri, I-XX, ed-Dâru'l-Mısriyyeti'l-Âmme, 1382-85/1962-65.

Bağdadi, Abdulkadir b. Tahir b.Muhammed, *el-Fark beyne'l-Firak*, nşr. Muahmmed Zahid el-Kevserî, Neşru's-Sekafeti'l-İslâmiyye, Kahire, 1948.

____________*Kitâbu Usûlu'd-Dîn*, Matba'atü'd-Devle, İstanbul, 1928.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Târîhu Bağdâd,* I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

Eşarî, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail İbn Abdullah b. Ebî Mûsâ, *el-İbâne an Usûlü'd-Diyâne,* Dâru İbn Zeydûn, Beyrut, tsz.

_______________*el-Lüma' fî'r-Red alâ Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida*', takdim Hammuda Garâba, Matba'atü Mısır (Şeriketün Müsehimetün Mısrıyyetün), 1955.

Gölcük, Şerafettin-Toprak, Süleyman, *Kelam Tarih Ekoller Problemler,* Tekin Kitabevi, Konya, 2012.

Kutlu, Sönmez, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri,* T.D.V. Yayınları, Ankara, 2000.

Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2017.

Nesefî, Ebu'l-Muîn, *Bahru'l-Kelâm*, trc. Ramazan Biçer, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2010.

Özler, Mevlüt, *İslam Düşüncesinde İnsan Özgürlüğü*, Rağbet Yayınları, 2010, İstanbul.

____________*Kelam el Kitabı*, edt. Şaban Ali Düzgün, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.

Sübkî, Tâcuddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-III, nşr. Mahmud Muhammed Tanahî-Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kâhire, 1976.

Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdulkerîm, *el-Milel ve'n-Nihal*, thk. Ebî Muhammed Muhammed b. Ferîd, Kahire, Mektebetu't-Tevfîkıyye, 2003.

Taşköprüzâde, Ebü'l-Hayr İsamuddin Ahmet Efendi, *Mevzuâtu'l-Ulûm*, İstanbul, 1985.

Turhan, Kasım, *Kelam ve Felsefe Açısından İnsan Fiilleri "Amiri'nin Kader Risalesi ve Tercümesi",* İFAV Yayınları, İstanbul, 2003.

Watt, W. Montgomery, *Free Will and Predestination in Early İslam*, London, 1948.

CREATION AND EVOLUTIONIST VIEW IN THE HISTORY OF ISLAMIC THOUGHT AND IN TERMS OF ISLAMIC INTELLECTUALS

İSLAM DÜŞÜNCE TARİHİNDE VE İSLAM ÂLİMLERİ AÇISINDAN YARATILIŞ VE EVRİMCİ GÖRÜŞ

Assist Prof. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Bitlis Eren University, Bitlis, Turkey
E-mail: aozdemir@beu.edu.tr

ABSTRACT

When we consider the issue at the level of ideas, evolutionist view or Darwinism is not an issue suggested by Western scientists. Darwin, his grandfather, and Lamarck's view of evolution is a subject that has been discussed mainly by Islamic scholars. Islamic intellectuals have dealt with evolution much earlier than in the context of creation with expressions such as "irtiqa", "tacitîd", "istihâle", "fluent wisdom", "divine wisdom" and "divine grace". Some Islamic intellectuals such as İhvânu's-Safâ and Ibn Miskeveyh (d.1030), Shahristani (d.1153), Baghdadi (d. 1166), which emerged after the X th century, had their views on evolution as "the emergence of subspecies derived from the main species, although it reminds the family tree created by the proponents to show that all living things are descended from a parent (common ancestor), it is mainly revealed as a feature of creation in This respect, the understanding of Islamic thought and evolution that emerged in in the XIXth century differs from one another. As for the century XIV, we see that Ibn Khaldun, one of the Islamic scholars of that period, again discussed the subject of creation and evolution. When Ibn Khaldun's views on evolution about Mukaddime in his work translated into western languages in the 19th century, Ibn Khaldun and Mukkadime became known to the whole world. Ibn Khaldun, who is regarded as the pioneer of many fields, is understood to have influenced evolutionists in the Western world with his evolutionist view. Therefore, Lamarck, Darwin, Wallace, Spencer and so on it cannot be a coincidence that evolutionists emerge with the view of evolution. It is not known whether this idea was stolen from Islamic intellectuals, but "the theory of evolution is nothing more than a product of paradigms in the nineteenth century, mainly in the philosophical, scientific, theological, political and sociological environment in England.

Keywords: Islam, History of Thought, Islamic Scholars, Creation, Evolutionary Perspective.

ÖZET

Fikir düzeyinde konuyu ele aldığımızda evrimci görüş; ya da Darvinizm, batılı bilim adamları tarafından ortaya atılmış bir konu değildir. Darwin, onun dedesi ve Lamarck ile anılan evrimci görüş, esas olarak İslâm âlimleri tarafından farklı yönde ele alınmış ve tartışılmış bir konudur. İslâm düşünürleri, "*irtika", "tecdîd", "istihâle", "akıcı hikmet", "ilahi hikmet" ve "ilahi inayet"* gibi ifadelerle yaratılış kapsamında evrimi çok daha

önceleri ele almışlardır. X. yüzyıldan sonra ortaya çıkan İhvânu's-Safâ ve İbn Miskeveyh (ö.1030), Şehristanî (ö.1153) ve Bağdadî (ö.1166) gibi bazı İslâm düşünürlerinin, "*ana türlerden türeyen yan türlerin meydana gelmesi"* şeklinde evrim hakkındaki görüşleri, her ne kadar günümüz evrimci görüş tarafından bütün canlıların bir ana canlıdan (ortak ata) türediğini göstermek için oluşturulan soy ağacını hatırlatsa da esas olan yaratılışın bir özelliği olarak ortaya konulmaktadır. Bu yönüyle İslâm düşüncesindeki evrim anlayışı ile XIX. yüzyılda Batı dünyasında ortaya çıkan evrim anlayışı birbirlerinden ayrılmaktadır. XIV. yüzyıla gelindiğinde ise, o dönemin İslâm âlimlerinden meşhur İbn Haldun tarafından yine yaratılış ve evrim konusunun ele alındığını görmekteyiz. İbn Haldun'un evrim ile ilgili görüşlerini ele aldığı *Mukaddime* isimli eseri, XIX. yüzyılda batı dillerine çevrilince İbn Haldun ve eseri bütün dünyaca tanınır hale geldi. Birçok alanın öncüsü kabul edilen İbn Haldun, öyle anlaşılıyor ki, evrimci görüşü ile de Batı dünyasındaki evrimcileri etkilemiştir. Dolayısıyla Lamarck, Darwin, Wallace, Spencer vb. evrimcilerin, evrim görüşüyle ortaya çıkmaları bir tesadüf olamaz. İslâm düşünürlerinden bu fikir çalınmış mıdır bilinmez ama evrim teorisi XIX. yüzyılda, esas itibarıyla İngiltere'deki felsefî, bilimsel, teolojik, politik, sosyolojik ortamdaki paradigmaların bir ürünü olmaktan başka bir şey değildir.

Anahtar Kelimeler: İslâm, Düşünce Tarihi, İslâm Âlimleri, Yaratılış, Evrimci Görüş.

GİRİŞ

Miladî 610 yılında Mekke'de ortaya çıkan İslam dini, çok kısa bir süre içerisinde Arap yarımadasında büyük değişimlere sebep olmuştur. Yaklaşık bir asır sonra, İslam medeniyetinin temel dinamiklerini oluşturan hem dinî, sosyal, kültürel, ekonomik hem de fen ilimlerinde yaşanan büyük gelişmeler, adanın dışına taşarak, 13. yüzyıla kadar bazı kaynaklara göre 15. yüzyıla kadar, İslam coğrafyasının "Altın Çağı" olarak bilinen dönemini başlatmıştır. İslam dünyasında yetişen mühendisler, bilginler ve düşünürler, sanat, tarım, ekonomi, hukuk, edebiyat, felsefe, bilim ve teknolojide önemli gelişmelerin öncüleri olmuşlardır.[1] Bu gelişmelerin "Batı" dünyasına etkisi, ayrı bir araştırma konusudur ancak İslam âlimlerinin, canlıların yaratılışı ve gelişmesiyle alakalı düşünceleri, öyle anlaşılmaktadır ki, Batılı araştırmacılar tarafından yanlış değerlendirilmekte ve doğal olarak yanlış sonuçlar ortaya konulmaktadır. Söz konusu yanlış değerlendirme, İslam düşünürlerinin yaratılış ile ilgili bazı tabir ve terimlerin değişik anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca evrimci görüşü savunanların, İslam âlimlerinin bu konudaki görüşlerini istismar etmelerinden de kaynaklanmaktadır.

---

[1] Fuat Sezgin, İslam'da Bilim ve Teknik, I-XIII, 4. Baskı, TÜBA Yayınları, İstanbul 2008, I/1-24.

İslam âlemindeki her âlimin ya da düşünürün görüş ve düşünceleri şahsidir ve onların yorum ve düşünceleri ise İslam adına telakki edilemez. İslam düşünce tarihinden kelam, felsefe ve tasavvuf şeklinde üç farklı ekolden söz etmek mümkündür. Sünnî olmayan ve kelam mezheplerinden Mutezile'ye mensup Nazzâm, Câhız gibi bazı âlimler ile bazı mutasavvıfların savunduğu yaratılış düşüncesi, İslam inancı ile bağdaştırılması mümkün olmayan pozitivist varlık ve evrim düşüncelerine kıyasla bir yaratılış inancıdır. Onlar, her şeyin yok iken Allah tarafından yaratıldığına inanmaktadır. Ancak onlara göre, Allah türleri ayrı ayrı ve birden yaratmamış, birinin diğerinden evrimleşme yoluyla oluşmasını sağlamıştır. Bu düşüncelerinin temelinde ise, Yüce Allah'ın ilk yarattığı öz maddenin, kendinden sonra meydana gelecek bütün türleri potansiyel/bilkuvve olarak içerdiği düşüncesi yer almaktadır.[2] Bu gruptaki İslam düşünürleri, başka kaynakların etkisinde kalmış ve daha çok felsefecilere yakın bir duruş sergilemektedirler. "İslam âlimleri"nin evrim teorisini destekledikleri şeklindeki iddia çerçevesinde de bu grup anlaşılmalıdır. Ancak sünnî olan kelamcılara göre Allah, bütün türleri birden ve ayrı ayrı yaratmıştır. Türler arsında evrimleşme yoluyla geçişler yoktur, evrim türlerin kendi içinde olabilmektedir. Bu da tamamen evrimci düşünceye zıt ve yaratılışçı bir görüştür. Yaratılışçı görüşü savunan İslam âlimleri ise, tamamen ilmi esaslarla İslami kaynaklarda, varlıkların meydana gelişi ile ilgili hükümlerin tefsir ve yorumunu yapmaya çalışmaktadırlar.

İslam düşünürlerinin evrim konusundaki değerlendirme ve düşüncelerini dile getiren evrimciler, aslında kendi teorilerine İslam âlimlerinden destek arayıp aslında dinde de böyle bir görüşün olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

BAZI İSLAM DÜŞÜNÜRLERİNİN YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE EVRİM

Nazzâm (ö. 219/835)

Tam adı Ebû İshak İbrahim b. Sayyâr'dır. Basra'da doğmuş olan Nazzâm, kelamcı ve akılcı bir âlim olarak, Mutezile mezhebinin Basra ekolüne mensuptu. O dönemde Dehriye ve Zerdüştlük'le mücadele etmiş, Bağdat'a geçmiş ve orada da Cebriye ve

[2] Mehmet Bayrakdar, İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi, 1. Baskı, Otto Yayınları, Ankara 2018, s. 195.

Mürcie'yi eleştirmiştir. Yabancı fikirlerin İslam'a sokulmasına karşı olan Nazzâm, özellikle Aristo mantığını reddetmiştir.[3]

Nazzâm, kâinatın oluşumu ve yaratılış ile ilgili kendisinden önceki kelami ve felsefî kuram ve terorilere karşı çıkarak, onların İslami olmadığını söyleyerek Kur'ân'daki yaratılış ile ilgili ayetleri yorumlayarak kendi kuramını oluşturmuştur. Nazzâm "kumûn" (gizli olan, bir şeyi kendi içinde saklayan, bilkuvve), "zuhur" (ortaya çıkmak, meydana gelmek), ve "tecdid" (yenilenme) gibi bazı kavramlarla yaratılış ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir.[4]

Kumûn teorisi, bir anlamda ilk yaratılış teorisi olarak, Yüce Allah'ın ilk yarattığı öz maddenin, kendinden sonra meydana gelecek bütün türleri potansiyel/bil-kuvve olarak içerdiği düşüncesidir. Ona göre yaratılış bir anda meydana gelmiş ve bitmiştir. Nazzâm, bu ilk yaratılış teorisini ise, "Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir"[5], ayetine dayandırmaktadır.[6] Zuhur teorisi ise, bitki, hayvan ve insan gibi canlı varlıkların, Allah'ın doğrudan doğruya yarattığı ilk varlığın (sonradan ortaya çıkacak bütün varlıkların özünü taşıyan potansiyel/bil-kuvve), uzun zaman içerisinde ortaya çıkmasıyla, ana türlerinin ortaya çıkmasıdır.[7] Nazzâm'ın bu teorisinin izahı, "Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan Allah'tır"[8] ayetlerine dayansa da ayrıca, "Kur'ân'ın "ve her canlı şeyi, sudan yaptık"[9] ifadesini hatırlatmaktadır. Tecdid teorisine göre de Nazzâm, canlı türlerin sürekli olarak halden hale geçtiklerini iddia etmektedir. Ona göre, kumûn ve zuhur aşamalarından sonra her canlı türünün ana türü oluştuktan ve bir tür olarak varlıklar zincirinde yerini aldıktan sonra, her ana türün kendi içerisinde bir başka ana türe dönüşmeksizin, bil-fiil meydana gelmektedirler. Ayrıca Nazzâm, bir ana tür, çok çeşitli türlerini verirken, belki form değişikliğine uğrayabilir ama başka bir türe dönüşmez,

---

[3] İlyas Çelebi, "Nazzâm", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/466.
[4] Bayrakdar, a.g.e., s. 43.
[5] A'raf, 7/189.
[6] Bayraktar, s. 43-44.
[7] Bayraktar, s. 45.
[8] A'raf, 7/54.
[9] Enbiya, 21/30.

demektedir. Yani bitki ana türü, alt bitki türlerine dönüşür ama asla hayvan türüne sıçramaz ve ona dönüşmez, diyerek türlerin kendi için sabit olduğuna inanmaktadır.[10]

Nazzâm'ın yaratılış ile ilgili düşüncesini en net şekilde aktaran talebeleri, onun şöyle dediğini ifade etmektedirler: "Allah insanları, dört ayaklı hayvanları ve diğerlerini, bitki ve madenlerin hepsini bir anda yarattı. Âdem'in yaratılışı evlatlarının yaratılışından önce olmadığı gibi, annelerinin yaratılışı da evlatlarının yaratılışından önce olmadı. Böylece Allah, öncelik ve sonralığın, onların yaratılışlarıyla değil ancak içinde bulundukları mekânlardan zuhur edişlerine bağlı olacak şekilde, bazı şeyleri diğerleri içinde gizledi". Bu görüşten de Nazzâm'ın, maden gibi cansız varlıklarla bitki, hayvan ve insan gibi canlı varlıkların prototiplerinin, birer tür olarak ayrı ayrı ve bir anda yaratıldıklarını kabul ettiği anlamına gelmektedir.[11]

Nazzâm'ın teorilerinden insan türünün, yani ilk insanın, hayvan türünün evrimleşmesinden ortaya çıkmadığı, ayrı bağımsız bir tür olarak, ilk canlı özden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Câhız (ö. 255/869)

Asıl adı Osman Amr b. Bahr el-Câhız'dır. Basra'da doğmuş ve Basra Mutezile ekoluünün liderlerinden biriydi. Hem kelamcı ve edebiyatçı hem de zoolog ve antropolog olan Câhız'ın en önemli eseri, Kitâbü'l-Hayavân'dır. Bu eser, Zoolojinin çeşitli bölümlerine, hayvan türlerinin evrimine, iklim ve muhitin tesirine dair müellifin geniş bilgisi yanında tecrübeye de dayanan ansiklopedik mahiyette bir eserdir. Bu kitap, doğal çevrenin hayvanlar üzerindeki etkisinden bahseden, çevresel faktörlerin bir bireyin fiziksel özelliklerini nasıl değiştirebileceğini açıklamaya çalışan ilk eser olarak anılır.[12] Besin zinciri ve çevrenin bir hayvanın hayatta kalma olasılığını nasıl etkileyebileceğini özel olarak incelemiştir:

Sıçan, yemek aramaya çıkar, bulur, yakalar ve yer. Küçük kuşlar ve diğer küçük hayvanları yer. Bebeklerini yılanlardan ve kuşlardan korumak için yer altı tünellerinde saklar. Yılanlar sıçanları yemeyi çok sever. Yılanlar da kendilerini kendinden büyük olan

[10] Bayraktar, s. 46-47.
[11] Bayraktar, s. 44.
[12] "Kitâbu'l-Hayavân, I-VII, Kahire 1323-1325; nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, I-VII, Kahire 1939-1945"

kunduzların ve sırtlanların tehlikesinden korur. Sırtlan tilkiyi ve kendinden küçük diğer hayvanları korkutur. Varoluş, başkasının yemeği olmaktan geçer, esas kural budur. Bütün küçük hayvanlar kendinden küçükleri yer ama her büyük hayvan kendinden büyüğünü yiyemez. İnsanlar da hayvanlar gibidir. Allah bazı bedenlerin ölümünü diğerinin yaşamı için sebeplendirmiştir ya da diğerinin yaşamını bir başkasının ölümü için.

Eğer güvercin siyahsa gebelik olduğunda ve olgunluk sınırlarını geçtiğinde, yumurtalıkta çok yüksek sıcaklıklara geri getirilebilir. Aynı şey insanlarda da gerçekleşir, çünkü annenin vücudu normalden daha yüksek bir sıcaklıkta yaşar, karanlık olur ve saçları küçülür ve kıvrılırlar (siyahi insanların kökeni için yapılmış bir yorum).

Bir bölgedeki hava şartları kötüleşince, suyu kötüleşir, toprağı kötüleşir, bu durum hayvanların insanların fıtratını değiştirir. Kaç kuşak sonra siyah beyaz, beyaz siyah olur? (deri renkleri).[13]

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere, Câhız, fiziksel özelliklerin kuşaklar arasında değişebileceğini, üstelik bu değişimin yumurtalar sayesinde olabileceğini, çevrenin ve iklim şartlarının, hayatta kalma güdüsü, yani hayat kavgası ile doğal seçilim kanunlarının fiziksel özellikleri etkileyebileceğini dile getirmektedir. Ancak, tasvir edilen bu durum zaten evrim olarak nitelendirilen durum ile aynı şeyler değiller. Burada zikredilen durum daha çok bir türün çevresel bazı özelliklerden etkilenmesiyle, belli bazı form değişiklikleridir. Ancak evrim, daha çok bir hücrenin bölünerek farklı bir türün meydana gelmesi olarak anlaşılmalıdır.[14]

Câhız da hocası Nazzâm gibi, ilk yaratılışın Allah'ın hür iradesiyle yarattığı öz varlıkla başladığını kabul etmektedir. Ancak onların ilk özden nasıl türedikleri konusunda hocasından ayrılmaktadır. O Nazzam'ın aksine türlerin kendi içinde sabitliğini değil değişkenliğini savunmaktadır. Dolayısıyla türlerin form değişikliğini yani transformasyonu kabul etmektedir. Ayrıca insanın menşei konusunda açık bir biçimde insanın maymundan geldiğini söylememiş olsa da daha çok çevrenin türler üzerindeki

---

[13] https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Jahiz (Erş. Tr. 14 Eylül 2019).
[14] Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

etkisinden hareketle evrimin gerçekleştiğin ifade eden açıklamaları kafa karıştırmaktadır. Örneğin bilimsel/ilmi bilgi yerine bazı insanlardan aldığı duyumlar üzerine, Nabat ve benzeri yerlerde bazı insanların kuyruklu olduğuna dair ifadeleri söz konusudur. Bu tarz ifadeler ise, evrimin gereçkleştiği konusundan ciddiye alınacak ifadeler değildir. İlginç olan ise, Câhız'ın su, hava, toprak ve ateş gibi dört ana unsur ve onların karışımından varlıkların kendiliğinden meydana geldiği konusunda çok fazla ısrarcı olmanın, kişiyi materyalizme, yani dehriyyunluğa götürebileceğini ifade etmesidir.[15] Bu durumda Darwinizm çerçevesinde, Câhız'ın evrimi savunabileceğini iddia etmek zordur.

Farabî (ö. 338/950)

Doğum yeri ve kökeni hakkında tartışmalar mevcuttur. Afganistan veya Kazakistan doğumlu ve Türk veya Fars olduğu hakkında net olmayan bilgiler söz konusudur. Birinci muallim olarak kabul edilen Aristo'dan sonra, Orta Çağ İslam aydınları arasında Muallim-i Sani olarak bilinir. Batı'da Alfarabius adıyla da bilinir. Mantık, matematik, felsefe, doğa felsefesi, psikoloji, müzik, siyaset dallarında kendini geliştirmiştir. Hakkında sonradan yazılan biyografilerde verilen listelerde 100 ila 160 arasında eserin Farabi'ye atfedildiği görülür ancak bu eserlerin küçük bir kısmına ulaşılabilmiştir. "El-Medinetü'l Fâzıla (Faziletli Şehir- İdeal Devlet)" kitabı bunlardan biridir.[16] Bu kitapta "Varolmada heyulani (maddi) cisimlerin mertebeleri hakkında" bölümü, varlıkların basitten başlayarak birbirlerine dönüştüklerini anlattığı aşağıdaki paragrafla başlar:

Evvelâ ustukuslar (hava, su, ateş, toprak/cevher) hâsıl olurlar. Sonra o cins ve tabiattaki cisimler hâsıl olurlar ki buhar ve bu zümreden olan bulutlar, rüzgârlar ve havada vuku bulan diğer şeyler ve yerin dolayında, altında, suda ve ateşte olan şeyler bu kabildendir. Bunlardan da sair cisimlerin var olması gerekir öyle ki: evvela ustukuslar birbirleriyle karışarak bunlardan birbirine zıt olan birçok cisimler hâsıl olur. Sonra, bu zıtların bir kısmı yalnız birbiriyle karışır; diğer bir kısmı ise hem birbiriyle hem ustukuslarla karışarak ikinci bir karışma hâsıl eder ki bundan da suretçe birbirine zıt

[15] Bayrakdar, a.g.e., s. 41.
[16] Mahmut Kaya, "Farabi", DİA, İstanbul 1995, XII/145-147.

olan birçok cisimler hâsıl olur. ... Böylece karışa karışa eski terkiplerden (sentezlerden) daha karışık yeni terkipler hâsıl olmakla, öyle bir raddeye gelirler ki artık karışma imkânını gaip ederler ve onların karışmalarından hâsıl olacak cisimler, onlardan da ustukuslar kadar uzak kalarak ihtilat (karışım) son bulmuş olur. Böylece bazı cisimler ilk ihtilattan, bazıları ikincisinden, diğerleri üçüncüsünden bazıları da son ihtilattan hâsıl olurlar. Madenler nispeten sade ve ustukuslara daha yakın ihtilatlardan hâsıl olmakla ustukuslardan az uzaktadırlar. Nebat (bitki) daha girift olup ustukuslardan daha uzak terkiplerle hâsıl olur ki evvelkilere nispetle ustukuslardan daha uzakta kalır. Nâtık olmayan hayvan (konuşamayan hayvan) bitkiden daha karışık bir terkipten husule gelir. İnsan ise, müstesna suretle, son terkipten hâsıl olur.[17]

Görüldüğü üzere, Farabî de türler arası biyolojik bir evrilmeden ziyade, esas olarak kâinatın Yüce Allah tarafından meydana getirilirken O'nun koymuş olduğu bazı kanunlara vurgu yapmaktadır. Kitabın "İlâhi mevcudların, mertebeleri ve heyulânî (maddi) cisimlerin bölümleri hakkında" bölümünde ise aşağıdaki anlatımlara yer verilmiştir:

Bu mevcudlar şöylece tertip edilirler: evvela onların arasından en bayağısı ele alınır. Sonra daha mükemmeline ve en sonunda ondan daha mükemmeli olmayan mükemmele varılır. Bunların en bayağısı, müşterek ilk maddedir. Ondan mükemmel olarak ustukuslar gelir; sonra bitkiler, sonra nutuksuz hayvanlar (konuşamayan), sonra natık (konuşan) hayvan gelir ki, ondan mükemmel bir şey yoktur.[18]

Görülebileceği gibi bu görüşlerin, modern evrim görüşüyle uzaktan bir alakasının olmadığı kesindir. Burada kademeli olarak canlılar arasındaki özellik farkından bahsedilmektedir. Yoksa canlıların kademeli ve birikimli bir evrimsel sürücün ürünleri olduğunu değil, aksine statik, değişmez, son halleriyle mükemmel yaratılışlarını ileri sürmektedir.

---

[17] Farabi, İdeal Devlet el-*Medinetü'l Fâzıla*, Çev.: Ahmet Arslan, Divan Kitap Yayınevi, 2015.

[18] Farabi, a.g.e.

İbn-i Miskeveyh (ö. 420/1030)

İran'da yaşamış olan tarihçi, ahlakçı bu İslam filozofu, Farabi okuluna mensup düşünürlerdendir. Hayatı boyunca çokça eser vermiş, özellikle insan ahlakı ve davranışı üzerinde yoğunlaşmıştır. Doğanın işleyişiyle ilgili düşünceleri Câhız kadar bilimsel olmasa da felsefi düzeyde *"Kitabu'l-Fevzi'l-Asgar (Küçük Başarı Kitabı)"* isimli kitabında belirgindir. Düşünür, varlıkların mertebelerini ortaya çıkaran ve yine onlarda münderiç olan akıcı hikmet (el-hikmetu's-sariyye) tir. Böylece Allah'ın var olan her şeyi, değeri ve istidadı ölçüsünde, yetkinlikle nasıl lütuflandırmış olduğu görülebilsin, demektedir.[19]

Miskeveyh'e göre; Allah maddeyi ve gücü yarattı. Madde zamanla buhara ve suya dönüştü. Bir sonraki basamak mineral dünyası oluştu. Belli zamanda farklı mineraller oluştu. Daha sonra mineral dünyasından bitki dünyasını oluştu. Bazı bitkiler, hayvan özelliklerine sahiptir. Dişi ve erkek cinsleri oluşmuştur. Bu da hurma ağacıdır ve hurma ağacı bitkiler âleminin en yüksek, hayvanlar âleminin en düşük seviyeli canlısıdır.[20]

Miskeveyh'e göre örneğin, bitkilerin lif ve köklerden kurtulması, hayvanlar âlemine geçiş olmuştur, derken bizce bir evrilmeden ziyade, hayvanlar âlemindeki bir canlının hayvan sayılabilmesi için sahip olması gereken özelliklere, yani bir hayvanın lif ve köklere sahip olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Hayvanlar âlemi dört bacaklılarda "at", uçan hayvanlarda "şahin" ile en üst mertebeye erişmiştir. En sonunda insanlık sınırındaki maymun yer alır. Burada da bir türün kendi içerisindeki kademelerinden bahsedilmektedir. Yoksa en alt tabakadaki hayvanın evrilerek at, şahin veya maymunlaştığından bahsetmemektedir. Miskeveyh, hurma ağacının hem hayvanlara hem de insanlara benzer birçok yönünden bahsettikten sonra, Hz. Peygamber'den "Halanız hurma ağacına hürmet gösterin. Çünkü o, Âdem'in çamurunun artığından yaratılmıştır" hadis rivayet ederken aslında, modern evrimden ne kadar uzak olduğunu da ortaya koymaktadır.[21]

---

[19] Bayrakdar, a.g.e., s. 96.
[20] https://en.wikipedia.org/wiki/Miskawayh, (Erş. Tr. 14 Eylül 2019).
[21] Detaylı bilgi için bkz: Bayraktar, s. 98-99.

İhvânu's-Safâ

Halis kardeşler anlamındaki "İhvanu's-Safa" onuncu yüzyıldan ortaya çıkmış, bir kişiden ziyade kimlikleri gizli âlimlerden oluşan bir topluluktur. Doğa bilimleri, matematik, astronomi, felsefe ve İslami bilgiler içeren 52 kitaptan oluşan, *Halis Kardeşler Ansiklopedisi* adlı ansiklopedik eser vermiş bir topluluktur. Yazarların kimlikleri hakkında öngörüler bulunsa da kesin bir bilgi yoktur. Her ayın belirli üç akşamı bir araya gelip önceden belirlenmiş konular hakkında toplantılar yapmışlar ve bunları kitaplaştırmışlardır.[22] Varlığın mertebeleri ve aralarındaki ilişkileri hakkındaki fikirleri kısaca şu şekildedir:

Üç âlem bulunur. Her son üye, kendinden sonra gelen bir sonraki basamağın ilk üyesine bağlıdır. Mineraller, kendinden alttaki su ve toprağa ve onların da alt tipi olan aluminyum sülfat, demir sülfat ve zirkona bağlıdır. Kırmızı altın minerallerin en üst basamağıdır ve bitkilere yakındır. Bitkiler arasında yosun en alt kademededir, buna karşılık hurma, dişi ve erkeğinin bulunuşuyla hayvanlar ve bitkiler arasındadır. Salyangoz bitkilere en yakın hayvandır, fil ise -zekâsı gereği- insana en yakın hayvandır.[23]

Görüldüğü üzere, onların bu görüşlerinden bir evrim görüşü çıkartmak, çok olsa gerektir. Çünkü mertebelere ayrılan varlığın türleri arasında bir derecelendirme yapılmaktadır. Böylece, daha aşağıda olan bir türün en üst kademesinde bulunan varlık ile diğer türün en alt kademesinde bulunan varlık arasındaki benzerliğe dikkat çekilmektedir.

Biruni (ö. 442/1051)

Tam adı, Ebu Reyhan Muhammed bin Ahmed el-Birûnî bugünkü Özbekistan-Afganistan bölgesinde yaşamış, zamanının en önemli ve en bilinen İslam alimlerindendir. Fizik, matematik, astronomi, tıp, farmakoloji, doğa bilimleri, tarih, kronoloji ve dil biliminde kendini geliştirmiş ve bu alanlarda çağının alimlerini etkilemiş önemli eserler vermiştir. İlginç şekilde Hintolog (Hindistan uzmanı) olarak da tanınır. Çünkü 1017

[22] Enver Uysal, "İhvân-ı Safâ", DİA, İstanbul 2000, XXII/1-6.
[23] https://en.wikipedia.org/wiki/Brethren_of_Purity, (Erş. Tr. 14 Eylül 2019).

yılında Gazneli Mahmut'un Hindistan'a yaptığı 12. seferinde orduyla beraber gitmiş ve Hindistan'da uzun yıllar kalıp çalışmalar yapmış, "Tarikh Al-Hind (Hindistan Tarihi)" adında bir kitap yazmıştır. Bu kitap Hindistan kültürünün en ince detayları da dâhil, bilim, ekonomi, matematik, astronomi bilgileri içerir.[24] Kitabın 47. bölümü aşağıdaki paragrafla başlar. Burada Biruni'nin coğrafi dağılım, doğal seçilim, yapay seçilim kavramlarından bahsetmektedir.

Dünyanın yaşamı ekime (tohum) ve üremeye bağlıdır. Her iki olay da zamanla artar ve bu artış sonsuzdur, Dünya sonlu olduğu halde. Bir bitki veya hayvan sınıfı kendi formunda artmadığında ve kendine has cinsi kendi türü olarak belirlendiğinde, onun her bir bireyi sadece bir kez var olmak ve yok olmakla kalmaz, bunun yanında kendi gibi bir veya birçok varlık yaratır, sadece bir kez değil birçok kez, o zaman bu tek bir hayvan veya bitki türü, dünyayı işgal edip kendini ve kendi cinsini ulaşabildiği her yere yayacaktır. Çiftçiler mısırı seçerler, istedikleri kadar büyümesine izin verirler, söküp çıkarırlar. Oduncu mükemmele ulaşıncaya kadar o dalları bırakır, diğerlerini söküp atar. Arılar kovanda çalışmayıp sadece yemek yiyen arıları yerler. Ancak doğa ayrım yapmaz, hamlesi her koşulda tek ve aynıdır. Ağaçların yapraklarının ve meyvelerinin çürümesine izin verir; bu, doğa ekonomisinde üreme eğilimiyle sonuçlanmasını engeller. Diğerlerine yer açmak için onları kaldırır.[25]

Biruni'nin evrimi savunduğuna dair delil olarak gösterilen bu yorumlarına bakıldığında, evrimden ziyade, Allah tarafından, insanoğlu için yeryüzünün yaşama elverişli olabilmesi ve bunun sürekli olarak devam edebilmesi için konulan bir düzenden bahsetmektedir.

Bütün Müslüman âlimler gibi, Biruni de yaratılışı Allah'ın hür iradesinin bir eseri olarak görmektedir. Kâinatın sonradan, yok iken yaratıldığını söyleyen Biruni, yaratılışın ne zaman ve nasıl başladığı konusunda tam ve kesin bir şekilde bilemeyeceğimiz gibi, elimizde bunu kanıtlayacak bilgi ve belge bulunmadığını da söylemektedir. Doğal olarak,

---

[24] Günay Tümer, "Biruni", DİA, İstanbul 1982, VI/206.
[25] Bayraktar, a.g.e., s. 61-62. Bkz.: https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Biruni, (Erş, Tr. 14 Eylül 2019).

canlı türlerinin Allah'ın yaratma fiilinin sonucu, birbirinden bağımsız olarak meydana geldiğini kabul etmektedir.[26]

İbn Haldun (ö. 808/1406)

Tunuslu Müslüman tarihçi-filozoftur. Tam ismi Abdurrahman bin Muhammed ibn Khaldun'dur. En ünlü eseri 1250 sayfalık; tarih felsefesi, sosyal bilimler, ekonomi, çevre, kültürel tarih, İslam teolojisi ve politik konuları içeren ve zamanının önemli isimlerinin başucu kitabı olmuş "Mukaddimah (Mukaddime)"dir.[27] Bu eserde yaratılış düzeni ile ilgili görüşlerini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

... Yaratılış dünyasına bakmak gerekir. Önce madde oluşmuştur. Dereceli bir şekilde ilerlemiş, bitki ve hayvan oluşmuştur. Minerallerin son basamağı, bitkilerin ilk basamağıdır, tıpkı çimen ve tohumsuz bitkiler gibi. Üzüm ve hurma gibi bitkilerin son basamağı da hayvanların ilk basamağını oluşturur, tıpkı yılanlar ve kabuklu deniz hayvanları gibi. Buradaki "bağlantı" son basamaktaki her grubun bir üst basamağa geçmek için hazır olma durumudur. Daha sonra hayvanlar âlemi sürekli genişler, çoğalır, yaratılış basamağında son olarak, düşünen ve ifade eden "insan" oluşur. İnsanların en üst basamağına, zekâ ve idrakın olduğu ancak aktif düşünme ve ifadenin olmadığı maymunlar âleminden ulaşılmıştır...[28]

Bu görüşlere bakıldığında da bir türün diğer bir türden evrim yoluyla meydana geldiğini söylemek imkânsızdır. İbn Haldun'un yaratılış hakkındaki düşünceleri de büyük oranda İbn Miskeveyh düşüncelerine benzemektedir. Her ikisi de peygamberliğin ispatı konusunda, yukarıdaki açıklamalarda bulunarak, âlem ya da varlık mertebelerindeki nizam ve türlerin tabakası arasındaki derece farklılıklarına dikkat çekmektedirler.[29]

Ayrıca İbn Haldun, yukarıda belirtildiği üzere bazı İslam âlimleri gibi, çevrenin, havanın, iklimin ve yiyeceklerin canlılar üzerindeki ya da canlıların birbirleri üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Bu düşünce, evrim olmadığı gibi, bunu inkâr etmek de mümkün görünmemektedir.

---

26 Bayraktar, s. 62, 66.
27 Süleyman Uludağ, "İbn Haldun", DİA, İstanbul 1999, XX/1-7.
28 İbn Haldun, Mukkadime, 2. Baskı, Çev.: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1968, I/241-245.
29 Bayraktar, s. 105.

Kınalızade Ali Efendi (ö. 979/1572)

İsparta doğumlu olan Kınalızade Ali Efendi, bir Osmanlı devlet adamı ve âlimdir. Zamanının önemli medreselerinde eğitim almış ve eğitmenlik yapmış, önemli devlet erkânlarında söz sahibi olmuştur. Din, felsefe, ahlak üzerine yazılmış Ahlak-ı Alai en önemli eseridir. Güzel huy ve güzel ahlakla Allah'a nasıl yaklaşılabileceğini anlatmaya çalışan eserinde, işe öncelikle varlık bilimiyle başlamış, fiziki ve biyolojik varlık hakkında fikirler yürütmüştür.[30] Kınalızade, insanın hayvanlar âlemine mensup bir tür olduğunu ve bu türün diğer hayvan türlerinin en yücesi ve şereflisi olduğunu söyler:

... Cins-i hayvanın nev'i insanî efdalı ve eşrefidir pes. Merâtib-i tefadüi dört olur: Maden ve Nebat ve Hayvan ve İnsan. Ve her cinsin envâında dahi tefâdül vardır. Yani bazı envâ-ı cins. Bazısı ahirde efdaldır ve her cinsin efdal-ı envâı fevkinde olan cinsin ednâ-yı envâına karib olub ekser havass ve levazımında müşârik olur. Evvel madeniyat içinde "mercan" dedikleri cevherdir. Eğerçi madeniyatdandır. Amma fi'l-cümle neşv ü nümâ âsân anda müşâheddir, hattâ karib olmuştur ki, makâm-ı madeniyatdan terakki idüb ufk-ı âlem-i nebât-ı nâmiye dâhil ola ve nebatât içinde bu hal ile muttasıf olan "dı raht-ı hurma" (hurma ağacı) dır ki, âsâr-ı hiss ve hareket-i iradî anda/âhir ve peydadır.[31]

Kınalızade bu sözlerle, insanın hayvan cinsinin şerefli bir türü olduğunu, her cinsin kendi içinde çeşitli olgunluk dereceleri bulunduğunu, her cinsin en üst ufkunda yer alan varlığın bir üstteki cinsin en alt ufkundaki varlıkla duyu ve lâzimeler (lazım olanlar) bakımından ortak olduklarını, madenle bitki arasındaki ara varlığın mercan, bitki ile hayvan arasındaki ara varlığın ise hurma ağacı olduğunu, hatta bunların bir üst düzeye yükselmelerinin söz konusu olduğunu ifade ederek aslında tabakalar ya da arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ifade etmektedir. Nitekim Kınalızade, madenler, bitkiler, hayvanlar ve insanlar şeklinde dört tane üstünlük derecesinden bahsetmektedir. Ayrıca bunların da kendi içerisinde birbirlerine olan üstünlüğünden bahsetmekte ve her cinsin en

---

[30] Bayraktar, s. 120.
[31] İsmail Yakıt, "Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi* Sosyoloji Konferansları; Sayı 23 (1991); s. 55.

üstün türü, üstün cinsin en aşağı türüne yakın olup, birçok özellik ve vasıfta ortak olduğunu ifade etmektedir.[32]

YARATILIŞ VE EVRİM TERMİNOLOJİSİ

Evrim konusundaki kafa karışıklığının, özellikle Müslüman bilim adamları tarafından evrimi savunma pozisyonun ortaya çıkması, aynı mana ve mefhumların ve aynı kelimelerin farklı kimseler tarafından değişik manalarda kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum hem batılı bilim adamları açısından söz konusu olduğu gibi, Müslüman bilim adamları tarafından da geçerli bir durumdur. Bu durumda, karşılıklı ithamların ötesinde bir sonuca varmak mümkün olmayacaktır.

Değişme veya dönüşme, bir farklılaşma ya da başkalaşma olarak ilk olarak tarif edilen evrimdeki bu özellikler, ontojeni ve metamorfozda da vardır. Evrim konusunda araştırma yapan bazı insanların içine düştükleri en büyük handikap, bazı canlılarda görülen döllenmiş yumurtadan o canlı olgunlaşıncaya kadar geçirdiği safhaları ifade eden ontojeniyi evrim zannetmeleridir. Benzer bir şekilde kurbağa ve özellikle kelebeklerde görülen ve biyolojide başkalaşım (metamorfoz) denilen olayı da evrim zannetmektedirler. Biyolojide bir canlının embriyodan itibaren olgun hale gelinceye kadar geçirdiği safhalara *"ontogeny"* denir. Peki bunlar evrim midir? Her iki olayda, buna ilaveten evrimde de bir değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşama vardır. Dolayısıyla bazı kimseler, bu benzerlikten dolayı ontojeni veya metamorfozl'u evrim olarak tanımladıkları görülmektedir. Bu anlatılması en basit olan karışıklıktır. Ne ontojeni ne de metamorfoz evrim değildir. Çünkü hem ontojeni hem de metamorfozda bir birey söz konusudur. Burada gerçekleşen değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşma bir bireyin başından geçen olaylardır. Evrimde ise değişim, dönüşüm, başkalaşma ve farklılaşama bir topluluğun tümünde veya bir kısmında gerçekleşmektedir.[33]

Evrim konusunda, 2017 yılında Harran Üniversitesi'nde "I. Uluslar Arası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi" ismi ile gerçekleştirilen kongrenin sonuç bildirisinin 5. Maddesi evrim ile ilgili şunlar geçmektedir: Evrim ve yaratılış konusunda bir kavram

[32] Bayraktar, s. 122.
[33] Hüseyin Allahverdi, Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir? (Yayınlanmamış kitap bölümü), s. 1.

kargaşası ve bilgi kirliliği vardır. Herkesin evrimden anladığı ve kastettiği farklıdır. Evrim kelimesi; Tekâmül, Tebeddül, Tegayyür, Tahavvül ve Evolusyon gibi otuza yakın tabir ve terim yerine kullanılmaktadır. Bunlardan Tekâmül, Tebeddül, Tegayyür ve Tahavvül gibi tabirler, değişimi, başkalaşmayı ve farklılaşmayı ifade etmektedirler. Bunlar teori değil birer kanundur. Ancak bir türden bir başka türün tesadüfen meydana geldiğini ifade eden Evolusyon manasındaki evrim ise herhangi bir delile dayanmayan felsefi bir görüştür. Bu bakımdan evrim ve yaratılış terminolojisi hazırlanması zarureti vardır.[34] Evrimin karşılığı olarak kullanılan ve fakat değişik mefhumları ifade eden kelimelerden bazıları şunlardır:

Tekâmül: Tekâmül sözcük anlamıyla gelişme, olgunlaşma, farklı alanlarda farklı ve özelleşmiş anlamlarda kullanılan bir terimdir. Maneviyatı ilgilendiren alanlarda eksikliklerden arınma anlamında kullanılan bir kelimedir. Kısaca ruhların madde evrenindeki görgü ve deneyimini arttırması olarak tanımlanır. Tekâmül kavramı, günümüz bilim ve felsefe dilinde Batı dillerindeki "évolution" karşılığı olarak kullanılmaktadır. Modern Arapça'da istihâle, tahavvül, tatavvur, tebeddül gibi kelimelerle de ifade edilir.[35]

Tekâmül kelimesi, evrimin manasını karşılamamaktadır. Çünkü tekâmül bir canlının kendi iç dinamiklerindeki değişikliklerle belirli bir seviyeye ulaşması, kemale ermesidir. Örneğin, elma çekirdeği tekâmül eder, elma ağacı haline gelir. Tek hücreden ibaret olan zigot tekâmül ederek Allah'ın izniyle yetişkin bir insan olur. **Tekâmül** bunun yerine kullanılmalıdır. *Bu manada kâinattaki bütün varlıklar* **tekâmül kanunu***na tabidir*. Bir canlının ilk yaratılışından itibaren günümüze kadar geçirdiği farz edilen ve ilmi tahkikle açıklanmaya çalışılan ve henüz nazariye olmaktan ileriye gidemeyen safhalara da *"filojeni"* denir. **Evrim** de bunun karşılığı olarak alınmalıdır.

İstihale: Sözlükte, "bir nesnenin önceki durumundan başka bir duruma dönüşmesi" demektir. Bir maddenin yapısında ve niteliklerinde bazı değişikliklerin meydana gelmesi sonucu başka bir maddeye dönüşmesi tabiatta sıkça rastlanılan bir

[34] https://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/43206/1-uluslararasi-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-basin-bildirisi/, (Erş. Tr. 07 Ekim 2019).
[35] Mehmet Bayrakdar, "Tekâmül Nazariyesi", DİA, İstanbul 2011, XXXX/337.

durumdur.[36] **Genel olarak kâinatın ve canlı varlıkların yaratılışı söz konusu olduğunda** en sonra İslam âlimleri, **istihale** kelimesini kullanmayı tercih etmişlerdir. Onların bu kelimeye yükledikleri mefhum ile evrim kelimesinin ifade ettiği mana arasında hiçbir irtibat yoktur. Esasen evrim yeni bir mefhum olduğu için Arapça'da tam oturmuş bir karşılığı yoktur. Bu sahadaki bazı otoriteler, evrimin tam karşılığı olarak **"tatavvur"** limesinin kullanılabileceğini ileri sürerler. Nitekim Arapça **"el-Müncid" isimli** lügatta da Darwin maddesinde bu teori, **"Tatavvur teorisi"** olarak geçmektedir. **Netice olarak** şu kesinlikle söylenebilir ki, **tekâmül** ve **istihale** kelimeleri, **evrim** mefhumunu karşılamaktan çok uzaktırlar. Bu ıstılahların tam oturmamış olmasını, evrim teorisinin yeniliğinden başka, teoriye yapılan tali ilavelerle kazandığı farklı manada aramak gerekir.

Tahavvül: Bu konuda yanlış değerlendirmelere sebep olan kelimelerden biri de tahavvüldür. İbrahim Hakkı Hazretleri, atom ve moleküllerin hal değiştirmesi olarak bahsettiği, tahavvülat-ı zerrat'ın elementlerin kademe kademe hangi mertebelerden geçerek insan vücudunda yer alması olarak tarif etmektedir: "O akıcı vücut, bitki alemine girerken bazı afetler, hastalıklar ona saldırır ve bu yüzden bitki olmaz. Yahut bitki olurken kemale gelmeden, olgunlaşmadan evvel bozulur. Bitkilik vasfını kaybeder ve hayvanlara yem olmaktan çıkar. Yahut hayvana yem olacak duruma gelir. Fakat yenmeden evvel yok olur gider ve bu yolda, bu suretle nice yıllar gecikir. Bazen de bir hayvan, insanın yemesine elverişli bir duruma gelmişken yenmeden evvel bozulur ve bu yüzden hayvanı insan mertebesine naklettirmeye, dönüşmeye engel olur. Bazen de bozulmadan insan mertebesine naklolur".[37] Bunun ifade ettiği mana da *"evrim"* kelimesiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Tahavvül kelimesinin yerine de "evrim"in kullanılması mümkün değildir. Çünkü **tahavvül**le izah edilmeye çalışılan, *atom veya moleküllerin bir mertebeden başka bir mertebeye geçişidir.* Görüldüğü gibi, bu bir sınıflamadır. Canlıların hikmetle ve kademe kademe yaratıldığına, bunlar arasında yapı benzerliklerinin bulunduğuna dikkat çekilmektedir. Darwin'in, *"tabii seleksiyonla basit bir türden yüksek*

---

[36] Kâşif Hamdi Okur, "İstihâle", DİA, İstanbul 2016, Ek-1. Cilt, s, 674.
[37] Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetname, Öz Ensar Yayınevi, İstanbul 2016, s, 30.

yapılı organizmaların tesadüfen teşekkül ettiği" görüşüyle yukarıdaki ifadeler, birbirleriyle iltibas edilmeyecek kadar açıktır.

SONUÇ

Nazzâm, Cahız, İhvanu's-Safa, İbn Miskeveyh, Biruni̇̂, İbn-i Haldun, Kınalızade Ali Efendi gibi İslam âlimleri ve felsefeciler, bu konuyla alakalı olarak, ufak tefek ifade farklılıklarının ötesinde, esasta aynı manaları tekrar ettikleri görülmektedir. Aslında **İslam âlimlerinin evrim diye bir problemi yoktur.** Çünkü onların çalışmaları incelendiğinde, kâinatın oluşumunun ve canlıların yaratılmasının Yüce Allah tarafından gerçekleştirildiğini çok iyi ifade etmektedirler. Onlar, nizam, düzen, ilim, irade ve kudret açısından bir sineğin yaratılması ile güneşin yaratılması arasında bir fark olmadığını; birini yaratamayanın diğerini de yaratamayacağını çok iyi bilmektedirler. Dolayısıyla bir sineği ve güneşi yaratan bir kudretin, hurma ağacını da maymunu da insanı da ayrı ayrı yaratabileceğini bilmektedirler.

Aslında insanoğlunun kendi kökenine/orijinine izah araması tabii bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu noktada İslam âlimleri de müşahedeye uygun olarak, bu konuyu izah etmeye çalışmışlardır. Evrimcilerin de iddialarını desteklemek için geçmişten delil aramaları doğal bir durumdur. Ancak, her konuda olduğu gibi bu konuda da geçmişteki bu mana ve mefhumların ifade edildiği kelime ve kavramların delaletine dikkat edilmesi, yanlış anlama ve istismarı ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla değişim ve başkalaşımı ifade eden her kelime yerine "evrim" kullanılırsa, doğru bir sonuca varılamayacağı gibi, kavram kargaşasından kurtulmak da mümkün olmamaktadır.

Son olarak, kâinat ve canlı varlıkların oluşumuna dair, evrimci ve yaratılışçı görüş arasındaki farklılıkları bir tablo üzerinden sunalım:

Evrimci görüşü savunan felsefeci ve araştırmacıların savunduğu varlıkların (canlıların) oluşum prensipleri[38]	**Kur'ân'a göre ve İslam âlimlerinin savunduğu varlıkların (canlıların) oluşum prensipleri**
Tedricilik (kademeli gelişme), yani evrim hadiseleri uzun zaman içinde ve adım adım cereyan etmiştir.	Varlığın (canlıların) meydana gelmesi Yüce Allah'ın emri ile ve birbirinden bağımsız olmaktadır.

[38] https://sorularlaislamiyet.com/islam-alimlerinin-evrim-gorusu. (Erş. Tarihi 06.10.2019).

Bir türden başka bir tür veya bir varlıktan başka bir varlık hâsıl olmuştur.	Evrim hadiseleri söz konusu olmadığı gibi, türler arası geçiş söz konusu değidir.
Günümüzdeki bütün varlıklar, tek bir hücrenin farklılaşmasıyla meydana gelmiştir. Yani tek hücreden omurgasız çok hücreliler, onlardan balık, balıktan kurbağa, kurbağadan sürüngen, sürüngenden kuş ve memeli ve neticede maymundan insan hâsıl olmuştur.	Tüm canlı varlıklar sudan yaratılmıştır. Ancak, Allah'ın emretmesiyle her bir varlık kendine ait hücre ile hâsıl olmaktadır. Günümüzde halen yeni türler yaratılmaktadır. Ve insan maymundan değil Yüce Allah'ın en şerefli mahlûkudur.
Bütün hadiseler, tesadüfen ve kendi kendine cereyan eder.	Hiçbir hadise, tesadüfen meydana gelmediği gibi, Yüce Allah'ın ilmine, iradesine ve kudretine dayanarak, bir hikmetle cereyan etmektedirler.

KAYNAKÇA

Wikipedia. Islamic Philosophy And The Struggle For Existence. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia.
Al Jahiz. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
Miskawayh. Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
M. S. Shah. Pre-Darwinian Muslim Scholars' Views On Evolution. Alındığı Tarih: 13 Eylül 2019. Alındığı Yer: University of the Punjab
F. Rosenthal. Mukaddime. Alındığı Tarih: 13 Şubat 2019. Alındığı Yer: İbn Haldun
Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri. (2016). *Marifetname*. ISBN: 6054058088. Yayın Evi: Erzurum Araştırma Yayıncılık.
İbnalhaytham. Who Was Ibn Al-Haytham. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: İbnalhaytham
Ibn Al Haytham. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
E. Akhmetova. Development Of The Theory Of Evolution. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Historia Factory
Stanford University. Ikhwân Al-Safâ'. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Stanford University
D. Ikhwan al-Safa'. Ikhwan Al-Safa'. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Internet Encyclopedia of Philosophy
Wikipedia. Brethren Of Purity. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: Wikipedia
İslam Ansiklopedisi. İslam Ansiklopedisi. Alındığı Tarih: 14 Eylül 2019. Alındığı Yer: İslam Ansiklopedisi
A. A. Ziadat. (1986). *Western Science In The Arab World: The Impact Of Darwinism 1860–1930*. ISBN: 9781349183456. Yayın Evi: Springer.
J. Z. Wilczynski. (1959). On The Presumed Darwinism Of Alberuni Eight Hundred Years Before Darwin. *The History of Science Society*, sf: 459-466.

E. C. Sachau. (2013). *Alberuni's India: An Account Of The Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws And Astrology Of India:, Volume 1*. ISBN: 9781136383571. Yayın Evi: Routledge.

Farabi. (2019). *El-Medinetü'l Fâzıla*. ISBN: 6054239236. Yayın Evi: Divan Kitap.

S. H. Nasr. (1993). *An Introduction To Islamic Cosmological Doctrines*. ISBN: 0791415163. Yayın Evi: SUNY Press.

İ. Yakıt. (2019). Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi. *DergiPark*.

İbn Haldun, Mukaddime I-II, Trc. Halil Kendir, Yenişafak Kültür Armağanı, Ankara 2004.

Neil A. Champbell-Jane B. Reece, Biyoloji, (çev: Ertunç Gündüz-İsmail Türkan), 2. Baskı, Palme Yayıncılık, Ankara 2008.

Fuat Sezgin, İslam'da Bilim ve Teknik, I-XIII, 4. Baskı, TÜBA Yayınları, İstanbul 2008, I/1-24.

Mehmet Bayrakdar, İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi, 1. Baskı, Otto Yayınları, Ankara 2018, s. 195.

İlyas Çelebi, "Nazzâm", DİA, İstanbul, 2006, XXXII/466.

Kitâbu'l-Hayavân, I-VII, Kahire 1323-1325; nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, I-VII, Kahire 1939-1945.

Teoman Duralı, *Biyoloji Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

Mahmut Kaya, "Farabi", DİA, İstanbul 1995, XII/145-147.

Farabi, İdeal Devlet e*l-Medinetü'l Fâzıla*, Çev.: Ahmet Arslan, Divan Kitap Yayınevi, 2015.

Enver Uysal, "İhvân-ı Safâ", DİA, İstanbul 2000, XXII/1-6.

Günay Tümer, "Biruni", DİA, İstanbul 1982, VI/206.

Süleyman Uludağ, "İbn Haldun", DİA, İstanbul 1999, XX/1-7.

İbn Haldun, Mukkadime, 2. Baskı, Çev.: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1968, I/241-245.

İsmail Yakıt, "Kınalı-Zade Ali Efendi'nin Evrim Düşüncesi", *İstanbul Üniversitesi* Sosyoloji Konferansları; Sayı 23 (1991); ss. 51-60.

Hüseyin Allahverdi, Biyolojide Evrim Nedir Ne Değildir? (Yayınlanmamış kitap bölümü).

https://www.nurdanhaber.com/tr-tr/haberler/43206/1-uluslararasi-bilimler-isiginda-yaratilis-kongresi-basin-bildirisi/, (Erş. Tr. 07 Ekim 2019).

Mehmet Bayrakdar, "Tekâmül Nazariyesi", DİA, İstanbul 2011, XXXX.

Kâşif Hamdi Okur, "İstihâle", DİA, İstanbul 2016, Ek-1. Cilt.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, Marifetname, Öz Ensar Yayınevi, İstanbul 2016.

https://sorularlaislamiyet.com/islam-alimlerinin-evrim-gorusu.(Erş.Tarihi 06.10.2019).

TEFSİRLER VE ŞÂZ TEVİLLER AÇISINDAN KUR'AN-I KERİM'DE YILDIZLARIN KONUMU

Doç. Dr. Haydar Halil İSMAİL

Iğdır Ünv. İlahiyat Fakültesi

E-posta: haedaralkhldy1978@gmail.com

مواقع النجوم في القرآن الكريم بين التفسير المنضبط والتأويل الشاذ

الأسم : حيدر خليل إسماعيل

البلد : تركيا

الشهادة العلمية واللقب : دكتوراه / استاذ مساعد

الموقع الالكتروني : haedaralkhldy1978@gmail.com

يلقي البحث بضلاله على مسألة كونية ذكرت في القرآن الكريم سيقت في معرض الاستدلال بها على إثبات وحدانية الله وبديع صنعه عز وجل وتثبت حاكميته على خلقه الا وهي مواقع النجوم والافلاك ، ولكن نجد أمام هذه النصوص الكريمة مساران تفسيريان مسار يكشف عن اسرارها ويؤول ألفاظها وفق المنهج المنضبط القائم على الأسس المعتبرة تفسيريا وهم الجمهور الاعظم الذين يمثلون التفسير المحمود ، إذ يرون أنها الافلاك السماوية والنجوم الزاهرة المستنيرة في سقف المعمورة الدالة على صدق المخبر صلى الله عليه وسلم عن المخبر عنه جل جلاله وعلى المعجزة الخالدة كبرهان على ذلك ، وأمام هذا المسار مسار آخر متعرج سلك فيه أصحابه مسلك العشوائية والفوضوية في الرؤية المنبثقة عن المغالطات وخلط الوريقات وسبك العبارات البعيدة عن تلكم القواعد المتفق عليها لدى السواد الاعظم من المسلمين ، ويمثل هذا الاتجاه ما يسمون بأصحاب التفسير المذموم ومنهم المهندس محمد شحرور الذي عرف بنظرياته الغريبة وأقواله الشاذة غير المنضبة والتي منها ما ألقاه في أكثر من لقاء متلفز على القنوات الفضائية حول معنى مواقع النجوم والفجر والليال العشر والشفع والوتر وغير ذلك من النصوص القرآنية ، فمدار البحث قائم على رد آرائه الشاذة بالمسلك العلمي والانضباط القواعدي في علم التفسير والله والموفق .

الكلمات المفتاحية : **علم الفلك ، التفسير المحمود ، التفسير المذموم ، محمد شحرور**

المقدمة :

بسم الله والحمد لله والصلاة والسلام الأتمان الأكملان على سيدنا محمد وعى آله وصحبه ومن والاه وبعد , فلقد أقسم الله عز وجل في كتابه الكريم بمواقع النجوم، وفي هذا القسم إشارة إلى أهمية المقسم به، وهذا ما توصل إليه العلم الحديث؛ إذ أثبت العلماء أننا لا نستطيع أن نرى النجوم من على سطح الأرض أبدًا، ولكننا نرى المواقع التي مرت بها، وهذه المواقع تتغير من لحظة لأخرى بسرعة تتناسب مع تحرك النجم في مداره، مع إضافة أن الكون بمجراته في توسع مستمر حتى الآن , ولقد كشف العلم الحديث صدق ما تضمنته هذه الايات الباهرات من معاني دقيقة ومعجزات عضيمة تدل على مشكاة وحي الرسالة الخالد وصدق المخبر عنه صلى الله عليه وسلم , وما جاء في أقوال المفسرين ما يدل بشكل جلي على أن المراد بمواقع النجوم هو ما في فضاء الله الواسع تحت سقف السماء هو النجوم ومواقعها بالمعنى الحقيقي وهو ما ذهب اليه جمهور المفسرين ؛ حيث إن في هذا دليلا دامغا على إعجاز القرآن الكريم ، على خلاف ما إذا كان المراد من معنى النص الكريم ما ذهب إليه بعض المحدثين في عصر النهضة العلمية والاكتشافات المتطورة من أن المراد بمواقع النجوم هو القسم بالقرآن من حيث تنجيمه أي تفريقه وهذا بعيد جدا وسنبين ذلك في هذا البحث والذي سيقسم الى مبحثين يضم الاول منهما الحديث عن اقوال المفسرين في معنى الاية والراجح منها وفي الثاني يشمل الكلام فيه الاكتشافات العلمية المذهلة لمواقع النجوم والربط بينها وبين اقوال المفسرين , ثم الخاتمة واهم النتائج .

وأخيرا أسال الله تعالى أن يلهمني الصواب والهدي الى سبيل الرشاد فما اصبت فمن الله وما اخطات فمن نفسي المقصرة والله ولي والتوفيق .

المبحث الأول : أقوال المفسرين في معنى النص الكريم :

ذهب جمهور المفسرين إلى أن المراد من مواقع النجوم المعنى الحقيقي لدلالتها ولكن على وجوه مختلفة سنبينها فيما يأتي

يرى الطبري عند تفسيره لقوله عز وجل: (فلا أقسم بمواقع النجوم)[الواقعة:75] أن المقصود (بمواقع النجوم) ؛ أي: بمساقط كواكب السماء ومغاربها، كما جاء في رواية عن قتادة والحسن، على أن الوقوع بمعنى السقوط والغروب، وتخصيصها بالقسم لما في غروبها من زوال أثرها، والدلالة على وجود مؤثر دائم لا يتغير.

وأخرج عبد الرزاق وابن جرير عن قتادة أنها منازلها ومجاريها، على أن الوقوع: النزول كما يقال: على الخبير سقطت، وهو شائع، والتخصيص لأن له عز وجل في ذلك

من الدليل على عظيم قدرته وكمال حكمته ما لا يحيط به نطاق البيان. وقال جماعة منهم ابن عباس: النجوم نجوم القرآن ومواقعها أوقات نزولها[1] .

في حين ذهب القرطبي:الى أن المراد بمواقع النجوم مساقطها ومغاربها في قول قتادة وغيره، وفي قول عطاء بن أبي رباح: منازلها، وفي قول الحسن: انكدارها وانتثارها يوم القيامة[2].

ويشير ابن كثير إلى هذا المعنى مؤكدًا قيمة هذا القسم، وأن فيه دلالة على المقسم به فيقول: قال مجاهد: مواقع النجوم في السماء، ويقال مطالعها ومشارقها، وكذا قال الحسن وقتادة، وهو اختيار ابن جرير، وعن قتادة مواقعها: منازلها، وعن الحسن أيضًا أن المراد بذلك: انتثارها يوم القيامة، وقوله:)وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) [الواقعة:76] ؛ أي: وإن هذا القسم الذي أقسمت به لقسم عظيم، لو تعلمون عظمته لعظمتم المقسم به عليه[3].

وهو ما نقله أبو حيان والآلوسي وغيرهما فضلا عن انهم ذكروا وجها آخر وهو أن المراد بالنجم ومواقع النجم هو نجوم القرآن ونزوله مفرقا على النبي الأكرم صلى الله عليه وسلم[4] في حين يرى الزمخشري أن هذا الوجه يأتي على المجاز لا على الحقيقة[5] , علما أن حمل القرآن على الحقيقة أولى من حمله على المجاز إذا استويا , مع أن حمل النص هنا على الحقيقة هو الاقرب للحس والواقع والنفس , فضلا عن أن الفواصل القرآنية المرسومة في المصحف الآن لم تكن على عهد النبي صلى الله عليه وسلم بلشكل الا ما علم منه بوقوف النبي صلى الله عليه وسلم عليه سماعا ولهذل حصل الخلاف بين القراء في رؤوس الآيات لبعض سور القرآن الكريم , ومنه نشأ الخلاف في حكم الفاصلة القرآنية هل هو توقيفي أم اجتهادي[6] .

ويشير صاحب الظلال إلى أن السياق في سورة الواقعة تحدث عن حقيقة وجود الله عز وجل، غير أنه يلتفت التفاتة أخرى إلى المكذبين بهذا القرآن؛ فيربط بينه وبين هذا الكون في قسم عظيم من رب العالمين: (فلا أقسم بمواقع النجوم , وإنه لقسم لو تعلمون عظيم , إنه لقرآن كريم , في كتاب مكنون , لا يمسه إلا المطهرون , تنزيل من رب العالمين [الواقعة:75-80].

ولم يكن المخاطبون يوم ذاك يعرفون عن مواقع النجوم إلا القليل، الذين يدركونه بعيونهم المجردة؛ ومن ثم قال لهم: (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم)، فأما نحن اليوم فندرك من عظمة هذا القسم المتعلق بالمقسم به، نصيبًا أكبر بكثير مما كانوا يعلمون، وإن كنا نحن أيضًا لا نعلم إلا القليل عن عظمة مواقع النجوم.

وهذا القليل الذي وصلنا إليه بمراصدنا الصغيرة، والمحدودة المناظير، يقول لنا : إن مجموعة واحدة من مجموعات النجوم التي لا تحصى في الفضاء الهائل الذي لا نعرف له حدودًا -مجموعة واحدة هي المجرة التي تنتسب إليها أسرتنا الشمسية- تبلغ ألف مليون نجم!

ويقول الفلكيون: إن من هذه النجوم والكواكب التي تزيد على عدة بلايين نجم، ما يمكن رؤيته بالعين المجردة، وما لا يرى إلا بالمجاهر والأجهزة دون أن تراه، هذه كلها تسبح في الفلك الغامض؛ ولا يوجد أي احتمال أن يقترب مجال مغناطيسي لنجم من مجال نجم آخر، أو يصطدم بكوكب آخر، إلا كما يحتمل تصادم مركب في البحر الأبيض المتوسط بآخر في المحيط الهادي، يسيران في اتجاه واحد وبسرعة واحدة، وهو احتمال بعيد، وبعيد جدًّا إن لم يكن مستحيلاً. وكل نجم في موقعه المتباعد عن موقع إخوته، قد وضع هناك بحكمة وتقدير، وهو منسق في آثاره وتأثراته مع سائر النجوم والكواكب؛ لتتوازن هذه الخلائق كلها في هذا الفضاء الهائل.

فهذا طرف من عظمة مواقع النجوم، وهو أكبر كثيرًا جدًّا مما كان يعلمه المخاطبون بالقرآن أول مرة، وهو في الوقت ذاته أصغر بما لا يقاس من الحقيقة الكلية لعظمة مواقعالنجوم! فالأمر أوضح وأجلى من أن يحتاج إلى قسم (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) ، وهذا التلويح بالقسم والعدول عنه أسلوب ذو تأثير في تقرير الحقيقة التي لا تحتاج إلى القسم؛ لأنها ثابتة واضحة[(7)].

ومن ثم؛ فالمقصود بمواقع النجوم لدى جمهور المفسرين أنها المطالع والمساقط، أو الانتشار والانكدار يوم القيامة، أو السماء، أو الأنواء التي يزعم أهل الجاهلية أنهم يمطرون بها، فضلاً عن قول بعضهم بأنها نجوم القرآن.

ومن هنا يمكن القول بأن المعنى القرآني العظيم يشير إلى ثلاثة معان لهذه المواقع:

• المعنى الأول: أن بين النجوم مسافات يستحيل على العقل تصورها؛ فبين الأرض وبعض المجرات -على سبيل المثال- عشرون ألف مليون سنة ضوئية، والمجموعة الشمسية طولها ثلاث عشرة ساعة ضوئية، ومجرة درب التبانة طولها مئة وخمسون ألف سنة ضوئية، إذا فهذه المسافات التي لا يعلمها إلا الله عز وجل تدل على عظمة هذا القسم.

• المعنى الثاني: أن هذه النجوم ليس لها موقع واحد، بل لها مواقع، إذاً فهي نجوم متحركة، وكل شيء يسبح في فلك خاص به: (كل في فلك يسبحون) [الأنبياء:33] .

إن كلمة "مواقع" في هذه الآية هي سر إعجازها؛ فالموقع لا يعني أن صاحب الموقع موجود فيه، فالله عز وجل لم يقسم بالمسافات التي بين النجوم، ولكنه أقسم بالمسافات التي بين مواقع النجوم؛ وذلك لأن النجوم متحركة وليست ثابتة؛ لذلك قال عز وجل: (وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) ، فهذه المواقع وفق نظام عجيب؛ حيث يكون للنجم في كل ثانية موقع جديد.

• المعنى الثالث: بين النجوم تجاذب؛ فالكتلة الأكبر تجذب الكتلة الأصغر، وثمة عامل آخر هو مرجع المسافة بينهما، فلو أن مواقع النجوم تغيرت لاختل توازن الكون، ولارتطمت النجوم بعضها ببعض، وأصبح الكون كتلة واحدة، هذه المواقع مدروسة بعناية فائقة؛ حيث يكون محصلها دورانًا واستقرارًا[8].

إذا فدلالات هذه الآية تشير إلى مدى التطابق بين الحقائق التي تم اكتشافها في القرن الماضي وبين إشارات القرآن الكريم الذي أنزله الله منذ قرون عديدة.

أليست هذه الآية تحمل كثيرًا من آيات الإعجاز في الكون؟! أليست ردًّا قويًّا على من ينكر إعجاز القرآن العلمي؟! وعليه فكيف ينكر الطاعنون الإعجاز العلمي في هذه الآية العظيمة

, وهذا ما سنلقي الضوء عليه في المبحث الثاني .

المطلب الثاني : رأي محمد شحرور في معنى مواقع النجوم والرد عليه

يرى محمد شحروركما في كتابه (الكتاب والقرآن قراءة معاصرة) وكذا من خلال قنوات متلفزة وفي برامج عدة أن معنى قوله تعالى (فلا أقسم بمواقع النجوم) هو تنجيم القرآن أو الفواصل بين الآيات بمعنى تفريقه على نحو عشرين سنة مدة تنزل القرآن على قلب النبي صلى الله عليه وسلم على اعتبار أن هذا من المتشابه مستدلا بقوله تعالى : (والنجم والشجر يسجدان) [النجم:6] على أن المراد بالنجم في سورة الرحمن هو النبات الذي لا ساق له في مقابلة الشجر الذي له ساق[9] , إذن ليس المراد به النجم الذي في السماء ويقول أن النجوم سميت بهذا الأسم لانها مفرقة وغير متصلة وعليه فليس المراد بمواقع النجوم في الواقعة هو مواقع النجوم التي ذكرناها فيما سبق , ومع أن هذا المعنى متبادر ووارد في لغة القرآن[10] , إلا أنه بعيد علاوة على ذلك أنه يقوم بتفسير قوله تعالى (والفجر, وليال عشر , والشفع والوتر)[الفجر:1-3] , أن الفجر هو الانفجار

الكوني والليال العشر هي المراحل التي مر بها الضوء حتى ظهر من تفاعل النيترون الى الهيدروجين و مرورا بتشكل الضوء , كما يشير إلى أن المراد بالشفع والوتر هو الهيدروجين الذي نيترون وبروتون والكترون واحد[11] !!!

والمتتبع لكلام الشحرور سيجد تناقضات كبيرة وواضحة وتأويلا بعيدا جدا عن روح النص لفظا ومعنى وربما يظهر ذلك جليا لمن لديه أدنى حسن لغوي وبلاغي , وعلى العموم فإن هذا المعنى يمكن رده بعدة أدلة منها أن المعنى الذي ذكره فإنه وإن كان متبادرا في اللغة إلا انه من باب المجاز كما صرح بذلك الزمخشري وذكرناه آنفا فصيرورة المعنى القرآني الى الحقيقة أولى من المجاز , ثم سورة الواقعة قد جاءت في الجزء الثامن والعشرين من القرآن والمتتبع للسور فيه سيجد أن مساحة كثيرة من الآيات تحدثت عن الافلاك والاجرام والنجوم وسقف المعمورة سماء الدنيا مثلا : (والسماء ذات الحبك) [الذاريات:7] , (والسماء بنيناها بأيد وإنا لموسعون)[الذاريات:47] , (والبيت المعمور والسقف المرفوع) [الطور:4-5] , (وإن يروا كسفا من السماء ساقط يقولوا سحاب مركوم)[الطور:44] , (والنجم إذا هوى)[النجم:1] , (وأنه هو رب الشعرى)[النجم:49] , (اقتربت الساعة وانشق القمر)[القمر:1] , (والشمس والقمر بحسبان , والنجم والشجر يسجدان , والسماء رفعها ووضع الميزان)[الرحمن:5-7] , (رب المشرقين ورب المغربين)[الرحمن:17] (يا معشر الجن والإنس إن استطعتم أن تنفذوا من أقطار السموات والأرض فانفذوا لا تنفذون إلا بسلطان , بأي آلاء ربكما تكذبان , يرسل عليكما شواظ من نار ونحاس فلا تنتصران , بأي آلاء ربكما تكذبان , فإذا انشقت السماء فكانت وردة كالدهان)[الرحمن:33-37] , (هو الذي خلق السموات والأرض في ستة أيام ثم استوى على العرش يعلم ما يلج في الأرض وما يخرج منها وما ينزل من السماء وما يعرج فيها وهو معكم أين ما كنتم والله بما تعملون بصير)[الحديد:4] , فنلاحظ صراحة دلالة هذه الآيات على ما ذكرنا ما يدلل أن الله تعالى يربد منا أن نتفكر في خلقه لنزداد يقينا وتسليما وتصديقا بواحدانيته وعظمته ليرجع ذلك كله بالنفع الإيماني لنا , إذن بعد هذا العرض يمكن القول أن ما ذهب إليه الشحرور بعيد كل البعد عن مدلولات النص الكريم في خطابه المراد منا فهمه , وأن تأويله أخذ مسافة بعيدة عن جادة الصواب المتمثل بمنهج أهل التفسير المحمود .

المبحث الثاني : الحقائق العلمية حول مواقع النجوم :

توطئة :

النجوم أجرام سماوية منتشرة بالسماء الدنيا، كروية أو شبه كروية، غازية وملتهبة، مضيئة بذاتها، متماسكة بقوة الجاذبية على الرغم من بنائها الغازي، هائلة الكتلة، عظيمة الحجم، عالية الحرارة بدرجة مذهلة، وتشع موجات كهرومغناطيسية على هيئة كل من الضوء المرئي وغير المرئي بجميع موجاته.

ويمكن بدراسة ضوء النجم الواصل إلينا التعرف إلى العديد من صفاته الطبيعية والكيميائية مثل: درجة لمعانه، شدة إضاءته، درجة حرارته، حجمه، متوسط كثافته، كتلته،تركيبه الكيميائي، مستوى التفاعلات النووية فيه، موقعه منا، سرعة دورانه حولمحوره، سرعة جريه في مداره، سرعة تباعده عنا أو اقترابه منا، إلى غير ذلك من صفات[12].

وآلاف النجوم التي نراها بالعين والملايين التي نراها بالتلسكوب -بالإضافة إلى الشمس- هي غازات عملاقة، بداخلها أفران نووية تطلق كميات هائلة من كل أنواع الطاقة، وهي مصدر الضوء والطاقة في الكون.

وتتراوح أقطار النجوم بين نحو 450 مرة أصغر من قطر الشمس إلى نحو 1000 مرة أكبر منه ، أما كتلة النجوم فتتراوح بين نحو واحد على عشرين من كتلة الشمس، وحتى خمسين مرة منهما، وتتراوح حرارة أسطح النجوم بين 3000 درجة مئوية و 50 ألف درجة مئوية.

وتبدو النجوم وكأنها ثابتة في مكانها، ولكن في الواقع لا يوجد شيء ثابت، فجميع المجرات والنجوم تتحرك، ونظرًا لبعدها الكبير جدًّا عن الأرض تبدو لنا النجوم ثابتة بالنسبة إلى النجوم الأخرى، ولكن مع طول الزمن يظهر لنا على الأرض اختلاف مواقع النجوم[13].

المطلب الأول : الاكتشافات العلمية الحديثة في مواقع النجوم:

لم يكن متاحًا للإنسان قياس الأبعاد التي بينه وبين النجوم، عندما كان يستخدم مقاييس بسيطة، وعلى أشد الأحوال كان قياس تلك المسافات وتقديرها بالأيام، لكن لما جاء العلماء في العصر الحديث وأخذوا يدرسون النجوم والأجرام السماوية الأخرى -وجدوا أن السماء تتكون من تجمعات هائلة من النجوم والكواكب والأجرام الأخرى، وأسموا كل تجمع من تلك التجمعات بـ "المجرة".

يقول د. زغلول النجار: "والمجرات هي نظم كونية شاسعة الاتساع تتكون من التجمعات النجمية والغازات والغبار الكونيين "الدخان الكوني" بتركيز يتفاوت من موقع لآخر في داخل المجرة، وهذه التجمعات النجمية تضم عشرات البلايين إلى ملايين البلايين من النجوم في المجرة الواحدة، وتختلف نجوم المجرة في أحجامها، ودرجات حرارتها، ودرجات لمعانها، وفي غير ذلك من صفاتها الطبيعية والكيميائية، وفي مراحل دورات حياتها وأعمارها".

وقد لاحظ العلماء أن هذه النجوم تبعد عنا مسافات شاسعة لا يمكن قياس أبعادها بالمقاييس التقليدية، فاتفق العلماء على وحدة قياس كونية تعرف باسم "السنة الضوئية"، وهي المسافة التي يقطعها الضوء بسرعته (المقدرة بنحو الثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية) في سنة من سنيننا الأرضية، وهي مسافة مهولة تقدر بنحو 9,5 مليون مليون كيلو متر.

ومجموعتنا الشمسية عبارة عن واحدة من حشد هائل للنجوم يسمَّى "المجرة"، وهي على هيئة قرص مفرطح يبلغ قطره مئة ألف سنة ضوئية، وسمكه نحو عشر ذلك، وتقع مجموعتنا الشمسية على بعد ثلاثين ألف سنة ضوئية من مركز المجرة، ومئة ألف سنة ضوئية من أقرب أطرافها، وتحتوي مجرتنا (درب اللبانة) (The Milky Way) على تريليون (أي مليون مليون) نجم، وبالجزء المدرك من السماء الدنيا مئتا ألف مليون مجرة على الأقل، تسبح في ركن من السماء الدنيا يقدر قطره بأكثر من عشرين ألف مليون سنة ضوئية، وأقرب المجرات إلينا تعرف باسم "سحب ماجلان" (Magellanic Clouds) تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين ألف سنة ضوئية.

وأقرب هذه النجوم إلينا هي الشمس التي تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين مليون كيلو متر، فإذا انبثق منها الضوء بسرعته المقدرة بنحو ثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية من موقع معين مرت به الشمس، فإن ضوءها يصل إلى الأرض بعد ثماني دقائق وثلث الدقيقة تقريبًا؛ أي إن هذه المسافة الهائلة يمكن التعبير عنها بالقول: إن الشمس تبعد عنا ثماني دقائق ضوئية، وذلك بوحدة القياس المسماة "السنة الضوئية"، ويلي الشمس في القرب إلينا النجم المسمَّى "ألفا قنطورس"، ويبعد عنا مسافة 4,4 سنة ضوئية؛ أي ما يعادل 42 مليون مليون كيلو متر تقريبًا، وهناك نجم الشعرى اليمانية، وهو أسطع النجوم التي نراها في السماء وليس أقربها، يقع على بعد 9سنوات ضوئية، بينما يبعد عنا النجم القطبي بنحو 400 سنة ضوئية، ومنكب الجوزاء يبعد عنا بمسافة 1600 سنة ضوئية، وأبعد نجوم مجرتنا (درب اللبانة) يبعد عنا بمسافة ثمانين ألف سنة ضوئية.

فإذا كان هذا بالنسبة إلى النجوم التي نشاهدها، فكيف بالنجوم التي لا نشاهدها ونحتاج إلى تلسكوبات وأجهزة متطورة لكي نشاهدها؟! فهناك مجرات تبعد عنا أكثر من بليون (ألف مليون) سنة ضوئية، ولقد أسهمت المراصد الفضائية حديثًا في اكتشاف نجوم ومجرات، وأشباه نجوم قد حدثت وتمت فعلاً منذ بلايين السنين، وإن الله وحده هو العليم بحالها الآن، فلم يكن الإنسان قد وجد بعد على الأرض عندما انطلق الضوء من هذه النجوم منذ عشرة بلايين سنة ضوئية.

ومما اكتشف أيضًا أن هذه النجوم مع تباعدها فإنها تتحرك بسرعات هائلة جدًّا منتقلة من موقعها الحالي إلى موقع جديد وهكذا باستمرار؛ الأمر الذي يجعل هذا الأمر مثيرًا للدهشة.

أي إنه لا يمكن لنا رؤية النجوم من على سطح الأرض أبدًا، ولا بأي وسيلة مادية، وكل الذي نراه من نجوم السماء هو مواقعها التي مرت بها ثم غادرتها، إما بالجري في الفضاء الكوني بسرعات مذهلة، أو بالانفجار والاندثار، أو بالانكدار والطمس. فالشمس التي تبعد عنا بمسافة مئة وخمسين مليون كيلو متر، إذا انبثق منها الضوءبسرعته المقدرة بنحو ثلاث مئة ألف كيلو متر في الثانية من موقع معين مرت به الشمس، فإن ضوءها يصل إلى الأرض بعد ثماني دقائق وثلث الدقيقة تقريبًا، بينما تجري الشمس بسرعة تقدر بنحو 19 كيلو مترًا في الثانية في اتجاه نجم النسر الواقع (Vegaفتكون الشمس قد)
تحركت لمسافة لا تقل عن عشرة آلاف كيلو متر عن الموقع الذي انبثق منه الضوء.

وتدور الشمس حول نفسها مرة كل 27 يومًا في المتوسط، وتجري مع الشمس مجموعتها الشمسية بسرعة فائقة تبلغ 220 كيلو مترًا في الثانية منتمية لمجرتنا، وكل النجوم الأخرى تدور حول نفسها وحول المجرة التي تنتمي إليها، وتتباعد المجرات عن بعضها في فضاء الكون السحيق، وهكذا فنحن من على سطح الأرض لا نرى النجوم أبدًا، ولكننا نرى صورًا قديمة للنجوم انطلقت من مواقع مرت بها، وتتغير هذه المواقع من لحظة إلى أخرى بسرعات تتناسب مع سرعة تحرك النجم في مداره، ومعدلات توسع الكون، وتباعد المجرات عنا، ويتحرك بعضها بسرعات تقترب أحيانًا من سرعة الضوء، وأبعد نجوم مجرتنا عنا -كما ذكرنا- يصلنا ضوؤه بعد ثمانين ألف سنة من لحظة انبثاقه من النجم، بينما يصلنا ضوء بعض النجوم البعيدة عنا بعد بلايين السنين، وهذه المسافات الشاسعة مستمرة في الزيادة مع الزمن؛ نظرًا لاستمرار تباعد المجرات عن بعضها بعضًا في ضوء ظاهرة الاتساع

ومن النجوم التي تتلألأ أضواؤها في سماء ليل الأرض ما قد انفجر وتلاشى أو طمس واختفى منذ ملايين السنين؛ لأن آخر شعاع انبثق منها قبل انفجارها أو طمسها لم يصل إلينا بعد، والضوء القادم منها اليوم يعبر عن ماضٍ قد يقدر بملايين السنين[14].

لقد ثبت علميًّا أن الضوء مثل المادة ينحني في أثناء مروره في مجال تجاذبي مثل الكون. وعليه؛ فإن موجات الضوء تتحرك في صفحة السماء الدنيا في خطوط منحنية، وحينما ينعطف الضوء الصادر من النجم في مساره إلى الأرض، فإن الناظر من الأرض يرى موقعًا للنجم على استقامة بصره، وهو موقع يغاير موقعه الذي صدر منه الضوء؛ الأمر الذي يؤكد مرة أخرى أن الإنسان من فوق سطح الأرض لا يمكنه أن يرى النجوم أبدًا.

ثم إن النجوم في داخل المجرة الواحدة مرتبطة مع بعضها بالجاذبية المتبادلة بينها، التي تحكم مواقع النجوم وكتلها، فمواقع النجوم على مسافات تتناسب طرديًّا مع كتلها، ومرتبطة ارتباطًا وثيقًا بقوى الجاذبية التي تمسك بها في تلك المواقع، وتحفظ السماء أن تقع على الأرض إلا بإذن الله.

كما أثبتت دراسات الفلك ودراسات كل من الفيزياء الفلكية والنظرية، أن الزمان والمكان شيئان متواصلان، ومن هنا كانت مواقع النجوم المترامية الأبعاد تعكس أعمارها الموغلة في القدم، التي تؤكد أن الكون الذي نحيا فيه ليس أزليًّا، بل كانت له بداية يحددها الدارسون باثني عشر بليونًا من السنين على أقل تقدير، ومن هنا كان في القسم بمواقع النجوم إشارة إلى قدم الكون مع حدوثه، وهي حقائق لم يتوصل إليها العلم المكتسب إلا بنهاية القرن العشرين[15].

المطلب الثاني : كيفية تحديد مواقع النجوم :

يستخدم الفلكيون زاوية اختلاف المنظر أو التزيح من أجل قياس أبعاد النجوم القريبة منا، فعندما تقوم بتوجيه بصرك نحو إحدى البنايات مثلاً، فإنك سترى بيوتًا أو علامات أخرى بعيدة خلف البناية، ولو تحركت قليلاً إلى اليمين أو اليسار، ونظرت إلى البناية نفسها، سترى أن العلامة التي كانت تقع خلف البناية قد تحركت ظاهريًّا وأصبحت في مكان آخر، وستجد بذلك أنك صنعت مثلثًا متساوي الساقين، قاعدته هي المسافة التي تقع بين النقطتين اللتين وقفت عندهما، ولو قست الزاوية التي تراها من كل جانب لاستطعت أن تجد زوايا هذا المثلث، وإذا قست المسافة بين النقطتين اللتين وقفت عندهما، فيمكن من خلال حساب المثلثات أن تعرف بعد هذه البناية.

)لنجم ما عنا، فإنهم يعتبرون المسافة الفاصلة Dفعندما يقوم الفلكيون بقياس البعد (بين طرفي مدار الأرض حول الشمس قاعدة للمثلث، وهذه المسافة تساوي 300 مليون) يساوي AUكيلو متر؛ وذلك لأن متوسط نصف قطر مسار الأرض حول الشمس (150 مليون كيلو مترًا.

) عند رصد النجم θووفقًا لهذه الطريقة يتم قياس الاختلاف في زاوية المنظر (من موقعين على طرفي قطر دائرة الأرض حول الشمس، وفي الحالتين يتم قياس الزاوية عندما يقع النجم البعيد مع القريب على خط النظر.

نجوم باقي المجرات والمجرات البعيدة .oبعد النجم هو

أما النجوم البعيدة نسبيًّا ، والموجودة في مجرات غير مجرتنا فتقاس أبعادها عن طريق مقارنة شدة لمعانها مع شدة لمعان نجم قريب في داخل مجرتنا، ويراعى هنا أن يكون للنجمين الخصائص الطيفية نفسها (Same spectral class.)

هذا؛ ويصعب تمييز النجوم عن بعضها بعضًا في داخل المجرات البعيدة، وعندها نستطيع فقط حساب بعد هذه المجرات، ويتعذر تحديد مواقع النجوم في داخلها، ومن أجل قياس بعد هذه المجرات، يقوم الفلكيون بقياس الحيود نحو الأحمر أو الإزاحة الحمراء) لأطياف هذه المجرات، فلقد لاحظ الفيزيائيون أن الأطياف DopplerRed shift(الواصلة من الأجسام التي تتحرك مقتربة منا يحصل لها حيود نحو الأزرق، أما إذا كان هذا الجسم يبتعد عنا فإن موجات الطيف الواصلة منه سوف تطول؛ أي إن الطيف سيحيد)، وتستطيع أجهزة قياس الطيف تحديد بعد الجرم السماوي Red shiftنحو الأحمر (المرصود من خلال تحديد حيود الطيف، ومن ثم معرفة بعد الجرم المرصود.

انحراف الأشعة الواردة من النجوم:o

إن مسارات الأشعة الواردة من النجوم البعيدة ليست مستقيمة؛ حيث إن للنجوم والمجرات والعناقيد التي تعترض الأشعة قوة جذب؛ الأمر الذي يجعلها تعمل كعدسة) تكسر مسار الشعاع بما يشبه تأثير العدسة المجمَّعة Gravitational lensجاذبة (على مسار الضوء، عندما يقع كل من العدسة والمصدر والراصد تمامًا على خط مستقيم، فعندما لا يقع كل من العدسة والمصدر والراصد تمامًا على الخط نفسه، تتجزَّأ الحلقة إلى صورتين أو أكثر. وفي الحالتين فإن الراصد لا يرى المصدر، وإنما يرى صورته فقط (16).

التطابق بين الحقيقة العلمية وإشارات القرآن الكريم :

يشير القرآن الكريم في قوله تعالى: (فلا أقسم بمواقع النجوم , وإنه لقسم لو تعلمون عظيم)[الواقعة:75-76] إلى إحدى حقائق الكون المبهرة، التي مؤداها أنه نظرًا للأبعاد الشاسعة التي تفصل نجوم السماء عن أرضنا، فإن الإنسان على هذه الأرض لايرى النجوم أبدًا، ولكنه يرى مواقع مرت بها النجوم ثم غادرتها، ليس هذا فحسب؛ بل إن الدراسات الفلكية الحديثة قد أثبتت أن نجومًا قديمة قد خفتت أو تلاشت منذ أزمنة بعيدة، والضوء الذي انبثق منها في عدد من المواقع التي مرت بها، لا يزال يتلألأ في ظلمة السماء في كل ليلة من ليالي الأرض إلى اليوم الراهن، ومن هنا كان هذا القسم القرآني بمواقع النجوم، وليس بالنجوم ذاتها على عظم قدرها.

وإدخال "لا" النافية للجنس على فعل القسم "لا أقسم" من أجل المبالغة في توكيد القسم؛ بمعنى أنه لا يقسم بالشيء إلا تعظيمًا له، كأنهم ينفون ما سوى المقسم عليه، فيفيد تأكيد القسم به، وقيل: لا هنا للنفي؛ بمعنى لا أقسم، إذ الأمر أوضح من أن يحتاج إلى قسمأصلاً، فضلاً عن هذا القسم العظيم (17)

وفيما سبق ما يدل على مدى التطابق التام بين ما أشار إليه القرآن وما أثبته العلم الحديث؛ فالقرآن قبل ألف وأربع مئة سنة أقسم بمواقع النجوم، مؤكدًا نسبية وأهمية وتعاظم تلك المواقع، وأن الإنسان لا يمكن له رؤية النجوم من فوق الأرض، وكل ما يمكن أن يراه الإنسان هو صور نسبية لمواقع مرت بها النجوم، ثم يأتي العلم في نهاية القرن العشرين مؤكدًا ذلك كله .

الخاتمة

أقسم الله عز وجل في كتابه بمواقع النجوم، فقال: (فلا أقسم بمواقع النجوم , وإنه لقسم لو تعلمون عظيم) [الواقعة :75-76] وهذا القسم يدل على عظم المقسم به، وقد توصل العلم الحديث إلى أن للنجوم مواقع بعيدة جدًّا، ولا يمكن للعقل أن يتصورها أو حتى يتخيل تلك المسافات الشاسعة، ووصل العلماء إلى اكتشاف حقيقة أخرى وهي أن هذه النجوم تتحرك بسرعات هائلة جدًّا منتقلة من موقعها الحالي إلى موقع جديد وهكذا باستمرار؛ الأمر الذي يجعل هذا الأمر مثيرًا للدهشة، فمواقع النجوم هي الأماكن التي تمر بها في جريها عبر السماء، وهي محتفظة بعلاقاتها المحددة بغيرها من الأجرام في المجرة الواحدة، وبسرعات جريها ودورانها، وبالأبعاد الفاصلة بينها، وبقوى الجاذبية الرابطة بينها. واللفظة "مواقع" جمع موقع، يقال: وقع الشيء موقعه، من الوقوع؛ بمعنى السقوط، والمسافات بين النجوم مذهلة للغاية لضخامة أبعادها، وحركات النجوم عديدة

وخاطفة، وكل ذلك منوط بالجاذبية، وهي قوة لا ترى، تحكم الكتل الهائلة للنجوم، والمسافات الشاسعة التي تفصل بينها، والحركات المتعددة التي تتحركها من دوران حول محاورها وجري في مداراتها المتعددة، وغير ذلك من العوامل التي لا نعلم منها إلا القليل!

وفي هذا دلالة على السبق القرآني بالإشارة إلى إحدى الحقائق الكونية العظيمة، وقد علمنا أن الإنسان من على سطح الأرض لا يرى النجوم أبدًا، ولكنه يرى مواقع مرت بها النجوم ثم غادرتها، أو أنه يرى مواقع لنجوم تلاشت واندثرت من أزمنة مديدة تتجاوز ملايين السنين، والضوء الذي انبثق منها في عدد من المواقع التي مرت بها لا يزال يتلألأ في ظلمة السماء في كل ليلة من ليالي الأرض إلى يومنا هذا.

كل هذه الحقائق قد جاءت على لسان رسول أمي قبل أكثر من ألف وأربع مئة عام ليكشف عن عظم مواقع النجوم وبديع صنع الله فيها، في وقت خلت فيه معارف الناس من أبسط هذه العلوم، الأمر الذي يدل -بلا شك ولا ريب- أن هذا القرآن هو كلام الخالق المبدع لهذا الكون، العليم بدقائقه وأسراره، وقد أنزله مشتملاً على علمه، على نبيه محمد صلى الله عليه وسلم؛ ليكون شاهدًا برسالته صلى الله عليه وسلم.

ثبت الهوامش والمصادر والمراجع

(1) ينظر : جامع البيان عن تأويل آي القرآن، ابن جرير الطبري , تحقيق :أحمد محمد شاكر , ط1 , مؤسسة الرسالة , بيروت – لبنان ، 1420 هـ - 2000 م : 23/ 146- 149 .

(2) ينظر : الجامع لأحكام القرآن , القرطبي , تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش , ط2 , دار الكتب المصرية – القاهرة ، 1384هـ - 1964 م :17/223- 224.

(3) ينظر : تفسير القرآن العظيم، ابن كثير:543/7 وما بعدها , تحقيق : سامي بن محمد سلامة , ط2 , دار طيبة للنشر والتوزيع , 1420هـ - 1999 م.

(4) ينظر : البحر المحيط , ابو حيان الأندلسي , تحقيق : صدقي محمد جميل

دار الفكر – بيروت , 1420 هـ :212/8 ؛ روح المعاني , الآلوسي , تحقيق:علي عبد الباري عطية , دار الكتب العلمية – بيروت ، 1415 هـ : 14/152-153 .

(5) ينظر : اساس البلاغة , محمود بن جار الله الزمخشري , تحقيق: محمد باسل عيون السود , ط1, دار الكتب العلمية، بيروت – لبنان ، 1419 هـ - 1998 م :253/2 .

(6) ينظر : البرهان في علوم القرآن , برهان الدين الزركشي , تحقيق : محمد أبو الفضل إبراهيم , ط1 , دار إحياء الكتب العربية عيسى البابى الحلبي وشركائه , 1376 هـ - 1957م :98/1 ؛ الاتقان في علوم القرآن , تحقيق : محمد أبو الفضل إبراهيم , الهيئة المصرية العامة للكتاب , 1394هـ/ 1974 م : 290/3-291 .

(7) ينظر : في ظلال القرآن، سيد قطب , ط17 , دار الشروق - بيروت- القاهرة

, 1412 هـ : 3470/6-3471.

(8) ينظر : موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن والسنة: آيات الله في الآفاق، د. محمد راتب النابلسي: 65-66.

(9) ينظر : تفسير الثعلبي , تحقيق : الإمام أبي محمد بن عاشور , مراجعة وتدقيق: الأستاذ نظير الساعدي , ط1 , دار إحياء التراث العربي، بيروت – لبنان, 1422، هـ - 2002 م : 178/9 ؛ تفسير الماوردي , تحقيق : السيد ابن عبد المقصود بن عبد الرحيم , دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان :424/5 .

(10) ينظر : العين , تحقيق : د مهدي المخزومي، د إبراهيم السامرائي , دار ومكتبة الهلال :211/2 .

(11) ينظر : القرآن والكتاب رؤية حديدة , محمد شحرور , الاهالي للطباعة والنشر , سوريا , دمشق : 198 -199 .

(12) ينظر : من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول النجار، : 197 -198.

(13) ينظر : الكون ونجوم السماء، عبد السلام محمود : 28.

(14) من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول النجار: 207 -208.

(15) ينظر : مواقع النجوم، عادل الصعدي، بحث منشور بموقع: جامعة الإيمان

www.jamataleman.org.

(16) ينظر : بعض أسرار القسم الرباني بمواقع النجوم، د. حسين يوسف راشد العمري، بحث منشور بموقع: موسوعة الإعجاز العلمي في القرآن والسنة www.55a.net.

(17) ينظر : من آيات الإعجاز العلمي: السماء في القرآن الكريم، د. زغلول النجار ، :196- 197.

AN EVALUATION OF THE VIEW OF THE JEWISH HOLY BOOK ON CREATION

YAHUDİ KUTSAL KİTABI'NIN YARATILIŞ KONUSUNA BAKIŞININ BİR DEĞERLENDİRMESİ

Assist. Prof. Dr. İsmail BAŞARAN

Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

ABSTRACT

In our paper; creation will be discussed in terms of Judaism. In Judaism, Genesis, which means creation, occupies an important place in the five books of Moses, which have an important place in the sacred texts of Judaism and are believed by Jews to be given to Moses. This section may be accepted an introduction to the human history. The importance of the Genesis Section stems from the creation of the universe and man, the first sin, and the beginning of suffering in the world, and how God approaches humanity in the face of these events.

The Book of Creation in general, chapters 1-11; The creation of the world and the stories of the first people. Adam and Eve, Abel and Kabil, Noah's Flood, etc. stories. In chapters 12-50, he mentions the first ancestors of the Israelites. First of all, it speaks about Abraham, whom the Israelites regarded as the greatest ancestor, known for his surrender to God. Then comes the life stories of Abraham's son Isaac, his grandson Jacob and the twelve sons of Jacob. In this historical process, Joseph's experiences and the events that led Jacob and his sons to live in Egypt have a special place.

In our paper, we will try to examine the first chapter of the holy book of Judaism, the Genesis section, by including some other perspectives within the above framework.

Keywords: Judaism, Holy Book, Torah, Creation, God.

ÖZET

Tebliğimizde; yaratılış konusu Yahudilik açısından ele alınacaktır. Yahudilikte, Yahudiliğin kutsal metinleri içerisinde önemli bir yere sahip olan ve Yahudiler tarafından Musa (a.s)'a verildiğine inanılan beş kitap içerisinde birinci bölüm olan ve yaratılış anlamına gelen *Tekvin (Yaratılış)* bölümü önemli bir yer tutmaktadır. Zira bu bölüm insanlık tarihine bir giriş niteliğindedir. *Tekvin* Bölümünün önemi, bize evrenin ve insanın yaratılışı, ilk günahın işlenerek dünyada çekilen acıların başlangıcı ve Tanrı'nın yaşanan bu olaylar karşısında insanlığa nasıl yaklaştığını anlatmasından kaynaklanmaktadır.

Yaratılış Kitabı genel olarak, 1-11 bölümleri arasında; dünyanın yaratılışı ve ilk insanların hikayelerini anlatmaktadır. Bu da, Adem'le Havva, Habil ile Kabil, Nuh Tufanı vb. hikayeleri ihtiva eder. 12-50 bölümleri arasında ise, İsrailliler'in ilk atalarından

bahsetmektedir. Öncelikle İsraillilerin en büyük ata olarak kabul ettikleri, Tanrı'ya teslimiyetiyle bilinen İbrahim'den söz eder. Ardından İbrahim'in oğlu İshak, torunu Yakup ve Yakup'un on iki oğlunun hayat hikayeleri gelmektedir. Bu tarihi süreç içerisinde Yusuf'un yaşadıkları ile, Yakup ve oğullarını Mısır'da yaşamaya sevkeden olayların anlatımları özel bir yer tutmaktadır.

Biz tebliğimizde, Yahudilik kutsal kitabının ilk bölümü olan *Yaratılış* bölümünü, yukarıdaki çerçevede yaratılış konusuna odaklanarak, diğer bazı bakış açılarına da yer vererek irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Kutsal Kitap, Tevrat, Yaratılış, Tanrı.

1. GİRİŞ

Yaratılış (Tekvin)[1] Yahudi Kutsal Kitabı (Tevrat)[2]'nın ilk bölümüdür.[3] *Yaratılış* Bölümü, alemin yaratılışı, ilk insanlar olan Adem ile Havva'nın kıssaları, büyük tufan, İbrahim, İshak, Yakup ve Yusuf'un yaşadıklarından bahsetmekte ve İsrailoğullarının Mısır'a yerleşmesinin anlatılmasıyla son bulmaktadır. Yaratılış kelimesi, Yunanca'dan İngilizce'ye doğuş ve yaratılış anlamlarına gelen *Genesis* kelimesiyle, İbranice olarak ise, "başlangıçtan beri"[4] anlamına gelen *Bereşit* kelimesiyle ifade edilmiştir. Yahudilikte bu bölümün (ilahi bir ilhamla)[5] Musa tarafından yazıldığına inanılmaktadır. Yahudilik açısından *Yaratılış* bölümünün temel konusu, Yahudilerle Tanrı'nın ahidleşmesine giden yolda Tanrı'nın (başta Adem[6] ile Nuh tarafından temsil edilen) insanlıkla ilk ahitsel ilişkinin başlamış olmasıdır.[7] Kanaatimizce bu ahid anlayışı, Yahudiler tarafından seçilmiş millet doktrinine bir atıf olarak değerlendirilmelidir.[8]

[1] Elli bölümden oluşmaktadır. Bkz. Baki Adam, "TEVRAT", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/tevrat (11.09.2019).
[2] Çalışmamızda, Yahudi Kutsal Kitabı, Tevrat ve Tora eş anlamlı olarak kullanılacaktır.
[3] "Bölüm" yerine aynı anlamda "Kitap" kelimesi de kullanılmaktadır.
[4] Yusuf Besalel, Yahudilik Ansiklopedisi, Cilt:1, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul, 2001, s. 105.
[5] A. g. e. s. 105.
[6] Yaratılış (Tekvin: 1-11)'e göre Adem'den Nuh'a kadar on nesil ve Nuh'tan İbrahim'e kadar da on nesil geçmiştir. Bkz. Jacob Neusner, **The Routledge Dictionary of Judaism,** Routledge, London, 2004, s. 43.
[7] Lavinia and Dan Cohn-Sharbok, A Popular Dictionary of Judaism, Routledge Curzon, London and New York, 2005, s. 49-50.
[8] Tekvin, 17: 1-8'de Tanrı'nın İbrahim (a.s) ile yaptığı ahit ve kutsal toprakları onlara vaat edişinden söz edilmektedir. Yahudilikte kutsal toprak anlayışı için bkz. Baki Adam, "İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke", TYB Akademi 21: İsrail Sayısı, Eylül 2017.

Yahudi inancına göre, Tanrı alemin yaratıcısıdır. *Yaratılış* bölümünde iki yaratılış olayından bahsedilmektedir. Birincisi, Tanrı'nın herşeyi altı günde yaratması ve yedinci günü dinlenmesi (1: 1-24) ve ikincisi de, ilk insan Adem'in topraktan ve Havva'nın da onun kaburga kemiğinden yaratılışı mevzularıdır. Bununla beraber yaratılış konularında Yahudiler arasında farklı düşünceler mevcuttur. Geleneksel Yahudi rabbileriyle mistik Yahudi din adamları arasında bu konuya farklı bakanlar olduğu gibi, Philo gibi Helenist filozoflardan etkilenerek geleneksel anlayıştan farklı düşünen Yahudi düşünürler de bulunmaktadır. Ayrıca modern Yahudiler diye nitelendirdiğimiz yenilikçi (reformist) Yahudiler Kutsal kitab'ın yaratılış ile ilgili sözlerin çoğunluğunu literal olarak kabul etmemektedirler.[9]

Yaratılış Kitabı'nda geçen sözler, birer kıssa olarak görülmekle birlikte aynı zamanda birer dinsel öğreti olarak da görülmekte ve bunlar şöyle sıralanmaktadır: Tanrı'nın tekliği, yaratılışın sadece Tanrı'nın iradesine uygun olarak ortaya çıktığı, yaratılışta insanoğlunun muhatap alınmasından dolayı önemli rolü, kötülüğün ilk başlangıcı, tek Tanrı inancından (monoteizm) gelen Tanrısal değerler ve insan soyunun biricikliği, Tanrı'nın muhatap olarak İsrailoğullarını seçmesi ve Kenan topraklarını Atalar'ın soyundan gelenlere buraları vadetmesi, aynı zamanda bu Atalar'ın Tanrı ile yaptıkları antlaşma uyarınca bu antlaşmaya sadık kalmaları.[10]

2. Tevrat'ta Yaratılış İle İlgili Geçen Sözler ve Tahlilleri:

A. Evrenin Yaratılışı

Tevrat'ta evrenin yaratılışı ile ilgili şu sözler geçmektedir:

Bölüm 1

1: 1 Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı.

1: 2 Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu.

1: 3 Tanrı, "Işık olsun" diye buyurdu ve ışık oldu.

[9] A.g.e., s. 26.
[10] Besalel, s. 105.

1: 4 Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü ve onu karanlıktan ayırdı.

1: 5 Işığa "Gündüz", karanlığa "Gece" adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu.

1: 6 Tanrı, "Suların ortasında bir kubbe olsun, suları birbirinden ayırsın" diye buyurdu.

1: 7 Ve öyle oldu. Tanrı gök kubbeyi yarattı. Kubbenin altındaki suları üstündeki sulardan ayırdı.

1: 8 Kubbeye "Gök" adını verdi. Akşam oldu, sabah oldu ve ikinci gün oluştu.

1: 9 Tanrı, "Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün" diye buyurdu ve öyle oldu.

1: 10 Kuru alana "Kara", toplanan sulara "Deniz" adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

1: 11 Tanrı, "Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsin" diye buyurdu ve öyle oldu.

1: 12 Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

1: 13 Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu.

1: 14-15 Tanrı şöyle buyurdu: "Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstersin." Ve öyle oldu.

1: 16 Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı.

1: 17-18 Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gökkubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü.

1: 19 Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu.

1: 20 Tanrı, "Sular canlı yaratıklarla dolup taşsın, yeryüzünün üzerinde, gökte kuşlar uçuşsun" diye buyurdu.

1: 21 Tanrı büyük deniz canavarlarını, sularda kaynaşan canlıları ve uçan çeşitli varlıkları yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü.

1: 22 Tanrı, "Verimli olun, çoğalın, denizleri doldurun, yeryüzünde kuşlar çoğalsın" diyerek onları kutsadı.

1: 23 Akşam oldu, sabah oldu ve beşinci gün oluştu.

1: 24 Tanrı, "Yeryüzü, çeşit çeşit canlı mahlukları, sığırları ve sürünen canlıları, ve cinslerine göre yerin hayvanlarını çıkarsın" diye buyurdu. Ve öyle oldu.

1: 25 Tanrı yerin hayvanlarını cinslerine göre, ve sığırları cinslerine göre, ve toprakta sürüne herşeyi cinsine göre yarattı. Bunun iyi olduğunu gördü.

1: 26 Tanrı, "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" dedi, "Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun."

1: 27 Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı.

1: 28 Onları kutsayarak, "Verimli olun, çoğalın" dedi, "Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.

1: 29 İşte yeryüzünde tohum veren her otu, tohumu meyvesinde bulunan her meyve ağacını size veriyorum. Bunlar size yiyecek olacak.

1: 30 Yabani hayvanlara, gökteki kuşlara, sürüngenlere -soluk alıp veren bütün hayvanlara- yiyecek olarak yeşil otları veriyorum." Ve öyle oldu.

1: 31 Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve altıncı gün oluştu.

Bölüm 2

2: 1 Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı.

2: 2 Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi.

2: 3 Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, Yarattığı bütün işi bitirip dinlendi.

Buna göre, başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yaratmıştır. Tanrı'nın kâinatı yarattığında yer ıssız ve boştur. Okyanus karanlıkla kaplıdır ve Tanrı'nın ruhunun suların üstünde

hareket etmektedir. Tanrı ışığı yarattığı zaman ışığın iyi olduğunu düşünerek ışığı karanlıktan ayırmış ve gece ile gündüzü meydana getirmiştir. Akşam ve sabah olmuştur ve ilk gündür. İkinci günde, göğü ve suları birbirinden ayırmıştır. Üçüncü günde, denizleri ve karaları birbirinden ayırarak karalar üzerinde çeşitli bitkiler yaratmıştır. Dördüncü günde, günler, aylar ve yılların belirlenmesinden sonra iki büyük ışık olan gündüze hükmeden güneşi ve geceye hükmeden ayı yaratmıştır. Yıldızları da güneş ve ay ile birlikte yaratmıştır. Beşinci günde, denizlerde deniz canlılarını, gökyüzünde gök canlılarını, kara hayvanlarını ve insanı yaratmıştır. Denizlerde ve karadaki hayvanlara çoğalmaları için kutsamıştır. Altıncı günde, Tanrı gökleri, yeryüzünü ve içindeki tüm canlıları yarattıktan sonra, insanı kendi suretinde erkek ve dişi olarak yaratmıştır. Tanrı ilk insan çiftini kutsamıştır. Üreme yoluyla yeryüzünde çoğalması, yeryüzü ile yer ve göklerdeki canlılar üzerinde hâkimiyet kurması emredilmiştir. Yiyecek olarak yerin bitirmiş olduğu her bitki, meyvesi olan her ağaç kendilerine sunulmuştur. Yedinci günde Tanrı yapmış olduğu işi bitirmiş ve istirahat etmiştir. Tanrı yedinci günü kutsamıştır çünkü bütün işlerinden o gün istirahat etmiştir.[11]

B. İlk İnsanlar Adem ile Havva'nın Yaratılış Öyküleri

Tevrat'ta ilk insanın yaratılış öyküsünden bahseden şu sözleri görmekteyiz:

2: 4 RAB Tanrı göğü ve yeri Yarattığında,
2: 5 yeryüzünde yabani bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü RAB Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu.
2: 6 Yerden yükselen buğu bütün toprakları suladı.
2: 7 RAB Tanrı Adem'i topraktan Yarattı ve burnuna hayat nefesini üfledi. Böylece Adem yaşayan varlık oldu.
2: 8 RAB Tanrı doğuda, Aden'de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem'i oraya koydu.

[11] Canan Aydın, Gül Erbay Aslıtürk, "Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yönelik Düşünceler", idil, 2017, Cilt 6, Sayı 30, Volume 6, Issue 30, s. 720.

2: 9 Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.

2: 10 Aden'den bir ırmak doğuyor, bahçeyi sulayıp orada dört kola ayrılıyordu.

2: 11 İlk ırmağın adı Pişon'dur. Altın kaynakları olan Havila sınırları boyunca akar.

2: 12 Orada iyi altın, reçine ve oniks (akik taşı) bulunur.

2: 13 İkinci ırmağın adı Gihon'dur, Kûş diyarı sınırları boyunca akar.

2: 14 Üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Asur'un doğusundan akar. Dördüncü ırmak ise Fırat'tır.

2: 15 RAB Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Adem'i oraya koydu.

2: 16 Ona, "Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu,

2: 17 "Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün."

2: 18 Sonra, "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir Yardımcı Yaratacağım."

2: 19 RAB Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Adem'e getirdi. Adem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı.

2: 20 Adem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunamadı.

2: 21 RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı.

2: 22 Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın[12] yaratarak onu Adem'e getirdi.

2: 23 Adem, "İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir" dedi, "Ona Nisa denilecek çünkü o İnsandan alındı."

2: 24 Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak.

2: 25 Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.

---

[12] İbranice'de, *ishshah* (*İşa*) kelimesiyle ifade edilmektedir. Bkz. **The Torah The Five Books of Moses,** Jewish Publication Society of America, Philedelphia, 1962, s. 6.

Tevrat'taki Yaratılış kitabının 2. Bölümünde yukarıda anlatılan yaratılış hikâyesi şöyledir; Tanrı ilk insanı ya da ilk Âdem'i topraktan şekil vererek ve burnuna hayat nefesi üfleyerek yaratmıştır. Sonrasında doğu tarafında Aden'de bahçe yaparak orada topraktan meyve veren güzel görünüşlü ağaçlar bitirmiştir. Tanrı hayat ağacını ve iyiyi ve kötüyü bilme ağacını bahçenin tam ortasında yaratmıştır. Bahçeyi sulama için Aden'den bir ırmak çıkmıştır. Irmak bölünerek dört kola (Pişon, Gihon, Dicle ve Fırat ırmakları) ayrılmıştır. Tanrı, bahçenin korunması ve bakımı ile ilgilenmesi için yaratmış olduğu Âdem'i yetiştirmiştir. Bahçedeki bütün ağaçlardan yiyebileceğini ancak iyilik ve kötülüğü bilme ağacından yerse öleceğini bildirmiştir. Tanrı sonra Âdem'in tek başına olmasının iyi olmadığını düşünerek onun için uygun bir yardımcı yaratmaya karar vermiştir. Ayrıca her cinsten hayvanlar yaratmıştır. Âdem bu yaratılan hayvanlara isim vermiştir. Hayvanların her birinin adını ne koydu ise hayvanlar o isim ile anılmaktadır. Fakat Âdem için uygun bir yardımcı bulunamamaktadır. Bu durum üzerine Tanrı Âdem'e derin bir uyku verir ve Âdem uykudayken Tanrı Âdem'in kaburga kemiklerinden birini alarak kadını yaratmıştır. Âdem, kadın kendisine verildiğinde kemiklerinden ve etinden olduğu için kadına anne babasından daha çok sıkı bağlanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Âdem ve kadının çıplaktır ve utançları yoktur. Kadın yaratıldıktan sonra Tanrı'nın yaratmış olduğu tüm kara hayvanlarının içerisinde en hilekâr olan yılan, kadına bahçedeki ağaçlarla ilgili olarak yasak hakkında soru sorar. Kadın her ağaçtan yiyebileceklerini fakat Tanrı'nın bahçenin ortasındaki ağaçtan yemeyi ve ağaca yaklaşmayı yasakladığını anlatır. Bunun üzerine yılan kadına eğer ağaçtan yerlerse ölmeyeceklerini ve eğer yerlerse tam tersi gözlerinin açılarak iyi ve kötüyü ayırt etmede Tanrı kadar iyi olabileceklerini anlatmıştır. Kadın ağacın güzel ve hoş olduğunu, insanı anlayışlı yaptığını düşünerek ağacın meyvesinden yer ve kocasına da vererek ona da yedirir. Böylece birden gözleri açılır ve çıplaklıklarını fark ederler. İncir yapraklarından kendilerine örtü yaparlar. Tanrı'nın geldiğini görünce ağaçların arasına gizlenmişlerdir. Tanrı, Âdem'in yasak meyveden yediğini öğrendiğinde sorgulama başlamaktadır. Âdem, meyveyi kadının kendisine verdiğini söylemiştir. Kadın kendisini yılanın kandırdığını söylemiştir. Tanrı

yılana, kadına ve Âdem'e cezalarını bildirmiştir. Yılanın cezası; lanetlenerek karnının üzerinde yürümek, ömrü boyunca toprak yemeye mahkûm olmak ve kadın ile kendi arasına ve zürriyetleri arasına düşmanlık konmasıdır. Kadının cezası; doğum ve gebelik acılarının artırılması, kocasına meyletmesi, gönül vermesi ve kocasının kendisine hâkim olmasıdır. Âdem'in cezası; Tanrı'nın yasağını çiğnediği ve karısının sözünü dinlediği için toprağın kendisinden dolayı lanetlenmesi, yiyeceğini topraktan zahmet ile elde etmesi ve tekrardan toprağa dönene kadar alın teri ile ekmeğini kazanmasıdır. Âdem karısına yaşayan anlamına gelen Havva ismini vermiştir. Tanrı, Âdem'i ve Havva için deriden bir kaftan yaparak giydirmiştir. Tanrı, iyilik ve kötülük ağacından yiyen Âdem'in iyiyi ve kötüyü bilmede kendisi gibi olduğunu ifade eder. Tekrar bir hata yapıp hayat ağacına uzanarak ebediyete ulaşmasın diye Tanrı Âdem'i Aden bahçesinden kovmuştur ve hayat ağacı için Aden bahçesinin dört yanına her tarafa dönen kılıçlar yerleştirmiştir. Böylelikle insanlığın yeryüzü macerası başlamıştır.[13]

3. Sonuç:

Yaratılış kavramı, *Vahiy* ve *Kurtuluş* kavramlarıyla beraber Yahudilikte merkezi öneme sahip olan kavramlardan bir tanesidir ve Tevrat'ın ilk sözünü (mesajını) oluşturmaktadır. Hıristiyanlar gibi Yahudiler de bu yaratmanın yoktan var etme *(ex nihilo)* olarak meydana geldiğine inanma eğilimindedirler. Fakat bazı Yahudi bilim adamlarına göre, metnin İbranice tercümesi şöyle anlaşılabilir: Tanrı yeri göğü yaratttığında yeryüzü düzensizdi ve karanlıktı (yani zaten vardı) ve Tanrı yeryüzüne sadece günümüzde de varolan nihai şeklini verdi.[14]

Yaratılış Kitabı'na göre, Tanrı alemi altı günde yaratmıştır. Birinci günde karanlığı ve ışığı, ikinci günde suyu ve göğü, üçüncü günde kara, denizler ve bitkileri, dördüncü günde güneşi, ayı ve yıldızları, beşinci günde sürüngenleri, balık ve kuşları, altıncı günde de hayvanları ve insanları yaratmıştır. Burdan çıkan sonuca göre, erkeği ve kadını beraber yaratmış (1: 27) ve onlara tüm hayvanat ve bitkiler üzerinde hakimiyet bahşetmiştir.

---

[13] A. g. m., s. 721-722.
[14] Sara E. Karesh, Mitchell M. Hurvitz, **Encyclopedia of Judaism**, ed. J. Gordon Melton, New York: Facts On File, Inc., 2006, s. 103-104.

Tanrı, Yahudilerin haftalık olarak saygıyla anıp ibadet ederek kutladıkları Şabat (Cumartesi) günü de yani yedinci günde dinlenmiştir.[15] Bu ifade, geleneksel olarak Şabat'ın ilk kez önemine işaret edilmesi, Şabat'ın haftanın diğer normal günlerinden ayrılması ve bugünün sadece Tanrı'ya adanması anlamına gelmektedir. Yahudilerin günlük hayatlarında Şabat'ın önemi Babil Sürgünü ile artmış ve diasporada onları bir arada tutan önemli dini faaliyetlerden biri haline gelmiştir.[16]

Yaratılış Kitabı'nın ikinci bölümünde ise, insanın yaratılışı açısından önemli bir nokta dikkat çekmektedir. O da, erkeğin hayvanlar ve bitkilerden yaratılmış olmasıdır. Sonra Tanrı erkeği Eden bahçesine yerleştirir ve onun yemesi için hertürlü bitkiyi yaratır. Ardından Tanrı, erkeğin onları isimlendirdiği herçeşit hayvan ve kuşları yaratır. Fakat erkeğe hiç kimsenin onun kadar iyi bir yardımcı olamayacağı kadını erkeğin kaburgasından yaratır ve yaratma işini bitirir.[17]

Son söz olarak şu denilebilir: Geleneksel Yahudilik açısından *Yazılı Tora (Written Tora)'*da geçen her cümle Tanrı sözü olarak kabul edildiğinden kutsaldır ve harfi harfine bu şekilde inanılması gerekir. Yukarıda bahsettiğimiz, evrenin yaratılışı ve Adem ile Havva'nın kıssaları da buna dahildir. Hatta Modern öncesi Yahudi düşüncesine göre insanlığın tarih boyunca ulaşmış olduğu tüm bilimler Tora'nın detaylarında gizlidir.[18] Yalnız *Sözlü Tora (Oral Tora)* denilen ikinci bir *Tora (Tevrat)* daha vardır o da, *Yazılı Tora* esas alınarak Yahudi uleması tarafından yazılan metinlerdir. Gelenekselci Yahudiler bu metinleri *Yazılı Tora* gibi Tanrı sözü mesabesinde kabul ederler. Onlara göre sadece *Musa'nın Beş Kitabı* (Tevrat)'nı takip ederek Yahudice yaşamak mümkün değildir. Bu yüzden Sözlü Tora'yı da takip etmek gerekir. *Sözlü Tora*'daki açıklama ve yorumlar Yahudilere nesiller boyu nasıl yaşayacaklarını öğretmiştir.[19]

---

15 A. g. e., s. 104.
16 Isaac Asimov, **Asimov's Guide To The Bible**, New York: Weathervane, 1981, s. 18-19.
17 Karesh, Hurvitz, , s. 104.
18 Mustafa Alıcı, **"İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları",** AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ 2018 (S.14) c.6 / s. 62.
19 Harry A. Cohen, A Basic Jewish Encyclopedia, Hartmore House, Hartford (USA), 1965, s. 28-29.

Bu nedenle, biz çalışmamızda konunun genişliği ve yorumların çokluğu nedeniyle *Sözlü Tora* (Talmud[20] vb.)'da geçen yorumlarına değinmedik ve sadece *Tevrat*'ın *Yaratılış* bölümündeki sözlerin temel yorumlarını ele alarak konumuzu sınırlandırdık.

4. Kaynakça:

Adam, Baki, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, İstanbul, 2010.

Adam, Baki, "İsrail: Kutsal Halk, Kutsal Ülke", TYB Akademi 21: İsrail Sayısı, Eylül 2017.

Adam, Baki, "TEVRAT", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/tevrat (11.09.2019).

Alıcı, Mustafa, **"İlahi Dinlerde Yaratılış-Evrim Tartışmaları",** AKRA KÜLTÜR SANAT VE EDEBİYAT DERGİSİ 2018 (S.14) c.6 / s.59-89.

Asimov, Isaac, **Asimov's Guide To The Bible: Two Volumes In One The Old And New Testaments** , Random House, New York, 1981.

Aydın, Canan, Aslıtürk, Gül Erbay, **"Mitoloji ve Dinler Tarihi Çerçevesinde Yaratılış: Sistine Şapeli Tavan Freskolarına Yönelik Düşünceler"**, idil, 2017, Cilt 6, Sayı 30, Volume 6, Issue 30, s. 715-734.

Besalel,Yusuf, **Yahudilik Ansiklopedisi,** Cilt:1, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A. Ş., İstanbul, 2001.

Cohen, Harry A., **A Basic Jewish Encyclopedia**, Hartmore House, Hartford (USA), 1965.

House, Paul R., **"Creation of Old Testament Theology",** The Southern Baptist Journal of Theology, SBJT 5/3 (Fall 2001), s. 4-17.

[20] Kelime olarak "öğrenme", "çalışma" anlamına gelen Talmud, Mişna ve Gemara bölümlerinden müteşekkildir. Dinî kural ve kanunları ihtiva eden kısma "Halaka", tarihi, ahlaki, tasavvufi, felsefi ve kelami anlatımları, anekdotları, kıssaları, fablları ve menkıbeleri ihtiva eden kısma da "Agada" denilmektedir. Talmud'un iki versiyonu bulunmaktadır. Bunlar: Babil ve Filistin (Kudüs) Talmudları'dır. Bkz. B. Adam, **Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat**, İstanbul 2010, s. 26.

Karesh, Sara E., Hurvitz, Mitchell M., **Encyclopedia of Judaism**, ed. J. Gordon Melton, New York: Facts On File, Inc., 2006.

Kitabı Mukaddes (Eski ve Yeni Ahit), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2010.

Lavinia and Dan Cohn-Sharbok, **A Popular Dictionary of Judaism**, Routledge Curzon, London and New York, 2005.

Neusner, Jacob, **The Routledge Dictionary of Judaism,** Routledge, London, 2004.

The Torah The Five Books of Moses, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia, 1962.

CULTURAL CREATION OF HUMAN ACCORDING TO BIO-NEURO BASED FIQH

BİO-NÖRO TEMELLİ FIKHA GÖRE İNSANIN KÜLTÜREL (HALÎFE) YARATILIŞI

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Nuri GÜLER
Harran University Theology Faculty
Lecturer in Islamic Law
E-mail: mnguler55@gmail.com

ABSTRACT

The subject of the Communique is "*Cultural Creation(Caliph) of Human According to Bio-Neuro Based Fiqh*". The aim in the communique is to put forward the cultural creation of man de on the bio-neural basis according to the law: The periods of human development in Usul Fiqh are as follows: Jenin is the period from the womb until birth. Age of Appeal Childhood is from birth to 7 years. Childhood after Appeal Age from 7 to below. After puberty, the period is the Period After Puberty. In this way, the scholars of the Usul Fiqh have examined the responsibility of the person's birth until his death in order to be able to respond to Revelation of Allah. İn a contemporary way, they have identified the driving license status from being a biological human to a cultural human being. In accordance with the physical development of human brain and nervous system maturation, the individual's adaptation to the environment as a result of scientific development is completed. Thus, while the child is a biological creature, he becomes a cultural "subject", in other words, "human da in society and gains identity and belonging. Thus, while the child is a biological creature, it becomes a cultural "subject". İn other words, it becomes "human" in society and gains identity and belonging. Here, in the Qur'an, the concept of human being as a cultural subject is declared with the concept of "caliph". This is explained in the verses 54 and 55 of Surah al-Nur 24. The importance of the communiqué is that it is the first research example to explain fiqh issues on a bio-neuro basis.

Keywords: Fiqh, The Responsibility Of The Person, Biological Human, Cultural Human, Caliph Human

ÖZET

Fıkıh Usulü âlimleri, İslâm'da insanın Allâh'ın hitâbına muhatap olabilmesi için "***mükellefliği***"ni incelemiş ve doğumundan ölümüne, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına kadar "*ehliyet durumu*"nu tespit etmişlerdir. Biyolojik insanın fiziksel gelişimi doğum öncesi dönemde, 0-2 haftada *Dölüt*, 3-9 haftada *Embriyo* ve 10. haftada *Fetüs* olurken; doğum sonrası dönemde, 0-2 yaşlarında *Bebeklik*, 2-6 yaşlarında *İlk Çocukluk*, 6-11 yaşlarında *İkinci Çocukluk*, 11-18 yaşlarında *Ergenlik*, 18-30/35 yaşlarında *Genç Yetişkinlik*, 35-60/65 yaşlarında *Orta Yetişkinlik*, 65 yaş ve üstünde ise, *İleri Yetişkinlik* olmaktadır. Bilişsel gelişimi ise, bu fiziksel gelişime uygun olarak beyin ve sinir sisteminin olgunlaşması, bireyin çevreye uyum sağlaması sonucunda tamamlanmaktadır. Bilimsel gelişim dönemleri de, 0-2 yaşlarında *Duygusal Hareket*

(Motor) Dönemi, 2-7 yaşlarında *İşlem Öncesi Dönem*, 7-11 yaşlarında *Somut İşlemler Dönemi*, 11 şaş ve üstünde de *Soyut İşlemler Dönemi* olarak sayılmaktadır. Fıkıh Usulünde insanın gelişim dönemleri, anne karnından doğuma kadar *Cenin Dönemi*, doğumdan 7 yaşına kadar *Temyiz Yaşı Çocukluk Dönemi*, 7 yaşından buluğa kadar *Temyiz Yaşı Sonrası Çocukluluk Dönemi* ve buluğdan sonra da *Buluğ Çağı Sonrası Dönem* olarak sıralanmaktadır. İşte insan yavrusu çocuğun yetişkin birey olabilmesi için, doğduğunda bu dış dünyanın nasıl bir dış dünya olduğunu ve burada kendisinin yerinin ne olduğunu anlamaya giriştiği dönemlerdir. Bu yaşam süreci dönemlerinde, doğduktan sonra karşılaştığı yoksunluk ile *kendisini*; gelen meme ile "ikinci"yi, yani "*annesi*"ni; annenin dışarı ile ilgisiyle "üçüncü"yü, yani "ötekisi"ni, "*baba*"yı, diğer tabirle "***dış dünya***"yı ve "***kültürü***" tanımaktadır. Bu şekilde çocuk, biyolojik bir yaratık iken, kültürel bir "özne", yani toplumda "insan" olmakta, kimlik ve aidiyet kazanmaktadır. Kur'ân'da insanın kültürel özne olması, "***halîfe***" kavramı ile bildirilmektedir. Bu, 24. sure olan en-Nûr Suresi 54 ve 55'inci ayetlerde şöyle açıklanmaktadır: "*De ki: Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin ki, o Peygamber kendisine yükletilenden ve siz de kendinize yükletilenden sorumlusunuz. Eğer ona itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz. Peygamber'e düşen, apaçık tebliğdir. Allah, sizlerden iman edip yararlı iş işleyenlere, onlardan öncekileri **halef kıldığı** gibi onları da yeryüzüne halef kılacağına, onlar için beğendiği dini (İslâm'ı) temelli yerleştireceğine, korkularını güvene çevireceğine dair söz vermiştir...*".Böylece yeryüzünde fesadın hâkim olduğu bir zamanda, Allah'a inanıp salih amel işleyenlerden, herhangi bir şekilde, ister Allah'ın doğrudan azap etmesi, isterse kendisine inanmışlarla savaş ettirmesi neticesinde, yeryüzünde iyileşmenin başlaması ile öncekilerin yerine geçip, yeni emir ve nehiyler yüklenerek, bunları Allah'ın istediği gibi yerine getiren kimse veya kimseler ile kültürel insan halife yaratılmış olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Kişisel sorumluluk, Biyolojik İnsan, Kültürel İnsan, İnsanın halifeliği.

GİRİŞ

Dünyadaki tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi Fıkıh'ın da en önemli kavramlarından biri kişi kavramıdır. Çünkü hukukun temel ilgi alanı kişidir. Hukuki açıdan kişi, "haklara ve borçlara sahip olabilen varlık" olarak tanımlanmaktadır. Hangi varlıkların kişi sayılacağı, yani haklara ve borçlara sahip olabileceği, hukuk düzenince tayin ve tespit edilmektedir. Hukukta kişi denildiğinde sadece gerçek kişilerin, yani insanların anlaşılmaması gerekir. Her ne kadar hukuk sistemlerinde gerçek kişilerin yanında tüzel kişi adı verilen ve aslında hukuk düzenince tanınıp hak ve borç sahibi kılındıkları için kişilik kazanan varlıklar bulunmakta ise de bunlar da gerçek kişilerce, yani insan tarafından temsil edilmektedir.[1]

---

[1] Zahit İmre, *Medeni Hukuka Giriş*, 2. Baskı (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No :2194, Sulhi Garan Matbaası, 1976), 327-332.

Diğer hukuk sistemlerindeki gibi Fıkıh'ta da, kişinin haklara ve borçlara sahip olabilmesi için bu fiil ve tasarruflara ehil olması gerektiğini bildirmektedir. Çünkü, ehliyet, gerek ibâdât, gerek muâmalât ve gerek ukubâtın sıhhat şartlarından biridir. [2]

Ehliyet lügatte, "herhangi bir iş için vasıf, uygunluk ve kifâyet" anlamına gelmektedir. Fıkıh'ta da ıstılâh olarak "ehliyet, kanun koyucunun (şâr'in) takdir ettiği ve onu hukukî (şer'î) hitâba muhâtab olmaya sâlih hale getiren vasıf" olarak tanımlanmıştır. [3]

Buna göre, ehliyet insanın tekâmül sıfatları olmaktadır; cismen ve aklen insanî tekâmülün merhalelerini göstermektedir. Bu tedricî tekâmül ile insan, önce lehine haklar, sonra aleyhine olan haklar (borçlar) için hazırlanır. Bu şekilde bazı tasarrufların ve muâmelelerin sıhhatına elverişli hale gelir. Sonunda, hukuk nizamının ona yüklediklerini ihlâlde, irâdesi ile borçlandığında, irâdesiyle taahhüt altına girdiğinde mesûl tutulması için uygunluk tamamlanıp, rüşt ile de kifâyet oluşarak ehliyeti tekemmül eder. [4]

İnsanın cismen ve aklen tekâmülünü tam olarak anlayabilmek için de, onların biyolojik ve nörolojik tekâmülünü anlayabilmenin gerektiği, çok eskilere Hippocrates kadar gitmektedir. Hippocrates insanın cismen ve aklen tekâmülünü **beyne**, dolayısıyla **nörobiyolojik** temellere dayandırmaktadır. [5]

İşte 1980'li yıllardan günümüze kadar, beyin bilimi, nörobilişsel (neurocognitive) teori ve psikanalitik teori insanı tam olarak anlama ve bunların teorik temellerini ortaya koymaya çalışmaktadır. [6]

Bu tebliğ de, "Fıkıh'ta Mükellefliğin Bio-Nöro Temelleri"ni araştırma konusu edinerek, İslâm'da, insanın Allâh'ın hitâbına mühâtab olabilmesi için "***mükellefliği***"ni, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına kadar "*ehliyet durumu*"nun temellerini Kur'ân'dan, Beyin bilimi, Nörobilişsel (neurocognitive) teori ve Psikanalitik teoriye ait bilgileri kullanarak açıklamaya çalışmaktadır.

---

2 Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ', *el-Fıkhu'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-'âmme*, 6. Baskı (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1968), 2: 734-735.

3 ez-Zerkâ', *el-Fıkhu'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-'âmme*, 2: 736-737.

4 ez-Zerkâ', *el-Fıkhu'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-'âmme*, 2: 737.

5 Fethi Ahmet Polat, "Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 7/1 (2015): 194.

6 Polat, "Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi", 194.

I. BİYOLOJİK İNSANDAN KÜLTÜREL İNSANA GELİŞİM DÖNEMLERİ

Biyolojik insanın fiziksel gelişimi doğum öncesi dönemde, 0-2 haftada *Dölü*t, 3-9 haftada *Embriyo* ve 10-40 haftada *Fetüs* olurken[7], doğum sonrası dönemde, 0-2 yaşlarında *Bebeklik*, 2-6 yaşlarında *İlk Çocukluk*, 6-11 yaşlarında *İkinci Çocukluk*, 11-18 yaşlarında *Ergenlik*, 18-30 ve 35 yaşlarında *Genç Yetişkinlik*, 35-60 ve 65 yaşlarında *Orta Yetişkinlik*, 65 yaş ve üstünde ise *İleri Yetişkinlik* olmaktadır. [8] Bilişsel gelişimi ise, bu fiziksel gelişimine uygun olarak beyin ve sinir sisteminin olgunlaşması, bireyin çevreye uyum sağlaması sonucunda tamamlanmaktadır. Bilimsel gelişim dönemleri de, 0-2 yaşlarında *Duygusal Hareket (Motor) Dönemi*, 2-7 yaşlarında *İşlem Öncesi Dönem*, 7-11 yaşlarında *Somut İşlemler Dönemi*, 11 şaş ve üstünde de, *Soyut İşlemler Dönemi* olarak sayılmaktadır. [9]

Fıkıh'ta, insanın gelişim dönemleri, anne karnından doğuma kadar *Cenin Dönemi*, doğumdan 7 yaşına kadar *Ğayri Mümeyyiz Çocukluk (Küçüklük) Dönemi*, 7 yaşından buluğa (erginliğe) kadar *Mümeyyyiz Çocukluluk Dönemi*, çocukluktan çıktığı alt sınırı kızlarda 9 ve erkeklerde 12, üstü sınırı da çoğunluğa göre 15 Ebû Hanife'ye göre kızlarda 17 ve erkeklerde 18 olan *Erginlik Dönemi* ve muâmelelerde karını zararını ayırtettiği 25 yaş sonrası *Rüşd Dönemi* olarak sıralanmaktadır. [10]

II. KUR'ÂN'DA BİYOLOJİK İNSANDAN KÜLTÜREL İNSANA GELİŞİM DÖNEMLERİNİN TEMELLERİ

Doğumda 350 gram olan beyin ağırlığı, deneyimler eşliğinde 3 yaşında üç katı büyümekte ve 1100 grama çıkmaktadır. Buna göre insan beyinin % 75'lik kısmını, aile, dolayısıyla kültür oluşturmaktadır.[11] Bunun için, biyolojik insan kültüre girmekle insan olabilmektedir.[12] Bu durumda, Kur'ân'da el-Bakara 2/30. âyette Allah'ın, "*Ben yeryüzünde halîfe kılacağım*" dediği "halîfe", "*Hz. Âdem'in biyolojik yaratılışı*"ndan sonra, "*insan olarak kültürel yaratılışı*" olmaktadır.

---

7 Rukiye Yenibaş, *Çocuk Gelişimi, Eğitimi ve Sağlığı* (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İsmek) Yayınları), 29-30.

8 Yusuf Bahri Gündoğdu, "İnsanın Sekiz Çağı ya da Yaşam Boyu Dinî ve Ahlakî Gelişim", *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşâsında Dinin Yeri Sempozyumu I (Ordu, 10-12 Haziran 2016)*, ed. Yavuz Ünal, Şevket Pekdemir, Yusuf Bahri Gündoğdu, Orhan İyibilgin, Sait Kar: 61-63.

9 Osman Özdemir, Pınar Güzel Özdemir, Muhammed Tayyib Kadak, Serhat Nasıroğlu, "Kişilik Gelişimi", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry* 4/4 (2012): 574.

10 Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995), 276-279.

11 Ferda Şenel, "Beynin Gizemi", *Bilim ve Teknik* (Eylül 2003): 2, 4, 8.

12 Saffet Murat Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 7. Baskı (İstanbul: Kanat Kitap, 2017), 203-204.

A) HZ. ÂDEM'İN BİYOLOJİK YARATILIŞI

Kur'an ayetlerine göre, Hz. Âdem'in biyolojik olarak "bedeni"; önce ***topraktan***, Âlu 'İmrân 3/59:

اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَؕ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"*Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) 'Îsa'nın durumu,'Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi.*"

Sonra ***çamurdan***, el-En'âm 8/2:

هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ ط۪ينٍ ثُمَّ قَضٰٓى اَجَلاًؕ وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

"*O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.*"

Daha sonra ***yapışkan çamurdan***, es-Sâffât 37/11:

فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقاً اَمْ مَنْ خَلَقْنَاؕ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ط۪ينٍ لَازِبٍ

"*(Ey Muhammed!) Şimdi sen onlara sor: 'Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa yarattığımız diğer şeyleri yaratmak mı? Şüphesiz biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.'*"

Ve en sonunda ***kurutulmuş çamurdan*** yaratılmıştır:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَأٍ مَسْنُونٍ

"*Hani Rabbin meleklere, 'Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım…' demişti.*" (el-Hicr 15/28)

Akibinde topraktan yaratılan ***bedene şekil verilmiş*** (*tesviye*) etmiştir:

ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰىۙ

"*Sonra bu, bir 'alaka' oldu. Derken Allah onu yaratıp güzelce şekillendirdi.*" (el-Kıyâmet 75/ 38).

Sonra da şekillenmiş bedene ***Ruh'dan üflenmiş*** ve beden canlanmıştır:

فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ ف۪يهِ مِنْ رُوح۪ي فَقَعُوا لَهُ سَاجِد۪ينَ

"*Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti.*" (el-Hicr 15/29). Böylece Hz. Âdem'in biyolojik olarak yaratılışı tamamlanmıştır.

Sonra, eşi Hz. Havvâ yaratılmıştır: "*Sizi tek bir nefisten (Âdem'den) yaratan, (gönlü) onunla huzur bulsun diye eşini de (onun özünden, cinsi)nden var eden O'dur.*" (el-'A'râf, **7**/189).

B) HZ. ÂDEM'İN KÜLTÜREL YARATILIŞI (İNSAN OLMASI)

Bu şekilde biyolojik olarak yaratılan Hz. Âdem'in "***insan***" olarak yaratılışı tamamlanmamıştır. Hz. Âdem'in insan olarak yaratılışının tamamlanması kültürde gerçekleştirecektir. Kültürdeki bu yaratılışı Kur'ân, "*Ben yeryüzünde halife kılacağım*" âyeti ile şöyle bildirmektedir:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ...

"*Hani, Rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti…*" (el-Bakara 2/30)

Bu "***halîfe kılma, yani Hz. Âdem'in kültürel yaratılışı***", diğer bir tabirle "***Hz. Âdem'in insan oluşu***", yine Kur'ân'a göre şöyle gerçekleşmektedir:

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَٓاءَ كُلَّهَا

"*Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.*" (el-Bakara 2/31). Bu şekilde Hz. Âdem'e "***dil***" öğretilmiştir.

Psikanaliz'de, *Jacques Lacan* (ö. 1981), 6-8 aylık insan yavruları, henüz insan olmadıkları için yavru sözcüğünü kullanıyor, eklemlenmiş bir dilsel sembolik dünyaya girmedikleri müddetçe, insan değillerdir diyor, bunun tür olarak insan değil anlamında olmadığını belirtiyor. [13]

6-8 aylık maymun yavruları ile bir deney yapılıyor. Bu 6-8 aylık yavruların ellerine birer ayna tutuşturuluyor, maymun yavrusu önce çok heyecanlanıyor, fakat bir süre sonra aynadakinin gerçek kendisi olmadığını fark edince, aynayı bir kenara bırakıp, kendi özdeşliğine, yani özdeş kimliğine geri çekiliyor. 6-8 aylık insan yavrusunun da eline bir ayna tutuşturuluyor, insan yavrusu önce çok heyecanlanıyor, fakat bir süre sonra aynadakinin gerçek kendisi olmadığını fark ediyor, fakat maymun yavrusu gibi, aynayı bir kenara bırakıp, kendi özdeşliğine, yani özdeş kimliğine geri çekilmiyor, insan yavrusu aldanışı sürdürüyor. [14]

Aynadaki imgesi gerçek kendisi olmadığı halde, o gerçek kendisiymişçesine sürekli onun peşine düşüyor. İşte *insan yavrusu bu aldanışı sürdürüşü ile insan olabiliyor*

---

13 Abdurrahman Aydın, "Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30", erişim: 1 Ekim 2019, http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx.

14 Abdurrahman Aydın, "Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30", erişim: 1 Ekim 2019, http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx.

zaten, yalnızca ancak böyle insan olabiliyor. O yüzden gene Lacan düşüncesine göre bu temel yabancılaşmayı aşmaya çalışmak manasızdır, çünkü insan, insan oluşunu tam da oradaki kendisi olmayan imgeyi kendisi zannedişiyle ve sürekli onun peşine düşüşüyle gerçekleştirmektedir. Bunun, eğer bu bir sorunsa, telafisi-tedavisi yoktur. Ancak böyle insan olunabilmektedir. Çünkü, bu yansıma ile Freud'a göre süperego kurulmaktadır. [15]

Böylece aynadaki imgesi gerçek kendisi olmadığı halde, onda yakaladığı bütünlükten, tamlıktan dolayı, o gerçek kendisiymişçesine sürekli bu simgenin görüntünün, temsilin peşine düştüğünde, insan yavrusu simgesel düzene girmiş olmaktadır. İşte bu simgesel düzen "dil"dir, yani Allah'ın Âdem'e öğrettiği varlıkların bir temsili olan "Esma Düzeni"dir.

Hz. Âdem'in dilsel sembolik dünyaya girmesi Kur'ân'a göre adım adım şöyle gerçekleşmektedir:

1. Allah, Âdem'i Cennet'te biyolojik yaratmıştır.

2. Allah, Cennet Ehli'ne Âdem'e secde etmesini emretmiştir:

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلاَئِكَةِ إِوِي خَالِقٌ بَّشَراً مِّه صَلْصَالٍ مِّهْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ فَإِذَا سَيَّتُهُ وَوَفَخْتُ فِيهِ مِّه رُوحِي فَقَعُواْ لَهُ سَاجِدِيهَ

"*Bir zaman Rabbin Meleklere demişti ki: 'Ben kupkuru çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım!, ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın'*"(el-Hicr 15/ 28-29)

3. Allah'ın bu emrine İblis isyan etmiştir:

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلٖيسَؕ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طٖيناًۚ

"Hani meleklere, 'Adem için saygı ile eğilin' demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş, 'Hiç ben, çamur halinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim? demişti." (el-'İsrâ 17/ 61)

4. Bu isyan ile İblîs, Cennet kültüründe "benlik" kazanmış ve "özne" olmuştur. Bu haliyle İblîs, Cennet ehli (ailesi) için artık "öteki"dir. Cennet ehlinden ayrı ve Cennet kültüründe de konumu "İblîs (Şeytân)" simgesi olmaktadır:

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُۜ خَلَقْتَنٖي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طٖينٍ

15 Ian Craib, *Psikanaliz Nedir? Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş*, trc. Ali Kılıçlıoğlu, 3. Baskı (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 60-61; Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 60-61, 81-86; Abdurrahman Aydın, "Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30", erişim: 1 Ekim 2019, http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx.

“*İblîs, ‘Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın’ dedi.*” (Sâd 38/76).

5. Allah’a karşı gelen Şeytân’ın, Cennet ehli (ailesi) arasında yerinin olmaması gerekmektedir:

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَج۪يمٌۚ

“*Allah şöyle dedi: ‘Öyle ise çık oradan (cennetten), çünkü sen kovuldun.’*” (Sâd 38/77).

Ancak Şeytân Allah’tan ertelenmesini istemiştir:

قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْن۪ٓي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

“*İblis, ‘Ey Rabbim! Öyle ise bana insanların diriltilecekleri güne kadar mühlet ver’ dedi.*” (Sâd 38/79).

اِلٰى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ

“*Allah şöyle dedi: ‘Sen o bilinen vakte (kıyamet gününe) kadar mühlet verilenlerdensin.’*” (Sâd 38/80-81).

6. Görevi, Âdem’i Allah’a isyân ettirmek olmuştur:

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَع۪ينَۙ

“*İblîs, ‘Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlâslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracağım’ dedi.*” (Sâd 38/82-83)

قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَن۪ي لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَق۪يمَۙ

“*Şeytan dedi ki: ‘(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.’*” (el-’Arâf 7/16)

7. Biyolojik yaratılmış Âdem’in de Cennet kültüründe “benlik” kazanıp “özne” olması Cennet kültüründeki simgesel düzende konumunun belirleneceği haberini Allah Meleklere el-Bakara 2/30’da “yeryüzünde halîfe kılacağım” ile bildirmiştir.

8. Âdem, el-Bakara 2/31’da bildirildiği gibi “esmâ” ile “dil” öğrenmiş ve Cennet kültürüne onun imgesel düzenine girmiştir. Esmâda şüphesiz Âdem bir varlık olduğu için Âdem’e karşı gelen bir isim de vardır ve Âdem’e bunu da öğretilmiştir.

İşt e bu, esmâ düzeninde, yani dilde Özne olan, yani Ben olan Halîfe Âdem’dir. Bu dilin geçtiği çevre ise, Cennet Ehli, Cennet Çevresi, yani Cennet Kültürü’dür.

Âdem'in bu benliği, esmâda ismi (sembolü) olan Allah karşısındaki konumu ile belirlenmektedir. Cennet Kültürü'ndeki bu simgesel konum "yeryüzü halîfeliği"dir.

O halde, yeryüzündeki halîfelik, Âdem'in varlıklar arasındaki cinsine, yani Halîfe cinsine ait bir kimlik olmaktadır. Bu, Âdem'in Cennet kültüründeki ilk kimliğidir. Yani Cennet düzeninde aldığı yerdir. Bu şekide Halîfe kimliği, vaatler ve görevlerler ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu kimlik Öteki'nin, yani Allah ve Meleklerin bir söylemidir.

Âdem'in "Yeryüzünde Halife Kılınma" kimliği Kur'ân'a göre şöyle gerçekleşmiştir:

İnsan, doğa-kültür karşıtlığından oluşmaktadır. Bu karşıtlık Levi Strauss'a (ö. 1902) göre, akrabalık ilişkileri ile evlilik ilişkilerini ayıran kültürel bir kurum (varlık) olan "aile"yi mümkün kılmakta, onu oluşturmaktadır. Ailenin oluşması, bir yasak ile gerçekleşmektedir. Bu, "ensest yasağı", diğer tabirle "doğal olanın yasaklanması"dır. [16]

a) Hz. Âdem ve Hz. Havva için bu yasak şu olmaktadır:

وَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَداً حَيْثُ شِئْتُمَاۖ وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِي

"*Dedik ki: 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz.'*" (el-Bakara 2/35)

b) Görüldüğü gibi, Adem ve eşinin diledikleri gibi Cennet'te yaşamaları istenmiştir. Şu ağaçtan yemeleri yasaklanmış ve Şeytân hakkında da bilgilendirilip uyarılmışlardır:

وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ الشَّيْطَانُۚ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ

"*Sakın şeytan sizi yoldan çevirmesin. Çünkü o size apaçık bir düşmandır*." (ez-Zuhruf 43/ 62).

c) Âdem bunları unutmuştur:

وَلَقَدْ عَهِدْنَا اِلٰى اٰدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْماً

"*Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unutuverdi. Biz onda bir kararlılık bulmadık*." (Tâhâ 20/115).

16 Tura, *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, 203-204.

d) Âdem, Cennet'te Allah'ın söyleminden "yeryüzünün halîfesi kılınma"yı bilip o şekilde simgesel konumunu işgal edince, Cennet'ten, biyolojik olarak yaratıldığı ortamdan ayrılmak istememektedir. Ebedi (Huld) olmak arzusundadır:

فَوَسْوَسَ اِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا اٰدَمُ هَلْ اَدُلُّكَ عَلٰى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلٰى

"*Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: 'Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?'*" (Tâhâ 20/120).

e) Bu "arzu" eksikliği neyin karşılayacağını bilmemektedir. Çünkü, simgesel "esmâ" düzeninde, yani Cennet kültüründeki dil düzeninde "şeyin yokluğu"nda simge onun yerini almakta ve böylece dil, her türlü "yalan"ın zemini olmaktadır.

f) Bu eksikliğin bilinememezliği durumunda Şeytân, simge ile tamamlayıcı olur ve yalan söyler:

يَعِدُهُمْ وَيُمَنّ۪يهِمْۜ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُوراً

"*Şeytân onlara (birçok) va'dde bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa şeytan, ancak aldatmak için onlara vaade bulunuyor*." (en-Nisâ' 4/120).

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْۜ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ ل۪يۚ فَلَا تَلُومُون۪ي وَلُومُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ مَٓا اَنَا۬ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَٓا اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّۜ اِنّ۪ي كَفَرْتُ بِمَٓا اَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُۜ اِنَّ الظَّالِم۪ينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَل۪يمٌ

"*İş bitirilince Şeytân da diyecek ki: 'Şüphesiz Allah size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O halde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.'*" (İbrâhîm 14/22).

g) Yasaklanan bu ağaçtan yersen "huld" olursun, "Cennet'te ebedi kalırsın" der:

وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِد۪ينَ

"*Ve dedi ki: Öyle ise, yasak ağacın meyvesinden yiyin ki melek olasınız yahut Cennet'te ebediyyen kalasınız. Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da Cennet'te ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.*" (el-'Arâf 7/20).

i) Âdem ve Eşi yasaklanmış Ağaç'tan yerler ve Allah'a isyan ederler:

فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۘ وَعَصٰٓى اٰدَمُ رَبَّهُ فَغَوٰىۖ

"*Bunun üzerine onlar (Adem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Adem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.*" (Tâhâ 20/121)

فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِۜ
وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ

"*Bu sûretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara, 'Ben size bu ağacı yasaklamadım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?' diye seslendi.*" (el-'Arâf 7/22).

h) Bunun cezası Cennet'ten çıkarılmaktır:

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ

"*Allah dedi ki: 'Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.'*" (el-'Arâf 7/24).

ı) Âdem ve Eşi, Şeytan'ın ebedileşme diye uydurduğu "üreme" olarak gerçekleşecektir:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً
كَثِيراً وَنِسَاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيباً

"*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir.*" (en-Nisâ' 4/1)

يَا بَنِي اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْاٰتِهِمَاۜ اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْۜ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

"*Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmışızdır.*" (el-'Arâf 7/27)

Böylece, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın eksikliklerini tamamlamaları kültürel, yani simgesel düzenin kurumu olan ilk "aile"yi gerçekleştireceklerdir. Bunun için, Şeytan, Âdem ve Havva Cennet'ten çıkarılırlar. Simgesel düzendeki konumlarını, Şeytan ve Halife olarak alırlar.

i) Âdem, Allah'tan af diler ve Cennet'te dönmesini ister:

ثُمَّ اجْتَبٰيهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدٰى

"*Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi*." (Tâhâ 20/122)

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعاً بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنّ۪ي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقٰى

"*Allah şöyle dedi: 'Birbirinize düşman olarak hepiniz oradan inin. Eğer tarafımdan size bir yol gösterici (kitap) gelir de, kim benim yol göstericime uyarsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker.'*" (Tâhâ 20/123)

j) Allah da isyanının "keffareti" olarak Yeryüzünde "belli bir süreye kadar yaşaması"nı bildirir:

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ

"*Allah dedi ki: 'Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır.'*" (el-'Arâf 7/24)

فَاَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَاَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا ف۪يهِۖ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّۚ وَلَكُمْ فِي الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى ح۪ينٍ

"*Derken, Şeytân ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, 'Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır' dedik.*" (el-Bakara 2/ 36)

"Yaşama" isyanın "keffâreti"dir.

k) Bu keffâreti nasıl yerine getireceklerini de Allah kendilerine bildirir. Bu iki yoldur:

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِۚ

"*Biz ona iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi?*" (el-Beled 90/10)

Ya Allah'ın emirlerine itaat ve Cennet'e kavuşmak:

وَاَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّه۪ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوٰىۙ

"Kim de, Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsini arzularından alıkoyarsa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır." (en-Nâziât 79/40-41)

Ya da isyan Cehennem'e gitmektir:

فَاَمَّا مَنْ طَغٰىۙ وَاٰثَرَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَاۙ فَاِنَّ الْجَح۪يمَ هِيَ الْمَأْوٰىۜ

"*Kim azgınlık eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır.*" (en-Nâziât 79/37-39).

Bu yeryüzü sürecinde Âdem'in kur'ân'da adı "insan" olarak anılır. Çünkü Âdem artık kültürel insan, yani halife olarak yaratılmıştır.

İşte Hz. Âdem'in kültürel insan halîfe olarak yaratılınca keffâretini yerine getirmeye başladığı gibi, tıpkı Fıkıh'taki mükelleflik de buluğ çağı sonrası dönemde, yani insanın kültürel olarak yaratılışının tamamlanması ile başlamaktadır. Bu şekilde, Fıkıh'ta mükellefliğin bio-nöro temellerinin ne olduğu da açıklığa kavuşmuş olmaktadır.

SONUÇ

Biyolojik insan kültüre girmekle insan olabilmektedir. Kur'ân'da el-Bakara 2/30. âyette Allah'ın dediği "halîfe", "*Hz. Âdem'in biyolojik yaratılışı*"ndan sonra, "*insan olarak kültürel yaratılışı*" olmaktadır.

İnsanın cismen ve aklen tekâmülünün tam olarak anlaşılabilmesi için, onların biyolojik ve nörolojik tekâmülünün anlaşılması gerekmektedir. Kur'ân ayetlerine göre, Hz. Âdem'in biyolojik olarak "bedeni" önce topraktan (Âl-i İmrân, 3/59), sonra çamurdan (8 Enam, 6/2), daha sonra yapışkan çamur (Sâffât, 37/11) ve en sonunda kurutulmuş çamurdan (Hicr, 15/28) yaratılmış, akibinde topraktan yaratılan bedene şekil verilmiş (Kıyâmet, 75/ 38), sonra da şekillenmiş bedene Ruh'dan üflenmiş, beden canlanmış (Hicr, 15/ 28-29) ve böylece Hz. Âdem biyolojik yaratılmıştır.

Biyolojik yaratılmış olan Âdem'in de Cennet kültüründe Benlik kazanıp Özne olması Cennet kültüründeki simgesel düzende konumunun belirleneceği haberini Allah Meleklere el-Bakara 2/30'da "Yeryüzünde halîfe kılacağım" ile bildirmiştir.

Yeryüzünde halîfe kılınmada Hz. Âdem, el-Bakara 2/31'da bildirildiği gibi "Esmâ" ile Dil öğrenmiş ve Cennet kültürüne, Cennet'in simgesel düzenine girmiştir. Esmâda şüphesiz Hz. Âdem'e karşı gelen o bir varlık olduğu için bir isim de vardır ve Âdem'e bu da öğretilmiştir. İşte bu esmâ düzeninde, yani dilde Özne olan, yani Ben olan Halîfe Âdem'dir. Bu dilin geçtiği çevre, Cennet ehli (ailesi), Cennet çevresi, yani Cennet kültürüdür.

Hz. Âdem'in bu Benliği, esmâda ismi (sembolü) olan Allah karşısındaki konumu ile belirlenmektedir. Cennet kültüründeki bu simgesel konum da "yeryüzü halîfeliği"dir. Yeryüzündeki halîfelik, Hz. Âdem'in varlıklar arasındaki cinsine, yani Halîfe cinsine ait bir kimlik olmaktadır. Bu ise, Hz. Âdem'in Cennet kültüründeki ilk kimliğidir. Yani Cennet düzeninde aldığı yerdir. Bu şekilde Halîfe kimliği, vaatler ve görevlerler ile

diğerlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu kimlik Öteki'nin, yani Allah ve Meleklerin bir söylemidir.

İnsan, doğa-kültür karşıtlığından oluşmaktadır. Bu karşıtlık kültürel bir kurum olan "aile"yi de mümkün kılmaktadır. Ailenin oluşması, bir yasak ile gerçekleşmektedir. Bu, "ensest yasağı", diğer tabirle "doğal olanın yasaklanması"dır. Hz. Âdem ve Hz. Havva için bu yasak el-Bakara2/35'de "şu ağaca yaklaşmayın" olmaktadır. Bu şekilde, Hz. Âdem ve Hz. Havva, simgesel düzenin kurumu olan ilk "aile"yi gerçekleştirmişlerdir.

İslâm'da, insanın Allâh'ın hitâbına mühâtab olabilmesi için "mükellefliği"ni, çağdaş bir anlatımla biyolojik insan olmasından kültürel insan olmasına geçmesi gerekmektedir. Fıkıh'taki mükelleflik buluğ çağı sonrası dönemde, yani insanın kültürel olarak yaratılışının tamamlanması ile başlaması, Hz. Âdem'in biyolojik yaratılışından kültürel halife olarak yaratılışına geçmesi ile keffâretini yerine getirmeye başlamasına dayanmaktadır. Bu da, Fıkıh'ta mükellefliğin bio-nöro temelleridir.

KAYNAKÇA

Aydın, Abdurrahman. "Psikanaliz ve Dil, 17 Nisan 2013, Çarşamba, 18.30". Erişim: 1 Ekim 2019. http://mulkiye.org.tr/wp-content/uploads/2015/08/Psikanaliz-ve-Dil.docx.

Craib, Ian. *Psikanaliz Nedir? Psikanaliz Okulları ve Psikoterapi Üzerine Eleştirel Bir Giriş*. Trc. Ali Kılıçlıoğl. 3. Baskı. İstanbul: Say Yayınları, 2011.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.

Gündoğdu, Yusuf Bahri. "İnsanın Sekiz Çağı ya da Yaşam Boyu Dinî ve Ahlakî Gelişim". *Uluslararası Kişilik ve Karakter İnşâsında Dinin Yeri Sempozyumu I (Ordu, 10-12 Haziran 2016)*. Ed. Yavuz Ünal. Şevket Pekdemi. Yusuf Bahri Gündoğdu. Orhan İyibilgin. Sait Kar: 57-66.

İmre, Zahit. *Medeni Hukuka Giriş*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No :2194, Sulhi Garan Matbaası, 1976.

Özdemir, Osman. Özdemir, Pınar Güzel Muhammed. Kadak, Tayyib. Nasıroğlu, Serhat. "Kişilik Gelişimi". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 4/4 (2012*): 566-589.

Polat, Fethi Ahmet. "Beynin Nöroanatomik ve Nörokimsayal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi 7/1 (2015*): 193-219.

Şenel, Ferda. "Beynin Gizemi". *Bilim ve Teknik* (*Eylül 2003*): 2-23.

Tura, Saffet Murat. *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. 7. Baskı. İstanbul: Kanat Kitap, 2017.

Yenibaş, Rukiye. *Çocuk Gelişimi, Eğitimi ve Sağlığı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları (İsmek) Yayınları.

ez-Zerkâ', Mustafâ Ahmed. *el-Fıkhu'l-islâmî fî sevbihi'l-cedîd, el-Medhalu'l-fikhiyyu'l-'âmme*. 6. Baskı. 3 Cilt.(Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1968.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

SOIL AND SLUDGE FIGURE AS THE SUBSTANCE CREATED BY THE FIRST HUMAN IN KU'RAN

KU'RAN'DA İLK İNSAN'IN YARATILDIĞI MADDE OLARAK TOPRAK VE ÇAMUR FİGÜRÜ

Doç. Dr. M. Salih GEÇİT

Ağrı İbrahim Çeçen University, Faculty of Theology, Ağrı, Turkey

E-mail: mehmetsalihgecit@hotmail.com

ABSTRACT

There are many verses about the creation of man in the Holy Quran. In addition, the first human being Adam Prophet issues are discussed in relation to the creation of Adam and the various stages of his creation. One of these is soil and mud, one of the first substances or substances from which the first human being was created. In this paper, we will examine the verses related to these two articles in the Qur'anic verses from the basic sources of tafsir, the hadiths and Islamic theology and the basic sources of Islamic philosophy. Thus, we will attempt to contribute to the theories of creation in the contemporary world from the perspective of religion and the Qur'an.

Keywords: Qur'an, Creation, Evolution, Earth, Mud

ÖZET

Kur’an-ı Kerim’de insanın yaratılışıyla ilgili birçok ayet vardır. Ayrıca ilk insan olan Hz. Adem’in yaratılışı ve yaratılışının değişik safhaları ile ilgili bir çok konu ele alınmaktadır. Bunlardan birisi de ilk insanın yaratıldığı ilk madde veya maddelerden birisi olan toprak ve çamurdur. Bu tebliğimizde Kur’an ayetlerinde geçen bu iki madde ile ilgili ayetleri; temel tefsir kaynakları, hadis-i şerifler ve İslâm kelamı ile İslâm felsefesine ait temel kaynaklardan hareketle inceleyeceğiz. Böylece çağdaş dünyada yaratılış konusundaki teorilere din ve Kur’an perspektifinden bir katkıda bulunma denemesi yapacağız.

Anahtar kelimeler: Kur’an, Yaratılış, Evrim, Toprak, Çamur.

1. KUR’AN’A GÖRE İNSANIN KENDİSİNDEN VAR EDİLDİĞİ MADDELER

Öncelikle insanın yaratılışını bir arada zikreden bir ayeti nakledecek, daha sonra da bu ayette belirtilen yaratılış süreci ile yaratılış maddelerini Kur’an’ın muhtelif yerlerindeki ayetlerden örnekler vererek açıklamaya çalışacağız:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ **تُرَابٍ** ثُمَّ مِنْ **نُطْفَةٍ** ثُمَّ مِنْ **عَلَقَةٍ** ثُمَّ مِنْ **مُضْغَةٍ** مُخَلَّقَةٍ
وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ **وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ** مَا نَشَاءُ اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ **نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً** ثُمَّ **لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ** وَمِنْكُمْ مَنْ **يُتَوَفّٰى**

وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى **اَرْذَلِ الْعُمُرِ** لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـٔاًۜ وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَٓا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَٓاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ
وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَه۪يجٍ ﴿٥﴾

"*Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi **topraktan**, sonra **nutfeden**, sonra **alakadan**, sonra yaratılışı belli **belirsiz et parçasından** yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim; ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır.*"[1]

Bu âyetin ortaya koyduğu önermeleri sıraladığımızda insanın yaratılış süreci açısından şu gerçeklerle karşılaşmaktayız:

a. biz sizi **toprak**tan (مِنْ **تُرَابٍ**),
b. sonra **nutfe**den (مِنْ **نُطْفَةٍ**),
c. sonra **alak**adan (مِنْ **عَلَقَةٍ**),
d. sonra yaratılışı belli veya belirsiz yahut tam veya eksik[2] **et parçası** (مِنْ **مُضْغَةٍ**)ndan yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim;
e. ve biz dilediğimizin **rahimlerde belirli bir vakte kadar** kalmasını sağlarız (**وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ**),
f. sonra sizi **bebek olarak** çıkarırız (**نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً**),
g. ki daha sonra **yetişkinlik çağınıza** erişesiniz (**لِتَبْلُغُٓوا اَشُدَّكُمْۚ**).
h. İçinizden kimi **erken vefat** ettirilirken (وَمِنْكُمْ مَنْ **يُتَوَفّٰى**)
i. kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar **ömrün en düşkün çağı**na eriştirilir (وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰى **اَرْذَلِ الْعُمُرِ**).

[1] Hac, 22/5.
[2] Abdurrezzak b. Hemmâm es-Sen'anî, *Tefsiru's-Sen'ânî*, Tahk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1999, 2/398.

Yukarıdaki âyette belirtilen bu süreçlerde insanın ham maddesi mahiyetinde zikredilen şeyler Kur'an-ı Kerîm'in diğer âyetlerinde şöyle geçmektedir:

1.1. Toprak (Türab): Arapça "t-r-b" kökünden gelen "türab" Türkçe'de toprak demektir. Kur'an'da birçok yerde bu kelime geçmiştir.[3] İnsanın yaratılışından bahsedilirken de kullanılan "*türâb*" kelimesi yerdeki toprak manasına geldiği gibi, ondan türemiş olan *terâib*" kelimesi göğüsteki kaburga kemiği anlamına da gelmektedir. Bu anlamda "*sulb* ile *terâib* arasından çıkmaktadır."[4] ayetinde kullanılmaktadır.[5]

Kur'an'da insanın kendisinden yaratıldığı beyan edilen ilk madde olarak *"toprak (مِنْ تُرَابٍ)"* zikredilmektedir. Bu çerçevede şu âyetleri hatırlamak yeterlidir: "(وَمِنْ اٰيَاتِه۪ٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ) **Sizi topraktan yaratması**, O'nun (varlığının) delillerindendir. Sonra siz, (her tarafa) yayılan insanlar oluverdiniz."[6] "(اِنَّ مَثَلَ عِيسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَؕ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. **Allah onu topraktan yarattı.** Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi."[7] "(وَاٰيَةٌ لَهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُۚ اَحْيَيْنَاهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَباًّ فَمِنْهُ يَأْكُلُونَ) Onlar için **ölü toprak açık bir kanıttır**. Ona can verdik ve ondan taneler çıkardık; işte bundan (ekmek vb. yapıp) yiyorlar.[8] "(هُوَ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ) Sizi **toprak**, sonra nutfe, sonra alaka aşamalarından geçirerek yaratan O'dur."[9] "(وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ اَزْوَاجاًۜ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ اُنْثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلْمِه۪ۜ وَمَا يُعَمَّرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِه۪ٓ اِلَّا ف۪ي كِتَابٍۜ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَس۪يرٌ) **Allah sizi (önce) topraktan**, sonra meniden yarattı. Sonra sizi çiftler (erkek-dişi) kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiç bir dişi ne gebe kalır ne de doğurur. Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır. Şüphesiz bunlar, Allah'a kolaydır."[10]

Ayetler insan cinsinin Hz. Âdem'den, Hz. Âdem'in de direk olarak topraktan yaratıldığını çok net bir şekilde ortaya koyuyor. Ayrıca bitkilerden de örnek vererek,

---

[3] Ra'd, 13/5; Fâtır, 35/11; Nebe, 78/40; Beled, 90/16 vd.
[4] Târık, 86/7.
[5] Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân,* Tahk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 2000, s. 165.
[6]Rûm; 30/20.
[7]Âl-i İmrân; 3/59.
[8] Yasin, 36/33.
[9]Mü'min, 40/67.
[10]Fâtır; 35/11.

Allah (c.c.) nasıl ki onları direkt olarak topraktan yaratmaya kadir ise, insanın atası olan Hz. Âdem'i de direkt olarak topraktan yaratmaya kadirdir denilmektedir. Bu ayetler çerçevesinde düşünüldüğünde toprak ile insan arasında başka bir varlık suretinde girdikten sonra insan suretine dönüşme anlamındaki uzun bir evrim ve tabakalaşma sürecinin geçmesi için açık ve net delil gerekmektedir ki, ayetlerin ne sarih ifadesinde, ne de zımnında böyle bir işarete bile yer verilmemiştir.

1.2. Çamur: Kur'an'da insanın kendisinden yaratıldığı maddeler içerisinde ikinci olarak da toprağın su ile yoğrulmuş şekli olan çamurdan bahsedilmektedir. Bu çamurun da birkaç türünden, başka bir ifadesiyle çamurun çamurlaşma süreci içindeki hal ve şekillerinden şöyle bahsedilmektedir:

a.Tin: Kur'an'da "***çamur***" anlamına gelen "***tin***" kelimesi iki şekilde kullanılmıştır. "الطين" kelimesini Râgıb İsfehânî şöyle açıklamaktadır: " الطين التراب والماء المختلط" Yani "Tîn, suyla karıştırılmış olan topraktır"[11] Kur'anda şu şekillerde geçmektedir:

Birincisi mutlak olarak ve herhangi bir sıfat ile nitelenmeksizin: " اِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ ط۪ينٍ Rabbin meleklere demişti ki: Ben muhakkak çamurdan bir insan yaratacağım."[12]

İkincisi de belirli sıfatlarla sıfatlanarak: ***Tinin lazib:*** فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقاً اَمْ مَنْ خَلَقْنَاۜ اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ ط۪ينٍ لَازِبٍ" Şimdi sor onlara! Yaratma bakımından onlar mı daha zor, yoksa bizim yarattığımız (insanlar) mı? Şüphesiz biz kendilerini **yapışkan bir çamurdan** yarattık."[13] Burada geçen "tînin lâzib" ifadesi "ما زال عنه قوة الماء" yani "suyun kuvvetini kaybetmiş olup içinde yok olduğu çamur" demektir.[14] ***Sülaletin min tin***: وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ ط۪ينٍۚ"Andolsun biz insanı, **çamurdan** (süzülüp çıkarılmış) bir özden yarattık."[15] "*Sülâle*" kelimesi "الصفو الذى يسل من الأرض" yani "*topraktan süzülmüş öz*" demektir.[16]

[11] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 533.
[12]Sâd; 38/71.
[13]Sâffât; 37/11.
[14] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 533.
[15]Mü'minûn; 23/12.
[16] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 418.

b.Salsal Ke'l-Fehhâr (Kurutulmuş Çamur): "(خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِۙ) O, insanı **ateşte pişirilmiş toprak** kaplar gibi **kurutulmuş çamurdan** yarattı."[17] "Salsâl" kelimesi "صلل" kökünden türemiş olup "kuru bir şeyden peşpeşe sesin gelmesi" demektir. Bu anlmda Türkçe'de "zil" denilmektedir. Ancak insanın kendisinden yaratıldığı kuru çamura da bu ad verilmiştir. Bu çerçevede kullanıldığı zaman "matara ve su tulumunun bakiyyesiden gelen ses" anlamındadır.[18] Bir görüşe göreyse "çamurun kokuşmuş olan halidir."[19] Fehhâr ise balçık, çömleklerde kullanılan kil çamur, pişirilmiş anlamındadır. Arapça'daki "جرار: cirâr" kelimesinin müradifidir.[20]

c.Hamein Mesûn (Balçık): "(وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍۚ) Andolsun biz insanı **şekillenebilir özlü balçıktan**, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan yarattık."[21] (وَلَقَدْخَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍۚ) Hani rabbin meleklere demişti ki: "Ben **şekillenebilir özlü balçıktan,** (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım" demişti."[22] Bu ayette geçen "حمأ" kelimesi "الحمأة" şeklinde de kullanılmakta olup " طين أسود منتن" yani "*siyah kokuşmuş çamur*" demektir. Kuyunun dibindeki çamura da "*hame*" denilmektedir.[23] Ayette geçen "مسنون" kelimesi de "متغير" yani "değişmiş" anlamına gelmektedir.[24]

Bu ayetlerde de topraktan sonraki aşama olarak "*çamur*"dan bahsedilmektedir. Bu çamurun da aşamaları vardır. Bu sebeple "*yapışkan çamur*", "*çamurdan süzülmüş öz*", "*ateşte pişirilmiş ve kurutulmuş çamur*" ve "*şekillendirilebilir özlü balçık*" ifadelerinden bahsedilmektedir. Bunlar da insanın çamurdan insan olarak yaratılması öncesinde çamurun geçirildiği aşamalardan bahsetmektedir. O halde insan cinsi, toprağın çamurlaşmış halinden yaratılmıştır. Yukarıdaki ayetlerle bu ayetleri birleştirdiğimizde ifÂdemizi şöyle geliştirebiliriz: "*İnsan neslinin babası olan Hz. Âdem, topraktan imal*

---

[17] Rahman, 55/14.
[18] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 477.
[19] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 477.
[20] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 627.
[21]Hicr, 15/26. Krş. Hicr, 15/33.
[22]Hicr, 15/28.
[23] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 259.
[24] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*,429.

edilmiş bir çamurdan yaratılmıştır.” Bu ayetlerde toprak ile çamur arasında bulunan başka bir türden de bahsetmemektedir.

1.3. Meni:“(اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ اَنْ يُتْرَكَ سُدًىۜ ﴿٣٦﴾ اَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنٰىۙ) İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır! O, (döl yatağına) akıtılan meninin içinden **bir nutfe (sperm)** değil miydi?”[25]"(مِنْ نُطْفَةٍ اِذَا تُمْنٰىۖ) Şurası muhakkak ki (rahime) atıldığında **nutfeden**, erkek ve dişiden ibaret olan iki çifti O yarattı."[26] Ayette geçen “meni” kelimesinden bahsederken Râgıb İsfehânî “الذى قدر به الحيوانات” Yani “canlı hayvanların kendisinden yaratılmak üzere takdir edilen madde” demektedir. Buna göre “aslında kendiliğinden veya başkasının müdahalesiyle olmayacak şekilde sadece Allah’ın kudreti ile insanın kendisinden yaratıldığı madde” demektir.[27]

Bu ayetler de insanların Hz. Âdem’den sonraki yaratılışında bahsetmektedir. Buna göre ilk insan olarak Hz. Âdem yaratılmış, onun yanında menisini döl yatağına bırakacağı bir başka insan (kadın)a ihtiyaç vardır. Demek ki Allah (c.c.) onu da yaratmış ve Hz. Âdem’den itibaren bir insanın var olması, yani doğaması için bir erkeğin menisinin bir kadının rahmine atılması gerekmektedir. İşte Allah (c.c.) insanlığın türemesinin ikinci aşamasında artık direkt olarak topraktan değil, topraktan yaratılmış olan insan neslinden insanı türetmektedir.

1.4. Nütfe: "(ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍۖ) Sonra onu sağlam bir karargâhta **nutfe** haline getirdik."[28] “(قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُٓ اَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلاًۜ) Kendisiyle konuşmakta olan arkadaşı ona hitaben, "Yoksa sen" dedi, "Seni topraktan, sonra **nutfeden** (sperm) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah’a da mı inanmıyorsun?"[29] Ayetlerde geçen “نطفة” kelimesi “الماء الصافى” “arı ve duru su” demektir ki erkeğin kadının rahmine attığı “döl suyu” anlamında kullanılmaktadır.[30]

---

25 Kıyamet, 75/36-37.
26Necm, 53/45-46.
27 Râgıb İsfahânî, *Müfredât*,779.
28Mü’minun, 23/13.
29Kehf, 18/37.
30 Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 811.

Bu ayetler de “sağlam bir karargâh” olan anne rahminde insanın “meni”nin bir başka şekli olan veya onun değişim geçirip başkalaşmış hali olan “nütfe”den bahsetmektedir. Durum nasıl olursa olsun, aşama birdir. Zira bu süreç, meninin başka bir maddeye dönüşüm geçirme sürecidir. Buna da “nutfe” yani “sperm” adı verilmektedir. Burada babadan anne karnına atılmış meninin, artık olan kısımlarının diskalifiye edilerek insanlaşma sürecine yarayacak kısmının seçildiği anlaşılmaktadır. O halde mutlak olarak meni değil de, meninin nütfe türü insanlaşma sürecine başlamış durumdadır.

1.5. Alak:“(ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰى فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۜ) Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, derken Allah onu **(insan biçiminde) yaratıp şekillendirmişti**. Ondan da iki eşi, yani erkek ve dişiyi var etmişti.”[31] "(اِنَّا خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ اَمْشَاجٍۗ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعاً بَصِيرا) Gerçek şu ki, biz insanı **katışık bir nutfeden** (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini işitir ve görür kıldık."[32] Ayetlerde geçen “العلق” insanın yaratıldığı madde olarak kullanıldığında “الدم الجامد” yani “kurumuş kan” anlamındadır. Buna göre çocuğun kendisinden oluştuğu kan demektir.[33]

Burada da meni ve nütfe aşaması bitmiş, ham madde dönüşüm geçirmiş, başka bir maddeye çevrilmiştir ki o da artık meni halinden çıkmış yeni bir aşamanın maddesi olarak “alaka”, müfessirlerin “pıhtılaşmış kan” dedikleri “kan”dır. Fakat bu kanın oluşması için de “katışık” olması, yani bir kısmının erkek, diğer kısmının kadından gelerek birleşmiş olması, birbirine katılmış olması gerekmektedir. Takdîr-i ilâhî erkek ve dişiden gelen spermlerden katışık bir madde olarak anne karnının belli bir yerine asılan ve oraya bağlı olan “alaka”, yani pıhtılaşmış kanı insanlaşma sürecinin bu aşamasında irade etmiştir.

1.6. Müdğa: "(ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَاماً فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْماًۗ ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقاً اٰخَرَۜ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَۜ) Sonra nutfeyi alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden, alakayı, **bir parçacık et haline soktuk**; bu bir parçacık **eti kemiklere (iskelete) çevirdik**; bu **kemikleri etle kapladık**. Sonra **onu başka bir yaratışla insan**

[31] Kıyamet, 75/38-39.
[32] İnsan, 76/2.
[33] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 579.

haline getirdik. Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir."[34] Ayette geçen "المضغة" kelimesi "القطعة من اللحم قدر ما يمضغ ولم ينضج" yani "ağızda çiğnenen ve tam olgunlaşmamış et parçası" demektir. Ancak insanın yaratılışından bahsedilirken kullanıldığında "*alakadan sonraki cenin*" anlamına gelmektedir.[35] Bu anlamda bir et parçası olmanın da ötesinde insanlaşma sürecine başlamış bir cenîn olduğu anlaşılmaktadır.

Artık insan olmanın son aşamalarına gelmiş bulunmaktayız. Süreç eskisi gibi yavaş yavaş değil, bu sefer hızlandırılmış vaziyette ilerlemektedir. Temsilen söylersek, maraton koşusunun derce kazandıracak mesafesine gelmiş bulunmaktayız. Bu da ayette çok açık ve net belirtildiği gibi şu alt aşamalardan geçilmiştir:

-Alaka bir parçacık ete dönüşmektedir.

- Et kemiklere dönüşmektedir.

- Kemikler yeniden etle kaplanmaktadır.

- Artık bütün bunlar bir insan suretine girmektedir.

Böylece insan neslinin ayrı bir tür ve bağımsız bir varlık haline gelmesi için Hz. Âdem'in topraktan, insan neslinin de ondan itibaren birbirininin meni, nütfe, alaka, mudğasından yaratılmıştır. Bu süreç genel olarak iki aşamalı yaratılış sürecinden bahsetmektedir:

a. İnsanın ilk atası olan Hz. Âdem'in topraktan yaratılması (İlk yaratılış),
b. Âdem'in evlatlarının erkek ve dişilerin spermlerinden yaratılması (Tabiî yaratılış).

Burada muğlak olarak kalan durum, Hz. Havva'nın kendisinden yaratıldığı maddedir. Âdem ile Havva'nın spermlerinden yaratılan evlatları, örneğin Habil ile Kabil diğer insanların takip ettiği süreçten geçerek dünyaya gelmişlerdir. Ancak "Hz. Havva"nın kendisi hakkında net bir ifade bulamamaktayız: Acaba o da Hz. Âdem gibi ilk

[34]Mü'minûn; 23/14.
[35] Râgıb İsfahânî, *Müfredât*, 770.

yaratılışı itibarıyla "*toprak, çamur, balçık*"tan mı yaratıldı, yoksa başka bir "madde"den mi yaratıldı? Bu konunun cevabı şu ayette geçmektedir:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذ۪ي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَث۪يرًا وَنِسَٓاءًۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذ۪ي تَسَٓاءَلُونَ بِه۪ وَالْاَرْحَامَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَق۪يبًا

"*Ey insanlar, sizleri bir tek şahıstan (Hz. Âdem'den) yaratan, o şahıstan da eşini (Havva'yı) vücuda getiren, ikisinden bir çok erkeklerle kadınlar üreten Rabbinizden korkun ve günah yapmaktan sakının; ve yine kendisine hürmet göstererek birbirinizden dileklerde bulunduğunuz (Allah adına senden istiyorum, dediğiniz) Allah'dan korkun ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Şüphesiz ki Allah, üzerinize gözcü bulunuyor.*"[36] İşte bu konu ileride ayetlerin açıklanması esnasında daha da netleşecektir.

1.7. Tüm süreçler ve tüm maddeler:"(يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ ۚ) Ey insanlar! Öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphede iseniz bilin ki, ne olduğunuzu size açıklamak için, Biz sizi topraktan sonra nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra da yapısı belli belirsiz bir çiğnem etten yaratmışızdır."[37] Allahu Teâlâ bütün bu aşamaları yan yana getirmekle insanlara şu mesajı vermektedir: *"Biz sizleri bir halden diğer bir hale, bir yaratılıştan başka bir yaratılışa naklediyoruz.*"[38] Aslında bu ayet şu ayetin özetlediği gerçeğin açıklanmasıdır: "وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا: *Muhakkak ki Allah (c.c.) sizi tavırdan tavıra geçirerek yarattık!*"[39] İlginçtir tüm müfessirler bu ayeti tefsir ederken "halden hale" yani "önce nutfe, sonra alaka, sonra mudğa" şeklinde açıklarken, son dönemde "*modernist ve mealist*" tavırlar takınarak "*evrim teorisini Kur'an adına savunan*" ve kendilerine "*teist evrimciler*" veya "*evrimci teistler*" diyen yahut denilen bazı meal yazarları bu kelimeyi "*evrim*" kelimesinin mukabili şeklinde tercüme etmektedirler. Örneğin Cemal Külünkoğlu'nun mealinde "*O, sizi türlü türlü evrelerden geçirerek yaratmıştır.*" şeklinde, Edip Yüksel'in mealinde "*Oysa sizi evrimler halinde yaratan O'dur.*" şeklinde, Mustafa

---

[36] Nisa, 4/1.
[37] Hac, 22/5.
[38] Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Tahk. Halîl Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005, s. 690.
[39] Nûh, 71/14.

İslamoğlu mealinde “*Oysaki sizi uzun süreçler içinde halden hale evirip çevirerek yaratan O'dur.*” şeklinde, Süleymaniye Vakfı Mealinde “*Halbuki o sizi evrelerden geçirerek yarattı.*” şeklinde çevrilmiştir ki, dikkatsiz okuyucuların zihinleri farkına vardırılmadan “evrim teorisine” çelinmektedir. Bir diğer ilginç husus da şudur ki aynı kelimeyi Diyanet'in yeni mealinde “*Hâlbuki, O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır*.” şeklinde görmekteyiz.[40] Evrim Teorisinin İlahî bir kanun gibi Kur'an ayetleriyle savunması doğru olmadığı gibi, Kur'an ayetlerini meallendirirken ona işaretlerde bulunularak “meşrulaştırma” payı kazandırma çabaları da doğru değildir.

2. KUR'AN'A GÖRE İNSANIN YARATILIŞ SÜRECİ

Kur'an-ı Kerîm insanın yaratılışından bahsederken sadece yaratılış maddelerine dikkat çekmemekte, bunun yanında bir de yaratılışın safhalarını teker teker açıklamaktadır. Denilebilir ki arada bir takım açıklanmamış boyutların bulunmasına rağmen, Kur'an'ın ayrıntılarına kadar açıkladığı konulardan birisi de yaratılış konusudur. Bu konuda insan aklının anlayabileceği tüm anahatlar ve detaylar açıklanmış, ancak insanın anlamakta sıkıntı çekip idrakinden aciz kaldığı konularda temsil, teşbih, istiare, kinaye ifadelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede bakıldığında insanın yaratılış serüveni konusunda şu maddelerle karşılaşmaktayız:

2.1. İnsanın yaratılış öncesi dönem: Bu aşamaya dair işaretleri şu ayette görmekteyiz: **“***İnsan (henüz) anılır bir şey değilken (yaratılmamışken) üzerinden uzunca bir zaman geçti.*”[41] Burada dünyaya gelen insanın bu aşamasından az evvel tanınmayan, bilinmeyen ve kendisinden bahsedilmeyen, öyle ki “anne ve baba sulbünde nütfe olarak bile anılmayacak derecede tanınmaz” bir şey olduğundan bahsedilmektedir.[42] Zemahşerî burada geçen “insan” kelimesinden muradın “*Hz. Âdem'in oğulları olan cins*” olduğunu belirtmektedir.[43] Buna dair delili de şu ayettir: “*Şüphesiz biz insanı katışık/karışık bir nütfeden yarattık*”[44] Buna göre burada “*insanın nütfeden yaratılmış olması*” demek, Hz.

[40] Bkz. http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=71&ayet=14
[41] İnsan, 76/1.
[42] Zemahşerî, *Keşşâf*, 1168.
[43] Zemahşerî, *Keşşâf*, 1168.
[44] İnsan, 76/2.

Âdem'in oğulları olan insan oğlunun Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın karışık ve katışık nütfelerinden yaratıldığı anlamına gelmektedir. İşte Âdemoğullarının bu aşamadaki var oluş süreci, nütfenin "zamanın bazı taifelerinden geçerek" yani belirli zamanlar geçirerek halden hale, tavırdan tavıra girmesiyle insan cinsi oluşmaktadır. Bu haller de ayetin devamında zikredilmektedir.[45]

2.2. İlk İnsan Olarak Hz. Âdem: Kur'an'da insanlardan bahsedilirken daha dünyaya gelmeden evvel, cennette başlayan ve devamı dünyada süregiden aşamalar silsilesinden bahsedilmektedir. Bütün bu aşamaların vardığı en üst nokta, Hz. Âdem'e varmakta, daha sonra da eşi Hz. Havva'yı gündeme getirmektedir. Nitekim o ayetlerden birisinde Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir."*[46]

Bu âyette geçen "Ey İnsanlar" hitabı "Ey Âdemoğulları" anlamına gelmektedir. "Sizi bir tek nefisten yarattı" ifadesinden maksat, "hepinizi bir cins olarak tek bir asıldan türetti ki bu asıl da babanız Âdem'dir." anlamıdır. "ondan zevcini (eşini) yarattı" demek ise iki ihtimal barındırmaktadır:

a. İkisini de aynı şeyden yarattı demek, önce Hz. Âdem'i topraktan yarattı, sonra eşi Hz. Havva'yı onun nefsinden, yani "dil' (ضلع)" denilen "*kaburga kemiğinden*" yarattı anlamına gelmektedir. Böylece her ikisi de "*aynı nefis*"ten yaratıldı.
b. İnsanoğlunu Hz. Havva'dan, Hz. Havva'yı Hz. Âdem'in nefsinden, yani bütün insanları bir erkek ve bir dişiden yarattı. Böylece bütün insanlar "*aynı nefisten*" yaratılmış olmaktadır.[47]

---

[45] Zemahşerî, *Keşşâf,* 1168.
[46] Nisa, 4/1.
[47] Zemahşerî, *Keşşâf,* 214-215.

Burada üçüncü bir şık daha akla gelmekle birlikte Zemahşerî sadece iki ihtimalden bahsetmekte ve üçüncü şık olarak, “*Hz. Âdem ile Havva’nın her ikisinin de topraktan yaratılmış olabileceği*” şıkkından bahsetmemektedir.

İnsan neslinin köken itibarıyla Hz. Âdem’e dayandığını ifade eden bir başka ayet de şudur: “*Allah sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler.*”[48] Zemahşerî burada geçen “*tek nefis*” kavramını “*O, Âdem aleyhisselâm’ın nefsidir*” şeklinde, yine âyette geçen “*O nefisten eşini yarattı*” ifadesini “*O da Hz. Havva’dır ki Allah (c.c.) onu Hz. Âdem’in cesedinden, yani kaburga kemikleri arasında bulunan bir kaburgadan yarattı. Ya da onun cinsinden eşini yarattı*” şeklinde açıklamaktadır. Buna dair delili de bu manaya işaret eden şu âyetten göstermektedir: “*O, sizlere kendi nefislerinizden eşler yarattı!*”[49]

Buraya kadarki bütün ayetler ve açıklamalar, ilk insan olarak Hz. Âdem’in yaratıldığını göstermektedir. Eşi Hz. Havva da dahil olmak üzere Allahu Teâlâ’nın ilk insan olarak yarattığı “*insan neslinin atası*” Hz. Âdem’dir. Bu çerçevede ayetlere bakıldığında ondan önce veya onunla birlikte başka Âdemler veya insanlardan bahsetmek mümkün değildir. Zira böyle bir şey olsaydı, bu durumda ne Hz. Havva’nın, ne de “*Ey İnsanlar*”, “*Ey Âdemoğulları*” diye hitap ettiği insanlık neslinin “*tek bir nefis*”ten yaratıldığından bahsetmez, yukarıdaki iki ayeti şöyle formüle ederdi:

a. يَا
اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ أَنْفُسٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا أَزْواجَهَا وَبَثَّ مِنْها رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَ
اءً

b. هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِنْ أَنْفُسٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا أَزْواجَهَا لِيَسْكُنَ بَعْضُهُمْ اِلَى بَعْضٍ

Buna göre Yüce Allah’ın her iki ayet kapsamında “Ey İnsanlar, sizleri farklı farklı anne ve babalardan, anne ve babalarınızı da türlü türlü nefislerden yaratan Rabbinizden

---

[48] A’râf, 7/189.
[49] Şûrâ, 42/11.

korkunuz!” ifadeleri yer alacaktı. Böylece ayeti okuyan herkes hem insanların sayısının fazla olduğunu, hem onların farklı farklı atalardan ve asıllardan meydana geldiğini, hem de onların yaratıldığı maddelerin farklı farklı olduğunu anlamış olacaklardı. Böyle bir ifade tarzı Kur’an’ın kendisi hakkında sık sık vurguladığı “*beyan, mübîn, tibyân*” sıfatlarına uygun gelmemektedir. Nitekim Kur’an’da Yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: “وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَاناً لِكُلِّ شَيْءٍ: *Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidayet ve rahmet kaynağı, Allah’a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.*”[50] Şayet ayetlerde “*evrim teorisine paralel*” bir anlam ve hüküm olsaydı, hem Kur’an’ın bu özelliklerine, hem de Arap Dili ve Belağatının yapısına binaen Yüce Allah (c.c.) son derece açık bir şekilde ve yukarıdaki “*bozulmuş ifadeler*” ile konuyu zikretmiş olacaktı. Halbuki ayetlerin bizatihi kendileri bu bozulmuş hallerinin tam anlamıyla zıt anlamlarını ve karşıt hükümlerini ihtiva etmektedir.

2.3. Hz. Âdem’in yaratılışı: İnsan cinsinin melek, cin, hayvan, bitki ve diğer varlık cinslerinden ayrı bir tür olarak yaratılışının somut ifadesi Hz. Âdem’in yaratılış sırlarında gizlidir. Kur’an, insanın yaratılışının Hz. Âdem’in yaratılış ile başlandığını açıklamaktadır. Bu çerçevede insan öncesinde başka bir insandan veya Âdem’den önceki başka bir Âdem’den değil, yahut insan cinsinin farklı bir türünden değil, şimdiki insanın babasından bahsedilmektedir. Onun yaratılışı öncesindeyse meleklerin varlığından bahsedilmektedir. Bu konuda şu ayet bizlere bir çok sırrı açıklamaktadır: *“Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler, Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti.*”[51] Buna göre insan cinsi yaratılmadan önce melekler vardı. Nitekim Zemahşerî bu ayette geçen “*halîfe*” ifadesini açıklarken şöyle demektedir: “Buradaki “halife yaratacağım” ibaresinden maksat, “*Ben sizden sonra sizin ardıllarınız olacak bir varlık yaratacağım*” demektir. Çünkü yeryüzünde önce melekler yaşamaktaydı. Yüce Allah meleklerden sonra oraya Âdem’i ve zürriyetini yerleştireceğini bildiriyor.”[52] İbn Kesîr buradaki halîfeden

[50] Nahl, 16/89.
[51] Bakara, 2/30.
[52] Zemahşerî, *Keşşâf*, 70; Nesefî, *Medârik*, s. 44; Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 1/49-50.

maksat, diğer varlıklara halef (ardıl) olarak gelecek Âdemoğulları değil, birbirlerine halef olacak insanlardan bahsedildiğini söylemekte, bu çerçevede yeryüzünde insandan önce başka insan türünün olmadığını da ifade etmektedir.[53] Mukâtil b. Süleyman da şöyle demiştir: "Allah (c.c.) şeytanlardan ve insanlardan önce melekleri ve cinleri yaratmıştı. Daha sonra insanı, yani Hz. Âdem'i yarattı. Bundan sonra da cinleri dünyanın, melekleri de semanın sakinleri yaptı. Cinler arasında haset ve fitneler vaki olunca, Allahu Teâlâ yeryüzüne Âdem'i yerleştirdi."[54] Buna göre "*halife*" kavramına verdikleri farklı anlamlara rağmen, müfessirlere göre bu ayette ve aynı anlamdaki diğer ayetlerde ifade edilen husus şudur: Hz. Âdem insan neslinin ilki (babası)dir, insan nesli de yeryüzüne ilk defa Hz. Âdem ile birlikte gelmiştir. Buna göre Âdem'den önce Âdem olmadığı gibi, yeryüzünden insandan önce başka bir insan türü de gelmemiştir. Zira insanoğlunun yaratılışı Hz. Âdem ile başlamıştır.

2.4. İnsanın bir erkek ve bir dişiden yaratılışı: Kur'an'da insan yaratılışından bahsedilirken ifade edilen bir diğer husus da insan cinsinin yaratılışının birinci aşamasında Hz. Âdem'in yaratıldığı, ondan sonra da "*aynı nefis*"den eşinin yaratıldığı konusudur. Bu şekilde bütün insanların "*bir nefis*"ten yaratıldığı açıklanmış olduğu gibi, insan neslinin başlangıçta bir erkek ve bir kadına, yani tümünün Hz. Âdem ve Havva'ya dayandığı da belirtilmektedir. Bu konudaki ayetlerden birisi de şudur:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَٓائِلَ لِتَعَارَفُواۜ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۜ اِنَّ اللّٰهَ عَل۪يمٌ خَب۪يرٌ

"*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.*"[55] Zemahşerî bu ayeti açıklarken şöyle demektedir: "Yani hepinizi Âdem ve Havva'dan yarattı. Bunun bir tefsiri de şudur: sizden her birinizi bir baba ve bir

[53] İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/46-49.
[54] Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 1/40.
[55] Hucurât; 49/13.

anneden yarattık. Buna göre hepinizin dünyaya geliş tarzı diğerlerinkiyle aynıdır. O halde tefahur ve tefadula hiçbir yönden cevaz yoktur."[56]

Bu ayeti bir hadisinde tefsir eden Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: " " يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَاظُمَهَا بِآبَائِهَا، فَالنَّاسُ رَجُلَانِ : رَجُلٌ بَرٌّ تَقِيٌّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ، وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيِّنٌ عَلَى اللَّهِ، وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ، قَالَ اللَّهُ : { **يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ** } ".''[57] Burada konumuzu ilgilendiren kısımda "وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ" yani "*İnsanlar Âdem'in oğullarıdır. Âdem de topraktandır*." İfadesidir. Bu ifadenin ayeti açıklamak bağlamında sarf edilmesi de Hz. Peygamber'in "*birden fazla baba*" iddialarını değil, tüm insanlık için "*tek baba*" hükmünü beyan ettiği görülmektedir.

Molla Halîl el-Es'irdî (es-Siirdî)[58] de ayette geçen "*zekerin ve ünsâ: bir erkek ve bir kadın*" ifadesini tefsir ederken başka hiçbir açıklamaya girmeden direkt olarak "*Âdem ve Havva*" kaydıyla yetinmektedir.[59] İbn Kesîr ise şöyle der: "Allah (c.c.) burada insanlara kendisinin onları tek bir nefisten yarattığını, o nefisten eşini yarattığını, o ikisinin de Âdem ve Havva olduğunu ve daha sonra onları milletlere ve kabilelere ayırdığını haber vermektedir."[60]

Ayette insanların ırkçılık, kabilecilik, üstünlük duygularına kapılmaması gerektiğinin hepsinin aynı baba ve anadan gelmiş olması hakikati üzerinden hatırlatılması da burada çok önemlidir. Buna göre şayet insanlar farklı atalardan ve analardan türetilmiş olsalardı, örneğin kimisi maymundan türeyen bir insandan, kimisi de arslandan türeyen, yahut kimisi maymunların üstün bir türünden, kimisi de aşağı bir türünden yaratılmış olsaydı, bu durumda ırkçılığa ve kabileciliğe de kapı açılmış olacaktı. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de buna şöyle işaret etmiştir: " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبِّيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَفَخْرَهَا بِالْآبَاءِ، مُؤْمِنٌ تَقِيٌّ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ، أَنْتُمْ بَنُو آدَمَ، وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ، لَيَدَعَنَّ رِجَالٌ فَخْرَهُمْ بِأَقْوَامٍ إِنَّمَا هُمْ فَحْمٌ مِنْ فَحْمِ جَهَنَّمَ،

[56] Zemahşerî, *Keşşâf*, 1041. Krş. Nesefî, *Medârik*, 1156; Beyzâvî, *Envâr*, 2/418.
[57] Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 3270.
[58] Bediuzzaman Said Nursî bu zat hakkında şu ifadeleri kullanır: "Bizde gayet meşhur ve sözü hüccet bir zât-ı muhakkik" Said Nursî, *Mektûbât*, 53.
[59] El-Es'irdî, *Basîretu'l-Kulûb*, 774.
[60] İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/364.

أَوْ لَيَكُونُنَّ أَهْوَنَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الْجِعْلَانِ الَّتِي تَدْفَعُ بِأَنْفِهَا النَّتْنَ ". Yani "*Şüphesiz ki Azîz ve Celîl olan Allah (c.c.) sizlerden cahiliye böbürlenişini ve cahiliyenin atalarla övünme adetini kaldırmıştır. İnsanlar ya muttakî bir mü'mindir veya günahkar bir facirdir. Sizler Âdem'in oğullarısınız. Âdem de topraktandır. Sizlerden bazıları ya kavimleriyle övünmekten vaz geçecekler, ya da cehennem kütüklerinden bir kütük olacaklardır. Yahut bunlar Allah katında burunlarıyla pisliği yuvarlayan pislik böcekleri gibi rezil olacaklardır.*"[61] Aynı hakîkati Veda Hutbesinde de gayet açık bir şekilde ifade buyurmuştur: " يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَلَا إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ، وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ، أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا أَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدَ، وَلَا أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ إِلَّا بِالتَّقْوَى، أَبَلَّغْتُ ؟

"Ey insanlar, dikkat edin ki şüphesiz Rabbiniz birdir. Şüphesiz babanız da birdir. Dikkat ediniz, hiçbir Arabın Aceme, hiçbir Acem'in Arab'a üstünlüğü söz konusu değildir. Hiçbir kırmızı tenlinin hiçbir siyah tenliye, hiçbir siyah tenlinin kırmızı tenliye üstünlüğü yoktur. Stünlük ancak takva iledir. Şüphesiz ki sizin en şerefliniz, Allah'tan en çok korkanınızdır. Dikkat ediniz: Acaba tebliğ ettim mi?" Sahabiler şöyle cevap verdiler: "Evet tebliğ ettin ey Allah'ın Rasûlü!" Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Burada şahid olan gaib olana ulaştırsın!"[62]

Bu iki hadis, Kur'an'ın en önemli ve birincil tefsiri olarak tüm insanların bütün tür ve renkleriyle Hz. Âdem ve Havva'dan türediğini ifade etmektedir. Şayet "*maymundan türeme*" söz konusu ise, bu durumda da bütün insanların Hz. Âdem'den, insanlar arasında sadece bir insanın yani sadece Hz. Âdem'in sadece bir maymundan türemiş olması gerekecektir. Aksi takdirde insanoğlunun maymundan türediğini isbat etmeden evvel, "*birden fazla Âdem'in birden fazla maymundan*" yahut "*bir Âdem'in birden fazla maymundan*" türediğini isbat etmek gerekecektir ki, bunlar Kur'an'ın sarih ifadelerine aykırı düşmektedir.

2.5. Âdem'in Yaratıldığı madde Çamur: Kur'an-ı Kerîm'de insanın yaratılışından bahsedilirken "toprağın su ile karışmış hali" olan çamurdan da bahsedilmekte ve bu çamur aşamasının birkaç türü gündeme getirilmektedir. Burada

[61] Ebu Dâvûd, Kitâbu'l-Edeb, 5116.
[62] Ahmed, Müsned, 38/474.

birkaç örnek vermekle yetineceğiz: *"O öyle bir Rab'dır ki,* ***sizi çamurdan yaratmış****, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de onun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz."*[63] "Andolsun, ***biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık****."*[64] *"Hani Rabbin meleklere, "Ben* ***kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım****, Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti."*[65] "Andolsun, biz ***insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık****."*[66] *"O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı.* ***İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı****."*[67] *"(Ey Muhammed!) Şimdi sen onlara sor: "Kendilerini yaratmak mı daha zor, yoksa yarattığımız diğer şeyleri yaratmak mı? Şüphesiz* ***biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık****."*[68] *"Hani, Rabbin meleklere şöyle demişti: "Muhakkak* ***ben çamurdan bir insan yaratacağım****."*[69] *"Hani meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik, onlar da saygı ile eğilmişlerdi. Yalnız İblis saygı ile eğilmemiş,* ***"Hiç ben, çamur halinde yarattığın kimse için saygı ile eğilir miyim?"*** *demişti."*[70] Bu ayetlerde "çamur" ile "Âdem" arasında "ara geçiş" formülü dedikleri başka bir "yaratık türü"ne işaret bulunmamaktadır. Zira ayetlerde geçen "*sizi çamurdan yaratmış", "biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık", "kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım" ifadeleri kullanıldığı gibi "İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı" ifadesiyle de daha açık ve daha net bir ifadeyle "insan yaratılışının"* çamurdan yaratma şeklinde başladığı belirtilmektedir. Nesefî insanın başlangıcını ifade eden ayeti açıklarken "*İnsan yaratılışına Hz. Âdem'i yaratarak başladı. Onu da "çamur"dan yarattı. Daha sonra da onun zürriyetini nütfeden yarattı.*"[71] İbn Kesîr bu ayeti Arapça şöyle ifade etmektedir: " شرع فى ذكر الإنسان فقل ذلك يعنى خلق أبا البشر آدم من طين" "*Allahu Teâlâ insanın yaratılışından bahsederken bu ayeti*

[63]En'am, 6/32.
[64]Hicr, 15/26.
[65]Hicr, 15/28.
[66]Mü'minûn , 23/12.
[67] Secde, 32/7.
[68] Saffet, 37/11.
[69] Sad, 38/71.
[70]İsra, 17/61.
[71] Nesefî, *Medârik*, 920. Krş.Beyzâvî, *Envâr*, 2/234.

söylemekle insanların babası olan Âdem'i çamurdan yarattığını kastetmektedir."[72] Bu arada yani "çamur" ile "insan" arasında farklı bir süreç, örneğin "*ara formül*"ler varsa, onlara yönelik en azından bir takım işaretlerin olması gerekmektedir ki kendilerine "*teist evrimci*" diyenlerin değil sarahat, işareten bile gösterecekleri ibareler bulunmamaktadır.

2.6. İnsan'ın Yaratıldığı Madde Olarak Su: İnsan neslinin dayandığı ilk baba olarak Hz. Âdem'in yaratılışından bahsedilirken "*toprak*" ve "*çamur*" figürü sürekli biçimde vurgulandığı gibi, Hz. Âdem'in nesli ve zürriyeti olan diğer insanların da "*su*" diye tanıdığımız maddeden yaratıldığı da vurgulanmaktadır. Buradaki su kavramı ilk ilk anlamı itibarıyla "*toprağı çamura dönüştüren sıvı madde*" olarak anlaşılma ihtimaline de sahip olmakla birlikte, Kur'an ifadelerinin tümünde ve müfessirlerin açıklamalarında "*nütfe*" ve "*meni*" anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır. İşte bu bağlamda şöyle buyurulmaktadır: "*O, **sudan bir insan yaratıp** ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin her şeye hakkıyla gücü yetendir.*"[73] "*Şüphesiz **biz insanı, karışım halindeki az bir sudan** (meniden) yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık.*"[74] "*Biz **sizi bayağı bir sudan (meniden) yaratmadık mı?** Sonra onu belli bir süreye kadar **sağlam bir yerde** (ana rahminde) tuttuk.*"[75] "*Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar*."[76] Burada hem "su, nütfe, meni"den bahsedilmesi, hem de bu suyun istikrar bulduğu mekan olarak (ism-i mekan olarak) "na rahminin" gündeme getirilmesi, ayetlerin anlaşılmasında herhangi bir soruna engel olmaktadır. Bu bağlamda ileriki günlerde "insanın yaratılışının başlangıcında değil de anne karnında maymunluktan insanlığa dönüşüm geçirdiği" şeklinde veya anlamında bir "*yeni evrim teorisi*" çıkarsa, ayetlerin buna da imkan tanımadığı görülmektedir.

2.7. İnsanın hammaddesi olarak nutfe: Yukarıdaki ayetlerde "*su*" kelimesi zikredilmekteydi. Bu başlık altında gösterdiğimiz ayetler ise önceki ayetlerin tefsiri mahiyetinde sözü edilen sıvının "*nütfe*" olduğunu açık ve net bir biçimde anlatmaktadır.

---

[72] İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/71.
[73] Furkan, 25/54.
[74] İnsan, 76/2.
[75] Mürselat, 77/20-21.
[76] Tarık, 86/7.

İşte bu çerçevede şöyle buyurulmaktadır: "*İnsan, bizim kendisini nütfeden yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir.*"[77] "*İnsanı nutfeden (bir damla sudan) yarattı. Böyle iken bakarsın ki o, Rabbine açık bir hasım kesilmiştir.*"[78] "*O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?*"[79] "*Nihayet ondan da erkek ve dişi iki eşi var etti.*"[80] İbn Kesir bu son ayette geçen "*nütfe*" kelimesini tefsir ederken şöyle demektedir: "*İnsan aşağılık bir sudan oluşan zayıf bir nütfe değil miydi? Ve o su erkeklerin sulbünden kadınların rahmine dökülmedi mi? Daha sonra Allah onu pıhtılaşmış kana, sonra et parçasına çevirip ona şekil verdikten sonra da ruh üfleyerek tas tamam hale getirilmiş apayrı bir mahluk yapmadı mı? Selametli azalar vererek kendisini erkek ve dişi olmak üzere bir çift insan olarak yaratmadı mı?*"[81] Bu ayetlerde de "*mehîn: aşağılık madde*" diye vasıflanan "*nütfe*" kavramı üzerinden insanın yaratılış süreci anlatmıştır. Aşağılık sıfatına sahip nütfeden bahseden Yüce Allah, erkek ve kadın olmadan önceki evrimcilerin tasavvur ettiği nütfeden maymuna süregiden "*maymunlaşma sürecini*", maymundan insana doğru akıp giden "*insanlaşma sürecini*" neden anlatmamıştır? İnsana yakıştıramadığı için mi, yoksa yaratılışta böyle bir "*ara formül*" olmadığı için mi?

2.8. İnsanın yaratılış maddesi olarak toprak: Kur'an'da insanın yaratılışından bahsedilirken zikredilen bir diğer madde de topraktır. Bu bahsedilen toprağın "insanın dünyada kendisinden beslendiği, vücudunun oluşumunda katkısı bulunan besin maddelerinin yetiştiği yeryüzünün düzeyindeki toprak" mı yoksa, Hz. Âdem'in kendisinden yaratıldığı toprak mı olduğu konusunda son yıllarda bir takım tartışmalar yapılmaktadır. Evrim teorisini dinleştirmek isteyen ve Kur'an ayetlerinden hareketle meşrulaştırma gayretine girenler, ayetlerdeki toprak kavramını tevil gücüyle buğday, arpa, elma, armut, papates, domates gibi yiyeceklerin yetiştiği unsur olarak değerlendirme gayretindedirler. Ayetlerde ise bu kavram şöyle geçmektedir: ***"(Ey insanlar!) Sizi***

[77] Yasin, 36/77.
[78] Nahl, 16/4.
[79] Kıyamet, 75/37.
[80] Kıyamet, 75/39.
[81] İbn Kesîr, *Tefsîr*, 3/575.

topraktan yarattık**, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.*"[82] "Sizi topraktan yaratması**, O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Sonra bir de gördünüz ki siz beşer olmuş (çoğalıp) yayılıyorsunuz.*"[83] Zemahşerî bu konuda şöyle der: "Bu ayette insanların arzdan yaratıldığından maksat, onların babaları olan Hz. Âdem'in topraktan yaratılmış olmasıdır."[84] İkinci ayetin tefsirinde de şöyle demektedir: "sizi topraktan (من تراب) yarattı demesinin sebebi, asıllarının ona dayanmasıdır."[85] Zemahşerî, ayetin devamında 21. Ayeti açıklarken de şöyşe demektedir: "Sizin nefislerinizden zvcelerinizi yarattı demesinin sebebi şudur: Çünkü Hz. Havvâ, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldı. Ondan sonraki kadınlar da başka bir şeyden değil, erkeklerin sulbünden veya sizin nefislerinizin şeklinden ve cinsinden yaratıldı."[86] Buna göre mutlak olarak insan zikredildiğinde, insanların babası olan Hz. Âdem'in topraktan yaratıldığı ifade edilmiş olmaktadır. Bunun yanında kadının da dolaylı yollardan toprağa nisbet edildiği, direkt olarak topraktan yaratılmış olduklarından bahsedilmedikleri görülmektedir.

2.9. İnsanın yaratılış maddesi olarak toprak ve nutfe: Kur'an'da insanın topraktan ve nutfeden yaratıldığı belirtilirken "*sadece topraktan*" veya "*sadece nutfeden*" yaratıldığı anlaşılmasın diye işin daha açık bir şekilde ifade edilmesiyle muhtemel yanlış anlaşılmaları def edecek ifadeler de kullanılmaktadır. Örneğin şu iki ayet, aynı cümlede iki kavramı da zikretmiş, yaratılış sürecindeki konumlarını da açığa kavuşturmuştur: "*Allah sizi **önce topraktan, sonra da az bir sudan** (nutfeden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. Allah'ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır ne de doğurur. Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez, yahut ömrü kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz'da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır.*"[87] "***O, sizi (önce) topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra "alaka"dan yaratan, sonra sizi (ana rahminden) çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da ihtiyarlamanız için***

[82] Taha, 20/55.
[83] Rum, 30/20.
[84] Zemahşerî, *Keşşâf*, 658.
[85] Zemahşerî, *Keşşâf*, 827. Krş. Nesefî, *Medârik*, 905.
[86] Zemahşerî, *Keşşâf*, 827.
[87]Fâtır, 35/11.

sizi yaşatandır. *İçinizden önceden ölenler de vardır. Allah bunları, belli bir zamana erişmeniz ve düşünüp akıl erdirmeniz için yapar.”*[88] *“Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır.* ***Sizi, topraktan yarattığında da ve analarınızın karnında ceninler iken de, en iyi bilendir.*** *Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir.”*[89] *“Ey insanlar! Ölümden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz* ***biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir "alaka"dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir "mudga"dan yarattık*** *ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hale gelsin. Yeryüzünü de ölü, kupkuru görürsün. Biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir.’’*[90] *“****Sonra bu az suyu "alaka" haline getirdik. Alakayı da "mudga" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik.*** *Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şânı ne yücedir!”*[91] Bütün bu ayetlerde insan yaratılışının birinci safhası olarak toprak, ikinci safhası olarak nutfe veya meniden (döl suyundan) bahsedilmektedir. Bu ayetleri açıklayan bütün müfessirler de Kur’an-ı Kerîm’in konuyla ilgili bütün ayetlerinden ve bunları tefsir eden hadislerden hareketle toprak denince Hz. Âdem’in, nutfe veya meniden bahsedilince Hz. Âdem’in zürriyetinin yaratılışından bahsedildiğini ifade etmektedir. O halde bu tür ayetleri yanlış tevil ederek “Hz. Âdem’in de babası vardır ve o da bir nutfeden yaratılmıştır” demek hem Kur’an’a, hem Sünnet’e, hem de icma-ı ümmete aykırıdır.

2.10. İnsanın yaratıldığı madde olarak alak: İnsanın yaratılış sürecinin içerisinde zikredilen bir diğer kavram da “alaka”dır. Bu da Türkçeye daha çok “pıhtılaşmış kan”

---

[88]Mü’min, 40/67.
[89]Necm, 53/32.
[90] Hac, 22/5.
[91]Mü’minun, 23/14.

diye tercüme edilmektedir. Kur'an ifadelerinde bu madde, hutfe ile mudğa arasındaki terkip olarak zikredilmektedir. Buna göre anne rahmine atılan nutfe zamanla dönüşüm geçirip alaka (pıhtılaşmış kan), o da dönüşüp geçirip mudğa (et parçası) halini almaktadır. İşte bu husus ilk nazil olan ayet grubunun ikinci ayetinde de beyan edilmiştir: "*Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak" dan yarattı.*"[92] Bu ifadenin geniş açıklaması da şu ayette beyan edilmiştir: *"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra dirilme işinde şüphede iseniz (ilk yaratılışınızı düşünün), muhakkak ki biz, sizi (Âdem'den, Âdem'i de) topraktan yarattık; sonra bir nutfeden (meniden), sonra pıhtılaşmış bir kandan, sonra yaratılışı tam ve yaratılışı noksan bir et parçasından ki, size kudret ve hikmetimizi beyan edelim. Hem sizi dilediğimiz belirli bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz da, sizi bir bebek olarak çıkarıyoruz. Sonra sizi, kemal ve kuvvet çağınıza erişmeniz için bırakırız. Bununla beraber, içinizden kimi öldürülüyor, kimi de önceki bilgisinden sonra, hiç bir şey bilmemek üzere, kuvvetten düşürülüp kocalma haline çevriliyor. Bir de arzı görürsün, ölmüş (kurumuş); fakat biz onun üzerine suyu indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarır ve her güzel çiftten nebatlar bitirir."*[93] Kur'an'da insan yaratılışı ile ilgili olarak kullanılan "*alaka*" kelimesi dört yerde geçmektedir.[94] Bu dördünü birleştirdiğimizde şu anlam çıkmaktadır: Allah (c.c.) insanları önce topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra mudğadan yaratmıştır. Daha sonra da bu mudğayı anne rahmine iyice yerleştirir. Mudğadan iskelet yapısını oluşturur. İskelete et giydirir. Sonra bir takım yaratılış şekillerinden geçirip dünyaya getirir. Daha sonra da çocuk, genç, yaşlı olarak büyütür. Sonra da eceli gelince vefat ettirir." [95] İbn Kesîr de konuyla alakalı hadislerden hareketle ayetin beyan ettiği süreci şöyle açıklamaktadır: "Biz sizi topraktan yarattık demek, babanız Âdem'in yaratılışı olan ilk yaratılışınızın aslının toprağa dayanmasıdır. Allah (c.c.) daha sonra yaratılışı nutfeden icra etmiştir. Sonra alakayı mudğaya çevirmektedir. Bu da şöyle olmaktadır: Erkeğin nutfesi kadının rahmindeki mekanına yerleşince, kırk gün durmakta, sonra Allah'ın izniyle kırmızı renkli bir pıhtılaşmış kana dönüşmekte ve

[92] Alak, 96/1.
[93] Hac, 22/5.
[94] Kıyâme, 75/38; Mü'minûn, 23/14; Hac, 22/5; Alak, 96/2.
[95] Zemahşerî, *Keşşâf*, 690.

bu halde de kırk gün beklemektedir. Daha sonra da dönüşüm geçirerek bir parça et olmakta, fakat bu durumda herhangi bir şekli ve vücut hattı bulunmamaktadır. Daha sonra da şekil ve vucüt hatları oluşturulmaktadır. Ondan baş, iki el, göğüs, karın, iki kol, iki bacak ve ayak ve diğer organlar yaratılmaktadır. Nitekim hadis de bunu ifade etmektedir."[96] Böylece alak (pıhtılaşmış) kandan başlayan yaratılış süreci, doğan bebek halinde dünya gözüne kavuşmaktadır. Burada da bir cinsin kendi içinde geçirdiği safhalardan bahsedilmekte, birbirinden farklı iki cinsin dönüşüm geçirip başka cinse evrilmesi ve çevrilmesinden bahsedilmemektedir.

2.11. Hz. Âdem'in babasız yaratılışı: Hz. Adem'in yaratılışı konusu günümüzde de tartışmaya açılmış bir konudur. Daha önceki dönemlerde çok zayıf, hatta mevzu bazı rivayetlere dayanılarak veyahut keşf ve ilham gibi kavramlara dayandırılarak ifade edilen bazı görüşler vardı. Örneğin Muhyettin İbn Arabî'nin ve İmam Rabbânî'nin "*Adem öncesinde Ademlerin mevcut olduğu*"na dair bazı ifadelerinden bahsedilmektedir.[97] Ancak Kur'an ve Sünnet'e bakıldığında böyle bir inanca temel teşkil edecek sarih ifadeler bulmak mümkün değildir. Bunun dışında zorlama yorumlarla lafzın zahirini görmezden gelerek kendiliğinden farklı anlamlar yükleyerek bir şeyler söylense de bu da ilmi olmaktan çıkan ve geneli muhatap almayan kişisel mütalaadan başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu çerçevede bakıldığında Kur'an'da geçen şu ifade bize konuyu net açıklalar: **"***Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi*."[98]

Taberî bu ayeti açıklarken "من غير فحل" Yani "*Fahl olmaksızın yarattı*." demektedir. Buradaki "*fahl*" kelimesi Arapça'da "*döl sahibi olan erkek*" demektir.[99] Taberînin açıklaması şöyle devam etmektedir: "Allahu Teâlâ bu ayette şunu ifade etmektedir: Muhakkak ki Hz. İsa'nın benim yaratılışımdaki örneği, babasız olarak yaratılmak şeklindedir. Ey Muhmmed işte bu gerçeği Necrân Hıristiyanlarına bildir. Bu

---

96 İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/528.
97 Bkz. https://islamdergisi.com/genel/ademden-once-100-bin-adem-konusu/
98 Al-i İmran, 3/59.
99 Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzabâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, 2012, Dımaşk, s. 1040.

da tıpkı benim Hz. Adem'i topraktan yaratmam gibidir. Ben daha sonra ona ol dedim, o da oluverdi. Burada ne erkek, ne de kadın olsun, hiçbir döl sahibi yoktu. Ama yine de bu toprak et oldu. İşte benim emrim böyledir, ben bir şeye emrettiğim zaman, o da öyle olur. O halde nasıl ki Hz. Adem'i babasız ve annesiz yarattı isem, Hz. İsa'yı da babasız yarattım." Burada ayetin sonunda "*Bir şeye ol dersem o da oluverir*" ifadesinin geçmesi, Hz. Adem'in yaratılışının başlangıç noktasında olduğunu, bu sebeple de herhangi bir asla, nesle, kendisinden evvelki bir insana veya unsura dayanmadan direkt Allah'ın emri üzerine topraktan olduğunu bildirmek içindir."[100]

Fahrettîn er-Râzî de bu anlamın yanında şu hususa dikkat çekmektedir: "Müfessirler bu ayetin Necrân Hıristiyanlarının Hz. Peygamber'e gelip "İsa'nın babası olmadığına göre, onun babası Allah'tır." şeklindeki itirazı üzere nazil olduğu konusunda icma etmişlerdir. Bunun üzerine bu ayet nazil olup şunu söylemiştir: Şüphesiz ki Hz. Adem'in hiçbir babası ve annesi yoktu. Zira Allah onu topraktan yarattı. Bu nedenle Allah'ın oğlu olması gerekmez. O halde Hz. İsa'nın babasız oluşu da onun Allah'ın oğlu olmasını gerektirmez. Bu ayetin bir anlamı da şudur: Allah'ın Hz. Adem'i topraktan yaratması mümkün olduğuna göre, neden Hz. İsa'yı Hz. Meryem'in karnındaki bir kandan yaratması mümkün olmasın? Halbuki Allah'ın kudreti açısından her ikisi de aynıdır" [101] Râzî bu tefsirinin devamında şunları da söylemektedir: "Akıl her bir insanın bir babasının olmasını gerekli kılmaktadır. Buna göre Hz. Adem'e gidene kadar herkesin silsile halinde babası vardır. Ancak bu silsilenin hep böyle devam etmesi de mümkün değildir. Bunun bir yerde durması gerekmektedir ki işte Kur'an bu noktada insanların bir nefisten, topraktan, çamurdan yaratıldığını ifade etmektedir."[102]

Semerkandî ise burada farklı bir hususa dikkat çekmektedir: "Burada iki şey arasında büyük farklar olsa da bir birine benzer taraflarının olduğuna delalet eden ilmî bir delil vardır. nitekim Hz. Adem'in yaratılışı ile Hz. İsa'nın yaratılışı arasında fark vardır. Zira Hz. Adem topraktan yaratılmıştır, Hz. İsa ise topraktan yaratılmamıştır. Ancak her

---

[100] Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberi, *Câmiu'l-Beyân, An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Tahk. Beşşâr İvad Ma'rûf-İsâm Fâris el-Harşânî, Müessestu'r-Risâle, Beyrut, 1994, 2/268.
[101] Fahru'd-Dîn Ömer b. Diyau'd-Dîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, 1981, 8/82-84.
[102] Râzî, *Mefâtih,* 8/84.

ikisinin ortak özelliği, babasız olarak yaratılmış olmalarıdır. Bununla birlikte Hz. Adem'in de, Hz. İsa'nın da aslı toprağa dayanmaktadır. Çünkü Yüce Allah Hz. Adem'i bizzat topraktan yaratmış olmayıp, önce toprağı çamura, çamuru balçığa çevirip daha sonra yaratmıştır. Aynı şekilde Hz. İsa'yı da halden hale geçirerek yaratmıştır. Neticede onun da aslı Hz. Adem aracılığıyla toprağa dayanmaktadır."[103]

Muhyeddin-i Arâbî ise bu ayeti açıklarken şöyle demektedir: "İsa'nın meseli demek, İsa'nın sıfatı anlamındadır. Buna göre İsa'nın ilahi kudretle babasız olarak yaratılması ile Adem'in ilahi kudretle babasız ve annesiz yaratılması aynıdır. Şunu da bil ki yaratılmış varlıklardaki acaip haller o kadar çoktur ki saymakla bitmez. İnsanın babasız olarak yaratılmasında alemdeki varlıklar arasında bir kıyas yaptığımız takdirde, alemdeki diğr varlıkların var olma şekillerinin türlü türlü olması sebebiyle mukayese yapmayı gerektirmeyecek kadar garip durumlar söz konusudur. Örneğin bir kısım varlıklar anlık olarak var olmakta, daha sonra da nesiller şeklinde artmaya devam etmektedir. İşte insan da böyledir. Onun ilk defa meydana gelmesi (hudusü) devirlerden bir devirde süregelen "*dönüşümlü tevellüd*" ile olmuştur. Daha sonra da "*normal tevellüd"* yani "*normal doğum*" ile devam etmiştir."[104]

Bu şekilde tefsir kitapları bütünüyle Hz. İsa ile Hz. Adem'in babasız olarak Allah'ın irade, kudret ve tekvini ile yaratıldığını ifade etmekte, ne bu ayetlerden, ne de başka ayetlerden hareketle Hz. Adem'e toprak, çamur dışında başka bir "nufte", "baba", "anne" ve "canlı varlık" izafe etmemektedir.

2.12. Hz. Havva'nın Yaratılışı: Kur'an'da insanın yaratılışından bahsedilirken ilk olarak Hz. Adem'in yaratılışından bahsedilmektedir. Ondan sonra da Hz. Havva'nın "aynı nefis"den yaratıldığı ifade edilmektedir. Ancak bu yaratılma şekli Hz. Adem'in yaratılışı kadar "muhkem" ifadelerle anlatılmış değildir. Binaenalyeh "müteşabih" ayetlere benzer ifadeler sebebiyle alimler tarafından farklı te'vîller de yapılmıştır. Öncelikle bu konudaki

---

[103] Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkandî, *Tefsîru's- Semerkandî (Bahru'l-Ulûm),* Tahk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd-Zekeriyya Abdilmecîd en-Nûtîy, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 1/273.
[104] Muhyû'd-Dîn b. Alî b. Muhammed İbn Arabî et-Tâî el-Hâtımî, *Tefsûru İbn Arabî*, Dâru't-Türâs el-Arabî, Beyrût, Lübnân, 2010, 1/108.

ayetlere bakmak gerekmektedir: “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için* ***türünüzden eşler yaratması*** *ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.*”[105] “*O,* ***sizi bir tek candan (nefsin vahideh) yaratandır****. Sizin bir karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var. Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıklamışızdır.*”[106] “*O,* ***sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti****. Sizin için hayvanlardan (erkek ve dişi olarak) sekiz eş yarattı.* ***Sizi annelerinizin karnında bir yaratılıştan öbürüne geçirerek üç (kat) karanlık içinde oluşturuyor.*** *İşte Rabbiniz olan Allah budur. Mülk (mutlak hâkimiyet) yalnız onundur. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde nasıl oluyor da haktan döndürülüyorsunuz?*”[107] İlk ayetlerde “*sizi bir nefisten yarattı*” ifadesi tek başına zikredilmiş olsaydı, bu durumda Hz. Havva’nın da topraktan yaratıldığı söylenebilirdi. Ancak diğer ayetlerde “ondan zevcini yarattı” denildiği için bir takım farklı anlayışlar ortaya çıkmaktadır. Bu da tefsir alimlerinin ve diğer alimlerin konuya farklı açılardan bakmasını sağlamaktadır. Ayetlerde geçen “nefs-i vahide” ifadesi konusunda birkaç müfessirden nakillerde bulunursak, maksad-ı ilahîyi anlamak kolaylaşacaktır. Mukâtil b. Süleymân, Nesefî, Beyzâvî, İbn Kesîr, Es’irdî’ye göre nefs-i vâhide Hz. Adem’dir.[108] Diğer müfessirler de umumiyetle aynı şeyleri söylemektedir. Burada bütün insanların yaratılışlarını söz konusu ettiğimizde, hepsinin atasının Hz. Adem olduğu açıkça anlaşılmakla birlikte, acaba Hz. Havva’nın yaratılışı da ona mı dayanmaktadır diye bir soru karşımıza çıkmaktadır. Buna göre akıl ve mantık çerçevesinde düşündüğümüzde Hz. Havva’nın yaratılışı hakkında şu seçenekler gündeme gelmektedir.

a. Hz. Havva da Hz. Adem gibi topraktan yaratıldı,

b. Hz. Havva, Hz. Adem’den yaratıldı.

---

[105] Rûm, 30/21.
[106] En’am, 6/ 98.
[107] Zümer, 39/6.
[108] Mukâtil, *Tefsîr*, 1/362; Nesefî, *Medârik*, 334;Beyzâvî, *Envâr*, 1/313; Es’irdî, *Basîretu’l-Kulûb*, 212; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/603.

İşte bu konuda net cevap almak için Zümer Suresi 6. Ayette geçen "***O, sizi bir tek nefisten yarattı. Sonra ondan eşini var etti**."* ibaresini açığa kavuşturmak gerekmektedir. Burada geçen "ثُمَّ جَعَلَ زَوْجَهَا مِنْهَا" ifadesi hakkında Zemahşerî şöyle demektedir: "Allah (c.c.) vahdaniyet ve kudretinin bir gereği olarak evvela Hz. Adem'i bir nefisten yarattı, sonra Hz. Adem'i onun kaburgalarından yarattı. Diğer bir görüşe göre ise, önce Hz. Adem'i birleştirilmiş bir nefisten yarattı, daha sonra onu bir zevc ile çift yaptı. Bir diğer görüşe göre ise, Allah Adem'in zürriyetini onun sırtından zerreler halinde çıkardı. Daha sonra da Hz. Adem'i yarattı."[109] İmâm Matûridî de diğer müfessirler gibi buradaki "*sizi nefs-i vahideden yarattı*" ve "*zevcini ondan yarattı*" ifadelerini zahiri anlamıyla değerlendirmek gerektiğini ifade etmekte ve şöyle demektedir: "Sizi bir nefisten yarattı ifadesinin zahiri manası, daha zevcini yaratmadan önce, Hz. Adem'i bu nefisten yarattık demektir. Te'vîl ehli bu konuda ihtilafa düşmüşlerdir. İbn Abbâs bazı rivayetlere göre bunu te'vîl etmişse de, bize göre Allah'ın bu sözü zahiri manaya çıkmaktadır. Buna göre ayetin manası şöyle olur: Allah (c.c.) siz insanları çok olmanıza rağmen önce Hz. Adem'in nefsi üzerinde takdir etti, sonra da hepinizi yaratılacak olan son ferdinize kadar bu nefisten yaratacaktır. Bu ilk insanı takdir edip yarattıktan sonra da ondan zevcesini çıkardı. Daha sonra da diğer insanların hepsini bu şekilde ondan yarattı."[110]

Hz. Peygamberin hadislerine baktığımızda müfessirlerin ayeti açıklamasına rehberlik ettiğine inandığımız ifadelere rastlamaktayız. Bu konuda şu hadis rivayet edilmektedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ ؛ فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضِلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضِّلَعِ أَعْلَاهُ، فَإِنْ ذَهَبْتَ تُقِيمُهُ كَسَرْتَهُ"

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kadınlara nasihat ediniz. Şüphesiz ki kadınlar bir kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Şüphesiz ki kaburganın en eğrisi de en üstrekidir. Şayet sen onu düzeltmeye

---

[109] Zemahşerî, *Keşşâf*, 934. Krş. Nesefî, *Medârik*, 1031; Beyzâvî, *Envâr*, 2/320.
[110] Maturîdî, *Te'vîlât*, 8/659.

çalışırsan, kırarsın!"[111] Aşağıda kaynaklarını verdiğimiz bu hadisin aynı kaynaklarında şu ifadeler geçmektedir:

a. Kadın eğri kemiktir.(المرأة ضلع)
b. Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. (إن المرأة خلقت من ضلع)
c. Kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. (إن النساء خلقن من ضلع)

Bu üç ibarede kadının eğri kaburga kemiğinden yaratıldığı belirtilmektedir. Ancak aynı hadisin bir başka rivayet çeşidinde teşbih edatı kullanılarak "kadının kaburga kemiği gibi eğri" olduğundan bahsedilmektedir. Bu rivayet de şöyledir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : " إِنَّ الْمَرْأَةَ كَالضِّلَعِ، إِذَا ذَهَبْتَ تُقِيمُهَا ؛ كَسَرْتَهَا، وَإِنْ تَرَكْتَهَا اسْتَمْتَعْتَ بِهَا وَفِيهَا عِوَجٌ."

"*Hz. Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki kadın eğri kaburga kemiğine benzemektedir. Şayet sen onu düzeltmeye kalkarsan, kırarsın. Şayet öylece terk eder (de dokunmazsan) ondan fayda görürsün. Zira kadında bir tür eğrilik vardır.*"[112] Bu hadiste kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı ifadesi beyan buyurulmamış, bunun yerine kaburga kemiğine benzediği belirtilmiştir. Nitekim aynı anlamı "*Kadın kaburga kemiğidir: (المرأة ضلع)*" ifadesinden de çıkarmak mümkündür. Zira burada mübteda olan "*kadın*" ile haber olan "*kemik*" arasında mahzuf bir teşbih edatı takdir ettiğimizde "*kadın kaburga kemiği gibidir*" anlamı çıkmaktadır. Her iki hadisi rivayet eden kaynaklar aynı olduğu gibi, bu kaynaklarda her iki hadisin de sahih olduğu belirtilmektedir. O halde Kur'an ayetlerinde görüldüğü gibi bu iki çeşit hadisi doğru anlamak için bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu da karşımıza iki seçeneği çıkarmaktadır:

a. Hadisleri Kur'an ayetlerine arz etmek ve onların ortaya koyduğu muhkem ayetler çerçevesinde te'vil etmek,

[111] Buhârî, Ehâdîsu'l-Enbiya, 3331; Buhârî, Nikâh, 5185; Müslim, Rada', 1468; Daremî, Nikâh, 2267; Ahmed, Müsned, 16/276. Bu hadisi zikrettiğimiz kaynaklar Hz. Ebu Hureyre'den rivayet etmektedirler. Daremî aynı zamanda Ebu Zer'den, Ahmed b. Hanbel Ebu Zerr ve Semure b. Cündeb'den rivayet etmektedir.
[112] Müslim, Rada', 1468; Tirmizî, Ebvabu't-Talak, 118; Dâremî, Nikah, 2268; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 15/321.

b. Hadisleri birbirine arz etmek ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmek.

İlginçtir ki çağımızda İslâm'ın kadına verdiği değeri küçümsemek ve hadis ile sünneti bir bütün olarak ya da kısmî bir tavır ile inkâr etmek isteyenler, hadisin teşbih edatı kullanan rivayet türünü görmezden gelmekte, sanki hadis kitaplarında böyle bir hadis geçmiyormuş gibi hareket etmekte, bu sayede bir takım manipülasyonlar ve algı operasyonları üzerinden İslam'da ya da hadislerde kadının erkekten düşük bir değerde görüldüğünü yaymaya çalışmaktadırlar. Bunlara göre sanki kadının erkekten, Hz. Havva'nın Hz. Adem'in kemiğinden yaratılmış olması, onu küçük görme anlamına gelmektedir. Aynı zihniyet yapısı, insanı maymundan gösterirken de herhangi bir aşağılamadan bahsetmemektedir. Halbuki onlardan bazılarının medyada söyledikleri "*kokuşmuş balçıktan türemektense maymundan üremeyi tercih ederim*" argümanlarını şöyle çevirmek de mümkündür: "*maymundan üremiş olmaktansa Hz. Adem'in kaburga kemiğinden türemeyi tercih etmeniz daha şık olur!*"

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: İmam Maturidî'nin dediği gibi şayet ayetleri (dolayısıyla hadisleri) zahiri anlamları üzerine hamledersek, Hz. Havva, Hz. Adem'in kaburgasından yahut onun yaratıldığı nefsin aynısından yaratılmıştır denebilir. Burada toprağa nefis demenin mümkün olup olmadığı da düşünülürse, Hz. Havva'nın tıpkı Hz. Adem gibi topraktan yaratılmadığı da anlaşılmaktadır. Yok eğer ayet ve hadisleri, sahih hadislerde geçen teşbih edatını karine kabul ederek te'vîl etme yoluna girmek suretiyle izah edersek, bu durumda şöyle bir anlam çıkmaktadır: Kadınlar tıpkı eğri kaburga kemiği gibi nazik ve kibardır. Onları düzeltmek istediğinizde, kırabilirsiniz. Bu nedenle nasıl ki eğri bir kemiği düzeltmeye çalışmıyorsanız, aynı şekilde kadını (özellikle sorunlu durumlarda kırgın, küskün, kızgın oldukları hallerde) düzeltmeye çalışmayın. Onları bu durumda yalnız bırakın, belli bir zaman geçtikten sonra kendisi yavaş yavaş normal hale gelecektir. İşte bu anlam ayet ve hadislerin ruhuna aykırı gelmemektedir.

2.13. Hz. Âdem'in Cennet Hayatı: İnsan yaratılışının doğru anlaşılmasını sağlayacak bir diğer husus da Yüce Allah'ın insanı cennette yarattığını bildirdiği ayetlerdir. Bu ayetlerden hareketle insanın yaratılış sürecinin iki safhasını görmek mümkündür:

a. Hızlı süreç: İlk insanın topraktan yaratılması süreci. Bu sürecin anlık bir süreç olduğu bunu anlatan ayetlerde "*kun fe yekun*" ifadelerinden anlaşıldığı gibi yeniden dirilişin ilk dirilişe benzetildiği ayetlerden de anlaşılabilir.

b. Normal süreç: Bu da ilk insanın dünyaya yerleştirilip eşiyle evlilik hayatı yaşamasıyla birlikte meydana gelen hamilelik vakıası sürecidir.

Bu iki süreci bir arada zikreden ayetlerden birisi de şudur: ***"****Onlar, ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve çirkin işlerden uzak duran kimselerdir. Şüphesiz Rabbin, bağışlaması çok geniş olandır.* ***Sizi, topraktan yarattığında*** *da ve* ***analarınızın karnında ceninler iken de,*** *en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, Allah'a karşı gelmekten sakınanları en iyi bilendir."*[113] Topraktan yaratma süreci ile anne karnında cenin iken geçilen süreç, bize yaratılışın iki safhasından haber vermektedir.

İşte ilk insanın yaratılış sürecinden bahseden ayetler, bu sürecin dünyada değil cennette olduğunu ifade etmektedir. Bu konuda birçok ayet geçmektedir. Bu ayet gruplarının birisinde şöyle buyurulmaktadır: "*Hani, Rabbin meleklere, "Ben* ***yeryüzünde*** *bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "****Orada*** *bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler. Allah da, "Ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti. Allah, Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi. Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler. Allah, şöyle dedi: "Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle." Âdem, meleklere onların isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi. Hani meleklere, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu. Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin.* ***Orada*** *dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa*

[113] Bakara, 2/31.

*zalimlerden olursunuz." Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde bulundukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "**Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır**" dedik. Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır. "**İnin oradan (cennetten) hepiniz.** Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarsa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir" dedik. İnkâr edenler ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."*[114] Bu ayetlerde geçenAllah'ın meleklere yeryzünde br halife yaratacağını bildirmesi, meleklerin bu konudaki szöleri, daha sonra Hz. Adem'in yaratılıp meleklerle diyaloga geçirilmesi, meleklere ve İblis'e secde emrinin verilmesi olayları ile birlikte bir de bu anlatımlarda kullanılan "*orada, ben yeryüzünde, inin, sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak var, inin oradan hepiniz*" ifadeleri sarih olarak bu yaratılış olayının ve Hz. Adem'in melek ve İblis ile ilgili kısmının hubut (dünyaya inme) olayından önce vaki olduğunu göstermektedir.

Bu ayetlerin tefsirini yaparken İamam Maturidî şöyle demektedir: "Biz daha önceki yerlerde "cennet"in ağaçlar, fidanlar ve çeşitli bitkilerle kuşatılmış olan bir yer parçası anlamına geldiğini söylemiştik. Bunun delili de Yüce Allah'ın "*Orada dilediğiniz her şeyi yiyiyinizz ancak şu ağaca yaklaşmayınız!"* sözüdür. Bu anlam insanlar nezdinde açık bir şekilde bilinen bir anlamdır. Burada Hz. Adem ile Havva'nın içinde kalması emredilen cennetin neresi veya ne olduğu konusu tam anlamıyla bilinememektedir. Acaba orası muttakî kullara vaat edilen cennet midir, uoksa dünya cennetlerinden (bahçelerinden) bir cennet (bahçe) midir? Zira bu âyette bu durumu beyan eden bir açık ifade bulunmamaktadır."[115]

Zemahşerî bu ayetleri tefsir ederken bu olayın mutlak anlamıyla cennette vaki olduğunu, söz konusu ağacında cennetteki ağaç olduğunu ve "birbirinize düşman olarak ininiz" emrinden Hz. Adem ve Havva ile ikisinin zürriyetinin yaşam yeri olarak dünyaya

[114] Bakara, 2/30-39.
[115] Matûridî, *Te'vîlât*, 1/425.

indirildiğinin takdir edildiğini ifade eden açıklamalar yapmaktadır.[116] Nesefî ise Zemahşerî'den faydalanarak olayı daha da netleştirmekte ve şöyle demektedir: "Burası, muttakilere vaat edilmiş olan ebedi kalma mekanı olan cennettir. Zira bu konuda meşhur nakil (hadis) vardır. yine ifadedin başınada geçen harf-i tartif de buna delalet etmektedir. Ancak Mu'tezile, bunun Yemen'de bulunan bir bostan olduğunu söylemiştir. Onlara göre cennette teklif (sorumluluk) olmadığı gibi, oraya giren çıkamaz. Bize göreyse oraya giren birisi ceza olarak çıkamaz. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) de Mirac Gecesinde oraya girmiş, sonra oradan çıkmıştı."[117] Beyzâvî de şöyle demektedir: "Cennet, sevabın verildiği yurttur. Çünkü burada kullanılan elf-lâm takısı ahid ifade etmektedir. Ondan başka ahd-i zihni açısından bilinen bir başa cennet de olmadığına göre, burada kasdedilen cennet, meşhur cennettir. Cennet'in henüz yaratılmadığını iddia edenler (Mutezile) buranın Filistin diyarında veya Fâris ve Kirmân arasındaki bir yerde olduğunu söylemişlerdir. Bunlar "*hubut:iniş*"i de Hz. Adem'in Hindistan'dan intikal tmesine hamlettiler."[118] İbn Kesîr de şöyle demektedir: "Hz. Adem'in skan edildiği cennetin neresi olduğu, semada mı yoksa yerde mi bulunduğu konusunda ihtilafa girilmiştir. Alimlerin çoğu birincisini savunmaktadır. Kurtubî ise Mu'tezile ve Kaderiye'den bu cenentin yeryüzünde olduğuna dair görüşü nakletmiştir. Ayetin siyakı, Hz. Havva'nın Hz. Adem'in cennete girmesinden evvelki bir vakitte yaratıldığı manasını gerektirmektedir."[119]

Netice olarak müfessirler ayette geçen olayın cennette vaki olduğunu, ancak cennetten maksadın neresi olduğu konusunda iki ayrı görüşün bulunduğunu söylemişlerdir. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat müntesibi müfessirler, umumiyetle buranın meşhur ve maruf cennet olduğunu söylemişlerdir. Ancak Ehl-i sünnet'in büyük alimlerinden İmam Maturidî yukarıdaki ifadesinde Bakara Suresi 30-39. Ayetlerden hareketle "burada kesin bir kanaat belirlemenin mümkün olmadığını" söylemiştir. Bununla birlikte diğer ayetler ve hadisleri de işin içine katan Eş'arî ve Maturidî

---

[116] Bkz. Zemahşerî, *Keşşâf,* 72-73.
[117] Nesefî, *Medârik,* 46.
[118] Beyzâvî, *Envâr*, 1/54.
[119] İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/53.

müfessirler, olayın cennette vaki olduğu görüşünü umumiyetle tercih etmektedirler. Bu görüş de bize yaratılış konusunda şöyle bir ufuk açmaktadır: Şayet Hz. Adem ve Havva'nın yaratılışı cennette vaki olduysa, onu dünyada vaki olan "*evrim teorisi*"ne dayandırmak anlamsız kalmaktadır. Zira evrim teorisini icad edenlerin ve savunanların bu konuda gösterdikleri deliller, dünyada tespit ettikleri bir takım fosiller ve kemiklerden oluşmaktadır ki, o kemiklerden hareketle dünyada meydana gelmiş bir olayı cennette vaki olmuş bir olaya hamletmek doğru olmamaktadır.

3. YARATILIŞ SÜRECİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Buraya kadar âyet ve hadislerden hareketle tesbit etmeye çalıştığımız "*yaratılış gerçeği*" konusunda vardığımız en önemli ve en kesin gerçek şudur ki, yaratılış olayı ilahi irade, kudret, tekvin, fiil ve halk ile alakalı olduğundan, bunlar da Allah'a ait olup mutlak anlamda bulunduğundan sınırlı, eksik, zorlu bir bilgi seviyesinde olan biz insanların "ezelî bilgi"yi, "muhdes ve müktesep" ilmimizle tam anlamıyla idrak etmemiz mümkün değildir. Nitekim Ayetü'l-Kürsî'de geçen " وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَا شَٓاءَ : *Onlar Allah'ın ilminden bir şeyi kuşatamazlar. Ancak Allahın dilediği kadar bilirler."*[120] Bu nedenle yaratılış tartışması daha çok incelenecek, araştırılacak ve konuyla alakalı olarak bilgi üstüne bilgi elde edilecektir. Ama nihaî sonuca ulaşmak, ilmin zirve noktasına varmak mümkün olamayacaktır. Zaten bu özellik, ilmin gelişme kanununun bir parçasıdır. Zira ilimde tüm mesafelerin kat'edildiği bir zirveye ulaşılmışsa, artık bilimsel araştırma diye bir şey de kalmayacaktır. Bu nedenle bize düşen vardığımız hüküm ve neticeleri nihaî karar olarak göstermek yerine, daha ileri noktalara götürme ve vardırma çabasına girmektir. Bu çerçevede baktığımızda Kuranda geçen yaratılışla ilgili ayetlerden ve bu ayetlerin ihtiva ettiği anlam ve hükümlerden hareketle çağımız gündeminde olan üç hususta kısa değerlendirme yapmak istiyoruz.

3.1. Günümüzde yaratılış konusunda neler yapılabilir? Günümüzde yaratılıştan bahsedilirken konu direkt olarak Darwin'in ileri sürdüğü "Evrim Teorisi"ne getirilmekte,

---

[120] Bakara, 2/255.

son birkaç yıldan bu yana bu teorinin Kur'an ile desteklenmesine alışılmaktadır. Hatta "Evrimi anlamayan Kur'an'ı anlayamaz" deilecek kadar ileri ev aşırı iddialarda bulunulmaktadır. Acaba Darwin'in iddiaları ve Evrim Teorisi Kur'an'a uygun mudur? Ayrıca bu teori gerçekten de insanın yaratılış gerçeğine uygun mudur? Başka bir ifade ile insanın var oluşunu isbat ve ifade eden tek bilimsel açıklama evrim midir? İşte günümüzde din ve bilim konusunda araştırmaların yapıldığı her yerde bu konu gündemde tutulmaya çalışılmaktadır. Bizim burada beyan edeceğimiz birkaç husus vardır:

a. Darwin geliştirdiği "Evrim Teorisi" ile neyi veya neleri ifade etmektedir?
b. Darwin'in bu teorisi kesinleşmiş ve itiraz edilemez bir kanun mu dur?
c. Evrim Teorisi yaratılış konusunda ifade edilebilecek tek açıklama yöntemi midir?
d. Bilim, bu teoriye kesin anlamıyla teslim olmuş veya şahitlik yapmış mıdır?
e. Günümüzde bu teoriyi savunan ateistler bundan neyi veya hangi anlamları kasd etmektedirlr?
f. Günümüzde bu teoriyi din veya Kur'an adına savunanlar bundan neyi kasd etmektedirler?
g. Böyle bir teori gerçekte Kur'an'ın ve Sünnet'in yaratılış ile ilgili açıklamalarına ne derece uymaktadır?

Bu soruların cevabını vermek için sadece din alimi veya sadece bilim adamı olmak yeterli gözükmemektedir. Zira din açısından baktığımızda Kur'an, sünnet, tefsir, hadis, kelam, İslâm felsefesi konularında uzman olmayı gerektirdiği gibi, biyoloji, fizik, kimya, tarih, arkeoloji, anatomi, tıp gibi birçok bilimde de uzman olmayı gerekli kılmaktadır. İşte burada bizim önereceğimiz çözüm, din ve bilim adamlarından oluşan ehliyetli ve akademik bir komisyonun bu konudaki tüm verileri birleştirip, mukayese ederek çağımızın vardığı bilimsel seviyeye uygun en son kanaati tesbit etmeleri ve topluma sunmalarıdır. Aksi takdirde münferit tartışmaların ve tek yönlü bakış açılarının bizi ulaştırcağı sonuçlar hep tartışmalı geçecektir.

3.2. Yaratılış Süreci Evrim Anlamına mı Geliyor? Günümüzün en büyük handikaplarından birisi de yaratılış konusunda din adamlarının sadece nasslara, bilim

adamlarının da sadece bilimsel tespitlerine dayanarak görüş beyan etmeleri, ifade ettikleri görüşlerinde din ile bilimi birlikte değerlendirme hassasiyetini yeterince göstermemeleri, aralarındaki tartışmaların birbirinden kopuk bir sürece girmesinden dolayı Allah'ın tabiatta yaratmış olduğu yasalar ile Kur'an olarak peygamberine ve daha önceki peygamberlere gönderdiği ayetlerin çelişik olmasını ima eden bir anlayışın zuhur etmesidir. Bu çerçevede bilim çevrelerinde "ateizm"e destek olarak kullanılan "Evrim Teorisi"ninden hareketle "evrendeki tüm varlıklar sebep-sonuç dairesi içinde ve sonsuz bir evrimle neticesinde var olmuştur, bu nedenle yaratılış diye bir şey yktur, dolayısıyla yaratıcı da yoktur" şeklindeki görüş yaygınlık kazanmıştır. Dinî çevrelerde de "Evrim demek, yaratılışı inkar etmek demektir. Bu da dolaylı yoldan yaratıcıyı inkar etmek demektir." Şeklinde genel bir kanaat hasıl olmuştur. Evrim teorisinin Darwin gibi dine ve Tanrı'ya inanan bir şahıs tarafından ileri sürülmesine rağmen özellikle ateist, komünist ve sosyalist cenahlarda sahiplenip savunulmasının, atezime, nihlizme, materyalizme ve diğer inkarcı felsefî düşüncelere dair bir delil olarak sunulması, dinî çevrelerin bu tür tavrı takınmasına neden olduğu söylenebilir. Bununla birlikte son yıllarda din adına "tesit evrimcilik" diye bir yeni akım daha geliştirilmek istenmektedir. Bunlar da Kur'an'ın bazı ifadelerini, bazen de toptan inkar ettiklri hadislerden teorilerine uygun ifadeleri barındırdığına inandıkları bir takım rivayetleri kullanarak "evrimden fazla evrimci" bir tavır içerisine girmişlerdir. İşte onların kullandıkları ayetlerden birisi de şu ayettir:

(وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا)

"*Halbuki Allah (c.c.) sizleri bir takım tavırlardan geçirmiştir*."[121] Diyanet İşleri Başkanlığının meallerinden birisinde bu ayet "*Halbuki, o sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır*." şeklinde tercüme edilirken "*evre*" kelimesi kullanılmış, bunu okuyan mealci temayülün "*evrim teorisi*"ni Kur'an'a dayandırmasına bir dayanak oluşturulma fırsatı –gayr-ı ihtiyârî ve gayr-ı irâdî de olsa- oluşturulmuştur. Halbuki son günlerde gündelik dilde ve insanlar arasında mütedavil olan kavramlarda Kur'an'a aykırı olduğu bilinen bir husus, yahut Kur'an'a uygunluğu henüz tesbit edilememiş bir görüş varsa, Kur'an

[121] Nuh, 71/14.

meallerinde bu tür ifadelere dikkat etmek gerekmektedir. O halde müfessirlerin ayette geçen "tavır" ifadesinden ne anladıkları, bu ifadenin Kur'an ve sünnet'in genel muhtevası ve konuyu arz eden diğer yerlerinde nasıl ifade edildiğine başvurmak gerekmektedir. Biz burada konuyu kısa kesmek üzere ilgili kaynaklara havale etmekle birlikte şu ayet-i kerimeyi arz etmekle yetineceğiz:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَاءُ اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلَى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَا اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

"*Ey insanlar! Öldükten sonra dirileceğinizden kuşku duyuyorsanız şunu unutmayın ki, biz sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan, sonra belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim ve biz dilediğimizin rahimlerde belirli bir vakte kadar kalmasını sağlarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız ki daha sonra yetişkinlik çağınıza erişesiniz. İçinizden kimi erken vefat ettirilirken kimi de önceden bildiklerini bilmez hale gelinceye kadar ömrün en düşkün çağına eriştirilir. Öte yandan yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise (bir de bakarsın) canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkarır."*[122] İşte Kur'an'ın kendi kendisini tefsir etme metodu açısından bakıldığında, bu ayetlerin ifade ettiği aşamaların, yukarıdaki ayette geçen "tavırlar" ifadesine açıklık kazandırdığı, söz konusu ayetin Evrim Teorisi ile alakasının olmadığı görülmektedir.

3.2. Yaratılıştan çıkarılacak mesajlar: Kur'an'ın yaratılış ile ilgili ayetlerini okumaya ve anlamaya çalışırken, bilimsel bir teoriye destek olmak amacıyla mı veya onu kösteklemek (red etmek ve çürütmek) amacıyla mı nazil olduğunu vurgulamak yerine, temel maksadlarına inmenin daha doğru olduğuna inanmaktayız. Bu nedenle bizzat Kur'an ayetlerinde geçen şu parçaları burada tekrar hatırlatmak isteriz:

---

[122] Hac, 22/ 5.

a. "*Allah onu hangi şeyden yarattı?*"[123] Bu ayette yaratılan maddeye dikkat çekilerek küfür, inad, kibir tavırlarına girilmemesi tavsiye edilmektedir.

b. "*Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın*" [124] Bu ayette insanı basit ve değrsiz bir sudan Allah'ın onu ahrette tekrar yaratmaya da kadir olduğu ifade edilmektedir.

c. "*Sizi biz yarattık. Hâlâ tasdik etmeyecek misiniz?*"[125] Bu ayette insanın kendi yaratıcısını inkar etmemesi, tam tersine tasdik edip iman getirmesi talep edilmektedir.

d. "*Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan biz miyiz?*"[126] Bu ayette de Allah'a meydan okuyan insanın bu haddini aşma ve Rabbine karşı edepsiz tavrından vaz geçmesi emredilmektedir.

İşte Kur'an'da bulunan yaratılış olayı ve ayetlerini okurken, bu önemli hususları unutmamak gerekmektedir. Bu tavır aynı zamanda Allah'ın yaratmış olduğu kainat ve tabiat kanunlarını okuyup araştıran ve onlardan hareketle bir takım ileri görüş ve tespitlere varan bilim adamları için de geçerlidir. Buna göre bilim adamlarının da bilimsel araştırmalarında vardıkları sonuçlara yani geliştirdikleri teorilere odaklanıp "*Yüce Yaratıcı*"yı unutmaları, "*Kadir-i Mutlak*"ı hesaba katmamaları, "*Faa'alün Lima Yurîd*"i işlevsiz saymaları, buna mukabil olarak ve tam tersine davranarak her şeyi materyalist ve ateist bir bakış açısıyla yorumlamaları doğru değildir. Zira "Her şeyde Allah'ın varlığına, birliğine, iradesine kudretine, yaratmasına ve yenilemesine delalet eden ayetler vardır!"

3.3. Konuya İlişkin Bazı İddialar: Çağımızın son çeyreğinde "*Evrim Teorisi*"nden etkilenen bazı araştırmacı yazarlar, Kur'an'dan hareketle bugüne kadar kimsenin dile getiremediği veya getirmediği bazı iddiaları keşfetmek ve bu sayede bir yeni düşünce keşfetmiş karizmasını elde etmek yahut din konusunda bir yenilik yapıp yeni yeni keşiflerde bulunmak üzere "*Âdem'e yeni yeni babalar, Meryem'e yeni yeni kocalar*"

[123] Abese, 80/18.
[124] Tarık, 86/5.
[125] Vakıa, 56/57.
[126] Vakıa, 56/59.

bulma çabalarını gütmektedirler. Bu şahısların ileri sürdüğü birkaç iddiayı zikrederek konumuzu bitirmek istiyoruz:

a. Âdem'den önce Âdemler vardır.
b. Âdem'den başka Âdemler de vardır.
c. Havva da Âdem'in özünden yaratılmıştır.
d. Âdem ve Havva Kıssası Cennet'te değil dünyada vaki olmuştur.
e. Âdem ve Havva Kısası Sembolik Dil gereği zikredilmiştir.
f. Toprak figürü Âdem'in yaratıldığı madde değil, insanın beslendiği kaynağı ifade eder.

Bu tür iddiaların masum birer bilimsel iddia ve varsayım olarak ileri sürüldüğüne inanmamak için elimizde bunu ileri süren zevatın ilişkili olduğu kurum, kuruluş, kişi ve akımların yapıları ve yaptıkları hakkında güçlü bir delil bulunmaktadır. Burada sadece bir nakil yaparak konuya tema etmekle yetineceğiz. "Papa II. John Paul, Papalık Bilimler Akademisi'ne 1996 tarikli mesajında anlaşılır ve cesur bir şekilde "teist evrim"i savunmuştur. Papa, "Yeni bulguların bizi evrimi hipotezden öte bir şey olarak tanımaya yönelttiğini"ni söylemiştir. Bu şekilde Papa, evrimin biyolojik olarak gerçek olduğunu kabul etmiş, ama bunu ruhsal bir görüşle dengelemeye dikkat çekmiştir. Kendinden önceki XII. Pius'un yaklaşımını yansıtarak eğer insan bedeninin kökeni, öncesinde var olan canlı maddeden geliyorsa, ruhsal can doğrudan Tanrı tarafından yaratılmıştır" diye eklemiştir. Bu aydınlatıcı papalık görüşü birçok inanlı bilim adamı tarafından alkışlandı."[127]

Bu nakilden anlaşıldığı gibi batı dünyasında din-bilim, İncil'in dili ve bilimin dili arasındaki uçurumları dengelemek üzere Tanrı'nın sözleri "sembolik dil" veya "tarihsel dil" gibi ifadeler kullanılarak batınî yorumlarla bilimin tespitlerine uyarlanmaya çalışılmaktadır. Böylece dini ve kutsal kitabı bilim dışı olmaktan kurtarma çaresini bulmuşlardır. Bu anlayışın aynısını İslam dünyasına taşıyanlar da zamanla Kur'an'ın bilim dışı ve bilime aykırı ifadeler barındırmasının normal olduğu, burada esas olanın

---

[127] Francis S. Collins, *Bilim Tanrı İnncıyla Uzlaşabilir mi? Tanrının Dili,* Terc. Harutyun Parlak, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2009, s. 195-196.

ifade edilen dil değil de “sembolik dil” içinde saklı bulunan mesaj ve gerçeklerin olduğunu ifadeye yeltenmektedirler. Bu konuda tahrif edilmediğine kesin kanaatimiz olan Kur’an ile munharif ve muharref kitapların aynı kefeye konulmasının yanlışlığını hatırlatmak yeterlidir.

SONUÇ:

Günümüzde İnsanın yaratılış süreci konusunda genel itibarıyla iki anlayış savunulmaktadır. Bunların birincisi tüm dinlerin ileri sürdüğü “Yaratılış İnancı”, diğeri de “Evrimci Görüş”tür. Bu iki görüş bir asırdan beridir büyük tartışmalara vesile kılınmıştır. Evrimci görüşün ileriki safhalarda Tanrı’yı geçersiz ve işlevsiz kılacağı endişesinden hareket eden din mensupları, baştan beri buna karşı büyük bir reaksiyon göstermişlerdir. Buna karşı evrimciler de ellerine geçirdikleri ve kullandıkları bir takım kemik, fosil parçası veya diğer materyallerden hareketle veyahut insan ile maymun arasındaki bir takım biyolojik, psikolojik, anatomik bir takım müşterek noktalardan hareketle “insanın maymunan türediği” şeklinde bir anlayış geliştirip savunmuşlardır. Konu günümüzde bilim adamları arasında da hala tartışmalı olduğundan, evrimi kabul eden bilim adamları bulunduğu gibi, red eden bilim adamları da bulunmaktadır. bu açıdan konunun hem din-bilim ilişkisi açısından incelenmesi gereken bir boyutu, hem de sırf bilim veya müsbet adı verilen bilimler açısından incelenmesi gereken boyutu vardır.

Biz de bu çalışmamızda konunun Kur’anî boyutunu ortaya koymak amacıyla ayetlerde geçen “*toprak*”, “*çamur*”, “*nutfe*”, “*meni*”, “*kan*”, “*su*” kavramları açısından incelenmesi gerektiğine olan kanaatimizden yola çıkarak şu sonuca vardık: Kur’an, insan yaratılışını Yüce Yaratıcının “ilim, irade, kudret, takdir, tekvin, fiil ve halk” sıfatlarına atfetmekte, insanın belli bazı yaratılış sürecinden geçerek var edildiğini ifade etmektedir. Buna göre insan eeli bir varlık değil, muhdes bir varlıktır. İlk olarak Allah tarafından Hz. Adem ve Havva şeklinde “ana ve baba” halinde “toprak” ve “çamur”dan yaratılmıştır. Daha sonra da bu iki insana zürriyet sahibi olma kabiliyeti verilmiştir. Bu şekilde ikisinin evliliğinden insanoğlu zürriyeti doğmuş, gelişmiş, çoğalmış ve dünyaya yayılmıştır. Kur’an’da insanın bu çiftli yaratılış sürecinden bahsedilirken birçok konuda en ayrıntılı bilgi verilmiş olmasına rağmen, “maymun” motifinden olumlu anlamda bahsedilmemiştir

tam tersine "insanlıktan çıkma" konusunda "mamunlaşma" gerçeğinden bahsedilmiştir: *"Kendilerine yasak edilen şeyler karşısında küstahça diretince onlara, "Aşağılık maymunlar olun!" dedik."*[128] Bu nedenle Kur'an namına "*maymundan türetilmiş*" olmayı savunmak doğru gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned,* Tahk. Şuayb el-Arnâvût, Müessesetu Kurtuba, Kâhire, tsz.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-Sahîh,* Kitâbu Bed'i'l-Vahy, Dâru'ş-Şi'b, Kâhire, 1987.

Daremî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *el-Müsnedu'l-Câmi'*, Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, Mekke/Beyrût, 2013.

Ebu Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani, *es-Sünen, M*. Muhammed Abdu'l-Hamit, Mısır, Tsz.

Es'irdî, Molla Halîl el-Hizânî, *Basîretu'l-Kulûb Fî Kelâmi Allâmi'l-Guyûb*, Tahk. Molla Sıbğatullah ez-Zûkaydî, Nubihar Yay., İstanbul, 2011.

Fîrûzabâdî, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetu'r-Risâle, Dımaşk 2012.

Francis S. Collins, *Bilim Tanrı İnncıyla Uzlaşabilir mi? Tanrının Dili,* Terc. Harutyun Parlak, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2009.

İbn Arabî et-Tâî el-Hâtımî, Muhyû'd-Dîn b. Alî b. Muhammed, *Tefsûru İbn Arabî*, Dâru't-Türâs el-Arabî, Beyrût, Lübnân, 2010.

İbn Kesîr, Hâfız İmâdu'd-Dîn Ebu'l-Fida, *Muhtasaru Tefsîri İbn Kesîr*, Tahsir: M. Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1999.

İsfehânî, Râgıb, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'ân,* Tahk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, Dımaşk, 2000.

[128] Araf, 7/166. Bkz. Bakara, 2/65-66; Maide, 5/60.

Maturîdî, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, *Te'vîlâtu Ehli's-Sünne,* Tahk. Mecdî Bâslûm, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût, 2005.

Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, Tahk. Ahmed Ferîd, Mektebetu Abbâs Ahmed el-Bâz, Mekke, 2003.

Mutahharî, Murtaza, *Bilinmeyen Simasıyla Hz. Ali,* Terc. İsmail Bendiderya, Kevser Yay., İstanbul, 2007.

Müslim, b. Haccâc, Hâfız Ebû'‛l-Huseyn*, Sahihu Müslim***,** Tahk. Nazar Muhammed Fârayâbî, Dâru Tayyibe, Riyad, 2006.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl,* Tahk. Abdülmecîd Ta'me Halebî, Dâru'l-Ma'rîfe, Beyrut, 2000. Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 2011.

Râzî, Fahru'd-Dîn Ömer b. Diyau'd-Dîn, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru'l-Fikr, 1981.

Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed, *Tefsîru's- Semerkandî (Bahru'l-Ulûm),* Tahk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcûd-Zekeriyya Abdilmecîd en-Nûtîy, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrût.

Sen'anî, Abdurrezzak b. Hemmâm, *Tefsiru's-Sen'ânî*, Tahk. Mahmud Muhammed Abduh, Dâru'l-Kutub el-İlmiyye, Beyrut, 1999.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân, An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Tahk. Beşşâr İvad Ma'rûf-İsâm Fâris el-Harşânî, Müessestu'r-Risâle, Beyrut, 1994.

Tirmîzî, Ebu Abdillah Muhammed b. İsa*, el-Camiu's-Sahih,* Kahire, 1292.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf*, Tahk. Halîl Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2005.

http://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=71&ayet=14

https://islamdergisi.com/genel/ademden-once-100-bin-adem-konusu/

THE QURANIC ASPECT OF THE CREATION

YARATILIŞ GERÇEĞİNE KUR'ANİ BAKIŞ

Dr. Mehmet Seyid GEÇİT
Iğdır University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: mseyidgecit@hotmail.com

ABSTRACT

Quran tells us that there is only one creator of the universe. It includes the creation of the universe, heaven, space, continents, Sun, Moon, planets, stars, mountains, place and time, day and night, species, humans, angels, demons, animals, plants, fruits and vegatables. Also, Quran leads us to intellectual guidance through it. It confutes the doubts of the atheists about the creation and resurrection by means of quitening them with evidences of order, harmony, wisdom, idea, analogy and power. Quran takes on the whole process of creation from bits to pieces. According to it, it is possible to be re-created. Quran criticises ideas of the strayed ones and atheist ideas in a clear and rationalistic way. By looking at the verses of the Quran, it can be said that the idea of evolution is dominant. In this essay, we will discuss the creation in the light of the verses in the Quran and prove that the universe was not created on its own God willing.

Keywords: Creation, Universe, Creative, Materialist Thought, Genius

ÖZET

Kur'an, tüm kâinatın bir tek Yaratıcısı olduğundan bahseder. Evren; gökler, yer, kıtalar, güneş, ay, gezegen, yıldız, dağlar, zaman-mekân, gece-gündüz, canlılar; insanlar, melekler, cinler, hayvanlar, bitkiler, meyveler, sebzeler gibi varlıkların yaratılması hususlarına yer verdiğinde öğüt almak için de düşünsel yönlendirmelerde bulunur. Nazil olduğu dönemde de ateistlerin/dehrilerin yaratılma ve diriliş konularındaki şüphelerini çürütür. Nizam, düzen, gaye, akıl, kıyas, kudret delilleriyle onları iskat etmeye çalışır. Zerreden küreye kadar tüm yaratılmışların aşamalarını ve süreçlerini ele alır. Sık sık ilk yaratılışı zikrettikten sonra ikinci yaratılışın mümkün olabilirliğini dile getirir. Cahiliye dönemindeki müşriklerin dehrilik fikrini, dolayısıyla bugünün materyalist felsefesinin dayattığı ateizm düşüncesini akıcı ve akılcı bir üslupla eleştirir. Yaratılış ile ilgili ayetlere bakıldığında evrim yerine tekâmül düşüncesinin hâkim olduğu görülür. Biz bu bildirimizde yaratılış gerçeğini, Kur'ani bir perspektifle ayetler ışığında ele alıp modern

çağımızda bazılarınca benimsenen kâinatın kendiliğinden oluştuğu düşüncesinin batıl olduğunu ve akıl-mantıkla uyumlu olmadığını ispat etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, Evren, Yaratıcı, Materyalist Düşünce, Dehrilik.

GİRİŞ

Kainatın yaratılışı ve oluşu hususunda iki model karşımıza çıkmaktadır. Biri; yaratılmış modeli, diğeri de evrim modelidir. Yaratılış modelini destekleyenler semavi dinler ve mensuplarıdır. Evrim modelini destekleyenler daha çok bilimin tekelinde olduğunu sanan metaryalist düşünceye sahip insanlardır. Kur'ân'a göre her şeyin yaratıcısı, kamil sıfatlara haiz olan Allahu Teâlâ'dir. Yaratmak Ona aittir. O istediği şekilde, istediği anda bir şeyin olmasını dilerse sadece o şeye "ol" der, o şey de hemen oluverir. Kur'ân âyetleri bir bütünlük içerisinde değerlendirildiğinde yaratma olayının kendisi için çok kolay bir fiil olduğu görülmektedir. Yer, gök ve canlıların yaratılmasının aniden yokluktan varlığa çıkma şeklinde değil de belli bir süreç içerisinde tedrici olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Aslında bu durum bazı gerçekleri insanların gözü önüne getirmektedir. Allah'ın mutlak gücüyle bahsedilen varlıklar aniden ortaya çıkabileceği gibi belli bir tekâmül aşamasından sonra oluşması bazı hikmetlere bağlı kılındığı içindir. Belki bu şekilde yaratmanın başlanması, bazılarının zan ettiği gibi bir patlama sonucu (big bang) hemen kendiliğinden oluştuğu fikrini bertaraf etmek içindir. Ayrıca bir şey yapmaya karar verirken sabırla onu yerine getirmeye dair bir teşvik olarak da telakki edilebilir. Mutlak ilim, irade ve kudret sahibi olan Allah yaratma fiilinin nesnesi olarak gökyüzü (semavat) ve yeryüzü (arz)ı göz önüne sermektedir. Dolayısıyla gökyüzünde olan varlıklar ve nesneler ile yeryüzünde olan varlıklar ve nesneler (insan, hayvan, cin ve tabiat) Allahu Teâlâ'nın ilim, kudret ve iradesinin bir ürünüdür. Allahu Teâlâ yaratmış olduğu gökleri veya yeryüzünü, sakinleri için yaşanabilir bir hale getirdikten sonra onları yaratmıştır. Mesela; insanoğlunun yaşamını sürdürebilmesi için yeryüzüne; bitkiler, ağaçlar, erzak, oksijen, su ve kendisi için gerekli olan levazımatla (elementlerle) donattıktan sonra insan cinsini yaratmış ve oraya yerleştirmiştir.

1. KUR'ÂN'DA YARATMAYI İFADE EDEN KELİMELER

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerine bakıldığında yaratma eylemini karşılayan halk, fatr, sun', inşâ, ibdâ', îcâd, ce'l, tasvir, ihdâs, tasvîr, ber', ihtirâ, zer gibi birçok kelimenin istimal edildiği müşahede edilmektedir. Bu kavramlardan bazılarını inceleyeceğiz.

Halk: Bir şeyi yoktan, benzersiz ve modelsiz olarak yaratmak, icat ve inşa etmek; bir şeyden başka bir şeyi meydana getirmek anlamına gelmektedir.[1]

---

[1] Cemalettin Muhammed el-Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Manzûr el-Ensarî İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, Dâru Sadr, Beyrût, 1414 h., X, 85-92;, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb el-İsfehânî, Hüseyin b. Muhammed, b. Mufeddal, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'ân,* (Thk., İbrâhîm Şemşu'd-Din) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2013.

Bu kelimenin manasında geçen benzersiz ve modelsiz anlamı, yoktan var etme düşüncesini taşımaktadır. Bundan dolayı *"Allah'tan başka bir yaratan var mı?"*[2] âyeti yaratıcının sadece Allah olduğunu belirtmektedir. İnsan ve diğer varlıkları yaratan Allah, bu husûsta şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."[3]

Fatr: Kelime olarak ikiye ayırmak manasına gelmektedir.[4] Kur'ân'daki kullanımlarından biri de yaratma manasındadır.

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنْ الْمُشْرِكِينَ

"Ben, hanif olarak (O'nun birliğine inanarak) yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."[5]

فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَاۜ قُلِ الَّذ۪ي فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍۚ

"Bizi tekrar hayata kim döndürecek?" diyecekler. De ki, "Sizi birinci defa yaratan"[6]âyetlerinde geçen fadera kelimesi ilk defa yaratmayı ifade etmektedir.

İbdâ: Bedi; bir şeyi örneksiz yaratmak, şekilleri unsurlar olmadan terkip etmektir.[7] Yer ve gökyüzünün meydana çıkaran Allah, aşağıdaki âyette ibdâ kelimesini kullanmaktadır:

بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"O, göklerin ve yerin eşsiz-örneksiz yaratıcısıdır; bir şeyin olmasını dilediğinde ona 'ol!' der, hemen oluverir."[8]

Ce'l: İbn Cerir Dahhak'tan şöyle rivayet etmiştir: Kur'ân'da ceale şeklinde geçen tüm sözcükler halake (yarattı) manasındadır.[9]

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

I, 296.
2 Fâtır, 35/3.
3 Bakara, 2/21.
4 İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arap*, V, 55.; Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzak el-Huseyni ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (Thk., Halîl el-Hilalî), Tûnus, 2004, XIII, 325.
5 En'âm, 6/79.
6 İsrâ, 17/51.
7 Kazî Nasuru'-Dîn Ebî Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beyzâvî,, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999, I, 102.
8 Bakara, 2/117. Ayrıca bkz., En'âm, 6/101.
9 Celâluddin AbdurRahmân b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *Durru'l-Mensûr fî Tefsîr bi'l- Me'sûr,* Dâru'l-Fikr, Beyrût, tsz. I, 110.

"Hani rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu."[10]

İnşâ: İnşâ kelimesi de yaratmak manasına gelmektedir.[11]

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ (98) En'am, 6/

"O, sizi bir tek nefisten yaratmıştır. (Sizin için) bir kalma yeri, bir de emanet olarak konulacağınız yer vardır. Gerçekten biz, anlamaya açık bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık."[12]

Bir tek nefsten yaratmaktan murat, siz hiçbir şey değilken sizi yaratmaya başladı. Hiçbir şey olmaz iken tek bir nefsten yani Adem'den sizi varlığa çıkardı.[13]

2. YARATICININ TEKLİĞİ/BİRLİĞİ

Varlıkların yaratılması hakkında üç ihtimal söz konusudur. Ya kâinat kendiliğinden oluşmuştur. Ya da kâinat kendisini yaratmıştır. Veyahut bir zat tarafından yaratılmıştır. Akıl, hiçbir bir şeyin kendiliğinden oluştuğunu veya kendi kendisini yarattığını asla kabul etmez. Zira kör bir güç, sağır bir doğa ve cansız bir madde kendi başlarına böyle mükemmel, düzenli, sağlam ve uyumlu bir işleyişi düzenleyemez. Geriye bir tek seçenek kalmaktadır ki, o da kâinatın; güçlü, irade ve ilim sahibi tek bir zat tarafından yaratıldığı realitesidir.

Kur'ân, yaratılmışların tek bir imzanın sahibi olan şuurlu, diri ve kayyum olan bir zat tarafından yaratıldığını belirtmektedir. Yaratılan varlık veya nesnelerin düzenli olması, bir gayeye yönelik devam etmesi, sorumluluk halinde bulunması, bunların mutlak bir/tek yaratıcı tarafından icat edildiğini göstermektedir. Tüm kâinatı yaratan ve varlıklarını sürdüren zatın tek olması icap etmektedir. Zerreyi yaratanla kürreyi yaratan birdir. Şayet yaratma fiilinde ortaklar olmuş olsaydı bu düzen, intizam ve süreklilik olamazdı. Kâinatın milyarlarca yıl durmadan ve dengesi bozulmadan devam etmesi, yaratıcının tekliğini ifade etmektedir.

"Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka tanrılar bulunsaydı, yer ve gök, (bunların nizamı) kesinlikle bozulup gitmişti. Demek ki Arş'ın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzehtir"[14] âyeti yaratıcının tek olduğu realitesini en güzel bir şekilde dile getirmektedir.

---

[10] Bakara, 2/30.
[11] Celâlettin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûdî, *Tefsîru'l-Celâleyn,* Dâru'l-Hadîs, Kâhire, trz., I, 179.
[12] En'âm, 6/98.
[13] Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca'fer et-Taberî, *Camiu'l-Beyan fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (Thk., Ahmed Muhammed Şakîr), I-IV, Müessetü'-Risale, b.y., 2000, II, 562.
[14] Saffât, 37/172.

Aşağıdaki âyetler kainatın yaratıcısının birliği ilkesine işaret etmektedir:

ذَلِكُمْ اللّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّا تُؤْفَكُونَ.

"İşte her şeyin yaratıcısı olan Rabbiniz Allah! O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Durum bu iken nasıl oluyor da (haktan) döndürülüyorsunuz?"[15]

وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

"Her şeyi O yaratmıştır ve her şeyi hakkıyla bilen O'dur"[16]

قُلْ اللّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ .

"De ki: Allah, her şeyi yaratandır. O, birdir. Her şeye üstün ve kahredicidir."[17]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"*Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet edin ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız."[18]*

'Sizden öncekileri' ifadesi zat ve zaman bakımından insandan önce olan her şeyi kapsamaktadır.[19]

اللّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

"Allah her şeyin yaratıcısıdır ve her şeyi koruyup yöneten de O'dur."[20]

ذَلِكُمْ اللّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

"Rabbiniz Allah, işte budur. O'ndan başka tanrı yoktur. (O), herşeyin yaratıcısıdır. O'na kulluk edin, O her şeye vekildir."[21]

3. KAİNATIN YARATILIŞI

Kainatın yaratışı hakkında ileri sürülen görüşler arasında – daha önce de belirtiğimiz gibi- iki görüşün daha bariz bir biçimde savunulduğu görülmektedir. Yaratılış modelinde güçlü, irade sahibi ve sonsuz bir bilgiye sahip bir zat tarafından yaratıldığı düşüncesi hâkimdir. Evrim modelinde yaratılış düşüncesine yer verilmez. Bu modelde, zaman ve mekan sınırsız, devamlı genişleyen bir kainat tasavvuru vardır.

Kainatın bir başlangıcının olması gerekir. Evrim modeli evrenin başlangıcı konusunda yeterli bir bilgi sunmamaktadır. Deney ve gözleme dayandığı için bu konuda

---

[15] Gâfir, 40/62.
[16] En'am, 6/101.
[17] Ra'd, 13/16.
[18] Bakara, 2/21.
[19] Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I, 54.
[20] Zümer, 39/62
[21] En'am, 6/102.

yoksun kalmaktadır. Çünkü insanoğlu, yaratılışını tümüyle bilemeyeceği hususunda Kur'ân'da Yaratıcı şöyle buyurmaktadır: *"Ben göklerin, yerin ve kendilerinin yaratılmasında onları şahit kılmadım."*[22] Dolayısıyla insan ilk yaratılma hususunda gözlem sahibi olmadığı için kâinatın yaratılması hususunda vahiy dışı hiçbir bilgiye sahip değildir. Onların yaratılma konusunda şahit olmadıklarını belirtmek için de soru kalıbında şöyle bir ifade kullanmaktadır: *"Onlar yaratılmalarına tanık mı oldular?"*[23] Demek ki bu konuda şahit olmadıkları gibi herhangi bir gözlem bilgisine de sahip değiller. Ayrıca kâinatın yaratılış anında insanoğlu denilen bir varlık hala tarih sahnesinde yer almamaktaydı. Yaratıcı, kâinatı bu varlığı taşıyabilecek ve barındıracak bir yapıya getirdikten sonra insan cinsini var etmiştir.

Ateistlik üzerine bina edilmiş metaryalist düşünce, her şeyi deney ve test ile çözmeye çalışmaktadır. Deney ve testin yapılması için uygun ortamın hazır halde olması gerekir. Yaratıcı kâinatı yaratırken kendilerinden bir eser yoktu. Onlar bu konuda deney ve test yapma imkânlarına da sahip değiller. '*Kendilerinin yaratılmasında şahit'* kılınmayan varlıklar ancak sahih nakil ile çözüm bulabileceklerdir.

Evet, modern ilim deneye uygun olana inanmayı dayatan bir noktaya gelmiştir. Hâlbuki insanın deney ve test şansının bulunmadığı bazı olaylar vardır ki, sağlam bir nakille bize bildirildiğinde, onları inkâr etmemek selim aklın ve bozulmamış fıtratın gereğidir.[24]

3.1. İLK UNSUR

Bazı filozoflar, kâinatı, ilk madde/kadim varlık olarak heyûla diye isimlendirdikleri unsurdan oluştuğunu belirtirler. Ancak Kur'ân bazı yaratılmış olan varlıkların ilk maddelerinden bahsetmektedir. Örneğin şu ayet insanın yaratılışının bir maddeden oluştuğunu açık bir şekilde belirtmektedir: أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ *"Yoksa onlar bir şey (madde, yaratıcı) olmaksızın mı yaratıldılar, yoksa yaratıcı onlar mı?"*[25]

Râzî *"Yoksa onlar bir şey olmaksızın mı yaratıldılar"* âyetinin toprak veya su/meni olmaksızın mı yaratıldılar? şeklinde yorumlanabileceğini de söylemektedir.[26]

Kur'ân'da kainatın meydana gelişinde 'su'yun ilk bakışta bir ilk unsûr olduğu şeklinde bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Fakat Kur'ân'da su, her şeyin kaynağı değil, canlılığın kaynağıdır. Allah وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ *"ve biz canlı olan her şeyi*

---

[22] Kehf, 18/51.
[23] Zuhruf, 43/19.
[24] Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, trz., II, 379.
[25] Tûr, 52/35.
[26] Râzî, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyni et- Teymî, *Mefâtîhu'l-Ğayb,* I-XXXII, Dâru İhyâi et-Turâsi'l-A'râbî, Beyrût, 1420 h., XXVIII, 216.

sudan meydana getirdik"[27] buyurmuştur.[28] Suyun temel madde olduğu anlam ve görünümü veren bir başka âyet de şudur: وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًاۗ *"O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerinde iken, gökleri ve yeri altı günde (devirde) yaratandır"*[29]

Hayatın üzerinde kurulduğu temel, suyu meydana getiren hidrojen ve oksijen atomları ve dolayısıyla sudur. Âyet suyun önemine dikkat çekmektedir. Hayatın kaynağı olmasından dolayı Kur'ân'da ön planda zikredilmesi, suyun varlığın temelinde bulunan ve kadim olan 'ana madde" olduğu kanaatini uyandırıyorsa öyle olmadığı açıktır.[30]

Yeryüzünün daha gezegen haline gelmeden önce bütün gök cisimleriyle beraber bir tek kütle olduğu anlaşılmaktadır. ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَٓاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ ائْتِيَا طَوْعاً اَوْ كَرْهاًۜ قَالَـتَٓا اَتَيْنَا طَٓائِعِينَ *"Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, "isteyerek veya istemeyerek gelin" dedi. İkisi de, "isteyerek geldik" dediler."*[31] âyeti duman halinde iken yer ve gök varlığının olduğunu göstermektedir. Bu âyet 'Duhan'ın kadim olduğu ve ilahi tesir kâinatın kendisinden türediği bir ilk madde olmadığını ortaya koymaktadır. Gökyüzünün içinde ve gerisinde ne olduğu görülemeyen bir duman halinde olduğu merhalesini dile getirmektedir.[32]

Burada ilk unsûr hakkında şöyle düşünebiliriz. Allah varken, ne zaman, ne mekân, ne de madde vardı. O iradesi ile yokluktan varlığa doğru yaratmaya başladı. Gökler ve yeri yarattıktan sonra oralara sakin olacak varlıkları; toprak, su, ışık, ateş gibi elementlerle yarattı.

3.2. YERİN YARATILMASI

Yaratıcı, yerin yaratılmasını iki günde (dönemde) tamamladığını bildirmektedir: *"(Ey Muhammed!) De ki: "Arzı iki günde (devirde) yaratanı inkâr edip O'na başkalarını ortak mı koşuyorsunuz? O yaratıcı ve âlemlerin rabbi olan Allah'tır."*[33]

Birinci Dönem: Yeryüzünün (arz/dünya) yaratılış sürecinin başlarında henüz enerji kümesinden ibaret yuvarlak bir sıvı halinde olduğu dönemdir. Günümüz kozmolojilerinin ortaya koydukları sonuçlara göre bu dönemde dünya kabuğu teşekkül etmemiş bir gezegen halindedir. *"İnkar edenler, gökler ve yer bitişik halde iken, o ikisini ayırmış olduğumuzu görmezler mi?"*[34] âyetinde işaret edilen dönem bu dönemdir. Bu

---

[27] Enbiyâ, 21/30.
[28] Hüseyin Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik,* DİBY, Ankara, 2004, s. 52.
[29] Hud, 2.
[30] Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik,* s. 56.
[31] Fussilet, /11.
[32] Aydın, İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik, s. 57.
[33] Fussilet, 41/9.
[34] Enbiyâ, 21/30.

dönemde dünya henüz katılaşmamış bir zemin ve dağlar, denizler, nehirler, ağaçlar, bitkiler… gibi unsûrlara sahip olmayan bir durumda idi.[35]

Razi âyette geçen, retk kelimesinin mecazen yokluk, fetk kelimesinin ise icad olduğu şeklinde anlamaktadır. Böylece Cenab-ı Hakk'ın yokluktan varlığı ayırdığını belirtmektedir.[36]

İkinci Dönem: Yaratıcın yere bir yüzey kazandırdığı dönemdir. *"Yeri düzenleyen, orada dağlar, nehirler var eden…Odur."*[37] Böylece Yaratıcı, bu dönemde yer sallanmasın diye dağları kazıklar gibi yerleştirdi ve canlıların yaşamasına uygun hale gelsin diye nehirler akıttırdı. Bitkiler bitirdi. Yaratıcı, Yeryüzünü ve içinde olanı tamamen insanın menfaati için yaratmıştır. Şu âyet-i kerimeler bunu serahetten dile getirmektedir.

وَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.

"O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir."[38]

3.2.1. AĞAÇ, DAĞ, BİTKİ, MEYVE, VB. VARLIKLARIN YARATILMASI

Yaratıcı yer ve gökleri öncesinde bitişikken birbirinden ayırdıktan sonra birbirinden mesafe olarak uzak olmalarına rağmen aralarındaki ilişkiyi devam ettirmiştir. Gökten su indirip yerle buluşmasını sağlamıştır. Bunun neticesinde çeşitli meyveler, sebzeler ve bitkiler ortaya çıkmıştır.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.

"O, yeri sizin için döşek, göğü de bina yapan, gökten su indirip onunla size rızık olarak çeşitli ürünler çıkarandır. Öyleyse siz de bile bile Allah'a ortaklar koşmayın."[39]

Yaratıcı başka âyetlerde yaratmış olduğu ürünleri isim isim belirtmiştir:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

"O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez."[40]

3.2.2. HAYVANLARIN YARATILMASI

---

[35] Aydın, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik,* s. 47.
[36] Râzî, *Mefatuhu'l-Ğayb,* XXII, 132.
[37] Ra'd, 13/3.
[38] Bakara, 2/29.
[39] Bakara, 2/22.
[40] En'âm, 6/141.

Yaratıcı hayvanları da bitkileri yarattığı gibi sudan yarattığını bildirmektedir. O istediği gibi hayvanlara şekil vermiş ve kendilerine uygun bir yüreme şeklini de vermiştir.

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَٓابَّةٍ مِنْ مَٓاءٍۚ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى بَطْنِهٖۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰى رِجْلَيْنِۚ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشٖي عَلٰٓى اَرْبَعٍۜ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدٖيرٌ

"Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı. Bunlardan kimi karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimi de dört ayak üzerinde yol alır. Allah dilediğini yaratıyor, Allah her şeye kâdirdir."[41]

وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ *"Yeryüzünde her türlü hayvanı yaydı"*[42] diyerek sayısız hayvan cinsinin üreyip çoğalmasını sağladı.

3.3. GÖKLERİN YARATMASI

Yaratıcı birbirine yapışık olan yer ve göğü birbirinden ayırmıştır. *"Gökleri ve yeri altı günde (devirde) yaratandır"*[43] *ve "Ey Muhammed! Siz yeri iki gün (dönem) de yaratanı mı inkar ediyor?!"*[44] âyetleri göklerin dört günde (devirde) yaratıldığını beyan etmektedir. Yerin bugünkü düzenin sağlanmasında dört gün/dönemde gerçekleştirmekle beraber göğün yedi katmanı olduğunu da bildirmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنْ الْخَلْقِ غَافِلِينَ.

"Andolsun biz, sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan habersiz değiliz"[45]

Göklerin ve yerin birbiri ardında gelmesinden dolayı gece-gündüz, suyun kaldırma kuvveti, yerin canlılığı, rüzgâr, bulut, karanlık-nur gibi bazı oluşumları da gözler önüne sürüp aklı kullananlar için bunların birer ibret olduğunu belirtmektedir.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنْ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.

"Göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, insanlara yararlı şeylerle denizde süzülen gemilerde, Allah'ın gökten indirip yeri ölümünden sonra dirilttiği suda, her türlü canlıyı orada yaymasında, rüzgârları ve yerle gök arasında emre amade duran bulutları döndürmesinde, düşünen kimseler için deliller vardır."[46]

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ.

---

41 Nûr, 24/45.
42 Bakara, 2/164.
43 Hûd, 11/2.
44 Fussilet, 41/9.
45 Müminûn, 23/17.
46 Bakara, 2/164. Ayrıca bkz., Âl-i İmrân, 3/190.

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve ışığı var eden Allah'a mahsustur. Ama yine de kâfir olanlar (putları) rablerine eş tutuyorlar."[47]

3.3.1. GÜNEŞ, AY, YILDIZ GİBİ VARLIKLARIN YARATILMASI

Yaratıcı, iki dönem içinde güneş, ay, yıldız gibi varlıkları da yaratıp göklere yerleştirmiştir. Her birinin bir işlevi ve hikmeti vardır. Aşağıdaki âyetlerle bunun bilgisini bizlerle paylaşmaktadır.

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ.

"Sabahı aydınlatan O'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir."[48]

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ .

"O, kara ve denizin karanlıklarında kendileri ile yol bulasınız diye sizin için yıldızları yaratmıştır. Gerçekten biz, bilgiye açık bir topluluk için kanıtları birer birer açıkladık."[49]

3.4. MELEKLERİN YARATILMASI

Müslüman âlimlerin çoğuna göre melekler, latîf (madde yoğunluğu olmayan, görüşü engellemeyen), çeşitli şekillere girebilen ve asıl yerleri -madde ötesi- semalar olan, üreme yoluyla değil de devamlı yaratılma yoluyla çoğalan varlıklardır.[50]

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَل۪يفَةًۜ قَالُٓوا اَتَجْعَلُ ف۪يهَا مَنْ يُفْسِدُ ف۪يهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَٓاءَۚ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَۜ قَالَ اِنّ۪ٓي اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

"Hani rabbin meleklere, 'Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Onlar, 'Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?' dediler. Allah 'Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim' buyurdu."[51]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً اُو۫ل۪ٓي اَجْنِحَةٍ مَثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبَاعَۜ يَز۪يدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَٓاءُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَد۪يرٌ.

"Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsûstur. O dilediği kadar fazlasını da yaratır. Kuşkusuz Allah her şeye kadirdir."[52]

أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ

---

[47] En'âm, 6/1.
[48] En'âm, 6/96.
[49] En'âm, 6/97.
[50] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* II, 160-161. Âl-i İmrân, 3/47.
[51] Bakara, 2/30.
[52] Fâtır, 35/1.

“Yoksa Biz melekleri dişi yaratmışız da onlar şahit mi bulunuyorlarmış?”[53]

وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذٖينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثاًۜ اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْۜ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ.

“Rahmânın kulları olan melekleri dişi bildiler. Yoksa yaratılışlarına tanık mı oldular? Tanıklıkları kaydedilecek ve bundan sorguya çekileceklerdir.”[54]

“Yaratılışlarına tanık mı oldular?” cümlesi bilgi teorisi bakımından oldukça önemlidir. Kur’an’ın bilgi anlayışına göre madde âlemine ait varlıkların bilgisi tanıklıkla (gözlem ve deney) elde edilir. Melekler ise madde âlemine dâhil olmayan varlıklardır, insanlar onlar hakkında gözleme dayalı bilgi sahibi olamazlar. Bilmek için geriye kalan yol vahiydir; ya ona inanılacaktır ya da karanlıkta taş atarcasına isabetsiz sözler söylenmiş, aslı olmayan şeylere inanılmış olacaktır.[55]

3.5. CİNLERİN YARATILMASI

Bazı bakımlardan insana benzeyen niteliklere sahip olmakla birlikte bedeni ve bedensel özellikleri bulunmayan, bu sebeple de gözle görülmediği için cin diye adlandırılmış olan varlık türünün yaratılışı da ilâhî kudretin eserlerine son örnek olarak zikredilmektedir. Tefsirlerde, âyet metnindeki cân kelimesiyle cinlerin atasının veya İblîs’in kastedildiğine dair görüşlere yer verilmektedir. Ancak cin ve İblîs hakkındaki bu görüşler birer tahminden ibarettir. Bu konulara dair Kur’ân-ı Kerîm’de ve sahih hadislerde bildirilenlerin dışında elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır.[56]

Cinler, Hz. Âdem’in yaratılmasından iki bin yıl önce yaratılmıştır. Yeryüzünde bozgunculuk yapmış, kan dökmüşlerdir. Bunun üzerine melekler onları denizlerdeki yarım adalara sürmüşlerdir.[57]

Yaratıcı, onları da alev ve ateş aşamalarında yarattığını şu âyetlerde belirtmektedir:

وَخَلَقَ الْجَّانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍۚ.

“Cinleri de yalın ateşten yarattı.”[58]

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ.

“Cin türüne gelince daha önce onu da kavurucu alevden yaratmıştık.”[59]

---

[53] Saffât, 37/150.
[54] Zuhruf, 43/19.
[55] Hayreddin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr, DİBY,* Ankara, IV, 770.
[56] Kur'an Yolu Tefsiri, III, 247. Bkz. Taberî, *Camiu’l-Beyan fî Te’vîli’l-Kur’ân*, XIV, 27, 30; Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir b. Fereh el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Camiu li Ahkâmi’l-Kur’ân,* I-X, Dâru’l-Kutubi’l-Misriyye, Kahire, 1964., X, 25, 28.
[57] Suyudi, Dürru’l-Mensûr, Bakara, 2/30.
[58] Rahmân, 53/15.
[59] Hicr, 15/27.

3.6. İNSANIN YARATILMASI

Yaratıcı, insanın yaratılışını bazı merhalelerle gerçekleştirmiştir. İlk olarak topraktan bir erkek, ondan da bir kadın ve daha sonra bir erkek ve kadından da sayısız erkek ve kadın yaratmıştır. İnsanın gerek ilk olarak yaratılması, gerekse sonradan onların yaptığı evlilik sonucu yaratılmaları başlı başına bir mucizedir. Kur'ân'ı anlamayan ve kabul etmeyen ateistler ve metaryalistler bu mucizeleri anlamaktan yoksundurlar.

Şu âyet-i kerîmede yaratılışın bütün merhalelerine işaret edilir:

"Ey insanlar, eğer öldükten sonra dirilmek hususunda herhangi bir şüphe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki biz sizi (aslınızı) topraktan, sonra (onun neslini) insan suyundan (spermadan) sonra alaka (yapışan şey)'dan daha sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık (ve bunları) size (kudretimizin kemalini) apaçık gösterelim diye (yaptık) sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde tutuyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz."[60]

Bu âyet-i kerimenin son bölümündeki hükümler, yani yaratılışta tabi olduğumuz kanunlar, günümüzde aynen cereyan ediyor. Bu bize, ayetin başında zikredilen topraktan yaratılmanın da vuku bulduğunu ifade etmez mi? Bütün bunlarla Cenab-ı Hak, dilediğini dilediği şekilde yaratacağını göstermiştir. İnsan vücudundaki elementlerin büyük bir kısmı toprakta mevcuttur. Özellikle balçık ve yapışkan çamurda karbon (C—4) ve (N—3) molekülleri eksi değerlidir. Bunlar, topraktaki oksijen, fosfor ve hidrojenle kolaylıkla birleşerek insan vücudunun teşkilinde önemli görev almış olabilir. Ama bütün bunlar, bir kudret olmadan nasıl şekilden şekle girecektir?[61]

Kısacası insanın yaratılması dört devreden oluşmuştur: 1-Erkeksiz ve kadınsız yaratılış (Hz. Âdem'in yaratılışı), 2- Erkekten kadın olmaksızın yaratılış (Hz. Havva'nın yaratılışı), 3- Kadından erkek olmadan yaratılış (Hz. İsa'nın yaratılışı), 4- Erkek ve kadından yaratılış (Bugünkü insanların yaratılışı).

3.6.1. İLK İNSAN/Hz. ÂDEM'İN YARATILMASI

Hz. Âdem babasız ve annesiz yaratılan ilk insandır. Hz. Havva kendisinden yaratılmış, böylece insan cinsi kendilerinden üreyip çoğalmıştır.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

"Sizi tek bir nefsten yaratan Rabbinizden sakının."[62]

İlk önce Adem yaratıldı, Sonra eşi Havva kendisinden yaratıldı. Daha sonra insan cinsi (erkekler ve kadınlar) o ikisinden yaratıldı. Böylece evlilik yoluyla insan nesli devam edecektir.

---

[60] Hacc, 22/5.
[61] https://sorularlaislamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir. Erişim Tarihi, 24.11.2019.
[62] Nisâ, 4/1.

Hz. Âdem'in yaratıldığı madde, çeşitli âyetlerde değişik terimlerle ifade edilmektedir. Fahreddin er-Râzî bu âyetlerde onun yaratılış keyfiyetinin değişik şekillerde tasvir edildiğini belirterek bunları şöyle sıralamaktadır: Toprak (türâb), su (mâ'), çamur (tîn), akışkan veya süzme çamur (sülâle min tîn), yapışkan çamur (tîn lâzib), kurumuş çamur (salsâl). Râzî'ye göre bunların ilkinde "porselen (hazef) gibi ses çıkaran (fehhâr) kurumuş çamur", ikincisinde "bir müddet suda kaldığından rengi siyahlaşmaya yüz tutmuş madde (hame')", üçüncüsünde de "kokusu değişmiş madde (mesnûn)" kastedilir.[63]

İlk insanın yaratılışını açıklamak hususunda evrimciler çıkmaz yoldadırlar. Bunu kendileri de itiraf ediyorlar. O halde, "Yapan bilir, bilen konuşur" kaidesince, yapanın beyanına kulak vermek gerekiyor. O, insanı topraktan yarattığını bildirmektedir.[64]

Aşağıdaki âyetler insanın yaratılmış merhalelerini birer birer belirtmektedir:

Toprak merhalesi:

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَٓا اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ

"O'nun kanıtlarından biri, sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra bir de baktınız ki, çoğalarak yeryüzüne dağılmış beşer topluluğusunuz."[65]

Su merhalesi:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَراً فَجَعَلَهُ نَسَباً وَصِهْراًۜ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيراً

"İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O'dur. Rabbin üstün kudret sahibidir."[66]

Çamur merhalesi:

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ

"Hani rabbin meleklere demişti ki: Ben çamurdan bir insan yaratacağım."[67]

Süzme Çamur Merhalesi:

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍۚ

---

[63] Bkz., Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, VIII, 74-75.
[64] https://sorularlaislamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir. Erişim: 22.11.2019.
[65] Rum, 30/20. Yaratıcı'nın ilk insanı topraktan yarattığı Kur'ân-ı Kerîm'de değişik vesilelerle ifade edilmiştir. Burada genel bir hitapla *"Sizi topraktan yarattı"* buyurulması ise daha çok şu iki biçimde açıklanır: a) Bu, "Sizin aslınız olan, kendisinden türediğiniz ilk insanı topraktan yarattı" demektir, b) Her insanın yaratılışı toprakla ilintilidir, çünkü insanı meydana getiren erkek ve dişi hücrelerinin (sperm ve yumurtacık) oluşumunda nebâtî ve hayvanî gıdaların katkısı vardır, bunların her ikisi de topraktan beslenmektedir. (Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XXV, 108-109.)
[66] Furkân, 25/54. Allahu Teâlâ, Hz. Âdemin çamurunu oluşturmak için kolay şekil alsın diye yaratılışın bir unsûru kılmıştır. (Bkz. Beyzâvî,, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, IV, 128.)
[67] Sad' 38/71.

"Gerçek şu ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yaratıyoruz."[68]

Yapışkan Çamur Merhalesi:

اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ

" Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık."[69]

Salsal (Özlü balçık) Merhalesi:

وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنّ۪ي خَالِقٌ بَشَراً مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَاٍ مَسْنُونٍ

"Hani rabbin meleklere demişti ki: 'Ben şekillenebilir özlü balçıktan, (şekil verilip) kurutulmuş çamurdan bir insan yaratacağım' demişti."[70]

خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِۙ

"O, insanı ateşte pişirilmiş toprak kaplar gibi kurutulmuş çamurdan yarattı."[71]

Kur'an, sahih hadisler ve güvenilir İslâmî kaynaklara göre Âdem topraktan yaratılmıştır. Konuyla ilgili âyetlerden, bu yaratılışın belli bir gelişme seyri takip ettiği ve süresi bilinmemekle birlikte belli bir zaman içinde tamamlandığı sonucu da çıkarılabilir. Ancak bu gelişme hiçbir zaman, ilâhî irade ve kudretin tesiri olmaksızın tabii bir tekâmül şeklinde anlaşılmamalıdır. Bütün ilgili âyetlerde Âdem'in yaratılması olayında Allah'ın irade ve kudretinin etkisine özellikle dikkat çekilmiştir. Ayrıca Âdem'in herhangi bir başka canlıdan tekâmül suretiyle değil, topraktan ve tamamıyla bağımsız bir canlı türün ilk atası, yeryüzünde, yükümlü ve sorumlu tutulan ve bunun için gerekli mânevî, ahlâkî, zihnî ve psikolojik kabiliyetlerle donatılmış bir varlık olarak yaratıldığı şekilde açıklanmıştır.[72]

3.6.2. İKİNCİ İNSANIN /Hz. HAVVA'NIN YARATILMASI

Kur'ân'a göre Hz. Havva annemiz, Hz. Âdem babamızdan yaratılmıştır. Âdemin nefsinden yaratılması kadın ve erkeklerin birbirine ülfiyet/ünsiyet etmelerini sağlamak içindir.

Mucizevi bir yolla yaratılmanın ilk örnekleri, Hz. Adem, Hz. Havva ve Hz. İsa'dır. Aslında Kur'ân âyetlerinde işaret yoluyla anlaşılabilen ancak *"Allah nezninde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir"*[73] tarzında açıkça vurgulanmayan ve Hz. İsa'nın yaratılışından çok daha önceleri gerçekleşen bir örnek daha vardır ki, o da Hz. Havva

[68] Mü'minûn, 23/12.
[69] Saffât, 37/11.
[70] Hicr, 15/28.
[71] Rahmân, 55/14.
[72] Süleyman Hayri Bolay, "Adem", *DİA*, DİBY, İstanbul, 1998, I, 358.
[73] Âl-i İmrân, 3/59.

annemizin yaratılışıdır. O da Âdem babamız gibi hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır.[74]

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten (Âdem) yaratan ve ondan da eşini (Havva) yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinizden sakının."[75]

3.6.3. ÜÇÜNCÜ İNSANIN/Hz. ÂDEM VE ÇOCUKLARININ YARATILMASI

Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın evlenmesinden sonra Yaratıcı başka bir kanunla insan neslinin üremesini gerçekleştirdi. *"İkisinden (Âdem ve Havva'dan) birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinizden sakının"*[76] âyeti bu gerçeğe işaret ederken şu âyet de oluşum süreçlerini ele almaktadır:

ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ.

"Sonra da nutfeden (bir noktadan rahim duvarına bağlı) bir alaka yarattık. Sonra alakadan bir çiğnem et (görünümünde) bir mudga yarattık. Bundan sonra mudgadan kemikleri yarattık. Daha sonra kemiklere et giydirdik (üzerini et ile kapladık). Daha sonra da onu, başka bir yaratışla inşa ettik (şekillendirdik). İşte böyle Allah, Mübarek'tir, En Güzel Yaratıcı'dır."[77]

Yukarıdaki ayet-i kerimede geçen yaratılışla ilgili süreçlere, bir hadis-i şerifte de işaret edilmektedir:

"Her birinizin yaratılışı ana rahminde nutfe olarak 40 gün derlenip toparlanır. Sonra aynen öyle (40 gün daha) alaka (yapışan şey) olur. Sonra yine öyle (bir 40 gün daha) mudga (et parçası) hâlinde kalır. Ondan sonra melek gönderilir. Ona ruh üfler..."[78]

Bu hadiste, zigot, morula ve blastula safhaları, derlenip toparlanma devresi (nutfe) olarak ifade edilmiştir. Bugün embriyoloji ilminin tespiti de yukarıda bahsedilen gelişim devrelerine paralellik gösterir. Yumurtalık kanalında döllenen yumurta, ana rahmine doğru inmeye başlar. Daha inerken bile bölünmektedir. Ana rahmine gelen yumurta, plasenta (eten=eş) oluşunca mukoza ve kasları içine iyice yapışarak gömülür. Bir başka ifade ile tohum gibi ekilir. Bu safha, ayet ve hadislerde 'alaka' (yapışan şey) kelimesiyle ifade edilir. Buradaki embriyo, çıplak gözle görülmeye başladığı zaman, küçük bir et

---

[74] Maşaallah Turan, "İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni", 2. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi Sosyal ve Beşeri Bilimler Tam Metinler Kitabı, *Farabi Yayınevi*, Mardin, 2019, s. 559.
[75] Nisa, 4/1.
[76] Nisa, 4/1.
[77] Mü'minûn, 23/14.
[78] Buhârî, Ebniyâ, 1; Bidu'l-Halk, 6; Tirmîzî, Kader, 4.

kütlesi (mudga) hâlindedir. Bulunduğu yerde gelişir ve kademe kademe bir insan şeklini almaya başlar.[79]

İnsanın yaratılması konusunda spermin çıktığı yeri ve olgunlaştığı mekânı bile belirtmektedir.

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَۜ خُلِقَ مِنْ مَٓاءٍ دَافِقٍۙ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَٓائِبِۜ

"İnsan neden yaratıldığına bir baksın. O, atılan bir sudan yaratıldı. O su, bel ve göğüs kafesi arasından çıkar."[80]

Müfessirlerin çoğunluğu, "erkeğin bel kemiği ile kadının kaburga kemiğinden çıkar" şeklinde yorumlamışlardır.[81]

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ.

"Boşanan kadınların kendileri üç âdet görünceye kadar beklerler. Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz."[82]

3.6.4. DÖRDÜNCÜ İNSANIN/Hz. İSA'NIN YARATILMASI

Her şeyi yaratmaya kadir olan yaratıcı Hz. İsa'yı babasız olarak yaratmıştır. Âyetlerde Hz. Âdemle yaratılması konusunda kıyası yapılmıştır. Hz. Âdem babasız ve annesiz, üstelik topraktan yaratılmıştır. En azından Hz. İsa'nın annesi vardır. Bu yaratılma biçimi de mucize türünden olup Allah'ın istediği gibi yaratmaya muktedir olduğunu göstermektedir.

إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Allah nezdinde Îsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan var etti; sonra ona 'ol' dedi ve oluverdi."[83]

Âyet-i kerîmede işaret edildiği üzere Hz. Âdem'in babasız meydana gelmesi kabul edildiğinde, Hz. Îsâ'nın da babasız dünyaya gelmesi kolaylıkla kabul edilir.[84]

إِذْ قَالَتْ الْمَلَائِكَةُ يَامَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنْ الْمُقَرَّبِين

[79] https://sorularlaislamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir. Erişim: 22.11.2019.
[80] Târık, 86/5-8.
[81] Taberî, *Camiu'l-Beyan fî Te'vîli'l-Kur'ân*, XXX, 92-93; Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk., Sâmî b. Muhammed Selame), I-VIII, Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999. VIII, 396.
[82] Bakara, 2/228.
[83] Âl-i İmrân, 3/59.
[84] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, VIII, 48.

"Melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Allah sana kendisinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsa'dır. Mesîh'tir; dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'ın kendisine yakın kıldıklarındandır."[85]

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"(Hz Meryem): 'Rabbim, benim çocuğum nasıl olur? Bana bir beşer dokunmadı' dedi. (Allah şöyle buyurdu): "İşte böyle, Allah dilediğini yaratır. Bir emrin (işin) olmasını takdir ettiği zaman, sadece ona 'ol!' der, o hemen olur."[86]

SONUÇ

Yaratılışın mahiyeti hakkında yaratılış ve evrim modelinin taraflarca kabul edildiği görülmektedir. Kutsal kitaplar ve inananları yaratılışın irade, güçlü ve her şeyden haberdar olan ilim sahibi bir zat tarafından gerçekleştirildiğini beyan etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de her bir varlığın yaratılış maddesi, şekli ve takamül aşamalarının nasıllığı ile ilgili geniş malumat geçmektedir. Materyalistlerin desteklediği evrim teorisinde ise hiçbir irade, kudret ve ilim sahibinin müdahalesi olmaksızın evrenin aniden ortaya çıktığı ve cinsler arasında transferin olduğu düşüncesi yer almaktadır.

Değişik hikmetlerden dolayı, türlü türlü varlıkları yarattığına inandığımız Rabbimizin tarafından evrenin dizayn edildiğine inanırız. Bu makalemizde yaratılış gerçeğini, bize indirmiş olduğu kitabı açısından değerlendirmeye çalıştık. Zira Yaratan, yaratılan gibi olmadığından Onun beyan ettiği bilgiler bizi bağlamaktadır. Sürekli değişen teorilerle yoluna devam eden bilimi put haline getirmeden yaratılış gerçeğini yaratıcının verdiği bilgiler doğrultusunda açıklamak gerekmektedir. Nitekim daha düne kadar gezegenlerin sayısı dokuz olarak belirtilirken şimdi de on bir gezegenden bahsedilmektedir. Elbette kanun haline gelmiş bilimsel gerçekler inkâr edilemez. Bu gerçekler Allah'ın evrene yerleştirdiği sünnetullah olarak nitelendirdiğimiz adetidir. Dünyaya yer çekim kuvvetini yerleştirirken göklere de yukarıya doğru çekim kuvvetini monte etmiştir.

KAYNAKÇA

AYDIN, Hüseyin, *İlim, Felsefe ve Din Açısından Yaratılış ve Gayelik,* DİBY, Ankara, 2004.

BEYZÂVÎ, Kazî Nasuru'-Dîn Ebî Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1999.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Adem", *DİA*, DİBY, İstanbul, 1998.

[85] Âl-i İmrân, 3/45.
[86] Âl-i İmrân, 3/47.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, Ebu Abdillah, *Sahîhi'l Buhârî,* Daru İbn-i Kesîr, Beyrût, 1987.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, (Thk., Sâmî b. Muhammed Selame), I-VIII, Dâru't-Tayyibe lin'-Neşri ve't-Tevzî', 1999.

İBN MANZÛR, Cemalettin Muhammed el-Mukarrem b. Ali Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Manzûr el-Ensarî, *Lisanu'l-Arap*, I-XV, Dâru Sadr, Beyrût, 1414 h.

İSFEHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed er-Râğıb, Hüseyin b. Muhammed, b. Mufeddal, *Mu'cemu Müfredâti Elfâzi'l-Kur'ân,* (Thk., İbrâhîm Şemşu'd-Din) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2013.

KARAMAN, Hayreddin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsîr, DİBY,* Ankara,

KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekir b. Fereh el-Ensârî, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-X, Dâru'l-Kutubi'l-Misriyye, Kahire, 1964.

MAHALLÎ-SUYÛTÎ, Celâlettin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûdî, *Tefsîru'l-Celâleyn,* Dâru'l-Hadîs, Kâhire, trz.

RÂZÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Hüseyni et- Teymî, *Mefâtîhu'l-Ğayb,* I-XXXII, Dâru İhyâi et-Turâsi'l-A'râbî, Beyrût, 1420 h.

SUYÛTÎ, Celâluddin AbdurRahmân b. Ebî Bekir, *Durru'l-Mensûr fî Tefsîr bi'l-Me'sûr,* I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrût, tsz.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amulî Ebû Ca'fer, *Camiu'l-Beyan fî Te'vîli'l-Kur'ân*, (Thk., Ahmed Muhammed Şakîr), I-IV, Müessetü'-Risale, b.y., 2000.

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa, Ebu İsa, *el-Câmiu's-Sahîh Sünenü't-Tirmîzî,* I-V, Dâru'l-İhyai't-Turasi'l-'Arabî, Beyrût, tsz.

TURAN, Maşaallah, "İlk İnsan ve İlk Peygamberin Yaratılış Serüveni", 2. Uluslararası Mardin Artuklu Bilimsel Araştırmalar Kongresi Sosyal ve Beşeri Bilimler Tam Metinler Kitabı, *Farabi Yayınevi,* Mardin, 2019,

YAZIR, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, trz.

ZEBÎDÎ, Muhammed b. Muhammed b. Abdi'r-Rezzak el-Huseyni, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs,* I-XL, (Thk., Halîl el-Hilalî), Tûnus, 2004.

Erişim:[https://sorularlaislamiyet.com/kuran-i-kerime-gore-insanin-yaratilisi-nasildir.], 22 Kasım 2019.

THE EFFECT OF PERCEPTION OF CREATION ON FIQH PROVISIONS

YARATILIŞ ALGISININ FIKHÎ HÜKÜMLERE ETKİSİ

Assist. Prof. Dr. Muammer ARANGÜL
Şırnak University, Faculty of Theology, Şırnak, Turkey
E-mail: muammerarangul@gmail.com

ABSRACT

According to the perception of creation that dominates the Islamic world, "Allah is the creator of 'every thing' '' (Az-Zumar 39/62) and ''Allah's creation cannot be changed"(An-Nur 30/30). When these verses are understood in a way that is disconnected from the context, God's creation of "every thing'' means that nothing created can be changed. Every word that can be said about this subject, which is called as "tabdīl"or "tağyīr" in the Qur'an, becomes worthy only when Allah's creation is comprehended correctly. At this point, the question "Is the creation of Allah a total or a partial?" becomes important. If we explain this from the seed sample; the totality of creation is that the creator places all the characteristics of the plant in a seed completely. As for the next process is the partial dimension of creation, because it depends on the quality of that seed and soil, the availability of sufficient air, water and sun. The greatness of the Creator is reflected to the created in the total dimension, and in this respect "So blessed is Allah, the best of creators" (Al-Mu'minun 23/14). Creation has an aspect that looks at the creator as well as an aspect that looks at the creature; creation is perfect in its aspect of the creator as well as incomplete and weak in its aspect of the creature. The seed itself, soil, air, water and sun; they must add deficiency and weakness to creation. The creatures are either incomplete and weak from the outset, or condemned to diminish and weaken afterwards. This deficient aspect of the creation which looks to the creature forms the "partial" dimension of creation. This means that the deficiency, weakness or excess in creation cannot be attributed to the Creator. Therefore, a crooked nose, a crooked head, hair loss or cancer cells that are affected by the conditions created by creatures is "not Allah's creation". In this respect, the fact that interventions for the mentioned examples should not be put in the context of changing God's creation, will have to be adopted according to other criteria outside of this scope, and even such interventions can be considered as reverting of creatures to their originations. In my paper, the perceptions of creation will be compared in this respect and the jurisprudential implications of this will be emphasized.

Keywords: Islamic Law, Creation, Perception, Aesthetics, Treatment, Provision

ÖZET

İslâm dünyasına hâkim olan yaratılış algısına göre "Allah 'her şeyin' yaratıcısıdır" (ez-Zümer 39/62) ve "Allah'ın yaratması değiştirilemez" (er-Rûm 30/30). Bu ayetler bağlamından kopuk bir şekilde anlaşıldığında, Allah'ın "her şeyi" yaratması, yaratılan "hiçbir şeyin" değiştirilemeyeceği anlamına gelir. Kur'an'da "tebdil" ya da "tağyir" olarak isimlendirilerek nefye ve nehye konu olan bu hususta söylenebilecek her söz,

ancak "Allah'ın yaratması" doğru kavrandığında değer kazanır. Tam bu noktada "Allah'ın yaratması cüz'î midir yoksa küllî midir?" sorusu önem kazanmaktadır. Bunu tohum örneği üzerinden açıklarsak; yaratmanın küllî oluşu, yaratıcının bir tohumun içine o tohumdan çıkacak bitkinin bütün özelliklerini eksiksiz olarak yerleştirmesidir. Bundan sonraki süreç ise, o tohumun ve toprağın kalitesine, yeterli miktarda hava, su ve güneşin bulunmasına bağlı olduğu için yaratılışın "cüz'î" boyutunu teşkil eder. Yaratanın kemâli, yaratılana küllî boyutta yansır ve bu açıdan "Yaratanların en güzeli (Allah) pek yücedir" (el-Mü'minûn 23/14). Yaratılışın yaratana bakan bir yönü olduğu kadar yaratılana bakan bir yönü de vardır. Yaratılış yaratıcıya bakan yönüyle mükemmel olduğu kadar, yaratılana bakan yönüyle eksik ve zayıftır. Tohumun kendisi, toprak, hava, su ve güneş; mahlûkattan olduğu için yaratılışa eksiklik ve zayıflık katmak zorundadırlar. Yaratılmışlar, ya başlangıçtan itibaren eksik ve zayıftırlar; ya da sonradan eksilmeye ve zayıflamaya mahkûmdurlar. İşte yaratılana bakan bu eksik yönü yaratılışın "cüz'î" boyutunu teşkil eder. Bu durum, yaratılıştaki eksiklik, zayıflık; ya da fazlalığın Yaratan'a atfedilemeyeceği anlamına gelir. Dolayısıyla mahlûkatın oluşturduğu şartlardan etkilenerek meydana gelen eğri bir burun, yamuk bir kafa, saç dökülmesi ya da kanser hücreleri bu grupta değerlendirilmelidir. Bu açıdan, zikredilen türde örnekler için yapılacak müdahalelerin "Allah'ın yarattığını değiştirme" bağlamına hiçbir zaman sokulmaması, benimsenecek fıkhi hükümlerin bu kapsamın dışındaki diğer kriterlere göre benimsenmesi gerekecek, hatta bu tür müdahaleler yaratılanların aslına döndürülmesi olarak bile değerlendirilebilecektir. Tebliğimizde yaratılışa dair algılar bu açıdan karşılaştırılacak ve bunun somutlaştırılabilecek fıkhi sonuçları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Yaratılış, Algı, Estetik, Tedavi, Hüküm.

GİRİŞ

Allah'ın yarattığı varlıklar olarak yaratmaya şahit olmadığımızı hepimiz bilmekteyiz. Dolayısıyla yaratışın ya da yaratılışın niteliği ve keyfiyeti hakkında doğrudan söz söyleyebilmemiz mümkün değil. Bu konuda söylenecek her söz, doğrudan ya da dolaylı olarak Allah'ın ayetlerine dayanmak zorundadır. Kuran'da ya da sünnette yer alan konuyla ilgili nasların yanında Allah'ın âfâkta ya da nefislerimizde bize göstereceği ayetler de yaratılışın mahiyetini anlayabilmemiz için yol gösterebilecektir. Bununla birlikte, yaratılışın detaylarına bizzat şahit olmamamız, yaratılışın mahlukatın öznel tasavvurlarından bağımsız olarak düşünülemeyeceği anlamına gelir.

Aşkın bir varlık olan Allah'ın hiçbir sıfat ya a fiilinin mahlukatın sıfat ve fiilleriyle kâbil-i kıyas olmadığı aşikardır; ancak, bir mahluk olan insanın Allah'ın sıfat ve fiillerini etrafındaki örnekleri aşarak anlaması da mümkün değildir. "Ḥâlıḳ" olan Allah'ın "ḥalḳ" etmesi de bu açıdan ele alınmalıdır. Yaratıcı olmayan insan hiçbir şey yaratmadığı,

yaratamadığı ve yaratamayacağı için yaratışın ya da yaratılışın detaylarına vakıf olması da söz konusu değildir.

Dini metinlere bakıldığında, Kuran ayetlerinin ya da nebevî hadislerin yaratılışın detaylarına ya hiç girmediği ya da yaratılışın sadece bazı aşamalarına değindiği görülür. Dünyanın altı günde yaratılması ya da bir bebeğin anne karnında geçirdiği evreler bu açıdan dikkate alınması gereken örneklerdir.

Yaratılışın detayını merak edip "Peki Allah her bir zerreyi bizzat mı yaratmaktadır?" şeklinde bir soru sorabiliriz. Bu soru anlaşılır kılınmak için iki farklı şekilde daha sorulabilir: Bunlardan ilki "Her bir zerreyi yaratan bizzat Allah'mıdır?" sorusu, ikincisi ise "Her bir zerre Allah tarafından teker teker mi yaratılır?" sorusudur. Bu sorular ilk bakışta salt teorik ya da kelâmî gibi görünebilir, ancak verilecek cevabın gündelik yaşamımızı etkileyen bazı sonuçları olacağı muhakkaktır.

Kelamda meşhur bir tartışma konusu olan "Kulların fiillerini kim yaratır?" sorusu da bu açıdan önemli ve mükellefin dünyevi hukuki sorumluluklarını etkileyebilecek bir mahiyete sahip olmakla birlikte; üzerinde durmak istediğimiz ve yine dünyevi hukuki sonuçları olacak asıl husus "mahlukattaki somut her detayın Allah tarafından 'bizzat' ya da 'teker teker' yaratılıp yaratılmadığı sorusudur?"

Allah'ın her bir zerreyi bizzat ve teker teker yarattığı şeklindeki İslam toplumunun büyük bir kısmı tarafından paylaşılan yaratılış tasavvuruna göre; Allah erkek ve kadını kendilerine uygun birer cinsel organ yaratmak suretiyle yarattığı gibi, yine meşîetine bağlı olarak bir kişide hem erkeklik hem de kadınlık organı yaratmayı irade ve takdir etmek suretiyle hünsâyı[1] varlık alanına sokmuş olmaktadır. Aynı şekilde hayatı ve hayatın devamı için 'hücreyi' yaratan Allah ölümü de yarattığı gibi, bu ölümün gerçekleşmesi için hücreleri teker teker bizzat kendisi öldürmekte ya da güzel insan yüzünde kanserli bir hücre yaratarak bu kanserli hücrelerin her gün kaçar tane artacağına da bizzat kendisi karar vermektedir. İnsan vücudunun neresinde kaç kılın çıkacağı ile ilgili meşiet, irade ve

---

[1] Orhan Çeker, "Hünsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 491-492.

yaratma Allah'a izafe edildiği gibi; kimin saçının ne kadar dökülmesi gerektiği kararı da Allaha izafe edilmektedir. Bazı insanların kafasında boynuz çıkması, bir elde ya da ayakta beşten bir ya da birkaç tane daha fazla parmağın bulunması, yine ağızda fazladan dişlerin çıkması gibi örnekler bugün internet ortamında çok rahat karşılaşabileceğimiz ve bu açıdan kafada soru işaretleri bırakacak "hilkat garibesi" örnekler olabilir.

1. ALLAH'IN HER ŞEYİ YARATTIĞINA DAİR NASLARIN YORUMU

Dini metinlerde Allah'ın her şeyi yarattığı veya her şeyin yaratıcısı olduğuna dair ifadelerin bu bakış açısını beslediği görülmektedir. Pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da metinlerin zahiri ve umumi anlamlarıyla yetinip bağlamlarını dikkate almamak yanlış anlama ile sonuçlanabilmektedir.

"Her şeyi O yarattı" (el-En´âm 6/101) ve "O, her şeyin yaratıcısıdır" (el-En´âm 6/102) şeklindeki ifadeler bütünden koparılmadan "Bir de cinleri Allah'a birtakım ortaklar yaptılar. Oysa onları O yarattı. Bilgisizce Allah'a oğullar ve kızlar da uydurdular. O, onların niteledikleri şeylerden uzaktır, yücedir. O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir. İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir." (el-En'âm 6/100-102) şeklinde okunduğunda Allah Teala'nın meramı daha iyi anlaşılır kanaatindeyiz.

Ayet, Allah'ın kendisine ortak koşulan hiçbir şey ile ya da ona nisbet edilen oğullar ve kızlarla onları yaratması dışında bir ilişkisinin bulunmadığına dairdir. Yaratıcısı olduğu mahlukatla Allah arasında başka türlü bir akrabalığın bulunması söz konusu değildir ve bu anlamda O her şeyi yaratmıştır ve herşeyin yaratıcısıdır.[2] Ayetin sebeb-i nüzulüne dair bazı rivayetler de "Allah'ın dışında bir yaratıcının varlığına inanmaya yol

---

[2] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Cîze: Hicr, 1422/2001), 9: 458; Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981), 13: 124-128; Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr. (Kahire: Müessesetu Kurtuba & Mektebetü'l-Evladi'ş-Şeyh li't-Türas, 1421/2000), 6: 122.

açabilir mi?" endişesinin Allah her şeyi ya da her zerreyi bizzat ve teker teker yarattığının savunulmasına yol açmış olabileceğini göstermektedir. Nitekim bir önceki ayette "Bir de cinleri Allah'a bir takım ortaklar yaptılar" (el-Enâm 6/100) ifadesi geçmekte, Kelbî'den bu ayetlerin İblis'i yaratma hususunda Allah'a ortak koşan zındıklar hakkında indirildiği nakledilmekte; bu zındıkların nuru, insanları ve insanın faydasına olan hayvanları Allah'ın; karanlığı, yırtıcı hayvanları, yılan ve akrepleri ise İblis'in yarattığı inancına sahip olduğu ifade edilmektedir.[3]

Bu noktada "Her şeyi O yarattı" ifadesiyle ilgili olarak İbn Atiyye'nin "Kapsamına girmesi caiz olan her şey için âm bir lafızdır, Allah'ın sıfatları ve kelamı bu lafzın kapsamına girmez" demesi, "her şey" ifadesi ile "her şeyin" kastedilmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. [4] Kurtubî de "her şey" ifadesi ile "her şeyin" kastedilmediğine dair Kur'ân'dan örnekler zikreder.[5]

Mâtürîdî burada Mutezile'nin Allah'ın "bazı şeylerin" yaratıcısı olduğunu ama "bazı şeylerin" de yaratıcısı olmadığını savunmalarını eleştirir.[6] Mutezile, "O, her şeyin yaratıcısıdır" sözüyle Allah'ın kendisini övüp yücelttiğini, ama kulların zina, livata, hırsızlık ve küfür gibi amellerini yaratmasıyla övünmenin Allah'a yakışmayacağını savunur;[7] ki özellikle de çirkin ya da kötü olduğu üzerinde insanların ittifak ettiği bazı maddi şeyleri yarattığı için övünmenin Allah'a yakıştırılamayacağı da buradan yola çıkarak rahatlıkla söylenebilir söylenebilir.

Allah'ın kötü ve çirkin şeyleri ya da fiilleri yaratmadığını söyleyen sadece Mutezile değildir. Şerrin Allah'a nispet edilmesi konusunda genel itibariyle üç farklı görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki az önce zikredilen Mutezile'ye ait görüştür. Mutezile,

---

[3] Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b Mes'ud Begavî, *Meʿâlimü't-tenzîl* (Riyad : Daru Taybe, 1414/1993), 3: 173; Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm Hâzin, *Lübâbü't-teʾvîl fî meʿâni't-tenzîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004), 2: 141.
[4] Ebû Muhammed Abdülhak b. Gālib b. Abdirrahmân b. Gālib el-Muhâribî el-Gırnâtî İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423/2002), 650; Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, 13: 128-129.
[5] Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân* (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1358/1939), 7: 54.
[6] Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî Mâtürîdî, *Teʾvîlâtü'l-Ḳurʾân*, thk. Ertuğrul Boynukalın v.dğr. (İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006), 5: 164-165.
[7] Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, 13: 128.

Allah'ı şerden tenzih ederek O'nun şerri murad etmediğini ve yaratmadığını savunur. Eşari ve Cebrilere göre ise bütün varlık ve olayları iradesi dahilinde meydana getiren Allah olduğu gibi varlığını dilediği şerri yaratan da Allah'tır. Bu iki görüşü nispeten telif ettikleri anlaşılan Mâtüridiyye ve Selefiyye âlimleri ise Allah'ın zatını, sıfatlarını ve fiillerini şerden tenzih ederek O'nun şerri dilemediğini ve işlemediğini savunurlar.[8]

Örneğin, Mâtürîdî mezhebini geliştiren Ebü'l-Muîn en-Nesefî (ö. 508/1115) Mecûsîsilerin görüşünü batıl kılma babında, Mecûsîlere göre hayrı yaratan bir ve şerri yaratan bir olmak üzere iki tanrı olduğunu; bunların "hakîm" olan bir yaratıcının kötülükleri (şürûr) ve çirkinlikleri (kabâih) icad etmesinin müstahil olduğu, zira kötülük ve çirkinliklerin sefahet olduğu görüşünde olduklarını belirtir. Bu iddianın geçerli bir akli ya da nakli delili olmadığını söyleyen Nesefî'ye göre, var edilmesindeki hikmeti bilinmediğinde bir şeyin sefahet olduğuna hükmedilmesi doğru değildir. Nesefî "Bir şerri var eden herkes şerîrdir, bir kabîhi var eden herkes sefihtir" şeklindeki bir düşünceyi reddederken "fiil" ile "meful" arasında bir ayrım yapar ve "*Fiili kötü ve çirkin olan kimse kötü ve sefihtir, ancak mefulü kötü ve çirkin olan kimsenin kötü ve sefih olduğunu kabul etmeyiz. Tartışılan konuda kötü ve çirkin olan Allah'ın mefulüdür, fiili ve icadı değildir. Fiil ancak övgüye değer bir neticesi olmadığında sefeh ve çirkin olur. Övülen bir sonucu olan fiil ise şer, sefeh ve kabih değildir*" der ve şerri Allah'ın fiiline değil de mefulüne izafe etme formülüyle kötülük problemini çözmeye çalışır.[9]

Bu konuda fiil ile meful arasında ayrım yapanlardan birisi de İbn Teymiyye'dir. İbn Teymiyye'ye göre, Allah'ın yaratmasıyla oluşan fayda ile karşılaştırıldığında oluşan zararın sözü bile edilemez. Yağmur örneğini veren İbn Teymiyye'ye göre bazı evlerin yıkılması ya da bazı yolcuların yola geçici olarak devam edememesi gibi durumlar söz konusu olsa da yağmurun zararı değil faydası umumidir. fayda ve maslahatı umumi olan bir şey ise bazı insanlar ondan "zarar görse" bile kastedilmiş bir hayır ve mahbûb bir rahmettir. İbn Teymiyye pek çok kelamcı ve fakihin yanında Kerrâmiyye, Sûfiyye ve pek

---

[8] Yusuf Şevki Yavuz, "Şer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38: 540-541.
[9] Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefî Nesefî, *Tebsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn.* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1993), 127-128.

çok filozofun böyle düşündüğünü de belirtir. İbn Teymiyye'nin de katıldığı bu görüşü savunanlara göre Allah'ın varlıkta ihdas ettiği zararların tamamının bir hikmeti olması gerekir. "Bu her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın işidir" (Neml 88) ve Allah "Yarattığı her şeyi güzel yaratandır" (secde 7) ayetlerini zikreden İbn Teymiyye "istenen bir hikmetin kendisiyle hasıl olduğu zararın, ondan zarar gören kimseye nispetle şer olsa da mutlak bir şer olamayacağını" söyler. İbn Teymiyye bu yüzden Allah'ın kelamında şerrin tek başına Allaha izafe edilmiş bir şekilde gelmediğini; ancak üç şekilde zikredildiğini belirtir: 1) Şer mahlukatın umumuna dahil edilir: "Allah her şeyin yaratıcısıdır" (zümer 62) ayetinde olduğu gibi. Böyle olduğunda kudret, meşîet ve yaratmanın umumiyetini ifade eder. İbn Teymiyye umuma delalet etmenin ne anlama geldiğini açıklamak için "el-mâni´" isminin ancak "el-mu´tî" ile "ed-dârr" isminin de ancak "en-nâfi´" ismiyle birlikte zikredilebileceğini, tek başlarına zikredilmemesi gerektiğini belirtir. 2) Şerrin faili hazfedilir: "Hakikaten biz bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü istendi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?" (el-Cin 72/10) ayetinde iyiliği irade etmede fail olarak Allah açıkça zikredilirken "istendi" şeklindeki meçhul ifade ile kötülüğü murad etmek Allah'a izafe edilmemektedir. Aynı şekilde "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil" (el-Fatiha 1/6-7) ifadesinde de nimet vermek Allaha izafe edilirken, kelimenin mefulü kullanılmak suretiyle gazap Ona izafe edilmemektedir. 3) Şer, fail sebebe izafe edilir: "Yarattığı şeylerin şerrinden" (el-Felak 113/2), "onu kusurlu kılmak istedim" (el-Kehf 18/79), "Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir" (en-Nisâ 4/79), "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik" (el-A´râf 7/23), "Hâl böyle iken, düşmanlarınızın başına iki mislini getirdiğiniz bir bela sizin başınıza gelince: "Bu nereden geldi? " mi diyorsunuz? De ki: 'Bu felâket sizin yüzünüzdendir.'" (Âl-i İmrân 3/165) ayetleri şerrin kapsamına giren şeylerin Kuran'da Allah'a izafe edilmediğine dair İbn Teymiyye tarafından zikredilen ayetlerdir.[10] İbn Teymiyye zikrettiği bu hususlar sebebiyle Esmâ-i Hüsnâ'da şerri ihtiva eden bir ismin bulunmadığını ve şerrin "Allah'ın mefulatı içinde"

[10] Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim İbn Teymiyye, *Mecmûatü'r-resâil ve'l-mesâil.* (b.y.: Lecnetü't-Türasi'l-Arabi, ts), 5: 123-124.

zikredildiğini belirterek şu ayetleri zikreder: "Ey Muhammed! Kullarıma, benim elbette çok bağışlayıcı, çok merhametli olduğumu, azabımın da elem dolu azap olduğunu haber ver." (el-Hicr 15/49), "Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (el-En'âm 6/165) ve "Şüphesiz, Rabbinin yakalaması çok çetindir. Şüphesiz O, başlangıçta yaratmayı yapar, sonra onu tekrarlar. O, çok bağışlayandır, çok sevendir." ayetlerinde şerre dair hiçbir şeyi Allah kendine isim olarak benimsememiştir.[11]

İbn Kayyim el-Cevziyye "İlahi kazayı şerden tenzih" babında konuyla ilgili önemli şeyler söyler: Hz. Peygamber'in duasında geçen "والشر ليس إليك" ifadesi şerrin Allah'a nisbet edilemeyeceğini göstermektedir. Allah'a nispet edilen herşeyin hayır, şerrin Allah'a nisbet ve izafeti kesildiği için şer olduğunu söyleyen İbn Kayyim, Allah'ın hayrın ve şerrin yaratıcı olduğunu kabul eder, ancak "Şer Allah'ın yaratmasında ve fiilinde değil bazı mahlukatındadır, Allah'ın yaratması, fiili, kazası ve kaderi hep hayırdır" demek suretiyle de yaratma ile yaratılan arasında ayrım yapar. Zulmü "Bir şeyi asıl yerinden başka bir yere koymak" şeklinde tarif eden İbn Kayyim Allah'ı bundan tenzih ederek "Allah şeyleri layık oldukları yerlerinden başka bir yere koymaz" "Şer bir şeyi mahallinin dışına koymaktır, bir şey mahalline konulursa şer olmaz" der[12] ve bize göre hilkatteki garipliklerin Allah'a nispet edilemeyeceğine işaret eder.

İbn Kayyim'e göre "el-Kuddüs" ismi hiçbir şerrin ve kötülüğün Allaha nisbet edilemeyeceğini gösterdiği gibi; "es-Selâm" ismi de yarattıklarının onun zulmünden selamet içinde ve O'nun zulmü ve şerri irade etmekten selim olduğunu gösterir. el-Mütekebbir, el-Hamîd, el-´Aliy gibi isimlerde benzer bir durum söz konusudur. Kulların, onların fiillerinin, hareketlerinin ve sözlerinin yaratıcısının Allah olduğunu kabul eden İbn Kayyim; Allah'ın bu yaratışının doğrudan değil dolaylı, cüz'î değil küllî olduğunu ima edercesine şöyle der:

[11] İbn Teymiyye, *Mecmûatü'r-resâil*, 5: 124-125.
[12] Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl fî mesâili'l-kazâ ve'l-kader ve'l-hikme ve't-ta'lîl*, thk. el-Hasânî Hasan Abdullah (Kahire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 751), 359-360.

> "Kul nehyedilen herhangi bir kötülüğü yaptığında şer ve kötülük yapmış olur. Onu bunun için 'fail kılan' ise Allah'tır. Allah'ın kulu fail kılması, adalet, hikmet ve doğruluktur. Kulu fail kılmak iyilik, meful ise kabih bir şerdir. Allah kulu fail kılmakla şeyi yerine koymuş olur ki bu da övülmesini gerektiren hikmetindendir. Kuldan vaki olması, ayıp, eksiklik ve şerse de; bu, bir hayır, hikmet ve maslahattır. Habîr ve Sâni´ olan Allah, eğri bir odunu, kırık bir taşı ve eksik bir tuğlayı alıp layık ve münasip bir yere koyduğunda; bu ondan gelen ve övülmesini gerektiren bir adalet ve doğruluktur. Sarığı başa, ayakkabıyı ayağa, sürmeyi göze ve çöpü çöpe koyan kimse birşeyi kendi yerine koymuş, ayakkabıya ve çöpe zulmetmemiş olur. Adl ve hakîm her şeyi yerli yerine koyan Allah'ın isimlerindendir."[13]

Peki siyam ikizlerinde, kafasında boynuz çıkan insanlarda, kurt hastalığında, fazladan bir parmağa üstelik düzensiz ve kullanışsız şekilde sahip olan insanlarda, down sendromla, yamuk bir kafa veya burunla ya da buna benzer başka şekillerde kimine göre "hilkat" gariplikleriyle doğan bebeklerde her şeyin yerli yerine konulmuş olması söz konusu mudur? Bütün bunlar Allah'ın yaratması mıdır?

İbn Kayyim'in bu noktada söyledikleri de ilginçtir: "Bir şey şer olduğu halde Allah niçin onu yaratır?" sorusuna çeşitli ayrımlar yaparak uzun uzun cevap verir:

> "Allah'ın onu yaratması ve fiili hayırdır, şer değildir. Yaratma ve fiil O'nunla kaimdir. Şerrin ise Allah ile kaim ve muttasıf olması mümkün değildir. Mahlukta olan şer ise allaha izafe ve nispeti olmadığı içindir. Fiil ve yaratma ona izafe edildiği için hayırdır. Dilediği her şey hayırdır, varlığını dilemediği şey ise adem-i asli üzere kalır ve şerdir. Şerrin hepsi ademdir. " [14]Vücuda mercûh bir şer, ademe de râcih bir hayır eşlik edebilir. Örneğin ateş, yağmur, sıcaklık, soğukluk, kar ve hayvanların varlığına; sahip oldukları hayra nispetle önemsiz cüzi bir şer eşlik edebilir. Şer iki nevidir: 1) Her açıdan hakiki ve mahz şer; 2) Sadece belli açılardan nisbi ve izafi şer. Mahz şer mevcut değildir, zira mevcut olsaydı mahz şer olmazdı. Mevcut olan şer nisbi ve izafi şerdir. Şer denilen işler ya ademî ya da vücûdî işlerdir. Ademî şerler dörde ayrılır: 1) Bir şeyin 'varlığı' için zaruri olan işlerin ademi: Canlı için hissetmenin, hareketin ve nefsin ademi gibi, 2) Bir şeyin 'varlığının devamı ve bekası için' zaruri olan işlerin ademi: Canlıların beslenme ve gelişme kuvvetinin ademi gibi, 3) Bir şeyin 'kemali' için zaruri olan şeylerin ademi: Sağlık, duyma, görme ve kuvvetin ademi gibi, 4) Varlığı yokluğundan daha iyi olsa da birşeyin 'varlığı, bekası ve kemali için zaruri olmayan işlerin' ademi: Bilmenin bilmemekten daha iyi olduğu malumatın detaylarını bilmek zaruri olmasa da bilmemek şerdir [15]

---

[13] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 360-361.
[14] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 362.
[15] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 363.

Vücudi şerlere yani varlığı şer olan işlere de değinen İbn Kayyim şöyle der:

Hayata, bekaya ve kemale zıt olan herşey şerdir: Hastalıklar ve sebepleri; elemler ve sebepleri böyledir. Hayrın ortaya çıkmasına ve yerine ulaşmasına engel olan vücudî maniler şerdir: Gıdanın bedenin uzuvlarına ulaşmasını ve bu uzuvların gıdalardan faydalanmasını engelleyen kötü maddeler ya da kalpte hasıl olması gereken zıtlarına mani olan batıl akide ve fasit iradelerin varlığı gibi. Bu söylenilenler bilindiğinde, zatı itibariyle şerrin; birşeyi varlığı, bekası ve kemali için zaruri olan şeylerin yokluğu olduğu anlaşılır. Bu yokluğun şerden bazı levazımı vardır: Vücudi şerler olan cehalet ve zulüm ilmin ve adaletin yokluğundan ayrılmaz; vücudi şerler olan elem ve zarar, sıhhat ve itidalin yokluğundan ayrılmaz. Çok zengin olmak ya da bilmemenin zararlı olmadığı ilimler gibi müstağni olunabilecek işlerin yokluğu ise gerçekte şer olmadığı gibi varlığı da şer için bir sebep değildir. …… Şerrin ancak ademe terettüp ettiği anlaşılmış oldu. Zira mevcut, varlığıyla şer olmadığı gibi şer için bir sebep de olmaz. Vücudi işler bizzat değil ancak arızi olarak şer olabilir ki bu da zaruri ve faydalı şeylerin yokluğunu içermesi yoluyla olur.[16] Ateşin kemali yakmasındadır, yakması gereken şeyi yaktığında hayırdır; ancak yakmaması gereken şeye isabet edip onu ifsat ettiğinde ateş o muayyen mahalle nispetle izafi bir şer olur. [17]

İbn Kayyim'in verdiği diğer örnek de önemlidir. Öldürmeyi "bedenin bağlarını ayırmak için keskin bir aleti kullanmak " olarak tanımladıktan sonra bunda nelerin hayr olduğunu, yani Allah'ın neleri yarattığını zikreder:

"İnsana verilen aleti kullanma kuvveti hayırdır", "aletin tesire kabiliyetli olması hayırdır", "mahallin buna uygun olması hayırdır", "şer ise nisbi ve izafidir ki aletin tesirini yersiz kullanmak ve layık olan mahallinden başka bir mahalle yönlendirmektir. Bu faile nispetle bir şerdir. Meful yani bu işten etkilenen şey açısından da izafi bir şer söz konusudur ki hasıl olan yoğun elem ve hayatını kaybetmesidir"[18]

İbn Kayyim'in şu sözleri ise daha somut ve vurgulu bir niteliğe sahiptir:

"Şu da bilinmelidir: Şer olan eksiklik, bitki ve hayvan gibi aşama aşama oluşan şeylere ya başlangıcında ya da oluştuktan sonra arız olur. Başlangıcındaki eksiklik, bir şeyin maddesine onun yapısını kötü ve istidadını eksik kılan sebeplerin arız olmasıdır; bu sebeple onda şer ve yaratılışında eksiklik vaki olur. Bu, failin onu mahrum bırakması ve kemalinin ona bağlı olduğu vücudi bir işi ondan gidermesi değildir. Bilakis etkilenen (münfail) kemali ve tamamı (eksiksizliği) kabul etmediği içindir. Etkilenenin kabul etmeyişi, fail değil (faillle alakalı olmayan) ademî bir iştir. Onda hasıl olan eksiklik

[16] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 363-364.
[17] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 365.
[18] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 365.

kemal sebebini sağlayamayıp adem-i asli üzere kalmasından kaynaklanır. Böylece Allah Teala'nın 'Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin'[19] sözünün sırrı da anlaşılır. Allah'ın yarattığı, kendisinde yaratılanın kemali ve tamamının bulunduğu vücudî bir iştir. Yaratılanın ayıp ve eksikliği ise adem-i kabulünden kaynaklanır. Kabulün yokluğu, kendisinde uyumsuzluğun olmadığı vücudi fiile taalluk eden mahluk bir iş değildir….Uyumsuzluk yaratmanın kendisinden değil yaratmanın yokluğundan hasıl olmuştur. Rab Subhânehû'ya -nispet edilen- yaratmadır; ademe gelince, Allah onun faili değildir. Rahimdeki ceninin maddesinde, onun kemalini, uzuvlarının selameti ve itidalini iktiza eden şeyler kemal bulmayınca uyumsuzluk hasıl olur; bitkiler de böyledir."[20]

Görüldüğü üzere şerrin herhangi bir surette Allah'a nispet edilmesi Mutezile'nin dışında bazı Mâtürîdîyye ve Selefiyye alimleri tarafından da reddedilmektedir. Peki Allah'ın neyi nasıl yarattığı ya da yaratmadığıyla ilgili bu bakış açısının bazı ayet ve hadislerde "halkallah"ın değiştirilmesinin zemmedilmesinin anlaşılması noktasında ne gibi yansımaları olacaktır? İşte bu sorunun cevabı, fıkıhta tedavi maksatlı olsun ya da olmasın insan vücuduna yapılan -estetik- müdahelelerin caiz olup olmadığı noktasında belirleyici olacaktır.

2. "HALKALLAH"I DEĞİŞTİRMENİN ZEMMEDİLDİĞİ NASLARIN YORUMU

"Halkallah" kavramını tercüme etmek yerine olduğu gibi bırakmamızın sebebi, bu kavramın Türkçe meallerde iki farklı şekilde tercüme ediliyor olmasıdır ve bu iki farklı tercüme önemli bir anlam farkı ortaya çıkarır:

"Hakka yönelerek kendini Allah'ın insanlara yaratılışta verdiği dine ver. Zira Allah'ın yaratışında değişme yoktur; işte dosdoğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler." (er-Rûm 30/30) ayetinde meallerin neredeyse tamamı "Allah'ın yaratışı" ifadesini tercih eder, zira bağlama uygun olan budur.[21]

"Allah o şeytana lanet etti. Ve o da: "Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara sokacağım, ve onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, onlara emredeceğim de Allah'ın

[19] el-Mülk 67/3.
[20] İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şifâü'l-alîl*, 365-366.
[21] Bk. http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=30&ayet=30

yaratışını/yarattığını değiştirecekler" dedi. Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, şüphesiz o, apaçık bir ziyana uğramış olur.” (en-Nisâ 4/118-119) ayetinde ise halkallah ifadesi “Allah’ın yaratışı” ve “Allah’ın yarattığı” gibi iki farklı şekilde tercüme edilmekte;[22] ancak bir önceki cümlede hayvanların kulaklarının kesilmesi gibi somut bir fiil zemmedildiği için “Allah’ın yarattığı” ifadesi daha çok tercih edilmektedir. Bu ayette ilk bakışta Allah’ın yaratmasında değil yarattığı mahlukta yapılan değişikliklerin nehyedildiği anlaşılmaktadır.

Rum 30’daki “لا تبديل لخلق الله” ifadesi her ne kadar bazıları tarafından bağlamından kopuk bir şekilde ve zikredilen diğer ayetle ilişkilendirilerek “iğdiş etmek gibi yollarla Allah’ın hayvanlardaki yaratışını değiştirmek yoktur” şeklinde anlaşılsa da; Mücahid, İkrime, Katade, Said b. Cübeyr, Dahhâḳ, İbn Zeyd, İbrahim , Zemahşeri ve Razi gibi pek çok müfessir tarafından “Allah’ın dinini değiştirmek yoktur” şeklinde tefsir edilmektedir. İnsanların tevhide yatkın bir şekilde ve hanîf olarak yaratıldığı, ancak şeytanın onu Allah’a şirk koşma yönünde kandırdığı ve her bebeğin fıtrat yani İslam üzere doğduğu, ancak anne babasının onu Yahudileştirdiğine yahut Hristiyanlaştırdığına dair hadisler; tercih edilen bu anlamın daha doğru olduğunu ortaya koymaktadır.[23]

Nisa 119’da ise hem hayvanların kulaklarının kesilmesinin hem de halkallahın değiştirilmesinin şeytanın emrettiği şeytanî birer fiil olarak zemmedilmesi, ister istemez mahlukatta yapılan zahiri değişikliklerin ayetle irtibatlandırılmasına yol açmıştır. Ancak ayette asıl zemmedilen bizzat mahlukatta herhangi bir değişikliğin yapılması değil; bu değişikliğin İslam dışı dinî saiklerle yapılmasıdır. Zira pek çok müfessir, hayvanların kulaklarının kesilmesini Mâide suresinin 103. ayetiyle irtibatlandırarak anlar: Müşrikler belli özellikleri taşıyan ve bahîre, , sâibe, vasîle ve hâm olarak adlandırılan hayvanların kulağını keserek ya da farklı işaretler koyarak bunları kendilerine haram kılarlardı. [24] Râzî

[22] Bk. http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=4&ayet=119
[23] Taberî, *Câmiʿu’l-beyân*, 18: 492-497; Ebü’l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ʿan ḥaḳāʾiḳı ġavâmiżiʾt-tenzîl ve ʿuyûniʾl-eḳāvîl fî vücûhiʾt-teʾvîl*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Mektebetü’l-Ubeykân, 1418/1998), 4: 577-579; Râzî, *Mefâtîḥu’l-ġayb*, 25: 120-121.
[24] Taberî, *Câmiʿu’l-beyân*, 7: 493-494.

kulak kesmenin Bahîra ile ilgili olduğu hususunda müfessirlerin icmâ ettiğini de nakletmektedir.[25] Allah'ın hayvanları binilmesi ve yenilmesi için yaratması, insanların ise kendilerine bunları haram kılmaları; Allah güneşi, ayı ve taşı insanların faydalanmaları için müsahhar kılması, ancak müşriklerin bunlara tapması "Allah'ın yaratışını değiştirmek" olarak kabul edilmektedir.[26] Bu anlamda tağyiru halkillahın bir başka tanımı da ""Haramı helal, helali de haram kılarak Allah'ın dindeki vaz'ını değiştirmek"tir.[27] Yani "halkallah" ile kastedilen "dînullah"tır; Rum 30 da dikkate alındığında "halk, fıtrattır" ve "fıtrat Allah'ın dinidir."[28]

Ayet mahlukatta yapılacak herhangi bir değişikliğin asıl itibariyle nehyedildiği şeklinde de anlaşılmıştır. Bu görüş, tağyirin tamamını görünüşe taalluk eden hallerin değiştirilmesi olarak anlamaktadır: Hayvanları iğdiş etmek, dövme yaptırmak, kaş aldırmak, dişleri inceltmek, saça saç eklemek, fazla parmağı ya da uzvu aldırmak gibi; ancak zikredilen bu örneklerin sırf Allah'ın yarattığı mahlukatta değişiklik anlamına geldiği için mi yoksa başka bir sebepten mi yasaklandığı hususunda âlimler arasında fikir ayrılığı vardır.

3. TAĞYİRU HALKİLLAH MESELESİNİN FIKHÎ YANSIMALARI

Burada mahlukatta yapılacak herhangi bir değişikliğin mutlak olarak yasaklanmasının mümkün olmadığını, hatta bazı değişikliklerin fıtratı değiştirmek olarak değil fıtrattan görüldüğünü hatırlamak gerekir: Hz. Peygamber ""Fıtrat beş şeydir: Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını yolmak"[29] buyurur.

---

[25] Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, 11: 49.
[26] Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, thk. Muhammed İbn Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002), 3: 388-389; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*, 5: 394; Râzî, *Mefâtîḥu'l-ġayb*, 11: 49.
[27] Begavî, *Meʿâlimü't-tenzîl*, 2: 289; Hâzin, *Lübâbü't-teʾvîl*, 1: 428; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el-Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz* (Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1415/1995), 1: 1: 290; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz*, 483.
[28] Taberî, *Câmiʿu'l-beyân*, 7: 497-501.
[29] Ebû Dâvûd, "Tereccül", 5.

Mâverdi (450) sakalın yolunmasını ve boyanmasını bir kişinin şahitliğinin reddine sebep olacağını, çünkü bu fiillerin tağyiru halkillah olduğunu ifade eder. [30]

Hayvanların iğdiş edilmesinde görüş ayrılığı vardır. Bazıları bunu caiz görmezken bazıları hayvanın semizleşmesi için caiz görmektedir. [31] Hayvan için bir eziyet ve işkence oluşu ise iğdiş etmeyi caiz görmeyenlerin ileri sürdüğü bir delildir.[32]Hayvanların birbirlerine karışmamaları için sıcak demirle damgalanmaları Hz. Peygamber'in de bunu yaptığına dair rivayetlerden dolayı nehyin kapsamı dışında tutulmakta ve bu görüş fukahanın çoğu tarafından benimsenmekte; Ebu Hanife'nin bunu bir eziyet olarak kerih gördüğünü nakleden Nevevî bunun bir "ihtiyaç olduğuna" vurgu yapmaktadır. [33] Bunların da mahlukatta yapılan birer değiştirme olduğu dikkatlerden uzak tutulmamalıdır.

Hz. Peygamber'in saçına saç ekletene, kaş alana aldırana, dövme yapana yaptırana ya da dişlerini düzeltip inceltenlere lanet ettiğine dair bazı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerde İbn Mesud'da mevkuf olan rivayetlerin aksine "li'l-hüsni" ve "el-muğayyirâti halkallâh" ifadeleri bulunmamaktadır;[34] bu durum zikredilen ifadelerin İbn Mesud'un görüşü olduğunu akla getirmektedir.

İbn Rüşd (520) de İbn Mesud hadisini naklederek bir kadının saçına saç ekletmesinin, yüzüne ve bedenine dövme yaptırmasının, dişlerini yaymasının caiz olmadığını, zira Hz. Peygamberin "لعن الله الواصلة والمستوصلة والواشرة والمسوشرة والواشمة والمستوشمة والمنتمصات المتفلجات للحسن المغيرات لخلق الله" buyurduğunu ifade eder ve "*Bunların men edilmesinin anlamı kendilerinde aldatma ve kandırma bulunmasıdır*" der. Ancak

[30] Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî, *el-Ḥâvi'l-kebîr*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994), 17: 151.
[31] İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz*, 483.
[32] Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*, 5: 391-392.
[33] Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*, 5: 391-392; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmûʿ şerḥu'l-Mühez̠z̠eb*, thk. Muhammed Necîb el-Mutîʿî (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts), 6: 152.
[34] Bk. Buhârî, "Libâs", 83-87; Müslim, "Libâs", 33; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1989), 10: 457, 461-465; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc = Ṣaḥîḥu Müslim bi-şerḥi'n-Nevevî* (Beyrut: Dâru'l-Ma´rife, 1417/1996), 14: 328-335.

kına yapmanın caiz olduğunu da ekler.[35] Karâfî (684) ise İbn Rüşd'ün ifadelerini naklettikten sonra şöyle der: "*Mâlikî, Şâfiî ya da diğer mezheplerin fakihlerinin bu hadisi 'mehrin artması için koca adaylarını aldatmak'tan başka birşeyle talil ettiklerini görmedim. Eş adayları bildiği takdirde tedlisle talil de anlamsız oluyor. Dövme de böyledir ki onda tedlis zaten yoktur. Hadisteki tağyiru halkillahın ne manaya geldiğini anlamadım, çünkü çocukları sünnet etmek, tırnakları kısaltmak, kına boyası ve saç boyası örneklerinde olduğu gibi güzellik için değiştirme şeriatte kabullenilmemiş değildir*".[36]

Nevevî (676) ve İbn Hacer el-Askalânî (852) mevkuf İbn Mesud hadisini şerh ederken yaşlı kadınların kendilerini genç göstermek için dişlerinin arasını açtırdıklarını, küçük kızların dişlerinin arasının açık olduğunu ve yaşlandıkça dişlerin birbirine yapıştığını söyler. İbn Hacer hadiste geçen "el-mütefellicâti li'l-hüsn" ifadesinden kınananların bunu güzellik için yapan kadınlar olduğunun ve tedavi gibi ihtiyaçlar için caiz olacağının anlaşıldığını belirtir.[37]

Kadı İyaz "kalıcı" değişikliklerin nehyedildiğini, sürme çekmek gibi kalıcı olmayan değişikliklerin cevazında sorun olmadığını belirtir.[38] Bununla birlikte, bu ayrım dişlerin inceltilmesi ve dövme yaptırma gibi değişikliğin kalıcı olduğu örneklerde işe yararken; kaşların alınması gibi kalıcı olmayan değişikliklerin yasaklanması ya da sünnet olmak gibi kalıcı olan değişikliklerin emredilmesi gibi örneklerle çelişmektedir.

Kadı İyaz'ın naklettiğine göre Ebu Cafer et-Taberî, İbn Mesud hadisinin, kadının eşine veya başkasına güzel görünmek için, ziyade ve noksan yapmak suretiyle yaratıldığı

---

[35] Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî İbn Rüşd, *el-Muḳaddimâtü'l-mümehhedât* (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 520), 3: 458-459.
[36] Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî el-Karâfî, *eẕ-Ẕaḫîre*, thk. Muhammed Bû Hubze (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 13: 314-315; ayrıca bk. Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkī İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḫtâr ʿale'd-Dürri'l-muḫtâr,* thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003), 9: 536; Mustafa Hın v.dğr., *el-Fıkhü'l-menheci ala mezhebi'l-İmam eş-Şafii* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1989), 1: 529-531.
[37] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî,* 10-455; Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 328-335; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylü'l-evṭâr min esrâri Münteḳa'l-aḫbâr*, thk. Muhammed Subhi Hasan Hallâk (Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1427/2006), 12: 290.
[38] Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kādî İyâz, *İkmâlü'l-Muʿlim bi-fevâʾidi Müslim* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 6: 655.

halden hiçbir şeyi değiştiremeyeceğine delil olduğu görüşündedir. Dişleri inceltmek veya yontmak, fazla dişi izale etmek ya da uzun dişi kısaltmak, sakalını bıyığını kesmek caiz değildir; çünkü bunların hepsi ona göre tağyiru halkillahtır. Kadı iyaz, Taberî'nin bu görüşünden yola çıkarak fazla bir parmağın ya da organın kesilmesinin ya da koparılmasının caiz olmadığı, çünkü bunun tağyiru halkillah olduğu sonucuna ulaşır; sadece acı verdiği takdirde bu gibi zaid uzuvların alınabileceğini de ekler. Kadı iyaz'ın bunu söylerken "Fazla bir parmakla ya da organla yaratılan kimse" ifadesini kullanması dikkat çekicidir.[39] Hanefîler'de ise zaid uzuvlarla ilgili farklı yönde bir görüş vardır. Bu görüşe göre fazla olan bir parmağı kestirmek ya da fazla olan bir dişi aldırmak gibi şeylerde aslolan cevazdır; bunlar sadece ölüm riski baskın olduğunda caiz değildir.[40] Nevevî de Taberî'nin görüşünü nakleder; ama kadının sakalını ve bıyığını almasının Şâfiîler'de müstehap olduğunu söylemeyi de ihmal etmez.[41]

İbn Hacer el-Askalânî'nin naklettiğine göre bazı Hanbelîler kaş aldırmanın genelde fahişelere özgü bir işaret olması halinde haram, aksi taktirde tenzîhen mekruh olacağı görüşündedirler.[42] Adevî de (1189) "kaş aldıranlar" ifadesiyle yapılan nehyin kocası vefat etmiş ya da kaybolmuş kadınlar gibi süslenmeleri yasaklanan kadınlara hamledilmesi gerektiği görüşündedir.[43] İbn Âbidîn (1252) yüzdeki kılların alınmasının nehyedilmesini yabancılar için süslenen kadınlara hamlederken kocanın hoşuna gitmeyen kılların yok edilmesinin haram kılınmasının uzak ve kadınların güzelleşmek için süslenmelerinin matlup bir şey olduğunu söyler.[44]

---

[39] Kādî İyâz, *İkmâlü'l-Muʿlim*, 6: 655-656; Kurtubî, *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*, 5: 393; Ebû Abdullah Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Abderi Mevvâk, "et-Tâc ve'l-İklîl li-Muḫtaṣarı Ḫalîl", *Mevâhibü'l-celîl li-şerḥi Muḫtaṣarı Ḫalîl* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1432/2003), 7: 545-546; İbn Hacer el-Askalânî biraz önce zikredilen hususları sadece Taberî'ye nispet ederek nakletmektedir. Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 10: 462.
[40] *el-Fetâva'l-ʿÂlemgîriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye* (Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310), 5: 360; *el-Mevsûatü'l-fıḳhiyye* (Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1408/1988), 11: 274.
[41] Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 332.
[42] İbn Hacer el-Askalânî, *Fetḥu'l-bârî*, 10: 462.
[43] Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh es-Saîdî Adevî, "Ḥâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî", *Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî ʿalâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Ḳayrevânî*, thk. Ahmed Hamdi İmam (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987), 4: 360-362.
[44] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muḥtâr*, 9: 536.

Konu bağlamında çok bariz bir örnek olduğu halde genelde itiraz edilmeyen bir örnek de “kulak deldirme”dir. Kız çocuklarının kulağının küpe takmak için delinmesinin cumhur-u fukahâya göre caiz olduğu söylenirken Hz. Peygamber’in kendi zamanında da yapıldığı bu şeye ses çıkarmamasıyla istidlal edilmektedir.[45]

İbn Aşur hayvanların gözünü oymak, süslenmek maksadıyla dövme yaptırmak ya da yüzleri ateşle dağlamak örneklerini vererek “mahlukatı Allah’ın onları yarattığı amacın dışına koymanın”; gökyüzündeki yıldızların ilahlaştırılmasını, güneş ve ay tutulmalarının insanların hallerini gösteren işaretler olarak kabul edilmelerini, fıtrat dini İslam’dan yüz çevirmeyi güzel göstermeyi tağyîru halkillah olarak niteler. İbn Âşûr, Allah’ın mahlukatında onun izin verdiği tasarruflarda bulunmanın ya da güzellik anlamı taşıyan tasarrufların tağyiru halkillah olmadığını söyledikten sonra “*Sünnet olmak tağyiru halkillahtandır, ancak bu sıhhi faydaları içindir. Bazı zararları gidermek için saçı kestirmek ve elleri kullanmayı kolaylaştırmak için tırnakların kesilmesi de böyledir. Kulakların delinmesi de küpe takmak ve süslenmek içindir*” diyerek belki de bir çelişkiye düşmüş olmaktadır. İbn Âşûr konuyla ilgili hadislerin tevilinin problemli olduğunu belirttikten sonra kendi yorumunu ortaya koyar ve bu tür hadislerin gayesinin o zamanlar fahişelerin ya da müşriklerin alamet ve özelliklerinin yasaklanması olduğunu, aksi takdirde bunları yapanların lanetlenmesinin söz konusu olamayacağını belirtir. Ona göre işin özü, tağyiru halkillahın sadece şeytani bir inancın alameti kılınarak şeytana itaat anlamı taşıdığında günah olmasıdır.[46] İslam Fıkıh Akademisi’nin üyelerinden Muhyiddin Kadı da kendisine kaş almayla ilgili olarak sorulan bir soruyu İbn Âşûr’un görüşlerine katılarak cevaplandırır ve hadislerde zikredilen hususların şeriatın maksatlarından olmadığını, sıhhatine dair tartışmalara rağmen Hz. Aişe’nin saça saç ekletmeye cevaz verdiğine dair rivayetin de bunu gösterdiğini, “iffet azlığının emaresi olma” şeklindeki nehyin illeti günümüzde ortadan kalktığı ve de kadınlar için şeytana ittiba anlamı

---

[45] *el-Mevsûatü’l-fıkhiyye*, 11: 272.
[46] Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *et-Taḥrîr ve’t-tenvîr* (Tunis: ed-Dârü’t-Tunisiyye, 1984), 5: 205-206.

içermeyen süslenme şekillerinden biri olduğu için kaş aldırmanın caiz olduğunu belirtir. [47]

İslam Fıkıh Akademisi üyelerinden İbn Îd'in, doğum kontrolü meselesine dair makalesinde, doğum kontrolünün özellikle de hükümetler ya da devletler tarafından uygulanan bir siyaset haline getirilmesinin çoğunluk tarafından caiz görülmediğini dile getirirken zikrettiği umumi deliller arasında, bunun İslam hukukunun genel prensipleri ve külli kaideleriyle çatışması vardır. Nisa 119'da tağyiru halkillaha yeltenmenin şeytanın emrettiği ve onun amellerinden bir şey olması ona göre külli bir kaide niteliği taşımaktadır. Evlilikle amaçlanan asli gayenin, beşeriyetin devamını sağlamak oluşu ve ayette değinilen tağyiru halkillahın da bu bağlamda bir şeyin Allah'ın onu yarattığı amaç dışında kullanılması anlamına gelmesi hasebiyle; doğum kontrolü ve bunun siyaset olarak benimsenmesinin tağyiru halkillah olarak görülmesi, meseleye görünüşteki değişiklikler olarak görenlerin bakış açısını aşan güzel bir yorumdur. [48]

Eşkar, tüp bebek işlemleri sırasında döllemeden önce ve sonra oluşan ihtiyaç fazlası yumurtaların bilimsel deneylerde kullanılabilmesinin "Allah'ın fıtratını değiştirmeme ve bilimin, şer, fesad ve yıkım için kötüye kullanılmaması" ile mukayyet olduğunu belirterek Rum 30, Nisa 119 ve Bakara 204-205. ayetlere atıf yapar. [49]

Mâü'l-Ayneyn, delillerin genel olarak bedenden bir şeyi kesmenin ya da bedene bir şey ilave etmenin tağyiru halkillah olduğunu gösterdiğini; saç, tırnak ve dişlere yapılan müdahalelerin bile tağyiru halkillah bağlamında tartışıldığı bir ortamda rahim gibi hassas üreme organlarının nakline cevaz verilemeyeceğini söyler.[50]

---

[47] Muhyiddin Kadı, "Ecvibetü Fadîletü'ş-Şeyh Muhyiddin Kadı", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* 3/2 (1987): 1238-1242.

[48] Muhammed el-Kariy İbn Îd, "Mes'eletü tahdîdi'n-nesl", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* 5/1 (1988): 324-325.

[49] Ömer Süleyman Eşkar, "el-İstifâde mine'l-ecinneti'l-mücheda evi'z-zâide ani'l-hâce fi't-tecârübi'l-ilmiyye ve ziraati'l-a'dâ", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 1949-1950.

[50] Bk. Hamdâtî Şebîhünâ Mâü'l-ayneyn, "Zirâatü'l-ğudedi't-tenâsüliyye ev zirâatü rahmi imraetin fî rahmi imraetin uhrâ", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-fıkhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 2025-2042.

Abdüssettar Ebu gudde, genetik verilerin kontrolü meselesinde en önemli kuralın “hilkatin değiştirilmesiyle sonuçlanacak tasarruflardan uzak durmak” olduğunu ve bunların “insanın yaratıldığı ‘aslî tabiatta’ fazlalık ve eksiklik meydana getiren” tasarruflar olduğunu söylerken insanın tabiatını “asli olan-asli olmayan” şeklinde ikiye ayırmış olmaktadır. Ona göre Nisâ 119, şer’î nasların bu tür aslî değiştirmeleri şeytanın emrine icabet etmek olarak damgaladığını göstermektedir. İnsana arız olan zarar ve eziyeti telafi etmek için ya da tedavi maksatlı değiştirmeler ise buna dahil değildir.[51]

Muhammed Ali Teshîrî, İslam Fıkıh Akademisi’nde klonlama meselesine değinirken, bu konuda duydukları ve okudukları her şeyin klonlamanın zararlı ve ürkütücü neticelerinden korkmaya dayalı olduğunu söyler.[52] Klonlamaya karşı çıkanların öne sürdüğü en önemli hususlardan birinin tağyiru halkillah ve halkullaha müdahele olduğunu söyleyen Teshîrî,[53] Nisa 119 ile ilgili genel bir değerlendirme yaptıktan sonra klonlamanın nehyedilen tağyiru halkillahın mihenk taşlarından birisi olup olmadığı sorusunu sorar. Ona göre ayette geçen tebtîķ ve tağyirle bu kelimelerin mutlak sözlük anlamlarının kastedilmiş olması mümkün değildir; Ona göre bu, şeytani değil rasyonel meşru meselelerde bile böyledir. Aksi takdirde saçı kesmenin, sünnet olmanın, develerin kulaklarına alamet koymanın ya da güzelleştirmek için bedende yapılan her tağyirin haram olması gerekirdi. Teshîrî, genellemenin Allah’ın halkındaki her tağyiri ve dolayısı ile tabiatteki herhangi bir tağyiri içine alacağını; ancak hiç kimsenin tabiattaki bu tağyirleri yasaklamadığını belirtir. Dolayısıyla ona göre ayette murad edilen umum değil, tabii servetleri heder edecek şeytani ve cahili tasavvurlardan kaynaklanan hürafe mahsulü amellerdir. Teshîrî’ye göre Bahîre ve sâibeyle ilgili ayetin yanında Rum 30 da siyakıyla beraber dikkate alındığında herhangi bir tabii değişikliğe karşı çıkmanın bu ayetlere dayandırılması mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla halkallahı değiştirmeyle kastedilen şeytanın ayartması ve oyalaması ile tamamlanan belli bir kısımdır. Teshîrî’ye göre herkesin korkup şiddetle karşı çıktığı klonlama bile vakıada Allah’ın tabiata koyduğu

[51] Abdüssettar Ebu Gudde, “Medâ şer´iyyeti’t-tehakküm fî mu´tayâti’-verâse”, *Mecelletü’l-Mecma´i’l-fıkhi’l-İslâmî* 8/3 (1994): 170-171.
[52] “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)”, *Mecelletü’l-Mecma´i’l-fıkhi’l-İslâmî* 10/3 (1997): 347.
[53] “el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)”, 350-351.

tabii kanunlardan yararlanmaktır. Klonlama, karşı çıkanların söylediği gibi Allah'ın yaratmasına müdahele etmek ya da yaratışında Allah'a meydan okumak değildir.[54]

İbn Beyye, Nisa 119'da geçen "tağyiru halkillah" ifadesinin âm olduğunu ve buradaki halkın sadece tevhid ve onunla ilgili meseleler anlamında fıtrat olduğunu söylemenin mümkün olmadığını savunur. Ayet ona göre bütün halkın tağyirinde âmdır. Kur'ân'da hayvanların kulaklarının kesilmesinin şeytani bir fiil olarak yasaklanması ya da dövme yaptırma, kaş aldırma ve dişleri inceltmenin tağyiru halkillah olduğu için yasaklanması klonlamanın kendisine kıyas edilebileceği nasları oluşturmaktadır. İbn Beyye heykel ve resimlerin ya da at ve eşekleri çiftleştirmenin de Peygamber tarafından nehyedildiğini söyleyerek bunların hepsinin fıtrata müdahele olduğunu; şeriat bunları yasaklarken insanın bir başka insanın yaratılışına müdahele etmesini garipsediğini söyler. İbn Beyye'nin verdiği örneklere zahiri ve yüzeysel bir bakış açısı sergilemesi yanında İbn Mesud hadisinde meseleyi tağyiru halkillah ile alakalandıranın da yine İbn Mesud olduğunu gözden kaçırmaktadır.[55]

Abdullah İbn Münî´ ilgili ayet ve hadisi zikrederek korkularını dile getirir. Ona göre klonlama gibi çalışmaların akideye ilişkin olumsuz sonuçları olacaktır. Bu tür faaliyetler Allah'ın yaratmasına müdahele ve yaratılış için konulan esasların değiştirilmesi olarak görülmelidir. Bu çalışmalar, ilhâdın kapılarını açarak zayıf imanlı kimselerin hayata tabiatçı ve ateist bir bakış açısıyla tesadüf olarak bakmaları sonucunu doğurabilecektir.[56]

Abdüsselam Abbadi klonlama gibi sorunların ne kadar aşama kaydedilirse edilsin Allah'ın yaratması çerçevesinde olacağını ya da Allah'ın yarattığı kanunların istihdam edilmesi olarak görülmesi gerektiğinin açık olduğunu belirtir. Bu kanunların istihdamı ister kötü yönde ister iyi yönde olsun Allah'ın yarattığının dışında bir yaratma olmayacaktır. Abbadi'nin sözlerinden akidevi açıdan bir korkuya kapılmanın yersiz

[54] "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)", 353-354.
[55] "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)", 367.
[56] "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)", 391.

olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. ona göre bu tür çalışmalar kötü çerçevesiyle Allah'ın halkını değiştirme uğraşları olarak çabaları olarak görülebilir; buna karşın iyi çerçevesiyle düşünüldüğünde Allah'ın halkını değiştirmek değil Allah'ın halkından ve koyduğu kanunlardan yararlanmaktır Abbadi'nin sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla insanı tehdit eden bazı hastalık ve problemlerin ortadan kalkması böylece mümkün olabilecektir. [57]

SONUÇ

Görüldüğü kadarıyla ayetlerde veya bazı hadislerde geçen "tağyîru halkillah" ifadesinin ne anlama geldiği üzerinde bir fikir birliği sağlanamamıştır. Kanaatimizce daha doğru olan, bu ifadenin "Allah'ın yarattığı" değil, "Allah'ın yaratışı" şeklinde anlaşılmasıdır; zira bunların ilki cüz'î bir anlama sahip olup yaratılanı yani mahlukatı ifade ederken, ikincisi küllî bir anlamla Allah'ın yaratışını ifade eder.

Biraz önce özetlemeye çalıştığımız fıkhî örnekler, bu iki farklı anlamlandırma arasındaki ince ve belirsiz farkın, İslam âlimlerinin kafasını belli ölçüde karıştırdığını göstermektedir. Tağyiru halkillahın bu iki anlam arasındaki fark vurgulanmadan bazı fiillerinin yasaklanmasının illeti olarak benimsenmesi bu kafa karışıklığında etkili olmuştur.

İlk önce tağyîru halkillahın bir illet olarak benimsenmesi, daha sonra ise "ama" denilerek, "Allah izin verdiği", "aslî olmayan" ve "kalıcı olmayan" gibi ifadelerle bu illetin dikkate alınmadığı örneklerin izah edilmeye çalışılması; üstelik bu "rağmen" örneklerin sayısının hiç de az olmayışı, mevcut talili de şüpheli hale getirmektedir.

Bu fikir ayrılığı ve kafa karışıklığının belki de en önemli sebebi, Allah'ın yaratışının mahiyetinin ve buna bağlı olarak da aynı şekilde "Allah'ın yarattığı" ifadesinin; yani Allah'ın neyi yaratıp neyi yaratmadığının anlaşılamamasıdır. Allah'ın her şeyi ya da her bir zerreyi bizzat ve teker teker yarattığı inancı, mahlukatta yapılacak en ufak değişikliklerin bile şüpheyle karşılanmasına yol açmış; ya da mahlukatta değişiklik

[57] "el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)", 405.

yapmamak bir asılmış gibi kabul edilip yapılacak değişikliklerin naklî bir delile sahip olması gerekli görülmüştür.

Bu bağlamda "cinsiyet değiştirmenin", "dövme yaptırmanın" ya da göreceli ve abartılı bir güzellik anlayışıyla burun ve dudak estetiği yaptırmanın Allah'ın yaratışını değiştirmek anlamına geleceği üzerinde belki de bütün müslümanlar fikir birliğine varacaktır.

Bu mukabil, Korn kutaneum (Resim 1), Kurt adam sendromu (Resim 2), Neurofibromatosis (Resim 3), Noma (Resim 4), Macrodactyly (Resim 5), Progeria (Resim 6), Epidermodysplasia (Resim 8), Maggo Infestation (Resim 9), Polymelia (Resim 10), Diprosopus (Resim 11), Haemangioma (Resim 12, 13, 14) gibi anormallikleri gerek Allah'ın yarattığı bir şey olarak gerekse Allah'ın yaratışı olarak görmek imkansız gibi görünmektedir.

Kaş aldırmanın hâlâ tağyiru halkillah bağlamında tartışılabilmesi, buna mukabil ense tıraşının bu bağlamda hiç kimsenin aklını kurcalamaması çok ilginçtir. Yeryüzündeki herhangi bir ağacı yerinden söküp başka bir yere dikmekte hiç kimse bir beis görmezken, enseden alınan saç tellerinin dökülme olan yerlere dikilmesinin yine tağyîru halkillah ile bir şekilde alakalandırılması aynı şekilde ilginçtir.

Sonuç itibariyle, insanın veya diğer canlıların varlığı, varlığının devamı ve kemalinde oluşan herhangi bir anormallik, arıza, hastalık ve eksilmenin özellikle de cüz'î anlamda Allah'ın yarattığı bir şey ya da Allah'ın yaratışı olarak görülmesi makul görünmemekte.; dolayısıyla bunlara yapılacak estetik cerrahi müdahalelerin tağyîru halkillah olduğu iddiasıyla dini bir yasağa konu edilmesi yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, bu, bazıları tarafından tağyîru halkillah olarak değerlendirilip yasaklanan fiillerin; böyle olmadıkları için mutlak olarak caiz oldukları şeklinde de anlaşılmamalıdır. Tağyîru halkillahın bir şeyin tahrîminde illet oluşunun reddedilmesi; o şeyin tahrîmi için başka illetlerin bulunmadığı anlamına gelmez.

KAYNAKÇA

Adevî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Mükremillâh es-Saîdî. "Ḥâşiyetü'l-Adevî alâ Şerhi Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî". *Kifâyetü'ṭ-ṭâlibi'r-rabbânî ʿalâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Ḳayrevânî*. Ahmed Hamdi İmam. Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1407/1987.

Begavî, Muhyissünne Ebû Muhammed el-Hüseyin b Mes'ud. *Meʿâlimü't-tenzîl*. 8 Cilt. Riyad : Daru Taybe, 1414/1993.

Çeker, Orhan. "Hünsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 491-492. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Ebu Gudde, Abdüssettar. "Medâ şer´iyyeti't-tehakküm fî mu´tayâti'-verâse". *Mecelletü'l-Mecma´i'l-fikhi'l-İslâmî* 8/3 (1994): 165-178.

el-Fetâva'l-ʿÂlemgîriyye = el-Fetâva'l-Hindiyye. 6 Cilt. Bulak: Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, 1310.

"el-İstinsâh (el-Ard, et-ta´kîb, el-münâkaşa)". *Mecelletü'l-Mecma´i'l-fikhi'l-İslâmî* 10/3 (1997): 313-423.

el-Mevsûatü'l-fıḳhiyye. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1408/1988.

Eşkar, Ömer Süleyman. "el-İstifâde mine'l-ecinneti'l-mücheda evi'z-zâide ani'l-hâce fi't-tecârübi'l-ilmiyye ve ziraati'l-a´dâ". *Mecelletü'l-Mecma´i'l-fikhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 1945-1951.

Hâzin, Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm. *Lübâbü't-teʾvîl fî meʿâni't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.

Hın, Mustafa - Buga, Mustafa el- - Şerbeci, Ali eş-. *el-Fıkhü'l-menheci ala mezhebi'l-İmam eş-Şafii*. 3 Cilt. Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1989.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkī. *Reddü'l-muḥtâr ʿale'd-Dürri'l-muḫtâr*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 13 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1423/2003.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Taḥrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunis: ed-Dârü't-Tunisiyye, 1984.

İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gālib b. Abdirrahmân b. Gālib el-Muhâribî el-Gırnâtî. *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1423/2002.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fetḥu'l-bârî bi-şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî*. Thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdülbâkî. 13 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1989.

İbn Îd, Muhammed el-Kariy. "Mes'eletü tahdîdi'n-nesl". *Mecelletü'l-Mecmaʿi'l-fıkhi'l-İslâmî* 5/1 (1988): 319-342.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed. *Şifâü'l-alîl fî mesâili'l-kazâ ve'l-kader ve'l-hikme ve't-ta'lîl*. Thk. el-Hasânî Hasan Abdullah. Kahire: Mektebetü Dârü't-Türâs, 751.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâdüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm*. Thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr. 15 Cilt. Kahire: Müessesetu Kurtuba & Mektebetü'l-Evladi'ş-Şeyh li't-Türas, 1421/2000.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî. *el-Muḳaddimâtü'l-mümehhedât*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 520.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmûatü'r-resâil ve'l-mesâil.* 5 Cilt. b.y.: Lecnetü't-Türasi'l-Arabi, ts.

Kadı, Muhyiddin. "Ecvibetü Fadîletü'ş-Şeyh Muhyiddin Kadı". *Mecelletü'l-Mecmaʿi'l-fıkhi'l-İslâmî* 3/2 (1987): 1177-1304, 1315-1316.

Kādî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Muʿlim bi-fevâʾidi Müslim*. 9 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısrî el-. *eẕ-Ẕaḫîre*. Thk. Muhammed Bû Hubze. 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân*. 20 Cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1358/1939.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkandî. *Teʾvîlâtü'l-Ḳurʾân*. Thk. Ertuğrul Boynukalın v.dğr. 18 Cilt. İstanbul: Mizan Yayınevi, 2006.

Mâü'l-ayneyn, Hamdâtî Şebîhünâ. "Zirâatü'l-ğudedi't-tenâsüliyye ev zirâatü rahmi imraetin fî rahmi imraetin uhrâ". *Mecelletü'l-Mecmaʿi'l-fıkhi'l-İslâmî* 6/3 (1990): 2025-2042.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-. *el-Ḥâvi'l-kebîr*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 18 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994.

Mevvâk, Ebû Abdullah Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Abderi. "et-Tâc ve'l-İklîl li-Muḫtaṣarı Ḫalîl". *Mevâhibü'l-celîl li-şerḥi Muḫtaṣarı Ḫalîl*. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1432/2003.

Nesefî, Ebü'l-Muîn Meymun b. Muhammed b. Muhammed el-Hanefî. *Tebsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1993.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Mecmûʿ şerḥu'l-Mühezzeb*. Thk. Muhammed Necîb el-Mutîʿî. 23 Cilt. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ts.

Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Minhâc = Ṣaḥîḥu Müslim bi-şerḥi'n-Nevevî*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma´rife, 1417/1996.

Râzî, Ebu Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-. *Mefâtîḥu'l-ġayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401/1981.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm. *el-Keşf ve'l-beyân*. Thk. Muhammed İbn Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1422/2002.

Şevkânî, Muhammed b. Ali eş-. *Neylü'l-evṭâr min esrâri Münteḳa'l-aḫbâr*. Thk. Muhammed Subhi Hasan Hallâk. 16 Cilt. Demmâm: Dâru İbnü'l-Cevzî, 1427/2006.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli âyi'l-Ḳurʾân*. Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Cîze: Hicr, 1422/2001.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî el-. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz*. 2 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Kalem, 1415/1995.

Yavuz, Yusuf Şevki. "Şer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 539-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Zemahşerî, Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf ʿan ḥaḳāʾiḳı ġavâmiżi't-tenzîl ve ʿuyûni'l-eḳāvîl fî vücûhi't-teʾvîl*. Thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz. 6 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Ubeykân, 1418/1998.

THE CREATION OF CATTLE IN THE HOLY QUR'AN

Prof. Dr. Nageeb Ali Abdullah Al-Soudi

Professor of Arabic Linguistics, Dean of the Yemen Academy of Arabic Language, Yemen

E-mail: alsoudi2019@gmail.com

ABSTRACT

One of the things that haunt human thinking is the issue of how creation began, and how the creation grew up: A question that has been and is still frequently asked by mankind over the ages. Allah the Almighty, the creator of this mankind, did not leave this question vague from people's perception and intelligence; rather He made it within reach if people work their mind and intelligence, and follows the orders of Allah. Yes, Allah has drawn to mankind the road map that they should walk accordingly, to reach their goal, to fulfill their desire for knowledge and to reach the truth of things. He set to people the supreme goals, the milestones, and guide people to the right path to reach these goals, and among these goals and objectives to know is how Allah began creation. The holy Qur'an is the book of Allah and His words to mankind are full with many verses indicating that it is the book of Allah which details everything, a book whose wonders do not expire and that seekers for knowledge bewildered with. Allah says: "(to Prophet Mohammed) tell them to walk on earth and see how the creation began" The Spider chapter, verse no 20. Yes, with this verse, Allah sharpens the vitality of human kind to go and walk in search of how creation began. He has implicitly or explicitly set to them the way and the goals that can be reached according to a clear scientific method. He sometimes mentions the beginning and another time mentions the end, which in all this guides the man and patted on his shoulders, saying to him: Go on to arrive and search to discover. Many of the issues referred to in the verses of the Qur'an, and encourage researchers and scientists to walk steadily according to scientific evidence to reach knowledge and the essence of facts. One of these issues is the creation of cattle. This research comes as a contribution to the manifestation of truth; to open the door wide for scientists and researchers to continue to reach the truth. It comes to answer many questions such as: What cattle mentioned by Allah the Almighty in the Qur'an? Where were these cattle created? When were they created? And how were they created? May Allah guide us to reveal a truth in the Qur'an whose facts never ends?

With Allah blessings,,,

خلق الأنعام في القرآن الكريم

أ . د / نجيب علي عبدالله السودي

أستاذ اللغويات العربية

عميد الأكاديمية اليمنية للغة العربية

ملخص البحث

من الأشياء التي تؤرق تفكير الإنسان قضية كيف بدأ الخلق ؟ و كيف نشأ ؟ سؤال كان يتردد و ما زال يتردد على البشرية على مر الدهور و العصور

ولم يترك الله سبحانه وتعالى خالق هذه البشرية هذا السؤال مبهما غائبا عن إدراكها و مجال تفكيرها ، بل جعله في متناول يدها إن هي أعملت عقلها و تفكيرها ، و إن هي اتبعت أوامر خالقها و بارئها .

نعم ، لقد رسم الله لهذه البشرية خارطة طريقها التي ينبغي عليها أن تسير وفقها ، لتصل إلى هدفها ، و لتحقق رغبتها في المعرفة و الوصول إلى حقيقة الأشياء

لقد خط لها أهدافها العليا ، و حدد لها معالمها ، و أرشدها إلى الطريق القويم للوصول إلى هذه الغايات و هذه الأهداف ، و من ضمن هذه الغايات و هذه الأهداف معرفة كيف بدأ الله الخلق ؟

إن القرآن الكريم كتاب الله و كلامه للبشرية ليزخر بالعديد من الآيات الدالة على ذلك فهو كتاب الله الذي فيه تفصيل كل شيء ، وهو الكتاب الذي لا تنقضي عجائبه و لا يشبع منه العلماء .

يقول الله تعالى : " قل سيروا في الأرض فانظروا كيف بدأ الخلق " العنكبوت 20

نعم ، بهذه الآية الكريمة يشحذ الله همة الإنسان للانطلاق و السير بحثا عن كيفية بدء الخلق ، و قد رسم له الله الطريق ، وحدد له الأهداف والغايات التي يمكن أن يصل إليها وفق منهج علمي واضح المعالم ، بالتصريح تارة و بالتلميح تارة أخرى ، حينا يذكر البدء و حينا آخر يذكر الختام ، وهو في كل ذلك يرشد الإنسان و يربت على كتفيه قائلا له : تقدم لتصل و ابحث لتكتشف .

كثيرة هي القضايا التي تشير إليها آيات القرآن الكريم ، و تشجع الباحثين و العلماء على السير العلمي الرصين للوصول إلى معرفتها ، ومعرفة حقائقها

من هذه القضايا قضية خلق الأنعام .

و يأتي هذا البحث ليساهم في تجلية الحقيقة و الكشف عنها و فتح الباب واسعا أمام العلماء و الباحاثين لمواصلة السير للوصول إلى الحقيقة ، يأتي ليجيب على تسأولات عديدة مثل : ماهي الأنعام التي ذكرها الله سبحانه و تعالى في القرآن الكريم ؟ و أين خلقت هذه الأنعام ؟ و متى خلقت ؟ و كيف خلقت ؟

أسأل الله أن يوفقنا إلى الكشف عن حقيقة من حقائق القرآن التي لا تنفد

و الله الموفق ،،،

مقدمة :

قضية بدء الخلق من القضايا الكبرى التي شغلت و مازالت تشغل العلماء و الباحثين عن الحقيقة ، فالجميع يتساءل :

كيف بدأ الخلق ؟

كيف بدأ خلق الكون و الإنسان و الحيوان و النبات ؟

و متى بدأ الخلق ؟

و أمام هذه الأسئلة كثرت الإجابات ، وتعددت الافتراضات ، وتنوعت النظريات ، وشرّق العلماء و غربوا ، فظهرت لدينا نظرية الانفجار العظيم لتفسر لنا كيف بدأ خلق الكون ، وظهرت نظرية دارون في التطور محاولة التنظير لكيفية بدء خلق الإنسان و تطوره .

وستبقى البشرية تضرب خبط عشواء ما دامت تبحث عن إجابات على أسئلتها بعيدا عن كتالوج الصانع و كتاب الخالق المبدع ، ألا وهو القرآن الكريم الذي هو كتاب الله و كلامه إلى خلقه ، وكتالوج حياتهم ودليلها ، سيبقى هذا الكتاب هو المرجع لهذه البشرية ، والمجيب عن أسئلتها و استفساراتها .

ولذلك يأتي هذا البحث منطلقا من هذه القاعدة ليحاول الاجابة عن جزء من سؤال الخلق ، ذلك الجزء المرتبط بخلق نوع من الكائنات المرتبطة بحياة الإنسان منذ اللحظة الأولى التي خلق فيها ، ألا وهي الأنعام .

لن يتعرض هذا البحث لقضية خلق الإنسان لكنه ستعرض لقضية خلق الأنعام محاولا الإجابة عن أسئلة محورية ، هي :

كيف خلقت الأنعام ؟

و متى خلقت هذه الأنعام ؟

و أين خلقت ؟

و متى وجدت على الأرض ؟

وكيف وجدت ؟

و ما الغاية من خلقها ووجودها ؟

و ما هي الأدلة و البراهين التي تثبت إجاباتنا على هذه الأسئلة الأساسية ؟

ثم نخرج بعد بيان هذه الإجابات ببعض التوصيات التي من شأنها تعزيز نتائج البحث و إثباتها .

وقبل الخوض في تفاصيل البحث و أسئلته يجدر بنا البدء بالتاكيد على ما قرره الأستاذ بديع الزمان سعيد النورسي أثناء غجابته على سؤال : إن " كتاب مبين " على قول هو القرآن الكريم ، فهذه الآية تبين أنه ما من رطب و لا يابس إلا وهو في القرآن الكريم ، أتراه كذلك ؟

فيجيب الأستاذ قائلا : " نعم ، إن في القرآن كل شيء ، ولكن لا يستطيع كل واحد أن يرى فيه كل شيء ، لأن صور الأشياء تبدو في درجات متفاوته في القرآن الكريم . فأحيانا توجد بذور الشيء أو نواه ، و أحيانا مجمل الشيء أو خلاصته ، و أحيانا دساتيره ، و أحيانا توجد عليه علامات . ويرد كل من هذه الدرجات إما صراحة أو إشارة أو رمزا أو إبهاما أو تنبيها . فيعبر القرآن الكريم عن أغراضه ضمن أساليب بلاغته ، وحسب الحاجة ، وبمقتضى المقام و المناسبة " الكلمات 279

وفيما يخص موضوعنا نجد أن القرآن الكريم قد فصل لنا الأمر من جميع جوانبه على النحو الآتي :

أولا : الأنعام أصناف محددة من المخلوقات حددها القرآن الكريم تحديدا دقيقا في أكثر من موضع :

- ذكرها مجملة في سورة الزمر : " خلقكم من نفس واحدة ثم جعل منها زوجها و أنزل لكم من الأنعام ثمانية أزواج يخلقكم في بطون أمهاتكم خلقا من بعد خلق في ظلمات ثلاث ذلكم الله ربكم له الملك لا إله إلا هو فأنى تصرفون " الزمر 6
- ثم فصلها في سورة الأنعام :" ثمانية ازواج من الضأن اثنين و من المعز اثنين قل آلذكرين حرم أم الانثيين أما اشتملت عليه أرحام الأنثيين نبئوني بعلم إن كنتم صادقين و من الإبل اثنين و من البقر اثنين " الأنعام 143، 144

ثانيا : الأنعام مخلوقات خلقها الله بيديه :

قال تعالى : " أولم يروا أنا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعاما فهم لها مالكون " يس 71

و هي المخلوقات الوحيدة إلى جوار آدم عليه السلام التي يشير القرآن الكريم صراحة إلى أن الله سبحانه وتعالى عملها بيديه ، ففي حق آدم يقول الله سبحانه وتعالى : " يا أبليس ما منعك أن تسجد لما خلقت بيدي أستكبرت أم كنت من العالين " ص 75

ولم يذكر القرآن الكريم أن الله خلق بيديه سوى هذين المخلوقين " آدم ، الأنعام " ، وفي ذلك إشارة واضحة إلى أهمية الأنعام ، وقد اجتمعت مع الناس في الذكر في أكثر من موضع : " مما يأكل الناس و الأنعام " يونس 24 ، " ونسقيه مما خلقنا أنعاما و أناسي كثيرا " الفرقان 49 ، " متاعا لكم ولأنعامكم " النازعات 33 ، عبس 32 .

ثالثا : الأنعام خلقت قبل خلق آدم عليه السلام :

و الدليل على ذلك أن أبليس عليه لعنة الله كان يعلم وجودها فلما استكبر عن االسجود لآدم وطرده الله من رحمته أقسم بين يدي الله عز وجل " لأضلنهم و لأمنينهم و لآمرنهم فليبتكن آذان الأنعام " النساء 119

وهذه إشارة إلى وجود الأنعام قبل وجود آدم ، ومعرفة إبليس بوجودها .

رابعا : الأنعام أنزلت من السماء مع نزول آدم عليه السلام :

جاء ذلك في إشارة في سورة الزمر ، حيث يقول الله سبحانه وتعالى : " خلقكم من نفس واحدة ثم جعل منها زوجها و أنزل لكم من الأنعام ثمانية أزواج يخلقكم في بطون إمهاتكم خلقا من بعد خلق في ظلمات ثلاث " الزمر 6 .

و هنا نلحظ أن الترتيب الزمني في الآية على النحو الاتي : خلق آدم عليه السلام ثم خلق حواء منه ثم إنزال الأنعام ثم جاء التناسل بعد ذلك لذرية آدم بعد هبوطه هو وزوجه و معهم الأنعام إلى الارض .

خامسا : أمتن الله على عباده بأن جعل لهم الأنعام و جعلها حلالا لهم :

حيث يقول الله عز وجل : " الله الذي جعل لكم الأنعام لتركبوا منها و منها تأكلون " غافر 79 .

" فاطر السموات و الأرض جعل لكم من أنفسكم أزواجا و من الأنعام أزواجا يذرؤكم فيه " الشورى 11 .

" و الأنعام خلقها لكم فيها دفء ومنافع و منها تأكلون " النحل 5

وجعلها الله سبحانه وتعالى رديفة لنعمة البنين : " و أمدكم بأنعام و بنين " الشعراء 133

سادسا : جعل الله المناسك للناس ليذكروه على ما رزقهم من بهيمة الأنعام :

يقول تعالى : " ولكل أمة جعلنا منسكا ليذكروا الله على ما رزقهم من بهيمة الأنعام " الحج 34

بل و جعل الله الحكمة من الحج في أن يشهد الناس منافع لهم ، ويذكروا الله على ما رزقهم من بهيمة الأنعام ، فقال عز من قائل محددا الحكمة من الحج : " ليشهدوا منافع لهم ويذكروا الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام " الحج 28 .

أما من حيث فوائد الأنعام للإنسان فقد تحدث القرآن الكريم في كثير من الآيات عن فوائد الأنعام ، فالأنعام وحدها هي التي يحل للإنسان أن يأكل من لحمها ، ويشرب من لبنها ، و يلبس من صوفها و جلودها .

والأنعام هي التي يجب على الإنسان الزكاة عليها دون غيرها من الدواب ، و لا تجوز الأضحية إلا منها .

وعليه : مما سبق نستطيع افتراض الآتي :

الأنعام خلقت قبل خلق آدم ، في الجنة أو في السموات ، ثم أنزلت مع آدم لتكون رزقا له يستعين بها في حياته

ولذلك تختلف الأنعام عن غيرها من الدواب الموجودة على الأرض في كثير من الخصائص

.

يوصي الباحث الباحثين و مراكز البحث العلمي القيام بعمل دراسة متخصصة للأنعام يتم من خلالها دراسة الخارطة الجينية لهذه الأنعام ، و مقارنتها مع الخارطة الجينية لعدد من الدواب ، ومعرفة الجينات التي تميز الأنعام عن غيرها من الدواب ، وكذا معرفة الجينات التي تشترك فيها مع الإنسان ، وكيف يمكن لجينات الأنعام أن تؤثر إيجابا على صحة الإنسان و قدرته على التناسل .

و الله الهادي إلى سواء السبيل ،،،

HADITHS ABOUT FIRST CREATION AND THEIR CRITICS

İLK YARATILIŞ İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE BU RİVAYETLERİN DEĞERİ

Assoc. Prof. Dr. Necmettin ŞEKER
Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Theology, Kahramanmaraş, Turkey
E-mail: nseker38@hotmail.com

ABSTRACT

The subject of "first creation" has always been discussed by people since history. This issue has been dealt with and interpreted in different dimensions in both divine and human religions. Modern science also puts forward some theses on this subject. In this issue, many theories have been developed in the basic sources of Islamic religion. Some of them was based some hadiths of the Prophet. The place of these narrations in the hadith sources, the value of knowledge and the religious basis is an important issue that needs to be addressed. In this study, these narrations will be evaluated in all aspects. First, when and how these narrations emerged and whether they belong to the Prophet will be determined. Then, the answers to questions such as the value of these narratives in religion, by whom they are more important and whether they overlap with science will be sought.

Keywords: Creation, Religion, Hadith, İnterpretation

ÖZET

"İlk yaratılan varlık" konusu, tarihten bugüne hep insanlar tarafından tartışıla gelmiştir. Bu konu, hem ilahî hem de beşeri dinlerde değişik boyutlarıyla ele alınmış ve yorumlanmıştır. Modern bilim de bu konuda bazı tezler ileri sürmektedir. İslâm dininin temel kaynaklarında da bu konu ile ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları Hz. Peygambere nispet edilen birtakım rivayetlere dayandırılmıştır. Bu rivayetlerin hadis kaynaklarındaki yeri, bilgi değeri ve dinî dayanağı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu çalışmada söz konusu rivayetler bütün yönleriyle ele alınarak değerlendirilecektir. Önce bu rivayetlerin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı ve Peygambere ait olup olmadığı tespit edilecek, daha sonra da bu rivayetlerin dindeki değeri, kimler tarafından daha çok önemsendiği ve bilimle örtüşüp örtüşmediği gibi soruların cevapları aranacaktır.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Din, Hadis, Yorum.

GİRİŞ

İslam inancına göre Allah ezelî ve ebedî bir varlıktır. Varlığının başlangıcı ve sonu yoktur, zatıyla sıfatlarıyla ve isimleriyle sonsuzdur. Onun her şeyden münezzeh olan zatının dışındaki her şey mahlûk olup kendisi tarafından var edilmiştir. "Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye gücü yetendir" ayeti[1] başta olmak üzere Kur'an bu hususa çokça dikkat çeker.[2] Onun varlığının, birliğinin ve büyüklüğünün en önemli delili yarattığı

[1] Bakara, 2/20; Ali İmran, 3/26; En'am, 6/ 73,101; Araf, 7/ 54.
[2] Ali İmran, 3/26; En'am, 6/ 73,101; Araf, 7/ 54.

varlıklardır. Allah'ın ilminin, iradesinin, kudretinin, sanatının, … hülasa bütün esma ve sıfatının en açık tecellileri yarattığı varlıklarda tezahür etmektedir. Yaratılıştaki nizam ve intizam, tertip ve düzen, eşsiz harikalık, Onun sanatının ve kudretinin azametini göstermektedir.

İslam inancına göre canlı-cansız bütün varlıkların hatta ölümün ve hayatın yaratıcısı Allah'tır.[3] Kur'an'ın ilk emri olan "Yaratan rabbinin adıyla oku!" ayetinde[4] Allah'ın yaratma fiiline vurgu yapılması, onu tanımanın en önemli delillerinden birisinin belki de birincisinin yaratıcılık vasfı olmasındandır. Diğer taraftan insanın ilahî güç ve kuvvet karşısındaki acizliğinin, dolayısıyla da kulluğunun en bariz göstergesi de yine Allah'ın yaratıcı sıfatıdır. "Ben cinleri ve insanları sadece bana kulluk yapsınlar diye yarattım" ayeti[5] bunu en veciz şekilde ifade etmektedir.

Yaratma fiili Kutsal kitabımız Kur'an'da her birisi farklı bir yaratma biçimine işaret eden ibda, ihtira, inşa, ca'l, icat, hilkat ve sanat mastarlarının değişik iştikaklarıyla ifade edilmiştir.[6]

Kur'an'da Allah'ın yaratıcılığına işaret eden yüzlerce ayet mevcuttur.[7] Bu ayetlerde, başta insan olmak üzere evrenin, göklerin, yeryüzünün, dağların, denizlerin, ağaçların, hayvanların, bitkilerin hülasa canlı-cansız bütün mevcudatın Allah tarafından var edilip insanoğlunun hizmetine sunulduğu anlatılır. Ancak bunların kategorik bir tasnifi yoktur. Öncelik sıralaması da belli değildir. Yani önce gökler mi yaratıldı? Yeryüzü mü yaratıldı? Ya da bunlardan önce başka bir varlık mevcut muydu? Bu hususların hiç birisi açık değildir. Kur'an'da açıkça ifade edilen hususlardan birisi insanın topraktan,[8] cinlerin de ateşten yaratıldığıdır.[9] Her ne kadar "her şeye sudan hayat verdik"[10] ve "insan neyden yaratıldığına bir bakıversin, o, fışkırıp çıkan bir sudan yaratıldı"[11] ya da "İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi…?[12] gibi ayetlerde suya atıfta bulunuluyor ve insanın yaratılış safhaları tek tek sıralanıyor[13] ise de ontolojik olarak varlığın aslının ne olduğu ve nasıl var edildiği tam açık değildir.

Sadece zamanlama olarak semavatın ve arzın altı günde yaratıldığına işaret edilmiş,[14] insan olarak da ilk var edilen kişinin Hz. Âdem olduğu ifade edilmiştir. Ancak

---

[3] Bu husus Mülk suresinin 2. Ayeinde "…ölümü ve hayatı yaratan.." şeklindeki ifade edilmiştir.
[4] Alak, 1,2.
[5] Zariyat, 51/56.
[6] Her birisi ayrı bir araştırmanın mevzusu olabilecek söz konusu yaratma biçimleri birinci dereceden konumuz olmadığı için bu konuda detaya girmeyeceğiz.
[7] Bu konuda bkz. el-Mu'cemu'l-mufehres …
[8] Rahman, 55/ 14.
[9] Rahman,55/15.
[10] Enbiya, 30.
[11] Tarık, 5, 6.
[12] Yasin, 77.
[13] İlgili Kur'an ayeti şöyledir: "Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hülasadan yarattık. Sonra onu (Hz. Âdem'in nesli olan) insanı sarp ve metin bir karargâhta (rahimde) bir nutfe (zigot) yaptık. Sonra o nutfeyi alaka (yapışan şey) hâline getirdik, derken o alakayı mudga (bir çiğnem et) yaptık, o bir çiğnem eti kemik(ler)e çevirdik (ve) o kemiklere de et (kaslar) giydirdik. Sonra onu başka yaratılışla inşa ettik (can verdik, konuşma verdik)..." Mü'minun, 23/12-14.
[14] Araf, 7/54.

yine Kur'an'da Hz. Âdemden önce başta melekler ve İblis olmak üzere mahiyetini ve keyfiyetini bilemediğimiz canlıların yaratıldığına zımnen işaret edildiğini görmekteyiz.[15] Allah'ın yaratma fiilinin ilk olarak ne zaman, nerede ve nasıl başladığı konusunda Kur'an bize açık ve kesin bilgi vermese de bu yaratmanın başlangıçtan bu yana, her an ve her lahza devam ettiğine işaret edilmektedir.[16] Kur'an'da işaret edilen bir başka husus da her şeyin bir gün mutlak olarak yok olacağı gerçeğidir.[17]

Kur'an'da vurgulanan önemli bir husus da mahlûkatın her birisinin, yaratılış gayelerine işaret edilmesidir. Kısaca Kur'an'a göre hilkatin gayesini[18] dört madde halinde belirleyebiliriz:

1. Allah'ın varlığına, birliğine ve büyüklüğüne, delalet,[19]
2. Allah'ı tesbih,[20]
3. İlahî nizam ve intizamın sağlanması,[21]
3. İnsana hizmet.[22]

1. İlk Yaratılan Varlık

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi her ne kadar Kur'an'da yaratılışın değişik boyutlarına işaret ediliyor ise de bizim cevabını ardağımız ilk yaratılan varlığın ne olduğu ve nasıl yaratıldığı konusunda açık bir ifade veya ipucu mevcut değildir. Bu durumda konu ile ilgili olarak dinin temel bilgi kaynaklarının ikincisi olan hadis kaynaklarına müracaat edeceğiz.

Bir bakıma Kur'an'ın açılımı olup, muhteva bakımından çok daha geniş bir alana sahip olan hadislerde de Kur'an'dakine paralel olarak mevcudatın yaratılışına değişik boyutlarıyla işaret edilmektedir. Ancak burada da ilk yaratılan varlığın ne olduğu ve nasıl var edildiği konusunda bir iki istisna hariç, temel hadis kitaplarında neredeyse hiç sahih bir rivayetin yer almadığını peşinen ifade etmek durumundayız. Ne Hz. Peygamber'den ne de sahabeden bu konuda açık, anlaşılır ve ikna edici bir bilgi gelmemiştir.

Ancak ne gariptir ki erken dönemlerden itibaren, hadis adı altında, ilk yaratılan varlığın ne olduğunu açıkça ifade eden birçok rivayet dillerde dolaşmaya başlamıştır. Mevcut bilgiler, kahir ekseriyeti itibariyle:

1. Halk arasında dolaşan (meşhur) rivayetleri ihtiva eden eserlerde,

---

15 Mesela Allah'ın meleklere ve İblise, yeryüzüne bir halife yaratacağını haber verip, ona secde etmelerini emretmesi, insandan önce meleklerin ve şeytanın var olduğunu göstermektedir.

16 Rahman, 55/29.

17 Rahman, 55/ 26, 27.

18 Tasavvuf ve mevzuat kitaplarında çokça yer alan "Ben gizli bir hazine idim. Beni bilsinler/ tanısınlar diye mahlûkatı yarattım" şeklindeki rivayet tam da bunu özetlemektedir.

19 Fussilet, 41/ 9, 10, 12; Enbiya, 21/ 30.

20 Bkz. Hadid, 57/ 1; Saf, 61/1

21 Rahman, 7.

22 Hac, 22/65.

2. Mevzu rivayetleri (uydurma hadisleri) bir araya toplayan kitaplarda,
3. Bazı tasavvuf kitaplarında yer almaktadır.

Hassaten erken dönem tasavvuf erbabından bazı sufilere nispet edilen bu sözler zamanla hadis formuna sokularak nakledilmiştir. Bu rivayetler hadis midir? Söz konusu sufilerin kendi görüşleri midir? Başka kültürlerden mi devşirilmiştir? Bu konu da muğlak kalmıştır.[23] Ancak muğlak olmayan bir husus vardır ki o da senedi Hz. Peygambere kadar gidemediği halde zamanla hadis telakki edilen bu rivayetler, çoğunlukla tasavvuf erbabı tarafından keşfe[24] dayandırılarak sahih kabul edilmiştir. Oysa böyle bir bilgi elde etme yöntemi tasavvuf dışında Kelam, Fıkıh, Tefsir ve Hadis gibi İslami ilimlerin hiç birisinde kesin bir bilgi kaynağı olarak kabul görmemiştir. Bu tür bilgi elde etme metotları, hadislerin Hz. Peygambere nispetinde de makbul bir yöntem olarak kabul görmemiştir. Bu kanalla gelen rivayetlerin velev ki manaları doğru da olsa, hatta Kur'an ve sahih sünnete muvafık da olsa, Hz. Peygambere kadar ulaşan muttasıl senet zincirleri olmadığı için hadis usulü kriterleri açısından mevzu kabul edilmektedirler.

Böyle olmasına rağmen, keşfe dayalı bu tür rivayetler, oldukça erken dönemlerden itibaren dillendirilip tedavüle sokulmuştur. Mesela bu tür rivayetlerle temellendirilen "aslu'l-halk nur-u Muhammedî'dir" sözünü ilk kullanan hicri 3. asırda yaşamış olan Zunnun-ı Mısrî (245) olmuştur. Daha sonra onun talebesi Sehl Tusterî (283), bu görüşü kendi talebesi İbn Selim'e telkin etmiş, o da bunu sistemleştirerek "Selimiye" ekolünü kurmuştur.[25] Ancak bu teoriyi sufî çevrelerde asıl yayan kişinin Hallac-ı Mansur (303) olduğu söylenir.[26] İleriki dönemlerde İmam Sühreverdî, İbn Arabî, Abdulkadir Cilî, İmam Rabbanî, Mevlana ve diğerleri eserlerinde bu düşünceyi abartılı bir şekilde tevillere tabi tutarak yorumlamışlardır. Öyle ki bu telakkiler, halkın diline bile düşmüş, yeri geldiğinde şiirlere malzeme olmuştur. Hatta bu rivayetler üzerine müstakil kitaplar[27] ve şerhler yazılmıştır.[28] Dahası, bu yorumlar başta İbn Arabî olmak üzere bazı felsefî ve tasavvufî ekoller tarafından doktrin haline getirilmiştir. Mesela "akl-ı evvel", akl-ı küllî ve "nur-u Muhammedî" "hakikat-ı Muhammediye" anlayışları bu rivayetlerle temellendirilen telakkilerden birkaçıdır.

Bu tür rivayetler sadece sünnî tasavvufta değil, başta Şia olmak üzere ehl-i sünnet dışı birtakım batınî oluşumlarda da revaç bulmuş ve abartılı tevillere tabi tutulmuştur. Şii olsun Sünnî olsun, özellikle tasavvufî çevrelerde evren ve içindeki her şeyin bu akıldan ya da bu nurdan zuhur ettiği iddia edilmiş, bu iddia, ayet ve hadislerle temellendirilerek

[23] Bazı ilim adamlarına göre akl-ı evvel, hakikat- Muhammediye ve nuru Muhammediye gibi sözler, âlemin Allah'tan sudur/tecelli ettiğine dair anlayış olan "neo Platonizm" ve "gnostizm" gibi öğretilerin birtakım sufiler tarafından hadis haline getirilmiş halidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 406.
[24] "Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı ilahiyat konularında doğrudan bilgi edinme yolu" anlamında, tasavvufî bir terim olarak tanımlanan keşf için bkz. Süleyman Uludağ, TDV İslam Ansiklopedisi, 25/315.
[25] Sonraki dönemde "sudur nazariyesi" olarak sistemleştirilen bu ekolün temeli nuru Muhammediye anlayışıdır. Bu konuda bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 411- 413.
[26] Bu konuda bkz. Muhittin Uysal, Tasavvuf Kültüründe Hadis, 411- 413.
[27] Mesela Hakikat-ı Muhammediye
[28] Mesela halk arasında "kenz hadisi" olarak bilinen "ben gizli bir hazine idim, bilinmek için mahlûkatı yarattım." Rivayeti bunlardan birisidir. Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, Kenz-ı mahfi risalesi, Dersaadet, İstanbul, ts.

izah edilmeye çalışılmıştır. Özellikle felsefî yönü ağır basan son dönem tasavvufî düşünce ekolleri, Allah - insan ve evren üçlüsü arasındaki ilişkiyi bu rivayetler üzerinden tartışmışlardır. Diğer bir ifadeyle bu rivayetler tasavvuf kitaplarında yer aldığı için doğal olarak tasavvuf erbabı tarafından değerlendirmeye tabi tutulmuşlardır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ilk dönem sûfîleri, ehl-i sünnet kelamcılarının, Allah'ın bu âlemi mutlak kudreti ile yoktan var ettiğine dair görüşlerini paylaşmalarına rağmen, son dönem sûfîleri, muhtemelen bu rivayetlerin tesirinde kalarak, daha çok filozofların fikirlerine yakın durmuşlardır. Özellikle Gazalî (505/1111)'den sonra tasavvuftaki âlem ve kâinat anlayışları değişmiş ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Vahdet-i vücud düşüncesinin mimarı olarak bilinen İbn Arabî (638/1240), bu tür rivayetlere istinaden âleme Allah'ın sûreti, Allah'a da âlemin ruhu nazariyle bakmıştır. Ona göre sadece Allah vardır. Âlem ise O'nun varlığının çeşitli tecellilerinden ibarettir. Dolayısıyla âlem her an yaratılmaktadır. İbn Arabî buna "halku'l-cedid" adını verir.[29] Onunla gelişen bu düşünceye göre yaratma olayı, aslında sürekli tecellîden başka bir şey değildir.[30]

Bazı sûfîler bu tecelli ve tezahürü ilâhî aşka ve bu aşkın coşup taşmasına bağlarlar. Hatta sahih bir senedi olmayıp hadis uleması tarafından uydurma olduğu hususunda ittifak edilen meşhur Kenz hadisini bu anlamda yorumlayarak ilâhî aşkın kaynağı sayan Bursevî (1137/1724), söz konusu rivayeti keşfen sabit ve sahih kabul ederek[31] uzunca bir felsefî şerhe tabi tuttuğu risalesinde "eşyanın zuhuru sevgiye bağlıdır. Çünkü isimlerin teveccühü ondan meydana gelir" derken bu tecelliyi anlatmaya çalışır.[32]

Söz konusu rivayetleri yaratılışın aslı ve esası kabul eden tasavvuf erbabına göre evren, sıradan doğal bir olay olmayıp, her zaman manevî değerlerle yüklü bir olgudur. Hatta onlara göre evrendeki ilâhî tezahürler, onun kutsal tecellilerinden ibarettir. Sûfîlere göre evrendeki kutsiyet, Hakkın sürekli zuhuru olup, onun sıfatlarının açığa çıkması şeklinde tecelli etmektedir. Bu yönüyle bütün yaratıklar diri ve hareketli olup, Allah'ı tesbih ederler.[33] Evren ve içindeki her şey, Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi olunca, bir yönüyle sonsuzluğu söz konusu olacaktır. Bu da "Allah'ın zatı hariç her şey yok olacaktır" ayeti[34] başta olmak üzere evrenin ve içindekilerin bir gün yok olacaklarına dair bütün ilahî dinlerdeki kıyamet inancı açısından sorunlu bir durumdur.[35]

---

[29] İbn Arabî, Fususu'l-hikem, 2/18-22.
[30] Söz konusu tecelli için bkz. İbn Arabî, Fusus, 2/19.
[31] Bursevî ilgili risalenin baş tarafında "bu hadis keşfen sahih olup naklen sahih değildir. Zira huffaz (hadis uleması) senet ile naklederler. Mukaşifûn (sufiler) ise fem-i nebevîden bizzat alıp söylerler. Bir nesnenin (rivayet) bilinen bir senedi olmayınca nefsu'l-emirde âdem-i sübutu lazım gelmez. Belki keşf-i sahih ile olunca daha sahih olur. Zira keşifte vehim ve hayal olmaz, belki ayan-ı tam ve hakkel yakîn olur. Çünkü ilhamat ve varidat inananlara göre hüccet olmak lazım gelir, velev ki zahire göre burhan olmasın…" İ. Hakkı Bursevî, Kenz-ı mahfî risalesi, s. 1.
[32] Bu konuda bkz. Bursevî, Kenz-ı mahfî risalesi, 9-14.
[33] Hadid, 57/1.
[34] Kasas, 28/88.
[35] İslam inanç esaslarına göre evren ve içindeki her şey bir gün yok olacaktır. Özellikle Kur'an'da kıyametin kopuşu ve bu esnada yaşanacak şeyler ile ilgili tasvirler çokça yer almaktadır.

Sufî çevrelerde, değişik rivayetlere istinaden ilk yaratılan şeyin akıl, ruh, nur, arş, melek, kalem olduğu da ifade edilir. Mesela Şerh Hadis Erbain isimli eserin sahibi olan Taftezânî, bunları şöyle sıralar:

"Allah'ın ilk yarattığı şey ilimdir"

Allah'ın ilk yarattığı şey cevherdir"

Allah'ın ilk yarattığı şey incidir"

Allah'ın ilk yarattığı şey nurdur"

Allah'ın ilk yarattığı şey ruhumdur"

"Allah'ın ilk yarattığı şey levhdir"

"Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır"

"Allah'ın ilk yarattığı şey arştır"

"Allah'ın ilk yarattığı şey melektir"[36]

Taftezanî bütün bunların müsemmalarının Hz. Muhammed'in ruhu olduğunu söylemeyi de ihmal etmez. Ona göre bu unsurların her birisi, hakikat-ı Muhammediyye'nin bu âlemdeki bir cilvesidir.[37] Filozof sufî Azizuddin Nesefî de benzer bir yaklaşım sergileyerek, söz konusu unsurların her birisini ilâhî bir hakikatin simgesi olarak değerlendirir.[38]

İlk yaratılışı ve bu konudaki rivayetleri, kendi üslupları ile kendi tezlerine uygun şekilde izah eden son dönem sûfîleri, en çok da ilk varlık, eşyanın hakikati, âlem, âlemin yaratılışı ve değişik âlemler ile ilgili yorumlar yaparlar. Önemine binaen bir daha ifade edelim ki bu yorumlar ne sarih ayetlere ne de sağlam hadislere dayanır. Bu izahlar kahir ekseriyeti itibariyle tasavvufî terminolojideki adıyla keşfe dayalı olup tamamen indî mütalaalardan ibarettir.

Bu girizgâhtan sonra şimdi söz konusu fikir ve düşüncelerin temelini oluşturan rivayetlere ve bu rivayetlerin kaynakları, sıhhat durumları ve yorumları ile ilgili değerlendirmelere geçmek istiyoruz. Prensip olarak rivayetlerin kaynaklarını ve sıhhat durumları hakkındaki değerlendirmeleri dipnotta, yorumları da metin içinde vermeye çalışacağız.

2. İlk Yaratılış İle İlgili rivayetler

1) "Allah'ın yarattığı ilk şey akıldır..."[39]

[36] Taftezanî, *Şerh Hadis Erbain,* 166,167.
[37] Taftezanî söz konusu rivayetteki farklı isimlendirmelerin her birisinin hikmetlerini ve gerekçelerini de ayrı ayrı izah eder. Bu konuda bkz. Taftezanî, *Şerh Hadis Erbain,* 166,167.
[38] Bu simgelerin neyi temsil ettiğine dair değerlendirmeler için bkz. Azizuddin Nesefî, *Tasavvufta İnsan-ı Kâmil,* 101-103.
[39] Bu sözün Hz. Peygambere ait bir söz olmadığı birçok "Duafa" ve "Mevduat" müellifi tarafından ifade edilmiştir. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/ 263. Rivayetin uydurma olduğu açıktır. Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. Necmeddin Şeker, *Tasavvufta Hadis*

Herhangi bir isnat zinciri olmayan bu rivayetin tasavvuf klasiklerinde değişik versiyonları vardır. Mesela bunlardan birisi Kelabazî'nin Taarruf'ta yer verdiği şu rivayettir: "Allah aklı yarattı, sonra ona, "yönel" dedi, yöneldi; "geriye dön, dedi, döndü; "otur" dedi, oturdu; "kalk" dedi, kalktı; "konuş" dedi, konuştu; "sus" dedi, sustu; Sonra Allah; "izzetim kibriyam, saltanatım ve ceberutum hakkı için, mahlûkat içinde senin kadar bana sevimli bir şey yoktur" buyurdu.[40]

Tasavvufî çevrelerde ilk yaratılışın temeli kabul edilen rivayetlerden birisi budur. Buradaki akla, özellikle felsefî tasavvufta sıkça atıf yapılır. Bütün varlık ve mevcudat yaratılış itibariyle bu akla bina edilir. Mesela bu aklı bir nur olarak nitelendiren Hakîm Tirmizî (285/898), Allah'ın onu yarattıktan sonra, kullarına kendi istediği gibi taksim ettiğini,[41] daha sonra da lehte ve aleyhte yaptığı her şeyden onu sorumlu tuttuğunu söyler.[42]

Hakîm Tirmizî (285/898) buradaki aklı, Nevadiru'l-usûl'de "nur"; Hatmu'l-evliya'da ise "külli akıl" olarak yorumlar. Daha sonra da; "...Onu yapıp, ruhumdan üflediğimde..." ayetine[43] dayanarak onun "ruh" olduğunu ifade eder. Her şeyin netice itibariyle bir tek asla raci olduğunu söyleyen Hakîm Tirmizî (285/898), buna örnek olarak bütün cisimlerin tek bir cisimde, bütün nefislerin tek bir nefiste birleşecekleri gibi, bütün akılların da tek bir akılda; yani Allah'ın yarattığı ilk akılda birleşeceklerini iddia eder.[44]

İbn Arabî (638/1240) 'ye göre ise varlık bir daire teşkil eder. Bu daire Allah'ın bir görüntüsü (!) veya onun aynasıdır. Dairenin merkezi Allah'tır. Başında da ilk akıl vardır. Bu akıl bütün varlıkların aslıdır, her şeyin programı bu asılda mevcuttur. Yaratma sürekli olup, devam edegelmektedir. Bu yaratmanın son halkası insanın var edilişidir. Allah'ın zatına ve mahiyetine zarar vermemek için kâinat, Allah'ın ilk tecellisi olan akla dayandırılmıştır. İbn Arabî'nin bu yorumuna göre ilk akıl tektir, fakat yapısında çokluk istidadı vardır. Bütün varlıkların suretlerini (programlarını) kendinde taşır. Buna kâinatın planını teşkil eden levh-i mahfûz da denir.[45]

Azizuddin Nesefî (681/1282) söz konusu hadisten yola çıkarak Allah'ın yarattığı ilk cevherin akıl olduğu hususunda peygamberlerin ve filozofların ittifak ettiklerini söyler.[46] O, bu tezini şöyle sürdürür: "Mevcudatın tohumu akl-ı evvel olduğuna göre, akıllar, nefisler, felekler, yıldızlar, unsurlar, madenler, nebatlar ve hayvanların tabiatları

Yorumu, İlahiyat yayınları, Ankara 2016. S. 240; Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis,* Ensar Yayınları, İstanbul 2012. S. 405,406.

[40] Kelabazî, Taarruf, 63. Hadis kaynaklarında sahih bir senedi olmayan rivayetin dili de Hz. Peygamber'in üslubuna pek benzememektedir. Muhteva olarak da sorunludur. Zira soyut bir varlık olan aklın oturması, kalkması, konuşması, susması anlaşılabilir bir şey değildir. Dolayısıyla ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

[41] Burada ister istemez insanın aklına halk arasında yaygın olarak kullanılan "Allah aklı dağıtırken neredeydin? Gibi söylemler gelmektedir

[42] Bkz. Hakîm Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl,* 240-241

[43] Enbiya, 21/91.

[44] Bkz. Hakîm Tirmizî, *Nevadiru'l-usûl,* 240-241.

[45] İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i vücut ve İbn Arabi,* İstanbul, 1991. S. 26.

[46] Böyle bir ittifağın ve icmanın imkânı tartışmaya açık olup, kaynaklarda da böyle bir icmaya rastlanabilmiş değildir. Muhtemelen bu ittifak ve icma da sufî mantığına göre keşfen sabit olmuş olmalıdır(!)

hep akl-ı evvelde potansiyel olarak (bilkuvve) mevcut olmalıdır. Nasıl ki kök, dal, budak, çiçek, yaprak ve meyve tümüyle tohumda potansiyel halinde mevcut olup, sonradan tedrici olarak ortaya çıkıyor ve meyve haline geliyorsa, aynı şekilde bütün mevcudat da akl-ı evvelden tedricen meydana gelmiştir.[47] Tasavvuf felsefesinin son dönemdeki önemli temsilcilerinden birisi olan Azizuddin Nesefî (681/1282) bir başka yerde bu aklın basit bir cevher olduğunu, bölünüp parçalanamayacağını ifade eder. Ayrıca güneş ışınlarının güneşten, sonucun sebepten çıkması gibi onun da Allah'ın zatından sudur ettiğini söyler.[48] Bu izahıyla, ehl-i sünnetçe kabul edilmeyen sudur nazariyesine atıfta bulunmuş olan Azizuddin Nesfî aynı yerde, "Hiçbir şey yok iken Allah vardı" şeklindeki rivayetten[49] hareketle yaratılıştaki sıralamayı şöyle yapar: Mahlûkat içinde ilk var olan şey akıl, sonra nefis, sonra da tabiattır.[50]

Ruhun, saflık ve ilim ile ulaşabileceği en son noktanın akl-ı evvel olduğunu ve onun ruhla Allah arasında bir vasıta olduğunu savunan Azizuddin Nesefî (681/1282) bir başka yaklaşımında da akl-ı evvelin gayet ulu ve bilgin bir melek olduğunu, ondan daha bilgin ve yetkin bir şeyin olmadığını söyler.[51]

Allah'ın büyük âlemde akl-ı evveli, küçük âlemde de insan aklını yarattığını ifade eden Azizuddin Nesefî (681/1282), küçük âlem olarak vasıflandırdığı insan aklını bir yerde de "kalem" ile simgeler. Bunun ilmi ve ameli temsil eden dil ve el olduğunu, bunların da aklın talimatına göre hareket ettiklerini ifade eder.[52]

Bu konudaki rivayetlerin sıhhat problemleri bir tarafa, söz konusu sufîlerin ilk yaratılış ile ilgili yukarıdaki teorileri de İslam inancının "her şey Allah'ın sonsuz kudretiyle sonradan ve yoktan var edilmiştir" şeklindeki genel itikâdî prensibine aykırıdır. Ayrıca evrenin sonsuza kadar devam edeceğine dair yaklaşımları da başta "Allah'ın zatının dışında istisnasız her şey yok olacaktır" ayeti[53] olmak üzere kıyametin kopması inancı ile de çelişmektedir. Dolayısıyla bu yorumlar indî birtakım mütalaalardan öteye bir anlam ifade etmemektedir.

2) "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur."[54]

Tasavvufî kaynaklarda ilk yaratılış ile ilgili olarak karşımıza çıkan ve "nuru Muhammedî"[55] nazariyesine en ayrıntılı şekilde ışık tutan rivayet budur. Bu rivayetin, Cabir b. Abdillah'a dayandırılan versiyonu şöyledir: Cabir şöyle dedi "Rasulullah'a sordum, "Ey Allah'ın Resulü, anam-babam sana feda olsun, Allah'ın ilk

---

[47] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil,* 68, 69.
[48] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil*, 68.
[49] Buhârî, "*Tevhîd",* 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2/431.
[50] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil,* 41.
[51] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil,* 41.
[52] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı kâmil,* 41, 42.
[53] Kasas, 28/88.
[54] Bu rivayet bu haliyle hadis kaynaklarında yer almamakta olup, daha çok tasavvuf kitaplarında ve mevzuat edebiyatında geçmektedir. Aclunî, Abdurrezzak'ın Cabir b. Abdillah'a dayandırarak rivayet ettiği uzunca bir metnine yer verir. Ancak senedi ve sıhhati konusunda bir değerlendirme yapmaz. bkz Aclunî, *Keşfu'l-hafa,* 1/265, 266.
[55] Bu konuda bkz. TDV İslâm Ansiklopedisi, "*Nuru Muhammedî"* maddesi,

yarattığı şeyi bana söyler misin? Allah Resulü buyurdu ki Ey Cabir, eşyadan önce kendi nurundan senin peygamberinin nurunu yarattı. Bu nur, Allah'ın dilediği yerleri gezip, dolaşırdı. O zaman ne levh, ne kalem, ne cennet ne cehennem, ne melek, ne yer, ne gök, ne güneş, ne ay, ne cin, ne de ins vardı. Allah mahlûkatı yaratmayı murat edince, bu nuru dört parçaya ayırdı. İlk parçadan kalemi yarattı, ikinci parçadan levhi yarattı. Üçüncü parçadan Arşı yarattı. Sonra dördüncü parçayı taksim etti, dört parçaya ayırdı. Birinciden gökleri, ikinciden yerleri yarattı. Üçüncüsünden cennet ve cehennemi yarattı. Dördüncü parçayı yine taksim edip dört parçaya ayırdı. Birincisinden müminlerin gözlerinin nurunu, ikincisinden kalplerinin nurunu, üçüncüsünden ise dillerinin nurunu yarattı ki o da kelime-i tevhittir."[56]

Kastallanî, söz konusu rivayete istinaden ilk yaratılan şeyin bu nur olduğunu söyler. Daha sonra da ehl-i kalemin "nur-u Muhammedi"den sonra yaratılan ilk şeyin ne olduğu konusundaki ihtilaflarına değinir. Bunun kalem mi başka bir şey mi olduğu hususunda tartışmaların olduğunu, Ebu Ya'la el-Hemedânî'nin nur-u Muhammedi'den sonra ve kalemden önce ilk yaratılan şeyin arş olduğunu iddia ettiğini, bu iddiasını da İbn Ömer'in Hz. Peygambere nispet ederek rivayet ettiği "Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli sene evvel mahlûkatın kaderini takdir etti. Onun arşı su üzerinde idi" hadisiyle[57] desteklediğini söyler.[58] Ona göre söz konusu takdir arşın yaratılmasından sonra, kalemin de yaratılışından önce olmuştur. Aclunî bu konudaki başka rivayetlere de yer verir ve bu nurun müstakil bir nur olmadığını, nuru Muhammedî'den önce mevcut olup, Allah'ın zatı ile kaim olan kendi nuru olduğunu ifade eder.[59]

İlk dönem klasiklerinde pek rastlanmayan bu tür haberler daha çok son dönem sûfîlerince dillendirilmiştir. İbn Arabî'nin birçok yerde kullandığı değişik varyantları mevcuttur. Mesela, "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur"[60] , "Allah'ın ilk yarattığı şey benim ruhumdur"[61], "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır" ya da "nefistir"[62] şeklinde gelen rivayetler bunlardandır. Onun bütün bunlardan kastı "hakikat-ı Muhammediyye"dir. Ona göre bu hakikat, umum mevcudatın başlangıcı olup, bütün kâinat bu hakikatten zuhur etmiştir.[63] İmam Sühreverdi'nin "işrakıyûn" felsefesi[64] bir yerde buna dayandırıldığı gibi, İmam Gazalî (505/1111)'nin yaratılış ve eşyanın hakikati ile ilgili düşüncelerinin kaynağı da yine bu rivayettir.[65]

---

[56] Rivyet ve ilgili değerlendirmeler için bkz. Aclunî, *Keşfu'l-hafa*, 1/265, 266.

[57] Bu rivayet de hadis kaynaklarında bu haliyle yer almamaktadır. Sadece son kısmı sahihtir. Zaten "Onun arşı su üzerinde idi" cümlesi Kur'an'da da yer almaktadır. Mesela "Hem O'dur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bundan önce ise arş'ı su üstünde idi." Hud, 11/7.

[58] Aclunî, *Keşfu'l-hafa,* 1/ 266.

[59] Aclunî, Keşfu'l-hafa, 1/ 266.

[60] Avni Konuk, *Fusûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi, Marmara İlahiyat Yayınları, İstanbul 1989.* 2/326.

[61] Avni Konuk, Fusûsu'l-hikem, 2/326.

[62] Avni Konuk, Fusûsu'l-hikem, 2/31, 129.

[63] Bu konudaki bir takım değerlendirmeleri için bkz. Necmeddin Şeker, *Tasavvufta Hadis Yorumu,* 157.

[64] Bu konuda bkz. Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, Ekin yayınları, Ankara 1996. S. 288, 289.

[65] Bkz. Gazalî, Ebu Hamid, Mişkatu'l-envar, (trc. Süleyman Ateş) bedir yayınları, İst. 1966. S. 26, 27.

Gazalî (505/1111), İbn Arabî (638/1240) İmam Sühreverdî ve Mevlana (672/1273) gibi son dönem tasavvuf düşüncesine yön veren sûfîlere göre bütün varlık âlemi, ilk varlık mertebesi olan “hakikat-ı Muhammediye” den ortaya çıkmıştır.

Sûfîler akıl hadisinde ifade edilen ilk aklı, nur olarak mütalaa ettikleri gibi, yeri geldiğinde bu rivayetteki “nur-u Muhammedî”yi de ilk akıl olarak mütalaa ederler.

Kastallanî’nin Mevahibu’l-leduniyye isimli eserinin hemen başında bu rivayetten yola çıkılarak “hakikat-ı Muhammediye” veya diğer adıyla “nur-u Muhammediye” uzun uzun anlatılır. Orada bütün mevcudatın ilâhî irade ile bu nurdan zuhur ettiği ifade edilir. Bütün bunlar olurken Hz. Âdem’in (as) henüz ruh ile ceset arasında olduğu, yani henüz ruhunun cesedine taalluk etmediği belirtilir.[66]

İmam Gazalî (505/1111), Mişkatu’l-envar’da da söz konusu nuru, kutsi peygamberlik ruhu olarak te’vil eder. Bütün bilgi nurlarının bu nur vasıtasıyla mahlûkata yayıldığını, bu sebeple de Allah’ın Hz. Muhammed’e (sav) “Sirac-ı münir” adını verdiğini söyler. Bütün Peygamberlerin bu nurdan nasiplendiklerini belirten Gazâlî yeryüzündeki bütün ruhların kaynağının da bu ilâhî ve yüksek ruh olduğunu söyler.[67]

Görüldüğü gibi sağlam ve sahih bir senedi olmadığı halde üzerine birçok düşüncenin bina edildiği bu rivayet oldukça erken dönemlerde ortaya çıkmış ve İslâm tasavvufunun önemli argümanlarından birisi olarak kitaplara girmiştir. Kaynağı tam olarak bilinemeyen bu sözün yabancı kültürlerden alındığını söyleyenler olduğu gibi,[68] sufilerin kendi i’mali olduğunu söyleyen çağdaş araştırmacılar da vardır. Ancak tasavvuf erbabına göre bu rivayet Hz. Peygamberin sözü olup keşfen sabit olmuştur. Aynı çevrelerce yapılan yorumlarda da bütün varlığın kendisinden sadır olduğu bir nur olarak kabul edilmiştir.

Bizim edindiğimiz kanaat ise bu rivayetin yabancı kültürlerden esinlenerek zamanla hadis formuna sokulmuş olduğudur. Zira Yahudilik ve Hristiyanlık başta olmak üzere Hint, Çin ve İran kültürlerinde benzer inançlar mevcuttur.[69]

Gerek Hz. Peygambere dayanan bir senedinin olmaması, gerekse keşfin bilgi kaynağı olarak kabul edilmemesi, bu rivayete ihtiyatla yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Eşyanın hakikatinin bu nura dayandırılması ise, ispatı da çürütülmesi de zor olan bir husustur.

3) “Allah’ın ilk yarattığı şey kalemdir”[70]

---

[66] Kastallanî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed, *Mevahibu Ledunniyye*, 1008.
[67] Gazalî, Mişkatu’l-envar, S. 26.
[68] Fazlu’r-rahman, İslâm, 198, 199.
[69] Bu konuda bkz. Mehmet Ali aynî, Tasavvuf Tarihî, Kitabevi, İstanbul 1992. S. 19-185.
[70]Ebû Dâvûd, “*Sünnet*, 16; Tirmizî, “*Kader”*, 17;Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/317; Tirmizî, Ubâde b. Sâmit yoluyla bazı ziyadelerle gelen rivayete “Hasen-Garib” derken (bkz. Tirmizî, “*Kader”,* 17) Ebû Hureyre tarıkiyle gelen rivayette bâtıl ve münker olduğu söylenir. Bkz. Suyûti, *Leâli’l-Masnûa,* 130-131; Aclûnî ise İbn Hacer’in *Fetâv-i Hadisiyye’de* sahih tariklerini zikrettiğinden bahsetmektedir. İbn Asakîr merfu olarak nitelendirirken İbn Abbas’a mevkuf olarak nispet edilen rivayette ise ricalinin sika olduğu haber verilmektedir. Aclunî, *Keşfu’l-hafa*, 1/264.

İlk yaratılan varlığın ne olduğu ile ilgili temel hadis kaynaklarında yer alan tek rivayet budur. Ubade b. Samit kanalıyla gelen uzunca bir rivayetin sonunda şöyle buyrulur. "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir. Allah kalemi yaratınca ona "yaz" diye emretti. O da "ne yazayım" dedi. Allah da "kaderi, (yani) kıyamete kadar olacak her şeyi yaz" buyurdu.[71] Ebu Hureyre'ye nispet edilen varyantlardan birisi de şöyledir: "Allah önce kalemi yarattı, sonra "nun"u yarattı. Sonra ona: "yaz" dedi, o da, "ne yazayım" diye sordu. Allah da, "kıyamete kadar olacak olan her şeyi yaz" buyurdu.[72]

Bazı yorumlarda buradaki kalemin nuranî bir cisim olduğu, Allah'ın kıyamete kadar olacak her şeyi nurdan yaratılmış bir levha üzerine yazmasını ona emrettiği yer alır.[73] Bu levha üzerine yazılan ilk şeyin de Allah'ın "ben tevvabım, tevbe eden her kesi bağışlarım sözü olduğu ifade edilir.[74]

Burada metin tenkidi açısından ciddi bir problem olduğu aşikârdır. Zira kalem nesnel bir varlıktır. Buna göre somut bir şeyin başka bir şeyden yaratılmış olması gerekir. Hatta bazı değerlendirmelerde bunun kamıştan mamul olduğu bile söylenmiştir. Bu durumda kalemden önce kamışın yaratılmış olması gerekir. Dolayısıyla bu yaklaşım kabul edilebilir bir şey değildir. Bazı yorumlarda da bu kalemin nurdan yaratıldığı ifade edilmiştir. Eğer böyleyse, önce bu nurun var edilmiş olması gerekir. Oysa rivayette Allah'ın ilk yarattığı şeyin kalem olduğu ifade edilmektedir.[75]

İbn Esir de Tarih'inde Ubade b. Samit kanalıyla gelen "Allah önce kalemi yarattı, sonra ona "yaz" diye emretti…"[76] rivayetine yer verdikten sonra konuyu tartışmaya açmış ve şöyle demiştir: "Malumdur ki kitabetin gerçekleşmesi için bir alete ihtiyaç vardır, o da kalemdir. Ayrıca yazının yazılacağı bir yerin olması gerekir, o da levh-i mahfuzdur. Yani buna göre kalemden sonra ilk yaratılan şeyin levh-i mahfuz olması gerekir. Diğer taraftan aynı rivayetin devamında "Allah arşın üzerindeydi"[77] ifadesine yer verilmiştir. Hatta bir Kur'an ayetinde ise bu arşın su üzerinde olduğundan bahsedilmektedir.[78] Bu durumda önce suyun, sonra arşın, ondan sonra da kalemin yaratılmış olması icap edecektir. Daha başka rivayetlerde de Hz. Peygamber'e "hiçbir şey yok iken Allah neredeydi? Şeklinde sorulan soruya verdiği cevabın "bulutların üzerindeydi" şeklinde olduğu aktarılır.[79] Bu durumda da her şeyden önce bulutların yaratılmış olması gerekir.[80]

---

[71] Tirmizî bu rivayetin bu haliyle garib olduğunu söylemiştir. Bkz. Tirmizî, "*Kader", 17.*
[72] Aclunî, *Keşfu'l-hafa,* 1/264.
[73] Hatta bazı yorumlara göre bu kalem kamıştandır. Bkz. Aclunî, Keşfu'l-hafa, 1/263, 264.
[74] Bkz. Bkz. Aclunî, Keşfu'l-hafa, 1/263, 264.
[75] Es-Sûdî, kendince bir takım te'villerle bu rivayetlerin arasını cem' ederek tashihte bulunmaya çalışır. İlgili tartışmalar için bkz. Aclunî, Keşfu'lhafa, 1/ 266.
[76] Ebu Ebû Dâvûd, "*Sünnet*", 16; Tirmizî," *Kader,*" 17;Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 5/317.
[77]Ebu Ebû Dâvûd, "*Sünnet",* 16; Tirmizî, "*Kader",* 17;Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 5/317.
[78]Hud suresi 7. Ayette şöyle buyrulur: "Hem O'dur ki gökleri ve yeri altı günde yarattı. Bundan önce ise arş'ı su üstünde idi. Bu kâinatı yaratması sizden hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını imtihan etmek içindir. Böyle iken sen onlara "öldükten sonra elbette dirileceksiniz!" dersen, o kâfirler bunu haber veren Kur'an'ı kastederek "Bu, aldatıcı olma yönünden, besbelli bir büyüden başka bir şey değil!" derler." Bkz. Hud, 11/7.
[79] Tirmizî, *"Tefsîr*", 12; İbn Mâce, "*Mukaddime",* 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 4/11, 12.
[80] Bu yorumlar için bkz. İbn Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih,* 1/15, 16.

Özellikle zikrettiğimiz bu üç rivayetin, yer yer iç içe ya da birbirinin yerine konularak değerlendirmeye tabi tutulduğunu müşahede etmekteyiz. Mesela bazı yorumlarda sûfîlerin akl-ı evveli kâlem, kâlemi de akl-ı evvel olarak birbirlerinin yerine kullandıkları görülmektedir. Tasavvuf kitaplarında "Allah'ın ilk yarattığı şey" kalıbıyla hem akıl, hem kalem, hem nur, hem nefis, hem de ruh gibi farklı isimler verilmesi, değişik zamanlar ya da değişik durumlar için söylenmiş olarak kabul edilir. Mesela Azizuddin Nesefî (681/1282) bu konuda şunları söyler: "Allah'ın melekût âleminde ilk yarattığı şey Allah'ın kalemi olan akıldır. Onun mülk âleminde ilk yarattığı şey, O'nun arşı olan birinci felekti. Allah'ın kalemi olan akl-ı evvel, nur denizi, Allah'ın arşı olan birinci felek de karanlık deniziydi. Allah bu kaleme "Bu arşa yaz!" dedi. Kalem de ne yazayım? diye sordu, Allah, cevaben "Eskiden ve şimdi ne varsa ve gelecekte kıyamete kadar ne var olacaksa hepsini yaz diye emretti. O da emredileni yazdı."[81]

Diğer bir yorumunda da peygamberlerin canlı olan ve her şeye hayat veren bir cevher gördüklerini, buna ruh dediklerini, bu cevheri bilen ve başkasına bilgi veren biri olarak gördüklerinde de ona akıl dediklerini, daha sonra her şeyi var eden bir nur olarak gördüklerinde ise ona nur adını verdiklerini, bu cevheri, ilimleri gönüllere nakşeden bir ressam olarak gördüklerinde de ona kalem dediklerini söyler.[82]

Benzer bir rivayet de şöyledir: "Allah kalemi yarattı, onunla yaratılacak bütün mahlûkatı yazdı. Sonra da yazılan bu kitap, mahlûklardan hiç bir şey yaratılmadan önce Allah'ı bin yıl tesbih edip övdü. Allah gökleri ve yeri altı günde yarattı. Her bir günü bir isimle adlandırdı. Denildi ki bu günlerden birincisi "Ebced" İkincisi "Hevvez",üçüncüsü "Huttî", dördüncüsü "Kâlemen", beşincisi "Sa'fas", altıncısı da "Karaşet"dir.[83]

Hz. Peygamberin üslubuna benzemeyen, bilakis israiliyat alametleri taşıyan bu rivayete göre de Allah'ın ilk yarattığı şey kalem olup, onunla bütün mevcudatın manevî programı yazılmıştır.

Gerek diğer rivayetlerle bu rivayet arasındaki çelişki, gerekse bu rivayetin kendi içindeki söz konusu tutarsızlıklar, bu hadise ihtiyatlı yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Kanaatimizce hem senet hem de metin açısından problemli olup, birbiriyle çelişen bu tür rivayetlerin israiliyat izleri taşıdıkları açıktır. Zira israilî haber ve hikâyelerde benzer anlatılar çoktur.

4) "Allah beyaz renkte bir inci yarattı, ona celâl ve heybet ile nazar etti, o inci hayâdan dolayı eridi. Yarısı su ve yarısı da ateş oldu, ondan duman husule geldi ve

---

[81] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil*, 103.
[82] Azizuddin Nesefî, *İnsan-ı Kâmil,* 103.
[83] Hadis kaynaklarında aslı olmayan bu rivayeti Taberî Tefsîr'inde ve Târîh'inde rivayet etmiştir. Bkz. Taberî, *Câmiu'l-Beyân,* 7/5 Taberî, *Târîh,* 1/38.

semaları dumandan yarattı. Arzı da onun köpüğünden yarattı. Binaenaleyh onun arşı su üzerine vaki oldu.[84]

İbn Arabî (638/1240) Fusus'ta hadis olarak yer verdiği bu rivayet ile ilgili şu tasavvufî izahı yapar: "Bu rivayette Allah'tan murat mutlak varlığın birlik mertebesidir. Yaratmadan kasıt, açığa çıkmadır. Büyük beyaz inci; akl-ı evveldir. Buna birlik mertebesi de denir. Allah'ın akl-ı evvele celâl ve heybet ile nazar etmesinden murat, bu aklın farklı bir mertebe olan ruh mertebesine geçmesidir. Bu geçişten ortaya çıkan farklılık perdesi mutlak varlığın tesettürüdür...(!) Beyaz inci'nin erimesi; vahidiyetin insaniyet ile kayıtlanarak, küllî aklın kendi nefsinde mütelasi olduğu zamanda ona kendi ruhundan harici vücut vermesi ve sonuçta, merkezin ateş; muhitin de su olmasına işarettir..." Daha sonra İbn Arabî (638/1240) yedi kat semâvâtın, arzın ve yıldızların bu suyun köpük, bulut ve katılaşmasından yaratıldığını; arşın temelinin de bu olduğunu, ilgili ayetleri de delil getirerek anlatır.[85]

Erzurumlu İbrahim Hakkı da bu rivayetle ilgili olarak kâinatın ve diğer mahlûkatın yaratılışını şöyle anlatır: "Allah, bütün yaratıklardan evvel çok nurlu yeşil bir cevher yarattı. Bazı rivayetlere göre kendi nurundan lâtîf ve büyük bir cevher var edip, ondan bütün kâinatı bir tertip içinde yavaş yavaş yarattı. Buna ilk cevher, nuru Muhammedi, Levh-i Mahfûz, akl-ı küllî veya izâfi ruh adı verilir ki, bütün ruhların ve cisimlerin başlangıcı ve kaynağı bu cevherdir. Çünkü Cenab-ı Hak, muhabbetiyle bu cevhere bir bakmış ve bu cevher, utancından eriyip su gibi akmıştır. Daha sonra onun köpüğünün özü, suyun yüzüne çıkınca, ondan evvela küllî nefsi yaratmıştır. Sonra sırasıyla meleklerin, peygamberlerin, velilerin, ariflerin, âbidlerin, mü'minlerin, kâfirlerin, cinlerin, şeytanların, hayvanların, bitkilerin her birisi için mertebelerine göre belli makamları göstermiş ve her sınıf kendi makamına gitmiştir. Her ruh kendi cinsini bulmuş ve her toplum kendi makamında kalmıştır."[86]

Görüldüğü gibi burada da hem İbn Arabî hem de İbrahim Hakkı gerek kâinatın gerekse diğer mahlûkatın yaratılışının aslını -rivayette beyaz inci olarak nitelendirilen- akl-ı evvele dayandırmaktadırlar. Bu aklın değişik tecellileriyle mevcudatın safha safha vücuda geldiğini iddia etmektedirler. Kanaatimizce bu izahlar, ilmî mesnedi olmayan indî mütalaalardan öteye gidemediği gibi, yoruma konu olan rivayetin de İsrailî haberlerden olduğu aşikârdır. Hem bu rivayetin hem de getirilen izahların ilk dönem kaynaklarında yer almayıp, tamamen son dönem tasavvuf kitaplarında yer alması da bunu destekleyen bir başka kanıttır.

5) "Allah, mahlûkatı bir karanlık içinde yarattı, sonra onların üzerine kendi nurundan serpti"[87]

---

[84] Hadis kaynaklarında aslı olmayan bu rivayetin uydurma olduğu açıktır.
[85] Bkz. Avni Konuk, *Fusus Tercümesi,* 1/ 46-52 arası.
[86] İbrahim Hakkı Erzurumî, *Marifetnâme,(Sadeleştiren Turgut Ulusay) İstanbul 1987.* 1/12.
[87] Tirmizî hasen olarak kabul etmiştir. Bkz. Tirmizî, "*Îmân*", 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2/176-197.

İmam Tirmizî'nin hasen kabul ettiği bu rivayeti Taftezâni (791/1389), şöyle izah eder: "Allah mahlûkatı tabiat zulmetinde, şehvetlere meyilli, hislerine düşkün, âlem-i gaybın esrarından olarak yarattı. Sonra onların üstüne kendi nurunu serpti, yani onlara uygun nurani deliller, hüccetler verdi. Bu nur kime isabet ettiyse hidâyet buldu. Kim bunda hata ettiyse, sırat-ı müstakimden saptı."[88] Bu ilginç yorumda hadisteki karanlık, tabiattaki kötülükler, zulmetler ve insandaki şeytanî ve nefsânî duygular olarak; Nur ise ilâhî hidâyet ve hayırlar olarak te'vil edilmiştir.[89]

6) "Her şeyden önce Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yok idi."[90]

Sûfîlerin daha çok tevhit ve Allah'ın zatı konularında yer verdikleri bu hadis yaratılış ile ilgili olarak da kullanılır. Maddenin ezelîyeti bununla çürütülmekte, bütün varlıkların ilâhî varlığın tezahürleri olduğu ve sonradan ortaya çıktıkları bu hadise dayandırılmaktadır.[91]

Bu konudaki bazı sûfîlerin fikirlerini Süleyman Ateş şöyle nakleder: "Allah ezelde vardı ve kendisiyle beraber hiçbir şey yoktu. Âlemi yaratmak isteyince kendinde mevcut ve her şeyin aslı olan; Kadîmle kadîm, muhdesle muhdes sıfatını kazanan küllî hakikate Allah'tan "Hebâ"[92] denen bir hakikat tecelli etti. Bu tıpkı yapılacak binanın, kâğıt üzerine planının çizilmesine benzer. Sonra yüce Allah kendi nuruyla o hebâya tecelli etti. Filozoflar buna küllî heyula[93] derler. Bütün âlem bil-kuvve bu "hebâ"da var idi. Burada mevcut olan her şey, gelen bu tecelli nurunu kendi istidadına göre kabul etti. Bu nuru en çok alan da "hebâ"da bulunan hakikat-ı Muhammediye idi. Böylece ilk varlığa çıkan şey akıl da denilen bu Hakikat-ı Muhammediye oldu. Bu suretle Allah'ın tecellisinden Hebâ ve hebânın tecellisinden de âlem meydana geldi." [94]

Her şeyden önce Allah'ın var olduğu ve onunla beraber hiçbir şeyin olmadığı kat'i ve kesin olmakla beraber, ilk yaratılış ve bu yaratılışın keyfiyeti konusundaki söz konusu varsayımlar kesinlik ifade etmediği için tartışılabilir.

Hülasa edecek olursak sûfîlerin geliştirdikleri yaratılış teorileri kahir ekseriyetle sahih senetleri olmayan rivayetlere dayandırılmış yorumlardan ibarettir. Zira bu konuda kullandıkları hadislerin neredeyse tamamı zayıf veya uydurmadır. Bir kısmı israilî haberlerden, bir kısmı da diğer yabancı din ve kültürlerden devşirilen görüşlere dayalı bu teorilere hadislerden de dayanak bulmaya çalışınca yukarıda örneklerini verdiğimiz uydurma haberler ortaya çıkmıştır. Oysa evrenin aslının ne olduğuna ve nasıl yaratıldığına dair açık ve kesin bir ayet ve sahih bir hadis mevcut değildir. Kullandıkları

---

[88] Taftezânî, *Şerh Hadis Erbain*, 195.
[89] Taftezânî, *Şerh Hadis Erbain*, 195.
[90] Buhârî, "*Tevhîd"*, 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 2/431.
[91] Bu konuda bkz. Nihat Keklik, *Muhyiddin İbn Arabî, Futuhat-ı Mekkiye,* Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1990. S. 391. Süleyman Ateş İslam tasavvufu, 85.
[92] Allah'ın içinde âlemin suretlerini döktüğü şekilsiz madde" anlamında tasavvufî bir terim. Bkz. Süleyman Uludağ, *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 17/ 147.
[93] Âlemin ilk maddesi anlamında felsefe ve kelam terimi" Bkz. Osman Karadeniz *TDV İslâm Ansiklopedisi,* cilt 17, sayfa 294-295.
[94]Süleyman Ateş, *İşarî Tefsir Okulu,* 260.

sağlam hadisler de bu konuyla doğrudan alakalı olmayıp tekellüfü tevillere tabi tutularak konuyla ilişkilendirilmişlerdir. Ayrıca hadis olarak kullandıkları haberlerde çelişkiler de vardır. Zira değişik rivayetlerde ilk yaratılan şey akıl, ruh, kalem, nur, arş, kürsi, melek gibi farklı şeyler olarak geçmektedir. Aynı çelişki yaratılma olayının seyrinde de görülmektedir. Son bir not olarak şunu da belirtelim ki yaratılış ile ilgili bütün bu rivayetler ve yorumları son döneme aittir. İlk dönem klasiklerinde bu konuda hadis de kullanılmamıştır.

Sonuç

Varoluş felsefesi insanlık tarihi kadar kadimdir. Hem ilâhî hem de beşerî dinlerde bu konuda bir takım tezler üretildiği gibi klasik düşünce ekolleri de bu konuda bazı teoriler geliştirmişlerdir. Çağdaş bilim insanları da bu meseleye kafa yormuş ve bazı hipotezler ileri sürmüşlerdir. En son ve en mütekâmil din olan İslam'ın rivayete dayalı bilgi kaynaklarında da bu konuda bazı veriler mevcuttur. İslâm düşünürleri ayet ve hadislerden oluşan dinî naslar muvacehesinde bu konuda birtakım fikirler geliştirmişlerdir.

İslâm inanç esaslarına göre Allah ezelî ve ebedî bir varlık olup, canlı cansız bütün mahlûkatı sonradan var etmiştir. Bu hususta bir fikir ayrılığı yoktur. Ancak ilk varlığın ne olduğu ve nasıl oluştuğu/geliştiği konusunda açık ve kesin bir nas olmadığı için ihtilaflar oluşmuştur. Gerek İslam öncesi inanç sistemlerinden aktarılan birtakım İsrailiyat haberleri, gerekse klasik düşünce okullarında üretilen bu konudaki bazı teoriler, İslam düşünürlerini etkilemiş ve onları da bu konuda düşünmeye sevk etmiştir. Müslüman düşünürler arasından bu mevzuda fikir üretenler daha çok Filozoflar, Mütekellimîn ve Sufîler olmuştur. Bu konuda özellikle İslam filozoflarının klasik felsefe okullarından, sufilerin de İsrailiyattan etkilendiğini söylemek mümkündür.

İlk yaratılış konusundaki rivayetlere bakıldığında bunların bir iki istisna hariç hiç birinin temel hadis kitaplarında yer almadıkları görülmektedir. Bu konudaki rivayetlerin kahir ekseriyeti halk arasında meşhur olan rivayetleri bir araya toplayan eserlerde ve tasavvuf kitaplarında yer almakta olup hadis münekkitleri tarafından uydurma olarak nitelendirilmişlerdir. Zahiren birbiriyle çelişen bu rivayetlerde en çok öne çıkan hususlar "Allah'ın ilk yarattığı şey akıldır" , "Allah'ın ilk yarattığı şey kalemdir" , "Allah'ın ilk yarattığı şey benim nurumdur" şeklindeki rivayetlerdir.

Bu rivayetlere dayalı olarak, ilk dönem sufîleri tarafından temelleri atılan, son dönem sufîlerince de geliştirilen varlık felsefesi ile ilgili "akl-ı küllî, akl-ı evvel" ve nuru Muhammedî teorileri bu konuda bir literatürün oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Her ne kadar bu hususta sarih bir ayet veya sağlam bir hadis bulunmasa da yapılan yorumlar ve geliştirilen teoriler -İslâm akait esaslarındaki yaratılış ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla- İslam varlık felsefesi açısından bir zenginlik olarak mütalaa edilebilir.

KAYNAKÇA

Acluni̇̂, İsmail, *Keşfu'l-hafa,* (I-IV) Daru'l-kitab, Beyrut, 1988.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu,* Ankara 1972.

- *İşarî Tefsir Okulu*, İstanbul 1974.

Aydemir, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyat,* Diyanet yayınları, Ankara 1979.

Aynî, Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihî,* Kitabevi, İstanbul 1992.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Camiu's-sahih,* Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

Bursevî, İsmail Hakkı Kenz-ı mahfi risalesi, Dersaadet, İstanbul, ts.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü,* Ekin yayınları, Ankara 1996.

Ebû Dâvûd, *Sünen,* Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Ertuğrul, İsmail Fenni, *Vahdet-i vücut ve İbn Arabi,* İstanbul, 1991.

Fazlurrahman, *İslam,* Selçuk yayınları, Ankara 1993.

Gazalî, Ebu Hamid, Mişkatu'l-envar, (trc. Süleyman Ateş) bedir yayınları, İst. 1966.

Hakîm Tirmizî, Muhammed, *Nevadiru'l-usûl, fi marifeti ahadîsi'r-Rasûl,* Beyrut ts.

İbn Esir, İzzuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerim Muhammed b. Muhammed b. Ebi'l-Kerim, *el-Kâmil fi't-Tarih,* Daru'l-Ma'rife, Beyrut 2007.

İbn Hacer, el-Askalanî, *Fetâv-i Hadisiyye,*

İbn Mâce, *Sünen,* Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

İbrahim Hakkı Erzurumî, *Marifetnâme,* (Sadeleştiren Turgut Ulusay) İstanbul 1987.

Karadeniz, Osman, "Heyulâ" *Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi, (I-XXXXIV) TDV Yasyınları, İstanbul 1988.*

Kastallanî, Şihabuddin Ahmed b. Muhammed, *Mevahibu Ledunniyye,* 1008.

Keklik, Nihat, *Muhyiddin İbn Arabî, Futuhat-ı Mekkiye*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1990.

Kelâbâzî, Ebu Bekri Muhammed b. İshak, *et-Taarruf, li mezhebi ehl-i tasavvuf,* (Hazırlayan Süleyman Uludağ), Dergâh yayınları, İstanbul 1979.

Konuk, Avni *Fususu'l-hikem, Tercüme ve Şerhi*, (I-IV) Hazırlayan Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, İstanbul 1989.

Nesefî, Azizuddin *Tasavvufta İnsan Meselesi: İnsan-ı kâmil*, Dergah yayınları, İstanbul 1990.

Suyûti, Celâluddîn, Abdurrahman b. Ebibekir, *Leâli'l-masnûa fi ahadisi'l-mevzua*, (I-II) Beyrut 1982.

Şeker, Necmeddin *Tasavvufta Hadis Yorumu*, İlahiyat yayınları, Ankara 2016

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an,* (I-XX) Mısır 1323.

Taftezanî, Ahmed b. Yahya, *Şerh Hadis Erbain li'n-Nevevî,* Süleymaniye Reşid Efendi, 155/ 5.

Tirmizî, Sünen, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.

Uludağ, Süleyman "*Nuru Muhammedî"* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (I-XXXXIV) TDV Yasyınları, İstanbul 1988.

Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Ensar Yayınları, İstanbul 2012.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

THE SEMANTIC ANALYSIS OF THE QUR'AN'S CONCEPTS OF CREATION

KUR'ÂN'DA YARATMA ANLAMINDA KULLANILAN KAVRAMLARIN SEMANTİK ANALİZİ

Assoc. Prof. Dr. Ömer ACAR
Ankara University, Faculty of Theology, Ankara, Turkey
E-mail: oacar@ankara.edu.tr

Is then He Who creates like one that creates not? Will we not receive admonition? Nahl-17

ABSTRACT

Creation is an important concept in that it is one of the most fundamental subjects of the Qur'an and is one of the established attributes of Almighty Allah. It is known that many terms such as *khalk, fatr, ibdaa ', inşaa, sun', caa'l, îcaad, ihdâs, tekvîn, tasvîr, ber ', zer'* and *ihtirâ*' are used in various branches of the Islamic sciences. Semantic analysis of such concepts, especially considering the contexts in the Qur'an, will shed light on how the Qur'an deals with the question of creation. While examining the words used in the meaning of creation in the Quran, the etymology (origin and the first meaning) of the word was determined. After pointing to the meaning used during the pre-Islamic jahiliyah, the richness of meaning that Qur'an imposed on the related word was underlined. In determining the semantic field of the word, synonym and antonyms were taken into consideration as well as context. Indeed, in the words of Saussure, who is considered the founder of modern linguistics, "the content of a word can only be determined with the help of other words". For example, when discussing the concept of *khalk* (creation), how can one remain independent of the Al-Qayyoom (Self-Subsisting) or the Qiyaam, who states the most fundamental difference between the created and the Supreme Creator? In the simplest terms, the fact that Almighty Allah is Self-Subsisting means that he does not need another person for his existence. The existence of the creature depends on the Creator, not on their own. In addition, the continuity of creation and the creatures' need for the grace of the Creator are explained by this concept, which constitutes one of the fundamental divergences of the theist and deist worldviews. In this context, the adjective of Al-Qayyoom is the one who creates and maintains the whole world; standing, protecting and observing means.

Similar semantic analyzes can be made for concepts such as *caa'l, inshaa, fatr, taswiyah, and sun'*, which means creating. For example, the word *sun'* in Naml 88 is used in the sense that God creates everything as a product of his most beautiful and solid craftsmanship. In the same verse, the word *itqaan* which means to do everything in the most accurate and sound way. It is also related to the semantic field concept mentioned above.

Keywords: Khalk, semantic field, Arabic linguistics, creation, Qur'an.

Hiç yaratan ile yaratamayan bir olur mu? Düşünmüyor musunuz? Nahl-17

ÖZET

Yaratma, hem Yüce Allah'ın subutî sıfatlarından olması hem de Kur'ân'ın en temel konularından birini teşkil etmesi bakımından önemli bir kavramdır. Yaratma anlamında *halk, fatr, ibdâ', inşâ, sun', ca'l, îcâd, ihdâs, tekvîn, tasvîr, ber', zer', ihtirâ* gibi büyük bir kısmı Kur'an kaynaklı olan pek çok terimin çeşitli ilim dallarında kullanıldığı bilinmektedir. Bu ve benzeri kavramların özellikle Kur'an'daki bağlamları dikkate alınmak suretiyle semantik açıdan incelenmesi, Kur'an'ın yaratma meselesini nasıl ele aldığını tespit etmede bize ışık tutacaktır. Kur'an-ı Kerim'de yaratma anlamında kullanılan kelimeler incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisi (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilmiş ve İslâm öncesi cahiliye döneminde hangi anlamda kullanıldığına işaret edildikten sonra, Kur'ân'ın ilgili kelimeye yüklediği anlam zenginliğinin altı çizilmiştir. Kelimenin semantik alanı tespit edilirken bağlamın yanı sıra, eşanlam ve zıt anlamlı kelimeler de dikkate alınmıştır. Nitekim modern dilbilimin kurucusu kabul edilen Saussure'ün deyimiyle bir "sözcüğün içeriği ancak başka sözcüklerin yardımıyla belirlenebilir". Örneğin; halk (yaratma) kavramını ele alırken, mahlûkât ile Yüce Yaratıcı arasındaki en temel farkı belirten *kayyûm* veya *kıyâm*'dan nasıl müstağni kalınabilir? Allah Teâlâ'nın *kayyûm* oluşu, en basit ifadeyle, varlığı için bir başkasına muhtaç olmaması anlamındadır. Mahlûkatın varlığı ise, Yaratıcı'ya bağlıdır; kendi başına var olması söz konusu değildir. Ayrıca yaratmanın sürekliliği ve yaratılmışların Yaratıcı'nın inayetine muhtaç olmaları da bu kavramla izah edilir ki, teist ve deist dünya görüşlerinin temelde ayrıştıkları noktalardan birini teşkil eder. Bu bağlamda kayyûm sıfatı, bütün âlemi yaratan ve yaşatan; ayakta tutan, koruyup gözeten anlamındadır. Benzer semantik analizler, yaratma anlamına gelen *ca'l, inşâ, fatr, tesviye, sun'* gibi kavramlar için de yapılabilir. Örneğin; Neml 88'de geçen *sun'* kelimesi, Allah'ın her şeyi en güzel, en sağlam şekilde, eşsiz sanatkârlığının bir ürünü olarak yaratması anlamında kullanılmıştır. Aynı ayette "her şeyi en doğru ve en sağlam şekilde yapmak" anlamına gelen *itkân* sözcüğünün geçmesi de yukarıda bahsettiğimiz semantik alan (anlam örgüsü) kavramıyla ilgilidir.

Anahtar kelimeler: Halk kavramı, Semantik alan, Arap dilbilimi, Yaratma, Kur'an.

GİRİŞ

Dilin bir sistem olduğuna dair Saussure'cü bakış açısıyla, anlambilimin alanına dâhil olan birimleri tek tek incelemenin doğru olmayacağı söylenebilir. Ancak bir sistemi meydana getiren yapı taşları, bunların özellikleri ve birbirleriyle bağlantıları bilinmediği sürece o sistemin genel yapısı hakkında bir fikir elde edilemez. Bazı dilcilerin altını çizdiği gibi 'sözcüklerin anlamı yoktur, kullanımları vardır'. Bu durumda, hangi dil ortamında olursak olalım, sözcüklerin bize iletildiği biçimiyle anlam, onların aynı bağlamda diğer sözcüklerle kurduğu bağlantıyla alakalıdır. Yani sözcüklerin anlamları,

taşıdıkları imgelerle değil, bu bağıntıların tamamıyla belirlenir (Guiraud 1999: 34). Palmer'ın deyimiyle "sözcüklerin anlamını tespit etmek, bizim şeyler yapabildiğimiz, yani o sözcüğü cümle içinde kullanabildiğimiz, yardımcı veya eşanlamlı başka sözcüklerle açıklayabildiğimiz anlamına gelir. Fakat bundan, sözcüklerin anlamı veya anlamları şeklinde müstakil bir varlık olduğu anlamı çıkmaz. Bu şuna benzer; yolda bazı işaret levhaları vardır. Bunlardan genel olarak bahsetmek nasıl yanlışsa, kelimelerin de genel anlamlarından bahsetmek yanlıştır. Ancak şu levha şurayı işaret eder, şu kelime şu anlama gelir şeklinde değerlendirme doğrudur" (2001: 42-43).

Herhangi bir sözcük semantik açıdan incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisinin (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilmesi son derece önemlidir. Zira sözlük anlamı, bir kelimenin temel anlamıdır. Diğer bir ifadeyle, kelimenin ilk vaz'ında esas olan anlamdır. Bilindiği gibi, dilde temel anlamlardan yan anlamlara sürekli bir kayış söz konusudur. Bugün temel anlamıyla sınırlı kalmış neredeyse hiçbir sözcük bulamayışımız, anlamların sınırsız, dil ögeleri ve imkânlarının sınırlı olmasındandır. Temel anlam doğru tespit edildiği zaman, sözcüğün zamanla kazandığı yan anlamlar, terimsel anlamlar ve geçirdiği anlam değişimleri isabetli bir şekilde belirlenebilir.

Temel anlamı tespit ederken hangi yöntemleri veya hangi kaynakları kullanmalıyız? Bu soruya her zaman kolayca cevap veremeyebiliriz. Çünkü bazı eski kelimelerin ilk anlamlarını tespit etmek kimi durumlarda mümkün olmayabilir. Esasında etimoloji ilminin konusu da budur. Meseleye Arapça açısından bakarsak, sözlük anlamının tespiti konusunda nispeten elverişli şartlara sahip olduğumuz söylenebilir. Çünkü Kur'ân'ın nüzulüyle gücüne güç katan Arapça zengin kelime dağarcığını erken dönemlerde yapılan sözlük çalışmaları sayesinde korumayı ve sonraki nesillere -büyük oranda- olduğu gibi nakletmeyi başarmıştır.

Kur'an sahasında semantik inceleme yaparken sözcüklerin temel anlamını esas almakla birlikte, İslam öncesinde yaygın olan kullanımlarını da dikkate almak gerekir. Çünkü kelimenin ilk anlamı bilinmekle birlikte, Kur'an'ın semantik değişimi gerçekleştirdiği anlam bu kök anlam olmayabilir. Örneğin Ramazan sözcüğünün ilk

anlamı taş, kum vb. şeylerin güneşten dolayı aşırı ısınması iken, cahiliye döneminde bir ay ismi olarak dile yerleşmiştir. Kur'an'ın sözcük üzerinde yaptığı anlam değişimi, sadece bu ay isminin dinî bir ibadete tahsis edilmesi şeklinde vuku bulmuştur.[1]

Bunun yanı sıra nifak kelimesi gibi, Kur'an-ı Kerim'in anlamını köklü bir şekilde değiştirdiği sözcüklerin sayısı da azımsanmayacak ölçüdedir. Nifak sözcüğü, bilginlerin ittifakıyla, cahiliye döneminde kullanılmamaktaydı. Kelimenin etimolojisi incelendiğinde alışverişte revaç anlamı ile gizli yol, tünel anlamları öne çıkmaktadır. Bu iki anlam, münafık teriminin semantik yapısını açıklarken belirleyici role sahiptir. Şöyle ki, münafık küfrünü gizlemek ve bir yandan da kendince girişmiş olduğu bu 'kârlı' alışverişten zarara uğramamak için tarla faresi gibi, sürekli iman ile küfür arasında gidip gelmektedir. Dil bilginlerinin aktardığı bilgiye göre, tarla faresinin toprak altında biri yüzeyde, diğeri derinde olmak üzere iki deliği (nâfikâ-kâsıâ) bulunur. Fare tehlikeyle karşılaştığında bu delikleri kullanarak kendisini kurtarır. Münafık da tıpkı tarla faresi gibi, İslam ile küfür arasında gidip geldiği için bu şekilde isimlendirilmiştir (Acar 2017: 363-364). Klasik sözlükler münafık sözcüğünün nefak/tünel kelimesinden değil, bu örnekte anlatılan tarla faresinin yuvası anlamındaki nâfikâ (نافِقاء) sözcüğünden geldiğini kaydeder. İbn Manzûr (X: 359),

Cahiliye döneminden Kur'an'a yansıyan anlamlar konusu her zaman tartışılmıştır. Temel dinî terimler hususunda Kur'an'da ne gibi dil tasarruflarına gidildiğini tespit etmek önem arz etmektedir. Her şeyden önce Kur'an'ın dil üzerinde önemli değişimler gerçekleştirdiği tartışılmaz bir hakikattir. Bunun nasıl olduğu veya nasıl yorumlanması gerektiği ayrı bir tartışma konusudur. Burada bizi ilgilendiren, bahsi geçen değişimlerin hangi yönde gerçekleştiğidir. Kur'an terimleri incelendiğinde, genel olarak Cahiliye

[1] Oruç ile Ramazan ayının irtibatı açıklanırken, klasik kaynaklarda genellikle sıcaklık anlamından hareket edilmiştir. Ramazan ayının rahmet ve mağfiret ayı olduğuna işaret eden Ebû 'Ûde (1985: 221-222), söz konusu ilişkilendirmeyi doğru bulmadığını söyleyerek, bunun yerine ramazan ayında ihlas ile tutulan oruçların günahları adeta sıcaktan kavurup yok edeceği şeklinde yorumlanmasını daha isabetli bulduğunu kaydetmektedir. Ona göre, Ramazan ayının çöl sıcağı ile ilişkilendirilmesi çok tutarlı değildir. Zira kamerî ay hesabına göre her yıl farklı günde tutulan oruçlar, bazen kış mevsimine bazen bahar mevsimine denk gelmektedir. Dolayısıyla kelimenin kökeninde bulunan sıcaklık anlamıyla irtibatı kesin değildir.

döneminden intikal eden anlamların tahsis edildiği yani, anlamlarının daraltıldığı görülür. Bununla birlikte bazı terimlerde anlam genişlemesi, anlam kötüleşmesi, anlam iyileşmesi, anlam kayması gibi değişimler de vuku bulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de yaratma anlamında kullanılan kelimeler incelenirken, öncelikle kelimenin etimolojisi (kökeni ve ilk anlamı) tespit edilecek ve İslâm öncesi cahiliye döneminde hangi anlamda kullanıldığına işaret edildikten sonra, Kur'ân'ın ilgili kelimeye yüklediği anlam zenginliğinin altı çizilecektir. Kelimenin semantik alanı tespit edilirken 'bir sözcüğün içeriği ancak başka sözcüklerin yardımıyla belirlenebilir' (Saussure 1976, I: 107-108) ilkesinden hareketle, bağlamın yanı sıra eşanlam ve zıt anlamlı kelimeler de dikkate alınacaktır.

Yaratma, hem Yüce Allah'ın subutî sıfatlarından olması hem de Kur'ân'ın en temel konularından birini teşkil etmesi bakımından önemli bir kavramdır. Yaratma anlamında *halk, fatr, ibdâ*', *inşâ, sun*',*ca'l, îcâd, ihdâs, tekvîn, tasvîr, ber', zer*', *ihtirâ* gibi büyük bir kısmı Kur'an kaynaklı olan pek çok terimin çeşitli ilim dallarında kullanıldığı bilinmektedir. Bu vb. kavramların özellikle Kur'an'daki bağlamları dikkate alınmak suretiyle semantik açıdan incelenmesi, Kur'an'ın yaratma meselesini nasıl ele aldığını tespit etmede bize ışık tutacaktır. Şimdi bu kavramları sırasıyla ele alalım:

H-L-K (خ ل ق) kökü

H-l-k kökü Kur'an-ı Kerim'de 76 farklı kipte olmak üzere toplam 261 defa geçmektedir. Bunları bir tabloda sunacak olursak:

- 84 defa fiil formunda (خَلَقَ)
- 2 defa Allah Teâla'nın ismi olarak (خلّاق)
- 6 defa pay, nasip anlamında (خَلاق)
- 2 defa ahlak, davranış anlamında (خُلُق)
- 52 defa masdar-isim formunda (خَلْق)
- 12 defa Allah'ın ismi olarak (خالق)
- 2 defa şekil verilmiş anlamında (مُخَلَّقَة)
- 1 defa masdar olarak (اخْتِلَاق)

Şimdi bu kullanımları yakından inceleyelim:

Halk (خلق)

Haleka fiili Cahiliye döneminde şu anlamlarda kullanılmıştır:

Takdir etmek, planlamak

H-l-k kökünün temel anlamı takdir etmek, ölçmek ve önceden planlamaktır. Cahiliye şiirlerinde yaygın olarak kullanıldığını tespit ettiğimiz bu anlam için bazı örnekler verecek olursak;

Muallaka şairlerinden Zuheyr b. Ebî Sulmâ (1980: 119-120) birisini överken şu ifadeleri kullanmıştır:

ولأنْتَ تَفْرِى مَا خَلَقْتَ وبَع..   ضُ القَوْم **يَخْلُقُ** ثمَّ لَا يَفْرِى

Sen karar verdiğin/planladığın şeyi mutlaka yerine getirirsin
Oysa bazıları düşünür ama bunu gerçekleştiremez.

H-l-k kökü ile irtibatlı olan (فرى) fiili; ayakkabı, çanta vb. eşyalar yapan ustanın önceden işi kafasında kurup, ona göre deriyi kesmesi hakkında kullanılırdı.[2]

Meşhur Hâccâc'a nispet edilen "وللهِ لا أعدُ إلا وَفيتُ ولا **أخلُق** إلا فَريتُ" (el-Câhız 2002: II, 211) *Andolsun ki, ne vadettiysem yaptım, ne planladıysam yerine getirdim* sözünde h-l-k fiili yine takdir etme anlamında kullanılmıştır. *H-l-k* kökünün takdir etme anlamının nüzul döneminden sonra devam etmiş olması önemlidir. Nitekim Kur'an'ın anlamını veya anlam içeriğini değiştirdiği bazı kelimelerin aslî anlamlarının zamanla unutulduğu bilinmektedir.

Düzleştirmek, tesviye etmek

Bir şeyi düz hale getirme, pürüzlerini giderme ve tesviye etme anlamı da cahiliye şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin er-Râ'î en-Numeyrî'ye ait şu beyitte (1980: 310) bu anlamda kullanılmıştır:

---

[2] Bugün bile bazı çöl bölgelerinde bedevilerin tabakladıkları derilerden ayakkabı, nalın vb. şeyleri yaparken, ayağı derinin üzerine koyup ayak ölçüsünde kesilecek yeri işaretledikleri nakledilir. Krş. Muhammed Takıyyuddîn el-Hilâlî (1978: 16).

فخَلَّقْتُه حَتَّى إذا تَمَّ واسْتَوَى   كَمُخَّةِ ساقٍ أَو كمَتْنِ إمامِ

(Oku) öyle inceltip düzelttim ki, ilik veya ip gibi (dümdüz) oldu

Yıpranmak, eskimek

Genellikle elbise vb. şeylerin yıpranması, eskimesi hakkında kullanılmakta olup, bir önceki anlam ile irtibatı açıktır. Nitekim elbise gibi eşyaların günlük kullanıma bağlı olarak yıprandığı bilinen bir husustur. Bununla birlikte aşağıdaki beyitte, cahiliyenin şiir otoritelerinden biri olan Nâbiğa'nın (1976: 146) kelimeyi soyut anlamda kullandığı dikkat çekmektedir:

فإن أفاقَ لقد طالتْ عمايتهُ   والمرءُ يُخْلِقُ طوراً بعد أطوارِ

(Kalbim) uzun süren dalaletten uyandı, malumdur, insanoğlu nice merhalelerden geçer(ek olgunlaşır).

Uydurmak, iftira etmek

Aynı zamanda fakih olan Mansûr et-Temîmî'nin şu beytinde iftira etmek, yalan uydurmak anlamında kullanılmıştır:

لي حيلة فيمن ينم   وليس في الكذاب حيلة
من كان يخلق ما يقو .. ل فحيلتي فيه قليلة

Laf taşıyıcı için çarem var lakin yalancı karşısında çaresizim
Konuştuğunda yalan söyleyene karşı elimden fazla bir şey gelmez

Buraya kadar verilen anlamlar arasında yaratma, icat etme anlamının yer almaması oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle, Kur'ân-ı Kerim'in Cahiliyenin inanç sistemini devre dışı bırakıp, tevhit akidesini yerleştirmesine paralel olarak bu kelimenin anlamı üzerinde köklü bir değişim gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.3

[3] *Halk* teriminin anlamları için şu kaynaklara müracaat edilebilir: Mukâtil. b. Suleymân, Ebu'l-Hasen (2006). *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-'Azîm*. (thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin). Bağdat: Merkezu Cum'a el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Turâs, s. 92-93; Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk (1986). *İştikâku Esmâilllâh*. Thk: Abdulhuseyn el-Mubârek. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, s. 166-168; İbn Manzûr,

Şimdi *h-l-k* kökünün Kur'an'daki anlamlarına bir göz atalım:

Halk'ın Kur'an'daki kullanımları:

Bir şeyi öncesiz ve örneksiz olarak yaratma: (îcâd/ibdâ')

Yeri ve gökleri yarattı (En'âm 1). Bu ayette, 'yeri ve gökleri herhangi bir örneği, benzeri olmaksızın yaratandır' (Bakara 117) ayetindeki (بدع) kelimesiyle aynı anlamda olduğu kaydedilmiştir. İbdâ' yani varlığı örneksiz, öncesiz yaratma vasfı sadece Yüce Allah'a mahsustur. Bu anlama dair Kur'an'dan pek çok ayet örnek verilebilir. Mesela Nahl 17'de bu gerçek şöyle dile getirilmiştir:

Hiç yaratanla yarat(a)mayan bir olur mu? Düşünmüyor musunuz?

Bir şeyi başka bir şeyden yaratma:

O sizi tek bir nefisten yarattı. (Nisa 1)

İnsanı nutfeden yarattı. (Nahl 4)

Gerçek şu ki biz insanı çamurdan alınmış bir özden yaratıyoruz. (Mü'minûn 12)

Cinleri de yalın ateşten yarattı. (Rahman 5)

Suret verme, şekillendirme

Temelden, örneksiz yaratma anlamında olmasa da suret verme, istihâle/dönüşüm/başkalaşım anlamındaki yaratma eylemi Kur'an-ı Kerim'de Allah'tan başkasına da izafe edilmiştir. *Hani benim iznimle çamurdan kuş [şeklinde bir şeyler] yaratıyordun* (Maide 110) ve *Ben çamurdan kuş şeklinde bir şey yapar, ona üflerim. O*

Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır, s. 1243-1248; el-Munâvî, Abdurraûf (1990). *et-Tevkîf alâ Muhimmâti't-Te'ârîf.* Thk: Abdulhamîd Sâlih Hamdân. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub; s. 159; et-Tehânevî, age, I, 763.

da Allah'ın izniyle hemen kuş oluverir (Âl-i İmran 49) ayetlerinde anlatılan çamurdan kuş yapma hadisesinde bu anlamın esas olduğu belirtilmiştir (Mukâtil b. Suleymân 2006: 92).

H-l-k fiili insanlar için sadece ölçmek/planlamak ve iftira etmek anlamlarında kullanılabilir; yaratma veya olmayan bir şeyi ilk defa icat etme anlamı insanlar için kullanılamaz.

Ca'l (kılma, tayin etme)

Şuarâ 166'daki *Rabbinizin sizler için yarattığı/verdiği eşlerinizi bırakıp da insanlar arasından erkeklerle mi beraber oluyorsunuz? Doğrusu siz haddini aşan bir kavimsiniz* ifadesinde kılma, tayin etme, ayırma anlamında olduğu söylenmiştir. *Halk* ile *ca'l* arasındaki fark şudur: *Halk*'ta takdir, önceden planlama vardır, diğerinde ise başkasıyla irtibat, ilgi, bağ kurma anlamı esastır. Ancak bu anlam *ca'l* fiilinin bir nesne aldığı durumda geçerlidir (el-Kefevî 1998: 429-430).

Bina etme, kurma

İrem şehrinin güzelliklerinin anlatıldığı Fecr suresinin ilgili bölümündeki 'yaratılma' ifadesinden kastın; bina etmek, kurmak, mamur kılmak olduğu anlaşılmaktadır. Zira ayette İrem şehrinin güzelliklerinden bahsedilirken, yüksek sütunların olduğu bildirilmektedir. Dolayısıyla doğal güzellikleri olmasa da çeşitli sütunlar, yüksek ve gösterişli evler gibi estetik ve mimari güzelliklerin insan ürünü olmasından hareketle burada zikredilen *halk*'ın kurmak, inşa etmek anlamında olması akla yatkındır (Krş. Okuyan 2001: 342).

Yaratıcıların en güzeli meselesi (أحسن الخالقين)

Bazı bilginler Mü'minûn 14'ten hareketle, Allah dışındaki varlıklara da yaratma vasfının verilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Burada kastın, takdir/plan yapma olduğu düşünülürse ayet daha açık hale gelecektir. Nitekim bir şeyleri tasarlayıp, plan yapma, takdir etme eylemi Allah dışındaki varlıklara da nispet edilebilir. Ancak, insanların yaptığı planların sık sık akamete uğradığı ve beklenen sonucu veremediği bilinen bir

gerçektir. Buna mukabil her şeyi ezelî ilmiyle bilen Yüce Yaratıcı için böyle bir şey söz konusu olamaz. O her şeyi ezelde takdir edip, vakti geldiğinde iradesine uygun olarak varlık âlemine çıkarandır. Bu anlamda Allah plan yapanların, takdir edenlerin en hayırlısı, en üstünüdür, demek yanlış olmayacaktır.

Hâlık ve Hallâk (الخالق والخلاق)

Allah Teâlâ'ya *hâlık* denmesi, bütün varlıkları takdir edip vücuda getirmesi nedeniyledir. O, eşyayı ilk olarak yaratması hasebiyle *hâlık*; kıyamete kadar yaratmaya devam etmesi ve ayrıca yeniden yaratma vasfı nedeniyle *hallâk*tır. Yasin 81'de bu açıkça görülmektedir:

"اَوَلَيْسَ الَّذي **خَلَقَ** السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِقَادِرٍ عَلٰى اَنْ **يَخْلُقَ** مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ **الْخَلَّاقُ** الْعَليمُ"

Gökleri ve yeri yaratan, onların benzerlerini yaratmaya kadir değil midir? Evet! Elbette kadirdir. O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır.

Yasin suresindeki bu ayet ve Hicr 86-87'deki ifadeler dikkate alındığında, yaratmanın Allah'a mahsus olduğunun vurgulandığı yerlerde O'nun ilim sıfatına gönderme yapılmaktadır. Buradan hareketle bazı bilginler En'âm suresi 100. ayette yer alan (خَرَقُوا) ifadesini ezelî ilimle yaratmanın karşısına yerleştirmiş ve müşriklerin cahilane bir şekilde Allah için kız-erkek evlatlar yakıştırmalarını bu şekilde izah etmişlerdir. Ayrıca ilk müfessirlerin bu ifadeyi 'yalan söylemek' şeklinde anladıkları nakledilmiştir (Ebû Hâtim er-Râzî 1994: 221-222).

Bu bağlamda Yüce Yaratıcı'nın *kayyûm* sıfatını da unutmamak gerekir. Allah Teâlâ'nın *kayyûm* oluşu, en basit ifadeyle, varlığı için bir başkasına muhtaç olmaması anlamındadır. Mahlûkatın varlığı ise Yaratıcı'ya bağlıdır, kendi başına var olmaları söz konusu değildir. Ayrıca yaratmanın sürekliliği ve yaratılmışların Yaratıcı'nın inayetine muhtaç olmaları da bu kavramla izah edilir ki, teist ve deist dünya görüşlerinin temelde ayrıştıkları noktalardan birini teşkil eder. Bu bağlamda *kayyûm* sıfatı, bütün âlemi yaratan ve yaşatan; ayakta tutan, koruyup gözeten anlamındadır.

Kur’an’da 6 defa geçen pay, nasip manasındaki bu kelime de takdir anlamıyla irtibatlıdır. Ayrıca layık olmak anlamındaki *haluka* köküyle de irtibatlandırılabilir. Zira insanların hayır adına yapıp ettikleri şeyler, karşılığında alacakları mükâfata layık olmalarını sağlamakta, onları ebedî hayatta pay/şans sahibi kılmaktadır.

Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle satanlara gelince, işte onların ahirette hiç nasipleri yoktur. (Âl-i İmrân 77)

Huluk/ahlak huy, seciye, karakter anlamındadır. Türkçemizde bunun çoğul formu olan ahlak kullanımı yaygındır.[4] *Huluk* aynı kökten geldiği *halk*’la birlikte yaratmanın zahirî ve batınî boyutunu oluşturmaktadır.

C-‘A-L (ج ع ل) kökü

Bu kök;

- 340 defa fiil formunda (جَعَلَ)
- 6 defa ism-i fail formunda (جَاعِل)

olmak üzere Kur’an’da toplam 346 defa geçmektedir.

Ce‘ale fiili *sana‘a*, *fe‘ale* gibi benzer manaya gelen bütün fiillerden daha geneldir (el-Halîl b. Ahmed I: 229). Dil bilginlerine göre *ca‘ale* fiilinin farklı kullanımları şu şekilde sıralanabilir:

- *Ehaze* ve *tafika* fiilleri gibi başlama bildirir. Örnek: (جعل الطالب يقرأ) “öğrenci okumaya başladı.”

[4] Ahlakla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. et-Tehânevî, Muhammed Ali (1996). *Keşşâfu Istılâhâti’l-Funûn I-II*. Thk. ‘Ali Dehrûc vd. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn, I, 762-763.

- *Evcede* (yarattı, meydana getirdi) anlamında kullanıldığında yalnız bir tane nesne alır. Örnek:

"وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ اُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔاۙ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٔدَةَۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ"

Siz, hiçbir şey bilmezken Allah, sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi. (Nahl-78).

- Bir şeyi başka bir şeyden yaratma, meydana getirme. Örnek:

"اَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَاۜ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّۜ اَفَلَا يُؤْمِنُونَ "

İnkâr edenler, göklerle yer bitişik bir halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlı şeyi sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi? Yine de inanmazlar mı? (Enbiya-30).

- Vaz etme, kural koyma:

"مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍۙ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَۜ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ"

Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm ile (diye bazı hayvanların işaretlenip kullanımdan alıkonması) ilgili bir buyruk koymamıştır. Fakat inkârcılar kendi uydurdukları yalanları Allah'a yakıştırmaya çalışıyorlar; onların çoğu akıllarını kullanmıyorlar. (Maide-103).

- Dönüştürme, başka hale çevirme:

Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi. (Fil- فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ 7)

- Bir şey hakkında hak yere veya batılca hüküm verme:

اِنَّا رَادُّوهُ اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ المُرسَلِينَ

Biz onu sana geri vereceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız (Kasas-7).

“وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًاۜ اَشَهِدُوا خَلْقَهُمْۜ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُونَ“

Onlar, Rahmân'ın kulları olan melekleri de dişi saydılar. Acaba meleklerin yaratılışlarını mı görmüşler? Onların bu şahitlikleri yazılacak ve sorguya çekileceklerdir. (Zuhruf-19)

B-D-‘A (ب د ع) kökü

Kur’an-ı Kerim’de sadece dört yerde geçen bu kökün formları şöyledir:

- 1 defa fiil formunda (اَبْتَدَعُ)
- 1 defa isim formunda (بِدْع)
- 2 defa sıfat-ı müşebbehe formunda (بَدِيع)

Bu kökten gelen kelimeler, ilk defa olma, öncesiz ve örneksiz meydana gelme gibi anlamlara sahiptir. Modern Arapçada ibdâ‘, orijinalite, özgünlük anlamına gelir. Bilindiği gibi, daha çok dinî konularda sonradan ortaya çıkan ilke, inanış, uygulama vs. için bidat terimi kullanılmaktadır. Nitekim şu ayet-i kerimede böyle bir anlama sahiptir:

قُلْ مَا كُنْتُ **بِدْعًا** مِنَ الرُّسُلِ

De ki: “Peygamber olarak gönderilen ilk kişi ben değilim.” (Ahkâf-9).

İsfehânî*, bedî‘* sözcüğünün Allah Teâlâ için kullanılması durumunda; herhangi bir vasıtaya, araca veya zaman ve mekân sınırlamasına bağlı olmaksızın eşyayı yaratması anlamına geldiğini kaydeder (s. 49). İbtidâ, bir örneği/benzeri bulunmayan şeyin ilk defa meydana getirilmesidir. (أبدع فلَان) ifadesi, ‘filan kişi alışılmadık, garip bir iş yaptı’ manasındadır. *Mübdi* ve *bedi* kelimeleri de bu kök anlamıyla irtibatlıdır. Nitekim Allah Teâlâ kendisi hakkında (بديع السَّمَوَات وَالْأَرْض) “gökleri ve yeri (bir örnek/model olmaksızın) yaratandır.” (Bakara 117) buyurmuştur.

B-R-E (ب ر أ) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 18 farklı şekilde olmak üzere toplam 29 defa geçmektedir.

- 10 defa fiil formunda (نَّبْرَأَ/تُبْرِئُ /نبرأ / بَرَّأَ/ تَبَرَّأَ)
- 1 defa isim olarak (بَرَاء)
- 2 defa masdar olarak (بَرَاءَة)
- 12 defa (بَرِيَء)
- 2 defa (بَرِيَّة)
- 3 defa ism-i fâil formunda (بَارِئ)
- 1 defa ism-i mef'ûl formunda (مُبَرَّءُون)

Kökün temel anlamı; istenmeyen hoşa gitmeyen şeylerden uzak olmak veya kendini uzak tutmaktır. Hastalıktan iyileşmek için de bu fiil kullanılır. *Bur'* kelimesi sureti iyice açığa çıkarmak manasındadır. Örneğin (برأَ الله الْخلق) cümlesi 'Allah mahlûkâtın suretlerini belirgin hale getirdi' demektir. Bu kelimenin esas anlamı kesmektir. Beri olmak da alakayı kesmek anlamındadır. Hastalıktan berî/uzak olma onun etkilerinin insan üzerinden uzaklaşması, kesilmesi manasındadır. Borçtan kurtulmak ve eti kemikten sıyırmak şeklinde de kullanılır (el-'Askerî, 138).

Beraet, besmele olmadan başlanan Tevbe suresinin ilk kelimesidir ve Müslümanların müşriklerle ilişkiyi kesmelerini buyuran bir ültimatom olarak yine bu kökteki 'uzak olma' anlamıyla irtibatlıdır. Genellikle gramer çalışmalarının başlamasına neden olarak gösterilen lahn örneklerinden biri de Tevbe 3'te geçen "Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır" ifadesinin hatalı okunmasıdır. Burada Rasul kelimesi yanlış okunduğu için anlamın bozulmuş olması, dil hassasiyeti bulunan bilginlere sorunun hangi noktaya geldiği noktasında ipuçları vermiş ve neticede Kur'an dilinin korunmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır.

(Resûlüm!) onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım (Yunus 41).

Yüce Allah'ın 99 güzel isminden biri olan *Bâri'* kelimesi genellikle İslam bilginlerince "yaratan, madde ve model olmadan icat eden; sıfatlarında yaratılmışlara benzemekten berî olan; birçok farklılıklarına rağmen evrenin bütün parçalarını âhenksizlik ve düzensizlikten berî/uzak olarak meydana getiren; hiçbir borç ve zimmet altında bulunmayan, bütün nimetleri bir lutuf olarak veren" (Topaloğlu 1992: 73) olarak tanımlanmıştır.

Bu kökün yaratma anlamıyla irtibatı tartışılmıştır. Temel anlamından uzak sayılabilecek terim anlamı nasıl oluşmuştur? Yoksa bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi (Jeffery 1938: 76), yaratma anlamı kuzeydeki Hıristiyanlar vasıtasıyla İbranice veya Süryaniceden mi alınmıştır? Kur'an ayetleri incelendiğinde, sadece 3 yerde yaratıcı anlamında (البارئ) kelimesinin; 2 yerde yaratılmışlar anlamında (بَرِيّة) sözcüğünün ve bir yerde yaratma anlamında (نبرأها) fiilinin geçtiği görülür. Yaratma anlamının, kelimenin diğer Sami dillerdeki benzerlerinde bulunması, bu anlamın mutlaka bahsedilen dillerden ödünç alındığını göstermez. Bilindiği gibi Sâmî dilleri uzmanlarının önemli bir kısmı, Arapçanın ana Sâmî dilin formlarını büyük ölçüde koruduğunu, dolayısıyla Sâmî dilleri üzerinde yapılacak herhangi bir çalışmada Arapçadan istifade edilmemesinin mümkün olmadığını kaydetmektedirler. Bu nedenle ortak Sami köklerden birçoğu için geçerli olan yaklaşım, bu kök için de geçerlidir. Yani Arapçada çok işlek olmayan veya zamanla unutulmuş olan yaratma anlamının Yüce Allah tarafından tekrar bu köke kazandırılmış olması muhtemeldir.

Bu kelimeyle ilgili klasik sözlüklerin naklettiği bir bilgi oldukça ilginçtir: *Berae* fiili yaratma anlamına gelen diğer fiillerden farklı olarak, büyük oranda içinde ruh taşıyan canlıların yaratılması için kullanılır. Yer, gökler ve başka varlıklar için (خلق), canlılar için ise (برأ) fiilinin kullanılması yaratılıştaki inceliklerden ayrı bir güzelliği temsil etmektedir. Nitekim Haşr suresindeki sıralamada önce *hâlık,* sonra *bâri'* ve ardından *musavvir* anılmıştır. Buradaki incelik, takdir anlamındaki *halk* ile onun zahirî âlemdeki karşılığı olan *vücûd* aşamalarının arasında zikredilmesiyle, ruh sahibi canlıların cevherlerinin her türlü afetten berî kılındığı/korunduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca

İsfehanî'nin yaklaşımına göre de *halk*, bedenlerin yaratılması, *ber'* ruhların yaratılması, *tasvir* de bu ikisinin bir araya getirilmesi anlamındadır (1999: 192).

N-Ş-E (ن ش أ) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 7 farklı kipte toplam 28 defa geçmektedir.

- 20 defa (أَنشَأَ)
- 1 defa (يُنَشَّؤُا)
- 3 defa (نَّشْأَةَ)
- 1 defa (نَاشِئَةَ)
- 1 defa masdar (إِنشَآء)
- 1 defa (مُنشِئُون)
- 1 defa (مُنشَئَات)

Bu kökün temel anlamı, büyümek ve gelişmektir. Ergenliğe girmiş genç için (ناشئ) kelimesi kullanılır. Bu fiil ayrıca bulutların gökyüzünde ilk ortaya çıkışını da anlatır. Ra'd suresi 12. ayette bu anlam kastedilmiştir:

O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.

Rahman 18'de yer alan (الْمُنْشَاٰتُ) kelimesinde de kök anlam olan yükselme manası vardır:

Denizde yüce dağlar gibi yükselen gemiler de O'nundur.

Vakıa 62'de geçen *neşet* kelimesi, ilk yaratılışa şahit olduğu halde yeniden dirilmeyi inkâr edenlere eleştiri bağlamında kullanılmıştır (ez-Zeccâc 1988: V, 257):

Andolsun, birinci yaratılışı(nızı) biliyorsunuz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?

Ayrıca Ankebut 19-20. ayetlerin delaletiyle, yeniden yaratmanın ahirette yine Allah tarafından gerçekleştirileceğinden kuşku söz konusu değildir:

Allah'ın yaratmaya nasıl başlayıp, sonra onu nasıl tekrar edeceğini anlamazlar mı? Doğrusu bu Allah'a kolaydır. De ki: Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bir bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır. Gerçekten Allah her şeye kadirdir.

İnsan başta olmak üzere, bütün mevcudatın ölümlü olmasından ve belli şartlara bağlı olarak hayat sürebilmesinden hareketle, Yaratıcı'nın önce her şeyi güzel bir şekilde vücuda getirip, sonra bozulmalarına veya helak olmalarına neden rıza gösterdiğini soranlara Fahreddin Razi şöyle cevap verir: "Bu tür şeyler örneğin bir kuyumcu veya inşaat ustası için eleştiri konusu olabilir. Nitekim bunlar yaptıkları işleri uzun bir zaman diliminde ve büyük emekler sarf ederek gerçekleştirirler. Allah ise yorulmaktan ve zamana bağlı olmaktan münezzehtir." (XIX: 417).

F-T-R (ف ط ر) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 6 farklı kipte olmak üzere toplam 20 defa kullanılmıştır.

- 10 defa geçmiş zaman kipinde (فَطَرَ)
- 1 defa ziyadeli fiil kipinde (اَنفَطَرَتْ)
- 1 defa isim olarak (فطرة)
- 1 defa masdar/isim olarak (فُطور)
- 6 defa ism-i fâil kipinde (فَاطِر)
- 1 defa ziyadeli ism-i fâil kipinde (مُنفَطِر)

Bu kökün temel anlamı yarmak, ortadan ikiye ayırmaktır. Burada Arapça fiil köklerinin iki harften oluştuğu, üçüncü harfin anlamdaki değişim yönünü işaret ettiğini savunan bir teoriden bahsetmek yararlı olacaktır. *Sünâiyye* olarak isimlendirilen bu teoriyi destekleyen pek çok örneğe kaynaklarda rastlamak mümkündür. Yaygın olarak bilinen *f-r*/*c-n*/*kt* gibi örneklerin yanı sıra ft maddesini de sayabiliriz. Nitekim (ف ت أ), (ف ت ت), (ف ت ح), (ف ت ر), (ف ت ق), (ف ت ك), (ف ت ن), (ف ط ر), (ف ط م), köklerinde kesmek, ayırmak, açmak, arasını ayırmak gibi ortak sayılabilecek anlamlar söz konusudur. Dolayısıyla incelemiş olduğunuz *f-t-r* kökünü bu yakın sesli ve anlamlı

kelimeler grubu içinde değerlendirmekte fayda vardır. Ayrıca orucun açılması için kullanılan *iftar* kelimesi ile 30 günlük orucun ardından kutlanan bayramın adı ola *fıtr* da aynı kök anlamıyla irtibatlıdır.

Fatr, eşyanın yokluktan varlık âlemine çıkarılarak görünür hale gelmesidir. Sanki yokluk yarılmıştır da varlık ortaya çıkarılmıştır. Bu nedenle ağacın çiçek açması ve kırbanın yarılması için de bu fiil kullanılır. Allah'ın insanları yaratması, varlık âlemine çıkarması tıpkı ağacın yapraklarını açması gibidir. Bu yönüyle *fatr*, fiilden farklıdır. Çünkü bu ikincisinde ortaya çıkma ve icat anlamları yoktur (el-'Askerî, 134). İbn Abbas'ın K.Kerim'de altı yerde geçen (فاطر) kelimesinin manasını, iki bedevînin bir kuyu başındaki tartışmalarına şahit olana kadar bilmediğine dair rivayet (Taberî 2000, XI: 283), kelimenin kökünde olan ilk defa yapma, önceden yaratma gibi anlamları pekiştirmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu temel anlamıyla irtibatlı şu örnekleri verebiliriz:

Yarık, gedik anlamında Mülk-3'teki *futûr* kelimesi;

Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahmân'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Haydi, çevir gözünü de bak, bir kusur, bir çatlaklık görebilecek misin?

Yarılma, çatlama anlamında İnfitar-1'deki kullanım;

Gök yarılıp parçalandığı zaman. اِذَا السَّمَٓاءُ انْفَطَرَتْۙ

Kur'an-ı Kerim'de, müşriklerin akla ziyan bazı sözlerinden ötürü göklerin çatlayacağı, yerin yarılacağı türünden bazı metaforik ifadelere rastlarız. Burada amaç söylenilen sözün gerçekten ne kadar uzak olduğunu etkili bir dille anlatmaktır. Örneğin, Meryem 90'da böyle bir anlatım söz konusudur:

Az kalsın, söyledikleri sözden gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar parçalanıp dağılacaktı.

Şûrâ-42'de ise Yüce Allah'ın heybetinden dolayı göklerin neredeyse yarılıp parçalanacağı yine muciz bir üslupla anlatılmaktadır:

O'nun kudret ve azametinden, neredeyse gökler yukarıdan aşağıya çatlayıp paramparça olacaklar!

Aynı şekilde kıyamette göklerin yarılacağını anlatan Müzzemmil 18'i de örnek verebiliriz.

F-t-r kökünün Kur'an'daki diğer kullanımlarının tamamı yaratma anlamıyla irtibatlıdır. Kur'an-ı Kerim'de sadece bir yerde (Rum-30) geçmesine rağmen, gerek hadisler ve gerekse diğer İslami disiplinlerin önemle üzerinde durduğu dinî bir terim haline gelen fıtrat kelimesi de yaratma anlamıyla yakından ilgilidir. Dünyaya gelen her çocuğun fıtrat üzere doğduğunu, sonradan anne-babanın veya çevrenin tesiriyle farklı inançlara sahip olabildiğini anlatan hadis İslam geleneğinde çeşitli disiplinlerce tartışılmıştır. Meselenin kelâmî, felsefî ve fıkhî boyutları bulunmakla beraber bizi burada ilgilendiren, kelimenin kökeninde bulunan yaratma anlamının semantik boyutudur.

Fıtrat; genellikle yaratılış, tabiat, mizaç, Allah'ın kullarını kendisini tanıyacakları şekilde yaratması gibi tanımlanmıştır. Bununla birlikte literatürde, kelimenin 'kalû belâ' şeklinde formüle edilen ilk misakla irtibatlandırıldığını görmekteyiz. Araf-172'de anlatılan bu misak hadisesi, Âdemoğlunun ilk yaratılışında özüne Allah'ı tanıma yeteneğinin konulması, bu anlamda ileride yapılacak itirazların önünün baştan kesilmesi şeklinde anlaşılmıştır. Konunun dinle, inanmayla ve hatta yaratmayla irtibatını aslında Rum-30 net olarak ortaya koymaktadır:

O hâlde, *ey insan;* ***sen bir hanîf olarak,*** *yani her türlü bâtıl inanç ve ideolojiden uzaklaşıp bir tek Allah inancına sımsıkı bağlanarak,* ***yüzünü dosdoğru bu dine,*** *Kur'an'ın ortaya koyduğu mükemmel inanç sistemine* ***çevir!*** *Yani,* ***Allah'ın insan bünyesine nakşetmiş olduğu*** *o saf, temiz ve doğal* ***yaratılış hâline!*** *Unutma ki,*

toplumlar ve çağlar ne kadar değişirse değişsin, ***Allah'ın yarattığı*** *ve varlık üzerinde egemen kıldığı yasalarda ve gönderdiği inanç kurallar****ında hiçbir*** *bozulma, pörsüme ve* ***değişiklik göremezsin; işte dosdoğru din budur; ne var ki, insanların çoğu*** *bunu* ***bilmez*** **(Kısa, 324).**

K-V-N (ك و ن) kökü

Kur'an'da en sık kullanılan köklerden birisidir. Farklı kipleriyle beraber toplam 1358 defa Kur'an'da kullanılan *k-v-n* kökünün yaratma anlamıyla ilgili boyutu 'Kün' emriyle ortaya çıkar. 8 yerde geçen 'kün feyekün' (كُنْ فَيكونُ) ifadesi, Allah Teâlâ'nın ezelî ilmi ve küllî iradesiyle takdir ettiği bir şeyi varlık âlemine çıkarması için ona sadece "OL" demesinin yeteceği ve hemen yaratmanın gerçekleşeceğini ifade etmektedir.

(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» der, o da hemen oluverir (Bakara-117).

Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece «Ol!» der; o da oluverir. (Al-i İmran 47).

Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi. (Al-i İmran 59).

O, gökleri ve yeri hak (ve hikmet) ile yaratandır. «Ol!» dediği gün herşey oluverir. (En'âm 73).

Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona sadece "Ol!" deriz; o da hemen oluverir. (Nahl 40).

Çocuk edinmek asla Allah'ın şanına yakışmaz. O bundan münezzehtir. O, bir şeyin olmasını dilerse, ona sadece "ol" der, o da oluverir. (Meryem 35).

Bir şeyi dilediği zaman, ona sadece "Ol!" der ve o da hemen oluverir. (Yasin 82).

Hayatı bahşeden ve ölümü takdir eden O'dur! Öyle ki, O bir şeyin olmasını istedi mi, ona sadece "Ol!" der, o da hemen oluverir! (Mümin 68).

Görüldüğü gibi bütün bu ayetlerde, Yüce Yaratıcı'nın ezelî ilmiyle birlikte, takdir ve iradesinin eşyayı yaratmada derhal sonuç vereceği anlatılmakta ve bu yönüyle diğer yaratma aşamalarından kısmen farklı bir boyuta işaret edilmektedir. İsfehânî'nin kaydettiğine göre, bazı bilginler *kevn* kavramını bir cevherin kendisinden daha aşağı bir cevhere dönüşmesi olarak anlamışlardır. Kelamcıların çoğu ise, *kevn*'den kastın yoktan yaratma olduğunu düşünmektedirler (s. 573). Başka bir tanıma göre *kevn*, suyun buharlaşması hadisesi gibi bir defada olup biten şeydir. Bu hadisede sanki suda bilkuvve bulunan ilahî suret ondan ayrılıp bir defada fiil sahasına çıkmıştır. Eğer bu oluş aşamalı ise bunun adı harekettir. Bazı bilginlere göre *kevn*, başlangıçta maddede bulunmayan suretin bir anda onda gerçekleşmesidir (el-Munâvî 1990: 285).

Kelam ekollerince tartışılan sıfatlar meselesinde de karşımıza çıkan ve bu formuyla Kur'an-ı Kerim'de bulunmamakla beraber, çeşitli ayetlerin delaletiyle zaman içerisinde Kelam ıstılahı halini alan tekvin sıfatı, Allah'ın bütün mahlûkâtı yoktan var etmesi anlamındadır. Maturidî kelamcılar, Allah'ın zatıyla kâim ve kadîm subûtî sıfatlarından biri olan tekvin sıfatını delillendirirken, yukarıda verilen ayetlerin yanı sıra, aklî delillere de önem vermişlerdir. Onlara göre tabiatın bütün mahlûkâtın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yaratılması, onun her şeye vâkıf bir güç tarafından meydana getirildiğini ispatlamaktadır (Yücedoğru 2011: 389).

Bütün kâinattaki oluş ve bozuluşu anlatan kevn ve fesat terimi de yaratma konusuyla temelden ilgilidir. Varlığın ezelî, varlığa hâkim olan yasanın da sürekli değişim olduğunu düşünen Aristo, başı sonu bulunmayan bu değişimin evrende sürekli devam eden bir oluş-bozuluş dengesiyle gerçekleştiğini düşünüyordu. Kevn-fesat denkleminde bir yaratıcı fikrinin bulunmadığı Aristocu yaklaşım, Kindî ve el-Âmirî gibi Müslüman bilginlerce kısmen değiştirilerek yaratma ilkesiyle uyumlu hale getirilmiştir. Özetle, İslam bilginlerine göre âlemdeki varlıklar yaratılma bakımından *mübdeât* ve *mükevvenat* olarak iki kısma ayrılırlar. Dört unsur, felekler ve gezegenler birinci kısmı oluşturur ve bunlar

doğrudan yaratılmışlardır (ol emri ile). *Mükevvenât* ise ilahî teshîrle oluşan varlıkları temsil eder. Bitkiler, diğer canlılar, madenler, meteorolojik hadiseler bu şekilde oluşmaktadır (Turhan 2002: 344).

S-V-R (ص و ر) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 5 farklı kipten olmak üzere toplam 18 defa kullanılmıştır.

- 1 defa emir kipinde (صُرْ)
- 4 defa fiil formunda (صَوَّرَ)
- 10 defa sur şeklinde (صُّور)
- 3 defa suret şeklinde (صُورَة)
- 1 defa ziyadeli ism-i fail şeklinde (مُصَوِّر)

Suret kelimesi Arapçada bir şeyin, hakikati, şekli veya sıfatı anlamında kullanılır. Bir işin en güzel surette yapıldığı söylendiğinde bundan kasıt, en güzel şekilde (olması gerektiği gibi) yapıldığıdır (ez-Zebîdî XII: 358). S-v-r kökünün birbiriyle pek ilgisi kurulamayan çeşitli manaları vardır. Mesela *savira* (صَوِرَ) fiili meyletmek, eğilmek; *sâra* (صارَ) fiili ise ses çıkarmak anlamındadır. Bu nedenle Bakara 260'da Hz. İbrahim'e hitaben (فَصُرْهُنَّ) "onları kendine alıştır" ifadesinden kastın 'onları kendine meylettir' olduğu kaydedilmiştir. (صوَّرَ) Allah hakkında kullanıldığında; her varlığa ona özel şekil ve suret vermesi, onu diğer varlıklardan farklı kılan özellikleri onda meydana getirmesi anlamı kastedilir (İbn Manzûr, s. 2523).

Tasvir/suret verme hadisesi Kur'an'da şöyle anlatılmaktadır:

Yeryüzünü sizin için yaşamaya elverişli bir yurt, gökyüzünü de *emniyet kalkanı gibi* ***bir kubbe yapan; size şekil veren -hem de,*** *ihtiyaçlarınıza ve yaratılış gayenize uygun bir hâlde düzenleyerek* ***en güzel şekli veren- ve sizi tertemiz nimetlerle rızıklandıran Allah'tır.*** (Mümin-64).

Gökleri ve yeri hak üzere yarattı. Sizi şekillendirdi ve şekillerinizi güzel yaptı. Dönüş O'nadır. (Teğabun-3).

Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği biçimde seni oluşturan cömert Rabbine karşı seni aldatan nedir? (İnfitar 6-7-8).

Suret vermenin anlamı açıklanırken, insanın yaratılış aşamalarının kuvvet-zayıflık açısından verildiği Rum-54 bağlamında, Allah Teâlâ'nın eşyayı herhangi bir asla/ilkeye dayanmadan yarattığı şöyle anlatılmıştır: "Nutfeden alakaya, alakadan mudğaya, mudğadan kemik, deri, et vb. şeylerden müteşekkil insana geçiş aşamalarından her birinde öncesiz yaratma söz konusudur, yani yaratma bir önceki aşamanın devamı niteliğinde veya onun maddesinin kullanılması şeklinde değildir." (Maturîdî 2005, VIII: 291).

Suret, aynı zamanda Tasavvuf literatüründe de önemli bir yere sahiptir. Sufiler, suret kelimesini iki farklı anlamda kullanmışlardır. Birinci olarak, kelimenin sözlük anlamına uygun bir şekilde, 'şekil, görüntü, zahir' gibi anlamlar; ikinci olarak ise 'bir şeyin özü, hakikati, mahiyeti' gibi manalar verilmiştir. Sufilere göre bir şeyin hakikatini idrak etmek, o şeyin ilm-i ilahîdeki suretini tasavvur etmek anlamına gelir. Yüce Yaratıcının bir suretinin bulunup bulunmadığı da Tasavvuf geleneğinde tartışılan konular arasındadır. İbn Arabî vb. sufilere göre Allah (C.C.) bütün zıtları bünyesinde toplayan bir varlık olarak, sureti de bu zıtlıkların toplamıdır. İşte bu özelliği nedeniyle O'nu tam manasıyla idrak etmek imkânsızdır. Bununla birlikte, zıtları bünyesinde toplayan bir varlığın, ancak yine zıtları kendisinde toplayan bir varlık aracılığıyla bilinebileceği öne sürülmüştür. Sufiler "Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı" hadisini de bu yaklaşıma uygun olarak 'Allah insanda zıtlıkları bir arada yarattı' şeklinde yorumlamışlar ve bu yorumlarına mesnet olarak da "ona kendi ruhumdan üfledim (Hicr-29)" ve "iki elimle yarattığım (Sâd-75)" ifadelerini göstermişlerdir. Burada iki el celal ve cemal sıfatlarını; Allah'ın ruhu da suretini temsil etmektedir (Demirli 2009: 540).

S-N-'A (ص ن ع) kökü

Bu kökten gelen kelimeler Kur'an-ı Kerim'de 5 farklı kipten olmak üzere toplam 20 defa kullanılmıştır.

- 15 defa yalın fiil olarak (صَنَعَ)

- 1 defa ziyadeli fiil olarak (اِصْطَنَعَ)
- 2 defa masdar şeklinde (صُنْعَ)
- 1 defa sanat (صَنْعَة)
- 1 defa çoğul isim olarak (مَصَانِعَ)

Bu kökün temel anlamı sun‘ yani yapmak, icat etmektir. Fiil/eylem sözcüğüyle aralarındaki nüans şöyledir; her *sun‘* fiildir, ama her fiil *sun‘* değildir. Ayrıca fiil hayvanlara ve cansız varlıklara nispet edilebilir, ancak *sun‘* için böyle bir şey mümkün değildir (el-Isfehânî, 375). *Sun‘*, bir işin daha önce bilgi sahibi olunan bir konuda düzenli bir şekilde yerine getirilmesidir. Bundan dolayı marangoza sanatkâr denildiği halde, tacire böyle denmez. Çünkü marangozun yapmayı planladığı şeyler hakkında eskiye dayalı bilgisi ve buna dair alet vb. ekipmanı mevcuttur. Tüccar ise ticaret yaptığında beklediği kazanca ulaşıp ulaşamayacağını bilemez (el-‘Askerî, 136).

Yukarıdaki tanımda yer alan ‘daha önce bilgi sahibi olunan bir konuda’ ibaresi bu fiilin semantik yapısını çözümlemede önemli bir işleve sahiptir. Nitekim bu kökün kullanıldığı Kur’an ayetleri incelendiğinde hiçbir yerde *sana‘a* fiilinin Allah’a nispet edilmediği, sadece bir yerde (صُنْعَ اللّٰهِ) ‘Allah’ın sanatı’ şeklinde masdar kullanımının bulunduğu görülür. Ayrıca bu eylemin insanlara nispet edildiği bağlamların büyük bir kısmının olumsuz içeriğe sahip olması da dikkat çekmektedir:

Din adamları ve âlimleri onları, günah olan sözleri söylemekten ve haram yemekten menetselerdi ya! ***İşledikleri*** *(fiiller) ne kötüdür!* (Maide-63).

Allah da onlara, ***yaptıklarından*** *ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.* (Nahl-112).

Çünkü onların ***yaptıkları****, büyücü hilelerinden başka bir şey değildir* (Tâhâ 69).

Fiilin ek almamış/yalın haliyle kullanıldığı olumlu iki örnek ise bizzat Allah tarafından Hz. Nuh’a gemi yapması için verilen ilahî buyruklardır:

Nezaretimiz altında ve vahyimize uyarak bir gemi ***yap***[5]*, zulmedenler için af dileme benden, şüphe yok ki onlar suda boğulacaklardır* (Hûd-37).

[5] İncelediğimiz pek çok mealde, ayette geçen (اصنَعْ) fiilinin ‘yap’ şeklinde çevrilmesi kanaatimizce doğru değildir. Çünkü deniz bulunmayan bir ülkede yaşayan Hz. Nuh’un doğrudan Allah’ın gözetim ve

Bunun üzerine biz de O'na: "Bizim gözetimimiz altında ve sana vahyettiğimiz yöntemlerle, seni ve seninle beraber olanları kurtaracak olan gemiyi ***yap****" diye bildirdik* (Müminûn-27).

Bu kökün diğer olumlu kullanımı ise Hz. Musa bağlamında ve birbirini takip eden ayetlerde gelmiştir:

Ayrıca, bizzat benim gözetimim altında yetişip bilgili ve güçlü bir lider olarak eğitil**men için, sana kendi katımdan** gönülleri cezbeden **bir** güzellik ve **sevecenlik bağışlamıştım (Tâhâ-39)**

Ben seni kendim için seçtim. (Tâhâ-41).

Sanat kelimesi de Hz. Davud'a zırh yapma tekniğinin (صَنعَةَ لَبوسٍ) öğretildiğini söyleyen Enbiya 21'de geçmektedir.

Bütün bu tespitlerden hareketle, *sana'a* kökünde olumsuz bir anlam içeriğinin bulunduğunu söylemek mümkün müdür? Veya diğer bir ifadeyle, sanat olgusunun temelinde yatan şey nedir? Bu soruyu sorarken, *sana'a* kökünde yer alan yapmacıklık, sunilik anlamlarını da akılda tutmaktayız. Bir kısmı dilimize geçmiş olan suni, tasannu' gibi sözcükler gerçek sanattan uzak olmayı ihsas ediyor olamaz mı? Gerçek sanat ise, Necip Fazıl'ın deyimiyle Yüce Allah'ı yani En Büyük Sanatkârı aramaktan ibarettir. Bütün kâinatla beraber Kur'an'ın bizzat kendisi Allah'ın eşsiz sanatının dildeki en üstün örneğini teşkil eder. Dikkat edilirse yukarıda sanat köküyle irtibatlı fiil kullanımlarının genellikle olumsuz bağlama sahip olduğu görülür. Ayrıca kötü bir alışveriş olan rüşvetin Arapça karşılıklarından biri de musâna'a (مُصانَعَة)'dır. Toplumu uyarmakta ihmal gösteren din adamları/hahamlar, sihirle meşgul olan, bu işi meslek haline getirmiş hokkabazlar, kavmini ve kendini helake sürükleyen Firavun vb.leri hep yaptıkları kötü davranışta adeta uzmanlaşmış, sahte sanatçılar konumundadırlar.

---

yönlendirmeleriyle inşa ettiği gemi, ne olursa olsun, bir sanat eseridir. Dolayısıyla en azından çeviride 'yap' yerine 'inşa et' sözünün kullanılması gerekirdi diye düşünüyoruz. Bu ayet aynı zamanda en büyük sanatkârın Hz. Allah olduğuna da bir işarettir.

Z-R-E (ذ ر أ) kökü

Bu kök, Kur'an-ı Kerim'de sadece 6 yerde ve tamamı fiil kipinde gelmiştir. Temel anlamı yaratmak ve çoğaltmaktır. *Zer'* masdarının zürriyetle ilişkisi açık olup, Hadiste geçen meşhur duada yine yaratma anlamında kullanılmıştır (أعوذ بكلمات الله التامات من شر ما خلق **وذرأ** وبرأ). Bu kökün Kur'an'daki kullanımlarının tamamında yaratmadaki çokluk ve zürriyet anlamının bulunduğu görülür:

Doğrusu Biz, cinler ve insanlar arasından, kalpleri ve akılları **olup da, onlarla** gerçeği **kavramayan; gözleri olup da, onlarla** doğruları **görmeyen; kulakları olup da, onlarla** hakikati **işitmeyen nicelerini,** bu inatçı, önyargılı, kibirli tavırlarından dolayı **cehennemlik yapmışızdır.** (Araf-179).

Sizin için yeryüzünde çeşitli renk ve biçimlerle yarattığı şeyleri de sizin hizmetinize verdi. (Nahl-13)

Allah'ın yaratıklarından, ekin ve hayvanlardan Allah için bir pay ayırdılar. (En'âm-136).

Dikkat edilirse bu ayetlerde bahsedilen varlıklar sayıca çok olan, genellikle çift olarak yaratılan varlıklardır. Buradan hareketle, zer' fiilinin üreyip çoğalabilen ve sayısı diğer varlıklara nispetle sürekli artan-eksilen canlılar için kullanıldığını söyleyebiliriz.

SONUÇ

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ışığında şu tespitleri yapmak mümkündür:

-Kur'an'da yaratma kavramıyla ilgili temel terim HALK olmakla beraber, yaratma anlamına gelen ve yaratmanın ya farklı bir aşamasına ya da türüne işaret eden başka terimler de vardır. İncelediğimiz kadarıyla *halk* fiilinin yaratma anlamı Cahiliye şiirine yansımamıştır. Bunun sebebi Cahiliye Araplarının yaratma fikrine aşina olmamaları değilse de (Izutsu, s.153) putperest bir toplumda bu kavramın zihinlerde ve gönüllerde yeterince yer etmediği söylenebilir. İslam öncesinde takdir, planlama, ölçme gibi anlamları olan *halk* kavramı, Kur'an'la birlikte Allah Teâlâ'nın en temel sıfatlarından biri

olan yaratma sıfatının başat kavramı haline gelmiştir. Yaratmanın ezelî ilimdeki takdir boyutu hesaba katıldığında her türlü yaratma eyleminin adı olan *halk* teriminin Kur'an'la birlikte anlam genişlemesine uğradığı anlaşılmaktadır.

-Kur'an'da halk terimi dışında yaratma anlamına gelen sözcüklerin anlam incelikleri üzerinde İslam bilginleri kafa yormuş, çeşitli yorumlarla Kur'an'daki yaratma olgusunun mahiyeti izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada verilen bütün terimlerin Kur'an'da yaratma anlamına gelen kavramların tamamını oluşturduğu elbette söylenemez. Örneğin, *neşr, ba's*, *ihyâ*, *ihraç*, *inbât* gibi birçoğu yeniden yaratma veya diriltme anlamına gelen terimler de yaratmanın değişik formlarını oluşturmaları bakımından önemlidir. Ancak araştırmamızda bütün kavramlara ayrıntılı bir şekilde yer verme imkânı bulamadık.

Yukarıda ele alınan yaratma anlamındaki Kur'an ıstılahlarının tamamı bir semantik alan içinde değerlendirildiğinde şu tablo ortaya çıkar:

- Yaratmanın Allah'ın ezelî ilmindeki takdir boyutu ve bütün yaratmaların ortak ismi: HALK
- Öncesiz ve örneksiz yaratma: İBDÂ'
- Kâinâtı en güzel şekilde ve en ince ayrıntısına kadar kurma: İNŞÂ
- Varlığı hiçliğin karanlığından adeta yarıp çıkarma: FATR
- Yaratmanın batınî boyutu, canlılardaki ruhun inşası: BER'
- Yaratıcının üstün gücünün ispatı, 'OL' sözü: TEKVİN/KÜN
- Bütün varlıklara suret, şekil verme: TASVİR
- Eşsiz sanatı ile bütün varlıkları en güzel, en sağlam şekilde yaratma: SUN'
- Yarattıklarını çeşitli görevlere, hizmetlere taksim etme: CA'L
- Bitkiler, hayvanlar, insanlar ve cinler gibi çift varlıkların yaratılması: ZER'

Özetle, kıyamete kadar bâkî kalacağı bizzat Allah tarafından garanti altına alınan Yüce Kur'ân'ın bütün lafızları, hatta harfleri bile kıymetli ve çok önemlidir. Ancak, Kur'ân'ın öngördüğü hayat anlayışını düstur edinirken bizler için kilometre taşı değerinde olan bazı temel terim veya kavramların ayrı bir önemi vardır. Yaratma anlamına gelen kavramlar da diğer anahtar kelimelerle birlikte Kur'an'ın anlam dünyasını ilmek ilmek

örmektedir. Bu sanatlı inşâ öyle kuşatıcıdır ki, örneğin yaratma semantik alanının baş kavramı olan *halk* sözcüğü, aynı kökten gelen *huluk/ahlâk* ile birlikte yaratmanın zahirî ve batınî yönünü oluşturur ve madde-mânâ, dış âlem-iç âlem gibi terimlere kapı aralar.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim.

Acar, Ömer (2017). *Anlam Değişmeleri Işığında Kur'ân'da Yeni Anlam Kazanan Kelimeler*. Bursa: Emin Yayınları.

el-Câhız, Ebû 'Usmân 'Amr b. Bahr (2002). *el-Beyân ve't-Tebyîn*. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl.

Ebû Hâtim er-Râzî (1994). *Kitâbu'z-Zîne fi'l-Kelimâti'l-İslâmiyyeti'l-Arabiyye.* Thk: Hüseyin b. Fadlullah el-Hemedânî. Sana: Merkezu'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-Yemenî.

Ebû 'Ûde, 'Ûde Halîl (1985). *et-Tatavvuru'd-Dilâlî Beyne Lugati'ş-Şi'ri'l-Câhilî ve Lugati'l-Kur'âni'l-Kerîm-Dirâse Dilâliyye Mukârane*. Ürdün: Mektebetu'l-Menâr.

el-Ferâhîdî, el-Halîl b. Ahmed (t.y.). *Kitâbu'l-'Ayn*. Thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî. Beyrut: Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl.

Guiraud, Pierre (1999). *Anlambilim*. (çev.Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.

el-Hilâlî, Muhammed Takıyyuddîn (1978). *Takvîmu'l-Lisâneyn*. Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif.

İbn Manzûr, Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed (er-Râğıb) (t.y.). *el-Mufredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. Mekke: Mektebetu Nizâr Mustafa el-Bâz.

_________ (1999). *Tefsîru'r-Râğıb el-İsfehânî*. Thk.: Muhammed Abdulazîz Besyûnî. Mısır: Câmiatu Tanta.

İbn Manzûr, Mumammed b. Mukerrem (tsz.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XV. Birinci Baskı. Beyrut: Dâru Sâdır.

Izutsu, Toshihiko (t.y.). *Kur'an'da Allah ve İnsan*. çev.: Süleyman Ateş. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

Jeffery, Arthur (1938). *The Foreign Vocabulary of the Qur'an*. Baroda: Oriental Institute.

Kabâve, Fahruddîn (1980). *Şi'ru Zuheyr b. Ebî Sulmâ*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde.

el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Huseynî (1998). *el-Kulliyyât*. Thk.: Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısrî. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.

Mukâtil. b. Suleymân, Ebu'l-Hasen (2006). *el-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-'Azîm*. (thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin). Bağdat: Merkezu Cum'a el-Mâcid li's-Sekâfe ve't-Turâs.

el-Munâvî, Abdurraûf (1990). *et-Tevkîf alâ Muhimmâti't-Te'ârîf*. Thk: Abdulhamîd Sâlih Hamdân. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub.

en-Nâbiğa ez-Zubyânî (1976). *ed-Dîvân*. Tunus: eş-Şeriketu't-Tûnisiyye li't-Tevzî'.

Okuyan, Mehmet (2001). *Kur'ân'da Vücûh ve Nezâir*. Samsun: Etüt Yayınları.

Palmer, F. R. (2001). *Semantik-Yeni Bir Anlambilim Projesi* (çev. Ramazan Ertürk). Birinci Baskı. Ankara: Kitâbiyât.

Reinhart, Vaabert (1980). *Dîvânu'r-Râ'î en-Numeyrî*. Beyrut: el-Ma'hedu'l-Elmânî li'l-Ebhâsi'ş-Şarkıyye.

Saussure, F. De (1976). *Genel Dilbilim Dersleri I-II* (çev. Berke Vardar). Ankara: TDK.

et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid (2000). *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*. Thk.: Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.

et-Tehânevî, Muhammed Ali (1996). *Keşşâfu Istılâhâti'l-Funûn I-II*. Thk. 'Ali Dehrûc vd. Beyrut: Mektebetu Lubnân Nâşirûn.

Topaloğlu, Bekir (1992). "Bâri'". C. 5. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

Turhan, Kasım (2002). "Kevn ve Fesat". XXV. Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.

Yücedoğru, Tevfik (2011). "Tekvin". XL. İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Huseynî (2001). T*âcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* I-XXXVII. Thk: Abdulkerîm el-'Azbâvî. Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt.

ez-Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. es-Seri b. Sehl (1988). *Me'ânî'l-Kur'ân ve İ'râbuh*. Thk: 'Abdulcelîl 'Abduh Şelebî. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub.

Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk (1986). *İştikâku Esmâillllâh*. Thk: Abdulhuseyn el-Mubârek. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.

CREATION PHENOMENE IN SEMITIC THEOLOGIES

SEMİTİK TEOLOJİLERDE YARATILIŞ FENOMENİ

Assist. Prof. Dr. Ruhullah ÖZ
Şırnak University, Faculty of Theology, Şırnak, Turkey
E-mail: ozruhullah@gmail.com

ABSTRACT

The phenomenon of creation is one of the most prominent issues that divine religions, philosophical doctrines and contemporary science try to solve the mystery of. While the Old Testament began with theology of creation, the New Testament formulated creation with a crystallological approach in the context of the trinity doctrine. The Quran, the last divine word, built the process of seclusion on the basis of creation. While purely scientific philosophical doctrines explain the mystery of creation with the Bing Bang theory. The themes of creation of semitic religions are literally similar, but quite different in nature. The Torah, for example, longs for creation in a certain period of time, in weeks. The Qur'an emphasizes that the universe consists of six different complex stages. Furthermore, in the Qur'an, creation is built on the concepts of “ratk” and “fatk”. First, the contiguity of the elements of the universe is expressed with ratk. But with the concept of fatk, a process of fragmentation and decomposition is pointed out. Approaches to the phenomenon of creation of the three divine religions believed to originate from the same source have brought about different ontological imaginations. Therefore, in this study, the three holly books about creation are united and decomposed, and which of these are more compatible with the data of today's modern science will be subjected to a kalam evaluation.

Keywords: Kalam, Creation, Semitic, Theology, Bigbang, Fatk, Ratk,

ÖZET

Yaratılış fenomeni, hem ilahi dinlerin hem felsefî doktrinlerin hem de çağdaş bilimin gizemini çözmeye çalıştığı konuların başında gelir. Eski Ahit, yaratılış teolojisiyle söze başlarken Yeni Ahit, yaratılışı teslis doktrini bağlamında kristolojik bir yaklaşımla formüle etmiştir. Son ilahi kelam olan Kur’an ise, inzal sürecini yaratılış (halk) temeli üzerine inşa etmiştir. Salt bilimsel felsefî doktrinler yaratılış gizemini Bing Bang teorisi ile açıklarken semitik dinlerin yaratılış temaları, literal olarak benzerlik arz etse de mahiyet açısından oldukça farklıdır. Örneğin; Tevrat, yaratılışı hafta günleri cinsinden olmak üzere belli bir zaman dilimine hasrederken Kur’an, kâinatın yaratılış safhalarının altı farklı karmaşık merhaleden teşekkül ettiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca Kur’an, yaratılış felsefesini *ratk* ve *fatk* kavramları üzerinde inşa ederek *ratk* ile kâinatın oluşumuna kaynaklık eden unsurların önce birbirleri ile olan bitişikliğine; *fatk* kavramı ile de bir parçalanma ve ayrışma sürecine işaret etmiştir. Aynı kaynaktan neşet ettiklerine inanılan üç ilahi dinin yaratılış fenomenine dair yaklaşımları, beraberinde farklı ontolojik tasavvurlar getirmiştir. Bu çalışmada yaratılış ile ilgili üç semavi kitabın birleştikleri ve

ayrıştıkları hususları ve bunlardan hangilerinin günümüz modern bilimin verileriyle daha uyumlu olduğu, kelamî açıdan bir değerlendirmeye tâbi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kalam, Yaratılış, Semitik, İlahiyat, Bigbang, Fatk, Ratk.

GİRİŞ

Üç Kutsal Kitaptan ikisinin yaratılışla söze başlaması, yaratılış fenomeninin semitik teolojilerdeki öneminin göstergesidir. Tevrat, " Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı."[1] sözünü serlevha ederek yaratılışın önemine vurgu yaparken Kuran "Yaratan Rabbinin adıyla oku"[2] beyanıyla Tanrının tanrısallığını yaratma eylemine dayandırmıştır. Tevrat ve Kuran mutlak yaratılışı ilk gündem maddesi yaparken İncil ise kendini Tevrat'ın devamı saydığından, yaratılışı üç kutsalından ikincisi olan oğul üzerinden temellendirmiştir.[3] İncil, Tevrat ve Kuran gibi konunun detayına girmemesine rağmen yine de İncil'in Yuhanna versiyonundaki "Başlangıçta söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey onsuz olmadı."[4] ifadesi ile yaratılışı Logos üzerinden formüle etmiştir.

Yaratılış konusu, üç semitik dinin önemli konu başlıklarındandır. Her üç ilahi kitap da doğrudan ya da dolaylı olarak yaratılışı mevzu bahis etmişlerdir. Yaratılış gibi çokça tartışılan bir mevzuyu din ekseninde tartışırken konuya objektif bir hüviyet kazandırmak için üç ilahi kitabın konu ile alakalı beyanları arasında mukayese yapma ihtiyacı hissettik. Bu nedenle çalışmamızda tek tanrılı üç ilahi dinin konuya dair beyanları arasında mukayese yöntemini kullandık. Ayrıca yaratılışla alakalı üç ilahi kitapta yer alan beyanlar arasında çapraz atıf yaparak bu bilgileri çağdaş bilimin verileriyle analize tabi tuttuk. Yapılan mukayeseler neticesinde hangi ilahi kitapta yer alan bilgilerin daha çok çağdaş bilimin verileri ile daha çok uyuştuğunu ortaya koymayı hedefledik. Zira ilahi hitapların yaratılış felsefesini mukayeseli bir tarzda işlemek, hem konunun ispatı hem de

[1] Tekvin, 1/1.
[2] Alak, 96/1.
[3] Yaratılış fenomeni Tevrat ve Kuran'a olduğu gibi İncil'de ayrıntılı bir şekilde anlatılmamıştır. Hatta İncil'in kendine özgü bir yaratılış teorisini geliştirmeye yarayacak düzeyde malumat verilmediği görülmektedir. Bu nedenden olsa Hıristiyan teologlar yaratılışla ilgili boşluğu Tevrat'ı esas alarak doldurmaya çalışmışlardır. Mehmet Salih Geçit, "Kur'an, Tevrat, İnciller ve Kutüb-i Sitte'de Hz. Adem ve Havva'nın Yaratılışı (Mukayeseli Bir İnceleme)", *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Erzurum,* Nihat Yatkın Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018), 391.
[4] Yuhanna, 1-3.

üç ilahi kitapta zikredilen söylemlerin modern dönemin yaratılış teorileri ile ne ölçüde örtüşüp örtüşmemesi açısından önem arz etmektedir.

Tek tanrılı üç dinden her birinin bir kutsal kitabı vardır. Bu üç dine mensup bireylerin temel başvuru mercileri bu kutsal kitaplar olmuştur. Bu bakımdan Kutsal kitaplar, kendisine inananların inanç kimliğini oluşturduğu gibi dünya görüşü ve bilim anlayışını da şekillendirmektedir. Buna göre bir Yahudinin yaratılış felsefesi Tevrat, bir Hristiyan'ın İncil bir Müslümanın da Kuran merkezli olmalıdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Eski Ahit'in yeni ve devamı niteliği taşıyan Yeni Ahit yaratılış konusunun detayına fazla girmemiştir. Bu bakımdan Yahudilik ve Hristiyanlığın yaratılış anlayışını daha çok Eski Ahit'in verdiği bilgiler üzerinden ele alma gereği duyulmuştur.

Tevrat, yaratılışı müstakil bir bap altında işlerken İncil, konuyu daha çok İsa'nın mucizevi ve ezeli varlığı üzerinden temellendirmiştir. Bu açıdan Tevrat, Tekvin bölümü ile Yahudiliğin yaratılış felsefesini tasvir ederken İncil Yuhanna'nın ilk pasajı ile Hristiyanlığın yaratılış felsefesinin merkezine Logos'u yerleştirmiştir. Kuran ise yaratılışı, Tevrat'ın aksine belli bir başlık altında işlemekten ziyade daha çok tevhid ve yeniden yaratılış bağlamında ele almıştır[5]. Ayrıca Kuran, yaratılışı daha çok Allah'ın kudret sıfatı ve her daim kâinata müdahil olması bağlamında işlenmiştir. Kuran, yaratılışı bağlamsal tarzda işleme ameliyesi ile hem ilk muhatap kitlenin zihin kodlarında yer alan şirk inancını hem de Tanrıdan bağımsız bir kâinat anlayışını reddetmiştir. Bir başka deyişle Kuran'ın yaratılış teorisi, bir yönüyle tevhidi ispata matuf iken diğer yönüyle de her türlü şirk anlayışını nefiy etmeye yöneliktir.

Bütün ilahi kitapların en önemli indiriliş gayesi kulluk bilincinin inşası ve ahlaki erdemliliğin tesisidir. Hiçbir ilahi kitabın bilimsel bilgi verme gibi bir amacı olmamıştır. Bununla beraber ilahi hitaplara konu alan haberlerin özellikle akli ve mantıki önermelerle çelişmemesi önemlidir. Yaratılış konusunda üç ilahi dinin kutsal metinleri içerisinde özellikle Tevrat'ın, akla ve bilimsel verilere ters düşen kimi tartışmalı konuları ihtiva

[5] Ayrıca Kur'an, sözünün ilk pasajına "خلق" kavramını yerleştirmekle muhatabın dikkatini daha sözün başında yaratılış gerçeğine çevirmiştir.

ettiği gözlerden kaçmamaktır.[6] Oysa varlığı yokluktan var ettiğine inanılan yaratıcının söylemlerinde hakikat dışı bir vakıanın yer alması mümkün değildir. Eski Ahit'in bilimsel açıdan kabul edilmeyen ya da aksi ispat edilmiş bazı hadiseleri haber vermesi, mantıksal açıdan tahrif edildiği gerçeğini kabul etmekten başka bir çözüm yolu bırakmamaktadır.[7] Bir başka deyişle Eski Ahit'te yer alan tezatlık ve uyuşmazlığın varlığı, insan dahlinin ilahi kitaba müdahalesinin sonucudur demekten başka bir ihtimal söz konusu değildir.[8] Buna karşılık Kuran'ın yaratılış konusundaki tutarlı ve bir o kadar da bilimsel verilerle uyumlu olması, onun hem ilahi olduğunun hem de tahrife uğramadığının kanıtı olarak gösterilebilir.

KÂİNATIN YARATILIŞI

Üç ilahi kitabın ilki olan Tevrat'ın en tartışmalı ve de çağdaş bilimle en çok çelişen bölümü yaratılış/Tekvin bölümü olarak göze çarpmaktadır desek yeridir. Tekvin bölümündeki evrenin yaratılışı, yaratılışın safhaları, yaratılış tarihi, insanın yeryüzüne ayak bastığı tarih ve tufan kıssası en çok tartışma konusu olan başlıklardır. Tekvin, yaratılışı iki aşamada işlemiştir. Birinci aşamada kâinatın, ikinci aşmada da insanın yaratılış serüvenini konu etmiştir. Kuran ise "halk" (yaratma) kavramına ilk ayetinde[9] yer vermesine rağmen Eski Ahit'in aksine gök, yer ve insanın yaratılışını bir bütün ve aynı başlık altında işlememiştir. Tekvin, birinci babın bir ve ikinci ayetinde kâinatın yaratılış serüvenini; "Tanrı ilk önce gökleri ve yeri yarattı. Yer tenha ve boş idi, boşluğu karanlıklar kaplamaktaydı. Sular üzerinde Tanrının ruhu hareket ederdi."[10] şeklinde izah etmekte ve akabinde "Tanrı ışık olsun dedi ve ışık oldu. Tanrı ışığın iyi olduğunu gördü

[6] Eski ve Yeni Ahit'i oluşturan kitaplardaki bazı arızalı metinlerin akla tamamıyla ters düştüğü halde yerlerini muhafaza etmelerini savunma yolundaki tutumlara esef etmekten başka bir şey yapılmamaktadır. Eski ve Yeni Ahitteki çelişkili metinler için bk. Maurice Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, trc. Mehmet Ali Sönmez (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979), 14-20.
[7] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 16.
[8] Zahiri teorisyen İbn Hazm'ın başını çektiği bir kesim Kutsal metinlerdeki tahrifin hem metin hem de yorumda olduğunu savunurken, İbn Haldun'un başını çektiği bir diğer kesim de tahrifin bir tek yorumda olduğunu savunmuştur. İbn Hazm el-Endulûsî, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 2014), 118.
[9] "Oku! Yaratan Rabbinin adıyla oku" Alak, 96/1.
[10] Yaratılış, 1/1-2.

ve ışığı karanlıktan ayırdı. Tanrı ışığa gündüz, karanlığa gece ismini verdi. Akşam sabah olduğunda birinci gün oldu.[11] sözüyle devam etmektedir.

Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılması hususunda belli bir periyodu takip ederken Kuran yaratılışı daha çok göklerin yaratılışı ve tevhid inancının ispatı çerçevesinde işlemiştir.[12] Kuran, yaratmayı ilahi sıfatlar bağlamında işlerken Allah'ın insan ve kâinatla olan ilişkisini hep merkezde tutmuştur. Bu açıdan Kuran'ın yaratılış teorisi, daha çok kâinatta olup bitenlerin gerisinde mutlak irade ve kudret sahibi olan Allah'ın hem makro hem de mikro düzeyde fiziki âleme müdahil olduğu çerçevesinde şekillenmiştir.[13] Öte yandan Kuran, yaratılıştan bahsederken yaratmanın mahiyet ve keyfiyetinin detayına girmekten çok Allah'ın yegâne yaratıcılığını ön planda tutmuştur. Yaratma eylemini tevhid bağlamında işleyen Kuran, yaklaşık elli ayette göklerin ve yerin, yüz küsur ayette insanın, elliye yakın ayette de genel anlamda yaratma eyleminden söz etmiştir.[14]

Kuran, yaratılışı mevzu bahis ettiği ayetlerin çoğunda bilgi vermekten çok mesaj içerikli iken Tevrat'ın yaratılış haberleri daha çok muhataba bilgi verme görünümündedir. Tevrat'ın bilgi içerikli haberleri ise bilim tarafından hem tahkik hem de tenkit edilmiştir. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi Tevrat'ın en çok tartışılan ve modern bilim tarafından tenkit edilen bölümü Tekvin/Yaratılış bahsidir. Tevrat'ın Tekvin bölümünün tenkide mahal vermesi ise kâinatın yaratılışına dair verdiği haberlerdir. Örneğin Tevrat, yer küreyi aydınlatan gök cisimleri yaratılmadan ışıktan söz etmiştir.[15] Oysa Tekvin'den anlaşıldığı üzere yaratılışın birinci gününde henüz gök cisimleri teşekkül etmiş değildir. Gök kubbenin "ışık saçıcı cisimleri", "gündüzü geceden ayırmak" ve "yer küreyi aydınlatmak" için dördüncü günün bir yaratılışı olarak ancak Tekvinin 14. ayetinde zikredilmiştir. Bunun için Tekvin'in ışığı birinci günün ürünü olarak gösterip ışığı sağlayan kaynağın (ışık saçan cisimlerin) üç gün sonra yaratılmış olduğunu haber vermesi mantığa aykırıdır. Zira evreni kat eden ışık, yıldızlar düzeyinde cereyan eden karmaşık

---

[11] Yaratılış, 1/3-5.
[12] Fussilet, 41: 9-12.
[13] Mustafa Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış* (İstanbul KURAMER Yayınları, 2017), 17.
[14] Mustafa Çağrıcı, "Yaratma", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 331-332.
[15] Tekvin, 1/17-18.

tepkilerin bir sonucudur. Örneğin sabah ve akşamın varlığı güneşin varlığına ve kendi ekseni etrafında dönmeye bağlıdır. Oysa Tekvin, güneş olmadan sabah ve akşamın varlığından bahsetmiştir. Sonucun mevcudiyetini sebebin mevcudiyetine öncelemek ise hem mantığa hem de bilime aykırıdır.[16]

Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılış aşamalarını bu şekilde haber verirken Kuran'ın verdiği bilgiye göre semavi cisimleri oluşturacak olan cisimler ilkin bir gaz kütlesi halindedir.[17] Ayrıca Tevrat, kâinat unsurlarının yaratılışını belli bir periyodik aşama şeklinde verirken Kuran'ın öngördüğü evrenin temel oluşum sürecinde gökler ile yer aynı süreç dâhilinde teşekkül etmiştir. Kuran'ın ifadelerine göre göklerin mi yoksa yerin mi önce yaratıldığına dair net bir bilgi bulunmamakla beraber kimi ayetlerde yer göklerden önce[18] diğer bazı ayetlerde de göklerin yerden önce yaratıldığı zikredilmiştir.[19] Ayrıca bir kısım Kuran ayetleri[20] gökler ve yerin yaratılışından söz ederken kimi ayetler[21] de yer ve göklerin yaratılışından söz etmektedir.[22]

Kuran'da Nâzîât süresi hariç[23] hiçbir ayette yer ve göklerin yaratılışında öncelik ve sonralığı bildiren net bir bilgi bulunmamaktadır. Nâzîât'taki ifadeler de iki farklı olaya işaret etmektedir. Birincisi göklerle ikincisi de yerle ilgilidir. Buna göre yeryüzü yayılıp döşenmeden önce zaruri olarak mevcut olmalıydı ve Allah göğü kurarken de mevcuttu. Buna göre yer ile gökyüzü evriminin aynı vakitte ve olayların birbirine karışmasıyla birlikte cereyan etmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Neticede Kuran'ın yeryüzü ile gökyüzünün yaratılışıyla alakalı ifadelerinde öncelik ve sonralık anlamının söz konusu

---

[16] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 53.
[17] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 223.
[18] Yerlerin göklerden önce yaratıldığını bildiren ayetlerin bir kısmı şunlardır. Bakara, 2: 29; Tâhâ, 20: 4.
[19] Göklerin yerden önce yaratıldığını bildiren ayetlerin bir kısmı şunlardır. A'raf, 7: 54; Yunus, 10: 3; Hud, 11: 7; Furkân, 25: 59; Secde, 32: 4; Kâf, 50: 38; Hadîd, 57: 4; Nazîât, 79: 27-33; Şems, 91: 5-10.
[20] A'far, 7: 54.
[21] Fussilet, 41: 9-12.
[22] Kuran'da yaratılışla ilgili ayetlerin kiminde ilkin arzın diğer bazı ayetlerde ise göklerin daha önce yaratıldığına işaret edilmiştir. Örneğin Bakara 2/29 ve Fussilet 41/9-12 ayetlerinden yeryüzünün gökyüzünden önce yaratıldığı, Nâzîât 79/27-33 ayetlerinde ise gökyüzünün yeryüzünden önce yaratıldığı sonucuna ulaşılır.
[23] "Şimdi, sizi yaratmak mı daha zor yoksa göğü yaratmak mı? Onu Allah yaptı. Onu yükseltip kusursuz olarak şekillendirdi. Gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Bundan sonra da yeryüzünü döşeyip yaydı. Yerden suyunu ve bitkisini çıkardı. Dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi. Hepsi sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için. Nâzîât, 79: 27-33.

olmadığı ortaya çıkmaktadır. Zira ilgili ayetlerin tamamında yer ve gök kelimeleri '*ve*' bağlacı ya da '*sümme*' kelimesi ile birbirine bağlanmışlardır. Oysa hem 've' hem de 'sümme' kelimesi, takdim ve tehirden çok olayların oluş zamanlaması açısından yan yana ya da art arda cereyan etmiş anlamındadır.[24]

Ünlü Mutezili müfessir Zemahşeri ilgili ayetlerdeki '*sümme*' edatının zaman açısından sonralık/terahi değil, ifade ve tertip açısından sonralık belirtmeye yönelik olduğunu belirtmiştir.[25] Buna göre '*sümme*' ifadesi, Allah'ın yeryüzünü yarattıktan bir süre sonra göğe yöneldiğini değil yeryüzünü ve oradaki her şeyi meydana getirdiğini ayrıca gökyüzüne de yönelip onu yedi gök olarak düzenlediğini belirtir.[26] Oysa Tekvinin yaratılış kıssasından çıkan netice yeryüzünün gökyüzünden önce yaratıldığı yönündedir.[27] Hâlbuki modern astronomi de gökyüzünün yeryüzünden önce yaratılması gerektiğini savunmaktadır. Zira yeryüzü güneş sistemindeki diğer gezegenler gibi güneşten kopmuştur.

Kuran'ın yaratılış fenomeninin kavramsal konseptinin merkezinde '*halk*' kavramı yer almaktadır.[28] Kuran'da Allah'a nispet edilen halk fiili daha çok yer ve göklerin

---

[24] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 225.
[25] Zemahşeri, Keşşaf, I, 271.
[26] Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî* (Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1946), 1: 74.
[27] Tevrat, yaratılış kronolojisinin ikinci evresini şu şekilde betimlemektedir: Tanrı, "Göğün altındaki sular bir yere toplansın, kuru toprak görünsün" diye buyurdu ve öyle oldu. Kuru alana "Kara", toplanan sulara "Deniz" adını verdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Tanrı, "Yeryüzü bitkiler, tohum veren otlar, türüne göre tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları üretsin" diye buyurdu ve öyle oldu. Yeryüzü bitkiler, türüne göre tohum veren otlar, tohumu meyvesinde bulunan meyve ağaçları yetiştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve üçüncü gün oluştu." Tekvin, 1/9-13. Tekvinin ikinci yaratılış kıssasına göre yerküre, tarihin belli bir kesitinde su ile kaplıyken kara parçalarının su yüzüne çıkmış olabileceği hususu bilim açısından tamamıyla kabul edilebilir bir varsayımdır. Ancak henüz güneş yok iken (zira Tevrat'a göre güneş daha dördüncü günde yaratılacaktır.) tohumla üreme gibi çok üstün düzen içinde bitkiler âleminin ortaya çıkması ve gündüzlerle gecelerin birbirlerini takip etmelerinin düzene girmesi bütün bunlar savunulamaz olan şeylerdir. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 54.
[28] Yaratılış, Kuran'ın farklı kelime ve kavram çeşitliliğiyle merkeze aldığı bir konudur. Kuran'ın yaratılış teorisine dair terminolojisine konu olan kavramların başında '*fatr*' kavramı gelmektedir. Fatr kavramının sözcük anlamı, çatlayıp yarılmak, yarmak, ortaya çıkarmaktır. İbn Arâbî, fatr kavramını, bir şeyi başlangıç safhasında yarmak Fahreddin Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beyrut: Darü'l-Fikr, 2005), 12: 140. olarak anlamlandırırken Râğıb el-İsfehânî ise fatr'ı uzunlamasına yarma anlamında açıklamıştır. Rağıb el-İsfehanî, *el-Müfredât* (Beyrut: Daru'l-Marife, 2005), 575. Kuran'ın yaratılışla ilgili kullandığı bir diğer kavram da *bedi'* kavramıdır. Bed'i, örneği ve benzeri bulunmayan bir şeyi ortaya çıkarmak, ilk olmak, eşsiz ve benzersiz olmak anlamındadır. Nitekim İsfehânî, ibda' kelimesinin Allah'a izafeten kullanılması

yaratılışı, tabiat düzeninin tesisi ve insanın vücuda getirilişi bağlamında ele alınmıştır.[29] Kuran'ın halk ve Halik kavramları ile bağlantılı olarak Allah'a isim formunda nispet ettiği bir diğer kavramda Hallâk'tır. Hallâk, Allah'ın her daim yarattığına ve aynı zamanda yaratma kudretinin mutlaklık ve mükemmelliğine işaret eden bir isim sıfattır.[30] Buna karşın Tevrat'ta Tanrı, yarattıktan sonra istirahate çekilmiştir.[31] Kuran'ın bu hususta ön plana çıkardığı en önemli husus, yaratmayı tamamıyla Allah'a hasretmekle beraber deist anlayışın savunduğu Allah'ın varlıkla olan ilişkisini kesen düşünce biçimlerine bir reddiyedir. Ayrıca Kuran'ın yaratma düşüncesi, bir şeyi herhangi bir maddeye dayanmaksızın varlık alanına çıkarmak ve yoktan yaratmak anlamındadır.[32]

İslam düşünce tarihinde hâkim görüş, Allah'ın kâinatı yoktan yarattığına dairdir.[33] Daha önce de ifade ettiğimiz gibi yoktan yaratma düşüncesi Kuranî naslara dayanmaktan ziyade belli başlı teolojik kaygılardan kaynaklanmıştır. Zira ne Tevrat'ta ne de Kuran'da yoktan yaratma veya maddi bir unsurdan yaratma gibi spekülatif meseleleri irtibatlandıracak açık herhangi bir karine bulunmamaktadır.[34] İbn Rüşd'e göre âlemin ezeli olduğu görüşü kadar onun yoktan ve sonradan yaratılmış olduğu fikri de Kuran'ın sarih beyanlarından istihraç edilemez.[35] Nitekim Maturidi de "Biz âlemin yoktan yaratılmış olduğunu beyan etmekle en mükemmel düzeyde irade/ihtiyar sıfatını haiz birinin fiili olan bir yaratma türünü kastediyoruz"[36] kaydını düşmektedir.

---

durumunda "bir şeyi aletsiz, maddesiz, zaman ve mekândan bağımsız olarak yaratma" anlamında olduğunu kaydeder. Bk. el-İsfehanî, *el-Müfredât,* 50.

[29] Bekir Topaloğlu, "Hâlik", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15: 303.

[30] Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış,* 19.

[31] Tekvin, 2/3.

[32] el-İsfehanî, *el-Müfredât,* 224-225. Halk kavramının Allah'a izafeten yoktan (ex niholo) ya da herhangi bir madde temeli olmadan yaratmak manasına geldiği yönündeki hâkim görüş, dilsel kullanımdan ziyade tenzih hassasiyetine dayalı bir teamüldür. Zira Kuran'ın nazil olduğu zaman ve zeminde Allah'ın kâinatı yoktan mı yoksa maddi bir unsurdan mı yarattığına dair herhangi bir tartışma söz konusu değildir. Allah'ın âlemi yoktan değil de asal bir maddi unsurdan yarattığı telakkisi te'addid-i kudema (birden çok kadim varlık) problemine yol açısı sonrası problem haline gelmiştir. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış,* 22.

[33] Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdu'l-Kerim eş-Şehristânî, *Nihâyetu'l-İkdâm,* thk. Alfred Guillaume (Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2009), 3.

[34] Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *el-Keşf an Menâhici'l-Edille* (Beyrut: Dirâsâsi'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1998), 161-162.

[35] Rüşd, *el-Keşf an Menâhici'l-Edille,* 42-43.

[36] Ebu Mansur el-Maturidi, *Kitâbu't-Tevhîd,* thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruci (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003), 71.

Kuran, kâinatın yaratılış aşamalarını haber verirken evrenin temel oluşum sürecini meydana getiren olayları bir sentezleme yöntemi ile dile getirmiştir.[37] İlgili ayetlerin verdiği bilgiye göre içerisinde küçük taneciklerin içinde bulunduğu bir gaz kütlesinden dem vurmaktadır. İlgili ayette geçen '*duhan*', genel olarak gaz halinde bir madde ile havada az çok sabit bir biçimde duran küçük taneciklerden oluşur. Maddesi katı hatta sıvı halde bulunabilen bu tanecikler az çok yüksek derecede bir ısıya sahiptirler. Kuran'ın verdiği bilgiye göre kâinatın oluşumuna kaynaklık eden unsurlar ilk önce birbirlerine bitişik (ratk) bir kütlede iken sonrasında bir parçalanış (fatk) süreci cereyan etmiştir. Arapçada 'fatk' yarma, sökme ve ayırma 'ratk' ise aynı cinsten bir bütün elde etmek için birtakım unsurları birleştirme kaynaştırma veya birbirine dikme işidir.[38]

Kuran'ın yaratılış kuramına dair en net ifadesi; Enbiya süresindeki "İnkâr edenler, gökler ve yer bitişik (ratk) iken onları ayırdığımızı (fetk) ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?"[39] ayetidir. Ayetten anlaşılan o ki gökler ve yer başlangıçta birbirine bitişik halde olup sonradan iki ayrı cisim/kütle haline gelmiştir. Ayetteki '*ratk*' kelimesi, gökler ve yerin birbirine bitişik olmasına, '*fetk*' kelimesi ise birbirinden ayrı hale getirilmesine işaret eder. Muhammed Esed Kuran'ın yaratılışla ilgili *rakt* ve *fatk* kavramlarına dair şu tespitlerde bulunmuştur. "Kuranda 'gökler ve yer' ifadesiyle evrenin başlangıcına dair dile getirilen *ratk* kavramı, evrenin başlangıçta tek bir elementten meydana geldiğini haber verirken *fetk* kavramı da bütünsel kütlenin sonradan merkezi çekim yüzünden büzüşüp muhtelif varlıklara dönüştüğünü haber vermektedir. Kuran'ın bu argümanı hemen hemen bütün astrofizikçilerin paylaştığı görüşü şaşırtıcı bir biçimde doğrulamaktadır.[40] Zira ilgili ayette Kuran, evrendeki her şeyin ilk başta bir bütün olduğu

[37] Konuyla ilgili bk. Enbiya 21: 30.
[38] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 228.
[39] Enbiya, 21/30.
[40] Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2: 651 (638. not).

ve evrenin her an genişlemekte olduğunu[41] ayrıca evrenin bir gaz aşaması geçirdiğini[42], evrenin bir dönemde sadece hidrojen ve helyum gibi gazlardan oluşan bir gaz bulutu olduğu teorisiyle tamamen örtüşür niteliktedir.[43]

Mustafa Öztürk'e göre ilgili ayetleri bilimsel veriler ışığında değerlendirmek fantastik bir yaklaşımdan öteye geçmemektedir. Ona göre vahyin nazil olduğu dönemde büyük çoğunluğu ümmi olan muhatap kitlenin yaratılıştaki ilk sahneyi yani gökler ve yerin bitişik olma keyfiyetini gözle görmesi veya böyle bir bilimsel bilgiye sahip olması söz konusu değildir.[44] Oysa Öztürk'ün iddiası bir yönüyle de olsa ilahi hitabın belli bir zaman dilimi ve belli bir muhatap kitleye münhasır kılma sonucunu doğurur ki bu sav sonunda Kuran'ın tarihselliğine yol açar. Oysa Kuran mesajı evrensel olduğuna göre muhatap kitlesi de nüzul zamanındaki tek insanlar değildir. Bu bakımdan Kuran, dün ümmi bir topluma hitap ettiği gibi bugünün modern ve entelektüel kesimine de hitap etmektedir.

Kuran'ın yaratılışla ilgili bilimsel kaygı taşımadığını savunanlara göre şayet Kuran gökler ve yerin yaratılışıyla ilgili olarak bilimsel bilgi temelinde ilk muhatapların hâkim evren anlayışına muhalif beyanlarda bulunmuş olsaydı bu durum tevhid davetinin önüne yepyeni engeller çıkaracaktı. Bu hususta Montgomery Watt şu tespitte bulunmuştur. "Her dini metin gibi Kuran da ilk muhataplarına kendi dil, gelenek ve dünya görüşleriyle hitap etmiştir. Şayet Kuran o gün yeryüzünün güneşin etrafında döndüğünü söyleseydi o zamanki muhatların Kuran'ı reddetmek için ekstra gerekçeleri olurdu. Bu nedenle Kuran, dönemin yaratılış inancına uygun bir şekilde dünyayı düz bir yeryüzü ve

---

[41] Caner Taslaman bu ayeti Kuran'ın asırlar önce *Big Bang*'a işaret ettiğine delil göstermiştir. Caner Taslaman, *Big Bang ve Tanrı* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013), 170-177. Mustafa Öztürk'e göre ise Enbiya 21/30'un Big Bang olayına işaret ettiğini iddia etmek ilmi açıdan izah edilebilir bir şey değildir. Zira Kuran'ın nazil olduğu dönemde bilimsel alt yapı ve teleskop gibi gözlem aletlerinin olmadığı bir dönemde nazil olan bir beyanı bu türden bilimsel bir teori ile bağdaştırmak fantastik bir yaklaşımdan öteye geçmez bir iddiadır. Zira bu türden bir iddianın temel vasfı ümmilik olan bir kitlenin algı ve idrak dünyasında bir tekabülü bulunmamaktadır. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış,* 71.

[42] Fussilet, 41/11.

[43] Taslaman, *Big Bang ve Tanrı*, 171-172.

[44] Öztürk, ayetteki ratk kavramını, "gökyüzünün yağmur yağmasından dolayı yeryüzünde kuraklık olması", fetk kavramını da yağmurun yağması ve toprağın kabarıp bitkilerle donanması" şeklinde yorumlamıştır. Detaylı bilgi için bk. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış,* 72.

gökyüzünün de arzın üzerinde bir çatı gibi betimlemiştir.[45] Oysa şayet Kuran ilk muhatabının bilgi, birikim ve kültür seviyesiyle yetinmiş olsaydı, muhatabın anlamakta zorluk çekeceği yeryüzünün an be an genişlemekte olduğundan bahsetmezdi.[46]

Bu düşüncede olanlara göre Kuran vahyinin ilk ve doğrudan muhatapları yaratılış ayetlerini modern bilimin kabullerine aykırı biçimde anlamışlardır. Fakat burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki Kuran yaratılışı modern çağdaki insanların bilimsel bilgi düzeylerine göre değil, ilk muhatapların dil, bilgi, birikim ve kültür kodlarına uygun biçimde anlatmıştır. Bu anlatımın bilimsel ve nesnel gerçeklik değeri kuşkusuz tartışılabilir, çünkü konunun bu veçhesi belagat terimiyle ifade etmek gerekirse *faide-i haberden öte lazım-ı faide-i* kabilindendir.[47] Her ne kadar Tevrat'taki yaratılışla ilgili beyanlar daha çok bilgi verme amaçlı olsa da Kuran'ın beyanları bilgilendirici olmakla beraber anlam ve değer yükleyici mesaj içeriklidir. Mesajlardaki ana tema ise Allah'ın tek gerçek mabud ve muhteşem kudrete sahip bir yaratıcı olduğu vurgusudur.[48] Zira Kuran'ın merkezi mesajı tevhidin ta kendisidir.[49] Mustafa Öztürk'e göre Allah'ın yaratıcı olduğu mesajı tarih üstü, yaratılışla ilgili ayetlerdeki anlatımlar tarihsel içerikli ve değişkendir.[50] Oysa ilahi hitaplardaki anlatımların tarihsel olduğunu iddia etmek beraberinde kelamın kendisinin tarihselliğini de getirir ki bu da tartışmalı bir konudur.

Tevrat, gök ve yerin yaratılışı hususunda şu bilgilere yer verir: "Tanrı şöyle buyurdu: Gök kubbede gündüzü geceden ayıracak, yeryüzünü aydınlatacak ışıklar olsun. Belirtileri, mevsimleri, günleri, yılları göstersin." Ve öyle oldu. Tanrı büyüğü gündüze, küçüğü geceye egemen olacak iki büyük ışığı ve yıldızları yarattı. Yeryüzünü aydınlatmak, gündüze ve geceye egemen olmak, ışığı karanlıktan ayırmak için onları gök

---

45 W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed'in Mekke'si*, trc. Mehmet Akif Ersin (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1995), 19.
46 Kuran'da günümüz bilimsel verilerin kabul ettiği deneyler neticesinde evrenin gittikçe genişlediğine işaret edildiğini "mûsi'ûn" kavramını delil gösterenlere karşılık Öztürk, "mûs'iûn kavramını evrenin genişlemesine hamletmek en iyimser nitelemeyle anakronizmdir" diye mukabelede bulunmuştur. Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 73.
47 Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 113.
48 Nurullah Aydeniz, "Teachıng of Creatıon ın The Quran", *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi,* Nihat Yatkın Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018), 561.
49 Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 112.
50 Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 112.

kubbeye yerleştirdi. Tanrı bunun iyi olduğunu gördü. Akşam oldu, sabah oldu ve dördüncü gün oluştu."[51] Tevrat'ın verdiği bilgi tasvir açısından kabul edilir cinsten olsa da kıssanın bütünü içerisinde parçanın bulunduğu yer kabul edilir cinsten değildir. Zira yer ve ay, kendi kökenleri olan güneşten kopmuşlardır. Bu bakımdan güneş ve ayın yaratılışını yerin yaratılışından sonraya bırakmak, güneş sistemi unsurlarının oluşumu hususundaki kabule büsbütün aykırıdır.[52]

Tevrat'ta durum bu iken Kuran'a göre yerkürenin teşekkülü dört aşamada gerçekleşirken semavi cisimler iki aşamada meydana gelmiştir.[53] Bu hususta bilimin verdiği bilgi ise şu şekildedir: güneş ve onun yan ürünü olan yerin teşekkül süreci ana nebülözün yoğunlaşması ve parçalara bölünmesi şeklinde olmuştur.[54] Kuran semavi 'duman'ın gelişim sürecinde önce bir bitişme sonra da bir ayrılmanın husule geldiğini bildirmekle bilimsel verilerin tespit ettiğini apaçık bir şekilde ifade etmektedir.[55] Kuran, evrenin başlangıç dönemindeki 'duman'a vurgu yapmakla o sırada kâinatı oluşturan maddeler içerisinde gaz maddesinin ağır bastığı duruma işaret etmektedir. Kuran'ın öngördüğü bu teori ile çağdaş bilimin belirlediği ilkel nebülöz arasında tam bir uyum söz konusudur.[56]

Tevrat ile Kuran'ın kavram kullanımında benzeştiği,[57] keyfiyetin derinliğinde çeliştiği konulardan biri de '*altı gün*' meselesidir. Tekvindeki yaratılış kıssası, temelde Kuran'ın altı günde yaratmaya dair beyanıyla örtüşür mahiyettedir.[58] Yalnız Kuran'ın ilk yaratılışla ilgili zaman meselesi müphem olsa da bu konuda Tekvin'deki yaratılış

---

[51] Tekvin, 1:14-19.
[52] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 55.
[53] Fussilet, 41: 9-12.
[54] Yaratılışla ilgili bilimsel teorilerin detayı için bk. Adem Tatlı, ed. *Bilimlerin Işığında Yaratılış* (İstanbul: İstanbul Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017).
[55] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 240.
[56] Kuran, gökler ve yerin yaratılışında altı merhaleyi öngörür. Buna göre göksel cisimler, yeryüzü ve yeri insanların yaşamına elverişli hale getiren imkânlar yaratılmıştır. Arz bu duruma geçiş aşamasında ise dört zaman evresinden geçmiştir. Nitekim bu noktada bilimsel verilerin de bu noktada jeolojik çağlar olarak belirlediği aşamalar da Kuran'ın verileriyle uyuşur niteliktedir. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 239-240.
[57] İlahi kaynaklı dinlerin kutsal metinlerinin terminolojisinde benzer kavramların kullanılması gayet normaldir.
[58] Fussilet, 41/9-12.

kıssasıyla bağdaşır tarzda konuştuğu aşikârdır. Kuran'ın 'altı gün'ü zaman dilimi açısından müphem olsa da Tekvinde "altı gün", yirmi dört saatlik zaman dilimini anımsatır biçimde "akşam oldu, sabah oldu ve ilk gün oluştu"[59] açık ve nettir. Tevrat'ın 'altı gün' metaforunun haftanın gün cinsinden olduğunu kanıtlayan şey ise Tevrat'ın "Gök ve yer bütün öğeleriyle tamamlandı. Yedinci güne gelindiğinde Tanrı yapmakta olduğu işi bitirdi. Yaptığı işten o gün dinlendi. Yedinci günü kutsadı. Onu kutsal bir gün olarak belirledi. Çünkü Tanrı o gün yaptığı, yarattığı bütün işi bitirip dinlendi"[60] ifadesidir. Tanrının altı günlük bir çalışmadan sonra çekilmiş olduğu söylenen bu "şabat" (dinlenme) sözü[61], Yahovacı yaratılış metninde yer almamasına rağmen Saserdotal metnin yazarının bu eklemeyi yapması tahrifin somut kanıtıdır.[62] Saserdotal Tevrat yazarının art arda gelen yaratılış safhalarını bir haftalık süre içerisinde dine rağbeti artırmak gibi bir amaçla sıkıştırması bilimsel hiçbir dayanağı bulunmamaktadır. Zira bugün bilinmektedir ki evrenin teşekkülü safha safha gerçekleşmiş safhalar ise süresini çağdaş fiziğin bile yaklaşık bile olsa veremediği son derece uzun zaman dilimlerine yayılmıştır. Nitekim Kuran'ın yaratılışla ilgili ayetleri kâinat ve arzın teşekkülünü gün bazından değil de zaman aralığına yayması bilimsel verilerle daha çok örtüşür niteliktedir.[63]

Kuran'da kâinatın yaratılışıyla ilgili çeşitli ayetlerde 'altı günde yaratma'dan söz edilmiş ve bu ayetlerde yaratma fiili halk kelimesiyle belirtilmiştir. Kâinatın yaratılışının mevzu bahis edildiği ayetlerde geçen "sitteti eyyam" lafzındaki 'eyyâm'ın tekili olan 'yevm' kelimesi, yaygın anlam ve kullanımıyla yirmi dört saatlik zaman dilimine tekabül eder. Fakat yeryüzü yaratılmadan önce bilindik anlamda günden söz etmek mümkün değildir. Çünkü 'yevm' yerkürenin kendi etrafındaki bir tam dönüşünü tamamladığı

---

[59] Tekvin, 1/5.
[60] Tekvin, 2:1-3.
[61] Allah'ın yaratmayı altı günde tamamlayıp ardından arşa istiva ettiğini haber veren Kuran ifadeleri ile Pazar-Cuma günleri arasında tamamlanan yaratılış sonrasında Tanrının cumartesi/sebt günü istirahate çekildiği yönündeki Tekvin ifadeleri yüzeysel benzerlik arz etmektedir. Yalnız Allah'ın istirahat etmesi tenzihe aykırı düştüğünden dolayı İslam kelamında yedinci günün sebt diye isimlendirilmesinin istirahate değil işi tamamlama veya ara verme nedenine bağlı olduğu ileri sürülmüştür. el-İsfehanî, *el-Müfredât*, 323-324.
[62] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 58.
[63] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 59.

süreye verilen isimdir. Bu bakımdan ilgili ayetlerdeki ‘yevm’ kelimesinin yirmi dört saatlik zaman dilimini ifade etmesi, bilimsel ve nesnel gerçeklik açısından mümkün değildir.[64] Bu nedenden olsa gerek Tevrat kâinatın yaratılışını hafta günleri cinsinden altı gün zaman dilimine hasrederken Kuran gün anlamına gelen ‘yevm’ kelimesi yerine, dönem, uzun zaman dilimi gibi anlamlara gelen ‘eyyâm’ kavramını kullanmıştır. Nitekim modern dönemde de kabul gördüğü üzere “altı gün” den kasıt altı evredir. Bu bakımdan Kuran’ın ‘eyyâm’ kavramı Tevrat’ın ‘gün’ kavramına nazaran bilimsel verilerle daha çok örtüşür niteliktedir.

Kuran “Rabbiniz, gökleri ve yeryüzünü altı günde yaratmış olan Allah’tır.”[65] diye haber verir. Arapçada ‘yevm’ gün anlamına gelirken çoğulu olan ‘eyyam’ ise günler, devirler ve merhaleler anlamına gelmektedir.[66] Çoğu tefsircinin ‘gün’ diye tercüme ettikleri ‘yevm’ çoğulu ‘eyyam’ kelimesinin bizzat Kuran’da ve Kuran’ın nazil olduğu toplum dilinde gün anlamı haricinde de kullanıldığı bilinmektedir. Yevm kelimesi, en yaygın anlamıyla gün demektir. Yalnız ‘yevm’, güneşin bir batışıyla ertesi gün tekrar batışı arasında geçen zaman süresinden daha çok gün ışığı (gündüz) anlamını ifade etmektedir.[67] Çoğul şekli ‘eyyam’ ise sadece günler manasına değil aynı zamanda uzun süre, ne kadar olduğu belli olmayan uzun zaman devresi anlamına da gelir. Kelimenin anlam kökeninde yer alan zaman evresi ve merhale manası Kuran’ın başka yerlerinde de geçmektedir.[68] Nitekim ‘eyyam’ın uzun zaman dilimi anlamında kullanıldığı ayetin sibakında yaratılışın altı günde gerçekleştiğine vurgu vardır. Bu demektir ki ‘yevm’ Tevrat’ta olduğu gibi hafta günleri cinsinden yirmi dört saatlik zaman dili anlamında değildir.

---

[64] Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 76.
[65] A’raf, 7:54.
[66] Kuran’ın yaratılış konusunda merkeze aldığı ‘eyyam’ kelimesini; devirler ve merhaleler anlamında tercüme eden mealci sayısı yok denecek kadar azdır. ‘Eyyam’ kelimesini ‘günler’ diye tercüme edenlerin ileri sürdükleri delil ise şu şekildedir. Kuran’ın yaratılışa ilişkin ayetlerinin yaratılışı “günler” halinde merhalelere ayırmasındaki amacı, İslam’ın doğuşu sırasında Yahudi ve Hristiyanlar arasında yaygın olan kanaate göre yaratılışın altı günde cereyan ettiği yolundaki inancı bile bile benimseyerek o derece yaygın olan bir inanca karşı çıkmamış olmasıdır. Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 220.
[67] Bucaille, *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*, 221.
[68] Örneğin, “…O, gökten yere, (yukarıdan aşağıya) işleri düzenler, sonra da o işler, sizin saydıklarınızdan bin yıl kadar olan bir günde O’na yükselir.” Secde, 32-5; “Melekler ve Ruh miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde ona çıkar.” Me’aric, 70-4.

İbn Aşûr, Kuran'daki 'altı gün'[69] tabiriyle bilindik manada gün değil, yaratılış süreçleri ve merhalelerinin kastedildiğini belirtmiştir.[70] Nitekim Kuran'da da 'eyyâm' kelimesi, yirmi dört saatlik zaman dilimi manasının yanı sıra süre kaydı olmaksızın 'dehr' gibi 'mutlak zaman' ya da 'belirsiz süre' anlamında kullanılmıştır.[71] İbn Aşûr'a göre "Allah'ın hikmeti, göklerin ve yerin bir anda değil, tedrici olarak yaratılmasını gerektirmiştir. Kâinattaki varlık birimlerinin birbirinden tevellüt eder biçimde vücut bulması bir anda yaratmadan daha mükemmel kılınması ve aynı zamanda bu tarz yaratmanın ilahi ilim ve kudret sıfatının mazharı olması içindir. Şüphesiz Allah kâinatı bir anda yaratmaya da kadirdir; fakat ilahi ilim ve hikmet bu tedrici yaratılışı gerektirmiştir.[72] Göklerin ve yerin altı günde yaratılmasını yirmi dört saatlik zaman dilimlerinden oluşan günler değil 'altı kozmik dönem' diye anlamak gerektiği yönündeki izah modern bilim açısından makul görünmekle birlikte Kuran'ın bu tabirle altı kozmik dönemi kastedip kastetmediği açık değildir. Bununla beraber Allah katında bir günün dünyadaki zaman hesaplamasıyla bin yıllık bir süre gibi olduğundan söz edilmesi,[73] zamanın Allah'a nispetle izafi olduğuna delalet ettiği gibi 'yevm' kavramının da bizim anladığımız anlamda olmadığına dolaylı da olsa işaret etmektedir diyebiliriz.[74]

Tek ve aynı kaynaklı olması itibariyle Eski Ahit ile Kuran arasında bu denli bir çelişkinin vaki olması altı çizilmesi gereken bir husustur. Bununla beraber Kuran'ın

---

[69] İmam Maturidi altı gününün gerçek mahiyetinin ancak Allah tarafından bilinebileceğini savunur. Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatü Ehli's-Sünne*, thk. Mecdi Ba Sallum (Lübnan Daru Kitab el-İlmi, 2005), 4: 443-444.

[70] Muhammed Tahir İbn Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus: Dâru Sahnûn 1997), 8: 162.

[71] Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzibu'l-Luğa*, thk. Riyad Zeki Kasım (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2001), 4: 3990-3991; Ebu'l-Feyz Muhammed Murtada ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mustafa Hicâzî (Küveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Küveyt, 1989), 34: 142.

[72] Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* 9: 161.

[73] Secde, 32/5; Hac, 22/47.

[74] Her ne kadar kimi batılı düşünür Kuran'ın yaratılış felsefesi ile Tevrat'ın yaratılış kıssalarının birbirine paralel olduğunu iddia etseler de her iki ilahi kaynağın birbirinden oldukça farklı yaklaşım sergiledikleri aşikârdır. Kuran ile Tevrat'ın lafızda benzeştiği, detayda farklılaştığı konuların başında kâinatın ne kadar zaman diliminde yaratıldığı hususu gelmektedir. Örneğin Tevrat, yaratılış sürecini "gün" lafzı üzerinden işlerken Kur'an "eyyam" ifadesi üzerinden temellendirmektedir. Tevrat'ın 'altı gün' tabiri, güneşin art arda iki kez doğuşu veya art arda batışı arasında geçen zaman aralığı anlamına gelirken Kur'an'ın "altı eyyam" beyanı ise daha çok uzun zaman dilimi, aşamalar ve kozmik dönemler anlamına gelmektedir.

yaratılışla ilgili kavram zenginliği modern bilimsel platformlarda tartışılan boyutlarına ışık tutma ve çağdaş insanın yaratılışla ilgili bilimsel merakını karşılama açısından işlevsel bir gayesi olmasa da Kuran'ın verdiği haberlerin bilimsel verilerle uyumlu olması açısından son derece önemlidir.

İnsanın Yaratılışı

Tevrat'ın ikinci yaratılış kıssasında yer ile göğün yaratılışından çok insanın yaratılışı ile Âdem'in konulduğu yeryüzü cennetinin yaratılışına ağırlık verilmiştir.[75] Tevrat'ın kıssasına göre Tanrı, insanı yarattığı zaman yerden çıkan sular yeryüzünü kaplamış olmasına rağmen hiçbir kara bitkisi yoktu.[76] Metnin bundan sonraki kısmı ise insanla birlikte "Tanrı bir de bahçe yaratır" diyerek bu noktayı doğrular niteliktedir. Buna göre yeryüzünde bitki örtüsü insanla aynı zaman diliminde ortaya çıkmıştır. Oysa bu tez bilimsel hipotezlere aykırıdır. Zira insan yeryüzüne ayak bastığında yer çok uzun zamandan beri bir bitki örtüsüyle örtülmüş olmalıdır. Nitekim Kuran'ın "sen ve eşin inin oraya dilediğinizi yiyin"[77] deyişi, Tevrat açıklamasının mantık dışı olduğunun nakli delilidir. Zira olmayan bir şey nasıl yenilebilir.

Tevrat'ta olduğu gibi Kuran da kâinatın yaratılışını konu ettiği gibi insanın yaratılışını da konu etmiştir. Kuran Tevrat'tan farklı olarak insanın yaratılışını iki farklı boyutta ele almıştır. Birinci boyutta insanın toprak, çamur ve sudan yaratıldığına işaret ederken ikincisi anne rahmindeki yaratılış safhaları ile alakalıdır. Kuran'ın insanın yaratılışıyla alakalı beyanlarının çoğu Tekvindeki anlatıyla bağdaşır tarzdadır. Örneğin

---

[75] Göğün ve yerin yaratılış öyküsü: Rab Tanrı göğü ve yeri yarattığında, yeryüzünde yabanıl bir fidan, bir ot bile bitmemişti. Çünkü Rab Tanrı henüz yeryüzüne yağmur göndermemişti. Toprağı işleyecek insan da yoktu. Yerden yükselen buhar bütün toprakları suluyordu. Rab Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. Tekvin, 2:1-7.

[76] Tevrat'ta "*Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu. Engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrının ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu.*" (Tekvin,1/1-12.) diye haber verilir. Tekvin'deki bu pasajda yaratılıştan önce mevcut olan bir sular kaosundan söz edilir. Buna göre denilebilir ki engin karanlıkların bulunduğu evrede Tanrının ruhunun sular üzerinde dalgalanması, kaostan kozmosu ortaya çıkarmanın arifesine karşılık gelir. Tanrı gökleri ve yeryüzünü yaratmak üzere işe koyulduğu zaman etrafında "*tobu wa vobu*" yani ıssızlık ve boşluktan başka bir şey görememiştir. Tanrının ruhunun dalgalandığı boşluk karanlıklarla kaplıdır. Robert Graves-Raphael Patai, *İbrani Mitleri*, trc. Uğur Akpur (İstanbul: Say Yayınları 2009), 49.

[77] Bakara, 2/35; A'raf, 7/19.

Tekvin'de "Tanrı Âdem'i toprağın tozundan şekillendirdi"[78] ifadesi ile Kuran'ın Allah'ın Âdem'i topraktan yarattığı ifadeleri[79] paralellik arz etmektedir. İnsanın yaratılışıyla alakalı Kuran ve Tevrat'ın kimine göre çakıştığı kimine göre de çeliştiği husus ise Âdem'in eşinin neyden yaratıldığıyla alakalıdır. Zira Tevrat Âdem'in eşinin "kaburga kemiğinden yaratıldığını"[80] beyan ederken Kuran çok daha teknik bir kavram kullanarak "ve-helaka minhâ zevcehâ" tabiri kullanmıştır. Çoğu Müslüman düşünür gerek Tekvin'deki anlatı gerekse kimi hadislerde geçen "kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır"[81] beyanın tesiriyle Âdem'in eşinin kaburga kemiğinden yaratıldığı görüşünü savunmuşlardır.[82]

"Nefs-i vâhide"den[83] yaratma konusunda müfessirlerin çoğunluğunca benimsenen görüşün aksine Mutezili düşünür Ebu Muslim el-İsfehânî "Nefs-i vâhide"yi aynı 'cinsten yaratma'[84] şeklinde yorumlamıştır. Nitekim Eş'ari kelamcı Fahreddin er-Razî de Ebu Müslim'in yorumunu isabetli bularak bir başka Mutezili düşünür Kadı Abdulcebbar'ın "Havva Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldı" şeklindeki izahına itiraz etmiş ve "Allah, Âdem'i topraktan yaratmaya kadir olduğu gibi Havva'yı da topraktan yaratmaya kadirdir. Hal böyle iken Havva'yı Âdem'in bir kaburga kemiğinden yaratmasının ne anlamı olabilir[85] diyerek İsfehani ile aynı görüşte olduğunu belli etmiştir.

Kuran'ın kimi sürelerinde geçen "nefs-i vahide" terkibindeki 'nefs' kelimesinin tek bir fert ya da birey olarak Âdem'e atfedilmesi ve söz öbeğindeki müennes zamirinin müennes olması "Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı" görüşünü

---

[78] Tekvin,
[79] Kuran, Âdem'in yaratılışıyla alakalı bazen "topraktan" (Al-i İmran, 3/59; bazen "sudan" Furkân, 25/54; bazen "çamurdan" Secde, 32/7; bazen "balçık özünden" Mu'minun, 23/12; bazen "yapışkan çamurda" Saffet, 37/11; bazen "kurumuş ve şekil almış topraktan" Hicr, 15/28; bazen "'acelden" Enbiya, 21/37, bazen de "kebed'ten" Beled, 90/4 yaratıldığını beyan eder. Bu bakımdan Kuran Âdem'in yaratılışı keyfiyeti hususunda bir çok vecih zikrettiği malumdur. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* 8: 66-67.
[80] Tekvin, 2/18-23.
[81] Buhari, "Nikâh", 80; İbn Mâce, "Taharet" 77.
[82] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* 9: 131.
[83] "Nefs-i Vahide" ilgili tartışmaların detayı için bk. Lokman Bedir-Refik Kasım, "Kur'ani Kerimde Hz. Adem ve Havva'nın İlk İki İnsan Olarak Yaratılması ve Nesillerin Devamı ", *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi Erzurum* Nihat Yatkın Erzurum Üniversitesi Yayınları, 2018), 382.
[84] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* 9: 131.
[85] Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* 15: 72.

problemli kılmıştır. Zira Âdem lafzı müzekker iken "vahide" kelimesi müennestir. Buna göre zamirin raci olduğu yer Âdem değil "nefs-i vahide"dir. Ayrıca ilgili ayetlerde[86] Âdem'den değil tek nefisten söz edilmektedir. Nefs kelimesi Arap dilinde "ruh, can, hayat" vb. anlamlara geldiği gibi "her şeyin kendisi, cinsi, özü gibi anlamlara da gelmektedir.[87] Bu açıdan ayetin açılımına bakıldığında "nefs-i vahide" terkibinin erkek ve dişi olarak insanın aynı cinsten, aynı özden yaratıldığına işaret ettiği söylenebilir. Bu bakımdan insanın temel yaratılış maddesi toprak ve su olduğuna göre erkeğin ve kadının bu iki maddeden meydana geldiğini söylemek mümkündür.[88] Nitekim Şii müfessir İmam Muhammed Bakır'ın "Havva, Âdem'in yaratıldığı balçığın arta kalanından yaratılmıştır" deyişi, bu yorumun göz ardı edilmemesi gerektiğine işarettir.[89]

Kuran'ın yaratılış konusunda çok kere Tekvin'deki anlatıya benzer beyanlarda bulunduğu su götürmez bir gerçektir. Örneğin Kuran insanın toprak, çamur veya balçıktan yaratıldığına dair beyanda bulunurken[90] aynı şekilde yaratılış aşamasındaki beşerin Allah tarafından tesviye[91] edildiği ve ona ilahi bir ruh üflendiği bildirilmiştir.[92] Nitekim Tevrat'ta da "Rab Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşa soluğunu[93] üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu."[94] şeklinde benzer ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca Kuran, insan şekli ile alakalı tesviyeyi merkeze koyarken Tevrat "Tanrı insanı

---

[86] Zümer, 39/6; Nahl, 16/72; Nisa, 4/1; Araf, 7/189.
[87] el-İsfehanî, *el-Müfredât,* 764-765. ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs,* 16: 559-574.
[88] Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış,* 162.
[89] Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*, thk. Ahmed Habîb el-Âmilî (Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî trs), 3: 99.
[90] Enbiya, 21/30; Nur, 24/45; Hacc, 22/5; Secde, 32/7; Mu'minun, 23/12; Saffat, 37/11; Hicr, 15/26, 28, 33; Rahman, 55/14; Fatır, 35/11.
[91] İbn Âşûr "tesviye"yi bir şeyi düzgün ve ölçülü kılmak diye açıkladıktan sonra, "Tevsiye, kelimesi burada insan bedenindeki unsurların ruh üflemeye elverişli hale gelecek biçimde ölçülü, dengeli ve tam olması" manasındadır demiştir. Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* 14: 44. Fahreddin er-Razî ise tesviye'yi insanın bilindik insan suretine sokulması ve beşeri hilkatinin şekil suret açısından tamamlanması ve insan bedenini oluşturan uzuvlar ile unsurların yerli yerinde ve birbirleriyle uyumlu kılınması anlamında olduğunu savunmuştur. Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb,* 19: 144.
[92] Beşere ilahi bir ruh üflendiği ve nefsin tevsi edildiği ile ilgili bk. Hicr, 15/29; Sâd, 38/72; Nâzât, 79/28; Hicr, 15/29.
[93] İbranicede "ruh" diye tercüme edilen "ruah/ruagh" kelimesi özellikle "soluk, can ya da soluma" gibi manalara gelir. Benedict De Spinoza, *Teolojik-Politik İnceleme* trc. Kazım Arıcan (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 45-52.
[94] Tekvin, 2/7.

kendi suretinde yarattı.[95] Böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı."[96] ifadesinde bulunmuştur.[97]

SONUÇ

Semitik dinlerin ikincisi olan Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Tevrat ve Kuran'da olduğu gibi teolojisine özgü bir yaratılış fenomenini geliştirecek malumata yer vermemiştir. Bu nedenden olsa gerek Hristiyanlığı yaratılış felsefesi daha çok Tevrat'ın yaratılış temaları üzerinde şekillenmiştir. Hristiyanlığın yaratılış felsefesi ile alakalı Yuhanna'nın İsa'nın yaratılışı ile ilgili malumat haricinde bir kıssa ve nazariye olmadığından dolayı ilgili pasajı vermekle yetindik.

Üç ilahi kitaptan Tevrat ve Kuran'ın yaratılış konusuyla alakalı ana konular ekseninde aynı dil ve kültür evreni içinde konuştuğu ve metinler arasında benzerlik olduğu bir gerçektir. Her iki ilahi kitabın yaratılış ile ilgili kimi ifadeleri örtüşse de detay hususunda iki metin arasında bariz farklar bulunmaktadır. Tevrat'ın yaratılış beyanları teolojik ve bilgi amaçlı iken Kuran'ın ifadeleri daha çok mesaj içeriklidir. Tevrat, muhatap kitlenin anlam seviyesi nispetinde tarihsel bir dil kullanırken Kuran evrensel bir dil kullanmıştır. Bu dil ayrımı neticesinde Kuran'ın yaratılış beyanları bilimsel okumaya daha elverişli iken Tevrat'ın yaratılışa dair çoğu ifadeleri bilimsel verilerle çelişki arz etmektedir.

İlahi kitapların bilimsel verileri ispat etme gibi bir amacı olmasa da üç ilahi kelamdan biri olan Kuran'ın kâinat ve insanın yaratılışıyla ilgili beyanları modern bilimin verileriyle bağdaşıyor olması, onun tanrısal olduğunun en somut kanıtıdır. Her ne kadar Kuran'ın kâinat ve insanın yaratılışıyla ilgili verdiği haberler, muhatap kitleyi bilgilendirmekten ve nesnel açıdan doğru olup olmadığı mevzu bahis konusu olmasa da

---

95 İbn Hazm, "Bizim suretimizde, benzeyişimizde Ademoğulları yapalım" Tevrat ayetini lengüistik tahlile tabi tutarak şayet ilgili ayette sadece "bizim suretimizde" ibaresi bulunmuş olsaydı, bir nebze olsun onu mecazi olarak yorumlamak mazur görülebilirdi. Fakat ondan sonra gelen "bizim benzeyişimizde"ki te'kid ibaresinin bütün te'vil yollarını kapattığını savunur. el-Endulûsî, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal*, 118.

96 Tekvin, 1/26-27.

97 "Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı" düşüncesinin İslam düşüncesindeki farklı yansımaları için bk. Ruhullah Öz, *Antropomorfist Tanrı Tasavvuruna Karşı Fahreddin er-Razî'nin Tenzih Anlayışı* (Doktora Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 90-92.

evrensel olması hasebiyle ilk muhataplar nezdinde malum olana atıf yapmakla birlikte modern insanın bilimsel verilerine de ışık tutmuştur. Bir başka deyişle Kuran, ilk muhataplarının anlam seviyesine uygun ifadeler kullanmakla beraber modern insanın bilimsel merakını giderecek argümanları sunmaktan da geri durmamıştır. Kuran'ın, ilk muhataplarına Yahudi kitaplarındaki yaratılış anlatılarıyla uyuşan bir dil kullanması, nüzul döneminde stratejik bir hamle olarak anlaşılabilir. Ayrıca sabık ilahi kelamlar ile Kuran metni arasında birtakım konu ve kavramların müşterek olması hem metinler arası ilişki ve kaynak açısından hem de son ilahi kelamın daha iyi anlaşılması açından önemlidir. Bu açıdan Kuran, bir yandan nüzul döneminin anlam dünyasına uygun bir dil kullanırken diğer yandan çağlar üstü bir dil de kullanmıştır. Kuran'ın yaratılışla alakalı beyanlarının hem biyoloji hem arkeoloji hem de antropoloji ile uyuşuyor olması, onun ezeli ve ebedi bilgi sahibi bir Tanrının evrensel mesajı olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir.

Her iki ilahi kelamın belli başlı konularda çatıştıkları gibi bazı konularda bağdaştıkları da olmamış değildir. Bu bakımdan hem Tevrat'ta hem de Kuran'da yaratılışın keyfiyeti açısından müphem kalan yaratılış fenomenine ilahi bir model ve şema betimlemek oldukça zordur. Bu bakımdan gerek kâinatın altı günde yaratıldığı gerek insanın toprak ve balçık gibi maddelerden vücut bulduğunu bildiren bazı ayetler ilk bakışta meseleyi açıklığa kavuşturucu gibi görünse de sonuçta yaratılışın keyfiyetine dair net bir izahat her iki metinde de yoktur.

Kuran, kâinat ve insanının büyüleyici, kozmik ve bir o kadar da girift olan yaratılışını hem tenzih hem takdir hem de takdis bağlamında işlerken Tevrat, yaratılış fenomenini daha çok mitolojik, tematik ve kronolojik tarzda sunmuştur. Neticede Tevrat'ın yaratılış fikri, beraberinde antropomorfik bir Tanrı tasavvurunu getirirken Kuran'ın yaratılış anlayışı tamamıyla tenzih merkezlidir. Her iki ilahi kelamın çakıştıkları diğer bir konu da yaratılışın nasıllığı ve zamanlamasıdır. Tevrat, kâinat ve beşerin yaratılışına dair tarih verirken Kuran'ın ifadelerinden ne kâinatın ne zaman yaratıldığına ne de insanın ne zaman kâinata ayak bastığına dair bilgi elde etmek mümkün değildir. Her ne kadar kimi Kuranî ifadeler kâinat ve insanın yaratılışında bir sürecin takip

edildiğini ima etse de her iki varlığın da zaman içinde nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini çıkarmak mümkün değildir. Zira Kuran'ın yaratılıştan söz etmesinin ana gayesi, sonradan yaratılan âlemin bir tek Allah tarafından yaratıldığı ve onun takdir ve tedbiri ile varlığını devam ettirdiği; ondan bağımsız hiçbir şeyin kendi başına olmadığı esasına dayalıdır.

KAYNAKÇA

Âşûr, Muhammed Tahir İbn. *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* Tunus: Dâru Sahnûn 1997.

Aydeniz, Nurullah. "Teachıng of Creatıon ın The Quran". *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi,* Nihat Yatkın. 559-566. Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018.

Bucaille, Maurice. *Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an*. Trc. Mehmet Ali Sönmez. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.

Çağrıcı, Mustafa. "Yaratma". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 43: 331-332. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

el-Endulûsî, İbn Hazm. *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehva ve'n-Nihal.* Beyrut: Daru'l-Fikr, 2014.

el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzibu'l-Luğa*. Thk. Riyad Zeki Kasım. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2001.

el-İsfehanî, Rağıb. *el-Müfredât.* Beyrut: Daru'l-Marife, 2005.

el-Maturidi, Ebu Mansur. *Kitâbu't-Tevhîd*. Thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruci. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003.

el-Maturidi, Ebu Mansur. *Te'vilatü Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdi Ba Sallum. Lübnan Daru Kitab el-İlmi, 2005.

el-Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsiru'l-Merâğî.* Kahire: Mustafa el-Babî el-Halebî 1946.

Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. Trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.

eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdu'l-Kerim. *Nihâyetu'l-İkdâm*. Thk. Alfred Guillaume. Kahire: Mektebetu's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2009.

et-Tûsî, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan. *et-Tibyân fi Tefsiri'l-Kur'an*. Thk. Ahmed Habîb el-Âmilî. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî trs.

ez-Zebîdî, Ebu'l-Feyz Muhammed Murtada. *Tâcu'l-Ârûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. Thk. Mustafa Hicâzî. Küveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Küveyt, 1989.

Geçit, Mehmet Salih. "Kur'an, Tevrat, İnciller ve Kutüb-i Sitte'de Hz. Adem ve Havva'nın Yaratılışı (Mukayeseli Bir İnceleme)". *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi, Erzurum,* Nihat Yatkın. 389-418. Atatürk Üniversitesi Yayınları 2018.

Kasım, Lokman Bedir-Refik. "Kur'ani Kerimde Hz. Adem ve Havva'nın İlk İki İnsan Olarak Yaratılması ve Nesillerin Devamı ". *II. Uluslararası Bilim Işığında Yaratılış Kongresi (Atatürk Üniversitesi Erzurum* Nihat Yatkın. 379-388. Erzurum Üniversitesi Yayınları, 2018.

Öz, Ruhullah. *Antropomorfist Tanrı Tasavvuruna Karşı Fahreddin er-Razî'nin Tenzih Anlayışı*. Doktora Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış*. İstanbul KURAMER Yayınları, 2017.

Patai, Robert Graves-Raphael. *İbrani Mitleri*. Trc. Uğur Akpur. İstanbul: Say Yayınları 2009.

Râzî, Fahreddin. *Mefâtihu'l-Gayb*. Beyrut: Darü'l-Fikr, 2005.

Rüşd, Muhammed b. Ahmed İbn. *el-Keşf an Menâhici'l-Edille*. Beyrut: Dirâsâsi'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1998.

Spinoza, Benedict De. *Teolojik-Politik İnceleme* Trc. Kazım Arıcan. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.

Taslaman, Caner. *Big Bang ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2013.

Tatlı, Adem, ed. *Bilimlerin Işığında Yaratılış*. İstanbul: İstanbul Üsküdar Üniversitesi Yayınları, 2017.

Topaloğlu, Bekir. "Hâlik". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 15: 303-305. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Watt, W. Montgomery. *Hz. Muhammed'in Mekke'si*. Trc. Mehmet Akif Ersin. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1995.

BEYOND MATERIAL AND MATERIAL IN THE LIGHT OF THE QUR'AN

KUR'AN IŞIĞINDA MADDE VE MADDE ÖTESİ

Prof. Dr. Şadi EREN
Igdir University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: sadieren@hotmail.com

ABSTRACT

The world we see is the 'witnessed' (şehadet) realm; the universe we can't see is the 'unknown' (gayb) realm. In the language of our ancestors, these realms were respectively called 'nature' [tabiat] and 'beyond nature' [ma bade't-tabia]. Now, these two worlds are called the physical (fizikî) and the metaphysical (fizik ötesi) realms.

Man is the most capable being in this universe to witness with his emotions the known and unknown, or seen and unseen, worlds. He is addressed to oneself to world of colors with his eyes, of world of sounds with his ears. Similarly, with the heart and mind, and subtleties attached to the heart, he is directed to oneself to the unseen world. Such a world has a spiritual dimension beyond what is seen by the eye and held by the hand. Just as a book filled with papers and letters that can be seen by the eyes and held by the hand, also holds an element of meaning, this 'universe' book contains a spiritual world beyond the material dimension. Thinking that the world consists of just materials is illogical, just as thinking that a book consists of just papers and letters is.

The Qur'an draws attention to both dimensions of the world: 'I swear by what you see, and what you do not see' (69.38-39). This oath actually is an oath for both realms.

In the 19th century, materialist and positivist concepts became popular. In this context, it was common to think that substances only consist of physical materials that can be examined and observed at laboratories, or to deny them if they cannot be examined. However, nowadays, there is an increasing tendency towards spirituality and the realm of the 'beyond' as the material world has shown once again that such concepts do not address human needs.

This research will examine what the Qur'an says about the material world and what it offers beyond this material world.

Keywords: Physical world; Metaphysical World; Positivism; Unknown and Genesis

ÖZET

Gördüğümüz âlem, şehadet âlemi; görmediğimiz âlem ise, gayb âlemidir. Ecdadımızın lisanında bu âlemler, "tabiat ve ma bade't-tabia" olarak kullanılmıştır. Şimdi ise, aynı âlemlerden, "fizikî âlem ve metafizik (fizik ötesi) âlem" şeklinde bahsedilmektedir. İnsan, şehadet ve gayba yani görülen ve görülmeyene açılmış duygularıyla şu âlemdeki varlıkların en kapasitelisidir. Gözüyle renkler âlemine, kulağıyla sesler âlemine muhatap olduğu gibi, akıl ve kalbiyle ve kalbe takılmış birtakım latifeleriyle de görülmeyen âleme muhatap olur. Bu âlem, gözle gördüğümüz, elle tuttuğumuz şeylerin ötesinde bir boyuttur. Nasıl bir kitap gözle görülüp elle tutulabilen kâğıt ve harflerin yanında bir de mana unsuru ile doluysa, şu kâinat kitabı da maddenin ötesinde bir manevî âlemi ihtiva eder. Kâinatı sadece maddeden ibaret sanmak, kitabı yalnız kâğıttan ve harflerden ibaret sanmak gibi akıl dışındadır. Kur'an-ı Kerim, **"Gördüklerinize yemin ederim, görmediklerinize de"** (Hâkka, 69/38-39) ayeti ile âlemin her iki boyutuna da dikkat çeker. Bu yemin, gerçekte bütün her şeye yemin hükmündedir. Çünkü

eşya, görülen ve görülmeyenden ibarettir. XIX. yüzyılda Materyalizm ve Pozitivizm akımları çok güçlü idi, buna bağlı olarak da eşyayı maddeden ibaret olarak görmek, her şeyi laboratuvar şartlarında test etmeye çalışmak, hatta test edemediklerimizi inkâra yeltenmek gibi durumlar sıkça görülüdü. Ama neticede bu tür akımların bize sunduğu âlem anlayışının realiteyi yansıtmadığı görüldü, tekrar maneviyata ve madde ötesine yönelim başladı. Biz bu araştırmamızda Kur'an ışığında madde ve madde ötesine bakmaya çalışacak, onun bize sunduğu ışık ile daha geniş bir âleme uzanmaya gayret edeceğiz.

Anahtar kelimeler: Fiziksel dünya, Metafizik dünya, Pozitivizm, Gayb, Tekvin sıfatı

GİRİŞ

Sınırlarını bilemediğimiz muhteşem bir âlemde yaşıyoruz. Bu âlem, okunmayı bekleyen bir kitap olarak önümüzde durmaktadır. İnsan, engin manalarla dolu bu kitabın tek okuyucusu değilse bile, herhalde en anlayışlı bir okuyucusu. Ploton (Eflatun), **"biz toprağın değil, göğün bitkisiyiz"**[1] derken insanın diğer canlılardan farklılığına dikkat çeker. Hamdi Yazır, bu farklığı şöyle ifade eder: **"İnsan, yalnız arzî bir mahlûk değildir. O, yerlerde daralırsa, göklerden yararlanmaya yetkilidir."**[2]

İçinde yaşadığımız âlem sadece fizikî görünümünden ibaret olmadığı gibi, insan dahi sadece bir bedenden ibaret değildir. Her şeyin görülen madde boyutunun ötesinde bir de gayb, yani görülmeyen boyutu vardır. Meselâ, gözle gördüğümüz mıknatısta gözle göremediğimiz bir çekme kuvveti; yavrusunu kucağına alıp göğsüne bastıran ve yer yer öpen annede gözle görülmeyen bir şefkat duygusu vardır.[3]

Dış dünyayla bağ kurmamızı sağlayan gözümüz çok az şeyi görmektedir. Radyo, TV ve radar dalgaları her tarafta bulundukları halde göremiyoruz. Uzayın derinliklerinden gelen kozmik ışınları, X ışınlarını, gama ışınlarını göremiyoruz... Görebildiğimiz iki yüz metrelik bir piyanonun üç beş tuş uzunluğu kadar kısıtlı ve sınırlı bir bölgesi.[4]

Hele atomların dünyasına bakmaya çalışsak, adeta maddenin ortadan kaybolduğunu göreceğiz. 19. yüzyılda mikroskobun keşfiyle mikro âlemin farkına varılırken, 20. yüzyılda atomun parçalanmasıyla maddenin enerjiye dönüştüğü isbat edilmiştir. Atomun parçalanması maddeci felsefe mensubu pek çok kişinin fikirlerini de parça parça ederek, onları "gayba imana" sevketmiştir.

---

[1] Mübahat Türker, (Küyel), vd, **Felsefeye Giriş,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 50
[2] Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili,** I, 291
[3] Bkz. Alaaddin Başar, **"Gayba İman"** Zafer Dergisi, (Aralık 1988) s. 9
[4] Taşkın Tuna, **Uzayın Sırları,** İst. Boğaziçi Yayınları 1992. s. 72-73

Bu gelişmelerin neticesi olarak, “madde ötesinde hiçbir şey yoktur” diyen zihniyet tamamıyla iflas etmiş, hatta günümüzde ateizmden ziyade deizm ön plana çıkmıştır.[5]

Maddeye takılanlar

Eskide ve yenide yeri göğü inceleyen ve araştıranlardan bazıları, eşyayı ve evreni sadece görülenlerden ibaret kabul etmiş, -tabir yerindeyse- maddeye takılıp kalmış, onun ötesine geçememiştir.

19. yüzyılda Pozitivizm gibi felsefi ekollerde materyalizmin etkisi hayli baskın idi. Eşya ve evren görülenlerden ibaret sanılıyor, madde ötesi ise kabul edilmiyordu. Onlara göre dinin yerini bilim almıştı. Avrupada çıkan ve kiliseye muhalefeti esas alan seküler zihniyetli insanlar kendi “bilim kiliselerini” kurdular. Bu yeni kilisenin amentüsü bilimsel gerçekler, mabedi laboratuvar, peygamberleri bilim adamları, mucizeleri bilimsel keşiflerdi. Laboratuvar şartlarında isbat edilemediğinden “Allah, melek…” gibi metafizik kavramların bu yeni “inanç sisteminde” yerleri yoktu.

Hâlbuki kim bir şeyde çok ileri gitse, çoğu kere başka şeylerde geri kalır. Mesela, maddi şeylere dalanlar, maneviyatta sathi kalırlar. Bediüzzamanın ifadesiyle **“Her şeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise, maneviyatı göremez.”**[6]

Böyle insanlar, Kur’anın bildirdiği gibi, **“Dünya hayatından ancak bir zahir bilirler.”**[7]

Ayette geçen **zahir**, dış görünüş anlamındadır. Dış görünüş ise, çoğu kere aldatıcıdır. Mesela, zahirde güneş dünyanın etrafında döner, gölge sabittir. Hakikatte ise, durum tam tersidir. Yani, dünya güneşin etrafında döner ve gölge hareketlidir.

Bunlar, kabuğu parçalayıp öze ulaşamazlar, zahirden hakikate geçemezler, lafızdan manaya bakamazlar. **“Göklerde ve nice ayetler vardır ki, bir kısım insanlar bunlara uğrar, yüz çevirir giderler”**[8] ayetinde belirtildiği üzere, ibret almadan geçer giderler.

Günümüzdeki ilmi gelişmeler bu tür ekollerin görüşlerini iptal etmiştir. Çünkü eşya, görülenlerden ibaret değildir. Hatta görülenler görülmeyenlere oranla çok daha fazladır.

[5] Gerçi bu görüş de dini değerlere itibar etmeyen bir akımdır. Ama en azından bu görüşü savunanlar “Allah yok” dememekte, evreni yaratan yüce bir kudreti kabul etmektedirler. Ancak dini mükellefiyetlerden kaçınmak için “Allah âleme ve insanlara karışmaz” görüşünü savunmaktadırlar.
[6] Said Nursi, **Muhakemat,** s. 15
[7] Rûm, 7
[8] Yusuf, 105

Denilebilir ki, insan kâinatı adeta anahtar deliğinden seyretmektedir. Mesela, mor ötesi, kızılötesi ışınlarını görmediği gibi, melekleri-cinleri de göremez. Kendi vücudundaki her bir hücrede neler cereyan ettiğini, atomların nasıl döndüğünü göremediği gibi, kâinatın uzak köşelerinde neler olup bittiğini, yıldızların nasıl döndüğünü de göremez.

Tekvinî ayetler

Şüphesiz pencereye bakmakla pencereden bakmak aynı şeyler değildir. Pencereye bakanlar ondaki lekeleri görürler. Pencereden bakanlar ise güzellikleri seyrederler. Aynı şekilde, yaşadığımız şu âlemde, sadece maddeyi görmekle, madde ötesine geçmek aynı şeyler olamaz.

Bir kitaba baktığımızda alfabenin harfleriyle yazılmış yazılar görürüz. Bu yazılar elbette düzgün manalar taşır. Fakat herkes bu manaları hemen anlayamaz. Mesela, Çince bilmeyen insanlar, bu dille yazılan bir kitabı okuyamazlar, sadece seyrederler. Onun gibi, içinde yaşadığımız şu âlem derin manalar ifade eden ilahi bir kitaptır. Elementler, bu kâinat kitabının harfleri gibidir. Bu kitap, alıştığımız kitapların aksine olarak devamlı yenilenmektedir. Bu kitabın birer kelimesi olan güneş aydınlatır, dünya döner, ağaç meyve verir, kuş öter...

Kur'an-ı Kerim, kâinat kitabının harflerinden, kelimelerinden **'ayet'** olarak söz eder. Allahın kelam sıfatından gelen Kur'anın **kelamî ayetleri** olduğu gibi, O'nun kudret sıfatından gelen kâinat kitabının da **tekvinî ayetleri** ayetleri vardır. Her iki kitap da Allah'tandır ve her iki kitabın ayetleri de Allah'ı tanıttırmaktadır. Mesela, şu kelamî ayetlere bakalım:

"Şüphesiz, göklerde ve yerde inananlar için ayetler vardır.

Sizi yaratmasında ve üretip yaydığı hayvanlarda yakin sahipleri için ayetler vardır.

Gece ve gündüzün değişmesinde, Allahın gökten rızık sebebi olan yağmuru indirip ölümünden sonra yeryüzü diriltmesinde ve rüzgârları çevirmesinde aklını kullananlar için ayetler vardır..."[9]

Görüldüğü üzere, bu **tekvinî ayetler**, "inananlar, yakin sahipleri ve aklını kullananlar" içindir. Malumdur, gözünü kapayan bir şey göremez. Kulağını tıkayan bir ses duyamaz. Aklını kullanmayan bir şey anlayamaz. Onun gibi, Allah'a inanmayan insan, şu kâinat kitabının manalarından istifade edemez.

Madde Ötesi Âlem

[9] Casiye, 3-5

Dini litaratürde gördüğümüz âleme **şehadet âlemi**, görmediğimiz âleme ise **gayb âlemi** denilir. Bu iki ifade Kur'an'da birbirinin mukabili olarak kullanılmaktadır. Allah'ın, gaybı ve şehadeti bilen olduğunu ifade eden **"âlimu'l-ğaybi ve'ş-şehade"** tabiri, gayb âlemi ve şehadet âlemi ifadelerine menşe olmuştur.[10] Eskiden bu âlemlere, **"tabiat ve ma bade't-tabiat"** denilirken, şimdilerde **"fizikî âlem ve metafizik** (fizik ötesi) **âlem"** ifadeleri kullanılmaktadır.

İnsan her taraftan "gayblarla" çevrilidir. Dünyaya gelmeden önce "gayb âleminde" idik. Ölünce yine "gayb âlemine" gideceğiz. Cesedimiz şehâdet âleminden iken, ruhumuz gayb âleminden. Ruha takılan sevgi, korku, merak, altıncı his ve benzeri duygular asla maddenin özelliğini taşımayan şeyler. Küçük bir âlem olan insanda şehâdet ve gayb bu şekilde birleştiği gibi; büyük bir insan olan âlemde dahi, şehâdet ve gayb beraberce yer almıştır. Gözle göremediğimiz melekler ve cinler bu gayb âleminin sakinlerindendirler.

"Gayb" kavramı, geniş boyutlu bir kavramdır. Bununla, duyular ve tecrübenin hudutları dışında kalan her çeşit konu akla gelmektedir.[11] Allah'ın zatı, sıfat ve isimleri, melekler, ahiret, insandaki gayba karşı duyarlı birtakım hisler, insanın ve insanlığın geleceği... hep gayba ait konulardır. Ayrıca, yaşadığımız maddî âlemde her gün yeni yeni ortaya çıkan sırlar, bulunan kanunlar bir yönüyle "gayb" kavramı çerçevesinde mütalaa edilebilir. Bunlara **"kevnî gayb"** diyebiliriz.

Bu zâviyeden baktığımızda, içinde bulunduğumuz âlemin, "şehadet âlemi" olmanın ötesinde, bir "gayb âlemi" olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü varlık sahası insanın gördüklerinden, hatta idrak ettiklerinden çok daha fazladır. Görülenler çok az, görülmeyenler ise çok fazladır.[12] Meselâ, şehâdet âleminin mensuplarından olan mikroplar, bakteriler her tarafı doldurdukları halde, çıplak gözün görme alanı içinde değillerdir.

İnsan, bu "gayb âleminin" farkına varmasıyla, yalnız gözüyle gördüklerinin hapsinde yaşamaktan ve aklıyla idrak ettiklerinin esiri olmaktan kurtulur.

Gördüklerimiz ve Göremediklerimiz

İnsan, şehadet ve gayba açılmış duygularıyla şu âlemdeki varlıkların en kapasitelisidir. Gözüyle renkler âlemine, kulağıyla sesler âlemine muhatap olduğu gibi, akıl ve kalbiyle ve

[10] Halis Albayrak, **Kur'an'da İnsan - Gayb İlişkisi,** İst. Şule Yayınları 1993. s. 126
[11] Nihat Keklik, **Felsefenin İlkeleri,** İst. Doğuş Yayınları, 1982. s. 46
[12] Seyyid Kutub, **Fi Zılâli'l-Kur'an,** Daru'ş-Şuruk 1980. VI, 3684

kalbe takılmış birtakım latifeleriyle de gayb âlemine muhatap olur. Gayb âlemi, gözle gördüğümüz, elle tuttuğumuz şeylerin ötesinde bir boyuttur.

İnsan gibi diğer varlıklar da gaybdan şehâdete, şehâdetten gayba daimî bir akış içindedir. Şehâdet âleminde gördüğümüz varlıklar gaybtan bu âleme gelirler. Şehâdette bir miktar kalırlar, sonra yine gayba dökülürler. Zaman nehrinde gerçekleşen bu akışta, bu dökülüşte insanın ağzından dökülen kelimeler gibi bir mana akışı söz konusudur. Kur'an-ı Kerim, varlıkların dilini bize tercüme eder. Bu seslerin birer "tesbih" sesi olduğunu haber verir. Yani, bütün varlıklar Allah'ı tesbih etmektedir.[13]

Kur'an-ı Kerim, **"Hayır, gördüklerinize yemin ederim ve görmediklerinize de..."**[14] ayetiyle bir kısım gerçeklere dikkat çeker. Şöyle ki:

İnsanlığın düşünce tarihinde **"sofistler"** (septisizm) denen bir ekolün mensupları "mutlak gerçek yoktur" gerekçesiyle görülenleri de inkâr ederken; **"pozitivistler ve rasyonalistler"** sadece görüleni kabul etmiş, metafiziğe yanaşmamışlardır. Bu ikinci grupta yer alanlar, kuru akıllarını ve sınırlı tecrübelerini hakikatin mutlak ve değişmez ölçüsü kabul edip harikaları reddetmiş, vahiy yoluyla bildirilenleri ciddiye almamışlardır.[15]

Septisizmin etkisinde kalan bir kısım insanlar, her şeye şüphe ile bakmışlar, hatta içinde yaşadığımız şu âlemin gerçekliği konusunda bile tereddüde düşmüşlerdir. Ayette, gördüğümüz şeylere yemin edilmek suretiyle, bunların gerçek olduğuna işaret edilmiştir. İnsan, şu dünyada rüyada sanal olarak değil, gerçekten yaşamaktadır. Diğer taraftan, pozitivistizm-materyalizm gibi maddeyi esas alan felsefi ekollere mensup insanlar sadece maddeyi görmekte, madde ötesini ise inkâr etmektedirler. Ayette göremediğimiz şeylere de yemin edilerek, eşyanın görülenlerden ibaret olmadığına dikkat çekilmiştir.

Gördüklerimize ve göremediklerimize yemin eden üstteki ayetin bir yorumu şöyledir:

"Görülenler asar-ı kudret, görülmeyenler esrar-ı kudrettir."[16] Yani, gördüğümüz her şey Allahın kudretinin eseridir. Fakat bu kudretin nasıl bir kudret olduğu, bizim meçhulümüzdür.

---

[13] Mesela bkz. Saff 1, Hadid 1, Cum'a 1
[14] Hakka, 38-39
[15] Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili,** t.s. VIII, 5338 -5340
[16] Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn Âlûsî, **Ruhu'l- Meani,** Beyrut, Daru İhyai't-Türasi'l - Arabi, ts. XXIX, 52

Öldükten sonra diriltmeyi anlatan şu ayetle, konuyu biraz daha açıklığa kavuşturabiliriz:

“Şimdi, bak Allahın rahmet eserlerine! Ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltiyor? Bunu yapan elbette ölüleri de diriltir. O, her şeye kadirdir.”[17]

Ayette, “bak Allahın rahmetine!” denilmeyip “bak Allahın rahmet eserlerine!” denilmesi konumuz açısından dikkat çekici bir ifadedir. Sözgelimi, bir âlim zata bakmakla onun ilmini anlayamayız. Fakat yazdığı kitap, onun ilminin eseridir. Bu eserden yola çıkarak, yazarının ilim sahibi olduğunu anlarız. Onun gibi, şu âlemde gördüğümüz her şey Allahın ilminin, kudretinin, rahmetinin birer eseridir. Kâinata bu nazarla bakanlar, her an yüce yaratıcının isim ve sıfatlarını hatırlarlar, **‘huzur-u daimi’** denilen devamlı bir mutluluk ve huzur halini yaşarlar. Ateistler ise, böyle bir bakışla âleme bakmadıklarından onun manalarını anlayamazlar, hissedemezler, zevk edemezler.

Allah’a inanan insanların kâinat kitabına bu farklı bakışları, tabir yerindeyse **“farklı bir boyuta geçmek”** olayıdır. Nasıl ki, üç boyutlu resimlere bakanlardan üçüncü boyuta geçemeyenler sadece renkleri ve çizgileri görür, geçebilenler ise bunların ötesinde farklı bir manzara seyreder. Onun gibi, Allahı inkâr edenler maddeye takılır kalır, iman gözüyle bakabilenler ise, maddenin ötesinde manaya muhatap olur.

Bu açıdan baktığımızda, imanı **“altıncı bir his”** olarak yorumlayabiliriz. Nasıl ki, anadan doğma kör birisine renkler âlemi bütünüyle yabancıdır. Bir ameliyat ile gözü açıldığında birden dünyası renklenir, nice güzelliklere muhatap olur, öyle de, imana giren bir kimse, birden kendisini çok farklı bir âlemde hisseder.

Öyle görülüyor ki, mahkûm sadece zindanda demir parmaklıklar arasında yaşayan kimse değildir. Asıl mahkûm, maddenin dar kalıpları arasında sıkışıp kalan, madde ötesine geçemeyendir. Öylelerin hali, yumurtanın içine sıkışıp kalmış civcivin haline benzer. O mekân ile koca dünya arasında sadece ince bir kabuk vardır. Fakat gagasını kullanıp ta kabuğu parçalayamazsa geniş bir dünyaya muhatap olamadan zayi olup gidecektir.

İnsanda Madde Ötesi

Hem Felsefede hem de tasavvufta dikkat çekildiği üzere, “âlem büyük bir insan olduğu gibi, insan dahi küçük bir âlemdir.” Bunlara **‘makro kozmoz’** ve **‘mikro kozmoz’** diyebiliriz. Âlem

---

[17] Rûm, 50

için söylediğimiz madde ve madde ötesi, insan için de aynen geçerlidir. İnsanın maddi yönünü beden, madde ötesi yönünü de ruh meydana getirir. İnsanı madde yığınından ibaret görmek, kitabı harflerden ibaret görmeye benzer. Böyle bir bakış, okumaktan nasibi olmayanların bakışıdır.

Maddenin dar kalıplarını parçalayan ve madde ötesine bakabilen büyük insanlardan biri olan Mevlana Celaleddin Rûmi, insandaki madde ötesini şöyle anlatır:

"Biz saman gibi olan bu tabiat âlemiyle örtülmüş mana deryasıyız. Cismimiz, bizim ruhumuza perde olmuştur."[18]

Yani, nasıl ki üzeri samanlarla örtülü bir denize bakıldığında dıştan sadece samanlar görülür. Hâlbuki samanların altında muazzam bir deniz gizlidir. Onun gibi, insanın madde ötesi yönü denize benzer. Ceset ise, bu denizi örten saman yığını gibidir. Bu saman yığınını biraz aralayabilirsek içimizde coşan ve kabaran muhteşem mana deryası açığa çıkacaktır. Mesela, beynimiz bedenimizden maddi bir parça. Ama onda faaliyet gösteren akıl madde ötesine ait. Kalbimizde yer alan iman, sevgi, korku, şefkat, merhamet gibi hisler madde ile izah edilemeyen şeylerden. Midemizin gıdaları hazmetmesi ile aklımızın gerçekleri kavraması aynı şey değil.

Diğer canlılarda maddeye mahkûmiyet vardır. İnsan ise, maddeye mahkûm değil hâkim olabilir. Akıl kanadını açarak kuşlardan daha süratli uçabilir. Bir kumanda ile uzay istasyonundan uzay aracını Mars gezegenine gönderebilir. Kalp telefonu ile doğrudan doğruya Allaha muhatap olabilir.

İman ve Madde Ötesi

"Gayb" denilince, duyularla muhatap olamadığımız şeyler hatıra gelir. Kur'an-ı Kerim, müttaki müminlerin vasıfları arasında "gayba iman etmeyi" de sayar.[19] Bir müminin inanmakla mükellef olduğu altı iman esasının hepsi de ''gayba" dâhildir. Zaten ''iman'' görülmeyen şeyler için söz konusudur. Mesela, herkesin gözle gördüğü güneş için "bu güneşin varlığına inanıyor musun?" denilmez. Fakat "Allaha inanıyor musun? O'nun meleklerine, indirdiği kitaplara,

[18] Mevlana Celaleddin Rûmi, **Mesnevî**, Tercüme ve Şerh: Tâhiru'l- Mevlevî, Ahmed Saîd Matbaası, İst. 1971. XII, 210
[19] Bakara, 3

gönderdiği peygamberlere, öldükten sonra insanları dirilteceğine, her şeyi kuşatan kader programına inanıyor musun?" denilir.

Bu iman esaslarına inanan bir müminin dar dünyası genişlenir, karanlık âlemi nurlarla dolar. Şöyle ki:

Şu muhteşem âlemin yaratıcısını kabul ile sahipsizlikten, başıboşluktan kurtulur.

Meleklere iman ile şu uçsuz bucaksız âlemin her tarafının ruhani varlıklarla dolu olduğunu anlar, rahatlar. "Acaba uzaylılar var mı?" demez, iman dürbünü sayesinde uzayın her tarafının hayat ve şuur sahibi varlıklarla şenlendiğini görür.

Peygamberlere iman ile bütün zamanları aydınlanmış görür. O rehber insanların izinden gitmeye çalışır.

Kitaplara iman sayesinde hak ile batılı, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini, helal ile haramı birbirinden ayırır.

Ahirete iman ile ölümün pençesinden kurtulur, ebedi yaşamanın formülünü bularak rahat yaşar.

Madde Ötesine Açılış

Toprağın içindeki çekirdek dar bir yerde sıkışıp kalmıştır. Fakat ne zaman ki kabuğunu parçalar, toprağın yüzüne çıkıp etrafına bakınırsa bambaşka bir âlemle karşılaşır. Güneşle sohbet eder, rüzgârın tatlı esintilerine mazhar olur.

Madde ötesi âleme açılmak ta bunun gibidir. Mevlana Celaleddin Rûmi'nin ifadesiyle, **"Gayb âleminin başka bulutu, başka rahmeti, başka seması, başka güneşi vardır."**[20]

Başta peygamberler olmak üzere nice insan maddenin dar kalıplarından sıyrılıp madde ötesine kanat açabilmişlerdir. "Peki, biz niye o âleme kanat açamıyoruz?" sorusu hatırımıza gelebilir. Cevabı Mevlana'dan dinleyelim:

"Fikir kanadın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş."[21]

[20] Rûmi, IV, 1005.
[21] Rûmi, V, 1350.

Bilindiği üzere, bir kuşun kanadına çamur bulaşsa havada uçamaz. Onun gibi, fikir kanadı çamura bulaşan, yani devamlı madde ile uğraşan kimseler gerçeğin semasına kanat açamazlar.

"Peki, çare nedir?" diyecek olursak, yine Mevlana'ya kulak verelim: **"Nur ile gıdalan da göz gibi ol ve meleklere uy."**[22]

Zira göz nuranidir ve gıdası da nurdur. Madde ötesi âlemin sakinleri olan melekler nurani gıdalarla gıdalandıkları gibi, fikrini yüce şeylere yönelten, manevi gıdasını iyi alan insanlar da madde ötesine açılır, iman boyutundan şu âlemi seyir ve temaşa eder.

SONUÇ

Maddeyi ve madde ötesini ele aldığımız bu çalışmada, âlemin ve insanın madde ötesi yönlerine bakmağa çalıştık. İnsanda ve âlemde, görülenlerin ötesinde görülmeyen çok şeyler bulunduğuna dikkat çektik. Madde ötesi âleme nasıl muhatap olabileceğimizi ifade etmeye gayret gösterdik.

Peygamberler, madde ötesi âleme pek yabancı değillerdir. İlahi canipten gelen vahiy aracılığıyla, o âlemi tanırlar, hatta kısmen görürler. Mesela, miraç ile melekût âleminde seyahat eden Hz. Peygamber şöyle demektedir:

"Ben sizin görmediğinizi görür, duymadığınızı duyarım."[23]

Felsefeciler, mücerret akıllarıyla maddenin ve madde ötesinin sırlarını bulmaya çalışmışlardır. Hatta felsefenin temel konularından biri ''metafizik'' yani madde ötesidir. Peygamberler, felsefecilerin aradıkları ve fakat çoğu kere bulamadıkları sırları vahiy aracılığıyla elde ederler. Vahyi güneşe, aklı yıldız böceğinin ışığına benzetebiliriz. Yıldız böceği, o azıcık ışığıyla gecenin karanlığında âlemi ne derece görebilirse, felsefeciler de şu âlemi, görülen ve görülmeyen yönleriyle o derece müşahede ederler.[24]

Müminler, Kur'andan aldıkları ölçülerle, kâinat kitabının manalarını anlarlar, âleme farklı bir bakış açısıyla bakarlar, maddeden madde ötesine geçişin ruhani zevkiyle yaşarlar. Lakin her birinin madde ötesinden bildiği, anladığı, zevk ettiği elbette aynı seviyede değildir. Bir kısmı

---

[22] Rûmi, XIV, 86.
[23] Tirmizî, **Sünen,** Zühd, 9; İbn Mace, **Sünen,** Zühd, 19
[24] Bkz. Nursi, **Sözler**, s.181, 634

bu denize açılmışken, bir kısmı sahilde denizi seyretmektedir ve Jean Herbert'in de dediği gibi, "**kıyıdakiler engin denizlere açılanların hikâyelerini şüpheyle karşılar**."[25]

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, Hâlis, Kur'an'da İnsan- Gayb İlişkisi, Şule Yay. İst.1993.

ÂLÛSÎ, Ebu'l- Fadl Şihâbuddîn, Ruhu'l- Me'ânî fî Tefsîri'l- Kur'âni'l- Azîm, Dâru İhyâi't- Turâsi'l- Arabî Beyrût, ts.BAŞAR, Alaaddin, "Gayba İmân" Zafer Dergisi Aralık 1988.

İBN MACE, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezîd Kazvînî, Sünen, Çağrı Yay. İst. 1981.

KEKLİK, Nihad, Felsefenin İlkeleri, Doğuş Yay. İst. 1982.

KUTUB, Seyyid, fî Zılâlil- Kur'an, Dâru'ş-Şurûk, 1980

NURSİ, Said (Bediüzzaman),

- Muhakemat, Envar Neşriyat, İst. 2002

- Sözler, Envar Neşriyat, İst. 2002

RÛMÎ, Celâluddîn, Mesnevî, Tercüme ve Şerh: Tâhiru'l- Mevlevî, Ahmed Saîd Matbaası, İst. 1971.

TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed, Sünen (Sünenu't- Tirmizî) Çağrı Yay. İst. 1981.

TUNA, Taşkın, Uzayın Sırları, Boğaziçi Yay. İst. 1992.

TÜRKER (Küyel), Mübahat vd, Felsefeye Giriş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ank. 1985

YAZIR, Hamdi, Hak Dîni Kur'an Dili, ts.

[25] Meriç, **Bir Dünyanın Eşiğinde,** s. 143

THE EVALUATION IN THE LIGHT OF THE QUR'AN FROM THE EVOLUTIONARY LIVING THINGS VIEW’S READING

CANLILARI EVRİMCİ BAKIŞ AÇISIYLA OKUMANIN KUR’AN IŞIĞINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Veysel GÜLLÜCE
Atatürk University, Faculty of Theology, Erzurum, Turkey
E-mail: veyselgulluce@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Throughout history, deniers have had a number of allegations related to other beings that they submit as reasons of their denials or leave God and go after. God both confutes their that claims in The Qur’an and states in various verses of The Qur’an that idols are meaningless and untrue beings, and expresses the ugliness of their these kind of words. These kind of claims can be related to all areas of religious issues as the existence and unity of God, afterlife, prophethood and angels. Deniers's claims about how beings have existed are summarized in sentences such as "it happened to itself, nature made it, reasons invented it". Nowadays, we witness that evolutionists seek refuge in similar, meaningless expressions while explaining the miraculous situations especially about plants and living things. Also, some of these expressions are used by believers unwittingly and unthinkingly. We can summarize them as follows: Primitive development, instinct, drive, transduction, adaptation, environmental adaptation, finding a way out, etc. In this paper, we will study to understand in the light of The Qur'an verses how meaningless and empty these expressions that evolutionists have made into refuge and icon and referred to almost on their all sentences are.

Keywords: Referral-Divine, Primitive-Advanced, Instinct, Adaptation, Finding a way

ÖZET

Tarih boyunca inkârcıların, inkârlarına gerekçe olarak ileri sürdükleri veya Allah’ı bırakıp peşinden gittikleri başka varlıklarla alâkalı bir takım iddiaları olmuştur. Cenab-ı Hak, Kur’ân-ı Kerim’de onların bu iddialarını çürüttüğü gibi, peşinden gittikleri put ve tağutların da içi boş, hakikatsiz varlıklar olduğunu çeşitli ayetlerde belirtmekte ve onların bu nevi sözlerinin çirkinliğini ifade etmektedir. Bu nevi iddialar, itikadî konuların her alanıyla ilgili olabilmektedir. Allah’ın varlığı ve birliği, ahiret, nübüvvet, melekler gibi… İnkârcıların varlıkların nasıl var olduğuna dair iddiaları; “Kendi kendine oldu, tabiat yaptı, sebepler icat etti” gibi cümlelerle özetlenmektedir. Günümüzde evrimcilerin bilhassa bitki ve hayvanlarla ilgili mucizevî durumları izah ederken de içi boş benzer deyimlere sığındıklarına şahit oluyoruz. Ki bunlardan bir kısmı farkında olmadan ve düşünülmeden inançlı kimseler tarafından da kullanılmaktadır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: İlkel-gelişmiş, içgüdü, sevk-i tabiî, uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vb… Tebliğimizde evrimcilerin sığınak ve ikon haline getirdikleri ve adeta her cümlelerinde müracaat ettikleri bu deyimlerin ne derece anlamsız ve boş ifadeler olduğunu Kur’ân âyetleri ışığında anlamaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İlhâm-ı Rabbânî, Sevk-i İlâhî, İlkel-Gelişmiş, İçgüdü, Uyum sağlama, Bir yolunu bulma.

GİRİŞ

Daha çok ateistler tarafından savunulan ve temelinde hayatın başlangıcının ve canlıların çoğalmasının tesadüflerle başlayıp başıboş, sahipsiz, gayesiz bir şekilde gelişip çoğalarak devam ettiğini iddia eden evrim teorisine göre, milyonlarca hatta milyarlarca yıl önce, kozmik çorba olarak tabir edilen o günkü denizler içinde hayat tesadüfen bir hücrenin meydana gelmesiyle başlamıştır (!) Daha sonraları bu tek hücreli canlı yine tesadüflerle çoğalmış, çok hücreli hale dönüşmüş, böylece hayat denizde başlayarak, tesadüflerle çoğalıp gelişmiş, ilkel olarak tabir edilen ilk canlılar milyonlarca sene süren süreç içinde bulundukları ortama ayak uydurmaya çalışarak gelişmeye, doğal seçilim yoluyla başkalaşıp çoğalmaya, çeşitli türler oluşturmaya başlamışlardır (!)

Zaman içinde karaya vurup savrulan bazı deniz canlıları, uzun süreçler sonunda ortama ayak uydurmuş böylece hem deniz hem de karada yaşayabilen amfibi canlılar oluşmuş, bunların bir kısmı karanın içlerine dalarak oralardaki ortamlara uyum sağlamış, böylece karadaki türler oluşup çoğalmaya başlamış… Primatlar, maymunlar, kuyruksuz maymunlar ve insan bu silsilenin bir halkası olarak ortaya çıkmıştır ve bu süreç devam edip gitmektedir. Böylece insan özel bir varlık değil maymunsu varlıklardan zamanla türemiş bir hayvandır. Ünlü evrimci Dawkins'in kitabına "biz hayvanlar" (!) diye başlayarak vurguladığı gibi.[1]

İnkârcıların varlıkların nasıl var olduğuna dair iddiaları; "Kendi kendine oldu, tabiat yaptı, sebepler icat etti" gibi cümlelerle özetlenmektedir. Günümüzde evrimcilerin de bilhassa bitki ve hayvanlarla ilgili mucizevî durumları izah ederken içi boş benzeri deyimlere sığındıklarına şahit oluyoruz. Bunları şöyle özetleyebiliriz: İlkel-gelişmiş, içgüdü, sevk-i tabiî, uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vs.

İlkel-Gelişmiş

Burada öncelikle **ilkel** ve **gelişmiş** kavramları üzerinde duralım. Evrimcilere göre canlılar sürekli bir gelişim ve değişim halinde olup ilkel, basit formlardan gelişmiş üst formlara doğru ilerlerler. Hatta onlara göre günümüzdeki bazı canlılar da ilkel veya az gelişmiş durumdadır. Ve yine onlara göre, bu ilkel varlıkların bir kısmı –ilkellikleriyle beraber- günümüze kadar ulaşmayı başarabilmiştir. Oysa yakından incelendiğinde, ilkel diye

[1] Bkz. Richard Dawkins, *Kör Saatçi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 3. Basım, Ankara, 2002, s. 1

isimlendirilen bu canlıların hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan her türlü organla donatılmış oldukları görülecektir. Bu canlılar yaşadıkları yer ve şartlara göre yaratılmış, neye ihtiyaçları varsa o kadarı verilmiştir. Örneğin toprağın altında yaşayan bir köstebek için ihtiyacı kadar görme duyusu verilmiştir. Çünkü onun bir baykuş kadar görmeye ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla köstebeğe ilkel, baykuşa ise gelişmiş diyemeyiz. Her biri hayatlarını sürdürecek çeşitli organlara sahiptir. Çünkü Cenab-ı Hak Hakîm ve Âdildir. Bir canlıya gereksiz organ ve duyu organı vermediği gibi, verilen organlar duyular da ölçülüdür. Ne fazla eksiktir. Karınca kararıncadır. **رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ** "*Rabbimiz, her şeyi ihtiyacı olan donanımlarla yaratan, sonra da varlıklarını sürdürecekleri yolu gösterendir…*" (Tâ-hâ, 50) âyeti gösteriyor ki, Allah her canlıya ihtiyaç duyacağı organları önceden verip, sonra ona yol gösteriyor. Yani canlı yaşadığı ortama perişan bir vaziyette bırakılıp da "başının çaresine bak, hayatını sürdürmek ve neslini devam ettirmek için bir takım yeni organlar geliştir vs." denmiyor. Örneğin arıya önce ihtiyacı olan her türlü organ verilip sonra da ona balı nasıl yapacağı ilham ediliyor.

Hakikatte ilkellik ve gelişme Yüce Yaratıcı'nın sanatında değil insanların yaptıkları şeylerle alakalıdır. İnsanların sanat ve teknolojisi, bilginin nesilden nesile aktarılması ve telâhuk-i efkâr yoluyla sürekli bir gelişme içindedir. Örneğin ilk taşıtla asrımızdaki modern otomobiller arasında büyük fark vardır. Oysa Allah'ın san'atı böyle değildir. İlkler ve sonrakiler arasında hiç bir fark yoktur. Dolayısıyla O'nun sanat harikalarında ilkellik ve gelişmişlik söz konusu değildir. Her canlı türü gerekli bütün aza ve cihazlarla donatılmış olarak mükemmel bir surette yaratılmakta ve öylece devam etmektedir. Bu gerçek Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli âyetlerde ifade edilmektedir. İşte bunlardan bazıları: **اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ** "*Yarattığı her şeyi güzel yaptı*" (secde, 7); **صُنْعَ اللهِ الَّذِي اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ** "*Her şeyi mükemmel yapan Allah'ın sanatı*" (Neml, 88); **مَا تَرٰى فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِنْ تَفَاوُتٍّ** "*Rahman'ın yarattığında bir kusur göremezsin*" (Mülk, 3) ... Bu âyetler ve benzerleri açıkça ifade ediyor ki, varlıklar, canlılar, bitki ve hayvanlar en mükemmel surette yaratılmışlardır. Onlarda hiçbir kusur ve noksanlık yoktur. Bu gerçek İslâm âlimleri tarafından "ليس في الإمكان أبدع مما كان /*Leyse fi'l-İmkân ebdeu mimmâ kân*" sözüyle de özetlenmiştir. Yani "İmkân dairesinde (Varlık âleminde) var olandan daha mükemmeli yoktur." Her şey yerli yerinde, en mükemmel surette yaratılmıştır. Allah'ın yaratmasında kusur arayanların ileri sürdükleri körelmiş organ vs. iddialar ise zamanla boşa çıkmıştır. Canlılarda ne lüzumsuz ne de körelmiş organ yoktur. Canlılardaki bazı organların vazifesini bilmemek onları lüzumsuz veya körelmiş olarak addetmeyi gerektirmez. Örneğin geçmişte insan

vücudunda evrimin bir uzantısı ve kalıntısı olarak kaldığı ve bir işlevi olmadığı iddia edilen onlarca organ üzerinde yapılan araştırmalar, bu iddiaları çürütmüş ve insan bedeninde gereksiz bir organ olmadığını ortaya koymuştur. Günümüzde bazı canlıların bazı organlarına dair bu nevi iddialar da böyledir.[2] İnsanlar, faydasını henüz keşfedemediği şeyler hakkında "şimdilik bilemiyoruz, ilerde faydasının tespit edileceğini ümit ediyoruz" gibi tevazu ifadeleri yerine, "bu organ gereksiz, şu canlı faydasız veya zararlı" gibi kibirli ifadelere yönelmektedir. Aslında yaratılışta ne bir kusur ne de körelme söz konusudur. Kusur, kusur görenlerde; körlük, körlük görenlerdedir.

İçgüdü

Evrimcilerin canlılara hayatlarını sürdürmeleri için yaratılıştan ilham edilen şeyler için kullandıkları içgüdü (sevk-i tabiî/ ğarîze-i tabiiyye) ifadesi de hakikatte bir anlam ifade etmeyen, bir şey açıklamayan içi boş bir kavram olup açıklanamayan durumlar için üretilmiş ve bu sözcüğün arkasına sığınılmıştır. Örneğin arının bal yapması, deniz kaplumbağasının yumurtadan çıkar çıkmaz süratle denize doğru yönelmesi vs. içgüdü olarak ifade edilmektedir. Yani içten gelen bir güdü, dürtü denmiş oluyor. Ama hakikatte sadra şifa olacak bir şey söylenmiş olmuyor. Nitekim "içgüdü"nün tarifine bakıldığında da bu durum görülüyor: "Bir canlı türünün bütün bireylerinde akıl ve düşünceden bağımsız olarak doğuştan gelen bilinçsiz her türlü hareket ve davranış, insiyak, sevkitabii"; "Organizmayı o türe özgü olan bir amaca ulaşmaya sürükleyen davranış eğilimi."[3]

Kur'ân'a müracaat ettiğimizde ise, bu konuda doğru olan gerçek kavrama ulaşıyoruz: **İlhâm-ı Rabbânî**. Başka bir ifadeyle **sevk-i ilâhî**. Çünkü Kur'an, balı nasıl yapacağının arıya ilham edildiğinden bahsederek şöyle buyuruyor: **وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذ۪ي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتاً وَمِنَ**

[2] Geçmişte sadece insan bedeninde 180 civarında organ lüzumsuz olarak görülürken bugün bu sayı sıfıra inmiş, lüzumsuz görülen organların bir değil pek çok vazifeleri olduğu tesbit edilmiştir. Örneğin körelmiş organlardan sayılan timus bezi gelişim çağında lenf sisteminin normal gelişiminden ve bağışıklık maddesi (antikor) teşekkülünden sorumludur. Bademcikler lenfosit üretir. Ayrıca lokal bir antibakteriyal görev ifa eder. Kör barsak vücuda giren yabancı unsurlara karşı aktif rol oynar. Bulaşıcı hastalıklara karşı koruyuculuk görevi yapar. Kuyruk sokumu kemiği körelmiş bir organ olmayıp kalça kemerinin karın kasları için mühim bir tutunma noktasıdır. Ayrıca rahat oturmayı temin eder. Hayvanlarda da bu tür iddialar ortaya atılmıştır. Örneğin atın ayağındaki çıkıntılar önceki atalarında daha gelişmiş haldeki parmaklarının körelip lüzumsuz hale gelmiş denilir. Halbuki bu çıkıntıların 1.bacağı kuvvetlendirmesi, 2. bacak kaslarını tutunma noktası olması, atın ağırlığını taşımada rol alması gibi önemli vazifeleri vardır. (Bkz. Adem Tatlı, *Evrim ve Yaratılış*, Toplum Kitabevi, Konya, 1992.s. 77, 89 (F. W. Cousins, Creation Research Society Quaterly, VIII, 99'dan); İsmet Hasenekoğlu, *Evrim Ders Notları*, Kazım Karabekir Eğitim Fak. Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, 1990. s. 55, 66; Morris, Henry, M., Yaratılış Modeli (Scientific Creationism), çev., Adem Tatlı ve arkadaşları, Milli Eğitim Yayınevi, Ankara, 1985. s. 74

[3] Bkz. Türk Dil Kurumu Sözlüğü, İçgüdü Maddesi.

الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَۙ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاًۜ يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوَانُهُ فِيهِ
شِفَٓاءٌ لِلنَّاسِۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾

"*Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!" Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamından bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.*" (Nahl, 68-69)

Bu âyet bize gösteriyor ki, canlılara nasıl yuva yapacakları, nasıl beslenecekleri, hayatlarını nasıl sürdürecekleri, hangi yolları takip edecekleri vs. ilham (vahy) edilmektedir. Dolayısıyla, içi boş içgüdü kavramı yerine kullanmamız gereken kavram vahy-i Rabbânî, ilhâm-ı Rabbânî veya sevk-i ilahî olmalıdır.

Uyum sağlama, Adapte olma, Çevreye Ayak Uydurma, Bir yolunu bulma …

Kâinatta gözlemlenen en mükemmel ve en güzel surette yaratılmış canlıları her şeyi bilen, her şeyi görüp gözetleyen ve her şeye kadir bir Yaratıcıya nisbet etmeyen evrimciler; canlılarda görülen mükemmel sistemler, avlanma, barınma, gizlenme, zor şartlarda hayatlarını sürdürebilme gibi durumlarda gözlenen harika özelliklerin izahında zorlanmakta ve tüm bunların başıboş ve tesadüfi gelişmeler sonucunda olduğuna dair ilginç ve gülünç açıklamalar yapmaktadırlar. Onların bu konularda dillerinden düşürmedikleri bu nevi ifadeler: Uyum sağlama, adapte olma, çevreye ayak uydurma, bir yolunu bulma vs. dir. Onlara göre, canlılar çevre şartlarına kendi çabalarıyla zamanla uyum sağlamakta, adapte olmaktadırlar. Örneğin sıcak bölgelerden soğuk bölgelere giden bir canlı, derisini kalınlaştırarak, rengini beyazlatarak o bölgeye adapte olmaktadır… Veya çakıllı bir arazideki çekirge, rengini griye, ormandaki bir çekirge ise yeşile dönüştürerek/boyayarak kamufle olmakta ve böylece düşmanlarından gizlenmektedir. Oysa Yüce Yaratıcı her canlıyı yaşayacağı ortama uygun vasıf ve organlarla donatmıştır. Ya da o canlıları yaşayabilecekleri ortama sevk etmiştir.

Evrimcilerin açıklamakta zorlandıkları durumlarda genelde kullandıkları ifade ise "**bir yolunu bulmuş**"tur. Mesela okyanusların derinliklerinde kaynar suların bulunduğu bir ortamda hayatını sürdürecek donanımla yaratılmış bir balık türü için, "bu balık zamanla böyle bir ortamda yaşamanın bir yolunu bulmuş" denmektedir. Bulunduğu ortamdaki ağaçların yaprağına tıpa tıp benzer yaratılarak gizlenip kamufle olan bir böcek için ise, "hayatta kalmanın

yolunu böyle bulmuş" denmekte ; keza filler için, "bedenlerini büyüterek kendilerini korumanın yolunu bulmuşlar" denilmektedir. Bu gibi açıklamalarla; o canlıların, çevreye uyum için veya kendilerini korumak, müdafaa etmek için bir takım organlar geliştirdikleri iddia edilmektedir. Bu iddialar hayvanlar için olduğu kadar bitkiler için de dile getirilmektedir. Onların da adeta yaratıcı özelliğe sahip, kendini çevreye uyduran, kendilerini korumak ve zor şartlarda hayatta kalabilmek için yeni özellikler geliştirebilen, bünyelerinde değişiklikler yapabilen, dahiyane buluşlar gerçekleştiren varlıklar olduğu anlatılır. Böylece bu anlayış sahipleri **كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْۜ** "Onların ağızlarından çıkan sözler ne kadar çirkin!" (Kehf, 5) ayetinde şiddetle kınanan müşriklerin safında yer almaktadırlar. Çünkü Allah'ı tanımayan bu bakış açısıyla, O'nun yerine âdetâ tabiat, evrim ve bizzat canlıların kendileri ilahlaştırılmaktadır. Bu âyet bu nevi sözlerin Allah katında ne kadar çirkin ve büyük bir günah olduğunu vurguladığı gibi, **…** **اِنْ هِيَ اِلَّٓا اَسْمَٓاءٌ سَمَّيْتُمُوهَٓا اَنْتُمْ وَاٰبَٓاؤُ۬كُمْ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ** "*Bunlar sizin ve babalarınızın taktığı adlardan başka bir şey değildir. Allah onları destekleyen bir delil indirmemiştir. Onlar sadece sanıya ve canlarının istediğine uymaktadırlar. Oysa onlara Rablerinden and olsun ki doğruluk rehberi gelmiştir*." (Necm, 23) âyeti de müşriklerin taptığı putların bir içi boş birer isimden ibaret olduğunu ifade ederken bir taraftan da tabiatperestlerin ve ateistlerin peşinden gittikleri ve sığındıkları tabiat, evrim vs. kavramların hakikatte içi boş kavramlar olduğuna işaret ediyor.

Aslında bilimsel hiçbir temeli ve delili olmayan bu trajik-komik izahlar bilimsel birer gerçekmiş gibi her gün çeşitli belgesel programlarda dile getirilmekte, bu iddialar bilim adı altında takdim edilmekte, ateist fikirler bilim kılıfıyla sunulmaktadır. Bu konuda yüzlerce ilginç örnek sıralayabiliriz. Örneğin, denizlerdeki diğer balıkların aksine balina türünün memeli oluşunu şöyle izah etmektedirler: Denizlerde başlayıp çoğalıp gelişen hayat karaya sıçradıktan sonra karada da evrim devam etmiş, çeşitli kara hayvanları türemiştir. Bunlardan biri olan ayıların bir kısmı zamanla tekrar denize dönmüş, denizde yaşamaya **ayak uydurmuş** ve derken balinalar oluşmuştur (!) Karada dolaşan hayvanların –kendi anlayışlarına göre- kuş olup havaya nasıl yükseldikleri konusunda evrimcilerin çaresizlik içinde ileri sürdükleri tekellüflü açıklamalar da böyledir: Bazılarına göre bir takım hayvanlar veya dinozorlar başları üzerinde uçuşan böcekleri kovmak veya yakalamak için ön ayaklarını yukarı doğru kaldırmışlar, bu hareketler uzun yıllar ve nesiller boyunca tekrar edilince kollar yukarı doğru uzamış, gelişmiş, kanatlara benzemiş, zamanla tüylü birer kanat olup havalanmalarını sağlamışlardır. Bu açıklamaların tutarsızlığını ve imkânsızlığını fark eden bazı evrimciler ise, çözümü mutasyonlarda aramışlar, bir dinozor yumurtasından günün birinde aniden bir kuşun çıkmış

olabileceğini iddia etmişlerdir (sıçramalı evrim teorisi). Böylece kainâttaki canlıların âni ve def'i bir surette mucizevi bir şekilde yaratılabileceğini bir türlü akıllarına sığdıramayan ve böyle bir durumun bilimsel bir yaklaşım olamayacağını iddia eden evrimcilerin bizzat kendileri, çaresiz kaldıkları bu tür durumları izah etmek için mutasyonları devreye sokarak, genlerdeki tesadüfi değişmeler sonucunda âni olarak bir canlıdan bir başkasının türemiş olabileceğini, yani bir nevi mucizenin gerçekleştiğini iddia etmişlerdir. Ama sahipsiz, başıboş, tesadüfi bir mucize (!)

Eğik yürüyen insansı maymunların (!) nasıl dik yürümeye başlayan homo-erectusa dönüştüklerine dair yapılan izah da böyledir: Evrimcilere göre, yüksek otlaklarda ve çayırlarda yaşayan bazı maymun türleri, etraflarını görebilmek için ayakları üzere dikelmek zorunda kalmışlar, nesiller boyunca devam eden bu durum onların dik yürüyebilecek şekilde gelişmesine sebep olmuştur (!)

SONUÇ

Bütün varlıklara hâkim, onlar üzerinde tasarruf eden bir ilahı tanımayan insan, varlık kitabını okurken ilginç yorum ve açıklamalara sığınmak zorunda kalmaktadır. Varlıklar sahip, mâlik ve mutasarrıfları olan Allah'a isnat edilmeyince, her şeyin tesadüf, sebepler veya tabiatın oyuncağı olduğuna inanmaktan başka çare kalmamaktadır. Onların bu hallerini şu ayetler ne de güzel anlatmaktadır!: **يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَن يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِن يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ** "*Ey insanlar! Size bir örnek verildi. Şimdi ona iyi kulak verin. Sizin Allah'tan başka taptıklarınız bir sinek dahi yaratamazlar, hepsi bunun için toplansalar bile. Eğer sinek onlardan bir şey kapsa, bunu ondan kurtaramazlar. İsteyen de âciz, istenen de.*" (Hacc, 73); **مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاء كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ** "*Allah'tan başkalarını dost edinenlerin durumu, kendine bir ev edinen örümceğin durumu gibidir. Evlerin en dayanıksızı ise şüphesiz örümcek evidir. Keşke bilselerdi!*" (Ankebût, 41).

HUMAN UNIVERSE AND BELIEF

İNSAN KÂİNAT VE İNANMA

Prof. Dr. Yusuf SANCAK
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
yusufsancak@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Certainly, the realms of existence are different, their nature, order and degrees are different. The human eye, the emotions and the mind are very wide and different being degrees and realms that are seen and felt and known. Normally, all visible worlds of existence, the universe and the human are in contact and harmony. The liaison in beings, this harmony, order, harmony, meaning in the universe are clear signs and indicators that a power that can control it with everything else, outside and above itself, not itself, but under the direction and supervision of power. In terms of integrity and compliance; the genus, types, individuals of this entire universe; but it can be the work of a person who knows everything, sees, can control the power, makes meaningful and wise. So with everything in it, he has a creator. The existence and creation of this universe can never be given to things like coincidences, random causes, and being self.

The existence of this universe, which is meaningful in all things, and the most important being in it, cannot be created by chance, by itself or by the ways and possibilities of being the work or result of simple and unconscious reasons, and only as the work of that great Creator. Nowadays science can calculate the age and the beginning of the existence of the universe. This means his creation. In this sense, science accepts creation and the Supreme Creator. Thus, the universe and the purpose of creation and creation of man can only be the style that the Almighty Creator says and declares in the Qur'an.

Keywords: Human, Universe, Qur'an, Creator, Belief.

ÖZET

Şüphesiz varlık âlemleri çeşitli, mahiyetleri, mertebeleri, dereceleri de farklıdır. İnsan gözü, duyguları ve aklı görülen ve hissedilen ve bilinen çok geniş ve farklı varlık derece ve alemleri vardır. Normalde, görülebilen bütün varlık âlemleri, kâinat ve insan irtibat ve uyum içindedir. Varlıklardaki irtibat, kainattaki bu uyum, nizam, düzen, ahenk, anlam onun kendisinden değil, kendinden başka, kendi dışında ve üzerinde onu her şeyiyle kontrol edebilen bir gücün, kudretin yönetiminde ve gözetiminde olduğunun açık delilleri ve göstergeleridir. Bütünlüğü ve uyumu itibariyle; varlıklarının cinsleri, türleri, fertleriyle bütün bu kâinat; ancak her şeyi bilen, gören, gücü yeten kontrol edebilen, anlamlı ve hikmetle yapan bir Zatın eseri olabilir. Öyleyse içindeki her şeyiyle, onun bir yaratıcısı vardır. Bu kâinatın var olması ve yaratılması asla tesadüfler, rastgele sebepler ve kendi kendine olmak gibi şeylere verilemez.

Şu hâlde her şeyiyle anlamlı olan bu kâinatın ve içinde en önemli varlık olan insanın var olması, yaratılması tesadüfen, kendi kendine veya basit ve şuursuz sebeplerin eseri olmak tarzlarında ve ihtimalleriyle olmayıp, ancak ve ancak O büyük Yaratıcının eseri olarak söz konusu olabilir. Günümüzde bilim kâinatın yaşı ve varlığının başlangıcını hesap edebilmektedir. Bu onun yaratılması demektir. Bu anlamda bilim yaratılışı ve Yüce Yaratıcıyı kabul etmektedir. Şu hâlde kâinat ve insanın yaratılışı ve var ediliş gayesi ancak O Yüce Yaratıcının söylediği, Kur'an'ında bildirdiği tarza olabilir.

Anahtar Kelimeler: İnsan, Kâinat, Kur'an, Yaratıcı, İnanma.

GİRİŞ

Bütün Kâinat İnsana Küllî Bir Mesajdır

Bu görünen alemde, kâinatta düşünüp her şeyi değerlendirebilen bir insan var. İnsanın önünde uçsuz bucaksız denebilecek büyüklükte bir kâinat var. Bu kâinat nedir, insana ne anlatıyor, ne diyor? Onun veya onunla insana temel, külli bir mesaj var mıdır? Bu kâinat içinde insanın konumu nedir? Görevi, amacı nedir? Kâinatın bütününden insana bir mesaj var mıdır? Yoksa insan bütün bu kâinatı düzensiz bir kaos ve anlamsız görüp, “tabiat” deyip bunda kalakalacak, boğulacak mıdır? Onun uçsuz bucaksızlığında yitecek, kaybolacak mıdır? İnsan nedir, kâinat nedir, varlık nedir, yokluk nedir? İnsan bütün bu kâinattan, kendisinden ne anlayacak ne sonuç çıkaracaktır? Kâinatı her şeyi anlamsız görmekle kendini, aklını ikna edebilecek midir?

İnsan, gördüğü göremediği alemlerden meydana gelen bu kâinatta; bütünüyle bir düzen, nizam, uyum, kâinatın tür ve cinsleri arasında tesanüt, destek, teavün, yardımlaşma, omuz omuza verme, birbirinin yardım ve desteğine koşma, görmektedir. Mesela hava; karbon, oksijen, azotuyla, bitki hayvan ve insan birbirinin yardımında ve desteğindedir. Toprak, hava, su, bitkiye analık, yetiştiricilik, korumacılık etmektedir. Yine, toprak, su, hava; bitki, hayvan ve canlıların yardımına koşmaktadır. Yıldızlar, galaksiler, güneş, güneşler, aylar uyduları, uçsuz bucaksız bir gökyüzü... Fakat, yerler, gökler; bütün kâinat, bir birlik, bütünlük, düzen, uyum ve bağlılık içindedir, bir birliktelik oluşturmaktadır. (bk. sözler) Bütün bu birlik, bütünlük, uyum ve biri diğerine desteği, bu şuursuz varlıkların kendilerinin yapıp sağladığını söylemeyiz.

Bütün kâinatın sonsuz bir ilim, irade, güç, kudret, rahmet, inayet, hikmet vb. tarafından böyle yapıldığını, böyle düzenlendiğini aklımızla görebiliriz, görüyoruz. Adeta bütün kâinat özellikle insan etrafında toplanarak ona yardım ve merhamet ellerini uzatıyor. (sözler 10-11) Bunu, kâinatın unsurlarının; element, mineral, toprak, hava, su, ateş, bitki, hayvan ve diğer canlı ve cansızlarının, kendi başına, yapamayacağı açıktır. Öyleyse bu durum ancak onların böyle yönlendirilmesiyledir. Tavuk neden yıl içinde aylarca yumurta yapıyor? İnek, koyun neden sene boyunca bolca süt verebiliyor. Sadece kendisi için mi? Yavrusu için mi? Bitkiler neden bolca meyve veriyor? Sadece kendi neslinin devamı, kendi ihtiyaçları için mi? Derin düşündüğümüzde, bunu, asla söyleyemeyiz. Kâinatın bu türleri insanı tanıyor mu? Yoksa kâinatı kuşatan kudret, ilim, rahmet mi, onları bu vazifede çalıştırıyor? Kâinat bütünü itibariyle,

çeşitli açılardan; çok düzenli bir saray, bir fabrika, bir şehir, bir ülke gibidir. Kâinat sakinlerinin dünyada, hayvan, bitki vb.nin, bilhassa insanın ihtiyacı olacak her şey var, hazır ve veriliyor. Öyle ise bu kâinatı bir yöneten ve işleten vardır. Çünkü şu kâinatta varlıklar, canlılar öyle sanatlı ve kâinatın, dünyanın bu canlı hayatı devam etmede işleyişi öyle düzenli, intizamlı ki bu kâinatı görüp onun bir yaratıcısı, yöneticisi ve işleticisi olduğunu tasdik etmemek olamaz. Bu, aklın kabul edemeyeceği bir husustur. Çünkü her sanatlı iş ve yapı sanatkâr gerektirir. İntizamlı şey onu yapan, düzen ve intizam veren bir mucit, sanatkâr yapıcı gerektirir. Bu en basit bir iğne, bir çivi, bir masa, sandalye, bir vida gibi şeyde bile mutlaka söz konusu olunca kâinat ve içindeki varlıklar için çok daha gereklidir. Çünkü kâinatta her bir nesne her bir varlık; bitki, hayvan, insan derecesine ve kendi seviyesine göre harikadır. Her biri harika bir sanat eseri olan bütün bitkiler, hayvanlar, insan sahipsiz, yaratıcısız, yapıcısız, sanatkârsız ve koca kâinat içindekilerle yöneticisiz, hakimsiz olamaz. İnsan her bir nesnenin ve bütün kâinat ve kainattaki külli anlamları, olay hareket ve değişimleri de bu şekilde görebilmeli ve onlarda gerçekte bulunan bu manaları okuyabilmelidir. Aksi halde bakışı, tam gerçeğe ulaştırıcı şekilde, akıllı ve mantıklı, ibretli ve anlamlı bir bakış olamayacak, o, eşya ve olaylardaki, kâinatın bütünündeki bu anlamlar ve manaları göremeyecek ve okuyamayacaktır. (Geniş bilgi için bkz. Onuncu söz 68-69).

Ayrıca bu kâinat ve alemlerinin genişliği gibi insanın da akıl, şuur, kalp, duygular, vicdan vb. duyu, duygu ve hissiyatının genişliği vardır. Bütün bu geniş kâinat; aklı, düşüncesi, şuuru, değerlendirmesi geniş ve külli olan, kalbi, duyguları sonsuza açılan; sevmesi, üzülmesi, merhameti, şefkati, acısı, nefreti vb. duyguları sonsuza bakan insana hitap etmektedir. Kısaca bütün kâinat, bu alem, içinde şuuru külli olan insana külli bir mesajdır.

Yoktan Var Etme Yaratma ve Kâinatın Yaratılmış Olması

Çeşitli devirlerde “madde ve alem ezelidir, başlangıcı yoktur, diyen bir takım düşünür ve filozoflar olmuştur. Fakat bugün bilimsel olarak, ilmî bir şekilde, kâinatın yaşı hesap edilebilmektedir. Kâinat 13,7-13,8 milyar yıl gibi bir yaşa sahiptir. Dolayısıyla, kâinat yokken var olmuş, daha doğrusu var edilmiş, yaratılmıştır. Kâinat ve tabiat yaratılmıştır. O, yaratıcı değil, yaratılmıştır. Hâlik değil, mahluktur. Daima genişleyen, büyüyen, belki olgunlaşan şu kâinat, şu düzen, yapı, sanat ve işleyişiyle yukarıda da belirtildiği gibi, asla yaratıcısız, sahipsiz, yöneticisiz değildir, olamaz.

Kâinatın yaşının hesap edilmesi, çok açık bir şekilde, Yüce Yaratıcının varlığının isbat ve itirafıdır, kabulüdür. Çünkü bütün kâinat yokken; elementler, sebepler, kanunlar, tesadüfler yoktur. Yok nesne veya nesneler, yokken kendi kendilerini yapamazlar, yaratamazlar. Onlardan başka birisi onları yapmalıdır, yaratmalıdır.

Bugün insan oğlu bir bitkinin, sebzenin, meyvenin, çekirdeğin, yumurtanın ve bir canlı hayvanın vücut bileşiklerini ve oranlarını ve miktarlarını bilebiliyor. Laboratuvarda bir meyve bir sebze, yumurta veya canlı bir hayvanın hangi element, bileşik, vitamin, protein ... gibi nelerden oluştuğunu tahlil edebiliyor. Fakat o maddeleri o oranları ile bir araya toplayarak o varlıkları meydana getiremiyor. Bu varlıklar insanın yaptığı; masa, sandalye, araba, uçak bilgisayar gibi bir nesnelerden, teknolojik şeylerden mahiyet, sanat ve yapı bakımından aşağı değillerdir. Bitki, hayvan, insan hücresi, dokuları organları, fizik ve anatomileri; insanın eli dili, beyni, diğer organları onlardan çok ileri, çok üstündür. Zaten insan da Yüce Yaratıcının sanatına bakarak, taklit ederek, arabasını uçağını, gemisini, tankını, bilgisayarını vb. yapmaktadır. İnsan, bir yaprak bir yumurta bir çekirdek bir elma yapamıyor. Onlar ancak yüce yaratıcının kanunlarıyla tohum, toprak, ana rahmi, hava, su, oksijen vb. gerekli ortamlarda yine yüce yaratıcı tarafından, onun kanunlarıyla yaratılıyor. İnsan onları, yani; bir yaprak, bir elma, bir yumurtayı, bir arıyı laboratuvar ortamında oluşturamıyor yapamıyor. Bunlar kâinat, dünya ve tabiat laboratuvarında yüce yaratıcı tarafından yaratılıyor. Akıllı insan bütün bunları yaratmanın; bütün kâinatı yaratmakla irtibatlı, ilgili, ona bağlı ve iç içe olduğunu görür. Yani aslında bütün kâinatı yaratabilen, bir elmayı, bir yaprak, bitki, canlı ve insanı yaratabilir. Yani bütün kâinatı kim yaratmışsa elmayı da arıyı da yumurtayı da kuşu da aslında ancak o yaratıyor. Kendi kendine olamaz, tesadüfen olamaz. Sıcak, soğuk, karbon, oksijen vs. gibi sebepler; çok sanatlı, harika bu nesneleri varlıkları yapamaz, yaratamaz. Çünkü bunları yaratmak bütün kâinatı yaratmak gibi sonsuz bir ilim, kudret, hikmet, sanatkarlık vb. sıfatlar gerektiriyor. Bu sıfatlar olmadan tek bir yaprağı, yumurtayı, bir canlıyı var etmek olmaz, olamaz. Öyle ise bütün kâinat insana sahibinden, yaratıcısından külli bir mesajdır. Kâinat içindeki bu nesneler de yine kâinatın sahibinden bunların ancak ve ancak onun eseri, onun sanatı... vb. olduğuna dair birer mesajdır.

Kuran-ı Kerim'e de dikkatle bakılırsa, ayetlerin büyük bir çoğunluğu bu vb. hususları anlatır. Dolayısıyla, Hz. Peygamber (S.A.S.) de Kuran ile bu külli mesajı getiren bir elçi, resuldür. O halde kâinat ve temel yaratılış Kuranın, Hz. Peygamberin sahih hadislerinde dediği

gibidir. (krş. on dokuzuncu söz) Bilimsel olarak Kuran ve hadisin söylediğinden farklı gibi şeyler ortaya çıkarsa ikisini de iyi anlamaya çalışmalıdır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, iyice dikkat eden insan anlar ki; bütün kâinat öğeleri, esiri, elementleri, mineralleri, maddeleri ve kanunlarıyla bir nizam, düzen, uyum, denge ve irtibat ile birbirine bağlıdır. Karbon, azot, oksijen, hidrojen diğer elementler vb. dengeli; hava, su, toprak, ateş vb. tam bir düzen, uyum ve denge içinde bir birlik, bütünlük, birliktelik oluşturur. Bu kadar büyüklüğü ve bir açıdan çok ve karışık maddeleri, unsurları, alemleri ve ögeleri ile, bütün bu kâinatın, kendi kendine tesadüfen, rastgele, yoktan ve gerçekte mevcut olmayan sebeplerin etkisi ile, ortaya çıkıp bu birliği oluşturması imkansızdır. Öyle ise onu var eden, ona kahir ama gözeten, koruyan, yöneten ve seven bir güç vardır ve ona bu birliği, birlikteliği, bütünlüğü vermiştir. (bak birinci söz) Yine bu kâinata dikkat eden insan anlar ki şu kâinatta sürekli bir hareket oluşum, gidiş geliş, hayat ve ölüm var. Kâinat bu büyüklüğü ile, ondaki nizam, idare, yönetim, hayata getirme ve götürme ve bir anlamda canlı bütünlüğünün içine alma, hayat verme ve bir düzen hikmet ve ahenge göre hayattan çıkarma vb. kendi kendine değildir. Bütün bu olaylar, haller ve durumlar onu var edip yönetebilen, bu düzeni ile var eden ve canlı kılabilen güce, kudret sahibine aittir, rastgele olamaz, tesadüfen veya kendi kendine olamaz. (Bakınız sözler) Öyleyse insan, bu kâinatı, mesajını ve kendini okuyabilmelidir. İnsan nedir, nereden geliyor, nereye gidiyor, ondan ne isteniyor ne bekleniyor, ona gelen küçük büyük mesajlar nelerdir? Onun, bütün bunların farkında olması gerekiyor.

Düşündüğümüzde biz, kâinatın; bütünlüğü ve belki tek tek bütün ögeleriyle insana sessiz hitap ettiğini, mesaj verdiğini, görürüz. Nedir bu mesaj ve bu mesajlar? Aslında kâinat insanın önünde bir kitap gibidir, kitaptır. İnsan bir okuyucudur, okuyucu olmalıdır. Kâinat öğelerinin birbirine tutunmasında varlık ve birliğinde en temel şey ve şeylerin, onun iç yapı ve aleminde, Yüce yaratıcıdan ona gelen, yansıyan; rahmet, inayet, gözetim, birbirinin destek ve takviyesinde olma, yardımına koşma ve benzeri hususlar ve esaslardır. Kâinattaki çekme, itme, hareket gibi dış kanunlardan önce, onda bu manada, iç melekûtî; rahmet, inayet, hikmet ve benzeri kanunlar, nizamlar vardır. (bakınız sözler)

Yartılmışların İnsana Âmâde Oluşu

Dikkat edilirse, inkâr edilemeyecek bir şekilde, dünyada, mahlukatta insana fayda vermek, onun işleyiş ve kullanımına amade, ona musahhar olmak vaziyetinde bir durum görülür. Bütün bunları insan kendisi yapmadı, kendisi sağlamadı. Güneşi oraya, ayı buraya

insan kendisi koymadı. Dünya, atmosfer, atmosferdeki oksijen karbon azot ve benzeri şeyleri oranlarını düzenlemek yapmak, yaymak, elementleri, mineralleri onun emrine amade kılmak insanın kendi işi değil. Bütün bunlar, kâinatı var edebilen, eden, hayatı veren güçten, kudretten; yaratıcı kudretten yansımalardır. İnsanın değil, Onun rahmeti, Onun iyiliği, Onun eseridir kainatta cereyan eden olaylar, gece gündüzün, bahar'ın yazın kışın geliş gidişleri, baharda bitkilerin yeniden canlandırılmaları, yazda meyve vermeleri, olgunlaşmaları, bitkilerin hayvanların canlılıkları, insan hayatı; çocukluğu gençliği yetişkinliği, ihtiyarlığı vb. sonra insanın ölümlü olması, insanın bu kadar kalp, ruh, akıl sevme, üzülme, acıma, sevinme, özleme, nefret, kin, düşmanlık ve benzeri yüzlerce latife ve duygularıyla, yine her insanın kendine has bir çok özelliği, duyguları, zevkleri ile arzuları, kaygıları, korkuları, şevkleri ve onu hayvandan ayıran bir çok özelliği ile insan yapısı da yine insana mesajdır. Ayrıca, diğer canlılara göre onun anatomisi, fiziki yapısı, akıl ruh ve psikolojik bütünlüğü hem bir açıdan karmaşıklığı hem iç mükemmelliği ile insan, kendi kendine mesajdır. İnsanın önce yoktan, sonra bir topraktan, sonra bir hücreden yaratılışı, yaratılış safhaları, ölçüleri ve düzenli oluşu terbiye eğitim yetişmeye muhtaç oluşu, kısaca her yönüyle insan, yine insana mesajdır. Kâinatın bir ve bütünlüğü, içindekileri; galaksileri, yıldızları, ayları, güneşleri dünya, hayat, canlılar, canlılık; bütün bunların varlık ve hayat serüvenlerini, insanın dili, kalbi, konuşması, insan toplumları, insan iletişimi ve medeniyetleri, insanın ferdi ve toplumsal tekamülünü hep mesajdır. Her şeyi var eden, bilen, yöneten, rahmetle hikmetle hidayet edip yönlendiren bir Zattan haberdir. İnsanın da bir imtihan, bir tecrübe için yaratılışına işarettir, alamettir.

SONUÇ

Kâinat yaratılmıştır, insan yaratılmıştır. Kâinat, her şeyiyle, Yaratıcısına küllî bir delil ve muhataplara küllî bir mesajdır. İnsan, maddenin, kâinatın, tabiatın ötesinden gelen ilahi mesajı görmelidir. Kendisini ona tanıtmak isteyen rahmeti, kudreti, gücü tanımalıdır. (krş. Birinci söz) O varlık ve kudret sahibine inanmalıdır.

İnsanın bu mesajlara hiç değer vermeden, anlamaya çalışmadan, hepsini yok sayması, hepsini anlamsız, manasız bulması, kendi varlığı ile beraber göz önündeki bütün bu kâinatı inkar anlamına gelecek şekilde anlamsız bulması, başka değil, ancak kendi akıl ve kalp hastalığı olur.

İnsan bütün bu iletilerin, mesajların karşısında kör sağır, anlayışsız kesilirse, elbette ona göre bir karşılık görecek, mesajı anlayıp alanlar da buna layık bir karşılık göreceklerdir. Mesajı

alan, anlayan, inanan imanlı insanın iç alemi kâinatı aydınlanacak, inanmayan anlayıp çözemediğinden karanlıkta kalacaktır. İnanan, kâinata olaylara bu zaviyeden bakacak; kâinata, varlığa, olaylara nasıl bakıp değerlendireceğini bilebilecek, inanmayan mesajı alamayan kişi ise; bütün bu varlıklar ve olaylar, kendi kendine, tesadüfler, etkileşimler, sebepler sonucunda oluşumlardır", diyecek, "tabiat" diyecek, varlık ve seyrindeki yüksek maksatlar, hedefleri göremeyecek anlayamayacaktır. Bu mesajı almayanlar, alamayanlar "doğa, tabiat, sebepler, olaylar, tesadüfler, kendi kendine oluşlar" diyenler geçmişte natüralist pozitivist Marksist şimdi ateist, deist olanlar mesajı almayanlar, alamayanlar veya gereği gibi alamayanlar, çok anlamlı yazılı bir kitapla yazısız bir defteri aynı görenler, bütün kâinat her şeyiyle insana mesajlar manzumesi iken, kitaplar dolusu manalar iken anlamsız görenler elbette karşılıkta eşit olmayacaklar olmayacaklardır. "Bilenlerle bilmeyenler", anlayanlarla anlamayanlar inananlarla inanmayanlar, elbette işit olmayacaklardır.

Yüce yaratıcıya iman, kâinatın olayların tılsımını açıyor. İnsan nedir, kâinat nedir, gerçek manada anlamlandırıyor. İnsan nedir nereden geliyor nereye gidiyor görevi, hedefi amacı nedir, ne olmalıdır, bunu açıyor, açıklıyor. İman; kâinat, insan, inanmak ölüm, insanın gerçek değeri, kâinatın değeri, anlamı mesajı ve mesajları... bütün bunları aydınlatıyor anlamlandırıyor. İnsanın gerçek mahiyeti, aklı kalbi ruhu emelleri, arzuları, kaygıları beklentileri kâinatın gerçek mahiyeti gerçek mesajı iman ile insanlık için hakkaniyet, adalet, insaf, doğruluk, iyilik, merhamet vb. değerlerin imanla hakiki insanlık değerleri olduğu gerçeği ortaya çıkıyor. Kötülükler; zülüm, vahşet, zorbalık eziyet, işkence, cefa ve benzeri şeyler insan vicdanının kaçındığı tiksindiği şeylerdir. İman olmazsa, yüksek insanî erdem ve ideallerin, insan haklarının duygularının beklenti ve arzularının, insan hayatının ve kısaca insanın değersizliği söz konusu olur. Aksine; iman olursa Allah'a ve ahirete imanla bütün bunların, her şeyin, kâinatın, insanın hayatının, pek değerli oluşunun, açıkça göz ile görülebilmesi söz konusu olur. İnsanın duyguları, ihtiyaçları, yalvarışı, duası iç alemi, fıtratı onun inanmak için yaratıldığını gösterir. Mesela hayvan yaratıcısını kısaca bilmekle birlikte süt vermek, yumurta vermek ve benzeri dış görevler için yaratılmıştır. İnsan bütün hayvanlar, canlılar, kâinat üstünde yaratıcısını tanımak inanmak Onu sevmek için yaratılmıştır. İnsan kendi aklı ve felsefesi ile ulaştığı sonuçlar birikimler ile gerçekten inanan insanın ulaştığı erdemler, iyilikler farklıdır. İnsana mesaj, Peygamberler ve ilahi kitaplar ile, onlara iman ve kabul ile olgunluğunu bulur ve tam anlaşılır. Yüce yaratıcı insanı yaratıp ortaya başıboş salmamış Kendini ona tanıtmış, onun vazifelerini bildirmiştir. İlahi mesajını alması ve anlaması için çok şey ile onun dikkatini

çekmiştir. Kur'an çok yerde “ve min âyâtihi...”, “ve min âyâtihi ...” diyerek dikkati çekmiş; gökten, yerden, güneşten, aydan, deveden, ağaçtan, arıdan bahisler ile mesajlar vermiştir. Hz. Adem'in (A. S.) yaratılması ve ona isimlerin, kainatın, nesnelerin, genel mücmel manada; adlarının, görevlerinin ve maksatlarının öğretilmesi, bildirilmesi Hz Muhammed'e (S.A.S.) Kur'an'la olmuştur. Bu öğretmenin zirveye çıkması, Kemal'e ermesi, insanın yaratılışının kemalinin en yüce noktalarını, terbiye ve yükselişinin sınırsızlığının gösterilmesi İslam ile, Kur'an ile, Hazreti Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ile tamamlanmıştır. İnançsızlık yok, İslam var iman var, göklerin ve yerin kâinatın çok büyük genel ve külli bir şekilde insana tanıtmak olan en büyük anlam ve görevini insanın görüp bilememesi Onuncu söz) insanı ve kâinatı var eden bu büyük Yaratıcıyı tanımadan bilip inanmadan, hayat varlık, eşya ve olaylar nasıl anlamını bulabilir, anlam kazanabilir, hayat nasıl kabuslar çözümsüzlükler yığınağı, akıl nasıl bir işkence aleti olmaz? İnsan ve insanlık bu durumda bir hiçlik, bir muammadan ibaret olmaz mı?

Zaten Allah var. Hatta gözünün hasta oluşundan dolayı güneşi, ışığı kabul etmeyen insan gibi, insan inkâr etse de Allah var. Öyleyse insan inansın ki kurtulsun. Böylece hayatı hayat olsun, aklı akıl olsun, insanlığı insanlık olsun, şuuru şuur olsun, düşüncesi gerçek tefekkür olsun, sözü hikmet olsun, şükrü şükür olsun.

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE BOOK CREATED AND THE REVEALED BOOK (QUR'AN)

YARATILAN KİTAP (KÂİNAT) İLE İNDİRİLEN KİTAP (KUR'ÂN) ARASINDAKİ İLİŞKİ

Assoc. Prof. Dr. Zeki TAN
Iğdır University, Faculty of Theology, Iğdır, Turkey
E-mail: zeki.tan@igdir.edu.tr

ABSRACT

There is no object in the universe except Allah's knowledge / scope. This is the manifestation of monotheism. Almighty Allah communicates with people sometimes through revelation and sometimes through the universe book we call visual. In this way, people both know God and construct a new set of paradigms. There is no contradiction between the revelation that Allah has sent down to His prophets and the universe that He has created. Because the source unity in both shows integrity. If the relationship between the book of the Qur'an and the universe is healthy and authentic, order is maintained in both the individual and the society. Otherwise, it is destined for individuals to deviate from mentality and to crises in society. It is possible to use the concept of inat universe Qur'an için for the universe book. Because every entity in the universe was created to be "read. Reading this Qur'an is a separate thing, understanding and analyzing are different things. As it is the duty of every human being to understand the revelation, and the commentator's duty, because it requires expertise, it is the job of the experts to make the book of inat contemplation "known to every human being but unknown. In fact, revelation can be said to be sent to understand and make sense of the universe book. Because the supreme creator describes the magnificence of the self through the created and the created. Travel the world along the coastal parish. (Mülk, 67/15) as commanded.

Keywords: Allah, creation, universe, Qur'an, book

ÖZET

Kâinatta Allah'ın ilmi/kapsam alanı dışında hiçbir nesne yoktur. Bu tevhid-i Rububiyetin tecellisidir. Yüce Allah insanlarla iletişimini bazen vahiy bazen de görsel dediğimiz kâinat kitabı üzerinden gerçekleştirmektedir. İnsanlar bu sayede hem Allah'ı tanır hem de yeni bir paradigma/değerler dizisi inşa ederler. Allah'ın, peygamberlerine indirdiği vahiy ile yarattığı kâinat arasında bir çelişkiden söz etmek mümkün değildir. Çünkü ikisinde de kaynak birlik olduğu için bütünlük arz etmektedir. Kur'ân kitabı ile kâinat kitabı arasındaki ilişkinin sağlıklı ve sahih olması hâlinde hem fertte hem de toplumda düzen sağlanır. Aksi halde fertlerde zihniyet sapması, toplumda da krizlerin meydana gelmesi mukadderdir. Kâinat kitabı için "kâinat Kur'ânı" kavramını kullanmak mümkündür. Çünkü kâinattaki her varlık "okunmak" için yaratılmıştır. Bu Kur'ânı okumak ayrı şeydir, anlamak ve çözümlemek farklı şeydir. Nasıl ki, vahyi anlamak her insanın görevi; tefsir etmek ise, uzmanlık gerektirdiği için müfessirin görevi ise, kâinat kitabını "tefekkür" her insanın fakat bilinmeyenlerini bilinir kılmak uzmanların işidir. Aslında vahiy, kâinat kitabını anlamak ve anlamlandırmak için gönderilmiştir, denilebilir. Çünkü Yüce Yaratıcı, zatının azametini indirilenle beraber yaratılanlar üzerinden de anlatır. **"…**Dünyayı kıyı bucak dolaşın. O'nun rızık çeşidini görüp tadın…" (Mülk/67, 15) mesajında buyrulduğu gibi.

Anahtar Kelimeler: Allah, Yaratma, Kâinat, Kur'ân, Kitap.

GİRİŞ

Hz. Peygamber (sas) vahiy gelmeden önce zaman zaman Mekke'den ayrılarak şehrin dışında bulunan Nur dağına gider ve orada uzun süre kalırdı. Burada kaldığı sürede ne yaptığı ile ilgili ne kendisinden ne de sahabeden gelen fazla bilgi bulunmamaktadır. Sadece Buhârî'de geçen ifadeyle vaktini tahannus/taabudle geçiriyordu.[1]

Bu yalnızlıkların yaşandığı bir anda Cebrail gelir ve kendisine *"Yaratan Rabbinin adıyla oku, İnsanı yapışkan bir hücreden yaratan.*

Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir.

Kalemle yazmayı öğretendir. İnsana bilmediklerini öğretendir." (Alak, 96/1-5) ilk nazil olan ayetlerde Cebrail'in elinde yazılı metin yoktu. O halde ne okunacaktı! Sorusuna verilen cevap "kâinat kitabı"nın okunması isteniyordu. Çünkü vahyin ilk nazil olduğu Mekke toplumu putperest bir toplum olduğundan Allah'a ait olan bazı sıfatlar hem insanlara hem de taştan, demirden veya tahtadan yapılmış putlara veriliyordu. Bu ilk emirle Allah dışında başka varlıkların kâinattaki tasarruflarına son verilmiş oldu.

İlk vahiyle bilginin ve bilgi sahiplerinin ilahi otoriteyi kendilerine çıkar sağlama vesilesi yapmalarının önüne geçiliyordu. Bu yeni paradigma bilgiyi belli bazı kurum/kilise/sinagog ve kişilerin/papaz/haham otoritesinden alıyor bütün toplumun malı yapıyordu.

Peygamberlere indirilen "kavli âyetlere" "teşriî", "tenzili"· ve "vahyi ayetler" de denilir. Bunların yanı sıra Allah'ın vahyettiği bal arısından (Nahl, 16/68) örümceğe, (Ankebut, 29/41) güneş ve ay tutulmasından (Kıyamet, 75/8) gök gürlemesine (Ra'd, 13/12; Rum, 30/24) denizlerin yapısından (Hac, 22/65; Fâtır, 35/12; Rahman, 55/19) dağların oluşumuna (A'raf, 7/74; Hicr, 15/82) kadar kâinattaki sayısız çeşitlilik ve farklılıkları anlatan âyetler vardır.

Allah bu âyetleri ile sürekli bir düzen ve usul bağlamında istifade edilmesini, üzerinden düşünce üretilmesini ister. Kur'ân bu âyetleri yaratıcının varlığını, birliğini ve yüce sıfatlarını gösteren deliller olarak sunar. Bunlara kevnî, tekvinî veya ilmî ayet de denilir.[2] Bu iki âyet ikiz gibidirler. Bu iki âyet gurubu arasında dikotomik özellik var. Dikotomi; birbirini tamamlayan bir olmadan diğerinin anlam ifade etmediği şeyleri anlatan terimdir.

---

[1] Buharî, Bedu'l-Vahiy, 1.
[2] Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, "Âyet" *DİA,* IV, 242-244.

Teşrii ve tenzili âyetleri okuduğumuz gibi kevni âyetleri de okumamız gerekir. Aksi halde istifade etmemiz mümkün değildir. İlmî âyetleri okumak aynı zamanda Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır. Usul âlimlerimizden Debbusi şöyle der: "Allah'ın insanlar üzerindeki hakları dört aşamalıdır. Önce O'nun varlığına delalet eden âyetleri/işaretleri inceleme kademesi gelir ki, buna "nazar" denir. Sonra bu âyet ve işaretlerin zorunlu sonucu olan "itikad" safhasına geçilir. Onu da yaratıcıya verilen sözün (A'raf, 7/172) ve O'na tam teslimiyetin (Bakara, 2/131) gereği olan "ibadet/amel" derecesi izler. (En'am, 6/132) Diğer kademe, yasak fiillerin işlenmesi halinde hemen cezasının verileceğini ifade eden "ecziye" ile (Kasas, 28/84; Ğâfir, 40/40) tanımlanır."[3]

Kur'ân-ı Kerîm ısrarla insanları tekvini âyetler üzerinden düşünmeye davet ederek yeni bir "dünya görüşü" inşa eder. Bunu da tamamen "gözleme" dayanarak yaptırır. İlahî vahiy kâinatın yaratılmış itibariyle muhteşem bir eser olduğunu anlamamız için dış dünyaya göndermeler yaparak oradan yeni çıkarımlar (tefekkür) yapmamızı ister. Örnek olarak;

"Onlar bakıp düşünmezler mi: (Mesela) deve nasıl yaratılmış?

Gök nasıl kurulup uçsuz bucaksız yükseltilmiş?

Dağlar nasıl da yeri tutup, dengeleyen direkler halinde dikilmiş.

Yeryüzü nasıl yayılıp hayata elverişli kılınmış?" "Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı? (Ğaşiye, 88/17-20)

Bu âyetler Seyyid Kutub'un dediği gibi "İnsan nerede olursa olsun bu tablolar gözünün önünde sergilenmektedir. Gökyüzü, yeryüzü, dağlar ve hayvanlar... İnsan hangi ilim ve medeniyet seviyesinde olursa olsun, bu tablolar onun dünyasına ve bilincine girip yer eder. Bakışlarını ve kalbini bunların anlamlarına fısıldadıkları gerçeğe verirse, bu tablolar arkalarında gizli olan gerçekleri insana ilham ederler."[4]

"Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?" (Kâf, 50/6) âyeti gökyüzünün sağlamlığı, mükemmelliği ve estetikliği üzerinde düşünülmesini bizden istemektedir.

[3] Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001, s. 421-422.
[4] Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* Beyrut, 1980, VI, 3895.

"Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin?

Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner." Mülk, 67,3-4) Kur'an-ı Kerim bu âyet gurubu ile dikkatleri özelde göklere genelde de evrenin her alanına çekerek yüce Allah'ın yaratmasını insanlara göstermeyi amaçlıyor. Dikkatleri Allah'ın yaratmasına çekerken, bu yaratılışın kusursuz olduğunu vurgulayarak meydan okuyor. Gözler bu kusursuz yaratılışa çaresiz, yorgun, şaşkın ve dehşete kapılmış olarak bakakalır.[5]

Hz. Peygamber (sas)'e "evrenin yaratılışı" hakkındaki ayetler nazil olduğunda sakalları ıslanıncaya kadar ağlar "bu âyetleri okuyupta üzerinde düşünmeyenlere yazıklar olsun."[6] derdi

Kur'ân-ı Kerim tekvini âyetler hakkında ısrarla tefekküre çağırarak bu düşünceden çıkarımlar yapmaya teşvik etmektedir. Mesela;

"Ektiğiniz tohuma baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi?

Eğer isteseydik onu kuru çöp haline getirirdik, siz de şaşıp kalır, pişman olurdunuz:

"Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti."

Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum kaldık, sefalete mahkûm olduk." derdiniz.

Peki içtiğiniz suya ne dersiniz?

Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi?

Dileseydik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?

Peki, yakmakta olduğunuz ateşe ne dersiniz?" (Vakıa, 56/63-71) âyetleri insan olarak yaratılmamızda babamızın spermlerinin annemizin rahmine bırakmasından başka hiçbir etkisinin olmadığını anlatır. Tıpkı bunun gibi çiftçilik yapanın da tohumu toprağın bağrına atmaktan başka rolü yoktur. İncir, çam vb ağaçlarına tohumlarını programlayan, toprağa bunları yetiştirme özelliklerini veren, tohumların neşvu-nema bulması için son derece hassas olan ölçülerde su, ısı, ışık nemi ve havayı meydana getirenin Allah olduğuna dikkat çeker. Bizim de bunlardan çıkarımlar yapmamız gerektiğini anlatır.

---

[5] Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* VI, 3629.

[6] İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985, II, 189.

Geçmiş çağlardaki ilahi metinlere baktığımızda hiçbirinde (belki de dönemleri gereği olabilir) hayvan, bitki, canlı ve cansız varlıklar üzerinden derin düşünmeyi bundan da sonuçlar çıkarmayı teşvik etmez. [7] Bu derin düşünceyi vahiy okuyanlarından istemiş ve geçmişte bunu yapan ilim adamlarımız olmuştur. Mesela;

el-Birûnî iki yerin enlem derecelerini ve aralarındaki mesafeyi ölçüp bir sferik üçgen meydan getirerek o iki yerin boylam farklarını hesaplamak metodunu bulmuştur. Gazne ile Bağdat arasında 60 kadar yerin boylam ve enlem derecesini sağlamıştı. Bu işi çok zor şartlarda tam iki senede 6000 (altıbin) km. kadar mesafeyi "arşınlayarak" başarmıştı. Onun boylam derecelerindeki 6 ila 45 dakika arasında görülen küçük hatalı sonuçlarının benzeri Avrupa'da teleskopla müşteri yıldızı peyklerinin 18. Yüzyıldaki gözlemi ile mümkün olmuştu.

Biruni "Benim bilimle uğraşma sebebim Ali İmran Suresi 191. âyetidir."[8] demiştir. İlgili ayet şu şekildedir: *Onlar ki Allah'ı gâh ayakta divan durarak, gâh oturarak, gâh yanları üzere zikreder, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: "Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!"*

Birûnî'nin de dikkat çektiği gibi Kur'ân'da muhataplarını düşünmeye ve gözlem yapmaya sevk eden fazla sayıda âyet vardır.

Battani (858-929) şöyle demektedir: "Astronomiyle ilgili fenomenlere dikkatimizi vererek, gözlem yaparak ve onlar hakkında derinlemesine düşünerek Allah'ın birliğini ispatlamak ve Yaratıcının gücünün boyutunu, engin bilgeliğini ve hassas tasarımını fark etmek mümkündür."

1-Tenzili Âyetle Tekvini Âyet İlişkisi

Kur'ân'ın tekvini ayetlerine bakıldığında Kur'ân ısrarla yaratılan fenomenleri incelemeyi ve âyetler üzerinde **"gözlem"** yapmayı talep etmektedir. Hakkıyla yapılan gözlem fertleri **"deneye"** sevk eder. Fakat Kur'ân'a inanan insanlar Kur'ân'ın bu emrini ya **"görmezden"** gelmişler ya da "yüzeysel" bir şekilde incelemişler ki bu tavır ve davranış Kur'ân tarafından kınanmaktadır.

"De ki: "Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın!

---

[7] Tan, Zeki, *"Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin"* 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, Basılmamış tebliğ, s. 3-4.
[8] Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017, s. 89.

Sonra, Allah tekrar yaratmayı da (ölümden sonra diriltmeyi de) gerçekleştirecektir. Allah elbette her şeye kadirdir." (Ankebut, 29/20) Bu ve benzeri âyetlerdeki "dünyayı gezin dolaşın" formundaki emirler çok sayıdadır. (Âl-i İmrân, 3/137; Enâm, 6/11; Nahl, 16/36;Neml, 27/69; Sebe, 34/18) Bu âyetlerdeki emirlerin ısrarla ve çok sayıda olmasının bizdeki karşılığı olmalıdır. Bu da yeryüzünü arşınlayarak âyetleri keşfetmektir.

Yeryüzünde gezmek, gözün ve kalbin daha önce alışık olmadıkları, farkında olmadıkları yeni manzaralar, yeni sahneler görmelerini sağlar. Bu ifade son derece ince bir gerçeğe yönelik oldukça derin etkili bir işaret içeriyor. İnsanoğlu alışık olduğu yerde yaşamını sürdürürken, buradaki göz kamaştırıcı sahnelere, ilginç evrensel gelişmelere dikkat etmeyebilir. Mutemadiyen ülfet peyda edilen yerdeki tablolar sıradan hale gelir. Fakat yolculuğa çıkınca, başka tarafa taşınınca, seyahat edince her sahne karşısında duyguları uyanır, bu yeni mekândaki her manzaraya dikkat kesilir. Oysa daha önce yaşadığı yerde bu sahne ve manzaraların aynısına hatta daha görkemlisine aldırmadan, dikkat etmeden geçip giderdi. Belki de, yolculuğundan ve bir süre ayrılışından önce fazla önemsemediği sahneleri, manzaraları düşünmek, onları açık bir kalple seyretmek üzere yepyeni bir duyguyla, değişik bir ruhla dönecektir eski yerine. Bu sefer yaşadığı yerdeki sahneler ve olağanüstü manzaralar ona daha önce farkında olmadığı, ya da kendisine göre bir anlam ifade etmediği, şeyler söyleyecektir.[9]

Bu emirleri dinleyip gereğini yerine getirmediklerinde kayıplarının ne olacağının hesabını Müslümanların yapmaları gerekir.

İbadetlerle ilgili emirler yerine getirilmediğinde nasıl ahirette cezası varsa kâinat kitabını incelemeye yönelik emirlere sırt çevirmenin cezasını da sosyolojik ve teknolojik olarak hem batının sömürge pazarı olarak hem de geri kalmışlığımızla ödemekteyiz.

a-Âyetlere Yüzeysel Bakma

İlahi mesaj kendisi üzerinden düşünülmesini ısrarla ister. Bundan kaçınmayı da şöyle kınar. *"Kur'ân'ı düşünmeleri gerekmez miydi? Yoksa kalplerinin üzerinde üst üste kilitler mi var?"* (Muhammed, 47/24) aynı kınama ve azarlama tekvini âyetler içinde geçerlidir. Bu dünyada yaratılanlara karşı ilgisizlik tıpkı mükemmel bir sergiyi gezip ilgisiz kalmak gibidir.

"...İnsanlardan öyle kimseler yarattık ki onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler.

[9] Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'ân, IV, 254.*

Hâsılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır." (A'raf, 7/179) âyetleri yüzeysel bakışın insana layık olmadığını anlatır.

Maturidî ayetin tefsiri ile ilgili şöyle der: "*onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrak etmezler* " burada geçen "el-fıkh" **kavramı, bir şeyi, benzerine işaret eden anlam sayesinde bilmek veya bir şeyi, düzenleyicisine işaret eden anlamıyla bilmek demektir.** Bu kâfirler, varlıklara manası ve hakikati açısından bakmadıkları için varlıkların manasını bilemediler. **Aksine onlar, nesnelere işaret ettikleri anlam açısından değil sadece dış görünüşlerine bakmışlardır.** Bunların gözleri vardır ama onlarla göremezler mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü nesnelerin dış görünüşüne bakmışlar işaret ettikleri anlam ve hakikate bakmamışlardır ki onlara, yaratanın düzenlemesini ve hikmetine ilişkin anlamları göstersin. Yine bunların kulakları vardır ama onlarla işitemezler. Bunlar hayvanlar gibidir mealindeki ilahi beyan da böyledir. Çünkü hayvanların kalpleri, gözleri ve kulakları vardır, fakat her ne kadar sesleri işitseler ve eşyanın dış görünüşüne baksalar da bunların anlam ve hakikatini kavrayamazlar. Bu kâfirlerin durumu da böyledir. Her ne kadar belirttiğimiz şeyleri işitip görüyorlarsa da işaret ettikleri anlamı ve yaratıcısının yaptığı düzenlemeyi kavramadıktan sonra, onlar hayvanlar gibidir."[10]

b-Âyetleri Görmezden Gelme

Bu dünyada etrafımıza baktığımızda dört tarafımızın mükemmel şekilde "yaratılan"/kevni âyetlerle donatıldığını görmekteyiz. Bu âyetleri görmezden gelmek hem bunları yaratana karşı saygısızlık hem de bunlardan istifadeyi engeller.

"Kaldı ki, göklerde ve yerde nice ayetler, işaretler var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar!" (Yusuf, 12/105)

Bu âyet, Allah'ın yeri ve gökleri kaplayan ayetlerini gözardı edip görmezlikten gelenlerin kayıtsızlığına karşı bir uyarıdır ve böylelerine sağlam gözlemler yaparak hakikati araştırmayı tavsiye etmektedir. Zira eşya (nesneler) yalnızca birer "şey" değil, Hakk'a işarette bulunan birer ayettir de; şu halde araştırmacı, bu ayetlere hayvanlardan farklı biçimde bakmalıdır. Böyle olmalıdır çünkü ağacı, dağı, suyu... bir hayvan da görmektedir, fakat onlar için sadece ağaç, dağ ve su olmaktan ibarettir ve duyuları aracılığıyla onlardan ihtiyaçları yolunda faydalanırlar. Fakat Allah insana eşya (nesneler) üzerinde derin derin düşünebilsin ve

[10] Maturidî Ebu'l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'ân,* Beyrut, 2004, II, 310.

bu ayetleri aracılığıyla hakikati araştırsın diye, onların maddi ve fiziki görünümlerinin ötesini kavrayabilmesini sağlayacak bir akıl ihsan etmiştir. İnsanların hakikati keşfedememesinin ve dalalete düşmesinin nedeni eşyayı "ayetler" olarak mütalaa etmemeleri ve eşyanın bu veçhesinden yüz çevirmeleridir.[11]

2-Kevni Âyetlerin İncelenmesi

Yüce Allah'ı bilmenin ve tanımanın (marifetullah) yolu yarattığı nesneler üzerinde tefekkürdür. Tanınmayan bir varlığı sevmek mümkün değildir. Allah bilindikten sonra sevilir. (muhabbetullah) Bilinmeyen ve sevilmeyen bir varlığa ibadette içtenlikli olmaz. Fakat bilinen ve sevilen bir Allah'a yapılacak kulluk daha içtenlikli olur.

İndirilen âyetleri anlamakla beraber bunlardan yeni çıkarımlar üretmek daha doğrudur. Kindî'nin dediği gibi "Dini (ilahi) ilimlerin kaynağı vahiydir. Vahiy ise istek ve iradeye gerek kalmadan çaba harcamadan mantık ve matematik yöntemlerine başvurmadan Allah'ın peygamberlerin temiz ruhlarını aydınlatmasıyla oluşan bir bilgidir" bu bilginin sahibinin istediği bunlardan hareketle yeni gerçekler ve ufuklara doğru yelken açmaktır. Mesela;

"Allah gökleri ve yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır." (Ankebut, 29/44) ilahî beyanda sadece literal/metinsel bir okuma ile yetinmek metni anlamsız kılar. Çünkü bir metinden yeni anlamlar hatta alt seviyede bile olsa yeni "medeniyet kurucu bilgiler" üretmek metne hayatiyet kazandırır. Asıl metin de orijinalliğini ve güncelliğini korumuş olur. Aksi halde sadece metin tekrarı bir müddet sonra anlam kaybına uğrar.

Yukarıda zikredilen ayette de ifade edildiği üzere kâinatta yaratılan her bir âyet Allah'ı bilmemize yardımcı olur.

Aynı zamanda yapılan gözlemde insana yeni bir perspektif kazandırır. Bu şekilde inşa edilen inancın daha sahih ve tahkiki olacağı muhakkaktır.

1-Kâinat Kapılarını Açmada Aklın Fonksiyonelliği

Kuran'ın inşa ettiği zihin yapısı kâinatın sırlarını keşfe müheyyadır. Evrenin rasyonel, anlaşılabilir yapısı olduğu da görülmektedir. Bilim insanları evrenin rasyonel, yani zihnin

anlamasına uygun bir yapısı olduğuna dair ön kabule sahip olmasalar, bilimsel faaliyete girişmeleri anlamsız olurdu.

Kur'ân *"Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?"* (Mu'minun, 23/115) Görüp görmediğimiz bütün canlıların gayesi, Allah'ın kendilerine verdiği imkânları, yaratılışa uygun bir şekilde kullanmaktır.

Bir başka ayette ise *"Hanginizin daha güzel iş ortaya koyacağını denemek için, ölümü ve hayatı yaratan O'dur. O azîzdir, gafurdur."* (Mülk, 67/2) buyurur. Veya *"...Şayet biz gerçeği işiten ve aklını çalıştıran kimseler olsaydık, elbette bu alevli ateşe girenlerden olmazdık!"* âyetleri olayların ve yaratılan nesnelerin rasyonel bir kabulle anlaşılması gerektiğini anlatır.

2-Kâinatın Sırlarının Bilgiyle İlişkisi

İnsan zihninin evrenle ilgili doğru bilgilere ulaşabileceğiyle izahtan varestedir. Zihnin doğruya ulaşma kapasitesi mümkün görülmezse bilimsel çaba anlamsız olur.

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün sürelerinin değişmesinde, insanlara fayda sağlamak üzere denizlerde gemilerin süzülüşünde, Allah'ın gökten indirip kendisiyle ölmüş yeri canlandırdığı yağmurda,

Ve yeryüzünde hayat verip yaydığı canlılarda, rüzgârların yönlerini değiştirip durmasında, gökle yer arasında emre hazır bulutların duruşunda,

Elbette aklını çalıştıran kimseler için Allah'ın varlığına ve birliğine nice deliller vardır." (Bakara, 2/164) Bu âyete bakıldığında istendiği halde doğru kâinat ve onu yaratan hakkında doğru bilgiye ulaşılabileceğini anlatır.

3-Kâinatın Keşfedilebilir Oluşu

Bilimsel faaliyetin objesi olan evrenin keşfedilebilir özelliktedir. Evrenin yapısının keşfedilmeye imkân tanımadığı düşünüldüğünde de bilimsel faaliyet anlamsızlaşır.

Kalbimizin atışına sözümüz geçmez ama yıldızlarla ilgili özellikleri keşfedebiliriz. Evrenin müthiş büyüklüğü içinde Güneş sistemimiz, Güneş sisteminin içinde dünyamız hakkında bilgiler bilinebilir durumdadır. Güneşin yerküreye olan uzaklığı sürekli değişmektedir.

Bu uzaklık ortalama 149,5 milyon km olarak kabul edilmektedir. Saatte 500 km hızla giden bir uçak, yerkürede hareket ettikten sonra 34 yıl 2 ay sonra güneş yüzeyine ulaşabilmektedir.[12]

Bilim adamları, etrafında ilk defa dünya benzeri atmosfer olan bir gezegen bulduklarını açıklayarak gezegene süper dünya ismini verdiler. Dünyanın 1,4 katı büyüklüğünde ve dünyadan 39 ışık yılı mesafededir. Işık yılı, bir zaman değil mesafe ölçüsüdür. Işığın "bir yılda" aldığı yolu; yani yaklaşık 9.5 trilyon kilometrelik mesafeyi ifade eder.[13]

Bu ve buna benzer keşifleri anlamak bazen aklın sınırlarını zorlayabilir. Fakat bunlar insanın istifadesi için sunulan ilahi eserlerin görünen/zâhir olanlarıdır.

"Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O'dur.

Haydi, öyleyse siz de onun omuzları üstünde rahatça dolaşın. O'nun takdir ettiği rızıklardan yiyin, istifade edin. Ama ölümden sonra dirilip O'nun huzuruna çıkacağınızı da bilin." (Mülk, 67/15) buyurur. Bu âyette yerin omuzlarından söz etmektedir. Bir nesnenin omuzlarına sahip olmak bütününü elde etmektir. Yer de uysal bir binek gibi insanın talebine sunularak ondan istifade edilmesi istenmektedir ilahi irade tarafından

Allah'ın sınırsız gücü ve müthiş yaratışları karşısında aciziz ama yaratıcımız evreni böylesine keşfedilebilir kıldığı için uçsuz bucaksız evrendeki noktacık hükmünde olan varlığımız ve acizliğimize rağmen evreni böylesine keşfedebiliyoruz. Yukarıda geçtiği üzere Kur'ân-ı Kerimin de ilk emrinin "bak" veya "gör" değilde, "oku" olması anlamlıdır. Kâinatta bulunan herşey birer kitaptır, kitap ta anlayarak okunur.

4-Kâinattaki Yasaların Evrenselliği

Bilimsel faaliyetle ulaşılan yasaların evrenseldir. Eğer bilim insanları buldukları yasaların dünyanın farklı yerlerinde farklı olmasını ve zamandan zamana bu yasaların değişmesini bekleselerdi bu yasaları bulma faaliyeti anlamsızlaşırdı.

Yüce Allah bu dünyada yarattığı yasalar karşısında kimseyi kayırmaz. *"Hepsine -bunlara da, ötekilere de- Rabbinin lütfundan ulaştırmaktayız; çünkü senin Rabbinin lütfu (insanların bir kısmıyla) sınırlı değildir."* (İsra, 17/20) Mesela; bir zamanlar hikmetin anayurdu

[12] Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995, s. 118.
[13] http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafinda-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/ :10.12.2018.

Mezopotamya'ydı. İnsanlar batıdan Mezopotamya'ya gelip hikmetin peşinden koşuyorlardı. Bir ara coğrafya değiştirip batıya göç etti. Atina'da hürmet gören hikmet Abbasilerin hikmete kucak açması ile kendine bu defa orada yer buldu. Daha sonraları hikmet aşığı insanların azalmasıyla Endülüs'e göç etti. Endülüs'te İbn Rüşt gibi filozofların yetişmelerini sağladı. Hikmet buradan tekrar batıya göç etti. Hikmet kimsenin mirası değildir. Değer gördüğü coğrafyalara uğrayarak insanları ısıtır ve aydınlatır. Saygı ve hürmet görmediği toplumları da terk ederek itibar gördüğü coğrafyalara göç eder. Hikmetin çocuğu olan bilgi de kimsenin mirası değildir. Bugün dünyanın geldiği teknolojik gelişmeyi her hangi bir toplumun tekelinde görmesi ihkakı hak değildir.

5- Kâinatı İncelemenin Değerliliği

Bilimin objesi olan evren, maddenin ve canlıların incelenmesinin değerli bir uğraş olduğunu gösterir. Eğer yapacağınız faaliyette sarf edeceğiniz emeğe ve vakte değmediğini düşünüyorsanız, bu uğraşı değerli bulmuyorsanız, ona başlamazsınız bile.

Bir sanatkârı sanatı üzerinden tanırız. Mesela; Mimar Sinan bugün hayatta değildir. Fakat Mimar Sinan'ın projesini çizip yaptırdığı birçok eser bugüne kadar gelmiştir. Mimar Sinan'ın sahip olduğu matematik ve mimarlık bilgisini eserleri sayesinde biliyor ve bunların emsalsiz olduğunu da anlıyoruz.

Yaptığımız analoji, olayları müşahhas hale getirmektir; Yüce Allah insanlara gönderdiği vahiyde kendisini eserleri üzerinden anlatır. Hz. Peygamber (sas) de *"Allah'ın Zatı değil yarattıkları üzerinden tefekkür ediniz, Zatını kavrayamazsınız."*[14] buyurur. Yüce Allah'ın yarattığı sayısız ve sınırsız nimetleri ve güzellikleri ile uğraşmak bunlardan yeni şeyler icat ederek insanlığın hizmetine sunmak güzel ve takdire değer bir uğraşıdır.

Kur'ân-ı Kerîm *"Allah gökleri ve yeri, gayesiz değil, hak ve hikmetle, gerçek bir gaye ile yarattı. Elbette bunda iman edecek kimseler için alınacak dersler vardır."* (Ankebut, 29/44) buyurmaktadır. Âyette Allah'ın yarattığı eserlerin bir gayeye yönelik olduğu ve bunlar üzerinden tefekkür yaparak yaratanın kudretinin enginliğine dikkat çekmektedir.

---

[14] Deylemî, Ebu Şüca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned,* Beyrut, 1986; II, 56; Heysemî, , Ebü'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid,*.Riyad, 1992, I, 81.

6-Kâinata Nazarın Önemi

Evren hakkında bilgi elde etmede gözlem (nazar) önemlidir. Eğer masa başında sırf aklımızı çalıştırarak bilim yapmanın mümkün olduğu düşünülürse bilimsel başarıların en önemli destekçisi olan gözlem gereğince yapılmaz.

Yukarıda geçtiği üzere kevni âyetlere nazar/gözlem aynı zaman Allah'ın üzerimizdeki hakkıdır.

Tekvini âyetlere nazar/gözlem Kur'ân'da emir (fenzur) kipiyle şöyle ifade edilmektedir:

"İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine! Ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor!

İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir." (Rûm, 30/50)

"Hele, insan, yiyeceklerinin kaynağına bir baksın: Biz yağmuru gökten şırıl şırıl döktük.

Sonra nebat bitsin diye, toprağı iyice sürdük,

Orada hububatlar, taneler, üzümler ve yoncalar, zeytinler ve hurmalar, ağaçları gür ve sık bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik." (Abese, 80/24-31)

"Hiç üzerlerindeki göğe bakmazlar mı?

Bakıp da Bizim onu nasıl sağlamca bina ettiğimizi, onda en ufak bir çatlaklık, dengesizlik olmadığını düşünmezler mi?" (Kâf, 50/6) Gökyüzü ve dünyamızdan milyonlarca defa daha büyük gezegenler uzay boşluğunda düşmeden ve saniyede yüzlerce kilometre hızla dönmektedirler. Kur'ân bu âyetiyle gözlem yapmamızı istemektedir.

Masa başında düşünerek varlık hakkında gerekli tüm bilgilerin elde edilebileceğini zannetmenin yanında, bazı şahısların her meseleyi çözdüğünü düşünüp, bu şahısların görüşlerine başvurarak evrendeki fenomenler hakkında her şeyi öğrenebileceğini zannetme de gözlemsel bilimin dışındadır. Nitekim bilimsel yöntemin ayırdedici vasfı deney ve gözleme dayalı olmasıdır.

İbni Heysem de bu duruma dikkat çekmiştir: *"Gerçeği arayan kişi, eskilerin yazdıklarını araştırarak ve doğal eğilimini takip ederek onlara güvenen kişi değildir, tam aksine onlara kuşkuyla yaklaşan, onlardan topladığı bilgileri sorgulayan, türlü türlü kusur ve*

eksikliklerle dolu yapıya sahip insanların sözleri yerine argümanlara ve kanıtlara boyun eğen kişidir."[15]

İslam Bilimleri Tarihçisi Fuat Sezgin Müslüman bilim insanlarının geçmişteki başarılarında "gözlem" ve "deney'in yerini inkâr etmek mümkün değildir. der.

Müslüman bilim adamları araştırmalarında ve bu çalışmalara motive olmalarında vahyin *"bakmaz mısınız"* (Rûm, 30/50; Abese, 80/24-31; Kâf, 50/6) *"görmez misiniz"* (İbrahim, 14/19; Hac, 22/18; Furkan, 25/45) *"düşünmez misiniz"* (Bakara, 2/219; Enâm, 6/50; Rum, 30/8) *"akletmez misiniz"* (Bakara, 2/44; Mu'minun, 23/80; Ankebut, 29/43) *"tedebbür etmez misiniz"* (Sa'd, 38/29; gibi dikkat çekici teşvikleri yadsınamaz.

7-Kâinatı Anlamada Ölçünün Ehemmiyeti

Evreni anlamada matematik önemlidir. Eğer evreni anlamada matematikten faydalanmazsanız evrene gereğince nüfuz edemezsiniz ve geçmiş ile gelecek hakkında öngörüde bulunmanız mümkün olmaz.[16]

Kur'ân kâinatta yaratılan en küçükten en büyüğe kadar her nesnenin bir hesap ve ölçü ile yaratıldığını anlatır. Vahiy belirli bir hesap ve ölçü dışında hiçbir şeyin yaratılmadığını anlatırken okurlarının zihinlerini inşa eder. Mesela;

"Güneş ve ay bir hesap ile hareket ederler." (Rahman, 55/5)

"Muhakkak ki Biz her şeyi bir kaderle, bir ölçü ile yarattık." (Kamer, 54/49; Cin, 72/28)

"Biz gökten belirlediğimiz bir ölçüye göre su indirir ve onu yerde dinlendiririz. Ama dilersek onu yerden gidermeye de kadiriz." (Mu'minun, 23/18)

Yapılan araştırmalarda yağmur kâinattaki yıldızlar içinde sadece dünyada mevcuttur. Allah'ın gökten bir ölçü/takdir/hesap ile indirdiği yağmur yeryüzünde membalarda süzülüp dinlenmekte sonra da değişik yollarla insanların istifadesine sunulmaktadır. Bu işleyişin ölçüsüz olduğunu düşünmek mümkün değildir.

Kuran'ın evrende matematiksel bir ölçü olduğuna işaret eden ayetleri, gözlemsel verilerin anlaşılmasında ve ifade edilmesinde bilim açısından çok merkezi bir yeri olan

---

[15] A. I. Sabra "Ibn al-Haytham: Brief Life of an Arab Mathematician", Harvard Magazine, Eylül-Ekim 2003, naklen, Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 72.
[16] Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 19-20.

matematiğe önem vermeyi desteklemektedir. Kuran, dünyadaki pratik sonuçlarından bağımsız olarak bu ön kabulü desteklemektedir. Günümüzde ise matematiğin kullanımının teknoloji üretmede ve hayatı kolaylaştırmadaki pratik faydalarına tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar tanık olunduğu için "evreni anlamada matematik önemlidir" ön kabulünü zihninde bulundurmayan bilim insanı yok gibidir.[17]

Kimya biliminin kurucularından Câbir b. Hayyan bütün evrenin matematiksel oranlar esasına göre kurulduğunu, matematiksel oranlara dayanmayan herhangi bir şeyin bilimin konusu olamayacağını söyler. Allah'ın insana evrenin bütün sır perdelerini yırtma kabiliyetini verdiğini ve insanın taş, bitki hayvan hatta insan yaratabileceğini, bunun en azından teorik olarak mümkün olduğunu savunur, bununla Allah'ın beşere ne yüksek bir kabiliyet verdiği esasından hareket ediyordu.[18]

el-Birûnî çok uzun zaman süren çalışmaları sırasında yayınladığı etütlerinden sonra hacimli bir kitabıyla matematiksel coğrafyayı bir bilim dalı olarak kurdu. Modern astronomi ve coğrafya tarihi bu gerçeği henüz bilmiyor. [19] el-Birûnî bunları sahip olduğu dini inancından bağımsız olarak yapmadı. Yaptığı bu ilmi çalışmaların temelinde vahyin teşvik ve tahrik edici gücünden ayrı düşünmek söz konusu değildir.

20. yüzyılın en sofistike ateisti olarak gösterilmiş olan Antony Flew, doğanın matematiğe uygun yapıda olmasını, ateizmi terk edip Allah'ın varlığına inanmaya başlamasının sebepleri arasında saymıştır.[20]

Kindi'ye göre matematik ilimlerini bilmeyen kimse bir ömür boyu felsefe okursa da anlayamaz, sadece yazılanları tekrarlamış olur. Özellikle genel bir evren tasarımı veren astronomi felsefe gibi külli bilgiyi hedef aldığı için daha da önemlidir.[21]

Hüsamettin Arslan'ın dile getirdiği gibi "sayamıyorsanız, ölçemiyorsanız, hesaplayamıyorsanız bilim de yapamıyorsunuz demektir"

Allah'ın emsalsiz olarak yarattığı "tekvini âyetleri", beşerin gücünü aşan "teşrii âyetlerle" beraber okumak ve anlamak vahyin bizden istediği temel hususlardan birisidir.

---

[17] Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 82.
[18] Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012, s. 46.
[19] Sezgin, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, s.76-77.
[20] Antony Flew, *There Is A God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind, Harper Collins,* New York, 2007, s. 96-112;Naklen, Taslaman, Doko, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, s. 80-81.
[21] Kaya, Mahmut, "Kindî", *DİA*, XXVI, 44.

SONUÇ

Tekvini ayetlerin yönlendirmesi insanlara yeni ufuklar açar. Kur'ân-ı Kerîm'in bir nesneye işareti parmağın işareti gibidir. Parmakla bir şeye işaret edilirken parmağa değil parmağın işaret ettiği nesneye bakılır. Vahiyde yaratılan âyetlere indirilen âyetler üzerinden dikkat çekmektedir. Bunlardan yapılacak çıkarımları da araştırmacılara bırakmaktadır.

Fizik, kimya, astronomi, astrofizik, biyoloji kitaplarının vardığı sonuç ve içeriklerini Kur'ân'da aramak vahyin "bakmaz mısınız?" "akletmez misiniz?" ilkelerini ihlal edip ilgili "âyetleri" anlamsızlaştırmaktır.

Vahiy insana yaratılanlar üzerinden "gözlem yapmasını" talep etmesi kâinatın rasyonelliğini göstermektedir. Gözlem ihtisas sahiplerini deneye yönlendirerek yeni çözümlemelere ufuk açmalarını sağlayacaktır.

Geçmişe baktığımızda Müslüman bilim adamları yaptıkları araştırma ve keşifleri vahyin yaptığı işaret (âyet) lerden hareketle ortaya koydular.

Allah'ın yarattığı görsel/kevnî ayetleri incelemek ve bu âyetler hakkında incelemelerde bulunmak bizatihi Kur'ân-ı yüzünden okumak kadar değerli ve anlamlıdır. Çünkü ikisi de aynı yaratana aittir. Tenzili/teşrii âyetleri okuyup "anlamaktan" uzak durmak nasıl ki tasvip edilmiyorsa, tekvini âyetlerin yanından geçerken ilgisiz kalmak da kınanır. *"…Onların kalpleri vardır ama bu kalplerle idrâk etmezler, gözleri vardır onlarla görmezler, kulakları vardır onlarla işitmezler. Hasılı onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan da şaşkındırlar. İşte asıl gafil olanlar onlardır."* (A'raf, 7/179)

Teşriî âyetleri, Muhammed Gazzali'nin benzetişiyle "âyetleri Allah'tan bize gönderilmiş mektuplar/resail olarak görmemiz gerekir.

Tevkini âyetleri de incelemek Allah'ın kulların üzerindeki "hakkı" olarak telakki edilmelidir.

Bunları (teşrii-tekvini âyetleri) birbirinden ayırdığımızda teşrii âyetler sadece metin olarak okunarak anlam kaybına uğrar. Tevkini âyetler de sadece görsel malzeme olarak kalır.

Müslüman toplumların ilmi ve teknoloji alanlarındaki geri kalmalarının sebeplerinden birisi de tekvini âyetleri teşrii âyetler kadar gündemlerine almamalarıdır.

Kur'ân geçmiş kitaplara nazaran daha fazla "gözlem yapmaya" vurgu yaparak imanın duygu ile beraber rasyonel zemine oturmasını da ister.

Kur'ân şöyle der: *"İnsan, **emek ve gayretinin neticesinden başka şey elde edemez**. Bu gayretinin semeresi de ileride ortaya çıkacaktır. Emeğinin karşılığı kendisine tam tamına ödenecektir."* (Necm, 53, 39-41)

Kur'ân asıl arayışın "emekle ve çalışmakla" elde edileceğini anlatır. *"Yeryüzünü size hizmete hazır, uysal bir binek gibi kılan da O'dur. Haydi, öyleyse siz de onun **omuzları üstünde** rahatça dolaşın…"* (Mülk, 67/15) *"Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın!..."*(Ankebut, 29/20) ibret alana ve anlayana ne mutlu!

KAYNAKÇA

Antony Flew, *There Is A God: How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind, Harper Collins,* New York, 2007,

Debûsî, Ebu Zeyd Abdullah b. Muhammed, *Takvîmu'l-Edille fi'l-Usul*, Beyrut, 2001.

Deylemî, Ebu Şüca' Şîrûye b. Şehredar b. Şîrûye, *Müsned,* Beyrut, 1986.

Doko, Enes, bkz. Taslaman.

Göker, Lütfi, *Türk- İslam Astronomi Bilginleri ve Gökyüzü Bilgileri*, M.E.B. Yayınları, Ank. 1995.

Heysemî, , Ebü'l-Hasen Nureddin Ali b, Ebi Bekr b, Süleyman, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid,*.Riyad, 1992.

http://www.haberler.com/ilk-defa-etrafinda-dunya-benzeri-atmosfer-olan-bir-9469235-haberi/ :10.12.2018.

İbn Kesir, Ebu'l-Fidâ İsmail, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1985.

Kaya, Mahmut, "Kindî", *DİA*, XXVI, 44.

Kutub, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'ân,* Beyrut, 1980.

Maturidî Ebu'l-Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te'vilâtu'l-Kur'ân,* Beyrut, 2004.

Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Tefhimu'l-Kur'ân,* trc. Heyet, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.

Sezgin, Fuat, *İslam Bilimler Tarihi Üzerine Konferanslar*, Timaş Yayınları, İst. 2012.

Tan, Zeki, *“Tarihin Tanıklığına Başvurmada Bir Prototip; Fuat Sezgin”* 3.Uluslararası Amed-i Hâni Sempozyumu, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, 5-6 Ekim 2019 Ağrı, Basılmamış tebliğ, s. 3-4.

Taslaman, Caner-Doko, Enes, *Kuran ve Bilimsel Zihnin İnşası*, İstanbul Yayınevi, İst. 2017.

Yavuz, Yusuf Şevki- Çetin Abdurrahman, “Âyet” *DİA,* IV, 242-244.

Chapter 4

Bölüm 4

THE TRUTH OF CREATION IN THE LIGHT OF OTHER SCIENCES

Questioning the evolutionist view

Questioning the deism view

Evaluation of curriculum textbooks in terms of the fact of creation

An overview of the truths of Creation in the press, media and documentaries

DİĞER BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ GERÇEĞİ

Evrimci görüşün sorgulanması

Deizm görüşünün sorgulanması

Yaratılış açısından ders kitaplarının incelenmesi

Basın, medya ve belgesellerdeki yaratılış gerçeğinin değerlendirilmesi

SPORT IN THE AXIS OF CREATION

YARATILIŞ EKSENİNDE SPOR

Assist. Prof. Dr. Ahmet DİNÇ
School of Physical Education and Sports, University of Iğdır, Iğdır, Turkey
ahmet.dinc@igdir.edu.tr

ABSTRACT

Sports is defined as all movements with specific rules and techniques aiming at human physical and mental development. Since the creation of mankind, sports have undergone various changes and developments. Despite these changes and developments, the World Health Organization (WHO) stated that health problems caused by insufficient physical activity are among the top 10 causes of death in the world. The question of how to avoid such immobile life led us to (address this issue). The aim of this study is to acknowledge the importance and necessity of doing sports by examining the axis of creation of sports and alter a public awareness. The World Health Organization has announced that at least 8,000 steps should be taken daily to protect the skeletal and muscular system. In a survey conducted by the European union, stressed the value of a minimum of two hours physical activity per week. The same study has also indicated that while about %35 of EU population is actively participating one or more forms of physical activities only %4.7 of Turkish population is actively participating in sports. In another study, it was concluded that sedentary life style significantly contributes to the obesity which increases the body fat and cortisol (stress) hormone, reduces endorphin (happiness) hormone secretion and weakens the immune system.
As a result, the Creator who created humans ordered various laws for us to be fit. This law of orders can be seen in the perfect movements of other planets which are in constant motion. Allah has revealed in Quran verses that people are responsible for working and striving throughout their lives. The Last Prophet. Muhammad. The Last Prophet. Muhammad (Pbuh) also recommended that children be taught horseback riding, arrow throwing and swimming to give them the habit of movement at a young age. When we look at the benefits of movement for human beings, the Qur'an, circumcision and modern science show that the sport we do is by the creation of human metabolism.
Keywords: Sport, action, health, creation, evolution.

ÖZET

Günümüzde spor belli kuralları ve teknikleri olan, fiziksel ve zihinsel gelişimi amaçlayan hareketlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlunun yaratılışından bu zamana kadar spor çeşitli değişim ve gelişmelere uğramıştır. Bu değişim ve gelişmelere rağmen Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yetersiz fiziksel aktivite nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarının, Dünyadaki ölüm sebepleri arasında ilk 10'da yer aldığını belirtmiştir. Bu derece önem arz eden hareketsiz yaşantının nasıl önüne geçilebilir sorusu bizi bu çalışmaya yöneltmiştir. Amacımız sporun yaratılış ekseninde incelenerek spor yapmanın önemine ve gerekliliğine katkı sunmak ve bir farkındalık oluşturmaktır. Dünya Sağlık Örgütü iskelet ve kas sisteminin korunması için günlük en az 8.000 adım atılması gerektiğini açıklamıştır. Avrupa birliğine bağlı ülkelerde yapılan bir araştırmada, haftada iki saat ve üzeri spor yapanların oranı, ortalama yüzde 35 iken Türkiye'de bu ortalamanın yüzde 4.7'oldugu görülmüştür. Farklı bir araştırmada ise hareketsiz yaşamın vücuttaki yağ oranını ve kortizol (stres) hormonunu arttırdığı, endorfin (mutluluk) hormonu salgısını düşürdüğü ve bağışıklık sistemini zayıflattığı görülmüştür.

Sonuç olarak bizi yaratan Allah bizim için çeşitli fiziki kanunlar koymuştur. Bu bağlamda yaşadığımız dünya ve diğer gezegenler sürekli bir hareket halindedir. Allah (cc) insanlarında yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu, ayetlerle bildirmiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed de (Sav) çocuklara küçük yaşta hareket alışkanlığı kazandırmak için ata binme, ok atma ve yüzme öğretilmesini tavsiye etmiştir. Hareket etmenin insan için yararına baktığımızda Kur'an, sünnet ve modern bilim gösteriyor ki yaptığımız spor insan metabolizmasının yaratılışı gereğidir.
Anahtar Kelimeler: Spor, hareket, sağlık, yaratılış, evrim.

1.GİRİŞ

Spor, insanoğlunun yaratılışı, yani canlılığın tek belirtisi olan hareketin var olmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. (Sunay, 2017) İlk insanlar hayatlarının devamı için zorunlu olarak hareket içerisinde bulunmuşlardır. Tekin (2014) "Sporun, ilk insanların avlanma, av olmama, kaçma-kovalama gibi hayatlarını sürdürebilmek için doğayla verdiği mücadelelerde sergilediği hareket ve kullandığı aletlere kadar dayandığı genel kabul gören bir düşüncedir" Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda, ilk sporların saldırı ve savunma amaçlı olduğunu gösteren tarih öncesi kayaüstü resimleri de bulunmuştur (Resim 1 ve 2).

Resim 1: Kayaüstü avcılık figürleri (http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/tarih-oncesi-kayaustu-resimleri).

Resim 2: Kayaüstü avcılık ve hayvan figürleri (https://www.kunstnet.de/werk/179409-steinzeit).

İlk insanlarda, avcılık faaliyetlerinde görülen hareket, insanoğlunun yaratılışından bu zamana kadar çeşitli değişim ve gelişmelere uğramıştır. Geçmişte, tüketme ve tükenmemek için vahşi hayvanlara karşı yapılan hareketler günümüzde eğlence ve yarışma amaçlı insanların birbirlerine karşı yaptığı hareketler halini almıştır (Resim 3 ve 4).

Resim 3: Güreş Sporu (Erdem, 2012).

Resim 4: Tekvando Sporu (Kılıç, 2016).

Bunun yanında Sanayi ve Teknolojideki gelişmeler hayatımızı kolaylaştırmakla beraber, tüketim kültürünü ve hareketsizliği artırmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), yetersiz fiziksel aktivite nedeniyle ortaya çıkan sağlık sorunlarının, Dünyadaki ölüm sebepleri arasında ilk 10'da yer aldığını belirtmiştir. Oysa hareketsiz bir yaşantıya karşı yaratıcımız Allah (cc) bizleri aşağıdaki ayetleriyle uyarmıştır.

İnşikâk Suresi 6. Ayet'te;

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَٓا اَيُّهَا الْاِنْسَانُ اِنَّكَ كَادِحٌ اِلٰى رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَاق۪يهِۚ

"Ey insanoğlu! Sen Rabbine kavuşuncaya kadar çalışıp çabalarsın, sonunda O'na kavuşacaksın."

Necm süresi 39. Ayet'te;

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سَعٰىۙ مَا اِلَّا لِلْاِنْسَانِ لَيْسَ وَاَنْ

"Ve doğrusu insana da kendi (emek ve) çabasından başkası yoktur."

İsra süresi 13. Ayet'te;

ِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

مَنْشُورً يَلْقٰيهُ كِتَابًا الْقِيٰمَةِ يَوْمَ لَهُ وَنُخْرِجُ عُنُقِهٖ فِي طَٓائِرَهُ اَلْزَمْنَاهُ اِنْسَانٍ وَكُلَّ

"Ve Biz, her bir insanın kaderini kendi çabasına bağlı kıldık."

Allah (cc) insanların yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu ve bir hareket içinde olması gerektiğini bizlere ayetleriyle bildirmiştir.

Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (sav) "Kuvvetli mü'minin zayıf mü'minden hayırlı olduğunu" (Müslim, İbn Mace) söylemiş ve bunun yollarından biri olarak da sporla uğraşmayı tavsiye etmiştir (Işık, 2013) hatta hareket alışkanlığının çocukluk yaşta kazandırılması için "Çocuklarınıza ok atmayı, yüzmeyi ve ata binmeyi öğretiniz" demiştir.

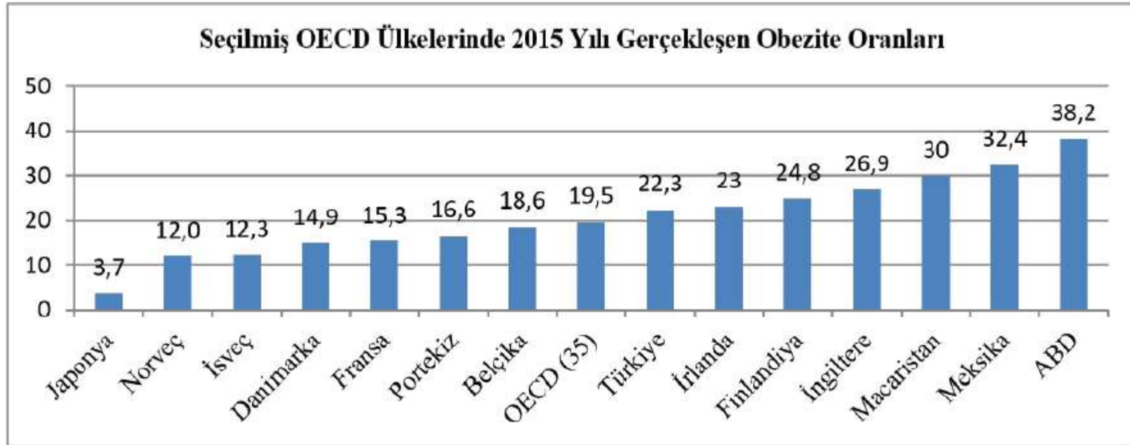
Konuyla ilgili diğer hadisi şerifleri ise şöyledir;

"İki hedef arasında koşan kimseye sevap vardır" (Heysemi).

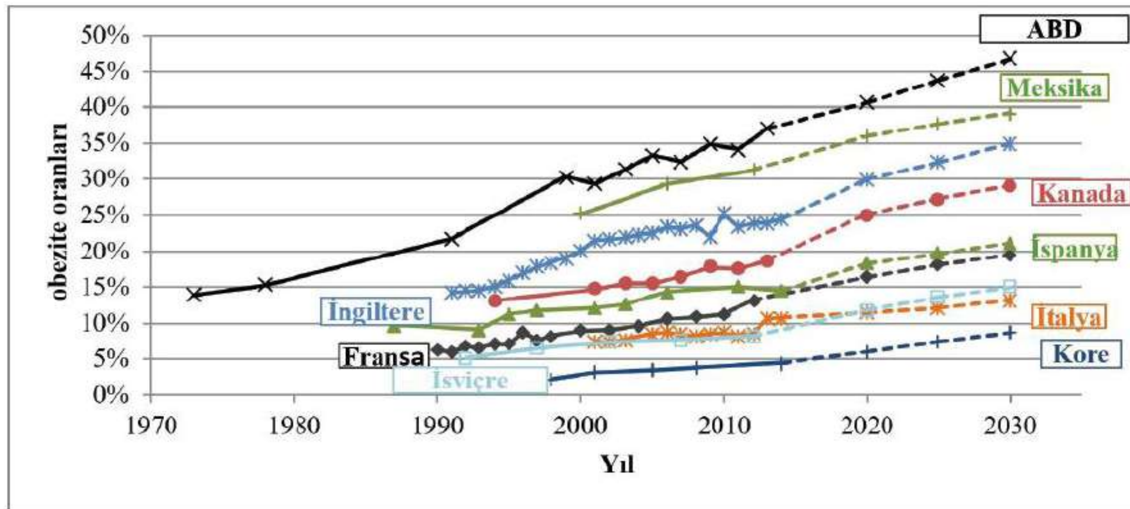
"Şu üç şeyde armağan vardır. At yarışı, deve yarışı ve ok yarışı" (Ebu Dâvûd, 1981).

Hadislerde görüldüğü üzere, insanın çocukluk yaşlarından itibaren hareket faaliyeti içinde bulunması, insanın fiziki kondisyonunu korumasını, güçlü olmasını ve sağlıklı bir hayatın devamı için gerekli görülmektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalarda fiziksel aktivitenin yaşam kalitesini artırdığı, aksi durumda ise hareketsiz yaşantının insanlarda obezite ve ruhsal sağlık sorunlarına neden olduğu görülmüştür. Obezite ile mücadele ve çocukların fiziki ve sosyal yönden gelişebilmeleri için fiziksel aktivite faaliyetlerinin arttırılması gerekmektedir (Muslu ve Gökçay, 2019).
Obezite yağ dokusunda fazla yağ birikimi durumu olarak tanımlanmakta ve Vücut Kitle İndeksi (BMI) ile ölçülmektedir (WHO,2000).2015 yılında OECD'e (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) üye ülkelerde yapılan araştırmaya göre (Şekil 1) obezite oranlarının 2015 yılında ortalama 19.5 olduğu, bu oranın önceki yıllara göre arttığı gözlenmektedir (Şekil 2).

Şekil 1 : OECD Ülkelerinde 2015 Yılı Gerçekleşen Obezite Oranları (http://www.oecd.org/health/health-data).

Şekil 2: Seçili Ülkelerde Yıllara Göre Gerçekleşen Obezite Oranları (http://www.oecd.org/health/health-data).

Dünyadaki obezite oranlarına baktığımızda bir artış söz konusudur. Obezitenin önüne geçebilmek için öncelikle beslenmeye dikkat edilmesi yapılan bilimsel araştırmalarla da kanıtlanmıştır. Allah (cc) bu konuda da bizi ayetiyle uyarmıştır.

A'râf Suresi 31. Ayet ;

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّح۪يمِ

يَا بَن۪ٓي اٰدَمَ خُذُوا ز۪ينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُواۚ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِف۪ينَ ﴿٣١﴾

"Yiyin, için, fakat israf etmeyin, şüphesiz Allah israf edenleri sevmez."

Beslenmenin yanında fiziksel aktivitenin düzenli olarak yapılması sağlık sorunları başta olmak üzere birçok hastalığı engelleyerek bireyin yaşam kalitesine ve konforuna ciddi katkı sağlar (Yaman ve ark. 2016).

2.SONUÇ VE ÖNERİLER

Literatüre bakıldığında Uçan ve Ark. (2018) yılında yapmış oldukları 'Çocuklarda Sporun Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisinin İncelenmesi' adlı çalışma da küçük yaşlarda çocukların bir spor branşına ve fiziksel aktiviteye yönlendirilmesinin çocukların fiziksel uygunluk gelişiminde önemli bir faktör olduğu, Muslu ve Gökçay (2019) yılında yapmış oldukları çalışma da Çocukların fiziksel ve sosyal yönünün gelişebilmesi için fiziksel aktiviteyi arttıracak faaliyetlere yönlendirilmesi desteklenmelidir sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmalar bizim çalışmamızda belirtmek istediğimiz sporun ve hareketin yaratılış gereği gerekli olduğu savımızla benzerlik göstermektedir. Bir başka araştırmada Saygılı ve ark (2015) yılında yapmış oldukları Düzenli Olarak Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özellikleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi adlı çalışmada spor yapma durumunun kişilik özelliklerini etkilediği, spor yapan bireylerde hızlı karar verme, düzenli çalışma, güçlü bir iradeye sahip olma gibi özelliklerini fiziksel aktivitede bulunarak geliştirebilecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dünya sağlık örgütü (WHO), iskelet ve kas sisteminin korunması için günlük en az 8.000 adım atılmasını, haftada ise toplamda 150 dakika orta şiddetli, 75 dakikada şiddetli seviyede fiziksel aktivite yapılmasını önermiştir.

Sonuç olarak bizi yaratan Allah bizim için çeşitli fiziki kanunlar koymuştur. Bu bağlamda yaşadığımız dünya ve diğer gezegenler sürekli bir hareket halindedir. Allah (cc) insanlarında yaşamları boyunca, çalışıp çabalamakla sorumlu olduğunu, ayetlerle bildirmiştir. Son Peygamber Hz. Muhammed de (Sav) çocuklara küçük yaşta hareket alışkanlığı kazandırmak için ata binme, ok atma ve yüzme öğretilmesini tavsiye etmiştir.

Hareket etmenin insan için yararına baktığımızda Kur'an, sünnet ve modern bilim gösteriyor ki yaptığımız spor insan metabolizmasının yaratılışı gereğidir.

Çalışmamız göz önüne alındığında aşağıdaki öneriler yapılmaktadır:

1. Düzenli olarak fiziksel aktivite yapmalıyız.
2. Beslenme kültürümüzü geliştirerek insan sağlığına zarar verecek besinlerden uzak durmalıyız ve az yemeliyiz.

3. KAYNAKLAR

1. Erdem, H., (2012), "Kırkpınar", *Din ve Hayat Dergisi*, 17, 2012, sy:56
2. Ebu Davud (Süleyman b. Eş'as es-Sicistani). (1981). *Sünen*. İstanbul:
3. Erdem, A., (2012),"spor nedir/ne değildir", *Din ve Hayat Dergisi*, 17, sy:18.
4. Işık, H., (2013).*İslam dini açısından spor ve hapkido*. http://www.altunbasspor.com/makaleler-mainmenu-47/23-teknik-bilgiler/99-lam-d-asindan-spor-ve-hapko.html.
5. Kılıç, S.,(2014), Spor bilgi bankası, Doğan Kitap, ISBN:6050923407, İstanbul.sy: 232.
6. Kur'an Yolu Meali (2017), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, sy:1-600
7. Muslu, M., Gökçay, G. F. (2019),'Teknoloji Bağımlısı Çocuklarda Obeziteye Neden Olan Risk Faktörleri', *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *8*(2), sy:72-79.
8. OECD (2017), OECD Health Statistics, http://www.oecd.org/health/ health-data.
9. Saygılı, G., Emrah, A. Eraslan, M., Hekim, M. (2015), Düzenli Olarak Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özellikleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *23*(1), sy:161-170.
10. Sunay., H. (2017), Spor Bilimlerine Giriş, ISBN 6053445982, Gazi Kitabevi Ankara sy:31.
11. Tekin, A., & Tekin, G. (2014), Antik Yunan Dönemi: Spor Ve Antik Olimpiyat Oyunları, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XVIII, sy:121-140.
12. Uçan İ., Buzdağlı Y., Ağğön E., (2018), Çocuklarda sporun fiziksel uygunluk üzerine etkisinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *20*(3), 123-133. sy:10.
13. World Health Organization. Global Recommendations on Physical Activity for Health. 2010.
14. Yaman, Ç., Sevil, Ü., Gürkan, A., Değer, V. B., Hergüner, G., Yücel, A. S., & Korkmaz, M. (2019). Fiziksel Aktivitenin Zihinsel Ve Bedensel Dinginlik Üzerine Etkisi: Bir Örnek Uygulama. *Www. Guvenplus. Com. Tr*, 35.
15. http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/tarih-oncesi-kayaustu-resimleri.
16. https://www.kunstnet.de/werk/179409-steinzeit.

ISLAMIC THINKERS IN CHARACTER AND VALUE EDUCATION IN TERMS OF TEACHING ROLES

KARAKTER VE DEĞER EĞİTİMİNDE ÖĞRETMENLİK ROLLERİ AÇISINDAN İSLAM DÜŞÜNÜRLERİ

Assoc. Prof. Dr. Bayram ÖZER, Psychologist Ahmet Berat ÖZGEN
Ondokuz Mayıs University, Samsun, Turkey
E-mail: a.beratozgen@hotmail.com

ABSTRACT

It is a problem that individuals who make up society do not create living standards in line with the values they believe. Therefore, the integration of our beliefs with our lives will be possible with the arrangement and regulation of educational environments on this issue, and with the integration of character and value education with the values that are at the core of society. Studies on character and value education are generally based on universal moral laws and programs have been prepared for those universal moral laws. However, since the value accepted in each society is different, it is more important to think about the ideas of thinkers who have grown from their own lands, from their own culture and who have made serious studies on education in their culture so that the educational views of classical Islamic educators (Ibn Sina, Ghazali, Ibn Khaldun) are discussed in detail. In this respect, the ideas of Islamic thinkers were examined in terms of teaching roles in character and value education. In the method part of the study, the views of Ghazali, İbn-i Sina and İbn-i Haldun about education, and their opinions regarding character and value education were obtained by means of document analysis as one of the qualitative research types. The educational views of Al-Ghazali, Ibn Khaldun and Ibn Sina on character and value education in their own time periods are cited and presented from the sections of their books and writings. In addition, how the terms such as Human, Education, Teaching, Teacher, Learning, Reason and Knowledge, Value, Self, Moral, Character and Temperament are defined by those thinkers as well. When we examine the education programs of those thinkers, it can be seen that they taught the necessary amount of character and value education both in formal education and in the implicit program, they advocated the consolidation of learning and practice and implemented an education program in this direction. If it is desired to acquire character and value education as a belief system, it is necessary to organize and apply our education programs accordingly by taking role models of Classical Islamic Educators. If it is desired to raise generations with strong character, loyal to their values and morals, all the experiences of classical Islamic educators should be examined because their lives reinforced the idea that building an education system appropriate to these experiences will increase the success.

Keywords: Character education, Value education, Islamic thinkers

ÖZET

Toplumu oluşturan bireylerin inandığı değerler doğrultusunda yaşam standartlarını oluşturmaması problem teşkil etmektedir. Bu yüzden inançlarımız ile hayatımızın bütünleşmesi, eğitim ortamlarının bu konuda tanzimi ve tertibi, karakter ve değer eğitiminin toplumun özünde olan değerler ile bütünleşmesi ile mümkün olacaktır. Karakter ve değer eğitimi ile ilgili çalışmalar genellikle evrensel ahlâk yasaları üzerine tertip edilmiş, onlara yönelik programlar hazırlanmıştır. Ancak her toplumda kabul gören değer farklı olmasından dolayı, kendi topraklarından, kendi kültüründen yetiştirdiği ve eğitim üzerine ciddi çalışmalar yapmış olan düşünürlerin fikirlerinin baz alınmasının daha çok önem arz ettiği düşünülerek

Klasik İslâm eğitimcilerinin(İbn-i Sina, Gazali, İbn-i Haldun) eğitim görüşleri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Bu doğrultuda karakter ve değer eğitiminde öğretmenlik rolleri açısından İslâm düşünürlerinin fikirleri incelenmiştir. Çalışmanın yöntem kısmında Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim hakkındaki görüşleri, karakter ve değer üzerine söyledikleri sözleri kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Verilerin elde edilmesinde kullanılan yöntem nitel araştırma türlerinden birisi olan doküman analiz yöntemidir. Karakter ve değer eğitimi üzerine Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Sina'nın kendi dönemleri hakkındaki eğitim görüşlerini, kendi yazdıkları kitaplar üzerinden yararlanılarak içerisinden kesitler sunulmuştur. Ayrıca insan, eğitim, öğretim, öğretmen, öğrenme, akıl ve bilgi, değer, nefs, ahlâk, karakter ve mizaç kelimelerinin araştırılan düşünürler tarafından nasıl tanımlandıkları ele alınmıştır. Kendi yetiştikleri eğitim sistemi, öğrencilerine uyguladıkları öğretim programlarını ele aldığımızda hem formel eğitim içerisinde hem de örtük program içerisinde öğrenciye karakter ve değer eğitimini gerekli miktarda öğretilerek, öğrenmenin uygulama ile pekişmesini savunmuş ve bu yönde bir öğretim programı uygulamışlardır. Karakter ve değer eğitimini inanç sistemi üzere kazandırılmak isteniyorsa klasik İslâm eğitimcilerini rol model alarak eğitim programlarımızı buna göre düzenleyip uygulamak gerekmektedir. Sağlam karaktere sahip, değerlerine sadık ve ahlâklı nesiller yetiştirmek isteniyorsa klasik İslâm eğitimcilerinin eğitim-öğretime dair tüm yaşantıları incelenerek, bu yaşantılara uygun bir eğitim sistemi inşa edilmesinin başarıyı artıracağı düşüncesini pekiştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karakter eğitimi, Değer eğitimi, İslâm düşünürleri.

GİRİŞ

Günümüzde adlarından sıkça bahsettiğimiz iki kavram karakter ve değerdir. İnsanı insan yapan ve bir hayat felsefesi kazanmasına yardımcı olan karakteri, mahiyeti itibariyle kendine hastır ve bireyler arasında farklılık arz etmektedir. İnsanın karakter oluşumu bireysel bazda düşünüldüğünde hayattan beklentileri doğrultusunda, toplumsal bazda düşünüldüğünde ise toplumun ahlakı ve kabul gören değerleri üzerine şekillenmektedir. Bu oluşum çocukluk döneminde ebeveyn tarafından idealize edilen davranışlar yoluyla da yapılmaktadır. Bir bireyin karakter gelişimi ona hayatı boyunca doğru ile yanlışı nasıl ayırt etmesi gerektiğini öğretmektedir. Değerler ise toplum içerisinde genel kabul görmüş ve oluşumu yüzyıllar boyunca devam edegelmiş ve nesilden nesile aktarılmış toplumsal kabul edilmişliklerdir. Yani değerler, içinde bulunulan toplumun bireylerinden bekledikleri davranış ve ahlak çıktılarıdır. Değerler toplumdan topluma değişiklik gösterdiği gibi, zamanla da değişebilmektedir. Karakter ve değer kavramının eğitimi toplum içerisinde oluşmasıyla birlikte toplumun en önemli yapıtaşlarından birisi olan eğitim kurumlarının da bu oluşumda çok önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. İslami dönemi ele alacak olursak, medreseler ve diğer eğitim kurumları bireylerin karakter ve değer eğitimine alternatif önermelerde bulunmuşlardır. Karakterin eğitimi İslami düşünüşe göre öncelikle nefsin eğitiminden geçmesi ile dile getirilmiş, nefis terbiyesinde ise az yeme az uyuma az konuşma gibi uygulamalara gidilerek, öğrencide kemal

manada karakter sahibi bireyler yetiştirme amaçlanmıştır. İslami dönem eğitiminde sadece bu saydığımız önermelerle çocuk eğitimi yapılmamış, oturup kalkmasından yeme içmesine kadar insanın eğitilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sonuç olarak ise tüm dünya tarafından kabul gören İslam eğitimcileri yetişmiş ve fikirlerinden faydalanılmıştır. Günümüz eğitim programlarımız da bireyin karakter ve değer eğitiminin önemine çokça vurgu yapmaktadır. Ancak bu eğitimin gereklerinin neler olduğu ve nasıl yapılması ile ilgili hala çok eksikler bulunmaktadır. Bu çalışma içerisinde Farabi, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim görüşleri, karakter ve değer eğitimi içerisindeki öğreticilik rolleri üzerine ayrıntılı inceleme yapılarak günümüz eğitim programlarına alternatif bir karakter ve değer eğitimi önerisi sunulmak istenmektedir.

Problem Durumu:

İslam inanç sisteminde sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, başkalarının hakkına riayet, sabır gibi değerler önemli bir yer tutmaktadır. Yüce Allah kutsal kitabında insanlara hangi günahla huzuruma gelirseniz gelin ama kul hakkıyla gelmeyin buyurmaktadır. Dini değer ve referanslarımız Yüce Allah tarafından gerek kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de gerekse de Hz. Peygamber vasıtası ile güzel ahlakın, hayırlı bir evlat ve ferd olmanın gereklerini açıkça belirtmiştir. Buna karşın neredeyse tamamının Müslüman olduğu toplumumuzda ifade edilen değerlerden uzak bir tablo toplum hayatında gözlenmektedir. Toplum içerisinde değerlerine bağlılığı olmayan fertlerin ortaya çıkmasında eğitimin gereklerinin yerine getirilmemesinin ya da doğru bir eğitim-öğretim çalışmaları içerisinde bulunmadığımızın göstergesidir. Klasik İslami dönem toplum hayatını ve eğitim sistemini incelediğimizde ise şuan bizde olmasını istediğimiz değer kazanımları ile karakter ve değer eğitiminin düzenli ve sistematik bir şekilde gerek örgün eğitim içerisinde gerekse de toplum ahlaki yapısında rastlamaktayız. İnanç ile yaşayış arasındaki farkın kapanması insanlar ve toplum üzerinde değer kazanımı ve öğretimini kolaylaştırdığını göstermektedir. İnanç doğrultusunda bir toplumun eğitiminin, klasik İslami dönemde olduğu gibi değerlerine bağlı, sağlam karakterli fertler yetiştirileceğine inanılmaktadır.

Araştırmanın Önemi:

Toplumu oluşturan bireylerin inandığı değerler doğrultusunda yaşam standartlarını oluşturmaması problem teşkil etmektedir. Bu yüzden inançlarımız ile hayatımızın bütünleşmesi, eğitim ortamlarının bu konuda tanzimi ve tertibi, karakter ve değer eğitiminin

toplumun özünde olan değerler ile bütünleşmesi ile mümkün olacaktır. Karakter ve değer eğitimi ile ilgili çalışmalar genellikle evrensel ahlak yasaları üzerine tertip edilmiş, onlara yönelik programlar hazırlanmıştır. Ancak her toplumda kabul gören değer farklı olmasından dolayı, kendi topraklarından, kendi kültüründen yetiştirdiği ve eğitim üzerine ciddi çalışmalar yapmış olan düşünürlerin fikirlerinin baz alınmasının daha çok önem arz ettiği düşünülerek Klasik İslam eğitimcilerinin eğitim görüşleri ayrıntılarıyla ele alınmıştır. İbn-i Sina'nın tıp ve çocuk eğitimi üzerine, Gazali'nin eğitim görüş ve tanımlamaları üzerine ayrıca İbn-i Haldun'u da sosyolojik pedagojisi çalışmaya dahil edilerek milli bir karakter ve değer eğitiminin kavramsal şeması oluşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Amacı:

Karakter ve Değer eğitiminde öğretmenlik rolleri açısından İslam düşünürlerinin fikirlerini incelemek.

Alt amaçlar:

1) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından Gazali'nin fikirleri nelerdir?

2) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından İbn-i Sina'nın fikirleri nelerdir?

3) Karakter ve değer eğitiminde öğretmenlerin rolleri açısından İbn-i Haldun fikirleri nelerdir?

1. Karakter ve Değer Kavramı

Bir değer olarak insanı ele alacak olursak insan; çok farklı duygular, latifeler ve kişisel özelliklerle donanmış kompleks yapıya sahip bir varlıktır. İnsanı anlamanın yolu; dar dairede kendi aleminde geniş dairede ise toplum yapısında değerlendirmekle mümkündür. Kişilik özellikleri zamanla değişmezlik ilkesine tabi olurken, karakterin toplum ve çevre ile şekil aldığını söyleyebiliriz. İnsanın sosyal yönünde doğuştan getirdiği özelliklerin yanında toplum hayatından da edindiği ve hayatına entegre ettiği bazı duygular ve mizaçlar da bulunmaktadır. Bunların oluşmasında toplumun etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. İnsanı insan yapan ve diğer insanlardan ayıran bir özelliği kendine has olan karakteridir. Karakter gelişiminin çocukluk döneminden hatta ve hatta bebeklik döneminden başladığını söyleyebiliriz. Bu bölümde karakter ve değer kavramları literatüre dayalı olarak incelenecektir.

Değer ise, bir toplum içerisinde nesilden nesile aktarılarak öğrenilegelen, ebeveynler tarafından da yapılması desteklenen tutumlardır. Değer kavramı ile ilgili topluma ve bireye göre farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bu yönüyle kapsayıcı bir tanım yapmak zordur. Kuçuradi'ye

göre değer, kişilerin doğru bilme, doğru düşünme, doğru değerlendirme ve doğru eylem içinde olduğunu görebilmesine yardımcı olmaktır (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 15).

Toplum yönüyle bakan Tural'a göre değerler, "Toplum içerisinde varlık düzen ve birliğin devamını sağlayan ve toplum tarafında onaylanan inanışlar bütünüdür (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 15). Bu tespitlerle, hem toplumsal hem de bireysel boyutları olduğu görülen "değer" kavramının, bireyin iç dünyasında huzurun, toplum hayatında da barışın anahtarı niteliğindedir. Ayrıca Fichter, değerlerin toplum içerisindeki işlevlerini belirlerken onların, toplum tarafından onaylanmayan davranışların engellenmesi, diğer yandan da kabul görmüş tutumların sosyal kaynaşma ve dayanışma aracı olduğunu belirtir (Aktaran Ulusoy ve Dilmaç, 2014: 8).

Değer, benimsenen, toplum tarafından kabul gören, üstün tutulan, ulaşılmak ve gerçekleştirilmek istenen, iyi, doğru, güzel gibi anlamlar ifade etmektedir (Şişman,2007).Değerler, toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgular; toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için iyi olduğuna inanılan ölçütler, bilinç, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılar ve bireyin bilincinde yer eden ve davranışı yönlendiren güdülerdir (Özgüven, 1994).

Tüm bu değer tanılamaları bize değerin sadece toplumsal kazanım bazlı değil, aynı zamanda da kişisel statü ve bilinç edinim yolu olduğunu göstermektedir. İçinde yaşanılan bir toplumu ortak paydada buluşturan ögelerin en önemlilerinden birisinin toplumsal değerler olduğunu idrak etmekteyiz.

İnsanı anlamanın ve davranışları altında yatan sebeplerin elbette ki toplum değerleriyle sınırlandırılamayacağı aşikardır. İnsanı insan yapan birçok latife ve kişisel özellikleri de bunları destekler niteliktedir. İnsanın sahip olduğu ve anlaşılması gereken en önemli kavramlardan bir tanesi de elbette ki karakter kavramıdır. Karakter birçok araştırmacı ve düşünür tarafından araştırılmış ve tanımlanmıştır. Şimdi de karakter üzerine yapılan araştırmalarda nasıl tanımlandırıldığı ele alınacaktır.

Karakter; Toplumun ve yetiştirilme tarzının etkisi altında gelişmiş, sonradan öğrenilmiş tutumlardır, dolayısıyla zamanla değiştirilebilecek özellikleri içerir. Kişilik ise; genlerden gelen huyla, sonradan kazanılmış karakterin birleşiminden oluşur (Akiskal ve ark. 1983). Karakter ve kişiliğin oluşum sürecinde, kişilik ve karakter yapısını farklı ya da benzer kılan biyolojik

etkenler vardır. Ancak bu durumda asıl belirleyici olan, kişinin toplum içerisindeki değerler sisteminde eylem ve düşüncelerinde kendine has oluşturduğu değerlerin kendisi ve ilişkili olduğu insanların anlayış biçimiyle ilgilidir (Çağlar, 2002). Karakter ve değerin yapılan çalışmalardan edinilen bilgiler doğrultusunda doğuştan getirilen bir şey olmadığını, toplum ve çevre tarafından kazandırıldığı görülmektedir.

2.Karakter ve Değer Eğitimi ile ilgili kavramlar

Karakter ve değer kavramlarının ne kadar önemli olduklarını ele aldıktan sonra elbette ki bunların eğitimlerinin de kimler tarafından ve nasıl yapıldıkları da önem arz etmektedir. Karakter ve değer eğitimi örgün ve formel yollarla kazanımı gerçekleştirmeye çalışılsa da henüz tam olarak nasıl yapılacağı hakkında tam bir yol izlenememektedir.

Karakter eğitimi, genel olarak öğrencilerin iyiyi bilmelerini, iyiyi arzulamalarını ve iyiyi yapmalarını sağlamak amacıyla yapılan kasıtlı uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Lickona, 1991). Karakter eğitimi, öğrencilerimizin nasıl davranması gerektiğini ve karar mekanizmasını nasıl kullanması gerektiğinin öğretilmesidir.

Okul çağı çocukların karakter ve ahlak gelişimlerinde kritik dönemidir. Okul, karakter eğitiminde çocuğun kültürel, toplumsal ve sosyal etkenlerin tümünü içinde bulundurur. Bu yüzden okul, çocuğun, yetenek ve kabiliyetini en iyi biçimde kullanarak karakter oluşumuna yardımcı olur (Başaran, 2005).

Ayrıca karakter eğitimi içerisinde bahsetmemiz gereken kavramlardan birisi de nefstir. Nefs sözlük anlamına göre ruh, akıl, can, insanın bedeni, ceset, kan, azamet, izzet, görüş, kötü göz, bir şeyin cevheri, hamiyet, işkence, ukûbet, arzu, murad, aşağı duygular anlamlarında kullanılır (Uludağ, 2001). Karakterin eğitimi İslami düşünüşe göre öncelikle nefsin eğitiminden geçmektedir.

> *Nefsi terbiye yollarından biri, Hakk'a yönelip dünyadan yüz çevirmiş ve nefsini temizlemiş Allah dostlarını, kendisine arkadaş edinmektir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de: "Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve* doğrularla *beraber olun." meâlindeki âyette doğru insanları dost edinmemizi bize tavsiye etmekte, imanlarında ve ahitlerinde; niyet, söz, fiil, hatta her hususta Salih olanlarla bulunmayı telkin etmektedir. Mürid, bu kişilerle beraber*

olduğu sürece onları örnek alır ve nefsinde var olan kötü huylardan uzaklaşarak nefsini güzelleştirir (Yazır,1934).

Nefis terbiyesi için tasavvufta düstûr haline gelmiş olan "az yeme, az konuşma ve az uyuma" önemli bir eğitim tarzıdır. Bununla ilgili olarak mutasavvıfların önde gelen isimlerinden Hasan Kazzaz'dan şu söz nakledilir. "Şu tasavvuf işi üç şey üzerine kurulmuştur: Zaruret olmadıkça yememek, uykuya mağlup olmadan uyumamak ve mecburiyet olmadan konuşmamak." Bu eğitim şekli tasavvuf yoluna girmiş olan her müridin metodu olmuştur. Açlığı, az uyumayı, az konuşmayı mücahedenin erkanından bir rükün sayan bu yolun ehli, yemeyi bir kenara bırakmış ve hikmetin menbalarını açlıkta bulmuşlardır (Köylü, Koç, 2016).

İslami dönemde eğitim anlayışı içerisinde mürşidler mürid karakter ve değer eğitimini genel tabirle kullanacak olursak nefs eğitimi ve terbiyesi üzerine bina etmişlerdir. Nefsin terbiye ve eğitiminin yollarından etkili olanının ise açlık ile terbiye olduğunu ifade etmişlerdir.

Değer eğitimi ise gençlerin değer oluşumuna yardımcı olmaya ve bireyin tatmin edici yaşam kurmasına hizmet eder (Kirschenbaum, 1995). Doğanay (2006), değer eğitiminin eğitim programları içerisinde yer aldığını ancak formel olarak nasıl öğretileceğinin açık bir şekilde belirtilmediğine vurgu yapıyor.

Ayrıca Değer eğitimi Aristoles'in deyişiyle, kişilere "insanın işini" yapabilecek duruma gelmeleri için yardımcı olmak, insana özgü bütün etkinlikleri amaçlarına uygun gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır (Kuçuradi, 1995).

Karakter ve Değer eğitiminin yolu İslami düşünce içerisinde nefsin terbiye ve tezkiyesinden geçtiğini söyleyebiliriz. Gerek anadolu düşünürlerinin gerekse de batılı düşünürlerin karakter ve değer eğitimi üzerine önem verdikleri görülmektedir.

3.Karakter ve değer eğitimi arasındaki ilişki

Değer denildiği zaman akla sabit bir kavram tanımı gelmemektedir. Değer denilen kavram toplumu oluşturan yapıtaşları, gelenek ve görenekler, kabul gördüğü manalar bütünü gelmelidir. Bu nedenle karakter oluşumunun değer kazanımı paralelinde gerçekleştiğini yapılan araştırmalar da göstermektedir. Değerler ve değer eğitimi farklı adlandırmalarla ifade edilmektedir.

Değerler ve değer eğitimi; ahlaki eğitim, irade eğitimi, yurttaşlık eğitimi, karakter eğitimi gibi isimlerle öğretim programlarında bulunduğu gibi okul düzeni, kuralları, fiziksel çevresi,

okul yöneticileri ve öğretmenlerin mesajları ile örtük program (Yüksel, 2005) boyutunda da program çıktıları görünebilmektedir. Günümüzde değer eğitimi hem öğretim programları hem de örtük program kapsamına giren uygulamalar ile yapılmaktadır.

Karakteri inşa eden değerlerdir. İnsanların saygı duyup rağbet ettiği duygular genellikle aynıdır. İyi karakter aynı zamanda hangi değerlerin öğrenciye öğretilmesi gerektiğinin de cevabıdır. Alçakgönüllü, dürüst, kibar, sadık, sabırlı, sorumluluk sahibi ve içten kişiler diğer insanlar tarafından karakterli insan olarak nitelendirilmektedir (Kelley, 2003'ten akt., Akbaş, 2008).

Çocukların ahlaki değer kazanabilmeleri için velilerin de üzerine çokça vazife düşmektedir. Eğer veliler çocuğa okulu makam, mevki ve para kazanma aracı olarak gösterir ve buna uygun yetiştirirse elbette ki bu ahlak üzere yetişen çocuğun karakterini de bu istekler üzerine inşa etmiş olacaklardır. Okullarda karakter ve değer eğitimi çalışmalarının test çözme, sınava hazırlanma gibi parametrelerin önüne geçirilerek, okul ve toplum yapısında örnek öğrenci olarak değerlerine bağlı ve sağlam karakterli öğrencilerin yüceltilmesine ağırlık verilmelidir.

İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından öğretmen rolleri

Günümüz eğitim sisteminde yüksek ahlak ve karaktere sahip, toplum değerlerine bağlı bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bireylerin yetiştirilmesi ve eğitilmesi için en uygun ortam okullardır. Okullarda uygulanan öğretim programları da içinde bulunduğu zamanın ve toplumun ihtiyaçlarını karşılar nitelikte olmalıdır. Programların uygulayıcısı olarak öğretmenlere bu öğretme-öğrenme sürecinde büyük vazifeler düşmektedir. İslam inanç sistemi içerisinde yetişmiş öğretmenler, çocuğun karakter ve değer eğitiminin toplum ve okulun birlikte ve birbirini tamamlar nitelikte olmasıyla geliştiğini ifade etmişlerdir. Öğrencinin karakter oluşumunda nefs kavramına değinilmiş, nefsi terbiye ile iyi karakter ve ahlaka sahip bireylerin yetiştirilmesinin gerekliliği savunulmuştur. Bu görüşleri savunan birçok İslam alimi ve öğretmenleri vardır. Eğitim üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen birçok İslami düşünür vardır. Karakter ve değer eğitimi üzerine çalışmalarda bulunmuş, İslami eğitim üzerine yetişmiş ve yeni nesiller yetiştirmiş ve eğitim camiasında yer edinmiş örnekler arasında İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'u gösterebiliriz. Bu düşünürlerin de karakter ve değer eğitimi üzerine kendilerine has tanımlamaları ve öğretim stilleri olmuştur. Bu stillerin anlaşılması önem arz etmektedir.

Değer aktarımında öğretmenlerimizin payı oldukça fazladır. Örgün öğretim içerisinde kullanılan yöntemler öğrenciden istenilen değeri özümsemelerini kolaylaştıracaktır. (Halstead, 1996'dan akt. Yazıcı, 2006). Ayrıca değer öğretimi yapacak öğretmenin öncelikle bu değerleri kendi benimsemesi ve uygulaması şarttır. Öğretmende olması gereken başlıca değerleri şu şekilde sıralayabiliriz: dürüstlük, çalışkan olma, açıklık, adil olma, eşitlik, bilimsellik, fedakarlık, insana saygı gibi (Yılmaz, 2006).

> *Yapılan araştırmalar öğretmenlerin değerlerin öğretimindeki etkin rolünü önemle ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin, okul ortamında ve dışında değerleri doğru yansıtan örnek model olmaları, ahlaki sınıf ortamları oluşturmaları, değişik stratejiler kullanarak formal olarak sınıf içinde, informal olarak da sınıf dışında değerlerin kazandırılmasına ilişkin çocuklara çeşitli uygulamalar yaptırmaları gerektiği önemle vurgulanmaktadır. Doğal olarak değer eğitimi konusunda yeterli donanıma sahip öğretmenlerin yetiştirecekleri bireyler de demokratik yurttaşlık becerilerini kazanarak, içinde bulundukları topluma gerekli katkıları sağlayacaklardır (Yıldırım, 2009).*

Değer eğitiminin okul ortamında formel olarak yeteri kadar verilmiyor olması değerlerin verilmediği anlamına gelmemektedir. Öğrenciler örtük program ile de değer kazanımına sahip olabilmektedir. Ancak değer öğretiminin amaçlı bir şekilde okul kültürü içerisinde kazandırılıyor olması da sistematik eğitim verip sonuç almak için önem arz etmektedir (Doğanay, 2006).

Lickona(1992), Karakter eğitimi üzerine de çok çalışmalarda bulunmuş ve şu sonuçları çıkarsamıştır: "Demokratik bir toplum oluşturmak için öncelikle adil ve özgürlük kavramını anlayıp kazanmak gerekir. Bunun sonucu olarak da insan haklarına saygı, toplumda huzurun tesisi temin olur." (akt: Akbaş, 2008; 9-27).

Karakter eğitiminin etkili olabilmesi için Rusnak (1998: 4-6) bazı ilkeler belirlemiştir. Göz önünde bulundurulması gereken ilkeler sırasıyla şöyledir:

1. Karakter eğitimi, örgün program içerisinde bir ders konusu değildir. Aksine tüm derslerin içerisindeki konularda bulunması gerekmektedir. Karakter eğitimine okulda öğrenciler için

düşünülen tüm öğretim ortamlarında yer verilmelidir. Yani karakter eğitimini sadece bağımsız bir ders gibi vermekten ziyade diğer dersler içerisine de dahil edilerek çalışılmalıdır.

2. Karakter eğitimi sadece öğrenciye biliş düzeyinde verilmemeli, öğrencinin eylemleri içerisinde kullanımına fırsat sunulmalıdır. Kısaca karakter eğitimi bir eylem eğitimi olarak kabul edilmeli ve bu kabulü yansıtacak faaliyetleri içerecek tarzda uygulanmalıdır. Okulda öğrenciye fırsatlar sunularak öğrencinin bilişsel düzeyde öğrenimini uygulayıp özümseyebileceği ortamlar oluşturmanın önemi ortaya çıkmaktadır.
3. Okul ortamında personellerin tavır ve tutumları öğrenciye pozitif rol model olmasıyla öğrencinin karakter inşasına katkıda bulunacaktır. Okul kültürü karakter gelişimi üzerine dizayn edilmelidir.
4. Okul, misyonunu belirlerken karakter eğitimi uygulamalarını göz ardı etmeden eğitim politikası içerisine almalıdır.
5. Karakter eğitiminin etkililiği, öğretmenlerin merkezi bir programa bağlı kalmadan öğretim yaparak gerçekleşir. Bu doğrultuda bir eğitim programı uygulamak gerekir.
6. Çocuğun karakter gelişiminde okul ve toplum ortak paydadır. Bu yüzden toplum içerisinde öğrencinin karakter eğitimini etkileyebilecek değişkenleri de göz ardı etmemek gerektir. Karakter eğitimi öğrenci-okul personeli ve toplumun bütününü kapsayıcı olmalıdır.

Rusnak'ın karakter eğitimini destekler nitelikte Doğanay(2006) da Eğitim programlarında değerlerin nasıl kazandırılacağının açık ve net olarak belirtilmemiş olmasını, okulda değer eğitiminin gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir der. Aslında öğretmenlerin sınıfta ve okulda oluşturdukları kültür neye önem verip vermedikleri, neyi iyi ya da kötü olarak algıladıkları öğrenciler için örtük olarak değer eğitimini oluşturmaktadır. Ancak, bu eğitimin formel eğitimin bir parçası olarak, planlı öğrenme yaşantılarıyla kazandırılması da gerekmektedir der.

Karakter ve değer eğitiminde öğretmenin formel ve informel yollarlar öğrenciye kazandırdığı kavramları toplum da destekler nitelikte olursa istenilen sonuca ulaşılacaktır. İslami inanç sisteminde medreselerde öğrencilere öğretilenler toplum tarafından da desteklenmekteydi. Tarih boyunca hala isimleri unutulmayan İslami düşünürlerin başarısının da önemli bir payı buradan gelmektedir.

1.1. İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından İslam düşünürlerinin rolleri

İslami eğitim anlayışı, inanç ve itikadı kuvvetli bireyler yetiştirmeyi amaçlar. İnsanın fıtratını en iyi bilenin kendisini yaratan yaratıcının olduğunu ve terbiye yolunun da onun emir ve yasakları üzerinden kazanabileceği fikri ağırlık kazanır. Oluşturulacak eğitim programlarının insan fıtratına aykırı olmamasının gerektiği vurgulanır. İslam eğitimcileri de İslami inanç sistemine uygun değerlerine bağlı bireyler yetiştirmek amacıyla İslami düzen ve düsturlarını temele alan ve insan tabiatını göz ardı etmeyen eğitim sistemi hazırlamışlardır. İslami eğitim üzerine 3 kelimenin temel oluşturduğu dile getirilmiştir.

"Eğitim" için, Arapça üç kelime, İslam eğitiminin analizi için yararlı bir başlangıç noktası sunar. *Terbiye*, Arapça *rabâ* (büyümek, artmak) kökünden gelmekte olup, bireysel potansiyelin gelişmesine ve çocuğu olgunluk ya da erişkinlik haline yetiştirme ve yönlendirme sürecine işaret eder. *Te'dib*, *edube* (arınmak, disiplin edilmek, kültürlenmek) kökünden gelmekte olup, cemiyet ya da genel olarak toplum içinde bireyin karakter gelişimi ve ahlaki ve sosyal davranışı için sağlam bir temel öğrenme sürecine işaret eder. Te'dib, adalet gibi en temel sosyal prensipleri anlayıp kabul etmeyi kapsar. Üçüncü terim, *ta'lim*, *'alime* (bilmek, bildirmek, idrak etmek, keşfetmek) kökünden gelmekte olup, genellikle eğitim, öğretim ya da diğer öğretim şekilleriyle bilgiyi elde etmeye ve nakletmeye işaret eder. Bu üç terimin farklı vurguları, (i) bireysel gelişime yardım etmesi, (ii) toplumu ve toplumun sosyal ve ahlaki kurallarının anlaşılmasını kolaylaştırması ve (iii) bilgiyi aktarması gibi açılardan Müslüman eğitimi için mümkün bir analiz sunar, fakat tabii ki böyle bir analiz, kesinlikle İslam düşüncesine mahsustur. İslam eğitim bakış açısını farklı kılan husus, Müslüman yaşamının hiçbir yönünün dinle ilişkisiz kalamayacağı prensibinin, bu üç boyuta uygulanmasıdır (Halstead, J.M;Çeviren: Çinemre,2004).

Terbiye, çocuğun eğitim öğretim programlarına hazırbulunuşluğunu ifade etmektedir. Yani öğrencinin öğrenme-öğretme yaşantılarına başlamadan önce istek, motivasyon gibi durumlarının pekiştirildiği evre olarak kabul edilir. Te'dip ise edeplenmeyi, temizlenmeyi ve ahlaki yönden gelişimi ifade etmektedir. Öğrencinin toplum içerisinde kültürlenmesi, toplumda bir yer ve statü kazandığı evreyi ifade etmektedir. Ta'lim ise bilgiyi kazanmak ve nakletmeyi ifade eder.

İnsanın doğum öncesi hayat aşamasından, ölümden sonraki hayatına kadar bütün serüvenini hassas bir ölçüyle düzenlemesi, Gazali'de eğitim düşüncesinin temel noktasını oluşturur. Bu açıdan Gazali, bütün sisteminde İslam dininin bir yaşayıcısı, bu dinin bütün değerler sisteminin benimseyicisi ve bu sayede bu dinle beraber evrensel değerler taşıyan ideal 'iyi insan'ı yetiştirmeyi hedefler (Oruç, 2009). Ve bu doğrultuda da kendine has eğitim-öğretim yaşantıları oluşturur.

Gazali, bir eğitimcinin çeşitli özelliklere ve yeterliliklere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır, bunlar şu şekilde verilebilir (Oruç, 2009; Küken, 2001):

Gazali'ye göre eğitimci;

1. Öğretmen ışık saçan bir kandil gibi kendinde olanı çevresine en güzel şekilde aktarabilmelidir.
2. Nasıl kendi çocuklarına ihtimam gösteriyorsa öğrencisine de aynı ihtimamı göstermeli, hiçbiri arasında ayrım yapmadan sevgi ve şefkat beslemelidir.
3. Hz. Peygamber'in en iyi ahlak üzere olduğunu bilerek, kendi davranışlarını da onun davranışları üzerine inşa etmelidir.
4. Eğitimin asıl maksadından uzaklaşmayarak, ilmi ile amel etmenin önemini öğrencilerine anlatmalıdır.
5. Talebesine gereken bütün öğütleri en ince ayrıntılarına kadar vermelidir.
6. Disiplini sağlama konusunda, mümkün olan en hafif cezaları uygulamalıdır. Yani öğrencinin kaldırabileceğinden fazla ceza vermemelidir.
7. Öğrenciye görelik ilkesini unutmadan bilgiyi onun seviyesine uygun bir şekilde aktarmalıdır.
8. Öğrencisinde görmüş olduğu kötülükleri gidermelidir.
9. Ders içerisinde öğrencinin soru sormasına olanak vermeli, dikkatle dinlemeli ve uygun cevaplar ile mukabele etmelidir.
10. Öğrencinin anlayış seviyesine göre hitap etmelidir. Aklının kavrayamayacağı şeyler öğrencide tepki uyandıracağını bilmelidir.
11. Öğrencinin kendi fikrinden daha kuvvetli önermeler getirmesi durumunda erdemli davranarak hatasını kabul etmelidir.
12. Bilgilerin öğrenim sırasını öğrencilerine anlatmalı, en ehemmiyetli olandan başlayarak daha az ehemmiyetli olana doğru öğretim yapmalıdır.

13. Belirli bir ilim dalında uzmanlaşan öğretmene yakışan diğer ilimleri yermemektir.
14. Sürekli kendi gelişimi için yeni bilgilerin peşine düşmelidir.
15. Her türlü gösterişten sakınmalıdır.
16. Kal diliyle söylediklerini hal dili yalanlamamalıdır.
17. Şüpheli olan her şeyden uzak durmalıdır(Küken, 2001).

Özetleyecek olursak, Karakter ve Değer eğitimi için İslam düşünürlerinin temellendirdiği Terbiye, Te'dip ve Talim kavramları İslami eğitimin temellerinin oluşumuna yardımcı olmuştur.

1.2. İslam inanç sisteminde karakter ve değer eğitimi açısından İslam düşünürlerinin öğreticilik rolleri

> *Öğretmenlik mesleği her dönemde topluma öncü ve yönlendirici görevini üstlenmiştir. Toplumun gelişimi, bilgi üretimi ve bilginin yeni nesillere aktarımını da düzenleyen yine öğretmenlerdir. İslami dönemde de bu rolü üstlenen kitle alimler olmuştur. İslam eğitim tarihi öğretmenlik mesleğini farklı adlarla adlandırmışlardır. Esas itibariyle öğretmenlik yapanlar için kullanılan mu'allim, müeddib, müderris; öğretmenlik yaptığı özel ihtisas alanına göre fakih, kıssacı, şeyh, müktib, kurrâ, unvan ve* taltif *amacıyla kullanılan, üstad, âlim, molla, hoca, öğretmene yardımcı olanlar için kullanılan kalfa (halife), Mu'îd (asistan), müfid1 isimleri kullanılmıştır (Işıkdoğan, 2014).*

Kaynaklar öğretim için bir müderrisin olması gerekliliğinden bahseder. Yoksa ilmin ve kültürün var olamayacağı ifade edilir (İbn-i Sahnun; Akt, Işıkdoğan, 2014). İbn-i Haldun'a göre öğretim usullerinin çeşitliliğinin sebebi o ilmi öğretene bağlı olduğunu ifade etmiş ve öğreticinin gerekliliğini dile getirmiştir. O ilimle amil kişinin ilmin ta'lim ve tedrisinde kendine has öğretim çeşidini kullanmasını mecburi kılar. (İbn Haldun; Akt, Işıkdoğan, 2014).

İbn-i Sina da eğitimcinin her şeyden önce kendisi tanıması gerektiğini, eğitimin ise uzmanlık bir iş olduğunu ifade etmektedir. Kendini tanımanın yolu ise akıl ile nefs arasındaki iletişimin iyi bilinmesiyle mümkün olduğunu dile getirir. Buna göre insan nefsini ve onun istek ve zaaflarını bilmeli, tanımalı, bu isteklere akıl ile yön vermelidir.

İbn-i Sina'ya göre eğitimci öğrencilere rol model olduğundan dolayı öncelikle kendi davranışlarını eğitmesinin gerekliliğinden bahseder. Bunun için de şahsiyetini iyi tanımalı, terbiye etmeli ve geliştirmelidir (İbni Sina; Akt, Işıkdoğan, 2014).

Gazali İhya'sında öğretmenler ve sorumluluklarına ilişkin bir takım tespitlerde bulunmuştur. Ona göre, bir öğretmen, öğrendiklerini öğretmeye başladığı zaman büyük bir vazifeyi yüklenmiş olur. Bu büyük vazife onun şerefidir. O halde öğretmen vazifesinin adabını ve icaplarını iyi bilmelidir ki bu şerefi korumayı başarabilsin. Öğretmenin tutum ve görevlerini; öğrenciye şefkatli olması ve evladı gibi yakın görmesi, onları verdiği bilgiyle ahirette ateşten kurtarması, öğretimini dünya ile sınırlı tutmaması, ders verirken ve eğitirken Hz. Peygamberi esas alması olarak saymaktadır.

> *Öğretmenin görevlerinden birisi de talebenin anlayışını iyi tespit etmek ve kaldırabileceği kadar ders vermektir. Gazali'ye göre öğretmen talebenin aklının ermeyeceği veya kalbine usanç getiren yahut aklını çok zorlayan konuları, derste tekrar edip durmamalıdır. Öğretmen sanatında Hz. Peygamberin tavsiye ve davranışlarını esas almalıdır (Gazali; Aktaran, Işıkdoğan 2014).*

> *"Öğretmen faaliyet alanını iyi belirleyebilmeli, hedefini iyi tayin etmeli, daha sonra da başarı için köklü tedbirler almalıdır. İbn-i Sina'nın ifade ettiği bu özellikler gerçekten de eğitim açısından önemlidir. Yukarıda toplum içinde yaşayan her bireyde bulunması gereken şartlarla birlikte eğitimcide özellikle bulunması gereken basiret ve uzmanlık gibi şartlar da mevcuttur. İnsanlara ahlaki davranış kazandırma gerçekten de uzmanlık ve basiret gerektiren bir iştir. Bu konudaki tecrübesizlik veya öngörüsüzlük ileriye dönük birtakım sıkıntılara sebep olabilir. Ölçüsüz hoşgörü veya aşırı tepki çocukta ters tepkiye sebep olabilir (Işıkdoğan, 2014)."*

Gerek İbn-i Haldun gerekse de İbn-i Sina'ya göre eğitimde öğrenci merkezli olmanın, onların seviyesine uygun verilmek istenen bilginin sunulmasının başarı için gerekliliğini ifade ederler. Öğretilen bilginin öğrenciyi sadece dünya hayatına değil, ahiret hayatına da hazırlaması gerektiğini ifade etmişlerdir. İslam eğitim anlayışını anlamanın yolu da İslam eğitimcilerini anlamaktan geçtiği bilinmektedir. Bir sonraki bölümde İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un eğitim görüş ve fikirleri hakkında derinlemesine incelemesi yapılacak, belirli kavramlar

hakkında kullandıkları ifadeler alıntılama yapılarak kaliteli bir eğitim için öğretmenin rolleri hakkında tespitlerde bulunulacaktır.

4.2.1. İbn-i Sina

Kendisine bir yer tutmaktadır. İbn-i Sînâ, anne ve babasının eğitim seviyesinin yüksek olması hasebiyle onların özel ilgisi ile farklı ilimler üzerine eğitim almıştır. Evlerinde sürekli olarak ilmi çalışmalar yapılmaktaydı (Tekin,2015). İbn - i Sina eğitimi insanın yetenek ve kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması olarak ifade eder.

İbn-i Sina'nın Türk ve dünya eğitim tarihinde önemli bir yer tutması başlıca şu nedenlerden ileri gelmektedir:

1. Tıp bilimine katkıları ve tıp öğretiminin konularını tespit etmesi nedeniyle,
2. Ahlâk ve fazilet eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle,
3. Hükümdarın siyasal eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle,
4. Bilime verdiği büyük önem nedeniyle,
5. Beden eğitimi konusundaki görüşleri nedeniyle,
6. Çocuğun bakımı, sağlığı, eğitim ve öğretimi ile ilgili görüşleri nedeniyle.

Aşağıda, bu görüşleri inceleyelim:

İbn-i Sina, ahlâkî davranış ve faziletlerin insanlarca benimsenmesi yolunda düşünce üretmiş, çaba harcamıştır. Ona göre insanlar fazilete bir değer vermiyorlar, karanlıklar içinde yuvarlanıp gidiyorlar. Ahlak ve faziletin kıymetini şu sözlerle ifade etmektedir: "Zavallı insanlar" ... Belki de zenginlik ve şöhrete de kavuşmuşlar ... Fakat ahlâk ve fazilete dayanmayan bir hayatın ne kıymeti vardır demektedir.

Îbn-i Sina'ya göre başlıca fazilet ve ahlâk esasları şunlardır: iffet, şecaat, hikmet, adalet, cömertlik, kanaat, sabır kerem, yumuşaklık, yılmamazlık, sadakat, vefa, utanma, sır saklama, sözünde durma, tevazu... O, akılcı ve çok açık bir ahlâk felsefesine sahiptir. Onun bu alandaki görüşlerine aklî tasavvuf da denilmektedir. O ahlâkî davranışlara ve faziletlere erişmek için bazı ilkeler tespit etmiştir:

- Nefsin isteklerine kesinlikle uymamak

- Gazap, şehvet, tamah, hırs, korku gibi duyguları ortaya çıkarabilecek hareketleri engellemek
- Yalandan kesinlikle uzak durmak
- İnsanlara iyilik yapmak, iyileri sevmek, kötüleri doğrultmak ve onları fena işlerden men etmek
- Sık sık ölümü düşünmek ve böylece kötülüğün kalbe yerleşip kalmasına mani olmak
- İnsanlarla onların âdet ve kurallarına göre geçirmek, fakat kendi sırlarını söylememek, kaba davranışlar göstermemek, ölçüyü kaçırmamak
- İhtiyaç içinde bulunanlara malından cömertçe vermek
- Başkalarının sırrını saklamak, herkese ve dostlarına iyilik yapmak
- Sözünde, durmak ve vaat ettiği şeyi yapmak
- Kendi tabiatına uygun düşmese de çok defa halka uyum göstermek
- Dinî emirlere uymak, ibadetlerini yapmak (Akyüz, 2013).

İbn-i Sina değerler ve değerlerin kaynağı hakkında; kainatın yaradılışında kötülük olmadığını, iyiliklerle dolu olduğunu ifade etmiş, kötülüklerin iyilik derecelerini anlamak için yaratıldığını söyler. İnsanın nefsini gemlemesi ve gereğinden fazlasını kendine bahşetmemesini fazilete giden yol olarak görmektedir. Ayrıca ahlak gelişimi için iyi huy ve iyi davranışların yüceltilmesi ile gerçekleşeceğini söyler (Köylü ve Koç, 2016).

İbn-i Sina bilime ve bilim öğrenilmesine de büyük önem vermiştir. Bir yazısında der ki:"Nefsini bilimlerle süslemeye ve düzeltmeye çalış. Bilimden başka her şeyi bırak. Bilimde her şey vardır. İnsanın ruhu kandil ve bilim onun aydınlığıdır. İlahî hikmet de kandildeki yağ gibidir. Bu yanar ve ışık saçarsa sana diri denilir; yanmaz ve karanlık kalırsa sen ölü sayılırsın". 0, bilim öğrenmeyi, bu dünyada olduğu kadar, ölümden sonraki hayatta da mutlu olmak için gerekli görür. Ona göre bilim insanın kendini mükemmelleştirmesi ve Allah'ı bulması için gereklidir ve ölümden sonra ancak "aklî ve ilmî lezzetleri" tatmak söz konusudur. Bu lezzetleri ancak bilimle uğraşmış ve ahlakî bir hayat sürmüş kimseler tadacaktır: "ilmi yüksek ve ahlâkı düzgün ve temiz olan insanların mutluluğu tamam olur. İlmi çok, fakat ahlâkı çirkin olan ölümden sonra hemen mutlu olamaz, bir müddet azap çeker fakat bir müddet sonra ilmi

sayesinde elemlerden kurtularak mutlu olur. Bu nedenle, mutlak mutluluğa layık olmak yani cennete girmek için bilim ve ahlâk sahibi olmak şarttır (Akyüz,2013).

4.2.1.1. İbn-i Sina'ya Göre Çocuğun Eğitimi ve Öğretimi

Doğan çocuğa babası iyi bir ad koymalı, çocuk sütten kesilir kesilmez, "kötü huylar edinmeden" eğitimine başlanmalıdır. Çocuğun ilk eğitimi ahlâk eğitimidir. Bu, çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamak, onu iyi davranışlara teşvik ile olur. Çocuğa fazla baskı yapmamalı, onun hatalarını uygun biçimde düzeltmeli, gerekirse azarlamalıdır; dayak en son çaredir. Onun yanlışlarını düzeltmede aracılar ve öğütçülerden yararlanmalıdır. Çocuk suç işlerse cezalandırmakta acele edilmemelidir. Çocuğa yapılacak baskılar onun kızgın, hüzünlü, korkak, tembel ya da her şeye kayıtsız bir kişilik kazanmasına sebep olur.

Çocuk 6 yaşına gelince okula gönderilmeli, 14 yaşına kadar okutulmalıdır. Öğretmen dindar, dürüst, bilgili, insaflı, temiz, kibar olmalı, çocuk eğitimi ve öğretimini bilmeli, çocukların yeteneklerini tanımalı, onlarla ilgilenmeli, onları yalnız bırakmamalıdır. Öğretmen çocuğa karşı ne onun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak, ne de korkup soru soramayacağı kadar sert davranmalıdır. Bu dönemde çocuk iyi aile çocuklarıyla tanıştırılmalıdır. Çocuklar böylece birbirlerinin iyi huylarını görür ve kendileri de daha iyi olmaya çalışırlar; ayrıca aralarındaki doğal rekabet nedeniyle daha başarılı öğrenim yaparlar. Bu nedenledir ki İbn-i Sina zengin ve eşraf çocuklarının bireysel olarak özel ders alarak yetişmelerini uygun bulmaz. Çünkü çocuk tek başına öğretmenle karşı karşıya kalmaktan sıkılacağı gibi çocuklar kendilerinin rahat ve teklifsiz çevrelerinde birbirlerinden çok şey öğrenirler. Çocuklar beraber olunca birbirlerine ve haklarına saygı göstermeyi de öğrenirler (Akyüz, 2013).

İbn-i Sina'ya göre okulun programı şöyledir: Kurban, Şeriat, Dil, Ahlâkî şiirler, Beden eğitimi, Sanat ve Meslek öğretimi. Şeriat dersinde İslâm'ın temel ilkeleri, bilimin yararları ve üstünlüğü, cahilliğin kötülüğü örneklerle işlenecektir. Dil, edebiyat öğretimi anlamındadır. Beden eğitimi dersinde çocuklara yaptırılacak hareketler şunlardır: yürüyüş, yüksek atlama, top oynama, ip atlama, koşma, güreş, ata binme, kılıç oyunu. Öğretmen çocuğun yetenek ve zevkini, ilgisini araştırıp tespit edecek ve bunlara uygun bir sanat ve mesleği ona öğretecektir. Genç öğrendiği meslekten hayatını kazanmaya başlayınca babası onu iyi bir eşle evlendirip artık evinden ayırmalıdır.

İbn-i Sina eğitim ve öğretimin altı türünden söz eder :

Zihnî öğretim: Öğretmen, genel bir konuyu nedenleriyle örnekler vererek açık bir şekilde anlatır. Örneğin, kışın su donup genişlediği için kabını parçalamaktadır.

Sınaî öğretim: Öğretmen, araç-gereç kullanılmasını öğretir. Testere, rende, burgu vs.

Telkini öğretim: Öğretmen, tekrar ettirerek şiirler ve otların adlarını vs. öğretir.

Tedibi öğretim: Öğretmenin öğüt ve nasihat yoluyla gerçekleştirdiği öğretimdir.

Taklidi öğretim: Öğretmenin söylediklerinin olduğu gibi ve hemen benimsenmesidir. Bunun için öğretmenin güvenilir olması gerekir.

Tenbihî öğretim: Öğretmenin öğrenciye çevresinde karşılaştığı olayları, bunların nedenlerini ve etkilerini öğretmesidir. Örneğin cisimlerin yerçekimi nedeniyle düşmesi, yıldızların parlaması yağmur yağması vs. gibi (Akyüz,2013).

Tablo 1.1. İbn-i Sina'nın Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	İnsanın kendi hakkındaki kanıları başkalarının fikirlerinden önemli ve doğru olduğunu belirtir (Köylü ve Koç, 2016).
2	Eğitim	İnsanların eğitimi 3 temel esasa oturtulur: 1) Otoriter olma, 2) İkram etme(hoş tutma),3) Meşgul etme(ilgi alanı oluşturup, eğitileni onunla meşgul etme)
3	Öğretim	Öğretim programları şunlardır: Okuma-Yazma, Din Bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki bilgiler, Beden Eğitimi ve Müzik (Köylü ve Koç, 2016).
4	Öğretmen	Öğretmenlere tavsiyeleri: 1) Nasihat etme, 2)Nezaket ve övme, 3) Tedricilik(sabır) (Köylü ve Koç, 2016).
5	Öğrenme	Çocuğun eğitim öğretiminde tedricilik(zaman içerisinde gelişim göstermesi) kaidesine uyulmalıdır demektedir (Köylü ve Koç, 2016).
6	Akıl ve Bilgi	İbn-i Sina'nın eğitim programlarında faal akıl, insanın potansiyel güçlerini fiile ulaştıran bir nevi yardımcı ve yol göstericidir. Akıl, gelişmeye açık bir yatkınlıktır (Köylü ve Koç, 2016)
7	Değer	Değerler konusunda iyimser görüşlere sahip olan İbn Sina'ya göre iyilik düzenini eğitim faaliyetleri ile her şeyin varlık alanına çıkmasına(Kemallerin gerçekleştirilmesine) bağlar (Köylü ve Koç, 2016).
8	Nefs	Arındırma adını verdiği çalışmada nefsin batıl inanışlar, yanlış düşünceler ve kötü ahlaktan temizlenmesi gerektiğini ve yerine iyi insan vasıfları koymasının gerekliliğini söyler (Köylü ve Koç, 2016).
9	Ahlak	Ahlaki eylem açısından, İslam literatüründe çoğunlukla pejoratif(olumsuz)manada kullanılan nefs yerine insanı yüceliklere götürmesi işlevinin yüklendiği bir nefs anlayışına sahiptir. Ahlaki değerleri olan edebi türler ile ahlak eğitimi yapılmalıdır der (Köylü ve Koç, 2016).

10	Karakter	
11	Mizaç	Mizaç, daha çok bedensel yönümüzü ifade etmekle birlikte, içinde psikolojik yapıyı da ihtiva eden bir mana taşımaktadır. Dolayısıyla mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir (Köylü ve Koç, 2016).

4.2.2. Gazali

Gazali için eğitim varoluş demektir. Gazali'nin eğitim görüşlerinin değeri eğitim konusunda titiz olmasından kaynaklanmaktadır. Gazali İslam tarihini; mütekaddimun(öncekiler) ve müteahhirun(sonrakiler) olarak adlandırdığı yükseköğretimin kurumsallaşma sürecinde yer almıştır.

Gazali klasik İslâmî eğitimden geçtikten sonra bir fakîh ve kelâmcı olarak Selçuklu döneminde Nizamiye medreselerinde öğretim elemanı olarak çalışmıştır. Gazâlî'nin, bir süre sonra hayatın ve eğitimin amacı, âlimlerin vazifesi ile ilgili görüş farklılığı yaşayarak öğretim vazifesine nihayet vererek, hayatın anlamı, insanın vazifesi ve eğitim öğretimin amacı, içeriği ve yöntemi ile ilgili yeni bakış açıları kazanmıştır (Çelikel,2006).

Gazali, ayrıca iki farklı öğrenmeden bahseder. Bunlardan biri kesbi öğrenme, diğeri ise ledünni öğrenmedir. Kesbi öğrenme, insanın kendisinde potansiyel olarak bulunan yeteneklerini bir eğitimcinin yardımıyla veya kendi yoğun çalışmasıyla ortaya çıkarmasıdır. Ledünni (Rabbani) öğrenmenin ise birincisi vahiy, ikincisi ise ilhamdır. Bu çalışmamızda ledünni öğrenme türlerinden çok kesbi öğrenme üzerine çalışılmıştır.

Gazali teorik bilgiyi uygulama esasları olmadığı takdirde o bilgiyi değersiz olarak görür. İnsanda fikir olgunluğu teorik bilgiyi pratiğe dönüştürmekle değer kazanır der. Bu süreç (a) akıl, (b) bilgi, (c) hikmet ve (d) amel (pratik hayata yansıma) şeklinde işler (Küken, 2001). Gazâlî'nin eğitim görüşlerini ortaya koyarken kendi dönem düşünürlerinin aksine ahlakın zamanla ve eğitim ile değiştirilebileceğini görmekteyiz (Çelikel,2006).

Gazali insanın, hem bu dünya, hem de öteki dünya için yetiştirilmesini istediğinden onlara tıp, matematik, dinî bilgiler ve meslekî beceriler kazandırılmalıdır. Öğretmen sınıfta, ezber, tekrar, tartışma, dikkatli ve ayrıntılı tartışmayı kullanmalıdır; fakat bunların içinde tartışma ve düşünme önemlidir. "İki harfi anlamak, iki satır ezberlemekten iyidir. Bir saatlik tartışma, bir aylık tekrar değerindedir." önermeleriyle tartışma ve düşünmenin daha tutarlı olduğunu savunur (Sönmez, 2008).

İslâm'da öğretim ve eğitim için de bazı kavramlar kullanıldığı görülmektedir. Genel anlamda öğretim için daha çok ta'lîm, eğitim için de te'dîb kavramının kullanıldığı söylenebilir. Bilgi ile eğitim arasındaki ilişki bir taraftan 'ilim ve edeb', diğer taraftan 'talim ve taallüm' terkibi ile ifade edilmiştir. Gazâlî'nin eserlerinde eğitim ve öğretimle ilgili kavramları, bilgiyi öğrenme ve bilgiyi benimseyip davranışa dönüştürme bakımından türevleriyle birlikte, Bloom ve arkadaşlarının tanımlamalarına göre iki grupta ele almak mümkündür:

(i) Bilişsel alanla ilgili olanlar: Talim, teallüm, tahsil, tefekkür.

(ii) Duyuşsal alanla ilgili olanlar: Edeb, tehzib, tezkiye, ıslah.

Eserlerinde bilişsel davranış değişikliği ile ilgili hususlarda birinci grup kavramları kullanan Gazâlî, ahlâkî nitelik kazanma bakımından davranışlarda değişikliğin söz konusu olduğu durumlarda ikinci gruptaki kavramları kullanır. Gazâlî'ye göre bilgi veya daha doğru ifade ile öğrenme yeteneği, "toprağa gömülü tohum, okyanus dibindeki mücevher ve maddedeki cevher gibi ruhlarda kuvve halinde mevcuttur." Bu cevherin kuvveden fiile çıkması için bir kimsenin yaptığı çalışmaya taallüm (öğrenme), onun kuvveden fiile çıkması için bir başkasının yardım etmesine talim (öğretme) denir. Gazâlî eğitimi bir "davranış değişikliği süreci" olarak gördüğünü söyleyebiliriz. Gazâlî'nin ahlâkın değişebilirliği konusundaki kanaatı da bu tespiti doğrular mahiyettedir. Zira "ahlâk eğitimle değişebilir" demek, "insanda istenmeyen davranışların değiştirilmesi mümkündür" demekle eşdeğer bir anlama sahiptir (Çelikel, 2006).

Gazâlî insanın kemal sıfatlara ulaşmasında kendinde var olan gizli istidat ve kabiliyetlerinin terbiye ile ortaya çıkarılması ile mümkün olduğunu dile getirir. Gazâlî, insanı sürekli öğrenmeye ve kemale doğru hareket etmeye gayret eden yüce varlık olarak tanımlamaktadır (Çelikel,2006).

Tablo 1.2. Gazali'nin Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	İnsanlar dört derecedir: Birinci derece: Saf olup iyiyi kötüden ayıramaz. İkinci derece: Henüz bozuk bir itikada saplanmamış, fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinmiştir. Üçüncü derece: Ahlakı kötüleşmiş olup, yaptığı işin kötü olduğunu da bilmez. Dördüncü derece: İşlediği kötülüklerle övünendir.(Kimya, sy. 389)
2	Eğitim	Çocuk eğitiminde ve genel eğitimde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermekten uzak kalır (ihya, sy. 1625).
3	Öğretim	Öğretmen, İrşad ve öğretimde dinleyici ve öğrencilerin kapasitesini göz önünde tutmalıdır (İhya, sy. 157).
4	Öğretmen	Gazali İhya'da öğretmenin vazifelerini şu şekilde sıralar: 1. Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2. Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3. Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4. Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir. 5. İlmin bazı şubelerinde ihtisası olana yakışan, diğer ilimleri yermemektir. 6. Talebeye kabiliyeti nispetinde hitap etmektir. Aklının kavrayamayacağı ve nihayet nefretle şaşırıp kalacağı incelikleri açmamalıdır (Köylü ve Koç, 2016 sy.303)
5	Öğrenme	İlim bir takdir ve kısmet meselesi ise de, bir şey öğrenmek için çaba göstermek şarttır. Çünkü uğraşmak öğrenmenin anahtarıdır.(İhya, sy. 129)
6	Akıl ve Bilgi	Gazali; aklın değerli ve şerefli olduğunu göstermek için uzun söze ihtiyaç yoktur. Çünkü bu açık bir gerçektir der. Doğru bir şekilde kullanılan akıl, dünya ve âhiret mutluluğunun vesilesidir. Akıl ilmin de kaynağıdır. Hayvanlar bile, akla saygı duyar ve üstünlüğünü kabul ederler. Bu sebeple, insanlardan daha güçlü olmalarına rağmen, onlara boyun eğer ve hizmet ederler(İhya, sy. 206) İmam Gazali şöyle der: Akılsızla arkadaşlıkta hiçbir fayda yoktur. Sonunda kırgınlığa,dargınlığa sebep olur.Çünkü akılsız bir kimse sana iyilik yapmak istediği zaman akılsızlıkla senin zararına bir şey yapar da , kendisi de bilmez. Bunun için demişlerdir: Akılsızdan uzak olmak Allah'a yakın olmaktır. Akılsızın yüzüne bakmak hatadır. Akılsız, yani ahmak, işlerin hakikatini bilmeyen anlattığın zaman da anlamayan kimsedir(kimya, sy. 279)
7	Değer	Gazali, dine vurgu yaparak, bir bakıma, değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik işlevi üzerinde ısrar eder.(Köylü ve Koç, 2016, sy. 297)

8	Nefs	Bütün saadetlerin başı, nefsini emri altına almaktır. Şekavetin başı da kendini, nefsine esir etmektir.(Kimya, sy. 410) Nefs, Şehvet ve arzusuna kavuşunca kendisinde gurur ve gaflet meydana gelir dünyada kalmayı sever, ölümü düşman bilir. Dünyayı ona dar ve zindan etmeli, ölümü bu zindandan kurtuluş çaresi kabul ettirmelidir.(Kimya, sy. 415)
9	Ahlak	Gazâli, iyi ahlak için "hüsnü'l huluk", kötü ahlak için ise "sûü'l-huluk" kavramlarını kullanır. Ona göre, insandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli'ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimdir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır.(Oruç,2009) Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır. (Kimya, sy.581)
10	Karakter	Yolculuk insanların ahlâkını ortaya çıkarır, seviye ve karakterlerini gözler önüne serer.(İhya, sy.603) Çocuk yaştaki terbiye ve eğitim bina için atılan temel gibidir. Temel sağlam atılırsa, onun üstünde sağlam ve güçlü bir karakter inşâ edilebilir.(İhya, sy.1630) İnsan büyüdükten sonra, yeni ilimler öğrenebilir; fakat yeni bir karakter ve ahlâk kazanması o ölçüde kolay değildir.(İhya, sy.1630)
11	Mizaç	Eğitimcinin talebesini yakından tanıması ve onun ruh ve mizacına uygun bir yöntemle kendisine yaklaşması lâzımdır.(İhya, sy.1625) Çocuğu mümkün mertebe sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırmak ve ona ipekli elbiseler giydirmemek, onu yumuşak yataklarda yatırmamak. Çünkü bunlar çocukta ve genel olarak insanda rahatlık düşkünü, zayıf, dayanaksız ve hasta bir mizaç oluştururlar.(İhya, sy.1626) Sabır sayesinde huylar, mizaçlar ve istekler de değişir. Bu sebeple, önce sevilen şeyler sevilmez olur ve önce sevilmeyen şeyler sevilir. Örneğin çocuk, önce okumayı değil, oynamayı sever. Fakat okuma zahmetine sabredip onun lezzetine varınca, bu sefer oynamayı değil, okumayı sever.(İhya, sy.2472)

Gazali, İlim öğrenmenin on edebinden de bahsetmektedir. İlim tahsil etmek isteyenin bu edeplere uyması gerekir. Bu edepler şunlardır:

1. Nefsini rezil huylardan ve kötü sıfatlardan temizlemek. İlim tahsilinden önce nefsi tezkiye etmek gerekir
2. Tahsil döneminde, dünya meşguliyetlerini mümkün mertebe azaltmak. İnsanı dünyaya bağlayan meşguliyetleri mümkün mertebe azaltarak, ilmi dünyevi bir menfaat gütmeden anlamaya çalışmak
3. Kendisine ilmi öğretene tevazu ve teslimiyet göstermek. İlme amil olan üstadını ve hocasına karşı kusur göstermemek

4. İlimde yeterlilik ve derinlik kazanmadıkça âlimler arasında ihtilaflı ve tartışmalı olan konulan öğrenmeye heves etmemek
5. Kader gibi meseleleri tahkiki iman ve ilmi kazanmadan tahsiline çalışmamak
6. Önce, tavsiye edilen ilimlere âit kısa metinler okumalı ve bu suretle onlardan her birinin maksat ve gayesine vukuf kazanmalıdır. Ondan sonra, en önemlisinden başlayarak ömrü yettiğince derinliğine tahsil yapmalıdır.
7. İlim tahsilini basitten-karmaşığa doğru devam ettirmek
8. Öğrendiği ilimlerle âhiret ilmine ulaşmaya çalışmak. Çünkü bizzat maksat olan ilim budur
9. İlmin tahsilindeki amacı sadece dünyevi maksat güderek yapmamak
10. Din ile ilgili bir ilmi öğrendikçe, onun amel, ibadet ve ahlâka müteallik yönlerini tatbik etmek. Çünkü ilim amel içindir. Amele dönüştürülmeyen bir ilim kıyâmet gününde sahibinin aleyhinde delildir. İlimle kazanılan bilgi ve değerlerin hayatına tatbikini sağlamaya çalışmak
11. İlimler arasındaki üstünlüğün onların sonuçlarına ve delillerinin kuvvetine göre olduğunu bilmek
12. İlmi riyaset, mal, şöhret ve itibar kazanmak için tahsil etmemek
13. En yüksek derecedeki ilim ehlinden olmaya çalışmak (İhya, sy. 143-152).

4.2.3. İbn-i Haldun

İbn-i Haldun 1332 – 1406 tarihleri arasında yaşamış İslam düşünce tarihinin en önemli simalarından biridir. Ailesi, Yemen'den Endülüs'e, ardından da Tunus'a göç etmiştir. İbn-i Haldun bu sayede birçok bölgeyi yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Soyu, peygamber efendimizin sahabelerinden Vail bin Hucr'a dayandığından ailesi ve kendisi etrafta yüksek bir itibara sahip olmuştur (Haldun, 2011).

İbn-i Haldûn, hem içinde bulunduğu toplumu hem de müderris olarak ders verdiği medreselerdeki eğitim durumlarını inceleyip farklı ülkelerdeki eğitim sistemleri üzerine karşılaştırmalar yaparak, eğitimde yapılan hataları ve eksiklikleri tespit ederek çözüm önerileri sunmuştur. Eğitimi sadece akıl verme mekanizması olarak ele almamış, eğitimsizlik ve yanlı eğitimin de ileride önümüze çıkaracağı kötü sonuçların da tespitini yapmıştır (İbn-i Haldûn, 2004).

İbn-i Haldun'a göre insan zihni doğuştan boştur. Bu sebeple de insan bir et parçasından ibaret olup, hayvan sınıfından sayılmaktadır. Ancak Allah'ın kendisine

bahşettiği akıl sayesinde yeni şeyler öğrenerek zihnini doldurur. Öğrenme etkinliği sayesinde insanda üç türlü fikir oluşur(Haldun,2009):

a. Temyizi Akıl: Dış dünyayı kavramaya ve anlamaya yarayan akıldır. İnsan böylelikle işine yarayan bilgileri edinir, kendisine ulaşabilecek zararlardan kaçınır. Bu akıl sayesinde kavramlar oluştururuz.

b. Tecrübî Akıl: Toplum içerisinde tedrici olarak gerçekleşen öğrenmelerimizden oluşan akıldır. İnsan bu sayede diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurar. Bu akıl sayesinde hükümler veririz.

c. Nazari Akıl: Duyularımızı aşan alana ait bilgileri edinmemizi sağlayan akıldır. Nazari akıl hem kavramlar oluşturur, hem de hükümler oluşturur.

4.2.3.1. İbn-i Haldun'a Göre İnsanın Önemi

Eğitimin temel ve en önemli yapıtaşlarından birisi de insandır. Eğitimi verenin eğitimi alanın da insan olması, eğitim içerisinde de insandan sık sık bahsedilmesi gerektiğini göstermektedir. Düşünürlerin neredeyse hepsi kendi çalışmalarında insana vurgu yapmaktadırlar. Sosyolojinin kurucusu olarak sayılan İbn-i Haldun da eserlerinde toplum medeniyetini inşa edenin insan olduğunu dile getirmiştir.

İbn-i Haldun dile getirdiği her konuyu insan kavramı etrafında kurgulamıştır. Çok bariz bir biçimde insan unsuru, İbn-i Haldun'da medeniyetin kurucu ögesidir. O, tarih biliminde yapılan yanlışları da insan faktörüne bağlamış, devletlerin ömrünü de insan faktörüne bağlamıştır. Eğitim için de aynı şey söz konusudur. Eğitimle ilgili dile getirdiği görüşleri yalın teorik tartışmalar olmayıp, insan öznesi etrafında ve fiili tecrübeden hareketle yürütülmüştür. Diğer bir deyişle, onun eğitim konusundaki düşünceleri, insan tasavvurundan bağımsız olarak değerlendirilemez (Demircioğlu,2012).

İbn-i Haldun, insanın iki unsurdan oluştuğunu ifade eder. Bunlardan birincisi nefs(ruh), diğeri ise cisim(beden)dir. İnsanın sürekli gelişimine katkıda bulunan bilim ve sanat yapabilme özelliği, diğer canlı varlıklar arasındaki farkını ortaya koymaktadır (el- Husri, 2001). İnsanı hakkıyla anlayabilmek için bir bütün olarak incelemek gerekir. İnsanın sadece cismi veya sadece ruhi yönleriyle ele almak insanı idrakten nakıs kalmamıza neden olacaktır. İbn-i Haldûn'a göre eğitim insan için olmazsa olmazdır. Gerek sosyal hayatına zenginlik katmak, gerekse de meslek sahibi olmak için insanın eğitilmesi gerektiğini; psikolojik, ontolojik ve sosyolojik açıdan gelişiminin önemine vurgu yapmaktadır. İnsanın aklı ona çevresini anlamak bakımından, bilmediği şeyleri daha önceki kuşaklardan kazanmaya çalışmasına, öğrenmeleri vasıtasıyla da hayatı anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır. "Nefs idrakten hoşlanır" diyerek

öğrenmenin sadece bir ihtiyaç olmadığını, aynı zamanda doğal bir mutluluk kaynağı olduğunu belirtir (Haldûn, 1997). Yani insanın doğal bir özelliği olan hakikate ulaşma isteği ve yeni edinimlerini daha önce edindiği mevcut hakikatlere uyarlama gerekliliği eğitimin doğal bir durum olmasından kaynaklanır.

4.2.3.2. İbn-i Haldun'un Birey Merkezli Eğitim Anlayışı

İbn-i Haldûn'a göre eğitim ve öğretim öğrenci merkezli olmalıdır. O, "ilim öğrenenlere göredir" diyerek öğretimin öğrenciyi merkeze alarak planlanmasını, öğretim yöntem ve metotlarının öğrencilerin seviyelerine göre seçilmesini, öğretimin kolaydan zora, basitten karmaşığa düzenlenmesini ister. Ona göre öğrenme yaşantıları öğrenciye göre, öğrenciyi toplumsal ve bilişsel açıdan geliştirecek ve ona eğitimsel fırsatlar sunacak biçimde düzenlenmelidir. Konular ve ders materyalleri öğrencinin hazır bulunuşluk ve olgunluk düzeyine göre seçilmelidir. Öğrencinin ihtiyaçları gözetilerek önce öğrenciye lazım olan ilimler öğretilmelidir (İbn-i Haldûn, 2004b: 782–787 Aktaran; Demirtaş 2012). Postmodern eğitim söylemlerinden olan "holistik eğitim" anlayışını çağrıştıran bu düşünceler bireyi merkeze alan ilerlemecilik akımının ve pragmatist yaklaşımın öncülleri olarak görülebilir. Ayrıca İbn-i Haldun, henüz yolun başında olan, başka bir deyişle bir disipline yeni başlayan, öğrencilere bu disiplinin ileri düzeydeki bilgi ve becerilerinin verilemeyeceğini, çünkü öğrencinin bunlara hazır olmadığını vurgulamaktadır. Bu da modern eğitim anlayışının önemli kavramlarından olan hazır bulunuşluğun asırlar önce onun tarafından ifade edildiği göstermektedir (Demirtaş,2012).

Tablo 1.3. İbn-i Haldun'un Karakter ve Değere Dair Tanımladığı Kavramlar

Sıra	Kavramlar	Açıklama
1	İnsan	Şanı ulu ve yüce olan Allah, insanı diğer hayvanlardan ve canlılardan fikir ile ayırt etmiş ve bunu, onun kemalinin başlangıç noktası, diğer varlıklara olan üstünlük ve şerefinin son sınırı kılmıştır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.765)
2	Eğitim	İbn-i Haldun'a göre eğitim ve öğretim işlerinde öğrencilere, bilhassa küçük yaştaki çocuklara sert davranmak zararlıdır. Çünkü öğrencilere karşı sert davranmak, onlarda kötü alışkanlıklar yaratır. Zora başvurularak yapılan eğitim, öğrencinin ruh ve yaratılışına baskı yapıp onların neşesini, iş ve çalışma sevgisini yok eder. Onları tembelliğe ve kendilerine verilecek cezalardan korkarak yalana ve kötülüğe sevk eder. Kalplerinde sakladıkları ve düşündüklerinin tersini söylemeye alıştırır. Daha sonra bu davranışlar karakter haline gelmeye başlar (Köylü ve Koç, 2016 sy.529)
3	Öğretim	Öğrenci, öğretim usulünün iyiliği ve işinde meleke kesbetmesi nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).

		Her ilim ve zanaatın öğretim usullerinde uzmanlığı ile tanınmış olan Öğretmenlere ulaşan isnat ve senetler (ve icazetler = diplomalar) bütün ülke ve kavimler arasında muteber ve makbul sayılır. Öğretim terimlerinin başka başka olması da öğretimin bir meslek ve sanat olduğunu gösterir. Tanınmış üstatlardan her birinin bütün o meslek ve sanatlara mahsus olan öğretim metot ve terimleri vardır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.444). Hüner ve sanat ancak öğretmen vasıtasıyla öğrenilebilir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.366). Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).
4	Öğretmen	Öğretmenler, gençleri yetiştirmek ve onların manevi ve ahlaki farkındalıklarını geliştirmede özel bir sorumluluğa sahip olduklarından, onların kişisel yaşamları, inançları, karakterleri ve ahlaki bütünlükleri de akademik uzmanlıkları kadar önemlidir. Müslümanlar, uzun zaman boyunca, öğrencilerin eğitiminin öğretim yoluyla olduğu kadar, “bir öğretmenin taklidi ve onunla kişisel iletişim” yoluyla gerçekleşmesinin daha muhtemel olduğunu kabul etmişlerdir (Khaldun, 1967, s. 426).
5	Öğrenme	Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.367).
6	Akıl ve Bilgi	Sanatlarda tecrübe ve meleke edinmek akıl ve İçtimaî hayatın tekâmülü de aklın inkişafına yardım eder (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.438). Kişiler yaradılışları, akıl ve nutuk kuvvetleri ve özellikleri itibariyle kötülükten çok iyiliğe meyletmek meziyetine sahiptirler (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.363). İlmî eserlerin ve fikirde husule gelen suretlerin tesiriyle nefsi natıkanın gelişme ve tekâmül etmesiyle insanın akıl ve zekâsı artar (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.450).
7	Değer	
8	Nefs	Nefs-i insani beşeriyetten sıyrılarak, kendisinden yüksek olan ruhaniyete yükselmeye müsaittir. İnsanın nefsi, diğer bütün ruhanî varlıklar arasında bilkuvve mevcut olup, gözle görülmeyen meleklerin ruhlan ve feleklerin nefisleri gibi ruhanî bir şeydir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.261).
9	Ahlak	Ahlakı etkileyen kavramlar:1)İklim,2)Besin azlığı ve bolluğu. Ahlâk, tabiatiyle, bulunduğu çağın halinin mizacına tâbidir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.444).
10	Karakter	Zulüm insanlar için bir hulk ve karakterdir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.321). Cömertliği kendin için bir karakter edin (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.129). Kötü ve fena işlerin nefis ve ruha kötü tesir edeceği şüphesizdir. Kötü ve iyi işler, tekrar edilmekle, nefis ve ruhlara yerleşir. Kötü ve zemmedilen bu işler devamlı olmazsa dahi bunların kötü eserleri, nefse kötü tesir ettiği için, iyi karakterler eksilir (Haldun: çev; Ugan 1997 sy.365).
11	Mizaç	

Yöntem

Bu çalışmamızda Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un eğitim hakkındaki görüşleri, karakter ve değer üzerine söyledikleri sözleri kaynak tarama yoluyla elde edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak Nitel araştırma türlerinden birisi olan doküman analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturmak amacıyla karakter ve değer üzerine yapılan çalışmalar, makaleler ve tezlere internet üzerinden ulaşılarak tanımlamalarına yer verilmiştir. Daha sonra kuramsal tanımlaması yapılmış, karakter ve değerin eğitimi üzerine yoğunlaşılmıştır. Geçmişte ve günümüzde karakter ve değer eğitiminin nasıl yapıldıkları hakkında görüşe sahip olunmuştur. Karakter ve değer eğitimi üzerine Gazali, İbn-i Haldun ve İbn-i Sina'nın kendi dönemleri hakkındaki eğitim görüşlerini, kendi yazdıkları kitaplar üzerinden üniversite kütüphanesinden yararlanılarak içerisinden kesitler sunulmuştur. Ayrıca İnsan, Eğitim, Öğretim, Öğretmen, Öğrenme, Akıl ve Bilgi, Değer, Nefs, Ahlak, Karakter ve Mizaç kelimelerinin araştırılan düşünürler tarafından nasıl tanımlandıkları ele alınmıştır. Çalışmada Gazali, İbn-i Sina ve İbn-i Haldun'un seçilmesindeki kriterlerden bazıları şunlardır: Dünya çapında tanınmış olmaları, Farklı disiplinlerden yararlanmış olmaları, eğitimle ilgili eserlere kaynaklık etmeleri, karakter ve değer eğitimi konusunda fikre sahip olmalarıdır.

Sonuç, Tartışma ve Yorum

Karakter ve değer eğitimi İslam düşünürleri tarafından eğitim içerisinde çokça bahsettiği konular arasında bulunmaktadır. Karakter ve değerin ne anlama geldiği, eğitimlerinin nasıl yapılması gerektiği ile ilgili, ayrıca öğretmenin bu eğitim yaşantısı içerisinde öğrenciyle nasıl bir iletişim şekli olmasına kadar ele almışlardır. Eğitimin temel esasına insanı yerleştirmişlerdir. Karakter oluşumu ve değer kazanımında da temel esas olarak her şeyden evvel insanın mahiyetinin anlaşılmasına önem vermişlerdir. İslam eğitimcileri insan fıtratına göre eğitim-öğretim yaşantılarının uygulanması gerektiğini savunmuşlardır. Karakter ve değer eğitimini temellendirmek amacıyla İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un İnsan, eğitim, öğretim, öğretmen, öğrenme, aklı ve bilgi, değer, nefs, ahlak, karakter ve mizaç kavramlarıyla ilgili ele aldıkları görüşler incelenmiş ve aşağıda tablolar halinde yorumlanarak incelenmiştir.

İslam Eğitimcilerinin önde gelen düşünürlerinden olan İbn-i Sina Gazali ve İbn-i Haldun karakter ve değer eğitimi ile alakalı bazı kavramları şöyle dile getirmektedirler:

Sıra	**Kavramlar**	**İbn-i Sina**	**Gazali**	**İbn-i Haldun**

1	**İnsan**	İnsanın kendi hakkındaki kanıları başkalarının fikirlerinden önemli ve doğru olduğunu belirtir.	İnsanlar dört derecedir: Birinci derece: Saf olup iyiyi kötüden ayıramaz. İkinci derece: Henüz bozuk bir itikada saplanmamış, fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinmiştir. Üçüncü derece: Ahlakı kötüleşmiş olup, yaptığı işin kötü olduğunu da bilmez. Dördüncü derece: İşlediği kötülüklerle övünendir.(Kimya sy.389)	Şanı ulu ve yüce olan Allah, insanı diğer hayvanlardan ve canlılardan fikir ile ayırt etmiş ve bunu, onun kemalinin başlangıç noktası, diğer varlıklara olan üstünlük ve şerefinin son sınırı kılmıştır(sy.765)

İnsan: İnsanın varlığı, mahiyeti ve hüviyeti hakkında çokça tanımlamalar ve tasvirlerde bulunan İslam düşünürleri, İnsanın diğer canlılar üzerinde değere sahip olduğunu, Allah'ın, insanı fikre sahip olması yönüyle diğer canlılara göre üstün ve şerefli bir varlık olarak yarattığını dile getirmişlerdir. İnsanın mahiyetinin anlaşılmasının başkalarından ziyade öncelikle kendisinin tanımasından geçtiğini dile getirmişlerdir. İnsanın farklı karakterler üzerine olduğunu söylemişlerdir. Bunlardan birincisinin iyiyi kötüden ayıramayan, saf yapılı; ikincisi henüz bozuk bir itikada sahip olmayan fakat daima şehvet ve gazabına uymayı huy edinen; üçüncüsü Ahlakı kötüleşmiş olduğu halde yaptığı işin kötü olduğunun farkında olmayan; dördüncü olarak ise işlediği kötülükten zevk alıp o fiiliyle övünen olarak kademelendirilmiştir.

Sıra	**Kavramlar**	**İbn-i Sina**	**Gazali**	**İbn-i Haldun**
2	**Eğitim**	İnsanların eğitimi 3 temel esasa oturtulur: 1) Otoriter olma, 2)İkram etme(hoş tutma),3)Meşgul etme(ilgi alanı oluşturup, eğitileni onunla meşgul etme)	Çocuk eğitiminde ve genel eğitimde tek tip bir yöntem uygulamak, istenilen sonucu vermekten uzak kalır (ihya sy.1625).	*İbn-i Haldun'a göre eğitim ve öğretim işlerinde öğrencilere, bilhassa küçük yaştaki çocuklara sert davranmak zararlıdır. Çünkü öğrencilere karşı sert davranmak, onlarda kötü alışkanlıklar yaratır. Zora başvurularak yapılan eğitim, öğrencinin ruh ve yaratılışına baskı yapıp onların neşesini, iş ve çalışma sevgisini yok eder. Onları tembelliğe ve kendilerine verilecek cezalardan korkarak yalana ve kötülüğe sevk eder. Kalplerinde sakladıkları ve düşündüklerinin tersini söylemeye alıştırır. Daha sonra bu davranışlar karakter haline gelmeye başlar (sy.529)

Eğitim: Genel eğitimde ve çocuk eğitiminde tek tip yöntem uygulamanın farklı mizaca sahip insanlar üzerinde etkili sonucu vermeyeceğini dile getirmişler. Ayrıca insanların eğitiminde 3 temel esas olduğunu savunmuşlardır: Birincisi otoriter olma, ikincisi ikram etme yani eğitim alan talebeyi, öğrenciyi hoş tutma üçüncü olarak da eğitim verilen kişiyi eğitilecek alanla ilgili meşgul edip ilgi alanı haline getirmektir. Eğitim öğretimde öğrencilere, bilhassa da küçük yaştaki çocuklara sert muamele etmek zararlıdır. Öğrenciye sert davranmak öğrenciyi öğretmenden uzaklaştırır, kötü alışkanlık kazanmasına yardımcı olur. Zoraki eğitimin insanın neşesini yok ederek tembelliğe sevk ettiğini savunurlar. Verilen vazifeyi yapmamaktan dolayı da yalan yoluna başvuracaklarını belirtmektedir. İnandığı gibi ifade etmemeye başlar ve daha sonra ifade ettiği gibi inanmaya başlar. Zamanla da bu öğrencinin karakteri haline gelir.

Sıra	**Kavramlar**	**İbn-i Sina**	**Gazali**	**İbn-i Haldun**
3	**Öğretim**	Öğretim programları şunlardır: Okuma-Yazma, Din Bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki bilgiler,Beden Eğitimi ve Müzik	Öğretmen, İrşad ve öğretimde dinleyici ve öğrencilerin kapasitesini göz önünde tutmalıdır (İhya sy.157).	Öğrenci, öğretim usulünün iyiliği ve işinde meleke kesbetmesi nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanır.(sy.367) Her ilim ve zanaatın öğretim usullerinde uzmanlığı ile tanınmış olan Öğretmenlere ulaşan isnat ve senetler (ve icazetler = diplomalar) bütün ülke ve kavimler arasında muteber ve makbul sayılır. Öğretim terimlerinin başka başka olması da öğretimin bir meslek ve sanat olduğunu gösterir. Tanınmış üstatlardan her birinin bütün o meslek ve sanatlara mahsus olan öğretim metot ve terimleri vardır (sy.444).

Öğretim: İslam eğitimcileri öğretim programlarının bazılarını şöyle sıralamaktadır: Okuma-Yazma, Din bilgisi ve İlahiyat, Edebiyat ve Ahlak, Mesleki Bilgiler, Beden Eğitimi ve Müzik. Bunların öğretiminde öğretmenin öğrencinin kapasitesinin göz önünde bulundurularak ona göre bir program çıkarılması gerektiğini savunurlar. Ayrıca öğrencinin öğretim işinde meleke kazanması nispetinde hüner ve sanatta maharet kazanacağını, talimin eğitim üzerinde önemli katkıları olduklarını söylemişlerdir. Öğretim yöntemlerinin farklılığı, öğretimin de ayrıca bir meslek olduğunu ve uzmanlık gerektirdiğini ifade etmişlerdir. Kendi alanında tanınan üstadların her birinin uzman oldukları meslek ve sanatların kendine has öğretim usullerinin olduğunu dile getirmişlerdir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
4	**Öğretmen**	Öğretmenlere tavsiyeleri: 1) Nasihat etme,2)Nezaket ve övme, 3) Tedricilik(sabır)	Gazali İhya'da öğretmenin vazifelerini şu şekilde sıralar: 1)Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2)Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3)Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4)Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir.	Hüner ve sanat ancak öğretmen vasıtasiyle öğrenilebilir.(sy.366) Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işliyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır.(sy.367) öğretmenler, gençleri yetiştirmek ve onların manevi ve ahlaki farkındalıklarını geliştirmede özel bir sorumluluğa sahip olduklarından, onların kişisel yaşamları, inançları, karakterleri ve ahlaki bütünlükleri de akademik uzmanlıkları kadar önemlidir. Müslümanlar, uzun zaman boyunca, öğrencilerin eğitiminin öğretim yoluyla olduğu kadar, "bir öğretmenin taklidi ve onunla kişisel iletişim" yoluyla gerçekleşmesinin daha muhtemel olduğunu kabul etmişlerdir (İbn Khaldun, 1967, s. 426).

Öğretmen: Öğretim yöntemlerinde bahsedilen hüner ve sanat eğitiminin yegane öğreticisinin öğretmenler olduğunu, bir işi öğretmenden öğrenmenin ve uygulayarak, yaparak öğrenmek; rivayet ve tariflerle öğrenmeden çok daha üstün olduğunu dile getirmişlerdir. Öğretmenlerin öğrencileri geliştirmede manevi, ahlaki değerlerinin farkındalıklarını geliştirmede çok önemli bir konumu olduğunu, öğrencilerin kişisel yaşamları, inançları, karakter gelişiminin de en az akademik gelişimi kadar önemli olduğunu ifade etmişlerdir. İslami eğitim içerisinde öğretimin eğitim esaslarında önemli yere sahip olmakla birlikte öğrencinin öğretmeni taklit yoluyla kazanımlarının daha evla olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Gazali öğretmenlerin bazı vazifeleri olduğunu dile getirmiştir. Bunlar: 1)Babanın evladına olan şefkati gibi, öğrencileri esirgemektir. 2)Ta'lim ve ifadelerinde Sahib-i şeriat Peygamber Efendimiz'e uymaktır. 3)Muallim talebeye nasihatte kusur etmemeli, en ince ayrıntıya kadar her şeyi olduğu gibi bildirmelidir. 4)Muallimliğin ince hususiyetlerinden biri sayılan bu vazifesi de doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, ima ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan men etmektir. Ayrıca öğretmenlere tavsiyelerde de bulunmuşlardır. Bunlardan bazıları şöyledir: 1) Nasihat etme: Öğrencilere sürekli olarak nasihat ve telkinde bulunulması gerektiğini söylerler.2) Nezaket ve Övme: Öğrenciye karşı hoşgörülü davranmalı beğendiği hallerini

övmelidir.3) Tedricilik(Sabır): Öğrencinin anlatılan konuyu veya işi hemen yapamamasından kaynaklı öfkeye kapılmamasını sabır içerisinde bulunmasının gerekliliğini ifade etmişlerdir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
5	**Öğrenme**	Çocuğun eğitim öğretiminde tedricilik(zaman içerisinde gelişim göstermesi) kaidesine uyulmalıdır demektedir.	İlim bir takdir ve kısmet meselesi ise de, bir şey öğrenmek için çaba göstermek şarttır. Çünkü uğraşmak öğrenmenin anahtarıdır.(İhya sy.129)	Bir işi öğretmenden öğrenmek, göz ile görmek ve aletlerle bizzat işleyerek elde etmek bir nesneyi rivayet ve tarif ile öğrenmekten daha faydalıdır.(sy.367)

Öğrenme: Çocuğun eğitim öğretiminde anahtar kelime tedriciliktir. Tedricilik öğrencinin öğretilecek şeyleri bir anda değil, zamanla gelişmesi anlamına gelmektedir. Öğretmen de bu kaideyi bilmeli ve öğrenciden bir anda değişim beklememelidir. Öğrenmenin anahtarı uğraşmaktır. İlim takdir ve kısmet meselesi olsa da bir şeyleri öğrenmenin yolu çabadan geçmektedir. Öğrenme sürecinin mimarı önceden de belirtildiği gibi rivayet ve tariften ziyade göz ile görmek ve işlemekle daha tesirli olacaktır.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
6	**Akıl ve Bilgi**	İbn-i Sina'nın eğitim programlarında faal akıl, insanın potansiyel güçlerini fiile ulaştıran bir nevi yardımcı ve yol göstericidir. Akıl, gelişmeye açık bir yatkınlıktır.	Gazali; aklın değerli ve şerefli olduğunu göstermek için uzun söze ihtiyaç yoktur. Çünkü bu açık bir gerçektir der. Doğru bir şekilde kullanılan akıl, dünya ve âhiret mutluluğunun vesilesidir. Akıl ilmin de kaynağıdır. Hayvanlar bile, akla saygı duyar ve üstünlüğünü kabul ederler. Bu sebeple, insanlardan daha güçlü olmalarına rağmen, onlara boyun eğer ve hizmet ederler(İhya sy.206) İmam Gazali şöyle der: Akılsızla arkadaşlıkta hiçbir fayda yoktur. Sonunda kırgınlığa,dargınlığa sebep olur.Çünkü akılsız bir kimse sana iyilik yapmak istediği zaman akılsızlıkla senin zararına bir şey yapar da , kendisi de bilmez. Bunun için demişlerdir: Akılsızdan uzak olmak Allah'a yakın olmaktır. Akılsızın yüzüne bakmak hatadır. Akılsız,yani ahmak, işlerin hakikatini bilmeyen anlattığın zaman da anlamayan kimsedir(kimya sy.279)	Sanatlarda tecrübe ve meleke edinmek akıl ve İçtimaî hayatın tekâmülü de aklın inkişafına yardım eder.(sy.438) Kişiler yaradılışları**,** akıl ve nutuk kuvvetleri ve özellikleri itibariyle kötülükten çok iyiliğe meyletmek meziyetine sahiptirler.(sy.363) İlmî eserlerin ve fikirde husule gelen surederin tesiriyle nefsi natıkanın gelişme ve tekâmül etmesiyle insanın **akıl** ve zekâsı artar.(sy.450)

Akıl ve Bilgi: Eğitim programları içerisinde aklın kullanımı esas olmalıdır. Akıl insanın içerisinde bulunan potansiyel gücün harekete geçmesine yardımcı ve yol göstericidir. Aynı zamanda sürekli gelişime açıktır. Aklın gelişimi sanatta tecrübe ve meleke sahibi olmakla kemale erdirilir. İnsanın yaradılışında Kişiler doğuştan getirdikleri akli ve nutki melekeleri yönüyle iyiliğe meyilli bir fıtratta dünyaya gelirler. İnsan nefsinin kemale doğru yürümesi ile akli melekelerin de inkişaf edeceğini dile getirirler. Aklın doğru bir şekilde kullanılmasıyla dünya ve ahret saadeti temin edilir. Hayvanlar aklın üstünlüğünü kabul ederek daha güçlü olmalarına rağmen insanlara itaat etme meyilleri olduğunu söylerler. İmam Gazali akılsız birisiyle arkadaşlıkta hiçbir fayda bulunmaz der. Çünkü sana iyilik yapmak isterken kötülük yapar ancak bunun farkına bile varamaz der.

Sıra	**Kavramlar**	**İbn-i Sina**	**Gazali**	**İbn-i Haldun**
7	**Değer**	Değerler konusunda iyimser görüşlere sahip olan İbn Sina'ya göre iyilik düzenini eğitim faaliyetleri ile her şeyin varlık alanına çıkmasına(Kemallerin gerçekleştirilmesine) bağlar.	*Gazali, dine vurgu yaparak, bir bakıma, değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik işlevi üzerinde ısrar eder.(sy.297)	

Değer: İbn-i Sina'ya göre iyilik düzenini sağlamanın yolu değerlerin eğitim içerisinde bulunması ve bu yolla kemallerin gerçekleştirilebileceğini ifade eder. Gazali ise dine vurgu yaparak değerlere göre davranmanın(itaat) pedagojik eğitim üzerine çokça katkısı olduğunu ifade eder.

Sıra	**Kavramlar**	**İbn-i Sina**	**Gazali**	**İbn-i Haldun**
8	**Nefs**	Arındırma adını verdiği bir çalışmada nefsin batıl inanışlar, yanlış düşünceler ve kötü ahlaktan temizlenmesi gerektiğini ve yerine iyi insan vasıfları koymasının gerekliliğini söyler.	Bütün saadetlerin başı, nefsini emri altına almaktır. Şekavetin başı da kendini, nefsine esir etmektir.(Kimya sy.410) Nefs, Şehvet ve arzusuna kavuşunca kendisinde gurur ve gaflet meydana gelir dünyada kalmayı sever, ölümü düşman bilir. Dünyayı ona dar ve zindan etmeli, ölümü bu zindandan kurtuluş çaresi kabul ettirmelidir.(Kimya sy.415)	Nefs-i insani beşeriyetten sıyrılarak, kendisinden yüksek olan ruhaniyete yükselmeye müsaittir. İnsanın nefsi, diğer bütün ruhanî varlıklar arasında bilkuvve mevcut olup, gözle görülmeyen meleklerin ruhlan ve feleklerin nefisleri gibi ruhanî bir şeydir.(sy.261)

Nefs: İnsanın nefsinin beşeriyetten ruhaniyete yükselme meyli vardır. İnsan bunu işletmeyi bilmesi ile kemale yürüyebileceğini söylerler. Nefsi temizlemenin yolu ise batıl inanışlardan, yanlış düşüncelerden ve kötü ahlaktan temizleme ile mümkün olmaktadır. Temizlenen nefsin

yerine iyi insan vasıfları koyulmalıdır. Saadete ulaşmanın yolu nefsi emri altına almaktan geçmektedir. Şehevi duygulara ve arzulara kapılan nefsin gurur ve gaflet meydana gelir, ölümü düşünmez. Bu yüzden ölümü sıkça nefse hatırlatmanın onu kemale yönlendirmede önemli bir araç olacaktır.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
9	Ahlak	Ahlaki eylem açısından, İslam literatüründe çoğunlukla pejoratif(olumsuz)manada kullanılan nefs yerine insanı yüceliklere götürmesi işlevinin yüklendiği bir nefs anlayışına sahiptir.Ahlaki değerleri olan edebi türler ile ahlak eğitimi yapılmalıdır der.	Gazâli, iyi ahlak için “hüsnü’l huluk”, kötü ahlak için ise “sûü’l-huluk” kavramlarını kullanır. Ona göre, insandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimdir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır.(Oruç,2009) Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır (Kimya sy.581).	Ahlakı etkileyen kavramlar:1)İklim,2)Besin azlığı ve bolluğu. Ahlâk, tabiatiyle, bulunduğu çağın halinin mizacına tâbidir(sy.444).

Ahlak: Gazâli, iyi ahlak için “hüsnü’l huluk”, kötü ahlak için ise “sûü’l-huluk” kavramlarını kullanır. İnsandaki temel güdüler, değerler yoluyla uygun bir biçimde dengelenerek güzel ahlak ortaya çıkar. Bu temel güdüler başıboş bırakıldıklarında ise insan kötü ahlaklı olur. Güzel ahlakı, hayatın her alanında etkili olan değerler sistemi içinde değerlendiren Gazâli’ye göre, insanın güzel ahlak sahibi olmasının en önemli yolu eğitimdir. İnsan güdülerin aşırılıklarından ancak eğitim sayesinde kurtulabilir. Eğitimin başarılı olması ise İslam dininin doğru anlaşılmasına ve uygulanmasına bağlıdır.(Oruç,2009) Kötü amellerin kökü, kötü ahlaktır (Kimya sy.581). Ahlaki değer sahibi eserler ile ahlak eğitiminin mümkün olduğu ifade edilir. Ayrıca ahlakı etkileyen etmenleri şöyle sıralamaktadırlar: 1)İklim 2)Besin azlığı ve bolluğu. İçinde bulunulan çağın mizacına göre ahlak şekillenmektedir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
10	Karakter		Yolculuk insanların ahlâkını ortaya çıkarır, seviye ve karakterlerini gözler önüne serer.(İhya sy.603) Çocuk yaştaki terbiye ve eğitim bina için atılan temel gibidir. Temel sağlam atılırsa, onun üstünde sağlam ve güçlü bir karakter inşâ edilebilir.(İhya sy.1630) İnsan büyüdükten sonra, yeni ilimler öğrenebilir; fakat yeni bir karakter ve ahlâk kazanması o ölçüde kolay değildir.(İhya sy.1630)	Zulüm insanlar için bir hulk ve karakterdir.(sy.321) Cömertliği kendin için bir karakter edin.(sy.129) Kötü ve fena işlerin nefis ve ruha kötü tesir edeceği şüphesizdir. Kötü ve iyi işler, tekrar edilmekle, nefis ve ruhlara yerleşir. Kötü ve zemmedilen bu işler devamlı olmazsa dahi bunların kötü eserleri, nefse kötü tesir ettiği için, iyi karakterler eksilir.(sy.365)

Karakter: Bir insanın karakter ve ahlakını anlamanın yolunun yolculuk yapmak olduğu ifade edilmiştir. Sağlam ve güçlü bir karakter oluşumu için çocuk yaşta sağlam terbiye eğitimi verilmelidir. Çocuk yaşta yeni ilim öğrenimi ve karakter oluşumu kolaydır ancak insan büyüdüğünde o nispette zorlaşmaktadır. Ayrıca kötü ve fena işler nefse ve ruha kötü etki bırakır. Hem iyi hem de kötü işlerin tekrarı ile nefis ve ruha yerleşir. Kötü işler devamlı yapılmasa bile iyi karakterin oluşumunda olumsuz etkiler gösterecektir.

Sıra	Kavramlar	İbn-i Sina	Gazali	İbn-i Haldun
11	Mizaç	Mizaç, daha çok bedensel yönümüzü ifade etmekle birlikte,içinde psikolojik yapıyı da ihtiva eden bir mana taşımaktadır. Dolayısıyla mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir.	Eğitimcinin talebesini yakından tanıması ve onun ruh ve mizacına uygun bir yöntemle kendisine yaklaşması lâzımdır.(İhya sy.1625) Çocuğu mümkün mertebe sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırmak ve ona ipekli elbiseler giydirmemek, onu yumuşak yataklarda yatırmamak. Çünkü bunlar çocukta ve genel olarak insanda rahatlık düşkünü, zayıf, dayanaksız ve hasta bir mizaç oluştururlar.(İhya sy.1626) Sabır sayesinde huylar, mizaçlar ve istekler de değişir. Bu sebeple, önce sevilen şeyler sevilmez olur ve önce sevilmeyen şeyler sevilir. Örneğin çocuk, önce okumayı değil, oynamayı sever. Fakat okuma zahmetine sabredip onun lezzetine varınca, bu sefer oynamayı değil, okumayı sever.(İhya sy.2472)	

Mizaç: Mizaç insanın bedensel yönünü ifade eden, bunla birlikte psikolojik yönünü de içeren bir manaya gelmektedir. İnsandan beklenen mutedil mizaç, sıhhatli beden ve ruh yapısı anlamına gelmektedir. Bunun da imkanı öğretim programları ile mümkündür. Eğitimcinin

talebesinin mizacını iyi bilmesi, onu yakından tanıması ve ona uygun yöntemlerle yaklaşması eğitimin kalitesini artıracaktır. Çocuğun mizaç oluşumunda mümkün mertebe sade, sert ve haşin bir hayat tarzına alıştırılmalı, ona ipek elbiseler giydirilmemeli, onu yumuşak döşeklerde yatırmamalıyız. Çünkü bunların bütünü çocukta ve genel olarak insanda rahatlık ve rehavet vererek zayıf, dayanıksız ve hasta bir mizaca sahip olmasına neden olur. Mizacı değiştirme yollarından birisi de sabırdır. Örneğin başta okumadan zevk almayan bir çocuk ilim tahsiline sabrederse ondan aldığı hazzı hiçbir şey veremez derler.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda klasik İslam Eğitimcilerinin öncülerinden olan İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun karakter ve değer eğitimini öğretmenlik rolü üzerine inşa etmişlerdir. Kendi yetiştikleri eğitim sistemi, öğrencilerine uyguladıkları öğretim programlarını ele aldığımızda hem formel eğitim içerisinde hem de örtük program içerisinde öğrenciye karakter ve değer eğitimini gerekli miktarınca öğretilerek, öğrenmenin uygulama ile pekişmesini savunmuş ve bu yönde bir öğretim programı uygulamışlardır. Dünyaca tanınan eğitimciler, sosyologlar ve farklı branşlarda eğitim almış olan düşünürlerin yetişme şekillerinde yetiştirilen öğretim programı ve yetiştiren öğretmenin etkisi çok büyüktür. Karakter ve değer eğitimini inanç sistemi üzere kazandırılmak isteniyorsa Klasik İslam Eğitimcilerini rol model alarak eğitim programlarımızı buna göre düzenleyip uygulamak gerekmektedir. Sağlam karaktere sahip, değerlerine sadık ve ahlaklı nesiller yetiştirmek isteniyorsa klasik İslam eğitimcilerinin eğitim-öğretime dair tüm yaşantıları incelenerek, bu yaşantılara uygun bir eğitim sistemi inşa edilmelidir.

Eğitimin içerisinde öncelik olarak insanın anlaşılmasının gerekliliğine sadece İslam eğitimcileri yer vermemiş, günümüzde Batı kaynaklı yazar ve araştırmaların etkisiyle bütün dünya eğitimde insan gerçeği üzerine yoğunlaşmıştır. İnsanı; politik, ekonomik ya da sosyal amaçlara ulaşmak için eğitimsel bir araç olarak görme anlayışı yerine *eğitimde bireyin asıl olduğu* anlayışı yerleşmiştir. Eski Yunan, Çin ve Roma'ya dayanmasına rağmen bu anlayışın yerleşmesinde ilk defa 1950-60'lı yıllarda Maslow ve Rogers'ın öncülüğünü yaptığı hümanist felsefenin etkili olduğu dile getirilmektedir (Şahin, 2004: 6; akt, Demirtaş, 2012). Bu yönüyle insan ve insan etrafında şekillenen kavramların ele alınması ve incelenmesi önem arz etmiş ve çalışma içerisine dahil edilmiştir.

Hümanist yaklaşım bütün dünya eğitim sistemlerinde olduğu gibi Türk eğitim sisteminde de etkisinin göstermiştir. Bu bağlamda, Milli Eğitim Temel Kanununda insanı

zihinsel, ruhsal, toplumsal, bedensel vb. bütün yönleri ile destekleme, geliştirme ve ilerletmenin eğitimin genel amaçları arasında sıralandığı görülmektedir (Resmi Gazete, 1973; akt, Demirtaş, 2012).

Özetleyecek olursak çalışmada İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un kendi eserlerinde geçen bazı tanımlamalara yer verilmiş ve bu doğrultuda klasik İslam eğitimcilerinin öğreticilik rolleri tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın önemi günümüz eğitim sistemine bir öneri hazırlamaktır. İslam eğitimcilerinin öğretmenlik rollerini belirleyerek günümüz eğitimcilerine eğitim ortamında nelere dikkat etmesini, öğreticilik rollerinde nasıl davranmaları gerektiğini tanımlayarak günümüz eğitim sistemine öneri sunmak amaçlanmıştır.

ÖNERİLER

Çalışmada klasik islam eğitimcilerinden İbn-i Sina, Gazali ve İbn-i Haldun'un öğreticilik rolleri üzerine doküman analizi yapılmıştır. Eğitimcilerin eserlerinin tümünü incelemek çok fazla zaman gerektirdiğinden dolayı sadece bazı eserlerinde ifade ettikleri kısımlara değinildi. Faydalanılan eserlerin artırılması, farklı İslam Eğitimcilerinin görüşlerine yer verilmesi eğitim-öğretim ve öğrenci yetiştiriciliğinin farklı yönlerini ele almaya yardımcı olacaktır. Eğitim programlarının milli ve dini değerler üzerine tekrar yenilenmesi, inanç ve yaşantılar doğrultusunda öğrencinin yetiştirilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akbaş, O., 2008. Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi, 6* (16), 9-27.
2. Akiskal HS, Hirschfeld MA, Yerevanian BI., 1983. The relationship of personality to affective disorders. Arch Gen Psychiatry, 40: 801-810.
3. Akyüz, Y., 2013. İbn-i Sina'nın Türk ve Dünya eğitim tarihindeki yeri. Pegem yayınları.
4. Başaran, İ. E., 2005. Eğitim psikolojisi, gelişim, öğrenme ve ortam (6. bs.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
5. Çağlar, A., 2002. "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi". Gelişim Ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
6. Çelikel, B., 2006. Gazali'nin Eğitim Görüşü. TC Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi.
7. Demircioğlu, A., 2012. İbn Haldun'da İnsan Tasavvurunun Eğitime Yansıması. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Kasım 2012, Cilt 1, Sayı 4, Makale 33, ISSN: 2146-9199.

8. Demirtaş, Z., 2012. İbn-İ Haldûn'un Eğitim Anlayışında Bir Değer Olarak İnsan. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama Cilt (Vol): 3 Sayı (No): 6 Güz (Fall) 2012, 19-30.

9. Doğanay, A., 2006. Değerler Eğitimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Editör: Cemil Öztürk). Anakara: Pegem A Yayıncılık.

10. El-Husrî, Satî., 2001. İbn-i Haldûn üzerine araştırmalar (Tercüme; Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.

11. Ergün, M., 1994. Eğitim Sosyolojisine Giriş. (Eğitim ve Toplum**)**. Ankara: Ocak Yayınları.

12. Fidan N.K., 2009. Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. Kuramsal Eğitimbilim, 2 (2), 1-18, 2009.

13. İbn-i Haldun, 2011. Bilim ile Siyaset Arasında Hatıralar (et-Ta'rif bi-İbn Haldun ve Rıhletuhu Garben ve Şarkan). Çeviren: Vecdi Akyüz. İstanbul: Dergâh Yayınları.

14. Halstead, J.M.(Çeviren: Çinemre, S.).2004. İslam Eğitim Anlayışı. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, sayı: 32, ss. 273-291.

15. Işıkdoğan, D., 2014. Eğitim ve Din Eğitimi Kaynaklarında Öğretmen Nitelikleri(Tarihsel Süreç). e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı:XI Nisan 2014.

16. İbn Haldun *(*çev:Zakir Kadiri Ugan) 1997.Mukaddime1-2. Milli Eğitim Basımevi.

17. İbn-i Haldûn, 2004. Bilim ve siyaset arasında hatıralar. İstanbul: Dergâh Yayınları.

18. İbn Haldun, 2009. Mukaddime. Haz: Süleyman Uludağ. I – II Cilt. İstanbul: Dergâh Yayınları.

19. Ibn Khaldun. The Muqaddimah. (F. Rosenthal, Trans., Original Work Published

20. 1381). (vol. 3). (Princeton, NJ, Princeton University Press). 1967.

21. Köylü, M ; Koç, A., 2016. Klasik İslam Eğitimcileri. Rağbet Yayınları Kuseyrî, er-Risâletü'l-Kuseyriyye, s. 98.

22. Küken, G., 2001. Ortaçağda Eğitim Felsefesi, ALFA Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

23. Lickona, T., 1991. Educating for Character: How school can teach respect and responsibility. New York: Battam.

24. Oruç, C., 2009. İmam-ı Gazâli'nin eğitim anlayışı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

25. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

26. Rusnak, T., 1998. Integration Character in The Life of The School. T. Rusnak (Eds.), An Integratted Approach to Character Education (s. 9-19). Thousand Oaks: Corvn Press.

27. Ryan, K., & Bohlin, K. E., 1999. Building character in schools: Practical ways to bring moral instruction to life (ERIC Document Reproduction Service No. ED423501).

28. Sönmez, V., 2008. Türk Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri, Boyacı, A. (Editör) Eğitim Sosyolojisi ve Felsefesi Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 973, 2008.

29. Şişman, M., 2007. Örgütler ve kültürler. 2. Basım. Ankara: Pegem.

30. Tekin, Z., 2015. Türk Eğitim Tarihi Ders Notları. Karabük Üniversitesi - Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi - PFS105 Ders Notları, Karabük.

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE REFLECTION OF CREATIONISM, INTELLIGENT DESIGN AND EVOLUTION VIEWS TO EDUCATION

YARATILIŞÇILIK, AKILLI TASARIM VE EVRİM GÖRÜŞLERİNİN EĞİTİME YANSIMASININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Assoc. Prof. Dr. Cihat YAŞAROĞLU
E-mail: cyasaroglu@bingol.edu.tr

ABSTRACT

Education is a tool to change people's cognitions, emotions and behaviors. At the same time, cultural heritage is transferred to the next generation through education. The educational policies of the countries cannot be independent of the developments in the world, no matter how much they try to be national. For example, a materialist perspective, which is a reflection of naturalism-based education worldwide, also affects education systems. While education systems try to make sense of the universe within the boundaries of the laws of nature, they do not consider all the fields that they consider as supernatural as unscientific. In the educational systems reflecting this perspective, the aims can reflect the materialist point of view, as well as all activities, course contents, etc. based on the determined objectives, are designed to serve the same point of view. The students who are raised with these systems will try to make sense of the world with the education approach that the state has provided to them. This study will examine how education system reflects the views about the beginning of life like "creationism, intelligent design and evolution". In order to realize this aim, studies on educational policies in the world which contain the relevant key concepts will be examined and the current issues will be presented and suggestions will be developed.

Keywords: Creationism, Intelligent Design, Evolutionary View, curriculum, Educational policies

ÖZET

Eğitim, kişilerin zihin, duygu ve davranışlarını değiştirmek için bir araçtır. Aynı zamanda eğitim aracılığıyla kültürel miras bir sonraki nesle aktarılır. Ülkelerin eğitim politikaları, ne kadar milli olmaya çalışsa da dünyadaki gelişmelerden bağımsız olamaz. Örneğin; dünya çapında natüralizme dayalı eğitimin bir yansıması olan materyalist bir bakış açısı, eğitim sistemlerini de etkilemektedir. Eğitim sistemleri, doğa kanunları sınırları içerisinde kainatı anlamlandırmaya çalışırken doğaüstü olarak gördüğü tüm alanları da bilim dışı kabul ederek inceleme konusu yapmaz. Hâliyle bu bakış açısını yansıtan eğitim sistemlerinde amaçlar materyalist bakış açısını yansıtabildiği gibi belirlenen amaçlara dayalı tüm etkinlikler, ders içerikleri vb. de aynı bakış açısında hizmet edecek şekilde tasarlanmaktadır. Bu sistemler ile yetişen öğrenciler ise, hâliyle devletin kendilerine sunmuş olduğu eğitim anlayışı ile dünyayı anlamlandırmaya çalışacaklardır. Bu çalışmada, hayatın başlangıcı ile ilgili olan "yaratılışçılık, akıllı tasarım ve evrim" görüşlerinin eğitim sistemlerine nasıl yansıdığı incelenecektir. Bu amacı gerçekleştirmek için ilgili anahtar kavramları içeren dünyada eğitim politikaları üzerine yapılmış çalışmalar incelenerek mevcut durum ortaya konmaya çalışılacak ve bu konu ile ilgili öneriler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılışçılık, Akıllı Tasarım, Evrimsel Görüş, Öğretim Programları, Eğitim Politikaları.

GİRİŞ

Eğitim ile öğretim arasındaki en önemli farklardan birisi, öğretimin planlı ve programlı olmasıdır. Ayrıca öğretim, okullardaki programlı olan tüm ders içi faaliyetlerini de kapsamaktadır. Öğretim programlarında yer alan herhangi bir kazanım ya da konu, aynı öğretim programına tabi bütün öğrencilerin aynı bilgileri alması ve istenen alandaki kazanımları gerçekleştirmesi gerekliliği anlamına gelmektedir. Hayatın kaynağı, yaşamın başlangıcı hakkında ortaya atılan görüşlerin eğitime yansıması, planlı programlı bir şekilde olması, ülkenin eğitim politikasının bir yansıması olarak görülebilir. Zira pek çok görüş içerisinden hangi görüşün programa yansıyacağına karar verecek olan, yetkili eğitim kurumlardır. Böylece karar verici mekanizmaların belirlediği içerikler, aynı eğitim kademesine tabi tüm fertler tarafından alınmaktadır.

Bu çalışma, hayatın kökenini açıklamak için ortaya atılmış evrim, yaratılışçılık ve akıllı tasarım gibi dünyada eğitime yansıması en fazla olan görüşlerin incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle her üç görüşe göre kısaca tarifler verilerek ardından dünyada eğitim sistemlerine yansımaları incelenmiş, konu ile ilgili tarihe yansıyan duruşmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yazının en sonunda ise elde edilen bulgulara ait sonuçlar yazılmış, tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Evrim ya da yaratılışçılık tartışmaları eğitim politikalarını, ders kitapları, programlar ve eğitimle ilgili standartları da etkilemektedir. Amerika eğitim tarihinde bilimsel bağlam ile politik kararlar arasında dengeyi sağlamak için bazı zamanlarda hem evrim hem de yaratılışçılığa ilişkin içeriklerde ders kitaplarında değişikliklere gidilmiştir (Griffith & Brem, 2004). Türkiye'de de 2017 yılında yapılan öğretim programları güncellemesinde Biyoloji dersi içeriğinde evrim ile ilgili düzenlemeler yapılmak istenmiş, ancak özellikle akademisyenlerden gelen tepkiler üzerine güncellemeler geri alınmıştı (Ekoloji ve Evrimsel Biyoloji Derneği, 2017). Bu değişiklikler yapılırken kısmen de olsa halkın görüşüne başvurulmuştur (Zimmerman, 1987). Bu tür değişikliklerin olmasını, program geliştirme ya da güncelleme açısından olağan olarak karşılamak gerekmektedir. Zira çeşitli taleplere göre öğretim programları güncellenebilmektedir. Bu hususta akademisyenlerin, halkın, dersin uygulayıcısı olan öğretmenlerin, öğrencilerin görüşleri önem arz etmektedir.

Zimmerman'ın Ohia Lise Biyoloji öğretmenleri ile yaptığı çalışmadan (1987) elde edilen sonuçlar, Ohio lise biyoloji öğretmenlerinin, evrim öğretisini destekleme ihtimalinin çok daha

yüksek ve yaratılışçılık öğretisini destekleme ihtimalinin genel olarak olduğundan daha düşük olduğunu göstermiştir. Devletteki çoğu biyoloji dersi, kısmen de olsa evrimsel bileşenleri içermektedir. Devlet okullarında yaratılışçılığın öğretisine karşı da oldukça güçlü bir duyarlılık var. Bununla birlikte, bu evrimsel öğretimin miktarı ve kalitesinin ise idealin oldukça altında olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Diğer taraftan Zimmerman'ın (1987) aktardığı bazı araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırmada öğretmen adaylarının % 94'ü sınıflarda yaratılışçılığın öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yine Furest tarafından 1984 yılında yapılan ve 2387 öğretmen adayının görüşüne başvurulan çalışmada da bu görüşte olanların oranı % 78'dir. Dobzhansky'e göre (Akt.: Zimmerman, 1987), halkın "yaratılış bilimi"ni kabul etmesi, profesyonel evrimsel biyologların anlayışıyla çelişmektedir.

Başka bir araştırma ise halkın okullarda yaratılışçılığın öğretilmesi için güçlü taleplerinin olduğunu göstermektedir. Glamour dergisindeki bir çalışmaya göre halkın % 74 ile % 86'sı arası okullarda yaratılışçılığın evrim ile birlikte öğretilmesi gerektiğini düşünmektedir. % 10-16 arası ise sadece yaratılışçılığın öğretilmesini istemektedir (Zimmerman, 1987).

Çeşitli zaman dilimlerinde halkın bu gibi konularda ne düşündüğünün belirlenmesi için yapılan boylamsal çalışmalarda da bulunmaktadır. Örneğin Gallup'un 1982 yılında yaptığı bir araştırmada katılımcıların % 44'ü insanların 10.000 yıl önce Tanrı tarafından yaratıldığını düşünürken, % 47'si evrimi desteklemektedir. 1993 yılında yapılan ankette ise yaratılışı savunanların oranı % 47'ye yükselmiş, evrimi destekleyenlerin oranı % 46, kararsızlar ise % 7 olarak belirlenmiştir (Matthews, 2001).

Bilimsel yayınlar bağlamında değerlendirildiğinde, Education Full Text, ERIC, ve SCOPUS veritabanlarında evrim ya da akıllı tasarım gibi bazı kavramları kullanarak 1993'ten 2011'e kadarki 52 makaleyi inceleyen Sickel ve Friedrichsen (2013), dini inanışı güçlü olan öğretmenlerin evrimsel görüşü daha az kabul ettiğini göstermiştir.

Dünyaca ünlü Pew Araştırma Şirketi tarafından 2005 yılında yapılan bir ankette Amerikalıların % 64'ü yaratılışçılığın evrim ile birlikte, % 38'i ise evrim yerine yaratılışın okutulmasını tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Pew Research Center, 2005). Hemen sonraki yıl olan 2006 yılında ise BBC tarafından yapılan bir ankette 2000 katılımcıdan yaşamın başlangıcı ile ilgili sorulan soruya halkın % 17'si akıllı tasarım, % 22'si yaratılış ve % 48 evrim olarak

cevap vermişlerdir. Ayrıca yaratılışçılığın öğretilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı % 40, evrim için ise % 69 oranındadır (Cleaves & Toplis, 2007).

Berkman ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında, Amerika'daki devlet okullarında öğretmenlerin % 25'i en az bir saat ve daha fazlası bir zamanı sınıflarda yaratılışçılığın öğretilmesinde kullanmaktadırlar.

Türkiye'de ortaöğretim öğretmenleri ve öğrencileri ile yapmış bir çalışmada öğretmenlerin % 78.9'u, öğrencilerin ise % 73.2'si evrimsel görüşü reddetmektedirler. Bunun en önemli sebeplerinden birisi olarak da dini inanışın evrimsel görüşü kabul etmemesi olarak gösteren öğretmenlerin oranı % 70, öğrencileri ise % 72.1 olarak bulunmuştur (Özay Köse, 2010). Bu oran daha önceki çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre yüksek oranda kalmaktadır. Öğretmenlerin görüşleri üzerine yapılan araştırmalar, dini inançlarının gücünün, evrimin kabulü ile negatif korelasyon gösterdiğini ve evrim konusundaki bilimsel bilgilerin dinsel inançları ile uyumlu hale getirilmesinin hepsi için olmasa da çoğu öğretmen için zor olduğunu göstermektedir (Levesque & Guillaume, 2010).

Virginia Commonwealth Universitesi tarafından yapılan bir ankette (Akt.: Hess, 2006) gençler ve yetişkinler, fen derslerinde sadece evrim görüşünün yer almasını yanlış olarak algılamaktadırlar. Diğer bir çalışmada Miller ve meslektaşları, (Akt.: Levesque & Guillaume, 2010) 32 Avrupa ülkesi ve Japonya'dan gelen uluslararası verileri karşılaştırdıkları araştırmalarında evrimi kabulde en düşük ikinci sırada Amerika'nın olduğu, Türkiye'nin ise hemen bir alt seviyede olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Yine Levesque ve Guillaume (2010) tarafından yapılan bir araştırmada, öğrencilerin verdikleri cevaplar üzerinden insanın en az 10.000 yıl önce insanı yarattığına inanaları, insan evriminin yaratıcı tarafından yönetildiği teistik evrim ve son olarak yaratıcıya ihtiyaç duymaksızın mekanik bir süreç olarak evrimi kabul eden üç grubun olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmada "Görünen dünyanın dışında herhangi bir varlığa inanmıyorum" şeklinde cevap veren katılımcıların tamamı evrim görüşünü kabul ederken, "Şüphesiz Tanrı vardır" önermesine katılanların evrimi kabul etme oranı sadece % 21'dir (Levesque & Guillaume, 2010). Bu bulgular da dini inanış ile evrimi kabul arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğunu gösterme noktasında benzer çalışmaları desteklemektedir.

Minnesota'da fen öğretmenlerinin doldurduğu bir ankette derslerinde evrimden bahsedenlerin sayısı 1995'te % 69'dan 2003'te % 88'e yükselmiştir. Yaratılışçılığın müfredatın bir parçası olup olmama sorusuna ise öğretmenlerin % 80'i hayır cevabı vermiştir. Ders kitaplarında evrimin işlenmesinden memnun olanların oranı % 90 iken yine ders kitaplarında Yaratılışçılığın işlenmesinden memnun olanların oranı da % 84'tür. Yaratılışçılığı öğretmenin sınıfa dini getireceğini düşünenlerin oranı % 79 olarak belirlenmiştir (Moore & Kraemer, 2005). Tatina'nın araştırmasına göre (Akt.: Aguillard, 1999) lise biyoloji öğretmenlerinin derste evrimden bahsetme oranı % 73 iken yaratılıştan bahsetme oranı ise % 16 olarak belirtilmiştir.

Biyoloji öğretmenlerinin evrim teorisi yerine yaratılış ile ilgili konular işlemelerinin nedenlerini Moore ve Cotner (2009), öğretmenlerin evrim ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları, öğretmenlerin dini inançları, veli, yönetici vb. gibi dıştan gelen baskılar, Yaratılışçılık öğreten öğretmenlere yaptırım uygulanmaması, yaratılışçılığı bilim dışı kabul eden yasalardan haberdar olmamaları gibi sebepler saymaktadır. Böylelikle bilim adamlarının mahkemelerde kazandıkları ama sınıfta kaybettikleri iddia edilmektedir (Berkman, Pacheco, & Plutzer, 2008).

Yaratılışçılık Fikri ve Eğitime Yansıması

En geniş haliyle, "yaratılışçı", bilinen evrenin doğal bilimsel açıklamalarını kabul etme yerine doğaüstü bir varlık tarafından özel yaratma olduğunu kabul eden kişidir. Yaratılışçılık ve formlarının, Tanrı'ya olan inançla aynı şey olmadığı zira birçok ana akım dini grupların ve inananların çoğunun, evrim de dahil olmak üzere bilimin bulgularını kabul ettiği iddia edilmektedir (National Academy of Sciences, 2008).

Yine yaratılışçılığın en işlevsel tanımlarından birisi, Hakim Overton tarafından 950 Sayılı Arkansas Kararı ile ilgili görüş beyan edilirken yapılmıştır. Bu görüşe göre yaratılışçılık; yoktan var edilmeyi, mutasyon ve doğal seleksiyon gibi tüm türlerin tek organizmadan geliştiği fikrinin yetersizliği, başlangıçta yaratılan çeşitlerle sınırlı olan değişiklik, insan ve maymun için ayrı ataların olduğu, katastrofizm, "gençyeryüzü" görüşü gibi alt başlıklarla tanımlamaktadır (Osif, 1997).

Yaratılışçılar kendi içlerinde farklı görüşlere sahipler. "Genç-Dünya" yaratılışçıları olarak bilinen bir grup, sadece birkaç bin yıl önce evrenin ve Dünya'nın yaratıldığını anlatan İncil'e inanmaktadır. Bu yaratılışçılığın savunucuları, insanlar dahil tüm canlıların çok kısa bir

sürede, fakat bugün içinde bulundukları biçimlerde yaratıldığına inanmaktadırlar. “Eski-Dünya” denilen grup ise dünyanın uzun zaman önce yaratıldığını kabul ederken canlı türlerinin evrildiğine dair kanıtları reddederler. (National Academy of Sciences, 2008).

Yaratılışçılık terimini birkaç kıtadaki bilim adamları ve dini liderler, yıllarca belki de Darwin'in fikirlerini çürütmek için yaratılış ile ilgili sorunlar hakkında tartışmışlardır (Smith, Siegel, & McInerney, 1995). Yaratılışçılık, Tanrı'nın ya da ilahi olanın evreni ya da insanlığı yarattığına dair dini bir inançtır. Tipik olarak, yaratılışçılar Mukaddes Kitabın Yaratılış Kitabında sunulan yaratım anlatımını onaylamaktadırlar. Yaratılış bilimi, Tanrı'nın evrimi reddederek dünyayı yarattığını iddia ederek İncil’deki Yaratılış açıklamalarını "kanıtlamak" için bilimsel verilerin yorumlarını esas alırlar (Anti-Defamation League, 2012). Diğer yandan Yaratılışçılık “yaratılış bilimi” ile eşdeğer görülmekte ve Hıristiyan taraftarlara atıfta bulunularak kullanılan bir kavramdır. Yaratılış bilimciler, hayatın birden yaratıldığını değil, on bin yıldan daha uzun olmayan bir zaman dilimi içerisinde hayatın altı günde yaratıldığını düşünmektedirler (Beckwith, 2003). Diğer bir görüşe göre yaratılışçılık; birisi bilimsel söylemi kategorik olarak reddeden, diğeri ise “bilimsel yaratılışçılık” veya “yaratılış bilimi” olarak da adlandırılan, bilim ile din çatışmasının sadece bir yanılsama olduğunu düşünen iki alt bölüme ayrılmıştır (Brassuer, 2017).

Yaratılışçılık karşıtı düşünceler incelendiğinde, yaratılışçılığı reddeden birçok bilim adamı, bilimin etik düşünceler üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı argümanını destekleyen, bilimin değer içermeyen doğasını vurguladıkları (Williams, 2009) görülmektedir. Bu görüşe göre değer içeren herhangi bir şeyin bilim kapsamında ele alınamayacağı görüşü anlaşılmaktadır.

Yaratılışçılığın eğitime yansımasına bakıldığında ise farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Örneğin Yaratılışçılık Minnesota Fen Öğretmenleri Derneği ve Ulusal Fen Öğretmenleri Derneği tarafından açıkça reddedilir ve Minnesota’nın fen eğitimi standartlarına dahil edilmemektedir (Moore & Kraemer, 2005).

Başka bir örnek de İngiltere’den verilebilir. İngiltere'deki okullarda belgelenmiş ve doğrulanabilir bir yaratılışçı öğretim durumu nadirdir. Geçen 5 yıl içinde yaratılışçı hareketin eğitimde yer almasını isteyen grubun çabalarını İngiltere'deki fen eğitimine sızma girişimleri olarak nitelendiren Williams, bu girişimin ulusal medyada büyük ilgi gördüğünü belirtmektedir.

Ayrıca 2002 yılında, Birleşik Krallık devlet destekli bir eğitim akademisinin fen bilgisi derslerinde yaratılışçı öğretim ile bağlantılı olduğu bildirilmiştir. 2002 ile 2006 yılları arasında bu konuda tartışmalar yaşanmazken, 2006 yılında ulusal bir fen sınavında yaratılışçılık ile ilgili bir müfredat çalışmasının yer aldığı öğrenilince tartışmalar tekrar canlanmıştır. 2006 yılında "Bilimde Gerçeklik" organizasyonu, evrim karşıtı, akıllı tasarımı destekleyen bir DVD içeriğini tüm ortaokullarda fen derslerinde "tartışmayı öğretme" amaçlı dağıtıldığı (Williams, 2008) belirtilmektedir.

Türkiye üzerinden bir değerlendirme yapan Brassuer, Türkiye'nin, İslami bilimsel yaratılışçılığın ana beşiklerinden biri gibi görmekte olduğunu ifade etmektedir. Jacques Arnoult'a atıfta bulunarak, Türkiye'yi "bu köktenci düşünce okulunun en aktif ve en yapılandırılmış merkezlerinden biri gibi göründüğünü" (Brassuer, 2017) belirtmektedir.

Değerlendirmesinin devamında ise Yaratılışçı fikirlerin bazı Türk okul kitaplarında zaten bulunmakta olduğu ve Türk ortaokul öğrencilerinin % 75'inin evrim teorisine inanmadıklarını da belirtmektedir. Ancak, Türkiye'de protesto hareketlerinin kurulduğunu da ifade etmektedir. 1998 yılında, eleştiriye ve yaratılışçı evrimci fikirlere yönelik saldırılara cevap vermek ve halkı uyarmaya çalışmak için bir komisyon kurulduğunu; Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun (TÜBİTAK) da evrim lehine tavır takındığını belirtmektedir (Brassuer, 2017).

Bir grup akademisyen tarafından hazırlanan ve Avrupa Birliği Konseyi, Eğitim Komisyonuna sunulan raporda, çeşitli ülkelerdeki yaratılışçılık ile ilgili eğitime yansımış uygulamalardan bahsedilmektedir. Ancak bu durum sadece bilgilendirme amacı taşımamakta, aynı zamanda dünya genelinde "yaklaşan bir tehlike"ye karşı yetkili mekanizmaları bilgilendirme amacı da taşımaktadır. Aşağıda bu raporda bahsi geçen ülkeler ve örnek uygulamalara yer almaktadır.

Yaklaşık on beş eser yayınlamış olan yaratılışçı bir yayıncı olan Avrupa İncil Merkezi, İsviçre'de yöneticisi Daniel Mathez olan ve Avrupa İncil Merkezi ve tarafından temsil edilen İsviçre merkezli Yaratılışçılara ait bir organizasyondur. Diğer bir organizasyon ise Brüksel üniversite topluluğu hareketidir. 2007'nin başından beri, Özgür Brüksel Üniversitesi'ndeki Belçikalı akademisyenler, "Tanrı mı Darwin mi?" konulu bir dizi konferans düzenlemişlerdir. Bu konferanslarda sunulan bir konuşmada öğrencilerin evrim hakkında yeterli görüşe sahip

olmadıkları belirtilmektedir. Polonya'da ise bir dönem eğitim bakanlığı yardımcılığı da yapan Mirosław Orzechowski 2006 yılında "Evrim teorisi bir yalandır, ortak bir gerçek olarak yasallaştırılmış bir hatadır.", "Yalan öğretmemeliyiz, tıpkı iyilik ve güzellik yerine çirkinlik ve kötülük öğretmememiz gibi" şeklinde beyanat vermiş ve ona göre evrim teorisi sadece "bir bilim kurgu filmi için arka plan olarak kullanılabilecek bir hikaye, bir edebiyat eseri mesabesinde" olmalıydı (Brassuer, 2017). İsveç'te ilk defa 1996 yılında Umea'da yaratılışçı müze açılmıştır (Brassuer, 2017). Sırbistan'da ise Eğitim Bakanı, yaratılışçılık fikrinin okullarda öğretilmemesi durumunda evrim teorisinin de okutulmaması gerektiği ile ilgili emrinden dolayı görevinden istifa etmek zorunda bırakılmıştır. Bu durumu dine dayalı girişim olması hasebiyle bir tehlike olarak nitelendiren Sanat ve Bilim Akademisi ile kırka yakın dernek kınadıklarını açıklamışlardır (Brassuer, 2017).

Birleşik Krallık 'ta yaratılışçılık fikrini savunan gruplar devlet okullarında ve üniversitelerde bu konu ile alakalı çeşitli faaliyetler düzenlemektedirler. 2006 yılında birkaç gün süren ve yaratılış fikri ile ilgili olan bir kongre gerçekleşmiştir. Bu konu ile ilgili olarak en büyük öğretmen birliği olan Ulusal Öğretmen Birliği, eğitim sistemi içerisinde giderek artan yaratılışçı gruplara karşı yaratılış fikrine karşı yasal düzenlemeler yapılması gerektiği, şayet bu düzenlemeler yapılmasa bu grupların daha da güçlenmesinin sosyal ve kültürlerarası uyumu zedeleyebileceği uyarısında bulunmuşlardır. Kraliyet Topluluğu ve Canterbury Başpiskoposu, Britanya okullarındaki yaratılışçılığın öğretilmesine karşı konuşmalar gerçekleştirirken Britanya Bilim Eğitim Merkezi gibi çeşitli kuruluşlar da yaratılışçılık fikrinin tanıtımına yönelik girişimleri kınamışlardır (Brassuer, 2017).

Bilimsel açıklamalar gözlem ve deney yoluyla ampirik testlere tabi tutulur ve değişiklik ve reddedilme olasılığına tabidir. Buna karşın, dini inanç, deneysel testlere ve kanıtlara dayanarak reddedilme olasılığına tabi değildir. Ahlâki ve dini değerlerle ilgili meselelerin yanı sıra, dünya ve insan yaşamının önemi ve amacı birçok insan için, belki de insanların çoğunluğu için büyük öneme sahip olmakla birlikte, bunlar bilimi aşan konulardır (Ayala, 2008). Muhaliflerin çoğuna göre Yaratılışçılık; kötü bilim, bilimdışılık, sahte bilim olarak da nitelendirilmiştir (Smith et al., 1995). Tüm bu tartışmalarla beraber, yerelde evrim ile yaratılışçılık arasındaki tartışmalarda öğretmenler genellikle yaratılışçılıktan yana durmaktadırlar (Scott, 2019).

Yaratılışçılık görüşünün eğitime yansıyıp yansımayacağı tartışmalarından önce bilinmesi gereken önemli hususlardan biri de bu konunun aynı zamanda yine dolaylı olarak bilim-din tartışmalarından beslendiği gerçeğidir. Zira sadece bu konuda değil, değerlerin eğitime yansıyıp yansımaması konusunda benzer tartışmalar görülebilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yaratılışçılığı savunanların bu görüşün eğitime yansımasını olması gereken bir durum olarak nitelendirirken, evrimi savunanlar da bu görüşün bilimsel olmadığını öne sürerek okutulmaması gerektiğini iddia etmektedirler.

Akıllı Tasarım Fikri ve Eğitime Yansımaları

Akıllı tasarım, yaşamın kökeninin ve karmaşıklığının yalnızca doğaüstü bir zekanın eylemine atfedilebileceği ve yaşamın kökeninin, evrimsel bilim tarafından tanımlananlar gibi doğal sebeplere veya maddi mekanizmalara atfedilemeyeceğine olan inançtır (Johnson, 2006). Zaman dilimi içerisinde Yaratılışçılık fikri, nispeten evrim taraftarlarının tartışmaları ve karşı çıkışları sayesinde gerileme göstermiş, buna karşılık akıllı tasarım savunucuları, bu fikrin de eğitimde okutulması gerektiğini iddia etmektedirler (Brassuer, 2017). Akıllı tasarım, evrime karşı en son ortaya çıkan bir görüştür. Bu teorinin savunucuları, Darwin'in teorisinde, akıllı bir aracının yaşamın kökeni ve gelişimindeki rolünü tanıyarak en iyi şekilde dolduran bir boşluğu doldurduğunu iddia etmektedirler (Johnson, 2006).

Canlıların karmaşık organizasyonuna dayanan Tanrı'nın varlığına ilişkin tasarım fikrinin ilk defa, 1802'de yayınlanan Doğal Teoloji kitabında İngiliz din adamı William Paley tarafından detaylı bir şekilde ele alındığı iddia edilmiştir (Ayala, 2008). Paleyin iki boyutlu bir tasarım düşüncesi vardı. Birinci düşüncede insan dahil tüm canlı varlıklar, gerek vücut azalarıyla gerekse de çevre ile olan etkileşimleri ile şans eseri değil, belli amaçlara hizmet etmek için tasarlanmışlardır. İkinci görüşte ise varlıkların mükemmel olması ve işlevsellikleri ancak her şeye gücü yeten bir Yaratıcı ile açıklanabilmektedir. 1990'larda doğrudan Yaratıcıya atıfta bulunmamak adına "akıllı tasarım" olarak adlandırıldı. Mahkeme bu adlandırmayı, evrim teorisi yerine okullarda okutulmak üzere bir yanıltmaca olduğunu ve bilimsel temellerden uzak olduğu fikrine vardı (Ayala, 2008).

Akıllı tasarım fikri özellikle İncil'deki yaratılış anlatımları ya da açıklamaları temeline dayanmaz. Ancak bununla birlikte yeryüzünün yaratılışını doğaüstü veya dini açıklamalara bağlar. Canlıların yapısal olarak çok karmaşık olması ve bilimin bunu yeteri kadar açıklayamadığı düşüncesinden hareketle akıllı bir tasarımcının müdahalesinin dünyadaki

yaşamın kritik bir bileşeni olduğunu belirtir. Savunucularının çoğuna göre bu akıllı tasarımcı da Tanrı ya da yüce bir varlıktır. 2005 yılındaki bir mahkeme, akıllı tasarımın da yaratılışçılığın bir biçimi olduğuna karar vermiş, diğer mahkemeler ise doğası gereği akıllı tasarımın dinî hüviyette olduğunu belirtmişlerdir (Anti-Defamation League, 2012).

Akıllı tasarım literatürü ve müfredatı, Yaratılış (Genesis) kitabından türetilmemiştir. Akıllı tasarım argümanları, herhangi bir dinde özel vahiy yorumunu temel almamaktadır. Daha ziyade, ampirik gerçeklerin, sağlam kavramsal fikirlerin ve eleştirel düşüncelerin sonucu olarak nitelendirilmektedir. Akıllı tasarım, yaratılışçılıkla tutarlıdır, doğrudur, ancak esasen farklıdır (Beckwith, 2003). Yaratılışçı topluluk, akıllı tasarımı evrime uygulanabilir bir bilimsel alternatif olarak tanıtırken, ABD'deki evrimdeki "güçlü ve zayıf yönlerin" tartışılması çağrılarıyla birleşince, evrime yönelik zorluklar yeni bir döneme girmiştir. Yaratılışçı topluluk, akıllı tasarımla evrimi ele almaya çalışan yeni bakış açısı kazanma adına, dini motivasyondan uzak durmaya çalışmaktadır (Williams, 2009).

Keşif Enstitüsü Bilim ve Kültür Merkezi'nde akıllı tasarım fikrini ortaya atanlar kendilerini "Karma" olarak ifade etmekte ve görüşlerinin temelini oluşturan "geçmişi dirilterek geleceğe ilerleme" görüşünü "Karma Stratejisi" olarak belirtmektedirler (Forrest & Gross, 2005). Başlıca temsilcileri arasında yer alan matematikçi, filozof ve ilahiyatçı William A. Dembski 2016 yılından itibaren akıllı tasarım konuları ile ilgili yazmamaya karar vermiştir ("About," n.d.).

Karma stratejisi, 1999 yılında evrimsel biyolojiye alternatif olarak akıllı tasarımı desteklemek ve yaymak için üç aşamalı bir eylem planı hazırlamıştır. Buna göre hedefler (1) bilimsel araştırmalar, yazılar ve yayınlar; (2) tanıtım ve fikir oluşturma ile (3) kültürel karşılaşma ve yenilenme olarak belirlenmiştir (Johnson, 2006).

Yaratılışçılık fikri ile beraber kimi zaman evrim karşıtları başka yaklaşımlar benimsemişlerdir. Bazıları, "akıllı tasarım" olarak bilinen görüşü, canlıların doğal mekanizmalar yoluyla geliştirilemeyecek kadar karmaşık olduğu iddiasına dayanan yeni bir yaratılışçılık biçimini destekledi (National Academy of Sciences, 2008). Muhaliflerinin çoğuna göre akıllı tasarım, yaratılışçılığın yeni ve sözde-bilimsel (pseudo-scientific) bir versiyonudur (Johnson, 2006).

Akıllı tasarımı destekleyenlerin, devlet okulu fen derslerinde akıllı tasarımın öğretimi konusunda iki temel argümanı vardır. Birincisi, tartışmasız olarak evrimi öğretmenin öğrencilerin dini inançlarını ihlal edebileceği ve ikincisi, evrimin bilimsel olarak henüz bilimsel olarak güçlü bir şekilde kanıtlanmış olmasıdır (Diamond, 2014). Diğer yandan ABD'de hararetli bir tartışma konusu olan akıllı tasarım, Asya'da yeteri kadar dikkat çekici olmamıştır. 2009 yılında Hong Kong'da yapılan bir toplantıda Eğitim Dairesinden bir yetkili, bilimin yaşamın başlangıcı ile ilgili mükemmel bir cevap verememesinden dolayı alternatif açıklamaların da olması gerektiğini açıklamıştır (Cyranoski, 2009).

Akıllı tasarımın çağdaş argümanı fiziksel kanıtlara ve açık bir mantık uygulamasına dayanır (Johnson, 2006). Akıllı tasarım fikirleri herhangi bir araştırma sürecini ortadan kaldırır. Zorlukları tespit eder ve çözümün tek yolunun başka açıklamalara bakmadan akıllı bir davaya başvurmak olduğu sonucuna vardığı için fen derslerinde okutulmasının bilimsel olmadığı iddia edilmektedir. Ayrıca fen müfredatında yer alması için doğal nedenlere müracaat edilmelidir. Ancak akıllı tasarım doğaüstü süreçlere atıfta bulunmaktadır (Brassuer, 2017).

Akıllı tasarımı destekleyenler tipik olarak muhafazakar bir inanç temelli pozisyondan gelir. Bununla birlikte, birçok argümanlarında, kutsal yazılara veya ilahi konumlara referans vermezler. Ancak hücresel düzeyde de dahil olmak üzere, doğal dünyada gördüklerimizin karmaşıklığının ardındaki zekanın varlığına dair güçlü kanıtlar sunduğunu savunurlar (Reiss, 2009).

Akıllı tasarım görüşü Yaratılışçılık ile müttefiktir. Akıllı tasarımı savunanların birçoğu yaratılışçılık hareketine dâhil olmuş olsa da, ABD mahkemelerinin Birinci Anayasa Değişikliği'ne istinaden ülkenin din ve devlet işlerinin birbirinden ayırmasının bu görüşün devlet okullarında öğretimini engellediğini iddia ettikleri ölçüde, akıllı tasarım, dini inancı savunmak veya talep etmek yerine, evrimsel biyolojiyi eleştiren bir teori olduğu iddia edebilir (Reiss, 2009).

Yaratılışçılık ya da akıllı tasarım gibi insan yaşamının kökeni ve gelişimi ile ilgili alternatif açıklamalar genellikle fen bilimleri derslerinde öğretilmemektedir, çünkü bilim adamlarının ezici çoğunluğu bu fikirlerin bilim değil din olduğunu düşünmektedir (Hess, 2006). Ancak akıllı tasarım taraftarları, okullarda evrim ile birlikte akıllı tasarımın da okutulması gerektiğini düşünmektedirler (Hess, 2006). Genel anlamda evrim görüşünü kabul edenler,

genellikle yaratılışçılığı pek benimsemez ve önemsemezler (Reiss, 2009). Bilimsel yaratılışçılık da dahil olmak üzere yaratılışçılık görüşü bilimsel yollarla elde edilen kanıtlara dayanmaktan ziyade dini inanç ile uyumlu olduğu için bilim olarak kabul edilmemektedir (Reiss, 2009). Bazı ülkelerde yapılan kamuoyu yoklamaları, çok sayıda insanın evrime inanmadığını ortaya koymaktadır. Kanıtlar özellikle de Türkiye, İngiltere ve Avustralya'da yaratılışçılığın yükselişte olduğunu göstermektedir. Yaratılışçılık, Rusya ve Polonya'nın da dahil olduğu pek çok başka ülkede de yükselişe geçmiştir. Dortmund Üniversitesi'ndeki Max Planck Moleküler Biyoloji Enstitüsü, yaratılışçılığın yükselişini ve evrim anlayışı eksikliğini tartışmak için bir Avrupa'da benzer sorunları bildiren birçok delege ile bir dizi akademisyeni bir araya getirmiştir (Williams, 2009).

Science'ta yayınlanan bir yazıda Silva, (2017) akıllı tasarımın eğitimi baltaladığını çeşitli argümanlarla sunmaya çalışmaktadır. Silva'ya göre Amerika'da 2014 yılında kamu ya da özel okullarından 13'ünde ve Columbia bölgesindeki bazı okullarda evrimle birlikte yaratılışçılığın öğretilmesi; Brezilya'da özel bir üniversite ile Amerikan Keşif Enstitüsü tarafından desteklenen ve akıllı tasarımın ileri götürülmesi adına açılan bir enstitünün kurulması ve bir Brezilya televizyon kanalında ve internet sitesinde bu açılışın yayınlanmasını ve son olarak Türkiye'de 2017 yılında yaşanan evrimin lise müfredatından çıkarılma çabalarını "Türkiye'nin evrimi yasaklaması" cümlesi ile yazısına taşımakta ve tüm bu çabaların eğitimi baltaladığını iddia etmektedir.

Akıllı tasarım görüşünün eğitime yansıma durumu incelendiğinde farklı uygulamaların olduğu görülmektedir. Kimi zaman akıllı tasarımın tek başına, kimi zaman evrim fikri ile birlikte öğretilmemesi, kimi zaman ise sadece evrim görüşünün okutulması gerektiği ile ilgili araştırmalar, tartışmalar bulunmaktadır. Bu hususla ilgili olarak halkın talebi, siyasilerin verdiği kararlar ile bilim adamlarının tutumlarının farklılaşması sonucu fen derslerinde evrim ya da akıllı tasarım tartışmalarına bir ara çözüm olarak, akıllı tasarım fikrinin sosyal bilgiler dersinde okutulması teklifleri de yapılmıştır. Yapılan bir tartışmada okul yetkililerinden biri, "En uygun dersin Sosyal Bilgiler dersi olduğunu" ifade etmiştir. Ancak bu fikir evrensel bir kabul görmemiştir (Hess, 2006).

Fen müfredatında dini içeriğin öğretilmesi gerektiği ile ilgili başka bir görüş daha vardır. Bu görüşe göre dini içerikler, bilimin ne olduğu ya da ne olmadığı hususunu öğrenciye kazandırmak için müfredatta yer almalıdır. Mesela Martin (akt.: Reiss, 2009) bilimdışı ya da paranormal öğrenmeler de fen bilimlerinde öğretilmesi gerektiğini iddia eder. Zira bu şekilde öğrencilere eleştirel düşünce kazandırılabileceğini, zira fen eğitiminde amacın sadece "bilimi" öğretmek değil "bilimsel olmayı" da öğretmesi gerektiğini iddia etmektedir. Fen derslerinde dinin boyutlarını öğretmek, potansiyel olarak öğrencilerin, bilimin uygulanma biçimlerinin, bilimdeki hakikat iddialarının niteliği ve fen için sosyal bağlamların önemini daha iyi anlamalarına yardımcı olabileceği (Reiss, 2009) iddia edilmektedir.

18 Ekim 2004'te Dover okul kurulu, lise fen dersi müfredatını *"Öğrenciler Darwin'in teorisindeki boşluklar / problemler ve diğer evrim teorileri dahil olmak üzere haberdar edilecekler ve bununla birlikte akıllı tasarım da okullarda müfredatın parçası olacak"* ifadesini içerecek şekilde revize etme teklifi sunmuşlardır (Cavanagh, 2019).

Almanya'nın Hessen Bölgesi'ndeki bir üniversite kasabasında, yaratılışçı fikirlerin birçok okulda yayılmış olduğu görülüyor. Devlet onaylı bir özel lisede hayat ve yer bilimleri öğretmenleri, öğrencilerine bir yaratıcının çeşitli "temel hayvan türlerinin" kaynağı olduğunu öğretir. Bu konuda uyarıldıktan sonra, bazı ebeveynler, okul müfredatının doğrudan ihlal edilmediğini düşünen Hessian Eğitim Bakanlığına ulaşarak bu tür meselelerin ele alınmasının yeterli olmadığını söylerken bazı veliler daha sonra bu okuldan çocuklarını aldıkları görülmüştür (Brassuer, 2017).

Bir yandan evrim görüşü savunucularının eğitimde evrim dışında başka bir görüşün öğretilmemesini düşünen grup olduğu gibi son zamanlarda Amerika'da ortaya çıkan, Pastafaryan ya da Uçan Spagetti Canavarı Kilisesi akımı ortaya çıkmıştır. Bu hareket, Kansas Eğitim Dairesinin evrim ile birlikte akıllı tasarımın da öğretilebileceği yönündeki kararına bir tepki olarak doğmuş, parodi bir harekettir. Bu görüş ise kainatın görünmeyen, Uçan Spagetti Canavarı olarak da adlandırılan bilge bir varlık tarafından bir günde yaratıldığını öne sürmektedir. Bu görüşün okullarda okutulmasını talep eden, bir sahte din olan Pastafaryan görüşü yayılmaktadır (Brassuer, 2017). En genel anlamı ile bakıldığında bu hareketin bir trol hareketi olduğu, akıllı tasarımın eğitim sistemine dahil edilme çabalarını sulandırmaya ve hedef saptırmaya yönelik bir görüş olduğu görülebilmektedir.

Evrim ve Doğal Seçilim

Darvinizm ya da geniş anlamı ile Evrim Teorisi, cansız maddelerden tesadüfen bir hücrenin ortaya çıktığı, ondan da günümüzdeki çeşitli canlıların meydana geldiğini ve en nihayetinde maymundan insana geçildiğini iddia eden bir görüştür (Tatlı, 2007). Türler arasında bir sınırın olmadığını ileri süren Lamarck, Lyell ile birlikte ilk defa "evrim" kelimesini kullanmıştır. Bu görüşe göre evrim, organik bir tipte, uzun bir süre sonra diğer tiplerin gelişmesi olarak nitelendirilmektedir. Yaşayan organizmaların evrimi düşüncesine ilk şekli Buffon vermiştir. Buffon, Doğa Tarihi isimli kitabında organizmalar arasındaki küçük farklılıklara dikkat çekerek geçen zaman ile birlikte türlerin değişeceğini iddia etmiştir. Zamanla bu fikir Erasmus Darvin (Darwin'in dedesi) tarafından geliştirilmiş, organizmaların çevrelerine uyum gösterdiği sonucuna ulaşmıştır (Topdemir & Unat, 2013).

1973'te ünlü evrimci Theodosius Dobzhansky, "Evrimin ışığı dışında biyolojide hiçbir şeyin anlamlı olmadığı" iddiasını ortaya atmıştır. Ayrıca evrim, dünyada neden bu kadar çok farklı organizma türü bulunduğunu; benzerlik ve farklılıkları açıklamaya çalışan bilimsel bir görüştür (Ayala, 2008). Bununla birlikte evrim, farklı anlamlarda da kullanılabilmektedir. Bazen Darvinizm ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Darwin, doğal seçilim fikrini savunmaktadır. Doğal seçilime göre canlılar çevrelerine uyum sağlamakta, çevrelerine uyum sağlayan canlılar hayatta kalmakta, yeni özellikler kazanmakta ve bu özellikleri sonraki nesillere aktarmaktadırlar (Beckwith, 2003). Darwin tarafından ortaya atılan doğal seleksiyon, organizmaların ("tasarımları" için) uyarlanabilir konfigürasyonunu ve fonksiyonunu açıklayan süreç olarak gösterilmiştir (Ayala, 2008). Yine evrimi savunan bilim adamlarına göre organizmaların çevrelerine uyum sağlamaları, yeryüzünde canlı türlerinin çeşitlenmesine olanak sağlayan türleşme (bir türün tekrar tekrar iki veya daha fazla yeni türe ayrılması) ve ortak atanın olması gibi üç temel özellik evrimin var olduğunu gösterdiği (Brassuer, 2017) iddia edilmektedir.

Evrim ile ilgili tartışmaların belki de en önemli huşularından birisi de din ile olan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin natüralist evrim, herhangi bir tasarımcı, yaratıcı veya manevi varlığa başvurmadan, tüm evrenin maddi süreçlerle açıklanabileceğini iddia etmektedir. Bu nedenle, böyle bir evrim görüşünün doğru olduğunu söylemek, natüralizmi (veya materyalizmi) dünya görüşü olarak söylemek demektir (Beckwith, 2003). Bu bağlamda

değerlendirildiğinde evrimsel görüş ekonomi, teknoloji ya da sosyal alanlardaki gelişmeleri ilahi vahiyler üzerine değil, bilimsel gerçekler üzerine kurgulamaktadır (Brassuer, 2017).

Evrimin eğitime yansımasına bakıldığında, dünya çapında benzer farklılıklar görülmektedir. Örneğin İngiltere'de 14-16 yaş arası öğrenciler için ortaokullarda fen öğretimi hükümleri kanıta dayalı bir disiplin olarak bilime büyük önem verirken (Cleaves & Toplis, 2007), Fransız ulusal müfredat programlarında evrimle ilgili konular yer almaktadır. Ayrıca yine Fransa'da bilimsel kabul edilen teoriler tartışmaya açılmamaktadır (Chanet & Lusignan, 2008). Yine 1987'de ders kitapları üzerinde yapılan bir araştırma, kitapların yeteri kadar evrimle ilgili bilgi içermemesi bakımından bilim dışı kabul edilmiştir (Smith et al., 1995).

İngiltere fen eğitiminde bir konu olarak evrime verilen dikkatin en az düzeyde olduğu söylenmektedir. Evrim teorisinin yetersiz bir şekilde sunulduğu ve evrimi destekleyecek eski ve güncel olmayan örnekler kullanıldığı için bu görüşün öğretimini zayıflaştırdığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte İngiltere fen müfredatının, evrim çalışmasına önem vermemesi de genel olarak evrimin öğretimi açısından problem olarak kabul edilmektedir. Denilebilir ki İngiltere'de çocuklar, evrim ile ilgili kavramları ancak 14 ve 16 yaşları arasında görmektedirler (Williams, 2009). İngiltere'de 1999 yılındaki bir öğretim programında biyolojide evrimin öğretilmesi kazanım olarak ifade edilmektedir. Buna göre "*Öğrencilere; fosil kalıntıların evrimin kanıtı olduğu; varyasyon ve seçimin evrime veya neslin tükenmesine nasıl yol açabileceği öğretilmelidir.*" (Williams, 2008).

Başka bir örnek de Minnesota eğitim sisteminden verilebilir. Bu konuda eyalet, evrim eğitimi için güçlü devlet standartlarına sahiptir. Örneğin, Minnesota K-12 Bilim Çerçevesi'nde (2003) evrimle ilgili "*lise düzeyindeki tüm öğrenciler için yaşam biliminde öğretim odağının hücre yapısı ve fonksiyonu, biyolojik sistemlerde madde ve enerji arasındaki ilişki, kalıtım, biyolojik evrim, organizmaların davranış ve birbirine bağımlılığı hakkında bir anlayış geliştirmesini gerektirmektedir*." şeklinde ifade edilmektedir (Moore & Kraemer, 2005). Minnesota Lise Seviyesi Mezuniyet Standartları ise tüm lise mezunlarının, doğal seleksiyon ve biyolojik çeşitlilik dâhil, "*zaman içindeki biyolojik değişimi anlamaları*" gerektiğini belirtir (Moore & Kraemer, 2005).

2012 yılında Ulusal Araştırma Konseyi tarafından hazırlanan K-12 Fen Eğitimi için Çerçeve Programı; biyolojik evrimi, yaşam bilimlerinde tüm öğrencilerin bilmesi gereken dört

temel fikirden biri olarak listelemektedir. Çerçeve ayrıca "*Evrim ve bunun altında yatan kalıtım ve değişkenlik genetik mekanizmalarının Dünyadaki yaşamın birliğini ve çeşitliliğini anlamanın anahtarı olduğunu*" belirtmektedir. "*Ortak soy ve çeşitlilik kanıtı, doğal seçilim, adaptasyon, biyoçeşitlilik ve insanlar*" bu temel kavramda yer alan bileşenler olarak sayılmaktadır. Ancak bu programda yaratılışçılık ve akıllı tasarım geçmemektedir (Diamond, 2014).

Evrimin eğitime yansıması ile ilgili en önemli çalışmalardan birisi de Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından hazırlanan bir rapordur. Bu raporda Yaratılışçılık ve akıllı tasarım gibi herhangi bir formun bilimsel gerçeğe dayanmadığı ve bu tür bir içeriğin bilim sınıfları için uygun olmadığı iddia edilmektedir. Yine aynı raporda yaşamı anlamlandırmak için bilimsel temel bakış açısının evrim teorisi olduğu söylenmektedir (Brassuer, 2017). Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından hazırlanan raporda ayrıca (Brassuer, 2017) dikkatli olunmazsa yaratılışçılığın insan hakları için bir tehdit olduğu, çocukların zihninde karışıklığa sebebiyet verdiği, yaratılışçılığı savunanların uzman olmayan bilim adamlarının görüşlerine önem verdikleri, evrim bilimsel bir görüş olduğu için öğretim programlarının (müfredat) merkezinde olması gerektiği, fikir özgürlüğü bağlamında Yaratılışçılık ile ilgili konuların bilimsel açıdan kabul edilebilir bir durum olarak değil kültürel ya da dini eğitime konu olabileceği iddia edilmektedir.

Örnek birkaç ülke bağlamında ele alındığında ise Hollanda'da 1999 yılında çeşitli siyasi partilerin bir araya gelerek dini okullar da dahil olmak üzere tüm okullarda evrim görüşünün tüm öğretim programlarının zorunlu bir parçası olarak yer alması gerektiği konusunda mutabakata vardıkları raporlanmaktadır. 2005 yılında Eğitim Bakanının Darwinist görüşün yetersiz kaldığı, akıllı tasarım düşüncesinin de okullarda yer alabileceğine ilişkin açıklamaları hem kendi partisi hem de diğer partilerde tepki ile karşılanmıştır (Brassuer, 2017).

Başka bir örnek olarak İtalyan Eğitim ve Araştırma Bakanı Letizia Moratti, Şubat 2004'te, eğitim reformları kapsamında; özellikle ilk ve ortaokullar müfredatında yapılan değişikliklerle, evrim teorisinin öğretiminin kaldırılmasını amaçlayan bir kararname teklif edilmesi üzerine İtalyan bilimsel ve gazeteci toplulukları harekete geçtiği; evrim çalışmasının genel bir yaşam görüşü için hayati önem taşıdığını ve doğa bilimlerinin modern kültürdeki önemini vurgulayan bir rapor hazırladıkları belirtilmektedir (Brassuer, 2017).

Yunanistan'da ise eğitim sisteminde evrimsel görüş yasaklanmamış olmakla birlikte, genelde derslerin en sonuna ya da dönem sonlarına denk gelecek şekilde planlandığı, zaman yetmemesi gerekçesi ile de ortaöğretimde bu görüş nadiren işlenmekte olduğu (Brassuer, 2017) belirtilmektedir.

Son olarak Rusya'da yaşanan bir olay örnek olarak verilebilir. Rusya'da 2007 yılında 16 yaşında bir kız öğrenci ve babası, evrimsel görüşü kendi değerlerine uymadığı için ders olarak almayı reddettiklerini belirten bir bir başvuruları bulunmaktadır. Bu konuda tepkiler artarak devam etmektedir. Bazı dini otoriteler, Sovyet Rusya döneminden kalan tek teori olması bakımından evrimsel görüşü eleştirmektedirler. Uluslararası yasal düzenlemelere göre evrimsel görüşün yerel halkın inancına aykırı olduğu için okutulmaması gerektiğini düşünülmektedir (Brassuer, 2017).

Bu konudaki tartışmalara genel olarak bakıldığında; insanlık, kâinat, canlıların çeşitliliği gibi konularda ortaya konulan Yaratılışçılık, Yaratılış Bilimi ya da Akıllı Tasarım gibi dini açıklamaların hiçbir koşulda fen derslerinde okutulamayacağını, bu konuda sadece bilimsel açıklama getirmeye çalışan evrimsel görüşün okutulması gerektiği bilim otoriteleri tarafından iddia edilmektedir (Anti-Defamation League, 2012). Bu bakış açısı, aynı zamanda dünyanın her tarafında halkın tepkisine rağmen evrimin neden programlarda yegâne teori olarak okutulduğunu da açıklamada dikkate alınabilir. Bütün bu hususlarla beraber yapılan araştırmalar evrim fikrinin sınıflarda önemini kaybettiğini kaydetmektedirler (Berkman & Plutzer, 2011).

Yaratılışçılık, Akıllı Tasarım ve Evrim ile İlgili Yasal Durumlar

Yaratılışçılık, akıllı tasarım ya da evrim görüşlerinin eğitime yansımaları ile ilgili en önemli ana başlıklardan birisi de mahkemelere taşınmış durumların olmasıdır. Çeşitli vesileler ile mahkemelerin verdikleri kararlar, eğitimdeki düzenlemeleri de bir anlamda garanti altına almaktadır. Zira mahkemenin verdiği herhangi bir kararda anılan görüşlerin eğitime yansıması da olumlu ya da olumsuz olmak üzere etkilenmektedir. Herhangi bir eğitim sistemi değişikliği yerine köklü ve kalıcı izleri olabilecek değişiklikler daha çok mahkemelere taşınmaktadır. Bu hususta en önemli örneklerden birisi de evrim konuları üzerindeki değişiklik önerileri oluşturmaktadır.

Eğitim sistemindeki kararların kendiliğinden olmadığı ve belli mekanizmaların denetimi altında olduğunu gösteren en önemli göstergelerden birisi de; okul kurulları, Ulusal Bilim Eğitimi Merkezi gibi kuruluşlar, devlet bilim akademileri ile yerel bilimsel ve profesyonel kuruluşlar tarafından izlendiği (Berkman et al., 2008) gerçeğidir. Bu şekilde eğitimdeki herhangi bir köklü değişiklik bu mekanizmalar tarafından denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır.

Evrimin okullarda okutulup okutulamayacağı, okutulacaksa nasıl okutulacağı konusu tartışma konusudur. Bu konuda ABD'de 1922'den günümüze fen eğitiminde evrim öğretimi ile ilgili yasalar mevcuttur (Zimmerman, 1987). 21 Mart 1925'te Tennesee Evrim karşıtı yasa kabul edilmiştir. John Scopes biyoloji derslerinde evrim görüşünü destekleyen muhtevaya sahip bir kitabı okutturunca, bu yasaya muhalefetten suçlandı (Palmer, 1983). Bu şekilde evrim ile ilgili ilk mahkeme "Maymun Duruşması" olarak adlandırılan dava ile açılmıştır (Brassuer, 2017). Scopes'i takip eden yaklaşık otuz yıl boyunca evrimsel görüşün etkisi gittikçe azalmaktaydı. 1958 yılındaki yasal düzenleme ile biyoloji içeriğinin güncellenmesi ve modern argümanlarla desteklenmesi kararı alındı. Bu şekilde evrim ile ilgili konular ders kitaplarında daha fazla yer almaya başlamıştır. 1968'de Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, bazı eyaletlerde yürürlükte olan evrim karşıtı yasaları anayasaya aykırı ilan etmiştir (Brassuer, 2017). Evrim teorisinin yasaklanmasına ilişkin karar 1970'te yine bir mahkeme kararı ile kaldırılmıştır (Diamond, 2014).

Yaratılışçılık ile ilgili fikirlerin okullarda okutulmasından rahatsızlık duyan evrimci görüşü savunanlar, "*evrimsel görüşe zıt olması, bilimsel olmamasına rağmen*" Yaratılışçılık fikrinin biyoloji öğretmenleri arasında popüler olmasından rahatsızlık duymakta ve ilginç karşılamaktadırlar. Yine bu rahatsızlık bazı eyaletlerde yaratılışçılığın öğretilmesine olanak sağlayan yasalara da karşı çıkmaktadırlar. Örneğin Kentucky Gözden Geçirilmiş Tüzüğü'ne göre öğretmenler İncil'de sunulduğu şekli ile yaratılışın anlatılmasını cesaretlendirmekte olduğu ifade edilmektedir (Moore & Cotner, 2009).

Louisiana'daki Yaratılış Yasası, ABD Yüksek Mahkemesi'ne temyiz için müracaat edildi. 1987'de Temyiz mahkemesi, bu hareketin "temel amacının, devlet okulu fen dersi müfredatını ikna edici bir avantaj sağlamak üzere evrimin olgusal temelini bütünüyle reddeden bir görüşten özel dini doktrin olacak şekilde değiştirmesi olduğu sonucuna varıldı. Böylece, Kanun ya belirli bir dinî öğretiyi bünyesinde barındıran yaratılış bilimi teorisini teşvik etmek ya da belirli dini

mezhepler tarafından beğenilmeyen bilimsel bir teori öğretisini yasaklamak için tasarlanmıştır. Her iki durumda da yaratılış yasasının ilk değişikliği zedelediği kararına varılmıştır (Ayala, 2008).

1987 Edwards / Aguillard Yüksek Mahkemesi yaratılışçılığın dini bir mesele olması dolayısıyla, devlet okulu fen derslerine dahil etmenin anayasaya aykırı olduğuna karar vermiştir (National Academy of Sciences, 2008). İki kızı Dover Lisesi'nde okuyan yerel bir peyzaj firmasında ofis yöneticisi Tammy J. Kitzmiller (Cavanagh, 2019) yaratılışçılığın okutulması için mahkemeye başvurmuş ancak 2005 yılında Pennsylvania Dover'da bulunan bir mahkeme, akıllı tasarım öğretimini dini inanca dayandığı ve bilim olmadığı için anayasaya aykırı olduğunu kararını vermiştir (National Academy of Sciences, 2008). Halk, din derslerinin fen bilgisi müfredatı ile uyumunun sağlanmasını istemiş ancak önde gelen akademisyenler, evrim konusunda bilimsel fikir birliğine varmış ve yaratılışçılık fikrini savunanlar davayı kaybetmiştir (Berkman & Plutzer, 2011).

Yukarıda bahsedilen Kitzmiller v. Dover Okul Davası olarak bilinen davada federal yargıç kararı "*Mahkemeye sunulan deliller güçlü bir şekilde göstermektedir ki akıllı tasarım görüşü dini bir bakışı yansıtmakta olup sadece yaratılışçılığın yeniden bir adlandırması olup bilimsel bir teori değildir. Dolayısıyla akıllı tasarım fikri hakemlerden geçmesi gereken herhangi bir araştırma, veri ya da yayın olamaz*." şeklinde vermiştir (Ayala, 2008). Bu mahkeme kararı aynı zamanda kurumsal olarak bilim ve kilise arasında sınırların ortadan kalkacağı için mahkeme tarafından reddedildiği ve Yaratılışçılık fikrinin zayıflaması için bir gerekçe olduğu iddia edilmektedir (Brassuer, 2017; Marris, 2005).

Yine 2005 yılında bazı evrim karşıtı gruplar, yalnızca yaratılışçılığın bilimsel statüsü hakkındaki yanılgıları açıklamakla kalmayıp aynı zamanda yaratılışçılığı içerecek şekilde bilimi yeniden tanımlamaya çalışarak, durumu bir adım daha ileriye götürmüşlerdir. 2005 yılında, Kansas Eyalet Eğitim Kurulu devletin fen öğretimi standartlarında bir değişiklik yaptı. Bu değişiklikte "*doğal fenomenleri anlamak için herhangi bir teori*" ifadesi eklenmiş, bu ifadeler doğaüstü açıklamalara da yol açabileceği için eleştirilmiş; eğitim kurulunun değişmesi sonucunda önerilen değişiklik de geri alınmıştır (Thanukos, 2010).

Devlet okullarında evrim öğretimi konusundaki tartışmaların sürekliliği ve bu tartışmaların sürekli gelişen dağılımı, Amerikan tarihçilerinin, kültürel antropologların ve

sosyologlar tarafından kaçınılmaz bir süreç olarak nitelendirilmektedir. 1987'de, Yüksek Mahkeme'nin Edwards v. Aguillard'ın Louisiana'nın "Yaratılışçılık Yasası"nın izin dini desteklediği gerekçesiyle anayasaya aykırı olduğuna karar vermesine rağmen, yapılan bir kamuoyu araştırmasında her 10 kişiden yedisi, evrim ile birlikte İncil'den yaratılış ile ilgili bilgilerin de okutulması gerektiğini düşünmektedir (Leonard, 2004).

Evrendeki belirli karmaşıklığın nedenini açıklamaya çalışan akıllı tasarım teorisi, kökenler üzerindeki tartışmada yeni bir faktördür. ABD Yüksek Mahkemesi, devlet okulu fen dersi öğretim programlarında yaratılış ve evrim ile ilgili devlet yasalarını ele almıştır, ancak hiçbir zaman akıllı tasarımı ele almamıştır (Beckwith, 2003).

Bu arada belirtmek gerekir ki ABD Ulusal Bilimler Akademisi tarafından bilirkişi raporu olarak ilk baskısı 1984 yılında "Bilim ve Yaratılışçılık: Ulusal Bilimler Akademisinden Bir Bakış" olan kitabın 2008'de üçüncü baskısında ismini de "Bilim, Evrim ve Yaratılışçılık" olarak güncellemiştir (Ayala, 2008). Bu kitap, önce Arkansas eyaleti ve ardından kısa bir süre sonra Louisiana eyaletinin okullarda evrim teorisi ile birlikte 'yaratılış bilimi' öğretilmesini öngören yasama meclisleri tarafından kabul edilen tüzüklere cevap olarak UBA komitesi tarafından hazırlandı (Ayala, 2008).

Mahkeme için bilirkişi raporu olarak hazırlanan "Bilim, Evrim ve Yaratılışçılık" eserinde (National Academy of Sciences, 2008) genel anlamı ile dindar insanların bilim ve dini birbirinden bağımsız iki ayrı alan olarak değerlendirdikleri alıntılara yer vermektedir. Kitabın ilk bölümü bu bağlamda evrimsel süreci açıklama, bilimin doğası ile bilim ve din arasındaki farklılığa ayrılmıştır.

Anlaşılacağı üzere eğitim sistemini değiştirmek, bakanlığı ve hükümeti aşan bir konudur. Hükümette kimin ya da kimlerin olduğu, evrim konusunun öğretim programlarında yer alma durumunu tek başına belirleyememektedir. Ancak zamanla dünyada bu teori aleyhindeki çıkışlar yükselir, genel bir kanaat meydana gelirse, o zaman değişim daha kolay olur (Tatlı, t.y).

Sonuç ve Öneriler

Planlı eğitim faaliyetlerinde öğretim programlarına hangi konuların yansıyacağı ya da yansımayacağı, ülkenin olduğu kadar, dünyadaki baskın görüşlerin de etkisi altında kalmaktadır. Bu husus evrim görüşü için daha da önem kazanmaktadır. Zira evrimin karşısında

yer alan yaratılışçılık ve akıllı tasarım, dini hatırlattığı için özellikle fen öğretim programlarında yer almamaktadır.

Bu konu ile ilgili kamuoyu yoklamaları, öğrenci ya da öğretmen görüşlerine bakıldığında, okullarda hayatın başlangıcı ile ilgili hangi görüşlerin okutulması gerektiğine ilişkin sorgulamalarda anketlerin uygulandığı bölgelere göre sonucun farklılaştığı görülmektedir. Ancak belirgin olarak halkın evrim ile birlikte özellikle akıllı tasarımın da okutulmasını istemektedirler. Evrimin eğitimde okutulması gerektiğini düşünen ülkelerde ABD ve Türkiye en sonlarda yer almaktadır.

Yaratılışçılık fikri ile yine yaratılışçılık ile müttefik olan akıllı tasarım fikirleri, bilimsel olarak kabul edilmemekte, ahlaki ve dini olan konular bilim konusu değil, bilimi aşan konular olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, pozitivist yaklaşıma uygun düşmektedir. Ayrıca bu durum, bilim ve din ilişkisi bağlamında bir turnusol kağıdı görevi görmektedir. Bir yandan kutsal kitaplardaki yaratılış ile ilgili kıssalar, dini referanslar verilmeden manevi bir bakış açısı ile mantıksal açıklamalar yer alırken diğer yanda ise kanıtlara dayandığı iddia edilen evrim görüşü yer almaktadır.

Yaratılışçılığın coğrafyaları aşacak şekilde uluslararası fonlar ve koalisyonlar ile her geçen gün yayıldığından şikayetçi olan Silva (2017), bilim ve akademi camiasının da aynı şekilde örgütlenmeleri gerektiğini öğütlemektedir. Bununla birlikte sosyal medyanın da aktif bir şekilde kullanılması gerektiğini de ifade etmektedir. Bu konuda siyasetçi, sanatçı, youtuberlar, yazarlar vb gibi sosyal medyada takipçi sayıları fazla olan kişilerin bu konuda hassas olması gerektiğini önermektedir.

Bu durum, tersi için de düşünülebilir. Yani yaratılışçılık için de benzer durumlar oluşturularak yaygınlaşması sağlanabilir. Bu konuda Nursî'nin (2001) ahirzamanda materyalizmden kaynaklanan dinsizlik cereyanına karşı İsevîlik ve İslâmiyet'in bir araya gelme durumunda bu fikri dağıtacak kabiliyette olduğunu ifade etmektedir. Yani yurt içinde düzenlenen yaratılış kongreleri bu bağlamda çok önemli bir görev icra etmektedir. Bununla birlikte, uluslararası düzeyde farklı ülkelerden yaratılışçılık ile ilgili bilim adamları bir araya gelerek dünya çapında çalışmalar yapabilirler.

KAYNAKLAR

About. (n.d.). Retrieved October 12, 2019, from https://billdembski.com/about/

Aguillard, D. (1999). Evolution Education in Louisiana Public Schools: A Decade Following: Edwards v Aguillard. *The American Biology Teacher*, *61*(3), 182–188.

Anti-Defamation League. (2012). *Religion in the public schools religious doctrine in the science*.

Ayala, F. J. (2008). Science, evolution, and creationism. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *105*(1), 3–4.

Beckwith, F. J. (2003). Intelligent Design in the Schools: Is It Constitutional? *Christian Research Journal*, *25*(4), 1–9.

Berkman, M. B., Pacheco, J. S., & Plutzer, E. (2008). Evolution and creationism in America's classrooms: A national portrait. *PLoS Biology*, *6*(5), 0920–0924.

Berkman, M. B., & Plutzer, E. (2011). Defeating creationism in the courtroom, but not in the classroom. *Science*, *331*(6016), 404–405.

Brassuer, A. (2017). *The dangers of creationism in education*. Luxembourg.

Cavanagh, B. S. (2019). U . S . Judge Rules Intelligent Design Has No Place in Science Classrooms, 10–12.

Chanet, B., & Lusignan, F. (2008). Teaching Evolution in Primary Schools: An Example in French Classrooms. *Evolution: Education and Outreach*, *2*(1), 136–140.

Cleaves, A., & Toplis, R. (2007). In the shadow of intelligent design: The teaching of evolution. *Journal of Biological Education*, *42*(1), 30–35.

Cyranoski, D. (2009). Hong Kong evolution curriculum row. *Nature*, *457*(7233), 1067.

Diamond, B. S. (2014). Evolution in the Science Curriculum: The Need for a Middle Ground. *Journal of Education and Training Studies*, *2*(4), 21–27.

Ekoloji ve Evrimsel BiyolojiDerneği. (2017). Yeni Ortaöğretim Biyoloji Müfredatında Evrim Konusu Hakkında Açıklama. Retrieved October 20, 2019, from http://www.ekoevo.org/yeni-ortaogretim-biyoloji-mufredatinda-evrim-konusu-hakkinda-aciklama/

Forrest, B., & Gross, P. R. (2005). The Wedge of Intelligent Design Retrograde Science, Schooling, and Society. *Scientific Values and Civic Virtues*, 191–214.

Griffith, J. A., & Brem, S. K. (2004). Teaching evolutionary biology: Pressures, stress, and coping. *Journal of Research in Science Teaching*, *41*(8), 791–809.

Hess, D. (2006). Should Intelligent Design Be Taught in Social Studies Courses?. *Social Education*, *70*(1), 8–13.

Johnson, V. D. (2006). A contemporary controversy in american education: Including intelligent design in the science curriculum. *Educational Forum*, *70*(3), 222–236.

Leonard, C. S. (2004). *Intelligent Design and Public School Policy : A Deliberative Perspective*. Colorado University.

Levesque, P. J., & Guillaume, A. M. (2010). Teachers , evolution , and religion: no resolution in sight. *Review of Religious Research*, *51*(4), 349–365.

Marris, E. (2005). Evolution wins Pennsylvania trial. *Nature*, (December 2005), 9–10.

Matthews, D. (2001). Effect of a Curriculum Containing Creation Stories on Attitudes about Evolution. *The American Biology Teacher*, *63*(6), 404–409.

Moore, R., & Cotner, S. (2009). The Creationist Down the Hall: Does It Matter When Teachers Teach Creationism? *BioScience*, *59*(5), 429–435.

Moore, R., & Kraemer, K. (2005). The Teaching of Evolution & Creationism. *The American Biology Teacher*, *67*(8), 457–466.

National Academy of Sciences. (2008). *Science, Evolution and Creationism*. Washigton: The National Academies Press.

Nursi, S. (2001). *Mektubat*. İstanbul: Sözler Yayınevi.

Osif, B. A. (1997). Evolution & Religious Beliefs: A Survey of Pennsylvania High School Teachers. *The American Biology Teacher*, *59*(9), 552–556.

Özay Köse, E. (2010). Biyoloji Öğretmenlerinin Ve Öğrencilerinin Dini İnanışları Ve Evrim Teorisine Karşı Tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *38*, 189–200.

Palmer, T. (1983). God and Darwin in the Classroom. *The English Journal*, *72*(5), 49.

Pew Research Center. (2005). *Public Divided on Origins of Life Public Divided on Origins of Life*.

Reiss, M. J. (2009). Imagining the world: The significance of religious worldviews for science education. *Science, Worldviews and Education*, 135–148.

Scott, E. C. (2019). *Washington School District Wrestles with Creationism , " Intelligent Design Theory "*. Retrieved from https://ncse.com/library-resource/washington-school-district-wrestles-with-creationism

Sickel, A. J., & Friedrichsen, P. (2013). Examining the evolution education literature with a

focus on teachers: Major findings, goals for teacher preparation, and directions for future research. *Evolution: Education and Outreach*, *6*(1), 1–15.

Silva, H. M. (2017). Intelligent design endangers education. *Science*, *357*(6354), 880.

Smith, M. U., Siegel, H., & McInerney, J. D. (1995). Foundational issues in evolution education. *Science & Education*, *4*(1), 23–46.

Tatlı, A. (n.d.). Hükümetin 13 senedir, Milli Eğitimde Darwinist propagandaya devam ettirmesinin sebebi nedir? Bazı biyologlar bunu imani dejenerasyonun ve anarşizmin ana kaynağı olarak görüyorlar. Doğru mudur? | Sorularla Evrim. Retrieved October 13, 2019, from http://www.sorularlaevrim.com/icerik/sa-21

Tatlı, A. (2007). *Biyolojiden ideolojiye evrim teorisi*. İstanbul: Zafer Yayınları.

Thanukos, A. (2010). Communicating Evolution as Science. *Evolution: Education and Outreach*, *3*(2), 254–260.

Topdemir, H. G., & Unat, Y. (2013). *Bilim tarihi*. Pegem Akademi.

Williams, J. D. (2008). Creationist Teaching in School Science: A UK Perspective. *Evolution: Education and Outreach*, *1*(1), 87–95.

Williams, J. D. (2009). Belief versus acceptance: Why do people not believe in evolution? *BioEssays*, *31*(11), 1255–1262.

Zimmerman, M. (1987). The Evolution-Creation Controversy: Opinions of Ohio High School Biology Teachers. *The Ohio Journal of Science*, *87*(4), 115–125. Retrieved from http://hdl.handle.net/1811/23208

THE HYPOTHESIS OF EVOLUTION PROVIDED BY OTHER HYPOTHESES AND THEORIES RELATED TO VITALITY

EVRİMİN HİPOTEZ OLUŞUNUN DİĞER CANLILIKLA İLGİLİ HİPOTEZ VE TEORİLERLE SAĞLAMASI

Asist. Prof. Dr. Hüseyin ALLAHVERDİ[1] Suna ALLAHVERDİ
[1]Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Science, Dept. of Molecular Biology and Genetics, Muş, Turkey
E-mail: h.allahverdi@alparslan.edu.tr

ABSTRACT

The claim of evolution is that all living things consist of a first living being formed spontaneously. It is clearly seen that there are two pillars of evolution. These can be explained as the first living thing and speciation. Although there are huge problems with speciation, especially the subspecification mechanism, the flexibility of the “species” boundary in plants, mutations albeit very very exceptional, and the presence of intermediate forms, although few and controversial, require different evaluation. However, there are many hypotheses about the first pillar, the first living things. There is no scientific “theory" on this subject. Thus, at total, evolution is not a theory but a hypothesis. This can only be achieved by comparing evolution with hypotheses or theories that are related to life and that are presented before or after evolution. In this study, biogenesis, abiogenesis and cell theory will be compared with evolution and evolution will be shown to be a hypothesis.

Keywords: Evolution, Hypothesis, Biogenesis, Abiogenesis, Cell theory.

ÖZET

Evrimin iddiası; bütün canlılığın kendiliğinden oluşmuş olan bir ilk canlıdan bugünkü tüm canlıların meydana geldiği şeklindedir. Buradan evrimin iki ayağı olduğu açıkça görülmektedir. Bunlar ilk canlı ve türleşme şeklinde izah edilebilir. Türleşmeyle ilgili çok büyük sorunlar olmakla birlikte özellikle alttürleşme mekanizması, bitkilerdeki “tür” sınırının esnekliği, çok çok istisnai de olsa mutasyonlar ve pek az ve tartışmalı olmakla beraber ara formların olması, onu farklı değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ancak ilk ayak olan ilk canlı konusunda pek çok hipotezler vardır. Bu konuda bilimsel manada herhangi bir “teori” söz konusu değildir. Dolayısıyla evrim bir teori değil hipotezdir. Bunun sağlaması, canlılıkla ilgili olan ve evrimden önce veya sonra ortaya konulan hipotez ya da teorilerle evrimi karşılaştırmakla mümkün olabilir. Bu çalışmada biyogenez, abiyogenez ve hücre teorisinin evrimle kıyaslamaları yapılıp evrimin hipotez olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Hipotez, Biyogenez, Abiyogenez, Hücre Teorisi.

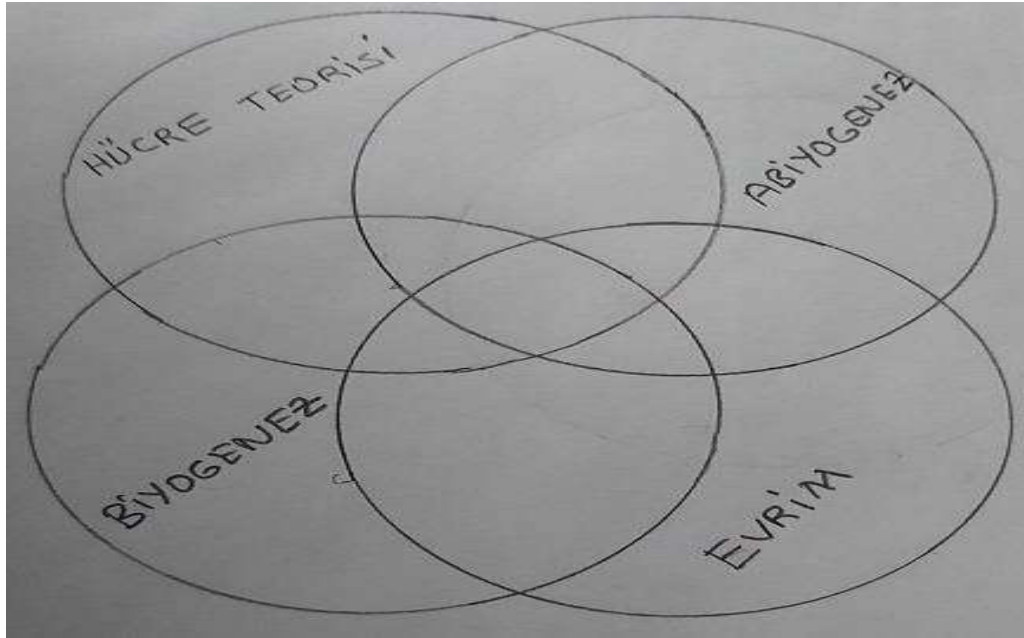
GİRİŞ

Bilim tarihinde, insanların karşılaştıkları problemleri çözmek için pek çok hipotezler geliştirdikleri malumdur. Bunların bir kısmının da kontrollü deney ve ya onun yerine geçebilecek kanıtlarla desteklenerek teori halini aldığı da malumdur. Bazı durumlarda problemlerin belirli oranda kesişmelerinden kaynaklı olarak, onları çözmek için ortaya atılan hipotezlerinde kesiştikleri bilinmektedir. Bu durum hipotezlerin sınanmasıyla gelişen teoriler

için de geçerlidir. Kuşkusuz bu tür bir kesişme bazı karışıklıklara sebebiyet verebilir. Öte yandan bir problem için ortaya konulan çözümler belirli oranda kendisi ile kesişen diğer bir problem için de çözüm teşkil eder. Bu bardağın dolu kısmıdır.

Üstelik evrim gibi küresel ölçekte tartışma konusu olmuş problemlerin çözümünde bu durum bir sağlama aracı görevi gibi, son derece önemli bir görev de ifa edebilir. Burada konuları itibariyle evrimle kesişen üç konu tespit edilmiş ve bunların evrimle ne kadar kesiştiği irdelenmiştir. Evrimle belirli bir oranda kesişen bu kavramlar Abiyogenez, Biyogenez ve Hücre Teorisidir. Bu kavramlardan ne kastedildiği ortaya konulacak ve kendisinin bilimsel yöntem başmaklarına göre hipotez mi yoksa teori mi olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bundan sonra evrimle kesişme durumları ortaya konulacaktır. Bunların totalde hipotez mi yoksa teori mi olduklarından hareketle evrimin de totalde bir hipotez mi yoksa teori mi olduğu sağlamaya tabi tutulacaktır.

Şekil : İlgili kavramların kesişmesi

Abiyogenez Aristo'ya dayandırılan ve canlıların nasıl oluştuğu konusunda kabuller ve iddialar içeren bir hipotezdir. "Aristo aktif öze bir madde olarak değil de, bir şey yapma yeteneği olarak bakıyordu. Aristo'nun kurduğu ve ondan sonra bir çok araştırıcının inandığı bu hipoteze abiyogenez veya 'kendiliğinden oluş' denir" (Tanyolaç ve Tanyolaç, 2008). Günümüz bilgileri ışığında abiyogenez canlıların cansızlardan kendiliğinden meydan geldiğini savunan

bir hipotezdir. 1861 yılında Louis Pasteur yaptığı deneyle canlının ancak var olan bir canlıdan meydana gelebileceğini deneysel olarak ortaya koymuştur. Bu tarihe kadar canlılık nasıl oluşur problemi için ileri sürülen " kendiliğinden cansız varlıklardan" oluşur manasındaki abiyogenez bilimsel yöntem basamaklarına göre bir hipotez yani çözüm önerisi olarak bilim tarihindeki yerini almıştır.

Buna karşın "Onyedinci yüzyılın sonlarına doğru (1680) İtalyan biyoloğu Francesco Redi, canlıların cansız cisimlerden değil, yine kendileri gibi canlılardan, üreme yoluyla oluştuğunu, yaptığı basit ve kontrollü deneylerle saptamıştır. Redi'nin bu hipotezine de 'biyogenez' denir." (Tanyolaç ve Tanyolaç, 2008). Biyogenez canlıların ancak var olan canlılardan meydana gelebileceğini savunan bir hipotez olarak ortaya konulmuş ve bu hipotez Pasteur'ün (1861) ilgili deneyiyle teori halini almıştır. Biyogenez, abiyogenezi çok net bir şekilde yapılmış olan kontrollü deneylerle elemine etmiş ve bilimsel manada dört başı mamur bir teori halini almıştır. Bilim tarihindeki en net teorilerden birsi de biyogenezdir. Biyogenez 158 senedir teori olduğu halde neden teoriliği görmezden gelinmektedir? Bu konumuzla direk ilgilidir. Ancak farklı bir çalışmanın konusudur.

Yukarıdaki alıntıda yazar hem biyogenezin "basit ve kontrollü deneylerle saptandığını" ifade etmekte hem de buna hipotez demektedir. Ancak birer çözüm önerisi olan hipotezler şayet bilimsel yöntem basamaklarına göre kontrollü deneylerle ortaya konurlarsa teori halini alırlar. Yani çözüm önerisi (hipotez) geçerli çözüm (teori) halini alır. Buna göre eğer biyogenez teori değilse bilim tarihinde teori yoktur. Üstelik bu teorinin gündelik hayatımıza da girdiğini (pastörize edilmiş gıdalar) biliyoruz. Alıntı yapılan yazarın kafa karışıklığına detaylı değinmeden (bu değerlendirmelerinden önce kontrollü deneylerle hipotezlerin teori halini alacağını ifade etmektedir) maalesef biyogenezin burada açıkça ortaya konduğu gibi teoriliğinin genel olarak bilimsel kitaplarda görmezden gelindiğini söylemekle yetinelim. Örneğin ülkemizde şimdilerde en çok takip edilen biyoloji kitabında biyogenez için şöyle demektedir: "Tüm canlıların daha önce mevcut olan canlılardan türediğini kabul eden ilke" (Champbell ve Reece, 2008)

"1839'da, iki Alman biyoloğu Matthias Schleiden ve Theodor Schwann tarafından canlılığın evrensel birimlerinin hücreler olduğu kabul edildi. Klasik tümevarım mantığıyla aynı zamanda yapılmış bir çok gözlemi temel alarak, bir genelleme yapmak- Schleiden ve Schwann kendilerinin ve başkalarının mikroskobik çalışmalarını özetleyerek, bütün canlıların

hücrelerden oluştuğu sonucuna vardılar. Bu genelleme hücre teorisinin temelini oluşturur. Bu teori daha sonra tüm hücrelerin diğer hücrelerden geldiği fikrini kapsayacak şekilde genişletilmiştir." (Champbell ve Reece, 2008).

Hücre teorisine göre canlılar hücrelerden meydana gelir ve bu hücrelerde kendilerinden önceki hücrelerden meydana gelir. Hücre teorisinin 'Hücreler kendilerinden önceki hücrelerden meydana gelir' kaidesi ile biyogenezin 'her canlı kendinden önceki canlıdan meydana gelir' şeklindeki açıklaması bir biriyle tamamen örtüşür. Çünkü neticede hücre de bir canlıdır ve üstelik canlıların önemli bir kısmı tek hücrelidir. Tek hücreli olmayan, mesela hayvanlar da döllenmiş yumurta olan, tek bir hücreden meydana gelmektedir. Segmentasyonda gerçekleşen olay budur. Bu örnekte yukarıda sözünü ettiğimiz kesişmenin çok net bir ifadesi ve görüntüsüdür. Bu kesişme biyogenez ve hücre teorisinin bilimsel manada teori olduğunun da kanıtıdır.

Aynı şekilde bu kesişmeler diğer iki kavaram olan evrim ve abiyogenez içinde geçerlidir. Darwin'in günümüze ulaşan düşüncesi ilk canlının bir şekilde yaratıldığı tarzındadır (Darwin, 2013). Ancak günümüz evrimcilerinin nerdeyse tamamına göre ilk canlı ya ilkin atmosfer koşullarında kendiliğinden meydana gelmiştir ve ya başka bir yerden dünyaya ulaşmıştır. Uzaydan canlılığın geldiği hipotezindense çok daha büyük bir oranda ifade edildiği gibi ilk canlının ilkin atmosfer koşullarında kendiliğinden meydan geldiği hipotezi hakim iddiadır. Başta Miller'in deneyi olmak üzere inorganik maddelerden organik maddelerin uluşabileceği ile ilgili deneylerde bulunmaktadır (Tatlı, 2008). Ancak organik madde canlı demek değildir. Bu organik maddelerden ilk canlının nasıl oluşabileceği ile ilgili 1930 da Oparin'in kuaservat (Demirsoy, 2008) hipotezi gibi iddia edilmiş farklı hipotezler de mevcuttur.

Burada evrimin ilk canlı için iddia ettiği kendiliğinden ilkin atmosfer koşullarında uluştu, hipotezi ile abiyogenezin canlılar kendiliğinden organik maddelerden oluşur hipotezi kesişmektedir. Bu kesişmeyi abiyogenezin nispeten anlık oluşum iddiası ile evrimin 3-4 milyar yıllık 'Dünyanın 3,500,000,000 yıl önceki durumuna yani yaşamın başladığı zamana geri dönmek mümkün olsaydı sadece bakteri benzeri hücreler görebilirdik' (Futuyma, 2008) türleşme serüveni ile bağdaştırmakta güçlük çekebilecekler için şu açıklamayı yapmak gereke bilir. Evrimin iddiası günümüzde var olan milyonlarca canlı türünün bu hipoteze dayalı ilk canlıdan oluştuğu iddiasıdır. Bu iddia evrimin (evrimciler) istemese de en büyük iddiasıdır. Çünkü evrimin iddiası oluşmuş olan ilk canlı ve bunun çeşitli sebeplerle farklı etkiler altında

ve 3-4 milyar yıl süren bir süreç içerisinde türleştiği şeklindedir. Türleşme sürecinin hepsi neticede bu hipoteze dayalı ilk canlıya dayanmaktadır. Bu 3-4 milyar yıllık hipotetik filimi geri sardığımızda ulaşacağımız yer evrimin iddiası olan, ilk canlının var olan organik maddelerden kendiliğinden oluştuğu şeklindeki hipotezdir. Ki bu ilk canlının oluştuğu durum da abiyogenezin iddiası olan organik maddelerden canlı kendiliğinden oluşur iddiasıyla büyük oranda örtüşmektedir. Bu da evrimin dört dörtlük bir hipotez oluşunun da kanıtıdır aynı zamanda. Biyogenez nasıl hücre teorisiyle kesişip bir birlerinin teoriliğini sağlamış oldularsa burada da evrim ve abiyogenez kesişmekte ve birbirlerinin hipotezliklerini pekiştirmektedirler.

Neticede abiyogenez ve ona karşı ortaya atılmış biyogenez canlılığın nasıl olabileceği ile ilgili kavramlardır. Aynı şekilde evrimde ilk canlının nasıl oluştuğu ile doğrudan ilgili olduğu için bunlarla kesişmektedir. Günümüz canlılarının hücrelerden meydana geldiğini ve bu hücrelerinde kendilerinden önceki hücrelerden oluştuğunu ifade eden hücre teorisi de bunlarla kesişmektedir. Hücre teorisinin her hücre kendinden önceki hücreden oluşur (aynı zamanda hücre canlı olduğu için) ifadesi, evrimin, canlılar kendilerinden önceki canlılardan türemiştir şeklindeki hipoteziyle kesişmektedir.

Sonuç olarak ismi üstünde teori olan hücre teorisi ve biyogenez teorisi canlıların var olan canlılardan oluştuğunu (bu ister organizma düzeyinde olsun ister de hücre düzeyinde olsun sonuç değişmez) gözlem ve deneye dayalı olarak ortaya koymaktadır. Dolayısı ile de birer teoridirler. Aynı şekilde abiyogenez canlıların kendiliğinden organik maddelerden oluştuğunu ifade ettiği gibi evrimde ilk canlının organik maddelerden kendiliğinden (herhangi bir dış müdahale olmadan) meydana geldiğini ifade etmektedir. Evrimin diğer iddiası olan türleşme de neticede gelip bu ilk canlıya dayanmak zorunda olduğundan ve bu canlının oluşumu ile ilgili sadece bazı hipotezler bulunduğundan, Abiyogenez ve evrim birer hipotezdirler (çözüm önerisi), teori (geçerli çözüm) değildirler.

KAYNAKLAR

1. Tanyolaç J, Tanyolaç T. Genel Zooloji. Ankara: Hatiboğlu Yayınevi, 7. Basım. 2008
2. Neil A. Champbell NA, Reece JB.(Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Ertunç Gündüz, Prof. Dr. Ali Demirsoy, Prof. Dr. İsmail Türkkan). Biyoloj. Altıncı Baskıdan Çeviri, Gözden Geçirilmiş 2. Türkçe Baskı, Palme Yayıncılık.2008

3. Charles D. (Çeviren: Öner Ünalan). Türlerin Kökeni. Evrensel Basın Yayın, 4. Basım.2013
4. Tatlı A. Evrim ve Yaratılış. İstanbul: Nesil Yayınları.2008
5. Demirsoy A. Kalıtım ve Evrim. Ankara: Meteksan Anonim Şirketi.2008
6. Futuyma DJ. Evrim. (Çeviri Editörleri: Prof. Dr. Aykut Kence, Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk),Palme Yayıncılık.2008
7. Duralı T. Biyoloji Felsefesi. Ankara: Akçağ Yayınları.

KNOWING THE CREATOR AND CREATION WITH CONSCIENCE ACCORDING TO RİSALE-İ NUR

RİSALE-İ NUR BAKIŞ AÇISIYLA VİCDAN'DAN YARATICI'YI VE YARATILIŞI ANLAMAK

Dr. İdris GÖRMEZ
Ahi Evran University, Retired Faculty Member, Kırşehir, Turkey
E-mail: idrisgormez@hotmail.com

ABSTRACT

Knowing the creator of the universe is the most important and first task of a human. The mind which is the most precious one among the sentiments attached to the soul has been given for his task, i.e. Marifetullah. The aim and wisdom of the human sending to this world are knowing the creator of the universe, believing and praying. There are countless witness and evidences that introduce the creator of the universe. Among the countless evidences, four inclusive evidences in Risale-i Nur are follow:

First evidence: The prophet Mohammed (SAV).
Second evidence: The book of universe.
Third evidence: The Koran.
Fourth evidence: The conscience.

In this submition, it will be mentioned that how conscience is an evidence of the creator of the universe and the creation event. In this respect, "appealing (cazip) is eternal beauty and excellence (kemal) of the God (Allah). The withdrawn is get in human the eternal beauty and excellence. Withdrawal state is an exalted state of these situations on human. In other words, this point of asking for help and point of support and the judge in this degree of order is the delicacy of the truth. The two windows open for the conscience. The eye of coscience is always open even if the mind's eye is close.

Keywords: Conscience, Creation, Creator.

ÖZET

Kâinatın yaratıcısını tanımak insanın en önemli, en birinci ve en başta gelen vazifesidir. İnsandaki duygular içinde en kıymetlisi olan ve ruhuna takılan akıl, marifetullah için verilmiştir. İnsanın bu dünyaya gönderilmesinin hikmeti ve gayesi, kâinatın yaratıcısını tanımak, O'na iman etmek ve ibadet etmektir. Kâinatın yaratıcısını tanıtan hadsiz şahitler, deliller, bürhanlar vardır. Allah'ı bize tanıtan gayr-ı mütenâhi burhanlardan küllî dört bürhan Risale-i Nur'da şu şekilde sayılmaktadır:

"*Birinci bürhan: Muhammed aleyhissalâtü vesselâmdır.*
İkinci bürhan: Kitab-ı kebîr ve insan-ı ekber olan kâinattır.
Üçüncü bürhan: Kitab-ı mu'cizü'l-beyan, Kelâm-ı Akdestir.
Dördüncü bürhan: Âlem-i gayb ve şehadetin nokta-i iltisakı (kavuşma noktası) *ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyârâtın mültekası* (kavşağı), *vicdan denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Evet, fıtrat ve vicdan akla bir penceredir; tevhidin şuâını neşrederler.*"

Bu bildiride dördüncü burhan olan vicdanın, kâinatın yaratıcısının varlığına ve yaratılışa nasıl bir delil olduğu üzerinde durulacaktır. Bu hususta; cazip (çeken) Allah'ın ebedi cemal ve kemalidir. İncizap (çekilen) ise, insanın bu ebedî cemal ve kemalin tesirine girmesidir. Cezbe (çekilme hali) ise, bu cazibe ve incizap hâlinin insan üzerindeki coşkun hâlleridir. Bir başka ifadeyle;*"Şu nokta-i istimdat ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hükümfermâlık, hakikat-ı nefsü'l-emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecelli ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır."*

Anahtar Kelimeler: Vicdan, Yaratılış, Yaratıcı.

GİRİŞ

1.1-VİCDAN KAVRAMI[1]

İslam Ansiklopedisi'nin vicdan maddesinde; "Bulmak, zenginleşmek, sevmek, üzülmek, öfkelenmek" anlamında Arapça mastar bir kelime olarak tarif edilmektedir. Istılahı manası ise, aynı yerde "insanın içinde bulunan ahlâkî otorite, ahlâkî değerler ve davranışlar hakkında hüküm verme ve yargılama kabiliyetini ifade ettiği şeklinde açıklama yapılmaktadır[2].

Bu anlamda vicdan, insanın içindeki iyiyi kötüden ayırabilen ve iyilik etmekten lezzet duyan ve kötülükten elem alan manevî his olarak tarif edilir. Bir bakıma vicdan, akıl için iyiyi kötüden ayıran bir temyiz mahkemesi olup insanın fıtratına yerleştirilmiş bir duygudur.

1.1.1.Risale-İ Nur'da Vicdan ve Bunun Tevhide Delil Oluşu[3]

Risale-i Nur'larda vicdan kalbin mazhar-ı hissiyatı olarak tarif edilir: "*Kalbden maksad; sanevberi* (çam kozalağı gibi) *bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan, ma'kes-i efkârı dimağdır."*[4]

Bediüzzaman burada insanın his ve duygularının sultanı olan manevî kalbin tarifini verirken vicdanın da bir manada tarifini yapar, kalp ve vicdanın farkına

değinir. Buna göre “kalp, fiziki bedenimizdeki çam kozalağını andıran bir et parçasından ibaret değildir. Kalp, Allah’ın bir ihsan ve ikram eseri olarak bize verdiği vicdandan gelen hissiyat ile dimağdan, yani akıldan gelen fikirlerin depolandığı ve şekillendiği bir latife, bir duygudur. Kalbi besleyecek ve onu çalıştıracak iki kanal, iki kutup vardır. Biri, yaratılışta insana takılan hakkın ve doğrunun kıstaslarını taşıyan, hislerin toplamını temsil eden vicdandır. Bu vicdandaki hakka ve doğruya pusula olan hisler, kalbe uzanan ve onu besleyen ana damardır.

İkincisi ise dimağdır; yani hakkı, batılı, doğruyu, yanlışı, zararı ve menfaati temyiz ve tefrik eden ve bunu fikir olarak kalbe ulaştıran ikinci ana damardır. Bir çeşit, kalbi besleyen ve şekillendiren iç ve dış etkenlerdir. Kalp, doğuşta boş bir sayfa iken, vicdan ve dimağ bu sayfayı dolduran iki kalem gibi çalışırlar”[5].

Bediüzzaman, Mesnevi-î Nuriye adlı eserinde Rabbimizi bize tanıtan dört büyük küllî tarif ediciyi sayar. Bu saydıklarından dördüncüsü vicdandır.

Nursî, vicdanın tevhide nasıl bir pencere olduğunu şöyle izah eder:

“*Âlem-i Gayb ve Şehadetin nokta-i iltisâkı ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyâratın mültekâsı vicdan denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Evet, fıtrat ve vicdan akla bir penceredir. Tevhidin şuâını neşrederler*.”[6]

Tek tek bu cümleleri açalım. önce Âlem-i Gayb ve Âlem-i Şehadete bakalım.

Âlem-i Gayb; içinde bulunduğumuz şu maddî âlemin dışındaki bütün gaybî ve bize görünmeyen âlemlerin adıdır.

Âlem-i Şehâdet ise; şu maddî ve kevnî âlemdir. Uzay, kâinat, dünya hepsi bu âlem tarifinin içindedir.

Vicdanın, nokta-i iltisak, berzah ve iki âlemden birbirine gelen seyyâratın mültekâsı olması ise; “İnsanın bedeni, “şehadet âlemi” denilen şu görünen âlemdeki varlıklardan istifade ettiği gibi, akıl ve kalbi de bu eşyayı yaratan ve ona hizmet ettiren Rabbini, Hâlıkını bilmek ve bulmakla tatmin olur. Bu cihetle de vicdan, gayb âlemi ile şehâdet âleminin “nokta-i iltisakı” yani bir nevi buluşma noktasıdır”[7].

Bediüzzaman, vicdan için, söz konusu cümlede ve başka yerlerde de olduğu gibi şuur sahibi anlamında fıtrat-i zişuur ifadesini kullanır. Buna göre; insan fıtratındaki

---

vicdan, akıl gibi şuurlu bir duygudur. Hatta bazen akıl şaşırır, ama vicdan kolay kolay şaşırmaz. Doğru ve hakkın ne olduğu hususunda bozulmamış ve kokuşmamış bir vicdan, akıl gibi şuurlu olarak tespitte bulanabilir. Bazen aklımız bir işi yapmayı münasip görürken, vicdan münasip görmeyip itiraz ile sızlar. Bu da vicdanın şuur sahibi olduğunu gösterir.

İnsan vicdan denilen şuurlu bir fıtrata sahiptir. Bediüzzaman, tevhid burhanlarından olan vicdan konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için dört nükteyi, yani bu konu ile ilgili dikkatle anlaşılabilen ince manaları nazara verir.

1.1.1.1- Fıtrat Yalan Söylemez

Nursî, vicdanın Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden birincisi "Fıtrat yalan söylemez" hakikatidir. Bunu değişik misallerle açıklar:

"*Mesela bir çekirdekteki meyelan-ı nümüv der ki; "sümbülleneceğim, meyve vereceğim." Doğru söyler. Mesela, yumurtada bir meyelan-ı hayat var, der; "piliç olacağım" biiznillah olur. Doğru söyler. Mesela, bir avuç su incimad ile* (donmayla) *meyelân-ı inbisâtı der; "fazla yer tutacağım" metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte şu meyelanlar irâde-i ilahiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellileridir, cilveleridir*"[8].

Hem kâinatta hem de insanın fıtratında sayısız kanunlar, kurallar ve kaideler bulunuyor. Bu kanunları ayakta tutacak, bu kaideleri daima işletecek bir irade bir kudret gerekiyor. Suyun kaldırma, yerin çekim, fidanın ağaç olma, çekirdeğin meyve olma, meninin hayvan ya da insan olma kuralları kendiliğinden ve tesadüfen olan şeyler değildir. Bütün bu mükemmel kanunların, işlerin, oluş ve fiillerin arkasında mükemmel bir irade vardır[9].

Buna göre vicdanın yaratılışında da Allah'ı tanıma ve bulma meyli bulunduğuna dikkat çekilmekte, onun yalan söylemeyeceği hükmüne varılmaktadır.

1.1.1.2- Sâika ve Şâika Duyguları

Nursî, vicdanın, Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden ikincisi, sâika ve şâika denen iki duygudur. Bunu şöyle izah eder:

"*Beşerin havâssü'l-hams-u zahire ve bâtınadan başka âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş'ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmi'a, bâsıra, zâika olduğu gibi bir hiss-i sâdise-i sâdıka olan sâika vardır. Hem bir hiss-i sâbi'a-i bârika olan şâika var. O şevk ve sevk yalan söylemez, yanlış gidemez"*[10,11].

Bu paragraftan anlaşıldığına göre insanda; görme, işitme, tat alma, koklama, dokunma gibi beş duyu organı vardır.

Bir de bu sayılanların dışında Bediüzzaman'ın tespit ettiği sâika ve şâika olarak isimlendirdiği duyular vardır. Bu ikisi gayb âlemine açılan pek çok pencerelerden olup insan tarafından pek farkına varılmayan şuur dışı hislerdir. Bediüzzaman bunlar üzerinde önemle durur.

Öte yandan insandaki sır denilen şey daha çok adı ve mahiyeti bilinmeyen duygular anlamında kullanılmıştır. Birçok his ve duygular bilinirken birçoğunun da varlığı hissedildiği halde mahiyet ve keyfiyeti bilinmiyor. İnsan, hayatın en cami ve mükemmeline mazhar olduğu için birçok his ve duygular ile donatılmıştır. Allah kendi isim ve sıfatlarını tanıtmak için insana bu isim ve sıfatları tartıp tanıyacak cihazlar vermiştir. Bu cihaz ve duyguların bilinen ve bilinmeyen pek çok adedi vardır. İşin uzmanları bu duygu ve latifeleri ana hatları ile tespit ve tayin etmişlerdir. Burada bunlardan herkesin rahatlıkla bilebildiği zâhirî ve bâtınî hislerin yanında bir de bilinmeyen hisler ve duygulara işaret ediliyor.

Sâika: Şuuru olmaksızın bir şeye sevk olunmaktır. Buna sevk-i İlahi de denir. Bazı felsefeciler buna sevk-i tabii veya içgüdü adını veriyorlar. Mesela; Bediüzzaman, arının mükemmel ve hikmetli vazifeleri görmesini sevk-i İlahi anlamında sâika duygusu ile izah eder. Yani Allah, arıya ne yapacağını sâika duygusu ile talim ediyor. Onu bu duygu vasıtası ile yönlendiriyor. Yoksa aklı ve şuuru olmayan arının o hikmetli ve mükemmel vazifeleri kendi başına görmesi ya da kör ve sağır tabiatın sevki ile yapması imkânsızdır.

Şâika: Canlılardaki şevk ve motive duygusudur. Allah, mahlûkatına yapacağı vazifeleri sâika ile bildirirken o vazifelere karşı istek ve arzuyu da şâika duygusu ile takviye ve teyit ediyor. Elbette bu sâika ve şâika duyguları her canlıda aynı derece ve mertebede görünmez. İnsanlarda daha câmi' ve daha mükemmeldir[12].

Sâika ve Şâika Duyguları, Allah'ı Bulma Konusunda Nasıl Bir Penceredir?

Nursî'nin "*hiss-i sâdise-i sâdıka*" olarak ifade ettiği doğru ve gerçek olan altıncı his denilen sâika ve "*hiss-i sâbia-i bârika*" dediği yedinci his denilen kuvvetli istek uyandırıcı olan şâika yani mahlûkattaki sevk ve şevk tevhide birer penceredir. Bu iki hissi ilmen bulduğunu ehl-i dalaletin ve ehl-i felsefenin bu meşhur olmayan hisleri, hata ederek, ahmakçasına, "sevk-i tabiî" dediklerini hâlbuki bunun bir ilham-ı fıtri olduğunu, insan ve hayvanı kader-i ilahinin sevk ettiğini söyler ve şöyle misal verir:

"*Meselâ, kedi gibi bazı hayvan, gözü kör olduğu vakit, o sevk-i kaderî ile gider, gözüne ilâç olan bir otu bulur, gözüne sürer, iyi olur.*

Hem rû-yi zeminin sıhhiye memurları hükmünde ve bedevî hayvânâtın cenazelerini kaldırmakla muvazzaf kartal gibi âkilüllâhm (et yiyici) *kuşlara, bir günlük mesafeden bir hayvan cenazesinin vücudu, o sevk-i kaderî ile ve o hiss-i kablelvuku ilhamıyla ve o sâika-i İlâhî ile bildirilir ve bulurlar.*

Hem yeni dünyaya gelmiş bir arı yavrusu, yaşı bir gün iken, havada bir günlük mesafeye gider, havada izini kaybetmeyerek, o sevk-i kaderî ile ve o sâika ilhamıyla döner, yuvasına girer"[13].

İşte insandaki vicdan da tevhide meylettirtici bir penceredir. İnsan, bozulmamış vicdanının sesine kulak verse, bu duygu onu Rabbine ulaştıracaktır.

1.1.1.3- Vicdan ve İki Nokta

Nursî, vicdanın Allah'ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden üçüncüsünde bizzat vicdanın kendine değinir ve vicdandaki nokta-i istinad, yani dayanak noktası ve nokta-i istimdad, yani yardım alınan nokta hakikatleriyle tevhide nasıl bir pencere açıldığını şöyle izah eder:

"Fıtrat ve vicdanda, nokta-i istinad ile nokta-i istimdad, iki hakikat-i zaruriyedir. Hilkatın safveti ve en mükerremi olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süfli, en berbat bir mahlûk olur. Hâlbuki kâinattaki hikmet ve nizam ve kemal bu ihtimali reddeder"[14].

İnsan fıtratında ve vicdanında sonsuz bir dayanma ve yardım bekleme noktaları var ve bu noktalar mevhum şeylerle geçiştirilip tatmin edilemez. Dolayısıyla insanın vicdanındaki sonsuz dayanma ihtiyacı sonsuz bir kudrete yaslanmak isterken, sonsuz

yardım ihtiyacı da zenginliği ve cömertliği sonsuz bir Zâtı ister. Bu da vicdanın bir arayışıdır[15].

Yaratılışta ve vicdanda dayanılacak ve yardım istenecek bir yer arayışı inkârı mümkün olmayan iki değişmez hakikattir. İnsan âciz ve fakirdir. Enfüsî ve âfâki, yani dâhilde ve hâriçte yardımlar görmesi, onun vicdanına konulan bu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetleriyle onu yaratanına teveccüh ettirir. İşte vicdandaki bu noktaların varlığı mevhum, hayal ürünü olmayıp hakikat olduğu gibi, onların iltica ettikleri, yardım diledikleri Zât'ın varlığı da muhakkaktır.

Yine konumuzla ilgili olarak Risale-i Nur'da şu açıklama yer almaktadır:

"*Evet, nev-i beşer, aczi ve düşmanların kesreti dolayısıyla dayanacak bir nokta-i istinada muhtaçtır ki, düşmanlarını def için o noktaya iltica etsin. Ve kezâ, kesret-i hâcât ve şiddet-i fakr dolayısıyla da istimdat edecek bir nokta-i istimdada muhtaçtır ki, onun yardımıyla ihtiyaçlarını def etsin[16].*"

Yine Otuzüçüncü Söz'deki 'İnsan Penceresi'nde bununla ilgili olarak şu ifadelere yer verir:

"*Gecede zulümat nasıl nuru gösterir. Öyle de, insan, zaaf ve acziyle, fakr ve hâcâtıyla, naks ve kusuruyla bir Kadîr-i Zülcelâlin kudretini, kuvvetini, gınâsını, rahmetini bildiriyor ve hâkezâ, pek çok evsâf-ı İlâhiyeye bu suretle âyinedarlık ediyor. Hattâ hadsiz aczinde ve nihayetsiz zaafında, hadsiz a'dâsına karşı bir nokta-i istinad aramakla, vicdan daima Vâcibü'l-Vücuda bakar. Hem nihayetsiz fakrında, nihayetsiz hâcâtı içinde, nihayetsiz maksatlara karşı bir nokta-i istimdad aramaya mecbur olduğundan, vicdan daima o noktadan bir Ganiyy-i Rahîmin dergâhına dayanır. Dua ile el açar. Demek her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîmin bârgâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir*"[17].

İşte Bediüzzaman burada insanın nokta-i istinadının ve nokta-i istimdadının ancak ve ancak Allah'a olan iman olduğunu belirtir. Yoksa insanın vicdanen daima azap içinde kalacağını ifade eder. Bir başka yerde de *"Kalpler ancak Allah'ın zikriyle huzura kavuşur."* manasındaki Ra'd suresindeki 28. Ayeti tefsir ederken;

“*Bütün ervah ve kulûbun dalâletten neş'et eden ıztırabat ve keşmekeş ve ıztırabat tan neş'et eden mânevî elemlerden kurtulmaları, bir tek Hâlıkı tanımakla olur. Bütün mevcudatı bir tek Sânie vermekle necat buluyorlar, bir tek Allah'ın zikriyle mutmain olurlar”*[18] diye açıklar.

İnsan kâinatta mükerrem, yani saygıdeğer, şerefli üstün özellikleri olan bir varlıktır. İşte yaratılışın safveti yani bir hülasası, meyvesi ve özü olarak tertemiz dünyaya getirilen insanda imandan gelen bu iki nokta-i istinad ve nokta-i istimdad olmazsa en berbat, en adi, en aşağı, en alçak bir mahlûk olur ki, bu da kâinattaki nizama, hikmete, yani gözetilen fayda ve gayeye, kemale, kusursuzluğa terstir.

1.1.1.4-Vicdan Sâni’ini Unutamaz

Nursî, vicdanın Allah’ın varlığına delil olduğunu ispat etmek için derin ve ince mana olarak nazara verdiği nüktelerden dördüncüsünde de vicdanın Sâni’ini unutamayacağına şöyle dikkati çeker:

“Akıl tâtil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sânii unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de onu görür. Onu düşünür. Ona müteveccihtir. Hads-ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldir,-daima onu tahrik eder. Hadsin muzâafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelânın muzâafı olan arzu ve onun muzâafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâle sevk eder. Şu fıtrattaki incizap ve cezbe, bir hakikat-i câzibedarın cezbiyledir.”[19]

Şimdi bu paragrafı biraz açalım.

“Akıl tâtil-i eşgal etse de, nazarını ihmal etse, vicdan Sânii unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de onu görür. Onu düşünür. Ona müteveccihtir.”

Akıl, Allah’ı inkâr etse de, nazar başka şeyler ile meşguliyetten dolayı Allah’ı görmese de, vicdan denilen fıtri duygular ve hassasiyetler asla bir İlah manasını unutmaz, daima O’na bakar O’nu hatırlatır, O’na müteveccihtir. İnsanlık tarihinde insanların farklı şeylere inanıp da inanmayı terk edememesi, bunun en güzel ispatıdır. Yani insanın vicdanı inanmaya programlanmıştır. Lakin insanların ekserisi bu fıtri realiteyi hep batıl yollarda ve yanlış şeylerde sarf ediyorlar[20].

"Hads ki, şimşek gibi sür'at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlahî, onu daima marifet-i Zülcelal'e sevkeder."

“Hads, uzun düşünce ve delile ihtiyaç kalmadan hâsıl olan ani beliren ilimdir. Sür'at-i intikal demektir. Ani ve doğru idrâktır. Delilden neticeye birden ve çabuk varmak

---

[19] Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.351.

[20] www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

manalarına gelir. Vicdanda işler ve oluşlar bu şekilde olur. Yani hakikatler birden belirir. Buna vicdanın sesi veya vicdanın miyarı denilir ki, bu her insanda az çok bulunan bir haldir. Ve vicdanın ilk hareketi ve ilk seziş mukaddimesidir"[21].

Burada yeri gelmişken hads meselesini açıklayıcı yaşadığım bir misali anlatmak isterim. Hapishanede gençler koğuşuna sohbete gitmiştim. Bir gencin; "görmediğimize nasıl inanacağız?" diye bir sorusu üzerine ben de gencin kolundaki dövmeleri göstererek; "O dövmeleri kime ve kaça yaptırdın?" diye sordum. O da bir cevap verdi.

Onun cevabı üzerine ben tekrar; "peki dövme yaptırdığın kolu kime yaptırdın?" diye sorunca birden kolunu havaya kaldırarak;
"Allah'a… Ben artık inandım hocam" diye cevap verdi.

İşte bu cevap vicdandan gelen, hads şeklindedir. Çünkü ani ve doğru şekilde verilmiştir. Burada vicdan, bir yaratıcının varlığına hads şeklinde açıkça işaret etmektedir. İşte akıl ve göz; yaratıcısını inkâr etse bile vicdan inkâr edemez.

"Hadsin muzâafı olan ilham, onu daima tenvir eder."

İnsanın bilmesi gereken hadsin muzaafı yani kat kat ileri derecesi olan ilham vardır. İlham, Allah tarafından kalbe gelen bir manadır. Dolayısıyla bu da Allah'ın varlığını haber vermektedir. İlhamın en cüzisi ve basiti hayvanat ilhamıdır. Sonra avâm-ı nâsın ilhamatıdır, sonra melâikenin ilhamatıdır, sonra evliya ilhamatıdır, sonra melâike-i izam ilhamatıdır.

Bu ilham meselesine yukarıda bahsi geçen kedi ve arı apaçık misallerdir. Yani gözü kör olan bir kedinin gözüne şifa olacak bir otu bulup sürmesi; yeni doğan bir arı yavrusunun yaşı bir günlük iken havada bir günlük mesafeye gitmesi ve izini kaybetmeyerek geri yuvasına gelmesi tamamen Allah'ın ilhamı iledir. Bu harika işler asla tabiata ve tesadüfe verilemez.

İşte hayata ait ihtiyaçları ve temin etme tarzlarını bildiren bu ilhamlar bir ilham edici zâtın varlığını ispat etmektedir.

İnsanın kalbinde şeytan vesvesesiyle melek ilhamı arasında sürekli mücadele vardır. Nefis ve şeytan insanı gaflete, günaha ve isyana götürmeye çalışırken; akıl ve vicdan da onu hakikat yönüne çekmeye çalışırlar. Bu melek ilhamı sayesinde bilinen ve hissedilen bir hakikat sür'atle kalbe taşınır. Ve kulun kalbinde rabbini tanıma, O'na şükür ve ibadet etmek arzusu kuvvet bulur. Bu arzu, daha da kuvvetlenirse iştiyaka ve nihayet ilahi aşka inkılâp eder. Bediüzzaman bunu aşağıdaki cümlede şu şekilde nazara vermektedir.

"Meyelânın muzâafı olan arzu ve onun muzâafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâle sevk eder."

Nasıl ki, marifette yani Allah'ı tanımakta en kuvvetli ve selametli yol, eserde Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellilerini okuduktan sonra tahkiki imana intikal şeklinde

---

21 www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

oluyor. Aynı şekilde, eserler üzerinde görünen muhabbete sebep olan güzellik ve mükemmellikler, insanı o güzellik ve mükemmelliklerin asıl kaynağı olan isim ve sıfatlara, isim ve sıfatlar da asıl ve memba olan Allah'ın Zat-ı Akdesine intikal ettirir. İnsanın doğrudan Allah'ın Zatına intikal etmesi çok zordur, bu yüzden insanlar genel olarak eserden müessire doğru giderler. Yani önce eserler üzerindeki tecelli okunur, sonra isimler, sonra sıfatlar, en sonunda Zat-ı Akdese intikal edilir.

İman ve marifette, çekirdekten ağaca kadar nasıl hadsiz mertebeler ve dereceler var ise, aynı mertebe ve dereceler muhabbette de vardır. Yani avam bir insanın imanı nasıl makbul ise, bu imana göre şekillenen muhabbet de aynı şekilde makbuldür. Fark sadece muhabbetin kuvvet ve zaafındadır; avamın iman ve muhabbeti zayıfken havas tabakasınınki kuvvetlidir. Bu yönden bakacak olursak her insanın Allah'a ve isimlerine bir muhabbeti olabilir. İşte burada bu muhabbetin safhalarına ve basamaklarına işaret ediliyor[22].

Bu konuda Risale-i Nur'da *" Beşer, fıtraten şu kâinatın Hâlıkına karşı hadsiz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünkü fıtrat-ı beşeriyede cemale karşı bir muhabbet ve kemale karşı perestiş etmek ve ihsana karşı sevmek vardır"* denilmektedir[23]. İnsan fıtratındaki bu muhabbet, perestiş etme ve sevme meyilleri vicdanen muhabbet edilecek, ibadet edilecek ve sevilecek birisinin varlığını apaçık göstermektedir.

Dünyada bütün güzellikler, kemaller, ihsanlar Allah'tandır. Dolayısıyla vicdanda Allah'a karşı muhabbet etme, Allah'a iman, Allah'ı tanıma fıtridir. İnsanın yaratılışında bu vardır. Bunun habercisi de vicdandır. Çünkü insanda, kendisine iyilik yapana bir karşılıkta bulunma isteği irade dışıdır. Bu da insanı bütün iyiliklerin sahibi olan Allah'ın varlığına vicdanî bir ispattır.

"Şu fıtrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir."

İncizap, çekilmeye müsait olma anlamındadır. Yani insan vicdanında çekilmeye müsait haller ve duygular vardır. Cazib ise çekilmeye müsait olan o latife ve duyguları kendine çeken şey anlamındadır. Yani çeken ve çekilen demektir. Cezbe ise bu çekilme zamanında çekilen şahsın girdiği manevi zevk ve sarhoşluk haline denir. Kişi bu halde coşar ve taşar. Hatta taşkınlıklar da yapabilir. Bu yüzden bazı evliyalar mazur görülmüştür.

Bediüzzaman'ın burada asıl vurguladığı husus, Allah'ın ebedi cemal ve kemali kâinatta müthiş bir cazibe kaynağı olmuştur. Bu cazibeye karşılık verecek incizap halini ise insanın fıtratına ve vicdanına derc etmiştir. Böylelikle cazibe ile incizap arasında sürekli bir alış veriş oluşuyor. Bu hal aynı zamanda Allah'ın varlığına ve birliğine delil de teşkil ediyor.

---

22 www.sorularlarisale.com (Müracaat, 1 Haziran, 2018).

23 Nursi, Bediüzzaman, S. Lem'alar. s. 57.

Mesela radyo istasyonu ancak alıcı ve verici ile çalışabilir. Bütün radyo alıcılarından çıkan sesler, hep birlikte radyo istasyonuna işaret ve delalet ederler. Aynı şekilde bütün insanların vicdanında hissettiği cazibe halleri, cazibedar bir hakikati akla gösterir. Şayet Allah hicapsız olarak görkemli ve şaşalı bir şekilde tecelli etse, insan cezbe halinden çıkamaz.

Özetle; cazip, yani çeken Allah'ın ebedi cemal ve kemalidir. İncizap, yani çekilen ise insanın bu ebedî cemal ve kemalin tesirine girmesidir. Cezbe yani çekilme hali ise bu cazibe ve incizap halinin insan üzerindeki coşkun halleridir.

Sonuç olarak; *"Şu nokta-i istimdat ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hükümfermâlık, hakikat-ı nefsü'l-emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan Sâni-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecellî ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır"*[24].

[24] Nursi, Bediüzzaman, S. Mesnevî-i Nûriye. s.352.

CRTIQUE OF EVOLUTION VIEW FROM POINT OF PRINCIPLE OF RESPONSE TO NEED

İHTİYACA CEVAP PRENSİBİ AÇISINDAN EVRİM GÖRÜŞÜNÜN KRİTİĞİ

Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN
Yıldız Teknik University, Faculty of Art and Science, Dept. of Molecular Biology and Genetics, İstanbul, Turkey
E-mail: ikocacaliskan@gmail.com

ABSTRACT

When we examine the structure and organs of living things, we see that they are created in a structure and features that will meet their needs. The basic needs of living things are nutrition, sheltering, protection and reproduction. We can clearly see that every living species are being created exactly responded for these needs. In other words, we understand that every creature and every species of life is able to survive by a creator who knows what they need. From a cell to multicellular livings such as plants, animals and human beings, we see that this principle is valid. We call it as “the principle of answer to need”. Studies in the fields of anatomy, morphology, physiology, biochemistry and genetics point to the existence of this principle. In this paper, “the principle of response to the need” will be explained with examples from bacteria to plant and from animal to human and with this, the critique of evolutionary view will be made.

Keywords: Evolutionary view, principle of answer to need, creation.

ÖZET

Canlıların yapısını ve organlarını incelediğimizde tam onların ihtiyaçlarına cevap verecek bir yapıda ve özelliklerde yaratıldıklarını görürüz. Canlıların temel ihtiyaçları beslenme, barınma, korunma, üreme gibi şeylerdir. Her canlı türünün bu ihtiyaçlar bakımından ne eksik ne fazla bir şekilde var edildiğini açıkça görürüz. Yani her canlının ve her canlı türünün yaşayabilmesi için ne gerekiyorsa bu ihtiyacı bilen bir yaratıcı tarafından bu gereklerin verilmiş olarak dünyaya geldiğini anlıyoruz. Bir hücrelilerden çok hücreli bitkilere, hayvanlardan insanoğluna kadar bu prensibin geçerli olduğunu görürüz. Buna “ihtiyaca cevap prensibi” diyoruz. Anatomi, morfoloji, fizyoloji, biyokimya ve genetik gibi bilim dallarında yapılan çalışmalar bu prensibin varlığına işaret etmektedir. Bu tebliğde bakteriden bitkiye ve hayvandan insana kadar örnekler ile ihtiyaca cevap prensibi açıklanacak ve bununla evrim görüşünün kritiği yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Evrim görüşü, İhtiyaca cevap prensibi, Yaratılış.

GİRİŞ

Canlı türlerinin vücut yapılarına ve organlarına baktığımızda tam da yaşamak için bütün ihtiyaçlarını giderecek tarzda ve yapıda olduklarını görürüz. Canlıların temel yaşam ihtiyaçları beslenme, barınma, düşmanlarından korunma ve üreme gibi şeylerdir. Canlıları incelediğimizde bu ihtiyaçların karşılanması bakımından her canlı türünün

kendine mahsus farklı vücut ve organ yapılarına sahip olduklarını görürüz. Bu farklılıklar aynı zamanda bilim insanlarının türleri birbirinden ayırt etmesinde birer ölçüt olarak kullanılmaktadır. Türlerin ihtiyacına tam cevap verecek tarzdaki bu tahsis akılsız tabiatın işi midir? Evrimcilerin iddia ettikleri bir evrimsel sürecin işi midir? Yoksa canlıların bütün ihtiyaçlarını bilen onların yaratıcısının işi midir? Bu bildiride canlılardan örnekler verilerek bu soruların cevapları müzakere edilecektir.

BAKTERİDE "İHTİYACA CEVAP" PRENSİBİ

Önce bir hücreli canlılar (bakteri, amip gibi) sonra da çok hücreli canlılar (bitkiler ve hayvanlar) zamana göre yaratılmışlardır. Yani yaratılışta bir tedriç vardır. Ama bu, bir hücrelilerin evrimleşerek çok hücrelileri meydana getirdiğini göstermez. Olaya değişik bir boyuttan bakalım. Canlıları incelediğimiz zaman, bir hücreden büyük bir organizmaya kadar bütün canlılarda maksimum iktisat kanunlarının cereyan ettiğini görürüz. Hiçbir israfa ve abesiyete rastlamıyoruz. Yani yaratıcı her canlıya kendi ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede, sayıda ve mükemmellikte organ ve yapılar bahşetmiştir. Çünkü fazlası israftır. Buna, "ihtiyaca cevap" prensibi diyebiliriz.

Bir bakteri hücresine bu prensibin ışığında baktığımızda; bakteri küçük bir hücre olduğundan (prokaryot hücre) onun kendi ihtiyacına göre yapılar verildiğini görürüz. Gerçek bir çekirdeği (nukleus) yoktur ama onun ihtiyacına cevap verecek genetik materyale (DNA) sahiptir. Bu yüzden nukleusa ihtiyacı yoktur. Mitokondrisi yoktur ama aynı işi gören yani enerji (ATP) üreten girintili bir zar sistemi (mesozom) mevcuttur. Dolayısıyla mitokondri olmadan da bakteri hücresi enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Belki enerji üretim kapasitesi düşüktür ama bu da ona yetmektedir. Çünkü bu hücre küçüktür, fazlası israftır. Hayvan ve bitkileri meydana getiren hücreler ise (ökaryot hücre) bakteriye göre en az on kat daha büyüktür. Dolayısıyla gerçek bir nukleusa ve mitokondriye ihtiyacı vardır. O halde prokaryot hücrelerden ökaryot hücreler evrimleşmiştir düşüncesiyle bunu izah etmek kabil değildir[1]. Genetik metodların çok gelişmiş olmasına, hatta genlerin mühendisliğinin bile yapılır hale geldiği günümüzde prokaryot bir hücreyi ökaryot hücre haline dönüştürmek mümkün değildir. Ancak genleriyle oynayarak onların bazı özelliklerini değiştirmek mümkün olmaktadır. Nitekim bakterilere insülin geni ilave edilerek onlara insülin hormonu sentezletmek mümkün olmuştur. Bu da bakterilerin biyoteknolojik amaçlarla kullanımını sağlamaktadır. Bu özellik değişimi o bakterinin tür değiştirdiği anlamına gelmez. Bakteri aynı bakteridir. Sadece bir özelliği değişmiştir[2].

BİTKİDE "İHTİYACA CEVAP" PRENSİBİ

YER ÇEKİMİNE YÖNELİM ÖRNEĞİ

Bir tohumu ektiğimizde tohumdan önce kök çıkarak aşağıya doğru yönelir ve toprağın derinliklerine doğru büyümesine devam eder. Buna mukabil tohumdan çıkan gövdecik ise yukarıya yönelerek toprak üzerine çıkmaya çalışır. Aynı tohumdan çıkan kök niçin aşağıya gövde ise yukarıya doğru büyür? Sorusu eskiden beri bilim insanlarının araştırma konusu olmuştur. Bu hususta çeşitli teoriler ileri sürülmüştür. Teorilerin ortak noktası yer çekimidir. Kök hücreleri üzerinde yer çekiminin pozitif ve gövde hücreleri üzerinde ise negatif etkisinden bahsedilir[3]. Olayın ayrıntısına girecek değilim. Kısaca yer çekimi kök ve gövde hücrelerindeki hormonları farklı etkilemekte ve hormonlardaki asimetrik dağılım sonucu büyüme zıt yönde tezahür etmektedir. Bu teoriler ne kadar isabetlidir? Konu tartışılmaya devam etmektedir.

Yaptığımız öğrenci deneylerinde olayı sadece yer çekimine bağlamanın doğru olmayacağını anladık. Fasulye tohumlarını bir kapta çimlendirdikten sonra bunları tavana iple asılmış bir kalburun içine koyduk. Kökler kalburun deliklerinden geçerek aşağıya doğru büyümeye devam ettiler. Ancak kalburdaki tohumların üzerine ıslak bir bez koyduğumuzda bir süre sonra kökler yer çekimine meydan okurcasına yukarı doğru kıvrılarak kalburun deliklerinden geçip suya ulaştılar.

Bu deney bize gösterdi ki kökü çeken şey ihtiyaçtır. Yani rızıktır. Başlangıçta tohumun embriyosunda kök hücrelerinin bulunduğu radikula denilen bir yer vardır[4]. Buradaki hücreler yer çekimine pozitif cevap verecek şekilde kodlanmıştır. Tohum çimlenmeye başladığında bu kısım yer çekimi doğrultusunda aşağıya doğru büyür. Çünkü kökün ve dolayısıyla bitkinin suya ihtiyacı vardır. Su emme görevi de köke verildiği için bu emri yerine getirmede kök öncelikli olarak suyu bulmaya yönelir. Suyun aşağıda olduğu fıtri olarak bildirilen kökler önce aşağıya doğru uzadılar. Ancak yukarıda kalburun içindeki suyun çok daha yakında olduğunu hissederek yukarıya yöneldiler.

Bir fidan dikildikten sonra sürekli sağ tarafındaki toprağa su verilirse topraktaki kökler incelendiğinde bütün köklerin sağa doğru büyümüş oldukları görülür. Yine bir dere kenarına dikilen kavak fidanlarının köklerinin dikine değil dereden tarafa doğru büyümüş oldukları görülür. Bir kurak bölge bitkisi olan deve dikeninin kökleri ise derinlerdeki suya ulaşmak için metrelerce derine diklemesine büyür. Tohumdan yeni çıkan gövdeye gelince Yüce Yaratan'ın ona verdiği görev yaprakları ve meyveleri taşımak ve onları güneşe karşı tutmak olduğundan toprağın üzerine çıkmak için yer çekiminin rağmına olarak yukarıya doğru büyür.

Tohumdaki radikula denilen yerdeki kök hücreleri kendisine verilen görevin su emmek olduğunu ve suya ihtiyacı olduğunu, yine plumula denilen tohumdaki gövde hücreleri kendi görevlerini nereden biliyorlar? Demek ki bu bilgiyi önceden programlayan bir zat var. Daha tohum içindeyken kök ve gövde hücrelerinin ihtiyaçlarını bilen bir zat bu hücrelerin ihtiyaç dilleriyle ettikleri duaları bilmekte ve onlara cevap vermektedir. Bu duaya ihtiyac-ı fıtri duası denilmektedir. Bu duaların kabul edilmesi ise ihtiyaçlara cevap veren bir zatın varlığını gösterir. Yoksa yer çekimi mutlak etkili bir kuvvet olsaydı her zaman köklerin yer çekimine boyun eğmesi gerekmez miydi?

SU İLETİM BORULARI ÖRNEĞİ

Çam, göknar gibi kozalaklı ve iğne yapraklı bitkilerde trake adı verilen su boruları mevcut değildir. Suyun köklerden yapraklara taşınması işi bu bitkilerde sadece trakeid adı verilen iletim hücreleri vasıtasıyla yapılır. Geniş yapraklı bitkilerde ise hem trake hem de trakeidler vardır ve suyun taşınması bu iki iletim sistemiyle birlikte yapılır. Bazı bilim insanları; "iğne yapraklı bitkiler daha basittir. Çünkü trakeleri yoktur. O halde iğne yapraklılar evrimleşerek geniş yapraklı bitkileri meydana getirmişlerdir" şeklinde bir iddiaya sahiptirler[5].

İğne yapraklı bitkilerin geniş yapraklılara göre daha önce yeryüzünde var olduğunu fosil incelemelerinden anlıyoruz. Ancak bu, onların daha basit olduğundan yani trakeye sahip olmayışlarının bir sebebi midir? Olaya "ihtiyaca cevap" perspektifinden bakarsak, bu bitkilerin basit olduklarından değil ihtiyacı gereği trakesiz olduklarını görürüz. Adı üzerinde bu bitkiler iğne yapraklı olduklarından yaprak yüzeyi dardır. Yaprak yüzeyinde kalın bir kutikula tabakası vardır. Ayrıca bol miktarda reçine maddesi ihtiva ederler. Bunlar gibi sebeplerden dolayı, bu bitkilerde terlemeyle su kaybı çok azdır. Böylece köklerden alınan suyun bol miktarda ve hızla taşınmasına ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla trake gibi geniş çaplı su borularına ihtiyaçları yoktur. Oysa geniş yapraklı bitkilerde yaprak yüzeyi geniş olduğundan su kaybı fazladır. Aynı zamanda geniş yaprak yüzeyi daha çok güneş ışınlarına ve sıcağa maruz kaldığından yaprakların aşırı ısınmasına çare olarak bol miktarda suyun yapraklardan buharlaşmasıyla serinleme tertibatına ihtiyaç söz konusudur. Onun için geniş yapraklılarda trakeidlerin yanında trakelerin de bulunması bu ihtiyaca bir cevaptır. Böylece; iğne yapraklılarda trake bulunsaydı israf olacaktı, geniş yapraklılarda ise trake bulunmasaydı bir eksiklik olacaktı. Bu da her canlının ihtiyacına göre cevap verildiğini göstermektedir[1].

Bu hususta canlılar sayısınca misaller vermek mümkündür. Her canlı türünün ne kadar ve nasıl bir anatomik yapıya ve hangi özelliklere ihtiyacı varsa onlara sahip olduğunu görüyoruz. Canlıların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde donatılmış olmalarını bir takım evrim mekanizmalarına havale etmek pek mantıklı görünmüyor. Nasıl ki bir

makine bir mühendisin planından, ilminden çıkıyorsa canlıların da bir planlayıcının ve yaratıcının varlığına işaret ettiğini söyleyebiliriz. Yine bir makinenin çalışmak için nelere ne kadar ihtiyacı olduğunu o makineyi yapan bilir. Aynen öyle de canlıların nelere ne kadar ihtiyacı olduğunu onları Yaratan bilir ve onların ihtiyaçlarına o cevap verir.

HAYVANLARDA "İHTİYACA CEVAP" PRENSİBİ

Bir anne tavuğun altına hem kendi yumurtalarından hem de bir ördek yumurtası koysak, belli bir süre sonra yumurtadan çıkan ördek yavrusunun doğruca suya gidip yüzmeye başlamasına mukabil tavuk yavrularının kıyıda onu seyrettiklerini görürüz. Ördek yavrusunun suya olan ihtiyacına yumurta içindeyken cevap verildiği ve ona yüzmek için gerekli bir anatomik yapı kazandırıldığı anlaşılır. Tavuk yavrusunun ise karada beslenmesi sebebiyle suda yüzme ihtiyacı olmadığından perdeli ayak yapısına sahip olmadığı görülür.

Bununla ilgili gerek bitkiler gerekse hayvanlardan sayısız misaller vermek mümkündür. Canlı türlerinin ihtiyaç duyacağı vücut yapısını ve ne tip organlara sahip olması gerektiğini aklı olmayan tabiat, bilinçsiz sebepler (hava, su, toprak, ışık gibi) veya ne olduğu bilinmeyen evrimsel süreç dedikleri şey bilebilir mi? Elbette bilemez. Dolayısıyla bütün bunlardan canlılara onların beslenme, barınma ve düşmanlarından korunma gibi bütün ihtiyaçlarını bilen Kerim bir zat tarafından ihtiyaçlarını tam karşılayacak vücut ve organ yapılarının her türe özel tasarlanarak verildiğini ve dünyada da ihtiyaçları doğrultusunda yönlendirildiklerini anlıyoruz.

Sonuç olarak; Her canlı türü müstakil olarak yaratılmıştır. Bununla beraber, canlı türleri dünya üzerinde aynı zamanda değil farklı zaman dilimlerinde yaratılmışlardır. Yani yaratılış tedricen olmuştur. Bu tedriç ise, dünyanın jeolojik ve iklim şartlarına ve canlı türlerinin besin zincirindeki yerine yani besin ihtiyaçlarına bağlıdır. Canlılarda, gerek fert gerekse tür olarak, ihtiyaca cevap ve maksimum iktisat prensipleri açıkça görülmektedir. Yani her canlıya ve canlı türüne yaşaması için hangi organlar ve yapılar gerekli ise, ne eksik ne de fazla, onlar verilmiştir. Bu ise türden türe dönüşüm şeklinde bir evrimle izah edilemez. Çünkü ne cansız tabiat nede evrimsel süreç canlıların ihtiyacını bilemez ve düşünerek bunları veremez.

KAYNAKLAR

1. KOCAÇALIŞKAN, İ., Bitkiler Bize Neler Söyler, LP Akademi Yayınları, 2018.
2. KOCAÇALIŞKAN, İ., Doku ve hücre Kültürü Teknikleri, Nobel Yayın, 2017.
3. KOCAÇALIŞKAN, İ., Bitki Fizyolojisi, Bizim Büro Basım Yayın, 2012.
4. ÜNAL, M., Bitki Embriyolojisi, Nobel Yayın, 2017.
5. YENTÜR, S., Bitki Anatomisi, İstanbul Üniversitesi Yayını, 1984.

MITOCHONDRIA: THE PRODUCT OF EVOLUTION OR THE WONDERS OF CREATION?

CANLILARIN ORTAK MİRASI MİTOKONDRİ EVRİM ÜRÜNÜ MÜ YOKSA YARATILIŞ HARİKASI MI?

Prof. Dr. İsmail KOCAÇALIŞKAN[1], Yunus Emre ARVAS[2]
[1]Yıldız Teknik University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Molecular Biology and Genetics,
[2]Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enst., Moleküler Biyoloji ve Genetik ABD, Doktora Öğr.
İstanbul, Turkey
E-mail: ikocacaliskan@gmail.com

ABSTRACT

The living sphere has a magnificent variety. Animals range from insects at microscopic levels to whales, and plants range from small ones such as algae to giant trees with complex structures such as sequoia. When this magnificent variety is examined under a microscope, it is seen that all these beauties consist of cells. The cell is the basic structural unit of all living things. In the cell, there are organelles that function in different functions. Among these organelles, the most remarkable is the mitochondrion organelle, which can be defined as the energy central of the cell. The mitochondrion organelle has its own genetic material, which means it has its own unique DNA, just like the cell it is in. Because of this feature, it has been able to realize many features of the cell. Due to the genetic similarity with bacteria, it is thought that the origin is bacteria and studies are focused on this. These studies, called the endosymbiotic hypothesis, have entered a deadlock and raised many questions that cannot be answered because mitochondria require additional reasons or conclusions to explain why so many different strains are found in ancestors. In addition, there is no opinion on how bacteria that coexist. On the other hand, there are research results showing that mitochondria have been unchanged from the moment they first appeared until today, that is, they consist of a single mother and spread from there to the world. In this paper, the question of whether mitochondria can be the product of evolution is discussed in the light of the idea of creation.

Keywords: Mitochondria, Endosymbiotic hypothesis, evolution, creation

ÖZET

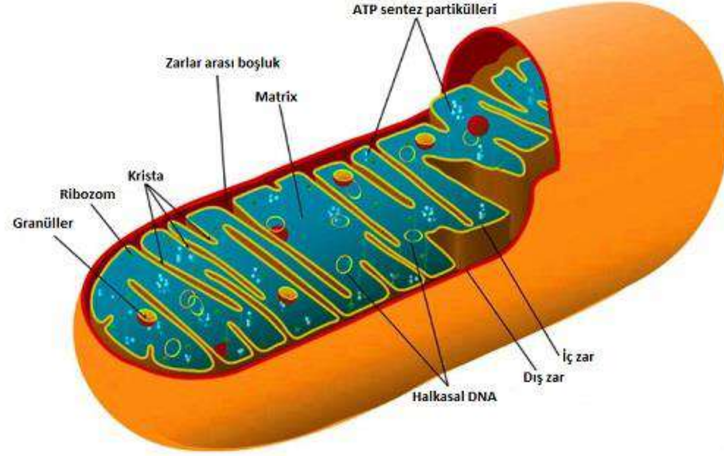
Canlılar âlemi muhteşem bir çeşitliliğe sahiptir. Hayvanlar mikroskobik düzeydeki böceklerden balinalara, bitkiler ise algler gibi küçük yapılı olanlardan sekoya gibi karmaşık yapılı dev ağaçlara kadar geniş ve kapsamlı âlemlerden oluşmaktadırlar. Bu muhteşem çeşitlilik mikroskop altında incelendiği zaman tüm bu güzelliklerin hücrelerden meydana geldiği görülmektedir. Hücre tüm canlıların temel yapı birimidir.

Hücre içerisinde ise farklı fonksiyonlarda görev yapan organeller bulunmaktadır. Bu organeller arasında ise en dikkat çekeni şüphesiz hücrenin enerji santrali olarak tanımlanabilen mitokondri organelidir. Mitokondri organelinin kendisine ait genetik materyali bulunmaktadır yani içinde bulunduğu hücre gibi kendine mahsus DNA'ya sahiptir. Bu özelliğinden dolayı hücreye ait birçok özelliği gerçekleştirebilme kabiliyetinde var edilmiştir. Bakteriler ile olan genetik benzerlikten dolayı menşeinin bakteriler olduğu düşünülmekte ve buna yönelik olarak çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Endosimbiyotik hipotez adı verilen bu çalışmalar mitokondrinin neden bu kadar çok farklı soylarda bulunduğunu ve oksijene bağlı atalardan nasıl oluştuğunu açıklamak için ek gerekçeler veya sonuçlar kullanılmasını gerektirdiği için çıkmaza girmiş ve cevaplanamayacak birçok sorular doğurmuştur. Ayrıca ortak yaşam süren bakterilerin ortaya nasıl çıktıklarına dair herhangi bir görüş belirtilmemektedir. Diğer taraftan, yapılan çalışmalarda mitokondrinin ilk ortaya çıktığı andan itibaren değişmeden günümüze kadar geldiği yani tek bir anneden meydana geldiğini ve dünyaya oradan yayıldığına dair araştırma sonuçları vardır. Bu bildiride mitokondrinin evrim ürünü olup olamayacağı hususu yaratılış görüşü ışığında müzakere edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Mitokondri, Endosimbiyotik hipotez, evrim, yaratılış

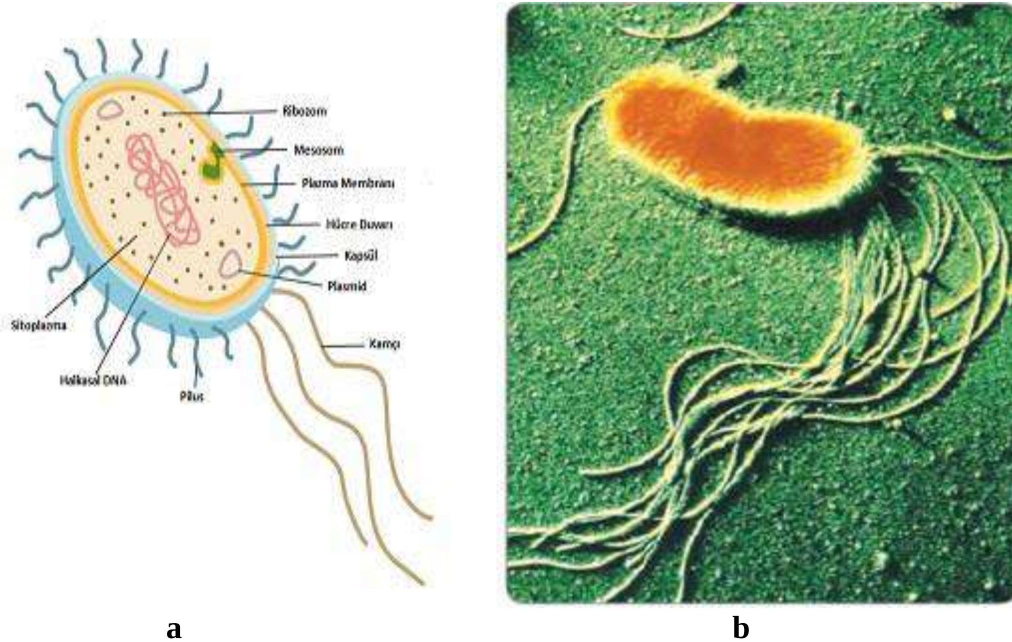
1. GİRİŞ

Hücre terimi ilk kez Robert Hooke tarafından mantar meşesinin mikroskop ile incelenmesinden sonra tanımlanmıştır. Hücreyi önemli kılan özelliği ise bütün canlı organizmaların hücrelerden meydana gelmiş olmalarıdır. Ökaryotik hücreler prokaryot hücrelerden daha karmaşık ve daha büyüktürler. Bundan dolayı ökaryot hücrelerde hücreler arası iş bölümü vardır. Bitkiler ve hayvanlar ökaryotik hücrelerden oluşmuşlardır. Bu hücrelerde temel olarak sitoplazma içerisinde golgi aygıtı, mitokondri, sentriyoller, peroksizom, ribozom ve lizozom gibi her biri kendine has vazifeleri bulunan organeller bulunmaktadır (Keha ve Küfrevioğlu, 2004). Bu bildiride mitokondri ve mitokondirinin kökeni esas alınacaktır. Mitokondri organeli, temel olarak "hücrenin enerji santrali" olarak bilinmekte ve hücrenin ihtiyaç duyduğu enerjinin sağlanmasında rol oynayan yapıdır (Şekil 1) (McBride, 2018).

Şekil 1. Mitokondrinin yapısı ve kısımları

Yapılan çalışmalarda mitokondrilerin bakterilerle bazı benzer özelliklere sahip oldukları görülmüştür. Bu benzerlikler; halkasal bir DNA'ya sahip olması, Bağımsız DNA replikasyonu yapabilme ve bölünme özelliğine sahip olması, bazı bakterilerle benzer boyut ve şekillere sahip olmasıdır (Şekil 2).

a **b**

Şekil 2. Bakterinin yapısı ve kısımları (a), bakteri fotoğrafı (b)

Bu benzerlikler, mitokondrinin ilk olarak nasıl ortaya çıktığını merak eden bilim insanlarını bakteri orjinli çalışmalara sevk etmiştir ve hipotez olarak mitokondrinin

bakterilerden endosimbiyoz yoluyla yani “ortak yaşam” adı verilen bir işlem ve kısa bir zaman diliminde oluştuğu ya da türediği varsayılmıştır. Endosimbiyotik hipotez genel olarak mitokondri kaynağının tespiti için en çok yönelinilen model olmuştur. Mitokondri bir ortak yaşam ürününün sonucu ise bu mitokondriyal progenitör ne tür bir bakteridir? (Harish & Kurland, 2017).

2. Geçmişten Günümüze Mitokondri Organeli ve Fonksiyonları

Mitokondri ilk olarak 1851'de Wilhelm Hofmeister tarafından bitki hücrelerinde (*Equisetum*) görülmüştür. Mitokondri yapısal çalışmaları ise 19. yüzyılın sonlarına doğru atokromatik merceğin kullanılarak birçok hücre tipinde mitokondri görülmeye başlandıktan sonra yoğunlaşmaya başlamıştır (Wayne, 2018b). Çalışmalar arttıkça “mitokondri” olarak adlandırılan organellere biyoblastlar, granüller, mikrozomlar, plastosomlar, eklestozomlar, histomerler, kromidia, kondriokontlar, kondiosomlar, polioplazma ve vibrioden gibi birçok tanımlama yada isimlendirme önerilmiştir ve bu şekilde yaklaşık 30 kadar isim kullanılmıştır (Wayne, 2018a). Mitokondri ismi ise fare spermini çalışan Carl Benda (1899) adlı bilim insanı, sitoplazmik iplik benzeri granüllere "mitokondri" olarak adlandırması ile kullanılmaya başlanmıştır. Mitokondrinin gerçek bir organel olduğunu ispat eden çalışmayı ise Leonor Michaelis (1900) yapmıştır.

Michaelis, pankreas ekzokrin hücrelerindeki mitokondrinin, seyreltik bir Janus Green çözeltisi ile selektif ve supravital olarak boyanabileceğini ifade etmiş ve yaklaşık dört yıl sonra, Meves, bitki hücrelerinin mitokondrilerinin de aynı boya ile boyanabileceğini göstermiştir. Mitokondrinin tanımlanma işlemi, 1948'de Albert Claude, solunum partiküllerini sıçan karaciğer hücrelerinden izole etmek için diferansiyel santrifüjleme kullandığında sona ermiştir. Daha sonra bu çalışmalar elektron mikroskobunda da aynı sonuçların çıkmasıyla sonlanmıştır ve bu partiküllerin hücrelerde zarla kaplı organeller olduğu kesinleşmiştir.

Daha sonra mitokondri üzerine çalışmalar devam etmiş ve Albert Claude (1974), Kennedy ve Lehninger (1949) mitokondrinin Krebs döngüsünde yer alan tüm enzimleri içerdiğini keşfetmişlerdir ve devamındaki çalışmalarda Albert Claude (1974), Chance ve Williams (1955) mitokondrinin elektron taşınımında rol oynayan sitokromları

içerdiklerini belirtmişleridir. Mitokondrinin bitkilerde (Nicotiana, Lemna, Euglena), hayvanlarda ve protozoalarda da bulunduğu 1952 ve 1953'te George Palade tarafından ifade edilmiştir.

Krebs döngüsü ve iç mitokondriyal zardaki elektron taşıma zinciri, hücrenin O_2' ye cevap veren mitokondri yardımı ile glikozun 1 molünden yaklaşık 36 mol ATP üretmesini sağlar. Mitosomlar 1999'da insan bağırsak paraziti Entamoeba histolytica'da keşfedildi ve daha sonra 2003 yılında *Giardia lamblia* dahil olmak üzere birçok farklı ökaryotta bulundu. Bu farklı mitokondri formları insan ve hayvanlarda bulunan birçok önemli patojen ve parazitler üzerinde yapılan ökaryotik anaerobların biyokimyasal ve fizyolojik incelemelerinin sonucunda elde edilmiştir. (Wickner, 2011; Taylor vd, 2014; Whelan & Murcha, 2015; Murcha & Whelan, 2015).

3. Mitokondrinin Endosimbiyotik Kökeni Varsayımı

Mitokondrinin kökeni hakkında yapılan çalışmalar günümüzde iki hipotez üzerine yoğunlaşmıştır. Bu iki hipotez konağın yapısına, varsayımlarına, mitokondriyal endosimbiyonun fizyolojik yeteneklerine ve iki ortağın simbiyozun başlangıcında fiziksel olarak birleşmesine yol açan ekolojik etkileşimlerinin çeşitlerine göre farklılıklar göstermektedirler.

Geleneksel görüş, mitokondriyi alan konağın, fagositoz yoluyla aktif olarak mitokondriye saldırabilen tam donanımlı bir ökaryot hücre olduğunu düşündürmektedir (Martin & Mentel, 2010). Bu görüşe göre mitokondriyal endosimbiyotanın, fizyolojik ve hayati fonksiyonları itibari ile *Rickettsia* türlerine benzeyen zorunlu bir aerob olduğu varsayılmış ve simbiyozun ilk yararının, endosimbiyojenin anaerob konak için oksijeni detoksifiye etme kabiliyeti olduğu kabul edilmiştir. Bu görüş “Mitokondri teorisi” “Ortak yaşama teorisi” ya da “Endosimbiyotik teori” gibi farklı birkaç isimde adlandırılmaktadır. Bu görüş Lynn Margulis tarafından doktora tezinde öneri olarak sunulmasıyla ortaya çıkmıştır.

Bu konu üzerinde yapılan çalışmaların neticesinde tahmini ya da varsayımsal olarak üç sonuca varıldığı ifade edilmektedir. Bunlar; 1- Tüm mitokondri ve mitokondri türevi organeller, tek bir alfaproteobakteriyel atanın soyundan gelmektedir. 2-

Mitokondriyal konakçı, alfaproteobakteriyel endosimbiyont prokaryot idi. 3- Mitokondriyal endosimbiyoların edinimi, ökaryogenezin ortaya çıkışını tetiklemiştir. Bu sonuçlara dayanarak bir neticeye varıldığı görülüyor olsa da hâla cevaplanamayan sorular bu sonuçların dayanıksızlığını göstermektedir. Cevaplanması gereken sorular;

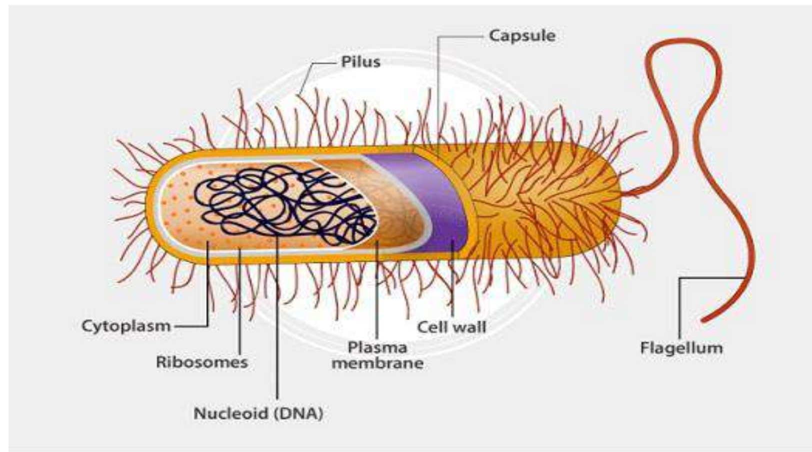
1-Mitokondriyal endosimbiyoz söz konusu olmuşsa bu hangi koşullarda gerçekleşmiştir?

2- Bu ilişki hangi nitelikte gerçekleşmiştir?

3- Konak bakterinin kimliği neydi? (Martijn vd, 2018).

Geleneksel görüş mitokondrinin endosimbiyotik kazanım olarak ortaya çıktığını ileri sürmekte fakat öncesinde bakterilerin nasıl oluştuğunu, aralarında nasıl bir etkileşim bulunduğunu, yutulan bazı hücrelerin sindirilirken mitokondriye dönüşen hücrenin neden sindirilemediğini açıklamamaktadır. Ayrıca hücrelerin ortak bir metabolizma sağlamaları için çekirdek ve organeller arasında madde taşınmaları için protein taşıma mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun nasıl oluştuğu da ifade edilmemiştir.

Alternatif bir diğer hipotez ise, ilk olarak mitokondriyi alan konağın, prokaryot, tamamen açık bir arkeabakter olduğunu ifade etmiştir (Şekil 3). Bu görüşe göre, (muhtemelen Rhodobacteriales takımından bir tür) fizyolojik ve hayati fonksiyonları bakımından atalarına ait mitokondriye benzer şekilde, metabolik olarak çok yönlü, fakültatif bir anaerob (oksijenli ya da oksijensiz yaşayabilen) olduğu varsayılmıştır.

Şekil 3. Arkebakterin hücre yapısı

Mitokondrinin menşeini açıklamak için ortaya atılan ilk “arkebakter” orjinli görüş

ise mitokondrinin neden bu kadar geniş yelpazede soylarda bulunduğunu açıklamakta yetersiz kalmakta ve ökaryotların prokaryotlardan meydana geldiğini varsayarak hipotez oluşturmada yetersiz kalmıştır. Dünyanın dört bir yanından farklı kökenlere mensup kadın ve erkeklerden alınan örneklerde, erkeklerde Y kromozomunun kendi aralarında aynı olduğu ortaya çıkmıştır (M168 bölgesinin); kadınlarda DNA'nın aynı olduğu ve tek bir anneden yayıldığı görülmüştür. Bu hususta tartışmasız net kanıtlar bulunmaktadır (Cann vd, 1987; Fornarino ve ark., 2009).

4. Endosimbiyoz Varsayımının Kritiği

Endosimbiyont hipotezi genel anlamda ökaryot hücrenin prokaryot hücreden evrimleştiğini açıklamak için ortaya atılmıştır. Özelde ise mitokondri organelinin nasıl ortaya çıktığını açıklamak amacıyla ileri sürülmüş bir hipotezdir. Prokaryot bir hücre olan bakteri ile ökaryot bir hücrenin önemli bir organeli olan mitokondri arasındaki bazı benzerliklerden yola çıkılarak bu görüş ortaya atılmıştır. Benzerliklerden başlıcaları: mitokondri ile bazı bakterilerin şekil ve büyüklüklerinin yakın olması, plazmid DNA ya sahip olmaları, bölünerek çoğalmaları sayılabilir. Zaten bu görüş mitokondrinin kendi DNA'sının bulunduğunun anlaşılmasından sonra ortaya atılmıştır. Ancak bu hususta birçok yönden çelişkiler bulunmaktadır.

Hipoteze göre prokaryotik büyük bir hücre (muhtemelen anaerob büyük bir bakteri) küçük olan aerob bir bakteriyi yutmuş. Ama sindirememiş. Konuk bakteri oksijen kullanarak ürettiği ATP'leri konağa veriyor konak bakteri de muhtemelen ona besin veriyor. Böyle bir simbiyoz oluyor. Zamanla konak bakteri bölünüp çoğalırken içindeki konuk bakteri de bölünüp çoğalmış. Bir taraftan da konuk bakterinin zarı katlanarak mitokondri iç zarına dönüşmüş. Bu şekilde konuk bakteri konak bakterinin mitokondrisi haline gelmiş. Çelişkileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Serbest azotu fikse eden *Rhizobium* bakterileri baklagil bitkilerin kök hücrelerine girerek orada çoğalmakta ve yaşam sürmektedir (Kocaçalışkan, 2008). Bu da bir endosimbiyotik yaşamdır. Konuk olan *Rhizobium* bakterileri konak olan kök koteks hücresine indirgen azot vermekte konak hücre de buna mukabil bakteriye su ve besin vermektedir. Böyle olmasına rağmen *Rhizobium* bakterisi zamanla değişerek kök

hücresinin azot fikse eden bir organeline dönüşmemiştir. Halbuki bitkilerin böyle bir organele şiddetle ihtiyacı var. Yüce yaratan bitkilerin bu ihtiyacını azot bakterileri aracılığıyla gideriyor. Eğer endosimbiyoz hipotezi doğru ise azot bakterilerinin de zamanla bitkinin kök hücresinde azot fikse eden bir organele dönüşmesi gerekirdi.

2. Endosimbiyont hipotezinde belirtilen yutan bakteri ile yutulan küçük bakteri zaten kendi ihtiyaçlarını karşılayacak donanıma sahiptiler. Bir ortak yaşam ihtiyaçları yoktu ki biri diğerini yutsun.

3. Bu hipotezde ileri sürülen benzerlik delili tam bir dayanaktan mahrumdur. Zira benzerlik her zaman aynı kökten gelmeye delil olmaz. Mesela bazı insanlar arasında öyle çok benzerlik oluyor ki ikiz misiniz diye soruyorlar. Hâlbuki akraba bile değiller.

4. Bakterilerde bulunan çeper mitokondride yoktur. Ve çeperin herhangi bir kalıntısı da yoktur. Çeper sindirildiyse bakterinin diğer kısımları niçin sindirilmedi? Sorusunun cevabı yoktur.

KAYNAKLAR

Cann R L, Stoneking M & Wilson A C (1987). Mitochondrial DNA and human evolution. Nature, 325(6099): 31

Fornarino S, Pala M, Battaglia V, Maranta R, Achilli A, Modiano G, et al. Mitochondrial and Ychromosome diversity of the Tharus (Nepal): a reservoir of genetic variation. BMC Evol Biol. 2009;9:154.

Harish A & Kurland C G (2017). Mitochondria are not captive bacteria. Journal of theoretical biology, 434: 88-98

Keha, E. ve Küfrevioğlu, Ö.İ. 2004. Biyokimya. Aktif Yayınevi, Erzurum, 642 s.

Kocaçalışkan İ (2008). Bitki Fizyolojisi. Nobel Yayıncılık, Ankara, 316 s.

Martijn J, Vosseberg J, Guy L, Offre P & Ettema T J (2018). Deep mitochondrial origin outside the sampled alphaproteobacteria. Nature, 557(7703): 101

Martin W & Mentel M (2010). The origin of mitochondria. Nature Education, 3(9): 58

McBride H M (2018). Mitochondria and endomembrane origins. Current Biology, 28(8): R367-R372 Murcha M W & Whelan J (2015). Plant Mitochondria. Springer, 1-12.

Taylor N L, Ströher E & Millar A H (2014). Arabidopsis Protocols. Springer, 551-572.

Wayne R (2018a). Mitocondria. Chapeter 14. In book Plant Cell Biology, Second Edition: From Astronomy to Zoology. Elsevier, 269-291.

Wayne R O (2018b). Plant cell biology: from astronomy to zoology. Elsevier.

Whelan J & Murcha M W E (2015). Plant Mitochondria Methods and Protocols. Springer,

Wickner W T (2011). Eugene Patrick Kennedy, 1919–2011. Proceedings of the National Academy of Sciences, 108(48): 19122-19123.

GÖBEKLI TEPE; EVOLUTIONIST HISTORICAL APPROACHES DISRUPTED

GÖBEKLİ TEPE EVRİMCİ TARİHSEL YAKLAŞIMLARI ALTÜST ETTİ

Assist. Prof. Dr. Kasım TAKIM
Harran University, Veterinary Faculty, Biochemistry Dept., Eyyübiye, Şanlıurfa, Turkey
E-mail: kasimtakim@harran.edu.tr

ABSTRACT

Although evolution is actually a biological concept, it has influenced almost all disciplines, especially the science of history, as it provides a good basis for secular philosophical approaches. The historical course of the world and human beings, the first human and human history, are among the topics that evolution is most interested in. In the history information that has been taught to us so far; that human beings evolved from a common ancestor with the chimpanzee, then learned to speak, then learned to be a social being, and then felt the need for religion and worship, firstly in an individual way; because of the need to seek refuge in things he fears, loves or hopes for; in the form of unpredictable approaches. Until Göbeklitepe was discovered. Göbeklitepe's discovery is a wonderful invention of the kind that will reverse many historical knowledge. Because Göbeklitepe is the oldest settlement and the starting point of history. But what makes it different is; will make changes in the history of science. According to the historical information described so far, a structure like Göbeklitepe had to be built only to feed people's bellies or to meet security needs. However, it was seen that; this is a kind of place of worship. In other words, it was built as a sanctuary where people collectively worship. How is that possible? If humans evolved from animals and had to go through an adventure like hunting, gathering! Why and how did he perform the mass worship ritual, which is the most extreme point of socialization in the first phase? How did he even build a temple for this? And how did the concept of religion emerge? It is not possible to answer these questions with old claims. Therefore, a new approach is needed. Let's see how evolutionary approaches will adapt this invention to its old assumptions. How can they evolve? To me, what this discovery tells us is this; The history of mankind began with the Prophet Adam (as) as a prophet and religion, as stated in the non-distorted sacred sources. Religion is not a later phenomenon. It is an inseparable part of the history of mankind that has existed from the beginning but changed or changed according to the age and the cultural structure of the society.

Keywords: Göbeklitepe, History, Evolution, Religion, Socialization

ÖZET

Evrim; aslında biyolojik bir kavram olmasına rağmen, seküler felsefî yaklaşımlara iyi bir zemin oluşturduğu için, başta tarih bilimi olmak üzere, neredeyse tüm bilim dallarını etkilemiştir. Dünyanın ve insanın tarihsel seyri, ilk insan ve insanlık tarihi, evrimin en çok ilgilendiği konulardandır. Şimdiye kadar bize okutulan tarih bilgilerinde; insanın şempanze ile ortak bir atadan evrimleştiği, sonra konuşmayı öğrendiği, sonra toplumsal

bir varlık olmayı öğrendiği, daha sonra din ve ibadet ihtiyacı hissedip, ilk başta münferit bir şekilde olmak üzere; korktuğu veya sevdiği yada menfaat umduğu şeylere sığınma ihtiyacından dolayı, dinleri ortaya çıkardığı vs. şeklinde kanıtsız yaklaşımlarla anlatıla gelmiştir. Ta ki göbeklitepe keşfedilene kadar. Göbeklitepe'nin keşfi pek çok tarih bilgisini tersine çevirecek cinsten harika bir buluştur. Zira Göbeklitepe bulunan en eski yerleşim yeri ve tarihin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Ama onu asıl farklı kılan şey ise; tarih biliminde yaptığı ve yapacağı değişilikler olacaktır. Şimdiye kadar anlatılan tarih bilgisine göre, buranın sadece insanların karınlarını doyurmak veya güvenlik ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilmiş olması gerekiyordu. Halbuki görüldü ki burası bir ibadethanedir. Yani insanların toplu bir şekilde ibadet ettiği bir mabet olarak inşa edilmişir. Peki bu nasıl mümkün olabilir? Eğer insanlar, hayvanlardan evrildi ise; avcılık, toplayıcılık gibi bir serüvenden geçmesi gerekiyorsa! Neden ve nasıl daha ilk safhasında sosyalleşmenin en uç noktası olan toplu ibadet ayini yaptı? Hatta bunun için nasıl mabet inşa etti? Ayrıca din kavramı nasıl ortaya çıktı? İşte bu sorulara eski iddialarla cevap vermek mümkün değildir. Dolayısıyla yeni bir yaklaşım getirilmesi gerekmektedir. Bakalım evrimci yaklaşımlar, bu buluşu eski kabullerine nasıl uyarlayacaklar? Nasıl evrimleştirebilecekler? Bana göre bu keşifin bize anlattığı şey şudur; insanlık tarihi, tahrif edilmemiş kutsal kaynaklarda da belirtildiği gibi, dinle ve peygamber olan Hz Adem ile başlamıştır. Din sonradan ortaya çıkan bir olgu değil. En baştan beri var olan, ancak yaşanılan çağa ve toplumun kültürel yapısına göre değişen veya değiştirilen, insanlık tarihinin kopmaz bir parçasıdır.

Anahtar Kelimeler: Göbeklitepe, Tarih, Evrim, Din, Sosyalleşme.

GİRİŞ

Göbeklitepe'yi de içerisinde barındıran ve bereketli hilal olarak gösterilen yukarı Mezopotamya, insanlık tarihinin en kadim yerleşim yerlerinden birisi olarak gösterilmektedir (Peters & Schmidt, 2004). Arkeologlar bölgede daha önce çalışmalar yapmış ve Nevali Çori ve Gürcü Tepe gibi yerlerde antik çağa ait bir düzine materyale ulaşmışlardır(Schmidt, 2003). Fakat antik çağa ait asıl belirleyici olan kazı çalışmaları Göbeklitepe mevkiinde yapılmıştır. Yapılan kazılarda insanlık ve uygarlık tarihinin doğru varsayılan tüm kuramlarını değiştirecek veriler bulunmuştur. Elde edilen veriler insanoğlunun sahip olduğu bilgi ve inanç geleneğinin yeniden yazılmasını gerektirecek niteliktedir. Çünkü arkeolojiye göre, 12 bin yıl önce yani Mezoolitik çağın son evrelerinde (Orta taş devri) insanların, henüz çanak çömlek yapamadığı, fırınlama bilgisinin olmadığı avcılık ve toplayıcılık ile yaşamını sürdürdüğü iddia edilmekteydi. Oysa kazı verileri durumun hiçte öyle olmadığını göstermektedir(Özalp, 2016).

Bu veri sadece Göbeklitepe ile sınırlı kalmayıp, Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde keşfedilen ve aynı zamanda Göbeklitepe ile çağdaş olan Körtiktepe'de aynı hakikate şahitlik etmektedir. Zira buradan çıkartılan 30.000 arkeolojik kalıntı içerisinde; insanlık tarihini yeni baştan yazdıracak iginç olan; yerleşik düzeninin bütün gereklerini yerine getiren, araç gereçler elde edilmiştir (Arbuckle & Özkaya, 2006) (Carter, Grant, Kartal, Coşkun, & Özkaya, 2013) (Coşkun, Benz, & Rössner, 2012). Güney Afrika'daki Blombos Mağarası'ndaki yaklaşık 73.000 yıllık Orta Taş Çağı seviyesinden elde edilen zemin katı bir pul üzerinde koyu sarı boya ile çizilen çapraz çizili bir deseni rapor ediyoruz. Desenin mikroskobik ve kimyasal analizleri, kırmızı hardal pigmentinin kasıtlı olarak hardal boyası boya ile uygulandığını doğrulamaktadır. Nesne daha önce kabuk boncuklar, hardal parçaları üzerinde çapraz çizgili gravürler ve yenilikçi teknolojilerin çeşitli vermiştir (Henshilwood et al., 2018).

Bu ve benzeri yeni keşifler gösteriyor ki; 21. yüzyıl çok şeye gebedir. Eski dogmatik kabullerimizi yerinden oynatacak daha pekçok buluş gerçekleşecektir. İşte bu yüzden bu gün bilim dünyasında ortak kabul görmüş bir yaklaşım var ki; yapılan deneylerin sonuçları veya elde edilen bulgulardan yapılacak çıkarımlar, kesin bir dille anlatılmaz ve hep ihtiyatlı ve ihtimal içerikli cümleler tercih edilir. Ancak bilimi, inanç veya inaçsızlığına alet edenler ise; deneyi yapan bilim adamının bile cesaret edemeyeceği netlikte bir dil kullanır ve genel hükümler verirler. İşte Göbeklitepe, bilimi inaçsızlığına alet edenlerin ve insanlık tarihini; görünüşte bilimsellik adı altında, gerçekte ise kendi iedolojisi çerçevesinde yazmaya kalkışanları hayal kırıklığına uğratmıştır. Ve daha pekçok ezberi bozmaya devam edecek gibi durmaktadır.

GELİŞME

MATERYAL METOD

Göbeklitepe (tanım, konum ve durum)

Göbeklitepe, tarihin kadim ve mistik şehirlerinden biri olan Urfa'ya 12 km uzaklıktadır. Göbekli Tepe ilk olarak 1994 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Klaus Schmidt tarafından keşfedildi. Alanın etrafındaki alan kubbe şeklindeki tepenin tüm antik

yerleşimlerin birikimi sonucu oluşan bir höyüğün tüm işaretlerini taşıdığından, daha fazla araştırma için ayrılmıştı. Schmidt, “Bu, insan tarafından inşa edilen ilk kutsal yerdir” dedi (Schmidt, 2010). Arkeologlar, bölgede bulunan silahları ve araçları, MÖ 10. bin yıldaki benzer nesnelerle karşılaştırarak Göbekli Tepe'yi tarihlendirdiler ve hipotezleri daha sonra kısmi radyokarbon tarihlemesi ile doğrulandı. Karbon 14 yöntemi ile yapılan incelemeler yapıların 12 bin yıl (M.Ö. 9-10 bin) öncesine ait olduğunu göstermekteydi. Jeomanyetik araştırmalara göre yirmi adet tapınaktan oluşan bu yapılar topluluğu belirli bir düzene göre yapılmıştır. Buna göre, merkezde ikiz (T) şeklinde dikili taş ve onu çevreleyen taşlar ve duvardan oluşan dairesel yapılardır. Bu taşlar kireç taşının çakmaktaşı ile oyulmasından üretilmiştir. Her bir dikili taş en az 40-50 ton ağırlığında ve 4 ile 6 metre uzunluğundadır. Daha da ilginci bu kireç taşlarının bu noktaya muhtemelen 2 km uzaklıktan getirilmiş olmasıdır. Ekip, alanın etrafında insan yerleşimi izleri bulamadı: çöp için ev, fırın veya siper kalıntısı yok. Bunun yerine, tapınağın içinde kasaplanıp pişirildiğinin belirtilerini taşıyan birçok hayvan kemikleri buldular. Kazılan bütün hayvan kemikleri yerel oyundan geldi; çoğunlukla ceylan, yaban domuzu, koyun, geyik ve yabani kümes hayvanları vardı, bu da siteyi yapan ve kullanan insanların göçebe avcı-toplayıcı olduğunu gösteriyor. Tapınakların günümüze nasıl ulaştığı ilginç konulardan birisidir. Çünkü 12 bin yıl öncesine ait yapılar topluluğunun en azından ciddi deformasyona uğramış olması gerekirdi. Oysa bu yapı gurubundan bazıları hiç bozulmaya uğramadan günümüze ulaşmıştır. Tapınakların bir kısmı hava etkisi ve erozyon gibi doğal olaylar ile kapanmışken geri kalan kısmı yapıldıktan yaklaşık bin yıl sonra yüzlerce metreküp taş, toprak vs. malzeme kullanılarak insan eliyle gömülmüşlerdir. Başka bir ifadeyle, insanlar elleriyle yaptıkları mabetleri yine kendi elleriyle gömmüşleridir (ÖZALP, 2016).

Körtiktepe

Körtik Tepe, Diyarbakır ili, Bismil ilçesine bağlı Aşağı Sazlık mezraasında yeralır. Körtik Tepe, Güneydoğu Türkiye’deki Dicle’nin MÖ 11. ve 10. bin yıllarına tarihlenen düşük bir höyüktür. Körtik Tepe'deki en eski seviyedeki litik yapı, geç karakterli epi-Paleolitikt olarak tarihlenir. Yukarıdaki seviyeler Çanak Çömleksiz

Neolitik dönemi, zengin litik endüstriler üreten tabakalar, yüzlerce zoomorfik ve antropomorfik süslenmiş taş kaplar, bezemesiz taş kaplar, süslenmiş ritüel kemik nesneler, binlerce deniz kabuğu taneciği ve birkaç çeşit ile ilgilidir. taş boncuklar, hayvan bezemeli taş levhalar, kemik aletler, kemik olta kancası, irili ufaklı delikli taşlar ve birçok harç ve tokmak bu yapıda bulunmuştur (Kartal et al., 2018).

Ilısu Baraj Gölü Altında Kalacak Kültür Varlıklarının Kurtarılması Projesi kapsamında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü iş birliğiyle, Diyarbakır Müze Müdürlüğü başkanlığında 2000'den bu yana kurtarma kazılarının sürdürüldüğü Körtik Tepe, insanlık tarihine ışık tutuyor. Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölüm Başkanlığı nezaretinde, Dicle Nehri ve Batman Çayı'nın kesiştiği Körtik Tepe'de yürütülen kazılarda, insanlığın tarımsal üretimden önce de yerleşik düzene geçtiği tespit edildi. Körtik Tepe'de yürütülen kazılarda, 30 bini aşkın eser gün yüzüne çıkarılmıştır. Bölgede yaklaşık 12 bin 500 yıl öncesinde dokuma yapımında kullanılan kemik iğne bulunmuştur.

Kazı Başkanı Prof. Dr. Vecihi Özkaya, Anadolu Ajansı'na verdiği bir röportajda şunları kaydetmiştir; "Bugüne kadar o dönemde insanların av peşinde yiyecek topladığı biliniyordu. Yerleşik düzen söz konusu değildi. Burada yerleşik düzeninin bütün gereklerini yerine getiren, tarım öncesi topluluktan bahsediyoruz. Bu, dünya insanlık tarihinde bir ilk durumundadır.". 10 ayri dokuma örneği belirlendi. Bölgede yaklaşık 12 bin 500 yıl öncesinde dokuma yapımında kullanılan kemik iğne bulundu. Kazılarda bulunan diğer eşyalar üzerinde, dokumanın incesinden kalınına varıncaya kadar tüm evrelerini gösteren desen izleri ortaya çıkarıldı. Bu ürünlerin analizi sonucunda, 10 ayrı dokuma örneği belirlendi. Ayrıca kazılarda balık avlamada kullanılan, modern olanlarına benzeyen kemikten oltalar, taş aletler, baltalar ve üzerinde dinsel inanışları simgeleyen figürlerin yer aldığı eşyalar bulundu. Klorit malzemeyle taş kaplar üzerinde figürlü bezemeler öyle özenle işlenmiş ki Yunan ve sonraki uygarlıkları kıskandıracak düzeyde." olduğunu belirtmiştir.

Göbeklitepe ve Körtiktepe ilişkisi

Göbeklitepe'de yapılan Yeni kuzeybatı kazı alanlarından dikdörtgen biçimli küçük bir kemik tablet bulunmuştur. Hafifçe tahrip olmuş olan bu parça anlaşılması güç bir bezeme taşır. İlk bakışta motif oldukça soyut görünür, parçalanmış kısmından dolayı tam olarak anlaşılmasa da herhangi bir hayvanı betimliyor olabilir. Bu parça Körtik Tepe'de bulunan kemik tabletlerle benzer bir stil gösterir. Sadece Göbekli Tepe'deki anıtsal sütunların ikonografik zenginliği değil aynı zamanda burada tanımlanan küçük buluntular benzeri diğer buluntular, çok erken zamanlardan günümüze kadarki akla hayale sığmayan sembolik dünyaya bir bakış açısı getirebilir. Bu durum belkide, yazının icadından önce kültürel bilgiyi depolamak için geliştirilen bir sistemdir. Tabelaların, tabletlerin, ok sapı düzleştiricilerinin ve taş kapların üzerindeki benzer veya aynı semboller aracılığıyla göze çarpan Göbeklitepe'nin civarındaki diğer yerlerle olan yakın bağlantısı, bir kült topluluğuna ait olan yerleri algılamamıza yardım eder. Dolayısıyla bu insanların, merkezi toplanma yeri Göbekli Tepe olan bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır (ÖZALP, 2016).

Körtiktepedeki bazı yerel alışkanlıkların bugüne kadar uzandığı, kazı başkanı tarafından iddia edilmiştir. Burada yaşamış insanların sosyokültürel dokularını anlayabilme şansını yakaladıklarını ve halen süren bazı yerel alışkanlıkların bu döneme uzandığını belirlediklerini de anlatan Özkaya, Anadolu Aşansına verdiği röpörtajada şunları da kaydetti: "Yılan ve akrep sokmalarına karşı tılsım bölgede hala yaygın. Bizim bulduğumuz taş kaplar üzerinde yılan ve akrep tasvirlerine rastladık. Özellikle ölü armağanı olarak kullanılmış olması akrep ve yılana özel bir anlam yüklendiğini göstermiştir. Bu ikisiyle ilgili inanış biçimleri günümüzde de sürüyor. Kültürel devamlılık söz konusu. Kazılarda, ceninin ana rahmindeki konumunda yatırılmış tekil ve ikiz gömü iskelet bulduklarını belirten Özkaya, "Emsali toplumlarda genelde insanlığın henüz karnını doyurmakla meşgul olduğu söylenir. Oysa bu insanlar beslenme ve barınma sorununu aşmış, dinsel inanış biçimlerini kurumsallaştırmış ve estetik değerler üretmeye başlamış çok gelişkin bir toplum." ifadelerini kullanmıştır. Bu iki merkezin birbirine yakın konumda olması, tarihlerinin aynı olması, benzer kalıntılar taşıması ve

göbeklitepe'nin yerleşim yeri olmayıp sadece ritüel merkezi konumunda olması; bu iki yapının birbiriyle bağlantılı olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Şöyle bir çıkarım yapmakta mümkün olabilir; bu insanlar körtiktepede yaşıyor, göbeklitepeye de çok özel aiyinlerini gerçekleştirmek üzere geliyorlardı. Bu konu aşağıda biraz daha açıklanacaktır.

Göbeklitepe'nin mabet olması

Dinin farklı tanımları olmakla birlikte, ilahiyat camiasının kullandığı genel tanımı; Mutlak Gerçeklik (ultimate reality) tasavvuru etrafında şekillenmiş, bireysel ve toplumsal düzeyde tecrübe edilen ve bir takım ritüellerin olduğu sistemdir. Tarihöncesi toplumların kutsalla ilişkilerinin nasıl tanımlanacağına dair üzerinde hemfikir olunan belirli bir kavram yoktur. Genel olarak bu ilişkiyi ifade etmek için, ruhsal yaşam, dinsel inanç, ritüel, sembolizm, mit ve kült gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu sebeple Göbeklitepe insanlarının da kutsal hakkındaki algı ve anlayışlarına dair net bir şey söylemek mümkün değildir (Özalp, 2016). Bununla birlikte, Göbekli Tepe'deki sitenin kendine has işlevi hala gizem olarak kalmaktadır. Göbeklitepe'nin keşşafı olan Schmidt, burasının önemli bir dini tapınak olduğunu iddia etmiş ve görüşünü sütunlardaki ayrıntılı oymalarla desteklemiştir. Bunlar arasında Akreplerin, aslanların, yılanların ve akbabaların görüntüleri, Yakın Doğu'nun diğer antik kültürlerinde din, ölüm ve öbür dünyayla ilişkili bir semboller koleksiyonu yer alıyor. Bu site, aynı zamanda siyasi toplantılar veya kültürel kutlamalar için bir yer olarak kullanılmışta olabilir, ancak Schmidt topluluk içerisinde sebkat etmiş ünlü avcılar için bir cenaze yeri olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu savunmuştur (Flatley, 2011).

Schmidt'e göre bölge biliniyor, fakat geniş çapta tanınmıyordu. Ayrıca kazı bölgesi vadi ortasında saklı bir alan değil, aksine bölgede bulunan en yüksek tepenin doruğunda, hertarafa hâkim bir noktadır. Bölge halkı da burayı eskiden beri kutsal bir mekan olarak bilir ve burada bulunan bir ağaç altında adak kurbanlarını keserlerdi. Göbeklitepe insanlarının hangi inanca sahip olduğunu veya nasıl bir Tanrı'ya inandığını söylemek güç görünmektedir. Yine de kazılardan elde edilen verilere göre bir inançlarının

olduğu kesin görünmektedir. Yapılar genel olarak, merkezde büyük iki dikili taş ve onu dairesel olarak çevreleyen 12 adet dikili taştan oluşmaktadır. Bu dizilimin etrafında ise insanların oturup izleme yapabileceği bir yapı bulunmaktadır. Yapıdan anlaşılan o ki, merkezde bir eylem (tiyatro, ritüel) yapılmakta ve etrafındakiler de onu izlemektedir. Zemin ise, sıvıyı geçirmeyecek niteliktedir ve su kanallarıyla donatılmıştır. Yani, insanlar ibadetlerini öylesine sıradan bir ortamda değil bir kompleks içerisinde gerçekleştiriyorlardı. Dahası bu kompleks yapıların içerisinde ki bu anıtlar usta ellerden çıkmış ve belirli anlamlar taşıyan kabartmalarla doludur. Dahası çanak çömleksiz neolitik çağın insanı bunların ne ifade ettiklerini anlıyordu. Bu sebeple, inancı insanlığın en eski dönemlerine kadar götürmek mümkündür (Özalp, 2016).

Göbeklitepe'den önce tarih anlatımı

Burada wikipedia'dan aldığım bilgileri aynen aktarmakla yetinip yorumlanmasını daha sonraya bırakacağım. "**Taş Devri**, insanın ortaya çıkışı ve taştan araçlar yapmasından başlayarak Katolikliğin sonuna kadar geçen tarih öncesi dönemdir.

Paleolitik devir, tarih öncesi uygarlığının gelişme sürecinde, kültürel evrelerin en uzunu (insanlık tarihinin %99'u) ve buzul çağlarının kültürel karşılığı olan; insanlığın ilk ortaya çıkışından, M.Ö. yaklaşık 10.000 yıl öncesinde Neolitik devrin başlamasına kadar süren arkeolojik devirdir. Bu devirde çaytaşı, çakmaktaşı, hayvan kemikleri ve ağaç gibi doğal maddelerden besinleri pişirmeye ve ısınmaya başlanmıştır. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına çizilen resimler yine bu çağın belirgin özelliklerindendir. Paleolitik Eski, orta ve yeni olmak üzere üç alt döneme ayrılmıştır.

Orta Taş Çağı'nın bilinen diğer adı Mezolitik devirdir. Dönem: M.Ö. 10000-M.Ö. 6000. İnsanların taşları yontmaya başladığı, taşları kendilerini savunmak ve avlanmak için kullandıkları devirdir. Basit aletler yapılmıştır. İnsanlar mağara duvarlarına resimler yapmaya başlamışlardır. Bu dönemde insanlar yaşamlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürmüşlerdir. İnsanlar bu çağda doğal sığınaklar sayesinde vahşi hayvanlardan korunmuşlardır.

Yeni Taş Devri'nin bilinen diğer isimleri Cilalı Taş Devri veNeolitik Devir'dir. Gezegende yaşanan son buzul çağının sona ermesi ardından insan topluluklarının yayılma eğilimi gösterdikleri ılıman iklim kuşaklarında yepyeni bir evrimsel açılım yaşanmaya başlanmıştır. Buzulların çekilmesiyle ılıman iklim kuşağında gerek fauna gerekse flora, hem çeşitlilik hem de popülasyon olarak belirgin gelişmeler göstermiştir. Bu mevsimsel farklılıkların oldukça belirgin olduğu ve genellikle kurak sayılabilecek yaşam alanlarında ortaya çıkan ve yayılabilen türler, kaçınılmaz olarak dayanıklı, uyum sağlama ve üreme yetenekleri geniş, görece daha küçük cüsseli türlerdi. İşte bu ortam, insan topluluklarına geniş olanaklar sunmuştur. Buğday ve arpa gibi yaygın ve kurak iklime uyumlu bitki türlerinin ve koyun, keçi, sığır gibi otçul türlerin ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla insan topluluklarının yaşam biçimi de değişmeye başlamıştır. Tabiata doğrudan müdahale ederek gıda olarak kullanılabilecek bitki türlerini yetiştirme ve bazı hayvan türlerini evcilleştirerek sürüler oluşturmak, bu dönemin belirgin özelliği olmuştur. İnsan toplulukları bu yeni yaşam tarzında iki ana kolda gelişme göstermişlerdi. Bazı topluluklar evcilleştirdikleri hayvanlardan oluşan sürüleri temel gıda kaynağı olarak kullanırken bazı topluluklar ise sınırlı ölçüde de olsa bahçe tarımına başlamışlardır. Her iki ana kol da avcı-toplayı topluluklar olmaktan zamanla çıkmış, bir anlamda besin üreten topluluklar haline dönüşmeye başlamışlardır. Kuşkusuz ağırlıklı olarak tarımla uğraşan topluluklar, avcı-toplayıcı toplulukların yaşam tarzını bırakarak yerleşik düzene geçmek zorunda kalmışlardır. Ağırlıklı olarak hayvan sürülerini kullanan topluluklar ise göçebe ya da yarı göçebe topluluklar hâline gelmişlerdir." (Vikipedi, 2012)

SONUÇ

Göbeklitepe'nin Evrimsel Tarih Anlatımına Yapacağı Değişiklikler

Göbeklitepe'nin keşfi bir çok dogmanın değişimine vesile olmakla birlikte, bu değişiklikleri 7 başlıkta toplamak mümkündür.

1. Yerleşik kanıya göre o günün (Çanaksız çömleksiz taş devri) insanları bu derece karmaşık simgeler üretemezlerdi. Çünkü, evrimsel işleyişe göre; o insanlar basit düşünüyor ve basit yaşıyor olmaları gerekiyordu. Simgeler gibi yüksek bilinç isteyen

ürünleri basit düşünen insanlar nasıl yapabilirlerdi ki? Ancak onlar öyle karmaşık ve sanatlı simgeler bıraktılar ki; bugün milyonlarca arkeolojik eser birikimimize rağmen, onların o gün yapmış olduğu simgeleri hala net bir şekilde anlamlandıramıyoruz.

2. Taş Devri insanlarından böyle mimari eserler ve sanata dair ürünler beklenmiyordu. Zira yaygın kanıya göre insan bilinci henüz o düzeyde evrimleşmemişti. Bu insanlar sadece tüketen, aklı midesinden başka bir şey düşünmeyen ve hayattaki tek gayeleri üreyip çoğalmak olan insanlar olmalıydı. Ancak bu insanlar sanılanın aksine üretici pozisyonundaydılar. Üstelik üretimin en doruk noktası olan ibadet için mabed inşasına girişmişler ve fevkalede başarılı eserler ortaya çıkarmışlardı.

3. Bu insanların, bu kadar yüksek düzeyde organize olması işbölümü yapması beklenemezdi. Sadece küçük gruplar halinde; yeme ihtiyacını karşılama, savunma ve korunma amacıyla bir araya gelebilirlerdi. Zira yaygın kanıya göre; sosyal evrim daha yeni başlıyor olmalıydı. Halbuki bu insanlar eğer yüksek derecede organize olmamış olsalardı böyle eserleri ve ritüelleri meydana getiremezlerdi. Demek ki, aralarında ciddi bir organizasyon ve iş bölümü vardı. Hatta bir yönetim sistemleri bile var olabilirdi ki; site alanı içerisindeki T biçiminde taşlar bile bu biçimde konumlandırılmıştı.

Özalp Göbeklitepe ile ilgili yaptığı bir çalışmasında (ÖZALP, 2016) şunları kaydetmiştir: Göbeklitepe'yi incelediğimizde son zamanlarda doğruluğu ciddi tartışmalara konu olmakla birlikte, son birkaç asırdır insanlığın medeniyet gelişimini antik Yunan'dan başlatma eğiliminin ve model insan kavramını Ari ırk kabul edilen Batılı insan prototipi üzerinden okumanın doğru bir yaklaşım olmadığına dikkat çekmek isteriz. Çünkü farklı bölgelerde değişik hızlarda gelişim gösteren insanlık, bölgesel olarak kimi zaman yükseliş, kimi zaman ise düşüş yaşamış olabiliyor. Yakın dönem arkeolojisinin bazı bölgeleri referans alarak bize sunduğu ilk insanında dâhil olduğu insanlar topluluğunun ilkel, yabani, vahşi, salt avcılık ve toplayıcılık yaptığına yönelik önerileri ciddi anlamada tartışmaya açık görünmektedir. Göbeklitepe, en azından o dönemlerde insanlığın bir kısmının bahsedildiği gibi tamamen ilkel yaşamadığını söyleyebiliriz.

4. Bu insanlardan dini bir ritüel, üstelik bu ritüeli gerçekleştirmek üzere, simgelerle donatılmış bir ibadethane hiç mi hiç beklenmezdi. Çünkü hem toplum sosyolojisi, hem de insanın duyguları henüz o evrim seviyesine gelmiş olamazdı. Yaygın eski kanılara göre; bu insanların önce tarım toplumuna geçip, sonra yerleşik hayata geçmeleri, sonrada oluşan bu sosyal yapıyı korumak ve yönetmek adına, inanç ve dini icat etmeleri gerekiyordu. Çünkü yaygın kanıya göre din; sosyolojik bir evrimin sonucu idi. Ancak Göbeklitepe, hem bu evrimsel gelişim iddiasını bozdu, hem de dinin sonradan gelişen bir olgu olmayıp, ilk baştan beri var olan bir gerçeklik olduğunu gösterdi. Ayrıca sosyal ihtiyaçların dini doğurması ve şekillendirmesi değil, dinin sosyal yaşamı şekillendirdiğini söylüyordu. Öyleyse semavi dinlerin iddiaları akla ve sahadaki bulguları daha yakındı. Çünkü onlar dünyada insan yaşamının, dinle ve peygamber ile başladığını söylüyorlardı. Hatta kur'an-ı Kerim bu tür eserlere işaret ediyor olabilir. İşte Şuara suresinde Hud kavmini uyaramak için peygamberleri onlara; "Siz her yüksek yere bir alamet dikerek eğleniyor musunuz?" demektedir. Acaba o yer bu yer olmasın mı?

5. Göbeklitepe kültür ve sanat tarihi için bir başlangıç değildir. Böylesine kompleks bir eser ancak binlerce yıllık bir bilgi ve kültür birikimiyle ancak yapılabilir. Daha keşfedilmeyi, yagın kanıları ve ezberleri bozmayı bekleyen bir sürü arkeolojik eser toprağın altında bizi beklemektedir. Öyle ise evrimci bakış açısının bir sonucu olan bu yaklaşımlar, daha çok defa değişime uğrayacak gibi görünmektedir.

6. Göbeklitepe'nin keşfedilmesi, erken insan toplumlarının nasıl geliştiğine dair anlayışımız için büyük etkilere sahiptir. Geleneksel alimler uzun zamandır sofistike insan toplumunun gelişiminin bir avcı-toplayıcıdan tarımsal yaşam biçimine geçişine bağlı olduğunu ileri sürmüştür. Bu anlatıma göre, insanlar yalnızca tapınakları ve karmaşık sosyal yapıları geliştirmek için zamana, organizasyona ve kaynaklara sahip olabilecekleri; kalıcı yerleşimler ve tarım ve tarım sistemleri geliştirdi. Göbekli Tepe'nin keşfi nihayet alternatif bir görüşü desteklemek için sağlam kanıtlar sunmaktadır. Anadolu'daki göçebe, avcı-toplayıcı topluluklar, tarımsal uygulamalar geliştirmeden ve kalıcı olarak yerleşik topluluklar oluşturmadan önce büyük, karmaşık tapınaklar inşa ettiler. Smithsonian Dergisi'ne göre, tapınağın inşasını takip eden 1.000 yıl içinde, buğday

mahsullerinin yetiştirilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi için en eski kanıtların bir kısmını sağlayarak, Anadolu ve Kuzey Suriye'nin diğer bölgelerinde kalıcı yerleşimler ortaya çıkıyor. Göbekli Tepe'deki tapınağın inşasının aslında tam tersi değil, insan yerleşimi ve tarımı için öncü olması mümkündür. (Flatley, n.d.)

7. Bölgenin göçebe hayattan tarıma geçen ilk insanlar tarafından kurulduğu iddia edilebilir. Ancak Göbeklitepe'de sadece tapınaklar vardır ve yerleşim yeri bulunmamaktadır. Yakın dönem tarih ve arkeoloji araştırmalarının aksine ilkel olarak takdim edilen bu insanlar çağlarına göre akıllı, zeki ve bilgeydiler. Bir dünya görüşleri, evren tasavvurları ve inançları vardı. Bilgiye sahiptiler ve sanattan anlıyorlardı. Bu sebeple insanlığın hem evrimsel olduğu iddia edilen biyolojik gelişimini hem de ona uygun olarak ivme gösteren ruhsal ve kültürel gelişimini yeniden ele almak gerekmektedir (ÖZALP, 2016). Körtiktepe'nin kazı başkanı Anadolu Ajansına yaptığı bir açıklamada şöyle söylemiştir; "Tarımın keşfiyle insanların yiyecek aramaktan vazgeçip bunun yerine yiyecek üretimine başladığı, bunun da yerleşimi zorunlu kıldığı gibi bir kural vardır. Çok genel geçer olan bu kural, Körtik Tepe ile geçerliliğini kaybetmiştir. Burası, bilinenlerin yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Çünkü Körtik Tepe'de avcılık ve toplayıcılık yapıp, yerleşik düzende yaşayan bir topluluk var." Dolayısıyla da hem Göbeklitepe hem Körtiktepe ve diğer arkeolojik bulgular; insanlık tarihine ait yaygın kanıları ve dogmaları altüst etmeye devam edecek gibi görünmektedir.

Göbeklitepe bir hac merkezi olabilir. Bu iddiayı kuvvetlendiren 7 işaret mevcuttur.

1. Göbeklitepe'nin yapı ve mimari itibariyle bir ritüel merkezine daha çok benzemesi; Konutsal bir nitelik taşımayan yapılar dini ve ayinsel amaç taşımaktaydı.

2. Etrafında yerleşim merkezi bulunmaması ve yerleşik hayata ait hiçbir kalıntıya rastlanılmaması

3. Yapı içerisinde kurban kesme merasiminin karşılanması üzerine kurgulanmış; su geçirmez zemin ve harıkların bulunuyor olması, hem yine yapı alanında, çok sayıda hayvan (Keçi, ceylan vb.) kemik kalıntılarına rastlanmış olması.

4. Göbeklitepe civarındaki yerleşik halkın, günümüze kadar (Göbeklitepe keşfedilmeden önce bile) Göbeklitepe'nin bulunduğu bölgeyi kutsal tanıması ve orada kurban kesme gibi dini ayinleri gerçekleştiriyor olmaları. Zeminin sıvıyı geçirmeyecek nitelikte olması ve su kanallarının bulunması muhtemelen sıvı kullanılan (kan, su, şarap) kurban tarzı bir törenin yapıldığını göstermektedir. Nitekim bölge halkı için kurban ibadeti önemli bir ritüeldir. Göbeklitepeyi ilahiyat temelinde araştıran Özalp (ÖZALP, 2016), Göbeklitepe, her türlü dini ritüelin yapıldığı bir ibadet ve sunak alanı olabilir mi? sorusunu sormuştur. Nitekim dışarından küçük bir kanalın yatay olarak, büyük bir toplama kablarının merkezine doğru gittiği bazı taş kaplar buluntularıyla da, burasının bir ayin yeri olma görüşünü desteklemiştir. Göbekli tepeyi keşfeden, Schmidt'te bunları "adak kapları" olarak düşünmektedir.

5. 2011'de, kuzeybatı depresyonundaki kazı açmalardan birinde Göbekli Tepe'de özel bir nesne keşfedildi. Eser, başlangıçta kaburga kemiğinden yapılmış bir 'spatula' olarak tanımlandı. Bu kemik parçası, 5.3 x 1.9 x 0.3 cm boyutlarındadır ve sadece kısmen korunmuş oyulmuş bir tasviri taşır. Görüntü net değildir, ancak üst kısımda, biri tamamen korunmuş, diğeri sadece parçalara ayrılmış iki taranmış T şeklinde form bulunur. Bu T şekilleri hızla Göbekli Tepe'nin en göze çarpan mimari özelliği olan T şeklindeki sütunlarla ilişkilere yol açtı

6. Göbeklitepe'nin T şeklindeki sütunlarını (ikiz merkezi monolitleri) resmeden, işlenmiş bir kemik parçası bulunması ve bu kalıntı ile, Göbeklitepe'nin çağdaşı olan ve Diyarbakır'da bulunan Körtiktepe de de benzer kemik kalıntısının bulunmuş olması da buranın bir hac merkezi olma ihtimalini akla getirmektedir. Bu tıpkı müslümanların hacdan dönerken, bu kutsal duyguları hatırda tutmak için, kabe görüntülü hatıraları hediyelik eşya olarak saklamalarına benzemektedir. Debertolis ve arkadaşları tarafından yapılan başka bir çalışmada (Debertolis, Gullà, & Savolainen, 2017); Göbekli Tepe arkeolojik sahasında Enclosure D'de arkeoakustik bir keşif yapılmıştır. Alt zeminden gelen titreşimleri, manyetik alanları ve el ile vurarak ortaya çıkan sesi, n.18 nolu merkezi direğe kaydedebilmişlerdir. Sonuç olarak Göbekli Tepe'nin, Avrupa ve Küçük Asya'da okunan diğer birçok tipik kutsal alanla, aynı arkeoakustik yönlerine sahip olduğunu iddia

etmişlerdir. Bununla birlikte, en ilginç bulgunun, inceledikleri sütunun muhtemelen beyni etkileyen sofistike bir titreşim mekanizmasının ve manyetik alanların merkezinde olduğunu belirtmişlerdir. Bu keşif yani; bu kutsal tapınakları inşa eden medeniyetin ürettiği teknoloji seviyesi, onlar hakkındaki mevcut eski dogmalarla çelişmekte olduğunu bildirmişlerdir.

7. Schmidt, bölgenin konumundan hareketle Göbeklitepe yapılarını Zerdüşt geleneğinde ki "Sessizlik Kuleleri" (tower of silence) olarak da bilinen *dakhma*lara da benzetmektedir. Zerdüştlükte toprak, su, hava ve ateş kutsal sayıldığı için kirletilmeleri yasaktır. Buna göre ölen insan bedeni kirlendiği için ne toprağa gömülebilir nede yakılabilirdi. Bu sebeple ölüler, mezar anlamına gelen ve yüksek yerlere inşa edilen dakhmalara çıkarılır ve leş yiyen varlıklara bırakılırdı. Schmidt, Göbeklitepe'nin yapılış şeklini (mimari olarak), yüksekliğini ve konumunu dikkate alarak bu alanın benzer bir amaç için inşa edilme ihtimalini de değerlendirmektedir. Sadece bu benzerlikleri değil ayrıca bölge kazılarında fazlaca bulunan akbaba kemiklerini de bir gerekçe olarak sunmaktadır. Son tahlilde Schmidt'e göre, Nevali Çori yaşayanların yeriydi Göbeklitepe ise ölülerin. Medeniyetlerin geniş bir havzaya yayıldığı ve değişim süreçlerinin kısa zamanlı olmadığı ve çağları aşan bir süreç izlediğini dikkate alırsak muhtemelen inanç ve kültürde çok fazla bir değişim olmayacaktır. Bu sebeple Hz. İbrahim ve bölge insanın inançları arasında bir ilişki kurmak ta fazla abartılı bir yorum olmayacaktır (Özalp, 2016).

KAYNAKLAR

Arbuckle, B. S., & Özkaya, V. (2006). Animal exploitation at Körtik Tepe : An early Aceramic Neolithic site in southeastern Turkey. *Paléorient*. https://doi.org/10.3406/paleo.2006.5193

Carter, T., Grant, S., Kartal, M., Coşkun, A., & Özkaya, V. (2013). Networks and Neolithisation: Sourcing obsidian from Körtik Tepe (SE Anatolia). *Journal of Archaeological Science*. https://doi.org/10.1016/j.jas.2012.08.003

Coşkun, A., Benz, M., & Rössner, C. (2012). New Results on the Younger Dryas Occupation at Körtik Tepe. *NEO-LITHICS*.

Debertolis, P., Gullà, D., & Savolainen, H. (2017). Archaeoacoustic Analysis in Enclosure D at Göbekli Tepe in South Anatolia, Turkey. In *Proceedings of The 5th Human and Social Sciences at the Common Conference*. https://doi.org/10.18638/hassacc.2017.5.1.240

Flatley, H. (n.d.). Inside the World's First Known Temple – 6,000 Years Older than Stonehenge. Retrieved from https://www.thevintagenews.com

Henshilwood, C. S., d'Errico, F., van Niekerk, K. L., Dayet, L., Queffelec, A., & Pollarolo, L. (2018). An abstract drawing from the 73,000-year-old levels at Blombos Cave, South Africa. *Nature*. https://doi.org/10.1038/s41586-018-0514-3

Kartal, M., Kartal, G., Coşkun, A., Carter, T., Şahin, F., & Özkaya, V. (2018). Chipped stone assemblages of Körtik Tepe (Turkey). *Journal of Archaeological Science: Reports*. https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2018.02.017

ÖZALP, H. (2016). İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojik Olarak Bize Ne Söyler? *Bilimname*.

Peters, J., & Schmidt, K. (2004). Animals in the symbolic world of Pre-Pottery Neolithic Göbekli Tepe, south-eastern Turkey: a preliminary assessment. *Anthropozoologica*.

Schmidt, K. (2003). The 2003 Campaign at Göbekli Tepe (Southeastern Turkey). *Neo-Lithics: The Newsletter of Southwest Asian Neolithic Research*.

Schmidt, K. (2010). Göbekli Tepe - The Stone Age Sanctuaries. New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs. *Documenta Praehistorica*. https://doi.org/10.4312/dp.37.21

Vikipedi. (2012). Eski Taş Çağı. Retrieved from https://tr.wikipedia.org

COMPARISON OF IRREDUCIBLE COMPLEXITY THEORY AND EVOLUTIONARY PROCESS APPROACH

İNDİRGENEMEZ KARMAŞIKLIK KURAMI VE EVRİMSEL SÜREÇ YAKLAŞIMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Kasim Takim *
Harran University, Faculty of Veterinary, Department of Biochemistry, Eyyübiye, Şanlıurfa,
kasimtakim@harran.edu.tr

ABSTRACT

Irreducible complexity is the scientific counterpart to the requirement that 'either with all or nothing at all' is used for systems that lose their function if any of the components in it are removed. Evolutionists claim that the first cell, and its organelles, slowly and spontaneously formed in the evolutionary process (for very long periods of time, which had been built for millions of years). However, this claim is contrary to biology. Because the cell is one of the best examples of irreducible complexity. In the cell, 'All or Nothing' rule is running. In other words, if there is no organelle, there is no life in the cell or if the enzyme is lacking, there is no vitality in the cell. If there were no organelles (eg ribosomes) in the cell or if only one of the 20 types of enzymes (RNA polymerase, RNA ligase (protein synthesis)) were missing, the cell would not exist. Because the proteins necessary for the survival of cell life could not be produced. In addition, the cell does not tolerate processes, which are called the evolutionary process and involve the gradual completion in millions of years. If so; that organelle, or this enzyme, must be present in the cell as it enters the first cell entity site. While millions of years cannot survive without all its parts, and the cell's life is limited to short periods of time, such as hours and days, claims such as evolution, evolution, etc. that occur over millions of years are contrary to both logic and biological functioning.

In addition, all approaches that express the relationship between priority and posterior in the cell are unfounded. Because the egg or chicken, hen or hen paradox, such as DNA and RNA came out of protein? Or did the protein come from DNA and RNA? questions also appear as a Paradox. Because, as it is known, proteins are produced according to the coding in DNA. That is, all three of the letter sequences in DNA encode an amino acid and amino acids are combined to form proteins. According to the functioning of the protein synthesis proteins, DNA 'comes out. However, DNA letters come together to form the DNA chain; DNA polymerase enzymes which are in protein structure. That is, all three of the letter sequences in the DNA encode an amino acid and the amino acids are combined to form proteins. According to the functioning of protein synthesis proteins, DNA comes out. However, the letters of DNA come together and form the DNA chain. It is possible with DNA polymerase enzymes. So according to the functioning of DNA synthesis; DNA comes out of proteins. So if DNA and RNA come from protein, which one has existed before? The answer to this question is irreducible complexity. or; at first, the protein or DNA was created with a different creation outside of normal functioning, and then the other was produced using or from it. Or; the two were brought together

separately into the field of existence and then made them compatible. These two points (either ever or nothing / irreducible complexity) are eroding the evolutionary process approach. It shows that vitality cannot be located.

Keywords: Irreducible complexity, Evolutionary Process, DNA, Protein, Cell

ÖZET

İndirgenemez karmaşıklık, bir sistem içerisindeki parçaların herhangi birinin kaldırılması durumunda, sistemin çökmesini ifade eden, "Ya hep Ya Hiç" zorunluluğunun bilimsel karşılığıdır. Evrimci görüş, ilk hücrenin ve bu hücre organellerinin evrimsel süreç içerisinde (milyonlarca yılı içerisinde barındıran çok uzun zaman dilimlerinde) yavaş yavaş ve kendi kendine oluştuğunu iddia etmektedir. Halbuki bu iddia biyolojik işleyişe aykırıdır. Çünkü *indirgenemez* karmaşıklığa verilecek en güzel örneklerden birisi olarak, Hücrede "Ya Hep Ya Hiç" kuralı işletilmektedir. Yani organel yoksa, hücrede hayat yoktur veya enzimi eksik ise, hücrede canlılıktan bahsedilemez. Eğer hücrede organellerden herhangi biri "örneğin ribozom" olmasaydı veya RNA polimeraz, RNA ligaz gibi (protein sentezinde görev yapan) 20 çeşit enzimden sadece bir tanesi eksik olsaydı, hücre var olamayacaktı. Çünkü hücre hayatının devamı için gerekli olan proteinler üretilemeyecekti. Ayrıca hücrenin evrimsel süreç denilen ve milyonlarca senelik zaman dilimlerinde yavaş yavaş tamamlanmayı kapsayan süreçlere tahammülü yoktur. Öyle ise ribozom gibi hayati bir organelin, DNA, RNA ve protein sentezinde görev alan tüm enzimlerin, ilk hücre varlık sahasına çıkarken hücre içerisinde mevcut olması lazım gelmektedir. Bir hücre; bırakın milyonlarca seneyi, bir saat dahi tüm parçaları olmadan hayatta kalamazken ve hücrenin ömrü saatler ve günler gibi kısacık zaman dilimleri ile sınırlı iken, evrimsel süreçte milyonlarca senede oluştuğu, geliştiği gibi iddialar hem mantığa hem biyolojik işleyişi aykırıdır.

Ayrıca hücrede öncelik ve sonralık ilişkisini ifade eden tüm yaklaşımlar da temelsizdir. Zira, "Yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan" paradoksunda olduğu gibi DNA ve RNA mı proteinden çıktı? protein mi DNA ve RNA'dan? soruları da bir Paradoks olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bilindiği gibi proteinler DNA daki kodlamalara göre üretilmektedir. Yani DNA daki harf dizilerinin her üç tanesi bir aminoasidi kodlar ve aminoasitler bir araya getirilerek proteinler oluşturulur. Protein sentezinin işleyişine göre proteinler, DNA dan çıkmaktadır. Ancak DNA'da harfler hükmünde olan nükleotidlerin, bir araya gelerek DNA zincirini oluşturması ise; protein yapısında olan DNA polimeraz enzimleri ile mümkün olmaktadır. Yani DNA sentezinin işleyişine göre de DNA, proteinlerden çıkmaktadır. Peki DNA ve RNA, proteinden çıkıyorsa hangisi daha önce var olmuştur? İşte bu sorunun cevabı indirgenemez kompleksliktir. Ya; ilk başta protein veya DNA normal işleyişin dışında farklı bir yaratılışla var edildi ve daha sonra diğeri ondan veya o kullanılarak üretildi. Ya da; ikisi ayrı ayrı beraber varlık sahasına çıkartıldı ve daha sonra birbirlerine uyumlu hale getirdiler. İşte bu iki nokta (Ya Hep Ya Hiç/indirgenemez komplekslik) evrimsel süreç yaklaşımını kökünden kurutmaktadır. Canlılıkta yerinin olamayacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *İndirgenemez* karmaşıklık, Evrimsel Süreç, DNA, Protein, Hücre

GİRİŞ

Hayatın var olması binlerce sebebin uyumlu bir şekilde var olması ile mümkün iken, yok olmasına bir sebebin eksikliği veya uyumsuzluğu yetmektedir. Örneğin bir hücrenin hayat bulması için; 6000 organik ve 1000 inorganik molekülün, düzenli bir şekilde bir araya gelmesi ve birbirleriyle uyumlu bir şekilde aynı anda çalışabilmesi gerekmektedir (Aebersold et al. 2018). Eğer bunlardan bir tanesi bile eksik olsa o hücre sağlıklı bir şekilde yaşamını devam ettiremez. Örneğin; biotin hücre içerisindeki pek çok enzimin çalışabilmesi için koenzim görevi yürütmektedir. Eğer yeterli düzeyde bulunmazsa hücrenin hayatı devam etmeyecektir (Mock 2004). Tüm diğer moleküllerde bu duruma örnek olarak verilebilir. Ayrıca bir hücre bölünüp yeni bir hücre oluşurken bu moleküllerin hepsinin ya ortamda var olması veya hücre içerisinde üretilebilmesi gerekmektedir (Oegema and Hyman 2006).

Hücre tıpkı içerisi binlerce farklı ürünün üretilebildiği bir fabrika gibidir. Mesela bir bakteri hücresinin bölünüp yeni bir bakteri oluşturulabilmesi için ortamda sadece su ve şeker bileşiklerinin bulunması yeterli olabilmektedir (Mushnikov et al. 2019). Çünkü içerisinde bu iki hammaddeyi kullanarak binlerce ürünün üretilebileceği tezgahlar mevcuttur. Ancak ilk hücre için sadece su ve şeker yeterli değildir. Onda bu tezgahların tek tek yapılması ve yerleştirilmesi ve bir anda ve beraber çalıştırılması gerekmektedir. Fabrikadaki makinelerin karşılığı hücredeki organeller, makinenin çarkları ise enzimlere örnek olarak verilebilir. Eğer hücrede organellerden herhangi biri, örneğin ribozom olmamış olsaydı veya RNA polimeraz, RNA ligaz gibi (protein sentezinde görev yapan) 20 çeşit enzimden sadece bir tanesi eksik olsaydı, yine hücre ölecekti (Brostrom and Brostrom 2007). Çünkü hücre hayatının devamı için gerekli olan proteinleri üretemeyecekti. Endoplazmik retikulum, Golgi ve Lizozom gibi organeller içinde aynı şeyler geçerlidir (Crick 1958).

Evrimciler bu tür iddialarını akla yaklaştırmak için, genellikle bir bilgisayarın veya arabanın süreç içerisinde geliştirilmesi gibi mitler üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Halbuki bu kıyas-ı maalfarıktır. Çünkü bilgisayar ve araba cansız varlıklardır, yüzlerce

sene beklemeye tahammül edebilirler. Ancak hücre veya hayvan canlıdır. Değil sene bazen saniyelerle ifade edilecek eksikliklere bile dayanamazlar.

Bilindiği gibi; DNA'nın harflerinin bir araya gelerek DNA zincirini oluşturması, protein yapısında olan DNA polimeraz enzimleri ile mümkün olmaktadır (Read and Brenner 2013). Proteinler ise; DNA daki kodlamalara göre üretilmektedir (Carroll 2013). Yani DNA daki ACACTGGGCA gibi harf dizilerinin, her üç tanesi (AUG) bir aminoasidi kodlar ve aminoasitler bir araya getirilerek proteinler oluşturulur. Protein sentezinin İşleyişine göre proteinler, DNA dan çıkmaktadır. DNA sentezinin işleyişine göre de DNA, proteinlerden çıkmaktadır. Aynı durum RNA için de geçerlidir (Dahlberg, Lund, and Goodwin 2003). Peki DNA ve RNA, proteinden çıkıyorsa hangisi daha önce var olmuştur? İşte bu sorunun cevabı indirgenemez kompleksliktir (Weber 1999)(Behe 2000). Yani ikisi için de öncelik ve sonralık mümkün değildir. Ya; ilk başta herhangi bir protein veya DNA, normal işleyişin dışında, farklı bir yaratılışla var edildi ve daha sonra diğeri ondan veya o kullanılarak üretildi. Ya da; ikisi ayrı ayrı beraber varlık sahasına çıkarıldı ve daha sonra birbirlerine uyumlu hale getirdiler. İşte bu iki nokta (Ya Hep Ya Hiç/indirgenemez komplekslik) evrimsel süreç yaklaşımı ile izah edilememektedir. Evrimsel süreç iddiasının, canlılıkta yerinin olamayacağını göstermektedir.

Gelişme (Kuramsal Yaklaşımlar)

DNA ve RNA Sentezindeki İndirgenemez Kompleksliker

DNA sentezi ile ilgili yadsınamaz bir gerçeklik vardır ki; DNA'nın sentezlenebilmesi, ancak eski bir DNA'nın varlığına bağlıdır. Çünkü DNA sentezi kopyalanma (replikasyon) şeklinde olur (Maga 2013). DNA sentezinde çalıştırılan enzimler, eski DNA zincirine tutunur ve bu zincirdeki harfleri birebir kopya ederler, Daha sonra kopyalanan bu harfler (nükleotidler), DNA polimeraz enzimleri aracılığı ile birleştirerek, yeni DNA oluşturulur. Bu işleyişte iki indirgenemez komplekslik durumu vardır.

Birincisi: DNA sentezinin, kopya edilecek selef bir DNA olmadan gerçekleştirilememesidir. İkincisi: DNA sentezinin proteinler olmadan

gerçekleştirilememesidir. Her iki durumda aslında, DNA'nın evrimsel süreç içerisinde, kendiliğinden veya tesadüfi mutasyonlarla olaşamayacağını göstermektedir. 1. Durum ki; yeni oluşacak DNA'nın, eski bir DNA'yı gerektirmesi, detaylı olarak incelendiğinde, ortaya şöyle bir kompleksliк çıkmaktadır; DNA, DNA'sız üretilemez. Öyleyse ilk DNA nasıl ortaya çıktı? Nasıl oluştu? Böyle bir sorunun, net bir cevabını vermek, mevcut şartlar altında mümkün değildir. Ancak mevcut işleyişten farklı bir işleyişin var olmuş olması ve bir dış müdahalenin olması gerektiği, açık ve zaruridir. Yani ilk DNA, DNA cinsinden olmayan bir unsur tarafından tasarlandı ve teşekkül ettirildi. Daha sonra bu teşekkül, DNA sentezi mekanizması şeklinde sistemleştirildi.

İkinci durumda ise; proteinler (enzimler) olmadan, DNA sentezinin gerçekleştirilememesi durumudur. Daha ilginç olan nokta da şudur ki; proteinlerin sentezi de DNA olmadan gerçekleştirilemiyor. Çünkü proteinlerin yapısal programları, DNA'da kodlanmıştır ve sentez bu kodların işlenmesi ve bu kodlara göre belirlenmiş sayı ve sıradaki aminoasitlerin bir araya gelmesi ile gerçekleştirilmektedir. Burada ortaya şöyle bir komplekslik çıkmaktadır: Eğer proteinler olmadan DNA sentezlenemiyorsa ve proteinler de DNA olmadan üretilemiyorsa, ilk DNA nasıl oldu da proteinsiz bir şekilde ortaya çıkabildi? Aynı durum RNA sentezi için de geçerlidir. RNA'lar, DNA dan kaynaklanarak, proteinler aracılığı ile üretilebilmektedir. Ancak proteinler de RNA olmadan sentezlenememektedir. Yani RNA; proteine, protein de RNA'ya bağımlıdır. Öyleyse hangisi önce var oldu? İşte yine bir indirgenemez komplekslik durumu karşımıza çıkmaktadır bu karmaşıklığı giderebilecek en önemli yaklaşım ise yaratılış görüşü olabilir. Yani İlk önce DNA ve RNA cinsinden olmayan bir yaratıcı unsur DNA, RNA ve proteinleri var etti. Daha sonra bunları DNA✈ RNA✈ PROTEİN işleyişi şeklinde sistematize etti.

Protein sentezindeki İndirgenemez Komplekslik

Protein sentezi en az 80 tane farklı organik bileşiğin çalıştığı, oldukça düzenli ve sistematik bir tasarım ve üretim sürecidir (Macfarlane 2000). Bu süreçteki işleyiş özetle şu şekildedir: Öncelikle DNA sarmalındaki ilgili proteinin kodlandığı bölge, protein

yapısında olan bir kısım enzimler aracılığıyla, mesajcı RNA (mRNA) olarak kopya edilir. Daha sonra bu mRNA, ribozoma getirilir. Ribozomda bu yazılımdaki; her 3 harf (ör: AUG) bir amino aside karşılık gelmek üzere okunur. Taşıyıcı RNA tarafından taşınan amino asitler, ribozom organelinde, mRNA' daki bu kod sıralamasına göre, enzimler tarafından birleştirilir. Böylece proteinin ilk zinciri oluşturulmuş olur. Daha sonra elde edilen bu zincir, önceden tasarlanmış noktalarından kaptlanır ve üç boyutlu yapısını kazanır. Elde edilen bu yapıya koenzim ve kofaktörler de eklenerek, işlevsel protein elde edilmiş olur. İşte bu işleyişin her aşamasında yine proteinler görev almaktadır (Lee and Young 2000).

Dolayısıyla işleyişte de 2 farklı indirgenemez komplekslik ortaya çıkmaktadır. 1. Eğer proteinler, yine protein yapısında olan enzimlerin aracılığı ile üretiliyorsa, ilk protein, protein olmadan nasıl meydana geldi? 2. Eğer proteinler ribozomlarda üretiliyorsa ve ribozomda proteinlerin birleşmesiyle oluşmuş bir yapı ise; ilk protein ribozom olmadan nasıl oluştu? Ya da tersine düşünürsek, ilk ribozom protein olmadan nasıl teşekkül etti? Önce ribozom mı oluştu? Protein mi?

Elbette bu soruları şu andaki biyolojik işleyişle izah etmek mümkün değildir. Öyleyse ilk protein sentezi, bu işleyişinden daha farklı bir işleyiş ile var olmuş olmalıdır. Hele evrimsel süreç gibi öncelik ve sonralık kabullerinin, yadsınamaz bir zaruret halini aldığı görüşlere göre bu karmaşıklığın aşılması asla mümkün olamaz. ***Ki zaten bu işleyişi kompleks hale getiren de bu kabullerdir.*** Halbuki daha farklı bir işleyişte mümkün olabilir, diye değişkenliğe açık bir yaklaşım sergilenebilse, yaratılışı anlamak hiç de zor olmayacaktır.

Fotosentez ve solunumdaki İndirgenemez Komplekslik

İndirgenemez komplekslik yaklaşımı, biyokimya ve moleküler biyolojinin tüm konularını kapsamakla birlikte, bazı konular için daha keskin karmaşıklık oluşturabilmektedir. Onlardan birisi de solunum ve fotosentezdir. Bilindiği gibi canlıların enerji ihtiyacının karşılanması için, fotosentez ve solunum ilişkisi olmazsa olmaz değerindedir (Yamori 2015). Canlı organizmalardaki bütün biyokimyasal olaylar için

enerji gereklidir. Enerjinin kaynağı ise besinlerdir. Besinlerdeki enerjinin kaynağı da güneştir. Bitkiler güneşten gelen ve fotonlarda saklı olan enerjiyi, solunumdan gelen CO_2 ve H_2O' yu kullanarak, karbon-karbon bağlarına aktararak glikozu üreterek saklarlar. Hayvanlar ise; glikozda saklanmış olan bu enerjiyi solunum mekanizması ile açığa çıkarıp, hayat fonksiyonları için gerekli enerji ihtiyacını, bu yolla sağlamaktadırlar (MARSH, GALMICHE, and GIBBS 1964).

Fotosentez ve solunum arasında, birbirini tamamlayan ve birbirine bağımlı olan döngüsel bir ilişki mevcuttur (Azcón-Bieto and Osmond 1983). Oksijenli solunum tepkimelerinin son ürünü olan karbondioksit ve su, fotosentezin hammaddesidir. Fotosentezde oluşan besin ve oksijen de solunumun hammaddesidir. İşte evrimsel süreç diye bir yaklaşımı kabul ettiğimiz takdirde, döngüsel bir sebep sonuç ilşkisi, yani bir paradoks karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; bir bitkide fotosentez ve solunum gibi iki olgudan hangisi daha önce başlamıştır? İlk fotosentez başlamıştır dersek, karşımıza 2 problem çıkar. Birincisi; fotosentez reaksiyonlarının aktivasyonu için gereken ATP nereden ve nasıl sağlandı? Fotosentazin hammaddeleri olan; karbondioksit ve su, solunum olmadan nasıl karşılandı? İlk önce solunum başladı dersek, bu seferde solunumun hammaddesi olan besin fotosentez olmadan nasıl üretilebildi? sorusuna cevap bulmamız gerekmektedir. Ayrıca solunumun gerçekleşebilmesi için, olmazsa olmaz değerinde olan oksijen, atmosferde nasıl üretildi ve biriktirildi?

Dolayısıyla bu noktada ciddi bir karmaşa ve içinden çıkılamaz bir paradoks oluşmuş oluyor. Ayrıca fotosentez ve solunum sistemi onlarca faktörün (protein, enzim, organik bileşikler ve inorganik bileşikler gibi) bir araya gelmesiyle oluşan ve bunlardan sadece bir tanesinin bile eksik olması halinde çalışamaz bir hale gelen bütüncül sistemlerdir. Bu yüzden evrimsel süreç gibi milyonlarca seneyi içine alan uzun süreçlerde, oluşması veya gelişmesi mümkün değildir. Çünkü canlı bir saat bile solunumsuz yaşayamazken, böyle bir sistemin, canlı tarafından milyonlarca senede geliştiğini iddia etmek, ancak canlılık işleyişinden bihaber olmakla izah edilebilecek komik bir durumdur. İşte bu kompleks durumdan kurtulmak için canlılardaki fotosentez ve solunum olaylarına yaratılışçı bir bakış açısıyla yaklaşmak yeterlidir. Yani solunum

ve fotosentez, bir yaratıcı tarafından tasarlandı, dizayn edildi ve birlikte çalışacak şekilde sistematize edildi.

Hücre ve İndirgenemez komplekslik

Canlılık faaliyetleri ile ilgili neredeyse tüm reaksiyonlar, hücre içerisinde meydana gelir. Hücre içerisindeki organellerin her birini, reaksiyonların gerçekleştirildiği deney kaplarına benzetebiliriz. İlginç olan nokta şudur ki; bu reaksiyonların gerçekleştiği kaplar olan hücre ve organeller yine bu reaksiyonların sonucunda üretilen malzemelerden yapılmaktadır. Yani bir hücrenin yapısında kullanılan glikolipitler, glikoproteinler, lipoproteinler, kolesterol, fosfolipitler vs. gibi tüm yapı taşı elementleri yine o hücre içerisinde üretilirler (Slack 2013). İşte burada da bir indirgenemez komplekslik ortaya çıkmaktadır.

Eğer evrimsel süreç kabulünde olduğu gibi; öncelik ve sonralık durumunu kabul edersek, örneğin; "Önce bu yapı taşları oluştu, sonra hücre oluştu." Öyleyse sadece ribozom, golgi lizozom ve endoplazmik retikulum gibi organellerde üretilebilen bu biyokimyasal elementlerin, üretimi nasıl ve nerede gerçekleştirildi? Ya da "Önce hücre oluştu, sonra bu biyokimyasal elementler o hücre içerisinde oluştu." Öyleyse hücrenin yapı taşları nerede ve nasıl sentezlendi? İşte bu karşılıklı bağımlılık, biri birisiz olamama durumu, yani indirgenemez komplekslik şimdiye kadarki kabullerimizi ve yaklaşımlarımızı sorgulamamıza ve yeni bakış açıları aramıza neden olmaktadır bu bakış açısı ise bizi yaratılışa götürmektedir.

SONUÇ

Evrimciler ilk hücrenin ve bu hücre organellerinin evrimsel süreç içerisinde milyonlarca yılı içerisinde barındıran çok uzun zaman dilimlerinde yavaş yavaş ve kendi kendine oluştuğunu iddia etmektedirler. Halbuki bu iddia biyolojik işleyişe aykırıdır. Zira bu kabüller bizi indirgenemez karmaşıklıklara sürükler ve çok çeşitli paradokslar oluşturur. Bu paradokslara bütün biyokimyasal reaksiyonlar açısından bakılabilir. Biz çalışmamızda en fazla öne çıkan ve çok bariz olanları vermeye çalıştık. Ayrıca hücrenin evrimsel gelişim veya tesadüfi oluşum gibi uzun ve yavaş işleyen süreçlere tahammülü

yoktur. Hücrede "Ya Hep Ya Hiç" kuralı işlemektedir. Yani ribozom yoksa, hayatta yoktur veya enzimi eksik ise canlılık olamaz. Öyle ise o organelin veya bu enzimin ilk hücre varlık sahasına çıkarken hücre içerisinde mevcut olması lazım gelmektedir. Bırakın milyonlarca seneyi, bir gün bile tüm organelleri ve organik/inorganik bileşenleri olmadan hayatta kalamazken ve hücrenin ömrü saatler ve günler gibi kısacık zaman dilimleri ile sınırlı iken, evrimsel süreçte milyonlarca senede oluştuğu, geliştiği ve saire gibi iddialar hem mantığa hem biyolojik işleyişi aykırıdır.

KAYNAKLAR

Aebersold, Ruedi et al. 2018. "How Many Human Proteoforms Are There?" *Nature Chemical Biology*.

Azcón-Bieto, Joaquín, and C. Barry Osmond. 1983. "Relationship between Photosynthesis and Respiration." *Plant Physiology*.

Behe, Michael J. 2000. "Self-Organization and Irreducibly Complex Systems: A Reply to Shanks and Joplin." *Philosophy of Science*.

Brostrom, M. A., and C. O. Brostrom. 2007. "Protein Synthesis." In *Encyclopedia of Stress*,.

Carroll, D. 2013. "DNA Recombination." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*,.

CRICK, F. H. 1958. "On Protein Synthesis." *Symposia of the Society for Experimental Biology*.

Dahlberg, James E., Elsebet Lund, and Elizabeth B. Goodwin. 2003. "Nuclear Translation: What Is the Evidence?" *RNA*.

Lee, Tong Ihn, and Richard A. Young. 2000. "Transcription of Eukaryotic Protein-Coding Genes." *Annual Review of Genetics*.

Macfarlane, W. M. 2000. "Transcription." *Journal of Clinical Pathology - Molecular Pathology*.

Maga, G. 2013. "DNA Replication." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*,.

MARSH, H. V., J. M. GALMICHE, and M. GIBBS. 1964. "RESPIRATION DURING PHOTOSYNTHESIS." *Record of chemical progress*.

Mock, Donald M. 2004. "Biotin." In *Encyclopedia of Dietary Supplements*,.

Mushnikov, Nikolai V., Anastasia Fomicheva, Mark Gomelsky, and Grant R. Bowman. 2019. "Inducible Asymmetric Cell Division and Cell Differentiation in a Bacterium." *Nature Chemical Biology*.

Oegema, Karen, and Anthony A. Hyman. 2006. "Cell Division." *WormBook : the online review of C. elegans biology*.

Read, J., and S. Brenner. 2013. "DNA Synthesis." In *Brenner's Encyclopedia of Genetics: Second Edition*,.

Slack, J. M.W. 2013. "Molecular Biology of the Cell." In *Principles of Tissue Engineering: Fourth Edition*,.

Weber, Bruce H. 1999. "Irreducible Complexity and The Problem of Biochemical Emergence." *Biology & Philosophy*.

Yamori, Wataru. 2015. "Photosynthesis and Respiration." In *Plant Factory: An Indoor Vertical Farming System for Efficient Quality Food Production*,.

TAWHEED THOUGHT IN SCIENTIFIC STUDIES
İLMİ ÇALIŞMALARDA TEVHİDİ DÜŞÜNCE

Assist. Prof. Dr. Mehmet Kazım KARA
Iğdır University, Faculty of Agriculture, Dept. of Animal Sciences, Iğdır, Turkey
E-mail: mkazim.kara@gmail.com

ABSTRACT

The scientific tradition of Towhead thought system was stopped in the 19th century, and a scientific tradition based on the Modernist, Positivist and Rationalist thought system of West emerged within this process within the frame of the heathenish pagan mentality dating back to the antiquity. Positivist-Orientalist understanding contradicts the principle of Towhead. The methods (ways) of these disciplines formed by this scientific tradition, which completely dominated our idea system for the last two centuries, have also emerged based on the same understanding. Today's 'modernist' understanding of science in Turkey is structured in the context of Orientalist mentality. Against this conception, the conjecture of the return to the tradition was again in an opposite level in the Western information system. In this way, it is grayed out the ideas based to be grayed to base on the understanding of Islamic Tawheed and formed science branches according to this understanding. It is necessary to get rid of the pressure of materialist civilization created by the existing Modernist-Positivist-Harmonistic knowledge. Structurally, cultural mentality transformation is needed. This structural cultural-mindset transformation makes it necessary to go into a new culture structure according to scientific methods based on Towhead. In the 21st Century "Great Turkey" can be constructed in the creation of knowledge-based methods of this Towhead understanding by revival of civilization built and provided with founding based of Towhead. Shortly, the Islamic World need to develop the new Towhead tradition understanding through Towhead based knowledge.

Keywords: Towhead understanding, Modernist, Positivist, Science, Method

ÖZET

Tevhidi düşünceye ait ilmi gelenek son 200 yılda durdurulmuş olup, bu süreçte Batı'nın Eski Çağ'a ait putperest pagan düşünce anlayışı çerçevesinde modernist, pozitivist ve rasyonalist düşünce sistemine dayalı bir ilmi gelenek ortaya çıkmıştır. Aslında pozitivist-oryantalist anlayış tevhit ilkesine terstir. Son iki yüzyılda düşünce sistemimize tamamen hâkim olan bu ilmi geleneğin şekillendirdiği ilim dallarına ait metotlar (usuller) da aynı anlayışa göre ortaya çıkmıştır. Aslında bütün ilim dallarının temel dayanağı olan düşüncenin esası, varlıkları her yönüyle tanımak ve bunların meydana gelişlerini anlamaya çalışmaktır. Günümüz Türkiye'sinde 'modernist' bilim anlayışı, oryantalist zihniyet bağlamında yapılandırılmıştır. Bu anlayışa karşı, geleneğe dönüş 'sanısı' ile yine Batı bilgi sistemi içinde ancak 'antici' seviyede kalan bir tutum içerisinde olunmuştur. Bu şekilde İslâm'ın tevhidi düşüncesine dayalı ilimleri 'gri'leştiren bir bilim anlayışı ve buna göre şekillenen bilim dalları gelişmiştir. Mevcut modernist-pozitivist-harmonotik bilginin oluşturduğu materyalist medeniyet baskısından kurtulmak gerekmektedir. Yapısal olarak da, kültürel zihniyet dönüşümüne ihtiyaç vardır. Bu yapısal kültürel-

zihniyet dönüşümü, tevhidi düşünceye dayalı ilmi yöntemlere göre yeni bir kültür yapılanmasına gitmeyi gerekli kılmaktadır. XXI. yüzyıldaki "Büyük Türkiye" inşasının oluşturulmasında tevhidi düşünceye dayalı ilmi yöntem ancak medeniyet inşa ve ihyasını esas alan kurucu düşünce şekli ile sağlanabilecektir. Hülasa tevhidi düşünce mahreçli ilmi bilgi sayesinde yeni tevhidi ilim geleneğinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tevhidi düşünce, Modernist, Pozitivist, İlim, Yöntem.

GİRİŞ

Medeniyetler, üniversitelerde kendi özgün sosyal düşüncelerine yönelik değerlerini ilim ile buluşturarak, ideal aydın tipini oluştururlar. Üniversiteler, kendi medeniyet anlayışının özüne uygun şekilde, sosyal ilim anlayışını ve ilmi bilginin gelişmesini sağlarlar. Medeniyet geliştirici esas kurum olması nedeniyle de, üniversiteler medeniyetler için son derece önemlidir.

Yeni Türkiye'de modernist aydın tipinin düşünce yöntemi pozitivist-liberal çizgide artık resmiyet kazanmış durumdadır. 1923 Türkiye'sinin ortaya koyduğu Batı medeniyet değerlerine sahip seküler/laisist ve jakobenci politikaları son derece rasyonel bulan aydın (!) kitlesinin düşünce ve bilgi üretme yönteminin de pragmatik bir mahiyet arz ettiği açıktır.

Türkiye'de üniversitelerde sosyal bilimler alanında, lisans ve lisansüstü eğitim hep batı medeniyetinin liberal-kapitalist zihniyet örgüsüne göre yürümektedir. Böylece ülkemizdeki aydın ve akademisyenler pagan Eski Yunan düşünce ekseninde, aklın putlaştırıldığı aydınlanma temelli ve liberal-kapitalizmin sistemleştiği 19 yüzyıl pozitivizmi düşünce yapısına bağlı gelişim göstermiştir. Aynı zihniyete sahip öğretim üyeleri vasıtasıyla Batı pagan sosyal bilimi ve düşünce yapısı başta eğitim müessesi, siyaset müessesi, iktisat müessesi, aile müessesi hatta din müessesi bile (pozitivist ilahiyatçılık yoluyla) bu etkiye göre şekillenmiştir.

2. DÜŞÜNCE OLGUSU

2.1. "Düşünce" Olgusunun Türkiye ve Batı Medeniyetlerindeki Durumu

Türkiye'de insanlar, toplum hayatı ilişkilerinde birbirine zıt iki ana temel "düşünce" üzerinden bakış açılarına sahip bulunmaktadırlar. Bunlardan birisi, modern Batı

medeniyetinin temelini oluşturan materyalist düşünce olup, diğeri de Tevhidi Düşüncedir. Pozitivist, dolayısıyla temelde materyalist düşüncenin Türkiye'de toplum hayatına yansıması, Tanzimat süreci ile başlayan, ardından Serveti Fünuncular vasıtasıyla ülkeye girmesi ile olmuştur. Bunun sonrasında ise, Cumhuriyetin kuruluşu ile modern Türkiye'nin kendi varlığını Batı pozitivist düşünce temellerine göre kurgulaması sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de düşüncenin iki ayrı niteliksel boyutu bulunmaktadır:

a. Pozitivist modernist kesim; seküler, laisist, jakobanist Batı modern sistem bilgi anlayışını Türkiye'de doğrudan takip eden kesimdir. Dolayısıyla devlete, bürokrasiye, üniversiteye, sermayeye, eğitime… bu anlayış yön vermektedir.

b. İkircikli/GRİ şekilde düşünen toplumsal kesim; genellikle muhafazakâr düşünen ama pozitivist bilgi üreten, kendince yerli görüldüğünü sanan, obskurantist özellik taşıyan, kötü bir hermönitikçi konumundaki kesimdir. Bu kesim geleneksel Tevhit Düşüncesine dayalı bir sosyal çevreden gelmekle birlikte, aldığı eğitim seviyesine göre modern sistem yapısının düşünce dinamiğinin içine girdikçe seküler, pozitivist, la-dini bilgi üreten modernist üniversite bilgisine yönelmektedir. Bu ikircikli/GRİ toplum kesimi seküler, laisist, pozitivist durumdaki resmi ideolojinin yönlendirmesine itaat etkisiyle de, bu ideolojiye tam teslim olan bir görünüm ortaya koymaktadır (Şimşek 2016: 88).

2.2. Tevhidi İçtimai Düşünce Anlayışı ve Vasıfları

Tevhidi Düşünce, İlahi kanuna bağlı olarak, toplum ve toplumdaki ilişkileri düzenlemesi, topluma yön vermesi ve toplum kurallarını belirtmesini ifade eden bakış açısını içtimaiyat açısından ele almaktadır.

Modernist sistemde İnsan; "özgür (egosunun esiri) insan", "homo economicius" temellidir. Bu modern insan, her şeyi kendi menfaatine göre kurgulayan, arzu ve isteklerinin yerine getirilmesine özgürlük diyerek, egoist bireyci bir yabancılaşma içine düşmüş hedonist (hazcı) insan tipidir.

Esasında Tevhidi Düşünce merkezli İslam, Tevhit anlayışının "ehadiyetçi birliği" ekseninde, tüm insanlığa ve varlık âlemine Tevhit anlayışı üzerinden bakmaktadır. Bundan dolayı Kuran'da "Âlemlerin Rabbi" denilerek insanın, varlığın ve ilimlerin tek bir Tevhit kanununa bağlılığının gerekliliği ve sorumluluğu kesin olarak ortaya konulmuştur (Gürsoy 2008: 77). Ancak modern Batı medeniyeti, salt akılcılık üzerinden, Tevhidi hakikatin "birlikçi" anlayışından uzak bir noktada bulunmayı bilinçli olarak tercih eden bir konumdadır. Böylece Batı medeniyeti, çağdaş salt rasyonalizm üzerinden pagan materyalist anlayışı benimsemiştir. Tüm modern sosyal bilimlerini de buna göre kurgulamıştır.

Modern Batı hakikatte Tevhidi Düşüncenin madde ve mana birlikteliğinden kaçamamakta ama mana açısından soyut his duyguları ile dolu düşüncesini salt akıl ile birleştirerek ileri sürdükleri 'hümanizm' iddiasına rağmen sömürgecilik uğruna savunmasız, masum insanları dahi öldürmekten çekinmemektedir.

2.3. Materyalist Sosyal Düşünce Yapısının Kökleri

Materyalist felsefe, evreni görünen maddi nesneler vasıtasıyla açıklayarak, maddeye, "oluşturucu" bir güç anlamı yüklemektedir. Buna göre materyalist düşüncenin kainat anlayışı; akıl, madde, gözlem gibi somut materyal algılayışı ile evreni, insanı ve düşünceyi ele almaktadır (Şimşek 2009: 1142).

Materyalist geleneğe hizmet eden modernite ve çağdaş düşünceye bağlı olan kavramlar; sekülerleşme, demokrasi, laisizim, jakobenizm, liberal-kapitalizm, endüstriyalizm ve bilimcilik gibi kavramlardır. Bunlar, Eski Yunan düşüncesi temelinden hareket eden materyalist geleneğe bağlı modern Batı sosyal düşünce anlayışının sistem kurucu araçlarını oluşturmaktadır. Batı dışı dünya ise, materyalist sosyal düşünceye göre zihin yapısı oluşturulan "aydın" denilen insanın düşüncesi ile aynı düşünce anlayışını bünyesinde sistemleştirmiştir.

2.3.1. Materyalist Düşüncenin Oluşumunda Madde Kavramının Ele Alınışı

Materyalizm; "madde, hayat, ruhi varlık alanlarından hemen hepsini sadece maddeye indirgeyen ve bütün varlık alanlarını madde konuları ile açıklamak isteyen,

hülasa maddeyi ilk hakikat olarak kabul edip, bilimin de temeli sayan felsefi sistemlerin adıdır" (Küçük 1974: 455)

Buna göre "Düşünce" de, madde anlayışına göre oluştuğu için bilimsel düşünüşün kavramsal çerçevesinde mekanik dünyanın maddesel terimlerine göre oluşturulmuştur. Bu da bilimin materyalist zihniyetle ele alınması anlamını ortaya çıkarmıştır.

19. Yüzyılda materyalizmin, hem liberal kapitalistlerce hem de bu kesimin karşıtları durumundaki sosyalist ve komünist doktrin savunucuları ile birlikte ele alındığı görülür. Bu bağlamda materyalizmin sosyolojik anlamda, materyalist liberal kapitalizme karşı Marks ve Engels'in bu konudaki düşünceleriyle ilişkili olarak ele alındığı görülür.

İslam'a göre madde, diğer yaratılan "her şey" gibi, Mutlak Varlık olan Allah'ın ilim, kudret ve tekvin sıfatlarının tecellisi olarak görülür. Kur'an bu konuda, Casiye Suresi 22. Ayette; "Allah gökleri ve yeri hakkın ikamesi için yaratmıştır" diyerek, maddenin objektiflik varlığının Allah tarafından yaratıldığına dikkat çekilmekte olduğu düşünülebilir. Aslında maddenin bulunmadığı mekân ve zaman olduğu halde, Mutlak Varlığın olmadığı mekân ve zaman düşünülemez (Sezen 1996: 32).

2.3.2. Eski Yunan'da Madde ve Materyalist Düşüncenin Rasyonel Merkezli Sosyal Düşüncenin Oluşumuna Etkisi

Eski Yunan'da varlığın ana maddesinin Thales su olduğunu, Anaximandros hava olduğunu, Herakletios ateş olduğu düşüncesi ile var olanın bilgisinin "salt akıl" ile açıklanma anlayışına sahip olmuşlardır. Yunan felsefe geleneğinin "mantık ve diyalektiğinin babası" olarak görülen Parmenides ise, akıl ile "varlık üzerinde düşünmekle var olanın niteliklerini türetme" yoluna giderek, "salt akıl-madde" ilişkisinin temellerini atmıştır.

Eski Yunan'da Demokritos ve daha önceki filozoflarda görüldüğü gibi maddenin yaratılmadığı şeklindeki görüş hâkim durumdaydı. Demokritos mekanistik, salt akılcı doğa bilimlerinin temelini de atmıştır (Gökberk 2003: 37). Aklın görmediğini inkâra yönlendiren bu düşünce çizgisi, sosyal düşünce yapısını da aynı anlayışa göre geliştirmiştir.

Oysa İslam Tevhidi Düşünce anlayışına göre evren, madde, insan gibi somut madde boyutu olan varlıkların tamamı, “her şeyi yoktan Allah yaratmıştır” (En’am Suresi 101) inanç temeline göre kurulmuştur.

2.3.3. Aydınlanma Düşüncesinde Materyalist Sosyal Düşüncenin oluşumu

Materyalist sosyal düşünce yapısının Roma’da da, eski Yunan geleneği çizgisinde devam etmiş olması, başka şartların da eklentisi ile MS 5. Yüzyıldan itibaren Batı düşüncesini derin bir karanlığa sokmuştur.

Aydınlanma ile materyalist sosyal düşünce geleneği, 18. Yüzyıl sürecinde özü aynı kalmakla birlikte küçük farklılıklarla varlığını devam ettirmiştir. Aydınlanma sürecinde insanın akıl ideası; rasyonel olmayı, hayatın inşasında özerk olmayı, dine/vahiye bağlı düşünmemeyi içermektedir.

Aydınlanmanın ortaya koyduğu madde merkezli doğa felsefesi, etkisini düşünürlerin ateist veya deist (vahyi ret ederek salt akılla dini anlama) anlayışın içine girmelerine yol açmıştır. 18. Yüzyıl düşünürleri olarak da; Adam Smith, Montesquieu, Jan Jacques Rousseaus, Voltaire belirtilebilir. Genel olarak bu düşünürler, dine yönelik tenkitleri yani vahye dayalı inanca karşı açık bir tavır içinde bulunmuşlardır. Buna göre aydınlanma düşüncesi ve düşünürleri aklı kutsayarak, Eski yunan merkezli sosyal düşünce geleneği üzerine modern sosyal düşünceyi ve sosyal ilerleme bağlamında pagan anlayış üzerinden temellendirme içine girmiş oldukları görülmektedir (Küçükalp/Cevizci 2014: 135).

Öte yandan 18. Yüzyıl Batı Avrupa’sındaki bu aydınlanmacı gelenek, genelde Batı sosyal düşüncesinde materyalist felsefenin düşünce anlayışı üzerinden ikili bir düşünce geleneğini de başlatmıştır.

Bunlardan ilki, “la-dinilik” üzerinden; din dışılığı, salt aklı ve Yaratanı inkâr üzerine kurulmuş bir sosyal düşünce sistemi ile toplumu ve insanı inşa eden sosyal bilimler alanlarını oluşturmuştur.

İkincisi ise, Avrupa muhafazakârlık düşüncesidir. Roma imparatoru Constaninus'un M.S 313'de Hıristiyan olmasının ardından Hıristiyanlığın devlet dini haline gelmesiyle Hıristiyan teolojisi Avrupa'da resmiyet kazanmıştır (Ağaoğulları 2004: 97). Avrupa'daki (Alman, Fransız, İngiliz, İsviçre) muhafazakârlığı, aydınlanma düşüncesinin tam karşıt yüzü durumunda olmuştur. Avrupa'ya has şartlarda oluşan bu durum, esasında aydınlanmacı akıl malzemesini kullanarak, dinin akılcı boyutundan hareket eden bir muhafazakârlık anlayışını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

2.3.4. Modernite Düşüncesinde Materyalist Merkezli Pozitivist Sosyal Düşünce ve Sosyal Bilim.

18. Yüzyılın 19. Yüzyıla devretmiş olduğu materyalist temalı düşünce yoluyla geliştirilen felsefeye dayalı insan ve sosyal düşünce anlayışı; katı, soğuk ve maddeci özellikteydi. La-dinilik üzerinden soğuyan kalpler ve beyinler sıcak bir teselliye ihtiyaç duyar hale gelmişti. Bu ihtiyacı gidermek adına Katolik kilisesi üzerinden dine duyulan ihtiyaç, devletten ayrılmış kilise oluşumunu belirgin hale getirmiştir. Bu bağlamda Avrupa toplumunda, Katolikliğe yani Avrupa muhafazakârlığına sıcaklık duyan bir kesimin oluştuğu söylenebilir (Adıvar 1994: 332). Fransa'da da, 19. Yüzyıl sürecinde materyalist düşünceyi toplum düzeni içinde sistematik olarak ortaya koyan A. Comte vasıtasıyla hakim Batı modern paganlığını içeren materyalist-pozitivist egemen düşüncesinin sistemleştiği görülür. "Pozitif" terimi, Latince'deki poner ve positius terimlerinden üretilerek, Fransızca poser ve pose terimlerinden türetilmiştir (Akın/ Şimşek/ Erdem 2007: 32).

Pozitivizm'de "gözlem" ve "deney", bilginin en birinci ve önemli kaynağıdır. Pozitivizm sezgilere dayalı bilgiyi sübjektif görerek, bu yolla elde edilen bilgiyi bilimsel kabul etmemektedir. Böylece tabiat olaylarının duygudan, sezgiden uzak işleyiş niteliğini esas alarak, aslında kalp ve his taşıyan insanın ortaya koyduğu sosyal ilişkileri görmezden gelmek suretiyle, sosyal olayları sosyal bilimlere doğrudan aktarmıştır. Pozitivist anlayış vahyi ve vahyi göndereni salt akılla göremeyeceğinden dolayı Allah'ın varlığını inkâra

giden bir düşünce sistemini ortaya koymuştur. Bilgi üretmeyi de, bu noktada salt akılcılık üzerine oturtmuştur.

19. yüzyıl ile 1989 arası Batı medeniyeti la-dinilik, salt akılcılık ve objektifliği bilim adına ele alırken, 1989 sonrası da aynı kök değerleri üzerinden bu sefer de post modernlik adı altında din-kültür-ahlak-değer gibi kavramları, "bilim" adı altında ele aldığı görülür.

Aslında Tevhidi Düşünce üzerine kurlu bir toplum olan Türkiye sosyal ilim geleneğine, modernleşmeci yaklaşımla düşünen "taraflı" bir bakışla bilgi üretmesini gerçekleştirmekten uzak duramadığı açıktır. En önce hipotez oluşturmadaki yaklaşımın metafizik merkezli, "merak ve his dünyasını kullanarak" oluşturulmasının, bu eksende ele alınması gereği bulunmaktadır. 2. Mukayeseli Medeniyet Analizi Bağlamında Tevhidi Düşünce ve Materyalist Felsefe. Materyalist felsefeye dayalı pozitivist sosyal bilim düşüncesinin tüm toplumsal parametreleri, sosyal düşünce ve dünya anlayışını maddi temelle ele alan bakışla "insana", "düşünceye", dünya hayatına" ve topluma yön verici konumda olduğu söylenebilir.

Her medeniyetin ahlak anlayışı, düşünce yapısı, içtimai, siyasi, kültürel yapısı, başka medeniyet ya da medeniyetlerden farklılığını ortaya çıkaran ana unsurlar olarak görülür (Meriç 1975: 44). Buna göre kültürel izafilik açısından mukayeseli sosyal yapı tablosuna (Tablo 1) bakıldığında, batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasındaki farklılıklar açıkça görülecektir.

Tablo 1: Toplumsal Yapı Açısından Kurumlar

Kurumlar	**Batı Medeniyeti**	**İslam Medeniyeti**
Din	Teslis	Tevhid
Ekonomi	Liberal-kapitalist tekelci ekonomik yapı	Fert ve toplum arasındaki adaletli bölüşümü sağlayan denge ekonomisi
Eğitim	Tek dünyacı pragmatik liberal eğitim zihniyeti	Dünya ve öte dünya bütünselliğine dayalı dayanışmacı eğitim zihniyeti

Siyaset	Liberal içerikli temsili demokrasi	Adalet merkezli anti-tekelci demokrasi anlayışı
Aile	Egosantrik ve atomize olmuş aile yapısı (heteromorfik)	Dayanışmacı ve bütünleşmeci aile yapısı (isomorfik)

Kaynak: Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara, s.98

Ayrıca her iki sistemdeki farklı zihniyet anlamları içeren eğitim olgusuna bakıldığında da, mukayeseli bir tablo (Tablo 2) ortaya çıkmaktadır.

Tablo 2: Eğitim Açısından Mukayese

Eğitim Kurumu	**Batı Medeniyeti**	**İslam Medeniyeti**
Ana felsefe	Materyalizm	Tevhidi/ bütüncül
Amacı	Seküler dünya başarısı	Hem dünya hem de öte dünya başarısı
Hedef insan tipi	Ben merkezli egosantrik insan	Toplum merkezli dayanışmacı insan
Araçları	Seküler akıl, pozitivist bilgi	Hem seküler akıl hem de metafizik akıl bütünselliği, ontolojik bilgi

Kaynak: Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara, s.99

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tevhidi Düşüncenin ontolojik bilgi kök temel gücünü ortaya koyma bakımından, İslam medeniyetinin özgün bilgi yöntemi, geçmiş zamanlara göre günümüzde daha iyi anlaşılsa da, "medeniyetler tarihinde" hak ettiği gerçek yeri ortaya konamamıştır. Bunda batılılaşma sürecinde kendi medeniyetine güven duymayan yerli obskurantis sözde aydınların rolü olduğu gibi oryantalistlerin etkisinin de oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Başta Türkiye ilim dünyası kendini sorgulama mecburiyeti içinde olduğunu

düşünmesi gerekmektedir. Aslında bilgiyi Tevhidi Düşünce açısından ele alarak tümevarım ve tümden gelim birlikteliğine bağlı bütüncül sistemde bilgi ve düşünce üretme kabiliyetine sahip İslam Medeniyeti'nin bu bütüncül bilgi üretme potansiyelini kendi öz güveninden hareketle yeniden ele alması gereği bulunmaktadır.

Türkiye'de mevcut gelişmeler de dikkate alınarak, medeniyetimizin yeniden özüne uygun şekilde harekete geçirilebilmesinin temel şartı; medeniyet değerlerine yönelik içtimai/sosyal ilimci öğretim üyesi yetiştirmekten geçmektedir. Tevhidi mantığa sahip, başta içtimai/sosyal ilimler olmak üzere tabii ilimler, fen, mühendislik ve sağlık ilimlerine Tevhidi Düşünce merkezinden bakabilen, yeni bütüncül yönteme dayalı eğitim zihniyetine girilmelidir.

Bunlara göre, kendi medeniyet düşünce sistemimizin ihya hareketi bağlamında;

- Yeni üniversite yapısının kendi özgün zihniyetimize göre örülmesi,
- Yeni içtimai/sosyal ilimler anlayışı ve yönteminin oluşturulması,
- Yeni öğretim üyesi tipinin inşasının gerekliliği söz konusu olmaktadır.

4. KAYNAKLAR

1. Adıvar, A. Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din), Remzi Kitapevi, 5. Basım, 1994, İstanbul.

2. Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. İmparatorluktan Tanrı Devletine, 5. Baskı, 1994, İstanbul.

3. Akın, F.; Şimşek, O. ve Erdem, T. Türkiye'de Eğitim Sorunu, Türk Eğitim-Sen, 2007, Ankara.

4. Gürsoy, K. Etik ve Tasavvuf, Felsefi Diyaloglar, Yayına Hazırlayan; S. Yücel, Sufi Kitap, Timaş, 2008, İstanbul.

Küçük, H. Mukayeseli İslam ve Batı Felsefelerinde Sistematik Problemler, Fatih Yayıevi, 1974, İstanbul.

5. Küçükalp, K. Ve Cevizci, A. Batı Düşüncesi Felsefi Temelleri, İSLAM Yayınları, 2014, İstanbul

6. Meriç, Ü. Cevdet Paşa'nın Cemiyet ve Devlet Görüşü, Ötüken yayınları, 1975, İstanbul.

7. Sezen, Y. Madde nedir, Maddeci Felsefenin Çıkmazları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, No: 104, 1996, İstanbul

8. Şimşek, O. Modern Girişimcilik Zihniyeti ve Sanayi-Kültür Bağlamında Türk Girişimciliğinin Sosyo-Kültürel Temelleri (Ahilik-Tasavvuf Modellemesi), Uluslararsı Davraz Kongresi-Küresel Diyalog, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2009, İsparta.

9. Şimşek, O. 21. Yüzyıl Türkiye'si İçin Milli Eğitim Felsefesi ve Milli Eğitim Politika Zihniyeti, Yeni Türkiye'nin Yeni Gerçekleri, Otorite Yayınları, 2012, Ankara.

10. Şimşek, O. Medeniyet ve Sistem İnşa Edici Vasfıyla Tevhidi Düşünce, İlmar Yayınları, 2016, Ankara.

WHAT IS NATURAL SELECTION?
DOĞAL SEÇİLİM NEDİR?

Prof. Dr. Mehmet CESUR
Gaziantep Üniversitesi. Tıp Fak.Anesteziyoloji ve Reanimasyon AD.Gaziantep/Türkiye
E-mail: mcesur68@gmail.com

ABSTRACT

Darwinist natural selection is an ideological claim rather than a scientific theory. The word “natural” is used to exclude an unnatural force, the Creator. The aim of this study is to critique the claim that the natural selection principle, which is correct in part and in limited conditions, is sufficient explanation for all biodiversity. The issue of discussion is not the existence of natural selection; whether natural selection is sufficient for the formation of new and superior species. The natural selection is not the survival of the most appropriate; it is only the elimination of the highly disadvantaged whose survival and reproduction are incompatible with the present conditions. The “adaptation” used for this situation implies a struggle and effort, ie purposefulness. However, purposefulness is contrary to the essence of the concept of natural selection. In addition, it is undisputed that their genetic structure will not change according to needs, demands and environmental conditions. It is deceptive to present the adaptation within the limitations of the genetic pool within the species as proof of new speciation. The view of cumulative evolution in small steps is not consistent with the concept of natural selection. Because according to Darwinists, natural selection can only work on features that are vital or that make a significant difference to their competitors. This step can not be so small. First of alll, genetic variations are needed primarily for natural selection. The only source available for variations is “random mutations, the central concept of neodarwinism. While there are innumerable examples of the damages caused by mutations, no examples have been shown that show a useful trait and that it differs from all of its living counterparts because it gains this trait. In addition, it is not rational to claim that a new species may emerge with an occasional beneficial mutation in an individual. Moreover, it is not a coincidence that a phenomenon repeated so much to create millions of species in all branches of the tree of creation. Genes are not isolated modular structures, but epistatic interactions between them. So the consequences of genetic mutations are unpredictable. Natural selection is not possible in prebiotic periods. The existence of the critical fine-tuned universe and the self-generating genetic structure, which is a prerequisite for biological life, rationalizes the idea of the existence of the Creator. As a result, there is no convincing evidence that natural selection is sufficient for the formation of a new and superior species.
Keywords: Darwinist, epistatic, mutation, natural selection, adaptation.

ÖZET

Darwinist, doğal seçilim bilimsel bir teoriden çok ideolojik bir iddiadır. “Doğal” kelimesi doğa bir dışı gücü, Yaratıcı’yı dışlamak için kullanılmaktadır. Bu çalışmada amacımız kısmen ve sınırlı şartlarda doğru olan doğal seçilim prensibinin tüm biyolojik çeşitlilik

için yeterli bir açıklama olduğu şeklindeki iddiayı kritize etmektir. Tartışma konusu doğal seçilimin varlığı değil; doğal seçilimin yeni ve üstün türlerin oluşumuna yeterli olup olmadığıdır. Doğal seçilim "en uygun olanın hayatta kalması" değildir; sadece yaşama ve üremeleri mevcut şartlarla bağdaşamayan ileri derecede dezavantajlıların ayıklanmasıdır. Bu durum için kullanılan "adaptasyon" bir gayret ve çabayı, yani amaçlılığı ima ediyor. Oysa amaçlılık doğal seçilim kavramının özüne aykırıdır. Ayrıca genetik yapılarının, ihtiyaç, istek ve çevre şartlarına göre değişmeyeceği tartışmasızdır. Tür içindeki genetik havuzun elverdiği sınırlılıklar içinde olan adaptasyonu türleşmeye kanıtı olarak sunmak aldatıcıdır. Küçük adımlarla birikimli evrim görüşü doğal ayıklanma kavramı ile tutarlı değildir. Çünkü darwinistlere göre doğal seleksiyon sadece hayati önemi haiz veya rakiplerine ciddi fark oluşturan özellikler üzerinde iş görebilmektedir. O yüzden hiçbir adım küçük olamaz. Doğal seçilim için öncelikle genetik varyasyonlara ihtiyaç vardır. Varyasyonlar için eldeki tek kaynak neodarwinizmin merkezi kavramı olan "rastgele mutasyonlar"dır. Mutasyonların neden olduğu zararlara sayısız örnek varken, faydalı bir özelliğe ve hele de bu özelliği kazandığı için yaşayan tüm emsallerinden farklılaştığına dair hiçbir örnek gösterilememiştir. Ayrıca çok nadir ihtimalle bir bireyde tesadüfen faydalı bir mutasyon yakalanması ile yeni bir türün ortaya çıkabileceği iddiası rasyonel değildir. Üstelik yaratılış ağacının tüm dallarında milyonlarca tür oluşturacak kadar çok tekrarlanan bir olguya tesadüf denemez. Genler izole modüler yapılar değildir, aralarında epistatik etkileşimler vardır. Bu yüzden genetik mutasyonları sonuçları tahmin edilemezdir. Doğal seçilim prebiyotik dönemlerde söz konusu edilemez. Biyolojik yaşam için önşart olan kritik ince ayarlı evrenin ve kendini üretebilir genetik yapının varlığı Yaratıcı'nın varlığı fikrini rasyonel kılmaktadır. Sonuç olarak, doğal seçilimin yeni ve üstün bir türün oluşumuna yeterli olduğuna dair ikna edici kanıt sunulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Darwinist, Epistatik, Mutasyon, Doğal seçilim, Adaptasyon

GİRİŞ

Doğal "yapay olmayan" anlamındadır. Genelde, insan zekası ve eliyle yapılanların dışında kalan şeyler anlamında kullanılır. Fakat natüralist (doğacı) dünya görüşü açısından *doğal* kelimesi "mevcut doğa düzeni içinde -Tanrı gibi- bir dış yönlendiricinin amaç ve kasıt içeren müdahelesi olmadan olup biten olaylar" anlamında kullanılmaktadır.

Düşünen insan için en temel soru, içinde yer aldığımız bu muazzam evrenin, bu muhteşem yeryüzünün, bu mükemmel canlıların ve en nihayette insanın kendisinin nereden geldiği ve varlığının nasıl devam ettiğidir. Buna en spontan, en doğal cevap bu muazzam, muhteşem ve mükemmel eser ve icraatları yapabilecek büyüklükte bilgi-irade-kudret sahibi bir failin yaratması ve yönetmesi ile olduğudur. Tarih boyunca insanlık o büyük yaratıcı ve yönetici kudrete derin saygı duymuş ve değişik ritüellerle bu saygısını

ifade etmeye çalışmıştır. Fakat, sınırlı sayıda da olsa, sağduyunun bu doğal cevabının bir yanılsama olabileceğine, bahsedildiği gibi yönlendirici bir bilgi-irade-kudret olmadan da bütün bunların mümkün olabileceğine dair iddialarda tarih boyunca sürüp gitmiştir. Fakat son biri iki asırdır, bu iddialar "doğal seçilim" kavramı etrafında bilim kamuflajı altında ve yoğun propaganda ile oldukça yayın bir argüman haline gelmiştir.

Konuya en temelden başlarsak; evrendeki madde ve maddede kendini gösteren fizik kuvvetlerin varlığı herkesin kabul ettiği temel gerçeklerdir. Fakat bunların mahiyetine dair yaklaşımlarda önemli farklılık söz konusudur. Doğaya dair yaklaşımlar üç kategoride ele alınabilir:

(1) *Materyalist-ateist natüralistler:* Her şeyi maddeden ibaret gördükleri için *materyalist*; madde/fizik ötesi bilgi, irade ve kudret sahibi bir yaratıcı fail kabul etmedikleri için *ateist;*ve mevcut doğa ve doğadaki canlıların ortaya çıkması için maddede gözlemlediğimiz fizik kuvvetleri yeterli buldukları için *natüralist* olarak vasıflandırılırlar. Maddenin ezeli, yani hep var olduğu, dolayısı ile yaratıcıya gerek olmadığı; böyle bir evren içinde de yönlendirici bir yaratıcıya gerek olmadan her türlü canlının oluşabileceğini iddia etmektedirler.

Materyalist-ateist naturalistler için cevaplanması gereken sorular vardır: Evrenin bir başlangıcının, hatta bir yaşının olduğu,14 milyar kadar yıl önce ne evrenin ve ne de yasaların olmadığı artık biliniyor. Öyleyse "evren niçin yok değil de vardır? Evrenin varlığını yokluğuna tercih eden nedir?","Evren niçin düzensiz değil de, yaşamı mümkün kılacak çok ince ayarlı parametreleri olan belli bir düzene sahiptir?" ve "Evrendeki bu düzenin devamlılığını sağlayanın nedir?"soruları aklen zorunludur, cevap beklemektedir. Bu sorulara mantıksal ve bilimsel bir temele dayanan ikna edici cevaplar verilmeden materyalist ve ateist yaklaşımlar rasyonel olarak gerekçelendirilemez ve dogmatik bir tavır olmaktan kurtulamaz.

(2) *Deist natüralistler ise* yukarıdaki soruların cevaplarının, ancak bilgi, irade ve kudreti sonsuz bir Yaratıcıyı kabul etmekle verilebileceğini kabul ederler. Fakat bundan

sonra, tüm canlılar aleminin yönlendirici bir müdahele olmadan "doğal düzen" içinde oluşabileceğini iddia ederler.

Bu ateist ve deist natüralist grubların arasında, yukarıdaki soruların cevabındaki anlaşmazlıkları parenteze alınır ve tartışma dışı tutulursa, son tahlilde pek de bir fark yoktur. Bu iki grup naturalistin iddiası,"Bir doğa düzeni vardır. Doğa kendi dinamikleri içinde bu muhteşem canlılar dünyasını bütün çeşitliliği ile oluşturabilir, bir dış yönlendirici bilgi-irade-kudret sahibi failin yönlendirmesine ihtiyaç yoktur" şeklindedir. Darwinyan Evrim Teorisi taraftarlarının kullandığı "doğal" kelimesinin anlamı tam da budur.

(3)*"Vesileci" teistler* ise evreni yaratan, evrendeki düzeni koyan sonra da "evrendeki fizik kanunlarını aracı ve araç gibi kullanarak" doğaya müdahil olan bir Yaratıcıyı kabul eder. Bu düşünceye göre her bir canlı kendi halinde kalsa, asla varlık sahasına çıkamayacak, çıksada varlığını sürdüremeyecek birer "mucize"dir. Gözümüz önündeki her canlı Yaratıcı'nın varlığının kanıtıdır, Yaratıcının bilgi-irade-kudretinin şahididir. Bu düşünce ateist/deist naturalist düşüncelerin antitezidir.

Kısacası, doğalcı evrim teorisinin bu kadar hararetle tartışılması konunun biyolojiden ziyade ideolojik/metafizik arka planıyla ilgilidir. Yani konu; fizik alemin ötesinde, fizik alemi yönlendiren bir metafizik gerçekliğin varlığı ve onun doğaya müdahelesinin olup olmadığı ile ilgilidir. Dolayısı ile meselenin özü; "bu kadar çeşitliliği ile muhteşem canlılar aleminin ortaya çıkışını açıklamak için bilinçli ve amaçlı bir yönlendirmeye ihtiyaç olup olmadığı"dır. Bu yüzden öncelikle doğanın nasıl işlediğini ele almak gerekmektedir.

DOĞA NASIL İŞLER?

Doğada iki tür işleyiş olduğu konusunda bir ihtilaf yoktur:

1. Belli nedenlerin belli sonuçları doğurduğu öngörülebilir yasalı/zorunlu/deterministikbir düzenle bir işleyiş.

Bu, fizik ve kimyadaki kanunlar gibi öngörülebilir, ölçülebilir, tekrarlanabilir bir işleyişi ifade etmektedir. Bilimin en önemli çabası bu yasaları bulmak ve bazen de bir matematik formülle ifade etmektir. Bu yönüyle doğa, belli algoritmalarla işleyen yapay zekaya sahip **"otomatik** bir makine" gibi tanımlanıyor: Bilinç taşımayan, ne yaptığını bilmeden kendisine yüklenen programı icra eden, kör bir robot veya makina/mekanizma. (Otomatik sistemler de bir zeka/deha eseri olduğu için varlığı bir açıklama ister. Kanunu kabul etmek kanun koyucu ve uygulayıcı gereksiz kılmaz; bilakis O'na şahitlik eder. Dolayısıyla bu düzeni ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan bilim Yaratıcı'nın şahididir)

Peki, böyle bilinçsiz ve amaçsız kör bir mekanizmayla -dışarıdan bir yönlendiriciye ihtiyaç kalmadan- bu muhteşem canlılığı izah etmek mümkün müdür? Naturalistlerin buna cevabı "evet" olmak zorundadır. Fakat evrenin işleyişi bu yasal düzenden ibaret değildir.

2. Evrende yasalı/zorunlu/deterministik olmayan, sonuçları öngörülemeyen belirsizlik ve rastgeleliğin hakim olduğu bir işleyiş de vardır.

(Aslında, Heisenberg'in kuantum mekaniğindeki belirsizlik ilkesi ve Kurt Gödel'in"matematiğin bile bütünüyle eksiksiz olamayacağı" yönündeki ispatı göz önüne alındığında yasalı işleyişin bile, son tahlil de bu ikinci kısım işleyişe, yani belirsizlik ve rastgeleliğe indirgenebileceği bilim felsefesinin tartışma konuları arasındadır)

Dökülen kahveniz her türlü şekli alabilir. Bunun bir yasası yok, öngörülemez ve tekrarlanamaz. Kahve elbette belli fizik yasalara uyarak şekil alır. Ama bu öngörülebilir değildir.

Şimdi, yasa gibi zorunlu olmayan rastgeleliğin hüküm sürdüğü bir işleyişte rastgelelikle hiç de bağdaşmayan bir durum söz konusu oluyorsa "bir bilinçli müdahele ve bir yönlendirme" olduğunu düşünmek aklın gereğidir. Mesela dökülen kahveniz dünya haritası gibi spesifik bir şekli almışsa; bu durum, olayın "rastgele ve şans eseri" olamayacağına,"bir seçicinin seçimiyle" yönlendirildiğine dair kanaat verir. Yani bunun *doğal* bir durum olmadığı *yapay bir yönlendirme* olduğunu gösterir. Bu birkaç kez gözlenirse artık bunun bir seçicinin seçimiyle olduğuna dair şüphemiz kalmaz.

Tombaladan rastgele çekilen sayılardan telefon numaranızın gibi belli bir sayının çıkması rastgele olduğunu kabul edebilir miyiz? Hele ikinci çekilişte eşinizin, üçüncü de çocuğunuzun telefon numarası çıkarsa?

İşte, her şey olabilecekken, belli/spesifik bir şeyin olması ve hele de benzer durumların tekrarlanması, olayın şans eseri mi, yoksa bir zekanın yönlendirmesi mi olduğu konusunda yeterince fikir verici bir durumdur.

Cinayet dosyalarından bildiğimiz gibi,"doğal"ya da "kaza" gibi görünen ölüm vakalarının planlı/kasıtlı bir cinayet olabildiği vakidir. Dolayısıyla "doğal" veya "kaza" gibi görülen ve elde kasıtlılığa dair hiçbir delil bulunmayan olayların planlı cinayet de olabileceğine dair bir "metodolojik şüphe" her zaman kalmalıdır. Yani delil yetersizliği ile planlı cinayetler doğal veya kazayla ölüm olarak değerlendirilebilir. Ama delil yetersizliği "aklanmak" anlamına gelmez. Meşhur deyişle "delilin yokluğu; yokluğun delili değildir."

Aynı şeyi doğadaki olaylar içinde düşündüğümüzde doğal, yani tesadüfi/yönlendirmesiz gibi görünen olaylarda Yaratıcının kasıtlı bir yönlendirmesinin olmadığından nasıl emin olabiliriz ki?

Evrendeki işleyişi biyolojiye uyarlarsak; doğadaki fizikokimyasal yasalı işleyiş sistemi proteinlerin yapıtaşları olan aminoasitleri üretebiliyor desek bile, 20 çeşit aminoasitin belli/spesifik bir dizilimle belli bir protein oluşturması zorunlu/yasalı değildir. O halde proteindeki dizilim tamamen rastgeledir. İşte bu rastgelelik içinde çok spesifik proteinlerin meydana gelmesi şansla izah edilemez. Bu durum protein oluşumunun yönlendirilmiş, zeka mahsülü maksatlı olduğuna dair yeterince ikna edicidir.

"En basit (100 aminoasitli) bir protein olan bir enzimin, doğru aminoasit dizilimiyle ortaya çıkması için ihtimal $(1/20)^{100}$ dir. Bu da yaklaşık 10^{130}'de bir eder [evrendeki atom altı partiküllerin sayısının bile 10^{70-80} olduğunu hatırlamak, ihtimalin ne kadar düşük olduğunu göstermeye yeter]. E. Coli gibi tek hücreli bir mikroorganizma için 2000 enzime ihtiyaç var. Bunların tamamının bir bakteride bir arada bulunma şansı $10^{40.000}$'de birdir ."

Fred Hoyle'in şu ifadesi bu konuda yeterince vurucudur: "Tesadüfler sonucu canlı bir hücrenin meydana gelme ihtimali, bir hurda yığınına isabet eden kasırganın savurduğu parçalarla tesadüfen bir Boeing 747 uçağının oluşmasından daha düşüktür" (Hoyle, 1983)

Proteinin rastgele oluşma ihtimalini kabul edilebilir saysak bile, bu proteinin akibeti çok kısa süre içinde bozulmaktır. Aynı şekilde, canlılığın tesadüfi var oluş ihtimalini de kabul etsek bile bu canlının akibeti de ölümdür. Bu yüzden bize proteinin varlığından ziyade, aminoasit sıralamasını sabitleyen ve tekrarlayan bir sistem lazımdır. İşte bu olmazsa olmaz sistem, genetik yapıdır. Genetik yapı belli bir protein için aminoasitlerin hangi sıraya göre dizileceğini gösteren talimatlar topluluğunun adıdır. Bu genetik yapının varlığını izah etmek ise proteini izah etmekten çok daha akıldan uzak ihtimaller içerir. Aslında bu genetik yapının (yani canlının) varlığı da ölümle dağılmaya mahkum olduğu için bir şey ifade etmez. Bu yapının kendini kopyalayabilir, yani kendi emsali üretebilir özellikte olması lazımdır.

Aslında kainattaki en temel yasalardan olan termodinamiğe göre kainatta entropi vardır; yani enerji gittikçe değersizleşmeye vekompleks yapılar yapıtaşlarına ayrılmaya eğilimlidir. Doğal olan budur. Basit kimyasal yapıların dahakompleks yapılara doğru değişmesi doğal değildir, hatta doğaya aykırıdır. Basit moleküllerden makromoleküllere, onlarından da organik yapılara, onların da canlı gibi oldukça kompleks bir yapıya dönüşmesi entropiye yani fiziğe aykırıdır. Yani, entropik açıdan bakılınca, canlılığın kendisinin fiziğe aykırı olduğu söylenebilir.

Bu haliyle,evrenin doğal/yasalıişleyişi açısından bakıldığında bir proteinin, hele de bir canlının çıkmasını zorunlu kılan hiçbir yasanın olmadığı açıktır. Rastgele işleyiş açısından bakıldığında da ihtimalin düşüklüğü imkansızlığa hükmettirecek boyutlardadır. O halde canlılık ancak bu yasaları istediği gibi kullanan bir bilgi-irade-kudret sahibi bir failin yönlendirmesi ve seçimi ile izah edilebilir.

Yine Fred Hoyle'un sözler ile ifade edersek "Olguların sağ duyulu bir yorumu, zekaüstü bir varlığın fizik kimya ve biyoloji ile uğraştığı ve doğada sözü edilmeye değer kör kuvvetlerin bulunmadığı ortaya koymaktadır" (Hoyle, 1981)

Buraya kadar "doğa" içinde kalarak, "doğal" yolla ne evrenin varlığının, ne düzenliliğinin ne de canlılığın ortaya çıkışın açıklanabileceğini ortaya koyduk.

Canlılığın esası olan kendi kopyalarını çoğaltabilen genetik yapı, evrimsel değişimlere hem kaynaklık, hem de devamlılık sağlamak için önşarttır. Çünkü prebiyotik (yani canlılık öncesi) dönemde doğal seçilimin iş göremeyeceği açıktır.

Şimdi, bir canlının varlık sahasına çıkışına kadar olan dönemi paranteze alacak olursak bundan sonrası için soru şudur: Tüm çeşitliliği vetüm kompleksliği tüm canlıların tek hücreli bir canlıdan "doğal" yolla meydana gelmesi anlamındaki Darwinyan Evrim mümkün müdür?

Evrimci Natüralistler bunu mümkün görürler ve buna rasyonel bir izahı olarak da *doğal seçilimi* ileri sürerler.

Darwinyan Evrim Teorisindeki "doğal seçilim" düşüncesi bir gözleme ya da deneye değil; hayvan yetiştiricilerinin ve bitki ıslahçılarının daha verimli hayvan ve bitki elde etmek için yaptıkları "yapay seçilim"e dair bir analojiye dayanır.

En iyi hayvan ve bitkilerin"yapay olarak seçilerek bunların desteklenmesi"yoluyla zamanla hayvanların ve bitkilerin daha mükemmel nesillerinin elde edilmesinden hareketle, "yapay seçim"e mukabil"doğal seçilim" önerilmiştir. Buna göre bir türün nesilleri az çok birbirinden farklıdır. Bunların içinden daha uygun olanların değişen çevresel şartlar tarafından, yani bir yönlendirme olmadan, kendiliğinden seçilebileceği, böylece zamanla tür içinde en uygunların korunmuş olacağı spekülе edilmiş ve bunun da yeni türlerin oluşumu için bir doğal mekanizma olabileceği öne sürülmüştür.

Bu analojide pek çok hatalar ve yanlış çıkarımlar söz konusudur. Öncelikle bunları ortaya koymak gerekmektedir:

1.Tartışmalı olan *doğal seçilim*in olup olmadığı değil; bunun yeni türlerin oluşumu için yeterli olup olmadığıdır. Örnek olarak gösterilen bakterilerdeki antibiyotik direnci, güvelerdeki renk değişikliğinin çevresel şartlarla ilişkisi gibi örnekler doğru olabilirse de "yeni bir tür oluşturmaya" örnek değildirler. Tür içi varyasyon ve adaptasyonların varlığını evrim karşıtları da kabul etmektedirler. Oysa Darwinyan evrimciler bu mekanizmayla türleri, cinsleri, familyaları ile tüm canlıların oluşumlarının açıklanabileceğini savunulmaktır.

2. Öncelikle yapay seçilim de bile yeni bir tür meydana gelmez. Meydana gelen değişimlerin hepsi tür kavramı içinde kalır. Olan şey, aynı türün istenen özelliklere sahip fertlerine pozitif ayrımcılık yapılmasıdır. Doğal/yapay seçilime verilen örneklerdeki değişim tür değişimi değildir. Oysa türlerin farklılığı derece farkı değildir; mahiyet farkıdır (niceliksel değil; nitelikseldir.)yani daha az süt verenin daha çok vermesi değil, bir memesiz türün memeliye dönmesidir. Daha kısa olanın daha uzun olması değil; bir kanatsızın kanatlıya dönmesidir. Hem yapay hem de doğal seçilimin tür farkı oluşturması söz konusu değildir.

3. Doğal ve yapay seçilim yeni bir şey yaratmamaktadır. Zaten var olanlar arasından seçilim söz konusudur. Yapay seçilimde, zaten var olan daha sütlü fertleri seçmek söz konusudur; onlara daha çok süt verimini artırıcı yeni bir özellik kazandırmak söz konusu değildir. Doğal seçilimde de bakteriye direnç özelliği kazandırılmıyor, sadece bu özelliğe zaten sahip olan bakteriler seçiliyor (!). Güvelerde de yeni renk oluşmuyor zaten o renge sahip olanların önü açılıyor. Yani ne yapay ne de doğal seçilimin yaratıcı bir tarafı yoktur.

Diğer taraftan *doğal seçilim* kavramındaki seçilim kelimesinin aldatıcı olduğunu ifade etmek gerektir. Çünkü bu bir seçilim değil; «eliminasyon»dur; çevresel şartlara uymayan bireylerin varlığa tutunamayıp elenmeleridir. Uygun olmayanların elenmesini en uygunların seçilmesi şeklinde takdim etmek şarlatanlıktır. Neodarwinist T. Dobzhansky Darwine ait «en uygunun» yaşamda kalması ifadesi yerine «uygun» olanın yaşamda kalmasını kullanmayı daha uygun bulur. Fakat aslında realite doğal seleksiyonun en uygun olanı değil; uygun olanı bile değil, az uygunsuzun da değil; sadece

hayati derecede uygunsuz olanın eliminasyonunu açıklayabileceğidir. Sadece ileri derecede uygunsuzların elenmesi ile de daha ileri ve kompleks özellikler kazarak yeni bir üstün tür oluşabileceğini iddia etmenin hiçbir makul tarafı yoktur.

Kısacası, doğal seleksiyonun "yaratıcı, yeni bir özellik ilave edici" bir rolü söz konusu değil; yaşamla bağdaşmayan özelliklere sahip olanların yok edilmesinden ibaret pasif bir sürecidir.

Seçilim ancak varyasyonların varlığında söz konusu edilebilir. Yani önce çoklu seçenekler olacak ki onların içinden doğal ya da yapay seçilimden bahsedilebilsin. Bu yüzden bir türden başka bir türün oluşması için yeni ve ileri (!) organ, fonksiyon veya sistemlerin "icat" edilmesi şarttır. Yeniliklerin icadı için bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Genetik bilimindeki gelişmelerle neodarwinizme evrilen Evrim Teorisi,"yeniliklerin icadı için"genetik mutasyon ve doğal seleksiyonun birlikteliği" şeklinde özetlenebilecek bir çözüm önerisinde bulunmuştur.

Bu iddia, **mutasyon**larla canlılarda yeni değişimlerin, varyasyonların oluşmasını öngörür ve bu varyasyonlardan çevreye uyum sağlayamayanların **doğal seçilimle** elenmesi yoluylada bütün canlı türlerinin oluşumunun açıklanabileceğini ifade eder. Yani "yaratıcı icat" fonksiyonu mutasyona kalmıştır.

Burada şunu yeniden vurgulamak gereklidir. Asıl konu; mutasyon ve doğal seçilimin varlığı değil; bu ikisinin varlığından hareketle "tüm türlerin" birbirinden kendiliğinden türediği sonucuna varmanın makul ve meşru olup olmadığıdır?

MUTASYONDAN NE BEKLENEBİLİR?

Genetik mutasyonlar çok nadirdir. Bu homeostazis (canlının tüm değişimlere karşı iç denge ve stabilitesini koruması) anlamında değişimlere direnci ifade eder. Nadir görünen mutasyonların büyük çoğunluğu ise ölümcül derecede zararlıdır. Daha azı nötrdür. Faydalı olanlar ise çok çok nadirdir. O kadar nadirdir ki, Darwinistler faydalı mutasyon için şaibeli bir iki örneğin dışında bir şey göstermemektedirler. Üstelik yararlı mutasyonların varlığı bile konunun özü itibariyle bir şey ifade etmez. Farklı bir türe

dönüşüme delil olabilecek derecede yeni bir organ veya bir özellik oluşturan mutasyon gösterilmelidir. Ama hiçbir şekilde gösterilememiştir.

Genetik bilimindeki gelişmeler "doğal seçilimci" evrimcileri zora sokmuştur. Çünkü genetik yapının temel taşları, harfleri denilebilecek, milyarlarca nükleotidlerden bir tanesinin bile mutasyona uğramasının ne kadar yıkıcı olduğunu gösteren genetik hastalıklar listesi uzadıkça uzamaktadır. Diğer taraftan bir tek özelliğin birden çok nükleotidce belirlenebildiği ve bir tek nükleotidin de birden çok özellikle ilişkili olabildiğini ifade eden poligeni ve pleyotropi gibi kavramlarortaya konmuştur. Bunların yanında düzenleyici genlere dair bulgu ve bilgiler arttıkça genetik yapının bir parlamento hassasiyeti ve kollektifliği ile çalıştığını anlaşıldı anlaşılıyor. Bu durum genetik kodun ne kadar kompleks olduğunu ve rastgele mutasyonlarla faydalı bir özelliğin ortaya çıkmasının ne kadarda gayr-ı makul olduğunu gözler önüne sermektedir.

Ayrıca değişimde avantajlı duruma geçmek için *toplam kalite* önemlidir. Mesela, yeni bir yapı ortaya çıktığında, bedenin geri kalanın da ona uyum sağlaması gerekir. Sürüngen kuşa dönüşecekse sadece kanat yetmez, kemik yapısı, tüy yapısı, göz yapısı, kas yapısı vs gibi birçok değişiklik eşzamanlı olarak gerçekleşmelidir. Doğal seleksiyon bir tek organdaki değişikliği bile açıklayamazken, tüm vücuttaki birbiri ile entegre ve eşzamanlıbu kadar değişimleri açıklamakta bütünüyle çaresizdir. Bu kadar değişikliğin, beraberce doğru zamanda ve yerde "yönlendirme ve planlama olmadan" gerçekleşmesinin mümkün olmadığı açıktır.

Bir kompleks yapının varlığı için çok sayıda unsur ve denge gerekirken yokluğu için bazen bir tek unsuru çekmek ya da bir dengeyi bozmak yeterli olabilmektedir. Bu da mutasyonların rastgeleliğinin gelişmeye değil; gerilemeye neden olmasının beklenebileceğini gösterir. Çünkü rastgelelik; öngörülemezlik ve her şeyin mümkün olduğu bir belirsizlik durumudur. Onun için rastgele mutasyon ve kör doğal seçilime "ileriye gitme gibi" bir zorunluluk bir misyonu biçmek "belirsizlik/hedefsizlik/amaçsızlık" iddialarının özüne terstir.

Neodarwinizmdeki doğal seçilimin temel mantığında “mutasyonlarla rastgele ortaya çıkan bir özelliğin/fonksiyonun korunması ve kalıtımla aktarılması için «seçilim değeri»ne sahip olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Buna göre, bir bireyin var olma mücadelesini, yaşamını ve/veya üremesini kolaylaştıran bir yapı, fizyolojik özellik, davranış veya başka nitelikler varsa doğal seçilim avantajında söz edilir.

Seçilim değeri olan özelliklerin varlığı ve bunun avantaj sağlayabildiği doğrudur. Mesela gözü olanın, gözsüze göre avantajlı olduğu doğrudur. Doğal seçilim sadece, göze sahip olanların niye yok olmadığını gösterebilir. Gözün meydana gelişi için rastgele mutasyonlardan başka bir argüman bulunmamaktadır. Rastgele mutasyonların göz gibi muazzam bir değişimi nasıl ortaya çıkardığına dair bir açıklaması yoktur.

Bir çiçeğin güzelliği neslinin devamı için, daha çok arı ve böcek gibi tozlaşma sağlayıcı aracıları kendine çekmek yoluyla avantaj sağlıyor olabilir. Ama bu çiçeğin güzelliğinin nasıl ortaya çıktığına dair bir açıklama içermez. Bunun için mutasyona müracaat gerekir: Mutasyonlarla çok sayıda çiçek formlarının hasıl olduğu, bunlardan bazıları daha cazibeli olduğundan yaşama ve neslini devam ettirmede avantajlı duruma geçtiği, böylece zamanla etrafımızda sadece çiçeğin güzel formlarının kaldığı şeklinde bir açıklama öneriliyor

Aynı yaklaşım bitkilerin, içinde tohumlarını taşıyan muhteşem meyveleri için de söz konusudur. Lezzetli meyvelerin tohumlarını yaymak için hayvanları cezbederek avantaj sağladığı doğrudur. Ama bunun nasıl ortaya çıktığını izah için rastgele mutasyonlar yetmez.

Belirsizlik ve rastgelelik alanlarında, dökülen kahvenin aldığı şeklin iki defa aynen tekrar elde edilemez. Aynı şekilde, R. Dawkins’in ifadesiyle,«evrimsel patikadan iki kez geçme olasılığı imkansız”dır (Dawkins, 2002). Dolayısıyla mutasyonun tamamen rastgele çalıştığı dikkate alınırsa mutasyon yoluyla bu kadar çok sayıda muhteşem çiçekler ve meyvelerin tekrar tekrar ortaya çıkması “şans” kavramı ile izah edilemez. Şansla izah edilemiyorsa kasıtlı yönlendirmeden başka da alternatif kalmaz.

Hayvanların güzelliklerinin veya sahip oldukları savunma mekanizmalarının onlara hayatta kalma adına avantaj kazandırdıkları da doğrudur. Fakat mutasyonların rastgeleliği ve öngörülemezliği ile bu kadar çeşitli güzellik formları ve teknolojik silahların defalarca ortaya çıkışı bağdaşmaz.

Her hayvanın sahip olduğu içgüdüsel, yani öğrenmeye değil genetiğe dayalı, sanatları vardır. Mesela bal arısının yaptığı 70 derece 32 dakikalık açıya sahip altıgen petek en az malzemeyle en çok bal depolayan optimalbir çözümdür. Bu nereden çıkmıştır? “Daha iyisini yapamayan bal arılarının elenmesi ile en optimal açıyı yapanlar hayatta kalmak için “seçilim” avantajını sağlamıştır” şeklindeki yaklaşım ne kadar ikna edicidir? 68 veya 72 derecelik açılarla petek yapanlar niye elensin ki? Daha da önemlisi rastgele mutasyonlarla böyle petek yapma özelliğinin kazanılması ne kadar makul? Bu iddiayı, her hayvan türünün maharetle yaptığı kendi sanatları için de düşünürsek ikna edici bir tarafının olmadığı daha bariz hale gelir.

Diğer yandan aynı şeyi arı ve karınca gibi hayvanların sosyal düzeninde, grup içi görev dağılımı, işbirliği, diğerkâmlık gibi davranışlarda da görüyoruz. Bu muhteşem sosyal düzenlerin öğrenmeye dayalı olmadığı, genetik yapıdan kaynaklandığı açık. Eflatunun ütopik erdemliler şehrini bile gölgede bırakan böyle bir sosyal düzeni netice verecek grup davranışlarının genetik kodda nasıl çıktığına dair soruya verilen cevap; yine aynı sihirli kelime: doğal seleksiyon. Yani mutasyonlarla bir sürü sosyal davranış modelleri üretildi, sosyal düzene uygun modelleri sahip olmayan gruplar doğal eliminasyona uğradılar vs. Grup içi görev dağılımının ve işbirliğinin nasıl bir genetik değişim gerektiği ve bunun nasıl oluştuğuna dair hiçbir açıklama söz konusu değildir.

İnsanında niye bilinç var? Çünkü bilinç insana seçilim avantajı sağlıyor, daha iyi çoğalıyorlar. “Peki bu bilinç denen şey nasıl ortaya çıkmıştır?” Cevap yine rastgele mutasyonlar ve bilinçsizleri eleyen doğal seçilim. Yine, bilinç gibi devasa bir olgunun nasıl ortaya çıktığına dair en ufak bir açıklama yok.

NATÜRALİSTLERİN ÇELİŞKİLERİ

Doğal seçilim denilen şeyin "amaçsız, plansız bir mükemmelleşme süreci" anlamında kullanıldığı üzerinde durmuştuk. "Amaç" ifade eden kelime ve kavramlar doğal seçilimcilerin gerçek anlamında asla kullanmayacağı ifadelerdir. Çünkü amaçlılık temel mantıklarına zıddır ve çelişkilidir. Fakat naturalistler bu tür ifadeleri oldukça bolca kullanırlar. Sorulduğunda mecazi anlamda kullanıldıklarından bahsederler. Fakat benim kanaatıma göre meslekten olmayan büyük kitleleri yanıltmak için kasıtlı olarak böyle yapılmaktadır. Çünkü yalın halde kullanıldığında inandırıcı bir tarafı olmayan iddialar böylece bir çeşit kamuflaja tabi tutulmaktadır. Şimdi bir kaç örneğe bakalım:

Yeni bir özellik, yapı veya fonksiyonun "edinilmesinden" "geliştirilmesinden" ya da "çevreye adaptasyon/uyarlanmadan"tan bahsedilmesi amaca yönelik fiili ve kasdi bir çabayı ima ediyor. Veya bu yeni yapılara dair arzu ve ihtiyacın bunların elde edilmesinde bir yerinin olduğunu hissettiriyor. Uyarlanma (!); arzuya, ihtiyaca göre, yeni bir özellik, yapı veya fonksiyonu edinme için fiilen/kasden/çabayla edinilmiş bir şey değildir. Bir mükemmelleşme çabası asla değildir. Bu ifadeler ne bilimseldir, ne de "doğal"dır ve ne de natüralistlerin temel mantığı ile uyumludur. Mesela zürafaların boylarının yüksek ağaçların üst dallarına uzatmakla uzadığına dair terkedilmiş Lamarck'cı düşüncenin aksine, doğal seçilimcinin iddiası, değişik boyda olan zürafaların mevcut olduğu ve kısa boylu olanların yüksek dallara yetişemediğinden elenmesi ile sadece uzun boylularının hayatta kalıp neslini sürdürebildiği şeklinde olmalıdır. Yani zaten var olan uzun boyluların doğal eliminasyondan kurtulması söz konusudur. Ortada bir aktif adaptasyon, arzu ve gayrete bağlı bir boyun uzaması ve bunun genetiğe kodlanması şeklinde bir değişim söz konusu değil. Aynı şeyi insanın "dik yürüme arzu ve gayreti"nin omurgasında, elinde, beyninde değişikliklere neden olduğu iddiasında da görürüz. Bu ifadeler gerçeklere aykırıdır; hem "genetikle" hem de"doğallıkla" çelişir.

Rekabet kavramı da tek hücreliler için bile rahatlıkla kullanılmaktadır. Oysa benliği olmayanın rekabet için bir motivasyonundan söz edilemez. Materyalist/ateist naturalistlere göre, zihin ve benlik ancak beynin ileri derecede gelişmesinden sonraya

ortaya çıkmalıdır. Gelişmiş (!) bir beyni olmayan basit canlılarda nasıl rekabetten bahsedilebilir?

Üstelik rekabetle yeni bir nitelik kazanılmaz; bilakis var olan nitelikler onlara yaşama ve neslini daha çok devam ettirme de rekabet avantajı sağlar. Yani gözü olmak rekabet için avantaj sağlar; rekabetle göz elde edilmez. Rekabeti yeni özellikler kazanma nedeni olarak göstermek aldatmacadır.

Diğer yandan "bencil gen" kavramlaştırmasında olduğu gibi tüm canlıların "yaşama ve neslini devam ettirme" amacında ve gayretinde olduğu hep tekrarlanan bir ifadedir. Bu temel mantıklarıyla tam bir tezat oluşturur. Her türlü "amaçlılığı" reddedenler nasıl oluyor da "yaşama ve neslini sürdürme" idealistliğini en basit canlılara bile atfedebiliyorlar. Gelişmiş bir beyni olmayan, dolayısı bilinçliliği söz konusu olmayan genlerde nasıl böyle bir ideal bulunur ve bulunursa bu nasıl amaçsızlık olur.

Bir diğer amaçlılık ifade eden kavram «ilerlemecilik/tekamül»dür. Hatta bunu abartıp "evrimin geriye dönmeyeceğini" ifade eden «Dollo Yasası» şeklinde de ifade edenler bulunmaktadır. Bu düşünce temel amaca o kadar zıddır ki, birçok evrimci tarafından «idealist saçmalıklar» olarak görülmekte ve reddedilmektedir. Evrimde ilerlemeyi gerektiren bir yasa olmadığı açıktır. Rastgelelikte ise her şey olabilir. Her şeyin olabildiği bir yerde evrimin geriye dönmemesi için de hiçbir neden yoktur. Gerileme mümkündür, hatta ilerlemekten çok daha mümkündür. Tahribin tamirden ne kadar kolay ve olası olduğu düşünüldüğünde gerilemenin ne kadar daha olası olduğu anlaşılır. Hal böyleyken evrim ağacı diye bahsedilen hayali resim tam da "ilerleme miti" diyeceğimiz bu çelişkinin resmidir.

Halbuki *ilerleme* kavramının kendisi bile problemlidir. Hiçbir tür başka bir türden mutlak anlamda ileri olamaz. Mesela insan gözü itibariyle kartaldan, burnu itibariyle köpek daha geridir. Balina ve yunus gibi memelilerin karadan denize dönüşünden bahsediliyorsa karadaki memelilerle denizdeki memeliler arasında hangisinin daha ileri veya daha ilkel olduğu konusu iyice problemli hale gelir. Tüm canlılar kendi şartlarında mükemmeldir. Hatta tek hücreli canlıların çok hücrelilerden daha ilkel olup olmadığı bile

tartışılıyor. Moleküler olarak da hiçbir canlının proteininin diğerinkinden daha ilkel veya gelişmiş olduğu söylenemez.

Darwinyan evrim küçük adımlarla ve yavaşça ilerlemek zorunda. Çünkü ani büyük genetik mutasyonların yaşamla bağdaşma şansı yoktur. Hiçbir şekilde inandırıcılığı da yoktur. Evrimciler bir yandan türlerin değişebilirliğini kabul etmekle beraber, diğer yandan da değişikliğin önemli derecede kalıcılığını kabule mecburdurlar. Mesela kile kolay şekil verilir, fakat kolayca da şekli değiştiği için verilen şekli koruyamaz. Aynı şekilde kolayca değişebilir genetik yapı, türlerin oluşumu ve sonra da korunumu için kabul edilebilir değildir. Bu yüzden genetik materyalde bir çeşit homeostazis zorunludur. Bir türün yüz milyonlarca yıl öncesine ait fosilleriyle yaşayan üyelerinin arasında neredeyse hiç fark olmadığını görülmesi bunun delilidir. Bunun için evrimcilerin bazıları “seçilimin” sabitleyici ve dengeleyici olması gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu realite, doğalcı evrimcilere ancak küçük değişimlerin birikimi dışında bir alternatif bırakmıyor.

Fakat yüksek organizmalarda türleşmeden bahsedebilmek için yeni bir organ veya sistem değişikliği, bunun için de devasa bir genetik değişiklik gerektirmektedir. Bunun kısa sürede, rastgele olmasını hiçbir akıl sahibi kabul edemez. Bunun için “birikimli evrime” yani, tesadüfi mutasyonlarla oluşan küçük küçük iyi özelliklerin birikimi ile zamanla yeni bir tür denecek kadar değişmenin olabilirliğine sığınırlar. Daha önce *toplam kalite* kavramıyla ifade ettiğimiz durum buna meydan vermez. Yeni bir türe geçişte birbiriyle entegre/uyumlu bir çok özelliğin eşzamanlı olarak gelişmesi gerekir. Bu ise devasa bir genetik değişikliktir. Sürüngenlerin kuş olmak için gereken farklar gibi. Zaten nadir olan mutasyonların, istisna denecek kadar nadir olan yararlı mutasyonları ile böyle bir gelişmeyi rastgele sağlaması hiçbir şekilde ikna edici değildir.

Bir örnek daha vermek gerekirse; yunusların ve yarasaların sonar sistemi ses dalgalarını yaymak ve yankılarını algılamak için çok hassas sistemlere ihtiyacı olduğu gibi, bu dalgaları analiz eden yüksek matematik bilgisi de gerektirmektedir. Sonra da bunlara göre hareket edebilecek kıvrak ve atak bir beden yapısına sahip olmalıdırlar. Bütün bunların küçük değil devasa bir genetik değişim gerektirdiği çok açıktır. Bu sonar

sistemin bütün bileşenleri eşzamanlı olarak ortaya çıkmazlarsa önemli bir avantaj sağlamayacağı açıktır.

"Uzun bir zamanda yavaş yavaş" gibi konuyu müphemliğe saran ifadeler aldatıcıdır. Çünkü evrenin ömrü bir tek proteinin doğru bir şekilde dizilimi için bile yetmez. Kaldı ki, zamanla bozulmak ve gerilemek, gelişmekten ve ilerlemekten çok daha kolaydır. Zamanla entropinin arttığından bahsetmiştik. Entropi düzensizliğin sürekli artma eğiliminde olduğu ifade eder. Bozulmak için öyle uzun zamana da ihtiyaç yoktur, aniden olabilir. Dolayısı ile zamanın "yönlendirmesiz bir doğal durumda geliştirici değil geriletici olması çok daha muhtemeldir.

Diğer yandan küçük adımlar yaklaşımı"doğal seçilim değeri" kavramı ile de çelişir. Küçük bir adım diğer emsallerine *ezici* bir yarar sağlamıyorsa hiçbir anlam ifade etmez. Bu ebattaki değişime de küçük denmez. Doğal seleksiyon fenotip (yapı ve fonksiyon olarak tezahür eden, dış görünüşteki özellikler) üzerinden çalışır, genleri görmez. Fenotipe yansıyıp avantaj oluşturamayan genetik değişikliklerin ise seçilim değeri yoktur ki korunsun ve biriktirilsin.

Bu küçük adımlar yaklaşımı daha başka çıkmazlara da neden olur. Mesela 100 adımda yeni bir türün oluştuğu iddiasını ele alalım. Her bir üst formun bir alttakinden daha fazla seçilim üstünlüğe sahip olması gerekir. Ama 7 numaralı form yaşıyor, 77 numaralı yaşamıyorsa bu çelişkidir. Çünkü "seçilim değeri" açısından 77 numaralı form 7 numaralıdan 70 basamak daha "ileri" bir konumdadır. Dede türle torun tür arasında böyle çok sayıda araforma ihtiyaç vardır. Karasal bir memelinin yunus gibi bir deniz memelisine ya da yarasa gibi kanatlı memeliye dönüşmesi için olması gereken, ama bulunamayan devasa araform uçurumunu kapatabilecek ne bir açıklamaya ne de bir delile sahip değiliz.

Bu yavaş ve birikimli evrim kurgusu ile uzun zamana müphemliğine sığınmaya fosil bulguları da imkan vermemektedir. Kambriyen ve Ediacara Faunasında,bu gün bilinen filumların yarısından fazlasının 50 milyondan daha kısa sürede adeta bir patlama şeklinde aniden ortaya çıktığıanlaşılmıştır.

EVRİM BİLİMSEL BİR YASA MI?

Bilimsel bir yasa gözlemlenebilir, yeniden üretilebilir, ölçülebilir ve bir öngörü şansı verebilir olmalıdır.

Memeli olmayanın memeliye, kanatsızın kanatlıya dönüşümü gibi tür veya cins değişimi de gözlenmiş değildir, gözlenmesi söz konusu da değildir. Üstelik mesele sadece gözlenme bile değil, bunun kendiliğinden/yönlendirmesiz olduğunun gözlenmesi gerekmektedir.

Evrim Teorisi astronomideki gibi yasalara ya da eğik atıştaki gibi bir matematiksel modele sahip değildir; ne geçmişe ne de geleceğe dair istatistiksel veya olasılıksal bir öngörü imkanı sunmaz. Rastgeleliğe dayalı nedeniyle de yeniden üretilemez.

Darwinyan evrimin "canlıların benzerliğine dayalı "soy oluş ağacı" tamamen spekülatiftir. Doğal seçilim de yapay seçilime dair yapılan hatalı bir analojiye ve yanlış çıkarımlara dayanır, matematiksel, gözlemsel ve deneysel değildir. Doğal seleksiyonun dar bir alanda, kısmi bir «açıklayıcı değeri» olan bir mekanizma olabileceğindenhareketle, tüm türlerin doğal seleksiyonla meydana çıkmış olduğunu iddia etmektemelsiz bir spekülasyondur.

Evrim Teorisi, tarih bilimindeki hikayelere benzer şekilde, mümkün bir açıklama denemesinden ibarettir. Fakat her mümkün açıklamanın da gerçeğe tekabül ettiğinin garantisi yoktur. Çünkü her mümkün vaki olmuyor. Birden farklı mümkün açıklama varsa hangisinin kabul edileceğine nasıl karar verilecektir? Bu kararı gerekçelendirmek için eldeki verilerin nasıl kurgulayacağını insanların kafasındakiparadigmalar belirlemektedir. Yani doğal sürece dayalı evrimi kabulbir bilim değil; inanç meselesidir.

Dogmatik materyalist-ateist natüralistler tüm varlığı ve canlılığı izah için en küçük «amaçlı bir yönlendirilmişlik» iması taşıyan ifadeyi bile reddetmeye mecburdur. Çünkü bu onların dünya görüşü ile tam bir çelişkidir. Böyle ifadeleri kabul etmeleri, Yaratıcı fikrine götüren "teleoloji, gayecilik, inayet delillerine" karşı olan tüm tezlerinin temelini yitirmelerine neden olur. Bu yolda tek silahları da doğal seleksiyona dayanan Evrim

Teorisidir. Nitekim bunu R. Dawkins açıkça ifade etmektedir: «Ateizm ancak Evrim Teorisi sayesinde rasyonel olarak savunulabilir" (Dawkins, 2004)

Sonuç olarak; doğa içinde kalarak bir tek canlının bile varlığa çıkabilme ihtimali yoktur. Bir canlıdan da tüm diğer canlıların oluşumunu izah etmek için de rastgele mutasyonun ve kör doğal seleksiyonun açıklayıcı bir tarafı yoktur. Doğal mekanizmalara dayalı Evrim Teorisi bilimsel bir kabul olmaktan ziyade ideolojik bir dogmadır.

KAYNAKLAR

Hoyle, F. The Intelligent Universe. New York, Holt, Rinehart & Winston, 1983.

Hoyle, F. 1981. The Universe: Past and Present Reflections. Engineering and Science, 45:8-12

Dawkins, R. Kör Saatçi, s 115 çev: Ferhat Kalaycı, Ankara, Tübitak, 2002

Dawkins, R. Gen Bencildir, s.1. çev. Asuman Ü. Müftüoğlu, Ankara, Tübitak, 2004

PROBLEMATIC EXISTENCE AND THE ISSUE OF CREATION

SORUNSALLAŞTIRILMIŞ VAROLUŞ VE YARATILIŞ MESELESİ

Prof. Dr. Melik BÜLBÜL
Atatürk Üniversitesi KKEF Alman Dili Eğitimi ABD Öğretim Üyesi
E-mail: bulbulm@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Hypothetical science, which has been incubated in the scientific-looking shell of the last century, hypothetical creation approaches, which find a significant and significant place in itself, have produced, at least in part, sufficient echo. In this, the use of social media with ingenuity, finding support from social political circles and the technological superiority of some countries with the role of deliberate-planned projects have a large role. In particular, these trends-approaches, which exhibit planned attitudes towards the perception of Islam and the perception of creation, have attempted to support their attacks with a panic attack reflex in the face of the peaceful and convincing message of the Islamic understanding of life and call for peace and salutation with supposedly scientific foundations based on hypothesis. The selected concepts, some forms of thought far from being even theoretic with the claims that have a contemporary and horizon-like feeling have found their ground and have been effective and survived through the mouth games and persuasion tactics of certain circles. Looking at this process from the historical development flow, it will be seen that it was put into practice through systematic work and counter-theses. The effort to create a hypothetical field aimed to condition the human brain with some imaginary assumptions that were far from scientific and under the name of alternative theories of existence and creation, new and fancy insights were introduced that were far from absolute knowledge, adhering to the criteria of denial and error. Transition periods and process sophistication based on assumptions such as Darwinism, coincidence, speciation, natural selection, and temporal transformation were created and the adventure of human existence and creation process were tried to be explained. However, as a forgotten point, in the face of the irrepressible and ignorant sharp explanations and criteria of the Qur'an, all these planned assumptions have been cleared of scientific cover, they have found their real place on the axis of science and could not be long lasting. In recent times, it can be said that the evaluation of the studies and evaluations on this subject with competent circles has more convincing and awareness-raising effects. It should be kept in mind that the fact that there are sufficient grounds and evidence on the subject, as well as the competent circles specialized in these subjects, do not leave the square to the deliberate and malicious circles, which is a subject that requires great responsibility.
Keywords: creation, hypothetical scientificity, science-known.

ÖZET

Son asrın bilimsel görünümlü kabuğu içinde kuluçkaya yatmış bulunan hipotetik bilim içinde kendine önemli ve hatırı sayılır bir yer bulan varsayımsal yaratılış yaklaşımları

kısmen de olsa yeterli yankıyı oluşturmuştur. Bunda sosyal medyayı marifetle kullanma, sosyal politik çevrelerden destek bulma ve teknolojik üstünlüğü olan kimi ülkelerin kasıtlı-planlı projelerinin etkisi olması gibi rolleri büyüktür. Özellikle İslâm anlayışını ve yaratılış algısı karşısında planlı tutumlar sergileyen bu akımlar-yaklaşımlar, İslâmi hayat anlayışının barışçıl ve ikna edici, barışa ve selamete çağırıcı mesajı karşısında panik atak bir refleksle saldırılarını varsayımlara endeksli sözde bilimsel dayanaklarla destekleme yoluna gitmiştir. Seçilen kavramlar, çağdaş görünümlü ve ufuk açıcı his uyandıran iddialarla nazariye bile olmaktan uzak kimi düşünce biçimleri bu sayede kendine zemin bulmuş ve belli çevrelerin ağız oyunları ve ikna taktikleri vesilesiyle etkili olmuş ve hayatta kalabilmiştir. Bu sürece tarihsel gelişim akışı içinden bakıldığında, sistemli bir çalışma ve karşı tezler oluşturma çalışmalarıyla işe konulduğu görülecektir. Hipotetik alan yaratma çabası bilimsellikten uzak kimi hayali varsayımlarla insan beynini şartlandırmayı amaçlamış ve alternatif varoluş ve yaratılış teorileri adı altında, mutlak bilgiden uzak, denme yanılma ölçütlerine bağlı, yeni ve süslü anlayışlar ortaya atılmıştır. Darvinizm, tesadüfçülük, türleşme, tabii ayıklanma, zamansal dönüşüm gibi varsayımlara dayalı geçiş dönemleri ve süreç safsatası ihdas edilerek, insanın varoluş serüveni ve yaratılma süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak unutulan bir nokta olarak Kuran'ın bu konudaki önü alınamaz ve yok sayılamaz keskin açıklamaları ve ölçütleri karşısında tüm bu planlı varsayımlar bilimsellik örtüsünden arındırılmış, bilim- malum ekseninde gerçek yerini bulmuş ve uzun soluklu olamamışlardır. Son dönemlerde bu konu ile ilgili çalışmaların ve değerlendirmelerin ehil çevrelerle değerlendirilmesi de konuya daha ikna edici ve bilinç-farkındalık uyandırıcı etkiler yarattığı rahatlıkla söylenebilir. Konu ile ilgili yeterli dayanak ve delilin olmasının yanı sıra bu konularda ihtisaslaşmış ehil çevrelerin meydanı kasıtlı ve kötü niyetli çevrelere bırakmaması büyük mesuliyet gerektiren bir konu olduğu hatırlardan çıkarılmamalıdır.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Hipotetik Bilimsellik, Bilim-Malum.

GİRİŞ

Yaratılış ve insan konuları söz konusu olduğunda, bilim üstü ve akıl ötesi üst bilgiye ihtiyaç duymadan bilgi sahibi olmak ve bu konulara açıklık getirmek imkânsız denecek kadar yorucu ve hayali kalmaktadır. Bu nedenle bilimsellik adı altında kimi nazariyeler ileri sürülerek söz konusu meseleler hakkında ileri geri değerlendirmeler yapılmakta ve bazı sözde ölçütler oluşturulmaktadır. Ne var ki, tüm bunların bilimsellik alanı içinde yanlışlanabilirliği de söz konusu olunca, bilim dünyası pek çok konuda olduğu gibi bu konularda da yerinde sayarak veya ilk söylenenden çark ederek; yeni düşüncelere ve açıklamalara sarılmak zorunda kalmaktadır. Kavram ve algı olarak ikna edici etkisi ile bilim ve bilimselliğin 18. asrın ilk yarısından beri insanlık üzerinde derin etki bıraktığı gözlemlenmiştir. Bunda Avrupa bilim dünyasının Endülüs (İslami) kaynaklı

bilim ve kültür dünyasından yararlanmasının büyük rolü vardır. Batı dünyası özellikle 19. asrın bilimsel verileri ile bilimi, Tanrının yerine koyabilecek kıvama gelmiş ve akıl-felsefe öncülüğünde din-vahiy iletilerini akıl dışı kabul ederek; bilimi (medeniyeti) dinden (vahiy) ayrı tutmanın çağdaş ölçeği olarak görmeye başlamıştır (Bk. Büchner, 2017). Bilim ve din çatışmasının Avrupa odaklı kilise bilim çatışması örneğinde olduğu gibi, dine ve dinsel iletilere temkinli davranılmış ve dinin bilim karşısında ilerlemeye engel olan bir olgu olduğu kanısına varılmıştır (Gen. Bilgi için bk. Gencer, 2017: 561). Ancak unutulan bir konu olarak, çağ Avrupa'sının seküler kodlarla dini (metafizik) konuları açıklamaya kalkışması ve Avrupa'da kilise yozlaşmasının din adına dünya işlerine ve insan yaşamına yön verme yetkisini kendinde görmesi, hayata bu yanlış temel üzerinden nizam vermeye yeltenmesi, çağdaş bilimin din-kilise karşısında keskin tavır almasına neden olmuştur. Diğer bir yanlış ise din-bilim çatışmasını, çağ insanı genele şamil tutmuş ve tüm inanç sistemlerinin Avrupai inanç sistemi ile aynı tutulmasına ve aynı tepkilere İslam dininin de muhatap kalmasına yol açmıştır. Daha sonraki dönemlerde ise, İslam dünyası bu kemikleşmiş algının yanlışlığını ortaya koymak için garabet denecek bir savunma refleksi içine girmiş ve İslam'ın bilim ile çatışmadığını ispatlamak zorunda kalmıştır (Bk. Görgün, 2016).

İşte bu genel panorama içinde pek çok alanda olduğu gibi yaratılış ve varoluş meselelerinde de sözde bilim adına Avrupa kaynaklı bilimsel nazariyeler, varsayımsal bilimsellik adı altında bilime mal olmuş kodlarla açıklanmaya çalışılmış ve İslam dünyası uzun bir dönem pasif kaldığı bu gibi konularda sessizliğe mahkûm edilmiştir. Modern İslam düşünürleri adı altında gelişen İslamcı reformcular, bu konularda modern anlamda kimi faaliyetlerle ileri çıkmışlarsa da, savunma refleksi içinde kalındığından ve özellikle öz kaynaklardan değil de, Avrupa bilim dünyasının geliştirdiği kavramlarla tüm bilimsel alanlara açıklama getirilmesi zorunluluğu nedeniyle pek başarılı olunamamıştır. Yanı sıra aşağılık duygusu içinde kalan İslam aydınları ve bilim dünyası, Avrupa'nın bilim ve teknoloji ilerlemeleri etkisiyle kendini baskı altın hissetmiş ve batı tahakkümü kendini 20. asrın ilk yarısında tamamen etkili kılmıştır. Kendine dönüş bilinci ancak İslam dünyasının batının yok edici Dekartyen kültürüne maruz kalınca acı gerçekle yüzleşmiş

ve kendi öz kaynaklarına dönme ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu sefer de geç kalındığı duygusu, İslam dünyasının üzerine kâbus gibi düşmüştür. Tüm alanlarda batının söz sahibi olduğu kanaatinin yaygınlaşması sonucu ümitsizliğe kapılan İslam dünyası, büyük kopuntunun acısını öze dönerek silebileceği gerçeğini bu günlerde anlamış durumdadır. Bu kabziyetten kurtulmanın yolunun öz kaynaklara dönerek; özgün felsefi-düşünce metninin (konseptinin) ve yorumumun yapılmasından geçtiği ise artık bilinen bir hakikattir.

Yaratılış konusuna gelinecek olursa, diğer alanlarda olduğu gibi günümüzde hem diğer pek çok meselede olduğu gibi ve hem de yaratılış, insan ve varoluş meselelerinde batılı anlayış, bilim! ve sosyal medya marifetiyle kendi kalıplarının kavram alanını etkili kılarak çağ insanı üzerinde ikna edici söz ustalığını kullanmasını bilmiştir. Bu oyun ileri boyuta ulaşmış ve İslam dünyasında yaratılış sorunsallaştırılmış ve sorgulama geriliminden usanan insan, batılı- seküler kavram kodlarının ikna edici etkisi ile batılı gibi düşünmeye başlamış ve böyle yaşamaya dolayısıyla inanmaya yönelmiştir. Bu algının özellikle İslam bilim dünyasında da etkili oluşu ve tartışmaların bu alanda yapılıyor olması ise ayrı bir iç sızlatıcı noktadır.

Yaratılış Neden Sorunsallaştırıldı?

Konu yaratılış ve insan olunca, kaçınılmaz olarak kök bilgiye yani asıl kaynağa başvurmak elzemdir. Sorun da tam bu alanda ortaya çıkmaktadır. Uzun yıllar boyunca İslam dünyasının, dünya, bilim, sanat ve kültür alanlarındaki etkisi ister istemez diğer kültürlerin kuşağında savunma refleksi geliştirmiş ve buna mukabil karşı tezlerle İslam'ın iddia ettiği tezlerin çürütülmesi ve sözde bilimin öne alınması adına, İslam ve bilim arasında bir çatışmanın olduğu ileri sürülmüştür. Bu klik ve destekçi medya, kasıtlı varsayımlarla ellerini güçlendirme yoluna gitmişlerdir. İslam dünyasının özellikle ilk dönemlerde buna gerekli refleksi gösterememesinden dolayı batılı bilim dünyası ve çevreleri hipotetik yaklaşımlarla ve kimi yeni ortaya atılmış bilimsel kavramlarla söz konusu alanlarda yeni bir önem-ivme kazanmış ve kendini kabul ettirmiştir. Bundan çok etkilenen İslam dünyası kendine uygun savunma stratejileri geliştirme yoluna gitmiş;

ancak bu çaba batı karşısında aşağılık duygusundan kurtulma çabasının ötesine gidemediği gibi adeta batıya hoş görünme refleksi biçiminde gelişmiş ve seküler kodlarla İslam'ın açıklanması gerektiği gibi bir yanılgıyı da beraberinde getirmiştir. Batı dünyası, dekartyen anlayışı içinde bilimsel kaynaklarının asıl köklerini unutarak her türlü gelişmenin ilk mucidi kendisiymiş gibi ahlaktan uzak bir tutum içinde geçmişi ile var olan bilimsel referansları değiştirerek ve dönüştürerek kendi malıymış algısı yaratmış ve yeniden bilim dünyasına satmayı başarmıştır. Oysa Endülüs (İslami) medeniyetinin batının inşasındaki katkısı, yok sayılamayacak kadar tarihsel bir delil olarak batılılar tarafından bile itiraf edilebilmektedir.

Yaratılış konusunda da batı bilim dünyasının bir kısım ileri gelenleri sayesinde ve özellikle sosyal medya marifetiyle yeni yaklaşımlar adına kendi tezlerini ileri sürerek kafa karışıklığına yol açmış ve sorgulama alanı yaratarak konuyu sorunsallaştırma yoluna gitmiştir. Bu planlı çalışmanın asıl dayanağı, tartışma ve eleştiri masumiyetini kullanarak bilimin olmazsa olmazları arasında bulunan eleştiri kültürü ile yeni açılımların önünü açma adına kendi varsayımsal verilerini bilimin verileri gibi lanse etmiş ve çözümü kendinde mündemiç olan yaratılış ve insan konusundaki Kur' ani açıklamaları tartışmalı ve sorunlu hale sokmuştur. Öncesinden din ve bilim çatışmasını zaten işlemiş bulunan bu batı kökenli algı biçimi, dinsel verilerin delil kabul edilemeyeceğini bilinçaltına işlemiş bulunduğundan, artık kendine yeterli manevra alanını da yaratmış bulunuyordu. Bilimsel konurlarmış gibi ortaya atılan, nazariye bile olmaktan uzak varsayımlar, bilimsel konular gibi işlem görmeye başlamıştır. Oysaki yaratılış ve bilim/deney ötesi konular asıl kaynak olmadan gözlem ve deneyimlenebilir ortam koşullarında elde edilebilecek bilgiler değildir. Bu nedenle üst bilgiye, ilk bilgiye ve kök verilere ihtiyaç duyulmaktadır kaçınılmaz olarak.

Evrim safsatası da bu noktada kendine uygun zemini bulmuş oldu. Buna bağlı olarak tesadüfçülük, süreç kaçamağı, (Bk. Bülbül, 2018-b: 685) yeniden türleşme, ortak ata, atanın atasına ortam arama.vs. gibi Adem'in durumu, süreç safsatası da bu konular arasında renkli bir biçimde yerini aldı. Yorumlama ve metin- yorum ilişkilerinden yola çıkarak var oluşu yeniden yorumlamaya kalkışma neticesinde ön bilginin önüne geçme

gafletine düşen; bilgiden uzak varsayımsal bilim, yol alırken çam üstüne çam devirerek kendi delilsizliği-çaresizliği içinde bocalayıp durmaktadır hala. Kur'an'ın metodolojisini ve yorum tekniklerini bir yana bırakarak, algı- metin ilişkisinden yeni yorumlamalar yapmak ve bunu yeni yaklaşımların ve açılımların gereğiymiş gibi göstermek, açıkçası kasıt taşıyan yaklaşımlardır ve bu nedenle de uzun soluklu olamamışlardır. Bülbül, konu ile ilgili olarak şu ifadeleri kullanır:

> Kur'an, içeriği, anlatım şekli, anlatım tutumu ve diğer müştemilatı ile normal metin türlerinden zaten ayrılmaktadır. Sanatlı anlatım örgüsü içinde pek çok anlam katmanı arka planla sunulmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz edebi metinlerin anlam örüntüsünün de üstünde bir üst metin (paratext) oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu metnin anlam açılımının yapılabilmesi pek çok önbilgi, teknik donanım ve metodik yaklaşımların bilinmesini zorunlu kılmaktadır. Hal böyle olunca Kur'an'ın dilinin kolay olduğunu ve herkesçe kolaylıkla anlaşılabileceğini ileri sürmek, bilinen yanıyla ya saflık ya da kötü niyet taşımaktadır. İniş nedenleri, tarihsel olaylar arasındaki bağlam alanı, ilgili kişilerin olaylar içindeki durumu, toplumsal gerçekler ve dönem insanının beklenti evreni… vs. hepten, anlamın kök varlığına, dönemsel algıya ve anlam uzantısına etki eden amillerdendir (2018-b: 681).

Kur'an'ın yaratılış ve ilk insan ile ilgili verilerine yönelecek olunursa, evrim teorisinin iddia ettiği varsayımlardan çok uzak ve kesin delillerle donatılmış açık bilgilere ulaşılmaktadır. Yaratılış ve insanın varoluşu ile ilgili ayetler kesin bir biçimde evrimin hipotetik tezlerini çürütmekte ve bununla kalmamakta insanı ilk olarak orijininin hangi mahiyette olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu sayede iddia edildiği gibi süreç safsatası ile basit hücreli canlılardan kompleks hücreli canlılara ve oradan da kendi türüne evirilme gibi gülünç olmaktan öte, temelsiz ve bilimsel verilerden yoksun bir oluşumdan, uzaktan yakından bir ima bile edilmemiştir (Mayr, 1982). Bu çok zorlama yorum, ancak varsayımsal ve kasıtlı yaklaşımların ürünü olabilmektedir. Daha doğrusu önceki yıllarda evrimsel yaklaşım, ateistlerin savunduğu konu iken yakın zamanda teistik bir yaklaşımla

aynı teorinin savunulur olması da manidardır. Çünkü ateizmin savunusu etkisiz ve temelsiz kalınca; aynı savunuyu teistlerin ele alması, teoriye sözde dinsel delillerle açıklık getirme yoluyla kendilerini daha sevimli ve kabul görür konuma getireceklerini sanmışlardır; ancak bu inanç (plan) da uzun ömürlü olamamıştır. Diğer yandan çoğu biyolog da bu teoriye delilsiz olarak bakar ve Biyolog E.O. Wilson`a göre "*Bilim insanları Darwinizm demez*" der (Newsweek 28 Kasım, 2005)**.** Son yıllarda medyada arzı endam eden kimi bilim adamlarının, evrim, yaratılış ve ilk insan konularında cesaretle varsayımsal yaklaşımlar ortaya atması ve tartışmalar başlatması da buna bağlı gelişmelerin bir sonucudur denebilir. Bu noktada daha ileri gidilerek, evrime Kuran'dan deliller getirmeye kadar vardırmışlardır meseleyi.

Mutlak Bilgi Olarak Kur'an Açısından Yaratılış

İlk dönem evrimcilerle ve son dönem evrimcilerin evrimi bir türlü eviremedikleri gibi bu varsayım günümüzde devrilmiş bulunmaktadır. Günümüzde ders kitaplarının bile olmazsa olmazı gibi lanse edilmeye çalışılan evrim, teori bile olmaktan uzak, delilsiz ve bilimsellikten yoksun bir düşünce/ideoloji olarak kalmış bulunmaktadır. İnsanoğlu, bilgi meraklısı olarak içinde bulunduğu ortamı evreniyle birlikte tanıma ve gözleme refleksine sahip olarak yaratılmıştır. Fıtri bir potansiyel olan bu meleke ile insan, kendini çevresiyle birlikte tanımak ister. Ancak sorun şu ki, bu süreçte insan hangi aygıt ile bu eylemi tamamlayacaktır? Batı düşüncesine göre akıl ile. Oysa akıl, kendisine verilmiş olan ölçütlerle alımlama yapabilmekte; bunun ötesine ulaşmaya çalıştığında ise akıl üstü âlem söz konusu olduğundan aciz kalmakta, ancak bu acziyeti aşma adına üst bilginin önüne geçme cesareti göstermektedir. Bu bağlamda da ilahi uyarının muhatabı olmakta ve karşılaşacağı güçlükler kendisine bildirilmektedir:

Akıl ölçütlerinin aşırı kutsanması ve modern dönemin ana parametrelerinden olan eleştiri olgusu, eskiye yeni ile müdahale etme cesareti, akılcı-felsefi açıklama gereksinimleri, yenidünyanın kaçınılmaz umdeleri olabilecek yeni insan ve yenidünya imajı gibi üst veriler, çağ insanının dış dünyaya daha cesaretli ve eleştirel bakmasının bir anlamda amentüsü olabileceği inancını doğurmuş oldu. Kök bilgiden uzak, akıl

ölçütlerini tek geçerli dayanak ve esas olmayı bilimsellik normlarının vazgeçilmez ilkesi olarak gören çağ insanı, bilginin önüne geçerek haddi aşmış ve alternatif inanç ve ekol ihdas edebilecek düzeye çıkmayı başarmıştır. Oysa bu konuda ilahi fermanın uyarısı gayet açıktır*: İnsanlardan bazıları Allah hakkında bir bilgisi olmadığı halde tartışır da her azılı şeytanın ardına düşer*. (Hacc, 3)[1]. Modern insan, hemen her konuda akılın kutsanması fırsatını da iyi değerlendirerek ilahi bilginin önüne geçme pahasına hemen hemen her konuda sözüm ona, akılcı bir ilim ekibi ve ekolü ile her şeyi açıklayabileceklerini iddia ederler ve bu sözde iyimserlikle Allah'ın koyduğu sınırın ötesine hadlerini kasten aşarak geçmeye çalışırlar ki, burada da bu durum tenkit edilmektedir**.** *İnsanlardan kimi de vardır ki ne bir bilgiye, ne bir delile, ne de aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında tartışır.* (Hacc, 8), *Allah yolundan şaşırtmak (saptırmak) için büyüklük taslayarak (tartışır). Dünyada ona bir rezillik vardır. Kıyamet gününde ise ona cehennem azabını tattıracağız* (Hacc, 10), ayrıca *ne bir bilgiye, ne bir delile, ne de aydınlatıcı bir kitaba* dayandırmadan aklın üstünlüğünü ileri sürerek, en mahrem, özel ve üst perdeden konulara bile tanrısal bir eda ile açıklama getirmekten de geri durmazlar. Burada geçen Allah hakkında tartışarak, O'nun getirdiği düzen ve hayat yasaları arka plana itilerek, seküler yasa ve algılarla yenilerini oluşturmak hatasına düşmenin akıbetinin uyarısına tanık olunmaktadır. Neticede insana kalan sermaye sapıtmak, şaşırmak, tekebbür hatasına düşmek ve rezillik ile azaba doğru yol almaktır. Diğer taraftan *akıl* ile seküler bir kod olan *ratio* terimlerini birbirinin yerine kullanmak da diğer seküler kodlarla İslami terimlerin açıklamasını yapmak hatasına düşmenin doğurduğu anlam ve kavram yanılgıları da ayrıca bir anlama –yorumlama fecaatine yol açmaktadır. Batı kaynaklı terminolojinin köken bilimsel verileri ve çağrışım halkaları ile İslami terimlerin gösteren- gösterilen ilişkisi düzeyinde ortaya koydukları anlamsal alan, birbirinden çok farklı anlam aralıklarına işaret ederler. Konu tartışmalarının 18. asırdan beri İslam dünyasına bıraktığı en büyük sorun da, bu batıya karşı İslami fikir dünyasının göstermeye çalıştığı savunma refleksinin yarattığı sorunlu ve mahcup ruh halidir. Çünkü *akıl* İslami gelenekte, yaratan ve yaratıcı arasındaki bağa işaret ederken, batı anlayışında

[1] Çalışmada kullanılan meal açıklamaları E. H. Yazır'dan alınmadır.

tanrının yerine konabilecek bir mutlak güce işaret edebilmektedir (Geniş bilgi için Bk. Bülbül, 2018: 679).

Sizi yaratmak mı daha zordur, yoksa göğü yaratmak mı? Ki Allah onu bina edip yükseltmiş ve ona şekil vermiştir. Gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Bundan sonra da yeri düzenlemiştir. Suyunu ondan çıkarmış ve orada otlak yer meydana getirmiştir. Dağları da sapasağlam yerleştirmiştir. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın geçimi için yapmıştır (Nâziât/27, 33).

Bu anlamda süreç, yani olmakta olan olaylar zincirine bağlı eylem uzantısı, zamansal bir içerikten uzaktır. Anlaşıldığı gibi bu olgu zamana ve mekâna bağlı form değildir. Zira zaman ve mekân bağlamlı algılama biçimleri, bizim için geçerli-göreli olan ve deneyimlenebilen ortam koşullarına bağlı olaylardır. Oysaki Âdemin yaratılışındaki olay, zamansal ve mekânsal olmaktan çok, üst boyutlu ilahi nitelik taşıyan ve mahiyeti insanın kesbiyetinin ve keyfiyetinin ötesinde olan bir hadisedir. Ancak insan yaratılış refleksi ile bilginin önüne geçme ve bunun tehdidi pahasına tutumundan vazgeçmemekte ve kendince akıl ve hür düşünme hakkı adına, ileri gidebilmekte; kök bilgiden kopuk ve çatışmalı bir halde bilginin üstünde bilgi üretimine kalkışmaktadır. Bu noktada ilahi uyarıya şahit olunmaktadır: *Onlar ise, O'nun dilediği kadarından başka ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun hükümdarlığı, bütün gökleri ve yeri kucaklamıştır. (*Bakara, 255).

Üst bilgi sayesinde yetkilendirilmiş ve kendisine bu bilgiden verilmiş olan insan, bu verilen bilgi ile ilahi bilginin önüne geçme çabasında olması, akıl dışı, kabul görmez bir tutumdur. İblisvari bir davranıştır. İblisin tekebbür içeren tutumu tam da bunula ilgilidir. Secde etmemede direnmesi, bu tekebbürün eseridir. Esasen Allah'ın emrine yapılması istenen secde, reddedilmiş ve kendisine verilmiş ilim ile ilahi ilme emsal getirmeye çalışmıştır ki, kovulmuşlardan olmuştur. İblisin kibirli tutumu ile insanın emsal getirmeye yeltenen kibirli tutumu ne kadar da benzerlik içermektedir. *İnsan görmez mi ki, biz onu meniden yarattık. Bir de bakıyorsun ki, apaçık düşman kesilmiş. Kendi yaratılışını unutarak bize karşı misal getirmeye kalkışıyor ve: "Su çürümüş kemikleri kim*

diriltecek?" diyor. De ki: Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her turlu yaratmayı gayet iyi bilir. (Yasin, 77-79).

İlk Hücre, ilk İnsan ve Hz. Âdem

Orijin olarak ilk hayat hücresi ve ilk insan, kendi yaratılış sürecini ilahi kudret ile tekmil ettikten sonra, kendini ilahi ruh ile Âdem olarak bulan evrede zaman, mekân ve yaratılış evreni içinde kendi hakikatini saklı tutar. Bu anlamda mutasyon veya transmutasyonlardan söz etmek bilimsellikten uzaktır (Çankı, 2005: 361 ve Yakıt, 1998: 16). Bunu dünyanın algı formları ile akıl yordamıyla açıklamaya çalışmak bir takım çoklu tahminleri ve fikir yürütmelerini beraberinde getirir ki, bu da farklı yorumlamalar ve peşinden gerçekten kopuk yeni ve temelsiz-delilsiz açıklamalarla son bulur. Kur'an'ın gayet açık beyanı ile ilk insan, yaratılış evresi ve akabinde tekmil hali ile son evresi olan üreme yoluyla vücut bulmuş hali arasında en küçük bir fark yoktur ve bunun aksini söylemek de zaten vahiy bilgisine karşı planlı yapılmış ve yapılan bir çıkıştan öteye gitmemiştir. Bülbül'ün (2018) çarpıcı tespiti ile:

> *Sizi, rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.(*Ali İmran, 6*)* Üreme evreleri de yaratılış aşamalarına ait tüm müştemilatını havidir. Aynı süreçleri içeren insanın ilk hali ile şimdiki hali arasında yaratılış/fıtrat bakımından ve tezyini bakımından fark yoktur. (idrak, hayâ, akletme yetisi, hislenme, utanma, düşünme, pişmanlık, kavrayış, ebedi yaşama dürtüsü, tecrübeye bağlı değişimler… vs.) Âdemi olarak her dönem gelişim arz eden melekelerdir ve hep var olmuştur. Âdemin de, âdemden olan tüm insanlığın da sınanma nedenlerinin üst tabakası bu insani özellikler olmuştur. Nitekim Âdem de bu özellikleri sayesinde imtihan olmuş ve bilindik süreçlerden geçmek durumunda kalmıştır. Bu şekil alma Âdemin kendisine bahşedilen şeklin kendisidir. İlk ata ve âdem öncesi âdem ata, safsatası bitimsiz ve tanrısal bir ön oluş silsilesi gerektirir ki, bu hem yaratılışın ve hem de Kuran'ın ileri sürdüklerine aykırıdır. Diğer yandan evrimin basitten kompleks hücreye (canlıya

> evirilmesini) zaten temelden reddeder. Çünkü o zaman ilk insan zaten insan ve âdemler öncesi yine âdemdir ki, basit canlı –hücre değildir. Dolayısıyla daha kompleks-karmaşık (sözüm ona mükemmele doğru) bir canlıya dönmesi değil de, bu kez daha basite mi evirilmesi gerekiyor o zaman? Sorusunu akla getirir. *Bugün, sizi ilk defa yarattığımız zamanki gibi yapayalnız huzurumuza geldiniz, size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın size göre ortağı olduklarını iddia ederek yardımlarına, şefaatlarına güvendiğiniz ortakları yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar artık kesilmiş, güvendiklerinizin hepsi kaybolup gitmiştir* (En am, 94). Demek oluyor ki, yaratılış orijininde hiçbir değişiklik olmadan insan türü kıyamete dek aynı iç-dış surette kalacaktır (675).

Diğer yandan, Âdem'in daha yaratılış öncesi evresinde Allah Zülcelal tarafından yetkilendirilecek bir insan-halife yaratılacağı haberi ile meleklerin, bu yetkilendirilme ayrıcalığı karşısında hayret ve heyecan içine girmeleri de (Bakara, 30) ilk insanın ve ilk hücre yapı taşlı (orijinini koruyan) âdemi varlığın açık delillerdendir. İlk insan olarak Âdem'in daha yaratılış öncesi "ceal" vasfıyla (yetkilendirilme) meleklere ve diğer varlıklara fark oluşturacak üstün ilim ve buna bağlı hayati faaliyetleri de havi olan ayrıcalıklı bir donanıma sahip olduğunu açıkça bildirilmektedir. Bu haliyle evrimcilerin iddiası zaten temelsiz ve dayanıksız kalmakta ve bilimsellik adı altında, kavram kargaşası yaratarak hakikati sorunsallaştırmayı hedeflemektedirler. Bu sayede kafa karışıklığı yaratarak, zaten ilim ve bilgi sıkıntısı yaşayan günümüz İslam dünyasına kolaylıkla etki edilebileceğine kanaat getirerek, projelendirilmiş diğer konuları kolaylıkla ve iyimser görünüm içinde zerk edebileceklerdir. Bu tuzağa düşmemek için batı kaynaklı bilim dünyasının seküler kodlarının iyi tahlil edilmesi ve öz kaynakların derinlemesine tetkik edilmesi büyük gerekliliktir. Alternatif bilimsel kuramlar ve öz kaynakların güncellenerek yeni açılımlarla yeni değerlendirmelerin Kur'an ışığında insanlığın hizmetine verilmesi, insanlığın geleceğinin kurtuluşu adına elzem görünmektedir. "*Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır. Bazısı karnı üzerinde sürünür, bazısı iki ayakla yürür,*

bazısı da dört ayakla yürür. Allah dilediğini yaratır. Allah şüphesiz her şeye kadirdir" (Nur/45). Burada, her hayvan türünün müstakil olarak yaratıldığını anlamak mümkündür. Bu yaratılışın menşeinin su olduğu, yani üremeyi sağlayan tek hücreli spermanın ve bunun yumurta hücresinin birleşmesiyle teşekkül eden zigotun büyük kısmını suyun teşkil ettiği nazara verilir. Eritici olduğu için hücre reaksiyonlarının temel maddesi, sudur**.** Bir organizma için su, bütün besinler derecesinde önemlidir. Vücut suyunun yüzde 10-20 kadarı kaybedilince hayat devam edemez. Ve su bulunmayan ortamda hayatın olması imkânsızdır. Anne karnındaki ceninin yüzde 94'ü, süt çocuğunun yüzde 80'i ve yetişkinin yüzde 70'i sudur (Özer, 1965,127).

Hz. Allah'ın Âdem ile insan olarak ve diğer insani müştemilatı haiz tüm özellikleri ile - bugünün insanı için de aynı değerler ve insani faaliyetler ruh-beden ilişkisi içinde geçerlidir- muhatap olmuş; söz almış, günaha giren varlık olarak şuur, akıl, muhakeme ve diğer edep, hayâ, utanma, pişmanlık, söz ile dile gelme ve ilim ile tövbe etme ve diğer pek çok insani davranışları ile orijini koruyarak Rahman'ın huzurunda ve sonrası da dünya hayatına intikaline varan evreleri yaşamıştır. Bu haliyle günümüz insanının sahip olduğu ruh, akıl ve beden faaliyetlerinin hepsine birden istisnasız sahip olarak tüm bu eylemlere muhatap kalmış ve âdemi varlığını yaratılış sonrası evrede de üreme faaliyetiyle diğer nesillere aynı orijin olarak intikal ettirmiştir (Bakara, 30-37).

Daha ilk yaratılış aşamasında dahi insani özellikleri ile yoğrulan insan, evirilerek basitten çıkma bir canlı olmasına en büyük manilerden bir diğer uyarı da şu ifadede kendini göstermektedir: *Derken onların, kendilerinden gizli kalan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: "Rabbiniz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti." dedi*. (Araf, 20) ve hayâ sahibi kâmil insan olarak yine pişmanlık ve mahcubiyet duygularına sahip insanın refleksi ile *Böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı (önceki mevkilerinden indirdi). Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar*. (Araf, 22). Bu haliyle ilk insan olarak Âdemin tüm insani hususiyetleri ile Allah'ın sorumluluk yüklemeye

muhatap aldığı kâmil bir varlık olarak mükemmelliği ile ortada iken, basite indirgenerek basit canlı türünden karmaşık ve süreçle şekil bulmuş üst varlığa sıçraması safsatası, bilimsellikten uzak olduğu gibi, yaratılış gerçeği ile de uyuşmamaktadır. Tövbe etmeyi bilen ve kendilerine bunu akletmeyi yaratan Allah, bu vesile ile onlara tövbe etmeye sevk etmektedir. Bu haliyle düşünen, muhakeme eden ve duayı tanıyan insan ilk yaratılışında dahi orijinini bozmadan kalmıştır. *Dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz!*" (Araf, 23). Konuşan, kelam sahibi varlık olan ilk insan, üstün yaratılmış; basit oluşturuculardan uzak, mükemmel bir varlıktır. "Çirkin yerler" uyarısının aynı şekilde âdemoğulları için de ilahi bir ferman olarak yapılmış olması, insanın yaratılış ve varlık zincirinde herhangi bir halkanın bilinçli veya bilinçsiz olarak kopmadığına veya değişmediğine işaret eder: *Ey Âdemoğulları. Şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belaya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz, şeytanları, inanmayanların dostu yaptık.* (Araf, 27). Buradan anlaşılmaktadır ki, tüm bu duygu, düşünce ve muhakeme bilinci ta **cennetteki-ilk yaratılış ortamında** da mevcuttur (Razi, Tefsir-i Kebir). Evirilerek insanın başka bir türden türemesi iddiası, gülünç olmakla kalmıyor; tam bir körlük ve cehalet olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk insana, Allah tarafından muhatap alınarak; bilinç ve sorumluluk yüklenmesi ve yetkilendirilme üstünlüğünün kendisine bahşedilmesi zaten temelden evrim varsayımını yerle bir etmektedir (Bk. Bülbül, 2018a).

Ortak ata, tesadüfen evirilme, süreç safsatası ve ara form (ara formüller YN), kardiyen patlaması, dinozorlar teorisi ve dahası, yarın da daha başka teori niteliğinde bile olamayacak pek çok yaklaşım, yaratılışa yeni açılımlar getireceğe benziyor. Tüm bunların bilimsellik adına gösterilse de bilim adına bir hükmü olmayacağına rağmen İslam dünyasının güçlü kaynaklarını iyi tahlil etmeleri ve bilim- Kur'an ışığında ilim-malum ilişkisi üzerinden bilimin gerçek kaynağını merkeze alarak daha derin buluşlar ve açılımlar yapması tek çıkar yol olarak karşımızda durmaktadır. Çağdaş insan-ı kâmilin özelliği de bu olmalıdır şüphesiz. Tek referans ve tek yol bilim ve medeniyettir. Âdem'e,

Rabb-ül âlemin tarafından bilginin, özellikle dilin öğretilmesi, zaten başlı başına doğal seçkinleşme ve diğer nazari safsataları temelinden çürütmektedir ki, Âdem bunu bir eğitim sayesinde daha ilk yaratım aşamasında almış ve kendisine bahşedilen yetenek sayesinde kendine özgü bir insani sıfatla beşer türünün mahiyet ve ilk fıtratını oluşturmaktadır. *Zira Âdem bu türün ilk ferdidir ve türe ait duyguların aslı ondan miras kalmıştır*. (Bk. Elmalılı, C. 1, 325). İlk yaratmada, ilk insanda ve ilk muhatap oluşta bile varlık, yokluk, lisan, sorumluluk, akıl, muhakeme, yasak, uyarı, hayâ ve diğer insani melekelerin varlığı ile denebilir ki, evrim teorisinin iddiası zeminsiz ve delilsiz kalmıştır ve diğer yaratılış nazariyeleri akıl ve dünyevi tecrübelerle ilk canlı, yaratılış ve varlık hakkında sığ bilginin ötesine geçememiştir ve geçmemektedirler.

Yasa koyucu anında koyduğu yasaya müdahale edebilir. Yasa, yasa koyucuyu mahkûm edemez ve bağlamaz. Onun hükmünün üstüne-önüne geçemez. Eşyanın faaliyeti, yasalara bağlansa de yasa koyucu bu yaslara müdahale eder ve sevk ve idareyi yasalar üstü yaslarla yönetir ve yönlendirir. Yakan ateş yakmaz olur, akan zaman durur, mesafe ölçünün dışına çıkar, kısalır kolay ulaşılır olur, süreçli madde işleyişi süreçten kopar ansızın gerçekleşir. (kün fe yekün ve ansızn gelen-gelecek olan son saat olayı (Kıyamet ve diğerleri), (Yasin, 47), acele kavramı ve sabır ilişkisi insan açısından zaman formunun insan aklına-algısına göre denenmesi ve değerlendirilmesi dikkate sunulmuştur. Ansızın gelen kıyamet-dünyanın sonu saati (Hac, 55) ve ilk-orijin yaratılış için çıkış-kaynağın, süzme çamurdan oluşu yaratılışın ve ikinci yaratılışın adı-adlandırılması hakkında bilgi verir. İçeriğinin insan tarafından kesbiyeti mümkün olmayan ve deneyimlenemeyecek olaylardır bunlar.

İnsan olarak âdemin varlık bulması, basitten karmaşığa yol alma şeklinde değil, tam aksine mükemmel hücreler koordinasyonunun işleyişinden ahlaken ve nefsi çöküşe (ilk günah olayına) doğru yol almadır. Evrimcilerin iddia ettikleri süreç olgusundan bağımsız, orijin olarak, evirilmeden ilk oluşum evreleriyle (yaratılma ve üreme) insan vasfını taşımasıyladır (Mümin, 67). Sonra başka bir yaratılışla (ilk insanın süzülmüş çamurdan, sonra da üreme yolu ile safha safha embriyo halindeki gelişimi ile insanın orijini ve türünü koruyarak var oluş serüveni, her iki oluş evresinde de ilk orijinini kendi

türünde-cinsinde ve kendi özelliğinde korumuştur. İnsan, kendine özgü türünden bir varlık olarak var olmuş ve var kalmıştır (Mümin 13-14-17).

İnsan ve hayvan yaratılışı tür olarak ayrıdır ve ayrı olarak zikredilir. Birbirinden türleşmeye en küçük bir delil ve ima bile olmamıştır (Bk. Malesee, 1992 ve Margulis 2002). Hayvan kendi türünde canlı olarak insanın istifadesine sunulmuş ve gayesellik gereği insan menfaati için yaratıklardır. *Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler. Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi?* (Yasin,71, 72-73; Mü'min, 79-80*)* Bu bağlamda insan, ilk yaratılış evresinden sonra, *And olsun biz insanı, çamurdan, bir sülâleden (süzülüp çıkarılmış çamurdan) yarattık* (Müminun, 12), üreme ve dünya ortamında varoluş ve var kalışı, kendisine özgü insan türü olarak varlık bulmuştur. İlahi bir emir gereği beşer, âdem insan varlığıyla var olmuş (Bk. El-Isfahanı, el-Müfredat) ve bu haliyle hiç değişmeden kalmıştır ve değişmeden de kalımlılığı ölümle devam edecektir. *İnsan, bizim, kendisini az bir sudan (meniden) yarattığımızı görmedi mi ki, kalkmış apaçık bir düşman kesilmiştir. Bir de kendi yaratılışını unutarak bize bir örnek getirdi. Dedi ki: "Çürümüşlerken kemikleri kim diriltecek?" De ki: "Onları ilk defa var eden diriltecektir. O, her yaratılmışı hakkıyla bilendir." (Yasin,77-78-79). Yine eğer dileseydik, oldukları yerde başka yaratıklara dönüştürürdük de ne ileri gidebilirler, ne geri dönebilirlerdi. Kime uzun ömür verirsek, onu yaratılış itibariyle tersine çeviririz (gücünü azaltırız). Hâlâ düşünmeyecekler mi?* (Yasin, 67-68).

Ayet-i celilede de zikredildiği gibi insan bir de kendi yaratılışını unutmuş ve yaratılma hakkında kendince kimi cılız bile olamayacak düşünce üretimlerine dayalı misaller getirmeye çalışır. Bu haliyle yaratılış kimi tesadüf içerikli teorilerle açıklama getirmeye çalışan varsayımcı bilim adamlarının durumu ağır bir tenkit ile tahlil edilmektedir. Tüm mahlûkatı kendi türünde-formunda yaratan ve aynı yaratım-inşa ile (Ferd sıfatı imzası ile) ayrı ayrı türler vücuda getiren kudret aynı kaynaktır. İlk defa yaratma da, devam eden üreme yolu ile yaratma da aynı kaynağın eseridir (Yasin, 79).

SONUÇ

- Evrim, kendi iddiası içinde temelsiz ve yalnız kalan düşünceden öteye gidememiştir. İdeoloji olarak kalmıştır.
- Morfolojik benzerlikler fraktal geometrinin ilahi ortak imzası olan "Ferd" sıfatının yansımasıdır. Tüm canlıların tek hücreden geldiğinin delili değildir.
- Her tür-cins, Halik tarafından kendi ilk orijin hücresinden türemiştir. Türler arası geçişin hiçbir delili yoktur.
- Evrim teorisi iddiası, basitten karmaşığa, doğal seçkinleşmeye, kalıtıma, güçlü güçsüz canlı ayrımına ve doğal ortamlardaki mücadele olgularına dayanarak canlı türünün evrimleştiğini iddia etmektedir. Yani tesadüfün burgacında çıkış yolu aramaktadır.
- Oysaki bilimsel veriler ve onun tabii olduğu kitabi beyan, yaratılışta belli bir düzen, plan, müdahale, üst bilgi ve tasarımın izlerini her bir an kesintisiz olarak bildirmektedir. Kâinatın devingenliği de bu minval üzere kalımlı olmaktadır. Yaşlı dünyamızda şimdiye kadar olmadıysa, şimdiden sonra da olası olmayan bir hipotetik rastlantıya asla dönüşemeyeceğine her geçen gün daha da tanık olunmaktadır.
- Bilim de tasarımlı yaratılışı onaylamaktadır.
- Evrim teorisinin hipotetik yaklaşımları, yaratılış planının içinde bilerek gözden kaçırdığı ilkelere bile kendi aleyhine sarılmakta ve yaratılışın bir tasarım olduğunu itiraf etmekten kurtulamamaktadır.
- Evrim, bilimi ve bilimsel verileri sabote ederek; zorlama yoluyla yorumlar oluşturarak kendine zemin bulma çabasını hiç bırakmamıştır.
- Bilimsel kavramları sorunsallaştırarak dikkat çekici bulgular ortaya atarak, kafa karışıklığı yaratıp gündemde kalmayı her dönem denemiştir.
- İlk dönem evrimciler, ateizm yoluyla iddialarını savunmaya çalışırlarken, son dönemlerde dinsel verilerden, teistik yaklaşımlardan yararlanma yoluyla kendilerine sevimli bir görüntü oluşturmaya çalışmışlardır. Daha da ileri giderek

zorlama yorumlarla kendilerine, Kur'an'dan deliller getirme gülünçlüğüne kadar vardırmışlardır işi.

- Evrimin en büyük amacı, kök bilgileri özellikle yaratılış gibi mihenk taşı olan bir meseleyi sorunsallaştırıp, yerinden oynatarak, diğer felsefi ve sözde bilimsellik adı taşıyan varsayımlarını bilim adına etkili kılmaktır.

KAYNAKLAR

Büchner Louis, (2017). Madde ve Kuvvet (çev. Baha Tevfik, Ahmet Nebil), Çizgi Kitabevi, Konya.

Bülbül, M. (2018-a) Metin ve Anlam Üzerine Düşünceler, Çizgi Kitabevi, Konya.

Bülbül, M (2018-b). Evrim, Varsayımsal Bilimsellik ve Yaratılış Algısı, II. International Creation Congress on the Ligth of Sciences 8 th -9 th November 2018, Erzurum,

Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Bekr ibn Manzûr, **Lisânu'l-arab**, Kahire,1300.

Elmalılı, M. H. Y, (2015) Hak Dini Kuran Dili, Kuran Tefsiri, Azim Dağıtım, İstanbul.

El-Isfahani, R. el-Müfredat fi Garibi'l- Kur'an.

Gencer, B. (2017) İslam'da Modernleşme, Doğu-Batı yayınları, Ankara.

Görgün, T. (2016) Anlam ve Yorum, Külliyat Yayınları, İstanbul.

Ali Abdul Vahid Vâfi, (1959) "Nazariyyetü İrtigâil-Envâi ve İnsibâi Bagdiha min Bagdin'inde Mütefekkiril-İslami", ME, Cilt 30, Sayı 9, Kahire, 1959, s, 713.

Ali Abdul Vahid Vâfi, (1959) "Nazariyyetü İrtigâil-Envâi ve İnsibâi Bagdiha min Bagdin'inde

Mütefekkiril-İslami", ME, *Cilt 30*, Sayı 9, Kahire, 1959, s, 713.

Malesee, A. D. Debenath, A. Pelegin, J. (1992) On New Models fort the Neanderthal Debate,

Current Anthropology, 33, 1.

Margulis, L. Sagan, D. (2002) Acquiring Genome; a Thepry of the Origin of Species, New

York, Basic Books.

Mustafa, N. Ç. (1954) Büyük Felsefe Lügatı, I/ 361. İstanbul, 1954, I/361-6.

Newsweek 28 Kasım, 2005.

Yakıt, İ. (1998) Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi, SDU_FD, Sayı 5, Isparta.

Pennisi, E. (2010). Synthetic Genome Brings New Life to Bacterium. Science. Vol.*328,* 21 May.2010. pp.958-959.

Razi, F. Tefsir-i Kebir, (Kuran Tefsiri), Mefahitül Gayb.

Gibson, G.D. Glass I.J. et al. (2010). Creation of a Bacterial cell controlled by a Chemically Synthesized Genome. Sciencexpress. 20 May 2010. Pp:1-5.

Mayr, E. (1982). The Growth of Biological Thought. The Belknap Press of Harward University Press,Cambridge, 1982, s. 862.

Özer, R.F. ve Tanalp, R. (1965). Beden Sıvıları. Ankara.

Russell, B. Dünya Üzerine Bildiğimiz. Terc. Vehbi Hacıkadiroğlu. Alaz Yayınları. İstanbul, 1980, s. 24-25.

Gillespie, N.C. Charles Darwin and the problem of Creation. Chicago: The Univerfsity of Chicago Press, 1979.

Alberts B: "The Cell as a Collection of Ptotein Machines: Preparing the Next Generation of Melocular Biologists", Cell, sayı 92, s.291-294.

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

EVOLUTION AND INTELLIGENT DESIGN AS SCIENTIFIC THEORIES

BİLİMSEL KURAM OLARAK EVRİM VE AKILLI TASARIM

Assist. Prof. Dr. Metin PAY
Kocaeli University, Faculty of Theology, Department of Religious Sciences
E-mail: metin.pay@kocaeli.edu.tr

ABSTRACT

One of the most fundamental questions that humans throughout history seeks to answer is what is the origin of living things. Religion, philosophy and science are the main disciplines that try to answer these questions from different perspectives. According to the divine religions, God is the creator of all living things, including man, as well as the universe. However, following the 17th century scientific revolution, observation and experimentation became the sole method of verification in biology as in many other fields of science. Accordingly, explanations about the origin of organisms in biology are limited to the natural world. Among them, Charles Darwin's theory of evolution has broken new ground and all organisms, from the simplest to the most complex, including human beings, have been explained through the mechanism of natural selection. Although different versions of the theory of evolution were developed after Darwin, his method of explanation remained fundamental. The main claims of Darwinian theories of evolution are that all organisms had their current forms through natural selection in the struggle for survival. Such an explanation is, of course, a natural explanation and does not require the assumption of God. For this reason, many evolutionists reject explanations that contain an agent like God, claiming that it is "unscientific". One of the important components of the theory of evolution is its randomness. Many contemporary evolutionists try to give as little place to randomness as possible by emphasizing the natural selection mechanism. But this does not mean that randomness can be ignored. One of the contemporary theories of explaining the origin of organisms is intelligent design. Intelligent design argues that organisms are deliberately designed by an agent and that this can be scientifically grounded. So the scientific explanation does not have to be naturalistic. Therefore, it is a metaphysical claim rather than a scientific one to argue that a scientific explanation must necessarily be naturalistic. In this paper, the scientific claim of the theory of evolution will be questioned philosophically. It will be argued that intelligent design, which includes the action of an intelligent agent in the emergence of organisms, is a scientific theory. It will be grounded that the complex structure of organisms marks an intelligently design and that it is a reasonable inference that this designer is God.

Keywords: Intelligent Design, Evolution, Randomness, Agent, Scientificness, Naturalism

ÖZET

İnsanoğlunun tarih boyunca cevabını aradığı en temel sorulardan birisi canlı varlıkların kökeninin ne olduğudur. Din, felsefe ve bilim bu sorulara farklı açılardan cevap vermeye çalışan başlıca disiplinlerdir. İlahi dinlere göre Tanrı evrenin olduğu gibi insan da dâhil tüm canlıların yaratıcısıdır. Ancak 17. Yüzyıl bilimsel devriminin ardından pek çok bilim alanında olduğu gibi biyolojide de gözlem ve deney yegâne doğrulama yöntemi olarak ön plana çıkmıştır. Buna bağlı olarak da biyolojide organizmaların kökenine dair açıklamalar doğal dünya ile sınırlanmıştır. Bunlar içerisinde Charles Darwin'in evrim kuramı yeni bir çığır açmış ve en basitinden insanın da dâhil olduğu en karmaşığına kadar tüm organizmalar doğal seçilim mekanizması yoluyla açıklanmıştır. Darwin sonrasında evrim kuramının farklı versiyonları geliştirilmiş olsa da onun açıklama yöntemi temel olmayı sürdürmüştür.Darwinci evrim kuramlarının temel iddiaları tüm organizmaların hayatta kalma mücadelesi içinde doğal seçilim yoluyla mevcut formlarını kazandığıdır. Böyle bir açıklama kuşkusuz doğal bir açıklamadır ve onun bir Tanrı varsayımına ihtiyacı yoktur. Bu yüzden pek çok evrimci Tanrı gibi bir faili içeren açıklamaları "bilim dışı" olma iddiası ile reddetmektedirler. Evrim kuramının önemli bileşenlerinden birisi de ondaki rastlantısallık unsurudur. Pek çok çağdaş evrimci mümkün olduğunca doğal seçilim mekanizmasını ön plana çıkarıp rastlantısallığa oldukça az yer vermeye çalışırlar. Fakat bu rastlantısallığın göz ardı edilebileceği anlamına gelmez. Organizmaların kökeninin açıklanmasına dair çağdaş kuramlardan birisi de akıllı tasarımdır. Akıllı tasarım organizmaların bir failce bilinçli olarak tasarlandığını ve bunun bilimsel olarak temellendirilebileceğini savunur. Yani bilimsel açıklama, doğalcı olmak zorunda değildir. Dolayısıyla bilimsel bir açıklamanın zorunlu olarak doğalcı olması gerektiğini savunmak, bilimsel olmaktan çok metafiziksel bir iddiadır. Bu tebliğde evrim kuramının bilimsellik iddiası felsefî açıdan sorgulanacaktır. Organizmaların ortaya çıkışında akıllı bir failin eylemine yer veren akıllı tasarımın bilimsel bir kuram olduğu savunulacaktır. Organizmaların karmaşık yapısının zekice bir tasarımı gösterdiği ve bu tasarımcının Tanrı olmasının makul bir çıkarım olduğu temellendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Tasarım, Evrim, Rastlantısallık, Fail, Bilimsellik, Doğalcılık.

GİRİŞ

Evren ve evrenin içerdiği varlıkların kökenine dair rasyonel açıklama çabaları düşünce tarihinin en kadim konularından birisi olmuştur. Bu varlıklar içerisinde insanın da bir üyesi olduğu canlılar dünyası ön plana çıkmaktadır. Sorun çeşitli yönleriyle dinin, felsefenin ve bilimin ilgi alanına girmektedir. İlahi dinlerde Tanrı, yaratmanın mahiyeti üzerine farklı görüşler olsa da tüm evrenle birlikte canlıların yegane yaratıcısı konumundadır. Canlıların çeşitliliği ve karmaşık yapıları da Tanrı'nın varlığının lehindeki delillerden teleolojik delilin hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu delilin savunucularından William Paley (ö. 1805) canlılar ile insan ürünü nesneler arasında

kurduğu analojiye dayanarak canlı varlıkların kökenini bir failin kasıtlı eylemi ile açıklamaktadır. O ünlü saatçi analojisinde saatin karmaşık mekanizmasının bir amaca yönelik olarak bir sanatkar tarafından tasarlanmış olduğu sonucuna varmamızın kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Saat mekanizmasından yapılan tasarım çıkarımı, ona göre canlıların da dahil olduğu doğanın işleyen bütün düzenli parçaları için yapılabilir. Ona göre, düzenli nesnelerden oluşan dünyada sadece göz örneği bile akıllı bir yaratıcının zorunlu olduğu çıkarımında bulunabilmemiz için yeterlidir (Paley, 2006:45).

Charles Darwin (ö. 1882)'in doğal seçilim mekanizması ile işleyen, doğaüstü bir varlığın müdahalesine yer vermeyen, amaç ve tasarım kavramlarını içermeyen evrim kuramı teleolojik delilin karşısında yer almıştır. Zira evrim kuramı Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserini yayınlamasından sonra bilimsel toplulukta büyük ölçüde canlıların kökenini açıklayan yegane kuram olarak kabul edildi. Kuram, zorunlu olarak Tanrı'nın varlığını reddetmeyi gerektirmese de, doğaüstü bir faile, onun kasıtlı eylemine yer vermemesi, evrimi doğal ve yönlendirilmemiş bir süreç olarak ortaya koyması ile Tanrı gibi bir yaratıcı varsayımına da ihtiyaç duymamıştı.

Evrim kuramını savunanlar, onun bilimsel bir kuram olduğunu ön plana çıkararak, canlıların kökenine dair doğaüstü bir faili içeren açıklamaları bilim dışı olduğu iddiası ile reddetmektedirler. Buna karşın organizmalar üzerinde yapılan çağdaş bilimsel incelemeler, onların Darwin kuramının yer vermediği akıllı rehberlikle meydana gelebileceğini ortaya koymuştur. Böylece Michael J. Behe'nin indirgenemez karmaşıklık ve William A. Dembski'nin belirginleştirilmiş karmaşıklık kavramlarına dayalı "akıllı tasarım" kuramı bilimsel bir kuram olarak Darwinci evrimciliğin en güçlü alternatiflerinden biri haline gelmiştir.

EVRİM KURAMINA KARŞI AKILLI TASARIM

Canlıların kökenini evrim yoluyla açıklama çabalarının geçmişi ilkçağ felsefesine kadar uzansa da Charles Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eseriyle birlikte evrim kuramı bilimsel toplulukta hakim kabul olmuş ve adeta onun adıyla özdeşleşmiştir. Sonrasında

evrim kuramına dair geliştirilen çeşitli modeller de temelde onun kuramına dayanmışlardır. Kuram, farklı canlı türlerinin tek bir ortak atadan evrimleşerek türediği ve evrim sürecinin etkin mekanizmasının doğal seçilim olduğu temeline dayanır.

Darwin doğal seçilim mekanizmasını kraliyet gemisiyle Galapagos adalarına yaptığı yolculuk ve oradan edindiği bir takım gözlemleri sonucunda oluşturmuştur. Doğal seçilim, organizma için yararlı özelliklerin korunarak sonraki nesillere aktarılması olarak tanımlanabilir. Kavramın açıklanmasında genellikle analojilerin kullanıldığı görülür. Darwin'in doğal seçilimi açıklamak için kullandığı analoji yapay seçilim, yani kasıtlı olarak insanlar tarafından evcil ortamda yapılan seçilimlerdir. Bu tür seçilimlerin en belirgin özelliklerinin insanın kullanım ve yetiştirme amaçlarına uygun olmasıdır. Burada söz konusu olan insanın biriktirici seçme gücüdür. Doğanın yarattığı çeşitlemeler içinde insan kendine faydalı olanları biriktirir. Örneğin bitki yetiştiricileri, en iyi bitkileri yerlerinde bırakırken, standarttan sapanları ise sökerler (Darwin, 2003:65).

Doğal seçilim mekanizmasının nasıl çalıştığını göstermek için çağdaş biyoloji bilginlerinden Richard Dawkins, bilgisayar ortamında yapay seçilim mekanizmasını işleten bir bilgisayar programı yapar. 28 büyük harf ve boşluk tuşunu kullanan program, harfleri ve boşlukları rastgele seçmektedir. Dawkins'in amacı, programın BENCE BİR GELİNCİĞE BENZİYOR cümlesini yaratıp yaratamayacağını tartışmaktır. İlk harf olan B'yi doğru tutturma olasılığı 1/30'dir. İlk iki harf için olasılık 1/30x1/30=1/900, cümlenin bütününün olasılığı ise çok daha küçük olacaktır. Program sürekli tekrarlayacak ve hedef cümleden bir harfe rastladığında onu koruyacak şekilde yeniden düzenlenir. Programın her denemesi bir nesil olarak kabul edilirse, 64. nesilde Dawkins'in hedef cümlesine ulaşmıştır. Program baştan yeniden çalıştırıldığında hedef cümleye 41. nesilde ulaşıldığı görüldü. Hedeflenen sonuç, programdaki rastlantısallık nedeniyle her çalıştırmada farklı nesilde olacaktır (Dawkins, 2004:60). Onun bilgisayar programına dayalı yapay seçilim mekanizması ile amacı, doğal seçilimin mümkün olduğuna deneysel kanıt sağlamaktır.

İnsan eliyle gerçekleştirilebilen yapay seçilim mekanizmalarını doğa ölçeğinde genişleten Darwin, onu doğadaki tüm canlılar için geçerli bir mekanizma haline

getirmektedir. Yaşam savaşında organizma için zararlı olan niteliklerin elenmesi, yararlı olan ve avantaj sağlayan niteliklerin korunarak sonraki nesillere aktarılması esasına göre çalışan doğal seçilim mekanizması sayesinde Darwin'e göre değişen koşullara daha iyi uyum sağlayacak ve türün bireylerine bir şekilde avantaj verecek her küçük değişiklik korunacaktır. Doğadaki ya da organizmadaki en küçük bir değişim, bir grup canlının diğerleri üzerinde avantaj sağlamasına neden olacaktır (Darwin, 2003:107).

Doğal seçilim mekanizmasının işleyişine kanıt olarak getirilen yapay seçilim örneklerinde aslında seçilecek hedef baştan belirlidir. Örneğin, Dawkins sisteme neyin seçilmesi gerektiğini tasarlayarak belirlemiştir. İşte bu noktada Darwin yapay seçilimdeki seçilim amacının yerine var olma mücadelesini koyar. Bu mücadele, bir varlığın diğer bir varlığa dayanmasını ve nesil bırakma başarısını da kapsar. Örneğin kıtlık zamanında iki yırtıcı hayvan, besini elde etme konusunda birbirleriyle ciddi bir mücadeleye girişirken, çöldeki bir bitki var olma mücadelesini kuraklığa karşı yapar (Darwin, 2003:88).

Sonuç olarak, doğal seçilimin var olma mücadelesinde bir tür elek vazifesi gördüğünü, bu mücadelede avantaj sağlayan niteliklere sahip organizmaların eleğin üstünde kalarak yaşamlarını sürdürmeyi başardığını, bunun doğal sonucu olarak da onların daha çok döl bırakmaları sayesinde tür içerisinde üstünlük oluşturduklarını, organizmaların yapılarındaki değişimler nedeniyle seçilim sürecinin durmadan devam ettiğini ve yeterli zaman verildiğinde kazanılan nitelikler sayesinde yeni bir türün meydana gelebileceğini söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi, doğal seçilim mekanizmasını yöneten tamamen doğal süreçlerdir. Bir mühendisin, tasarlamak istediği şeye ait önceden bir fikri vardır ve o, istediği işlevi yerine getirmesi için uygun maddeleri seçerek düzenler. Doğal seçilimin ise ne bir öngörüsü vardır, ne de önceden düşünülen bir plana göre çalışır. Uyum sağlayıcı durumları seçen hiçbir kişi ya da varlık yoktur.

Evrim kuramının temel iddialarından birisi de onun tamamen bilimsel bir açıklama olduğudur. Zira doğal seçilimin üzerinde çalıştığı seçenekler tamamen rastlantısal olarak ortaya çıkar. Gerçekten bilimsel bir kuramda rastlantısallık unsurunun

ön planda olması, onun açıklama gücü ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirir. Kuramı savunan pek çok çağdaş düşünür de sorunun farkındadır ve bu yüzden mümkün olduğunca doğal seçilim mekanizmasını ön plana çıkarıp, rastlantısallığa oldukça az yer vermeye çalışırlar. Örneğin Dawkins, Darwinci açıklamalarda rastlantının küçük bir bileşen olduğunu, en önemli bileşenin ise birikimli seçilim olduğunu söyler (Dawkins, 2004:64). Fakat böyle olsa bile, rastlantısallığın niceliksel olarak küçüklüğü, niteliksel olarak önemsiz olduğu ve böylece göz ardı edilebileceği anlamına gelmez.

Doğal seçilimin rastlantısal bir süreç olmadığını belirten Elliott Sober'e göre ise, böyle bir düşünceye, canlının uyumunun, yani hayatta kalabilme ve üreyebilme yeteneğinin olasılık cinsinden ifade edilmesi neden olur. Uyum, olasılık terimleriyle ifade edildiğinden, doğal seçilim yoluyla evrimde bir anlamda şansın da rolü vardır. Fakat o, eşit olasılık ile eşit olmayan olasılık arasında ayırım yaparak rastlantıyı doğal seçilimin bir parçası olmaktan çıkardığını ileri sürer. Şöyle ki, eşit olasılıklı durumlarda farklı durumların olasılığı aynıdır. Örneğin, adil bir piyango çekilişinde çekilişler rastlantısal olduğundan her biletin kazanma şansı aynıdır. Eşit olmayan olasılıklı durumlarında ise, farklı durumların meydana gelme olasılıkları arasında büyük fark olduğundan, böyle bir süreç rastlantısal olmaz. Mesela, sigara içip yağlı yemekler yiyen ve egzersiz yapmayan bir kişinin uzun yaşama olasılığı diğerlerine göre daha düşük olacaktır (Sober, 2009:92).

Sober, doğal seçilim yoluyla evrimi eleştirenlerin ondaki rastlantısallık unsurunu hurdalıkta esen bir hortuma benzeterek açıkladıklarını belirterek bu analojinin yanlış olduğunu savunur. Analojiye göre, hortum, hurda parçalarını rastlantısal olarak yeniden düzenler. Bu rastgele düzenleme eyleminin, işleyen bir araba meydana getirme olasılığı son derece düşüktür. Aynı şey, rastlantısal olduğundan doğal seçilim için de geçerlidir ve düzensizlikten bir düzen meydana gelmez. O, böyle bir varsayımın, söz konusu süreci eşit olasılıklı bir durum olarak kabul edersek geçerli olduğunu söyler. Nitekim burada parçaların her dizilişinin olasılığının diğerleriyle aynı olduğu kabul edilmiştir. Ancak doğal seçilim, olası bütün sonuçları aynı olasılıkla gören bir süreç değildir.

Evrimcilerin mutasyon sürecini açıklamak için rastlantı kelimesini kullanmaları da ona göre yukarıdaki anlamlardan farklıdır. Onlar rastlantı terimini, mutasyonların bazen, içinde meydana geldikleri canlıya yararlı olmak için oluşmadıklarını belirtmek için kullanırlar. Fakat bu, mutasyona neden olan etkilerin olasılıklarının aynı olduğu anlamına gelmez. İşte mutasyonun canlılarda farklı şekilde ortaya çıkma olasılığı rastlantı olarak adlandırılır (Sober, 2009:92). Sonuçta Sober, canlılardaki değişimin rastlantısal olarak ortaya çıktığını, ama değişiklikler arasındaki seçilimin rastlantısal olmadığını savunur.

Aslında Sober'in amacı da rastlantısallığın evrim sürecindeki etkisinin sınırlı olduğunu belirterek onun rastlantısal olmadığını savunmaktır. Evrim sürecinin bütünüyle rastlantısal olmadığı elbette doğrudur. Ancak onun süreçteki rolünü göz ardı etmek, sorunu ortadan kaldırmaz. Zira sorun, rastlantının canlıların kökenine indiğimizde hala onların ortaya çıkışına neden olan asıl etken olarak durmasıdır. Çünkü çeşitli canlı varlıkların oluşması için rastlantısal değişimin olması bir şeydir, doğal seçilimin rastlantısal olmaması ise başka bir şeydir. Burada rastlantısallıktan mümkün olduğunca kaçınıp doğal seçilim üzerinde yoğunlaşılması, evrimi, amaç kavramını çağrıştıran bir düşünceden uzak tutma çabası olsa gerektir.

Görüldüğü gibi Darwinci evrim kuramı canlı varlıkların kökenini ve gelişimini yönlendirilmemiş tamamen doğal süreçler ile açıklamaktadır. Böyle bir açıklama aslında antiteleolojik ve metodolojik doğalcılığın bir ön kabul olarak benimsenmesi anlamına gelmektedir. Doğalcılık söz konusu olduğunda onun akla gelen ilk biçimi antiteleolojik doğalcılıktır. Antiteleolojik doğalcılık, doğayı olduğu şekliyle bütün olarak alır ve doğayı girdisiyle çıktısıyla tamamen kör doğal nedenlerle işler olarak görür. Bunlar, şans ve zorunlulukla karakterize edilen ve bozulmaz doğal yasalarla yönetilen nedenlerdir. Antiteleolojik doğalcılık, doğada işleyen hiçbir temel teleolojik ilkeye yer vermez. Dolayısıyla antiteleolojik doğalcılık doğruysa, bu durumda doğanın özünde temel hiçbir tasarım ya da teleoloji olamayacaktır.

Metodolojik doğalcılık ise antiteleolojik doğalcılığı bilim için düzenleyici bir ilke olarak kabul eder. Nitekim metodolojik doğalcılık, bilim adamlarının bilim uğruna antiteleolojik doğalcılığı sanki doğruymuş gibi varsaymalarında ısrarcı olur. Bu yüzden bu görüş metodolojik ateizm diye de adlandırılmıştır. Buradaki düşünce şudur; bilim doğayı incelemek için bir yöntemdir ve doğayı anlamak için bilim adamları yalnızca doğal süreçlere başvurmalıdırlar. Bu bağlamda doğal süreçler terimi, tamamen bozulmayan doğal yasalara göre işleyen ve şans ve zorunlulukla karakterize edilen süreçler anlamına gelmektedir. Böylece bilim için düzenleyici bir ilke olarak metodolojik doğalcılık, bilimi göz önünde tutan ve onun doğaüstü ya da gizeme sapmasını engelleyerek sınırlandıran bir kural olmaktadır (Dembski, 2004:170).

Evrim kuramının felsefi açıdan eleştiren Philip E. Johnson, evrim gibi geniş kapsamlı bir sorunun analizi yalnızca bilim adamlarının tekelinde olmadığını, çünkü onun yöntemi ve vardığı sonuçlar itibariyle felsefenin de konusu olduğunu savunmaktadır. Ona göre, evrim kuramının arka planında doğalcılığa apriori olarak bağlılık yer almaktadır, dolayısıyla o aslında metafiziksel bir kuramdır. Metodolojik doğalcı, bilimi, en iyi doğalcı kuramların araştırılması olarak tanımlar. Doğalcı kuramlar, doğaüstü bir nedene açıklanabilir bir şey bırakamaz ve böylece evrim sürecindeki tüm olaylar, akıllı olmayan nedenlere atfedilebilir. Yaratıcı dinin alanına aittir ve bilimsel araştırmanın konusu değildir (Johnson, 1995:208).

Johnson'a göre, metodolojik doğalcılık, ciddi olarak dikkate alınmaya değer olasılıkları devre dışı bırakarak zihni sınırlamaktadır. Maddecilik ve doğalcılığın bilim insanlarının zihin dünyasını işgal ettiğini, bu düşünce yapısının kanıtın gücüne değil, metafiziksel ön kabullere bağlı olduğunu ve bu nedenle de diğer tüm alternatif açıklama türlerine önyargıyla yaklaştıklarını düşünmektedir (Johnson, 1997:91).

Sonuç olarak Darwinci evrim kuramının bilimsellik iddiası apriori olarak doğalcılığa bağlılığına dayanmaktadır. Dolayısıyla bilimsel bir iddianın zorunlu olarak doğalcı olması gerektiği, bilimsel değil metafiziksel bir iddia olmaktadır. Aslında doğaüstü bir müdahaleyi imkansız gören evrimcilerin bu tutumu felsefi olarak doğalcılığa

bağlılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlılık da kanıttan çok imana dayanmaktadır ve bu iman da herhangi bir iman türünden daha bilimsel değildir.

Evrim kuramına karşılık olarak akıllı tasarım kuramı, onun canlı varlıkların kökenini açıklamakta yetersiz olduğunu savunan bazı düşünürlerin, bilimsel olduklarını iddia ettikleri alternatif bir kuramı ileri sürmeleriyle ortaya çıkmıştır. Yani onlara göre, akıllı tasarım, öncelikle Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışan bir kuram olarak değil, biyolojik olguyu açıklama iddiasındaki bilimsel bir kuram olarak görülmelidir.

William A. Dembski ve Michael J. Behe'nin öncülüğünde gelişmiş olan çağdaş akıllı tasarım kuramı, bilimsel bir açıklama biçimi olduğuna yönelik vurgusuyla bilimsel toplulukta tartışılmaktadır.

Akıllı tasarım kuramcıları, tasarımın faydalı bilimsel bir kavram olması için bilim adamlarının, bir şeyin tasarlanmış olup olmadığını güvenilebilir bir şekilde belirleyebileceklerinden emin olmaları gerektiğini savunurlar. Bu yüzden onlar, tasarlanmış nesneleri tasarlanmamış olanlardan ayıran kesin yöntemler ortaya koymaya çalışırlar.

Canlı varlıkların kökeni ve gelişimi ile ilgili bir kuram olarak akıllı tasarımın temel iddiasına göre, biyolojinin karmaşık, bilgi bakımından zengin yapılarını sadece akıllı sebepler layıkıyla açıklar ve bu sebepler deneysel olarak ortaya çıkarılabilir. Akıllı sebepler deneysel olarak ortaya çıkarılabilir demek, dünyanın gözlemlenebilir özelliklerine dayanan iyi tanımlanmış yöntemlerin olduğunu ve bu yöntemlerin akıllı sebepleri, yönlendirilmemiş doğal sebeplerden güvenilir biçimde ayırt edebileceğini söylemek demektir. Nitekim adli tıp, kriptoloji, arkeoloji ve dünya dışı zekâ araştırması (SETI) gibi pek çok özel bilim, özellikle bu ayırıma dikkat çekerek bu tür yöntemler geliştirmişlerdir. Bütün bu yöntemlerin temel özelliği, söz konusu olguların rastlantı ve zorunlulukla meydana gelebilecekleri seçeneklerini ortadan kaldırmalarıdır (Dembski, 2004:34).

William A. Dembski, tasarımı bilimsel olarak saptamak üzere belirginleştirilmiş karmaşıklığı tespit etmeye dayalı bir açıklama filtresi mekanizması geliştirmiştir. Bu

mekanizmaya göre, belirginleştirilmiş karmaşıklığı tespit edilen bir olgunun tasarım ürünü olduğu sonucuna varılabilir.

Dembski'nin açıklama filtresi genel olarak bir olayın açıklamasının hangi tür olacağını belirlemek için kullandığı pratik bir eleyici araçtır. Ona göre, bir olayı açıklamak için karşımızda üç açıklama biçimi vardır ve bunlar karşılıklı olarak dışlayıcıdır. Zorunluluk, bir olayın her zaman olacağı anlamına gelir. Şans, bir olayın meydana gelişini olasılıkların belirlemesi demektir. Tasarım ise, olayın makul olarak ne zorunluluk ne de şansa atfedilemeyeceğini gösterir.

Filtre zorunluluk, şans ve tasarım şeklinde sıralanan üç sonuç vermektedir. Açıklanması istenen olgu bu aşamalardan birinde kaldığında açıklama tamamlanmış olmaktadır. Dolayısıyla zorunluluk ve şans ile açıklanabilen bir olay için tasarım çıkarımı yapılmaz.

Filtrenin birinci aşaması, olayın yüksek olasılıklı olup olmadığını denetlemektir. Bir olayın yüksek olasılıklı olması demek, ilgili koşullar altında daima meydana gelmesi demektir. Yüksek olasılıklı olaylar, doğanın hem belirlenimci (deterministic) ve hem de belirlenimci olmayan (nondeterministic) zorunluluklarını gösterirler ki, çoğu kere onlara doğa yasaları da denir ve tek bir olasılıksal yapıda ifade edilirler. Örneğin, bir tabancanın tetiği çekildiğinde merminin ateş alması ve yüz kere atılan bir madeni paranın en az bir kere tura gelmesi olayları yüksek olasılıklı olaylardır. Bunlardan birincisi belirlenimci ikincisi ise olasılıksaldır. Buna göre olay yüksek olasılıklı ise filtre onun açıklamasını zorunluluğa atfeder ve ileriki aşamalara ilerlemez (Dembski, 2005:38).

Zorunlu olmayan olaylar olumsaldır ve filtre ilk aşamada olayın zorunlu mu yoksa olumsal mı olduğunu belirlemiştir. Açıklama bekleyen olay, yüksek olasılıklı değilse, orta derecede olasılıklı olayların belirlendiği filtrenin ikinci aşamasına geçer. Bu olasılıktaki olayların yaşamın olağan koşullarında şans eseri meydana gelmelerini beklemek makuldür. Örneğin, iki oyun zarı aynı anda atıldığında bunların her ikisinin de bir gelmesi, orta derece olasılıklı bir olaydır. Yine on milyonda bir olasılığı olan bir piyango çekilişinde birisinin ikramiye kazanması da aynıdır. Filtre bu tür olayları şans ile

açıklar, çünkü bunlar şans ile meydana gelmek için yeteri kadar olasıdırlar (Dembski, 2005:40).

İlk iki aşamayı elenmeden geçen olay, filtrenin son ayırım aşamasına gelir. Bu aşamaya gelen olay, küçük olasılıklıdır. Burada küçük olasılıklı olayın belirginleştirilmiş (specified) olup olmadığı incelenir. Belirginleştirilmemiş olayları filtre şansa atfederken, belirginleştirilmiş olaylar için tasarım çıkarımı doğrulanmış olur (Dembski, 2005:40).

Dembski, filtredeki eleme sistemini belirlerken ölçüt olarak "Occam'ın usturası"nı dikkate aldığını söylemektedir (Dembski, 2005:40). Occam'ın usturası, var olanlara ilişkin öğretilerde kullanılacak kavram ve açıklamalar söz konusu olduğunda, en basit açıklamaya yönelmek gerektiğini ifade eden ontolojik/metafiziksel bir ilkedir. Öyleyse herhangi bir olguyu açıklamak üzere önerilen açıklamalar içinde, onu en az sayıda açıklayıcı ilke ile açıklayan ve en çok olguyu açıklayabilen açıklama tercih edilmelidir.

Buna göre, açıklama filtresinde zorunluluğa başvuran açıklamalar en basit açıklamalardır. Çünkü onlar hep aynı şekilde olduğunu belirterek olumsallığa yer vermezler. Şansa başvuran açıklamalar ise olumsallığa yer verdiklerinden, aynı zamanda olasılıkla nitelendirildiklerinden dolayı zorunluluğa göre bir derece daha karmaşıklık içerirler. Filtredeki en karmaşık açıklama türü ise tasarımdır. Çünkü o, olumsallığa yer verirken olasılıkla da nitelendirilememektedir.

Tasarım çıkarımı yapıldığında bunun bir tasarımcıyı gerektireceği de aşikardır. Nitekim Dembski tasarım kavramının üç anlamı içerdiğini belirtmektedir. O ilk olarak akıllı faili doğal nedenlerden ayıran bilimsel bir kurama işaret etmektedir. İkinci olarak, kasıtlı üretilmiş nesneler anlamındadır. Böylece onların doğal nedenlerin değil de bilinçli bir üretimin sonucu olduğunu söylememiz mümkün olur. Üçüncü olarak tasarım kelimesi, akıllı failin bizzat kendisini gösterir (Dembski, 2005:127). Böylece kavram, hem çıkarımı, hem ürünü ve hem de faili göstermektedir.

Açıklama Filtresi, yalnızca zorunluluk ve şansı ortadan kaldırmakla yetinmeyip aynı zamanda akıllı bir failin eylemini de ortaya çıkarır. Çünkü tasarım ve akıllı fail

arasında filtrenin açığa çıkaracağı yakın bir ilişki vardır. Filtrenin bu ilişkiyi ortaya çıkarmaya uygun olmasının nedeni, akıllı failin eyleminin niteliğidir. Zira akıllı fail eylemde bulunacağı zaman, alternatif olasılıklar içerisinden seçim yapar. Örneğin insanlar anlamlı bir söz söylemek istediğinde olası ses biçimleri içinden seçim yaparlar. Kısaca akıllı faillik, sürekli olarak ayırt etmeyi, belirli şeyler seçmeyi ve diğerlerini elemeyi gerektirir (Dembski, 2005:127).

Akıllı failler seçim yaparak eylemde bulunduğuna göre, filtrenin görevi bu seçimi ayırt etmektir. Mesela, bir mürekkep şişesinin bir kâğıt üzerine kazara döküldüğünü ve bir kişinin kâğıt üzerine dolma kalemle bir mesaj yazdığını varsayalım. Her iki durumda da olası durumlardan birisi gerçekleşmiş, yani bir olumsallık eyleme dönüşürken, diğerleri elenmiştir. Bunlardan birincisi şansa atfedilirken diğeri failliğe atfedilir. Çünkü rastgele bir mürekkep lekesi belirginleştirilemezken, mürekkeple kağıt üzerine yazılan bir mesaj belirginleştirilebilir. Ancak eylemin belirginleştirilmesi de arka plan bilgisine göre değişebilir. Örneğin Çince bilen birisi Çince bir ifade duyduğunda, bu ifadeyi tutarlı bir Çince konuşma olarak belirginleştirebilirken, Çince bilmeyen birisi için anlamsız bir ifade olarak görülür (Dembski, 2005:63). Buna göre, Açıklama Filtresi akıllı failliği kesin olarak belirleyen uygun bir araç durumundadır.

Açıklama Filtresi herhangi bir olgunun tasarlanıp tasarlanmadığı çıkarımını yapmamızı sağlayan bilimsel ve objektif bir ölçüt olduğuna göre, onun canlı varlıkların kökenini açıklamada nasıl bir işlev gördüğü de açıklanmalıdır. Biyolojik karmaşıklığın, belirginleştirilmiş karmaşıklık sergilediğini söyleyen Dembski'ye göre, Darwinci doğal seçilim mekanizması bunu açıklamada yetersizdir. Richard Dawkins'in birikimli seçilimi temsil etmek üzere kurguladığı ve harfleri rastgele seçerek 43. adımda hedeflenen cümleyi elde ettiği bilgisayar programına dayalı evrimsel algoritma da belirginleştirilmiş karmaşıklığı açıklamada kullanılamaz. Ona göre, Dawkins, burada hedefini önceden belirginleştirerek açık bir hile yapmıştır. Çünkü bilgisayar programı, akıllı bir rehberlik olmaksızın belirginleştirilmiş karmaşıklığı üretmiş değildir. Belirginleştirilmiş karmaşıklık, programcı tarafından programın amacını yerine getirmesi için bilgisayara önceden yüklenmiştir. Hâlbuki Darwinci evrim, tanımı gereği kördür ve herhangi bir

amaca yönelemez. Dawkins'in programı, en iyi ihtimalle evrim sürecinin kendisinin tasarlanmış olduğunu gösterir (Dembski ve McDowell, 2008:109).

Dembski, tasarım çıkarımının biyolojide kullanımına Behe'nin bahsettiği indirgenemez karmaşık sistemleri örnek verirken bilim felsefecisi Stephen C. Meyer bu ölçütü DNA'ya uygulamıştır. Zira DNA, dünya üzerindeki bütün canlı organizmaların özelliklerini belirleyen olağanüstü bir kimyasal maddedir ve DNA'daki baz dizilimleri, oldukça olasılık dışı, yani çok karmaşıktır.

Dembski'nin kuramsal olarak temellendirdiği tasarım çıkarımının biyoloji alanındaki uygulaması daha çok Michael J. Behe tarafından gösterilmiştir. Onun akıllı tasarım kuramının temel amacı, biyolojik sistemlerin moleküler düzeyde kasıtlı bir akıllı tasarımın sonucu olduğunu göstermektir. Bu da tamamen bilimsel bir açıklama olacaktır. Yani o herhangi bir teolojik öğretiye değil, aksine doğada bulunan fiziksel veriye dayanacaktır. Ayrıca fiziksel veriye dayandığı için onun, başka bir fiziksel kanıtla yanlışlanabilmesi de olasıdır. Tasarıma dair bilimsel kanıtın teolojik içerimlerinin de olabileceğini kabul eden Behe, bunun bilimsel bir açıklama olarak onun konumunu değiştirmeyeceğini belirtir. Nitekim fizikteki Büyük Patlama kuramının da pek çok teolojik içerimleri olsa da kuram tamamen bilimseldir, çünkü kendisini kutsal kitaplara başvurarak değil, fiziksel veriler ile doğrular. İşte biyolojideki akıllı tasarım kuramının durumu da böyledir (Behe, 2003:278).

Aslında Darwin kuramını açıklamak için kullandığı doğal seçilim mekanizmasının nasıl yanlışlanabileceğini de şöyle açıklamıştır: *"Eğer sonsuz sayıdaki ardışık ufak değişimler sonucunda ortaya çıkmış olmayan, karmaşık bir organ gösterilebilirse, kuramım, kesinlikle yanlış olacaktır. Ama böyle bir durum göremedim*" (Darwin, 2003:201).

Darwin'in bahsettiği organların karmaşıklığı Behe'ye göre, onun zamanı için bir kara kutu olan hücrenin keşfedilmesi ile açığa çıkmıştır. Hücrenin keşfi ile biyolojik süreçlerin aşamalarının moleküler düzeyde işleyişi ortaya çıktığından, biyolojik yapıların doğru bir şekilde açıklaması, onların moleküler düzeyde açıklanmasını gerektirir. O,

Darwin'in Kara Kutusu adlı ünlü eserinde canlıları oluşturan biyokimyasal sistemlerin karmaşıklığını, onların Darwinci doğal seçilimle ortaya çıkmalarının olanaksızlığını detaylı olarak açıklar ve akıllı tasarımı, bu tür sistemlerin meşru bilimsel açıklaması olarak temellendirir.

Behe canlıların moleküler düzeyde çok karmaşık olduğunu ve bunun Darwinci aşamalı evrim yoluyla açıklanmasının imkansız olduğunu savunur. O bu karmaşıklığa indirgenemez karmaşıklık adını verir. İndirgenemez karmaşık bir sistemde, sistemin parçalarından birinin devre dışı olması, sistemin işlevini tamamen yitirmesine neden olur.

İndirgenemez karmaşık bir sistem, Behe'ye göre, doğası gereği daha basit bir sistemden küçük değişimlerin birikimi ile meydana gelemez. Çünkü değişime öncülük eden başlangıç sistemindeki eksiklikler, onun işlevselliğini olanaksız kılar (Behe, 2007:48). Bir sistem üzerinde Darwin'in bahsettiği doğal seçilimin işleyebilmesi, onun bir ölçüde işlevselliğini gerektirir, yani başlangıçta işlevi olan bir yapı olmalıdır ki, seçilim onun üzerinde çalışsın. İşte bu başlangıç yapısının hücre düzeyinde keşfedilmesi ve orada da indirgenemez şekilde karmaşık bir yapıyla karşılaşılması, canlı varlıkların kökeninin evrimle açıklanmasını zorlaştırmıştır. Kısaca indirgenemez karmaşık bir sistem doğası gereği doğal seçilimden önce geleceğinden, onun evrim dışında bir açıklamasının olabileceğini düşünmek makuldür.

İndirgenemez karmaşık bir sistemin anlaşılabilmesi için Behe bilinen fare kapanını örnek vermektedir. Fare kapanının işlevi fareyi yakalamaktır. Kapan, zemini oluşturan tahta platform, fareyi yakalayacak metal kapan, uçları uzatılmış ve fare bastığında metal kısmı platformun üzerine kapatacak yay, hafif bir basınç oluştuğunda hemen kapanan hassas yakalayıcı, tuzak çalıştıktan sonra yakalayıcıyı ve kapanı yeniden eski konumuna getirecek bağlantıları tutan metal çubuk gibi pek çok ayrı parçadan oluşmaktadır. Bu fare kapanını oluşturan sistemin indirgenemez şekilde karmaşık olup olmadığını anlamak için, bütün parçaların sistemin işlevselliğinde gerekli olup olmadığına bakılır. Yani bu parçalardan herhangi biri olmadan kapan, fare yakalama işlevini sürdürebilir mi? Açıkça bu olanaksızdır. Çünkü tahta platform olmasaydı, diğer

parçaların birbirine bağlayan zemin olmazdı. Metal kapan olmasaydı, fare tuzağın üzerinde yakalanmadan dolaşmaya devam ederdi. Yay olmasaydı, kapan ve platformun bağlantısı gevşek olurdu ve fareyi yakalayamazdı. Yakalayıcı ya da metal kavrayıcı çubuk olmasaydı, bıraktığımız anda yay kapanı hemen kapatırdı. Kısaca fare kapanının, fareyi yakalama işlevini yerine getirebilmesi bütün parçaların eksiksiz olarak bir arada olmasına bağlıdır. O halde bu sistem indirgenemez karmaşık bir sistemdir (Behe, 2007:51).

İndirgenemez karmaşık bir sistemde işlevsel olarak bütünleşik parçalar sistemin özünü oluştururlar ve onun temel işlevinden ayrılamazlar. Özü oluşturan parçalar tek başlarına sistemin temel işlevini yerine getirmek için çalışamaz. Böyle bir sistemin ana işlevi ve minimum işlev düzeyi vardır. Fare kapanının ana işlevi fareyi yakalamak, saatin ana işlevi zamanı göstermektir. Minimum işlev düzeyi, sistemin yeterli düzeyde çalışabilmesi için gerekli olan bileşenlerdir. Örneğin, eski moda bir cep saatinin temel işlevi, dönen mekanizmalar yoluyla zamanı bildirmesidir. Saatin yay, kadran, akrep gibi bazı parçaları bu temel işlevden ayrılamazlar. Bunlar, saatin minimum işlevi için zorunludur. Cam, metal kutu ve zincir ise, onun temel işlevi için zorunlu olmayan parçalardır. Burada zorunluluğu belirleyen, minimum işlev düzeyidir. Saatin görevi, belirli aralık diliminde saatin kaç olduğunu göstermek ise, minimum işlev için akrep yeterlidir. Eğer tam olarak dakikayı da bilmek de önemliyse, bu işlev için yelkovan da gerekli olacaktır. Yine, fare kapanının minimum işlev için uygun bileşimlere sahip olması gerekir. Örneğin, platform kâğıttan yapılsaydı, kapan bozulurdu, yay gevşek olsaydı, kapanı hareket ettiremezdi. Yakalayıcı kısa olsaydı, yakalama yerine ulaşamazdı. Kapanın minimum işlev ölçütüne uyması için bu koşulların hepsini yerine getirmesi gerekir. İşte Behe'ye göre, bir sistemin doğal seçilime aday olabilmesi, onun minimum işleve sahip olmasına bağlıdır (Behe, 2007:54).

Behe, indirgenemez karmaşıklığın doğru anlaşılması için fiziksel ve kavramsal hazırlayıcılar ayırımına dikkat edilmesi gerektiğini vurgular. Fare kapanı analojisini dikkate alırsak, o fareyi yakalamak için başvurulacak tek sistem değildir. Örneğin, yapışkanlı bir tuzak sistemi kurulabilir. Çubukla desteklenmiş bir kutu da kurulabilir ya

da fare silahla kolayca vurulabilir. Fakat bütün bunlar standart bir fare kapanının fiziksel hazırlayıcıları değildirler. Platform, kapan, yay, tutma çubuğu ve diğer parçalar Darwin'in öngördüğü gibi aşamalı olarak standart bir fare kapanını meydana getiremezler.

Kavramsal hazırlayıcıların ne olduğunun daha iyi anlaşılması için Behe ulaşım araçlarından oluşan şöyle bir sıralama yapar: Kaykay, oyuncak vagon, bisiklet, motosiklet, otomobil, uçak, jet, uçak gemisi. Bunların hepsi taşıma amaçlı kullanılırlar ve karmaşıklık düzeylerine göre sıralandıkları için doğal bir gelişim içinde olduklarını düşündürürler ve kavramsal olarak aynı kategori içerisinde yer alırlar. Ancak bu sıralama fiziksel bir hazırlayıcılığı değil, yalnızca kavramsal bir hazırlığı gösterir. Örneğin, tarihte hiçbir motosiklet, aşamalı olarak bisikletten dönüşerek meydana gelmemiştir. Bisiklet, motosikletin kavramsal hazırlayıcısı olabilir, fakat fiziksel hazırlayıcısı olamaz (Behe, 2007:53). Yani Behe'ye göre, Darwin'in yanlışı, kavramsal hazırlayıcıları, fiziksel hazırlayıcılar gibi görmesindedir.

Böylece indirgenemez karmaşıklık, temel işlevi yerine getirebilmesi için birbiriyle uyumlu parçalardan oluşan sistemlerdir. Bu sistemlerin doğaları gereği, parçalarından birinin olmaması, sistemin bütünüyle işlevselliğini yitirmesi anlamına gelir, dolayısıyla bu, onların aşamalı birikimle meydana gelmelerine engeldir. İndirgenemez karmaşık sistemler, yine doğaları gereği seçilimden önce gelirler.

Behe indirgenemez sistemlere biyolojiden pek çok örnek verir. Bunlardan en dikkati çekeni karmaşık bir motoru andıran yapısıyla bakteri kamçısıdır. Bakteri kamçısı, bakterinin su içinde hareket etmesini sağlayan kamçı gibi kuyruğuyla döner bir motordur. Bu bakteriyel motor, kaslar gibi diğer sistemlerin aksine hücre içindeki ATP gibi moleküllerde bulunan hazır enerjiyi kullanmaz. O gerekli enerjiyi bakteri zarından gelen asit akışı ile sağlar. Bu sistemle çalışan bir motor oldukça karmaşık olmalıdır.

Bakteri kamçısı gibi karmaşık bir motorun temel parçaları şunlardır: çark, sabit kısım, halkalar, dişli yatağı, bağlantı diskleri, çevirme mili, pervane, pervaneye bağlanan

kanca ve asitle çalışan motor. Kamçının temel işlevi, hızla dönen, iki yönlü, kamçıya benzer pervanesiyle, bakteriyi suyun içinde ileriye doğru hareket ettirmektir.

Kamçıya benzeyen pervanenin yukarıda belirtilen özelliklere sahip olması, onun hareketli yapısını gıda elde etmede kullanması için zorunludur. Bakteri suyun olduğu ortamda ilerlerken Brown hareketinden uzak durmalıdır ve bunun için de hem iki yönlü, hem de çok hızlı dönmesi şarttır. Bilinen bakteri kamçıları 10.000 devir hızın üzerinde çok rahatlıkla dönmektedirler ve bu hız 100.000 devire kadar çıkabilmektedir. Bunun büyük ölçüde altında olan bir dönme hareketi, bakterinin, Brown hareketinin yön saptırıcı tesirinin üstesinden gelmesini engeller. Böylece bakteri, hayatta kalması, gelişmesi ve üremesi için ihtiyaç duyduğu besin yoğunluğu yüksek ortamlara giremez. Ayrıca bu karmaşık kamçı makinesinin sözü edilen işleyişe sahip olması, yaklaşık otuz proteinin eşgüdümlü etkileşimini ve bunun dışında diğer yirmi proteinin birlik halinde desteğini gerektirir. Bu proteinlerden herhangi birinin yokluğu, motorun işlevinin tamamen ortadan kalkmasıyla sonuçlanır (Behe, 2007:80). Bunun yanında proteinlerin kendileri de indirgenemez karmaşık sistemlerdir.

Görüldüğü gibi bakteri kamçısı, birbiri içerisinde pek çok indirgenemez karmaşık sistemlerden oluşan karmaşık bir moleküler makinadır. Bu tür sistemler, doğaları gereği aşamalı gelişime uygun olmayan, ya var ya da yok olan sistemlerdir. O halde onların varoluşuna dair, evrimci açıklamadan farklı bir tür açıklama düşünülmesi gerekmektedir ki, bu da akıllı tasarımdır. Nitekim kendisini doğalcılıkla bağlamayan bir bilim adamı, basit bir inceleme ile biyokimyasal sistemlerin çoğunun tasarlanmış olduğu sonucuna varır.

William A. Dembski, indirgenemez karmaşıklığın, birikimli karmaşıklık ile karşılaştırılmaması gerektiğini, ikincisinde sistemin bileşenlerinin sırasıyla kaldırılmasının sistemin işlevini tamamen ortadan kaldırmayacağını söyler. Örneğin, şehir birikimli karmaşık bir sistemdir. Şehirden sadece küçük bir köy kalana kadar bütün insanları ve kurumları sırasıyla kaldırmak mümkündür. Fakat onlar hala toplum işlevini

sürdürürler. Darwinci seçilim ve mutasyon mekanizması, birikimli karmaşıklığı rahatlıkla açıklayabilir (Dembski, 2004:147).

Behe'nin indirgenemez karmaşık sistemleri ise, birikimli karmaşıklığın aksine çok sayıda bileşenin birbiriyle uyum içinde olmasını gerektirir ve sistemin işlevselliği için her birinin varlığı zorunludur. Dembski, kendisinin karmaşıklık- belirginleştirme ölçütünün, biyolojide Behe'nin indirgenemez karmaşık dediği sistemlerin tasarlanmış olduğunu gösterdiğini savunur. Ona göre, indirgenemez karmaşık biyolojik sistemler yalnızca olasılıksızlığı çok yüksek sistemler değildirler, aynı zamanda işlevleri bakımından belirginleştirilmişlerdir. Biyolojik belirginleştirme, daima bir işlevi gösterir. Organizma da birçok işlevsel alt sistemlerden oluşan işlevsel bir sistemdir ve minimum işlevi, organizmanın yaşamını sürdürmesidir (Dembski, 2007:251). Yani Behe'nin bahsettiği indirgenemez şekilde karmaşık biyolojik sistemler, Dembski'nin Açıklama Filtresi'ne sokulduğunda zorunluluk ve şans aşamalarını geçerek tasarıma atfedilirler. Çünkü bu sistemler moleküler düzeyde incelendiğinde, meydana gelmelerinin küçük olasılıklı olduğu ve işlevsellik örüntüsüne uygun oldukları görülür. Böylece indirgenemez karmaşıklığın, belirginleştirilmiş karmaşıklık olduğu sonucuna varılır ve geçerli bir tasarım çıkarımı yapılmış olur.

BİLİMSELLİK AÇISINDAN AKILLI TASARIM VE EVRİM

Bilimsel bir kuram olarak ortaya konulan akıllı tasarım genellikle teolojik tartışmaların dışında tutulmuştur. Fakat onun yönlendirilmemiş doğal süreçleri aşarak bir faili içeren çıkarımda bulunması, bilim dışı bir kuram olduğu ithamıyla karşılaşmıştır. Öyleyse bir kuramı bilimsel yapan unsurların neler olduğunun belirlenmesi önem arz etmektedir. Ayrıca bilimsel açıklamanın ne olduğu tartışması, bilimsel olmaktan çok metafiziksel bir tartışmadır.

Bilimsel toplulukta bilimselliğin sınırlarının doğalcılık ile belirlenmesi hakim eğilim olmuştur. Buna göre bilimin en dikkat çeken özelliği duyu dünyasına dair deneysel bir çaba olmasıdır. Bilimsel çabanın en önemli hedefi de yasa yoluyla açıklama yapmak, yani şeylerin niçin o şekilde olduğunu göstermektir. Öngörüde bulunmak, test

edilebilirlik, geçici olması, yani güçlü kanıt karşısında kuramını terk etmeye hazır olmak bilimsel olmanın ölçütleri olarak sunulmuştur (Ruse, 1982:73).

Metodolojik doğalcılığın en önemli yöntemi, deneysel testlerdir. Deneysel testler de, doğanın yasaya bağlı kurallılıklarına dayanır. Bilimin görevi, bu kurallılıkları keşfetmek ve doğa yasaları olarak sistemleştirmektir. Doğaüstü bir güce izin vermek, doğası gereği doğal kanunları ihlal eden bir varlığa izin vermek demektir. Dolayısıyla, doğaüstü bir failin iradesi ile bağlantı kurulan bir etki için hiçbir tanım yapılamaz, yani doğaüstü bir failin eylemi, bir tanım içerisine giremez.

Bilimsel açıklamanın doğa yasaları ile sınırlanması mümkün değildir. Bilim felsefecisi Stephen Meyer'e göre, doğa yasalarıyla açıklama, bilimselliğin sınır ölçütü olarak görülemez. Bunun bir nedeni, birçok doğa yasasının açıklayıcı değil, tanımlayıcı olmasıdır. Pek çok yasa düzenlilikleri tanımlasa da, onların niçin gerçekleştiğini açıklamaz. Yasaların açıklamalarla özdeşleştirilememesinin bir diğer nedeni de, tekil olayları açıklamak için, özellikle de tarihsel bilimlerde yasaların her zaman uygun olmamasıdır. Çünkü pek çok tekil olayın ya da olgunun açıklaması, açıklamak için başvurulan yasalara değil, tamamen geçmiş nedensel koşulların ve olayların belirtilmesine bağlıdır. Yani geçmiş nedensel olayları belirtmek, tekil bir olayı daha iyi açıklar ve bunu çoğunlukla yasaya ya da doğadaki düzenliliğe başvurmadan yapar. Bu durumda yasalar, gerçekleşmiş olayla, olağan olarak gerçekleşmesi beklenen olay arasındaki farklılığı açıklayamaz. Örneğin, Himalaya dağlarının olağan dışı yüksekliğini açıklamaya çalışan tarihçi ya da jeologun görevi, dağ oluşumu ile ilgili yasalar dışında, Himalaya'nın oluşumunda rol oynayan etmenleri göstermektir (Meyer, 2004:163).

Aynı noktaya dikkat çeken William Alston, yasaların bu tür tekil olguları tek başına açıklayamadığını belirtmektedir. Örneğin, belirli bir binadaki yangını açıklamak için "yanma için oksijenin varlığı zorunludur" yasasına başvurmak, yeterli bir açıklama sağlamaz. Yasa, yalnızca fenomenin meydana gelmesi için gerekli etkenlerden birini belirtir, fakat başka neyin içerildiğini söylemez. Bu yangının nasıl başladığını bulmaya çalışan sigorta şirketi müfettişine, yangın için oksijenin var olduğunun söylenmesi, olayı

aydınlatmayacaktır. Böylece yasanın tam olarak işlemesi, hiçbir şekilde tekil olayın açıklanması için yeterli değildir. Ona göre, açıklamayı yasayla özdeşleştirmek, bir "kategori hatası" yapmak demektir (Alston 1971:23).

O halde, akıllı tasarımın doğal yasaların dışına çıktığı gerekçesiyle bilimsel olmadığı iddiasını haklı çıkaracak herhangi bir bağımsız ölçüt yoktur. Canlı organizmaların varlığı, tarihsel ve tekil bir olgu ise onların açıklamalarını doğa yasalarıyla sınırlamak da, Alston'ın dediği gibi, bir kategori hatası olacaktır.

Bilimsel alanın gözlemlenebilir olanla sınırlanması, bilimin yalnızca gözlemlenebilir olanı, gözlemlenebilir olanla açıklayabileceği iddiası savunulamaz. Zira bilimin kabul ettiği pek çok kuramsal varlık vardır ve birçok durumda bunları gözlemleme ümidi bile yoktur. Örneğin, kuarklar, süper sicimler, soğuk karanlık madde gibi varlıklar gözlemlenemez olsa da, onların bilim dışı olduğunu kimse iddia etmez (Dembski, 1999:254). Öyleyse, akıllı tasarımın yalnızca gözlemlenemez olması iddiasıyla bilim dışı sayılması makul değildir.

Akıllı tasarımın test edilemez olduğu iddiası da geçerli değildir. Akıllı tasarımın da, Darwinciliğin de test edilmesini engelleyen hiçbir şey yoktur. Bilimin en başta gelen özelliği, iddialarının eleştiriye açık olması, yeni kanıtlar ya da kuramsal iç görülere göre düzeltmeye veya reddetmeye hazır olmasıdır. Şayet test edilebilirlikle kastedilen buysa, tasarım test edilmeye açıktır. Dembski'ye göre, test edilebilirlik iki tarafı keskin bir kılıç gibidir. Onun bir iddianın aleyhine kanıt sayılabilmesi mümkün ise, bu iddiayı doğrulayan bir kanıt sayılabilmesi de mümkün olmalıdır. Yani hem tasarımın test edilemez olduğunu söyleyip, hem de Darwin'in onu test ederek reddettiğini söylemek çelişkidir (Dembski, 1999:258).

Dembski, test edilebilirlik tanımını, yeni kanıtlara açık olma anlamında oldukça geniş bir çerçeveye oturttuğundan buna bir itiraz gelmesi beklenmez. Fakat eleştirilerde kastedilen bu şekilde çerçevesi geniş bir anlamadan ziyade, denenebilirlik ve tekrarlanabilirlik anlamında test edilebilirliktir. Bu anlamda akıllı tasarım nasıl test

edilebilir? Onu deney tüpüne koymak mümkün müdür? Böyle bir test edilebilirliğin, doğrudan gözlemlenebilirliği gerektirdiği açıktır.

Akıllı tasarımla ilgili doğrudan test edilebilme güçlüğü, Behe'ye göre, evrim için de söz konusudur. Tasarımı deney tüpüne koyamadığımız gibi, nesli tükenmiş bir ortak atayı da tüpe koyamayız. Bilimin tekil bir tarihi olayı açıklamada yaşadığı sorun, bu tür olaylarda test edilebilirliğin ve tekrarlanabilirliğin, doğası gereği olanaksız olmasıdır. Bilim, kuyrukluyıldızın hareketlerini inceleyebilir ve bununla ilgili Newton'un yasalarını test edebilir. Ancak milyonlarca yıl önce dünyaya çarpan bir kuyrukluyıldız için böyle bir çalışma yapılamaz. Bununla birlikte kuyrukluyıldızların günümüze değin süren etkileri bilim tarafından gözlenebilir. Aynı şekilde, yaşamın kökeni, çok hücreli organizmaların kökeni, insan varlıklarının kökeni vb. tekrarlanamayan tekil olgulardır. Fakat bir tasarımcı varsa onun etkileri bu olgular üzerinde gözlenebilir (Behe, 2007:281). Böylece test edilebilirlik, akıllı tasarım için bir sorunsa, bu sorun doğası gereği akıllı tasarıma alternatif olan bütün açıklama biçimleri için de geçerlidir.

Bilimsel kuramların test edilebilirliğini gösteren önemli bir yönünün de onların öngörüde bulunma gücü olduğu söylenir. İyi bir bilimsel kuram, şeyleri öngörür ve öngördüğü şeyler meydana gelmezse hatalı, gelirse başarılı olarak kabul edilir. Fakat doğal tarihin özelliklerini açıklamaya çalışan kuramlar, doğaları gereği geçmişe yönelik öngörülerde bulunurlar. Örneğin, Darwincilik ve akıllı tasarımın, organizmaların ortaya çıkışı ve gelişimine yönelik öngörüleri fosil kayıtlarıyla test edildiğinde, Kambriyen patlamasının Darwincilik yönünden tamamen bir sır olarak kaldığı görülür. Akıllı tasarım ise çok açık bir öngörüde bulunur. Bu da doğanın belirginleştirilmiş karmaşıklıkla dopdolu olması ve bu yüzden tasarımı gösteren çok sayıda işaret içermesidir ve bu öngörü gittikçe artan bir şekilde doğrulanmaktadır (Dembski, 2004:285).

Kuramların bilimselliğini test etmede kullanılan ölçütlerden birisi de Karl R. Popper'ın yanlışlama ilkesidir. Bu ilkeyle ilgili bilim felsefesinde pek çok tartışma olsa da, Behe ve Dembski, ölçütün bilimsellik için hesaba katılması gereken önemli bir faktör olduğunu söylerler. Zira yanlışlanabilirlik, kuramların ilkece yanlışlamaya ne kadar

duyarlı olduklarını ölçer. Genel olarak kanıta daha duyarlı olan kuram, daha yanlışlanabilir olandır. Popper'a göre, iyi bir bilimsel kuramın özelliği, pratikte kanıtla yanlışlanmadığı halde, ilkece yanlışlanmaya oldukça duyarlı olmaktır (Dembski, 2004:282).

Buna göre, akıllı tasarım yanlışlanmaya oldukça açık olduğu halde, Darwinci evrim kuramı tam aksine yanlışlanmaya kapalıdır. Bunu anlamak için iki sistemi karşılaştırmak yeterlidir. Örneğin, indirgenemez karmaşık bir sistem olduğu ileri sürülen bakteri kamçısı için akıllı tasarımın iddiası, zekâ içermeyen bir sürecin böyle bir sistemi üretemeyeceğidir. Darwinciliğin iddiası ise, zekâ içermeyen bir sürecin bu sistemi üretebileceğidir. İlk iddiayı yanlışlamak için, en azından zekâ içermeyen bir sürecin bu sistemi üretebileceğini göstermek yeterlidir. İkinci iddiayı yanlışlamak için ise, sistemin muhtemel sonsuz sayıdaki zekâ içermeyen süreçlerden herhangi biriyle oluşamayacağını göstermektir ki, bu da fiilen imkânsızdır. O halde yanlışlama ilkesi, akıllı tasarımı bilim dışı yapmak şöyle dursun, onun bilimselliğini kanıtlayan bir ilkeye dönüşür.

Sonuç olarak, akıllı tasarıma bilimsel olmadığı gerekçesiyle getirilen eleştiriler, temelde metodolojik doğalcılığı yegâne ölçüt olarak kabul etmeye dayanır. Böyle bir kabulün temeli ise bilimsel değil, metafizikseldir. Öyleyse bilimsellik temelli eleştiriler, akıllı tasarımın geçerliliğini ortadan kaldırmaktan çok uzaktır. Aslında akıllı tasarım kuramcılarının bilimsellik kaygısıyla değinmedikleri temel bir sorun da, bilimsel yöntemlerle açıklayamadığımız herhangi bir konuda niçin hüküm vermememiz gerektiğidir.

AKILLI TASARIMA DAYALI TANRI KANITLAMASI

Akıllı tasarımın önde gelen savunucuları olan Dembski ve Behe onu tamamen bir bilimsel araştırma programı olarak sunarlar. Böylece onlar geleneksel tasarım kanıtına da mesafelidirler. Onlar için akıllı tasarım, William Paley'in yaptığı gibi teolojik bir çıkarım değil, olgular ve canlılar üzerinde zeka işaretlerini bulmaya çalışan bilimsel bir çıkarımdır. Fakat bir kuramın teolojik içerimleri olması, onu neden bilimsel bir kuram olmaktan çıkarsın? Nitekim Richard Dawkins için, bilimsel bir kuram olarak Darwin'in

evrim kuramının en önemli çıkarımlarından biri, "entelektüel açıdan tatmin olmuş bir Tanrıtanımaz olabilmemizi" mümkün kılmasıdır. Yani o, evrim kuramından anti-teleolojik bir kanıt geliştirerek ateistik bir çıkarımda bulunmuştur. O halde, bir kuramın teolojik içerimleri olması bir şeydir, bilimselliği başka bir şeydir. Tasarımın temellendirilmesi, tasarımcının kim olduğu sorusundan mantıksal olarak bağımsız olsa da, bilimsellik kaygısı, akıllı tasarımdan teleolojik bir sonuca varmaya engel değildir.

Akıllı tasarım Tanrı'nın varlığını kanıtlamak üzere teleolojik kanıtın yeni bir biçimi olarak formüle edilebilir. Çağdaş akıllı tasarım kuramına dayanan bir teleolojik kanıt formülü için Hume'un çağdaşı Thomas Reid'in (öl. 1796) kanıtının uygun bir zemin sağlayacağını düşünüyoruz. Zira Reid kanıtını şu öncüllerden oluşturmuştur:

I. Nedendeki tasarım ve zekâ, etkideki işaret ya da izlerinden kesinlikle çıkarılabilir.

II. Doğadaki yapılarda, aslında tasarım ve bilgeliğin en açık işaretleri vardır.

Sonuç: Doğadaki yapılar, bilge ve akıllı bir Nedenin etkileridir (Reid, 460).

Reid'in teleolojik kanıtının, nedendeki tasarım ve zekânın, etkideki işaret ya da izlerinden kesinlikle çıkarılabileceği şeklindeki temel öncülünün apriori olarak doğru bir ilke şeklinde kabul edildiğini görülür. Fakat ikinci öncülün, yani doğadaki yapıların tasarım işaretleri sergilediğinin nasıl doğrulanacağı açık değildir. Aslında o, doğayı gözlemleyen birisi için tasarımın aşikâr olacağını belirtirken, bu sonuca sezgisel olarak vardığı görülmektedir. Hâlbuki indirgenemez karmaşık biyolojik sistemlerin ya da belirginleştirilmiş karmaşıklık sergileyen yapıların bir tasarım ürünü olduklarının bilimsel olarak kanıtlandığını savunan bir kuram olarak akıllı tasarım, hem birinci hem de ikinci öncülün doğruluğunu objektif bir ölçüte bağlamış olur. Zira sistemin işlevselliği için, yapının tüm bileşenlerinin bir arada varlığını zorunlu kılan Behe'nin indirgenemez karmaşıklık kavramı ve Dembski'nin açıklama filtresinde belirginleştirilmiş biçimde karmaşıklığı tespit edilen yapıların yegâne açıklamasının tasarım olduğu sonucuna varılması, yukarıdaki iki öncülü deneysel olarak da doğrular. Öyle ki, nedendeki tasarım ve zekâ, etkideki işaret ve izlerinden, onların belirginleştirilmiş karmaşıklığı tespit

edilerek çıkarılabilir. Behe'nin indirgenemez karmaşık sistemler olarak belirttiği biyolojik yapıların, doğada tasarım işaretleri sergileyen açık örnekler olduğu söylenebilir. Buna göre, Reid'in teleolojik kanıtını, akıllı tasarıma dayalı teleolojik kanıt formunda şu şekilde yeniden formülleştirmemiz mümkündür.

I. Nedendeki tasarım ve zekâ, etkideki işaret ya da izlerinden kesinlikle çıkarılabilir.

Ia. Belirginleştirilmiş karmaşık sistemler, tasarım işaretleri sergilerler.

Iba. Bir şey tasarım işaretleri sergiliyorsa, onun var olmasına zorunlu olarak en azından bir akıllı fail neden olmuştur.

Ibb. Bir şey, tasarım işaretleri sergiliyorsa, onun var olmasına en azından bir akıllı failin neden olduğunu oldukça yüksek bir kesinlik derecesinde çıkarabiliriz.

II. İndirgenemez şekilde karmaşık biyolojik sistemler, belirginleştirilmiş karmaşık sistemlerdir.

Sonuç: Biyolojik sistemler, bilge ve akıllı bir nedenin etkileridir ve bu neden de Tanrı'dır.

SONUÇ

Canlı varlıkların mahiyeti ve kökeni sorunu felsefe tarihinin en eski sorunlarından birisidir. Onların mahiyetinin ne olduğunu belirlemek, kökenlerine dair verilecek cevabı da önemli ölçüde belirlemiştir. İşte sorun bu yönüyle, evrende var olduğu düşünülen düzen ve gaye kavramlarından hareket ederek Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışan teleolojik kanıtla ilişkilendirilir.

Darwin'in evrim kuramına göre organizmaların, var olduğu şekliyle ortaya çıkmaları, akıllı bir tasarımın değil, doğal seçilimin sonucudur. Buna göre evrende işleyen her bir unsur, doğal kanunlar yoluyla açıklamada bulunan bilimin alanına girer. Darwin'in en büyük başarısının da, canlı varlıklardaki karmaşık yapılanmayı ve

fonksiyonelliği, bir yaratıcıya ya da onun dışında bir faile müracaat etmeden, doğal sürecin bir sonucu olarak açıklayabilmesi olduğu söylenmiştir.

Darwin'in evrim teorisi, canlı varlıkların mahiyeti ve kökenine dair oldukça etkileyici bir açıklama sistemi sunmuş olsa da, son elli yılda çeşitli bilim dallarında, özellikle de mikrobiyoloji ve biyokimya alanında yapılan çalışmalar alternatif bir açıklama biçimini ortaya koymuştur ki, bu da Akıllı Tasarım düşüncesidir.

Akıllı tasarım kuramcıları her ne kadar onu bir kanıt formunda değil, bilimsel bir çıkarım olarak sunsalar da, onun teolojik içerimleri, teleolojik kanıtın yeni biçimlerini geliştirmeyi mümkün kılmıştır.

KAYNAKLAR

ALSTON, William P., "The Place of the Explanation of Particular Facts in Science", *Philosophy of Science*, The University of Chicago Press, vol.38, no.1, 1971.

BEHE, Michael J., *Darwin'in Kara Kutusu: Evrim Teorisine Karşı Biyokimyasal Zafer*, (çev. Gürkan Bayır), İstanbul: Kesit Yayınları, 2007.

"The Modern Intelligent Design Hypothesis", *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science* (ed. Neil A. Manson), New York: Routledge, 2003.

DARWIN, Charles, *Türlerin Kökeni*, (çev. Orhan Tuncay), İstanbul: Gün Yayıncılık, 2003.

DAWKINS, Richard, *Kör Saatçi*, (çev. Feryal Halatçı), 7. Baskı, Ankara: Tübitak Yayınları, 2004.

DEMBSKI, William A., *Intelligent Design: The Bridge Between Science and Religion*, USA: InterVarsity Press, 1999.

No Free Lunch: Why Specified Complexity Cannot Be Purchased without Intelligence, USA: Rowman and Littlefield Publishers, 2007.

The Design Inference- Eliminating Chance Through Small Probabilities, 5. baskı, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

The Design Revolution: Answering the Toughest Questions About Intelligent Design, USA: InterVarsity Press, 2004.

DEMBSKI, William A., McDOWELL, Sean, *Understanding Intelligent Design*, USA: Harvest House Publisher, 2008.

JOHNSON, Philip E., *Defeating Darwinism by Opening Minds*, USA: InterVarsity Press,1997.

Reason in the Balance: The Case Against Naturalism in Science, Law and Education, Illinois: InterVarsity Press, 1995.

MEYER, Stephen C., "Zeki Tasarımın Bilimsel Konusu", (*Evrenin Alternatif Tarihi: Tasarım*), (ed. ve çev. Orhan Düz), İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2004.

PALEY, William, *Natural Theology*, (ed. Matthew D. Eddy and David Knight), Oxford: Oxford University Press, 2006.

REİD, Thomas, *The Works of Thomas Reid*, 3. baskı, Edinburgh: Maclachlan and Stewart, tarihsiz.

RUSE, Michael, "Creation Science is not Science", *Science, Technology and Human Values*, vol.7, no.40, 1982.

SOBER, Elliott, *Biyoloji Felsefesi*, (çev. Gökhan Akbay vd.), Ankara: İmge Kitabevi, 2009.

THE PARADOXAL STRUCTURE OF DEISM IN THE CONTEXT OF GODHEAD UNDERSTANDING

ULÛHİYET ANLAYIŞI BAĞLAMINDA DEİZM'İN PARADOKSAL YAPISI

Assist. Prof. Dr. Mirpenç AKŞİT
Iğdır University, Iğdır, Turkey
E-mail: mirpencaksit@hotmail.com

ABSTRACT

Deism is a philosophical and religious movement that emerged in the West in the 17th and 18th centuries, mainly to resolve the conflict of religion and science. Deism has made important contributions to value experimental knowledge and to emphasize productive human type. They argued that science and religion cannot be enemies, but they cannot be together. However, the fact that both have indispensable value for the human being led them to a paradoxical and limted approach in the relationship between religion and science. In a sense, the meaning attributed to the prophet is attributed to the mind. In the deist understanding, the man who has been freed from God's command has been involved in every area of life, has benegited from all the blessing of the world that God has created for himself, sometimes acts good sometimes bad but does not want to account for his bad actions. Recently, it has been confused with an agenda that societies, especially young generations, have different discourses and attitudes in term of God's imagination and perception of religion, and its maifestation is widespread on an axis wich is often referre to as 'deism ide in philosohhical terminology. What. What is the place and weight of philosophical inquiry among these faktors? What is the problem? Does deism have a moral understanding? What are the determinations of the problem and how are they evaluated? In our study, we will try to evaluate the issue by making a conceptual inquiry on these similar guestions.

Keywords: God, Religion, Mind, Deism, Morality, Godhead

ÖZET

Deizm, Batıda XVII. ve XVII. yüzyıllarda temelde din-bilim çatışmasını bir çözüme kavuşturmak için ortaya atılmış felsefî ve dinî bir görüştür. Deneysel bilgiye değer verilmesinde, üretken insan tipinin öne çıkarılmasında deizmin önemli katkıları olmuştur. Bilim ile dini birbirinin düşmanı sayıp ikisinin birlikte olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Fakat her ikisinin de insan açısından vazgeçilmez değere sahip olması, onları din- bilim ilişkisinde paradoksal ve sınırlı yaklaşıma sevk etmiştir. Bir anlamda, Peygambere atfedilen anlam akla atfedilmektedir. Deist anlayışta Tanrı'nın buyruğundan azade kalan insan, hayatın her alanına kendisi müdahil olarak, Tanrı'nın kendisi için yarattığı dünyanın bütün nimetlerinden faydalanmakta; bazen iyi bazen kötü davranmakta fakat yaptığı kötü eylemlerin hesabını vermek istememektedir. Son dönemlerde toplumlarda özellikle genç nesillerde Tanrı tasavvuru ve din algısı noktasında farklı söylem ve tutum sahibi oldukları ve bunun tezahürünün çoğunlukla felsefî terminolojide "deizm" olarak ifade edilen bir eksende yaygınlık kazandığı bir gündem ile karışlaşılmıştır. Felsefî

sorgulamanın bu etkenler arasında yeri ve ağırlığı nedir? Problem nedir? Deizmin bir ahlâk anlayışı var mıdır? Probleme dair tespitler nelerdir ve değerlendirilmeleri ne yöndedir? Çalışmamızda, bu benzeri sorular üzerinde bir kavramsal sorgulama yaparak mevzuyu değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Din, Akıl, Deizm, Ahlâk, Ulûhiyet.

GİRİŞ

Tanrı'ya ya da belli formattaki tanrılara inanç, dünya dinlerinin büyük çoğunluğunun merkezi anlayışı konumundadır. Tanrı hakkında, özellikle ayrıntılarından çeşitlenen çok farklı ulûhiyet anlayışları söz konusudur.

Ulûhiyet anlayışları bağlamında en yaygın olan Tanrı tasavvuru teizmdir. Tezim bir din olmamakla birlikte mevcut ilahi dinlerin temel inanç yapısını ifade etmektedir (Arıcan, 2016, s.56). Teizm çoğu zaman dinsel bir sistem içerisinde vücut bulan genellikle insanın tecrübe ettiği bir âlemde yaratıcı olan, evrene müdahale eden, seven ve merhametli olan, her şeye kadir her şeye gücü yeten, evrenin yaratıcısı, sonsuz, bir Tanrı'ya veya tanrılara inanmak şeklinde anlaşılmaktadır (Smart ve Haldane, 2002, s. 8) Teistik ulûhiyet anlayışında Tanrı'nın en temel vasfı, biricik, eşsiz ve maddi olmayan bir varlık olmasıyla birlikte kendisi dışında her şeyi yoktan var eden var eden bilgi ve ahlaki değerleri konusunda en üstün zâtî varlık olarak ulûhiyeti ifade eder. Teistik ulûhiyet anlayışında Tanrı, aynı zamanda ibadet edilendir ve ibadetin objesidir (Peterson, 2006, s. 77).

Pantezim: Her şeyde Tanrıyı görmek mümkün olduğunu, Tanrı ile evrenin aynı cevherden meydana geldiğini kabul eden anlayıştır. Bu durum da iki anlayış ortaya çıkmaktadır İlkin Tanrı tek gerçek, kâinat, tek bir cevhere sahip olan, görünümlerin veya sudurların bütünüdür. Evreni Tanrı'da, sonluyu sonsuzda gösteren panteizmin kavramsallaştırmasıyla da idealist panteizm olarak adlandırılır. İkincisi kavramsallaştırması evren tek gerçektir. Tanrı var olan her şeyden ibarettir Sonsuzu sonluda, Tanrı'yı doğa da eriten panteizmin bu çeşidine de natüralist veya materyalist panteizm şeklide ifade edilir. Bu kavramsallaştırma zamanla ateizme kapı aralamıştır (Korlaelçi, 1992,s. 43). Panteizm, Tanrı ve evren ikiliğini kaldıran, dini ve felsefi bir doktrindir (Aydın, 1992,s.179). Panteizmin temelinde Tanrı'nın var olan her şey bir

birinden ayrılmaz bir birlik ya da bütünlük şeklinde ifade edilir. Var olan her şey birlik meydana gelmektedir. Şüphesiz bu birlik de Tanrı ‘dır (Reçber,2009,s. 28). Panteizme göre Tanrı da âlem de tek cevherdir. Tanrı her şeyi bizzat kendi içinde kuşatır. O sebep sonuç ilişkisinin tamamıdır. Sebep ve sonuçlardan bağımsız hiçbir yüce sebep yoktur. Tanrı dünyada içkindir. Gerçekte O âlemin unsurlarının toplamdır (Hartshorne,1964,s.19).

Panenteizm: Süreç felsefesi olarak bilinen, Alman idealist düşüncesine bağlı olan Karl Krause ‘nin kullandığı bir kavramsallaştırmadır. Bu kavramın temel özelliği teizm ile panteizm görüşünden yola çıkarak bir uzlaştırma çabasını ifade etmektedir. Panenteizm, öz olarak, şöyle tanımlanmaktadır: "'*Pan', her şey; 'en' içinde, 'teos' ise Tanrı anlamına gelir. Bu kurama göre Tanrı, evrenin her anında vardır ve bireysel olarak evrenle bağlantı halindedir. Öyleyse Tanrı evrende içkindir. Yine evren Tanrı'dan ve Tanrı'dadır, fakat Tanrı değildir. Öyleyse Tanrı evrenden aşkındır*" (Yasa, 205, s. 130). Pananteizm, deizm ile panteizmin uzlaşımına dayanan bir kuramdır. Panenteizm de Tanrı hem aşkın hem de içkindir aynı zamanda “her şeyin Tanrı’da olduğu” anlamına da gelmektedir.

Diğer bir ulûhiyet biçimi olarak Deist ise “teizm”e zıt bir anlamında bilinen ilk kullanımı 1563 yılında Kalvinci ilahiyatçı Pierre Viret tarafından “Tanrı’nın yerin göğün yaratıcısı olduğuna inanan fakat İsa Mesih’in öğretilerini reddedenler” anlamında kullanılmıştır. 1682 yılında şair John Dryden tarafından da deizm, “Tanrı’yı kabul etmesine rağmen herhangi bir vahyedilmiş dini reddeden görüş” olarak günümüzde kullanılan anlamda tanımlanmıştır. İngiliz deizminin otoriter ismi olarak kabul bilinen Cherbury’li Lord Herbert Tanrı’ya ve ahiret inancına inanmakla birlikte vahyedilmiş kitapların içindeki mesajların doğruluğu konusuna şüpheci bir tavır sergilemiştir bu metinlerin yerine insanoğlunun evrensel aklını daha fazla güvendiğini ifade etmiştir. Kurumsallaşan bir adamı zümresinin varlığını eleştirmiştir (Wood, 2011, s.328). Böylelikle deizmin ilk ortaya çıktığı zaman baktığımızda genel anlamda Tanrı’nın gönderdiğin kutsal metinleri kabul etmeme ve bu boşluğun yerini akılla doldurma eğilimi görünmektedir. Her şeyi sadece akılla temellendirilen deizm evren tasarımında da aklı ön plana çıkarmıştır. Evren tabiat mekanik ve determinist esaslara göre işleyen bir

mekanizma olarak görülmüş. Tabiata ait ölçülemeyen unsurlar, ölçülebilen unsurlarıyla ilişkilendirilerek tanımlanmıştır (Cevizci, 2007,s. 28).

Deizmi Ortaya Çıkaran Etmenler

Deizmi ortaya çıkarak birçok faktörden söz edilebilir: Âleme müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışın kökleri Aristoteles'e kadar götürülebilir. Aristoteles'e göre Tanrı âlemin yaratıcısı değil o sadece evreni dizayn etti ve evren mekanik bir saat gibi işledi (Aydın, 2007,s. 178-181). Âleme müdahale etmeyen bir ulûhiyet anlayışıdır (Aydın 1987,s. 180). Deist anlayışa göre Tanrı'yı âleme müdahale ettirmeme sebeplerinin başından Tanrı'nın aşkınlığını korumak ve oluşabilecek antropomorfizmin her çeşidinden uzaklaşmayı sağlamaktı. Bunu gerekçesi olarak; deizm kilisenin savunduğu Hz. İsa'nın ulûhiyeti anlayışa şiddetle karşı çıkmasının nedeni, teslisin tenzih fikrine uymamasıdır (Aydın, 2007,s. 181).

Batı'nın gerçekleştirdiği Rönesans ve Reform süreçlerinin (Hocaoğlu,1995,s. 98) neticesinde hümanizm ve deneysel bilimlerin ilerleyişi, yenidünyaların ve medeniyetlerin keşfedilmesiyle oluşan coğrafî keşifler, XVII. yüzyıldaki dinsel ve fikri çatışma oluşturduğu olumsuz etkiler, deizmin ortaya çıkmasında başat unsurlar olmuştur (Dorman, 2009,s. 104). "*Bu yeni çığırı İtalyan doğa araştırmacısı ve matematikçisi Galileo açmıştır. Kopernik'ten itibaren gittikçe sık tekrarlanır olan güneş merkezli evren görüşünü Galileo, doğa felsefesine ihdas edince, Vatikan rahatsız olmaya başlamıştır. Hz. İsa'nın şereflendirdiği dünyayı evrenin manevi odağı haline getiren Kilise'nin kaygısı, maddi fizik merkez karşısında manevi olanın yetki aşınmasına uğramasıdır* (Duralı, 2011, s. 247). *Galileo'dan sonra Kepler, Harvey, Newton gibi büyük doğa bilginleri sayesinde doğa bilimlerinin gösterdiği büyük gelişme, genel olarak bilim adamlarını ve filozofları, evreni kendi kendine işleyen bir makine, bir saat gibi görmüşlerdir" (*Arslan, 2009,s. 274*)*

Rönesans ve Reformun sonun da Batı aydını tarafından görülmüştür ki, klasik Hıristiyan Batı kültürü çerçevesinde "bu dünya" ve "öte dünya", olarak ayrılan dünya aynı anda, birlikte meşru olarak sahip olunabilecek varlık alanına denk gelmemektedir.

Bunun neticesinde de Latin kökenli Güney-Katolik kültüründe, Antik Batı kültürüne yönelmiş, bunun sonucu olarak Rönesans sürecine girilmiştir. Bu değişimini neticesi olarak; German kökenli Kuzey Katolik kültüründe Hıristiyanlığın özüne yönelmek şeklinde başlayan Reformasyon sürecine zemin hazırlamıştır (Hocaoğlu, s. 1995,s. 49). Evrende meydana gelen her durumun, daha önce meydana gelen olaylar tarafından tamamen mekanik ve tatmin edici bir biçimde açıklanabilir olduğu görüşüne götürmüştür. Ayrıca böyle bir doğa tasarımı, "*Tanrı, kavramını dışarı atmayı da gerektirmemiştir. Tersine bir makine veya eser ne kadar mükemmelse, onun yaratıcısı veya yapıcısının da o kadar mükemmel olduğu sonucuna varmak hem mümkün, hem de gerekli görülmüştür. Tanrı bu makineyi yapan bir mühendis, bu saati yaratan bir saatçidir. O, bu saati en iyi ilkelere göre yapmış ve harekete geçirmiş, ondan sonra müdahale etme ihtiyacı duymamıştır. Deizmin yaydığı bu düşünceler, başta Newton olmak üzere 17.ve 18.yüzyılda birçok bilgin ve filozof tarafından benimsenmiş ve savunulmuştur (Arslan, s. 2009,s. 274)."* Bundan dolayı XVI. yüzyıldan itibaren "*Kilise ile temsil edilen dini düşüncenin, hayatın bütün alanlarını ve bu arada bütün bilimsel çalışmaları hedefinden içeriğine ve yöntemine kadar belirlediği yoğun bir dönemin ardından yaşanan gelişmeler, paradigmal bir dönüşümün habercisi olmuştur. Bu dönüşümün etkisini öncelikli olarak hissettirdiği din-bilim ilişkisi alanına yeni ve radikal öneriler getirilmiş, daha çok dini alan üzerinde girişilen teşebbüsler, dinin varlığını sorgulamaya kadar giden geniş çaplı teklif veya çözüm denemelerine sahne olmuştur. Dinin alanı ve Tanrı'nın iradesiyle ilişkili bir zeminde bulunması nedeniyle dini bir hareket görünümü de bulunan bu felsefi eğilim, çözüm ve önerilerini deizm altında derleme imkânı bulmuştur. Deizme getirilen hemen hemen bütün tanımlar, din-bilim çatışmasına getirilen yaklaşık çözümlerin bir örgüsünü vermektedir* (Aytepe, 2017,s. 114*). Bu çerçevede deizm, Tanrı'nın varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabii din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden felsefi ekolün adı olmuştur* (Erdem, 1994,s.109*)."*Newton, bilimsel teorilerinde Tanrı boşluk doldurucu faktör olarak görmüştür. Bu yaklaşım Tanrı, bilimsel olarak açıklanamayan gerçekleri açıklamaya yarayacak bir hipotez olarak bavulmuş ve doğal nedenlerle aynı seviyede sonuçlar

yaratacak bir sebep olarak görülmüştür. Bu durum insan bilgisindeki her ilerlemeyle ve daha önce bilimsel olarak açıklanamayanların açıklığa kavuşmasıyla, Tanrı doldurduğu boşlukları birer birer terk ederek işgal ettiği alanlardan çekilmiştir. Bunun sonucu olarak da, bireyin yaşamından çıkarılarak, büyük tabiat makinesinin açıklayıcı unsuru olmaya indirgenen Tanrı'ya açılan alan, her bilimsel gelişmeyle biraz daha daralmıştır (Düzgün, 2006,s. 56). Rolston'a göre Bilim modern hayatın ilk olgusu, din ise anlamın perennial (kalıcı, uzun ömürlü) taşıyıcısıdır (Yaran, 2011,s. 109). "*Din ile bilimin çatışmasının her dönemde görüldüğü iddiası, eğer yanlış değilse abartılıdır. Gerçek anlamda bir çatışmanın, on altıncı yüzyıldan sonraki modern bilim döneminde ve Hristiyan Batı dünyasında ortaya çıktığını söylemek daha doğru görünmektedir. Zira çoğu bilim tarihçisi ve düşünürün belirttiğine göre, bilimin İslam medeniyeti içinde varlığını sürdürdüğü özellikle dikkati çeken üç dört yüzyıllık parlak dönemde veya hatta genel olarak bütün İslam tarihi boyunca, İslam ile bilim arasında ciddi bir çatışma olayına pek rastlanmamaktadır. Bu bağlamda, İslam'ın Kutsal Kitabı ile Hristiyanlık arasındaki farklarla; İslam ulemasının sahip olduğu zihniyet ve Müslüman bilim adamlarıyla münasebeti ile Kilise erbabının zihniyeti ve Batılı bilim adamlarıyla ilişkileri arasındaki farklar gözden uzak tutulmalıdır"* (Yaran,2011,s. 116). Batı dünyası on dokuzuncu yüzyılda din-bilim tartışmasının neden olan bazı konuları tartışırken İslam dünyasında onuncu ve on birinci yüz yılda tartışılmış ve her hangi bir probleme neden olmamıştır.

Boutroux'a göre deistlerin rasyonalist nitelikli tabii din anlayışları dini, bütün ayırt edici niteliklerinden soyutlayarak son derece kuru, mücerret, beşer ruhunun eğilimlerini tatmin etmekten çok, akıl ve muhakemeye konu temin etmeye imkân veren birkaç formüle irca etmek şeklinde gelişti (Boutroux, 1988,s. 24). Sosyal bilimlerin rasyonalist eğilimi, bilgide hiçbir otorite ve sezginin meşruluk kaynağı olmayacağını öngörmüştür. Nakib Attas'ın da ifade ettiği gibi, "*felsefi ve seküler rasynonalizm bunu otorite ve sezginin varlığını inkâr ederek değil de onları akıl ve tecrübeye indirgemekle yapmıştır*"(Attas, 2019,s. 19). Sosyal bilimcilerin din için getirdikleri tarifler derlendiğinde, ortaya tamamen insan merkezli bir anlayış çıkar. Bu tariflere göre din; "insanın kutsalı kavramasıdır", "idrak etmesidir", "tecrübesidir", "iştiyakıdır", "ihtiyacıdır",

"davranışıdır", "esrarengiz bir güce yönelmesidir", "tapmasıdır", "inancıdır", "tavrıdır", "onunla ilişkisidir", "rasyonalitesi olan insanın duyuş, inanış ve hareketleridir" (Er,1998,s. 5). Bu yaklaşım, her şeyi akılla bilebilen ve âleme müdahale etmeyen, köşesine çekilmiş veya emekli olmuş bir deist-rasyonalist tanrı anlayışına işaret etmektedir (Düzgün, 2017,s. 7).

Deizm mutlak tenzihçidir \ aşkıncıdır. "*Deistlere göre, Tanrı'nın kendini gösterim alanı evrendir, insan yaşamı değil. Bu iddiaları, insanın yaşam sürdüğü dünyanın hiç de Tanrı'nın mükemmelliğine yakışır bir dünya olmaması varsayımından hareket ederek seslendirmektedirler. Yaşadığımız dünyadaki noksanlıklar ya insanlara ya da Tanrı'ya referansla açıklanabilir. Tanrı kötülüklerin insanlardan kaynaklandığını buyurduğuna göre, dünyada kötülük neden var? Sorusuna verilecek cevap, bunun insan kazanımı olduğu şeklinde olmalıdır Bu sonuç da bizi, Tanrı'nın insan yaşamıyla hiçbir şekilde ilgilenmediği başka bir ifadeyle ahlakın onun ilgi alanına girmediği sonucuna götürür. Bu sonuç, ahlaken kötü saydıklarımızdan Tanrı'yı sorumlu tutma huyumuzdan vazgeçmek gibi bir erdeme götürür"*(Düzgün, 2017,s. 7). İnsanların peygamberleri inkâr etmelerinin sebebi Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: Hidayet kendilerine gelince insanların iman etmesini engelleyen şey, 'Allah Resul olarak bir beşer mi gönderdi?' demeleridir. De ki: "Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik (El-İsrâ, 17\94,95).

Deizmin Akıl Yapısı

Vahyin bildirdiği Tanrı'yı ve dini inkâr ederek, yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın var olduğuna inanan deizme göre (Cevizci 1999,s. 209). Tanrı, doğanın yaratıcısı olmakla birlikte, onun için önceden saptamış olduğu akışa karışmaz ve insani işlerle ilgilenmez (Randall ve Buchler,2018,s. 244).Çünkü varlığı gereği hata yapmayacağı için mükemmel olanı en baştan yapmış ve kendi sorumluğunu insanlara verdiği akılla yerine getirmiştir (Saruhan ve Özdemirci, 2013,s.71). "*Deizmin tanrısı, süper-natürel niteliği aşırı hadde götürülmüş, kendisi dışında hiçbir şeyle ilgilenmeyen, kendisi dışındaki her şeyle bağlantısı kopuk bir varlıktır. Onun her türlü ilgi ve bilgisinin*

objesi sadece kendi zatıdır. O, varlığı sevk veya idare etmediği gibi, inayetiyle insanlara adalet de dağıtmaz" (Hocaoğlu,1995,s. 93.)

Zihnin doğal güçleriyle tanrısal hakikate ulaşılabileceğini, bu gerçeğin salt inanca dayanan vahiy edilmiş bir doğru olarak kabul edilmek ihtiyacında olmadığıdır. Tanrı'nın yalnızca varlık bakımından değil, fakat etkinlik bakımından da doğanın üstünde ve tümüyle dışında olduğunu ileri sürmesiyle teizmden ayrılan deizmin temelinde, evrene müdahale etmeyen bir Tanrı anlayışı ve Aydınlanmanın doğal bir sonucu olarak akıl ile bilime gösterilen büyük güven yer almıştır (Cevizci,1999, s. 209). Buna göre "*deizmin doğuşunda, akla beslenen inanca, bilime duyulan güvene ek olarak, dini çatışmalar ve akılla imanı uzlaştırma çabalarında karşılaşılan aşılmaz güçlükler etkili olmuştur* (Aytepe,2017,s.115). *Deizm, Yaratıcının varlığını ve âlemin ilk sebebi olduğunu kabul etmekle birlikte akla dayalı bir tabii din anlayışı çerçevesinde nübüvveti şüphe ile karşılayan veya inkâr eden felsefî ekolün adıdır"*(Erdem,1994, s. 109-110). Bu dönemin hakim atmosferinde iki odak kavram bulunur: akıl ve tabiat buna göre tüm din ve inançlar ancak akıl ve tabiat tarafından anlaşılmalı ve değerlendirilmelidir. Daha önce doğa ötesinden hareketle yapılan açıklamalar artık tabiat aracılığıyla yapılmaya başlanmış ve bütün gerçekliğin tabiatla uyum içerisinde olması gerektiği yargısına varılmıştır (Hefelbower, 1920,s. 218).

Aklın din alanına uygulanmasının doğal bir sonucu olarak "Doğal Din" veya "Tabii Din" diye bilinen akıl dini doğurmuştur. O, Tanrıyla kurulan doğrudan veya dolaylı iletişime bağlı olan vahiy dini veya doğaüstü teolojiye karşıt olarak, akıl yoluyla oluşturulabilen veya insanda doğuştan var olduğu düşünülen inançlar bütününü ifade ediyordu. Yine bu şekilde yapılan, yani insanın salt kendi aklına dayanarak kendi Tanrısını ve evren teorisini meydana getirebileceğini varsayan teolojiye de "Doğal Teoloji" adı veriliyordu. "*Nitekim böyle bir din anlayışının ünlü temsilcileri olan Jean Bodin ve Herbert of Cherbury, aklı doğal bir ışık olarak görmüş ve dinin, vahyin değil de, aklın ürünü olduğunu savunmuşlardır. Bu iki düşünüre göre, dinin temel inançlarını bize akıl gösterir, çünkü bu inançlar bizim doğamızda, aklımızda yerleşiktirler. Onlar, Tanrı'nın varlığına, O'na inanma, saygı göstermenin gerekliliğine ve bunun insanları*

*erdemli yapacağına inanırlar"(*Cevizci,1999, s. 209). Aklın kesin olarak egemen olduğu/olarak görüldüğü bir alanda iradeden söz edilemez. İrade ortadan kalkınca evrenin mükemmelliğini Allah yerine tabiata izafe etmiş olmaktadır. Bu çerçevede deistin Tanrı'sı muharrik-i evvel, akli esasa bağlı "ihdas edilen" olandır (Cevizci, 2007,s. 25). *"Böylece vahye ve dini inançlara başvurmaksızın âlemin açıklanabileceği batılı birçok bilim insanı taraşından kabul gördü. Bu da dışardan müdahale edilemeyen ya da otonom âlem fikrine güç kattı. Böyle bir anlayış için temel dayanak olarak akıl ön plana çıkmış olmaktadır. Buna göre Tanrı'nın var olduğunu, iyi ve kötüyü bilecek durumdadır ve vahyin desteğine de gerek duymamaktadır. İşte tam da bu nokta da deistlerle Tabii Din anlayışını savunanlar birleşmektedirler. Dolayısıyla böylece birçok deist vahye yer vermeyen Tabii Din anlayışını benimsemiş olmaktadır" (Aydın, 2007,s. 179).*

Deistlere göre Tanrı tüm insanlığa, temel doğruları ve gerçekleri, anlayıp, görev ve sorumluluklarımızı kavrayabileceğimiz yetenekte bir akıl vermiştir. *Tanrı'nın lütfettiği mantıki melekelerimiz yoluyla açığa çıkan gerçek vahiy tabiatımızda yer almaktadır. İnsan doğal olarak aklı ile Tanrı'nın varlığını tespit ettiği gibi, O'na kaşı ödev ve sorumlulukları da yerine getirebilir. Tanrı'ya karşı ödev ve sorumluluklar da doğal bir ahlaklılık ile sağlanmış olacaktır. Deist yazarlardan Matthew Tindal bu durumun yaratılış kadar eski olan gerçek Hıristiyanlığın özü olduğuna inanıyordu. Ona göre bu tabii din, Tanrı tarafından daha yaratılışımızın başından itibaren kalplerimize yazılmıştır" (*Dorman,2009,s. 352*).* Amerikalı deistlerin öncüsü Thomas Paine şöyle diyor: Ben Tanrı'ya inanıyorum ve bunun ötesi yok. Bu hayatın ötesinde mutluluklar diliyorum. Benim kendi aklım benim kilisemdir (Paine, 1794, s. 2,5).

Deistler'e göre şayet Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberler gerçekten yaşamışlarsa onların öğretileri aklın gücü ile bulunabilen tabii bir dinden farklı değildir. Onlara göre Hz. İsa ahlaki bir öğretmendir. Hıristiyanlık olarak ifade edilen dinin saf ve bozulmamış hali gerçek tabii dindir ve bu tabii din daha yaratılışımızdan itibaren Tanrı tarafından kalplerimize yazılmıştır. Herbert of Cerbury ve John Toland gibi deist yazarlar vahyin insan aklının üzerinde bir takım bilgiler verebileceği ancak bu bilgilerin akıl ile çelişmelerinin söz konusu olmayacağını savunmuşlardır. J. J. Rousseau, insanın doğal

melekelerinin Tanrı'nın doğal vahyini anlayıp kavramaya yeterli kılındığını ifade ederken Voltaire, mevcut vahiyleri pek çok insan ürünü yazıdan aşağı kabul ederek alaya alır. Thomas Paine ise gerçek vahyin insanın doğadan yaptığı gözlemlere dayalı olduğu, bu sebeple evrensel olan bu vahyin yanlış yorumlanarak Eski ve Yeni Ahid gibi yazılı metinler olarak algılandıklarını savunmuştur (Dorman,2009,s. 293).

Deizmde Öte Dünya Algısı

Deizmi savunana temsilcileri arasında ahiret hayatı ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Edward Herbert'e göre bu dünya hayatından sonraki yaşamda ödül ve ceza olacaktır. Tanrı insanları bu dünyadaki fiillerinden dolayı sorumlu tutacak, iyileri ödüllendirip kötüleri ise cezalandıracaktır. *"Radikal deistlerden biri olarak kabul edilen Anthony Collins, ruhun maddi olduğunu söyler ve onun ölümsüzlüğü ile gelecek bir yaşam düşüncesine de karşı çıkar. Collins'e göre ruhun ölümsüzlüğü düşüncesinin kökeni Mısırlı rahiplerin inançlarına dayanır. Deist düşünce sahibi Lord Viscount Bolingbroke, gelecek yaşamın varlığı hakkında kuşkulara sahiptir. Ona göre gelecek yaşam varsa bile, bir cezalandırma söz konusu değildir. Bolingbroke, esasen Hz. Musa'nın, ruhun ölümsüzlüğüne ve ölüm sonrası ödüllendirme ve cezalandırma olduğuna inanmadığını ve bu öğretileri Mısırlılardan öğrenmiş olmasının muhtemel olduğunu iddia eder. Bolingbroke'a göre cehennem ile korkutma, bazı büyük ahlakçılar tarafından alaya alınan bir konuydu. Bu yolla halkın aklının uyutulmaya çalışıldığına inanılmıştı. Ona göre gelecek bir ödüllendirme ve cezalandırma inancı orijinal olmadığı gibi, tabiatın yasası tarafından da onaylanmayan bir inançtı. Çünkü doğal yasalarla aynı zamanda var olmamış, Hıristiyanlığın oluşturulmasıyla yeniden ortaya çıkmıştır*"(Dorman, 2009,s. 300,303*)*. Voltaire'e göre Hz. Musa, Yahudilere ölüm sonrası bir hayat için armağan ve cezalar vermediği gibi onlara ruhların ölümsüzlüğüne dair herhangi bir şey de söylememiştir. Onları cennetle umutlandırmamış, cehennemle korkutmamıştır. Yani Hz. Musa'nın öğretileri sadece bu dünya içindir (Voltaire, 2001,s. 19). Bazıları ise bu hususta agnostik bir tavır takınmaktadır.

Nitekim hem güçlü hem de zayıf yanını oluşturan katı bir akılcılığa dayanan deizm, akli yaklaşımın dini konularda yetersiz olduğu anlaşılınca, rasyonel teizm gibi çözmekte güçlük çektiği birtakım yeni problemlerle karşılaşmıştır. Tabiî din Anlayışı, ancak belli bir aydın kesimine çekici görünmüş ve geniş kitlelere hiçbir zaman ulaşamamıştır. Bilim alanında ün kazanmış birçok bilim adamının teizm'i savunması da deizme beklenen desteğin gelmesine engel olmuştur. Dinin böyle akli bir çerçeveye oturtulması, vahiy dahil din için önemli birçok konunun bir yana itilmesi, zamanla deizmin başını ağrıtırken ateistin işine yaramıştır. Deist'in vahye dayalı dinlere yönelttiği tenkitleri, ateist, gayet rahatlıkla, deizme karşı da yöneltmiş ve böylece bir taşla iki kuş vurmuştur. Vahye, mucizeye, hatta ahiret hayatına yer vermek, Tanrı'yı âleme müdahale ettirmek istemeyen bir din anlayışı, ateizme giden yolun yarıdan fazlasının kat edilmesine imkan hazırlamıştır (Aydın, 1996,s. 176,177) Nitekim daha önceleri genelde deizm olarak görülen ateizm Rönesans'tan sonra artık gizlilikten kurtulup açıktan savunulmaya başlanmıştır (Topaloğlu,2001, s. 24). Yine Deizmin dinin "esrarengiz" yönünü tenkit ederken oldukça ifrada kaçması, birçok deistin vahyi inkar etmesi de birçok problemi beraberinde getirmiştir. Çünkü bir şeyin esrarengiz olması, onun "bâtıl" olduğu anlamına gelmez. Eğer esrarengiz olan her şey, akıl dışı görülerek bir tarafa itilseydi, bilimin ilerlemesi imkansız olurdu. Zaten bilimin konusu olan evren de esrarengizdir. Yine dinî hayatın mahiyet ve fonksiyonuna ters düşen bazı anlayışlara içinde yer vermesi de deizmin zayıf karnını oluşturmuştur. Meselâ, bazılarının şaka yollu kullandığı "emekliye ayrılmış" bir Tanrı anlayışı, dini duygu ve düşünceyi tatmin edememiştir. Çünkü iman hayatında, önemli bir yer işgal eden dayanma, bağlanma, teslim olma dua ve tövbe etmeye ihtiyaç ve olanak tanımamıştır. Bırakınız kendisiyle, topyekûn âlemle bile ilgilenmeyen bir Tanrı'ya insan, nasıl ve niçin dua etsin, ibadet etsin ki? Böyle bir Tanrı'ya inanmak ne işe yarar ki? Yine deizm birtakım kelâmı problemleri de beraberinde getirmiştir. Meselâ, âlemle ilgilenmeyen bir Tanrı, acaba âlemi bilmekte midir? Alem üzerinde doğru dürüst bir tasarrufu olmadığına göre, bu Tanrı güçlü müdür? O, bir şeyler isteyen bir Tanrı mıdır? Kısaca, deizm, Tanrı hakkında konuşmayı en aza indirgemekte ve Tanrı'nın ilmi, kudreti, iradesi, merhameti, adaleti vs. hakkında söyleyecek bir şeyi

yok gibi görünmektedir. Zaten bütün bu zayıflıklarından ötürü, deizmin dinin kendisi değil, ancak solgun ve ölgün bir yorumu olduğu söylenmiş ve bunun için de panteizm ve teizm gibi uzun ömürlü olmadığı iddia edilmiştir (Aydın, 1996,s. 176,177)

Sekülerizm süreci, dünyayı kutsaldan arındırıp Varlık'ı var olanın, Vücûd'u mevcûd'un ardına iten, Hakk'a yabancılaştıran ve dolayısıyla insanı haksızlaştıran bir bilinç yapısınca klavuzlanmaktadır. Varoluşun öznesi olarak sadece insanı, mekânı olarak sadece dünyayı, zaman olarak da sadece şimdiyi merkeze almakta, bu yönüyle insanoğlunu ilahına ve ilahi olan her şeye düşman hale getirmektedir. Ayrıca, bu süreç, bütün kadim dinlere ve insanı insan yapan ne kadar haslet varsa ona bir yerde düşman hale getirmiştir. Çünkü insanoğlunun varoluşunun bütün kadim dinlerce tarif edilmiş anlamı, bu sekülerizm sürecinin ortaya koyduğu dünya görüşüne zıt bir konumda idi. Yani insanoğlu dini bir hayata, kutsallıkla dolu bir dünya görüşüne sahipti. Modernite projesi ve onun seküler paradigması ise, bu dünya görüşünün yerine profan (din-dışı) bir dünya görüşünü yerleştirmiştir.

SONUÇ

Deist akım, Hristiyanlığın akla aykırı hurafeler olduğu düşünülen unsurlardan arındırılması istikametinde bir dinî eleştiri hareketi olarak nitelendirilebilir. Bu akım içinden, inancın temelinin tarih boyunca tahrifata uğramış kutsal metinler değil, akıl olması gerektiği tezi ortaya atılmış, bu metinleri yorumlama yetkisine sahip din adamları hiyerarşisi reddedilerek aklın herkeste ortak olan evrensel bir ölçü olduğu ve bu ölçü ile gerçek Hristiyanlığın bulunabileceği iddia edilmiştir. Deizmin katı akılcılığa dayandığı için Tabii Din anlayışı ile ortak bir yanı vardır. Hayatın merkezine salt rasyonel aklı yerleştirtmiştir. Ahiret hayatında tam bir netlik söz konusu değildir. Sahip olduğu ulûhiyet anlayışı ile din i hayata bir imkân verememektedir. Dini hayatta bağlanma, teslim olma, dua ve tövbe etme gibi dini hayatın temel esaslar yer vermemektedir. Deizmin inandığı Tanrı; ilim kudret adalet ve merhamet gibi sıfatlara sahip değildir. Âdeta insanlığı salt aklın kıskacına mahkûm etmiştir. Hiç bir şeye müdahale etmen bir aşkın bir Tanrı tasavvurunu benimsemiştir. Batı düşünce tarihi boyunca gerilimi en fazla hissedilen

alanların başında din-bilim ilişkisi gelmektedir. Kaba bir tasvirle Antik dönemde aklın, Ortaçağda kiliseyle temsil edilen dinin ve Modern dönemde yeniden aklın baskın geldiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Adres Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 2009.

Ahmet Cevizci, Aydınlanma Felsefesi Tarihi, Asa Kitabevi, İstanbul 2007.

Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Ahmet Cevizci. "Deizm", Felsefe Sözlüğü, Paradigma. Yay. İstanbul 1999.

Aydın Topaloğlu, Teizm ya da Ateizm: Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları, Furkan Yayınları, İstanbul 2001.

Cafer Sadık Yaran, Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları Ensar Yayınları, İstanbul 2011.

Charles Hartshorne, Man's Vision of God, Archon Books, Hamden Connecticut 1964.

Dorman, M. Emre, Deizm ve Eleştirisi Tarihsel ve Teolojik Bir Yaklaşım, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

Durmuş Hocaoğlu, Laisizmden Milli Sekülerizme Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi, Selçuk Yayınları, Ankara, 1995.

Düzgün, Şaban Ali Düzgün, "Deizm: Öncü İsimler ve Temel Doktrin", Din Karşıtı Çağdaş Akımlar ve Deizm, Editör: Vecihi Sönmez vd., Ensar Neşriyat, Van, 2017, ss. 3-13.

Emile Boutroux, Çağdaş Felsefede İlim ve Din, M. E.B. çev. Hasan Katipoğlu, İstanbul, 1988.

Erdem, Hüsamettin, "Deizm", DİA, İstanbul, 1994, 9/109.

İzzet Er, "Sosyal Bilimlerde ve İslam'da Din Anlayışı", Uludağ Ünv. İlahiyat Fak. Dergisi, sayı:7, cilt: 7, 1998,s s. 1-12.

J. J. C Smart ve J. J. Haldane, Atheism and Theism:Great Debates in Philosophy, Blackwell, 2002.

Mahsun Aytepe, Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi Yıl 3, Cilt 3, Sayı 1, Bahar 2017, ss.113-136.

Mehmet S. Aydın, Din Felsefesi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2007.

Mehmet Sait Reçber, Tanrı: Tasavvurları, Sıfatları ve Delilleri, Din ve Ahlak Felsefesi, Editör Recep

Metin Yasa, Panenteizmin Tarihsel Ardalanı Üzerine, Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 18-19.ss.139-146.Samsun 2005.

Murtaza Korlaelçi, Pantezim Vadet-i Vucut mudur? Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı. 3 yıl 1992.

Musa Kazım Arıcan, Din Felsefesi Ulûhiyet Anlayışları, Garafiker Yayınları, Ed. Recep Kılıç, Mehmet

Peterson M . Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş, Çev. Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul 2006.

Randall-Buchler, Felsefeye Giriş,(Çev. Ahmet Arslan),Bigbang Yayınları Ankara 2018.

Recep Kılıç, Ankuzem, Ankara 2009.

S. G. Hefelbower, "Deism Historically Defined", The American Journal ofTheory, 24/2, 1920.

S. M.Nakib el-Attas, İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi,(Çev. Mahmud Erol Kılıç),İnsan Yayınları, 2019.

Ş. Teoman Duralı, Felsefe-Bilimin Düşünce Biçimi Sorun Nedir, Dergâh Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2011.

Şaban Ali Düzgün, "Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar", Kelam Araştırmaları, 4:14 (2006), ss. 51-62.

Şadi Can Saruhan-Ata Özdemirci, Bilim, Felsefe ve Metodoloji, Beta Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2013, Tan, 52:1 (2011).

Tlıomas Paine, The Age of Reason, Luxembourg, 1794.

Voltaire, Felsefe Sözlüğü, (çev: Lütfi Ay), M .E.B. Yayınları, İstanbul, 2001.

Wood, Allen W., "Kant'ın Deizmi", (Çev.,Necmettin Tan), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52:1(2011), ss. 327-347

CODING, SOFTWARE AND PROGRAMMED WORK REJECT EVOLUTION

KODLAMA, YAZILIM VE PROGRAMLI ÇALIŞMA EVRİMİN (BİRBİRİNE DÖNÜŞÜM) OLAMAYACAĞINI ORTAYA KOYUYOR

Prof. Dr. Murat ÜNAL, Doç.Dr. Fevzi ÖZGÖKÇE
Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, 65080, Van-Turkey
E-mail: muratunal@yyu.edu.tr

ABSTRACT

It is recognized in all areas of science that a presence must be programmed, planned and written before it comes into the body. The life program must be written in order for each creature to have and maintain its unique vitality. This program should be written considering all the relations of the parts, and should be suitable for all individuals of that species, strictly to all working principles, from habitat to feeding, movement to reproduction, from the immediate environment to the distant environment. Therefore, for the creation of a living thing, it is as clear as the day that it must be done by a scientist who sees the living thing, determines its place in the whole, who controls the whole, and knows the relations of the parts with the whole. The evolution from the simple to the complexity proposed by the view of evolution or from one cell to multiple cells is completely contradictory to coding and programming. The coding, software and program of a single-celled organism cannot be used for the survival of a multi-celled organism. If there was no programming and software by the knowledge and power, matter and life would be uncontrollably condemned to disorder and all harmony with the piece would be eliminated. Because the atomic and subatomic particles defined as the building blocks of matter are the same in all substances. However, some of the living things consist of a single cell and a few cells. If we look at their duties within the ecosystem; some live in thousands of degrees Celsius while others live in hundreds of degrees Celsius. Some live thousands of meters at the bottom of the sea, while others live thousands of meters high in the mountains. Some of them work to re-enter the system by disintegrating faeces and waste materials into the building blocks in sewers, while others play a role in keeping the bird healthy by traveling around the world between the wings of migratory birds. This division of duties and separation can only be done by someone who knows these ecological conditions. They prove a creator who knows their relationship with each other and their knowledge, which encompasses all living things, appreciates a destiny, and writes that destiny with the molecules of information transport, called DNA, by the number of living things.

Keywords: Coding, Software, Design, Programmed work, Evolution, Creation.

ÖZET

Bir mevcudun vücuda gelmeden önce programlanması, planlanması ve yazılması gerektiği bilimin her alanında kabul edilmektedir. Her bir canlının nevi şahsına münhasır hayatiyetinin olabilmesi ve devam etmesi için hayat programının yazılması

gerekmektedir. Bu programın ise, parça bütün ilişkilerinin göz önüne alınarak yazılması, habitatatından beslenmesine, hareketinden üremesine, yakın çevresinden uzak çevresine kadar olan tüm çalışma prensiplerine harfiyen o türün tüm bireylerinde de uygun halde olması gerekmektedir. Dolayısıyla bir canlının meydana gelmesi için canlıyı gören, bütün içindeki yerini tayin eden, bütüne hâkim olan, parçaların bütün ile münasebetlerini bilir bir ilim sahibi tarafından yapılması gerektiği gün gibi aşikârdır. Evrim görüşünün ileri sürdüğü basitten karmaşığa veya bir hücreliden çok hücreliye doğru geçiş tamamen kodlama ve programlama ile ters düşmektedir. Çok hücreli bir canlının yaşamı için tek hücreli bir canlının kodlama, yazılım ve programı kullanılamayacaktır. Eğer bir ilim ve kudret sahibi tarafından programlama ve yazılım olmasaydı madde ve hayat kontrolsüzce düzensizliğe mahkûm olacak ve parça ile bütün uyumu ortadan kalkacaktı. Çünkü maddenin yapı taşı olarak tanımlanan atom ve atom altı parçacıklar tüm maddelerde aynıdır. Ancak canlıların bir kısmı tek bir hücreden bir kısmı çok sayıda hücreden ibarettir. Ekosistem içerisinde görevlerine bakacak olursak; bazıları binlerce santigrat derece sıcakta yaşarken bazıları yüzlerce santigrat derece soğukta yaşamaktadır. Bazıları binler metre deniz dibinde yaşarken bazıları binlerce metre yüksek dağ başlarında yaşamaktadır. Bazıları kanalizasyonlarda dışkı ve atık maddeleri yapıtaşlarına parçalayarak sisteme tekrar katılımı için çalışmakta; bazıları ise, göçmen kuşların kanatlarının arasında dünyayı gezerek kuşun sağlıklı kalmasında rol oynamaktadır. Bu görev taksimi ve ayrımı, ancak bu ekolojik şartları bilen biri tarafından yapılabilir. Bilgisi tüm canlıları kapsayan, onların birbiri ve bütün ile olan münasebetini bilen, onlara bir kader takdir eden ve bu kaderi içlerine DNA denen bilgi taşıma molekülleri ile yazan, kodlayan bir yaratıcıyı canlılar sayısınca ispat etmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Kodlama, Yazılım, Tasarım, Programlı çalışma, Evrim, Yaratılış.

GİRİŞ

İnsanlığın ulaştığı çağımız elektronik ve bilgi teknolojileri tüm oluşumların bilgi tabanlı olduğu, yönetilebileceğini, programlanabileceğini ve bir yazılımının bulunduğunu ortaya koymaktadır. Anaokulundan, İlkokula, Orta, Lise, Lisans eğitimine kadar ve ilerisinde üretim ve tasarım işlerine kadar her yaş ve konum ve meslekte bu temel üzerine hayatımız kurgulanmaktadır. Bunu şu şekilde ifade edebiliriz. Bir mevcut vücuda gelmeden önce mutlaka yazılması gerekmektedir. Dolayısı ile yazılmayan, önceden tasarlanmayan, programlanmayan bir mevcudun vücuda gelmesi mümkün değildir. Günümüzde kodlama ve STEM (Fen Teknoloji Mühendislik ve Matematik) (MEB 2016) olarak tanımlanan eğitim yaklaşımında da hedeflenen; öğrencinin yeni bir ürün tasarlaması onu bilgisayara kodlaması ve bu kodların kontrolünde ürünün ortaya çıkması hedeflenmektedir. Bu da göstermektedir ki önce tasarım, yazılım daha sonra ürün aşamasına geçildiğini göstermektedir. Bu temel gerçeğe bir örnekte inşaat

mühendisliğinden verecek olursak önce bir inşaatın plan ve projesi kabul edilmekte daha sonra bu plan ve projeye göre adım adım inşaat aşamaları gerçekleştirmektedir. Yani önce planlama daha sonra inşaa olarak gerçekleşmektedir. Evrimcilerin idaa ettikleri gibi canlı tesadüf ve doğa elinde şekillenmemekte önce planlanması gerekmektedir. Kaldı ki çok basit bir binanın yapımından bir gökdelenin yapımına kadar tüm yapılarda önce zemine uygun bir mimari proje hazırlanmaktadır. Bunun yanında bu mimari projeye uygun statik, elektrik, mekanik ve diğer projeler hazırlanmaktadır. Tüm bu projeler eksiksiz bir şekilde tam uyumlu çalışırsa ve en ufak bir sorun çıkmaz ise akabinde uygulamaya geçilerek tüm bu farklı uzmanlık gerektiren projelere göre inşaat yapılmakta ve inşaatın her aşamasında yapı kontrol tarafından denetlenmektedir.

Canlılar aleminde yazılım, programlama ve kodlama en küçük canlı olarak bilinen canlı veya cansız mı olduğu tartışma konusu olan virüslerde bile bulunmaktadır (Tatlı, 2019). Dolayısı ile canlıların ortak bir özelliği olarak içerisinde bir yazılımın bir programın yani yönetici moleküller olarak adlandırılan RNA (Ribo Nükleik Asit) veya DNA (Deoksiribo Nükleik Asit) bulunmaktadır. Bu nükleik asitler belirli bir düzen içinde hareket ettirilerek canlının hayatta kalması, üremesi, gelişmesi ve yaşamını devam ettirebilmesi için kullanılmaktadır. Bundan dolayı herbir canlının belirli bir kodlama, yazılım ve program üzerine hareket ettiğini söyleyebiliriz. Bu durum Evrim görüşünü yani canlıların birbirine dönüşüm ile günümüze geleceği görüşünü temelden ortadan kaldırmaktadır. Çünkü birbirine dönüşüm programlı çalışmaya kodlamaya taban tabana zıttır. Belirli bir kod ve program üzerine canlılığını devam ederken bu programı iptal edip kendi kendini yazması imkansızdır. Dolayısı ile herbir canlı ilk yaratıldığı kod ve program üzerine yaşamını sürdürmektedir. Bir canlının genetik kodunun elverdiği sınıra kadar varyasyon göstermesi onun genetik çeşitlenme potansiyelini göstermektedir. Bu sınır zorlanarak başka bir programa geçişi mümkün değildir. Özellikle birbirine dönüşümü savunan görüş varyasyonları genetik olmayan modifikasyonları nazara vererek sanki genetik yazılımın çevre ile etkileşime girerek değişebileceğini ileri sürmektedirler. Özellikle son yıllarda Moleküler Biyolojide ve Biyoteknolojide meydana gelen gelişmeler. Bir canlının genetik yazılımı üzerinde bazı gen gruplarının değiştirilerek trans

genetik olarak adlandırılan (GDO) genetiği değiştirilmiş organizmalar üzerinde durulmuş ve birçok farklı karakter bu yazılımlar arasında aktarımı sağlanmıştır. Anca bu durum ancak laboratuvar ortamında ve türün tür olma özelliğini değiştirmeyecek karakterleri üzerinde olabilmektedir. Burada da bu alanda bir ilim ve bilgi sahiplerinin öğrenmiş oldukları genom üzerinde yapılan çıkarma ve eklemelerden ibaret olup, canlı türünün çevre şartlarına dayanıklı veya haşereler karşı dayanıklı başka bir canlının genomundan alınıp aynı amaç için diğer canlıya aktarılmaktadır.

Canlıların çeşitliliğini kural koyarak araştıran sistematikçi ve taksonomistler. Canlıların kendilerine ait özel yazılımlarda olduğu kabullenerek artık filogenetik ortak ata araştırmalardansa biyosistematik denen canlıyı birçok özelliği ile tanımlayan bir bakış açısını benimsemişlerdir (Biosistematik 2011). Böylece bilimi bir noktada birleşmeye zorlamaktansa herbir noktanın kendine ait özellikleri olduğu ve bu özelliklerin ona özel kimlik kazandırdığı ve canlılığının devamı için olmazsa olmaz olduğu ve canlı çeşitliliğinin bu özel durumlarının birbiri ile benzeyip benzememesi durumuna göre sınıflandırması gerektiği vurgulamaktadır.

Günlük hayatımızda kullandığımız birçok alet kodlama ilkeleri ile çalışmakta ve mekatronik denen makinanın ve elektroniğin uyumu ile vücuda gelmektedir. Makinanın elektronik kontrolü ancak onun ile ilgili yazılımının yüklendiği ve devrelerin ve ana kumanda merkezinin bulunduğu ana kart ile mümkün olmaktadır. Örneğin çamaşır makinamızı kısa programa ayarladığımızda aslında makinaya onun dilinde yazılımının verdiği komutlar çerçevesinde çamaşırın nasıl yıkayacağını kodlamaktayız. Dolayısıyla kodlama sonucunda yazılım içerisindeki yıkama hamleleri makinanın mekanik kısmını harekete geçirmekte ve karşımıza çamaşırlar temiz olarak çıkmaktadır. Çamaşırların makinanın mekanik ve elektronik kısımları kısa programı düşünüp yazdı sonrada sizin komutunuzla çalıştı demek; bir canlının hayati fonksiyonlarını maddelerle birlikte düşündü sonrada çevrenin kodlaması ile yaptı demek ile aynı anlama gelmektedir. Ancak bunun akıldan uzak olduğu her şeyi ilmi ile bilen ve idare eden bir zatın her bir canlının hayatını ve hayatının sonuna kadar başından geçebilecek olayları, çevre değişkenlerine karşı nasıl cevap verebileceğini yazan birisi ancak bu düzeni ortaya koyabilir.

Örneğin bir kitap kağıttan, mürekkepten ve içindeki bilgiden oluşur. Kağıt ve mürekkep maddesel bir şeydir, ancak kitabın içindeki bilgi maddesel değildir. Eğer bir madde bilgi içeriyorsa, o zaman o madde, söz konusu bilgiye sahip olan bir akıl tarafından düzenlenmiştir, kodlanmıştır. Örneğin, her kitaptaki bilginin kaynağı, o kitabı yazmış olan yazarın bilgisinden anlaşılacak bir dilde bir nevi kodlarıdır. Kaldı ki canlardaki bu kodlar sürekli açılıp kapanarak yaşam için gerekli organik moleküllerin sentezini aktif olarak gerçekleştirmektedir. Canlıların DNA'larındaki son derece kapsamlı bu bilgi sürekli belli enzimatik reaksiyonlar ile okunmaktadır. DNA'daki bilgi, kesinlikle tesadüfen, rastgele oluşamaz, ancak ve ancak üstün bir aklın ve sonsuz bir ilmin eseridir. Tüm canlılardaki bu yönetici moleküller olağanüstü bilgi, materyalist evrimi çökertirken, alemlerin Rabbi olan Allah'ın apaçık varlığına ve birliğine sayısız deliller sunmaktadır.

Hem her şeyin evveline ve âhirine bakıyoruz; hususan zîhayat nevinde görüyoruz ki: Başlangıçları, asılları, kökleri, hem meyveleri ve neticeleri öyle bir tarzdadır ki, güya tohumları, asılları birer tarife, birer program şeklinde, bütün o mevcudun cihazatını tazammun ediyor. Ve neticesinde ve meyvesinde, yine bütün o zîhayatın mânâsı süzülüp onda tecemmu eder, tarihçe-i hayatını ona bırakır. Güya onun aslı olan çekirdeği, desâtir-i icadiyesinin bir mecmuasıdır. Ve meyvesi ve semeresi ise, evâmir-i icadiyesinin bir fihristesi hükmünde görüyoruz. İşte bütün mevcudat, böyle evveline dikkat ettikçe bir ilmin tarifenamesi ve âhirine dikkat ettikçe bir Sâni'in planı ve beyannamesi ve zahirine baktıkça bir Fâil-i Muhtar'ın ve Mürîd'in gayet sanatlı ve tenasüplü bir hulle-i sanatı ve bâtınına baktıkça bir Kadîr'in gayet muntazam bir makinesini müşahede ediyoruz (Nursi, 1991). Örneğin burada bir tohumlu bitkiyi ele alacak olsak; tüm vejetatif ve generatif organlarındaki genetik bilginin daha önce tohumlarındaki embiryonun DNA’sında bir program şeklinde yazdırıldığı ve daha sonra uygun ortamda çimlenen ve gelişen bu tohumdan bitkinin tüm organları mevcut genetik bilgiye uygun olarak mevcut ekolojik şartlar altında gelişerek aynı tür bitki oluşturmaktadır.

SONUÇ OLARAK

Bilimsel kanunlardan söz ediyorsak "kâinattaki düzenliliği" en baştan bir realite olarak kabul ediyoruz demektir. Yani hangi bilimsel alana bakarsak bakalım bir program dahlinde ve kanunlar çerçevesinde işler yapılmaktadır. Örneğin günümüzde akıllı bina ismi verilen ve yapı sistemlerine entegre edilen bilgisayarlar başta güvenlik ve temizlik olmak üzere sıcaklık, hava akışı, enerji tüketimi, rüzgar yükü ve benzeri koşulları algılayıcılarla takip etmeyi ve ancak "önceden programlanması şartıyla" gerekli cevapları oluşturabilmektedirler. Bu da demektir ki günümüz teknolojisi ile dahi mimarlık pratiğinden oldukça farklı işleyecek olan bu süreç için mimarlar, elektronik, malzeme, genetik, bilgisayar mühendisleri ve fizikçilerin bir arada bulunduğu araştırma laboratuvarlarında çok yoğun disiplinler arası çalışma gerektirmektedir. Robotik bilimi, bilgisayarların hızlanması ve kapasitelerinin artmasıyla hızla gelişmekte olan, elektronik ve mekanik gibi birden fazla alanı kapsayan bir alandır. Bir robot içerisinde sistemin çalışmasını sağlayan algoritmaların tasarımcı tarafından girildiği bir kontrol ünitesi, motorlar ve mekanik aksamlar yer alır, yoksa rastgele veya tesadüfen olacak işler değildir.

Tabiat kanunlarının dış dünyada maddî varlıkları, plan ve programlayıcısı yoktur, ancak zerreden kürelere kadar yaratılan her şey Allah'ın ilminde vardır ve kudretinin işlemesiyle icra edilirler. Milyarlarca yıldır aynı nizam, kanun ve süreklilik gösterir ki atomun hareketinden güneşin ve dünyanın hareketine, DNA sarmalının işleyişinden beyin ve kalbin çalışmasında hepsinin belli kanunlar, prensipler dahilinde belirli plan ve programlara bağlı olarak çalıştıkları günümüzde ilmen tespit edilmiştir.

Kısacası; bir kanun varsa, elbette bir yasama, yargı ve bir yürütme de vardır. Devletlerin mevcut düzenlerini sadece iyi yapılmış kanunlara verilemez, asıl olan o kanunları iyi bir yürütme iradesi ve iktidarın da olmasıdır. Elbette, devletleri kanunlar yönetmez, devletler kanunlarla yönetilirler. İyi stratejiler zafer kazanmaz, ancak iyi stratejilerin uygulanmasıyla zaferler kazanılır.

KAYNAKLAR

Biosistematic 2011. 12th Annual Meeting of the Society of Biological Systematics. 21-27 February 2011. Berlin. Opening speech oral note.

MEB. 2016. STEM eğitim raporu. s.82.

Nursi, Bediüzzaman, S., *Mektubat*. Envar Neşriyat. İstanbul, 1991, s.230.

COULD CONSCIOUSNESS BE EXPLAINED WITH EVOLUTION THEORY?

BİLİNÇ EVRİM TEORİSİ İLE AÇIKLANABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Sefa SAYGILI
Psikiyatrist, FSMVÜ Psikoloji Bölüm Başkanı, Akdeniz Cad. Battalgazi Sok. Sağlık Apt. No:19/1
Akşemsettin Mah. Fatih İSTANBUL
E-posta: sefasaygili@hotmail.com

ABSTRACT

Our brain consists of neuron and glia cells. Cells are made up with atoms in all humans. However every human being different with his/her own emotions, thinking, and free will. So what make humans a complicated, and unique mechanism, a miracle? How can matter creates consciousness, mind, reason? How can a group of cells in our skull become consciouss on itself? Religions explains this phenomenon with soul, while materialists says "Even though we cannot understand it now, science will resolve this problem" But still it cant be understood. Famous Scientist Dr Donald D. Hoffman tried to find an answer to this problem. He clamis that the only thing in universe is Consciousness. Space, time, matter and all other things are came from consciousness, and can be known only since consciousness.In his words, theories like IT theory, neurobiology, neural darwinism, separalist mechanisms, quantum effects or functional organizations do not even close to standarts of scientific theories and can not explain this phenomonen. He says that, "Brains and neural connections do not create consciousness, but consciousness does struct brain." So we can say that, it is not that brain creates consiousness, it is the other way around. So because we can not still understand consciousness, we can not understand soul yet. Also Darwin himself said that; "Evolution can never explain the reason of why some neural processes create consiousness and some do not."An American biologist, Emerson Pugh writes; "If our brain would be simple that we can understand it, we would be so simple that we could not understand it".So it can be said that, human brain can never understand itself, the human brain so well and completely.

Keywords: *Brain, Consciousness, Evolution, Theory*

ÖZET

Beynimiz nöron ve glia hücrelerinden oluşur. Hücreler ise atomlardan meydana gelir. Üstelik bütün insanlarda böyledir. Ancak her insan duygu ve düşünceleriyle, hür iradesiyle, kendine has davranış biçimiyle farklıdır. O halde insanı komplike bir eşsiz mekanizma yani mucize yapan nedir? Nasıl maddeden zihin, akıl, bilinç gibi mana ortaya çıkıyor? Kafatasımızın içindeki o hücre yığını nasıl olur da bilinçli olabilir? Dinlerin ruh dediği bu varlık için materyalistler, "*Şimdi anlayamıyorsak da ileride bilim çözecektir"* dese de anlaşılmasında bir arpa boyu yol alınmamıştır. İşte ünlü bilim insanı Prof. Dr. Donald D. Hoffman bu önemli soruya cevap aramış. Ona göre evrende var olan tek şey bilinç ve muhtevasıdır. Uzay, zaman, madde ve alanların varlıkları hep bilince dayalı yani bilinç sayesinde bilinebilen daha önemsiz şeylerdir. Bilişim teorisi, karmaşıklık,

nörobiyoloji, nöral Darwinizm, ayrımcı mekanizmalar, kuantum etkiler ya da işlevsel organizasyon gibi ancak öneri olabilecek iddiaların hiçbirinin bilimsel teorinin en küçük standartlarını bile karşılamadığını; yani nicel duyarlık ve yenilikçi tahmini tutturmanın yanına bile yaklaşamadığını söylüyor. Hoffman'a göre, *"Bilinçliliğe neden olan şey ne beyindir, ne de sinirsel bağlantılardır; aksine, beyni yapılandıran şey bilinçtir."* Yani bilincin sebebi beyin değildir, aksine bilinç beyni yapılandıran, onun üstünde bir hakikattir. Ve bilinci açıklamak ve anlamak hususunda henüz bir gelişme yoktur; bilincin diğer bir deyişle ruhun anlaşılması da mümkün görünmemektedir. Zaten evrim teorisinin sahibi Charles Darwin de bu gerçeği şu sözüyle itiraf etmiştir: *"Evrim, bazı beyinsel süreçlerin neden bilinç üretip bazılarının neden üretemediğini hiçbir zaman açıklayamayacak."*Amerikalı biyolog Emerson Pugh şöyle yazmıştır: *"Beynimiz onu anlayabileceğimiz kadar basit olsaydı, biz o kadar basit olurduk ki onu anlayamazdık."* Pugh ve diğer düşünürler mantık bakımından haklıdırlar. İnsan beyni, kendini yani insan beynini hiçbir zaman tam olarak anlayamayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyin, Bilinç, Evrim, Teori.

GİRİŞ

Beyin bedenimizin yöneticisi ve kontrol üssüdür. Davranışlarımızın, duygularımızın, düşüncelerimizin kaynağı beynimizdir. Kafatasımızın içinde peltemsi yapısıyla 1300-1400 gram gelen beyin, sinir sistemimizin merkezidir.

Beynimiz beden ağırlığımızın % 2'sini oluşturur. Ancak tüm enerji sarfiyatımızın % 20'sini beyin kullanır.

Etrafındaki 3 tabaka halinde bulunan beyin zarı ve dışta kemikten yapılmış kafatası, beynimize harika bir koruma sağlar. Beyin, kafatasının içinde muhallebi kıvamındadır ve beyin omurilik sıvısı içinde yüzer. Böylece ağırlığı 1400 gramdan 50 grama kadar düşer.

Beynimizde 100 milyar nöron (sinir hücresi) vardır ve her nöron 1.000 ilâ 10.000 farklı nöronla bağlantı halindedir. Bu nöronların birleştiği noktalara sinaps adı verilir. Bu noktalar bilgi alışverişinin yapıldığı yerlerdir. Beyin aktivitesinin muhtemel kombinasyonları yani birleşimleri ise akıllara durgunluk verecek kadar çok sayıdadır. Öyle ki beynin 1 mm küplük kısmında bulunan sinaps sayısı bir milyarı bulur.

Beynimizdeki hücrelerin ancak % 10'u nöronlardan oluşur, geri kalan % 90'ı ise glia hücreleridir. Glia hücrelerinin ne işe yaradığı yakınlarda anlaşılmaya başlanmıştır. Bu hücreler nöronları sarar, bir arada tutarlar. Nöronlara besin ve oksijen sağlarlar, onları

tehdit eden tehlikeleri (patojenleri) imha ederler. Ölü nöronları kaldırırlar. Yine sinir iletiminde de rolleri olduğu görülmüştür.

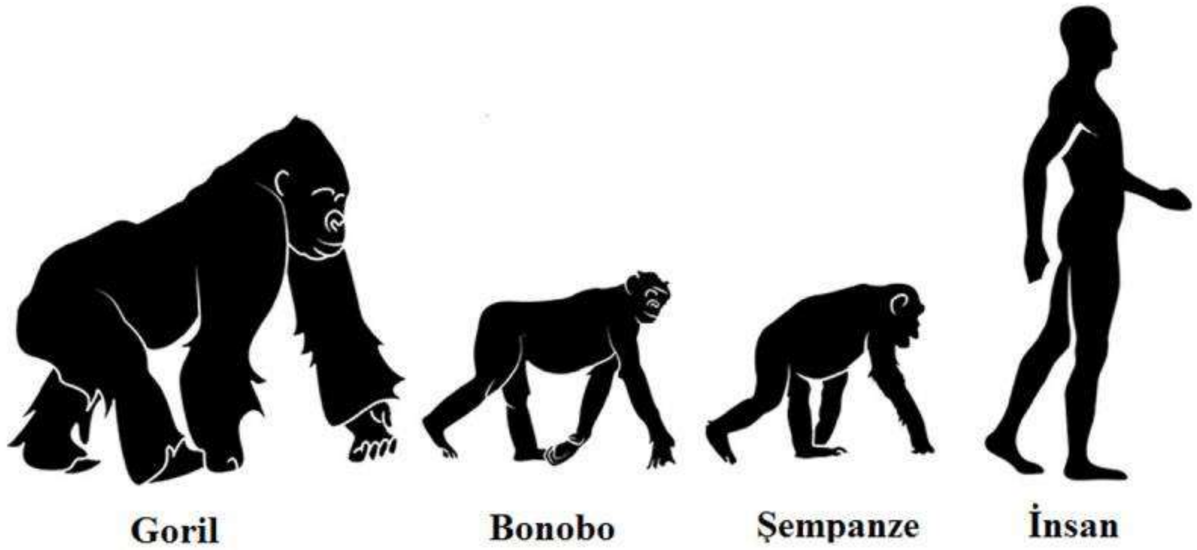
Şaşırtıcı hususlar

- Beyine uzuvlardan gelen mesajların hızı saatte 580 km'dir. Ayakucundan başa uyarının ulaşması 1/100 saniyede olmaktadır.
- Bir mesajın hangi nöronlar arasında iletileceğini bilmesi, bunun hiç yanlışlık olmadan gerçekleşmesi de yine şaşırtıcıdır.
- Her beyin hücresi saniyede yüzlerce hatta binlerce sinyal alabilmektedir.
- Beyin hücreleri en az 100 trilyon bilgiyi muhafaza edebilirler. Her saniyede 1 katrilyon sinyal veya bağlantı gerçekleşir.
- Beyin yapısı kıvrımlıdır. Bu da az yer kaplamasını sağlar. Açılıp düzleştirildiği takdirde 2 bin cm kareden fazla yer kapladığı görülür.
- Beynimiz 25 milyon cilt kitaba eşit bilgiyi (2,5 trilyon kelime) içinde barındırabilmektedir.
- Dünyanın en hızlı bilgisayarı saniyede 10 üzeri 9 hızla işlem yaptığı halde insan beyni 10 üzeri 15 hızla işlem yapar.
- İnsan beyni bir mühendislik şaheseridir aynı zamanda. Az yer kaplayan, özlü, güçlü ve sürekli değişebilen, kendini güncelleyebilen, milyarlarca bilgiyi aynı anda işleyebilme becerisine sahip canlı bir bilgisayardır.
- İnsan beynindeki müthiş organizasyon şaşırtıcıdır. 100 milyar nöron arasında karmaşa olmadan gerçekleşen mükemmel düzenlemenin, farkına bile varamadığımız muhteşem organizasyonun nasıl olduğu muammadır.

İnsan beyni, gerçekten müthiş karmaşık ve hayranlık veren esrar dolu bir organımızdır. Beynin gördüğü fonksiyonların tümünü yapan bir bilgisayar üretilmeye kalksa, herhalde yerküremizin birkaç katı büyüklüğünde olması gerekecekti.

Böylesine karmaşık bir sistem nasıl oluşturulabildi? Bir sürü deneme yanılmalardan sonra bir rastlantı işi miydi bu? Bu konuda en saçma ve mantıksız teori bu olmalıdır. Bir bilgisayarın ancak programlandıktan sonra çalışabileceği, herkesin bildiği sıradan bir

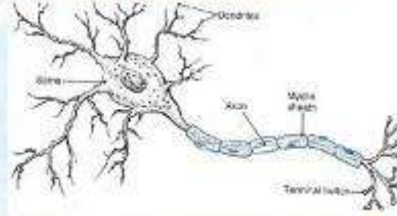
bilgidir. Programlayan, yani sistemin işlemesi için gerekli bilgiyi sağlayan bir zihnin varlığının muhakkak gerektiği kabul edilir.

Evrimcilerin görüşü

Bilindiği gibi Darwinciler, insanın maymundan *"evrimleştiğini"* yani tesadüfen ve mutasyonlar sonucu ortaya çıktığını ileri sürerler. Yetişkin bir erkek şempanzenin 400, gorilin beyni 540 gramdır. Diğer maymun türlerinin beyni daha da küçüktür, ama onların bedenleri de ufaktır. Yetişkin insanda erkek beyni 1400 gramken bedeni erkek gorilinkinden daha küçüktür. Sadece beyin değil, beyin fonksiyonuyla ilgili olan korteksin (kabuk kısmı) insanda daha kıvrımlı (büklümlü) olduğu dikkati çeker. Dolayısıyla da, izafi küçük bir kafatasının sınırlarına saygılı kalırken yüzey alanı büyüyebilmiştir. Düzleştirildiğinde şempanzeninki standart bir dosya kâğıdı boyutlarındayken, insan beyni dört kat daha büyüktür. Beyin kabuğunun tüm yüzey alanı, içeriye doğru giren kıvrımlar dâhil, açılıp düzenlenirse 2000 santimetrekareden fazla yer kaplar. Demek ki, vücudu ufak olmasına rağmen insan beyni kütle olarak maymununkinden üç kat, korteks alanı olarak dört kat daha büyüktür. Sadece bu dış katmandaki nöronlar arasındaki bağlantıları, saniyede bir bağlantı olarak saymaya çalışsak, bu işlem 32 milyon yıl sürecektir.

Bazı canlılarda bulunan nöron sayıları
İnsan beyni: 100 milyar
Maymun: 10 milyar
Fare: 5 milyar
Sinek: 100.000

Sağlıklı bir yetişkinin beynindeki nöron miktarı ile 2 yaşındaki bir çocuğun beynindeki nöron miktarı aynıdır.

Şimdi evrimcilere sorular:

*Niçin ve nasıl beyin böyle büyüdü ve gelişti?

*540 gramdan 1400 grama sıçrama nasıl oldu?

*Arada olması gereken binlerce canlı türü şu an yeryüzünde niye yok? *Gezegenimizde yaklaşık 1,5 milyon hayvan türü yaşamasını sürdürmesine rağmen bunların hepsi niçin garip bir şekilde kayboldu? Niçin hiçbirinin fosiline rastlanmıyor?

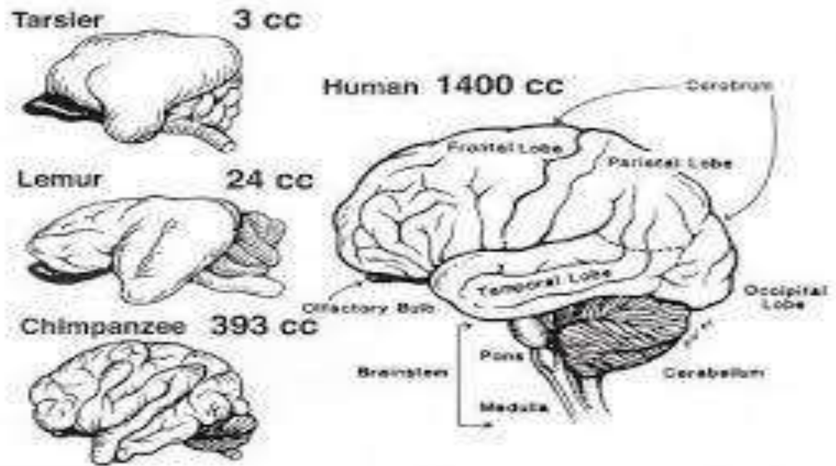
Evrimciler bu ve benzeri sualleri geçiştiriyorlar. Ünlü Darwinci Richard Leakey, bu sorulara "*en ufak bir fikrim yok*" şeklinde cevap vermiştir**(1).**

Önemli bir nokta daha var: Beyinden zihne geçiş, nöron artışında gerçekleşen niceliksel bir gelişimden ibaret değildir, olayın bir de niteliksel bir değişim olma yönü vardır. Zihin kendimize ilişkin deneyimlerde; görme, işitme ve koku almada, içeri giren şeyleri canlandırmada etkindir. Bunlar bilgi edinmeden tamamen farklı olan şeylerdir.

Saygın Nature dergisinin eski şef editörü Sir John Maddox bilinçliliğimize ilişkin bilgilerimizi Scientific American Aralık 1999 tarihli sayısında yayınlanan bir makalesinde şöyle özetlemişti:

"Hiç kimse kararların nasıl alındığını veya hayal gücünün nasıl serbest bırakıldığını bilmiyor. Bilinçliliğin meydana geldiği ya da nasıl tanımlanması gerektiği de aynı derecede kafa karıştırıcıdır. Geçen yüzyılda nörobilimde kaydedilen göz alıcı başarılara rağmen, kognitif işleyişleri anlamaktan bundan yüzyıl önce olduğu kadar uzağız."

Bir zihin üzerine düşünmek için bir beyne ihtiyaç duymamıza karşılık, beyni inceleyerek zihne ulaşmamız hiç mümkün görülmemektedir. Bu yüzden Tanrı'nın Saklı Yüzü adlı harika kitabın yazarı Gerald C. Schroeder: "Bazen, indirgemeci eğilimlerimizi bir kenara bırakıp, parçaların toplama eşit olamayabileceğinin farkına varmamız gerekir. Bilinçlilik de evrenimizin indirgenemez öğelerinden biridir. Bilinçli zihin mistik değil ama metafizikseldir, yani fiziksel olanın dışındadır" demektedir.

Şekil: İnsanın ve bazı hayvanların beyin büyüklükleri

Darwin'in görüşü

Peki, böylesine mükemmel bir organ evrimcilerin iddia ettiği gibi tek hücreli canlıdan tesadüfen meydana gelebilir mi? Soruyu Darwin cevaplasın:

"Tanrının varlığı hakkında hislere değil akla bağlı bir başka nokta da, çok önemli bir konu olarak beni etkiliyor. Bu muazzam ve harikulade kâinatı, çok geriye ve çok ileriye bakabilme kabiliyeti bulunan insan da dâhil olmak üzere, kör tesadüf veya zaruretin eseri olarak görmek çok güç, hatta imkânsızdır. Böyle düşününce bir dereceye kadar insanınkine benzeyen zihin sahibi bir ilk sebep aramak zorunda kalıyorum; bu bakımdan ateist sayılamam. Hatırladığıma göre, Türlerin Kökeni'ni yazdığım zaman bu inanç bende çok kuvvetliydi. O tarihten beri yavaş yavaş ve birçok dalgalanmalarla zayıfladı.

Ama bu yeni şekilde de şu şüphe ortaya çıkıyor: Fakat benim tamamıyla inandığıma göre, en aşağı hayvanlarınki kadar basit bir zihinden çıkmış olan bir akla, böyle büyük bir sonuç çıkardığı zaman, güvenilebilir mi?

Böyle karmaşık meselelere en ufak ışık tuttuğumu dahi iddia edemem. Her şeyin başlangıcındaki sır, bizim için çözülemez bir halde duruyor.”

Darwin sonrası moleküler biyolojideki gelişmeler, hayatın işleyişinin her safhasında görülen muazzam bir kompleksiteyi, karmaşıklığı gözler önüne sermiştir. Buradaki kompleksite oranı o kadar yüksektir ki eğer bunun adım adım oluşturulması için rastlantısal mutasyonlara bel bağlayacak olsaydık, Nobel ödüllü bilim adamı De Duve'un ifade ettiği gibi, “Sonsuzluk bile bunun için yeterli olmazdı.”

Ruhumuz

İşte beynimiz nöron ve glia hücrelerinden oluşur. Hücreler ise atomlardan meydana gelir. Üstelik bütün insanlarda böyledir. Ancak her insan duygu ve düşünceleriyle, hür iradesiyle, kendine has davranış biçimiyle farklıdır. Ayrıca hücrelere indiğinizde moleküller ve atomlarla karşılaşıyoruz. O halde insanı komplike bir eşsiz mekanizma yani mucize yapan nedir? Nasıl maddeden zihin, akıl, bilinç gibi mana ortaya çıkıyor? Kafatasımızın içindeki o vıcık madde yığını nasıl olur da bilinçli olabilir? Bu sorunun cevabı henüz yoktur.

Her insanda madde üzerinde etkide bulunabilen maddi olmayan bir şuurun varlığı söz konusudur. Buna ruh diyoruz. Prof. Dr. Ayhan Songar’ın tarifiyle, “Akıl veya ruhî fonksiyonlar, onun gerisinde beyin, onun üstünde muharrik kuvvet olan Ruh… Beyin onun aleti, ruhî faaliyetler ise onun fonksiyonudur.”

Beynimizin içinde, ışıl ışıl renkli bir dünyayı seyreden, kuş cıvıltılarını dinleyen, gülü koklayan bu ruhtur.

Dinlerin ruh dediği bu varlık için materyalistler, “Şimdi anlayamıyorsak da ileride bilim çözecektir” dese de anlaşılmasında bir arpa boyu yol alınmamıştır.

İşte ünlü bilim insanı Prof. Dr. Donald D. Hoffman bu önemli soruya cevap aramış(*). Ona göre evrende var olan tek şey bilinç ve muhtevasıdır. Uzay, zaman, madde ve alanların varlıkları hep bilince dayalı yani bilinç sayesinde bilinebilen daha önemsiz şeylerdir.

Hoffman en parlak dâhilerin yüzyıllara dayanan çabalarına rağmen bilinç hakkında açıklayıcı bir teori bile olmadığına şaşırmadığını ifade ediyor: “Yani akıldan yoksun madde, enerji ya da alanların nasıl bilinçli yaşantıyı teşkil edebildiklerini veya yaşantıya neden olduklarını açıklayan bir teori yok. Önerilerin hiç biri bilimsel teorinin yanına bile yaklaşmıyor.”

Bilişim teorisi, karmaşıklık, nörobiyoloji, nöral Darwinizm, ayrımcı mekanizmalar, kuantum etkiler ya da işlevsel organizasyon gibi ancak öneri olabilecek iddiaların hiçbirinin bilimsel teorinin en küçük standartlarını bile karşılamadığını; yani nicel duyarlık ve yenilikçi tahmini tutturmanın yanına bile yaklaşamadığını söylüyor.

Hoffman’a göre, “Bilinçliliğe neden olan şey ne beyindir, ne de sinirsel bağlantılardır; aksine, beyni yapılandıran şey bilinçtir.” Yani bilincin sebebi beyin değildir aksine bilinç beyni yapılandıran, onun üstünde bir hakikattir. Ve bilinci açıklamak ve anlamak hususunda henüz bir gelişme yoktur, bilincin diğer deyimle ruhun anlaşılacağı da mümkün görünmemektedir.

Zaten evrim teorisinin sahibi Charles Darwin de bu gerçeği şu sözüyle itiraf etmiştir: “Evrim, bazı beyinsel süreçlerin neden bilinç üretip bazılarının neden üretemediğini hiçbir zaman açıklayamayacak.”

New York Üniversitesi’nden Prof. Dr. Ned Block ise(4), “Zihin-beden problemi öyle eşsiz ki, geçmişteki izahat açıklarını kapamaya yönelik örnekler, hiç de iyimserlik aşılamıyor insana.” demektedir.

Ian Stewart Yaşamın Matematiği adlı kitabında(5); insan beyninin zihin, bilinç ve özgür iradeyle olan ilişkisinin en belirsiz ve anlaşılmaz özellikleri olduğunu söyledikten sonra eklemektedir: “Beynimiz öyle karmaşıktır ki, ironik olarak, o (yani beynimiz) belki de kendisini anlamada yetersiz olabilir.”

Ünlü ruh hekimi Alfred Adler ise, “Hiçbir filozof ve bilim insanı beynin fiziksel ve zihinsel yapıları arasında bir bütünlük kurabilmiş değildir. Şöyle ki sinirsel işlevler ayrıdır, oluşan algı ve duygular apayrı. Algı sinir işlevleri sonucu oluşur, bunu biliyoruz.

Ancak nerede ve nasıl? Ayrıca sinir işlevleri ve algı arasında neden sonuç ilişkisi de tam olarak açığa çıkartılabilmiş değildir" demekte ve eklemektedir: "Psikolojinin çaresiz kaldığı alanlardır bunlar. Arada ilişki olduğu açık ve net biçimde bellidir ancak bu ilişkinin tam olarak nasıl oluştuğu çözülememektedir."

Harvard Üniversitesi'nden Psikoloji Prof. Dr. Daniel Gilbert göre(4): "Bilişsel bilimcilerin çoğu bilincin, kesinlikle bilinçsiz öğelerin (nöronların) birbirleriyle karmaşık etkileşimleri sonucu ortaya çıkan bir fenomen olduğuna inanıyor. Ama bu karmaşık etkileşimin yapısını bir gün anlasak dahi, söz konusu fenomeni ortaya çıkardığını kanıtlayamayacağız."

Görüldüğü gibi her evrimci konuyu saptırmaya kalkmıyor. İngiliz psikolog ve yazar Stuart Sutherlend (1927-1998) Evrensel Psikoloji Sözlüğünde şunları yazdı (6): **"**Bilinçlilik büyüleyici ve tarifi zor bir olgudur; ne olduğunu, ne yaptığını ya da neden evrimleştiğini belirlemek imkânsızdır."

Amerikalı biyolog Emerson Pugh şöyle yazmıştır(7): "Beynimiz onu anlayabileceğimiz kadar basit olsaydı, biz o kadar basit olurduk ki onu anlayamazdık."

Filozof Colin McGinn'in ifadesiyle (8): "Uzun zamandır zihin-beden sorununu çözmek için uğraşıyoruz. En güçlü çabalarımıza karşı inatla direndi. Gizem devam ediyor. Bana kalırsa gizemi çözemeyeceğimizi açık yüreklilikle itiraf etmenin zamanı artık geldi. Fiziksel beyin suyunun nasıl olup da bilinç şarabına döndüğüne dair hala bir fikrimiz yok."

Pugh, McGinn ve diğer düşünürler mantık bakımından haklıdırlar. İnsan beyni, kendini yani insan beynini hiçbir zaman tam olarak anlayamayacaktır.

Kısacası ruh hakkında aynen Kur'an-ı Kerim'de buyrulduğu gibi; "Ey Muhammed! Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh Rabbinin bildiği bir iştir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir." (İsra, 85)

KAYNAKLAR

(1) İnsan Beyni ve Yaşamı. Anthony Smith. İnkılap Y.

(2) Dünyayı Değiştiren Kitaplar. Robert B.Downs. Ötüken Y.

(3) Tanrı'nın Saklı Yüzü. Gerald C. Schroeder. Gelenek Y.

(4) Kanıtı Olmayan Gerçekler. Editör: John Br Brockman. NTV Yayınları, 2010

(5) Yaşamın Matematiği. Ian Stewart. Akılçelen Kitaplar, 2016

(6) Bir Zihin Yaratmak. İnsan Düşüncesinin Esrarı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015

(7) Dünya'nın Tüm Dertleri. Marcus Chown. Domingo Yayıncılık, 2015.

(8) Bilincin Evreni. Maddenin Hayale Dönüşümü. Gerald M. Edelman ve Giolio Tononi. Küre Yayınları, 2019.

CREATION, BIO-INSPIRED and AVIATION

YARATILIŞ, BİYO-İLHAM ve HAVACILIK

Dr. Selcuk EKİCİ[1]
[1]Iğdır University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Aviation, Iğdır TR-76000, Turkey
selcukekici@gmail.com

ABSTRACT

Universe wins humans approval and is the most critical experiential tool to achieve perfection of human. All kinds of designs in nature contain magnificent art and architecture. By observing the animals around the human, those humans that they feel the strength of animal in their bodies and humanity who thinks they can use those powers simulated the simplest animal behaviours and images in nature and came to the present-day civilisations in their journey through history. This study deals with examples of aviation studies inspired by the architecture of creation in known human history. In addition, it is the subject of a comparison of the characteristics of birds that regarded as the most known flight model with human products in line with the capabilities of today's technology.

Keywords: Creation, bio-inspired, aviation

ÖZET

Kâinat, insanın her zaman takdirini kazanmış ve insanın mükemmele ulaşma çabasındaki en önemli deneyimsel araç olmuştur. Doğadaki her türlü tasarım muhteşem bir sanat ve mimariyi içinde barındırır. Çevresindeki hayvanları gözlemleyerek, o hayvanların güçlerini bünyelerinde hissettiklerini ve o güçleri kullanabildiklerini düşünen insanlık, tarihteki yolculuğunda doğadaki en basit hayvan davranışlarını ve görüntülerini taklit etmiş ve günümüz medeniyetlerine kadar gelmiştir. Bu çalışma, bilinen insanlık tarihinde, yaratılışın mimarisinden esinlenerek gerçekleştirilmiş havacılık çalışmalarının örneklerini ele almıştır. Ayrıca günümüz teknolojisinin yetenekleri doğrultusunda, en bilinen uçuş modeli olarak görülen kuşların özelliklerinin, insan ürünleriyle kıyaslamasını konu edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaratılış, biyo-ilham, havacılık.

1. GİRİŞ

İnsan kâinattaki varlığını anlayabildiği evreden itibaren her zaman çevresini hayranlıkla izlemiş ve taklit etmeye çalışmıştır. Doğadaki gözlemleri neticesinde de aşağıdaki soruların cevaplarını hep merak etmiştir.

Doğa göz önünde bulundurulmadan tasarım gerçekleştirilebilir mi?

İnsanoğlu, yaratılıştaki kusursuzluğa uygun bir tasarım gerçekleştirebilecek mi?

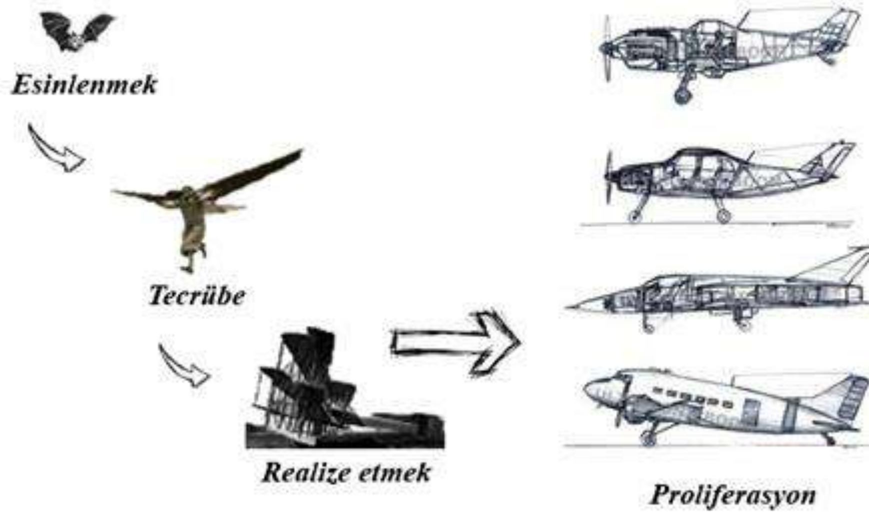
Mühendisler, tasarımcılar ve bilim insanları neden doğa benzetimine önem verir?

Doğa, yaratılıştaki tasarımın en mükemmel örneği midir?

Gerçekleştirilmiş tüm tasarımlarda doğanın rolü nedir?

2. BİYO-İLHAMDA YARATILIŞIN ROLÜ: YARATILIŞ MİMARİSİ

Mühendislerin ve tasarımcıların ortaya koydukları temel karalama olarak adlandırılan eskizlerden başlayarak tüm aşamalarıyla oluşturdukları dizaynlarda, doğadan ilham almak, temel yöntemlerden biri sayılmaktadır (Şekil 1). Kuşların yaratılış mimarisinde sahip oldukları farklılıklar, mühendislerin tasarımlarını gerçekleştirdiği hava araçlarındaki özgün özelliklere dönüşmektedir.

Şekil 1. Havacılık için biyo-ilham süreci.

Doğadan ilham alınarak ortaya koyulmuş tasarımlardan beklenen özellikler; benzerlik sağlanabildiğinde sanki doğadaki yaptığı görevi belirli kabuller altında aynı şekilde yapabileceğidir. Fakat her zaman aynı şekilde sonuçlanmamaktadır. Doğadan ilham alınarak gerçekleştirilmiş tasarımlarda, ilgili dizaynın ne kadar da doğa

benzetimine uygun tasarlanıldığı düşünülse de, yaratılışın gizleri insanoğlu için bugün bile mevcut teknolojinin ışığında tam olarak anlaşılamamıştır.

Günümüzdeki teknolojiyle bile (*uzay çağının tetiklediği; mikroçipler, uydu-haberleşme, yapay zekâ, internet vb.*) kuşların sahip olduğu özelliklerin birçoğuna erişemiyor ve birçoğunu da anlamlandırmakta zorlanıyoruz. Yani kuşlar, gelişen teknolojiye rağmen havacılık sektörünün sahip olmadığı pek çok özelliğe sahiptir. Kuşların yaratılış mimarisinde sahip olduğu fakat bizim şu anki teknolojiyi kullanarak bile ulaşamadığımız bazı özellikler aşağıda sıralanmıştır.

- Özel tüyler aracılığı ile kanat yapısı değiştirebilme
- Yaşam Döngü Değerlendirme etkisi minimum
- Minimum enerji girdisi ile maksimum iş
- İklimsel güçlüklere uyum sağlayabilme
- Manyetik alan konumlandırma sistemi
- En üst derecede manevra kabiliyeti
- Kendini onarabilen malzeme yapısı
- Yüksek tutunma tertibatları
- Doğal kamuflaj
- Çevreye duyarlılık
- Sürdürülebilirlik

Yukarıdaki özellikler bizim şu an ki teknoloji ile kuşlarda keşfettiklerimizi kapsamaktadır. Peki, kuşların yaradılış mimarisinde, keşfedilmeyi bekleyen ve gelecekte sadece bir kuşa bakarak yüksek teknoloji ürünler üretebileceğimiz başka hangi özellikleri, kuşlar bünyelerinde saklamaktadır?

3. HAVACILIK TARİHİNDE YARATILIŞTAN İLHAM ALAN MÜSLÜMAN BİLİM İNSANLARI

İnsan uçma kavramını, ilk çağlardan itibaren gözlemleme kavramıyla eşleştirmiştir. Gözlem olmadan, ne uçma kavramından haberi olacak ne de uçmanın gerekliliği için var olan temel prensipleri anlayabilecekti. Gözlem aşamasından taklit aşamasına süregelen yolculuk, insanı kuşa benzer cihazlar aracılığıyla uçabileceği düşüncesine yöneltmiştir.

Milattan sonra 810-887 yılları arasında yaşamış olan Abbas Kasım İbn Firnas, astronom, simyacı, fizikçi, şair ve İslam bilgini olarak bilinmektedir. İlk havacı olarak

bilinen Abbas Kasım İbn Firnas; İspanya Cordoba'daki Kurtuba Camisi'nden atlayarak, uzun süre kuşlar gibi süzüldüğü ve iniş yaptığına dair bilgiye tarihi kaynaklarda rastlanmaktadır. Firnas, bu uçuş sırasında yaralanmasına rağmen, uçmaya olan arzusundan dolayı havacılık deneylerini sürdürmüştür. Şekil 2'de Firnas'ın uçmak için kullandığı alet ve uçuşu gerçekleştirme tasviri görülmektedir. Firnas, Wright Kardeşlerden 1051 yıl önce, kendine özgü bir tasarım gerçekleştirmişti. Uçmak için kullandığı aleti, kumaş ve kuş tüylerinden tasarlamıştır. Firnas'ın çalışması, kuşları uzun süre gözlemleyerek doğa-benzetim tabanlı gerçekleşmiştir (Çelik, 2018).

Şekil 2. Abbas Kasım İbn Firnas'ın Kurtuba Camisi'nden, uçmak için kullandığı aletle atlayışının tasviri.

Milattan sonra 940-1002 yılları arasında yaşamış olan İsmail bin Hammâd el-Cevherî, Farab'lı Kazak asıllı Müslüman yazar ve sözlük bilimi uzmanı olarak bilinmektedir. İsmail bin Hammâd el-Cevherî, 11'inci yüzyılda hazırlıklarını tamamlayarak, Şekil 3'de tasvir edilen vücuduna yerleştirdiği plaka tipi kanatlar aracılığı ile Nişabur Ulu Camii'nin kubbesine çıkarak aşağıdaki cümleleri sarf etmiştir;

"*Ey ahali, benim yaptığım buluşu şimdiye kadar kimse yapmamıştır. Sizin gözlerinizin önünde şimdi uçacağım. Dünyada yapılacak en mühim şey göklere uçmaktır. Ben de onu yapacağım.*"

Camii’nin kubbesinden kendini aşağı bırakan el- Cevherî bir süre uçtuktan sonra iniş sırasında yere çakılarak maalesef hayatını kaybetmiştir (Çelik, 2018).

Şekil 3. İsmail bin Hammâd el-Cevherî’nin vücuduna yerleştirdiği plaka tipi kanatlar aracılığı ile uçuşa hazırlığının tasviri.

Milattan sonra 1609-1640 yılları arasında yaşamış olan Hezârfen Ahmed Çelebi, Müslüman Türk Bilginidir. İsmail bin Hammâd el-Cevherî’nin ardılı olan Hezârfen Ahmed Çelebi, örnek aldığı el-Cevherî gibi kuşların uçuşunu inceleyerek hazırladığı kanatlar ile Galata Kulesi’nden kendini boşluğa bırakmıştır.

Tarihte doğayı gözlemleyerek doğa-benzetimli uçak tasarlayan ve uçmayı başarmış diğer bilim insanları tarih sırasına göre Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Dünyadaki diğer bilim insanların biyo-ilham sürecinde tasarladıkları uçma ekipmanları.

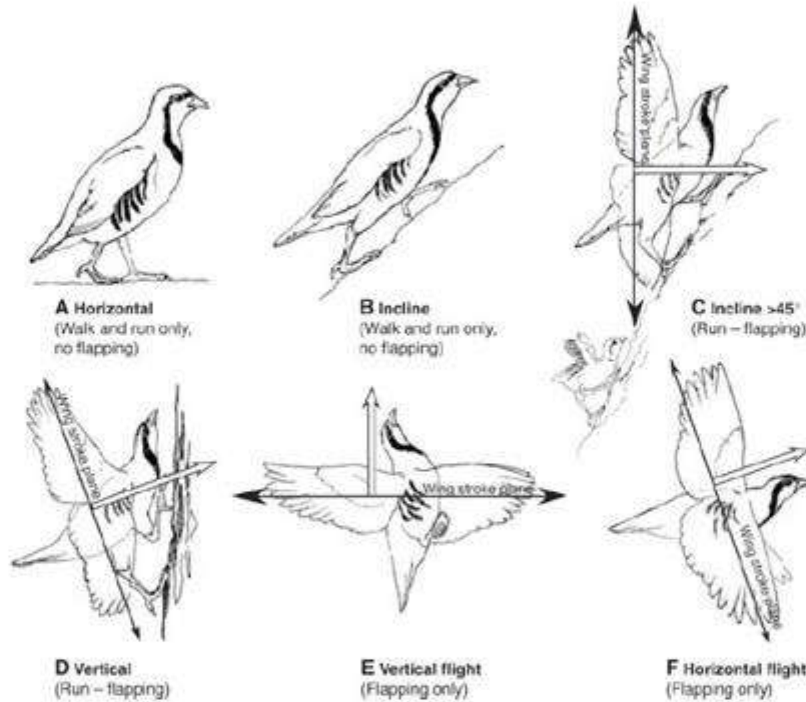
Bilim İnsanı	Tarih	Uçuş Ekipmanı	Morfoloji
Leonardo Da Vinci	1485		Ornithopter

Tablo 1. (*Devam*) Dünyadaki diğer bilim insanların biyo-ilham sürecinde tasarladıkları uçma ekipmanları.

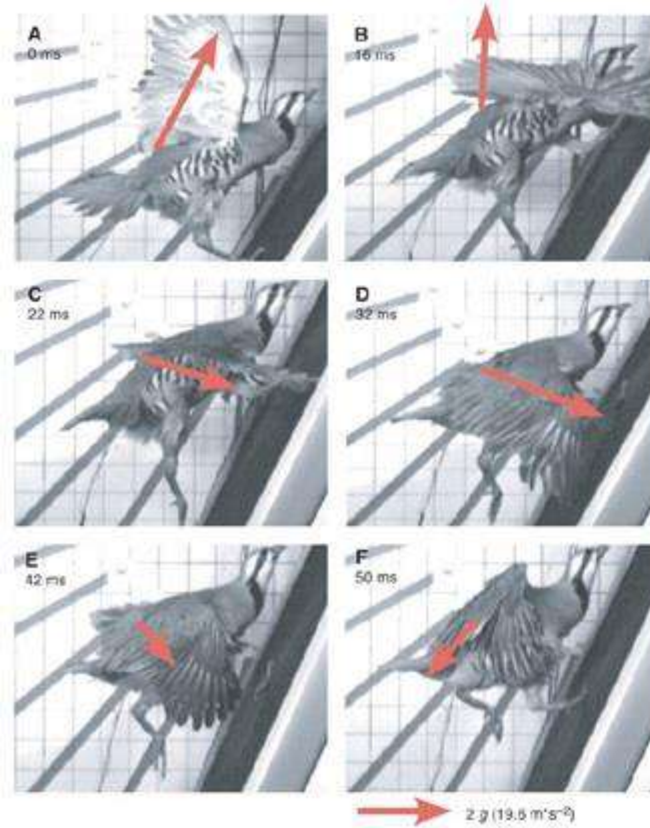
Clément Ader	1890		Yarasa
	1897		Motorlu
Otto Lilienthal	1894		Süzülme
Octave Chanute	1896		Süzülme
Samuel Langley	1896		Motorlu
Percy Pilcher	1897		Yarasa

4. YARATILIŞ MİMARİSİNİN YANINDA TEKNOLOJİNİN BOYUTU

Günümüzde bilim insanları, en ekonomik, en sürdürülebilir, en az enerji girdisi ile en yüksek verimi ve kaliteyi alabileceği uçak tasarımlarını gerçekleştirmek için doğadaki diğer canlı türlerini gözlemlemektedir. Kuşların; tüm uçuş aşamaları (*hazırlık, başlangıç, kalkış, seyir, manevra, alçalma, yaklaşma ve iniş*) çok uzun süredir merak konusu olmuştur. Uçuşun farklı aşamalarının nasıl gerçekleştiğine dair birçok disiplinler arası çalışma yapılmıştır (Darwin, 1859; Hecht ve ark., 1984; Feduccia, 1999; Dial, 2003; Olson, 2003; Chatterjee,2015).

Şekil 4. Kuşların belirli açılarda kanat ve ayaklarında, aerodinamik ve atalet kuvvetlerini kullanımının performans çizimleri (Dial, 2003).

Şekil 5. Bir koşu bandında koşturulan bir kuşun, kanat destekli eğimli koşu sırasında tüm vücut hızlanmasının anlık ölçümü ve, kanat ve ayaklarıyla eşdeğer hareketinin anlık görüntüleri (Dial, 2003).

Şekil 4'de kuşların belirli açılarda kanat ve ayaklarında kullandıkları aerodinamik ve atalet kuvvetlerinin performans çizimleri görülmektedir. Ayrıca Şekil 5'de değiştirilmiş koşullarda bulunan bir kuşun uzuvlarının uçuşa hazırlık aşamalarındaki kullanımı görülmektedir.

Şekil 4 ve Şekil 5 örneğinden de anlaşılacağı üzere, bilim insanları mevcut teknolojiyi en iyi şekilde kullanarak kuşların tüm uçuş evrelerinde sahip oldukları değişken özellikleri araştırmaktadırlar. Söz konusu tüm çalışmalarda, teknolojinin her bir adım gelişmesiyle, bir kuşun bile bünyesinde birçok farklı özelliği barındırdığı zamanla ortaya çıkmıştır. Günümüz teknolojisiyle bir kuşun dahi tüm uçuş aşaması özelliklerini anlayabilmek için gerçekleştirdiğimiz muazzam bütçeli deneyler, gelecekte yaratılıştaki mimari gizeme erişebilecek mi?

5. KAYNAKLAR

Chatterjee, S. (2015). The rise of birds: 225 million years of evolution. JHU Press.

Çelik, E. (2018). Dünyayı değiştiren Müslüman ve Türk bilim adamları. Tutku Yayınevi.

Darwin, C. (1859). On the Origin of Species...(John Murray, London). Mentor edition, New American Library, New York City.

Dial, K. P. (2003). Wing-assisted incline running and the evolution of flight. Science, 299(5605), 402-404.

Feduccia, A. (1999). The origin and evolution of birds. Yale University Press.

Hecht, M. K., Ostrom, J. H., Viohl, G., & Wellnhofer, P. (1984). The beginnings of birds: proceedings of the international Archaeopteryx conference.

McMasters, J. H. (2004). The biomechanics of flight: Many possible solutions looking for problems. International Journal of Engineering Education, 20(3), 398-404.

Olson, S. L. (2003). New perspectives on the Origin and Early Evolution of Birds. Proceedings of the International Symposium in Honor of John H. Ostrom. The Auk.

THE COMPARISON OF HUMAN’S EXISTENCE IN ANTHROPOLOGY, ANCIENT HISTORY AND KUR'AN

İNSANIN VAR OLUŞUNUN ANTROPOLOJİ, ESKİÇAĞ TARİHİ VE KUR'AN'DAKİ DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Lecturer Yavuz ARSLAN
Muş Alpaslan Unıversity
E-mail: y.arslan@alparslan.edu.tr

ABSTRACT

Apart from the information provided by religious sources about the creation of human beings, there have been different views of science regarding the existence of human beings. While one of these different views depends on religious sources, the other one is on the basis of science. Today, discussions on this issue still continue. The world of science continues to provide arguments to support the hypothesis of human existence in accordance with both archaeological and anthropological studies and other disciplines essential to science.

In this study, in the light of the information transmitted to us from the Qur'an about the creation of human beings, it is reported that the human being having been created is intelligent, thinking and equipped with the ability to do. We will try to present that the fields of anthropology and ancient history have transformed man into a humanoid form through a long evolutionary process.

Keywords: Homo-Human, Evolution, Creation,

ÖZET

İnsanın yaratılışı ile ilgili olarak dini kaynakların bize sunmuş olduğu bilgiler dışında, bilimin de insanın var oluşu ile ilgili olarak farklı görüşleri söz konusu olmuştur. Bu farklı görüşlerin biri dini kaynaklara bağlı iken diğer görüş ise bilimin esas alınıp sunulması ile ilgili görüşlerdir. Günümüzde bu konu ile ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bilim dünyası gerek arkeolojik ve antropolojik çalışmalar gerekse de bilime esas olan diğer bilim dalları ile uyumlu bir şekilde insanın var oluşu ile ilgili hipotezini desteklemeye çalışan argümanlar sunmaya devam etmektedir. Bununla beraber Kur’an-ı Kerimde, insanın oluşum aşamalarını da içerecek şekilde tafsilatlar verilmektedir.

Bu çalışmamızda insanın yaratılışı ile ilgili Kur’an-ı Kerim’de bizlere aktarılan bilgiler ışığında yaratılan insanın akıl sahibi, düşünen, yapabilme becerisine sahip olarak donatılmış yapıda olduğu bildirilmektedir. Antropoloji ve eskiçağ tarihi bilim alanlarının insanı uzun bir evrimsel süreçten geçirerek insansı bir forma soktuklarını sunmaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Homo-İnsan, Evrim, Yaratılış,

GİRİŞ

İnsanın varlık olarak ortaya çıkışı konusunda Antropoloji ve Eskiçağ tarihi farklı tezler ileri sürer.Bu iki alanda herhangi bir yaratım kabulü veya süreci olmaksızın hipotezler sunulmaktadır. Hipotezlerini buldukları nesnelerle güçlendirmeye çalışan her iki dalın bilim insanları, evrenin oluşumunu da bir yaratıcıya yer vermeden açıklama eğilimindedirler. Her iki görüşe göre insan, evrimsel süreç sonrası insan formunu yakalamış, ilk ataları olan maymunsu türden zaman içinde dönüşerek bugünkü insan formuna ulaşmıştır. Bilimsel kabulle var olduğuna inanılan bu insan tipi, nihai kıvamına da homo sapiens formuyla ulaşmıştır.

Kur'an, ilk insanın yaratılışı konusunda yukarıdaki verilerle aynı dili konuşmaz. Kur'an'a göre ilk insan, Allah tarafından ilk ve son formunun tüm içeriklerini kazanmış olarak yaratılmıştır. Çünkü ilk insana isimler öğretilmiş ve o bir halife olarak var edilmiştir.

Çalışmadaki amaç, antropoloji ve Eskiçağ bilimlerinde insanın varoluşuyla ilgili ileri sürülen hipotezlerin,özellikle on dokuz ve yirminci yüzyılda bilim insanlarınca ele geçen buluntular sonucu oluşturulmuş insan türlerine ilişkin genel bir görünüm sunmaktır.

Çalışma içerisinde insanın yaratılışına dair Kur'an-ı Kerim'den ayetler sunulmuştur. Kur'an-ı Kerim, antropoloji ve Eskiçağ bilim insanlarının öne sürmüş olduklarına karşı oluşturulmuş değildir. Kur'an-ı Kerim insanın yaratılma olayını birçok ayette anlatmaktadır. Yaratılan insanın bir değişikliğe uğramadığını ve aynı şekilde kaldığını ifade etmektedir (Hicr-26, Mümin-12).

Antropoloji ve Eskiçağ bilim insanları, insanı belirgin bir forma sokmak için uzun bir serüvenden geçirirler ve ulaşmak istedikleri sonuca uygun tarzda araştırmalar yapmaya devam etmektedirler.

1. ANTROPOLOJİ BİLİMİNE GÖRE İNSAN

Antropoloji, kelime anlamı olarak Grekçe "insan" anlamındaki "*anthropos*" ve "*bilim*" anlamındaki "logos" kelimelerinden türetilmiştir. Antropoloji "*insanı inceleyen bilim*" anlamına gelmektedir (Özbudun-Uysal, 2016: 19). Bu bilimin adının kök olarak

Grekçe'den gelmiş olması, insanın var oluşu ile ilgili o toplumların kadim tartışmalarının içinde yer aldığını gösterir. İnsanın nasıl şekillendiğine dair bilinen en iyi örnek Anaximander'in (MÖ 610-545) ileri sürmüş olduğu görüştür. Anaximander, yaşadığı dönemde insanın nasıl oluştuğuna dair görüşünü şöyle açıklamaktadır: İnsanlar suda yaşayan canlıların karaya çıkması sonucu şekillerini alıp insan olmuşlardır. Sudan çıkamayıp suyun içerisinde kalanlarsa su canlıları formunu almışlardır. Anaximander, insanın varoluş sürecine dair bu fikri taşırken Homeros ise insanın var oluşunu üç ayrı şekilde izah etmeye çalışmıştır. Ona göre insan Âdem ve Havva gibi olan bir çiftten veya her bir bölgede bir çiftten oluşmuştur. Ya da bu ikisi dışında hepsi birlikte yaratılmıştır (Akın, 2011: 74, 76).

İnsanı tanıma çabalarının yönü coğrafi keşiflerle farklı bir seyir izler. Farklı kıtaları sömüren Avrupalılar, görmüş oldukları yerli halkların insan olup olmadığını ve bunların Âdem soyundan gelip gelmediklerini tartışmaya başlamışlardır. Antropolojik çalışmaların çoğu da sömürgeleştirilmiş yerli halk içerisinde yapılmaya başlanmış, Batılı olanın Batılı olmayanı anlamasının bir ürünü olarak gelişmiştir (Özbudun-Uysal, 2016: 20). Ortaçağın kasvetli havasından kurtulmuş olan Avrupa, bilimsel çalışmalara hız vererek evreni ve insanı anlamaya çalışmış, insanın nasıl şekillendiğine dair bir tabloyu oluşturma denemelerine başlamıştır (Barnard, 2015: 15).

Batı'nın, coğrafi keşifler yoluyla dünyanın farklı coğrafyalarına daha kısa ve emin yoldan ulaşma imkânına erişmesi, Batı'yı kendi içinde de yeni arayışlara itmiş, bunun sonucunda dinî bağlamda kiliseden kopuşu ifade eden reform ile aklî bağlamda da kilisenin denetiminden kopuşu ifade eden Rönesans hareketleri başlamıştır. Bu dönemden sonra bilim dalları, insanı rasyonalizm sınırları içerisinde ele alarak dünyanın ve insanın yaratılışını anlamaya ve anlatmaya çalışmışlardır. Bu yönüyle aydınlanma çağının insanı ve evreni açıklamaçabalarının bilimsel çalışmalara etkisi görmezden gelinemez. Bu dönemde insan aklına ciddi bir güven duyulmuş ve aklî verilerin sarsılmaz olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylelikle "*insanın parlak geleceğini bilim yoluyla inşa etmeye koşulsuzca inanma"* anlamına gelen sekülarizm zaferini ilan etmiştir (Cevizci, 2012: 324).

Aydınlanma ile birlikte evrimci bilim insanları, insanın kimliğini ve atasının kim olduğunu araştırmaya girişmişlerdir. İnsanın kimliğine yönelik çalışmalardan biri, Düsseldorf yakınlarındaki Neander vadisi içerisindeki bir mağarada 1856 yılında yapılan kazıda bazı kemik parçaları ile bir kafatası bulunması çalışmalarıdır. O dönemin ünlü anatomi uzmanı Rudolf Wirchow, bulunmuş olan bu kafatasını inceler ve bunun hasta bir insanın kafatası olduğunu, aksine ilkel bir insanın kafatası olmadığını, kafatasındaki şekil ve oran bozukluklarının hastalık sonucu ortaya çıktığını belirtmiştir. Aynı kafatasına benzeyen bir diğer kafatası da 1886 yılında Belçika'da bulunmuştur (Güvenç, 2018: 41). Rudolf Wirchow, evrimci bilim insanları tarafından bazı kafataslarının gerçekte olmadığı halde varmış gibi gösterilmesine itiraz eder.

İnsanın kökeni ile alakalı araştırma yapan evrimci bilim insanları, elde ettikleri malzemeleri kendi düşünce yapılarına uygun hale getirmek için çalışmalarda bulunmaya devam etmişlerdir. Hollandalı anatomi uzmanı Dubois, Sumatra'da kazı yapma izni alır ve çalışmalarını burada yürütür. İşçiler, yaptıkları kazı sonucu bazı kemiklere ulaşırlar ve bulmuş oldukları kemikleri Dubois'in verandasına yığarlar. Dubois'in ilgisini bir diş ve kafatası çeker. Daha sonraları aynı yatakta yapılan kazılar sonucu bir uyluk kemiği bulunur. Bu buluntuları yani uyluk kemiği, kafatası ve dişi bir araya getiren Dubois "*Dikey maymun adam*"ı oluşturmuştur. Sonraki kazılarda bir dişten başka bir şey bulunamamıştır. 1895 yılında düzenlenen Uluslararası Zooloji Kongresi'nde bu kemiklerin insana mı maymuna mı ait olduğuna dair farklı görüşler ileri sürülmüştür (Milton, 2003: 240-241). Durum ile ilgili gerçek ise yıllar sonra Dubois'ın kendi açıklamasında yer alır. Bu açıklamaya göre Dubois'in bulduğu bir gibbon maymunudur. İddia edilenin aksine kemikler bir insan ve maymun karışımı türe ait değildir (Tatlı, 2008: 186).

Hominid türler içerisine 1856 yılında yapılan araştırmalar sonucu yeni bir tür eklenir. Bu tür Almanya'nın Düsseldorf yakınlarındaki Neanderthal Vadisi'nde bulunan Feldhofor Mağarası'nda Doktor Fuhtrott tarafından bulunan türdür. Bu türün kafatası yapısının günümüz insanınkine yakın boyutta olduğu saptanmıştır. Neanderthal adamının eğik iskelet yapısına sahip olduğu belirtilmiştir. Fakat bu eğik iskelet yapısının kuyruksuz

olan maymunlarla akrabalık içerisinde olmasından değil, D vitamini eksikliğinden kaynaklanmış olan eklem ve kemik hastalığına bağlı olduğu saptanmıştır. Adem Tatlı'nın Neanderthal insanı hakkında John Shreeve'den aktardıkları çalışmanın anlaşılması açısından önemlidir:

"*Arkeolog, anatomist, genetikçi, jeolog ve tarih uzmanı olan 150 bilim adamıyla konuştum ve bazen Neanderthal'lerin insanın evrimindeki yeri konusunda 150 farklı görüşe rastladığım oldu! Neanderthal'lerle ilgili her teorem, ülkenin farklı bölgelerindeki hava durumuna benzer; ondan hoşlanmıyorsan biraz bekle, değiştiğini görürsün*!" (2008: 197).

Neanderthal insanı ile ilgili yapılan yorumlamalarda bu türün ilk defa soyut düşünceyi geliştirebilecek bir duruma geldiği ve ölüm anlayışına sahip hale gelmiş olduğu belirtilmiştir. Bu türün Orta Paleolitik Dönem'le mezar geleneğine sahip hale gelmiş bir forma sahip olduğu ifade edilir. Ayrıca Paleolitik Dönem insanları, leş yiyiciler olarak belirtilmektedir (Şimşek, 2017: 67).

On dokuzuncu yüzyılın içinde bulunduğu durumu en iyi özetleyecek kişilerden biri olan Collingwood'un şu tespiti önem arz etmektedir:

"*On dokuzuncu yüzyılın sonlarında, ilerleme tasarımı bir inanç konusu haline geldi. Bu anlayış evrimsel doğalcılıktan türetilmiş saf metafiziğin bir parçasıydı ve çağın havasıyla zorla tarihe sokuşturuluyordu. Kökleri, kuşkusuz, insan ırkının ussallıkta ve ussallığa ilerlemesi biçimindeki on sekizinci yüzyıl tarih anlayışındaydı; ama on dokuzuncu yüzyılda teorik akıl, doğanın efendisi anlamına gelmeye başladı; pratik akılsa hazzın peşine düşme anlamına gelmeye başlamıştı*" (2015: 194).

Evrimle ilgili incelemelerin yapıldığı bir başka yerde Afrika'dır. Afrika'da Homo Australopichetus (1924 yılında yapılan kazılar sonucu) adı altında bir insan türü oluşturulup insanlığın Afrika'dan dünyaya yayıldığı görüşü benimsenmeye başlanmıştır. Fakat yirminci yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise yapılan araştırmalar bu görüşü savunanların aksine, aslında Afrika'da yaşayan insanların Homo Sapiens[1] olduklarını

[1] Homo Sapiens yani akıllı insan.

göstermiştir. Böylece insanlığın iki yüz bin yıl önce Afrikalı bir kadından üremiş olduğu görüşü ileri sürülmüştür (Barnard, 2015: 16,29).

İnsanın geçmişine dair yapılan bu araştırmalarda Afrika kıtasından çıkan ilk insanların Asya'ya ve daha sonra Avrupa'ya varmış oldukları belirtilir. Bu göçe neden olan olayın iklim değişikliği olabileceğine dair bilgiler sunulmaktadır (Akın, 2011: 70). Bu göç serüveni içerisinde Homo Australopichetus ve diğer türleri, Avrupa kıtasına vardıkları zaman Homo Neanderhal veya Homo Sapiens insanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında insanlık tarihi için böyle bir yaklaşım,insanın kendi tarihine bir müdahalesi anlamına gelmektedir. Özellikle bu yaklaşımlar, Afrika tarihine yönelik bir müdahaleolarak belirginlik kazanmaktadır. Genel anlamda hominidler ile ilgili tasvirlerde Homo Australopichetus, maymun şeklinde betimlenirken bu form göç hareketleri sonucu Avrupa'ya varış sürecinde günümüz insan formuna ulaşmış bulunmaktadır. Maymunları insanların ataları olarak görmeye çalışan bilim adamları, Afrika'da yaşayan maymunlardan hareketle maymun-insan arasında bir ilişki kurma çabasına girmişlerdir. Bu durumu ayrıca Avrupalıların Afrika'ya bakış açısındaki ırkçılıkla bir ilişkisi içerisinde değerlendirmekte mümkündür. Sömürülmüş ve tarihleri ellerinden alınmış bulunan Afrikalılar için Avrupalılar, bir tarih arayışı içerisine girerler. Özellikle de Homo Australopichetus türünün çıkış noktası olarak Afrika kıtasının gösterilmesi Avrupalıların, Afrikalılar için reva görmüş oldukları tarih mantığını da yansıtmaktadır.Bu tarih inşası içerisinde yer alan siyahi insanlara yönelik bakış açılarında ki önyargıyı Avrupalıların aydın kesimleri arasında da görmek mümkündür. Montesquieu, siyahi insanların insan olmadıklarını söylemekten hiç sıkıntı duymamaktadır (Montesquieu, 2019: 311-312).

Yirminci yüz yılbaşlarına gelindiğinde İngiltere'de Piltdown olarak bilinen yerin yakınlarındaçakıl çukuru içerisinden bir çene ve kafatası fosili bulunur. 1912 yılında Doktor Charles Dawson ve Londra Tabiat Tarihi Müzesi müdürü Smith Woodward tarafından yapılan çalışmalar sonucunda bu buluntulara ulaşılır. Buluntulardan çene kemiğinin maymunun çene kemiğine, dişler ve kafatasının da insanınkilere benzediği ileri sürülmüştür. Her iki bilim insanı bulmuş oldukları Piltdown adamının yaşını da 500 bin

yıl olarak belirlemişlerdir. Fakat 1950 yılında Piltdown adamının yaşını belirlemek amacıyla bir çalışma başlatılır. Bu çalışmada kemiklerin emmiş oldukları fluorid miktarı testi yapılır ve fosilin 500 bin yıllık olması halinde içerdiği fluoridin de çok fazla olması şartına bakılır. Fakat fosilde hiç fluorid bulunmamıştır, aksine bu fosilin geçmişe ait bir fosil olduğunu göstermek için potasyum dikromat kullanıldığı yapılmış olunan detaylı incelemeler sonucu ortaya çıkarılmıştır (Tatlı, 2008: 188).

1924 yılında Dart tarafından isimlendirilmiş olunan Australopithecus Africanus (Afrika adamı), yapısı itibariyle orangutan ve şempanzeye, dişlerinin ise insan dişlerine benzerliğinden dolayı bu isimle anılmıştır. Bu Australopithecus Africanus olarak belirtilen türe ait buluntular, bilim insanlarını ikiye bölmüştür. Tartışmalarda kimileri, Australopithecus Africanus'ların insan, kimileri ise bunların maymun türü yaratıklar olduklarını değerlendirilmişlerdir.

Evrimci bilim insanlarının ileri sürmüş oldukları görüşlerin aksi de dile getirilmiştir. Maymundan insana geçiş formunun en sert eleştirilerinden birini ünlü İngiliz anatomist Zuckerman yapmıştır. Kendisinin elde etmiş olduğu sonuçlar neticesinde, Afrika adamı olarak belirtilmiş olan türün insanın kökeni ile ilgisinin olmadığı, bu türün daha gelişkin formda olan orangutan, şempanze türündeki bir maymuna ait olduğu belirtilmiştir. Zuckerman'ın elde etmiş olduğu sonuçları destekler nitelikte bir araştırma sonucuna varan anatomi profesörü Oxnard, Afrika insanı olarak belirtilen türün çeşitli diş ve çene parçaları üzerinde incelemede bulunmuştur. Yapmış olduğu araştırmaların sonucuna dayanarak bu türün dik yürüyen bir insan türüne ait olmadığı gibi insanın atası olarak kabul edilen maymun ve insan arasında geçiş formuna sahip türe de ait olmadığını belirtmiştir (Gish, 1984: 118-125). Antropolog Bernard da ne insanların şempanzelerden ne de şempanzelerin insandan türediğini vurgular (Barnard, 2015: 36). Ayrıca on sekizinci yüz yılda yaşamış olan Linne, fixime görüşünü savunup türlerin var olduklarından bu yana hiçbir değişime uğramadan günümüze kadar gelmiş olduklarını belirtir (Akın, 2011: 38).

Java adamı olarak tanıtılan türün de bir insanın kafatası ile maymunun çenesinin birbirlerine uyumlu hale getirilerek birleştirilmesi sonucu oluşturulmuş bir tür olduğu,

yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Lucy adındaki türün de neden insana benzediğine dair soruların cevabı,Lucy'i restore edenlerde saklı kalmıştır (Milton, 2003: 243, 251).

Kur'an-ı Kerim'de Maide suresi yirmi yedinci ayet ile otuz birinci ayetler arası halife* olarak yaratılmış olan Âdem'in çocukları Habil ve Kayin'in* (Kabil) olayını aktarır. Bu olayda her iki kardeş Allah'a kurban sunarlar. Fakat kurbanı kabul edilmeyen Kayin kardeşi Habil'i öldürür. Habil'i öldüren Kayin cesede ne yapacağını bilmez durumda iken Allah (cc) bir kargayı gönderir ve bu karga yeri eşelemeye başlar. Böylelikle Kayin ne yapacağını bilir hale gelir. Kur'an-ı Kerim'deki bu bilgiler ışığında yaratılmış olan insanın bilgiye sahip olduğu, bilmediklerini ise Allah (cc) tarafından bilgilendirilerek (burada bilgiyi Allah bir hayvan ile insana öğretmiştir) öğrendiğini görüyoruz. Ayrıca şunu da görüyoruz ki insan bir başkasını gömerek mezar olgusunu da yaratılışın bir gereği olarak öğrenmiştir.

Antropoloji birkaç ayrı başlık altında kendini ifade etmeye çalışmıştır. Sosyal, kültürel ve siyasal antropoloji başlıkları altında insanın geçmişine dair varsayımlarda bulunmayı prensip edinmiştir. Bunlardan siyasal antropoloji çalışma alanı olarak parçalı toplumları, ilkel yapılı devletleri, hükümeti zayıf olan toplumların siyasal iktidar biçimlerini incelemeye çalışmıştır. Parçalı toplumların geçmişlerine dair bilgileri ellerinde bulunduranlar genelde iktidarı ellerinde tutan kişiler olmuştur (Balandier, 2016: 14, 21). Afrika'nın kaderine musallat olmuş olan Avrupalılar onlar için kendi tarih tasarımları içinde bir tarih oluşturmaya çalışmışlardır. Böylelikle insanın atası olarak görülen fakat hiçbir insana ata olarak yakıştırılmayacak olunan hayvan biçimli bir türün doğuşunu Afrika'da başlatmaktan da imtina etmez duruma gelmişlerdir.

---

* Halife kavramı ile ilgili olarak farklı görüşler söz konusudur. Kimi âlimlere göre insandan önce bir varlık yoktu insan Allah'ın halifesidir (Abduh, 2011: 361), kimi âlimlere göre de insanın yine bir insanın halifesi olabileceği görüşüdür (İslamoğlu, 2012: 15). Âdem'den öncekilerin mahiyetini Allah en iyi bilendir. Burada konumuz kapsamında ele alınması gereken yarattığı bizlerin formunun Hz. Âdem'den bugüne değişmediği konusudur.

*Kur'an-ı Kerim'de Habil ve Kayin (Kabil) isimleri verilmez, bu isimler Tevrat'ta geçen isimlerdir.

2. ESKİÇAĞ TARİHİ AÇISINDAN İNSAN

İnsanlığın geçmişine yönelik araştırma yapan antropoloji bilim dalı dışındabaşka bir bilim dalı daha araştırmaları ile öne çıkanEskiçağ tarihi bilim dalıdır. Eskiçağ tarihi bilim dalı araştırmacıları, insanın geçmişini araştırmalar sonucu elde etmiş oldukları buluntuları yorumlayarak anlatmaya çalışmıştır. Bu buluntuların birçoğunun daha önce uygarlık inşa etmiş olan insanlara ait olduğu, o insanların yaptıklarından hareketle nasıl bir gelişim içerisine girmiş oldukları da belirmektedir.

Bu dönem insanları kaba, ilkel bir yapıya sahip ve düşünen bir hayvan şeklinde olup yavaş yavaş gelişmeye başlamış olarak nitelendirilmektedir (Akurgal, 2007: 21). Hemen hemen tüm tarih ve uygarlık tarihi kitaplarında yer edinmiş haliyle insanların Paleolitik, Mezolitik dönemlerden geçerek Neolitik olarak adlandırılan döneme ulaştığı zaman insanların yerleşik hayata geçmiş oldukları kabul edilmektedir.

Paleolitik dönemde (600.000-10.000) insanlar henüz üretime geçemeyen ve doğada bulduklarını avcılık ve toplayıcılıkla elde ederek temin etmeye çalışan insanlar olarak belirirler. Bu dönem insanları avlanmak veya gündelik hayatta kullanmak için taşlardan ve kemiklerden aletler yapmışlardır.Dönemin en önemli özelliği olarak da ateşin bulunması gösterilmektedir.

Mezolitik dönem (10.000-8.000) ise Paleolitik ile Neolitik dönemler arası bir geçiş dönemi olarak bilinir. Bu dönemde hayvan evcilleştirilir, gıda biriktirilmeye başlanır (Akurgal, 2007: 21).

Neolitik Dönem (8.000-5.000), taş dönemleri içerisinde en gelişmiş dönem olarak bilinir. Bu dönemin karakteristik özellikleri arasında ateşin kontrol altına alınması, pişirme yöntemli seramik yapımına başlanması, ziraatın keşfedilmesi ve yerleşik hayatın başlaması gelmektedir (Memiş, 2017: 10). Neolitik Dönem'le beraber yerleşik hayata geçtiği kabul edilen insanoğlu, üretim faaliyetleri içerisine girerek yazıyı da kullanıp medeni bir hayatın başlangıcını ve tarihi çağları da başlatmış bulunmaktadır.

Bu bilgiler dâhilinde halife insan olarak yaratılmış olan Hz. Âdem'in ve onun soyundan gelenlerin bu tarihin içerisinde konumlandırılması sorusu ortaya çıkmaktadır. Dini kaynaklar ışığında yaratılan insan akletme, utanç duyma, tövbe etme, nankörlük

etme gibi özelliklere sahiptir. Ayrıca üretimin ilk safhasının Neolitik Dönem ile başlatılması, yine dini kaynaklar ışığında değerlendirildiği zaman bazı farklılıkların oluşmasına konu olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Maide suresi yirmi yedi ve otuz birinci ayetler arasında Allah'a (cc) Âdem'in iki oğlunun kurban sunduğu, Tevrat'ta ise Yaratılış kısmında bu iki kardeşten biri olan Habil'in çoban ve Kayin'in çiftçi olduğu belirtilmektedir (Yaratılış 4/ 1-16). Kurban, kelime anlamı olarak "*kendisi sayesinde Allah'a yaklaşılan şey"*e denir (Abduh-Rıza, 2011: 451). Kurban, kesilen bir hayvan olabileceği gibi Allah'a yakınlaşmaya aracı olabilecek herhangi bir şey anlamına da gelmektedir (Yazır, cilt 3: 158). Kurban kelimesinin anlamından ve Tevrat'ta ve Kur'an'da Habil ve Kayin'in sundukları şeylerden hareketle ilk insandan bugüne üretim faaliyetlerinin gerçekleşmiş olduğunu dini kaynaklardan elde etmekteyiz.

Paleolitik, Mezolitik, Neolitik kavramlarının ortaya çıkış zamanlarına bakıldığında, bu çağ sistemlerinin on dokuzuncu yüzyılda oluşturulmuş olduğu görülmektedir. Danimarka'da Kopenhag Müzesi müdürü Thomsen, 1817 yılında müzede bulunan ve dönemleri bilinmeyen buluntular için üç çağ sistemini oluşturur. Bu çağlar taş, tunç, demir çağı olarak sınıflandırılan çağlardır. Thomsen'ın bu çağ sistemlerini, elde etmiş olduğu bulgulara göre yorumlayarak bir zamanlama sistemi içerisinde değerlendirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Thomsen, bu sınıflandırmayı yaparken basitten gelişmişe doğru sıralayarak söz konusu dönemleri bir sistem içerisine oturtmaya çalışmıştır. Başka bir Danimarkalı olan Worsae, Thomsen'in taş devri tanımını yeterli bulmayarak bu dönemi kendi içerisinde eski ve yeni taş devri olarak ikiye ayırır. Eski ve yeni taş devri adlandırmalarının Paleolitik ve Neolitik olarak adlandırılması ise 1865 yılında Lubbock tarafından sağlanır. Bu iki dönem arasında kalan geçiş dönemini, İrlandalı Westrabb tamamlayarak Mezolitik Dönem adını almasını sağlamıştır (Özdoğan, 2011: 33-34). Bu bilgiler ışığında çağ sistemlerine dayalı tarihsel dönemlerin elde edilmiş buluntuların yorumlanmasına dayalı olarak ortaya çıkarılmış oldukları belirmektedir.

İnsanların belirtilen çağ sistemleri içerisinde bulunan taş, tunç, demir aletleri bu sıralama ölçütü içerisinde kullanmış olmaları muhtemel olabilir. Fakat belirtilen dönemler kapsamında bulunan insanların evrimsel bir süreç içerisinde değişerek

günümüz insan formuna ulaşmış olmalarının ileri sürülmesi soru işaretleri oluşturmaktadır. Günümüz dünyasında bazı toplumlar ileri düzeyde bir teknolojiye sahipken bazı toplumların teknoloji ile tanışmamış oldukları bilinmektedir. Tarihi ilerlemeci bir tarih anlayışı içerisinde görme eğilimi bazı çıkmazları da beraberinde getirebilmektedir.

SONUÇ

İnsanın var oluşu ile ilgili dini kaynakların ve evrimci bilim insanlarının farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Evrimci bilim insanları, bulmuş oldukları materyalleri kendi düşünce yapılarına uygun biçimlendirme gayretleri içerisine girip bir insan türü oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çalışmaları yürüten ve kimi iddiaları öne süren bilim insanlarının görüşleri, kendi çağdaşları olan bilim insanlarınca da çürütülmüştür.

Dini kaynaklarda özellikle Kur'an-ı Kerim'de Allah insanın yaratılış aşamalarını herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde bildirmektedir[2]. Yaratılmış olan insanların günümüze kadar hiçbir değişime uğramadan gelmiş olduğu hem dini kaynaklar ışığında hem de yapılan araştırmaların sonucunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Allah (cc), gökleri ve yeri yarattıktan ve yeryüzünü dayayıp insanın yaşamasına elverişli hale getirdikten sonra insanı yaratmıştır (Naziat-30). Allah (cc), varlığın yoktan yaratılması ile ilgili bilgiler vermek suretiyle insana yaratmış olduğu düzende bir boşluğun olmadığını göstermektedir. Evrenin işleyişindeki düzen, elde edilen bilimsel verilerle de desteklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim, yalnızca insanın yaratılmış olduğunu vurgulamakla yetinmemekte, daha da önemlisi bu insanın yaratılıştan sahip olduğu bir öz bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu doğrultuda da açıklamalarda bulunmaktadır. Örneğin Kur'an'da Âdem'e isimlerin öğretilmesi (Bakara-31), insanın akleden bir varlık olduğunun defalarca zikredilmesinin yanı sıra onun nankör (Tevbe- 80, Hud-9), aceleci (İsra-11) ve en güzel şekilde yaratılmış (Tin-4) olduğunu ayetlerle bildirilmektedir.

[2]İnsanın yaratılması ile ilgili olarak; Hicr suresi 26, Mümin suresi 67, Müminun suresi on iki ve on dört, Nisa suresi birinci, Secde suresi yedi-sekiz ve Zümer suresi altıncı ayetlere Tevrat(Yaratılış, 3-24)bakınız.

İnsanlığın bir erkek ve bir dişiden var edilip çoğaltılması ile ilgili olarak Hucurat suresinin on üçüncü ayetini hatırlamakta fayda vardır: "*Ey insanlar, şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en çok sakınanızdır.*"

Eğer insanlık Homo sapiens türü ile başlatılacak olunursa Hz. Âdem'in ilk düşünen insan ve onun soyundan gelenlerin de düşünme kabiliyetlerini kullanarak hayata uyumlu olabilen tür olduğu anlaşılmalıdır. Buna göre Hz. Âdem düşünen, aklını kullanan bir insandı.

Allah (cc), dünyayı kanunlar ve bir nizam içerisinde yaratmıştır. Kâinat, bu nizam içerisinde akışını sürdürmektedir. Montesquieu'nun şu cümleleri durumu açıklar mahiyettedir:

"*En geniş anlamıyla kanunlar nesnelerin doğasından kaynaklanan zorunlu ilişkilerdir ve bu anlamda tüm varlıkların kendi kanunları vardır. Tanrı'nın kendi kanunları, maddi dünyanın kendi kanunları, insandan üstün ruhani varlıkların kendi kanunları, hayvanların kendi kanunları, insanın kendi kanunları vardır.*

Dünyada gördüğümüz bütün tesirlerin kör talihin eseri olduğunu söyleyenler çok saçma bir şey söylemişlerdir. Zira akıllı varlıkları meydana getirmiş kör bir talihten daha büyük bir saçmalık olabilir mi?

Yaratan ve koruyan sıfatıyla Tanrı'nın evrenle ilişkisi vardır. Yaratırken temel aldığı kanunlar, korurken temel aldığı kanunlarla aynıdır. Tanrı bu kurallara göre hareket eder, zira bu kuralları tanır. Bu kuralları tanır, zira bunları o yapmıştır. Bu kuralları yapmıştır, zira bunların kendi bilgeliği ve gücüyle ilişkisi vardır.

Öyleyse, keyfi bir eylemmiş gibi gözüken yaratılış, tanrı tanımazların kaderi kadar değişmez kurallar gerektirir. Yaradan'ın bu kuralları olmadan dünyayı yönetebileceğini öne sürmek saçma olur, zira bu kurallar olmadan dünya ayakta kalamaz" (2019: 3-4).

Kur'an-ı Kerim'de Allah insanı tarif edip şüpheye oluşturmayacak şekilde yarattığını, yarattığı düzen içerisinde de bir boşluğa ve tesadüfe yer bırakmadığını bildirmektedir.

Eskiçağ tarihi dönemlerinin bir çağ sistemi içerisinde değerlendirilmesi, tarihin sınıflandırılması ve kolay anlaşılabilmesi için dikkate değer bir durum oluşturmaktadır. Fakat insanın bu çağ sistemi içerisinde layık olmadığı bir pozisyonda değerlendirilmesi, Eskiçağ tarihi araştırmacılarının daha tarafsız bir şekilde bu konuya yaklaşmasını gerektirmektedir. Dini kaynaklardan yoksun bir bakış açısı çerçevesinde sadece dönemsel veya kullanılan araç gereçlerin ilkelliğine bağlı olarak insanı ilkel bir şekilde resmetmek yanlış bir çıkarıma sebep olup, tarihi tarafsızlık ilkesi içerisinde değerlendirme usulüne aykırılık teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abduh, Muhammed- Rıza, Muhammed Reşid (2011). Tefsiru'l Menâr c.1 (Çevirenler: Mehmet Erdoğan v.d). İstanbul: Ekin Yayınları
2. Abduh, Muhammed- Rıza, Muhammed Reşid (2011). Tefsiru'l Menâr c.6 (Çevirenler: Rahmi Yaran- Mehmet Erdoğan). İstanbul: Ekin Yayınları
3. Akın, Galip (2011). Antropoloji ve Antropoloji Tarihi. Ankara: Tiydem Yayıncılık
4. Akurgal, Ekrem (2007). Anadolu Uygarlıkları (9. Baskı). İstanbul: Net Turistik Yayınlar A.Ş
5. Balandier, Georges (2016). Siyasal Antropoloji (2. Baskı) (Çeviren. Devrim Çetinkasap). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
6. Barnard, Alan (2015). Sosyal Antropoloji ve İnsanın Kökeni (2. Baskı) (Çeviren: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
7. Cevizci, Ahmet (2012). Felsefenin Kısa Tarihi. İstanbul: Say Yayınları
8. Collingwood, R. G. (2015). Tarih Tasarımı (6. Basım) (Çeviren: Kurtuluş Dinçer). Ankara: Doğu Batı Yayınları
9. Gish, Duane T. (1984). Fosiller ve Evrim (Çeviren: Adem Tatlı). İstanbul: Cihan Yayınları
10. Güvenç, Bozkurt (2018). İnsan ve Kültür. İstanbul: Boyut Yayıncılık ve Tic. A.Ş.
11. İslâmoğlu, Mustafa (2012). Hayat Kitabı Kur'an. İstanbul: Düşün Yayıncılık
12. Kur'an-ı Kerim (2015), Kur'an yolu Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
13. Tatlı, Adem (2008). Evrim ve Yaratılış. İstanbul: Nesil Yayınları

14. Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil) (2016). İstanbul: Yeni yaşam Yayınları
15. Memiş, Ekrem (2017). Eskiçağ Türkiye Tarihi (14. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
16. Milton, Richard (2003). Son Tartışmalar Işığında Darwıniz'in Mitleri (Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya). İstanbul: Gelenek Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
17. Montesquieu (2019). Kanunların Ruhu Üzerine (3. Basım) (Çeviren: Berna Günen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
18. Özbudun, Sibel- Uysal, Gülfem (2016). 50 Soruda Antropoloji (4. Baskı). 7 Renk Basım Yayın ve Filmcilik Ltd. Şti.
19. Özdoğan, Mehmet (2011). 50 Soruda Arkeoloji (2. Baskı). İstanbul: 7 Renk Basım Yayın ve Filmcilik Ltd. Şti.
20. Şimşek, Fitnat. Paleolitik Dönemde İnsan Türleri. Uluslararası Amisos Dergisi. Cilt/2, Sayı/3 (Aralık/ 2017), ss./ 66-85

21. Yazır, Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili. C.3. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama

3rd International Creation Congress in the Light of Sciences
24th-26th October 2019, Iğdır, TURKEY

WHY IS JESUS' STATUS LIKE ADAM'S? (AN EXAMINATION ABOUT SURAH AL-I IMRAN 3/59)

ÎSA'NIN MESELİ NİÇİN ÂDEM'İNKİ GİBİDİR?! (ÂL-İ İMRAN SÛRESİ 59. ÂYETLE İLGİLİ BİR İNCELEME)

Assoc. Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK
Balıkesir Uni. Faculty of Theology Department of Basic Islamic Sciences Tafsir Basic Science
E-mail: yunusemre.gorduk@gmail.com

ABSTRACT

One of the most difficult illnesses of modern times is the phenomenon of "fragmentary thinking", especially in religious/Islamic issues. Unfortunately, in many cases, the alleged comments made with reference to the so-called Qur'anic references reflect this fragmentary subjectivism in all its nakedness. The paper we will present is related to one of these interpretations and will be written to draw attention to a verse that is ignored. In the 59th verse, Surah Al-i Imran Almighty Allah says: "Indeed, the example of Jesus to Allah is like that of Adam. He created Him from dust; then He said to him, 'Be' (kun) and he was (fayakun)." In this verse, the situation of Jesus, who came to the world without a father, is likened to the situation of Adam. The message given in the verse is according to our fourteen centuries of tradition of tafsir/commentary: Just as Adam was created without a father, Jesus was created without a father. Moreover, Adam was created without both mother and father. So the creation of Jesus without a father is not unbelievable. There is no consistent justification for denying it. Moreover, while Adam, who was created without a father and without a mother, did not qualify as a god, it is not possible for Jesus to become a god just because he was created without a father. If these and similar verses are not taken into account, the verses -that declare in general that the human specie were created from semen (nutfa)- make it possible to think that Adam was also created from the semen. As a matter of fact, according to those who have expressed this claim, if Adam is a human, he was also created from semen. Then he has a father. In this study, an analysis will be carried out pointing out how the fragmentary approach leads to erroneous interpretations within the framework defined above.

Keywords: Tafsir, Al-i Imran, Adam, Jesus, Status.

ÖZET

Modern zamanların en onulmaz hastalıklarından biri, özellikle dînî/İslâmî meselelerde "parçacı düşünme" olgusu şeklinde arz-ı endam etmektedir. Maalesef birçok meselede, sözde Kur'ânî referanslara atfen yapıldığı iddia edilen yorumlar, söz konusu parçacı sübjektivizmi bütün çıplaklığıyla yansıtmaktadır. Sunacağımız bildiri bu tür yorumlardan birine ilişkindir ve görmezden gelinen bir âyete dikkat çekmek için kaleme alınacaktır. Yüce Allah Âl-i İmrân sûresi 59. âyette " إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ"[1] buyurarak babasız dünyaya gelen Hz. Îsa'nın durumunu, Hz. Âdem'in durumuna

benzetmektedir. Âyette verilen mesaj on dört asırlık tefsir geleneğimize göre şudur: Nasıl ki, Hz. Âdem babasız yaratıldıysa Hz. Îsa da babasız yaratılmıştır. Dahası Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır. O halde Hz. Îsa'nın babasız yaratılmasını inanılmaz addederek inkâr parmağını uzatmanın tutarlı bir tarafı yoktur. Ayrıca hem babasız hem de annesiz olarak yaratılan Hz. Âdem, ulûhiyet vasfı kazanmamışken sadece babasız yaratıldı diye Hz. Îsa'nın ilâh sıfatı kazanması mümkün değildir. Bu ve benzeri âyetler nazara alınmadığı takdirde, genel anlamda insan nev'inin "nutfe/meni"den yaratıldığını bildiren âyetlerden hareketle Hz. Âdem'e baba isnat etmek mümkün hâle gelmektedir. Nitekim bu iddiayı dillendirenlere göre Hz. Âdem de bir insan olduğuna göre o da nutfeden/meniden yaratılmıştır. O hâlde onun da bir babası vardır. Bu çalışmada, çerçevesi çizilen alan içerisinde parçacı yaklaşımın nasıl bir çarpıklığa yol açtığına da işâret eden bir tahlil yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Âl-i İmrân, Âdem, Îsa, Mesel.

GİRİŞ

Özellikle son zamanlarda Hz. Âdem'in anne-babasız yaratılmış ilk-orijinal insan olduğu düşüncesi evrimci dünya görüşü ekseninde itiraza uğramaktadır. Bu yapılırken bazı Müslüman araştırmacılarca Kur'ân'dan deliller sunulmaya çalışılmakta, Hz. Âdem'in de bir anne-baba vasıtasıyla ve meniden yaratıldığı iddia edilmekte; hem Hz. Âdem'in hem de genel anlamda "İnsan" ifadesiyle vurgulanan varlığın yaratılışından bahseden âyetler evrim düşüncesine paralel bir düzlemde te'vil edilmektedir. İnsanların bir erkek ve bir dişiden yaratıldığını beyan eden yahut Hz. Âdem'in babasız yaratıldığına delâlet eden âyetler ise evrim lehine doğrudan birer delile tahvil edilemediği için en azından nötrleştirilme gayreti içine girildiği görülmektedir.

Esasen Kur'ân, mutlak bıraktığı bazı konular yahut içerdiği müteşâbih ifadelerle belli kurallar içinde elbetteki yoruma açıktır. Ancak bu durum keyfî ve zorlama te'villeri meşrulaştıran bir unsur olarak görülemez. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok konu gibi bu konuda da te'vil kapısını aralamaya müsaade etmeyen âyetleri haiz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Allah kelâmının bu özelliği, evrimci görüşü benimseyenler açısından bazı âyetlerin te'vilini son derece müşkül kılmaktadır. Öte yandan tarihsel süreçte de birçok örneği olduğu gibi Kur'ân'ı sağlıklı bir şekilde anlamaktan ziyade benimsenen fikri Kur'ân'a tasdik ettirme yaklaşımı; zamanla Kur'ân'ı sadece elverişli bir argüman olarak kullanma ameliyesine dönüşmektedir. Zamanla nüzûl sebepleri, metin içi

bağlam ve Kur'ânî bütünlük göz ardı edilir olmuştur. Bakış açısı bu olunca, bazı âyetleri görmezden gelmek, yokmuş gibi davranmak, eğer bu mümkün değilse medlûlünü çarpıtmak yahut eksilterek sadeleştirmek seçenekler arasındadır.

Bahis mevzuu ettiğimiz âyetlerden biri Âl-i İmrân sûresinin 59. âyetidir. Âyette "إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ : *Şüphesiz ki Allah katında Îsa'nın durumu Âdem'in durumu gibidir. Onu (Âdem'i) topraktan yarattı, sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi.*" buyurulmaktadır.

Bu bildiride ilk asırdan itibaren nüzul sebepleri, bağlam ve lafzın delâleti gibi açılardan bu âyetin nasıl fehmedildiğine; bazıları belağat ilminde otorite olan tefsir üstadlarının bu ifadeyi nasıl yorumladıklarına bakılacaktır. Güncel evrimci iddialara yer verilmeyerek olan çalışmada, daha ziyade tefsir literatüründeki bakış açıcı ve bunun sebepleri ortaya konulup tahlil edilecektir.

Hicrî İlk Asırlardan Bu yana Bazı Meşhur Müfessirlerin Âyet Hakkındaki Açıklamaları

En eski kaynaklarda bu âyetin Necrân papazları tarafından Hz. Peygamber'e (sas) sorulan "Îsa'nın babası kimdir?" sorusu üzerine nâzil olduğu belirtilmektedir. Tefsir ehlinin bu konuda hemfikir olduğu rahatça söylenebilir. Kur'ân'ı baştan sona sistemli bir şekilde izah etme açısından elimizdeki en eski eserin müellifi Mukâtil b. Süleyman'ın (v. 150/767) yaptığı nakil şöyledir:

Necrân Hristiyanlarından bir heyet Medîne'ye Hz. Peygamber'in (sas) yanına geldiler. Seyyid, 'Âkib, Eskaf, Re's, Hâris, 'Amr, Kays ve (Kays'ın) iki oğlu Hâlid ve Halîd bu grubun içindeydi. Necranlıların efendileri olan Seyyid ve 'Âkib, "Ey Muhammed niçin bizim dostumuza/büyüğümüze hakaret edip onu ayıplıyorsun?" dediler. Hz. Peygamber (sas) "Kimdir o?" Diye sordu. "Meryem el-'Azrâ el-Betûl'ün oğlu Îsa'dır. Bize Allah'ın yarattıkları içinde onun gibi bir kul göster! O ölüyü diriltir, körlüğü ve alaca hastalığı giderir, çamurdan kuş yapar ve onu canlandırırdı." dediler. (Fakat "Biiznillah=Allah'ın izniyle" demediler.) Sonra şöyle devam ettiler: "Bütün Âdem

soyluların babası vardır ama Îsa'nın babası yoktur. Îsa'nın Allah'ın oğlu olduğu konusunda bize tâbi' ol, biz de sana tâbi' olalım. Îsa'yı ya Allah'ın oğlu ya da İlah kabul et!" Hz. Peygamber (sas) bunun üzerine "Allah'a veled isnat etmekten yahut O'nunla birlikte başka ilah kabul etmekten yine Allah'a sığınırım." dedi. Yine o ikisi Hz. Peygamber'e (sas) "Sen Ahmed'misin?" diye sordular. "Ben Ahmed'im ve yine ben Muhammed'im." cevabını aldılar. "Senden bazı şeyler soracağız." dediler; Hz. Peygamber (sas) "Siz teslim olup bana ittiba etmedikçe, size bir haber (cevap) vermeyeceğim." buyurdu. "Biz senden önce İslam'a girdik!" diye karşılık verdiler. Hz. Peygamber onlara, "Siz ikiniz İslam'a girmediniz! Çünkü üç şey sizi İslam'dan engelledi: Domuz yemeniz, şarap içmeniz ve şanı yüce olan Allah'a çocuk isnat etmeniz!" dedi. Öfkelenen ikili bu sefer "Îsa'nın babası kimdir? Onun misli varsa getir de görelim!" dediler. Bunun üzerine Yüce Allah "إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ" âyetini indirdi.[1] Bu rivâyeti lafzî farklılıklarla İbn Şebbe (v. 262/876)[2], Âcûrrî (v. 360/970)[3] gibi müellifler de nakletmiştir.

Kendi zamanına kadar olan rivâyetleri bir araya toplayan, bununla birlikte dirâyet açısından da çoğu âyette fikir yahut tercih belirten İbn Cerîr et-Taberî (v. 310/922) âyetin anlamını şöyle verir: "Ey Muhammed Necrân heyetine haber ver ki: Babasız yarattığım Îsa, benim katımda tıpkı topraktan yarattığım, sonra da ona 'كن : ol' dediğim ve hem annesiz hem de babasız oluveren Âdem gibidir." Yani benim Îsa'yı babasız halk etmem Âdem'i hem annesiz hem de babasız yaratmamdan daha acayip değildir. Âdem'i yaratırken emrettiğim zaman, emrim onun ete/kemiğe bürünmesiydi ve öyle oldu. Îsa'yı yaratmam da aynı şekildedir; olmasını emrettim ve oldu.[4]

Müellif daha sonra bu âyetin Hz. Îsa (as) hakkında Hz. Peygamber'le (sas) münakaşa eden Necrânlı Hristiyan heyete karşı bir hüccet olarak indirildiği konusunda

---

[1] Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman,* thk. Abdullah Mahmud Şehâte (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 2001), 1: 279-281.
[2] İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer, *Târîhu'l-Medîne,* thk. Fehîm Muhammed Şeltut (Cidde: y.y., h. 1399), 2: 583.
[3] Âcûrrî, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin el-Bağdâdî, *eş-Şerîa,* thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Dümeycî (Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999), 5: 2203.
[4] Taberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,* thk. Ahmed Muhammed Şakir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 6: 468.

tefsir ehlinin ittifak halinde olduğunu belirtir ve ardından Mukâtil'in nakliyle aynı minvâlde yedi farklı rivâyet zikreder. Bu rivâyetler İbn Abbâs, 'Âmir, Katâde, Süddî, İkrime, Muhammed b. Ca'fer b. Zübeyr ve İbn Zeyd'e müsteniden nakledilmiştir. Süddî'nin rivâyetinde, tartışma esnasında Necranlılar Hz. Peygamber'e "Sen hiç babasız yaratılan insan gördün mü?"; İbn Zeyd'in naklindeyse "Sen bir erkek olmaksızın sadece anneden doğan bir çocuk biliyor musun?" demişler ve âyetler (3/59-63) bunun üzerine inmiştir. İlk âyet (3/59) şöyle demektedir: Âdem'in (as) anne-babası var mıydı? Yoktu. Îsa (as) ise bir annenin karnında yaratıldı! O halde etten kemikten bir annenin rahminde babasız yaratılan Îsa'nın (as) halkı, anne-baba olmaksızın topraktan yaratılıp sonra ete kemiğe büründürülen Âdem'in var edilmesinden daha harika ve şaşırtıcı değildir![5]

Vefat tarihi itibariyle Taberî'den sonraki meşhur müfessirlerin de anlayış ve yorumları aynı minvaldedir zira eldeki nüzul sebepleri ve metin içi bağlam bunu teyit etmektedir. Onların zamanında şimdiki gibi bir evrim tartışması olduğu söylenemez ancak ittifâken vardıkları sonuç, Hz. Âdem'in insan altı bir ilkel canlının çocuğu olarak değil tam aksine öncesiz, yani babasız yaratıldığı şeklindedir. Burada bütün müfessirlerin ilgili görüşlerinin zikredilmesi mümkün değildir ancak meşhur müfessirlerin konuya katkı sunan görüşleri şöylece özetlenebilir:

İmam Mâturîdî (v. 333/944) âyetin Hz. Îsa'yı ilah addeden Hristiyanlara verilen bir cevabî mesaj olduğunu vurgular. Nitekim hem babasız hem de annesiz olarak yaratılan Âdem bile bu vasfı kazanmamışken -onların öne sürdükleri argüman itibariyle- sadece babasız yaratıldı diye Îsa nasıl ilâh ve Rab olabilir?[6]

Dil ve Belağat Üstadı Zemahşerî'ye (v. 538/1143) göre âyetteki benzetme bir yönüyle yapılmıştır. Zira Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmışken, Hz. Îsa sadece babası olmaksızın yaratılmıştır. Bütün vasıfların değil bazı vasıfların benzeşiyor olması teşbihe mâni değildir. Öte yandan anne-babasız yaratılmış olmak sadece babasız

[5] Bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân,* 6: 467-472.
[6] Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed, *Te'vîlâtu ehli's-Sünne*, thk. Mecdî Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 2: 390-391.

yaratılmış olmaktan daha harika ve daha olağan dışıdır. O halde harika/olağan dışı bir fert, daha harika/daha olağan dışı bir ferde teşbih edilmiştir.[7]

Fahruddîn er-Râzî (v. 606/1209) bu âyetin Hz. Peygamber'e (sas) Necrân heyetiyle beraber olduğu sırada geldiği konusunda bütün müfessirlerin icma‘ halinde olduğunu belirtir. Onlar, iddia ettikleri safsatanın özeti olarak şöyle diyordu: "Ey Muhammed! Madem sen onun (Hz. Îsa) dünyaya babasız geldiğini kabul ediyorsun, o zaman onun babasının Allah olması gerekir." Âyet ise şöyle demektedir: "Hz. Âdem'in babası ve annesi yoktu ancak bu onun Yüce Allah'ın oğlu olmasını gerektirmedi. O halde bu hüküm babasız olan Hz. Îsa için de geçerlidir. Ayrıca Yüce Allah'ın Âdem'i topraktan yaratması mümkün olurken Îsa'yı da annesi Meryem'in kanından yaratması niçin mümkün olmasın? Bilakis bu yaratma akla daha yakındır çünkü bir canlının anne rahminde toplanan kandan tevellüd etmesi, kuru topraktan tevellüd etmesinden daha olasıdır." Râzî bu âyete ilişkin, her çocuğun öncesinde bir babanın bulunması gerektiğini ancak ilk babadan evvel yine başka bir babanın olmasının muhal olduğunu vurgular. İşte Kur'ân bu ilk babanın Hz. Âdem (as) olduğuna delâlet etmektedir. Nisâ 4/1, A‘râf 7/189 âyetleri ise bu delâletin örnekleridir.[8]

Kurtubî'ye (v. 671/1273) göre bu âyet kıyasın sıhhatine delildir. Nitekim buradaki teşbih Îsa'nın Âdem gibi topraktan yaratıldığı konusunda değil onun da Âdem gibi babasız yaratıldığı konusundadır. Çünkü bir şey başka bir şeye -aralarındaki fark büyükse bile- aynı vasıf üzere bir araya getirildikten sonra benzetilir. Oysaki Âdem topraktan yaratılmışken Îsa topraktan yaratılmış değildir. Bu vasıf açısından aralarında fark vardır. Hatta ikisinin de yaratıldığı köken toprak olduğu halde Âdem bile toprağın bizzat kendisinden yaratılmamıştır. Yüce Allah türabı tîn, sonra salsâl kılıp, daha sonra o maddeden Âdem'i yaratmıştır. Aynı şekilde Îsa'yı da halden hale sokup nihayet babasız bir beşer kılmıştır. Aralarındaki benzerlik ise ikisinin de babasız yaratılmış olmasıdır.

7 Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâfu an Hakâıkı Ğavâmıdı't-Tenzîl,* (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/1985), 1: 367.

8 Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-Gayb,* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998), 8: 242-243.

Teşbih de bu vasfa dâirdir.[9] Kurtubî'nin burada dikkat çektiği nokta Hz. Âdem (as) ve Hz. Îsa (as) arasındaki teşbih veçhinin babasız yaratılma değil topraktan yaratılma olduğunu iddia edenlere cevap niteliğindedir. Zira insanın özü topraksa bile Hz. Âdem belli aşamalardan geçmiş bir türâbî maddeden, Hz. Îsa ise annesinin bedeninde halk edilmiştir.

İbn Cüzey (v. 741/1340) konunun rivâyetlerde mevcut yönüne dikkat çeker. Âyet Hristiyanların "Nasıl bir oğul babasız olur?" sözüne karşı hüccettir. Yüce Allah Îsa'yı hem annesiz hem de babasız yarattığı Âdem'e benzeterek örneklemiştir. Âdem'in durumu onların akıldan uzak gördükleri durumdan daha harikadır.[10] Kezâ İbn Cüzey'in hem çağdaşı hem de hemşehrisi (Endülüs/Gırnata) olan Ebû Hayyan (v. 745/1345), bazı rivâyetlerde Necranlıların "Eğer doğru söylüyorsan, bize onun (Hz. Îsa) mislini göster!" demelerine dikkat çeker.[11] Yüce Allah da bu âyetle onlara yaratılış açısından Hz. Îsa'nın mislini, hatta daha harikasını göstermiştir.

İbn Kesîr (v. 774/1373) bu âyet vesilesiyle daha farklı bir pencere açarak Allah'ın sonsuz kudretini, yaratmasında gözler önüne serdiğini belirtir. Böylece Âdem herhangi bir erkek ve dişi olmaksızın topraktan, Havvâ dişi olmaksızın bir erkekten, Îsa erkek olmaksızın bir kadından, kalan sair insanların tamamı ise bir erkek ve bir kadından, yani anne ve babaları vasıtasıyla yaratılmıştır.[12] Âyet ise şunu vurgulamaktadır: Âdem'i anne-babasız yaratan Allah, Îsa'yı sadece babasız yaratmaya evleviyetle Kâdir'dir.[13]

Neysâbûrî'ye (v. 850/1447) göre âyetteki benzetme veçhi, her iki ferdin de âdet-i müstemirre haricinde yani olağanüstü bir şekilde yaratılmasıdır. Bununla birlikte anne-

---

[9] Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân,* thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhin Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 4: 102-103.

[10] İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Gırnatî, *et-Teshîl li Ulûmi'l-Kur'ân,* thk. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995), 1: 155.

[11] Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf b. Ali el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr,* thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999), 3: 183.

[12] Bu yoruma İbn Kesîr'den daha önce yaşamış Muhyiddîn İbnü'l-'Arabî'de (v. 638/1240) de rastlanmaktadır. Belki de yorumun kaynağı İbnü'l-'Arabî'dir. Bk. *el-Fütuhâtu'l-Mekkiyye,* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 1: 332-333.

[13] İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm,* thk. Sami b. Muhammed Selâme (Beyrut: Dâru't-Taybe, 1999), II, 49.

babasız yaratılmak daha harikuladedir. Harika olan daha harika olana benzetilmiştir. Nitekim teşbih yönü itibariyle kendisine benzetilenin (المشبه به) benzetilenden (المشبه) daha güçlü olması gerekir.[14]

Neysâbûrî'nin çağdaşı olan Bikâ'î de (v. 885/1480) Hz. Îsa'nın babasız fakat beşer olarak var edilmiş bir anneden yaratıldığına, oysaki Hz. Âdem'in tamamen cansız bir maddeden, bir beşer ata olmaksızın topraktan var edildiğine dikkat çeker. Bu bakımdan her ne kadar Hz. Îsa gibi babasız var edilen bir fert görülmemişse bile yine de bu, Hz. Âdem'in yaratılışından daha harika ve olağanüstü değildir.[15]

Mazharî (v. 1225/1810) Hristiyanlar tarafından Hz. Peygamber'e (sas) sorulan ve âyetin sebeb-i nüzûlünü teşkil eden "Sen hiç babasız bir insan gördün mü?" sorusuna binâen onların ne kadar câhil ve tefekkürden yoksun olduklarını vurgular. Zira onlar bir insanın koyun, yahut bir koyunun insan doğurduğunu bile görmedikleri halde -ki insan ve koyun hayattar birer organizmaya sahip olma açısından aynı, nev' açısından farklıdır- nasıl olur da Ehad, Samed, Kadîm ve misilsiz bir zâtın hâdis, cismânî, yemek yiyen, uyuyan, ölen bir mahluk olan Hz. Îsa'yı doğurduğuna hükmederler? Oysaki O doğurmamış ve doğurulmamış; hiçbir şey de onun dengi olmamıştır. Bu âyette kıyasın hücciyyetine delil vardır. Çünkü Yüce Allah Îsa'nın babasız yaratılmasının cevâzının hükmünü Âdem'in yaratılmasının hükmüne kıyas ettiğine dikkat çekmektedir.[16]

Şevkânî de (v. 1250/1835) Hz. Îsa'nın Hz. Âdem'e benzetilmesindeki teşbih yönünün babasızlık olduğunu vurgular. Teşbih unsurlarından müşebbehün bih'in (kendisine benzetilen) ziyadelik içermesi ise benzetmeye zarar vermez. Yani Hz. Âdem'in aynı zamanda annesiz yaratılması, babasız yaratılmış Hz. Îsa'ya göre bir ziyadeliktir ancak teşbihten murad edilen şeyin haricinde olan bu özellik; ayrıca Hz. Âdem'in daha hayret verici ve muazzam bir biçimde yaratılmış olması teşbihe zarar

---

[14] Neysâbûrî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed el-Kummî, *Garâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân,* thk. Zekeriyya Umeyrat (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 2: 173-174.

[15] Bikâ'î, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Suver,* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.), 4: 426.

[16] Muhammed Senâullah el-Osmanî el-Mazharî, *et-Tefsîru'l-Mazharî,* thk. Ğulam Nebî et-Tûnisî (Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412/1992), 2: 59-60.

vermemektedir. Âyette aynı zamanda Hz. Îsa'nın babasız yaratılmasını inkâra karşı da cevap vardır. Zira Hz. Âdem hem annesiz hem de babasız yaratılmıştır. Buna inanan diğerini inkâr etmemelidir.[17]

Müfessirlerin konuyla ilgili görüşlerinin aynı minvâlde miladi 21. asra kadar geldiği görülmektedir. Aşağıda son dönem müfessirlerinden bazı örnekler sunulacaktır.

Son Yüz Yıl İçinde Eser Veren Bazı Müfessirlerin Konuya Yaklaşımı

Mısırlı âlim Reşid Rıza (v. 1935) genel anlamda önceki müfessirlerin söylediklerini kısaca özetleyerek teyit ettikten sonra üstadı Muhammed Abduh'un (v. 1905) bu âyetle ilgili görüşünü nakleder. Abduh özetle şöyle demektedir: Öncesiyle birlikte değerlendirilirse, bu âyetler Hz. Peygamber'in (sas) nübüvvetini ispat sadedinde nâzil olmuştur. Yüce Allah'ın nübüvvet görevi için istediği kulunu seçeceği, fiillerinde bağımsız olduğu, daha önce nasıl ki Âdem'i (as), Nûh'u (as), İbrâhim'i (as) seçip İmran Âilesi'ni üstün kıldıysa şimdi de Muhammed'i (sas) seçip üstün kılmış olmasının inkâr edilecek bir durum olmadığı gibi konulara değinilmiştir. Ardından Hz. Îsa (as) ve annesinin kıssası, Hz. Meryem'e zina iftirası atılması, kavminden bazılarının Hz. Îsa'ya iman ederken geri kalanların onu inkâr etmesi gibi konular vurgulanmıştır. Burada üçüncü bir gruptan bahsedilmektedir ki bunlar Hz. Îsa'yı inkâr etmemekte fakat ona sahih bir şekilde iman da etmeyerek babasız var edildiği için onu ilah sanmaktadır. Âyette ise Hz. Âdem'in kendi cinsinin (insan) gayrı olan topraktan yaratılışının, Hz. Îsa'nın kendi cinsinden bir insan vasıtasıyla yaratılmasından daha harika olduğu vurgulanmaktadır. Esasen insan açısından bütün yaratılmalar harikuladedir. Mesela en basit bir tohumun bile yeşerip filizlenmesindeki yaratılış kanununa akıl erdirilememektedir. Yoktan var eden sonsuz kudret sahibi Allah'a göre ise hiçbir yaratma diğerinden daha zor ve daha harika değildir. Ayrıca Yüce Allah'ın herkesin alışmış olduğu yaratma kanunu dışında da yaratması vardır ki böyle şâz durumlara; örneğin zâid âzalarla doğan yahut kendi cinsine benzemeyen yavrulara şahit olunmaktadır. Aslında bu tür hilâf-ı âdet yaratmalar da yine

[17] Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillah el-Yemenî eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1992), 1: 397.

Yüce Allah'ın kanunlarındandır. Bu itibarla Hz. Îsa'nın alışılmadık bir şekilde yaratılması, onun diğerlerine üstün kılan bir özellik değilken nasıl olur da onun ilahlığını gerektirir?[18]

Reşid Rıza'nın çağdaşı Merâgî'nin (v. 1945) *el-Menâr'*daki açıklamaları kendi tefsirinde özetlediği görülmektedir.[19] Yine Reşid Rıza ve Merâğî ile aynı yıllarda fakat Türkiye'de yaşayan Elmalılı Hamdi Yazır'ın (v. 1942) yaptığı çok yönlü enfes açıklamanın bir kısmı şöyledir:

Bu âyet evvelâ nassan ve bi'l-ibâre Nasârâya, saniyen ve bi'l-işare Yehûd ve saire cevabdır. Vefd-i Necran demişlerdi ki madem Îsa'nın beşerden bir babası olmadığı müsellemdir, o halde Allah olması lâzım gelir. Şimdi bunlara karşı buyuruluyor ki Îsa'nın ve tasdik ettiği ale'l-'umum enbiyanın getirdikleri kütüb-i İlâhiyye ve ezcümle Tevrat ve İncil mûcebince Hazreti Âdem'in de beşerden bir babası olmadığı malûm ve müsellemdir. Halbuki bütün bunların şehadetiyle Âdem ne Allah'dır ne de ibnullahdır. İşte Îsa da tıpkı onun gibi ne Allah ne de ibnullahdır. Allah Îsa'nın validi değil Halikı ve Rabbidir. Îsa ancak ibn-i Meryemdir. Din-i hak budur. Bunun hilâfı Tevrat ve İncil'i ve Îsa'yı dahi tekzibdir. Burada tekzib edilmesi lâzım gelen noktalardan birisi bu hallin Nasârâ'ya karşı mücerred bir ilzam ifade eden bir cedelden ibaret olmayıb ilzam-ı kat'î ifade etmekle beraber hiçbir hata ihtimali olmayan bürhanî bir hakk-ı muhkem, bir hakikat-i ezeliyye tesbit etmiş olmasıdır. Yoksa muharref İncillerde Îsa'ya "İbn-i Yûsuf" namının verilmesini tecviz eden Nasârâ'ya karşı diğer ilzamlar da yapılabilirdi fakat bu bir hakk olmaz, Îsa'ya ve Meryem'e ve Yûsuf'a bir bühtan, bu da "Ve lem yemsesnî beşer" vicdanında Meryem'i tasdik eden Allah Tealâ'ya bir küfr olurdu. Bunun içindir ki Allah Îsa'ya ancak "İbn-i Meryem" demiştir. Ve bununla İbnullah unvanını nefyettiği gibi İbn-i Yûsuf unvanını da nefyetmiştir.

[18] Bk. Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm = Tefsîru'l-Menâr,* (Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990), 3: 263-264.
[19] Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsîru'l-Merâğî,* (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1946), 3: 173-174.

Binaenaleyh bu hall sade bir hall-i ilzamî değil bir hall-i bürhanî olduğundan yalnız Nasârâ'ya cevab olmakla kalmayıb bi'l-işâre Yehudîlere vesair münkirlere de cevabdır. Yehudîlere cevab olmasının takriri de şudur: Tevrat mucebince Âdem anasız babasız topraktan halk olunmuş babası yok bir Peygamberdir. Ve babası olmamakta Îsa da bir Âdem gibidir. Şu halde babası olmadığından dolayı Îsa'yı ve risaletini inkâr etmek Âdem'i ve Tevrat'ı ve kudret-i İlâhiyyeyi inkâr etmektir. Binaenaleyh siz yalnız İncil'i ve Îsa'yı değil Tevrat ve Musa'yı da tekzib ediyorsunuz.

Sonra bunda akıl nokta-i nazarından bütün erbab-ı ukûlü şöyle bir tenvir vardır: Mess-i beşerî olmaksızın Meryem'den Îsa'nın tevellüdü âdî tecribelere mahâsızın Meryem'den Îsa'nın tevellüdü âdî tecribelere muhaliftir diye Meryem'i ve Îsa'yı ve bu babdaki müşahedeleri ve şehadetleri tekzib ve tahrif etmeye hak yoktur, ilm-i hakka, akl-ü hikmete muhaliftir. Zira böyle bir inkâr insanın kendini ve insanlığın aslını ve toprak madde-i asliyyesinden halk-ı ıstıfa kanununu inkârdır ki bunları inkâr edenler kendilerini ve ilm-i hakkı inkâr etmiş olurlar. Zira akıl ve ilimde en yakînî kanun, kanun-ı halk vardır. İlimde tecribeye muvafık olana inanılır. Fakat tecribeye muhalif olan vakıat da inkâr edilmez, tesbit olunur, diğer malûmata mebde' yapılır. Tecribenin maverası bulunduğu da mücerrebdir. Binaenaleyh Îsa'yı inkâr, ilmî ve fennî değildir. Hilkat-i Îsa ilmen tasavvur olunamaz bir tenakuz değildir. Bilakis tecarib-i insaniyyenin mebdei olan ilmî bir vakıanın; Âdem vakıasının, ilk hilkat vakıasının bir tekerrürüdür. Filvaki' Îsa müteşabih bir kelime-i hakdır. Yani hilkatte bir vakıa-i nadiredir. Fakat her veçhile münferid, ıttırad kanunundan bütün bütün haric, misalsiz, aklen izah ve te'vili nâkabil bir kelime, bir vakıa da değildir. İndallah bunun hakikî bir te'vili ve izahı vardır. İlk hilkat-i beşer, kanun-ı ıstıfa, Îsa vakıasına şahid olamıyanlar şahidlerden bu kelimeyi işittikleri zaman ifrat ve tefrit ile, zeyğ-u inhiraf ile inkâr veya su-i te'vîle sapmamalıdır. Halk ve ıstıfâ kanunu her zaman herkes için müşahede-i vukuat ile malûmdur. Erbab-ı akl-ü ilim şunu bilmek lâzım gelir ki hilâf-ı âde vâkıat vardır, bu da bir kanundur hem de tecribî ve istikraî bir kanundur. Bu da halkın iradî olduğuna delildir.[20]

[20] Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979), 2: 1119-1121.

Elmalılı'nın izahında dikkat çektiği "bi'l-ibâre" ve "bi'l-işâre" anlam örgüsü son derece dikkate şayan olup, Kur'ân'ın bu mânâ câmiiyyeti çoğu zaman gözden kaçırılan hatta kimilerince görmezden gelinen bir husustur. Oysaki âyet Hristiyanları Hz. Îsa'nın tanrısal bir nitelik taşımadığı konusunda ikaz ederken Yahudileri de babasız dünyaya gelen bir peygamberi inkâr etme tezadına düşmemeleri konusunda uyarmaktadır. Çünkü -Tevrat'ın tasdik ettiği üzere- Hz. Âdem'in babasız yaratıldığına onlar da iman etmektedir.

Hasan Basri Çantay (v. 1964) herhangi bir izah yapmaya gerek duymayarak, âyete "Muhakkak ki İsa'nın haali de (yani babasız dünyaya gelişi de) Allah indinde, Âdem'in haali gibidir. (Allah) onu (Ademi) toprakdan yaratdı. Sonra ona "Ol" dedi, ona da (can gelib) oluverdi."[21] şeklinde meâl vermiştir.

İbn 'Âşur (v. 1973) âyetin babasız yaratılan Hz. Îsa'nın "İbnullah" olduğu iddiasına karşı ilzâm tarikinin en etkili delili olduğunu ifade eder. Şayet bu iddia doğru olsaydı hem annesiz hem de babasız yaratılan Hz. Âdem buna evleviyetle layık olurdu. Oysaki o ilahlık vasfı taşımadığına göre Hz. Îsa da evleviyetle mahlûkiyet sıfatını haizdir. Burada benzetme ciheti ikisinin de babasız yaratılmış olmasıdır. Ziyadelik olarak Hz. Âdem annesizdir de.[22]

Son bir örnek olarak zikredeceğimiz Muhammed Seyyid Tantavî (v. 2010) âyette Yüce Allah'ın Hz. Âdem'i topraktan yaratması hususunun vurgulanmasını asırların tefsir müktesebatına dayanarak şöyle izah etmiştir: Madem ki Yüce Allah insanı ebeveynsiz yaratmaya Kâdir'dir; o halde babasız olarak sadece anneden halk etmeye de evleviyetle Kâdir'dir.[23]

---

[21] Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı ve Hakîm Meâl-i Kerîm,* nşr. Mürşid Çantay (İstanbul: Elif Ofset, 1990), 1: 93.
[22] İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr=Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd,* (Tûnus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984), 3: 263.
[23] Tantavî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm,* (Kahire: Dâru Nehdati Mısır, 1997-1998), 2: 126.

Gerek çalışmanın hacmini aşmaması gerekse aynı yorumları yinelemekten kaçınmak adına birçok müfessirin görüşüne bu çalışmada yer verilememiştir ancak şu rahatlıkla söylenebilir ki Âl-i İmran sûresi 59. âyetin nüzûl sebebi, teşbih veçhi ve delâlet ettiği anlam açısından on dört asırlık tefsir müktesebatı icma‘ ve ittifak halindedir.

Söz konusu âyetin ardından gelen âyetler de yine aynı konuyla ilgilidir. “ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ : *(Bu) Hak (ve hakikat) Rabbindendir. O halde şüphecilerden olma.*”[24] Yani “Ey Muhammed! Îsa’nın durumunun Âdem’in durumu gibi olduğu hakkında şüphe duyanlardan olma!” denilmektedir. Çünkü Hristiyanlar, “Senin dediğin gibi değil! O bunun misli değildir!” demiştiler.[25] “ فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ : *Sana bu ilim (bilgi) geldikten sonra kim seninle onun (Hz. Îsa) hakkında çekişirse de ki: Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı; kadınlarımızı ve kadınlarınızı; kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da (hep beraber) halisâne dua edelim de Allah’ın lanetinin yalancılar üzerine olmasını dileyelim.*”[26] “إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ : *Şüphesiz bu (Îsa hakkında söylenenler) hak olan haberdir/kıssadır. Allah’tan başka ilâh yoktur. Muhakkak ki Allah Azîz ve Hakîm’dir.*”[27] “فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ : *Eğer (Haktan, imandan) yine yüz çevirirlerse muhakkak ki o müfsidleri hakkıyla bilendir.*”[28]

SONUÇ

Çalışma çerçevesinde ortaya çıkan en önemli netice, ilk müfessirlerden bugüne kadar âyetin mesajının aynı paralelde anlaşılagelmiş olmasıdır. Bunun sebebi îse âyet tefsir edilirken metin içi ve metin dışı bağlam unsurlarının göz önüne alınmasıdır. Âyetin nüzûl sebebi, sûrenin başından 59. âyete kadar olan anlatı, âyetler arası ve âyet içi bağlantılar, kelâmın mantığı ve teşbih yönü gibi unsurlar yapılan izahatı pekiştirmiştir.

---

24 Âl-i İmrân, 3/60.
25 Mukâtil, *Tefsîr,* 1: 281.
26 Âl-i İmrân, 3/61.
27 Âl-i İmrân, 3/62.
28 Âl-i İmrân, 3/63.

Ayrıca Hz. Âdem'in öncesiz yaratılan ilk insan olduğu konusunda kimsenin şüphesi olmadığı için âyetin tefsiri de tabiî seyrinde buna göre şekillenmiştir.

Son zamanlarda ise âyetlere evrim ön kabulüyle yaklaşanlar, Hz. Îsa ve Hz. Âdem arasında kurulan teşbih münasebetinin babasızlık değil topraktan yaratılma, yani ikisinin de normal birer insan olması olduğunu iddia etmektedir. Tebliğ metninde yer vermeye lüzum görmediğimiz iddiaların temel argümanı, evrim varsa Hz. Âdem'in babasızlığı diye bir şey söz konusu değildir şeklindedir. Dolayısıyla âyet de bu kabule göre yorumlanmaktadır. Ayrıca evrimci dünya görüşünü benimseyenlerin hatırı sayılır bir kısmına göre zorunlu sebep-sonuç ilişkisi içinde devam eden tabiatta "olağanüstü"ye yer yoktur. Bu bakımdan Hz. Âdem'in evrimle oluşması sebep-sonuç ilişkisi içinde makbulken mükemmel bir insan olarak yaratılması ise olağanüstüdür ve kabulü mümkün değildir.

Oysaki incelediğimiz âyetteki teşbihte şayet Hz. Îsa'nın olağanüstü durumu Hz. Âdem'in olağanüstü durumuna benzetilmiyorsa, o zaman bu benzetmenin ne anlamı vardır? Hz. Îsa'nın tanrı yahut tanrının oğlu olmadığı, pek tabii onun da herhangi bir insan olduğuna vurgu yapılarak ifade edilebilirdi. Ancak yapılan teşbihte o herhangi birine değil Hz. Âdem'e benzetilmekte; Hz. Âdem'in de topraktan (ana-babasız) yaratıldığı açıkça ifade edilmektedir. Âyetteki teşbih veçhi topraktan yaratılmak değildir çünkü Hz. Îsa doğrudan topraktan yaratılmamıştır. Hatta Kurtubî'nin dikkat çektiği üzere, değil annesinin bedeninde yaratılan Hz. Îsa, Hz. Âdem bile doğrudan topraktan değil aşamalar geçirerek adeta bir ham madde haline getirilmiş olan topraktan yaratılmıştır. O halde benzerlik veçhi özün toprak olması değil, müfessirlerin ittifaken belirttiği gibi babasız yaratılmış olmaktır. Zaten verilen mesaj da babasız yaratılmanın tanrı oğulluğu vasfını gerektirmediği; eğer gerektirmiş olsa hem anasız hem de babasız olan Âdem'e bu vasfın evleviyetle gerekeceği yönündedir. Öte yandan evrimci bakışın Hz. Îsa ile Hz. Âdem'in olağanlık ortak paydasında teşbih edildiği iddiası; onları Hz. Îsa'nın da olağanüstü olmadığı, yani babasız dünyaya gelmediği sonucuna götürecektir ki pek çok âyetin sarih naslarıyla çatışma oluşturacak bir diğer çıkmaz sokak da budur.

Netice-i kelâm, tefsir literatüründe âyetin anlamıyla ilgili herhangi bir problem ve çelişki bulunmamaktadır. Zira âyetlere takdir edilen anlamların ve yapılan açıklamaların asırlar boyu dikkatli nazarlardan süzüle süzüle toplanmasıyla ve Kur'ân bütünlüğü içerisinde yerli yerine oturmasıyla ortaya çıkan çok kıymetli bir birikime sahibiz. Son bir, bir buçuk asırda baş gösteren evrimci bakışın bazı Müslümanları etki altına alması ise âyet nassını delilleriyle ve usulüne uygun bir şekilde doğru anlamaya çalışmaktan ziyade zorlama ve çelişki dolu teviller yaparak evrimi her vesileyle Kur'ân'a mal etmeye çalışmak şeklinde tezahür etmektedir. Söz konusu tevillerinse çoğu zaman "kaş yapayım derken göz çıkarmak" deyimiyle ifade edilebilecek türden olduğu ortadadır.

KAYNAKLAR

Âcûrrî, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin el-Bağdâdî. *eş-Şerîa.* Thk. Abdullah b. Ömer b. Süleyman ed-Dümeycî. 5 cilt. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420/1999.

Bikâ'î, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrahim b. Ömer. *Nazmu'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyâti ve's-Suver*. 22 cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.

Çantay, Hasan Basri. *Kur'ân-ı ve Hakîm Meâl-i Kerîm.* Nşr. Mürşid Çantay. 3 cilt. İstanbul: Elif Ofset, 1990.

Ebû Hayyân, Muhammed Yûsuf b. Ali el-Endelûsî. *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr.* Thk. Sıdkı Muhammed Cemil. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999.

İbnü'l-Arabî, Şeyhu'l-Ekber Ârif-i Billâh Allâme Ebû Abdillah Muhyiddîn. *el-Fütuhâtu'l-Mekkiyye.* 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.

İbn Âşur, Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr = Tahrîru'l-Ma'na's-Sedîd ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedîd Min Tefsîri'l-Kitabi'l-Mecîd.* 30 cilt. Tûnus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984.

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Gırnatî. *et-Teshîl li Ulûmi'l-Kur'ân.* Thk. Abdullah el-Hâlidî. 2 cilt. Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995.

İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer. *Târîhu'l-Medîne.* Thk. Fehîm Muhammed Şeltut. 4 cilt. Cidde: y.y., 1399/1979.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm.* Thk. Sami b. Muhammed Selâme. 8 cilt. Beyrut: Dâru't-Taybe, 1999.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân.* Thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhin Atfîş. 20 cilt. Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

Mâturîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed. *Te'vîlâtu Ehli's-Sünne*. Thk. Mecdî Baslûm. 10 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Mazharî, Muhammed Senâullah el-Osmanî. *et-Tefsîru'l-Mazharî.* Thk. Ğulam Nebî et-Tûnisî. 10 cilt. Pakistan: Mektebetü'r-Rüşdiyye, 1412/1992.

Merâğî, Ahmed Mustafa. *Tefsîru'l-Merâğî.* 30 cilt. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1946.

Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan İbn Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman.* Thk. Abdullah Mahmud Şehâte. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâs, 2001.

Neysâbûrî, Nizâmüddin el-Hasan b. Muhammed el-Kummî. *Garâibu'l-Kur'ân ve Reğâibu'l-Furkân.* Thk. Zekeriyya Umeyrat. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillah Muhammed b. Ömer. *Mefâtîhu'l-Gayb.* 32 cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1998.

Reşid Rıza. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm = Tefsîru'l-Menâr.* 12 cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1990.

Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillah el-Yemenî. *Fethu'l-kadîr*. 6 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1992.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed İbn Cerîr. *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli Âyi'l-Kur'ân.* Thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.

Tantavî, Muhammed Seyyid. *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm.* 15 cilt. Kahire: Dâru Nehdati Mısır, 1997-1998.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâfu an Hakâıkı Ğavâmıdı't-Tenzîl.* 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1407/19

SPONSORS

SPONSORLAR

ARAS GAZETESİ

AYHAN EMLAK

GRANADA YEMEK RESTORAN

HAKRA LTD. ŞTİ.

HAS MANDIRA

KIVANÇ TEKSTİL A.Ş. (ADANA)

SİMGE KİTABEVİ & KIRTASİYE

ŞİMŞEKLER İNŞAAT

YAYCILI A. Ş.

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
2008

PandoraAjans

ARKOZ
Madencilik A.Ş.
AĞRI ÇİMENTO FABRİKASI

HAYRAT FOUNDATION
HAYRAT VAKFI

TÜRKİYE
GENÇLİK
VAKFI
IĞDIR

msu
management & science university

redoks
LAB

İlim Yayma
Cemiyeti
Iğdır Şubesi

ensar
vakfı
IĞDIR ŞUBESİ

IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
2008

ARKOZ

redoks
LAB

ensar
vakfı
Iğdır

İlim Yayma
Cemiyeti
Iğdır Şubesi

msu